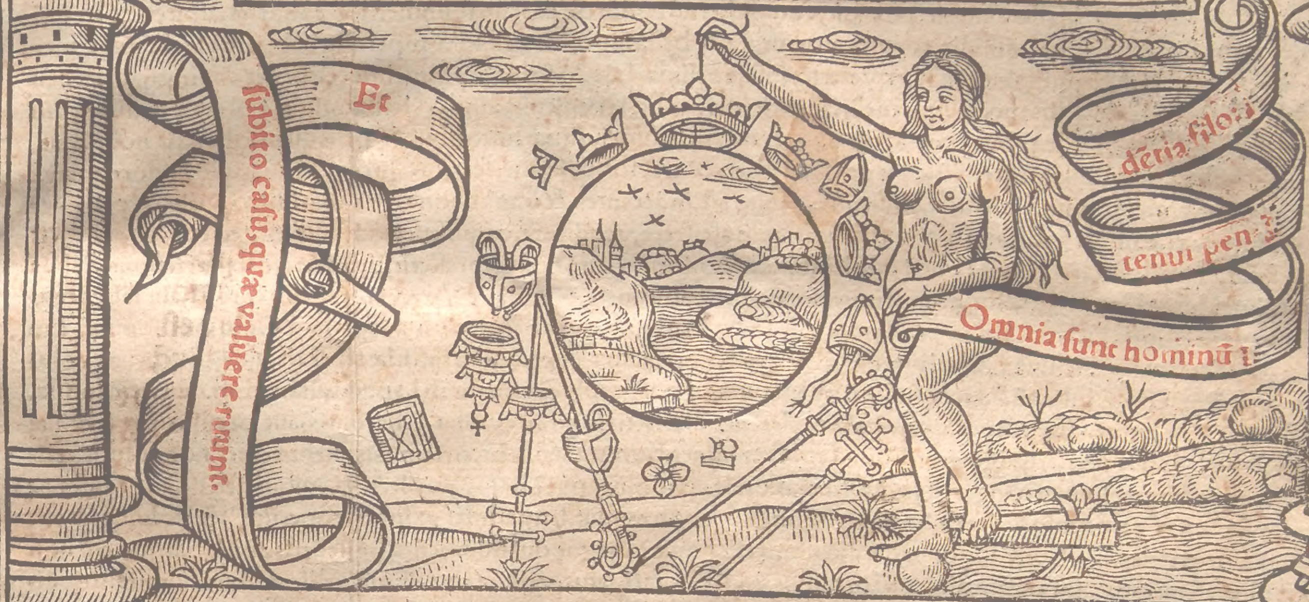

A SVMMO COELO EGRESSIO EIVS. ps. 18

Pendula quam fragilis consistit Gloria mundi:
Pompa, decus, laus, vis, stemma, triumphus, honor.

CATALOGVS GLORIÆ
Mundi, laudes, honores, excellentias, ac preeminentias omniũ ferè statuũ, plurimarumq́ rerũ illius continẽs: à spectabili viro Bartholomęo à Chasseneo, humanorum Iuriũ doct. fiscali Heduẽsis pręsidatus patrono, ac demũ Prouinciæ pręsidis, editus. Vnà & typis materias resoluentibus, cum Indice illustratus.

REVERENDISSIMO AC ILLVSTRI domino, domino Antonio de Prato Senoneñ. Cardinali, Quæstori, seu Præfecto prætorio, Cācellario Franciæ, nūcupato, totiusq; literaturæ Gallicanæ primario, Bartholomæus de Chasseneuz. S.

CVM RES SIC SE HABEAT, ILLVSTRIS QVAESTOR, virtutum & literarum dux & auriga, vt ego versatilem Heduæ praxim exercens, per nonnulla solis curricula, varijs negotiorum curis inuolutus, huc & illuc incedens: Venit in mentem dea quędam, nominis sui immemor, obijciens mortales (audeo omnes dicere) circa honorū, gloriæ, ac laudis exigentiā hallucinari, & penè ebetes fieri. Id enim natura (si antistiti philosophorū assentiamur) accepit, vt quilibet ad honores (& si fortè immeritos) anhelet, aspiret. Et frequēter dissidia, cōtentiones, iurgia, & bella super his agitari compertum habui. Ideo meditans mecum ditabar, an id ex veterna inscitia elimari, de doctrinarū pigmentis celebriter depingi, aut ex oculis mortalium euelli, ac extirpari possit. Vt vnicuiq;, tum cœlestis militiæ potentibus, tum principibus, tum sacri palatij domesticis, tum iustitiæ cultoribus & peræquatoribus, tū nobilibus, tum armatę militię pugilibus, tū literatis, tum deniq; plebeis & artificibus innotescat, qua pręeminentia, quo honore, quavē quis dignitate præmietur, dignū se sentiat. Ridiculum enim est, indecentes, & vanos honores venari. Ideo vtile & perq; necessarium fore duxi, cuilibet ferè statui ascriptitiū honorem asciscere, vendicare, vt quisq; quod suum est, sectetur: & quod est alienū, refutet, & postponat. Quāuis tamen intolerabilis negotiorum cura nos oppresserit, pro decreto habui festiuis diebus ocio nō solutis, hunc Catalogū Glorię mūdi in vnum volumē absoluere, & consarcinare, vt literarum curiosi, aut saltē amatores, à peruigili laboris lucerna immunes, & penè ociosos redderēt, non vt docēdi viam adaperiam. Cùm potissimum sim nouitius, atq; literarū tyrunculus. Cuius humiles, angustæ, tenuesq; sunt vires, qui ex iustitiæ tenebris, aut ignorantiæ volutabro, vix pedem amoui. Iulianū Iureconsultum insequutus, vt quāgraphicè cauetur in l. apud Iulianum. ff. de fideicōmissa. libert. Cuius sciētiæ pera nullo temporis curriculo repleri nequiuit, etiam cū in cymba Charontis, aut peculio Proserpinæ annumeraretur. Commentarijs igitur nostris ad consuetudines Burgundiæ in lucem emissis, diebus ocio non solutis, reliquum tēporis in hoc volumen congerendo applicui, mundanos omnes penè status amplectēs. Quibus detentus, ordines, ac sedes cœlestis curiæ (vt ingenioli vires admittunt) congerere non erubui. In magnis (vt infit Propertius) & voluisse sat est. Cui astipulatur perelegans Lucij Columellæ dictum. Rei (inquit) magnę quātulumcūq; possederis, fuisse participem non parua est gloria. Importunis tandem amicorū precibus vndecūq; fatigatus, verbisq; lacessitus, vellicantibus hominum iudicijs, lecturiendum inconsultè exposui. Vereor tamen eorum ascribi numero, qui dicta sua politioris literaturæ cādidatis nasso suspendenda exponunt, & euentilant, naturamq; sui partus pœnitere faciunt, ac deletiles censorū spongias perferunt. Nec sum adeo tamen delirus, aut rerum imprudens, vt non facilè videam, nihil non maturum & incoctum curiosis hominū ingenijs committi oportere. Quum enim quæq; scriptorum opera, & labores criticis lectorum vnguibus plerunq; vapulent, vt ꝙ veridicè profitetur Hiero. in epistola xxxiij. in secunda parte, & in prooemio Paralipomenon, qui scribit. Multos sibi sumit iudices, quorum aliqui detrahunt in publico, alij verò postica sanna illudūt, ac ociosa garrulitate cōfabulantur, postea verò libenter in angulis legunt. Si igitur Hieronymus (primæ in dicendo celebritatis antistes) tanta sanctitate, tantaq; eruditione & eloquentia pollens, tam grandiq; religionis & vtilitatis reipublicæ Christianæ zelo accensus, scribens, ex huiusmodi conatu, & officio maledicas linguas effugere, cēsoriamq; talium virgulam euitare non potuit: Quid ego semiuir, semidoctus, & syllabarius faciam? (Asta quæso deus fautor, & adiutor) oblatrent liuidi canes, mundi gloriam obliguriant, laniēt, potissimum, cùm videar rem mouisse de musca, aut asello, aut euphorbio, aut raphano, aut ptisana, aut rapa, aut vrtica, aut musto, & similibus paruis rebus, vt plures scripserunt. (Maior tamen gloria, liuide, si apud te volutes & perpendas.) Et nisi ad te magnifice Cancellarie, tanq; ad Mœcenatem mihi propitium, & fautorem aduolam, velut ad iustitiæ et iuris aquilam, nō iniuria aquilam dico, quę pullos calido ex ouo radijs prolatos solaribus obijcit: si non conniuente pupilla intuitum suffigant, in nidum referuntur, et vt fœtus legitimus, non spurius educantur. Si verò oculorum acies offensa perstringatur, quasi fœtus alienus et nothus exponuntur. Sic tu pater patriæ, iustitiæq; antistes, iustitiæ cultores tibi non absimiles iudicio non conniuente intuitum in iustitiam suffigentes, tanq; legitimos, & naturales pullos enutris, foues, Ideo meritò tibi tanquam togatorum archetypo meritus honos impenditur, qui imprimis iustitiæ filum, et æquilibrium adeo perpendis, vt nullo suasu, nullis precibus, nullo illicio, abstrahi potes, quominus veritatē foueas, vt te docuit Pallas, et sapientia tibi fautrix. In quoquidem sapientiæ studio, quia abundè seminasti, ampliter messuisti, vt astutus, & prudens agricola, vsq; adeo, vt omnis togatorum cœtus ad te velut ad asylum, ad iustitiæ aquilam conuolant, præcipites eunt. Subticeo excellentiam, magnanimitatem, constantiam, probitatem, animi dotes tui, cuius tanta est viuacitas, vt reconditiores Meandri anfractus adaperias. Vtinam is esset meæ mentis captus, vt pro meritis, de te dignè sentirem, & ea dicendi vis (vt quod de te sentio) verbis assequi possem.

Quare gloriosissime Quæstor, hunc excellentiarum, laudum, seu honorum, & Glorię mundi libellum, tibi dicamus, deuouemus. Parua sunt quæ dedico, magna quę voueo. Generosi enim est animi voluntatem dantis & non munus exosculari, ait Plutarchus ad Traianum scribens. Persuasum enim profecto habeo, ꝙ si tuæ autoritatis columna liber is firmetur, à sagitta volante, ab arcu æmulorum protenso, rabiosisq; eorum dentibus illæsus euadet. Si quid tamen incoctum, aut ieiunum comperias, flammis non parcas, quæso. Si verò quid commendatione dignum offendas, quod lectoris stomachum ad lecturiendum prouocet: iube, ne cum blattis & tineis in studiolo rixetur, sed in publicum emittatur. Meliora fore spero, quæ deinceps scribam. Vale eximium doctrinæ decus, & iubar. Heduæ. Anno incarnatæ deitatis. Millesimo quingentesimo vigesimo nono. xij. Kal. Iunias.

In Catalogum Gloriæ mundi Præfatio.

EIVSDEM PROOEMIVM, siue ad Lectorem, Præfatio.

VETERVM NOS monet autoritas, patrum vestigia (si à scopo veritatis & virtutis non deuiarint) imitari debere, & aliquo genere exercitationis animum pellicere. Cùm plurima mortalibus cõmoda per exercitationem, dãna verò per segnitiẽ eueniant. Nam si fidei Platonicæ non dissentiam, qui diu ab instituto opere desuescũt, & feriãtur, ocij cõsuetudinẽ plerũq; induũt, quã postmodũ nisi grauatim exuere nequeunt. Ideo Apium Claudiũ dicere solitũ accepimus (Valerio teste lib. vij. tit. de sapiẽter dictis. c. ij.) Negociũ populo Romano potius quã ocium cõmitti debere, qm̃ quidẽ exploratum habebat ingenuos hoĩes agitatione rerũ, & excitatione ad capessendã virtutẽ excitari. Contrà verò ocio & quiete in desidiã, torporẽ, & socordiã resolui, prolabi. Emollit em̃ vires (vt inquit Menander) sicut rubigo ferrũ. Propterea Alexãder Macedo, quo die nihil gesserat, se nõ regnasse existimabat. Ideo recẽset Guillielmus Leporeus Hedueñ. in tracta. suo artis memoratiuæ, in c. ociũ. lib. iiij. Athenienses ignauos hoĩes & lãgore marcescẽtes, qui vitam in ganeis & popinis, alijsq; illecebrosis locis silentio trãsigebant, in forũ ꝑtrahere solitos esse, eosq; vt facinorosos plectere iubet. Quod, teste Quintiliano, Memoriã exercitatione redigẽdam cõuenit, ne nobis discamus ignoscere. Nã memoria nisi exerceatur cõfestim tabescit, solitoq; vigore destituitur. Et teste Cassiodoro. xj. variarũ. in prologo. Egrescit ingeniũ, nisi iugi lectione reparetur, cito expẽdunt̃ horrea, quæ assidua non fuerint adiectiõe fulcita: thesaurus q̃q; facilè profunditur, si nullis iterũ pecunijs cõpleatur. Sic & humanus sensus si cũ alieno non sarcit̃ inuento, cito potest attenuari de ꝓprio.

Hanc rem igitur (spectatissimè lector) apud me anxiè volutans laborẽ humeris, licet viribus imparem, imponere non veritus (Ad hoc etiam me adhortante Ouid. ad Rufinum dicens) Vt desint vires, tñ est laudanda volũtas. Hunc gloriæ mũdi Catalogũ, vt vires ingenij excitarem, congerere nõ erubui. Sicut etem̃ diligenti cura precia prædiorũ ampliãtur, ita si negligentius habita sint, minui ea necesse est, vt asserit Iuriscõsultus Calistratus, in l. nõ intelligit̃. §. diui fratres. ff. de iure fisci. & vitiũ fouet ipsa suũ cessatio iugis ab opere, aut studio, amatq; lõga ocia culpã. Diligẽtia ergo præferenda (cũ mater oĩm virtutũ, & operũ sit) desidia verò est valde animis ꝑiculosa, atq; miserabilis. Animũ em̃ corrũpit, teste Cicero. iiij. rhetori. Et oĩa lædit, vt in aut̃. de quæstore. §. hęc oĩa. coll̃. vj. & l. pe. C. de annali excep. Etiã nouerca eruditionis dicit̃. cano. nihil. lxxxiij. di. Exercitatione itaq; valere solet ingeniũ, virtus studiorũ auget̃, memoria cõseruat̃, & remissi, oscitantesq; animi fiũt vegetiores. Vñ per exercitiũ lectionis q̲s reperit sciẽtiæ margaritã. text. in c. post translationẽ. §. verum. versi. itẽ si q̲s. de renũciatio. & legẽdo libros, melior & doctior q̲s efficitur. l. pe. in fi. ff. ad exhibendũ. Et oẽ artificiũ per exercitiũ recipit incremẽtum. tex. in l. legatis seruis. §. ornatricibus. ff. de legatis. ij. & l. milites. C. de re militari. lib. xij. vnde moraliter Ausonius poëta Gallicus hominẽ pigrũ in suis epigrammatibus sic increpat.

Sanus piger febriente multò est nequior.
Potat duplum, dapesq; duplices deuorat.

Etiã diuus Hierony. q̃tum ociũ sit fugiẽdũ, his verbis ostẽdit. Semper facito aliquid boni operis, vt te diabolus occupatum inueniat. relatus in c. nũq̃. de consecra. di. v. & ibidẽ. Scribant̃ & libri, & manus operetur cibos, & anima saturetur lectione: in desiderijs autem est omnis ociosus.

Quapropter (lector attente) ne vitio illo desidiæ arguerer, & excusso negligẽtiæ somno, post cõmentaria nostra suꝑ cõsuetudinibus ducatus Burgũdię, iãdiu absoluta & in ꝑpatulo conspersa, huic operi animum applicui, in quo quædã nõ modica de prętogatiuis, præeminẽtijs, præstantijs, & excellẽtijs, q̃ circa honores, laudes, gloriã, dignitates, cõmẽdationes, etiã statũ & ordinem non solũ cœlestiũ, verũetiã terrestriũ & infernorum versant̃, deo autore tẽtare nõ erubui. Maximè circa ea quæ oĩ ferè statui mortaliũ cuiuscũq; cõditiõis fuerint ornamẽtũ, & decorẽ afferre possent, in hoc opus cõieci. Eoq; paulò audacior factus, ꝙ ad hæc tꝑa mortaliũ nemo scriptis redegerit. Tũ q̲a in gymnasijs, tum etiã quia in forẽsi vsu (vt spero) probabitur: licet hoc opus nostrũ nõ assero tale, vt eruditum & venustũ habeat̃: sed ea est nostri satietas, si nõ solũ circa iura patriæ, verũetiã pro cõmuni vtilitate (cùm honor oẽs tangat) elaborasse videamur, & si apud rediuiuos eloquentię camellos oblectamẽtũ, nedicã adiumẽtum reputet̃. Cũ diuersos diuersa iuuãt, non oĩbus horis oĩa cõueniant. Et nihil vtilius in vita cõperiet quisq;, q̃ noscere ordinẽ & fines sui status, de quib⁹ est nobis hoc opere explicandũ, ac propter inopinatũ & præposterum (qđ sæpe moribus & actib⁹ nocet) nõ erretur, curãdum est. Vñ non immeritò dicit Cicero in Paradoxis. Cùm q̲cquid peccat̃, perturbatione peccat̃ ratiõis, atq; ordinis. Perturbata autẽ semel ratione atq; ordine, nihil possit addi quo magis peccari posse videatur. Et scribit̃ primæ ad Corin. xiiij. Oĩa honestè, & secũdùm ordinẽ fiant in vobis. Et vulgò dici solet. Vbi nõ est ordo, ibi est confusio. gl. in verbo, cõfusum. in §. inordinatum verò. in aut̃. de hęredib. & Falcidia. coll̃. j. Ideo his rebus quę tractãtur in vita, modũ quẽdã adhibentes, & ordinẽ, honestatẽ, & decus cõseruabimus. Et licet oẽs natura simus æquales, culpa tñ exigente, alij sunt superiores, alij inferiores. cano. de Cõstantinopolitana. xxij. di. vt superiores culpas puniant, & subditos ad cõcordiã ducãt. c. licet. xlv. di. & cano. si. q̲ incipit, ad hoc. lxxxix. di. vbi inquit textus. Ad hoc dispẽsationis ꝓuisio gradus diuersos & ordines cõstituit esse distinctos, vt dum reuerẽtiã minores potioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectionẽ impenderẽt, vera concordia fieret, & ex diuersitate cõtentio, & rectè officiorũ gereret̃ administratio singulorũ. Neq; enim vniuersitas alia poterat ratione subsistere, nisi hmõi magnus eam differẽtie ordo seruaret. q̲a verò quęq; creatura in vna eadẽq; qualitate gubernare, vel viuere nõ põt, cœlestiũ militiarum exẽplar nos instruit, q̲a dũ sunt angeli, sunt archangeli: liquet, quia nõ sunt æquales, sed in potestate, & ordine differunt alter ab altero, etiã ordo naturalis & hæc iustitia est, vt minor seruiat maiori, vt dicit tex. in c. est ordo. xxxiij. q. v. Et verè quisq; seipsum agnoscere poterit, si nulli suũ officiũ, seu ministeriũ subtrahat̃, si vnicuiq; sua iurisditio seruet̃, & ordo rerum non cõfundatur: nec superiores officia inferiorũ sibi vẽdicent, nec inferiores ditionẽ, directionẽ, atq; correctionẽ non refugerent: q̲a tunc vniuersale bonũ optimè gubernaret̃. & nullus est, qui non teneat̃ alicui obedire, aliàs acephalus esset. c. nulli. xciij. dis. cũ c. seq. Etiã absurdũ est, si ꝓmiscuis actibus rerũ turbent̃ officia. l. repetita. C. de epi. & cle. l. consulta. §. ab-

ſurdū.C.de teſta.& c.eſto ſubiectus.xcv.diſ.Et ſicut indecorū eſt,vt in corpore humano alterum mēbrum alterius fungaꝛ officio,ita nimirū noxiū eſt,ſi ſingula rerū miniſteria perſonis totidem non fuerint diſtributa.c.j.lxxxix.diſ.

Sed hodie,prohdolor,cōplures eò præſumptiōis,ac temeritatis fumo caligāt,inanis glorię cupidi,honorū,magiſtratuū, dignitatū,& officiorum ambitioſi,nō vt proſint, ſed ad hoc vt præſint.Cōtra quos c.ſi.xl.diſ.quicūq; deſiderauerit primatū,inueniet cōfuſionem in cœlo,nec inter ſeruos Chriſti cōputabitur.Nō eñ qui maior fuerit in honore inter hoïes,ille eſt iuſtior:ſed q fuerit iuſtior,ille maior:qa nō gradus elegātior,ſed vitæ melioris actio cōprobatur.c.ſicut.xxiij.q.iiij.& c.ſunt nōnulli.xvj.q.j.& nemo ſibi honorē aſſumere debet.tex.in ca.in ſcripturis.§.j. viij.q.j.Saltē qui honore alios pręſtat,ita ſciētia præcellere debet,aliàs viliſſimus eſt.tex.in c.viliſſimus.j.q.j.

Sed qm̄ nemo etiā reperitur adeò conſtās,fortis,& magnanimus,quin aliqñ honoris & gloriæ ſtimulis exagitetur.Cūm nul⁹ exaltari,aut revereri renuat,aut ob bene & præclarē geſta,adminiſtrationē,literaturā,corporis elegātiam,vel ex altera naturæ largitate,ſeu fortunæ,vel gratię donis,& huiuſmodi:vt pręclarē diſſeruit Policraticus lib. viij.ca.ij.Qm̄ virtus comitē ſecum ſemp trahit honorē,velut corpus vmbrā,vt ait Franci.Patritius.& teſte Cicero. in Paradoxis,vt quiſq; eſt maximè boni particeps,ita & laudabilis maximè.Neq; eſt vllum bonū,de quo nō is q id habeat,honeſtè poſſit gloriari:& qui negligit famā ſuā, ſeu dignitatis ſtatū,crudelis eſt.text.in c.nolo.in prin.xij. q.j.& habetur j.ad Corin.ix.& refert tex.in c.ſacerdos.j. q.ij.expedit mihi magis mori,q̄ vt gloriā meā quis euacuet.Et Tullius in primo Officiorum.Negligere qd de ſe quiſq; ſentiat,nō ſolum arrogātis eſt,ſed etiā omnino diſſoluti.Et idē.Nō minus promptiores eſſe debem⁹,atq; parati dimicare de honore & gloria,q̄ de cōmodis noſtris.

Nec etiā quis ita humilis,telegonus,ſeu inglorius eſſe debet,vt cōtemni ſe patiatur,nec plus ſubijci,q̄ expediat. tex.in c.admonēdi.ij.q.vij.Maximè contēni ſolet magiſtratus,ac regendi frangitur autoritas,dum nimium ſeruatur humilitas,tex.in ca.quando .lxxxvj.diſ.ſed augere debet ex ingenio dignitatis ſtatū & autoritatē,ne conteptibilis videatur.l.nec quicq̄.§.circa.ff.de officio procōſulis & legati.l.obſeruandum.de officio præſidis.ff.ideo mediū tenendum eſt.gloſſa in verbo,aduocatos.in dicto §.circa. & gloſſa in verbo,modum.in c.ſecundo,de officio cuſtodis.quæ id comprobat his verſibus.

Cum media ſemper gaudebam ludere forma:
Maior enim medijs,gratia rebus ineſt.

E iterum.

Inter vtrumq; vola,medio tutiſſimus ibis.

Honores ergo ita proſequi poſſumus,dummodo declinemus ambitionem:ſed cauendum eſt nę virtutis ſpecie decipiat nos vitium,quia pauci hodie honores contēnūt. Cū tria maximè ſolent homines affectare,opes,voluptates,& honores.& gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui, Ad epheſios,iiij.Et volunt ſeu amant (prout dicit Chriſtus de ſcribis & phariſæis,Matthæi xxiij. Marci duodecimo.& Luc.xj.) in ſtolis ambulare,in primis cathedris ſedere in ſynagogis,& primos recubitus in cœnis,& ſalutationes in foro,& vocari ab hominibus rabbi.Et multi ex principibus magis dilexerunt gloriā hominum,q̄ gloriam dei.Ioannis xiij.Et vnus petit ſedere ad dexteram, & alter ad ſiniſtram in gloria,vt habetur Marci decimo. de filijs Zebedæi,Et eſſe in honore placet,teſte Auſonio in Egloga de vita humana.Et quemadmodum res penè contra naturam eſt,vt quis ſit ſine peccato,textus eſt in ca.vnum.§.nomine.xxv.diſtinc.ita dicendum eſt,q̄ rara auis eſt quæ non tendat in altum,nullusq; reſpuit gloriam aut honorem.Et ſi quis reperiatur,quis eſt ille,& laudabimus eum? Eccleſiaſtici xxx.Felix ille tamen,coruo quoq; rarior albo,ait Iuuenalis ſatyra vij.Imo omnes conuerſi ſunt ad curſum ſuum,quaſi equus impetu vadens in prælium.Iere.viij.Ipſi etiam philoſophi in frontibus librorum quos de contēnenda gloria ſcribunt,nomē ſuū inſcribunt. In illo enim in quo prædicationē,gloriamq; deſpiciunt, prædicari de ſe ac nominari volunt.ita inquit Cice.in ſuis orationibus.Et quia etiā honores quis interdū conſequitur ex fortuna,& non ex virtute,ſicut verè dicere poſſumus cum Virgilio in ſuo Opuſculo de fortuna.

Fortuna immeritos auget honoribus,
Fortuna innocuos cladibus afficit.

Ita nec minus verè dicit Ouidius lib.iij.de arte.

Curia pauperibus clauſa eſt,dat cenſus honores.

Et idem primo Faſtorum.

In precio precium nunc eſt,dat cenſus honores,
Cenſus amicitias,pauper vbiq; iacet.

Et nō ſolū omnia venalia Romæ,ſed vbiq;.& ſicut de moribus vltima fiet queſtio (ait Iuuenalis Saty.iij.) ſic & de ſapientia,literatura & virtutibus.vnde emanauit Adagiū.Corchorus inter olera.Cōtra eos qui magnis honoribus inhiant,cūm ipſi ſint nihili.Sed non me rapit admiratio,quia ſæpe vbi plurimus intellectus & ratio,ibi minima fortuna.Ariſtoteles in libro de bo.fortu.& Boëtius de conſolatione philoſophiæ.lib,j.metro v.

At peruerſi reſident celſo mores ſolio,
Latet obſcuris condita virtus clara tenebris.

Ideo in his modeſtiæ partibus vtemur,ſi nimias libidines honoris,pecuniæ,ſimiliumq; rerum vituperabimus, ſi vnamquamq; rem certo naturę termino definiemus, ſi quod cuique ſatis eſt oſtendemus,& ſi nimium progredi diſſuadebimus,& modū vnicuiq; rei ſtatuemus,vt inquit Cicero.iij.rhetorices nouæ. & Horatius j.libro ſermonum ſic ait.

Eſt modus in rebus,ſunt certi deniq; fines,
Quos vltra,citraq; nequit conſiſtere rectum.

Et Martialis.

Illud quod medium eſt,atq; inter vtrumq; probatur,
Nec volo quod cruciat,nec volo quod ſatiat.

Nam ſæpe ex laudis præconio innaſcitur ſuperbię inflatio.c.ſunt plurimi.vj.q.j.Et nemo plus ęquo alium laudare debet,ne ſibi debitū ſubtrahat cum infert indebitum. c.nullus.xcix.diſt.Nemo tamē niſi vanus falſo lætatur honore.Et hoc faciunt ſtulti,quos gloria vexat inanis,ait ille moraliſſimus Cato.Cūm ſtultus honores ſæpe dat indignis (inquit Horatius primo ſermonū.) Ideo cauere debemus in his,ne aretalogi,aut arguti eſſe videamur.vñ Ariſtoteles (vt refert Laertius in libro de vita & moribus philoſophorum) dicebat de duobus hominū generibus vehementer admirari:de illo ſcilicet,in quo bona non ſunt, & hæc ſi de ipſo dicantur acceptat,& gaudet.Et de illo de quo mala proferuntur,quæ in eo non ſunt,& inde turbatur.Natura quippe fermè omnium promptior eſt,ac paratior ad culpā dum ea quę minus rectè agi arbitramur,q̄ ad laudandum ea quæ cum virtute fieri videntur.

Nec me ab hoc īſtituto ope qſpiā verborū buccinator reuocare potuit,verbis me laceſſās:qd te dieb⁹,noctibusq; ī tot ſcriptis torqueas,& vexes,cū tota penè mūdi machina turbetur

na turbetur per innumerosa interpretum & autorū volu
mina. Adeo ꝙ ea inoleuit consuetudo, vt si quis syllaba-
rius, aut semiuir literarū opus aliquod (qd' aiunt) rudi mi-
nerua compegerit, magis q̃ fabrefecerit, dignū statim exi-
stimemus, quodq́; lecturiant omnes & empturiant, queād
modum & antiquis factū est tēporibus. vt in l. j. §. nostrā.
ibi, nullis iurisperitis. & in. l. ij. §. hęc autē. C. de veteri iure
enuclean. & iuxta dictum Horatij.

Scribimus indocti, doctiq́; poëmata passim.

Quia in primis respōsum patet, ꝙ multorū hortatu &
persuasionibus, quæ permissę sunt, saltē in opere ordinato
ad bonū, vt voluit Ioā. Faber Cācellarius Franciæ, & qui-
dem meritissimus, in §. cūq́; hoc. in ꝓœmio institutionū.
vt hoc opus iā inceptū perficerē, cōpletūq́; & absolutum
in apertū referrē stimulatus sum. Nec vltra ꝓtelare, nec diē
de die ducere valui, quin in lucē prodiret. Ad hoc etiā me
hortante Ausonio epigrāmatista. dum sic inquit.

Gratia quæ tarda est, ingrata est, gratia namq́;
Cūm fieri properat, gratia grata magis.

Nec etiā quis ignorat (nisi iners) ꝙ sciētia qualis est in
hoīe publicanda licite venit, vt per eundē Cancellariū in
d. l. ij. C. de veteri iur. enucl. cōprobando prout habetꝰ Pro
uerb. xj. Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis.
pro quo facit tex. in l. annonā. ff. de extraor. crimi. & per d.
Senecæ. In hoc gaudebo aliquid addiscere, vt doceā, nec vl
la res me delectat, licet eximia, & salutaris, q̃ mihi vni sci-
turus sum. Et ecclesiasti. xxiiij. Videte ꝙ nō solum labora-
ui mihi, sed oībus exquirentibus disciplinā. Sapientia em̄
dando fit largior, retinendo minoratur. Ideo dicit Hieroñ.
ad Rusticū monachū. Ama scientiā scripturarū. vt in c. nū
quā. & de cōsecra. dis. v. Et longo tp̄e disce, quæ postmo-
dum doceas. c. sic viue. & c. si clericatus. xvj. qō. j. & plus
proficit doctor docēdo, quā curatus sacramēta ministran-
do. vt colligitur in c. cum ex eo. de elect. in vj. & nō sufficit
tantū studuisse, sed & opera studij facere oportet. argu. ca.
cauete. xxij. q. v. Sicut nec prodest triticum seminare, & fru
ctum eius nō tollere: & domū construere, & non illic habi
tare. vt ait tex. in c. quia sanctitas. l. dis. Et quis plantat vi-
neā, & de fructu eius nō editꝰ & quis pascit gregē, & de la
cte gregis nō mādicatꝰ vt habetur j. ad Corinth. ix. Et prę
clarē, inquit Bal. in proœ. decretaliū. Queadmodum turpe
est diuiti decedere sine hęrede, ita miserrimum babenti gra
tiam intellectus posteris & studiosis nihil scriptum, tan-
quam hæreditarium, relinquere.

Etiā multa chartis cōmendanda sunt, cū oīa simul me-
moria retineri nō possint. vt in d. l. ij. §. si qd autē. C. de ve-
teri iure enucle. Cūm labilis sit. l. peregre. circa prin. ff. de ac
quiren. poss. Et nisi antiquorum dicta & gesta scriptis de-
mandata fuissent, in hominū memoria nullatenus versarē
tur. Ideo scriptura, rerum oīm conseruatio dici potest. Ea
tamen precipuē scribenda & legenda sunt, atq́; mentibus
infigenda, quæ memorabilia sunt. iuxta dictum Ausonij
ad nepotem de studio, vbi ita inquit. Perlege quodcunque
est memorabile. et rursus prima monebo. Perlege quod-
cunque est memorabile.

Nec putet quispiā nos velle vti verbis antiquarijs, inu-
sitatis, aut obsoletis (quod & vetat Aulus Gellius noct.
Atticarum lib. xj. c. vij.) vt lectore vnoquoq́; verbo suspē
sum teneant. Nescius videor si incultum & inusitatū anti-
quarij sermonem, cuiquā gratum existiment (sciant tamē
tantū mihi displicere quantum literatis complaceat Cice-
ro) ideo Phauorinum imitabor consulentem, verbis præ-
sentibus vtendum, & moribus præteritis viuendum. Ideo
claro & familiari calamo intelligibilibusq́; & inelabora-
tis sermonibꝰ (insequēdo Senecā in lib. v. ep̄larū. xxxviij.
ep̄la) procedemus. Adeo ꝙ elemētarij iuuenes in dicendo
rum cognitionē deueniant. Non autē grauiore aut seuero
stylo, vt noster Budęus, aut Alciatus (quibus audeo elo-
quentiæ brauium asciscere.) Quia nos factis & sentētijs po
tius q̃ verbis intendimus. (Absit tamē dictis eorū contra
niti.) Et teste Ambrosio secundū Ioā. fab. in §. his itaq́;. in
proœmio institutionū. Melius est vt intelligant nos popu
li faciliter loquendo, q̃ si cōmendāt grāmatici obscurē lo-
quendo. & doctrina prudētum facilis est. Prouer. xj. Et ver
bis sentētię ꝓponēdę sunt, vt animꝰ corpori ꝓponitur. c. se
dulo. xxxviij. dis. Nam euāgelium nō cōsistit in verbis seu
solijs scripturarū, nec sermonum, sed in radice rationis, &
sensu. tex. in ca. Marchion. j. qōne prima.

Breuitate etiā (qua gaudent moderni, vt ait glos. in. l.
j. ff. de eo quod met. cau.) in hoc opere vti volumus. iuxta
tex. in d. l. ij. §. cōtrariū. C. de vet. iu. enu. vbi inqt. Meliꝰ est
pauca idonea effundere, q̃ multis inutilibꝰ hoīes prægraua
re. & vt doctoris est, nō superfluos nec verbosos cōmenta
rios facere, vt in l. j. ff. de origi. iur. ita aduocati cauere de-
bent verbosis vti assertionibus, vt vult tex. in l. fi. §. in refu
tatorijs. C. de appel. pro quo etiā facit tex. in §. j. ibi: ne ver
bosa fiat disputatio. instit. quod cū eo qui in aliena pote-
state est &c. Quia prolixitas seu superfluitas, & cōfusionē
et difficultatē generat. vt est tex. in §. sane. & ibi gl. in proœ
mio Grego. Frustra etem̄ fit per plura qd' ꝑōt fieri per pau
ciora. l. fi. C. de dona. vn̄ venustē & veridicē breuitatē lau-
dat Ausonius in ep̄la ad Paulinum suum, vbi ita inquit.

Est enim comis breuitas: sic fama renatum
Pythagoram docuisse refert, cūm multa loquaces
Ambiguis fererent verbis, contra omnia solum
Est, respondebat, vel non. ô certa loquendi
Regula, nam breuius nihil est, nec plenius isti.
Quæ firmata probant, aut infirmata reclinant.
Nemo silens placuit, multi breuitate loquendi.

Et vulgò dici solet.

Omnia longa solent cunctis fastidia ferre,
Quæ comprehensa breui sunt, bene culta placent.

Non tn̄ eam breuitatem insequar, de qua Horatius di
cens. Dum breuis esse volo, obscurus fio. quod dictū refert
glo. in verbo, compendiū. in §. illud autē. in proœmio dige
storū. vnde Sceuola iuriscōsultus & pontifex reprehēditur
per glos. in verb. summoueri. in l. cū maritus. §. titius. ff. de
pactis dotalibus. ex eo quòd plerūq́; nō respondet, aut sal-
tem minus clarē quæstioni propositæ.

Vereor tn̄ ne parū cumulatē recensuerim, quę in laudē
& pro illustratiōe & celebritate statꝰ, aut dignitatis cuiusq́;
verissimē dici posse videbātur, sed ea relinquo eloquētiori
bus, qui copiosē & ornatē cogitationes suas mādare lite-
ris possunt. Ego em̄ mulierū more quarū subita cōsilia pru
dentiora habentur, in hoc ipso negotio quicquid in men-
tem venit primo cōceptu expressi, relinquens alijs vberio
rem, si voluerint, scribēdi facultatem, cūm facile sit addere
inuentis. l. j. C. de veteri iure enuclean.

Nouerint posteri cum quanta diligentia & labore ma
teriā variā, miscellaneā, & vndequaq́; respsam & cōfusam
conquisiuerim, & in vnum redegerim, & quā difficultatē
materia respersa ingerat, vt dicitur in proœmio Grego-
riano. Et quòd maximus labor est in libris scribendis,
vt cauetur in proœmio sexti. §. penultimo. iuncta gloss. in

verbo, laboribus. Et ex his quæ inordinatè acta sunt, aliquid ordinabiliter fieri non potest, vt in capitu. qualiter & quando. j. de accusa. Ideo ex multis pauca, imo optima colligere dignum duxi, iuxta doctrinam Imperatoris in procemio institutionum.

Idcirco studiosè lector, aīaduertēs q̄ vacare vanis, ocio aut fabulosis libris seu romātijs (vt ita loquar) incūbere, aut legere, vetitū est. vt dicit Io. Fab. in d. §. cūq̄z. ver. vt liceat. ibi, nō ab antiquis fabulis. in d. pœ. insti. ita q̄ iuuenibus comœdiæ & fabulę turpes & amatorię legi nō debēt, quia sunt incentiuæ libidinum. Etiā sophorū callida, arsq̄z rhetorū, & figmēta vatū nubilant, qui corda falsis atq̄z vanis imbuunt, tantūq̄z linguas instruunt, nihil afferētes qđ ad salutē cōferat, aut qđ veritatē detegat. Cū multa sine ratione proferāt: vnde, Irrita ventosę rapiāt talia verba procellę. Et prius debemus quærere (teste Hugo. de sctō Victo.) quæ mores informāt ad virtutes, q̄ quæ sensum amant ad subtilitatē, magisq̄z velle p̄ceptis scripturarū informari, q̄ q̄ōnibus impediri. Et ait diuus Bernar. Multi multa sciūt, stulte cognosce teipsum: quia multò laudabilior & melior es si teipsum cognoscis, nec te q̄siueris extra (teste Persio) q̄ si te neglecto cognosceres cursus siderū, vires herbarū, cōplexiones hoīm, naturas aīaliū, oīm cœlestium & terrestrium scientiā obtineres. Meritò ergo & absq̄z reprehēsione ad opus hoc cōdendū elaboraui, qđ mea quidē opinione eiusmodi est, q̄ lectores ad bonū, ac ad omnē vitę honestatē extollēdā, & turpitudinem abijciendā inuitare, vnūquēq̄z in suo statu informare, cupidos & ambitiosos honorū, magistratuū, aut officiorū refrenare, deterrere, dissuadere, suijpsiusq̄z notionē habere, ad virtutē incitare, adhortari, ac inflāmare poterit: & cognito suo statu bene, rectèq̄z viuere valeant cōtenti suis finibus, & hoc solum bene agitur, vt vita hoīm corrigatur. gl. in verb. nō seuientis, in c. odio. lxxxvj. dis. Etiā quia materia hui⁹ operis est multum cōmendabilis, necessaria, vsitata, & practicata, cū frequens & assidua circūstrepit q̄stio de honoribus, pręcedētijs, maioritate, superioritate, ac titulo dignitatum, aut nobilitatum, aut super ordine sessionū: tā in concilijs, cōgregationibus, collegijs, cōuiuijs, in foro prætorio, & in alijs locis: etiā per vicos deambulādo, seu super statu quorumcunq̄z, & cuiusuis cōditionis sint, Imo interdū inter magnates grauē contentionē de honoribus inter eos subortā, etiā iudicio gladiatorio dirimūt. Ideo summopere circa materiam istā honorariā attendēdum est, iuxta doctrinā legislatoris in l. legaui. ibi, & plenius rogo, quæ ad hoc spectant attingas, quotidiana em̄ sunt. ff. de liberatio. lega. concordat tex. in l. j. in prin. ibi, his verbis appellādi vsus q̄ sit verus, frequens, q̄q̄z necessarius, nemo est q nesciat. ff. de appellatio. tex. est etiā in l. j. ibi: & vis eius in vsu quotidiano est. ff. ad exhibendum. iura etem̄ cōstituenda & adaptanda sunt ad ea quę quotidiana sunt. tex in l. iura. j. & l. ex his, et l. nam ad ea. ff. de legibus. & in d. l. j. §. sed & si. ibi: hęc obtinere tantūmodo volumus, quę vel iudiciorū frequētissimus ordo exercuit, vel lōga cōsuetudo approbauit. C. de veteri iure enucleando. & in proœ. sexti. §. nos. ibi, & plurima in iudicijs & extra frequētata dubia deciduntur. Etiā quia materia præsens aliquali eget explanatione, iuxta id quod in simili voluit textus in clemē. sæpe contingit. iuncta gloss. in verbo, sæpe. de verborum significatio. Ideo vt melius attingamus veritatē, terminorum necessariorū, præmittimus declarationē in principio. iuxta l. j. in princ. ff. si cer. pet. & in l. j. ī prin. ff. de iustitia & iure. Et, vt recēset Pōponius post Quintū Mutium in l. ij. §. Seruius autē Sulpitius. de origine iuris. ff. turpe esse patritio, & nobili viro, & causas oranti, ius in quo versaretur ignorare. Et qui vult intelligere principiata, debet prius intelligere principia. & ad cognitionem particularium debet pręcedere cognitio generis, vt notatur per doctores in d. l. j. Essetq̄z inconueniens omissis initijs, atq̄z origine nō repetita, interpretationem promittentibus protinus materiā aggredi. Cū ipsæ prefationes & libentius nos ad lectionē propositæ materiæ perducāt, & eius euidentiorē intellectum præstent, vt in l. j. de origine iuris. ff. Et in primis cùm diuisio animū legentis incitet, mentē intelligentis præparet, & memoriam artificiosè reformet, secundū gl. in verbo, eadem. in §. igitur. in proœ. institutionū. & in l. j. in princ. vbi notatur de doli mali except. ff. & dicit Bal. in proœ. ffōrū. §. j. in prin. allegādo Ambros. Scire quid facias, nescire quo ordine id facias, non est perfectæ cognitionis. & subiungit. Ideo bene est priusq̄z ad scientiā perueniatur, modum docendi & ordinē præscribere, quo per ordinem res intellectæ magis delectāt animos, mētes nutriunt, sensus magis illumināt, & memoriā reddunt clariorem. Et, vt dicit Bal. in consilio schismatis, posito in rubrica, Si quis aliquem testari prohibuerit. C. opus nostrum vitiaret, si ordo amitteretur. Sitq̄z vtilis diuisio secundū Barbatiā in rub. de iudicijs. col. ij. & ea quæ diuisim traduntur, cōmodius & facilius intelliguntur, vt in §. sed ne. insti. de lega. Ideoq̄z præsens opus diuidendo duodecim cōtinet partes. Terminos tn̄ de quibus principalis quæstio futura est, ante definiemus seu describemus: quia teste Cicero. in primo officiorum. Omnis quę à ratiōe de aliqua re suscipitur institutio, debet à diffinitiōe proficisci, vt intelligatur quid sit id de quo disputetur. Etiā aliquas ad materiā instructiones generales anteponemus. Et hæc erit Prima huius nostri operis pars.

Secunda verò dignitates, laudes, honores, gloriā, excellentiā, & decoramenta, tam viri q̄ mulieris complectetur.

Tertia autem ordines cœlestium spirituum, & locorū infernalium perscrutabitur.

Quarta dignitatem, honestatem, excellentiā, honorē, laudem, & gloriā viris ecclesiasticis attribuēdas super oēs alios status humanos, et ordinem inter eos enarrabit.

Quinta excellentias principum ad alios status, & quomodo, & in quibus ab omnibus sunt honorandi, atq̄z honores inter eos elucidat.

Sexta postmodum officiarijs sacri palatij domesticis, dignitates & honores debitos distribuet.

Septima complures dignitates officiariorum iustitiæ, tam consistorij, seu auditorij, tribunalis prætorij, q̄ aliarum sedium, & præcedentias inter eos impartietur.

Octaua laudes, honores, & pręcedētias nobilium, tam inter se q̄ quo ad alios cuiuscunq̄z status, continebit.

Nona excellentias, prærogatiuas, præeminentias laudum, gloriæ, & honorum militum adaperiet.

Decima dignitates, præstantias, & præeminentias scientiarum, tam inter se, quàm ad alias res, & ordinē præcedendi inter viros literatos enucleabit.

Vndecima de præcedentia plebeiorum & artificum inter eos discutiet.

Duodecima & vltima pars excellentias & laudes plurium aliarum rerum, & tam cœlestium quàm terrestrium in suo genere & specie describet.

FINIS PROOEMII.

Index Argumentorum Primæ Partis.

ARGVMENTA

duodecim partiũ iſtius voluminis (in quibus reconditas materias ad cuiuſq; partis cõſideratiõnũ numeros inuenies) ordine iſto inſerũtur.

ARGVMENTA primæ partis, lxxx. conſiderationes continentis ſequuntur.

j Eſt de honore, & eius deſcriptione.
ij Honor cũctis rebꝰ preferendus eſt.
iij De differentia honoris à laude & reuerentia.
iiij Honorem conferre eſt principis.
v Honores conſequimur multis modis.
vj Diuerſa perſonarum genera mandantur honorari in ſacra ſcriptura.
vij Subditi honorem, reuerentiam, & ſeruitium domino præſtare tenentur.
viij Honor debetur prælatis, & ſuperioribus ratione dignitatis & excellentiæ.
ix Honores ęqualiter & gradatim diſtribuẽdi ſunt.
x Honorandi ſunt homines varijs modis.
xj Diuerſa ſunt ſigna, quibus cognoſci poteſt honorem adhiberi alicui.
xij Dicitur magis honorari, qui ſedet prope dñm.
xiij Honorari quis dicitur, ex quo in medio duorum vel plurium collocatur.
xiiij Etiam honorari dicitur, qui ſedet in principio, ſiue in capite.
xv Plus dicitur honorari qui parieti eſt proximior.
xvj Qui ꝓxime & immediate ſedet, & ſubſcribit primo loco poſt epiſcopũ, dicitur magis honorari.
xvij Qui prius nominatur, dicitur honorari.
xviij Honor eſt illi qui primo offert.
xix Maximum ſignum honoris eſt in eo qui primam vocem habet.
xx Honor eſt illi cui reuerentia exhibetur, quam minor maiori impendere debet, & ſic minores maiores honorare debent.
xxj Superiores etiam inferiores honorare debent, ſi ab eis expectent beneuolẽ honorari.
xxij Honor cõſiſtit in melioribꝰ & delicatioribꝰ cibis.
xxiij In veſtibus pręcioſioribus adhibetur honor.
xxiiij Honor fit in legati preſtatione.
xxv Honor fit in hæredis inſtitutione.
xxvj Quis honorari dicitur in ſalutatione.
xxvij Maioritas conſiſtit in pręrogatiua ordinis.
xxviij Maioritas cõſiſtit in pręrogatiua cõſecrationis.
xxix Maioritas habet in ꝑrogatiua adminiſtrationis.
xxx Maioritas ſeu honor cõſiſtit in eo qui recumbit.
xxxj Honor debetur ei qui eſt magnę autoritatis.
xxxij Honor cõſiſtit in cõmendatione noui præſidis.
xxxiij Quis collaudandus eſt de his quę bene meruit in exercitio officij.
xxxiiij Honor eſt in adeundo principem.
xxxv Honor conſiſtit in erectione ſtatuę, & ibi deſcribuntur qui ſtatuas meruerint.
xxxvj Honor cõſiſtit in triũphi receptione, & ibi leges, triumphi, & triũphatores plures aſcribuntur.
xxxvij Honor cõſiſtit in bibẽdo ĩ auro, eſſe ſecũdus poſt regẽ, veſtiri purpura, & cognatꝰ principis vocari.
xxxviij Honor conſiſtit in delatione armorũ & inſigniorum, ad cuius cõprobationẽ, & in ipſa materia armorum & inſigniorũ fiunt centum cõcluſiones, quarum ſeriatim ſequuntur argumenta.

ARGVMENTA IN IPSAS centum concluſiones.

j Inſignia regum Romanorum deſcribuntur.
ij Diadema, corona, & ſceptrum, ſunt imperatorũ et regum inſignia, & de diuerſis coronarum generibus, & quibus dabantur.
iij Inſignia ſeu ornamenta pontificum & ſacerdotũ legis Moſayce, & quibus loco illorum hodie põtifices vtantur.
iiij Inſignia patriarcharũ, cardinaliũ, & archiepiſcoporũ, vt ſunt crux, galerum rubrum & pallium.
v Mitra epiſcopale inſigne eſt, vt & dalmatica, chirothecę, anulus & baculus.
vj Paſtores eccleſiaſtici quare habent virgam, ſeu baculum, & quare datur principibus.
vij Latuſclauꝰ erat inſigne ſenatorũ, & de inſignibus cõſulum, Augurũ, Saliorũ Martis, ſacerdotũ, ſeu fratrũ Arualiũ, & principis iudicũ Aegyptiorũ.
viij Inſignia militaria literatorum, & aliorum diuerſorum ordinum.
ix De inſigni Ducum, Comitum, & Marchionum, vt eſt pileus dignitatis.
x Arma originem habuerunt loco imaginum.
xj Arma ſeu inſignia ad perpetuã hominũ memoriam in pleriſq; locis apponi ſolent.
xij Honor eſt portare & habere arma.
xiij Arma alicuius in opere eius ſumptibus & liberalitate cõſtructo affigi aut pingi poſſunt, nec abradi debent vt alterius arma ponantur.
xiiij Arma ſeu inſignia ſunt triplicia.
xv Arma ſingularis dignitatis nemini alteri licet aſſumere ſeu deferre, nec in ſuo depingi facere, niſi in ſignum ſubiectionis.
xvj Arma ſeu imago principis in opere publico poni debet, & an priuato liceat ſua ibi apponi facere inconſulto principe.
xvij Subditus vſurpãs arma ſui principis incurrit crimen lęſę maieſtatis, & quomodo Iulius Cęſar habuit Aquilã pro armis: quibus vtũtur imperatores Romanorũ. Et ibi de excellentia coloris nigri cuius eſt Aquila, & quibus armis vtebatur Carolus magnus. Et de armis regũ Chriſtianorũ. Et q̃bus ſignis vtũtur in bello Franci, Burgũdi, Angli, Scoti, Veneti, Sueui, & Neapolitani.
xviij Violator armorum principis pœna criminis lęſę maieſtatis tenetur.
xix Dicta de armis ſupremorum principum, habent locum in armis inferiorum principum.
xx Nobiles ex origine habent arma certa & diſtincta, nec licet alteri illa deferre, etiam ſi ſint de ea-

TERTIAE PARTIS argumenta, l. considerationes complectentis.

QVARTAE PARTIS argumenta, lxxxj. considerationes amplectentis.

QVINTAE PARTIS argumenta, lvj. consideratiōes continentis.

SEXTAE PARTIS argumenta, xxxviij. considerationes complectentis.

Illegitimus

SEPTIMAE PARTIS argumenta, lj. considerationes amplectentis.

OCTAVAE PARTIS argu. l. cōsideratiōes cōtinētis.

Index Argumentorum

NONAE PARTIS argumenta, xlviij. cōsiderationes complectentis.

DECIMAE PARTIS argumenta, lij. cōsiderationes comprehendentis.

Vndecimæ Partis.

Index Argumentorum Duodecimæ Partis.

FINIS INDICIS.

PRIMA huius operis Pars,

QVÆ TERMINOS declarat & diffinit, aliquasq; doctrinas ad præsentis materiæ cognitionem necessarias, demonstrat.

Octoginta considerationes continet.

PRIMA consideratio est de honore, cum secundùm beatum Thomã ij.ij.q.ciij. Honor testificationem quãdam importat de excellẽtia alicuius. Vnde homines qui volunt honorari, testimonium suæ excellentiæ quærunt: & hoc est aut coram Deo, aut coram hominibus. Et hoc casu vltimo testimonium non potest aliquis ferre, nisi per aliqua signa exteriora, vel verborum, vel factorum, vel rerum, de quibus singulariter in suis locis dicemus. Et ex his dicit Anto. Florẽtinus in sua summa. in iiij. parte. titu. v. ca. x. §. j. quòd honor consistit in signis exterioribus. Et secundùm Philosophum iiij. Ethicorum. Honor est maximum bonorum exteriorum. Et secundùm eundem ij. Ethico. honor est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis: vt ibi dicit Anto. Florentinus. facit tex. in l. si honore. ff. de mune. & honori. allegata per Barba. in addi. ad Bal. in c. j. de feudis datis minimis valuas. in vsibus feudorũ. Sed est error in illa apostilla, quia voluit allegare l. honor. quæ infra allegabitur. Aristote. lib. j. Rheto. Honor est benefactiuæ gratiæ indicium. vel etiam est cuiuslibet virtutis præmium, secũdùm eundem, viij. Ethico. & secundùm Thom. ij. ij. q. cxxviij. arti. iiij. & quolibeto cxxxj. & Lucam de Penna in l. j. C. de veteranis. lib. xij. vbi dicit etiam, quòd honor est administratio reipublicæ cũ dignitatis gradu, siue cũ sumptu, siue sine sumptu. l. honor. ff. de mune. & honori. in princi. Notat Io. de Platea post glo. j. in l. sicut. C. eo. lib. x. & ibi dicit tex. in d. l. honor. quòd honor municipalis est reipublicæ administratio cum dignitatis gradu, siue cũ sumptu, siue sine erogatione cõtingens. Vel etiam honor est propriè reuerentia & dignitas, quæ quauis ex causa exhibetur. Vnde Virgilius. Haud equidem me tali dignor honore. Et ideo dicitur dignitas, vt dicit Cicero lib. j. ad Cæsa. iuni. Tu cum ea quæ es è senatu summo cum honore consecutus. facit l. decurionatus. ff. de vacatio. mune. Et honor administratio magistratus dicitur. vnde cõsulatus & prætura honores dicũtur, & ius honorarium ius prætoris, vt l. curiales qui honorariam. C. de decu. lib. x. & in aut. vt ordinariæ præfecturæ. per totum. colla. v. & Ouidius lib. j. fastorum. Verbaq; honoratus libera prætor habet. Quandoq; etiam dicitur pulchritudo. Virgilius. Frigidus & syluis Aquilo decussit honorem. Et alibi idem. Et lætos oculis afflarat honores. Aliquãdo pro præmio. Vnde idem Virgilius. Ipsis præcipuè ductoribus addit honores. Et sic aliquando pro donatione vel remuneratione, vt habetur in l. si mandauero. in princ. ff. mandati. Et quandoq; exponitur honor. i. salarium. l. j. §. proinde. ff. de varijs & extraord. cogni. & inde dicitur honorariũ. eadem l. j. §. in honorarijs. & in l. j. ff. si mensor falsum modum dixe. & in l. properandum. §. in honorarijs. C. de iudicijs. Quandoq; ponitur pro sepultura, vt Virgi. Cernit ibi mœstos, & mortis honore carẽtes. Aliquãdo pro obseruantia & cultu, vt apud eundem Virgi. Semper honore meo semper celebrabere donis. Aliquando pro pudicitia, vt ibidem. Et rapti Ganimedis honores. Aliquando pro amore, vt apud Ouidiũ. Per si quis amatæ tangit honos animum. Et ex hoc descendunt honorarium, honoraria, honorus, honora, honorum, honoro, honoras, honorificus, honorifico, honorificẽtia, honorabile, & honestus: de quibus per Calepinum in suo dictionario, in verbo, honor & honos. quæ cum nõ sint ad propositum nostrũ seu materiæ nostræ, ad ibi dicta me remitto. Et vt dicit Anto. Floren. vbi supra. Reuerẽtia est idem quod honor. sed ex vna parte est principiũ motiuum ad honorãdum, inquantũ scilicet aliquis ex reuerentia quam habet ad aliquem, honorat. Ex alia verò parte est finis honoris, inquã tum scilicet quis ad hoc honoratur, vt in reuerẽtia ab alijs habeat. Propriè tamen honor est in se ab alijs, & est quædam protestatio alicuius pręeminentiæ in aliqua exhibitione illi qui honoratur. Et vt dicit Augustinus lib. v. de ciuitate dei. Honorem non debet sequi virtus, sed virtutem honor. Et istud bonum honoris & gloriæ multum appetitur. Vnde August. de ciuitate Dei allegans Cicero. in j. offi. Honos alit artes, omnesq; incendimur ad studia gloria. De quo Florenti. in sua sum. parte j. tit. vij. ca. iij. §. j. in medio. ibi, bonum honoris. & statim dicam amplius.

SEcunda consideratio. Honor cunctis rebus præferẽdus est. l. Iulianus. vbi notatur. ff. si quis omissa causa test. quam ad hoc allegat do. meus Iason in l. reprehendenda. vbi illud idẽ not. C. de institutio. in iij. notabili. Barba. in consi. xlvij. col. xix. in primo volu. & dicit Bald. in c. j. de vita & honesta. cle. quòd honor nõ potest nummario precio æstimari. & idem Bal. in c. ex tenore. in ij. col. de appellat. Vnde quod plus est, honor affert vtilitatem. l. si longius. in fi. ff. de iudicijs. Et vbicunq; est quæstio honoris, dicitur esse ardua causa, per textũ in ratione sui. in l. si inimicitiæ. in fi. ff. de his quibus vt indignis. Intantũ quòd pro tuitione & defensione honoris est permissum duellum de iure, prout tenet Bal. in ca. j. circa prin. v. col. de pace tenenda. in vsibus feudorum. Vnde dicit tex. in l. miles. §. socer. ff. de adulte. verecundum esse honorem suũ inultum relinquere. Et dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ, in titu. des iustices. §. v. in gl. fil n'a grace. nu. clxv. Et dicit tex. in ca. nolo. xij. q. ij. quòd is crudelis est, qui famam suam negligit. Et adeo honor & honestas precio habendi sunt, vt pari passu cum vita ambulent. l. iusta. ff. de manumiss. vindicta. Faciunt quæ dicit idem d. meus Iason in repetitione l. admonẽdi. in xcv. col. versi. tertiò ex prædicta conclusione. ff. de iureiur. vbi satis amplè commendatur fama, ex qua quis consequitur honorem. Inde est q̃ id quod non potest fieri nõ seruato honore, fieri non po-

test.text.in l.in eadem causa.ff.ex quibus causis maiores. Notat plenè Petrus Geraldi in suis singular.singu.lxxxij. Et de honoris commendatione vide per Bonum de Curtili in suo tract.nobilitatis.in ij.parte. nu.xlij.vsq; ad nu. xlviij.Dicit tamen Felin.in rub.de maio.& obedi.q; non dicitur pati præiudiciũ in redditibus,cui alius præfertur, per ca.cum olim.extra de consuet.& dicit Barba.in cõsil. xxix.in xj.col.in j.volu.q; interesse huiusmodi est minus omni alio interesse.Et etiam apud Deum non gradus elegantior,sed vitæ melioris actio approbatur.xxiij.q.iiij.c. sicut excellentiam.circa mediũ.& xl.dist.c.non loca.quia non in sublimitate graduum,sed in amplitudine charitatis acquiritur regnum Dei.extra de tẽpori.ordin.c.ad aures. Et non qui maior est,sanctior est,sed qui sanctior est, maior est.xl.distinc.c.multi. Alberic.de Rosa.in l.nemo. C. de officio magistri militum. & Lucas de Penna in l.j. C.de præpositis sacri cubiculi.libro xij.

Quicquid sit teneas, quòd interesse honoris est maius omni alio interesse. Nã vt dicit Cice.de amici. Vbi enim istum inuenies qui honorẽ amici anteponat suo? & vt ait Aristo.lib. Oeconomicorum. Multò grauius fert aliquis si honore suo priuetur, quàm si bona sua ei auferantur. Et huiusmodi honores terreni plus cupiũtur,quàm cęlestes. extra de renun.c.nisi.§.pro graui. Lucas de Penna in l.filios.C.de decurio.lib.x.Imo vt dicit idem Lucas de Pẽna in l.fi.C.de locatio.prædiorum ciuilium.in viij.& ix.col. lib.xj.q; honor publicus publico commodo præferẽdus est.Imo etiam pro honore iudicij,seu eorum quæ aguntur in iudicio,iniquitas toleratur: & sic pro honore principis potest tolerari iniquitas,prout ibi dicit idem Lucas.

Et pro honore sustinendo,etiam agendum est actione iniuriarum,vt dicit Bal.in l.obseruare.§.anteq;.ff.de offi. proconsul.Et dixi amplè in cõmentarijs nostris super cõsuetu.ducatus Burgundiæ.in titu.de feudis.§.iiij.in gloss. j.in versicu.aduerte ad illud.cum seq.& in titu.des enfans de plusieurs lictz.§.iiij.in gl.j.versic.qui dicantur.Imo vt dictum est,potest resisti armata manu.Imo etiam aliũ occidere,prout pro defensione corporis: vt tenet Petrus Geraldi in suis singularibus,singulari xxxiij.quem vide.

Aduerte quòd etiam non administrans honorẽ cui debetur,puniendus est,vt sunt textus ad literam in l.singuli.& in l.sciant.C.de offi.diuersorũ iudicum.vide in proxima parte,in consideratione xxxvij.

TErtia consideratio. Virtutis vberrimum alimentũ est honor,vt ait Valerius li.ij. de institutis antiquis. & facit tex.in.§.cumq;.&.§.fi.in procemio instit.ideo dicit Aristo.honorem esse reuerentiam & dignitatis collationem,quæ datur in testimonium virtutis. & dicit Aristo.viij.Ethicorum. q; honor est præmium virtutis.& in iiij.Ethicorum dicit,q; virtuti perfectio non fiet vtiq; dignus honor.Lucas de Penna in l.per singulas.C.de decurio.lib.x.Præmia autem honoris ponit Plutarchus in sua politica.& Textor in sua officina.in c.præmia virtutis & doctrinæ.fo.cxiiij.de quibus alibi dicam. duo tamen elemẽta virtutum esse reor,honoris spem,& pœnæ metum. Illa quippe ad honesta studia alacriores reddit,hic deprauatos impetus hebescere cogit,tardioresq; facit ad ea quæ à rationis libra visuntur semota.Hinc ad terrorem increscẽtis audaciæ pœnarum genera,octo legibus sanciri M. Tullius scribit.damnũ,vincula,verbera,talionem,ignominiam,exilium,mortem,seruitutem. Et vide infra ista parte,in quinta & lxiiij.consideratione.

Differunt tamen honor & reuerentia,cùm reuerentia ex vna parte sit principium motiuum ad honorandum, inquantum scilicet aliquis ex reuerentia quã habet ad aliquem,eum honorat. Ex alia verò parte est finis honoris, inquantum scilicet quis ad hoc honoratur,vt in reuerẽtia ab alijs habeatur.Honor ergo,vt dictum est,est exhibitio reuerentiæ in testimoniũ virtutis, secundùm Philosophũ ij.Ethico.reuereri est actus timoris.ita dicit Antonin.Florent.in iiij.parte suæ summæ.titu.v.§.j.dixi ante in prima consideratione.& dicturus sum infra amplè de reuerentia in hac parte,in lxxj.consideratione.

Et etiam differt honor à laude,quia honor est propter se & in se,sed laus ordinatur ad aliud.Ideo honor est excellentior laude,vt dicit S.Tho.in expositione super Psalteriũ.psal.xl.col.vij.& in expositione eius super libros de anima.Et secunda secundæ questione ciij.j.distinct.supra numerum tertium.& iij.dist.q.j.arti.ij.& vt dicit idẽ Thomas ij.ij.quolibeto j. Sed honor est testimonium excellentiæ quæ est in homine, sed maximè secundùm virtutem, ideo secundùm virtutem & dignitatem dantur honores, nec indignis debent dari,cum vt dicat Aristo.iiij.Ethico. Prauus honore non est dignus,& conuersus in tyrannidẽ tendet ad noxam.c.licet.xlv.dist. Lucas de Penna in d.l. per singulas in fi.C.de decurio.li.x.& in l.j.C.de veteranis.lib.xij.& in l.ij.in iiij.col.C.de dignita.li.xij.

QVarta consideratio. Cum honorem conferre principis sit,l.iij.C.de consulibus & non spargendis.li. xij.ideo honorandus est quem princeps honorat. tex.in l.restituendæ.in fi.C.de aduoc.diuerso.iudicũ.facit tex.in l.j.ff.de albo scribẽdo.ibi,nomina ante scribi oportet qui dignitatẽ principis iudicio sunt consecuti.Hinc dicit glo.in c.qui autem.in verbo,dignus.xvij.q.iij. q; quẽ princeps iudicat dignum,nos iudicabimus. allegat cap.j. xciiij.dist.&.ff.de re iudica.l.quidã.facit tex.in l.j.§.his cunabulis.ibi,credidit eũ princeps.ff.de offi.præfec.præto.

Sic etiam dicitur,quem papa approbat,nemo improbare potest.c.hæc est fides.xxiiij.q.j.& ibi notat glo.& c. vina.xxxv.q.ix.in ver.nolite.Nam nullus debet esse tantæ superbiæ fastigio tumidus,vt regalem sensum contemnat.l.si imperialis.C.de legibus.& sacrilegij instar est,diuinis super quibusdam administrationibus vel dignitatibus promulgandis obuiare beneficijs,vt est tex.in l.sacrilegij instar.C.de diuersis rescriptis.l.lege repetita. C. de eroga. milita.annonæ.lib.xij.& in l. fi.C.de priuilegijs eorũ qui in sacro palatio militant.& l.j.C.vt dignitatũ ordo seruetur.& d.l.imperator.in l.j.C.de domesticis & protect.lib. xij.q; pœna sacrilegij est,si his honorificẽtia non deferatur,qua contingere nostram purpurã digni sunt ęstimati. ita dicit & tenet Bartho.Veroneñ.in suo tracta. de imperato.eligen.in verbo,pro imperatore.in ij.col.

QVinta consideratio. Ad honorẽ peruenitur multis alijs de causis. Primò deuenitur ad honorem ex virtute: quoniam vt dicit Aristote.viij.Ethico. Honor est præmium virtutis.& iij.Ethicorum dicit.Virtuti perfectæ non fit condignus honor.& iiij.Ethicorum dicit,secundùm veritatem solus virtuosus est honorãdus. vnde vt ait August.de ciuitate dei.antiquitus Romani colebant virtutem & honorem pro dijs. vnde duo templa construxerunt sic sita: q; nullus intrare poterat templũ honoris,nisi prius pertransisset templũ virtutis. Ad significandum,q; nullus honoraretur,nisi meruisset honorẽ aliqua virtute, dicã infra de huiusmodi virtute in hac parte, in lxij.

in lxij. considera. Et sic vt etiam recitat Textor in sua officina. c. de deis. Veteres Honorem in numero deorũ ascripserunt, & eidem templum dicauerunt, authore Plinio.

Secundò quis honoratur propter imaginẽ Dei, secundũm quã creatus est. sic omnes homines honorandi sunt, & quibuscunq; rebus digniores sunt: ideo homo dignitatem primam inter cæteras creaturas obtinet. l. iustissimè. in princi. iuncta glo. in verbo, dignitatem. ff. de edil. edic. & eius gratia omnia inuẽta sunt. l. in pecudum. ff. de vsur. vnde etiam j. Petri ij. Omnes honorate. & de hoc honore dicam in secunda parte, per totum.

Tertiò quis honorandus est propter diuinam maiestatem & æternam gloriam, vt est Deus & sancti eius. & de his dicam infra in tertia parte.

Quartò quis est honorandus propter eius dignitatem, vt sunt principes, prælati, & habentes officia & dignitates à principe. & de his dicam in iiij. v. vj. & vij. partibus huius libri: vbi ponam de principibus, prælatis & alijs officijs ecclesiasticis & tẽporalibus, & dicitur j. Petri. ij. Regem honorificate.

Quintò honorandi sunt seniores propter antiquitatẽ, vt habetur Leuitici xix. Coram cano capite consurge, & honora personam eius. de quo infra dicam in xj. parte, in xvij. consideratione.

Sextò honorãdi sunt aliqui propter ministerium quod habent, vt sunt sacerdotes & religiosi, quia ministri Christi sunt, de quibus infra dicam in iiij. parte, in prima, ij. iij. iiij. v. & vj. considerationibus.

Septimò honorãdus est quis propter maiorem locum quem habet in ciuitate, & plus potest prodesse cõmunitati quàm alius. de quo infra dicam in xj. parte. in v. consideratione. Et ponitur in sermone discipuli xxviij. vbi ponit causas quare quis sit honorandus.

Octauò vt dicitur ibi, quis honorãdus est propter participationem diuinæ dignitatis, quoniam vt dicit, sic honorandi sunt parentes qui repræsentant Dei honorem & dignitatẽ eius qui est pater omniũ, & à quo sunt omnia. vnde vt dicit parentes sunt honorandi, vt habetur Exodi xx. Honora patrem & matrem, vt sis longeuus super terram. de quibus infra dicam in xj. parte. in xvj. considera.

Sexta consideratio. Secundũm Anto. Florenti. in sua summa. iiij. parte. tit. v. c. x. §. ij. diuersa genera personarum in scriptura sacra mandantur honorari. Primò enim (vt dicit) rectores. Ecclesiastici x. In medio fratrũ rector eorum in honore, & multò magis prælati ecclesiæ quàm seculares personæ. j. ad Timot. v. Qui bene præsunt præsbyteri, duplici honore sunt digni, arg. ad hoc xcvj. dist. c. duo sunt. Maximè qui in verbo laborant, vt dicit Petrus abbas Cluniaceñ. in j. lib. epistolarum. vbi dicit, ꝙ est honor qui tantũ creatori debetur, & honor qui creaturæ impenditur, & quem sibi inuicem rationabilis creatura exhibere debet.

Secũdò vt dicit, sunt honorãdi deuoti viri, hoc fit propter inhabitantem spiritum sanctum, sicut capsella propter reliquias. Et propter hoc Thobias fuit honoratus à rege Salmanasar.

Tertiò honorandi sunt sacerdotes. Ecclesiastici vij. Honorifica sacerdotes. vj. q. j. cap. sacerdotes. Exemplo beati Martini præferentis sacerdotem Imperatori. reliqui etiam ministri sunt honorãdi secundũm gradum ordinis. xciij. distinct. dixi ante. & dicam infra in quarta parte.

Quartò vt dicit, honorandi sunt medici. Ecclesiastici xxxviij. Honora medicum. & si corporum, vt dicit, multò magis animarum, cum cõfessores dicantur medici animarum. c. cum infirmitas. extra de pœni. & remis.

Quintò honorandi sunt dono sapiẽtiæ prædití. Sapiẽ. viij. propter hanc, scilicet sapientiã, habebo honorẽ apud seniores. Propter hoc Ioseph à Pharaone, Daniel à Nabuchodonosor honorati fuere. dicam infra in x. parte. vbi amplè de viris literatis & sapientibus.

Sextò missi à superioribus ad aliqua officia exercẽda, vt oratores & legati, & vicarij principũ. ad Philip. ij. Eũ cũ omni honore habetote. & loquitur de Epafrodito misso ab eo ad eos: quod quomodo fit, vide Bartho. Cepolã in tract. suo de imperat. militũ eligẽdo. in verbo, pro imperatore. iij. & iiij. col. & dicam infra in vij. parte. in x. cõsidera. vbi loquar de locumtenentibus regijs. Vnde quia missi à Nabuchodonosor reuersi sunt sine honore, turbatus est contra illos de Ierusalem: vt habetur Iudith ca. j. & vt habetur Paralipo. xxxvj. quia illi subsannabant nuncios Dei, & paruipendebant sermones eius, illudebantq; prophetis, ideo ascendit furor Domini in eos.

Septimò honorãdi sunt religiosi. Augu. in regula. Honorate Deum in vobis inuicem, cuius templa facti estis. Templũ materiale honoratur: quasi Deo dicatũ, quantò magis rationale dicatũ Deo per votum religionis. & dixi supra in consideratione præcedenti. ibi, sextò honorãdi.

Octauò vt dicit honorandi sunt senes, vt etiã dixi ante in præcedenti consideratione. versi. v. honorandi sunt seniores. & habetur Ecclesiastici xiiij. Honora personam senis. Similiter & priores in ordine, sicut antiquitus primogeniti, sicut Iacob à Pharaone.

Nonò omnes vniuersaliter inuicem. Rom. xij. Honore inuicem præuenientes, quoniam vt ait Aristoteles vj. Topicorum. Omnes honorem appetunt. & j. Petri ij. scribitur. Omnes honorate.

Decimò tu adde, ꝙ etiã medici sunt honorandi, vt habetur Ecclesiastici xxxviij. Honora medicũ, cum propter necessitatatem creauerit eum Dominus. dicam infra in x. parte, vbi describam de scientia medicinæ.

Vndecimò honorandus est Deus. Prouerb. iij. & psal. xxviij. j. Regum ij. imo habetur j. ad Timoth. j. Soli Deo honor & gloria. & Deutero. vj. Dominũ Deum tuũ adorabis, & illi soli seruies. Et, honora Dominũ de tua substãtia. &, gloriã meã alteri non dabo. Eccle. vij. honora Deũ ex tota anima tua. & dicturus sum infra amplè in iij. parte in j. ij. & iij. consideratio. & in vltima parte. in j. cõsidera.

Duodecimò honorandus est maritus ab vxore. Ester j. vxores deferant maritis suis honorem, quia maior dignitas est in sexu virili. l. j. ff. de senat. Inde vxor Philonis philosophi in cœtu matronarum interrogata, cur coronã auream sicut cæteræ nõ ferret, respondit: ꝙ vxor satis habet ornamenti, viri virtutem & honorem.

Decimotertiò, seruus debet honorare dominum suum. Malachiæ ij. dicam etiam infra in xj. parte.

Decimoquartò, Honor debetur operantibus bonum. ad Romanos ij.

Item, honora patrem tuum, & matrẽ tuam. Exodi xx. Deuter. vj. Mat. xv. & Mar. vij. Ecclesiastici vij. Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiscaris. De quo Antoninus in d. sua summa. in iiij. parte. titu. v. c. ix. & Bernardinus de Bustis in prima parte sui Rosarij. sermone xx. in litera L. de quo infra in xj. parte. in xvj. consideratione. & supra in præcedenti consideratione. in fine.

SEptima conſideratio. Subditi tenentur præſtare ſeruitium, honorē & reuerentiam domino. l. j. C. de offi. præfecti vigilū. l. potiores. C. de officio recto. prouinciæ. Bal. in l. cum plures. C. de condi. institu. dixi in commentarĳs noſtris ſuper conſuetu. ducatus Burgundiæ, in titul. des fiedz. §. Le vaſſal. in gloſ. j. quaſi per totū. Quibus autē cauſis homines ſubĳciuntur alĳs ponit Lucas de Pēna in l. vnica. C. de magiſtris ſcriniorum. lib. xĳ.

OCtaua conſideratio. Honor debetur omnibus prælatis & ſuperioribus ratione excellentiæ. Cultus autem conſiſtens in obſequio obediētiæ & beneficĳ ratione gubernationis etiā debetur prælatis ex debito legali. Alĳs autē in dignitatibus cōſtitutis ex debito morali, vt amplè declarat ſanctus Tho. ĳ. ĳ. q. cĳ. j. diſt. ſupra ſecundum nu. & vt ibi dicit ĳ. diſt. ſupra tertiū numerū, Honor debetur conſtitutis in dignitatibus ratione excellentiæ, timor autem ratione poteſtatis, obedientia verò & tributū ratione gubernationis. Et ille honor qui debetur ratione excellentiæ eſt diuerſus ſecundūm diuerſitatem excellētiæ. idē ſanctus Thomas ĳ. ĳ. q. lxxxj. iiĳ. diſt. per totum. & idem alio modo proſequitur quomodo quis honoratur: quod dicit fieri quadrupliciter, ſcilicet propter virtutem propriā vt virtuoſi: vel propter virtutem alterius ſcilicet Dei. vel comitis, vt ſuperioris: vel propter ſignum virtutis, vt ſenes: vel propter participationem diuinæ bonitatis, vt domini & parentis. ita dicit ĳ. ĳ. q. lxiĳ. iĳ. diſtinct. per totum.

Et tamen conditione inferiores debent præſtare honorem ſuperioribus, vt ſi ſuperiores id quod debent nō impendant inferioribus, inferiores eis debitam obedientiam non impendāt. fruſtra enim exigit debitū, qui quod debet non impēdit, arg. c. eſto. xcv. diſt. xxĳ. q. v. c. de forma. ita dicit de Turre cremata in c. cum beatus. xlv. diſtinct.

NOna conſideratio. Honores ſunt æqualiter diſtribuendi. l. & cū. §. præſes. ff. de mune. & hon. & etiā gradatim ſunt cōferendi. l. vt gradatim. ff. de mune. & hono. & nō maiorem honorem, niſi prius minorem ſuſceperit gerere poteſt. l. honor. §. gerendorū. ff. de mune. & hono. Per gradus enim eſt ad ordines aſcendendum. c. ſicut. xlviĳ. diſ. Caſum enim appetit qui ad ſummi loci faſtigia poſtpoſitis gradibus per abrupta quærit aſcenſum. nō autem deſcēdendū eſt. l. nulli. C. de numerarĳs. vbi Lucas de Penna. li. xĳ. In ſingulis autē gradibus ordinū & honoribus cōferēdis interſtitia ſunt ſeruāda. c. in ſingulis. lxxvĳ. diſt. & c. ſeq. & in C. de muneribus nō continuandis. li. x. Et genus humanū quidem conſiſtere non poſſet, niſi quidam maiores, quidā minores exiſterent. c. ad hoc. lxxxix. diſt. ſicut etiā in angelis. d. c. ad hoc. & notatur in c. de Cōſtantinopolitana. xxĳ. diſt. in fi. & gradus diuerſi & ſtatus in eccleſia cōſeruant eccleſiæ vnitatem. d. c. ad hoc. & hoc plenè tractat Ambroſius in iĳ. de offi. c. iiĳ. ſine tamē ſuffragatione tēporis, aut merito laboris ad mundi honores indignum eſt perueniri. c. miramur. ante fi. lxj. diſt.

DEcima conſideratio. Diuerſis & varĳs modis honorandi ſunt homines. Primus modus eſt diligenter præſtare auditum loquentibus. vnde Sapientiæ viĳ. dicitur: Loquente me reſpicient. Secundus eſt loqui reuerenter. Eccleſiaſtici v. Honor eſt in ſermone ſenſati. Tertius eſt, aſſurgere venienti. Leuitici xix. Coram cano capite conſurge. Vnde iudices debent aduocatos in conſiſtorio & auditorio recipere, & reuerentiā cum ſalutatione deferre, & ſedēdi locū tribuere. l. fi. C. de offi. diuer. iudicū. Et obſequium eſt in aſſurgendo, vt notatur in l. ſi non fortē. §. libertus. in gloſ. magna. ff. de condi. indebiti. & in l. etiam. ĳ. C. de obſeq. patrono pręſtan. Vnde refert Aul. Gellius noct. Atticarū lib. vj. ca. ix. ꝙ Cn. Flauius Annĳ filius dicitur ad collegā veniſſe, viſere ægrotum, & in conclaue poſtq; introiuit, adoleſcentes ibi cōplures nobiles ſedebant: ĳ cōtemnētes eum (fortè quia patre libertino natus, aut quia ſcriba fuiſſet) aſſurgere nemo ei voluit. Cn. Flauius Annĳ filius edilis id arriſit. Sellam curulē iuſſit ibi afferri: eā in limine apposuit, ne quis illorum exire poſſet. vtiq; ĳ omnes inuiti viderent ſeſe in ſella curuli ſedentem. Et imperator Antoninus Auguſtus cognomento Pius à præfectis prætorio ſalutatus, paululum eis aſſurgit, vt in l. j. C. de ſent. paſ. & reges epiſcopis aſſurgere debent. ca. ſolitæ. de maio. & obedi. vbi eſt textus. Quartus eſt decēter aſſurgere ſedenti. Iſaiæ vj. Vidi Dominū ſedentē, & poſtea ſeraphin ſtabant &c. Quintus comitari incedentē. ĳ. Regū. xv. Vniuerſi ſerui eius ambulabāt iuxta eum, ſcilicet Dauid, imitantes eum cū fugeret de Ieruſalem à facie Abſalonis. Virg. Ipſe vno graditur comitatus Achate. & ibi: magna comitante caterua. Idem eſt in his de quibus Cice. in Cato. ait. Hæc enim ipſa honorabilia quę videntur leuia atq; cōmunia ſalutaria appeti, decedi, aſſurgi, deduci, reduci, conſuli. Idem in lib. de Oratore. Cumq; maior natu & cōſularis Sergius Galba aſſectaretur. Et Gellius lib. ĳ. c. xiiĳ. Scriptū eſt in antiquitatibus, vt à conuiuio ſeniores à minoribus domum reducebantur, eumq; morem Romanos accepiſſe à Lacedęmonĳs traditū eſt, qui Licurgi legibus vterētur. Sextus in ſignis humiliationis, vt inclinationibus & huiuſmodi. Eccleſiaſti. iĳ. Ab humilibus honoratur, ſcilicet Deus. Septimus in exhibitione ſeruitiorū, vt lotio pedum & manuum, & huiuſmodi. Eccleſiaſti. iĳ. Qui timet Deum honorat parētes. Hæc allegatio ad iſtud propoſitū non videtur aliquid facere, quicquid dicat Anto. Florentinus: ſed melius dictū eſt hic ante in vj. conſide. Sed mos lauandi pedes tam inter ſacerdotes, q̃ laicos fluxit ab inſtituto Chriſti, vt habetur Ioan. xiĳ. de quo Polido. de inuētoribus rerum. lib. iiĳ. c. x. Octauus in rerū honorabilium collatione, vt honorabilius ferculū, & huiuſmodi. vnde Numeri xxiiĳ. dicit Balach Balaam. Decreueram te honorare, ſcilicet muneribus, ſed & Deus priuauit te honore. Nonus in propriæ magnificētiæ depoſitione, vt depoſitio caputĳ & huiuſmodi. Apoca. iiĳ. Cum darent illa quatuor animalia ſedēti ſuper thronum, & viginti quatuor ſeniores deponebant coronas &c. Magiſtratibus verò & alĳs potentioribus caput aperimus, tanq; omnia noſtra illis parere debeant, ait Plutarc. Hinc haud dubiè nobis mos eſt, & orare nudo capite, & ſuperiores reuereri. Quod de oratione dicitur, habetur j. ad Corinth. xj. Omnis vir orans velato capite deturpat caput ſuum, licet ſecus de muliere, vt ibi. Decimus eſt in alterius præpoſitione, in deſcendendo, in ſedendo, in loquendo: de quibus ſingulis ſtatim amplius dicam. Et hos decē modos honorandi ponit Anton. Florentinus in ſua ſumma, in quarta parte. titu. v. c. x. §. ĳ. in fine.

VNdecima conſideratio. Alĳ modi honorandi aliquem ponūtur per doctores noſtros per diuerſa ſigna, quibus cognoſci poteſt ꝙ honor adhibet: & aliqua ponit Felin. in rubri. de maio. & obed. vbi primò dicit, ꝙ inter alia ſigna honoris eſt, ꝙ quis ſedeat. Quoniā qui ſedet dicitur magis honorari, q̃ ſtans. Bald. in l. quoties. C. vbi ſenatores vel clariſſimi. per illū tex. in verbo, ſedendi

quoq;

quoq; in alia parte. vbi vir in dignitate constitutus litigãs coram iudice non debet stare, sed sedere paulò inferius. & arguit Bal. ad episcopũ accusatũ qui non debet stare corã iudice, sed sedere: quod tamẽ videtur esse intelligendũ, dũ eorum causa nõ agitatur, aliàs secus, secundùm glos. ibi, in d. verbo, sedendi. & etiã qui recumbit, maior est q̃ qui ministrat. Lucæ xxij. Secundò dicitur maior & honoratur qui sedet à dextris. Bal. in l. decernimus. in iij. notabili. C. de sacrosanc. eccle. glos. in c. quàm periculosum. vij. q. j. Facit ad hoc illud quod dicitur in euãgelio: vnũ à dextris, & alium à sinistris. & est tex. in c. solitæ. in versic. hoc autẽ si prudenter. ibi, in sinistra parte sedere. de maio. & obe. dicit enim Bar. in suo tract. de insignijs & armis. in iiij. colum. q̃ dextera pars est principiũ motus. & infra ista parte, in xxxviij. considerat. in lxxxviij. cõclusione. Et plenè declarat Iacobus Bonaudi in glossis suis ad Io. de terra rubea, in lib. suo de vinea ecclesiæ. artic. ij. primi tractatus. in iiij. conclusione. in verbo, à dextris. Quid autẽ dicatur à dextris, vel à sinistris, dicit Bartho. Veronen. in suo tracta. de imperato. eligendo. in verbo, ratione dignitatis. q̃ istud intelligendũ est maximè, quãdo insignia, literæ, vel figuræ in clypeis, cooperturis, vestibus, parietibus, vel vitrinis, vel in loco ad similitudinẽ cœli pingũtur: & in alijs etiam casibus, vt habetur plenè per Bart. in d. suo tract. de armis. & in tract. de insula. xiij. col. cum seq. quæstione vltima & penul. ante primã figuram, vbi omnino est videndum. & ponit Bartho. Veron. in loco hic ante alleg. Exemplum de Venetis, qui malè ponunt in sigillis leonẽ in parte dextra, & ducem in parte sinistra, habendo respectũ ad contrarium. Quoniã vt dicit, imago impressa dicitur esse in latere dextro, quæ nos respiciẽdo est respectu lateris sinistri nostri, sicuti si quis faciẽ suam ad meam conuertat, latus eius dextrum est respectu mei sinistrum, secundùm Bart. in d. suo tract. Idem si imaginem nostram in speculo inspiciamus. Eadem autem in sigillis celata ab altera parte reperiretur, quoniam eius terga nõ faciem inspicimus.

De primogenito, quomodo sedet ad dexteram, dicam infra in quinta parte, in xlj. consideratione.

DVodecima cõsideratio est. Quis dicitur magis honorari: qui sedet prope dominũ, & tanto maior, dignior dicitur, & altior. gl. notabilis in. §. aliã. in verbo, altiori. instit. de bono. posses. & ibi per Porcũ, & Angel. & per Io. de Imol. in l. qui soluẽdo. la ij. ff. de hæred. institue. Bal. in l. obseruare. §. anteq̃ verò. iuxta finẽ. ff. de offi. pro consulis & leg. Et ideo vt dicit Veronen. in loco supra allegato, Adam & Petrus magis honorantur, ex quo sunt proximiores virgini. & de hoc honore sedẽdi iuxta principem habetur ij. Esdræ. iij. c. & vide Io. de terra rubea in loco allegato in præcedenti consideratione.

DEcimatertia cõsideratio. Dicitur honorari quis, ex quo est in medio duorũ vel plurium: quoniã vt ait Salustius in Iugurthino. Apud Numidas locus dignior erat in medio. & ideo vt dicit Veronen. in loco supra allega. dux Venetiarũ stat in medio sex consiliariorum. quod intellige, quando omnes sunt æquales aliquali qualitate: sed si nõ esset aliqua æqualitas, semper maior debet esse in eminẽtiori & altiori loco. Sicut videmus q̃ cũ æqualis pater, æqualis filius, æqualis spiritussanctus: ideo pater stat in medio, filius ad dexteram patris, & spiritussanctus ad sinistrã, vt dicam in iij. parte. in j. ij. & iij. consider. Facit, quia mediocritas in electione loci maximè probatur: quoniã in confinio boni maliq; posita est. Et Cicero lib. j. officiorum. eadem ratio est habenda vestitus, in quo sicut in plerisq; rebus mediocritas optima est.

DEcimaquarta consideratio. Dicitur honorari qui sedet in pricipio, siue in capite & altiori loco: quod probatur, quia à dignioribus est inchoandũ, vt est tex. cũ gl. in. §. fi. instit. de iure nat. gen. & ci. vnde Virg. in buco. A Ioue principiũ musæ. facit ad hoc illud: In capite libri scriptũ est de me. & ad hoc videtur tex. in l. ij. §. seruius autẽ Sulpitius. ff. de orig. iuris. vbi sic dicit. Seruius autẽ Sulpitius cũ in causis orandis primũ locũ, aut certè post Marcum Tulliũ obtineret. & tex. in c. quia tua. l. dist. ibi, à capite incipientes. Et ita per hæc tenet idem Veronen. in loco hic ante allegato. facit quod scribitur de Saule lib. j. Regũ. ix. cap. sic: Assumens itaq; Samuel Saulem, & puerũ eius, introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum qui fuerant inuitati.

DEcimaquinta consideratio. Magis dicitur quis honorari, qui parieti magis est proximus, vt probatur in tex. cũ gl. in d. §. aliã. & probatur in c. episcopos. xvij. dist. vbi dicitur, q̃ episcopus in ecclesia, in consessu presbyterorũ sublimior sedeat: quia locus ille dicitur dignior. Ita videmus seruari in tribunalibus, vbi ius redditur, & in locis vbi nuptiæ celebrantur. Ita etiã tenet idem Veronẽ. in loco prædicto. Ex quo etiã dicit, q̃ incedẽdo ille qui est iuxta parietem, dicitur esse in digniori & nobiliori loco: quod cõmuniter obseruamus, nisi tres essent personæ simul, vt dictũ est: quia tunc esse in medio est magis honorabile, si tamẽ omnes tres sint eiusdẽ qualitatis, ne dicatur q̃ vltimus sit inferior aliorũ vnus præcedere debet, iuxta illud vulgare apud omnes: Et si tres incedant, vnus præcedere debet. Veneti tamen seruant, q̃ esse à latere dextro, est honorabilius, vt dicit Veronen. vbi supra.

DEcimasexta cõsideratio. Qui sedet immediate post episcopum, & subscribit primo loco, dicitur esse in eminentiori loco. Felin. in rub. de maio. & obed. Card. in cõsi. xxxij. dicam infra in quarta parte. Et qui primus est post principẽ. ij. Esdræ. iij. c. Item qui primò deambulat dicitur magis honorari, cum qui comitantur dicantur honorẽ facere illi quem comitantur, vt dixi ante in consideratione præcedenti. & faciunt quæ dicunt Io. de Imo. & Ange. in l. qui soluẽdo. ff. de hæred. instit. & facit tex. in c. sedes apostolica. in verbo, mitiores & viliores. extra de rescrip. & qui præcedit, maior est illo qui subsequitur. tex. in l. j. in fi. C. de præpositis sacri cubic. lib. xij. Et anteire quis dicitur in eundo, loquendo, sedes prior, locus cõspectior: decernendi loquendiq; facultas antiquior & vetustior. l. j. & ibi gl. in verbo, anteire. C. de consulibus. Melior tex. in l. ij. C. de præfectis prætorio siue vrbis &c. lib. xij.

DEcimaseptima consideratio. Qui prius nominatur dicitur honorari, prout dicit Bal. in auẽ. hoc amplius. in vlt. col. C. de fideicõmis. & probatur in ca. si quis iusto impedimẽto. ibi, is qui primò. de elect. lib. vj. & in l. seruus cõmunis ita. & quod ibi not. Bar. ff. de stipul. seruo. & faciunt quæ dicit d. meus Iason in l. j. in princ. in v. col. ff. de verb. oblig. vbi dicit, q̃ denominatio debet fieri à digniori, quod ibi cõprobat per multa. Facit, quia in cõcionãdo maiores præponi debent, & in omnibus facit tex. in auẽ. de defens. ciuit. §. vl. dum inquit: quia & maximorum, & mediocriũ, & paruulorum nobis cura est. & ibi gl. in verbo, maximorũ. colla. iij. & q̃ ordo scripturæ vel nominationis titulũ conferat prælationis, scribit Guil. Benedicti in repet. ca. Raynutius. in verbo, testamentũ. ij. nu. xxviij.

extra de teſtamentis. Conſului in caſu emergenti in nominatione filiorũ primi gradus & ſecundi, in conſilio meo incipiente: Le cas eſt tel, en pays de droit eſcript.

DEcimaoctaua conſideratio. Honor eſt illi qui primò offert, & ideo primogenitus primò ante fratres offerre debet, vt dicit Martinus de Cazarijs in trac. de primogenitura, ex quo dicit Io. ſanxon in ſuo cõmẽtario cõſuetu. Turoñ. in tit. de ſucceſ. feud. art. iij. ꝙ ſecũdogenitus in oblationibus & proceſſionibus cedere debet primogenito. & ita dicit ſe ſemel reſpõdiſſe cuidã nobili Pictauẽſi. Et facit quo ad nos in hac noſtra patria ducatus Burgundiæ, vbi nõ eſt dabilis primogenitura, taliter ꝙ omnes filij æqualiter ſuccedũt. Si tamẽ fiat diuiſio alicuius hæreditatis, in qua quilibet habeat ſuã partem hæreditariã in tãta iuriſdictione quãta alter habet, ſi ſint ambo, aut omnes eiuſdẽ parochiæ: eſt tamẽ deferendũ per alios iuniores & minores annis primogenito in oblationibus, & proceſſionibus, & alijs actibus, in quibus poteſt adhiberi honor, ita ꝙ etiã vxor primogeniti pręcedere debet aliam, & in oblationibus & proceſſionibus, in danda & oſculãda pace, in deambulationibus, in conuiuijs, & pluribus alijs actibus: ſecundũm quod etiam videre poteris ex dictis Io. Fabri in d. §. aliam. inſtit. de bonorum poſſeſſio.

DEcimanona cõſideratio eſt. Maximũ ſignũ eſt honoris in eo qui primã vocẽ habet, & debet primò loqui. Eccleſ. xxij. Loquere maior natu, decet enim te &c. Et dicit Præpoſi. in c. epiſcopos. xvij. diſt. col. ij. ꝙ qui dignior eſt, primò votũ dare debet. facit quod dicit Bal. in c. j. in tit. de cõtrouer. feu. apud pares termi. & Ludo. Roma. in ſing. ſuo lxxxj. vbi dicit, ꝙ licet de iure in cõſilijs dãdis ſenior primò loqui debeat, per tex. in d. c. j. & Bald. ibi, in j. col. & facit tex. in l. fi. C. de tyro. li. xij. & in l. ij. C. de primice. & in l. ij. C. de præfec. præto. e. lib. xij. tamẽ iſte vſus apud do. de Rota nõ ſeruatur, quia ætate minores in conſilijs dandis primò loquũtur. Et dignior dicitur interdũ propter antiquitatẽ, puta ſi primò fuit adeptus dignitatẽ, iuxta not. per Inno. in c. tua. extra de maio. & obed. & per Bart. in l. j. ff. de albo ſcrib. & ſic in capitulis, collegijs, ſeu vniuerſitatibus dignior ſemper eſt pręferẽdus, vt antiqor canonicus facit cõgregare capitulũ. Aliquãdo dicitur dignior qui clarioribus fulget virtutibus. tex. eſt in aut. de monachis. §. pe. col. j. Et ſic quando vna res eſt cõis inter plures, & nõ poteſt ſtare niſi penes vnũ, vt ſunt tabulæ teſtamẽti ſeu aliud inſtrumentũ, digniori eſt cõcedenda, vel apud ſeniorẽ deponẽda, vt l. fi. ff. de fide inſtr. Et ſic frater maior natu debet habere & cuſtodire claues caſtri. Itẽ teſtibus deponẽtibus in pari numero, dignioribꝰ eſt credẽdũ. l. ob carmẽ. §. j. ff. de teſti. Et de materia dicam infra, in x. parte. in xxix. cõſideratione. de doctoribus qui primò vocem & opinionẽ dare debeant, an ſeniores an iuniores.

VIgeſima conſideratio. Honor eſt illi cui reuerentia exhibetur: vt probatur in l. potioris. C. de offi. rec. prouin. & in c. ſtatuimus. & ibi gl. & doct. de maio. & obed. & per gl. in l. j. §. ſi vicinus. & ibi doct. ff. de aqua plu. arc. de qua dixi ſupra. Nã reuerentiam debet minor maiori impẽdere. gl. fi. in l. nihil omnino. C. de palat. ſacr. largit. lib. xij. & inferiores iudices ſuperioribus reuerẽtiã tribuere debẽt: vt eſt tex. in d. l. potioris. & in l. j. in fi. C. de offic. præfec. vrb. & minores maioribus debent honorẽ. l. ij. & fi. C. de offi. diuer. iudic. dixi infra iſta parte, in lxxj. conſidera. incip. reuerentia eſt honor. in fi. cum ſequenti. maximè ſalutãdo. Iaco. Rebuffi in l. ij. C. de proxi. ſacrorum ſcrin. lib. xij. de quo infra.

VIgeſimaprima conſideratio. Nõ ſolum ſemper & indeterminatè honor ab inferioribus debetur ſuperioribus, ſed etiã quandoqꝫ ſuperiores honorare debẽt inferiores. l. potioris. §. j. C. de offi. rect. prouin. quoniam vt ait Hiero. de quo habetur in c. eſto ſubiectus. xcv. diſt. Epiſcopi honorẽt clericos quaſi clericos, vt ipſis epiſcopis à clericis, quaſi epiſcopis honor deferatur. Subiungitqꝫ: ſcitum eſt illud oratoris Domitij. Cur ego, inquit, te habeã in principẽ, cum tu me non habeas vt ſenatorem. de quo glo. circa initiũ, in c. fruſtra. de reg. iur. in vj. Cui & omnino ſimile eſt, & neſcio an idem ſit, quod Hieronymus fortè memoria lapſus nominibus mutatis ſcripſerit, illud L. Craſſi ſenatoris ad L. Philippũ conſulẽ. Non es mihi Philippe conſul: quia nec tibi ſenator ſum. quod à Valer. maximo traditũ eſt lib. vj. c. ij. & Quintil. lib. viij. oratoriarũ inſtitutionũ. tit. de ornatu, ad finem. & lib. xj. tit. j. Et ante eos Tullius lib. iij. de Oratore. Quibus & ſimile eſt illud Platonis ad Dionyſium Syracuſanum. Si noſtra tibi placent, nos quoqꝫ honorare debes. Nunc autẽ tanqꝫ ab initio tu ducas, ego ſequar: honoratus enim à te, & te honorabo. Non honoratus autem, cõquieſcam. Ad quod optimè facit tex. in c. cum beatus. circa initiũ. xlv. diſt. ibi, ne dum incautè ſubdita percutiat membra: ipſe quoqꝫ debitã ſibi ſubditorum reuerentiã ſubtrahat. Ex quo notatur ꝙ ſi prælatus non ſeruat reuerentiã ſubdito, nec ſubditus tenetur ei ſeruare. etiam tex. in c. ſignificaſti. in fi. de elect. in c. ad decorem. de inſtitu. & quod not. gloſſ. in verbo, me. in d. c. eſto. per tex. illũ ibi, Fruſtra petit debitũ, qui quod debet non impendit. & facit dictũ Plutarchi in lib. de pręceptis nuptial. ꝙ ſenes hortabatur Plato, vt iuuenes venerentur, vt & illi erga ipſos verecundiam cõſeruarent: vbi enim in iuuenes pudorẽ ſenes abijciunt, nulla in eos verecũdia iuuenibus reſidet, ait Plato. Facit glo. in c. ſi ductuſri. xxxij. q. vj. vbi etiã ait text. & quales volumus vxores noſtras inuenire, & ipſæ nos inueniãt: & ſi intactã quærimus, intacti ſimus. de quo amplè per Tyraquellũ in ſuis legibus cõnubialibus. in lege xiij. Et aduerte in hoc, ꝙ gl. ſuę ſeu cõmentarij ponũtur ante tex. & ibi ſcribit materiã: ſi amari volumus & cupimus ab vxoribus, eas quoqꝫ viciſſim amemus: quod multis rationibus cõprobat. Et facit tex. in l. ſi nõ fuerit. ff. de iureiur. per quẽ not. gl. & doc. ibi, ꝙ ſi nõ facio quod debeo: ſi tamen non facis quod debes, nõ obtines. Et per illum tex. dicit Bal. in c. j. in verbo, vel non. in tit. qualiter do. propriet. feudi priuetur. ꝙ qui non facit quod debet, non recipit quod oportet. quod & ipſe Bald. dicit in l. poſt legatũ. ff. de his quib. vt indig. & vt voluerũt Innoc. & Io. And. Cardin. & Panor. in c. ſuã. de pœnis. ꝙ cũ aliquis tenetur aliquid dare, aut facere ad hoc vt aliquid cõſequatur, nõ poteſt illud petere, niſi totũ dederit aut fecerit. alleg. Panor. tex. in l. meuius. & in l. cui fundus. ff. de condi & demõſt. facit etiã tex. in aut. dos data. C. de donat. ante nup. vbi not. Bal. ꝙ qui differt facere quod debet, nõ poteſt petere quod ei debetur. & in l. in teſtamẽto. ita erat ſcriptũ. ff. de condi. & demõſt. quẽ ad hoc propoſitũ facit ſingularẽ Bal. in d. c. j. qualiter do. propr. feudi priuetur. & tex. in l. quæro. §. inter. ff. locati. per quẽ dicit Bal. in c. j. §. vlt. in fi. in tit. de forma fidel. in vſi. feu. ꝙ qui fidem non pręſtat, eam ſperare non debet. Faciunt tex. in d. ca. fruſtra ſibi fidẽ quis poſtulat ab eo ſeruari, cui fidem à ſe præſtitã ſeruare recuſat. & ibi gl. & doct. de reg. iur. in vj. Faciunt etiã dicta Panor. in conſil. lxj. incip. videtur

detur primò.col.ij.lib.ij.& Roma.consil.cciij.incip.pro discutiēda veritate.col.ij.versi.secundò idem probatur.& cōsi.cccccxvij.incip.in casu propositæ consultationis. & Barba.cōsi.cccvj.incip.sapiēter scripsit propheta.col.xij. versi.præterea.& col.xv.& seq.in ij.volu.& consil.lxxiij. incip.omnia quæ facitis.col.xj.& seq.eod.volu.Corneus cōsi.cccxlij.incip. in causa vertente.col.ij.versi.his tamē nō obstantibus.in j.volu.Anto.Corsetus in repeti.c.grandi.charta vij.versi.nota ibi fidelitatē.de supplē.negli.prælato.& ita aliàs dixi in facto contingenti. Et facit,quia maior & superior etiam iudex minorem benignè & sine iniuria audire debet: cum possit vnius forsan & deterioris sententia,& multos & maiores in aliqua parte superare. tex.in l.j.§.sed neq;.C.de vete.iure enucl.& quandoq; reuelatur minori,quod maior nescit.c.ad audiētiam.iuncta glo.j.circa finem.de consuetudine.vide infra ista parte,in xxvj.consideratione.

Vigesimasecunda cōsideratio. Honor cōsistit in melioribus & delicatioribus cibis cōferendis. Quia inferiori nō sunt tales cibi conferendi,quales sunt superiori. Quoniā alimenta debentur secundùm qualitatē personarum.glos.in verbo,victus.in c.episcopus.x.q.ij. Ex quo dicit Florianus in l.sed & si quid.§.mancipiorū.ff.de vsu fruc.ꝙ alimenta sunt præstanda secundùm ordinē dignitatū.Faciunt quæ dicit Alex.cōsil.lxx.in iiij.volu.Maiora enim & delicatiora debētur domicellis,q̄ ragatio vel famulis: maiora officialibus q̄ domicellis,& maiora monachis q̄ conuersis.facit tex.in l.seruis vrbanis.in prin.iūcta glo.in verbo,cibarijs.ff.de leg.iij.vbi dicitur ꝙ rustici nō debent vti pullis,vel alijs delicatis cibarijs , sed caseo,cepe,fabis,& lardo : etiam grosso pane & non albo,vt ibi dicit gloss.in verbo,ex libellis.

Vigesimatertia consideratio. In vestibus preciosioribus adhibetur honor,vt habetur per Florianum in d.§.mancipiorū.Hinc dicit Specul.tit.de aduocato.§.sequitur videndū de vestibus.col.mihi ij. ꝙ aduocati indui debent pro grauitate & maiestate officij sui. Ideo dicit gl. in l.j.C.nulli licere in frenis.lib.xj.ꝙ chlamys militē,purpura regē,stola sacerdotē,toga aduocatū,cuculla monachum demōstrat.quod dictum refert Bal.in c.causam.extra de proba.Faciunt quæ dicit Barba.in c.cū omnes.nu. xlix.cū quatuor seq.extra de constitu.vbi etiā plura de victualibus refert: & dicā infra in vij. parte,in xliiij.considera.vbi dicitur,ꝙ aduocati honestioribus vestimētis induti,sunt preferendi.Et facit etiā dictum Senecæ ad vxorem Neronis.Indue te charissima vxor delicatè,nō propter te, sed propter honorē imperij. de quo dicto meminit Spec. vbi s.alleg.tex.in c.j.xxj.q.j.& in c.ij.de cust.euchar.subiūgēs ꝙ vestis debet esse cōueniēs statui,ordini,& officio. pro quo facit tex.in arg.in l.id vestimentū. ff,de pecul. Et facit ij.Esdr.c.iij.vbi apparet ꝙ vestiri purpura est honor.

Vigesimaquarta cōsideratio. Honor fit in legati præstatione.l.amicissimos.in prin.& ibi Bar.ff.de excusat.tuto.hinc est ꝙ dicitur,quem nō honoro,in præstatione legati,scilicet,aut in institutione,nō onero.de quo plenè per Guil.Benedicti in sua repetit.c.Raynutius. in verbo,si absq; liberis moreretur.in materia substitutionis fideicommissariæ.numero xxv.extra de testamentis.

Vigesimaquinta consideratio. In hæredis institutione fit honor: quoniā maximus est honor filio succedere patri titulo & iure,seu nomine institutiōis,tanq̄ sit hæres,ob quod dicit text.in l.j.in fi.C.de his qui sibi in testa. ascri.ꝙ pater filium instituēdo,& hærēdē scribēdo,dicitur fungi duplici officio,quod tendit in honorē & fauorē filij. de quo in d.repeti.c.Raynutius.in verbo,in eodē testamē to relinquēs.j.nu.xxxj.xxxij.& xxxiij.de testa.in antiq.

Vigesimasexta cōsideratio. Quis dicitur honorari in salutatione: quoniam ex quo quis salutatur,honoratur,vt dicit Iacobus Rebuffi in l.in sacris.C.de proximis sacrorum scriniorum.lib.xij.vbi etiam dicit,ꝙ salutando videtur fieri reuerentia,per l.fi.C.de officio diuersorū iudicum.& per l.peculium. C. de proximis sacrorum scriniorum.Ideo vt dicit Specul.in titu.de aduocato.§.v.Iudex est reuerenter salutandus: imo per salutationem videtur esse remissa iniuria.c.cum Adrianus. lxiij.distinc.c.omnis qui.xxiij.q.j.& ex non salutatione presumitur quis inimicus,vt tenet glos.finalis in dicto c.cum Adrianus.& allegat ca.cum super.de officio delegati.extra.& dicit dominus meus Iason in l.apertissimi.colum.ij.C.de iudicijs.

Videtur tamen,ꝙ maior etiam porrigat salutem minori,vt pater filio: vt in c.j.in princi. de feudi cognitione. vt etiā videmus in literis regijs, rex dirigendo literas suas exequendas,etiam nuncio seu seruienti porrigit salutem, sic dicēdo: Franciscus Dei gratia Francorum rex tali &c. salutem. Vnde Traianus imperator (vt Eutropius scribit) persæpe amicos salutationis gratia visitauit.Quippe ipse omnibus in omnia se equalē exhibuit.Cuius persępe tale erat dictum. Talē priuatis imperatorē esse oportere, quales priuatos sibi optat habere.Item,Antoninus imperator,cognomento Pius,tantum detulit senatui,quātum sibi priuatus ab alio principe deferri optauit: vt ait Iulius Capitolinus in eius vita,maximè iurisperitis.Nam ipse à præfectis prætorio tunc amicis & principalibus officiorum & vtriusq; ordinis viris salutatus,eis aliquantulū assurgit,vt est text.in l.j.C.de sentētiam passis.dixi supra in xxj.consideratione.Et quando papa scribit inferiori,puta episcopis aut regibus,quomodo debeat eos salutare ponit Ioannes de Montholono in suo promptuario iuris,in versicu.salutare.articulo,salutate Priscum & Aquilam.

Item etiam par pari.l.Publia. §. Titius. & l. Quintus Cecilius,ff.depositi. Etiam inferior superiori mandat salutem,excepto principe: quia ab inferioribus non salutatur,exceptis quibusdam quibus in priuilegiū conceditur, de quibus in l.ij.C.de proxi.sacr.scriniorum.lib.xij. & in l.j.C.de silentiarijs.eod.libro. Et post salutem datur potestas osculandi,excepto papa & Imperatore qui osculātur in pede.l.j.C de domesti.& protect.dicam infra in xxxiij. considerat.quartæ partis.Vnde fluxit mos deosculādi pedes papæ aut Imperatoris,& osculo salutandi: vide Polido. de inuento.rerum.lib.iiij.c.x.vbi etiam dicit,ꝙ cæteri presules dextrā manū auersam adeūtibus osculandā porrigūt,& viri dextrā dextræ iungere solēt salutationis causa.

Aduerte tamen,ꝙ inferiores iudices scribendo iudicibus superioribus,vt dominis de parlamento,non debent se in subscriptionibus suis nominare fratres, text. est in l. singuli.C.de officio diuersorum iudicum.

Vigesimaseptima consideratio. Maioritas consistit in prærogatiua ordinis.Nam presbyter maior est diacono.c.legimus.in fine.xciij. distinct. & c.statuimus. extra de maioritate & obedientia.

Vigesimaoctaua cōsideratio. Maioritas etiā cōsistit in prerogatiua cōsecrationis.vnde episcopus est maior presbytero,ideo magis honorandus est.c.olim.& ca. episcopus in ecclesia.xcv.dist.& c.manus.de cōsec.dist.v.

& c.perlectis.versic.ad episcopum.xxv.distinctione.

Vigesimanona consideratio. Maioritas habetur in prærogatiua administrationis: vnde archidiaconus maior est archipresbytero,& ei obedire debet. d.c.perlectis.versic.archipresbyter verò.xxv.dist.

Et cum ad præcedẽtia deueniatur ratione maioritatis, propter quam quis laudatur,honoratur & reueretur,videatur plenè in quibus consistit hæc maioritas per Felin. in rubri.de maioritate & obed.per Alberic.in suo dictionario.in verbo,maior & maioritas.de quibus suis locis dicetur: ideo circa ea aliter hic non insisto.

Trigesima consideratio. Etiam maioritas cõsistit & præeminentia in eo qui recũbit,nõ in eo qui ministrat. Lucæ xxij.quod tamẽ Christus noluit esse inter suos discipulos,inter quos ministrabat. Lucæ eodẽ loco.& Matthæi xx. vbi inter illos ordinauit,ꝙ maior esset minister.Et inter istos recumbentes digniores sunt qui in primo scãno honoris recũbunt: vt communiter videmus in scanno quod est versus ignẽ, vel à latere dextro,ita ꝙ dignior est secundus illius scanni quàm primus alterius,vt alibi dicam.

Trigesimaprima consideratio est. Honor etiã debetur & deferẽ illi qui est maximæ autoritatis,seu quis consequitur laudẽ & honorẽ ex autoritate. facit text.in c. dudum ad audientiã.circa medium. ibi,inuenimus ꝙ pro preposito sanctorum apostolorũ autoritas faciebat.extra de elect.& in l.Quintus.§.Põponius. ibi,sed ad autoritatem meam conseruandã.& ibi,ad autoritatẽ scribentis.& ibi,sed ad autoritatẽ defuncti cõseruandam id pertinebit. ff.de annuis leg.& in l.ij.§.j.versic.quæ argumenta. ibi, aliàs dignitas & autoritas confirmat rei de qua quæritur fidẽ.ff.de testib.& in l.ij.§.post hos Quintus Mutius. ibi, ex quibus Gallum maximæ autoritatis.& in.§.ex his auditoribus.ibi,plurimum autoritatis.& in.§.post hunc.in princi.& in.§.primus diuus Augustus.ibi,vt maior iuris autoritas haberetur.& ibi,sed plurimum in ciuitate autoritatis habuit.& ibi,sed Proculi autoritas maior fuit.ff.de origi.iuris.& in l.penul.§.Papinianus. ibi,& huiusmodi sententiæ subtilissimum testem adducit Saluium Iulianũ, summæ autoritatis hominẽ.C.de condic.indebiti. & hoc modo assumitur autoritas hoc casu pro quadã reputatione siue æstimatione,vt probatur in l.cognitionum.§.j.& ibi gl.in verbo,æstimatio. ff.de varijs & extraor.cognit. Sicut dicimus,ꝙ hi maioris autoritatis sunt qui habẽt potestatem seu dignitatẽ.l.j.ff.de albo scrib. & d.l.Quintus. §.j.cum similibus.Et hæc autoritas siue æstimatio (quam vulgo reputationem appellamus) multis modis acquiritur,de quibus suis locis dicetur.& de his scribit aliqua Bartho.Cepola in suo tract.de Imperatore eligendo.in versi. autoritatis.vbi multũ cõmendat autoritatẽ.& autore Iosepho,ordo in Romanorũ militia hic erat,vt milites ad cẽturiones,illi ad tribunos (quos Græci chiliarchos vocãt, hoc est,qui mille præerant hominibus) mane cõuenirẽt salutatũ: & sic ordo dignitatũ & autoritatũ obseruabatur.

Trigesimasecunda consideratio. Consistit etiã honor in commendatione noui præsidis prouinciæ,in suo nouo & iucundo aduentu ingredientis aliquã celebrẽ ciuitatẽ,vel prouinciæ caput: vt est text.in l.si in aliquam celebrẽ ciuitatẽ,vel prouinciẹ caput aduenerit,pati deberet se cõmendare,laudesqꝫ suas cũ grauitate audire,cum id prouinciales honori suo sibi vendicent.ff.de offi.procõs. & lega.& istud cõmuniter obseruatur in Italia in aduentu noui potestatis: & apud nos non solũ in aduentu noui regis,sed & gubernatoris noui alicuius patriæ,& nouorum balliuorũ in suis prouincijs.vide quæ dixi infra ista parte in xlvij.considera.incip.ex quo ex laude. & dicit Bald.in consil.ccccxviij.in prima parte, ꝙ honor est quãdo in iucunda visitatione domini fiunt ei honorantiæ, sicut sunt xenia,caritiæ,seu blanditiæ,quæ fiunt pro ipso visitando vel misso ab eo,& similia.& ad istam honorificentiã pertinẽt omnes operæ obsequiales & reuerẽtiales.quod videtur esse cõtra id quod dicit cõsil.suo cccxxxv.in j.parte: vbi dicit,ꝙ honoris noĩe cõtinetur id quod est sine onere.

Trigesimatertia cõsideratio est. In eo quod quis ratione maioritatis meruit laudẽ & honorẽ de bonis operationibus seu beneficijs in republica exhibitis & impensis,collaudandus est publicis vocibus, ne per silentiũ bonũ quod fecit videatur incognitũ: vt est tex.& doct.in l.vnica.C.de quæsto.& magist.offic.lib.xij.Et in hoc delectatur princeps,cũ audit officiales suos collaudari à subditis de bono regimine officij: & hoc casu admittit voces populi exclamantis,viuat talis,qui in officio se bene gessit,sicut faciunt Romani de papa,vt dicunt gloss.& Io.de Platea in d.l.vnica.C.de quæstoribus.Et licet voces populi in collaudãdo sint admittendæ.d.l.vnica.& l.iustissimos.C.de offi.rect.prouinciẹ.&.§.renouamus.in aut.vt ordinariæ præfecturæ.colla.v. faciunt quæ dicta sunt infra ista parte,in xlvij.consideratio.incip.ex quo ex laude. Non tamen in eligendo vel puniendo.l.si cõstat.ff.de appel.l.decurionũ.C.de pœnis.c.ij.de elect.& in c.in literis. de exces.prẹla.& plenè declarat G.Benedicti in sua repet. c.Raynutius.in verbo,mortuo itaqꝫ testatore.j.nu.cxcj. & cxcij.vsqꝫ ad nu.cxcvij.dixi supra in xxxij.cõsiderat.

Trigesimaquarta consideratio est. Honor etiam in adeundo principem & alios iudices reuerenter salutando consistit, vt dicit Ioannes de Platea in rubric.C.de præpositis sacri cubiculi.libro xij.

Trigesimaquinta consideratio est. Honor consistit & habetur in præmium virtutis ex erectione statuæ in publicũ.Cum olim multi fuerint honorati ex erectione statuarum,inter quos enumerat Textor Niuernẽsis in sua officina xlix. qui fuerunt honorati ex erectione statuarũ. Et in tantum cõsistit honor in statua alicuius,quòd si ipsa statua rumpatur,datur actio iniuriarum. l. si statua.& ibi doctores.ff.de iniurijs.

Qui statuas meruerint teste Textore Niuernensi, sunt sequentes.

Sesostris.	j.	Horatius Cocles.	xvij.
Aristogiton.	ij.	Demosthenes.	xviij.
Armodius.	iij.	Conon.	xix.
Astylus.	iiij.	Euagoras.	xx.
Autolycus.	v.	Mercurius.	xxj.
M.Porcius Cato.	vj.	Polydamas.	xxij.
T.Corruncanus.	vij.	Cylon.	xxiij.
Demetrius Phalereus.	viij.	Octauus orator.	xxiiij.
Eunomius.	ix.	Vestritius.	xxv.
Fauorinus.	x.	Nerua imperator.	xxvj.
Verrius Flaccus.	xj.	Archias.	xxvij.
Isocrates.	xij.	Claudianus.	xxviij.
M.Claudiꝰ Marcellus.	xiij.	Iunius rusticus.	xxix.
Mutius Sceuola.	xiiij.	Virgilius.	xxx.
Ptolemæus Philopator.	xv.	Berosus.	xxxj.
		Antonius musa.	xxxij.
Oppianus.	xvj.	Tanaquil.	xxxiij.

Pausanias.

Pausanias.	xxxiiij.	Numa.	xlij.
Phyrne.	xxxv.	Seruius.	xliij.
Claudi⁹ imperator.	xxxvj	Gorgias Leontinus.	xliiij.
Epicurus.	xxxvij.	Plato.	xlv.
Iosephus.	xxxviij.	Chelia.	xlvj.
Minutius augurin⁹.	xxxix	Porsena.	xlvij.
Trebius.	xl.	Phocion.	xlviij.
L. Actius.	xlj.	Lucullus.	xlix.

Mulieres etiam olim fortè habuerunt statuas, cũ Hyppiades statuæ mulierum æquestres vocabantur, cuiusmodi fuisse videntur Amazonum, quæ mortalium primæ equum scandere ausæ sunt, si Lysiæ oratori creditur.

Qui autem fuerint qui primò statuas inuenerint, ponit Polidorus de inuentoribus rerum, lib. ij. ca. xxiij. & ibi ponit quomodo aliàs fuerunt prohibitæ. Et de vsu imaginum, quomodo & in quibus olim vtebatur imaginibus, & qui poterant, scribit Budæus in suis annotationibus, in l. fi. ff. de origine iuris. dicam statim, ex quo dixit, ꝙ hodie loco imaginum posteriora tẽpora vtuntur armis. Hodie apud nos loco istarum statuarum in inferioribus à principibus, fiunt monumenta, seu sepulchra eleuata: alij faciũt ea extra & supra terram eleuari ex altitudine trium pedũ vel circa, & supra magnũ & latum lapidẽ, vel marmorem poni: nonnunꝗ in medio chori ecclesiæ, vt sunt patroni & fundatores ecclesiarum, puta principes, duces, barones, & huiusmodi. Reges autem nostri faciunt sibi erigere statuas, & ex more cuiꝗ regi post eius mortẽ erigitur statua in palatio Parisiensi: & fit talis ꝙ per eam demõstratur qualis fuerit regiminis: quoniã si fuerit bonus, prudens, & verus rex, sic ꝙ suo tempore iustitiã administrauerit, habet manus eleuatas & in altũ tendẽtes: si verò malẽ, aut vnicã vel ambas habet depressas & bassè tẽdentes: & per hæc denotatur ꝙ fuit malus administrator iustitiæ: quod timẽs Ludouicus xj. ne in statua eius post mortem fieret hæc depressio manuũ vel manus, eius vita durante fecit fieri suam statuam, & sunt numero lxij. vsꝗ ad Franciscum primũ qui hodie regnat: & quilibet illorũ habet suum epitaphium, per quod ostẽditur quot annis vixerit seu regnauerit. Et licet ad me nullo modo deuenerint, tamen alia hic ex chronicis & Francorum gestis calculando illorum tempora descripsi.

De regibus Franciæ Carmen.

Aspice quo Franci regnarunt tempore reges:
Quis prior & regum Gallica sceptra tulit.

Pharamondus.

Prima Pharamondus decimo si iunxeris vnum
Occupat, & Salicæ legis origo fuit.

Clodio.

Clodio succedit, pacis seruator honestæ:
Quattuor incolumi corpore lustra videns.

Meroueus.

Meroueus sequitur, toto qui iustior orbe,
Tradiderat decies annua iura pater.

Childericus.

Sex quater imperium Childricus possidet annis,
Cum coco subitæ carpitur ense necis.

Clodoueus.

Et Clodoueus fidei seruator & æqui,
Gallica terdenis messibus arua tenet.

Childebertus.

Iamꝗ quater decies nonus superadditur annus,
Childeberte tuum cum decus orbe cadit.

Clotarius.

Quinꝗ suo decades Clotarius addidit anno,
Attamen immensum contegit vrna caput.

Chilpricus.

Chilpricus decimo decies tres porrigit annos,
Dicitur & probitas multa fuisse viro.

Gontranus.

Hunc celeri sequitur Gontranus tramite princeps,
Bisterna imperium seruat olympiade.

Childebertus secundus.

Posterior dictus Childebertus præsidet annis
Bisseptem, dura sed iacet alter humo.

Theodebertus.

Mox Theodebertus decimo cum iungeret annos
Septem, tunc versa sorte relictus abit.

Theodoricus.

Vix vnum addideras cum tu Theodorice tandem
Imperij celsa protinus arce cadis.

Clotarius.

Vndecies ꝗ quater positis Clotarius armis,
Insignis populo libera iura dedit.

Dagobertus.

Tum Dionysææ Dagobertus conditor ædis
Bisseptem æstates tradidit imperio.

Clodoueus.

Clodoueæ tibi decimo coniungere sextum
Non datur, in fatum tendere nemo potest.

Clotarius.

Cum tibi fallaci vultu fortuna minatur
Clotari, quartus respuit annus opes.

Childericus.

Et tandem decimus septem vix iungitur annus,
Childrici nocuo cum perit ense decus.

Theodoricus.

Atꝗ nouem decimo Theodoricus iunxerat annos,
Aethereum celeri cum pede carpit iter.

Clodoueus.

At Clodoueus sola trieteride regnans,
Saucius incertæ cuspide mortis abest.

Childebertus.

Bis decies rutilans Phebus compleuerat orbes,
Cum Childeberti Gallica sceptra ruunt.

Dagobertus.

Vnica cum soboles Dagobertus regna ministrat,
Sed sua sub quarto lilia sole cadunt.

Clotarius.

Insignis totidem Clotarius induit annos,
Cuius inextincto nomine fama volet.

Chilpericus.

Vix adit imperium Chilpricus, fata repente
Vertuntur, lapsu labitur ille graui.

Theodoricus.

Non puduit molli Theodorice viuere lustro,
Sed vetito tandem victus amore cadis.

Carolus Martellus.

Iam Martellus adest, belli cui firma potestas,
Imperium quinta linquit olympiade.

Pipinus paruus.

Quinꝗ ter atꝗ tribus Gallis Pipinus habetur,
Maxima cui paruo corpore virtus erat.

Carolus magnus.

Maior hic imperio dominatur Carolus omni,

Per binas hyemes lustraq́ iure nouem.

Ludouicus pius.

Bis denisq́ pius Ludouicus quinq́ peractis
Imperat, & mortis vulnere pulsus obit.

Carolus caluus.

Carolus octauum terdenis præbuit annum,
Hausta sed innocuo toxica corde nocent.

Ludouicus balbus.

At Balbus binis Ludouicus præfuit annis,
Gallica non modico robore sceptra tenens.

Ludouicus tertius.

Heu Ludouice tibi dextro quid sceptra feruntur
Sydere, cum lustro tollitur vmbra breui.

Carlonus.

Vix totidem regno Carlonus traditur, ecce
Syderea tenuis spiritus arce iacet.

Ludouicus iners.

Mox Ludouicus adest, Lachesis cui bina repente
Tradidit immitis stamine lustra suo.

Carolus simplex.

Bisseptemq́ tribus regnauit Carolus annis,
Ex humili simplex pectore dictus erat.

Radulphus.

Ter quater insignis dominatur laude Radulphus,
Ecce repentino turbine pulsus abest.

Ludouicus quartus.

Ter numerant bis sex Ludouici tempora regis
Robore, cui subsunt parta trophęa suo.

Lotharius.

Lothari primus terdenis iungitur annus,
Gallia magnanimo tunc manet orba duce.

Ludouicus.

Cui soboles nulla est, primoq́ extinctus in anno,
Hæc Ludouice breui sunt data sceptra die.

Hugo capetus.

Virtus ipsa patet nono cum viuitur anno,
Conditur inuicta sorte Capetus humo.

Robertus.

Bis deciesq́ quater dominatur iure Robertus,
Qui prius hostilem terruit ense manum.

Henricus.

Ter tribuunt decades Henrici fata, nec vnquam
Largior in magno munere dextra fuit.

Philippus.

Sex decies tandem quartus tibi iungitur annus,
Libera cum populo iura Philippe canis.

Ludouicus grossus.

Iam Ludouicus adest, morti sed ille propinquus,
Altera cum neuit bis tria lustra soror.

Ludouicus iunior.

Hincq́ quater decies Ludouicus præfuit annis,
Atq́ tribus victo victor ab hoste manet.

Philippus Augustus.

Gallorum totidem moderatur regna Philippus
Nobile, cui valido corpore robur erat.

Ludouicus octauus.

Florida quàm celeri truncantur stamina motu,
Sed prius autumnos ter Ludouice vides.

Ludouicus sanctus.

Sancte quater decies annis cum quinq́ peractis,
Imperium merito iam Ludouice tenes.

Philippus posterior.

Vixit inaudita regno probitate coruscans
Posterior, septem lustra Philippus habet.

Philippus pulcher.

Iamq́ quater septem pulcher coniungerat annos,
Tunc immaturo labitur vmbra die.

Ludouicus hutinus.

Per binas hyemes regni vix sceptra feruntur,
Cum Ludouice tibi tristia fata nocent.

Philippus longus.

Insignis sextum longus numerauerat annum,
Gratia cui grato corde virilis erat.

Carolus pulcher.

Carolus hinc sequitur, bina trieteride Gallis
Præsidet, & pulchro gratior ore fuit.

Philippus Valesius.

Felici valida moderaris sorte Valesi,
Bis deciesq́ tribus sceptra tenere datur.

Ioannes.

Tunc Ioanni nec nono coniungere sextum,
Toxica propulsis legibus Angla sinunt.

Carolus.

Carle decennali sextus cum iungitur annus,
Tunc virtus Galla perditur omnis humo.

Carolus.

Tristia si numerant florentis tempora Carli,
Hæc deciesq́ quater binaq́ cernit hyems.

Carolus.

Sæpius ex Anglo victricia dona rebelli,
Ter tria ter decies Carolus ecce tenet.

Ludouicus xj.

Ast Ludouicus adest clarus, nec iustior illo,
Bis tria, si memini, nunc sua lustra ferunt.

Carolus viij.

Hostibus hic victis victor remeauit in orbem
Carolus, & victus post tria lustra cadit.

Ludouicus xij.

Bisseptemq́ tribus Ludouicus præsidet annis,
Cuius & in toto floruit orbe decus.

Franciscus.

Iam Franciscus adest Gallis, generosior illo
Alter & in toto non fuit orbe prior.
Magnanimus bello (lustris vix quinq́ peractis)
Cum decorat meritum parta corona caput.
Heluetios dextro domuit qui marte rebelles,
Oppida victrici trudit & alta manu.
Imposuitq́ potens Anglo qui frena feroci
Sedulus, hic patrio ductus amore nimis.
Italiam petijt, Francum remeauit in orbem
Sæpius, & pulsis hostibus vltor adest.

Trigesimasexta consideratio est. Etiam honor consistit in triumphi receptione, cum duces belli, aut principes victoriam cõtra hostes & inimicos obtinuissent, de victoria triumphabant: hoc est in introitu ciuitatis auratis currubus vehebantur, quos albi trahebant equi, capite lauro coronato. Pompeij tamen currum in triũpho Africo traxerunt elephanti. Quem imitatus Cæsar vectus est elephantis quadraginta, dextra leuaq́ lichnos gestãtibus, autore Tranquillo. Et Gordiano quadrigæ elephãtorum decretæ sunt triumpho Persico. habuit & Aurelianus currum cum quatuor ceruis iunctum.

Morisq́ fuit vt in triumphantum curru sederēt eorum filij. vnde & Aemilius Paulus speciosissimo triūpho filiū duxit, quem triduo post amisit.

Triumphantē sequebantur laureati milites triūphātis, vt quia laurus semper viret, signū esset rempub. florere.

Item captiui hostium duces in triumpho circumuecti, præcedebant currum triumphalem.

Item triumphantis rem diuinam facientis verba erant: Dij quorum nutu & imperio nata & aucta est res Romana, eandem placati propitiatiq́ seruate.

Item moris erat consules ad cœnā inuitari à triumphāte: deinde rogari, vt venire supersederent, ne esset aliquis maioris imperij & autoritatis triumphante.

Item in triumpho ligneæ turres, & captarum vrbium, arcium, & montium simulachra, omniumq́ victorum simulachra, aurum præterea & argentum ferebatur.

Moris item fuit imperatores belli ciuilis victoria quantumuis magna non triumphare, quia ciues nō hostes occidissent.

Item vt milites & abiectissimi quiq́ triumphalem currum sequentes diuersis conuitijs triumphantes incesserēt, ne prospera illa fortuna plus æquò superbirent & insolescerent. Sic triumphante Cæsare milites dixerunt: Gallias subegit Cæsar, Nicomedes Cæsarem. Item, Romani, seruate vxores, Mœchum caluum vobis adducimus.

Ventidium quoq́ bassum Parthico triūpho secuti milites decantarunt. Qui mulos fricabat, factus est consul.

Porrò lege cautum erat, ne dux triūphaturus ante triūphi initium vrbem ingrederetur.

Item ne quis triumpharet, qui minus quàm quinq́ hostium milia vna acie superasset.

Nulli item licuit triūphare, qui nec dictator, neq́ prætor, nec consul res gessisset. Nec pro instaurato sed aucto duntaxat imperio triumphus concedebatur.

Item nemini prius discernebatur triumphus, quàm regionem (de qua triumphaturus erat) successori pacatam reliquisset.

Item pœna à lege erat cōstituta, ei qui super interfectorum numero mentiretur. Ideo triumphantes vrbem ingressi de veritate apud censores iurabant.

Item triumphantes habebant Iouis insignia, faciemq́ è rubrica illinibant, vt esset coloris ætherei, sceptrumq́ gerebant.

Qui autem de diuersis regibus & populis triūpharunt (vt scripsit Textor in sua officina) sunt sequentes.

Lucius Attilius Calatinus triumphauit de Sardis.

Gn. Domitius de Aruernis & Batulo eorum duce.

Liuius salinator de Illyrijs seu de Hasdrubale, vt testatur Liuius libro xxxviij.

Marcus Attilius regulus de Salentinis.

Paulus Aemilius iunior de Liguribus & Perseo Macedonum rege, cuius triūphi ordinem pulchrè recitat Philippus Bergomensis in suo supplemento chronicarum.

Meneuius Agrippa Lanatus de Sabinis.

Marcus Antonius triumuir de Armeniæ rege.

Marcus Aquilius consul de Aristonico rege.

Iunius Bubulcus Brutus dictator Equos subegit, ac die octaua de eisdem triumphauit.

Furius Camillus Veios decennali obsidione domuit, ac de eisdem triumphauit.

Sp. Cassio duo triumphi contigerunt.

Marcus Curius de Samnitibus & Sabinis.

Publius Decius iunior de Samnitibus.

Gneius Duilius primus de nauali victoria triūphauit.

Fabius Rullianus de Appulis, Nucerinis, Samnitibus, Vmbris, Marsis, ac Thuscis triumphauit.

Fabius Gurges de Samnitibus.

Q. Fabius Max. de Liguribus, de Lybicis, Aethruscis, Samnitibusq́, & alijs multis nationibus triūphos quinq́ egit.

Gneius Fuluius Flaccus de Samnitibus.

M. Fuluius nobilior ouauit de Etolis, triumphauit de Ambraciensibus.

L. Lucretius Tricipitinus de Volscis.

Marius de Theutonibus & Iugurtha.

Propertius libro iiij.

Dij melius, quantus mulier foret vna triumphus,
Ductus erat per quas ante Iugurtha vias.

Q. Ce. Metellus de Iugurtha & Numydis.

L. Mumius de Acheis.

M. Horatius cōsul de Sabinis sine autoritate senatus.

L. Papyrius Cursor de Samnitibus.

L. Papyrius Crassus eius filius de Priuernatibus.

Gn. Pompeius magni Pompeij pater de Picentibus.

Pompeius magnus de Iarba Mithridate, Aristobolo rege Iudæorum. Hic triumphus maximus ac splendidissimus omnium fuit qui hactenus Romæ fuerunt.

Aul. posthumus Tubero de Volscis.

L. Aemilius Paulus de Liguribus.

Q. Capitolinus quinquies consul de Volscis.

Scipio Africanus de Hannibale & Scyphace Numidiæ rege: cuius triumphi formā Apianus historicus stylo diligenti perscripsit.

Sulpitius de reliquijs Brenni.

L. Valer. Valesij filius de Veientibus & Sabinis.

Valerius Coruinus, qui sexies fuit cōsul, de Sānitibus.

L. Valerius petitus de Volscis, & Equis sine autoritate senatus.

M. Attilius Glabrio de Antiocho & Etholis.

Aurelianus imperator, de Zenobia Palmirenorum regina.

Septimius Seuerus imperator de Arabibus & Adiabenis.

Dagobertus rex Francorum de Saxonibus.

Papyrius Naso de Corsis.

Iulius Cæsar confectis bellis quinquies triumphauit, primum triumphum egit Gallicum, sequentem Alexādrinum, deinde Ponticum, huic proximum Aphricanum, nouissimum Hispaniensem.

Triumphauit Bacchus de Indis, & primus omnium triumphauit vectus Indico elephanto, vt scribit Diodorus, & Diadema regum ad triumphum inuenit.

Tatius de Sabinis.

Gordianus de Persis.

M. Claudius Marcellus de Hiberis.

Augustus curules triumphos tres egit. Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum continuo triduo.

Antonius Commodus triumphauit de Germanis.

Domitianus de Dacis & Catis.

Papyrius cursor de Corsis in monte Albano.

Paulus Orosius, & cum eo Blondus Foroliuiensis scribunt Romanos triumphos numero fuisse cccxx.

Vltimus omnium triumphauit Probus imperator de Germanis & Bennijs omnium gentium ferocissimis.

Qui triumphabat triplici iudicio honorabatur. Primò exercitus de triūpho discernendo duci iudicabat, secundò senatus, tertiò populus. Erat autem triumphus omniū honorum qui à populo Romano dari solebat maximus. Nā illa pōpa solennis erat, quæ fiebat redeuntibus in vrbem cum victoria, vt dictum est. Et quemadmodū Romani victoribus Imperatoribus suis magnum honorem, & triūphum psallendo, & cantando impenderunt, qui hostibus superatis Romam rediissent. Sic etiam j. Regum xvij. legitur de Dauid, ꝙ postq; Goliam quinq; lapidibus occidit, & populum eius vicit, reuersus cū magna gloria receptus est à suis, & mulieres in eius laudem cecinerunt dicentes. Saul percussit mille, & Dauid decem milia. & Exodi xv. c. dicitur, ꝙ quando Dominus liberauit Israël de manu Aegyptiorū, & viderunt Aegyptios mortuos super littus maris, tunc Moÿses cecinit carmen hoc Domino. Cātemus Domino, gloriosè enim magnificatus est: equū & ascensorem proiecit in mari. Quia fortitudo mea, & laus mea Dominus: & factus est mihi in salutem &c. Similiter Maria soror Moysi & Aaron sumpsit tympanum in manu, egressæq; sunt omnes mulieres post eam cum tympanis & choris præcinentes & dicentes. Cantemus Domino &c. Sed maior victoria & triūphus, & de quo maior laudis honor impēdi debet, est de gloriosa, & triūphanti resurrectione Imperatoris nostri Iesu Christi, qui magnificè triūphando ab inferis ad nos reuersus fuit, vt perpulchrè scribit Bernardinus de Bustis in secunda parte sui Rosarij. sermone xvij. in princip. Similiter Iudas Machabeus superatis hostibus, epinicia. i. solēnitatem, festiuitatem, & gratiarum actionem celebrauit pro parta victoria, vt habetur ij. Macha. viij. ibi, Et cum epinicia agerent in Ierosolymis, Et habetur Apocali. iij. Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, & non delebo nomē eius de libro vitę, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius. Ideo triumphantes indui debent & ornari vestimentis albis, vt fecit Ludouicus xij. habita victoria cōtra Genuenses, dum ingrederetur Genuam. Anno M.D. viij, dixi infra ista parte xxxviij. considera. in lxij. conclusione. Legitur & Iudith ca. xv. ꝙ postq; Iudith iugulauit Holofernem, & Assyrij victi fuerunt, omnes populi gaudebant cum mulieribus & virginibus & iuuenibus in organis & cytharis. & c. seq. scribitur ꝙ tunc cantauit canticum Domino dicens: Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illi psalmum nouum, exultate & inuocate nomen eius &c. Et factum est post hæc, omnis populus post victoriam venit in Ierusalem adorare Dominum, & mox vt purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota, & repromissiones suas. Erat autem populus iocundus secundùm faciem sanctorum, & per tres menses gaudium huius victoriæ celebratum est cum Iudith.

Quis verò primus apud Romanos triumphū aut ouationē duxerit scribit Polido. lib. ij. c. xvj. de inuentoribus. & ibi de multis qui triumphauerunt. Plinius verò vij. naturalis historiæ inter plura alia de laude Ciceronis ait, ꝙ primus in toga triumphum, linguæq; lauream meruit.

Macrobius in Saturnalibus dicit Bullam esse insigne triumphantium. Quomodo autem fiebat, ad quid & vbi portabatur hæc Bulla, vide Calepinum in suo dictionario. in verbo, Bulla. Toga regia quæ erat auro & purpura intexta qua reges vtebātur à Liuio inter insignia triūphantis numeratur, purpura ante vocata, & erat sine pictura. Erant etiā alia ornamenta triūphalia, vt Liuius tradit li. xxx. aurea corona, aurea patera, sella currulis eburnea, scipio eburneus, toga picta, palmata tunica.

TRigesimaseptima consideratio. Honor consistit in bibendo in auro, esse secundus post regē, vestiri purpura, & cognatus principis vocari: vt habetur ij. Esdræ. iij. c. maximè (vt dicit ibi textus) propter sapientiā. Hinc videmus, ꝙ doctores tanq; sapientes, & scientiæ præcellentes, parentes principis vocantur, per tex. & glo. in l. ex diui Pij. C. de locato. vbi Domicius Vlpianus qui erat præfectus prætorio ab Alexandro Imperatore eius parens nuncupatur. Etiam antecessores principis dicuntur, per text. in. §. cumq;. & ibi notatur per gloss. & docto. in procemio Institutionum.

TRigesimaoctaua consideratio. Etiā honor consistit in delatione insigniorum & armorū. Nam qui maioribus insignibus vtuntur, maioribus honoribus præfulgent, & in digniori loco collocari debēt. Faciunt quæ dicunt doctores in c. vt apostolicę. de priuilegijs. in vj. & in c. j. xlj. dist. cum textu, in c. penul. extra de vita & honest. clerico. vbi ex qualitate & preciositate ornamentorum, augeť dignitatis prærogatiua, vt dixi infra in quarta parte. in xxxij. consideratione. ibi, duodecimo Abbates. Et quælibet dignitas habet sua insignia. Nam papæ imponitur frigiū, Imperatori Diadema seu Infula, Regi corona, Episcopo mitra. Archiepiscopo pallium, Doctori biretū, vt dicit Lucas de Penna in l. murileguli. in prin. C. de murilegulis. lib. xj. de quibus omnibus infra dicam.

Hinc sumpta occasione hic describā de insignibus diuersorum statuum mūdi & armis, tam principum, dignitatum, q; aliorum, & de his sigillatim faciam centum conclusiones sequentes: remissiuè tamen interdum ad loca sua in præsenti opere tacta: & primò faciam decem de insignibus, & alias de armis.

PRima conclusio sit de insignibus regum Romanorum. Nam vt refert Polidorus de inuentoribus rerum. lib. ij. c. iij. Romanorum regum insignia erant, fasces cum securibus, corona aurea, sella eborea, trabeæ currules, falere, anuli, paludamenta pretexta, togæ pictæ, tunicæq; palmatæ, & omnia deniq; decora, quibus imperij dignitas eminebat. Ex duodecim Tusciæ populis (quos Tarquinius priscus subegit) originē habuere, quibus Tarquinius simul atq; id senatus permisit, primus vsus est. Verùm Romulus ex more duodecim Hetruriæ populorū, qui singuli singulos regi statim creato lictores dabāt, antea duodecim lictores assumpsit. Alij à numero auium, quæ augurio regnum portenderāt, eum secutum numerum autumant. Hi magistratibus ministrabant, fascesq; virgarum alligatos cum securibus gestabant, & huiusmodi virgæ ex Betulla arbore fieri consueuerant, quæ est arbor Gallica mirabili candore atq; tenuitate, terribilis magistratuum virgis, secundùm Pliniū lib. xvj. ca. xix. naturalis historiæ.

SEcunda conclusio est, Etiā Diadema & corona sunt insignia Imperatorum, & etiam sceptrum, vt infra habetur in quinta parte, in xix. consideratione: vbi ponitur etiam de rationali, de quo statim dicturus sum.

Sed prius videndum est varia esse genera coronarum, & qui primùm eas inuenerint. Polidorus de inuētoribus rerum lib. ij. c. xvij. refert Liberum patrem coronarum repertorem fuisse, qui primus omnium imposuit capiti suo

coronam

coronam ex hedera. Moyses tamen qui multis ætatibus Liberum patrem præcessit, coronas aureas fecit secundùm Iosephum in iij. & viij. antiquitatū. Aegypti regum (teste Celio lectionū antiquarū lib. xiij. c. lxj.) mos fuit peruetus Diademata serpentis aspidis imagine distincta gestare. Principio ex arborū ramis fieri coronas in ludis & sacris certaminibus mos fuit. Postea varia florum mixtura componi cœperūt. has Glycera primò adinuenit. Paulòpost subiere quæ vocatæ sunt Aegyptiæ siue Hybernæ, factæ ebrateis ligneis siue eburneis, varijs coloribus infectis. Deinde subsecutæ sunt è lamina ænea tenui inaurata, aut argentea, quæ propter gracilitatē corollæ dicuntur. Crassus autem diues primus suis ludis coronā aureis argenteisq; folijs dedit, & alij alias. Hinc deniq; multifariè coronæ repertæ sunt, & in maximo pretio habitæ, præcipuè apud Romanos & tēpore consulū. Erant enim militares coronæ, puta Triūphalis qua donabantur, seu coronabantur in triumphis Imperatores, seu triumphanti dabatur, & ex lauro primitus fiebat: quoniā ea arbor præcipuæ est lætitiæ, victoriarumq; nuncia: sed deinde ex auro fuit facta, & hæc dicitur aurum coronarium, erantq; eiusdem & virtutis & honoris præmia.

Muralis dabatur ei qui primus murum hostium subierat, seu in oppidum hostium per vim ascendisset. hæc etiā aurea erat, muri pinnis decorata.

Castrensis (quæ & vallaris dicitur, quia insigne valli castrensis haberet) similiter aurea erat. hac donabatur qui primus hostium castra pugnando introisset, & irrupisset.

Naualis pariter aurea erat, & dabatur ei qui primus maritimo prælio vi & armis in hostium nauē transilibat. Ea rostris nauium erat insignita.

Oleagina, qua victores in Olympico donabātur, vel ob conuersum hostem.

Oualis, quæ & myrtea dicebatur, dabatur his qui vrbē intrabant ouantes, quando bellum leuiter & sine cruore perfecissent deditione facta: aut cum bella non rectè indicta essent, nec cum iusto hoste gesta, aut cum hostium nomen humile esset, vt seruorum aut pyratarum.

Obsidionalis dabatur duci qui exercitū suum ab obsidione hostiū liberasset, & dicta est graminea, quia fiebat ex eo gramine, quod ibi natum fuerat vbi obsidebantur. hanc S. P. Q. R. Fabio maximo dedit secundo bello Punico, quòd vrbem obsidione liberasset. & hanc Plinius libro xxij. alijs nobiliorem fuisse dicit.

Ciuica corona erat celeberrima, quam ciuis ciui à quo in bello seruatus fuerat, & à morte liberasset, testem vitæ salutisq; perceptæ dabat: & hæc fiebat ex fronde querna: quoniam quercus primum mortalibus victum præbuit, qui glande vescebantur: vel quia Ioui (in cuius tutela sunt ciuitates) sacra quercus est. de hac Plinius lib. xvj. meminit, appellans eam militum virtutis insigne clarissimum. Vnde præclarè Antonius Pius, teste Capitolino, Scipionis recolendā sententiam frequenter vsurpabat, dictans se malle vnum ciuem seruare, q̄ mille hostes occidere. Hanc consuetudinem ciues claros coronis dandi secundùm Valeriū li. ij. de institutis antiquis Athenienses primi omniū introduxerunt, hoc honore laudatissimo virtutis alimento primum Periclem decorātes, & coronantes. L. Gel. vir Censorinus censuit Ciceronem consulem hac ornandum corona, quòd eius opera, atrocissima illa Catilinæ coniuratio deleta vindicataq; fuisset.

Hederalis dabatur poëtis.

Populea dabatur iuuenibus virtutem imitantibus. & has coronas posuit etiā Lucas de Penna in rubr. C. de auro coronario. lib. x. Et dicit idem in l. iiij. C. de vestib. oloberis. lib. xj. q̄ legitur in historia scholastica, q̄ quatuor sunt insignia regalia, scilicet purpura, fibula aurea, sceptrū & Diadema. vel secundùm Hug. lib. ij. de sacramentis, sex sunt insignia quibus excellentia regalis ordinis ostēditur, & sacramentū iustum figuratur, puta Anulus, per quē designatur fides. Armilla, per quam bona operatio. Sceptrū quo iustitia. Gladius, quo vindicta. Purpura, per quā reuerentia: & Diadema, per quod designatur in rege gloria.

Tertia conclusio est de rationali, quod erat olim insigne supremi seu maximi sacerdotis: vel secundū Beroaldum in Apuleium. Galerus, id est pyleus rotundus in modum galeæ factus, erat insigne pontificum: hodie verò est thyara. Guillelmus verò Durandi in suo rationali diuinorum officiorū lib. iij. c. de indumentis legalibus, seu veteris testamenti. dicit, q̄ secundùm Mosaicam legem erāt quatuor indumenta legalia tam minoribus sacerdotibus, q̄ principi sacerdotū cōia: de quibus legitur Exo. xxviij.

Primū dicebatur Manastasim, quod Græcè braccæ, latinè verò fœminalia linea dici potest, de bysso retorta cōtextum: quo vtebantur pro eo quod legitur Exo. xx. c. in fine. Non ascendes ad altare meū per gradus, ne reueletur turpitudo tua. & Ezechi. xxiiij. Fœminalia linea erunt in lumbis eorum.

Secundum Cathemone siue linea, quod nos subuculā vel albam, eratq; bissinum & duplex.

Tertium Baltheus. i. zona vel cingulum, latum quasi digitis quatuor, contextū de bysso, croco, purpura & hyacintho, per quæ quatuor elementa significantur.

Quartum est Thyara, quod nos infulam vel mytram appellamus, à Tydari pontificali plurimū differens, quasi formam rotundæ cassidis repræsentans.

Super hæc quatuor cōmunia, quatuor proprijs indumentis pontifex vtebatur.

Primum erat tunica hyacinthina, quæ latinè talaris dicitur, quæ habebat pro fimbrijs malagranata cum octuaginta tintinabulis aureis intercalari modo disposita, vt audiretur sonus, cum pontifex ingrederetur sanctuarium ne fortè moreretur.

Secundū erat Ephot. i. superhumerale de quatuor prædictis coloribus, auroq; contextum sine manicis ad modū colobij habens aperturam in pectore quandā ad magnitudinem palmi, in qua logion eiusdem mensuræ inserebatur. In cuius parte superiori, videlicet super humeros infibulati erāt auro duo lapides onychini, quibus duodecim nomina filiorum Israël erant insculpta, sex in vno, & sex in altero. Samuel autē & Dauid induti legūtur ephot. illud erat lineum: & propriè quidem Ephorar dicebatur.

Tertiū dicebatur Hesen, græcè logion, latinè verò rationale vocatur, quod pontifex ferebat in pectore. dictum est autē rationale iudicij, quia ibi erat lapis in cuius splendorē sibi Deum esse propitiū cognoscebant. Erat autē rationale quadrangulū duplex in modum vnius palmi, de quatuor prædictis coloribus auroq; contextū, habēs duodecim lapides per quatuor ordines. In primo Sardiū, Topazum, & Smaragdū. In secūdo Carbunculū, Sapphirū, & Iaspidē. In tertio Liguriū, Achaten, & Amethystū. In quarto Chrysolithū, Onychinū, & Berillū: in quibus erāt scripta duodecim nomina filiorū Israël. in singulis singula iuxta ordinem suæ natiuitatis. erant enim in eo scripta

hęc duo nomina, hurim & thumim. i. veritas & disciplina.

Quartum & vltimũ erat capitis ornamentũ, videlicet Tiara seu Tydaris in acutũ procedens, habens circulum aureum cũ malogranatis & floribus: ex qua supra frõtem pendebat aurea lamina, quam petalũ dicunt, ad modũ lunę dimidię, in qua scriptum erat, Anoth Adonai. i. sanctũ nomen Domini tetragrãmaton, i. quatuor literarũ. ne verò cũ mouebatur põtifex, moueretur & lamina, ligabatur vitta seu iunctura hyacinthina perspicua, quę summitates posterius diffundebat.

Noster ergo põtifex pro fœminalibus habet sandalia: pro linear, albam.: pro baltheo, cingulum: pro poderim, tunicam: pro Ephot, amictum vel stolam: pro logion, pallium: pro Tydari seu Tiara, mitram: pro lamina, crucẽ. & quędam ex his diuersam habent formam ab illis, sed eandem figuram. hæc ille. Et post historiam ibi per eum positam, vide quomodo declarat secundũm Allegoriã, & tropologiam. Et aduerte quia Papa non vtitur baculo, sed tantum inferiores prælati, vt infra dicetur.

Aduerte etiam, q̃ chlamydẽ purpuream, tunicam hyacinthineam, coronam, frigium, lorum, & superhumerale habet ex cõcessione Constantini imperatoris: vt dicit ipse Durandus in dicto libro iij. ca. de mitra. & de hoc habetur in Cano. Constantinus ij. xcvj. distinctione.

QVarta cõclusio erit de insignibus Patriarcharum, Cardinalium, & Archiepiscoporũ. Nam Patriarchæ & Archiepiscopi habẽt crucem quam ante se deferri faciunt, vt habetur per Cardinalem in clementina ij. in principio, de priuilegijs. habẽt & pallium, & etiã nonnulli episcopi, de quo dicturus sum in quarta parte, in xxvj. consideratione.

Innocentius quartus in concilio Lugdunensi Cardinalibus insigne dedit, quod capite perpetuò deferre debẽt, hoc est rubrum galerum. Idq̃ diligenter seruatur secũdũm Gaguinum in suis chronicis super Francorũ gestis, in vita diui Ludouici.

QVinta conclusio. Episcopi verò habent mitrã quę habet duo cornua ad denotãdum, quod debent scire vetus & nouum testamẽtum: vt habetur per Archidiaconum, & Ioannem de turre crema, in c. discipli na. xlv. distinctio. Et quòd mitra sit episcopale, & pyleus regale insigne, textus est & ibi Baldus. notatur in c. inter dilectos. §. sed contra. extra de fide instrumẽtorum. etiam mitra episcopalis dicitur Cidaris.

Hęc verò mitra est loco Tiarę seu cidaris, vt dicit Durandus in loco prædicto. Sed & alia sunt ornamenta prælatorum, vt sunt Dalmatica, chirothecę, anulus, & baculus, de quibus hic infra, & isto non vtitur Papa. capit. j. de sacra vnctione, ad fi. sed vtuntur episcopi, & compagis sandalijs. xciij. distinctione. c. cum nonnulli. §. compagis. & c. sequenti. & anulo. c. clerici. de vita & honestate cleri. extra. Et de his omnibus vide per dictum Durandum in prætacto loco vbi amplè.

Sed vsus talium põtificalium non competit inferioribus ab episcopis de iure communi: & ista omnia tendunt ad gloriam, honorem & magnificentiam ecclesiarum, & non in amplitudinem officij dantur quãdo conceduntur inferioribus prælatis, puta abbatibus. & ideo dicit Geminianus in ca. vt apostolicæ, de priuilegijs. in vj. quòd hæc operantur pontificalia in istis, quòd genitalia in mulis.

Ne tamen scãdalum in ecclesia generetur, Abbates & inferiores prælati exempti ab episcopis si habeant priuilegium portandi mitram, possũt tantum vti in concilijs, & synodis episcopalibus, non tamẽ aureas vel argenteas laminas habẽtibus. Non exempti verò simplicibus & albis ac planis vtantur. Ita est textus ad literam in dicto ca. vt apostolicæ. de priuilegijs. in vj.

Aduerte quòd exempti non possunt talia deferre in pręsentia episcopi suæ diœcesis, nisi hoc habeãt ex speciali priuilegio, vt dicit ibi text. & Geminianus ex illo textu. per hęc enim detrahitur honori episcopi. & ibi ponit Geminianus, q̃ exempti debent in ordine præferri non exemptis. dixi alibi plenè.

SExta conclusio ex pręmissis est, q̃ & isti principes seu pastores habent aliud insigne quod dicitur virga seu baculus, quo vtũtur maximi viri ecclesiastici. Vnde dicit textus in cap. inter dilectos. §. sed contra. & ibi Bal. extra de fide instrumentorum. q̃ baculus est pastoris, & sceptrũ est regis: & vt dicit Augustinus Dathus libro iij. suarum orationum, oratione xxxviij. bonus pastor qui iuxta saluatoris vocem animam suam dat pro ouibus suis, quintuplicem virgam gestare perhibetur. Virgam disciplinę, per quam audacium & improborum hominum insolẽtia compescatur. Virgam potestatis, per quam iustè præsit. Virgam cognitionis & scientiæ, per quam instruat. Virgam custodiæ, per quam iustitiam, liberalitatẽ, pacem & legum disciplinam custodiat ac tueatur. Virgam miserationis, per quã tenuioribus & iniuria laborantibus piè misericorditerq̃ subueniat. Virgam debellationis, per quam victoriam assequatur.

Datur igitur virga prætoribus, propter disciplinam.

Datur principibus, propter summã regendi potestatẽ.

Datur senioribus, in quibus sapientię munus excellit.

Datur præsidibus, ad custodiam obeundam.

Datur regibus, ad mãsuetudinẽ & clementiã exercẽdã.

Datur Imperatoribus, ad hostilem impetum coërcendum, atq̃ iniuriam propulsandam.

Et vt ibi dicit, assumpsit Zacharias proph. virgas duas ac pauit gregem suum: ac duę virgæ quidẽ duæ sunt præclaræ eximięq̃ virtutes: altera iustitia, altera verò mansuetudo, per quas possit qui imperat parcere subiectis, & debellare superbos. de quibus per prophetã Dominus. Visitabo, inquit, eos in virga ferrea. Virgam aureã tenebat Assuerus rex, eamq̃ flectebat ijs qui eius iniussu ipsius thalamum fuissent ingressi, vt liquidò pateat populos ad obsequia atq̃ obediẽtiam principũ erudiri oportere. Radamãthus & Aeacus, Platone testãte, virgã tenẽt dũ iudicant. Minos verò considerans sedet solus, habens aureum sceptrũ, vt de eo inquit Vlisses apud Homerũ, vidisse sceptrum tenentẽ, iura mortuis dantẽ, & magistratus quoq̃ & rectum iudicij examẽ dispicere, & iustum iudiciũ debet iudicare. Nempe virga hæc iustitiã designat & potestatẽ. Virga directionis, inquit propheta, virga regni tui. & virga quidem corripit delinquentes, quemadmodũ & baculus imbecilles tuetur, ac sustinet. Virga tua, ait propheta, psal. xxij. & baculus tuus, ipsa me cõsolata sunt. Hæc virga, inquit, velut demissa cœlitus hostium vim arcet, ac deuitat insidias, dicente propheta, psal. cix. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorũ tuorũ. Quòd si arca fœderis in veteri testamẽto duo continebat, scilicet manna & virgam, satis argumenti esse debet, magna in hoc pręclaro insigni mysteria contineri: videlicet manna, vt denotaret in prælatis & pastoribus dulcedinẽ exhortationis ad bonũ quo ad bonos: & virgã,

vt deno-

vt denotaret correctionem quo ad malos, secundùm etiã ꝙ lex hoc cõtingere debet secundùm philosophũ x. Ethicorum: vt refert & sequitur Ioannes de turre cremata in c. disciplina. xlv. distinctione. in prima colum. pro quo facit textus in ca. omnis autem lex. iij. distinc. & in c. factæ sunt autem leges, iiij. distinc. & in l. j. §. nam vt eleganter. ff. de iustitia & iure.

Has duas virgas solent deferre & gerere reges Franciæ cum depinguntur, aut eorum imagines seu statuę fiunt & eleuantur. Quoniam vnam virgam portant in manu dextera: in qua supra in summitate virgę, est vnũ lilium quod habet vim sceptri, & ad instar sceptri fit. Alterã verò gerit in manu sinistra, in cuius apice est repræsentatio manus, quod habet vim iustitię, & illius adminstrationis: & modo quo iustitiam administrauerint, & regnũ gubernauerint habent prędictas manus. Quoniam si benè, habent manus eleuatas: quia iustitia de cœlo prospexit, quã manu demonstrat. si malè, habent manus depressas, vt denotetur mala eorum administratio iustitię. Et sic illa manus posita super virgam denotat autoritatem, correctionem, dignitatem, & potestatem quam debet habere princeps in subditos in virga pastorali.

Quæreret forsitan aliquis, quare summus pontifex nõ vtitur virga pastorali, & tamen alij inferiores ea vtuntur? Guillelmus durandus in dicto tertio libro in ca. de baculo ponit rationem historiæ, & rationem mysticam.

Historia est, quoniã beatus Petrus apostolus Martialẽ discipulum suum (quem dominus inter discipulos constituit, cum dixerit: Nisi efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnũ cœlorum) misit cum quibusdam alijs ad prædicandum Germanis, quo in via ad viginti dietas, defuncto collega eius redijt ad nunciãdum hoc Petro. cui Petrus. Accipe hunc baculum, & tangens eum, dic: surge in nomine domini, & prędica. Ille verò in vigesimo die à tempore mortis illius tetigit eũ, & surrexit, & prædicauit. & ita Petrus Baculum à se amouit, & subditis dedit, nec recuperauit.

Innocentius verò papa tertius in speculo ecclesiæ scripsit, ꝙ beatus Petrus misit baculum suum Euchario Treuerorum episcopo: quem vnà cum Valerio & Materno ad prædicandum euangelium genti Teuthonicę destinauit. Cui successit Maternus in episcopatu, qui per baculũ Petri de morte fuerat suscitatus, quem baculum vsque hodie cũ magna veneratione Treuerẽsis ecclesia seruauit & seruat, ideo papa in illa diœcesi vtitur baculo & nõ alibi.

Mystica verò ratio est, quia baculus in summitate curuus est quasi ad attrahendum, quod in Romano pontifice necesse non est. Quia nullus ab eo finaliter diuertere potest. Hęc ratio mihi videtur friuola, cum Romanus pontifex magis ad se habeat attrahere deuiantes & errantes à fide catholica, quàm alij prælati. Cum ex quo est caput ecclesię catholicæ, ad ipsum magis spectat purgare errores, ꝙ̃ ad membra. Et dicit beatus Thomas, ꝙ papa nõ habet coartatã potestatem, quæ denotatur in curuatione baculi, vt dicit Felinus in rubrica de constitut. colum. ij. versic. bene facit quod notat beatus Thomas.

Præterea vt dicit idem Durandus, per baculum designatur coërcio, quam quia cæteri pontifices ab homine recipiũt, ideo à suis superioribus baculos recipiunt, & habent. Romanus verò põtifex, quia potestatem à solo Deo accipit, baculum non habet. Hæc ratio adhuc non mihi videtur consona, eo quia etiam Romanus pontifex potestatem saltem secundariò accipit ab electoribus, secũdùm textum in ca. vbi periculum. de electionibus. in vj. Imo potius videretur, ꝙ virgam & baculũ potius deberet habere ꝙ̃ alij. Quoniam cum capiti, scilicet Christo, conuenit: deberet illum habere, vt Christi potestatem signaret: de qua habetur Psalm̃. xliiij. Virga recta siue directionis, virga regni tui: quia dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatẽ. Propter quod alibi dicitur: Reges eos in virga ferrea. duritia ferri vigorem signat æquitatis, qua Christus tanꝙ̃ vas figuli peccatores confringet. Verùm potestas Christi non solum est virga, sed baculus: quia nõ solum corripit, sed etiam sustentat. Vnde Psalm̃. xxij. iam superius alleg. Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Sic exẽplo Christi summus pontifex tanꝙ̃ eius vicarius nõ debet esse sine baculo, saltem si non vult eo vti pro coërcione: quòd denotaret consolationem. Sed hodie non video nostros summos põtifices esse multum consolatiuos, nisi in concessione indulgentiarum, mediantibus illis, & non gratis, quod facere deberent: aut saltẽ pecunias ex eis prouenientes applicare & conuertere in defensionem Christianitatis, quę iam his nostris temporibus tanta passa est, vt de expugnatione & captiuitate Rhodi videmus, & adhuc non esse sine magno periculo, ꝙ multa patietur propter guerras & dissentiones Christianorũ, quæ nunc sunt inter principes Christianos: quas deberet summus pontifex suo baculo sedare & pacificare, illos compellendo ad pacem pro tuitione Christianitatis, sed potius se immiscet & confederat cum illis, vni auxiliũ & fauorem tam in pecunijs ꝙ̃ hominibus armatis præstando. Ecce quomodo baculo suo vtitur: Deus omnipotens in oĩbus prouideat.

De insignibus verò principum, Imperatoris scilicet & regum, ponitur infra, in v. parte: in xix. considera. cum sequen. vbi ponitur de Diademate & Corona, quę sunt insignia Imperatorum & Regum: etiam de sceptro, vt iam prædictum est.

Septima conclusio. Insigne senatorum seu ordinis senatorij erat Latusclauus secũdùm Suetonium in vita Cæsaris dictatoris, & Calceus lunatus, qui tamẽ communis nobilitati fuisse putat̃. Iuuenalis de Quintiliano. Appositam nigræ lunam subtexit alutæ. Cicero Philip. xiij. Est etiam Asinius quidam senator volũtarius lectus, ipse à se apertam curiam vidit, post Cæsaris mortem mutauit calceos, pater conscriptus repente factus est, id est lunatos calceos sumpsit.

Latusclauus, quod etiam laticlauium dicitur, pro senatoria dignitate ponitur: vt ius anulorum aureorum pro equestri ordine, vt dicit Budæus in l. vlti. de senatoribus. ff. vbi etiam refert ꝙ Latusclauus est tunica purpura prętexta, latior & longior tunica vulgari, ac discincta, cui toga superinduebatur vt tunicæ: & tali veste Tul. Hostilius primus è regibus Romanis vsus est. Credo quòd hodie sit cappa seu ille mantellus magnus, latus, longus, & rubeus quem deferunt præsidentes in consistorijs seu parlamentis, cum reddunt ius seu pronunciant arresta curiæ populo. Qui loco lictorum etiam habent ostiarios cum virga alba & tenui.

Legitur apud Plutarchum in proble. ꝙ lictores cũ securi & virgarum fascibus, prætexta vestis cum eburneo curru erant insignia consulum. Sicut Lituus augurum secundùm Ciceronem j. de diuina. Tunica picta cum æneo pectoris tegmine Saliorum Martis, vt inquit Liuius lib. j. ab vrbe condita. Spicea corona & alba infula fratrum

Arualium, teste Gellio libro vj.c.vij. Principis iudicum Aegyptiorum aurea catena è collo suspensa qua pendebat signum quod veritatem dicebant, autore Diodoro, libro secundo.

OCtaua cōclusio. Insignia militaria sunt plura, ensis scilicet, torques aureus, & calcaria deaurata: de quibus infra dixi in nona parte, in pluribus considerationibus. & quemadmodum hasta est signum belli, ita caduceum est pacis.

De insignibus verò literatorum, infra dicam in x. parte: in xxxvj. consideratione. Nota tamen, ꝙ sicut purpura est regum, vt dixi, & probatur per totum titulū, de vestibus oloberis. lib. xj. C. & in l. fi. C. qui militare nō poss. lib. xij. ita chlamys militum, stola sacerdotum, toga aduocatorum, habitus rusticorum, cuculla monachorum appellatur: vt in glo. in verbo, fibulis. in l. vnica. C. nulli licere in frenis. lib. xj. de quo meminit Bald. in ca. causam. colum. j. extra de probationibus.

NOna cōclusio. Reperitur ex communi vsu, etiam aliud insigne quod est Ducum, Comitum, & Marchionum: & est pyleus circundatus quadam corona rotunda non erecta nec ascendente, in modum zonæ circūdantis pyleum, & apud nos ita seruatur, ita quòd licet duces habeant iura regalia, non tamen portant coronam erectam prout reges.

Et de huiusmodi pylei ducalis inuentione seu introductione pro insigni seu infula non video originem, nisi eo quia cum capiebantur olim serui aut captiui, sequebātur ducem in triumpho, & post eum deferebant pyleum: vt de Terentio capto à Scipione Aphricano, qui illū sequendo deferebat pyleum in triumpho ipsius tanq̃ ducis, vt refert Quintilianus in gladiatore. de quo meminit Lucas de Penna in l. murileguli. C. de murilegulis. lib. xj. Ex quo postmodum in signū huius triumphi duces acceperunt pro corona pyleum, & iste modus apud nos obseruatur. Vel dicendum videtur, ꝙ huiusmodi mos gerēdi pyleum per duces, vel comites est introductus ex eo, ꝙ sicut olim flamines gentilium inter alios tanq̃ duces & pastores suorum, portabant pyleum, in quo erat desuper breuis virgula habens aliquid lanæ, vt dicit Albericus in suo dictionario: in verbo, flaminis. ita hodie ille mos remansit nō solum apud Cardinales, Episcopos, & pastores, sed etiam apud Duces & principes, ꝙ gerūt pyleum in quo est zona circundans eum in signum dignitatis & præeminentiæ inter alios: quia non deferunt coronam quæ solum regibus competit. Et hoc, quoniam in eodem dignitatis gradu videntur esse duces in secularitate, sicut flamines in spiritualitate, vt inferius examinabit.

De iure reperio, ꝙ pyleus lineus, seu sericus, est insigne hodie prohibitum clericis, vt ait glos. in clementi. ij. de vita & honest. clericorum. apud Græcos tamen sacerdotes deferebant in signum dignitatis, vt dicit ipse Lucas in dicto loco. Tamen quo ad duces, cardinales, episcopos, protonotarios, licet diuersimodè, est multū in vsu. Et sicut pilos tegit, stringit, & gubernat, ideo etiam videtur ꝙ dux suos subditos tegere & gubernare debet. Et est etiam insigne libertatis, quia magis debēt esse liberi apud principem supremū, q̃ alij: quia antiquitus serui manumissi accipiebant pyleum raso capite. facit l. vnica. §. sed & qui. C. de latina libertate tollenda.

Hic verò pyleus istorum ducum designat præeminētiam supra alios, & est in modum coronæ non erectæ, vt dixi, & tali insigni solent vti duces in signum excellentiæ & dignitatis: quia excellentiorem & digniorem gubernationem habent cæteris.

Isto etiam insigni vtuntur apud nos præsidentes parlamentorum, quia habent certum pyleum ex nobili panno rotundum foderatum, vt ita dicam, & vulgò dicitur, vng mortier (Cum graues illi debeant esse) qui habet circūcirca vnam zonam ex panno aureo, & supra filos sericeos & auratos, ad denotādum excellentiam illius status & officij. Et istud ornamentum, seu insigne propriè dicitur faiciale: de quo plenè infra in septima parte, in xxiiij. considera. incip. generalis est. versic. intantum est. j.

DEcima cōclusio. Deueniendo amplius ad materiam armorū, & vnde originem habuerint, quæ hodie ita sunt in vsu apud nos. In qua dico, ꝙ tria fuerunt iura apud antiquos, Agnationis, Gentilitatis & Stirpis: sed nobiliorum fuisse videtur gentilitas, vt ex diffinitione Ciceronis apparet, eorū scilicet qui imagines generis sui proferre poterant. Inde Tranquil. in Vespasia. Flauia gens, inquit, obscura: illa quidem ac sine maiorum imaginibus, sed tamen reipublicæ nequaq̃ pœnitēda. Vnde imagines pro nobilitate generis accipi sæpe solent. Cicero de lege agraria significare volens se nouum hominem, id est, nulla generis nobilitate commendabilem, consulem tamen factum, ita ad populum inquit. Quemadmodū cum petebam, nulli me vobis autores generis mei cōmendarunt: sic si quid deliquero, nullæ sunt imagines quæ me à vobis deprecētur. Idem in Pisonem. Obrepsisti ad honores errore hominum, cōmendatione fumosarum imaginum, quare simile nihil habes prêter colorem. Fumosas imagines appellauit Cicero antiqussimi generis stēmata, vt legi omnino debeat apud Iuuenalem: Fumosos equitum cum dictatore magistros.

Hoc autem ius quæsijsse se ab ędilitate gesta his verbis refert Cicero vltima in Verrem actio. Ob earum rerū laborem ac solicitudinē fructus illos datos antiquiorem in senatu sententiæ dicendę locum togam prætextam, sellam curulam, ius, imagines ad memoriā posteritatemq́ prodendam.

Ex quo loco apparet ex honoribus gestis imagines familiarum comparari, aut etiam retineri solitas esse. Vnde in principio legis agrariæ. Et hoc in more positum quirites institutoq́ maiorum, vt hi qui beneficio vestro imagines familiæ suæ consecuti sunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficij vestri cum suorum laude coniungant. Qua in oratione nonnulli aliquando digni, maiorum loco reperiuntur. Pleriq; autem hoc perficiunt, vt tantum maioribus eorum debitum esse videatur, vnde etiam quod posteris solueretur redundaret.

Qui autem ius gentilitatis & maiorum imagines nullas habebant, hi terræ filij, & à sese orti, & homines noui vocabantur. Vnde Cicero in vij. epistola. Cornelius quidē tuus familiaris summo genere natus terræ filius. Summo autem genere natus, ab eo per ironiam dicitur. & Persius: Præsto est mihi Manius hæres, progenies terræ. Iuuenalis. vnde fit vt malim fraterculus esse gigantum.

Hæ imagines etiam stemmata vocantur, vt per Satyricum. Stemmata quid faciunt?

Cerea autem erant simulachra per armaria disposita, vnde illud eiusdem.

Tota licet veteres exornent vndiq; ceræ:
Atria nobilitas sola est, atq; vnica virtus.

Mos autem fuit olim Romæ, vt imagines maiorum in funeribus ducerentur, ad gentilitatem ostendendam: id quod Cicero ostendit in secundo de oratore. Brute, quid sedes? quid anum illam patri nuntiare vis tuo? quid illis omnibus quorum imagines duci vides? quid maioribus tuis? de anu Iunia agnata Bruti loquens, quæ funere efferebatur. Plinius libro xxxv. ca. ij. Apud maiores, inquit, in atrijs imagines erant quæ spectarentur, expressi vultus singulis disponebantur armarijs, vt essent imagines, quæ comitarētur gentilitia funera, semperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnque fuerat populus. Stemmata verò lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina verò codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Aliæ in foribus & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostiū spolijs, quæ nec emptori refringere liceret: quæ etiam dominis mutatis, domus ornamenta erant, vt dicit Plinius.

Pro ijs, vt opinatur Budæus, posteriora tempora insignia gentilitia habuerūt, quæ arma vulgò vocantur, quæ ipsa quoque primùm, vt simile est veri, virtutis prēmia fuerunt, ac rerum præclare gestarum decora. Quæ tamen gestantium nonnulli hodie atque etiam plerique moribus ac vitæ instituto hoc certè perficiūt, vt tantum maioribus eorum honoris debitum esse videatur, vnde etiam quod posteris solueretur redūdaret, vt Cicero dixit. hactenus Budæus in l. fina. ff. de orig. iuris.

Ex quibus cognoscimus vnde habuerūt originem insignia seu arma, de quibus præsens est quæstio. Nam etiā Alexander maximus insequendo vestigia antiquorum & prædecessorum, & volēdo exaltare nomina Athletarum virtuosorum, & militum bene certantium, vt magis atque magis animarētur ad decertandum contra hostes, & vt præmiarentur in honore sicut in præmio: statuit consilio Aristotelis eius præceptoris donare & tribuere militibus suis benè & validè certantibus & merentibus insignia, vexilla, & alia. Nam donis & gratijs quis inuitatur ad bonum. notat Petrus de Anchara. in clement. vnica. §. nos itaque. in fine. de reliquijs & veneratione sanctorum. Item blandimētis & honoribus. cap. qui syncera. xlv. distinctione. & cap. quam pio. j. q. ij. notatur in l. iiij. ff. de inofficio. testamen. Item muneribus. capit. nimium. cum cap. sequen. & cap. penult. xxiij. q. iiij. facit l. j. ff. de iustitia & iure. ibi, bonos non solum metu pœnarum, verumetiā præmiorum exhortatione efficere cupientes. concordat ca. non vos. circa initium. xxiij. q. v. Hinc ea ipsa hodie in vulgari nostro vocantur Cottes d'armes. Ex quo fit ex obseruantia, quòd milites principis, & alij portant sua insignia seu arma, vt inter alios cognoscantur, maximè in bello quum ibi intersunt cum eorum principe. facit l. stigmata, in his verbis. ad imitationem tyronum. de fabricensibus. libro xj. C.

VNdecima conclusio. Arma seu insignia etiam ponuntur ad perpetuam hominū memoriam in multis locis, vt in sepulturis: vt habetur j. Maccabęorum xiij. capit. ibi: Aedificauit Simon super sepulchrum patris sui & fratrum suorum ædificium altum visu, lapideo polito retro & ante. Et statuit septem pyramidas, vnam contra vnam patri & matri, & quatuor fratribus, & his circumposuit columnas magnas, & super colūnas arma, ad memoriam æternam: & iuxta arma naues sculptas quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare. Et j. Regum xxxj. cap. ibi: posuerunt Philistijm arma Saulis interfecti in templo Astaroth, corpus verò eius suspenderunt in muro Bethsan.

DVodecima conclusio. Non est dubium de iure, quod honor est portare arma, vehicula seu vexilla honoratorum & suorum prædecessorum: textus est in l. prima. & ibi Ioan. de Platea. & in l. fina. C. de præpositis sacri cubicu. lib. xij. & in l. vnica. C. de honora. vehicu. lib. xj. & dicit Baldus in l. generaliter. §. fina. C. de institutio, & substitutionib. quòd portare arma est honor, vt etiam satis patet ex supra deductis. Et sicut nomē decorat. §. sed nos. institu. ad Tertulianum. ita & hæc arma decorant.

Vnde hæc fuit causa hic inserēdi materiam armorum hoc est insignium, non armorum ad bella necessariorum, cum alibi de his dicturus infra, in nona parte: vbi describam de arte militari: sed hic ponam quomodo laudantur & honorantur, aut laudari poterunt homines in armis seu scutis suis, secundūm quod in eis apponuntur metalla, colores, animalia, & alia huiusmodi, quæ dant autoritatem & honorem seu laudem in illis.

Et hec materia armorum generat arma: quoniā vt dicit Ouidius. Bella mouet clypeus, de armis arma ferūtur. quia de his sæpe solet esse grandis quæstio inter nobiles, sicut videmus apud Ouidium, in xij. & xiij. Metamorph. inter Aiacem & Vlissem pro armis ipsius Achillis. dicā latius infra, in xlviij. conclusione.

DEcimatertia conclusio. Donans seu legans pecuniam, vt fiat aliquod opus, puta templum, ædes sacræ, hospitale, imagines &c. nomen, vel arma sua in eodē inscribere, ponere, seu depingi facere potest: nec debet abradi seu deleri, etiam vt alterius arma ponantur. textus in l. qui liberalitate. in princip. & fi. ff. de oper. publi. Notat Albericus in l. legatam. per illum textum. in fine. ff. de administratio. rerum ad ciuitatem pertinentium. facit textus in l. fina. in fine. C. de statuis. vbi ait: sed eius cuius ad honorem petitur expensis proprijs statuam collocari præcipimus. Quod intellige si donauerit sponte, & ex liberalitate: quia si coactus, vt sunt qui condemnantur apud nos ad emendas ciuiles, non possunt procurare, vt sua arma apponantur in dictis operibus publicis factis ex illa multa, per dictum text. qui liberalitate. Amplia procedere, etiam si aliquam summam & non totam donauerit, quia talis donans, etiam arma sua apponere poterit per dictū textum. & l. fina. ff. eodem. vide infra, in xxj. conclusione, vbi amplius.

Aduerte tamen, quòd ponentes arma sua in ecclesijs quas faciunt, aut in ornamentis quę donant ecclesijs, perdunt meritum, vt tenet Geminianus in cap. duæ sunt. circa medium. xlv. distinct. quem refert & sequitur Bernardinus de Landriano, in cap. dilecta. in apostillis ad Panormita. de excessibus prælatorum. extra.

DEcimaquarta conclusio. Insequendo doctrinam Barto. in suo tractat. de insignijs & armis est, quòd quædam sunt insignia, quæ competunt alicui ratione dignitatis, vel officij. Et sunt talia quæ quilibet habēs illam dignitatem vel illud officium, portare potest: non tamen licet alicui portare nisi habeat illam dignitatem seu officium. pro quo allego gloss. in verbo, dignitatum. in c. vt apostolicæ. de priuilegijs. in vj. facit text. in l. j. & ibi per doctor. C. quæ res vendi non poss. vbi habetur quod vestes, insignia, vel arma, & colores ipsius principis, nemini assumere licet.

Exemplificat Barto. in insignibus proconsularibus &

legatorum, de quibus in l. prima. ff. de officio proconsulis & legati. & l. sanctum. in princip. ff. de rerum diuisio. vbi procōsul insignia sua, etiam extra iurisdictionem suā portare potest. Nam sex fascibus tantum vtebatur. l. proconsules. ff. de officio proconsulis. Et etiam legati Romani populi portabāt verbenas (forte saturegias secundum gloss. in dicta l. sanctum.) id est herbas seu frondes sacratas, ne violarentur à populo vbi mittebantur, & ratione illius insignis erant in custodia Romanorum, ita φ dicebantur sancti, prout sancti habentur, vt dicit text. in l. fin. in principio. ff. de legationibus.

Similiter legati Græcorum ferrē solebant, ne quis eos violaret, ea quæ vocantur ceritia, vt inquit textus, in dicta l. sanctum.

Item Archiepiscopus vti potest pallio in tota sua diœcesi & prouincia, vt dicit textus in capit. cum sis. extra de autor. & vsu pallij. Sicut hodie videmus in clientulis seu seruientibus regijs, qui si offenduntur in exequendo mandata regia, habendo & portando signum seu scutum regium, quod portare debent pro insigni, & sunt in saluaguardia regis natiua, ita quòd grauius puniuntur qui eos offendunt.

Exemplificat etiam Bartol. in insignibus episcoporū, quæ si quis non habens illam dignitatem portet, incurrit in crimen falsi. l. eos. §. fina. ff. de falsis. vbi habetur, quòd portans insignia doctoratus, cum non sit doctor, incurrit in pœnam falsi. Et idem dicendum est de quacunque alia dignitate habente certa & distincta insignia, de quibus supra dixi in nouem primis conclusionibus.

Et dicta Barto. in hac conclusione sequitur Panormi. in cap. dilecta. in vltimo notabili. de excessibus prælato. extra. Et Bonus de Curtili in suo tracta. nobilitatis, parte ij. vbi dicit, quòd quædam sunt arma seu insignia dignitatis vel officij in vniuerso, vt episcoporum, doctorum, rectorum, & similium, & talia solum deferri debent ab illis habētibus talem dignitatem aut officium, vt hic patet.

Quædam autem sunt arma seu insignia singularis dignitatis, quibus vtuntur reges, principes, duces, comites, & cæteri potentiores. Quædam verò sunt arma priuatorum, siue nobilium, siue popularium, de quibus particulariter infra amplè dicetur.

Decimaquinta cōclusio erit de insignibus siue armis cuiuslibet singularis dignitatis (vt videmus in quolibet rege, qui habet sua insignia seu arma. Nam rex Frāciæ vndecunque sit habet pro armis suis in campo azureo tria lilia aurea, & coronam supra erectam. Imperator verò habet Aquilam nigram in cāpo aureo, & sic de singulis, prout infra dicetur, in xvij. cōclusione de regibus Christianis, de principibus Franciæ, & multis alijs.) Et talia nemini alteri licet deferre seu assumere, vt tenet Bald. in l. prima. C. quæ res vendi non possunt. quia vt dicit, propter hoc videtur se parem facere sicut Lucifer, qui voluit se parē facere Deo, & ideo deiectus fuit de paradiso. Nec etiam suis rebus depingere. l. j. C. de his quæ pœnæ nomine. & in authen. de mandatis principum. §. penulti. collatio. iij. & in l. prima. C. vt nemo priuatus &c. vbi non licet priuato apponere arma regis in sua domo. Dicit tamen ibi Albericus quòd vidit seruari, & quòd quotidie seruatur contrarium. Ideo Barto. in dicto tractatu dicit, φ hoc intelligendum est principaliter, sed accessoriè potest, puta in signū subiectionis supraponere insignibus proprijs insignia regis, comitis, domini, seu principis sui, & hoc de consuetudine seruatur, vt ibi dicit Bartolus. & ita etiam tenet Bonus de Curtili in suo tracta. nobilitatis. in secunda parte. numero clxx. quod intellige dommodo non sit vilis persona, vt infra, in decimaoctaua conclusione dicetur.

Sed vnde hoc quòd videmus multos principes in Gallia & Francia, qui vtūtur lilijs sicut Christianissimus rex noster, & tamen soli regi fuerunt demissa cœlitus pro scuto suo: etiam illi simul fuit demissum oleum sacrum pro vnctione in eius coronatione fienda, quod tamen alijs φ regi non competit. dicam infra, ponendo illos qui communiter in Gallia gestant lilia, ratione quorum videntur esse de maioribus, & magis honorari debent, cum magis approximent sua arma, armis supremi principis, & quantò magis sunt conformia & in minus differētia, tantò magis sunt honorabiliora.

Aduerte tamen, φ si arma alicuius principis sint picta in aliquo castro in signum subiectionis, si quis tollat illa arma, dicitur tollere subiectionem domino: & sic per dominum puniri potest tanquam rebellis, nisi aliter appareat de alia causa delendi, vt dicunt Geminianus & Cardinalis Alexander, in canone, quæcunque. trigesima distinctione.

Decimasexta conclusio. Arma, imago, seu nomen principis in opere publico, vt in muris ciuitatis, & portis, in prætorijs iudicum, & domibus publicis seu vniuersitatum, poni & inscribi debent, per textum in l. opus nouum. in fine. ff. de operibus publicis. & in l. si qui iudices. C. eodem. Quod etiam procedit in eo cuius pecunia id opus factum sit, per textum in dicta l. opus: sed non supra arma principis. Quia nec præsidis liceret nomen vel arma superscribere seu superponere. l. nec præsidis. ff. eodem. Cum in opere publico nulli iudicū licere debet sua arma apponere inconsulto principe, aliàs reus maiestatis efficeretur. dicta l. si qui iudices.

Contrarium tamen de consuetudine seruatur secundùm Salicetum in dicta l. si qui. & Albericum de Rosate in l. qui liberalitate. ff. eodem. Nam hodie videmus, quòd quando fiunt opera publica, gubernatores patriarum in Francia, vel iudices arma sua eis imponunt, sed sub armis regis, quod potest fieri, vt dixi in precedenti conclusione. Dicit etiam textus in l. basilicam. C. eodem. quòd in basilica, quæ est domus regia, vel ecclesia sacra, non debent imagines seu arma alicuius pingi: quod intellige prout supra, in xiij. conclusione. nisi expensis in toto vel in parte alicuius fuerit fabricata: quia tunc talis, arma seu nomē suum in eadem inscribere vel depingi facere potest.

Decimaseptima conclusio. Arma principum distincta & separata ab alijs ratione suæ dignitatis nō solum non possunt tanquam propria ab alijs assumi, imo quod plus est, etiam non licet ea in domibus proprijs impingere, & assumentes ea & portantes incurrunt & incidunt in crimen falsi, vt dixi supra, in xiij. cōclusione. Imo quod plus est, dicerem φ assumentes propria arma supremorum principū, & existentes in patria subdita tali principi, incurrunt crimen læsæ maiestatis: eo quia talis assumit sibi honorem & potestatem quam non habet. Per signum enim cognoscitur signatum. l. j. §. si intelligatur. ff. de edil. edicto. l. stigmata. & ibi Ioan. de Platea. C. de fabricensibus. libro xj. Tria enim lilia aurea in campo azureo, vt dixi, denotāt insigne seu arma regis Franciæ. Ideo si quis illa assumat pro armis, videtur se velle dicere regē:

quapropter

quapropter illi contradicere videtur. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari. Ioannis xxij.cap. Cum enim quis in se accipit iurisdictionē aut potestatem vltra quàm habeat aut habere debeat, punitur: vt dicit Lucas de Penna in l.prima.in x.& xj.columnis.C.vt nemo ad suum patrocinium suscipiat rusticanos.libro xj. De isto scuto regio plura alibi dixi, ideo non insisto, licet adhuc aliquid de eo infra.

Sic erit dicendū in omnibus alijs scutis seu armis principum supremorum in suis regnis, principatibus, seu dominationibus, vt est in imperio romano, in quo est Aquila nigra, habens duo capita in campo aureo, quæ sunt arma seu insignia Romanorum Imperatorum, vt in fine huius conclusionis patet. Et fuerūt primò arma Iulij Cæsaris, quæ Aquila inter copias armatorum in caput Cæsaris residens, duos coruos hinc atque hinc illi molestiam inferentes, morte affecit, quod cum summa omnium admiratione factum est. Hanc Iouis alitem poëtæ confabulantur vario quidem colore, quem Mercurio ascriptum ferūt obductum quadam nigredine superfuso: quod cum augures animaduertissent, vi quadam belloque, dolisque & calliditate Cæsarem regnaturum vaticinati sunt. A quo tempore Imperatores Romani pro armis ea Aquila vsi sunt in campo aureo sub colore nigro, vt prætactum est.

Legi tamen quòd C. Marius (cuius Cæsar Imperator fuit sororius nepos) in secundo consulatu suo, qui septies consul fuit, Aquilam Romanis legionibus propriè dicauit: vt autor est Plinius libro x.ca.iiij.de qua in fine istius conclusionis. Sed ibi notat Plinius non ferè apud legiones Romanorum vnquā hybernatum esse in castris, vbi Aquilarum non fuerit iugum. Ex quo, vt opinor, adhuc hodie Aquila pro armis imperij designata habet duo capita, sed quas significationes habeant, volens referre omitto: & de ea in finali parte, in lxxx. consideratione dicetur.

Et licet color niger sit infimus inter colores, vt infra patet, in lxvj. conclusione. Crederem tamen, quòd inter Aquilas in armis apponi solitas, dignior sit aquila nigra quàm alterius coloris: eo quia à maiori & potentiori portatur: & etiam quicquid dicant alij, videtur hic color nobilior & dignior propter eius potentiam & effectum. Nā licet de omnibus alijs coloribus possit fieri nigrum, ita quod nigredo extinguit, supprimit, & offuscat omnes alios colores, non tamen alij colores possunt ita delere & extinguere nigrum, sicut nigrum delet, obscurat, & extinguit alios: & sic videtur esse maioris potētiæ & effectus quàm alij: eapropter magis honorari, & maior seu dignior reputari debet.

Carolus magnus tanquam Imperator & rex Franciæ prædictis duobus armis simul iunctis in vno scuto vtebatur: sed Aquila à parte dextra, Lilia autem à parte sinistra designabantur. De huiusmodi Aquila, latius infra in vltima parte.

Idem est dicendum de omnibus armis aliorum principum, vt in Anglia, vbi rex Angliæ habet pro armis tres Leopardos aureos in cāpo rubeo: sed vnde hoc, nisi quia asserit se esse ducē Normanniæ (qui habet pro armis suis duos Leopardos) & ducem Aquitaniæ, qui vtitur & habet vnum: & hos tres simul copulat seu accumulat & ponit ratione regni. Et sic in Anglia qui vtuntur Leopardis pro armis suis, cum aliquali tamen distinctione, videntur esse de domo regia, & sic digniora arma habere & gestare.

Sic in Aragonia, vbi rex vtitur pro armis quatuor palis rubeis, & alijs quatuor aureis. Et ratione regni Castellæ & Hispaniæ, vtitur duobus Leonibus azureis, in duabus partibus scuti seu campi argentei, & in alijs duabus partibus, duabus turribus seu castellis aureis in campo rubeo.

Rex verò Cypri vtitur pro armis & habet in parte superiori dextra vnam crucem potenciatam auream, cum quatuor paruis crucibus aureis in campo argenteo, & in sinistra alio Leone rubeo in campo argenteo cotissato, quatuor cotissis azureis: & in duabus partibus inferioribus in campo argenteo duobus Leonibus rubeis.

Rex Nauarchię vtitur tribus Leopardis azureis in cāpo aureo, & tantum est diuersitas in coloribus ab armis regis Angliæ.

Rex Scotiæ vtitur Leone rubeo in campo aureo cum bordatura azurea circundata lilijs aureis.

Rex Portugalliæ vtitur quinque paruis scutis argenteis in campo azureo bordato bordatura rubea, & seminata turribus.

Rex Phrigiæ (quam Frisiam vocant) vtitur pro scuto campo argēteo seminato pluribus cordibus rubeis, & bendato ex benda azurea quatuor petiarum.

Rex Siciliæ & Ierusalem vtitur cruce aurea potenciata, cum quatuor crucibus seu croisetis aureis in campo argenteo: in parte superiori dextra, Lilijs seminatis seu insertis in medio partium superioris & inferioris: & ex latere sinistro partis superioris cāpo argenteo fessato tribus fessis rubeis in parte inferiori: ex parte dextra tigno seu cheurono rubeo in campo rubeo: & sunt hodie arma quibus vtuntur duces Lothoringiæ.

Rex Noruegiæ vtitur tribus coronis aureis in campo rubeo, & istis armis vtebatur Arthurus dux Britanniæ, licet quandoque sit vsus multò magis pluribus coronis aureis seminatis seu respersis in campo azureo.

Rex Nauarræ habet in campo rubeo escarbunculum pometatum ex auro, & à certo tempore ex quo descenderunt tales reges à regibus Franciæ, assumūt in duabus partibus lilia aurea seminata & conspersa in campo azureo cum banda argentea tendente à sinistra ad dextram.

Rex Maioricarū vtitur quatuor pallis rubeis, & quatuor aureis.

Rex Poloniæ habet scutum rubeum quadripartitum in superiore parte dextra, & inferiore sinistra habet duas Aquilas argenteas, vnam in qualibet parte. In partibus verò superiore sinistra, & inferiore dextera hominem argenteum super equo argenteo.

Rex Hungarię in campo argenteo habet quatuor gemellas rubeas.

Rex Hirlandiæ in campo rubeo habet Leonem argenteum.

Rex Hyberniæ habet regem aureum tenentem lilium in maiestate sedentem in campo nigro.

Presbyter Ioannes seu Ianus rex Indiæ habet, vt fertur, crucifixum nigrum cum duobus flagellis nigris in campo aureo. De cuius dignitate, religione, seu deuotione, secta, & potentia, infra in finali parte, in vigesima considera. in qua de nationibus Christianis locuti sumus.

Et vt manifestius res liqueat, sequitur
arbor in qua præcedentia
arma figurantur.

REX·FRANCIE
IMPERATOR·ALEMANIE
REX·ANGLIE
REX·ARAGONIE
REX·FRISIE
REX·CYPRI
REX·HISPANIE
REX·PORTVGALLIE
REX·SICILIE
REX·DACIE
REX·SCOTIE
REX·NORVEGIE
REX·POLONIE
REX·MAIORICARV
REX·NAVARRE
REX HVGARIE
REX·HYBERNIE
REX·INDIE·PRESBITER·IOHANES
REX·HIRLANDIE

INSIGNIA MILITARIA · ROMANORV
IN SIGNIA · FILIORV ISRAEL
INSIGNIA · CARTHAGINESIV
IN SIGNIA · PICENORV
INSIGNIA EGYPTIORVM · APIS
PERSARVM · INSIGNIA ·
· INSIGNIA · THRACVM ·
INSIGNIA · PHRIGIAE
IN SIGNIA · SCITHARV
FVIME EST
IN SIGNIA · PHOENICVM ·
INSIGNIA · CORALLORVM
INSIGNIA · CILICIÆ ·

SIc legimus ꝙ certa sunt insignia diuersarũ gentium, vt Romanorũ Aquilę, Scytharum Fulmen, Filiorum Israël signũ Thau, de quo infra xcviij. conclusione. Aegyptiorum Apis, hoc est Bos, Sus Phrygum, Geminæ rotæ Corallorum, Thraciæ Mars, Arcus & pharetræ Persarum, & ita de alijs, vt in arbore præcedenti patet. Deis attributa fuere etiam insignia, vt Fulmẽ Ioui, Tridens Neptuno, Framea Marti, Claua Herculi, & Baccho Thyrsus. Et ab Aquila, aquiliferi dicti sunt signiferi in Romana militia. Habuerunt & Romani quatuor alia signa, videlicet Lupos, Minotauros, Equos, & Apros, quæ singulos ordines anteibant: sed Marius ea in totũ abdicauit, sola Aquila pro signo relicta. testis est Plinius lib. x. c. iiij. scribit Vegetius, primum signum totius legionis esse Aquilam, quã aquilifer portat. Idem Draconarios appellat signiferos à Draconibus, qui per singulas cohortes ferebantur ad præliũ. Franci verò vtuntur in prælio pro signo Cruce alba: Burgundi, Cruce sancti Andrææ rubea: Scoti verò alba: Angli, Cruce rubea contra Francos, & rosis contra Scotos. Veneti Leone, Sueui Vrso, Senenses Lupa, Neapolitani Asino onerato clitella.

DEcimaoctaua conclusio. Cum hodie arma in locũ imaginũ quæ olim fiebant sint subrogata, vt supra dixi in x. cõclusione: ideo infertur ꝙ sicut violator statuæ & imaginis principis tenetur crimine lęsę maiestatis. l. qui statuas, ff. ad legem Iuliam maiestatis. Lucas de Penna in l. si qua. col. j. C. de spectaculis. lib. xj. & in l. prædia. C. de locatio. prædiorum ciuilium &c. eodem lib. in xij. col. Ita etiam violator armorũ principis tenetur pœna criminis læsæ maiestatis: cum subrogatum sapiat naturam illius in cuius locum subrogatur, vt habetur plenè per doctores, maximè d. meum Iasonem, in l. si eum. §. qui iniuriarũ. ff. si quis cautio. quod dicit esse verũ idem d. meus ibi in notabilibus, etiam si subrogatũ in aliquo discreparet. & idẽ d. meus in l. possideri. col. ij. ff. de acquiren. possessio. dicit habere locum etiam in correctorijs. Facit etiam: quia statutum extenditur ad subrogatũ. glo. singularis in clemen. & si principalis, in verbo, principalis. in fine gloss. de rescrip. Iacobus Butrigarius in l. placet. C. de sacrosanct. eccles. Antonius de Butrio in cap. fina. extra de consuetu. d. meus Iason in l. j. col. ij. ff. de vulga. & pupilla. dixi in conclusione consuetudinum ducatus Burgundiæ: in gloss. in verbo, interpretẽes. versi. xiiij. conclusio. Et ideo etiam à simili, sicut non licet iuxta imagines principis sordida signa apponere, dicta l. si qua. ita iuxta arma principũ non licet arma aut signa sordidorum hominum, & sic vilium personarũ apponere: secus de armis nobilium, vt infra in xxv. conclus. incip. licet vasallus, & superius in xv. cõclu.

DEcimanona conclusio erit talis, ꝙ duæ cõclusiones præcedentes extenduntur in omnibus alijs dignitatibus principalioribus vnius prouinciæ: vt in ducatibus, marchionatibus, & comitatibus, habentibus ex antiquo aliqua arma & insignia dignitati ducali, marchionali, aut comitali cõuenientia: quoniam debent à pari iudicari, eo quia tales dignitates habent iura regalia, maximè quãdo in eis succeditur prout in alijs dignitatibus, prout amplè dixi de ducatu Mediolani in cõmento nostrarum consuetudinum ducatus Burgundiæ, titu. Des successions des bastardz. articu. v. in consilio ibi posito: quo tenui ꝙ duces habent iura regalia. & ideo idem dicendum est in eis sicut in alijs principibus de quibus ante dictum est.

VIgesima conclusio est quo ad arma nobilium. Nam certũ est, ꝙ nobiles ex origine, lõga serie, & prosapia prædecessorum habent sua arma & insignia, & communiter à tali tempore cuius initij memoria nõ extat in contrarium, omnes nobiles seu gentiles homines, vt ita loquar, habẽt & gerũt sua arma & insignia distincta & separata: nec vnus pateretur ꝙ alter portet arma sua, etiã si esset de sua familia, domo, & nomine, nisi cum quadam differentia quam habent inter se, quæ est videlicet, ꝙ primogenitus familiæ suæ domus, portet ea plana & integra sine aliquali distinctione vel additione. Alij verò posteriores, quilibet cũ quadam discrepantia. Et hoc de consuetudine quæ valet in his, vt in descendẽtibus omnibus, prætercꝫ in primogenito, velut in capite ponatur aliqua differentia, qua mediante ab alijs discernatur & cognoscatur: vt in l. j. C. quæ res ven. non pos. & ibi per docto. & sic illæ differentiæ siue signa inducta sunt per regni consuetudinem: & talis consuetudo tenet secundũ Bar. in tract. de insignijs & ar. quę cõsuetudo viget & vsitatur etiã in omnibus nobilium domibus regni Franciæ, vt tenet Guillelmus de Montserrat in tracta. suo de successione regũ, in secundo dubio. nu. xviij. in fine. exemplificat in domo Dalbret, & domo Darual, & sic de singulis. Quę insignia & arma licet sint omnibus & singulis de illa agnatione, etiam nobili, cõmunia. l. vel quæ pater. in prin. & l. familiaria. ff. de religiosis & sump. fune. tamen illa differentia de consuetudine inducta (cum de iure arma vnì per diuisionem vel differentiam assignari nõ possunt. l. sepulchra. C. de religiosis & sump. fune.) non est communis, sed potius singularis & diuersa, per quam vnusquiscꝫ de illa agnatione dignoscitur, in qua linea descendentium de illa nobili agnatione sit: an in linea primogenitorum, secundogenitorum vel tertiogenitorũ, vt dicit ibi idem de Montserrat. numero xx. Vt videmus apud nos, domini Trimolij habent tres Aquilas azureas in campo aureo cum tigno rubeo, quæ sunt integra, plana, & originalia arma illius domus, quę primogenitus habet & portat: nec licet alteri ea portare, etiam si sit frater, nisi cum quadam distinctione, quę fit multifariam, vt hic infra videre poteris, in lxxvj. conclusione. & sic de singulis. Et ista sunt & fiunt ad conseruationem agnationis & domus, in hoc ꝙ nemo assumat talia arma, nisi sit de tali domo & familia: cũ agnationis seu familiæ dignitas semper debet esse salua: vt plenè infra in sequenti cõclusione: & vt per istam differentiam in insignijs & armis positam vnus de agnatione vel familia ab alijs & singulis de illa agnatione dignoscatur & discernatur, quod licet, vt nomini additur prænomẽ: vt in l. vnica. C. de mutatione nominis. faciunt notata in procemio Clement. in glos. & in l. secunda. ff. de liberis & posthumis.

Sed quòd ignobilibus non liceat quouismodo arma, seu insignia solis nobilibus concessa, & inter nobiles vsitata deferre, dicã infra in vigesimatertia conclusione, incip. Non licet ignobili. Dixi remissiuè post Bonum de Curtili in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. titu. Des enfans de plusieus lictz. §. iiij. in prima gloss. versicu. additio. in fine.

VIgesimaprima conclusio. Quæ dicta sunt hic ante in principibus, idẽ est in nobilibus ex antiqua prosapia habentibus in sua progenie & familia certa arma distincta ab alijs ratione antiquitatis domus. Quia tunc, si in patria & regione vbi sunt & morantur, posset eis esse

dedecus,

dedecus, quod inferiores & minoris cõditionis gestarẽt talia arma, ex quo eis prohiberi posset, ne talia portẽt instante parte. Puta si in ducatu Burgundiæ aliquis vellet assumere talia arma, qui non esset de domo & casata, posset prohiberi à superiore: vt si quis vellet assumere arma Trimoliorum (qui fortè à Timoleone duce Corinthiorum originem habuerunt: vel à Timoleo monte Lydię, vt in vltima parte, in consideratione quæ tractat de excellentia virorum, dicetur) posset ab eis prohiberi, vbi non esset de parentela. & idem de cæteris magnatibus, seu magnificis potentioribus, & nobilioribus in vna patria. Quoniã alijs non licet portare talia arma, nisi sint de casata & domo illorum: & si portarẽt aliqui, possunt prohiberi, quoniam ex hoc iniuriarentur quòd inferiores qui non essent de eorum parentela, se tales dicerent. notatur in dicto cap. cum dilecta. extra de excessib. prælato. imo dicit Bal. in l. ij. C. quæ res vendi non possunt. quod si quis assumat arma, seu insignia alterius, qui lõgo tempore vsus fuerat, tenetur pœna falsi, vt sæpe allegatum & comprobatum est supra. Ita etiam tenet Ioannes de Montholono cõciuis & contemporaneus noster in suo promptuario iuris. in verbo, arma. Maximè si sit talis qui in sua agnatione habuisset, vel cõuictus fuisset quodam vituperio & ignominia, posset ex hac ratione prohiberi, argumento l. mimę. C. de episcopali audientia. Et non solũ principalis de casata potest talia prohibere, sed etiam quilibet alius etiam tertius, vt dicit Barto. in dicto tracta. de armis. argumen. l. prime. C. de his qui potentiorũ nomine titulos prædijs affigunt &c. & ibi notatur, in verbo, titulos. & in authen. de mandatis principum. §. penulti. colla. iij. Et facit ad hæc ratio Angeli de Perusio, in consilio suo lxxix. & consi. cclxxxj. in penul. columna. vbi dicit, quod grauissimum & iniuriosissimũ est videre arma agnationis ad extraneos deuoluta.

Hinc est, quod domus antiquorum in quibus sunt arma prædecessorum, & imagines, seu stemmata, de iure prohibentur vendi per tutorem & curatorem. Quoniam vt dicit text. in l. lex quæ tutores. §. nec verò domum. C. de administrat. tuto. satis lugubre est, aut non videre maiorum imagines in domo propria fixas, aut videre reuulsas. Ratio depromitur. Exempla priscorum virorum honoratorum nos animant ad eorum vestigia sequenda, quos solitos dicere legimus, cum solas maiorũ imagines intuerentur, vehemẽtissimè sibi animum ad virtutem accendi: nec prudentissimis viris modicè succurrebat effigies maiorũ, cum titulis suis in prima parte ædium poni solere, vt eorũ virtutes posteri non solùm legerent, verumetiam imitarentur, & semper audire videatur poëticum illud dictum. Te pater Aeneas, & auunculus excitet Hector.

Et de Themistocle tradunt veteres, quem ferũt stimulis virtutum agitatũ, & ob id noctes inquietas exigẽtem: quærenti quid ita ex tẽpore in publico versaretur, respondisse: quia me trophæa Milciadis de somno excitant. Et dicit Lactan. lib. j. Itaque homines eorum simulachra finxerunt, vt haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium. Et de materia amplè infra in octaua parte, in vj. consideratione. versic. dicit tamen.

Hinc videmus, quod si sint aliqui de aliqua familia & casata antiqua, qui videãt arma suorum prædecessorum depicta, aut aliàs insculpta in aliquo loco publico: si quis velit ea amouere & ponere sua de nouo, etiã ædificando nouũ opus, quod potest ei prohiberi per iudicem ex officio suo, ex quo non est licitum abradere antiqua, & ponere noua: vt dicit Barto. in l. qui liberalitate. §. nec eius nomine. per illum textum. ff. de oper. publicis. Vbi infert contra religiosos qui capellas seu capellanias defunctorum aliquorũ antiquorum fundatorum, vbi sunt eorũ arma, attribuunt alijs nouis, quod malè faciunt: vt etiam dicit Ludouicus Romanus singulari suo cccclxxiiij. & refert Ioãnes de terra rubea, in suo opere de vinea ecclesiæ. tract. iij. articu. vj. in octaua conclusione. super gloss. in verbo, damnabilis.

Et ideo vidi, quod cum in ecclesia Heduensi remoueretur quidam lapis magnus in modum tumbę, vbi erant arma & imago domini quondam Dautigneyo: conquestus est dominus Gerardus de Vienna, dominus dicti loci, tam ea ratione quia dominus ipsius loci Dautigneyo, quod ea ratione, quia erat de agnatione illius prædefuncti, cuius arma ibi posita erant & insculpta: & fuit necesse, quod in loco vbi construebatur capella noua, quod arma antiqua ibi reponerentur cum nouis, quod & æquum fuit, prout probat tex. ad hoc expressus. quem etiam ad hoc allegaui in l. fin. §. si quis. ff. de operibus publicis. Ad quod facit textus in l. si quando. C. eodem. vbi habetur: quoties opus publicum vt palatiũ, ædes sacræ, vel porticus, reparatione indiguerint: licitum est imagines, statuas, inscriptiones nominũ, vel arma quorumcunque deponere: sed refectis ædificijs, vnaquæque remota reportari, & proprio loco denuo collocari debent. Sed in re priuata vendita, licitum est emptori rei emptæ arma sua apponere, & alia si quæ sint affixa remouere. facit, quia satis absurdum est origine rei sublata, eius imaginem derelinqui seu remanere. text. in l. vnica. §. j. C. de latina libertate tollenda.

Ex dictis tamen Barto. in prædicto tractatu, in secũda colum. sublimita illud dictum præcedens, scilicet de portu & delatione armorum, nisi essent exteri, seu ita de longinquo, vt esset talis distãtia de vno loco ad alium, quòd primus lædi non posset: puta si Italus assumat arma Teuthonici, vel Anglici & econtra: vel Italus arma Hispani, certè, vt dicit Bartolus, in hoc non videtur generari præiudicium, nec scandalum inter eos. & dictum Bartoli sequitur Panormita. in capitulo, dilecta. de excessib. prælatorum. & amplè infra, in xlviij. conclusione. Et ideo ex quo in his in quibus quadam facultate quis occupat sibi vsum, non licet quæri, nisi ex magna causa. l. penultima. §. sunt autem qui putant. ff. ne quid in loco publico. Vel nisi etiam essent ita antiqua arma, quòd amplius dici nequeat, quòd sit aliquis in patria de familia illorum, qui talia arma antiquitus portabãt, & deferebant, vt sunt quædam ex antiquis armis nouem heroum, qui dicuntur in vulgari: Les neuf preux. quorum tres erant Iudæi, scilicet Iudas Machabeus, Iosue, & Dauid. Tres gentiles, seu pagani: Hector, Alexander magnus, & Iulius Cæsar: & alij tres Christiani fuerunt: Carolus magnus, Arthurus, seu Arthusius de Britannia, & Gaufredus, seu Godofredus Billonius: quorumquidem arma infra in xxviij. conclusione videre poteris. Item vt sunt arma militum (quos mensæ rotundæ vocant) qui fuerunt numero centum & septuaginta, qui omnes portabant arma diuersa, vt videri potest in quodam volumine, seu Romantio, quod vulgari nostro dicitur & intitulatur: Gyron le courtoys. in principio. Et si quis velit videre, aut habere diuersitatem armorum, recurrat ad illum locum. Maior tamen diuersitas erat in turri Dauid. de qua Canticorum iiij. cap. Cum in ea erant mille clypei pendentes. de qua infra in lix. conclusione. versiculo, quandoque.

Vigesimasecunda cōclusio. In casu in quo omnes & maiores & minores comprehenduntur, & est interesse quod potest contingere vnumquemq; in casu, scilicet quādo quis odijs plenus cuius vitę multi insidiantur assumeret arma seu insignia hominis quieti & pacifici: certè illius interrest, & poterit facere eum prohiberi, si vituperiose portet vt dictum est: multofortius potest peti prohibitio, ne ex hoc propter vnionem armorū alius pro alio occidatur vel iniurietur.

Idem dicendū est si ex hoc pudor primi aliquo modo lędatur, argumento dict æ l. mimę. C. de episco. audientia. & l. Iudęos quosdam. C. de Iudæis.

Et hęc fieri debent per iudicis officium ad quē spectat quies popularis. l. prima. §. quies. ff. de officio pręfecti vrbis. maximè si videat hoc ad scādalū posse esse & tendere, & ad dissensionem subditorū, etiam ex officio suo potest, vt. C. de lati. liber. tollen. l. j. §. sed & qui domini. vbi circa eos qui pyleati incedunt lex Iulia statuit, ne populus decipiatur. & expressius in c. in nōnullis. extra de Iudęis.

Vigesimatertia conclusio. Non licet ignobili assumere arma nobilis, & quæ solent portari per nobiles, nec insignia solis nobilibus concessa, & inter nobiles vsitata, deferre: quia sic dicitur nedum se nudo nomine nobilem asserere, sed etiam nobilium actus facere: eam ob causam grauius puniēdus est quàm si solū assereret se nobilem, quo casu tantū falsum committit. & potest tanquā falsarius puniri. Tex. est & ibi Barto. in l. eos. §. qui se pro milite. quem textum ponderat ibi Barto. contra illos qui se asserunt doctores cum non sint. ff. de falsis. vbi dicit tex. quòd ille qui se pro milite gessit, & illicitis vsus est insignibus, falso puniendus est. & videas Felin. in capit. tertio loco. columna prima, de probatio. dixi alibi. & ille tex. multum facit pro hoc casu, & in his etiam vbi quis illicitis vsus est insignibus. Facit quod notat Bal. in l. fucādæ. quæ est l. prima. C. quę res vendi non possunt. dum allegat illud vulgare: q; qui non est Lupus, non debet assumere eius pellem. amplè per Bonum de Curtili in tracta. nobilitatis, secunda parte, numero clxviij. vbi dicit q; vbi in aliqua patria est discretio seu differētia in forma, & in modo pingēdi arma inter nobiles & ignobiles, ignobilis nō potest assumere arma nobilis, sed bene assumere potest iuxta ritum ignobilium & popularium, vt infra patebit in vigesimaoctaua conclusione, non iuxta ritum nobilium, qui non conuenit nisi nobilibus: vt apud nos non videtur honestum quòd ignobilis, & popularis in suis armis ponat supra arma sua galeam Tymbratam, quod vulgò dicitur Heaulme, cum quadam eleuatione, quā faciunt nobiles magnifici, supra quod ponunt quoddam signum eleuatum quod videtur solis nobilibus attribui, quodvulgariter dicitur Tymbre, de quo amplè, infra in quadragesimanona conclusione. Aliàs etiam prohibere & impedire posset nobilis, ne aliquis villanus vel rusticus nomen & arma suæ domus vsurpet, vel ne aliquis de malo & infecto sanguine nomen, vel arma immaculatorū assumat: quia cuiusq; de genere interest claritatem & nobilitatem generis conseruari. ita tenet Guillelmus Benedicti in repetitione capituli Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. nume. dcccccxcvij. & plenè in verbo, Raynutius de Clera. numero lvij. & lviij. extra de testamentis.

Vigesimaquarta conclusio. Limitantur etiam præcedentes conclusiones in Bastardis, qui non portāt arma domus nobiliū, cum non sint nobiles, vt dicit Bald. in l. cum legitimæ nuptiæ. ff. de statu hominum. idē Bald. in l. generaliter. §. fina. C. de institutio. & substitutio. dixi amplè in commento super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in titulo, Des successions des bastards. §. tertio. in glos. prima. versicu. iuxta prædicta. cum sequen. ideo non possunt assumere arma domus, vt dicit Guillelmus Benedicti in sua repetitione cap. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. nume. xxxj. de testamentis. vbi tamen concludit, q; istud non obseruatur in Francia: quia Bastardi portant arma domus, cum aliqua tamen barra, quæ incipit à sinistris, & tendit ad dextram: tendens & transuersans per medium scuti seu campi armorum. & ibi plenè videas de bastardis. & infra in lxxv. conclusione. versicu. item arma &c. Cum supradictis concordat commentum Cosme Guymier, in verbo, filij, titulo, de numero & qualitate cardinalium. §. sint viri. Quid autem de legitimatis, vide infra, in lxxvij. conclusione. Sed de bastardis quomodo legitimi illis præferri debent, latius dicetur infra in vndecima parte, in xv. consideratione.

Vigesimaquinta conclusio. Licet vasallus habeat arma sua antiqua & quæ potest vbiq; portare, & depingere: nō tamen ea potest depingere, aut insculpere, seu depingi, aut insculpi facere in locis vbi sunt arma sui domini, à quo tenet in feudum, saltem ita altè, sed cū aliqua depressione, aut diminutione. Puta si tātum cum suis sint arma sui domini, tenetur arma domini ponere in loco superiori, sua verò in loco inferiori: aut arma domini à dextris, sua à sinistris. Et si sint duo arma seu insignia ponēda vel insculpēda cum armis domini, debent poni arma domini in medio, vt dicam infra, in xcvj. conclusione. Quia talia sunt signa & loca honoris, vt dixi supra in hac prima parte, in xiij. consideratione, cum duabus sequē. Et de hoc est vniuersalis obseruantia in Gallia, ita q; aliqui habent cōsuetudines particulares de his, vt est in patria Turonensi: de qua per Io. Sanxon, titulo, Des droitz de Chastelenie. c. primo. in consuetudinibus patriæ Turonensis. vbi ponit, q; vasallus non potest ponere sua arma, nec facere littram, seu ligaturam funebrem in ecclesia castellaniæ, quod est rationi congruum, vt minores maioribus deferant, iuxta glo. fina. in l. nihil omnino. C. de palatinis sacrarum largitionū. libro xij. Etiam in delatione & prælatione armorum in quibus cōsistit honor, vt hic ante dictum est in xij. conclusione. & dicit Bald. in l. generaliter. §. fi. C. de institu. & substitut. q; portare arma est honor.

Aduerte tamen, q; arma posita iuxta arma principis, censentur ex eo nobiliora. facit, quia qui admittuntur ad latus principis, ex eo illustrantur. textus est in l. vnica. ibi, quos nostri lateris comitatus illustrat. C. de præpositis laborum. libro xij. & ibi notat Bal. illum textum pro collateralibus, quia illustrantur ab eo cui astant. & Felin. in c. pastoralis. de offic. deleg.

Vigesimasexta conclusio. Cognatis & affinibus nō licet assumere, nec portare arma domus illius vnde cognationem solam habent, aut affinitatem. Cum ad solos agnatos competat ius & facultas portandi arma domus. textus esse videtur in l. ius familiarium. C. de religio. & sumptibus funerum. quem ad hoc Ioannes Sanxon allegat in dicto cap. primo supra proximè allegato. dicam latius infra in xl. conclusione. Et hæc sunt quantum ad arma nobilium, & quæ competūt nobilibus. de quibus adhuc dicā quando fiet mentio, an transeant ad successores, & quomodo, & in pluribus alijs conclusionibus.

Vigesimaseptima conclusio est circa populares, qui non habent arma propria: sed aut sibi assumunt ex cõcessione principis supremi, vel alterius domini, vt Bartolus qui habuit à Carolo quarto imperatore, vt ipse & cæteri de sua agnatione leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo portarent. Et tunc talibus licet portare talia arma sibi donata & concessa. & dicit Bartol. in dicto suo tractatu armorũ, in hoc non esse dubium. Quia disputare de potestate principis est sacrilegium. l. secũda. C. de crimine sacrilegij. Facit in rubro & nigro. C. vt nemini liceat sine iudicis autoritate signa imprimere rebus quas alius detinet. optimus textus in l. sacrilegij. C. de diuersis rescriptis. vbi notant Bal. & Paul. ꝙ imperator, seu princeps supremus, vt rex Franciæ, potest conferre dignitatem alicui non habenti, & nobilitare quemcunq; vult: & instar sacrilegij est reputare aliquem indignum quem princeps approbauit, vt in dicto textu, cum sit Deus in terris. notatur in l. iubemus. j. C. de sacrosan. eccle. de laude huiusmodi armorũ & vtilitate, infra dicetur, in xxxvj. conclusione, incipiente, circa vtilitatem.

Vigesimaoctaua conclusio. Etiã populares propria autoritate arma sibi assumere possunt, vt dicit Barto. in dicto loco. Sicut enim nomina inuenta sunt ad cognoscendum homines. l. ad recognoscendos. C. de ingenuis manumissis. ita etiã ista insignia ad hoc inuẽta sunt, vt l. sanctum. §. j. ff. de rerum diuisione. Sed talia nomina cuilibet licet imponere sibi ad placitum. dicta l. ad recognoscendos. & l. falsi. in princip. ff. de falsis. Ita etiam ista insignia cuilibet licet portare & impingere in suo, nõ tamen in alieno: vt l. ij. C. vt nemini liceat sine iudicis autoritate &c. & ibi notatur per gloss. in verbo, aliquis. facit cap. dilecti. extra de concessio. prębendæ. & quod ibi notatur per gloss. Non inuenio illud cap. dilecti, sub titulo, de concessione præbendæ, allegatum per Barto. sed bene reperio cap. dilecta. extra de excessibus pręlatorum. quod bene videtur facere ad hoc cũ glos. fi. Et ibi Panor. & Petrus de Ancharano ponunt istam quæstionẽ cum sequenti, & ibidem tractatur ista materia.

Videretur ꝙ Barto. in hoc multũ extensè locutus fuerit, & quòd istud non sit indistinctè verũ, maximè in villanis seu rusticis non habentibus aliquam præeminentiã aut dignitatem, seu nobilitatem: quoniam credo quòd talibus nõ sit licitum portare arma, hoc est scuta, in quibus sunt arma, cum talia solum competant nobilibus ex aliqua nobilitate, quę sunt plures, vt infra videtur, in octaua parte: & illis licet propria autoritate assumere aliqua arma alijs, non propter vsitatam & obseruatam inuiolabiliter cõsuetudinem à tempore immemoriali quo talibus solum competit vsus armorũ, & non villanis & rusticis.

Item & vt statim dicetur, si adhuc tales sibi assumant arma, cauere debent ne assumant arma alicuius antiquæ domus & familiæ iam talia habentis & portantis: quoniam tunc posset prohiberi, vt dictum est supra, in xxiij. conclusione.

Sed bene verum est, ꝙ tales rustici & artifices possunt per se & propria autoritate assumere merchas, & signa quibus signare & merchare possunt opera sua, & suas res: sed ista non debent fieri ad formam, seu instar armorum. & ita videntur intelligenda verba Bartoli. De prædictis merchis, seu signis infra videbitur, in xxxj. conclusione.

Communiter tamen tenetur secundũm Panor. in d. c. dilecta. vt quilibet assumere possit sibi certa insignia siue arma. & de hoc truffantur villani à nobilibus cum dicãt, arma sunt villanorum, quia sumpta sunt ad placitũ, prout Accursius glossator iuris ciuilis in l. hæres. in glos. fina. ff. de petitio. hæreditatis. de domino Martino sic dicit, ꝙ scutum suum albo nigroq; variabat, vt omnem telorum vitaret amaritudinem. Verũtamen vt dixi, omnia nomina propria sumuntur ad placitum, vt vnus ab altero cognoscatur iuribus præallegatis. quibus addo. §. si quis in nomine. institu. de legatis. ita & arma potest quis assumere, vt vna parentela discernatur ab alia, & non fiat alteri præiudicium: etiam dummodo talia arma ignobiliũ seu rusticorum non habeant galeam seu cassidem tymbratã, vt supra tactũ est, in xxiij. conclusione. & expedit ita fieri vt familiæ distinguantur, & distinctæ cognoscantur, vt dictum est: & non sit idem de magistro Ioanne grammatico, & Accursio iurisperito, vt vult glos. fina. in l. vnica. C. de professoribus qui &c. lib. xij.

Si quis tamen velit assumere arma de nouo, debet assumere magis cõformia suis cognatis aut affinibus, vel patriæ suæ, & etiam antiquioribus, & secundũm quod videre potest & cognoscere ꝙ eis magis cõueniunt, & approximant statui suo, tam ratione affinitatis, consanguinitatis, patriæ, loci, ꝗ; vrbi, seu suæ qualitati & conditioni, & de multis alijs vt infra dicam. Vnde referam, quia ad rem facit, de Gordio patre regis Midę opulentissimi Phrygũ, qui Gordius ex agricultura sumptus ad regnũ peruenit: quo potitus Gordium ciuitatẽ inter Asiam maiorem & minorem condidit, & à se denominauit, in qua templum Ioui consecrauit, & nõ immemor, nec veritus originaria conditione, nec eã celans, in eo aratrum (tanꝗ; fortè propria arma & insignia) quo aliquãdo vsus fuerat, posuit, & ex loris seu funibus quibus boues in iugo tenuerat, nodum connexuit miro artificio, vt neq; principium, neq; exitus deprehenderetur in eo, eumq; Ioui consecrauit, donec qui eum solueret occurreret: vt recitat Guillel. Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. nume. xxv. de testamentis. & ibi reprehendit illos qui neglecto honore patris, se filios bastardos magnatũ dicunt, vt illorum nomen & arma eis non debita, occupent, de quo vide ibi plura exempla.

Et ita vt magis communiter videmus, assumentes de nouo arma, assumunt ea quæ magis suo nomini, aut cognomini approximantur & conueniunt propter conformitatem, alludendo vocabulo cognominis, vt nomina sint cõsonantia rebus. vulgato §. est & aliud. instit. de donatio. & siquidem data sunt ab antiquitate nomina significatiua à parte rerũ, vt Petrus, quia firmus vt petra. text. & ibi glos. in anthen. de defensor. ciuitatũ. in princ. colla. iij. & Lucius, Lucilius, & Lucullus à luce. Puta si quis cognominetur, de quercu, assumit pro armis quercum: vt in papa Iulio ij. qui dicebatur, de rouere, & assumpsit pro armis quercum. Et rouere in vulgari Italico, est quercus. Et illi qui vocantur de castro, aut castello, sumunt castrũ seu castellũ. qui verò cognominatur, le Loup, accipit lupũ, & sic de singulis. Et licet propria nomina ad placitum imponantur, appellatiua tamẽ ab aliqua proprietate imponi solent, vt dicit Bald. in procemio instituti. allegans l. si quis in fundi vocabulo. ff. de legatis. j.

Sicut videre est multas familias Romanorum cognomina assumpsisse à leguminibus, & ab ea re quã optimẽ fererent, vt Fabij à faba cognominati, Cicerones à cicere, Lentuli seu Lentini à Lente, Pisones à Piso, & sic de

c

huiusmodi. & ait Plinius, fuerunt ab arboribus cognomina antiquis: vt Fronditio, militi illi qui preclara facinora Vulturnum transnatans fronde capiti imposita aduersus Hannibalem edidit. Item Cornutus, ait Q. Cincinatus cū suum agrum & araret, & sereret, dictatura ei à populo Romano delata est. Qui cōtra Samnites profectus victor exiit, qui à serendo, Seranus appellatus est. A pincendo Pilūnus, qui primus pinsendi frumēti vsum inuenit: & pilū, i. instrumentum aptum ad terendum. Item ab herbis, vt Lacticinij, à lactucis dicti. Itē à piscibus, vt Murena, quod fuit cognomen viri Romani, ab eo pisce deductum. vnde Ciceronis extat oratio pro Murena. Item Orata, quod cognomen fuit Sergij viri Romani, quod ab hoc pisce sortitus est. Cognomina etiā, vt inquit Varro, habētur à maiori & à minori pecore. à maiori, vt Equitius, Taurus: à minori, vt Saprilus, Scropha, Porcius: quod cognomen fuit Catonis censorij, à porco tractum. Quidam etiam à vestimento, vt Antonius Caracalla.

vellem auctores idoneos harum rerum laudasset.

Et assumendo antiqua arma (puta duos leones aureos eleuatos se inuicem respicientes in campo rubeo, que fuerunt arma Hectoris. Lyram auream in campo rubeo, que fuerūt arma Dauidis. Tres psittacos virides in campo aureo, que fuerunt arma Iosue. Draconem rubeū in campo argenteo, que fuerūt arma Iude Maccabei. In campo azureo regem in solio maiestatis sedentem aureum, quæ fuerunt arma Alexandri magni. In campo azureo tres coronas aureas, que fuerunt arma Arthuri) non potest quis reprehendi, nec ab aliquo prohiberi, cum nunc non sint aliqui de parētela illorum, & ita de alijs similibus, de quo latissimè infra in xlviij. conclusione.

Vigesimanona conclusio. Si quis impediat ne arma sua aliquis ponat in loco in quo ponere potest, non patiendo eidem honorem decerni qui decerni potest, non tenetur actione iniuriarū, vt est textus ad literam in l. iniuriarum. j. §. si quis de honoribus decernendis alicui passus non sit decerni, vt puta imaginem alicui, vel quid aliud tale, puta arma. ff. de iniurijs. quamuis, vt dicit textus, hoc contumeliæ causa faciat. Intellige si fiat impedimentū antequam sint posita: sed postquam fuerint posita in aliquo loco: si amoueantur, credo actionem iniuriarum esse ortam. Quoniā turpius eijcitur, q̄ nō admittatur hospes. tex. in c. quemadmodum. §. alioquin. de iniurijs. extra.

Ex quo dixi in casu emergenti, de quo infra xlix. conclusione, in fine. cum esset inter duos dominos contentio de quadam ecclesia, in cuius iurisdictione esset, & quis illorum facere deberet zonam lugubrem seu funebrem in dicta ecclesia: ꝙ ex quo vnus superstes abradere fecerit zonam lugubrem, quam filij alterius predefuncti fecerāt fieri pro sepultura eorum patris, ꝙ in hoc tenebatur actione iniuriarum. Quia non solum non passus est honorem decerni, sed decretum tulit, diminuendo eius dignitatem, quo casu tenetur actione iniuriarum, vt est gloss. in d. §. si quis. in verbo, quid faciat. Idem dicendum est de eo qui arma alicuius iam in aliquo loco depicta deleuit, aut abrasit, quoniā hoc casu tenetur actione iniuriarum, si talis qui illa posuit non poterat prohiberi illa ibi ponere: quoniā si potuit prohiberi per aliū, videtur ꝙ si ponat sine eius autoritate & licētia, possint per dictū qui prohibere potuit, aut eius mandato, deleri & abradi. Quoniā ex quo per illū textum in d. §. si quis. potest impediri ne vtatur honore, & ne honor sibi decernatur: ita quòd nō potest hoc casu teneri actione iniuriarum. Multò ergo fortius si quis vtatur honore non sibi debito, potest talis honor impediri per illū cui preiudicatur in honore, puta in appositione imaginis in vno loco, vel alicuius alterius rei ad honorem tantum, vt est in appositione armorum.

Et ideo dic, ꝙ si quis in re litigiosa ponat, aut pingere faciat arma sua, possunt ab aduersario deuastari, excidi & arripi, per textum in l. ij. C. vt nemo priuatus titulos predijs suis vel alienis imponat, vel vela regia suspendet. & ita tenet Vincentius Cicault in quodam tractatu quem fecit de factis principum. in capitu. de autoritate ecclesiæ. folio quinto. sed pro hoc vltimo dicto allego formaliorē textum in l. prima. etiam in l. secunda. C. vt nemini liceat sine iudi. autori. signa impri. rebus quas alius detinet.

Trigesima conclusio. Non solum habēs proprietatem in aliqua re arma sua potest facere pingere, sed etiam vsufructuatius in re in qua habet vsumfructum. l. equissimum. §. sed si ediū vsufructus legatus sit. Nerua filius & lumina immittere eū posse, ait. sed & colores, & picturas, & marmora, poterit & sigilla: & si quid ad domus ornatum pertinet. & nota ibi, sigilla. ff. de vsufructu. & ibi Angelus de perusio, & Florianus. Quia per hoc nō efficitur deterior conditio rei, neq; mutatur eius substātia, quoniam aliàs secus esset, vt l. monumētorum. C. de religiosis. & l. repeti. §. rei mutatione. ff. quibus modis vsusf. vel vsus amittatur. Ex quo dixi in casu emergenti, ꝙ vidua post mortem mariti quæ habet doharium in aliqua domo, seu in aliqua terra & seignoria, potest ibidem ponere arma sua, prout eius maritus fecisset eius vita comite: sed tamen zona funebris in ecclesia pro ea fieri nō potest. argum. d. l. monumētorū.

Trigesimaprima conclusio est circa merchas & insignia mercatorum & artificum: & hoc casu dicendū videtur, ꝙ vnicuiq; liceat tales merchas, seu signa portare & habere. Quoniā talia fiunt ad recognoscendas res suas, & opera sua, seu artificia. vnde notat Baldus in authenti. dos data. in magna lectura. C. de donati. ante nuptias. ꝙ balle mercatorum recognoscuntur ad signum, sicut supra dictum est in xxviij. conclusione. ꝙ nomina sunt inuenta ad cognoscendos homines. C. de ingenuis manumissis. & §. si quis in nomine. instit. de legatis. Et licet vnicuiq; nomē suū mutare, & accipere ad placitum, dummodo absit fraus. l. vnica. C. de mutatio. nomi. Ideo videtur ꝙ etiam signum, seu mercham mutare potest. De mutatione tamen nominis, vide Geminia. in prooemio sexti. in tertia columna. & Angelum in dicto. §. si quis in nomine. & per doctores in dicta l. vnica.

Sed quid de armis, an liceat ea variare & mutare pro libito? Videtur ꝙ non: quia vt sepe dictum est, bonum est argumentū de nomine ad arma. Modo sic est, ꝙ mutatio nominis videtur prohibita, vt in l. prima. §. qui in rationibus. ibi, vel rem amouerint. & l. falsi nominis. ff. de fal. & l. Titio. in principio. ff. ad municipales. Ideo nec arma mutare licet. Facit, quia nemini licet titulum semel assumptum variare, saltē sine scitu principis. ex ratione l. eos. §. qui se pro milite. & ibi Bald. ff. de falsis. Item mutatio nominis nō fit in imperatore, vt tenet Bal. in prooemio Gregoriano. col. j, igitur nec in alio inferiori permissa esse videtur, cū dicat se dominū in terris, & eius dignitas alta est, vt per Bal. ibi. Item notarius non debet mutare nomen, nec signum, vt in proxima sequenti consideratione dicetur. In oppositum facit: quia quis dum dignitatem apostolatus assequitur, mutat nomen proprium primæ impositionis,

tionis, vt tenet Bal. vbi supra. & illa mutatio dicitur gratiosa, idcirco variatio armorum est licita. Ideo dic, ꝙ sicut nomina bene possunt mutari, dūmodo illa mutatio non sit calumniosa, captiosa, ignominiosa, & fallens: quia tūc prohibetur tanq̃ etiam gloriosa, iuribus pro prima parte allegatis. Sed illa est licita, quæ damnum, fraudem & deceptionem alteri non infert, nec inferre potest, vt dicit ibi Bal. in ij. col. & pro vtroq; casu est tex. in d. l. vnica. C. de mutatione nominis.

TRigesimasecunda cōclusio erit pro limitatione prędictæ conclusionis, que fallit multis modis. Primò quando interesset multis seu contingere posset ex hoc interesse multorum: quod fieri potest, quando esset quidam faber expertus & bene famatus, qui in gladijs suis seu alijs operibus aut artificijs facit certa signa, vel merchā ex quibus opus talis magistri, seu artificis esse cognoscitur, & laudatur, vt per hoc tales merces melius vendātur, & auidius emantur.

Et ideo vt dicunt Bal. in d. suo tractatu armorum. Panor. & Pet. de Anchara. in d. c. dilecta. extra de excessibus pręlatorum. si alius faceret tale signum, posset prohiberi, quia ex hoc cōmune bonum, seu respublica læderetur & decipi posset. Acciperetur enim & emeretur opus vnius (vt sæpe fit) pro opere alterius, argumento l. primę. C. de latina libert. tollen. & c. à nonnullis. extra de Iudęis.

Istud exemplificari potest in multis, maxime tempore nostro in quodā fabro cultellorū, qui dicebatur Vauldoire, qui vtebatur certo signo pro sua mercha operi suo imprimenda. Nam si alius vsurpasset illud signū, potuisset ille & quilibet alius de populo conqueri, & ad preces illorum per iudicem prohiberi eidem vsurpanti, potuisset etiam cęteris ne tali signo vterentur quod & factum fuit.

Sic etiam in oppido Belnensi, vbi erat quidam faber balistarum laudatissimus & ingeniosus, qui cæteros in operis sui bonitate excellebat. Nam si aliquis signum suum accepisset, potuisset ad iustitiam illius, aut alterius de illo loco prohiberi ne quisq̃ alius vsus fuisset, & sic de singulis. faciunt ad prædicta quæ tetigi infra in xxxiiij. cōclu.

Sic vt videmus in Burgundia, Dolia vinorū fiunt diuersa, & distincta ab alijs totius Galliæ: ita ꝙ nulla prouincia est in Gallia quæ vtatur dolijs, seu vasis vinarijs ad mensuram, & sub forma & modo quibus fabricantur in vrbe Belnensi, & in tota Burgundia.

Altissiodoreñ. tamen ad ęmulationem voluerunt facere similia vasa & dolia, vt carius & citius venderent eorū vina, & pro vinis Burgundiæ, quod tamen fieri non potuit, nec debuit. Et ideo super hoc pendet processus Parisius (vt audiui.) Et pro certo iustè possunt & potuerunt Burgundi impedire & conqueri, ne fiant, neq; fierent dolia ad vsum vinorum ad instar suorum propter excellentiā vinorum Belnensium & totius Burgundiæ, quia aliàs euenire posset, quòd alia vina venderentur & exponerentur venalia pro vinis Burgundię. & diffamaretur seu minueretur fama & celebritas vinorum ipsius Burgundiæ, etiā decipi possent multi emptores: ideo interesse tam publicum, q̃ priuatum considerandum est.

TRigesimatertia conclusio erit pro secunda limitatione antedictæ conclusionis, quæ fallit secundò in signis quibus vtuntur notarij, qui semper vno signo vti debent, & mutare non debent nec nomen, aliàs tenerentur de falso. Bal. in l. cōparationes. col. fi. C. de fide instrumēto. & in prima constituti. C. & Lanfrancus in c. quoniam contra. versi. instrumenta. col. ij. extra de probationibus. Quia nullus potest assumere signum alterius notarij, nec eo vti: & si id faciat, incidit in crimen falsi. notatur in l. nemo. quæ est l. fi. §. nec calidis. C. de accessoribus. in §. item lex cornelia. insti. de publicis iudicijs. & in authent. de instrumentorum cautela & fide. §. oportet autem. & quod ibi notatur, collatio. vj. vbi si quis signū alterius accipiat, potest prohiberi. Ita etiā tenet Io. de Platea in l. stigmata. C. de fabricensibus. lib. xj. Quia aliquando posset diffamari primus signās tali signo, si secundus non bene vteretur eo. argumento d. c. dilecta. de excessibus pręlat. extra. Et ibi Bernardinus de Landrino in apostillis ad Panor. allegans Bald. in sua disputatione, quæ incipit, accusatus de vi turbatiua.

TRigesimaquarta cōclusio erit pro tertia limitatione præcedentis conclusionis, in ordine xxxj. quę fallit tertiò in signis quibus vtūtur fabricatores omnium rerū: quoniam etiam tales possunt ad requestam eorum inhiberi facere, ne alij illo signo vtantur, vt supra dixi in conclusione xxxij. Quia si sit bonus faber, pictor, aut textor, & alius qui non esset ita peritus in arte vteretur suo signo, posset ille bonus artifex qui primò vtebatur tali signo diffamari in opere suo. Eius enim interest ne alius imperitus artifex tale signum assumat, ne confusio operum inducatur, & sic esset primi boni & periti artificis diffamatio, vt etiam tenet Bal. in l. ij. C. quę res vendi non poss. Et dicit Bal. in c. quanto. col. ij. de iureiuran. ꝙ vnus mercator nō potest apponere signum alterius mercatoris in ballis suis.

Idem etiam dicit Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. numero lix. de testamentis. in hospite tenente diuersorium, seu hospitium, qui si primò acceperit signum aliquod, seu intersignium, potest prohibere ne in illo loco alius accipiat illud: quia sua interest, si in illo loco, seu ciuitate vbi habet tale signum, vel quia fortè propter eius famā & diligentiā seu prouidentiā, cuncti viatores & hospites ad ipsum currebant, & nunc diffamaretur, saltem fama talis hospitij diminueretur, si alius non ęquè idoneus, fidelis, & seruitialis intersignium illud assumeret: quod non est tolerā dum in præiudicium primi occupantis & habētis tale signum, seu intersignium.

Vel quia fortè vnus mercator, vel alius artifex habet in sua domo ex pręscriptione aliqua insignia, quibus semper sui prędecessores vsi fuerunt per triginta annos & vltra, vt dicit Bal. in l. j. quę incip. fucandę. in fi. C. quę res vendi nō possunt. quem ibi vide pro materia. & facit pro hoc l. monumentorum in fine. C. de reli. & sump. funerū.

Et prædicta intelligo vera, nisi esset magna distantia loci de vno intersignio ad aliud, aut vnus vicus multum distaret ab alio, quia tunc in illis vicis longè distantibus, etiam in eadem ciuitate sępe similia intersignia (vt Parisius) videntur esse appensa, licet plerumq; in aliquibus differant vt vnum fiat paruū, aliud magnum: vel cum aliqua dissimilitudine & discrepantia. pro quo faciunt dicta infra in xxxix. conclusione.

Et ex hac conclusione infero, ꝙ cauere debēt aduocati ne se subsignēt scripturis factis per procuratores aut alios aduocatos imperitos. Quoniā ex hoc si deueniant ad manus expertorum & doctissimorum virorum, posset eorū fama attenuari: quia in his inspicitur signum aduocati se subscribentis, quod male obseruant aduocati Heduenses, qui vt plurimum subsignant scripturas per procuratores

factas,quod tamen semper facere renui,& vidi multos in hoc decipi & pœnitere,cum eorum scripturę declarabantur inadmissibiles,inciuiles,impertinentes, ineptę,& nullę,quod in eorum dedecus redũdabat: ex quo non cogitauerant,nec illas fecerant. Caueãt ergo decętero ne signeta eorum talibus scripturis apponant nisi ex fontibus proprijs processerint,& facit quia inciuile est(nisi tota lege perspecta)de aliqua particula eius proposita iudicare vel respondere.l.inciuile.ff.de legibus.facit etiam l.de his controuersijs.in his verbis,inspectis cognitisꝗ verbis testamenti.ff.de transac.& pleruncꝗ principium per finem corrigitur.l.si tibi.in fine.ff.si certum petatur.

Et ampliando prędictam fallentiam videtur ꝙ apponere signum alienum,seu mercham alienam in rebus suis sit prohibitum.l.j.C.de nauibus non excusandis.lib.xj. imo quòd perdat rem suam.d.l.j.& l.sacrilegij.§.qui cũ.ff.ad legẽ Iuliam peculatus.cum alijs allegatis per Lucam de Penna in l.stigmata.C.de fabricensibus.lib.xj.Et sic vnus mercator non potest nec debet apponere signũ alterius mercatoris in ballis suis vt dictum est hic ante.

Trigesimaquinta conclusio erit de insigni,signo seu mercha mercatoris, an probet. Ioannes de Platea in d.l.stigmata.& Guillelmus Benedicti in dicta repetitio.c.Raynutius.in verbo,Raynutius de Clera.de testamẽtis.dicunt ꝙ talis mercha sufficit ad probandum rerũ dominiũ.facit c.displicet.xxiij.q.iiij.ibi,& vos oues Christi estis,characterem dominicum portantes,secundùm Lucã de Penna in dicta.l.stigmata.Eius enim res esse videtur cuius signo signata est.l.quod si necꝗ.§.fi.ff.de periculo & commodo rei venditæ.& c.si iudex.de sent.excomunicationis.in vj.Ad idem bene facit j.q.j.ca.quod quidam.in fine.& xxiij.q.vij.c.quemadmodũ.de consecratione dis.iiij.c.postea signatur.xxiiij.q.ij.c.sanẽ profertur.extra de voto.c.magnæ.& c.fi.ibidẽ.& Ezechiel.c.ix.Transi per mediam ciuitatem,& signa Thau super frontes virorum gementiũ & dolentiũ super abominationibus quæ fiũt in medio eius. Et Lucæ xx, Ostẽdite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium,Cuius habet imaginem & inscriptionẽ?Et respondentes dixerũt:Cæsaris.& ait illis. Reddite ergo quod est Cæsaris Cæsari &c. Et Gene.iiij. Posuit Dominus signum in Caym. Ad idem Exod.xij. quod verum dicit esse Lucas de Penna si probetur impositio merchę,d.l.iij.C.de bonis vacãtibus,lib.x.& d.l.quod si necꝗ.Quod videtur etiam esse verum,quo ad possessionem & dominium,argumẽto d.l.iij.& l.monumentorũ. C.de relig.& sump.funerum.& facit quod notatur in c. quanto.in gloss.in verbo,patris.de iureiuran.extra.& in l.vnica.C.de nautis tyberinis.lib.xj.Ita dicit Lucas de Pẽna in d.l.stigmata.& dixi in meo monologio,in verbo, mercha mercatoris.Dicit tamẽ Bal.in aut.dos data.C.de donatio.ante nuptias.ꝙ facit tantum pręsumptionem,vt in ballis mercatorũ,sic ꝙ facit pręsumi esse illius cuius est signũ.De impressione armorum,inscriptione nominũ, & imaginum an probent,vide infra in lv.cõclusione.

Trigesimasexta conclusio circa vtilitatẽ armorũ quæ quis habet à principe versatur:de quibus.s.in xxvij conclus.incip.circa populares.an plus prosint,& an afferant aliã vtilitatẽ ꝗ si alius ea nõ habeat à principe.In quo cõcludit Bar.in suo trac.de armis,ꝙ magis prodest & magis releuat habere arma à principe ꝗ à seipso in multis.

Primò,quia est maioris dignitatis,sicut dicimus in testamento facto à principe,vt in l.omniũ,C.de testamẽ.

Secundò,quia non possunt prohiberi ab alio illa portare.l.ij.C.de iureiurã.&.ff.de minor.xxv.annis.l.minor autem magistratus.in prin.&.§.ij.qui tex.bene facit,cum dicat,ꝙ aduersus sententiã principis non admittitur quis ad petẽdam restitutionem in integrũ,cum solus princeps restituat aduersus suam sententiam.Quia nullus eo maior sit.l.deprecatio.ff.ad legem Rhodiam de iactu.

Crederem doctrinam Bar.in hoc esse veram,dũmodo princeps non cõcessisset ei arma alicuius magnatis,seu domus aut casatæ antiquæ:quia tale priuilegium concessum à principe,intelligitur sine pręiudicio tertij. text.in l.ij.§. merito,ff.ne quid in loco pub.& l.ij.C.de precib.imper. offerẽ.Ideo si princeps concederet arma alicui noua,quæ quis non solitus est habere,non potest prohiberi. Secus si solitus esset portare aliquis & gestare à tempore immemoriali:quia tunc posset querelare talis de suo interesse,& ꝙ princeps non intellexit illud fecisse in præiudicium illius: & sic ad instantiam illius prohiberi,nisi princeps diceret, Non obstante &c. quia tunc princeps posset cõcedere,argumen.notato.in l.fi.C.si contra ius vel vtilitatem publ.

Tertiò quia si duo assumpserint eadem arma seu insignia,nec de prioritate nec posterioritate appareat,pręfertur ille qui à principe habuit.l.si duas.in pri.ff.de exc.tut.

Quartò,quia si in exercitu esset vel alio loco,& quæreretur quis deberet pręcedere,debet pręferri illius arma quę à principe sunt concessa.l.fi.ff.de albo scrib.l.j.C.de cõsulibus.lib.xij.c.per tuas.extra de maio.& obed.& argu.d. l.si duas,in prin.ff.de excusa.tut.Et dixi in pluribus locis, ꝙ inter eiusdẽ qualitatis pares,semper pręfertur qui à principe honoratus sit,seu aliquo munere donatus sit. text.est ad hoc in l.restituendæ.in fine. C.de aduoc.diuers.iudicũ. & meritò illis est deferendum,cum ratio priuilegij sit habenda.l.iij.ibi,nisi quis priuilegiatus veniat.ff.quod cum eo qui in alie.potes.&c.Et sic intelligit Bar.prędicta procedere cæteris paribus,scilicet ꝙ aliàs illi qui habẽt arma sint æqualis dignitatis,aliàs præferri debẽt arma illius qui esset in maiori dignitate, argu.ll. superius allegatarum,& quæ ibi notantur.allego tamen tex.expressum in l.j.ff.de albo scrib. Exẽplifico,si aduocato fiscali alicuius alterius prouincię in Burgũdia princeps daret arma hodie,& ego cras assumerem propria autoritate: cum vtercꝗ sit aduocatus fiscalis,& sic paris dignitatis,ille qui haberet à principe præferretur.Sed si Cãcellarius Francię assumeret sibi arma de nouo hodie,& princeps hodie mihi concessisset, non essem propter hoc præferendus,imo ille qui est maioris dignitatis,vt latius infra dicetur in xlix.conclusione.

Et ideo cum arma donata à principe maiorem autoritatem præstent & prælationem,ꝗ arma sumpta propria autoritate:nimirũ si Bartolus gloriabatur in hoc ꝙ arma sibi fuerant cõcessa à Carolo quarto imperatore,qui sibi donauit & cęteris de sua agnatione Leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo portare: vt dicit in d.suo tract.& dixi supra in d.xxvij.conclu.vbi de materia.

Trigesimaseptima conclusio attingendo materiã circa transmissionem armorum ad successores est,ꝙ arma vnius domus,familiæ,vel casatæ remanẽt & transeũt integraliter ad filium primogenitũ tanꝗ digniorem:quiquidem illa debet & potest portare integra,plana,sine aliqua additione vel diminutione,vt infra dixi in lxxvj.cõclusiõe.Eo quia primogenito debetur honor in omnibus, cum præferatur cæteris, & in mensa, in oblationibus & alijs multis,de quibus infra in v.parte,in xlj. cõsideratio. & portare

& portare arma est honor, vt sæpe repetitum est supra. & dicit Bald. in l. fin. in fine. C. pro socio. q arma & nomen nobilium remanent apud principalẽ domus. Cum in illo tanq̃ in capite splendor genituræ sit & permaneat, argumento l. cum scimus. in fine. C. de agricolis & cẽsitis. lib. xj. quem allegat Vincentius Cigault in suo tracta. de potestate ecclesiæ. Cum deterioris conditionis non sit quàm pater. l. cum satis. C. eodem titulo & libro.

TRigesimaoctaua conclusio. Arma sunt tantæ virtutis, q transeunt in successores vnius domus seu agnationis. l. familiaria. cum l. sequenti. ff. de religiosis & sumptibus funerum. & hoc secundùm prioritatem gradus, vt in successione aliarum rerum. de quo inferius in lxxvj. cõclusione. in fine. & amplè Guil. de Montserrat in tractatu de successione regum. in ij. dubio. numero xix. & supra in xx. conclusione. Facit, quia filius familiã sequitur & agnationẽ patris. §. j. ibi, quia qui nascuntur patris non matris familiam sequũtur. institu. de legiti. agnat. tutela. concor. tex in c. ij. & ibi glo. in verbo, potestate. extra de conuersi. infidelium. & sic de iure à patre & non à matre denominari debet. Item filius sequitur conditionẽ patris quo ad originem. Item sequitur patrem quo ad dignitatem & honores. Item nationem patris, vt probat & tenet Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in principio. de testamentis.

TRigesimanona cõclusio. Si sint plures successores, ad proximum transeunt arma integra sine diminutione. Ad sequentes verò cũ aliqua diminutione, aut cũ appositione, seu additione alicuius rei, sic q possint discerni ab armis principalibus integris & planis. Quòd quomodo hoc fiat infra dicturus sum in lxxvj. cõclusione.

Et dicit Bar. vbi supra, q istud licet, sicut licitum est addere cognomen nomini, aut aliud inter duos eiusdẽ nominis: ex quo denotari possit diuersitas inter eos, sicut inter duos fratres eiusdẽ nominis dicitur vnus Ioannes iunior vel paruus, alter vero Ioannes antiquior vel magnus &c. Et istud semper operatur antiquitas seu primogenitura, quæ debet habere aliquam prerogatiuam: & ex cõmuni obseruantia in Gallia in quocũq gradu sit, semper habet istam præeminentiã in armis, q ea portat integra: sequẽtes verò cum aliqua adiectione, vt dixi supra in xx. conclusione. & amplè declarat Guillelmus de Montserrat in tractatu, de successione regum. in secundo dubio.

QVadragesima conclusio. Arma non transeũt ad cognatos & affines. l. ius familiarium. C. de religiosis & sump. funerum. Et facit, quia cognati descẽdentes ex fœmina nõ sunt de familia. l. cum in adoptiuis. C. de adoptio. Sozynus in cõsi. suo xxx. col. ij. Et soror dicitur quasi seorsum nata, & à familia separata appellatur, vt dicit idẽ Sozy. in d. cõsi. per me allegato in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundię. tit. des droitz & appartenances a gẽs mariez. §. j. in glo. en puissance de son mary. & in titulo, des successions. §. xij. in gl. j. vbi dicitur quòd agnationis dignitas semper debet esse salua, considerato in hoc quòd honor debet remanere apud agnationẽ, & sic cũ arma sint honor domus, vt predictũ est, ad cognatos transire nõ debent. Faciunt etiã ad propositum quę dicit Ang. in consi. clxix. & in consilio cclxxxj. supra allega. Ita etiam tenent Bart. in dicto tractatu de armis. Petrus de Ancha. in dicto c. dilecta. de excessibus prelatorum. & Ioannes Sanxon in dicto c. j. titu. des droictz de chastellenie. in cõsuetudinibus patriæ Turonensis.

Ex cõmuni tamẽ obseruãtia & vsu arma domus seu familię transeũt ad cognatos & affines vno modo, videlicet cũ adiũctione in vna parte armorũ alterius familię ex parte sinistra: maxime in descẽdentibus ab illis, quia solet depingere aut depingi facere arma sua diuisa & bipertita, ita q in parte dextra sunt arma patris, & in parte sinistra sunt arma matris. Quod quomodo facere liceat. l. assumere etiã nomen & arma matris vel alterius ponit Guillelmus Benedicti, in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. numero xliiij. de testamentis.

QVadragesimaprima conclusio. Sicut identitas cognominis inducit presumptionem agnationis. l. cũ precum. C. de liberali causa. ita etiam identitas armorum inducit præsumptionem agnationis aut cognationis. Quoniam sicut nomina imponũtur & reperta sunt ad cognoscendos homines. l. ad recognoscẽdos singulos nomina comparata. C. de ingenuis manumis. &. §. si quis in nomine. insti. de legatis. Ita etiã arma, signa, seu insignia fiunt & adinuenta sunt ad cognoscẽdas familias & agnationes, quia per signum cognoscitur signatum. facit text. in l. j. §. si intelligatur. ff. de ædil. edict. facit l. quod si neq. §. fi. ff. de periculo & commodo rei vend. & l. stigmata. & ibi Ioannes de Platea. de fabricensibus. lib. xj. C.

QVadragesimasecunda conclusio. Arma non trãseunt ad hæredes rebelliũ, proditorum, seu falsariorum, eo quia quod fortius est, si tales delinquẽtes iã haberent arma ante rebellionem, proditionem, aut falsitatem, destrui, deleri, & detrahi possent post talia delicta perpetrata, vbicunq essent depicta, seu affixa: vt dicit Bar. per textum singularem in l. eorum. ff. de pœnis. ita tenet Ludouicus Romanus singulari suo cccclxxiiij. incipiente, eorum arma. & singulari. dclxvj. & do. meus Iason in §. pœnales. in iij. col. numero ciiij. instit. de actio. & Ioannes de Terra rubea, in suo opere de vinea ecclesię, tractatu iij. l. iij. ff. de interdictis. idem de bannitis. articu. vj. in materia rebellionis: qui impunè possunt occidi, cũ dicantur hostes. Bart. in l. amissione. §. deficientium. ff. de capitis diminu. Multò fortius ergo impeditur translatio, seu transmissio armorum predictorum in eorum heredes, cum memoria eorum etiã destrui potest & debet. l. fin. C. ad legem Iuliã maiestatis. Et turpius eijcitur q nõ admittitur hospes. text. in c. quemadmodũ. §. alioquin. extra de iureiurando. Facit pro præsenti cõclusione: quia patre dãnato de crimine lęsæ maiestatis, admittit filius iura sepulchrorum. vt de hoc est casus specialis in l. j. §. interdum. ff. de suis & legitimis hæredib. & vltra, talis filius amplius ad honores seu dignitates aspirare nõ potest. tex. in l. quisquis. §. j. ff. ad legem Iuliam maiestatis. quę lex est canonizata in c. penulti. vj. q. j. & satis videretur absurdum illos admitti quorum repellerentur autores, vt in ca. licet. j. de testibus. extra. In alijs verò delictis secus. l. ij. §. nullum patris delictũ innocenti filio pœnę est: ideoq nec ordine decurionũ aut cæteris honoribus propter eiusmodi causam prohibetur. ff. de decurionibus. cum pluribus concordan. in glo. ibi allegatis.

QVadragesimatertia cõclusio. Insignia & arma domus non transeunt ad fidecommissarium. ita tenet G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, si absq liberis. ij. de fidecommissaria substitutione. numero cciiij. & ccv. de testamentis. vbi in simili arguit de iurepatronatus tam spirituali q tẽporali seu seculari,

cui æquiparat in hoc talia iura armorũ & insigniũ. Licet iuspatronatus ad quoscũq; hęredes, etiã extraneos trãscat. glo. in verbo, hęredes. in clemẽ. ij. de iurepatronatus. & gl. in cano. cõsiderãdum. xvj. q. vij. Notat plenè Panor. in c. j. & in c. cũ seculũ, de iure patronatus. Nõ tamẽ (vt dicit) transeunt talia iura ad fideicõmissariũ, vbi est substitutio fideicõmissaria & obliqua: imo hęc omnia remanẽt penes hęredem directum. l. quia perinde. vbi Bar. singulariter, & Alexan. ff. ad trebel. do. meus Iason in l. precibus. col. xij. C. de impuberum & alijs substi. allegans Imolã & Bal. in dicto loco per dictum G. Benedicti allegatum.

Dicit tamen Guido Papę quæstione lvij. q̃ tale ius patronatus seculare trãsit ad fideicõmissariũ facta restitutiõe, sed ante restitutionẽ remanet penes hæredẽ. Ideo videtur idẽ dicẽdum in armis & insignibus, quę cõpetũt alicui ratione familiæ aut domus. Sicut etiam videmus in iure sepulchrorum aut monumentorum, q̃ etiã transit in fideicommissariũ: imo etiã quod plus est, in legatarium. text. est in l. monumenta. C. de legatis.

Ex prędictis & ex dictis Panor. in d. c. cũ seculũ. extra de iure patronatus, dicẽtis, ius patronatus vendi nõ posse simpliciter aut alienari, sed bene cũ vniuersitate, vt in d. c. cum seculũ. infero sequentia.

Vnũ videlicet, q̃ vendendo totã hæreditatẽ alicuius seu successionem, q̃ in emptorem hæreditatis vniuersalis transibũt arma & insignia, sicut transiret seu transferretur iuspatronatus, cũ de his fiat argumentum de vno ad aliud ex dictis G. Benedicti in d. c. Raynutius.

Aliud verò erit, q̃ sicut nõ potest vendi ius patronatus de per se, nec legari, vt dicit Alb. de Ros. in d. l. monumẽta. ita nec arma de per se, aut insignia de per se vendi possunt, sed bene cum vniuersitate, q̃ tamen de vtroq; an sit verũ, in sequẽtibus videbitur.

QVadragesimaquarta conclusio ergo erit talis. An arma seu insignia sint in bonis, ita q̃ alienatione omniũ bonorũ cõprehendãtur, cũ transeant ad successores vt supra dictum est in xxxvij. cũ duabus seq. conclusionibus, videtur q̃ sint in bonis. Ista conclusio erit tãtummodo de armis & insignijs principũ supremorum, An videlicet possint vendere, donare, aut alio modo cõcedere arma suę dignitatis supremę, aut insignia in parte, vel in toto alijs suis inferioribus nõ habentibus facultatẽ illa portãdi, aut ratione agnatiõis, aut aliàs quouismodo. Do exẽplũ in Imperatore qui gestat Aquilã nigrã, in rege nostro qui habet tria Lilia aurea bene ordinata in campo azureo, & sic de alijs. An possint alijs cõcedere q̃ sua arma portent in totum, cum aliqua diminutione, aut in parte. Et si faciãt, an principes de eorũ sanguine, aut ab antiquo talia arma portantes cum aliqua tamẽ diminutione possint de hoc cõqueri & impedire ne deferantur.

De armis autẽ regũ Francię, inter alia arma principũ q̃ fuerint Clodoueo primo regi Frãcorũ Christiano cœlicus demissa in baptismo illius & coronatione, videtur q̃ non possint alijs cõcedi, nec q̃ sint in cõmercio ipsius, & q̃ solus ipse ea portare debeat, & habere sine aliqua diminutione. Alij verò de sanguine reali cũ aliquali diminutione: & si cõcedat alijs aliquid ex eis, videretur facere iniuriã & inferre interesse & commodũ dignitati regali, & illis de suo sanguine & prosapia regali: & cũ sit incorporale concernens non personam ipsius tantum, sed regnum & illos de sua agnatione ex quo non percipitur cõmodum, videtur q̃ non possit alteri dare, aut alio modo alienare, cum pignori talia iura, dari non possunt, vt dicit Bar. in l. si is qui. §. fi. ff. de pignoribus. do. meus Iason in §. itẽ Seruiana. numero cix. cum seq. insti. de actio.

Imo & quod minus est, vestes regales nõ possunt vẽdi nec per alios assumi, vt est tex. in l. j. & ibi Bal. C. quę res vẽdi nõ possunt. & l. iiij. C. de vestibus oloberis. lib. xj. & amplè declarat Guillelmus de Montserrat in tractatu allegato, de successione regum. in ij. dubio. Et de his iuribus regalibus, quę non possunt concedi per principem, vide Lucã de Penna in l. cõtra publicã. C. de re militari. lib. xij.

Hic tamẽ super pręsenti dubio causa disputationis & veritatis indagandę ex doctrinis doctorũ aliquid dicendũ videtur arguendo ad vtrãq; partẽ, & tandem omissis disputationibus concludam.

Primò pro parte affirmatiua q̃ possit princeps cõcedere alicui, etiã inferiori, q̃ arma sua deferat, probatur sic. Nam nemini est dubiũ, quin sit ad instar sacrilegij de potestate principis disputare, vulgata l. ij. C. de crimine sacrilegij. & quia omne quod vult princeps facit, nec ei dicere quisquam potest, cur hoc facis? Eccl. c. viij. c. in memoriã. xix. distin. domi. meus Iason in l. rescripta. col. j. C. de precibus imperatori offerendis. Et quod vult fieri, pro facto habetur. l. apud eũ. ff. de manumissio. & est apud eum pro ratione volũtas. l. j. ff. de cõstitutione principũ. Mutat rerũ naturas. l. j. C. de rei vxo. acti. Nec de facto eius est dubitãdum, quia dicitur habere numen diuinum ad exemplum diuinę maiestatis. l. quicũq;. C. de fundis patrim. libro. xj. Diuinatio nãq; in labijs regis est. Proue. xvj. Et ideo sicut mentiri Deo vel papę est sacrilegiũ. c. serpens. iuncta glo. de pœni. dist. j. ita de principe falsum referre temerariũ, & periculosum est. Quia tamẽ circunscripta autoritate principis de principe disputare licet, argumen. l. Aemilius. vbi notat Bald. ff. de minoribus. Salua in omnibus autoritate eius. Pro elucidatione dubij adducuntur sequentia.

Primò, q̃ possit princeps cõcedere inferiori delationẽ suorũ armorum satis videtur probatum ex iam deductis. Ex quibus patet principẽ multò maiora posse, ergo hoc quod minus est potest, per regulã iuris. Cui licet quod est plus, licet vtiq; quod est minus. c. cui licet. de regulis iuris. lib. vj. Nec debet cui quod plus est licet, quod minus est non licere. l. non debet. ff. eodem titulo.

Secũdò, de eo iure quod quis habet, potest ad libitum disponere. l. si domus. §. fi. in final. verbis. ff. de leg. j. l. qui tabernas. ff. de contrahen. emp. & vendi. facit l. in re mandata. C. mandati. vbi dicitur, q̃ rei suæ quilibet est moderator & arbiter. Et nihil tã cõueniẽs est æquitati naturali, q̃ voluntatẽ domini volẽtis rem suã in alium transferri, ratam haberi. §. per traditionem. instit. de rerum diuis. Ex quibus sequit, q̃ princeps suis armis vti potest ad libitũ, & sic eorũ portum inferiori, & cui volet cõcedere potest.

Tertiò, cuilibet licitũ est assumere arma prout vult, vt supra dixi in xxviij. conclus. dũmodo non cedat in iniuriã, aut præiudicium alterius. decisio est Bar. in suo tracta. de insignijs & armis. Et Panor. in c. dilecta. de exces. prælato. Tenet Paris de Puteo in tract. quẽ fecit de re militari & duello. lib. vj. c. antepe. Bonus de Curtili in tract. nobilitatis. nu. clxxij. tertię partis. Ergo & mutare arma propria, & ea ad aliũ transferre. Et sic etiam licere debet principi, qui ab vniuersali non est exclusus: verùm iure cõmuni vtitur vt priuatus. l. iustas. C. de iure fisci. lib. x. l. j. C. de peti. hæredit. l. cũ hæredes. C. qui testa. face. pos.

Quartò, nomina possunt assumi & mutari ad placitũ.

l. vnica.

l.vnica.C.de muta.nomi.possunt etiam concedi & transferri.l.hoc iure.§.fi.ibi,si iurasses te nomen meum laturũ.ff.de dona.l.facta.§.si sub conditione.in illis verbis:nihil mali est honesti nominis nomen assumere.ff.ad Trebelli. Ergo & arma seu insignia possunt cõcedi & transferri. tenet consequẽtia,ex eo ꝙ valet argumentũ de nominibus ad arma seu insignia:quia sicut nomina inuẽta sunt ad recognoscendum,vulgata l.ad recognoscendos.C.de inge.& manumis.§.si quis in nomine.insti.de legatis.ita & insignia.l.sanctum.ff.de rerum diuis.& ita tenet Bar.in tractatu suo de insignijs & armis.colũ.ij.& dictum est supra in d.xxviij.conclusione,incip.etiam populares.

Quintò,faciunt pro hac parte quæ ponunt feudistæ in tit.quæ sunt regalia.vbi tenent ꝙ princeps potest iura regalia concedere:& hoc tenet aperte Andreas de Isernia in d.titu.in summa.vbi dicit ꝙ si princeps generaliter & indefinitè concedit regalia, videtur concessisse omnia quæ personæ principis cohærent:& sic concedere potest delationem armorum suorum,quæ dicuntur esse de regalibus principis:sunt enim insignia regalia.

Sextò,condere leges est de pręcipuis pertinentibus ad principem solum.l.fi.C.de legibus.Et tamen senatus legẽ facit de autoritate principis.l.nõ ambigitur.ff.de legibus. Idem præfectus prætorio.l.ij.C.de officio præfec.præto. orientis.si hoc maximũ imperij & potestatis signũ concedit princeps:similiter portum armorum suorũ concedere potest:cum non possit assignari cõgrua ratio differentiæ.

Septimò, ad idem potest princeps comiti & alij inferiori cõcedere quòd monetam faciat,ita tenet Hostien.in summa.de censib.sed hoc nõ est minus ꝙ̃ deferre insignia principis vt clarũ est,ergo portum suorum armorum cõcedere potest,iuxta regulã iuris iam alleg. quæ vult ꝙ qui potest plus,potest minus,& tantũdem.l.cui pacto.ff.de seruis exportã.l.non debet cui quod plus est.ff.de reg.iur. & c.cui licet.de regulis iuris.in vj.

Octauò,facit quod scribitur Ester vj.c. Homo quem rex honorare cupit debet indui vestibus regijs,& imponi super equũ qui de sella regis est,& accipere regiũ diadema super caput suum:quod factum fuit Mardochæo ex regis Assueri pręcepto.Ex quo probatur principem cõcessisse inferiori portum suorum armorum,& sic nunc concedere posse.facit tex.in c.antiqua.de priuilegijs.§.dominice.vbi summus pontifex concedit legato suo, ꝙ vtatur insignijs pontificalibus,scilicet veste rubea,palafreno,albo freno ,& calcaribus deauratis.

Nonò probatur arguendo de nominibus ad arma qd' est validum,vt deductum est.Duo enim eodem nomine vocari possunt.l.duo sunt Titij.ff.de testa.tute.l.si quis seruum.§.si inter duos.ff.de legat.ij.Ergo duo eadem arma deferre possunt: & sic cum principe alius eadem arma ferre potest.Et quis nominari nomine alterius potest ex sua concessione & illud ferre.d.l.hoc iure.§.fi.ff.de dona.& l. sed sciendũ.in fi.ff.ad treb.ergo & arma,cũ parificantur.

Decimò,facit quia vt dicit Bal.in c.quanto.de iureiur. Nemo potest portare arma principis sine speciali priuilegio.allegat l.iij.C.vt nemo priuatus titulos prædijs suis vel vela regia suspendat.& l.j.C.vt nemini liceat sine iudicis autoritate signa imprimere rebus &c.Ergo videtur ꝙ cum speciali priuilegio potest,quoniam hoc casu non est sublata potestas principi quin possit facere,& princeps potest omnia,vt dictum est.

Vndecimò scribitur de multis imperatoribus,ꝙ sibi sociũ & comitẽ imperij delegerunt.Assumpsit enim Gratianus imperator Theodosium secum,qui cum eo & Valentiniano imperauit,vt apertè testatur l.j.C.de sum.trin. iuncta superscriptione eiusdem legis,vbi loquuntur Gratianus,Valentinianus,& Theodosius imperatores. Similiter Archadius filius Theodosij assumpsit secum Honorium: & postea idem Honorius Theodosium iuniorẽ secum assumpsit in administratiõe imperij: & multi alij imperatores ita fecerunt,vt perscrutanti historias,& superscriptiones legum apertum est.Et fuerunt simul imperatores Diocletianus & Maximianus,vt probatur in c.nunc autẽ.xxj.dist.in illis verbis:si quidẽ tempore Diocletiani & Maximiani Augustorũ.iuncta gl.j.ibi:in verbo, Diocletiani.& in l.si soror tua. iũcta superscriptione illius. C. de colla.pro quo facit clemẽt.Romani.in gl.in verbo,reges.in fi.de iureiur.Bal.in auẽ.ex testamẽto.col.fi.d.tit.de colla.& in c. non autẽ.& ibi gl.magna.vij.q.j.vbi etiam apparet,ꝙ duo possunt esse episcopi in eadem diœcesi.

Ex quibus patet Imperatorem assumpsisse cõsortem, & ei concessisse iura imperij, ergo multò magis arma & insignia: & ideo nunc posse portum suorum armorũ concedere,argumen.auẽ.multò magis.C.de epis.& cleri.

Vltimò,certum est ꝙ apud populũ primò fuit imperium,sed transtulit populus omne ius imperij & dignitatem in principem,vt de hoc sunt text.in l.ij.§.nouissime. ff.de orig.iuris.in l.j.in princi.ff.de constit.principũ.& in §.sed & quod principi.vbi sunt eadem verba.instit.de iure natu.gentiũ & ciui.& firma manet talis translatio:cum itaq; res de facili redeat ad suam primæuam naturam,cano.ab exordio.cum glo.in verbo,ad a.xxxv.dist.vulgato.§.pactus ne peteret.versic.quoties.in l.si vnus.ff.de pactis. Si potuit populus omne ius imperij principi cõcedere,videtur modo principẽ aliquid de pertinẽtibus ad imperiũ in aliũ trãsferre,seu alteri concedere posse:& sic portũ suorũ armorũ inferiori,& cui voluerit cõcedere potest.

In oppositum facere videntur quę ponunt Ioan.Andreæ,& Innocentius in c.inquisioni.de sententia excommunica.vbi dicunt non esse obediendum principi præcipiẽti aliquid,vnde sequi potest turbatio reipublicę:& eos sequitur Panor.in c.si quãdo.de rescrip.& Felin.in c.quæ in ecclesiarum.col.xvij.in fine.de cõstitu. Sed si princeps concederet alteri portum suorũ armorũ,turbari posset status sui imperij,& dignitas decresceret.Nã plures de principatu sequerentur deferẽtem arma principis quasi suum principẽ, propter signum quod repręsentat signatum.l. decernimus.ad finem.C.de aquæductu.lib.xj.l.dos data. C.de donatio.ante nuptias.c.ad audiẽtiam.de falsis. & c. si iudex.de senten.excõmunicationis.in vj.§.idem esse.& habetur ad Galath.vj.Stigmata Domini mei Iesu in corpore meo porto.Omissis vulgaribus,& quia possessio dignitatis probatur per insignia,vt dicit Bal.in l.si quã. C. de seruitu.& aqua.arbitrarentur ꝙ̃ plurimi deferẽtem insignia principis esse principẽ: vnde quasi principẽ eũ sequerẽtur & venerarentur,& exinde deciperẽtur & turbarentur:ex quo sequeretur factio & diuisio in populo,& ex consequenti turbatio principatus, quare hoc non potest princeps.Faciunt quæ voluit Innocentius in titu.qui filij sint legitimi.§.qualiter & à quo. circa finem. vbi vult ꝙ princeps non potest facere aliquid vnde turbetur populus,& sequatur scandalum in populo.

Item ꝙ rex illud facere non possit,tanq; contra publicum & vniuersalem regni & coronę statum,& eius dimi

brationem seu decolorationē, probat glo. in verbo, dispēsare, in c. literas. de restitutiōe spoliatorũ. & glo. in verbo, supra ius. in c. proposuit. de conces. prębendę. quæ glo. ab omnibus approbantur: nec valet dispositio seu cōcessio ex qua sequiẗ difformatio & decoloratio cōmunis & publici status, per tex. in c. & si illa. ibi, illa tamen magnopere præcauenda sunt, quæ recipi & tolerari sine manifesta decoloratione non possunt. j. q. vij. Ad hoc facit dictum Innocē. in c. innotuit. de electio. quem sequitur Panor. in c. ad hoc sumus. de rescrip. in fi. vbi dicit papam sine causa non debere vti plenitudine potestatis: nec tolerandus est princeps sine magna causa sibi & alijs manifesta aliquid contra vniuersalem statutum ecclesiæ, vel regni faciens, vt clarē decidit idem Innocen. in c. quāto. de cōsuetudine.

Confirmatur per id quod ponit Bart. in dicto suo tractatu de armis, versi. tertiò iudex. vbi dicit iudicem posse prohibere, ne aliquis ferat arma atlerius, si hoc in scandalum, dissentionem seu deceptionem subditorum viderit fieri. & allegat pro hoc c. in nonnullis. de Iudæis & Saracenis, vbi habetur quòd error, confusio, & scandalum, oritur ex eo ꝙ Iudęi & Saraceni non discernuntur habitu à Christianis. Quod dictum Barto. corroboro ex eo, quòd ad omnem ambiguitatem tollendam habitus nouitiorũ à professorum habitu distingui debet. tex. in c. penul. de regularibus. Et per habitũ meretrix à matrona, & virgo ab ancilla discernitur. c. in audientia. extra de sentē. excō. l. itē apud Labeonē. §. si quis virgines. ff. de iniu. l. mimę. C. de episcop. audientia. & in authenti. de sanctissimis episcopis. §. penultimo: collatione ix.

Item habitus clericorum discernitur & diuersificatur ab habitu laicali. d. c. in audientia. c. clerici. de vita & honestate clericorũ. prout & in coma discerni debent. c. si verò aliquis. de sententia excōmunicationis. c. si quis. & c. clericus. de vita & honestate clericorum. Et per habitus dissimiles monachi & religiosi diuersarum professionum seu regularum cognoscuntur. c. Deus. dicto titu. de vita & honestate clericorum. Item viri à fœminis per crines, vestes & ornamenta. c. si qua fœmina. j. & ij. xxx. distinct. c. mulier. xxxiij. q. v. & c. fucare. de consecratione dist. v. prout etiā liber à seruo distinguitur per pyleum l. vnica. §. sed & qui domini funus pyleati incedunt, qui tunc illico manumittebantur. vt dicit ibi textus & glo. in verbo, additis. §. fi. inst. de libertinis. Et dicti sunt serui pyleati qui pyleo imposito vendebātur. Nam teste Budæo in suis annotationibus in pandectas, in l. fi. ff. de origine iuris. Gellius scriptum reliquit libro vij. his verbis. Pyleatos seruos vęnum solitos ire, quorum nomine venditor nihil præstaret. Celius Sabinus iurisperitus scriptum reliquit. Cuius rei causam esse ait, ꝙ huiusmodi conditionis mancipia insignia esse in vendendo deberent, vt emptores errare & capi nō possent, neq; lex vendendi operiunda esset, sed oculis perciperent quodnam esset mancipiorum genus. Sicut antiquitus mancipia iure belli capta coronis induta vęnibāt, & idcirco dicebantur sub coronis vęnire. Nam vt ea corona signum erat captiuorum venalium, ita pyleus impositus demonstrabat eiusmodi seruos vęnnũdari, quorum nomine emptori vēditor nihil pręstaret. Quomodo quis talis esse pręsumitur prima facie, qualem eũ indicant vestes, & qualiter ex vestibus & ornatu pręsumatur pro & contra aliquem. Et quòd ornamenta debent esse conuenientia statui, ordini, & officio, tractat Specula. titulo de aduocato. §. ij.

Conclusio itaq; ex prædictis à simili, si arma principis non differrēt ab armis alterius, oriretur cōfusio, error, & scandalum in populo. vnde nō videtur hoc posse princeps facere qui suos subditos congregare & conseruare debet in pace perpetua, exemplo regis summi & pacifici qui disposuit sibi subditos fore pacificos & modestos & eos congregare quēadmodum gallina congregat pullos sub alas. Et potest corroborari per id quod dicit glos. in c. fi. in verbo, ad nos. ix. q. vlti. quæ habet ꝙ papa non potest omnes episcopos deponere, quia sic vniuersalē ecclesiam turbaret. & glo. fi. in c. apostolica. viij. q. j. quæ dicit ꝙ papa nō potest sibi facere successorē: quia hoc esset immutare statutum ecclesiæ, quæ videtur multum singularis pro decisione pręsentis casus. Quia cum ex dicta concessione possit sequi deceptio & perturbatio subditorum, sequererur inde immutatio status imperij aut regni, quare hoc non videtur posse princeps.

Item ex tali concessione videretur communicata & diuisa imperialis dignitas seu regia, quæ tamen incommunicabilis & indiuisibilis est. c. pręterea ducatus, marchia, comitatus, decætero nō diuidatur. de prohibita feudi alienati. per Friderichũ. in vsibus feudorum. & ita tenet Cyn. in l. si viua matre. C. de bo. mater. Bal. in authen. hoc amplius. C. de fideicō. qui etiā dicit in c. cum nostrũ. de elect. ꝙ regnũ nō potest esse commune, cum certa prouincia seu regnum vnũ regē habet, vel habere debet. c. iij. vj. q. iij.

Item si admitteretur dicta concessio videretur duo esse principes, signum enim, vt dictũ est, repręsentat signatũ, & hoc esse nō potest. Nā vt dicit Philos. xij. metaphysicę. Entia nolunt male disponi, pluralitas principatuũ mala, vnus ergo princeps. concordat c. in apibus. vij. q. j. pōderatis illis verbis, Imperator vnus, & regnũ nō capit duos: vt eleganter scribit Celius libro lectionum antiquarum xiij. c. xj. Facit c. nō autem. iuncta gloss. fi. eadem causa & quæstione. quæ dicit monstrũ esse, vbi sunt duo capita. & l. non sunt liberi. iuncta glos. in verbo, prodigiosum. ff. de statu hominum. & formalis tex. in c. quoniam, de officio iudicis ordinarij. vbi est tex. prohibemus autem omnino ne vna eademq; ciuitas siue diœcesis, diuersos pontifices habeat, tāq; vnũ corpus diuersa capita quasi monstrum.

Ex quo infertur ꝙ duo Cæsares esse nō possunt simul & eodem tēpore, ne sequatur inde euidens reipublicę status perturbatio & confusio. Facit quod dicit Bal. in c. si quis. quo tempore miles inuestituram petere debeat. in vsibus feudorũ. vbi dicit ꝙ princeps nō potest partem ciuitatis alienare, & partē retinere, propter perturbationē populi. Cum ergo nō possint verē esse duo principes, nec repręsentatiuē. Quoniā fictio non potest plus operari q̃ veritas. l. legem. C. de locato. & l. qui ad certum. ff. eodem.

Facit ad hoc elegans decisio Bal. in c. in generali. si de feudo defuncti contentio sit inter dominũ & agnatos vasalli. in vsibus feudorum. vbi determinat in specie, ꝙ rex Franciæ nō potest alienare vnam de ciuitatibus regni sui inuitis ciuibus. allegat Hosti. in c. dilecti filij. de maioritate & obedi. & ibi Ioan. an. in nouella. quos sequitur do. Ias. in. §. itē Seruiana. nume. cv. institu. de actio. ideo à fortiori, nec arma regni inuitis principibus alienare poterit: & subditis interest non perdere dominum. Panormita. in cōsilio iij. in iij. quæstione. in ij. volumine.

Itē non potest princeps difformare principatũ. c. intellecto. de iureiu. dicto cano. in apibus, pōderatis illis verbis, & omnis ordo suis rectoribus nititur. Vbi enim singuli

singulis

singulis dignitatibus præsunt, decoratur ordo. vbi autem duo vni dignitati præponuntur, decoloratur status & ordo. Et ad imperium seu regnum deuentũ est, vt reipublicę per vnũ consulatur. l. ij. §. nouissime. ff. de origi. iuris. quia tunc vniuersale bonum optime gubernaretur, si nulli suũ officium seu ministerium subtrahatur, si vnicuiq; sua iurisdictio & dignitatum ordo seruetur, nec superiores officia inferiorum sibi vendicent, nec inferiores ditionem, directionem, atq; correctionem non refugerent. Etiam absurdum est si promiscuis actibus rerum turbentur officia. l. repetita. C. de episcopis & clericis. & l. consulta. §. absurdum. C. de testamentis. & c. esto subiectus. xcv. distinctio. & indecorũ est, vt in corpore humano, alterum membrũ alterius fungatur officio. Sed ex cõcessione suorum armorum princeps induceret difformitatẽ in populo & republica, & poneret corruptibilitatem & scandalum in ipsa. Cum tamen deceat imperialem solertiam ita reipublicæ curam gerere, & subiectorũ commoda inuestigare, vt regni vtilitas incorrupta persistat, & singulorum status iugiter seruetur illæsus. c. imperialem. in principio. de prohibita feudi alienatio. per Fride. in vsibus feudorum. Faciũt quæ ponit dominus Præpositus, in tit. qui feud. dare possunt. col. quinta. in vsibus feudorum. vbi dicit, q remissio facta per principem, si noceat reipublicæ non valet. allegat pro hoc dictum c. imperialem. & Bald. in c. cum causam. de probatio. vbi tenet q non licet principi exuiscerare viscera imperij. & eum sequitur Barbatia ibi, dicens in quinta col. q princeps non potest subuertere imperij maiestatẽ, ne dicatur homicida suæ dignitatis. Sicut enim tutor debet esse administrator pupilli, & nõ spoliator. l. qui fundũ. §. si tutor. ff. de vsucapi. pro empto. Ita rex non debet esse destructor, aut diminutor maiestatis regni. faciunt quæ ponit Oldrad. consilio ccxxxj. Et quæ ad plenũ disserit Lucas de Penna in l. quicunq;. de omni agro deserto. libro vndecimo. C.

Præterea pro hac parte videtur multũ stringere quod dicit Martinus Laudensis in suo tractatu de principe. versicu. cccv. videlicet, q bonæ & naturales cõsuetudines ligant principem. allegat Bald. in c. primo. qui feuda dare possunt. in. §. fina. vbi ita tenet: quia vt ipse inquit, potentius est ius naturale q̃ principatus. Vnde infert post glos. q non potest deuestire vasallum sine conuicta culpa. facit quia quod consuetudo dat, homo auferre non potest. authent. quod locum. C. si mulier secundo nupserit. l. si arrogator. §. sed an impuberi. ff. de adoptio.

Facit etiam quod scribitur Deutero. capit. xxj. Si habuerit homo duas vxores, vnam dilectam & alterã odiosam, non poterit filium dilectę facere primogenitum. supple: quia ex consuetudine ius primogenituræ competit. Si ergo ius primogenituræ, quod acquiritur ex consuetudine, non potest alteri concedi per patrem, ex consequenti nec arma, quę annexa sunt dignitati primogeniturę. habet enim accessoriè primogenitus arma domus, & ea cõseruare debet, vt dixi supra in xxxvij. conclusione.

Modò verum est, q princeps ex naturali consuetudine defert arma dignitatis suæ, scilicet principatus, ergo alteri cõcedere non potest immutando dictã consuetudinẽ.

Maximè rex Franciæ non potest alteri concedere portum suorum armorum, quæ habet non solum ex consuetudine, sed ex diuina reuelatione, seu transmissione, vt sępe dictum est. Diuinitus enim regi Clodoueo fuerunt lilia de cœlo missa; quibus ipse, & qui secuti sunt reges Franciæ pro armis, seu insignijs ab illo tempore vsi sunt loco trium bufonum, & vtentur imperpetuum.

Insuper arma ad honorem dignitatis noscuntur deputata, vt in hoc dignoscatur à cæteris omnibus. Et soli principi ordinata sunt, quia solus cęteros omnes antecellit. rex enim super omnia præcellit, vt scribitur iij. Esdræ. ca. iiij. Cum igitur non habeat princeps parem, nec patiatur cõsortem, arma sua, quæ sunt signa superexcellentiæ, alteri concedere non debet: sed nec pati, q aliquis alius deferat, iuxta illud Apostoli. Gloriam meam alteri non dabo. maximè quia faceret præiudiciũ reipublicæ & subiectis, qui armis, propter signatum, honorem debent.

Et facit. nam sicut videmus, quòd nõ licet priuatis deferre vestes oloberas, auratas, seu sericas, aut purpureas. l. j. ij. iij. & iiij. C. de vestibus oloberis. libro xj. Et hoc, vt dicunt ibi doctores, ne priuati parificent se principibus, ita q talia facientes incidunt in crimen læsæ maiestatis. dicta l. iiij. Sic ergo à simili, imo à maiori, cum maior autoritas principis denotetur in insignijs & armis suæ dignitatis, quàm in vestibus, non licet alicui alteri inferiori arma & insignia principis deferre: quod credo esse verum sua autoritate: sed quia cum concessione principis licet alicui existenti in ministerio principis ex concessione illius, vt ornatior sit cum eo deferre tales vestes, vt in dicta l. secunda. & ibi Ioannes de Platea. Ideo videtur quòd idem in armis. Sed cum princeps possit tales vestes auferre cum recedit ab eo ministrans, argumento l. id vestimentum. ff. de peculio. & notatur in l. in his. §. primo. in gloss. finali. ff. soluto matrimonio. Ergo videtur, q si princeps alicui concedat talia arma, quòd tamen poterit eidẽ auferre quãdo voluerit, vt statim dicetur.

Facit vltra quod dicit Baldus in capit. licet causam. de probationib. quòd licet imperator vel rex possit donare ecclesiæ, ciuitates & castra, non tamẽ claues imperij: quia esset causa destructionis imperij: sed certè maius videtur tradere arma quàm claues: quia arma sequentur subditi, qui etiam clauibus obsistere possent.

Etiam facit, quia rex vendens oppidum cum mero, misto imperio & iurisdictione, etiam in se nihil retinens, non videtur transtulisse in emptorem ius regium, vt tenet Iacobinus de sancto Georgio in l. imperium. in prima lectura. colum. iij. ff. de iurisdictione omnium iudicum. Albericus in l. fina. in fine. C. eodem titulo. de quo vide Guillelmum Benedicti in repetitione capit. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero cccxvj. in fine. cum duobus sequentibus. de testamentis. sed nihil magis potest esse ius regium, quàm arma, præsertim regis Franciæ, cũ ei diuinitus tanq; regi fuerint demissa & concessa, vt dictum est, igitur. Et dicit Bald. consilio ccvij. incip. ego puto. lib. iij. q super vexilla inuictissimi Francorum regis nemo præsumat honorem.

Item vt decidit de Rosellis in suo tract. de potestate imperatoris & papæ. fol. xx. col. iiij. circa medium, Papa nõ potest sedem Romanam mutare, & alibi caput cõstituere, nec Romanam ecclesiam alteri vnire, nec licet ei testamẽtum facere quo ad papatum, vt probat glo. sing. in c. apostolica. viij. q. j. secundùm Francũ, in rubri. de testa. in vj.

Item etiam Reges, Duces, Comites, vel Marchiones, de suis dignitatibus testari non possunt, præsertim rex Franciæ testari non potest de suo regno, etiam primogenitum, cui debetur, hæredẽ instituendo: cum primogenito debeatur ex sola cõsuetudine regni, quæ hoc introducit in

honorem & fauorem regni, vt integrũ permaneat, & non diuidatur, vt tenet Guillelmus Benedicti in repetitio. ca. Raynutius. in verbo, in eodem teſtamẽto relinquens. nume. cxlvij. cum tribus ſeq. extra de teſtamentis. & regnum eſt quid indiuiſibile. Cyn. in l. ſi viua matre. C. de bonis maternis. Bal. in authẽ. hoc amplius. C. de fideicom. & in ſucceſſione regni non habent locum iura legitimæ, ne fiat diuiſio regni. gloſ. in c. licet. de voto & voti redemp.

Ergo à ſimili ſicut nõ poteſt princeps dignitatẽ ſuam immutare, ita nec ſigna ipſius dignitatis, ſed nec alteri cõcedere: quia per hoc viderentur duo capita in eodem corpore, quod eſſet monſtrũ, vt iam dixi allegando text. pro hoc in c. quoniam. §. j. de officio iudicis ordinarij. & in l. non ſunt liberi. iuncta glo. fi. ff. de ſtatu hominum.

Adhuc inſtãdo pro hac parte poſſent adduci quæ per Lucam de Penna ampliſſimè traduntur in l. contra publicam. de re milita. lib. xij. C. vbi per multa decidit, regẽ nõ poſſe cõmittere alij inſignia regalia. col. vij. Cui deciſioni aſſentire videtur Guillelmus de Montſerrat, in ſuo tracta. de ſucceſſione regum. in concluſione ſecundi dubij. cum quibus videtur decidendũ pro hac parte ſecunda, nõ obſtantibus deductis pro parte affirmatiua. Quibus facilè reſponderem, ſi hanc ſecundã partem negatiuã tenere vellẽ. Sed quia in hoc paſſu nolo deuiare ab eo quod diu obſeruatum eſt; cum vt dicit Alexan. in conſi. ſuo xxvij. incip. viſo libello. col. iiij. in primo vol. Non eſt recedendum à cõmuni obſeruantia: & minime mutanda ſunt, quæ certã interpretationẽ habuerũt. l. minime. ff. de legib. Nec facilè diſcedi debet ab eo quod diu viſum ęquũ eſt. l. in rebus. ff. de conſtit. princi. & quia aliàs ſic practicatũ extitit. Lapus allegatio. lij. & faciunt quæ dixi in cõmentarijs noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ. titu. Des confiſcations. §. j. in gloſ. j. ibi, pro hac ſecunda parte.

Ideo inſequẽdo id quod vſq; nunc cõmuniter factum eſt in Gallia, nec reprobando quod à tantis fuit approbatum, & vſq; in hodiernum diem obſeruatum, videlicet ꝙ principes etiam ſupremi poſſint etiam inferioribus ſuis concedere licentiam, ſeu poteſtatem deferendi, ſaltem cõmunicare aliquid de armis ſuis. Non tamen priuatiuè ad ſuam dignitatẽ, in totum ea alteri dare. Et ꝙ princeps arma ſuá omnino à ſe non debeat abdicare, & in aliũ transferre, ſed retinere debet integra & plana, patet argumento l. pe. ff. de offic. præſidis. & per notata in glo. in verbo, ad aliũ. in c. præterea ducatus. de prohibita feudi alienati. per Friderichũ. in vſib. feudo. Teneo primã opinionem.

Et pro certo ſi vſq; nunc non fuiſſet obſeruatum, nec factum in regno, & nunc rex vellet facere de nouo, ego dicerem ꝙ rex Francie non deberet, nec poſſet permittere, aut concedere, ꝙ aliquis in ſuo regno portaret tria lilia aurea in campo azureo plana & integra pręter ipſum, aut illos qui eſſent de agnatione & proſapia regali, & tales qui eſſent ſucceſſibiles in regno, ex quo fuerunt prædicta arma cœlitus demiſſa regi Clodouæo in aſſumptione coronæ & diadematis, vt dixi: & videntur illi eſſe data in excellentiam illius dignitatis regalis inter alias, ex quo non licet alteri ſe cum tali dignitate ſociari, niſi ſit capax illius eo modo quo ad illam deuenitur, ſcilicet per ſucceſſionẽ.

Sed quia aliter obſeruatũ eſt vſq; nunc, & multa facta tenent, quę ſi fienda eſſent, nõ permitterẽtur. vulgata l. patre furioſo. ibi, Nam furioſus. cũ multis concord. ibi in gl. in verbo, retinere. ff. de his qui ſunt ſui vel alie. iuris. & ibi amplè per d. meum Iaſo. cõcord. c. dilectus filius. de ſpõſa. & c. nec; furioſus. xxxij. q. vij. dico ꝙ eo modo quo obſeruatur, nõ videtur eſſe diminuta autoritas & excellẽtia regalis dignitatis. Mos namq; retinendus eſt fideliſſimæ vetuſtatis, quẽ ſi quis immutare voluerit, iniuria prædeceſſoribus fieri videretur. iuxta l. teſtamẽta. C. de teſta. Nec patitur in hoc detrimentũ in honore & gloria quã habere debet & poteſt ex delatione dictorum armorũ, ſicut nec patitur damnũ & intereſſe in cõceſſione aliquorũ iuriũ regalium aliquibus particularibus facta: cum etiã princeps iura regalia alteri cõcedere poſſit, nõ priuatiuè in totum, ſed ſecũ accumulatiuè. Nec vniuerſaliter omnia iura regalia regni, ſed ſolũ alicui particulari in aliquo loco, vt dicit Andre. de Iſer. in rub. quæ ſint regalia. ibi, ſed quomodo poteſt donare. quoniã ſi alienaret in totũ, aut ab ſe iura regalia in totũ abdicaret, eſſet in præiudiciũ regni, & cõtra regni & regis honorẽ, quod fieri nõ poteſt, vt dicit tex. in c. intellecto. extra de iureiuran. vbi alienatio facta in præiudicium regni, & cõtra regis honorẽ non valet, nec tenet: & ſic ibi parificantur præiudicium regni, & factum cõtra honorem regis. Si ergo rex in totum cõcederet arma ſua, ita ꝙ amplius illa deferre non poſſet, eſſet ſibi in dedecus maximum, abdicando à ſe ea quæ in ſignum ſupremæ dignitatis & excellentiæ fuerunt ſibi cœlitus demiſſa, vt dixi ſupra, & amplè infra in quinta parte: vbi de rege Franciæ & eius excellẽtia, ſeu dignitate. Sed ſicut aliquibus ſui regni comitibus, & inferioribus vtilitatem, commodum, & honorẽ regni zelantibus aliqua regalia concedere poteſt, non vniuerſa: ita etiam aliquibus ſui regni Chriſtifidelibus ob aliquam cauſam eos fidei Chriſtianæ ſibi cõmiſſæ in delatione dictorum armorum aſſociando, vt firmiores ſint, & in fide Chriſtiana, & in ſubiectione ipſius, poteſt: particulariter eiſdem impartiendo aliquid de honore quem vult eis tribui, concedere ꝙ deferant partẽ armorũ ſuorũ. Sicut fecit Aſſuerus rex (qui regnauit ab India vſq; Aethiopiã ſuper centũ vigintiſeptẽ prouincias) de Mardochæo Iudæo, quem honorare voluit, ordinando ꝙ indueretur veſtibus regis, & diadema regium ſuper caput ſuum imponeretur. de quo habetur Eſter vj. capit. & octauo. in fine.

Sed cum Ludouici Francorum regis vndecimi tempore multis fuerit conceſſum, ꝙ deferrent lilia in armis ſuis: an rex ſucceſſor poſſit illas conceſſiones reuocare? Videretur ꝙ non, cum deceat priuilegium principis eſſe manſurum, & beneficio principis nos iuuari oportet, nõ decipi. Cogita ex his quę ante dicta ſunt in commentarijs noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ, titulo, Des iuſtices, articulo quinto, in gloſſa, Si n'a grace, quaſi in fine. ibi, vlterius quero. vbi poſui, an priuilegium principis poſſit reuocari.

Crederem tamẽ, ꝙ ceſſantibus prædictis cauſis, videlicet, aut quòd non eſſent principes, aut de illis quos ſibi aſſociare poteſt ad fidem Chriſtianam, vt ſunt milites ordinis, aut qui tali ordini aſſociari poſſint & debeãt de honeſtate, vt ſunt magnates, quòd honeſtius & melius faceret ſi prædictas conceſſiones reuocaret, maxime in ſubditis. In alijs verò eſt dubium ex dictis Felin. & aliorum in cap. nouit. de iudicijs. per me allegatum in loco hic ante citato: vbi videntur concludere, ꝙ priuilegia extraneis cõceſſa, non poſſunt reuocari.

QVadrageſimaquinta concluſio erit de armis inferiorũ à principe, an poſſint vendi, an alio quocũq; titulo per hęredem, vel aliũ habentẽ certa arma

domus

domus aut familiæ alienari, ita q eius hæredes nō possint amplius talia arma deferre, aut gestare.

Circa istud considerandum est, q aut sunt arma, quæ competunt alicui ratione suæ personæ, & officij eidē concessi, & tunc videtur q non, eo quia quis vendendo arma sua & signa, videtur incidere in vituperium, argumento l. quædam. ff. de pœnis. & l. ij. in fine. ff. de captiuis & postlimi. reuers. per quos textus ita videtur tenere Alberic. de Rosate in l. si vt certo. §. vsq; adeo. in quæstione, An vendito equo, videatur vendita sella. ff. commodati. vbi dicit, q si arma patrisfamilias sint in sella, non videtur sella vēdita cum equo. Eo quia talis sella magis videtur respicere personam domini, quàm equi, ex quo non videtur vendidisse, argumento l. decernimus. §. vniuersos. C. de aquæductu, libro vndecimo. vbi signa hydrophilatorum dantur successoribus: ergo non possunt per eos alienari in præiudicium eorum successorum. & in l. stigmata. de fabricensibus. eodem libro vndecimo. C. vbi puniuntur qui à fabricensibus talia signa illos latitando euellunt, aut subripiunt, ex quo videntur talia signa respicere personam habentiū ipsa, aut arma. Cum ergo videantur respicere personam, extinguuntur cum persona, & sic post mortē eorum transire debent ad eorum successores, ita quòd non possunt in præiudicium successorum alienari. Aut verò competunt alicui tanq; existenti de aliqua agnatione, aut familia antiqua, & est quoddam ius quod datur vnicuiq; agnationi seu familiæ, quod nō videtur posse transire extra illam. Cum sint arma inuenta ad cognoscendas agnationes, familias & domos. sicut nomina ad recognoscendos homines. dixi supra in pluribus locis. & communis vsus vtendi in talibus est, q gradatim deueniant ad successores de familia & agnatione, cū distinctionibus quas supra dixi in xxxix. conclusione.

Sicut in simili videmus, de verbo familiæ prolato, quod intelligitur ordine successiuo, vt dicunt Angelus & dominus meus Iason in l. finali. C. de verborum significatio. & Barto. in l. si cognatis. ff. de rebus dubijs. col. fi. Barbatia, consilio xxvij. in xj. colum. in primo volumine.

Et quòd communis vsus vtendi in his considerandus sit, tenet Barto. in l. Labeo. ff. de supellectili legata. Quoniam ab eo quod solitum est fieri, bonum est argumentū. l. quod si nolit. §. assidua. ff. de ędilitio edicto. notatur plenè per dominum meum Iasonem in l. certi condictio. §. si nummos. ff. si certum petatur. Barbatia & Felin. in c. cum M. Ferrarieñ. extra de constitutio. & idem Felin. in ca. ex literis. in versiculo, septima & vltima. de fide instrumentorum. & dicit Baldus in l. si prædium. columna iiij. C. de ędili. actio. q frequētia actus multum operatur. Imo illud quod in obseruantia, & moribus vtentium obseruatur, est tantæ efficaciæ, quòd tollit statutum in cōtrarium. dominus meus Iason in l. rem non nouam. in prima & secūda colum. C. de iudicijs.

Et ex quo consuetudo generalis vtendi in Gallia det istud ius agnatis successoribus, nō potest tale ius eis tolli per hominē, cum quod consuetudo dat, homo tollere nō potest. authen. quod locum. C. si mulier secundò nup. l. si arrogator. §. sed an impuberi. ff. de adoptio. Consuetudo enim in vnaquaq; regiōe est omnium dignitatū, & iurisdictionum origo, forma, & principium, vt in l. missi opinatores. ibi, dum dicit: cōsuetudine seruata regionum. de exactoribus tributorum. libro x. & l. j. ibi, sicut plectendi consuetudo criminis habet. de peti. bono. subla. eo. libro. C. l. obseruare. §. hoc etiam. ibi, Magni enim faciant prouinciales seruare sibi consuetudinem istam, & huiusmodi prerogatiuas. & l. si in aliquā. ibi, & ferias secundūm mores & consuetudinem, quæ retro obtinuit dare. ff. de offi. proconsulis & legati. & l. vt prophanos. ibi, secundū veterem consuetudinem. C. de paganis & sacrificijs eorum. l. nullum. ibi, & consueta deposcant. C. de officio rectoris prouinciæ. l. testamenta. C. de testamentis. Et consuetudinis vsusq; longæui non vilis autoritas est. l. ij. C. quæ sit lōga consuetudo. Concordat c. cum consuetudinis. & c. fin. extra eodem. & cano. consuetudinis. xj. distinct. Et si quid contra consuetudinem fiat, ad solicitudinem suam reuocabit præses prouinciæ. l. prima. in fine. C. quæ sit longa cōsuetudo. l. si manifestè. C. de seruitut. & aqua. cano. cōsuetudo. xij. distinctio. Ex quo æquè puniri debet trāsgressor consuetudinis sicut transgressor legis, cano. in his. xj. distinctio. Et q antiquæ consuetudines sint seruandæ, habetur in titulo, de pace Constātiæ. §. nos Romanorum. ibi, sicut ab antiquo habere cōsueuistis. & c. ad apostolicam. extra de simonia. Et maximè in Francia, vt dicit textus in c. dilecti filij. ibi, iuxta consuetudinem approbatam, quæ pro lege seruatur in partibus Gallicanis. extra de arbit.

Ex ante deductis sequitur, q sicut per testatorē si esset aliquid relictum indistinctè non nominando personas familiæ, q transiret ad omnes de familia gradatim, ita quòd non possit per aliquos alienari: vt notat Barto. in l. peto. §. fratre. ff. de legat. ij. faciunt quæ dicit Barbatia in dicto consilio xxvij. col. xj. in primo volumine. Alexan. consilio clv. in ij. volumine. & in consilio lvj. in fine. in primo volu. Imo quod plus est, ibi dicūt: hoc casu prohibetur hęredis institutio. & ita decidit d. meus Iason, in l. nō dubiū. in prima col. C. de testamentis. vbi prohibita alienatione simpliciter prohibetur hęredis institutio. Sic ergo cū prohibetur in fauorem familiæ stante familia, alienatio facta in contrarium potest reuocari per existentem de familia. Sic ergo in hoc casu, vbi est prohibitio legis ex obseruatione generali, & ex communi vsu vtēdi, quæ habēt vim legis. §. ex non scripto. instit. de iure naturali gentium & ciuili. notatur in l. de quibus. ff. de legibus. & cano. consuetudo. j. distinctio. Et ideo cum prohibitio legis & testatoris æquiparentur: notatur in l. filiusfamilias. §. diui. ff. de legatis. j. vbi Barto. & alij, sequitur necessariò dicendum, q stante aliquo de agnatione, aut familia, seu domo habente aliqua arma, à tempore cuius initij memoria non extat in contrarium, quòd talia arma nō possunt vendi, nec alienari quocunq; titulo in præiudicium illorum de familia, domo, aut agnatione.

Aut verò loquimur de armis datis & concessis alicui pro se & sua familia, aut agnatione: quoniam per illam concessionem factam familiæ & agnationi, est acquisitū ius familiæ & agnationi, vt satis probāt iura allegata per Barbatiam in dicto consilio xxvij. in duodecima colum. Sicut etiam videmus de feudo cōcesso alicui pro se & sua agnatione, seu familia: quoniam transit successiue ad posteros absq; eo quòd possit alienari in pręiudicium successorum, vt per Baldum in ca. primo. §. hoc quoq;. de feudi successione. & idem in emphyteusi data pro se & liberis: quia in illa pater non potest præiudicare liberis, vt notat Bar. in authē. si quas ruinas. col. penul. ver. iuxta hoc quęro. C. de sacrosanct. eccle. Petrus de Ancha. in consi. cxlij. incipiē. pro domina Paula. in princi. Imola in capitu. posuit. de locato. Romanus in consilio xxxv. incip. visa facti

ſerie.in fine.Paulus de Caſtro in conſilio clxj.incipiente, in cauſa quam magnificus.columna quinta.& in conſilio ccviij.incipiente, prętermittendum eſt.Sozinus in conſilio ccv.incipien. dominus Franciſcus.in quarta & quinta columnis.Philippus Corneus in conſilio cxcix.incip. in pręſenti conſultatione.colūna xviij. in ſecunda parte. & in conſilio cc.incipiente,viſa dicta copia.in quarta parte.& idem Romanus in conſilio ccij.incipiente,pro propoſitæ conſultationis habenda veritate.quem allegat dominus meus Iaſon in l.ſecunda.in lxxxix.columna.verſicu.quid autem in themate prędicto.C.de iure emphyteu. Cum enim talibus liberis fuit ius quæſitum per huiuſmodi conceſſionem,tolli non poteſt ab eis.l.quodcunque.§. ſi quis ita.ff.de verborum obligati. vbi Bartolus.& idem Bartolus in l.quod dicitur. colūna penultima. de verbo. obligatio.& in conſilio lx.incipiente,quæſtio iſta.in ſecundo dubio.no.Bal.in l.ſi conſtante.in vltimo notabili.C.de dona.ante nuptias.dicens,quòd ius quęſitum tertio etiam in ſpe tolli non poteſt.facit textus in l.finali.ff. de pactis.& in regula,id quod noſtrum eſt.ff. de regu.iuris.& dicit Alexander in conſilio ſuo clx.in fine.in quarta columna.hoc eſt verum,reſpondendo ad dictum Bartol. in l. qui Romę.§.Flauius.ff.de verborum obligati.& etiā Corneus in conſilio lxviij. incipiente,ardua quædam.in tertia columna.in tertia parte.

Cum ergo cōmunis vſus loquendi in appellatione familiæ ſit in talibus,quòd extendatur ad agnatos ordine ſucceſſiuo,vt dicit Barto. in l.cum ita.§.fina.ff.de legatis ſecundo.dominus meus Iaſon in l.finali.C.de verborum obligatio.qui hoc caſu in talibus armis iungitur cum cōmuni vſu vtendi,qui attēdendus eſt,vt dixi:& ſit ex illo communi iure vtendi acquiſitum ius in talibus armis omnibus poſteris de familia.quo caſu(vt ante dictum eſt) præiudicari non poteſt.Idem ergo erit in caſu in quo ex cōceſſione principis eſt acquiſitum ius agnatis,& illis de familia,ſeu agnatione: vt in Bartolo qui habuit arma à Carolo quarto imperatore,pro ſe,& ſua agnatiōe.Quoniam in pręiudicium ſuæ agnationis,cui ius fuit quęſitū, non potuiſſet illa alienare.Idem ſi dictum ſit pro ſe & ſua poſteritate,quoniam poſteri dicuntur tantū ex linea maſculina,& ſic de agnatione.l. prima.§.primo.ff.de iure immunitatis.

Licet in omnibus ſupradictis caſibus,in quibus arma competunt,aut ratione familię,aut ratione conceſſionis à principe ex quo ſunt tranſmiſſibilia ad hæredes,vt ſupra dictū eſt,videtur etiam ꝙ ſint ceſſibilia: cū quicquid trāſmiſſibile,cenſetur & ceſſibile,vt l.ex pluribus.ff.de adminiſtratione tutorum.Bart.vtitur hoc fundamento in l. prima.§.vſufructuarius. ff. de operis noui nunciatio.ſed ibi dominus meus Iaſon,& in l.cum ſecundūm.C.de legatis. dicit quòd tale fundamentum non habet locum affirmatiuè,imo adhuc hic alia ratio reformat pactum ſcilicet,quia videtur eſſe priuilegium familiæ & agnationis,de cuius præiudicio agitur in alienatione,cum ei ſit ius quæſitum in prædictis vt ſępe hic ante dixi:igitur.

Sed an arma agnationum accreſcant alicui ſecundūm quod dignitati,aut dominio ſuccedit,ſic quòd etiam ſuccedat in armis,illi dignitati,ſeu dominio coniunctis.vide Guillel.de Montſerrat in tractatu de ſucceſſione regum, in ij.dubio.numero clxx.ſed ad priorem materiā redeo.

Aut verò loquimur de armis quę quis ſibi aſſumpſit propria autoritate,aut quę emit ab alio in caſu in quo poterunt vendi:& tunc non eſt dubium,ꝙ talia poſſunt vēdi & quocunq; titulo alienari. Quia ex quo ſunt in cōmercio hominis,qui ſibi propria autoritate aſſumpſit, quod poteſt,vt ſupra dixi in ccviij.concluſione,poteſt illa alienare,vēdere,aut quocūq; alio titulo trāsferre prout dicit, Emerat ille prius,vendere iure poteſt.

Aut verò loquimur de armis,ſeu de inſignijs quę quis habet ratione ſui artificij,vel ſuæ artis : & tunc aut habet quia ſua autoritate aſſumpſit,vel ab alio habuit & de per ſe ſine ſocio, tunc vendere poteſt cuicunq;. Aut cum ſocio,& tunc non poteſt in pręiudicium ſocij,eo non conſentiente.Aut verò habet ea à republica,puta ſi in ciuitate aliqua dantur certis artificibus aliqua inſignia quibus vti debeant in eorum artificijs,ſeu operibus,non poſſunt talia ſigna,ſeu inſignia vendere,aut in alios tranſferre,argumen.eorum quæ dicta ſunt in principio huius concluſionis de fabricenſibus,& hydrophilatis.

QVadrageſimaſexta concluſio. Habens arma antiqua ſuæ familię,domus & agnationis,non habens aliquos de familia,ad quos de iure & iure ſucceſſorio deuenire debeant,poteſt ea relinquere alicui relinquēdo eidem bona in caſu in quo poterit de alijs bonis teſtari aut diſponere de armis,etiam & nomen,ſeu cognomen domus,& valet tale relictum : imo quod plus eſt , hæres, aut fideicōmiſſarius , cui eſt iniunctum onus de aſſumēdo nomen & arma domus,tenetur adimplere volūtatem teſtatoris,ſi velit cōſequi commodum,vt notatur in l.facta. §.ſi ſub conditione.verſiculo,in danda. ff. ad trebellianū. & hæc verba,quòd hæres meus portet nomen meum & arma,important conditionem ſecundūm Guidonem Papę,quæſtione cclj.ſuarum deciſionum,per textum quem ad hoc allegat in l.mulieri.§. ſi quis hæreditarium ſeruū. per hæc verba,iuſſus eſt manumittere & hæres eſſe.ff.de conditionibus inſtitut.& ſic conditio adimpleri debet,vt ſequatur effectus,ſcilicet vt hæres eſſe poſſit,ſicut in materia conditionis,de qua amplè notatur in cap.verum.extra de conditionibus apposi.& ita vidit determinari & practicari ipſe Guido Papę,vt refert in loco prędicto. Quod tamen videtur multis fore graue,nomen ſuum antiquum ſuæ agnationis antiquæ dimittere, & arma magnifica ſuę agnationis: imo ſi ſit antiquæ domus , habens arma magnifica nō poteſt minora aſſumere,cum reipublicę intereſt vt ordinum dignitas familiarumq; ſalua ſit. l. prima.§. ſed & ſi ſeruus.ff.de ventre inſpiciēdo. Ne fortè alienę ſordidę ſtripes ſplendidis & ingenuis natalibus audeant ſubrogari,vt dicit textus in l.ſuper ſtatu.C.de quęſtionibus. & diſcretio perſonarum eſt habenda , atq; dignitas & autoritas obſeruanda:vt in l.prima,in princip.ff.de poſtulando.Ob quod dicit textus in l.hoc iure.§.finali.ff.de donationib.ꝙ donatio alicui facta vt nomen portet donatoris cum ſit cauſata,non dicitur propriè donatio,de cuius ſubſtantia eſt,quòd ex liberalitate procedat, & donatario ſit lucroſa:quia donari id videtur quod nullo cogente imperio conceditur,ſed dicitur quædam remuneratio onero ſa in recompenſam nominis ferendi facta,quod onus nō eſt modicum,ſcilicet nomē ſuſcipere alienum,vt clarè demonſtrauit propinquus Ruth,cui ſucceſſio & ius ſanguinis competebat cū onere gerendi nominis,qui reſpondit: Cedo iuri propinquitatis , neq; enim poſteritatem familiæ meæ delere debeo.& vt dicit ibi textus.Iſtud eſt ſuſcitare nomen defuncti, ne vocabulum eius de familia ſua,ac fratribus & populo deleatur, quod eſt cōmodū & honor

defuncti

nor defuncti vt familia sua,& nomen,& arma sua maneant & non deleantur. Cùm reipublicę intersit,vt dignitas familiarum salua sit,vt supra dixi. Et sic cum talis donatio non sit simplex,sed remuneratoria,non indiget insinuatione,argumẽto.l. Aquilius.ff.de donatio.ita dicit& tenet Guillelmus Benedicti in sua repetitione.capi. Raynutius.in verbo,Raynutius de Clera.numero xliiij.& l. de testamentis.

Quod intelligendum est fieri posse,vbi non esset alius de familia iure successorio,cui nomen & arma deberẽtur, quia ex quo(vt in præcedẽti consideratione dixi)ex communi vsu nomen & arma domus antiquę seu familię debẽtur ordine successorio,ita quòd in his videtur esse prohibita alienatio ex dicto vsu,quæ est realis,hoc est in rem, respiciens & nomen,& arma,& familiam, non personã Titij scilicet Petri,aut alterius.

Intellige tamen,quòd in dicto legato,seu fideicõmisso veniunt arma,quæ licitè & sine vituperatione portare potest:puta si quis miles portauerit aliqua insignia regis, quæ prohibebãtur portare,si legauerit equum suũ,omnia ornamenta,& arma sua,seu insignia,intelliguntur solũ ea legata,quæ honestè & sine vituperatione portare poterat legãs,vel quæ eidem competebant ratione personæ tãtũ: vt voluit Bal.in l.j.C.de verbo.signi.per tex.in l. vestis. §.muliebria.ff.de auro & argento legatis. Arma verò vel insignia ratione officij aut dignitatis debita,deueniunt ad successorem & gerentem dignitatẽ vel officium huiusmodi,& non alium,vt supra dixi in xiiij.xv.& præcedenti cõclusionibus,& infra.in lij.conclusione.

QVadragesimaseptima conclusio. Præscriptio cadit in talibus,scilicet in delatione armorum,seu insigniorũ:& in casibus in quibus possunt alienari arma,in talibus cadit præscriptio:& satisfaciunt quę dicit Bal.in l.fucandæ.in fi.C.quæ res vendi non possunt. vbi dicit,ꝙ in præscriptis per vsum longi temporis,ꝙ alius talia signa accipere nõ potest,quia ius causa habendi quæsitum est primò,quod tamẽ dicit esse verum,nisi hoc alicui obesset,quoniã ille cuius nõ interest non habet ius prohibẽdi. Vnde concludit,ꝙ ad æmulationẽ & damnũ pręscribendi alteri non licet accipere idem signũ. Vnde videtur concludere,ꝙ in talibus habet locum præscriptio, nisi fiat ad æmulationẽ,vel damnum alterius: quo casu nõ licet accipere idẽ signum,per tex.in l.si iniuriæ.fi.de iniurijs. Et sicut regalia tanto tempore cuius initij memoria non extat in cõtrarium,præscribuntur,etiã aduersus principem in parte,tamẽ non in totum,vt in iure inductions gabellarum,quæ cum nõ possint imponi nisi per superiorem.l.vectigalia.ff.de publicanis. Tamẽ exactio gabellarum præscribitur tanto tempore,cuius initij memoria nõ extat in contrarium,vt tenet Bar.in.l.si publicanus.§.vectigalibus.ff.de publicanis. Bal.in consilio.cxij.in secũda parte. Panor.in consi.xx.incipiente.super quæstione vertente.& idem de iure nauigãdi.& per plura dixi in cõmento meo super consuetudinibus ducatus Burgundię.titulo. Des iustices.§.ij.in glo. Et la preuue.ꝙ ea quæ competunt principi acquirũtur,aut ex priuilegio,aut ex pręscriptione tãti temporis &c. Cum ergo(vt dictum est)princeps possit cõcedere ius & facultatẽ alicui arma sua portãdi,ita etiã istud præscribi potest. Dicerẽ tamẽ hoc posse esse verum in capace & habili ad tale ius,puta in vectigalibus in alio inferiori principe,& nõ in simplici priuato,& sic à simili in iure deferẽdi arma in nobili& nõ in ignobili:quoniã talis etiã nõ posset præscribere tale ius deferendi arma principis,prout in simili videtur tenere Felin.in c.dilecto. de testibus.& dixi in loco supra allegato. Ex quo potest hæsitari de tribus lilijs datis per Carolum regẽ Frãcorum octauum Cosmæ de medicis Florẽtino nummulario,qui tunc nõ reputabatur nobilis. Imo adhuc videretur,ꝙ non sufficeret,ꝙ esset nobilis nobilitate communi & inferiori: sed requireretur ꝙ esset nobilis,puta dux,princeps, Marchio,comes,aut Baro:& ꝙ alius nobilis inferior non posset arma principis præscribere,nec etiã ex priuilegio,cum videãtur esse solis principibus concessa,prout & alia iura regalia,quę per inferiores præscribi nõ possunt. Maximè illa quæ sunt in signum vniuersalis recognitionis,vel supremæ potestati reseruata,vt dictum est,& etiam vt declarat Io. Frãciscus Balbus in suo tractatu,de præscriptio.in ij.parte quintæ partis principalis,in tertia quæstione. Sic à simili,quòd vnus nobilis potest præscribere arma alterius nobilis,etiam superioris,dummodo nõ sit princeps. Sed non ignobilis potest præscribere arma nobilis propter incapacitatem,ex antedictis,cum talis habeatur pro incapace.

Et in hoc,quia supra positi sunt casus in quibus talia arma seu insignia possunt alienari in illis,possunt & præscribi:sed in casibus in quibus nõ possunt alienari,nõ possunt etiã præscribi:quia procedit regula,ꝙ quæ non possint alienari,nõ possint & præscribi,vt per Bar. Bal.& Salice.in l.fi.C.in quibus causis in integrum restitutio nõ est necessaria.de qua regula amplè per dictum Ioannem Frãciscũ in dicto tractatu,in quinta parte quintæ partis principalis,in quarta quæstione illius quintę partis,vbi amplè de materia illa brocardica. Et ad prædicta faciunt quæ dicit Sozinus,de maioricatu inter consanguineos & collaterales,qui potest præscribi,vt dicit in consilio suo.cxlviij. nume.xiiij.in tertio volumine.

QVadragesimaoctaua conclusio erit circa duellum. An pro insignijs & armis possit duellũ indicí ponamus. Videmus ꝙ rex Angliæ se asserit regẽ Franciæ,& portat tria lilia Frãciæ in vna parte scuti suorum armorum,an sit iusta causa ad indicendum ei bellum per regem Franciæ,& eidem duellum pręsentare,& sic de singulis.

Ista cõclusio habet magnã materiã:sed cum clarũ sit,ꝙ tria lilia Franciæ integra cũ corona nõ debẽtur,nec deferri possunt nisi per regẽ Frãciæ,cum eidem cœlitus fuerint demissa,vt dictum est supra pluries,ideo rex Angliæ non potest illa portare,nisi asserẽdo se regẽ,ex quo cõtradicit in hoc Christianissimo regi nostro,ideo eidẽ facit iniuriã, pro qua licitum est eidem indicere bellum & duellum. Et latius solui poterit ista quęstio ex deductis per Paridẽ de Puteo,in tractatu,de re militari & duello.in vna quæstiõe, vbi quærit: An ratiõe insigniorũ vel armorũ procedi possit ad pugnã. Et vt dicit,nobiles & armigeri pro hoc consueuerunt pugnare,& pro hoc(vt dicit)facit,quoniã arma,seu insignia alicuius de voluntate domini sunt portãda & non aliàs.l.j.C.de mutatio.nominis.& possunt alteri cõmunicari.l.hoc iure.§.fi.ff.de donatio.sicut etiam nomẽ dignitatis suę potest alteri concedi.notatur in l.facta.§. sub conditiõe.ff.ad Trebellia. Bal.in c.ij.extra de fide instrum.in vlti.col.vbi dicit,ꝙ in aliquibus æquiparat sigillum armis,& sic rrequirit concessio illius cuius sunt arma vel insignia ipsa,vt per aliũ portari possint,argumẽto.l.j. C.de his qui potẽtio.nomine.& in authẽ.de mãdatis prin

cipiū. §.penul.colla.iij.ſecundum Bart.in ſuo tractatu,de armis.ſupra allega.& Bal.in c.quāto.de iureiur.& ſi quis geſtat inſignia ſibi prohibita,videtur cōmittere falſum.l. eos.in fi.ff.de falſis.Inſignia enim dignitatis faciunt eum haberi pro tali.l.ego.cum glo.ibi.ff.de manumiſ.vindicta.l.itē apud.§.ſi quis virgines.ff.de iniurijs.c.ſi verò aliquis.&c.in audientia.extra de ſenten.excommu.& c.ſi iudex.de ſenten.excōmu.in vj.facit.l.nimę.C.de epiſcopali audientia.Ideo noſtrā intereſt,ꝙ nemo deferat inſignia noſtra vel arma,propter multa ſcandala,quæ occurrere nobis poſſent,vt dicit Bar.in dicto tractatu,& ſupra dixi in pluribus locis.Quia ſi aliquis portaret inſignia noſtra, & haberet inimicos capitales,poſſent nos offendere,putantes illum eſſe.Nā noſtra inſignia faciūt nos & noſtros revereri.l.j.§.caſum.ff.de poſtulādo.& dicit Bal.in.l.j.C. quæ res vendi non poſſunt.quòd inſignia deputata alicui magiſtratui,vt ſunt inſignia procōſularia.l.j.ff. de officio procōſulis & legati.l.milites.C.de locato.nō licet propria autoritate aſſumere:& idē in ſignis præſcriptis lōgo vſu, vt dixi in cōcluſione præcedente:quoniā in talibus ius eſt quæſitū primo,& ille cuius nō eſt tale ſignū, nō habet ius vtēdi ad æmulationem,iniuriā,ſeu æquiparationem alterius:puta ſe volendo dicere habere illā dignitatē,vt ſi aliquis diceret ſe eſſe regem,& vellet portare arma data regi Franciæ,in hoc committeret crimen lęſę maieſtatis ſi eſſet inferior eo,& eſſet illi ſubditus.Alius verò non ſubditus faceret ei iniuriam,argumēto l.nec magiſtratibus.§.quod ſi ex minoribus.cum ſeq.ff.de iniurijs.Et in talibus caſibus quando quis defert arma alterius,aut ad æmulationē, aut iniuriam ei poteſt indici duellum:vt videtur tenere Paris de Puteo in dicto loco.

Ponit tamen ibi multos caſus in quibus etiā ſumendo arma alterius non poteſt bellum neq; duellum indici,de quibus iam ſupra dixi in xxviij.concluſione.in fi.

Primus eſt in eo qui defert arma illius qui cōmiſit crimen læſæ maieſtatis,quia propter hoc crimē poſſunt eius arma & inſignia abradi.l.eorum.ff.de pœnis. Ludouicus Romanus ſingulari ſuo cccclxxiiij.&.cccccclvj.dixi ſupra in xlij.concluſione.Imo quando miles male ſe habuerit in bello,poteſt iudex ſcutum illius perforari facere,vt hoc exemplo,alij milites in prælio ſint fortiores,vt eſt caſus in l.quod reipublicæ.ff.de iniurijs.

Secundus eſt in capitaneo armorum qui ſtandardum ſuum ſeu vexillum perdidiſſet:quoniam hoc caſu occupator,vel dux exercitus poſſet illum deferre,nec perdēs poſſet poſtea prouocare capientem ad duellum,quia iſta efficiuntur occupantium de iure.l.hoſtes.ff.de captiuis.l.j.§. item in bello.ff.de acquir.poſ.l.naturalem.§.fi.ff.de acquirendo rerum dominio.

Tertius in caſu quādo duo eadē arma portarēt,nec appareret de prioritate & poſterioritate:ſi tamē vnus illorū habuit à principe,præfertur,vt dixi ſupra in xxxvj.cōcluſione.quod eſt verum,quando illi qui portant talia ſunt ęqualis dignitatis:ſecus ſi vnus ſit maioris dignitatis,quia præferretur,vt dicit Bar.in dicto tractatu de armis.per.l.j. C.de conſulibus.lib.xij.dixi ſupra in dicta concluſione.

Quartus caſus in duobus habentibus ſimilia arma ab anteceſſoribus ſuis:quoniā licet ſint ſimilia ex quo nō apparet de prioritate inter eos,non eſt locus pugnæ,quoniā licet habeant omnimodā ſimilitudinē:tamē non ſunt eadem,quoniā nullū ſimile eſt idem.l.quòd nerua.vbi Bar. ff.depoſiti.l.ad ſimilitudinē.C.de epiſ.& cler.& aliàs, videtur ꝙ inter ſimilia non poteſt dari ratio cōſequētiæ ſimilitudinaria.l.fi.ff.de calumniato.l.iij.§.nihil cōmune.ff.de acqui.poſ.& dicit Bal.in l.Gallus.§.nunc videndū.ff.de liberis & poſthu.quòd non omne quod eſt ſimile,eſt idem: quia ſimilitudo eſt inter diuerſa habētia in ſe conuenientiam aliquam.& facit l.qui liberis.§.j.ff.de vulg.& pup. ſed vt dicit do.meus Iaſon in l.j.in ij.col.C.de iure emphy.dicitur propriè ſimilitudo,vbi plures ſunt cōuenientiæ ꝙ differētię:& valet tale arg.à ſimili,licet nō ſit omnimoda ſimilitudo.Idē d.meus in l.creditori.in ij.colū.ff.de no.ope.nun.vbi eſt materia ſimilitudinis.Et hoc caſu poterit dicere iudex qui ſuper pugna adiretur,vti poſſidetis, ita poſſideatis.l.j.§.j.& l.fi.& l.ſi duo.ff.vti poſ.Nam nō apparēte prioritate & poſterioritate vſus,vel cōceſſionis huiuſmodi inſigniorum vel armorum,nemo eorū dicere poterit ab alio iniuriam vel vim ſibi fieri:quia quilibet eorum habet antiquitatem & titulum,argumēto.l.etiam.§. ſi quis.ff.de petitio.hęredi.Nam ambo poſſunt aſſignare cauſam ſuæ poſſeſſionis,ſcilicet antiquitatem anteceſſorum,propter quod nemo dicitur prædo,per Inno.in c.cū veniſſent.de reſtitutio.in integr.& antiquitas multa operatur.l.j.§.penul.ff.de aqua pluuiali arcen.& per notata in authen.quas actiones.per Bald.C.de ſacroſan.eccle.& cum ſint pares,in hoc vnus non impedit alterū.l.cū quidam.§.j.ff.de acqui.hæredi.& obligationes paris potentiæ non ſe tollunt.l.ſi reus.ff.de duobus reis.

Quintus caſus eſt:ſi inter eos appareret prioritas,tunc ille qui eſſet poſterior in delatione iſtorum inſigniorum deberet cedere priori,qui ratione prioritatis temporis eſſet prior,argumento.l.ij.l.prior.& l.ſi fundum.C.qui potiores in pignore habeantur.& l.qui prior.ff.de iudicijs. & in l.operis.ff.locati.& in l.quoties.C.de vſufructu.& de albo ſcribendo.l.ij.& l.j.de conſulibus.lib.xij.Melior enim eſt conditio occupantis.l.pluribus.ff.de procu.& l. ſi quis à multis.ff.de noxalibus.Bar.& Bal.in rub.ff.de rerum diuiſione.

Sextus caſus eſt in pluribus ſeruitoribus portantibus eadem arma & inſignia à domino eis data,quia tunc inuicem non poſſunt cōqueri:quòd vnus ſolus illa debeat portare,vt eſt in pluribus armigeris vnius ſocietatis:eo quia in hoc conſideratur voluntas domini dantis,vt dicit Paris de Puteo in loco iam allegato.

Septimus caſus eſt vbi inſignia & arma eſſent ſimilia in pictura vel ſigno,differrēt tamen in nomine,tunc data nominis diſſimilitudine viderentur diuerſa,quia nominis diuerſitas inducit diuerſitatem rei.l.ſi idem.C.de codicillis.vbi Cy.& l.ſunt duo Titij.ff.de teſta.tute.c.cleros.xxj. diſt.& c.j.xcix.diſtin.Quia nomina ſunt rerum ſignificantia,vt in authen.de defenſoribus ciuitatum.in prin.colla. iij.& l.j.ff.de officio præfecti vrbis.& l.ij.§.exactis.ff.de origine iuris.& l.facta.§.in danda.ff.ad Trebellianum. Vnde ſi vnus deferret pro ſuis inſignijs caput bouis,& alter caput vaccæ,data tantū diſſimilitudine nominis nō eſſet tūc locus pugnę:vel ſi deferret caput porci & alius ſimile caput,& illud appellaret caput ſuis.Nā in iſtis nō eſt vna qualitas,nec vna ſubſtātia,quæ requiritur vt quid ſit ſimile.Bal.in l.j.C.quę ſit lōga cōſuetudo.autoritate Ariſtotelis:licet aliàs dicatur quòd illud dicitur idē in quo nō mutatur res,perſona,vel cauſa,licet aliqua qualitas vel accidentia alterentur.l.cum quęritur.& l.cum de hoc.& l.an eadem.§.idē corpus.ff.de exceptionibus rei iudicatæ.& Lapus allegatio.lxxvij.Tamen aduerte quòd qualitas nō

facit

facit diuersificare rem specie, nec alterat speciem, vt tenet do. meus Iason in. l. iij. §. ex contrario. in. iij. col. ff. de noui operis nūcia. de quo late in cōclusione sequenti. versic. aduerte tamen. ex quo videretur ꝙ illa qualitas adiuncta non debet importare diuersitatem, & sic cum essent similia ꝙ esset locus pugnæ. Sed conclusiue tene cum Paride, ꝙ illa diuersitas nominis inducit diuersitatem talem quæ est potens ad duellum impediendum, eo quia vt dicit, nominis expressio multa operatur, vt l. adhuc. §. quæstionis. ff. de vsufruc. l. si communis seruus ita. ff. de stipula. seruorum. l. si cui balnei. ff. quibus modis vsusfruc. amittatur. & facit xxix. q. j. §. j. vbi diuersificatio nominis dirimit matrimonium. Finaliter ad corroborationem præcedētium adduco Pogium Florentinum in suis facetijs (quæ nonnunꝗ & in factis contingunt) de duorū contentione pro eodē insigni armorū: & eius verba sunt. Ianuēsis onerarię nauis patronus, qui in Gallia conductus à rege aduersus Anglicos nauigauit, gestabat scutum in quo bouis caput depictum erat. Conspicatus hunc Gallicus nobilis, cū illud armorū insigne sibi vendicaret: orta altercatione, Gallicus Ianuensem ad certamen prouocauit. Ianuensis accepta prouocatione in campum ad certamen nullo apparatu descēdit: alter multis impensis ornatissimus in campū cōstitutum venit. Tum Ianuēsis. Quid est, inquit, propter quod certaturi hodie inuicem sumus? Ille: assero, inquit, tua insignia, mea, meorumq; priusq; tuorum fuisse. Cum Ianuensis quænam sua esse diceret. Caput bouis, ait. Hîc Ianuēsis, non est opus certamine aliquo, inquit. Nam hoc quod porto, non bouis, sed vaccæ est caput. Faceto dicto inanis Gallici iactantia est elusa. Faciunt quę dixi supra in xxj. conclusione. in fi. vbi est casus permissus, in quo duo possunt habere arma similia, puta Anglus & Italus, propter locorum distantiam.

Octauus casus est in quo licet sit paritas in signo, tamē est disparitas in colore: vt si vnus faceret leonem aureum, alius argenteum, vel rubeum: vel vnus aureum in campo rubeo, alius in campo viridi vel turchino: vel vnus gestaret leonem totum aureum, alter leonem aureum cum vngulis rubeis, aut pro media parte aureum, pro altera verò argenteum. Vel si alter faceret leonem in banderia qui respiceret versus hastam, & alter faceret leonem in banderia, qui terga verteret ad hastā. Nam sunt dissimiles: quia leo qui respicit hastam venit, & ille qui terga vertit ad hastam vadit: & idem si quis faceret leonem rumpentem, & alter leonem sedentem vel deambulantem: vel si quis faceret leonem caudam gestantem per terram, & alter caudā leuantem & erectam habentē: vel si leo vnius aspiceret in cœlum, & leo alterius caput in terrā inclinaret, vel si quis faceret stellam cum octo radijs, alter verò cum septem. Aut stella vnius esset cum radijs paruis, & alterius cum radijs longissimis: vel cum radijs pro parte lōgis, & pro parte paruis. Vel si quis faceret lunam crescentem, alter decrescentem. Vel si quis faceret arma vel insignia in colore viridi claro, alter verò in obscuro viridi. Vel si quis faceret Aquilam apertis alis sedētem, alter Aquilam strictis alis sedentem: vel si Aquila vnius haberet campanas paruas in pedibus, alia nullam, vel si quis faceret rosam rubeam, alter rosam rubeā cum frondibus. vel si quis faceret arborem cum frondibus, alter cum floribus. vel si quis faceret arma vel insignia consimilia, tamen aliqua lista esset in scuto, vel per trāsuersum, quę non esset in alio, & sic de similibus. Quia data vna dissimilitudine etiā patua iudicabuntur diuersa: quia sufficit ꝙ arma vel insignia mea differāt à tuis tali signo vel demōstratiōe, ꝙ detur diuersitas. Nam si vnus faceret equū album qui ęqualiter se moueret in altum cū pede dextro, & equus alterius albus se moueret in altū cū pede sinistro: vel si equ9 vnius esset cū fręno, alter sine fręno: vel alter equus haberet balsana, alter nō: tunc non erūt æqualia arma vel insignia. Vel si arma vel insignia consisterent ex listis albis & rubeis, & in vno pręcederet lista rubea quę esset de cāpo, & in alia pręcederet lista alba que esset similiter de cāpo, & essent eo casu quo ambo haberēt vetustatem temporis, nec appareret quis primo habuerit: tūc si vnus diceret pugnemus quis primo debeat deferre & vti talibus insignijs, nō debet audiri: quia nemo tenetur se submittere viribus fortunę in rebus certis. l. ij. ff. de cōditio. & demōstratio. Quia vt dicit Paris de Puteo, quęstio facti non est forte dirimenda.

Fuit aliās similis quęstio in hac ciuitate Heduēsi inter nobilem virum Guillielmū de Cluny, & honorabilē virū Antonium Charuot huius ciuitatis receptorē, qui cōtendebant inter se, eo quia dictus de Cluny dicebat ꝙ nō licebat alteri deferre duas claues aureas in cāpo azureo, cum essent arma illorum de Cluny. Ex parte cuius Charuot dicebatur ꝙ poterat illas in scuto quartelato portare cū armis sui patris, eo quia eius mater erat ex prosapia & cognatione de Cluny &c. Pluraq; alia hincinde allegabant: tandē venerabilis & sciētificus vir magister Ioannes Charuot, qui tūc erat cōsiliarius parlamēti Diuionensis, canonicus Heduensis, & præpositus nostrę dñę Heduen. subtilis & cautus dicit claues quę erāt in armis suis & sui fratris nō esse similes clauibus existētibus in armis illorū de Cluny: quoniā suę erāt perforatę, alię verò nō: ex quo erat differētia & dissimilitudo inter easdē. Tandē quia prædictus Guillielmus de Cluny fregerat vitrinas existētes in ecclesia sancti Pancratij, vbi erāt depicta arma dicti Charuot, fuit condēnatus ad illas reficiendū, & suis expēsis fuerunt refectę ꝑut prius erāt cū armis, in quibus sunt adhuc duę claues, sed si sint perforatę aut non, ignoro.

Nonus casus vltra casus positos per Paridē, est qn̄ essent duo eiusdē cognominis, cui cognomini ambo arma adaptari possent: ex quo idētitas cognominis inducit pręsumptionē agnatiōis. l. cum precum. C. de liberali causa. Ideo videtur ꝙ ipsi possint eadem arma deferre, vt. s̄. tactum est in xlj. conclusione.

QVadragesimanona cōclusio. Sicut arma & insignia recipiūt in se differētiā seu diminutionem, etiā licet proueniāt ex eadem domo & familia, puta per bordaturā, lineaturā, bendā, barram, lābētia, aut aliās huiusmodi, vt dictum est supra in xx. cōclusione: & latius inferius dicetur in lxxvj. cōclusione. Sic etiam similia arma, vt arma eiusdem nobilitatis, aut similia inter se ex paritate domus & familię, aut aliās, recipiunt excellentiā & augmentū decoris & honoris ex officio, aut dignitate deferētis talia arma, & sic ex personis ea gestātibus, vt supra dixi in xxxvj. cōclusione. ver. & dixi ꝙ multis modis cōtingit. Ita ꝙ plures ex aliquo, vt ex officio, dignitate, seu antiquitate, vel omnibus alijs modis quibus quis fit honoratior, & pręcellit aliū, sic & arma ex eisdē excellētiam recipiūt & augmētū honoris: vt si sint plures habētes similia & cōformia arma, tamē vni aliquid addi pōt in augmentū ex dignitate personę, seu officio, quod alteri nō liceret: puta si vnus sit simplex nobilis, qui in Frācia dicitur scutifer,

à scuto feredo: qui certa arma seu scutū armorum simpliciter deferat. Alter verò qui cōformia arma ex origine vel aliàs gerat, si efficiatur maior dignitate vel officio, vt inter plures fratres vnus sit imperator, pōt tymbrare arma sua triplici corona. Si verò rex armis suis licitē superaddere poterit tymbrum ex corona sua vltra tymbrū extraordinarium & voluntariū. Sola tamē corona super regalia insignia & arma posita nullā denotat & demōstrat aliarū regalium domorum, & à sanguine regio descēdentium differentiā vel diuersitatē: sed potius denotat & demōstrat illarum principiū & caput, & easdem eiusdē capitis fore & esse mēbra, vt in l. cum in diuersis. ibi, mihi autē videtur illum religiosum esse, vbi quod principale cōditū est, id est, eius caput &c. ff. de religiosis & sumptibus funerum. ita tenet. G. de Mōtserrat in trac. de successione regum. in ij. dubio, nume. xviij. Aut si sit dux, comes, vel marchio, tymbrum ex pyleo dignitatis suæ: vel Papa ex tiara. Cardinalis ex pyleo rubeo. Patriarcha ex cruce. Episcopus ex mitra & baculo pastorali, qui in vulgari crocea dicitur. Protonotarius ex pyleo nigro duplicato viridi colore, & oēs milites etiā si sint principes, vtuntur supra arma galea exornata cum quadam nota seu diuisa, quæ fit aut per signū alicuius animalis, aut aliàs extraordinariè & voluntariè, vt eis expedit: sic q̄ ex talibus tymbrantur arma existentium in dignitatibus: & istud est auctariū quoddā, quod & inuentū est, prout fortè corolarium olim apud Romanos. Solent tamē etiā aliqui propter ipsorum multiplicationē & augmentationē de gratia, honestate, & mera liberalitate signum aliquod vel differentiā aliquam in suis armis apponere, non ad hoc vt cōpelli valeant, vel ad hoc vt propter talem differentiam in armis appositā aliquid iuris alicui de agnatiōe vel familia illa acquiratur: sed potius vt ab alijs & singulis de illa agnatione dignoscatur & discernatur, quod licet, vt nomini prænomē additur, vt in l. vnica. C. de mutatione nōis. vt plenè per. G. de Montserrat titu. de successione regum. in ij. dubio, nume. xix. Ad minus ad hoc vt quis possit addere tymbrū ad arma sua, requiritur q̄ habeat aliquā dignitatem, vltra nobilitatem, aut q̄ saltem sit miles, hoc est eques auratus: &, vt cōmuniter videmus, in duellis & torneamētis nulli licitum est, nec solet quis tymbrare arma, nisi sit saltem eques militaris, vulgò Cheualier: & ita se habet vsus q̄ soli scutiferi nō solent tymbrare arma sua: & vt cōiter videmus tymbrum tale sumitur ex voluntate capientis: sed magis communiter sumitur ex aliqua parte quæ continetur in armis: puta imperator tymbrat galeam suā ex Aquila, Rex Frāciæ ex lilio: plures tamē diuersa animalia circūposuere. Nam recitat Gaguinus in sua chronica super Frācorum gestis, in vita regis Caroli sexti, q̄ accidit quodā die, vt Siluanectum Carolus venādi causa se cōtulerat, canum latratib⁹ excitatus in fugā ceruus, æneam torquem collo gerere visus est, quem venabulis aut ferro appeti rex prohibens, in casses & rhetia cōpellit, erat in torque latinis literis inscriptū: Hoc me Cæsar donauit. Ex eo tēpore Carolus ceruū alatum aureā coronam collo gestātem pro insigni habuit, & regijs insignibus (quæ lilijs aureis tribus constāt, vt sæpe dictum est) hinc atq; hinc cerui duo apponi consueuerunt: hæc ille. Saltem Carolus vij. Ludouicus xj. & Carolus viij. reges Frācorum scutū regium duobus ceruis lateraliter illud tenētibus circundatum, & etiā vela regia eodem modo ornata gestarunt, & meritò, cum ceruus Gallis regibus præsertim bona fortuna semper fuit, vt inquit G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem nōie Adelasiā. nu. ccccccccxciiij. cum duobus sequētibus. extra de testamētis. Ludouicus verò xij. Frācorum rex, scutum regium histricibus ab vtroq; latere ornabat, vel scuto histricē supponebat. Nam histrix animal est habens piunas aculeatas, & porcus pungens seu spinosus appellatur, vnde Calphurnius.

Venit & hirsuta spinosior histrice barba.

Franciscus verò rex nunc imperans ex salamādris duabus, & cōmuniter habentes in suis armis lilia tymbrāt ex lilijs quadratis, vt olim fiebat in armis ducū Burgundiæ.

Aut verò ornātur aliquo alio insigni, & tunc aut ordinario, puta in rege Frāciæ & alijs militibus ordinis sancti Michaelis, qui vulgò apud nos dicūtur Les cheualiers de lordre, qui gestāt torquē aureū circundātem eorū arma, in quo sunt coclearia, Coquilles Galicè, affixa: & in infima parte imago seu repræsentatio sancti Michaelis aurea est appēsa (quēquidem ordinem militarem in honorem Michaelis archāgeli protectoris regni sui rex Ludouicus xj. instituit & perpetuò fundauit.)

Milites verò ordinis velleris aurei à Philippo ij. duce Burgundiæ instituti, gestāt torquē aureum, in quo vellus aureum, hoc est aries lanam aureā ferēs, pendet: & dicitur apud nos la Thoison dor, vt publicè videri potest Diuione in capella ducum Burgundiæ.

In Anglia verò milites ordinis regis Angliæ zonam deferunt quā dicunt, la Iarretiere, & sic de alijs. Et talia insignia nō possunt deferri nisi ab illis qui descripti, recepti, & designati fuerint in illo ordine: & ex illis insignibus pl⁹ decorātur arma talium, maiorēq; laudem & excellētiam merētur. Et sic licet duo habeāt paria arma, vt dictum est, cui tamen talis præeminentia cōceditur, & sua arma modo prædicto exornata sunt, præferenda, & maiori honore extollenda erunt.

Aut verò extraordinario insigni seu ornatu arma illustrantur, vt cōmuniter fit in alijs nō habentibus talem ordinem, ex quo possunt ferre ornatum extraordinariū, qui tātum sunt cōstituti in magna dignitate, etiā vsq; ad clarissimatum, & tunc tales ornatus seu insignia fiunt ad volūtatem cuiusq;, vt iam prædixi, ex quibusdā varijs & diuersis signis quæ magis cōformātur, aut eorum armis seu dignitatibus & officijs. Nempe aliqui sibi assumunt arborē circundātem arma, alij laqueum amoris, alij angelos, quidam homines siluestres, aut puerulos nudos, aut alia signa, & hæc solum competere vidētur magnis nobilibus & in dignitate aut officio constitutis: ita q̄ si simplex scutifer deferat arma cum tymbro, videtur q̄ à milite aut ab alio habente dignitatem vltra simplicē nobilitatem prohiberi possit, aut ad eius requestā per superiorem prohiberi pōt, ne portet tymbrata, seu vt ferat tymbrum.

Sed si superior non habens iurisditionē in talem scutiferum deleret arma scutiferi sua autoritate, an daretur tali actio iniuriarum; vide suprà in conclusione. xxix.

* Aduerte tñ q̄ per hæc augmenta nō est dicendum, q̄ sint arma alterius speciei, nec q̄ differāt specie. Ita q̄ si simplex scutifer tāto tēpore quo fuerit scutifer portauerit sua arma sine tymbro: si postea ratione & ex causa dignitatis aut officij superuenientis tymbrauerit, nō propter hoc dicentur noua arma, ita q̄ in se differāt aliqua specie, ex quo nō est augmētum in parte substātiali, sed est tantū additio & qualitas circa accidentia, quæ non faciunt rem differre specie, vt est gl. notabilis in verbo, anno. in l. fi. §. quoties. ff. de publica-

ff.de publicanis.notat Bar.in l.ius ciuile.ff.de iusti.& iur. & Ang.in l.& an eadem.§.j.aliàs in prin.ff.de except.rei iudi.vbi dicit q differentia penes solã qualitatẽ nõ facit rẽ esse aliã,& dixi in præcedenti cõclu. versi.septimus casus. Dũmodo vera rei essentia nõ sit immutata,notat Bart.in l.j.col.iiij.versi.iij.ff.de actio.& oblig.facit quod habetur in c.cum Marthe.§.quæsiuisti.de celebratione mis.extra. vbi dicitur q accidentia possunt miraculosè & nõ aliter, mutare subiectũ. Ad prædicta facit bonus textus in l.pacta cõuenta.in principio.ff.de cõtrahen.empt. vbi dicitur q augmentum,vel diminutio circa accidẽtalia cõtractuũ nõ reponunt cõtractum in diuerso esse,nec per ea intelligitur ab eo in substãtialibus recessum:de quo etiã per Bar. & alios in l.in conuentionalibus.ff.de verbo.oligati.dum tangunt an si per cõtrahentes addatur stipulationi prætoriæ,vel stipulatio prętoria alteretur,desinat esse prætoria, vel conuẽtionalis.Et ex hoc infert Ang.in.d.l.& an eadẽ. §.j.ad quæstionem quæ fuit de facto.Nam productũ fuerat quoddã testamentum animo insinuãdi quod habebat adiectionem certarum qualitatũ: aduersarius autem recursum habuit ad protocollum,& fecit testamentũ punctualiter extrahi prout scriptum erat in protocollo, & quia scriptura reperiebatur diuersa ratione dictarũ qualitatum, dicebatur insinuatio nulla:quia nõ fuerat requisita,prout scriptura emanauerat.Contrarium dicit Angelus,q valuerit insinuatio,quia illa variatio circa illas solas qualitates non facit aliud esse,vel censeri testamentum,per illũ textum quẽ in simili allegat Speculator in titu.de iuramẽto calumniæ.§.sequitur.vers.quid si moueo.facit quod dicit Bar.in l.si fundus.§.si res.per illum tex.ff.de pign.Quòd additio qualitatis non extinguit hypothecam,facit quod dicit Bal.in l.fundi.ff.quibus modis vsussfru.amittatur.q mutata forma in accessorijs nõ perit substantia per illum textum.facit textus in l.iiij.§.modum.ff.de serui.titulo generali.vbi modus adiectus seruituti nõ facit desinire seruitutẽ:quod est intelligendum in qualitatibus accidẽtalibus non substãtialib⁹,vt sunt prædictæ in armis,scilicet tymbrum,littra,& zona,licet secus sit de qualitatibus substãtialibus,quæ sunt in ipsis armis,vt videmus in armis aliquorum principũ Franciæ ex prosapia regali qui habent tria lilia sicut rex: tamen quia habent qualitates substãtiales additas eorum armis vltra arma regis,vt in duce Borboniorum,qui pro armis vltra tria lilia habet bendam in medio scuti tendentem à parte dextra ad sinistrã.In duce Aurelianensi qui habet tria lambentia cum tribus lilijs:& sic de singulis.Et talia sunt arma distincta & diuersa speciе ab armis regis Frãciæ,licet omnia habeãt tria lilia aurea in scuto azureo:quoniã talia superuenientia reponunt prædicta arma in diuersa specie:& etiã idem dicendum est de alijs diminutionibus aut augmentis quæ fiunt in quibusdã armis ad cognoscendum quis sit primogenitus, & sic quisportet arma plana,qm̃ alij postea geniti ea gestare debẽt cũ aliquali distinctione,vt suprà pluriesdictum est.

Intellige etiã dũmodo ex adiectione qualitatis nõ mutetur forma primi actus,quoniam hoc casu adiectio non mutat id cui adijcitur:sec⁹ verò si fiat mutatio formæ,tũc reponit rem in diuersa specie,v per Inn.in c.j.de cõsecra. ecclesiæ vel altaris.dum dicit q si augeatur altare non desinit esse altare,nec perit cõsecratio.Et est ratio hui⁹ dicti: quiavbi mutatur forma,noua forma dat nouũ esse.l.Iulianus.§.si quis.ff.ad exhibendũ.sed vbi nõ mutatur,sed aliquid exterius additur: licet illa adiectio faciat differre in plus aut minus,ita q vna sit maior aut minor propter adiectionem,nõ tamẽ dicitur alia à prima:vt videmus de illo qui promisit dare scachũ matum cũ pedona, quòd põt dare cum pedona facta domina,vt tenet Bar.in l.senatorẽ. ff.senatoribus.& in l.seruis legatis.§.j.ff.de leg.iij.

Sequeretur ergo ex prędictis q si hæc adiectio nõ mutet substãtiã specie,sed sit eadẽ,quòd idem erit dicendũ de vna sicut de alia:& sic q sicut illud quod est principale, scilicet arma simplicia,competent omnibus de familia in qua sunt,etiã si sint tãtum scutiferi,quòd etiã adiectio oib⁹ cõpetat,cum sequatur naturã sui præexistẽtis seu eius cui accedit.l.etiã.vbi Bar.Bal.& doctores.C de iure dotium. l.quod in rerum. §.si quid potest.ff.de legatis.j.vbi idem iuris est in augmẽto dotis & rei legatę,quod & in ipsa dote,faciunt plura quæ ponit Albertus Brunus in tractatu de augmento.in v.conclusione principali. quod ibi ampliat in pluribus.

Sed tamen secus est hoc casu,vbi ista augmẽta nõ accedunt armis,tanq̃ illa contingentia,sed tanq̃ re & cõsensu separata,& nõ ipsi rei simpliciter de per se accedunt,sed in fauorẽ tãtũ personæ,qua extincta extinguitur & adiectio. Sicut in simili dicitur de castro cõcesso in quo non venit iurisditio personæ cohęrẽs,sed illa tantum quæ castro cohæret,vt dicit Bar.in l.si aliena.§.j.ff.de vsuca.& patet in l.si titio.§.fi.ff.de vsufr.& in l.interdũ.ff.de vsufr.accresc. & in l.iij.§.j.ff.quẽadmodũ vsusf.amittatur.vbi pars vsus fructus vacãs accrescit etiã illi vsufructuario qui portionẽ suam iudicialiter vel aliter amisit, & non proprietati,eo quia vsusfructus personæ debetur.

Hinc ex his concludo quòd si baro, comes, dux, aut rex,qui dignitatis ratiõe,vt dictum est,tymbrare possunt & littrare,decedat relictis pluribus filijs,si primogenitus habeat solus illã dignitatẽ,quæ ratione eius personæ tribuat illam adiectionem,puta quia baro solus,comes sol⁹ &c.poterit solus illã adiectionem deferre,& nõ alij (licet etiam habeant principale,scilicet arma domus & familiæ) possunt illa adiectione vti. Cum tantũ (vt prædictũ est) videatur esse data ratione dignitatis personæ.Et ita videtur tenere idem Albertus in dicta v.conclusione principali.in iiij.limitatione illius. Et hoc, quia illa dignitas non extinguitur cum persona,sed si esset dignitas quę extingueretur cũ persona,vt in milite, capitaneo, siue principali,siue præposito laborum,de quo proximè dicã,tũc extincta persona,licet principale,scilicet arma trãseant ad successores & filios,non tamẽ illa augmẽta,sed extinguũtur cum persona,& in hoc non sequuntur naturam præexistentis:quod est verum in his quæ fiunt aut fieri debẽt in vita,sed in his quæ fiunt in sepulturis illorum etiã filij aut parentes pro pompis funeralibus eorũ possunt gestare arma tymbrata & littrata,& eis zonã facere lugubrẽ in loco sepulturæ,quæ cõsueuit fieri existẽtibus in dignitate.

Sed videre restat,an oibus habẽtibus tantũ iurisditionẽ omnimodã,altam.s.mediam & infimam,nõ tamen honoratis seu cõstitutis in dignitate aut officio:in armis suis tymbra aut littra,seu in eorũ pompis funeralibus zonæ funebres fieri possint in loco sepulturæ,ad ponendũ arma eorum vbi habent omnimodam iurisditionem.In hac patria ducatus Burgundiæ antea pauci vsi sunt hac zona seu littra in põpis funeralib⁹.Sed à certo tẽpore citra domini terrarum habentes omnimodam iurisditionem vti volũt dicta zona circundãdo ecclesiam aut capellã,in qua inhumantur intus & foris zona nigro depicta,& super ea fiũt

& pinguntur eorum arma tymbrata & ornata: quod an fieri possit, aut ex eo solũ ꝙ iurisditionem habeant omnimodã, aut quòd requiratur quòd sint & fuerint in aliqua dignitate constituti, saltem militares equestres.

Nam cum de his nihil scriptum reperiatur in volumine nostrarum cõsuetudinum, ideo ad ius cõmune recurrẽdum est. Sed cum de iure pauca reperiãtur, ideo videretur dicendum ꝙ sit recurrendum ad cõsuetudines vicinarum puinciarũ, vt notatur per gl. magnã in. c. cõsuetudo. j. dis. quæ ad hoc allegat textũ in. c. super eo. extra de censibus.

Cũ ergo sit consuetudo expressa in aliquibus partibus & prouincijs Frãciæ (cui Burgundia subijcitur, cũ sit de feudo & paritate Franciæ) quòd etiã vasalli castellanorũ simplices dummodo habeãt iurisditionẽ supremã, sine aliqua dignitate, aut habeãt aliquod ius in ecclesia seu ex cõsuetudine vel ex antiqua fundatione, etiã inuitis castellanis possunt littram & tymbrum facere in eorum armis, vt habetur in cõsuetudinibus patrię Turonẽsis. ti. de iuribus castellanię, §. ij. Ideo videtur dicẽdum, ꝙ hæ pręeminẽtię seu prærogatiuę & facultates debentur nõ solum ratione dignitatis aut officij, verũm etiam ratione & ex causa altæ iustitię, cum iurisditio tribuat dignitatem, dictum est singulare Bal. in c. vnico. §. cęteri, quis dicatur dux, marchio, comes, in vsibus feudorum, & dixi infra in xj. parte, in septima consideratione.

Si ergo etiam in dictis locis possint tales facultates & præeminentiæ competere habẽtibus tãtummodo iurisditionem, & vasallis castellanorum: multò fortius competere poterunt vasallis principum habẽtibus iurisditionem altam: & si in illis locis, multò fortius in Burgundia, vbi dñi habentes altam iurisditionem habent etiã in multis iura regalia, quoniã percipiunt cõfiscatiões dãnatorum, vt in ti. des cõfiscations, articu. j. in libro cõsuetudinario ducatus Burgundiæ, Habẽt & ius bãnizandi, faciẽdi proclamata, tenẽdi forestas & flumina bannalia, quæ sunt de regalibus, & alia huiuscemodi plura eisdẽ sunt cõcessa: ergo à fortiori habent supradictas facultates & pręeminentias quæ nõ reperiuntur esse expressè reseruatę principi, & cũ solum fiant ex cõsuetudine, aut ex quadã laudabili obseruantia in ipsis pompis funeralibus principum, magnatũ, & aliorum dominorum: ideo dicendum est ꝙ nõ tantum sunt permisse, imo etiam vtiles & honestæ, & ꝗ̃plurimũ laudande, vt dixi inferius in ij. parte, in cõsideratione, vbi fit mentio de honoribus exhibẽdis in sepulturis & funeralibus mortuorũ, Et cum talia nõ reperiantur dominis habentibus altã iurisditionem prohibita, quare non videãtur illis permissa, cum quod non est prohibitũ permissum esse censetur. l. necnon. §. sed quod eis. ff. ex quibus causis maiores. in l. sciẽtiam. §. qui cũ. in gl. permittunt. ff. ad legẽ Aquil. notatur in l. certa forma, in gl. fi. C. de iure fisci. lib. x. & cui licet plus, licet & minus. c. cui licet. de regu. iur. in vj. & l. nõ debet, cui plus licet. ff. eodem. facit. l. j. §. j. ibi: & hi quibus nõ interdicitur testimoniũ, nec vlla lege à dicẽdo testimonio excusantur. ff. de testibus. & quod nõ mutatur, stat. tex. in l. sancimus. §. j. C. de testamẽtis. & l. pręcipimus. in fine. C. de appellationibus.

Maximè etiã cũ tales zonæ non sint de reseruatis principi, imo excõmuni vsu, qui in his multum attenditur, vt dixi, in multis locis principes & magnates in dignitate cõstituti nõ solent has zonas facere, verũ loco illarum cingũtur & ornantur ecclesiæ vbi sepeliuntur pãnis, aut laneis, aut sericis nigris intus & foris, Inferiores tamen à principibus qui non possunt cõmodẽ cingere ecclesias ex dictis pãnis, solent facere has zonas, seu littras ex pictura nigra vbi sepeliuntur dũmõ ibi habeãt iurisditionẽ oĩmodã, aut sint patroni & fundatores in illis. De ratiõe iurisditionis dixi, de iure verò patronatus patet, eo quia habet ius honorificũ & debetur ei honor: & si in vita (vt clarè probat Rochus de Curte in suo tractatu de iure patronatus. in verbo, honorificum.) ita etiam in morte & in sepultura, vt dixi infra in ij. parte, in v. consideratione.

Et cum aliàs fuissem interrogatus de quodam nobili huius patriæ, qui habebat altam iurisditionem in cãcello cuiusdam ecclesię parochialis, eo quia circũcirca dictum cãcellum & in ambitu illius iurisditionẽ habebat: ideo ex cõsequenti ecclesia quæ est in finibus suę iurisditionis existentis ex illa parte cãcelli erat etiam in sua iurisditione, argumẽto notatorũ in. c. si diligenti. & ibi Hosti. Panor. & Henricus Bohic, extra de foro cõpetenti. Quiquidẽ nobilis etiam erat in dignitate cõstitutus: quoniã erat Prępositus laborum vnius societatis cẽtum militum armatorũ, quẽ in vulgari dicunt Porteur denseigne dune bande, qui sunt in dignitate seu ordine clarissimatus, vt est textus in l. vnica. & ibi Lucas de Penna. C. de præpositis laborum. dixi eo casu ꝙ vti poterat in pompis funeralibus tali facultate, præeminentia & prærogatiua faciendi zonã in dicta ecclesia: cum notorium sit etiam ex generali cõsuetudine Francię, ꝙ capitanei belli (qui etiã tantum in dignitate clarissimatus essent) vtantur talibus iuribus & facultatibus: imo maiori, cum ante se deferre faciãt & galeã & vexilla militaria quibus vtebantur in exercitu. Idẽ ergo erit dicẽdum de dictis præpositis laborum, cum sint eiusdem dignitatis. Et crederem ꝙ tales præpositi laborum etiam possent in eorum pompis funeralibus deferri facere vexillum, cum sit apud nos officium seu dignitas, quæ non cõceditur ab ipso capitaneo, sed à principe. De galea autem quod ante se deferri possit, etiã si nõ esset eques aurat⁹, nõ dubito. Militibus autẽ equestribus ante eorum corpora in pompis funebribus deferuntur & galea, tunica militaris, ensis, calcaria, manicæ, les ganteletz, & cætera huiusmodi, dicam. j. in dicta secunda parte, cũ tales habeãt dignitatem, vt habetur in l. j. & ibi notatur. C. de equestri dignitate. libro. xij.

Et aduerte ꝙ littra & zona idem sunt, sed zona non cingitur nec clauditur ab omni parte, littra vero sic: & hãc differentiam accepi à nonnullis nobilibus patriæ Turonensis, qui his maximè vtuntur.

QVinquagesima conclusio. Insignia seu vexilla alicuius societatis, seu exercitus, habentis capitaneum vel magistrũ debẽt remanere penes illũ, Bar. in d. tractatu de armis, allegat pro hoc textum in simili in l. peculiũ. §. j. ff. de legatis ij. sed melius facit tex. in ratione sui in c. dilecta. de excessibus prælatorum. extra. vbi apud illũ qui est caput, sigillũ remanere debet. Et facit pro hac parte ratio inconuincibilis: quia ex quo ille est maior, debent remanere insignia apud eum, argumento l. si. ff. de fide instrumẽtorum. facit. l. si quæ sunt cautiones. ff. familiæ erciscundæ.

Et si sint plures magistri, seu capitanei, aut dñi alicuius societatis, insignia illus trãseunt & deueniũt in illũ qui est magister maioris quãtitatis sociorũ. l. actione. §. Labeo. in fi. ff. pro socio. & d. l. si quæ sunt cautiões. in prin. ff. famil. erciscundæ. & minor pars maiori cedit. argumẽto. l. in rẽ. §. itẽ quęcunq;. ff. de rei ven. l. queritur. ff. de statu homi. & dicit

dicit tex.in c.quę cõtra.in fi.viij.di.ꝙ in potestatibus societatis humanę,maior ptās minori ab obediẽdũ pręponitur,& maior numer⁹ trãscẽdit minorẽ.notat gl.in verbo, sñiam.in auē.vt iudices nõ expectẽt &c.§.j.collatione ix.

Si verò sit societas vbi oẽs sunt æquales, nec vnus sit maior altero,tunc sorte dirimendũ est apud quẽ insignia illius societatis remanebũt,dicta l.si quæ sunt cautiões.§.j.vnde queri posset,an sors sit permissa: sed de hac materia me remitto ad Bald.& do.meũ Iasonẽ in l.fi.C.cõmunia de legatis.cum non sit præsentis speculationis.

Si autẽ in totum sit finita societas alicuius negotiationis,si vnus solus negotiator illius societatis remaneat, debet remanere apud eũ signũ illius societatis. Primò, quia aliorũ nõ interest,etiã ꝗuis sit dissoluta societas,tamẽ negotiatio remanet penes illũ.Ergo iniquũ esset quòd signũ quod erat accessorium negotiationi,dissoluatur & separetur ab eo: argumẽto l.possessionum.C. cõia vtriusq; iud. & vide Bald.in l.j.versi.item quero.C.pro socio.

Qvinquagesimaprima cõclusio. Vbi sunt aliqua signa vnius artificij in quibus principaliter operatur & attẽditur qualitas loci ex beneficio seu priuilegio, apud illũ remanebunt insignia seu signa apud quẽ remanet locus siue ex beneficio,seu ex priuilegio,siue iure proprietatis,siue iure cõditionis,siue in mala fide ibi remaneret toto tẽpore vitę quo ibi remanebit; ita ꝙ ibi illo signo vti prohiberi non põt,quod videtur eidẽ cõpetere, sicut in cæteris iuribus realibus quæ adhærẽt rei,argumẽto l.oïa constituti.§.fi.ff.de serui.rusti.prædiorum.l.ij.§.fi.&.l.seq.ff.si seruitus vẽdicetur.l.vsusfructus.& l.seq.ff. quẽadmodũ seruitus amittatur.Ponit exemplum Bart.in quodã castro,cuius nomẽ est Fabrianũ,vbi artificiũ faciẽdi chartas viget principaliter, ibiq; sunt ędificia multa deputata ad hoc,& ex quibusdã ædificijs meliores chartę veniũt:quia,vt dicit Plinius,spectatur in chartis tenuitas,dẽsitas,cãdor,leuor hoc est leuitas,cõplanatio,seu tersitudo.

Qvinquagesimasecunda cõclusio.Si ratione alicuius officij debeatur aliqua signa seu insignia alicui,si eidem cõducatur officiũ tanto tẽpore quo durabit cõductio officij,tãto tempore durabunt et remanebũt apud illum insignia illius officij: argumẽto.l. sed addes.§. illud.ff.locati.Exemplum do in officio maioris Sinemuri in Auxeto.Nã apud eos cõducitur,& cũ sint ibi insignia illius officij,quæ seruiunt cõmunitati,seu vniuersitati illius loci,tanto tempore quo conducitur maioritas,tanto tempore remanẽt apud eum illa insignia quæ cõpetunt ratione dicti officij maioritatis, scilicet insignia, seu signa quibus signantur & marcantur mensuræ tam vinorum, ꝙ bladorum,& alia huiusmodi.

Et istud facit ad omnia officia temporalia habentia ratiõe officij quędam insignia: pone sigilla,vestem, cappã, seu mãtellũ,aut caputium,massam quæ deseruiũt officio, quia durãte officio remanebunt apud tales officiarios,& finito illo transeunt ad successores officiarios,siue habeãt ex concessione principis,siue ex electione siue ex conductione,siue aliàs quouismodo.

Qvinquagesimatertia cõclusio.Quædam verò sunt insignia artificij in quo principaliter bonitas artificij operatur,& isto casu si stant plures in vna statione illius artificij,omnes possunt vti illo signo quasi magister principalis illius stationis approbet illa opera, vt in authẽtico.de tabellionibus.§.nos autem.& ibi notatur in gl.in verbo,ipsis per se,collatio,quarta.Bar.in dicto tractatu exẽplificat in signis quæ apponũtur in spatis,gladijs,& alijs operibus metallorũ.In argẽto tñ & auro duo signa,seu marce cõiter apponuntur,saltẽ apponi deberẽt: vnũ quod esse debet cõe omniũ ad denotãdum & demonstrãdum oibus,quòd opus est argẽtum,vel aureũ. Alterũ verò signũ illi⁹ operatoris seu artificis,ad designãdũ quòd opus est factũ à tali artifice,inter quos vt plurimũ lata est differẽtia,vt dicit textus in l.inter artifices lõga differẽtia est,& ingenij,& naturæ,et doctrinę,& institutiõs.ff.de solutionibus.Facit,quia sępe opera vnius plus valet,ꝙ alterius,vt in.§.nam & ita.insti.de societate.

Qvinquagesimaquarta conclusio. Si sint plures in vna statiõe vtẽtes vno signo,si separẽtur,remanebit signũ penes magistrũ illius statiõis,vel illũ qui principalis & maior erat inter eos,argumẽto l.fi.ff.de fide instrumentorũ.quod intellige verũ qñ est disparitas inter eos,ita ꝙ vnus est maior alijs.Secus si sint æquales, quia tunc sorte dirimẽdum esset,apud quem remanere debeat. d.l.si quæ sunt cautiones.ff.familiæ ercifcundæ.

Hæc autem maioritas consideratur ex multis,vt quia pater cũ filijs,vel quia frater antiquior cũ iunioribus, vel quia vnus erat prĩo solus qui vocauit alios secũ in illa societate,vel alijs pluribus modis quibus põt arbitrari ista maioritas seu superioritas inter plures,de quibus in.d.l.fi.

Qvinquagesimaquinta conclusio. Arma depicta in muro probãt murũ esse illius,saltẽ ꝑ illa parte vbi sunt sua arma depicta.l.qui liberalitate.& ibi Bar.in fi.ff.de ope.publicis.Et ibi dicit Bar.nota cõtra illos qui abradunt arma alicuius.& ita dicit Boerius in consilio suo incipiente,duo habent parietem communem.po sito post commentaria cõsuetudinum septene Bituricẽ.

Et videtur arma aliquo mõ ꝓbare iurisditionẽ et dñiũ, qm̃ etiã vt videm⁹,mẽsurę locorũ debẽt signari armis dñorũ.l.ij.C.de frumẽto Alexãdrino.li.xj.Licet olim signabãtur noïbus dñorũ,hodie verò armis. Cũ arma sint addimenta ad recognitionẽ agnationũ,dominorũ,& nobiliũ, vt añ dixi in xx.cõclusiõe.circa fi.Et vt cõiter obseruatur in rebus in quib⁹ quis habet autoritatẽ facit nomẽ suũ scribi et apponi,vt dicit Iaco.Rebuffi in d.l.ij.vt in monumẽtis,in eccl'ijs,capellis,ædificijs,& palatijs,loco quorũ nominũ hodie apponũtur per nobiles arma,vt dicitur hic,& etiã per Guid.Papę q.sua xlix.& Bal.in tit.qualiter feudũ alienari possit.circa finẽ principij.ex quibus cõstat,ꝙ probari possit in hoc & dominiũ,et iurisditio per appositionẽ armorũ in locis publicis.Sed vsus se habet vbi plebei & ignobiles apponũt nomẽ,nobiles & dñi apponũt arma sua.Sed an tales inscriptiones probẽt,videatur amplè per gl.in verbo,patris.& ibi doc.extra de iureiur.Felin.in c.cũ cãm.col.iij.ad finẽ.de proba.Ang.& Iason in §.pœnales.col.iij.insti.de actio.Bar.in l.monumẽtorũ.C.de religiosis.vbi tenet ꝙ sic,quãdo cõtinet quid possibile.facit gl.singularis in verbo,scribebat.in c.pulsatus.iij.q.vij.& in c.sanè.ij.in gl.dicticius,xxiiij.q.ij.& de imagine impressa in nummo,vide hic ante in xxxv.conclusione.

Qvinquagesimasexta cõclusio. Perstringẽdo paucis materiã armorũ circa maioritatẽ,dignitatẽ,seu excellẽtiã ipsorũ est,ꝙ ĩ vnoquoq; principatu et potẽtatu seu regno sunt arma principis certa et determïata,ꝗ sunt illi data et attributa ĩ signũ pręeminẽtię,dignitatis,et autoritatis,et quę nemo ali⁹ illo mõ quo portat ille princeps gestare põt nec debet: vt in regno Frãciæ sunt tria lilia aurea in cãpo azureo,ꝗ sunt arma regis Frãcię cœlit⁹ de

missa, vt dixi supra in xv. conclusione. & dicam infra.

Et habẽtes arma sua quę magis illis approximãtur, & aliquid habent ex illis lilijs, dicuntur esse digniores, & habere arma digniora. Istud probatur argumẽto textus in c. perlectis. xxv. dis. & per gl. in verbo, altiori. in §. aliã verò. institu. de bonorum possessionibus, per quã gl. probatur ꝙ maior est & altior alijs qui proximior est domino, & magis stat prope dominum. facit tex in l. j. ibi: pœna enim sacrilegij similis erit, si his honorificẽtia non deferatur, qui contingere nostrã purpuram digni sunt æstimati. Et ibi nota. in gl. fi. ꝙ quẽ princeps honorat, ab omnibus est honorãdus. quæ pro hoc allegat multos textus. C. de domesticis. lib xij. Itẽ ad prædicta facit tex. in l. vnica. C. de prępositis laborum. C. eo. lib. vbi dicit: Nã & immunitate digni sunt, quos nostri lateris comitatus illustrat.

Cum ergo arma alicuius magis approximãtur seu assimilãtur armis principis, dicitur ille esse maior in armis, et digniora habere arma.

Sicut videmus in domo de Borbonio, quæ habet tria lilia aurea in cãpo azureo: sed ad denotandum ꝙ est principe seu rege nostro minor & inferior, habet cũ illis bẽdã rubeam tendẽtem à dextra ad sinistram.

Sed vnde hoc ꝙ habet talia arma cum descenderit ex rege Francię, scilicet. S. Ludouico, à quo descendit Robertus eius fili⁹, comes Claromõtẽ, et ab ipo Roberto Ludouicus de borbonio primus dux Borbonij. A quo quidẽ Ludouico descẽderunt Petrus secundus dux Borbonij et Ioannes comes, de la Marche, & ab illo Ioanne descendit Ioannes de Borbonio etiam comes dicti loci, à quo descẽdit Ludouicus comes Vindocinẽsis, qui portat arma de Borbonio cum aliqua distinctione: quia in benda sunt tres leones argentei, qui sunt tantummodo positi, ad denotãdum ꝙ nõ sunt primarij, seu principales de dicta domo Borbonia: sed iam sunt descẽdẽtes, & filij secundogeniti, quia secundogenitus nõ portat arma plana, seu integra domus principalis à qua descendit, vt dixi s̃. in xx. conclusione.

Sic etiam ex Ioanne rege Franciæ descẽdit Philippus tertius eius filius, qui fuit rex, & ex eo ortus est Ludouic⁹ comes Eboraceñ. ex quo descẽdit Philippus rex Nauarræ, ratione cuius originis reges Nauarræ portant in parte scuti suorum armorum lilia cum benda argentea tendente à sinistra ad dextram.

Similiter ex prædicto Philippo descendit Carolus comes Alenconiẽ. & ex isto Carolus, & alij vsq; nunc, ratione quorum quia sunt de prosapia, & sanguine regali portabant tria lilia aurea, in campo azureo circũdata seu bordata vna bordatura rubea seminata ex besanis argenteis.

Eodem modo ex ipso Ioãne rege Frãciæ descẽderunt duces Aurelianeñ, ex quo portabãt pro armis tria lilia aurea in campo azureo habẽtia desuper tria lãbentia argentea, troys lambeaulx dargent, in vulgari.

Et quia ex domo Aurelianensi orti sunt comites Angolismenses, ideo arma illa portant cum ista distinctione seu additione: scilicet quia cum lambentibus habent tria crescentia rubea, hoc est, troys cressans de gueulle aux lambeaux. de quibus meminit amplè Guillelm⁹ de Mõtserrat in tractatu suo de successiõe regũ. i secũdo dubio. nu. xvj.

Sic dicendum est de comite Niuernensi, qui pro armis etiã vtitur tribus lilijs aureis in cãpo azureo, cum bordatura composita ex auro & rubeo, & quæ participiat de vtroq;, & tantum de vno ꝙtum de altero.

Pariter in comite Dunẽsi, qui etiam in campo azureo habet tria lilia aurea pro armis: sed cum banda composita partim ex argento, & partim ex colore rubeo tendente à dextra ad sinistram.

Plures sunt alij principes qui in suis armis apponunt lilia tanq; existẽtes de sanguine & progenie regali: vt fuerunt duces Burgundiæ descẽdentes ex Philippo le hardy, hoc est, audacis cognomine, duce Burgũdiæ, filio præfati Ioãnis regis Frãciæ. Item duces Bituriceñ. Andegaueñ. & Nemortij. Item comes Artesij. Nec alij talia arma portãt nec portare debent, nisi sint ex prosapia regali, & descenderint aliquo modo ex progenie regali.

Aduerte tamen ꝙ oẽs domus à stirpe regia masculina descẽdẽtes signatæ & differẽtias, characteres, & accidẽtia cõtinẽtes in armis suis, vt s̃. visum est, cũ eis differãt, sunt separatæ: quia cũ in armis sit quedã differentia siue signũ, per quam, seu quod cognoscitur & dignoscitur ab armis vnius ab armis alteri⁹: ideo denotat separationẽ & diuersitatẽ, vt in l. quod si neq;. in §. materia. ibi, quas emptor signasset. ff. de periculo & cõmo. rei vẽditę. & illud signũ demonstrat aliquid præter id quod in se est, scilicet domũ in quib⁹ apponit, & dicitur quoddã accidẽs, quod per se nõ stat, vt in l. pacta cõuẽta. ff. de cõtrah. emp. & in l. Valerianus. ff. de pretor. stipula. & in d. §. materia. cũ igitur differãt sunt separata, vt in c. susceptũ. in fi. de rescri. li. vj. & in l. fi. ff. de calũniato. & plenè de materia per. G. de Mõtserrat, in tracta. de successiõe regũ, in secũdo dubio. nu. xvij.

Reperio tñ, ꝙ dñi de Turnone de Delphinatu, licet nõ sint principes, nec de principib⁹ Frãciæ portãt & habent arma bipertita, & in media parte cãpi à parte dextra habent leonẽ radentẽ que sunt arma Troiæ: in altera verò parte sunt lilia seminata, quæ sunt arma Franciæ, vt refert Io. le maire in Illustratiõibus Gallię li. iij. c. incipiẽte. touchãt la cite de Troię. Ex quo cõstat eos esse ortos à nobili, & antiqua progenie, scilicet à Troianis, vt ibidem dicitur & describitur, etiã præsumendum est ꝙ dicta lilia à regibus Franciæ eis concessa fuere: quod an fieri possit supra videre potes in xliij. conclusione.

Similiter Florentini habẽt ꝓ armis & insignibus suis vnũ liliũ, quę arma (vt legi) habẽt ab anno dñi millesimo ducẽtesimo lxv. & eisdẽ tũc donati sunt à Carolo, tũc comite Andegauẽsi, Prouincię, & Cenomani, fratrẽ diui Ludouici Frãcorũ regis, tũ quia benignè recept⁹ in eorũ ciuitate, tũ quia sibi fauerẽt, dũ iter faceret vnã cũ exercitu copioso ad Siciliã, causa dicti regni adipiscẽdi, quod sibi donauerat Vrbanus quartus papa: quia detinebatur à Naufredo hoste & persecutore ecclesiæ Romanæ. Florentiam tamen denominauit (vt legi) Carolus magnus Francorum rex à liliorum floribus Frãcorum insignibus.

QVinquagesima septima cõclusio. Excellẽtia armorũ etiã denotatur & designatur ex cõcessiõe principis primęua rõne officij, aut dignitatis, de quo s̃. in xxvj. cõclusiõe. vt fuit in Carolo magno qui constituit, creauit & ordinauit xij. pares Frãcię, & vnicuiq; dedit & attribuit arma ꝓpria, rõne paritatis, vt in paribus viris ecclꝑiasticis, quibus cõcessit vt in armis eorũ vterẽtur lilijs aureis. Maximè quinq; paribus ecclꝑiasticis habẽtib⁹ cãpũ armorũ eorũdẽ azureũ, cui adaptari pñt lilia aurea: sed quia cãpus armorũ epi Beluaceñ. vnus ex sex paribus ecclesiasticis est aureus, in quo nõ possunt adaptari lilia aurea, ne sit metallũ supra metallũ, aliàs falsificarentur arma eiusdem, ideo nõ habet aliqua lilia, prout archiepiscopus Rhemensis, & cæteri alij episcopi pares Franciæ.

Cæteris

Cæteris verò paribus Franciæ.ſ.ſex laicis dedit & cōceſſit ipſe Carolus magnus arma etiam diſtincta & ſeparata, vt tandem cognoſcerentur, & diſtinguerentur inter eos ratione paritatis.

QVinquageſimaoctaua concluſio. Primò enim duci Burgundiæ (cui nomen Sanxon erat) dedit pro armis ſuis in campo azureo vnā cotiſſam auri ex tribus petijs, ſeu partibus ſeparatis & diuiſis cum vna bordatura ex rubeo, quæ in vulgari noſtro dicūtur, à vne cotiſſe dor a troys pieces borde de gueulle, vt aſſerunt nōnulli. Et hæc prædicta arma ſemper ſoliti fuerunt portare duces Burgundiæ, artione ducatus Burgundiæ exiſtentis de paritate. Imo qui in ipſo ducatu vtuntur prædictis armis præſumuntur, & vt audeam dicere, dicuntur eſſe proſapia ducum Burgundiæ, ſicut eſt videre in illis de Monteacuto, qui talia arma habebāt, cū aliquali tamē diſtinctiōe.

Nonnulli tamē aliàs mihi retulerūt, quòd iſta bordatura (vt ita loquar) non debet apponi in armis principalibus ducis Burgundiæ, eo quia bordatura eſt quædam diminutio ab armis principalibus. Et ideo cū nulla alia reperiantur apud nos ſimilia, quæ ſint principalia alicuius principatus, videtur ꝙ talis bordatura ſeu circūpoſitio ex colore rubeo non debeat in eiſdē armis apponi: ſed quòd fuit quædā additio in armis alicuius deſcendentis è domo ducū Burgundiæ, ad denotādum differentiā inter principalia arma domus ducis Burgundiæ quæ debent eſſe plana, & deſcendentis, puta ſecundogeniti.

Sed quicquid ſit ego credo, ꝙ arma ducis Burgundiæ, quæ habuit & habebat Sanxon dux Burgūdiæ tempore ipſius Caroli magni Frāciæ regis, erat cotiſſa ſex petiarū ex auro & azureo æqualiter partito in campo rubeo. Et iſtud mihi magis videtur conſonare veritati.

Et iſta arma ſunt & cōpetunt duci Burgundiæ, nō ratione originis, ſed ratione paritatis, ſeu dignitatis, cum ſit primus par Frāciæ, & parium decanus. Et ideo videretur, ꝙ deſcendētes ex eis nō deberēt vti talibus armis, ſaltem niſi primogenitus ducis, ſi ſic eſſet ꝙ eſſent donata ratiōe dignitatis paritatis. Sed potius videtur dicēdum, ꝙ ſint arma patriæ ſeu principatus Burgundiæ, & ꝙ principes Burgūdiæ, etiā ante tēpora Caroli magni talia arma portabant, & iſtud credo verius.

Nos verò Hedui habemus nunc & à tēpore ducū Burgundiæ in armis noſtræ ciuitatis Heduēſis pro capite ſcutum ſeu arma ducatus Burgundię, ad denotandū nos Heduos velle eſſe ſubditos principi, & illi ſubijci & obedire. Cum in ſignum ſuperioritatis ſint ſuperpoſita arma principis, prout ſuprà dixi in concluſione xxv. quæ incipit, licet vaſallus habeat arma &c. Et pro parte inferiori habemus leonem rubeum in campo aureo.

Audiui tamē à maioribus noſtris, ꝙ aliàs Hedui vtebātur pro armis ciuitatis, capitibus aprorum nigris in cāpo aureo: & hoc ante tēpora Philippi le hardi ducis Burgūdiæ. Licet tamē ante aduentum Chriſti vterentur alijs armis, vt ſtatim dicam.

Nam eo tēpore quo ciuitas Heduorū erat principalis ciuitas & caput Celtarū, & quo Druides regnabāt, & ipſi Hedui principatū ferè totiꝰ Galliæ obtinebāt, in capite armorū eorundē ipſi Hedui habebāt duo capita leonū aurea, in cāpo azureo, & in inferiori parte habebant in cāpo rubeo tres angues argēteos in modū triū anulorū, ſeu circulorū inter ſe colligatos & reuolutos, habētes & ponētes in ore eorum caudas cū tali rotōditate, ꝙ erant in gyrum, ſeu in figuram orbis, prout ſequitur.

Antiqua Heduorum inſignia.

Cleonarum fauciumq́ʒ, ac ſerpentum diſticha apoſtrophe

Nos Drius Herculeo finxit pro pignore vinctas,
Hedua vincta ſtetit, vincla ſoluta ruit.

Fuerunt & tūc temporis multi ex Heduorū cōfœderatis, qui anguibus vtebātur. Maximè Bibractēſes (qui erāt ex vrbe Bibractæ, quæ erat vrbs Heduorū & de clientelis eorū) & habebāt in campo azureo duos angues argēteos in medio ſimul colligatos, & viperinis orbibꝰ ſe implicātes in modū laquei amoris, dung lacz damours gallicè, & capita eorum eleuata quaſi ſimul colligata curuantia à capite vſqʒ ad colligationē, & à colligatione media vſqʒ ad finem campi partis inferioris caudas longas, tenues pendentes, & in fine retortas, & in medio campi à quolibet latere prædictorum duorum anguium, duo capita aurea Leonum, vt infra patet.

Inſignia Bibracteorum.

Inſignis huius ad Heduos diſticha Apoſtrophe.

Anguſtuduneis cognatos anguibus angues,
Cerne bibracteam dum liquet eſſe fidem.

Druides verò Heduorū, qui tunc habitabant in quodā loco, hodiernis tēporibus mōs Druidū dictus, diſtās à noſtra ciuitate Heduēſi per vnū milliare, vbi adhuc reſtās

vestigia loci habitationis eorū: de quo latius infra dicam in vltima parte, in xvij. & lix. considerationibus. vtebantur pro eorum armis anguibus in campo azureo. habebant enim in parte superiori ramum visci quercinei. vng rameaul de guyg de chasne, & in parte inferiori vnum cumulum paruorum anguium, seu serpentiū argenteorum, quasi tunc nascentium, qui vulgò dicitur couhée de serpens dargent, vt hac forma, seu pictura demonstratur.

Augustudunensium Druidum insignia.

Anguium & visci ad eosdem apostrophe disticha.
Querimur in omnes Druidis insignia casus.
Anguinum visco religione subest.

Alexienses etiam tunc habebant arma seu insignia, in quibus erat bos aureus in campo viridi, exiens de nube argentea.

Alexiensium insignia.

Effigiati bouis apostrophe disticha.
Deis pater ista suo posuit monumenta popello.
Cui statui sedes nomina cuiq; modos.

Sed non mihi videtur habere apparentiā veritatis prædicta arma Alexiēsiū. Cum Hercules Lybicus qui Alexiā construxit, pro insigni & armis vtebatur leone magno rubeo radēte & coronato, vt refert Io. le maire in Illustrationibus Galliæ libro j. c. xj. in fine. post Io. Annium in v. ij. libro cōmētariorū ad Berosum. Vel potius dicerem q̃ Alexienses etiam serpentibus sicut Hedui, & Bribractenses in armis eorū vti solebant, cum Hercules dictus sit anguifer, serpentarius, anguitenens, siue ophiuchus.

Insequēdo verò modū Heduorū, & tanq̃ ciuis & alūnus huiusce ciuitatis, balliuatus, & diœcesis Heduensis, pro armis habeo leonē, & eo in eisdē vtor: sed diuersimodè. Q̃m leo in armis nostrę ciuitatis est rubeus in cāpo aureo, vt supra proximè dixi: ego verò eū bipartitū habeo: scilicet in parte superiori aureum in campo azureo, & in parte inferiori ꝓ alia media parte, azureū in cāpo aureo, habentē per mediū vnū filetū argentū, & in dicta parte superiori rapientē seu radentē super mola molendinaria argentea, & super illa cum rapacitate transeuntem.

Et nō mirum si leonem assumpsi in armis, cum tanq̃ Heduus insequor naturā Heduēsiū, qui habent tertiā leonis faciē pro horoscopo suo, quę est martis: sed leo solis totus est domus, & sol ascendens significat q̃ leonibus delectatur, eosq̃ pingūt in vexillis, tesseris, peristromatibus auleis, & id genus, vt iam dixi in commentarijs nostris super procœmio cōsuetudinum ducatus Burgundię, in glos. messire Ferry de Clugny. vbi cœlestes influxus siderū ciuitatis Heduensis describuntur.

Prosequendo tamen principale nostrum intentum post arma ducatus seu ducis Burgūdię sunt arma ducatus Normandię, quę sunt in campo rubeo duo leopardi aurei, & est secundus dux in regno par Franciæ, secundùm institutionem regis Caroli magni.

Et maior videtur in Normandia qui habet leopardū pro armis suis in campo rubeo, cum aliqua tamen distinctione, puta aliquo addito, vel diminuto. Si tamen aliquis filius regis Franciæ haberet nunc ducatum Normandiæ pro appanagio, pro armis vteretur principaliter, & in parte dextra in quartelagio, seu quadripartito superiori & inferiori à sinistris Lilijs aureis, cum aliqua differentia à corona regia, & in parte sinistra superiori & dextra inferiori ratiōe dignitatis & officij (quia par Franciæ) vteretur armis ipsius ducatus, scilicet duobus leopardis aureis, aut vno tātum, cum aliquali discrepātia, vt dictum est supra, aut per Bordaturā, bēdā, aut aliàs, vt infra dicetur. Et quomodo talia arma accrescant filijs regū Franciæ cū dignitatibus, vide Guillelmū de Montserrat in suo tractatu in successione Regum, quęstione secunda. ibi, & descendēdo ad aliā partē hmōi dubij, an arma eidē Frācisco accrescant.

Post istum ducatum etiam est alius ducatus (cuius dux erat de paribus Franciæ in ordine tertius) qui dicitur ducatus Aquitaniæ, & habet pro armis suis in campo rubeo leopardum aureum, de quo dicendum est, vt de pręcedēti.

Item similiter dicendum est, de tribus comitibus secularibus paribus Frāciæ, videlicet de de comite Flādrię, qui habet in campo aureo leonem nigrum.

Et de comite Campaniæ, qui habet in campo azureo potenciam contra potenciam auream, potence contra potence dor gallicè, cum benda argentea.

Item & de comite Tholosano qui habet in campo rubeo vnam crucem auream, & supra illam aliam crucem rubeam.

Ex pretactis infertur, q̃ habentes aliquid de dictis armis in patria, post arma principis illa sunt principaliora, & ipsi dicuntur excellentiores & digniores: & sic consequenter secundùm q̃ approximantur maioribus, maiores reputantur per gloss. notabilem in dicto §. aliam. in stitu. de bonorum possessionibus. & magis honorari & priuilegiari debent, vt in dicta l. vnica. C. de pręposítis laborum. libro. xij.

Sunt

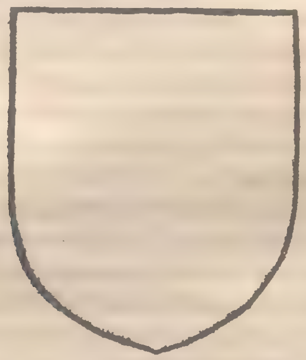
Sunt & fuerunt plures alij principes in Gallia habentes alia arma antiqua ratione & ex cauſa antiquitatis corũ domus & familiæ, vt ſunt illi de Fuxo, qui dicebantur comites Fuxi, de foyes gallicè, & habebãt pro armis ſuis in ſcuto quartelato, ſeu quadripartito in prĩa parte ſuperiori & vltia inferiori ex auro duas vaccas rubeas itinerãtes, ſeu trãſeũtes, & in alijs duab' partib' palos aureos & rubeos.

Et ſic nobiles qui in dicto comitatu vtuntur pro armis ſuis, aut vaccis rubeis, aut palis prędicti coloris magis approximari, ſeu attinere videntur domui illius principis ꝙ alij, & ſic maiores cenſendi ſunt.

Etiã comes Arminiaci ſcutum quartelatũ argento & rubeo pro armis geſtare ſolebat, cuius ſcuti prima pars ſuperior & vltima inferior erant argẽteæ cum duobus leonibus azureis. Alię autem duę partes ſcuti erant rubeę, cũ duobus leopardis leonatis. Ex quo qui adhuc illis, aut aliqua parte contenta in illis vtuntur, maiores & honoratiores alijs in illo loco eſſe dicuntur.

Sic etiã in ducatu Mediolanenſi vera & antiqua arma ipſius ſunt ſerpens, ſeu coluber azureus in campo aureo tenens in ore puerũ nudũ rubei coloris. Et qui ibi illo colubro vtũtur in armis, de primoribus illius ducatus, & de familia ducum ortũ habere dicuntur, vt ſunt vicecomites.

QVinquageſimanona concluſio. Arma ſeu inſignia quandoq; fiunt, pingũtur, aut figurantur in ſcutis, nonnunq; in clypeis, interdum in parmis, quãdoq; verò in teſſeris, aut alijs. Sed fiunt ſcuta diuerſis modis, aliquando in forma trigonali, triquetra, ſeu triangulari, quæ tribus lineis conſtare videtur, vt fiunt magis communiter apud nos hoc modo.

Licet videatur quòd ſcuta fieri debeant in forma rotũda ad modum ſcutellæ, quæ fit rotunda & concaua, vnde videmus, quòd moneta aurea quę eſt rotunda, in qua imprimuntur arma principis dicitur & vocatur in vulgari noſtro ſcutum, quia eſt rotũdum: & olim arma (vt videre eſt) nullibi fiebant niſi prius facta rotunditate in qua intrò pingebantur, & ſcuta armigerorũ quibus ſe defendũt fiebant antiquitus, & adhuc vtplurimum fiunt rotunda, ideo in gallico dicuntur rondelles, & ſic fiunt orbiculata.

Quandoq; verò fiunt non rotunda, ſed ex vtroq; latere reciſa, ita quòd nullus angulus videri poteſt, & ſummũ infimumq; eius latus medio pateat, & dicitur ancile.

Alij deſcribunt aliter ancilia ſcuta, & dicuntur ſecundum eos quæ oras .i. extremitates habẽt in ſimilitudinem labiorum, ſeu cubiti in quo eſt decens flexura, ſeu curuatura brachij. Fertur regnante Numa Pompilio breue ſcutum de cœlo lapſum, quod peſtilentiæ remedium fuit, qua ciuitas laborabat tunc: de quo Ouidius libro iiij. Faſtorum.

Ecce leui ſcutum verſatum leuiter aura
 Decidit, à populo, clamor ad aſtra venit.

Et libro quinto.

Atq; ancile vocant quod ab omni parte reciſum eſt,
 Quaq; oculis ſpectes, angulus omnis abeſt.

Conſul ti deinde aruſpices reſponderunt ibi futurum totius orbis imperium, vbi ſcutum illud ſeruaretur. Licet alij dicant vnam ęditam vocem de cœlo de hoc, quo accepto reſponſo & honoris gratia, & quo idem tutius ſeruaretur, ne ab hoſtibus ſurripi, ſeu internoſci poſſet, Numa Pompilius duodecim alia ad ſimilitudinem cœleſtis illius à Mamurio fabricari iuſſit, quæ fuere in tẽplo Martis repoſita. Et cũ duodecim ſacerdotes ex patritijs ſpectatiſſimos iuuenes Numa ipſi Marti gradiuo delegiſſet, illiſq; dediſſet inſignia, tunicas pictas, & ſuper tunicas æneũ pectori tegmẽ, iuſſit ipſa cœleſtia arma, quę ancilia nominauit, ſuſpenſa collo ab illis per vrbem portari, cum ſaltu atq; tripudijs carmina decantari: & ſalij dicti ſunt à ſaltu, vnde Ouidius.

Iam dederat ſalijs à ſaltu nomina dicta,
 Armaq; & ad certos verba canenda modos.

Hi autem ſalij omnes iactatores quidam erant, & laudatores armatorum deorum.

Nec hoc beneficio diuino ſoli Romani potiti ſunt, ſed & Franci qui habent ſua arma cœlitus demiſſa, quę ſunt lilia: & etiam vexillum, ſeu ſignum militare, quod auriflammam vocant, de quibus Gaguinus ſuper geſtis Francorum libro primo in vita regis Clodouei ita refert. Non præteribo adijcere quod nullo certo autore, ſed perſeuerante ad hanc meam ętatem fama, vulgatum accepi, fuiſſe regibus Francis bufones tris nobilitatis quidem inſigne, ſed Clodoueo Chriſtianis ſacris hortatu Clotildis Burgundæ eius vxoris Chriſtianæ initiato demiſſum cœlo eſſe id, quod nunc reges geſtant lilia aurea, quibus ſubeſt cœli ſereni color, quem azureum Franci dicunt. Huius miraculi fons teſtis ab incolis oſtenditur, qui prope diui Bartholomei monaſterium (quod gaudium ballis appellatur) habitant: de quo ſcuto amplius infra in quinta parte, in xxxj. conſideratione. Traditum quoq; eſt pannum ſericeum rubrum inſtar ſigni militaris quadratum, miro fulgore ſplendentem, diuinitus eſſe exceptum, quo in expeditionibus contra fidei Chriſtianæ hoſtes pro ſigno Franci reges vterentur, huicq; vexillo nomen auriflammam hactenus permanſiſſe, diuq; à Dionyſianis cœnobitis aſſeruatum eſſe. Sed abutentibus ſigno aduerſus Chriſticolas regibus, illud euanuiſſe. Alterum tamen non diſſimili forma inſtauratum eſſe, quod ab epiſcopis & loci abbate conſecratum inter ſacra aſſeruatur. Sunt tamen qui hoc cœleſte beneficium Carolo magno collatum fuiſſe contendunt: ſed hactenus de his, ad ancilia reuertamur, quæ forte his modis fieri poterunt.

Quandoq; etiam fiunt in forma quadrangulari, seu tetragoni, & fiunt in modũ tesserę. Cũ tessera grecè, latinè, quatuor dicitur: vnde & id dicitur quod omni ex parte quadratum est.

Nonnunq; etiam apponuntur arma in clypeis, prout fecit Dauid, qui fecit turrim ex qua pendebant mille clypei omnis armatura fortium: vt habetur Canticorum iiij. Vtinam possem scire differentias illorum & quorum fuerint: & credo q fuerunt insignia & arma mille magnatũ, tam parẽtum, quàm amicorum, aut sibi subditorum, quæ posuit in mille clypeis pendentibus ex dicta turri: & sufficeret mihi habere sensum literalem, in quo explicarentur arma seu insignia cuiusq; clypei, & relinquerẽ sensum moralem, allegoricum, & anagogicum dominis theologis. Et licet multos interrogauerim de his, pro certò tamẽ omnes ignorãt, & dicunt quòd nunq; fuit talis turris materialis: quod non credo, cum de ea non fuisset facta mentio ad cõparationem alterius. Nec istud est mirum. Nam teste Plinio libro xxxv. c. iij. Ap. Claudius qui cõsul cum Seruilio fuit, suorum clypeos in sacro, vel publico priuatim dicare primus instituit. Posuit enim in Bellone æde maiores suos, placuitq; in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res vtiq;, si liberorum turbæ paruulis imaginibus, seu nidum aliquem sobolis pariter ostendant. Quales clypeos nemo non gaudẽs fauensq; aspicit. Post eum M. Aemilius collega in consulatu Q. Luctatij non in basilica modo Aemilia, verùm & domi suæ posuit: id quoq; Martio exemplo. Scutis enim qualibus apud Troiam pugnatum est (vt infra etiam dicitur) continebantur imagines (vnde & nomẽ habuere clypeorũ) nõ vt peruersa grãmaticorum subtilitas voluit à cluẽdo, origo plenã virtutis faciẽ reddi in scuto cuiusq; qui fuerit vsus illo. Pœni ex auro factitauere, & clypeos & imagines, secumq; in castris tulere. Certè captis eis talem Asdrubalis inuenit Q. Martius Scipionum in Hispania vltor. Isq; clypeus supra fores capitolinæ ædis vsq; ad incendium primum fuit. Maiorum quidem nostrorum tanta securitas in ea re annotatur, vt L. Manlio, Q. Fuluio consulibus. M. Aufidius tutelæ capitolij redẽptor docuerint patres, argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra assignabãtur. hęc Pli.

Clypei autem sunt maiora scuta, & peditum tantum, vt docet Seruius. Scuta equitum. vnde Liuius li. vj. Clypeis ante Romani vsi sunt, deinde postq; stipendiarij facti sunt, scuta pro clypeis fecere: dicti clypei, q celent totum corpus, & possunt dici in vulgari, targe ou espauoir. vel à glypo & melius, idest sculpo deriuatur, quasi glyptos, hoc est sculptus. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines: vnde & nomen habuere clypeorũ, vt testis est Plinius loco præallegato: & fiunt sub quacunq; figura.

Vmbo verò dicitur media pars clypei eminentior licet quãdocunq; pro toto. Parma vero scutum rotundum dicitur, q è medio in omnes partes sit par, & est breue, quo pedites & expediti milites vtebantur. apud nos dici potest, bouclier. Pelta vero scutum breuissimum in modũ lunæ iam mediæ, aliàs verò & aliter fieri possunt scuta sub diuersis formis, vt inferius patet.

Sexagesima cõclusio. Arma pinguntur & fiũt, aut ex metallo, aut ex coloribus, aut ex pennis, de pẽnes gallicè secundũ armoristas. Et quantũ ad metalla tantum sunt duo: ex quibus depinguntur & effigiantur arma seu insignia, aurum scilicet & argentum, quæ pinguntur in coloribus aureis, seu flauis, & albis: & sunt alij quatuor colores, primus quem azurum vocant azur, secundus est rubeus gueules, sinopis sinoble, alij sinople qui est viridis coloris, tertius & quartus est niger qui dicitur sable: & de his omnibus sex fit vnus alius color mixtus, qui armoria dicitur purpureus. Sunt & in armoria duæ pẽnę, scilicet hermines & vair, & à nõnullis balius color dicitur: & de vnoquoq; in conclusionibus sequentibus dicam.

Aduerte tamẽ prius ad vnũ, q aurũ secundũ Polydorum Virgiliũ de inuẽtoribus rerum lib. ij. c. xix. in prin. & vt Plinio placet. Cadmus Phenix ad Pãgeum mõtẽ inuenit, secundum alios Thoas & Eaclus in Pãchaia, aut Sol Oceani filius. Argẽtum vero Ericthonius Atheniẽsis aut Ceacus: sed magis placet Polydoro ad Pangeũ montem Thraciæ hęc metalla primùm inuẽta fuisse: cum ibi, teste Herodoto lib. vij. aurum & argentum maxime abundãt.

Colores verò primùm inuenit Cleophantus Corinthius, secũdùm eundem Polydorum eodem lib. c. penulti. circa finem. Et de excellentia colorum scribitur. j. in vlti. parte. in xciij. consideratione.

Sexagesimaprima cõclusio. Ex metallo quod aurum dicitur, quia preciosissimũ est, fit color aureus, qui est nobilior cęteris respectu rei quã reprẽsentat secundũ se: per eũ enim reprẽsentatur lux. Si quis enim vellet figurare radios solis, qui est corpus magis luminosum, hoc nõ posset cõgruẽtius facere q per radios aureos. Cõstat aũt quòd nil luce nobilius, epistola inter claras. C. de summa tri. ibi, nihil est quod lumine clariore præfulgeat. & authen. habita. C. ne filius p patre. ibi: totus mũdus illuminatur. Et ideo in sacra pagina pro re maximę excellentiæ figuratur, vt Matthæi vij. Fulgebũt iusti sicut sol. & Matthei xxiij. Resplendet facies eius sicut sol. & propter eius nobilitatẽ nulli licet portare vestes aureas, nisi principi. l. ij. C. de vestibus oloberis & auratis. lib. xj. & habetur psal. xliiij. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circundata varietate. & paulò post: Omnis gloria eius filię regis abintus in fimbrijs aureis circum amicta varietatibus.

Vnde

Vnde secūdum Isidorum aurum dicitur ab aura, idest splēdore, vt dicit lib. xvj. c. xvij. vel habetur de natura rerum, ꝙ aurum est in corporibus sicut sol inter stellas. Sol autē dicitur rex stellarū & lumē earū. Sic aurū est rex corporaliū rerum, & mēsura omniū. Et plenè de eius excellētia ponit G. Benedicti in sua repetitione. c. Raynutius. in verbo, duas habēs filias, à nume. c. vsq; ad numerum cvij. de testamētis. & dicam j. in v. parte. in xxxj. cōsideratiōe. & in finali parte in xcv. cōsideratiōe. Et hoc metallum seu hic color inter planetas significat solem, assimilatur topazie qui est lapis preciosus, & in rebus mundanis figurat diuitias. In ætatibus denotat adolescentiā à xxv. annis. In virtutibus theologalibus fidem, sapientiam, fidelitatē, & multas alias quæ declarat ipse G. Benedicti in loco supra allegato. Et refert Celius lib. suarum antiquarum lectionum iiij. c. xxiiij. in fi. aurum esse sapiētiam, argentum verò naturalium notitiam. porrò inquit: Illud aurum est omni cēsu maius, quo ab Hebreis Aegyptios fuisse spoliatos, sanctæ produnt literę. Etenim sic auri nomine Christianæ veritatis assertores diuinorum cognitionē intelligūt. Vt argētum symbolicè sciētiam rerum à Deo cōditarum signare tradunt. Porrò in Apocalypsi Ioannes theologus & diuinitatis intimus, & sine pari cōtemplator, ac, vt sic dixerim, à secretis, vbi aurū ignitū. censet emēdū, nō aliud ꝙ ipsum hoc intelligēdū prudētibus reliquit. Sed & magicū illud aurū infanti oblatū Christo nō aliū (vt opinatur Celius) habuerit sensum. pro quo allego tex. in c. legimus. versic. magi quoq;. xxxvij. di. & ibi Archi. qui ait, ꝙ in auro ostenditur regis potētia, & inter dies dominicā diē, atq; vt finiam, inter alia aurū cunctis corporibus nobilius est, & rex eorū ac dominus: quia nec terra, nec aqua nec aëre, nec igne corrūpitur aut minuitur, nec comburūt illud sulphura, quæ alia comburūt corpora. Natura quippe eius & complexio recta est, ex quo maximè in hoc denotat & figurat constantiam. Hæc sunt ex quibus laudantur homines gestantes talia arma.

Sexagesimasecunda conclusio. Inter colores in compositione armorū accipimus pro secūdo metallo argētum, qđ argyrion grecè dicitur: vnde argyraspidas dicimus eos qui argentata scuta ferunt, sicut chrysaspidas ab aureis clypeis. Lāprid. Alexander imperator Romanus non solū fecit chrysaspidas sed & argyraspidas, per quod argētum repręsentatur color albus seu candidus, per quē figuratur aqua, quæ est post aërem nobilius elementū: eo quia in armoria approximatur rebus lucentibus seu magis oppropinquat luci, vt dicit Bar. in tractatu de armis. in v. colū. & omnes colores suscipit, & non suscipitur ab aliјs. l. iij. C. de vestibus oloberis. lib. xj. Et denotat victoriam, ex quo triūphantes vestiri debent indumētis albis, vt dixi ante in xxxvj. cōsidera. vnde sancti qui per fidē vicerūt visi fuere à Ioanne stātes ante thronum in conspectu agni amicti stolis albis, Apoca. vij. Et Christi vestimenta in eius transfiguratione facta sunt alba sicut nix, Matth. xvij. Marci ix. & Lucę ix. & in c. quod quidā. j. q. j. Et cū hoc significat puritatem & innocentiam. & habetur Matthei vlt. vbi dicitur de Christo, ꝙ apparuit in resurrectiōe in vestimētis albis vt nix, vt purus, innocēs, & victor. & Ioā. vlt. c. dicitur ꝙ Maria vidit duos angelos in albis, sedētes in monumēto, vbi positū erat corpus Iesu. & Actuū x. dicitur, ꝙ angelus stetit ante Petrum in veste candida.

Nec prętereūdum, argētū, autore Plinio, ꝙ aurum militaribus signis fuisse familiarius, ꝙ longius fulgeat. Et licet sit alius color nobilior, tamē ponitur hic pro secūdo, eo quia est metallum ex quo non videntur arma esse bene conuenientia imo falsa, nisi sit in scuto armorū vnum ex metallis, prout statim dicetur.

Hic color comparatur cōchis, vnionibus, margaritis exaluminatis, hoc est perlis, que sunt lapides preciosi. Denotat infantiā à vij. annis vsq; ad xv. comparatur lunæ, denotat spem, in eo figuratur dies lunę, & in cōplexionibus significat hominem flegmaticum, denotat integritatem. Nam solus hic color syncerus, candidus, purus, & minimè inquinatus est. Item & per argentum eloquentia designatur. c. legimus. versicu. legitur. xxxvij. dist. de quo in præcedenti consideratione.

Sexagesimatertia cōclusio. Color rubeus, qui figurat ignem, qui est super alia elemēta, & nobilius elemētū est, & corpus post solē secūdariò luminosum, & propter eius nobilitatē nulli licet portare vestes cōptas seu tinctas eius colore, vt l. ij. iij. & v. C. de vestibus oloberis. lib. xj. vbi expressè dicitur, quòd dictus color est nobilior aliјs.

Hic color rubeus multos colores cōprehēdit. s. sanguineum, croceū, aureum, austrinū, fuluum, flauū, rubidum, pheniceū, rutilum, luteū, spadycum, hi enim colores rubei seu ruffi coloris sunt, vt acuentes eum quasi incendētes, aut cum colore viridi miscētes, aut nigro infuscantes. Gel. libro. j. Sed cùm aliter rubeat ignis, aliter sanguis, aliter ostrum, aliter crocum: has singulas ruffi varietates latina oratio singulis proprijsq; vocabulis nō demonstrat, omnia ista significat vna ruboris appellatione.

Hic color æquiparatur lapidi precioso qui dicitur rubeus, rubis gallicè, significat audaciam, altitudinem, virilitatem, in homine à xxxv. annis vsq; ad l. æquiparatur colericis, denotat charitatem. Marti comparatur & diei martis. Aliј dicunt diei sabbati: de quatuor elemētis igni. de duodecim signis Arieti, Leoni, & Sagittario.

Sexagesimaquarta conclusio. Tres colores supradicti multū placent & sunt cōmendabiles in armorijs, quoniā vt habetur Canticorū v. Dilectus meus cādidus & rubicūdus, caput eius aurū optimū. Ecce ergo quomodo inter colores aurum est preciosius, & debet esse in superiori loco, scilicet in capite, vt dixi s. in lxj. conclusione. Sed an color azureus sit præferendus argēteo seu colori albo, vide in conclu. sequenti.

Sexagesimaquinta cōclusio. Nobilior color post rubeū est azureus, qui fortè ceruleus dicitur. Per eū enim figuratur nobilis aër, qui est corpus transparēs & diaphanum, & maximè receptiuum lucis, & est elementum sequens post ignem nobilius aliјs. Vnde prædicti colores propter id quod repræsentant, dr̄ nobiliores.

Cōparatur iste color sapphiro qui est lapis preciosus habens multas virtutes & singularitates in se: de quibus per G. Benedicti in d. sua repetitione. c. Raynutius. in verbo, duas habēs filias. nume. cxiiij. & cxv. de testamētis. & dicam infra in v. parte. in xxij. consideratione.

In virtutibus verò denotat pulchritudinē, castitatē, humilitatē, sanctitatē, & deuotionē, vt dicit ibi G. Benedicti: puritatē à xv. annis vsq; ad xxv. Aequiparatur sanguini seu homini sanguineo, figurat Iouē tanꝙ sit color cœli, & denotat iustitiā. Hæc oīa sunt dilucidanda in laudādo aliquē in armis suis. Aliј aliter dicūt in metallis & cōplexionib⁹. capias diuersitates secūdū varietates morū hominū.

De colore tamē azureo & eius excellētia scribit Ioan. Ludouicus Viualdus in suo trac. de pugna animę sensiti-

ūç.artic.de laudibus ac triūphis triū liliorū Franciç.q.j.& G.Benedicti in sua repetitione c.Raynutius,in verbo, duas habēs filias.nume.cxiij.vsq; ad numerū cxiiij.vbi dicit,quòd prędicti tres colores,aureus.s.rubeus,& azureus sunt nobiliores colores in armorijs & insignijs.

SExagesimasexta cōclusio. Color niger est infimus à prædictis,quia magis appropinquat tenebris:ex quo per cōtrarium colores qui magis appropinquāt luci,sunt nobiliores,vt dicit Barto.in d.trac.de armis,qm̄ vt dicit Aristoteles in lib.de sensu & sensato.Colores sunt aut magis aut minus nobiles,secundū q̄ magis appropinquant albedini aut nigredini:ex quo sequitur q̄ color niger est infimus ab alijs omnibus.Et niger propriè fuscus dicitur: est enim cōtrarius albo,per trāslationē tamē quūq; ponitur pro malo:vnde Iuuen.Nigrū in candida vertūt.Solebāt enim prisci qđ bonū & laudabile erat creta vel alba linea notare.cōtra:quod turpe fuisset nigro signabāt.vnde Persius,Quæcunq; sequenda forent & quæ vitanda vicissim,Illa prius creta,mox hæc carbone notasti.

Et dicitur in cōmēto Valerij Maximi,in tit.de his qui exinimicis iūcti sunt amicitia.super c.j.vt color niger tristē,ita cādidus lætū facit.Funesti homines atra,hoc est nigra veste induūtur,quæ sine dubio tristitiā repręsentat:cōtra dignitates petētes cādidati erāt.i.cādida veste induti.dicitur tamē Cāticorū v.qđ ad laudē virginis Mariæ intelligi pōt:Comę eius sicut elatæ palmarū,nigræ quasi coruus.Nā ibi Cantic.j.habetur.Nigra sum sed formosa.Ad hæc faciūt dicta in xvij.cōclusione,ō,ver.& licet color niger.Hic enim color assimilatur adamāti,a vng dyamant, qui est lapis preciosus,& significatur per hūc colorē melācholia,simplicitas,& decrepitus,siue mors,& inter planetas denotat Saturnū,inter virtutes prudentiā,inter dies diem veneris,inter metalla ferrū,ex quo cōficitur nigrum, inter elemēta terram:hinc est quòd in armoria dicitur sabulum,quod armoristæ vocant sable.

SExagesimaseptima cōclusio. Ex quo viridis color nō multū participat de nigro,nō est ita infimus sicut color niger,licet nō sit ita nobilis sicut alij colores:præter nigrū.Tamē,vt quidā volūt,quia nō numeratur inter quatuor elemēta,est minus nobilis color:sed solū significat ligna,prata,plātas,campos,arbores,herbasq; viridātes,Cōparatur lętitiæ & iuuentuti,& est similis smaragdi lapidi precioso.Et dicitur à vigore,vnde dicimus virides plantas,quæ nondū aruerūt,& in vigore suo sunt:& qm̄ in his herbaceus color est:eū etiā colorem viridem dicimus.Hic color in armoria dicitur synoble,seu synople.Apud nos significat in virtutibus honorem,amorē,amicabilitatem, & seruitium.Ex planetis Venerem,ex metallis argentum viuum,ex quo fit color viridis,ex ætatibus iuuentutem à xxxv.annis,ex diebus diem Iouis.

Olim & tēpore Iulij Cæsaris quo Alexia vrbs florebat,nō distās à nostra ciuitate Heduēsi nisi per xxv.milia ria,ipsi Alexiēses habebāt in eorū armis campū viridē,& in dicto cāpo erat bos aureus exiēs de nube argētea,vt supra videre potes in figura armorū eorūdē.Nūc tamē paucos videmus,q talibus vtātur coloribus:& est quasi color qui minus practicetur inter colores,saltem in armis.Licet vtplurimū signa quę dicūtur besans,sint ex viridi colore.

Vnde domini de Triuultio Mediolañ.vtūtur palis ex viridi,cōtra palos aureos,& erāt tempore quo residebam Mediolani arma domini Iacobi de Triuultio,qui tēpore suo fuit vir magnæ autoritatis in Italia:& magnam gessit administrationē pro rege Ludouico xij.in ipsa Italia,quo tēpore erat illustrissimus dominus Carolus de Ambasia, magnus magister Frācię,& locumtenēs generalis regius in dicta Italia,qui habebat pro armis tres palos rubeos in campo aureo:& sunt arma illorum de Ambasia.

SExagesimaoctaua cōclusio. In armoria ex omnibus sex coloribus supradictis simul ꝑ æquali portiōe mixtis fit alius color qui vocatur Pourpre,& fortè dici potest purpura,& quidā tenēt eū pro colore,quidā verò nō: hac fortè moti rōne,q̄ sub simplici cōprehēdatur mixtū, de quo amplè per do.meū Ial.in §.omniū.nu.xxviij.cū quinq; seq.insti.de actio.& si sit color est minimus & infimus inter alios,cū sit factus & cōpositus ex alijs,& non habet virtutē nisi illā quā accipit ab alijs.Cum subrogatū sapiat naturā illius in cuius locū subrogatur.§.fuerat.ibi, merito.insti.de actio.& l.si eū.§.iniuriarū.ff.si quis cau.

Alij verò tenēt eū nobiliorem ,quia de omnibus alijs participat & cōmunicat.& dicit Lucas de Pē.in l.negotiantes.C.de excus.munerū lib.x.q̄ purpura est color roseus, nimiū speciosus,dicta à puritate lucis:& fit ex prima tinctura cōchilij,lucetq; obnigra rubedine ,crocus ex secūda & magis rubet,& cū sit tincta cōchilio nemo portare poterat nisi esset princeps:& prohibebatur.Primus autem qui eam portauit fuit Tullius Hostilius.

De hac purpura eximio modo Hieronymus exēplificādo testatur in sermone de assumptione beatę Marię virginis,in vj.lect.quæ incipit:Cogis me ô Paula &c.ibi,cū dicit,ad Mariā autē cū venisset spiritus sanctus,quasi ipsa lana cū inficitur sanguine cōchilij vel muricis vertitur in purpuram,versa est,& ipsa sola salutatione in matrem. Plura de conchilio & eius sanguine ponit Cassiodorus.j. variarum epistolarū.epistola.ij.alleg.per Lucā de Penna in l.tēperēt.col.ij.C.de vestibus oloberis & auratis.li.xj.

Alij dicūt purpurā esse piscē ex concharū genere septē annis viuentē.Cōgregatur verno tēpore,mutuoq; attrita lentorē quēdā veluti ceræ emittit,sed nobilem illū succum ad tingēdas vestes,in medijs faucibus habet.Reliquo tempore ferè sterilis cū vita succū emittit,& ideo viuas capere oportet.Hinc purpureus color dicitur qui nigrantis rosæ splēdore sublucet:cæterorū omniū colorū gratissimus,& tingēdis vestib⁹ maximè expetitus:hinc purpureę vestes dictæ sunt Tyriæ à loco vbi purpura fit.Purpureus tamē niger color est præcipuè de mari,quod ex altitudine nigrum accipimus.Virgilius.iiij.Georgicorum.

In mare purpereum violentior influit amnis.

Inde purpurascit.i.purpureum fit.Cice.lib.ij.Acade. Quid mare nōne ceruleū,aut eius vnda,cū est pulsa remis purpurascit.Ambros.Quid igitur describā purpurascētes violas,candida lilia,rutilātes rosas.Sciendū autem est,vt Victruuius inquit,purpura pro solis propinquitate colorem habet.Et puniceum quidem procreat Aphrica.i.qua si violaceum colorem.Tyros autem rubeum.Purpura in viole colorem tendens,violacea dicitur.

Hic color denotat liberalitatem,abūdantiam,& diuitias.Inter planetas Mercurium,inter lapides preciosos lebalaim,qui balagius seu berillus dicitur,inter dies diē Iouis,inter metalla stannum,etiam per eum denotantur nubes,vt volunt aliqui armoristæ.

SExagesimanona cōclusio. Arma sic fiūt & cōponuntur:quia aut scutū seu campus scuti est de metallo,aut de vno ex coloribus supra nominatis,quando scutum nō est bipartitum nec quadripartitum,seu quartelatum.Aut

fiunt

fiunt ex pennis de Pennes: quæ sunt duę, Hermines, & varium Vair, vt de his statim dicam.

Sed in his quę fiũt de metallo aut colorib⁹, si scutũ sit de colorib⁹, ꝙ supra scutũ erit debebit esse de metallo. Si verò scutũ sit de metallo, arma s̃. posita debẽt fieri ex colorib⁹. Rõ qnia nec metallũ supra metallũ, nec color s̃. colorẽ in armis seu insignĳs poni debet: & ista est vr̃is in armoria.

Quæ tñ fallit & recipit limitationẽ in armis regis Hierusalẽ, in qbus licet scutũ sit ex argẽto, tñ supra scutũ est crux aurea potẽciata cum quatuor croisettis seu cruciculis aureis, sed rõ istius est. Nã cũ Godofr. Billonius victoriosè terrã sanctã recuperasset, fuit tũc cõclusum & ordinatũ per se, suosq́; principes strẽnuos & cõsiliarios q aderãt cũ eo in ipsa victoria, ꝙ ipse rex vteretur talib⁹ armis, vt differrẽt à cõi cursu aliorũ: & vt multi cogitãtes illa vidẽdo: ad qd & cur ita fieret, & an eẽnt falsa necne, scirẽt cãm rei & inquirẽt quare sic portarentur, vt exinde memoria foret perpetua de tali victoria: vnde propter hoc non reputantur falsa, sed sunt vera, & quia princeps ita voluit, non est amplius disputãdũ nec improbãdũ ꝙ fecit, ne crimine sacrilegĳ notati simus, iuxta. l. ĳ. C. de crimine sacrilegĳ. Vbi autẽ alius portaret metallũ supra metallum, aut colorẽ supra colorẽ, reputarẽtur arma sua falsa, vt dictum est.

Septuagesima conclusio. De duabus pẽnis, de deux pẽnes gallicè, quę sic nominãtur in armoria, vna dicta est vulgariter Vair, hoc est variũ, altera hermines. Vair verò habet quẽdã colorẽ qui dicitur Bleu, & aliũ colorẽ albũ (quia ex argẽto & azureo fit.) Hermines est in modũ albi & nigri (qa ex argẽto & nigro fit:) sed magis participat de albo q̃ de nigro.

Reperio ꝙ herma capitur pro statuis & sigillis precipuè trũcis, & quorũ capita ꝑmutari pñt. Cicero ad atticũ lib. vj. Hermæ illi tui pẽtelici cũ capitibus æneis: de quib⁹ ad me scripsisti, iã nũc admodum me delectant. Probus in Alcibiade. Id cũ appareret, priusq́; classis exiret, accidit vt vna nocte oẽs hermæ quæ in oppido erãt, ahenis deĳcerẽtur, prẹter vnã quæ ante ianuã erat. Suidas dicit, hermas statuas dictas, ꝙ plurimũ Mercurĳ statuę deliniarẽtur. Hę enim hermę viriles statuæ ad ꝓpagãdã defuncti memoriã sepulchris erigebãtur. Solebãt autem Romã Mercurĳ ac Mineruæ statuas cõiungere gymnasĳs, dicarĭq́;, quas hermathenas Cicero noĩat. Quòd ad me de hermathena (inquit) scribis, mihi pergratũ est ornamẽtũ, academiæ proprĭũ meæ, ꝙ & hermes cõe oĩm, & Minerua singulare insigne eius gymnasĳ. Et quõ reges Alexãdrię & Pergami, idẽtidẽ & Romani posuerũt imagines virorũ literatorũ in bibliothecis ad eorũ memoriã & decorẽ, vt earũ specie ad virtutes & literas magis incitarẽtur, vide per Plinium lib. xxxv. c. ĳ. Et ista satis cõueniũt his quæ iã supra dicta sunt in x. cõclusione de imaginibus, in quarũ locũ hodie sunt adinuẽta arma. Sic & aliud gen⁹ armorũ est in locũ dictarũ hermatheniarum, prout fortè sunt signa illa quæ retinuerunt istud nomen vulgatum apud nos, Hermines.

Et ĩ armoria qñ arma sunt ex dictis pẽnis, nõ aliter nominantur q̃ hermines simpl̃r, aut vair: posito ꝙ in his sit tm̃ de vno suo colore q̃ de alio: & nõ põt sup̃ his poni metallũ, sed bñ color: & tũc si sit ali⁹ color, debet dici variatũ ex ipsis coloribus: & si ponatur puta bẽda fessa, trabes, seu tignũ hoc est cheuronũ aut aliud hmõi, prout ĩ. dicet, debet illud noĩari seu blasonari scd'm ei⁹ colorẽ. vt ĩ. patebit.

Septuagesimaprima cõclusio. Quãdo arma fiũt ex signis simplicib⁹ aut ex varietatib⁹ colorũ, nobilior color poni debet in nobiliori loco, arg. l. j. C de offi. prẹfect. vrb. & l. potioris. C. de offi. rectoris proui. & l. j. C. de cõs. & non spargen. ab his pecu. lib. xĳ. ita Barto. in d. trac. de armis. ibi circa secundum. & ibi dicit, ꝙ locus prior & superior est nobilior & dignior posteriore seu inferiore iuribus præallegatis: & dixi amplè supra in xiiĳ. cõsideratione. Nã qui prior est in ordine, dignior cẽsetur. c. antiqua. extra de priuilegĳs. & ꝙ digniora præcedãt & sint præponẽda, facit. §. fi. iuncta gl. fi. instit. de iure naturali gentium & ciuili. & l. sancimus. C. de sacrosan. eccle. & c. statutum. §. j. de rescriptis. in vj.

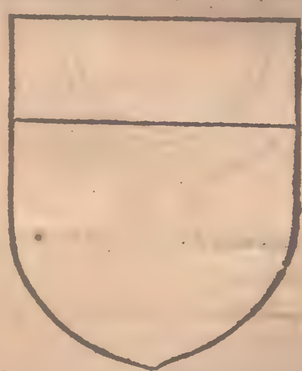
Septuagesimasecunda cõclusio. Arma qñq; variãtur per mediũ, vt quia qs portat banderiã duorũ colorũ, tunc aut diuiduntur per mediũ ante & post, & in istis color nobilior debet esse supra, id est, in ea parte quę respicit cœlum: vel ante, id est, in ea parte quę respicit hastam.

Si verò variẽtur per quarteria, tunc nobilior color debet esse in quarterio superiori & anteriori prope hastã.

Si verò varientur per listas directas, tunc lista colorum nobiliorũ debet esse prope hastã. Si verò fiat variatio ꝑ listas transuersales, lista nobilioris coloris debet esse versum cœlũ. Si verò listæ vel bẽdæ sint pẽdẽtes, tũc cum hasta habet se tanq̃ ps prior in banderia: ideo pars magis eleuata debet respicere hastã. ita dicit Bar. in dicto trac. ver si. hoc præmisso dico. Et sic infertur ꝙ qñ scutum est ex metallo seu aliquo colore vel pluribus, & est integrũ, primò debet noĩari à capite, qđ in vulgari dicitur, à la pointe. Facit in argumentum l. argentarius. §. j. ff. de edendo. vbi dicitur quòd ratio à capite edenda est. Quãdo verò est partitum seu diuisum, debet fieri & incipi nominatio à parte quæ tendit ad dextram. Si verò sit quadripartitum seu quartelatum scutum armorum: etiam prius nominetur quarterium seu pars superior & dextra.

Septuagesimatertia cõclusio. In armoria sunt nouem signa, quæ si apponãtur in scuto faciunt, occupãt, aut tenere debẽt tertiam partẽ ipsius scuti, quæ sunt sequẽtia.

Primũ qđ dicit̃ caput, vulgò chief, fit sic ex trãsuerso.

Secundum verò vocatur palus, pal in gallico, & decurrit à summo ad imum scuti, forma sequenti.

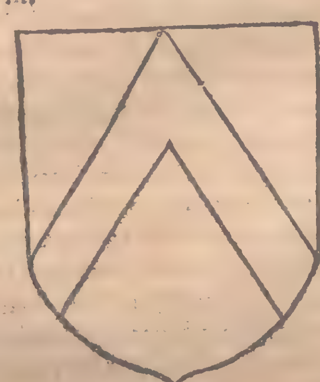

Tertium nominatur benba, bende gallicè, licet Barto. in sæpè allegato tractatu de armis, vtatur hoc vocabulo banderia, tam pro ea que fit ex directo siue ex transuerso, quàm ex pendenti, & fit, vt infra demonstrabitur.

Quartũ dicitur fasca seu fessa, in vulgari fesse, & fortè fastigium, & apud Barto. ibidem videtur esse lisia, sed etiã vtitur diuersimode: & fit fessa sub figura infra posita.

Nota ꝙ domus Austrasiæ basse, D'aultriche, portat pro suis armis vnam fessam argenteam in campo rubeo: & prędictis armis ab antiquo vsi sunt reges Austrasię, quę dicitur, & est nunc ducatus de Lotrhic. Et talia arma prius portauit Saluius Brabo, primus dux Brabantiæ, vt refert Ioannes le maire in illustrationibus galliæ, li. iij. c. incipiẽte, Iulianus Cęsar. in fine.

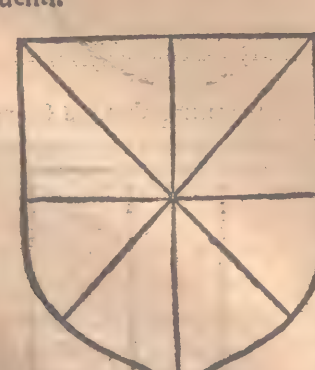
Quintum appellatur tignum, trabes, seu cheuron in vulgari, & sic fit.

Sextum vocatur orla, orle gallicè (quam fortè flexurã fimbriarum voco) & fit taliter secundũ nonnullos.

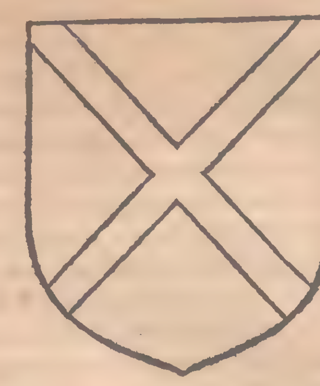

Septimun gironum, hoc est gyron lingua Gallica, & fit modo sequenti.

Octauum dicitur crux, & fit multis modis, vt infra patebit.

Nonum est quod vocatur saultoir, & ponitur in armis episcopi & ducis Lingonensis, paris Franciæ, & ita formatur.

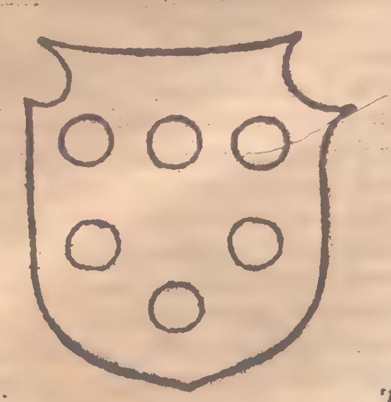
Ciuitas nostra Heduen. olim habebat septẽ nobiles vicinos, qui hoc signo pro armis vtebantur, diuersis tamen coloribus: hodie tñ sunt tres, quorum vnus est dominus de Loges, habens prædictum signum de saultoir coloris aurei in cãpo azureo. Alius est dominus de Monteioco, habens prędictum signum azureum in cãpo aureo. Alius est dominus de Perreria, qui habet hoc signum album in campo viridi.

SEptuagesimaquarta conclusio. Si ponatur aliquod ex istis nouem in scuto, quod non contineat tertiam partem ipsius scuti, non debet nominari pro parte armorum, sed est diuisum, diuise gallicè.

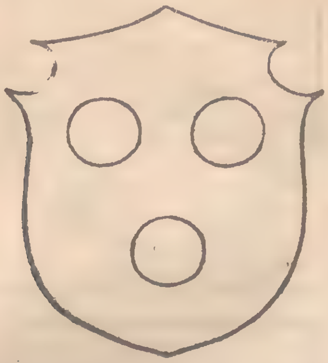
Et ex dictis nouẽ signis sunt sex, benda. s. palus, fessa. gironum, cheuronum, & orla, quãdo sunt ex pluribus petijs, quæ debẽt blasonari vno nomine cũ tot petijs, sic dicẽdo. Talis dominus habet in suis armis vnã bendã seu fessam de quinq; aut sex petijs, & sic de singulis. Sed de alijs tribus, s. cruce, capite, & saultoir, est semper vnũ, qđ facit tertiã partẽ scuti. Et licet possint poni plures cruces in scuto, debent oẽs nominari, & dici debet, sunt tot cruces in talibus armis, & sic blasonari debẽt, secũdũ earũ numerũ.

Et aduerte ꝙ blasonare est dictio armoristarum, quæ tãtum importat quãtum recitandæ aut cõmemorandę alicuius virtutis gratia, sub quibusdã signis quempiã abundè, & verè laudare, aut decorum dicere: quod est, teste Tul. in offi. Id quod cõsentaneum sit hominis excellentiæ quo ad prudentiam, fortitudinem, iustitiam, & ad temperantiam pertinet, & in omni honestate versatur referre.

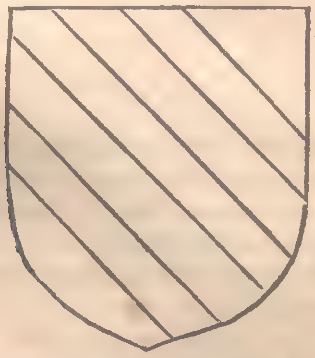
SEptuagesimaquinta conclusio. Plura sunt alia signa & res, ex quibus fiunt arma: vt patet ex sequentibus, puta ex basanis, de besans: & sunt hæc signa rotunda, ex auro tamẽ vel argento, & numerãtur vsq; ac octo (qui numerus octonarius ogdoas dicitur.) Post verò dicũtur besandæ, & si sint ex auro non dicitur, secus si ex argento, & figurantur sub hac forma.

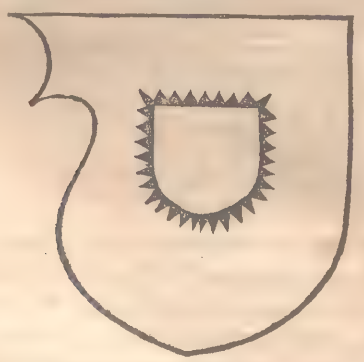
Aut verò fiunt arma ex tortellis, de torteaux, & sunt hec signa grossiora besanis, & semper fiunt ex coloribus, & numerantur, sicut dictum est de ipsis besanis, & qualiter effigiantur hic patet intuenti.

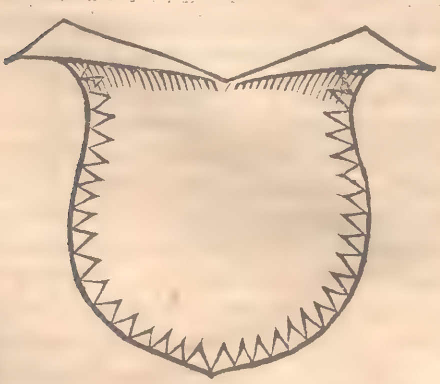
Aut ex cotissis cõpacta sunt arma, de cotisses. Cotissa enim est in triplo minor q̃ benda, & vadit per transuersum sicut benda: & cotissæ in armis se numerant vsq; ad octo, & ponũtur in armis ducis Burgundiæ, in armis comitis Cãpaniæ, & do. de la Roche Guyon, & sic figurant.

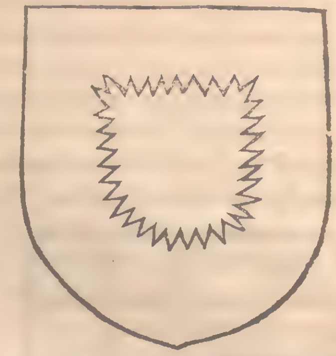
Etiam ex denturis, endentez gallicè: hoc est tanq̃ dentata vel dentosa fiunt arma, vel de engrellez, quę quasi idẽ sunt: sed dentatura est maior, & fit isto modo.

Vel sic, vt in armis ducis Bituricensis.

Engrelatura verò est minor endentura, & fit sub hac specie.

Item ex lozangijs, lozenges, factis ad modum lozangiarum, quæ ponuntur in vitrinis sub forma quadranguli: sed superior & inferior partes plus tendunt in acutum, q̃ aliæ duæ collaterales seu mediæ, & sic plus longæ sunt q̃ largæ: & numerantur vsq; ad xxvj. aut ad xxv. secundũm alios, vt sunt arma ducis Bauariæ, & fiũt hoc modo.

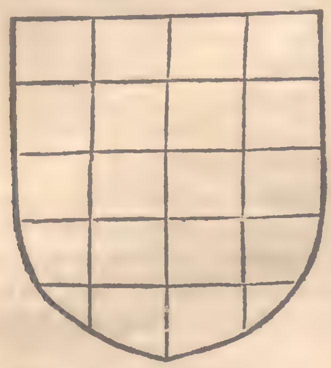
Item ex fusis, de fuzées, & sunt acutę in superiori & inferiori partibus, & rotundæ ex vtroq; latere: & fit de eis numerus, prout de lozangijs, & sic depinguntur.

Item ex fretura, de frettes, quæ fit sicut cotissa, sed recotissatur seu recruciatur, recroisé Gallicè, ex contrario vna alteri, hac forma,

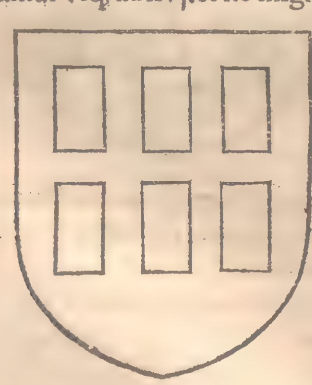
Item ex ſcachis, de eſchequier, qui fiũt ſub forma tabulati luſorij & conuenientis ludo ſcachorum, & numerãtur puncta ſcachi: & ſi ſint tot puncta ex vno colore ſicut ex alio, dicetur ſolum ſcachoſatũ, eſchequetté, de coloribus quibus erit. Si verò excedat numerũ xxv. punctorum, & tres cuſpides ſcuti, les troys pointes, ſint eiuſdem coloris aut metalli, dicetur ſcutum talis coloris ſcachotatum, eſchequetté ex tali colore, & tali colore: & numerãtur ſicut lozangiæ, & cum figura fit hic expreſſa.

Item ex gemellis, de gemelles, & ipſa eſt in triplo minor quàm feſſa, & debet poni in medio ſcuti, ſicut feſſa, & ſunt prout cotiſſæ, vna prope alteram, in modum tamen feſſæ: & inter eas in medio debet eſſe tantum ſpacij quantum vna eſt groſſa: & quando ſunt tres ſeu triplicatæ, vocantur tierces, & fiunt modo hic ad oculum oſtenſo.

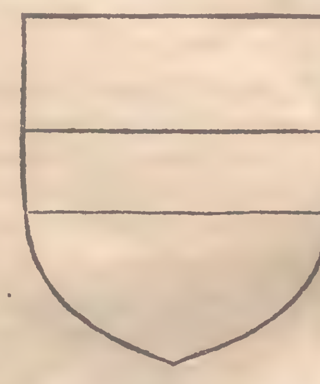
Item ex billetis etiam componuntur arma, quæ ſunt modicum longæ & ſtrictæ, & non ſunt ita largæ ſicut lõgæ, & numerantur vſq; ad xvj. & ſic effigiantur.

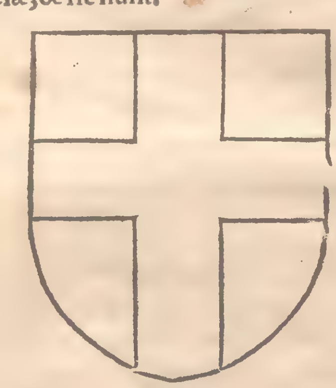
Item ex faſca ſeu feſſa, & interdũ ex benda, quæ quandoq; ſunt ſimiles, quando ſuper ſuis coloribus ſunt figuratæ ex aliquibus beſtijs, aut auibus, prout ſi diceretur diaſpres. & ſunt arma domini de Clera in Normannia. Eſt tamen differentia inter faſcas & bendas: quia benda eſt maior & longior, & interdum dicitur compoſita ex diuerſis coloribus, ſeu metallo & colore, vt in armis comitis Duneñ. Itẽ fit cũ engrelatura ſeu crenelatura, aut cũ aialibus, vt in armis ducis Vindocinenſis, & fit benda hoc modo.

Faſca verò ſiue feſſa fit, vt hic videre potes.

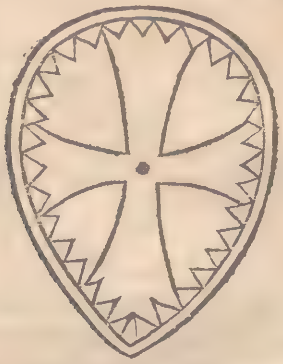

Item ex crucibus quæ fiunt pluribus modis, & cũ differentia. Nam quãdoq; fiunt ſimpliciter, & dicitur ſimpliciter à vne croix, vt in armis ducis Sabaudiæ, archiepiſcopi & ducis Rhemenſis, epiſcopi & comitis Cathalaunenſis, epiſcopi & comitis Beluacenſis: quiquidem tres ſunt pares Franciæ, & ſic fiunt.

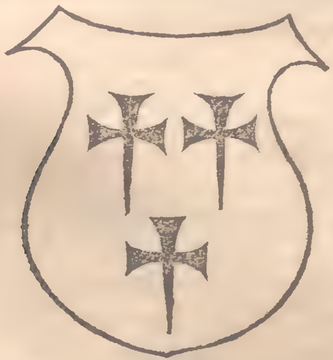
Vnde tamen habuerint originem talia arma ducũ Sabaudiæ, legi in quadam oratione Petri Care iuriſconſulti, deſcripta in libro ſuarum orationum, quam habuit tanquam legatus ad Alexandrum ſextum pontificem maximum: ꝙ extincto Rhodiorũ principe vrbe à Turcis obſeſſa, rebus Chriſtianorum vndiq; trepidantibus, Amadeus vnus Sabaudiæ princeps Chriſtiani exercitus Imperator, barbarorum impetũ non modo ſuſtinuit, verùm excelſo infractoq; animo fudit, fugauit, oppreſſit: vrbẽ Rhodum, inſulam omnem, Chriſtianos cunctos, ea obſidione illis periculis liberauit. Hinc communi Chriſtianorũ omnium principum cõſenſu, ſummo Rhodiorum applauſu Chriſti vexillo donatus eſt, decretoq; illo auctus, vt in militaribus ſignis crucẽ albã, crucẽ candidam, crucem agni immaculati deferret, quo trophæo, glorioſoq; inſigni, omnes poſtea Sabaudiæ principes, relictis Cæſareis aquilis (quod priſcũ & gentile illius antiquiſſimæ familię inſigne fuerat) in hũc vſq; diẽ inſigniri exornariq; videmus.

Vel alio modo crux simplex fieri potest sic, licet videatur quòd potius dici debeat pattée, vt infra patet.

Et ista fortè fuerũt insignia Flauij Cõstantini magni qui anno domini (vt referũt historiographi) ccx. regnare cœpit in bellis victoriosus, in gubernãdo rẽpub. prudens: liberalitate & gratia omniũ beneuolẽtiam sibi cõparauit: iturus ad bellum, non alio q̃ crucis signaculo vsus est. de quo ad radicem inferius dixi, in xcviij. conclusione.

Quandoq; cruces dicuntur fixæ, fichées, & sic fiunt.

Quandoq; fiunt pattées, sic q̃ extremitates eorum vndiq; sint patulæ.

Etiam fiunt potenciatæ, potencées, sub proxima forma, & fortè ad similitudinem scipionis, seu baculi ad capiendum & sustentandum apti.

Interdum dicuntur Florentiatæ, Florencées, & ita depingũtur vt sequitur. & fortè tales cruces floratæ seu floridæ dici possunt: quia instar florum resparsæ sunt.

Aliàs fiunt, seu dicuntur cruciatæ, croisées, hoc modo.

Item etiam arma dicuntur emmanché, quæ sic fiunt.

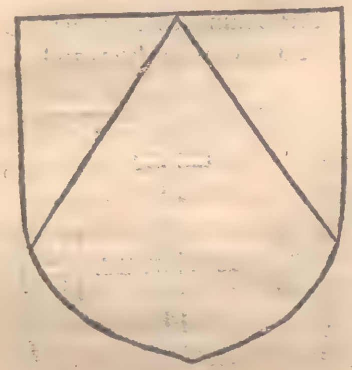

Item fiunt cum nilo, vng nyle, in vulgari: & est ferrum inuersum seu recuruum, super quo mola molendinaria rotatur.

Et sunt arma dominorum de capitulo Heduensi, qui habent nilum nigrum in campo rubro: sed illa arma sic composita videntur falsa, quia est color supra colorem. Dicitur tamen quòd ecclesia nunquam habet arma falsa. Vel potest dici, quòd si ponatur filetum, vng filet, ex argento circundans nilum, tunc non erunt falsa: & ita fit in aliquibus armis dicti capituli, licet potius dicerem esse nilum nigrum supra nilum album, quod & verum est. Vel aliter dic, quòd prædicta ecclesia habet talia arma, vt de eis fiat quæstio & inuestigatio, ad sciendum cuius sint arma. Sicut fit de armis Ierusalem, quæ propter excellentiã tolerantur, vt supra dixi in sexagesimanona conclusione.

Item aliquando fiunt cum bina cuspide sursum tendẽte, & se contingente in superiori parte, deux pointes l'une contre l'autre dressées, & sic videtur esse medietas cheuroni, & sic fit.

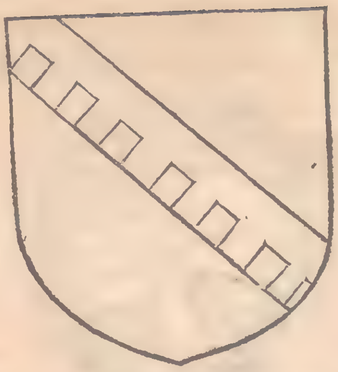
Item etiam fiunt cum vno filo, seu linea, vng filet, & ita struitur.

Vel sic, vt in armis comitis Arthesij.

Item aliàs fiunt cum crenel eura, creneleure, quæ si ponatur in benda, sic fit.

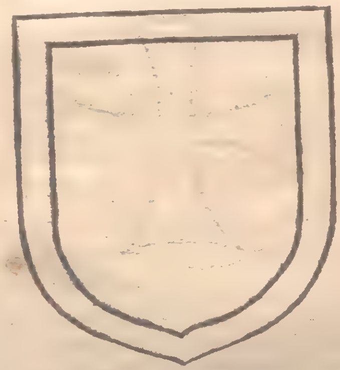

Notabitis, quòd benda simplex potest figurari & colorari seu depingi sub diuersis coloribus seu metallis, vt fit in armis dominorum de Cabilone, de Nouo castro, & de Giury de Burgundia, qui omnes solam habent bendam pro armis, sed sub diuersis coloribus: ex quo apud nos facilè discernuntur cuius illorum sint.

Item & vltra etiam fit scutum armorũ diuisum in quatuor, & sic est quadripartitum, quod dicitur esquartelé, vt in armis Dalphini regni Franciȩ, ducis Aurelianeñ. ducis Nemortij, comitis Fuxi, Fouez, comitis Armigniaci, & quàmplurium aliorum, & sic formatur.

Item in armis apponitur bordatura, & fit aut simplex, vt in armis ducis Andegauensis, puta.

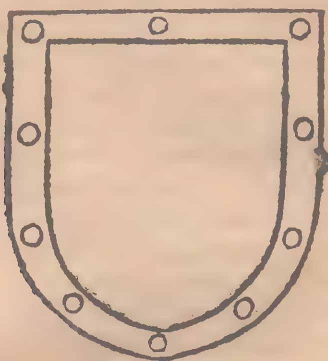

Aut componata, vt ita loquar, vt in armis comitis Niuernensis, vt supra dixi, & taliter fit.

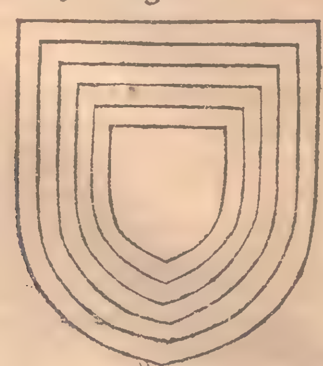
Aut cre-

Aut crenelata, aut dentata, vt in armis ducis Bituricēn. vt iam supra ostensum est. Aut alio modo munita, & seminata besanis, vt sunt arma ducis Alencenij, Delençon, quam sic depingemus.

Item arma etiam non rarò fiunt, in quibus apponitur barra, quæ si veniat à sinistra ad dextram, denotat, quòd gerens talia arma apud nos est naturalis tantum. Si verò à dextra ad sinistram secus, vt in armis illorum de Borbonio, de quibus aliquid supra tetigi: & plenè per Guillelmum Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. nume. xxxj. extra, de testamētis. & in cōmentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. titu. des successions des bastardz. arti. iij. versi. iuxta prædicta. cum duobus sequeñ. in quibus locis cōprobatur, ꝙ bastardi nō possunt portare arma plana, vel insignia domus, licet ex communi vsu in tota Francia portent arma legitimorum, quibus superaddūt tamen barrā per transuersum scuti armorum, quæ incipit sursum à sinistris, & ducitur inferius ad dextrā, vt etiā tenēt Guido Papę. q. ccccclxxx. cōmentum Cosmæ Guymier. in verbo, filij. titu. de numero & qualita. cardinalium. & Nicolaus de Vbaldis in tract. successio. parte prima. Et hoc debet seruari in bastardis, vt differentes & distincti à legitimis cognoscantur, ne sordes per errorem computetur inter præcipuos. Maximè in participatione priuilegiorum & bonorum filijs delatorum, & propter bonos mores custodiendos, dixi s̄. in xxiiij. cōclusione, quæ incipit, limitantur etiam præcedentes. Quid autem de legitimatis. vide. j. in xlvij. conclusio.

Item interdum arma fiunt in quibus apponitur orla, orle, & quandoq; fit ex pluribus petijs, vsq; ad sex: & id quod est album seu argēteum est scutum, & illius coloris cuius erit nominatur. Alia verò quæ sunt intra scutum & extra, dicuntur orle, & ita figurantur.

Item similiter in armis apponuntur quædam signa vulgo dicta, lambeaux, hoc est labantia, vel lambētia, seu appēdix, vt in armis ducis Aurelian̄. ducis, Andegaueñ. & comitis Angolismenſis isto modo.

Item ponuntur etiā in armis tractus, trectz, & sunt minores benda, ita ꝙ est tertia pars bēdæ, seu fascæ. Et si sint tres in scuto, dicuntur tractus vbi vnus satis distat ab alio, & sunt minores palis, seu baculo. Aliquando ponuntur in modum bandæ, seu fascæ.

Septuagesimasexta cōclusio. Sunt multa signa ex prędictis etiam denotātia & importātia in armis diminutionē, vt sunt lambentia, hoc est ea signa quæ vocamus lābeaux, quæ solent poni & addi ad differentiam armorum principaliū domus, seu casatæ principalis. Nā apud nos, vt etiā supra in xx. conclusione dixi, & in xxxvij. ex consuetudine regni quilibet primogenitꝰ solet portare arma plana & integra ipsius domus, sine aliqua diminutione. Alij verò posteriores & postea geniti descēdētes portant cū aliqua differētia, diminutiōe & distinctiōe, videlicet vt cōmuniter secūdogenitus portat & addit cū armis principalibus, les lābeaux. Tertius verò bordaturā simplicem. Quartus bordaturā cōponatā, aut alio modo distinctam per endenturas, crenelaturas, aut seminatam besanis. Alij verò, aut per bendā, seu barrā, seu aliàs quouismodo per aliquā distictiōnē, vt cognoscātur de armis primogeniti, cui tanq̄ antiquiori in familia deferendū est, & cæteris sit honorabilior, vt testatur p̄s. lxxxviij. Et ego primogenitū ponam illū excelsum prę regibus terræ. hoc est, honorabilē, vt exponit ibi de Lyra. & in primogenito tanq̄ in capite remanet & stat splēdor geniturę, arg. l. cū scimus. in fi. C. de agricol. & cēsit. li. x. & in l. cū in diuersis. ff. de religiosis. Ideo arma domus nobilis remanēt apud primogenitū, tanq̄ caput & imaginē domus secūdūm Bal. in l. ff. C. p socio. & ea quę acquirūtur primogenito, acquirūtur titulo vniuersali. Itē acquirūtur vt cōstituto in dignitate, vt tenet gl. in c. q̄ periculosum. vij. q. j. ideo arma debēt penes eū remanere: quæ dignitas & titulus vniuersalis nō reperiūtur in alijs filijs secūdogenitorū vel tertiogenitorū. Aliàs primogenitus pōt alijs prohibere ne ea integra portēt ex generali vsu & cōsuetudine Frāciæ. facit in argumētū ad prædicta. c. omnes filij. si de feudo defuncti cōtentio sit inter dominū & agnatos vasalli. in vsibus feudorum.

Primogenito tamen sine liberis decedēte secundogenitus poterit portare arma domus seu familię integra, & sic cōsequēter. Facit ad hoc in argumētum. c. quidam habēs filiū. de filijs natis ex matrimonio ad morganaticā cōtracto. c. mulier. & c. filij nati. & ibi gl. in verbo, filij. si de feu. defun. conten. sit &c. in vsibus feudorū. Facit, nam in iure primogeniturę attēditur ordo primogeniti, vt notum est: ita in successionibus ab intestato inspicitur ordo proximorum. l. ij. §. j ff. de suis & legi. eodem modo & in portu armorum, vt s̄. tactum est in xxxix. conclusione.

SEptuageſimaſeptima cõcluſio. Quia ſupra in pluribus locis, vt in xxiiij. & lxxv. cõcluſionibus de armis baſtardorum dictum eſt: nunc verò quæri poſſet, an legitimati à principe per reſcriptum poſſint portare arma plana domus vnde deſcenderunt ſine aliqua barra in medio per trãſuerſum. Primò videtur ꝙ non, cũ non includũtur, nec ſuccedũt tales in feudis, text. eſt in c. naturales filij. licet poſtea fiant legitimi ad ſucceſſionẽ feudi: nec ſoli, nec cum alijs admittuntur. ſi de feudo defuncti cõtentio ſit inter dominum & agnatos vaſalli, facit c. quidã, de filijs natis ex matrimo. ad morga. cõtracto. in vſib. feud. Ergo eodem modo dicendum eſt de armis. Quia quemadmodum feudum eſt beneficium & honor qui non intelligitur ſentire de reprobatis. l. Lucius. §. Lucius. ff. de leg. ij. ita etiam portare arma eſt honor, vt ſupra dixi. Secũdò nõ comprehẽduntur in diſpoſitione emphyteuticaria, ſecundùm Spec. tit. de emphyteu. §. nunc aliqua. verſic. clxxij. ergo etiã videtur, ꝙ nec in portu armorũ, cum eadẽ militet ratio in vno ſicut in alio, ergo idẽ ius cõſtituendũ in vtroq;. vulgata l. illud. §. j. ibi, eaq; ratio ſimiliter &c. cũ pluribus concord. allegatis in glo. in verbo, æſtimari. ff. ad l. Aquiliam. Prædicta duo fundamenta poſuit Bal. in l. generaliter. §. cum autẽ. C. de inſtitu. & ſubſtitu. & poſt eum G. Benedicti in repeti. c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera. nu. xxiij. & xxiiij. de teſtamentis. & ibidẽ, in verbo, & vxorẽ nomine Adelaſiam. nu. cj. Tertiò facit, quia legitimatus etiam expreſſe ad quamlibet dignitatem nõ intelligitur legitimatus ad regiam dignitatem, vt tenet Bal. in l. eam quam. col. ix. in fine. C. de fideicommiſſis.

In oppoſitũ facit, quia exiſtentia ſui hæredis habet locum in legitimatis ſecundùm Bal. in d. l. eam quã. col. ij. & d. meum Iaſo. in l. qui ſe patris. in iij. & iiij. col. C. vnde liberi, & in l. moribus. col. v. ff. de vulgari. dixi in cõmento meo ſuper conſuetu. ducatus Burgundię. tit. des ſucceſſiõs des baſtardz. §. iij. in gloſſ. ab inteſtat. verſicu. quomodo autem. & plenius in eodem titulo. §. v. in conſilio ibi poſito: vbi fiunt de materia multa argumenta.

Pro concordia prædictorum breuiter dicẽdum eſt, ꝙ prima opinio procedit, vbi ſimplex interueniret legitimatio. Secunda autem etiã eſt vera in caſu in quo ita fiant legitimi, vt in feudo, emphyteuſi, portu armorum domus, aut ſucceſſione regni ſuccedẽt, & hoc fuerit expreſſè & nominatim dictum in reſcripto legitimationis, prout tenet glo. in verbo, legitimi. in d. c. naturales. quam ſequitur ibi Bal. & in d. l. eam quam. col. ix. in fine. Quia hoc licet principi facere ex ſuo reſcripto, vt ſatis innuit G. Benedicti in ſua repetitio. cap. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam. numero clxxxix. de teſtamentis. vbi dicit, ꝙ talis legitimatio quo ad honores & cætera filijs legitimis poſt vel antea ſuſceptis non præiudicialia perpetuò durat, & ſuum ſemper continuat effectum. pro quo facit l. quoties. C. de precib. imperatori offerendis. Tamen quo ad regnum, & per conſequens quo ad arma regni talis legitimatio non poteſt fieri, ſaltem in regno Franciæ, vt tenet idem G. Benedicti in loco prædicto. numero cxcij. & cxciiij. in fine.

Legitimati verò per ſubſequens matrimonium habẽt intrepidè ius & facultatem deferendi arma plana domus & familiæ. Sufficiat ad hoc melior text. in c. tanta. in prin. & ibi gloſ. j. ad hoc ferè expreſſa, ſaltem quo ad honores, extra qui filij ſint legitimi. Ex eo quia habẽtur pro ſuis & habent iura ſuitatis. dixi in dicta glo. ab inteſtat. verſi. primò enim legitimatur. etiam ꝙ ſuccedunt ſicut alij filij legitimi & naturales etiam in feudo & in emphyteuſi, prout etiam tenet Panor. in c. innotuit. col. vij. & in c. cum Vintõcineñ. de electio. & in c. lator. & dicto c. tanta. extra qui filij ſint legitimi. Imo etiam ſi ſit conſuetudo ꝙ ſuccedat primogenitus, iſte taliter legitimatus, ſi ſit primò natus, intelligitur primogenitus, & ſic poterit & debebit portare arma plana domus, licet reperiatur poſtea alius natus legitimus & naturalis, aliàs ſecus. Faciũt ad hęc notata Bal. in dicta l. eam quam. ibi, denuo dubitatur. & ibi, Sed pone quòd eſt nominatim C. de fideicommiſſis.

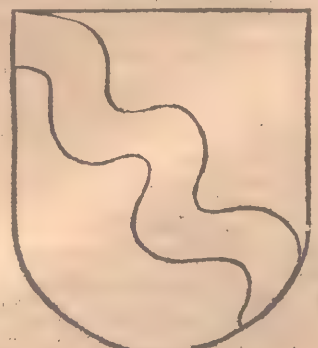
SEptuageſimaoctaua concluſio. Reperitur & alius color ſeu ſpecies ſigni in armis ſecundùm nonnullos armoriſtas, & dicitur in vulgari eorum burle, & eſt tertia vnius faſçæ: & ponitur faſca per mediũ ſcuti, vt ſupra videre potes ad oculum. Dicitur nempe burle, quando excedit decem petias, & infra numeratur ex argẽto & azureo. Et eius proprius color eſt ſicut balius color, vair gallicè. Et ſi fiat alterius coloris, debet nominari ſeu blaſonari cuius coloris ſit: & fit ſeu fieri debet iſto expreſſo modo, quando eſt vnica tantum.

Quando verò ſunt plures quàm denæ, ſeu decem, modo ſequenti.

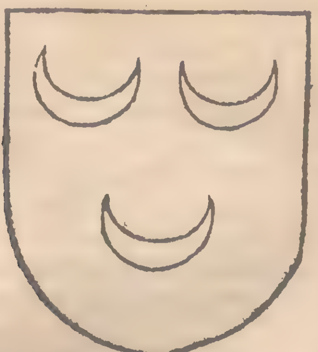

Item etiã fiunt arma per vndaturã, hoc eſt ad typũ vndæ fluentis: vt eſt in armis illorũ de la Baulme, qui geſtãt in campo aureo vndam azuream, forma hic deſignata.

Item in

Item in armis ponitur planetę, vt Luna, puta in parte per modum crescentis lunę, cum curuatur in cornua, vt in armis Soldani, qui habet secũdum aliquos tres crescentes argenteos in campo azureo, in hanc figuram.

Itẽ arma depingũtur per membra hominis, vt manus, caput: & si manus dextra passis digitis apponatur, libertatem designat, vt habent domini de capitulo ecclesiæ Lingoneñ. Si verò sinistra compressis, tenacitatem. Si verò oculus, interpretatur iustitię seruator & corporis custos. Vel etiã cũ manꝰ hominis pingitur, hominẽ laboriosum significat, cũ manus omnia opera perficit: vt describitur in hieroglyphica ori Apollinis Niliaci.

SEptuagesimanona conclusio. Licet supra abundè vi derimus multa ex quibus fiunt arma, & diuersimode, tamen adhuc est aduertendum, ꝙ multoties arma etiam fiunt, aut ex auibus, seu alijs animalibus & bestijs, seu piscibus: aut ex floribus, herbis, vel arboribus, & in his sunt attendenda sequentia.

OCtuagesima conclusio. Cum animalia terrestria sint auibus & piscibus perfectiora, vt dicã s. in xij. parte. in lxxviij. cõsideratione: vbi scripsi de animalibus. Ideo videtur dicendũ, ꝙ arma ex talibus animalibus sint digniora illis quæ sunt ex auibus seu piscibus, data paritate nobilitatis. Et quæ fiunt ex auibus digniora sunt, q̃ ex piscibus. Cum aues ex quo magis participant de aëre & igne q̃ de aqua & terra, ideo videntur digniora, cum aër sit dignius elemẽtum aqua & terra, vt in dicta parte, in xij. consideratiõe dixi, quod facit etiam pro armis ex auibus, ꝙ sint digniora, q̃ si essent ex alijs animalibus, vt sunt arma imperatoris, quæ sunt alijs digniora.

OCtuagesimaprima cõclusio. Si fiant ex auibus, notandum est ꝙ de omnibus auibus habentibus pedes & rostrum ex alio metallo seu colore q̃ sit corpus ipsius auis, dici debent in blasono talium armorũ tales aues mẽbratæ. Et istud est generale in omnibus auibus, præterq̃ in merula, quæ si apponatur in armis, nõ debet habere pedes nec femora, & sic nominatur sine pedibus, nec dicitur membrata. Et tene istud pro maxima in armoria.

OCtuagesimasecũda cõclusio. Si in armoria alicuius sint pictæ aues, bestiæ, pisces, & id genus in certo numero, tunc numerus illorũ numerari, nominari, seu blasonari debet si sint vsq; ad sexdecim, vt est in armis illorum de Laual, aut de Montmorancy: vbi dicitur, ꝙ habẽt sexdecim aquilas, propterea dicitur in campo aureo cũ xvj. aquilis azureis. Si verò sint plures, dicitur in tali scuto aureo, vel aliàs prout erit: sunt aquilæ seminatæ ex azureo, vt est in armis illorũ de Peullè, vbi non dicitur nec fit numerus, sicut nec in omnibus alijs vbi est maior numerus q̃ xvj. sed debent dici talia seminata, vel sine numero.

OCtuagesimatertia cõclusio. Auis in armoria est ita figuranda & collocanda, prout de sui natura stare, seu sedere posset in simili loco, aliàs arma sunt & dici debẽt falsa, cũ ars imitetur naturã inquantũ potest. §. minorem. instit. de adop. & in l. si paterfa. in fi. ff. eod. Panor. in c. debitũ. de baptismo. & Bar. in d. trac. de armis. in iij. col. E. ideo si ponatur aquila super aliqua parua herba, aut super flore, seu viola, super quibus naturaliter nõ posset stare, nõ videtur bene collocata. Sicut videmus in armis domini de Foleto in comitatu Pictauẽsi, qui habet accipitrẽ super lilio seu flore lilij. Cum istud sit impossibile, ꝙ accipiter stare possit naturaliter super flore lilij, Ideo videtur ꝙ male collocetur in talibus armis. Sic etiã qui depingeret in armis auem nõ aquatilẽ in aqua, nõ esset bene collocare: sicut si piscis collocaretur aut depingeretur in arbore vel in aëre vel super terra, vbi non solet viuere nec stare. Aut etiã si figuraretur bos in aëre, vel in nube, vel in aqua. Ex quo mihi videtur, ꝙ arma antiqua Alexieñ. (de quibus supra in quadragesimaoctaua conclusione) vbi bos figuratur exiens de nube non sunt bene cõposita, quia non est de natura bouis, ꝙ exeat de nube. Cum sit ridiculum dicere, ꝙ bos volet, aut volare possit iuxta prouerbium comune quo dicitur. Dum piscis arabit, & bos volabit, omnia erunt in pace.

Aduertendũ est quòd, vt refert Lucius, dictus de Tyngres, inuẽtio armorũ ex auibus cõpositorum, vt ex aquilis, grifonibus, vulturibus, coruis, gruibus, anseribus prouenit & habuit initium à Romanis. Et denotationem, seu designationem plurium auium vide in ori Apollinis Niliaci hieroglyphica per Bernardinum Trebatiũ de Græcis translata: & post eum in fragmentis Iacobi Capelli Parisiensis: vbi dicunt Pellicani formã designare insidiantẽ, Cuculæ effigiẽ gratitudinẽ, Ciconiam parentum amãtes designare. Columbã ingratitudinẽ. Apis effigiem regem indicare. Vulturem geniũ & maiestatem. Perdices contumeliosos homines. Accipitrem rẽ denotare cito factam: & ibi allegat pro talibus dictis suos authores.

Legitur apud Ioã. le. marie in illustrationibus Galliæ. li. iij. c. ici. Semiramis, ꝙ ipa Semiramis regina Babyloniorũ portabat in suis armis vnã colũbã. Itẽ ramus aureus in cãpo viridi cũ duabus colũbis argẽteis erãt arma Aeneæ, de quo meminit Virgilius in vj. Aenei. sic inquiens:

Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus.
Ostendat nemore in tanto. Et sequitur:
Vix ea fatus erat, geminæ cum fortè columbæ.
Ipsa sub ora viri cœlo venere volantes.
Et viridi sedere solo. De quarũ colũbarũ geminarũ interpretatiõe, vide Celium lib. antiquarũ lectionum i x. c. xl. vbi etiam declarat quid denotent geminæ alæ.

OCtuagesimaquarta cõclusio. Inuẽtio armorũ depictorũ ex bestijs, puta ex Leonibꝰ, Leopardis, Vrsis, Lupis, Apris, Ceruis, & alijs, puenit ex Hunnis, seu Hungaris, Saxonibus, & Pãnonijs secundũ eũdẽ Luciũ, & vt scribitur in hieroglyphica ori Apollinis Niliaci, & refert Iacobus Capellus in suis fragmentis. Aegyptij vtebantur notis animalium & auiũ, vt supra propè dictũ est ad quid significandum: quoniã serpẽs caudam sibi mordens (vt in armis antiquis Heduorum supra positis) annum, astra, eorũq; discursus significabat. Figura leonis furorẽ. Anteriores partes leonis fortitudinem. Musca impudentem, Formica cognitionem & prouidentiam, Caput leonis vigilantes aut custodes, Vipera mulierem, viro in

sidiantem, Hyena picta inconstantẽ hominẽ, Pellis hyenæ fortunę, & calamitatis contemptorem, Capræ figura optimè audientem, Camelus pigrum, Bouis figura terrã, Hippopotami vngulę deorsum versæ impium, iniustumꝗ significant, Crocodilus malum notat.

Octuagesimaquinta conclusio. Circa bestias & animalia bruta, illud etiam est attendẽdum ꝙ secundũ eorum naturam & conditionem meliorem seu actum nobiliorem in armis poni & designari debent. Ita tamen ꝙ pars anterior semp præcedat, & sit in anteriori parte quę est nobilior: vt dicit Angelus in l.quod cõclaue.& ibi Alexander in apostil.ad Bar.ff.de dam.infe. Ideo si portentur in vexillo, debent portari secundum illum vsum, ad quem vexillum destinatur seu appropriatur. Et ideo cum hasta in vexillo præcedat, & vexillũ sequatur, si sit aliquod animal in ipso vexillo depictum, debet respicere hastam. Cũ de natura & inclinatione naturali faciei sit antecedere. Et dicit Bar.in d.tractatu de armis.in iij.col.ibi, de natura autem vexilli.quòd idem est in omni re & figura, quæ habet partes quæ denotantur per ante & post, tunc semper anterior debet esse & vergere versus hastam, aliàs videretur retrocedere tanquam monstrum, & non esset bene cõpositum vexillum.

Dicit tamen ibi Bart.ꝙ si sit alicuius rei pars anterior quæ solum portetur pro armis, vt sunt multi qui faciem arietis, vel bouis, vel caput leonis, aut galli gallinacei pro suo signo & armis portant, tunc nõ potest pars anterior respicere hastam, sed à latere.

Octuagesimasexta conclusio. Non tantum animalia picta & posita in armis in eorum nobiliori actu, & eo quo magis suum vigorem ostendunt, designari debẽt. Pro quo facit l.quæritur.ff.de statu hom.l.quicquid.§.cum partes.ff.de acquir.re.do.& l.& si non sunt.§.fi.ff.de auro & argẽ.leg.sed vt dicit Bar.in prædicto tracta. sic vsitatum esse videmus ab antiquo, ꝙ princeps in maiestate, pontifex in pontificalibus depinguntur & designãtur, & sic de singulis secundũm suos nobiliores & cõuenientes actus, in quo possent esse: hoc est quod cõmuniter dicitur, Chascun à son attour. & ꝙ quis debet ornari secũdũm ordinem & qualitatẽ dignitatis, & prout conueniens est statui, ordini, & officio. facit tex.in l.sed & si quid.§.sufficienter autem alere & vestire debet secundũm ordinem & dignitatem mancipiorum (hoc est statũ secundũm expositionẽ glos.ibi).ff.de vsufruc.& plenè per Spec.tit.de aduocato.§.sequitur videre de vestibus aduocatorũ.de quibus & pluribus alijs vide supra in viij.conclus. Vnde Seneca ait vxori Neronis, vt refert ibi Spec. Indue te delicatè charissima, non propter te, sed propter honorẽ imperij. pro hoc alleg.tex.in c.j.ibi: propter necessitatẽ, hoc est honestatẽ, secundũ gl.ibi.xxj.q.iiij.& in c.fi.de custo.eucha. extra. facit etiam c.vestimenta.de consecra.dist.j.

Ex prędictis sequitur, ꝙ animalia quorum natura fera est, vt l.j.§.bestias.ff.de postul.debẽt designari & figurari in actu feroci, vt leo, vrsus, tigris, leopardus & similia.

Figuratur ergo in armis Leo erectus seu eleuatus, mordax ore, & radẽs pedibus, quod in vulgari nostro dicitur, Rampant. Quia morsu & vnguibus sæuit. Et Leopardus trãsiens, passant, gallicè. & idem in similibus animalibus vt lupus qui de sui natura dicitur Passant: & ex illis actibus magis suum vigorem ostendunt, pariter & naturam.

Octuagesimaseptima cõclusio. Animalia non ferocia etiã in nobiliori eorũ actu designari seu depingi debẽt in armis: vt Equus in currendo aut saliẽdo, Agnus in ambulando planè per terram, & sic de cæteris huiusmodi animalibus in sua specie.

Octuagesimaoctaua cõclusio talis est, ꝙ semper pes qui antecedit sit pes dexter, quoniã, vt supra dixi in xj.cõsideratione, pars dextera est principiũ motus & principalior seu dignior pars, aliàs signaret talem figuram leuam esse quod vitium sonat.l.qui clauum.§.item sciendum.ff.de ędilitio edicto.

Et de huiusmodi parte dextra an sit nobilior, vide Ioan. Sanxon ad hoc propositũ in cõmentis suis super consuetudinibus Turonię.titu.des droitz de chastellenie, artic.ij.vbi ponit conclusiones de præsenti materia. Et ibi dicit quòd in Normannia pars sinistra in ecclesijs est nobilior & dignior.

Octuagesimanona cõclusio. Licet pes dexter in vexillis, quæ portantur ex vna parte, videatur esse pes sinister, tamẽ in vexillo inspicitur pars quę respicit portãtẽ, & nõ alia. Cum illud quod videtur ex alia parte nõ ex principali proposito cõtingit, sed per accidẽs. Et vexilla portantur in hasta, cuius natura est qđ portetur recta & eleuata, vt l.qui sella.ff.de seruitu.rusticorum prædiorũ. Sicut videmus in scribẽte literas, respicitur enim illa pars quæ respicit scribentẽ, non pars quæ est ex conuerso, quę non habet formam. Sic etiam si quis in speculo aspiciat seipsum quod in se dextrum est, in speculo sinistrum apparebit. ita dicit Bar.in d.tractatu suo de armis.

Nonagesima cõclusio. In vexillis seu vehiculis quæ affiguntur & portantur in tubis, quarum natura propriè est, vt ad os tubarum positę quasi per planum gerẽtis positum: tũc facies rei vel designatę pars anterior non debet inspicere tubam sicut hastam. Nõ enim tuba est pars anterior sed superior, & sic debet partem anteriorem illius vexilli tubæ planè iacentis portare: ita Bar.vbi supra.

Nonagesimaprima cõclusio. Vt dicit idẽ Bart.in loco prædicto, supradicta habent locum quando est tm̃ vnũ animal in armis, seu vexillis pictum. Si verò sint duo animalia seinuicẽ respicientia nõ est amplius quę pars sit quæ debeat poni à dextra vel sinistra, & nõ est locus (vt dixit) prçcedẽti inuestigatiõi seu speculationi. Quia in incertis nõ certis locus est coniecturis.l.continuus.§.cũ ita.ff.de verborum obli.notatur per glo.in l.tres denũciationes.C.quomodo & quãdo iudex.c.ad audientiã.& ibi gl.ij.de homicidio.extra. Quod intellige nisi essent duo animalia diuersę naturę seu generis diuersi: quoniã si esset leo cũ alio, puta cane, deberet poni leo à dextris, canis verò à sinistris: & ita dicẽdũ de quibusuis alijs animalibus quorũ vnũ cõparari non posset cũ alio, vt obseruetur illud generale sępius repetitum, qđ semper digniora & nobiliora precedere, & in loco priori seu digniori poni debeant.

Nonagesimasecunda conclusio. In armis portatis, etiã super vestibus hominum (puta en cottes darmes) protractis seu fibulatis, illud qđ in armis se habet vt pars superior, debet esse versus caput hominis, ꝙ verò vt inferior, versus pedes. Et qđ depingitur in anteriori parte hoĩs vt in pectore, pars nobilior armorũ debet respicere latus dextrũ: est em̃ illa pars nobilior & principiũ motus, vt dixi supra in pluribus locis secundum Bart.vbi supra.

Nonagesimatertia cõclusio. Si verò arma depingantur, & fiant à parte posteriori super veste hominis, & sic à tergo illa pars quæ se habet vt anterior vel nobilior, debet

lior, debet esse versus latus sinistrum hominis portantis. Ratio (vt dicit ibi Bar.) quia illius arma erunt sicut facies illius respiciens rectè illud videndo. Facies ergo istorum armorum à parte posteriori, idem Bart. alio modo comprobat fingendo vnum hominem habere faciem retro: proculdubio latus quod erat sinistrum ex parte posteriori, erit dextrum. Idem Barto. super hoc dubio ad illud magis elucidandum ponit quæstionem de modo scribendi apud nos, qui cum scribimus, incipimus à latere sinistro, & tēdimus ad dextrum. Apud Iudęos autem fit econuerso, quoniam cum scribunt, incipiunt à latere dextro & tendunt ad latus sinistrum: quis istorum modus sit ęquior & rationabilior. Videretur dicendum q̄ modus Iudęorum. Dicunt enim Iudęi q̄ modus seu mos noster non est rationabilis, eo quia illud quod debet esse principiū motus & actionis, est terminus & finis: & illud qđ debet esse terminus, est principium, & sic perturbatur ordo rerum, & per consequens modus eorum scribendi est rationabilior, cū incipiāt scribere à latere dextro & traducūt versus sinistrū.

Sed Bar. ad tollendam illam eorum friuolam rationē dicit, q̄ aliquid rationabiliter fieri debet respectu finis ad quē ordinatur. Ideo finis dicitur primus intellectus operantis, & hęc naturaliter sunt vera: &, vt dicit, probatur istud per regulam. Nam & si intellectus operātis finis sit rationabilis, etiam si postea non sequitur, non dicitur irrationabiliter operari. l. sed an vltro. §. j. ff. de nego. gest. sed scriptura fit vt legatur. Legere autem est oculis inspici, & videre quæ scripta sunt. text. est in l. j. §. j. ff. de his quæ in testamento delentur. Et sic legi fit per visum, videre autē est facti, vt physici dicunt, scriptura autem repręsentata in oculis nostris, agit in oculos nostros: oculi autem pati dicuntur, quod patet, quia ex hoc læduntur. Cum ergo scriptura agat in oculis, debet ista actio incipi à latere dextro ipsius scripturę, quia illud latus est principium motus seu actionis: sed latus dextrum scripturę, quæ nos respicit, est respectu lateris nostri sinistrum. Sicut si homo voluat vultum suum versus meum directo, latus eius dextrum respectu mei, est sinistrum.

Et sic infertur q̄ nos in scribendo magis rationabiliter operamur, inspicimus enim finem, si vt à latere dextro scriptura in omnibus incipiat operari: secundūm modum Iudæorum incipit à latere sinistro.

Ex quibus concludit Barto. ad propositum qualiter arma seu insignia depingi debeant rationabiliter à parte superiore sup. veste hominis, prout hic proximè decisum est: & ibidem vlterius fortificat Bar. prędicta, ponendo aliquem velle scribere latinè in speculis alicuius, quòd absq; dubio incipiat à parte sinistra, quoniam illo respectu legendo erit dextra, vt āplè demōstrat & supra ostensum est.

NOnagesimaquarta conclusio. Secundūm eundem Bar. loco quo suprà literæ & arma semper debent incidi in sigillis per cōuersum, quando fit sigillum ad finē imprimendi in ceram vel aliam materiā, & remanet rectū, & sic inspiciendus finis ad quem fit, non id quod fit: & sic fit in eo quod vulgò dicimus vng cachet, aut in signeto cuiusuis personæ, quibus signantur seu sigillantur literæ missiuæ. Si tamē in aliqua re incideretur, insculperetur seu conflaretur, non ad sigillandum, sed vt sic esset & remaneret: tunc directè incidi, insculpi, seu conflari debet.

NOnagesimaquinta conclusio. Arma quandoq; depingūtur in clypeis, & tūc etiam pars clypei quę secundūm naturam portādi respicit latus dextrū. Illa enim assumitur vt potior, ita q̄ dignior pars armorum debet illam partē respicere, vt ex his quæ supra dicta sunt, patet.

Interdum arma portantur & depinguntur in coopertorijs equorum seu phaleris, & tunc siue sit à dextra parte siue sinistra, pars nobilior respicere debet caput equi. Mōstruosum enim & abhorrendum esset, q̄ vnus, caput equi respiceret, & alius caudam. Hoc autem quod nulli liceret magis accideret, & cum deberēt stare in fronte vel in croppa seu cauda, tunc latus dextrum respiceret secundūm ea quæ supra posita sunt.

Nonnunq̄ arma depingūtur in coopertis siue operimentis tectorum domus, vel quorumcūque ædificiorum: & tūc debet inspici ea res in qua debet depingi cum stat in suo proprio esse.

In coopertorijs lectorū sunt quędam partes quę circa lectum iacent, quædam quę planè iacent suprà, & in parte iacenti forma pingendi sumitur à forma hominis iacentis in lecto: in parte verò pēdēti in loco assumitur forma pingēdi arma à forma hominis rectè iacentis seu extantis, vt fit ī peristromatib⁹ siue auleis, cortinis, conopeis, tētorijs, siue velis, & papilionibus lineis, vel laneis, seu bombycinis, qui toro cricūdantur ad arcendum culices & muscas.

NOnagesimasexta conclusio. Arma etiam quādoq; insculpuntur, depinguntur, & figurantur in muris, parietibus, & alijs locis stabilibus & firmis: & tunc secundūm eundem Bar. in loco sæpè allegato: aut locus in quo depinguntur se habet vt paries, & tunc consideratur q̄ paries voluat faciem suam versus nos, & sic latus dextrum parietis cognoscetis, & sic facies pars nobilior armorum voluatur versus partem dextram.

Quod tamē limitat Bar. ibi, nisi ex causa: puta si in medio vnius parietis depinguatur statua principis aut eius arma vel alterius magnifici: tunc alię imagines, vel arma, quæ ab vtraq; parte depinguntur, debent illam statuam vel illius arma respicere, nō inspecto à dextris vel sinistris voluatur, ad similitudinem trium hominum circa dominum existentium: homines enim se voluūt versus eum, pro quo vide suprà in xxv. conclusione. quæ incipit: licet vasallus. Et practica istius limitationis cuiq; rectè intuenti patet apud Diuionem in ingressu & supra portam hospitalis sancti spiritus, vbi arma Ducū Burgundiæ in medio sunt collocata & picta, pluraq; alia arma magnatū & heroum à duobus lateribus circunstant depicta.

NOnagesimaseptima conclusio. Si locus vbi pingitur habet se vt cœlum, veluti cameræ vel aulæ, tūc cognoscendū est vbi dicatur caput aulæ seu cameræ: postea finge hominem iacentem & vultum versus nos voluentem: ex quo consideranda est pars dextra & sinistra, & sic modus depingendi cognoscetur & ingressus. Si verò locus depingendus babet se vt terra, tūc eodem modo cōsidera caput & pedes, & effinge hominē iacētem ibi, & voluentē vultū versus nos, & tūc cognoscetur dextra & sinistra: ex quo inuenietur modus depingēdi rationabilis. ita dicit Bar. in dicto tracta. de insignijs & armis. in fine.

NOnagesimaoctaua conclusio. Non licet alicui signum, seu arma saluatoris nostri Iesu Christi in terra insculpere vel pingere, vt in rubro & nigro. C. nemini licere signū saluatoris Christi humo, vel in silice, seu marmore, aut insculpere, aut impingere. per quē textū extendit Bart. in suo tract. de armis. in fine, idē esse in signis vel armis alicuius domini sui vel maioris, licet (vt dicit) sua possit, vt videmus quotidie multos facientes insculpere

eorum arma in ſepulturis ſuis ſupra lapidē ſeu tumulum.

Crux verò dicitur ſignum ſaluatoris Chriſti, & iſtud ſignum portāt Chriſtiani. Signum enim diſtinctiuum eſt ſeruorum dei Ieſu Chriſti domini noſtri. Vnde Damaſcenus. Hoc nobis ſignū datum eſt ſuper frōtem, per ipſum enim fideles ab infidelibus diſtamus & cognoſcimur: hoc certè eſt ſignum dei viui, quo ſignantur ſerui dei, de quo Ioan. ait Apocalypſi. vij. Vidi angelum aſcendentem ab ortu ſolis habētem ſignum dei viui, & clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datum eſt nocere terrę & mari dicens: Nolite nocere terræ & mari, neq; arboribus, quoad vſq; ſignemus ſeruos dei noſtri in frontibus eorū. Et in omnibus negotijs noſtris ſemper præponimus ſignum crucis, etiam in bello. vnde Euſebius libro Eccleſiaſticæ hiſtorię ix. author eſt, Conſtantinum imperatorem eo die quo cum Maxentio tyranno & ſæuiſſimo chriſtianorum perſecutore ad pontem Miluium non procul ab vrbe Roma confixit, ſereno puroq; cœlo crucem vidiſſe, eamq; adoraſſe, ac auditam ſupernè vocem: Conſtantine, in hoc ſigno vinces: vel, vt alij volunt, tunc de cœlo miſſum eſt ei vexillum in quo erat crux pro ſigno, & erat ſcriptum: In hoc ſigno vinces. Nec defuit oraculo euentus, cum vicit hoſtem inſigniter: tū cæteris quæ deinceps bella geſſit, par felicitas adfuit, &, vt dicit Lucas de Penna in rub. C. de præpoſitis laborum. libro. xij. Ipſe credit quòd ſit auriflamma cœlitus demiſſa regi Francię.

Hinc Franci in exercitu militari portant à tergo & pectore ſuper tunicis militaribus crucē albam, vt ſe cognoſcant, & cognoſcantur ab aduerſarijs: nec defuit ille mos apud eos à tempore quo effecti ſunt Chriſtiani. Sicut Angli in bello geſtant crucem rubeam. Burgundi verò crucem beati Andreæ: & ſic de alijs, de quibus dixi ſuprà in xvij. concluſione. in fine.

Crux olim ſupplicium noxiorum ſeu pœna & tormētum reorum, vt habetur ij. Regum xij. c. vbi dicitur, quòd Gabaonitæ pro iniuria per Saulem eis illata, ſeptem viros de genere ſuo crucifixerunt: & id quidem infamè fuit ſupplicum: de quo meminit Vlpianus in l. ſacrilegij. in prin. ibi: alios verò in furcas ſuſpendiſſe. ff. ad legē Iuliam de ſacrilegijs. & Calliſtratus in l. capitalium. in prin. ff. de pœnis. Summū (inquit) ſupplicium eſſe videtur ad furcā damnatio. Et ſatis probatur in paſſiōe domini noſtri: qđ ideo ſaluator noſter ſubire voluit, vt qui humilis aduenerat, & humilibus & infirmis opē ferret, & in omnibus ſpē ſalutis oſtenderet. Proinde (teſte Lactātio) eo genere mortis afficiendus fuit, quo humiles & infimi ſolent, ne quis eſſet omnino qui eum non poſſet imitari. Et dicitur à cruciatu. text. eſt in c. nulli. iij. q. j. Huic autē rei poſtea honor acceſſit, & eſt hodie gloria & exaltatio bonorū, & ipſorū protectio aduerſus inſidias & machinamenta diaboli, vt eſt tex. in c. poſtea ſignatione. de conſecra. diſt. iiij. vbi dicitur. Signatur baptizandus ſignaculo ſanctæ crucis, tam in corde q; in fronte, vt ab eo tempore apoſtata diabolus in vaſe ſuo priſtino ſuæ interemptionis cognoſcēs ſignaculum iam ſibi deinceps illud ſciat eſſe alienum, vt dicit ibi textus. Et propterea omnia ſacramēta eccleſię crucis ſignaculis perficiūtur. tex. in c. nūquid. de cōſecra. diſt. v. vbi dicitur: nunquid non omnia criſmata ſacerdotalis myſterij crucis figura perficiantur: nunquid baptiſmatis vnda, niſi cruce ſanctificata peccata relaxet: & vt cetera prætereamus ſine crucis ſignaculo quis ſacerdotij gradus non aſcendit: tutamē eſt illius qui tali ſigno ſe munit, maximè contra dæmones: cū, & vt ait Ioannes de Turrecremata in c. eccleſiaſticarum. xj. diſtinc. Crux eſt armatura fortis ad pugnādum cōtra dæmones: Vnde beatus Chryſoſtomus inquit. Vbi crux Chriſti eſt, nullus ſtare poteſt immundorum dęmonum, videns enſem in quo plagam accepit: videns gladium in quo peſtiferum vulnus accepit. Vnde Auguſtinus in quodam ſermone. Signum crucis à nobis expellit exterminationem, ſi tamen cor noſtrū habeat habitatorem. Imo etiam crux extraneis, & Iudæis quandoq; prodeſt. Facit quod dicit gl. in c. poſtq;. in verbo, interemptionis. de conſecra. diſtinc. iiij. de Iudæo qui ſe ſignauerat, ſeu ſupra ſe poſuerat ſignum crucis, cui diabolus nocere nō potuit, ſed dixit. Inueni vas vacuum ſed ſignatum. de qua hiſtoria loquitur Panor. in c. quod quidam. de pœnitē. & remiſſio. Alias duas virtutes ſigni crucis ponit Ioan. de Turrecremata in d. c. eccleſiaſticarum. quia virtus eſt contra vitiorum tentamenta, & vt diuinæ benedictionis dexteram homo cōſequatur. Sicut Effrayn conſecutus eſt cancellatis manibus Iacob, in modum crucis ſuper eum. de quo infra in ſequenti concluſione. Et de benedictione crucis Chriſti habetur Sapiētię xiiij. in principio. & de eius inuentiōe eleganter ſcripſit Polydorus de inuentoribus rerum. libro v. c. vj. in fine. Helena (inquit) mater Conſtantini imperatoris religione inſigni ac pietate mulier, per quietem monita Ieroſolymam petijt quęſitum dominicam crucem, vnde humana ſalus pependiſſet. Ita fortè accidit, vt Veneris ſimulachrum eò eſſet loci ab impijs orthodoxę fidei perſecutoribus collocatū, quò omne dominicæ paſſionis monimētum aboleretur: Chriſtianiq; Venerem loco ſaluatoris adorarent. Cæterùm loco ruderibus purgato, crux reperta eſt, & cū illa duæ alię, vnde duo pependerant latrones. Sed titulus ille, Ieſus Nazarenus rex Iudęorum, & ſi vetuſtate propemodum abolitus, indicio fuit vt crux vera agnoſceretur, quæ admota mulieri defunctæ vitam illico reſtituit. His & in victoriæ ſibi partę retributionem Conſtantinus princeps motus, edicto vetuit quēquam deinceps eo crucis ſupplicio necari. Sic res quæ antea mortalibus probrò fuerat, venerationi atq; honori eſſe & haberi cœpit. Idem poſtea voluerūt Theodoſius & Valenti. ſeruari, qui (vt ſupra in principio dictum eſt) lege prohibuerunt ſignum ſaluatoris in ſolo, vel in ſilice, aut in marmore humi poſitis inſculpi, ne ſcilicet hominū pedibus calcaretur. Vnde importunū & cōtra religionem videre eſt paſſim hodie in templis ſignum illud, id eſt nomen ipſius ſaluatoris in ære vel lapidibus, quibus mortuorum ſepulchra teguntur, inciſum. Itē cruces ac diuorum imagines impreſſas, quæ aſſiduis calcantium veſtigijs obtrita latè reſplendent.

NOnageſimanona & penultima concluſio ſit talis, quòd crux Chriſti multipliciter figurata fuit in veteri teſtamento.

Primò reperitur figurata in ſigno Thau, de quo dicitur Exodi xij. q cum angelus primogenita Aegypti deberet occidere, præceptum eſt filijs Iſraël, vt de ſanguine agni vtrūq; poſtem linirent in modum Thau literæ, quæ facta eſt in modum crucis. Nā & Thau Gallicum poſitum inuenies pro cruce apud celeberrimos authores, quā ad eum conſtruere modum Galli conſueuerant. Author eſt Cęlius libro antiquarum lect. vj. ca. viij.

Itē ſecūdo Ezechielis ix. vbi propheta legitur audiuiſſe dominū dicentē ad virum veſtitū lineis, habentē atramentarium ſcriptoris in lumbis ſuis. Tranſi per mediam

ciuitatem

ciuitatem, & ſigna Thau in frontibus eorū virorū dolentium & gemētium. Poſt hæc dicit ſeptem viris. Tranſite per mediam ciuitatē, & percutite omnem ſuper quem nō videritis Thau, nemini parcent oculi veſtri.

Tertiò figurata fuit in cancellatione manus Iacob ſuper Effrayn & Manaſſes. Legitur enim Geneſis xlviij. ꝙ cum Ioſeph applicuiſſet Manaſſen & Effrayn ad Iacob, ſtatuens maiorem ad dextram, & minorem ad ſiniſtram, vt eis ſecundùm ordinem benediceret: Iacob manus commutans in modū crucis cancellās dexterā ſuper caput Effrayn minoris, & ſiniſtrā ſuper caput Manaſſes maioris, & ita benedixit illis. Porrò quia de cruce mentio eſt, non grauemur promere hic, quę imprimis ſtudioſorum digna auribus arbitramur ex monumentis excerpta clariſſimis, præcipuè ex Cælio loco ſuperius citato. Siquidem traditum eſt (inquit Cęlius) ab Arabibus crucis figuram videri cæteras quotquot ſint præſtare, quoniā ſuperficies prima cruce deſcribatur. Sic enim imprimis lōgitudinem habet atq́ latitudinem: primaq́ hæc figura eſt & omnium recta ꝗ̃ maximè, conſtanſq́ rectis angulis quatuor. Effectus verò cœleſtium, maximè per rectitudinem angulorū radiorumq́ reſultant. Tunc enim ſtellarum poteſtas præualet, quando cœli quatuor habeāt angulos vel cardines potius orientis videlicet, occidētiſq́, & medij vtrinq́ cœli. Sic verò diſpoſitæ radios ita conijciunt in ſeinuicem, vt crucem inde conſtituāt. Propterea eſſe crucem veteres dicebant, tum ſtellarum fortitudine factam, tum earundem fortitudinis ſuſceptaculum. Ideoq́ habere ſummā in imaginibus poteſtatem, ac vires & ſpiritus ſuſcipere planetarum. Quæ opinio ab Aegyptijs initia duxit, cōfirmataq́ vel præcipuè eſt, inter quorum characteres crux erat inſignis, vitam eorum more futuram ſignificās. Proinde figuram eiuſmodi Serapidis ſeu Oſyris pectori inſculpebant. Adijcit Hieronymus, aues in ſurrectum ſe attolentes crucis exprimere figuram, quod adorās homo & natās item facit: ſed & nauis antemna cruci aſſimilata ſufflatur. Scribit porrò Sudas Theodoſio imperante, cum æquarentur ſolo Græcorum templa in Serapidis ſacrario hieroglyphicas eſſe compertas literas, quæ crucis præferrent formam. Cæterùm quod ad crucis pertinet & excellentiam, apud Aegyptios ante Chriſtum humanæ ſalutis autorę nenarrabilem: non tam muneris ſtellarum teſtimonium fuiſſe contenderim, ꝗ̃ virtutis præſagium, quam à diuiniſſimo corpore fuerat acceptura. Nec illud omiſerim diuina, vt equidem reor agente vi, fuiſſe in adoratione veterum crucis, item figuram ſummè religioſam. Quoniam in veneratione ſupplici, dum ori dextram admouerent, indicem ſuper pollicem reſidentem, quod & tempeſtate hac ferè à pleriſq́ fit exoſculabantur. Quod Plinius quoq́ ſignificaſſe videtur. In adorando (inquit) dextrā ad oſculum referimus, totumq́ corpus circum agimus. Et in apologia item Apuleius. Si fanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi gratia, manum labris admouere. Hinc factum opinantur, vt Hebræi iuxta linguæ ſuæ proprietatem deoſculationem ponant pro veneratione. qđ Hieronymus aduerſus Ruffinum notatum reliquit, hęc Cęlius.

De laudibus ſanctæ Crucis ſcripſit egregiè & deuotè Rabanus epiſcopus Maguntinenſis libros duos, partim metricos, partim proſaicos, quos habeo non impreſſos. De quibus laudibus aliquid recitat Antoninus in ſecunda parte ſuarum hiſtoriarum. titu. xiiij. c. v. §. ij. Et de crucis gloria & laudibus copioſè & ſanctè ſcribit Petrus abbas Cluniacen̄. lib. j. epiſtolarū: interpretans dictum Matthæi xxiiij. dum ait. Virtutes cœlorum mouebuntur, & tūc apparebit ſignū filij hominis in cœlo. & illud Eſaiæ v. dū dicit. Et leuabit dominus ſignum in nationibus. vbi hoc ſcribit. Signū leuatum in nationes crux eſt, & apparens ſignū filij hominis in cœlo crux eſt, quæ quia & hic in ſignum à Chriſto leuata, n̄ationes totius orbis ad fidē ſalutis æternę à quatuor ventis congregat. quia, vt ait propheta Eſaiæ v. Et congregabit profugos Iſraël & diſperſos Iuda colliget à quatuor ventis. Et in vltimo Chriſti iudicio ad eandem æternā ſalutem & gloriam à quatuor vētis, vt habetur Matthæi loco prępallegato. Et mittet filius hominis angelos ſuos cum tuba & voce magna, & cōgregabit electos eius à quatuor vētis, hoc eſt, de toto mundo electos in cœlo apparens conuocat, ſummo ab eis honore colenda creditur, dicitur, & prędicatur. An enim (vt ibi ait) dignum ſit vt quam ad ſalutis humanæ cauſam commendādam cœlum exhibet, terra reſpuat? An dignum ſit vt eam homines abijciāt, quam angeli honorant? An nō honorant, quando cōmotis ad iudicium cœli virtutibus, ipſam mundo iudicādo, ſecum pariter reprę ſentāt? Nam qui dixit, virtutes cœlorum mouebūtur, ipſe ſubdidit: Et tunc apparebit ſignum filij hominis in cœlo. Cumq́ hoc ſignum crux Chriſti ſit cum virtutes cœlorum, hoc eſt ordo totus cœleſtium ſpirituum deſuper veniēs apparuerit, tunc & ipſa pariter in cœlo fulgebit. Fulgebit in cœlo, vt diſcant terrigenę non poſſe ſibi conſcenſum eſſe ad cœlos, niſi per ipſam ſe poſſe fieri ſocios angelorum. Nō eſt igitur honorāda ab hominibus, quę angelicū eis honorem præparat? Non eſt glorificanda à mortalibus, quæ immortalem eis gloriam præſtat? Non eſt vt vitalis & ſalutifera adoranda, quæ vitam mortuis beatam, quæ ſalutem perditis conferet æternam? Et planè velint nolint hæretici vitalis, quia vitam: ſalutifera, quia ſalutem: honorabilis, quia honorem: amabilis, quia amorem: admirabilis, quia admirationem: felix, quia felicitatem: nobilis, quia nobilitatem: beata, quia beatitudinem: glorioſa, quia gloriam præſtat æternam. Qui idcirco crucem odiunt, quia dominum torſit: diligant eam, quia non ſolum nobis, ſed & ipſi gloriam peperit. Peperit enim ei gloriā, de qua habetur ad Hebrę. ij. Vidimus Ieſum propter paſſionē mortis gloria & honore coronatum. Peperit inquam gloriam crux crucifixo: ſicut ſcribitur ad Philip. ij. Factus eſt obediens vſq́ ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & deus exaltauit illum. Hanc quia gloriam huiuſmodi illi à deo aſſumpto peperit, & nobis inſuper vitam & gloriam æternā contulit, glorioſa eſſe promeruit. Ideo crux Chriſti honorāda, collaudāda, & à Chriſtianis glorificāda probatur. Sed quærit ibi Petrus an ſit adoranda? Et dicit quòd non adoratione latriæ, quæ dicitur cultus ſoli deo competens: quia habetur Deuteronomi vj. Dominū deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Ratio, quia ſicut ordine ipſo creatiōis creator creaturæ quā creauit meritò iuſteq́ præfertur: ſic decebat vt prælatio ipſa aliquo ſigno cōgruo ſignaretur. Signatur igitur pręlata creaturis deitas ſacrificiorū ſigno: ſignatur iſto, ſignatur multiplici quod nūc agitur Chriſtiani populi ſacramēto. Niſi intelligatur ꝙ adorare idē ſit, & tantū importet qđ venerari honore deo debito: & hac adoratione adoramus Chriſtū, nō tantū dei ſed & hominis filiū. Adoramus, & crucem, imo in cruce ipſum (qui deus & homo eſt) crucifixū. Neq́ quantum in ipſo eſt, aut lignū colimus, aut lignum adoramus:

quia soli deo est seruiendum ipsum adorando, vt ante dictum est. Sed dũ crucem (vt ait Petrus) me adorare dico, crucifixũ dominũ deũ meũ esse, meq; illi soli seruire debere profiteor. Et iuxta istum intellectum ecclesia catholica laudabili deuotione se adorare pronunciat non solum crucem domini, sed & passionẽ eius, mortem, ac resurrectionem, atq; ascẽsionem. Sic cum dicimus mortem domini, resurrectionem, ascensionẽ adoramus: hoc est dominum mortuũ, resurgentẽ, ascẽdentẽ: aut dominũ qui mortuus est, qui resurrexit, qui ascendit, adorare nos profiteamur.

Et per ista infert Petrus ibi, q hoc priuilegium cruci dominicæ datum est, vt in creaturis sola post filium hominis, qui & filius dei est, adoranda esse credatur, quatenus in morte domini, quam in cruce passus est, finẽ summamq; salutis humane constitutam esse sciamus.

Reperitur & alius adorationis modus quo humana hominibus impendenda reuerentia tantũ signatur. Et ista adoratio duliç vocatur, & impẽditur homini vel angelo. Hoc magnus ille patriarcha Abraham adorauit populũ terrç, filios videlicet Heth. de quo Gen. xxiij. Hoc Loth (testimonio quoq; Petri apostoli) iustus, subuersores Sodomorũ angelos adorauit. ij. Petri ij. & Genesis xix. Hoc fratres Ioseph eum prostrati adorauerunt. Genesis l. Hoc Iosue principem militiæ domini angelum. Iosue. v. Hoc propehta Natham Dauid regem, iij. Regum j. Hoc fortassis, & si malus Nabucodonosor prophetam Danielem adorauit, vt Dani. ij. scribitur. Neq; enim credendũ est sanctos homines vel sanctos angelos cultũ soli deo debitũ, aut hominibus impendisse, aut sibi impendi æquanimiter tolerasse. Vnde clarum est modũ hunc non esse adorationis diuinæ, sed venerationis humanæ: nec esse singulare illud insigne deitatis, sed officiosam & communẽ exhibitionem honoris. Sed speciale illud, omnem creaturam refugit: generale istud, tam creatori q̃ creaturç rationali inseruit. Nam irrationali honorẽ vel modicum exhibere, & autoritas prohibet, & ratio dissuadet. Cum tamẽ vel sanctorum pignoribus, vel sacris locis, vestibus, vel vasis, vel quibuslibet huiusmodi rebus honor & reuerẽtia defertur, nõ quia sunt insensibilia, pulchra, suauia, preciosa, vel quolibet modo corporaliter hominibus accommoda fieri creditur, sed quia deo vel sanctis eius perpetuò cum eo victuris, in his honor congru9 exhibetur. Si igitur & hoc modo crux domini adoranda, id est, honorãda suscipitur, nec impiũ est, nec erroneum, sed pium & salutiferum. Pium, quia à recte fidei tramite non discordat. Salutiferum, quia salutem pijs adoratoribus seu veneratoribus cõparat. Licet ergo primo vel secundo modo crucẽ domini adorare, vt in primo nõ tam ipsa q̃ deus adoretur, in secundo non tã ipsa q̃ deus honoretur: illo modo colatur in cruce crucifixus, isto veneretur in ligno author eius: illo cultus diuinus, ipsi deo per crucem exhibeatur, isto communis multorum honor per eandem crucem eidem deo, cui debetur honor & gloria, impendatur.

CEntesima & finalis conclusio edocet quomodo signum crucis fieri debeat. Circa id imprimis scitu dignum est, quòd ex notatis per Hugo. in suo apparatu, & Guillelmum Durãdi in suo rationali, Ioannẽ de Turrecremata in c. ecclesiasticarum xj. di. colligit tres differentias in signo crucis faciẽdo.

Quidam enim (vt dicit) signant se à frõte ad dextram, & inde in sinistrã: propter tres personas trinitatis, quæ in ipsa signatiõe crucis nominantur. Et ita isti signum crucis in forma quadam triangulari perficiũt, sicut erat signum Thau: de quo in præcedenti conclusione dictum est.

Alij verò in figura quadrangulari signant, & muniũt se signo crucis, à fronte deorsum facientes signum crucis: ad designandum descensum filij ad terrã, secundũm illud. Inclinauit cœlos & descendit. Deinde transeunt in dexteram, & de dextera in sinistram terminando ibi signũ crucis, tum ad designandum quòd æterna quæ per dexterã, temporalibus, quç per sinistram significantur, anteponẽda sunt. Tum ad demonstrandum quòd Christus de Iudeis ad gentes transiuit.

Alij verò signando se, signum crucis incipiunt à parte superiori, quæ patrem signat: deinde descendunt ad inferiorem, quæ mũdum designat: postea à sinistra, quæ infernum significat, producũt ad dextram, quæ cœlum denotat, & ibi signum terminant, fulti autoritate illa. Egressus eius à patre, excursus vsq; ad inferos, recursus ad sedẽ dei. & est versiculus hymni: Veni redemptor gentium, à diuo Ambrosio compositi. Nam Christus descendit de cœlo in mundum, de mũdo in infernum, de inferno ascẽdit in cœlum, vbi sedet ad dexteram patris: & isto modo dicunt signum crucis debere fieri Archidya. Geminianus & Cardi. Alexandrinus in d. c. ecclesiasticarum. & ibi Ioannes de Turrecremata probat hunc modum signandi se signo quadrangulari esse meliorem quinq; rationibus, & etiam quòd terminari debeat in dextram comprobat pluribus rationibus. Ideo reprobatis alijs duobus primis modis se signandi signo crucis tanq; non bonis nec vsitatis, tertium modum tanq̃ communem & ab omnibus approbatum, religioniq; nostrç conuenientem, dico esse insequendum.

TRigesimanona consideratio, continuãdo materiam nostram honorariam (cum satis de armis & honoribus causa eorũdem impensis disceptauerimus) sit talis. Si inferior temerè intrudat se in loco maioris, maiorem honorem q̃ ei debeatur assumendo seu vsurpãdo, debet suo honore priuari, & à loco propio expelli, vltimusq; post alios in opprobrium poni. c. præcipimus. xciij. dist. facit l. neminem. C. de officio magistri officiorum, quod limitat Felin. in rub. de maioritate & obedien. Nisi minor esset substitutus maiori, quia tunc in actu in quo est vicarius suus sedebit in loco maioris: quem textum in hoc extollit Ludouicus Romanus singulari cccxl. quoniam vicerector honoratur vt rector. dixi infra in sexta parte, in consideratione vbi de gubernatoribus patriarum scribitur. Et facit quia ex quo substitutus loco maioris habet maiorem administrationem: ideo maior ei minori substituto reuerentiam præstare debet. glossa in summa xciij. distin.

QVadragesima consideratio. Honor non est suscipiendus, nisi prius is qui adipisci desiderat, vires suas cum honoris onere metiatur. j. q. j. c. non est. Ad honores autem sine labore nõ peruenitur, l. j. C. de excusationibus artificũ. libro decimo. Imo etiã si digno conferatur, cũ metu suscipiẽdus est. lxiij. dist. c. Valentinianus, & dicto c. nõ est. Et nemo debet sibi honorẽ assumere, sed qui à domino vocatur, quẽadmodũ Aarõ. c. qualiter. extra de electio. c. in scripturis. viij. q. j. verũ contẽnenti & fugiẽti offerẽdus est. d. c. in scripturis. & c. sicut. j. q. j. & l. si quẽq;. C. de episco. & clericis. ita dicit Lucas de Pẽna in l. filios C. de decurio. lib. decimo. Sicut tamẽ sciẽtiæ cupiditas non est arguẽda, sed cõmendãda, l. apud Iulianũ. ff. de fideicommissarijs libertatibus.

bus. vbi Pomponius ait. Nã ego discendi cupiditate, quã solã viuendi rõnem optimã in octauũ & septuagesimum annum ętatis duxi, memor sum eius sententiæ, quam dixisse fertur Iulianus. Et si alterũ pedem in sepulchro haberẽ, adhuc addicere quidem vellem. Sic & honoris, secundũm quod notatur per Lucañ de Penna in l. ij. per illum text. C. de his qui spõte munera publica subeũt eodẽ li. decimo.

Qvadragesimaprima consideratio. Nullus ita honorandus est, ꝙ per huiusmodi honorẽ excessiuũ vni alteri detrahatur. xxix. distinc. c. nulli in fine. & c. ecclesiæ. Nec honorabilius quid exhibẽdum est vni, vnde alij scrupuloso corde moueantur. c. decimas. xvj. q. vij. & faciunt notata in c. statuimus extra de maiori. & obedientia. Speculator in titu. de legato. §. ij. ante versiculum, patet ergo. & in titu. de disputatio. & allegatio. §. vj. incipiente, satis clarẽ. in principio. Quia quando aliquem excessiuẽ quis commendat, alios tali nimia prædicatione vituperat, argumento. §. sed quia. in procemio ffo rum. & l. nec quicꝙ̃. §. obseruare. ff. de officio proconsulis & legati. c. qualis. xxv. distinc. & c. nonne. extra de præsumptio. Vnde Egisippus de bello Iudaico. Vos honore congruo prosequimur, vt neꝙ immoderatus, neꝙ infimus honor sit. Aliud inflat, aliud exasperat, quodcũꝙ suæ portionis vnicuiꝙ suppetit, impartiatur. Nõ enim quis delectat tantum eum quem supra mensuram honorat, quantũ lædit, cum cui debitum negat, & plerũꝙ vterꝙ eorum offenditur, vbi prælationis adulatio est. & Aristote. dicit v. Politicorũ, Quòd inhonorati alios vidẽtes honoratos faciũt, & rursus inhonorationem amatores honoris grauiter ferunt. Et qui dehonorat paruipendit secundũm eundem in rhetorica. videatur c. ecce. & c. nullis. xcix. dist. quẽ allegat Lucas de pẽna in l. ij. col. ij. C. de proximis sacrorũ scriniorum. lib. xij. Turpius tamẽ est frigidẽ laudari, ꝙ̃ acerbius vituperari, ait Aul. Gellius lib. noctium atticarum xix. c. iij. Et de huiusmodi laudibus etiam (sicut inquit Salustius de Carthagine) melius esset tacere, ꝙ̃ pauca dicere, saltem vbi non pauca commemoranda essent.

Qvadragesimasecunda consideratio. Praui nõ sunt honore digni: quia honor est præmium virtutis, & virtuti perfectæ non est condignus honor. Aristote. Ethicorum iiij. Benemeritis igitur & studiosis honor impendendus est: quia honor magis est in honorante ꝙ̃ in honorato, ait Aristo. Ethicorũ primo. & Bal. in procemio feudorum. Et dicit Cice. in libro orationum. Is magis gloria excellat, & honoretur, qui virtute plurimũ præstat, & si illaudati sese illustribus conferre, & amplissimos honores inhiare audent, dicetur in eos adagium Polidori. Nihil cum fidibus graculo: nihil cum amaracino sui. & habetur Prouerbiorũ xxvj. Quomodo nix in æstate, & pluuiæ in messe, sic indecens est stulto gloria: & in exemplum culpa vehementer extenditur, cum pro reuerentia status, peccator honoratur. c. nemo. lxxxiij. distinct. Nec hinc debet minor irasci, si maior prælatus est. c. qui resistit. xj. quæstione iij. Ex quibus videtur, ꝙ infames non possunt concludere ad emendam honorabilem, vt dixi infra in vndecima parte, in xv. consideratione.

Qvadragesimatertia cõsideratio. Fortuna bona facit homines exaltari & honorari. Nã maior dignitas procedit ex ea. l. digna vox. & ibi notatur in verbo, principatum. C. de legibus. subiungens versus,

Si fortuna volet fies de rhetore consul:
Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor.

Notat Iacobus Rebuffi in l. vnica. C. de comitibus & tribunis scholarum. lib. xij. vel quia constituti in dignitatibus maximis vtplurimum prosperãtur, & magis honorantur. facit l. ad splendidioris. & ibi Lucas de Penna. C. de diuersis officijs. li. xij. tamẽ fortuna quãdoꝙ dat honores immeritis. vnde Virg. in suo opusculo de fortuna, ait,

Fortuna immeritos auget honoribus.
Fortuna innocuos clauibus afficit.

Nec minus verẽ dixisse videtur Ouid. libro iij. de arte.

Curia pauperibus clausa est, dat census honores.

Et idem in primo Fastorum.

In precio precium nunc est, dat census honores,
Census amicitias, pauper vbiꝙ iacet.

¶ Et non solum omnia venalia Romæ, sed vbiꝙ. Item sicut de moribus vltima fit quæstio, ita de literatura & prudentia: sed non est mirandum, quia sæpe vbi plurimus intellectus & ratio, ibi minima fortuna. Aristo. de bono fortunæ. & Boëtius de consola. philosophiæ, lib. j. metro v.

At peruersi resident celso mores solio.
Latet obscuris condita virtus clara tenebris.

Sed videtur, ꝙ dignitates & honores à Deo & non ex casu & fortuna prętentur, cum à Deo est omnis potestas, ad Romanos xiij. cap. quid culpatur. xxiij. q. j. & omnia à Deo. Bona enim & mala, vita & mors, paupertas & honestas à Deo sunt. Ecclesiastici xj. Vnde Romanum imperium non fortuna, sed diuinitate propitia defertur. text. in l. fi. in principio. C. de officio magistri militum. Vnde reges nostri in suis rescriptis semper dicũt: Talis Dei gratia Francorum rex. de materia tamen plenẽ per Lucã de Penna in dicta l. vnica. C. de comiti. & trib. schola.

Qvadragesimaquarta consideratio. In eligendo aliquem ad honorem, siue munus personale, decẽ sunt consideranda, quæ scripta sunt in glossa rubricaria. C. quemadmodum ciuilia munera indicuntur. lib. x. & etiam refert Bartholomæus Cepola in tracta. de imperatore. in fine. versic. circa hanc. & Io. de Platea in dicta rubrica. vbi plura alia addit.

Primum ergo est, scilicet persona indicentis, vt habeat iurisdictionem indicendi, vt sunt decuriones, qui possunt distribuere officia, & eligere officiales, vt in l. ij. C. de decurionibus. eo. lib. x. & comes rerum priuatarum in creando susceptores, vt l. super creandis. de iure fisci. C. eodem lib. Item decuriones, hoc est consules ciuitatis, iudicio præsidum prouinciarum eligunt Irenarchã (hoc est quem præpositum mareschallorum vocamus) vt ait tex. in l. vnica. C. de Irenarchis. libro xj.

Secundum modus & ordo, vt persona eius cui indicitur non grauetur vltra modum, sed secundũm ęqualitatẽ, vt l. fi. C. quemadmodum ciuilia munera. & vt in ordine primo vocetur pater, si est habilis, ꝙ̃ filius: & primogenitus, ꝙ̃ secundogenitus. l. in successione. & l. neminem. C. de decurio. & l. iij. §. de filijsfamilias. & quemadmodum pater pro his teneatur. eodem libro x. C.

Tertiũ est habilitas, scilicet an persona cui iniungitur sit habilis & idonea, vel non. tex. in l. honor. §. de honoribus. & in l. vt gradatim. in princ. ibi, sciendum est hoc esse obseruandum, si idonei sint. ff. de muneri. & honoribus.

Quartum eius origo. text. in d. §. de honoribus. vt si nõ sit origine ingenuus, sed libertinus, officia ingenuorũ non concedantur ei, nisi impetrasset ius anulorum aureorum, aut restitutionem natalium, aliàs incidit in l. iuliam Viscelliam, vt in l. prima. C. si seruus aut libertus. libro x, & in l.

vnica.C.ad legem Viscelliam.& intellige de origine propria,vel paterna,vel ex priuilegio,vel etiam incolatus.l.j.& l.ciues.C.de incolis.& l.in filijs.& l.exẽplo.C.de decu. lib.decimo. Attendi etiam debet,an sit masculus vel fœmina,an sit minor,vel infirmus,vel aliam inhabilitatem habeat,vt dicit Ioannes de Platea in d.rubrica.C. quemadmodum ciuilia munera &c.

Quintum considerandũ,scilicet facultates,an iniuncto muneri sufficere possint.text.in d.§.de honoribus.aliàs si non sit sufficiens ad complendum munus sibi iniũctum suscipere non debet.vnde dicitur:

Qui sua metitur,pondera ferre potest.

Et facit dictum Horatij.

Sumite materiã vestris qui scribitis æquã Viribus.Quòd si etiam intelligas diuites esse præponendos pauperibus in electione honorũ seu officiorum,rectè sentis:vt etiam innuit textus in l.ad subeunda.cũ pluribus concordantijs. C.de decurionibus.

Sextum consuetudo.Nam in delatione officiorũ seruanda est consuetudo loci,vt vult §.de honoribus,superius allegatus.& tex.in d.l.super creandis.C.de iur.fisci.& in l.non tantum.ff.de decurionibus.

Septimum,vt potiores & idoneiores eligantur.d.l.ad subeunda.l.honores in prin.ff.de decurio.l.vt gradatim.in prin.ibi,si idonei sint.& l.honor.§.finali.ff.de muneribus & honoribus.

Octauũ cõsiderãdũ,scilicet ordo graduũ,vt quis prius vocetur ad minores,quàm ad maiores.d.l.vt gradatim. in principio.& l.honor.§.gerendorũ.ff.de muneribus.& l.secunda.C.quemadmodum ciuilia.lib.x.& l.quę vtiliter in principio.ff.de negotijs gestis.& ibi deciditur,ꝙ expensę consuetę & rationabiles factę pro alio,vt honores assequeretur,peti possunt.cum prędictis ll.concordãt tex. in c.si officia.lix.distin.& in c.legimus in fi.xciij.distincti. Alioquin casum appetere videtur,qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quęrit ascensum. c.sicut.xlviij.distinctione,& est tex.ad literam in l.nemini ad subli.C.de consulibus & non spargendis.lib.xij.

Nonũ vt curialis vnius curiæ non eligatur ad honores alterius curiæ,cum non debet quis eodem tempore habere plura officia.c.singula.lxxxix.disti.& in l.j.C.quemadmodum ciuilia munera &c.Sicut non potest esse monachus vel abbas in pluribus monasterijs.c.fi.extra de religiosis domibus.Sicut etiam de iure nullus potest præfici in diuersis ecclesijs secularibus.c.de multa.extra de præbẽdis.& officia ecclesiastica singula singulis personis sunt distribuenda.c.j.lxxxix.distinctio.c.cum ex iniuncto.& ca. sicut.de hæreticis.extra.

Decimum,vt quis non cogatur continuare illud idem vel aliud officium,sed habeat vacationem,& interualla legitima.l.penul.eadem rubri.C.quemadmodũ ciuilia munera.& l.j.& ij.C.de muneribus & honoribus non continuandis &c.Et de interuallis,eodem lib.x.& hoc verũ nisi necessitas aliud exposcat.d.l.penult.& l.vt gradatim.§. quoties.& l.honor.in fine.ff.de muneribus.ita ꝙ propter necessitatem quis admittitur,qui aliàs non admitteretur.

Addit ad præcedentia Ioannes de Platea in dicta rubrica.C.quemadmodum ciuilia munera indicũtur.quòd etiam consideratur morum honestas,& vita laudabilis,& laboris prolixitas,& stipendiorum merita.Hi enim ad honores,seu dignitates eligendi sunt,quos morum honestas commendat.l.magistros.infra de professoribus & medicis.libro decimo.& l.vnica.C.de professoribus qui in vrbe Constantin.libro duodecimo.Et ad honoris augmentum,non ambitione,sed labore conuenit peruenire.l.contra rempublicam.C.de re militari.& l.fi.C.de tyronibus. eodem libro duodecimo.Labores enim & stipendia dignitates tribuunt,non suffragia mendicata.l.scrinijs.C.de palatinis.l.prima.C.de castrẽsianis.dicto libro duodecimo. l.nemo.C.de officio magistri officiorum.& l.& virtutũ. C.de statuis & imaginibus.de quibus omnibus supra & infra ista parte plenius & opportunè liquet & liquebit.

Quadragesimaquinta consideratio est circa laudem. Et pro eius declaratione dico,ꝙ laus est sermo elucidans magnitudinem virtutis,secundùm Aristotelem libro primo & tertio Rheto.& beatum Thomã super psalmo xvij.Et dicitur à laudo verbo,quod verbũ extollo aliquando significat,vt apud Horatium.Laudabunt alij claram Rhodon,aut Mithilenam. Aliquando idem,quod nomino.Plautus.Id vt scias Iouem supremũ testem laudo.

Et laus & laudatio differunt:quia laudatio est oratio ipsa laudantis,laudes continens ipsius laudati. Laus verò est virtus ipsa non aliunde proueniens,sed suis nixa radicibus.vnde Virgilius.Primam merui qui laude coronam. Dicta laus à populo,ꝙ propriè laus sit populi de aliquo recta loquentis.

Et laus distinguitur ab honore dupliciter.

Primò,quia laus consistit in solis signis verborum:honor autem in quibuscũqꝫ signis.& secundùm hoc laus includitur in honore.

Secundo modo,quia per exhibitionem honoris redimimus testimonium bonitatis de excellentia alicuius absolutè:sed per laudem testificamur de bonitate alicuius in ordine ad finem,sicut laudamus bene operantem propter finem.Honor autem est etiam optimorum quæ non ordinantur ad finem,sed iam sunt in fine,vt dicit Florentinus in dicta sua summa.parte quarta.capitu.x.titulo v. §.primo.

Quadragesimasexta consideratio. Laus quæ fit de altero,contingit quadrupliciter. Primò,prout Deus honoretur,& hoc est bonũ.Sic sacerdos summus Ioachim laudauit Iudith de occisiõe Holofernis, & liberatione populi,dicens:Iudith xv.Tu gloria Ierusalem,tu lætitia Israël,tu honorificentia populi nostri,eo ꝙ dilexeris castitatem.

Secundò laudatur quis virtuosè,vt non deficiat in tribulatione positus,sed consoletur.Sic laudata fuit Noëmi, & Ruth Moabitides afflictæ & depauperatæ à Booz,vt consolarentur.Ruth iij.

Tertiò vt virtus in proximo augeatur,& in bono proficere conetur:quoniã virtus,secundùm Senecam,laudata crescit.& Iuuenalis Satyra prima.Probitas laudatur & alget.Et vt ait Iulius Celsus de gestis Cæsaris.Laudis cupiditas & timor ignominiæ ad virtutem excitat.Et vt ait Aristoteles libro tertio suæ Rhetoricæ nouæ,Neqꝫ solum laudis causa rectum sequi conuenit,sed si laus cõsequitur, duplicatur recti appetendi voluntas.& Ouidius de Ponto,libro quarto Elegiarum.

Excitat auditor studium,laudataqꝫ virtus
Crescit,& immensum gloria calcar habet.

Et ista est laus de qua intendimus tangere principaliter.

Quartò,vt quis ferat mitius correctionem.Sic apostolus laudabat mirabiliter Corinthios in prin.suæ epistolæ primæ,

primæ, dicẽs. In omnibus diuites facti estis in illo, ita vt nihil vobis desit in vlla gratia. & paulò post de multis reprehendit, & de ista cum præcedente facit tantum vnum modum Anto. Florentinus in ij. parte suæ summę. titu. x. c. ij. §. j. & ibi dicit, ꝙ etiam quatuor modis contingit aliquem inordinatè laudare quod non est bonum: sed quia non est materia pręsentis speculationis ad illũ ibi recurre, sed solũ de laude quæ debetur, de qua Aristo. ij. Ethicorũ. Ad magnam enim laudem consequendã quatuor requirũtur, scilicet ꝙ fiat à magno, magno modo, & de magnis factis, & de magnis personis, vt declarat Anto. Florẽtinus in sua summa. quarta parte. titulo xv. in Cantico beatę Mariæ virginis. §. iij.

QVadragesimaseptima consideratio. Et quo ex laude virtuosi homines disponuntur, amplius ab bene agendum, & ad virtutem, quòd si bene quis se in suo officio laudabiliter habuerit, publicè commendãdus est, facit dictum psalmistæ xxxij. Rectos decet collaudatio. & textus in l. iustissimos C. de offic. rectoris prouinciæ. & quæ dixi. s. in xxxij. consideratione. Sicut enim ignis aura flante fit grandior, ita bonæ mentis studia commendatione proficiunt, vt ait Gregorius in registro, libr. vj. c. cix. vnde Cassiodorus primo variarũ epistolarum, xiij. Debetis bene agentibus, vt eos laudis vestrę comitetur assensus. Nam si equorum cursus hominum clamoribus incitantur, & in sonantium manibus agitur, vt à mutis animalibus velocitas appetatur, quantò magis homines inde stimulari posse credimus, quos ad laudis auiditatem natos singulariter inuenimus? Hinc etiam Hiero. in xv. epistola ad Marcellam. Nemo reprehendat, quòd in epistolis aliquos laudamus, aut carpimus. Cum in arguẽdis malis sit corectio cæterorum, & in optimis prædicandis bonorum ad virtutis studia incitentur: imo etiam aliquando si qui boni sint, si tamen quid male agãt propter eorum virtutes non omnino reprehendendi sunt, vt dicit Lucas de Pẽna in l. fi. C. de numerarijs, libro xij. & faciũt ad prædicta dictum Ouidij in ponto. Laudataꝗ crescit Virtus, & immẽsum gloria calcar habet. dicam infrà ista parte, in lxxiij. consideratione.

QVadragesimaoctaua consideratio. Sanctus Augustinus in sermone de die suæ cõsecrationis dicebat. A male viuentibus nolo & detestor laudari. Laudari autem à bene viuentibus, si dicam nolo, mẽtior: si dicam volo, timeo ne sim humanitatis appetentior ꝙ̃ soliditatis. Quid ergo dicam, nec plenè nolo, nec volo, nõ plenè nolo in laude humana periclitari: non plenè volo, ne ingrati sint quibus prædico. facit quod notatur xxxj. distinc. c. tenere. vbi patet, quòd licet iusto se laudare. prima questiõe vj. capi. sicut is. & c. in scripturis. viij. questione j. & Lucas de Penna in l. j. C. de agentibus in rebus, in fine, libro xij. vbi ponit proprietates ambitiosi, & in l. fi. C. de coartalibus, libro xij. dicam infra in secunda parte.

QVuadragesimanona cõsideratio, Quòd ex quo sępe ex laudis præconio innascitur, superbię inflatio. capitu. sunt plurimi. vj. quæstione prima, nullus plus æquò debet laudare alium, ne sibi debitum subtrahat cũ infert indebitum, capitu. nullus. xcix. distinctione. Nemo tamen nisi vanus falso letatur honore, & hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis, prout ait Cato moralis. Et vt ait Horatius in primo sermonum. Stultus, honores sæpe dat indignis. vnde Aristote. vt refert Laërtius de vita & moribus philosophorum, dicebat de duobus hominum generibus, vehementer admirari, scilicet de illo in quo bona non sunt, & tamen si de ipso dicatur acceptat & gaudet. Et de illo de quo mala proferũtur quę in eo non sunt, & inde turbatur. Inter cætera tamen aduerte, ꝙ natura promptior est ac paratior ad culpandum ea quæ minus rectè agi arbitramur, ꝙ̃ ad laudãdum illa quæ videntur fieri cum virtute.

QVinquagesima consideratio erit ex dictis Platonis in libro de Amore. c. ij. vbi dicit, ꝙ perfecta laudatio est quæ pręcedentẽ, rei recensee originẽ, pręsentẽ formã narrat, sequẽtes ostendit euẽtus. Ab antecedentibus res queꝗ laudatur vt nobilis, à pręsentibus vt magna, à sequẽtibus vt vtilis: quare ex tribus illis tria hęc in laudibus cõcludũtur, nobilitas, magnitudo, atꝗ vtilitas, & ex illis trib⁹ multũ ibi laudat amorẽ, de quo infra dicã in vltima parte. Et vt infra dicã in d. parte. in xxxviij. cõsideratiõe, à pręterito præsenti, vel futuro quęlibet res debet laudari, qđ idem est, vt s. dictũ est.

QVinquagesima prima consideratio. Ex quo gloria est effectus honoris, & laudis, post honorem, & laudem de ea dicẽdum est. Et est, effectus illorum, vt dictum est, eo quia ex hoc qđ testificamur de bonitate alicuius clarescit bonitas eius in notitia plurimorum, & hoc importat nomen gloria, vt dicit Antonius Florentinus in prima parte. titulo iij. c. j. §. iij.

Dicitur enim gloria quasi clara. vnde beatus Ambrosius super epistola ad Romanos. Gloria est clara, cum laude notitia, vt refert Anto. Florentinus in quarta parte suę summæ, titu. v. c. x. §. j. Et secundũm Cicero. in rhetoricis, gloria est frequens de aliquo fama, cũ laude. vel secũdũm eundem in oratione pro. M. Marcello, est illustris & promulgata multorũ, & magnorum, vel in suos ciues, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum. vel etiam secũdũm eundem, est consentiens laus bonorũ, incorrupta vox bene iudicantiũ de excellente virtute. vel secundũm Augusti. est iudiciũ hominũ bene de hominibus opinantium. & vt ait Lucas de Pẽna in l. qui publici. C. de his qui spõte munera subeũt, li. x. ꝙ gloria dupliciter sumitur. Vno modo impropriè pro vana gloria. Alio modo propriè sumpta est frequẽs fama cũ laude notitia, secũdũm Ambro. vt. s. vel gloria quasi glarea. i. gerẽs laureã secũdum etymologiã, quã, vt dicit facit Catholicum, sed secũdũm Tuliũ iij. Tuscula. quæstionũ, gloria est solida quædam res & expressa non adumbrata: ea est consentiens laus bonorum incorrupta, vox bene iudicantiũ de excellente virtute, ea virtuti reponat tanꝗ̃ imago gloriæ quæꝗ rectè factorum plerũꝗ comes est, non est bonis viris repudianda &c. vt ibi.

Differũt tamẽ gloria & honor, quia propriè gloria est in se ad alios, honor verò in se ab alijs: & secũdũm beatũ Thomam ij. ij. q. cxxxij. arti. iij. q. sicut magnanimitas est circa honorẽ, ita & circa gloriã. Vñ & sicut magnanimus moderatè vtitur honore, ita et moderatè vtitur gloria: gloriatur tñ magnanimus circa res magnas nõ circa modicas vt dicit Antonius Florẽtinus in prima parte suę summæ, titulo iij. ca. j. §. iij. & ibi dicit, ꝙ gloria operatur, ꝙ qs excellẽtiã cõsequitur quãdo est appetitiua ad bonũ qđ naturaliter amatur, & honoratur à cũctis: & ideo sicut per gloriam quæ est apud deum consequitur homo excellentiam in rebus diuinis, ita per gloriam quæ est apud homines consequitur quis excellentiam quæ est in rebus humanis. & ibi ponit de vana gloria, quę multum est euitanda.

Quinquagesimasecunda consideratio est, quod fundamentum gloriæ est humilitas. quoniam vt habetur Iob. xxij. in fine. Qui humiliatus fuerit erit in gloria. & Prouerb. xxxix. Nam humilem spiritu suscipiet gloria. & vide Lucam de Penna in l. humilioribus. C. de suscepto. libro x.

Quinquagesimatertia consideratio. Gloriæ cupiditas est frequēs, & quotidiana, ita quòd nemo est qui eam non desideret, teste Valerio lib. viij. dicente, Neminem esse tam humilem tamque abiectæ cōditionis quem gloriæ dulcedo nō demulceat & tangat. quem refert Lucas de Penna in l. ij. in ij. col. C. de his qui spōte munera publica subeunt. vbi etiam ad hæc plura alia dicta allegat. & etiam Cicerone in Tusculanis quæstionibus, asserente, quod honos alit artes, omnesque incendimur ad studia gloriæ laudis, & ex j. officiorum, libro eiusdem. Vix inuenitur qui laboribus susceptis periculisque aditis non quasi mercedē rerum gestarum desideret præter hanc gloriæ, & laudis. & Balbus in suo dialogo post Cicero. Omnes studio laudis trahimur, & optimus quisque maximè cupiditate gloriæ incenditur. An erit qui velle recuset os populi meruisse, ait Persius satyra prima, & Horatius in sermonibus, libro. j. Sed fulgente trahit constrictos gloria curru, Non minus ignotos generosis. vnde Socrates solitus erat dicere, viam ad gloriam proximā esse & quasi compendiariā: quod intelligitur, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet, talis esset, aliàs fortis est & magnanimi, viri gloriam non appetere: sed sola suorum rectè factorū conscientia contentos esse. vnde cōmuniter dicitur. Sępe viris maior gloria spreta redit, vt dicit G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo condidit. primo. nu. lj. de testa. & propterea dicit, Chrysostomus homelia iiij. Si gloriari cupis, gloriā despice, & omnibus gloriosior eris.

Sed quicquid sit gloria, & honor sunt de genere delectabilissimorum, quia fit fantasia vnicuique qui honoratur, quòd sit talis, vt dicit Aristoteles ij. rhetoricorum. allegatus per Lucam de Penna in l. ij. C. de proximis sacrorum scriniorum, libro xij. dixi suprà.

Quinquagesimaquarta consideratio. Hinc Beroaldus in suo tract. de felicitate vbi quærit, An gloria sit summū bonū, sic ait. Quantò honestior videri debet sentētia illorum qui summū bonum felicitatēque in honore & gloria collocauerūt videtur fermè hæc fuisse summa boni in summis Imperatoribus Romanorū, Gręcorum, Barbarorū, qui voluptates omnes cōtempserūt, qui dies noctesque in laboribus militaribus exanclauerūt, qui vigilarūt, sudarūt, alserūt ob hoc solū vt gloriosi viuerent, gloriosiores morerētur, de quibus illud est poëtę Satyrici. Ad hæc se Romanus grauisque & Barbarus Induperator, Erexit, causas discriminis atque laboris, Inde habuit, tantò maior famę sitis est quàm virtutis. In Romanorum laudem dicit Salustius. Laudis auidi, pecuniæ liberales erant: gloriam ingentem, diuitias honestas volebant. Hanc gloriam, vt inquit eleganter diuus Augustinus, ardentissimè dilexerunt, propter hanc viuere voluerūt, propter hanc & mori non dubitarunt, cęteras cupiditates huius vnius cupiditate presserunt.

Hæc gloria veluti finis felicitatis Fabios, Marcellos, Africanos, Cæsares, incitauit, inflammauit, stimulauit ad res magnas forti animo capessendas. de hac cecinit Valerius flaccus.

Tu sola animos mentemque pararis gloria.

Hanc Sillius Italicus facē honestæ mētis, appellat, cū ait:

Abripuit traxitque virum fax mentis honestæ
Gloria. Et vt ait idem Sillius.

Mortales ad laudem & gloriam geniti sunt.
Ad laudes genitum capiat si munera diuûm.
Felix ad laudes hominum genus.

Scribunt historici, quòd Themistocles Atheniensis noctu ambulabat in publico, quòd somnum oculis capere non posset: quærentibusque huiusce vigiliæ causam, respondebat. Melciadis Tropheis, & gloria se ex somno suscitari.

Demosthenes oratorum apud Græcos clarissimus valdè lætatus est glorię susurro, quando anus Athica aquam ferens, ita alteri insusurrauit, hic est, ille Demosthenes.

Alexandri qui ex rebus gestis nomen magni sibi inuenit pectus insatiabile laudis fuit, qui plusque par sit sititor gloriæ Anaxagora referente innumerabiles esse mundos ex authoritate Democriti præceptoris. Heu me miserū, inquit, qui ne vno quidem mundo sum potitus. Hinc exijt illud.

Vnus Pelleo iuueni non sufficit orbis.

Hinc controuersia illa est apud Senecam famigerata. Alexāder orbi terrarū magnus est, orbis, Alexandro angustus est. Idem cum in Sigæo ad Achillis tumulum astitisset. O fortunate, inquit, Adolescens, Qui tuæ virtutis præconem Homerū inueneras. Quòd apud Sillium, versibus modulatis sic expressum est.

Felix Aeacida cui talis contigit ore,
Gentibus ostendi, creuit tua carmine virtus.

Cæsar cum apud Herculis templum in Hispania res gestas ab Alexandro (vt inquit Plutarchus) cōtēplaretur in pictura, ingemuit illachrymauitque veluti ignauiā suam pertęsus, quod nihil tū memorabile à se actum esset in ea ętate, qua iam Alexander orbem terrarum subegisset.

Hannibal Penorū ille inclytissimus Imperator apud Sillium, alloquens milites in pugna, Cannensi mercedē laborum suorum solā gloriam esse vult. Sic enim inquit: Mihi magna satis sat vera superque bellandi merces sit gloria, cætera vobis vincantur.

Quid multa? non solum magni in re militari duces, & egregij in administratione reipublicæ ciues gloriam inhiant & amplexantur, sed etiā scriptores fermè omnes hāc gloriam veluti præmiū vberrimum suarū lucubrationū spectare videntur. Illi quoque philosophi qui libros scripserunt de gloria contemnenda, sua nomina in titulo inscripserunt, & in liminari pagina lectitari voluerunt.

Quid? nōne & opifices ipsi gloria ducti nobilitari volūt? vt de Phydia infra dicemus, in ij. consideratione post istam, qui nomen suum in clypeo Mineruæ inclusit.

Sauros quoque & Batrachus sua impensa construxisse produntur tēpla octauis porticibus inclusa, inscriptionem sperantes: qua negata, hoc tamen alio modo vsurparunt, in colūnarum enim epystilijs, insculpserunt Ranā atque Lacertā tanque nominū eorū argumenta. Sauros enim Gręcè Lacerta, & Batrachos, Rana significatur.

Quid enim ipse Beroaldus in dicto opere de seipso? quoniam libet & sibi, vt de se aliquid attingat illud Horatianum assumendo.

Gaudeo quod spectant oculi me mille loquentem.

Hinc est quòd etiam alios insequēdo nomen suum in operibus suis intitulauit.

Sed an hoc licitum sit & fieri possit tractat amplè. Io. Andræ.

Andræ, in suis mercurialibus, in vltima quæstione, quę est multum notabilis, & singularis, & quā statim in fine huius sce partis positurus sum.

Plures alij sunt qui posuerunt felicitatem in gloria, elatione, & ambitiōe, quos enumerat Textor. Niuernēsis in sua officina, in c. gloriosi, superbi, elati, & ambitiosi: quos vide, et ibi inuenies quosdam, sed non omnes, quoniam pauci sunt qui se abscondant à calore eius.

Tandem tamē concludit ipse Beroladus vbi supra, ꝙ hæc gloria non videtur esse finis ille felicitatis quem quęrimus, cum sit res caduca & intra breue seculū flauescat, cum aliunde pendeat, quod de summo bono credi nephas est: magis enim in laudantibus, ꝙ in laudato consistit gloria, quæ nihil aliud est, quàm opinatio de aliena virtute bene sentientium.

Huc adde, ꝙ philosophi &, cum primis diuus Augustinus amorem laudis & gloriæ feruentissimum vitium ęsse dixerūt, hinc illud Horatianū. Laudis amore tumes.

Hinc illa Persiana mordacitas.

Egregium cum me dicat vicinia, non credam.

Et illud:

Sed recti finemq́ extremumq́ esse recuso.

Euge tuum & belle.

Exclamat tragicus poëta, O doxa, O doxa, O gloria, O gloria? Quid aliud est quàm aurium inflatio magna?

Hinc Democritus Adderites philosophus lætatus est ꝙ Athenis multos annos vixerit, ignotus illi vrbi. Veni, inquit, Athenas, & nemo me nouit.

Anneus Seneca decēter ait, Qui vixit notus omnibus, ignotus moritur sibi. Et ab Horatio luculēter dictum est. Nec vixit malè, qui natus moriensq́ fefelit.

Neminem tamen sanorum dicam virorū, qui aliquādo gloriæ amore non caperetur.

Quis enim philosophorum illius amore vnq̄ caruit? Quis vnq̄ summus imperator, aut quis clarus miles extitit qui gloriæ amonitu quicquid arduū ausus est nō gesserit? Quis tam Platonem ad tanta tamq̄ ardua discenda animauit? Gloria. Quis illius discipulum Aristotelē post tam multa tamq̄ præclarissima à se fermè in omni scibiliū genere conscripta magistro & ei à quo filij loco & honore semper habitus fuisset contrariari & magistri aduersari opinionibus coēgit? Gloria. Inuidit profectò tantus gloriæ zelus ei à quo superari solo illa ætate se posse sentiebat. Quis Diogenē (vt ad Cynicos & qui summā sordidāq́ inopiam pati videri volūt) ad idvitæ genus perduxit, vt id magis mori sit ꝙ viuere? Gloria. Quis, vt finem ex philosophis demus exēplis, Epicurū summæ & continentissimæ vitæ hominem coēgit quo doctior appareret, de voluptate ita disserere, vt in illa summū bonū esse constitueret? Gloria. Quis, vt ad militares descendamus, Scęuolam regis occidendi cupidum cum in cęde errasset, manum vrere coēgit? Gloria. Quis Coclitem victori exercitui solum resistere fecit? Gloria. Quis Circium in hyatū se proripere? Quis Marium cōsuli à quo obseruabatur inuidere? Quis Syllam aduersum Marium tanta bella mouere? Quis Cæsarem armis cinctum maximam orbis partem inuadere? Quis illius ætatis Scipionem? Quis Cathonem sibi manus inferre? Quis Hannibalē transire Alpes? Quis Philenem fratres viuos se terra obrui? Quis Alexandrum? Quis Herculem? Quis Cyrum? Quis Perseum, tāta subire belli discrimina? Quis Zophirum Persam sibi aures & nasum secare induxit? fatebimur profectò, gloria.

Nec illud tantum à vera abhorrentes lege egerūt. Nēpe pleriq́ cum Iudæi, tum Christiani simile eadem glorię auiditate peregere, & horum præbere exempla friuolum esse notum est, cum etiam supra ætatem nostram, nostræ quoq́ ætatis literati omnes eadē via pergere videamus.

Diuus Thomas plerunq́ à Ioanne Scoto suo discipulo in de re diuina opinionibus (quā theologiā appellant) carpitur. Identidem fecisse Thoman in Albertum, quem ob excellentiam magnum appellant, vulgata fama est.

Nostræ autem ętatis scholastici quid aliud in suis gymnasijs agunt, ꝙ vt clariores ingenio & doctrina se demonstrare possint? De cōcionatoribus ad populum quāta sit ob gloriam controuersia, ita vt illa adeo ardescere conspiciamus, vt pro minimis quibusq́ suæ opinioni aduersantibus si paululum refellantur longissimum, & penè immortalem subeant sermonem. Quid verò de vtriusq́ iuris doctis aliud intuebimur, ꝙ omnia ad gloriam, & laudis appetentiam conari, & facere? Vnde non paruas, verūm immanissimas, & penè immortales inter se simultates exercere & habere consueuerunt.

QVinquagesimaquinta cōsideratio. Gloria quæ ex virtute procedit non est fugienda, aut alteri danda, iuxta Esaiæ dictum xlij. Gloriam meā alteri nō dabo. & Archi. in c. cauendum, in fine. de pœni. dist. iij. & Baruch iiij. Ne tradas alteri gloriā tuam, & dignitatē tuā genti alienæ. & Apostolus j. ad Corin. ix. Bonum est mihi mori, quàm vt gloriam meam quis euacuet. c. sacerdos. circa fi. j. q. ij. & vulgò dicitur. Honorem meum nemini dabo. &, qui non diligit honorem suum fur est ipsius, & homicida. Et qui negligit famam suam crudelis est. xij. q. j. c. nolo. Cepola, in tracta. de Imperato. militum eligendo. in verbo, autoritatis. Quod intellige, vt dictū est, dum modo procedat à virtute. Quoniam, vt ait Valerius de institutis antiquis. Vberrimum alimentum virtutis est honos, eximiusq́ virtutis minister est, vt ait Aristoteles viij. Ethicorum. & Iustinianus in authen. de monachis. §. ordinatione verò abbatiæ. colla. j. in quam sententiam incidit Ouidi. in Pontho.

Laudataq́ virtus.

Crescit & immensum gloria calcar habet.

Et Cicero in libro Orationum, nihil esse in vita magnopere expetendum, nisi laudem atq́ honestatem: in ea autem persequenda, omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atq́ exilij, parui esse ducenda. Et Valerius libro iiij. titulo de Abstinentia & continentia. De publico ministerio nihil cuiquam præter laudem bene administranti officij accedere debet, vt ibi de Paulo æmilio exēplum patet, qui præclarè actum secum existimauit, quòd ex victoria cōtra Xerxem Macedonum regem parta alij pecuniam, ipse verò gloriam occupasset, memoriamq́ nominis sempiternam fecisset. Nam gloriæ cupiditas, & timor ignominiæ ad virtutem excitant, vt refert Cæsar in suis commentarijs, libro vij. & vt ait Cicero in orationibus. Est in virtute ascēsus, vt is gloria magis excellat, qui virtute plurimū præstet. Igitur rectè ex sententia eiusdem Ciceronis ij. officiorū dicebatur sic. Pręclarè Socrates hāc viam ad gloriam proximam & quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet, talis esset. Quòd si qui simulatione & inani ostentatione & ficto non modo sermone, sed etiam vultu stabilem se gloriā consequi posse dicerent, vehementer errant. Vera enim gloria radices agit atque etiam propagatur, ficta

omnia celeriter tanq̃ flosculi decidũt, nec simulatum quicquam potest esse diurturnum, dixi hic ante.

Quinquagesimasexta consideratio. Gloriæ cupiditas cauẽda est, vt ait Cicero j. officiorũ. Eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio, quoniam etiam, vt sapiens ait: Quid valet hic mũdus, quid gloria, quidue triumphus: Post miserum funus, puluis & vmbra sumus. Et vt Laertius in libro de vita & moribus philosohorum testatur, Scipio Africanus solitus erat dicere, nullam pestem fuisse, & maiorem, quàm gloriæ cupiditatem, ex qua ob certamẽ honoris & gloriæ inimicitias maximas inter amicissimos sępè extitisse videmus. Sitq̃ glorię cupiditas, stultitia, teste Cicerone lib. veteris rheto. Et, vt habetur libro ix. Quinti Curtij de gestis Alexandri. Auaritia glorię & insatiabilis cupido famæ nihil inuiũ, nihil remotum videri sinit. Auidi milites sunt & pecunię, & glorię simul: fortuna rebus famam preciumq̃ constituit, & militiæ probrum plerunq̃ vertit in gloriam. Absit ergo gloria vulgi, vt dicit Tibullus in Elegia x. lib. iiij. quę quantacunq̃ sit, tota est breuis planeq̃ inanis, & nemo nisi vanus falso lætatur honore. secũdum Policratum de nugis curialium in suo prologo. Audi sententiam. F. Petrarchæ. Gaudeo magnam inueni gloriã, respondeo, magna in exiguo qualiter explicentur non intelligo, si temporum, si locorum anguistias metiare, magnam hic gloriã non posse esse fateberis. Nã & liquidò cernitur, quænam sit hęc mortalis atq̃ terrenæ gloriæ magnitudo, si tamen præfulgens & digna sit tibi gloria. gaude, nõ quod habeas, sed quod meruisti: miserrimaq̃ est omnino ambitio, bonorumq̃ contentio, quoniam nihil laudabilius, nihil magno atq̃ præclaro viro dignius placabilitate atq̃ clementia, vt ex Cicero. j. officiorum secerni potest.

Quinquagesimaseptima consideratio. Ipsa glorię cupiditas & honoris cõcupiscentia multos pessundedit, seu decepit. Nonnullos enim legimus qui à parentum inclyta nobilitate degenerarũt, & honore domus postposito, ad vilia officia conuolarunt: vt refert Valerius tit. viij. de cupiditate gloriæ, de Quinto Fabio Romano, qui derelicta clara, & nobilissima Fabiorum secta, pictor effectus fuit, vt nomen suum in publico pingẽs faceret æternum, de claro genere faciens se sordidum.

Alios verò qui de statu infimo deitate gloriari volentes, ausi fuerũt in vertice deorum nomina sua includere, vt de Phidia statuario legitur apud eundem Valerium eisdẽ lib. & tit. & apud Ciceronẽ lib. j. tuscula. quæstionum. qui clypeo Mineruæ effigiem suã inclusit, ita inseparabiliter: qua cõuulsa, tota operis colligatio solueretur, rememorans luciferum qui dixerat. Ponam sedem meam ab aquilone, & ero similis altissimo. de quo Esa. xiiij.

Alios verò qui seipsos interfecerunt, vt Empedocles, vt refert Textor in sua officina, c. arrogãtes, superbi, gloriosi, ambitiosi. & in c. qui se occiderunt, & videas plures casus, in quibus ambitio multos decepit per Textorem in d. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi.

Cæteros verò qui cum virtute gloriã, & famã assequi nõ possent, sceleribus insigniq̃ maleficio innotescere nõ dubitarũt: vt de Pausania nobili adolescente, qui Philippum Macedoniæ regem Alexãdri magni patrem interfecit, vt tali patricidio immortalitatem sibi compararet.

Et de Phegia seu Herostrato, qui gloriæ cupiditate tẽplum Dianæ incendit & comburi fecit, vt sui nominis memoria obliterari non posset, atq̃ perpetuaretur, vt refert hæc duo exempla Valerius loco quo supra: & multa alia ibi videre poteris, quæ demonstrant nõ solum in magnis viris, sed etiam in alijs affectus gloriæ affuisse. vide Textorem in loco supra allegato.

Quinquagesimaoctaua consideratio. Nihil apud dominandi & præsidendi cupidos probitatis aut fidei est, quod multis exemplis demonstratur & ostenditur.

Et primò Cayn libidine dominandi & præsidendi, & vt solus dominaretur & præesset cæteris, ac prædam suã liberius exerceret, fratrem suum Abel interfecit, vt habetur Genesis iiij. vnde Proba mulier in suo centone ait.

Tunc gemini fratres adolent dum altaria cędis:
Alter in alterius prelato inuidit honore.

Etiam habetur Paralipomenon xxj. c. Ioram enim filius Iosaphat regis Iuda gladio sex fratres suos occidit, vt bona eorum possideret, & regnum suũ ampliaret, solusq̃ dominaretur, atq̃ illi soli honor tribueretur.

Refert etiam Orosius quòd Romulus fratrem suum Rhemum interfecit, vt regnaret solus, & totus honor eidem cederet. Et etiam habetur j. Maccabæorum j. & ij. c. ibi: Surrexerunt in Ierusalem filij Belial introducentes ritum gentium. vbi habetur quòd Iesu & Ioan qui de principatu futuro & dominatione præ cęteris habenda cogitantes ex eo quòd Onias primogenitus Simonis sacerdotum principis liberis careret, vt vnus alterum perderet, Deo Israël penitus derelicto ad Antiochum regem Assyrię se contulerit, ritum prophanũ in ciuitate dei initiãtes: ex quo tanta successit tribulatio, vt ibi habetur plenè.

Et etiam habetur de Etheocle & Polynice fratribus, quibus Oedipus rex Thebarum eorum pater regnum alternis annis regendum dimisit: verùm cum Etheocles maior natu, anno peracto fratri cedere noluisset, cupiditate dominandi, motum fuit propterea bellum: cõtractis deniq̃ vtriusq̃ copijs, ambo mutuis se vulneribus interfecerunt.

Virgilius in culice.

Ac discordantes Cadmeo sanguine fratres:
Iam truculenta fuerunt infesta lumina, corpus
Alter in alterius iamq̃ aduersatur, vterq̃
Impia germani manat pro sanguine dextra.

Athila rex Pannoniæ reuersus è Gallia Budam fratrem (qui regnum occupauerat) vt dominaretur, de medio sustulit.

Antiochus magnus Seleuci filius mortuo patre, fratrem vita exuit, vt solus principaretur & regno frueretur.

Fernandus rex Castellæ Sanctij filius Garsiam fratrem regem Nauarræ peremit, vt Nauarram ipsam suo adijceret regno: vsq̃ adeo libido principandi non præscripsit sibi modum.

Nempricus filius Maddam rex Britãniæ Malym fratrem exuit vita, vt eo mortuo principaretur.

Cunedagius quoq̃ non alia ratione fratrem Morganum occidit, quo tẽpore Roma condita est, vt refert Volaterranus.

Cansignorus veronentium princeps moriens Antoniũ & Bartholomeũ filios reliquit heredes, quorũ Bartholomęus Antonium fratrem è medio sustuluit, quem in principatu consortem aut parem, ferre non poterat.

Cambysi Persarum regi visus est per quietem nũtius adesse, dicens Mergidem fratrẽ solio sedere regio, qua ille visione

visione consternatus Prexaspem persam ad eum interimẽdum misit. Trogus & Herodotus authores.

Canis grandis Veronentium princeps fratrem Erigamũ (qui dum abesset Veronã inuaserat) foris reuersus obsessum vicit, victum morti dedit.

Perinus fregosus Genuensium princeps, Nicolaum fratrem doctrina moribusq; insignem ob suspicionem principatus affectati interficit.

Pinus Ordelaphus Foroliuiensis, vt solus regnaret, Franciscum fratrem trucidauit, eius liberis in exilium missus. author Volaterranus.

Ptolemęus Philadelphus Argeum fratrem (à quo insidias parari sibi intellexerat) interfecit, & alteri fratri Mage nomine (qui Cyrenis imperabat) vt solus imperaret, bellum indixit.

Franciscus & Ludouicus Gonzagæ, Vgolinum fratrẽ simulata amicitia ad cœnam inuitatum adorti sunt, & interfecerunt: sola ad fascinus inuidia moti, q̃ Guido Gonzaga pater, Mantuanorum dux, ei soli principatum reliquisset.

Frotho Danorum rex tres habuit liberos, Haldanum, Roẽm, & Scatonem, quibus mortuo patre æqua incessit regnãdi cupiditas: quo factum est, vt Haldanus natu maximus duos iuniores interfecerit, & regnum parricidio susceperit. autor Saxo grammaticus.

Feugo quoq; Horuẽdilium Danorum regem fratrem suum insidijs circumuenit, atq; vbi parricidio datus est locus, cruenta manu funestam mentis libidinem satiauit, vt eo mortuo regnaret.

Herminefredus Berthariũ fratrem vi oppressit, vt sibi soli tranquillius & securius apud Thoringos liceret regnare. autor Gregorius Turonensis.

Orta inter Dardanum & Iasium contentione, Dardanus superior fratrem peremit: adeo consortem nescit potestas, adeo rara est in necessarios charitas, vbi illa dominandi libido mentes hominum titillat.

Bela rex Pannoniæ Polonorũ copijs instructus, Andream fratrem bello aggressus est, partaq; victoria interfecit victum.

Thiphõ Aegyptius fratrem suum Osyridem peremit inuidia accensus. autores Berosus & Seneca de sacris Aegyptiorum. Diodorus item, compertum est (inquit) Osyridem Aegypto iustè regnantem à Thiphone fratre impio ac nephario interemptum, quem in sex & viginti partes dissectum, cuilibet eorum qui tanti sceleris participes fuerant, partem dedit, vt ipsos defensores custodesq; regni fidos haberet.

Henricus cognomento Clericus Anglorum rex, Robertum fratrem hostem habuit, quem in bello captũ, oculis primum auulsis, in carcerem detrusit, ac demum pedore & inedia ibidem emori fecit. Volaterranus.

Ludouicus vndecimus Francorum rex contra ducem Aquitaniæ fratrem suũ bellum mouit, quo tempore mortuus est.

Orodes Phraatis filius, Parthorũ rex, Mithridatem secundum fratrem suum obsedit Babiloniæ, factaq; deditione in cõspectu omnium q̃uis supplicem, interfecit. Deus te perdat ambitio, quæ fratres armas in fratrum viscera, quæq; securum à nato non sinis esse patrem.

Iugurtha Manastabalis filius nothus, fratres suos Adherbalẽ & Hiempsalem Micipsæ patrui sui filios interfecit, vt solus Numydis imperaret. autor Salustius.

Friola Alphonsi Catholici filius rex Hispaniæ, ab Aurelio fratre interfectus, cũ annos duodecim regnasset. hæc exempla ponit Textor in sua officina, in c. parricidæ. vers. interfectores fratrum aut sororum. vbi multos ponit fratres qui occiderunt fratres & sorores.

Legitur etiam de Perpenna consule, qui regnandi cupiditate Sertorium inter epulas incautũ occidit, vt solus in Hispania principaretur.

Amulius Numitorem, Artabanus Xerxem, Athalia vniuersum Dauidis semen interfecerunt, vt apud suos dominarentur.

Spitigneus rex Boẽmorum dominandi libidine bellum gessit cum fratre Vratislao.

Heraclius Focam interfecit, vt solus imperaret.

Constãtinus imperator Irenen matrem expulit, vt solus imperaret. hæc exempla ponit idem Textor in sua officina. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi.

Refert etiam Gaguinus lib. j. ca. antepenul. q̃ in regno Franciæ post Clodouei regis obitum, cui quatuor liberi successerunt, duo ambitione dominandi & regni vsurpandi, vt reliqui præferrentur, occisi sunt.

Hæc enim gloria videtur multa attulisse incõmoda & dãna & angelicæ naturę, vt habetur de Lucifero qui voluit fieri similis altissimo, vt habetur Isa. xiiij. & de humana natura Geñ. iij. Eritis sicut dij scientes bonum & malũ. ex quo videtur q̃ gloria non est multum appetenda: quoniam etiam scriptum est. Ne glorieris in crastinum, ignorans quod superuẽtura pariat dies. Prouerb. xxviij. Et hoc quoniã homo cum in honore esset non intellexit, cõparatus est iumentis insipiẽtibus, & similis factus est illis. psal. xlviij. notat Archidia. in c. principium. de pœnitẽ. dist. ij. Homo enim vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereunt. psal. ciij. & est tex. in c. fi. §. charitas. de pœniten. distin. ij. Sicut vmbra sunt hominis dies. Iob xiij. Et quasi putredo consumendus, & quasi vestimentum quod comeditur à tinea. Iob xiiij. cap. Nec plus glorietur vnus q̃ alter: quoniam vnus est introitus omnibus ad vitã, & similis exitus. Sapien. vij. & habetur Ecclesiastes vj. q̃ sicut egressus est de vtero matris nudus, sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo. Nescit enim homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo cõprehenduntur, sic capiũtur homines in tempore malo, cũ eis extemplò tempus superuenerit. Ecclesiastes x. ca. Et vt ait Cice. lib. iij. de oratore. O fallacem hominum spem fragilemq; fortunã, & inanes nostras conceptiones, quæ mediocri spacio sæpè franguntur, corruunt, & cum ipso cursu ante obruuntur, q̃ portum conspicere valuerint: & semper habenda est prouidentia & consideratio futuræ mortis. Vt enim dicitur in vita beati Ioãnis eleemosynarij, antiquitus postquam imperator coronabatur, statim ingrediebantur ad eum ædificatores monumentorum dicentes eidem: De quali metallo iubet imperium fieri monumentum tuum? ei insinuãtes, q̃ cum sis homo corruptibilis & transitorius, curam habeto tuijpsius, & piè regnum dispone. & habetur Ecclesiasti. xiiij. Cum enim morietur homo hæreditabit serpentes, & bestias, & vermes. Et omnis caro sicut fœnum veterascet. Ecclesiastici xviij. Et vanitas vanitatum & omnia vanitas. Ecclesiastes c. j. Vniuersa enim vanitas omnis homo viuẽs. psal. lxxxviij. Vnde vt habetur in lib. de contemptu mundi,

Quid valet hic mundus, quid gloria, quid ve triumphus?
Post miserum funus, puluis & vmbra sumus.

Et ampliſſimè de huiuſmodi gloria fugienda, vide Petrum Antrarieneñ. in ſua ſumma. de fuga vitiorũ. de quinto vitio ſuperbiæ. vbi ponit in reprobationem illius gloriæ & ſuperbiæ per.l. folia vel circa, ad quem recurre in omni ſtatu, ſed quia extra propoſitum, non inſiſto. Maximè etiam gloriari nõ debet ſe iactando & ſic ſeipſum laudando, quoniã, vt ait Ariſtoteles iiij. Ethicorum. Iactator maximè vituperãdus eſt. Et Cice.li.j. officiorum ait. Turpe eſt de ſeipſo prædicare. Et, vt ait Quintilianus lib. viij. de oratoria inſtitutione. Vitioſa eſt iactatio, infertq́ audiẽtibus non modo faſtidium, ſed etiam alijs plerũq; odium. Ideo dicitur ꝙ iactator nocet non ſolum ipſi, ſed etiã alijs. Et habetur in c. ſi quis. j. q. ij. Et in cõmuni prouerbio dicitur. Laus in ore proprio ſordeſcit. de quo habetur in c. ſi quis verò non obediat. xj. q. iij. & Ioã, de Platea in prooemio inſtit. §. quorum. Et etiam habetur per apoſtolum ad Roma. j. Dicẽtes ſe eſſe ſapientes ſtulti ſunt. Ait enim Bernardus in lib. de improbatione vitiorum, c. ij. Vana ſuperborum vacuat iactantia mentẽ. Et ideo inquit Seneca lib. ij. de beneficijs. Retrahenda inanis iactatio, res loquantur nobis tacentibus. quoniã, vt habetur in glo. in prooemio inſtitu. §. cumq́ hoc. & in aut. de monachis. §. ſancimus. ibi: & experimento eorum tolerantiam. colla. j. & in aut. de quæſtio. circa princi. ibi: vtiliſſimè ex ipſo rerum experimento. colla. vj. Opus laudat magiſtrum. Et Paulus ij. ad Corinthios x. in fi. ait. Non enim qui ſeipſum cõmendat, ille probatus eſt, ſed quem deus commẽdat. Et vnuſquiſq; ſequi debet conſilium Ambroſij, de quo vj. q. j. c. imitare. ꝙ nemo debet ſe iactare, vt docet de Petro qui ſe iactauit dicendo: Et ſi omnes ſcãdalizati fuerint in te &c. & tamen Chriſtum negauit, & de Dauide qui dixit, Ego dixi in abundantia mea, nõ mouebor in æternum. Et tamẽ hanc fuiſſe iactantiam dicit, cũ dixit. Auertiſti faciẽ tuam à me, & factus ſum cõturbatus. Ideo nos hortatur Sapiẽs prouerbiorum xxvij. Laudet te alius, & nõ os tuum: aliena labia, & nõ lingua tua. Nam etiã iactans ſe bono gratiam dei effundit, quoniam vt habetur Eccl. xx. Et omnia bona perdit. quoniam vt ait Gregorius in moralibus. O q̃ miſeri ſunt qui affectant laudes hominũ in ſemetipſis, diſſipant fructus laborum: dumq́ ſe alienis oculis oſtendere appetunt, damnãt qđ agunt. Hinc reprobantur opinio & actus illorum, qui cum aliquid in eccleſijs & intuitu pietatis & eccleſię faciunt, in eis arma ſua aut inſignia ponũt: quoniam ex hoc videntur conſequi præmiũ ſcilicet glorię & laudis mundi: & amittunt fructum quod à deo percipere deberent, vt notatur per docto. in apoſtill. ad Panor. in c. dilecta. extra de exceſſibus præla. vbi allegatur Gemi. in c. duæ ſunt. xlv. diſtinc. qui dicit: Nota contra illos qui cũ in eccleſijs quid faciunt, ibi inſignia eorum ponunt.

QVinquageſima nona conſideratio erit: ꝙ etiã quãq; licitum eſt ſe iactare & cõmendare de bono, ſecundum Ioan. de Platea in prooemio inſtitu. & ibi Angelus in §, quorum. faciendo diſtinctionẽ inter commendationem neceſſariam, vtilem, & voluntariã, notoriã aut non notoriam. Neceſſariam dicunt permiſſam, vt puta in eo qui veniam ætatis impetrat, qui nõ aliter admittitur niſi morum ſuorum inſtituta, probitatemq́ animi vitæ honeſtioris edoceat. l. omnes. C. de his qui veniam ætatis impetra. & niſi commendatio ſit intẽtio quærentis aut petentis, vt in l. vnicuiq; C. de proximis ſacro. ſcrinio. li. xij. Vtilem etiam permiſſam, videlicet, cum nouus rector prouinciæ commendat ſe à bono regimine & iuſtitia, pro beneuolentia ſubditorum conſequenda. l. ſolent. §. ante omnia. ff. de offi. proconſul. & legati. xxxj. diſtinc. c. tenere debet. Voluntariam etiam notoriam permittũt legiſtę, vt in §. quorum. in prooe. inſtitu. & C. de nouo codice cõpo. in princi. Non notoriam, dum tamen modica ſit etiã permittunt, iuxta illud: Nec te collaudes, nec te culpaueris ipſe. Hoc faciunt ſtulti quos gloria vexat inanis. Iſta eſt doctrina legiſtarum, in dicto. §. quorum. ſ. allegato. & vide etiam Albericum de Roſate in l. j. C. de nouo codice compo. Theologi verò aliter ſentiunt, & dicunt quod iactare, laudare, ſeu commendare cõtingit pluribus modis, ꝙ tres ponunt permiſſos.

Primò videlicet quando quis ſe laudat ſeu cõmendat propter bonum propriæ famę, vt ſcilicet homo poſſit ſaluare ſuam bonam famã. Sicut Samuel ſe laudauit poſtq̃ ſenuit coram filijs Iſraël, vt habetur j. Reg. xij. dicens ad filios Iſraël. Itaq; conuerſatus ſum coram vobis ab adoleſcentia mea vſq; ad hanc diem. Ecce ego præſto ſum, loquimini de me coram domino & corã Chriſto eius vtrũ bouem cuiuſq́ tulerim vel aſinum, ſi quempiam calũniatus ſum, ſi oppreſſi aliquem, ſi de manu cuiuſq́ accepi, & contemnam illud hodie reſtituãq́ vobis. Et poſt hoc ſubdit: Teſtis eſt mihi dominus, quia non inuenietis in manu mea quippiã mali. Sic etiam ſimili modo cum quis inculpatur iniuſtè, vel etiam timet iniuſtè inculpari, poſſet in tali caſu in quo inculpatur, ſeipſum laudare ad conſeruandum bonam famam ſuam, imo hoc caſu tenetur ad conſeruandam bonam famã ſuam, alias crudelis eſſet: cũ crudelis ſit qui famam ſuam negligit. xij. q. j. c. nolo. & glo. in prooemio decreta. in verbo, prodiga. & habetur Prouerb. xxij. Melius eſt nomen bonum q̃ diuitiæ multæ. & Hugo de ſancto Victore. Nõ ſufficit nobis vita ſancta, niſi ſit bona fama. Vnde etiam dicit Auguſt. ꝙ ſunt duo neceſſaria. ſ. cõſciẽtia & bona fama. Cõſcientia propter teipſum: & fama bona propter proximum. Et iſta commendatio quandoq; eſt neceſſitatis: quando ſcilicet quis inculpatur de delicto, vt habetur de purga. cañ. per totum.

Secũdò poteſt quis ſe laudare propter charitatem Dei ac illius gloriam, gratias ſibi à deo conceſſas: nõ ad ſe, ſed ad dei honorem referendo. Et de hoc inquit Cypria. in epiſtola ad Donatum. Odioſa iactatio non eſt, q̃uis non iactatum eſſe poſſit ſed gratum quicquid nõ hominis virtuti aſcribitur, ſed de dei munere prædicatur. Sic fecit glorioſa virgo Maria quæ cecinit Lucæ j. Magnificat anima mea dominum &c. Et ſequitur. Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ, ecce enim ex hoc beatã me dicent omnes generationes.

Tertiò poteſt quis ſe laudare propter charitatem proximi, ne ſcilicet ſcandalizetur propter verba detrahentiũ: quoniam, vt dicitur in c. ſunt plurimi. vj. q. j. Sunt plurimi qui vitam moreſq́ bonorum amplius q̃ debẽt laudãt: ideo permittit deus malos in obtrectationem & obiurgationem prorumpere: vt ſi qua elatio ab ore laudãtium in corde naſcitur, ab ore vituperantium ſuffocetur. Qua de re quia ſæpenumero de bonis viris & iuſtis puſilli malorum diffamationibus ſcandalizantur, licitum eſt quãdoq; virtutes aperire, ſicut fecit beatus Auguſtinus, qui in ſermone qui legitur in feſto eius dicit: Charitati veſtræ de nobiſipſis hodie ſermo reddendus eſt. Quia enim, vt ait apoſtolus. Spectaculum facti ſumus mũdo, angelis & hominibus: qui nos amant, quærunt quid laudent in nobis. Qui verò nos oderunt, quærunt quid detrahant nobis.

Nos autem in vtroq; medio constituti adiuuante deo vitam & famam nostram sic custodire debemus, vt nõ erubescant de detractoribus, laudatores. Cuius doctrinam se qui volentes debent seruare doctrinam quam ponit author Rudium libro ij. dicens.

At quisquis famam cupiat retinere celebrem,
Omnibus hic studeat gratus adesse bonis.
Sit mitis cunctis tractabilis atq; benignus,
Subleuet vt nomen prospera fama suum.
Et si displiceat prauis non sollicitetur,
Quis nisi sit prauus nemo placere potest.
Verum profiteor simul omnibus opto placere bonis:
Si nequeo saltem glisco placere bonis.

Quartò etiam licitum est se laudare pro ędificatione liberorum ac proximorum. Vnde cum beatus Paulus haberet de se prędicare Corinthis ab eo ad fidem conuersis, post recessum eius cum seducti fuissent à quibusdam pseudoprophetis qui Paulo detraxerãt vt eius prædicationẽ contemni facerent, ipse Paulus zelo & charitate salutis eorum ductus mirabilia de se refert, vt eos ad fidem veram reuocaret, vt habetur ij. ad Corinthios xj. & xij. capitulis, vbi dicit se nihil minus fecisse à magnis apostolis. Et alio loco dicit, quòd abundãtibus his omnibus laboraui. Et deinde iactat se de his quę passus est: postmodũ dicit se raptum fuisse, vsq; ad tertium cœlum, & vidisse que non licet homini loqui. & dicit etiam se habere spiritum sanctum. xxviij. q. j. c. sic enim. circa finem, & multa alia in sui cõmendationẽ, de quo habetur & alijs hic ante dictis per Antoniũ Florẽ. in sua sum. ij. parte. ti. iiij. c. iiij. §. ij. & ibi in illo titulo ponuntur aliqui casus ex prædictis, quem videatis. Etiam beatus Augustinus dicit se parem prophetis. xxiij. q. iiij. c. ecce. & deus se ore proprio commendauit dicendo se sanctum. c. tenere debet ecclesia. xxxj. distinctione. Ita dicit Albericus in d. l. j. C. de nouo codi. compo. & Christi actio nostra est instructio. c. legitur. lxxxj. distinc. ergo & nos commendare possumus.

Quintò licitum est alicui se laudare & commendare, quãdo est in tribulatiõe & oppressione de benefactis suis, ne in desperationẽ incidat. Vnde Iob turbatus & ab amicis calumniatus se laudauit, vt habetur xxix. c. Oculus fui cæco, pes claudo, manus debili, & pater eram quondam pauperum. Et habetur de sancto Antonio, q; cum plus deprimeretur à diabolo, plus se exaltabat.

Sextò licitum est se laudare, vt euitetur malum vel periculum, non tamen deficiendo à veritate, prout fecit Paulus qui se ciuem Romanum dixit, propter quòd fuit demissus liber qui tenebatur captiuus. Actuum xxv. c. Imo etiã quo ad deum licitum est se laudare coram eo ad sublimationem spei, & vt euitetur periculũ, prout fecit Ezechias rex Iuda, vt habetur Esa. xxviij. ca. vbi dicitur. Egrotauit Ezechias, vsq; ad mortem, & introiuit ad eum Esaias propheta, & dixit ei: Dispone domui tue, quia morieris & nõ viues. Et conuersus Ezechias faciem suã ad parietem orauit ad dominũ, & dixit. Obsecro domine memento quomodo ambulauerim coram te in veritate & corde perfecto, & quod bonum est, in oculis tuis fecerim. Et vide ad hoc eundem Antonium in loco hic ante allegato.

In omnibus autem his est prohibita iactantia vltra prædictos, ita quòd semper aut est veniale peccatum, aut mortale. Veniale videlicet in casu, scilicet cum aliquid dicit in sui commendationem, quod etiam est verum, & nõ iniuriatur nec deo nec proximo: sed aut quia non est nec necessarium nec vtile, sed cum aliquali inani gloria: & in hoc pacto pauci inueniuntur immunes, vt ait Gregorius in xxxj. ca. moralium. Et ista iactantia magis minuit laudes pręconium si sit assidua, vt multi cupidi laudis faciũt, vt dicit Valerius. Et iste est septimus modus iactantię. De his dicetur prout Cato. Nec te collaudes &c. hoc faciunt stulti quos gloria vexat inanis.

Octauò contingit alicui se laudare aut iactare contra honorem dei, vt fecit Sennacherib dicens, quòd deus nõ posset liberare populum suum ab eius potentia. de quo habetur iiij. Regum xix. Et isto modo multi delinquunt etiam mortaliter, cum dicunt deum nõ posse facere, quin talia per eos fiant.

Nonò contingit aliquando quòd quis laudat se in cõtumeliam proximi, sicut Pharisæus se laudando vituperabat publicanum, de quo Lucæ xviij. & Golias dicens. Ego exprobraui agminibus Israël hodie. qui suo proprio gladio à Dauide capite trũcaus est, vt habet j. Reg. xvij. c.

Decimò quis se laudando de bono opere principaliter & finaliter vt laudem humanam habeat quam prępo nit deo, peccat: & ex hoc potest dãnari, vt habetur de quodam Pharisæo Luc. xviij. ca. Qui decimas dedit, & duos dies in hebdomada ieiunauit, cum de his bonis operibus se iactauit, & in eisdem vanam gloriam quæsiuit. Ex quo periculosum est, se in bonis operibus iactare. vnde Isido. de sum. bo. Qui hic de bono laudari appetit, spem perdit, & gloriã mercedis in futurum nõ recipit. vnde Chrysosto. super Matthæum. O insipiẽs quid tibi prodest illa laudatio post mortem, si vbi eris non lauderis? Vnde non solum cauere debemus ne bona opera iactãter proferamus, sed etiam diligẽter cauere debemus, ne in elatione mentis de bonis nostris extollamus: vt docet exemplo de quo habetur in sermonibus discipuli sermone cvij. vbi quędam ex supra dictis extraxi, de quo amplè infrà dicam.

Vndecimò cũ quis se laudat de peccato mortali, & de his loquitur Salomon prouerb. ij. c. Qui gloriantur cũ malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Et Dauid psal. lij. Qui gloriatur in malitia. Et habetur Esa. iij. Peccatũ suum quasi Sodoma prædicauerunt. De quo etiam delicto iactationis hoc casu quomodo sit de iure puniendum notatur in c. q; sit. de excessibus præla. vbi dicit Petrus de Ancha. q; de crimine laudari est crimẽ graue, vnde allegat Senecam de quatuor virtutibus. Tam turpe tibi sit laudari à turpibus, q; si lauderis ob turpia. & maximè reprobatur in clericis vt ibi. Imo etiã sapiẽs in sapientia sua non debet gloriari, vt habetur Hiere. ix. Nõ glorietur sapiẽs in sapiẽtia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues i diuitijs: sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire & nosse me.

Duodecimò cum quis se iactat & laudat, vt aliquem decipiat, vt puta dicens se expertum esse in aliqua scientia, & in ea magna fecisse, alliciat homines ad se, & in manibus suis se ponant cum damno, & periculo eorũ. De talibus loquitur Aristoteles iiij. Ethicorũ. Turpior est, qui causa lucri se iactat, quàm qui causa glorię vel honoris. Et ibidẽ dicit Philosophus. Iactator fingit de se maiora existere, quãdoq; nullius gratia, id est, ex vanitate, quãdoq; honoris, & gloriæ, quandoq; gratia argenti: & hoc casu si faciat cum damno aliorum, est prohibitum, cum sit maximè quædam simulatio, cum iactator simulat ea sibi aliqua inesse, quę non sunt, vel si sunt, simulat esse maiora q; sint, vt ait Aristoteles vbi suprà. Si tamen dicat veritatem & non deroget alijs, licitum est laudare se apud eos qui-

bus quis est ignotus, vt dicit Bernardinus de bustis, in ij. Parte rosarij. sermone ix. parte ij. in litera E. vbi in dicto sermone multa ex prædictis dicit.

Decimotertiò dic ꝙ huiusmodi vana gloria seu iactātia est euitanda tribus de causis, vt amplè dicit Antonius Floren. in sua summa. ij. parte. ti. iiij. c. j. §. ii. & in §. j. ij. & iij. ponit materiam inanis, & vanæ gloriæ quæ dicitur iactantia: ad quem recurre. Et dicit idem Anto. eadem parte. titu. x. c. ij. §. j. ꝙ alios laudare contingit quadrupliciter, vt ibi per eum.

Sexagesima consideratio. Homo nō debet gloriari appetendo honorem terrenum non sibi debitum, quoniam ad honores mundi sine suffragio temporis aut sine merito laboris, velle promoueri, dicitur ambitio: quæ nō est permissa, cum sit inordinatus appetitus honoris terreni, & amplitudinis dignitatis. c. miramur. in fi. lxj. distinctione. Et ideo, vt dicit sanctus Thomas ij. ij. q. cxxxj. arti. ij. & Alexander de Alis in ij. parte summæ, in tractatu de ambitione, est peccatum. Quia cum honor sit præmium virtutis. Aristoteles iiij. Ethicorum. Ambitiosus desiderat præsidentiam, & regimen, quod non debetur nisi virtuosis: & per consequens non sibi. Imo etiam si esset sanctus, ex ambitione fit indignus. j. q. j. c. principatus. Miserrimaq; est omnino ambitio honorumq; cōtentio, vt amplè habetur per Lucam de Penna in l. omnium. in fin. C. de decurio. libro. x. Refert Cicero libro. j. officiorum. vnde dicitur Ecclesiasti. vij. Noli quærere ducatum ab homine, nec à rege cathedram honoris. Et ratio potest assignari quæ habetur Sapientiæ v. Iudicium durissimum his qui præsunt fiet. & dicit text. in c. multi. xl. distinctione. Quicunq; desiderauerit primatum in terra, inueniet confusionem in cœlo: nec inter seruos Christi computatur qui de primatu tractauerit. & in c. principatus. j. q. Principatus quem metus extorsit, aut ambitio occupauit, & si actibus suis vel moribus non offendat, ipsius tamē initij est perniciosus exemplo. c. sicut is. j. q. vj. & habetur in c. in scripturis. viij. q. j. Sicut qui inuitatus renuit, quæsitus refugit, est sacris altaribus remittendus: sic qui vltrò ambijt vel importunum se gerit, procul dubio est repellendus. Et dominus Iesus Christus contra ambitionem pharisæorum inquit, Mat. xxij. Amāt primos accubitus in cœnis, primas cathedras in synagogis, & salutari in foro, & vocari ab hominibus, Rabbi. Nam huiusmodi ambitio totum ferè mundū cōturbat, denique ecclesiam destruit. c. nihil. de electio. Ambitio enim causa est omnium malorum, & ideo vitanda, vt peccatū mortale, vt dicit Cardi. in clemē. j. in iij. & iiij. notabili, de regulari. & est reprobanda per eundem Cardi. in dicta clemen. j. & in clemen. fin. de elec. Imo dicit Albericus de Rosa. in rub. C. ad legem Iuliam de ambitu. ꝙ dispositio vniuersi quæ in prædictis vsurpat tam in brachio seculari quàm ecclesiastico mundum in malo statu in quo est, ponit. & dicit tex. in c. omnes hui⁹ seculi. xlvij. distinctione. Omnes huius seculi dilectores in terrenis rebus fortes, sunt in cœlestibus debiles. Nam pro temporali gloria vsq; ad mortem desudare appetunt, & pro spe perpetua, nec parum in labore quidem subsistunt, vt ibi amplè. Et dicitur per Ambrosium super Lucā. Sæpe quos vitia nulla delectant, quos nulla potuit mouere luxuria, nullaq; auaritia facit ambitio curiosos. Et ait Augustinus super psalmo j. Non est ferè quisq; qui careat amore dominandi, & humanam non appetat gloriam, dixi supra in præfatione. Imo etiam & ambitio de iure ff orum, & C. est reprobata. ff. & C. ad legem Iuliam de ambitu. Et ideo de iure nostro videndum est nunquid liceat appetere officium, vel dignitatem. Salyce. in d. l. vnica. C. ad legem Iuliam de ambitu. examinando hanc materiam dicit. Aut est quæstio de iam præsidente, & habente officium aut dignitatem. Et tunc, vt dicit, non licet eidem illud officium repetere, vt finito tempore statuto possit illud continuare etiam si illud precibus porrectis obtineret à principe: vt d. l. j. Si tamen princeps proprio motu ex priuilegio illud confirmaret, tunc illud continuare & exercere posset, vt glos. ibi in d. l. j. Quoniam, vt dicit ibi Salyce. tunc non creditur ob importunitatem petentis fecisse, nec creditur eum rempublicam, & subditos lædere, cum non sit credendum principem cuius est proprium subiectorū commoda inuestigare, illum motu proprio concessisse, nisi exigente suorum experientia meritorum. Alij autem inferiores à principe non possent illum etiam motu proprio confirmare, nisi in defectum aliorum, in authentica. de defenso. ciuita. §. fin. & in l. honor. §. fina. ff. de mune. & hono. & in l. nemo. C. de offici. assesso. & tales qui talia officia petunt per ambitionem sibi cōtinuari etiam per rescriptum principis, nisi sit motu proprio, priuantur officio & pœna deportationis. d. l. j. quod male obseruant officiarij nostræ ciuitatis & aliorum locorum huius patriæ, qui semper volunt singulis annis continuari in electionibus quæ fiunt, & multas prosecutiones pro continuatione eorum in officijs faciunt: etiam, vt plerosq; vidimus vsq; ad decennium, licet officia sint annalia ex quo nō aduertūt ad hanc legem, ideo caueant in futurum.

Aut verò loquitur in non præsidente seu non habente officium illud, tamen aut dignitatem appetente, & tūc appetit solum moribus & virtutibus quæ operantur in illo, & hoc est permissum. l. ij. C. de offi. recto. prouinciæ. l. liceat. C. de assesso. l. magistros. C. de professo. & medicis. & facit l. contra publicam. C. de re milita. libro xij. vbi dicit. Ad honoris augmentum non ambitione sed labore vnum quenq; conuenit euenire. Et hic modus erat introductus apud Romanos, cum in signum huius quòd soli virtuosi ad dignitates promoueri deberent, duo construxerunt templa contigua in vrbe, vnum deæ virtutis, aliud deæ honoris. Ita tamen vt ad templum deæ honoris non esset ascensus, nisi per templum virtutis. refert Augustinus iiij. de ciuitate dei. & Bernardinus de Bustis in secunda parte sui rosarij, sermone ix. litera. H.

Aut quis appetit dignitatem, verbo & procuratione, & tunc aut solum vt præsit & reparet qd' cadere videbat: & ei licet, & commodandus est. viij. q. j. c. qui episcopatū. & notatur in l. si quęq;. C. de epis. & cleri. & habetur ad Timo. iij. vbi habetur. Qui episcopatum desiderat, bonū opus desiderat. Aut vt pręsit tātū, & tūc si dignitas est spiritualis, non licet nedū pretio, sed nec prece nec verbo. d. l. si quęq;. Ratio, qa pręesse animabus nō licet, quas deus omnes fecit ęquales, vt in auꝫ. de monachis, in prin. colla. j. Non tamē est, dicit Saly. ꝙ de iure canonico sit simonia eus qui tātū preces effundit: sed in hoc casu de desiderante episcopatū aliter sentit sanctus Thomas ij. ij. q. clxxxv. arti. j. vbi dicit, ꝙ in episcopatu tria possunt desiderari.

Primū est principale & finale, scilicet episcopalis operatio, per quam vtilitati proximorū attenditur secūdum illud Ioā. vlt. Pasce oues meas. Et hoc secundūm se est laudabile & meritorium: verùm, quia talis actus episcopalis habet

habet annexam celsitudinem: hodie præsumptuosum videtur quòd aliquis præcisè appetat ad hoc, vt subditis prosit nisi manifesta necessitate vrgente: quia locus superior sine quo populus regi non potest, & si ita administretur, vt decet, tamen indecenter appetit. viij.q.j. dicto c. qui episcopatum.

Alia autem duo desideranda in episcopatu sunt excellentie gradus, quia episcopus super alios constituitur, ac reuerentia, & honor ei exhibetur. Et ista appetere est præsumptuosum. vnde inquit Chrysostomus sup Matthæū. Opus quidem desiderare bonum, bonum est. Primatū autem honoris concupiscere, vanitas. Dicit tamen Angelus de Perusio in l.j.C. de ambitu. quòd si aliquis fuerit electus ad episcopatū, potest petere se confirmari, vt dicit Ioan. Andræ in c. cupientes. versic. post obtentum. de electio. in vj. Et si tales qui per ambitionem habuerunt prælaturas remaneant male consolati, cum difficile sit, vt bono peragantur exitu, quæ malo sint inchoata ambitionis principio. j.q.j.c. principatus, cum etiam ille casum quærat, qui per ambitionem ad honoris fastigia per abrupta cōscēdit. c. sicut. xliij. distinctione. & c. sicut. j.q.vj. Quid dicendum erit de illis, qui tales prælaturas emunt, aut per promissionem pecuniarum ad prælaturas eliguntur, aut alio modo promouētur? taceo & ex causa. Redeundo vn de digressi fueramus: aut verò quis appetit dignitatem, aut officium temporale, aut publicè & palam, aut occultè & clam. Et quia hęc distinctio non placet Salyceto, nō insisto. Ideo prosequendo dic, aut dignitas nō habet iurisditionem annexam, et tūc non prece sed etiam pretio publicè & palam petere, vel etiam clam mediante suffragatore. l.j. in principio. & l. toties. §.j.ff. de pollicita. Et istud bene obseruatur in francia. Quoniam officia temporalia & nō habentia iurisditionem annexam sunt venalia, sicut officia papæ in curia Romana, vt dicit Angelus in d.l.j. Aut verò habet officium dignitatem & iurisditionē annexam, & tunc non potest ab inferiore à principe peti prece aut pretio, quia præsumeretur subditos grauare, vt in auт. vt iudices sine quoquo suffragio. colla. ij. A principe autem potest petere & prece, cum in eo cesset lex Iulia de ambitu. l.j. in princi. ff. ad legem Iuliā de ambitu. Quinimo & pretio de eius potentia absoluta, vt dicit Bald. in l. Barbarius. ff. de offi. præto. Hoc enim prohibitum non inuenitur de iure diuino, sed tātum ciuili, cui princeps supremus non subest. l. princeps. ff. de legibus. vnde papa etiam si officia temporalia vēdere potest, prout vendit, vt dictum est ante, igitur &c. licet tamen non congruat honestati. Quia venditionē iustitię præsumptiuè dicitur tolerare, in auт. vt iudices sine quoquo suffra. fiant. vbi est pulcher tex. prohibēs venditionē huiusmodi officiorū, ex cōsilio vxoris Iustiniani facta est illa ordinatio, q̄ decætero officia iudicaturæ non vēdantur. Imo iudices deinceps faciūt sine quoquo suffragio. Et de hoc etiam est ordinatio Ludouici beati, de qua mētionem fecit Gaguinus libr. vj. c. ij. Et Ludouicus xij. ordinatiōe sua xl. quæ est approbatiua & cōfortatiua aliarum ordinationū regiarum, videlicet Caroli vij. ordinatione sua xcvij. Et Caroli viij. ordinatiōe sua lxviij. de quibus per dominū Guillelmū Benedicti in sua solēni repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habēs filias. vbi ponit multa alia exēpla, quæ causa breuitatis nō insero. Et facit, quia iurisditiōes & honores venales esse nō possunt. d. auт. vt iudices. & l. quisquis. C. si cer. pet. Nec iustitia venalis esse non debet. Quinimo res malè agitur, cū qđ virtute fieri debet, pecunia tractat, vt dicit Tullius Cicero. quē refert Bald. in dicta l. Barbarius. in ij. col. vbi in vnaquaq; lectura amplè tractat hanc materiam, quam videas. Et facit etiam in l. bacchij. C. de murilegul. li. xj. Quia officia vendi non possunt. Et dicit ibi gl. illud esse simoniacum. facit tex. in l. lege Iulia. & in l. fin. j.q.j. & est casus in c.j. iuncta glo. ibi super verbo, cōsuetudines, de magistris. quæ dicit q̄ talia emere est quasi simoniacum. facit glo. in dicta l.j.ff. ad legem Iuliam de ambitu. vbi Barto. dicit q̄ illud quod canonistæ vocant simoniam, legistæ vocant ambitum, qui committitur in redemptione pecuniaria officiorum: & ibi plura alia dicit dictus Benedicti, qui vltra dicit, q̄ quicquid de iure cōmuni ordinationibus regijs & alio modo sit prohibitum hodie non instamus in istis, quia temporale, & spirituale, & etiam omnia, venalitati exposita sunt, & omnia pecunię obediunt. Ecclesiastici x. prout dicit Lucas de Penna in dicta l. bacchij. vbi dicit q̄ de hac materia parum scribit, quia omnibus pontificibus, regibus, & principibus nota est plus exercendo q̄ in libris studendo: ex quo nobis succedunt illa, de quibus in dicta auт. vt iudices sine quoquo suffragio, & peiora, vt videm⁹ quotidie in oculis nostris.

Imo, quod plus est, multominus licet emere talia officia & dignitates, & ad illa ambire per pecuniā: cum etiam non licet sola voluntate dignitatem vel officium appetere, vel desiderare sine peccato, vt ante dictum est. Et vt dicit Augustinus libro nono de ciuitate dei. Locus (inquit) superior & si administretur, vt decet, indecēter tamen appetitur: vnde sine causa & ratione Hala magister equitū, Spurium melium regnum Romanorum affectantem occidit, vt refert Valerius libro v. titulo, de ingratis. quod sibi fuit reputatum ad maximā reipublicæ gratitudinem & obsequium. & vt idem Valerius libro vj. titulo, de seueritate. ait, Par indignatio ciuitatis aduersus Spurium cassium erupit, cui plus suspicio cōcupitæ dominationis nocuit, q̄ tres magnifici consulatus ac duo speciosissimi triūphi profuerunt. Senatus enim populusq; Romanus non contentus eum capitali supplicio afficere, interempto domum superiecit, vt penatum quoq; strage puniretur. In solo autem ædem telluris fecit: itaq; quod prius domicilium potentissimi fuerat, nunc religiosę seueritatis monumentum est. hæc dicit Valerius vbi suprà. Et dicit textus in l.j. C. de comitibus, & tribunis scholarum, libro xij. q̄ dignitates, & dominationes dependēt à casu & fortuna: quod dicit esse verum Ioannes de Platea in dicta l.j. prout isti adhærent aut illi, sed non in abstracto, quoniam à deo emanauerūt, in auт. quomodo oporteat episcopos. in principio. collatio. j. & in c. solitę. de maioritate & obediētia. extra. Vnde dicit Bernardus. Quoties hominibus pręesse desidero, deum meum pręire contendo, & tunc non sapio quæ dei sunt. Pariter dicit Chrysostomus super Matthęū. Quicunq; desiderauerit primatū in terra, inueniet confusionem in cœlo. c. multi. xl. dist. & dixi suprà. quod nobis Christus etiam ostendit, qui aufugit cum eum regem facere voluerunt. Ioan. vj. ob quod dicit Apostolus ad Hebræos v. Nemo sibi assumat honorem, nisi qui vocatus fuerit sicut Aaron, sic & Christus non semetipsum clarificauit, vt pōtifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ergo hodie genui te. quēadmodū & alibi dicitur. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Et de multis qui regna, & dignitates respuebant, refert

Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias, extra de testamentis, vt de Numa Pompilio, prout refert Plutarchus de Scipione Africano, vt etiam refert Valerius libro iiij. titu. de moderatiõe animi, qui recusauit statuas & stemmata in comitio, in rostris, in sella deniq; Iouis capitolini. Et Marcus Fabius, vt ait Plinius libr. ij. Oblatum à senatu triumphum laudabili animi modestia cõtempsit. Deniq; Caius Claudius Nero, secundùm Liuium libro vij. decados. ij. Triũphum à senatu decretum cum Liuio consule recusauit, Liuiumq; triumphãtem equo sequutus est. Cato etiam (Plutarcho teste in vita eius) nullam sibi passus est statuam poni, inquiens, malle vt posteri interrogarẽt, cur Catoni nõ posita esset statua, quàm cur posita esset. Et de Labeone qui noluit cum offerretur ab Augusto consulatus quo subiectus fieret & honorem susciperet, vt. l. ij. §. post hunc. ff. de origine iuris. vnde Valerius titu. v. de indulgentia patrũ in liberos, Læti erant qui regna deponebant, & tristes cũ dabantur. de quibus ibi per eum amplè.

De huiusmodi materia ambitionis amplissimè per Antonium Florentinum in sua summa parte secunda. libro iij. ca. v. vbi amplè & alio stylo tractat hanc materiã: & ibi ponit, An sit licitum appetere honores. §. j. & ij. & in §. iij. an sit licitum appetere episcopatum, vbi declarat c. qui episcopatum desiderat. supra allegatũ. & in §. iiij. vtrum licitum sit appetere honores & alias dignitates ecclesiasticas seu officia vel beneficia curata infra dignitatẽ episcopalem, & in §. v. & quid de officijs & dignitatibus secularibus.

Sexagesimaprima consideratio. Licet vt hic ante dictum est, non liceat ambire seu appetere dignitatem aut officium, tamen etiam aduertendum est, quòd vbi licitum esset appetere officium, homo contentus esse debet vno, nec duo officia petere aut tenere potest. text. est ad literam in l. j. C. quemadmodum ciuilia munera indicuntur, libro x. & habetur in l. quisquis. C. de cohartalibus, principibus & c. libro xij. Vbi Bart. dicit, quòd duo etiam officia non licet simul habere. & Iacobus Rebuffi in dicta l. j. C. quemadmodum ciuilia munera. & in l. æternam, C. de murilegulis, libro xj. & l. vnica. vbi idem Iacobus. C. quibus ad conductionem prædiorum fiscalium accedere non licet, libro xj. Nec etiam duos honores. l. libertus. §. præscriptus ad munera, & l. fina. C. de assessoribus. & l. quisquis. C. de proximis sacrorum scriniorum. libro xij. Nec etiam duas militias. l. his quidam. §. imposterum. C. qui militare non possunt. libro xij. Et dicit Lucas de Penna l. j. C. de primicerio, libro xij. Quia vnum solum officium vix dignè quis potest implere. c. j. de consuetudine. libro vj. & quod ibi notat Archidiaconus: & ibi plenè per eum, quem videas. Et istud obseruatur in regno Franciæ, quòd quis non potest tenere duo officia principis sine dispensatione. Hinc Quintus Mutius Volusij auditor homo quæstorius noluit vltrà proficere, cum Augustus illi etiam consulatum offerret. l. ij. §. Seruius autem, versicu. fuit eodem tempore. ff. de origine iuris.

Et apud Francos Gaguinus, libro ix. c. iij. refert quòd cum Ioannes Solleuillus homo sine controuersia eruditus & iustus duo gubernacula in vrbe Parisiensi gessisset, nõ inscius quãtæ solicitudinis erat vtriq; officio inseruire, regem Carolum sextum adiuit, enarrans curas quæ bino magistratu incumberent, alteri, vix se satis posse, orare vt se vno abdicare posset: deputatur in eius locum Ioannes Iuuenellus inter parlamenteos aduocatos boni nominis & probitatis vir. hæc recitat Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habẽs filias. extra de testamentis.

In spiritualibus autem quomodo non licet appetere plura beneficia, vide in c. de multa. de præbendis. extra in clementina, cum plures. eodẽ titulo. in extrauaganti execrabilis. eodem titulo. non insisto: quia non est præsentis speculationis.

Sexagesimasecunda consideratio circa virtutem erit, quòd virtus vocata est ex eo, quòd suis viribus nitens nõ superetur aduersis, secundũ Boëtium, tertio de consolatione. prosa vltima. Vel virtus est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, vt habetur ij. Ethico. vel vt dicit Lucas de Penna in l. vnica. C. de metropo. Beryto. in iij. col. dicitur etiam virtus, vt habetur in lib. de spiritu, & anima: mentis habitus bene institutus. vel virtus est bona qualitas mentis qua rectè viuitur, qua nemo malè vtitur, qua deus qui nobis sine nobis operatur. Et vt ibi dicit sunt septem virtutes, tres theologicæ: scilicet fides, spes, & charitas: & quatuor cardinales, iustitia, fortitudo, prudentia, & temperãtia, de quibus ibi videre poteris per eum. & j. in fi. in xxv. consideratione dicetur.

Sexagesimatertia consideratio. Virtus est effectrix vitæ beatæ. hinc Horatius. Ad summam sapiens vno minor est Ioue, Diues, Liber, honoratus, pulcher, rex deniq; regum. Et, vt ait Seneca in libro ad Galionem de vita beata, Altum quiddam est excelsum & regale, inuictum: infatigabilem virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, collosas habentẽ manus. huic sententiæ subscribit Sillius à quo virtus ita describitur.

Frons hirta, nec vnq; composita mutata coma,
Stans vultus & ore:
Incessuq; viro propior lætiq; pudoris.
Celsa humeros, niueæ fulgebat stamine pallæ.

Et ait Ouidius. Inuia virtuti nulla est via. Horatius verò virtutem sic diffinit. Virtus est vitium fugere, & sapiẽtiã prima stultitia caruisse. Lucilius satyræ conditor, virtutem his versibus enarrat.

Virtus est homini scire id quod quæq; habeat res.
Virtus scire homini rectum vtile quid sit honestum.
Quæ bona quæ mala, itẽ quid inutile turpe inhonestum,
Virtus quærendæ rei finem scire modumq;.
Virtus diuitijs pretium persoluere posse.
Virtus id dare quod re ipsa debetur honori.
Hostem esse atq; inimicum hominum morũq; malorum,
Contra defensorem hominum morumq; bonorum.
Hos magnifacere his bene velle his viuere amicum,
Commoda præterea patriæ sibi prima putare,
Deinde parentum, tertia iam postrema nostra.

Et vt ait Plautus in amphitryone.

Virtus omnibus rebus anteit: profectò libertas, salus, vita, res, parentes, patria, & prognati tutãtur, seruantur: virtus omnia in se habet. Omnia adsunt bona quẽ penes est virtus. Seneca lib. Epistolarũ ix. ad Lucilium. Virtus (inquit) est recta ratio. & Augustinus. Virtutem artem esse bene viuendi. vnde Horatius. Vilius argentum est auro, virtutibus aurũ, virtus est mediũ vitiorũ, & vtrinq; redactũ. Cicero putat in Tuscula. questionibus ad benè viuendũ satis posse virtutem. cui astipulatur Sillius. Ipsa quidẽ virtus sibimet pulcherrima merces. & Claudianus decenter his

ter his versibus virtutem describit, cum ait.

Ipsa quidem virtus pretium sibi solaq́ꝫ late,
Fortunæ secura nitet, nec fascibus vllis
Erigitur, plausuve petit clarescere vulgi.
Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis.
Diuitijs animosa suis immotaq́ꝫ cunctis
Casibus ex alta mortalia despicit arce.

Et ait Horatius.

Virtus repulsæ nescia sordide Intaminatis fulget honoribus. hæc Beroaldus in sua declamatione de excellẽtia Philosophi, medici, & oratoris. & ibi, an virtus sit summa felicitas de per se: quomodo virtutes naturaliter appetuntur, & de multis alijs circa virtutem vide in Sophologio Sapientiæ c.j.ij.iij.& iiij.

SExagesimaquarta consideratio est. Virtutis vberrimum alimentum est honor, teste Valerio de Institutis antiquis libr.ij.& Aristote.viij.Ethicorũ. & in authen. de monachis. §. ordinatione. collatio.j.& vt ait Franciscus patritius lib. iiij. de institutione reipublicæ titulo vj. virtus secum semper habet comitem honorẽ, veluti corpus vmbram, laudataq́ꝫ crescit. vide quę supra dixi in iij.& v. considerationibus. Et ipsa virtus est animi habitus naturæ modo ratione consentaneus, habens in se plures partes, vel est affectio constans conueniensq́ꝫ, laudabiles efficiens eos in quibus est, & ipsa per se sua sponte separata etiam vtilitate laudabilis & ex virtute gloriosus, efficitur: quoniam bonorum laborum gloriosus est fructus, vt habetur Sapientiæ c.iij.

Ex quibus satis constat virtutem esse præambulã ad honorem, laudem, & gloriam: & virtus est quæ extollit hominem, & super astra mortales collocat. Seneca epistola sua lxxxviij. Imo homines dij dicũtur fieri propter virtutum excellentiam. Aristote. iiij. Ethicorũ. Virtuti enim perfectæ non fiet condignus honor. Idem Aristote. Ethicorum viij. Honor est præmium virtutis, & præmia virtuosis danda sunt, l.ij.C. de statuis & imagi.

SExagesimaquinta consideratio. Quod propter virtutem multi ex infimo loco ad regnũ peruenerũt, vt habemus de Saul qui pascebat asinas.j.Regũ ix.& Iosephus libro vj. antiquitatum, ca.iiij.& Dauid oues, vt ibi.xvj. capitulo. Iosephus eodem libro. capi.ix.& tamen iuuenes ambo reges facti sunt propter virtutem.

Ortus Tullij Hostilij, vt Valerius ait, libro iij. titu. de his qui infimo loco nati clari euaserunt, nunq̃ꝫ nisi agreste tugurium habuit, cuius parẽtes penè incogniti sunt, illiq́ꝫ diu pecoris pascendi cura fuit, postea verò Romanũ Imperium rexit.

Vendidius bassus adeo sordido natus est loco, vt victum ægrè sibi quæreret adolescens, demum tamẽ cum in Caij Cæsaris beneuolentiam introrepsisset, eius patrocinio, & fauore factus est primũ tribunus plebis, mox prætor, inde pontifex, & consul ad extremum: qui prius curandis mulis victum sibi quæritabat, eo conscendit glorię & autoritatis, vt primus subegerit Parthos, ac de his triũphauerit, cui eius gloriæ vsq́ꝫ adeo inuidit populus Romanus, vt sequentes in eum versiculi vulgò iactati sint.

Concurrite omnes augures, aruspices.
Portentum inusitatum, conflatum est recens.
Nam mulos qui fabricabat, consul factus est.

Author Gellius lib. xv. capitulo iiij.

Quintius Cincinatus cum agrum coleret, sudore deserto prætextatam accepit togam, & ab aratro conscendit ad dictaturam.

Tullius quoq́ꝫ Seruius, verna & ancillæ filius Romanis principatus est propter virtutes. Pariter Atthilius ab aratro vocatus, & Constantinus ex pauperrimo postq́ꝫ Helenam duxit in vxorem, ac Theodosius primo stabularius, Imperatores virtutis, ac vitę merito facti claruerũt: quæ etiam Helena inter Britannos humili loco orta est. De Marco Portio Catone refert Valerius loco supra allegato, qui apud Tusculanum vicum agresti Tugurio natus, illius tanta fuit in vrbe dignitas, vt Senatorum ordinem auxerit, ipsam quoq́ꝫ Senatus maiestatem suo splẽdore decorauit. Orosio referente nonnunq́ꝫ Caium Marium humi super crepidine iacẽtem, à parentibus infimis penè sordidissimum ortum traxisse nouimus, tamen secũdum Romæ triumphum egit.

Telephanes cum antea currus factitaret, tandem rex Lydorum factus est.

Agathocles è figulina patris officina ad regnum Siciliæ peruenit. vnde apud Ausonium sic inducitur loquẽs.
Rex ego qui sum Sycaniæ, figulo sum genitore satus.

Tamburlanus à tenera ætate Porcarius, Scytharũ rex effectus fuit. refert. P. Bergomensis, libro xiiij. sui supplementi chronicarum.

Lamissio infans in Piscina repertus Lombardorum rex fuit

Narces eunuchus è Chartulario patritiam consecutus est dignitatem, & totius Italiæ principatum, vt refert Bergomensis, libro x.

Ptolemæus filius Largi ex Gregario Alexandri milite factus est rex Aegypti, refert Bergomeñ. libro vij.

Valentinianus Imperator patrem habuit funes torquentem.

Mauritius Cappadox è famulo & excubitore Imperium adeptus est post Tyberium secundum. refert idem Bergomensis, libro x.

Primissaus rex Boëmorum ab ineunte ætate bubulcus erat, & armentarius.

Hyperbolus Chremidis filius, qui prius lucernas factitabat, Athenis tandem principatus est.

Darius Histaspis filius Cyri primũm extitit Pharetrophorus, & lictorio functus est munere, rex postea Persarum factus.

Macedonum rex Archelaus natus est Symiche matre serua.

Mandro fuit quispiam, qui ex nauiculario factus est Imperator. hinc adagium fuit: & Mandroni ficulna nauis.

Bonosus Imperator filius fuit Pædagogi literarij, authore Vopisco.

Gordius ab agricultura ad Imperium euectus est.

Lycastus & Parrhasius à Philonomia matre expositi, & à Tilipho pastore nutriti, Archadiæ regno tandem præfuerunt.

Sadragesillus Dagoberti pædagogus è ludi magistro dux Aquitaniæ.

Cornelius Scilla ex Nicopolis meretriculę sinu assumptus, super Cymbricos Marij triumphos septemq́ꝫ cõsulatus Imperijs, dictaturisq́ꝫ affecit.

Ioannes Zymiscens prius ludi magistrum egerat, Imperiali tamen dignitate tandem functus est.

Rhemus & Rhomulus ex lupa nutriti, & tamen vrbis conditores fuerunt, & regnauit Rhemus. Bergomẽsis lib.

iiij.& hi omnes ex infimo loco & ex paruis parentibus propter eorum virtutes ad regna peruenerunt: de quibus etiam fit mentio per Cepolam in tractatu de Imperatore milit. eligendo. versiculo, pro Imperatore. col. xij. vbi ponit inter cęteros de Petro & Iacobo qui piscatores fuerũt, vt notat Ioannes Andreæ in c. venerabilis. de præbendis. in nouella.

Cœlestinus quintus ex Anachoreta factus est põtifex maximus. refert Bergomensis, lib. xiij.

Imo etiam plures fuerunt, qui licet bastardi essent & illegitimi, propter eorum excellentes virtutes ad apicem papatus deuenerunt, vt fuerunt Felix, Romanus. iij. Gelasius ex patre episcopo, natione Afer. Agapitus natione Romanus, ex patre Gordiano presbytero. & Osius, Bonifacius, Agapitus, & alij de quibus habetur lvj. distin. ferè per totum. & in c. Osius. ibidem.

Nicolaus quintus natione Lunen. seu Genuen. patria Sarranen. humili natus loco, & professione medicus, ad summum tãdem pontificatum peruectus. refert idem Bergomensis, lib. xv.

Innocentius octauus ab ineunte ætate coactus est ob paupertatem famulari: & inter Alphonsi Siciliæ regis ministros victum sibi comparare: mox tamen Sixto quarto in pontificatu successit: &, vt dicit Bergomẽ. lib. xvj. inter cardinales erat etiam pauperior.

Pius secundus ob parentum paupertatem peregrinari coactus est, & victũ emendicare, prouectior factus successit Calisto iij.

Sixtus primus pastore patre natus, post Alexandrum pontificem, ad summum pontificem conscendit. Bergomensis, libro viij.

His annumerãdi sunt Iulius papa ij. qui ex nauiculario patre, tandem cum tanta gloria effectus est summus pontifex, quod non potest vltra dici.

Et etiã Adrianus huius nominis vj. qui Caroli Austriaci archiducis Austrię & Imperatoris pędagogus fuit, nõ ex nobili genere natus, vt per vniuersum orbem euolat fama, ob eius ingentissimas virtutes, à cardinalibus incognitus, spiritusancto inspirãte in summum pontificem electus est. Hic vir doctissimus & probissimus reputatur: & vidi, & legi quolibeta ab eo composita, quę mihi videntur recto tramite, & recta via ordinata, & videtur ex suis dictis insequi veritatem, non discurrendo per mendicata suffragia, qui hoc anno Domini M. D. xxiij. in mense Septembri, migrauit in cœlis.

Plures alij præter dignitates imperiales, regales, & põtificales ex sola eorũ virtute ad alias dignitates euecti sunt, vt de Demosthene fabri filio, qui clarissimus euasit philosophus. vnde Sydonius. Fabro progenitus, spreto cui patre polita eloquijs plus lingua fuit. Idem. Qui fabro genitore procreatus, oris maluit expolire linguam.

Aesopus tragœdus cum hystrionicam artẽ exerceret, ea tamen euasit ditissimus.

Gadareus sophista, qui prius more mendici peregrinabatur, Maximiani beneficio consulatum adeptus est.

Adrianus & Marcus Antonius principes Arrianũ historicum euexerunt ad consularem dignitatem.

Cyrus Panapolyta beneficio Theodosij imperatoris & Eudoxiæ vxoris eiusdem, præsul factus est.

T. Corruncanus è plebe factus est consul maximus.

C. Marius senior septies consul Arpinas fuit, obscura prognatus origine.

Terentius Varro sordido natus loco, tandem quæstura & duabus ędilitatibus functus est.

Ioannes Campanus, qui infans pascendis ouibus tempus contriuerat, tandem beneficio Pij ij. pręsul factus est.

L. Tarius Ruffus natalium humilitate, consulatum militari industria meritus est, autore Plinio.

Euripides ex matre olerum venditrice, euasit poëta clarissimus.

Plures alij adepti fuerũt maximas laudes & glorias ob eorum virtutes, quos cum aliquibus ex supra dictis enumerat Textor Niuernensis in sua officina, in c. qui ex humili fortuna clari & diuites euaserũt. Alios verò enumerat G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, condidit primo. nu. xxxviij. extra de testamẽtis. ꝙ cum talia ex virtute consequantur, est vndiq; appetenda, & amplexãda: & illa quę in radice rationis non in folijs verborũ cõsistit. j. questiõe. j. c. marchio. & c. Basilides. quoniã, vt dixi supra, illius laus in actione consistit, & meritò: quoniam ex ea sperãdum est præmium. l. vt virtutum. C. de statuis & imaginibus. cle. cupientes, de pœnis. gl. in c. in ecclesiasticis. xij. q. ij. Nec carere debet effectu. ca. vltimo. de clerico excommuni. ministran.

Aliam verò diffinitionem virtutis cum diuisione, acquisitione, duratione, connexione, & operatione ponit amplissimè Antoni. Florentinus in sua summa. parte quarta. titu. primo. per totũ. & quędam per Dominicum Nanum in polyanthea. in verbo, victus, Et de cõmendatione virtutis dicit Lactantius, ꝙ nos facit immortales, & pares dijs. vt amplẽ declarat Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis. in secunda parte. numero xlvij. dicã latius in discursu materiæ in pluribus & diuersis locis. Imo ex multis cõprobat P. Beroaldus in opere de felicitate, quòd virtus est effectrix vitæ beatæ: quoniã (vt ait) seuerissimi sanctissimiq; philosophorũ summũ bonũ in honesto, hoc est, in ipsa virtute posuerũt: existimantes solum sapiẽtẽ esse omnia, vt supra dixi in lxiij. cõsideratiõe.

Sexagesima sexta consideratio. Cum ergo ex virtute deueniatur ad dignitates, faciatq; hominem gloria decorari. l. nullus. C. de decurionibus. libro x. & Lucas de Pẽna in l. obsistere. C. de anno. & tribut. li. x. sitq; materia huius tractatus principalis circa ordinẽ dignitatum intẽdẽs. vidẽdũ est quid sit dignitas, vnde dicatur, quot sunt dignitates, quibus sunt cõferẽdę, quę sunt priuilegia dignitatis.

Primò enim dignitas secundùm Tullium secundo rhetori. est autoritas alicuius honesta, cultu & verecundia, & honore digna. ita dicit Lucas de Pẽna in l. obsistere. C. de anno. & tribut. libro decimo. & in l. murileguli. C. de murilegulis. libro xj. Vel dic etiam, ꝙ dignitas est quicquid à principe iniungitur, prout colligitur ex l. nemo perfectus. C. de dignita.

Hinc dicitur, ꝙ cocus principis habet dignitatem. Romanus singulari suo ccccccxc. licet aliàs sit officium. text. est iuncta gloss. in l. legatis. in gloss. j. ff. de legatis iij. siue artificium si sit cocus optimus. l. si quid venditor. §. venditor qui optimum. ff. de ędil. edict. bene facit quæ dicit Ange. in §. fi. in j. col. instit. de exceptio. per textum in l. prima. C. de mandatis principum. & in l. laudabile. C. de aduocatis diuerso. iudi. ꝙ secretarij principis habent dignitatem. sequitur Felin. in c. fraternitatis. colum. ij. de hereticis. sic etiam licet medici simpliciter de per se non habeant dignitatem (cum obstetricibus æquiparentur) tamen si sit medicus principis, habet dignitatem. Bart. in l. omnes. la iij. C.

iiij. C. de decurio. libro decimo. Imo omnes famulantes principi, vt notatur in l. vnica. C. de comiti. & archia. lib. xij. eo quia tales habent aliquod onus eis iniūctum à principe. ita videtur sentire Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis in tertia parte, nume. cliiij. vsq; ad numerum clviij. & ibi videtur insistere, an habens officium dicatur habere dignitatem: in quo multum ponderat consuetudinem, vel statutum. dicam infra in viij. parte, in xix. consideratione. ideo non aliter nunc insisto.

Et ista dictio dignitas quandoq; ponitur pro fama. l. iiij. C. de re militari. lib. xij. Quandoq; pro conditione. l. ne pos autem. in fine. ff. de verbo. significatio. interdum pro potestate. l. j. ff. de officio quæstoris. quoniam is qui potestatem gerit eam dignè gerere debet, ipsaq; dignus esse. Imo etiā potestas potest sine administratione esse, & hæc vocatur dignitas honoraria. l. fi. C. de dignita. l. fi. C. vt dignitatum ordo seruetur, libro xij. Imo etiam quandoq; ponitur pro publico honore. l. generali. C. de decurio. libro x. & l. fin. C. qui milita. non possunt. libro xij. l. penulti. §. fi. ff. qui milita. non possunt. Aliquādo pro bona opinione vel statu. l. si quid. ff. de vsufructu. & l. iiij. ff. de ventre in possessio. mittendo. glo. in l. maiorem. in verbo, dignitatis. ff. de pactis. Quandoq; sumitur pro ordine ecclesiastico, qui dicitur dignitas siue honor. j. q. j. c. reperimur. in fine. Quandoq; pro ordine. iiij. distinctio. c. deniq;. Quandoq; pro officio quod habet dignitatem annexam, vt in titulo, de præbendis & dignita. & in c. de multa. eodem titulo. & ita loquitur glos. in l. j. ff. ad l. Iuliam de ambitu. quę dicit officia ibi numerata esse dignitates. Quandoq; etiam sumitur pro potentia natura tributa cuilibet, quia cum homo sit dignior omni creatura. l. iustissimè. ff. de ędilicio edicto. dicam infra in prima consideratione secundę partis. Quandoq; sumitur pro singulari potestate, quia seculares potestates dicūtur. xxiij. q. v. c. administratores. & in l. j. in principio. ff. de officio quęstoris.

Vnde omnis qui pręest cognitioni villæ vel castelli dicitur habere dignitatem, argumento notatorum extra de præbendis. c. cum olim. in nouella. & Bald. in c. j. in titulo, quis dicatur dux, marchio, comes. Imo etiam habens milites sub se dicitur habere dignitatem, argumento c. ius naturale. lj. distin. & l. magisteriæ. & quod ibi notatur. C. de iurisditio. om. iudicum. Quandoq; etiam sumitur pro quadam præeminentia, prout notat Archidiaco. in c. j. de consuetu. libro vj. vnde Oldradus consilio clxiij. dicit q; dignitas est quædam præeminentia cum administratione. Quandoq; etiam accipitur pro quadam qualitate quæ facit personā differre à plebis, & ista est nobilitas, de qua dicam infra in octaua parte amplissimè. Et magis digni, maioribus pręmijs sunt extollendi. c. dicat. xxiij. q. v. nota tur in c. de multa. in fi. de præbendis. c. statuimus. de maiori. & obediē. & hoc siue in militibus cœlestis militiæ siue armatæ, vt notat Petrus de Ancha. in c. vnico. per illum tex. de reliquijs & venerat. sanctorum. in vj.

Alio modo consideratur prout constat in nomine sui generis, nec habet nomen speciale, vt est decurio. l. spurij. in princi. ff. de decurio. & esse militem & presbyterum & similes. l. ne quis. C. vt nemo priuatus.

Alio etiam modo vt sunt dignitates quæ nomen habent speciale, & per suos gradus nominantur, vt sunt superillustres, illustres, spectabiles, clarissimi, & infimi. de quibus Lucas de Penna, in rubrica de dignitatibus. ponit versus sequentes.

Illustris primus, medius spectabilis, imus
(Vt lex testatur) clarissimus esse probatur.
Et superillustris præponitur omnibus istis.

Et etiam istas quinq; dignitates ponit Io. de Platea, in l. fi. C de decurio. lib. x. vbi etiā ponit xij. dignitates: videlicet superillustres, vt sunt Imperator, Papa, & quilibet rex in suo regno nō recognoscens superiorem, vt est Rex noster qui dicitur Imperator. Patritius, qui apud nos dicitur Cancellarius, & Consul, loco cuius sunt duodecim Pares Franciæ. Illustres, vt sunt præfectus prætorio qui dicitur pręsidens. Senator, qui dicitur consiliarius, & inter istos multi alij enumerantur. Præfectus vrbis, loco cuius est hodie præpositus Parisieñ. Comes donationum quæ sunt in curia principis. Præfectus prætorio militaris annonę. Procōsul. Comes rerum priuatarum, qui apud nos est magister domus. & Comites prouincias regentes, qui hodie apud nos sunt gubernatores prouinciarum. de quibus infra dicetur suis locis. Et sunt etiam quæstores sacri palatij, qui dicuntur generales, seu thesaurarij.

Spectabiles sunt proximi sacrorum scriniorum, præsides prouinciarum, aduocati fiscales, principes agētium in rebus. Quandoq; etiam dicuntur clarissimi.

Clarissimi etiam sunt rectores ciuitatum seu defensores qui habent merum & mixtum imperium: vt sunt potestates Italiæ, & alij potestates apud nos qui habent merum imperium, vt sunt in pluribus locis.

Infimi verò sunt iudices pędanei, magistratus municipales cognoscentes vsq; ad certam summam, aut certam rem: & isti infimi licet non habeant merum imperium, tamen possunt causas delegare & vicarios seu locumtenentes constituere. no. glos. fin. in l. fi. C. de senten. ex periculo recitandis. Quod facit contra scabinos nostrę ciuitatis Heduen. qui dicunt q; virgobretus noster, hoc est maior, non potest committere vicarium in sui absentia: imo q; antiquior eorum debet iurisditionem exercere. De supradictis omnibus dignitatibus suo loco dicemus: & de istis quinq; gradibus, vide amplissimè j. in septima parte, in principio.

Aliquādo etiam sumitur dignitas pro quodam gradu dignitatis à principe vel superiore collata, vt est dignitas ducatus, marchionatus, comitatus & similes: de quibus per totū titulum C. de dignita. vsq; ad titulū de re militari. li. xij. Et de his quomodo assumatur videatur per Lucā de Penna in loco supra allegato. & Cepolam in tracta. de imperatore militum eligendo. in verbo, dignitatis. vbi allegat plura alia loca quæ videre poteris.

Sexagesimasemptima consideratio. Lucas de Penna in d. rubri. C. de dignita. libro xij. dicit q; ad dignitates assumendi sunt viri nobiles, prudentes, fideles, optimè sibi conscij pro mentis integritate, qui pro sua fide ac industria, nec fallant, nec fallantur, tam moribus optimis prædíti, q; scientiam peritiamq; rerum habētes. Et ibi ponit, quòd ad dignitates minus idonei non sunt assumēdi, quem vide, quia est extra propositum, ideo non insisto.

Sexagesimaoctaua cōsideratio. Dignitas habet multa priuilegia quę ponit Cepola in tracta. de Imperatore eligendo. in verbo, dignitas. vbi ponit triginta priuilegia: & duo alia ponit Lucas de Penna in l. obsistere. C. de annonis & tributis, li. x. Vnū videlicet q; facit hominē gloria decorari. l. nullus. C. de decurio. lib. x. Lętitiam gaudiumq; in eo generat. l. iij. §. his addimus. C. de silentia. libro duodecimo. Tertiò vltra per eum ibi posita dignitas

superueniens operatur, quòd excusare facit quem ab eo quod prius promiserat, secundùm Bald. in l. quisquis. in fine. C. de episco. & cleri. Hinc per hoc Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis, in tertia parte. numero cxxiij. dicit q̃ homo manusmortuę qui tenetur ad correas si post efficiatur doctor, aut consequatur aliam dignitatem, liberatur, & est immunis ab illis correis, per textũ quẽ ad hoc ponderat in l. interdum. ff. de operis libertorum. & dicit Felin. in c. quoniam abbas. in v. col. versiculo, quærit hic abbas, de offi. deleg. quòd dignitas mutat conditionẽ personæ. faciunt quæ dicit Bald. in l. quisquis. in fine. C. de episco. & clericis. quod intellige non diminuendo, sed pullulando & augmentãdo: quoniam, vt ait G. de Montserrat in tract. de successione regum. in principio. numero v. honor & dignitas personæ superueniens, eiusdem personæ qualitatem non mutat neq; extinguit, sed potius illam pullulat & augmentat. l. falsa demonstratio. §. sed si cui. ibi, Nam honor eius auctus est, non conditio mutata. ff. de conditio. & demonstrat. & in l. pe. ff. de senatoribus. & ex dignitate quis efficitur homo nouus, & immutatur ei cor aliud, vt j. Regum x. c. vbi dicitur, Num & Saul inter prophetas? faciunt quę dicit do. meus Iason in l. non solũ. §. morte. in xvij. col. ff. de no. oper. nunciatione, vbi dicit q̃ verecundia excusat acsi quis esset obligatus. faciũt etiã quæ dicit Barba. in consilio lx. in prima col. & seq. in primo volumine. & idem dominus meus Iason. in §. quadrupli. in x. col. institu. de actio. & Felin. in c. cum omnis. in vij. colum. extra de constitutionibus.

Et his diebus mihi euenit casus de quodam notario regio qui terras suas & hæreditagia in loco manusmortuæ habebat, & per homines loci illas cultiuari & laborare faciebat: dominus volebat eũ cogere ad faciendum correas. Dixi attenta eius qualitate, cum illi fuisset verecundum & inhonestum tales correas facere, quòd nõ tenebatur ad illas, & q̃ erat immunis: imo solum tenentur ad tales correas qui sciunt illas facere ex natura sui artificij, & secundùm naturam illorum, & adhuc pendet processus.

Sexagesimanona cõsideratio. Quòd dignitatem acquirendo & regendo consequimur laborem, studium curam, miseriam, vigilias, & calamitatem secundùm Lucam de Pẽna in l. prima. C. de vetera. libro xij. vnde Gregorius in registro. libro iiij. c. lxviij. Quomodo autem sub scepto pastorali onere habere serenitatẽ cogitationũ possetis, cũ scriptum sit. Ecce gigãtes gemũt sub aquis, quod satis ibi per Lucam exponitur, vbi etiam dicit, q̃ dignitas habet onera annexa. l. prima. §. nec castrense. ff. de colla. bonorum. l. continet. ff. quod metus causa. facit xl. distinctio. c. ante. & sicut patrimonium non sine labore consequimur, sic nec beneficia ecclesiastica, nec honorum insignia, nec stipenda. Lucas in l. prima. C. de metallarijs. libro vndecimo.

Septuagesima consideratio. Maiestas est, virtutis, & probitatis quædam excellentia, sine magistratu, sine imperio, sine fortunæ adminiculo honoratum reddens hominem. Et sic maiestas est, honor longus, id est diuturnus etiã post mortẽ æternus, sine honore, id est magistratu publico, vt dicit & refert Guillel. Benedicti in sua repetitiõe c. Raynutius. in verbo, testamentum primo. numero xlv. de testamentis. sed tamen quicquid dicat cadit in principe, vt in proœmio institutio. in princi. & in rege. vt in l. reginę. C. vt nemo priuatus. & in prætore, vt in l. penultima. in fine. ff. de iusti. & iure. & in quolibet iudice, vt in C. & ff. ad l. Iuliam maiestatis. Et dicitur maiestas, id est maior status. c. felicis. de pœnis, libro sexto. clemen. prima. eodem titulo. cum ibi notatis. c. secundo. de statu monacho. c. pastoralis. de sententia & re iudicata. per Valerium libro secundo. c. de maiestate. vel maior potestas. Lucas de Penna in l. vltima. C. de delato. libro decimo. vbi ponit differentiam inter maiestatem & dignitatem, vel dicitur maiestas autoritas sacra quæ in terris post supernum honorem secundo loco posita habetur, vt in §. arripiat. ibi, quæ meritò post supernum honorem secundo loco posita sunt, in authentica. vt omnes obediant iudicibus prouinciarũ. collatio. v. Et in sacra maiestate solum beneplacitum pro ratione est, dummodo horror inde non afferatur rationi naturali: quia tunc tale beneplacitum inciuile & illegitimum esset, vt in l. Marcellus. in fin. ff. de regulis iuris. In publica verò autoritate disciplina attenditur, hoc est, doctrina populi cum increpatione: quæquidem increpatio sacræ autoritati summè non congruit, cui etiam dedit deus leges esse subditas, vt ipse princeps sit animata lex scriptarum legum, vt in authenti. de consulibus. in fi. collatio. iiij. Qui autem publicam disciplinam agunt, multa prudentia primò imbuti esse debent, vt ex eorum prudentia autoritas assequatur, prout lex dicit Platonem fuisse virum primò summæ prudentię, deinde summæ autoritatis, vt in l. ij. ff. de nũdinis. Princeps autem qui maiestatẽ habet, primò autoritate fulget, quia à deo secũdus in terris habetur, allegato. §. arripiat. & secundò prudentia in ipso pro eximio ornatu & illustri decore apparet.

An autem duces & barones habeant maiestatem, vide j. in v. parte. in fine, in consideratione incipiente. Alij autem inferiores. quæ est in ordine lvj.

Septuagesimaprima consideratio. Reuerentia est honor qui exhibetur cũ pauore, vt dicit Archi. in c. ij. de offi. dele. in vj. & ibi Dominic⁹ de sancto Geminiano, & est inter maiores & minores, vt no. Io. And. in c. nõ est sine culpa. de regularibus. in vj. Et alicui exhibetur rõne dignitatis, vel potestatis. c. visis. xvj. q. ij. & vt dicit Tullius in rhetori. reuerẽtia est virtus aliqua prælatiõe sublimatis debitę honorificationis cultũ exhibẽs. Sed veneratio est virtus qua reuerẽtiã exhibemus maioribus in corporis humiliatiõe, gestu, nutu, & verborũ emissione. Ita dicit Lucas de Pẽna ĩ l. j. in ij. col. C. de collegiatis. li. xj. & de hmõi descriptionibus reuerẽtiæ & venerationis, vide Io. de Terrarubea cũ gl. Iacobi Bonaudi ĩ suo trac. de vinea ecclesię, arti. iij. tertij tractatus. in verbo, honorificate. Dicit tamen sanctus Tho. ij. ij. q. ciij. j. di. supra numerũ primũ, q̃ reuerẽtia nõ est honor: sed motiuũ honorantis & finis aliorũ. & ibidẽ questione ciiij. ij. di. supra numerũ quartũ, dicit q̃ reuerentia directè respicit personam excellentem: ideo secundum diuersas rationes excellentiæ diuersę sunt species eius, vt de pluribus ponam in hoc libro secundùm ordinem dignitatum in quolibet suo statu & ordine, & de hac reuerentia vide Polycraticum, libro v. capitu. quarto.

Vel etiam dic, q̃ reuerentia est honor exhibitus in testimonium virtutis, & est timor initialis & castus, & potest capi in bono & in malo, sicut etiã confusio. i. erubescẽtia. secũdũ Thomã super psal. xxxiiij. Et ideo cum nec dæmones, nec dãnati, nec irrationabiles nullam habeant virtutem, eisdem nulla debetur reuerẽtia, nec honor: prout dicit sanctus Thomas in iij. parte. di. ix. q. ij. hinc Boëtius de philosophica consolatione, libr. iij. Non possumus ob honores

honores reuerentia iudicare dignos, quos ipsis honoribus iudicamus indignos. Et ideo boni reuerendi sunt ne offendantur, ne fortasse per eos ille prouocetur ad iram, qui eorum corda semper inhabitat, vt dicit Greg. super Ezechielem. Inferiores enim suis potioribus debent reuerentiam exhibere. l. potioris. C. de officio rectoris prouinciæ. c. statuimus. extra de maioritate & obedientia. nec debet iunior ex hoc irasci, quod maior ei preferatur. xj. q. iiij. c. qui resistit. vide Lucam de Penna in l. j. C. de consulibus. libro xij. dixi supra amplius in xx. consideratione incip. honor est illi.

Septuagesimasecunda consideratio. Subditi prelatos reuereri debent, eis affectū dilectionis impēdendo. xcv. distinctione. c. esto. ij. q. v. c. habet. ipsis obediendo. xciij. distinctione. §. j. & c. sequenti. & ij. q. vij. c. sacerdotes. eis communicando & subsequēdo. xcv. distinctione. c. non oportet. eorum officium temerariè nō vsurpando, eadem distinctione. capitulo presbyter. eorum statuta seruando. vij. q. j. c. quia. & c. si quis. extra de maioritate & obedientia. eos temerariè non arguendo vel iudicando. xxj. distinctione. capitulo nolite. & eorum defectus non reuelando, sed potius contegēdo. xcvij. distinctione. c. in scripturis. & dicit textus in c. regum. xxiij. q. v. ipsis autem principibus & potestatibus fidē & reuerentiam seruari oportet. quam qui non exhibuerit apud deum premia inuenire non poterit. Sic etiam filius patri, & vxor marito tenentur reuerentiam prestare. xxxiij. q. v. c. est ordo. ita dicit Lucas de Penna in d. l. j. C. de collegiatis. libro xj. Imo etiam reuerentia debetur inutili prælato quandiu sustinetur. c. si fortassis. xvj. q. vj. Nec dignitas regia vel imperialis vituperanda est, si rex aut imperator tyrannicè sæuiat, vt est textus in c. neque. xiiij. q. v. Imo etiam reuerentia debetur ab exēptis. Baldus in l. fina. per illum textum. versiculo ibi per hunc. C. de bonis libertorum. & dicam ī. in iiij. parte. & ibi etiā Baldus in versiculo. vltimo nota. dicit quod reuerentia debetur naturali, nec potest reuerentia pacto remitti, prout dicit Baldus in l. liberti. in ij. columna. pone ego promitto. C. de operis libertorum. Ita qui tenetur ad reuerentiam alicui non potest vocare talem in ius sine venia, vt dicit Speculator in titulo de actore. in xj columna. in fine. versicu. sed nunquid edictum. quod non credo indistinctè verum. Cum princeps reuerētiam exhibeat iurisperitis ob finem meritum. l. quicquid. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum. & tamen non est verum quod eos non possit in ius vocare sine venia. Dic tamen quod princeps hoc facit, non quod teneatur, sed tantum ex vrbanitate & ob finem meritum, & propter honorem sciētiæ, adeo quod nominatim opiniones eorum exprimit in rescripto. vt in l. si pure. ff. de fideicō. libert. & hoc studiorū labor iustè meretur. l. j. C. de asses.

Septuagesimatertia consideratio. Reuerentia quæ debetur à vasallo domino remitti potest, cum videatur deberi ratione cōtractus secundūm Bal. in l. j. in lij. q. ff. de rerum diui. & in c. si cautio. de fi. instru. Secus autē in reuerētia quæ debetur ratione personæ, vt est illa quæ debetur à filio patri, ab vxore marito, à iudice doctori, vt dicit G. Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, duas habēs filias. nu. ccxxxiiij. de testamētis. & idē de illa quę debetur episcopo, de quo per cano. in c. cū venerabilis. de testibus. & dicturus sum infra in iiij. parte. in xxviij. considera.

Septuagesimaquarta consideratio. Reuerentia quæ debetur viuo, debetur & mortuo, vt dicit text. in l. apud Celsum. §. aduersus. ff. de excep. ibi: semper enim reuerentia ei adhidenda est tam viuo quam mortuo. & ibi, namque cōuenit tam viuo quam mortuo patrono à liberto honorem exhiberi. de quo honore exhibendo circa corpus mortuū seu reuerentia infra dicam in secunda parte, in quinta consideratione, vbi amplè.

Septuagesimaquinta consideratio. Pro reuerētia quā quis facit alteri, datur ei præmium, cum ei accedat bona gratia, vt habetur Ecclesiasti. xxxij. Audi tacēs, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Laudabile namque discretumque est reuerentiam & honorem exhibere prioribus, dicit tex. in c. sicut inquit. in prin. ij. q. vij. facit text. in c. ex ore. in fi. de priuilegijs. etiam si inutiles sint, dummodo tolerentur. dixi ante. & videatis conciuem & contemporaneum nostrum Ioannem de Montholono, in suo promptuario iuris. in verbo, reuerentia.

Aduerte ad id quod dicit Lucas de Penna in d. l. j. C. de collegiatis. an faciendo reuerentiā, vt preposito ei cū quo de præpositura litigatur, iuri suo propterea renūtiare videatur. videātur notata in c. ex ore. extra de his quæ fiunt à maiori parte capi. vbi videtur dicendum quod sic.

Septuagesimasexta consideratio. Excellentia propriè cadit in principe, vt notatur in c. j. de probat. vbi imperator scribit regi Angliæ, & vtitur his verbis: tua excellētia. Tamen etiam præfectus vrbis dicitur excellētissimus, vt in l. tam dementis. C. de epis. audi. & etiam quæstor dicitur excellentissimus, vt in l. si quādo. C. de appel. Ex quo non indistinctè excellentia cadit in principe: & ratione excellētię quis præfertur qui aliàs nō preferretur, vt dicit gl. in l. j. C. de āno. ciuil. lib. xj. vbi dicit, quod si scholaris sit excellēs, debet precedere doctorē. d. meus Iason in l. cū quid. in prima lec. in iiij. col. ff. si cer. pet. Et etiā minor excellens debet precedere seniorē, vt plenè habetur per G. Benedicti in sua repet. c. Raynutius. in verbo, Adiectę impuberi. nu. ij. de testamentis. Et alia quæ fiunt ratione excellentiæ personæ ponit Spec. in tit. de arbitris. §. ij. versi. j. & Alexan. in dicta l. cum quid. & dicam infra in x. parte. in xxx. consideratione. vbi ponam quod iunior doctor excellens, prefertur antiquiori indocto.

Septuagesimaseptima cōsideratio est. Quòd vt cognoscatur quis honor, quæ laus, quæ gloria, dignitatē habentibus sint deferendæ, & quomodo inter illos sit seruādus ordo: & quoniā vnusquisque agnoscere debet ordinem suū, & quid dignū sit eo ordine quē suscipit intelligere, & ita actus suos, sermonē, incessum, habitū moderare. Ideo videndū est quid sit ordo. Vnde, vt ait August. de ciuitate Dei, lib. xix. Ordo est pariū dispariūque rerum sua cuique loca tribuens dispositio. & dicitur ab ordino: & ordino ab ore dicitur: quod idē est quod dispono, quasi ore pronuncio quis cuique loc⁹ esse debeat. A quo ordo dispositio gradus & ordinariū in quo ordo seruatur, & maximē ordo in dignitatibus est seruādus. l. fi. C. de primice. & secūdice. & toto tit. vt dignit. ordo seruetur. C. lib. xij. & bonū cōsistit in ordine secundū Aug. in lib. de natura boni. & ordo dat rei perfectionē. vij. q. j. c. nihil. Nullius quippe vniuersitatis administratio gereret, neque subsistere posset, nisi eā magnus ordo differētiæ seruaret. c. ad hoc. lxxxix. dist. vbi habetur quod ecclesiæ militātis & triūphantis duplex est ordo: & sicut in ecclesia triūphanti sunt nouē ordines designati per nouē lapides. de pœni. dis. j. c. principiū, ita in ecclesia militanti, quos habes c. cleros. xxj. distinctio. cum in ecclesia nihil debeat esse inordinatum. lxj. distinctio. cap. miramur. Et ideo quantò aliquid ordinatius est, tantò id melius & perfectius est. l. secunda. §. j. ff. ad Velleianum. Ita

dicit Lucas de Penna in rubrica.C.vt dignitatum ordo seruetur.libro xij. Et propriè ordo dicitur, cum diuersarum rerum vel personarum, vnaquęque proprium locum tenet. Archi.in c.decernimus.in principio. x.q.j. graduum enim & ordinum distributio vnitatē in ecclesia conseruat. d.c.ad hoc.vbi glos.& Archi.lxxxix.distinctione.per c.licet.xlv.distinctione.quod amplissimè & eleganti stylo declarat Iudocus Clictoueus in suo Antiluthero.c.ij.& iij.in ij.libro. Ratio autē ordinis obseruandi inter personas ponitur in c.finali.in principio.lxxxix.distinctione.vbi dicitur. Ad hoc dispensationis prouisio gradus diuersos,& ordines constituit esse distinctos, vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectionem impenderent, vera concordia fieret,& ex diuersitate contentio,& rectè officiorum gereretur administratio singulorum. Neq; enim vniuersitas alia poterat ratione subsistere, nisi huiusmodi eam magnus ordo differentiæ seruaret.& ibi glos.allegat Apostolum dicentem. Dum mundus iste durabit, homines præsunt hominibus, dæmones dæmonibus, angeli angelis. Cum enim deus erit omnia in omnibus, cessabit omnis prelatio, non tamē ordo vel maioritas. Aliquis enim maior erit alio: quoniam in domo patris mei multę mansiones sunt.c.in domo, de pœnitētia distinctione iiij.

In omnibus enim actibus & virtutibus est ordo, & vtitur secundūm ordinem secundūm Aristotelem iij. Ethicorum. Et ideo vbi sunt plura ordinata in vnū, oportet esse aliquod vniuersale regimen supra particularia regimina, & ad hoc est facta prelatio inter ministros, vt notāt glossa & doctores in c. legimus.xciij distinctione. Et etiam dicit Tullius libro j.officiorum.ꝙ ordo propriè est cōpositio rerum in aptis & commodatis: prout etiā dicit Lucas de Penna in l.his quidem.C.qui militare non possunt.in ij.columna.libro xij.

Potest autem ordo multipliciter considerari, vt ĩ. dicā. Nam vt habetur in c.conuenit.de consecratione distinctione v. Conuenit ordinem ęqualiter ab omnibus custodiri, nec debet turbari ordo officiorum.l.quisquis.in fine.& ibi glossa finalis.C.de postulando.

Et ordo est etiam vniuscuiusq; rei figura substantię, vt inquit Baldus in cōsilio schismatis.quod posuit post rubricam.si quis alteri vel sibi.&, vt testatur diuus Ambrosius, quē recitat Baldus in.procemio fforum.in principio. & dixi satis amplè supra in procemio huius libri. Vdalricus Zasius in repetitione l.ij.ff.de origine iuris.in §.post hunc maximę autoritatis.in gl.in equestri ordine. dicit ꝙ est discretio status, hominum conditioni accommodatus. Et Origines in Leuitico.c.xxiiij.ordines duodecim rationalis creaturę esse ex xij. tribubus collegit. de quibus infra dicam in sequenti parte.

Ordo etiam rem decorat.l.numerarios.& ibi Lucas de Penna.C.de apparitoribus magistrorū militū.libro xij.

Septuagesimaoctaua consideratio. Duplex est ordo, temporis, scilicet & qualitatis. De ordine temporis habetur in l.j.C.de consulibus.libro xij.& de præpositis sacri cubiculi.l.j.C.libro eodem.& de proximis sacrorum scrinïorum.l. vnicuique.& de tyronibus.l.finali.C.eodē libro. de quo infra in pluribus locis dicam,& maxime in vltima parte. De ordine qualitatis seu maioritatis, de quo est nūc questio in partibus sequentibus quasi in omnibus: & de quo habetur in rubro & nigro.vt dignitatum ordo seruetur. C.libro xij.& hic ordo potior est primo: quia vbi habet locum ordo qualitatis, de ordine temporis non curatur, vt in d.l.j.de consulibus.in fine.& C.qui accusare possunt.l.j.in fine. Vnde immutatio operis, prefertur origini carnis.xxij.quęstione ij.§.itē opponitur ꝙ Iacobus; ita dicit Lucas de Pēna in rubrica.C.vt dignitatum ordo seruetur. Et ideo dicit Iacobus Rebuffi in d.l.j.C.de consulibus, libro xij.ꝙ ordo temporis seruatur tantū inter existentes in dignitate ęquali: sed vbi sunt inæquales dignitates, nō seruatur ordo temporis: sed ille est prior aliis qui meruit maiorem dignitatem, vt ibi amplè per eum.

Septuagesimanona consideratio, ꝙ adhuc alio respectu triplex est ordo.

Primus est vnius rei ad seipsam in esse producendam, vt in sententia, ad quam rectè faciendam seruandus est ordo iudicij præcedentis.l.prolatam.C.de sententijs & interlocu.omnium iudicum.

Secūdus ordo est temporis, vt quia vna res est prior tēpore quā alia, tūc in honoribus ordinandis non prefertur prior sed potior.l.honores.ff.de decurio.l.ad subeūda.C. de decurio.lib.x.sed in iam ordinatis inuicem præferendis seruatur ordo, tam tēporis ꝙ̄ qualitatis, vt dixi in præcedenti consideratione.dicam infra in vlti.parte.

Tertius est ordo qui non attenditur, quando constat de mente contraria.l.nec enim.ff.de solutio.quoniā quandoq; verba transposita,& vtplurimum idem significant. l.j.C.qui accusare non possunt.l.quidam.ff.de peculio legа.l.præposteri.C.de testamentis. vbi do.meus Iason l. cum pater.§.si fidei tuæ.ff.de leg.ij.& hoc quia sensum & non verba spectamus.l.iij.§.cum domino. ff.de adimen. legatis,& declaratur quandoq; mens ex conceptione sermonis & personarum affectione, vt vult glo.in dicta.l.cū pater.§.à te rogo.ff.de legatis ij.Si autem non potest constare de mente, non recedimus ab ordine scripturæ.l.j.§. is qui nauem. versicu.in re igitur dubia.ff.de exercitoria. & ita dicit Ioan.de Platea in l.ij.C. vt dignitatum ordo seruetur. & dicam plura ĩ. de hoc brocardico, an ordo scripturæ attendatur, videatur Felin.in rub. de maioritate & obediē.& in c.cum dilecta.de rescriptis. vbi ponit quinq; limitationes.& do.meus Iason in l.ij.§.prius.ff.de vulgari & pupilla. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius.in verbo, testamentum.ij.numero iij.de testamentis.dicit ꝙ præcedere contingit tribus modis.s.tempore, ordine naturæ,& iuris fictione, seu ingenio intellectus. vide ibi.

Octuagesima consideratio. Quia licet ordo in dignitatibus sit seruandus, ꝙ etiam in alijs est seruandus. Primò in subeundis muneribus.l. si.quemadmodum ciuilia munera indicuntur. libro x.C.& l.j.C.de muneribus patrimo. eodem libro.

Secundò in debitoribus fisci cōueniendis.l. quoniam Augerio.C.de cōueniē. fisci debito. libro x.& quo quis ordine conueniatur. per totum.

Tertiò in libertatibus.l.generaliter.§.si quis alienum. versi.si quis ergo.ff.de fideicommis.libertatibus.

Quartò in pignoribus.l.ij. C. qui potiores in pigno. habeantur.

Quintò in petitionibus à diuersis in iudicio propositis.l.qui prior.ff. de iudi. Sextò in executione rei iudicatæ.l.ordo.C.de execu.rei iudi.& l.à diuo Pio.§.in venditione.ff.de re iudic.qui si nō seruetur, actus est nullus. Felin.in c.cum dilecta.in vj.col.extra de rescriptis. Ioan. de Imo.in d.§.in venditione.& maximè quādo executio fit ab executore, vt dicit Alex.in cōsi.v.in iij.col.in ij.volu.

Septimò

Septimò in petitionibus ab eodem propositis. l.ordinarij.C.de rei vendicatione.

Octauò in testamẽtis.l.qui soluendo.ij.ff.de here.insti. l.ij.§.prius.ff.de vulga.& pupilla.substi.ista ponit Ioan. de Platea in l.ij.C.vt dignitatum ordo seruetur.lib.xij.

Nonò in visitatione fienda per episcopum vel alium habentem ius visitandi.c.j.de censibus.in vj.

Decimò in electionibus fiendis.c.quia propter.& ibi notatur,extra de electionibus.ita ꝙ non debet fieri præpo steratio requisitorũ ad electionẽ,vt notant Ioannes Andrę.& Panormitanus in d.c.quia propter.in v.& vj.colũ.

Vndecimò in confirmatione electionis:quoniã prius debet fieri inquisitio de processu electionis,de meritis & dignitate vel indignitate ipsius electi per ipsum confirmatorem,quàm electus confirmetur,aliàs cõfirmatio non teneret.c.prouida. & c.fina.de electionibus,in vj.& ibi Dominicus & Philippus Frãcus,& amplè de his duobus per Petrum de Braxio in suo directorio electionum.iij.parte. c.xxxviij.vbi multa de materia ordinis.& ibi ponit triplicem esse ordinẽ,de quibus dixi in pręcedẽti cõsideratione.

Duodecimò in euangelijs vbi primo in ordine ponũtur euangelia Matthæi, quia primus scripsit euangelium in Iudæa,vt habetur in argumento in euangelium secundũm Matthęum,& ibi Nicolaus de lyra.

Decimotertiò etiam Deus præcepit nomina filiorum Israël scribi in veste Aaron,iuxta ordinem natiuitatis eorum.Exodi xxviij.& habetur per Lucam de Pẽna in l.iij. in prin.C.de tyronibus.lib.xij.

Decimoquartò,in oneribus ordo est seruandus.l.ordine.ff.de legatis iij.l.iij.§.præses.ff.de muneribus & honoribus.gloss.in l.vnica.C.de potioribus ad munera nominandis,libro decimo.

Decimoquintò,ordo seruãdus est eorum quę lege ponuntur,vt l.fi.C.de officio præfecti vrbis.secundũm glo. j.in l.ij.ff.de adoptionibus.& sic vbi legalis paternitas cõtrahitur,primò interrogatur pater quàm filius. dicta l.ij. vbi quia is qui adoptat rogatur.i.interrogatur. ff.de adoptioni.per quem text. dicta gloss.j.infert, ꝙ sponsus primò debet interrogari in matrimonio contrahendo,quàm sponsa. & ad illud propositum illam gloss.singularizauit ibi Baldus.

Decimosextò in iudicijs,vt in l.prolatam.C.de sentẽ. & interlocutionibus omnium iudicum.& C.de ordine iudiciorum.& de ordine cognitionum.& in his si ordo non seruetur an actus sit nullus.Albericus de Rosate in l.j.in v. columna.C.de nouo codice componendo.

PRIMÆ PARTIS
Catalogi Gloriæ Mundi,
FINIS.

Os homini Iussit, & erectos
sublime dedit, ad sidera
cœlumq; videre tollere vultus.
Oi̅a subiecisti sub pedibus eius,

SECVNDA Catalogi Gloriæ

Mundi Pars, à Bartholomæo à Chaſſenæo humanorum Iuriũ doctore, Patrono Heduorũ fiſcali, editi: dignitates, laudes, & excellẽtias hominis, præcipuè mulierũ, cõplectẽs. Diuiſa in vnam & quadraginta Conſiderationes.

Imprimis pro clariori ſubſequentium intellectu, duas primas præmitto conſiderationes, tanquam ferè vniuerſales ad huius operis materias.

SIT ERGO PRIMA. Omnium entium, quatuor ſunt genera.

Primum eſt earum rerũ, quæ habent eſſe tantũ, & harum multiformis eſt differentia. Nam etſi in hoc vno cõueniant quòd habent eſſe, recipiũt tamẽ hoc eſſe: iſta quidem clarius, iſta verò obſcurius. Inter elemẽta enim aqua dignior eſt terra, & ignis ſupra aquã & aërem multò præclarior. Dixi inferius in vltima parte, in xij. conſideratione. Iſte gradus complectitur cuncta quæ generantur in viſceribus terræ, vt ſunt mineralia, & metalla omnia, argentum viuum, plumbum, ferrũ, cuprum, ſtannum, argẽtum, & aurum. Quod autem iſtorum altero ſit præſtantius, etiam narraui in dicta parte, in xcv. conſideratione. In hoc gradu eſt laſurium, quod aurũ pretio ſuperat: ſulphur, ſaphetra, ſalgẽma, & cuncti lapides pretioſi, vt ſunt carbũculꝰ, hyacinthus, ſmaragdus, ametiſtus, topazius, corallus. Hi omnes magni ſunt pretij, pulchritudinis, & virtutis. De quibus videre poteris aliquid in dicta parte vltima, in xcj. conſideratione. In hoc preterea gradu ſunt omnes cœli, omnia corpora cœleſtia, omnes ſpheræ, ſidera, & ſeptena planetarum lumina. De quibus etiã in dicta finali parte. Artificialia quoq; ad iſtũ referuntur gradum, quæ etſi inter ſe de nobilitate compugnent, vt infra dicturus ſum in vndecima parte, in hoc tamen cuncta cõueniunt, ꝙ eſſe tantũ habent, & nõ viuere.

Secundus gradus eſt earum rerum quæ habent eſſe, & viuere, cuiuſmodi ſunt omnes planetę, arbores, & herbæ. Hic nempe vitam ſuam oculis noſtris inſinuant, dum videmus eas ſurſum, deorſum, ante & retro, ad dextram ſiniſtramq; moueri. Attrahunt & habent è terra ſuum vnde ſe nutriunt elementum, creſcunt, augmentãtur, & flores, frõdes, fructus, ſeminaq; producunt. Habẽt enim intra ſe virtutem quandam, qua facilè iſta perficiant. Sub iſto gradu innumerabiles ponuntur arborum, & herbarum ſpecies: quarũ inter ſe fructus, ſapores, odores, virtutes, coloreſq; longiſſimè ſeparantur. Omnibus vna viuendi ratio, ſed nobilitas dignitaſq; non vna, prout etiã in dicta parte dicetur, in lxxxviij. lxxxix. & xc. conſiderationibus.

Tertius gradus eſt eorum entium quæ habent eſſe, viuere, & ſentire: & in hoc ſunt cuncta animãtia. Ad ſenſum enim viſus, requiritur & auditus, guſtus, odoratus, & tactus. Ad iſtum gradum referuntur cuncta quæ mouentur in terris vel in aquis, vel quæ in liquido aẽre peruolitant. De his infra, in lxxviij. lxxx. & lxxxj. conſiderationibus dictæ vltimæ partis.

Quartus gradus eſt eorum quæ habent eſſe, viuere, ſentire, & intelligere: & in hoc eſt homo, cui præter eſſe, viuere & ſentire, ſubeſt etiam intelligere, diſcernere, velle & nolle liberè. Solo enim arbitrio aſcendit homo ſupra cætera animãtia: qui põt iudicare, ratiocinari, & ſuſceptibilis fieri experientiæ, artis, ſcientiæ, atq; doctrinæ. In hoc etiã ſunt angeli & dæmones, boni & mali, cum dęmon etiam in bonam partem olim accipiebatur, & erat nomen dęmonis veteribus honeſtum, vt ait Celius lib. antiquarum lectionum primo. c. xxiij. & c. ſequẽti. Vbi & Platonicorũ ſchola aſſerit rationalis naturæ gradus eſſe tres, non dignitatis tantum maieſtate interpunctos abiunctoſq;, ſed etiam locorum intercapedine. Nam immortalibus dijs ſummam attribuunt ſedem, hoc eſt cœleſtem. Sed horum alios dici, & eſſe intelligibiles ab omni materię contubernio ſemotos, quorum parens princepſq; is ſit, quem rerũ conditorem opificemq; veneramur maieſtatis amplitudine vltra mundana, ſanctum & humano ſermone inenarrabilem, ſed ne mente quidem facilè apprehenſibilẽ. Quiſquis eſt is aut quantuſcunq; vnus eſt, verus, bonus, veritas vna, bona, bonitas, vna, vera. Cæteri non tam dij, q̃ miniſtri. Viſibiles deos intelligunt cœleſtia corpora, atq; hic gradus vtiq; vnus qui & primus. Imum verò tenet numiſma pręcelſę diuinitatis. Eximium homo, cuius eminentiſſimam naturam cœlitibus ferè comparem cõtendunt. Medium verò inter hoſce extremos gradum à lunæ collimitio ad nos vſq; expanſum iam habent, quos à ſcientiæ magnitudine priſci dæmonas vocarunt. Hos tanq̃ interpretes quoſdam & ſalutigerulos arbitrati ſunt priores: qui concepta à nobis vota ad deos deferrẽt, & illinc ad nos diuina munera referebantur. Hos Romani veteres medioxumos nuncuparunt: quòd inſiti ex ſui ratione ac loco & poteſtate dijs ſummis ſint minores: hominum natura velut complacitum eſt antiquis, vtiq; maiores. Hæc Celius. Et de iſto tertio gradu, & primo dicam in tertia parte. De ſecundo verò, qui eſt hominis, in hac parte diſcutitur.

SEcunda & principalis conſideratio huius ſecũdę partis quæ eſt generalis ad omnes ſequẽtes, & ex qua omnes dependent, eſt, ꝙ cum homo honorari naturaliter appetat. Specula. in tit. de citatio. §. v. verſiculo, porrò ſi ſunt plures delegati. & dixi ſupra. Ideo dic ꝙ homo eſt animal honorandũ. Hoc enim in naturam dei tranſit, qua ipſe ſit deus. Hoc dæmonum gẽnus nouit, vtpote qui cum ijſdem ortum ſe eſſe cognoſcat. Hoc humanæ naturæ partem in ſeipſo deſpicit, alterius partis diuinitate confiſus. Et, vt ait Trimegiſtus. Miraculum eſt homo ad ſimilitudinem dei factus. Geneſis j. & ix. capitulis. text. in c. hæc imago. xxxiij. q. v. & in l. ſi quis in metallum. C. de pœnis. Intantum vt ipſe pater ar-

chitectus deus omnipotens omnium creaturarum creator cunctis rebus creatis, vltimum diuinum hominem creauit ad maginem & similitudinē suam: vt postquam ipse deus hanc quam mundanam domū videmus, diuinitatis templum augustissimum archanæ legibus sapientiæ fabrefeperat, supercœlestem regionem mentibus decorarat, æthereos globos æternis animis vegetarat, excrementarias & feculentas mundi partes omnigena animalium turba cōplerat: opere consummato desiderabat aliquē esse qui tanti operis rationem perpenderet, pulchritudinem amaret, magnitudinem admiraretur. Inducendo vnum quod à regibus & principibus nostri temporis vsurpatū videmus: vt cum magnificam & nobilem ciuitatem condiderunt, iam vrbe absoluta imaginem suam omnibus visendam in medio illius, spectandamq; constituunt. Sic fecisse videmus principem omnium deum, qui tota mundi machina cōstructa, postremum omnium hominem in medio illius statuit, ad imaginem & similitudinem suam formatum. Res ergo & supra fidē mira, est homo. Cœlestis enim illi est origo, testante Virgilio, & comprobante Ouid. in suo lib. Methamorphoseos.

Pronaq; cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit cœlumq; videre
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

De quo habetur in glos. in §. partus. insti. de rerum diuisione. & in l. iustissimè. ff. de ędili. edicto. & in §. fin. insti. de iure naturali gentiū & ciuili. Vnde etiā Syllius italicus.

Nonne vides hominem celsos ad sydera vultus,
Sustulerit deus, ac sublima finxerit ora.
Cum pecudes volucrumq; genus formasq; ferarum
Segnem, atq; obscœnam passim strauisset in aluum.

Huncq; gloria & honore coronauit dominus, & constituit eum super opera manuum suarum. habetur Psal. viij. Omnia sub pedibus eius subiecit, oues, boues vniuersas, insuper & pecora cāpi, volucres cœli & pisces maris. Psalm. xxxviij. Et super vniuersas terrę creaturas contulit ei dominij principatum nobilitando etiā & sublimando hominis dignitatem ex ministris spirituum superiorum. text. in clemē. si dominum. de reliquijs & vene. sanc. Hinc etiam Apostolus ad Hebręos ij. dicit, q deus omnia submittendo homini nihil dimisit non subiectum. Hinc dicit Plinius lib. vij. naturalis historiæ. c. j. q homo est animal cunctis imperans, & etiam cęteris animantibus excellens. Aristo. lib. ij. de animalibus. Nobilissimumq; & altissimū animal est homo. eodem li. de animal. lib. j. Et, vt dicit Lucius Apuleius de deo socratis. Pręstantissimum animal est homo, Ita ab ipso Deo magnificatus. Iob vij. vt paulò minus ab angelis sit diminutus. Psal. viij. Hoc enim in naturam dei transit: quia ipse sit Deus. Hoc dæmonum genus nouit, vtpote qui cum ijsdem ortū se esse noscat: hoc humanę naturæ partē in seipso despicit, alterius partis diuinitate confisus. O hominum quanta est natura temperata, felicius ac dijs cognata diuinitate coniunctus, partem sui qua terrenus est despicit. Cætera omnia quibus se necessarium esse cœlesti dispositione cognoscit nexu secum charitatis astringit, sicq; suspicit cœlum. Sic ergo feliciore loco medietatis est positus, vt quæ infra se sunt, diligat. Ipse autem à superioribus diligatur, elemētis velocitate miscetur. A cumine mētis in profundo maris descēdit. Omnia illi lucent, non cœlum videtur altissimum, quasi enim è proximo sagacitate animi intuetur. Intentionem animi eius caligo aëris non confundit. Non densitas eius operū impedit. Non aquæ altitudo profunda, aspectum eius obtundit. Omnia idem est, & vbiq; idem est. Hoc satis probat dictum Aristotelis in iij. libro Politicorū dicētis. Animal hoc prouidum, sagax, ac tutum, memor, plenum rationis, & consilij, quem vocamus hominem, præclara quadam conditione generatum est. Non solum famulantur terrestria, imo & angeli serui hominis sunt, vt habetur Apoclypsis xix. Vbi Angelus non fuit passus se adorari ab homine. Dixit enim homini: nequaquam, cōseruus tuus sum & confratrum tuorū habentium testimonium Iesu. Et dicit glos. in l. cognitionum. ff. de varijs & extraordina. cogni. q angelica natura seruit homini. Omnium enim animantium dominus habens ad sui custodiam angelos quasi satellites aut pædagogos posuit. Quoniam vt dicit Albertus de Gandino in tractatu maleficiorum. in ti. quomodo cognoscitur de maleficijs quādo crimē est notorium. Virtus angelica est hominis seruitio deputata. Cœli insup, nisi deū offendat, hæres futurus: dæmonibus, hoc est angelis malis & apostatis imperat. Vnde Hermes Trimegistus dicit hominē tantæ sublimitatis esse, vt deos faciendi habeat facultatē. Dij enim estis & filij dei omnes, ait propheta. Omnis enim creatura dicitur, cum, vt habetur Marci xxvj. Euntes in vniuersum mundum, prædicate euangelium omni creaturæ. Et omni creaturæ euangelium prædicatur, cum homini prædicatur, vt dicit Greg. in homilia euangelij pentecostes. & in glo. ad Romanos. ibi, Inuisibilia. Et hoc est etiam, quia cum omni creatura participat, & omnes proprietates creaturarum in se admittit. Habet enim cum herbis & arboribus viuere, cum brutis sentire & fructus percipere. de his duobus Gandinus in loco hic ante allegato, allegat tex. in l. qui vas. §. ex furtiuis. ff. de furtis. & in l. in pecudum. ff. de vsuris. Habet & tertio cum angelis intelligere, ex quo facta est anima rationalis vt deum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, & possidendo frueretur. Omniū enim creaturarum est dignissimus. Ita dicitur in summa confessionis, in tit. ex quibus causis infamia irrogatur. in principio. & in authentica, de nuptijs. §. quia verò. & gl. in l. emptori. ff. de euicti. & facit. §. per edictum. in d. l. emptori. & instituto. de rerum diuisione. Hominis etenim gratia omnis fructus rerum natura comparauit. §. partus. & d. l. in pecudum. Hinc Plinius j. c. libri vij. naturalis historiæ. q causa hominis videtur cuncta alia genuisse natura. Hominē etenim dico tantæ excellentiæ & sublimitatis, quòd quodammodo est finis omnium, teste Aristotele ij. Ethicorū. & omnia cōtinere dicitur vti deus, sed diuersimodè. Deus autem omnia in se continet vti principium, homo verò omnia continet vti omnium medium: quo fit vt in deo sint omnia meliore nota, q in seipsis. In homine inferiora nobiliori sint conditione, superiora autem degenerent. Sunt ignis, aqua, aër, & terra, per verissimam proprietatem naturæ suæ in crasso hoc & terreno hominis corpore quod nos videmus. Huic etenim nulla creata substantia seruire dedignatur: huic terra & cætera elementa, huic bruta præstò sunt, vt famulentur. Huic militat cœlum, salutem bonumq; procurant angelicæ mentes. vt siquidem verum est, quod scribit Apostolus, esse omnes administratorios spiritus missos, propter eos qui hæreditati sunt destinati. De quo originaliter Paulus ad Hebręos vj. transumptiuè in clementi. si dominum. de reliq. & venera. sanctorum. Imo seipsum Deus pro homine exhibuit. Ad Hebrę. v. Et transumptiuè in d. clemen. si dominum.

Imo se tradidit contumeliis afficiendum pro homine, vt ipsum à vinculis potestatis diabolicæ liberaret, vt est tex. in c. suggestũ. vij. q. j. Sic etenim huic mãcipãtur terrestria, fauent cœlestia, quia cœlestium & terrestriũ vinculũ est, & nodus. Hanc hominis excellentiam amplissimè ponit Antonius Florentinus in sua historia. parte prima. libro j. ca. j. Vbi dicit hominem à deo fuisse sublimatum honore, & excellentia quo ad animam in tribus, scilicet in magna gratia, in mira iustitia, & in eximia notitia: quo ad corpus quantum ad immortalitatem, impassibilitatem, & loci amœnitatem, & quo ad honorem dominij vt præesset omnibus. Quæ omnia amplè declarat quę non trãsporto cum sint clara, & clarè posita. Vnde ergo meritò dicit Hermes Trimegistus ꝙ miraculum est homo, prout amplè recitat Picus Mirandula in sua eleganti oratione in cœtu Romanorum per eum recitata, vbi dicit legisse in monumentis Arabum, Abdalam Saracenum interrogatum fuisse, quid in hac mundana scena admirandum spectaret: qui nihil homine admirabilius spectandum, respondit. Et dixi in tractatu meo de maledictione creaturarum irrationabilium. in ij. parte. in iij. & iiij. fundamento illius partis. vbi alias dignitates, & excellentias hominis posui, quem composui in scholis me existẽte in studio Ticineñ. Et vide etiam in sermone Discipuli xxxij. nouem dignitates hominis. Et ex prædictis possent vltra numerũ xxv. numerari. Et inter alia priuilegia hominis inter cætera animalia, quòd licet omne animal ictũ fulmine intereat, homo tamen non semper interit, imo percussus euadit sæpissimè, vt de Anchise apud Virgiliũ legitur, vt recitat Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, Adiectæ impuberi. in princi. de testa. Vbi ponit ꝙ inter aues nunꝙ aquila percutitur fulmine, inter quadrupedia vitulus seu bos marinus, inter ramos laurus, & ibi tam in dictis ꝙ̃ in allegationibus plurium, multa de laude & excellentia hominis comprehendi possunt, quæ omitto ne sim nimis prolixus: quæ prolixitas quãdoꝙ, & vt plurimum inducit desperationem & fastidium legẽtibus. Sed amplius vide de dignitate primi hominis Ioannem Chrysostomum qui librum vnum fecit, incipientem: Dignitas humanæ.

Aduertendum est etiam, ꝙ in corpore humano sunt multa admiratione digna quæ amplè ponuntur per Celium, libro j. suarum antiquarum lectionum. c. xij. & de omnibus quæ sunt in homine, tam in mente, intellectu, memoria, ꝙ̃ in corpore, ponit amplè idem Celius libro ij. per totum. vbi ponit rationem omnium membrorum: & inter omnia dicit esse quatuor principaliora & digniora, videlicet cerebrum, cor, epar, & testiculos, de quibus eodem libro. c. xxxix. & j. in vltima parte. vbi quæritur quod membrum humanum est dignius & excellentius.

Tertia consideratio. Homo est, dignior angelis propter assumptam à diuinitate humanitatem, propter quod homo magis attinet Christo ꝙ̃ angelus propter multa.

Primò quia deus non solum fecit hominem de progenie sua, quia eum ad imaginem suam creauit sicut & angelũ, sed insuper de progenie humana seipsum fecit, quãdo verbum caro factum est. Ioannis j. & in symbolo. Et homo factus est. Maxima quidem esset hominum cuiilibet dignitas, & gloria atꝗ nobilitas, si Imperator aut quilibet alius princeps supremus de eius se faceret prosapia & parentela. Multò autem maior nobis & gloria atꝗ nobilitas, ꝙ deus se de nostra fecit prosapia progenie, & cognatione.

Secundò quia angelus attinet Christo ex parte patris qui est pater Christi per æternam generationem, ac angelorum & hominum per temporalem creationem: sed homo attinet Christo etiam ex parte matris, quæ non est angelicæ naturæ sed humanæ. Ad Hebræos ij. Nusꝗ enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ. Et fratrem hominis se vocat, vt habetur per Psalmistam. Narrabo nomen tuum fratribus meis. Et ait Bernardus. Puto ꝙ iam me spernere non poterit, ꝙ os ex ossibus meis, & caro ex carne mea.

Tertiò quia deus contraxit parentelam cum angelo solummodo dando, quãdo scilicet filiam suam, id est imaginem ei dedit, quam etiam homini dedit: sed cum homine contraxit parentelam, etiam recipiendo: quia sororem eius, scilicet animam rationalem, & matrem ipsius, videlicet humanam naturam, sibi copulauit.

Quartò quia homines beatitudinem habent in visione humanitatis Christi in quam desiderant angeli prospicere. j. Pet. j. & in contemplatione diuinitatis, quam angeli solum habent in contemplatione diuinitatis.

Quintò quia humana natura est deificata, non autem angelica.

Sextò quia ipsa humana natura est, super omnes choros angelorum exaltata, vt patet in humanitate Christi et matris eius. Cũ exaltata sit sancta dei genitrix super choros angelorũ ad cœlestia regna: & etiam Christus qui assumpsit in se humanitatẽ sedet ad dexterã dei patris. qđ quomodo intelligatur, dicit Augustinus in libro de symbolo, & dicam infra.

Septimò quia deus dedit potestatem homini deum faciendi & corpus suum consecrandi. Clemen. si dominũ. de reli. & vene. sanc. & tamen non dedit angelis, vt habetur per Io. de Turrecre. in c. quid sit. de consecra. distinctione. ij.

Octauò quia angeli ad custodiam hominis sunt deputati, vt habetur per Psalmistam, psalmo xc. Angelis suis deus mandauit de te. Et dixi hic ante in prima consideratione. Dicit tamen Ioan. de Turrecre. in loco hic ante allegato imo angelica natura seruit homini, vt dicit glos. in verbo, dignitatis. in l. cognitionũ. ff. de varijs & extraor. cog. Quia angeli sunt maiores homine, natura, gratia, & officio: & quomodo, vide Benedictum de Bustis in ij. parte sui Rosarij. in sermone x. in ij. parte, litera L. vbi posuit sex primas rationes, etiam ponit alias ex quibus angeli sunt maiores.

Aduerte tamen, ꝙ quilibet homo debet honorare angelum suum in quocunꝗ loco fuerit, vnde Bernardus. In quouis diuersorio, in quouis angulo, reuerentiam exhibe angelo tuo, ne audeas illo absente, quod nec præsente auderes facere. Et semper dic & sero, & mane, & omni hora.

Angele qui meus es custos pietate superna,
Me tibi commissum serua, defende guberna, amen.

Et subiunge de beata virgine Maria.

Vt me pausantem conserues, & vigilantem,
Me tibi virgo pia, semper commendo Maria.

Aduertendum est etiam, ꝙ principes etiam habent duos angelos: vnum scilicet ratione suæ singularis personę sicut habẽt cæteri homines, vt habetur Matthæi xviij. ibi: Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis: dico au-

tem vobis, quia angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in cœlis est. Et isti angeli sunt de ordine inferiori. Alterum verò angelum habent ratione dignitatis, vel officij regalis aut prælaturę, vt de Eliseo legitur. iij. Regum. iiij. c. Quia angelorum multitudinem ad sui defensionem habebat. quod quomodo intelligatur, vide G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Adiectæ impuberi. extra de testamētis. Et ibi ponit quomodo Michaël est angelus regni Franciæ. Et etiam quomodo vnus angelus quidoq; impedit alium, & resistit alteri in porrigendis precibus, & obtinendis meritis. Ideo, vt habetur Danie. x. vbi Gabriel dixit Danieli. princeps, id est angelus regni Persarum resistit mihi viginti & vno diebus. dicam infra in iij. parte sequente. in xvj. consideratione. versi. iiij. adiuuit.

Quarta consideratio est, q; homo præ cæteris honoratur anima, mente, memoria, intellectu, & quinq; sensibus, vltra alia animalia mundi, de quibus singulariter dicemus: & de anima quomodo omnis dignitas hominis sit ab anima amplè probat Cęlius libro j. suarum antiquarum lectionum. c. xliij. xliiij. xlv. & xlvj. De mente quæ est vice luminis & instrumenti & visus, eodem lib. c. xliiij. De memoria & eius excellentia habetur libro iij. c. xxj. & libro ij. c. iij. De intellectu habetur eodem lib. ij. c. j. & ij. De quinque sensibus habetur per eundem Cęlium libro j. c. xlviij. xlix. l. lj. & lij. & ibi quis ex quinque sensibus sit præstantior, dicam infra in vltima parte, in xliij. consideratione.

Quinta consideratio. Sicut homo præ cæteris animalibus honorandus est in vita, vt ante dictum est, ita etiam in morte, & eius sepultura exemplo Christi, qui deus & homo, licet se pro homine contumelijs afficiendum dederit, ignominiosaq; mors illi fuerit, sepultura tamen illius fuit gloriosa, sicut iam Esaias prophetauerat, vt habetur Esaiæ xj. c. Et erit sepulchrum eius gloriosum. prout sepulchra Adæ Abrahæ Esaac & Iacob & eorum vxorum, & aliorum plurium patriarcharum fuerunt gloriosa, prout recitat Hieronymus in libro Hebraicarum quæstionum. & recitat amplissimè Ioannes Ludouicus Viualdus in suo tractatu de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ, in prin. in ti. de officio pietatis in defunctos. habetur in c. Ebron. xiij. q. ij. & etiam de Thobia ibi habetur. Thob. iiij. Cuius Christi & patriarcharum actiones & exempla sequi debemus: cum Christi actio, nostra sit instructio, ca. significasti. leg. ij. de electio. ij. q. j. c. deus. Petrus de Ancha. in c. nos. extra. de sepulturis. quæ etiam sepulchra in magna veneratione habita fuere à gentibus, prout Iustinus, & Valerius scripserunt. Et inter cætera Scythæ illud diligentissimè obseruabant, q; sepulchra parentum, quæ voluerunt habere communia, nō minus venerantur q; sacra deorum. Et etiam multum fuerunt commendatę sepulturæ mortuorum tempore antiquo. Quoniam, vt habetur Ecclesiastici vij. Mortuo non negabis gratiam, id est sepulturam. transumptiuè in c. ecclesiastico. xj. q. ij. & Dauid Psalmo lxxviij. in principio. Inter horribilia ponit, eo q; non erat qui sepeliret. Et ille bonus Thobias mortuis, & occisis sepulturam exhibebat. Thobiæ j. Et de vtilitate sepulturæ ponit amplè Anto. Florentinus. in iij. parte suæ summæ. titulo x. ca. j. §. iij. & amplè etiam per Bernardum de Bustis in ij. parte sui rosarij, sermone. j. vbi ponit q; exequiæ & cerimonię mortuorum prosunt in xij. Apud maiores gentilium Romanorum ritus talis erga mortuos obseruabatur. Nā perungendi cadauera preciosis quibusdam vnguentis detinebantur, & in regis multa simul aromata cum cadaueribus cremabantur. Vnde de Sylla legimus maximam multitudinem aromatum in eius rogo fuisse assumptam. Refert idem Viualdus in loco hic ante allega. Hic mos etiam apud Aegyptios obseruabatur, vt habetur Genesis l. de Ioseph, qui præcepit seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrem suum: quibus iussa explentibus transierunt quadraginta dies. Fleuitq; eum Aegyptus septuaginta diebus, scilicet quadraginta dies condimenti, & triginta fletus, vt dicit ibi de Lyra. Etiam habetur Deuteronomi xxxiiij. de Moyse quem populus Israëliticus fleuit triginta diebus. Et recitat Valerius in titu. de seruata religione. c. fi. quòd Senatus Romanus post Canensem cladem decreuit ne matronę vltra trigesimum diem luctus suos extenderent, vti ab his sacra Cereris peragi possent. Alius tamen mos erat apud aliquos, vt lugerentur defuncti vsque ad tertium diem, apud alios vsque ad septimum, apud alios verò usque ad quadragesimum: de quibus moribus in c. quia alij. xiij. q. ij. Et iste mos quadraginta dierum apud nobiles in Gallia obseruatur. Ex quo sententiatum fuit per officialem Heduensem quòd domicella Iaquelina de la Trimoille, filia nobilis & potentis domini Georgij de la Trimoille, locumtenentis regij generalis in Burgundia, citata coram ipso super certis promissionibus matrimonialibus per verba de præsenti, instante procuratore domini episcopi, & ad denunciationem generosi & magnifici viri domini Ioannis de la Baulme domini de Pesme, & filij illustris domini comitis de Montereuel, non tenebatur comparere in iudicio nec exire domum ante quadraginta dies, computandos à tempore mortis dicti quondam sui patris.

Aduerte etiam ex illo Genesis l. c. circa tria. Primò ibi interuenit honoris exhibitio in condimento corporis defuncti. Secundò fletus solennis super mortuum. Tertiò honorabilis deportatio cum comitiua valde solenni & nobili. Nam Ioseph conuocauit omnes maiores patriæ domus Pharaonis & amicos, ad conducendum corpus patris sui Iacob ad sepulchrum suum: quæ hodie etiam obseruantur apud nos, quoniam in executione sepulturæ & funeralibus defunctorum præcipuè magnatum & diuitum interuenit pompa funebris, tam in vestibus lugubribus, tedis, & luminaribus cereis ardentibus: vbi domus & aulæ, equi & sepulchra nigris sternuntur pannis, & conuocantur parentes & amici ad xl. diem quo ad nobiles, & quo ad alios statim cum reconduntur in terra aut sepulchris eorum. Alexander verò & Cæsar imperatores se in eorum testamento in nuda terra humari iusserunt, vt infra dicam. Varios enim inhumandi ritus ponit Textor Niuernensis in sua officina, in titu. de vario inhumandi ritu. vbi dicit, inexpiabile quondam scelus creditum est sepulchra violasse: adeo vt lex sacrum esse iusserit, vbi corpus hominis mortui iaceret, diceretur q; minxisse in patrios cineres cui omnia cadebant sinistrè & inauspicatè. ac de materia sepulchri & monumenti quomodo apud leges habeatur, sunt tituli de religio. & sumptibus funerum. ff. & Codice: & dicam infra post dicta Textoris. Sed, vt dicit, apud nos quoque, Christianis damnatur ceremonijs, qui aut lotium in sepulchris egesserit, aut quid aliud ibidem fecerit immundum; neque apud nos solum religiosum est. Nam nulla prope

prope tam efferata gens est, quæ non nouerit habere sepulchrorum rationem præter paucos barbaros: qui cum beluino prope ritu inter se degant, nihil mirum si aliorum vestigijs nequaquam insistant. Nunc de vtrisq; loquendum, his scilicet quibus nulla est funerum cura, & illis quibus maxima.

Lotophagi suos mare defunctos abijciunt, asseuerantes parum interesse humo ne an aqua aut absumantur. Hunc modum reprobat iurisconsultus Modestinus in. l in suo. ff. de conditio. institu. vbi dicit quòd laudandus est magis quàm accusandus hæres, qui reliquias testatoris non in mare secundùm ipsius voluntatem abiecerit, sed in memoriam humanæ conditionis sepulturæ tradidit. Nec etiam obtemperatum fuit Soloni philosopho, qui Cympro moriens, hæredibus mãdauit ossa sua in cinerem dissoluta per prouinciam disseminari.

Albani olim nephas putabant curam mortuorum agere: quod etiam reprobatur, vt habetur Ecclesiastici ij. Noli mortuo denegare gratiam, id est, sepulturam. xiij. q. ij. c. in ecclesiastico.

Sabęi corpora defunctorum eo quo stercus modo ducebant, quinetiam reges reijciebant inter sterquilinia, videtur quòd istud esset apud eos eo quia homo quasi putredo consumendus est. Iob xiij. c. & Iob xxxiiij. homo putredo & filius hominis. & facit Ecclesiastici x. Memento quoniam omnes in corruptione sumus. Hinc dicit Bernardus in libro meditationum. Homo nihil aliud est quàm sperma fœtidum, saccus stercorum, & cibus vermium: vnde post hominem vermis, post vermen fœtor & horror. sic in hanc speciem vertitur omnis homo.

Sed pro certo hic modus etiam est improbatus, cum, vt dicit tex. in. d. c. in ecclesiastico. quòd cum homo de terra sit, debet in terram reuerti. Ecclesiastici iij. & Genesis iij.

Troglodytæ mortui ceruicem pedibus alligabant: & raptim cum iocis & risu efferebant, nullaq; habita loci ratione mandabant terræ.

Scytharum verò mos longè melior, qui mortuos inter epulas vorare causa honoris consueuerant. Imo dicendum est longè deterior, vt de his & alijs habetur per Hiero. contra Iouinianum c. xxxvj. & habetur per Cęlium libro nono suarum antiquarum lectionum. c. xlvj. vbi ponit aliquos ritus sepeliendi. & in c. xliiij.

Hyrcani non ad alium vsum nutriebant canes, quàm vt eis functos vita vorandos obijcerent. Et etiam apud Parthos sepultura: homo aut auium aut canum laniatus est, nuda demum ossa terra obruunt. Et hic mos erat apud magos non humare corpora suorum, nisi prius à feris laniata.

Et Massagetæ senio confectos in frusta cædunt, & cum ouilis carnibus edunt. Et qui morbo moriuntur deuorandi feris obijciuntur, vt refert Iustinus. Et hos modos etiã ex supradictis reprobare debemus, prout reprobat Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo, mortuo itaq; testatore. primo. numero liiij. in fine cum sequenti. vbi reprobat tales modos, ex quo in eis non fit honor defuncto.

Alium verò modum obseruabant Athenienses, quorum tanta fuit sepulchrorum cura, vt si quis dux bello peremptos sepulchro honestare neglexisset, capite plectetur.

Macedonibus verò nullum fuit tam solenne militiæ munus, quàm suos sepelire.

Aegyptij in domorum ædificatione negligentes, miro sumptu superbaq; magnitudine construere sepulchra consueuerant, opereq; prodigiosæ pyramides, quòd existimarent defunctorum domos sempiternas ijdem mortuos condunt, & eos domi seruant, vt refert Cicero libro primo quæstionum Tusculanarum.

Hic mos olim apud nos Heduos seu Augustudunenses seruabatur. Cum viderimus temporibus nostris plura corpora defunctorum inuenta in antiquis domibus ciuitatis antiquæ. Et etiam adhuc est pyramis excellens & magnæ altitudinis quæ non potest ad aliud iudicari nisi quòd esset monumentum cuiusdam magnifici, quod factum fuerat in modum pyramidis, prout etiam iudicauit Christianissimus rex noster Franciscus primus, magnus Historiographus: qui illam ob eius magnitudinem, tanquam etiam antiquitatum amator post orationem per me ei habitam in introitu huius suę ciuitatis Heduensis, in qua de illa ad demonstrationem antiquitatis suæ ciuitatis Heduensis mentionem feci, videre voluit. Et statim oratione audita ad illam accessit, & amplissimis disputationibus cum Budæo de illa perscrutatus est. Tandem conclusit esse monumentum cuiusdam primatis seu domini huius antique ciuitatis Heduensis, & fuisse constructum & ædificatum in formam pyramidis. Ex quo dicendum est verisimiliter hunc modum apud nos obseruatum fuisse.

Mos fuit plerisque populis mulieres conducticias (præficæ vocabantur) comparare, quæ in eorũ morte lugerent quibus deessent parentes. Hic mos adhuc hodie seruatur apud Italos, maximè Tuscanos & Romanos & etiã Lombardos, & pluries vidi ita obseruari in Lombardia.

Apud Hebræos cautum fuit lege, ne insepultum hostem relinquerent. Pyrrhus gentilis etiam rex Epirotarum, vt Eutropius refert, quàm fauendum sit sepulturæ, licet Paganus foret, ostendit: qui cum mille octuaginta ex Romanis in bello captos teneret, summo honore tractauit, multosq; defunctos, licet hostes, honorificè sepeliuit. Sic & Cæsar caput Pompeij hostis sui, vt refert Valerius li. v. de humanitate. c. xvj. Et prim⁹ qui funerare corpora in bello docuit fuit Hercules. Et tales pulchrè commendauit Propheta eximius ij. Regum. c. ij. Vos benedicti à domino qui fecistis misericordiam hanc cum domino vestro Saul, & sepelistis eum. Et Maccabæus inimicorum interfectorum corpora sepeliri iussit, vt habetur ij. Maccabæorum x. & xij. Alexander Darij interfecti corpus matri Tumbrudini præbuit. Pauli Aemilij cadauer Hannibal hostis sepeliuit. Refert Textor in sua officina in loco hic antè allegato. Et etiam Gracchum & Marcellum ipsius hostes sepeliuit, vt refert Valerius lib. v. de humanitate. Et vt etiam refert idem Valerius titu. j. de somnijs. quòd Symonides poëta ad litus applicans maris, corpus quod vidit inhumatum sepeliri mandauit: propter quod periculum maris euasit, vt ibi & in sequenti titulo de miraculis. Constat etiam quòd periculum terræ euasit. Expedit enim reipublicæ non minus mortuos humari, quàm viuentes conseruari, secundùm Bal. in l. fi. Codice de nego. gest. prout nobis etiam exemplis gentilium traditur, scilicet Cyri Alexandri & Cæsaris imperatorum, qui se suis mandauerunt in testamentis in nuda terra humari, vt refert Leonardus

Aretius, epistola xciij.

Pleraq; Assyriorũ corpora in locis palustribus fuisse cõdita feruntur, quod nõ fuit honestũ, nec defuncto in talibus obtemperandum est: exemplo Solonis philosophi ex septem Græciæ sapientibus, qui Cypro moriens heredibus mandauit ossa sua in cinerem dissoluta per omnẽ prouinciam disseminari: cui tamen obtemperatum non fuit. Refert Guillelmus Benedicti in dicta repetitione. in loco hic ante allegato. numero lxix. Aliquos ex his ponit Volaterranus in suo iij. tomo. libro xxxj. de philologia, ca. penulti.

Alios modos & ritus sepeliendi corpora ponit Textor in sua officina, in loco supra allegato. Et dicit Syllium Italicum, libro xiij. varios funerandi ritus his versibus describere.

Tumuli & cinerum sententia discors.
Tullere (vt perhibent) is mos antiquus Ibera
Exanima obscœnus consumit corpora vultur.
Regia quum lucem posuerunt membra, probatum est
Hyrcanis adhibere canes. Aegyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora: & à mensis exanguem haud separat vmbram.
Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro
Ora virum, & longum myrrhata reponit in æuum.
Quid, qui reclusa nudos Garamantes arena
Infodiunt? Quid, qui seuo sepelire profundo.
Exanimes mandant Lybicis Nasamones in oris?
At Geltæ vacui capitis circundare gaudent
Ossa (nefas) auro, & mensis ea pocula seruant.
Cecropidæ ob patriam Mauortis forte peremptos,
Decreuere simul communibus vrere flammis.
At gente in Scythica suffixa cadauera truncis
Lenta dies sepelit putri liquentia tabo.

De gloria autem & priuilegio sepulturæ quantum sit appetenda ostendit Innocen. in c. cum liberum. de sepulturis, vbi dicit q̃ sacerdos spoliatus corpore iam sepulto non est ante omnia restituendus, vt vexatio vitetur corporis humati. Et idem si ageret per viam attentati, secundũ Innocen. & alios in d. c. cum liberum. de sepultu. quod dicunt domini de Rota esse verum de æquitate, secus de rigore iuris. Ita dicunt in decisionibus suis, decisione 854. in antiquis. Hanc tamen Innocen. opinionem reprobant plures per. l. esse. ff. de relig. & sump. fune. vbi autoritate principis potest extrahi corpus de sepulchro alieno, eo quia non videtur esse iustè sepulturæ traditum, ex quo potest eum extrahi facere. l. diui. ff. de relig. & sumpt. fune. Et adeo vexari non debet corpus sepultum, q̃ nec vexabitur corpus infidelis Iudæi. c. sicut. de Iudæis. facit l. ij. ff. de sepul. vio. & l. fin. C. eodem tit. & semel sepultos decet ibi perpetuo manere, nec possunt eorum reliquiæ de loco ad locum transferri. l. nemo. C. de relig. & sumpt. fune. sub pœna violatoribus sepulchrorum indicta, & decem librarum auri vltra. l. qui sepulchra. in fin. C. de sepulchris vio. præsertim si beati existũt, exemplo Iosue regis. qui ossa tollens mortuorum, certificatus de sepulchro viri dei qui venerat de Iuda, ait. Dimittite eum, nemo commoueat ossa eius: & mãserũt ossa eius intacta cum ossibus prophetæ qui venerat de Samaria. iiij. Regum xxiij. c. qđ etiam ordinatum est per imperatores. l. nemo. C. de sacro san. ecclesiæ. quod malè obseruauit Clodoueus Dagoberti regis filius, ob quod graui punitione fuit punitus, vt refert Gaguinus in suis chronicis, libro iij. c. iiij. apponẽdo feretrũ beati Dionysij, ex quo malè successit, vt ibi. Imo etiam si non vt beati honorentur, eorum reliquiæ prohibentur auferri. d. l. qui sepulchra. Quod pulchrè demonstrauit Ludouicus xj. qui corpus Agnetis pulchræ concubinæ sui patris, licet eidem aduersata multum fuisset, noluit de medio chori templi nostræ dominæ apud Clerium permittere amoueri posse, & ad alium locum transferre, licet impedimento esset sacerdotibus illius ecclesiæ, prout refert Gaguinus in suis chronicis, lib. x. c. j. & ij. De priuilegio & fauore, quantum sit accuratè fauendum sepeliendis cadaueribus, ponit Ioan. Andreæ in rubrica de sepultu. & ibi etiam Cardin. Zabarella. Et vide quæ dicit do. meus Iason in l. furiosum. in ij. colũ. C. qui testa. facere possunt. q̃ cadauera de iure debent deferri ad sepulturam cum sonis & cantibus psallentium. text. in c. qui diuina. xiij. q. ij. & in c. vbicunq;. eadem causa & quæstione. Alexan. in l. si cum dotem. §. si maritus. in vltima col. ff. soluto matrimonio. Dicit tamen Paulus de Castro in l. non oportet. C. de his quibus vt indig. quoddam testamẽtum cuiusdam doctoris Paduani, qui in testamento inter cætera ordinauit, q̃ eo mortuo cadauer suum sine planctu deberet deferri ad ecclesiam, fuisse bestiale: quod quo modo intelligatur vide Do. meum Iaso. in d. l. furiosum. Et etiam quantum cadaueribus sepultis honoris debeatur, vide eundem Benedicti in loco supra allegato, vbi amplè. & Cælium, libro ix. suarum antiquarũ lec. c. xliiij. vbi ponit de religione sepulchrorum.

Aduerte etiam, q̃ in tantum sunt honorandi defuncti, q̃ eis nõ debet fieri iniuria, vt dixi in meo monologio. in verbo, iniuria, & in verbo, defunctus. & q̃ reuerentia sit exhibenda mortuo, etiam dictum est s. in prima parte, in lxxiiij. consideratione.

Sexta consideratio erit de pompis funeralibus, quæ hodie fiunt apud nos pro principibus & magnatibus, in quibus fiunt multa valde excellentia, & vbi omnes domestici, officiarij assistunt, & ante deferũt omnia defuncti insignia: & ad hoc congregantur parentes & amici, præcipuè in quadragesimo die post obitum, quo die fieri solent exequię funerales. Ideo videndum est vnde tales pompę habuerunt initium.

Legitur enim Genesis l. c. iam allegato. q̃ cum Iacob mortuus fuisset, post benedictionem singulam ab eo impertitam filijs suis (ex quibus fuerunt duodecim tribus Israël, iuxta numerum filiorum eiusdem) cernens Ioseph obitum patris, ruit super faciem illius, flens, & deosculans eum, præcepitq; seruis suis medicis vt aromatibus condirent patrem. Quibus iussa explentibus trãsierunt quadraginta dies. Iste quippe (vt dicit textus) mos erat cadauerum conditorum. Fleuitq; eum Aegyptus septuaginta diebus. Et expleto planctus tempore, locutus est Ioseph ad familiam Pharaonis, in hec verba: Si inueni gratiam in conspectu vestro, loquimini in auribus Pharaonis, eo q̃ pater meus adiurauerit me, dices. En morior, in sepulchro meo quod fodi mihi, in terra Chanaam sepelies me. Ascẽdã igitur, & sepeliam patrem meum, ac reuertar. Dixitq; ei Pharao. Ascende & sepeli patrem tuum sicut adiuratus es. Quo ascendente, ierunt cum eo omnes senes domus Pharaonis, cunctiq; maiores natu terræ Aegypti: domus Ioseph cum fratribus suis, absq; paruulis & gregibus atq; armentis, quæ de reliquerunt, in terra Iessen. Habuit quoq; in comitatu currus & equites, & facta est turba non modica. Veneruntq; ad

aream Achad, quę sita est trans Iordanem, vbi celebrantes exequias magno planctu atq; vehementi, impleuerũt septem dies. & sequitur: Et portantes eum in terram Chanaam sepelierunt eum in spelunca duplici quam emerat Abraham cum agro in possessionem sepulchri ab Ephrō Etheo contra faciem Mambre. Ex quibus facilè deprehendi potest, q̃ iam in antiquo testamento fiebant pompæ funerales in pluribus, etiam in ædificijs & sepulchris, vt habetur j. Maccabæorum xiij. cap. pompæ funerales fuerũt permissæ, vbi dicitur: Et ędificauit Simon super sepulchrũ patris sui & fratrum suorum ædificium altum visu, lapide polito retro & ante, & statuit septem pyramides, vnam contra vnam, patri & matri, & quatuor fratribus: & his circumposuit columnas magnas, & super columnas arma, ad memoriam æternam: & iuxta arma naues sculptas quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare. Etiam habetur de Christo, q̃ Ioseph ab Arimathia & Nicodemus sepelierunt eum honorificè, vt habetur Ioan. xix. in fine. vbi dicitur. Venit ergo Ioseph, & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes, quasi libras centum. Acceperunt autem corpus Iesu & ligauerunt eum linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæorum sepelire. Erat autē in loco vbi crucifixus est hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisq; positus erat. Quod & prophetizatum fuerat, vt dictum est in præcedēti conclusione, in principio. Ideo videntur tales pompæ permissæ, ita q̃ non peccant eas facientes, prout tenet Ioan. de Turrecremata, in cap. animæ defunctorum. colum. iiij. xiij. quæstio. ij. & eadem causa & quæstione, in capit. cum grauis. dicit quòd tales pompæ in luminaribus, pannis, & alijs sumptibus prosunt animabus defunctorum: si non per se, saltem per accidens, inquantum per talia homines excitantur ad compatiendum, & per consequens ad orandum pro eis, & inquãtum pauperes inde fructum & eleemosynas capiunt, & ecclesiæ decorantur. Etiam, vt habetur Thobiæ xij. Sepelire mortuos est opus pium, & inter cæteras eleemosynas computatur, vt dixi infra in vltima parte, in xxix. cōsideratione. & prout tenet Io. de Turrecremata in dictis locis, accumulans aliquas cōclusiones, quas vide.

De huiusmodi pōpis funeralibus, cura sepulchrorũ, & laudãdis defunctis, scripsit Volaterranus in philologia, lib. xxxj. capit. finali. & in principio damnat funeris ac sepulchri pompam, quam præcipuè (vt ait) inter Christianos sacerdotio dicati expetere non debent. Augustinus de ciuitate Dei. Sepulchrorum memoriam, sumptusq; funeris magis viuorum consolationem dicit esse, quàm defunctorum vtilitatem. Ambrosius in sermone. Quid proficit (inquit) sepulchrorum superbia, damna sunt potius viuētium, quàm subsidia mortuorum. Et Gregorius, vt recitatur in dicto cap. animæ defunctorum. ait: Curatio funeris, conditio sepulturæ, pompa exequiarum magis sunt viuorum solatia, quàm subsidia mortuorum. Tu tamen tene, quòd prosunt aut prodesse possunt modo supradicto: & etiam comprobo isto medio: quia ibi potius sepeliendi sunt homines defuncti, vbi fit maior concursus populi, vt est text. in cap. vbicunq;. xiij. quæst. ij. & notatur in dicto cap. cum grauis. vbi videtur assignari ratio, quia quoties ad sacra loca veniunt fideles Christiani, & defunctorum sepulturas aspiciunt, recordantur, & pro eis Domino preces fundũt. De laudibus funerarijs (de quibus infra) quo modo fieri debent, scripsit Blondus in secundo libro, de Roma triumphante. Et quomodo fit honor corpori sepeliendo in appositione florum & odoramentorum, in funeribus, etiam & super tumulo, qui mos adhuc hodie apud nos obseruatur.

Laudare verò defunctos vetus est (vt ait ibi Volaterranus) consuetudo, cœpitq; apud Græcos. Iam inde à Pericle, qui teste Thucydide, primus defunctos in bello Peloponnesiaco pro concione laudauit. Gullelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, mortuo itaq; testatore, primo. numero lxij. extra de testamentis. ait, quòd à Solone ortum habuit, qui è septem sapientibus vnus vrbem Athenarum, quasi nouam ciuitatem, moribus ac legibus condidit. Hic tantus ac talis philosophus instituit, vt clarissimorum virorum laudes in funere prædicarētur. Qui teste Gellio lib. xvj. Tarquinio prisco Romæ regnante, leges Atheniensibus dedit. Et sic huius rei autor (vt Anaximenes orator dicit) ante extitit. testis Plutarchus in vita Valerij. Apud Romanos verò Valerius Publicola primus collegam suum Brutum, funebri oratione laudauit: quæ adeo grata iucundaq; Romanis fuit, vt ex eo consuetudo manserit, vt qui strenue pugnando obijsset, ab optimatibus laudaretur.

Apud Romanos deinde, autore eodem Plutarcho in vita Camilli, cum mulieres ornamenta aurea quibus circa corpus vtebantur ad conficiēdam pateram in Delphũ mittendam cōtribuerint, Senatus decreuit, vt quemadmodum pro viris, ita etiam pro fœminis in funere orationem haberi liceret, testis est Polidorus de inuentoribus rerũ, libro iij. c. x. in fine. Liuius tamen scribit de auro collato, cũ in publico deesset aurum, ex quo pacta merces Gallis arcē oppugnantibus conficeretur, id fuisse à matronis ex moni libus collatum. Propterea q; institutum, vt earum quoq; sicut virorum post mortem solennis esset laudatio. Hinc igitur defunctos laudandi mos defluxit, quem nos hodie seruamus, vt ferè in toto regno Franciæ die sepulturæ laudes prædicantur defunctorum, & etiam nobilium & matronarum, seu burgentium.

Modũ verò funerandi principes, vide apud Herodianum in commodo: quem morem hodie in summis pontificibus & Cardinalibus seruari dicit Volaterranus in loco supra allegato. cap. de modo funerandi. Et est mirabilis & ferè incredibilis excellentiæ apud nos Christianos, saltem in Gallia: vbi fit pompa sumptuosa pro regibus & principibus, tam in delatione insigniorum ante corpus per officiarios & domesticos, in vestibus tetris, in tedis & cereis ferè innumeris, in equis paludatis, seu palliofrenatis, in armis, in pannis etiam sericis nigris, quibus locus sepulturę & domus defuncti decorantur. In comitiua & associationibus corporum per dictos officiarios & subditos, in cantibus & psalmis pijs, & in prædictis orationibus & declamationibus ex quibus magnũ honorē præbent huiusmodi defunctis, & de his putant illustrãdos, de origine nouēdialis, septimaniq; sacrificij: quod primum à funere fit. Itē de ordine & modo apud priscos efferēdi funeris ad sepulchrũ, & de funebri pōpa, vide Polido. in d. loco, li. vj. c. x. Legitur q̃ Alphōsus patrē suũ Ferdinandũ decē ac septē aureorum millibus funerauit, magno pietatis argumento.

Item Alexander intantum coluit Ephestionem, vt eo mortuo propugnacula vrbium diripi, equos mulósque

tonderi, pleroſq; gregarios homines interfici ad meroris argumentum iuſſerit, idq; vocauerit Epheſtionis inferias. In eius quoq; exequijs decem milia talentum profudit ſecundum Plutarchum & Arrianum.

SEptima cõſideratio. Cum fœmina ſeu mulier ſit adiutorium ſimile homini, Geneſis ſecundo. & maſculũ & fœminam creauit eos Dominus, Geneſis primo. & os ex oſſibus hominis, & caro ex carne illius, Geneſis ſecundo. Ideo eſt eidem fœminæ adhibendus honor inter alias res mũdi, Cum omnia quæ dicta ſunt de homine in genere, quòd ad imaginem & ſimilitudinẽ Dei creatus eſt homo, ita & fœmina. Maſculum enim & fœminam creauit eos, vt habetur Geneſis primo, & vt habetur Eccleſiaſtici xvij, loquendo de excellẽtia hominis maſculi & mulieris: conſilium & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitãdi, & diſciplina intellectus repleuit illos. Creauit illis ſcientiam ſpiritus, ſenſu repleuit cor illorum, & mala, & bona oſtendit illis. Poſuit oculum ipſorum ſuper corda illorum oſtendere illis magnalia operum ſuorum, vt nomen ſanctificationis collaudent, & gloriari in mirabilibus illius, vt magnalia enarrent operum eius. Addidit illis diſciplinam, & legem vitæ hæreditauit illos, teſtamentum æternum conſtituit cum illis, & iuſtitiã & iudicia ſua oſtẽdit illis: & magnalia honoris eius vidit oculus illorum, & honorem vocis audierunt aures illorum. Imo mulieres faciunt gloriam hominibus, & non poſſunt homines ſeparari ab eis, vt habetur Eſdræ iij. cap. iiij. Verũ, vt ibi dicitur, fœminæ hominibus dominantur. Dicit tamẽ Apoſtolus j. ad Corinthios xj. tranſumptiuè in cap. hæc imago, & ca. penult. xxxiij. q. v. quòd mulier debet velare caput: quia non eſt gloria aut imago Dei, ſed gloria viri. Quod dictum Apoſtoli quomodo intelligatur, vide Ioã. de Turrecremata in dicto cap. hæc imago. Item mulieres plus appetunt gloriam, & multum cupiunt laudari, vt dicit Guillelmus Benedicti in ſua repetitione capit. Raynutius, in verbo, Cuidam Petro tradiderunt, nume. xxxviij. de teſtamentis, extra. Vbi dicit ꝙ mulier habet duo. Vnũ, quia cupit laudari. Secundò, ꝙ ſemper affectat extrinſece ornari. De quibus ibi vide.

OCtaua cõſideratio. Mulieres laudari poſſunt ex multis: ex magnanimitate ſcilicet, fortitudine, ſapientia, induſtria, ex pudicitia & honeſtate, & pulchritudine & clemẽtia, ex liberalitate, ex deuotione, ex fortitudine omniũ: prout habetur Eſdræ iij. c. iiij. ſupra allegato. Vbi diſputatum fuit de fortitudine mulierum. Et finaliter fuit concluſum forte vinum, fortis rex, fortiores ſunt mulieres, vt ibi: vbi tandem concluditur, ꝙ ſuper omnia vincit veritas, vt alibi dicam. Imo ſunt excellentiores viro, cum vir ſit ex limo terræ, & mulier de coſta viri, & ſic de materia digniori. Item Adam fuit factus extra paradiſum ſcilicet in agro Damaſceno, vt dicunt docto. ſuper Geneſim ij. Eua verò in paradiſo facta eſt. Ita dicit Bernardinus de Buſtis in. ij. parte ſui Roſarij. ſermo. xxviij. ſecũda parte. in litera E. Et haberur in c. illud, xl. di. De fortitudine hic parum dicam, ſed me remitto ad ea quæ dicturus ſum infrà in vltima parte, in xxvj. conſideratione. vbi ponam quæ res ſit fortiſſima.

Ex magnanimitate, prout fuit Minerua, quæ multa prelia commiſit. De qua Auguſtinus de ciuitate dei, libr. xviij. capi. viij. dicit. Anno lviij. ætatis Iſaac ibim apud Tritonidem lacum apparuiſſe. Ipſam enim ferrum in arma arte conuertere, armis corpus tegere, aciem bellantium ordinare, leges omnes quibus eatur in pugnam edocuiſſe fertur, vt atteſtatur Cicero in iij. de natura deorum. Hæc & multa alia adinuenit, de quibus per Philippum Bergomenſem in ſuo ſupplemento chronicarũ, lib. iij. Vbi dicit quinque fuiſſe mineruas. Sed hæc belliçoſa fuit mater Apollinis. Author etiam eſt Beroſus dicens, quòd virgo Pallas apud Tritonidem lacum omnẽ militiam prima Lybicos docuit.

De Diana inſigni virgine Apollinis Delphici ſorore, quam Cicero libro eodem de natura deorum præcipuam inter alias Dianas & nominatiſſimam aſſeruit. In pretio enim fuit non modico, vt refert idem Philippus eodem libro. Orionem vero Neptuni filium vitiare volentem occidit.

De Arthemiſia etiam Halicarnaſeorum regina, quæ virili robore, & audacia, ac militari diſciplina plurimum valuit, & multis triumphis maieſtatem ſui nominis exornauit, quoniam poſt viri mortem ad tempus ſepoſitis lachrymis bis arma ſuſcepit. Primò vt patriæ ſalutem tutaretur. Secundò vt ſocialem fidem requiſita ſeruaret, Rhodios nauali prælio ſuperauit, & Rhodum ipſam ſibi vendicauit. Iuſtinus etiam libro iij. epitomatum dicit Arthemiſiam in auxilium Xerxi contra Græcos veniſſe, & inter primores duces acerrimè bellaſſe. hæc dicit Philippus Bergomenſis, lib. v. Hec Arthemiſia Mauſolo marito mortuo ſepulchrum erexit, inter orbis miracula annumeratum. Cuius altitudo attollebatur xxv. cubitis: cingebatur columnis xxxvj. patebat ab auſtro & ſeptentrione lxiij. pedes: toto circuitu cõtinebat pedes ccccxj. ipſum ab oriente cęlauit Scopas, à ſeptentrione Briax, à meridie Timotheus, ab occaſu Leocares. hæc dicit Textor in ſua offi. c. ſeptem orbis miracula.

Semiramis magni Nini Aſſyriorum regis vxor, anno à natiuitate Abrahæ duodecimo, regnandi libidine tota pruriens, petijſſe fertur à marito Nino, vt quinq; tantum dies imperaret & ſceptro vteretur: quod cum exoraſſet, ſatellitibus iuſſit Ninum vt interficerẽt. Hoc itaq; modo regnum conſecuta Aſſyrijs dominata eſt, & quadragintaduobus annis regnauit. Hæc quippe mortuo marito cum iuuencula admodum haberetur, eiuſq; vnicus filius nomine Ninas puer tenellus eſſet, non æſtimans tutum eſſe imperium tam grande filio tenello committere, cum eſſet animo ingenti quodam muliebri aſtu malitia excogitata, vt Iuſtinus in primo epitomatum ait. Hoc modo decipere exercitum cogitauit, non contenta à viro acquiſitos terminos tueri, Aethiopiam ſuo adiecit imperio. Indis etiam bellum intulit implacabile, quo præter illam & magnum Alexandrum nemo vnquã intrare præſumpſit. Multaſq; ciuitates alias condidit, & femoralium vſum primò excogitauit. Hæc & plura refert Philippus Bergomenſis, libro tertio. Et habetur in hiſtoria ſcholaſtica. & ſecundum Lyram Geneſis nono capit. ſuper verbo, & ingentia facta peregit. Et quædam ex ſupra dictis dicit Textor in ſua officina, c. mulieres bellicoſæ. Et Guilielmus Benedicti in ſua repetitione capit. Raynutius. in verbo, duas habens filias. in initio. extra de teſtamentis. Vbi etiam dicit, quòd Pythadoris Ponthi regina ſuſcepto regno multa in Pontho geſſit prælia, cui ob eius virtutes, Tyberini & Caldæi vſque in Colchidem ſeſe vltrò ſubdidere. Hæc quippe fuit inſignis mulier, vt deſcribit Philippus

Philippus Bergomensis in suo supplemento chronicarũ, libro vij. quem tamen nõ allegat Benedicti in loco hic ante allegato.

Dicit etiam de Cleopatra Aegypti regina cum Antonio eius viro in Attico bello fuit, imo cum mortuo iam Cæsare Antonium lasciuientibus momordisset oculis, & in amorem sui pellexisset, pręter Syriæ & Arabię regnum ausa est imperium quoq; Romanum sperare. Quum ergo magis atq; magis indies cresceret libido principandi, imperium ipsum ab Antonio petere non dubitauit. Quod cum exorasset, sumptis cum eo armis, in Augustum eiusq; generis Agrippam copias duxit, mouitq; bellum, cuius fortuna anceps aliquãdiu pependit. hæc Textor in sua officina, loco hic ante allegato. & Bergomen. in libro vij.

De Marthesia, Marsepia & Lampedone quæ fuerunt primæ reginæ Amazonum, quomodo floruerunt in exercitu armorum, ponit Philippus Bergomensis, libro ij. Et ibi ponit quomodo Amazonum mulierum tanta fuit virtus, q̃ relicto virorum & principatu, & cõmercio solæ sibi imperauerunt, suamq; libertatem armis defenderunt.

De Mannia seu Manica Aegyptiorum habetur, q̃ ante Christum ccclxxvij. regnauit in Aegypto, & defuncto eius viro suæ gentis gubernacula suscipiens, ob animi pręstantiam viribus auctis, Romanis quàmmaximè formidabilis fuit, & frequentibus bellis Romanorum opes attriuit. Etiam Palæstinorũ & Arabum limites, oppida vastauit. hoc dicit Philippus Bergomensis, libro ix. & Benedicti in loco supra allegato. tacendo autorem.

Penthesilea Amazonum regina muliebrem aspernata mollíciem, operibus semper quæ virum decẽt innutrita est. Troianis fauit contra Grę cos: fuitq; vexillifera, & turmas equitum duxit. Vnde Propertius lib. iij. sic ait.

Ausa ferox ab equo quondam oppugnare sagittis,
Meotis Danaum Penthesilea rates,
Aurea cui postquam nudauit cassida frontem,
Vicit victorem candida forma virum.

Et Virgilius libro j. Aeneidos.

Ducit Amazonidum limatis agmina peltis,
Penthesilea furens, mediisq; in milibus ardet.
Aurea subnectens exertæ singula mammæ
Bellatrix, audetq; viris concurrere virgo.

Et ait Pamphilus.

Non probo peltatas inter quæ tela cateruas,
Hectore sub forti sanguinolenta tulit.

Hęc Textor vbi suprà. Et plura etiam de ea dicit Bergomensis, libro iiij. & Benedicti in loco hic ante allegato, tacens autorem.

De Camilla Volscorum regina dicit Textor, q̃ cunabula ipsius manifestum futuræ virtutis lumen promiserunt. Nam ab ipsa iam tum infantia non molliculis inuoluta est pannis, non à blandientibus nutriculis educata, sed à patre Metabo in mediis siluarum latebris ferino lactæ pasta est. Relictis demum crepundiis paulò prouectior facta, neq; tractandis insueuit lanis, nec fusos, aut pensa manibus accepit, sed ferinis amicta pellibus fundas cœpit circumagere, complicare arcus, sagittas torquere, ceruos, & capreas lassare cursu. Cui virtuti adiecit studium virginitatis. Orto demum inter Turnum & Aeneam bello Rutulis adhæsit, fuitq; ductrix copiarum: quam eius virtutem Virgilius in fine septimi sic describit.

Hos super aduenit Volsca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære cateruas
Bellatrix, non illa colo, calatisve Mineruæ,
Fœmineas assueta manus, sed prælia virgo
Dura pati, cursuq; pedum præuertere ventos.
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas.
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Hæc Textor vbi suprà.

Et de ea Philippus Bergomensis, libro quarto. & Benedicti in dicto loco, tacendo semper autorẽ, scilicet Philippum Bergomensem.

Tomyris regina Scytharum cum audisset suorum cædem, & filii vnici mortem, fœmineis postpositis lachrymis, Cyrũ primum regem Persarum ad montium angustias perduxit, ibidemq; cum ducentis milibus obtruncauit. hæc Benedicti vbi suprà.

Zenobia Palmireorum regina, post mortem Odenati mariti sui imperium arripuit in Syria. Nec dubitauit arma capere in Aurelianum imperatorem, à quo victa, & in triumphum ducta est. Cum autem probro daretur ipsi Aureliano, quòd de ea triumphasset. Nihil (inquit) me pudet de fœmina triumphasse, quæ virtute plusquàm virili sit prædita.

Vnde Pontanus.

Qualis Aethiopum quondam sitientibus aruis,
In fuluum regina gregem sese armat, & audet
Sola pedes sese irato obiectare leoni,
Insigniq; arcu & duplici Zenobia telo.

Hæc Textor vbi suprà.

Et de ea amplè per Philippum Bergomensem libro octauo, quem recitat G. Benedicti in loco hic ante allegato, illum tacendo.

Calepinus verò in suo dictionario dicit, quòd hęc Zenobia fuit mulier quæ à Ptolemæis originem ducens Gręcis ac Latinis literis ornatissima, necnon & rebus bellicis celeberrima, in Palmyra Syriæ vrbe regnauit. Hæc cum Saporum Persarum regem superasset, tandem ab Aureliano Augusto victa, Romam in triumphum ducta: quæ in vrbe summo in honore consenuit, à qua Zenobia familia nuncupata est.

De Chlelia virgine Romana habetur, quòd Porsena vrbẽ obsidente cum Aethruscis, quorũ rex erat, noctu Tyberim transfretauit, obses regi data: quo facinore Porsena rex à Romanorum obsidione destitit. de qua Valerius libro tertio de fortitudi. cap. ccl. vbi dicit illam puellam lumine virtutis præferendam viris. vt dicit & refert Benedicti in loco hic ante dicto.

De Iudith habetur Iudith xiij. quòd abscidit caput Holofernis inimici Iudæorum: ex quo per Oziam magnum sacerdotem fuit ei dictum. Benedicta es tu filia à Domino deo tuo excelso, præ omnibus mulieribus super terrã &c. quia hodie nomen tuum ita magnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum &c.

Et etiam habetur Iudicum quarto capit. in fine. quòd Iahel interfecit Sysaram, infigendo ei clauum cum malleo in tempore capitis, vt ibi.

Hippolyte Amazonum regina quum instar cæterarũ bello insuesceret, ausa est arma capere in Theseum, à quo expugnata & in vxorem ducta est.

Propertius.

Felix Hippolyte nuda tulit arma capilla,
Et texit galea barbara molle caput.

Et Seneca de Agamēnone. videt Hippolyte ferox pe-ctore è medio rapi spolium & sagittas.

Valasca Boëmorum regina facta, cum cæteris mulieribus coniuratione de excutiendo virorum principatu, copiarum ductrix bellum mouit, interfectisq; viris fœminas omnes asseruit libertati, adeo vt Amazonū instar multos annos principatæ sint sine viris.

Atalanta venatrix fuit Archadica, vibrandis iaculis & arcubus complicandis assuefacta, quæ inusitatę magnitudinis Aprum vniuersæ formidilosum Aetholiæ prima aggressa est, & vulnerauit vnà cum Meleagro. Pontanus lib. iij. de stellis, de hac puella, eiusq; virtute sic meminit.

Qualis in Aetholum campis Meleagria virgo
Strauit Aprum, primamq; manu stringente sagittam
Intorquens, ausa est spumanti accurrere monstro.
Mox lęta & spolijs, famosa & sede superba.

Athalia mater Ochozię regis Iudęorum tumultu concitato per tyrannidem regnauit annis septem. iiij. Reg. xj. c. & tandem populo in eam acclamante ad portā mularíam perductam ibi interfecta est. Paralipomen. c. xxij. Bergomensis, lib. iiij.

Delbora mulier bellatrix, imperauit Israëlitis, quos ab incursionibus vicinorū plerunque tutata est, quorumq; rempublicam & imperium varijs auxit honoribus. De hac ponit Bergomen. lib. iiij. vbi eam inter prophetissas & sanctas nominauit, & ibi dicit φ iudicauit Israëlē cum omni gloria annis quadraginta.

Virtutē Hasbites fœminę bellis exercitæ, sic describit Sillius lib. j. vbi sic ait.

Hæc ignara viri, vacuoq; assueta cubili,
Venatu & syluis primos defenderat annos,
Non calathis mollita manus, operatave fuso.
Dictynnam, & saltus, & anhelum impellere planta
Cornipedem, ac strauisse feras immitis amabat.

Et idem lib. ij. ait Tyburnam Sagunthinam fuisse fœminam Murrhi vxorem & bellatricem.

Teuca Illyricorum regina, viris fortissimis imperauit, & Romanorum vires fregit sæpenumero. Fuit Argonis vxor.

Helerna Iani filia mortuo patre apud Tyberim regnauit, præfuitq; viris sine viri auxilio.

Candace regina apud Meroēm principata est & imperauit Aethiopum genti. hæc refert Textor in sua officina. In loco hic ante allegato.

Idem Textor ponit de Amazonibus quę solæ sibi imperauerunt, suamq; libertatem armis defenderunt. & vltra supranominatas fuerunt quàmplures alię, videlicet, Harpalice, Antianyra, Lāpedo, Antiopa, Minythia, Harpe, Parthoe, Phebo, Othrera, Thalestris, Allea, Eribye, Archenis, Menalippe, Marthesia, Strōgylios, Euriale, philippis, Celenno, quæ fuerunt vltra supra dictas. Et de his refert Curtius lib. v. de gestis Alexandri his verbis. Vestis non toto Amazonum corpori obducitur. Nam leua pars est ad pectus nuda, cætera deinde velantur. nec tamen sinus (quem nodo colligunt) infra genua descendit, altera papilla intacta seruatur, qua muliebris sexus liberos alant. Aduritur dextra vt arcus facilius intendant, & tela vibrent.

Stroza pater lib. j. Eroticō, de quibusdam sic meminit.

Virginitas vltro seruata, & bellica virtus,
Magnum orithyiæ contribuere decus.
Lampedon Hyppolitem, Menalipem Iane videmus
Illustres inter nomen habere viros.
His quoq; te comitem merito Marthesia iungit,
Nec caret Antiope laude, nec Harpalice.

De qua Harpalice habetur in margarita poëtica, parte ij. tracta. ij. de commendationibus, oratione xvij. vbi multum ampiè laudantur mulieres.

Hinc & vlterius dicit idem Textor φ Lacenæ mulieres virorum obibāt munera, sese in gymnasio, in bello, in venatione exercentes: hæ cum viris in certamen aduersus Messenios fortiter descenderunt.

Olim Germanorum mulieres inclinatam aciē & iam ad Triarios vergentem restituerunt.

Bellouacę mulieres à Carolo Burgundorum duce longa obsidione fatigatę mœnia defenderunt, & obsessorem è scalis in fossas vrbis detruserunt, reportatis ad suos vexillis.

Recitat Philippus Bergomensis in suo supplemento chronicarum libro viij. quòd cum Maximinus imperator Romanorum Aquileiam obsedisset, in ea obsidione fœminæ Aquileienses tantæ fuerunt magnanimitatis, vt cū nerui & funes, ad iaciendas sagittas viris suis deessent, sibijpsis capillos capitis pręciderunt, & ex ipsis funes arcuū fecerunt. vnde postea in earum gloria templum Veneri caluæ senatus dedicauit.

Refert etiam Bergomensis libro xij. φ in captione Calcidis Eubœę ciuitatis quę nūc dicitur Nigropōs, cuius est episcopus quidam noster canonicus Heduensis, suffraganeus episcopi Heduensis. qui dicitur magister Philippus Brunet doctor in theologia, vir quidem doctissimus & literatissimus. Fuerunt repertę multę mulieres armatæ mortuæ in strage dictæ ciuitatis, & hoc fuit anno Christi M. cccclxxj. vt ibidem refert Bergomensis.

Gaditanæ mulieres à partu statim surgūt, ministeriaq; domus obeunt.

Margareta Henrici sexti Britannię regis coniunx, aciē viri deficientem restituit.

Porcia autem cum apud Philippos Macedoniæ campos Brutum maritum mortuum intellexisset, quia ferrum non dabatur, ore ardētes carbones hausit. Margarita poëtica vbi supra.

Lesbia puella murorum parte machinis Turcharum deiecta, oppidanis fugam, aut deditionem meditantibus salutem peperit. Obtulit enim se primā impetui & iaculis inimicorum pro tutandis ipsis muris.

Amalasumpta Gothorum regina principata est apud Rauēnam, Burgundiones & Alemanos Liguriam populantes Italia pepulit: adiuuante Theodato quem regni consortem susceperat. hæc & plura alia Bergomensis, lib. ix.

Maria Puteolana à Puteolis Campaniæ vrbe nomen adepta, bellica virtute maximè floruit ætate Francisci Petrachæ. Erat laborum apprimè patiens. Ab ipsa iam inde adolescētia, abstinebat vino. Erat parca cibi & verborum. Rejiciebat colos, pensa, fusos, & lanas, & cætera quæ muliebrem decēt molliciem. gaudebat arcubus, iaculis, pila, galea, scuto. Noctes perpetuas quandoque vigilabat, nec dormiebat nisi coacta. Idq; subdio, & humi reclinans caput in scutum pro puluinari, inter armatos versabatur. Quod quamuis impudentiæ speciē præferat, nihil tamen vehemētius curauit quàm studium virginitatis, in qua permansit ad mortem vsq;, cultum corporis aspernabatur, quibus artibus bellicosa admodum facta est.

Bona Lōgobarda bellatrix, itidem puella floruit anno domini

domini 1468. nupsit Brunorio Parmensi egregio bellatori. A teneris annis lustrabat siluas venatricibus stipata canibus. Maritum in omni discrimine cõcomitabatur, quē quū Alphõsus res Sicilię aliquando certa de causa in vincula coniecisset, miserta captiui fœmina ad diuersos principes instar Pegasarij cursor cucurrit, vt ab eis literas & patrocinium obtineret pro viri salute, quod obtinuit.

De Ioāna pucella Franciæ habetur apud Guaguinū, quod gladio in bello vtebatur, quē nacta erat in templo diuæ Catharines existente in agro Turoneñ: vtraque parte lilijs insculpto, quem petijt sibi afferri, licet nunquam eo in loco fuisset, & regnāte Carolo vij. de quo per Guaguinum in suis chronicis, libro x. cum Angli omnia populādi causa passim irrūperent, & iam prospero fortunæ zephyro adiuti nihil sibi nō pollicerētur, desperatis Gallorū rebus, adfuit ipsa Ioanna virgo, quæ attritos Gallos animās ad vltionē, & libertatis gloriam: prima belli campū ingressa nō prius suos hortari, & ipsa certare desijt, quam hostem in fugam verteret reportata victoria. De ea etiam habetur per Bergomensem, li. xv. vbi dicit quod Carolus vij. Francorum rex auspicio & ductu huius puellæ regnū perditissimum recuperauit. & Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias. nume. xiiij. extra de testamē. vbi ponit verba Guaguini. Et vide etiam Textorem in loco hic antē allegato.

De Elisabetha autem Ferdinandi regis Aragonū vxore, & Hispaniarū regina, quāta fuerit circa arma, quantū pro fide Christiana debellauerit Granatarios, & alios populos finitimos subiugādo, & ad fidem Christianam reducendo, attestatur Bergomensis, libro xvj. vbi amplē.

His posset annumerari Ioanna Caroli Calabriæ ducis filia, quæ fuit potentia, moribus & animo robustissima & illustrissima fœmina: vt refert Bergomensis, li. xiij.

Ioanna etiam regina Neapolitana soror regis Ladislai huius nominis secunda, virilem animum in pectore gerebat, vt dicit idem Bergomensis, libro xiij.

Non sunt tacendæ mulieres, de quibus Lucæ xxiiij. quæ sequebantur dominum euntem ad passionē plangentes & lamentantes, & non terrebantur vlla armatorū militum furiosa sæuitia. & etiam habetur Ioan. xx. vnde de illis potuit & potest dicere dominus illud Boētij.

Has saltem nullius pōtuit peruincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Ad tot milia mulierum conuertendus est animus quæ sæuissima tormēta crudelissimasque cædes pro Christi amore fortiter & cum magna fortitudine & patientia tolerauere: vt patet de Vrsula & vndecim milibus puellis eius, & de pluribus alijs, vt habetur per Bernardinum de Bustis in secunda parte sui Rosarij, sermone xxviij. in principio.

Nona consideratio. Mulieres etiam ex sapientia & sciētia quandoque laudē meruerunt, prout & laudandæ sunt. Quoniam sapiens mulier ædificat domum. Prouerbiorū xiiij. Et multæ mulieres fuerunt doctæ quæ in multis sciētijs claruerūt. & Textor in sua officina, in c. mulieres doctæ. enumerat lxiij. & vltra quæ multū doctæ fuerunt, quas hic enumerare intendo cum pluribus alijs.

Primò secūdum numerum illius ponit tres Corinnas, quarū vna fuit Thebana, altera Thespia, alia Ouidiana dicitur, cū charissima illi poētę fuerit. Prima Thebana, seu Tanagrea Archelodori & Procratiæ filia, & Myrthidis discipula, quæ Lyricorū principem Dyndarū quinquies vicisse, & epigrammatū quinque libros ædidisse fertur. Et de hac Propertius, libro ij.

Et sua cum antiquæ committit scripta Corinnæ.

Statius, libro v. Syl.

Sophronaque implicitum tenuisque archana Corinnæ.

Baptista Pius.

Nec tetigit dulcem trina Corinna Lyram.

Idem.

Non tres dulciloquio prę̄stent sermone Corinnæ.

Politianus.

Sed Tanagrea suo mox iure poētria risit.

Secunda fuit Thespia veterum quoque monumentis celebrata.

Tertia floruit Ouidij temporibus poētę clarissima: de hac Martialis.

Norat Nasonem sola Corinna suum.

De Myrthide Politianus in Nutritia facit mentionē, de qua infra dicam. & Franciscus patritius in li. iiij. tit. vj. de institutione reipublicæ. vbi dicit quod habuit magnam laudem, sed longē fuit præstantior eius discipula Corinna, de qua hic ante.

De Erinna poētria Teia aut Thelia (est enim Telos insula prope Guydon) floruit Dyonisij Syracusani temporibus: scripsit Dorica lingua elegans poēma trecentis versibus absolutum. Alia item epigrammata ferunt eius carmina ad Homericam accessisse maiestatē. mortua est annos xix. nata. de hac Propertius, libro ij.

Carminaque Erinnes non putat æqua suis.

Baptista pius.

Erinnam credet Græcia docta suam.

Idem.

Non melior coluisse sacras Erinna sorores.

Fuit contemporanea Sapphus. In eam elegans est apud Græcos distichon, cuius talis habetur sensus. Quantò Erinna in Lyricis Sappho præstātior, tantò Sapphus gloriam Erinna hexametris pręcellit.

Sappho Lesbia Lyrica floruit temporibus Alcæi & Stesichori poētarum. Maritum habuit Cercylam ditissimum virum ex Andro, ex quo filiam suscepit Clio nomine, scripsit Lyricorum libros nouem. præterea Epigrammata, Elegias, Iambos, & Monodas, carmini Sapphico (cuius inuentrix fuit) dedit nomen. Sunt qui dicant aliam fuisse Lesbiam, poētriam quoque, quæ adolescētem Phaonem adamauerit, & è Leucade in aquas se demiserit. vtracunque fuerit, vnā tantum eēmendant latini poētę.

Statius. libro v. Syl.

Stesichorusque ferox, saltusque ingressa viriles,
Non formidata temeraria Leucade Sappho.

Sydonius.

Aut quod composuit puella Lesbi.

Baptista Pius.

Mascula quæque suos cantat moritura calores,
Leucadij Sappho crimen, honorque freti.

Philippus, Bergomensis verò, libro iiij. sui supplementi chronicarum, dicit quòd Sappho Erixea diuini ingenij poētrix, anno mundi 4576, claruit, & plectrum prima inuenit: hęc viro ditissimo nupsit, ex quo Didā filiū suscepit, habuitque discipulas Anagorā, Mylesiā, Cōgillā, Colophoniā, Euthemiā, & Salamynā: quas etiā Lyricos quosdā versus docuit: scripsit autem hęc modulos, lyricos, epigrammata, Elegiam, Iambos, & Monodas. Fuit quoque vates nobilissima. Et ex his dictis à Philippo Bergomensi sunt annumerandæ hic sex mulieres doctæ, de quibus

non meminit Textor: videlicet prędictæ Anagora, Milesia, Congilla, Colophonia, Euthemia & Salamyna: ex quo ex supra dictis iam cõnumerabis xij. mulieres doctas & scientiam habentes.

Pro xiij. ergo annumerabis Pollam Argentariã, quæ Lucani fuit vxor, vt testatur Martialis.

Hęc est illa dies quę magni conscia partus,
Lucanum populis, & tibi Polla dedit.

Tanta fuisse dicitur doctrina, vt maritũ iuuerit in emẽdandis tribus primis libris Pharsalię.

Statius libro ij. Syl.

Huc castę titulum decusq; Pollę.
Iucunda dabis alloquutione.

Sidonius.

Quid quod duplicibus iugata tedis argentaria Polla dat poëtas. Eadem inceptos à marito permultos versus perficiebat pari grauitate & elegantia.

Pro xiiij. annumerabis Aspasiam mulierem Milesiã quę doctrinę fama claruit, Periclis magistra, & tãdẽ vxor fuit: in studijs philosophicis abundè promouit, rhetoricem exercuit, & tempore Socratis doctissima, à qua Socratem philosophum sanctum se didicisse quędam nõ pudeat confiteri, vt habetur in margarita poëtica ij. parte, tractatu secundo, oratione xvij.

Cleobulina Cleoboli Lyndij (qui fuit vnus ex septẽ sapiẽtibus Gręcię) filia, scripsit ęnigmata quædam exametris versibus, quorũ hoc vnum adhuc extare fertur.

Est vnus genitor, nati bona pignora, bis sex,
Triginta cuius natę sed dispare forma,
Hę niueę aspectu, nigręq; coloribus illę
Atq; immortales omnes moriuntur ad vnam.

Et de ea etiam facit mentionem Bergo, libro iiij. cum loquitur de Cleobolo eius patre.

Pro xvj. inuenies Cornificiã sororẽ Cornificij poëtæ quæ & ipsa fuit poëtrix memoratu dignissima, & ipsa tẽpore suo, quod fuit anno xxxiij. ante Christi aduentũ, tanto poëtico effulsit dogmate, vt non Italico lacte nutrita, sed Castalio videretur latice. Cornificio prædicto germano fratri æquè esset gloria illustris: hæc quippe non contẽta pulcherrimis valuisse verbis, nisi vt Helycõ carmẽ describeret, atq; plurima & insignia descripsit epigrãmata, quæ tẽpore diui Hieronymi, vt ipse testature, xtabãt: quibus virtutibus perpetuum sibi acquisiuit nomẽ. hæc Philippus Bergomensis, libro vij.

Lelia Lelij filia reddidisse dicitur in loquendo paternã eloquentiam elegantiorem.

Hortensia Hortensij Romani oratoris filia post patrem nõ solum patris facundiam, & doctrinam amplexa fuit, sed etiam ipsius pronunciandi splendorem seruauit, quem scilicet opportunitas exquisiuit, & qui sepissimè in viris doctissimis deficere consueuit. hæc & alia dicit Philippus Bergomensis, libro vij. Eiusdem oratio apud triumuiros habita legitur, non tantum in sexus honorem, vt per Valerium, libro viij. titu. de mulieribus causidicis, in fine.

Liciniæ quoq; Lucij Crassi filiæ, quarum in dicendo lepos ab eorum patre emanauit.

Mutiæ duæ filiæ, ab vtroq; parente eloquentiam didiscere.

Pro xx. annumerabis Corneliam vxorẽ Africani & matrem Gracchorum, quæ epistolas reliquit ornatissimè scriptas: vnde & filiorum fluxit eloquentia, vnde Quintilianus. Nam Gracchorum eloquentiæ (inquit) multum contulisse accepimus Corneliam matrem, cuius doctissimus sermo in posteros quoq; est epistolis traditus.

Anastasia illustrissima Romana mulier, Publij Romani potentissimi vxor, discipula Grisogoni martyris fuit, eius mariti simulato morbo torum euitauit. Scripsit epistolas ad Grisogonum. Hęc enim bonarum literarum erudītissima fuit, vt refert Bergomensis, libro viij.

Damophila Græca quam hic ponam pro xxij. vxor Pamphili, socia Sapphus poëtriæ, poëmata scripsit amatoria & laudes Dianæ.

Hyptathia mulier Alexandrina Theonis geometræ filia, & vxor Isidori philosophi, vixit imperante Archadio, scripsit in Astronomiam, professa est Alexandrię varia disciplinarum genera, magno, & frequenti auditorio, conuolantibusq; turmatim & vndiq; discipulis.

Leontium Græca adolescẽtula inter prædictas mulieres doctas erit, cum philosophicas disciplinas adeo secta fuerit, vt etiam non dubitauerit cum magna sui nominis laude in Theophrastum philosophum alioqui laudatissimum, scribere.

Pamphila scripsit commentarios in gramatica. citatur à Gellio.

Praxilla Sicyonia fuit poëtria quæ in suis carminibus Adoniden induxit ab inferis interrogatum, quid apud superos pulcherrimum reliquerit. respondere solem, cucumeres, mala: quod cum vehementer insulsum videretur cucumeres & mala cum sole cõponere, fluxit inde prouerbium. Stultior Praxillæ Adonide in homines nullius iudicij.

Phemone prima Apollinis Delphici vates fuisse, carmẽq; Heroicũ inuenisse dicitur. author Textor vbi suprà.

Sosipatra vates fuit Lyda multis disciplinis cumulatissima, quam propterea creditum est à numinibus quibusdam fuisse educatam.

Theano mulier fuit apud Locros in Lyricis pręcellẽs, alia fuit Metapontina seu Cressa genere, mulier Pythagoręa vxor Brotini crotoniate, quæ scripsit commentarios in philosophia, poëmata quoq; & apophthegmata pythagorica.

Pro xxx. ponemus Zenobiam, de qua iam supra dictum est, quæ licet bellatrix fuerit, vt dictum est, tamẽ Gręci Aegyptijq; sermonis eruditissima fuit, & latini nõ ignara: scripsit epitomen in orientalem, alexandrinamq; historiam, Herennianum, & Tymolaum filios literis erudiuit, elegantissimas orationes ad milites suos plerunq; habuit, quas galeata recitabat. Et, vt ait Bergomen. li. viij. fuit Aegyptiarum ac Græcarum literarũ nõ mediocriter erudita, quarum suffragio omnes historias tam Latinas q; Græcas & barbaras summo studio vidit, & memoriæ commendauit.

Alpaides virgo cum religionem magno cultu amplecteretur, cœlitus meruit scripturæ sacræ, bibliorumq; sensum percipere.

Quid de Catharina Seneñ. dicemus. Nam adeo in sacris literis profecit, vt libros scripserit cum theologorũ doctrina conferendos, & maximę sanctitatis fuit, vt refert Bergomen. libro xiiij.

De Delbora quã, numero xxxiij. annumerabimus, dicemus, cum Bergomensis, libro iiij. quòd propheta fuit Hebræorũ de tribu Effraim progenita, vaticinio claruit.

Hyldegardis virgo Germana, quæ fuit abbatissa, vt refert

refert Bergomen. libro xij. patria Maguntina ſpiritu quodam imbuta prophetico, multa prędixit de futuris, ſcripſitq́ aliquot catholicæ doctrinæ libros: hanc epiſtolis ſuis dignatus eſt beatus Bernardus. Scripſit ſuper Benedicti diſciplina triginta theologas quæſtiones, eruditiſſimè abſoluit. Excellentium virtute virorum vitas ſcripſit, de altaris ſacramēto, Homilias in euangelijs: præterea in medicina quæ ſimplicia & quæ compoſita tollendis egritudinibus proſint. Item carmina & epiſtolas teſtimonio apoſtolicæ autoritatis cōprobatas, quo factum eſt, vt Eugenius tertius, Anaſtaſius quartus, Adrianus quartus pōtifices: Conradus tertius, & Federicus primus Cęſares ad eam plerūq́ ſcripſerint. Plures alios libros ſcripſit, quos enumerat Bergomenſis, in loco ſupra allegato.

Ioanna Anglica ab Ephebis virum mentita Athenas ſe contulit, vbi ſtuſtioſè literis adeo operam impartiuit, vt Romam rediens paucos haberet doctrina pares, & ſacris literis: vnde tantum apud omnes beneuolentiæ & autoritatis ſibi demeruit, vt artibus illis pontificatum ſit adepta poſt Leonem quartum, cum vir eſſe crederetur. de ea etiam meminit Bergomenſis, libro xj.

Luceia mima, authore Plinio, centum annis in ſcena pronunciauit.

Laſtheniam Mantineam, & Axiotheam Phliaſiam Platone vſas præceptore ſcribit Pluthareus, ornatuq́ interim virili auditorium ingreſſas. hæc Textor vbi ſuprà. ex quibus iam connumeratæ ſunt xxxvij. mulieres doctę & prudentes.

Pro xxxviij. annumerabitur Michale centaura, quæ docuit Theſſalas remedium amoris.

Dyotima & Aſpaſia mulieres in philoſophicis ꝓmeruerunt diſciplinis, vt alteram Dyotimā appellare magiſtram, alterius lectionibus intereſſe non erubuerit Socrates philoſophorum omnium optimus.

Lactantus ait philoſophos nullas vnq́ mulieres philoſophari docuiſſe, pręter vnam ex omni memoria, Themiſtem. Sed quænam hæc & cuias fuerit, non docet.

Arete mulier eo doctrinæ conſcendit, vt filium etiam inſtitueret qui appellatus eſt Ariſtippus, fuit Cyrenaica, & Ariſtippi patris Socratici dogma ſecuta eſt. Mortuo patre ſcholam rexit in philoſophia magno & frequenti auditorio.

Pro xlij. hic annectimus Nicoſtratam vaticinatricem clariſſimā mulierem, quæ Archadica de carminibus carmētis cognominata eſt. Oſtia Tyberis intrans in palatino mōte, vbi nūnc Roma habetur, conſedit, in quo Euandro eius filio rege conſtituto, cū ipſa Gratiarū literarū doctiſſima eſſet atq́ verſatilis ingenij, incolaſq́ ſilueſtres cōperiſſet, nouos literarum characteres inuenit, eoſq́ canere coniunctionem, atq́ ſonos edocuit: cuius admirati rudes poſteri, eam non mulierem humanam, ſed Deam arbitrati ſunt: vnde Virg. viij. ęneidos.

Tum rex inquit Euandrus Romanæ conditor arcis
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum.
Me patria pulſum pelagiq́ extrema ſequentem
His poſuere locis, matriſq́ agere tremenda
Carmentis Nymphæ monitu & deus autor Apollo.

Et hoc idem Ouidius libro Faſtorum affirmat: vide etiam margaritam poëticam oratione qua ſuprà. Et ibi etiam fit mentio de Iſide filia Inachij, quæ non ſolum terræ cultu & lini vſum, ſed & quod pręſtantius, apud Aegyptios literas inuenit, ex quo diuinos honores aſſecuta eſt, teſte Philippo Bergomenſi, libro iij. vbi ampl̀e de ea.

Ceres etiam fuit diuinis honoribus exaltata, ex quo prima agrorum cultum excogitauit, vt refert idem Bergomēſis, in loco hic ante allegato, & in margarita poëtica, in oratione hic ante dictà: & vt dicit ſophologium ſapientiæ, libro j. ca. iij. Fœminæ omnes artes inuenerūt. & etiam habetur in margarita poëtica in loco hic antè allegato.

Quid de Ameſia quam eo ꝙ ſub fœminea forma virilem animum gereret, Androgynem vocauere? Ea apud prætores maximo populi concurſu cauſam egit, & prima actione à mentis penè iudicijs liberata eſt, vt habetur in oratione ſupra dicta.

Et pro xlv. addemus Gayam Afranniam Lucij ſenatoris vxorem, quæ ita litibus & cauſis apta fuit, vt apud plures magiſtratus ſæpiſſimè oraſſe dicatur.

Dama Pythagore filia & ipſa philoſophiæ ſectatrix, ingenium & doctrinam in exponendis paternis ſentētiarum inuolucris exercuit.

Thargeliam quoq́ fœminam ſola illuſtrauit philoſophia.

Ferunt & Muſcam poëtriam fuiſſe Lyricam, quæ & epigrammata ſcripſerit, & Lyricos nomos.

Semyamira Heliogabali imperatoris mater ſapiens fuit, & multa inaudita fecit, vt dicam infra.

Sempronia literis gręcis, & latinis docta fuit, vt dicit Saluſtius in catilino. G. Benedicti in ſua repetitiōe c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderūt. numero lxiiij. de teſta. Sed quoniam hę duæ mulieres inhoneſtæ fuerūt & luxurioſè vixerunt, non ponam eas in numero illuſtriū & probarum mulierum.

Refert Textor vbi ſupra in ſua officina, ꝙ multorum carminum auctrix fuit Charixena, cuius meminit Ariſtophanes cynicus.

Celebratur item Mero condito in Neptunū hymno.

Fuit Agallis Corcyrea illuſtris in arte grāmatica, cui inuentum pilæ nonnulli aſcribunt.

Teleſilam in poëtica illuſtrem celebrat Pauſanias, cui etiam apud Argos ante Veneris templum ſtatua ſit erecta. hanc Fulgoſus Theſelidem vocat.

Pro liij. ponemus Oldam prophetiſſam Sellum ſummi ſacerdotis Hebræorum vxorem, & Helchiæ maximi Hebræorum pontificis matrem, quę anno mundi 4576. fuit, & Ioſiæ regi vaticinando multa prædixit, & præſertim Ieroſolymorum euerſionem, populi ipſius captiuitatem, vt patet iiij. Regum, ca. xxij.

Heryna poëtrix anno mundi 4864. claruit & multa laude digna conſcripſit, quæ Nactanabo regi Aegypti vſq́ in Aethiopiam expulſo, reditum ſuum prædixit. de his duabus Philippus Bergomenſis, in libro iiij. & v. meminit: & Benedicti in loco ſupra allegato, tacendo autorem.

His adijciemus Didonem Phœnicam Lelij Phœnicū regis filiam, quæ populo legem & normam viuendi dedit. De cuius laude, honore & virtute Virgilius j. Aeneidos, cum dicit.

Iura dabat legeſq́ viris.

Et de ea Philippus Bergomenſis, libro iiij.

Hiparchia mulier Gręca, philoſophicis diſciplinis valde excelluit.

Caſſandra Priami filia vaticinio & doctrina illuſtris habita eſt.

Aliam Cassandram Venetam puellam Politianus magnis laudibus commendat, quam ait pro lana librum, pro fuso calamum, stylum pro acu tractasse, latinasq; epistolas scripsisse. Sic enim de ea in principio cuiusdam epistolę meminit. O decus Italiæ virgo quas dicere grates, quasve referre parem, ꝙ etiam honore me tuarum literarum non dedignaris? & vltra alia dicit Textor ibi.

Statius Papinius vxorem habuit nomine Claudiam, magno ingenio doctrinaq; non vulgari præditam.

Eudozia Theodori iunioris vxor prętér egregiam formam, singularemq; pudicitiam, etiã literis excelluit, adeo vt librum quendam emiserit.

De Abigail habetur j. Regum xxv. c. ꝙ mulier prudẽtissima fuit, & ob eius prudentiam maritum suum Nabal à morte eripuit.

Yitrina Scytharũ regina Aripythis vxor, Sylẽ filium Grecam linguam literasq; edocuit. author Herodotus.

Themistoclea soror fuit Pythagoræ, cuius placitis & opinionibus plerisq; in locis vsus est Pythagoras.

Proba Valeria, quam Centonã vocat Margarita poëtica, in oratione qua supra, numero lxix. fuit Græcis latinisq; literis eruditissima, truncatos Virgilij versus ad fidẽ & mysteria catholicæ religionis cõuertit. Fecitq; de Christi gestis & de eius morte opus nobilissimum, quod Centones appellauit. hinc Centona dicta est. Et de ea Bergomensis, libro ix.

Pro lxv. ponemus Elizabetham abbatissam Germanicam, quæ multas orationes ad sui cõuentus sorores conscripsit, opusq; de vijs quibus ad deum itur.

Baptista prima Galeatij Malatestę Pisauriensis principis filia, & Guidoni Montefeltrensi Vrbinatium comiti matrimonio copulata, cũ doctissimis viris plerunq; magna sui laudẽ disputauit. Libros quoq; de humana fragilitate & de vera religione conscripsit.

Isota Nouarolla Veronen. Philosophiam verbo, & opere professa est: scripsit quandoq; ad Nicolaum quintum, & Pium secundum pontifices. Scripsit quoq; dialogum quo disputatur vter grauius peccauerit, Adam ne, an Eua. quibus laudibus literarum adiecit perpetuum virginitatis votum.

Damisella Triuulcia Mediolanẽsis virguncula, annos non amplius xiiij. nata, iam cepit eloquentiæ insuescere, bonasq; imbibere disciplinas, adeo vt nouũ in terris prodigium videretur, in literis imbuta ita profecit, vt cum Latinè vel scriberet, vel loqueretur, omnes trahebat ad admirationem: fuit etiam tenaci memoria, vt vel Mithridati par haberetur. Nam si quem vel publicè concionantem aut declamantem audisset, reuersa à consessu omnia advnguem verbatim, syllabatimq; repetebat: Latinis insuper non contenta literis, Græcarum studio deflagrauit, quas vsq; ad promptum & peculiarem didiscit sermonem. Et de hac multa dicit Textor in loco supra allegato, vbi posuit versus sequen. de ea.

Quid facis in terris Damisella Triuulcia? cœlum
Ingenijs debet talibus esse domus.
At scio, quid facias, flores cum coniuge ditis
Non legis, ad stygios vt rapiare lacus.
Cura tua est virtus, & iter meditaris ad astra,
Nam virtus comites tollit ad astra suos.

Minerua Iouis primi filia non aliam ob causam in numerum deorum, ꝙ propter bonarum artium (quarum fuit inuentrix) peritiam: vnde & veteres illæ Athenæ sui nominis immortalitatem mutuatæ sunt, & vt habetur in margarita poëtica, parte ij. tracta. ij. oratione xvij. fuerunt plures Mineruę. Aduertendũ est etiam, quoniam, vt habetur in sophologio sapientię, libro iij. Omnes ferè artes fuerunt inuentæ à mulieribus. Et ibi ponit aliquas ex his libe raisse patriam, & fecisse ea quæ viri fecisse nequiuissent, vt dicit Io. Neuizan in sua silua nuptiali. & dicit gl. in verbo, instrueretur. in l. qui filiũ. ff. vbi pupillus educari debeat. Quia antiquitus mos erat mulieres legere grammaticam.

Manto Tyresiæ vatis filia (quæ Mantuæ nomẽ indidit) doctrina quoq; & vaticinijs claruit: adeo vt ex pecudum fibris extorumq; intuitu futura præsentisceret, ac præsagiret.

Catharina virgo Costi Alexandriæ regis filia sacris literis partim studio, partim diuini spiritus afflatu adeo fuit imbuta, vt accersitos à patre vndiq; doctissimos viros & philosophos ad persuadendã idololatriam, refellendamq; vnius dei religionẽ viuacissimis terruerit argumentis, suęq; opinioni attraxerit, nedũ non succubuerit eorũ rationibus. Et, vt dicit Bergomen. lib. viij. Et si illius præceptorem ignoremus, tanta earum rerum scientia præditã legimus, vt mirabile visum sit, ꝙ in tam tenera ætate cum omnibus certamen disputationis susceperit.

Fuit & alia Catharina ducissa Mediolani, quam Philippus Bergomensis, libro suo xiiij. dicit fuisse memoratu dignissimam & prudentissimam.

Fabiola Romana mulier, quum magno studio sacras literas amplecteretur, prophetias, euangelia, & psalmos frequentissimè reuoluebat, vt iterata plerunq; lectio amorem diuinæ religionis (qua deflagrabat) augeret vehemẽtius: vnde & beatus Hieronymus librum de veste sacerdotali eidem nuncupauit.

Marcella Romana propter sacras literas (quas egregiè callebat) frequentibus epistolis à beato Hieronymo salutata est. Ad eam enim scripsit de contemptu mundi. De decẽ nominibus quibus apud Hebræos dicitur deus, de fide nostra & hæreticorum doctrina, de blasphemia in spiritum sanctum, de studio Theophili episcopi Alerãdrini, & alia id genus permulta.

Eustochium Paulæ mulieris Romanæ filia Latinarũ, Hebraicarum, & Græcarum literarum studijs plurimum excelluit. vnde & suo tempore nouum orbis prodigium vocata est: ingenium sacris literis deuouit. maximè atq; adeo, vt psalmos Hebraicè legeret cursim & mira celeritate, qua in re amorẽ beati Hieronymi multũ sibi demeruit.

Genebria mulier natione Veronen. tempore Pij secũdi pontificis Romani sua egregia eruditione meruit nomẽ immortale. Epistolas scripsit luculentas, & maxima refertas doctrina, recitabat decoro gestu, voce virili, permixta suauitate.

Constantia Alexandri Sfortiæ vxor numeratur inter claras mulieres & excellentes doctrina: & erit hic pro lxxvij. ab infantia bonis disciplinis operam dedit, adeo vt imperata quoq; disertissimè loqueretur, habebat assidue præ manibus opera Hieronymi, Ambrosij, Gregorij, Ciceronis, & Lactantij: valebat etiam scribendis ex tempore carminibus non sine magna multorum admiratione, ꝙ sine præceptore ferebatur didicisse.

Nec defuit tam illustri fœminæ germẽ simile. Habuit enim filiam Baptistam nomine, tãta doctrina, vt doctissimos quosq; sua terreret eloquentia.

De quibusdam mulieribus supradictis facit mentionẽ

Politianus

Politianus in nutritia.

Non illi Praxilla suos prædoctaq; Nossis
Contulerint, myrthisq; modos non dulcis Agacles
Non Anyte, non quæ versus Erimna trecentos
Castallio seu melle rigat, non candida Myto,
Non Telesilla ferox, non quæ canit Egida sene,
Pallados effusum crimen vittata Corinna.

Pro lxxix. his adiungimus Mariam, Aaron & Moysi germanam quæ prophetissa fuit, vt dicit Bergomensis, libro iij.

Consilio & sapientia Clotildis (quæ filia regis Burgundiæ erat) Clodoueus rex Franciæ eius maritus pro christianus baptismi lauachrum promeruit, vt refert Guaguinus, libro j.c.viij. & Benedicti amplè in sua repetitione. in verbo, duas habens filias. numero lxxx. & lxxxj. quem non repeto.

Refert etiam idem Benedicti vbi suprà, numero xv. q Boëtius habuit vxorem prudentissimam nomine Elphe, quæ hymnum fecit Oliuæ binæ: de Petro & Paulo apostolis.

Refert etiam Ioannes Andreæ literatissimam habuisse vxorem, quæ sibi & Cyno legum doctori compatri multoties de difficilibus iuris respondebat.

Sic & Ioannis Calderini vxor secundùm Panormitanum c. cum inter vniuersas. in fine. de electionibus.

Item & Philippus apostolus quatuor habebat filias virgines prophetantes, vt habetur Actuum xxj. Et de alijs quibusdam per Benedicti in libro hic ante allegato.

His adiungendæ erunt nouem Musæ, videlicet Calliope, Clio, Thalia, Euterpe, Melpomene, Polymnia, Erato, Terpsichore, & Vrania: quas poëtæ fingūt esse Iouis, & memoriæ filias, quòd doctum oporteat esse fœcunda memoria. Et carminum inuentrices fuerunt, de quibus Textor in loco suprà allegato.

Non relinquendæ sunt decem Sibyllæ, videlicet Persica, Cumea, Cumana, Tyburtina, Lybica, Erythrea, Hellespontia, Delphica, Samia, Phrygea. Hæ fuerunt primis seculis puellæ vaticino spiritu afflatæ, & futura præsagientes, quas sibyllas dixerunt: decem autem scribit fuisse Varro. Cumana proprio nomine vocatur, Amalthea à Virgilio Deiphobe, libris huius nō secus ac diuinis oraculis in imperij administratione populus Romanus semper vsus est. Tyburtinam veteres Albuneam appellarunt. Politianus in Nutritia quasdā enumerat his verbis.

Quin & veteres prompsere sibyllæ
Carmen, Amalthea & fati Marpesia diues
Herophileq; Idea genus prædoctaq; Sabbe.
Demoq;, Phygoq; & veri gnara Phaënnis.
Et Camenta parens & Manto, & Pythia longos
Phemonoe commenta pedes, & filia Glauci.

Hæc Textor vbi supra ponens nomina plurium fœminarum illustrium nos remittens de reliquis ad Plutarchum, & ad Strozam qui his versibus quasdā enumerat.

Magnanimam Tomyrim fortem propone Camillam,
Et subeat menti Penthesilęa tuæ.
Adde & Amazonias reliqua de stirpe sorores,
Respice Carmentam, respice Penelopem.
Vltra nephas animo, propriaq; Lucretia dextra
Inuicto occurret clara pudore tibi.
At rapidum nando transmittere Choelia Tybrim
Ausa, suis animis præmia digna tulit.
Quid te commemorem vestalis Claudia virgo,
Qua stetit attoniti vindice fratris honos?
Quisve tuum dignis nomen Cornelia tollat
Laudibus? aut animum Portia casta tuum?
Quis te prætereat generosi pectoris Ester?
Non bene damnatos protinus vltra Syros.
Quisve Palestina genitam te stirpe virago
Spem taceat, patriæ subsidiumq; tuæ?
Si fortasse petes exempla recentia, nonne
Cognita perpetua laude Mathildis erit?
Sponte opibus spretis regnum Violanta reliquit,
Seq; sacri sociam maluit esse chori.

Et Benedicti in iam dicta sua repetitione, in loco supra allegato, dicit q plures aliæ fœminæ Romanæ, in quibus literaria dignitas seruata est, vsq; ad Hieronymi tempora, quibus omnia fermè scripta & ęditiones dicauit suas, vt visus sit Paulam, Blessellam, Aletam, Asellam, Celantiam, multasq; alias non minus q illius temporis viros dignas, meritasq; duxisse: quibus suos dicaret libros, suumq; desudaret ingenium. Plures ex his etiam enumerat Iacobus, magnus in suo sophologio sapientiæ, libro primo. capi. iij. vbi ponit fœminas quæ inuenerunt quasdam artes, vt ibi per eum. Et Cælius libro viij. antiquarum electionum c. j. Vnde multum inuehit Franciscus patricius, libro iiij. titulo vj. de institutione reipublicæ. q nunc tanta desidia torpeant mulieres nostrę, vt pro miraculo quodammodo videretur si quas primoribus labris literas attigerint, licet tāta copia doctissimarum fœminarum apud antiquos fuerit: vt etiā inuehit Benedicti in loco supra allegato, volentes inferre dolendum, q hodie fœminæ non vacant literis: quod tamen non videretur mihi esse vtile, & ipsis, & maritis, & reipublicæ, propter multas rationes quas dicere possem. Sed inde tacebo cum tantum intentionis meæ sit tangere in omnibus ea solum quæ tangunt laudem, honorem, & gloriam, non quę faciant ad deducus, vituperium aut opprobrium alicuius, sed alio fortè loco de his dicemus. Et potest videri per Ioannem Neuizan in sua silua nuptiali, in octaua ampliatione suæ quæstionis, vbi ponit: an sit licitum ducere vxorē doctā. Nescio si his debeā adiūgere Semyamirā matrē Heliogoballi, quę semper in senatu interfuit cū alijs senatoribus, & fuit in senatu prælata, ita q nihil ferè nisi ea disponēte, senatus peragere poterat, sententiamq; suā more cæterorū de agendis dicebat: qd' mulieri nunq; contigisse legitur. Conuentum mulierū ordinauit, quibus potestatem præbuit & præstitit, vt senatorio more de moribus circa statum tractarent. Et huic senatui principissa fuit, vt dicit Philippus Bergomensis in suo supplemento, libro viij. quę anno Christi ccxxiiij. regnabat. Refert etiam Textor in suis epithetis: in verbo, Galli. Quia apud gallias fuerunt sapientissimæ mulieres Gallicanæ, quæ secundùm morē antiquum quum de pace bellove consultaretur adhibebantur. Si qua tunc inter socios incidisset controuersia, mulieres sedebant arbitræ. Propterea in fœdere (quod sanxerunt cum Hannibale) voluerunt, vt si quis Gallorum ab aliquo Carthaginensium iniuria affectum quereretur, eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus. Sin Carthaginensium quisq; ab vllo Gallorum iniqui quippiā passus esset, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere: & alibi de his dictum est.

Decima consideratio. Non solum mulieres laudantur ex sapientia, verùm etiam ex consilio: quoniam etiam in his quæ ad curam virorum pectant, sumendum est, & ab vxoribus consilium: vt exẽplis & doctrinis Augusti & Iustiniani imperatorum probatur. Nam Augustus (vt ait Seneca libro de clementia) Liuiæ vxoris cõsilio vsus est, etiam in magnis rebus, atq; eius opera innatam quandam seueritatem exutus, clementiam induit. Iustinianus vero in arduis etiã negotijs, & ad summam rerum pertinentibus vxorem cõsilij participem fecit: vt ipse fatetur in authentica, vt iudices sine quoquo suffragio. §. hæc autem omnia. collatione ij. & ibi Accursius annotat in verbo, reuerẽdissimam. sumendum esse ab vxore consilium. & illum textum etiã ad hoc ponderat Ioannes Andreæ in capi. qui prior. de regulis iuris, libro vj. in mercurialibus. do. meus Iason in l. j. colum. ij. ad finem. ff. de legibus. Albericus in l. aduersus. C. de crimine expilat. hæredita. & Hostiensis in summa, titulo de matrimonio. §. j. colum. ij. versicu. sed & in eo habet. facit etiam textus in l. bene à Zenone. §. penult. in fine. C. de quadrien. præscriptione. vbi Iustinianus dicit, qui enim suis consilijs suisq; laboribus pro toto orbe terrarũ die, noctuq; laborãt, quare non habeant dignã sua prerogatiua fortunã. quem textum ad hoc allegat Barbatia in clementi. j. in sexta charta. in paruis. de electio.

Exemplo nobis est ille bonus pater multarum gentiũ Abraham, cum durè excepisset consilium Saræ vxoris monentis vt Agar ancillam & filium eius ejceret, statim audiuit à domino. Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius. Gene. xxj. c.

Sesostrates Aegyptiorum rex, qui cæteros omnes gloria & rerum magnitudine excessit, vxoris consilio vsus, se vxoreq; suam & liberos partim graui inopinatoq; periculo liberauit. Nam cum illũ frater, à quo nihil tale reformidabat, inuitatum excepisset, domũq; sicca exterius materia circunstipasset, re intellecta extemplò cum vxore deliberauit. Nã & vxorem secum duxerat, eaq; suadente, vt duos ex sex liberis super ardẽtem pyram extẽdens pontẽ faceret, super quos ipsi transeuntes euaderent, ita fecit: & duobus tantum filijs ita incensis, cæteri cum patre, matreq; fuere seruati. Testis Herodotus in Euterpe.

Plutarchus in libro de virtutibus mulierum narrat historiam de Pythei vxore, quę Xerxis temporibus claruit: de qua etiam meminit Plinius, libro xxxiij. c. x. quæ viro omnium per id tempus ditissimo auro semper inhianti & auri fodinas iugiter exercenti, cum ex peregrinatione domum esset reuersus, & cœnam parari postulasset, auream mensam apponi iussit, in qua omnia erant ex auro fabrefacta obsonia, ac primo quidem aspectu gauisus est Pytheus, miro artificio singula elaborata conspiciens. Inde aspectu, iam abundè satiatus, præcepit cibum afferri. Verùm mulier cuncta quæ postulasset, ex auro concinnata afferri iussit, Cũq; ille iracundia percitus, fames namq; & bilis nasum conciunt, esurire se vociferatur, neq; se aurum id temporis exposcere. Sapiẽter, inquit vxor, Tu nullius rei præter hanc vnam habẽdæ facultatem prębes, Omnis enim virorum cura, omnisq; ars tuo iussu in auro fodiẽdo occupata est, vt nemo iam agros colat, nemo fruges serat, nemo arbores plantet. Qua vxoria castigatione permotus Pytheus, negotium haud quãquam penitus omittens, quintam duntaxat ciuium partem in opere continuit, reliquos tum agriculturæ, tum cæteris artibus operam dare præcepit.

Aurelius victor, quo loco Constantij imperatoris vitam describit, fœminarum (inquit) præcepta sæpe maritos iuuare. Namq; (vt de cæteris taceam) Pompeia Plotina (incredibile dictu) quantum auxerit gloriam Traiani, cuius procuratores cum prouincias calumnijs agitarent, adeo vt vnus ex his diceretur locupletissimum quęq; ita conuenire. Quare habes tertius? pone quod habes. Illa maritum castigauit, atq; increpans, q̃ laudis suę esset incuriosus talem reddidit, vt postea exactiones improbas detestans, fiscum lienem vocaret, q̃ eo crescẽte, artus reliqui tabescunt.

Ataulphis Gothorum Rex in animo habuit Romam à se receptam funditus euertere, diuersoq; vrbem loco statuere, Gothiãq; pro Roma nominare, ac Cæsarum Augustorũq; memoria prorsus abolita, Ataulphi appellationẽ in posteros transmittere. Verũ Placidæ coniugis seu Placidiæ Honorij sororis suasu adeo est mutatus, vt breui nõ hostis, sed amicus, non vrbis euersor, sed instaurator sit vocatus: de quo meminerunt Paulus Orosius c. cxxiij. & Paulus diaconus de gestis Romanorum, lib. xiij.

Dominica vxor Valentis imperat. Gothos ad euertendam Constantinopolim irruentes, pacauit.

Pompeia Plautina Iulianum impe. maritum suum auertit ab extorquenda populo pecunia, & colligendo fisco. testis est Sex. Aurelius. & sic reperiuntur fœminæ, quę maximi quandoq; boni authores extiterunt.

Etiam narrat Seneca libro j. de clemẽtia. c. v. q̃ quum quidam rex non posset potentia quendam suum destruere inimicum, reginam consuluit coniugem suam: quæ tale regi dedit consilium. Fac domine quod medici facere solent, quia vbi vsitata remedia minimè prosunt, tentant cõtraria: si seueritate nihil profecisti, tũc tenta quomodo cedat tibi clemẽtia: ignosce illi. Quod ille gauisus annuit, factoq; adimpleuit, & contulit ei consulatum: ex quo habuit eum amicissimum fidelissimũq; hæredem. de quo j. dicitur.

Refert etiam Cassiodorus, post Theodoritum, in tripartita historia, libro ix. c. xxxj. ad Theodosij imperatoris sanctitatem multum contulisse vxorem, quæ virum sępius diuinas leges admonebat, eiq; frequẽter dicebat: Oportet te semper marite cogitare, quid dudum fuisti, quid modo sis: hæc si semper cogitaueris, ingratus benefactori non eris, sed imperium quod suscepisti, legaliter gubernabis, & harum rerum placabis autorem.

Saxò grammaticus in historia Danica, libro ix. tradit Regnerum Danorum regem sexagesimũsecundum Vnitherici filij mortem adeo molestè tulisse, vt obstinato ad moriendum luctu, corpus lectulo per summam animi ægritudinem affixerit. Quem vxor virilem supergressa fiduciam imbecillitatis increpitum virili adhortatione firmauit, reuocatumq; à mœrore, animum arma impentius tractare perdocuit: affirmans fortissimum patrem cruentos filij cineres iustius armis, quàm lachrymis expiaturũ. Ad cuius monitum Regnerus discusso mœsticiæ habitu, depositisq; doloris insignibus iacentem reuocauit audaciam, breuiq; hostem, qui filium interemerat comprehendit: adeo (vt inquit Saxò) interdum ab inualidis fortia roborantur ingenia.

Profuit & consilium Clotildis filiæ Regis Burgundiæ,

diæ, consilio cuius Clodouęus Rex Franciæ eius maritus Christianus effectus fuit, vt refert Guaguinus libro.j.c. viij.de gestis Francorum, & post eum G.Benedicti ampie in sua repetitio.c.Raynutius.in verbo, duas habens filias.nume.lxxx. & lxxxj. & dixi in pręcedēti cōsideratione, vbi etiam de vxoribus Ioan.And.& Calderin.

Iuguldis soror Childeberti, Hermogillum Lemigildi Gothorum regis filium, & maritum suũ ad Christianam conuertit pietatem.

Profuit & consilium Theodelindæ Longobardorum Reginæ viris suis, cum sua ipsius opera & pia suasione Eutharim priorem maritum multò mitiorem fecisse scribitur, ad veram pietatem amplexandam longè proniorē: Sed & Agilalphũ maritum posteriorē præferocē virum dexterę monēdo, veritatisq; lucē oculis admouēdo, eò traxit, vt omnibus suæ gentis author fuerit à malorum dęmonum cultu, detestandaq; hæresi sese vindicandi.

Quo etiam tēpore Brunechildis pari studio Childebertum Francorũ regem ipsius virum, eò quoq; impulit, vt Tassilonem Bauariæ Regem ea lege constitueret, vt à Sclauorum gente bello insectanda non prius desisteret, quàm ad Christi fidem amplectandam subegisset.

Lacedæmonij etiam non minus publica q̃ priuata cōsilia cum mulieribus communicabant, vt scribit Plutarchus: tum in comparatiōe Numæ ac Licurgi, tum in vita Agidis.& Aristo.Politico ij.c.vij.multa in Lacedæmoniorum principatu à mulieribus administrabantur.

Apud priscos quoq; Athenienses non minus famigerabilē Græcorum gentem mulieres publicis consultationibus interesse, suffragiaq; ferre solitas, testis est Varro.

Germani item inesse sanctum aliquid & prouidũ fœminis putant, nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligunt, vt Cornelius Tacitus scribit in libro de moribus Germaniæ.

Apud Gallos gentem nostram, olim consuetudo fuit, vt quoties de bello eis esset, aut pace cōsultandum, mulieres quoq; eiusmodi cōsultationibus admitterētur. Præter ea si qua aduersus socios incideret cōtrouersia, eã ex mulierum sententia componere cōsueuerāt, vt refert Plutarchus libro de virtutibus mulierum. dixi ante in præcedenti cōsideratione, vbi de sapientia & prudentia mulierum. Et de cōditionibus pactis inter Hannibalem & Gallos, q̃ mulieres iudicabant de commissis per Gallos, dixi in finali parte in xvij.consideratio.incip. aliam orbis diuisionem.versiculo, vnde & apud &c.cũ versiculo sequēti.

Socrates in libro de republica quinto, dicit non omnino esse arcendum mulierũ genus ab administranda republica, si qua modo reperiatur idonea: quin præcepit non magistratus tantum sed omnia & publica & priuata, tum pacis, tum belli studia mulieribus cum viris communia fieri. Sed in ea re illum reprehendit Lactantius libro diuinarũ institutionũ iij.c.xxij. Et hæc nō sine ratiōe dicũtur, quoniã, vt in pręcedēti cōsideratiōe dixi, aliquid iudicij & discretionis habēt, prout facit tex.in l.cum prætor. §.penult.ff.de iudicijs.concordat text.in c.infamis.iij.q.vij.& probat illud Prouer.xiij. Sapiēs mulier ædificat domũ suam.& Prouer.xix. Domus & diuitię dantur à parētibus, à domino autē vxor prudens: vt refert Io. Fabri in rubri.institu.de nuptijs.& Lucas de Penna in l.ij.col.pe. C.quãdo & quibus quarta pars debetur.lib.decimo.& dici in commentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgũdię.titulo, Des droictz & appartenãces a gens mariez. in rubri.& etiã Regum xx.c.fit mentio de quadam muliere sapienti.facit etiam tex.loquens de mulieribus, in c.viduas.le premier.ibi, maioris sapientiæ & consilij existunt.xxvij.q.j.& in c.si aliquid.xxij. q.iiij.vbi prudentis quoq; fœminæ fit mentio.

Ex quibus cōcludit Tiraquellus in suis legibus cōnubialibus, in l.xj.quæ est, q̃ in his etiã quę ad virorũ curam pertinēt, ab vxoribus ipsi consiliũ sumant: q̃ cum fœminæ sint non omnino expertes sapientie, consilij, & prudētiæ, possunt salubre quãdoq; dare cōsilium.facit tex.in l.si quis decedēs.§.Papinianus.ff.de administra.tutorũ. ideo admodũ scitè dicit Corneus cōsilio xxxvj. incip.quo ad primũ consultationis articulum.col.vij.ver.& constat q̃ illud statutum.libro iij.q̃ non semper spernitur mulieris consilium, prout nec spreuit Io.Andr.consilium suę vxoris Milanciæ, cum illud referat in c.cum secundùm apostolum.de præbendis.vbi dicit se ab ea didicisse, q̃ si nomina (vt pleraq; alia) in foro venderentur pulchra quidem parentibus esse magno pretio emenda, vt filijs imponerent. Eandemq; vt doctam se aliquando consuluisse asserit in c.prior.col.penulti.de regu.iuris in vj.in Mercurialibus. Nec etiam spreuit Io.Calderinus consilium suæ vxoris: cum, vt inquit in c.fi.de renuncia.& post eũ Panor.in c.cum inter vniuersas in fi.de electio.ipsum Calderinum consuluisse vxorem, an conuiuator teneatur hora prandij mittere ad conuiuas, vt veniant: quæ satis æquè respondit ad fœminas & forenses esse mittendum, qui se facilè non ingerunt: non etiam ad alios nisi essent graues personæ, de quo etiam per Collecta.in c.à crapula.de vita & honesta.clericorum.& Bal. in procemio Gregoriano.col.v.ver.quæro quidam scholaris.

Aduerte ad dictũ Philippi Decij in l.fœminæ. col.ij. ver.tertio postulare.ff.de regu.iuris.q̃ licet mulier prohibeatur postulare, potest tamen in camera consulere.

Ex quibus dictis videmus certos casus in quibus cōsilia mulierũ fuerunt salubria: ideo in talibus aut similibus videtur esse illis credendũ. Et inter alia aduerte ad consiliũ Sarræ, quoniã exemplo illius, si vxor tua cōsuluerit te aggredi ad ancillã, crede illi, si sit pulchra, aliàs non: sed his temporibus mulieres hoc de raro contingenti consulunt.

Adde alios tres casus vltra prædictos, in quibus credēdum est vxori, & non vltrà.

Primus, si cum volueris egredi extra locum tuę habitationis, & vxor tua tibi dixerit, & consuluerit bibendũ esse anteq; exeas, crede illi.

Secundus, si cum vxori tuæ quãdoq; dixeris, illi te velle dare vestem pretiosam causa ornatus similem eius vicinæ, & dixerit alio tempore reseruandum, crede illi.

Tertius, si cũ noctu aut diu in palestra venera illã amplexatus semel fueris, & iterum concũbere velis, si dixerit tibi vxor tua sat esse, crede & illi, quoniam in his tribus optimũ erit eius cōsilium: quoniam verò videtur de raro contingenti euenire, ideo videtur charius & vtilius: cum quæ rara sunt chariora videntur.

Et pro certo nisi esset intētionis nostrę in hoc opere recēsere tantũ quę laudē concernũt, libēter adducerē in nullo alio casu cōsilijs mulierũ esse credēdum, cũ sit fragile & debile, vt satis declarat Tiraquellus in dictis legibus cōnubialibus, in prima lege, ad quē te remitto, tanq; ad solitũ de ipsis mulieribus malè dicere ferè in toto illo opere.

VNdecima consideratio. Etiam fœmina laudem meretur & honorari debet ex virginitate. Cum virgi-

ginitas ipsa dei templum sit, & qui eam habet, fortitudinem habere dicitur, secundùm Augusti. de ciuitate dei libro ij. c. xxvj. tantaq́ est vis probitatis & castitatis, vt penè omnis eius laude moueatur humana natura. Et virginitas virtus est animi, comitēq́ secum habet fortitudinē. xxxij. q. v. c. ita ne aliqui. Et de laude, excellentia & priuilegijs virginū diffusè in proxima sequenti parte, in xxxix. consideratione scribitur. Et inter cæteras virtutes mulierum pudicitia præfertur, vt habetur in Margarita poëtica, ij. parte, tractatu ij. oratione xvij. in princ. Et de huiusmodi virtute satis amplè habetur in Rosario B. de Bustis, in ij. parte. sermone xxviij. vbi de virginitate ponit in litera, B C D E F G &c. Et in litera Y. ante a ponitur de pudicitia, in quibus locis enumerantur aliquę quæ fuerūt laudatæ ex pudicitia, vt Susanna & Sophronia. Sed quia istud esset nimis fastidiosum omnes pudicas & virgines enumerare non insisto: cum non sit ita nouum sicut de doctis & magnanimitatem habentibus. Etiam Textor in sua officina ponit quasdā virgines vestales. De laude etiā virginum vide Iacobum Nigrum in suo sophologio sapientiæ, libro x. cap. xvj. vbi multa ponit de virginibus. Vide etiam de laude & eius priuilegio pulchra quæ dicit Panor. & alij in c. causam matrimonij, extra de probatio. & Ludo. Romanus in cōsilio suo ccccc. incipiēte: vos estis lux mundi. vbi est oratio per eum facta in concilio Basilien. Quæquidem virginitas (si semel amissa fuerit) amplius reparari non potest, secundùm Augusti. vt dicit gl. in l. j. C. de rapto. virg. Cui concordat Ouidius, libro epistolarum. Nulla, inquit, reparabilis arte læsa pudicitia est, & castitas præfertur vitæ. text. in l. ij. §. initium. ff. de origine iuris. Etenim hæc castitas virginalis nobilior cæteris: in signum cuius virgines Laureolam portant. c. si Paulus. xxxij. q. v. imo pro virginitate sua conseruanda Daphnes Penei filia tota in Laurum conuersa fingitur. libro j. metamorphoseos: vt ex ea Laurea corona triumphantes imperatores Ioui pro victoria in capitolio sacrificaturi in posterum ornarentur.

Cui deus, at quoniam coniunx mea non potes esse,
Arbor eris certè dixit: mea semper habebunt
Te coma, te cytharę, te nostrę Laure pharetrę.
Tu ducibus lætis aderis cum læta triumphum
Vox canet, & longas visent capitolia pompas.
Tu quoq́ perpetuos semper gere frondis honores.

Hoc dicit Guillelmus Benedicti in sua repetitione. c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderunt. numero xlvj. de testamētis. Et de laude virginitatis videas Osium episcopum Cordubensem qui fecit librum vnum, & Iulianus episcopus ecclesiæ Tholetanæ fecit librum vnum, & Saluianus libros tres. De excellentia etiam huiusmodi virginitatis ponit amplè Iudocus Clicthoueus in suo Antiluthero, c. xxxix. Et dicit Guillelmus Benedicti in loco hic ante allegato, triplicē esse castitatē, virginalē scilicet quę propriè virginitas appellatur, de qua hic & in locis suprà allegatis, vbi multę enumerant̄ virgines, quę plura egerūt ꝑ earū virginitate cōseruanda, vt etiā de filiabus Scedasi (quę Hippo & Miletia dicebātur) in Leuctris oppido Boetiæ quo ore laudandæ sunt, quas traditū est (vt ait Hieronymus contra Iouinianū) absente patre duos iuuenes Spartanos prætereuntes iure hospitij suscepisse, q multū vino indulgētes, vim ꝑ noctē intulere virginibus: quę amissa pudicitia nolētes superuiuere, mutuis concidere vulneribus. Et, vt refert Cęlius libro antiquarū lectionum vij. cap. xxviij. maxima virginitas, & castitas obseruatur apud Chios. Nam nullum adulterium neq́ illegitimus concubitus (quod est maximum temperantiæ muliebris argumentum) ex Chio (vt ait) memoratur prodijsse.

Legitur quod Britona nympha Cretensis, cum esset formosa, perpetuoq́ virginitatis voto venationi vacaret, ad vim & stuprum Minois regis declinādum, se in aquas dedit præcipitem.

Item Theoxena mulier à Philippi Macedonum regis militibus in mari septa, cum nullum salutis effugiū videret, in mare se deiecit, idq́, ne in regis potestatē veniret. & vide Plutar. in ij. tri. castitatis. & August. libr. j. de ciuitate dei. c. xxvj. vbi fit mentio de his quæ se necauerunt, & in fluuiū proiecerunt, vt insectatores suę pudicitiæ deuitarent: sed ibi cōmentator dicit se nullibi legisse de virginibus Christianis quæ sic se occiderint, quia deus præbuit auxilium virginibus, vt suę virginitatis seruarent decorē. Quis Luciam eripuit de tot malis? Quis Agnetem? Quis Apolloniā? Quis Catharinā? verè Christus Iesus ob gratiā virginitatis. Virginitatē omnibus præfert virtutibus, & ad eam sequendā omnes inuitat Petrus abbas Cluniacen. lib. vj. suarū epistolarum, epistola xl. quæ est exhortatoria & missa ad sanctimoniales Marciniacenses (quæ sunt in diocesi Heduensi supra Ligerim) vt in virginitatis fœlici proposito perseuerent, exemplo sanctarum virginum & martyrum.

Secunda verò castitas, dicitur continentiæ, seu vidualis, de qua infra prope, in xx. consideratione, & amplè in iij. parte sequente, in xl. consideratione.

Tertia est, quę pudicitia appellatur, quę est in legitimè coniugatis, de qua faciā considerationē sequētē. Et de istis tribus scilicet, virginibus, cōtinentibus, & cōiugatis facit tres ordines in ecclesia dei glo. finalis, in decretali, firmiter credimus. in fine. de summa trini. & c. Christus tamen, vt ibi ait, plus amat virgines q̄ alios, quia spōte tribuūt, qđ sibi nō fuerat imperatū. Continentes etiā plus deo placēt, q̄ cōiugati: quia nō expedit homini ad regna cœlestia tendēti accipere vxorem. text. est in capi. qui sitit. xxxiij. q. v. & ea sunt in nostris officijs gratiora, quæ cum liceret nobis etiam non impendere, tamē causa dilectionis impendimus: vt est text. in c. iam nunc. xxviij. q. j. dicit tamen text. illius decretalis. in fine. Non solum virgines, & continentes, verùm etiam cōiugati per rectam fidem & operationem bonam placentes deo ad æternā merentur beatitudinem peruenire.

Duodecima consideratio. Sicut ornat virum fidelitas, ita mulierem castitas: quæ etiam est in matrimonio, vt dixi, & probat textus in ca. Nicena. ibi, honorabiles confessus nuptias, & castitatem, dicens esse cum propria coniuge concubitum. xxxj. dist. facit. l. mulier. §. cum proponeretur. ibi, quod & mulieris pudicitię, & patris voto congruebat. ff. ad Trebellianum.

Et in conseruatione huiusmodi castitatis plurimū laudantur mulieres, vt legitur de illa nobili Lucretia totius pudicitiæ & castitatis gemma à Tarquinio superbo, licet vi oppressa, proximis & Collatino eius marito, cum dignitatem toro violato fœdare noluit, simul conuocatis gladio se transfixit.

De Penelope Vlyxis regis cōiuge pulcherrima legitur, q ob suam tutandam pudicitiam, & marito seruandā fidelitatem, multas à suis procis pertulit iniurias, tamen nulla

vnquam molestia à proposito fidei mariti diuelli potuit. Lanificio & absentiam mariti solabatur, & procos frustrabatur, quibus se concessuram absoluta tela pollicebatur. Sed vt eos longius frustraretur noctu retexebat, quod interdiu texuisset. Quo factum est, vt Penelope hæc venusta iuuenis, solatio viri in Troiano decennali bello persistentis destituta, illibati decoris, atque intemeratæ pudicitiæ matronis omnibus semper exemplum sanctissimum fuit, in qua plus laudatur mentis fidelitas, quàm pudicitiæ effectus. vnde Tibullus.

Casta precor coniunx maneas, sanctique pudoris:
Nec sis casta metu quæso, sed mente fideli.

Nam animus & propositum distinguunt maleficia. l. qui iniuriæ. ff. de furtis. hinc teste Celio libro antiquarum lectionum septimo. c. xxvij. scribit Hieronymus: doctissimi viri esse sententiam pudicitiam in primis esse retinendam, quoniam ea amissa omnis ruit virtus, & in ea decoris muliebris enitescit principatus. Hæc pauperem commendabilem facit, diuitem extollit, deformē redimit, exornat pulchram, viros quidem consulatus illustrat, effert in æternum nomen eloquentiæ claritas militaris gloria, & ex deuictis gētibus arreptus triumphus parem quodammodo deo facit. Multa porrò sunt quæ ingeniorū fertilitati nobilitatem adoptent præsignem. Perpropria mulieris virtus pudicitia censetur. Hęc Lucretiam Bruto æquauit, nescio an etiam prætulerit, quoniam Brutus non posse seruitutē pati à fœmina commotus edidicit. Hæc æquauit Corneliā Graccho. Hæc parem alteri Bruto Portiam fecit: & ibi laudat puellas Patauinas in verecundia, dicens. Durant etiā in virginibus priscæ castitatis vestigia, quando non nisi operta facie prodeunt visendæ in publicum, velut dicentes subinde illud Hieronymi in epistola ad Demetridem virginem. Cuius dictum qui coniugari cupiunt, bene considerent. Illa inquit, sit tibi pulchra, illa amabilis, illa habenda pro socia quæ se nescit pulchram, quæ negligit formæ bonum, quæ procedens in publicum non pectus & colla denudat, nec reuocato pallio ceruices aperit: sed vix vno oculo (qui viæ necessarius est) patente graditur. In hoc dignum scitu illud occurrit: quod in Græcorum historia obseruatum est. Siquidem apud Spartanos diu obtinuisse legimus, vt aperta facie virgo, at conuelata nuptę in propatulo viserentur. Cuius eam Charilaus reddebat rationem, quoniam virginibus viros sibi prospicere necessarium sit. Mulieribus autem quos compararint custodire. Obseruatū & illud Calcedonias mulieres eum seruasse morem, vt si in alienos viros, & magistratus potissimū inciderent, dimidium retegerent faciei: quæ à viduis coorta consuetudo prorepsit, & in eas quæ iunctæ viris forent. Hunc morem etiam apud nos in Burgundia obseruari vidēmus. Mulier autem in signum verecundiæ subiectionis & reuerentiæ debet velare caput suum: vt habetur primæ ad corinth. xj. & recitatur xv. q. iij. in principio. & ca. hæc imago. & c. pe. xxxiij. q. v. vnde Linus ex mandato Petri constituit, ne qua mulier nisi velato capite templum ingrederetur.

Imperator etiā pudicitiam semper esse colendam censuit. Tex. est in l. si qua illustris. ibi, ipsi pudicitiæ, quā semper colendam censemus. Maximè in ingenuis & nobilibus, seu illustribus, quibus castitatis obseruatio precipuū debitum est, vt ibi dicit tex. C. ad Orficianum. etiam Imperator castitatis est amator. text. in authenti. quibus modis natura. efficiuntur legiti. §. nouimus. collat. vj. de quo per G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, eidam Petro tradiderunt. numero lxix. cum tribus sequētibus. extra de testamentis, vbi dicit, quod libido in potente & honorato est deterior, & quod ob vitium luxuriæ plures reges fuerunt interfecti & expulsi à regno: & ibi vide pulchra exempla de castitate & pudicitia antiquorum principum.

Decimatertia consideratio, quod mulieres laudantur ex clementia & liberalitate, vt habetur per Bernard. de Bustis eodem sermo. xxviij. in princ. in ij. parte. in litera z. & de liberalitate reginę Sabbę exēplificat, quæ venit à finibus terræ ad audiendam sapientiam Salomonis, & donauit ei cxx. talenta auri. & Aromata multa, gemmasque preciosas, vt habetur iij. regum x. c. Et quędam fœmina nomine Busa ditissima Marium à senatu Romanorum hostem iudicatum in suam domum reduxit, vt refert Margarita poëtica in oratione xvij. supra alleg. Et vnum actum clementiæ narrat Seneca libro j. de clementia. c. v. quod cum quidam rex non posset potentia quendam suum destruere inimicum, Reginam consuluit cōiugem suam, quæ tale regi dedit consilium. Fac domine quòd medici facere solent. Quia vbi vsitata remedia minimè prosunt, tentant contraria. Si seueritate nihil profecisti, nunc tenta quomodo cedat tibi clemētia. ignosce illi. quod & factū est, vt de hoc attestatur Benedicti in d. repeti. c. Raynutius. in verbo, duas habens filias. nume. xix. extra de testamentis.

Decimaquarta consideratio. quod mulier timens deum ipsa laudabitur, vt habetur prouerbio. vlti. & Bernardinus de Bustis in ij. parte sui Rosarij, sermone xxviij. in ij. parte illius. in litera E.

Adde etiam, quod mulier timens maritū consequitur honorem, quoniam scriptum est ad Ephe. v. vnusquisque vxorem sicut seipsum diligat: vxor autem timeat virum suum. de quo à nobis dictum est in rubri. Des droictz & appartenances a gens mariez. in commētarijs consuetudinū ducatus Burgundiæ. Laudem etenim consequuntur, si viris se subiecerint, dicit Plutarchus in pręceptis cōnubialibus. dicam alibi, & hic ante in cōsideratione ante proximam.

Decimaquinta consideratio. Laus mulierum cōsistit etiam in deuotione & pietate, vt amplè declarat idē Bernardinus de Bustis in dicto sermone xxviij. in ij. parte sui Rosarij. Et ibi ponit de multis quæ pietate & clementia motæ multa seruitia impenderunt sanctis. & etiam habetur per Albertum de Eyb in sua margarita poetica. in dicta ij. parte. tractatu ij. oratione xvij. vbi ponit de Antigona Oedippi filia, de Claudia vestali virgine, & de Aemilia virgine vestali, & virginibus Spartanis. Vide Franciscum patritium, libro iiij. titulo v. de institutione reipublicæ: vbi amplè commendat laudem mulierum in virginitate, de qua suprà.

Decimasexta consideratio. Gloria etiam mulierum consistit in gratiositate, quoniam, vt habetur Prouer. xj. mulier gratiosa inueniet gloriam, vt fecit Ester, quę propter eius gratiositatem fuit coniuncta matrimonio regi Assuero, repudiata Vasthi eius prima vxore. Ester j. & ij. & dicā infra. Et hæc gratiositas cōsistit in modestia, quę multum commendatur in mulieribus, vt inquit Epictetus philosophus in enchyridione. c. lv. vbi de officio viri erga vxorem dicit. Monendæ igitur sunt apud nos mulieres in honore esse nihil ob aliud, nisi vt modestę sint, & virum reuereantur. Etiam consistit hæc gratiositas in modo, qui multum in vxoribus & fœminis attēditur. & est pulcherrima virtus: vnde Horatius.

Omnibus adde modum, modus est pulcherrima virtus.

Et stat vulgare prouerbium, En drap couleur, En vin saueur, En aduocat eloquence, Et en femme contenance. E diuersò si vxor non inuenerit gratiam in oculis viri, scribet libellum repudij, vt habetur Deuterono. xxiiij. c.

Decimaseptima consideratio, Quòd etiam mulieres ex misericordia laudantur potiusq; viri, quoniam, vt ait Aristoteles viij. lib. de animalibus, Mulier viro misericordior est. ita dicit Bernardinus de Bustis in ij. parte sui Rosarij. sermone xxviij. ij. parte. litera E. Et vbi non est mulier, ingemiscit egens. Ecclesiastici xxxvj. in fine.

Decimaoctaua cōsideratio. Mulieres etiam propter earum diligentiam laudantur, quoniam vt habetur Prouerbio. xij. Mulier diligens corona est viro suo.

Decimanona consideratio. Mulieres etiam sunt laudandæ, quoniam sunt sagaciores viris. gloss. fi. in l. si à sponso. C. de donatio. ante nup. in l. ij. C. de his qui veniam æta. impetr. Ioan. de Montaigne. in tractatu suo de bigamia. prima questione. col. xx. & sequenti. Et prudentia mulieris, multū solet mederi vitijs maritorū. vt Vbertinus super epistola Ciceronis xxv. incipiente, nō potuit. & habetur Prouerbio. xiiij. Mulier sapiens ædificabit domum suam. Et propter mulierem bonam saluatus est vir malus. Et sagacitas seu sapientia earū ita antiquitus apud Gallos reputabatur, q͂ cum discordia esset, adhibebātur mulieres pro pace componēda. Et mos antiquus erat, q͂ si qua tunc inter socios incidisset controuersia, mulieres sedebant arbitræ. Propter quod sanxerunt Galli cū Hannibale: vt si quis Gallorum se à Carthaginensium aliqua iniuria affectum quereretur, eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus, sin Carthaginensium quisq; ab vllo Gallorum iniusti quippiam passus esset, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere: vt refert Textor in suis epithetis, in verbo Galli. & in hoc constat q͂ etiam mulieres sunt sapientes: imo ab eis est exquirendum consilium, vt constat de Iustiniano qui quæsijt consilium à Theodora eius vxore, vt habetur in authen. vt iudices sine quoquo suffragio. in §. cogitatio. versicu. sed neq; sufficiemus. vbi glo. in verbo, coniugē. allegat Cathonē. Barbatia in clemen. j. col. xiiij. de elect. do. meus Iason in l. j. in ij. col. ff. de legib. vbi etiā allegat Io. Andr. dicentē se ab vxore sua didicisse bona nomina magno pretio esse emenda.

Vigesima consideratio. Laudandæ etiam sunt mulieres in seruanda viduitate propter signū charitatis, vt scilicet ostendat vxor quantū amauerit virū. vnde, vt refert Virgilius in iiij. Aeneidos, dicebat Dido vidua.

Ille meos primus qui me sibi iunxit amores
Abstulit, ille habeat secum, seruetq; sepulchro.

Quos allegat Lucas de Penna in l. mulier est, xj. col. C. de incolis. vbi amplè commendat viduitatem. & Hieronymus contra Iouinianum scribit de Valeria nobili Romana, quæ Seruio viro suo mortuo nulli nubere volebat. Cūm rogaretur secundum virum accipere, respondit se non posse hoc facere, quia primus adhuc viuebat. Quā diu enim vixero, vir meus per amorē viuet in corde meo. Putabat enim virum sibi quem animo gestabat, à cuius memoria ne mors quidem eum eripere poterat. O sententiam singularem & excellentissimam matrona dignam, qua declaratur, non corporis illecebris, sed animi affectu matrimonium tueri. Quod quidem probauit Democionis Atheniensis filia, quæ quamuis virgo esset, cum audiuisset Leosthenis sponsi mortem, qui in bello Lemniaco occubuerat, seipsam interemit: asserens quamq; intacta esset corpore, tamen si alterum cogeretur accipere, secū cundum deciperet, cum priori animo nupsisset. hæc Franciscus Patritius, libro iiij. titulo v. de institu. reipublicę. vbi dicit q͂ licet maioris amoris vinculum sit & ingenui esse animi, non nisi vni viro coniungi: & in hac re turturis naturam imitari: quam naturæ indagatores diligentissimi asserunt, si parem amiserit, nunq; alterius commixtionem quærere. Et etiam quoniam vetustissimi Romani ea fœminam corona pudicitiæ honestabant, quæ vno cōtenta matrimonio tātum fuisset, perpetuaq; viduitate incorrupti animi synceritatem ostendisset. Impatiens enim libidinis videtur illa quæ rursus nubit, & præcipuè si liberos habet matrimonij pignora: & mortuū virum facie ac nomine exprimentes. Quā quidem sententiā Elice verbis elegantissimè exprimere videtur Maro Mantuanus cum se viduam ac desertam quereretur, his versibus.

Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles, si quis mihi paruulus aula
Luderet Aeneas, qui te tantum ore referret,
Non equidem omnino capta & deserta viderer.

Quid quòd ea quæ rursus nubit, impia in liberos esse cernitur. Quos orbatos patre & ab omnibus destitutos, quasi in lumine vitæ negligit, eo etiam tempore quo magis parentis ope indigere videntur. Quæ ratio quidem omnibus persuadere debet, vt videtur cum liberis pudicitiam seruent, nec rursus fortunā experiantur, à qua semel deceptæ vix meliorem sortem desperare possunt, cum honori ac liberis omnino malè consulant.

Auia Romanæ nobilitatis animum ostendit, cum eius propinqui ac necessarij ei suaderent, vt alteri nuberet, cùm integra adhuc ætate & facie optima esset: inquit enim se nequaquam esse facturam. Nam si virum inuenero vt antea habui, nolo perpetuo formidare, ne perdā. Sin malum? Quid enim habeo malum experiri, cum optimum priorem fuerim experta? Illusa enim prioris fato sapiēter fecisse videtur, si maritali fortunæ rursus se credere noluit.

Seb Portia minor Cathonis filia firma ac consona sententia declarauit quid pudicam fœminam dijudicat. Nam cum apud eam, vt moris est, laudaretur mulier quædam, quæ rursus nupta est, tacete inquit. Nam neq; felix, neq; benemorata, aut pudica esse potest fœmina, quæ secundò nubit. Laudat summopere Plutarchus Cornelię Gracchorum matris viduitatem. Ad hanc ferè sententiā Cornelia filiorum & familiæ cura suscepta post mortem viri talem se præbuit, vt non malè consuluisse Tyberius videretur, qui pro eius salute occubuit. Nam Ptolemæi regis nuptias respuit. Et cum ille regnum & communionem diadematis sibi offerret, vidua quàm regina esse maluit. Hæc Patritius vbi suprà. Et Hieronymus narrat in loco supra allegato, quòd Martia Cathonis filia cum nollet nubere, sed virum defunctum semper lugeret, interrogata quem diem vltimum haberet, luctus respondit, quem & vitæ. Et, vt ait Bernardinus de Bustis in sermone vigesimooctauo, in litera T. V. X. Y. Z. Viduitas in multis alijs commendatur. Et commendationem huius viduitatis, etiam amplè ponit Lucas de Penna in l. mulieres, supra allega. Et ista castitas continentialis quæ dicitur viduitas, si longo tempore continuetur, non procul distat à virginitate. §. optimum itaq; est. in authenti. de non eligendo secundò nubentes.

Sed vt

Sed, vt dicit Patricius in loco supra allegato. Tolerabilius agunt qui in primo ætatis flore ad secundas nuptias transierunt, si liberis carent. Student namque singula animalia sobolem propagare, & liberorum gratia se collocare potius quam libidinis, æquius omnino esse videtur.

Sed si qua impatiens libidinis esset, ne sine viro castè degere posset, optimi consilij esse puto, vt rursus nubat: malo siquidem laude viduitatis careat quã pudiciciæ. Illa enim sine ignominia ac turpitudine, hæc autem non sine probro ac dedecore mittitur. Et propterea de iure statutũ est, quod insequendo dictum apostoli j. ad Corinthi. vij. in fine. Mortuo viro mulier nubat in domino. c. cum secundũm. & c. super illa. extra de secundis nupt. dixi in rubrica. Des enfans de plusieurs lictz. in cõsuetudinibus nostris. & nõ est præsentis speculationis, igitur non insisto. Et etiam quia matrimonium est causa conseruandi genus humanum, ideo facio considerationem sequentem pro laude mulierum secundò nubentium. Sed quoniã hic loquitur de viduitate, quæ dicitur vidua, vide amplè Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderunt, numero xlviij. de testamẽtis. & ibi in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. vbi & viduitatis priuilegia ponit. numero 806. cum sequenti. Et vidua retinet priuilegia omnia defuncti mariti, quibus ipso viuente fruebatur: quia in eo gloria defuncti meritò relucet. & dicit Bal. in l. pignoris. C. de pignora. actio. quod vidua alicui⁹ relicta, mortui viri est imago. Et plura scripsi j. in sequente parte. in xl. consideratione, de statu viduali, & de eius laudibus, & quod præfertur ante statum coniugalem.

Vigesimaprima consideratio. Quòd ita mulieres sunt laudandæ propter conseruationem generis humani, quod breui tempore periturum esset, nisi hic muliebris sexus esset.

Mulieres enim sunt quæ familias, quæ respublicas, quæ totam denique conditionem restaurant. Et quod maius est, immortalem reddunt. Et ideo, vt dicit Albertus de Eyb. in sua margarita poëtica, in ij. parte. tractatu ij. in oratione xvij. hæc, Romanæ vrbis conditor intelligens quando fœminis careret, cum Sabinis bellum graue inire non dubitauit. Cognoscebat enim huiusmodi imperium, si mulieres non affuissent, paucissimis esse duraturum diebus. Dicam infra amplius in hoc tractatu, in xj. parte. in xij. consideratione: vbi ponam quod coniugati tanque existentes in dignitate præferuntur cæteris non coniugatis.

Vigesimasecunda consideratio. Mulier propter eius pulchritudinem & formositatem laudãda est. Quoniã, vt ait Albertus de Eyb. in sua margarita, in ij. parte. tractatu j. c. iiij. de auctoritatibus Lucij Appulij: virgo formosa, & si sit opidò pauper, tamen abundè dotata est: & propter pulchritudinem facilius maritatur: de quo etiam per Cælium libro xiij. antiquarum lectionum. c. vij. viij. & ix. vbi amplè laudat & extollit pulchritudinem, maximè in muliere. notatur in l. si volũtate. C. de dotis promissio. Dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ, in rubrica. Des droictz & apparteñ. a gens mariez. Vbi dixi quod mulieri formosæ nubendum est. Et tantum pulchritudo mulieris allicit homines, quod ab ea non possunt separari, vt habetur iij. Esdræ iiij. c. vbi habetur. Mulier pulchra & fortis & dominans regi, vt non possint homines à mulieribus separari. de quo per Antoñ. Florenti. in sua summa, prima parte. li. primo. c. ij. §. ij. vbi ponit quomodo anima signatur per pulchram mulierem. Sed cauendũ est, ne quis si tali nubat quandoque legat titulum ad Cornelianum: qm̃, vt ait Albertus in loco hic ante alleg. in x. c. illius secundæ partis & primi tractatus. Mulier speciosa & pulchra templum est super cloacam ædificatum: cum lis sit cum forma iuncta pudicitiæ.

Corporis egregij miseros trepidosque parentes
Semper habet, rara est adeo concordia forma:
Atque pudicitiæ sanctos habet horrida mores.
Tradiderit dominus.

Et formosis lenitas semper amica fuit. Et difficilè est custodire quam plurimi amãt, vt satis colligitur ex dictis Ioãnis Nenizani Astensis in sua silua nuptiali, in ampliatione vij. in versi. quæro iuxta prædicta si sint duo: vbi ponit quid operetur pulchritudo mulieris. Et ibi dicit quod debet habere trigintaquatuor, ad hoc vt sit pulchra quæ his versibus ibi positis continentur.

Triginta hæc habeat quæ vult formosa vocari
Fœmina, sic Helenam fama fuisse refert.
Alba tria & totidem nigra, & tria rubra puella,
Tres habeat longas res, totidemque breues.
Tres crassas, totidemque graciles, tria stricta, tot ampla.
Sint ibidem huic formæ sint quoque parua tria.
Alba cutis, niuei dentes, albique capilli,
Nigri oculi, cunnus, nigra supercilia.
Labra genæ atque vngues rubri, sit corpore longa,
Et longi crines, sit quoque longa manus.
Sintque breues dentes, auris, pes, pectora lata,
Et clunes, distent ipsa supercilia.
Cunnus & os strictum, stringũt vbi cingula, stricta:
Sint coxæ & cullus vuluaque turgidula.
Subtiles digiti, crines & labra puellis.
Paruus sit nasus, parua mamilla, caput.
Cum nullæ aut raræ sint heæ, formosa vocari
Nulla puella potes, rara puella potest.

Non aliter hic insisto circa talia cum satis & vltra quã decens sit ponatur in dicta silua nuptiali.

De his tñ supradictis, & alijs quæ faciunt ad corporalem pulchritudinẽ mulieris, etiã habetur Cantico. iiij. vbi primò commendatur mulier ex pulchritudine. Secũdò ex simplicitate aspectus, quod multũ facit ad gratiositatẽ mulieris. Tertiò ex pulchra membrorũ dispositiõe, & hoc est quod dicitur: habet pulchrũ corpus. facit l. vel proterui. ff. de ædil. edicto. Quartò ex capillis ordinatè dispositis & compositis, vnde habetur j. ad Corint. xj. Mulier si comã nutriat gloria est illi. Quintò ex dentibus albis bene ordinatis: quia dentes seu vngues nõ debent esse scabri seu sordidi. Sextò vbi superiores dentes decẽti ordine correspondent inferioribus, sicut Gemelli aduinuicem. Septimò vbi nõ est dentium fractus, putrefactio, seu commotio. de quo laudatur Moyses Deute. xxxiiij. quia cui os olet ex corporis vitio, morbosa est. l. qui clauum. §. si. ff. eo. Octauò vbi est rubedo in labijs, quæ rubedo iuxta albedinem facit ad decorem. Nonò vbi mulier habet eloquium dulce & gratum omnibus audientibus ipsum. Nam si balbascit, non placet. facit l. j. §. sed sciẽdum. ff. eo. Vndecimò vbi habet collũ rectum & decenter eleuatũ. Duodecimò vbi habet vbera cõformia non nimis eleuata, sed decenter inquantũ facit ad ostensionem muliebris sexus.

Sed tñ aduertaſ, quæ sint mulieres & fœminæ memoria dignæ propter earum pulchritudinem: fuerunt sequentes.

Amaryllis puella. Virgilius.
Formosam resonare doces Amaryllida syluas.

Aegle nympha. Virgi. Eglo. vj.
Aegle Nayadum pulcherrima.

Atalanta puella fuit in Archadia & Iaſij filia liberali admodum forma. Ouidi. libro viij.

Venit Atalante Schenei pulcherrima virgo,
Raſilis huic ſummam mordebat fibula veſtem.
Crinis erat ſimplex nodum collectus in vnum.
Talis erat, cultu facies, quam dicere verè
Virgineam in puero, puerilem in virgine poſſes.

Ariadne filia Mynois forma fuit elegante, quã propterea Bacchus duxit in vxorem, eiuſq́ coronam ſtellis ornatam in aſtra retulit. Catullus de ea & Theſeo loquens, ſic inquit.

Hunc ſimul, ac cupido conſpexit lumine virgo,
Regia quam ſuaues expirans coſtus odores,
Lectulus in molli complexu matris alebat,
Quales aurore perpingunt fluminat Myrthos,
Aurave diſtinctos educit verna colores,
Non prius ex illo flagrantia declinauit lumina,
Quàm cuncto concepit corpore flammam.

Anthiopa filia Nyctei & vxor Lyci regis Thebarum ſpecioſiſſimam propter formam à Ioue adamata eſt: ex quo Zetum & Amphionem ſuſcepit.

Propertius.
Tu licet Anthiope formam Nycteidos, & tu,
Sparthanam referas laudibus Hermonem.

Argia Adraſti Argiuorum regis filia & vxor Polynicis fuit itidem mirum in modum ſpecioſa.

Statius libro ſecundo Thebaidos,
Egregiam Argiam nec formę laude ſecundam Deiphilẽ.

Aeginam Aſopi regis Beotiæ filiam ob excellentem pulchritudinem adamauit Iupiter: iacuitq́ cum ea in ſpecie ignis. Ouidius.
Aureus vt Danaën Aſopida luſerit ignis.

Agariſtam, Cliſthenis filiam adeo formoſam extitiſſe ſcribit Herodotus, vt ad habendas eius nuptias celebrata ſint Procorum ſpectacula & certamina, quo ſpecioſiſſimi quiq; Græcię adoleſcentes confluxerunt.

Barynes meretricis formam commendat Hora. libro ij. car. dicens. Vlla ſi iuris tibi peierati Pœna Baryne nocuiſſet vnq;. Dente ſi nigro fieres, vel vno Turpior vngui, Crederem, ſed tu ſimul obligaſti Perfidum votis caput, eniteſcis Pulchrior multò, Iuuenumq́ prodis publica cura.

Bryſeis fuit adeo formoſa, vt Achilles amore eius cõflagrauerit, eamq́ quamuis ancillã, pluſq́ puellas omnes adamauerit. Hora. Prius inſolentem Serua Bryſeis niueo colore Mouit Achillem. Proper. libro ij.
Omnia formoſam propter Bryſeida paſſus,
Tantus in erepto ſeuit amore dolor.

Credibile eſt Berſabeam Vrię vxorem eleganti fuiſſe forma, quę ſapientiſſimum illum regem & prophetã ſanctiſſimum Dauidem vſq; adeo titillauerit, vt ſolitę religionis oblitus, adulterio & homicidio (Vriam enim deuouit morti) ſuam contaminauerit ſanctitatem.

Vnde Stroza pater.
Ille ſacri vates operis Ieſſeia proles,
Pręfecit populo quem deus ipſe ſuo.
Berſabeę captus forma, ſibi magne, Cupido
Ceſſit, nec Salomon tutior ipſe fuit.

Refert Philippus Bergomẽſis, libro ſuo quinto chronicarum, ꝗ Eſter Hebręa Abiachil, Mardochæi fratris filia ex tribu Beniamin mulier fuit ſpecioſiſſima, & omnium oculis gratioſiſſima: quæ ob eius pulchritudinem cũ rege Aſſuero matrimonio coniuncta eſt. habetur Eſter ij. de qua dixi in §. j. in gloſſ. En puiſſance de ſon mari. in titu. Des droictz & apperten. in cõſuetudinibus noſtris ducatus Burgundiæ.

De Chione Dedalionis filia, Idem Ouidi. libro ij. Metamor.
Nata erat huic Chione, quæ dotatiſſima forma,
Mille procis placuit, bis ſeptem nubilis annis.

Cenis puella Theſſala à Neptuno compreſſa pulcherrima fuit. Idem Ouid. lib. xij. Meta.
Clara decore fuit proles Elatea Cenis,
Theſſalidum virgo pulcherima.

Caliſto. Idem Ouid. libro j. Faſtorum.
Fœdera ſeruaſſet ſi non formoſa fuiſſet.

Hæc non eſſet hic ponenda, quoniam formoſitas non tendit ad eius laudem.

Celeno formoſa fuit. Idem Ouid. lib. iiij. Faſto.
Neptuno Alcyonem & te formoſa Celeno.

Calypſo Oceani & Tethyos filia pulcherrima fuit. Ouidius de Ponto.
An graue ſex annis pulchram fouiſſe Calypſon,
Equoreæq́ fuit concubuiſſe deæ?

Idem libro ſecundo de Arte.
Littore conſtiterant illic quoq; pulchra Calypſo.

Cydippe ab Acontio ob formam adamata eſt.
Ouidius in Epiſtolis.
Aut eſſes formoſa minus, peterere modeſtè,
Audaces facie cogimur eſſe tua.
Tu facis hoc, oculiq́ tui, quibus ignea cedunt
Sydera, qui flammæ cauſa fuere meæ.
Hoc faciunt flaui crines, & eburnea ceruix,
Quaſq́ precor veniant in mea colla manus.
Et decor & vultus ſine ruſticitate pudentes,
Et Thetidis quales vix reor eſſe pedes.
Cætera ſi poſſem laudare, beatior eſſem,
Nec dubio, totum quin tua pars ſit opus.
Hac ego complexus, non eſt mirabile, forma
Si pignus volui vocis habere tuæ.

Catulla. Martialis lib. viij. Formoſiſſima quæ fuere, vel ſunt. O quàm te fieri Catulla vellem. Formoſam minus, aut magis pudicam.

Propertius formam ſuæ Cynthię ſic commendat.
Et quaſcunq; tulit formoſi temporis ætas,
Cynthia non illas nomen habere ſinat.

Idem.
Illic formoſæ veniant chorus heroinæ,
Quas dedit Argiuis Dardana præda viris,
Quarum nulla tua, fuerit mihi Cynthia forma
Gratior. Idem.
Fulua coma eſt, longæq́ manus, & maxima toto
Corpore, & incedit vel Ioue digna ſoror. Idem.
Lilia non domina ſunt magis alba mea. Idem.
Poſt Helenam hæc terris forma ſecunda redit,
Hac ego non mirer ſi flagret noſtra iuuentus,
Pulchrius hac fuerat Troia perire tibi.
Digna quidem facies, pro qua vel obiret Achilles.
Si quis vult fama tabulas anteire vetuſtas,
Hic dominam exemplo ponat in ante meam.

Herodotus ait Candaulis Sardium Tyranni vxorẽ fœminarum omnium fuiſſe pulcherrimam.

Deiopea

Deiopeia Nympha. Virgi. Aeneid. j.
Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ,
Quarum quæ forma pulcherrima Deiopeiam:
Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.
Dido. Idem Virgil. Aeneid. libro secundo.
En regina ad templum forma pulcherrima Dido
Incessit.
Deianira Herculis vxor. Ouid. lib. ix.
Nomine si qua suo tandem peruenit ad aures
Deianira tuas, quondam pulcherrima virgo.
Multorum quæ fuit spes inuidiosa procorum.
Deiphile vxor Thydei, Adrasti filia. Statius libro ij. Thebaid.
Egregiam Argiam nec formæ laude secundam
Deiphilem.
Eurydice Orphei vxor. Quintianus libro secundo Orpheos.
Hæc sata mercurio Eurydice formosa puellas
Tam visa est superare pares cœlestibus aulis,
Quã iucunda Venus dominas superemineat omnes. Idem.
Venerat Eurydice sparsis formosa capillis,
Cui teretes digiti, cui flaua monilia vultus
Syderei, incerto rubris candore papillis.
De fabulla. Martialis libro secundo.
Bella est nouimus & puella, verum est,
Et diues, quis enim potest negare?
Galathea Nympha. Ouidius libro xiij.
Candidior folio niuei Galathea Ligustri,
Floridior prato, longa procerior aluo,
Splendidior vitro, tenero lasciuior hœdo,
Leuior assiduo detritis æquore conchis,
Solibus hybernis, æstiua gratior vmbra,
Nobilior pomis, platano conspectior alta,
Lucidior glacie, matura dulcior vua,
Mollior & cycni plumis, & lacte coacto,
Et (si non fugias) riguo formosior horto.
Glycera. Horatius libro primo Car.
Vrit me Glycere nitor Splendentis Pario
Marmore purius, vrit grata proteruitas.
Et vultus nimium lubricus aspici.

Veteres fabulose confinxerunt Gorgonem propter eximium venustatis decus mentis inopes & stupidos reddentẽ spectatores in saxa deformasse. Cœlius lib. antiquarum lectio. xiij. cap. ix.

Celebratur etiam Hermiones Menelai filiæ pulchritudo. Vnde Propertius, libro primo.
Tu licet Antiope formam Nicteidos,
Et tu Spartanam referas laudibus Hermionem.

Fuit tam elegans & concinna Hyppodamiæ pulchritudo, vt ad impetrandas eius nuptias celebrata sint certamina Procorum. In quibus quum victor euasisset Pelops, puellam duxit vxorem. Propertius.
Nec Phrygium falsò traxit candore maritum,
Aduecta externis Hyppodamia rotis.
Sed facies aderat nullis obnoxia gemmis,
Qualis Apelleis est color in tabulis.
Idem libro ij. Hyppodamiam vocat Hyscomachen, q propter eam ortum sit bellum Centaurorum.
Qualis & Hyschomache Lapithe genus heroinæ
Centauris medio grata rapina mero.

Hiera fuit vxor Telephi, mulier omnium (quas Prothesilaus vidit) maximam & pulcherrimam.

Proposita de muliebri pulchritudine certamina plerisque in locis legimus, sicuti in Cereris Eleusinæ festo prope Alpheum, vbi victrix Herodice meruit palmam. Cœlius libro antiquarum lectionum xiij. ca. ix.
Hypsipyle. Statius libro iiij. Theba.
Errantes subito pulchram in mœrore tuentur
Hypsipylẽ. Fuit Thoãtis filia, à quo Thoãtias appellat.

Lauiniæ forma fuit origo belli inter Aeneam & Turnum, quorũ vterq; eam sibi vxorem dari volebat. Virgi. li. xij. Flauos eius crines, & roseas appellat genas, vbi ait.
Filia prima manu flauos Lauinia crines,
Et roseas laniata genas.
Catullus de sua Lesbia sic inquit.
Lesbia formosa est, quæ quum pulcherrima tota est,
Tum omnibus vna omnes surripuit veneres.
Laodomia. Catullus. Quo tibi cum casu pulcherrima Laodomia.
Lais Corinthia meretrix fuit speciosissima. Oui. j. Ele.
Qualiter in thalamos formosa Semiramis isse
Dicitur, & multis Lais amata viris.
Lycoris Cornel. Galli amasia. Martia. libro vj.
Fœmina præferri potuit tibi nulla Lycori. Proper. li. j.
Et modo formosa quàm multa Lycoride Gallus
Mortuus inferna vulnera lauit aqua.

Lucretiæ formam tanti fecerunt Romani, vt eam suis monumentis vbiq; celebrauerint, & vindicauerint à mortalitate: nec solùm ob eximiã pulchritudinem, verũetiam ob castitatem, quòd vim Tarquinij gladio sit vlta.

Lycaste Priami filia tantæ fuit pulchritudinis, vt Polydamas Anthenoris ex Theano Hecubæ sorore filius, illã ex concubina vxorem sibi copulauerit. Fuit & alia Lycaste, quæ ob pulchritudinem Venus vocabatur.

Lamia, autore Plutarcho, puella fuit speciosissima à Demetrio adamata, quæ & tibijs optime cecinisse dicitur. Hæc primò canendi modulandiq; suauitate gratiam sibi apud omnes comparauit.
Maia Atlantis filia. Ouidius libro v. Fastorum.
Quarum Maia sua forma superasse sorores
Traditur, & summo concubuisse Ioui.
Omphale regina Lydorum fuit facie adeo præstanti, vt ei se submiserit Hercules. Propertius libro iij.
Omphale in tantum formæ processit honorem,
Lydia Gygeo tincta puella lacu.
Vt qui pacato statuisset in orbe columnas,
Tam dura traheret mollia pensa manu.

Plutarchus in Lucullo scribit Preciam quandam fuisse in vrbe Roma fœminam venustate formæ nulli secundam: quæ sua pulchritudine Cethegum sibi adeo deuinxerit, vt nihil probaretur Cethego, quod Precia non iussisset.

Panthea vxor fuit Acradate viri nobilis apud Persas, quam Cyrus expugnatis Assyriorum castris duxerat captiuam. Abradota autem absente, & apud Bactrianos legatum agente, Araspe Medo seruanda tradita est, qui apud Cyrum affirmauit nondum esse ortam, aut omnino inuẽtam tota Asia pulchriorem.

Sulpitiæ formam commendat Tibullus libro quarto, dicens
Illius ex oculis quum vult exurere diuos,
Accendit geminas lampades acer amor.
Illam quicquid agit, quoquo vestigia mouit,
Componit furtim, subsequiturq; decor.

Seu soluit crines, fusis decet esse capillis,
Seu compsit, comptis est veneranda comis.
Vrit, seu Tyria voluit procedere palla,
Vrit, seu niuea candida veste venit.

Fuit etiam in Semiramide eximia pulchritudo, & facies imperio digna. Vnde & mortuo marito, Persis imperauit vsq; ad prouectam filij etatem. Ouidius li. j. Elegia. Qualiter in thalamos formosa Semiramis isse. Dicitur.

Sisigambis vxor Darij nulli suę ætatis fœminę pulchritudine cessit, Teste Curtio. Quam tamen victo Dario Alexander non solum non violauit, sed & summam adhibuit curam, ne quis captiuo corpori illuderet.

Saxo Grammaticus libro octauo Danicæ historię scribit Suauildam reginam tãtæ fuisse pulchritudinis, vt quũ vincta loris exposita esset equinis calcibus obterẽda, ipsis quoq; iumentis horrori fuerit artus eximio decore præditos, sordidis lacerare vestigijs.

Tbysbe amasia Pyrami. Ouidius lib. quarto Metamor.

Pyramus, & Thysbe iuuenum pulcherrimus alter,
Altera (quas Oriens habuit) prælata puellis,
Contiguas habuere domos.

Thetidem deam maris poëtæ niueam, & formosam faciunt, q̃ perpetũis aquis abluatur. Catullus, Te ne Thetis tenuit pulcherrima Neptunine.

Tyro puella Salmonei filia ob formam à Neptuno adamata est. De hac Propertius libro secundo.

Vobiscum est Iope, vobiscum candida Tyro.

Bap. Pius.

Carmine conspicua est Tyro Pagasæa puella.

Idem.

Est Helene formosa illic, est candida Tyro.

Violantillam Stellæ poëtę vxorem multis verbis cõmendat Statius libro primo Syl. sed maximè vbi Venerem sic inducit loquentem.

Hanc ego formæ
Egregium mirata decus, cui gloria patrum
Et generis certabat honos, tellure cadentem
Excepi, fouiq; sinu, nec colla genasq;
Comere, nec pingui crinem deducere amomo,
Cessauit mea natę manus, mihi dulcis imago
Prosiliuit, celsæ procul aspice frontis honores
Suggestumq; comæ, Latias metire quid vltra
Emineat matres, quantum Latonia Nymphas
Virgo præit, quantumq; egomet, Nereidas exto.

Idem paulò post.

At tu pulcherrima forma,
Italidum tandem merito possessa marito.

Sunt & aliæ permultę puellę, in quibus elegans fuisse pulchritudo memoratur, vt Pasiphaë Ariadne, Berenice, Hermione, Briseis, Penelope, Daidamia, Ersilia vxor Romuli, Ero, Virginia, Anaxarete, Antigone, Arachne, Arethusa, Arsinoe, Polixena, Pelagia, Lycaste, Iocasta, Hecuba, Cassandra, Hesperie, Cleopatra, Chelia, Ilia, Sibyllæ Vestales, Heroinę & aliæ propè infinitæ. Quas qui scire volet, authores reuoluat. Stroza pater libro vj. Eroticõ de quibusdam sic meminit.

Talis erat virgo Ceneia, talis & altum
Per mare dicteo vecta puella boue.
Talis erat fului decepta cupidine nymbi,
Et quam sub falso lusit olore deus.
Talis erat vatum Omphale celeberrima cantu,
Talis & ideo rapta Lacena proco. Item Pamphilus.
Oebalides, Cyparissus, Hylas, Diadumenus atys
Phryx puer, & ficto Parthenopeus equo
Cuius & in gremio posuit miserabilis ora.
Quum Stygiæ vates iret ad antra domus.

Helenæ forma poëtis omnibus cantatissima laudem meruisset maximã, nisi ea Troiæ ruinam belliq; decẽnalis causam attulisset. At nemo est, cui non sit odio, quum tantæ cladis & calamitatis venit in mentem. Paris apud Ouidium formam illam Veneri comparat, dicens:

His similes vultus (quantum reminiscor) habebat,
Venit in arbitrium, quum Citherea meum.
Si tu venisses pariter certamen in illud,
In dubium Veneris palma futura fuit.
Magna quidem de te rumor præconia fecit,
Nullaq; de facie nescia terra tua est.
Nec tibi per totam Phrygiam, nec solis ab ortu,
Inter formosas altera nomen habet.
Credis & hoc nobis, minor est tua gloria vero,
Famaq; de forma penè maligna tua est.

Propertius libro secundo.

Post Helenam hæc terris forma secunda redit.
Digna quidem facies, pro qua vel obiret Achilles,
Vel Priamus belli causa probanda fuit.

Pamphilus.

Cui modo cedebat formoso Tyndaris ore.

Baptista Pius.

Carmine formosa est Cycno generata lacena,
Qua quondam in cineres Troia superba ruit.

Isocrates orationem scripsit de laudibus Helenæ: vbi cumulatissimè formam eius commendat.

Textor Niuernen. in sua Officina volens denotare & describere pulchritudinem mulieris, finxit se habere Damisellam pulchram, quam his versibus commendat.

Floricomo quid adhuc Damisella quiescis in horto?
Et roseum pubens occulit herba caput.
Egredere, atq; animos populosi pasce theatri,
Vt Phrygias taceat publica fama deas.
Fatiloquis aufer palmam, pretiumq; Sibyllis:
Liuor erit formæ buccina magna tuæ,
Nec timeas, quòd sis in agro generata nucoso,
Terra vbi fructifero surgit aprica iugo.
Namq; tibi similem nullus parit angulus orbis,
Pulchrior & nulla viuit in vrbe Venus.
Præterea nunquid Dryades in montibus altis,
Nunquid in herbifero viuit Oreas agro?
Quid fuit Hippolyto, quid Apolline pulchrius, aut quid
Candidius nato Myrrha decora tuo?
His placuere tamen syluæ, montesq; supini,
Et placuit violis luxuriosus ager.
Vrbanas alij mirentur, amentq; puellas,
Tu mihi præ cunctis ô Damisella places.
Sic inquam Damisella places, vt sordeat illa,
Quam peperit gelido lucida concha mari.
Et iaculatricis cultusq; decorq; Dianæ,
Atq; cerebrigenæ forma venusta deæ.
His oculis si quando tuos contemplor ocellos,
Has mihi qui venas acrius igne coquunt.
Cycnigenam præ te iuro nihil esse puellam,
Qua Danais cecidit Troia superba rogis.
Vror, & in modicas soluit me flamma fauillas,
Atq; animo vires deficiente cadunt.

Nec solum

Nec solum tantis vigilem me concremat æstus,
Lampade sopitum me quoq; torret amor.
Nam mihi dum thalamo comes esse videris eodem,
Aethereo nollem proximus esse Ioui.
Multa quidem in tenero surgunt tunc gaudia somno,
Felicemq; malus me facit esse sopor.
Verùm ego quum falsa delusus imagine surgo,
Et somni video spem cecidisse mei:
Quas ego tunc lachrymas, & quæ suspiria mitto,
Maximus ex oculo riuus vtroq; fluit.
Vis dicam Damisella, thymo mihi dulcior hyble,
Suauior atq; tuo terra Cilissa croco.
Non ita flammifera Briareus torretur in Aetna,
Vt tua me facies, vt tua forma coquit.
Tu siquidem Graiæ speciosior ansere Lædæ,
Pulchrior es prima, candidiorq; niue.
Blanda tibi ceruix fragrat, quòd & Attica cera,
Et quòd virginea lilia secta manu.
Leuior est tibi frons detrita in littore concha,
Pulchrior & cycnis vnda Caystra tuis.
Si talem in vinclis Venerem Gradiue teneres,
Plus tibi q̃ cœlum vincula grata forent.
Sed quem non faciunt gemipomæ ardere papillæ,
Rugosa quamuis fronte Catonis eat?
Quas ego quum video (libitinam afferte ministri)
Mammarum intuitus me facit exanimem.
Ergo breuem exangui si fudero corpore vitam,
Hoc habeat carmen, qui teget ossa, lapis.
Non iaculis, nec aquis perijt, bibitoq; veneno,
Quem breuis angusto contegit vrna loco.
Hunc tu pomosa fecisti ardere papilla,
Acrior Etheis ô Damisella rogis.
Cætera quid memorem venerandę insignia formæ?
Sunt tibi quos crines vellet habere Venus.
Inq; genis ardet rubri tibi flamma pyropi,
Mollior Hyblęis est tua lingua rosis.
Quis tam formoso nollet sub corpore fulcrum,
Aut (per quem incedit pes tuus) esse lapis?
O quoties volui, mutato vt corpore pulex,
In thalamo fierem te recubante tuo.
Ipse tuis oculis (quum vult exurere diuos)
Accendit faculas deliciosus amor.
Dum loqueris, sedet in tenero tibi suada labello,
Cecropijs vngens omnia verba fauis.
Dum rides, lepido tanta est tibi gratia risu,
Iratum vt facias ponere tela Iouem.
Dum varias lepidis imples concentibus auras,
Auriti veniunt ad tua verba dei.
Est in fœmineo virtus tibi mascula sexu,
Quid sibi Saturni filia maius habet?
Nec minor est forma morum præsignis honestas,
Qua potes Argolicam vincere Penelopen.
Tota deo incumbens, mitis, simplex, sine fastu,
Sermone atq; ipso tota pudica thoro.
Tam tua te virtus, q̃ regia forma venustat,
Quicquid agis, cœlum totaq; terra probant.
Ah caueas, ne (dum Nucerino ludis in agro)
Te premat ignoti subdola forma dei.
Fecit olorinæ Lędam succumbere pennæ,
Quem timet astriferi machina tota poli.
Et Danaen lusit fictum mutatus in aurum,
In taurum Europen, in Satyrum Asterien.
Te quoq; (ni caueas) eludet imagine falsa:
Vrit enim summos hæc tua forma deos.
Vrit, & ipse suo Neptunus in ęquore feruet,
Teq; cupit Nymphis præposuisse suis.
Nomine cur ficto Damisellam te voco? fallor,
Verus amor nomen dissimulare nequit.
Nysia nomen habes, q; Nysum & Nirea vincas:
Quodq; tibi flaua, cedat vterq; coma.
Nulla tulit similem, ventura nec afferet ætas,
Quam tibi præponat, non habet Aula Iouis.

Addo & alias mulieres, quæ venustę & decorę perhibentur.

Maria verò vxor Herodis regis pulchritudine corporis omnes mulieres anteire fertur, vt ait Iosephus libr. antiquitatum xvj.c.ix.& Aegisippus, de excidio Hierosolymitano, libro x.c.xxxviij.

Rachel vxor Iacob, virgo decora fuit facie, Genensis xxix.& ob eā causam Iacob, eā sibi delegit, vt tradit Magister sentētiarū in iiij.dist.xxx. & Bonauētura ibi, in expositione illius tex.& Petrus de Palude: qui etiam afferūt hominē quidē nec venialiter peccare qui vxorē ducit propter pulchritudinē, modo nō sit causa principalis & præcipua ipsius matrimonij, sed secūdaria: &, vt loquūtur, inductiua, vt illā scilicet potius assumat q̃ aliam.& sequitur Ang.de Clauasio in sua summa, in verbo, matrimoniū, versi.penult. Anto.Florētinus in j.parte tertiæ partis suę summę.tit.j.c.xix.§.quarta conclusio est.& Astesanus in sua summa, libr.viij.titu.ix.arti.j.in fine.Collecta.in c.ad dissoluēdū. extra de despōsa.impuberum.glo.in summa. xxvij.q.j.Panor.in c.tua nos.in tertio notabili.de sponsalibus.Imo S.Tho.in d.dist.xxxj.etiam super textu sentit nō esse mortale peccatū, etiam si libido pulchritudinis sit causa principalis, modo non sit immoderata, & vt inquit effrenata.Et facit, quoniā, vt habetur Deuteron. xxj.Si videris in numero captiuorū mulierem pulchrā & adamaueris eā, volueris q; habere vxorē, introduces eā in domum tuā.& facit illud Cāticorū ij.Ostēde mihi faciē tuam.Facies enim tua decora.& habetur psal.xliiij. Concupiscet rex decorem tuū.& Ecclesi.xxxvj.Species mulieris exhilarat faciem viri, & super omnem concupiscentiam viri superducet desiderium.& eodem Ecclesi. xxvj.c.sicut sol oriens mundo in altissimis dei, sic & mulieris bonæ species in ornamentum domus eius.

Et vt cōcludatur, vnū certò scias, q; mulieres in forma & pulchritudine felicitatem metiuntur, sine qua vera felicitas (vt opinantur) non posset esse, nihilq; magis cupiunt q̃ esse, & videri formosæ, & à forma ipsa laudari: nec alia laude magis delectantur, neq; illis quicq; gratius eo laudis genere pręstari pōt. Vn̄ vulgò veridicè dicitur.

Vulpes amat fraudē, lupus Agnū, fœmina laudē.maximè in pulchritudine.Horatius primo carminum. Ode xvj.vt se Tyndaridi quam carminibus lęserat cōciliaret, ab eaq; beneuolētiam captaret, nihil habuit ad cōsequendū efficacius, q̃ vt formosam eā vocaret. Sic enim suam Palinodiā exorditur.O mater pulchra, filia pulchrior.idē libro iiij.Ode xiij.exprimens morem mulierum, felicem mulierem pro formosa dicit, vt inibi annotatur.Mulieres enim in pulchritudine summum bonum reponunt. vnde Ouidius libro j.de Arte amandi.

Nec faciem, nec te pigeat laudare capillos,
Et teretes digitos, exiguumq; pedem.
Delectant etiam castas præconia formæ.

Virginibus curæ grataq; forma suæ.

Faciunt & notata per Io. And. in c. j. de clerico venatore. Idem quoq; Ouidius in li. de Medicamine faciei ita ait.

Virginibus cordi, grataq; forma sua est.

Idem, libro ix. Metamor.

Nimiumq; cupit formosa videri. & Virgi.

Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.

Et de hac forma & pulchritudine mulierum olim plura certamina (vt propè dixi) proposita fuere, & inter alia celebratissimũ est illud (de quo in proxima cõsideratiõe dicetur) inter Iunonẽ, Palladẽ & Venerẽ factũ. Etiam fœminæ vel circa mortẽ anxiæ sunt, ne pulchritudinẽ amittãt, optantq; prius mori, q̃ desint esse pulchræ: vt decantat Horatius, libro carminum iij. Ode xxvij. inducens Europam moribundam sic dictantem:

O deorum: Si quis hæc audis, vtinam inter errem
Nuda leones, Anteq; turpis macies decentes
Occupet malas, tenereq; succus
Defluat, prædę speciosa quæro, Pascere tygres.

Et hinc videri potest prodijsse, q̄ fœminæ suapte natura illis inuidẽt, quæ se formosiores esse dicuntur. Vnde Ouidius li. meta. ix. concordans ita enunciat.

Et si qua est illuc formosior, inuidet illi.

Ita recitat Andreas Tiraquellus in suis legibus cõnubialibus, in secũda leg. vbi laudat pulchritudinẽ, dũmodo nõ sit excessiua, sed mediocris, & media, & multũ vituperat deformitatẽ, attamẽ inquit pulchritudinẽ mulierũ illis afferre superbiã, & præsumptionẽ libidinis & appetitum inordinatũ veneris: & sic magnã partem vitæ eis adimere: quod multis ostendit rationibus, quas nõ refero, cum huic operi nõ quadrẽt. Et de commẽdatione pulchritudinis scripsit Celius libr. antiquarũ lectionũ xiij. c. vij. cum pluribus sequẽtibus. à quo multa trãstulit ipse Tiraquellus, illũ tamen tacendo: & ab Guillelmo Benedicti in sua repetitiõe c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderunt. vt amplè de materia. extra de testamentis.

Vigesimatertia cõsideratio erit subsecutiua ad præcedentẽ de iudicio Paridis inter tres deas Venerẽ, scilicet Iunonẽ & Palladem (qui respondit. Vtraq; forma me iudice sunt venerãdæ) fuerit verũ & iustũ iudiciũ, ita q̄ vtraq; equaliter sit extollẽda, vel etiã si (vt aliqui voluũt) malũ aureũ, hoc est victoriã Veneri adiudicauerit, in hoc errauerit, necne. Primo de hac cõtẽtiõe decãtatissima, quæ inter Iunonẽ, Palladẽ, & Venerẽ fuit, cuius Paris arbiter victoriã Veneri tribuit, qđ egerrimè tulerunt Iuno, & Pallas, non tã iratæ, q̄ essent victæ à Venere, q̃ q̄ sua forma sumpta fuisset, vt mirè expressit Virg. circa initiũ Aeneidos. cum inquit de Iunone loquens.

Nec dum etiam causæ irarum, sæuiq; dolores
Exciderant animo, manet alta mente repostum
Iudicium paridis. & subdit, spretæq; iniuria formę

Quasi per illud iudicium Paridis non satis expressisset id quod erat Iunoni molestius, nisi subiunxisset Spretæq; &c. sed & Homerus li. xxiiij. & vltimo Iliados narrat Iunonẽ ipsam & Palladem adeo infensas Ilio & Troianis, ob id q̄ Paris Venerẽ illis in forma pretulisset, vt etiam Hectoris & mortui, & procul ab ea iniuria remoti, corpus nequaq̃, vt cæteri dei misererentur.

Etiam singulariter, & cum maxima pompa recitat id iudicium Ioannes le maire in illustrationibus Galliæ. libr. j. c. xxx. xxxj. xxxij. & xxxiij. vbi cõcludit, q̄ adiudicauit malũ aureũ, id est victoriã Veneri, de pulchritudine. Sed paulò remotius recitat ista historiam Cælius, lib. antiquarũ lectionũ. c. lix. vbi ita ait. de Paride allecto inter deas de formæ pręstantia certãtes, iudice varia pro ingenij captu afferri solere, vel inter eos, qui vulgares, vilesq; nuncupari solent, & sunt, non me fallit, illud iure Latij donauit Cælius ex Græcorum Thesauris excerptum. Parui videlicet hũc Priani filiũ educatũ patris iussu, in loco quem Amandrũ dixere, mox verò & Parion de ipsius nomenclatura, tribus ferè annorũ decadibus. Atq; inibi cum natura ingeniosus foret, nec ad doctrinarum studia ineptus, Græcis imbutũ disciplinis, in quibus vbi nõ parum promouisse visus est, etiam Veneris laudes oratione ędita prolibauit. In eaq; Palladi, ac Iunoni præstare contendit. Quando vt videtur Deæ nomine concupiscentias esse intelligendas significabat, atq; voluptates, sicut etiam meminit Atheneus: vnde mala omnia sese mortalibus agminatim, ac fluenti exęstuantis more affundant. Atq; hinc fabellæ occasionem datam, inter disceptãtes deas, captum iudicem, datũq; Veneri malum, id est victoriam: quæ historia multum differre videtur à sentẽtia poẽtarum: sed qualitercũq; sit, finis vtriusq; tendit ad hoc, q̄ Paris voluerit præferre voluptatem diuitijs, & sapientia, quod an bonum fuerit eius iudicium paululum disceptabitur.

Et prius videtur quòd sic, quoniam Aristippus conditor sectæ Cyronaicæ voluptatem statuit esse summum bonum, & ita voluptate metitur felicitatem. In hanc sententiam agminatim pedibus eunt docti, pariter & indocti. Etenim mortales eo concurrunt, vt inquit verissimè Seneca, vbi audiant laudari voluptatem, nec fortassis immeritò. Nam si teste Aristotele, id bonũ est, quod omnia appetunt, omnia autem appetunt voluptatem, effici videtur vt voluptas sit id bonum.

Eudoxus quoq; philosophus, Astrologiæq; cõsultissimus voluptatem ex eo summum bonum esse putabat, quia cernebat rationalia, irrationaliaq; vniuersa voluptatem affectare: huius autem rationes probabiles videbantur, ob ipsius hominis modestiam ac probitatem. Non enim vt voluptatis amicus voluptatem asserere credebatur, sed quia res verè ita se haberet. Nec minus manifestũ hoc esse ex contrario censebat. Etenim cum cõtrariorum contraria sint cõsequẽtia. Si dolor est, inquit, per se omnibus fugiẽdus tanq̃ summum malum, ita voluptas omnibus erit expetenda, tanq̃ summum bonum.

Hæc omnia emanauerunt ex schola Epicuri philosophi voluptarij, qui in voluptuate, summũ bonum, felicitatemq; constituebat: habet hæc secta sectatores penè infinitos, quorum (vt inquit Apostolus) deus venter est, & quæ sub ventre sunt.

Hinc Philoxenus summum bonum collocans in voluptate gustatus optabat sibi dari gruis collum, vt videlicet diutius illa voluptate bibendi edendiq; frueretur.

Hinc Sardanapalus Assyriorũ rex, gulæ, & ventri deditissimus, natusq; heluationi, voracitatiq;, scripsit in Epitaphio se illa tantum habere quæ edisset, & quæ per libidinem expletã percepisset. verba eius hæc sunt descripta in monumento.

Ede, Bibe, Lude, & cũ te mortalẽ noris pręsentibus exple
Delitijs animum, post mortem nulla voluptas.
Namq; ego sum puluis, qui nuper tanta tenebam.
Hæc habeo quæ ędi, quæq; exaturata libido
Hausit, at illa manent multa & præclara relicta.
Hoc sapiens vitæ mortalibus est documentum.

Hinc Xerxes ille maximus Persarũ rex repertori nouæ voluptatis constituit præmium. Claudius Tyberius, Nero tertius Cæsarum, nouũ instituit officiũ, quod à voluptatibus dicebatur: qui propter nimiã vini auiditatem pro Tyberio, Biberius, pro Claudio, Caldius, pro Nerone, Mero vocitatus est, qui noctem continuumq́ biduum epulando, bibendoq́ consumpsit.

Quid memorē ingluuiē Vitellianã, Heliogabali & Saleni imperatorũ, multorũq́ aliorum asotiam, & luxum, qui omnes mancipati fuerunt à domino: vtpotè Heluones, & Gulones maximi, quales græco vocabulo asoti nũcupãtur. Et ex ista voluptate gulæ, & delitiarũ plerũq́ paratur esca voluptaria libidinis, & sicut voluptas cõsistit in his quæ delectãt, & maximè volumus, ita libido in his quę libēt & placent: & licet sint multæ & multifariæ quæ huic accumulari possent, tamen de his subticeo.

Deniq́ inuētę sunt ciuitates, & populi, qui voluptatē veluti summũ bonũ amplexarētur, quales fuere Milesij, Sibaritę, & Tarētini. Olim Milesij luxu diffluentes eiecerũt è ciuitate Hermodorũ virũ clarissimũ, quia frugalitatis, cõtinētię, & modestię erat amator egregius. dixerunt enim: Nemo apud nos frugi sit, nemo vnus excellat.

Apud Græcos maximè apud Aristophanem in Pluto prouerbium est, de Milesijs vsitatum: olim fortes fuere Milesij, tanq́ Luxuria & nequitia omne robur virilitatis perdidissent.

Sibaritæ verò in Italia quibus, vt ait Quintilianus in tertio, odio erat frugalitas, adeo delitijs & Luxuria intēperantes diffluebãt, voluptatem veluti deam amplexantes, vt intra dies septuaginta à Crotoniatis deleti sint.

Tarentini in Calabria, vt nomē ipsum ostendit, Molles delicatiq́ & voluptuosi supra cũctos mortales fuerũt. Nãq́ Tarentũ etiã Sabinorũ lingua molle significat, teste Macrobio iij. Saturnaliũ. vnde Tarētini dicti sunt secundùm M. Varronē. & concordat dictũ Horarij, cum ait. Et Molle Tarentũ. Et apud Tarentinos delitiæ, & voluptates illicibiles intantum inualuerunt propter fortunas nimium secundas (quia, vt ait Tibullus)

Luxuriant animi rebus plerunq́ secundis.

Vt plures Ludos, festasq́ celebritates, q̃ reliquos anni dies agerent, vt author est Strabo. Præterea, vt tradit Plutarchus, Balneis, conuiuijs, Gymnasijs Tarentini indulgebant: potum & Lasciuias & id genus genialia immodicè percolentes, ex quo Satyricus dicit.

Atq́ coronatũ, & petulans, madidũq́ Tarentum.

Hęc Beroaldus in suo opusculo de felicitate circa principium. Et licet prope infinita cõgerere possemus de vita voluptaria hominibusq́ voluptarijs, qui hoc fine voluptatem metiuntur: tamen aurium satietati citra fastidium studendum est.

Solent deniq́ (vt ait Beroaldus) philosophi, qui voluptatem per seipsam tanq́ summum bonum existimant appetendam, verbis pingere tabulam quandam, in qua voluptas in sella regali, quasi quædam regina sedeat, eiq́ virtutes veluti famulæ subijciantur obseruantes eius nutum, vt faciãt quicquid illa imperauerit: & hæc voluptia, id est voluptatis Dea dicitur.

Ex quibus persuasum videtur iudicium paridis fuisse bonum, cũ victoriam veneri, hoc est voluptati adiudicauerit, maximè cum voluptas habere videatur virtutes, penè famulas, & ei suppositas, & ad eius nutum & imperiũ voluptabiles, vt hic prope dictum est.

Quicquid tamē sit veritas contrariũ suadet, vt voluptas nõ est dicēda summum bonũ & à plurimis philosophis reprobatur voluptas, vt q̃ verè scribit Beroaldus, vbi supra. Et Cęlius lib. v. antiquarum lectionũ. c. xxxiij. circa quæ non insisto, quia potius est quæstio de laudanda pulchritudine & formositate quæ maior est in venere, & sic in voluptate.

De excellentia verò Iunonis satis potest perpendi & cognosci ex his quæ inferius dicuntur in finali parte, in liiij. consideratione: vbi laudantur pecuniæ, & diuitiæ, quia iuuant, ideo Iunoni consecrantur.

De excellentia verò Palladis & sic sapientiæ, sciētiæ, artis, virtutis, & ingenij (quo nihil excellentius, cùm eo vniuersa regantur) etiam satis à nobis scriptũ est infra in decima parte, vbi extollitur sapientia, & ibi videre poteris plura fundamenta ad laudem ipsius vltra diuitias, & voluptatem: & de virtute satis dixi in præcedenti parte, in lxij. lxiij. lxiiij. & lxv. considerationibus.

Vigesimaquarta cõsideratio. Laudãtur etiam mulieres si ex bonis parentibus fuerint ortę & progenitę, maximè ex muliere proba & honesta, seu bonis moribus inbuta. & istud satis expressit Io. Fabri in rub. insti. de nuptijs. qui inter cætera quæ mouet, attēdenda esse in vxoribus ducēdis. Illud non prętermisit vt vxorē ducamus boni, pacifici, & fidelis generis, quia frequēter videmus (vt ipse dicit) nõ solũ labem sanguinis, sed & morũ quoq́ ad posteros deriuare. Quam sentētiam dicit esse verissimam Tiraquellus in suis legib⁹ cõnubialibus, in lege tertia, vbi ita ait. Futuræ vxoris parētes, patriam, mores cõspicito, & hanc rationem adducit. Nam licet sua cuiq́ mens est diuino creata arbitrio, plereq́ tamen sunt animi vires, quæ simul cum corpore à parentibus transfunduntur in filios. Sic enim natura cõparatũ est secũdùm Ficinũ, vt corpus & anima proportione quadã armonica congruant, motusq́ corporis in animã sicuti & animæ in corpus, quod medici astruunt, facillimè & vehementissimè penetrent. Ideoq́ q̃q́ non educitur anima filij, aut à corpore parentis, aut ab anima, tamen corpus tale, & cum tali quadam procliuitate à tali quodam corpore parentis educitur. Sic vuas acerbas comederunt patres, & dentes filiorum obstupuerunt, vt scribitur Iere. xxxj. c. Porrò procliuitatis illius corporis anima ob cognationem quandam affectumq́, erga corpus proprium particeps quodammodo redditur, præsertim secundùm vim eius inferiorē quæ corpori propinquat, plurimumq́ consentit: deinde vis superior animæ naturali quodam amore inferiori sæpè obsequitur, fermè sicut illa corpori, obsequitur inquam quasi similiter, sed non æquè: motus autem qui in anima actio est fit in corpore passio, qui in corpore passio est, fit in animo sensus atq́ compassio.

Ad hæc filij ipsi parentum præceptis imbuti ad eorũ cõsuetudinē moresq́ deducũtur. Nã cum omnia adolescētes, quæ oculis excipiunt, simiarum instar imitãtur, ita fit vt quocunq́ à parentibus, maximè quorũ pręsentior est, & assiduior couersatio, fieri viderint, ad vnguē etiam facere nituntur, & assuefaciunt, & diu seruant: & assuefactis (tanta est vis cõsuetudinis) perpetuò, ita vt primò imbuti quasi secretiore quadam vi agente perseuerant. Cùm cõsuetudo videatur esse altera natura, ita quòd vincit ingenium & artem. Lucas de Penna in l. missi opinatores. C. de exacto. tributorum, libro x. gloss. in l. si quis posthumos. in verbo, consuetudo. ff. de liberis & posthumis. quã

glo.allegat Iacobinus de sancto Georgio in l.de quibus. in fi.ff.de legibus.& dixi in commentis nostris super con suetudinibus ducatus Burgundiæ,in proœmio.in j.glos. & in finali parte huius operis, in lj.consideratione.Et diu seruatur,id quod in iuuentute assuefactum est,iuxta illud Horatij.

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem
Testa diu.

Et vulgò alijs verbis dicitur:

Quod noua testa capit,inueterata sapit.

Et quòd procedat in filijs,dicam in xj.parte,in l.consi de.Sed cum hic discurratur in materia quæ tangit fœminas,ideo dico istud potissimum obtinere in fœminis,quę plerũq; mores matrum repræsentant.Neq; enim verisimile est,vt filia statim ab ineunte ętate turpibus matris moribus imbuta,honestatem in grandiori ætate sectetur,ad quam tantum abfuit,vt mater cohortaretur,vt etiam ab ea magis & exemplo dehortaretur & verbo:id quod intellexit Iuuenalis Saty.vj.

Scilicet expectas,vt tradat mater honestos
Aut alios mores,q̃ quos habet.Et sequitur:
Vtile porrò
Filiolam turpi vetulæ producere turpem.

Ideo Ezechiel propheta c.xvj.ait. Sicut mater ita & filia eius.Et in hanc sententiam glos.in c.si quis.vj.q.j.in verbo,metiuntur.adducit versiculum vulgatum.

Insequitur leuiter filia matris iter.

Vnde habetur Esdrę iiij.ca.ix.Qualis ager,talia & semina: & quales flores,tales & tincturę: qualis operator, talis & creatio:& qualis agricola, talis & cultura. Hinc prodijt prouerbium vulgare Gallicũ.De bon plant,plante ta vigne.Et de preude femme,prens la fille.Vnde Horatius libro carminum iiij.Ode iiij.

Fortes creantur fortibus & bonis,
Est in iuuencis,est in equis patrum
Virtus:neq; imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Ideo Libanius ad Solonicũ scribẽs:Vxorem,inquit, cognitam ducas,cuius parentes & matrem præcipuè bonis moribus pręstantem noueris.Et Horat.libro carmi. iij.Ode xxiiij.

Scythas eo nomine laudat q; illis
Dos est,magna parentium Virtus.

Vigesimaquinta consideratio. Mulieres ex eo q; magis se continent domi,plus honorantur,& sunt laudabiliores secundũ Thucydidis sententiam, qui optimã esse fœminam censet,de cuius laude aut vituperatiõe quã minimus apud exteros, forisq; sermo habeatur: existimans probę mulieris nomen itidem atq; corpus,domesticis parietibus contineri oportere: licet huic sententiæ Plutarchus dissentiat in libro de claris mulieribus,in initio,dicens sibi probabilius dixisse videri Leontium Gorgiam,qui putat mulieris non formam solum sed & egregium nomen, atq; famam debere apud q̃plurimos esse vulgatam.Sed pro opinione Thucydidis accedit, quòd dominus noster Exodi xj.c. monet viros Hebræos vt ab amicis, mulieres autem vt à vicinis postulent vasa aurea & argentea, quasi videlicet mulieres à vicinis duntaxat sint cognoscendæ: nullíq; illis amici præter vicinos sint comparandi,nec earum fama longius, quàm ad eos deferri debeat:quod & ibi Nicolaus de Lyra,licet obscurè annotauit.

Parthi,teste Iustino, libro xlj.Fœminis non conuiuia tantũ virorum,verũ etiam conspectũ interdicunt. Quod & nostra tempestate Itali maxima ex parte obseruant.ad hoc facit dictum Psalmistæ,psal.cxxvij.Vxor (ait) tua sicut vitis abundans,in lateribus domus tuę.Et Chrysostomus in quadã in Ioannem Homilia.Mulieris est domi philosophari.Et Ambro.in Lucam,li.ij.Discite(inquit) virgines non circũcursare per alienas ędes,non demorari in plateis,nõ aliquos in publico miscere sermones. Vnde Euripides in Iphigenia de fœmina loquens, Maneat (inquit) domi,pudicam enim decet pudor. Et Plutarchus in pręceptis connubialibus scribit. Egyptijs mulieribus non vti calciamentis patrium morem fuisse, vt se domi cõtinerent.Et ait Xenophon in œconomic. Deus vxorem pulchriorem condidit,vt formam cum pudicitia se domi continendo tueretur.

Et sanè ex historijs Romanorum patet Romanas mulieres ex institutione patrię sese domi continere solitas. Quod facilè coniectari possumus: q; C.Sulpitius Gallus vxorem dimiserit,quoniam eam capite aperto foris versatam cognouerat.

Et Q.Antistius,ideo repudiasse vxorem suam dicitur, q; illam in publico,cum quadam libertina vulgari loquẽtem viderat.

Publius quoq; Sempronius sophus coniugem repudij nota affecit,quoniã se ignorãte ludos spectasset,vt testis est Valerius li.vj.ti.de seueritate.c.629.cum duobus sequen.Et hoc clarè manifestauit Cornelius Tacitus,libro de claris oratoribus, cum de antiquis Romanis loquens: Iampridem (ait) suus cuiq; filius ex casta parentę natus,non in cella emptę nutricis,sed gremio ac sinu matris educabatur: cuius pręcipua laus erat tueri domum,& inseruire liberis.

Et facit ad hoc epitaphium cuiusdam Claudiæ Romanę inter vetera monumenta repertum,in quo quidem inter alia pleraq; quę ad ipsius honorem dicuntur,illud postremo adiectum est,quòd domum seruauerat: veluti cætera parui essent ponderis,nisi & hoc quoq; adfuisset, epitaphium autem est huiusmodi.

Heus hospes asta paululum,& pellige:
Hic est sepulchrum haud pulchrum pulchrę fœminę,
Nomen parentes nominarunt Claudiam.
Suum maritum corde dilexit suo,
Natos duos habuit,horum alterum
In terris liquit,alterum sub terra locauit.
Sermone lepido tum incessit commodo,
Casta vixit,lanam fecit,domum seruauit,
Dixi,abi.

Et q; laus sit mulieribus domi se continere, facit text. in l.j.C.de officio diuerso.iudicum.in illis verbis: quæ intra domum considerato sexu semet contineat.Imo ex illo textu extrahentes matresfamilias ex domo earũ,& in publicũ trahẽtes puniuntur pœna capitali.& facit tex.in authentica,vt liceat matri & auiæ.§.quia verò plurimas.col la.viij.Vbi inter paucas causas repudiandi vxorem,hæc vna est,quando vxor nolente viro extra domum manserit.Et dicit Specul.ti.qui filij sunt legit.§.j.versi.quid si viro absente.q; vir potest cogere vxorem,vt se domi contineat,per text.in l.ij.ff.de liberis exhibendis.facit.d.l.j.& text.in d.§.quia verò.versi.item si nolente marito. & in l.ij.C,de his qui veniam ætatis impetra.vbi fœminas cœtui publico sese demonstrare nõ decet.& in c.indemnitatibus.

tibus.§.porro.de electio.libro vj.& in c.ij.in prin.de iudicijs.eodem libro.vbi mulieres vagari nõ conuenit,nec virorum cœtibus immisceri.quod extractum est ex.l.maritus.C.de procura.facit etiam tex.in l.optimam.C.de cõtrahen.& commit.stipula.vbi naturalis pudor nõ permittit mulieres sese omnibus passim manifestare.& in c.mulier.xxiij.di.in hęc verba. Mulier quãuis docta & sancta, in conuentu docere non præsumat.In quibus potissimũ notãdum illud verbum,sancta:ad hoc videlicet,vt ne sanctimonia quidem nullum huic sentẽtię afferat præiudicium, quin obseruanda sit.facit item c.mulieres.& c.de monialibus.& c.quãuis incidens.extra de senten.excom.vbi si mulieres inciderint in canonem,si quis suadente, possunt ab episcopo absolui,nec opus est,vt adeant summum pontificem sicut viri.quoniam,vt dicunt Panor.& alij in d.c. mulieres.Periculosum est mulieres peregre proficisci, & se virorum cœtibus immiscere.

Ex quibus & multis alijs cõcludit Tiraquellus in suis legibus cõnubialibus, in lege decima,q laus est mulieribus se cõtineri domi,& ex cõtrario more ignominiosum est mulieribus euagari,vt ibi vide.

VIgesimasexta consideratio. Mulieres & fœminæ laudantur & ornantur ex verecũdia,vt habetur Ecclesi.c.xxvj.Gratia super gratiam mulier sancta & pudorata.& c.vij.Gratia verecundiæ mulieris est super aurum. Et Virgil.qui cum Didonem ante Aeneæ aduentum veluti omnibus virtutibus fœmineis compactam depinxisset,illam maximè verecundia adornauit isto versu.

Tum breuiter Dido vultum demissa locuta est.

Facit text.in l.in coniunctione.ibi:& si puella cultu verecundiæ.C.de nuptijs.vbi notat Bald.quod naturale est mulieri propter verecundiam tacere: & illa lex loquitur de puella quæ præ verecundia de nuptijs suis interrogata tacet.Et de puellarum natura est tex.in c.honorantur.ibi: non est virginalis pudoris quærere maritum. xxxij. q.ij. Pudor autem & verecundia comes est semper, & custos pudicitiæ & castitatis, Quorum primum affirmat diuus Ambro.libro j.officiorum.Secundum Accur.in l.ita nobis.in j.glos.C.de adulterijs.Ideo Ouidi.in epistola Sappho ad Phaonem ait.

Non veniunt in idem pudor atq; amor.

Et sanctus Thomas lib.de regimine principum iiij.c. vj.scribit,q natura fœminis multa fræna imposuit:inter quæ verecũdiam annumerat.Cuius etiã sentẽtiæ est Aegidius de Roma lib.eo.parte prima.tit.ij.quem refert Lucas de Penna in l.vnica.col.j.C.de mulie.in quo loco & c.li. x.& Tiraquellus in suis legibus connubialibus,lege ix.ex quibus concludit mulieres,quò viris sunt frigidiores,atq; verecundiores,eò quoq; esse pudicitiores.

Ob hãc verecundiam laudauit Valerius Spurinam,li. iiij.c.438.& Bapt.Fulgosius,tit.de pudore.lib.iiij. Laudauit vxorem Panthij Lacedęmonij.Olympiã Alexãdri magni matrem.Alexandrinam virginem Aegyptiam,& quandam abbatissam & monachas à Saracenis captas.

VIgesimaseptima cõsideratio. Etiam nonnunq; mulieres laudantur ex constantia seu patientia. Imprimis commendatur ex historicorum monumentis Leena meretrix, quæ vsq; ad mortem cruciata à tyrannis, non prodidit consilia Hermodij & Aristogitonis de tyrannicidio.Quamobrem Athenienses eam honorare volentes, ne tamen scortum celebrasse viderentur, animal eius nominis fecere,atq; vt intelligeretur causa honoris,in ore linguam addi ab Iphicrate artifice vetuerunt, vt refert Plinius,libro vij.c.xxiij.& libro xxxiiij.c.viij. Et de ea etiam meminit Eusebius dum ait.Harmodius & Aristogiton Hipparcum tyrannum interfecerunt.Leena meretrix amica eorum,cum tormẽtis cogeretur,vt socios proderet,linguam suam amputauit.& Tertulianus in Apologetico,c.xlvj.& c.vl.& in libro ad martyres: & Bapt. Fulgosius,libro iij.de patientia.

Epicharmis Libertina mulier in coniuratione aduersus Neronem nominata nullis cruciatibus,nullisq; tormẽtis peruinci potuit,vt coniuratos proderet: tantaq; fuit fœminæ constantia,vt illam non verbera, non ignes, non ira,eo acrius torquentium ne à fœmina spernerentur, peruicerit cum obiecta denegaret: priusq; spiritum compressit,q vocem ad detegendam coniurationẽ,vt refert Cornelius Tacitus,libro historiæ Augustæ xv. & Ber.Landrianus in additione ad Albertum de Gaudino,in tractatu de maleficijs.in rubri.de quęstionibus,& tormentis.& Angel.in tractatu maleficiorum,in verbo, fama publica. colum.xxxiiij.versicu.nunc videamus de tortura.

Sempronia quoq; fœmina in concionem producta, vt osculo attestaretur quendam ignobilem,vt Authore Tribuno plebis sese asserebat esse filium Tyberij Gracci, nullis minis ad mendacij attestationem induci potuit. testis est Valerius,libro iij.titu.de constantia.ca.cclxix.

Maioris constantiæ fuit Magistona Eliensis,quę cũm ab Aristotimo immani tyranno vnà cum filijs,multisq; alijs fœminis in carcere obseruaretur: ipsius & aliarum mulierum viri, parentesq; à tyranno patria pulsi, armis eam, libertatemq; simul repeterent,fretus posse exules ad pacem redigere tyrannus, si vxores filijq; eorum id per literas petijssent,carcerem ingressus mulieres captiuas,vt de pace scriberent humanis verbis hortatus est. Omnes autem ad Magistonam conuersę, respondendi curam ei detulerunt. Magistona verò minimè tyranni præsentia mota,non solum quod petebat negauit,sed ne assurrexit quidem,aut alio honore tyrannum dignata est, pariterq; cæteræ mulieres captiuæ idem fecerunt.Qua re adeo commotus est Aristotimus,vt statim in carcere Magistonæ filium ad occidendum perquiri præciperet.Sed ne hoc quidem Magistonam flexit,vt à sententia diuerteret: verùm ipsa manu apprehensum filium his tradidit, qui tyranni iussu eum quęrebant,q̃q verò ita tyranni ira ob hoc succenderetur,vt vix qui manu sua eam interimeret temperare sibi posset,efficere tamen nequiit vt Magistonam comitesq; propositi pœniteret,atq; vel vnum verbũ vt cupiebat scriberent,cum plus apud eas induta semel constãtia q carcer,tyrannicq; minæ valerent. hæc Baptista fulgosius,libro iij.tit.de constantia.Sed an potius fuerit pertinacia & obstinatio q magnitudo,non iudico,cum laudare potius q vituperare hic studeo.

Quintilia quoq; fœmina iussu Caij Caligulæ torta cruciataq;,vt vi tormentorũ coacta cõfiteretur conscios cõiurationis eius,quæ dicebatur in Caligulã parata fuisse,cũ ad tormẽta duceretur,vnius ex cõscijs pedem calce premẽs significauit eos cõfidere debere,& nihil de tormẽtis eius penitus timere:& qd' significauerat euẽtu cõprobauit,vt quæ tormẽtis tã deformata(cũ ob pulchritudinem amabilis,amicaq; multorum esset)vt etiam ab amatoribus sine voluptate conspiceretur,nihil omnino manifestauit, ex quo Caligula eam absolutam dimisit,pecuniarumq; dono munerauit,vt testis est Iosephus, libro anti-

quitatum xix.ca.j.in fine.

Diuus Hieronymus ad Innocentium de muliere septies icta, refert iuuenem quendam imparem tormentis mentitum fuisse adulterium se commisisse, & ita morte multatum: mulierem verò constanter tormenta grauissima tulisse, & ea quoq; ita omnino vicisse, vt nihil confessa fuerit. Sed si videre cupias veram constantiam mulierum, videas Constantiam diuæ Catharinæ, Barbaræ, Agathæ, Margaretæ, Apolloniæ, & penè infinitarum aliarum virginum martyrum: de quibus in catalogo sanctorum, & per Baptistam Fulgosium, libro iij. titulo de patientia. vbi plures è patientia laudat, quas omnes enumerare nec quidem sufficeret volumen.

Vigesimaoctaua consideratio. Mulieres laudantur & honorantur, si maritos eorũ honorauerint. Vnde Ignatius in epistola quam ad Antiochẽses scripsit. Mulieres (inquit) honorificent viros suos sicut carnem suã, & non audeãt eos proprio nomine vocare: & quo nomine vocabũtur, docet Sara illa sancta mulier de Abraham viro loquẽs. Dominus (inquit) meus vetulus est, vt scribitur Genesis xviij. & in epistola Petri j. ca. iij. his verbis. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres sperantes in deo ornabant se subiectæ proprijs viris, sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans. Quibus adstipulatur, & illud Virgilij, libro iiij. Aeneidos.

Connubia nostra

Repulit, ac dominum Aeneam in regna recepit.

Ideo Marcellus scribit dominũ aliquãdo pro marito accipi, prout etiam capitur in l. penul. ibi: consentiente domino. i. marito, secundũm glo. ibi. C. de inoffi. donatio.

Quæ cum ita habeant prudentissimæ censendæ sunt, quæ maritos ita nominãt: de quibus in l. ea quæ. in princ. ff. de dona. inter virum & vxo. & in l. Lucius. §. quę marito. ff. de legatis. ij. & ita etiam notat ad hoc illum tex. Alberi. de Rosa. in l. aduersus. C. de crimine expilatæ hæreditatis. Etiam Bersabee Dauid regem maritum suum alloquens, ita vocauit. iij. Reg. j. Domine (ait) mi rex tu iurasti &c. Et Lucretia, de qua Ouidius lib. ij. Fastorum de marito loquens ait.

Mittenda est domino nunc nunc, properate puellæ
Quàmprimum nostra facta lucerna manu.

Etiam Matidia diui Clementis mater, quæ Faustinianum maritum dominum quoq; vocat apud ipsum Clementem, libro recognitionum ix. ca. vlti.

Et diua Natalia, quæ item Adrianum maritum dominum vocabat, vt testis est Iacobus de voragine.

Item Plutarchus lib. de claris mulieribus laudat Megistonã Timoleonis vxorẽ (de qua in præcedenti cõsideratiõe dixi) ꝙ Aristotimo Aeliensium tyrãno præcipiẽti captiuis mulieribus, in quarum numero & ipsa erat, nũtios cũ literis ad maritos, qui Aelidẽ obsiderant, emittere, eosq; vt obsidione desisterẽt rogare, alioquin se paruos natos in earũ conspectu prius, ipsas deinde omnes verberibus cæsas interfecturum minitabantur. Talibus verbis respondit: Si quid in te virilis prudentiæ, aut consilij resideret, non vtiq; mulieres iuberes quæ facto opus essent suis viris præscribere, sed nos ad ipsos tanq; dominos nostros permisisses proficisci.

Et ait diuus Hieronymus ad Celantiam de ratione rectè viuendi, vbi ita scribit. Præcipuè autem in coniugio venerabili, atq; immaculato apostolicæ regulæ, ordo teneatur. Seruetur imprimis viro autoritas sua, totaq; à tę discat domus, quantum illi honoris debeat: tu dominum illum obsequio tuo, tu magnum illum tua humilitate demonstra, tantò ipsa honoratior futura, quantò illum amplius honoraueris. Caput enim (vt ait apostolus) mulieris est vir. Nec aliunde magis reliquum corpus ornatur, quàm ex capitis dignitate. Ideo si mulieres ab hominibus honorari cupiunt & laudari (quod sic, vt alibi dicitur) maritos imprimis honorẽt, sibiq; dominari facilè patiantur, nec molestè ferant. Cũ omnis penè eorum honor ac dignitas, ex honore dignitateq; virorũ pendeat: vix aut nunq; vxor honorabitur, nisi & apud homines maritus in honore, pretio, existimationeq; fuerit. Honoris enim maritorum vxores sunt participes. l. fœminæ. ff. de senato. l. cum te. C. de nuptijs. l. fi. C. de incol. lib. x. l. j. & l. mulieres. C. de dignita. libr. xij. in aut. de consulibus. §. hæc itaq;. colla. iiij. & infra dicitur ista parte, in xl. cõsideratione. & dicit gl. magna in l. j. C. de in ius vocan. ꝙ vxor propter maritum honoratur. E conuerso verò fœminæ quæ maritis dominari volunt, vilipendũtur, & eorum mariti pro vilibus & abiectis habẽtur. Cy. in. l. ij. C. de testibus. Alexã. cõsi. clvj. inci. viso processu causę vertẽtis. in v. volu. versi. secũdò respõdeo. Et Pet. de Bellapertica in l. curatorem. C. de inter. matri. mi. & amplè scribit Andræas Tiraquellus in suis legibus connubialibus, in prin. in j. lege. sed cũ sint extra metas operis, nõ in ea re discurrimus.

Vigesimanona cõsideratio. Etiam mulieribus danda est præeminẽtia in administrãdis his quæ in domo sunt, & quæ domestica dicũtur, ita ꝙ vxori debemus vltro relinquere domus principatũ, vt maritus foris, sub dio, in agro, in foro, in republica omnia suo arbitrio conficiat, diuitiasq; comparet, quæ tectis recondantur: vxor verò domi, rebusq; domesticis conseruandis, & præparãdis præsit, & tectis illatas diuitias custodiat, vt tradit Xenophon in œconomico Aristote. libro ij. politic. c. iij. & libro iij. c. iij. & œconomico. libro j. c. iij. & Plato in Menone dicit esse vxoriam virtutem domum rectè gubernare, dum custodit domestica, viroq; obedit: hinc dominæ domus vocantur, vt ait Bart. in l. Titia cum testamento. §. vlti. col. ij. versicu. quæro quid si dixerit testator. iuncto versicu. sequen. ff. de lega. ij. quod & idem dicit ipse Bart. in consi. lvj. inci. in nomine domini amen. Bar. fecit testamentũ in secundo dubio. Ang. cõsi. cxliiij. ad primũ dico. Petrus de Anch. cõsi. ccxxxvij. inci. quia in primo quæsito. col. ij. & Roma. consil. cxviij. inci. quo ad primũ. Pau. consi. iiij. in. v. col. in iij. & iiij. dubio. in ij. volu. & consi. lxxvij. col. fi. eodẽ volu. Ideo cura domus illis est relinquẽda, cui preesse debent. & facit illud ad Rom. vlti. c. vbi declarat, ꝙ mulieres debent domum bene regere. Facit etiã ꝙ legitur de filia Raguelis cum fuisset missa ad Thobiam eius maritum, inter cætera præcepta quæ illi data fuerũt, fuit admonita à parentibus, vt domum mariti gubernaret, tanq; domus gubernatio ad mulierem peculiariter spectaret: quod etiam attestatur diuus Paulus ad Titum c. ij. monẽs fœminas, vt domus curam habeant. Quod & senserũt Io. Andr. & Panor. in c. literas. extra de resti. spolia. scribentes vxoris esse proprium custodire res mariti: in qua sententia est Aristo. li. ij. œconomico. c. j. probam ait mulierem omnibus quæ sunt intus dominari oportet. & paulò infra. Et si quid intus accidat, ipsi notum sit soli. & paulò post. Viro quidẽ indecens videtur ea scire, quę intra ędes fiũt: in ceteris verò omnibus parere mulier viro contendat. Atq; iterum, turpe est viro quicquam eorum

quæ

quæ domi sunt, facere. Et licet apud aliquos aliud sit in obseruantia, vt apud Aegyptios & Getulos, tamen apud Gręcos, Romanos, Gallos, Germanos, Portugalenses, cęterosq; omnes ferè populos lege naturæ viuentes domesticus labor, matronalis atq; vxorius fuit, & domestica negotia & officia mulieri deputata sunt: quibus mulieres præsunt, & ex his dominæ à maritis & alijs domesticis & familiaribus vocantur. Etenim vt à natura comparata est viri opera ad exercitationem forensem, ita & mulieris ad domesticam diligentiam & curam. hæc Tiraquellus in suis legibus connubialibus, lege nona.

Et sic dicunt doctores nostri q̃ si testator aliquis habēs liberos, vxorem suam dominam suorum bonorum relinquat, non propterea videtur illi relinquere dominium, sed alimenta tantū: cū ea præeminentia in domo, quā & ante mortē testatoris habuerat. De quo etiā per Bar. & alios in aut. hoc locū. C. si secundò nup. mulier. & Bar. in cōsi. ix. inci. super eo qđ quæritur. & p docto. in d. l. Titia. §. si. supra alle. cū pluribus alijs allegatis p me in cōmētarijs nostris super cōsuetudin. ducatus Burgundiæ, tit. des droictz & appartenances à gens mariez. §. vj. in textu ibi: pour en iouyr &c. in princ. & per eundem Tiraquellū in loco supra alleg. vbi satis ostendit mulieres non debere euagari, nec exire domū, nisi iusta ex causa: & quantò magis se cōtinent domi, tantò magis laudantur & honorantur.

TRigesima consideratio. Mulieres honorantur & in hoc, q̃ si ex eis sit habendū testimonium, aut aliud cū eis à iudicibus agendū, mittēdum est ad domū earum: & in hoc priuilegijs egregiarum personarū vtuntur, vt est glos. optima, & ibi doctores, maximè do. meus Iason in l. ad egregias. ff. de iureiurando. nec mulieres cogūtur in iudicium personaliter accedere. c. mulieres. de senten. excom. extra. Nec matrona pro aliquo debito ad aliam prouinciā ire cogatur. l. j. C. de officio diuerso. iudicum. cum authē. seq. Et vetus mos fuit cum virgines vestales ad iudicium vocabantur, aut audiendæ erant, q̃ ad eas mittebatur, & domi interrogabātur, vt dicit Cornelius Tacitus, lib. ij. historiarum, vbi exemplum adducit de Vrgulania, quoniā periculosum est eas euagari & peregrè proficisci. Cùm mulierum honor consistat in hoc si se magis domi contineant, vt supra prope in xxv. consideratione enarratum est.

TRigesimaprima consideratio. Mulieres ex hoc etiā laudantur & honorantur, q̃ vocantur & vocari debent dominæ, exēplo illorū qui vxores suas dominas vocabant, vt scriptū est à iuriscōsultis. j. in l. vxorem. in prin. ff. de leg. iij. Peto (inquiebat Bald. ille) à te domina vxor mea. & in l. Titia. §. qui Marco. ff. de annuis legat. vbi vir quispiā nescio qua ratione motus, non solū vxorem suam quis ibi vocauit dominā, sed & sanctissimā. & in l. fina. §. vxori. ff. de auro & arg. leg. & in authē. quibus modis natu. effi. legi. §. illud quoq;. ibi: quia vir vocabat dominam &c. colla. vj. Et id fit gratia honoris, vt dicit Bart. consil. ccxvij. incip. fuit quidā de Assisio. col. vlt. & Lucas de Pēna, in l. quicunq;. col. iiij. C. de re militari. lib. xij. Bar. in l. penul. C. de dona. inter virū & vxo. Panor. in c. ex parte. in fi. extra, de foro cōpe. Do. meus Iason in l. cū filio. in positione casus. ff. de legatis. j. Sic & Claudius Cæsar homo stupidi ingenij, nō modo Messalinam vxorē dominā vocabat, sed & alios ciues Romanos dominos appellabat, Autore Suetonio. Et istud à Græcis deductum esse videtur, qui vxores suas dominas vocant, teste Homero, li. iij. Odysseæ, cum loquitur de vxore Nestoris sic. Cui domina vxor lectum strauit. & lib. vij. in fine. in his verbis. Alcinous in interiore domo, lecto quem suis ipsa manibus vxor domina constrauerat, cubitum se recepit. Et ait Menander in Plotio seu comœdia secūdùm Gellium libro ij. capitu. xxiij.

Tum me cunctis notum sit faceret vxor Hera.

Et tradit Epitectus philosophus in eo libro, cui est titulus, Enchiridion. c. lv. vbi de officio & cura viri erga vxorem differens: Mulieres (inquit) à decimoquarto anno dominæ vocantur. & subdit: Monendę igitur sunt apud nos in honore esse, nihil ob aliud, nisi vt modestæ sint, & virū reuereantur. & apud poëtas plerisq; in locis vxores dominæ vocantur, vt apud Virgil. vj. Aeneid.

Hi dominam ditis thalamo deducere adorti.

Et apud Ouidium, lib. iij. Tristium.

Nunciet huc aliquis dominam venisse, resurgam.

Et paulò post.

Nec dominæ lachrymis in nostra cadentibus ora,
Accedent animæ tempora parua meæ.

Et apud Iuuenalem.

Ferre potes dominam saluis tot restibus vllam?

Et teste Iacobo de Voragine, Adrianus vxorem Nataliam dominam vocare solitus erat, sicut & illa ediuersò virum dominum. Et Io. Andr. Milantiam vxorem dominam vocabat, in c. cum secundùm. colum. j. de prębendis. & in cap. qui prior. col. penulti. de regu. iur. lib. vj. in mercurialibus. Ex quibus mos processit apud nos (sicut apud Italos & Hispanos) vt matronas vulgò damas vocemus, vt infra patet. Etiam Plinius libro xxxiij. cap. iij. fœminas dominas appellat, cum ait. Et incerta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendentia. Item Accursius in l. si ignorans. ff. locati. in l. ad egregias. ff. de iureiurando. in l. medicos. in verbo, deduci. & in verbo, exhiberi. C. de professoribus & medicis, libro x. in quibus locis de domina loquitur, hoc est muliere: quę inuita (vt ibi ait) in iudicium deduci, vel exhiberi non debet, per tex. in l. j. C. de offi. diuer. iudicum. Etiam gloss. decreti vocāt mulieres dominas, vt est glo. in ver. sed suas. in c. odi. xxiij. q. j. cum dicit. Nota contra scholares qui vadunt ad ecclesias, vt videant dominas. quam glo. singularizat Barb. in prooemio Clemen. in verbo, salutem. col. iij. Etiam doctores nostri scribentes in pluribus locis vocant vxores, cum de eis incidit sermo: vt Bald. consilio xxxix. incip. tam profundè, & tam copiosè. colum. fin. lib. ij. & Ange. in l. vsufructuarium venari. ff. de vsufruct. Etiam viri sancti, vt Ioannes euangelista, in secunda sua epistola vocauit mulierē quandam nomine Electam, dominam. Et Hierony. in regula sanctimonialium, cap. xvj. vocauit Eustochiam quādam mulierem, dominam. Et statuta Italiæ, vt cōmuniter mentionem facientes de mulieribus, vocāt eas dominas, vt refert Barto. de quodam statuto Pisano, vt refert Bartol. in l. inficiando. §. infans. in fine. & ibi etiam Ange. in fi. ff. de furtis. & Ioan. de Anania in c. fina. col. x. versicu. ex prædictis refert. extra, de collusione detegenda.

Non tamen credo hoc indistinctè esse verum, quòd omnes mulieres dominæ vocari debeant, quicquid audaculè sentire voluerit Tiraquellus, fretus (vt ait) autoritate Plinij, in loco supra allegato. Cum ibi Plinius vocat eas dominas, quæ margaritis ornabantur, & non de alijs indiscriminatim intelligi debet. Sed tātummodo hæ vocari debent dominæ, quarum mariti vocari

possunt domini, aut de iure vt sunt in dignitate constituti, aut de cõmuni obseruãtia, & cõmuni vsu vtendi & loquẽdi, qui in his attendi debet, vt videmus in Italis & Hispanis, & maxima parte Gallorũ, qui matronas (vt dixi) dominas seu donas vocant. Apud nos verò vt cõmuniter videmus, omnes mulieres (exceptis artificũ viliũ & pauperum vxoribus) dominæ vocãtur, cũ adiectione quadã. s. si sint mulieres mercatorũ, diuitũ, aut burgensiũ nõ habẽtium officiũ aut dignitatẽ cũ adiectione nominis proprij: puta domina Philiberta, domina Petronilla. Si verò mariti eorum dignitate aut officio titulati fuerint, vocantur dominę cum adiectione huiusmodi dignitatis mariti, secũdũm l. primam. ff. de senatoribus. scilicet domina balliua, si sit vxor balliui: domina locũtenens, quando est vxor locumtenentis: domina aduocata, si sit vxor aduocati fiscalis, & sic de singulis.

Sed an mariti etiam teneantur illas vocare dominas, aut simpliciter aut cum adiectione officij, aut dignitatis, quam habent ex earum maritis: Bart. in l. pe. C. de dona. inter virum & vxo. & in l. si iudex. ff. de minoribus. & in l. si post. §. vlti. in penul. quæstio. ff. de bonorum pos. contra tabul. dicit ꝙ non: cum, vt ait, beneficio quod à te habeo, contra te vti non possum te inuito. Idem tenent Panor. in fi. & Felin. in c. ex parte B. col. j. extra, de foro compe. de qua regula etiam Sozin. in l. omnes. ff. de exceptio. & Barb. in c. vlti. de ordine cognitionum. do. meus Iason in d. l. cum filio, supra alleg. Felin. in c. super eo. le second. extra, de testibus, Decius in regula, fœminę. col. ij. ff. de regu. iuris, Anto. Corsetus in tractatu suo de potestate regia. in xxx. quæstio. mouet hãc quęstionem in rege, vbi videtur tenere, ꝙ non tenetur rex vocare vxorem suã dominam, nisi in duobus casibus. Primò scilicet, nisi aliter se habeat cõsuetudo, seu cõmunis obseruãtia, quoniam illa tenenda est, vt ibi dicit. Secũdò nisi vxor sua haberet aliam dignitatem, ex qua de per se sine eo vocari possit domina, vt in filia regis, aut regina quę habet etiam regem in maritum, aut in filia alicuius existentis in dignitate quę despõsatur alteri in dignitate cõstituto, quoniam si ex se & titulo proprio vocaretur domina, etiam tunc à marito domina vocari debet, vt ante discussum est.

TRigesima secũda cõsideratio. Quoniã mulieres ornari desiderãt, vt ait, G. Benedicti in reper. c. Raynutius, in verbo, cuidam Petro tradiderũt, nume. xxxviij. extra, de testa. Et Germanorũ prouerbium est seu dicterium, ꝙ mulieres affectãt quatuor, scilicet à pulchris iuuenibus amari, pollere plurimis filijs, ornari preciosis vestibus, & dominari in domibus, hinc dicit Marianus in c. veniens. de accusat. ꝙ hac potissimũ voluptate, scilicet cultus & ornatus gaudent fœminæ. Imo naturaliter appetunt ornatum, quippe Romani nulla alia re magis ꝙ̃ auro, argẽto, purpura, & cętero ornatu vxores in suã ipsorũ sententiã traducere, sicq; abstemias atq; honestiores efficere melius potuerũt: probè quidem mulierũ cupiditates nouerunt, quarũ affectus (licet imperfecti) semper in vestibus, semper in auro, semper in lapidibus preciosis, & ornamentis extrinsecis gloriam ponit, vt scribit diuus Hiero. in regula sanctimonialium. c. xxviij. & idem ad Gaudentium de educatione Pacatulæ infantulę, inquit, studiosum amãsq; ornatus fœmineum genus est, multasq; etiam insignis pudicitiæ, quamuis nulli virorum, tamen sibi scimus libenter ornari. Ideo ex his dicendum est, ꝙ seipsas ornare possint. textus est rotumdus in l. sed si vir ex lana. §. si vir vxori munus. ff. de donat. inter virum & vxo. vbi permissa est impensa quam facit vir pro vxore, quo se honestius ornet: & in l. quod autem. §. j. & d. l. sed si vir ex lana. §. nõ videtur. permittitur viro pecuniam vxori in vnguenta dare. Nam vnguento etiam nardo fœminę vngi possunt, ex quo fiunt elegantiores, ac mundiores in conspectu duntaxat dico maritorum. l. in argento. §. vnguentis. ff. de auro & argen. lega. Et in his ornamentis debet mulier potius obedire marito suo, ꝙ̃ statuto. c. quod deo patri. c. manifestum. & c. hec imago. xxxiij. q. v. Io. de Platea in l. vel lera. C. de vestibus oloberis, libro xj. ita edisserit G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderunt, numero xlj. de testamentis. Ideo vestes auratæ & sericæ non prohibentur fœminis, sicut viris. l. j. & ij. C. de vestibus oloberis, libro xj. & ibi glossæ & doctores, vt refert Tiraquellus in suis legibus connubialibus, in tertia lege. Imo leges expressè permittunt fœminis ex auro & gemmis sibi ornamenta conficere & deferre, vt dicitur infra in xxxvij. cõsideratione huiusce partis: viris autem hoc expresse prohibent. C. nulli licere in frenis, libro xj. vbi Bar. Bal. Ange. & Io. de Platea. secũdũm quam sententiam Alex. Seuerus gemmas sibi oblatas vẽdidit, muliebre esse existimans gẽmas possidere, quæ neq; militi dari possint, neq; à viro haberi. Ideo Bald. in l. quę non ratione. ff. de legibus. dicit ꝙ statuta quę quotidie fiũt contra dominas ne margaritas deferant, & similia, sunt prẽter rationem, ideo non debent extendi. sequitur Cæpola in tractatu de seruitu. rusticorum prædiorum. titu. de seruitute aquæ haustus. col. penul. & idem voluit Marianus in d. c. veniens. col. xiij. de accusati. vbi ait huiusmodi statuta maximam sapere iniquitatem. Et Valerius libro quinto. titu. secundo scribit: Sancitum fuisse à Romanis, vt fœminæ purpurea veste & aureis segmẽtis vti possent. Et idem libro secundo, titu. j. inquit, vini vsum olim Romanis fœminis fuisse ignotũ, ne in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus à libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam venerem esse consueuit. Cæterũm vt non tristis earũ & horrida pudicitia, sed honesto comitatis genere temperata esset, indulgentibus maritis, & auro abundãti, & multa purpura vsæ sunt, quo formam suã concinniorem efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt: & hac potissimẽ cultus & ornatus voluptate gaudent fœminæ, vt supra dixi. Hinc est quòd fœminis cura cultus sui eripi non potest, vt dicit Cornelius Celsus libro sexto. cap. quinto. Et sunt duæ res quæ nunquam satis ornantur, nauis & mulier, vt scribit Plautus in penulo.

Etiam habetur apud Titum Liuium lib. xxxiiij. Munditiæ, ornatus & cultus fœminarum insignia sunt, his gaudent, & gloriantur. facit dictum Sallustij cum ait. Audiui sæpenumero à sanctis viris munditias mulieribus, laborem viris conuenire. Hunc, mundum muliebrem appellauere maiores nostri: de quo Vlpianus in l. argumento. §. mundus. ff. de auro & argento legat. ita ait: mundus muliebris est, quo mulier mundior fit. & post aliqua fit differentia inter mundum muliebrem & ornamentũ. Mulier enim potest esse munda, non tamen ornata, vt fit in his quæ se mundauerint lotæ in balneo, neq; se ornauerint. Contra est aliqua post somnum statim ornata, non tamen emundata. & amplè de huiusmodi differẽtia per Tiraquel. in d. l. iij. cõnubiali. §. est & Valerij. & in d. l. satis cõprobat mulieres, maxime vxoratas, debere ornari cultu honestiori.

testis

teſtis eſt Macrob.lib.ij.Saturnal.loquens de Iulia Auguſti filia, quæ cum aliquando propter profuſiorem ſeu licẽtiorẽ veſtitũ offendiſſet oculos patris tacentis, poſtera die mutauit cultus ſui morem & lætum patrem affectata ſeueritate complexa eſt. At ille qui pridie dolorem ſuum continuerat, gaudium continere non potuit. Et quantum hic ait in filia Auguſti probabilior eſt cultus, non defuit patrocinio ſuo Iulia his verbis: Hodie enim me patris oculis ornaui, heri viri. Ideo dicit Bal.in conſilio xxx.incip. viſo teſtamento excelſi.circa fin.in v.volumine. ꝙ viduę (quoniam maritis carent quibus ſint gratæ) non debent tam precioſa atq; nitida veſtimenta ferre, quàm quę maritos habent, quaſi hoc omnino liceat maritatis. Cum ornatus mulierum fiat gratia viri.l.ſi vt certo.§. interdum.ff.commodati.

Etiam iſte cultus & ornatus mulierũ ex ſacra pagina approbatur: vt probatur de Rebecca Geneſis xxiiij.quæ à ſeruo Abraham accepit inaures aureas appendẽtes ſiclos duos, & armillas totidem pondo ſiclorum decem, quibus ſe ornaret.

Noëmi ſancta illa mulier dũ Ruth doceret, quonã pacto ſibi maritũ Booz aduocaret: lauare inquit, & vngere, & induere cultioribus veſtimentis, vt ſcribitur Ruth capitulo tertio.

Ezechiel capi.decimſexto introducit dominũ his verbis mulierem alloquentem. Vnxi te oleo, & veſtiui te diſcoloribus, & calciaui te hyacintho, & cinxi te byſſo, & indui te ſubtilibus, & ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuũ, & dedi inaurem ſuper os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo, & ornata es auro & argento, & veſtita es byſſo, & polymito, & multis coloribus, & decora facta es vehementer nimis.

Daniel vir æquè ſanctus ac doctus ſcribit c.xiij.Suſannam illam inſignem caſtimonia fœmimam pręcepiſſe ancillis afferri ſibi oleum & ſmigmata, quibus ſcilicet faciem abſtergeret & emacularet.

Cũ Andræas Tiraquellus & Guillelmus Benedicti in locis pręallegatis ad vtramlibet partem videantur multa dixiſſe: tamen concluſio in his ſecundũm omnes & theologos, canoniſtas, & legiſtas eſt, quòd ornatus muliebris, & cultus moderatus & cõſuetus eſt laudabilis. Immoderatus verò & exceſſiuus eſt vituperandus & reprobandus. Intellige adhuc ꝙ cultus & ornatus mulieris matrimonio copulatę ſit ad hoc, vt viro placeat, eiuſq; amorem ſibi conciliet, ne ipſa deſpecta in adulterium labatur, & ex quo apparebit formoſior, maritum à vago faciet abſtinere coitu. Et ait Hieronymus ad Demetriadem de virginitate ſeculi, virgines vt ſponſis placeant, eoſq; in amorem ſui magis incitẽt, mira ſe ſolicitudine formare ſtudẽt, & naturalẽ corporis pulchritudinem ornandi arte commendant. Poteſt & Cœlebs ſe ornare, vt virum ſibi facilius quærat. Nulli verò iſtud conceditur, ſi eo animo ducatur, vt externos ad libidinẽ prouocet, in ſuum amorem inconceſſum alliciat, animos iuuenum ſolicitet, incẽdat: quoniã id ſemper peccatũ. Fucare autẽ non licet, vt naturę lineamẽta corrũpat, ſed vt occultet deformitatẽ, quã morbus aut aliud quippiã aduentitiũ pepererit, nulli id eſſe obnoxiũ crimini, cõprobatur autoritate Apoſtoli j. ad Corinth.xij. Quę putamus ignobiliora mẽbra corporis eſſe, his honorẽ abundantiorẽ circũdamus. Et G. Benedicti in d.verbo, cuidã Petro tradiderunt. & Tho.ſecũda ſecũdæ. q.clxix.artic.ij. & in ſuis commentarijs in Eſaiam.c.iij. Et Alexand.de Hales in ſecunda parte ſuæ ſummæ.q.clj.mẽbro iij. & in quarta parte.q.xlviij.membro ix. & vltimo. Aſteſanus in ſua ſumma, libro ij.titulo liiij.verſicu.vtrum ornatus mulierum. Angel.de Clauaſ.in ſua ſumma.in verbo, ornatus. Antoninus Florentinus in ſua ſumma, in ſecunda parte.titu.iiij.ca.v. Bernardinus de Buſtis, in ſecũda parte ſui Roſarij, ſermone xx.parte iij.ca.iij. Martinus magiſtri in lib.de temperantia, in loco de virginitate.quęſtione vj.per totum: vbi dicit vnum memoratu dignum, ꝙ quemadmodum in hac re mulieres errare poſſunt in exceſſu & exuperatiõe modi, finiumq; ornatus legitimi atq; honeſti, ſic & in defectu. Nam antiquitus mulieres quę nõ ſe ornabãt, multabantur, vt Iulius Pollux, libro viij.ſcribit olim Athenis fuiſſe muliebris ornatus præfectos. Inornatas autem multabant, & multas ipſarum ſcribentes, ponebant in platano, quæ erat in figulina. Harpocration autẽ teſte Hyperide oratione ſecũda aduerſus Ariſtagorã inquit, dragmis mille multabantur mulieres in vijs inornatæ: & interdum res expoſtulat, vt alter ex cõiugibus alterum excitet, & ad honeſtam oblectationẽ prouocet. In ea ſententia fuerunt Io.Andr. & Philippus Francus, in regula, ea quæ fiunt.de reg.iur.lib.vj.vbi ipſe Io.Andr.amplè diſſerit hanc materiam. & poſt eum Alberic.in l.factũ à iudice.ff.de regulis iur. & in ſuo dictionario.in verbo, ornatus. Hoſtien. & Panormi.in cap.j. ne clerici vel monachi. Barba.in procœmio clement.colum.penult.

Aduerte tamen in hac ornatus cultuſq; ratione morem cuiuſq; regionis, eorumq; cum quibus verſaris, eſſe maximè obſeruandum. Quiſquis enim, vt ait Auguſtin.libro tertio de doctrina Chriſtiana, & repetitur in ca.j.xlj.diſtinctio.rebus prætereuntibus reſtrictius vtitur, ꝙ ſeſe habẽt mores eorum, cũ quibus viuit, aut intemperans, aut ſuperſtitioſus eſt. Quiſquis verò ſic eis vtitur, vt metas conſuetudinis bonorum, inter quos verſatur excedat, aut aliquid ſignificat, aut flagitioſus eſt. Et habetur eadem diſtinctio. c.finali. Quiſquis contemptis his, cum quibus viuit lautiora ſibi vel auſteriora præ cæteris indumenta quærit: aut intemperans ſui, aut ſuperſtitioſus eſt. Propterea dicit glo. in ca.ſi quis virorum. xxx.diſtinct. & in ca.j.xxj.q.iiij. In veſtibus & ornatu inſpiciendũ eſſe regionis cõſuetudinẽ: quod & volunt gloſ. & Panor.in ca.pe.in verbo, deauratis.extra de vi. & ho.cleri. Bald.in rub.de conſuetudine.colum.fi.verſic.conſuetudo debet ſeruari. & Hierony.in epiſtola ad Heliodorũ Nepotianũ laudat ꝙ cultus ipſe prouinciæ morem ſequeretur. & de materia infra, in vij.parte dicitur, in xlv.conſideratione.vbi aduocati ornatiori veſtitu induti laudantur & honorantur.

Aduerte etiã ne modus in his turpiter excedatur, qui omnibus addendus eſt, Cum ſit pulcherrima virtus, quem excedere nihil habet honeſtum, iuxta illud Horatij.

Eſt modus in rebus, ſunt certi deniq; fines,
Quos vltra citraq; nequit conſiſtere rectum.

Et text.eſt in authẽt.de referendarijs.colla.iij. & plenè ſcribit Iacobus Bonaudi in gloſ.ſuis ad Ioannem de terra rubea, contra rebelles ſuorum regum. artic.ij.primi tractatus.in ſecunda concluſione.in verbo, veſtem.

TRigeſima tertia conſideratio. Mulieres etiam laudãtur ex taciturnitate, ſilentio & breuiloquentia: & ex his plurimũ commendantur, vt habetur Eccleſiaſti.vigeſimoſexto. vbi mulierem ſenſatam, & tacitam laudat ſapiens. & facit j.ad Corinth.xiiij. Nõ ius facit mulieribus,

vt vel in ecclesia loquantur, sed domi: si quid ignorant, viros suos interrogent. & j. ad Timotheum xiij. Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Et, vt ait Aristo. lib. j. Politicorum. c. viij. & fina. Mulierem ornat taciturnitas. ex dictis Sophoclis Atheniensis tragici dicentis in Aiace flagellifero, mulieribus ornamentum silētium affert. Et Democrates, Ornamentum breuiloquentia mulieri. Et facit id quod Pinacium mulier pudica apud Plautum in Stico Antiphoni patri quærenti, quales esse mulieres oporteat, Respondit: vt per vrbem cum ambulant omnibus os obturent, id est occludant, ne verbum vllum proferant. Apud eundem quoq; in rudętę Trachalio. Tacita (inquit) bona est mulier semper, q̄ loquens. Et Pontanus lib. j. de amore coniugali, ita vxorem monet. Pauca loqui studeas. & Alberi. de Rosate in l. generalis. ff. de adoptio. scribit, mulieres decere taciturnitatem. Id quod etiā natura ipsa omnium parens apertè docuit: qua duce masculæ solum cicadæ canent. Mutum verò est fœminarum genus, vt Aristoteli placuit libro de natura animalium v. c. xxx. Sicuti & Lusciniæ item fœmellæ cantu priuantur. Idem in carduelis, & caladrijs, & pluribus alijs auibus, vt merule, & quę vulgò, Lunotte, apud nos dicuntur, quarū fœminæ non eliguntur, vt in caueis reponantur. Magno fœminarum documento silentium illas si quid aliud admodum ornare, vt etiam amplè monuit Cælius libro lectionum antiquarum ix. c. xxxj.

TRigesimaquarta consideratio. Mulieres laudantur si se lanificio exercuerint: quod probatur ex Hectoris Homerici & Gregorij Nazanzeni sententia, cum inquiunt, vt mulieres domi maneant, domestica negotia administrent, & in his colum, lanam, linum, telam, fusum exerceant, quæ matronis pudicis conueniunt, easq; si quid aliud q̄ maximè decent. Salomon in Prouerb. cap. xxxj. de muliere forti & pudica loquens. Quesiuit (inquit) lanam & linum, & operata est consilio manuum suarum. Et Hieronymus instruēs virginem Demetriadem. Habeto (inquit) lanam semper in manibus, vel staminis pollice fila deducito: vel ad torquenda sub tegmina in alueolis fusa vertantur. Et alibi ad Laetam de institutione filiæ. Discat & lanam facere, tenere colū, ponere in gremio calathum, rotare fusum, stamina police ducere. Ex veteri Romanorum more Tallasij nomen in nuptijs crebro iactabatur, vt videlicet hac nuptiali voce prouocarentur nouę nuptæ, exhortarenturq; ad opus & lanificium, quod Græci Tallasiani dicunt, vt Varro & Plutarchus in Romulo, & in quæstionibus cxxix. & Festus Pōpeius tradiderūt.

Sed & sponsæ (vt scribunt & Plutarchus in postremo loco, & Plinius, libro viij. c. xlviij.) colum secum inferebant & fusum, virorumq; fores lana coronabant, ac cingebant. Hac quoq; obseruantia nuptiali iudicantes lanificiū à nuptijs in domo maritali exercendum esse.

Item apud eosdem Romanos in pelle lanata noua nupta consedere, & reponi solebat: quòd testaretur lanificij officium se præstaturam viro, vt refert Pompeius. Quum ipsi Romani apud Caiæ Cęciliæ statuam æream in templo Marci Anci sitam colum, lanam, & fusum confixerunt, pudicitiæ industriæ suæ certa monumenta, authores M. Varro & Pli. vbi supra, & Plutar. in problema. c. xxviij. Ea est autem, vt dicit Festus, quę anteq; Romam venisset Tanaquil vocabatur, vxor Tarquinij Prisci Romanorum regis, quæ tantę probitatis fuit, vt id Caiæ nomen boni ominis causa frequentarent nubentes, quam summam asseuerant fuisse lanificam.

Et, vt refert Titus Liuius ad finem primi libri, ab vrbe cōdita, signū probitatis fuit reputatum in Lucretia, quòd sera nocte lanæ dedita, inter vigilantes ancillas in medio ædium sedebat, & per Collatinum eius maritū iuuenesq; Tarquinij fuit inuenta: quam historiam recēset etiam Ouidius, libro ij. fastorum dum ait:

Inde cito passu petitur Lucretia, cuius
Ante thorum Calathi, lanaq; mollis erat.
Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant &c.

Harum Tanaquilis Lucretię & aliarum exemplo monet Pontanus lib. j. de amore coniugali, vt filias in ea re instrueret, ita dicens:

Tum colere antiquas artes maternaq; iussa,
Atq; agili discant carpere pensa manu.
In digitis acus, ante pedes intexta quasilli,
Viminaq; & fuso stamina torta leni.
Hoc Tanaquil opus, hos mores Lucretia monstrat
Philacidæ hos coniunx Telemachiq; parens.

Theano Pythagoræ vxor interrogata quā potissimè vxorē cōmēdaret. Respondit illud Homericum, libro j. Iliados,

Telæ vacantem, & viri lectum parantem.

Helena etiam lanificium exercebat, vt apud eundem libro iiij. Odysseæ probatur.

Mercurius Calypso Nymphā Athlantis filiā texentē reperit, vt lib. v. Odysseæ habetur. Et libro vj.

Arete regis Phæacum vxorem inter ancillas colo purpurea inuenit Nausicaa ipsius filia.

Eadem Arete paulò post videt Vlissem indutum vestē atq; tunicam, quas ipsa sua manu cōfecerat, quibus Vlisses donatus fuerat à Nausicaa.

Et libro eiusdem operis decimo. Vlisses Circem texētem comperit.

Et libro xv. scribit Penelopem non frequenter domū relinquentem, sed in ędium conclaui telam texentem.

Idem Homerus lib. v. Iliados refert, Mineruam super pauimētum Iouis depinxisse amiculum, quo velata erat, quodq; suis ipsa manibus artificiosè neuerat, texuerat: vt hinc quoq; ostenderet omnes gradus eius artis Mineruam fuisse edoctam.

Andromache quoq; Hectoris vxor, teste libro ij. Iliad. Telam orditur, dum lamēta, eiulatusq; è turri ob mortem mariti audit. Et apud Virgilium libro viij. Aeneidos.

Proba castaq; fœmina,
Tolerare colo vitam, tenuiq; minerua,
Impositum cinerem, & sopitos suscitat ignes:
Noctem addens operi, famulasq; ad limina longè
Exercet penso: castum vt seruare cubile
Coniugis, & possit paruos educare natos.

Herodotus in Calliope tradit Xerxem illū maximum regē ab Amestri vxore donatū amiculo qđ ipsa texuerat.

Curtius lib. v. tradit Alexandrū vestes Macedonicas ad eū ex Macedonia missas, cum his qui eas conficerent, tradi Sisigābri matri Darij iussisse, eamq; admoneri pręcepisse, vt si cordi quoq; vestes essent, eos neptes assuefaceret. Ad quam vocem, cum lachrymæ obortæ prodidissent animum, aspernantis id donum, quippe cum non aliam contumeliam magis Persarum fœminæ accipiunt, quàm admouere lanę manus. Alexander ea re cognita ad eam peruenit: & mater, inquit, hanc vestem qua indutus sum, sororum nō solū munus, sed etiam opus vides, nostri decepere

memores.

me mores. Caue obsecro, ne in contumeliã accipias ignorationem meam. Ex quibus Tiraquellus facilè ostendit in suis legibus connubialibus, lege x. q̃ nedum apud Romanos & Græcos, sed etiam apud alios lanificium matronis, & ipsis principibus, & illustriori loco natis decorum fuisse, & honestum: quod maxime obseruãt matronæ Italicæ, etiam nobiles, cum lanas sericeas nere soleant, conductitiè tamen, ex quo seipsas vestiunt & ornant, vt vidi in pluribus Mediolani.

Addidiq; & idem Tiraquellus Virgili. loquentem de Didone, quæ Aenæ vestem donauerat, li. Aenei. quarto.

Tyrioq; ardebat murice lana
Demissa ex humeris, diues quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.

Et apud eundem, libro iij.

Andromache Phrygiam Ascanio chlamydem donat,
Manuum monumenta suarum.

Et denuo, libro xj.

Tum geminas vestes ostroq; auroq; rigentes
Extulit Aeneas, quas illi læta laborum
Ipsa suis manibus quondam Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas descreuerat auro.

Tranquillus etiam lib. ij. memorat Augustum Cęsarem ita filiam & neptes instituisse, vt lanificio asuefaceret. Et alibi testatur illum ipsum non temere alia veste, quàm domestica vsum esse ab vxore, & sorore, & filia, neptibusq; confecta.

Id idem de filiabus suis Carolum magnum fecisse Guaguinus in suo compendio de gestis Francorum, libr. iiij. capitu. j. circa finem attestatur, dum inquit. Circa liberos educandos eam curam adhibuit, vt mares bonis disciplinis, fœminas lanificio erudiendas summopere studuit. Iuxta illud Prouerbiorum vlti. Quæsiuit lanam & linum, digiti eius aprehenderetuut fusum & operata est consilio manuum suarum. quod prophetatum fuerat de virgine Maria: quæ secundùm Hieronymum, acu & colo acquirebat vnde sibi & Christo eius filio necessaria compararet, vt refert Guillel. Benedicti in sua repetitiõe cap. Raynutius. in verbo, dotem quam ei dederat. nu. xlix. extra de testamẽ.

Plutarchus testimonio Bibuli asserit Brutum ad bellũ exiturum, Portiam vxorem interpellantem, ad colum & telam remisisse: & ista est communis & vulgaris remissio vxorum per maritos, cum aliquid eis dicunt, cui non congruit dare responsum. Et hac remissione prius vsus fuerat Hector Andromachen vxorem ita propemodum alloquens in vj. Iliad. rapsodiæ. Tu verò quod ad te attinet, abi domum, & quæ tibi curanda sunt circa telam & colũ, ancillasq; exerce, & vt operi domestico incumbant iube: hoc officium munusq; tuum est, viris autem suũ relinque, vt curent bella. Item Claudianus in lib. j. de raptu Proserpinæ, ita de Proserpina dicit.

Ipsa domum mulcens tenero Proserpina cantu
Irrita texebat rediture munera matri.

Et Sillius Italicus, libro vij. post principiũ inducit matronas Romanas in hæc verba deprecantia.

Huc ades ô regina deûm, gens casta precamur,
Et ferimus digno quæcunq; est nomine turba.
Ausonidum pulchrumq; & acu sub tegmine fuluo,
Quod nostræ neuere manus, venerabile donum.

Et tandem refert ipse Tiraquellus, q̃ Accursius in l. si paterno. in verbo, magistris. C. de negotijs gestis. scribit proprium esse mulierum suere vel texere. & in l. cum quęreretur. §. lana. in verbo, in lana. ff. de legatis iij. dicit mulieres lanam & linum appetere, velut natura ad id eas inclinante, quod maximè deceat.

Trigesimaquinta consideratio. Mulieres laudantur ex amicitia & amore, quam habent erga maritos, si perfectè & verè eos adamauerint: quoniam, vt habetur ad Titum c. ij. pręcipitur adolescentulis, vt viros suos amẽt: & dilectio in matrimonio est multum commendabilis: quoniam, vt inquit Philosophus viij. Ethicorum. Amicitia viri & vxoris est secundùm quandam excellentiam. & istud significatur per anulum quo vxor à viro desponsatur: de quo habetur in capit. nostrates. & in cap. fœminæ. xxxv. distinctio. quiquidem debet esse aureus, rotundus, & in quarto digito positus. Et tantum vnus aureus: quia sicut aurum excellit omnia alia metalla, vt infra dicam in vltima parte, in xcv. consideratione de metallis: ita iste amor omnes amores excellit. Rotũdus, quoniam forma rotunda est nobilior forma, vt etiam in dicta parte vltima, in quinta consideratione de cœlis dicitur. Et per hoc etiam ostenditur perpetuitas istius amoris, vt nunquam finiatur nisi per mortem: & in quarto digito ponitur ex institutione ecclesiæ, vt ostẽdatur, quòd ille amor debet habere pręcordialitatem: dicunt enim philosophi naturales, q̃ quædam vena à corde procedit, & in quarto digito apparet, vt etiam dicitur in c. fœminæ. xxxv. q. v. ad finem. Vnus autem anulus ponitur ad ostendendum istius amoris singularitatem: vir enim & vxor per consummationẽ matrimonij efficiuntur vna caro. notatur in l. aduersus. C. de crimine expilatæ hæreditatis. cum socij sint diuinæ & humanæ domus, vt ibi, & dixi latius in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. in rubrica, Des droictz & appartenances a gens mariez. Vbi satis descripsi de laudibus matrimonij: & ibi allegaui Aristotelem viij. Ethicorum. cap. ij. dicentem, q̃ viro & vxori videtur amicitia consistere secundùm naturam, quod excellat & excedat omnes alios. Cùm licet dicatur quòd nullus amor vincat paternum. l. finali. C. de curato. furiosi. Et dixi amplè in dicto nostro commento. in rubr. Des iustices. in gl. & droictz dicelles. versicu. item quia dictum est. Tamen vt habetur Genesis ij. Relinquet homo patrem & matrẽ, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.

Et hęc amicitia cõiugalis multum laudata est in vxoribus ab antiquis scriptoribus. Nam Valerius Maximus de ea, libro quarto. tit. de amore coniugali scribit, vbi plura exempla adducit, & ibi multum eam extollit. Imprimis in Iulia Caij Cæsaris filia, quæ cum ędilitijs comitijs Põpeij magni coniugis sui vestem cruore respersam sanguine quorundam, qui iuxta Pompeium ipsum mutuis vulneribus se læserant, è campo domum relatam vidisset, cõsternata atque territa metu (ne qua vis ei esset allata) exanimis concidit, partum quem vtero cõceptum habebat, subita animi consternatione & graui dolore corporis ejcere coacta, atq; ita expirauit: magno quidem cum totius terrarum orbis detrimento. autor Plutarchus.

Et de Portia Catonis filia vxore Bruti, quę cum apud Philippos victum & interemptum virum suum Brutum cognosceret, quia ferrum non dabatur, ardentes ore carbones haurire non dubitauit: à quibus præcordia exurentibus, spiritum exalauit.

Pamphilus.

Vixisset Brutus, tunc non tam clara fuisset Portia.

Et de Arthemisia gẽtis Cariæ regina, quæ post mortẽ

Mausoli mariti in perpetuo luctu & mœrore vixit, quo etiam confecta tabuit amoris eius fide. Mausoleum seu sepulchrum eidem magnificentissimum fecit, vt dixi ante, & infra in vltima pte, in lxxv. cõsideratiõe, de sepulchris.

De Hypsicratea regina, quę Mythridatem virum suũ effusis charitatis habenis amauit, propter quem præcipuum formæ suæ decorem in habitum virilem conuertere voluptatis loco habuit. Tonsis enim capillis quo commodius vteretur galea, equo se & armis assuefecit, quo facilius laboribus & periculis eius interesset.

Quinetiam victum à Cneo Pompeio per efferatas gẽtes fugientem animo pariter & corpore infatigabili secuta est. Cuius tanta fides asperarum, atq; difficilium rerũ Mythridati maximum solatium & iucundidissimum lenimentum fuit. Cum domo enim & penatibus ferè vagari se credidit, vxore simul exulante.

Et eodem loco scripsit Valerius certa exempla de amore coniugali maritorum quo ad eorum vxores, quę videre poteris.

Apud nos temporibus nostris euenit mirabile exemplum de prima vxore quondam nobilis & potentis viri domini Guillelmi greffier, dicti de Boisy, qui suo tempore Admirallus fuit Franciæ, quæ cùm repente vidisset eum à manibus hostium ereptum, & in Galliam à Lombardia reuersum ex captiuitate illum amplexando accurrit, & cum tali gaudio eum salutãdo amplexata est, quòd cunctis videntibus, qui aderant, spiritum emisit. & de ea dici potest, quod de duabus fœminis, de quibus apud Valerium libro ix. titulo. de morte non vulgari. genus casus inusitatum quam dolor non extinxerat, lætitia consumpsit.

Etiam Baptista Fulgosius in suo libro quarto de coniugali charitate, multa exempla accumulauit de charitate vxorum erga maritos, vt de Panthęa vxore erga Abradotam eius virũ, cuius tantus amor fuit, q̃ cum is in exercitu Cyri aduersus Babylonios militaret, cæsus in prælio ab hostibus, postea quàm ab vxore gentis more deploratus ornatusq; fuit, neq; aliud iam funeri nisi vt sepeliretur superesset, supra mortui viri corpus se peremit.

Phile erga Demetrium regem virum suum insignis amor, animi quoq; magnitudinem coniunctam habuit. Nam cùm eum accepisset, prælio victum in Cassandriã amissis regnis se recepisse, neq; ferre posset regno priuatũ videre, quem regem victorijsq; insignem amasset, ingenti compulsa amore veneno seipsam extinxit.

Idem de coniuge Ligarij Romani quæ mori cupiens cum marito dicit se maritum suum proscriptum diu domi seruasse, propterea trium virorum lege mori debere: quæ cum audita non fuisset, extincto viro, cum nemo eã audire voluisset, domũ reuersa cibo abstinuit, atq; in magno mœrore, fame, & lachrymis vitam finiuit.

Idem de Paulina vxore Senecæ: cùm enim Senecę Nero generis mortis arbitrium obtulisset, ipseq; desectis venis delegisset, vt in balneo cum sanguine simul etiam vitam effunderet: Paulina eius vxor coniugali amore compulsa, licet Seneca repugnaret, mori tamen quoq; ipsa decreuerat, vt non minus in morte, q̃ in vita viro comes fidissima esset. Ceterùm cũ rem Nero pręsciuisset, misit qui sanguinem sisterent, atq; eã in vita retinerent. Itaq; cũ iam multum esset sanguinis effusum, palida semper mansit, atq; in vultu pudici amoris sui, signa semper retinuit.

Idem de Triara L. Vitellij, Auli Vitellij imperatoris fratris coniuge, quę Hypsicrateę vxori Mythridatis comparanda est, de qua non longè dictum est.

Hæc coniugalis flamma Anniæ Romanæ prudentiam inspirauit, cùm hortanti vt vidua iuuenis, formosaq; iterum nuberet. Respondisse fertur nolle, si bonum virum vt primum habere cõtigisset, perpetua ne eum amitteret molestia torqueri: quòd si contra in malum incidisset virum, nimium graue semper habiturã illud malum, quod nulla necessitate cogente sibijpsa peperisset.

Persimile quoq; Valeria maior Messallarum fratrum soror q̃q; alijs verbis responsum fertur in pari causa dedisse: dixit enim Seruiũ qui eius vir fuerat, & si alijs mortuus videretur, apud se tamen adhuc viuere.

Magnum quoq; veri coniugalis amoris experimentum illud fuit quod Stratonis Sydoniæ principis vxor ędidit, cùm vrbe à Persis obsessa, verita est ne in hostium ditionem vir veniret. Id autem etiam morte si fieri posset deuitare decreuerat. Itaq; cum iam accepisset hostes vrbẽ ingressos esse, atq; non longè abesse vt viro eius potirentur, adempto ei gladio, manu sua ipsum occidit, corpusq; eius quãtum pro tempore potuit decenter exornauit: cui postea superincumbens ipsa gladio seipsam confodit, vt eadem in morte viro, qua viuens charitate comes esset. Vna enim re simul & coniugalis charitatis & animi sui magnitudinem atq; insuper honoris quoq; curam (cum ne viui in hostium manibus indigna paterẽtur prouidit) palam testata est.

Idem Baptista & alia exempla recenset, vt de vxore piscatoris, cui⁹ dolore morbi turbata amoris animiq; plena, se cum marito arctissimis vinculis ligatam de rupe pręcipitem in laicum misit.

Et de Arria Romani senatoris coniuge, quæ cùm maritum suum Petum nomine ex coniuratione captum in Illyrico Romam naui deferri vidisset, vt cũ eo moreretur rogauit, quod cum obtinere nõ potuisset, seipsam gladio iugulauit, & eductum gladium à pectore marito constanter porrexit: affirmans vulnus quod fecerat nihil doloris habere, vt exemplo ipse quoq; animaretur, atq; in hæc verba dum virum hortaretur, mirabunda corruit.

Persimilem enim historiam recenset ipse Fulgosius de re quę obuenit sua ætate. Cum, vt ait, à Iacob Persarum rege rebellasset militarium ducum vnus nomine Pãdoërus, hic formosissimam habebat vxorem, quæ sextumdecimũ non excedebat annum, à qua mirum in modum diligebatur. Ab ea diu rogatus Pandoërus ne cum hoste prælium committeret, cum assentiri coniugi nollet, petijt vxor vt ante prælium saltem eam occideret, ne post eum vitã ageret. Id quoq; recusante prælium inijt, in quo victus occisusq; fuit, vxore eius captiua, & postremo militarium ducum vni à rege donata. Cùm verò is eam in matrimoniũ ducere vellet, ipsa diu denegauit: & cùm ad extremũ vim parari cerneret, sumpta super ea re deliberationis dilatione, in parua schedula cum scripsisset: Nunq̃ ferent homines Pandoëri vxorem diu post eum vixisse, gladio se traiecit: virum moriens secuta, quum aduersante fato viuum non potuerat.

Ex his facilè cõstat de amicitia coniugali, tanq̃ arctissimo vinculo, quam plures vxores magnanimiter obseruarunt erga eorum maritos, ideo ex his laudem meruerunt.

Et de his etiam recitat Textor Niuernensis in sua officina aliqua exempla supra scripta, & alia, vbi ait: Alcestis maritum suum Admetum regem Thessaliæ tanto amore dilexit,

dilexit,vt quum Admetus ipse morbo laboret, cõsultaq; oracula respondissent futurum eum incolumen,si quis amicorũ pro eo mori vellet,sola vxor recusantibus pietate illã cęteris amicis,pro viri salute morti se deuouerit:propterea Poëtæ fabulati sunt reuiuiscendi munus ei à dijs concessum. Admetus verò beneficij memor,perpetuas defunctæ nęnias instituit. Hiero. Alcestem fabulæ ferũt pro Admeto sponte defunctam.

Tantus deniq; fuit Penelopes in Vlyxem amor,vt eo absente per annos xx. castitatem seruauerit impollutam, nullisq; procorum blandimentis succubuerit.

Propertius,libro ij.

Felix Admeti coniunx & lectus Vlyxis. Stroza pater.
Adde fidem quam nec coniunx Itaceia vincat.

Capanei apud Thebas mortui dum celebrarentur exequię, vxor Euadne in rogum mariti se coniecit.

Quum Belides omnes facta coniuratione maritos interfecissent,sola Hypermestra pepercit marito Lino,seu Lynceo.

Protesilaus primus Græcorum interfectus est apud Troiam à Dardano quodam: quod quum resciuisset Laodomia,in solatium mœroris optauit,vt mortui vmbrã videret,qđ quũ impetrasset,in illius amplexibus expirauit.

Antonium quũ superasset Augustus, Cleopatra animi dolore mortem sibi consciuit.

Gunnilda fuit mulier, quæ quũ videret exequias Asmundi mariti sui,spiritum ferro sibi surripuerit,hæc Textor. Huc adde,vt plurimum vxores eorum maritos amãt, & hanc amicitiam coniugalem appetere solent, multũq; desiderant ab eorum maritis pręamari: vsq; adeo vt non curent qua via amari possint,quo item modo in virorum amorem allicefacient, inducanturve: id quod attentant magicis artibus,carminibus,poculis amatorijs,cibis,gẽmisq; preciosis,alijsq; id genus vt opinantur conciliantibus,de quibus sigillatim explicat Tiraquellus in suis legibus connubialibus,lege xiiij. in princ. de quibus ad eum te remitto.

Plures tamen reperiuntur qui præcedenti opinioni refragantur,teste eodem Tiraquello,inter quos Ouidius in libro de medicamine faciei hæc scribit.

Sic potius vos vrget amor,quam fortibus herbis,
Quas maga terribili subsecat arte manus.
Nec vos graminibus,nec mixto credite succo,
Nec tentate nocens virus amantis æque:
Nec medię Marsis findantur cantibus angues,
Nec redit in fontes vnda supina suos.

Et idem lib. ij. de arte amandi negat carunculam(quę in pulli equini fronte nascitur) aut quamuis artem magicam conferre ad amorem conciliandum,cum ait.

Fallitur Aemonias si quis decurrit ad artes
Datq; quod à teneri fronte reuellit equi.
Non facient vt viuat amor medeides herbę,
Mistaq; cum magicis Marsa venena sonis.

Quod postea exemplis Medeę,& Circes comprobat, subiungendo.

Pharsias Esonidem Circe tenuisset Vlixem,
Si modo seruari carmine posset amor.
Nec data profuerunt pallentia Philtra puellis,
Philtra nocent animis,vimq; furoris habent.

Idcirco monet fugiendum hoc genus artis magicæ, cum subdit:

Sit procul omne nefas,vt ameris amabilis esto.

Quinetiam idem probat,libro j. de remedio amoris.

Viderit Aemonię si quis mala pabula terrę
Et magicas artes posse iuuare putat.

Ideo ex his & pluribus alijs ipse Tiraquellus in d.l. cõnubiali xiiij. friuolum reputat & fabulosum posse huiusmodi pocula ad amorem inducere,explodendo huiusmodi magicas vanitates, quas familiares fœminarum artes Apuleius lib. ix. appellat,ex quo dicit amores mulierum & vxorum alijs rationibus comparandas esse.

Et inter cęteras,vt ait,nihil est ad hoc efficacius,nihilq; in id plus habet roboris, q̃ si fundum vxorium diligenter,nõ modicè frequenter colas. Id enim faciens licet fueris horridus, deformis,scallidus,ab vxore tamen vnicè insigniter amaberis: quin illa te colet perinde ac deum in terris alterum,& obseruabit. Alioquin si hoc desit, odio te & despectui habebit,quantũcunq; eã amaueris,castũq; atq; aliarum coitum abhorrentem præstiteris.

Apud Plautum in Truculento,cũm miles miraretur Phronesiam mulierem Rusticum quẽdam ardenter amare. Mox adiuit mulierem,vt admirari desineret: hęc dicentem,q̃q̃ scallidus est,q̃q̃ hic horridus,citus bellum init. Contra apud Apuleium,libro v. de asino aureo. Fœmina quędam virum exitiali odio prosequitur: quia rarẽter palęstram veneream exerceret, suamq; in ea re fortunam dolenter ac miserè deplorat. Ego verò inquit maritum rarissimè Venerem meam recolentem sustineo. Et,vt idem Tiraquellus prosequitur(qui satis lasciuè in multis scripsit) credit hoc esse verum,etiam sine testimonio. Quis enim(ait) non credat mulieres eam rem sitienter appetere,nullaq; re magis ad amãdum allici: & ideo vt magis in lasciuiam profluat,dicit fore multa,quibus si vtatur vir, vxorem virilius & frequentius cõprimet. Adducit in testimonium glo. in c. quicquid. xxxij. q. ij. & Innocen. in c. fraternitatis. super verbo,cõmiscetur. colum. ij. extra de frigidis & maleficiatis. Bald. in c. à crapula. extra de vita & honestate clericorum. Plinius,libro xxvj. ca. x. & libro xxviij. ca. xix. ad finem. & Galenum,libro v. de simplicibus. distinctione vj. ca. ij. & plures alios medicos ibi citat: tandem concludit medium in hoc esse tenendũ,prout & in alijs rebus,cum mediocritas dicatur,& in omnibus ferè rebus optima existimatur: cum ex excessiuo & immoderato coitu multa mala & incõuenientia sequantur,etiã ex abstinentia & dimissione coitus tam in viris q̃ in fœminis. A quo dicit,non omnino abstinendum esse, cũm sit vtilis,sicut labor si modus adsit,& quibus conferat,& quibus non. Sunt etenim,vt ait,mulieres coitus appetentissimæ: ita q̃ ex improbitate, importunitate, & acerba exactione earum mariti quandoq; coguntur immoderatè vti: ideo ad hanc rem dat plura remedia prohibentia coitum. Primò enim,vt inquit,monet vt è boue siluestri,nigro sanguine Rhicini lumbi perungantur,vt illi tædium veneris fiat. Iuxta Plinij sententiam in libro xxviij. dicto c. xix. vbi & ipse Plinius subdit. Amoris quoq; tædiũ fieri,pota Hirci vrina ammixto propter fastidium nardo. Idẽ rursum eodẽ,libro ca. viij. dicit. Hippopotami pellẽ è sinistra parte frontis in inguina adalligatam venerem inhibere. Aspersu quoq; cineris,qui ex Lincũ corio & vnguibus exustis fit fœminarum libidines inhiberi. Idẽ Plinius,lib. xxx. ca. vj. scribit. Puluerem in quo se mula volutauerit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Idem, libro xxxij. ca. iiij. dicit. Magos dicere,q̃ harundine transfixa ranæ natura per os si surculus in menstruis de-

figatur à marito, adulterorũ tędium fieri: quę ſi vera ſunt, vt ille dicit, multò vtiliores vitæ exiſtimantur ranę quàm leges. Idem quoq; eodem cap. in princip, Squammæ teſtudinum è ſumma parte deraſæ, & in potu datæ, venerẽ cohibent. Dioſcorides lib. medi. mathe. ij. c. lxxj. tradit, Scincum decoctum cum lẽte ac melle, aut ſemine lactucæ cum aqua potum, veneris cupiditates inhibere.

Albertus magnus, libro xxij. de anim. teſtis eſt, quòd ſi quis teſticulum dextrum Lupi oleo mixtũ mulieris vuluæ cum lana imponat, remouet ab ea coëundi deſideriũ, etiam ſi fornicaria fuerit.

Idem paulò ante dixerat (vt ait Tiraquellus) quæ an ſint vera, viderint alij, ꝙ ſi virga Lupi in nomine alicuius ſiue viri, ſiue mulieris ligetur, non poterit coire donec nodus talis fuerit ſolutus. Non crederem in æternum iſta eſſe vera, ſed potius ridiculoſa & deriſoria.

Aliud quod mirum eſſe dicit, veterũ monumentis ſcriptum reperitur, fuiſſe in Achaia ciuitatem Argyram nomine, ac fontem quoq;, & in propinquo fluuium Seleninum ab adoleſcente dictum, qui Argyræ Nymphæ oblaqueatus amore, ac deſiderio extabeſcens ſit à Venere in eũ deformatus. Vnde Selenini aquam id laudis adeptam ferunt, vt ea ablutos amore liberet, tam viros quàm fœminas: quod ſi verum eſt, multis pecunijs precioſior eſt hominibus aqua Selenini. de quo dixi in vltima parte, vbi de excellentijs aquarum ſit conſideratio.

Sed & medici multa paſſim ad inhibendam venerem conſcripſerunt, vt Auicenna in xx. tertij. tracta. j. ca. xxv. & plures alij quos in loco prædicto allegat Tiraquellus, quibus potius aſſentirem, quàm nugacibus præallegatis: & admonet coniuges non tepeſtiuius eos voluptati venereæ operam dare, quàm cum aliquid iurgij, aut diſcordiæ inter eos interceſſerit. Nihil enim omnium rerũ eſſe, quod eos ocius faciliuſq; ad amicitiam reuocet, apertè inſinuat Homerus, apud quẽ lib. xiiij. Iliados Iuno de Oce. & Thetide eius vxore loquens, illorum iurgia ſe ſoluturam, atq; in coitũ reducturam profitetur. & Plutar. in pręceptis cõnubialibus: cum ira, ait, diſſidioq; vir & vxor vexantur, tum maxime venerem optimam huiuſmodi malorum medicam accerſere oportet. Et hoc ſanè ego efficacius in eam rẽ forè exiſtimo, ꝙ fuerit olim Romæ ſacellum, illud deæ Viriplacę: id quod cum vir & vxor diſcordes conueniſſent inuicem locuti quę voluiſſent: contentione animorum depoſita, concordes reuertebantur, vt à Valerio maximo in tit. de inſti. antiquis dicitur. Quamq; illud veriſimile eſt virum & vxorem in eo Sacello congredi inuicem ſolitos, & hinc pacata omni ira redire. Neq; hoc abſurdũ omnino videri debet, cum teſte Hiero. in Euter. cęteri ferè mortales præter Aegyptios ac Gręcos coëant in templis, putantes hominem eſſe, vt cæteras animantes. Etenim videre licet & pecudes omnes & volucrum greges coire in deorum templis, atq; in Phanis: ꝙ ſi nõ eſſet dijs gratum, non facturas illas fuiſſe allegant. Quod & ſi in cęteris templis nõ ſatis honeſtum fuiſſe videri poteſt, nec etiam probat Hiero. vt & improbat Eccleſia catholica in c. ſignificauiſti. de adulterijs. in c. propoſuiſti. & c. fi. de conſecra. eccle. in hoc tamen quod Deæ viriplacę dedicabatur, nõ in tantum vituperandum fuit.

TRigeſimaſexta conſideratio, Mulieres laudem conſequuntur ex fide earum erga maritos: vt multarum exemplis patet apud Baptiſtam Fulgoſium in ſua collectanea de dictis factiſq; memorabilibus, li. vj. c. vij. vbi plures vxores commendat ex earum fide, quã habuerunt erga maritos. Imprimis de Chilonia Sparthana Leonide filia, & Cleombroti vxore refert, qui ambo in Sparthano regno contendebant, & inter diſcordias ciuiles cũ Cleombrotus vir Leonidam eius patrem in exiliũ miſiſſet, à viro patris reſtitutionem impetrauit. Mutata verò fortuna, pari opera apud patrem reſtitutionem eius mariti impetrare non valuiſſet, licet feliciter apud Leonidam eius patrem in patria viuere poterat, maluit attamen vt cum eius viro exilij comes efficeretur.

Etiam de vxore Panthæi Lacedæmonij, cum expulſo Cleomene Spartharum rege, ab Antigono Macedonum rege, cùm is Aegyptum ad Ptolemęum regem ſe recepiſſet, ac Panthæum vxor ſequi vellet, à parentibus prohibita magno ſtudio ſeruabatur. Demum ipſa aſtu ingẽti adinuento equo ad mare noctu ſe contulit, atq; incognita nauem conſcendens, in Aegyptum ad virum peruenit, amboq; illic ſimul vitam finierunt.

Sequitur & tertio loco de Sara vxore Abraham: cuius modeſtiam, fidem, atq; amorem admirari debent omnes: de qua habetur Geneſ. xij. & xvj. quæ cum ſe virumq; iam grandes natu orbos inſpiceret, viro perſuaſit, vt cum ipſius ancilla Agar Aegyptia concumberet, tentaretq; ſi ex ea filios procreare poſſet: quod cũ Abraham feciſſet, natuſq; eſſet Iſmaël, non aliter ac filium ex ſe natum Sara eũ ſuſtulit. Nam præter aliarum morem prudens atq; viri ſui amans fœmina zelotypiæ graui in mulieribus malo propagandæ viri ſui ſtirpis reſpectum antepoſuit.

Stratonica Deiotari Galatarum regis vxor ſuo beneficio nec fruſtranda eſt, quæ cum aduerſante valetudine cũ viro filios ſe concipere non poſſe videret, qui in regni ſucceſſionem vocarentur, marito perſuaſit, vt liberè cũ alia operam daret, genitoſq; ſibi ſupponeret. quod cùm is negligeret, ad eum deduxit virginem nomine Electram cubicularem ſuam miniſtram, moribus atq; forma inſignẽ, ex qua Deiotarus aliquot filios procreauit, quos Stratonica poſt viri mortem amanter non ſecus ac ſuos aluit, atq; in regno ſuccedere permiſit.

Succedit & decenter Tertia Aemilia, prioris Aphricani, quę cum ſciret viro ſuo ancillulam ex ſuis gratam eſſe, diſſimulauit, ac poſt mortem viri manumiſſam ab ea ancillam in matrimonium liberto ſuo cum liberali dote dedit. teſtis eſt Valerius lib. vj. c. vij.

Longè etiam maior Liuiæ erga Auguſtum virum fides, atq; indulgentia fuit, quæ cum ſciret Auguſtum puellis nondum maturis oblectari, clam magna diligentia perquiſitas ſecreto ad eũ deduci curabat, præ nimia fide amoreq; id marito concedens: cuius gratia nonnullæ cum pellicem ferre non poſſent, interdum viros peremerunt: atq; idcirco tantò magis laudanda, quantò eius exempla rariora inueniuntur. Anteponenda tamẽ eſt Liuia Tertiæ Aemilię (de qua proximè dixi) fidei erga Scipionem: verùm quantò maius eſt rem ipſam ſponte agere, ꝙ cõtra ipſius mentem ab alio facta perferre.

Rachel quoq; cum ſe ſterilem animaduerteret, Balam ancillam ſuam marito Iacob comprimendam dedit, vt pariat, inquiẽs, ſuper genua mea, & habeam ex illa filios: vt ſcribitur Gene. xxx. & ibi ſimiliter dicitur ꝙ Lya Zelphã ancillam ſuam marito tradidit.

Sed nunc ſe offert locus, vt de Octauia M. Antonij vxore loquamur, quam cum ipſe Antonius Romã remiſiſſet, frater Auguſtus Octauiæ ſuadebat, ne in Antonij

domo

do.no habitaret (cœptum enim iã inter eos bellum erat) ei igitur Octauia respõdit, se nunq̃ adduci posse, vt in alia do mo habitaret: q̃obrẽ eodem animo Antonij amicos quo antea vidit, & priuignos non aliter habuit ac si ex ipsa pro creati essent, conata quantum permittebatur fratrem ab armis in Antonium dimouere: dedecere enim plurimum aiebat, vt duo terrarum orbis gubernatores, vnus q̃ alter sorori suę amicam anteferret, alter autem nimio erga ami cam amore captus, inter se bellum gererent.

Pariter de Herodiade Herodis tetrarchę vxore, quę ingentem quoq; fidem viro ostendit, cum ad vrbem Romã cum eo profecta vt Agrippam fratrem accusaret, rem in contrarium cedere vidit. Viro enim Lugdunum exulatũ in Galliam misso, licet multum à fratre ac fratris causa à Caligula Augusto rogata fuerat, vt redire in patriam vellet, principatus partẽ quam vir obtinebat oblata: maluit relicta patria in Gallia cum viro inopem vitam degere, quã sine eius præsentia maximas opes in patria possidere.

Idem quoq; de Arcolia flacilla Prisci vxore, quæ cum Romæ in magnis opibus manere posset, patrię atq; opib⁹ exiliũ cũ marito Pisonianę conspirationis cõscio prętulit.

Gnatia etiam Maximilla Flacillæ exemplum imitata, omnibus relictis virum Gallum sequi voluit, ob eandem qua Priscus Flacillę maritus conspirationem damnatum.

Sed singulare & vltimũ fidei vxoris erga maritum recenset idem Fulgosius de Gisberti Corregiensis vxore: quæ cum propinquorũ cõspiratione, & eorum quidẽ qui ipsius factionis erant ab vrbis Parmæ imperio Gisbertus expulsus fuit. Inter conspiratores autem cũm vxoris frater Rolandus Roscius esset, & sororem in tumultu rogaret, vt populi impetum in domum suam declinare vellet, qui eiusmodi erat, vt etiam fortem virum terrere posset, ipsa obliqua facie ad fratrem conuersa, proditorem eum compellans, respondit. Dij faxint ne me profanẽ eius domus ingressu, quæ in propinquũ suum adeo perfida fuit, neq; eo pane vescar, quẽ canes quoq; ob perfidiæ labem, etiam in maxima fame deuitarent: quin potius ad virum meum profectura suum, quem nuptiarũ mearum pignore fefellisti, & coram eo me constituam, vt hanc tuam iniuriam in me ipsa vlciscatur. His dictis, nudis pedibus, passisq; capillis ad Castrum nouum vbi vir erat profecta est, eius pedibus obuolui cœpit, & flens rogare, vt ipsius morte acceptam à Rolãdo fratre iniuriam vlciscere tur. hæc Fulgosius in loco allegato.

Quam fidelitatem in mulieribus etiam multum laudauit Apostolus, cum per fidelem mulierem, vir infidelis sanctificatus est, vt ait primæ ad Corin. vij. & in summa. xxviij. q. j. ad finem, & in c. iam nunc illud. concordat tex. in l. eum qui. in fine. C. de episs. & clericis. vbi vxores interdum viros meliores efficiunt, & ibi notat Bald. q̃ bona mulier facit bonum virum, & sic fidelis mulier facit virum fidelem: felix ille tamen, qui talium potuit cognoscere causas. Legitur enim q̃ Publius Rubrius Celer vixit cũ Caia Ennia vxore sua annos xliij. menses viij. sine vlla querela. Albutius etiam vixit in coniugio cum Terentiana Valentiana annos xxv. sine vllo iurgio.

Trigesimaseptima consideratio. Honor deferendus est mulieribus in assurgendo, in vijs eis cedẽdo, & eas sedibus præponendo: quod à Veturia Coriolani matre habuerunt. Nam cũm antiquitus nullus vel modicus honor vsq; ad tempora Veturiæ præstaretur: sancitum fuit à Romanis propter ingens beneficium ciuitati factum per Veturiam, ne ciuitas ingratitudine argueretur, vt mulieribus homines semper assurgerent, & in vijs eis cederent. de quo Valerius, libro v. titul. de gratis. & Philippus Bergomensis, libro quinto, Anno mundi 4700. Et facit pro hoc quod decidit Ioannes Calderinus de consilio suæ vxoris: quem refert, & sequitur Panor. in c. cum inter vniuersas. in fine. de electione. vbi mulieres æquiparantur grauibus personis. Et alibi text. eas comparat excelsis dignitate viris. in l. optimam. C. de contrahen. stipulatione. Imo mulieres inter egregias personas numerantur. glos. & docto. in l. ad personas. ff. de iureiur. Bald. in l. si qui testium. de testibus. & , vt dicit Albertus de Eyb. in sua margarita supra allega. parte ij. tractatu ij. oratione xvij. Vlpianus iurisconsultus fœminas clarissimas appellat. Imo imperator Iustinianus vocat vxorem suam reuerendissimam, in authen. vt iudices siue quoquo suffragio. §. sed neq;. & serenissimã. l. bene à Zenone. C. de quadriẽ. præscriptione.

Imo etiam maritus debet vocare vxorem suam dominam, vt est text. in l. vxorem. ff. de legatis. iij. Bart. in l. pe. C. de dona. inter vir. & vxo.

Sed quæreres an doctor vel miles teneatur vxorem suam vocare dominam. Istam. q. tetigit G. Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, in eodem testamento relinquens. j. extra de testamentis. & dicit, q̃ si ex persona & facto mariti militis aut doctoris vxor vocetur domina, non tamen maritus miles, vel doctor eam appellare tenetur dominam, si vti noluerit maritus illo priuilegio. & refert q̃ ita decidit Bart. in d. l. penul. Ratio assignatur: nam vxor tali priuilegio vtitur iure mariti, & in consequentiam dignitatis mariti est domina: ideo non potest eo vti contra maritum vel eo nolente. argumento l. si iudex. ff. de minoribus.

Et vtrum pro tali honore eisdem debito competat eis aut interdictum aut officium iudicis, dicam infra amplius.

Sed videatur Ioannes Fabri & alij in §. aliam. insti. de bonorum posses. & Bal. in l. obseruare. §. anteq̃. in fi. ff. de offi. procõsul. & Bald. in c. licet causam. in iiij. col. per illũ tex. de causa posses. & proprie. Et vide Panor. in c. abolendæ. in ij. col. de sepulturis. dixi in præcedenti par. & in ij. consideratio. incip. honor cunctis rebus.

Imo etiam, an contra homines habeant remedium si nõ deferatur eis in assurgendo aut in cedẽdo, ponit Benedicti in loco suprà allega.

Et q̃ mulieres in multis sint melioris conditionis, ponit Decius in regula fœminæ. ff. de regu. iuris. vbi amplè per eum. Nam etiam refert Philippus Bergomẽsis, in suo supplemẽto chronicarum, libro viij. q̃ anno Christi ccxxiiij. & tempore Heliogaballi imperatoris (cuius Semyamira mater fuit) qui conuentum mulierum more senatorio ordinauit, quibus fuit data autoritas de moribus circa statum tractare, & super his leges instituere. Et huic statui matrem Semyamiram fecit principissam Heliogaballus, à qua senatusconsulta plurima ridicula manarũt. Statutum quippe in eo senatu fuit, quo vestitu, quibusue ornamentis vnicuiq; vti licitum esset. Cui etiam cedere, cuiq; assurgere deberet &c.

Dixi hic ante q̃ propter beneficium illatum ciuitati Romanæ fuit sancitum in senatu q̃ mulieres in antedictis honorarentur. Nam etiam tunc fuit sancitum, q̃ mulieribus liceret vti auro & purpura veste aureisq; fibulis &

armillis. Et rationem ponit Valerius, libro ij. de institutis antiquis. facit tex. in l. ij. iuncta deci. Bartho. in l. j. C. de vestib. oloberis, libro xj. & in l. j. C. vt nemini liceat in frenis equestrib. eo. libr. Et in dictis locis Lucas de Penna & Iacobus Rebuffi, & Ioannes de Platea: vbi vestes & iocalia nimis preciosa portari vetita non censentur mulieribus prohibita: sed viris solis, nisi de mulieribus expressè diceretur: adeo q in statuto perlas portari prohibēte, mulieres non comprehenduntur, secundùm Bart. in l. j. ff. de fonte. prout dicit Benedicti in dicta repetitione. in verbo, duas filias. Sed parcat mihi, quia Bar. hoc non dicit in d. l. j. sed solum dicit q statutum prohibens ne mulieres portent perlas intelligit de portantibus perlas naturales & nō fictas. Videntur tenere cōtrarium multi, vt per Barba. in consilio suo xxix. in ij. volu. Vnde licet olim, vt dicit Benedicti, ab Appio tribuno lex Romæ lata fuisset, q neq mulieres aliam q semiunciam auri haberent, & ne diuersi coloris vestimento, nec vehiculo per vrbem vterentur, tamen expost lex illa mulieribus dura per Marium Catonem & Tyberium Gracchum consules fauore earum abolita fuit, vt refert Fasciculus temporum de his consulibus loquēs. Et quoniam amplè per eundē Benedicti in dicta sua repetitione de ornatu mulierum fit mentio in glos. cuidam Petro tradiderunt. & quia esset nimis extrauagare materiam, non aliter insisto: sed recurrendum est ad eūdem Benedicti, in dicto loco.

Trigesimaoctaua consideratio. Laudandæ etiā sunt mulieres propter earum solicitudinem circa maritos, res domesticas, & filiorum educationem. Circa maritos verò, quoniam vbi non est mulier, ingemiscit egens. Ecclesiastici xxxvj. dixi in consuetu. nostris ducatus Burgundię. in rubri, Des droictz & appartenances à gens mariez. ibi, Primò enim. vbi dixi de felicitate hominis habētis bonam mulierem. Sed quia raræ sunt, ideo etiam tales sunt rarò felices. Quæ in hoc meruerunt obtinere, q matrimonium assumeret nomen à matre, & non à patre. c. ex literis. de conuersio. infidelium. secundùm doc. in rubri. de sponsa. Io. Fab. insti. de patria potestate. in princi. Et hæc solicitudo versatur circa laborem matris. Quoniam, vt dicit Aristo. viij. Ethico. Matres plus diligunt pueros q patres, quia certiores sunt de eis, & habent plures labores circa eos. Quis enim non misereatur earum propter obsequia quæ viris præstāt, propter partus periculum, ipsam liberorum procreationem: dicit tex. in l. assidue. C. qui potio. in pigno. habeantur. plus laborat mater erga filios, q pater in pluribus. Primò eos portando nouem mensibus in vtero, quod non bene dicitur onus tanto tempore conceptum in vtero portare: inde est, secundùm aliquos, q sicut ædificium latius & grossius est inferius, & magis subtile superius, ita mulieris corpus grossius est in partibus inferioribus ad portandum tale onus, & subtilius & gracilius est in superioribus. Vnde, vt dicit Ambrosius super Lucam ij. c. Tu matri debes pudoris iniuriam, virginitatis dispendium, partus periculum, vteri longa discrimina &c. Alia tamen est ratio quam ponit Nicolaus de Lyra Gene. ij. in verbo, ædificauit. vbi dicit hoc ideo esse propter debilitatem calidi naturalis in muliere, quæ naturaliter est frigida: ideo maior pars alimenti de qua fit mutatio & augmentum remanet in inferioribus partibus. Et vide Lucam de Penna in l. j. C. de agricolis & censitis, libro xj. Et minor pars superius eleuatur, quod contrarium est in masculo.

Secundò magis laborat mater in liberos pariendo, ex quo multoties contingit sibi mors.

Tertiò magis laborat mater post partum eos lactando & nutriendo. vide Felin. in dicto cap. ex literis. de conuer. infidelium, de quibus vide per Guillelmum Benedicti, in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, mortuo itaq testatore. le secund. numero xxvij. xxviij. & xxix. de testamentis. vbi dicit q propter labores quos matres habētin filios, plus dilignut filios, q patres. Quoniā, vt dicit, sunt certiores: vt dicit Aristoteles in loco suprà allegato. Et etiam vt dicit Benedicti in dicto loco, numero xxiiij. mater in procreatione liberorum præbet materiam, & sic maiorem portionem. Cùm naturaliter illam rem magis diligamus, in qua magis scimus nos habere ius. Et, vt dictum est, maior portio de substātia matris est. Quoniam, vt Galenus ait, sperma hominis est velut fides ad citharā, id est instrumentum ad materiam circa se coagulandam. Inde dicitur mater, quasi martila in generatiōe: vel quasi mamma, quia mamillas terit. propter quod confunditur opinio aliquorum erroneè dicentium, q mulier non dicitur generare filios, sed solus pater habita nominatione ab agente non à patiente, quod fatuum est dicere, secundùm Paul. de Castro in l. j. C. de conditio. insertis. vbi dicit q ęquè principaliter generat mulier sicut masculus, cum generatio fieri non potest sine vtroq. Quia cum secundùm naturales pater præbeat formam & mater format materiam in re generata, æquè principalis est materia sicut forma: imo se habet per prius. Cum sine materia imprimi nō posset nec esse forma, sed econuerso sic.

Trigesimanona consideratio. Laudandę sunt etiam mulieres, quoniam ex corporibus earum aut ex partibus multa remedia salubria in medicina inueniuntur: vt plenè narrat & ponit Pli. in suo libro natu. histo. libro xxviij. c. vij. vbi dicit q ex capillis, lacte mulieris, saliua & menstruo multa singularia remedia fiunt.

Quadragesima cōsideratio. Licet mulieres ex dignitate mariti honorari debeāt, vt est tex. in l. mulieres. C. de dignitatibus, li. xij. vbi amplè Lucas de Penna. l. fi. C. de incolis, lib. x. ibi, honore mulieres maritorū erigimus, genere nobilitamus. in l. fi. C. de nuptijs. ibi, vxor marito cōcrescat & sentiat eius fulgorem. in authentica, de cōsulibus. §. si autem. ibi, decet enim frui eas & coniugis claritate. & sequitur, quoniam vxores choruscant radijs maritorum. collatio. iiij. Facit ratio, quia sunt vna & eadē caro. c. nec illud. xxxiij. q. v. & c. Martinus. cum similibus. de cognatio. spirituali. c. debitum. extra de bigamis. ca. Agathosa. in fi. xxvij. q. ij. faciunt quæ dicit Felin. in c. super eo. ij. de testi. vbi dicit, q honor est, incrementū q vxori si nubat se potentiori. faciunt quæ dicit Bonus de curtili in suo tractatu de nobilitate. parte iij. numero 186. dicam alibi amplissimè, & iam dixi in consuetudinibus nostris ducatus Bungurdię. in titulo, Des mains mortes. §. viij. in gloss. j. Adde tamē quia Paulus j. ad Corin. xj. dicit q mulier est gloria viri. Et aduerte etiam, q licet mulier habeat dignitatē à viro, est tamen dignitas quę est sine administratione: quoniam dignitatem cum administratione habere non possunt. l. ij. ff. de regu. iur. quod tamen dicunt fallere in mulieribus excellentibus, de quibus. in l. fi. C. de arbi. & in c. dilecti. de arbitris. Et in abbatissis quæ habēt administrationem in suas monachas: vt no. per Bar. in repe. l. j. in ij. opposi tione. C. de digna. lib. xij. & per Cyn. in l. fi. C. de arbitris.

dicit

dicit tamen Iacobus Rebuffi in d.l.j.C.de dignitatibus.ꝙ dignitas generis filiç quæ venit à patre est excellentior & præferri debet dignitati mulieri obuenienti ex parte mariti. Et propterea, vt dicit, si filia regis nubat alicui duci vel comiti, dicetur regalis. Et etiam si filia ducis nubat alicui militi simplici, dicetur ducissa: & probatur, vt dicit per.d. l.j. Si tamen dignitas mariti sit maior ꝗ dignitas quę eidē obuenit ex parte patris, ꝙ tunc vti poterit nobilitate viri, vt si filia ducis nubat regi, dicetur regina. Et si filia militis nubat comiti, dicetur comitissa. Et vxor nobilioris minus nobili vxori præferetur.l.j.ff.de senatoribus. & notat glo.in verbo, coniugis.in authen.de consulibus.§. hęc itaq;.collatio.iiij. Et dicit Bald.in l.fœminæ.ff.de senatoribus.ꝙ fortior est nobilitas quam habet filia ab origine, ꝗ illa quam habet à marito: quia proprio radio & nō alieno choruscat. Et hoc bene sciunt dicere gloriosæ nostræ mulieres de quibus taceo, cum non sit intentionis nostrę aliquid tangere hic, nisi concernat honorē: dicam latius infra in v.parte, in xxxix. consideratione.in muliere tamen dignitas esse non potest, licet radijs maritorum aut suorum parentum choruscant. Sed venustas, quoniam dignitas in viris, & in mulieribus venustas. Vnde dicit Cicero lib.j.officiorum. Venustatem muliebrem dicere debemus, dignitatem virilem. & vtrūq; est dignitas dicit Cicero eodem, libro j.officiorum. Augustinus verò fecit librum vnum de honestate mulierum.

QVadragesimaprima cōsideratio. Mulieres etiā dicuntur (sicut & viri) nobiles. primò probatur, actuum xvij.ibi, & mulieres nobiles nō paucæ. Secundò iure canonico per textū in c.j.quod incipit, de Francia quidā nobilem mulierem.extra de spōsalibus. & dixi aliquid ī.in viij.parte, in xxxix.cōsideratione inci. Nobilitati in beneficijs.& non solum ratione mariti, vt in præcedenti consideratione, sed etiam parentum.tex.in l.mulieres honore maritorum erigimus, genere nobilitamus.C.de dignitatibus, libro xij. Nam liberi originem paternam sequuntur.l.cum legitimæ nuptiæ.ff.de statu hominum.etiā quo ad dignitatem & honores.l.fœminæ. ibi, parentes verò, cum duabus ll.sequētibus.ff.de senatoribus.& l.exemplo.C.de decurionibus, libro decimo.

Item fœminæ dicuntur præcellentes, vt est textus in c. dilecti.de arbitris, extra.

Item ingenuę & illustres, textus in l.si qua illustris.C. ad Orficianum.

Item comparantur excelsis dignitate viris, per textū in l.optimam.§.cum itaq;.C.de contrahen. stipulatione.

Item grauibus comparantur personis, vt s̄.propè, in xxxvij.consideratione.

Item sicut ad personas egregias propter eorum dignitatem mittitur ad iuramentum pręstandum, vulgata l.ad personas egregias.ff.de iureiurando. Sic pariter ad mulieres (ne dicam dominas, vt ibi exemplificat glo.) propter honestatem & reuerentiā secundūm Bal.in c.qui testium. extra de testibus. Quia non decet eas cœtibus virorum cōmisceri, quas sexus pudicitia ab eorum consortio fecit alienas.l.fi.C.de arbitris. Nec omnibus perperam naturalis pudor sese manifestare cōcedit.§.cū itaq;.supra allegato.

Item, vt testis est Papinianus in l.vxorem.in principio.ff.de legatis tertio. maritus quidam (qui beneficio affectionis & pietatis semper motus fuerat erga eam) vxorem suam dominā appellat in suo testamēto: & Ouidius.

Nam furor in dominam temeraria brachia mouit. id est amicam, vt aliqui exponunt, sed capi potest pro vxore sicut dominus pro marito. Virgi.libro iiij. Aeneidum. Connubia nostra repulit, ac dominum Aeneam in regna recepit. vt supra satis propè dixi.

Item, Scęuola iureconsulto argutissimo autore. in l. Titia.§.qui Marco.ff.de annuis legatis. vxor à marito domina sanctissima nuncupatur, vt supra amplè dictum est ista parte, in xxxj.consideratione. incipi.mulieres ex hoc etiam laudantur.

Item Iustinianus imperator coniugem suam nomine Theodoram (cuius consilio administrationum, seu officiorum venditio reuocata fuit) reuerendissimam intitulat: vt patet in authentico, vt iudices sine quoquo suffragio.§.hæc autem omnia.collatio.ij.de quibus paulò ante dictum est in xxxvij.consideratione.incipi.honor. deferendus est.

Et non solum vxor regis (licet regnum sibi non pertineat) regina vocabitur, vt est casus secundūm Panor. & alios in c.dilecti.extra de arbitris. cuius radijs choruscabat.l.fœminæ.ff.de senatoribus. Et rationabiliter regina appellatur, etiam secundūm communem vsum loquēdi, quo vxores dignitate mariti in honorem decorantur: verūm etiam vidua regis relicta durante viduitate vocabitur regina. videtur pro hoc tex.iuncta suprascriptione.in c.cum deuotissimam.cum c.seq.xij.q.ij.& hoc modo loquendi etiam vtimur, vt quandiu vidua permanet dignitate mariti defuncti post illius mortem sicut in vita decoretur. Cūm vidua sit mariti mortui imago ipsum repræsentans, secundūm Bald.in l.pignoris.C.de pignoratitia actione. pro quo est textus in capi.ex parte.extra de foro competenti.

Aduerte tamen, cūm vxor tali priuilegio vtatur iure mariti, & in consequentiam dignitatis mariti est priuilegiata, ideo relicta vel commissa vxori regis vel comitis, licet sub nomine dignitatis regiæ vel comitalis (cum dignitatem habeat ex persona mariti, & non sua) non transibunt ad successorem ipsa mortua: quod secus esset in rege. casus est in l.quod principio.cum l.seq.ff.de legatis.ij. vbi Bart.& alij.

FINIS

SECVNDÆ

Partis Catalogi Gloriæ Mundi.

TERTIA Pars Catalogi GLORIÆ MVNDI, erit de ordine Cœlestium corporũ, & de locis ſpirituum etiam Infernalium.

Quinquaginta Conſiderationes habet.

PRo expeditione ergo huius tertiæ partis quę eſt de ordine cœleſti, ad quem omnes alij ordines ſumunt exemplũ, vt dicam in ſequẽti parte: & cœleſtibus ordine ſedes prima datur, ait Claudianus. Quoniã licet ratione naturali iſtud nõ ſit bene cognoſcibile, aut ſcibile, ſecũdùm illud Iob xxxviij. Nunquid noſti ordinem cœli, & pones rationẽ eius in terra? quaſi dicat non, ſed per reuelationem diuinã aliquid ſcitum eſt. vnde Paulus ſciuit per reuelationẽ diuinam. A quo beatus Dionyſius, qui in vj. c. cœleſtis hierarchiæ diſtinguit tres hierarchias angelorũ, ex quibus facit nouem ordines: & ex dictis ibi & quæ infrà dicentur, videtur dicẽdum principaliter ꝙ ſint duodecim ſedes principales in paradiſo, videlicet ſedes ipſius trinitatis & deitatis. Sedes filij reſpectu humanitatis. Sedes beatiſſimę virginis Mariæ. Et nouem alię ſedes nouem ordinum. Ioannes verò vidit ſedes multas poſitas in cœlo, vt habetur Apocalyp. iiij. de quibus ſtatim dicam.

CONSIDERATIO ergo prima erit, ꝙ cùm deo ſedes per ſanctos prophetas attribuuntur, vt Eſa. lxvj. Cœlum mihi ſedes eſt. Et Dan. vij. Aſpiciebam donec throni poſiti ſunt, & antiquus dierum ſedit: ꝙ deus noſter ſedet ſuper thronum, & agno. Vnde habetur Apocalyp. vij. Vbi dicit Ioãnes, ꝙ vidit turbam magnam quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gẽtibus, & tribubus, & populis, & linguis ſtantes ante thronum in conſpectu agni, amicti ſtolis albis, & palmę in manibus eorũ. Et clamabant voce magna dicentes. Salus deo noſtro, qui ſedet ſuper thronũ & agno: & omnes angeli ſtabant in circuitu throni, & ſeniorum & quatuor animaliũ &c. Et ceciderunt in conſpectu throni in facies ſuas, & adorauerunt deũ dicentes: Benedictio, & claritas, & ſapiẽtia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo deo noſtro in ſecula ſeculorum amen. Et habetur Eſa. vj. Vidi dominum ſedentẽ ſuper ſolium excelſum, & eleuatum, & plena erat domus à maieſtate eius, & ea quæ ſub ipſo erãt replebant templum, ſeraphin ſtabant ſubter illud, ſex alę vni, & ſex alæ alteri, duabus velabant faciem eius &c. Et volabat alter ad alterum, & dicebãt. Sanctus ſanctus ſanctus dominus exercituũ, plena eſt omnis terra gloria eius. Et procidebant vigintiquatuor ſeniores ante ſedẽtem in throno, & adorabant viuentẽ in ſecula, & emittebant coronas ſuas ante thronũ dicentes: Dignus es domine deus noſter accipere gloriam, & honorẽ, & virtutem, quia tu creaſti omnia, & propter voluntatem erãt & creata ſunt: vt etiã habetur Apocal. iiij. Et ecce ſedes poſita erat in cœlo, & ſupra ſedem ſedẽs, & in circuitu ſedis ſedilia xxiiij. Et iris erat in circuitu ſedis ſimilis viſioni ſmaragdinæ. Quæ autẽ ſint huiuſmodi ſedilia xxiiij. Et etiã quia dicitur, & ſupra thronos xxiiij. ſeniores ſedẽtes, circumamicti ſtolis albis, & in capitibus eorũ coronas aureas, qui ſint iſti xxiiij. ſeniores ſedẽtes ſuper throno. Et ſic an ſint adhuc ſedes exiſtẽtes ſuper thronum illius: vide in locis prædictis per doctores ad quos te remitto, cum ſit materia eorum. Et ſufficit mihi generalia attingere ad propoſitum materiæ meæ. In ſpecie tamen de explanatione harum ſedium ponit conciuis & contemporaneus noſter Ioannes de Monthelon in ſuo promptuario iuris, in verbo, vidi. in ſecundo articulo, quæ cùm non faciant ſedes diſtinctas ab his quæ infra dicentur, non aliter inſiſto.

Sed etiã aduertendũ eſt, ꝙ theologi multis nominibus nũcupatum deũ laudant, cũ ipſum omniũ authorem multis prædicant nominibus, ex omniũ creaturarũ cõſideratione ſumptis. Vt bonum, Lucæ xviij. Nemo bonus niſi deus. Vt pulchrũ, Canticorũ j. Ecce tu pulcher es dilecte, & decorus. Sicut ſapientẽ, Iob ix. Sapiẽs corde eſt, & fortis robore. Sicut diligibilem, Cãticorũ v. Guttur eius ſuauiſſimũ & totus deſiderabilis. Vt magnitudine excedentem omnibus. Ipſe enim deus excelſior cœlo eſt. Et quid facies profundior inferno, Iob. xj. Et vnde cognoſces, lõgior terra menſura eius, & latior mari: vnde ipſe deus in ſpiritibus, & in cordibus veſtris eſt, ſecũdùm prophetas, Sapiẽ. vij. Et per nationes in animas ſanctas ſe trãſfert, & in corporibus, primæ ad Corinh. vj. An neſcitis quoniã mẽbra veſtra tẽplũ ſunt ſpiritusſancti, qui in vobis eſt? Et paulò poſt. Glorificate & portate deũ in corpore veſtro. In cœlo, Pſal. x. Dominus in tẽplo ſancto tuo, dominꝰ in cœlo ſedes eius. In terra, Ieremię xxiij. Nũquid non cœlũ & terrã ego impleo dicit dominus? & ſimul in eodẽ, hoc eſt in eadẽ natura, & ſecũdùm idẽ aut eũdẽ eſſe. In mũdo, Ioã. j. In mũdo erat & mundus per ipſum factus eſt. Circa mũdũ, Sap. j. Spiritus dñi repleuit orbẽ terrarũ, & hoc ꝙ cõtinet oĩa ſcientiã habet vocis. Supra mũdũ, Eſaię lxvj. Cœlũ mihi ſedes eſt, terra autẽ ſcabellũ pedũ meorũ. Supercœleſtẽ, Pſal. cxij. Excelſus ſuper oẽs gentes dñs, & ſuper cœlos gloria eius. Superſubſtantialẽ, Mat. vj. Panem noſtrũ ſuperſubſtãtialẽ da nobis hodie. Solẽ, Malac. iiij. Vobis timẽtibus nomen meũ orietur ſol iuſtitię Stellam, Apocal. xxij. Ego ſum genus & radix Dauid, ſtella ſplẽdida & matutina. Ignẽ, Deute. iiij. & Paul. ad Heb. xij. Deus noſter ignis conſumens eſt. Et ideo dicitur Exodi iij. Apparuit dominus Moyſi in flamma ignis de medio rubi. Aquam, Io. vij. Qui credit in me, ſicut ſcriptura dicit, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Spiritum roris, Oſeæ xiiij. Ero quaſi ros. Nubem, Oſeæ vj. Miſericordia veſtra quaſi nubes matutina, & quaſi ros mane pertranſiens. Lapidem, Pſalmo cxvij. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. Petram. j. ad Corinthi. x. Petra autem erat Chriſtus. Electrum. Ezechie. j. Et ſplendor in circuitu eius, & de medio eius quaſi ſpecies electri. Exiſtentem, Iob xiiij. Nonne tu qui ſolus es. Vt ſeculorum Authorem, Eccleſiaſti. xxiiij.

Ego feci in cœlis vt oriretur lumen indeficiens,& ſicut nebula texi omnem terram. Rurſum eiuſdem libri,ca.xviij. Qui viuit in æternum creauit omnia ſimul. Lucem,Ioan.j.Deus lux eſt.Vt indultorem vitæ,Actuum xvij.In ipſo enim viuimus mouemur & ſumus. Vt ſapientiam,Sapiē.v. Et tecum ſapientia tua quæ nouit opera tua. Vt mentem, Iob x. Licet hæc cæles in corde tuo,tamen ſcio quia vniuerſorum memineris. Vt verbum,Pſal.xxxij,Verbo domini cœli firmati ſunt,& ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Vt ſcientem,Ad Hebre.iiij.Omnia nuda,& aperta ſunt oculis eius,nec eſt vlla creatura inuiſibilis in cōſpectu eius.Vt theſauros omnis totius ſcientiæ in ſe eminentiſſimè continentem, Ad Colloſſen.ij.In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi.Vt virtutem,primę ad Corinthi.j. Chriſtum dei virtutem & dei ſapientiam. Vt protectorem,Quoniam,vt ait pſal.xvij,In deo meo tranſgrediar murum,deus meus impolluta via eius. Protector eſt omnium ſperantiū in ſe.Et dei eſt adiuuare,ij.Paral,xxv.Vt potentem,Pſalmo xxiij.Dominus fortis & potens,dominus potens in prelio. Vt antiquū dierum, Danielis vij. Aſpiciebam donec throni poſiti ſunt,& antiquus dierum ſedit.Vt inſeneſcibilem. Et habetur amplè per Dionyſium & Fabrum Stapulen.in commentarijs in dicto loco.c.x.Et immutabilem,Pſalmo cj.Tu autem idē ipſe es,& anni tui non deficient.Et Malachi.iij.Ego deus & non mutor.Vt ſalutē,Pſal.lxxxiiij.Conuerte nos deus ſalutaris noſter.Vt iuſtitiam,vt iuſtificationem,vt redemptionem,primæ ad Corinthi.j.Qui factus eſt nobis ſapientia,& iuſtitia,& ſanctificatio & redemptio.Vnus enim deus eſt,Deuteron.vj. Audi Iſraël,dominus Deus veſter vnus eſt. Et Pau.ad Epheſios v. Et nihilominus trinus, vnus ergo in ſubſtantia,trinus in perſonis,vt dicit Aug, in libro de trinitate.tranſumptiuè in c.fi.de conſecra.diſt.iij.vbi dicit Aug, Omnes quos potui legere,qui ante me ſcripſerunt de trinitate,qui deus eſt diuinorum,librorum veterum & nouorum catholici tractatus hoc intenderunt docere ſecundūm ſcripturas. Quia pater,& filius,& ſpirituſſanctus,vnius eiuſdem ſubſtantiæ inſeparabili æqualitate diuinam inſinuant vnitatem.Ideoq; non ſunt tres dij, ſed vnus eſt deus,quamuis pater filium genuerit. Et ideo filius nō ſit qui pater eſt,filiuſq; à patre ſit genitus,& ideo pater non ſit qui filius.Spiritusq; ſanctus nec pater ſit nec filius,ſed tantummodo patris & filij ſpiritus, & patri & filio ipſe coæqualis,& ad trinitatis pertinens vnitatem.Nō tamen eandem trinitatem natam de Maria virgine,& ſub Pontio Pilato crucifixam & ſepultam,tertia die reſurrexiſſe,& in cœlum aſcendiſſe:ſed tantūmodo filium. Nec eandem trinitatē deſcendiſſe in ſpecie colūbæ ſuper Ieſum baptizatum , aut die Pentecoſtes poſt aſcenſionem Domini ſonitu facto de cœlo,quaſi ferretur flatus vehemens & linguis diuiſis velut ignis,ſed tatūmodo ſpiritum ſanctum. Nec eandem trinitatem dixiſſe de cœlo:Tu es filius meus dilectus,ſiue cum baptizatus fuerit à Ioanne,ſiue in monte,quando cum illo erant tres diſcipuli. Aut quando ſonuit vox de cœlo dicens:Clarificaui & iterum clarificabo.ſed tantūmodo patris ad filium vocem fuiſſe factam, quamuis pater filius, & ſpirituſanctus ſicut inſeparabiles ſunt,ita inſeparabiliter operentur. Hæc ſunt verba tex,in loco ſupra allegato,qui de hac dei virtute in eſſentia,ſeu ſubſtantia,& trinitate in perſonis ita loquitur. Loquitur etiam in c.j.in princ.extra de ſum.tri.& fi.catho.vbi dicitur:Firmiter credimus & ſimpliciter confitemur,ꝙ vnus ſolus verus eſt deus ęternus,immenſus,& incōmutabilis, incomprehenſibilis,omnipotens,& ineffabilis,pater & filius , & ſpirituſſanctus . Tres quidem perſonæ , ſed vna eſſentia, ſubſtantia,ſeu natura ſimplex omnino. Pater à nullo,filius à patre ſolo,ac ſpirituſſanctus pariter ab vtroq;,abſq; initio,ſemper ac ſine fine. Pater generans,filius naſcens,& ſpirituſſanctus procedens conſubſtantiales,& coæquales,& coomnipotentes,& coęterni:vnum vniuerſorum principium,creator omnium viſibilium & inuiſibilium,ſpiritualium & corporalium. Hæc ſunt quæ dicit tex.in dict.c.j.ſupra allegato.Et etiam tex.in l.j.circa prin.C.de ſum.trini.& fide catho.de eadem vnitate & trinitate loquens ſic dicit.Secundūm apoſtolicam diſciplinam euāgelicamq; doctrinam patris & filij & ſpirituſſancti vnam deitatem ſub pari maieſtate & ſub pia trinitate credamus. Sed eſt tex.multum notabilis in c.damnamus.verſic.nos autē.de ſum.tri.& fi.ca.vbi dicitur.Sacro approbāte concilio credimus & confitemur cum Petro,ꝙ vna quædam ſumma res eſt,incomprehēſibilis quidē & ineffabilis,quę veraciter eſt pater filius & ſpirituſſanctus,tres ſimul perſonę,ac ſigillatim quęlibet earūdem.Et ideo in deo ſolummodo trinitas eſt,non quaternitas,quia quęlibet illarum triū perſonarū eſt illa res,videlicet ſubſtantia,eſſentia,ſeu natura diuina.quę ſolum eſt vniuerſorū principium,pręter quod aliud inueniri non poteſt:& illa res non eſt generans,neq; genita,nec procedens:ſed pater qui generat,& filius qui gignitur,& ſpirituſſanctus qui procedit,vt diſtinctiones ſint in perſonis,& vnitas in natura.Licet igitur alius ſit pater,alius filius,alius ſpirituſſanctus:non tamē aliud,ſed id quod eſt pater eſt filius,& ſpirituſſanctus. Idem omnino vt ſecūdūm orthodoxam & catholicam fidem cōſubſtantiales eſſe creduntur. Pater enim ab ęterno filium generando ſuā ſubſtantiā ei dedit.Iuxta qđ ipſe teſtatur. Pater qđ dedit mihi maius eſt omnibus. Ac dici non poteſt,ꝙ partē ſubſtātiæ ſuæ ei dederit,& partē ipſe ſibi retinuerit.Cūm ſubſtantia patris indiuiſibilis ſit,vt potè ſimplex omnino:ſed nec dici pōt,ꝙ pater in filiū trāſtulerit ſuā ſubſtātiam generādo,quaſi ſic dederit eā filio, ꝙ non retinuerit ipſam ſibi:alioquin deſijſſet eſſe ſubſtātia.Patet ergo ꝙ ſine vlla diminutiōe filius naſcendo ſubſtantiā patris accepit.Et ita pater & filius habēt eādē ſubſtantiā.Et ſic eadē res eſt pater,& filius,necnō & ſpirituſſanctus ab vtroq; procedēs.ita tex.ſ̄.alle.Et in hoc ſequēdo textus ſciētiæ noſtrę nō tranſcēdo metas,ne videar falcē in meſſem alienā ponere.Sed plenius me remitto ad doctores theologiæ de qbus videri pōt Dionyſius in loco hic ante allegato,& poſt eū Faber & Anto.Florē.in ſumma ſua,ti.xxx.c.ij.vbi dicit & ponit de deo trino & vno.

Dionyſius etiā,& poſt eū Faber Stapulēſis in ſuis cōmētarijs,ſuper ca.j.de diuinis noībus dicūt ꝙ diuinæ ſapiētię ſtudioſi laudāt deū in formis humanis circūdando ei formas humanas.Qñq; ipſius oculos. Ad Heb.iiij.Omnia aūt nuda & aperta ſunt oculis eius.Et dicit Aug.ſuper pſal.cxxxvj.Deus totus oculus eſt,qa oīa videt.Totus manus eſt,qa operatur.Totus pes eſt , quia vbiq; eſt. Qñq; aures.Pſal.cxlij.Dñe exaudi orationē meam,auribus percipe deprecationē meā.Quādoq; caput & crines. Can.v.Caput eius aurum optimū,comæ eius ſicut elatę palmarum , nigræ quaſi coruus.Et Dan.vij. Veſtimentum eius candidum quaſi nix,& capilli eius capitis quaſi lana munda.Vultus ſeu facies,Pſal.xxxiij.Vultus autem domini ſuper facientes mala,vt perdat de terra memoriā eorum.

eorum. Et pſal. l. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Manus, Pſal. cxviij. Manus tuæ domine fecerunt me, & plaſmauerunt me: da mihi intellectum vt diſcam mandata tua. Scapulas ſiue humeros, Pſal. xc. Scapulis ſuis obumbrabit tibi, & ſub pennis eius ſperabis. Et Deutero. xxxij. Aſſumpſit eum, atq́ portauit in humeris ſuis. Brachia, Eſaiæ liij. Quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui reuelatũ eſt? Etiam pſal. xcvij. Saluauit ſibi dextera eius, & brachiũ ſanctum eius. Poſteriora, Exod. xxxiij. in fi. Videbis poſteriora mea, faciem autem meam videre non poteris. Pedes, Deuterono. xxxiij. Et qui appropinquant pedibus meis, accipient de doctrina illius. Etiam Eſaiæ lxvj. Terra autem ſcabellum pedum meorum. Attribuunt etiam ei alas. Pſal. xvj. Sub vmbra alarum tuarum protege me, a facie impiorum qui me afflixerunt. Etiam Deutero. xxxij. Sicut aquila prouocans ad volandum pullos ſuos, & ſuper eos volitans expandit alas ſuas. Et etiã coronas illi applicãt ſeu attribuũt, Eſa. lxij. Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Et Eſa. xviij. &c. Dicunt etiam theologi Deum eſſe omnia quæ ſunt ſecundùm quandam eius ad omnia conueniẽtiam atq́ cõgruentiã, ꝙ quęcunq́ proprietates particulariter & contractæ ſunt in rebus cõditis, eodem ſupereminenter, & abſolutæ ſunt in Deo, vt omnium veritate primitiua & exemplari. Ipſe enim eſt ſuper omnia, neq́ omnium debet nuncupatione aut ambitu comprehendi, neq́ nominis illius vniuerſalitate cõcludi. Omniũ enim cauſa eſt ſuper omnia exiſtens. Et omniũ re vera eſt regnum, dominatio & principatus: ꝙ ſapiẽtiſſimè & cœleſtia omnia & terrena moderatur, regit & gubernat: & circa ipſam omnium cauſam ſunt omnia, ita ꝙ eſt omnia in omnibus, vt amplè declarat Dionyſius in dicto lib. de diuinis nominibus. & Cõmentator in cõmentario primi cap. libri primi: vbi dicit ꝙ laudatur in decẽ & nouem nominibus vltra ſupradicta, vtputa ꝙ ſit:

j Sacræ totius illuſtrationis principiũ oĩa illuminans.
ij Omnium cauſa cuncta ad eſſe producens & formãs.
iij Initium rerum omnium à quo vniuerſa ſuum habẽt exordium.
iiij Subſtantia omnium per quam cuncta in ſuo gradu ſubſiſtunt.
v Erigens & reuocãs eos qui vita ſpirituali exciderũt.
vj Reuocans & reformans eos qui diuinam in ſe imaginem corruperunt.
vij Confirmans eos & conſolidans qui impura vexatione agitantur.
viij Stantes corroborans, vt in bono perſeueranter permaneant.
ix Accedentes ad ſe quaſi porrecta manu ſubleuans ac promouens.
x Eis qui ſpiritualiter illuminantur fulgor intimus & lucidus.
xj Illis qui perficiũtur conſummationis perfectioniſq́ princeps.
xij Eorum qui in Deum aſſumuntur ſumma diuinitas, & deifica virtus.
xiij Illorum qui ſimplices ſunt, vera & ſingularis ſimplicitas.
xiiij Eorum qui in vnum trãſeunt ſumma virtus & vnifica virtus.
xv Principi totius vniuerſi omnia ſuperans ſubſtantiale principium.
xvj Occulti ſuæ diuinitatis quantum licet participationem tradens.
xvij Viuentiũ vita omnibus pro ſuo gradu vitam elargiens.
xviij Subſiſtentium entitas cunctis ſubſtantiam communicans.
xix Omnis vitæ ac ſubſtantiæ cauſa primitiua ac præcipua.

Hæc omnia & multò plura ponit ille vir diuinus, incomparabilis, & omnium viuẽtium doctiſſimus & excellentiſſimus magiſter Iacobus Faber Stapulenſis, in commentarijs ſuis ad diuũ Dionyſium de diuinis nominibus in j. c. vbi dicit vltra prędicta diuinitatem eſſe laudãdam ſcilicet vna, trina, cauſa, ſapiens, & pulchra ſummeq́ benigna, quæ ibi explanat & declarat poſt Dionyſium: cuius dicta declarat ad demonſtrandum quæ ſit diuinitas, & deitas: & quomodo laudanda, honoranda, & glorficãda, maximè in nominibus: vbi etiam dicit q theologi dicũt ipſam deitatem carere nomine. Cum deum ipſum aiunt reſpondiſſe Iacob eum interrogantem de nomine, vt Geneſis xxxij. dic mihi quo appellaris nomine. Cur quæris nomen meum, quod eſt mirabile? Et Iudi. xiij. Et neſciebat mane q angelus domini eſſet. Dixitq́ ad eum. Quod eſt tibi nomen, vt ſi ſermo tuus fuerit expletus honoremus te. Cui ille reſpondit. Cur quęris nomen meũ quod eſt mirabile, & eſt ſupra omne nomen? Hinc dicitur Exodi capi. iij. Si dixerint mihi quod eſt nomen eius, quid dicam eis? Dixit dominus Moyſi. Ego ſum qui ſum. Sic dices filijs Iſraël. Qui eſt, miſit me ad vos. Et eodem c. paulò ante. Ego ſum deus patris tui, deus Abraham, deus Iſaac, & deus Iacob. Et ſe dicit viam, vitam, & veritatem, vt habetur Ioan. xiiij. Et lucem. Io. viij. Ego ſum lux mundi: qui ſequitur me non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitę. & c. xij. Ego lux in mundũ veni vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et hæc comprobat dictus Faber poſt dicta Dionyſij in loco hic ante allegato, vbi etiã comprobat q ſit omnia in omnibus. Iuxta dictum apoſtoli primæ ad Corin. xv. Cum autem fuerint illi omnia, tunc & ipſe filius ſubiectus erit illi qui ſubiecit ſibi omnia, vt ſit Deus omnia in omnibus. Et nemo nouit filium niſi pater, neq́ patrem quis nouit niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. Mat. xj. Et habetur ad Epheſios iiij. c. ꝙ deus pater eſt omniũ, qui ſuper omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Et quomodo etiam à philoſophis deſcribatur ponit Archi. Floren. in ſua ſumma, in tertia parte. tit. xxx. §. j. Auguſtinus etiã ſuper illud Pater noſter, dicit q deus in ſeipſo eſt ſicut Alpha & o. In mundo, ſicut rector & author. In angelis, ſicut ſapor & decor. In eccleſia, ſicut paterfamilias in domo. In anima, ſicut ſpõſus in thalamo. In iuſtis, ſicut adiutor & protector. In reprobis, ſicut pauor & horror.

Et etiam omnipotens dicitur. Geneſis c. xvij. Dominus quaſi vir pugnator omnipotens nomen eius. Et dicitur omnipotens, eo quia ipſe omnium rerum eſt firmitas, & vigor qui omnia poteſt. Omnia poteſtate ſua comprehendens ac continens, cuncta firmans, ſtabilens & cõſolidans. Et hoc totum mundi opificium indiſruptum atque indiſſolutum ſua potentia conſeruans atque perficiens, vt omnium ſedes, omni capax quæ continentur, omnia vna cuncta excolente virtute conuincens, omnia ſuperans, & omnibus quæ prouidentia reguntur mirè imperans. Et, vt dicit Faber in dicto loco poſt Diony. ca. x.

Onerosum nimium esset velle adducere quoties in sanctis eloquiis deus omnipotens appellatur.

Et etiam bonus appellatur. Marci x. Nemo bonus nisi vnus deus: vt perpulchrè declarat ipse Dionysius eodem libro. Et Anto. Floren. in sua summa, parte prima. titulo xiij. ca. ij. §. vj. & §. vij. vbi amplè de eius bonitate.

Sanctus etiam sanctorum, rex regum & regnātium in seculum, & in æternum & vltra: dominus dominorum, & deus deorum dicitur, vt dicit idem Dionysius in dicto suo libro, de diuinis nominibus. c. xij. Quia laudare eum conuenit infinitis nominibus preditū. Itaq; sanctitas quidem est, vt secundum nos loquamur omni scelere libera perfectaq; & penitus coinquinata munditia. Et habetur Dan. ix. cap. Tu autem animaduerte sermonem & intellige visionem &c. Et vngatur sanctus sanctorum. Et in pluribus aliis locis sacræ theologiæ dicitur. Sanctus sanctorum: sed longum esset colligere.

Rex regum dicitur. Porrò, vt dicit Diony. Regnum est omnis termini & ornatus legisq; & iuris ordinisq; distributio. Et habetur Psalmo cxliiij. Regnum tuum regnum omnium seculorū, & dominatio tua in omni generatione & generationem. Et Psalmo cxlv. Regnabit dominus in secula, deus tuus Syon in generatione & generationem, regnans in æternum & vltra. Et Exodi xv. c. Sanctuariū tuum domine quod cōfirmauerunt manus tuæ: dominus regnabit in æternum & vltra. Et Apoca. xix. c. Et habet in vestimento & in femore suo scriptum: rex regū & dominus dominantium.

Et æternus dicitur, Baruth iiij. Exacerbastis enim eū qui fecit vos deum æternum. Et Lucæ x. Dominus deus vnus est, ipse deus viuens & rex sempiternus, qui iure humano appellatur. ca. j. de sum. tri. & fi. catho. l. lege Iulia. ff. ad leg. Iul. pecul.

Dominus dominantium. Dominatio verò non modo inter deteriores eminentia, verum quoq; honestorum ac bonorum perfecta possessio, veraq; & incommutabilis firmitas, vnde & à libera potestate dominandi facienda. Et dominatio, & dominus, & dominans, & dominus dominorum dicitur, vt comprobat Psal. cxxxv. Confitemini domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius. Et Apocal. xix. vt ante dictum est.

Deus deorum, Quia prospiciat cuncta prouidentia bonitateq; mirabili, & circum omnia currat, cunctaq; contineat & se omnia repleat atq; vniuersa transcēdat, quę prouidentia illius vtuntur. Hæc Dionysius.

Et ꝙ deus deorum dicatur, habetur Psal. xlix. Deus deorum locutus est, & vocauit terram. Et psalm. cxxxv. Confitemini deo deorum, quoniam in æternum misericordia eius. Et habetur Deu. x. Dominus deus vester ipse est deus deorum & dominus dominantium.

Et etiam magnus dominus dicitur, & laudabilis nimis, Psalmo xlvij. Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum, Psalm. lxxj. & Esaiæ liiij. Dominabitur tui qui fecit te dominus exercituum nomen eius, & redemptor tuus sanctus israël, deus omnis terrę vocabitur. Et dicit Alberi. de Rosa. in suo dictionario, in verbo, deus. allegando Dionysium. Quia deus variis nominibus nūcupatur.

Quandoq; enim dicitur hely, id est fortis. Quandoq; eloy, id est dominus deus noster. Quādoq; elon, id est excelsus. Quandoq; sabaoth, id est dominus exercituū. Quādoq; adonay, id est robustus, & ad omnia sufficiens. Quandoq; emanuel, id est nobiscum deus. Quandoq; tetragrāmaton .i. dominus. Quandoq; theos vel atheos, quod est videre vel currere, quia omnia videt & percurrit. Et hoc vltimum ponit Archi. in c. æstimant. in princi. xj. q. iij.

Quandoq; etiam deus absconditus & saluator. Esa. xlv. & incomprehēsibilis. c. j. de sum. tri. & fide ca. Iustus iudex, fortis & patiens. Psalmo vij. De patientia cuius est bonus text. in c. horum. §. econtra. j. q. iij. Et de illius benignitate videnda est singularis & admirabilis epistola viij. Dionysij ad Demophylū monachum. & ibi Faber stapulensis, vir incomparabilis, qui multum singulariter declarat benignitatem esse commendandam. Et ibi eam multum commendat ipse Dionysius & Faber in cōmentariis suis.

Licet enim deus diffiniri non possit, teste Cassiodoro, tamen Ioannes Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in trac. de cognitione electorū. in iij. no. ponit xxiiij. aut xxv. diffinitiones dei, & postmodum dicit ꝙ excellentia deitatis tribus nominibus nominatur, & vt dicit, omnem sensum & omnem naturam supergreditur secundū Augustinum ibi allegatum. Et vide etiam Lucam de Penna in l. j. C. de veteranis, libro xij. Vbi ponit quid sit deus, & de eius nominis interpretatione.

Quia deus laudandus sit, & laudatur in multis, habetur Psalmo cxliiij. cxlv. cxlvj. cxlvij. cxlviij. cxlix. cl. & in pluribus aliis locis, & dicam infra in vltima parte, in prima consideratione.

Quomodo autem sit laudādus, videantur Dionysius & Faber in libro de mystica theologia. Quæ cum sint nimis alta, relinquo theologis.

Quomodo glorificādus & honorandus, Psal. xxviij. Afferte domino gloriam & honorē, afferte gloriam nomini eius.

Quomodo magnificandus, dicitur Deuto. xxxij. Date magnificentiam deo vestro. Et j. Paral. xxiiij. Tua est domine magnificentia, & tua est gloria. & Psalm. lxviij. Laudabo nomen dei cum cantico, & magnificabo eum in laude.

Quomodo benedicendus. Vide Thobiæ c. iiij. vbi habetur. Omni tempore benedic deum.

Quomodo etiam honorandus, ponit Erasmus in sua precatione dominica, in prima parte, quæ est pars dominicalis. Et etiam facit tex. & quæ ibi no. in clemen. si dominum in sanctis. de reliquiis & veneratio. sanctorum. dicam infra in vltima parte. Solus enim adorandus est, & soli sibi sacrificium est faciendum, dicit Innocen. in ca. ij. de celebratio. missa. & Lucas de Penna in dicta. l. j. C. de veteranis, libro xij.

Quomodo autem deus sit adorandus, videatur Psalmo lxxj. Et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruient ei. Et est adorandus deus adoratione latriæ, quę eidem tantum debetur. Et sibi sacrificium fit quod pertinet ad latriam, quod est sacrificium verum secundū Augustinum de ciui. dei, libro x. c. vj. Et est omne opus quod agimus, vt sancta societate inhæreamus deo. Et vt dicit Antonius Floren. in sua summa, tertia parte, cap. ix. §. iij. Quia sicut est triplex hominis bonum, ita triplex sacrificium: vt ibi per eum, & statim dicam. Et huiusmodi latria græcè, dicitur seruitus latinè, vt dicit Ioannes de Turrecremata in c. ius autem. in xj. colū. j. distinctione. Quæ latria sic describitur. Latria, est cultus

Deo debitus, vel exhibitus: vel est voluntas impendendi Deo cultum diuinum & debitum, & nulli alij debetur, vt dicit Ioannes de Turrecremata in cap. nos autem. de consecra. distinct. ij. & in cap. venerabiles. de consecra. distinc. iij. Et hanc adorationem latriæ commendat nobis scriptura sacra. vnde Psal. xciiij. Venite adoremus & pcidamus ante Deum. & Psal. xcv. Adorate Dominum in atrio sancto eius. Item, Adorate eum omnes angeli eius. Et in infinitis locis, & vt supra dictum est Psal. lxxj. & Matth. iiij. Dominum deum tuum adorabis. Similiter de Christo dicitur Lucæ xxij. Quòd positis genibus adorabat, dicens: Pater &c. Et dixi supra in principio, quando dicitur Apocalyp. iiij. de vigintiquatuor senioribus, & alijs qui adorabant viuentem in secula seculorum. Et Apocal. xv. Quatuor seniores ceciderũt in facies suas, & adorabãt. Et eiusdem vij. Omnes angeli stabant in circuitu throni, & adorauerunt Deum dicentes: Amen. Benedictio & clarit. &c. Et legitur de beato Bartholomæo, cuius nomen porto, quòd centies flexis genibus in die orabat Deum, & cẽties per noctem. Et de beato Iacobo minore legitur, quòd tantum iacebat super genua sua orans, quòd genua habebat vt calcaneum, similem duriciem habens in eis duriciei camelorum.

Et hæc gloria adorationis est, quam sibi Deus specialiter retinet. Et de hac dicitur Esa. xlij. Gloriam meam alteri non dabo. Et Ecclesiasti. xxv. Bono animo redde Deo gloriam, & non minuas primitias manuũ tuarum. Et hæc gloria significata per thymiama. de quo Exo. xxx. in fin. Sanctum sanctorum nobis est thymiama: talem compositionem non facietis in vsus vestros, quia sanctum Domino est. Homo quicunq; fecerit similem aut simile, vt odore illius perfruatur, peribit de populis suis. Obsequium est multum placẽs deo. Ecclesiasti. xxxv. Qui adorat deũ in oblectatione suscipietur, & deprecatio illius vsq; ad nubes appropinquabit.

Et aduertendum est, ꝙ licet hęc adoratio latrię soli deo sit exhibenda, tamen exhibetur illi homini qui est filius dei: sed non inquantum est homo, sed inquantũ est deus. de consecra. distinctione ij. cap. accesserunt. & notatur in cap. venerabiles. de cõsecra. distinctione iij. ex quibus patet ꝙ cultus deo debetur.

Quiquidem est triplex: quidam cordis, alius oris, tertius operis. Cultum cordis vocat specialiter glo. super illud Exodi xv. non adorabis ea neq; coles.

Aliud est, inquit, colere, aliud adorare. potest enim inuitus adorare: vel adulãdo regibus idololatris, vel tormentis victus, cum sciat quia idôlum nihil est. Colere verò est toto his affectu, & studio mancipari. Et iste cultus cordis qui dicitur interior, requirit tria secundùm Isidorum, libro viij. etymologiarum: scilicet fidem, spem, & charitatem. Quoniam etiam, vt dicit Augustinus in enchiridion. Fide, spe, & charitate, deum colimus. Et dicit Augustinus ꝙ iste cultus consistit in cognitione dei, & dilectione, & debita subiectiõe. Et super illud primæ ad Corinthios xij. Alij per spiritum datur sermo sapientie, alij sermo scientiæ. Dicit glo. de illo verbo. loquens Iob secũdùm vnam literam. xxviij. Ecce pietas cum sapientia. vbi litera nostra habet. Timor domini ipse est sapientia, inquit. Et habetur Psalmo cx. Initium sapientie timor domini. De his etiam esset nimis prolixum tangere, sed videatur Augustinus in dictis locis.

Secundus cultus oris, est quædam vocalis professio maiestatis diuinę, quam fideles faciunt frequenter orando, laudando, deum benedicendo, gratias agendo.

Sed tertius cultus qui dicitur operis, est cùm aliquis opere recognoscit, dicens. Tu solus dominus. Et dominiũ istud quantum ad personas nostras recognoscimus genuflexione, & prostratione. Esaiæ xlv. Mihi curuabitur omne genu. Et Micheæ vj. Curuabo genu deo excelso.

Et tale sacrificium quod fit opere, soli deo debetur, vt dicit Augustinus, libro x. de ciuit. dei. cap. xix. & dicit tex. in cap. sacrificium. de consecra. distinctione ij. Quia sacrificium est sacrum signum sacrificij inuisibilis.

Sex autem sunt species sacrificij spiritualis. Primum sacrificium dicitur cordis contriti. vnde psalmo l. Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem: vtiq; holocaustis non delectaberis. Sacrificium deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus non despicies. Et Augustinus vbi suprà. Non vult sacrificium deus trucidati pecoris, sed cordis contriti.

Secũdum est sacrificium cordis igne diuini amoris inflammati, de quo Augu. Deo suauissimum odorem adolemus, cùm in eius conspectu pio sanctoq; amore preces fundimus.

Tertium est sacrificium corporis propter deum mortificati. ad Rom. xij. Obsecro vos per misericordiam dei, vt exhibeatis corpora vestra.

Quartum est sacrificium corporis pro deo proprio sanguine cruentati. vnde Augustinus. Deo cruentas victrices damus, quando vsq; ad sanguinem pro eius veritate damus.

Quintum est sacrificium laudis. Psalmo xlix. Immola deum sacrificium laudis. Clemen. prima, in prin. de celebra. missarum.

Sextum sacrificium est misericordiæ quo proximo subuenimus. ad Hebrę. vltimo. Beneficientiæ & communionis nolite obliuisci. Talibus enim hostijs promeretur deus.

Sacrificium septimum est iustitiæ, id est cuiuscunq; boni operis. Psalm. iiij. Sacrificate sacrificium iustitiæ.

Octauũ sacrificium est volũtatis, de quo Lucę ij. Et in terra pax hominibus. Grego. Ante dei oculos nunq; est inanis vacua munere, si arca cordis plena est bona volũtate. Nil quippe offertur deo dignius, voluntate bona. Et Augu. vbi suprà dicit: Sacrificium res diuina est, & opus misericordię propter deum: ipsa verò misericordia quæ homini fit, si non propter deum, non est sacrificium. Etiã ad cultum operis pertinet thurificatio, quæ ostendit affectum nostrum integrè dirigendum esse in deum.

Secunda cõsideratio. Iesus Christus filius dei sedet ad dexteram patris. Et istud potest referri ad humanam, vel diuinam naturam. Si ad humanam, tunc dicendum est secundùm Augu. in libro de symbolo, ꝙ non est intelligendum, vt deus pater humanitatẽ Christi ad dexteram suã collocauerit: quoniã deus mẽbra non habet, vt possit dici eũ habere dexterã vel sinistrã, sed est sermo metaphoricus. Quia sicut in dignitatibus humanis nullus apud regem vel aliquẽ dominũ dicitur præstãtior & honoratior, ꝙ qui ad dexteram eius sedet: prout dixi infra in v. parte, in v. consideratione illius v. partis. Et vide ã. in j. parte, in xj. consideratione, incipiente: alij modi. Sic etiam deo esse gratior & sublimior dicitur, qui est ad dexteram virtutis dei patris. Id est illa humanitas est sic apud deum exal-

tata, q̃tum est possibile aliquam creaturã exaltari, ita ꝙ nunq; alia sic exaltabitur. Quoniam, vt ait Psalmista psalmo viij. Deus pater gloria, & honore coronauit deum filium suũ, & constituit eum super opera manuum suarum. Et ideo dicebat beatus Stephanus cum lapidaretur, Act. vij. Ecce video cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris virtutis dei. Et etiam ipse Christus dicebat, Math. xxvj. A modo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis dei.

Sed si dextera referatur ad diuinam naturam, tunc per dexterã intelligitur, æqualitas patris & filij. Ne quis enim crederet dei filium, propter assumptã humanitatẽ, esse minorẽ patre secundũm diuinitatẽ. Ideo filius dicitur sedere ad dexteram patris: id est ad equalitatem patris. Ideo dicit Pau. ad Collo. iij. Quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera dei sedens. Et ad Heb. j. dicit, Qui cum sit splẽdor glorię, & figura substantię eius portans omnia verbo virtutis suæ sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tantò melior angelis effectus est, quantò differẽtius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando angelorum, filius meus es tu &c. Et ibi, Et adorent eum omnes angeli dei.

Vel aliter & quasi in idem, sedere à dextris dei secundũm diuinitatem, est esse æqualem deo, vt dictum est, sed sedere secundũm humanitatem est frui potioribus bonis dei prę cęteris creaturis, id est in maiori beatitudine. Et cũ hoc, vt dictum est, habẽs iudiciariam potestatem iudicandi viuos & mortuos. Ideo dicitur in symbolo. Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Quoniam iudicantis sedes sublimior cæteris esse debet. c. episcopus. xcv. distinctione. dixi infra in vij. parte: in xxiiij. consideratione: incip. generalis est &c.

Et de dignitate & excellentia Christi ponit Paul. in epistola vlti. s. alleg. ad Heb. In ipsa autem ostendit Paulus dignitatem Christi, quia deus est & homo. Diuinitatẽ dum ait, nouissimè locutus est nobis in filio per quẽ fecit & secula. Qui cũ sit splẽdor gloriæ & figura substãtię eius, portans omnia, id est sustentans verbo virtutis suæ &c.

Excellentiam humanitatis eius demõstrat dicẽs, quem fecit hęredẽ vniuersorũ. i. dominum. purgationẽ peccatorum faciens, scilicet humani generis per passionem suam. sedet ad dexteram maiestatis in excelsis: scilicet resurgẽs, & ascendens ad maiorem gradum gloriæ, vt prędic. ca. s. alleg. amplè declarat Anto. in sua chronica, libro j. tit. vj. c. v. §. iij. Et Christus nemini fuit subiectus. xxiij. q. iij. in princ. vt ait glos. in ver. omnis anima. in ca. magnum. xj. q. j. sed habetur Luc. ij. Et erat subditus illis. De huiusmodi gloria filij dei & vnigeniti, videatur Carolus Bouillus super euangelium Ioannis, in versi. Et vidimus gloriam eius. Ipse enim constitutus est ad dexteram patris in cœlestibus super omnem principatum & potestatem, virtutẽ & dominationem, & omne nomen quod nominatur nõ solum in hoc seculo, sed etiã in futuro &c. vt habetur per Pau. ad Ephe. j.

Aduertendũ tamẽ est ad illud quod dictum est hic ante. Cũm apud omnes nationes vsitatissima sit cõsuetudo, vt qui sedet siue incedit ad dexteram alicuius obtinet locũ priorem. Quęrit Antonius Nebrissensis in sua tertia quinquagesima quęstiõe seu annotatiõe xxxix. qd sibi vult ꝙ in Psalmo cix. legitur. Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. Nam cũ psalmus ille, in sensu etiã literali de Christo intelligatur, sintq; verba patris ad filiũ, quid incongruẽtius dici põt, aut quid magis indecorũ q̃ ꝙ filius priorem occupet locũ? Neq; solũ ibi, sed mille alijs in locis scriptura sacra testatur Christum ad dexteram patris sedere: qui tametsi natura patri est æqualis, qua tamen filius, & qua homo est, cedere debuit patri primã sedẽ. Sed, vt dicit, iste locus à theologis exponi solet à dextris. i. in bonis potioribus: sed eodẽ teste, certè expositio nimis violenta atq; malè cohærens. Quòd si ad dexterã sedere honorificentius est, cur in eodem psalmo subiungitur: dominus ad dextris tuis, aut quid sibi vult hęc dexterarum permutatio, quod & Augustinus subdubitauit.

Legimus præterea iij. Reg. ca. ij. de Bersabee, cũ venisset ad Salomonẽ filium nuper regno potitum, ꝙ sedit rex super thronum suũ, & ꝙ positus est thronus matri regis, & sedit ad dexteram illius. Illud quoq; ex psal. xliiij. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato. Neq; enim tãtum reuerẽtiæ filius debet matri, aut sponsæ spõsus, vt si ad publicũ magistratum peruenerint, matri aut sponsę in aliorũ maximè conspectu priores sedẽdi partes concedãt. Iure igitur factum est quòd Quintus Fabius maximus cõsul, cũ pater procul equo vehens illi obuiam processisset, imperauit lictori, vt iuberet patrẽ ex equo descendere, qui iussu paruit, filiũq; collaudauit, quòd dignitatem imperij retinuisset. Et ideo, vt dicit idem Nebrissensis, cum hanc ordinis sedendi indignitatem secum sæpius reputaret, subijt sibi quædã suspicio alium fuisse apud antiquos sedendi ordinem q̃ qui sit nostris tẽporibus: vt videlicet qui sederet ad sinistram esset potior eo qui sederet ad dexteram, id qđ postea fuit multis argumẽtis sibi exploratũ, quod sic cõprobat. Principio, ꝙ illi qui potentiores affectabantur, siue armati, siue inermes, tum satellites, tum stipatores, tum laterones siue latrones fuisse dictos, eosdẽq; apud authores dici aut tegere latus, aut claudere latus, aut cingere latus. Horatius in ij. sermonum.

Vt ne tegam spurco Damæ latus. Iuuenalis.
Diuitijs hic serui claudit latus ingenuorum.

Ouidius quarto de ponto.
Dumq; latus sancti cingit tibi turba senatus.

Latus quoq; intectum siue nudũ dicebatur illius quẽ nemo comitaretur. Ambrosius in sermone de obitu fratris sui. Quòd si quãdo sine altero prodeundũ fuit intactũ latus putares. Seneca li. iij. epistolarum. Nudum erit latus incomitata lætitia. Is præterea qui alium comitabatur, dictus erat ire exterior. Cui verò præstaretur comitatus ire interior. Horatius vbi supra. Ne tamen illi.

Tu comes exterior si postulet ire recuses.

Et subdit verba quæ supra retulimus, Vt ne tegã spurco Damæ latus. Haud ita tria me gessi. Ouidi. lib. v. fastorum. Et medius iuuenum ipsis. Ibat & interior si comes vnus erat. de sene loquit̃, cui debetur honos à iuuenibus.

Et, vt idẽ Nebrissensis dicit, atqui restat probandum quòd exterior is dicatur, qui sit ad dexterã alicuius, & interior qui ad sinistram. Seruius grammaticus enarrans illud Vergilij ex. v. Aeneidos. Radit iter læuum interior. exponit pro sinisteriore, Citatq; Ciceronem dicentẽ: in quem omnia intus. & Salustium in ij. historia. Introrsus prima Asiæ Bithynia est. vbi Cicero intus, & Salustius introrsus pro sinistrorsus seu sinistro acceperũt. Horatius quoq; in ij. sermonum ait. Interiore diem gyro trahit ire necesse est. vbi interiore pro sinisteriore ponitur. Quòd meridies mundi pars sinistra est, quemadmodum dextra. Lucanus in iij. Pharsaliæ.

Ignotum

Ignotum vobis Arabes venistis in orbem,
Vmbras mirati nemorum non ire sinistras. id est meridionales, etiam in æstate. Ouidius quoq; in secundo Metamorphoseos.
Neu te dexterior tortum declinet ad anguem.

Inter duos arctos in morem fluminis labi. Et aram ad meridiem sitam esse, nullus poëtarum sed neq; astrologorum ignorat. Colligit ergo Nebrissensis ex his quę dicta sunt, eum qui sit alterius comes, claudere, aut cingere, aut tegere latus, atq; eidem ire exteriorem, hoc est ad dexteram illius: cuius verò latus clauditur, cingitur, tegitur, ire interiorem hoc est ad sinistram, qui locus erat dignitate præstantior.

Et præterea non contemnenda quędam ratio sumpta ex eo quòd legimus Paulum apostolum datum comitem ad dexteram Petri, quod ad illorum imaginibus disponẽdis pictores obseruant, & in diplomatis pontificum sigillo munitis animaduertimus, vt Paulus semper sit Petro dexter: de quo infra dicam. Nunquid tamen tanq; in potiori loco, absit, vt apostolorũ principi alter quiuis præferatur. Nam quid sibi vult gladius ille quem Paulus habet strictum, nisi q; est Petri comes, stipator, atq; satelles. Huius antiquitatis ignarus Thomas, in illud apostoli ad Gala. j. Qui suscitauit eum à mortuis, cùm non haberet quid diceret, ad commẽtum illud confugit, quia pręsens, inquit, vita significatur per sinistram. Futura verò per dexteram, inquam, ista est cœlestis & spiritualis, illa verò tẽporalis. Ideo Petrus qui vocatus à Christo adhuc in carne mortali posito, ponitur in bulla parte in sinistra. Paulus verò quia vocatus à Christo iam glorificato, ponitur in dextera parte. Diximus amplè infrà ista parte, in xxxj. consideratione. Reliquum est vt ad quæstionem Augustini de permutatione dexterarum respondeatur. Ille nanq; vt est in rebus, quæ ad nostram religionem pertinent, nihil affirmantis academiæ imitator, videtur illum non penitus explicasse, sed, vt dicit Nebrissẽ. ex his quę superioribus dicta sunt respondendum est, quòd aut pater sedet in throno maiestatis suæ, & ita iubet filium sibi à dextris, hoc est in secundo loco sedere, aut præstat se filio tanquam stipatorem protectoremq;, & tunc reponit filium in primo, hoc est in tutiori loco, & sic dictum est, dominus à dextris tuis. vnde subdit: Confregit in die irę suæ reges. atq; iterum in Psal. xv. Prouidebam domino in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne cõmouear. Faciunt quæ dixi supra in prima parte, in xxv. conclusione, quæ incipit: licet vasallus. & in xcvj. conclusione incipien. arma etiam. xxxviij. consideratione.

Tu dic vltra Nebrissẽ. concordando omnia prædicta, quòd aut est quæstio de tribus eiusdem dignitatis, aut de quibus potest esse dubium: & tunc qui medius est, in digniori loco est, & qui à dextris eo dignior qui à sinistris, vt patet in dictis conclusionibus. Quando verò est quæstio de duobus tãtum, quorum vnus comitatur alterum, tunc qui est ad sinistram dicitur esse primus & in priori loco, cum latus cingat, claudat, aut tegat: vt supra dictum est. Intellige scilicet post illum cui cingitur, clauditur, aut tegitur latus: quoniam ex illo datur prior locus existenti ad latus & cingenti, seu claudenti & tegenti: & ita credo esse intelligenda dicta Nebrissẽ. ex dictis etiam supra in prima parte, vbi ponitur qui dicantur habere priorem locum & digniorem.

Vel melius dic, quòd sedere filium à dextris nihil aliud est, quàm conregnare patri: sicut ille qui considet regi ad dexteram, assidet ei in regnando & iudicando secundùm Augusti. & Thomam in vltima parte. q. vij. allegatos per Io. de Terrarubea, i tractatu suo, Vinea ecclesię intitulato, arti. ij. primi tracta. in iiij. conclusione: quæ expositio mihi videtur verior & sanior.

Tertia consideratio erit de spiritusancto, cuius est vna deitas, & essentia cum patre & filio. Ita quòd ratione deitatis pater non est maior filio, filius non est maior spiritu sancto, sed sunt æquales. Et cum sint tres personæ, ratione personæ sedebit ad sinistram patris, eo quia filius sedet ad dexteram. Nõ per hoc quòd spiritussanctus sit minor: quia, vt dixi, nulla est maioritas, & minoritas inter patrem & filium, & spiritum sanctũ. Sed vt secundùm sedes naturales si essent tres æquales qui vellẽt sedere in vno loco, vnus esset in medio, & alij duo ad latera, vnus ad dexteram, alter ad sinistram: ideo etiã hoc modo dicemus in trinitate vbi sunt tres personę ęquales, q; sedebunt hoc modo. Et vna quæq; persona in sua sede æqualiter operatur effectũ deitatis, non q; vnus sit melior altero, sed æqualis: & procedit spiritussanctus à patre & filio, ca. j. de sum. tri. & fi. catho. habetur in ca. de spiritu. & in c. saluator. de cõse. dist. v. & in c. fi. de conse. dist. iij. Et dicitur in Credo in vnũ deum, quod in missa cãtatur, ibi: Qui ex patre filioq; procedit. & in psal. Quicũq; vult. Et propter multos effectus dicitur spiritus intelligentiæ, sanctus, vnicus, multiplex, subtilis, mobilis, disertus, incoinquinatus, certus, suauis, amans bonum actum, qui nullum vetat benefacere, humanus, benignus, stabilis, securus, omnem habens virtutem, & omnia prospiciens, vt per Bernardinum de Bustis in ij. parte rosarij, sermone xxxviij. in litera xx.

Quarta consideratio. Sancta dei genitrix virgo semper Maria est supra apostolos, angelos & archangelos, vt dicit glo. in. l. omnes dies. in ver. apostolicæ. C. de ferijs. Et canit mater ecclesia, quòd exaltata est super choros angelorum: quòd probat Albertus. Omnes chori angelorum sunt de aliqua hierarchia: sed ipsa exaltata est super choros angelorum, ergo ipsa est super omnem hierarchiam. Et facit, prout dicitur, quoniam beata virgo Maria plus distat à seraphin dignitate & gloria, quàm seraphin à cherubin. Sed per excellentiam dignitatis ordinatur seraphin super cherubin vno ordine, ergo beata virgo Maria erit super seraphin vno ordine, ergo super hierarchiã angelorum. Et etiã quia mater dei, ideo thronus eius poni debet iuxta thronũ dei, vt habetur iij. Reg. ij. c. Positus est thronus matris eius iuxta thronũ regis. Et à dextris dei sedere debet, iuxta Psalmistam psal. xliiij. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato.

Et q; sit super hierarchias omniũ angelorum, & super choros, satis probatur p̱ Barth. sibillã in suo speculo quæstionũ peregrinarũ: in c. x. secũdę decadis. ver. secũda quęstiũcula est. Et amplissimè cõprobat ex multis Anto. Floren. in sua summa. iiij. parte. tit. xv. §. xv. vbi ponẽdo duodecimũ priuilegiũ illius, dicit Mariam vltra omnes creaturas mundi esse honorandam & priuilegiatam duodecim priuilegijs. Et ibi cum beato Aug. De te ô virgo Maria quid dicam pauper ingenio? Cùm quicquid dixero, minor laus est q̃ tua dignitas mereatur. Et quibus te laudibus efferã nescio. Si cœlum appellẽ, altior es, & quẽ cœli capere nõ poterant, tuo gremio cõtulisti. Si matrẽ gẽtiũ dicã, excedis. Si formã dei appellem, digna existis. Si dominã angelorum vocem, per omnia cõprobaris, quia do-

mina angelorum es, ergo ſuper omnes angelos exaltata.

Petrus Comeſtor cõpilator hiſtorię ſcholaſti. hos ſequẽtes verſus in laudẽ virginis eleganter cõpoſuit: vt refert Anto. in tertia parte ſuarũ hiſtoriarũ, tit. xviij. c. viij.

Si fieri poſſet ꝙ arenæ, puluis, & vndę,
Vndarum guttæ, roſa, gemmæ, lilia, flammę,
Aethera, cœlicolæ, nix, grando, ſexus vterꝗ,
Cum ventis pennæ volucrum, pecudum genus omne,
Siluarum rami, frondes, auium quoꝗ pennæ,
Gramina, ros, ſtellæ, piſces, angues, & ariſtæ,
Et lapides, montes, conualles, terra, tracones,
Linguæ cuncta forent, minimè depromere poſſent
Quæ ſit vel quanta virgo regina Maria:
Quæ tua ſit pietas, nec litera, nec dabit ætas.

Si ergo tot & tales viri laudem ſufficientem & condignã dicere nec referre poſſint, quid ego miſerrimus paucíſſimi ingenij faciã? nihil aliud, niſi de his ad illos me remittã, maximè ad dicta ipſius Ant. in d. iiij. parte, in li. x. c. xliij. in ſermone de aſſumptione: vbi ponit quomodo habet omnes proprietates omniũ ordinũ cœleſtiũ hierarchiarũ, & illas omnes excedit. Et poſt dicta Anſelmi de laudibus Mariæ dicam ſequen. O fœmina mirabiliter ſingularis & ſingulariter mirabilis, per quam elemẽta renouãtur, angeli reintegrantur, inferna eneruantur, homines ſaluantur. O fœmina plena & ſemper plena gratia, de cuius plenitudinis exundãtia reſperſa reſultat omnis creatura. O virgo benedicta per cuius beatitudinem benedicitur omnis creatura, & nõ ſolum creatura à creatore, ſed etiã creator à creatura laudatur. O maria dulciſſima ſemperꝗ beatiſſima, ſi omnis peccator ad te cõuerſus, & à te ſit deſpectus, neceſſe eſt vt intereat: ſi omnis peccator ad te conuerſus & à te cõſpectus, impoſſibile eſt vt pereat. Et idẽ Anſelmus de cõceptu virginali. c. xij. & xiij. Nihil domina eſt æquale, nihil cõparabile. Omne enim qđ eſt, aut ſupra te eſt, aut infra te eſt: qđ ſupra te eſt, ſolus deus eſt: quod infra te eſt, omne quod deus non eſt. Ideo dicam cũ Baptiſta Mantuano, libro primo Parthenices, cap. ij.

Nulli à deo viuax animi ſolercia, nulli
Tam felix aderit florentis gloria linguæ,
Vt Mariæ poſſit laudes æquare loquendo.
Quæ data ſunt illi nunꝗ̃ mortalibus vllis
Antea conceſſit, nec poſtea concedet olympus.

Et ideo etiam Diony. videns Mariam ait:

O ꝗ̃ te memorem virgo, nanꝗ haud tibi vultus
Mortalis, nec lex hominum ſonat, ô dea, certè
An phœbi ſoror, an nympharum ſanguinis vna
Sis felix, noſtriſꝗ leues quemcunꝗ laborem.

Idcirco ego minimus aduocatorum & ſcribentium te Mariam omnium Chriſtianorum aduocatam ſalutando, ſupplex dico.

Humanæ cum ſis tutrix pia virgo cohortis,
Quam ſterilis genuit nobilis Anna ſinu.
Ad te nunc humili conuerto mente ſalutes,
Quas pius excelſa Gabriel arce tulit.
Te facilem concede precor, tu vota rogantis
Suſcipe, nec fuſas deſpice virgo preces.
Tu dextrum mundi ſydus, tu lumen honoris,
Per quam Ieſſei ſtipitis vmbra nitet.
Tu decoris ſpeculum, noſtræ ſpes ſola ſalutis,
Qua duce flagranti pectore mœror abeſt.
Tu regina poli, cunctiſꝗ medela reatus,
Diceris & celſæ ianua certa domus.
Quæ fuerat vetito virgo caſtiſſima morſu,
Clauſa prius iuſſu panditur illa tuo.
Non opus eſt tenui præconia ludere verſu,
Pro tantis noſtras laudibus ecce preces.
Fac quæſo portus veniant ad vela ſecundos,
Noſtra nec immenſo fluctuet amne ratis.
Per dubios pelagi fluctus per ſaxa per hoſtes
Currimus, inferno porrige diua manum.
Ad te conuerſus ſtygiæ nõ cęca charybdis,
Antraꝗ nec dura corruat hoſte timet.
Quid memorem noſtro præceps illabere cordi,
Fulgeat eloquio linguaꝗ noſtra graui.
Pelle procul mortis volitantia tela ſiniſtræ,
Nec mea ſordeſcant crimine corda precor.
Fac ſanas habeam ſano cum corpore mentes,
Nec careat ſalubri debile pectus ope.
Et corpus Lacheſis cum ſtrauerit enſe, fruatur
Protinus aſpectu ſpiritus ipſe tuo.
Protege quæ cecini greſſu ſed ille citato,
Pergat in extremam Zoilus alter humum.
Te duce non timuit vultus nunc muſa minaces
Noſtra, ſed expulſo læta pauore canit.

Et cum eccleſia catholica deuotè dicam.

Tu ſpes certa miſerorum.	Vera mater orphanorum.
Tu leuamen oppreſſorum.	Medicamen infirmorum.
Omnibus es omnia.	Te rogamus voto pari.
Laude digna ſingulari.	Vt errantes in hoc mari.
Nos in portu ſalutari.	Tua ſiſtat gratia. Amen.

QVinta cõſideratio. Poſt ſupradictas perſonas ponuntur angeli: quoniam ex quo dicit ſanctus Thomas in prima parte ſummę. q. lxvj. articulo iij. Angeli ſunt in cœlo collocati, non ſolum vt æternaliter contẽplantes, ſed etiã vt generaliter prę̃ſidẽtes, quia pręſunt omni corporeæ naturæ, ideo in ſupremo loco debẽt collocari, poſt Chriſtũ tamẽ, qui pręeſt omnibus Principatibus, Poteſtatibus, Virtutibus, & Dominationibus, vt habetur per Paulũ ad Ephe. j. c. quorũ collectio diſtincta eſt in triplicẽ Hierarchiam, & quęlibet Hierarchia in tres ordines. vnde Grego. in moralibus. Nouẽ ſunt ordines angelorũ, cũ per ſacra eloquia, Angeli, Archangeli, Dominationes, Virtutes, Principatus, Poteſtates, Throni, Cherubin, & Seraphin, aperta narratione memorantur. Et ſupernorum ciuium quantę ſint diſtinctiones oſtẽditur, de pœ. diſt. ij. c. principium. §. nouem.

In prima igitur & ſuprema Hierarchia ponũtur Seraphin vt ſupremi, deinde Cherubin, & Throni. In media ponũtur Dñationes, Principatus, & Poteſtates. Et in tertia Virtutes, Archãgeli, & Angeli, ſecũdũm Gregorium. Et in huiuſmodi ordine relucet myſteriũ trinitatis. Nam ex vnitate Hierarchię inuenitur vnitas diuinę eſſentiæ. In tripartito ordine oſtẽditur trinitas perſonarũ, & ipſe quidem deus trinitas, qui omnia operatur in ſingulis diuidẽs prout vult. Amat in Seraphin vt charitas. Nouit in Cherubin, vt veritas. Sedet in Thronis, vt æquitas. Dominatur in Dñationibus, vt maieſtas. Regit in principatibus, vt principiũ. Tuetur vt virtus, in Virtutibus. Reuelat vt lux, in Archãgelis. Aſſiſtit vt pietas, in Angelis. Et in prima Hierarchia æquitas in Thronis refertur ad patrẽ, cognitio veritatis in Cherubin ad filium, ardor amoris in Seraphin ad ſpiritum ſanctum. In ſecunda Hierarchia maieſtas dominationis ad patrẽ, rectitudo principandi ad filium, ſalus intuendo poteſtatem ad ſpiritum ſanctum. In

tertia

tertia operatio virtutū ad patrem, reuelatio lucis ad filiū, inspiratio intellectus ad spiritum sanctum.

In quolibet etiam angelo relucet vestigium trinitatis. Nam in quolibet est tria necessario indistinctè reperiri, secundùm Dionysium, scilicet essentia, virtus seu potentia, & operatio: & tamen in vno sunt, & sic omnes angeli benedicunt dominū, trinitatem, & vnitatem insinuantes. s. eorum conditionibus. ita dicit Anto. Floren. in sua summa, tertia parte. titu. xxxj. c. vj. §. j.

Et, vt dicit Thomas. j. parte per totū. & ij. dist. q. j. Hierarchia est diuinus ordo secūdùm scientiā, & actionem in assimilatiōe dei. & ibi amplè ponit q̧ in qualibet Hierarchia sunt tres ordines, & in quolibet ordine sunt multi angeli, & angeli vnius ordinis nō sunt æquales: & ibi etiam ponit q̧ homines assumūtur ad oēs ordines angelorū. Angelus tamen inferioris ordinis non assumetur ad superiorem. Etiam dicit ibidem q̧ minimus ordo angelorum est superior supremo nostræ Hierarchię: quod quomodo intelligatur, vide ibi ne sint contraria ea quæ hic dicuntur, inquantum dicitur q̧ in quolibet ordine assumuntur homines vt infra etiam dicturus sum.

Et, vt dicit Raymundus Sebnudius in suo dialogo quarto. c. xlij. omnino necesse est credere in maximo atq; incōprehensibili numero angelos esse: in multitudine em̄ ministrorū dignitas principis, & in paucitate plebis, ignominia principis. Ideoq; milia milia ministrant ei, & decies milies centena milia assistūt ei. Itaq; si in natura corporea sunt innumeræ species lapidū, herbarū, arborum, pisciū, auiū, quadrupedū, & innumera indiuidua hominū, erunt etiā infinitæ species angelorū. At ne putemus hāc multitudinem cōfusam esse, ideo oportet scire q̧ inter angelos est ordo pulcherrimus, discretissimus, iocūdissimus. Videmus em̄ q̧ in rebus corporeis est ordo mirabilis: sunt em̄ quædā superiora, quędā inferiora, & quędā his media. Elementata & oīa inanimata sunt infima, vegetatiua media, sensitiua suprema. Super hęc oīa est homo oīm sublimissimus. Habet tñ etiā humana natura multiplicē statū secundùm superius & inferius. In hominibus em̄ sunt agricolæ mercatores, burgenses, nobiles, milites, barones, comites duces, reges: & vnus oīm imperator. In statu ecclesiastico sunt rectores, diaconi, archidiaconi, decani, pręposīti, abbates, episcopi, archiepiscopi patriachæ: & super oēs papa apostolicus. Si igitur tā decorus est ordo in his rebus inferioribus, multò amplius in illis nobilissimis altissimisq; spiritibus erit ordo mirabilis, artificiosus, iocūdus. Sūt enim inter eos tres hierarchię. i. tres sacri principatus, & in qualibet hierarchia sunt infimi, sunt medij, sunt supremi: & hęc ordinatissima cuiuslibet hierarchię multitudo ad vnū tendit oīm supremū. In elementis, vt videmus, ignis est dignior, in gñe piscium Delphin, in auibus Aquila, in bestijs Leo, in hominibus imperator: omnia tendunt ad vnum caput. Ita quoq; in angelis æstimandū est.

Sexta cōsideratio. Seraphin tanq̄ excellentes sunt in primo loco ac supremo ordine angelorū, & in prima hierarchia & superiori, cum tres sint hierarchiæ cœlestes quas distinguit Dionysius in sua hierarchia, lib. vj. in supremam, mediā, & infimā, vt hic ante dictū est. Et dicitur hierarchia à hierar qđ est sacrū, & archos princeps, quasi sacer principatus. Et, vt dictum est, sunt tres hierarchię, in quarū qualibet sunt tres ordines, & sic in toto sunt nouē ordines angelorū seu spirituū beatorū chori. Et in suprema sunt Seraphin, Cherubin, & Throni. In media sunt Dñationes, Virtutes, & Ptātes. In infima sunt Principatus, Archāgeli, & Angeli. Et de singulis videndo incipiemus à Seraphin tanq̄ superiori & excellēti, cū tales excellunt in hoc qđ est oīm supremū ipsi deo vniri. Quia nomē Seraphin nō imponitur tm̄ à charitate, sed à charitatis excessu, qm̄ importat nomē ardoris, vel incēdij, vt inquit Dionysius, relatiuè per Bartho. Anglici in suo lib. de proprietatibus rerū, lib. ij. Pulchrè inquit prima cœlestiū hierarchiarū excellētissimis essentijs sanctificat ordinem habens omnibus circa deum immediatè collocatum.

Et isti nouem ordines qui sunt in ecclesia triumphāti designātur per nouē lapides, de quibus in c. principium. de pœni. dist. ij. Sic etiam in ecclesia militāti sunt nouem ordines, de quibus in c. cleros. xxj. dist. Et sic ecclesiæ duplex est ordo, vt dicit Lucas de Pen. in l. ordinem. C. de cōsulibus & non spargendis, libro xij. Et primus ordo ecclesiæ triumphantis est Seraphin.

Dionysius enim exponit nomē Seraphin secundùm proprietates ignis in quo est excessus caliditatis: in ipso em̄ igne tria sunt. Primò q̧ semp tēdit sursum & q̧ est cōtinuus: per quod significatur q̧ ille ordo indeclinabiliter mouetur in deū. Secundò eius virtus actiua est, qa calidus cū quadā acuitate, & est maximè penetratiuus in agendo, & pertingit vsq; ad minima cū quodā excedenti feruore. Et p hoc significātur actiōes angelorū huius ordinis quas in subditos potēter exercēt eos ī similē feruorē excitādo, & totaliter eos per incēdium purgādo. Tertiò est in igne claritas, & hi angeli habēt in se inextinguibilē lucē etiam alios perfectè illuminando. vnde Gregorius. Seraphin vocantur illa agmina quæ ex singulari propinquitate conditoris sui incorruptibili ardent amore.

Et hi nobis mittūtur ad cordiū nostrorum inflāmationē, vt dicit Bernardinus de Bustis in secunda parte sui rosarij, sermone x. in litera H. vt patet iiij. Reg. ij. ca. In angelis qui in curru igneo, equis igneis apparuerūt Elię, quē trāstulerūt in cœlum tanq̄ vnum de Seraphin. & Esaiæ vj. vbi dicitur. Apparuit & volauit ad me vnus de Seraphin, qui deuotos & contemplatiuos incēdunt & inflammant in feruore & amore diuinorum: vnde dicuntur habere sex alas, duas quibus volāt, duas quibus se tegunt superius, & duas quibus se tegunt inferius, vultum habentes igneum & rubrum, & in amore diuorū inflammatum.

Si tamen isti de superiori ordine mittuntur ad nos & quomodo, vide Anto. Floren. in summa, in tertia parte, tit. xxxj. c. vj. §. iiij.

Ad hūc ordinē transferūtur homines in hoc mūdo rapti ad diuina, oīa exponētes propter amorē diuinū, cupiētes oēs saluos fieri in dilectione proximorū, & de eorum salute tanq̄ de sua gaudentes. Quidam enim sunt in igne charitatis ita conuersi, & in solo dei desiderio ita anhelantes, q̧ omnia huius mūdi propter deū ita cōtēnunt, qui ad hūc ordinē assumūtur, teste Gregorio. Qui supernæ contēplationis amore accensi in solo conditoris sui desiderio anhelāt, nihil in hoc mūdo iam cupiunt, solo æternitatis amore pascūtur, terrena quæq; abijciunt, cūcta temporalia mente conscendūt, imo transcendūt, amant & ardent, atq; in ipso suo ardore requiescunt: amando ardēt, loquēdo accēdunt, & quoscūq; verbo tangunt ardore, protinus in dei amore faciunt qui intra Seraphin numerū sortem suæ vocationis acceperunt.

Et isti sunt maiores & excellētiores oībus alijs de propè diuina secreta cognoscētes, quibus ipsi inflāmati alijs

reuelare gaudent. Cum quibus stabunt omnes personæ charitate diuina inflãmatæ super omnes alios, quia maior horum est charitas. j. ad Corin. xiij. Quia sicut lucerna ad ignem liquescit, & cera fluit, sic tales sunt intantum in dei amore ardẽtes, ꝙ statim qñ de deo cogitãt, ꝙ̃ magna opera eius, ꝙ̃ magna virt⁹, misericordia, & miseratio eius statim fluũt in lachrymis cõsiderãdo eius bonitatẽ, & quã ta eis cõtulit, & pro eis fecerit delectabiliter sustinent oẽs labores: qui in hoc ordine collocantur & solenniter coronantur, deo propinquiores inter ciues cœlestes.

Ad hũc enim ordinẽ assumẽtur legis naturæ prophetę, legis Mosaycæ, & apostoli seu eremitę aut eis succedẽtes in lege gratię, qui vitã propriã contempserũt ex nimia charitate propter salutem propinquorum, summi pontifices, & supremi principes. Quoniã, vt dicit sanctus Thomas in libr. ad regem Cypri. Veri reges & principes supremum gradum tenẽt in beatitudine cœlesti. relatus per Ioan. Ludouicum Viual. in suo opere regali, in prologo tractatus, de cognitione electorum.

Sed ad declarationẽ sequentiũ notandũ est, ꝙ qñ creauit deus cœlũ, statim angelis repleuit: qa simul creati sunt angeli, & cœlũ angelis repletum, imo oĩa creata sunt simul, vt ait glo. in verbo, simul. de summa tri. & fi. catho. in princi. extra. Et ipsos angelos distinxit per tres hierarchias, & nouẽ choros siue ordines secundũm illud Io. xiiij. In domo patris mei multæ mãsiones. & in c. nouit. & c. in domo. de pœni. di. iiij. Quoniam in quolibet ordine sunt sex mille sexcẽtæ & sexaginta sex mansiones. In qualibet mãsione pñt esse tot regna, tot ducatus, tot comitatus, tot natiões, tot prouinciæ, tot ciuitates, tot domus. Et in qualibet domo tot sedes seu loca. s. sex mille sexcenta & sexaginta sex. Et in qualibet sede seu loco, de quo dicitur: Nomina vestra scripta sunt in cœlis, est vna aĩa. Et qñ omnia illa loca replebũtur, tũc (vt opinantur nõnulli doctores deuoti hãc calculationem piè ponẽtes & credẽtes) tũc adueniet extremũ iudiciũ. Et in quarũ qualibet cõstituit vnũ principẽ, & in primo isto ordine seraphin cõstituit luciferũ, & in quolibet alio posuit aliũ tanꝗ capitaneũ, vt infra dicetur. Quiquidẽ lucifer suã pulchritudinẽ cõspiciẽs inde superbiuit, dicens: Ponã thronũ meũ in aquilone, & ero similis altissimo. Et suum intentũ inferioribus notum fecit, qui quantò plus ei cõsenserunt, magis peccauerunt: ita ꝙ traxit secum tertiam partẽ de quolibet ordine, imo numerum nobis infinitum seu infinitam multitudinem: contra quos debellauit Michaël.

Et ab hoc ordine cecidit vsꝗ ad vltimũ & inferiorem inferni carcerem cum suis complicibus Lucifer princeps omniũ predictorũ, secundũm magistrũ sententiarũ, lib. ij. qui eminẽtiã suæ nature & profunditatẽ suę sapiẽtię perpendens, in suũ creatorẽ superbiuit, & vt deus esse voluit. Nõ quidẽ per imitationẽ iustitię, sed per ęqualitatẽ personæ: & quãtò deo factori suo contradixit, & cęteris erat altior & pulchrior, tantò factus est cæteris inferior, turpior & miserior, & descẽdit in profundũ inferni, secũdũm illud Lucæ ix. Videbã satanam tanꝗ fulgur de cœlo cadentẽ. Et istud rationabile fuit: cũm in quo qs peccat, in eo torqueri debet. gl. fi. in c. si qs. xciiij. di. & maximè in illo qui sedẽ sibi nõ cõuenientẽ petit, & in supremo loco se ponere vult qui sibi nõ debetur, in eo punitur ꝙ ponitur in remotiori, vt habetur. l. j. C. vt dignitatũ ordo seruetur. li. xij. facit tex. in c. precipimus. xciij. di. & Bal. in cõsi. ccxxxvij. in j. volu, licet tex. in l. neminẽ, C. de offic. magist. offi. vtatur maiori benignitate, vt supra dixi, in prima parte.

Et ideo ex quo ipse fuit occasio peccati aliorum, ideo magis punitur & in loco inferiori: cui loquitur Esa. xiiij. dicẽdo admiratiuè. Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? qui dixisti in corde tuo. In cœlũ conscendã, super astra cœli exaltabo solium meum, & similis ero altissimo: veruntamen ad inferna detraheris in profundũ laci. Qui te viderint ad te inclinabuntur, teꝗ prospicient. s. qui te viderunt per consensum peccati ad te inclinabuntur, & ad tuos qui tibi consenserunt.

Ad quẽ descẽdẽt superbi, inflati, nequissimi, blasphematores dei sui creatoris, & oẽs in statu supremo in hoc mũdo existentes, vt sunt reges, imperatores, papa, & alij superiores principatus, si cõtingat eos ad inferna descẽdere, erũt in dicto inferiori carcere cum lucifero & suis complicibus qui erãt illius ordinis seraphin. Et à lucifero corã deo accusabũtur, secundũm qđ scriptũ est Ezech. xxij. de quo Bernardinus de Bustis in j. parte rosarij, sermone x. in j. parte. in litera L. De pluribus autẽ principibus dubitare possumus de eorũ saluatiõe, imo plus credendum & presumendum est de eorum dãnatione, cum malè vixerint, & mala morte dies suos finierint, ne sint in hoc loco collocati: de aliquibus dicam infra in sexto ordine chori angelorum, vbi ponam de luxuriosis: hic verò ponam de alijs qui malè vixerunt, & pessima morte vitam suam finierunt: vt de Nẽroth habetur, qui fuit oppressor & tyrannus, & morte infelici consummatus est.

Pharao rex Aegypti ignorãs deum idololatra & oppressor decies cõtumax domino deo & seruo suo Moysi, in mari rubro submersus est cũ exercitu suo. Exo. xiiij. & c. Nabuchodonosor. xxiij. q. iiij. De pluribus aũt alijs. s. dicã, in v. parte. in prin. Sed qm̃ hic ante dictum est quòd Lucifer descẽdit ad infimum locũ inferni, ex quo videtur ꝙ in hoc sit ordo, aduertẽdum est ꝙ in inferno est ordo triplex secundũm aliquid, & secundũm aliquid nõ est ordo in inferno. Est ergo ordo primò diuinæ iustitiæ, quia sicut dicit Paulus ad Rom. xiij. ibi: que à deo sunt ordinata sunt. peccatores in supplicijs ordinãtur, vt nunꝗ sit dedecus culpæ sine decore iustitię, vnde ita pulchrè & ordinatẽ stat peccator in inferno, sicut in anulo gẽma, & latro in furca, sicut seruus in cloaca. Secũdò ordo est culpę: quia illi qui fuerũt similes in culpa, sociabũtur in pœna. vnde super illud Matthei xiij. Alligate ea in fasciculos ad comburẽdum. dicit Grego. Fasciculos ad cõburendum ligare est, hos qui ęterno igni tradẽdi sunt pares paribus associare: & quos similis culpa inquinat, par etiam pœna constringat, iuxta textum in l. si quemꝗ. in fi. C. de episco. & clericis. Tertiò est ibi ordo pœnę: quia nõ omnes ęqualiter punientur, sed iuxta mensuram peccati datur mensura supplicij, Deutero. xxv. Pro mensura peccati erit & plagarum modus. & in cap. penu. xj. q. iij. & in c. frater. xvij. q. iiij. & plenè in c. si qui episcopi. j. Et hæc dixi vt intelligantur ea quæ hic dicũtur de locis infernalibus, & de illis qui in illis collocãtur. Sed tamẽ nullus est ordo in inferno quo ad elemẽta, quo ad loca, & quo ad actiua & passiua, vt declarat Ioannes de sancto Geminiano in suis sermonibus funebribus, distinctione iiij. sermone vij. in litera E.

Septima consideratio. Chorus cherubin dicitur octauus ascendendo, & plenitudo scientiæ interpretatur: quia à quodam excessu scientiæ imponitur qui supereminenter diuina secreta seu mysteria cognoscunt. Et hoc, vt ait Grego. quantum ad quatuor.

Primò quātum ad perfectam dei visionem, qua etiam cætera cognoscunt. Ait enim Grego. quid est quod nō vident, qui videntem omnia vident?

Secundò ad plenam diuini luminis susceptionem, quo mediante vident diuinam essentiam. vnde Psalmista. In lumine tuo videbimus lumen. species enim gloriæ domini super cherubin erat. Ezech. x.

Tertiò quātum ad hoc quod in ipso deo cōtēplantur pulchritudinē omnium rerū à deo deriuatā, quoniā ipse deus est causa omniū rerū productarum. vnde Gen. ij. Et vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.

Quartò quantum ad hoc ꝙ ipsi pleni existētes huiusmodi cognitiōe rerum & primę causę quæ deus est, ipsam copiosè in alios effundūt. vnde ait Gregorius. Cherubin plenitudo scientiæ dicitur: & sublimiora illa agmina cherubin vocata sunt, quātò perfectiori plena sunt scientia, tantò claritatem dei vicinius contemplantur. Et hi nobis mittūtur ad sciētiarum eruditionē, vt patet Apocal. x. in angelo qui habebat librum in manu. & Apoca. xviij. in angelo à cuius claritate terra illuminata est. i. homines sunt in doctrina eruditi. & Apocal. xxj. dicit Ioannes. Sustulit me angelus in spiritu in montē magnū & altum, & ostendit mihi ciuitatem sanctā Ierusalē. & Actu. x. Quomodo angelus illuminauit in fide Cornelium cēturionē. & Apoca. j. habetur ꝙ deus per angelum suum reuelauit Apocalypsim seruo suo Ioanni. Et habētur hæc per Bernardinum de Bustis in sermo. xj. in ij. parte sui rosa. in ij. parte illius sermonis, in litera H. Et hi illuminant sanctos ecclesiæ doctores, & tēpore pręterito illuminauerunt prędicatores & apostolos quibus dicebatur. Ante reges, & pręsides ducemini propter me, & eritis illis & gētibus in testimoniū: sed data est eis sapiētia, ita ꝙ resistere nō poterāt spiritui qui loquebatur in eis. Et omnes isti assumentur ad illum ordinē. Et etiam doctores iurium qui ad iustitiam erudiunt, tanꝗ se dantes contēplationi diuinarum scientiarum, vt est scientia iurium. authen. habita. C. ne filius pro patre. l. leges sacratissimæ. C. de legibus. Quę per ora principum diuinitus est promulgata, eas. s. scientias docendo, addiscēdo, tam in consulendo ꝙ in prædicando habentes claritatē intellectus cæteros illuminantes, vt est sciētia iuris ciuilis per quā totus mūdus illuminatur. d. authen. habita. §. j. De quibus etiam Dan. xij. Qui docti fuerunt fulgebūt quasi splēdor firmamēti, & qui ad iustitiam erudierint plurimos, quasi stellę in perpetuas ęternitates. Et euāgelicum verbū ait. Qui fecerit de his mādatis, minimus vocabitur: qui autem fecerit & docuerit magnus vocabitur in regno cœlorum. Hi sunt qui pro sciētia acquirēda omnia postposuerūt, totaliter inferius illuminati ad expositionē sacrarū literarum vacauerūt: diuitijs renūtiātes mūdanis, & qui de diuitibus pauperes effecti sunt exules, vitam suam multis periculis exponentes, à vilissimis personis etiam pluries iniuriam patiētes, soli deo eius doctrinæ & sapientiæ vacauerunt.

Ad hunc etiam ordinem assumuntur cardinales & patriarchæ, cùm in ecclesia militante faciant secundùm ordinem, videlicet primum post pontificē: cum ordo ecclesiæ militātis regulari debeat secundùm ordinem ecclesiæ triumphantis. Et etiā quia tanꝗ proximiores summo pōtifici in officio sacerdotali eidem tanꝗ fratres coadiutores existunt. c. fundamenta. de elect. in vj. Ideo tanꝗ digniores & maiores in ecclesia militanti, sic etiam in ecclesia triumphāti. Et sic etiam quia reges alios superiores recognoscentes, hoc est nō existētes supremi in eorū regnis cum tales non sint superillustres sed tantum illustres ę qui parantur cardinalibus & patriarchis, vt dicit do. meus Iason in l. j. in iij. col. de offi. eius cui man. est iur. ff. Ideo etiā erunt in hoc ordine si bene agāt & fuerint tales ꝙ fuerint scientia & doctrina diuina illuminati, prout fuit Salomō, de quo Sap. ix. de quo tamen dubitatur, an sit damnatus an saluatus. De quo videatur Ioan. Ludouicus Viualdus de monte regali in suo opere regali, & infra dicam.

Ab hoc ordine cecidit vsꝗ ad octauum locum carceris inferni quidam dæmon nomine Satan seu Satanas, qui aduersarius interpretatur: qui penitus humano generi aduersatur, nitens perducere ad ignorantiam peccati, vt perducat in damnationem, vt habetur Zach. iij. Et Satā stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei: & cum eo tertia pars illius ordinis cherubin. Et cum his dānabūtur omnes patriarchæ & cardinales ignari scientiæ diuinę: & qui nō erūt saluati, & omnes hęretici: de quibus habetur in c. quidam hæretici. xxiiij. q. iij. Et qui sequuntur opiniones illorum, & aliorum hæreticorum: & alij literati qui male sanctas scripturas interpretabūtur, diuersos introducētes errores, & omnes illis adhærētes. Ac tempore nostro dubitādū est, ꝙ quidā Lutherus Alamanus qui infinitos resuscitauit & seminauit errores & hęreses non fuerit causa dānationis plurimorum: tanꝗ Antichristi erunt præcones & prędicatores malam doctrinam seminātes. Doctores etiam iuris qui malas opiniones contra ius & æquitatem dederunt, & contra determinationem ecclesiæ consuluerūt. Vnde dubitandū est de Dyno, qui ex quo contra ecclesiam semel consuluit fuit dānatus, vt cuidam eremitæ viro sancto fuit reuelatum, vt refert G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo testamentum. j. numero vj. de testa. extra.

Cum his etiam collocabuntur principes illustres damnati, vt sunt reges nō supremi, sed superiores recognoscētes & existētes immediate post supremos à paritate loci eorum in mundo, & , vt dictum est, in ordine cœlesti.

Octaua cōsideratio. Tertius ordo angelorū seu beatorū spirituū descēdēdo, & septimus ascendēdo, est ordo thronorū qui à thronis ordo dicitur à dono iudicij, eo ꝙ deus in eis sedeat, & iudicia sua discernat, & cuncta subiecta p illos disponat: vt dicit Isido. & per cōueniētiā dicitur ad sedes materiales in quibus quatuor cōsiderātur. Primò situs, qua sedes super terram eleuātur, & sic throni eleuātur vsꝗ ad hoc qđ in deo immediate rōnes rerū cognoscūt. Secūdò firmitas, qa in sedibꝰ materialibꝰ aliquis firmiter sedet, sed throni à contrario firmātur in deo. Tertiò susceptibilitas, quia sedes suscipit sedentē & in ea deferri potest: sic throni suscipiūt deum in seipsis, & eum quodāmodo ad inferiores deferūt. Quartò capacitas, quia sedes ex vna parte est aperta ad suscipiēdū sedentē: sic throni per promptitudinem sunt aperti ad suscipiendum deū & ad sibi famulandum. vnde ait Greg. Throni dei sunt hi qui tanta deitatis gratia replentur, vt in eis sedeat dominus, & per eos iudicia sua discernat. Throni enim nobis mitti dicuntur ad iudicij informationem: habent enim informare iudices vt legem intelligant, vt dicitur Actuum viij. Accepistis legem in dispositione angelorum. Et ad Galat. iij. Lex ordinata fuit per angelum in manu mediatoris. Et dicit Bart. Ang. de proprie. rerum, libro ij. versi. Tertius ordo est, ꝙ illi angeli in quibus singulariter relucet certitudo iudicij diuini, throni nuncupantur. Et ideo à

beato Diony. sedes altæ & altissimę dicuntur. Altæ, quia propter diuinam autoritatē quasi ad iudicandum ordinā tur. Altiores, quia secundùm iustitiæ diuinæ regulā incita mur ad iudicādum. Altissimę, quia immediatius altissimo deo dispositione hierarchica collocantur. Sedes compactæ etiā dicuntur, quia aptæ & conuenienter iunctæ quo ad iuncturam & conuenientiam diuinorum iudiciorum. Cōueniens enim est, & aptum, vt ex culpa pœnam quis patiatur, & ex iustitia gloriam, ex qualitate operis qualitatem retributionis quilibet sortiatur. Vnde conuenit & aptè cohęret pœna culpę, & gloria iustitiæ. l. capitalium. §. famosos. & l. aut facta. §. fina. ff. de pœnis. Nam si culpa & gloria, pœna & iustitia conuenirent, coaptatam sedem adinuicem non haberent: compactio itaq; sedium, æquitas est iudiciorum.

Ad hūc em̄ ordinē assumūtur archiepiscopi & episcopi tanq; iudicātes duodecim tribus Israël, cùm in partē sollicitudinis sint vocati. c. cū ex eo. de aucto. & vsu palliȷ. ca. decreto. ij. q. vj. Et oēs principes qui obtinēt secundā sedē post maiorem: vt sunt duces, comites, & marchiones, qui solum habēt regem recognoscentē superiorem, cū sint tales in tertio gradu: & etiā primi magistratus, vt sunt cancellarij, qui pręfecti pretorio simpliciter dicūtur, & etiam quæstores & oēs habētes primā cognitionē iudicādi, hoc est supremā. Qm̄ tales æquiparātur & sunt etiā illustres, vt satis declarat amplè do. meus Iason in l. j. col. iiij. de offi. eius cui mā. est iuris. ff. Et generaliter oēs pastores ecclesiæ habētes oues sibi cōmissas, qui bene eorū ecclesias rexerunt, in secundo gradu post primū erūt collocati in ordine, argumento similitudinis iam supradictæ.

Ab hoc ordine vsq; ad septimū inferni carcerē cecidit quidā principalis capitaneus dęmō, qui dicitur Belial seu Berith, qui interpretatur sine dn̄io: qui cū suis socijs tētat de ira, qua nititur peruertere iustū iudiciū, quod quatuor modis corrūpitur, timore scilicet, premio, odio, et amore. c. quatuor modis. xj. q. iij. Et etiā tētat iudices & ecclesiasticos prelatos q nō curāt de subditis, populū nō erudiūt, fidē catholicā perire permittūt, suis pōpis ex bonis ecclesiæ gloriātur & incedūt, infinita & innumerabilia possidēt beneficia, & lanā gratāter accipiūt, in bonis deducunt dies suos, & in pūcto ad inferna descēdūt cū simoniacis & schismaticis, & talibus cæteris, quos ad veritatē ecclesię per suā negligentiā nō reducunt: & cum eis patientur oēs tales principes & iudices superiores, de quibus hic ante dictum est ad instar similitudinis iam factæ.

Nona cōsideratio. Media hierarchia cōtinet tres ordines. s. dominationū, potestatū, & principatuum. Et primus ordo istorū qui dicitur quartus habendo respectū ad hierarchias, & sextus locus habēdo respectū ad supradictas sedes dicitur Dn̄ationum chorus, ad quos pertinet diffinire ea quæ agēda sunt, dicēte Gregorio: Quædā angelorū agmina, pro eo φ eis cętera ad obediendū subiecta sunt, Dominationes vocātur. Nomē em̄ dn̄ationum tria significare dicitur. Primò em̄ significat quandā libertatē, quæ est à seruili cōditiōe sicut plebs subijcitur, & à tyrannica oppressione, quā etiā interdū maiores patiūtur. Secūdò significat quādā rigidā & inflexibilē gubernationem, quę ad nullū seruilē actum inclinatur, neq; ad statū aliquē seu actū subiectorū vel oppressorū à tyrānis. Tertiò significat dominatio appetitū & participationem veri dominij, qd' est in deo, sicut sunt domini curiæ regalis. Et sicut dominationes imperāt diuina mysteria alijs angelis. Zacha. ij. vbi vnus angelus imperauit alteri dicendo: Curre, & loquere ad puerum istum.

Et secundùm Isidorū, horū angelorum ministeriū est seruili timore deposito in deū moueri, & absq; reflexione ad cōmodum tēporale et incessanter famulari, quæ singulari excellentia inuisibilem annunciationem in subiectis ordinibus imperio solo formant. Et, vt dicit Greg. in bello spirituali, officium eorū est instruere qualiter oporteat homines prelationis officiū exercere. Suggerūt etiā prelatis qualiter sine tyrānide & subiectorū oppressione debeant se habere. Et, vt dicit Bern̄. de Bust. in ij. parte sui rosarij. ser. xj. ij. parte. litera H. Operantur ad sensum sub dominio rationis subiugationū. vnde Gene. xvj. Angelus dicit Agar, vt ad dominam suam rediret & se ei humiliaret. Et sunt angeli istius ordinis immunes ab omni impressione, vt liberè ad summum eleuētur, & nulli infra summum subijciātur. Vnde ita deo subsunt, φ nulli inferiori subijciūtur & p vniuersalē excellentiā supra omnē subiectionē eleuātur: ita tamē φ per nullā violētiā aut tyrannidē ad oppressionē inferiorū inclinantur. vnde dicit Diony. in sua hierarchia, φ secūdùm dissimilitudinē tyrannidis dominiorū exercēt seueritatē: habēt in ptāte & cū seueritate liberalitatē in benignitate: & dū a dn̄ationibus ptās exercetur, liberalitas circa inferiores non tollitur. Per istā tamē liberalitatem eorū potestas nullo modo minoratur, imo deo se confirmantes regulā & legem suæ præsidentiæ quantum possibile est imitantur, vt ait Bartholomęus Anglici in dicto libro ij. de proprie. rerum.

Ad hunc ordinē assumuntur alij inferiores prælati ab episcopo, qui nulli alij subijciuntur q̄ supremo principi, vt sunt abbates exēpti ab omni iurisditione: qui licet non sint immediati ad summū pontificē, in ordine tamē nulli alij superiori q̄ supremo subijciūtur. Et etiam à simili inferiores principes, vt sunt comites, qui licet nō sint immediati post supremū principē, tamen nulli alij principi, puta duci aut regi superiorē recognoscēti, præterq; supremo principi, puta imperatori aut regi nō recognoscēti superiorē subijciūtur. Cū tales dominētur inferioribus eisdem iustitiā administrādo, & eos ab oppressionibus, violētijs & tyrannide præseruāt. Et etiā hi qui non permittūt in se vitia dn̄ari, sed vitijs dn̄antur: ita qd' non permittūt turpia in se, sed oīa honesta regnare, in quibus sensualitas nullo modo rōni dominatur, sed econtra rō ipsa dn̄atur sensualitati: quæ quidē ratio refrenat ī mortali corpore omnē appetitum inordinatum, quē reducit ad debitam regulā pœnitentiā agētes, & corpus suum in seruitutem redigentes. Et tales principes supradicti qui in omni iustitia & æquitate vitam suam præsiderunt neminem lædentes, nihil alienum vsurpantes, vnicuiq; quod suum erat reddiderunt, plus affectati æquitati, iustitię, & reipublicæ vtilitati q̄ proprio profectui: qui subditos in omni zelo iustitiæ nutriuerunt & defenderunt, non aliena rapientes, sed suis iuribus & redditibus neminem læserunt zelo iustitiæ feruentes.

Quibus etiā comparādi sunt oēs præsides parlamentorum & supremarum curiarum, qui licet non sint primi in ordine post principem, nulli tamen alij subsunt in dominatione. Inferioribus dominantur, eis autoritate supremi principis iustitiam administrando.

Ab hoc ordine cecidit vsq; ad sextum inferni carcerē quem inhabitat cum socijs suis quidam dæmon nomine Astaroth seu Veemoth, & bestia interpretatur, & tentat de multis,

de multis, vt habetur Iob.xlj. Vbi dicit q nō est super terram potestas quæ comparetur ei, qui factus est, nullum timet, & omne sublime videt. Et ipse est rex super vniuersos filios superbiæ. Tentat etiam de accidia & pigritia: & de malitia eius ponitur Iob xl. & xlj. Et cum talibus damnantur tales, in tali statu, vt dictū est, existentes superbi, quorum est rex, accidiosi & pigri, qui præ pigritia permittunt in suo corpore humano diuersa vitia, qui ita sunt delicati & impinguati, q ex sua consuetudine ad vitia ipsis resistere & obuiare nesciunt aut nolunt, sed ipsis longo tēpore inuoluti & dormientes sicut porcus in volutabro, iā ex consuetudine ducti eos pigeret à peccato cessare.

Et etiam prędicti prælati inferiores qui suos inferiores non bene regunt, sed per lasciuiam, pigritiam & negligentiam eos viuere contra eorum regulas sinunt, & permittunt eis in peccatis consuetis remanere.

Et prędicti principes temporales qui populum suum per suos officiarios opprimentes, ad iustitiam zelum non habentes, pauperibus subditis non compatientes, iustitiæ non vacantes, exactionibus indebitis & insolitis intendētes, lubricis actibus intricati, venationibus dediti, de pauperibus subditis non curant: populi oppressoribus eis adulantibus omnino fauent & placent. Et etiam præsidentes in curijs supremis, qui iustitiam non administrant & retardant.

De isto dæmone quos tentabit, amplè ponit Bernard. de Bustis in j. parte sui Rosa. in sermo. x. in litera P. vbi dicit q tentabit clericos, presbyteros, episcopos, archiepiscopos, cardinales, & omnes simoniacos, & plures alios, vt ibi dicit, quos vide & cogita tu.

Decima consideratio. Quintus ordo in choro angelorum dicitur Principatus, qui est octaua sedes, habēdo respectum ad supradicta. Et hic ordo secundūm sanctos docet homines inferioris gradus exhibere reuerentiam maioribus existentibus in statu altioris dignitatis: vtputa regibus, principibus, & pręlatis. De angelis istius ordinis dicit Diony. Ad principatus pertinet vniuersalis ducatus & regimen ductiuum ad Dei similitudinem: quia isti angeli habent ex officio, vt alios inferiores ordinaliter reducant ad deum, & doceant ipsum reuereri in seipso & proximo, specialiter in prælato: qui secundūm Diony. ideo dicuntur principatus, quia habent alios reuertere & reducere ad primum & principale principium. s. deum, quem ipsi, prout possibile est, imitantur, & qtum fas est in prędidendi officio principi assimilantur: &, vt dicit Isido. li. vij. Principatus sunt qui angelorum agminibus pręsunt, qui pro eo quòd subditos angelos ad explendum mysterium ordināt & disponunt, principatus vocabulum acceperunt. Nam alij sunt qui administrant, alij qui assistunt. Milia enim milium ministrabant, & decies centena milia assistebant. Daniel. vij. Hęc dicit Bar. angli. in loco hic ante alle. Et, quoniā, vt dicit Grego. Principari est inter reliquos esse prior: quia primus est in executione eorum quæ imperantur. Illi enim qui alios ducunt, primi inter eos existētes principes dicūtur & vocantur. Iuxta illud Psalmistę: Pręuenerunt principes coniuncti psallentibus.

Quomodo autē capiatur princeps, videatur gl. in ver. regū. in clemen. vnica. de baptismo. Et hi etiam angeli qui bonis spiritibus principantur dicuntur principes, & ad loca determinata, vel negotia regis deputātur, per modum legatorū mittuntur ad ista inferiora ad principū instructionem, eruditionem, protectionem seu defensionē: vt habetur Iosue ix. Ego sum princeps exercitus. & Dan. x. Vbi ponuntur tres principes. s. Persarum, Medorū, & Grecorū, quos omnes angelus domini instruxit: vt dicit Bernardi. de Bustis in ser. xj. iam supra alle. Habent enim præsidem vni regno, vni nationi, vni prouinciæ seu eorū cōmunitati, maximè principali personæ illius cōitatis, vt patet Daniel. x. vbi dicitur q princeps Persarū. s. angelus illius regni resistit angelo Danielis viginti duobus dieb9, de quo infra dicam.

Ad hunc ordinem assumuntur prælati inferiores, vt sunt abbates subditi episcopis, & abbatibus exēptis; qui suos religiosos instruūt & docent, quomodo sit in regula & fide Christiana & catholica viuendū, & quę sint obseruanda. Et prælati inferiores seculares, vt sunt decani, præpositi, & alij in ecclesijs collegiatis, qui docēt & instruunt inferiores in eorū modo viuendi, & secundū eorū regulas eis datas à superiore. Et principes inferiores, vt sunt comites, marchiones, & alij habentes superiores, & existentes administratores vnius prouinciæ ad illam instruendam, vt viuat secundūm regulas & ordinationes supremi principis, & causa defendendi ab oppressionibus inferiorū & omnium aliorum subditorum: inter quos connumerandi sunt gubernatores prouinciarum, si bene rexerint populū eis commissum: timendum est tamen ne ille locus sit diu vacuus & non repletus nisi alij ibi assumerentur. Sed assumuntur etiam Doctores, Prædicatores, Confessores, & alij sacerdotes in dignitate constituti, habentes administrationem & gubernationem, vt habetur Malachię cap. ij. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia angelus domini exercituum est. Et etiam viri deuoti & charitate fœcundi de bonis alterius gaudentes, qui obseruauerūt illud pręceptum: Diliges dominum deum tuum, & proximum tuum sicut teipsum: eis iustitiā administrādo ex mādato principis supremi cui sub sunt. Ex quo consiliarij parlamentorum existentes in pari loco, & dignitate cum talibus & supradictis principibus quibus comparantur, vt dicam j. in v. parte, ad hunc ordinem assumuntur, & in ordine collocabuntur si maiora non habuerint merita.

Ab hoc ordine vsque ad quintum inferni carcerē cecidit quidam principalis dæmon nomine Leuiathan, cum omnibus suis complicibus, qui omnes tentat tam de superbia ira, quàm auaritia, cum quibus collocabuntur omnes prelati inferiores, qui ob eorum superbiam malè tractant suos subditos & inferiores eis à superiore commissos, principes suos subditos non custodientes, instruentes nec defendentes, nisi ad eos excoriandum & opprimendum, qui tales sunt similes cete in mari, quę alea defendit ab alijs piscibus, sed per se ea deuorat: quibus minatur dominus Esa. xxvij. In die illa visitabit dominus in gladio suo, & grandi & forti super Leuiathan serpentem veterem & super Leuiathan serpentem tortuosum, & occidet cetum qui in mari est, & prȩsertim vbi domini & principes subditos in personā offendūt, quos rationabiliter verberare non possunt, secundūm Bartolum in l. cum satis. C. de agricolis & censitis. libro xj. Nec aliàs opprimi aut bonis damnificari vel iniuriari, per textum in lege, cum satis. §. caueat. & ibi Ioannes de Platea. C. eodem. vt ait Catilina in secunda responsione contra Ciceronem. Nec vllam potest illustribus viris in abiectis hominibus vltrò laudem afferre.

O deus omnipotens quid hodie dicendum est de principibus huius seculi, de quibus omisi dicere in iiij. consideratione, cum ibi tantum collocantur supremi principes, & in illo carcere inferni vltimo iuxta luciferum collocantur. Nonne reperientur qui potestate abutuntur in subditos eos opprimendo, quos defendere debẽt? Nõne sunt effœminati, qui filias & vxores subditorum violant? vt olim fuit quidam rex Franciæ nominatus Childericus, quem Zacharias summus pontifex suo regno priuauit, de quo in c. alius. xv. q. vj. iuncta gl. ibi in ver. inutilis.

Refert etiam Gaguinus, libro j. historiarum. Chilpericum ob illam rem regno fuisse pulsum.

Aduertendum est tamen ꝙ etiã deus ob punitionem peccatorum subditorũ dat populis regem effœminatum, vt habetur Esa. iij. Et dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur. Et Iob xxxvj. Morietur in tempore eorum, & vita eorum inter effœminatos. De hoc vitio dicam alibi, cum hic tantum sit quæstio de principibus deprędantibus suos subditos, & abundant tabernacula prędonũ, dicit Iob xij. & Esa. iij. Vos enim depasti estis vineam meam, & rapina pauperis in domo vestra. & tales deprædabuntur in inferno. Iuxta illud prophetæ Esa. xxxiij. Vę qui deprędaris, quoniam tu ipse deprędaberis, & Psalmistæ, Et qui deuorant escã meam sicut panis &c. Quoniam etiam

Non habet euentus sordida prędа bonos. Nec immeritò, cum inter cætera quæ clamant ad deum, est vox subditorum oppressorum: iuxta illud Iacobi v. & quod vulgariter & communiter dicitur.

Clamitat ad cœlum vox sanguinis & oppressorum.

Tales enim populi oppressores sunt causa, ꝑpter quã bella fiunt, secundũ tex. & glo. in c. ad apostolicæ. de re iudi. lib. vj. Vt qui iustitia propter potentiã reprimi non possunt, bello clade cum sonitu in hoc seculo pereãt. Cũ de talibus concludatur Iob. xxvij. Hæc est pars hominis impij apud deum, & hæreditas violentorum quam ab omnipotente suscipient. Si multiplicati fuerint, filij eius in gladio erunt, & nepotes eius non saturabuntur pane: qui relinqui fuerint ex eo sepelientur in interitu, & viduæ illius non plorabunt. Et etiã habetur amplius Esaiæ xiij. Et tales in inferno collocabuntur in hoc carcere, iuxta illud apostoli j. ad Corin. vj. Neq; auari, neq; rapaces regnum dei possidebunt: imo iudicium durissimum his qui præsunt fiet, & potentes potenter tormenta sustinebunt, seu patientur, Sapi. vj. & Psalm. vij. concluditur. Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet. Prout ab angelo fuit Carolo Caluo Francorum regi diuinitus mõstratum. De quo Gaguinus lib. v. c. j. Prout refert etiam Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo cõdidit. j. in fine, de testamẽtis, extra.

VNdecima consideratio. Ordo sextus chori angelorum dicitur potestatum, & est nona sedes habendo respectum ad supradicta. Et dicuntur potestates secũdũ Isidorum, quia eis virtutes diuersæ sunt subiectæ, & ideo potestatum nomine nuncupantur, quia maligni spiritus eorum potestate coërcentur.

Ad rationẽ enim gubernatiõis pertinet ordinare qualiter ea quæ pręcepta vel diffinita sunt impleri possint, vt alij exequãtur: & hoc pertinet ad potestates. Nomẽ enim potestatis quãdam ordinationẽ designat, secundũ illud apostoli ad Rom. xiij. Qui potestati resistit, dei ordinationi resistit. Et ideo Dionysius dicit, ꝙ nomẽ potestatũ quãdam ordinationem significat circa susceptionẽ diuinorũ, & circa actiones diuinas quas superiores in inferiores agunt eas sursum ducendo. Ad ordinẽ ergo potestatũ pertinet quomodo à subditis sunt agẽda. Et horum officium est secundũ Gregoriũ, illos qui in bello spirituali desudãt cõfortare, & per hos arcẽtur mali spiritus, & ne violentiam inferant. Et vt boni victoriam obtineant, eos ab aduersarijs defendant, sicut per potestates terrenas malefactores arcẽtur, ne violentiam aut vim bonis inferant, vnde Gregorius. Potestates vocantur hi qui hoc potentius præ cæteris præceperint, vt eorum ditioni potestates aduersæ subiectę sint. Et mittũtur nobis ad dęmonum & tentationum repressionem, vt patet Exod. xiij. Vbi angelus domini interposuit se inter Aegyptios persequẽtes filios Israël & ipsum exercitum. Sicut etiam Thobię viij. dicitur. Quia Raphaël religauit dęmonem in deserto superiori, ne noceret Thobiæ. Quę autem dicat de his potestatibus Bartholo, Anglici in suo libro ij. de proprietatibus post Dionysium vide eundem.

Ad hũc ordinem sextum in ordine angelorũ & nonũ in ordine supradicto, post hãc vitã assumuntur homines, in hac mortali vita degẽtes in omni castitate vitę: qui aliquando à corporibus à dęmone obsessis dęmones expellũt, peccata purgãt suis sanctis orationibus, & alijs sanctis operibus, à mentibus hominum dęmones arcent, homines suo bono exemplo quasi viuere compellunt. Assumũtur sancti & sanctæ virgines & alij casti & in castitate viuẽtes in omni morũ honestate & sanctimoniæ vitę: quoniã virginitas replet cœlum. c. nuptiæ. in princ. xxxij. q. j.

Ab hoc ordine cecidit quidam dęmon vocatus Belphegor, qui alio nomine vocatur Priapus, q est deus hortorum, qui cum suis cõplicibus tenetur in carcere inferni. Et est capitaneus omnium dęmonum qui tentant de luxuria, cum quibus patientur in illo carcere inferni luxurosi & omnes lubrici, vt puta corruptæ virgines, adulteri: vt habetur j. ad Corin. vj. Adulteri regnum dei non possidebunt. & Appocaly. xxj. Erit pars eorum in stagno sulphure & igne vincti. & Osee vij. Oẽs adulterãtes quasi clibanus succensus. Pessimũ est enim vitiũ alterius vxorẽ adulterari, secundũ Ange. per illum tex. in §. ij. in authen. de mona. imo abominabile est in muliere seu fœmina plus ꝙ̃ in viro: quia maior castitas etiam secundũ mores hominum exigitur à fœminis. l. palã. §. qui in adulterio. vbi glo. ff. de ri. nup. l. penul. C. de Orfi. & satis no. Deute. xxij. vt per plura comprobat G. Bene. in sua repe. c. Raynu. in ver. cuidam Petro tradiderunt. nume. liij. de testa, extra. & ibidem nu. lxviij. ꝙ ꝙ̃uis omnibus libidinis amor turpis sit, nunc ꝙ̃ tamen deterior ꝙ̃ in honorato, quia ꝙ̃tò nobilior tantò nocibilior, secundũ Alber. mag. Licet enim in serico & lana eadem libido versetur: dignitas tamen personę habet libidinis aggrauare delictum. c. cum quidã. de iureiu. l. presbyteri. C. de episc. & cleri. Illustribus enim, vt dicit, castitatis obseruatio præcipuum debitum est, & ob vitiũ luxurię plures principes fuerunt à regno remoti.

Sichem princeps magnus, quia opressit virginẽ Dynã à filijs Iacob cum esset in dolore circuncisionis interfectus est. Genesis xxxiiij.

Rex Salomõ dñi amantissimus plenus sapientia, diuitijs, & potẽtia sup oẽs reges, in senectute deprauatus, mulieres adamauit alienigenas, & recessit cor à dño, ꝑpter mulieres, & secut⁹ est deos alienos, & factus est idololatra, mulierũ taliũ amore. Habuit em̃ lxx. sicut reginas, & tercẽtũ concubinas:

concubinas:& ideo suscitauit sibi deus aduersarios Adad Idumęum,& Ieroboam suum seruum, qui afflixerũt eum vehemẽter,& in senectute sua mulieribus deprauatus mortuus:& sic scriptura de eo malè sentit. iij. Reg.xj.& xxxij. q.iiij.ca.Salomon.de pœniten.distinctio.ij.capit.si enim. versic.Salomon.

DVodecima cõsideratio. Post illos sex ordines chori angelorũ contentos in duabus primis hierarchijs, est tertia hierarchia quæ dicitur Epyphonia, tres continens ordines inferiores, scilicet virtutes, archangelos,& angelos. Et hęc inferior hierarchia sic describitur. Inferior hierarchia est diuinum participium naturæ legibus occurrens, secreta reuelans, pro capacitate discreta. Naturæ legibus occurrens: hoc pertinet ad virtutes quæ potestatem habẽt faciendi miracula,& curandi morbos & lãguores. Secreta reuelans: hoc pertinet ad archangelos & angelos. Pro capacitate discreta: hoc pertinet & refertur ad archangelorum differentiam & angelorum: quia maiores vt archangeli, maiora, minores vt angeli, minora reuelant. Per archangelos enim reuelantur prophetiarum maiora secreta, vt illud. Ecce virgo concipiet & pariet filium &c. Per angelos autem minora. Vt illud Dauid. Episcopatum eius accipiet alter.

DEcimatertia consideratio. Septimus ordo angelorum, qui est decimus in ordine nostro supra posito, dicitur virtutum. Virtutes enim sunt angelorum agmina, ministeria habentia ad virtutes & miracula facienda, vt habetur amplè per Bartholom. Anglici, in secundo libro de proprietatæ rerum.versi.septimus est ordo. Et sicut ad rationem pertinet pręberefacultatẽ adimplendi, sicut præsidentes, balliui,& alij potestates dant mandata adimplẽdi legum pręcepta, quod ad virtutes pertinet, secũdùm quod virtus importat quendam excessum fortitudinis:& sic dicit Dionysius, ꝙ nomen virtutum significat quandam virilem & inconcussam fortitudinem ad omnes operationes diuinas eis conuenientes,& ad suscipiendum diuina, ita ꝙ significat ꝙ sine aliquo timore aggrediuntur omnia quæ ad eos pertinent, quod videtur ad animi fortitudinẽ pertinere. Isti enim sunt iustitiarij in domo regis, quorum est ardua operari. Vnde dicit Gregorius. Virtutes vocantur etiam illi spiritus per signa & miracula, quæ frequenter fiunt & nobis mittuntur ad miraculorum cooperationem: vt patet Thobie xj. vbi dicitur ꝙ angelus Raphaël Thobiam seniorẽ illuminauit, cuius filium à piscis deglutitione eripuit. Similiter & Danielem in lacu profundi inter leones rapidos ab eis liberauit,& viuũ pręseruauit, vt habetur Danielis vj. Deus meus misit angelũ suum,& conclusit ora leonũ,& non nocuerunt mihi, quia coram ipso iustitia inuenta est in me. Ex quibus dicendũ est, ꝙ omnes iustitiarij inferiores mandata iustitiæ adimplentes & iustitiam administrantes, in quibus iustitia inuenta erit, in hoc ordine assumentur.

Et, vt dicit Greg. Homines hic viuentes virtuosi omnibus virtutibus prępollentes, ita ꝙ tantum à deo illuminati ꝙ ex eorum sanctitate vitæ faciunt miracula suis præcibus deo fusis,& operibus virtuosis adhibitis, in hoc ordine collocabuntur, sicut fuerunt multi sancti qui miraculis claruerunt.

Ab hoc ordine cecidit quidam dæmon nomine Beelzebub, qui interpretatur princeps muscarum: quia illi idõlo sacrificatur de sanguine, aspergendo sanguinem supra ipsum, idcirco muscæ adherent sibi: quod idõlum primus adinuenit Ninus rex Niniue, in honorem patris sui, qui Belus dicebatur. Quiquidem cum suis collegis tenıant de inuidia:& ideo omnes inuidi de bono alicuius erũt in tertio carcere inferni cum ipsis,& etiam iustitiarij, non cum virilitate & fortitudine iustitiam administrantes,& indeuoti doctores,& confessores, seu prędicatores, aut quicũꝙ alij inferiores sua officia non viriliter exercentes. Et, vt dicit Bernardinus de Bustis in prima parte Rosarij, sermone decimo. in litera O. Tentabit etiam hæreticos, incantatores, diuinatores, maleficos,& sortilegos, qui cum eo collocabuntur, vt ibi amplè.

DEcimaquarta consideratio. Octauus ordo angelorum qui est vndecimus in ordine nostro supra posito, dicitur ordo archangelorum: qui secundùm Isidorum summi nuntij, vel principes nuntiorum interpretantur,& primatum tenent inter angelos. Cum dicitur ab archos, quod est princeps,& angelus, quasi angelorum princeps. Sunt enim duces & principes sub quorũ ordine vnicuiꝙ angelorum officia deputata sunt. Nam archãgeli angelis pręsunt, vt patet in Zacharia, vbi angelus maior dicit minori: Vade,& doce puerum istum.

Horum enim officiũ est maiora Dei secreta nobis hic inferius nuntiare, sicut Gabriel nũtiauit beatæ Mariæ virgini incarnationem filij Dei. Et etiam mittuntur ad eruditionem rectorum, vt Gabriel, qui etiam missus fuit ad Zachariam pontificem,& ipsum docuit, ꝙ esset pater Ioannis Baptistæ, vt canit ecclesia.

Nuntius celso veniens olympo,
Te patri magnum fore nasciturum,
Nomen & vitæ seriem gerendæ
Ordine promit.

Et Raphaël etiam tanquam medicina Dei, ad Thobiã missus fuit, qui eius oculis curationem adhibuit,& cæcitatem abstulit & detersit, vt refert Isidorus libro octauo. Et secundùm Dionysium, officiũ archangelorum est etiã prophetias prophetis reuelare, dæmones hominibus dominantes arcere, ne vlterius plus lædant. Archangeli etiã angelis superpositi eis sunt digniores,& annuntiatione sunt priores cæteris, quia sunt perfectiores, vt pulchrè declarat Bartholomæus Anglici in loco hic ante allegato. Et tales dicũtur deputati ad regimen, seu custodiam vnius multitudinis, vt puta vnius familiæ domus, vnius prosãpiæ seu prolis: vnius villæ seu parochiæ, cum tamen angelis singularum personarum de illa multitudine. Nam misericors Deus humanam fragilitatem cognoscens esse inexpertam & ineptam ad bellandum & resistendum dæmoni infernali, de quo veritas diuina in euangelio dicit, quòd nõ est potestas sub cœlo quæ comparetur illi, quem alibi vocat principem huius mundi, dicens: Venit enim princeps mundi huius, scilicet diabolus,& in me non habet quicꝗ: ne à tanto & tam forti principe, qui est leo rugiens quærens quẽ deuoret, natura humana in aliquo decipiatur, dedit vnicuiꝙ hominum vnum angelum magistrum, directorem & conseruatorem, scientem omnia necessaria pro humana salute,& de primo qui datur omnibus de primo ordine, dicam in consideratione sequenti.

Sed quia etiam habenti dignitatẽ datur alius angelus de maiori ordine secundũ dignitatẽ illius cui datur, ideo in hoc tantũ insistendo dico, ꝙ archangeli dantur cõitati, familiæ, domui, prosapię, aut principi seu gubernatori: vt de Eliseo iiij. Reg. iiij. ca. ꝙ angelorum multitudinẽ habuit ad sui defensionẽ. Habuit enim vt singularis persona

vnum,& vt propheta alium,& secundū suas dignitates alios. Et, vt ait Bernardus in quodam suo sermone. Beata virgo Maria plurimas angelorum legiones habuit ad sui protectionem & custodiam,& qui ei tanquā dominæ deseruirēt, vt ei cōueniret qđ habetur Psal.xc. Angelis suis Deus mandauit de te, vt custodirēt te in oībus vijs tuis.

Singulis enim regnis & præsidatibus,seu principatibus supremis præsunt angeli de superiori ordine inferioris hierachię ad custodiā solum illorum. Et isti sunt principaliter custodes regum & regnorum. Et ideo aliquando accipiūtur pro regibus & regnis quibus præsunt,eo quia rationabiliter procurant bonū gentiū sibi cōmissarum ex earum meritis. Nam quilibet angelus offert deo merita suæ gentis cui præest,propter quod videntur tales angeli sibijnuicem quandoq; contrariari & resistere, quoties duo regna quibus præsunt diuersi angeli sunt in contradictione. Et hoc est quod dicitur Danielis decimo: vbi Danieli dicit Gabriel, Princeps,id est angelus regni Persarum restitit mihi viginti & vno diebus. Et permanēt illi angeli in tali resistentia, non ꝙ inter ipsos sit contrarietas voluntatum simpliciter,sed quia futura ignorant,donec sciant determinationem diuinę voluntatis de futura istius vel alterius gentis subiectione. Sed quàmprimū sciunt diuinam voluntatē per reuelationem vel effectus positionem,tunc concorditer approbant diuinam sententiam,cum voluntates eorum semper sint conformes diuinæ voluntati, vt declarat beatus Thomas in prima parte, quæstio.cxiij.articulo viij.& idem Thomas in ij.sententiarum: distincti. xj.& Nicolaus de Lyra Apocalyp,decimo. In verbo, & angelus. & in verbo, audiui angelum.& ibidem xvj.c. & clarius Danielis decimo.& Gregorius libro iiij.moraliū. c.xxxj.& lib,xvij.cap.vij.

Et huius regni & regis Franciæ custodia & protectio attribuitur Michaëli archangelo qui olim princeps fuit synagogæ, Sed nunc constitutus est à deo in principem ecclesiæ, cuius supra cæteros seculi principes brachium dextrum & præpotens fuit vsq; nunc, & ad hunc regem Franciscum huius nominis primum, Christianissimus tunc dictus rex noster Franciæ, vt dicam infra in v. parte, in xxxj.consideratione, vbi ponam quomodo reges Frāciæ semper profuerunt in ecclesia: multaq; pro ecclesia fecerunt, quæ alij principes Christiani non fecerunt, Ideo datus est eis Michaël pro custodia sua & sui regni. Nō ergo immeritò & sine causa regnum Franciæ vsq; ad hæc tempora floruit & augmentatum fuit, tanq; ab ipsomet deo institutum, protectum, & custoditum vsq; ad hæc tēpora, vt satis declarat G.Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias, de testamentis, extra.

Nam, vt ait Gregorius, quoties miræ virtutis aliquid agitur, Michaël mitti perhibetur, vt ex ipso actu & nomine detur intelligi, ꝙ nullus facere potest quod facere præualet deus. Idcirco eidem Michaëli plura quæ sunt miræ virtutis attribuuntur, vt de pugna ei data cum dracone, de qua Apocalypsis xij. ob quod inter sanctorum acies angelorum Christi signifer habetur, & paradisi præpositus nominatur, Ita ꝙ quoties de ipso fit festum, de omnibus angelis etiam solennizatur.

In signum cuius regis & regni Franciæ protectionis post primam Michaëlis in terra ecclesiæ Romanæ in monte gargano Apuliæ miraculosam apparitionem, in suiq; honoris templi dedicationem, facta fuit apparitio secunda in regno Franciæ in loco qui Tumba dicitur iuxta mare, sex millibus ab vrbe Abriacensi circa annū domini septingentesimum decimum, vbi Michaël episcopo prædictæ ciuitatis apparuit, iubens vt in prædicto loco ecclesiam construeret, & sicut fit in terra ecclesiæ, scilicet in monte Gargano: ita & ibi in sui memoriam cœlebraret, qui locum incolere, regnumq; tutum seruare statuerat. De quo meminit Guaguinus, libro tertio. c.iiij. Eodem, inquit, propè tempore Aubertus Abriacensis pontifex in colle altissimo sancti Michaëlis cœnobium exædificauit, cum ageretur annus salutis septingentesimus nonus. Quæ omnia prudenter considerans Ludouicus vndecimus pater Caroli octaui rex Franciæ in honorem Michaëlis archangeli protectoris sui ordinem militarem sancti Michaëlis dictum, cum sit princeps & præpositus cœlestis militiæ; quia pugnauit cum dracone,& data est ei talis potestas, instituit perpetuo & fundauit, certo militum numero quorum rex primus est decreto & determinato, de quibus infra dicturus sum.

De quo Michaële dicere potuerunt reges Christianissimi, quod habetur Danielis x.c. Ecce Michaël vnus de principibus primus venit in adiutoriū meum. & eodem c. in fine. Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michaël princeps vester. Et ad hunc ordinem assumuntur oēs eleemosynarij & sobrij, qui sua bona in eleemosynis erogauerunt, qui pauperibus subuenerunt, ęgrotis, peregrinis & indigentibus, hospitalia visitauerunt, ecclesias reparauerunt de suis bonis, & pro defunctis orauerunt & orare fecerunt.

Assumuntur etiam domini temporales, habentes custodiam suorum subiectorum, & inferiores curati, & viri ecclesiastici habentes custodiam animarum, & eis annunciantes verba dei, decem præcepta legis, & euangelia, & prædicationes, qui sunt nuncij dei & verborum ipsius.

Ab hoc ordine cecidit ille dæmon qui Asmodeus alio nomine Belsephon dicitur, qui secundum carcerem inferni cum omnibus sibi adhærentibus tenet: cum quibus ipse tentat de gula, ita ꝙ gulosi, tabernarij, ebriosi, & sic de similibus erunt de isto secundo carcere inferni. Similiter & carnium voraces, qui mane surgunt ad ebrietatem, & sunt potentes ad bibendum. de quibus habetur Esa.v. Vę qui consurgitis mane ad ebrietatem, & tandem vsq; ad vesperum, vt vino æstuetis, quoniam, vt plurimum talis ebrietas est peccatum mortale propter assiduitatem. notatur in c. vnum orarium. §. aliàs ea demum. xxv. distinctione.& Hosti. in summa, de tempo. ordi. col. vj. versiculo. tertia regula.

Similiter omnes habentes custodiam aliquorum, vt sunt domini temporales & curati, qui subditis non nunciant quæ habent in mandatis, tam in administrando eis iustitiam, seu iurisdictionē, quàm in prędicando & annunciando verbum diuinum diebus festiuis, sed sunt negligentes: aut aliàs non ita nuntiāt prout tenentur, in hoc carcere collocabuntur.

Decimaquinta consideratio, Nonus ordo chori cœlestis, seu spirituum cœlestium dicitur angelorum, & est vltima sedes habendo respectum ad ea quæ dicta sunt hic ante in tertia parte. Et iste ordo angelorum est deputatus ad voluntatem domini, populis nuntiandam.

Angeli autem vocabulum nomen est officij non naturæ, Nam angelus semper est spiritus, sed quando mittitur, tūc primò angelus nuncupatur, vt dicit Archid. in c. fatendum.

fatendum.xiij.q.ij.& iuxta illud: Qui facis angelos spiritus, & ministros ignem vrentem.

Angelis verò pictorum solertia pennas fingit, vt eorum discursum celerem significent, sicut & iuxta poëtarũ fabulas venti pennas habere dicuntur, sicut dicitur. Qui ambulat super pennas ventorum. & hęc secundũm Isidorum. Dionysius autem dicit, ꝙ angeli inferioris ordinis non participant ordinem superiorem illuminationum. Non enim participãt cum ipsis, sed ex ipsis. Nam angeli superiores primo loco diuinas illuminationes suscipiunt, & illas postmodum ad aliorum notitiam deferunt, qui & primi nuncij dicuntur. Sed an de superioribus quatuor ordinibus etiam mittantur ad nos, vide Antoni. Florentinum in sua summa, in tertia parte. titu. xxxj.c.vj.§.iiij. versicu. quantum ad quartum. vbi exponit illud Esaię vj. Et volauit ad me vnus de seraphin, qui est de ordine superiori.

Et isti posteriores & vltimi, homines ad diuinam cognitionem adducunt, & subleuant, & vt iuitè viuant, informant. Vnde, quamuis isti inferiores angeli, & si non habent alios angelos sub se inferiores, quibus pręsunt, habent tamen sub se hominum ordines, quibus præsunt, quos ordinant & disponunt: sursum eleuantur & extenduntur, per dilectionem dei in semetipsis formantur, per custodiam sub se progrediuntur, per illorũ tutelam, quorum ministerio deputantur.

Vnde quilibet habet vnum bonum angelum ab ortu suæ natiuitatis, vt dicit Archidiaconus in c.fatedum .xiij. q.ij. Imo Adam & Antichristus, vt dicit Anto. Florentinus in sua summa, parte tertia.c.vj.§.iiij. vbi dicit ꝙ Antichristus habet etiam bonum angelum, & in §.v. dicit, ꝙ iste angelus non est in ventre matris, sed statim postꝗ ortus est ex ventre matris, secundũm Iacobum de Voragine, & secundũm Thomam.

Quod etiam cognouerunt gentiles: vnde Aristoteles in libro de secretis secretorum ad Alexandrum. Nescis, inquit, ꝙ teste Hermogene duo sunt spiritus, qui te custodiunt, quorum vnus stat ad dexteram, & alius ad sinistrã, custodientes & scientes opera tua, & referẽtes factori tuo quicquid feceris? Hoc solum in veritate debet te, ô Alexãder, retrahere ab omni inhonesto opere. Per quos angelos intelligit vnum bonum qui stat ad dexteram, & aliũ qui stat ad sinistram, scilicet angelum Satanę quærentem hominem tanꝗ leonem deuorare. Vel qui erat rex & prælatus, duos habebat bonos angelos custodes, vt dicit Bernardi. de Bustis, in ij. parte sui Rosarij. in sermone xj. parte ij. in litera D. Quia certũ est imperatores & reges duos habere angelos custodes. Vnum, videlicet ratione singularis personæ, sicut habent cæteri homines. De quo habetur Matthæi xviij. ibi: Videte ne contemnatis vnũ ex his pusillis. Dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in cœlis est.

Et isti angeli sunt de ordine inferiori, quorum custodia habet multos effectus, vt statim dicã. Et iste angelus custodit, vt alij angeli.

Alterum verò angelum habẽt ratione dignitatis, vel officij regalis, vt de Eliseo legitur iij. regum. iiij. capitulo, ꝙ angelorum multitudinem habuit ad sui defensionem, vt infra dicam. Et iste secundus angelus, qui datur ratione dignitatis, illuminat, vt tenet sanctus Thomas ij. distinctione. xj.q.xij.

Singulis enim regnis præsunt angeli de superiori ordine inferioris hierirchæ, qui dicuntur secundũm aliquos Principatus, & secundũm alios Virtutes. Et isti sunt principaliter custodes regum & regnorum. Ideo aliquando accipiuntur pro regibus & regnis quibus præsunt, eo quia rationabiliter procurant bonum gentium sibi commissarum ex earum meritis, vt infra dicam.

Et, vt dicitur Ad Hebræos primo. Omnes administratorij spiritus sunt, missi in adiutorium eorum, qui hæreditatem capiũt salutis: propter septem, quæ Deus circa nos operatur, quæ ponit Antoni. Florentinus in sua historia, prima parte. titu. vj. capit. j. §. primo. vbi ponit circa quæ operantur angeli apud nos.

Decimasexta consideratio. Istorum angelorum etiã multiplex est effectus, quos ponit Bernardinus de Bustis, in secũda parte sui Rosarij allegati, in sermone xj. in secunda parte, in litera C D E F, vsq; ad literam M. vbi ponit duodecim officia quæ habent angeli erga nos. Et quosdam etiam ponit Discipulus, in suis sermonibus, in sermone de angelis, sermone xxxvij. vbi dicit, ꝙ propter illa officia quæ habent apud nos, debent à nobis honorari. Eosdem effectus etiam describit Bartholomæus Anglici, in suo secundo lib. de proprieta. rerum. Etiam Bernardinus de Parẽtinis, in suo elucidario, in quarta parte. ibi: Quæritur quarto. & Anto. Florentinus, in loco supra allegato. §.v. Ego autem alio stylo, vt melius & plenius à rudibus intelligantur, & magis succinctè & clarè ponam effectus custodiæ angelorum, quam habent in nobis. Et dico, ꝙ angelus noster datus est nobis ad custodiã ad multos effectus sequentes.

Primò ab insidijs diaboli nos præseruat, vt satis notatur Iudith xiij. Viuit dominus, quia custodit me angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem. Et Genesis xxxij. Cum Iacob Esau valde timeret, angelos sibi obuios habuit, ipsum adiuuare paratos, qui ait: Castra Dei sunt hæc.

Secundò custodit nos contra dęmonum tentamina, velut pastor solicitè custodit oues suas à luporũ morsibus. Christus enim est verus pastor, qui cũm mittit oues suas, id est animas in hæc inferiora, mittit custodes angelos ad custodiendum eas. Vnde angeli dei custodierunt & liberauerunt Loth de periculo Sodomorum. Genesis xix.

Tertiò nos quandoq; à periculo mortis liberat, vt de Isaac filio Abrahæ, quem angelus à morte liberauit. Genesis xxij.

Quartò nos præseruat à pœnis humanis, vt habetur Danielis tertio: vbi angelus custodiuit tres pueros à flamma ignis ardentis, & etiam à morte. Et dicit ibi textus. Angelus domini descendit de cœlo cum Azaria & socijs eius in fornacem, & excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem.

Quintò bonus angelus orationes nostras Deo repræsentat, vt dicitur Thobiæ xij. quando orabat cum lachrymis, & sepeliebat mortuos. Ego obtuli orationem tuam Deo. & Danielis ix. dicebat angelus Danieli. Ab exordio precum tuarum, egressus est sermo: ego autẽ veni, vt indicarem, quoniam vir desideriorum es: sed angelus Persarum resistit mihi xxj. diebus. Vnde Bernardus. Discurrit angelus medius inter dilectum & dilectam, vota offerens, referens dona: excitat istam, placat illum.

Sextò nos in tristitia positos confortat, & corruentes releuat: Thobiæ quinto capit. Forti animo esto, in proximo est vt à domino cureris. Vnde cũ Daniel corruisset in

terram, tetigit eum angelus domini, dicens: Noli timere, pax tibi, confortare & esto robustus vir desideriorum.

Septimò bonus angelus nos à dęmone tentatos, consulit & protegit: imo contra multos dæmonum insultus nos defendit: vt patet de beato Michaële tẽpore legis Moysi, & ante patet, qui princeps synagogę eam quandiu durauit, fortiter defendit, Danielis primo. Nemo mihi adiutor est, nisi princeps Michaël. Circa quã synagogam eam protegendo, primò miranda fecit, quia ipse fuit ille angelus qui plagas Aegyptijs intulit. Qui mare diuisit. Qui in columna nubis, & ignis populum Israëliticum antecessit. Qui in terram promissionis populum introduxit.

Secũdò fecit stupẽda: sciens enim diabolus Iudęos ad idololatriã proruptos, volebat corpus Moysi honorificè sepeliri, vt Iudęi suas idololatrias exercerẽt: sed Michaël victoriam obtinuit cõtra diabolum, & corpus Moysi ab omnibus abscondit. Vnde in epistola canonica Iudæ, & transumptiuè in c. si igitur. xxiij. q. iij. Cũm Michaël archangelus condisputans altercaretur de Moysi corpore, non ausus est iudiciũ inferre blasphemiæ: sed dicit, imperet tibi deus.

Tertiò protexit illos de synagoga, vt patet ij. Reg. vj. c. Et habetur in c. reuera. de consecra. distin. ij. vbi est historia de Syris, qui obsederant ciuitatem Samariæ: tunc dixit Eliseus. Plures nobiscum sunt, quàm cum illis. Et loquebatur de angelis, quorum erat Michaël qui percussit Syrios cęcitate, quos Eliseus duxit in medium ciuitatis in Samariam ipsis non videntibus.

Quartò adiuuit eos q erant de synagoga. Dicitur enim Danielis x. ca. ex persona Gabrielis archangeli. Princeps regni Persarum resistit mihi xxj. diebus. Et ecce Michaël vnus de principibus primus venit in adiutorium meum. Et in fine illius c. Et nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michaël princeps vester. Gregorius verò lib. xvij. Moralium dicit, ꝙ princeps regni Persarum erat bonus angelus, custodiæ illius regni deputatus (cũm quodlibet regnum, natio, aut prouincia habeat vnum bonum angelum ad sui custodiam deputatum) qui resistebat pro regno suo contra Gabrielẽ archangelum, cui populus Israël in Perside erat commissus, qui laborabat pro populi deliberatione, quem toto posse angelus Persarum impedire nitebatur. Et vide infra in ix. parte, in xlv. consideratione.

Sed quomõ hoc ꝙ vnus angelus dicatur alteri resistere aut pugnare pro sibi cõmissis? Nam vt dicit sanctus Thomas in prima parte. q. cxiij. relatus per Anto. Florentinum in sua summa, in tertia parte. titulo xxxj. ca. vj. §. vij. Diuersa iudicia circa diuersa regna, & diuersos homines varia exercent per angelos qui in suis actionibus, seu operibus regulantur secundũm diuinam sententiam. Sed aliquando contigit, ꝙ in diuersis regnis, vel in diuersis hominibus contraria merita, vel demerita inueniuntur, vt vnus alteri subdatur, vel pręferatur. Quid autẽ super hoc ordo diuinæ prouidentiæ habeat disponere, non possunt ipsi angeli cognoscere, nisi deo reuelante. Et tunc necesse est ipsis angelis, ꝙ super hoc consulant sapientiam diuinam, & eius agnoscant super hoc volũtatem, quã cognitam adimplere studeant.

Ex quo patet, ꝙ inquantum de contrarijs meritis, & sibi repugnantibus diuinam consulunt voluntatem, dicuntur sibijnuicem resistere. Non quia sint eorum voluntates contrariæ: quia in hoc omnes concordant, ꝙ dei sententia & voluntas impleatur, sed quia ea de quibus consulunt, sunt contraria.

Et cum fuerit dux synagogæ tantum quantum durauit, post illam sepultam, fuit dux & custos ecclesię catholicę & Christianæ, & huius regni, & regis Francię dicitur data custodia & protectio attributa tanꝗ supra cęteros seculi principes brachium dextrum ecclesiæ catholicæ tenẽtis: & in illa fide conseruanda, manutenenda, & defendenda prępotentis. Nam, vt ait Gregorius. Quoties mirę virtutis aliquid agitur, Michaël mitti perhibetur, vt ex ipo actu, & nomine detur intelligi, ꝙ facere pręualet deus. Ideo eidem Michaëli plura quæ sunt merę virtutis attribuuntur: ob quod inter sanctorum acies angelorum Christi signifer habetur, & paradisi præpositus nominatur, in signum cuius & reges Franciæ protectionis post primam Michaëlis in terra ecclesię Romanæ: scilicet in mõte Gargano Apuliæ miraculosam apparitionem, in cuiꝰ honorem templi dedicationem, facta fuit apparitio secunda in regno Francię, in loco qui Tumba dicitur, iuxta mare sex milibus ab vrbe Abriacensi, circa annũ domini septingẽtesimũ septimũ. vbi Michaël episcopo prædictę ciuitatis apparuit, iubens, vt in prędicto loco ecclesiã construeret, & sicut fit in terra ecclesię in monte Gargano, ita & ibi in sui memoriam celebraret: qui locum incolere, regnumꝗ tutum seruare statuerat, vt plenè habetur in eius legenda: de quo etiã meminit Gaguinus in suis chronicis, libro iij. c. iiij. Eodem, inquit, propè tempore Aubertus Abriacensis pontifex in colle altissimo sancti Michaëlis cœnobium exędificauit: cum ageretur annus salutis septingentesimus nonus: vt hoc refert G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Adiectæ impuberi. nume. xlvj. A quo tempore apprehendit serpẽtem antiquũ, qui est diabolus, & ligauit eum per annos mille, & misit eũ in abyssum, & clausit, & signauit super illum, vt non seducat amplius gentes, donec consumentur mille anni. Apocalypsis xx. A quo quidem tempore vsꝗ nũc semper floruit regnum Franciæ in fide Christiana plusꝗ alij principatus. Ita ꝙ, vt ex historijs & rebus gestis Gallorum, & aliarum prouinciarum reperiuntur, adhuc plures principes, & plura regna in quibus sunt Iudæi, manẽtes, & residentes, & plures sunt hæretici, qui non arcentur, neꝗ puniuntur à principibus, sed tolerantur. Imo, quod plus est, sustinentur: vt nũc est de quodam Luthero Alamano, qui multas hęreses in Alamania seminauit: quę adhuc nisi fuissent acriter eius sectatores puniti per curias nostras parlamẽtales, in quibus viget omnis excellẽtia iustitię, plures nostrates ad inferna deduxissent. Sed fuerunt ita extirpatæ huiusmodi hęreses, ꝙ non est amplius tam audax qui ausus sit de his verbum proponere, nec aliquod eius dictum propalare. Et nimirũ si tales hæreses nõ possunt pullulari in Frãcia, quia diabolus ligatus est per Michaëlem, vt non seducat amplius gentes donec consumẽtur mille anni.

Hic enim Michaël si in synagoga mirabilia fecit, vt dictum est, multo maiora & mirabilia in hoc regno fecit. Fuit ille qui ampulam oleo plenam in baptismo Clodouęi regis Francorum primi Christiani, medio Clotildis eius vxoris, filiæ regis Burgundiæ, quo adhuc hodie liniri solent reges Franciæ cũm sacrantur & vnguntur, vt dicit Guaguinus, libro j. capitulo viij. quod creditum est spiritus dei ministerio id perpetratum. Et ideo per Michaëlẽ, cum sit princeps ecclesiæ catholicæ: cui tunc credidit dictus rex Clodouęus. Secundò Alemanos fugauit ministerio dei. Ex quo creditum est angelum Michaëlem ibidem adesse,

adesse, vt de eo dici potest illud quod dicitur iiij. Regum vj. Plures nobiscum sunt, q̃ cum illis. Ipse fuit ille qui ceruum duxit ad transeundum vadum, cùm Clodouęus dolens exercitum suum debellare volentem contra Gothum hæreticum, orationem deo habuit in hunc modū.

Deus, inquit, optime in tribulationibus adiutor, sanæ religioni tuæ quam tueor, ne differ de hæretico Gotho sumere vltionem, da fluuium vadabilem. Hoc precantem Clodouęum non est aspernatus deus: ad primam enim insequentis diei lucem, ceruus è silua nemine inclamante in conspectum se prorupit, qui magnis inde militum vocibus exitus fluuium enatans, quasi itineris explorator, vadum monstrauit, quem deus conducere faciebat per Michaëlem tanquam protectorem & defensorem ecclesiæ catholicæ, cui tunc Clodouęus credebat, & contra hæreticum pugnabat, prout credendum est. Et, vt dicit Gaguinus eodem loco, hunc secuti milites in vlteriorem fluentis ripam qua ceruus traiecerat, euadunt.

De huiusmodi regis conuersione, & eius miraculis in eius conuersione factis, videatur Ioannes Ludouicus Viualdus de monte regali, ordinis prędicatorum, in tractatu de triumpho trium liliorum Franciæ, regi Ludouico xij. directo: quem refert de verbo ad verbum G. Benedicti in sua solenni repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habēs filias, numero lxxxvj. vsq; ad numerū cxvj. & per xx. col. & vltra, extra de testamentis. vbi multa miracula ponit, quæ fuerunt facta in huiusmodi conuersione. Et multa pulchra gesta regum Francorum contra infideles, contra quos fuerunt protecti & adiuuati pro fide catholica sustinenda, & defendēda, augmentanda per Michaëlem archangelum principem ecclesiæ catholicæ: quod ita credendum est, cum talia sine auxilio illius fieri non potuissent. Dicam alibi de excellentia huius regni, & regis Franciæ.

Item idem Michaël pluries & multoties protexit reges Franciæ vsq; ad hæc tēpora ab inimicis, contra ipsos inimicos eis victoriam dando, vt videri potest de pluribus per dictum Benedicti in loco hic ante allegato, quæ essent nimis longa & fortè tædiosa ad recitandum.

Illuminauit etiam taliter reges Franciæ, q̃ omnes hęreses ab eorum regno extirpauerunt, & omnes Iudæos fugauerunt, vt dictum est hic ante, & videri potest per dictum Viualdum in prædicto suo tractatu: & eundem Benedicti in iandicta repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias, numero xciij. vsq; ad numerum c. Et de huiusmodi illuminatione Michaëlis, dicam infra in sequenti effectu angelorum.

Octauò ergo bonus angelus noster nos illuminat in dei & fidei catholicæ secretis, & ab errore ad verum lumen nos reducit. Intellectus enim noster ista alta capere non potest, cum se habeat ad secreta cœlestia, sicut oculus noctuæ ad lumen solis: tunc angelus noster secretò illuminat intellectum nostrum, & manuducit in cognitionē diuinorum arcanorum per fidem, & cognitionem. Vnde Zachariæ iiij. Reuersus est angelus qui loquebatur in me, & suscitauit quasi vnum qui suscitatur de graui somno. Vnde superiores angeli, qui plura de arcanis cognoscunt, q̃ inferiores, illuminant ipsos inferiores secreta diuina quæ eis nouerunt reuelando, & eis manifestando talia secreta quæ hic inferiora vsq; ad diem iudicij concernunt, dicuntur eos illuminare, & eis loqui, quæ secreta diuina si nobis sint reuelanda, tunc reuelant pro salute nostra, & inferiores quæ erga nos gerentur referunt. Et sic superioribus loqui dicuntur, vt dicit Thomas in prima parte suæ summæ. questione cxiij. Vnde virgo Maria à Gabriele fuit illuminata cum prius diceret: Ecce virum non proposui cognoscere, turbata de angelico sermone, statim post adiunxit: Ecce ancilla domini &c. vt habetur Lucæ j. Similiter Iacob videns scalam in qua ascendebāt & descendebant angeli, in cuius cacumine erat dominus innixus, per quam significatur descensus dei in mūdum, & vnitas trinitatis in tribus lapidibus capiti suo appositis in vnum coniunctis, ilico illuminatus dixit: Terribilis est locus iste, non est in eo nisi domus dei & porta cœli, Genesis xxviij.

Nonò nos ab aduersis inimicis defendit, & aduersos inuisibiles deuincit. vnde habetur Apocalypsis xij. Prælium factum est in cœlo, & Michaël & angeli eius pręliabantur, & pugnauit Michaël cum dracone, & fecit victoriam. Et, vt dicit sanctus Thomas in loco suprà allegato, sanctus Michaël in prælio habito cum Lucifero fuit dux & princeps, ideo dicitur de ordine Principatuum, & ipsum Luciferum cum angelis suis de cœlo in hunc caliginosum aërem, & in profundum abyssi deuixit: vnde cātat ecclesia. Collaudemus venerātes omnes cœli milites, sed præcipuè primatem cœlestis exercitus Michaëlem in virtute conterentem zabulon. s. luciferum.

Quiquidem Michaël erit etiam destructor Antichristi, prout destruxit luciferū: vt dicit glossator super illud Apocalypsis xiij. Vidi vnum de capitibus eius occisum. Antichristus enim mortuum se finget, & per triduum latens postea apparebit, dicens se esse suscitatum. Et ferentibus eum dæmonibus in aëre ascendet, & vniuersis mirantibus adorabunt eum, tandem dum stabit in papilione suo in monte Oliueti, Michaël eum occidet, vt dicit Glo. super illud ij. Thessaloni. ij. Quē deus interficiet spiritu oris sui.

Decimò bonus angelus nos consolatur nobis panem & vinum ministrando tempore necessitatis. De hoc habemus iij. Regum xix. vbi dicitur, Quòd cùm Elias dormiret in vmbram iuniperi, fugiēs à facie idololatræ Iezabel, deus misit sibi angelum dicētem: Surge, & veni, comede, grandis enim restat tibi via. Surrexit, comedit, & bibit, & in virtute illius cibi ambulauit vsq; ad mōtem dei Oreb. Et habetur Dan. xiiij. Quomodo angelus domini portauit Abacuch à Ierusalem in Babyloniam, & panem & aquam, quæ suis messoribus in agro deferebat Danieli inter leones existenti detulit, vt ex illo reficeretur qui longo tempore ieiunauerat, quem angelus consolatus est: & habetur Lucæ xxiij. & Genesis xvj.

Vndecimò docet orare, pœnitentiam agere, dæmonē ligare, & compescere vxorem. Vt habetur Thobiæ quinto, & xij. quomodo angelus Raphaël docuit Thobiam iuniorem prædicta. Et ideo cum inter alia quis vult vxorem ducere, debet consulere angelum suum, qui eum docebit habere prudentem, cum à domino detur vxor prudēs, & dotes & diuitię à parentibus, vt habetur Prouerb. xix. Et dixi in rubri. Des droictz & appertenances à gens maries. in cōsuetu. Burgundiæ.

Duodecimò impedimentum boni, & occasionem mali remouet, & ad bonum reuocat, vt habemus exemplum Gen. xxj. Quòd angelus reuocauit Agar fugientē dominam suam, & ad humilitatem & bonum reduxit. Et Exo.

xij. vbi angelus percussit primogenita Aegypti, vt tolleret eis occasionem mali.

Decimotertiò excitat nos à somno culpæ, vt habetur Zachariæ iiij. De angelo qui excitauit Zachariam, vbi dicit. Angelus domini excitauit me quasi hominem qui excitatur à somno. & Actuū xij. quando angelus percusso latere Petri excitauit eum, dicens: Surge velociter.

Decimoquartò à cōtrarijs potestatibus nos defendit, hostes visibiles etiam percutiendo. Psal. xxxiij. Immittit angelus domini in circuitu timētium eum, & eripiet eos. & iiij. Regum xix. Venit angelus domini & percussit in castris Assiriorum lxxx. milia. Et contra hostes nos adiuuant, Gen. xxxj. & ij. Maccabæorum penultimo.

Decimoquintò peccata præterita increpat, vt ab eis recedamus, Numeri ij. vbi cū angelus filios Israël de præuaricatione increpasset, ipsi eleuauerunt vocē cum fletu.

Decimosextò à peccato præsenti nos eripit bonus angelus, vt patet in eductione Loth & vxoris eius de Sodomitis, id est de peccati cōsuetudine, Genesis decimonono.

Decimoseptimò impedit angelus peccatum futurum ne fiat, vt patet Nume xxij. In Balaam, qui ad maledicendum Israël pergens, ab angelo est impeditus.

Decimooctauò purgat labia nostra ad cōsolationem angelus noster bonus, Esaiæ vj. ibi: Et volauit ad me vnus de seraphin, & in manu eius calculus quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum, & dixit: Ecce tetigi labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur.

Decimononò secreta dei reuelat. Thob. xij. Dicit Raphaël angelus: Manifestabo vobis intentionem, & non abscondam à vobis sermonē occultum, & instruit in ambiguis vt certificemur, Danielis ix. & x.

Vigesimò bonus angelus increpat malos, ne amplius malum cōmittant, & de malis commissis, Numeri xxij. Cur verberasti tertiò asinā tuam? & Apocalypsis xviij. Angelus increpat Babylonem & multitudinem eius, eiq; comminatur. Exite, exite de illa populus meus, & ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eorum non accipiatis.

Vigesimoprimò gaudent angeli de satisfactione & reductione ad pœnitentiam, vt habetur Lucę x. Gaudium est angelis super vno peccatore pœnitentiam agente.

Vigesimosecundò concupiscentiam debilitat, vt patet Genesis xxxij. vbi angelus tetigit neruum femoris Iacob & emarcuit.

Vigesimotertiò memoriam passionis Christi nostris mentibus imprimit, vt patet Ezechiæ. ix. Transi per medium ciuitatem in medio Ierusalem, & signa Thau super frontes virorum gementium & dolentium super cunctis abominationibus quæ fiunt in medio eius.

Vigesimoquartò angeli orant pro nobis, imo totam terram circuiendo compescunt. Zachariæ c. j. Omnis terra habitatur & quiescit. Illic erat angelus, & luctuosam ad deum fundit precem. Domine exercituum (inquit) vsq; quo tu non misereberis Ierusalem & vrbium Iuda, quibus iratus es? iste iam septuagesimus annus est. & meruit angelus petitionis suæ consolationem audire.

Vigesimoquintò angeli etiam nostris duris casibus, calamitatibusq; spiritualiter compatiūtur. Esaiæ c. xxxiij. Ecce videntes clamabunt, angeli pacis amare flebunt, dissipatæ sunt viæ, cessauit transiens per semitam, irritum factum est pactum &c. Et dicit Iacobus Fabri in commētarijs diui Dionysij epistola. viij. vbi ponit de benigna cura prouidentiaq; angelorum circa gentes.

Vigesimosextò & vltimo bonus angelus noster portat animas nostras de corporibus nostris egredientes in cœlo, & eas sibi secundūm sua merita collocat in loco eis debito, secundūm quod dicitur. Nomina eorum scripta sunt in cœlis. & habetur Lucæ xvj. Factum est vt moreretur mēdicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahæ. vnde archangelus Michaël multa habet officia in cœlis, vt ante dixi.

Inter alia tamen habet officium ponderandi animas. Ideo in ecclesijs pingitur ponderans animas: quia Danielis v. dicitur. Appensus est in statera, & inuentus est minus habens.

Habet etiam officium portandi eas & collocandi in paradiso. vnde cantat ecclesia. Venit Michaël archangelus cum multitudine angelorū, cui tradidit deus animas sanctorum, vt perduceret eas in paradisum exaltationis: quia data est ei potestas super animas sanctorum. Cūm enim quis moritur, assistunt boni angeli pariter & mali, merita aut demerita expectantes, & quando inuentus est dignus, tunc bonus angelus valdè reuerenter portat cum multitudine angelorum ad gloriam beatorum, præsentans eā deo altissimo creatori suo, vt de tāto bono & excellenti gaudio referat gratiarum actiones: & deinde defert eam ad locum sibi ab æterno assignatum, quia nomina saluandorum scripta sunt in cœlis. Et tunc verum est quod nostra mater ecclesia cantat. Gaudent in cœlis animæ sanctorū, qui Christi vestigia sunt secuti. Et quia pro eius amore sanguinem suum fuderunt, & multa alia passi sunt, ideo cum Christo regnant sine fine & exultant. Ex quorum salute gaudet tota cœlestis curia, imo cum magno gaudio egrediūtur, Esaiæ lv. In lętitia egrediemini, & in pace deducemini.

O quanta animæ dignitas est, & quantum eam diligit deus, quādo talem in vita sua assignat sibi custodem, & in morte securum directorem, cui tota applaudet cœlestis curia: vt dicitur Esaiæ vbi supra. Montes & colles cātabunt coram vobis laudē, & omnia ligna regionis plaudent manu: id est angeli maiores & minores gaudent & exultabunt in aduentu sanctarum animarum in gloria, ita q; accrescit eis quoddam gaudium accidentale vsq; ad diem iudicij.

O q; solicitè & diligenter omni die, omni hora, & omni loco nos tali et tam potenti custodi debemus commendare, & nos & omnia bona nostra temporalia & spiritualia committere: fructus, agros, pecora, gesta, actus, opera, liberos, ac totam familiam. Imo & nutrices sero & mane: & quando lactantes pueros in cunis decubant & reponunt, debent deo, virgini Mariæ, suo bono angelo, patrono, & omnibus alijs sanctis dei pro posse diligenter & deuotè cum crucis signaculo committere, ex quo sanctus angelus tantam habet potestatem custodiendi nos, non immeritò de eo cantat ecclesia. Quo custode procul pelle rex Christe pijssime omne nephas inimici corde & corpore paradiso redde tuo nos tua sola clemētia. Et propterea mihi visum fuit, & consului multis, q; quilibet bonus Christianus notabilis alicuius dignitatis qui vult habere aliquem lectum seu torum triumphalem, q; triumphum sui lecti debet conuertere in hunc modum. Videlicet q; in coopertorio lecti seu cussa debet esse triumphus trinitatis in medio, cum quatuor euangelistis in forma

quatuor

quatuor animalium à quatuor lateribus secundùm quod figuratum est Apocalypsis iiij. & in capite lecti sint hæc scripta. In manus tuas domine commendo spiritum meũ, redemisti me domine deus veritatis. Et in vno latere à parte dextra sit crucifixus in vno angulo lateris, & sint ante eum hi duo versus, quos teneat quidam homo pictus in formam rogantis, & dicat.

Ore tuo Christe benedictus sit torus iste:
Dormiat in Christo, qui toro iacet in isto.

Et ex alio latere in parte sinistra sit in parte superiori virgo Maria: & in parte inferiori illius lateris sit mulier etiam depicta in formam deprecantis, quæ teneat hos versus.

Vt me pausantem conserues & vigilantem:
Me tibi virgo pia semper commendo Maria.

Et in pendulis lecti in pendente superiori sint duo angeli, vnusquisq; in angulo: in medio quorum erũt hi duo versus sequentes.

Angele qui meus es custos pietate superna,
Me tibi commissum serua, defende, guberna.

Quos omnes versus vnusquisq; bonus catholicus debet dicere singulis diebus pluries, maximè cum vadit ad dormiendum cum Pater noster, & Aue maria. si saltem vacare non possit pluribus alijs orationibus, saltem habeat in mente, corde, voce, & oratione prædicta vt aliquid mereatur, cum non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. c. de forma. xxij. q. v. concordat text. in c. cupientes. de pœnis. in clementinis. notatur in l. in illa stipulatione. ff. de verborum obliga.

Decimaseptima consideratio. Redeundo vnde digressi sumus, ad istum ordinem angelorum vltimũ assumuntur omnes pueri baptizati qui in merito passionis Christi & fide parentum in gratia baptizati decedũt: quia, vt dicitur Matthæi xxij. Erunt homines sicut angeli dei in cœlo: quia per donum gratiæ homines possunt mereri tantam gloriam, q etiam angelis singulorum ordinum æquentur, & hæc vocantur assumi seu locari in ordines angelorum. Dicit enim Augustinus super Ezechielem. Sunt nonnulli qui parua capiunt, sed tamen hoc nũciare fratribus non desistunt, & hi in angelorum numerũ cernuntur. Multi enim sunt simplices & illiterati, & tamẽ verbo, & exemplo quantum possunt alios ædificãt, qui inter angelos collocabuntur.

Item sunt nonnulli qui hic bene regunt seipsos, vxorem, totam familiam, liberos, singulaq; negotia, cuncta ordinantes ad dei honorem, timorem, & amorem, sicut faciebat Thobias: Fili pauperem vitam gerimus, multa bona habebimus si timuerimus deum. Tales similiter si maiora non habuerint merita inter angelos collocabũtur: & etiam simplices qui pœnitentiam egerunt carnem suam affligendo pro peccatis, inter angelos collocabuntur.

Ab hoc ordine cecidit quidam principalis dæmõ qui vocatur Mammonæ, cum pluribus, alijs suis cõplicibus, qui tentant de auaritia quos dominus paupertate percussit, Matthæi vj. Et ad illum carcerem inferni superiorem descendunt omnes auari, vsurarij, & eis similes. Et de quibus tentet huiusmodi dæmon, vide Barnardinum de Bustis in prima parte sui rosarij, sermone decimo, in litera M. vbi amplè.

Ex quibus patet, q sicut in cœlo scilicet cœlesti sunt nouem ordines angelorum, qui mansiones dici possunt, ita in inferno sunt nouem carceres, in quibus sunt dæmones qui recipiunt damnatos de pluribus peccatis secundũm eorum grauitatem, & secundũm quod supra dictum est: vt recitat amplè Vincentius in suis collationibus. Et alij præsunt alijs: cum dæmones præsint dæmonibus, vt etiam suprà dixi.

Decimaoctaua consideratio erit talis. Cum in paradiso sint nouẽ ordines, & in quolibet ordine sint sex milia sexcenta sexaginta sex mansiones, & in qualibet mansione possint esse tot regna, tot ducatus, tot comitatus, tot nationes, tot prouinciæ, tot ciuitates, tot domus: & in qualibet domo tot sedes seu loca, scilicet sex milia sexcẽta sexaginta sex: & in qualibet sede seu loco, de quo dicitur, nomina vestra scripta sunt in cœlis, est vna anima: quando omnia illa loca replebuntur, tunc, vt opinantur nonnulli doctores deuoti hanc calculationem piè ponentes & credentes, adueniet extremum iudicium: sed quia ista non sunt præsentis speculationis, nec etiam, vt dicit Bernardinus de Bustis in ij. parte sui rosarij, sermone xix. ij. parte. in litera L. non potest dari nec dici certus numerus angelorum ex pluribus per eum ibi allegatis, non aliter insisto. Plures tamen sunt angeli boni q̃ mali, prout habetur Parali. xxxij. vt ibi dicitur. Et etiam habetur in sermonibus Discipuli, sermone lxxxviij. q certus numerus angelorum dari nec numerari potest. & ibi amplè ponit illos nouem ordines angelorum supra positos, & quomodo & qualiter animę collocantur in illis ordinibus secundũm dignitatem illarum.

Quia tamẽ dictum est, q etiam mali angeli sunt in inferno, & habent carceres & officia distincta, quærit Robertus de Licio in sermone xj. ca. j. in feria iiij. septuagesimę. ver. ij. Vtrum mali angeli sint in inferno. Et respondet secundũm Bonauenturam, distinctio. vj. arti. ij. q. j. libro ij. cum Alexandro de Halis in ij. volu. summę. q. xcvj. q locus dæmonum post lapsum vsq; ad diem iudicij, non est locus subterraneus quem vocamus infernum, sed aër caliginosus, in quo generaliter dæmonum habitat multitudo: & vtrum aliqui sint detrusi in inferno, dicit se nescire nec inuenire determinatum à sanctis: dicit tamen bene credere q aliqui descendunt ad torquendas animas, secundum q habent in se deputata maledictionis officia. Si etiã in prædicto aëre puniantur pœna ignis, vt dicit, diuersi diuersa sentiunt. Quidam dicunt q sic, licet minus intensè q̃ post iudicium. Alij autem dicunt q talis pœna eis differtur vsq; ad iudicium, & interim grauem pœnam suscipiunt ex eo q sunt in isto aëre caliginoso: quia locus in quo conditi sunt erat cœlum empyreũ, quod est luminosum, & est eorum locus naturalis, ad quem non possunt amplius reuerti.

De his omnibus supradictis me remitto ad doctores theologos (quorum est talia nosse) quoniam, melius est tacere q̃ malè loqui: & in reliquis ab articulis fidei, in quibus firmiter credimus & simpliciter confitemur, credo prout sancta mater dei ecclesia credit. Et quæ hic ante dixi intelligo me dixisse sub benigna correctione dominorum theologorum, & sub protestationibus, q si quid sit dictum, quod habeat in se aliquid dubium, aut quod non sit bene dictum, quòd habeatur pro nõ dicto nec scripto, & sic me submitto limæ & correctioni prædictorum dominorum theologorum.

Decimanona consideratio erit per modum quæstionis: An possit dari decimus ordo angelorum in pa-

radiso? Et pro decisione huius dubij vidēdum esset quod dicit Ioannes de Turrecremata in cap. hi duo. de consecratio. distinctione prima, vbi innuendo ex illo textu dicit videri, ꝙ sint vel fuerint decem ordines angelorum. Item, vt dicit magister Sentētiarum in secūdo. distinctio. ix. testatur quòd scriptura testatur decimum ordinem ex hominibus esse restaurandum, ergo ita est: quia, vt dicit Augustinus: Maior est scripturæ autoritas, ꝙ̄ omnis humani generis perspicuitas, & ibi arguit in oppositum, tandem concludit secundūm mentem theologorum, quæ doctrinis sanctorum est magis consona, ꝙ omnes electi assumuntur ad ordines angelorum: quidam scilicet ad superiores, quidam ad inferiores, & quidam ad mediocres pro diuersitate suorum meritorum: sed beata Maria super oēs, vt dixi supra in hac parte, in iiij. consideratione.

Et istud comprobat diuersis rationibus. Primò, vt dicit, ad hoc est glossa super illud Psalmo xliiij. Constitues eos principes super omnem terram. quæ dicit: elegit pauperes vt exaltet ad ordines cœli qui sunt ex hominibus & angelis: ergo homines assumuntur ad ordines angelorum.

Secundò ad idem est glo. Deutero xj. super illud. Omnem locum quem calcauerit pes vester, vester erit. quæ dicit, si diabolum vincere potero, si meruero vt deus conterat eum sub pedibus meis, consequenter locum eius habebo in cœlo.

Tertiò hęc idem glo. Deutero xxxiij. super illud. Eijciet à facie tua inimicum, dicetq; contere. Et super illud ad Roma. xj. Dominus conteret satan sub pedibus vestris velociter.

Item beatus Dionysius dicit in primo cap. de diuinis nominibus, ꝙ homines angelorum gloriam sortientur. Item Grego. in omilia de centum ouibus dicit, ꝙ homines secundūm diuersitatem meritorum ad diuersos ordines transferentur angelorum. Hæc de Turrecremata vbi respondet ad obiecta in oppositum. Videatur etiam de hac materia Bartholomęus Sibilla in speculo peregrinarum. q. in j. quæstiuncula: decimi c. secundę decadis: vbi dicit ꝙ opinio dicentium posse dari decimum ordinem videtur sapere heresim: dicit tamen ibi in fine vnum singulare, ꝙ meritum hominis est efficacius merito angelorum, quod comprobat quatuor rationibus.

Vigesima consideratio. Nedum angeli habent sedes & loca in cœlo, sed etiam beati: & ibi honorātur, glorificantur, & laudātur, ita ꝙ vnus præfertur alteri, & vnus maiorem sedem habet altero. Non ꝙ vnus sit supra caput alterius sicut in solario, sed sunt in cœlo empyreo, sicut si esset mons rotundus, & aliquis esset in culmine, & alij circumcirca. Et isti sunt de quibus dicitur Psalmo lxxxiij. Beati qui habitāt in domo tua domine. Gloria enim est omnibus sanctis eius. Psalmo cxlix. Qui sunt ciues sanctorum & domestici dei, inter quos nulla est inuidia: sed vnusquisq; ita gaudet de reuerentia alterius sicut de sua, vt dicit Augusti. in epistola ad Cyrillum. Noueris ꝙ reuerentia quæ singulis sanctorum exhibetur, cæteris omnibus exhibetur: nec putes ꝙ in cœlo sit aliqua inuidia vt in mūdo. Sicut enim in mundo quilibet hominum cæteris præesse magis vellet ꝙ̄ subesse: ita in cœlo per charitatem ineffabilem qua se inuicem diligunt beatæ animæ quilibet sanctorum ita alterius gloria gaudet sicut sua, quoniam vellet quisq; maior vt quisq; minor sibi esset ęqualis & penè maior, quia gloria eius esset sua. Nam minor ita maiori gloria gaudet sicut si eā haberet, imo potius de sua, si fas esset, sibi impartiret: vnde gloria singulorum est gloria cunctorum. hæc ille. Et hæc recitat Bernardinus de Bustis in ij. parte sui rosarij, sermone xix. in ij. parte, in litera N.

Sunt tamen in multiplici passionum genere gloriæ, quoniam, vt ait Augustinus in sermone de martyribus. Sanctorum societate cœlum exultat, quorum patrocinijs terra lætatur, quorum triumphis ecclesia sancta coronatur, quorum gloria multiplici passionum genere adornatur: & qui nescit dispositionem beatorum in patria cœlesti potest sic imaginari, ꝙ deitas est in supremo culmine, & post eam beata virgo Maria, vt dixi suprà: & postea angeli iuxta gradus & ordines supra positos & descriptos, & post angelos sancti iuxta eorum gradum, quia angeli sunt in superiore loco ante sanctos, vt dicit sanctus Thomas in prima parte suæ summę, quęstione lxvj. articulo iij.

Aduertendum est etiam ad id quod dicitur Ioannis xiiij. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Et Hieronymus fecit librum vnum de xlij. mansionibus. & Ambrosius vnum, & Richardus de sancto victore.

Altitudinem autem cœli & magnitudinem si quis cōtemplari voluerit, debet primò considerare magnitudinē terræ & aliorum elementorum, quæ singula excedunt se inuicem in decuplo: & postmodum considerare latitudinem orbis, quæ est maior in decuplo omnibus elemētis simul. Quæ cuius sint magnitudinis ponit Bernardinus de Bustis in secunda parte sui rosarij, sermone x. parte secunda, litera Y.

Deinde extendere considerationem suam vsq; ad cœlum empyreum, discurrendo mente magnitudinem aliorum nouem cœlorum, quorum singuli excedunt inferiores omnes in decuplo secundūm mathematicos: & sic aliqualiter intelliget magnitudinem & altitudinem ipsius decimi cœli, scilicet empyrei, quod excedit in decuplo omnes alios: & similiter poterit inuestigare aliquo modo pulchritudinem illius cœli, cōsiderando pulchritudinem omnium prædictorum elementorum & cœlorum, quorum quodlibet in decuplo quo ad formositatem & speciositatem: tunc intelliget ꝙ inexplicabilis est pulchritudo illius cœli empyrei, in quo collocantur sancti in visione gloriæ. Ecclesiastici xliij. De cuius excellentia amplè Bernardinus de Bustis in dicto sermone xix. supra allegato, & in litera S. ponit quomodo ibi collocantur patriarchæ, apostoli, martyres, confessores, & virgines, quæ cū sint nimium prolixa, nihil aliud de collocatione illorum & prælatione hic dicam, nisi fortè statim de duobus, videlicet de Ioanne baptista vtrum præcedat Adam, & de Petro ꝙ pręcedat omnes apostolos tāq; princeps illorū, & primatum habens inter eos.

Vigesimaprima consideratio. Deus dabit gloriam sanctis in gloria. Probat mirabilibus rationibus Raymundus Lullius in suo introductorio artis generalis in arbore apostolicali: vbi dicit ꝙ deus creauit mūdū cū magnitudine bonitatis, æternitatis, potestatis, sapientiæ, voluntatis, gloriæ, & veritatis: & ita sua magnitudo est, ita ratio ꝙ deus creauit mundum ratione gloriæ, sicut ratione bonitatis. Est ergo finis mundi ita magnus per gloriam sicut per bonitatem: sufficit ergo veritas ad gloriandum homines in gloria, vt magnitudo tantum sufficere possit fini gloriæ sicut fini bonitatis. Est ergo probatum, ꝙ deus

ꝙ deus qui creauit mundum dabit gloriam hominibus bonis. Et, vt dicit idem Raymundus Lullius ibi. Iste passus est placens ad intelligendum, quoniã intellectus gaudet in attingendo veritatem gloriæ, quam expectat: gaudet etiam in nouo modo probatiõis quam, vt ipse dixit, dat secundum tabulam generalem hoc modo, videlicet: In deo est gloria, & ipse est sua gloria: & si non daret gloriam illis qui suam gloriam diligunt, iniuriam faceret amabilitati suæ gloriæ, & amatiuitati illorũ qui suam gloriam diligunt, & sic esset iniustus & auarus amabilitati suæ & amatiuitati illorum qui suam gloriam diligunt. Et idem sequeretur de sua memorabilitate, intelligibilitate, memoratiuitate, & intellectiuitate hominum, quæ iniuria est impossibilis. Dabit ergo deus gloriam omnibus illis, qui moriuntur in statu bonitatis, virtutis, & veritatis, & qui ipsum diligunt & suam gloriam sperãt. Et ibidem amplius ponit, an deus glorificabit hominem cum medio vel sine medio, & cum pura concordantia & sine cõtrarietate, vt ibi per eum.

Vigesimasecunda cõsideratio. Sancti etiam sunt honorandi & venerandi in terris prout in cœlo, & festiuitates eorum sunt solennizandæ: quod probatur ratione, autoritate, & exemplo. Et primò ratione probandum est: quia secundũ Ioannem de Turrecrema. in c. j. de consecra. distinctio. iij. allegando Guillelmum Altisiodoren. in sua summa de officio, propter sex causas festiuitates sanctorum in terris sunt faciendæ.

Prima est propter honorem diuinæ maiestatis. Cũm enim honorem sanctis impendimus, deum in sanctis honoramus, & ipsum in eis mirabilem prędicamus: quia qui sanctis honorem tribuit, illum specialiter honorat qui eos sanctificauit.

Secũda est propter auxilium nostrę infirmitatis. Quia enim per nos salutem habere non possumus, ideo sanctorum intercessionibus indigemus: à quibus vt adiuuari mereamur, meritò ipsos honorare debemus. Legitur enim iij. regum j. ꝙ Bersabeę quæ interpretatur puteus satietatis, id est ecclesia triumphans, filio suo, id est ecclesiæ militanti regnum suis precibus obtinuit.

Tertia est propter augmentum nostræ securitatis ad spei nostrę subleuationem, vt per sanctorum gloriã quæ nobis in eorum festiuitate proponitur, nostra spes & securitas augeatur. Si enim homines mortales nobis similes potuerunt ita per sua merita sublimari, constat quia nos similiter poterimus: cũm manus domini breuiata non sit.

Quarta est propter exemplũ nostrę imitationis. Cũm enim eorum festiuitates recẽsentur, ad eorũ imitationem prouocemur, vt. s. eorum exemplo terrena cõtemnamus, & cœlestia desideremus, vbi sunt collocati. Quoniam cũ ipsorum virtutes in die solennitatis eorum nostræ mentis oculis obijciuntur, ardenter accendimur ad honorificentiam illorum. Et ideo dicit Leo papa in quodam sermone de martyribus. Quotiescunq; fratres charissimi sanctorum martyrum solennia celebramus, ita ipsis intercedentibus expectemus à domino consequi temporalia beneficia: vt ipsos martyres imitando accipere mereamur æterna. quoniam, vt dicit Paulus ij. ad Corin. j, Si fuerimus socij passionum, erimus & consolationum.

Quinta est propter debitum mutuę vicissitudinis. Sancti enim de nobis in cœlo festum faciunt, quia gaudium est angelis dei & animabus sanctis super vno peccatore pœnitentiam agente: vt igitur vicissitudinem rependamus, iustum est, vt quia ipsi de nobis festum agunt in cœlis, & nos de ipsis festum agamus in terris.

Sexta est propter procurationẽ nostri honoris. Cũm enim sanctos honoramus, tunc nostram rem agimus, & nostrum honorem procuramus: quia eorum festiuitas, est nostra dignitas. Nã cũm honoramus fratres nostros, honoramus nosmetipsos. Vnde apostolus. Omnia vestra sunt, vos autem Christi. Charitas enim omnia facit communia, quæ honores inuicem præuenire facit, & necessitatibus sanctorum communicare: vt dicit apostolus ad Romanã xij. Dicit etiam Ioan. de Turrecremata, ꝙ alias rationes ponit Damascenus, libro iiij. cap. vij. quare scilicet sancti & eorum corpora seu eorum reliquiæ debeant honorari: quarũ quædam sumuntur quo ad eorum dignitatem, quædam quo ad eorum preciositatẽ corporum. Dignitas autem eorum, vt ibidem dicit, quadruplex est, quoniam ipsi sunt amici dei, & filij dei, hæredes dei, & duces nostri: quantum verò ad corporum eorum preciositatem ponit etiam idem quatuor, & Augustinus addit quintũ, per quæ manifestatur preciositas corporum, scilicet sanctorum siue reliquiarum. Ipsa enim corpora sanctorum fuerũt promptuarium dei, templum Christi, alabastrum spiritualis vnguenti, fontes diuini, & organũ spiritussancti: propter quæ sancti meritò veniunt colendi: & ibi respondet ad quædam argumenta in contrarium.

Pro septima ergo ratione dicendum est, ꝙ in signis eminentia virtutis & sanctimoniæ qua hic vitam agentes mirificè claruerunt, debet nos mouere ad venerandum & honorandum sanctos.

Nemo siquidem est qui non norit virtuti honorẽ deberi, & his qui virtute sunt præditi. l. fi. in princi. C. de statuis & imaginibus. & dixi suprà, & dicam infra in multis locis: quantoq; excellentior fuerit virtus, tantò præclariore afficienda est honore.

Atqui nullus est sanctorum ordo & gradus, & in quouis ordine nullus reponitur sanctus qui non eximio virtutis splendore coruscauerit, quiq; non miro bonorum operum ornatu refulserit: quoniã, vt dicit Paulus ad Hebræ. xj. Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiões, fortes facti sunt in bello: non corporali tantum sed & spirituali contra dæmonem, mundum & carnem: quem triplicem hostem virtute dextra fuderunt. Et Paulus in eadẽ epistola, antiquos veteres instituti patres claro celebrauit encomio: illustresq; eorum virtutes & nomina catalogo quoq; sacro recensuit. Et habetur Ecclesiastici xliiij. Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua: & post descriptas generationum illorum laudes mox subnectit. Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis habentur in laudibus, qui de illis nati sunt reliquerunt nomen narrandi laudes eorum, & semen eorum & gloria eorum non derelinquetur. & ibi, & in cap. sequen. Eccle. c. xlv. ponit laudes antiquorũ patrũ.

Vigesimatertia consideratio. Sanctos etiam honorãdos laudandos, & glorificandos, autoritate sacræ scripturæ, ecclesiæ catholicæ, constitutionis summorum pontificum & principum secularium, doctissimorũq; scriptorum comprobatur.

Primò enim autoritate sacræ scripturæ, cũm, vt habetur Psalmo cl. Laudate dominum in sanctis eius. & Psal.

xxxij. Rectos decet collaudatio. Et habemus Ecclesiastici xx. & xliiij. Laudemus viros gloriosos & patres nostros in generatione sua. Et habetur Ioan. xij. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus qui est in cœlis. Cùm ergo sancti honorentur à deo, æquum est, vt honorentur etiam ab hominibus, cùm is gloria & honore dignus sit, quem princeps honorat. text. in l. restituendæ. in fi. C. de aduocatis diuersorum iudicum. vbi sic dicit text. Qui à nobis digni iudicati sunt, hi multò magis in anterioribus quoque iudicandi sunt. dicam plenius infra in vltima parte. Quem ergo dominus honorificat, æquum est & seruos eius eundem honorare, vt eo ipso cõformes sint domino suo, bonitatique eius respõdeant. Improbus enim videtur qui dedignatur eum honore prosequi, quem dominus suus honorificat. c. j. xciiij. distinctio. l. j. C. de domesti. & protecto. Et perinde atque rebellis censetur regi necnon iniurius qui amicum eius summo affectum honore à regia maiestate recusat honorare, facit. l. si imperialis. C. de legibus. & l. finali. in fine. C. de priuilegijs eorum qui in sacro palatio militant, libro xij. & dixi amplè alibi.

Cùm ergo deus sanctos honorificet, quare ergo illos non honorabimus, vt conformemur voluntati dei, & ne illi resistere, nec contra iudicium facere dicamur: iuxta illud Damasceni in libro. iiij. de fide orthodoxa. Honor erga gratos & benignos conseruos beneuolentiæ erga cõmunem dominum iudicium est. Nonne etiam dicit propheta Psalmo cxxxviij. Mihi autem honorati sunt amici tui deus, nimis confortatus est principatus eorum. Vbi vocat eos amicos dei, quos dominus in euangelio eadem dignatus est appellatione nominare, cùm inquit: Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis: iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. Et etiam habetur Ecclesiasti. xliiij. Laudemus viros gloriosos & parẽtes nostros in generatione sua. dixi supra, & dicam amplius. & hoc est: quoniam qui bonum operantur gloriam & honorem inuenient, ad Romanos ij.

Secundò probatur autoritate ecclesiæ quæ hac consuetudine immemoriali ex sua ordinatione vniuersali procedente tot festa & festiuitates sanctorum introduxit & ordinauit, quæ quotidie coram nobis videntur, & de quibus habetur in c. fina. & alijs capitulis. de ferijs. & in c. j. de consecra. distinc. iij. vbi habetur ex cõcilio Lugdun̄. Et sic est sancta mater ecclesia in spiritu sancto congregata, in medio quorum ibi existente nomẽ ecclesiæ erat populus, iuxta illud. Vbicunque duo aut tres in nomine meo erũt congregati, ibi in medio illorum ero. Matthæi xviij.

Tertiò probatur autoritate summorum pontificum, vt habetur in cap. fina. de ferijs. Vbi ponit multas festiuitates sanctorum quæ honorari debent. & probatur c. gloriosus deus in sanctis suis. de reliquijs & veneratione sanctorum. in vj. Vbi ponitur constitutio Bonifacij octaui, qui ordinauit plures solennitates plurium sanctorum ibi descriptorum. facit clemen. si domini. de reliquijs & veneratio. sanctorum. vbi Clemens quintus in concilio Viennen. approbauit & cõfirmauit ordinationẽ Vrbani quarti de celebritate sacramenti eucharistæ. Eusebius etiam solennitatem sanctæ crucis, quę ipso sedente in pontificatu facta fuerat, mandauit obseruandam, c. crucis domini. de consecra. distinctio. iij. Et ibi Ioannes de Turrecremata ponit rationes quare adoratur crux. & Antonius Florentinus in sua summa, parte iij. titulo cix. §. v. vbi allegat sanctum Thomam.

Etiam Sergius primus, festum purificationis beatæ Mariæ virginis cereis accensis & sacerdotali ordine consecratis celebrandum sanxit.

Et Innocen. quartus octauas natiuitatis eiusdem gloriosæ virginis solẽnitati præcipuæ adiungendas statuit.

Et sacrosancta Basilien. synodus in decreto quadragesimæ sessionis festum sanctæ conceptionis eiusdem virginis statuit.

Quasquidem constitutiones vniuersalis ecclesiæ consuetudo & omnium Christianorum approbauit. Cuiusquidem consuetudinis nõ leuis est autoritas, imo magna. cap. in his. & c. consuetudinis. xj. distinctio. Panor. in c. consuetudinis. extra de consuetu. Et ibi aposti. Bartho. & Corseti. Et quantum consuetudini tribuendum sit in sanctionibus ecclesiasticis, ponitur in cap. ecclesiarum. in xj. distinctio. & in cap. catholica. eadem distinc. vbi dicitur. Ecclesia catholica per orbem terrarum diffusa tribus modis probatur existere. Quicquid enim in ea tenetur, aut autoritas est scripturarum, aut traditio vniuersalis, aut certè propria & particularis instructio &c. Et dicit text. in dicto c. in his rebus de quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi dei & instituta maiorum pro lege seruanda. Cùm ergo hic in hac veneratione sanctorum non solum sit mos populi, sed etiam diuina scriptura, autoritas ecclesiæ vniuersalis & summorum pontificum, nõ est dubium, quod illa vniuersalis cõsuetudo nos astringit ad honorandum, venerandum & laudandum sanctos vltra rationes supra dictas, in pręcedenti cõsideratione adductas.

Quartò etiam solẽnitates sanctorum sunt celebrandę, & honorandi sunt sancti in eorum festiuitatibus autoritate princip ũ secularium, videlicet Valentiniani & Theodosij imperatorum, qui ordinauerunt commemorationẽ duodecim apostolorum esse celebrandam, vt in l. omnes dies. C. de ferijs.

Quintò & vltimò probatur autoritatibus pluriũ doctorum, qui tenẽt decisiuè sanctos esse venerãdos, honorãdos, & glorificãdos. Imprimis dicit Ambrosius in quodam sermone de sanctis martyribus. Cùm omnium sanctorum martyrum fratres deuotissimè natalem celebrare debemus, tum eorum præcipuè solennitas tota nobis veneratione curanda est, qui in nostris domicilijs proprium sanguinem profuderũt. & ibi: Cũcti igitur martyres percolẽdi sunt. & statim post. & ideo fratres veneremur eos in seculo, quos defensores habere possumus in futuro. & dicit Hierony. in epistola ad Ripariũ alle. per Anto. Florentinũ in sua summa, parte iij. tit. xij. c. ix. in prin. Honoramus autẽ martyrũ reliquias, vt eũ cuius martyres adoramus, honoremus seruos: & honor seruorũ redũdet in dominũ. & idem Hieron̄. in sermone de assumptione beatæ Mariæ virginis dicit. Si deum fratres charissimi ore prophetico in sanctis suis laudare iubemur, multò magis in veneratione beatæ Mariæ. Et Augu. in sermone de natiuitate beati Ioãnis Baptistæ dicit. Post illum sacrosanctum domini natalis diem nullius hominum natiuitatem legimus celebrari, nisi solius beati Ioannis Baptistæ. In alijs sanctis & electis dei nouimus illum diem coli quo illos post consummationem laborum & deuictum triumphatumque

tumq́ mundum in perpetuas æternitates pręsens hæc vita parturit: in aliis cõsummata vltimi diei merita celebrãtur. In hac prima dies & ipsa etiã hominis consecrãtur, eo quia per hunc dominus aduentum suum, ne subitò homines insperatum non agnoscerent, volunt esse testatum. Et idem Augusti. in sermone de assumptione beatę Mariæ dicit illum diem venerabilem cunctis aliis honorandum: hunc dicit satis præposterum iudicandum esse, vt cũm sanctorum celebramus victorias martyrum, illius solennitatem illis non præferamus quæ huic mundo ędidit principem martyrum, & per quam meruimus autorem vitę suscipere. Et etiam dicit Florẽ. in sua summa, parte iii. tit. xii. ca. vii. §. ii. q̃ sancti sunt adorandi, non ea adoratione qua adoratur deus, scilicet latriæ: id est non eos adorantes vt creatores vel datores gratiarum, sed vt participantes dei bonitatem per gratiam vel gloriam, & vt nostri intercessores: & sic, vt dicit, Abraham angelos adorauit, Genesis xviii. Et Cornelius centurio Petrum, Actu. x.

Sanctus Dionysius etiam in sua ecclesiastica hierarchia c. iii. tertia parte dicit verba sequentia. Enimuerò sanctorũ post pacem illam nominum prædicatio, eos præconio attollit, qui piè sanctéq́ vixerunt, & ad finem vsq́ virtutis vitam constanter nusq́ ab ea deflectendo tenuerunt. Nos quidem ad imitandum beatissimũ illorũ habitum, atq́ ad diuina appetenda præmia prouocãs ac ducens: illos autẽ veluti viuẽtes prædicans, qui (vt theologia ait) non mortificati, sed in diuinã penitus vitã ex morte translati sunt. Et dicit etiã S. Bernardus in sermone de solẽnitate omniũ sanctorũ, in prin. Festiuitas omniũ sanctorum hodie celebratur, & dignũ est vt cum omni deuotione celebretur. Et amplè Io. Damascenus in lib. de fide orthodoxa. c. xvi. dicit & tenet sanctos esse honorãdos, vt amicos Christi. Io. xv. Vos amici mei estis, vt dictũ est suprà. Vt filios & hæredes dei, vt habetur Io. i. Quicunq́ autem receperunt eũ, dedit eis potestatem filios dei fieri. Et habetur ad Romañ. viii. Si autem filii, & hæredes quidem dei, cohæredes autẽ Christi. Et ibi amplè declarat Damascenus sanctos esse venerandos per singulos sanctorum ordines apta progressione, deiparem vt propriè & verè dei matrẽ honoremus, de qua supra dixi. Pręcursorem Ioannem, vt pręcursorem & baptistam & missum & martyrem: de quo infra dicam. Apostolos vt fratres domini, & inspectores & ministros in passionibus eius: videatur ibi amplè Damascenus. & de laudibus sanctorũ fecit Rupertus de Licio librum vnũ.

Vigesimaquarta consideratio. Etiam quòd sancti sint honorandi demonstrabitur quibusdam exemplis, quę posuit Iudocus Clicthoueus in suo tractatu de veneratione sanctorum compositus ad reprobandum errores aliquorum, & maxime Lutheri Alamani, & quorundam sequacium.

Et imprimis adducit exemplum de sancto patriarcha Ioseph, qui, vt habetur Genesis xli. Vbi postquam interpretatus fuit somnium Pharaonis regis Aegypti, suggesseritq́ consilium quo futuræ fami septenni occurreretur, dixit ei Pharao: Tu eris super domũ meam, & ad tui oris imperiũ cunctus populus obediet, vno tãto regni solio te præcedã: ecce constitui te super vniuersam terrã Aegypti. Tulitq́ Pharao anulum aureum de manu sua, & dedit in manu eius, vestiuitq́ eum stola byssina. & collo torquem aureum circumposuit, fecitq́ eum ascendere super currũ suum secundũ clamante pręcone, vt omnes corã eo genuflecterent, & prępositũ esse scirẽt vniuersę terrę Aegypti.

Certè ergo, vt dicit idẽ Iudocus Clicthoueus, Ioseph ob nimiam animi sagacitatem & prudẽtiam à Pharaone in excelsum dignitatis culmen à carcere sublatus non absurdè sanctorum quemlibet nobis significat ob vitæ sanctimoniam præclareq́ opera ex huius mũdi ergastulo in sublimem thronũ regni cœlestis euectũ à deo, & super omnia bona domini sui constitutum, quòd seruus fidelis & prudẽs in vita fuerit, iuxta illud Lucę xii. Nunc deus splẽdida immortalitatis adornatum stola, coronaq́ rutila decoratum publico ecclesiæ præconio vult à cunctis etiam pia veneratione coli, vt celsitudo gloriæ eius ac sublimitas omnibus innotescat, quemadmodũ Pharao ipsum Ioseph à cunctis regni sui incolis voluit sublimem regio curru honorari.

Pro secundo exemplo adducitur historia Mardochęi, de qua habetur Ester vi. Qui ob detectas insidias duorum eunuchorum regis Persarum, qui conspirauerãt in necem Assueri indutus stola purpurea, & impositus equo regio, circũductus est iubente rege per plateas ciuitatis ab Amã vno ex primoribus eius clamante in propatulo. Sic honorabitur quemcunq́ rex voluerit honorare. Ecce Mardocheus vir spectabilis probitatis ac fidei, non solũ stolam accepit regiã & splẽdidis vestibus magnificè est amictus, sed & equo regio inuectus sui honoris: publicum habuit præconem palã buccinantẽ: Hoc honore condignus est, quem rex voluerit honorare. Quod, vt dicit Iudocus Clicthoueus, planè nobis insinuat sanctos ipsos propter ineloquibilem illã gloriam qua exaltãtur in cœlis, etiam diuino beneplacito & ordinatione in terris honorãdos esse, quo aliis patescat magnitudo honorificẽtiæ quã obtinẽt in cœlis: de qua statim aliquid dicam summatim.

Pro tertio exẽplo huius nostræ materiæ adducitur illud Danie. ii. quod ponit Iudocus in dicto loco de Daniele, qui postq́ Babylonis regis somniũ, qd' eius animo exciderat enarrauit, & sapienter vt cœlitus fuerat sibi inspiratum interpretatus est: Rex ipse nouitate reserationis tãtorum mysteriorum attonitus pariter & permotus, illũ in sublime, vt dicit scriptura, extulit: & munera multa & magna dedit ei, & constituit eum principem super omnes prouincias Babylonis, & præfectũ & magistrũ super omnes sapiẽtes Babylonis. Nimirũ hæc Danielis sublimatio à rege, aptè nobis significat exaltationẽ illam sanctorum in regno cœlesti, qua ob actæ vitę sanctitatẽ subuehũtur ad sedes æthereas, ac glorificantur. Et hæc honorificentia de qua supra, clarè nobis innuit præclarum honorem ex dei decreto & sanctione à mortalibus exhibendum sanctis, qui ita à deo honorantur in cœlis.

Pro quarto exẽplo insequendo prænominatum Iudocum inseremus quæ est Danie. v. qui cum scripturã manus apparẽtis regi Balthasar in cõuiuio, diuinitusq́ exarantis quæ ventura erant, legisset & interpretatus fuisset, rege iubente indutus est purpura, & circundata est torques aurea collo eius, vt sacra refert historia: prædicatumq́ est de eo, q̃ haberet potestatẽ tertius in regno. Et, vt dicit ibi Iudocus, hæc etiã Danielis honoratio secundũ regis pollicitanẽ, cuiusuis sancti in cœlestẽ translati curiã designat glorificationẽ. Prędicatio verò illa de principatu eiusdẽ prophetæ tertio post regẽ loco obtinẽdo in regno, nobis publicã insinuat venerationẽ, qua sanctũ quẽlibet iã in cœlo glorificatũ vult deus etiã in terris piè honorificari. Et de huiusmodi veneratione sanctorũ, vide eundẽ Clictho. in suo propugnaculo ecclesiæ aduersus Lutherañ. li. i. de forma

missæ.c.xiiij.& xv.

Vigesimaquinta consideratio. Festa sanctorum celebrantur ab ecclesia die qua mortui sunt, & non die qua nati sunt: quia illa die qua moriūtur, nascūtur ad gloriam. glos. in l. cum quidam, ff. de annuis legatis. Glo. in stitutio. de ingenuis, in fine. Ludouicus Romanus singulari suo xxxiiij. adde & aliam glos. in capi. non licet. xxxiij. q. iiij. Et vide Panor. in c. licet, in vij. notabi. de ferijs. Et hoc est quod intendit Ecclesiastes vij. Vbi in principio dicit, ꝙ melior est dies mortis, scilicet iustorum, qui tunc viuere incipiunt, ꝙ̄ dies natiuitatis. Propter quod vetus Gallorū mos fuit pecunias aliquādo credere & mutuo dare sibi reddēdas apud inferos: quia cum ex doctrina Druydum pontificum suorum de quibus Cæsar in commentarijs suis de bello Gallico, libro vj. plenè meminit, animas crederent immortales, sicut Pythagoras palliatus, id est Græcus pallio more Græcorum indutus credidit: & sic maius præmium ex charitate à dijs immortalibus consequi sperabant post mortem perpetuò viuituri. De quibus Valerius lib. ij. de institutis antiquis. & sic nō abs re, quinimo prudentissimè & catholicè prospexit ecclesia, quòd mors sanctorum vocatur eorum natalitium, secundùm Lyram vbi suprà. In cuius vestigium cygnus cantat dum est moriturus secundùm Martia. ibi.

Dulcia defecta moderatrix carmina lingua:
Cantator cygnus funeris ipse sui.

Ideo sapiens debet lætari cum moritur melius viuiturus, vt amplè declarat G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, testamentum, numero xiiij. de testa. Fallit tamen in virgine Maria, & beato Ioanne baptista, quorum natiuitates celebrantur, cum fuerint sanctificati in vtero à ventre matris. Et sunt tantum quatuor qui fuerunt sanctificati in vtero à vētre matris, vt Iob, Ieremias, Beata virgo Maria, & Ioannes baptista, vt ait Petrus de monte episcopus Brixien. in suo dictionario, in verbo, sanctitas. §. quatuor. allegat c. nisi. in glos. ij. extra de renunciatione.

Vigesimasexta consideratio. Credo ꝙ Adam tanꝙ̄ pater omniū & primus patriarcha sit primus post Mariam. Et ita videtur tenere Bartholomeus Veronensis in tracta. de imperatore militum eligendo. in verbo, ratione dignitatis. vbi allegat Dātem xxxij. c. paradisi hoc ponentem. Quei due che segioulasu piu fœlice pro essere propinquissimi ad angusta son desca rosa quasi due radice columbe, dasinistra elsa iusta el padre per colui ardito gusto lhumana specie tāto amaro gusto del dextro, vedi quale padre vetusto dy sancta chiesia à cui Christo le chiaue recommando dy questo su vetusto.

Vigesimaseptima consideratio. In ordine sanctorū in paradiso videtur ꝙ patriarchæ seu prophetę sint præferendi, & omnibus alijs sanctis anteponēdi: cùm, vt videmus in actibus ecclesiasticis maximè in letanijs præponuntur apostolis, & inter illos Ioannes Baptista videtur esse maior: quoniam, vt habetur Matthęi xj. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. quod testimonium est ipsius Iesu qui de eo dicit, ex quo illi credendum est.

Ipse enim patriarcha fuit, & propheta, & plusꝙ̄ propheta. De cuius laude & gloria in cœlo & mundo, & de alijs patriarchis & prophetis videatur amplè Anto. Florentinus in sua summa, in iij. parte. titu. xxxj. c. vij. per totum: ad quem recurras in materia laudis & excellentię patriarcharum, prophetarum, & Ioannis Baptistæ. & in fine illius. c. ponitur quomodo fuit propheta de præterito præsenti, & futuro, & per visionem intellectualem, sensibilem, & imaginariam.

Vigesimaoctaua consideratio erit ex dictis Gabrielis Barlette in sermone pro festo sancti Ioannis Baptistæ, qui quærit de dubio. Vtrum iuxta verbum Christi, Matthæi xj. & Lucæ vij. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Ioannes Baptista sit omnibus sanctis maior? & circa hoc adducit quadruplicē opinionem.

Prima est, vt dicit ꝙ apostoli sunt maiores, & rationem esse dicit. Ex quo illi sunt maiores omnibus sanctis qui abundantius super omnes habuerūt spiritum sanctū, sed apostoli fuerunt huiusmodi: quoniam, vt dicit S. Thomas super illud Romano. viij. Nos ipsi primitias spiritus habentes, dicunt Apostoli & tempore prius, & cæteris abundantius spiritum sanctum habuerūt. Ideo prima parte. q. xliij. articulo vij. in primo sententiarum. distinctione xvj. articulo ij. Ioannes Scotus in iiij. & Durādus eiusdem ordinis Apostoli sunt præferendi omnibus sanctis, tanꝙ̄ abundantius spiritum sanctum habentes.

Secunda opinio ꝙ Ioannes euangelista, & si nō sit maior, tamen æqualis: & ratio huius est, quia prærogatiuæ quæ sunt Ioanni Baptistæ concessæ, etiam Ioāni euangelistæ. Et secundùm Petrum Damianum sunt quinꝙ.

Prima, quia Ioānes fuit virgo, & Ioannes euangelista similiter: qui corrumpi non potuit in terra propter eius virginitatem, nec etiam dominus permisit corpus eius in feruentis olei dolio destrui.

Secunda, quia Ioannes Baptista fuit germanus Christi, filius Helizabeth cognatę virginis Mariæ. Ioannes euangelista in hoc excessit eum, quia fuit nepos eius, videlicet filius Salome sororis matris.

Tertia, quia Ioannes Baptista fuit sanctificatus in vtero matris, Lucæ j. spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris: & Ioannes euangelista licet non fuerit sanctificatus in vtero matris, tamen accepit spiritum sanctū tempore Pentecostes cum alijs apostolis.

Quarta, quia Ioannes Baptista fuit propheta. Ioannis j. Post me venturus est, qui ante me factus est. Et etiā prophetizauit in vtero, Luc, j. Exultauit infans in vtero meo. Et plus quàm propheta, Ioannis j. Ecce agnus dei. Ioannes euangelista fuit propheta in Apocalypsi, quia futura pronunciat. Et plus quàm propheta, quia fuit apostolus, qui excedit omnes, cum abundantius habuerit spiritum sanctum. Et apostolus, id est missus. Vnde Ioannis j. Fuit homo missus à deo.

Quinta, quia Ioannes Baptista fuit martyr, ab Herode decollatus, Ioannes euangelista fuit martyr mentaliter: quia, vt dicit Petrus Damianus, ille qui pforauit cor Mariæ, ille met cor Ioannis euangelistæ perforauit: vnde videtur quòd ad minus æqualis erit Ioanni Baptistæ: & sic Christi verba, Inter natos &c. non essent vera. Istas etiā rationes & cōparationes refert Robertus de Litio in quodam sermone de sancto Ioanne euangelista: & concludit, quis istorum sit maior vel minor, non est curandum, cùm bene concordes sint in cœlis, ideo non est disputandum de eis in terris: pro quo recitat ibi miraculum. Et, vt dicit Dominicus post Ioannem Andr. in capit. vnico, de reliquijs & veneratione sanctorum, in vj. Periculosum est de meritis sanctorum disputare.

Tertia

Tertia opinio, vt dicit idem Barlette, ꝙ Moyses fuit eximius prophetarum: quia Ecclesiastici xliiij. dicitur. Nõ est inuentus similis illi, qui conseruaret legem excelsi.

Quarta opinio est, ꝙ fuit Adã, qui creatus, est nõ genitus, & pater omnium. Hinc dicit Petrarcha, ꝙ est primus post virginem Mariam: de quo Bartholomæus Veronensis in tracta. de imperatore militum eligendo. in verbo, ratione dignitatis, sed tamen de Adam non est bona argumentatio, eo quia non surrexit inter natos mulierum, sed à Deo creatus, & ideo non cõprehensus in dicto Christi.

Quinta opinio est Iesu Christi (cum quo sub venia nos erimus) vt dicit Barlette in dicto loco, quia vera: cũ qua opinio. est Tho. ij. ij. q. clxxiiij. artic. iiij. ꝙ inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista, vt habetur Matthæi xj. Quam conclusionem comprobat idem Barlette in dicto loco triplici ratione, quæ extrahuntur à doctoribus.

Primò ratione diuinalis prænominationis: quoniã, vt dicit S. Thomas iij. parte. q. xxvij. articu. v. ꝙ diuina prouidentia quoties mittere voluit aliquem sanctum virũ in mundo pro vniuersali pręparatione, voluit illũ prius mũdo ostendere duplici modo. Primò verbo prophetico. Secundò signo diuino: quod patet triplici lege. Primò in lege naturæ, quãdo misit Noë in impositione nominis. Gene. v. dicit. Pater eius Lameth, vocabitur nomẽ eius Noë. Iste consolabitur nos ab operibus manuum nostrarum in terra, cui maledixit dominus. Secundò in lege scripturæ de Moyse per signum diuinum quando in terram proiecit coronam regis. Tertiò in lege gratiæ tempore Christi quando missus est Ioannes baptista qui ostensus est verbo prophetico per angelum, Lucæ j. Erit magnus coram domino. Et ista magnitudo fuit in pluribus. s. circa eius aduentum, in eius conceptione, & in eius natiuitate. Et circa laudem illius quam habuit ab ipso Christo qui eum laudauit in constantia, in austeritate, in prophetia, & in perseuerantia, vt ibi dicit Barlette.

Et ex quo sequitur secundò, ꝙ fuit maior inter natos mulierum ex diuina commendatione, ex qua sumuntur laudes & magnificentiæ ipsius, quas ponit idem Gabriel in dicto loco. versi. Secundum dicitur.

Ex quo & tertiò sequitur, ꝙ infusæ sunt & fuerunt in Ioanne infinitæ gratię: quoniam fuit angelus, fuit patriarcha, fuit propheta, & plusq̃ propheta magnus coram domino. Apostolus, martyr, confessor, virgo, eremita, & ibi concludit illũ omnibus cęteris præpositũ: quod credo esse verum, & sum in hac opinione, ꝙ post Mariã est primus in cœlo, & habet proximiorẽ sedem, & sedet ante omnes & quoscunq̃: quia magis dilectus à deo propter eius gratam virginitatem, propter eius gratam humilitatem, & propter eius gratam charitatem: quæ tria ibi amplè explicat & declarat idem Gabriel in fine. ibi: Tertiũ dicitur &c.

Et de eodem & eius excellentia videatur etiam Ioannes Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tracta. de pugna partis sensitiuæ. in iiij. notabi. vbi etiam amplè. Et ibidem etiam vide de laude & excellentia omnium patriarcharum & propherarũ, quos videre poteris cũ de vnoquoq̃ veniet ad propositum.

Legimus & de Ioãne Baptista, ꝙ triplex mirabile munus gratiæ habuit in vtero adhuc existens. Primò gratiam qua in vtero sanctificatus fuit: vnde fuit ante sanctus quã natus, in quo cum Ieremia conuenit. Secundò gratiam habuit, qua in vtero prophetare meruit: quoniam in vtero matris exultans deum adesse cognouit. Tertiò gratiã habuit, qua suis meritis matri propheticæ spiritum tradidit. De quibus ample G. Benedicti in sua repetitione ca. Raynutius. in verbo, & soboles quam gestabat. numero xxij. extra de testa. vbi concludit ex verbo Christi ꝙ nullus surrexit maior Ioanne Baptista inter natos mulierum corruptarum.

Vigesimanona consideratio. Ex primoribus ecclesiæ tam militantis, q̃ triumphantis censentur apostoli, qui etiã videntur præferri debere patriarchis & prophetis. Quoniã, vt habetur ad Ephesios iiij. ponit apostolus narrando dona collata à Christo in ædificationẽ corporis sui, id est ecclesiæ. Primò ponit apostolos, deinde prophetas & euangelistas. & in ca. ij. eiusdem, de fidelibus omnibus loquens, ait: Estis ciues sanctorum & domestici dei superędificati supra fundamentũ apostolorum & prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Iesu. s. doctrinam eorum vtrunq̃ siue testamentum, siue populum Iudæorum & gentium. Christus lapis angularis dictus, quia vtrunq̃ in se coniungit: & ideo se excusat, & rationem reddit Anto. Florentinus in iij. parte suæ summæ. titu. xxxj. ca. viij. ꝙ prius de prophetis q̃ apostolis scripserit, & eos in ordine suæ scripturæ præposuerit, reddens rationem solam, eo quia tempore præcesserunt apostolos.

Sed videtur ꝙ sunt præferendi tanq̃ principes populorum, vt habetur Psal. xlvj. Principes populorum congregati sunt cum deo Abraham. & Psal. xliiij. Constitues eos principes super omnẽ terram. Et de his habetur Apocalypsis vltimo, cùm dicitur. Quòd murus ciuitatis, scilicet supernæ Ierusalem est habens duodecim fundamenta, & in eis duodecim nomina apostolorum & agni, & post cherubin & seraphin incessabili voce clamantia, Sanctus &c. dominum laudat in cœlis gloriosus apostolorum chorus, quorum dignitas est veneranda: quoniam, vt canit ecclesia. Ecclesiarum sunt principes, belli triumphantis duces, cœlestis aulæ milites, & vera mundi lumina. Et quilibet habuit principatum sibi a deo decretum magnæ prouinciæ vel regni.

Nam Andræas fuit princeps populi Achaiensis in Græcia.

Iacobus maior, princeps populi Hispanię, & quod sibi defuit honoris in mundo, quia in capite anni à passione Christi in Iudæa decapitatus est, hoc deus suppleuit post mortẽ, quia in maiori veneratione est corpus eius, quàm alicuius apostoli.

Thomas princeps Indiani populi, quem conuertit Iacobus minor Ierosolymorum populum regẽs primus ibi archiepiscopus fuit, & primus missam cantauit seu legit, vt in cap. fina. lxvj. distinctione.

Philippus Syriam seu Scythiã specialiter gubernauit.

Bartholomęus (cuius nomen porto) Armeniã & Licaoniam. De cuius vita & martyrio ponit Anto. Florentinus in sua historia, parte prima, titu. vj. c. xij. cuius verba hic inserere volui ad laudem & decorẽ ipsius & nominis eiusdem. Dicit enim, ꝙ Bartholomęus interpretatur filius suspendentis me, vel filius suspendentis aquas. De eo dicit Diony. in lib. de mystica theologia. Diuus Bartholomęus dicit multã esse theologiam & minimã, & euangeliũ latũ esse & magnũ, & rursus concisum: vult dicere ꝙ vna cõsideratione oĩa possunt de deo affirmari, & alia magis propriè de deo negari. Euangeliũ est cõcisum. i. breue quo ad finẽ, qui est fides Christi & charitas. Latũ autẽ & magnũ

ratione materiæ propter innumera documenta & mysteria comprehensa.

Hic vnus fuit ex senatoribus ecclesiæ apostolis Christi, vt patet Lucæ ix. & vj. Marci iij. & Matthæi x. & dicā infra in consideratione sequenti: & post aduentum Christi intrauit in Indiam quæ est in fine orbis, & ad quandam ciuitatem deueniēs habitare cœpit in tēplo vbi colebatur deus Astaroth. Diabolus autem habitans in illo idolo ita decipiebat homines, immittens quasdam infirmitates, vt ipsi infirmi pro sui liberatione sacrificia idolo offerrent: quo facto diabolus ab illa passione illata cessabat. Cūm autem templum Astaroth languentibus esset plenum, & quærentibus, vt solitum erat, nullum diabolus per idolum daret responsum, pergunt ad vicinam ciuitatem vbi colebatur Berith, interrogantes eū quare deus suus eis nō daret responsa, Berith respondit: Deus vester catenis igneis religatus est, ita vt nec loqui, nec respirare valeat, ex quo apostolus dei ciuitatem vestram ingressus est. Aiunt illi. Quis est iste Bartholomeus? Inquit: Amicus dei omnipotentis est, & ad hanc prouinciam venit, vt euacuaret omnes deos Indiæ. At illi: Da nobis signum eius, in quo valeamus eum discernere inter tot milia hominum, & cognoscere eum. Quibus dęmon ait. Capilli eius nigri & crispi, caro candida, oculi grandes, nares æquales, & directę, barba prolixa habēs paucos capillos canos, statura æqualis, colobio albo, clauato, purpura vestitur: induitur pallio albo, quod per singulos angulos gemmas habet purpureas. Viginti sex anni sunt ex quibus vestimenta eius & sandalia nec veterascunt, nec sordescunt: centies per diem orat, centies per noctem: angeli dei eum comitantur, qui nec eum sinūt fatigari, semper eodem vultu & animo lætus & hilaris perseuerat. Omnia præuidet, omnia nouit, omnium linguarum notitiam habet: & quod nūc loquor vobiscum, ipse iam nouit. Cūm eum quæsieritis, si volet ostendet se vobis, si noluerit, non poteritis inuenire: rogo autem vos, vt cūm eum inueneritis, deprecemini eum ne huc veniat, & similia Astaroth mihi faciat. Euntes ergo, cū per duos dies solicitè quęsiissent, nec inuenire possent, altera die quidam dæmoniacus ambulans iuxta eum clamauit, dicens. Apostole dei Bartholomæe, incendunt me orationes tuæ. Cui Bartholomæus: Obmutesce, & exi ab eo. Qui subitò liberatus est. Audiens autem hæc rex illius prouinciæ nomine Polemius, cūm haberet filiam lunaticam, misit ad illum rogans, vt veniret & sanaret filiam suam dęmoniacam. Apostolus verò accedens ad palatiū regis cūm vidisset illam cathenis ligatam, eo q; appropinquantes sibi morsibus lacerabat, iussit eam solui: cūm ministri timerent hæc agere, dicit: Ego dæmonium illud ligatum teneo, & vos timetis, quam solutam subitò à diabolo liberauit. Misit autem rex Polemius multos camelos oneratos auro & argento, & lapidibus preciosis, vt quærentes dei apostolum ei prædicta ex munere regio offerrent. Cūm ergo inuenire non potuissent, reuersi sunt ad regem. Ipse verò apostolus mane sequenti cūm rex solus esset in cubiculo apparuit ei, dicens. Vt quid per totam diē hesternam me fecisti quærere cum auro & lapidibus pręciosis? Hæc necessaria sunt his qui terrena & carnalia cupiunt: ego autem nil mundanum requiro. Tunc apostolus loquens ei de mysterio nostræ redemptionis, ostendit ei Christum diabolum vicisse per mirabilem congruentiam, potentiam, sapientiam, & iustitiam. Quibus declaratis, dicit apostolus. Si baptizari disponis, ego tibi & populo dabo deum vestrum catenis religatum. Quod cūm affirmasset se facere paratum die sequenti, congregatis sacerdotibus Astaroth & populo ad templum, cūm sacerdotes ei immolarent in præsentia regis & populi, dęmon in statua clamare cœpit, & dicere. Cessate miseri mihi sacrificia offerre, ne peiora, ꝙ ego patiamini tormenta. Qui catenis igneis religatus sum ab angelis Iesu Christi, qui crucifixus est à Iudæis putantibus eum à morte detineri: ipse autem Iesus per mortem regiam nostram deuicit, & principem mortis dominum nostrum vinxit. Statimq; omnes miserunt funes vt simulachrum euerterent, sed nō valuerunt. Apostolus autem præcepit dæmoni, vt idolum illud comminueret, & omnia illa simulachra templi per seipsum confringeret: quod & factum est, & omnes infirmi qui erāt in templo sanati sunt orante pro eis apostolo, qui & templum Christo dedicauit. Sed & angelus domini circumuolans templum in humana specie apparens, in quatuor angulis templi signum crucis insculpsit, dicens. Sicut sanati sunt infirmi ab apostolo à languoribus suis, ita sit hoc templum mundatum ab immundicijs & habitatore eius diabolo: sed antequam pergat in desertum (quo apostolus eum ire præcepit) ostendam vobis eius horribilitatem quem videatis, non timeatis, sed signum illud quod insculpsi in templo frontibus vestris imprimite. Tunc viderunt omnes Aethiopem fuligine nigriorem, facie acuta, barba prolixa, crinibus vsq; ad pedes protēsis, oculis igneis scintillas vt ferrum ignitum emittentibus, flammas sulphureas ex naribus spirātem, catenis igneis vinctum retrò manibus. Et dicit ei angelus domini. Quia apostolo obediens omnia idola templi cōfregisti, soluam te, & perge in desertum locum, vbi nullus hominum moratur, ibi mansurus vsq; ad diem iudicij. Qui cū magno strepitu & vlulatu disparuit, angelus cunctis videntibus ad cœlum ascendit. Rex verò Polemius cum vxore & filijs & omni familia baptizatus est, multusq; populus cum eo: qui etiam Polemius relicto regno apostoli discipulus effectus est. Pontifices verò idolorum ad Astyagem regem fratrem dicti Polemij conuenerūt, & de deorum suorum iniuria ac templi mutatione, ac fratris sui per artem magicam deceptione cōtra apostolum conquesti sunt. Astyages autem vehemēter iratus, misit mille viros armatos ad quęrendum apostolum, & captū ducendum ante ipsum. Eo autem adducto coram se, ait Astyages. Tu es ille qui euertisti fratrē meum? Cui Apostolus. Ego non euerti, sed cōuerti fratrē tuum. Et Astyages. Sicut tu fecisti fratrem meum relinquere deum suum, & tuo sacrificare, ita ego faciam te deum tuum deserere, & meum adorare. Apostolus verò ait ad eum. Ego deum quem adorabat frater tuus ligaui, & ligatum ostendi, & eum confringere statuam feci: si ita tu feceris deo meo, poteris me ad simulachrum prouocare. Si ego verò deos tuos comminuam, & tu crede deo meo. Hæc eo dicente nūciatum est regi, q; deus suus Baldach comminutus cecidisset in terram. Quod audiēns rex præ tristitia scidit purpuram qua erat indutus. Et apostolū iussit fustibus cędi, & cæsum viuum excoriari, & demum excoriatum decapitari mandauit. Sicq; per martyrij palmam ad cœlū volauit. Fideles autem corpus apostoli accipientes honorificè sepelierunt. Astyages autem & pōtifices idolorum arrepti à dæmonibus suffocati sunt. Polemius verò factus episcopus, viginti annis laudabiliter ecclesiā rexit, & virtutibus plenus in domino requieuit.

Quia

Quia verò de morte eius varia est opinio. Nã beatus Dorotheus dicit, ꝙ Bartholomæus in Albano ciuitate magna Armeniȩ crucifixus est capite deorsum, Beatus verò Theodorus, ꝙ fuit excoriatus, ab aliꝭ asseritur ꝙ fuerit decollatus: quæ ita possunt concordari, ꝙ fuerit primò excoriatus, exinde crucifixus, demum nondum mortuus decapitatus. Post aliquod tẽpus corpus beati Bartholomæi ad insulam Liparitanam circa Siciliam translatũ est: infideles autem insulam illam inuadentes, & omnino deuastantes circa annos domini cccxxxj. ossa apostoli per plateã sparserunt: sed iussu ipsius apostoli apparentis vni sancto viro in somnis, & designata quȩ essent ossa, scilicet splendentia vt ignis, collecta sunt: & Beneuentum Metropolim in regno Apuliæ ab ipso delata, & communiter tenetur corpus eius haberi Beneuenti, licet & Romani asserant se illud habere. Hæc dicit Anto. Florent. in sua historia, parte j. titu. vj. c. xij. sed in parte ij. titu. xiiij. ca. iiij. §. v. dicit illam translationem fuisse tempore imperij Caroli, qui fuit dccvj. ab incarnatione domini: & ibi ponit amplè modum exhortationis factæ viro sancto, vt eius ossa congregaret, qui bis recusauit: & ꝙ miraculosè nauis vbi ossa eius erant, euasit ab incursu infidelium. Redeundo ergo ad propositum vnde digressi fueramus, dignitates apostolorum conscribamus.

Matthæus Aethiopiam nigram, candidam doctrina fidei effecit.

Simon prius Mesopotamiam.

Thadȩus eius germanus Aegyptum simul ambo Persidam illustrarunt.

Mathias Iudæam in sortem accepit, & primus legitur ordinatus in clericum per apostolos. text. & ibi glo. in c. cleros. xxj. distinctione.

Ioannes euãgelista Asiam, cuius septem ecclesijs Apocalypsim scripsit, & à quibusdam viuus adhuc opinatè creditur in paradisum terrestrem trãslatus, vt cum Enoch & Elia contra Antichristum prædicet, vt de statu legis euãgelicæ habeatur testis Ioannes, sicut de statu legis naturæ Enoch, & de lege Mosaica Elias habentur: quod tenet dominus Ioannes Dominici in quodam suo dialogo, allegato per Anto. Florentinum in sua summa, tertia parte. titu. xxxj. c. viij. §. j. vbi prædicta de apostolis dicit: subiungens tamen quòd communius creditur in patria cum cȩteris in corpore & anima, quia corpus eius non inuenitur, vel in anima tantum, exponentes illud: Sic eum volo manere donec veniam. Ioan. vltimo. quia non ad aduentum ad iudicium refertur, sed ad aduentum in regno ecclesiæ iam per orbem diffuso. Ipse veniet pro eo sine martyrio in pace migraturus.

Paulus princeps fuit totius ferẽ orbis prædicando.

Sed Petrus nõ solum pontifex Galatiæ, Cappadociȩ, Antiochiæ, vbi prædicauit & Romæ, sed absolutè princeps fuit totius ecclesiæ autoritate & iurisditione plenaria sibi tradita, non ab apostolis cæteris vel concilijs, sed à domino Iesu Christo, vt infra plenè in sequenti consideratione dicam.

Principes ergo apostoli fuerunt ecclesiarum, & populorum facti à domino Iesu Christo, vt ecclesias gubernarent & ordinarent circa diuinum cultum, populos meritis & virtutum exemplis ad salutem traherent, debellãdo hostes interiores vitiorum, doctrina & miraculis orbem illustrarent: quod quomodo fit amplè demonstrat Anto. Florentinus in sua summa, parte iij. titu. xxxj. ca. viij. §. j. vbi amplè per eos de symbolo per eos composito.

Item etiam tanquam iudices duodecim tribus Israël, sedentes cum filio hominis in sede maiestatis suæ, prout sunt duodecim apostoli qui secuti fuerunt Christum in regeneratione, vt habetur Matthæi xix. & Lucæ xxij. Et isti habent iudicium approbationis, vt dicit Archidiaco. viij. quæstio. j. capit. vereor. Et debent omnes alios præcedere, quoniã iudices cæteris sunt præponendi, & in altiori sede, vt dixi infra in vij. parte. in prima consideratione. vbi dixi ꝙ iudices debent habere sublimiorem locum. facit cap. episcopus. xcv. distinct. Ex quo ergo apostoli fuerunt & principes nostri constituti & iudices, debẽt quoscunqꝫ præcedere, vt dictum est, igitur &c.

Et iste numerus duodenarius apostolorum per multas figuras diuinarum scripturarum mirabiliter præsignatus fuit, & à domino consecratus.

Primò per duodecim filios Iacob, omnes vno patre genitos. Genesis xxxv. & iterum xlij. c.

Secundò per duodecim fontes aquarum, quos in deserto Elim inuenerunt filij Israël. Exodi xv. & Numeri trigesimotertio capit.

Tertiò per duodecim lapides pretiosos, quos præcepit dominus vt ponerentur in veste Aaron. Exodi, vigesimooctauo capit.

Quartò per duodecim principes electos de duodecim tribubus Israël, singulos per singulas tribus. Iosue, tertio capitulo.

Quintò per duodecim durissimos lapides, quos præcepit poni Iosue in loco castrorum, vbi fixit tentoria. Iosue quarto capit.

Sextò per duodecim panes propositionis qui ponebãtur super mensam in conspectu domini. Leuitici xxiiij. ca. & Exodi xxv. cap.

Septimò per duodecim exploratores quos misit Moyses ad considerãdam terram, quam daturus erat dominus filijs Israël. Nume. xiij. cap.

Octauò per duodecim boues qui sustentabant mare æneum. iij. Regum. vij. cap.

Nonò per duodecim præfectos quos posuit Salomõ super omnem populum Israël. iij. Reg. iiij. cap.

Decimò per duodecim lapides quos tulit Elias iuxta numerum filiorum Israël, & ædificauit de lapidibus altare in nomine domini. iij. Reg. xviij. cap.

Vndecimò per duodecim stellas fulgentes in corona sponsæ, scilicet ecclesiæ. Apoca. xij. cap.

Duodecimò per duodecim portas ciuitatis Ierusalem, quas vidit Ioannes. Apocaly. xxj. cap.

Tertiodecimò per duodecim fundamenta supernæ ciuitatis quæ vidit Ioannes, & in ipsis nomina apostolorum & agni, de quibus iam dixi supra, & habetur Apocalypsis xxj. capit.

Decimoquartò per duodecim horas diei. Christus est dies, de qua inquit Dauid, Psal. octuagesimotertio. Melior est dies vna in atrijs tuis super milia. Hic autem dies habet duodecim horas, scilicet apostolos. Vnde ipse Ioannis vndecimo, ait: Nonne duodecim horæ sunt diei? In quo verbo dominus Iesus non Iudam, sed successorem eius præuidebat. Hæc dicit Ioannes Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tractatu de pugna partis sensitiuæ & intellectualis, in quarto nota. vbi plenè ponit de excellentia omniũ apostolorum in genere & in particulari, ideo eum videas ibi.

TRigesima consideratio. Petrus apostolus qui fuit inter apostolos domini primus, obtinuit primatum in ecclesia, & constitutus fuit princeps totius ecclesiæ: & ideo primatum & primum locum in ecclesia triumphante, hoc est in cœlo empyreo. Et ꝙ constitutus fuerit princeps totius ecclesiæ & apostolorum, probatur autoritate sacræ scripturæ in duodecim locis.

Primò Matthæi xvj. vbi dicitur: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam: petra enim dicitur quòd primus in nationibus fundamenta fidei posuerit, & tanquã saxum immobile totius operis Christiani compagem molemq́ contineat. c. fidelior, l. distinctio. faciunt hæc verba textus, vt in beatissimo Petro omniũ apostolorum summo principaliter collocaret. Et in c. pręceptis. xj. distinctione ibi: Cura & totius ecclesiæ principatus committitur. & in c. considerandum. ibi: Et tunc præposuit cæteris. l. distinctio. Et ideo dicitur Romanã ecclesiã caput esse omnium ecclesiarum, cum non ab apostolis sed à summo deo primatum obtinuit. c. in nouo. cũ c. sequen. xxj. distinctione. c. sacrosancta. xxij. distinctio. & c. cum beatissimus. xxiiij. q. j. & probatur in c. rogamus. xxiij. q. j. ꝙ Petrus fuit caput ecclesię, cuius sedes iussu dei ab Anthiochia fuit translata Romæ: & vt dicit tex. in c. cuncta per mundũ. ix. q. iij. Petrus voce domini principatum ecclesiæ tenuit. probant etiam text. in c. relatum. xj. q. j. & in c. audiuimus. versic. vnde cũ omnibus. xxiiij. q. j. & in c. Paulus. & c. Petrus. ij. q. vij.

Secundus locus sacræ scripturæ Ioannis vltimo, vbi dicitur. Pasce oues meas. Ex quo dicto probatur primatus & principatus seu prælatio Petri ponderando verba. pro quo in cap. significasti. in principio. & ibi glo. de electio. extra & glossa fi. in cap. considerandum, l. distinctio. & glossa in verbo, tu es. in c. in nouo. xxj. distinctione. Quamuis enim dominus noster Iesus Christus omnibus apostolis in communi claues dederit, vt habetur Ioannis xx. & Matthæi xviij. similiter omnibus discipulis pręcepit prædicare: Marci vltimo & Matthæi vltimo. In his tamen non fuit datum regimen sicut per hæc verba, Pasce oues meas, vt in c. in nouo. xxj. distinctione. quoniam reges dicũtur pastores. iij. regum xxij. Vidi cunctum populum Israël dispersum in montibus quasi oues non habẽtes pastorem. & Esa. xliiij. qui dico Cyro pastor meus, & omnem voluntatem meam complebis. Nemo non nouit Cyrum potentissimum fuisse regem, qui Astiage auo materno interfecto transtulit regnum à Medis in Persas. & probatur Esa. xlvj. Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam. vbi taxat pastores velut maiores regentes, non solum superintendentes. & Ieremię ij. Sacerdotes non, dixerunt vbi est dominus, & tenentes legẽ nesciuerunt me, & pastores præuaricati sunt in me. & in c. seq. Et dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina. Ipse quoq; cui data est potestas in cœlo & in terra, & qui est rex regum & dominus dominantium, vt habetur Psalm. cxliiij. dixi supra in parte præcedenti, in j. cõsideratione, est pastor bonus, vt habetur Ioannis x. cuius Petrus dicitur vicarius in terris, vt est text. in c. iij. §. j. de translatione epico. Similiter papa gerit vicem dei in terris, ca. ij. circa principium de translatione episco. extra. & c. ad apostolicæ. §. nos itaq; de sentẽtia & re iudica. in vj. & clementi. j. §. ideoq; de magistris. & Iesus dedit Petro claues regni cœlorum, vt habetur Matthæi xvj. ca. in nouo, cum c. seq. xxj. distinctione.

Et quando in sacra scriptura fit mẽtio de pastoribus, indubitatè intelligitur loqui de regentibus & principibus, vt xxij. c. Ieremię dicendo. Omnes pastores tuos pascet ventus. & eodem loco. c. xxiij. Vę pastoribus qui dispergunt & dilacerant gregem pascuæ meę, dicit dominus. Ideo hoc dicit dominus deus ad pastores qui pascunt populum meum. Vos dispergistis gregem meũ, & eiecistis eos, & non visitastis eos. in quibus omnibus locis apparet eos pastores appellatos, qui alijs prefuerunt in regimine & dignitate: quare Petro constituto pastori primatus prælationis & regiminis ei datus est.

Istud etiam probatur Ezechielis xxiiij. quẽ ad hoc allegat Cyprianus in episto. xiij. ad Sthephanum papam, lib. iij. Ait dominus: Fili hominis propheta de pastoribꝰ Israël, propheta & dices pastoribus. Dicit dominus deus. Vę pastoribus Israël, qui pascebant semetipsos: nõne greges à pastoribus pascuntur &c. Et habetur etiam Zachariæ x. Ex quibus constat, ꝙ cum soli Petro fuerit data potestas pastoris, nec dictum fuerit alijs, pasce oues meas, ꝙ ipse fuit prælatus apostolorum: quod comprobatur in c. hi qui. l. distinctione. & in c. si post. eadem distinct. & in c. solitæ. de maiori. & obed. in c. significasti. de electio. in c. fundamenta. de electio. in vj. & in c. fidelior. l. distinctio. Et canit ecclesia catholica, cui credẽdum est. Tu es pastor ouium, princeps apostolorum, tibi tradidit deus omnia regna mũdi, & ideo traditæ sunt tibi claues regni cœlorũ.

Tertius locus sacræ scripturæ est Lucæ xxij. vbi sic dicitur. Ait dominus Simoni: Simon, ecce satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum. Ego autẽ rogaui pro te, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus cõfirma fratres tuos. De intellectu quorum verborũ Augustinus in q. lxxv. de quæstionibus veteris & noui testamẽti. & facit tex. in c. j. xxj. distinctione. & ibi ample Ioannes de Turrecremata ponit potestatem summi pontificis & prælatorum vltra simplicem sacerdotem ratione iurisdictionis. facit etiam tex. in c. maiores. de baptismo. vbi etiã ponitur, ꝙ Dominus orauit pro Petro, ne deficeret fides eius: quæ verba bene ponderata denotant, ꝙ Petrus habuit primatum omnium à deo. Primò enim nominatim eum appellat Simon, quasi ex alijs eũ vocando, & disiunctim alloquendo, Simon ait. Deinde ꝙ communem futuram prædixit eorum tentationem, expetiuit vos: deinde tertiò reuertitur specialiter dicendo. Ego rogaui pro te, nõ dixit, prò vobis. Et iterum, vt non deficiat fides tua: non vestra. Et ne aliquid dubitationis subesset, addit. Et tu, in præsentia aliorum apostolorum: & vt indubitatissimè ab alijs esset distinctus, addit: confirma fratres tuos. qui erant discipuli & apostoli, ac si apertissimè diceret Christꝰ: Ego tui, tu, aliorum curam habeas.

Quartus locus euãgelicus pro primatu Petri inter apostolos est Matthæi xvij. vbi Petrus iussus est dare didrachmam pro domino & pro se, cum dicatur: Et cum venerũt Capharnaum, accesserunt qui didrachma amputabant ad Petrum, & dixerũt ei. Magister non soluit didrachmam. Et ibi, Et cum intrasset domum, peruenit ad eum Iesus dicens. Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum, à filijs suis, an ab alienis? Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Iesus, Ergo liberi sunt filij. Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum: & eum piscẽ qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies stateram, illam sumens da eis pro me & te.

& te. Ex quibus verbis, & eo quia apostoli statim in his verbis dixerũt. Quis putas maior est in regno cœlorum? Beatus Hieronymus declarans prędicta verba, & sensum literæ dixit, ꝙ etiam hæc fuit mẽs apostolorum. Et etiam beatus Ambrosius, de quo habetur in ca. est aliud. xxiiij. quęstio. j. & etiam Augustinus in quæstionibus veteris & noui testamenti. q. lxxv. vbi per hæc verba multum ponderauit primatum Petri inter apostolos.

Probatur & vlterius ex trina nominatione apostolorũ per tres euangelistas facta, videlicet Matthęi x. vbi sic nominantur.

Petrus, Andręas, Philippus, Bartholomęus, Iacobus Zebedęi, Ioannes, Thomas, Matthęus, Iacobus Alphęi, Thadęus, Simon Cananeus, Iudas Scariothis.

Marci iij. Petrus, Iacobus Zebedęi, Ioãnes, Andręas, Philippus, Bartholomęus, Matthęus, Thomas, Iacobus Alphęi, Thadæus, Simon cananeus, Iudas Scarioth.

Lucæ vj. Petrus, Andręas, Iacobus, Ioannes, Philippus, Bartholomæus, Matthæus, Thomas, Iacobus Alphęi, Simon Zelotes, Iudas Iacobi, Iudas Scarioth.

Vbi semper sunt in numero duodenario, & tamẽ semper Petrus est primus: & non primus ratione primæ vocationis, quia Andræas fuit primò vocatus. Et dicitur in sermonibus discipuli, sermone xxxviij. de sanctis Iacobo & Philippo. & in sermone de sanctis Petro & Paulo. Et semper doctores theologi intellexerunt de primatu ratione pręlatiõis & principatus, ideo & nos ita intelligimus.

Sextus locus est Ioannis xxj. vbi habetur. Simon Petrus cũ audisset, quia dominus est, tunica se succinxit: erat enim nudus, & misit se in mare. Alij autem discipuli nauigio venerunt. Non enim longè erant à terra, sed quasi cubitis ducentis trahentes rhetia & c. quod singulariter declarat & ita intelligit Bernard. de Bustis, libro ij. de consideratione ad Eugenium.

Septimus habetur Lucæ v. quem ad hoc adducit Ambrosius relatus per Gratianum xxiiij. q. j. c. non turbatur. deniꝗ, vt dicit text. & si alijs imperatur vt laxent rhetia sua, soli tamen Petro dicitur, duc in altum, hoc est in profundum disputationum. Quid enim est tam altum, ꝗ̃ altitudinem diuitiarũ videre, scire filium dei, & professionẽ diuinæ generationis assumere, licet mens humana plenę rationis non queat inuestigatione cõprehendere: fidei tamen plenitudo complectitur. Et ibi dicit Ioannes de Turrecremata, ꝙ licet dederit omnibus potestatem prædicandi, non tamen omnibus, sed soli Petro dedit altas quęstiones circa fidem determinare, & in lucem veritatis ducere.

Octauus habetur Matthæi xviij. quem ibi declarat Chrysostomus.

Nonus habetur Marci xiiij. Cũm soli Petro dixerit Christus. Simon dormis, non potuisti vna hora vigilare mecum? quasi dominus voluit ostendere ipsum præ cęteris ex commisso sibi officio debuisse vigilasse.

Decimus habetur Ioannis vj. dum multi discipulorũ abijssent retrò, dixit Iesus ad duodecim. Nunquid & vos vultis abire? Respondens ei Simon petrus. Domine ad quem ibimus? & dicit glo. vnus pro omnibus respondet.

Vndecimus habetur Lucæ xxvj. de amputatione auriculæ Malchi à Petro facta: quod declarat Grægorius papa relatus per Gratianum. c. si Petrus. xxiiij. q. j.

Duodecimus & vltimus locus est Ioãnis vltimo, vbi dominus dicit ad Petrum. Amen amen dico tibi, cũm esses iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas: cũ autem senueris, extendes manus tuas, & alius cinget te, & ducet te quo tu non vis. Et infra dicit ei. Sequere me. quod non modo intellexit de genere martyrij, sed & ordine magisterij, vt ait Theophilus. Inde quidã recẽtior ait. Sequere me gerendo vices meas, & in officio pastorali & martyrio. Et hæc sunt quæ satis probant ꝙ Petrus inter apostolos obtinet primatum, tãquam pastor inter eos. Et quoniam summi pontifices sunt successores Petri, ideo obtinent primatum in ecclesia militãte, prout Christus: cuius vicarij sunt, in ecclesia triumphante. Dicam infra in parte sequenti. Et nota ꝙ Christus simpliciter magis dilexit Ioannem euangelistam ꝗ̃ Petrum ex pluribus priuilegijs ei concessis, vt ait Anto. Florentinus in quarta parte suæ summæ, titu. x. c. iiij. §. iij. & nullus alius ita familiaris & continuus cum Christo.

Trigesimaprima consideratio. Ambrosius recitatus in c. beati. ij. q. vij. dicit. Beati Petrus & Paulus eminent inter vniuersos apostolos, & speciali quadam pręrogatiua præcellunt: verũ inter ipsos quis cui pręponatur incertum est. Puto enim illos æquales esse meritis, qui æquales sunt passione: & simili eos fidei deuotione vixisse, quos simul videmus ad martyrij gloriam peruenisse. Nõ ẽm sine causa factũ putamꝰ, ꝙ vna die passi sunt, vno loco, sub vno persecutore. Vna die, vt ad Christum pariter peruenirent. In vno loco, ne alteri Roma deesset. Sub vno persecutore, vt æqualis crudelitas vtrumꝗ; constringeret. Dies ergo pro merito, locus pro gloria, persecutor decretus est pro virtute & c. Et etiam Pelagius papa in c. quamuis. xxj. dist. Sic quamuis vniuersæ per orbẽ catholicæ & apostolicę cõstitutæ eccelsię vnus thalamus Christi sit: tamen sancta Roma. ecclesia catholica & apostolica nullis synodicis constitutis cæteris ecclesijs prælata est, sed euangelica voce domini & saluatoris nostri primatũ obtinuit. Tu es, inquit, Petrus, & super hãc petram ędificabo ecclesiam meam. Cui data est etiam societas beatissimi Pauli vasis electionis, qui non diuerso (sicut hæretici garriunt) sed vno tempore, vna eadẽꝗ; die gloriosa morte cum Petro in vrbe Romana sub Cæsare Nerone agonizans coronatus est, & supradictam pariter Romanam ecclesiam Christo domino consecrarunt, eamꝗ; omnibus vrbibus in vniuerso mundo sua presentia ac venerando triumpho, prętulerunt.

Ex quibus videtur dicendum ꝙ Paulus fuit æqualis Petro, & sic ꝙ Petrus solus non fuit princeps apostolorum, nec illi soli fuerit data illa potestas vniuersalis antedicta. Ioan. de Turrecremata in c. vereor. viij. q. j. Et Ant. Florentinus in sua historia, in j. parte. titu. vj. c. iiij. ponũt hanc æqualitatem: sed dicunt illam fuisse in merito & prę mio & potestate ordinaria, sed nõ quo ad iurisditionem: quia Petrus fuit maior in hoc & in administratione Paulo, vt in c. in illis. in fine. lxxx. distinctio. & glossa in verbo, pari. in c. in nouo. xxj. distinctione. Et etiam quo ad potestatem faciendi miracula: & idem Florentinus in sua summa. iij. parte. titu. xxxj. capi. viij. §. j. Attamen Ioãnes Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tracta. de pugna partis sensitiuę. in iiij. notabili. versic. Paulus apostolus, dicit ꝙ Paulus fuit Petro sublimior in quibusdã: hinc est ꝙ in bulla siue sigillo plũbeo ponitur Paulus à dextris & Petrus à sinistris. Aliam tamẽ rationem quare hoc fiat retulit Ioãnes de Selua, in suo tractatu de beneficio, in prima parte. quęstio. v. scilicet quia sinistra est pars mortis quã Christus habebat tẽpore quo Petrus venit ad Chri-

stum ante passionem. Dextera verò denotat immortalitatem Christi, quam habuit post resurrectionem, quo tẽpore Paulus venit ad Christum. Hæ rationes sunt somnia: ideo melius dixi supra in hac parte, in ij. consideratione, vbi dixi de Christo quomodo sedeat ad dexteram. Et in dicto quarto notabili ponit ipse Vivaldus de omnibus apostolis: sed dicit q̃ Paulus præcellit alios apostolos sex rationibus. Et etiã de omnibus alijs apostolis & conuersatione eorum ponit idem Antonius Florẽtinus in dicta sua historia, in prima parte, in vj. titulo a.iiij.c. vsq; ad finem ponit de apostolis & euangelistis, post quos ponit de discipulis, & solũ ponit de tribus, videlicet de Lazaro, Martha, & Magdalena: de quibus facio considerationem sequentem. Dicit tamen Bartholomæus Veronen. in tractatu de imperatore eligendo, in verbo, ratione dignitatis, q̃ Adam & Petrus sunt digniores, quia proximiores virgini Mariæ.

Aduerte tamen, q̃ de iure appellatione apostoli simpliciter, intelligitur de Paulo, vt ait glo. in verbo Virgilius, de iure naturali gentium &c. in institutio. quę glo. à doctoribus approbatur. Cui concordat glossa iuris canonici in verbo, parte. in c. forus. de verbo. significa. quæ allegat pro hoc cano. apostolus. xxxij. q. vij.

Trigesimasecunda consideratio. Lazarus post apostolos discipulus Christi huius nostræ ciuitatis Heduen. patronus, protector & conseruator, & in qua eius corpus requiescit, inter cuius membra caput peregrinis demõstratur, summa gloria, summa laude, summo honore est glorificãdus, laudandus & honorandus. Hic enim, vt dicit Florentinus in dicto sexto titulo. xix. c. frater erat Marthæ & Magdalenæ, à Christo fuit familiariter dilectus, & solus inter discipulos Christi amicus vocatus, vt habetur Ioãnis xj. Lazarus amicus noster dormit. De stirpe regia descendens ex populo Iudęorum patre Syro nũcupato, & matre Eucharia, & mortuis eorum patre & matre magnas sui patrimonij diuitias sic inter se diuiserunt, vt Mariæ quoddam castrum Magdalon dictum (vnde Magdalena nuncupata est) in partem cõtigerit. Marthæ verò castellum Bethanię, quod erat propè Ierosolymam ad duo miliaria: Lazaro autem militię vacanti pars non modica Ierosolymorum, & eum quatriduanum à mortuis suscitauit Christus. Post passionem domini lapsis aliquot annis, Iudęi fugatis apostolis de partibus illis insurgentes contra Lazarum, Mariam & Marthã sorores eius, Marcellam pedissequam Marthę quæ Christo disputante contra Phariseos clamauerat, Beatus venter qui te portauit &c. & Celidonium quem à natiuitate cæcum Christus illuminauerat, & Maximinum vnum ex lxxij. discipulis Christi, naui imposuerunt sine gubernaculo, periculis marinis exponentes, vt quàmcitissimè submergerentur. Sed diuino nutu, Massiliam incolumes peruenerunt, vbi prædicationibus eorum, princeps cum vxore ad fidem Christi conuersus, idôla ciuitatis confregit, ecclesias cõstruxit, fidem & baptisma plurimis recipientibus, beatum Lazarum Massiliæ episcopum præfecerunt: deinde populum Prouincię ad fidem induxerunt. Reliqua verò vide infra in vltima parte, in consideratione quę de laude ciuitatum tractat, vbi plura in laudem diui Lazari scribũtur: & meritò, cum sit numen tutelare Heduorum.

Trigesimatertia cõsideratio. Post apostolos & prophetas dominum deum martyrum candidatus laudat exercitus, vt habetur in cantico Ambrosij & Augustini. Vnde Ioannes apocalypsis vij. dicit se vidisse turbã magnam in ecclesia triumphante, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & populis, & tribubus, & linguis, stantes ante thronum & in cõspectu agni amicti stolis albis & palmę in manibus eorum, & clamabant voce magna, dicentes: Salus deo nostro, qui sedet super thronum & agno: & omnes angeli stabant in circuitu throni & seniorum & quatuor animalium laudantes deum: & qui sunt hi amicti stolis in circuitu throni cum palmis in manibus, sunt qui venerunt ex tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerũt eas in sanguine agni: ideo sunt ante thronum dei, & seruiunt ei die ac nocte, & qui sedet in throno habitabit super illos: de quo in prima consideratione huiusce partis. Et non esurient amplius neq; sitient, vt de his dicit Antonius Florẽtinus in sua summa, parte iij. titu. xxxij. ca. ix. vbi plenè de martyribus quos ponit post apostolos & prophetas.

Vnde multum sunt honorandi & glorificandi martyres, cùm sufferre martyrium sit actus maximę perfectionis: quod probat sanctus Thomas ij. ij. q. cxxiiij. articulo iij: duobus modis, vt ibi per eum.

Ex quibus concluditur, q̃ martyres sunt perfectiores doctoribus: quia ipsi docent non solum verbo, sed etiam facto. Sunt etiam perfectiores virginibus. vnde Augustinus, in libro de virginitate facit cõparationem inter perfectionem martyrij & virginitatis: & etiam sanctus Thomas in quarto, distinctione xlix. inquit: q̃ licet vna aureola sit maior altera, secundùm quid, simpliciter tamen loquendo, aureola martyrum est potior aureola doctorum & virginum: quia cum martyrio sit pugna difficilior & victoria maior, debet etiam esse & excellentior aureola, quæ martyribus datur. Vnde glossa super illud Matthæi quinto. Beati qui persecutionem patiuntur &c. dicit quòd omnes aliæ beatitudines perficiuntur in ista. Ecclesia quoq; in commemoratione sanctorum martyres præordinat & præponit doctoribus & virginibus, ad ostendendum præeminentiam eorum respectu doctorum & virginum. Quorum martyrum gloriam admirãs sancta mater ecclesia, inquit deo: Quę vox, quę poterit lingua retexere quæ tu martyribus munera pręparas, q.d. nulla. ideo canit Dauid propheta, psalmo cxv. Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius, id est secundũm Alexandrum des Hales, ibi: Chara & grata est deo mors martyrum. Cùm enim ipsi ostenderint operibus arduis, q̃ super alios deum dilexerunt, dicente Gregorio in quadam omilia paschali, q̃ probatio dilectionis exhibitio est operis. Credendum est ergo, q̃ deus in cœlesti curia illis præcipui amoris signa ostendet, eos singulari gloria decorando. hæc dicit Bernardinus de Bustis in suo rosario, in prima parte, sermo. xxxix prima parte, litera z. a & b. & in dicto sermone tractat materiam martyrij.

Et dicit Ioan. Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tractatu de pugna partis sensitiuæ: in iiij. notabili, q̃ triumphus dignitas, magnificẽtia, honor & gloria totius Christianæ religionis est in tam grandi exercitu sanctorum martyrum, qui pro veritate fidei orthodoxæ suum proprium fuderunt sanguinem. De laude, gloria & excellentia quorum, videas ibi.

Trigesimaquarta consideratio erit de doctoribus ecclesię, qui etiam sunt de numero beatorum: imo etiã ad ecclesiastici corporis integritatem & consummationẽ cõstituti sunt à Christo. Inter cæteros eius gradus & partes, doctores

tes, doctores

tes, doctores qui veritatem palam edoceant, & populum recte instituant, quemadmodum testatur beatus Paulus in prima ad Corinthios epistola. c. xij. dicens. Et quosdã quidem posuit deus in ecclesia, primò apostolos, secundò prophetas, tertiò doctores, deinde virtutes &c. & ad Ephesios iiij. c. idem affirmat his verbis. Et ipse Christus dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas: alios autem pastores & doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerij in ædificationem corporis Christi. Ex quibus etiam videtur, ꝙ pręcedant martyres, cùm ibi per apostolum ponantur in tertio gradu post apostolos & prophetas: sed parũ (vt credo) hic curatur de ordine literæ. de aureola doctorum dixi in pręcedenti consideratione: de quibus Daniel. xij. dicitur. Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. & vide per Anto. Florentinum in iij. parte suæ summæ. titu. xxx. c. viij. §. ij. Et nota ꝙ in paradiso sunt tot ordines dignitatum, & vnus excellit alterum, ita & in terra: & fiunt tales differentiæ pro maiori concordia tantæ multitudinis, quę non posset alia ratione subsistere. c. ad hoc. lxxxix. di. & c. licet. ij. xlv. distin.

TRigesimaquinta consideratio erit de euãgelistis qui sunt quatuor, qui præferuntur omnibus alijs inferioribus ab apostolis, imo inter apostolos simul connumerãtur. c. vnico. de reliquijs & veneratio. sanctorum. in vj. Sed quis illorum sit præferendus? Videtur ꝙ sit Ioannes, tum quia apostolus, tum quia ecclesia canit ꝙ inter cæteros magis dilectus, tum quia dicit glo. in verbo miraculo. in c. per baptismum. de conse. distin. iiij. ꝙ beata Maria & Ioannes apostolus peccare non potuerunt, tum ex eo ꝙ quatuor euangelistę figurãtur per quatuor elemẽta: videlicet per terram, aquam, ignem, & aërem.

Primò Mattheus figuratur per terrã, quia primò fuit valde terrenus deditus mundi lucris: vnde telonarius dicitur seu publicanus. Vnde etiam Ezechielis primo, & Apoca. iiij. per hominẽ figuratur, cui cõmissa est cura terræ, vt in ea operaretur. Gen. ij. Tradidit etiam notitiam nobis de Christo secundùm carnem, quam à terrenis traxit, incipiens euangelium, Liber generationis.

Marcus figuratur per aquam: nam in ciuitate quę fundata est in aquis, scilicet Venetiarum elegit habitationem suam: & per leonem figuratur, qui quartanam patitur, eo ꝙ multo humore abundat. Aqua summè nutrit quartanam. Hic tradit notitiam de Iesu secundùm suam sapientiam, quæ per aquam figuratur in scriptura, iuxta illud Ecclesiastici xv. Aqua sapientiæ salutaris potauit illum. Vnde principaliter Marcus describit prædicationem Christi, & incipit euangelium suum in aquis Iordanis dicens. Mox post exordium fuit Ioannes in deserto baptizans.

Lucas autem est vt aër. vnde euangelium scripsit ea lingua quæ melius vtitur aëre, in formando vocem ꝙ̃ alij. Dicit Isido. in Ety. libro, ꝙ orientales frangunt aërem in gutture, & in gutture loquuntur, vt Hebræi seu Iudæi. Occidentales præcipuè Hispani frangunt vocem in dentibus, & ideo in dentibus loquuntur, vt Latini. Sed mediterranei frangunt vocem in palato, & in palato formant vocem, & ideo melius ꝙ̃ alij loquuntur vt Græci: & ideo locutio eorum comptior est cæteris secundùm ipsum, & hac lingua Lucas suum scripsit euangelium secundùm Hieronymum. vnde seculari quadam redolet eloquentia: hic figuratur per vitulum, qui in veteri testamento figurabat mortem Christi, quæ in aëre facta est. Vnde & principaliter Lucas describit ignominiam passionis: & hæc visio est nobis magis proportionata. Nam per aërem corporaliter melius videmus. Et est ratio, quia nil nobis nasci profuit, quod dixit Matthæus. Nec prædicatio profuit, quod dixit Marcus, nisi redimi profuisset, quod dixit Lucas.

Ioannes autem figuratur per ignem, & meritò, quia dilectionis amore ardebat. Hic figuratur etiam per aquilam, quæ super omnia alia animalia visitat sphærã ignis, vbi exutis plumis ad terram veniens iterum iuuenescit. Igni rectè comparatur, cuius verba fuerunt plena igne charitatis. Ipse describit quemodo sic deus dilexit mundum, vt vnigenitum suum daret, & qualis ipse vnigenitus datus est nobis: id est, In principio erat verbũ, & deus erat verbum. Ipse narrat sermonem in vltima cœna plenum igne amoris. Ipse solus latus Christi lancea perforatum describit, vnde exijt omnis flãma amoris. Epistolæ eius plenæ sunt fraterno amore. Hæc sunt quæ dicit Antonius Florentinus prima parte suæ summæ, titulo iij. c. ij. §. ij.

Ex quo, vt dixi suprà ista parte, in xij. consideratione, ꝙ inter quatuor elementa dignius & excellẽtius est ignis: ideo etiam cùm euangelia Ioannis igni comparentur, digniora cæteris censenda sunt. Et de ordine illorum habetur per Hieronymum, de Lyra, & alios scribẽtes in prooemio seu argumento euangeliorum Matthæi, ex quo primus scripsit euangelium in Iudæa, sed propter hoc euangelia sua non sunt digniora, sed Ioannis, vt dictum est.

Figurantur etiam per Angelum & tria animalia, videlicet per Angelum Matthæus, per Taurum Lucas, per Leonem Marcus, & per Aquilam Ioannes, vt habetur Ezechielis primo. Et declarant de Lyra, & alij doctores theologiæ in dicto procemio euangeliorum.

TRigesimasexta cõsideratio. Post hos sunt quatuor doctores pręcipuè catholici, quatuor columnæ ecclesiæ, videlicet sanctus Gregorius papa, sanctus Hieronymus presbyter cardinalis, sanctus Ambrosius archiepiscopus Mediolanensis, sanctus Augustinus ante conuersionem suam rhetor maximus & philosophorum acutissimus: post susceptum verò baptisma Episcopus Hypo. per totum mundũ celebris doctor, & falsitatis inimicus. Hi sunt eruditissimi & sanctitate præfulgidi. Et, vt testatur Romanus pontifex in c. vnico. de reliquijs & veneratione sanctorum, libro vj. Quorum perlucida ac salutaria documenta Romanam illustrarunt ecclesiam, decorarunt virtutibus, & moribus informarunt. Per ipsos præterea quasi luminosas ardentes lucernas super candelabrum in domo domini positas errorum tenebris profugatis, totum corpus ecclesiæ tanquam sydus irradiant matutinũ. Et, vt iam prædixi ista parte, in xxij. consideratione, vbi de tribus linguis fit mentio inter istos tres, Augustinum, Hieronymum, & Gregorium, magis creditur Augustino in disputationibus, Hieronymo in historijs & translationibus, Gregorius verò in moralibus præponitur: vt notatur in verbo Græci. in c. vt veterum. ix. distinctione. & sic sensus historicus Hieronymo, tropologicus moralis Gregorio, Allegoricus Ambrosio, Anagogicus verò Augustino attribuitur. Historia verò docet factum, Tropologia faciendum, Allegoria credendum, & Anagogia

appetendum. Sed an Hieronymus præponatur Augustino, vide Dominicũ in c. vnico, de reliquijs & venera. sanctorum. in vj. vbi probat φ quandoq; vnus præponitur alteri in ordine literæ.

TRigesimaseptima cõsideratio erit de Innocentibus, quo loco collocãtur in paradiso, an sint corona martyrum coronandi & laureandi. Robertus de Litio in sermone de Innocentibus recitat tres opiniones, quarum dicit vnam esse falsam, aliam debilem, alteram verò veram. Et est quòd martyrij gloriam quam in alijs propria volũtas meretur, illi paruuli occisi dei gratia sunt assecuti. Quoniam, vt ait, effusio sanguinis propter Christum vicẽ gerit baptismi: vnde sicut in pueris baptizatis per gratiam baptismalem meritum Christi operatur ad gloriam, vt ĩ. ista parte, in xlij. consideratione dicitur, sic in istis operatum est ad palmam martyrij obtinendam. Et hoc vult Augustinus in quodam sermone de Epiphania, quasi alloquens ad Innocentes, dum inquit, Ille de vestra corona dubitabit in passione pro Christo qui etiam paruulis baptismum prodesse non æstimat Christi. Non habebatis ætatem in qua in passurum Christum crederitis, sed habebatis carnem in qua pro Christo passuro passionem sustineretis. hæc ille. Nec est dubium ipsos sanctos innocentes esse in cœlo altissimo, & gaudium speciale habent, cũ primi pro Christo nato, mandato impij Herodis Ascalonitæ occisi, & martyrium passi fuerint, ideo mirum immodum in terra glorificari debent. Vnde Augusti. in sermone Innocẽtium (vbi multa prosequitur de gloria eorum) dicit. Hodie fratres charissimi natalẽ illorum infantium colimus, quos ab Herode crudelissimo rege interfectos esse euangelij textus eloquitur. Ideo cũ summa exultatione gaudeat terra nostra cœlestium militum, & tantarum parens fœcunda virtutum. Ecce prophanus hostis nunq; beatis paruulis tantũ prodesse potuisset obsequio, quantum profuit odio. Nam sicut pręsentis diei festa manifestant, quantum contra beatos paruulos iniquitas abũdauit, tantum in eis gratia diuinæ benedictionis effulsit. hæc ille. Sed in quo loco sint in paradiso, si vis facere cõparationem ad sanctos qui præcesserũt eos, & ad sanctos qui sequuti sunt, essent collocandi post prophetas & patriarchas, & ante apostolos, quemadmodum & in letania descripti sunt.

TRigesimaoctaua consideratio de confessoribus sit, qui sunt in quadruplici differẽtia. Quidã sunt pastores, quidam scripturatã doctores, quidã eremi seu cœnobij cultores aut monachi, & quidam seculi habitatores: vt de his scribit Anto. Florẽtinus in sua summa, parte iij. titulo xxxj. c. x. §. j. ij. iij. iiij. & v. Et de his dici potest id quod habetur psal. lxxxviij. Cõfitebũtur cœli mirabilia tua domine, etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorũ. Et meritò prælati cõfessores cœli dicuntur, quia sicut inferiora corpora gubernantur per superiora, cœlos, & planetas eorum, & ex influxu cœlorum in inferioribus elementis, & elementatis fiunt generatio & corruptio, mutatio, & omnis motus, sic ex dispositione prælatorum, & ordinatione populi, ipsi populi mouentur ad bene operãdum, ad Hebræos. v.

Etiam doctores cœli dicuntur propter lumen sapientię, vt dicitur Ecclesiastici xxiiij. Ego feci vt in cœlis oriretur lumen. quia propter pluuiam doctrinæ de cœlo descendentem. Iacobi v. Cœlum dedit pluuiam, scilicet æreum, & hi maximẽ confitentur mirabilia cœli, & veritatem, Christum, vel veritatem scripturarum. Vnde Gregorius ij. moralium tractans illud Iob xxxviij. Quis dedit Gallo intelligentiam? exponit de doctoribus & prædicatoribus ecclesiæ, quibus deus dedit intelligentiam sicut gallo, & non alijs. & ibi ipse Anto. scribit de natura galli, vbi dicit φ gallus dicitur habere intelligentiam per metaphoram. Aestimatio enim sensitiua quam habet gallus secundũ quam operatur prorumpens ad cantum dicitur hic intelligentia. Cantat enim certis horis determinatis secundũ instinctum naturæ, ac si haberet intelligentiam, mensuram, & proportiones motuum cœlestium. Vnde subdit. Quis enarrabit rationem cœlorum, & concentum cœli, quis dormire faciet doctores? Ergo ecclesiæ viros assimilat gallo propter tria: quia certis & determinatis horis cantat, & quia vocem in cantu variat, & quia cantando se prius alis verberat. Intelligentiam ergo primum gallus accipit, vt prius nocturni temporis horas accipiat, & tunc demum vocem exhortationis emittat. Gallo igitur intelligentia attribuitur désuper, quia doctori veritatis discretionis virtus, vt nouerit quibus, quid, quando, vel quomodo diuinitus ministratur. Non enim vna eademq; cunctis exhortatio conuenit, quia nec cunctorum par morum qualitas astringitur. Sepẽ enim alijs officiunt, quæ alijs prosunt: & pleræq; herbæ quę aliqua animalia reficiunt, alia occidunt: pro qualitate ergo audiẽtium sancti doctores & prædicatores formabant suos sermones, vt pulchrẽ ostẽdit gloriosus doctor Hiero. in epistolis suis. hæc ille. Vbi etiam amplẽ declarat quomodo capienda sit illa intelligentia Galli, illam doctoribus & prædicatoribus applicando & attribuendo.

Tertij sunt de quibus agitur in vitis & collationibus patrum. S. Anachoritę scilicet horum primus fuit Paulus primus eremita, qui tantę perfectionis fuit, vt beatus Antonius animam eius egressam de corpore in choro angelorum viderit collocari. Additi sunt eis Cœnobitæ viuentes in congregatione, etiam contẽplationi dediti, vt Monachi omnes, de quibus ĩ. in proxima sequẽte parte, quasi circa finem in pluribus considerationibus, & hi cœlo meritò cõparantur: quia sicut cœli exaltantur à terra, Esaiæ j. & valde, ita prędicti eleuati fuerũt in altissimis cõtemplationibus, à terra separati, id est effectu terrenorum, confessi sunt & confitebuntur hi cœli mirabilia tua, de quorum conuersatione & contemplatione dicitur Iob xxxix. Quis dimisit onagrum liberum in solitudine, & vincula eius quis soluit? Cui dedi in solutione domum, & tabernacula eius in terra salsuginis. Contemnit multitudinem ciuitatis, vocem exactoris non audit, circunspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæq; perquirit. Quæ verba ibi exponit Anto. Florẽtinus post Grego. in moralibus, libro xxx. Et iste status religiosorũ excedit statum virginum, vt dicit sanctus Thomas ij. ij. q. clxxxvj. artic. viij. alleg. per Fel. in c. causam. col. ij. extra de probationi.

Quarti sunt cõfessores, qui vt cœli confitebũtur mirabilia dei, qui deum confessi sunt sanctis operibus, glorificati in gloria superna. Hi etiam cœli dici possunt, quia sicut mouentur continuò à primo mobili omnes alij cœli, sic & isti à deo, qui est primum mouens omnia, sed immobilis manens in se, moti sunt ad bona operandũ: propter quod dicitur Esaiæ xxvj. Omnia opera nostra operatus es in nobis. Et quia omnis motus noster interpretatur,

tatur, quòd est nobis datus ad merendum & bene operandum, ideo dicit apostolus ad Galatas vj. Dum tempus habemus, operemur bonum. Scribit autem Salomon xxviij. tempora diuersarum operationum, in quibus homo mouetur de vno ad aliud, vt habetur Ecclesiastes iij. Omnia tempus habent &c. s. opera & tempus sibi congruum. De vna ad aliam expositionem moralem assumit Florentinus in loco ante allegato, & reducit ad quatuor status hominum iustorum. Quidam sunt baptismum recipientes, quidam pœnitentes, quidam proficientes, & quidam præsidentes: quemadmodum ibi amplè declarat in d. §. v. Etiam amplissimè de istis quatuor gradibus confessorum ponit Ioannes Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tractatu de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ. Et quomodo varijs tentationibus, ac persecutionibus in hoc seculo affliguntur. De beatitudine verò istorum & aliorum scribit Robertus de Litio in suo tractatu de beatitudine sanctorum.

TRigesimanona consideratio de virginibus tractat, quibus datur aureola in cœlo, de quibus visus est loqui Ioannes in Apocalypsi vij. cap. cum ibi ostēdat illas vidisse ante thronum dei per numerum determinatum, scilicet centum quadragintaquatuor milia, vt dicit Anto. Florentinus in iij. parte suæ summæ, titu. ij. capi. j. §. viij. vbi amplè collaudat, extollit, & commendat virginitatem ex multis, quibus datur corona, quæ dicitur aureola, vt ibi dicitur, & in fine huius considerationis: & de virginum statu & laude tetigi in præcedenti parte, in xj. consideratione.

Sed cùm & ad regnum cœlorum perueniāt & viduæ: quæ sint in digniori, seu altiori loco, an virgines, an viduæ. Dicit enim Antonius Florē. loco prȩallegato, ca. ij. §. viij. ꝙ quāuis status virginalis melior sit ꝙ̄ coniugalis, tamen & in statu viduali, vel coniugali potest quis perfectior esse virgine, & maioris meriti: scilicet quia maioris meriti charitate existit. Sed hæc dubitatio de his quæ sunt eiusdem meriti respectu charitatis, quæ vita sit perfectior, ita quòd in perfectiori loco collocari debeat. Et videtur ꝙ vidua sit eiusdem qualitatis, cùm ita commendetur viduitas, sicut virginitas, vt de commendatione eius ponit ipse Anto. in d. iij. parte suæ summæ, titulo ij. c. iij. §. ij. vbi dicit commendatam fuisse viduitatem autoritate diuina, & canonica. Cùm etiam castitas viduarum multum commendetur, de qua supra in ij. parte, in xx. consideratione.

Imo etiam videtur ꝙ virginitas non sit excellentior matrimonio ex multis.

Primò ex dictis Augustini in libro de bono coniugali. Non impar meritum continentiæ est in Ioāne qui nullas est expertus nuptias, & in Abraham qui filios generauit. c. si enim. ver. cæterum. le second. de pœnitent. distin. ij. sed maioris virtutis maius est meritum, ergo virginitas non est potior virtus ꝙ̄ castitas coniugalis.

Secundò sic. Ex virtute dependet laus virtuosi, si ergo virginitas præfertur continentiæ coniugali, videretur ꝙ quælibet virgo esset laudabilior qualibet coniugata, sed hoc est falsum, vt dictum est: ergo virginitas non præfertur coniugio.

Tertiò sic. Bonum commune potius est bono priuato, vt patet x. Ethi. tex. in §. pe. & ibi not. in l. vnica. C. de caducis tollendis. c. scias. vij. q. j. Sed coniugium ordinatur ad bonum commune, & ad publicam vtilitatem. l. in bello. §. medio. ff. de captiuis & postli. reuer. l. j. & ibi glo. in verbo reipublicæ. & docto. ff. soluto matrimonio. Lucas de penna in l. fi. col. v. C. de incolis, libro x. vbi etiā videtur tenere ꝙ matrimonia sunt necessaria pro conseruatione generis humani: dixi ī. in xj. parte, in x. consideratione, vbi scripsi ꝙ vxoratus præfertur non vxorato, sed virginitas solum tendit ad bonum priuatum.

Quartò, quoniam videtur quòd virginitas contrarietur præcepto legis naturæ, & diuinæ. Naturæ. s. cum dicat Aristote. in libro v. de animalibus. in primo de cœlo & mundo, & in secūdo de anima, ꝙ natura appetit generationem indiuiduorum propter conseruationem suarum specierum, sed matrimonium tendit ad sobolem procreādam, & ad multiplicandum genus humanum. Hiero. c. nuptiæ. xxxij. q. j. & est ad Paulam. Nuptię replent terrā, virginitas verò cōtrariatur, igitur: & eam seruantes in veteri lege & non relinquentes post se semen erant maledicti, maledictione opprobrij, vt patet de Ioachin &c. quod figuratur Matthæi xxj. quando Christus maledixit ficulneæ: quia sine fructu. Item contrariatur legi diuinæ, cùm præceperit deus homini, Genesis j. Crescite & multiplicamini, & replete terram. Et dicit Pau. j. ad Corinthios v. Volo iuniores nubere, & filios procreare. Et ad Timoth. ij. dicit. Saluabitur mulier per generationem filiorum. Ex quibus videtur, ꝙ matrimonium sit laudandum, & pœna imponebatur apud Romanos seruantibus virginitatem: & qui vitam cœlibem ducebant, teste Valerio. & veteri lege, Deutero vij. prohibebatur seruare virginitatē. Ioannes de Turrecremata in c. integritas. xxxij. q. j. in iij. dubio. Et Bernadi. de Bustis in suo rosario, parte ij. sermone xxviij. in litera D. Et Gabriel Barlette in sermone pro festo sanctorum Innocentium. faciunt prædicta fundamenta, sed tandem concludunt, ꝙ virginitas sit præferenda, quia virginitas est in consilio, & opera perfectionis. Cadit enim sub consilio, quia apostolus consuluit virginitatem, tanquā melius & perfectius. j. ad Corin. vij. Quia bonum animæ prȩfertur bono coporis, & bonum diuinum bono humano, & bonum contemplatiuę vitæ, præfertur bono actiuæ vitæ. Virginitas autem est bonū animæ diuinum, & vitæ contemplatiuę. Coniugium est bonum corporis ad conseruationem humani generis, & sic humanum, & pertinet ad vitam actiuam: quoniam vir & mulier in matrimonio viuentes necesse habent cogitare quæ sunt mundi, vt patet j. ad Corin. vij. & ibi respondet ad motiua in contrarium facta.

Etiam secundò facit, quia ille status dignior qui maiorem recipit fructum, sed virginibus datur maior: quia, vt dicit Lucas de Penna in l. quoties, quæ est finalis. C. de priuilegijs scholarium, libro xij. ꝙ cùm sementem terræ bonæ centesimum, sexagesimum & trigesimum fructum euangelia doceant, & centenarius pro virginitatis corona primum gradum teneat, sexagenarius pro viduitatis labore, & trigenarius pro cōiugio, vt patet per parabolā Matth. xiij. Vt tenēt theologi: quod etiā tenet & sequitur Berna. de Bustis in dicta ij. pte sui rosarij, sermo. xxxviij. in princip. Et ipse Gabriel Barlette in dicto sermone pro festo sanctorum Innocentium. Vnde Ambrosi. libro de virginitate. Bona est continentia coniugalis, melior continentia vidualis, optima mundicia virginalis.

Tertiò, ille status est dignior, de quo Christus nasci voluit, sed Christus non de coniugata, sed virgine nasci vo-

luit.& hoc, vt dicit Beda super Lucam, vt ostenderet praeconium virginitatis, & quantum ipsam diligebat. Ex hoc Ioannem euangelistam, & patrem putatiuum Ioseph, virginem custodiuit. Vnde Thomas in iiij. distinctio. xxxv. q.iij. articu.iij. Virginitas supremum decorem vendicat.

Quartò, ille status est nobilior qui primò est institutus in nobiliori loco, sed virginitas prius fuit q̃ matrimoniũ, & in nobiliori loco: quia angeli virgines prius sunt creati q̃ homo, & in nobiliori loco, quia in empyreo coelo. Praeterea & Adam positus est virgo in paradiso, & de terra virginea creatus, igitur.

Ideo videtur, q̃ virginitas apud deũ maiori praemio, & corona premietur & coronetur q̃ viduitas: & viduitas q̃ coniugium. Et hoc multis decisionibus, autoritatibus doctorum & rationibus probatur.

j Quoniam primò, vt inquit Hiero. ad Natalium, tria praecipuè sunt genera metallorũ, ferrum, argentum, & aurum. Ferrum est castitas cõiugalis, Argentum est viduitas, Aurum verò est virginitas. Cùm ergo aurum sit inter caetera metalla excellentius & preciosius, vt dicitur in vltima parte, in xcv. consideratione, ideo virginitas cui comparatur est excellentior.

ij Vt dicit, virginitas est vt regina, viduitas vt domina, coniugalitas vt ancilla.

iij Virginitas vt patria, viduitas vt portus, coniugalitas vt pelagus.

iiij Virginitas est summa gemma, thesaurus preciosus margaritis refertus.

v Sicut aquila inter volucres, lucifer inter stellas, & gemma inter lapides, ita excedit matrimoniũ & viduitatem virginitas.

vj Augustinus in libro de viduitate dicit, quòd bona est pudicitia coniugalis, melior vidualis, & optima virginalis.

vij Dicit Cyprianus, quò virginũ sublimior est gloria, melior est vita.

viij Dicit Cassianus in libro collationum. Maior est virtus castitatem tenere q̃ demones expellere.

ix Dicit Damascenus, libro iiij. Quantò angelus homine est superior, tantò virginitas est nuptijs honorabilior.

x Hieronymus ait. Qui immundiciam luxurię perfectae continentiae subijcit, sanctior Dauid existit, & fortior Sansone.

xj Inquit Bernadus. Virginitas est sicut lux solis, viduitas sicut lux lunae, & matrimonium sicut lux stellarũ.

xij Idem Bernardus. Sola virginalis castitas est quae in hoc mortalitatis loco & tempore statum quẽdam immortalitatis & gloriae repraesentat. Nam quod sancti habebunt in coelo, scilicet integritatem, & mũdiciam corporis & animae, hoc iam virgines obtinẽt ex gratia in terra.

xiij Ex quo, vt ait Plinius in suo libro xxj. naturalis historię. c.iiij. viij. & xix. Flos rosę inter omnes flores obtinet principatum: cùm sit iucundus, gratus odore, & colore commendatur, cùm nihil gratius tradatur aspectu, & ex rosa plures medicinae fiunt, & dixi in vltima parte: in xciiij. consideratione, Ideo non immeritò si per rosam virginitas figuretur, vt ait Bernardinus de Bustis, in ij. parte sui rosarij: sermo. xxviij. in litera B.

xiiij Hieronymus ait. In omni sexu & gradu virginalis pudicitia obtinet principatum.

xv Cyprianus dicit in libro de virginitate. Virginitas est soror angelorum, victoria libidinum, regina virtutum, possessio omnium bonorum, quae tenet in coelo, aureolam, & in terra principatum.

xvj Facit id quod supra dixi, scilicet quia virginibus datur fructus centesimus, viduis sexagesimus, coniugatis trigesimus.

xvij Augustinus dicit in libro de virginitate. Certa ratione, & scripturarum autoritate, nec peccatũ nuptias esse inuenimus, nec earum bonum bono virginalis, vel vidualis, continentiae aequare praesumimus.

xviij Facit, cuius finis melior est, ipsum quoq; melius, secundùm Philosophum ij. & iij. Physi. Quia sic est, q̃ secũdùm Philosophum x. Ethicorũ, & dixi infra in xxxiij. consideratione, duplex est vita, actiua scilicet & contemplatiua: & perfectior sit secundùm Philosophum omnis vita contemplatiua q̃ actiua. Castitas virginalis est perfectior q̃ coniugalis, quoniam virginitas ordinat hominem ad finem vitae contemplatiuae: vsus autem matrimonialis ad vsum vite actiuae, vt dicit sanctus Thomas ij. ij. q. clij. articu. ij. in corpore quaestionis, & hic ante iam aliquid dixi.

xix Facit, quoniã vt dicit Apostolus j. ad Corin. vij. Mulier innupta, & virgo cogitat quae dei sunt, vt sit sancta, & corpore, & spiritu. Quae autẽ nupta est, cogitat quę sunt mundi, quomodo placeat viro.

xx Facit, quoniam vt dicit idem Paulus ibi. Qui matrimonio iungit virginem suam bene facit, & qui nõ iungit, melius facit.

xxj Facit quod habetur Apocaly. iij. Qui nõ inquinauerunt vestimenta sua, ambulabũt mecum in albis: & ibi doctores intelligunt de virginibus.

xxij Facit, tantò aliquid perfectus est, quantò habet maiorem conformitatem cum suo principio. Et, vt dicit Philosophus v. Metaphy. Melius est simpliciter qđ primo principio propinquius est: cùm igitur deus sit principium & finis omnium. Apocaly. j. Et ipse sit actus simpliciter purissimus secũdùm Philosophũ xij. Metaph. Ideo castitas virginalis, quę est purior omni actu matrimoniali, perfectior est matrimonio, quia deo est cõformior, qui est ab omni libidine alienus.

xxiij Facit, nam virtus simpliciter circa bonum & difficile, secũdùm Philosophum ij. Ethic. Cùm igitur maior sit difficultas abstinere ab omni delectatione actus venerei, sicut fit in virginibus, quàm abstinere solum ab alijs delectationibus extra matrimonium, ergo magis merentur virgines q̃ aliae.

xxiiij Facit, id quod dicit Ambro. relatus in c. nuptiae. xxxij. q. j. Nuptiae implent terram, virginitas paradisum. Intellige facilius, vt ibi glo. j. declarat. Et istud est priuilegium virginitatis maximum secundùm glo. vlti. in c. causam. extra de proba. Vel quia, vt ait, virginitas est soror angelorum, vbi omnes erunt virgines vel continentes, neq; nubent neq; nubentur.

xxv Facit quod Hiero. ad Eustochium in sermone assumptiõis virginis Mariae ait: Bene angelus ad virginem mittitur, quia angelis semper est cognata virginitas, profecto in carne pręter carnem viuerę nõ terrena vita est, sed coelestis: vnde in carne coelestẽ vitã acquirere maioris est meriti q̃ habere. esse enim angelum felicitatis est: esse verò virginem virtutis, dum hęc viribus obtinere nititur cũ

gratia,

gratia,quod habet angelus ex natura.

xxvj Facit quod dicit Ambro.in lib. de viduis.Supergreditur virginitas conditionem humane naturæ,per quã homines angelis assimilãtur:maior est victoria hominum ꝙ angelorum.Angeli enim sine carne viuunt,virgines autem in carne triumphant.

xxvij Facit quod inquit Chrisostomus super Mattheũ. Licet omnes virtutes sint res angelicæ,specialiter tamen castitas angelica virtus est.

xxviij Facit quod dicit ibi Augustinus. Quæ maior gloria super terram , quàm in carne corruptibili ducere vitam angelicam?

xxix Facit quod dicit Augustinus. Qui virginitatem seruant, sicut angeli dei in terris sunt,immo & angelos transcedunt.

xxx Facit id quod dicit idem Bernardinus de Bustis in dicta secũda parte,sermone xxviij.in litera E.vbi dicit virginitatem esse ante matrimonium.

xxxj Facit id quod idem ait ibi sub litera F. Quòd à Christo in propria persona cõsecrata est virginitas,quod probat ex dicto Leonis in quodam sermone,cùm inquit: Christus virginitatis est filius,verùm super omnia quę dici possunt hanc virtutem commendabilem reddit : ꝙ ipse saluator humani generis de mundissima virgine nasci voluit,vt hic ante dictum est,versi.iij.Ille status &c. Et quòd ipse virgo permansit,& præ cæteris illum discipulũ amauit,quem virginem de nuptijs carnis abstraxit.In tantum enim ei virginitas placuit,ꝙ speciali arbitrio vterum virginalem accepit,in quo sibi naturæ assumptæ nuptias celebrauit.

xxxij Facit quod dicit Cyprianus in libro de virginitate. Flos est enim virginitas,ecclesiastici germinis decus, atq; ornamentum gratiæ spiritualis , illustrior portio dominici gregis. Ideo dicitur Esaiæ liiij. Lætare sterilis quæ non paris,exulta quæ non parturis:quoniã multi filij desertæ magis ,quàm eius quæ habet virum.

xxxiij Facit,quoniam Christus semper est cum virginibus,& ipsi cum eo. Vnde Apocalyp.xiiij.Virgines enim sunt ,& sequuntur agnum quocũq; ierit.Et canit ecclesia. Quodcunq; pergis virgines sequuntur,atq; laudibus post te canentes cursitant.

xxxiiij Facit quod dicit Hiero.in epistola ad Eustochiũ, vbi ostendit quomodo Christus dilexerit virginitatem: quoniã,vt dicit , statim vt filius dei ingressus est mundũ, istam nouam familiam sibi instituit,vt qui in cœlis habebat angelos,haberet proximè in terris virgines.

xxxv Facit quod habetur Apocalyp.xiiij.vbi virgines suauius canunt in cœlo quàm alij sancti,cum dicat: Cantabant quasi canticum nouum ante sedem agni : & nemo poterat dicere canticum illud , nisi hi qui cum mulieribus non sunt coinquinati.

xxxvj Facit,quoniam sunt ministri dei.hinc dicere possunt illud Ecclesiasti.xiiij. In habitatione sancta corã ipso ministraui,sine macula enim sunt ante thronum dei. Apocalypsis xiiij.

xxxvij Facit,quoniam Iesus Christus est corona virginum,vt cantat ecclesia.

xxxviij Facit,quoniam,vt ait Hieron.contra Iouinianũ: Nuptias quidem recipimus,sed virginitatem prę ferimus, sicut ramo præferuntur poma & fructus.

xxxix Facit quod dicit Bernardus. Virginitas est gẽma virtutum,germana angelorum,& lux animarũ. Ipsa calcat libidinem,vincit diabolum,contemnit seculum,& deprimit omne periculum:ipsa est lampas ecclesiæ,& semita cœlestis patriæ.

xl Facit,quoniã,vt habetur Sapien.iij. Felix sterilis & incoinquinata,quæ nesciuit thorum in delicto,habebit fructũ in respectione animarũ sanctarũ. Et Ecclesi. xxvj. Ponderatio non est condigna animæ continentis. Et habetur in c.tunc saluabitur.xxxiij.q.v.ꝙ non solũ prodest virginitas illam obseruantibus,sed etiam parentibus confert ad salutem proles in virginitate perseuerans.

xlj Facit quod dicit Hierony.ad Natalium. Virginitas purpura est regalis,qua quisquis indutus fuerit,cũctis eminentior erit.

xlij Facit quod dicit Ambro.in li.de virginitate.Pulchritudinem non potest quis maiorẽ æstimare decore virginitatis,quæ amatur à rege,probatur à iudice,dedicatur à domino,consecratur à deo.

xliij Facit,quoniã,vt dicit text.in aut. de lenonibus.§. sancimus.colla.iij. Sola castitas est potẽs animas hominũ deo præsentare.quẽ tex.recitat gl.in ver.pudicos.in prooemio decreta.& eum intelligunt glos.vlt.in c.causam.de probat.extra.& ibi doct.& etiam gl.fi.circa finẽ.in c.cũm ad monasteriũ.extra de statu mo.& glo.vlt.in c.j.extra de voto & voti redemp.ꝙ sola est de per se sine alijs virtutibus:sed non ꝙ aliæ virtutes hoc nõ possint,quia hoc esset falsum. Cũm etiam & viduæ seu continentes & cõiugati virtuosè viuendo : & per rectã fidem & operationẽ bonã placentes deo,vitã æternã acquirere possunt,vt ait tex.in c.firmiter.§.fi.extra de sum.trini.& fide catho.

xliiij Virginitas est principium & fundamentum aliarum virtutum.tex.in aut. quomodo oporteat episcopos. §.neq; autem secundas.colla.j.glo.vlti.in dicto c.causam. extra de probatio.

xlv Facit,quia in incessu etiam virgines sunt viduis& coniugatis præferendæ,vt dicit Bald.& post eum Barba. & Feli.in d.c.causam.extra de probat.

xlvj Facit , quia etiam testimonio vnius virginis magis creditur ꝙ viduarum & coniugatarum,vt dicũt Barba.& Feli.in d.c.causam.col.ij.de probat.extra.

xlvij Et vltimò,quoniam solæ virgines laureolam consequuntur,quæ solis virginibus datur,vt in dicta gloss. fi. in d.c.causam.tex.in c.si Paulus.§.j.& ibi glos.in verbo, suscitare.in fine.xxxij.q.v.

Et de hac aureola dicit Io.de Imol.in d.c.causam. ꝙ dicitur sertum siue gyrlanda quæ fit de lauro,qua olim vincentes alios in aliquo actu virtutis,in signum laudis coronabantur.Ideo virgines per similitudinem in signum laudis laureolam habebũt. Erit antẽ,vt dicit,quædam corona laudis,& quidã splendor,quo mediãte virgines discernentur ab alijs : & hæc corona fit à lauro,quæ semper est virens,vt dicit Cardinalis Zabarella,in d.c.causam.& ait S.Thomas in iiij.sent.dist.viij.q.j.art.ij. circa medium,ꝙ laureola nõ cuilibet datur,sed illis tantum qui sunt in statu perfectionis:sed etiã,vt dixi ante in præcedenti considerátione,status religiosorum excedit statum virginum.

Et vide plures quęstiones quas ponit sanctus Thomas de laureola in iiij.senten.dist.xlviij.qõ.v.articu.j.ij.iij.iiij. & v.vbi ponit,vtrum laureola à fructu sit aliquod aliud præmium ab essentiali,& vtrum differat à fructu,& vtrũ fructus debeatur soli virtuti cõtinentię,& vtrũ cõuenieter

aſſignentur tres fructus tribus continentiæ partibus, & vtrum ratione virginitatis debeatur laureola, & vtrum martyribus, & vtrum Chriſto, & an angelis, & an etiam corpori, & an conuenienter aſſignentur tres laureolæ, & vtrum vnus laureolam virginitatis de materia excellentiori habeat. Et ibi examinat has omnes queſtiones, & de laureolis in generali & ſpeciali tractat Antonius Floren. iij. parte ſuæ ſummæ, titu. xxx. c. viij. per totum.

Et aduertendum eſt quòd præeminentia dignitatis ex huiuſmodi laureola conſiderari poteſt tripliciter, ſcilicet ex parte pugnæ, ex parte permanentię, & ex parte materię.

Primò modo aureola illa eſt potior quæ fortiori pugnæ debetur: hoc modo aureola martyrum alijs aureolis ſupereminet, quia ibi eſt difficilior pugna.

Secundò modo conſiderari poteſt aureola ex parte permanentiæ: & ſic aureola virginum alijs aureolis ſupereminet, quia pugna carnis perículoſior eſt inquantum eſt diuturnior, & magis nobis eminet è vicino.

Tertiò poteſt aureola conſiderari ex parte materię, de qua eſt pugna: & ſic aureola doctorum & prædicatorum inter omnes eſt potior. Omnis ratio eſt, quia pugna doctorum vel prædicatorum verſatur circa bona intelligibilia: aliæ verò pugnæ, ſcilicet virginum, & martyrum verſantur circa paſſiones. Quamuis autem vna aureola ſit ſecundùm quid maior altera, ſimpliciter tamen loquendo, aureola martyrum inter omnes eſt potior, vt ante probatum eſt in xxxiij. cōſideratiōe, autoritate, ratione, & obſeruatiōe. Vide etiam in hoc per ſpeculum humanarū. q. Bertholomæi Sibyllæ c. iij. primę decadis. in ix. quæſtiuncula. ij. quæſtionis.

Quadrageſima cōſideratio. Poſt virgines collocabuntur viduæ, quę ſi longo tempore fuerint viduæ, non procul diſtant à virginibus, vt inquit tex. in authenti. de non eligendo ſecundo nubentes & c. §. optimum, colla. j. Et beatæ atq; felices dicuntur, vt in authen. de nuptijs. §. ſaluto. colla. iiij. & ex eo laudabiles, & oratione dignæ cenſentur, text. in d. §. optimum. Et pulchra de his tradit Nicolaus de Lyra Matth. xiij. ibi: & dabant fructum. vbi ponit tres gradus in qualibet virtute. Exēpli gratia, in virtute caſtitatis primus gradus eſt caſtitas coniugalis, per quem vitatur illicitus concubitus, licitè tamen concubitu retento in matrimoniali actu.

Secundus gradus eſt caſtitas vidualis, per quem euitatur decætero omnis concubitus, vt animus poſſit decætero liberius deo ſeruire, licet poſſit licitè matrimonium cōtrahere.

Tertius eſt caſtitas virginalis, quæ eſt ſuperior iſtis: per quem omnis concubitus ſimpliciter euitatur, vt mēs ipſa tanq; ſponſo ſuo ſoli deo per amorem copuletur, ſecundūm quod in præceden. dixi. Et hos tres gradus amplectitur & declarat Guillelmus Benedicti, in ſua repetitione c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderunt numero xlvj, vſq; ad numerum l. extra de teſtamentis. vbi etiam dicit, ꝙ viduæ adeo non diſtant à virginitate, ꝙ ſi priuilegium detur alicui & ſuis deſcendentibus, tam maſculis ꝗ fœminis: ſicut filiæ virgines tali gaudent priuilegio, ſic pariter eo gaudebunt filiæ viduæ, vt notat ſingulariter Bart. in l. quoties. quē ſequuntur ibi omnes doctores. C. de priuil. ſcholarium. lib. xij. & dominus meus Iaſon in l. j. in fi. ff. de conſtitu. principum. & in l. cum quę dam puella. colun. mihi ij. poſt Ludo. Romanum, ff. de iuriſdi. omnium iudi. licet Alexā. ibi teneat contrarium: quoniam, vt dicit, ſicut maritatæ ſortiuntur forum, l. mulieres. ff. ad municipales. ita & viduæ.

Nam etiam iſte ſtatus vidualis eſt à deo acceptus, vt probat Bernard. de Buſtis in ſuo ſermone xxviij. ſecunda parte ſui roſarij, in ij. parte illius ſermonis, ſub literis t v. vſq; ad literā C. vbi amplè laudat & extollit viduitatem.

Primò, vt dicit, laudanda eſt ratione diuinæ viſitationis, quoniā deus viduas gratioſiſſimè viſitauit. Vnde habetur iij. Reg. xvij. Tempore famis miſſus eſt Elias ad viduam Sareptanam, quæ poſtq; dedit comedere Eliæ: hydria farine eius nō defecit miraculoſè, & lecythus olei nō eſt imminutus omnibus illis diebus

Secundò patet de Iudith regina Iudæorum, quę, vt legitur eiuſdem lib. c. xiij. erat grata omnipotēti deo: cui viduæ tantam gratiam contulit deus, vt populum ſuum ab impetu & furore inimicorum liberaret.

Tertiò etiam probatur, quoniam habetur Lucæ ſecūdo. Erat Anna propheti ſſa vidua vſq; ad annos octoginta quatuor, quæ vixerat cum viro ſuo annis ſeptem à virginitate: & hæc non diſcedebat à templo ieiunijs & obſecrationibus ſeruiens deo, die ac nocte: huic Chriſtus paruulus, ſicut & Symeoni prębuit ſe videndum, illamq; dignatus eſt viſitare, quæ confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redēptionē Iſraël.

Quartò etiam legitur Lucæ vij. ꝙ dominus Ieſus conſolatus eſt viduam, reſuſcitans eius vnigenitum filium.

Quintò probatur commendatio viduarum ratione diuinæ acceptionis: quoniam Lucæ xxj. ſcribitur, quòd accepta fuit Deo oratio viduæ pauperculæ, quæ offerens duo æra minuta, omnes locupletes ratione ſuæ ſanctitatis in oblatione ſuperauit. Deus etiam exaudit orationes viduarum. Vnde Eccleſiaſti. xxxv. dicitur: Lachrymę viduæ ad maxillam deſcendunt, & exclamatio eius ſuper deducentem eas. A maxilla enim aſcendunt vſq; ad cœlū, & dominus exauditor delectabitur in illis. Et ideo dicitur in cap. fina. lxxxj. diſtinct. ꝙ viduæ quæ ſtipendio eccleſiæ ſuſtentantur, debent meritis & orationibus ſuis eccleſiam adiuuare.

Sextò probatur earum commendatio, ex eo quòd à deo fuit commendata viduitas. Dedit nanq; deus præceptum omnibus regibus, principibus, iudicibus, & aduocatis, omnibuſq; hominibus vt viduarum cauſas tuerentur, & ne illas opprimerent vel moleſtarent.

Septimò quoniā Eſa. j. dominus ait: Quærite iudiciū, ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite viduā. & Exodi xx. ait, Viduæ & pupillo non nocebitis: ſi læſeritis eos vociferabūtur ad me, & ego exaudiam clamorē eorū, & indignabitur furor meus, percutiamq; vos gladio, & erunt vxores veſtræ viduæ & filij veſtri pupilli.

Octauò probatur Iere. xxij. cùm dicatur: Facite iudicium & iuſtitiam, & liberate vi opreſſum de manu calūniatoris: aduenam, pupillum, & viduam nolite contriſtrare, neq; opprimatis iniquè.

Nonò facit id quod etiam habetur Iere. v. vbi dn̄s de his qui viduas ſpernunt & abijciunt, ſic loquitur. Preterierunt ſermones meos peſſimè, cauſam viduæ non iudicauerunt: nunquid ſuper his nō viſitabo dicit dominus, aut ſuper gentem huiuſcemodi non vlciſcetur anima mea?

Decimò facit id quod habetur Iob xxij. vbi dicitur: Viduas

Viduas dimisisti vacuas,& lacertos pupillorum comminuisti: propterea circundatus es laqueis,& cõturbat te formido subita.

Vndecimò facit dictum Iacobi v.c.suę canonicę,dum ait: Religio munda & immaculata apud deum & patrem hęc est,visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum.

Duodecimò facit quod dicit Pau.j.ad Timotheum v. Viduas honora,quæ verè viduę sunt. facit tex.in authen. de non eligendo secundò nubentes.§.optimum.ñ.alle.in principio huius considerationis.

Decimotertiò facit,quoniam etiam viduæ tanquam afflictæ debent consolari,& magnum meritum est eas consolari: quoniam,vt ait Iob xxix.ca. Cor viduæ consolatus sum.& xxxj.capitulo.Oculos viduæ spectare non feci.

Decimquartò,sancta mater ecclesia præcipit defendere & adiuuare viduas: quoniam, vt habetur j.ca.lxxxvij. distinctio.præcipitur prelatis,vt viduis suum prestent auxilium,& presidium, & protectionis patrocinium cõtra improborum violentias.

Decimoquintò etiam precipitur principibus facere iudicium,& ministrare iustitiam,maximè viduis,liberando eas de manu potentum,à quibus faciliter calumniãtur & opprimuntur,vt habetur in c.regum.xxiij.q.v. Ideo imperatores & reges volunt eas esse sub protectione eorum, & prohibẽt ne opprimãtur,vt habetur in l.vnica.C.quãdo imperator inter pupillos vel viduas vel miserabiles personas cognoscat.& ne exhibeantur,facit text.in c. ab imperatoribus. Vniuersis iustum est auxilium postulandũ propter afflictionem pauperum,aduersus potentias diuitum. xxiij.distinctione iij.

Decimosextò faciunt pro laude viduarum multa quæ in precedenti consideratione dixi de virginibus,quæ habent locum in viduis propter earum continẽtiam habito respectu ad coniugatas: quoniam tales inter continentes comprehenduntur, quę cum virginibus ad regnum cœlorum perueniũt: quoniã,vt habetur in c.firmiter.in fi. extra de summa tri.& fide catho. Nunquid enim ad regnum cœlorum solæ virgines perueniunt,perueniunt & viduę. Ex quibus constat,quod status viduarum habet locum post virgines,& ante coniugatos,data in reliquis paritate meriti. Et de laude viduarum dixi in precedenti parte,in xj.& xx. considerationibus.vbi dixi quòd mulieres laudãtur ex cõtinẽtia,& in seruanda viduitate.

QVadragesimaprima consideratio,de cõiugatis subsequitur. Nunquid etiam habeant locũ in paradiso?

Et videtur quod nõ: quoniam, vt habetur in c.qui sitit. xxxiij.q.v.alle.per glo.fi.in c.j.in fi. extra de summa trini.non expedit homini ad cœlestia regna tendenti vxorem accipere. Sed contrarium est verius: quoniam,vt constat ex decisione consilij Niceni,de quo in c.j.in fine.extra de summa trini.& fide cat.in præcedenti sepe alle. non solum virgines & continentes, verùm etiam coniugati per rectam fidem, & operationem bonam placentes deo,ad æternam merentur beatitudinem peruenire. Et tales etiam dicuntur seruare castitatem,quæ dicitur pudicitia,quę est in legitimè coniugatis,vt in c. Nicena.xxxj.distinctione. l.mulier. §.cùm proponeretur.ff.ad Trebellianum. quæ quidem pudicitia etiam laudanda est,vt in precedenti parte dixi,in xij.consideratione.& quam etiam obseruauerũt plures sancti prophetę & patriarchę,vt Iacob, qui Lyam secum iacẽtem,non illam esse cognouit,putans tenere Rachelem,vt habetur Gene.xxix.secundùm Lyram,ibi. Possent hic adduci omnia connubia seu matrimonia antiquorum patrum, prophetarum, & patriarcharum.s.primò illorum qui fuerunt ante diluuium,vt Adam,Seth,Enos, Caynan,Malalehel,Iared,Enoch,Mathusalem,Lamech, Noë,Sem,Cham & Iaphet. Et post diluuium Abraham, qui tres vxores habuit,Isaac,Iacob: qui quatuor vxores habuit,Ioseph,Iudas,Cath,& Amram, Moyses,Aaron, & Maria eorum soror,Delbora,Barach,Sisaram,Iahin & Iahel. Iepte, Samuel, Helcana, Ephrateus, Samuel, Booz,& Ruth, Iesse, & omnis eius generatio. Dauid, Salomon, Elias, Eliseus, Ezechias, Iosias,Daniel,Zacharias, Petrus,& apostoli,& Ioannes euangelista,qui omnes fuerunt coniugati,vt satis declarat Iouinianus contra Hieronymum, altercantem cum eo de præexcellentia virginitatis & matrimonij: de quibus connubijs sanctorum amplissimè Augustinus Dathus in suo tractatu de connubijs sanctorum,vbi exellentias illorum connubiorum satis denotat laudando castitatem matrimonialem: de qua etiam libro ij.contra aduersarium legum & prophetarum deus inquit: Masculum & fœminam propagandi generis cum nuptiali castitate coniunxit. Ad quod facit doctrina Bedę sic dicentis. Bona est castitas coniugalis,melior continentia vidualis,& optima perfectio virginalis: quæ tria Christus patenter approbauit. Primò statum virginalem in eo quod de virgine nasci voluit,statũ viduale,in eo quod ab Anna vidua benedici dignatus est,Lucę ij.& statum cõiugalem, in eo quod in Chana Galileæ nuptijs interfuit,quarum honore aquam in vinum conuertendo primum miraculũ inter cætera inchoauit,Ioannis ij.

Similiter vt ab omni gradu mulieris opprobrium tolleret,s.à cõiugatis,virginibus,& viduis matrẽ eius gloriosam in hoc triplici statu esse voluit,scilicet virginem coniugatam,& viduam post eius mortẽ. Ex quibus sequitur quod etiam coniugati possunt mereri & æternam beatitudinẽ consequi: vt dictum est ante,& plenè comprobat G.Benedicti in sua repetitio.c.Raynutius.in verbo,cuidam Petro tradiderũt.numero xlix.l.lj.& lij. extra de testamẽtis. vbi per eũ,de castitate & pudicitia coniugali,& de laude matrimonij dixi in cõmẽtario nostro ad cõsuetudines ducatus Burgun.in tit.Des droitz & apparteñ.a gens mariez.

Et aduerte quod secundùm Gabrielẽ Barlette in sermone pro festo S.Innocentiũ,quod status cõiugatorũ fuit maioris meriti quàm abstinentiũ, & status ille præferebatur statui virginitatis,quia erat tẽpus multiplicãdi genus humanũ, ideo status virginitatis prohibebatur hoc habẽdo respectũ ad tẽpus legis scriptę siue naturæ. Si autem referatur ad tẽpus legis euangelicę quia est tẽpus multiplicationis fideliũ per generationem spiritualem, status virginũ est maioris meriti quàm status cõiugatorum. Ideo virginitatis status est dignior & excellentior matrimonio, quod ibi cõprobat triplici ratione: sed vide hic ante in ij.cõsidera.vbi longè plura alia media adinuenta sunt ad laudem virginitatis.

QVadragesimasecũda consideratio incipit de pueris baptizatis, qui statim baptismate suscepto decedunt antequàm mereantur,vbi collocabũtur in paradiso,& an ex solo baptismo possit vnus plus habere gratię quã alius: hoc est an plus possit operari baptismus in vno quàm in alio quo ad remissionẽ culpę & pœnę,quo ad diminutionẽ pœnę,& quo ad effectũ gratię. In hoc Io.de Turrecre.in c.cũ tantũ.de cõse.dis.iiij.ex dictis S.Tho.sed prius aduertatur,quod nemo põt saluari,nec vitã cœlestẽ cõsequi, nisi fuerit baptizatus, vt hr̃ Io.iij. Nisi quis renatus fuerit

ex qua & ſpirituſancto nō pōt introire in regnū dei. & habetur in c. nō pōt. de cōſe. diſt. iiij. & ibi Io. de Turrecremata: & oēs baptizati ratiōe remiſſionis culpę originalis quę baptiſmo purgatur, gratiā dei cœleſtis accipiūt. c. nō pōt. & ibi Ioan. de Turrecremata, de pœni. di. j. & in c. per baptiſmum. & in c. nō licet. de cōſe. di. iiij. & in hoc cōcludit duabus cōcluſionibus in d. c. cū tantū, ꝙ æqualiter operatur effectū remiſſionis culpę & pœnæ in omnibus, & cōtinet perfectionē ſalutis, ad quā deus oēs homines vocat, vt dicit Io. de Turrecremata in c. ex quo. de conſe. di. iiij. infundit etiā gratiā, vt per eūdē in c. propriè. loco præalleg. Sed nūc videndū eſt, quomodo hęc gratia infundatur an plus in vno quā in alio. idē Ioā. de Turrecremata in c. cū tantū. ſ. allegato. diſtinguit inter adultos & pueros, & dicit qđ inter adultos nō ęqualiter ſe habet, ſed ſecūdùm maius & minus: prout qdā cū maiori fide & deuotiōe accedūt ad ipſum ſacramentū baptiſmi ſuſcipiēdū ꝙ alij, & hoc cōprobat ex dictis Dam. dicētis ſic. Peccatorū remiſſio cūctis ęqualiter in baptiſmo datur: gratia aūt ſpiritusſancti ſecūdùm proportionē fidei & purgationē, ſed non oēs cū ęquali fide, nec æqualiter pręparati ad baptiſmū accedūt, ergo nō oēs ad baptiſmū accedētes æqualiter gratiā conſequuntur, & iſta eſt alia ex ſuis concluſionibus.

Alia eſt cōcluſio in pueris, in quibus concludit ꝙ baptiſmus de cōi lege æqualē effectū gratiæ habet: qđ probat ex dictis S. Tho. in iiij. ſentē. di. iiij. cū ait. In pueris baptizatis nihil ex parte eorū requiritur, ſed habēt pro diſpoſitiōe ad ſalutē fidē eccleſiæ, & pro effectiuo ſalutis virtutē paſſiōis Chriſti quę operatur in baptiſmo: ſed hęc duo æqualiter ad oēs pueros ſe habēt, ergo ipſi pueri nō differūt quātū ad effectū baptiſmi ſuſcipiendū, ſed oēs æqualē gratiā ſuſcipiūt. Ideo inter iſtos nō eſt diſceptādū de prioritate aut poſterioritate, cùm omnes ſimul ſimili gratia & æquali fruantur.

QVadrageſimatertia cōſideratio erit de pueris decedentibus ſine merito & abſq; baptiſmate, in quo loco in iudicio vniuerſali collocabuntur: an à dextris, vel ſiniſtris comparebūt. Sanctus Tho. in iiij. ſentē. diſt. xlvij. arti. iij. & beatus Vincētius in ſuis ſermonibus, dicūt ꝙ in iudicio dñi tales pueri cōparebūt: ſed non ſedebunt neq; à dextris, neq; à ſiniſtris (cū electi boni erunt à dextris, & dānati mali à ſiniſtris) ſed tales pueri cū peccato originali mortui non ſunt ſimpliciter mali nec boni, ideo in medio inferius collocabūtur, & videbūt gloriā iudicis, & vindictā exquirent eorū qui cauſam eis dederunt perditionis gloriæ & diuinę viſionis: & oēs huiuſmodi paruuli ſiue ſint filij Chriſtianorū, ſiue Iudæorū, ſiue gentiliū, ſiue in vtero, ſiue extra vterum deceſſerint ſine baptiſmate, reſurgēt cū corporibus integris in mēſurā ætatis plenitudinis Chriſti triginta annorū vel circa, vt habetur ad Epheſios iiij. ſicut & alij mortui: & ita refert & tenet Bartholomeus Sybillę in ſuo ſpeculo peregrinarū quęſtionū, in ſexta quęſtiūcula quintę. q. tertij capitis primę decadis. ſed in loco ſeu receptaculo limbi collocabūtur, in quo eſt carētia gratiæ, & pœna damni æternalis, ſed nō pœna ſenſus, ſecundùm Petrū de Taranta. & Tho. in iiij. diſt. xxxj.

Sed altius iſta repetēdo quæreres, cū ſint in limbo, & non in paradiſo, an puniantur aliqua pœna, & qua. Et in hoc dicendū eſt ſecūdùm Tho. in loco inferius allegādo, ꝙ pœna conueniens puerorū qui ſine baptiſmate cū ſolo peccato originali deceſſerūt, eſt ſubſtractio gratiæ: & per conſequēs carētia diuinæ viſionis, vt dictū eſt, ad quā homo p gratiā ordinatur. Sed vlterius vidēdum eſt, an tales pueri ſentient aliquē dolorē vel afflictionē interiorem ex carentia viſionis diuinæ. Reſponderi pōt ſecūdùm quod aliqui dicūt, ꝙ tales pueri in limbo ex carētia viſionis dei nullā afflictionē interiorē ſentiunt: rationē aſſignāt, Quia vbi nulla eſt cognitio & cogitatio boni propter ſe facti, ibi nulla eſt afflictio: ſed animæ puerorū cū ſolo orignali decedentiū ſunt in tantis tenebris ignorātiæ conſtituti ꝙ neſciunt ſe ad beatitudinē creatos, nec aliquid de beatitudine cogitāt, ideo dicunt nullā illos pati afflictionem. Sed ſanctus Tho. dicit hāc rationē non valere. Primò quia cognitio naturalis magis viget in anima ſeparata, quàm in anima hic coniuncta. Ergo cum in pueris illis nō ſit peccatū perſonale, nō debetur eis vt detrimentū aliquod patiātur in naturalibus. ſ. in naturali cognitione. Itē (vt dicit) ſecundùm hoc illi qui ſunt in inferno, eſſent melioris cognitionis, quantum ad intellectū, quàm pueri in limbo. Nā qui ſunt in inferno, nō ſunt in tenebris ignorantiæ, pueri autem ſecundū iſtos ſic: & ita dānati melioris cōditionis forent quā pueri huiuſmodi, quia nullus eſt (vt ait Augusti.) qui non mallet dolorē pati cū ſana mente, ꝙ gaudere inſanus. Ideo aſſignatur alia ratio, quare pueri in limbo ex carētia viſionis diuinæ nō habeant interiorem dolorem, vel afflictionē, quæ talis eſt. Duplex cognitio de beatitudine pōt haberi, naturalis. ſ. & ſupernaturalis. Animæ aūt infantiū in limbo cognitione quadā naturali non carent, quæ debetur animę ſeparatæ ſecūdùm naturā ſuā: imo augetur cognitio eorū naturalis, cū intrēt mediū cognoſcēdi intellectuū ſeparatorū. Ideo de deo, & de creaturis magnā ſcientiā habēt naturaliter, & maiorē ꝙ vnq; philoſophus in mūdo habuerit. Cognoſcūt em̄ naturaliter ſe ad beatitudinē factos, & ꝙ beatitudo cōſiſtit in adeptiōe perfecti boni: ſed nō ꝙ tale bonū ſit gloria quā ſancti in cœlo poſſidēt, Id aūt qđ per naturā habetur, poſſidetur abſq; dolore: ex hac igitur parte pueri in limbo non dolent. Eſt autē & alia cognitio de beatitudine, quæ habetur ſupernaturaliter, quæ hic in nobis per fidē plātatur: quæ eſt de gloria & fruitione ſanctorum in cœlo: quā nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hoīs naturaliter aſcēdit. j. ad Corū. ij. Quā deus nobis reuelauit per ſpiritūſanctū. ad Ro. j. quę quidē reuelatio habetur per fidē in nobis hic plantatā in ſacramētis, vel frequētatis actibus Chriſtianis. Pueri autem in limbo nec fidem de beatitudine in actu habuerunt, nec ſacramenta fidei ſuſceperunt, nec per reuelationē: ergo nec de carentia eius dolent. Nemo enim dolet de eo, quo ſe priuari neſcit; vel de perditione eius quod ad ipſum non tangit aut pertinet. Quia tamen pueri in limbo nō impediūtur à perfecta cognitione naturali primæ cauſę, & dei, & aliarum rerū ex immerſione & afflictione pœnarū, ſenſus, ignis, & vermiū cōſcientiæ & dæmonū, vt fit in damnatis, ideo de cognitione tali naturali ipſius dei & craturarum, gradum aliquē delectationis habent. Quilibet enim in cognitione veritatis naturaliter delectatur: vnde & in hac delectatione pueri laudant & laudabunt, reaſſumptis corporibus, deum cauſam cauſarū omniū rerum ab eis naturaliter cognitarū, quod dānatis non accidit, nec accidet: quia vermis eorū viuit & nō morietur, nec vnq; ab inferno deerunt dæmones, nec ignis ibi à torrēdo in æternum deficiet. hæc S. Tho. in q. diſputatis de malo. & in ij. ſentē. diſt. xxxij. q. ij. Et ad prædicta facit text. in c. firmiſſimè. de conſecra. diſt. iiij. vbi Io. de Turrecrema. etiam diſputat, an tales pueri puniantut pœna ſenſibili.

Quadrageſi

QVadragesimaquarta consideratio de reliquijs sanctorum ostendit, quæ etiam sunt honorandæ, & venerandæ, vt habetur in rubro & nigro, de reliquijs & veneratiõe sanctorũ in antiquis, & in libro sexto, & in clemẽtinis. Et, vt dicit sanctus Thomas in tertia parte. q. xxv. articulo vltimo. Adorare, id est venerari debemus reliquias sanctorum. Nam, vt ait Antoninus Florẽtinus in ij. parte suæ summæ, titulo xij. c. ix. in principio. Qui habet affectum ad aliquem, etiã ea quæ de ipso post mortem reliquuntur, venerãtur, non solum corpus, aut partes eius corporis, sed etiam exteriora aliqua eius: puta vestes & huiusmodi. Nam, vt author est Herodotus, Mycerinus rex Aegypti, filiam quam habebat vnicam, adeo dilexit, vt mortuæ cadauer incluserit aureo bouis simulachro: quod in templis proximè deos posuit, floribusq; ornauit quotidie, admota noctu perpetua lucerna.

Item Attedius melior, duos habuit liberos, Blesum & Glauciam nomine, quos adeo dilexit, vt dicti Blesi mortui natalem singulis annis celebraret. Martialis libro viij.

Prestas hoc melior sciente fama.
Qui solennibus anxius sepulti.
Nomen non finis interire Blesi.
Et de munifica profusus arca,
Ad natalicium diem colendum,
Scribarum memori, piæq; turbæ.
Quod donas, facies ipse Blesianum.

Item Vrbinum in agro Reatino delitescentem, cùm milites ad mortem inquirerent, seruus eius domini ornamentis indutus in eiusdem cubile se reclinauit, vt irruentes hostes Vrbinum esse suspicarentur, & ita primo impetu iugularẽt. In cuius rei monumentum, Vrbinus mortuo erexit statuam, cum titulo, & inscriptione, quæ tam memorabilem testaretur amorem & fidelitatem.

Item fidem facit in hoc Arthemisia, quæ Mausolo marito mortuo sepulchrum memorabile fecit, vt ꝭ. in vltima parte, in lxxv. consideratione dicitur.

Item Iulius Cęsar Syllanę factionis inimicus, adeo partes Marianas fouebat, vt deiecta eius trophęa restituerit, statuasq; noctu erexerit in capitolio.

Item Phydias statuarius Agorantum Parium discipulum suum adeo dilexit, vt nomen eius suis operibus plerunque inscripserit.

Item Nicomedes rex Bithyniæ tam propenso fuit in Romanos animo, vt raso capite pyleũ sumpserit & se Romanorum libertum vocauerit.

Cũm autem sanctos dei in veneratione debeamus habere tanquã membra Christi Dei filij & amicos, & intercessores nostros, vt supra ista parte dictum est: ideo eorũ reliquias qualescunq; honore congruo in eorum memoria venerari debemus, præcipuè eorum corpora, quæ fuerunt templum Dei, & organa Spiritussancti in eis habitantis & operantis, & sunt corpori Christi configuranda per gloriam resurrectionis. Vnde & ipse deus huiusmodi reliquias conuenienter honorat, in eorum pręsentia miracula faciendo. Et, vt dicit Hiero. ad Riparium. Nos nec martyrum reliquias nec angelos adoramus. s. adoratione latrię: honoramus autẽ martyrum reliquias, vt eum, cuius martyres adoramus honoremus seruos, vt honor seruorũ redundet in dominum. Et habetur psal. lxxv. Et reliquiæ cogitationis diẽ festum agẽt tibi: quoniam grata est apud deum ea quæ à nobis sic habetur præteritorum nostrorũ bonorũ recordatio, vt de his nõ in bonis, sed in domino gloriemur. Et ita remunerantur à deo bonorum reliquię & vtilis est ipsorum memoria: quemadmodum etiam dicimus in iure humano, ꝙ memoriæ seu reliquiæ pristinæ qualitatis bonę multum operãtur, vt per multa comprobat Fel. in. c. quæ in ecclesiarum. col. xxix. versi. fallit quinto. extra de constitutio. dicam latius ꝭ. in iiij. parte. in xxxvij. cõsideratio. vbi de huiusmodi memoria pristinæ dignitatis scribitur. Et ad illud propositum Io. de Monthòlon ciuis & contemporaneus noster in suo promptuario iuris. in verbo, reliquię. adducit decisiones Feli. in d. c. quę in ecclesiarum. Non tamen, vt dicit, sunt in publico venerandę, nisi fuerint prius approbatæ per summum pontificem, & per sedem apostolicam canozatatæ: quod quomodo fiat, & quæ requirantur, habetur in ca. j. de reliquijs & vener. sanct. in antiquis. de qua materia canonizationis sanctorum fient aliquæ considerationes in sequentibus.

QVadragesimaquinta consideratio. Non solũ sancti venerandi & honorandi sunt, sed etiam eorum imagines venerandæ sunt propter illos. c. perlatũ. & c. venerabiles. de conse. dist. iij. & ibi gl. in ver. fregille. & in ver. cultu. & per glo. in ver. indeuotionis. in c. si canonici. de of. ord. in vj. Et, vt scribit Ouid. de põto. lib. ij.

Felices illi qui non simulachra, sed ipsos,
Quiq; deum coram corpora vera vident &c. Et sequitur:
Sic homines nouere deos quos arduus æther
Oculit, & colitur pro Ioue forma Iouis.

Et videatur Cardi. in cle. vnica. ver. O excellentissimũ. de reliq. & venerat. sanctorum. & in duobus canonibus supra allegatis satis probatur, ꝙ licitum est in ecclesia dei facere imagines Christi & sanctorum, quæ sunt venerandæ: & causas ibi vide, quicquid audeant dicere quidam hęretici insequẽtes damnabiles opiniones Lutheri hæretici, quem deus in sensum bonum reducat, ad suas infinitas hæreses seminatas extirpandum & annihilandum.

Et amplè per Io. Damascenum & commentatorem, ibi in suo opere theologali, lib. iiij. c. xvij. vbi dicit quomodo imagines sanctorum etiã antiquo tempore fuerunt approbatæ, & etiam certo tempore reprobatæ, videlicet tempore Leonis tertij imperatoris, & Gregorij ij. summi põtificis. & per Anto. Florẽ. iij. suæ summæ parte. ti. xij. c. ix. §. j. ij. & iiij. vbi expresse scribit de veneratiõe imaginũ.

QVadragesimasexta cõsideratio. Quoniam ante dictum est de veneratione & honore sanctorũ, sciendũ est qui dicãtur sancti, & in hoc, sic distinguẽdũ est: aut consideramus hanc ecclesiã militantẽ, & sic in hoc seculo viuentes. Aut ecclesiam triumphantem, & per cõsequens eos qui de hac vita migrauerũt, & cùm ambo sint laudandi & venerandi de ambobus dicetur.

Primò de his qui in hoc seculo sunt viuẽtes, qui videntur esse omnes mundè ac virtuosè viuentes, qui meritò sancti dici possunt. & ita intelligitur quod habetur in c. tenere debet. xxxj. distinctione, & Leuitici xj. & j. petri c. j. vbi dicitur. Sancti estote quoniam ego sanctus sum dominus deus vester. & in c. proposuisti. & c. plurimos. lxxxij. distinct. & est text. in c. non oportet. lxxxj. distinct. & ibi Archidi. & facit tex. in c. Maximianus. ibi: quia qui sancti non sunt sancta tractare non possunt. ea. distin. quẽ ita intellexit Archid. in d. c. tenere. facit etiam tex. in c. non vos. ver. quis enim sanctum dubitet. iiij. distincti. & psal. xvij. Cum sancto sanctus eris, & cum innocente innocens eris. Et illud. Nõ enim loca sed vita & mores sctõrũ faciũt sacerdotẽ. de quo in prin. iiij. dis. & in c. multi. & in capitu.

non eſt facile, ea. diſtinct. Et eccleſiaſtici xxvij. Cum viro ſancto aſſiduus eſto. & facit tex. in c. ſancta qppe ruſticitas. ij. q. vij. Et facit ſatis tex. in l. ſanctum. ff. de rerum diuiſione. vbi ſanctum dicitur quod ab iniuria hominum defenſum eſt, atq; munitũ. Facit tex. iuncta gloſſ. in verbo, ſanctificetur. de ſucceſſio. ab inteſta. Et dicit Geminia. in c. non decet. de immunita. eccle. in vj. ꝙ loca ſacra ſunt ſancta, id eſt firmata pœnis & ſtatutis contra delinquẽtes in illis: vt in authen. vt liceat matri & auiæ, §. penul. inci. quia verò. colla. viij. & in §. ſanctę. inſtitu. de rerum diuiſione. & l. ſi quis in hoc genus. C. de epiſ. & cle. & per id quod habetur in c. imprimis. ij. q. j. Et facit ad propoſitum, & ad dictas duas ſignificationes id quod dicit ſanctus Thomas ij. ij. q. viij. arti. vltimo. quòd nomẽ ſanctitatis duo importare videtur. Vno modo mundiciem, & huic ſignificationi cõpetit nomen Gręcum. Alio modo importat firmitatem: vnde apud antiquos ſancta dicebantur, quę legibus erant munita, vt violari non deberẽt. Vnde aliquid dicitur eſſe ſanctum, quia eſt lege firmatum, vt dicit Vlpianus in l. ſacra. §. propriè. ff. de rerum diuiſione, vel etiã (vt dicit ſanctus Thomas in loco ante alleg.) hoc nomẽ ſanctus ſecũdùm latinos ad mũdiciã pertinet, vt intelligatur ſanctus, quaſi ſanguine tinctus: eo ꝙ antiquitus illi qui volebant purificari, ſanguine hoſtiæ tingebantur, vt dicit Iſidorus in lib. x. etymologiarũ. c. inci. Sapiẽs &c. & vtraq; ſignificatio competit, vt ſanctitas attribuatur his quæ diuino cultui applicantur, ita ꝙ nõ ſolum homines, ſed etiã templũ, vaſa & alia huiuſmodi ſanctificari dicũtur, ex hoc ꝙ cultui diuino applicantur. Hinc etiam dicuntur ſancta ſanctorum, de quibus per Panor. in c. j. de vita & honeſta. cleri. Mundicia enim neceſſaria eſt ad hoc, ꝙ oẽs deo applicẽtur: nã mens humana inquinatur ex hoc ꝙ inferioribus rebus coniungitur, ſicut quęlibet res ex immixtione peioris ſordeſcit, vt argentum ex immixtione plumbi: oportet autem ꝙ mens ab inferioribus rebus abſtrahatur ad hoc ꝙ ſupremæ rei poſſit coniungi, & ideo mens ſine mundicia deo applicari non poteſt. Vnde ad Hebræos penul. dicitur. Pacem ſequimini cum omnibus & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit deum.

Firmitas etiã exigitur, ꝙ mens deo applicetur. Applicatur enim ei ſicut vltimo fini, & primo principio: huiuſmodi aũt oportet, maximè immobilia eſſe. Vnde dicebat Apoſtolus ad Ro. viij. Certus ſum, ꝙ neq; mors neq; vita ſeparabit me à charitate dei. ſic ergo ſanctitas ſiue ſanctimonia, qđ idẽ eſt, per Archi. in c. victor. iij. di. dicitur per quã mens homini ſeipſam & ſuos actus applicat deo, ideo Iuriſconſultus in d. l. ſanctũ. ff. de rerum diuiſione. qđ ſanctum dictũ eſt à ſagminibus. Sunt aũt ſagmina herbę quędam quas legati populi Romani ferre ſolebãt, ne quis eos violaret. Sicut legati Græcorũ ferunt ea quæ dicuntur ceritia. Vnde, vt dicit ibi gl. in verbo, violaret. legati dicuntur ſancti per. l. fi. in principio. ff. de legatio. hinc deſcẽdit verbũ, ſanctio inuiolabilis, & ab iniuria hominum tuta legalis ſtatuitio. & ita intelligitur. l. ſanctio legum. ff. de pœnis, & ſumitur multipliciter, vt habetur in prima gloſ. in procemio fforũ. & notatur per Archidia. in c. ſtatutum. de reſcriptis, libro vj. & vide Dionyſium de diuinis nominibus c. xij. Et iſta ſanctitas in multis honoratur, id eſt priuilegiatur, vt infra in vltima conſideratione.

Aut verò conſideramus eccleſiã triũphantẽ, & ſic oẽs habitantes in cœleſti patria nõ ſolũ animas beatorum, ſed etiã ipſas intelligẽtias, hoc eſt angelos ſanctos dici debere, cũ omni refulgeant mũdicia: imo non poſſent eſſe immundi, aliàs eſſent imperfecti: quæ imperfectio, in cœlo nõ admittitur, vbi eſt deus, qui eſt ſummũ bonum, & ens perfectiſſimũ, quo oẽs beati fruũtur. Vnde meritò eos ſanctos appellamus, imo deus ipſe dicitur ſanctus, vt amplè dixi ſupra iſta parte, in j. conſideratione, & habetur pſal. xv. Nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem.

Aduerte tñ, quoniã apud nos ſanctus & beatus differũt: quoniã beatus dicitur cuius nec dies mortis, nec officiũ in eius memoriã celebratur. Nec etiã ſibi eccleſia dedicatur. Sanctus verò nõ dicitur niſi præcedente canonizatiõe inducta ab eccleſia, & ſecũdùm formã ab eccleſia traditã, de qua ĩ. dicetur. & ita cõis vſus loquẽdi obſeruat, q in multis attẽditur. l. librorũ. §. qđ tamẽ Caſſius. ff. de legatis. iij. & ibi Bar. & in l. cum de lanionis. §. aſinã molendinariam. ff. de fundo inſtructo inſtrumentoq; legato. Fel. amplè poſt Anto. de Butrio in procemio decretalium.

Quandoq; tamen etiam canonizati dicuntur beati, vt in c. j. ibi: qui beato Petro æternæ vitæ clauigero. xxij. di. & in c. non nos beatum Petrum. xl. diſt. vnde omnis ſanctus canonizatus dici poteſt beatus, ſed non econtra.

In vita verò quis non poteſt dici beatus ſecundũ Thomam in j. parte. q. xij. arti. x. & xj. & ij. ij. q. ccxxxiij. ar. ij. & in iiij. di. xlij. Nam beatitudo idem eſt quod vita æterna, quod eſt pax, & regnum cœlorũ, ſecundũ Tho. in iiij. di. xlix. arti. vij. viij. & ix. Et ſecundùm Albericum de Roſate in ſuo dictionario, in verbo, beatitudo. nihil aliud eſt beatitudo, q̃ reuelatio magni dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, vt in c. ieiunium. de conſecra. di. v. de quo etiã per Tho. ij. ij. q. clvj. in vltimo arti. vel ſecundùm Boëti. in iij. libro de conſolatione philoſophiæ. c. iij. Beatitudo eſt ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus. & ibidem beatitudinẽ ſummũ bonũ eſſe diffinit. ad hoc poteſt allegari illud Oui. metamor. Diciq; beatus
Ante obitũ nemo, ſupremaq; funera debet. Beare eñ. eſt beatũ facere. i. prodeſſe. tex. eſt in l. bonorum. ff. de verbo. ſig. impropriè tñ in hac vita dici põt beatitudo, prout loquitur. d. l. bonorũ & l. iniquũ. C. qui accuſare nõ põt. vbi dicit litera. Iniquũ & lõgè à beatitudine ſeculi veſtri eſſe credimus. & ita intelligitur illa beatitudo, quæ ſummis põtificibus attribuitur. & tex. in c. legi, in fine. ibi: beatitudo tua. xvj. q. j. etiam in vita dicimus ſanctitatem, vt ante dixi, etiam dicitur de papa, qui & ſanctiſſimus dicitur, & de epiſcopo & de principe, vt ĩ. in iiij. & v. partibus, vbi de papa, epiſcopo, imperatore, & rege noſtro Frãcorũ dixi. Sed prout in hac parte intelligimus ſanctus dicitur, qui eſt ab eccleſia canonizatus, aut canizatiõe eccleſiaſtica confirmatus & approbatus, ſecũdùm quod accipitur in c. ſanctorum. in prin. lxx. di. & in rubri. & textu, de reliquijs & veneratione ſanctorum, in decretalibus: & libro ſexto. & habetur in c. j. de vita & honeſtate clericorum. in antiquis. Sic quòd non licet aliquem venerari pro ſancto, niſi ſit approbatus à ſummo pontifice, & ſic canonizatus, vt ſtatim dicam.

QVadrageſimaſeptima cõſideratio. Nũc ad materiã canonizationis cõdeſcendamus, in qua dico ſolus papa põt canonizare ſanctum, & iſta eſt opinio Panor. & Imo. in ca. fi. de ferijs. per tex. in c. j. in fi. de reliquijs & veneratiõe ſanctorũ. extra. vbi expreſſe cauetur ꝙ ſine ſpeciali licẽtia papę quis canonizari nõ põt. Idẽ Imo. in c. venerabili. de teſtibus. extra. Hoſt. in ſumma eodem titu. de reliquijs & venera. ſanc. Antonius Floren.

in iij. parte suæ summæ, tit. xxij. ca. v. §. v. & pro hac opinione Ioan. And. in c. vnico. in verb. sedis. de reliquijs & venera. sanc. in vj. adducit quinq; rationes post dictā glo. quæ ibi videri possunt: quibus accedat quòd papa repræsentat deum in terris, & tenet eius vices. ca. quāto. de trāslatione episcopi. c. vt nostrū. vt ecclesiastica beneficia sine diminutione cōferantur. c. fundamēta. §. docet. de electio. lib. vj. clemē. j. §. j. de magistris. Speculat. titulo de legato. §. nūc est sciendū. versi. lxxxix. & gl. in verb. quod deo. in c. serpens. de pœniten. dist. j. Et fuit de mente Thomæ in tractatu suo cōtra Græcorum errores. q. lxxj. inquantū allegat Chrysostomū super omil. di. lxxxv. dicentē de Christo, Iacobū localiter in loco terminauit, Petrum autē totius orbis magistrū & doctorem. vbi latius per ipsum, & dixi ante: & idem voluit in iij. parte summæ. q. viij. arti. j. & in iiij. senten. dist. xv. dicēs papam esse caput vniuersalis ecclesiæ. facit c. in nouo. cum c. sequē. xxj. dist. Et idem in tractatu contra impugnātes religionē. & Scotus in tractatu de perfectione statuū. q. ix. dicit ꝙ Papa est vicarius Christi, nō solū inquantū Christus fuit ecclesiæ prælatus, sed inquantū fuit totius mūdi dominus, & quòd iustè de statu & bonis hominū potest ordinare. Et dicit Thomas in iiij. senten. dist. xix. quòd papa habet plenitudinē potestatis in vniuerso, sicut rex in regno. Et idē in tractatu de errore Græcorū, cōsilio lxij. tenet quòd de necessitate salutis est subesse Romano pōtifici: & allegat Cirillum in lib. thesaurorū, & Maximianum in epistola directa orientalibus. vnde dicit Hosti. in d. c. quanto. quòd deus & papa faciunt vnū & idem tribunal. & dicit Bal. in l. Barbarius Philippus. ff. de officio prætoris. quòd papa est supremus dei vicarius, & qui cōtrariū dicit, mentitur: & in finalibus verbis dicit, ꝙ papa est omnia, & super oīa in spiritualibus. dixi supra, ista parte xxx. consideratiōe. versi. secundus locus. circa fi. & infra in v. parte, in vij. consideratione. Ex quo cū sit vicarius supremus dei, & sit in locum eius in hoc mūdo subrogatus, tanq; sapiat naturā eius qui canonizat sanctos in ecclesia triūphante, sic canonizabit in ecclesia militante. & ista est communis sententia, vt dicit Imola in d. c. fi. extra de ferijs. Et ita etiā tenet Ioan. de Turrecremata. in c. j. de cōsecra. dist. iij. vbi dicit ꝙ canonizatio sanctorum rationabiliter reseruatur summo pontifici triplici ratione, quas ibi vide.

Nec in hoc requiritur cōsensus cardinaliū. gl. in verb. cōtingeret. in d. c. fundamenta. in §. decet. de electio. in vj. ita etiam tenet Ioan. And. & Dominicus in c. super eo. de hereti. li. vj. Salice. in rub. C. de legibus. allegās notata per Archi. in c. quæ ad perpetuā. & in c. sunt quidā. xxv. q. j. & in c. quāuis. de officio ordinarij. in vj. Cūm hoc pēdeat ex illa dubitatione, an papa possit ardua sine cōsilio cardinalium: de qua amplè Barbat. in cōsilio j. in j. volu. & in tractatu de præstantia cardinalium. Cūm canonizare sanctū sit quid arduum, vt dicit Ioan. And. in d. c. vnico. de reliquijs & veneratione sanctorum. in vj. hanc etiam partem tenet Antonius Florenti. in sua summa, in ij. parte tertiæ partis. in xiiij. charta.

Martinus Laudensis in tractatu de cardinalibus. q. lxxviij. videtur tenere contrarium: & istud idem tenet Ioan. Monachi in dicto c. super eo. Cardi. Florentinus in c. petitio. & ibi Ioan. de Anania, de homicidio. idem Cardi. in cap. ij. de clericis non residentibus. Bald. in l. cum nulla. C. de bonis quæ liberis. & in l. fi. C. de diuersis rescriptis. Et pro certo istud est mare magnum: sed ad propositū, bonum est, quòd papa faciat ex consilio, non quòd teneatur ad hoc, nec illud sequi.

QVadragesimaoctaua consideratio. Episcopus an possit decernere in sua diœcesi aliquē sanctum venerari & feriari seu solennitatē illi celebrari sine populo? Videtur ꝙ sic, prout visus est aliquādo tenuisse Anto. de Butrio in c. fi. de ferijs. extra. sed post mutauit opinionē: sed istam etiā opinionē tenet Panor. in d. c. fi. p textum ibi, & in c. j. de consecra. dist. iij. vbi expresse dicūt textus: Cæterisq; solennitatibus quas singuli episcopi in suis diœcesibus cū clero & populo duxerūt solenniter venerandas. Et ita etiā tenet ibi Barbat. vbi dicit ꝙ Anto. de Butrio nō bene dicit dicēdo ꝙ ille textus habet duas lecturas: quia, vt dicit papa in d. c. fi. ponit verba d. c. primi. & sic declarat qualiter debeat intelligi ille textus: aliàs si esset dubius nō mereretur ad hoc allegari: qm̄, vt inquit Philosophus, Qđ multipliciter exponitur, eius veritas ignoratur. Refert Bal. in l. nec quicq;. §. vbi decretū. ff. de officio procōsulis. Et facit qm̄, vt ait gl. in verb. vsuris. in clemē. dispēdiosam. de iudicijs. Papa non pōt tollere ordinē iudiciariū in foro seculari, sed bene pōt in foro suo. quā gl. pro singulari allegat Bal. in l. eos. §. fi. C. de vsuris. Ideo licet episcopus possit decernere aliquē sanctum in suis ecclesijs venerādum sine populo, non tñ populo præcipere, vt veneretur abstinēdo ab operibus, sine eius cōsensu, cū de eius præiudicio agatur. Quoniā in his in quibus versatur præiudiciū populi, aut subditorū, non pōt statuere episcopus, sine eius cōsensu, vel saltē eis præsentibus, vt dicit Imola in c. vestra. extra de locato. & in c. fi. de officio legati. & cōfirmat Federicus de senis cōsilio xvij. allegato per Imolā in d. c. vestra. Ita etiā tenent ipse Imo. in d. c. fi. & Archid. in d. c. j. de cōsecra. dist. iij. Dicit tñ Abbas in dicto c. fi. quòd si populi cōtradictio non sit ex iusta causa, & episcopus moueatur aliquibus iustis causis ꝙ poterit hoc facere nō obstāte contradictiōe populi: puta (vt dicit) si decernat quem sanctū venerandum qui fuerit ortus de loco, prout videtur sentire gl. vlti. in d. c. j. de consecra. dist. iij. & quod in simili dicit Arch. in c. vt animarū. de cōstitu. in vj. & tex. in c. j. de his quæ fiūt à maiori parte cap. Et idē etiā dicit Barba. in dicto c. fi. ꝙ si episcopus habeat iustā causam, puta quia sanctus sit oriūdus de loco, ꝙ pōt etiā inuito populo decernere illū venerādum: qm̄ propter sanctimoniā recedimus à legibus cōmunibus: quia dicitur esse gloria patriæ suæ. Allegat in argumentū textum singularem, iuncta doctrina Bald. in l. sed & reprobari. §. fi. ibi: valde tamē disciplinatos. ff. de excusatio. tutorum.

Quicquid tñ dicant Panor. Imola, & Barbatia, videtur ꝙ opinio Anto. de Butrio sit verior per rationem per eum allegatam. Cūm his quæ tendunt in fauorem animæ quilibet est subiectus episcopo. c. cūm sit generale. de foro cōpe. c. nouit. de iudicijs. c. per venerabilē. qui filij sint legitimi. extra. Et huic rationi non respondet Panor.

Facit, qm̄ quo ad actus spirituales peragendos, cōsensus laicorum nō debet esse in cōsideratione: sicut videmus in electionibus faciēdis de prælatis ecclesiarū, vt in c. Messana. c. sancrosancta. de electio. cū pluribus alijs. facit qđ habetur in c. ij. de institutio. & in c. fi. de rebus ecclesiæ nō alienandis. & in c. ecclesia. de cōstitutio. Ergo in hoc casu vbi est quæstio de actu spirituali non est necessarius consensus populi tanq; laicalis.

Et ad textus allegatos pro opinione Panor. & sequacium respōdeo, ꝙ textus nō dicūt, ꝙ veneratio sanctorū

fit inducēda & decernenda per episcopum cū clero & populo: sed dicunt, ꝙ festiuitates sanctorū sunt venerandæ per episcopum cū clero & populo, quod aliud est, prout dicit ibi Bal. qui hoc cognouit, cū dicit: non intelligas, ꝙ isti possint has festiuitates inducere, sed inductas possunt feriare. s. clerici respectu officij celebrādi in ecclesia, & populi respectu artis non exercendę illo die.

Vel aliter dici pōt ꝙ dictio, cum, ibi posita, cùm dicit quas singuli episcopi in suis diœcesibus cū clero & populo, nō coniungit principaliter, sed accessoriè. l. j. & ij. ff. de penu legata. notatur in §. si quis ancillas. insti. de legatis. facit quod dicit Bart. in aut. ingressi. col. pen. C. de sacrosan. eccle. vbi facit differentiam, an quis dedicat se cū suis bonis, an se & sua bona: quia dictio, &, cōiungit principaliter: & dictio, cum, accessoriè. d. l. j. & ij. Ex quo cū in illo textu illa cōiunctio cleri & populi nō fiat principaliter sed accessorie, non est dicēdum quòd consensus eorum debeat interuenire principaliter, & sic necessariò, sed solū per quandam consequentiam tanquā accessoriè ad ipsum episcopum, qui in spiritualibus est caput, & principalis omnium in sua diœcesi. c. omnes basilicæ. xvj. q. vij. & in c. regenda. x. q. j.

Quadragesimanona cōsideratio. Duo requiruntur ad hoc vt quis possit sanctus canonizari, vitæ scilicet sanctitas prętéritæ, & ꝙ deus in eius ꝑsona, siue in vita, siue in morte operat⁹ fuerit miracula: & in hoc sola sanctitas vitæ quo ad actū canonizādi nō sufficit, qm̄ pōt esse ficta vel simulata, & non ad bonū finē, sed potius appetitu inanis glorię. s. vt diceretur bonus, licet nō esset, vt sunt hypocritæ, iuxta dictum Matthęi vij. Incedūt induti pellibus ouium, intus verò sunt lupi rapaçes. Vnde huiusmodi vita nō est meritoria, imo demeritoria: & contra tales exclamat Pau. in epistola v. Vide quantū bonū est charitas, si ita martyriū ferimus, vt nostras velimus reliquias ab hominibus honorari, & si opinionē vulgi sectātes intrepidi sanguinē fuderimus, & substātiam nostram vsq; ad medietatē propriā dederimus, huic operi nō tam præmium ꝙ̄ pœna debebitur, & perfidiæ magis tormēta sunt ꝙ̄ corona victoriæ. de quo transumptiuè in c. vide. j. q. j. Ideo dicit ibi gl. j. quòd dare eleęmosynā ad vanā gloriā peccatū est, arg. c. militare. xxiij. q. j. & c. odi. xxiiij. q. j. Vñ dicitur in euāgelio Matth. j. Cùm facis eleęmosynā, noli tuba canere ante te. Et eodē loco in fine. Nesciat sinistra qd faciat dextera. Et hæc bonitas vitæ cōsideratur in multis laboribus, in moribus castis, in strenuis actibus. c. miramur. lxj. distin. Et hoc oportet præsenti testificatione prædicari, & bonæ famę præconijs non taceri. c. quatuor. xij. q. ij. Maximè quæri debet de simplicitate & humilitate: Quia superbis deus resistit, humilibus autem dat gratiam. Iacobi iiij.

Item debet inquiri, an in vita persecutiones passus fuerit. c. omnis qui. vij. q. j. & an passus ex charitate. c. fi. inci. ibi adunati. in loco ante alle. & d. c. vide quantū bonū. Ista probantur per doctores in c. j. de reliquijs & venera. san. extra. per Io. And. & alios doc. in c. vnico. eo. ti. in vj.

Et ad probationē vitæ laudabilis canonizandi in confessoribus adduci pōt, quod dicitur de episcopo cōfirmādo secūdùm Hosti. in summa de electione. §. quis eligitur. versi. canon tñ antiquus, dicens, ꝙ debet esse natura prudens, docilis, moribus tēperatus, vita castus, sobrius, suis negotijs semper cauēs, humilis, affabilis, misericors, literatus, in lege domini instructus, in scripturarū sensibus acutus, in dogmatibus ecclesiasticis exercitatus, & ante oīa fidei documenta simplicibus asserēs. s. patrem, & filium, & spiritū sanctū & c. c. qui episcopus. xxiij. di. & c. fi. l. dist. In martyribus enim nō fit tāta examinatio, sed quæritur tm̄ de miraculis & causa propter quā passi sunt. argumēto. c. catechuminū. & c. baptismi vicē. de cōsecra. dist. iiij. secundùm Hosti. in summa, de reliquijs & veneratione sanctorum. versi. & hæc intelligas. Sufficit tamē ista sanctitas vitæ ad meritū animæ canonizandi secundùm Augistinū in c. teneamus. j. q. j.

Secundò (vt dixi) requiritur vt ad sanctum canonizādum sit miraculum, vt notant doctores in loco s̄. allega. & in hoc requiruntur quatuor.

Primò ꝙ ex deo, nō ex arte vel diabolo cōtingat, quoniā aliquando etiā miracula fiūt per malos: ideo necesse est martyres à deo impetrasse quæ mādat. c. si quis prepostera. l. dist. & hoc casu procedit illud qđ dicitur, ꝙ facere miracula est donum spiritussancti, vt in c. quærendum. de pœni. dist. ij. & ibi notatur. aliàs nō est miraculum, sicut fecerunt magi Pharaonis qui fecerūt ranas, & serpentes cōuertentes eorum virgas, sicut faciebat Moyses. de quibus in c. nec mirum xxvj. q. v. & illud propriè dicitur præstigium. c. re vera. & ibi Archi. de conse. di. ij.

Secundò requiritur ꝙ sit cōtra naturam, sicut dictum est de virga Moysi mutata in serpentem, & de asina loquēte ad Balaam: de quibus in d. c. re vera. & in c. cum ex iniuncto. de hæreticis. & in d. c. re vera. ponitur de virtute dictæ virgæ. de qua etiam habetur Exo. vj. vij. xiiij. xvj. xvij. & Iosue iij. & iiij.

Tertiò requiritur ꝙ nō vi verborū, sed ex hominū merito illud contingat. Nam panis & vinū potestate, & virtute verborū transsubstātiatur in corpus & sanguinem. c. cū Marthe. extra de cele. mis. & sic requiritur ꝙ miraculū sit euidens, nō aūt latens & credibile, vt est eucharistia.

Quartò requiritur ꝙ sit ad coroborationē fidei. Herba enim ministerio hominis trāsit in vitrum, & nil ad coroborationem fidei: ideo ad canonizationē nisi hæc quatuor cōcurrerent in miraculo, non prodessent, quia nō esset miraculum, sed potius miraculosum, vt dicit Io. And. in d. c. vnico. de reliquijs & veneratione sanctorū. in verbo, sedis. circa finem. & Hostiē. in summa supra alleg. versicu. item quærendum est de miraculis. Archid. in d. c. teneamus. j. q. j. Hostien. Io. And. & alij in c. venerabili. de testibus. extra.

Qvinquagesima consideratio, in qua de forma canonizationis sanctorum scribitur, & sequēdo doctrinas doctorū in dicto c. j. de reliquijs & venera. sanc. in antiquis. reperio ad hoc duodecim esse requisita, quæ seruari debent, secūdùm ordinem infra scriptum.

Primò debet expectari ꝙ aliquæ personæ honestæ, & authenticę denūcient factū Romano pōtifici, & supplicēt pro canonizatione faciēda, & hoc non semel, sed pluries & instanter: sicut notatur de cessione & petitione pallij. c. quidā cedendi. extra de renūciatione. c. cùm post petitam. de electio. Non eñ consueuit statim moueri ad cōmittēdam talē inquisitionem Romanus pōtifex, sed potius expectare ꝙ̄ diu pulsetur, & famā accedere, & vtrum miracula crescāt & cōtinuentur, anteꝙ̄ inquisitionem cōmittat, & bene, cùm miracula seu miraculosa quandoq; fiant per malos. c. teneamus. & c. nec mirum xxvj. q. v. glo. & doc. in c. cùm ex iniuncto. de hęreticis. Bald. in c. venerabili. de testibus.

testibus.extra.Vnde cauendũ est ne populus decipiatur, vt in c.fi.extra de reliquijs & veneratiõe sanctorũ.& quia circa maiora, maius periculum vertitur, ideo cautius est agendum, cap.quiescamus.xlij.distin. c.miramur .lxj.di.c. nuper.vij.q.ij.c.vbi periculum.in prin.de electio.in vj.& in l.j.§.sed & si quis.ff.de Carboniano edicto . dicunt tamen aliqui, ꝙ si fiat elusio, vix possunt continuari miracula vltra quadraginta dies.

Secũdum est requisitũ, quòd si cõtinuẽtur supplicatio num instãtiæ, & fama & miraculorũ cõtinuatio perdurare dicatur, cõsueuit Ro.pontifex hoc proponere inter fratres, & aliquibus episcopis patriæ illius qui dicitur sanctus, vel cõuiciniæ, vel alijs personis honestis & incorruptibilibus committere vt inquirãt de fama, & deuotione populi, & de miraculis, & alijs, quę sunt eidẽ nunciãda in genere & nõ in specie, & quo ad famã, & non quo ad veritatem, & quòd scribãt quæ inuenerint, & an eis videatur quòd super veritate eorundẽ sit inquisitio committenda.

Tertium est, si tales rescribunt talia per quæ videatur ꝙ inquisitio veritatis sit committenda, requirit iterũ summus pontifex fratrum consilia, & diffinit, vtrum sit inquisitio committenda vel non.

Quartum, ꝙ si inquisitio ei committenda videtur iterum rescribit eisdem, vel alijs, quòd iterum veritatem requirant, primò de fama, secundò de vita, tertiò de miraculis exactè, diligenter, fideliter, & prudenter, secundùm articulos & interrogatoria, quæ sub bulla sua transmittit: de de quo notatur in c.venerabili.de testibus.extra.& quod inuenerunt remittant suis sigillis inclusum.

Quintum, quòd remissa inquisitione cõmittatur examinatio in curia aliquibus capellanis vel alijs personis authenticis & discretis, quæ etiam forment rubricas.

Sextum, ꝙ rubricæ sic factę exacta diligẽtia examinẽtur per dominum papã & eius fratres, & requirat papa cõsilia eorundem, an scilicet videãtur probata talia propter quæ sit canonizatio non immeritò facienda.

Septimum, ꝙ si videtur papæ ꝙ sit facienda, hoc secretè diffinit inter fratres: pro hoc facit quod in simili dicitur de substantia ex forma electionis, vt notant doctores in c. quia propter.de electio.& ibi glo.in verbo, maior.

Octauum, quòd coadunatis episcopis qui sunt pręsentes in curia narret publicè in consistorio ea quę acta sunt, & probata, secreta diffinitiõe iam facta suppressa, & requirat consilium prælatorum: facit glo.in verbo, consilio.in c.Anastasius .xix.dist.quę dicit ꝙ papa tenetur requirere consilium episcoporum vbi de fide agitur: quam glos.sequuntur ibi Dominicus & Cardi.etiam facit quod dicit Panor.in c.significasti.de electione.

Nonum, ꝙ assignatur certa dies, vt omnes conueniãt ad certã ecclesiam, in qua accendẽtur cerei multi, & sternitur tapetis ecclesia & paratur: & illuc cõueniunt papa, fratres, & totus clerus, & facit sermonem summus pontifex processum recitans & probata, inducens populum ad orãdum ꝙ deus non permittat eos errare in hoc negotio.

Decimum, ꝙ flexis genibus fiat deuota oratio, & cantetur: Veni sancte spiritus.vel alius hymnus siue antiphona conueniens.

Vndecimum, ꝙ surgat papa ab oratione, & diffiniat illũ de quo agitur sanctũ esse, & sanctorum catalogo conscribẽdum, & festum suũ tali die colẽdum, inquantũ dicitur sanctorũ catalogo cõscribendũ. Facit pro hoc gl.notabilis in l.eos.in verbo, qui.C.de officio magistri militũ. quæ dicit quòd qui nõ sunt scripti in matricula, sunt tanꝗ̃ priuati. Ideo dicit Ang.in auf.de mãdatis principũ. §.pe.inci.siquidem.post gl.ibi in d.verbo.colla.ij.ꝙ solũ militibus scriptis in matricula dãda sunt priuilegia militaria. Vnde dicit Bal.in l.diximus.i fine.ff.de excusatio ne tutorum.ꝙ mercator non descriptus in matricula non gaudet priuilegio mercatorum.facit.c.si Romanorũ.xix. dist.vbi probatur ꝙ qui non reperitur scriptus inter alios de vniuersitate, non præsumitur esse de vniuersitate.

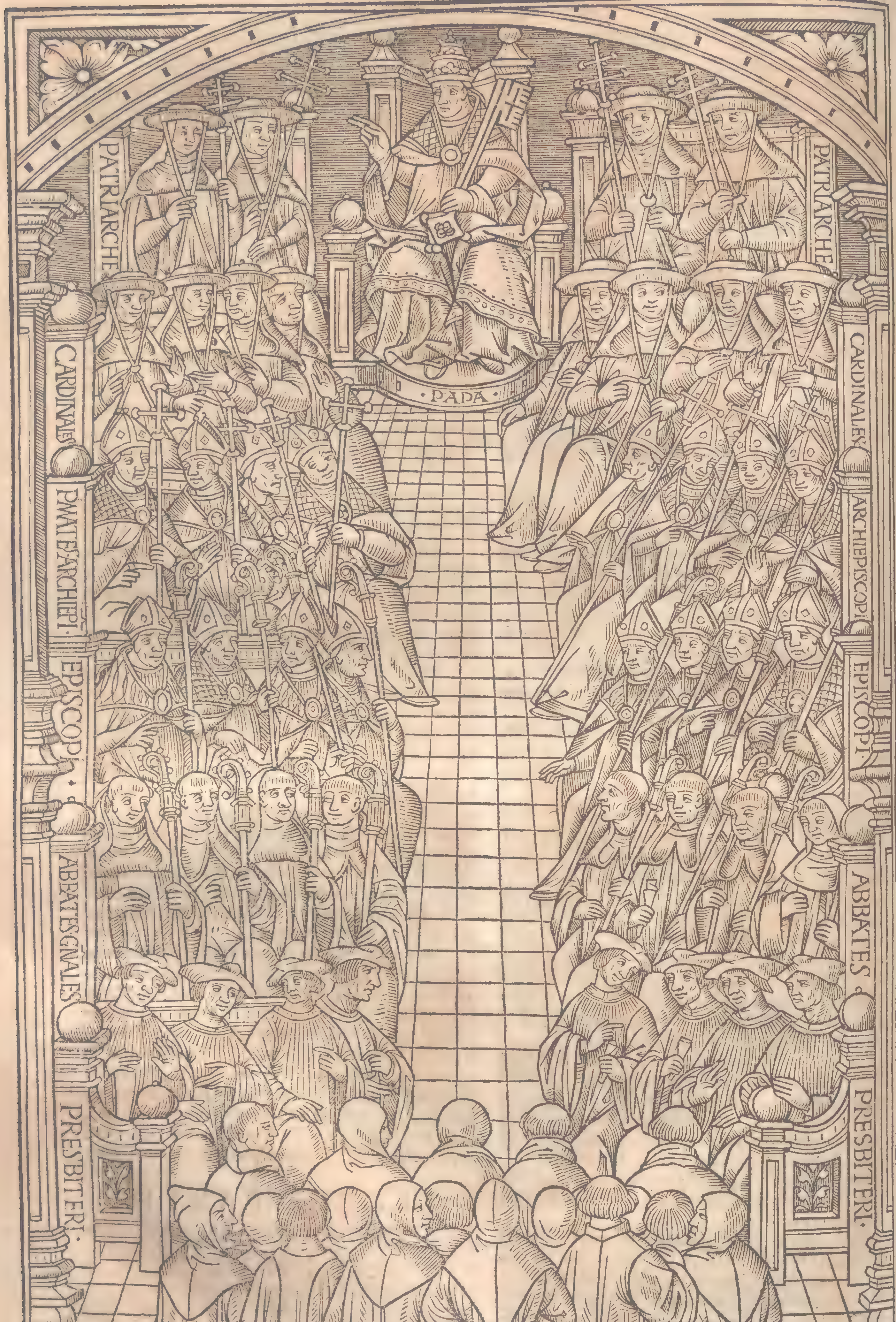
Duodecimum & vltimum requisitum est, quòd cantetur, Te deum laudamus.& celebret papa missam solẽniter in honorẽ eiusdem sancti. Et in hoc ꝙ dicit ꝙ cãtatur, Te deum laudamus.facit, quia ecclesia quotidie in officio in fine horę matutinę cantat illud canticum. Idem fit peracta episcopi electione, secundùm Specula.titu.de electio §.j.versi consequenter. In fine enim cuiuslibet operis laudandus est deus, & gratiæ sunt ei agendæ: sicut facit tã in fine celebrationis missæ ꝙ̃ in fine horarum canonicarũ, dum dicitur: Deo gratias.facit.c.de hymnis . de consecra. dist.j.& ibi glo.in verb.& hymno.vult ꝙ clerici post assumptionem cibi debent agere gratias deo.allegat.c. vlti. §.edent.xliiij.dist.facit quod notatur in glo.fi.in c.firmissimè.xv.q.j.

Dicit tamen Ioan.And.in d.c.vnico.de reliquijs & veneratione sanctorũ.in vj.quòd hic ordo hactenus nõ semper vsqꝫ ad vnguẽ est seruatus, maximè quãdo agebatur de martyrizatis pro fide. Nã tales consueuerũt facilius & leuius expediri: & ita dicit tenere Hostien. Ex quo videtur concludere ꝙ hæc forma (licet congrua & honesta) per papam de necessitate non est obseruanda. Et, vt ex prædictis apparet, probitas vitæ & legalitas seu bona vita coperatur ad sanctitatem consequendam, quæ quidem sanctitas seu probitas aut legalitas maxima operatur in multis. Primò vt hic ante dictum est.

Secundò, ꝙ licet aliàs electio, nec actiuè, nec passiuè cadat in laicum in spiritualibus, vt de hoc sunt text.in c.sacrosancta.& c.Messana.de electio.extra.tamen laicus vitæ sanctitatis & legalitatis maximę potest eligi in episcopum, tex.est in c.statuimus.§.his omnibus .lxj.dis.& dat exemplũ in beatis Seuerò, Nicolaò, & Ambrosio: & illũ textum ad hoc magni facit Andręas Barb.in c.cũm adeo. in gl.penul.de rescrip.col.v.& ibi Felin.& in c.super his. in vlti.col.extra de accusationibus.

Tertiò facit, quia licet Iudæus factus Christianus in ęgritudine non possit presbyter ordinari, tamen fallit ratione sanctitatis vitæ.tex.est singularis in c.j.lvij.dis.Ludo, Romanus singulari suo. cccc xxiij. Multa ad hoc sunt cumulata per doctores modernos, videlicet per Felinum in c.super his.in fi.de accusatio.& in d.c.cum adeo.& in c.causam.ij.extra de officio delegati.& per Barba.in c.insinuante.col.j.extra de officio delegati.per do.meum Iasonem in l.iubemus.col.ij.C.de iudicijs.& in repetitio.l. admonendi.ff.de iureiurãdo.& in l.sciendum . col.viij.ff. de verb.obli. quæ cũm ibi satis sint congesta, non repeto.

TERTIÆ PARTIS
Catalogi Gloriæ Mundi,
FINIS.

PATRIARCHE
PAPA
PATRIARCHE
CARDINALES
CARDINALES
ARCHIEPISCOPI
EPISCOPI
EPISCOPI
ABBATES
PRESBITERI
PRESBITERI

QVARTA huius libri pars erit

DE LAVDE, GLORIA, Honore, & ordine Ecclesiasticarum personarum inter se: & ad omnes alios huiusmodi status.

Vnã & octoginta Considerationes habet.

PRO CVIVS EXpeditione præmitto. Cùm hę & omnes huiusmodi hierarchiæ spirituales & tẽporales seu ordines huius mũdi, loquendo grosso modo, possunt illo modo distingui quo distinctæ fuerunt prædictæ hierarchiæ, scilicet per tres hierarchias cum suis ordinibus: & aliquomodo per simile videri potest in terreno principatu ministrorum, qui sunt sub vno principe. Triplex est differentia, hoc est triplices sunt hierarchię seu gradus. Nam quidam operantur immediate circa personam principis. Quidam autem deputantur ad alia officia, puta ad regimen principatus in communi. Quidã verò ad regimen alicuius partis.

Primus assimilatur primæ hierarchiæ. Secundus secũdæ. Tertius tertiæ. Sed in qualibet hierarchia sunt tres ordines, quorum sufficientia sic potest haberi. Quia videmus, ꝙ inter ministros qui circa principis personam operantur est triplex differentia, in statu scilicet spirituali, id est ecclesie militantis.

Quidam sunt sicut assessores, vt sunt domini patriarchæ, & his similes: sunt illi de ordine superiori scilicet Seraphin, quod interpretatur ardens in amore.

Quidam sunt sicut consiliarij, vt sunt domini cardinales, & his similes sunt illi de secundo ordine qui dicuntur Cherubin, quod interpretatur plenitudo scientiæ: quoniã sciunt omnia quæ fiunt in ecclesia militãte triumphante.

Quidã sunt cubicularij & seruiẽtes in domo principis, & his similes sunt illi de ordine qui dicitur throni. In statu verò tẽporali sunt in regno nostro pares Franciæ in primo ordine, in secũdo Duces & alij principes, in tertio verò sunt camerarij & alij officiarij regis immediatè personam eius seruientes, vt sunt magister domus & alij supremi huius ordinis, sub quibus multos cõnumerabimus in discursu huius libri suis locis. Vel in iurisditiõe sunt Cancellarius & Connestabilis in primo ordine, in secundo cõsiliarij magni consilij & magistri Requestarum, in tertio præsides & consiliarij curiarum parlamentalium: & isti etiam possunt poni in secunda hierarchia.

Quantum ad secundam hierarchiam sciendum est, ꝙ inter illas quæ deputantur ad regimen communem totius principatus est etiam triplex differentia.

Nam ad hoc quòd regimen alicuius communitatis benè & pacificè dispensetur, sunt aliqui tanꝗ sententiantes quid vnicuiꝗ debeatur. Veruntamen quia sententia debet esse efficax & recta, ideo indiget auxiliante vel adiuuãte: ideo sunt alij sententiã exequẽtes & executionẽ facientes, vt nihil sit impossibile qđ ꝑ sententiã determinatur.

Item sunt alij vt sententia sit recta tanꝗ dirigentes cõsulentes & imperant primis, assimilatur tertius ordo secundæ hierarchiæ qui dicũtur potestates, sunt Comites & alij inferiores Barones. Et isti in statu spirituali assimilari possunt Abbatibus & alijs dignitatibus immediatè sequen. post episcopales: in statu verò temperali sunt Comites & alij inferiores Barones.

Secundis verò secundus vel medius ordo qui dicitur principatus. Et isti in statu spirituali sunt episcopi, in statu verò temporali sunt duces, alij supra comites & marchiones.

Tertijs assimilatur primus ordo secundæ hierarchiæ qui dicitur dominationes, quibus attribuitur dirigere & imperare omnibus ministerijs diuinis. Sic in statu spirituali Archiepiscopi in suis prouincijs qui dirigũt & imperãt in omnibus ministerijs ecclesiasticis, reges & alij principes inferiores à supremo principe qui suas prouincias gubernant, inter quos sunt multi, vt dictum est suprà, & dicam infrà.

Quantum ad tertiam sciendum est, ꝙ inter illos qui habent potestatem limitatam & determinatam ad aliquam partem principatus triplex est etiam differentia. Quidam ad vnam prouinciam sunt in statu spirituali Archidiaconi & alij inferiores prælati habentes administrationem, de quibus infra dicam: & in statu temporali Barones habentes sub se plures subditos.

Quidam ad aliquam partem prouinciæ, vt sunt in statu spirituali curati, in statu temporali Senescalli & Balliui, & his similes.

Quidam autẽ ad hominem vnum, & hoc dupliciter: aut quantum ad bonum commune multorum quod expletur per vnam personam, sicut conceptio virginis, vel sicut in statu spirituali sunt religiosi prædicatores, in statu tẽporali, vt sunt inferiores omnes habentes administrationem à superioribus iudicibus.

Aut quantũ ad ea quę pertinẽt ad ipsum tantũ, vt quilibet simplex sacerdos in statu spirituali: & in statu tẽporali quilibet simplex homo. Primi, scilicet virtutes q sunt de primo ordine tertiæ hierarchiæ assimilantur primi supra nominati: secũdis, scilicet archãgelis assimilãtur secũdi, & tertijs tertij, vt dictũ est. Hæc oĩa videri poterũt clarius in discursu duarũ partiũ sequentiũ. Et hãc ęquiparatione & assimilatione in quibusdã videtur facere Bernar. de Placẽtinis in suo Elucidario missę, in pręfatiõe generali: &, vt dicit Hostien. in summa de ordinatis ab episcopo qui renũciauit episcopatui. §. j. ꝙ sunt noue ordines in ecclesia militãte ad instar ecclesiæ triũphantis, vbi sunt nouẽ ordines angelorũ. facit tex. in c. ad hoc. lxxxix. di. & de diuersitate graduum & ordinũ in ecclesia dei quomodo sit conueniens ponit Iudocus Clicthoueus in suo Antilusthero, libro ij. c. ij. & iij. vbi amplè.

PRO secunda consideratione præmittendum est, ꝙ status ecclesiasticus in omnibus statui temporali est præferendus: cùm sacerdotes sint honorādi ab omnibus ex quinꝗ causis, seu ex quinꝗ rationibus.

Primò ratione institutiōis, quia instituti sunt in terris non ab homine, sed ab ipso deo, imo tanꝗ veri Christi vicarij, non solum in lege euāgelica, sed etiā in lege veteri. Primus enim sacerdos qui, iubēte domino, victimas obtulit in veteri testamēto dicitur fuisse Aaron, vt patet Genesis xiiij. Similiter & Melchisedech in lege naturę, dictus rex Salem dicebatur sacerdos dei altissimi, qui primò panem & vinum obtulit, vt patet Ge. xiiij. & notatur xxj. distinc. c. deniꝗ. Sed in lege nostra Iesus Christus volēs exire de hoc mundo rediens ad patrem suum die Iouis sancta sacerdotes instituit, & suos vicarios in vniuerso orbe ordinauit, dicendo: Ite in vniuersum mundum docentes omnes gentes, & baptizātes eos &c. Quos regibus & principibus totius orbis præesse voluit, tanquam excellentiores, inter quos adhuc vnum caput & summum vicarium ordinauit, scilicet beatum Petrum in tota ecclesia catholica, quando dixit ei Ioannis. ij. Simon Petre amas me? Respondit ei Petrus. Domine, cùm scis omnia, tu scis quia amo te. Et dixit ei dominus: Pasce oues meas. Quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cœlorum. Et quodcunꝗ ligaueris super terram erit ligatum & in cœlis. Et quomodo Petro in personam aliorum sit data potestas sacerdotibus & maximè eius vicario, dicam infra in cōsideratione vj, vbi ponam de præcedentia, excellētia & honore summi pontificis supra alios huius mūdi homines. Sed redeundo ad propositum, magna est ergo dignitas sacerdotalis quę vicē domini nostri Iesu Christi in animabus pascendis atꝗ regēdis in terra habet & obtinet à sui prima institutione: ideo Ecclesiastici vij. ad eorum honorem hortatur sapiēs dicendo. In tota anima tua time deum, & sacerdotes illius sanctifica. Honora deum ex tota anima tua, & sacerdotes illius honorifica. Et contra eos spernentes ait dominus, Lucæ x. Qui vos spernit me spernit. Est enim huiusmodi dignitas spiritualis. Et ideo quantò spiritus nobilior est corpore, tantò sacerdotalis dignitas nobilior est quacūꝗ. c. inter corporalia. extra de transla. episcopi. Et hoc est qđ notatur xcvj. distinct. c. duo quidem. vbi sic habetur. Aurum non tam preciosus plumbo ꝗ̄ regia potestate sit ordo sacerdotalis altior. de quo per Albe. de Rosa. in l. gloriosissimo. C. de summa tri. & fide catho. Barba. in c. nouit. nume. cxlj. cxlij. cxliij. de iudi. Prępositus in c. adverū. xcvj. distin. Et etiam habetur eadē xcvj. di. c. quis dubitat sacerdotes Christi regum & principum, omniumꝗ fidelium patres & magistros censeri; imo per sacerdotium iubente domino regalis dignitas est ordinata. Vnde primi Regum viij. dicit dominus ad Samuelē sacerdotem. Audi vocem eorum, scilicet filiorum Israēl petentium habere superiorem, puta regem. Et constitues super eos regem. Inde est, ꝙ spiritualis potestas terrenam potestatem habet instituere, vt sit: & iudicare si bona non sit: quod probatur per apostolum dicentem ad Corinthios vj. Nescitis quoniam angelos iudicabimus, quantò magis secularia. Quod etiam notatur in c. per venerabilem. extra, qui filij sunt legiti. & ix. q. iij. c. nemo. de qua quidem dignitate ait Petrus, prima Petri secundo. Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuncietis eius qui vos vocauit in admirabile lumē suum Christus Iesus de tenebris. De quo dicto ciuis & contemporaneus noster Ioannes de Monthelono in suo promptuario iuris. in verbo, sacerdos.

Tanta equidem est ista sacerdotalis dignitas, vt nedū temporibus nostris, sed etiam tempore Romanorum & magnorum magistratuū nulli Imperatores aut reges fuerunt nisi sacerdotes. vnde distinc. xxj. c. cleros. Ante autem qui pontifices & reges erant, dicitur. Nam maiorum hæc erat consuetudo, vt rex esset & sacerdos & pontifex: vnde & Romani imperatores & pontifices dicebantur.

Sed heu quid dicendum de nobilibus & burgensibus, qui de presbyteris faciunt suos receptores, suos pincernas, & coquos, & stabularios, quorum manus sacratę sanctum sanctorum corpus dominicū quotidie contrectant, cuius expleto officio ad ista applicantur vilissima. Contra quos dicit apostolus, ꝙ nemo militans deo secularibus negotijs se implicet. Et Esaiæ lxj. Vos sacerdotes domini vocabimini ministri domini dei nostri, & non hominum in his secularibus immundis negotijs. Et habetur xj. q. iij. c. absit, vt quicꝗ sinistrum de vobis arbitremur qui apostolico gradu succedētes Christi corpus sacro ore conficiunt, per quos nos Christiani sumus, qui claues regni cœlorum habentes ante iudicij diem iudicant. Ita ꝙ in veteri lege habetur. Quòd quicunꝗ sacerdotibus non obtemperasset, aut extra castra positus lapidabatur à populo, aut gladio ceruice subiecta contemptum expiabat cruore. Deuterono. xvij. xvj. q. j. cap. si clericatus dicitur: Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio qui eo tēpore ministrat domino deo tuo & decreto iudicis, morietur homo ille &c. Et habetur i c. sacerdotes. vj. q. j. vbi Hieronymus dicit. Non est humilitatis meæ neꝗ mensuræ iudicare de cæteris, neꝗ de ministris ecclesiarum sinistrum quippiam dicere. Et habetur in c. sacerdotibus. ij. q. iij. Quòd sacerdotes qui proprio ore corpus domini conficiunt ab omnibus sunt timendi non dilacerandi, nec detrahendi. Et beatus Gregorius Manutio imperatori sic scribit, dicens. Sacerdotibus non ex terrena potestate dominus noster citius indignetur, sed excellenti cōsideratione propter eum cuius sunt serui, ita eis dominetur, vt etiā debitam reuerentiam impendat. Nam in diuinis eloquijs sacerdotes aliquando dij, aliquando angeli nuncupantur. Quoniam scriptum est Exo. xxij. Dijs nō detrahes: id est sacerdotibus, vt exponit text. in c. sacerdotibus. xj. q. j. & in c. cùm ex iniuncto, circa medium. de hæreticis. & in c. futuram. xij. q. j. Et propheta Malachiæ ij. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, iustitiam & legem requirunt ex ore eius, quia angelus domini exercituum est. Vocantur etiam ministri dei: vnde dicitur Esaiæ lxj. Vos sacerdotes domini vocabimini ministri dei. Alijs nominibus vocantur, quæ colliguntur in c. j. xliij. distinctio. Pastor enim est, quia pastor dum lupum videt venientem non debet aufugere: id est loquenda tacere, & sic aliorum vitia palpare. Canis etiam dicitur: quia latratu prædicationis debet lupos arcere à gregibus, ne cadat super eas. vnde illud Esaiæ lv. Canes muti non valentes latrare. Propheta etiā dicitur, quia ministeria sacræ scripturæ exponere debet, hoc est enim prophetare, vt glos. prima ad Corinthios xiiij. Et plura alia vide per Ioannem de Turrecremata, in summa,

ſumma, diſtinctio. xliij. verſicu. hæc autem. & dicit Arch. in c. quiſquis. xij. q. iij. quòd ſacerdotes quandoq; vocantur Chriſti, id eſt vncti, quandoq; dij, quandoq; angeli, quandoq; vicarij ſeu miniſtri dei. xxxiij. q. v. c. vltimo. quandoq; ſucceſſores apoſtolorum. c. abſit. xj q. iij. quandoq; ſucceſſores diſcipulorum. capitu. cor epiſcopi. lxviij. diſtinctione. Ex quo ergo ſunt multum honorandi & reuerendi, quos non ſolum reueriti ſunt principes fideles, vt infra dicam, imo etiam infideles.

Recitat enim magiſter hiſtoriarum, quòd cùm Alexãder capta Gaza iret Ieruſalem, ſacerdos orabat pro gente ſua: cui dominus apparens in ſomnis ait, ne diffideret, ſed in deo altiſſimo confideret, & ciuitatem cereis ornaret, & pontificalibus indutus, Alexãdro obuiam pergeret. Quo adueniente ſic fecit, cum ſacerdotibus & ciuium multitudine. Quem cùm Alexander magnus videret pontificalibus indutum, & laminã déſuper caput eius videret, in qua erat ſcriptum nomen domini Tetragrammaton, deſcendit de equo, ſolus cum ſacerdote abijt in ciuitatem ſanctã, & in Salomonis templo nomen domini dei cœli & terræ adorauit, cuius principatũ ſic indutus ſacerdos ſacris indumentis tenet: & quærentibus ſuis militibus cur ſic feciſſet in hac ciuitate & huic ſacerdoti, & non alijs, ſic reſpondit: Quia in ſomno deum in tali habitu vidi, qui mihi principatum Perſarum daturum ſe promiſit. Et de hac hiſtoria aliquid recitat Benedicti in ſua repetitione cap. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam. numero cclxxxiiij. de teſtamentis. Ex ſupradictis enim ſatis patet, q; ſacerdotes ſunt honorãdi ex ſui inſtitutiõe, cùm ex illa ſint ſubrogati in locum paſtorum Chriſti animarum, & ſic repræſentant perſonam Chriſti. Ideo dicitur in c. ouis. vj. q. j. Oues paſtorem ſuum non reprehendant, plebs epiſcopum ſuũ non accuſet, nec vulgus eum accuſet: quia non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum. Vide Bernardinũ de Buſtis in ij. parte ſui Roſarij, ſermo. xxv. in litera M. vbi etiam recitat hiſtoriam prædictam.

Tertia conſideratio, q; ſacerdotes ſunt honorandi ratione mediationis: quoniam, vt ait ſanctus Thomas in tertia parte, relatus per Ioannem de Turrecremata in c. ſacerdos. de conſecra. diſtinctio. ij. Proprium ſacerdotis eſt eſſe mediatorem inter deum & populum, inquantum ſcilicet diuina populo tradit: vnde ſacerdos dicitur quaſi ſacra dans, ſecundùm illud Malachię ij. Legem requirent ex ore eius, ſcilicet, ſacerdotis. Et iterũ inquantũ preces populi deo offerũt, & pro peccatis populi deo aliqualiter ſatisfaciunt. Vnde Apoſtolus dicit ad Hebræos. Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus cõſtituitur in his quæ ſunt ad deum, vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis. Et etiam, vt dicit ſanctus Thomas in iiij. diſtinc. xiiij. & xxv. Sacerdotes orãt pro nobis, vt deus noſtri miſereatur, & nobiſcum pacificetur: vt patet de celebra. miſſa. c. presbyter. xxj. diſt. c. j. & ij. & habetur plenè per Bernardinum de Buſtis in ij. parte Roſarij, ſermone xxv. in litera N. Et vt practicè loquamur, ſacerdotes ſunt quaſi os commune populi, quo plures deo loquuntur. Et ideo ſemper in ſuis publicis orationibus dicunt, quæſumus, & non quæſo: oremus, & non oro &c. Sunt enim tanq; publica perſona, ſemper pro populo orantes ex vinculo charitatis.

Sicut enim angelus eſt medium inter deum & animam ſeu populum, ſic & ſacerdos huius mediationis tenet officium atq; exercitiũ. Vnde, vt dixi, ſacerdos dicitur quaſi ſacra dans, ſacra docẽs, ſacer dux, vt dicit Antoninus Florentinus in tertia parte ſummæ, titulo xiiij. capitu. vij. §. j. & continentur hæc in his verſibus.

Sacris dotatus, vel ſacris deditus, atq; ſacra dans,
Sacra docens, ſacra dos, vel dux ſacer eſto ſacerdos.

Etiam licet ſit peccator, tamẽ ex officio in alios tranſfundere debet, vt dicit Magiſter ſententiarum in quarto, diſtinctione nona.

Quarta conſideratio. Sacerdotes ſunt honorandi ratione principalitatis & vtilitatis: quia principales ſunt apud homines pro eorum ſalute procuranda. Sicut enim officium capitis eſt influere ſingulis membris vitam & ſenſum quibus corpus regitur, & in ſuo eſſe manutenetur: ſic & ſacerdos ſacræ ſcripturæ ſenſum in verbo dei contentum, & vitam diuinæ gratiæ & ſalutiferæ licet dei populo ex officio ſibi credito diſpenſare & adminiſtrare. Ideo dicitur ſacerdos, quaſi ſacra dos, aut ſacra dans, vt dictum eſt.

Et ideo vtilitatis: quia vtiles ſunt in populo Chriſtiano, quem à manibus peccatorum, & ſordibus conſcientiarum immundarum purgant, & tanquam ſpirituales medici à varijs ſanant languoribus. Sunt enim ſummi regis ſeruitores, & filij excelſi, Pſalmo dicente: Dij eſtis, & filij excelſi omnes. ſuper quibus deus, & ſuper faciem eorum imponit honorem ſuum. Eccleſiaſtici, capitulo quarto.

Et, vt quidam dicunt, legitur beatum Franciſcum dixiſſe, quòd ſi obuiaret ſimul angelo & ſacerdoti, plus debitam reuerentiam viro ſacerdoti inferret, quàm angelo dei. Multi tamen ſunt mordentes ſacerdotes propter vitia aliquorum: ſed vadant ad Gregorium, de quo in capit. multi ſecularium. j. quæſtio. j.

Sed quicquid ſit, aut quid de eis dici poſſit, periculoſius & damnoſius eſſet non habere ſacerdotes, quàm habere etiam malos. Quoniam, vt etiam dicit ſanctus Thomas, tertia parte ſummę, quæſtione octuageſima ſecunda. quòd etiam oratio ſacerdotis peccatoris prodeſt populo, cùm orat tanquam perſona publica.

Quid enim modernis temporibus ſequeretur, ſi ceſſaret verbum dei à populo, quod à multis eccleſiaſticis, licet peccatoribꝰ, quotidie in eccleſijs populo proponitur, qui velut ſpina roſam producunt? Igitur verbũ dei à ſpina mali extrahe, & odorem eius carpe.

Quid ſi ceſſarent etiam tantæ miſſæ à malis eccleſiaſticis fortaſſis quotidie celebratæ?

Quis tam, tãta, & etiam tot traderet quotidie populo Chriſtiano ſanctiſſima ſacramenta, quibus ad dominum poſt offenſam reuertimur, & ab eo tam benignè ſuſcipimur, & ideo lucem debeant coram hominibus exhibere? Matthæi quinto. Ita q; non auaritiæ ſtudere debent, nec alijs vitijs. Contra quos inuehit Hieremias vj.

Veruntamen quantũcunq; ſint mali, tamen quia miniſtri dei ſunt, & perſonam eius repræſentantes, precipuè in baptizando, in abſoluendo, in confitendo, in adminiſtrando ſacramenta eccleſiaſtica, ſunt ſemper honorandi. Cùm enim mittitur à rege, non attenditur ad qualitatem eius, ſed ad dignitatem mittentis. hæc dicit Anto. Floren. in tertia parte ſuæ ſummæ. titu. xiiij. cap. vij. §. j. in fi. vbi ponit quomodo ſunt honorandi, & maxime propter neceſſitatem, cum ſacerdotium fuerit neceſſarium pro vtilitate reipublicæ, vt dicit Ioã. de Turrecre. in cap. ius publicum. j. diſtinctio.

QVinta cõsideratio. Sacerdotes sunt honorandi ex emplo sacerdotum paganorum & infidelium. Si enim tales honorabantur & venerabantur propter figuram sacrificiorum quæ suis manibus tractabant, quantò magis nunc sunt honore digni propter dignitatẽ verorum sacramentorum quę veraciter ministrant. Vnde & dominus noster, Lucæ xvj. cùm decem leprosos curasset, dixit eis. Ite, ostendite vos sacerdotibus. & xciij. distinctione, dicitur. Dominus noster Iesus Christus rex, iudex & deus noster vsque ad diem passionis seruauit honorem pontificibus & sacerdotibus, quamuis illi nec timorẽ dei, nec agnitionem seruassent. Nam cùm leprosum mundasset, dixit illi: vade, & monstra te sacerdoti & offer munus tuum. Nam humilitatem humilis nos docuit. Sacerdotem appellat, quem sacrilegum esse sciebat. Nónne infidelissimus qui deos ligneos & lapideos colebat, etiam sacerdotibus honorem tribuebat? Imo etiam licet nequissimus, voluit sacerdotes Iudęorum in Aegypto educari de suo ęrario publico. c. non minus. de immunita. eccle. De huiusmodi honore sacerdotibus attribuendo dicit Ambrosius. Honor, fides & sublimitas episcopalis, imo & sacerdotalis nullis poterit comparationibus adæquari. Si regum fulgori compares & principum diademati. i. regię potestati, longè erit inferius, quasi plumbi metallum ad auri fulgorẽ compares, cùm videas regum colla & principum submitti genibus sacerdotum, & osculata eorũ dextra credunt eorum orationibus se communicari & posse iuuari: de quibus ait Gregorius xcvj. distinctione. c. Quis dubitet sacerdotes Christi regum & principum, omniumq́ fidelium patres & magistros censeri? Ideo qui eos accusant & dãnant, dei ordinationem accusant, vt habetur in c. in scripturis. xcvj. distinctio. de Constantino imperatore fidelissimo, qui cùm cõcilium sacerdotum in ecclesia congregasset seu conuocasset, tantum eos reueritus est, q̃ nec ausus est primum locum inter eos tenere, nec se presbyterorum comiscere sedibus, sed nouissimã occupauit. Consiliationes verò & rationes quas ab eis approbatas audiuit, ita veneratus est, ac si de diuino maiestatis iudicio vidisset. De quo narrat etiam historia scholastica: quia cũ ei fuissent scriptæ accusationes contra episcopos, libellos quidem accusationum accepit, & eosdem qui accusati fuerant episcopos conuocans, in conspectu eorum libellos incendit, & in ignem proiecit, dicens: Vos causas vestras iudicate & disponite, quia non est dignum, quòd nos iudicemus deos. de quo suprà dicit in scripturis. Et non est dubium, quòd in personis eorum sunt à laicis honorandi, ita quòd non licet eos tangere nec cognitionem causarum eorum accipere, nec etiam quo ad bona eorum molestiam inferre. De quibus omnibus, cùm sint amplissimè tractata, quomodo rex noster in aliquibus habet cognitionem, & quomodo vtatur, vide amplè Guilielmum Benedicti in sua repetitione capitu. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. in quinq; amplissimis decisionibus seu conclusionibus ibi positis, de testamentis. quæ cùm sint quodammodo extra materiam, nihil aliud dico. Et etiam dixi in commento consuetudinum ducatus Burgundiæ. in tit. Des iustices & droictz dicelles. §. vj. in glo. S'il n'a grace du prince.

SExta consideratio est, q̃ sacerdotes sunt honorandi vltra omnes alias personas huius mũdi propter eorum potestatem quam habent, quæ excedit omnes alias potestates. Ipsi enim soli habent potestatẽ corpus Christi conficere, quæ nulli alteri creaturæ põt conuenire, cuiuscunq; ordinis vel dignitatis existat, vt declarat Io. Scotus in iiij. dist. xiij. Alexander de Hales in iiij. parte summæ, in tractatu de eucharistia. Bonauentura in iiij. senten. distin. xiij. Richardus ibi articu. j. q. ij. tex. in c. j. §. vna verò. extra de summa trinitate & fide catho. c. perlectis. xxv. distinctio. Tanta est enim sacerdotum potestas & virtus, q̃ omnes dæmones infernales superat: & tamen vnus ex minimis eorum maiorem habet potestatem, quàm omnes homines mundi. Quoniam secundùm doctrinam Scoti, in ij. vnus minimus angelorum siue bonorũ siue malorũ, posset ex sua naturali potestate mouere vnum cœlum, domino permittente. Et tamen vnus minimus sacerdos habet maiorem potestatem omnibus illis. Nituntur enim dęmones cœlum claudere peccatoribus: sed postq; clausum est, sacerdos sacramentum pœnitentiæ ministrãdo, cœlum per confessionem aperit, ita q̃ quando vnus peccator est à sacerdote absolutus, tot⁹ infernus illi peccatori paradisum clausum tenere non posset. In cuius signum cùm sacerdotes ab episcopo ordinantur, potestas clauiũ cum eodẽ gradu sacerdotali ministratur, vt habetur iiij. sent. distin. xix. Quod & Petro dñs annuit cũ dicit. Tibi dabo claues regni cœlorũ, & portę inferi nõ pręualebũt aduersus eã &c.

Secundò sacerdotalis dignitas superat omnem potestatem angelorum: quia, vt dictum est prius, licet vnus angelus possit vnum cœlum mouere, tamen nõ potest vnũ ipsorum cœlorum ad terram transferre, sicut radius solis emissus ab ipso in terram. Sacerdos cito & subitò corpus Christi verum trahit à cœlo summo ad terram in altari tanta temporis breuitate & tam cito, sicut fit lucis solaris diffusio, vt habetur in iiij. sententiarum. distinc. xix. imo verè superat potestatem archangelorum, quorum potestas & officium est mittere ipsos angelos ad terram, vt ait Dionysius in angelica hierarchia: sic & sacerdos potest eos transmittere de cœlo ad terram cùm dignissima celebrat sacramenta, in quibus Christum gloriosum de suis cœlis manibus tractãdo facit descẽdere, vt dicitur in quarto senten. distinctio. xj. Agnoscens Augustinus & vidẽs hãc dignitatem in li. de ecclesiasticis dignitatibus, inquit: O sacerdos dei si altitudinem cœli contemplaris, altior es. Si pulchritudinem solis, lunæ & stellarum reuereris, pulchrior es. Si discretionem angelorum, discretior es. Si omnium dominorum sublimitatem, sublimior es: solo tuo creatore inferior es. Bernardus quoq; in sermone de octaua parte, ait: O quantam dignitatem & quantam nobilitatem quãtumq́; donum contulit vobis deus.

O sacerdotes prærogatiuã enim ordinis vestri prætulit deus omnibus regibus & imperatoribus terræ, prætulit ordinem vestrum omnibus ordinibus mundi: imo, vt altius loquar, prætulit vos deus omnibus ordinibus angelorum, omnibus angelicæ Hierarchiæ. Sicut enim nõ angelos sed sinum Abrahæ apprehendit ad faciendam redemptionem, sic non angelis sed hominibus, solisq́; sacerdotibus commisit dominici corporis & sanguinis cõsecrationem.

Item etiam excedunt potestatem virginis Mariæ, cui non inuenitur data hæc potestas, vt amplè denotatur per Bernardinum de Bustis in ij. parte sui rosarij, sermone xxv. in litera O P Q. vbi ponit de potestate sacerdotũ, & ibi quomodo sunt honorandi, etiam si sint mali. O igitur veneranda sacerdotis dignitas in terra, in cuius manu velut in vtero beatæ Mariæ virginis filius Dei incarnatur.

[redacted] Et dicit, [redacted] fuit venerandi sacerdotes, apparuit ex visione [redacted] pueri Mantuani, qui à septem annis vsque ad duodecimũ, quasi quotidie in missa vidit sacerdotẽ post cõsecrationem corporis & sanguinis dominici circũdatum à duobus angelis, qui in capite eius tenebant vnam pulchram coronam, donec recepisset sacramentum illud benedictum. Et dicit Io. Gerson libro iiij de imitatione Christi. c. v. Quando sacerdos celebrat, deũ honorat, angelos lętificat, ecclesiam ædificat, viuos adiuuat, defunctis requiem præstat, & sese omnium bonorum participem facit. Quę omnia considerans beatus Franciscus allegatus per Benardinum de Bustis in quadam epistola sua directa capitulo generali scripsit fratribus suis dicendo. Audite fratres, si beata virgo Maria sic honoratur, vt dignum est, quia Christum portauit in vtero, & si beatus Ioannes contremuit, & non ausus est contingere dei verticem. Si sepulchrum Christi in quo per aliquot tempus iacuit sic veneratur, quantum debet esse homo sanctus iustus & dignus, qui non iam moriturum, sed in æternum viuentem, & glorificatum, in quem desiderãt angeli conspicere contrectat manibus, corde & ore sumit, & alijs ad summendum præbet? Videte ergo dignitatem vestram sacerdotes, & sancti estote, quoniam dominus deus vester sanctus est, & sacerdos in æternum secundũ ordinem Melchisedeh. [redacted]

[redacted]

[redacted] Qui etiam de Christo vltra ea quæ sunt scripta apud nos, ponit duas epistolas, mentionem de eo facientes, & de eius vera conuersatione, statura, & gestis. Vna videlicet Lentuli ad senatum Romanum. Altera Pilati, ad Claudium Tyberium imperatorem, quas inserere hic volui, licet quodã modo extra propositum.

Prima videlicet Lentuli ad senatum Romanum hæc est. Apparuit istis tẽporibus, & adhuc est homo magnę virtutis nominatus Christus Iesus, qui dicitur à gentibus propheta virtutis, quem eius discipuli vocant filium dei, suscitans mortuos, & sanãs omnes languores. Homo quidem staturæ procerę, mediocris, & spectabilis: vultum habens venerabilem, quẽ intuentes possunt diligere & formidare, capillos habẽs coloris nucis auellanæ præmaturæ, & planos ferè vsq; ad aures, ab auribus verò cincinos crispos aliquantulum ceruleiores & fulgentiores ab humeris vẽtilantes, discrines habens in medio capitis: iuxta morẽ Nazaręorum. Frontem planam & serenissimã, cum facie sine ruga & macula aliqua, quam rubor moderatus venustat. Nasi & oris nulla est prorsus reprehensio, barbam habens copiosam & impuberem, capillis concolorem non longam, sed in medio bissurcatam. Aspectũ habens simpl[redacted] oculis glaucis, varris & cla[redacted]ibus: in in[redacted] admonitiõe blandus & amabilis, hilaris seruata grauitate, qui [redacted] visus est ridere, flere autem sic. In [redacted] corporis propagatus. rectus, manus habens & brachia visu. de[redacted] in alloquio grauis rarus & modestus, speciosus inter filios [redacted] David, psal. xliiij. Speciosus forma p[redacted] hominum. Ista pro certò est singularis & admirabili[redacted] lius & multum honoranda. De qua vide etiã Ben[redacted] pe. in c. [redacted] mier numero cclvij. de testa. [redacted]

Alia est epistola Pilati ad prædictũ [redacted] rium quę talis est. Pontius Pilatus Claudio [redacted] salutem. Nuper accidit q ipse probaui Iudæos per inuidiam se suosq; posteros crudeli damnatiõe peremisse. Cùm enim promissum haberent patres eorum q deus illorum mitteret illis per virginem [redacted] qui rex eorum [redacted] diceretur, hunc me præsente misit [redacted] cum vidissent cæcos illuminasse, leprosos mundasse, [redacted]cos curasse, dæmones effugasse, mortuos suscitasse, ventis imperasse, pedibusq; siccis super [redacted]das maris ambulasse, & alia multa mirabilia fecisse: & omnis populus Iudæorum dicit eum esse dei filium, principes sacerdotum inuidiam passi sunt contra eum. Hunc itaq; [redacted] diderunt, & alia pro aliis mentientes, eum ma[redacted] ac contra legem eorum agere dixerunt. Ego autem [redacted] esse credidi, eumq; flagellatum eorum arbitrio [redacted] qui eum crucifixerunt & sepulchro custodes adhiberunt: at ille militibus custodientibus, die tertio resurrexit.

Intantum

In tantum verò nequitia Iudæorum contra eum exarsit, vt ipsis custodibus pecuniam darent, quatenus dicerent discipulos eius rapuisse corpus: sed illi quod factum erat tacere non valentes, testati sunt eum resurrexisse, seq; visionem angelorum vidisse, & à Iudæis pecuniam accepisse. Hæc autem ideo scripsi, ne quis aliter existimet, credendo mendacijs Iudęorum. Hec sunt que in dicta epistola scripta sunt: sed ex dicta epistola, & ex dictis euangelistarum clarè constat, & constabit, ꝙ Pilatus male processit cõtra Christum, & ꝙ male eum ad mortem condẽnauit, imo ꝙ sententia eius fuit nulla pluribus de causis.

Quoniam, vt dicit in sua epistola, Iudęi mentientes eũ magum esse, & contra legem eorum agere dixerũt, quod vt dicit, ita esse credidit: & tamen euangelistæ attestantur contrariũ. Nam semper dixerunt: Ego in eo nullam inuenio causam. Ex quo, si dictis euangelistarum credendũ sit, potius ꝙ excusationi falsæ Pilati, non credidit eum magũ esse, nec aliquid agere contra legem Iudæorum: aliàs aliud dicebat in ore, & aliud in mente habebat, quod non est recti iudicis.

Secundò peccauit Pilatus in huiusmodi prolatiõe sententiæ contra Christũ, quia ad furorẽ populi & clamorẽ lata fuit, & ideo scienter: iuxta illud poëtæ Aeneidos j.
Sæuitq; animus ignobile vulgus.

Et habetur Lucæ xxiij. At illi clamabãt dicentes: Crucifige, crucifige eũ. Et instabant vocibus magnis postulãtes vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorũ. Nec aduertens Pilatus, ꝙ sicut fauore populi liberari nõ debet. l. ad bestias. ff. de pœ. ita nec ipsius furore innocens erat dãnandus, adiudicauit fieri petitionem eorum dicentium: Si hunc dimittis, nõ eris amicus Cęsaris. Nec ꝙ vanę voces populi nõ sunt audiẽdę. l. decurionũ. ff. de pœnis. Ex quo male fecit condemnando Christum, vt dicit glos. in dicta l. decurionum.

Tertiò peccauit, quia nõ zelo iustitiæ, sed timore perditionis officij, cùm dictum ei fuerit: Si hũc dimittis, non eris amicus Cæsaris, quia se regem facit. Et timor est vnũ de quatuor quæ peruertunt verum iudicium. cap. quatuor modis. xj. quæstione iij. Iuxta illud:
Quatuor ista: timor, odium, dilectio, census,
Sępè solent hominum rectos peruertere sensus.

Quartò, illa sententia fuit iniqua & nulla, & in eã proferendo peccauit Pilatus propter ordinem processus nullo modo obseruatum. Condemnatus enim fuit ad funestã vocem sacerdotum ipsum accusantiũ, contra l. fi. C. de accusat. Nam licet ageretur de magno, puta de morte hominis, ideo cùm nulla vnꝗ̃ de morte hominis longa cunctatio fiat, debuit fieri processus non ita præcipitanter prout fuit in Christo, qui fuit ita præcipitatus, ꝙ vix decem durauit horis, contra tex. in clemẽ. pastoralis. de re iudic. vbi nouerca iustitiæ dicitur præcipitatio. In quo verificatum fuit illud Salustij in Iugurthino. Animo cupienti nihil satis festinatur.

Quintò, prædicta sententia fuit iniqua, & in ea peccauit Pilatus. Et ex processu illius euidenter apparet de iniquitate sentẽtiæ & notoria iniustitia, cùm sæpius dixisset Iudæis: Nullam causam inuenio in homine isto, ex his in quibus eum accusatis. Et iterũ: Quid enim mali fecit? nullam causam mortis inuenio in eo, Lucæ xxxiij. cap. quod & cæteri euangelistæ testantur, ꝙ sæpe hoc dixit Pilatus, ad demonstrandum eius confessionem de Christi innocẽtia non fuisse erroneam. Non enim præsumitur de errore alicuius confessionem reiterantis. Ideo valet cõfessio reiterata etiam extra iudicium absente parte facta tanquã vera, & ex certa scientia procedens, secundùm Bart. in l. cùm scimus. C. de agrico. & censi. lib. xj. pro quo est text. quem ipse non allegat: vt dicit Benedicti in loco statim allegando, in l. j. C. de plus petitionibus. ibi, secundis confessionibus. Et etiam præsumitur cum beliberatione facta, quia reiteratio præsupponit deliberationem. glos. in ca. si quis iratus. ij. q. iij. Curtius consilio lv. in vj. colum. Et si perfidi Iudæi euangelistis credere nolint, saltem credendum est ipsi Pilato iudici, per eos electo: qui post ipsius Christi passionem, de ipsius sanctitate & innocentia Tyberio Cęsari scripsit epistolam hic ante positam, quam Tyberius cum suffragio magnifaciens retulit ad senatum Romanũ, & postulauit vt Christus deus haberetur. At senatus recusauit, indignatus, ꝙ sibi secundùm morem epistola fuisset sibi delata, cùm esset mos Romanis, vt prouinciarum iudices senatui scripto renunciarent, si quid noui in his quas regebant prouincijs accidisset. Et iterum eidem Tyberio scripsit Pilatus salutem. De Iesu Christo quẽ tibi planè postremis meis declaraueram, nutu tandem populi acerbum me quasi inuito & subtimente supplicium sumptum est, virum hercle ne pium & seuerum nulla vnquã ætas habuit nec habitum est, sed merus extitit ipsius populi conatus, omniumq; scribarum, principum & seniorum cõsensus, suis prophetis more nostro sibyllis contra præmonentibus hunc veritatis legatum cruci, signis etiã supra naturam apparentibus, dum penderet & orbi vniuersorum philosophorum iudicio lapsum minitantibus, vrgent illius discipuli opere & vitę continentia magistrũ non mentientes, imo in eius nomine beneficentissimi: nisi ego seditionẽ populi æstuantis exoriri pertimuissem, fortasse adhuc nobis ille vir viueret. Et si tuæ magis dignitatis fide compulsus ꝙ̃ volũtate mea adductus, pro viribus non restiterim, sanguinem iustum totius accusationis immunem, verùm hominum malignitate iniquè in eorum tamen, vt scripturæ interpretantur exitum, pati & venundari. Vale. v. Calendas Aprilis.

O gloriosum & nobis salutare iudicis scripto reiteratum testimoniũ Christum innocentẽ profitentis, & ante mortem, vt visum est, & hora mortis qua scripsit titulum Pilatus, in quo scriptum erat: Iesus Nazarenus rex Iudęorum. pariter & post mortem, vt in prædictis epistolis cõtinetur, sententiæ iniquitatem euidenter demonstrans, & Christum redemptorem nostrum ab infamia præseruãs: quod etiam satis demonstratur testimonio Iosephi excellẽtis Iudæorũ historiographi, qui de Christo redemptore nostro & eius sanctitate & innocentia xviij. antiquitatũ libro. c. ix. de illo tempore loquentis sic ait. Fuit autẽ hisdem temporibus Iesus vir sapiens, si tamen eum virũ nominare fas est. Erat enim mirabiliũ operum effector, ac hominũ, maximè qui quę vera sunt libenter audiuit. Hũc ob rẽ multos, tum ex Iudæa, tum ex gentibus sibi adiunxit, Christus hic erat. Hunc autẽ cũ Pilatus à principibus nostræ gentis instigatus in carcerem agendum cẽsuisset, non tamen hi deseruere qui ab initio eum dilexerunt. Eisdem præterea die tertia post mortẽ viuus apparuit, quẽadmodum diuinitus inspirati prophetę, & hæc & alia de eo innumerabilia miracula futura esse prędixerant perseuerat: & vsq; in hodiernum diem celebre Christianorũ nomen, ab ipso sumptum, perseuerat & gens. Hęc ille. Ex quibus constat de vera innocentia Christi.

Sextò ꝙ sententia Pilati fuerit nulla & iniqua constat, quia fuit condēnatus ad dictum falsorum testium, quorū testimonia nō erant cōueniētia, imo varia, cōtraria & manifestē vacillātia. Mar. xiiij. ad instar testium Susannæ, de quibus habetur Dan. xiij. & gl. in l. ad testium. C. de testi.

Septimò, peccauit Pilatus, & est eius sententia nulla, quia Pilatus expressit errorē in sua sentētia. Quia videns, ꝙ nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus corā populo, & sedendo pro tribunali dixit: Innocens ego sum à sanguine iusti huius. Ac protinus Iesum flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur. Matthæi xxvij. Quia in mūdo maior iuris error in sententia nunq̃ fuit, q̃ in fatēdo aliquē fore innocentē ipsum condēnare ad mortē, sicut fecit Pilatus Christū: non aduertens, ꝙ in mente iudicis debēt esse duo sales, sal scilicet scientię, aliàs est insipida, & sal securæ conscientiæ, aliàs est diabolica, vt dicit Bal. in l. ij. circa finē. C. de senten. ex periculo reci. Apices enim iuris in foro cōscientiæ nō excusant, quia forus consciētiæ est forus boni & ęqui simul coniuncti, & est tribunal veritatis & non fictionis. Nam quādo bonū ęquo opponitur, diuina iustitia potius amplectitur ęquū, q̃ id quod ius ciuile vocat bonum: cùm perfecta iustitia requirat hæc duo simul. Bal. in l. vnica. C. de confes. Istos deniq̧ apices distinctionum iuris ciuilis simplicitas naturalis ignorat, secundùm Bal. in c. fi. col. xij. de consuetudine. De his quomodo autem multò magis attendēdum est quod conscientia persuadetur q̃ quod autoritate legum ordinatur, vt perpulchrè declarat in hoc casu Benedicti in sa repetitione c. Raynutius. in verbo, mortuo itaq̧ testatore. le premier. numero cclj. cclij, ccliij, de testamentis, & do. meus Iason in §. æquè. xxj. colum. insti. de actio. vbi multum amplè declarat quomodo in conscientia est iudicandum, & quomodo scientia sine conscientia diabolica est. Et, vt dicit Benedicti in loco hic ante dicto, iudex debet potius sequi conscientiam suam q̃ conscientiam partium, maximè conscientiam suam quæ nemini nocet: qđ si Pilatus fecisset. i. conscientiam secutus fuisset, & non Iudæorum latratum crucifige clamantium, rectè iudicasset in foro conscientiæ, quæ secundùm Bal. in l. fi. C. de pœna iudi. qui male iudic. ita excusat iudicem, ꝙ iudex faciendo secundùm cōscientiam licet faciat contra scriptam iustitiam, non incidit in pœnam. c. cum æterni. de re iudi. in vj. Et, vt ibi dicit, est triplex, scilicet ligata rebus visis, & ligata rationibus legum: necnon est motiua cōscientia & adhærens quibusdam machinationibus intellectu, prout alibi dicit Bal. in c. nisi cum pridē. iiij. col. de renū. Quòd conscientia est animi motus sibijpsi perfundens & sese cōcernens, vt pariter dicit in c. j. §. sacramentum. de consuetudine recti feudi. vnde licet hæc vltima non obliget animam iudicis, cum sit conscientia impulsiua & non arctatiua, tamen infelix Pilatus sciens Christum omni ratione legum postposita, & quod deterius est, cōtra motiua imaginationibus sui intellectus adhærentia (sciebat enim qđ per inuidiam tradidissent eum) contra veritatem & æquitatem iudicauit illum: quod non fecisset Bal. qui in c. quoniam contra falsam. de probat. dicit veritatem & æquitatem esse duos lapides iustitię angularis, vt probat ibi tex. dum dicit ne falsitas veritati præiudicet, aut iniquitas prę ualeat æquitati. facit. l. illicitas. §. veritas. ff. de offic. præsidis. & l. quod si Ephesi. ff. de eo quod certo loco. & l. placuit. C. de iudicijs. Nam scientia est verorum duntaxat, secundùm Bal. in c. fi. de consuetu. not. in l. si paterfamilias. ff. de hæredi. instituen. igitur sententia Pilati non fuit bona iure ciuili, nec tenuit in foro contentioso, fuitq̧ minus æqua: nec valuit in foro conscientiæ iure diuino, quinimo fuit nulla ex tali expressione erroris. c. j. de re iudica. l. cum prolatam. C. de senten. & interlo. omnium iudi. l. ij. C. quando prouocare non est necesse.

Octauò fuit sentētia dicti Pilati nulla & processus nullus, & male processit Pilatus, qa pro vno actu inflixit eū quinq̧ sentētijs pœnalibus, & tres sentētias corporales cōtra eū exequi facit, cùm illum alapis cędi fecit, deinde flagellari, coronamq̧ spineam in capite eius apponi, deinde illudendum Iudeis tradidit dicendo: Ecce homo. deinde flagellatum tradidit ad crucifigendum. Vnde tanta immanitas tantaq̧ seueritas, aut crudelitas? ex prolatione veritatis. Si enim se filium dei fecerit, in quo peccauit? Si enim dixerit in triduo hoc templum destruam, & in triduo ædificabo illud, in quo reprehendendus? Si enim cęcos illuminauerit, leprosos curauerit, aut plura alia miracula fecerit, cui præiudicium intulit, aut cui authoritati, aut potestati præiudicauit? Nonne ipse solus est qui mirabilia magna fecit, aut facere potest?

Nonò peccauit in acerbitate pœnę insolitæ, cōdēnando eum crucifigendum. Crudelissima enim morte affecit eum, vt iam prophetatum, Sapientiæ ij. Circunueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ, promittit se scientiam dei habere, & filium dei se nominat, cōtumelia & tormento interrogemus eum, vt sciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam illius, morte turpissima condemnemus eum. Et deinde sequitur: vt cognoscatur nullitas iniquitatis sententiæ. Hæc cogitauerunt, & errauerunt. Excęcauit enim illos malitia eorum, neq̧ mercedē iustitiæ sperauerunt, nec iudicauerunt honorem animarum sanctarū.

Decimò peccauit, quia dicta sententia non fuit in forma sententiæ diffinitiuæ, sed in forma simplicis sententiæ interlocutoriæ & nudi pręcepti. Non enim condemnauit eum aliquo ordine seruato, sed simpliciter ac præcipitanter Iudæis tradidit illum vt crucifigeretur. Ioan. xix.

Quinq̧ aut sex causas cum supradictis ponit Guil. Benedicti in sua repetitione cap. Raynutius. in verbo, mortuo itaq̧ testatore. le premier. numero ccxxxvij. vsq̧ ad numerum cclvij. de testamentis. vbi plura alia dicit, quæ videre poteris.

Septima cōsideratio est, ꝙ Papa omnes dignitates mūdi præcedit, & est superior: vt habetur in clement. pastoralis. de sententia & re iudicata. & de iureiurando. clementi. prima. facit text. in cap. patet profectò. xj. q. iij. ca. nemo. & cap. aliorum. & alijs sequentibus. & xl. distinct. c. si Papa. & ibi gloss. Et est prima dignitas in ecclesia del. in authent. de ecclesiasti. titulis. in principio. & xij. distinc. cap. primo. Ita ꝙ est maior imperatore, vt plenè per Barba. in cap. nouit. numero cxlj. cxlij. & cxliij. extra de iudi. vbi plenè Præpositus dictus Cardinalis, in capit. cùm ad verum. xcvj. distinctione. ita etiam tenet Albericus de Rosate in l. gloriosissimo. de summa trinitate & fide catholi. vbi tamen videtur concludere, ꝙ vnus præsidere debeat in spiritualibus, scilicet Papa, & alter in temporalibus, scilicet Imperator. Et est dominus dominantium. Et habet ius regiminis regum in subditos, dicit Baldus in capit. ecclesia sanctæ Mariæ. in iij. colum. de constitutio. & apud eum est suprema potestas, in qua non habet parem. Bald. in c. j.

c.j.in prima col. de proba.prout per plura declarat dominus meus Iason in l.rescripta.in ij.colun.C. de preci. impe.offe.

Imo Papatus videtur esse prior Imperio, cùm sacerdotium initium habuerit à Melchisedech. Erat enim sacerdos dei summi, vt habetur Gene.xiiij. Et hũc tradunt Hebręi fuisse Sem, primogenitum Noë. Dominium verò tẽporale iusto titulo acquisitum initium habuit in Moyse duce populi constituto à deo, postq́; secuti sunt iudices, vt habetur in libro iudicum per totum. licet Augustinus de ciuitate dei, libro xv.c.j. dicat primum dominium incepisse à Cayn, & Nemroth, & dicã infra in parte sequen. in prima consideratione. Sed archiepiscopus Florentinus in sua summa, in tertia parte, libro xxij.c.v.§.xiiij. dicit illud fuisse dominium tyrannicum: aliud verò quod incipit à Moyse, fuit iusto titulo acquisitum. Et sicut aurum excellit plumbum, sic etiam autoritas & dignitas papæ excedit imperialem.c.duo sunt.xcvj.distinctio. Sicut etiã sol dicitur pater omnium planetarum & dominus, ita papa est pater omnium dignitatum: cùm papatus, seu papalis dignitas assimiletur soli, & regalis seu imperialis lunæ. Et sicut luna recipit lumen à sole, ita imperialis dignitas à papa.c.solitæ.de maiorita.& obedi.vbi notatur. Et dicit Augustinus de Anchona in suo tractatu.de potestate ecclesiæ, q; sicut summo sacerdoti Leuitici generis omnes Iudæi obedire tenebantur cuiuscunq; status essent, sic omnes Christiani maiores & minores Papæ locum Christi tenenti, parere tenentur. Et de obedientia exhibẽda summo sacerdoti Leuitici generis & punitione inobedientiæ habetur Deutero.xvij.& amplè per eundem Archiepiscopũ in sua summa, tertia parte, libro xxij.§.xvij. & in dicto libro xxij.c.primo.ij.iij.iiij.v.& vj. amplissimè ponit de honore, gloria, & potestate Papæ, ad quem recurre.

De obedientia quomodo sit papæ per reges præstanda, vide per Petrum de Monte in sua monarchia: quem allegat etiam Felin.in c.si quando.vbi per eum.extra de rescriptis. Et aduertendũ est ad id quod dicit Beatus Thomas in tractatu suo de Rege & Regno ad Regem Cypri, vbi ait. Huiusmodi regni mysteriũ, vt à terrenis spiritualia essent discreta, nõ terrenis regibus, sed sacerdotibus est commissum: ita pręcipuè summo sacerdoti Christi vicario Romano pontifici, cui omnes reges Christianos oportet esse subiectos sicut ipsi domino Iesu Christo, vt refert idem Archiepiscopus Florentinus in loco hic ante allega.c.vj.§.iiij.

Imo etiam videtur, q; summus pontifex & sacerdotes secundi ordinis, & alij inferiores sint subiecti regi & principi: cùm, vt habetur iiij. Regum xxiij. præcipit rex Helchiæ pontifici & sacerdotibus secundi ordinis & Ianitoribus, vt proijcerent de templo domini omnia vasa quæ facta fuerant Baal. & facit quod habetur iiij. Regum xij. c.vbi habetur. Prohibitiq́; sunt sacerdotes. & ibi ponitur verbum principis ad sacerdotem imperatiuè. Nolite ergo &c. Ex quibus etiam videtur dicendum, q; etiam sacerdotes debent obedire principi reciprocè.

Sed tamẽ dic, q; Papa est primus & maximus omniũ Episcoporũ & Patriarcharum, in totã ecclesiam Christi vniuersalem pręlationem habens. Refert sanctus Thomas in tractatu suo quem fecit contra errores Gręcorum, c.lxvj.& lxvij. Et est pater vniuersalis omnium fidelium & omnium ouiũ Christi per hæc verba: Pasce oues meas. vt tenet Ioannes de Turrecremata.in c. cùm ad verum. xcvj.distinctio. licet prohibeat se propter humilitatem vocari vniuersalem episcopum, aut patriarcham: re vera tamen est vniuersalis episcopus & patriarcha, vt tenet idẽ Ioan.de Turrecremata in c.nullus.xcix.distinctio. Et primum locum in consistorio obtinet.c.j.& ij.xxij.distin. & Præpositus in c.episcopos.xvij.distinctio. Imo intantum est honorandus, q; debet osculari in pede, vt dicit gl. & Ioannes de Platea in l.j.C.de domesti.libro xij. Imo videtur idem consistorium facere cum deo. Innocen.& Hostien.in c.iiij.de trãsla.prælato. ideo post deum præ omnibus debet honorari. Abbas siculus in consilio xxj.libr.j. vide etiam Bernardinum de Bustis in sermone xxxj.secũdæ partis sui Rosarij.in litera G.

Et de huiusmodi prælatione vniuersali in tota ecclesia, & quomodo sit summus pontifex, vide etiam Archiepiscopum Florentinum in dicta summa, tertia parte, libro xxij.c.vj.§.j.& ij. Et est supra omnia iura mundi.c. cuncta per mundum.ix.q.iij.c.proposuit.de concel.præbendæ. ita etiam q; est superillustris: imo quasi talis dici non debet, cùm sit supra dignitatem & culmen omnium dignitatum. ita tenet Bald.in c.cùm accessissent. extra de constitutio.do.meus Iason in l.j.colun.j.de offici.eius cui mandata est iurisdi. & ibi amplè Purpuratus, qui ponit quibus honoribus debet honorari supra omnes. Et dicit Zodericus Zamoren.in suo Speculo humanæ vitæ, li.ij. c.j. quòd hui⁹ summi põtificis tanta est sublimitas & eminentia, tanta immensitas, vt nullus mortalium nedum cõprehendere aut satis exprimere, sed nec cogitare possit: quod multis comprobat rationibus, quas non transporto, cùm habeatur in impressione: & ibi vsq; ad octauum capitulum ponit de miserijs summorum pontificum & breuitate eorum vitæ plures causas assignando. Supremus enim dei vicarius est, & qui contrarium dicit, mentitur, vt dicit Bald.in l.Barbarius Philippus. ff.de officio præto. & idem Bald.ibi in finalibus verbis dicit q; est omnia, & super omnia in spiritualibus. & allegat Bernardum de contemplatione ad Eugenium. & idem Bald. in procœmio Gregoriano in princi. dicit, q; papæ commissa est tota machina spiritualis: & thesaurus omnis dignitatis est in eo, ita vt nulla sit dignitas spiritualis, vel ecclesiastica cui non præsideat. & idem Bal.in l.rescripta.C.de precibus impera.offerẽ. dicit q; omnes dignitates omnẽq; potestatem quam habuerunt omnes patriarchæ solus Papa habet. Et maior est autoritas Papæ q̃ sanctorum.c.de libellis.xx.distinctio. de cuius autoritate Petrus de Ancharano in repetitione c.j.circa secundam chartam.de cõstitutio.& per Panor.in c.nouit.in glo.ij.de iudicijs.

Octaua consideratio. Cardinalis Hostien. ex priuilegio & ex merito, quia Papam consecrat & imperatorem inungit, obtinet secundum locum in consistorio Papæ. Ita tenet Hostiensis, Petrus de Ancha. & Cardina. Zabarella in c.antiqua.de priuilegijs. Cardin. Alexandrinus in c.episcopos.xvij.distinctio. & sic est primus post Papam, ideo dicitur honorabilior cæteris: cùm ille honorabilior dicatur qui est proximior domino, vt est glos.in §.aliam.institu.de bono.posses. & dicam j.in liiij. consideratione incipiente, ex prædictis fundatur. Et iste Cardinalis episcopus licet sit tantũ episcopus vtitur pallio, vt dicam j.xxvj.consideratione. incipien. Episcopus Heduen. Et q; iste Cardinalis obtineat secundum locum, tenet Nicolaus Boërij in suo tractatu de autoritate & prę

eminentia sacri magni concilij. in prima opiniõe pro magno concilio.

NOna consideratio. Quatuor patriarchæ, scilicet Constantinopolitanus, Alexandrinus, Anthiochenus, & Hierosolymitanus obtinent primum locum post apostolicum. Patriarcha verò lingua græca summus patrum interpretatur. c. cleros. versic. patriarcha. xxj. dist. Et secundũm ordinem supradictum & descriptum obtinent primum locum post Papam in ecclesia. Primum videlicet Constantipolitanus, Secundum verò Alexandrinus. Tertium aũt Antiochenus. & quartum Ierosolymitanus, secundũm quem ordinẽ ponuntur in c. antiqua. extra de priuilegijs, & in authen. de ecclesiasticis titu. post prin. colũ. ix. Et ibi intellige de prædictis quatuor, qui sunt verè patriarchæ, seu primates: cũm primas idem sit ꝙ patriarcha, licet nomina sint diuersa. Non enim inter eos est realis differentia sed vocalis. xcix. di. c. j. vocantur tamen prędicti patriarchę.

Et isti quatuor reprę̃sentãt quatuor euangelistas in ecclesia dei, vt est tex. in c. scriptũ est. de electio. Et dicuntur mundi Cardinales: quia per quatuor euangelia incessabili tuba didiscimus, & ꝙ per orbem terrarum illũ illustrantes prædicamus & agimus, vt dicit text. in c. huius. lxxv. dis. & per Ludo. Roma. in consilio suo. ccccxxiiij. incipien. Vos estis lux mundi. in vj. col.

Et isti patriarchę sunt spectabiles: quia redacti sunt ad instar regum ex quo multas prouincias regunt, Bald. in l. prima. §. primo. ff. de offi. præfec. præto. do. meus Iason in l. prima. col. iij. ff. de offic. eius cui manda. est iurisditio. imo Purpuratus ibi dicit eos esse illustres: quem vide post dominum meum Iasonem. Et dicuntur sanctissimi, in authẽtico, vt determinatus sit numerus. saltem vt dicit Purpura. in dicta. l. prima, post Cardinalem Hostiensem, in consistorio sedent immediatè.

Alij autem de quibus habetur per Archidiaconum in c. periculoso. de statu monacho. libro vj. & in c. ij. & iij. xcix. distinctio. & in c. primo, & ij. lxxx. distinctio. non sunt propriè patriarchæ, sed primates, vt tenent Aluaro. & Præpositus dictus Cardina. Alexan. in titulo, episcopum, vel Abbatem. §. primo. colũ. vj. Et de his primatibus vide etiam quæ dicunt Cardina. Zabarella & Petrus de Anchara. in dicto c. antiqua. vbi dicunt, ꝙ si episcopus Hostien. Cardinalis sit pręsens, ꝙ sedebit prope Papam: nec mirum, vt dicunt, quia Papam consecrat, Imperatorẽ vngit, & est palliatus, & ideo videtur esse maior dignitate patriarcha Constãtinopolitano: quia, vt dicũt, prioritas dignitatis declaratur ex prioritate sedis & loci. c. ex ore. de priuile. c. j. & c. statuimus. de maio. & obedien. Dicit tamen Lucas de Pẽna in l. vnica. C. de metropoli. Berito. in fi. lib. xj. ꝙ in Constantinopoli præest patriarcha.

Alia de his patriarchis & primatibus, vide etiam per compatriotam, conciuem & contemporaneum nostrum dominum Ioannem de Monthelono in suo promptuario iuris, in verbo, patriarcha. & in verbo, Dauid. Actuũ ij. vbi Dauid, Isaac, & Iacob patriarchas appellat: vt etiam habetur in c. Ebron. xiij. q. ij. Et hos quatuor credo pręcedere debere omnes cardinales præter episcopũ Hostien. cardinalem, vt dictum est.

De potestate autem patriarcharum ponitur per Aluarotum & Præpositum in dicto titulo episcopum vel abbatem, hic ante alleg. & per Florentinum in iij. parte suæ summæ, libro xx. c. iiij. vbi amplè.

An autem alij patriarchæ seu primates vltra illos quatuor supra nominatos præcedant aut præcedere debeant cardinales, vt sunt Aquilegien. Granden. Tolentinus, Cãtuarien. Biturien. Pisanus, dicã infra in xix. cõsideratione.

Sed quia, vt dicit Aluaro. in d. titu. episcopum vel abbatem. ꝙ patriarchę seu primates nihil iuris vel priuilegij præ cæteris episcopis habent, nisi quantum sacri canones vel prisca consuetudo tollit: ideo cum iure non dicatur, ꝙ alij vltra prædictos quatuor teneant primum locum post papam, ideo stabunt in suis locis post cardinales. Cũm cardinales etiam diaconi præcedant quoscunqȝ episcopos & archiepiscopos, vt infra dicam in xj. consideratione, incipiente, sumitur ex prædictis. & in consideratione supra allegata.

Aduerte tamen ad vnum quod dicit Gemi. in c. quanquã. in fine ij. q. vij. quem allegat Felin. in rubri. de maio. & obedien. v. col. ꝙ dignitas cardinalatus est maior post papam quacunqȝ alia dignitate, cũm cardinales post papam iudicent omnes, & ipsi à nemine iudicantur. ix. q. iij. c. nemo. cum alijs per eum ibi allegatis. Et etiam voluit tenere Antonius de Butrio in quodam consilio quod est inter consilia Pauli de castro: consilio ccccxij. incipiente, viso puncto transmisso. ꝙ cardinales post papam primum locum obtinebant. c. per venerabilem. §. rationibus. extra qui filij sint legitimi.

DEcima consideratio. Sicut primo summo põtifici domino nostro Iesu Christo in triũphali ecclesia tres patriarchæ angelorum obsequuntur: ita ad exemplar illius in ecclesia militanti circa vicarios suos tria genera cardinalium obsequẽtium ipsis vicarijs fuerũt instituta. Quiquidem cardinales sunt vocati in partem solicitudinis. c. ad honorẽ. extra de vsu pallij. ij. q. j. c. decætero. & quorũ cõsilio summus põtifex agenda ordinat & disponit. c. fundamẽta. §. docet. de electio. libro vj. & sunt sibi collaterales. c. j. & c. penul. de offi. legati. libro vj. Et pars corporis. c. verum. vj. q. j. Laurentius. & Cardi. Zabarella in clemen. j. de celebratione missarum. Speculator in titulo, de legato. §. sequitur. post principium. in versicu. laterales. Et interpretãtur cardinales, id est columnę ecclesiæ. c. ministerum. de offic. archipresbyteri. Oldradus consi. xlvj. Cardinalis Alexan. in c. in nomine domini. xxiij. distinctio. Imo papa est de numero cardinaliũ. Archidiaconus in c. sacrosancta. de electio. Et inter papam & cardinales dicitur esse vnio idẽtitatis, secundũm Ioannem Andreæ in c. requisisti. in fi. de testamentis. Philippus Francus in c. j. de offi. legati. & faciunt vnũ corpus cum papa, & iudicant totũ orbem. c. per venerabilem. qui filij sint legitimi. Ita ꝙ præferendi sunt cardinales episcopis. ij. q. vij. c. quãqȝ. Cardi. Zabarel. in clemen. ij. §. irritum. tertia quęstione. de electio. do. Alexan. in rubri. ff. de iurisdi. om. iudi. Eo quia cardinales habent maius officium ꝗ̃ episcopi. Bart. in l. j. §. si quis. ff. de appellat. Panor. in c. ecclesia vestra. le dernier. de elec. & in c. ij. de clericis non residentibus. licet tamẽ episcopi sint maiores ordine. d. c. quamqȝ. ij. q. vij.

Faciunt ad hoc quæ dicit Felin. in rub. de maioritate & obedien. in v. colum. vbi ponit ꝙ etiam cardinalis nõ episcopus præcedit episcopum non cardinalem. dicam infra in sequenti consideratione. & vide ibi Felin. in dicta rubri. An episcopatus cardinalatus, & papatus sit culmẽ dignitatũ, & quomodo intelligatur, & de prælato vero, & de numero cardinalium, & quot sint episcopi, quot presbyteri,

presbyteri,& quot diaconi vide per Aluarotum & Præpositum in dicto titu.episcopum vel abbatem. Fortè dicam alibi,licet & tales cardinales æquiparentur regibus. do.meus Iason in l.nemo potest.in ij.colum.ff.de lega.j. Ioan.Andr.in c.j.de offic.legati in nouella, ponit vndecim prærogatiuas seu maioritates cardinalium quas vide.Et ex vnaquaq; posset fieri vna consideratio de per se, quas vide:& de his tangã in considerationibus sequen. Et quomodo cardinales regibus æquiparentur: & quòd sint illustres,ponit Purpuratus post Alexãdrum in rubri. ff.de iurisdi.omnium iudi.

VNdecima consideratio sumitur ex prædictis,videlicet maior officio,minor verò ordine præfertur. Et quia cardinalis etiam non episcopus præfertur episcopo, vt tenet Panor.post Cardinalem in c.ecclesia.le second, in vltima colum.extra de electio.Idem Abbas in c.quod super his.in lectura Parmensi.de fide instrumentorum.& ibi de Bellonzinis in xx.colum.allegando Bart.in l.j.§.si quis in appellatione.circa princi.ff.de appellationibus. vbi dicit,ꝙ cardinales non habent maiorem dignitatem q̃ episcopi,licet habeant maius officium.vide Feli.in loco hic ante in præcedenti consideratione allega.Ita etiam tenet Florent.in iij.parte suæ summæ,libro xxj.c.ij.& in illo lib.plenè habes materiam status cardinalium.

DVodecima consideratio. Cardinales episcopi præferuntur alijs non episcopis. Ita tenet Cardi.in cle. ij.§.irritum.de elec.Ratio est,quia habent duplex vinculum.Habẽt enim officium vltra episcopos,& vltra id habent etiam episcoporum ordinem.Ita tanq̃ habẽtes duo vincula sunt cæteris præferendi,argu.eorum quæ infrà dicam in xv.consideratione:nec valeret consuetudo ꝙ diaconus cardinalis præferretur presbyteris.Felin.in c.statuimus.extra de maioritate & obedi.

Et aduerte ꝙ sunt septem cardinales episcopi, videlicet Hostiensis,qui propter papæ consecrationem,vt iam supra dixi in ij.consideratione, dignior est alijs. Episcopus Portuen.Episcopus Albanen. Episcopus Sabinensis.Episcopus Palestinus.Episcopus sanctæ Ruffinæ.Episcopus Tusculanus.Et isti episcopi tanquam vicarij domini papæ:in dominicis diebus,festis & pręcipuis solennitatibus in altare sancti saluatoris Lateranensis ecclesiæ debent deseruire,vt dicit Aluaro.& Præpositus in locis s.allega.Et isti cardinales succedunt in locum alterius per optionem,ita ꝙ si moriatur cardinalis Hostiensis, cardinalis Portuen.accipiet locum cardinalis Hostiẽ.& sic deinceps:ita ꝙ nouiter creatus cardinalis episcopus,erit in loco cardinalis Tusculani,qui est vltimus illorum. Non sic in alijs cardinalibus, quia sunt cardinales secundùm titulos eis assignatos,& in locum quorum subrogantur. Sedent tamen in suo ordine secundùm prioritatem promotionis.

Sed iuxta prædicta posset insurgere dubium; vtrum si vltra illos septem sint alij cardinales supernumerarij, qui sint episcopi, non tamen habeant alium titulum ab episcopatibus,debeãt præferri alijs cardinalibus,presbyteris, aut diaconis numerarijs,secundùm ꝙ est eis numerus impositus ex titulis eis assignatis, vt puta quia sint ccxxxvj.prout fuerunt tempore Pontiani papæ,vt refert Cardinalis Zabarel.in d.clemen.ne Romani.§.porrò.in ij.notabili.de electio.Et de illis cardinalibus supernumerarijs sint centum episcopi cardinales: an debeant tales præcedere alios presbyteros & diaconos numerarios secundùm titulos eorum & eis impositos, de quibus in locis hic ante allegatis.

Licet sit quidam numerus cardinalium taxatus secundùm numerum discipulorum Christi,vt habetur in locis hic ante allegatis: potest tamen summus pontifex vltra illum numerum tot quot voluerit creare de suę plenitudine potestatis,& oẽs tales numerarios facere si velit, non tant docto.in locis pręallegatis.Si tñ aliquos faciat quos velit esse supernumerarios,tales supernumerarij nõ dicuntur veri cardinales:cùm qui super numerum militat,quasi nec militare dicatur.l.fi.C.de apparito.magistri militũ. &,vt dicit Bart.in l.vnicuiq;.C.de proximis sacrorũ scriniorum.tales supernumerarij sunt expectantes decedentium locorum.Et ideo debent sedere in vltimo loco post omnes numerarios.Et dicuntur supernumerarij,qui sunt vltra loca & titulos assignata seu assignatos alijs supernumerarijs.Et sunt numerarij cardinales,videlicet septem episcopi supra nominati.Presbyteri verò cardinales sunt xxviij.numero qui diuisi per numerum septẽnarium quatuor patriarchalibus ecclesijs vrbis Romæ sunt intitulati.Septem enim sunt intitulati ad ecclesiam sancti Petri, videlicet cardinales sancte Mariæ trãstyberim,sancti Grisogoni,sanctæ Ceciliæ,sanctæ Anastasię,sancti Laurentij in Damasco,sancti Marci,sancti Martini in monte.

Alij autem septem qui sunt intitulati ad ecclesiam sancti Pauli,qui debent in altari maiori deseruire:sunt isti,videlicet Cardinales sanctæ Sabinę,sanctæ Priscæ,sanctæ Balbinę,sanctorum Nerei & Achillei,sancti Sixti,sancti Marcelli,sanctę Susannæ.

Alij autem presbyteri cardinales sanctæ Marię maioris,sunt isti:videlicet Cardinales sanctorum, qui tamen non nominantur per titulum,sed per Basilicam,& in eo est speciale,vt notatur in c.cùm olim.de priuilegijs.& de re iudicata.c.apostolicæ,libro vj.& tenet Io. And.in tit. de libellorum conceptio.§.nunc iam vidẽdum.post princi.Cardinales sancti Cyriaci in termis,sancti Eusebij,sanctæ Potentianę,sancti Vitalis,sanctorum Marcelli & Petri,sancti Clementis.

Alij verò presbyteri cardinales sancti Laurentij,sunt isti:videlicet sanctæ Praxedis,sancti Petri ad vincula,sancti Laurentij in Lucina,sanctæ crucis in Ierusalem,sancti Stephani in celio monte, sanctorum Ioannis & Pauli, sanctorum quatuor coronatorum.

Diaconi verò cardinales sunt.xvj. videlicet sanctæ Mariæ in donica.Et iste est archidiaconus aliorũ,& ideo cęteris pręferri debet,sanctæ Luciæ in cirro palatij iuxta septifolium,sanctæ Marię nouę,sanctorum Cosme & Damiani palatij,sancti Adriani palatij,sancti Gregorij palatij,sanctæ Marię in schola gręca,sanctę Mariæ in porticu,sancti Nicolai in carcere, sancti angeli, sancti Eustachij,sanctę Mariæ in aquario,sanctæ Marię in via lata, sanctę Agathæ,sanctę Lucię in capite Sabinę,sancti Quiriaci.Et istos titulos sic enumerat Speculator in titu.de legato.§.sequitur.& Aluarotus in dicto titulo,episcopum vel abbatem.vbi ponit quomodo intitulentur.Et dicit ꝙ possunt esse ex supradicto nume. quinquaginta & vnus.

Ex quo videtur dicendum,ꝙ si sint vltra illum numerum & titulos supradictos,ꝙ sunt supernumerarij. Et tales supernumerarij post mortem aliorum sunt subrogandi secundùm ordinem creationis si velint: aliàs possunt

subrogari pro secundo vel tertio, argumento notatorum per Bartolum in dicta l. vnicuiq. supra allegata.

Et intellige, quod iste supernumerarius subrogatur quantum ad incorporationem, vt scilicet sit incorporatus vt numerarius erat, sed non in loco numerarij: quia non debet sedere in loco in quo ille sedebat, sed in vltimo loco post alios prius incorporatos qui preferuntur ei in honoribus & alijs prelationibus, & sic non per omnia subrogatur loco illius, vt in d. l. vnicuiq. & in l. comperimus. C. de proxi. sacro. scriniorum. Et sic in dicta subrogatione debet seruari duplex ordo, videlicet vt hic supernumerarius subrogandus nõ præcedat socios supernumerarios priores eo: item etiam vt non præcedat numerarios etiam posteriores illo in cuius locum subrogatur. Ita tenet Ioan. de Platea in dicta l. vnicuiq. in ij. colum.

Ita etiam obseruatur in hac ciuitate Heduen. in canonicis supernumerarijs, quos precedunt numerarij etiã posteriores. Et dicuntur canonici in albis, quia præbendæ eorum sunt in albo descripte: & tales nullis canonicorum priuilegijs gaudere deberẽt. Sunt tamen exempti à iurisditione episcopi Heduen. & subijciuntur iurisditioni venerabilium virorum dominorum decani & capituli Heduẽ. Quod an debeat fieri, non insisto, & ex causa.

Decimatertia consideratio. Inter cardinales in cancellaria præfertur vicecancellarius: nam cũm olim de pari contendere voluisset cũm papa ex gloria propter excellentiam tantæ dignitatis qui cancellarius erat, fuit statutum pro lege, quod non amplius cancellarius, sed vicecancellarius à cæterò vocaretur, quod & hodie seruatur, vt dicunt Guillelmus & Zabarella in clemen. ne Romani. de electio. Et ita etiam vocatur in procemio sexti. in §. sanè. olim vocabatur bibliothecarius. c. Adrianus. lxiij. distinc. secundũm glo. ibi.

Et inter officiarios curiæ Romanæ post papam dicitur maior. Notat Zabarella in d. clemen. ne Romani. versicu. eo ipso. ibi: quarto quæro. Et est iudex in pertinentibus ad expeditionem bullarũ, regulas apostolicas regit, cuius dispositione in curia dantur, & extra cum subscriptione duorum abbreuiatorum, & capit certam partem de registro bullarum, quia tenetur de omnibus ibi contẽtis reddere rationem, secundũm glo. in procemio regularum cancellariæ Innocentij octaui. Et est præses iustitiæ in curia, ponens decretũ, irritans & alias clausulas: de quo per glo. in c. statutum. de rescript. libro vj. §. j. in verbo, literarum. Et sedere potest & stare cum auditoribus Rotæ in decisionibus causarum, etiam in præsentia papæ: quoniam, vt dictum est, est preses iustitiæ secundũm gloss. in dicto procemio. Sicut videmus de cancellario regni Franciæ, qui tanquam primus post regem præsidet in omnibus parlamentis regni, sicut Moyses in regno & synagoga Iudæorum pro deo verus cancellarius fuit: sic papa in ecclesia dei cancellarius vocatur, cuius & dei vnum & idem dicitur esse consistorium, secundũm Hostiensem in c. quantò. de transla. præla.

Decimaquarta consideratio. Camerarius sedis apostolicæ habet dignitatem vltra alios ratione iurisditionis quam habet. Eo tamen quia semper solet esse cardinalis, extra locum camere sedet in suo loco, vt cardinalis, non habendo respectum ad eius officium.

Et dicitur camerarius, qui recipit & custodit bona. c. ad audientiam. de præscriptionibus. Et hodie magnum eius officium est, & habet dignitatem, notant domini de Rota decisione clxxiij. in fine. in nouis. & iurisditionem exercet circa omnes debitores cameræ. Et papatu vacante nihil ab eo recipiunt cardinales. c. vbi periculosum. §. prouisionis. de electio. in vj. Ioan. Andreæ in clemen. ne Romani. §. eo tamen. de electio. Et habet iudicem qui dicitur Auditor cameræ, qui de causis appellationis ad papam extra Romanam curiam per appellationem deuolutis non potest se intromittere: imo consueuerunt per vicecancellarium cõmitti & tractari, vt dicunt domini de Rota decisione cccxxxvj. in nouis.

Et ad officium camerarij pertinet temporalia pauperibus erogare. gloss. in dicta clemen. ne Romani. versiculo eo tamen. iam suprà allegato. in verbo, camerarium. quod bene obseruauit beatus Laurentius respondendo tyranno. Thesauros quos quæris manus pauperum deportauerunt. Et libros conseruare, dicto. c. ad audientiam. Et duabus rationibus non expirat eius officium morte papæ. Prima, vt non negligantur redditus temporales ad Romanam sedem pertinentes, sine quibus spiritualia diu esse non possunt. j. q. iij. si quis abiecerit. c. ex officij. de prescriptio. c. cũm secundò: de præbendis. Secunda propter sustentationem pauperum ne interim fame moriantur. lxxxvj. distinctio. c. pasce. vt tenet Zabarella in dicto versic. eo ipso. iam supra allegato.

Decimaquinta consideratio. Cardinales presbyteri præferuntur diaconis cardinalibus ea ratiõe solum, quia licet sint pares officio: sunt tamen maiores ordine: ratione cuius maioritatis alios præcedere debent, notatur in c. cleros. xxj. distinctio. dicam infra in xv. consideratione, ideo non insisto. facit tex. in c. placuit. xviij. distinctio. & c. oportebat. & c. si quis ex episcopis. lxxix. distinctio. & in c. cũm redemptor. xij. quæstione ij.

Et aduerte, quia isti cardinales & patriarchæ equiparantur præfectis prætorio, vt dicit Albericus de Rosate in rubrica. ff. de statu hominum. Ioannes de Platea in l. curialibus. in ij. & iij. colum. C. de decurio. libro x. Intellige prædicta, si sit consuetudo talis: de iure tamen, vt dicit gl. in c. legimus. xciij. distinctio. De consuetudine Romanę curiæ diaconi cardinales præferuntur presbyteris cardinalibus: & si talis consuetudo sit, est obseruanda. Ita dicit Prepositus in c. episcopos. xvij. distinctione. in fin. vbi dicit quod indies vidit contrarium obseruari in presbyteris cardinalibus. Et poterat scire, quia erat cardinalis tempore suo. Et credo quod non valeat ex dictis Hostiensis, in c. j. de maio. & obedi. vbi dicit quod non valet consuetudo quod minor præcedat maiorem.

Decimasexta consideratio. Cardinales manentes in curia sunt digniores alijs. Bald. in rubrica. ff. de offici. procõsulis. quoniam præsentia principis illustrat eos l. vna. C. de præpo. labo. libro xij. Quoniam licet omnis gradus & dignitas secularis recipiat splendorem à principe, non tamen æqualiter splendet qui abest ei qui præsens est: sed vt infert domi. Nicolaus Boërij in suo tractatu de præeminentia magni concilij & parlamentorum regni Franciæ in prima ratione pro magno concilio, in fine. quòd simplex cardinalis in curia residens debet in honoribus preferri cardinali legato. Et facit vna ratio: nam quando consul qui est illustris, quando mittebatur extra vrbem, erat tantum spectabilis. gloss. in rubrica. ff. de offici. consulis. & rubrica. ff. de offi. proconsulis, quod tamẽ

dicit

dicit nunquam posse practicari. Cùm eoipso ꝙ legatus ingreditur vrbem, deponit officium & officia legationis. l.j.& vlti.ff.de officio proconsulis, iuncto c. legatos.de offic.legati, libro vj.notat glo.in c.excommunicationis, eodem tit. Ego etiam dicerem contrarium, quando legatus cardinalis vltra cardinalatum habet officium legationis, ratione cuius habet preeminentiam, cùm tanquā legatus summi pontificis eidem honor debet adhiberi. notat Philippus Francus in c.grandi.de supplen.negligen. prælatorum, in vj. Dixi suprà, infra sic, videtur ꝙ cardinalis legatus propter autoritatem sui magistri ratione legationis precedit alios. Sed solue, dic ꝙ intrando vrbem perdit officium legationis, & sic semper stat solutio prædicta. Et istud etiam videtur tenere do.meus Iason in l.j. in iij.colum.ff.de offic.eius cui mandata est iurisditio.& de dicto Bald.in dicta rub.vide Felin.in c.clerici.in vlti. colum.extra de iudicijs, & vide de hac materia quæ dixi in prima consideratione sextæ partis.

Decimaseptima consideratio. Pœnitentiarius habet officium ratione cuius dicitur habere dignitatē. Et secundum stylum curię solet esse cardinalis, notatur in clemen.ne Romani.de electio. Et istud officium non expirat morte papæ propter periculum animarum euitandū, argu.c.primi.ne sede vacante.& c.primi: de sepulturis, libro vj. Et literis istius creditur in suo officio de consuetudine, quia non agitur de præiudicio alicuius, cùm non habeat potestatem, nisi in foro pœnitentiali: quod etiam procedit quo ad minores pœnitētiarios, quia quo ad maiorem videtur esse eo quia cardinalis quibus de obseruantia curiæ creditur. notat Zabarella in dicta clemen.ne Romani.§.eoipso.

Decimaoctaua consideratio. Legati cardinales sunt digniores & excellētiores, pluribusq́ꝫ prerogatiuis decorati alijs legatis missis vel natis.c.j.& c.excommunicatis.& c.nolentes.de officio legati.c.j.eodem titu.libro vj. Et tales dicuntur de latere, vt dicit Philippus Francus in dicto cap.j.de officio delegati. vbi etiam dicit, ꝙ etiam cardinales, si non sunt legati, sunt cæteris præponendi & honorandi: licet enim alij possint esse maiores dignitate vel ordine, tamen isti sunt minores ordine, cùm sint pars corporis papæ, vj.q.j.cap.si quis.& de pœnis, in vj.c.felicis. Et cardinales legati æquiparantur proconsulibus & sunt illustres, vt dicit Bald.in cap.penul.de officio legati. Alij verò legati præsidibus prouinciarum, vt est tex.glo. & docto.in c.ij.de offi.de leg.in vj.

Decimanona consideratio. Primates, seu patriarchę etiam alij ꝗ̄ supra nominati in ix. consideratione, incipiente: quatuor patriarchæ precedūt archiepiscopos & episcopos, cùm maiorem dignitatem habeant. Imo etiam de iure deberent præferri presbyteris cardinalibus. probatur ex subscriptione c.cōstitutus, le premier.de appellationibus. vbi patriarcha Grandens. præfertur presbytero cardinali, quæ subscriptiones attendendæ sunt: imo ad huiusmodi preeminentias multum faciunt nota. glos.in verbo, predicatorum.in c.quorundam.de electio. libro vj.& gloss.penulti.in clementi.ij.de rescriptis. Si tamen sit cōsuetudo, seruanda est, vt dicit Præpositus dictus cardinalis Alexandrinus in dicto c.episcopos.xvij. distinctio. Quia est cōsuetudo Romę ꝙ cardinales preferuntur, ideo seruanda est: & sunt alij patriarchę inferiores à supra nominatis, vt dicit ibi Præpositus, Aquilegiensis, Bituricensis, Grandensis, & Pisanus: de quibus per glos.& Archidiaco.in c.cleros.xxj.distinctio.& in c.fina. xxij.distinc.& per Florentinum in iij.parte suę summæ, libro xx.c.iiij.per totum.

Vigesima consideratio. Archiepiscopus præcedit episcopum in loco vbi ambo habēt administrationem, cùm sit maior in dignitate, vel etiam in ordine. Et sic etiā presbyter prefertur diacono. De his est text.in dicto.c.placuit. xviij.distinctio.suprà proximè allegato. Et isti archiepiscopi preferuntur præsidibus prouinciarū. Albericus de Rosate in l.j.ff.de offic.eius cui mandata est iurisditio. Et ibi dominus meus Iason & alij, qui faciunt aliquas cōparationes seu æquiparationes de prælatis ecclesiasticis ad principes & officiarios seculares. Et de dignitatibus, sublimitate & excellētia patriarcharū, archiepiscoporū, & episcoporū, vide Zodoricū Zamorē.episcopū in suo speculo humanæ vitę, libro ij.c.x.vsq́ꝫ ad c.xiij.ponit etiam de miserijs & periculis eorum, vide etiam de archiepiscopis per Florētinum in iij.parte suę summę, libro xx.c.iij.vbi amplè.

Vigesimaprima consideratio. Archiepiscopus Mediolanensis precedit Rauenatē, illiq́ꝫ ante ire debet, argumento sumpto ex tex.in c.bene quidem.xcvj.distin. per gloss.ibi: & glos.in l.decernimus.C.de episco.& clericis. Albericus de rosa.in epistola, inter claras.C.de summa trinitate & fide catho. Martinus Lauden.in tractatu, de dignitate, articu.x.eo quia prior ibi nominatur: de quo per Philippum Decium in consilio clxj.colum.j.ad fin. vbi tractatur ordo scripturę. Faciunt quæ dicit Alexander in consilio cxij.versicu.non obstante.in ij.volumine. dicam infrà in hac parte, in lxxiij.consideratione. Bituricen.etiam præcedit Senonen.& Lugdunensis, archiepiscopos qui sunt in Francia, secundùm Albericum de Rosate: in rubrica.de statu hominum. Et licet asserant se Galliarum primates, non est tamen de iure cautum. Præcedit etiam Burdegalen.archiepiscopum, vt de hoc est textus in capi.fina.de maioritate & obedientia.& in capi.fina. de dilationibus.& tenet Albericus de Rosate in dicta rubrica, qui dicit ꝙ Bituricen.est primas in Burdegalensi prouincia, & etiam Narbonen.prout facit text.in c.conquestus.ix.q.iij.& de predictis vide Boërium in dicto suo tractatu, de preeminentia sacri concilij.& Iacobum Bonaudi in additio.ad Ioan.de Terrarubea in suo libro, de vinea.in articu.ij.primi tractatus.in iiij.conclusio.in glo. in verbo, à dextris. vbi tamen dicit ꝙ Lugdunensis & Senoñ. Bituricen.archiepiscopum de facto in concilijs generalibus Franciæ precesserunt.

Vigesimasecunda consideratio. Archiepiscopus in terra episcopi debet honorare episcopum, gloss.in l.nihil.C.de palatijs, libro xij.& ibi ꝙ reuerentia non solum ab inferioribus debetur superioribus, imo quandoq́ꝫ à superiori debetur inferiori, facit gloss.in l.apud eum.ff. de manumissio. ꝙ quando sunt duo æquales in dignitate, quilibet in suo territorio est maior altero. faciunt quę dicit Cepola in suo tractatu de impera.mili.eligendo.versicu.pro imperatore.colum.xij.

Vigesimatertia consideratio. Episcopi in sessionibus & subscriptionibus in concilijs illum ordinem tenere debent, quem habent tempore ordinationis eorum: vt qui primò ordinatus fuerit primum locum, & qui secundò secundum sibi vendicet, & sic de cæteris.lxxiiij.distin.

ctio.c.episcoporum.& xxv.distinc.c.vlt.& c.j.& Felin. in rubrica,de maiori.& obedien.& c.episcopus.xvij.distinctio.vbi Ioan.de Turrecremata,post alios.Et sublata prioritate promotionis quomodo episcopi archiepiscopi & primates sedere debeant,vide amplè per Albericum de Rosate in rubrica,ff.de statu ho.quoniam,vt dicit Felin.in dicta rubrica:de maio.& obedientia.debent sedere secundùm illum ordinem ibi per eundem Albericū positum & descriptum.Et de huiusmodi prioritate promotionis est text.ad literam in l.j.C.de consulibus & non spargendis ab his pecunijs.in l.j.C.de prępo.sacri cubiculi,libro xij.dicam infrà amplius:sed vide Lucam de Penna in l.ij.C.de pręfec.prætorio.vbi dicit tamen hoc posse limitari,& non esse verum in loco in quo ecclesiæ concessum est priuilegium in contrarium, vt est in c.cùm antiqua:de priuilegijs.de quibus supra dixi.& etiam quia iste ordo est ordo temporis cui pręfertur ordo qualitatis.xvj.q.vij.capi.laicis.dixi.s.in j.parte. De episcopis & potestate eorum.amplè Florentinus in iij.parte suæ summæ, libro xx.cap.j.& ij.

VIgesimaquarta consideratio. Episcopi exempti, hoc est immediate subditi papæ debent in concilio generali sedere in altiori loco ꝙ non exempti.facit.c.per tuas.cum gloss.j.extra de maio.& obedien.Ita dicit & tenet Ioannes Montaigne,in suo tractatu de præeminentia & autoritate sacri magni concilij,in secunda ratione primæ partis.Ex quo videretur dicendum,ꝙ episcopus de Podio cùm immediate sit subiectus summo pontifici, ꝙ omnes episcopos suę prouinciæ præcedere debeat.sed in concilijs generalibus Gallię post primates attenditur semper prioritas promotionis, non habendo respectum ad alia,quæ facere possent ad habendum altiorem locum.

VIgesimaquinta consideratio. Episcopus debet præcedere quoscunꝗ suæ diœcesis cùm sit culmen dignitatum.notatur in c.j.de præben.& per Felin.in rubri.de maiori.& obedien. Abbas in c.cùm Vintonen.in iiij.colum.de electio.& in c.venerabilis,in vl.colum.de præbendis.& in c.dilectus.in primo notabili.de cōcessio.præbendarum.Do.meus Iason in l.imperium.in iiij.colum.ff.de iurisdi.omnium iudi.Et episcopatus dicitur honor, id est honorabilis dignitas,notat Zabarella in c.episcopatui.de priuilegijs.Imo dicitur excellentior dignitas, vt ibi per eum per.c.innotuit.de electione.Ita ꝙ cùm est in ecclesia debet in sublimiori loco sedere in concessu presbyterorum.xcv.distinctio.c. episcop[illegible]ij. Et dicit Bald.in addi.ad Specu.in titu.de iurisdi.omnium iudi.in verbo, superillustres.ꝙ episcopus dicitur illustris,& ita etiam tenet in l.nullus qui nexu.C.de decurionibus,libro x.& in l.ad similitudinem.C.de episcopis & clericis.Ita etiam tenet domi.meus Iason in l.j.in colum.iiij.ff.de officio eius cui manda.est iurisditio.Et ibi Purpuratus qui multum amplè disputat,an sint illustres an spectabiles.Barto.in l.omnes populi,in iiij.quæstione.in princip.ff. de iustitia & iure.Imo etiam dicitur summus pontifex.tex.in c.si officia.& in c.qui ecclesiasticis.lix.distinctio.& c.si episcopus.xviij.distinctio.& vide amplè per Bertachinum de Firmo,in suo tractatu de episcopo.in princi.& etiam in iiij.libro in j.parte illius quarti libri dicit ꝙ portat crucē antè se,secundùm gloss.in c.fina.vt lite pendente. Et aduerte,ꝙ princeps seu rex debet ei prębere honorem in assurgendo in aduentu ipsius,& ei iuxta se venerabilem sedem assignare, & sic ad dextram.Ita dicunt Panormita.& Ioannes Andreæ in c.solitæ.de maioritate & obedientia.& Corsetus in tractatu de potestate regia.q.lvij.vbi dicit,ꝙ quādo accusatur,debet sedere & non stare. dicam infrà in vij.parte,vbi ponam effectus illustrium personarum,& est in iij.consideratione.Imo etiam dicitur serenissimus in clemen.in plerisꝗ.de electione.Imo dicitur dux, marchio,comes,& rex.notat Speculator.in tit.de rescrip.præsentatione.§.fin.versicu.sed nunquid expresso.Et est caput sue diœcesis etiam si alij sint in dignitate positi.notatur in c.cùm nō liceat.de pręscriptionibus. Imo etiā est caput capituli.extra de verborum significatiōe.c.cùm clerici.notat Innnocē.in c.cùm dilectus.in prin.glo.de maioritate & obedient.& de offici. ordinarij c.irrefragabili.intelligant quando non est priuilegium in contrarium: dicam infrà.

Et licet sint multi ordines & dignitates in ecclesia dei.c.cleros.xxj.distinctio. tamen papa appellat se episcopum:eo quia in ecclesia dei nullus est maior ordo episcopali,vt dicit gloss.in proœmio sexti.in verbo,episcopus.& facit gloss.in c.quamꝗ.ij.quæstione vij.quæ dicit ꝙ episcopus est maior presbytero cardinali: de quo tamen vide text.in c.si abbatem.de electio.in vj. & Gemini.in dicto.c.quamꝗ.& in c.j.in ij.colum.de officio delega.in vj.Barto.in l.j.§.si quis appellationum.in j.colum.ff.de appella.Domini.meum Iaso. in dicta.l.imperium.in iiij.columna.vide Cursium seniorem in consilio suo lxxix.in ij.columna.

Aduerte tamē,ꝙ episcopus debet,honorare legatum de latere in vim iuramenti ab eo præstiti,de quo in c.ego.de iureiurando.& tenet Specula.in titu.de legato.§.j.versic.honorādus.Hinc dicit Bertachinus de Frmo,in j.tracta.de episcopo.in j.parte quarti libri,ꝙ inoleuit consuetudo ꝙ episcopi assistentibus dominis cardinalibus non portant rochetum saltem discoopertum,nec domini cardinales assidente papa: nec prætores ciuitatum baculum iustitiæ ferunt assidente præsīde prouinciæ.Quem autem locum habere debeat in capitulo: dic ꝙ si est vt canonicus,non præcedit capitulum,sed habet secundum locum in capitulo.Panor.in c.postulasti.de concess.præben.Felin in rubri.de maio.& obedientia.in iij. colum.dicam.j.latius in xlv.consideratione.

VIgesimasexta consideratio. Episcopus Heduen.debet præcedere alios episcopos prouinciæ Lugdunensis,cùm habeat pallium quod est signum & autoritas archiepiscopi,in quo plenitudo pontificalis officij continetur.c.nisi.extra de vsu & autoritate pallij.Ita ꝙ post receptionem pallij potest se archiepiscopū nominare.Notatur ibi quòd priuilegium habuit episcopus Heduen.à summo pōtifice tempore sancti Syagrij tunc episcopi Heduē.vt habetur in c.rationis ordo.& c.in ea synodo.c.dist.Vtūtur etiam pallio episcopus Ipodiē.episcopus Hostiensis: primus cardinalis episcopus omnium cardinalium,vt dixi supra in ij.consideratione,& etiam episcopus Arelaten.c.pallium.c.distinctio.

Et aduerte,ꝙ palliū est de candida lana cōtextum,habēs desuper circulum humeros contegentē,& duas lineas ex vtraꝗ parte,videlicet ante & retro pēdentibus.A sinistris est duplex, & à dextris simplex, & quatuor cruces purpureas anī & retro à dextris & à sinistris,& anī et retro insigūtur.In pallio tres acus,quorū nullum vacat à mysterio,

sterio, vt dicit magister Alexander de Halis in iiij. & omnia moralibus sunt imbuta mysterijs, & diuinis grauida sacris, vt dicit Guillelm⁹ in rationali. & plenissime Io. de Turrecremata in c. episcopos. dicta c. distinc. & post eum Cardi. Ale. de verbo ad verbum, recitando verba ipsius de Turrecremata, illum tamen tacendo. Sed archiepiscopus Florentinus in sua summa. iij. parte. titu. xx. c. iiij. §. ij. dicit q̄ pallium est quoddam ornamentum ad modum stolę sacerdotalis cum quibusdā crucibus nigris contextis, qđ defertur supra alia ornamēta, circūdans pectus & humeros ad modum coronæ ante dependens, & ibi ponit dies quibus vtendum est pallio: & sic domini supra allegati faciunt differentiam, vt videri potest de crucibus in pallio apponendis. Et quomodo sit petendum pallium, & infra quod tempus, vide in c. quoniam. & c. cum instantia. eadē distinctione. & de sacramento obedientiæ, & fidelitatis ecclesię romanę prętādo in receptione pallij, in c. optatum. eadem distin. & in c. significasti. de electi. Nec potest quis pallium alij accommodare, imo cū eo sepeliri debet. c. ad hæc. c. ex tuarum. extra de autoritate & vsu pallij.

Et ideo ex prędictis inferrem, q̄ si episcopus Heduen. impetrauerit pallium à summo pontifice, ex quo tunc poterit se nominare archiepiscopū, q̄ pręcedet omnes alios episcopos non vtentes pallio: sed ante receptionem illius sedebit in suo loco promotionis, vt dictū est ante in xxiij. consideratione, incipiente, episcopi in sessionibus &c.

Vigesimaseptima consideratio. Exempti & habentes iura episcopalia in diœcesi tenētur pręstare reuerentiā episcopo. Bal. in l. fin. C. de ope. liber. Feli. in c. conquerente. extra de offi. ordi. nota in c. cūm non liceat. de pręscrip. Imo etiam canonici exempti ad reuerentiam pręstādam diœcesano episcopo tenētur, & possunt cogi. Nam non est dubium, q̄ episcopus est maior dignitas, q̄ sit in ecclesia, imo est culmen dignitatum. notatur in c. j. de pręben. dixi supra in xxv. consideratione.

Ideo est maior canonico etiam exempto, & ideo reuerentiam eidem tanq̄ digniori debent exhibere. C. de offi. rectoris prouinciæ. c. statuimus. extra de maio. & obedien. Nec debent irasci minores q̄ maiores præferantur, & q̄ eis reuerentia exhibeatur. xj. q. iij. c. qui resistit. Nam ideo diuersi gradus & ordines sunt distincti, vt minores maioribus exhibeant reuerentiam, vt dicit Lucas de Penna in l. sacri. C. de præpositis sacri cubiculi. glo. in l. j. §. si vicinus. ff. de aqua plu. arcen. in verbo, seruitutem. facit l. iij. ff. de alie. mutan. iudicij causa facta. & canonici debent appellare episcopum patrem, sed episcopus debet eos vocare fratres. Panor. in c. nouit. de his quæ fiunt à prælato sine consensu capituli. in ij. notabili.

Hinc ex his episcopus Parisiensis iustam causam habebat contra suos canonicos, qui tempore quo ipse benedictionem dabat populo nolebant assurgere, nec ei reuerētiam præstare in flectendo genua, si conquestus fuerit: eo quia tenebantur, nec poterant de iure illud recusare, licet prætendant habere quandam exemptionem. Et ita etiam fuit dictum per curiam parlamentalem Franciæ.

Crederem q̄ decisio Bald. in d. l. fi. C. de oper. lib. esset vera in exemptis per pactū inter episcopum & monasterium factum, secus autē esset in exemptis per summū pontificem ex priuilegio. Ita aliàs dicebat do. meus & præceptor do. Thomas Cusenier, legendo Pictauis prædictam legem, quam sub eo audiui: quem postea audiui esse aduocatum fiscalē in parlamēto Burdegalen. de quo semper in mente habui, q̄ non erat eo maior & subtilior in iure nostro in tota Gallia. Nihil tamē tunc mihi pro hac distinct. allegauit, sed sicco pede trāsijt. Sed videtur q̄ pro opinione illus sit, eo quia pacto ius reuerentiale tolli non potest. l. alia. §. eleganter. ff. sol. matr. Et ibi dicunt Ange. & Imola, q̄ licet ecclesia sit exempta pacto, tamē tenetur ad reuerentiā episcopo, de quo per canonistas in c. cū venerabilis. de testi. in c. pastoralis. de donatio. & etiam per Bal. in l. fina. per illum text. C. de bonis liberto. & in dicto c. cūm non liceat. de præscriptio.

Vigesimaoctaua cōsideratio. Episcopū honorare debet princeps quantūcunq; maximus. text. est & ibi Abb. in c. solitæ. de maio. & obed. & in c. omnes. & Martinus Laudē. in tracta. de dignitatibus. versi. x. Imo etiā, vt videmus in concilio Niceno, Cōstantinus Romanus imperator primū locum tenere non ausus est, nec se presbyterorum consessibus, sed sedem nouissimam occupauit, vt refert Policratus in libro de nugis curialium & vestigijs philosophorum, libro iiij. c. iij.

Aduerte tamē, q̄ rex præfertur & pręsidet quibuscūq; pręlatis feuda tenentibus ab eo, secundùm Panor. in c. cū virum. in fi. de foro cōpe. maximè rex noster Franciæ, eo q̄ oleo sancto vnctus est: de quo latius vide infra in sequēti parte. in xxxj. consideratione. Imo episcopi regni debēt ei iurare fidelitatem seu reuerentiam: quam reuerentiā in cōcilio sibi reseruasse declarat Theodoricus rex. c. cōcilia. §. hinc etiam. xlij. dist. quod intellige verū ratione feudorum & rerum temporaliū, vt tenet Panor. in c. nimis. extra de iureiur. quo casu tenētur pręstare fidelitatē. c. nimis. & ibi Panor. & alij, de iureiur. Bal. in præludijs feud. Henricus Bohic in c. fi. extra de re iudic. no. in c. solitæ. & in c. dilecti filij. extra de re iudica. & in talibus reb⁹ feudalibus prælatus efficitur subditus regi: in alijs autem nō, sed reuerentiæ debitor. dicit Bal in d. c. nimis. Sed etiam quo ad alia tēporalia licet non sint feudalia subijciuntur regi, imo constitutionibus & ordinationibus illius obedire tenentur in temporalibus. Bal. in c. cūm venissent. de eo qui mittitur in possessionē causa rei ser. Et ideo videtur q̄ si princeps aut rex exigeret collectas nouas super omni temporalitate sui regni pro necessitate defensionis suæ patriæ, q̄ etiam bona temporalia clericorum & maximè feudalia essent illi exactioni subdita, vt videtur tenere Petrus de Ancha. in d. c. nimis: quod an sit verum, dicam alibi.

Aduerte etiam quia regens etiam in his quæ concernunt negotia ecclesiæ potest præcipere sacerdotibus primi & secūdi ordinis, vt habetur iiij. Regum xxiiij. vbi rex præcepit Elchiæ pontifici & sacerdotibus secūdi ordinis. Dicam infra in quinta parte quando ponam de excellētia & præeminētia Regum, in xxxij. considera. incip. quilibet rex seu princeps in suo regno. vbi posui de reuerentia præstanda regi per prælatum anteq̄ administret.

Vigesimanona consideratio. Protonotarij participātes, cūm habeant officium in curia, præferuntur omnibus officiarijs post vicecancellarium, camerarium, pœnitentiarium, & referendarium, post tamē episcopos: & si sint episcopi præferuntur ratione dignitatis officij cæteris episcopis. Quoniam Protonotariatus est dignitas, cūm sint notarij papæ. xij. q. ij. capitu. ij. & capitu. cūm redemptor. v. q. j. capit. quidam. notatur in capit. cupientes. de electio. in vj. gl. j. in c. scriptum. de elec. Et dicūtur Pro-

tonotarij, id est primi notarij apostolicæ sedis, à protos græcè, quod est primus latinè: inde dicitur protomartyr, id est primus martyr, vt declarat gl. in authenti. de tabellio. §. illud quoq;. colla. iiij.

Ex quo ergo habent dignitatem. l. maximum. C. de excusatio. munerum, libro x. l. j. C. de māda. principum. l. præclaram. C. de primipila. libro xij. l. j. C. de præposi. labo. libro xij. l. neq; Dorothæum. C. de decurio. lib. xij.

Istud tamen nomen Protonotarius nunquā ponitur in Bulla, nec in alijs dispositionibus apostolicis, sed tantum notarius. Licet in regulis cancellariæ ponatur illud nomen ad maiorem excellentiam, vt dicit commentator vbi suprà.

Et istud officiū in principio ecclesiæ primitiuæ à beato Clemente ad sanctorum martyrum gesta perquirenda atq; scribenda fuit institutum, vt legitur in historia sancti Clementis papæ & Fabiani. Et sunt septem ordinarij, qui dicuntur participantes, qui expediunt hodie bullas ecclesiarum, & monasteriorum, & habent bonum lucrum: hoc est intelligendum ante bullam papæ Pij, & solebant præcedere episcopos vsq; ad tempus papæ Pij: sed ipse Pius mandauit sub bulla contrarium, & sic seruatur hodie, vt dicit glo. regularum cancellariæ apostolicæ, in regulis papæ Iulij ij. in iij. parte. Et, vt dicit Lucas de Penna in rubrica de magistris scriniorum. C. libro duodecimo. tales hodie sunt secretarij domini nostri papæ, qui sunt maiores post vicecancellarium, & sunt similes magistris scriniorum, qui diuersis nominibus nuncupari possunt.

Et extraordinarij præferuntur quibuscunq; clericis secularibus cūm dignitatem habeant, vt hic ante dictum est, & rochetum portare possunt, duntamen vigesimum annum habuerint, aliàs non: nec possunt ante fieri Protonotarij, prout statuit Paulus secundus. Et etiam ꝙ post annum à die promotionis ad ordinem Subdiaconatus ordinarentur, vt ponit Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Adiectæ impuberi. in princi. nu. xiij. Et dignitas istorum hodie vilescit propter numerum eorum excessiuum, vt dicit Abb. Panor. in c. j. de priuilegijs.

Videtur tamen dicēdum, ꝙ etiam ante prædictos Protonotarios sint alij officiarij sedis apostolicæ qui præferantur illis, vt sunt referendarij, qui debēt esse octo, vt ista patent ex ordine literæ: de quo per commentatorem regulæ cancellariæ Iulij papæ ij. in iij. parte. de quibus referendarijs dicam infra in vij. parte in xj. consideratione.

Trigesima consideratio. Post prædictos officiales curię Romanæ sunt alij qui ex ordine literæ sedere aut præcedere debent, secundūm quod habetur in regulis cācellariæ, post quos Protonotarios est corrector literarum apostolicarum, cuius officium est magnum & valde honorabile in curia Romana: quia corrigit minutas rescriptorum iustitiæ, & postea corrigit ipsa rescripta, & expedit eadem, & mittit sua autoritate ad plumbum nomine Papę: & in aliquibus ponit nomen suum in medio rescripti à tergo, & deinde ponit manum vicecancellarius & scribit hoc modo, scilicet. mandetur ad plumbum: puta in sua nobis & similibus, & iste habet bonum lucrum, quia habet vnam taxā rescrip. Et de potestate ipsius refert Speculator in titu. de rescripti præsentatio. & in titu. de appella. & ibi Io. And. in additionibus, vbi multa alia de huiusmodi officiarijs, & vide commentatorem regularum cancellariæ Iulij papæ secūdi, in tertia parte principali, vbi amplè: ad quem te remitto. De officiarijs curiæ Romanæ cūm non multum viderim eos in practica, sed intellexi & cognoui per tres menses quibus fui in ciuitate Bononiæ tempore quo Iulius papa ij. illam recuperauit medio Ludouici xij. Frācorum Regis: pro quo erat illustrissimus dominus Carolus de Ambasia locuntenens regius in Italia & magnus magister Franciæ qui illam subiugauit, & in subiectione Iulij papæ ij. nomine regio posuit, expellendo Ioannem Bentiuolum, cui tunc assidebam pro auditore seu magistro requestarum, & semper illū concomitatus sum: & illa patria Bononiensi subiugata, ibidem remansi in curia apostolica per tres aut quatuor menses pro negotijs dicti illustrissimi domini de Ambasia apud Iulium papā expediendis, tam ratione officij cardinalatus eius fratris huius ciuitatis Heduen. episcopi, ꝙ multis alijs, vbi aliqua de prædictis officiarijs intellexi.

Trigesimaprima consideratio. Sumendo argumentum à titulis ecclesiasticis dicerem quatuor Abbates generales quatuor ordinum generalium, videlicet sancti benedicti Cluniacensis, Cistercien. & Præmonstraten. præferri debere omnibus alijs abbatibus, cūm dicantur reuerendi patres in Christo: alij verò tantum reuerendi patres. Et sic etiam præferri debere omnibus protonotarijs etiam ordinarijs: licet protonotarij deferant rochetum, quod non faciunt abbates: & tanquā quilibet sit caput in suo ordine, vt Abbas Cluniacen. qui facit caput in ordine Cluniacen. vt tenet Oldradus consilio cciij. quod incipit: Prima quæstio est, vbi mouetur tribus fundamētis, quæ videas, cūm sint optima pro autoritate abbatis Cluniacen. qui est vnū caput in toto ordine, & tāꝗ exēptus in ordine debet pręcedere omnes quoscūq; alios Abbates. notatur in c. ad apostolicę, de priuilegijs, lib. vj. & in c. per tuas. extra de maiorita. & obedient. dicā infra in lv. consideratione. Et exempti Abbates possunt in concilio generali vti Mitra auri friziata, sed non exempti debent deferre albam & planam. notatur in dicto capitu. vt apostolicæ. Et ita etiam dicit & tenet Nicolaus Boerij in suo tractatu de autoritate & præeminentia sacri magni concilij, in prima parte, in secunda ratione. dixi supra, in vigesima consideratione huius partis. Abbates tamen Cistercienses non sunt exempti, quin secundūm formam suæ iurisditionis teneantur reuerentiam & obedientiā suis episcopis exhibere, seruata regula sua: vt habetur in capit. ne dei. & ibi gloss. & docto. extra de simonia. Audiui aliquando dici à quibusdam, ꝙ abbates Cluniacē. & Cistercien. ordinum, qui sunt duo capita in ordine, in curia apostolica stant ad pedes summi pontificis in illa sede, in qua sedent protonotarij participantes & episcopi: qui in hoc videtur præcedere episcopos, eo quia sunt viciniores principali prælato & superiori, scilicet summo pontifici, arg. tex. in ca. per lectis. xxv. distinct. de quo infra dixi in lvj. & lviij. considerationibus.

Et aduerte quòd Abbates habentes terras in quibus exercent iurisditionem, habent magnam dignitatem, cūm æquiparentur præsidibus prouinciarum, & sic sunt clarissimi, secundūm Bald. in l. prima. §. his cunabulis. circa medium. ff. de officio præfecti prætorio. Crederem tamen istos quatuor potius esse spectabiles, & æquiparari comitibus propter generalem administrationem in inferiores, quam habent.

Trigesimase-

Trigesimasecunda cõsideratio. Abbas regularis pręfertur, cæteris clericis, & non solum clericis simplicibus, sed alijs constitutis in dignitatibus secularibus inferioribus ab episcopo. Abbas in c. decernimus. & post eum Philippus Decius de iudicijs. Gemini. in c. fin. in prin. per illum tex. de offi. dele. in vj. vbi dicit, quod Abbas præfertur canonicis ecclesiæ cathedralis: idem etiam tenet Bal. in c. pastoralis. in ver. extra quęro. extra de offi. delega. dicens, quod magis est deferendum vni abbati foraneo quam in canonico cathredalis ecclesiæ, quia est in dignitate, cũm præsit capitulo. Et canonicus cathedralis ecclesię non dicitur habere dignitatem. Dominicus de sancto Gemi. in c. statutum. in prin. per illum text. de rescriptis in vj.

Sed intellige prædicta, nisi canonici collegialiter procederent, quia tunc ecclesiam cathredalem repręsentant, quę plus alijs honorari debet, vt notanter dicit idem Dominicus de sancto Gemi. in c. quis. in prin. §. quamquam. in tertio notabili. de pręben. in vj. & Felin. in c. postulasti. col. vij. extra de rescriptis. & in c. meminimus. in fine secundę col. de accu. vbi dicunt, quod canonici ecclesię cathredalis pręcedunt abbates in processionibus. Ad quod bene facit quod not. domi. Ab. in c. cũm non liceat in prin. de præscri. vbi dicit quod ecclesiæ inferiores debent reuerentiam episcopo, & sic ecclesiæ cathedrali.

Ex quibus constat, quod fratres minores huius ciuitatis Heduen. male fecerunt in obitu nobilis & potentis viri domini Francisci Rolin, quõdam bailliui Hedu. volendo tunc vltimum locum tenere cum cappa in eorum ecclesia etiam post episcopum & canonicos ecclesię cathedralis: cũm etiam si fuisset ibi abbas non potuisset prætendere maiorem locum in pręsentia episcopi & canonicorum ecclesię cathedralis collegialiter procedentibus, vt hic ante dictum est.

Et quod abbatia alijs dignitatibus inferioribus secularibus ab episcopo præferatur, facit tex. in c. penul. de off. vica. in c. insinuãte. de offi. dele. in c. ij. de renuncia. in c. cũm dilecti. de electi. in c. ex parte. in princip. de verbo. signific. & in d. c. decernimus. de iudi. ibi, abbates archidiaconi. vbi ex priori nominatione pręfertur abbas archidiacono & prior nominatur, et ex priori nominatiõe maior dignitas arguitur, notatur in c. bene quidẽ. xcvj. distinctio. & in c. quorũdam. de electi. in vj. & in c. pręsenti. in prin. de off. ordina. in vj. & in c. fi. de offi. delega. in vj. dicam infra latius in lxiij. consideratione.

Ex quibus supradictis infert Barbatia in d. c decernimus. quod abbas pręfertur archidiacono cathredalis ecclesię. Pro quo est deci. Panor. in c. ex ore. in iiij. notabili. per illũ tex. de priuilegijs. Faciũt tex. quod pręferatur abbas archidiacono cũm prior etiam nominatur. in c. fi. de dilati. in c. dilectas. de offi. dele. & in c. fi. de confirma. vtili vel inutili. & in c. cũm oporteat. de accusationibus.

Faciunt quæ dicit Andrę. siculus, dictus Barba. in d. c. decernimus iã supra pluries allegato. in iij. & iiij. col. vbi etiam abbas præfertur Duci, cũ prior sit in nominatione. aut. habita. C. ne filius pro patre. ibi tñ dicit Felin. quod videtur quod abbas non habeat dignitatem, imo solum dicitur habere officium: quod an sit verum, vide eum ibi.

Et quoniam ista in pluribus locis eueniunt, volo ea ampliori stylo tractare. Et primò ponam argumenta pro vtraque parte, & responsiones ad argumenta vtriusque partis, tum ponam quasdam conclusiones.

Primò ergo videtur dicendum, quod Abbates debeant pręcedere capitula ecclesiarum cathedralium ex eo, quia tex. in c. fi. de maiori. & obedien. ibi, pręlatorum Burdegalen. prouinciæ & cathedralium capitulorum. vbi tex. pręponit pręlatos capitulis cathedralium ecclesiarum: modo Abbates dicuntur pręlati. c. ij. de iudi. & ordo scripturæ in dubio est inspiciendus. l. quoties. ff. de vsufr. l. generaliter. §. & siquidem. ff. de fidecom. liberta. l. moribus. §. prius. vbi dominus meus Iason post alios. ff. de vulga. & pupil. substi. l. cũm pater. §. penul. ff. de lega. ij. c. mandato. de pręben. c. penulti. in princi. de electio. in vj. xliiij. distin. c. sit rector. in fi. Felin. in c. cũm dilecta. col. iij. de rescrip. Are. in consi. ciij. Faciunt plura allega. per do. Præpositum cardi. in c. nicolao. in pe. col. de appella. per Angelum Areti. in §. licet. ex quibus causis manumit. non pos. & in §. ante hæredes. institu. de legatis. & in. §. siquis. instit. de inutilib. stipula. & dicam amplius de huiusmodi ordine scripturæ, igitur &c.

Secundò sic probatur. Nã, vt videmus, ex eodem ordine abbates post episcopos nominantur, vt est tex. in c. decernimus. de iudicijs. & in c. in nomine domini. in princi. xxiij. dist. & in authen. habita. C. ne filius pro parte. vbi etiam Abbates præponuntur Ducibus & proceribus sacri palatij. facit tex. in c. fi. de off. deleg. libro vj. & in rubro & nigro episcopum vel abbatem. & in c. j. in prin. de his qui feudum dare possunt. & per illum tex. in d. c. decernimus. in iij. col. dicit Barbatia hoc esse sine dubio quod Abbates præferuntur canonicis ecclesiæ cathedralis: imo videtur ibi tenere quod præferantur archidiaconis, & digniores sunt illis: imo, vt ibi dicit, consuluit quod prior perpetuus & abbas pręferuntur archidiaconis, decanis, & canonicis ecclesię cathedralis. Cõsuluit tamen & dicit, quod in processionibus ecclesię cathedralis pręfertur abbatibus.

Tertiò facit, quoniam abbas obtinet dignitatem. c. vt apostolicæ. de priuil. li. vj. ibi: quibus nõ competit ex propria dignitate. not. glo. fi. in c. exposuisti. de corpore vitiatis. c. indemnitatibes. §. verum. de electi. lib. vj. Sed canonici ecclesiarum cathedralium non sunt in dignitate positi, notatur in c. statutum. in prin. de rescri. lib. vj. ibi: habentes dignitatem, & habentes personatum. & canonici ecclesiæ cathedralis ponuntur vt diuersi. ad idem c. j. §. hoc autem. ibi, dignitatibus & canonicatibus. de iudicijs. cum similibus. Inno. in c. fraternitatem. de sepulturis. Hostien. in summa, tit. de filijs presbyterorum. §. fi. Barba. in c. quęsitum. in j. col. de rerum permutatione. Sed habentes dignitatem debent alios in sessione, sententijs, vel opinionibus, & in subscriptionibus, & alijs similibus præcellere. l. j. & ij. ff. de albo scribendo. xvij. distincti. §. hoc quoque notandum. c. episcopos. vbi prepositus, de Turręcremata, Gemini. & alij xvij. dist. & digniora præponenda. insti. de iure natu. gentium & ciuili. §. vlti. glo. in §. alia. insti. de bono. posses. Ad istud posset respõderi quod nõ videtur esse bene determinatum, quod abbatia sit dignitas: sed potius officiũ, vt videtur tenere. Felin. in c. ij. de iudicijs.

Quartò facit, quia Abbas est de maioribus ecclesiæ, & alij dicuntur inferiores. c. si quis deinceps. coniungendo principium cum fine. xv. q. vij. per quem tex. dicit Archidiaconus in c. ij. in verbo, dignitates. de præbendis, libro vj. quod in odiosis appellatione dignitatis non venit episcopatus, vel Abbatia, eo quia sunt dignitates primi gradus. Alię verò dignitates dicũtur inferiores, & refert hoc tenere

Ioannes Monachi Cardinalem in c.inquiſitoris.de hæreticis, lib.vj. idem tenet gloſ.ordinaria in d.c.ij.glo.j.in fine.ꝙ ſub illo c.continentur epiſcopatus vel Abbatiæ & ita ſeruat Romana curia, quæ huiuſmodi dignitates in ipſa curia vacantes ſuę diſpoſitioni ſpecialiter & expreſſe reſeruat.

Quintò Abbates habent iuriſditionem ordinariam in ſuis Cœnobijs & Monaſterijs, ita ꝙ poſſunt ſubditos ſuſpendere, interdicere, & excommunicare.c.quāto.vbi gl. no.in glo.penult.de offic.ordi.c.ad noſtram.iuncta ſubſcriptione.& c.reprehenſibilis.in fi.de appel.c.ſicut tuis, cum ſubſcriptione.& glo.in verbo, anathematis.in princi.de ſimo.optimè tex.in cap.nullū.in cap.abbates.xviij. q.ij.per Barbatiam in c.cūm contingat.xxxij.col.de fo.compe. Abbatem in repeti.c.ſi quis contra clericum.eo.titu.de foro competen. Et quod amplius eſt, etiam abbatiſſa habet iuriſditionem.c.dilecta.de maio.& obedien.& in c.detecta.de exceſſi.prælatorum.non tamen poteſt excommunicare.vt ibi notatur, imo & prior maior ſiue cōuentualis habet aliquam iuriſditionem.c.cūm in eccleſijs. eodem titu.extra de maiori.& obedien.& ibi doc. Et taliter dicitur habere dignitatem per text.in c.niſi eſſent viri, de præben.ita ꝙ poterit eſſe delegatus.clemē.ij.de reſcriptis.quod non habet capitulum ſeu collegium eccleſiæ cathedralis, cūm nō habeat iuriſditionem in ſingulos canonicos de iure communi, imo epiſcopus habet illorum exceſſus corrigere, & de eorum cauſis cognoſcere.c. irrefragabili.§.exceſſus.de offi.ordi.nec etiam dignitatem. notatur in c.ſtatutum.de reſcriptis, in vj.

Sextò abbates debent eſſe ſacerdotes.c.j.de ætate & qualitate, ita ꝙ ordo presbyteralis eſt annexus dignitati abbatiali aptitudine non actu: hoc eſt nō eſt neceſſe ꝙ tēpore promotionis ad abbatiā ſit presbyter, ſed debet habere ætatem legitimam & alia in ſacerdote requiſita, & q; primùm illum ordinem recipere, not. Panor.in c.cūm in cunctis.§.inferiora.penulti.col.circa medium: de electio. poſt gloſ.valde notabilem in verbo, annexi.clemē.vt hi qui.§.j.de ætate & qualita.Ioan. Andr.in nouella in c.ei cui.in fi.lecturæ.de præben.in vj.

Sed canonicatus & prębendæ etiam cathedralium eccleſiarum nullum habent ordinem actu vel habitu præter pſalmiſtatum aut primam tonſurā adiunctum.c.quęris: de ætate & qualita. cum ibi notatis per Io. And. & Anto.de butri.honus text.in cle.ij.in prin.de ætate & quali. vbi dicitur, ꝙ tales canonici non exiſten.in ſacris ordinibus hoc ſolo puniuntur, ꝙ priuantur voce capitulari: ratione ergo adminiſtrationis & ordinis debent Abbates pręponi capitulo vel canonicis.c.ſtatuimus, de maio, & obedi.c.fi.de conſtitu.c.cūm olim.de conſuetu.iuncto c. ad hoc in princi.de offi.archi. & c.j.de offi. archipresbyteri.dicam infra in conſideratione incipiē.minor ordine. vbi dicam de archidiacono qui præfertur archipresbytero, eo ꝙ eſt maior adminiſtratione, licet archiprsbyter ſit maior ordine.

Septimò abbates aſſumuntur per electionem fratrum vel religioſorum ſuorum. c.ij.& iij.& c.abbatem.ij.c.quā ſit.§.aliàs.verſi.defuncto.xviij.q.ij.c.fi.xvj.q.vij. Adeo ꝙ omnes ſolennitates requiſitæ in electione epiſcoporum debent interuenire in canonica vocatione abbatū, c.quia propter in princi.de electio. Honorabilius eſt autem aſſumi per viam electionis aut poſtulationis, q; per prouiſionem aut collationem: vnde in gratia generali per quam mandatur alicui de dignitate ad alicuius præſentationem, inſtitutionem, collationem, vel aliam diſpoſitionem quamlibet, non includitur dignitas electiua ſiue ad quam quis conſueuit per electionem aſſumi, vt eſt text. in c. cūm in illis.§.j.de pręben.libro vj.clemen.j.§.ad hæc.& ibi gloſſ.multum notabiliter in verbo, quamuis.eod.titu.canonicatus verò & præbendę vacantes replentur per collationem epiſcopi & capituli, alterutrius illorum ſecūdùm diuerſas cōſuetudines.c.cūm in eccleſijs, de præben. libro vj.no.Panor.poſt gloſ.in c. cūm eccleſia Vulterana, de electio.gloſſ.in c.fi.de ſupplen.negli. prælato.xxj. diſtinc.in ſumma, in glo.in princ.& in c.irrefragabili.§. exceſſus.circa medium gl.vnicæ, de offi.ordi.facit.c.nulla.§.j.de conceſſione prædendę, li.vj, & c.ea noſcitur.de his quæ fiunt à prælatis.

Octauò abbas dicitur prælatus eccleſię.c.ij.de iudi.c. cūm ab eccleſiarū.cum ibi no.de offi.ordina.c vt apoſtolicæ.de priuilegijs, li.vj.cle.prima.in verbo pręſidenti.de reſcri.c.quanto.in fi.de offic.ordina.c.fin. de regularibus in prin.quaſi prę alijs dilati, vel lati, ſecūdùm Panor.in d. c.cūm ab eccleſiarum.primo notabili cum diuerſis cōcordantijs ibi allegatis. Et paſtor eccleſiæ dicitur, ita ꝙ per eius obitum dicitur monaſterium viduatū.c.ne pro defectu.in princi.de electio. in d.ca.ſicut.in prin.vbi gloſ.notabilis.in verbo, paſtores. qui ponit alluſionem bonorū & malorum paſtorum.

Item pater dicitur.capit.vltimo.ibi, patres abbates.de regulari.gloſſ.in l.ſecunda.in clemen.abbates.de reſcript. vnde abbas nomen Hebraicū ſecundùm aliquos, vel Syrum, ſecundùm alios, interpretatur pater.ad Galatas iiij. iuncta gloſſ.ordinaria.& ad Romanos viij.capit.xxiij.q. iiij.cap.hæc autem.aliàs §.ex his omnibus.in fine.ſub d. cap. Archimandritæ Græcè, hoc eſt principes ouium vel monachorum, qui ſunt quandoq; lupi rapaces. Not. Accurſius in epiſtola, Inter claras. in verbo, archimandritæ, circa medium.C.de ſumma trinitate & fide catholica.& in authent.de monachis.§.illud. Quæ nomina non inueniuntur impoſita capitulo vel canonicis, nec illorum officio conueniunt. Et cū ſint nomina dignitatis & honoris, maximè cūm ſint appellatiua ab eis augmentum ſumere licet, vt facit text.in §.eſt & aliud.inſtitu.de donationibus. & l.decernimus.ibi, & ipſorum monachorum nomen expoſcit.vbi gl. ponit interpretationē verbi monachus.C. de epiſcopis & clericis. & l.j.in fine. C.de officio pręfecti vrbis. ibi, vt ſciat ex ipſo nomine quid præfecto debetur annonæ.& l.defenſores.ij.ibi, nominis ſui tantum fungantur officio.C.de defenſoribus ciuitatum.xvj.q.j. capit.ſi cupis.in principio. ex quo videtur dicendum, quòd cūm ſint maioris dignitatis & honoris quàm canonici, ꝙ illos præcedere debeant.

Nonò abbates habent multa priuilegia in corpore iuris clauſa, quę non cōpetunt capitulo eccleſiæ cathedralis nec canonicis: inter quæ diſpenſant in pluribus articulis contra regulas iuris communis.ex quibus Spec.in tit.de lap.& diſputa.§.ſunt quoq; nonnullæ alię perſonę.verſi. alias quoq; enumerauit xxxv.caſus.

Item poſſunt conferre primam tonſuram & minores ordines vſq; ad lectoratum incluſiuè ſubditis ſuis, in quibus iuriſditionem habent quaſi epiſcopalem.lxix.diſtinctione.c.j.iuncta gl.in verbo, alia.de ſupplen.negli.pręla.

c.cūm

c.cũm contingat.& de ætate & qualitate.c.abbates.in fi. iuncta glo.penul.de priuile.lib.vj.facit c.j.cum gl.in ver bo,à non episcopis.de ordinatis ab episcopo qui renunti. episcopatui.duobus tamen concurrentibus vt copulatiuè interuenien.videlicet,ꝙ sint presbyteri,& ꝙ benedictionis munus susceperint.d.c.cũm contingat.aut saltem per eos nõ steterit quominus receperint per dictũ c.primum.

Absoluunt insuper monachos ab excommunicatione pro violenta manuum iniectione in personam ecclesiasticam incursa iuxta determinationem c.ij.c.canonica.& c. cum illorum. de sentẽtia excommunicationis.

Modo magis priuilegiatus minori priuilegiato præponitur secundũm glos.ordinariam in verbo priuilegiatum .in c.accusatus.§.sanè.de hereticis.lib.vj.facit c. volentes.de offi.legati.l.fi.ff.de offi.procon.xxj.distin.c.deniq;.facit de priuilegijs credi.per totum.ff.& C.& qui potiores in pigno.habeantur.l.assiduis. cum duobus authẽ. sequentibus.& etiam facit C.de officio fisci.& de priuilegio dotis .per totum.

Decimò,abbas benedicitur ab episcopo: dicitur primo cap.& cap.cũm contingat,supra alleg.cap.quoniam, lxix.distinc.c.meminimus.de accusatio. cap.inter monasterium.de sententia & re iudicata.vbi etiam plenè tractatur,maximè per Panormita.& Feli. an electus & confirmatus ante benedictionem debeat appellari abbas vel electus.& idem Feli.in cap.eam te.colum.v.versic.tertio restringũtur.de rescriptis.

Intantum ꝙ ista abbatis benedictio non est simplex, sed mista inter ordinatoriam & simplicem mediũ tenens: tamẽ plus participat ordinatoria quàm simplici,eo quòd per illum potestas conferendi certos ordines & benedicẽdi abbates subditos confertur,prout no.Io.andr.in versi. ad sacros.post Hostien.ibi in c.tuam de æta.& quali.in c. meminimus præallegatis.in verbo,benedictionis. glo.ordinaria plenior de iure in verbo,benedici. clement.attendentes.§.statuimus.de statu monachorum. ratione cuius benedictionis possunt benedicere ornamẽta ecclesiæ,imagines,crucem,libros,&similia.notant Stephanus, Guilielmus de Lauduno,&Cardinalis in dicto §.statuimus.& in dicto cap.Abbates.vbi Ioan.Andr.in nouella.Dominicus de sancto Geminiano, & Philippus Francus de priuilegijs,lib.vj.Angelus de Claua,in sua summa,in verbo benedictio.§.primo & secundo.

Vndecimò,Abbates dicuntur sponsi vel mariti spirituales suorum monasteriorum,non sic canonici.not.glo. j.post Innocen.in cap.quia propter.de electio.non tamen ita propriè sicut episcopi ecclesiarum cathedralium. nota tur in ca.vltimo.de postulatio.prælatorũ.iuncto capitu. si abbatẽ.de electio.lib.sexto. vbi probatur quòd episcopus non potest eligi ad aliã prelaturam,sed bene Abbas.

Duodecimò,Abbates vtplurimum ex priuilegio aut consuetudine vtuntur insignijs põtificalibus,scilicet anulo,baculo,mitra,sandalibus, & benedictione solenni. ca. abbates.de priuilegijs , libro vj . & capi.vt apostolicæ. eo.titu.de priuilegijs,libro vj.quæ non inueniuntur concessa simplicibus canonicis vel alijs inferioribus, saltẽ ita communiter.Et hæc dignitas summè est attendenda,cũm illa tendat ad gloriam & honorem maximum ratione delationis prædictorum pontificalium:de quibus plene per Specula.in titu.de priuilegijs.§.j.ver.abbas.Et propterea dicebat Geminia.in d.cap.vt apostolicæ.ꝙ plus debet honorari prælatus qui potest vti talibus insignibus pontificalibus,quàm qui non potest vti:subdens quòd ex maioritate ornatus quo quis potest vti,colligitur etiam maioritas dignitatis:& hoc dicit esse notandum pro ordinãdis abbatibus in actibus qui per eos geruntur: quoniam ex quo vtuntur dignioribus insignibus & maioribus præfulgent honoribus,etiam debent in digniori loco collocari.facit glos.xlj.distinctio. cap.parsimoniam.cum text.in §.j.institu.de iniurijs.& in capi. penulti.& cap.quoniam. de vita & honesta.clerico. vbi ex qualitate & preciositate ornamentorum augetur dignitatis prærogatiua. dicit tamen Lucas de Penna in.l.vnica.C.nulli licere in frenis.libro xj.in iij.colũ.ꝙ inferiores non possunt præsente maiore dignitate aut potestate,vti ornamento eius qualitatis & decoris quod maiori conuenit: quod no.per textum in d.cap.vt apostolicæ.quoniam vidi de hoc dubium.& vide Geminia.in dicto cap.vt apostolicæ. vbi ponit quando & quomodo , & quibus mitris abbates possint & debeant vti,& in quibus locis.

Decimotertiò,maior idoneitas exigitur in abbate quã in canonico.Promouendus enim in abbatem,debet habere vigintiquinq; annos.notat Panormitanus per illũ tex. in cap.cũm in cunctis.§.inferiora.de electio.Maior autem septennio,licet minor quatuordecim , potest esse canonicus ecclesiæ cathedralis.c.super inordinata.cum ibi notatis.de præbendis.bonus text.cum gloss.in ca.ex eo. de electio.lib.vj.facit cap.ex ratione.& cap.indecorum.de ætate & qualita.Ac etiam moribus.xviij.q.ij.c.si quis abbas. in authen.de monachis.§.j.collatio.j.& in authen.de sanctissimis episcopis.§.iubemus.colla.ix. in maioribus autem dignitate,maior idoneitas & sufficientia requiritur.d. cap.cũm in cunctis.in principio. prima.q.j. capit. vilissimus.facit l.qui indignus.ff.de senato.facit quod not. glo. in verbo,præsumptione,in cap.scriptum.de electio.Et ex istis fundamentis tenent multi , ꝙ abbates sunt canonicis ecclesiæ cathedralis & ceteris inferioribus dignitatibus ecclesiæ cathedralis præferendi.Et his motiuis mouetur quidam Ioannes Montagu, post tractatum de bigamia, qui hanc materiam disputauit.Et licet aliqua fundamẽta pro parte contraria faciat,ad illa tamen respondet , & videtur in hanc partem inclinare:ego autem adhuc recitabo argumenta & motiua pro parte contraria, & tandem quid tenendum dicam.

Et primò pro capitulo ecclesiæ cathedralis facit : quia episcopus & canonici ecclesiæ cathedralis constituunt vnũ corpus spirituale & mysticum , cũm episcopus sit caput, canonici qui simul capitulum efficiunt alia membra: vnde episcopus sine sui capituli consilio , nihil de spectantibus ad regimen ecclesiæ suę tractare vel concludere debet. c.nouit.& cap.quanto.de his quæ fiunt à prælato sine cõsensu capituli.nisi consuetudo legitimè præscripta haberet contrarium.c.non est.de consuetudi.lib.vj.Modo mẽbra caput sequuntur.cap.non liceat.in principio. de præscriptioni.l.cũm in diuersis. ff. de religiosis & sumptibus funerum.

Et quidam doctor me existente in studio male interpretans illam legem,allegauit eam ad istud propositum, ꝙ vbi est caput,cẽsetur esse totum:quod adhuc peius pro doctore intelligentes scholares, ceperunt eius capones,& dimiserunt capita. Et cũm conquestus fuisset doctor de suis caponibus,accesserunt ad eum scholares & dixerunt. Domine,vos interpretando legem, cũm in diuersis. ff.de religiosis & sumptibus funerũ. dixistis ꝙ illa lex faciebat

ꝙ vbi erat caput censetur esse totum: ideo illam volendò deducere ad effectum accepimus panes, & dimisimus capita. Sed quia videmus ꝙ nihilominus conquerimini de caponibus vestris, qui censentur esse in loco in quo sunt capita secundũm illam legem: ideo videtur ꝙ aut illa lex hoc non dicat, aut ꝙ nostræ leges sunt fraudulosæ, aut ꝙ interpretatio vestra non est bona, aut ꝙ indebitè conquesti fuistis de dictis caponibus: & propterea detis nobis veram interpretationem illius legis. Qui doctor respõdit, ꝙ illam intelligebat solum in suo casu, scilicet in sepultura cadaueris mortui & non in caponibus: & ꝙ interpretatio scholarium erat nimis larga, & vltra quàm intellexisset dictus doctor.

Secundò pro hac parte canonicorum & capituli facit, qa maior est cõmunio inter episcopũ & suũ capitulũ seu ecclesiam, q̃ cũ aliis corporibus, vel ecclesiis inferioribus. c. requisisti. §. si verò in fi. de testamen. adeo q̃ quicquid acquirit præsul, suę ecclesię vł capło acquirit, vt ibi, & c. j. ĩ fi. e. ti. c. ij. & iij. de peculio clerico. & c. vnico. xvij. q. j. ĩ fine.

Tertiò canonici dicuntur fratres episcopi. d. cap. & c. quanto. de his quæ fiunt à prælato sine consensu capituli. xxv. distinctio. c. esto subiectus. sicut cardinales omnes dicuntur fratres pontificis. c. licet tertiò de testi. c. j. cum glo. de offi. legati. c. fundamenta. in prin. iuncta glo. in verbo, fratres. de electi. lib. vj. sic & episcopi ac superiores fratres Romani pontificis appellãtur. c. q̃ graui. de crimine falsi. Quia ergo episcopus vt maior ordine & dignitate abbates præcedit, in quo nullus hæsitat: ergo & capitulum suum ratione dictarum conuentionis & fraternitatis: cũm videamus dignitatem & honorẽ paternum ad filios transire. l. fœminę. l. filium & l. liberos. ff. de sena. l. cum legitimè. cum ibi notatis. ff. de statu hominum. c. ij. de conuersi. infideliũ. Et facit, quia connexitas & coniunctio operatur ampliationem priuilegij, vt tenet do. meus. Iason. & ibi ostendit per multa in l. j. C. de trãsa, & dixi in cõsuetudinibus nostris ducatus Burgũdię. in ti. Des iustices & droictz dicelles. §. iiij. in glos. Et sur ses hommes subiectz. ibi, Additio. Et aduerte. Sic etiam, vt videmus, ratione cõiunctionis siue dignitatem siue nobilitatem defendit in vxorem, etiam post eius mortem, quandiu vidua manserit. dicta l. fœminæ. l. prima & vlti. ff. de senatoribus. l. mulieres. ff. de incolis. l. mulieres. C. de dignita. lib. xij. c. ex parte. vbi gl. fina. Panor. & Feli. de foro cõpe. bonus tex. in ca. is qui. §. fina. de sepulturis. lib. vj.

Et licet ad ista tria fundamenta videatur respõdere idẽ Ioannes Montaigne, ꝙ communio & fraternitas existens inter capitulum & episcopum non transfert honorem debitum episcopo ad capitulum, sicut frater aut socius non transfert honorem aut nobilitatem seu dignitatem ad fratrem vel socium, maximè quando episcopus nõ est de capitulo, vt in pluribus, vt dicã in xlv. consideratione. quoniam, vt etiam dicit, episcopus nõ venit appellatione capituli. probat rubrica de his quæ fiunt à prælato sine consensu capituli. vbi prælatus & capitulum ponuntur tanq̃ diuersa. & dicit esse glos. magistram & singularem in cle. ij. § illi verò. in verbo, in eisdem. de æta. & qualita. facit c. vnicum. ne sede vacante. lib. vj. c. postulasti. de concessio. præben. c. à collatione. de appel. lib. vj. quod not. glo. in c. causam. de electio. Tamen suæ responsiones non stringũt ad prędicta, in casu, maximè in quo episcopus vadit processionaliter & est in capitulo cum canonicis, quia tunc cũ sit canonicus. Panor. in c. postulasti. de concesf. præben. & ibi est tanq̃ caput, & canonici membra, repræsentantes simul ecclesiam cathedralem. Non enim liceat à capite membra discedere. Ideo statim post episcopum debẽt esse canonici, tanq̃ mẽbra immediate sequentia caput, & hoc tenet Gemi. & alij in c. q̃uis. §. quemq̃ in tertio notabili. de præben. in vj. & alij supra allegat. in principio huius considerationis.

Et licet dignitas nõ transferatur ratione cõmunionis aut fraternitatis, tamen ratione communionis & connexitatis quis sortitur priuilegium seu consequitur priuilegium priuilegiati, vt dixi hic ante: & faciunt infinita quę adduci possent, de quo plura per do. meum Iaso. in d. l. j. C. de transactio. Vltra eum faciunt, ꝙ ratione connexitatis quis sortitur seu consequitur priuilegium. glo. in c. postulasti. quasi in fi. de concesf. præben. Hinc videmus, ꝙ si plures delinquunt quorum aliqui sint clerici, ꝙ ratione priuilegij clericatus non solum clerici delinquẽtes sunt remittendi coram iudice ecclesiastico, verũetiam laici delinquentes cum clericis. Istud est dictum stupendum Antonij de Prato veteri in l. ij. ff. quæ sententię sine appellatione rescindũtur. allegatum per Felin. in c. j. de pręscriptio. pro hoc facit dictũ Bar. in l. præcipimus. §. eodẽ obseruando. C. de appella. dixi plenè in consuetu. nostris ducatus Burgũdiæ. in ti. Des iustices & droictz dicelles. §. v. in gl. S'il n'a grace du prince. ver. anteq̃ tamen ponam illos casus, numero lxx. Nã nulla maior esse connexitas potest, q̃ sit inter caput & membra, cum sint indiuisibilia.

Sed ratione connexitatis idem debet esse iudicium de vno cõnexorum q̃ de alio. Felin. in c. translato. in ij. col. & in xvij. consequenti. Hinc est ꝙ sentẽtia generalis extẽditur ad connexa. Idẽ do. meus in l. si de certa re. in ij. col. C. de transactio. & ratione connexitatis ecclesia cognoscit de causa prophana. Panor. in c. licet ex suscepto. in v. col. extra de foro compe. Et ratione connexitatis iudex impetratus super petitorio cognoscit de possessorio. Panor. in c. ex conquestione. extra de resti. spoliato. Imo dictio taxatiua non tollit cõnexa. do. meus Iason in l. actionem. C. de procura. & si quis se extendat vsq̃ ad connexa dicitur obseruare fines mandati. do. meus Iason in l. si procurator ad vnam speciem. C. de procurato. Et ratione etiã fraternitatis quis etiam consequitur priuilegium, vt dicit Bar. in l. qui iurisditioni præest. in fi. ff. de iurisdi. omniũ iudicum. vbi ponit de duobus fratribus feudum cõmune habentibus, & vnus committit felloniam propter quam priuari deberet feudo, alter verò nõ, ꝙ neuter priuabitur: quam decisionem sequitur Corsetus in singularibus suis, in verbo, cõmunitas, & do. meus Iason in d. l. j. C. de trãsactio. allegat Bald. in c. j. quib. modis feudum amittatur. sed non allegauit Bar. in dicto loco.

Quartò pro hac parte facit, quia capitulum sede vacãte episcopo succedet in omni iurisditione episcopali siue exercitio eiusdẽ in libera spiritualium & temporalium administratione. c. his quæ. & c. cũm olim. in fi. de maio. & obedi. c. vno. eo. ti. lib. vj. c. si episcopus. & c. fi. de supplẽ. negli. prælato. lib. vj. clemen. statutũ. de elec. cum concor. Et licet ad istud fundamentũ respondeatur, q̃ illud priuilegium est temporale durante vocatione sedis episcopalis tantum: & ideo q̃ sit honor ratione priuilegij impendendus, eodẽ tempore finiri debet quo ipsum priuilegiũ: ex quo, vt dicitur, quãdo sedes vacat, & capitulum gerit vices episcopi, preferri debet abbatibus & inferioribus prælatis, per c. præcipimus. xiiij. distinctione. c. sane. le. ij. de offi.

de offi.delegati.quæ no.Felin.in rubri.de maio.& obedi. col.v.in princ.adducuntur not.per Ioã.Andr.in nouella. in c.deliberatione.ſuper glo.ij.de offi.legati,libro vj.vbi dicitur ꝙ præpoſitura eccleſię Taurinen.ſit ibi maior dignitas poſt epiſcopalem ſeu pontificalem,eo ꝙ immediate ſedet poſt epiſcopum,conuocat capitulum,& ſimilia, quæ ſunt ſigna maioritatis:licet archidiaconus dictæ eccleſię mortuo epiſcopo gerat vices epiſcopi de iure ſpeciali.& ibidẽ Dominicus & Philippus Francus & Felin.in d.rubrica.penulti.col.in princ.Sed prædicta nihil faciunt ad propoſitũ,quia eà tantum ratione in hoc caſu de iure communi capitulũ ſede epiſcopali vacante gerit vices epiſcopi,quia eſt maior quo ad adminiſtrationẽ eccleſiæ cathedralis,quæ eſt magiſtra totius diœceſis poſt epiſcopũ cum ſit membrum immediate inhęrens capiti: ideo tanq̃ habens maiorem dignitatem iura dant ei adminiſtrationẽ de iure communi.In caſibus autem alijs allegatis ſunt caſus ſpeciales qui habent dicta priuilegia ex ſpeciali cõſuetudine locorum,ex quo non debent trahi in conſequentiam,nec ex illis arguendum eſt,ad quod ex iure communi diſpoſitum eſt.Faciunt ad prędicta.l.quod verò.cum l. ſequenti,& ſequẽ.ff.de legibus.vbi ea quæ ſunt ſingulariter & in fauorem alicuis introducta contra rationem iuris non debent in conſequentiam trahi,ex quo in hoc caſu ſi ex priuilegio ſpeciali competat maioritas præpoſito, ergo non eſt dicendum ꝙ vacante ſede epiſcopali competat eidem adminiſtratio:quod ſecus eſt in caſu noſtro,cũ maioritas in hoc caſu competat iure communi: ergo etiã ratione maioritatis eſt extendenda ad adminiſtrationem vacante ſede epiſcopali.& in his reſponſionibus ad prædicta argumẽta nõ ambulat recto pede dictus Ioãnes Mõtaigne,qui voluit fauere abbatibus,in his maximè quę cõcernũt ea quę fiunt cũ epiſcopo,vt infra dicetur amplius.

Quintò pro hac parte facit,quia cathedralis eccleſia quam capitulum conſtituere videtur,maiori gaudet prærogatiua q̃ eccleſiæ inferiores,& amplius debet honorari,ita ꝙ in odioſis appellatione eccleſiarum ciuitatis vel diœceſis non venit,nec includitur,capitu.quamuis.in §. quamq̃.de pręben.libr.vj.vbi Dominicus de ſancto Geminiano colligit,ꝙ in proceſſionibus generalibus canonici debent præcedere Abbates ciuitatis vel diœceſis, & eſſe proximiores epiſcopo.de quo dicto ſuprà dixi in principio.Eſt enim matrix eccleſia,hoc eſt maior vel mater aliarum eccleſiarum totius diœceſis.lxiij.diſtinctio.§. ex his conſtitutionibus. aliàs eſt §.cùm ero.capitu.venerabili.in fine.de verborum ſignific.capitu. videntes.xij. quęſtione prima.& eſt generalis parochia,vnde poſſunt diœceſani pro ſacramentis recipiendis & diuinis officijs audiendis recurrere ad ipſam.capitu.apoſtolicæ.vbi Hoſtienſis,Ioannes Andr.Panormita.Zabarella,& Anchara.notant de donatio.capitu.fi.de ſepulturis.& ibi Panormita.in primo notabili.idem Panormita.in capitu.ij.de parochijs.bonus tex.in capitulo vltimo.ix.quæſtione ij. in cap.ſicut alterius.Archidiaconus & Geminia.in iij.notabili.vij.quæſtione prima.in capitu.presbyteri.& quod ibi notant Geminia.& Præpoſitus.xxiiij.diſtinctio,capi. bonę.xij.quæſtionę ij.capitu.videntes.xij.quęſtione prima.capitu.licet.iuncta ſubſcriptione de ferijs.capitulo ſi epiſcopus.iuncta gloſ.ij.de pœniten.& remiſſio.libro vj. gloſſ.notabilis in capitu.officium.de offic. archipresbyteri.gloſſ.fin.Panormita.& alij in capitu.omnis:de pœnitentijs & remiſſio.Cardina.Floren.in clemen.dudum. §.ſtatuimus,de ſepulturis.imo eſt ita mater & maior, ꝙ etiam non eſt neceſſe in expreſſione illius exprimere nomen ſancti ſub quo eſt dicata:quod tamẽ ſecus eſt in alijs, vt tenet Præpoſitus.in dicto capitu.presbyteri.

Nec obſtat,ꝙ capitulum ſolum non conſtituit eccleſiam,ſed ſimul cum prælato:ita ꝙ epiſcopus cenſetur eſſe in ipſa eccleſia,& eccleſia in ipſo,vt eſt text.in capitu.ſcire.vij.quæſtione j.vbi gloſſ.notat quot modis dicatur eccleſia,& plenior in capitulo querelam. gloſſ.fin.ne prælati vices ſuas.Vnde mortuo epiſcopo eccleſia dicitur vacans.capitu.cùm eccleſia.de cauſa poſſeſ.& proprie.c.ne pro defectu.c.cùm Vinton.c.Meſſana.de electio.c.primo & ij.ne ſede vacan.libro vj.capitu.quia ſæpe.de electio.libro vj.quia verum eſt ꝙ capitulum non conſtituit ſolũ,nec epiſcopus ſolũ,ſed ſimul cõſtituunt eccleſiam, Epiſcopus tanquã caput, & canonici faciẽtes capitulum tanquam mẽbra:ex quo mortuo epiſcopo eccleſia cathedralis non eſt extincta,nec mortua,ſed ſolum viduata paſtore,id eſt capite,cuius poteſtas propter connexitatem remanſit penes capitulum tanquã proximius & magis attingens epiſcopo,ex quo ratione huius maioritatis, & cõnexitatis ſeu propinquitatis dicitur maior eſſe omnibus alijs eccleſijs:& ideo in maiori dignitate ſunt qui proximiores ſunt epiſcopo,& dicuntur maiores & digniores. dixi ſupra in hac parte,in lviij.conſideratione quæ incipit,querendum eſt de ratione.

Sextò facit pro hac parte,quia canonici maioris eccleſiæ dicuntur clerici primi gradus.Alij autem ſecundi gradus vel ordinis.notat Innocen.in c.ſedes.in j.gloſſ.de reſcriptis.& in c.fraternitatem. de ſepulturis.vbi dicit ꝙ maior eſt honor eſſe canonicum vnius eccleſiæ cathedralis, q̃ alterius inferioris etiam collegiatæ.facit c.ſtatutum.in princ.de reſcriptis,libro vj.vbi canonici eccleſiæ cathedralis poſſunt eſſe delegati à ſummo pontifice.

Hinc eſt etiam,ꝙ minor quatuordecim annorum nõ poteſt eſſe canonicus in eccleſia cathedrali ,licet maior ſeptennio poſſit eſſe in eccleſia collegiata.regula cancellariæ xvij. & Baldus in margarita in verbo, canonicus. imo infamis non poteſt eſſe canonicus eccleſiæ cathedralis:notant Innocen.& Panormita. in dicto capitulo fraternitatem.ex quo videtur eſſe dignitas, igitur &c. Et licet dicatur ꝙ abbates non ſint ſimpliciter clerici,ſed prælati,paſtores & in dignitate conſtituti,tamen non eſt negandum quin canonici ſint maiores ordine ex pręmiſſis, cùm ſint primi ordinis,& quia etiam ſunt maiores adminiſtratione,cùm adminiſtrent eccleſiam cathedralem,quę eſt maior quacunq̃ alia,vt dictum eſt:ideo & ſic ſunt maiores & ordine & adminiſtratione,& etiam quia in adminiſtrando ſunt proximiores epiſcopo,ideo etiam in digniori loco,vt ex pręmiſſis ſatis demonſtratum eſt.

Septimò cœtus clericorum ſecularium eſt dignior & honorabilior q̃ religioſorum, not.gloſſ.fin.in capitulo qualiter,le ſecond.de accuſationibus.dixi ſuprà amplè in hac parte in quinquageſima conſideratione.nec obſtat ab hoc ꝙ illud erat tempore quo Abbates & monachi erant ſolum laici:hodie autem ſunt clerici ſicut canonici, ideo præferuntur omnibus clericis ſecundũm gloſſ.in capitulo à ſubdiacono. decimaquarta diſtinctione. quia non illa ratione clericus ſecularis prefertur religioſo,quia clericus,ſed quia clerici ſeculares fuerunt primò introdu-

cti, & quia fuerunt primi quam religiosi. Et quia licet vita contemplatiua sit fructuosior quam actiua, tamen vita actiua est melior, vt dixi in dicta consideratione hic antè allegata.

Octauò facit, collegium & quælibet congregatio vel vniuersitas videtur honorabilior, & dignior quam persona singularis. facit capitu. statutum. de electio. libro sexto. vbi appellatione ecclesiæ parochialis in odiosis non venit ecclesia collegiata, licet aliàs sit parochialis. per quod dicit Panormitanus in rubrica, de vita & honestate clerico. quòd in materia restringibili sub nomine clericorum non comprehenduntur canonici, nec habentes dignitatem tanquam habentes quandam qualitatem super alios simplices clericos. idem notatur in capitu. bonæ. extra de postu. prelatorum. in primo notabili. & in capitulo primo. de iuramento calumnie. Ad principale dictum facit capitulum nobis: de iure patronatus. non habet ius præsentãdi prelatum in ecclesia collegiata, sed debet eligi per collegium. Item collegium habet multa iura, & plures prærogatiuas, quia potest statuta facere. capitu. cùm omnis, & capitu. que in ecclesiarum. cum ibi notatis. de cõstitutioni. capitu. cùm dilectus. de consuetudine. notant Innocen. Ioannes Andr. & Panormitanus in capitu. cùm consuetudinis. eodem titulo. gloss. notabilis, in capitulo constitutionem. de verbo. significa. libro. vj. in versi. statutum. l. omnes populi. ff. de iusti. & iure. instit. de iure naturali gentium & ciui. §. j. vbi amplè notatur materia statutorum & per totum. ff. de decretis ab ordine faciendis. Et habent alia priuilegia, de quibus quod cuiusque vniuersitatis nomine. & de administratione rerum ad ciuitatem pertinentium. & ad municipales. & in l. ciuitas. ff. si certũ petatur. Que non habet singularis persona.

Nec obstat si dicatur, quod illud procedit in singulari persona priuata ceteris paribus: sed Abbas habet dignitatem, & preest corpori hoc est monasterio siue congregationi monachorum: & sic licet argumentum prædictum bene concludat, quod capitulum est dignius & honorabilius singularibus canonicis, quemadmodum totum sua parte, facit capitu. finale. de sponsa duorum. ibi: turpis est pars que suo non congruit vniuerso. cap. in toto. cum concordan. de regulis iuris, in sexto.

Quia ad hoc respondetur, quod quemadmodum præest pluribus quam abbas, & quia etiam maiorem habet administrationem in ecclesia: quia maiora administrat, & in maiori loco quod dignius & maius quam abbas: qui licet præsit aliquibus, sunt tamen illi quibus preest minores quam canonici ecclesie cathedralis qui sunt honorandi, & dicuntur habere dignitatem, admimus æquiparantur habentibus dignitatem, quod non est dicendum in monachis, quibus præsunt abbates.

Nonò, capitulum siue ecclesia cathedralis dicitur vxor siue sponsa spiritualis episcopi: contrahit enim quasi matrimonium cum dicta ecclesia vel capitulo, quod initiatur per electionem, roboratur per confirmationem, & consummatur per cõsecrationem: sicut carnale matrimonium accipit initium in desponsatione de futuro, robur & firmitatem in prolatione verborum de præsenti, & cõsummationem in carnali commistione. c. cùm inter canonicos. circa medium. de electio. iuncto c. inter corporalia, post principium. de translatio. episcopi. c. sicut vir. vij. q. prima. dixi in consuetudi. ducatus Burdundiæ. in titulo. Des droictz & appertenan. à gens mariez. §. primo. in gl. Apres la consummation. Modo vxor vel sponsa de præsenti coruscat radijs mariti vel sponsi. l. mulieres. C. de incolis, libro x. & l. mulieres. C. de dignitati. libro xij. Sicut ergo episcopus præcedit abbatem, ita & capitulum vel ecclesia cathedralis. Nec obstat quod dicit, quod illa iura loquuntur tantum in matrimonio carnali, & non sunt extendenda in matrimonio spirituali: quia aliàs sequeretur, quod ecclesia dispensaret in casibus in quibus episcopus dispensat, quia istud est absurdum: quoniam cùm hoc, scilicet dispensare, & alia quæ concernunt dignitatem episcopalem seu officium episcopale, competant episcopo ratione officij episcopalis, non extenduntur ad eius vxorem, seu sponsam. Sicut nec etiam in matrimonio carnali quæ competunt marito ratione officij, non competunt eius vxori: cùm fœmine ab omnibus officijs sint excluse, sed solum ea que competunt ratione honoris & præeminentiæ in quibus non est dubium quod hec competant vxori, ergo de similibus ad similia arguatur, & idẽ erit in matrimonio spirituali: vt idem honor & reuerentia que debetur episcopo ratione præeminentiæ, post eum debeatur sue vxori, seu sue sponsæ. Et quicquid dicatur, bonum est argumẽtum de matrimonio carnali ad spirituale, cũ equiparentur. Panormita. in c. innotuit. in v. colum. in gloss. prima. de electione.

Decimò, & vltimò. Abbas est monachus. c. cùm ad nostram. c. cùm causam. & c. officij. & c. cùm in magistrũ. de electio. c. nullus. de electio. lib. vj. & venit appellatione monachorum. capi. fi. de simonia. sed monachus peringressum religionis amittit nobilitatem & dignitatem, secundũm glo. in c. scripsit. xxvij. q. ij. in c. fi. in verbo. personarum. de statu monacho. c. j. in glos. fi. de purga. canonica. & vbique Abbas. Felin. qui approbat in c. inter dilectos. col. iij. ver. & ista limita. de fide instrumẽ. c. super literis. col. vij. ver. secunda regula. de rescriptis. in c. sanè, se se cond. in fi. de offi. delegati. & in c. cùm deputati. j. colũ. de iudi. do. meus Iason in l. præscriptione. in iij. col. C. si contra ius vel vtili. publi. licet non perdat iura sanguinis, vt in apostilla eiusdem ibi.

Nec obstat quod ille glo. sint reprobatæ, quia veritas est in contrarium: licet quodãmodo ex eo quòd istud est iuris, excusatus fuerit quidam monachus qui dixerat se nobilem: quoniam ex hoc non fuit sua impetratio subreptitia, cùm in his quæ sunt iuris, si papa hoc non obstante cõcedat videtur dispensare, vt dicit Ludo. Roma. in singulari suo xxxvij. incipien. vtrum nobilis. allegatus per do. meum Iaso. in dicta. l. præscriptione. suprà allegata.

Ex quibus concludo, quod Abbates debent supersedere canonicis ecclesie cathedralis, nec debent eos præcedere, maximè quãdo processionaliter incedunt. Maximè cùm etiam nomen abbas est potius nomen solicitudinis quam ordinis vel honoris. glo. fin. circa medium in capi. tuam. de ætate & qualitate. & ibi originaliter dictum Innocentij in fine sui apparatus. Non debent ergo curare Abbates vel religiosi de honoribus vel prælationibus, sed humilitatis excellentiorem gradum tenentes minoribus & inferioribus se subigere debent, secundũm ea quæ notat gloss. fi. in clementi. prima. de religiosis domibus. Et istam tenent multi, & tenuit eam Philippus Decius in suis consilijs, consilio clxv. in secũdo volumine. vbi sunt quinquagintaduo tantum consilia. Et hãc credo esse veriorem de iure, quicquid dicatur. Et ita quasi vniuersaliter seruatur, maximè

maximè in regno Frãciæ, vbi semper ecclesiæ cathedrales præferũtur in quibuscũq; processionibus, & alijs actibus ecclesiasticis.

Et quæ dicta sunt de Abbatibus habent locum in cõmendatarijs cum sint eiusdem dignitatis, sicut Abbates & Priores. ex quo hodie (vt cõmuniter videmus) habẽt administrationem perpetuam, & sunt administratores: ita quod de fructibus liberè disponere possunt, prout veri Abbates & titulati: & quibus (vt cõmuniter) committitur cura monasterij in spiritualibus & temporalibus plenariè. Et hoc modo iura loquentia de Abbate habent locum in commendatario, vt dicit Panormita. in cap. querelam. de electio. in primo notabili. ita tenet per plura Barbatia in consilio ij. in secundo volumine. & dixi in casu emergenti in commentarijs nostris ad consuetudines ducatus Burgundiæ. titulo Des successions des bastardz. §. v. in consilio ibi descripto. versicu. sed nunc ex quo bona. & ita etiã videtur tenere Purpuratus in l. j. nume. cclxxj. ff. de officio eius cui mandata est iurisdit.

Trigesimatertia consideratio. Sicut abbas debet præferri cæteris dignitatibus secularibus inferioribus ab episcopo, ita præpositus qui est loco Abbatis, cùm idem de præposito iudicetur quod de Abbate, vt notatur per Panormi. in c. cùm illorum. cum glo. in verbo, abbatum. extra de senten. excommuni. secus verò si præpositus nõ sit loco abbatis: quia simpliciter consideratur, quoniam tunc archidiaconus præposito præfertur, no. Bal. in consilio suo cccxxxj. incipiẽ. Archidiaconus. in tertio volu. quod tamen nõ obseruatur in hac nostra ciuitate Heduẽ. in ecclesia cathedrali, quoniam etiam præpositus illius ecclesiæ cathedralis præcedit archidiaconos prædictæ ecclesiæ, vt infrà videri potest in xlj. consideratione, incipien. præpositura videtur maior.

Sed aduerte, quoniam in his inferioribus dignitatibus multum attenditur consuetudo ecclesiæ, vt dicit Petrus de Anchara. in c. secundo & fi. de statu monacho. & Barba. in consilio v. in secundo volumine.

Trigesimaquarta consideratio. Abbas si deposuit dignitatem abbatiatus (quia remanet monachus illius monasterij. Panormi. in c. sicut ex literis. in princi. de iureiur. & in c. cùm ad monasterium. & ibi Anto. de Butri. de statu regularium. Federicus de Senis in cõsilio suo xix. incipiẽ. quidam monachus. Felin. in dicto capi. sicut ex literis. in versic. tertij dicunt) debet habere primum locum in choro & in conuentu. Felin. in c. quæ in ecclesiarum. col. xxxiiij. versic. fallit quintò seu declaratur. de cõstitutio. & hoc in memoriam pristinæ dignitatis: de qua etiam per eundem Felin. in c. super literis. in xviij. col. de rescriptis. & do. meus Iason in l. iij. in iij. col. ff. de acqui. possess. Purpuratus in l. j. col. vij. ff. de officio eius cui mãdata est iurisditio. quod intellige prout intellexit Felin. in dicto loco, dummodo non culpa sua fuerit depositus ab officio, quia hoc casu non teneret primum locum.

Trigesimaquinta consideratio. Quæ dicuntur & dicta sunt de abbate, idem dic de abbatissa, cùm etiam habeat dignitatem. c. indemnitatibus. de electio. in vj. ca. primo. de ætate & qualitate. cùm Abbatia dicatur dignitas. Geminia. in c. ij. col. iij. versi. super ij. dubio. de præbẽ. in vj. Ioan. monachi in c. inquisitores. de hæreticis, in vj. legistæ habent text. in l. generali. C. de sacrosan. eccle. Felin. in c. meminimus. in ij. col. versicu. vlterius quæro. de accusa. non tamen habet potestatem excommunicandi moniales. Ionnes de Turrecremata in c. verbum dei. de pœniten. disti. prima. etiam si esset consuetudo. Felin. in c. dilecta. col. ij. ver. amplia etiam. de maioritate & obedientia. maximè si præsit Abbatiæ habenti terras, in qua iurisditionem exercet, quoniam in administratione æquiparatur Abbati, & dignitatem habere dicitur. Bal. in c. j. qui feudum dare possunt. col. v. & iurisditionem exercere potest. Panormita. in c. dilecta. in ij. notabili. de maiorita. & obedien. & comprobat Decius in c. cùm dilecta. de confirmatio. vtili vel inutili. col. vj. & in l. fœminæ. ff. de regu. iuris. Et quæ dicta sunt de Abbatissa, idem in priorissa, vt in sequenti consideratione patet.

Trigesimasexta consideratio. Quæ dicta sunt de Abbate, habent etiam locum in priore qui habet locum abbatis, & est principalis prælatura in ecclesia regulari collegiata: & prior ibi ponitur per viam electionis, vt dicit gloss. notabilis in clementina prima. in princ. in verbo, Lateranen. de supplen. negli. prælato. Imo prior conuentualis dicitur habere dignitatem. c. nisi essent. in fi. de præben. & clemen. ij. cum glo. in verbo, conuentualem. de rescriptis. Et sunt apud nos, prior sancti Symphoriani Heduen. prior sancti Saturnini de Bosco, prior de Barro regulari: qui per electionem ponuntur & efficiuntur ibi priores, quia tales debent præcedere in sedendo clericos seculares, & canonicos ecclesiæ cathedralis: imo etiam alios clericos inferioris dignitatis ab episcopo. Intellige tamẽ semper, vt dixi suprà in consideratione xxxij. incipi. Abbas regularis. dũtamen tales canonici ecclesiæ cathedralis non incedãt collegialiter, sed sint in cõcilio prouinciali, aut etiam in concilio generali vocati.

Idem ergo etiam in priorissa, quemadmodum prætactum est suprà in Abbatissa, quoniam tota vis cõsistit an præsit monasterio habẽti iurisditionem in terris subditis, vt sic procedat æquiparatio Bald. in dicto cap. j. qui feudum dare possunt. Et facit, quia dispositio loquens de prælato, quæ comprehendit Abbatissam, verificatur etiam in priorissa, vt tradit Fulgosius in consilio cxxj. incip. præsupposita bulla sanctissimi. quem ad hoc allegauit Purpuratus in l. prima. numero cclxxj. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio.

Trigesimaseptima consideratio. Decanus in ecclesia est maior dignitas post põtificalem dignitatẽ secundũm Calixtũ, quẽ allegat Zodericus Zamorẽ. in suo Speculo humanæ vitæ, lib. ij. cap. xiij. vbi amplè loquitur ad propositũ de decano ecclesiæ cathedralis, dicit q decano post pontificẽ maior & principalior cura & collegij administratio cõgruit, & proximior est episcopo dignitate & honore, cui propinquior est in concilio & assistentia. Ipse collegiũ necnõ personas ac res collegij iudicat & tractat. Hinc in Exodo, iudicãtes vniuersitatẽ decanus constitui iubetur: ex quo, vt dicit, sacri canones venerãdã eã dignitatẽ decreuerũt. Est enim caput collegij, de quo scriptum est. Cõstituit eum dñs in caput nõ in caudam, quòd cæteris corporis mẽbris autoritate & iudicio præcellit, idq; primitus loci in ecclesia iudicat. Habet deniq; decanus in collegio & capitulo primã vocem, primas salutationes, primos recubitus. Hæc sunt verba Zoderici qui postmodũ ponit eius calamitates & miserias, quas vide: & intellige prædicta de decano pontificalis ecclesiæ qui alius est ab archipresbytero, vt dicit Ioannes & Turrecremata in

cap.in capite.l.diſt.& tales habent primum locum,vt dicunt domini de Rota deci.ccccxlvij.incipien.fuit dubitatum.in nouis.dicam infrà.

De his dignitatibus ſequen.quomodo vna præferatur alteri,multum attenditur conſuetudo,quoniam,vt dicit Boërius in ſuo tractatu de autoritate & præeminentia ſacri magni concilij,cõſuetudo in hoc multum operatur, ſecundũm Felin.in rubrica de maiori.& obedientia.in v. col.& videatur Cardi.Florenti.in conſilio ſuo xxxiij.& in conſilio ſuo lxiij.& quid de iure, ponit diuerſos text. Boërius in loco hic antè allegato.

TRigeſimaoctaua conſideratio. Priores,rectores,ſeu pręceptores,præpoſiti,theſaurarij, & alij ſeculares habentes iuriſditionem,& qui præſunt eccleſiæ collegiatæ dicuntur habere dignitatem,ita ꝙ cæteris clericis ſecularibus ſunt præferendi.Paulus de Leazarijs in clementina prima.de elec.& in clemen.ne in agro.de ſtatu regularium.domini de Rota deciſi.clxxiij.ſecundũm meã cotationem in nouis:imo etiam canonicus eccleſiæ cathedralis cũm non habeat dignitatem,vt ſupra dixi in xxxij.cõſideratione.incipien.Abbas regularis.Et tamen tales habent dignitatem,imo etiam dicuntur prælati.capitu.cũm ab eccleſiarum.ibi bona gloſſ.in capi.ij.de iudi.

Ex hoc infertur ꝙ præpoſitus noſtrę dominæ Heduẽſis,decanus noſtræ dominę de Belna,decanus ſanctorum Andochij,Tyrſi,& Felicis de Sedeloco,decanus ſanctæ capellę Diuionenſis,debent præcedere canonicos eccleſię cathedralis:intellige ſemper non procedentes collegialiter,ſed de per ſe,quoniã ſi collegialiter procedant,quoſcunq; alios totius diœceſis præcedũt,ſecundũm quod iã ſuprà dictum eſt in xxxij.conſideratione,incipiente:Abbas regularis.

TRigeſimanona conſideratio. Archidiaconus in eccleſia tanquam oculus epiſcopi eſt maior poſt epiſcopum de iure cõmuni:vt eſt textus in capitulo ad hæc. & capitulo mandamus.de officio archidiaconi. &,vt dicit Zodericus in ſuo Speculo humanæ vitæ,libro ſecundo.capitulo xiiij.dignitas huius nec pręrogatiua eſt,nec infimum honoris gradum habere dignoſcitur: & ibi ponit præeminentias illius,de quibus amplè in iuribus hic antè allegatis.Intellige tamen,niſi ſit conſuetudo in contrarium,vt infrà dicam in ſequenti conſideratione. & vide Boërium in tractatu ſuo de autoritate præeminẽtia ſacri concilij magni,vbi dicit multum eſſe attendendam cõſuetudinem loci in talibus officijs,vt ſuprà dixi.

QVadrageſima conſideratio. Theſauraria de conſuetudine poteſt eſſe maior dignitas in eccleſia,ſi habeat adminiſtrationem rerum aut prælationem & prærogatiuã in choro & capitulo:ſecluſa tamen conſuetudine & reputatione eccleſiæ,de iure communi non ſonat in nomine dignitatis:ſed archidiaconatus & archipresbyteratus etiam ſi nullã habeant iuriſditionem ſonant in dignitatem, ſecundũm Innocentium in capitulo,de multa.de præben.Qui archidiaconus de iure communi eſt immediatus poſt epiſcopum in cathedrali eccleſia,tanq; oculus epiſcopi,& in multis gerens vices illius.capitulo ad hæc, & capitulo mandamus.de officio archidiaconi.Ita tenẽt domini de Rota deci.clxxiij.in nouis.& dixi hic ante.Et de ſtatu huius theſaurarij & eius miſerijs,oneribus, calamitatibus,& afflictionibus ponit Zodericus in dicto ſuo Speculo humanę vitæ,libro ij.capi.xvj.

QVadrageſimaprima conſideratio. Præpoſitura videtur maior dignitas de iure q̃ decanatus,quia alijs præponitur.capitu.quamuis.de verborum ſignifica.Dicit tamen Innocẽ.in capitulo de multa.de prębendis.& Archidiaco.in capitulo primo.de conſuetudinibus,libro vj.ꝙ de iure non eſt dignitas,nec etiam decanatus.domini de Rota deci.ccccxlij.in nouis.

Si tamen præpoſitura eccleſiæ collegiatæ habeat prępeminentiam in ſtallo chori,ac loco,ac voce capitulari,& adminiſtrationem,cenſetur ibi principalior dignitas:vt videri poteſt amplius in deci.Rotæ,deciſio.ccccli.vbi amplè ponit ſigna ad cognoſcendum quam dignitatem habeat præpoſitus,& quam decanus,& quando vna dignitas eſt maior,quod cognoſcitur ex præmiſſis, videlicet ex prærogatiua,iuriſditione vel adminiſtratione,ex præcedentia in choro ſeu in capitulo & proceſſione.

Et poteſt etiã ita ſe habere conſuetudo,ꝙ dignitas prępoſiturę in aliqua eccleſia ſit maior archidiaconatu:vt tenet Ioan.And.in c.fi.de offic.delegati,in vj.qui dicit ſe ita conſuluiſſe.& in addi.ad Specu.in rubrica,de pręben. & ita refert & ſequitur Barba.in cõſilio v.in ſecundo volu. Et iſtud eſt adhuc in eccleſia Heduen.vbi dignitas prępoſituræ eſt tertia poſt decanatum & cantoriam, quæ ſunt duæ primę poſt pontificalem dignitatẽ.Olim tamen fuit prima,quia non erant dignitates decanatus & cantoriæ tempore ſancti Leodegarij epiſcopi Heduen.quo tempore dignitas præpoſiturę erat prima poſt pontificalem,vt conſtare poteſt ex creatione octo canonicorum per eum ibi facta, & fundatione eorundem.

QVadrageſimaſecunda conſideratio. Dignitas cantoriatus eſt prima poſt decanatum in ciuitate Heduen. & hoc tam ex conſuetudine q̃ ex ſtatutis eorum & ordinationibus illius eccleſiæ: quod poteſt introducere conſuetudo,vt hic ante in duabus aut tribus cõſiderationibus pręcedẽtibus,& Felin.in c.ſtatuimus.de maio.& obedi.Et, vt dicit Zodoricus in ſuo Speculo humanæ vitę,lib.ij.c.xv.Cantor ſiue primicerius ſingulari honoris & dignitatis pręrogatiua in eccleſia fungitur,cuius miniſterium ad cœleſtes laudes,ad cultus diuini augmentum ordinatur hic,vt canonica tradit inſtitutio.Acolitos & cæteros eccleſiæ inferioris gradus ac miniſtros ad diuina dirigit officia canẽdi,legendi hymnos,& pſalmodiã pręuidet atq; inſtruit.Et quicquid in diuinæ laudis in communi choro decantatur,per eum ſolicitè pręordinatur:pſallendi ordinem,orandi modum, ipſe cõmittit: negligẽtes aut diſcolos,punit:& eius oneri incumbit vt diuina officia gnauiter & ordinatè altiſſimo perſoluantur, vt iuxta apoſtolum,omnia ſecundũm ordinẽ fiant in eccleſia.Tantò igitur cantoris dignitas apud deum dignior acceptiorq; eſt,quãtò principalibus cœleſtibus laudibus occupatur.Ex quo videtur ꝙ cũm cantor Heduen.ſolum exerceat officium in feſtis principalibus,& ſolum quãdo epiſcopus & decanus faciunt officium,ꝙ dignius eſt eius officiũ.Et quæ alia cõpetant cantori Heduen. vide Oldr. in conſilio ſuo clxvj.incipien.factum eſt tale.vbi dicit ꝙ ſcholas ciuitatis & maioris partis diœceſis cõfert.Alia de officio cantoris vide per Zodoricum vbi ſuprà.

QVadrageſimatertia conſideratio. Maior autoritate præfertur:& ideo decanus,cantor, theſaurarius aut præpoſitus, vel archidiaconus præfertur canonico,

canonico, etiam antiquiori propter eius dignitatē, licet sit posterior promotione, ordine, vel ętate: quia claritas tituli denotat claritatem & pręeminentiam honoris. Io. de imo. & Ang. in l. qui soluēdo. ff. de hæredi. insti. facit quod dicit Archidia. in c. quoniam. xvj. di. vbi infert, q; vna synodus licet posterior tēpore pręfertur alteri propter maiorem autoritatem. facit tex. in c. placuit. versicu. propter. & ibi notat glossa, eadem distinctio.

Hinc videmus q; licet aduocatus fisci sit posterior tempore in pluribus locis, & in promotione, & etiam ætate iunior, tamē ratione autoritatis, quia clarissimus, imo spectabilis, præfertur omnibus alijs aduocatis existen. in sua sede & prouincia, etiā si sint antiquiores, & prius promoti, vt dicā infra in septima parte, in consideratione xxxiij.

QVadragesimaquarta consideratio. Minor ordine, sed maior administratione præfertur maiori ordine in loco administrationis: vt est in archidiacono, qui ratione administrationis censetur maior archipresbytero. glo. in capi. deliberatione. de officio legati, in vj. Et ideo dicit Dominicus de sancto Geminiano in c. episcopus. xvij. dist. q; archipresbyter in diuinis archidiaconum præcedit, non autem in alijs. c. primo. de ætate & qualitate. c. primo, secundo & tertio. lx. dist. ca. primo. de officio archipresbyteri.

Vnde extra missam pręcedit archidiaconus in loco, in voce, in iurisditione, & similibus. Et sic intelligenda est gloss. prima, & ibi tex. in c. primo. de officio archipresbyteri. Ioan. de Anania in cap. ad liberandam. de Iudęis. col. x. Et de hoc vide plenē per Barba. in consilio suo quinto. in secundo volumine, vbi amplē disputat hunc casum. & j. in septima parte, in xxxix. consideratione.

Sic etiam videmus in rectore studij, qui præcedit episcopum scholarem in ipso studio, vt dicit Abb. Panormita. in capitulo auditis. col. iij. de concessio. præbēda. quod intelligendum est in his quæ tangunt administrationem sui officij, puta sedendo in collegio, sed extra collegium, semper episcopus debet præcedere rectorem.

QVadragesimaquinta consideratio. Existens in maiori dignitate q; sit locus vbi est, non præcedet oēs de illo loco, maximē quando est ibi vt vnus de loco. Abb. Panormita. in capitulo postulasti. de concessio. præben. qui ponit exemplum de episcopo existente in capitulo vt canonicus, quia nō pręcedit capitulum: debet tamen habere secundum locum: intellige si sit episcopus illius capituli, aliàs sedere debet in suo loco. Hinc est etiam, q; licet canonicus alicuius ecclesiæ cathedralis sit vicarius episcopi eiusdem ecclesiæ, tamen sedebit in choro & capitulo ipsius ecclesiæ in loco aliàs suo. Geminianus in capitulo à collatione. ad finem. de appellationibus, in sexto. Quando autem episcopus est in capitulo, vt prælatus, aut vt canonicus, vide glossam in dicto capitulo à collatione. vbi dicit quòd quando est in primo loco, & ei primò scribitur, tunc est in capitulo vt episcopus & caput capituli. Quando verò non est in capitulo in secundo loco & scribit post aliū, tūc est ibi vt canonicus: vt est in ecclesia Heduensi, vbi non scribitur, episcopus & capitulum, sed decanus & capitulum, & ideo est ibi vt canonicus: de qua gloss. vide Panormita. in capitulo postulasti. de conces. præben. vbi dicit, q; episcopus est canonicus de iure communi. & vide Felin. in capi. irrefragabili. §. excessus. de offi. ordi. in vj. vbi ponit, an episcopus habeat iurisditionem in canonicos.

QVadragesimasexta cōsideratio. Q; vicarius episcopi existēs in actu in quo est vt vicarius, sedebit in loco maioris. d. c. pręcipimus. xciij. dist. quē tex. in hoc extollit Ludouicus Roma. singulari suo cccxl. inci. & dicit. Panor. in cōsilio xxij. incipi. fuit à me postea quęsitū. in primo volumine. quòd nō valet consuetudo q; Archidiaconus pręcedat vicariū episcopi. & in consilio xxj. ponit q; Archidiaconus nō est maior vicario, imo vicarius est maior: qm̄, vt dicit, est in maiori iurisditione, ideo pręferendus in sessione. c. statuimus. xvij. dist. §. fi. & c. sequē. & etiā dicitur associari episcopo in iurisditione, vt dicit tex. in c. innouatiōe. xvj. q. vij. ergo pręferēdus est post episcopū omnibus dioecesanis, arg. in c. recolentes. de statu regula. c. cùm in tua dioecesi. de sponsalibus. Et etiā quia quātò quisq; pręest melioribus, maior est & honestior, vt dicit tex. in authentico de defen. ciuitatū. §. nos igitur: sed vicarius episcopi pręest melioribus, quia etiam vicario & omnibus de dioecesi, vt dictū est, & habet iurisditionē ordinariam, & archidiaconus nullam nisi ex cōsuetudine in duobus, vt ibi dicit, cū ergo sit maior Archidiacono pręferendus est: & ideo, vt concludit in cōsilio sequenti, non valeret cōsuetudo quòd Archidiaconus præferatur vicario episcopi, tanq; omni iuri cōtraria. Primò iuri diuino, vt colligitur ex c. ad hoc. lxxxix. di. & ordini naturali, vt colligitur in c. est ordo. xxxiij. q. v. & iuri canonico, cùm maior in administratione pręferendus sit. iure ciuili, vt col ligitur ex l. vt gradatim. ff. de muneribus & hono. & l. j. ff. de albo scribēdo. ergo impræscriptibilis, & potius dicitur pestis q; cōsuetudo, iuxta ea quæ habētur in simili in c. ad nostram. in textu & glo. de probatio. & etiā contra honestatem: & ideo non valet. c. cùm decorem. extra de vita & honesta. clericorum. & etiā contra rationē & contra primum gradum humilitatis, vt probat Panor. in d. consilio xxij. quem sequitur Felin. in c. statuimus. extra de maio. & obedi. Hęc tamen cōsuetudo est in dioecesi Heduen. vbi omnes antiquiores in promotione præcedunt vicarium & officialē episcopi, nisi habeat aliam dignitatem.

QVadragesimaseptima consideratio. Inter plures eiusdē dignitatis & nominis præferūtur qui in maiori loco habent dignitatem & nomē: vt inter plures canonicos præferūtur qui sunt canonici in ecclesia cathedrali canonicis ecclesię collegiatæ, no. Inno. in c. fraternitatem. in fin. de donatio. facit c. statutū. de rescrip. in vj. Felin. in rubrica, de maio. & obe. facit c. quāuis, le premier. de præben. lib. vj. & facit dictum Inno. singulare in c. sedes apostolica. in prima sua gl. de rescriptis. vbi dicit q; canonici cathedralis ecclesiæ possunt dici clerici primi gradus, alij autem dicuntur clerici secundi gradus. Rationē huius assignat Nicolaus Boërij in suo tractatu de autoritate & pręeminentia sacri magni cōcilij. in secūda ratione primi articuli, eo quia, vt dicit, ecclesia cathedralis est matrix & cōmunis omnium dioecesanorū, adeo q; ad illā singuli vtriusq; sexus clerici & laici pro sacramentis recipiendis & diuinis officijs audiendis recurrere possunt sine proprij curati autoritate: & sine iniuria & licentia, cū tota dioecesis sit ipsi episcopo parochia, & episcopus cōcurrit cum omnibus curatis suis dioecesanis in curæ animarum excercitio, licet nō in iuriū parochialiū perceptione totali, sed bene particulari, inspecto iure communi, quo episcopus habet quartam omnium decimarum intra suæ dioecesis fines obuenientium. Hęc omnia, vt dicit, probātur in dicto c. quamuis. §. quamq;. de præben. in vj. in c.

apostolicæ.in princ.de donatio.c. parochiano vtrobiq́. Abb.de sepulturis.iuncto c.vltimo,& iij.de parochijs.c. cùm contingat.de deci.c.conquerente.de offi.ordi. Et intellige prædicta, ꝙ tales canonici præcedunt omnes alios canonicos,etiam si sint ęquales in redditibus,etiam si sint canonici capellæ regiæ seu palatij regalis,& si simul incedant canonici ecclesiæ cathedralis debent tenere manum dextram,& alij manum sinistram,vt dicit Nicolaus Boërij in loco suprà allegato.versicu.Et deinde seculares. Sed his temporibus nostris Christianissimus rex noster Franciscus primus, impetrauit à summo põtifice Leone papa x.priuilegium tale, ꝙ canonici suæ cappellæ ordinariæ præcederent omnes canonicos totius regni, etiam ecclesiarum cathedralium & metropolitanarum.

Et aduerte, ꝙ canonici ecclesiarum Cathedralium in Francia in hyeme habent tegmentum in capite pro ornamento eorum,quod dicitur almutia,quæ fit diuersis modis,vt dicit Cardina. Zabarella in clemen.j.col.ij.de statu monachorum.quasi in tota Gallia fiunt ex pelle grisea desuper,& intus ex pelle varia,quę apud nos dicitur, Menu vers.In ecclesia verò cathedrali huius ciuitatis canonici habent dictum ornamentum ex grisea pelle seu penna: alij vero canonici ecclesiarum collegiatarũ ex pelle quæ vulgò dicitur,Dung eicoricul&,ad differentiam maioris ecclesiæ. Sed in ecclesia Lingonen.portãt ex pelle nigra: & dicunt ꝙ omnes ecclesiæ cathedrales fundatę à Carolo magno ita portant.

QVadragesimaoctaua consideratio. Inter plures æqualiter promotos in vno loco præfertur qui merito vitę,nobilitate,aut scientia alios antecellit. no.gl.in c.placuit.in prin.in glo.in verbo,præponimus. xvj.di.vbi archidiac.Et ideo episcopus doctor præfertur episcopo nõ doctori.Dñicus de sancto Gemi.in c.Isidorus.xvj.di.Feli.in rub.de maio.& obe.& dicit Bal.in ca. cùm olim.consue.in princ.ꝙ doctor etiam tardius receptus præcedere debet,& dicit Bald.in l.nemini.C.de aduoca.diuerso.iudicio.de meliori sanguine præfertur cæteris: & de episcopo doctore qui pręcedit alium,vide Cardinalem Alexan.in capitu. Isidorus.xvj.dist.& Barba.cõsilio lviij.in fine.in ij.volumi.& ita limitat Felin.d.c.episcopos.suprà allegatum.

Sic etiã videretur ꝙ canonicus doctor,& sic de singulis similibus pręcedere deberet nõ doctorem primò receptũ,quod tñ non obseruatur. Et videtur hoc esse,eo quia prioritas promotionis & ordinationis in talibus semper consideratur,vt dixi ante in xxiij.consideratione,inci.episcopi in sessionibus &c.& maximè inter personas,vt tenet glo.in c.sacrosancta.in verbo,pręsenti sessione.circa medium.de autoritate sacrorum cõciliorum.vt ibi Guymier,qui dicit prædictas considerationes debere tantum locum habere in pluribus promotis eodem die,quia tunc isto casu merita personarum debent attendi,per l.j.& ibi Bar.& Alex.ff.de obsequijs pręstã.de duobus doctoribus eodem tẽpore factis,de quo infrà dicã. Et ita etiam tenet Nicolaus Boërij in suo tract.de autoritate & pręeminentia sacri magni concilij.vbi dicit ꝙ ita fuit obseruatum in congregatione Turoni & Lugduni congregatis,vbi vniuersalis ecclesia congregata fuit.

QVadragesimanona cõsideratio. In habentibus eãdem dignitatẽ in vno eodemq́ loco,præfertur qui à maiori recepit dignitatẽ,vt in canonico à summo põtifice,qui pręfertur canonico ab alio inferiore creato:intellige data paritate tẽporis creationis. Faciũt quę dicunt Panormi.Cardi.Zabarella,Petrus de Ancha.& Anto.de Bu.in c.per tuas.extra de maio.& obedien. Dicam latius infrà in prælatione dignitatum temporalium,maximè quando ponam præeminentiam militum quæ erit nona pars huius tractatus,in xxvj. consideratione: & in septima parte,in xxxviij.consideratione. incipien.quoniam inter istos.

QVinquagesima consideratio. Officialis principalis episcopi cùm dignitatem habeat,alios clericos seculares pręcedere debet.notatur per Cardina.in cle.ij.de rescri. Intellige tamen dũmodo tales nõ sint in dignitate maiori cõstituti:imo etiã si sit canonicus ecclesiæ cathedralis non præcedet ipse officialis alios canonicos prius eo receptos in dicta ecclesia, vt dixi supra in xlv.consideratione.incipien.existens in maiori dignitate. Dicit tamen Panor.in consi.xxj.in j.volu.ꝙ officialis generalis episcopi debet præcedere omnes totius diœcesis post episcopum,cùm faciat idem consistorium cum episcopo.c.ij.de consuetudini. lib.vj. Sunt & alij duo post officialem qui habent aliquam præeminentiam,vt est vicedominus,qui præest rebus vel iuribus episcopalibus: de quo Speculator in titu.de vicedomino.& habetur lxxxix.dist.c.volumus.& c.seq.& Oeconomus qui pręest rebus capituli,de quo infra dicam.

QVinquagesimaprima consideratio. Clericus secularis præfertur regulari & pręcedit regularem.notatur in c.legi epistolam.& in §.alia.xvj.q.j.Ioan. Andr.in regula delictum,libro vj.in Mercur.col.iij. & glo.fi.in c.qualiter,le second.de accusatio.quæ dicit ꝙ dignior est coetus clericorũ q̃ monachorum. Et anterior est status clericalis,ergo honorabilior. glo.in c.quorundam.versi.prędicatorum,lib.vj.& c.fi.de pactis,lib.vj.cũ de his mentio habeatur in psal.cix.ibi: Tu es sacerdos secundùm ordinem Melchisedech,& ad Heb.vij.in princi. & vj.in fi. Religio verò propriè dicta post Christum successit authoribus Basilio,Benedicto, & Augustino: de quibus Ange.de Claua.in sua summa.in verbo, religiosus.in princ. De antiquitate tamen monasticæ religionis quomodo etiã fuit ante Christũ,dicã alibi. Et plenissimè per Iudocum Clicthoueum in suo Antiluthero,libro iij. c.v.& vj.& in toto illo libro multum extollit & magnifacit vitam monasticam.

Ex hac consideratione videtur Felin.in d. rubrica.de maio.& obedien.incidere in dubium: An vita actiua sit dignior q̃ contemplatiua,& ibi plures remissiones allegat,quas vide. Vide etiam Lucam de Penna in l.ij.C.de digni.libro xij.& in l.ij.C.vt dignitatum ordo seruetur, libro xij.& Bernardinũ de Bustis in ij.parte sui rosarij: sermone viij.in litera O.vbi ponit ꝙ vita actiua est fructuosior. Hieronymus tamen inter alios multum commẽdauit vitam anachoritarũ,eremitarum,seu religiosorum: de qua commendatione amplissimam fecit mentionẽ Io. Ludouicus Viualdus de monte regali in suo libro ,quem opus regale intitulauit,in tractatu de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ. Et etiam Ang.in consilio suo clxxix. incipiente: visis prædictis.colum.iiij.ꝙ vita contemplatiua est melior actiua. Albericus tamen & domi.meus Iason post eum in l.j.in iiij.colum .ff.de iustitia & iure.referentes Hostiẽsem in procemio summæ,in iiij.columna. referunt & dicunt ꝙ vita actiua est melior contemplatiua. Hinc ex hoc inferũt,ꝙ recti iudices & aduocati viuentes

recto

recto iure,prout debẽt plus merentur & meliorem vitam, faciunt q̃ fratres prędicatores & alij religiosi.Et idem etiã tenet idem Albe.in l.per diuersas.C.mandati.quod dicit esse verum Menizani in sua sylua nuptiali,si eorum studia & labores sufficiant principaliter gratia obediendi præce ptis diuinis,& nõ gratia lucri vel ambitus.Nam deus iussit:In sudore vultus tui vesceris pane tuo.Gene.iij.& ca.in capite.l.distinctio. Et istud etiam tenet idem Alberi.in l.si qui desideria.C.de suffrag. Vbi etiam dicit, q̃ officiũ aduocatorum apud deum non implicat peccatũ.de quo dicã infra,in parte septima,in xxix.consideratione,incipien. officium aduocationis.Et de huiusmodi vita actiua & cõtemplatiua dicam infra in xij.parte,in xlviij.consideratio ne,vbi ponam etiam de mista vita seu communi.

QVinquagesimasecunda cõsideratio.Quo ad pręeminentiã vnius religionis ad aliã sanctus Thomas ij. ij.q.clxxxviij.dicit q̃ excellentia vnius religionis quo ad aliam potest attendi tripliciter.Vno modo ex parte finis,& sic illa dicitur perfectior religio. Altera ordinatur ad potiorem finem,& secundùm hoc inter religiones illa quæ ordinatur ad docẽdum & prædicandũ tenet summum gradum.Et ratio est,quia quamuis prædicare & docere sit actus vitæ actiuæ,procedit tamen ex plenitudine contemplationis,secundùm Gregorium:vnde pręfertur simplici contemplationi,sicut maius est illuminare q̃ lucere solum:&, vt ait Euãgelista: Qui fecerit de his mandatis,minimus vocabitur,qui autem fecerit & docuerit,magnus vocabitur in regnum cœlorum.vt dicitur de Ioanne, Lucæ j.qui fuit præcursor & prædicator illius, dicit.Ego sum vox clamantis in deserto &c.Propterea dictum est de eo per angelum.Et erit magnus coram dominu.Tales enim sunt doctores prædicãtes euangelium dei, qui ante fulgere debẽt,Daniel.xij.Qui docti fuerint,fulgebunt quasi splendor firmamẽti.facit etiã.c.licet.de regularibus.vbi dicitur: Sicut maius bonum minori præponitur,ita vtilitas communis speciali.Et quia in his est maior latior & prolixior,ex quo maiora stipendia saltem honoris & præeminentiiæ sunt adhibenda .l.nemo.C de officio magistri officiorùm.Et in hoc rectè præponitur doctrina silentio, solicitudo contemplationi,labor quieti. Vndè religiosissimè ad ista deputatę sunt propinquissimę perfectioni episcoporum,ex quo videntur tenere primũ gradum,& secundum gradum tenent illi qui ordinantur ad contemplationem.Tertium qui occupantur circa exteriores res.Ex quibus videretur inferendum,q̃ sunt præferendi,cùm principaliter in his attendant.s. prædicando & docendo,vt sunt prędicatores,minores,carmelitę,sancti Augustini eremitę:&quòd deberẽt dici digniores alijs religiosis ex rationibus prædictis.

Secundò attenditur excellentia vnius religionis ad aliã secundùm quod in eodem genere finis vna ordinatur ad altiorem actum q̃ altera:puta si religionum quę ordinantur ad contemplatiuam vitam ordinetur vna magis ad orandum , & altera magis ad legendum ,erit perfectior prima:quia altioris cõtemplationis est oratio q̃ lectio,licet dicatur secundùm Augustinum:Cum oras ,loqueris deo: cum verò studes,deus loquitur tibi &c.Et inter opera vitæ actiuę potius est redimere captiuos q̃ recipere.Et ideo religio quæ ordinatur ad redimendum captiuos erit excellẽtior,q̃ quæ ordinatur ad hospites suscipiendos cęteris paribus.Potest etiam attẽdi ista excellentia si vna illarum ad plura ordinetur quã alia:vnde si ordinetur vna ad legendum & ad orandum,potior erit q̃ illa quæ solũ ad legendum. Et ita tenent canonistæ in c.quod dei timore.de statu monachorum.& in c.nisi cum pridem.extra de renun.& Archidi.in c.si quis vult.xxxvj.distinct.vel etiã si cõuenientiora habeat statuta ad cõsequendum finẽ propositum dicetur perfectior alia quæ huiusmodi non habet.Et ista duo aut tria satis declarantur in concilio Bononien.edito in materia prelationis monachorum & canonicorum regularium,in prin.& prima parte,in vj.& vij. fundamento:quę melius hæc declarant. Hinc per hoc deueniemus ad dispositionem canonistarum, quæ habet,q̃ illa quæ habet arctiorem modum viuendi, dicitur perfectior,de qua perfectione statim dicemus.

Tertiò,dicitur præeminentia religionis vnius ad aliã ex parte exercitij,non quidem quantum ad quantitatem, sed quãtum ad proportionem eius ad finem intentũ.Vnde in colla.ij.Moysi beatus Antonius præposuit discretionem,quę omnia moderatur vigilijs,ieiunijs,& alijs huiusmodi.Ex quibus vult inferre Anto. Flo.post Thomã supra alleg.in sua summa.ij.parte,tit.xvj.c.j.§.ij.q̃ nõ ex hoc q̃ religio aliqua habet arctiores obseruantias debet iudicari potior,sed ex hoc q̃ maiori discretiõe [illegible] eius obseruantiæ ordinatæ ad finem intentũ religionis:sicut maceratio carnis per abstinentiam cibi & potus,efficacius ordinatur ad continentiam,q̃ per substractionem vestium, vel corporalem laborem.Et has præeminentias ponit Io. Andr.in c.sanè.de regularibus.in nouella.Sed postq̃ illas posuit,subdit.Nos canonistæ,non ponderatis his subtilitatibus,solum solemus aduertere vbi sit arctior, strictior, durior,vel fortior modus viuendi.Vnde in c.licet.de regula.& transeun.ad religio.dicitur de arctiori vita & sanctiori,ad quam licet transire ex latiori licentia petita.Et sic cũ omnes religiones sint ordinatę ad summũ finẽ,qui est charitas;per quam coniungimur deo, vt in extrauaganti Ioannis xxij.ad cõditorem dicitur.Et sic cùm finis sit idem, solum ponderamus arctiorem modum viuendi.vnde si in vna religione sit sola contemplatio cum arctissimo modo viuendi possibili,tamen sine deficiendi periculo, non admittimus transitum ad religionem in qua esset contemplatio & actio , etiam prædicationis officium cum laxo, vel minus arcto modo viuendi:quod tamen theologi admittunt secundùm notata per Thomã ij.ij.q.vlti. articulo viij.in corpore articuli.& addit Ioannes Andr.post Thomam,q̃ paupertas religionis ex hoc q̃ post maior , non facit religionem perfectiorem alijs,hæc dicit Ioan. Andr. vbi supra:& hoc refert & recitat Anto.Floren.in loco supra allega:paucis additis per nos.

Sed reperio,q̃ canonistæ nostri habent alios modos & alias causas ad cognoscendum & inducendum,an vna religio sit excellentior altera. Et sic vltra prædictos quatuor modos suprà tactos,q̃ alio modo cognoscitur , an vna religio sit dignior altera & excellentior.

Quintò ergo modo vna religio dicitur excellẽtior altera ratione antiquitatis: de qua infra dicam in sequenti consideratione, & ad quam multum attendendum est, Quoniam qui prior est tempore,potior est in iure.regula qui prior.de regulis iuris,libro vj.c.antiqua .de priuilegijs.c.renouãtes.xxij .distinctione.l.qui prior.ff.de iudici.§. singulorum.institu.de rerum diui . quæ regula habet locũ in honoribus & sessionibus,text.in l.honores.ff.

de decuri.& in l.fi. & ibi Bar.C.de tyro.libro xij.vbi dicit Bar.textum illum esse contra iuuenes doctores qui volunt locum celsiorem habere. Ad idem tex.in §.ordinationem.in authē.de monachis.& in §.quibus.in prima constitu.C.dum tex.dicit,vt ordo temporū earumq; constitutionum,non solum adiectis diebus, sed etiam ex ipsa cōpositione clarescat.Primis quidē in primo loco, posterioribus verò in secūdo ponēdis.Et ibi dicit Bal.q qui prius est tempore,prius est in situationis ordine.Et dicit Feli.in rub.de maio.& obedi.in iij.col.q inspicitur anterior origo per glo.in c.quorūdam.de elec.in vj. Et ideo ex hac ratione volui ponere antiquitatem quorūlibet ordinū,tam in institutione q in confirmatione,vt infra videri potest, quod quomodo sit consideranda, cogita ex infra dicēdis.

Sextò,excellentia & præeminentia consideratur in illis qui sunt instituti & ordinati à maiori vel digniori, etiā si sit posterior tempore.c.quia sæpè.c.si eum.c.si à sede.c.hi qui.de præben.lib.vj.ca.per tuas.de maiori.& obediē. & dicam infrà.

Septimò cōsideratur q vna religio sit excellentior altera ex approbatione ,vt notatur in c. fina.de religi.domibus:& ideo vna religio approbata est excellentior altera,& si primò approbata,ideo quia vtraq; approbata, prima approbata ratione prioritatis approbationis erit excellentior:quæquidem approbatio multa operatur, vt habetur in concilio Ferrarien.in xiij.colum.ibi:item non obstat inquantum dicebatur regulam beati Benedicti nō requirere approbationem &c.& plus attenditur q institutio,vt habetur in concilio Bono.in vj.colū.& concilio Ferrarien.in iiij.colum.infra allega.

Octauò consideratur excellētia & præeminētia vnius religionis ad aliam;ex quo vna habet plures religiosos q alia.Qui enim præest pluribus,maior est.auč.constitutio, quæ de dignita.§.generaliter,vbi glo.dicit.nota nobiliorem propter subiectos. Est enim præmium dignitatis habere plures subiectos.dixi alibi.

Nonò consideratur maioritas ordinis ex ordine nominationis in litera & in scripturis,vbi fit de eis mentio, quia ordo scripturæ denotat prioritatem excellentiæ,dignitatis & maioritatis : quoniam qui primò nominatur, dicitur dignior,&honorari dicitur.Bal.in authē.hoc amplius.in vlti.colum.C.de fideicommis.& probatur in c. si quis iusto impedimento.de electio.in vj.& in l.seruus communis ita.& quod ibi notat Bar.ff.de stipu.seruorū. & de huiusmodi ordine literę latissimè per Feli.in c.cūm dilecta.extra de rescriptis.vide Imolam in rubri.extra de præben.do.meum Iason.in l.ij.§.prius.ff.de vulga.& pupil.substitu.de quo infra dicam in consideratione xxxiij. quando ponam q prius nominantur monachi nigri quā canonici regulares:de qua in c.auaritiæ.de præben.vbi Panor.Felin.in rub.de maio.& obe.in iij.& iiij.col.

QVinquagesimatertia consideratio est,q antiquitas religionis est etiam multum attendenda,quoniā est maxima,cūm reperiatur monachos & religiosos etiam fuisse in veteri testamento : quoniam,vt habetur in volumine scholasticæ historiæ,in rubrica: de signis in morte domini,de sancto Scarioth qui abbas monasterij fuisse dicitur : quo mortuo eius monachi & sub eius obedientia degentes inconsolabiliter doluerunt , ex quo comprehenditur q Scarioth abbas fuit & non simpliciter abbas,sed sub se monachos habuit. Legitur etiam in eadem historia,sub rubrica;de sectis Iudęorum.q Essęi in omnibus ferè vitam monasticam ducebant , omnia habentia communia, sed in singulis ciuitatibus domicilia inhabitantes,post ortum solis vsq; ad quintam horam operantes,silentium obseruantes,consortio suo neminem adhibentes,nisi sub probatione anni : mortem pro iustitia immortalitate meliorem iudicantes . Probatur etiam ex l.j.§.religionis causa.ff.de collegijs illicitis.vbi etiam non prohibebantur fieri collegia religionis causa:& sic in veteri testamento cūm ante Christum,eo quia libri digestorum sunt ante Christum,vt est gloss.in verbo , in nomine.in rubrica.ff.de iustit.& iure.& allegat pro hoc l.j. §.j.ibi:reperimus autem.& §.cumq; hoc.in fin.C.de veteri iure enucle.Nicolaus de Neapoli in rubri. institutio. propè fin.& dicit Bart.in l.multum interest.ff.de verbo. obli.q condentes iura digestorum erant pagani,cūm leges fuerunt factæ per tercentum annos anteq Christus veniret vel plus.facit gloss.vlt.l.pridie.de ferijs.ff.& in l. Titia.§.fi.in verbo,dei.de auro & argento lega.ff.dicit tamen Io.Fabri in §.restituta.col.ij.in glo.j.institu.de fideicō.hæredita.q iura digestorum & iuriscōsultorum fuerūt post passionem domini,& tempore gratiæ.tex.in l.nō distinguemus.§.sacerdotio.ff.de arbitris.Dic tamen q plures fuerūt gentiles,licet post Christū fuerint, & maximè quia est lex Martiani,qui fuit tempore Iuliani tyrāni imperatoris qui erat infidelis,& regnauit post Helium pertinacem,& ante Seuerum imperatores.Ex quibus cōstat q religio fuit etiam ante Christum.Imo etam refert historia tripatita,libro j.ca.ij.& Isidorus titulo de officijs,c.xv. q Elias & Eliseus vitam monasticam duxerūt:plures etiā alij ante Christum vitam monasticam seu eremiticam duxerunt,quos amplè ponit Volaterranus in sua antropologia,libro xxj.vbi ponit amplè initium anachoritarum & ordinum omnium . Postmodum à sanctis apostolis ordo monachalis initium habuit:quoniam eorum vitam sectantes , omnia in cōmuni ponebāt,propriorumq; bonorum dispensationem apostoli,sipsis,vtpotè patribus & superioribus relinquentes discipuli,vt apud Cassianū libro collationum suarum.colla.xviij.c.v.apertissimè legitur.Probatur etiam ex autoritate Niceni cōcilij,de quo fit mentio in c.qui verè. xvj.q.j.vbi hęc verba de cænobitis & monasteria inhabitantibus inscribuntur . Probatur etiā ex textu Calixti papæ,qui habetur xxvij.dist.c.presbyteris.qui Calixtus fuit anno domini ccxxvij. Et idem Calixtus facit mentionē,de quo in c.interdicimus.xvj.q. j.vbi abbatibus & monachis publicas pœnitentias dare, infirmos visitare,vnctiones facere,& publicas missas cātare interdicit.Fit etiam mentio de monachis ab Eutichiano papa,q fuit anno domini cclxxvij.de quo in c.si quis episcopus aut abbas.Fit etiam à Felice papa,qui fuit anno domini cclxviij.de quo in c.eos quoq;.de consecra.di stinct.iiij.Fit etiam mentio à Syluestro papa , qui fuit anno cccxix.de quo in c.à subdiacono.xciij.distin.Fit etiā mentio à Syricio papa,qui fuit anno ccccxc. vt habetur in c.monachis quoq; . xvj.q.j.Fit etiā mētio per Innocē. primū,qui fuit anno dñi ccccxj.vt habetur in c.de monachis , xvj.q.j.Et per concilium Nicenum,de quo supra: quod fuit anno dñi cccxlj.quæ omnia iura sunt ā Benedictū,cū Benedictus fuerit anno dñi cccccxxxvj.vt habetur per Archiepiscopū florentinū in sua historia,li.xv.c. xiij.per totū,in ij.parte.licet quidā alij dicāt,q fuit anno domini cccclxxv . Sed veritas est, q fuit anno domini cccccxx. Et de eo etiam fit mētio in concilio Calcedonē.c.

iuxta Calcedonẽ.xvj.q.j.& sic quicquid sit reperietur ꝙ antiquitas religionis est maxima.Imo Bernard⁹ in sermone,quem apologeticum appellat,in c.de intemperantia vestimentorum,monachalem ordinem primum in ecclesia extitisse testatur: ex quibus posset quodammodo argui,ꝙ monachi deberent præcedere clericos seculares,cõtra id quod dictum est s.in lj.consideratione.

QVinquagesimaquarta consideratio. Ex quo ordo Benedicti fuit primus ordo monachorũ post Christum institutus ab eo,insequendo vitam antiquorum monachorum:sed ante eum fuit Basilius,qui fuit in oriente,& Benedictus in occidente,vt refert Anto.Florenti.in ij.parte suæ historiæ,tit.xv.c.xij.in fine. Ex quo concludendũ est,ꝙ hic ordo omnes quoscunꝗ alios excedit seu precedit,etiam canonicos regulares,vt dictum est. Et ista est opinio omnium doctorum canonistarum & scribentium,videlicet primò Felin.qui multos allegat in d.rubri.de maio.& obe.videlicet omnes scribentes in c. quorundam . de electi.in vj.& in c.auaritiæ.de præben.in c.deus qui.de vita honestate cle.in c.sanẽ.de regularibus. in c.ꝙ dei timorem.de statu monachorum.in c.intelleximus.de ætate & qualita.in c.nimis,le second.de exces.prelato.in c.episcopos.xvij.distinct.in c.alia.xvj.q.j. Et ista est communis quam omnes tenent,de qua multũ amplẽ per consilia Paduana & Bononiensia,quæ sunt nimis prolixa,ideo ad illa te remitto, quæ videre poteris cùm sint impressa:& per Volaterranũ in sua antropologia.in ij.tomo,libro xxj.Et sub hoc ordine sancti Benedicti quibusdam constitutionibus additis sunt plures ordines,de quibus sigillatim & particulariter dicam,videlicet ordo Cluniacẽ.monachorum nigrorum,sanctæ Iustinæ,ordo Camaldulensium,ordo Vallis vmbrosę,ordo Cisterciensis, ordo Gradimontẽsium,ordo Cœlestinorum,ordo Mõtis oliuarum,ordo Montis sani,Siluestrini,& plures alij.

QVinquagesimaquinta consideratio. Post ordinem sancti Benedicti primus orgo qui est in regula & sub dicto Benedicto est ordo Cluniacen.qui fuit institutus anno domini.913.vt refert Vincentius in speculo historiali,libro xxv.Nam,vt dicit Berno,abbas moriturus Odonem olim musicum constituit abbatem Cluni. cœnobij ea cõditione,vt ecclesia Cluniacen.solueret annuatim ecclesiæ Gigniacensi censum duodecim denariorum.Et,vt dictum est,in eo monasterio à Bernone cõstructo seruabantur instituta patris Eutichij,qui fuit temporibus Ludouici magni,vir charus regi,omnibusꝗ amabilis. Nam cùm esset laicis & peregrinis studijs eruditus,deferens ea vnde superbire sol et humana fragilitas,totum se patrum regulis & institutionibus dedit. Ex quibus etiam diuersas sumpsit, vnoꝗ volumine colligauit. Nec multò post monachus effectus est,& in tãto amore apud regem habitus,vt intra palatium suum,monasterium ei construeret.Decurso autem vitæ stadio, circunstantibus fratribus spiritum emisit. Et cùm ab eius discipulis exequiæ pararentur viuus redijt,illisꝗ attonitis & admirantibus ait:deo gratias.Sciatis,ꝙ in his xl.annis vnum tantum diem non memini me cibum cœpisse,nisi prius fleuisse:hodie autem sublato mœrore me cõsolatus est deus,& inter choros angelorum tribuit mihi dominus requietionis locũ. His dictis perpetuò requieuit.Ipse fuit institutor consuetudinum quæ in monasterijs hactenus seruantur.Tandẽ abbas Berno exitiali morbo decumbens,vicinos episcopos accersiuit,& ab ordine se deponens flebili voce clamabat se reũ & indignum tali monasterio præfuisse:tunc manibus fratrum,frater Odo captus coram abbate suo vi est adductus proclamantibus omnibus vt ordinaretur: & cùm nec sic vellet cedere vt locum pastoris subiret,superatus est tandem episcoporum excommunicatione. Sub quo floruit monastica deuotio iam exsiccata,& beati Benedicti institutio plurimum in diuersis cœnobijs reuixit & conualuit, reparata. Hic verò ordinem Cluniacen.instituit,quibusdam regulis,traditionibus & constitutionibus additis.

Quiquidem ordo Cluniacen. non est amplius sub ordine sancti Benedicti,sed est vnum caput de per se in toto suo ordine,vt dicit Oldra.in consilio cciij. Dixi supra in xxxj.consideratione.Et sunt diuersi ordines habentes qui libet de per se vnum caput,vt tenet Aegidius de Bellamera in consilio suo xxxij. Sed quandoꝗ isti deuiauerunt à regulis eorum postꝗ incrassati & impinguati fuerunt pluribus monasterijs,vt dicit idem Anto.eodem libro, capi. xxiij.§.ij. vbi ponit de restauratione ordinis circa annum domini Millesimum.cccc.in abbatia sanctæ Iustinę,vt ibi per eum.

QVinquagesimasexta consideratio. Sed cùm sit magna altercatio inter monachos nigros ,cuiusmodi sunt monachi sancti Benedicti,& Cluniacen. ordinum,& canonicos regulares,qui eorum precedere debeant,cùm sit cõmunis inter omnes scribentes,quòd monachi nigri præcedere debent ex multis rationibus deductis,quæ non habent locum in alijs ordinibus infra dicendis & ponendis: ideo stabit ad minus firma conclusio, ꝙ post monachos nigros erunt canonici regulares, qui debent præcedere omnes quoscũꝗ alios religiosos,siue sint non mendicantes,siue mendicantes: & hoc,quia licet teneant omnes, quòd ordo canonicorum regularium initiũ habeat à Marco euangelista,& postea à beato Augustino ante Benedictum,& qui fuerunt maiores Benedicto,vt satis demonstratur in concilijs dominorum Bononiensium & Paduanorum supra allegatorum,tamen antiquitas monasticæ religionis est ante Marcum & Augustinum, cùm sit etiam in veteri testamento,vt dictum est.Et etiam sunt plures rationes hincinde allegatæ, ex quibus concluditur monachos nigros esse præferendos. Et ideo cùm sint plures rationes pro eis militantes ,vt in prædictis cõcilijs,ad minus post dictos monachos nigros,& ante omnes alios religiosos admittendi & collocandi sunt.

QVinquagesimaseptima consideratio. Post ordinẽ tamen Cluniacẽ. ponit Antoninus Florentinus in dicta ij.parte suarum historiarum,titulo xv.§. xvij. ordinem Vallis vmbrosæ, qui fuit institutus anno domini M.xl.sub regula sancti Benedicti,quibusdam cõstitutionibus eorum superadditis:quę religio fuit instituta seu ordo fuit institutus à Ioãne Gualberto,& habet multa monasteria in Tuscia & in Lõbardia sub habitu griseo: quod quomodo fuerit,ponit idem do. Anto. in dicto loco. Dicit tamen idem Anto. in titulo xv.eadem parte historiali,cap.xxiij.§.ij. ꝙ ipsi claudicauerũt à semitis Gualberti eius ordinis primi institutoris, sub regula etiam Benedicti,vt vix esset qui faceret bonum.Sub eodem habitu & regula quidam Siluestrini dicti, eo quòd Siluester dictus est primus autor eorum , qui talem ordinem intrauit in monte Phano propè Fabrianum in Marchia Anchonitana multiplicati, plura monasteria construxerunt in diuersis ciuitatibus. Dicit tamen ibi, quòd iam quasi defecit ex toto dicta religio ex carentia fratrum,vt ibidem

videre poteris. Et isti non sunt preferendi religiosis Cistercien. licet sint priores tempore: quia nunc est aucta religio Cistercien. & strictior est eorum vita, ex quo illis praeferendi, vt infra dicam. Tamen eos hic ante posui, cùm ordo eorum sit prior institutus ꝙ Cistercien.

QVinquagesimaoctaua consideratio erit de ordine & fundatione ordinis Cistercien. qui fuit institutus sub regula beati Benedicti: habetur per eũdem Anto. Floren. in ij. parte suae historię, titu. xv. §. xviij. vbi dicit ꝙ initium habuit anno domini M.xcviij. sub quodã abbate Stephano: sed paulò post mirabiliter dilatatus ꝑ beatum Bernardum, & (vt dicit) fuit initium eius, vt dicit per hunc modum.

Quidam deuoti viri venerabilis Hugonis Lugdunen. ecclesiae archiepiscopi sedis apostolicę tunc legati, & religiosi viri Vulterij Cabilonen. episcopi, necnon & clarissimi principis Odonis Burgundiae ducis freti consilio, & autoritate roborati, inuentum eremum in abbatiam construere cœperunt, praefecto Roberto abbate ab illius dioecesis episcopo, videlicet Cabilonẽ. curã virgamq; pastoralem, ceterisq; in eodem loco sub ipso seruantibus stabilitatem. At verò post non multum temporis factum est, vt idem abbas Robertus, requirentibus eum monachis Molismensibus papae Vrbani secundi iussu Vulterij episcopi Cabilo. licentia & assensu Molismum reduceretur, & Albericus vir sanctus & religiosus in ipsius loco substitueretur: hoc sanè inter vtranq; ecclesiam fœdere pacis retento gratia & autoritate apostolica seruato, vt ex eo iam tempore neutra illarum vtriuslibet monachũ ad habitandum sine commendatione regulari reciperet. Quo facto, nouum monasterium noui patris solicitudine & industria breui non mediocriter deo cooperante in sancta religione ac conuersatione profecit, opinione claruit, rebus necessarijs creuit. Dicit etiam ibi Anto. Florenti. allegans Vincentium in speculo historiali, ꝙ tempore Guilelmi secundi regis Anglię cœpit religio Cistercien. &, vt dicit, pertinet ad gloriam Anglorum, ꝙ talem virum genuit Anglia, qui huius religionis & author fuit, & mediator. Is autem fuit Arduignus nomine, qui aliàs Stephanus à puero Surburnae monachus postea pannos illos perosus Scotiam, mox Franciam, contendit, vbi aliquot annis studuit. Deinde Romam cum clerico consorte profectus est, qui eundo & redeundo quotidie totum Psalteriũ cantitabant. Deinde Burgundiam regressus in Molismo nouo & magno monasterio se totondit. Ibi quum ei proponerentur obseruanda quae non erant de regula, cœpit rationem eorum inquirere. Et tandem de quibusdam superfluis cum vno & alio disputauit, vt abbatem ipsum & alios xvij. in suam sentẽtiam induceret. Igitur Cistercium venere, locum prius Salmosum, & ibi steterunt suffragio archiepiscopi Viennẽ. qui postea factus est papa. Abbas tãdem qui cum eis venerat à suis monachis requisitus, ad eos redijt quasi coactus. Sed omnes qui cum eo venerant de Molismo cum illo regressi sunt, preter octo qui sibi abbatem constituerunt Albericum quendam de suis. Priorem verò Arduignum, qui & Stephanus dicitur, fecerunt: & ibi dicit ꝙ ad Vincentium plenius recurrendum est & titu. xvj. c. j. §. ij. eodem libro, dicit ꝙ Cistercien. vtiq; fuerunt magna columna ecclesiae sub beato Bernardo &, postea per annos centum scientia decorati & sanctitate. Sed & ipsi declinantes à vestigijs patrum, inutiles facti sunt, Circa autẽ annos domini M.ccccxxxvj. quidam ex monachis abbatię Florentinae sub Eugenio iiij. transierunt ad ordinem Cisterciensium in obseruantia regulari, collato eis monasterio septem propè Florẽtiam dicti ordinis. Per ipsum deinde Eugenium hoc procurante reuerendissimo domino Cardinali Firmani & ex pusillo grege adauctus est. Sed si bene consideremus illud fuit tantum in Italia, quia semper Cistercien. apud nos, & in Gallia fuerunt semper decorati scientia & sanctitate, & tales apud nos reputantur. Et tales monachi apud nos, & etiam Carthusienses reputantur sanctimoniae vitae: ita ꝙ non est aliqua sinistra supicio praesumenda cõtra eos. Ita etiam ꝙ ex hoc possunt esse iudices in causa propria vel suorum, vt dicit domi. meus Iason in authen. iubemus. C. de iudic. in ij. colũ. ibi: secundò facit. & Felin. in c. super his. in fi. extra de accusationibus.

Sub hoc habitu Cisterciẽ. est alius ordo apud nos, vbi sunt tãtum priores, qui est etiam sub regula beati Benedicti, qui dicitur ordo Vallis collium, seu potius caulium, qui est caput in eorum ordine, & habet multos prioratus sub se, vt est prioratus Vallis sancti Benedicti, iuxta Heduam, & prioratus Vallis Crescẽ. qui dicitur Vaultcroissant propè Sedelocum, & plures alij qui sunt modici prouentus, & in quolibet prioratu sunt pauci religiosi. Et melius esset, ꝙ reducerentur in totum sub habitu Cistercien. cùm habitum eorum deferant.

QVinquagesimanona consideratio. Est alius ordo sub regula beati Benedicti, qui dicitur ordo Camaldulensium, qui fuit institutus à Rõmaldo viro magnae sanctitatis & sanctimoniae: & fuit institutus anno domini M.xxx. Et sic ante ordinem Vallis vmbrosę, & Cistercien. de cuius institutiõe habetur per Antoni. Florenti. in suo libro historiali. ij. parte. tit. xv. c. xv. Qui licet fuerit institutus ante Cistercien. non tamen habetur in tanto honore nec in tanta extimatione, cùm vita Cistercien. sit arctior & strictior ꝙ vita illorum: & ideo in maiori praerogatiua, excellentia & praeeminentia, secundùm quod dicit Ioann. And. in c. sanè. de regularibus. quã doctrinam refert & sequitur Florentinus in sua summa. iij. parte, titu. xvj. c. j. §. ij. vbi dicit ꝙ canonistae non ponderatis subtilitatibus theologorum solent solum pro praeminẽtia religionis ad aliam, ꝙ vna sit arctior, strictior, durior vel fortior in modo viuendi. Ex quo inferendum est ꝙ ordo Cistercien. est praeferendus, cũm vita eorum sit arctior, strictior, & durior. Hi enim monachi sunt albi habitus, qui degenerantes alienati sunt retrorsum: paucissimis exceptis eorum monasterijs & eremi reclusis. Sed circa annos domini M.cclxx. vitam quasi eremiticam tenentibus & laudabilem in dioecesi Aretina, sed territorio Senen. episcopus Aretinus tunc temporis dedit habitum similem & regulam ipsius beati Benedicti, ex quibus crescentibus in gratia dei, & numero cõstitutus est ordo Mõtis oliuarum dictus ab ecclesia, & ipse approbatus, & in monasterijs per Italiam multiplicatus ac priuilegiatus, & à dioecesanis exemptus factus. Qui religiosi super capita sua ponunt generalem vnum ex eis abbatem de triennio in triennium. hęc Anto. Floren. vbi suprà, in ij. parte, titu. xvj. c. j. §. ij.

SExagesima consideratio. Sub eadem regula sancti Benedicti fuit ordo humiliatorũ, qui licet habuerit primũ initiũ anno do. M.xvij. tñ in processu tẽporis fuit tripliciter variatus in mõ viuẽdi. Sed vltimꝰ eorũ viuẽdi modus fuit approbatꝰ

anno

anno domini M.cc.& per Innocentium tertium confirmatus. Et postmodũ per successum à diœcesanis exemptatus & priuilegijs multis munitus, & sub regimine vnius principalis & generalis præpositi cõstitutus. Sumpserunt enim in tertio modo viuendi pro norma partem regulæ beati Benedicti non totam, superiores eorum præpositos nominantes: multiplicatiq; valde fabricauerunt sibi multa monasteria, tam fratrum q̃ monialium per partes Tusciæ & Lõgobardiæ, maximè Mediolani. Hi inter alia priuilegia habent, q̃ in sabbato paschæ celebrant eorum officium illius diei de sero post meridiem in introitu noctis, ita quòd missa illius diei de nocte in vigilia paschę cantatur. Et de institutione, approbatione, & conseruatione prædicti ordinis, habetur per eundem Antoni. Florentinum in suo libro historiali, secunda parte. titulo xv. cap. xxiij. vbi amplè.

Sexagesimaprima consideratio. Sub regula beati Benedicti adhuc sunt quidã apud nos qui dicuntur Cœlestini, de quibus est notabilis conuentus in ciuitate Parisiensi, & in multis alijs locis Franciæ. Et isti sunt obseruãtes, sub regula beati Benedicti degentes. Hi etiam sunt à diœcesanis exempti. Sed an sint cæteris, puta Carthusien. præferendi, dico inspiciendam esse consuetudinem: quia tamen non sunt omnino mendicantes, ideo omnibus alijs mendicantibus præferuntur. Et quòd sint sub regula beati Benedicti, dicit Antoninus Florẽtinus in tertia parte suæ summę, titulo xvj. capit. primo. §. xviij. in principio. vbi dicit. q̃ talis ordo fuit institutus à beato Petro de Murrone, qui fuit papa Cœlestinus, sed renunciauit papatui.

Sexagesimasecunda consideratio. Crederem, q̃ licet ordo Carthusientium non sit sub regula beati Benedicti, nec aliquarum quatuor regularum ab ecclesia approbatarum: sed habent sua statuta pro regula, tamen habentur in magna veneratione ab ecclesia, vt dicit idem Antoninus Florentinus iij. parte suæ summæ, titu. xvj. c. j. §. vj. Et est venerabilis religio. quævsq; ad presentem diem seruat rigorem suarũ obseruentiarum per annos circiter quatuor centum, vt dicit idem Florẽ in suo libro historiali. ij. parte, ti. xv. c. xxij. §. ij. Austera, vt dicit, siquidẽ est in multis, in abstinentia quidẽ, quia prolixa ieiunia & sextis omnibus ferijs in pane & aqua, ab esu carnium semper abstinẽt, etiam in grauissima infirmitate, ita vt qui eis vesci voluerit, amplius in clausura cum reliquis non valeret permanere. Quo ad vestitum, quia semper silicio induũtur ad carnem. Quo ad solutionem, quia nunq; exeunt exceptis priore & procuratore: & in sellis suis soli manent cum arcto silentio: vigilias magnas habẽt propter prolixitatem officij. Vnde Bernardus qui epistolã ad eos scripsit, quia dicitur ad fratres de Monte dei, multum commendat inter cætera dicẽs. Vestrum est frui deo. in fine autem arguit de nimia sumptuositate & magnitudine ædificiorũ: & magis adhuc tempore nostro redarguisset, si vixisset, maximè quo ad conuentum Papientium, qui distat à ciuitate Papien. duabus leucis seu quatuor aut quinq; miliaribus, vbi est talis sumptuositas in ędificijs, q̃ vix vltra dici possit. Et etiam apud Diuionem est conuentus Carthusiẽsium valde sumptuosus in ædificijs, & apud Parisien. Et cõuentus principalis dicti ordinis est in delphinatu, iuxta Grationopolim ciuitatem. Et ex dictis Ioan. Andreę in dicto cap. sanè. de regularibus. Hic ordo, cũm propter eius nimiam austeritatem sit cæteris præferendus, maiorẽ pręeminẽtiam deberet habere: tum etiam quia fuit institutus anno domini M.lxxxvj. secũdũm quod habetur per Antoninum Florentinum in sua historia, secunda parte. titulo xv. cap. xxij. vbi amplè, iam supra allegat. Et Iacobus Bergomensis in suo supplemento chronicarum, libro xij. Et etiam propter eorum antiquiorem institutionem præferri debent ordini Cisterciẽn. & Præmonstraten. Et Bernardo teste, primatum obtinet inter omnes ordines ecclesiasticos, non ratione temporis, sed ratione religiositatis. Et etiam Policratus libro suo septimo. cap. xxj. incipiente, licet autem. ponit de laude & origine istius religionis, & aliarum religionum, quem hic non insero, quia est impressus. De laude huius ordinis etiam Sebastianus Brant scripsit.

Sexagesimatertia consideratio. Alius est ordo, qui dicitur ordo sanctæ trinitatis, cuius caput est in ciuitate Parisiensi: qui dicitur, Es Maturins: qui sunt deputati ad redimendum captiuos: qui, vt videtur, debẽt omnes alios religiosos, saltem post monachos nigros, præcedere: saltẽ præcedet religiosos sancti Antonij, qui sunt deputati ad suscipiendum hospites: quoniam ordinantur, & sunt ordinati ad redimendum captiuos, ideo religio eorum est excellentior, vt dicit Antoninus Florentinus in sua summa, tertia parte, tit. xvj. c. j. §. ij. Et de his & certis alijs facit mẽtionem idem Florentinus in sua historia. ij. parte, titu. xv. cap. j. §. iij. in fine.

Sexagesimaquarta consideratio. Post ordines supra dictos non mendicantes sub regula beatorum Basilij & Benedicti, sunt alij ordines religiosorum non mendicãtium sub regula diui Augustini: vt sunt ordo sancti Ioannis Ierosolymitani, qui dicuntur cruciferi, & sunt milites Rhodiani seu templi, de quibus dicam infra in ix. parte, in iiij. consideratione. quibus assimilantur milites sancti Iacobi de Spata militãtes pro fide, qui sunt in Hispania, qui sunt milites regis Hispanię: de quibus infrà dicam in illa ix. parte: de eo hic non insisto.

Sexagesimaquinta cõsideratio. Alij sunt hospites sancti Antonij, qui dicitur ordo hospitalarionum sancti Antonij, qui sunt in diœcesi Vienen. qui ex consuetudine & vsu videtur sumpsisse principium. Et etiam extensum fuit ad hospitale curie Romane: quoniam sicut in secularibus in vrbe Romana legitur duos fuisse prætores, vnũ qui præerat, alterum verò qui Romanis iustitiam exhibebat, vt ff. de origine iuris. l. ij. §. & cũm placuisset. & de iudicijs. l. ij. §. j. sic in spiritualibus dignum & rationi consonũ fuit vbicunq; est ipsa vrbs, id est Romana curia, diuersos esse superintendẽtes curæ animarum. Quosdam Iacobos & parochiani sunt & religiosi quantum ex dispensatione sedis apostolicæ permittitur. Quosdam verò peregrinis siue curialibus: vt sunt fratres sancti Antonij, vt satis clarè probatur c. quoniam in plerisq;. extra de offi. ordinarij. c. cũm secundũm. de temp. ordinan. Rationabiliter ergo Romana ecclesia voluit & in vsum deduxit q̃ essent in curia fratres sancti Antonij, qui prò pauperibus curialibus hospitale haberent, confessiones curialium audirent, & ecclesiastica sacramenta ministrarent, & sepulturis eorundẽ interesse deberent. Ita dicit Oldra. in consilio suo ccxj. vbi ponit de emolumentis eorum, etiam in curia Romana, de quibus aliter prę nunc non dico, cũm quo ad præeminentiam eorum cum alijs, standum est consuetudini locorum.

Sexagesimasexta consideratio. Alij sunt ordinis Præmõstratensium, sub regula beati Augustini, quorum

ordo fuit & incepit anno Domini M. cxx. cuius ordinis fundator fuit vir dei Northbertus ex partibus Lothoringiæ oriundus. Et dicit Anto. Florenti. in dicto libro historiali, titu. xv. c. xix. Quiquidē est vnus apud nos de principalibus ordinibus. Et abbas illius in suo ordine est generalis in toto ordine: & facit vnum caput, sicut abbas Cluniacē. in toto suo ordine, ideo cæteris alijs abbatibus nō facientibus caput in ordine, in cōgregatione generali præferēdus est, tanq̃ faciens caput in suo ordine. De his aliter non insisto, cùm vltra illum locū vbi est caput pauci sint, & in locis vbi sunt, standum est consuetudini loci de præcedentia aut præeminentia.

Sexagesimaseptima cōsideratio. Alij sunt qui sunt de ordine Grandimontensi, qui fuit institutus anno Domini M. lxxvj. sub patre Stephano viro nobilissimo, de Aruerniæ partibus, filio nobilissimi viri Stephani, cuius Stephani institutoris vita fuit arcta. Nam trigesimū ætatis suæ annū agens, habitare cœpit eremū, in ieiunijs, vigilijs, & orationibus continuis seruiens deo. Cibus eius panis & aqua, & interdum ex farina siligine sorbitiuncula, quæ cæteris minus sapida, necessitati vtiq; seruit non voluptati. Incedebat quoq; armatus lorica ferrea contra carnis tentamenta & mētis lasciuiam, quousq; toto corpore exsiccato, plenam de seipso obtineret victoriam: indumenta quibus super loricam induebatur nullo tempore augebantur, sed hyeme & æstate ad repellendum frigus & cauma semper erant ęqualia & eadem. Et plura alia de eius vitæ austeritate & miraculis ponit Antonius Florentinus in suo libro historiali, ij. parte. titulo xv, c. xxj. quæ hic non transporto, cùm sint ibi clara, nec faciant ad propositum, nisi ad demonstrandum de eius vitæ austeritate & arcto modo viuendi: ex quo videretur, q̄ in hoc essent prꝫferendi, si illum modum viuendi obseruant, quod nō credo. Et ideo dico esse standum consuetudini, quomodo in locis vbi sunt & collocantur præcedere debeant alios vel non.

De austeritate verò aut arcto modo viuendi prędictarum religionum non credo q̄ hodie possit fieri fundamētum de vna ad aliā, cùm omnes supradictę ita hodie relaxatę sunt & tepefactę, vt apertè dici possit Ieremię Threnorum cap. j. Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus. Et quod ait Bernardus contra Cluniacē. religiosos monachos relaxatos, videlicet. Vnde inter monachos tanta intemperantia in cibis, in potationibus, & vestimentis, in lectisternijs, in equitatiuis, & construēdis ędificijs mollescere potuit, quatenus vbi hæc studiosius, voluptuosius atq; effusius fuerint, ibi ordo melius teneri dicatur, ibiq; maior putetur religio. Ecce enim parcitas putatur auaritia, sobrietas, austeritas creditur, silentiū, tristitia reputatur. Econtrà remissio, discretio dicitur. Effusio, liberalitas: loquacitas, affabilitas: cachinnatio, iocūditas: mollicies vestimentorum, equorum fastus, honestas lectorum, superfluus cultus: munditia. Quidq; hęc alterutrum perpendimus charitas appellatur. Ista certè charitas destruit charitatem: hęc discretio discretionē cōfundit: talis misericordia crudelitate plena est, qua scilicet ita corpori seruitur, vt anima iuguletur. & vt dicit Anto. Florē ti. in suo libro historiali, secūda parte. titu. xvj. ca. primo, §. primo. sub hac abusione iam ferè vbiq; pro ordine ista tenētur: ferè iam ab omnibus sine querela & irreprehēsibiliter obseruantur, quāq; dissimiliter, vt ibi declarat & demonstrat: quæ multò cùm plus intentionis nec sit dicere & declarare quę laudanda veniant, q̃ quæ vituperanda: sed hæc dixi vt cognoscatur, q̄ non est multum insistendum quo ad prꝫeminentiam vnius religionis ad aliam in arcto & stricto modo viuēdi, cùm in omnibus rarus sit, & in omnibus sit relaxatio in vita & modo viuendi datis à regulis in quolibet ordine, de quibus suprà dictum est. Et ideo deueniendum erit ad alium modum & ad aliam doctrinam, ad cognoscendum prꝫeminentiam vnius religionis ad aliam: quam ponam statim post declarationem mēdicantium.

Sexagesimaoctaua consideratio. Post omnes ordines supradictos qui non sunt mendicantes, sunt quatuor alij generales mendicantium, inter quos (vt sæpissimè vidimus) est contentio qui illorum debeant pręcedere. Aut si non inter ipsos, saltem aut cum alijs religionibus vel etiam quandoq; & sæpius cū ecclesijs cathedralibus, aut collegialibus: quoniam sub prætextu humilitatis aut sanctimonię semper tamen appetunt aliquid gloriæ, laudis & honoris. Et isti sunt quatuor, videlicet, ordo prędicatorum, ordo minorum, ordo carmelitarum, & ordo eremitarum sancti Augustini facientes contra dictum Christi, de quo Lucæ xxij. Et omnes istos tres ordines præcedit aut pręcedere debet ordo prędicatorum. Et, q̄ pręcedere debeat fratres minores, dicam infrà. Et aduerte, q̄ isti prędicatores fuerunt sub regula sancti Augustini: sed quibusdam cōstitutionibus additis fecit Dominicus nouum ordinem, qui dictus fuit ordo prædicatorum, de cuius excellentia videatur amplissimè per Anto. Floren. in tertia parte historiarum. titulo xxiij. per totum, vbi habetur q̄ habuit initium Anno domini Millesimo ccxvj. vt dicit idem Antonius sub Innocentio primo. Et anno domini Millesimo ccxviij. sub Honorio iij. vt dicam infrà sequēti consideratione. Et refert idem Anto. Floren. eodem titulo, capi. iij. quomodo prędictus ordo reuelatus fuit sancto Dominico à virgine Maria, à Iesu Christo eius filio commendatus: cui datus fuit socius, videlicet Franciscus pro alio ordine instituendo ad instructionem totius vniuersalis ecclesiæ in sermonibus & prędicationibus, vt ibi videre poteris.

Sexagesimanona consideratio. Ordo minorum sub regula sancti Francisci fuit institutus, circa annum domini Millesimum ccviij. de cuius vita & moribus, & sui ordinis institutione & fundatione habetur plenè per eundem Florenti. in suo libro historiali, titulo xxiiij. per totū: & de eius confirmatione quo tempore fuerit confirmatus prędictus ordo, infrà patet.

Sed cùm sint minores, vt nomem sit consonans rei, debent esse in minori loco: ideo tanq̃ humiliores, quia minores non debēt prętendere contra aliquos de aliqua præcedentia, quia aliàs videretur, q̄ facerent cōtra eorum ordinem & statum, qui inter omnes totius vniuersalis ecclesiæ debet esse minor: imo quod plus est à certò tempore voluerunt vocari minimi in vim cuiusdā reformationis, sed video q̄ illud est tantū verbo & nō opere, quia voluērunt nō solū cōtendere de paritate cum alijs religiosis, sed etiā cum ecclesia cathedrali, prout vidi in hac ciuitate Heduē. in funeralibus quondam nobilis & potentis viri domini Francisci Rolin, qui pro vna hora tantum fuit repositus in eorum ecclesia, cadauer subleuando voluerunt non solum esse in vltimo loco etiā ante canonicos ecclesię cathedralis, imo etiam guardianus dicebat se debere habere vltimum locum etiā post episcopum ibi pręsentem & existentem:

stentem: quod quantę & qualis fuerit derisionis, & prout etiā debuit esse, cogitēt omnes. Ex quo videri potest quid de illis dicendum sit, qui cum omni humilitate etiam cum infimis agere deberent, voluūt tamen cōtendere de paritate. ~~Et ideo nō potest magis superbia eorū operari, q̄ cum superbia luciferi qui voluit fieri similis altissimo.~~ Sed tūc illud euenit ex superbia cuiusdam guardiani, qui multum fuit reprehensus in capitulo generali tunc sequētis per ministros & alios correctores totius ordinis, qui actum illū in capitulo ecclesiæ Heduen. reprobauerunt & retractauerunt, & prædictum guardianum increpauerunt.

Et licet ordo Minorum inceperit prius q̄ ordo prędicatorum, cūm ordo minorū inceperit Anno domini Millesimo ccvj. Et ordo prædicatorum Anno domini Millesimo ccxvj. vt refert Albertus de Eib in sua margarita poētica, in primo secundæ partis tractatu. c. x. in fine tamē prædicatores præferūtur minoribus, vt not. glo. in c. quorūdam. de electio. in vj. & in cap. fi. de pactis. & Archidiaco. in cap. j. de decimis in vj. Ioannes de Turrecremata in cap. episcopus. xvij. dist. plenè per Felin. in rubr. de maio. & obedien. in iij. & iiij. col. Et hac ratione, vt dicunt, quia ordo fratrum prædicatorum, licet primò nō fuerit institutus, fuit primò approbatus, cūm fuerit approbatus sub regula diui Augustini, Anno domini Millesimo ccxviij. sub Honorio papa tertio, & ordo beati Francisci sub eodem Honorio, Anno domini Millesimo ccxxiiij. vt refert Iacobus Philippus Bergomen. in suo supplemento Chronicarium, libro xiij. faciūt quæ dicit Philippus Decius in consilio clxj. col. j. ad finem.

SEptuagesima consideratio. De ordine carmelitarū qui sub ordine sancti Basilij sunt, vt dicit Anto. Florē. in sua summa, in iij. parte. titu. xvj. c. j. §. viij. quo tempore habuerint initiū, dicit Anto. Florenti. in sua tertia parte historiarum, libro xx. c. v. §. primo. ꝙ tempore Honorij quarti, cūm fratres ordinis carmelitarum deferrent habitum, qui minus videbatur conuenire viris religiosis, videlicet capam circulatam largis virgis albis & griseis: quem habitū asserebant fuisse Eliæ prophetę habitantis in monte Carmelo in Syria: quod tamē, vt dicit Anto. neq; in sacra scriptura, neq; in authētica scriptura reperitur (licet in historia tripartita, libro primo, capitulo ij. & ex Isidoro in tit. de officijs. cap. xv. reperiatur scriptum, ꝙ vita religiosa fuit in Elia & Eliseo) Honorius iiij. propter maiorem honestatem mādauit habitum illū dimittere, & desuper cappas ex toto albas & tunicas subtus griseas cum scapularibus assumere. Hi habuerūt initium sub quodam patriarcha Ierosolymitano, cūm in Syria habitabant Christiani Ierosolymis, & in multis alijs ciuitatibus: degebant autē in monte Carmelo vt eremitæ & sub regula beati Basilij, vt etiā dicit idem Anto. Florentinus in iij. parte suæ summæ, in titu. xvj. ca. j. §. viij. vbi dicit, ꝙ anno domini M. ccxlvij. dominus Innocētius iiij. addidit quasdā ordinationes per modum regulę traditas eis à dicto patriarcha Ierosolymitano dicto Alberto, extractas ex regula Basilij, cum quibusdam additis declarātes & mitigantes regulā illam per dominū Hugonem cardinalē ordinis prædicatorū dictatas. Sed Honorius iij. cōfirmauit ordinē illum, & postmodum papa cōmisit Hugoni cardinali ordinis prædicatorum, vt adderet quasdā constitutiones quas imposterum obseruarēt. Sed in processu tēporis occupantibus Saracenis ex toto partes Syriæ, recedentes carmelitæ de locis illis dispersi per orbē in terris Christianorū ędificauerūt plurimos cōuētus ex eleemosynis fideliū collatis propter eorum deuotā conuersationē exemplarem. Aliqui tamē referunt, ꝙ Soldanus Saracenorum qui prius eos habebat in reuerentia propter Eliam prophetā, mutato habitu eis dato per papā, in contēptum papæ & fideliū fecit eos expelli de mōte Carmelo, vnde Carmelitę dicuntur, non quod ab Elia habuerint initiū. Et isti præferēdi sunt & fratribus prędicatoribus ordinis sancti Augustini, & minoribus, cū primò fuerint instituti, cūm fuerint sub regula beati Basilij quæ prius fuit q̄ regula beati Augu. sub qua erāt prædicatores, & regula beati Francisci quæ fuit solū anno domini M. ccviij. vt dixi suprà. In multis tamē locis in processionibus vidi eos præcedere & esse in loco digniori: in alijs verò vidi & fratres prædicatores & minores pręcedere, & esse in digniori loco. Vnde tāta discordia & diuersitas, videtur esse ex cōsuetudine loci, aut ex prioritate institutionis, aut fundationis conuentus in loco qui sibi ratione prioritatis temporis vsurpauerūt locum. Sed quid de iure fiendum, dicam postq̄ declarauero prioritatem inititutionis ordinis & confirmationis.

Vtrum autē Carmelitæ sint mendicātes, notat & declarat Lapus allegatione sua xlvj. vbi plenè in princ. & ibi etiā ponit de fratribus seruorum, qui dicūtur seruitę, ꝙ tales sunt mendicantes, & notatur de Carmelitis in c. j. §. cæterùm. de religiosis domibus, in vj. & ponit Angelus in consi. xij. incipien. sancta carmelitarum religio. vtrum possint habere propriū. Et de laude huius ordinis Carolus Fernandus scripsit vnum librum.

SEptuagesimaprima cōsideratio. Sunt & alij mendicantes qui dicuntur eremitæ sancti Augustini, qui, vt dicit Antoni. Florentinus in sua summa. iij. parte. titulo xvj. ca. j. §. viij. aliàs fuerunt sub regula beati Basilij, nūc autē, vt dicit, militant sub regula beati Augusti. Sed quæ sint præcepta sub regula dicti beati Basilij vel non, extra essentialia religionis dicit se nō inuenisse à quoq; declaratum. Et ꝙ isti sint mendicantes, est text. & ibi doctores in c. vnico. §. cæterū. de religiosis domibus. in vj. Et Ludouicus Romanus in consilio ccxxxv. ponit, an possint habere immobilia: vbi etiā ponit de fratribus prædicatoribus. Et licet isti Augustini effecti fuerint mendicantes ex quadā consuetudine & pręscriptione longissima, sicut & fuerunt Carmelitę, vt supra dictum est, tamē debent pręcedere minores cūm sint instituti à digniore, videlicet ab Augustino q fuit dignior Frācisco. Quòd sint digniores, eo quia à digniore instituti, facit gloss. in l. restituendę. C. de aduoca. diuerso. iudi. & in l. ij. ff. de albo inscriben. & in c. per tuas. de maioritate & obediētia. vbi data paritate tēporis prefertur ille qui est à digniore coronatus & laureatus, vt dicā infra in x. parte. Meritò ergo q̄ institutio ordinis sancti Augustini sit ante Franciscū, de quo sunt pręḋicti eremitę, qui etiā, quòd plus est, etiā videntur habuisse initium ante Augustinū. Sed tn̄ sine dubio sunt ab eo approbati & reformati, & sic dignior Frācisco, & ratione tēporis, & ratiōe dignioris instituentis debēt pręcedere minores: & etiā qa ecclesia Romana primò approbauit Augustinū & eius acta & opera q̄ Franciscū, vt habetur in c. sancta Romana ecclesia. xv. di. vbi opera Augustini approbata fuerūt per Gelasium, qui fuit per multa tempora ante Honoriū tertium, cūm Gelasius fuerit anno domini M. ccccxc. Et Honorius tertius fuit anno domi. M. ccxvij. Ex quo cōstat multipliciter de multiplici causa pręceden-

tię fratrum eremitarũ sancti Augustini quo ad fratres prędicatores & minores, quę etiã considerari possunt ex dicēdis in cõsideratione sequenti, vbi ponam in genere causas pręeminentię vnius religionis ad aliam.

Septuagesimasecunda consideratio, de excellentia & antiquitate monialiũ seu sanctimonialiũ tractat, quarum institutũ est excellētius, cũ sit multò vetustius, q̃ quęuis alia monachorũ religio. Quippe nulla (vt ait Augustinus de bono virginali) virgo sacra nascitur, nec est hoc proles carnis & sanguinis. Si harum quęritur mater, ecclesia est. Non parit virgines sacras, nisi virgo sacra: virgo illa quę despõsata est vni viro casta exhiberi Christo, vt scribit Polidorus de inuentoribus rerũ, lib. iiij. c. x. vbi dicit Apostolos primò, deinde Pontifices exemplo vestalium virginũ introduxisse fœminarũ religionē, vt vterq; sexus domino in castitate famularetur, & in collegia coiuere, ac sanctissimis institutis à patribus acceptis vitã virginitate dignam agere cœperunt. Nam Matthęus apostolus in Aethiopia, cui ea prouincia obtigit, posteaq̃ regē (vt in eius vita legitur) cum vxore & toto regno ad fidē conuerterat, item illius filium à morte suscitauerat, filiam postremo virginem nomine Ephigeniam sacro velamine cõsecrasse dicitur, ex quo apparet iam tunc cœpisse fœminas per hũc modũ deo dicari. Sunt tamen qui tradant (quę cum Hieronymo familiaritatem habuit) primam fœminarum ausam esse id institutũ Romę profiteri. Alij asserunt Helenam Constantini matrem virgines sacras primitus legisse, quę publico stipēdio nutrirentur, seu quę puritate vitę, ac precibus indesinenter laudem dei prædicarent. hęc Polidorus: vbi & plura alia de constitutis summorum pontificum circa prędictam religionem.

Septuagesimatertia cõsideratio ex supradictis fundatur. Ex eo quia cũm monachi primò nominãtur, q̃ canonici regulares, vt in c. deus. de vita & honestate clericorum. & in rubrica, de statu monachorum & canonicorũ regularium, & in c. ij. de supplenda negligentia prælatorum. & in c. perniciosam. xviij. quęstione ij. vbi Papa enumerans quasdã regulas approbatas, incepit à regula sancti Benedicti & Basilij: postea nominat Augustinũ. ideo præferri debent monachi canonicis regularibus.

Et ex hoc ordine Archidiaconus in c. primo, de decimis, in vj. infert prædicatores præferendos minoribus. De quo etiam ordine literæ vide Felinum in hac materia, in rubrica de maioritate & obedien. & in dicto c. cũm dilecta. versicu. ordo scripturæ. vbi plures decisiones adducit. & etiam dominum meũ Iasonem in dicto §. prius. Et quinq; limitationes ad regulam supradictam ponit ibi Felinus, & inter alias dicit prædictam regulam non habere locum in actu denotante vitia nominatorum, quia tũc primò nominantur minores, vt per Abbatem in ca. auaritiæ. de præbendis. Et facit pro hac opinione tex. in c. irregularibus. extra de simonia. vbi in vitio simoniæ prænominantur canonici regulares. Et ex his notat idem Felinus in dicto c. cũm dilecta. ꝙ in ingressu carceris vel simili actu debent pręcedere minores: quia sequi honor est, præcedere autem non. Ex quo videretur dicendum, ꝙ illa declaratio ad c. auaritiæ. per Panormitanum & Felinum non habeat magnam rationem. Et ideo Felinus in dicta rubrica non omnino firmat illam, nec illi assentit in totum, imo dicit, ꝙ illud non semper obseruatur: vt patet in cap. j. de decimis, in vj. vbi fratribus prædicatoribus & minoribus qui Pisanos à solutione decimarum retrahebant scribitur reprehensoriè, & tamen præmittuntur prædicatores, sic etiam in actu honorabili præmittuntur minores. c. ij. de supplenda negligentia prælatorum.

De præcedentia istorum inter se satis amplè disputauerunt plures, de quibus sunt consilia Bono. Paduana, & Ferrariē. & Baptistæ Cassialupi, de quibus supra feci mētionem in pluribus locis, quæ cũm sint impressa, non aliter insisto, sed me remitto ad dicta eorum: conclusiuè tamen tenendo, ꝙ monachi cæteris paribus præferuntur canonicis regularibus.

Septuagesimaquarta consideratio. Qualis sit honor, an sequi, an præcedere, an esse in medio. Nã vt in pluribus monasterijs vidi maiores de mane præcedere. Ad vesperas verò sequuntur, & in pluribus alijs contrarium obseruatur. Cur tam variè, videtur ꝙ istud sit ad demonstrãdum ꝙ quo ad seruitium diuinum nulla est maioritas inter eos: sed credo, ꝙ in hoc quo ad eos est attendenda consuetudo, vt per Felinum in c. statuimus. extra de maioritate & obedientia. & dixi suprà.

Septuagesimaquinta consideratio. Quęrendum est de ratione diuersitatis quare est ꝙ in actibus ecclesiasticis maximè in processionibus, vbi congregantur status ecclesiasticus & temporalis, ecclesiasticus præcedit, & temporalis sequitur. Et quod plus est in statu ecclesiastico minores præcedunt, & maiores sequuntur. Et ediuersò in statu temporali, in eadem cõgregatione maiores præcedũt, & minores sequuntur. Plures super hoc interrogaui, qui mihi dicebant, ꝙ credebant, ꝙ in hoc sit tantummodo cõsuetudo locorum quæ in honoribus deferendis inspicienda est, vt dicit Baldus in l. obseruare. §. anteq̃. ff. de officio proconsulis, in prima lectura. Dicit tamen ibi, ꝙ vbi non est consuetudo, debent assignari loca superiora secũdũm qualitatem personarum, vt dixi ante, quę attendenda est, quo ad loca sedendi, maximè etiam in Francia: meminit Bald. in c. j. §. marchio. in titu. de his qui feudum dare possunt.

Mihi tamen videtur, ꝙ alia & melior potest dari ratio, ex eo ꝙ qui sequuntur quo ad statum ecclesiasticum sunt in honorabiliori loco, quia minores episcopo, vt dicit Præpositus in c. episcopos. xviij. distinc. Bene tamen facit textus in c. perlectis. xxv. distinct. vbi in officio faciẽdo vicinores episcopo sunt honorabiliores & in honorabili loco, vt sunt sacerdotes, qui sunt in administrandis viciniores episcopo. Et cũm iam statim sequantur episcopum, ideo maiores præcedere debent, quoniã qui stat proximior post dominum dicitur maior, vt dicit glos. in §. aliam, institu. de bonorum possessione. in verbo, altiori loco. Et episcopus semper stat in medio clericorum & laicorum, exemplo Christi, qui sedens in medio doctorum &c. Lucæ ij. Et iste est honor sedere in medio, quoniã locatus in medio, cunctorum ad se trahit aspectum, vt dicit Cassiodorus, libro iij. variarum epistolarũ. Et apud Numidas erat honor sedere in medio, vt refert Salustius in Iugurtino. Et ita dicit & refert Lucas de Penna in l. quisquis. C. de præfectis prætorio siue vrbis, libro xij. & etiam episcopus tanquã pastor adducit oues ante clericos, docens eos modum eundi & incedendi, laicos verò post, vt exemplo clericorum incedant. Ex quo hac ratione vt cunctorum habeat respectum ponitur in medio, exemplo cuius omnes alij prælati in processionibus semper capiunt medium locum, tanq̃ honorabiliorem in talibus.

SEptuageſimaſexta conſideratio. Antiquiores clerici & doctores debent habere primum locum, deinde cæteri per ordinem, vt tenet Baldus in cap. cùm olim. per illum textum. extra, de conſuetudi.

De antiquioribus & doctoribus quomodo ſunt præferendi notant doctores, maximè Alexander & dominus meus Iaſon in l. cùm quid. ff. ſi cert. pet. Dicam latius infra in ſtatu temporali, in pluribus conſiderationibus, vbi dicam ꝙ in opinionibus dandis iuniores debent habere prima vota, maximè dicam in xj. parte.

SEptuageſimaſeptima cõſideratio. A ſubdiacono vſq; ad lectores omnes ſubditi ſunt diacono in eccleſia, repræſentantes ei honorem prout pontifici presbyter, preſbytero diaconus, diacono ſubdiaconus, ſubdiacono acolitus, acolito exorciſta, exorciſtæ lector, lectori oſtiarius, oſtiario abbas, abbati monachus. intellige in abbate non clerico, vt erant antiquitus. ca. generaliter. xvj. quęſtione prima. ſed hodie abbas præfert alijs clericis, vt dixi ſuprà in xxxij. cõſideratione. & prædictam conſiderationem vide in c. à ſubdiacono. xciij. diſt. vbi eſt text. ad literam ſic diſtinguens honores fiendos inter clericos.

SEptuageſimaoctaua conſideratio. Vbi concurrunt dignitates eccleſiaſtica & ſecularis, præfertur eccleſiaſtica. c. ſolitæ. de maioritate & obe. dixi ſuprà in princi.

Vnde ſimplex ſacerdos militi ſeculari pręferri debet, vt dicit Ioannes de Turrecremata in capitulo epiſcopus. xvij. diſt. quia ſi ille miles eſt imperatoris, iſte Chriſti. ca. quoniam omnia. xl. diſt. miles Chriſti præponitur. xj. quęſtione iij. c. Iulianus. Ita etiam tenet Ioannes And. in cap. eo libentius. de ſeruis non ordinandis, & facit quod dicit Spec. in titulo de reſcripti præſenta. §. iiij. verſi. vt autem. vbi dicit, ꝙ militi præferendus eſt presbyter in ſcribendo. dicit tamen Panormita. in ca. Nicolao. de appellatio. ꝙ miles pręfertur monacho in honoribus, non tamē præfertur clerico qui eſt miles cœleſtis militiæ, vt ibi Panormita. Et, vt habetur Eccleſiaſtici vij. In tota anima tua time dominum, & ſacerdotes illius ſanctifica. Honora deū ex tota anima tua, ſacerdotes illius honorifica. c. ſacerdotes. vj. quæſtione prima. exemplo beati Martini præferētis ſacerdotē imperatori in porrigendo. dixi ſuprà in principio huius partis.

SEptuageſimanona cõſideratio. Filius ſacerdos præcedit patrem nō ſacerdotem in actu ſacerdotali, & eſt maior patre in illo actu tantum, vt tenet Hoſtien. in cap. primo. de officio archidiaconi. quem refert Barba. conſilio v. in tertia col. in ſecundo volu. & facit de filio epiſcopo quē præcedere debet patrem, qui licet teneatur ad honorem reuerentialem patri, in eccleſia tamē pater tenetur pręſtare reuerentiam filio epiſcopo: vt dicit Hoſtien. in capitulo Iudęorum. de ætate & qualitate. dicā alibi. Et ideo quis ex diuerſis qualitatibus debet haberi in diuerſa conſideratione. facit tex. in c. olim. de re iudica. & in c. à collatione. de appella. in vj.

OCtuageſima cõſideratio. Patronus in eccleſia præ alijs eſt honorandus. c. piæ mētis. xvj. quęſtione vij. & c. Frigētius. Ita dicit Rofredus Beneuētanus in ſuis libellis, in tractatu de iure canonico, in quinta parte. titulo, quem honorem debeat habere patronus in eccleſia, vbi dicit, ꝙ habere primum locum eſt magnus honor. vnde Phariſæi primos accubitus deſiderabant in cœnis, vt dicit. & facit text. in capi. nobis. extra de iure patronatus. & Abbas Panormi. & alij in rubrica, de iure patro. & dicit Petrus de Anchara. in dicto capitulo, nobis. in tertia col. ꝙ in proceſſionibus tenet primū locū, & honorabiliorē in eccleſia. Et ſi princeps eſt, ei in proceſſione eundū eſt obuiam, vt dicit exemplū eſſe in duce Venetiarum patrono ſancti Marci, qui obtinet primum locum: & illi (vt ibi dicit Antonius de Butrio) occurrendum eſt vſq; ad portas eccleſiæ, nō autem vſq; ad portas ciuitatis, quia hoc ſolum fieri debet Papę & Cardinali. & dicit ibi Antonius, ꝙ non ſemper eſt illi occurrendum, ſed ei occurritur rarò. Et idē dicendum eſt de rege Francię in omnibus ſuis eccleſijs cathedralibus & metropolitanis, cùm ſit patronus omnium, tanq; princeps ſupremus. Archidia. in c. lectis. lxiij. diſtin. facit quod dicit Bal. in c. quātò. de iudi. & in procemio decretalium. Sed, vt dicit dominus Rochus Curtius, quem aliàs audiui, in tractatu ſuo de iure patronatus. in verbo, in eccleſia, in ſecunda col. hoc iure non probatur. Et contrarium tenuit dominus Præpoſitus in dicto capitulo lectis. & in capitulo imperium. x. diſt. vbi dicit ꝙ prædicta deciſio Archidiaconi & Bald. debet intelligi quantū ad protectionem, non autē quantum ad electionem vel præſentationē. Tu dic, ꝙ etiam principes habēt iſtud ius patronatus in eccleſijs cathedralibus, ſiue ex conſtructione, ſiue ex fundatione, ſiue ex dotatione, ſiue ex priuilegio: quibus caſibus etiam habet ius præſentandi, vt dicit Præpoſitus in capi. hortamini. in prima col. lxxj. diſti. Dicit tū Prępoſitus, ꝙ ſi habeatur ius patronatus in eccleſia cathedrali, non tamē per hoc cōpetit ius præſentandi clericos ad beneficia particularia. Ita dicit Præpoſitus in dicto capitulo imperiū. x. di. ratione cuius ius patronatus dicit ꝙ rex Franciæ in omnibus ſuis eccleſijs cathedralibus & metropolitanis pro ſuo iucundo aduētu habet ius nominandi & præſentandi ad primam prębēdam vacaturam, poſt eius introitum. Et ita vtitur in regno ſuo, ita ꝙ vult pętendere, ꝙ in talibus etiam Papa non poteſt pręuenire, eo quia eſt ius ſibi debitū in vim iuris patronatus laicalis, & ita vidi in facto. De rege vero Hiſpaniæ ꝙ habeat iſtud ius ponitur amplè per Ioānem Lupi. in repetitione rubricę, extra de donatio. inter virum & vxorem. in principio, in tertia præuidentia, vbi etiam de rege Franciæ.

OCtuageſimaprima conſideratio. Rector vniuſcuiuſq; parochiæ, ibi pręferendus eſt & honorandus. Eccleſiaſtici decimo. In medio fratrū rector eorum in honore. Et, vt dicit Anto. Florē. in ſua ſumma. iiij. parte, tit. v. capitulo decimo. §. ij. Multò magis prælati eccleſiæ, ꝙ ſeculares perſonæ. prima ad Timotheum v. Qui bene præſunt presbyteri, duplici honore ſunt digni, argumento ad hæc c. duo ſunt. xcvj. diſtinctio.

Hic inſerendus eſſet ordo Alberici de Roſate, quē poſuit in rubri. ff. de ſtatu hominum. quem poſuit etiam Nicolaus Boērij poſt tractatum ſuum: de pręeminentia ſacri concilij, qui talis eſt, vt per eos videre potes.

QVARTÆ PARTIS
Catalogi Gloriæ Mundi,
FINIS.

REX· FRACORV
IMPERATOR
REX· HISPANIE
REGES SIPLICES·
DVCES·
COMITES·
REGES SIMPLICES·
DVCES·
MARCHIONES·
PRINCIPES·
BARONES·
VICECOMITES

QVINTA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS, declarans laudes, honorem, gloriam, & excellentias Principum secularium.

Quinquagintasex habet considerationes.

CONSIDERATIO, ergo prima, vt intelligatur id de quo est quæstio, erit quomodo à principio reges & alij principes dominia habuerunt. Nam ab initio post peccatũ ex quodam fastu superbiæ dominiũ per vsurpationẽ incepit, sicut in lucifero volente super alios exaltari: Ezechie. xxxvi ij. & de pœnitẽ. di. ij. c. principiũ. & Esaiæ xiiij. Et hoc argumento notorio demonstratur, quoniam soli reprobi in principio mundi dominiũ acceperũt, vt ante diluuium primus dominus inter omnes homines fuit Cayn, vt dicit Augu. libr. xv. de ciuitate dei. c. xx. qui ciuitatẽ ædificauit, vt dominaretur in ea: quæ fuit prima ciuitas in mundo, quam nomine filij sui vocauit Enoch, vt habetur Gene. iiij. Post diluuium verò qui dominiũ acceperunt fuerũt de malefacto genere Cham, filio Noë, vt habetur Gene. ix. c. &, vt dicit Iosephus in libro j. antiquitatũ, primus accipiẽs dominiũ fuit Nembroth de genere Cham. Gene. ix. & di. vj. §. fi. Cuius consilio ædificata est turris Babel, vt historiæ tradunt ad dominãdũ. In cuius signũ legitur Gene. ix. ꝙ volebant q̃ cacumẽ eius in cœlum ascenderet, ignorãtes altitudinẽ cœli innumerabilẽ, ad significandũ cordis ambitionẽ in pręeminẽdo alijs: propter qđ deus ad suam displicentiã ostẽdendam scissuram eorum dominij confundẽdo, eorum linguas diuisit, cùm vnius labij omnes essent, vt prædicto c. Gene. xj.

De Nembroth descẽdit Belus rex Babylonię, de quo natus est Ninus rex Niniue, qui fuit primus Monarcha Assyriorum, arte magica procreatus, vt habetur in historijs. Et hic primus statuam erigens patri suo mortuo Belo nomine, reuerentiam habendam censuit, quæ fuit occasio idolôrum, quę primò vocata fuit Bel, Behal, Bahalis, Belsebuch, secundùm diuersitatem linguarum.

Ex quibus supradictis satis apparet, ꝙ dominium in principio mũdi consideratis personis quę illud assumpserunt, corrupta processit intentione, scilicet fastu superbiæ & tyrãnidis. Vnde primus qui imperauit post diluuium fuit Nembroth, non rex, sed tyrannus erat, quia homines opprimebat: vnde venator rubustus corã deo dicebatur, Gene. x. & distinctio. vj. §. fin. Et ideo non placuit deo. In cuius signum Cayn primus imperans fratricida occisus est à Lamech, Gene. iiij. xxxj. q. j. c. quomodo. Primus verò rex in Barbaria occisus est à dæmone, quem exercendo artem magicam colebat & familiarem habebat. Et cõclusiuè omnes antiqui Monarchæ quia tyrãni, dura morte interierunt, vt Pharao contra dominum induratus rex Aegypti, in mari rubro submersus est, vt habetur Exodi c. ix. & xxiij. q. iiij. c. Nabuchodonosor. Dathan & Abyron principari volẽtes absorpti à terra. Nume. xvj. de consecra. distinctio. ij. c. & dicit. ij. q. j. capi. deniq;. Sennacherib à filijs iugulatus. iiij. Regum xix. Antiochus à vermibus cõsumptus. ij. Maccabæorum ix. dixi supra in tertia parte.

Saul primus rex in Israël prius humilis, in regno superbus, & contra Dauid sanctum inuidus, & domino & famuli ministro dei & prophetæ inobediens, insuper Phitonissam consulens & diabolum loco Samuelis adorans vulneratus à sagittarijs in bello Philistijn, & vehementer arripiens gladium proprium, incubuit super eum, primi Regum, vltimo capitulo.

Absalon filius Dauid insurgens contra patrem & se regem constituens fraudulenter, & intrans ad concubinas patris, & coniurationem faciens contra patrem, tribus lanceis à Ioab transfixus est, & sic à decem armigeris Ioab hærens quercui interfectus est. ij. Regum xiiij. xv. xvj. xvij. & xviij. c.

Adonias filius, contra patris voluntatem volens regnare propria ambitione, & coniurationem faciens, à Salomone fratre suo regnante loco Dauid interfectus est. iij. Regum ij. c.

Achab impijssimus rex Israël, quia vineam Naboth occupauit & consensit vt occideretur Naboth iustus, percussus sagitta inter stomachum & pulmonẽ in curru suo mortus est, & canes linxerũt sanguinem suum. iij. Regum xxj. & xxij. c.

Ochozias rex Israël consulens deũ Acharon Beelzebub super sua infirmitate, mortuus est de ea. iiij. Regum primo c.

Ioram rex Israël malum agens corã domino percussus sagitta Iehu inter scapulas, per cor eius exiuit sagitta, & sic mortuus est. iiij. Regum ix.

Azarias rex Iuda, licet aliàs bonus, quia tamen permisit populum sacrificare in excelsis cõtra dominum, lepra percussus mortuus est. iiij. Regum xv.

Zacharias rex Israël ambulãs in peccatis idololatriæ patris sui Hieroboam, à Sellon coniurante contra eum interfectus est. iiij. Regum xv. Et ibi etiam de Sellon, qui percusserat Zachariã qui regnauit in peccatis, & percussus à Manahẽ mortuus est: & idem de Phaceïa rege Israël in Samaria, quia ambulauit in idololatria, à duce sui exercitus interfectus est contra eum coniurante. ibidem iiij. Regum xv.

Sennacherib rex Assyriorum venit contra Ezechiam regẽ in Ierusalem: & quia dominũ Israël blasphemauit, & in superbia grãdi sua dicit, ꝙ nõ erat deus q posset liberare Iudæos & regem eorum de manu sua: ideo egressus angelus domini, interfecit de castris Assyriorum clxxxv. milia. Cumq; Sennacherib reuersus esset in Niniuẽ ciuitatem suam grandem, & adoraret in templo Nesrach deum suum & idôlum, Adramelech & Sarasar filij eius percusserunt eum gladio, & mortuus est. iiij. Regum xix.

Amon filius Manasses fecit malum in conspectu do-

mini sicut fecerat Manasses pater eius. Ideo fuit à seruis suis in domo sua interfectus. iiij. Regum xxj. & ibi habetur de Manasse, & ij. Paralipo. c. vltimo.

Rex Ioachin fecit malum coram domino, ex quo fuit ductus captiuus in Babylonē per regem Babylonis Nabuchodonosor. iiij. Regum xxiiij. & Sedechias fuit captus à rege Babylonis, qui eidē oculos eruit, & filios occidit. iiij. Regum xxv.

Ochozias rex Ierusalem, quia fecit malum in conspectu domini, interfecit eum Iehu. ij. Paralipomenon xxij. Et habetur ij. Paralipo. xxj. de Ioran, quia malum fecit in conspectu domini, fuit ægrotus infirmitate, de qua mortuus est, & in languore vitam suam finiuit.

Alexander monarcha orientis, quia cor eius eleuatum est, & gloriam deo non dedit de potētia quam ei dederat: & vt tradunt historiæ victus à vino & libidine, veneno tabefactus cito monarchiam perdidit, regnans annis xij. primo Maccab.

Quomodo autem rex Aegypti Antiochus propter multa mala quæ fecit mortuus sit, habetur j. Maccab. vj. & ij. Maccab. ix. c.

Quomodo autem Herodes Ascalonita rex in parte Iuda qui innocentes pueros interfecit in vita pœnam sustulerit, & tandem quomodo obierit, narrat historia scholastica, & etiam Remigius qui dicit, ꝙ gladio quo pomū purgauerat, se occidit. Et habetur per Philip. Bergomensem in suo supplemento Chronicarum.

Alter Herodes qui despexit Christum in passiōe, qui erat rex in Galilæa à vermibus consumptus expirauit, cum inani iactantia & gloria sua. Actuum duodecimo.

Quid de Nerone dicemus, qui ita crudeliter vixit, ꝙ omnia ferè volumina sunt repleta: nisi ꝙ Romani eius infamiam non ferentes in eum impetum fecerunt: & vsq; extra ciuitatem persecuti sunt eum: qui videns ꝙ non posset euadere, fustem dentiū morsibus exacuit, & se per medium palo transfixus est, alibi tamen dicitur, ꝙ à lupis deuoratus sit: sed Boëtius in libro ij. de consolatione, dicit ꝙ gladio confossus est.

Maximianus rex Romanorum ob suam nequitiam à populo Romano interfectus est. & Diocletianus eiusdē consors à regno fuit expulsus.

Multi alij reges & principes & ferè omnes mala morte perierunt, ac dies suos finierunt. Ex quo dubitandū est de regibus nostri temporis, qui tot & tanta crudelia committere permittunt suis armigeris, & satellitibus seu auanturerijs. Ita ꝙ non potest aliud dici, nisi ꝙ mundus cruciatur inauditis & mirabilibus cruciatibus istorum militum peditum, qui vulgò dicuntur Auāturiers, quod principes permittūt & sub silentio pertranseūt, & plusq; insupportabilibus exactionibus, tallijs, subsidijs, & impositionibus nouis & inauditis excoriantur homines. Ex quo dubitādum est, ꝙ non pereant & dies suos finiant, prout alij principes & reges qui malè vixerūt, ac suos subditos malè rexerunt. Vnde paucos videmus sanctos reges, & hoc ex eo: quia, vt dictum, est faciliter delinquūt propter eorū ambitionem dominandi quam habent: vt fiant nō solum reges & principes & in statu eorū permaneant, sed vt fiāt maiores, ex quo in eis est tam magna & tam execrabilis ambitio dominādi & dominationes eorum ampliandi & augmētandi, ꝙ totus populus sub eis cruciatur. Vtinam deus in manibus cuius cor eorum est, corda eorum ad bonum diuerteret, & ab eis tolleret ambitionem & cupiditatem dominandi, tanq; eidem sit multum odiosa.

Dici tamen potest, ꝙ quamuis ambitio dominandi deo esset odiosa, dominorū tamen ambientium regimen ad refrenādam hominum malitiam & ad conseruandum vnūquenq; in sua iustitia, & ad disponendum ciues in cōcordia, permissum est à deo dominium & prouisum.

Permissum quidem ad punitionē malorum. xxiij. q. v. §. habere notandum, distincti. iiij. §. sancte. Vnde non est potestas nisi à deo. Vnde Christus ad Pilatum. Non haberes potestatem aduersum me vllā, nisi datum tibi esset desuper. Ioannis xix. xxiij. q. j. c. paratus.

Prouisum etiam est à deo dominium siue considerata natura entis, siue motus, siue finis. Primò ratione entis, quia omnis res per participationē habet se ad ens perse: sed illi qui habent dominium plus vigent in natura entis quā priuatæ personę, quia gerunt vices quasi totius entis, cui pręsunt. Vnde & benè præsidētes & regentes merentur quasi diuinos honores & duplicatos secundū Augustinū: propter quod dicit Apostolus j. ad Timoth. v. Qui benè præsunt duplici honore digni sunt: quò ergo magis appropinquāt ad suum principium, & plus participant. Vnde regentes, de diuina influentia ratione sui regiminis participāt. Hinc de Saule scribitur, quòd assumptus in regem per Samuelem ex hoc influentiā meruit prophetiæ: vnde insiluit in eum spiritus domini & cū prophetis prophetauit, primi Regum x. capitulo. Et de Salomone legitur, ꝙ ordinatus in Regē meruit sapientiam. iij. Regum iiij. Et Caiphas cōtra dominum impius concionator, contra dominū prophetauit. Ioan. xj. Hinc etiam videmus ꝙ reges nostri post regnum adeptum virtutem habere dicūtur, vt de Rege nostro Franciæ, qui tanq; rex vno morbo curat qui dicitur morbus regū: de quo infra dicam. Rex Hispanię, vt quidā dicūt fugat dęmones à corporibus humanis: & de pluribus alijs dicā fortè infra, & ista est ratio prima, scilicet ratione entis: ꝙ principes sunt cæteris præferendi & honorandi, cum à deo sint instituti.

Secunda ratio est, ratione motus: quoniam, vt ait Philosophus viij. Ethicorum, in mouentibus & motis nō est in infinitum abire: sed est venire ad aliquod mouēs quod non moueatur, & hoc est deus, iuxta illud. Immobilisq; manens dat cuncta moueri. Cùm ergo reges & principes in gubernando sint motores orbis, ergo oportet motum sui regiminis in deum sicut primum motorem reducere. Vnde Iob ix. Sub eo curuantur qui portant orbem. Hāc rationem ponit Augustinus de ciuitate dei, libro iij. vbi ordinem motoris & mobilis ponens ab inferiori corpore, id est terra ꝑ subtiliora & virtuosiora dicit moueri gradatim ascendendo secundùm ordinem elementorum vsq; ad supremum mouens, quod est deus, in quo cōsistit tota ratio motus. vnde Apostolus Actuum xvij. In ipso vniuersi mouemur & sumus.

Tertia ratio, quia omne dominium quodcunq; sit, à deo sumitur ex parte finis. Diuina em̄ prouidentia omnia in debitum finem deducit, inquantum mouet vnāquāq; creaturam in suū finem distinctū, sicut sagittarius sagittā ad determinatū finem: qua ratione dicit Augu. iij. de trinitate, ꝙ deus quibusdā ordinatissimis motibus, primò spiritualibus, deinde corporalibus super cuncta descendit, & vtitur omnibus ad incōmutabile arbitriū sententiæ suæ, sicut ad finē congruum. Si ergo alias creaturas debito & ordinato

ordinato fine concludit, multò magis creaturam rationabilem vt hominem, quod apparet quando ipsum gubernat, dispensat per suos dispensatores, vt sunt reges & principes. Hinc est, ꝙ cùm dixisset apostolus ad Roma. xiij. Non est potestas nisi à deo: subdit. Quę autem à deo, ordinata sunt, itaq; qui potestati resistit, ordinationi dei resistit, quia ad hoc deus de eis huic mundo prouidit, vt vnusquisque statum suũ prosequatur in debitum finem. Hinc dicitur Prouer. viij. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Per me principes imperant, & potentes decernunt iustitiam, Propterea quantò quęlibet natura nobilem finem apta est consequi, tantò habet magis mouentia disposita ad conseruationem finis, sicut manifestè in corruptibilibus patet. Sicut etiam in corporibus cœlestibus & spiritibus angelicis qui sine agente cõtrario mouentur ad suum finem, puta corpus cœleste ad dominium sui motus. Angelus autem ad diuinorum cognitionem & suum ministerium adimplendum. Cùm ergo creatura rationabilis ordinata sit & producta, vt sit dei capax, & hoc est finis eius pręcipuus, vt dicit Augusti. xiiij. de trini. & idem Augu. Natus est homo ab exterioribus ad interiora redire, ab inferioribus ad superiora ascendere. Tantæ enim dignitatis est humana conditio, vt nullũ bonũ præter summum bonum possit ei sufficere.

Ad hunc ergo finem consequendum & si homo adiuuetur à diuinę lucis gratia, maximè verò manutenetur per mundi gubernatores, tum per bonæ vitæ exempla, tum per quotidiana documenta, tum per correctionem continuam: qua ratione Paulus vocat rectores coadiutores dei dicens. j. ad Corin. iij. Dei enim adiutores sumus. Sũt enim rectores mundi & principes, sicut instrumenta dei principaliter agentis.

Ex quibus constat. ꝙ principatus non potest esse sine magna laude, gloria & honore.

Aduerte etiam, ꝙ non est sine magno labore, studio, cura, miseria, vigilijs & calamitate: vt dicit Lucas de Penna in l. iubemus. C. de proxi. sacro. scriniorum, libro. xij. Bald. verò in l. ex hoc iure. ff. de iustitia & iure. videtur dicere ꝙ dominia sint de iure gentium instituta & ordinata: quod recitat Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, cõdidit, primo. numero xxix. & xxx. de testamentis. dicam alibi.

Quomodo aũt dominia processerũt ponit etiã Anto. Florentinus in sua summa, parte iij. libro iij. capitulò ij. vbi satis amplè, sed meliori modo et stylo. & amplè ponit Petrus de Ancha. in consilio suo cccxxxix. incipiẽte. Pro maiori intelligentia. ꝙ Reges etiã iure diuino cœperũt, vt in Dauid, Salomone, Saule & plurib⁹ alijs approbatis à deo. ca. j. de sacra vnctione. Imo etiam in lege noua habetur de regib⁹. j. Petri. ij. Deũ timete, Regẽ honorificate. & alibi: Subditi estote omni potestati, siue regi &c. dicã etiã alibi & quomõ ꝓcessit. à primo violẽtia ponit Alberi. de Rosate in l. j. in v. col. C. de summa trinita. & fide catholica. Cardin. Zabarel. in cap. venerabilẽ. §. verũ. de electio. extra. col. ij. & sequeñ. dicit, ꝙ ardua est inter doctores antiquos disceptatio de imperij origine & initio monarchię terrestris: & ibi demonstrat ꝙ omnes monarchię habuerunt initium ab armis: & quicquid dicantur monarchię, nunq; tamẽ reperietur ꝙ fuerit monarchia vniuersalis, vt ibi dicit. & dixi infra. & etiã Bertrãdi episcopus Heduen. in suo tractatu de iurisditionũ origine. q. j. satis demõstrat per processum sacrę scripturę, ꝙ quatuor monarchię fuerunt per violentiam vsurpatę. dicam infra.

Secunda cõsideratio. Honor & gloria est boni regis prẽmiũ. argumẽto c. ius militare. j. distinct. veluti cùm corona vel torques donatur & c. lxj. dist. c. miramur. ad finem. ibi, nec potest de eius prouectione dubitari cui laboribus multis pro moribus castis, pro actibus strenuis celsioris loci prẽmium debetur.

Ex quo quibusdã visum est regis prẽmiũ nõ esse aliud q; honorẽ & gloriã: & Tullius de republica diffinit principẽ ciuitatis alendũ esse gloria, tanq; id sit pabulum suauissimũ, vt dicit Beroal. in tracta. de felicitate. vbi quęrit, an gloria sit summum felicitatis. quem Ciceronem refert amplissimè Patritius in suo libro ix. de regno & regni institutione. titulo xix. vbi amplè de huiusmodi gloriæ & honoris prẽmio. Cuius rationẽ Aristoteles iij. Ethicorũ assignat, quia princeps cui non sufficit honor & gloria, cõsequenter tyrannus efficitur. Cùm si non sit contentus gloria & honore, quęrit voluptates & diuitias, & sic ad rapinas & iniurias conuertitur subditorũ: quod intellige, ꝙ intentio regis nõ debeat esse talis, sed quia tolerabilius est, si gloriam quęrat, q; si pecuniam quęrat vel cupiat vel voluptates sectetur. hoc enim vitiũ virtuti propinquius est. Cùm gloria quam homines cupiunt nihil aliud sit (vt Augustinus diffinit) q; iudicium hominum bene de hominibus opinantium. Cupido igitur glorię aliquod habet virtutis vestigium, dum saltem bonorum approbationem quęrit, & eis displicere recusat. Paucis igitur ad virtutem peruenientibus tolerabilius videtur si prẽferatur ad regimen qui vel iudicium hominum metuens à malis manifestis retrahitur. Qui enim gloriam cupit, aut vera via per virtutis opera nititur, vt ab hominibus approbetur vel saltem dolis ad hoc tendit atque fallacijs aut per apertissima scelera quęrit obtinere quod diligit: vnde bestias superat siue crudelitatis siue luxuriæ vitijs, sicut in Nerone Cęsare pater, cuius, vt Augustinus dicit, fuit tanta luxuria, vt nihil putaretur ab eo virile metuẽdum, tantę crudelitatis, vt nihil molle habere putaretur. Hoc autem satis exprimitur per id quod Aristoteles in Ethicis dicit de magnanimo, ꝙ non quęrit gloriam & honorem: nec aliquid magnum est quod sit virtutis sufficiens præmium.

Tertia consideratio. Non solum prẽmium regis est gloria & honor mundanus, sed etiam gloriam à deo consequuntur reges pro prẽmio regiminis & administrationis. couueniens enim est & fidele, vt rex bene regens expectet à Christo rege regum & domino dominantium præmium, Apocalip. xix. Minister & cuius est merces magna nimis. & Genes. xv. & Math. v. ibi: Merces vestra copiosa est in cælis. vnde Augustin. quod Deus præparauit diligentibus se non capitur, spe non accingitur, charitate non comprehenditur, & vota transgreditur: acquiri potest, opinari non potest. Rex autem populum gubernando minister Dei est, ad Roma. xiij. Omnis potestas à dño Deo est. xxij. q. j. c. mouet. xxiij. q. j. c. quid culpatur. & demum in apostolo. Nam principes nõ sunt timore boni operis sed mali. Vis autẽ nõ timere potestatem, bonũ fac &c. si aũt malefeceris, time. nõ enim sine causa gladiũ portat: dei enim minister est & vindex in iram ei qui operaŕ malũ. xxiij. q. iiij. c. si nõ ex fidei.

Renumerat autem deus interdum pro suo ministerio bonis temporalibus. xxiij. q. §. hinc notandum sicut alios, xxij. q. ij. sic quęlibet. & Exodi primo. de obstetricibus reseruantibus pueros Hebręorũ quibus domin⁹

construxit domos. & Ezechi. xxix. dominus dedit. Nabuchodonosor rex seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum, & merces nō est reddita ei neq; exercitui eius de Tyro, pro seruitute qua seruiuit mihi aduersus eam, ea scilicet seruitute, qua scilicet potestas secūdùm apostolum Roma. xiij. dei minister est, vt proximè dictū est, & postea de primo subditur. Propterea hæc dicit dominus deus. Ecce ego dabo Nabuchodonosor regem Babylonis in terra Aegypti, & diripiet spolia eius, & erit merces exercituum eius.

Regibus autem bonis mercedem dabit æternam, prime Petri v. ibi Pascite qui in vobis est gregem domini, vt cùm venerit princeps pastorū, scilicet Christus, percipiatis immarcessibilem gloriæ coronam. xcv. di. c. esto. de qua corona Esaiæ xxviij. Erit dominus sertum exultationis & diadema gloriæ, populo. Ista corona est beatitudo patris. Beatitudo autem dicitur bonum perfectum comprehendens omnia desiderabilia: tale autem non est bonū terrenum, quod nunquam satiat. xiij. q. iij. c. quid dicam.

Cùm ergo nihil terrenum quietare possit animā, neq; terrenū aliquod beatum facere potest, vt esse possit regis cōueniens præmiū. Itē nihil est quod hominē beatū possit facere, eius amplitudo desideriū tuū. Tātæ enim dignitatis est humana conditio, vt nullum bonum præter summū ei sufficere possit, vt habetur Psal. lxxij. Quid em̄ mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram? Et sequitur: Mihi aūt adhærere deo bonū est, & ponere in dn̄o deo spē meā. Ipse est qui dat salutē regibus. Psal. cxliij. nō solū tēporalem, quæ communiter saluat homines & iumenta, Psal. xxxv. Homines & iumenta saluabis domine, sed etiā salutem: de qua habetur Esaiæ lj. Salus autem in sempiternum est, quia homines saluat perducens eos ad æqualitatem angelorum. de consecra. distinctio. j. c. hi duo. dixi supra in secunda parte, & in tertia.

Sic ergo iustificari potest, ꝙ Regis præmium sit honor & gloria, quis enim mundanus & caducus honor huic honori similis esse pōt, vt homo ciuis sit & domesticus dei? ad Ephe. ij. & inter filios dei cōputatus, & hereditatem regni cœlestis assequitur cū Christo heres dei, cohæres Christi. Rom. viij. De hoc honore habetur Psal. cxxxviij. Nimis honorati sunt amici tui deus, quos constituisti principes super omnem terram, & gloria & honore coronasti eos, Psalmo viij. & hæc est gloria de qua primę ad Corinthi. iiij. & Lucæ xiiij. Gloria enim hæc est omnibus sanctis eius, quā qui quærūt inueniūt: & qui eam non quęrunt humanā cōsequūtur. Qui enim officiū regium laudabiliter exequuntur, hanc gloriā consequuntur, cùm se & alios regant, & vltra alios eminenter, tum quia bonū multitudinis diuinius est ꝙ̄ vnius, tum quia à deo datur præmium cuiq; priuatę personę, si egēti subueniat. Mat. xxv. lxxxvj. di. c. pasce. si discordias pacificet. xc. di. c. j. & c. pręcipimus. si oppressum à potente eripiat. Psal. lxxj. qa liberabit pauperem à potente. c. ab imperatoribus. xxiij. q. iij. quātò magis laudandus est ab hominib9, & premiandus à deo, qui totam prouinciam facit pacē gaudere, violētiā cohibet, iustitiam seruat, & disponit quid agendum sit ab hominibus suis legibus & pręceptis. Tū quia magnitudo Regiæ virtutis præcipuè dei similitudinē gerit, dum hæc agit in regno, quod deus in mundo. vnde Exodi xxviij. iudices multitudinis vocantur dij. facit glos. in l. iubemus nulli. C. de sacro. eccle. & dicit Bald. in authen. hoc amplius. versi. an filij regis. C. de fideicommis. & vicarij dei in terris dicuntur ab instar imperatoris. Bal. in l. j. C. de iure aureorū annulorum. & dicit Fran. Patritius in lib. de regno & regni institutione. titu. xviij. ꝙ vetustissimi poëtę, Hesiodus imprimis, multis in rebus reges similes dijs faciūt, & in hoc præcipue ꝙ cū maxima ipsi quotidie mortalibus elargiātur, paruo thure, tenuiq; hostia cōtenti sunt: sic reges magna dādo parua aūt accipiēdo, lætari debent. Parthorū reges sine munere nemo adire poterat: hoc iniquū admodū extitisset, nisi parua queq; munera lęto animo accepissent. At qui sicut numina non aurū neq; argentum ab hominibus voluit, sed synceram mētē, liberamq; volūtatem, sic etiam reges satis esse ducant, si ciues bene animati in eos sunt, dictis audiunt, & mandatis prompto animo obsequūtur. Hęc ille. Illosq; sacrosanctos appellat idē Patritius eodē libro, titu. v. in fine: & ideo Persæ suos reges vt deos venerabantur. Idem Patritius libro primo, titulo septimo. de regno & regni institutione.

QVarta cōsideratio. Ex veritate etiam multum laudātur principes: qm̄, vt ait Fran. Patritius lib. iiij. titulo primo. de regno & regni institutione. Socrates vir sapientissimus, veritatē idē esse dicebat, sicut em̄ illa nec crescit nec minuitur, sic virtus semper eadē inuenitur: & quia numeros suos habet, plena omni tēpore ac perfecta existit. Veritati enim, vt dicit, omnia consonant, vt in fidibus & cantu, in quibus si quid dissonat, armonia omnis peruertitur: sic veritas ipsa paruo nonnunq̄ iudicio ostenditur, nec diutius potest sub vanitatis inuolucro latere. Falsa em̄ veris & cōcinnata semper seipsa indicāt. Hinc, vt ibi dicit, Isocrates regē suū monet, vt veritatem an̄ omnia colat, idq; manifestissimè semper & indissimulatè agat, adeo vt cuncti cognoscant iniurato potius regi ꝙ̄ priuatis omnibus iuratis fidē adhibendā esse: dicit tamē Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in ver. testamentū. iij. nume. xliij. de testamentis. ꝙ hodie principes promissionem etiā iuratam non verentur tergiuersari, vbi multum exclamat contra tales. & etiā Franciscus Patritius in loco suprà allegato multū inuehit contra mēdaces principes: sed cùm non assumpserim nisi materiam laudis gloriæ & honoris, non inuehendi de mendacibus, ad eundem te ibi remitto. Dicit etiam Bernardinus de Bustis in ij. parte sui rosarij, sermone xxiij. parte ij. litera F. ꝙ primum documētum quod dat principibus est documentum obseruationis, scilicet veritatis, vt nunq̄ dicant falsitatem. Inquit enim sapiens, Prouerbiorum xvj. Non decet principem labium mendax. & Prouer. xx. Veritas & misericordia custodiunt regem.

QVinta consideratio. Cùm iustitia sit maior ex quatuor virtutibus cardinalibus, ex quibus principes magis laudātur, cùm inter omnes virtutes cardinales iustitia teneat principatum, adeo ꝙ Aristot. in v. Ethicorum, in ipsa asserit omnes virtutes contineri. Quę quidem virtus necessaria est nostræ saluti, vt satis ostēdūt Theologi in iiij. dist. xlvj. Quantum autem sit vtilis, ostēdit Salomon, Sapien. v. Iusti autem in perpetuum viuent, & apud dominum est merces eorum. & Psal. cxj. habetur. In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit. Et habetur Prouerbiorum xv. Abominatio est domino vita impij, qui autem sequitur iustitiam, diligetur ab eo. & Actu. x. dicitur. Acceptus est deo quicūq; iustitiā operatur. & de vtilitate illius & laude dixi in ru. Des iustices & droictz dicelles, in consuetudinib9 ducat9 Bur. vbi dixi iustitiā de cœlo ortam, secundùm quod habetur

Psal.lxxxiiij. Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit. Vnde, vt refert Franciscus Patritius in lib. de regno, lib. viij. titu. j. Nigidius cognomēto Figulus philosophus peregregius, & in Astronomię sciētia, Romanorū peritissimus: cū de poëtarū figmentis quæ in signifero cœlo fingūtur scriberet, ait ad aspectum Bootis inter Leonē & Librā, Virginem esse quæ iustitia siue æquitas appellatur. Addit præterea hanc à mortalibus recessisse, & ad superos reuocasse, vt quæ solita esset in hominū cœtus versari, eisq; præcipere ne à recto atq; honesto discederēt: quibus monitis donec paruerūt securi sine anxietate, aut solicitudine victitarunt. Ex quibus satis demōstratur, quòd iustitia cœlestis virtus esse demonstratur: & hoc satis ostēdit Homerus, cū ait. Reges, discipulos summi regis Iouis esse, à quo iustitiā imprimis edis cant, quam deinde inter mortales obseruent, & eam omni studio, omniq; diligētia tueātur. Plato etiā philosophorum summus, Iustitiā bonorum omnium maximum esse ait, à deo hominibus datum: proinde deum ipsum iustitię authorē, causam ac principium multis in locis asserit, & pręcipuè in libris de republica, & etiam de legibus: quod etiam asserit Patritius, vbi suprà: cuius, vt disserit, duę sunt partes: deum pietate omni honorare, & hominem diligere vti fratrem: & titulo sequen. in quatuor iustitias diuidit, scilicet diuinam, naturalem, ciuilem, & iudicialem. de quibus ibi per eum cūm satis habeatur, videri potest.

Sed magis ad speciem descendendo de iustitia principum: diuido eam in duas partes seu species, in seueritatem scilicet, & liberalitatem: vt habetur in morali dogmate philosophorū. Est autē seueritas virtus debito supplicio coërcens iniuriam. xlv. distinc. c. disciplina. versi. moueri. xxiij. q. v. c. prodest. dicam alibi. De liberalitate verò dicam infrà, in consideratione viij. huius partis.

Quæquidem iustitia maximè est in principe necessaria, cūm per eam regnent reges: vt habetur in epistola, inter claras. C. de summa trini. & habetur Esa. xxxj. Ecce in iustitia regnabit rex, & principes eius præerunt. Propriū enim regis officium est facere iudicium & iustitiā. xxiij. q. v. c. regis est. Vnde dicitur iij. reg. x. de Salomone. Constitui te regem, vt faceres iudicium & iustitiam: & honor regis iudicium diligit. Et habetur Sap. vj. Audite reges & intelligite, & discite iudices finium terræ. Et, vt dicit Macrobius libro x. Iustitia est vnicuiq; seruare quod suum est. l. j. ff. de iustitia & iure. notatur in proœ. decret. & de ea veniunt concordia, innocentia, amicitia, pietas, religio, affectus, humilitas, ex quibus omnibus laudantur principes: & inter cæteros principes semper reges Franciæ laudati fuerunt ex iustitia tam ex ipsius iustitię statu, vt in vij. parte huius libri ponam, vbi ponitur hierarchicus status iustitiæ totius regni Franciæ, qui cæteros omnes excellit in institutione parium, parlamentorum, & cæterorum officiariorum Franciæ supremorum & aliorum inferiorum, de quibus infra aliquid dicam. Et quia super cæteros seculi huius principes dilexit iustitiam, & iniquitatem odio habuit, vnxit eum deus deus suus oleo lætitiæ prę consortibus suis. Psal. xliiij. Ex quo maximā meretur gloriam, iuxta dictum Ciceronis, lib. ij. de officijs. Qui veram gloriam adipisci vult, iustitiæ fungatur officijs.

Secundò ostenditur iustitia regum Francorum ex regiorum stipendiorum cuilibet sufficientiū imperuertibili assignatione, quæ reges Franciæ semper fecit anteire, vt in eis verificetur quòd scribitur in l. nemo. C. de offi. magistri officio. cūm nihil rationabilius, quā vt is gradu cæteros antecedat, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecit anteire. Certum enim est, quòd stipendia quæ à rege nostro capiunt singulis annis sui officiarij in toto regno, ascendunt ad summam ducentum millium librarum Turonen. & secundūm G. Benedicti ascendere valent ad viginti centum mille libras Turonen. & vltra, præter statum suæ domus, & armatæ militiæ: de quibus infra dicam in vj. parte & ix.

Tertiò, quoniam licet papa solus & imperator de causa propria & non alius inferior cognoscant. c. cūm venissent. de iudicijs. & l. proximè. ff. de his quæ in testamento delentur. tamen reges Franciæ iudicio suorum officiariorum nedum curiarum parlamenti, sed etiam senescallorū seu balliuorum suorum sponte se submiserunt, & quod iudicatū est cōtra se, efficaciter exequi permittunt & patiuntur, iudicatoq; obediunt, imo illud proprijs patentibus literis exequi mādant. facit c. nos si cōpetenter. ij. q. vij. & l. est receptū. ff. de iurisd. om. iudi. ad instar Romanorū & Sparthanorū regum, qui tribunos plebis seu ephoros. i. magistratus eligebant ad moderandā regiam potestatē, et qui de causis regum & consulum loco regum existētium cognoscebant, illorumq; potestatē moderabantur: prout narrat Valerius lib. iiij. titu. de moderatione animi, vt refert G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verb. & vxorem nomine Adelasiā. nume. 598. 599. 600. vsq; ad numerū. 603. de testamentis. vbi prædicta dixit inferēdo, q; sic pariter salubri exēplo supradictorū reges Christianissimi semper moderatione vsi sunt. Et, vt ibi dicit, virtus suos habet numeros, vt iustitia diuidatur in sex partes, scilicet in religionē, pietatem, gratiam, fidem, vindicationem, & obseruationē: quæ dotes præcipuæ regū in moderationem suę potestatis considerantes, q; faciles motus mens generosa capit, vt dicit Ouidius, & etiam Salustius in Iugurtino. Plerunq; (inquit) regis voluntates vt vehementes, sic mobiles sæpè ipsę sibi aduersę, vnde opus fuit moderatione, quæ tanta extitit apud reges Franciæ: vt ex ordinatione pluriū regum ac verbali præcepto officiarijs Franciæ sæpius fuisse iniunctū literas regias iudicialiter & publicè posse impugnari de nullitate ac subreptiċe, & vt tales per iudices quibus diriguntur posse declarari, etiā de inciuilitate & iniquitate, & ita in omnibus curijs Franciæ seruatur, insequendo ordinationē regis Caroli vij. super hoc ędicā in ordine lxxiij. incipien. Item, & que souuētesfois plusieurs obtiennēt de nous & de noz chācelliers. Et idē ordinauerat Philippus sextus eius prædecessor: de qua meminit Affrerius in suo tractatu ordinat. titu. de rescriptis. c. quia sæpè contingit. Quæquidē sunt multū laudanda in rege Franciæ, quia de iure cōmuni vbi rescripta non sunt falsa nec subreptitia nec contra bonum reipublicæ, licet iniquitatē contineant, non possunt de iniquitate impugnari coram iudice inferiori, sed debet iudex rescribere principi. ca. si quando. de rescriptis. tamen in regno Franciæ possunt etiam de iniquitate coram inferiori cui diriguntur redargui, & inciuilia declarari. & hoc est quod dicebat Cassiodorus loquendo de cancellario regis: Pro ęquitate, inquit, seruanda, nobis quoq; patimur contradici. De quo idem Benedicti in dicta repetitione. in dicto verbo, & vxorem. in fine secundæ decisionis.

Ex quibus prædictis tanta regum Franciæ fama intemeratæ iustitiæ per vniuersum orbem euolauit, quòd plures eisdem nō subditi, etiam infideles eorum iudicio se

submiserunt,vt in eis verificatum sit quod de glorioso Scipione Africano concludit Plutarchus,ꝙ tanta est virtutis vis & tam magna apud omnes gẽtes,cùm non solum bonos sed etiam improbos ad se amandum alliciat:quod exemplũ fuit in pluribus Francorum regibus cõpertum, qui si acceptare voluissent,extraneas nationes regerent in eos consentientes,præsertim in personam Dagoberti regis Franciæ huius nominis primi.de quo Guaguinus,libro iij.c.iij.Sic de duce Sabaudię qui Francorum regis iudicio sponte se submisit,consuluit Bal.in iij.parte consiliorum,consi.cccxviij.incipien.petita venia flexisq; genibus loquar &c.vbi ponitur tenor submissionis, quod consilium videndum est cùm sit pulcherrimum. Et adeo semper apud Francos reges cultus iustitię acceptus & gratus fuit,& speratur perpetuo vigere,ꝙ de ipso Christianissimo rege dicere verisimiliter possumus,quod per Psalmistã dictum fuit,psal.xcv.Iudicabit orbem terre in ęquitate,& populos in veritate sua.& iterum Psal.xcvj.Iudicabit orbem terrarum in iustitia.Et sequitur retributio,psal. xliiij.Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam deducat te mirabiliter dextera tua.Quoniam notoriè videmus Francorum reges supra omnes principes terræ exaltatos,vt verificatum fuerit in eis quod Cicero,libro iij.de officijs dicit.Qui veram gloriam adipisci vult,iustitiæ fungatur officijs:quoniam,vt dicit Seneca in libro de quatuor virtutibus:Iustitia est diuina lex & vinculum societatis humanę,quisquis hãc desiderat sectari, deũ prius amet,vt ametur à deo: quod in Francis regibus vidistis adimpletũ,quibus rectè & iustè appropriari poterat illud & pariter eorum subditis quod de rege iustissimo scribitur.Lętentur & exultent gentes,quoniam iudicas populos in æquitate,& gentes in terra dirigis.Sed timeo quòd hodie non sit verificatum illud de quo habetur per Augustinum de xij.abusionum gradibus, cuius dictum retuli in rubrica,Des iustices & droictz dicelles,in initio.in consuetudinibus nostris ducatus Burgũdiæ,vbi scripsi per cõtrarium quid operetur iniustitia: quod cùm non sit meæ intentionis in hoc meo opere aliquid tangere aut parum, nisi de his quæ tãgunt laudem gloriam & honorem, ideo nihil aliud dico.

Sed ibi etiam dixi, ꝙ iustitia est,quædam turris fortissima triangularis quodam triangulo contenta, vnus angulus est honestè viuere,alius alterum non lædere,tertius ius suum cuiq; tribuere: cuiusquidem iustitiæ sex sunt partes principales seu lapides, vt ibi dixi, ideo non repeto, & satis declarantur in locis ibi per me allegatis: de quibus etiam facit mentionem Benedicti in loco hic ante allegato.

Bernardus verò in sermone quarto de aduentu assignat alias partes iustitię,vbi ait:ꝙ iustitia est virtus quod suum est vnicuiq; tribuens superiori,æquali,& inferiori. Superiori enim debetur obedientia & reuerentia,scilicet prælato & principi.de hoc xxiij.dist.per totum.Aequali siue pari cõsilium & auxilium:vt consilio erudiatur ignorantia,auxilio iuuetur infirmitas, secundùm illud ij.Corinth.xj.Quis infirmatur & ego nõ infirmor?Inferiori debetur custodia & disciplina.s.vt nõ regnet in eo peccatũ, & vt dignos fructus pœnitẽtię faciat.xlvij.dist.c.omnes. quibus omnibus debet adiungi rectum iudiciũ,quę septẽ possunt significari per septem columnas quas excidit Sapientia in domo quam ædificauit.Prouerb.ix.prout ibidem exponit Bernardus.

Et non immeritò si principes ex iustitia laudentur,& gloriam consequentur: quoniam Augustinus libro vij. de ciuitate dei.c.xij.sapientum sententiam recitans cõcludit hoc verissimum esse, rempublicam cuius princeps est maritus,secundùm Lucã de Penna in l.quicunq;.in iij.& iiij.col.C.de omni agro deserto.& cuius cõmissionem habet à deo.in authen.vt differẽtes iudices,in prin.colla.ix. Ad cuius etiã vtilitatem respicere debet,in authẽ.vt iudices sine quoquo suffra.colla.ij.& eius sustentationem.in prima cõstitutione C.§.ideoq;.quã debet cunctis præponere.Bal.in authẽ.de hæredibus & falcidia.in ij.colũ.colla.j.sine iustitia cõseruari nõ posse nec regi.Et, vt ait Macrob.libro j.de somno Scipionis:sine iustitia non solum respublica,sed nec exiguus hominum ictus,nec quidem parua domus cõstabit.Et,vt ait Cyprianus libro de xij. abusionibus.Iustitia regis est pax populorum, tutamen patriæ,immunitas plebis,nutrimentũ gentis, gaudiũ hominum,& meritò. Nam respublica per iustitiam tẽpore pacis & belli optimè gubernatur,vt habetur in proœmio Insti.Per iustitiam nãq; mali terrentur,& boni conseruantur.l.capitaliũ.§.famosos.& l.aut facta.§.fi.ff.de pœnis. Nam per ipsam cũ punitur vnus malus,reliquis incutitur metus,& isto modo pax & tranquillitas conseruatur.l.j. C.ad legem Iul.repetundarum.l.diuus.ff.de custod.& exhibitio.reorum.dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ:in dicta rubrica,Des iustices.

Ex hac iustitia maximã etiã gloriã cõsecutus est Traianus. Vnde Helinãdus in gestis Romanorũ narrat ꝙ cũ ascendisset equum ad bellum profecturus,quædam vidua apprehẽso pede eius miserabiliter lugens sibi fieri iustitiã petijt de his qui filium eius bonum & innocentem occiderãt,dicens: Tu(inquit) Auguste imperas,& ego tam atrocem iniuriã patior.Cui imperator.Tibi satisfaciam cũ rediero.Cui illa dicit:quid si nõ redieris? Successor(inquit) meus tibi satisfaciat. Et illa.quid tibi prodest si alius bene fecerit,tu mihi debitor es,secundùm merita recepturus,et fraus vtiq; est nolle reddere quod debetur: successor tuus iniuriã patiẽtibus pro se tenebitur, te nõ liberabit iustitia aliena,& bene agetur cum successore tuo, si se liberauerit. His verbis victus imperator descendit statim de equo,& causam exaudiuit præsentialiter,& cõdigna satisfactione viduã consolatus est:& inde statua Traiani in foro posita fuit,repræsentãs quomodo in expeditiõe positus,viduã liberauit,& in senatu exclamatũ fuit:Nõ alter felicior Augusto:nec melior Traiano.Vnde & de eodẽ legitur,ꝙ cũ filius eius equitaret in durũ equum, ex eius pedibus filius cuiusdã viduæ interfectus est:& ideo eidẽ viduæ sibi conquerenti,filiũ suũ pro filio illius viduę mortuo tradidit,& hæreditatẽ cum eo.Iste Traianus Hispanus fuit clemẽtissimus & iustissimus:sed quia paganus,dãnatus erat.vnde magnus Gregorius diu post mortem Traiani de iustitia eius & pietate quæ est pars iustitiæ audiẽs,orauit pro anima eius,ante altare beati Gregorij,& ex priuilegio singulari & inaudito, oratione eius liberata est anima Traiani de inferno:de quo testis est totus mundus secundùm Damascenum,vt scribitur in legenda beati Gregorij:facit de eo mentionem Lucas de Penna in l.ij.in.iij.colum. C.de exacto.tributo.lib.x.Io.Fabri in proœmio instit. Bened. in repetitione c.Raynutius.in verbo,& vxorem nomine Adelasiam.nume.602.de testamentis.

Vsque adeo iustitia in rege laudanda est ,ita quòd melius est regi iusto rege seu principe,quã iusta lege, cùm ipse in

ipse in singulis causis iudicat secundum æquitatem quæ sibi videtur, vt not. Bar. & post eum Pau. in l. præsenti. in sui initio per illum text. C. de his qui ad ecclesiam confugiunt. Nam ipse est supra ius, & lex viua seu animata in terris dicitur. text. in authēti. de consulibus circa fi. & ibi glo. in verbo, legem, hoc expresse not. colla. iiij. Et ipse solus iudicat de causa à iure non diffinita, vt ī. ista parte scribitur, in consideratione in qua specialia solis principibus cōpetentia describuntur. ver. lxix. & de hoc vide Corsetū de potestate regia. q. lxvij.

In quibus autem consistat iustitia regis ponit Cyprianus de xij. abusionibus dicens. Iustitia verò regis est neminem iniustè per potentiam opprimere, sine acceptione personarum inter se & proximum suum iustè adiudicare: aduenis & pupillis, & viduis defensor esse, cohibere furta, adulteria, & omnem mœchiam punire. xxiij. q. v. c. regum. & c. rex. debet iniquos deprimere & bonos exaltare, impudicos verò & histriones non nutrire. ad hoc lxxxvj. distinctione. c. donare. impios de terra perdere, parricidas & periurātes viuere nō sinere. prædicto. c. rex debet ecclesias defendere. d. c. regū. pauperes eleemosynis alere. lxxxvj. distinctione. cap. non satis. & cap. pasce. & de pœni. distinctione j. cap. quamobrem. iustos super regni negotia constituere, senes, sapientes, & sobrios consiliarios habere. j. q. j. ca. estote. Magorū & aliorum phitonissarum superstitionibus non intendere. xxvj. q. vj. nec mirum. & j. ij. iij. & iiij. q. eiusdem causę. iracundiam suam differre. xj. q. iij. c. cūm apud. & c. illa. & c. summo. patriam fortiter & iustè contra aduersarios defendere. xxiij. q. ij. c. iustū. cum c. sequen. & quęstione. in c. fortitudo. & q. viij. c. vt pridē. & q. j. c. militare. & c. noli. & per omnia in deum confidere. vt Psal. cxxiiij. Qui confidunt in domino & c. de consecratione, distinctione j. c. omnis Christianus. prosperitatibus animi non eleuare, sicut fecit Nabuchodonosor rex. de pœni. distinct. j. c. voluissent. versi. Nabuchodonosor. cuncta aduersantia patienter tollere. xxiij. q. j. §. j. & c. paratus. fidem catholicam in dominum habere. xcvj. distinctione. c. si imperator. l. epistola inter claras. C. de summa trinita. filios suos non sinere impiè agere. xxiij. q. v. c. rex. certis horis orationi insistere vt rex Dauid. Psa. cxviij. Septies in die laudem dixi tibi domine. & c. & c. j. de celeb. missarum. & ante horas congruas non gustare cibum. Et subdit Cyprianus. Hæc regni prosperitatem in præsenti faciunt, & regē ad cœlestia regna deducunt. sermonē accusantium inuestigare, quoniā vt habetur Prouer. Gloria dei est cęlare verbum. & gloria regū inuestigare sermonē.

Sexta consideratio. Multum laudātur principes ex pietate seu clementia: quoniam, vt dicit Iudocus Clicthoueus: trac. de nobilitate. qui hac virtute insignes floruerūt perpetua celebrantur laude, nullaq; ætate obsolescet eorū gloria, maximè quæ innata est principi. l. monēte. qui militare non possunt. libro xij. C. §. quoniam verò. in authē. de exhiben. reis. colla. v. Dominus enim constituit Moysen super populū, cum esset super omnes mitissimus, Numeri xij. & iij. Regum xx. Et habetur Ester iij. quod reges Israël clementes erant: vbi dicit. Volui petentem nequaquā abuti magnitudine, sed clementia & bonitatę gubernare subiectos. & Esa. xvj. Emitte agnum domine dominatorem terræ. Et de Christo habetur Matthæi xx. Ecce rex tuus venit tibi mansuetus. Clementia enim, pietas, misericordia, mansuetudo, humilitas, modestia, dilectio, beneuolentia, preciosa sunt monilia regiæ maiestatis. Hinc Demosthenes ad Alexandrū. Nil (inquit) habes rex vel fortuna tua maius quàm vt possis, vel natura tua melius quā vt velis seruare plurimos. Nulla enim de virtutibus generosior misericordia, vel admirabilior clementia, nec per aliud propior deo accedere potes quàm vt salutem conferas hominibus, vel dando si eguerint, vel parcēdo si deliquerint, vel indulgendo si supplicauerint. Cūm enim vincamur à dijs in omni munere, sola clementia est quæ nobis deos reddit æquales. facit l. imperialis. C. de nupt. Tullius quoq; libro j. de officijs. Nil (inquit) laudabilius, nil magno & præclaro viro dignius placabilitate & clementia. quoniam, vt inquit poëta. Sola deo æquat clementia. Nā si egregium est hostem abijcere, non minus tamē laudabile infelicis scire misereri: quoniam, vt dicitur Prouerb. xx. Misericordia & veritas custodiunt regē & roboratur clementia: thronus illius bonitatem & principis & populi confirmat. Prouerb. xvj. Clementia regis quasi imber serotinus, sicut imber temporaneus est & c. vt ibi, & habetur Prouer. xj. Clementia præparabit vitā, operatur malorum mortem. & Seneca, lib. j. de clementia ad Neronē. Magni certè animi est placidum esse, tranquillum & iniurias atq; oppressiones semper despicere. Muliebre autē est furere in ira. Nam de Cæsare legitur, quod omnium memoriam habebat, prætercquàm iniuriarū reminisci. Pariter Octauianus detrahentibus ei, in ciuitate libera, liberas debere esse linguas, respondebat. & cū in testem produceretur libenter obiectus etiā contra personā suā tolerabat: nec contra obijcientem mouebatur. Hæc recitat Benedicti in repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias. numero lxxxix. de testamentis. Et, vt dicit Beroaldus in tracta. de felicitate. clemētia est prima dos regū, authore Vopisco. hinc apud Claudianū Theodosius Honorio filio salubriter præcipiēs. Sis pius imprimis. Nam cūm vincamur in omni munere, sola deos æquat clemētia nobis. Et vt dicit videtur opifex rerū ac parens natura demonstrasse clemētiæ insigne principibus potissimū conuenire, quæ regem Apum sine aculeo exarmatū esse voluit, vel si spiculum dedit, eo tamen vti noluit: sic etiam debent esse principes, vt dicit ibi Beroaldus, quem videas. Ideo imperator dicit se clementē, in auth. de trien. & se. §. consideremus. col. iij.

Lucas verò de Penna in l. monente. C. qui militare nō possunt. lib. xij. ponit duodecim exēpla, ex quibus docet quomodo clementia est multum laudanda in principe, et etiam scripsit de clementia in l. duos. C. de suscep. & arca. Plinius libro vij. clementiam Cæsaris commendat, vt habetur in officina Textoris. in verbo, clemētes & humani. vbi enumerat trigintasex qui de clementia & humanitate laudantur. & videatur etiam de clementia Romanorum per Valerium, lib. v. titu. de humanitate & clementia. ponit Bernardinus de Bustis in sua ij. parte rosarij. sermone xxiiij. parte ij. litera b. ibi: quartum documentum. commendat etiam & multum laudat Albertus in sua margarita poëtica. ij. parte. tracta. j. ex v. libro Valerij. Et etiam ex pietate laudatur cūm congruat principi quod subiectos debet diligere vt coniunctos, imo vt filios. Est enim communis pater omnium, vt in auth. neq; virum quod ex do. ad finem. colla. viij. vt dicit Lucas de Penna in l. j. C. de thesauris, lib. x. & de huiusmodi dilectiōe principū in subditos, ponit Bernardinus de Bustis in ij. parte sui rosarij. sermone xxiiij. parte ij. in litera L. Et vt dicit ibi Lucas de Pen. Benignitas debet esse in principe, quæ est vt sol in cœlo, quę multum seruāda est in correctione. xxiij. q. iij. c.

quod Christus, c. licet, xlv. distinc. & amplissimè demonstratur ex quadam mirabili & singulari epistola Ignatij missa ad Thymophilum monachum inserta in libris Dionysij de diuinis nominibus, quam videas, cùm questio fuerit de benignitate. In signum enim clementiæ reges vngũtur, vt sint alijs clementiores & dulciores, notatur in ca. j. de sacra vnctione. Et plura ponit Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo, cõdidit. j. numero lvij. lviij. & lix. de testamentis. quem videas: & Iudocum Clicthoueum in tracta. suo, de vera nobilitate. c. xiiij. vbi ait nobilibus iracundiam vitandam esse, & clementiam colendã.

SEptima consideratio. Principes etiam laudantur ex affabilitate, & ex facilitate adeundi seu admissionis: quoniam interrogatus Agesilaus quo pacto gloriã quis inter mortales consequatur. Respondit: Optima dixerit, necnõ pulcherrima factitauerit. Pulcherrimum autem cũ primis est, & in principe longè speciosissimum exhibere sese omnibus obuium & facilem: audire benignè & comiter desideria adeuntiũ. Nam, vt dicit Clicthoueus in trac. de vera nobilitate. c. xij. Nihil enim æquè animos hominum deuincit, gratiamq; ducit & allicit atq; morum facilitas, moderatio animi, æquabilitas, humanitas, & in oẽs affabilitas. Enimuerò hæc subditorum mentes astringit in superiorum amorem: facitq; vt eos reuereantur, colant ac obseruent, afficianturq; in ipsos amore singulari. Ex hac adeundi facilitate miro prçconio Pompeius magnus extollitur à Cicerone. Laudat & in Traiano Plinius panegyrista admissionum facilitatẽ: de quo dixi suprà in prima parte, in xxvj. cõsideratiõe, vbi de salutatione fit mentio. Hoc & iuriscõsulti in procõsule ac præside, veluti officiũ necessarium deposcunt: vt scilicet omniũ desideria audiant, & in adeundo se facilem præbeant. l. nec quicq;. §. obseruare. ff. de offi. procõsulis & legati. Et, vt refert Beroaldus in suo libello de optimo statu, Philippum Macedonum regem olim adiuit anus paupercula rogãs, vt causam audire vellet, qui cũ respondisset ociosum se non esse: exclamauit anus. Etiã ne regnes. tãq; imperare nõ debeat qui adeũtes adire cõtẽnit. Verbũ hoc demiratus Philippus, & illam audiuit diligenter, & cæteris deinceps prçstitit se facilem. Huius affabilitatis & facilis admissionis nobis est etiam exemplo Alexãder magnus à suis militibus summopere dilectus, quia humanus & affabilis erat.

Plura exempla ediuersò quomodo nocuerunt difficiles aditus & superba responsa scribunt Beroaldus & Clicthoueus vbi suprà. Ex qbus lucidè apparet, ꝙ princeps debet obseruare illud Ecclesiastici xxxij. in princi. Rectorem te posuerunt noli extolli, esto in illis, quasi vnus ex ipsis. Et illud domini nostri documentum euangelicum. Nolite in sublime tolli.

OCtaua consideratio. Principes etiam ex liberalitate laudantur & commendãtur quæ multum conuenit principi. l. cùm multa. C. de bonis quç liberis. vt enim imperialis fortuna oẽs supereminet alias, ita oportet principales liberalitates culmen habere præcipuum: & dicit F. Patritius titulo nono, libro iiij. de regno & regni institutione: ꝙ liberalitas summopere principem commendat. Hinc dicit Bal. in l. & in legatis, in fi. C. ad. l. Falcidiam. ꝙ propriè proprium principis est, ꝙ debet esse liberalis & gratiosus. l. j. in fi. C. de caducis tollẽdis. l. si quis rogatus. §. vltimo. ff. ad Trebellianũ. & de huiusmodi liberalitate in principes ponit Bernardinus de Bustis in secũda parte sui Rosarij, sermo. xxiiij. secũda parte, litera I. Facit quod habetur Prouerb, xxij. Gloriam & honorem acquirit qui dat munera. & c. xviij. donum hominis dilatat viam eius, & ante principes spacium ei facit. Imo donare quod est liberalitatis laudatur, etiam si non præstetur: vt facit tex. in l. cedere. §. munus. ff. de verbo. significa. vt dicit Lucas de Penna in l. vnica. C. de castrensi omnium palati. peculio. libro duodecimo. & Artaxerses Xersi filius aiebat: beneficium addere longè magis regale, q̃ auferre.

Et hçc liberalitas viguit in Tito imperatore, ad quem nemo accedebat postulandi gratia sine re aut spe habẽdi. Et interrogatus ab amicis cur plura polliceretur q̃ præstare posset. Respõdit, quoniã nõ oportet quemq̃ à facie & sermone principis tristẽ recedere. Et recordatus super cœnam, ꝙ nihil tota die illa dedisset, dixit: Hũc diem perdidi. Et, vt ait Seneca, libro ij. de beneficijs, ꝙ Alexander cuidam petenti vnum denariũ, ciuitatem dedit: ille verò dicit, tantum donũ non cõuenire fortunæ suç, cui Alexãder. Nõ quæro, inquit, quid te accipere oporteat, sed quid me dare. Et de eodem narrat Seneca epistola iiij. ꝙ respõdit cuidam ciuitati dimidium omnium suarum rerum eidem promittenti: Ego inq; proposito veni in Asiam, nõ ꝙ acciperẽ id quod dedissetis, sed vt haberetis id quod reliquissem. Et de his liberalitatibus Alexandri ponit Ioannes Lupus in sua repetitione rubricç, de donationi. inter virum & vxo. §. ix. vbi amplè de liberalitatibus nobiliũ.

NOna consideratio. Etiam laudem, gloriam, & honorem consequuntur ex magnanimitate & magnificentia: tex. est in l. j. C. de thesauris, libro x. ibi, & vt imperatoriæ magnanimitatis videatur præuenire liberalitas postulando. & ibi Lucas de Penna, qui ponit differentiam inter magnanimitatem & magnificentiam: cùm magnanimitas sit in honore, magnificentia in expen. vel magnanimitas sit in aggressione, magnificentia in consummatione. Et dicit Lucas de Penna in l. j. C. de veteranis. libro xij. ꝙ in principe magnificentia circa duodecim præcipuè versatur, quæ ibi ponit. & de hiusmodi magnanimitate, & magnificentia amplè Aristoteles iiij. Ethicorum. c. ij. & iij. vbi multum commendat & laudat principem magnanimum: & plura per sanctum Thomam secunda secundç de magnanimitate. & per Egidium de regimine principum. c. xxiiij. quod incipit, amatores. & c. xix. hæc enim virtus solis regibus ac principibus conuenit, vt dicit Franciscus Patritius in suo libro, de regno & regni institutio. libro vij. titulo x. vbi etiam de magnificentia: & quomodo Cæsar Porsenna fuerunt laudati de magnificentia.

DEcima consideratio. Principes laudem, gloriam, & honorem consequuntur ex sapientia, quæ maximè requiritur in principe. l. penulti. C. de his quibus vt indignis. ibi: ne princeps philosophiæ plenus. & habetur Ecclesiastici x. Principatus sensati stabilis erit, rex autem insipiens perdit populũ suũ. Qualis enim est rector ciuitatis, tales habitãtes in ea. Ecclesiastici x. Salomon enim ad regendum populum nõ diuitias, non dies multos, sed sapientiam postulauit. iij. Regum. iij. Et de Christo dicitur Ieremiæ xxiij. Et regnabit rex & sapiens erit, & faciet iustitiam & iudicium in terra. Nunquid Abraham qui fuit pater multarum gentium peritus fuit in omni sapientia Aegyptiorum? Actuum vij. Nunquid Dauid habuit sapientiam sicut Dei? ij. Regum. xiiij. cap. Nam regale opus est sapere & dijudicare, vt ait Tullius libro primo de diuinatione: & refert Iacobus in suo

suo sophologio Sapientiæ, libro j.c.ij.vbi narrat multos reges qui dilexerunt sapiētiam: & ibi maximè de Alexandro qui eruditus fuit ab Aristotele: de quo amplius dicā infra in x.huius libri parte, in prima cōsideratione. Et refert etiā Antonius Florētinus in sua chronica. parte.ij.tit. xvj.c.ij.§.v.ꝙ Olfredus rex Angliæ iam duodenus expers omnis literaturæ erat, vt ibidem de eo habetur plenè & ibi multū cōmendatur propter eius literaturā, per quā magis ꝙ viribus regnum suum optimè rexit. Et, vt dicit Aristoteles in Ethicis, Nemo iuuenes eligit in duces: quia non constat eos esse prudentes, & ideo dicit Sapiens Ecclesiastici x. Væ tibi terra cuius rex est puer. & dicit Boëtius de consolatione, in ij. & Valerius libro vij. titulo. de sapienter dictis aut factis. & recitat Benedicti in sua repetitione c.Raynutius, in verbo, duas habens filias, numero cij. de testamentis, in additione, Platonē dicentem beatas esse ciuitates si aut Philosophi regnarēt, aut reges Philosopharentur: &, vt inquit Seneca, seculum esse aureum si sapientes regnarent. ideo Sapientiæ vj. dicitur. Concupiscentia sapientiæ deducet ad regnum perpetuum. Si ergo delectum in senibus & sceptris ô reges populi, diligite sapientiam, vt imperpetuum regnetis: diligite lumen sapientiæ omnes qui præestis populis. Multitudo enim sapientium est sanitas orbis terrarum, & rex sapiens populi stabilimentum est. Et ex prædictis Bernardinus de Bustis in loco supra allega. in litera H. dat documentum principibus, vt sint sagaces: ex quo dicendum est, ꝙ in huiusmodi sapientia laudari debent. Ad quæ faciunt quæ dicit Lucas de Penna in l. omnes. C. de decurio. libro x. in xij. col. vbi dicit. Impossibile est enim vt salubriter disponat principatum, qui non agit consilio sapientum. Ecclesiastici ix. Et Policraticus, libro v.c.vj. de his pauca dicenda sunt, cùm pauci tales reperiātur. Legitur enim in Policratico, libro iiij. ꝙ Traianus rex Romanorum hortatus est regem Frācorum, vt filios suos liberalibus disciplinis instrui procuraret, dicens ꝙ rex illiteratus, quasi asinus coronatus.

Et ideo principes debent habere in honore doctores, & nō ignaros: quoniā, vt ait Pogius in epistola ad Nicolaū quintū. Vbi doctrinarū cessant exercitia, ibi nullū inter doctores atq; indoctos discrimē viget. Vbi nullus virtuti locus, nulla studiorum ratio habetur. vitia ibi regnāt, torpescunt ingenia, principatus & regna decidunt, rerūq; omnium dominetur confusio necesse est, & prouenit talis ruina: quia imperia & dominatiões sanguinem sequūtur & non virtutes, vt dicit Benedicti in sua repetitione c.Raynutius in verbo, condidit, primo. nume. xxxiiij. de testamentis.

Et sapiētia in regibus est multum necessaria, quoniā, vt ait Vegetius libro j. de re militari. Nullus, inquit, est cui sapientia conueniat ꝙ principi, cuius doctrina omnibus debet prodesse subiectis. Nam, vt inquit Policraticus libro iiij. & vij. Sapientia fecit Romanos dominari. & ibi plura dicit Iacobus in suo Sophologio sapiētiæ, lib.j.c.v. dicam infra in x. parte. quomodo scientia & sapientia sit necessaria vtilis & laudabilis.

VNdecima consideratio. Principes multum laudantur, & gloriam, & honorem consequuntur, ex castitate & continentia. Cùm, vt ait Imperator in l. si qua illustris. C. ad Orficia. illustribus enim castitatis obseruatio præcipuum debitū est, imo Imperator pudicitiā semper esse colēdam censuit. Hinc per illum textum dicit Io. Andreæ, in c. fi. de filijs presbyterorum. ꝙ nō valeret dispensatio facta per Papam cum nato ex coniugato nobili & soluta nobili, nisi de nobilitate fieret mētio, per Feli. in c. postulasti. in iij. colū. de rescriptis. Hāc pudicitiā & castitatem præ oculis habuit Abimelech Palæstinorum rex, qui visa pulchritudine Rebeccæ iocantis cum Isaac viro suo, præcepit omni populo, dicens. Qui tetigerit hominis eius vxorem, morte morietur. Gene. xxvj.

Hannibal Carthaginēsium dux inuictissimus, qui, vt Trogus refert, nunq; inter innumeras captiuas miræ pulchritudinibus puellas, castitatem perdidit.

Et Marcus Claudius Marcellus Romanorum consul, teste Augustino libr. j. de ciuitate dei. c. vj. ante captā vrbē Siracusanam eius ruinam fleuit, & priusq; ciuitas inuaderetur ędicto perpetuo constituit, ne quis corpus liberum violaret.

Et Alexāder, vt Vegetius lib. ij. de cōtinētia Alexādri narrat. Licet diues & potētissimus rex esset, cū ei pulcherrima virgo oblata fuisset, cuidā tamen nobili desponsata, illam non aspexit, sed cum dono ad virum suum remisit.

Sic etiam Scipio Africanus alterius Scipionis filius, vt Valerius tradit, libro iiij. de abstinentia & continentia. Cùm in Hispanias profectus esset, capta Carthagine virginem quandam speciosam captiuam, vt etiam Liuius dicit, sponso generoso concessit, puellęq; pretium dotis nomine condemnauit, vbi prius omnem carnis voluptatem è castris amouerat, ita ꝙ duo scortorum milia leguntur ab eius tunc exercitu abijsse, vt idem refert Valerius, libro ij. de disciplina militari, & dicam j. in vij. parte. Id idem Totillam ferocissimum regem Gothorum fecisse cùm Romam vastaret, vt nulla ingenua mulier virgo vel nupta, aut vidua foret, violaretur præcepisse, idq; seuere custodiuisse recitat Anto. Florentinus in historia. ij. parte tit. xij. c. v. hæc dicit Benedicti in d. sua repetitione c. Raynutius, in verbo, cuidam Petro tradiderūt. nume. lxxj. & lxxij. & ibi videatur quid etiam eueniat principibus effœminatis, quæ cùm non sit materia nostra: quia tantum ea quæ ad laudem attingunt dicere intendo & non alia, ad ibi dicta me remitto.

Et non solum principes laudantur ex huiusmodi continentia carnali, sed etiam ex continentia gulæ, auaritiæ, & ambitionis, & superbiæ, vt de continentia gulæ dicitur de Alexandro, libro iiij. Vegetij de re militari, ꝙ in itinere ambulans cum amicis accepto pane vesci solitus erat. Item legitur de Scipione Aemiliano. Et Catonem fuisse contentum eodem vino quo remiges siue serui remigantes. Et de Arubolo rege Barbarorum qui deuicit Romanos legitur fuisse contentum, ꝙ ante noctem non requiescabat, de nocte surgere solitus erat, & in crepusculo ad cœnam vacabat: vt ibi Vegetius, qui narrat de alijs, quem vide.

Et in gestis Romanorum legitur ꝙ Cęsar erat minimi cibi atq; vulgaris, & tantum vescebatur loco & tempore quo stomachus desiderabat.

Dauid etiam cōcupitam aquam effudit. ij. Regū xxiij. & xlj. dist. c. deliciæ.

Et Alexander, qui cùm in inaquosam terrā & inuiam potum inuenire minimè poterat siti laborabat cum suo exercitu fugiens, aquam inuentam à Cophino milite in aurata galea oblatam, volenti plus regi ꝙ sibi etiam sitienti cōsulere, effudit, ne bibente corā, alij magis sitirent: laudauit tamen & remunerauit militis beneuolentiam.

Ex quibus patet, quod antiqui principes non quærebant lauta vel preciosa alimenta, nec epulis vel commessationibus vacabant. xliiij. distinctio. c. commessationes. §. j. & de consecra. distinctio. v. c. ne tales. xvj. distin. per totū. & xxxv. distinc. §. vj.

Et de continentia à cupiditate auaritiæ ipsa etiam viguit in principibus, ex qua laudati fuerūt. vnde narrat Valerius lib. iiij. Cūm Scipio accusaretur apud Senatum Romanū de pecunia, respōdit: Cū totā Africam vestræ potestati subiecerim, nihil ex ea quod meū diceretur præter cognomen tetuli. Et iterū addidit, non me Punicę. i. Africanæ, nec fratrem meū Asiaticæ gazę auarum reddiderūt.

Narrat etiam Valerius, libro iiij. de prædicta continētia principū, vbi ait de Marco Curio, qui fuit norma frugalitatis. Cūm enim legati Sannensium venissent ad eū in agresti scanno assistentem foco, atque in catino cœnantem, & magnum pondus auri attulissent, & benignis verbis inuitassent vt auro vti vellet, vultum risui dissoluit, dicens: Superuacuè enim, ne & dicā ineptè aurū obtulistis: dicite Sannitibus Marcū Curium malle locupletibus imperare, quàm ipsum fieri locupletē: atque istud vt preciosum, ita malo hominum excogitatum munus refertote, & mementote me nec acie vinci, nec pecunia corrumpi posse. Hęc ille. & ibi ponit alia de eo: & de Fabricio Lucinio, & de pluribus, quos vide. sed multū facit quod dicit Tul. li. ij. offi. Nullum vitium deterius auaritia, præsertim in principibus rempublicam gubernantibus, vt refert Lucas de Penna in l. professos. C. de muneribus patrimoniorum, libro x.

Duodecima consideratio. Principes laudantur ex fortitudine, quæ est vna ex quatuor virtutibus cardinalibus, habens in se donum fortitudinis & præcepta, vt resistatur hostibus, vt formido sit. Habet plures partes potentiales, de quibus habetur amplè in l. vnica. C. de metropoli Berito, libro xj. vbi amplè ponit de septem virtutibus, quarum tres sunt theologicæ. s. fides, spes & charitas: & aliæ quatuor sunt cardinales. s. iustitia, prudentia, fortitudo, & temperantia. & istæ sunt multum in principe necessariæ, & ex his laudantur & honorantur, vt dixi de aliquibus, & dicam infra. & tantum hic tetigi & tango ea quę faciūt ad laudem & honorem principum, cūm hic sit locus de his quæ concernunt alias virtutes non maximè necessarias, licet tamen omnes vtiles videantur. Lucas de Pēna in d. l. vnica. C. de metropoli Berito. Vnum tamen aduertendum est, quod latius infra suo loco in septima parte discutietur de huiusmodi virtute fortitudinis quæ multum necessaria est in militibus: & etiam temperantia quæ est alia virtus cardinalis, ideo aliter hic nō insisto, & etiam quia satis in discursu huius partis tangā, ponendo alias laudes & honores principum.

Et de temperantia quomodo sit necessaria in principe, & non declinet in virtutis excessum. i. ad dextram & sinistram, & non per abrupta vitiorum à via virtutis deuiet, optimè disserit Policra. lib. iiij. c. ix. vbi dicit quod iniuriam non admittit. & vide Aegidium de regimine principum, li. ij. de temperantia. c. xv. Et de huiusmodi fortitudine, vide Martinum magistrum qui tractatum vnum fecit de fortitudine satis amplum, ad quem recurre.

Decimatertia cōsideratio. Etiā principes ex fide gloriā & honorē consequuntur, quoniā nihil est quod lumine clariore præfulgeat, quàm recta fides in principe. l. epistola inter claras. C. de summa trini. & , vt ait Tul. libr. j. offi. neque enim vlla res vehemētius rempublicā cōtinet, & est fundamentū iustitiæ. Quoniā vbi nō est sana fides, ibi nō potest esse iustitia. c. vbi. xxiiij. q. j. & dicit Lucas de Pēna in l. quoties. C. de ponderato. & auri illato. libro x. quod fides præfertur prudentiæ, & ibi multum amplè cōmendat fidem: & dicit tex. in c. in quęlibet. xxiij. q. viij. quod rempublicam magis quàm sudores corporales gubernat, vt dicit Lucas de Pēna in l. probatorias. C. de diuersis officijs, lib. xij. vbi ponit multiplices effectus fidei. Frāci. verò Patritius in libro de regno & regni institutione, lib. viij. tit. xx. in principio dicit, quod fides in principe tanto splendore fulget, vt sine ea omnes regū ac principū virtutes obscuriores fiant: ab ea singulæ sic lumē accipiunt, vt à sole luna, sydera ac stellę omnes. Vnde, vt dicit, prudentia sine fide vana ac mendax esset, & vasta quædam versutaque calliditas temperantia tristis ac verecunda. Quid laudis famæ aut gloriæ princeps habere potest, qui vanus mendax aut infidus est? quid turpius aut grauius quàm fidem fallere, promissa non pręstare, conuentisque non manere? Vnde refert de Sexto Pompeio, quod cūm cœnātibus in naui apud Puteolos Antonio & Octauio apud Sextū Pompeium magni Pompeij filium, qui tunc conciliati societatem iniuerant, Menodorus Pompeianæ classis præfectus per internuncium Pompeio significauit tunc tempestiuum esse patris ac fratris iniurias vlcisci: quòd si occasionem sumere vellet se operam daturum, vt è nauibus euadat nemo. cui Pompeius, refer, inquit, Menodoro sine me id facere licere, qui iam peierare consueuit: mihi autem nefas esset qui fidem fallere nescio. quę quidem vox & decora fuit & magni Pompeij filio digna.

Parmenoni quoque suadēti quidpiam Alexādro quod præter fidem ac decorum esset, respondit. Facere id quidē si Parmenon essem: verūm Alexādro neutiquam licet. nec id iniuria dicebat Alexāder. Nouerat enim vir animi tā excelsi qui sibi orbis terrarū polliceretur nihil esse posse quod magis gloriā suam obscuriorē redderet, quàm si promissam fidē aliqua ex parte falleret. hęc Patritius ibi: & ibi ponit de fide Romanorū & de infidelitate aliquorum, quem vide. Textor etiā in sua officina ponit fidelissimos. & ibi ponit paucos: suo loco inter alios ponit Attilium regulum, qui maluit ad suppliciū redire quàm datam Carthaginēsibus fidem violare. de quo etiā Benedicti in d. sua rep eti. c. Raynutius in verb. testamentū, tertio. nume. xviij. de testamētis. de quo etiā in l. postliminij ius. in §. captiuus. ff. de captiuis & postlimi. reuersis. & etiam Sillius libro vj.

Seranus clarum nomen tua regale proles,
Qui longum semper fama gliscente per æuum,
Infidis seruare fidem memorabere pœnis.

Et non est mirandū si Textor ponat paucos fidelissimos: quoniam hęc virtus est valde chara & valde rara. Vnde Prouerbio. xx. Virum fidelē quis inueniet? & j. ad Corin. iiij. Hic iā quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur, quæritur inquā, & vix inuenitur. Tēpore enim Christi inter duodecim apostolos inuētus est vnus infidelis & alij fideles fuerunt: hodie verò duodecim, & plus inueniūtur infideles, quàm inuenitur vnus fidelis. Huic virtuti cōmittit dominus bonorū suorum dispēsationē, Mat. xxiiij. Quis putas est fidelis seruus & prudēs? Et huic virtuti dat deus gloriam suam, Mat. xxv. Quia super pauca fuisti fidelis, intra in gaudium domini tui. Et etiā huic virtuti dat deus augmentum gratiæ, Lucæ xix. Euge serue bone & fidelis, quia in modico fuisti fidelis, eris super decem ciuitates.

tates,insequẽdo stylum Textoris propter paucitatem talium,pauca dicam.

Et talis fides maximè in principibus est seruanda,quãdo est cum iuramento,prout seruauit Alexander(contra tamen eius velle)prout narrat Valerius,qui cũ iret ad dissipandum ciuitatem nomine Lapsacũ,obuiã habuit Anaximenem præceptorẽ suũ: quod ferens Alexãder,ꝙ pro ciuitate eum interpellaret,iuramento præuenit dicens se non facturũ quod petiisset:quod vidẽs Anaximenes postulauit,vt prælibatam ciuitatẽ destrueret,quod audiens Alexander suæ paci reliquit:quod hodie nõ faciunt principes,sed quia meæ intentionis est ponere laudes illorum, & non malefacta nec vitia,videatur de hoc Guillelmus Benedicti in sua repe.c.Raynutius.in verbo,testamentũ tertio.numero xlij.& xliij.de testamentis.

Decimaquarta cõsideratio. Ex tribus virtutibus fuit laudatus,& adhuc apud oẽs laudatur principatus Romanorũ:ex quibus etiã omnia cõprehendi possunt ex quibus principes possunt laudari,quæ sunt:scilicet syncerus amor pro patria,traditio legũ sanctissima,& morum beneuolentia.Nam,vt ait August.tertio libro de ciuitate dei,plures causę ex quibus Romani claruerũt,primitus & ex eis tanꝗ mercedem cõdignã dominiũ meruerũt.Hinc dicitur xxviij.q.j.§.ex his.Romani virtutibus promeruerunt imperium:sed inter illas post supradictas quas declarauimus tantum ponemus tres,quæ multas ex prædictis comprehendunt,quæ omnia faciebant ad honorem,laudem,& gloriam consequendam.

Quantũ ad primũ patet ex exẽplis Romanorũ,quoniam tota eorũ intẽtio erat in regimine ipsorũ,& administratione dominij,ad conseruandã rempublicã,vt eiusdẽ consulerẽt profectibus.vnde Augu.de ciuitate dei.dicto libro quinto.c.xij.& xiij.inducens verba Salustij de bello Catilinæ sententiã Cathonis in dicto libro cõtentã de virtutibus Romanorum veterũ attollit:vnde respublica diuina prouidentia facta est,magna dicens.Nolite,inquit Catho,maiores nostros armis rempublicã magnam fecisse:si ita quidẽ esset,multò pulcherrinam nos haberemus,quippe sociorũ atꝗ ciuiũ,præterea armorũ & equorũ maior copia est nobis ꝗ ipsis:sed alia sunt,quæ viros illos magnos fecerunt,quæ nobis nulla sunt:domi industria,foris iustũ imperiũ,animus in consulẽdo liber, nec delicto nec libidini obnoxius.Pro his nos habemus luxuriã & auaritiã publicè:egestatẽ,priuatã opulentiã,laudamus diuitias:sequimur inertiã,inter bonos & malos nullũ discrimẽ:omnia virtutis præmia ambitio possidet,vt ęrarium esset locuples res priuatæ egebant,nunc econtra.

Et hic syncerus amor pro republica fuit apud Romanos,ꝙ Romani pauperes erant in rebus priuatis,vt vtilitati publicæ consuleretur,vt narrat idem Augusti.dicto quinto libro.c.xviij.de Lucio Valerio defuncto in suo cõsulatu,qui adeo pauper fuit,vt nummis à populo collectis eius sepultura curaretur.

Consimile narrat Vegetius de re militari, de Attilio Regulo,qui cùm summis rebus præfuisset, adeo pauper fuit,vt coniugem liberosꝗ in agello collocauerit,qui ab vno villico colebatur.

Item suos non patiebantur filios præfici nisi possent proficere:vt legitur de Aelio qui noluit ꝙ filius suus eligeretur imperator post eum,dicendo principatum deberi meritis & non sanguini:prout nec etiam fecit Moyses, quod facere potuisset.c.Moyses.viij.quæstione prima.

Vtilitatem & salutem reipublicæ propriæ vitæ præponebant,prout narrat Aurelius Augusti.libro j.de ciuitate dei.c.xv.& Tul.de officijs,libro j.& iij.ꝙ cũ Marcus Regulus esset ductus à Carthaginensibus,& missus Romam sub iuramento redeundi pro commutatione captiuorum,ille Romam veniens in senatum venit,& captiuos reddi vel commutari negauit esse vtile:ꝙ adolescentes & boni duces,ipse autem senectute confectus.Et cùm retineretur à propinquis & amicis,redire maluit,magis ꝗ hosti fidem datam frangere.Nam secundùm Augusti. fides quando promittitur,etiam hòsti seruanda est.xxiij. q.j.c.noli.quod quomodo intelligatur notatur ibi,& in Clementina Romani.§.porro.de iureiurando.& per Alexan.in l.j.ff.de dolo.Nam graue est fidem fallere.l.j.ff.de constitu.pecunia.Narrat etiam idem August.libro xviij. de ciuitate dei.c.xviij.& Tul.in lib.de Senectute.de Theodoro rege Atheniensi:cùm enim instaret bellum inter Athenienses & Peloponeum,& accepissent in reponsis, ꝙ illi essent victores,quorum dux occideretur:hoc audiẽs Theodorus in habitu pauperis transiuit ad hostes,seꝗ obiecit eis,necem per iurgium prouocando.Maluit enim mori dum vicerent sui,quàm viuere sub superatis.Seruauit autem iste Theodorus verbum domini,sed non propter deum.Maiorem charitatem nemo habet,ꝗ vt ponat animam suam pro amicis suis.Ioan.xv.& Ioã.iij.Ille pro nobis animam suã posuit & nos debemus pro fratribus nostris animam nostram ponere.& j.Maccab.ix.Moriamur in virtute ,ꝑter fratres nostros.Sed qualiter hoc intelligatur habetur vj.q.j.§.hoc tunc.de hoc etiam de pœniten.distinctio.ij.c.qui vult facere.& c.si quis tantam.&, vt ait Tull.libro j.offic.ex scientia Platonis fuerunt duo pręcepta volentibus proficere reipublicæ seu prodesse: vnum,vt vtilitatem ciuium sic tueatur,vt quæcunꝗ agãt ad illam referant,obliti commodorum suorum.ad hoc viij.q.j.c.sunt in ecclesia.Alterum,vt totum corpus reipublicæ tueantur,nedum partem aliquam tueantur:vt quæcunꝗ agant ad illam referant,obliti commodorum suorum reliquas deserant.& ideo Augusti.eo.libro narrat de Marco Curio qui se armato equo sedentem in abruptum terræ hyatum pręcipitem dedit,vt pestilentia cessaret ab vrbe.Idem de Marco Regulo qui consulendo saluti vrbis,à Carthaginensibus est occisus.

Nec pariter parcebant filijs pro republica,prout narrat Valerius libro v.& Augusti.libro v.de ciuitate dei.c. xviij.de Bruto qui filios comprehensos pro tribunali virgis cęsit,& post ad palum religatos securi percuti iussit: quia dominationem Tarquinij à se expulsam reducere voluit.Exuit enim patrem,vt ageret consulem:orbatusꝗ filio,quàm publicæ vindictæ deesse maluit.de quo poëta laudator ait.

Natosꝗ pater noua bella mouentes,
Ad pœnam pulchra pro libertate locabit.
Infelix vtcunꝗ ferent ea facta minores.

Sed versu sequẽti consolatus est infelicem,sic dicendo.
Vicit amor patriæ,laudumꝗ immensa cupido.

De qua immensa cupidine laudis dixi supra in princi.

Narrat etiã idẽ Aug.vbi.s̃.de Torquato qui filiũ nõ quia contra patriam,sed etiam pro patria pugnabat:quia tamẽ cõtra imperiũ suũ,licet vicisset,occidit,vt plus mali in exẽplo cõtempti imperij,ꝗ gloria occisi hostis esset: sumens in hoc exemplum à Saul,rege qui Ionatham filiũ suum,qui contra hostes strenuissime dimicarat,quia con-

tra edictum suum fecerat de non comedendo fauum mellis, causa necessitatis comedit, etiam ignoranter & ignorans edictum patris: occidere voluit, nisi populus obstitisset. j. Regum xiiij. c. xxij. q. ij. §. Item opponitur. versicu. Ionathas. facit etiam pro hoc xxiij. q. v. c. si audieris. Deutero. xvj. c. disciplina. distinctio. xlv. ibi: Ite & redite. & Exodi xxxij.

Narrat etiam ibi Augustinus multa alia exempla de laude Romanorum ratiõe amoris quem habebant in rẽpublicam. Ex quibus sic cõcludit. Talibus, inquit, dominandi potestas non datur nisi summi dei prouidentia, quãdo res humanas iudicat talib9 dominis esse dignas, prout & dicẽdum est, de quolibet dominio & principatu, maximẽ nostro, vbi tot miranda deus regibus nostris concessit, vt dixi & dicam.

Secunda ratio, ex quo Romani dominia & principatus habuerũt fuit traditio legum sanctorum, per ora principum diuinitus promulgatarum. l. leges sacratissimę. C. de legibus. xvj. q. ij. c. nemo. ad conseruandũ vnumquẽq; in sua iustitia. Dnde, vt dicit August. libro xviij. de ciuitate dei. c. xxij. ꝙ deo placuit orbẽ terrarum per Romanos debellare, & in vnam societatem reipublicæ legum perductum longẽ lateq; parare. Vnde idem Augustinus in v. libro. c. xv. dicit ꝙ quia Romani auaritiæ restiterunt, consuluerunt patriæ consilio suo libero, neq; delicto secundũ suas leges, neq; libidini obnoxij, sed his omnibus artibus tanq; vera via nisi sunt ad honores imperium & gloriã: honorati sunt in omnibus ferẽ gentibus, imperij sui leges imposuerũt multis gentibus, hodieq; literis & historia gloriosi sunt penẽ in omnibus.

Ex traditione autem legum & iustitiæ administratione quãto tempore viguerit regnum Franciæ ex Chronicis satis patet, & satis dixi ante, & dicã infra: & inter alia regna mũdi, vt dixi, semper in eo plus viguit iustitia.

Quanta autem iustitia viguerit apud Romanos, satis apparet in Paulo Cęsarem appellante, de quo Festus prȩses ait: Cũm essem Ierosolymis adierunt me principes & seniores postulãtes aduersus Paulum damnationem. Ad quos respondi, quia non est consuetudo Romanis damnare priusq; habeant accusatores, literas defendendi, accipiendi ad abluenda crimina accipiat, vt habetur Actuum xvj. & c. si in adiutorium. x. distinctio. & in pluribus alijs chronicis quas longum & fastidiosum esset recitare, cũm iam hæc pars sit satis onerata.

Tertia ratio propter quam Romani laudem & gloriã meruerunt, fuit morũ beneuolentia in conseruando amicitiam. Est autem secundũm Senecam animus hominis generosus, qui magis suauitate verbi & operis ducitur, q̃ rigiditate trahatur. Hoc autem fuit proprium Romanis, & præcipua laus in eis erat parcere subiectis, & debellare superbos: & accepta iniuria ignoscere mallebant, quàm persequi, vt dicit Augusti. lib. j. de ciuitate dei. c. vj. & propter eorum morũ strenuitatem Iudæi cõfœderati sunt cũ eis, primi Maccabeorum viij. & refert Augustinus plura exempla de benignitate morum Romanorum in dicto c. vj. supra allegato.

Ex quibus debẽt etiam aduertere principes Christiani, ꝙ si Romani qui non verum deũ colebant, ex talibus laudẽ & gloriam meruerũt, ꝙ si prædicta habeant, ꝙ nõ solum gloriam humanã, quæ sunt merces Romanorum, vt habetur per Augustinum, libro v. de ciuitate dei. cap. xv. sed etiã mercedem sanctorũ, quæ alia est, habebunt. eodem lib. c. xvj. vt etiam dixi supra in iij. consideratione.

Decimaquinta consideratio. Reges & principes etiã ex lata gente gloriam consequuntur, vt habetur j. quæstione iiij. cap. ecclesia. §. hic itaq;. Nam gloria regis in lata gente, quoniam quantò quis maioribus pręest, tantò maior ipse & honestior est, in authen. de defenso. ciuitatum. §. nos igitur. colla. ij. & quãtò maiora quis tractat, tantò maior est. de conse. dist. v. cap. de his verò. Hinc etiã Grego. in moralib. & Salustius in Iugurtino, maximam gloriam in maximo imperio putauere, vt declarat Lucas de Penna in l. ij. in iiij. col. C. de dignitati. libro xij. & facit quod dicit idẽ Lucas de Pẽna in l. ij. in ij. col. C. de his qui sponte munera publica, libro xij. & dicit tex. in authenti. constitutio quæ de dignita. §. volumus. ꝙ præmium dignitatis est habere subiectos, & in §. generaliter. dicit glo. no. nobiliorem propter subiectos. & probat hoc Baptista Cacialupus in suo consilio. de pręcedentia & præminentia monachorũ & canonicorum regularium. in xviij. col. versi. nec per vos. vide j. in ij. consideratione sequen.

Aduerte tamẽ quòd princeps non potest esse sine multis, vt in l. omnium, in principio. & ibi notatur in verbo, inter tot. C. de testamentis.

Decimasexta consideratio. Honor regis & principis in pace subditorũ consistit, quoniã, vt ait Cassiodorus libro primo epistolarum, episto. xxij. decet apicis regalis curam generaliter custodire concordiam: quoniam ad laudem regnantis trahitur, si ab omnibus pax ametur. Quid enim est quòd principem melius prædicet q̃ quietus populus, concors, sanatus, & tota respublica morum honestate vestita? & libro ij. epistola xxix. etiam inquit. Regnantis est gloria subditorum, ociosa tranquillitas. & libro iij. epistola xxxix. dicit principis opinionẽ longẽ lateq; distentat subditorum custodita tranquillitas. & libro v. epistola xxix. ait. Quies suauissima populi, & dispositio tranquilla regionum, præconium probatur esse regnantium. Anchises quoq; dicit filio suo Aeneæ vt refert Virgilius vj. Aeneidos.

Hę tibi erunt artes paciq; imponere morem.

Et principes semper eam commendare debent secundũm quod fecit Federicus imperator in titulo de pace tenenda. sed amplissimẽ per Bald. in suo commento super titulo, de pace Constantiæ, in gloss. finali, vbi multa iura allegat.

Dicitur tamen communiter, ꝙ sunt tres bonæ matres quæ generant tres pessimos filios, veritas, scilicet odium parit, nimia familiaritas contemptum: & pax vitium seu ocium: ex quo vitium, dicitur etiam ꝙ communitas generat discordiam, vt est text. in l. cũm pater. §. dulcissimis, in fine. ff. de lega. ij.

De laude pacis amplẽ videatur per Bernardinũ de Bustis in sermone xxxiiij. suæ secundæ partis sui Rosarij. Priuilegia pacis ponit Anto. Corsetus in tracta. suo de potestate regia: vbi ponit tractatum particularẽ de priuilegijs pacis. Est aũt pax, vt inquit propheta Esa. xxxij. ca. opus iustitiæ. & dicit Bal. in procemio Gregoriano, in iij. col. ꝙ pax est animi tranquillitas naturã seruãs: & temperantiã non relinquens. secundũm verò Augusti. in libro de sermone domini in monte sic diffinitur. Est serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, vinculum amoris, consortium charitatis. Hec simultates tollit, bella compescit, iras comprimit, superbos calcat, humiles amat, discordias sedat, inimicos concordat, cunctis est placida, nescit

scit extolli, nescit inflari, hanc qui accepit teneat, qui perdidit repetat, qui amisit acquirat. Sine tamen iustitię administratione pax resistere nequit. vnde Sapien. xviij. c. In disponenda concordia est lex iustitiæ. Vnde de aduentu domini nostri Iesu Christi scriptũ est Psal. lxxj. Orietur in diebus eius iustitia, & abundabit pax. Ideo dicitur Psal. lxxxiiij. Iustitia, & pax osculatę sunt. Sex modis causatur pax, & sex causæ prohibent eam, per Guillelmum le Rouille in suo compendio iustitiæ. c. xv. de pace. Et remedio pacis reformatur, quod clade bellica turbatum est, tex. in c. j. xxxiij. q. j. & dicitur, Odia pax pellit, castum pax nutrit amorem.

Decimaseptima consideratio. Etiam principes temporales huius seculi maiorem gloriam, honorificentiam: & excellentiam apud creatorem habere nõ possunt ꝙ si per eos ecclesiarum dispersarum potuerit societas restaurari, tex. est in. c. sicut excellentiam. xxiij. q. iij. & etiã scriptum est in c. si. xcvj. dist. boni principis esse & religiosi ecclesias contritas atq; concisas restaurare: nouasq; ędificare, imo etiam potest rex reparare ecclesias in negligentiam sacerdotum ex proprijs redditibus ecclesię, exemplo Ioiadis Israëlitę regis, qui negligentias videns sacerdotum captis redditibus templi, autoritate sua ipsum reparari fecit. iiij. Regũ xij. & xxij. c. & ij. Paralipomenon xxiiij. Cogere enim & facere & reparare ecclesias ac religionẽ exequi est misti fori, pertinens nedum pontificibus, sed etiam principi seculari, per tex. in l. hæreditas, in fine. ff. de petitio. hæredi. facit. l. si in aliquam ædes sacras. ff. de officio proconsulis. vbi hoc principi pertinet & suis maioribus officiarijs, quales sunt consules, qui apud nos sunt gubernatores patriarum, & præfecti prætorio, id est præsidentes in parlamento, principem repræsentantes. Præterea dicit textus in c. j. ne sede vacante. ꝙ rex cum proceribus regni multum potest & operatur circa statum ecclesiæ reformandum. habemus etiam textum apertum in c. filijs vel nepotibus. xvj. quæstione vij. vbi prælatis dissipantibus bona ecclesiæ adiri potest dignitas regia. Ita dicit & tenet Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, si absq; liberis moreretur, de fideicommissa. substitutione. numero xxxiiij. & xxxv. de testamentis.

Ex quibus dictis potest sustineri, ꝙ rex noster Christianissimus potuit facere reformationes monasteriorum tam monachorum ꝙ monialium in suo regno etiam exẽptorum & exemptarum de consilio & consensu suorum prælatorum regni, etiam absq; autoritate summi pontificis. Fuerunt tamen in huiusmodi reformationibus multi abusus, qui non fuerunt de voluntate & scientia Christianissimi regis nostri. Et vtinam esset mihi data facultas scribendi ea quæ hic possent scribi, vt cæteris cederet in exẽplum: sed distinguenda sunt tempora, & sic vno tempore vna lex est bona quæ non est alio, vt dicit Bald. in l. vnica. in princi. C. de caducis tollen. ita vno tempore scribenda essent aliqua, quæ alio tẽpore scribi nõ possunt. Cũm, vt dicit Bal. ibi, sicut medicus obseruat tempora, ita iurisperitus, quia vno die dant vnam medicinam alio die aliã &c. vide eundem ibi. sed ecclesiastici iudices & prælati deberent aduertere ne si videant etiam tempus bene disposi tum ad faciendum ea quæ in eorum voluntate habent, diuertant à veritate & recta prosecutione iurium eorum: & ne ea quæ facere debent per eorum iurisditiones spirituales, attemptent facere per potentiam secularem, quoniam si pro varietate tẽporũ veritas immutetur, inuẽta opportunitate resecanda est potius ꝙ obseruanda, tex. est in c. illa autem. xij. distinctione.

Decimaoctaua consideratio. Principes & reges laudantur ex pulchritudine. Cũm, vt ait Strabo de situ orbis, libro xv. Indi qui Catheam incolunt, adeo pulchritudinem excoluerunt, vt regem eligerent qui forma præ cæteris pręstaret, & ceterorum esset pulcherrimus. Et idẽ Strabo libro decimoseptimo, scribit Aethiopes regem cõstituere solitos, qui forma eleganti cæteros excelleret. Et hoc imitantes naturam quæ apes etiam docuit reges sibi deligere insignis formæ, dissimilisq; cæteris, tũ magnitudine, tum nitore, vt testis est Plinius libro naturalis Historiæ xj. capitulo xxj. in fine. & Columella libro ix. capitu. decimo. etiam Basilius magnus in Exameron viij. vbi de apibus loquens à natura, inquit, principatum omnium obtinet magnitudine, forma, mãsuetudine, cæteris omnibus antecellens. Et, vt dicit Cepola in tractatu de imperatore militum eligendo. charta penultima. in decima conclusione. in dubio eligendus est pulchrior in imperatorẽ exercitus, & dixi infra in nona parte. in xvij. consideratione. Neq; immeritò, quoniam plerisq; gentibus in corporum maiestate & dignitate veneratio est, & reuerentia, magnorumq; operum non alios capaces putant, quã quos specie eximia & egregia donare natura dignata est: vt scribit Curtius libro quinto. Et Proculus Lycius philosophus in commentarijs quos in Alcibiadem Platonis de anima & dęmone scripsit, ita pulchritudinem estimauit, & tanti fecit, vt iustitiæ anteferret, & multis comprobat omne pulchrum à natura esse bonum: omne verò turpe, malum. Constat enim pulchrum esse amabile sua natura, quandoquidem & extrema pulchritudo diuinæ pulchritudinis imaginem ferens est amabilis, primoq; aspectu animos ad se mouet. Et pulchrũ dicitur siue quia prouocat animos, siue quia permulcet intuentes, certè secundũm naturam est amabile. Quapropter & amor ad pulchrum dicitur amantẽ ducere. Quicquid autem est amabile est appetibile. Omne verò appetibile est, & bonum, siue re vera bonum, siue apparens, & consequenter omne pulchrum est bonum. Item omne pulchrum preciosum, vt inquit Maximus Tyrius Platonicus, sermone xj. vbi etiam dicit, ꝙ pulchrum est, id neq; exitiosum vnquam, neq; lubricum, neq; flagitium aliquod efficit, neq; quęq; ad infortunium ducit, aut ad calamitatem deducit, neq; in pœnitentiam desinit, & si amabile sit, pulchrum esse oportet. Et subiungit. Et si vnq; pulchrum versatur in terra, nõ alibi magis, id ꝙ in homine pulcherrimo intelligentissimoq; cunctorum terrestrium corporum participię animi ipsius pulchri affinis cernere licet.

Et in vniuersum Platonici oẽs diffiniunt pulchritudinẽ esse gratiã quandã viuacem, & spiritualẽ dei radio illustrante, angelo primũm infusam, inde & animus hominũ corporũq; figuris & vocibus quę per rationẽ visum, auditũ, animos nostros mouet atq; delectat, delectando rapit, rapiendo ardenti inflammat honore. Decor enim corporis confert ad felicitatem in hoc mundo, secundũm Bal. in procemio ff. in verbo, Flauius. in additiõe. Et tantũ existimatur pulchritudo, ꝙ si iuuenis formosus nubat mulieri nobili & diuiti sed tñ rugosæ, aut aliãs turpi, licet sit pauper & inops, nõ dicitur mulier nubere indigno. Cũm mulieris nobilitas, & diuitiarũ copia cum forma viri cõpensari debeant, per notata in simili per Bald. in c. super eo, le second. de testibus. dixi j. in vndecima parte. Apuleius

quocß libro ij. de magia, ait etiam virginem formosam, & si sit oppidò pauper, abundè tamen esse dotatam. Affert enim ad maritum nouam animi indolem, pulchritudinis gratiam, floris rudimentum. vnde Ouidius cõsonat. Dos est sua forma puellis. hæc Celius, libro antiq. lectionum xiij. c. vij. & ix.

Decimanona consideratio. Docet Bal. in c. intellecto. col. fi. de iureiurãdo, ꝙ honor regis augetur per dignitates subditorum, & fit status regis magis potens & magis honorabilis & timendus. facit tex. in authen. constitutio quæ de dignitatibus. §. generaliter autẽ. collatio. vj. dixi. s. in iij. cõsideratione præcedenti. & j. in cõsideratione incip. videtur ꝙ rex Hispaniæ, quæ est xxxvij. Maximè ad decus regis & regni spectat plures habere vasallos & fideles, qui ei personaliter seruiant, potiusꝗ reddítus feudorum manu sua percipere & militibus conductitijs erogare, quorum nõ par est fidelitas nobilium vasallorũ fidelitati, quia vt plurimũ qui pecunia redimuntur in necessitate deficiunt. Vnde cũm Alexander magnus tali mercato vteretur, & multos pecunia & donis sibi acquireret subditos, fuit à Philippo eius patre de hoc increpatus in scriptis, vt refert Valerius libro vij. tit. de sapienter dictis & factis, vbi inquit: ꝙ probabilis epistola, qua Alexãdrũ quorũdam beneuolentiam & seruitiũ largitione ad se attrahere conatũ sit, increpauit. Quæ te filij ratio in hãc tam vanã spem induxit, vt eos fideles tibi futuros existimares, quos pecunia ad amorẽ tuum cõpulisses. A charitate istud probatur, scilicet amor & beneuolẽtia quæ inter principẽ & vasallos suos cõsistit ratione feudi & fidelitatis, & nõ ꝙ pecunia redimatur, qua cessante amor esse desisteret. vt dicit Guil. Benedicti in sua repet. c. Raynutius. in verbo, & vxorẽ nomine Adelasiam in materia successionis ab intestato. nume. 859. Hinc dicit Bal. in d. §. generaliter. ꝙ principi licitũ est infeudare ducatus & comitatus suis subiectis, vt eidem auxilium prestent contra hostes: dummodo nõ infeudet vltra modum consuetum aliorum regum. Alienare tamen non potest nec iura regni, nec ea quæ tendunt cõtra honorem coronæ, aliàs ea attentare dicitur vnum pecus, vt dicit ibi Bal. qui parificat iura regni & honorem coronæ, quod dicit esse menti tenendum. Et hoc casu si alienatio sit contra honorẽ coronæ, aut in perniciem reipublicæ: quoniã, vt inquit, quia facta hosti non tenet, imo nec iuramentum in talibus est seruandum. notatur in l. prima. §. non fuit. ff. de dolo, quoniam in malis promissionibus fidem non seruabis, vt dicit Præpositus in c. ius militare. prima col. prima distinctio. do. meus Iason in l. prima, in principio. ff. de iureiurãdo. & Archidia. in c. valens. xxij. quæstione ij. & facit in terminis talium alienationum tex. in dicto c. intellecto. qui dicit alienationem factam per regem contra honorem coronæ, & contra primum iuramentum factum in sua coronatione, etiã cum iuramento non tenet nec valet. faciunt quę dicta sunt supra in prima parte, in quadragesimaquarta conclusione. versi. in oppositum. vsꝗ ad finem.

Hic non indecenti ordine tractari posset dubium: An valuerit alienatio facta per regem nostrum Franciscum, seu dominam Ludouicam de Sabaudia eius matrem de ducatu Burgundiæ, & comitatu Flandriæ: qui licet sint de corona regni & de paritate Franciæ, tamen ita tractauerãt cum Carolo Austriaco in imperatorem electo, ꝙ eos in totum abdicabant à corona, etiam nullo iure superioritatis reseruato, quod an fieri potuerit, videtur quòd non ex deductis per Guil. Benedicti in sua solenni repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorẽ nomine Adelasiã, in secũda decisione. nume. ccccclxvj. vbi fit mentio de tractatu de Bretigniaco: etiam in verbo, in eodem testamento relinquens, primo. nume. clj. extra de testamentis. & per Ioannem Igneũ in sua repetitione l. donationes. C. de donationibus. & fortè alibi sparsim dicam, cũm tẽporis opportunitas nunc non patiatur, semestreꝗ opus ex hac recompilari posset.

Vigesima cõsideratio. Ex seueritate laudantur principes & honorãtur, qm̃ secundũm Tul. ij. rhetoricorũ. Seueritas est ꝑ quã iudiciaria potestas vel vindicta in aliquẽ districtius exercetur. Hęc perutilis est reipublicæ. Nam bene operans nulli parcit. viij. Politicorũ. &, vt dicit Tullius primo officiorũ, ita probãda est mansuetudo atꝗ clementia, vt adhibeatur causæ seueritas, sine qua ciuitas administrari non potest. Nam maioris interdum est roboris delictorum iniquitas quã legum æquitas, vt in authenti. vt non fiant pignoratio. in princip. Collatio. v. Tanta est etiam in republica de morum varietate diuersitas, vt nemo valeat leges defendere, nisi terror videatur aliqua temperare, dicit Cassiodorus xij. variarum. epistola. iij. & Augusti. xxiij. q. v. c. prodest, in princip. Ministerio seueritatis quies nostra adiuuatur. Ex quibus dicitur, ꝙ ad reparationem reipublicæ conquassatæ expedit potius seueritas ꝗ̃ remissio. Quoniam ex seueritate solus offenditur qui punitur, ex remissione offenduntur lex, rex, & grex, imo omnis res: per lenitatem rex contemnitur, lex despicitur, & grex inficitur: & per grauitatem & seueritatem rex honoratur, lex saluatur, grex seruatur. Ita dicit Lucas de Penna in l. fi. C. de his qui ex publica collatione illata sunt nõ vsurpan. libro x.

Vigesimaprima cõsideratio. Gloriosum est optimo principi habere rationẽ studiorũ, & in suis vrbibus constituere gymnasia literatoria & asilum (vt ita dicã vtẽdo verbis Beroaldi in suo tracta. de felicitate) doctrinarum patefacere, quo agminatim vndiꝗ cõueniant multijugæ eruditionis candidati: quibus curæ est linguam eloquio, animum disciplinis excolere. Hoc nimirum beneficentissimi principis beneficiũ amplissimum est ac laudabile institutum, honorem habere dicendi magistris, dignitatẽ emolumentaꝗ sapiẽtię doctoribus impartiri. Est em̃, vt inquit eleganter Simachus, hoc specimen florentis reipublicæ, vt disciplinarũ processoribus pręmia opulenta pẽdantur. Hinc Traianũ omnes scriptores meritò laudãt ꝙ ingenuas artes earũꝗ processores in complexu oculis, auribus habuerit: quòd studia humanitatis professi apud eum fauorabiles extiterint, deniꝗ ꝙ sub ipso spiritum & sanguinem & patriam studia receperint. Quoniam verò sunt studia necessaria, ponit Iudocus Clicthoueus in suo Antilluthero, libro ij. c. xxix. & xxx. vbi inuehit cõtra Lutherum studia & gymnasia reprobantem.

Vigesimasecũda cõsideratio. Honorãtur in hoc principes, qa coronantur maximè reges, quibus datur corona pro gloria seu victoria glorię, notatur in l. j. C. de athletis, li. x. Nec debet rex se sine diademate. i. corona aurea regẽ nominare. not. Lucas de Penna in l. vnica. C. de reis postulatis, lib. x. vbi dicit ꝙ diadema siue corona nõ tribuit regnum, sed est signũ honoris & designat plenitudinem imperij, nõ tñ tribuit imperiũ: & corona regũ quæ olim erat in vsu, erat magni põderis, puta vnius talẽti, ex

auro &

auro & gemmis preciosissimis,& vocabatur Diadema.ij. Regum xij.ca.in fi.tulit Dauid didadema regis eorum de capite eius pondo auri talentum habens & gemmas preciosissimas:& impositum erat super caput Dauid.& idem Paralipomenon xx. Et hanc coronam auream protabāt etiam reginę. Ester vij. Coronam auream portans in capite.Et,vt infra dicam,reges Franciæ,& regina Franciæ coronis aureis coronantur gemmis preciosissimis ornatis, inter quas debent esse duodecim lapides preciosi.Et aurea esse debet corona regis,vt sicut aurum preciosius & grauius & splendidius cæteris metallis est,quæ omnia ex terra sumuntur,sic rex grauitate morum,spendore vitę ac preciositate intellectus cunctos homines tenetur excellere: neq; enim est rex qui non per se sufficiens est ac omnibus superexcellens.viij.Ethicorum:ex quo ergo infertur,q̄ corona solū regi virtuoso debetur.l.fi.C.de statuis & imag. l.j.C.de Metropoli Berito,libro xj.

Et ad huius significationem & demonstrationē quòd vltra alias margaritas & lapides preciosos qui in corona ponuntur debent apponi xij.lapides preciosi.

Primò em̄ in summitate ipsius diadematis debet poni Sardius rubræ terrę speciē habēs,quo monetur alijs sublimior esse in rōne loci quo ponitur.i.in regio solio pręcipuę dignitatis,suam tamē terrestreitatem agnoscere.Cūm terra sit,filius Adę,& ad terram iturus.

Alij verò lapides suis locis collocātur secundū ordinē, scilicet primò Topazius lapis nimiū preciosus,q̄ oīm colores lapidū in se habet:quo moneri debet prīceps seu rex oēs in se habere virtutes.Reges em̄ illi solū dici merentur,q̄ se & alios virtutū plenitudine regunt.xij.q.j.c.duo sunt.

Deinde Smaragdus qui preciosissimus lapis est,adeo virens,vt omniū herbarū virorē superet,& facies aspiciētiū reddat virides:per quē designatur vera iustitia,quę semper in eo debet esse virentior sicut Christ⁹,iuxtà Malachię iiij.Vobis timentibus nomē meū orietur sol iustitię,vt intantū vireat,q̄ etiā aspiciētes sibi subditos potissimè magistratus faciat esse iustos.Hęc virt⁹ in regibus debet esse pręcipuè,quoniā secūdū Aristotelē ad Alexādrū. Iustitia regnātis vtilior est subiectis q̄ fertilitas temporis: dixi supra in v.consideratiōe huius quintę partis:& de mala iustitia regis,qūo noceat,vide ibi.& per Lucā de Pēna in.l. iudices.C.de dignitat.lib.xij.& de Smaragdo habetur in l.pediculis.§.pe.ff.de auro & argento legatis.

Iaspis etiā in corona regis debet apponi,& est coloris viridis,sed terrestris:& licet sit parū preciosus,tn̄ designat in principe q̄ debet ꝓcurare pabula subditis q̄ à terra ꝓueniūt & per viriditatem ipsius designātur,famēq; repellat.

Crisopassus qui aurei & viridis est coloris,hoc monetur sapiētię intendere quę designatur auro & viriditate catholicę fidei ad cœlestem patriam aspirare.

Calcedonius qui fortissimus est natura q̄uismodicum preciosus,hoc instruitur vt in obseruatione iustitię ac totius regiminis sit fortissimus:ne frangatur in aduersis,nec erigatur in prosperis.Habet etiā ipse lapis in colore similitudinem lucernę pallētis quo monetur,vt anima eius sit referta prudentia & vitę sanctitate conspicua,vt sicuti lucerna lucens in obscuro lumen alijs prębet,sic rex in consilio quod in obscuro.i.in secreto agendū est sibi assistentes illuminare tenetur.In hoc monetur,vt sit fortis per substantiam,prudens per colorem.Nā prudentia latet in anima priusq̄ in corpore exterius exerceatur.

Hyacinthus est qui similis est aquę,solis radio perfusę, quo mouetur per aquā,vt in cūctis tēperatus incedat:per solis radios,vt diuinis illuminatus effulgeat:& sic hic lapis monet principem seu regem debere esse temperatum, & habere debere temperantiam,quę est vna ex quatuor virtutibus cardinalibus,de qua habetur in l. vnica.C. de metropoli Berito,libro xj.

Amethystus,hic tribus coloribus,purpureo,violaceo & roseo decoratur:hoc monetur ꝑ purpurā vt onus regię dignitatis attēdat postq̄ soli sibi purpurę prærogatiuam vendicauit.l.temperent. C.de vestibus oloberis,lib.xij. per violam,quæ herba est satis humilis,pulcherrimum tamen florem & iocūdū odorem exhibens, hoc instruitur,vt florem morū regalium odorēq; famę seu vitę laudabilis indesinenter ostendat.Per roseum suadetur q̄ tanta charitate flamescat:vt vsq; ad effusionem sanguinis pro iustitia & turba seu populo & suis fidelibus nō lentescat.

Beryllus hic viridem & pallētem colorem habet, quo dirigitur ęternorum contemplationi inhęrere:vt ita curā subiectorum habeat:q̄ plerunq; nimia laborum solicitudine redeat cūm expediens fuerit ad pallorem.

Chrysolithus qui velut aurum fulget,quasdā ferè scintillas ardentes emittens:hoc monetur luce sapientię refulgere,suasq; virtutes atq; sententias cū verbo exhortatiōis & exēplo actiōis in subiectos effūdere,& in cūctis bonis operibus omnes sibi subditos pręsertim magistratus similes sui facere.Nam facilius est(si dici fas est) errare naturam,q̄ principem sui dissimilem formare posse rempublicam,dicit Cassiodorus in variarum epistolarum.xij.

De chrysolitho:smaragdo & amethysto habetur ff.de au.& argē.leg.l.& si non sunt.§.proueniamus.

Sardonix compositus ex sardio & onice,cuius preciosior subtus est niger,medio rubicundus, superius cādidus & ita sardonix appellatur in l.fi.§.species.ff.de publica. vel aliàs sardonica dicitur,vt habetur in l.diuus Adrian⁹. ff.de bonis damnatorū.Hoc docetur rex, vt per humilitatem sit niger.i.terrę similis vel humilis: per candores, idest per virtutes,irradietur:per ruborem inflammetur, vt si necesse fuerit charitatis officio ꝓ iustitię debito sanguinem quoq; fundat.

Sapphyrus de quo habetur & de aliquibus ex supradictis in l.fi.§.diui quoq; Marcus,& Commodus,versi. species.ff.de publicanis.vltimo loco ponendus est,qui licet non sit multum preciosus,in ministerio tamen est valde pręclarus.Hic colorem habet aērēū alijs lapidibus in nullo participans:hic dicitur gerentem reddere castum, ad quod reges debent nimium anhelare non se libidinis ventilabro volutare,vnde plerunq; sequitur offensa dei,& decurtatio vitę.Eius colore monetur sic se regimine implicare,vt postq̄ se populo in cunctis iuxtà sibi debitum exhibet,cœlestia nihilominus mente petat, iuxta apostolum dicentem.Nostra autem conuersatio in cœlis est.Exemplo Moysi, qui post sui debitum quod populo temporaliter exhibebat,ingressus tabernaculum diuinę contemplationi vacabat,extra de renuncia.c.nisi.§.nec putes,prope finem.Hęc omnia dicit Lucas de Pēna in rubri. de auro coronario,libro x.C. vbi sic ponit, prędictos xij. lapides eo modo,vt dictum est.

Sed de sapphyro & eius natura,& quid denotet,dicā latius infra ista parte, in xxxj. consideratione,de rege Francię.

Aduerte,quia etiā in veteri testamēto rationale summi sacerdotis Israēl,xij.lapides preciosos, quatuor distinctos

ordinibus significans, ꝙ pontifex cuius exemplo etiam rex quatuor principales debet habere virtutes, scilicet iustitiã, fortitudinẽ, prudentiã, & tẽperantiã: in singulis autem ordinibus habebat tres lapides significãs, ꝙ põtifex in primo debet habere fidem, spem, & charitatẽ. In secundo modestiã, mãsuetudinem, & benignitatẽ. In tertio pacem, misericordiã, & largitatẽ. In quarto vigilãtiam, solicitudinẽ, & longanimitatẽ. Per lapides enim preciosos figurãtur virtutes, iuxta illud: Alij ędificãt aurum & argentum & lapides preciosos. ita notat Archidia. in c. qui ecclesiasticis. xxxvj. di. & videatur Exo. xxviij. vbi dicitur. In rationale summi sacerdotis erunt quatuor ordines. In primo versu erit lapidis sardius, topazius, & smaragdus. In secũdo carbunculus, sapphirus, & iaspis. In tertio ligurius, achates, & ametist⁹. In quarto chrysolith⁹, onychin⁹, & beryllus. Inclusi erũt auro per ordines suos, habebũtq́ nomina filiorũ Israël duodecim nominibus &c. Et de virtutibus supradictis quomodo ex his honorantur reges & principes satis suprà dixi, maximè de his ex quibus magis laudantur & honorantur.

Et propriè hæ coronæ dicuntur triumphales, & sunt aureæ, & mittuntur imperatoribus ob honorem triũphi, vt dixit Textor Niuernensis in sua officina, in c. diuersæ coronæ. & in c. sequenti scribit triumphatores, qui de diuersis regibus & populis triumpharũt: de quibus diffusè supra in prima parte, in xxxvj. consideratione.

Et aduerte qm̃, vt dicit idem Lucas De Pẽna in d. rub. C. de auro coronario, lib. x. tale diadema regi cũ constituitur imponendum est. Necnon & liber legis in manu eius. ij. Parali. xxiij. c. Eduxerunt filium regis, & imposuerunt ei diadema, dederuntq́ in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum regem. & hoc per sacerdotes Leuiticæ tribus, Deutero. xvij. &, vt inquit Lucas in loco ante allegat. Rex in coronatione prius examinatur, demum inungitur, benedicitur, consecratur, & coronatur. text. in c. venerabilem. ibi: est enim. extra de electio. & ibi Inn. & alij.

Per hæc excellentia regiæ potestatis descẽdere à Christo significatur, vt ipse regnet sub Christo & in populo Christiano, vt ait sanctus Thomas de Aquino in iij. parte suæ summæ. q. cviij. arti. ij. Et sicut episcopus in capite ac manibus cũ vnctione debita cõsecratur, ex quo ea quę spectãt ad solũ ordinẽ intelligitur cõsecutus, vt notatur in c. penul. extra de cõsecra. eccle. vel altaris. ita & rex in brachio, vel humero, seu armo inungitur & benedicitur. c. vnico. de sacra vnctio. versi. vnde in veteri. Et ex hoc iustum est, ꝙ ea quæ sunt pręcipua regiæ dignitatis, intelligatur ex potestate seu cõcessione diuina assecutus: & etiã ex hoc confertur sibi gratia, & virtutis augmẽtum. Nam cor eius ad prudentiã & cõstantiã dilatatur. c. j. de consecra. dist. v. Augetur etiam in eo gratia fortitudinis contra hostes extrinsecos, puta vitia, eadẽ dist. c. ij. Ideo inungitur, vt potestas in eo plenior ex dei benedictione descendat, iuxta illud Esa. ix. Factus est principatus super humerum eius. & d. versi. vnde in veteri. Vnde rõne tãtæ dignitatis in eo existẽtis dici potest illud qđ habetur dist. xl. c. non nos. Quis enim sanctũ dubitet esse, quem apex tantæ dignitatis attolit? in quo si desint bona acquisita per meritũ, sufficiunt quæ à loci prędecessore testantur; aut enim claros ad hoc fastigia erigit, aut qui erigũtur illustrat. Ideo inquit sanctus Thomas in opusculo de regimine principum, lib. ij. in fi. Omnes reges soliciti ad reuerentiam dei, habuerunt felicem exitum: qui autem neglexerunt fuerũt infelices: de quibus aliquid ante dictum est.

Diuersas coronarum species describit ipse Lucas in dicta rubrica, quæ olim erãt apud Romanos, puta athletarum, oleagena, laurea, graminea, quernea, myrthea, palmea, frondea, hederalis, & populea, & quibus dabantur. De quibus in prima parte: in xxxvij. consideratione. versicu. secunda conclusio est, dixi.

Vigesimatertia cõsideratio. In sceptro etiã honoratur rex, qđ signat iustitiã. c. Cõstãtinus. xcvj. di. ibi: cõferentes ei etiã imperalia sceptra. & c. regum. xxiij. q. v. vbi dicit tex. in fi. Ipsis aũt principibus fidem & reuerẽtiã seruari oportet. & in d. c. Cõstantinus. scribũtur signa quibus honorãtur principes, & p Anto. Corsetum in tra. suo de potestate regia. q. xxxj. puta in principatu, dominatione, potestate, dignitate, gloria, vigore, honorificẽtia, & iurisditione super inferioribus, in possessionibus, diuitijs, lata gẽte diuersarum regionũ & nationũ: in palatio, in diademate, corona, sceptro, chlamyde purpurea, tunica coccinea, & alijs indumẽtis, quæ principẽ decẽt, & in diuersorum ordinũ officialibus sibi seruinetibus & alia hmõi. Et quomodo sceptrũ datur regibus & sacerdotibus, differit Aug. Dathus in suis oratiõibus, oratione xxxviij. lib. ij. vbi etiam dicit ꝙ virga datur principibus.

Vigesimaquarta cõsideratio. Principes in multis vltra alios à iure honorãtur & priuilegiantur, quippe multa iura eis cõpetunt, & sunt reseruata in vim regaliæ & superioritatis, quę alijs non: de quibus & singulis possent diuersæ considerationes fieri, sed vt oĩa aut saltem maiorẽ partẽ priuilegiorũ eorundem cõprehendere possim, istam tm̃ considerationem pro his describam principum priuilegia cõtinentem: maximè regalia, & quæ principibus competunt ratione excellentiæ dignitatis eorum.

j Habetur in titulo quę sint regalię: in vsibus feudorũ, ꝙ principes habent plura iura vltra alios in subditos, vt sunt armandię, qđ exponitur per aliquos, quòd est ius faciẽdi fieri arma, vt in authẽ. de armis. colla. vj. &. C. de fabricensib⁹, lib. xj. Vel, vt alij volũt, sunt litora, q̃ sunt publica & regalia, vt dicit Andręas de Isernia: quo ad defensionem et protectionem, vt prohibeat ibi fieri quicq̃ si vsus litoris & publicus impediatur l. litora ff. de acqui. rerum domi. & §. litora. insti. de rerum diuisione.

ij Sunt vię publicæ de regalibus, vt dicunt tex. in prin. & Io. de Isernia in d. ti. quæ sint regaliæ. ideo tenẽtur principes vias publicas tenere tutas, & defendere ab oppressionibus. Ex quo cognitio delictorum commissorum in vijs publicis spectat ad officiarios regios: cùm ipse viæ publicę sint de regalibus, & idẽ dicas de portu armorũ, vt dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundię, in rub. Des iustices. circa finem. versi. aduertendum est, numero cj.

iij Flumina uauigabilia, & quomodo scribit in dicto titu. Io. de Isernia. Et intellige de vectigali fluminum, quod apud nos dicitur pædagium.

iiij Portus, idest redditus seu vectigal: port⁹ hoc est redditus qui prouenit ex his quæ ĩ portu vel ex portu vehũtur, quia sunt publica vectigalia stricto modo. i. in patrimonio regis, vel cęsaris vel ciuitatis, quando sunt ciuitatum. l. inter publica. ff. de verb. & rerum signi. Et multæ ciuitates habent ista ex priuilegio: vtrum autem cum pręcedenti pręscribi possint contra principem, vide eundem de Isernia in dicto titu. in verbo, flumina nauigabilia.

v Ripatica sunt de iuribus regalibus, hoc est reddi-

tus &

tus & prouentus ex ripis percepti. Et ipse Andręas dicit hęc supra dicta principes vsurpasse: sed cùm sit de his tex. sto illi, quicquid dixerint qui malè sentiunt de fide, volentes aliter interpretari euangelium q̃ debeat intelligi.

vj Vectigalia hoc est octaua pars eius quod vehitur vel vẽditur solui debet. tex. in l. a pręstatione. & l. à legatis. C. de vectigalib⁹. vt ferè in tota Francia, vbi octaua de vino venali fisco debetur, & sunt octonarij hoc est firmarij & constituti ad hoc qui octauas recipiunt: de quo verbo vtitur tex. in dicta l. à legatis.

vij Ius faciendi & cudendi monetam competit cuilibet regi in regno suo, vt est tex. in d. titu. quę sint regalię. & ibi Andręas de Iser. tex. in c. quanto. ibi: patris tui cõseruare monetam. & ibi notatur in verbo, defraudata. & ibi in tex. alia sub nomine patris tui moneta cudatur. & ibi glo. & in verbo, patris. extra de iureiurando.

viij Multarum & pœnarum compendia, hoc est lucra, competunt iure speciali principibus. tex. est etiam in l. multarũ. C. de modo multarũ. Hodie verò etiam hęc iura competunt nobilibus in Gallia habentibus iurisdictionem, vt dixi amplè in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundię. ti. des confiscationis. §. j. per totum.

ix Bona vacãtia cõpetũt principib⁹, vt est in multis casibus: de quibus habetur in l. j. & ij. ff. de iure fisci. & in ti. de bonis vacantibus, lib. x. C. & dixi in loco ante alleg. & vide per eundem de Isernia in dicto titu. quę sint regaliæ.

x Principibus competunt bona eorum quæ ab indignis auferuntur, nisi specialiter aliquibus concedantur. ff. & C. de his quibus vt indignis.

xj Competunt principibus bona contrahentium incestas nuptias. l. qui contra. C. de incest. nup.

xij Competunt principibus bona condemnatorum & proscriptorum, secundùm quod in nouis constitutionibus cauetur, etiam habetur in titu de bonis proscriptorum seu damnatorum. C. quod quomodo intelligendum sit scribit Andręas de Isernia in dicto ti. quę sint regalię. in verb. condemnatorum.

xiij Competunt angariarum perangariarum plaustrorum, & nauium præstationes: vt eodem titu. quæ sint regalię. & hic possent fieri quatuor specialia, secundùm quod sunt quatuor iura quę competunt principibus: de quibus recurre ad ipsum de Isernia in dicto loco.

xiiij Competit principibus indicendi seu super indicendi extraordinariam collationẽ ad felicissimam eius exercitus expeditionem, & pro certo ista habent magnã declarationem, & indigerent vno volumine integro ad expositionem omniũ extraordinariarum collationũ quæ fiunt per principes: de quibus dixi in tractatu meo de muneribus. & nunc nolo aliud de his refricare, quoniam satis superq; est apud nos practicatũ, nec esset bonum de nouo aliquid vltra adinuenire: & vide aliquid per eundem de Isernia, in dicto titu. versi. & extraordinaria collatio. Dixi etiam aliqua in commento nostro super cõsuetu. ducatus Burgundię. ti. Des iustices. §. iiij. cuius initium est, le droit de indire &c. Et aduerte, q̃ ipse solus princeps imponit superindictum. l. ij. C. de superindic. lib. x.

xv Competit principibus potestas faciendi seu cõstituendi magistratus ad iustitiam exercendam & expediendã. Quia lege regia popul⁹ Romanus trãstulit hanc potestatem in principẽ. l. j. in prin. ff. de consti. principũ. in. §. sed & quod principi. in prin. institu. de iure natu. gen. & ciuili. l. vnica. circa initium, ibi: regimẽtis reipublicę ad imperatores translatis. ff. de officio pręfecti pretorio & in l. j. §. cũ enim. C. de veteri iure enucleando. Princeps enim iudex est iudicũ, in authẽ. cõstitutio quæ de dignitatib⁹ &c. §. j. coll. vj. & vt dicit Bal. in. c. j. quis dicatur dux, marchio comes. in verb. à pricipe. Omnes magistrat⁹ & dignitates à principe profluũt & deriuantur tanq̃ à fonte, quia in eo sunt omnes dignitates, & in eo sunt omnes dignitatũ thesauri reconditi: & dixi infra, versi. lxxj. & in prima consideratione septimę partis. versi. imprimis tamen. & vide de materia per ipsum Andręam de Iser. in d. ti. quę sint regalię. in verbo, potestas constituendorum, & sequenti.

xvj Argentarię competũt principibus, & intellige de quolibet metallo, vt declarat Andręas in d. tit. in verbo argentarię. & quantum solui debeat fisco de metallo, habetur in. l. j. et. iij. C. de metallarijs & metallis, & procur. metallorum, lib. xj.

xvij Competit principibus solum habere palatia in ciuitatibus, & sunt propriè domus principum, quę solis principibus competunt, vt in dicto tit. que sint regaliæ. & ibi ipse de Iser. de his & excellentia illorũ. & infra in vltima parte, in lxxvij. consideratione dictum est.

xviij Principibus solis competunt redditus piscationum & salinarum: vt est tex. in d. tit. quæ sint regaliæ: de cuius materie intellectu ipse Andræas ibi explicat in verbo, redditus piscationum.

xix Ipsis etiam competunt bona cõmittentium crimen lęsę maiestatis, in quos committitur tale crimẽ, vt est tex. in d. ti. Et ibi Andręas in verbo, & bona committentium crimen lęsę maiestatis, & in l. quisquis. C. ad legem Iuliam maiestatis.

xx Competit dimidiũ thesauri inuenti in loco Cęsaris non data opera, vel loco religioso: si data opera totũ ad pricipem pertinet. tex. in loco sæpè allegato, & ibi ipse Andræas: & dixi in commentarijs nostris super cõsuetudinibus ducatus Burgundię, ti. Des iustices. §. j. in glo. espaues. versi. sed circa: & consului pluries.

xxj. Princeps ĩ hoc priuilegiatur & honoratur, quòd non tenetur seruare ordinem iudiciarium, vt habetur per Felin. in c. ĩ causis. extra de re iudic. & in c. ad petitionẽ extra dè accusat. ita dicit Iacobinus de sancto Georgio in tractatu feudorũ ĩ verbo, princeps. in prima specialitate principis. & p do. meũ Iasonẽ in. l. certũ. col. pe. C. vñ legitimi.

xxij Princeps in hoc honoretur & priuilegiatur vltra alios, quòd potest adire hæreditatem per procuratorẽ, quod non potest priuatus. l. pupillus. aliàs incipit, per procuratorem. ff. de acquirẽda hęreditate. & hoc vult Bar. ibi, & Bal. in. l. j. C. qui admitti.

xxiij In hoc honoratur princeps, quòd ipse creat tabelliones, & statuit quòd eius scripturę fides adhibeatur, vt habetur in l. generali. C. de tabularijs, lib. x. Per Innocẽ. & alios in c. cum P. tabellio. extra de fide instru. Specu. in titu. de instru. ędítione §. restat. Sed vtrum tales tabelliones habeãt iurisditionẽ: vide Andręã de Isernia. ĩ ti. q̃ sint regalię. in vsibus feudorũ. in verbo, ad iustitiã expedĩedã.

xxiiij Solus princeps creat aduocatos, aut concedit potestatem creandi, vt in l. quisquis. §. vlti. ibi: quos agere p̃misimus. C. de postulando. & in l. nemo. C. de aduocatis diuersorum iudicum.

xxv Solus princeps approbat medicos, & dat eis potestatem curandi egros, vt voluit Lucas de penna in l. contra publicam. versicu. x. C. de re militari. lib. xij. vbi dicit de hac esse constitutionem in regno Siciliȩ, vbi fuit consiliarius: & (vt credo) cancellarius regis Siciliȩ bonum pro certo esset vt ita obseruaretur apud nos, sic quòd medici non possent exercere eorũ artem sine speciali licentia (vt ita loquar) principis: propter multa inconuenientia quȩ ex imperitia plurium proueniunt. Et in qualibet ciuitate saltem deberent approbari in prȩsentia officiariorum regiorum.

xxvj Solus princeps restituit ad famam. l. j. §. de qua. ff. de postulando. per Barto. & alios in l. infamem. ff. de publicis iudicijs. Lucas de penna in d. l. contra. in xxvj. priuilegio. Et notant canonistȩ in c. cũm te. extra de sententia & re iudicata. vbi Felin. & quomodo. vide Lucam de penna in d. l. contra. versi. xxvij. C. de re militari. dicã j. versi. lxxiij. & dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiȩ, titulo. Des iustices. §. v. in gl. S'il na grace. versi. restitutio. numero vij. & ibi etiam patet, ꝙ non solum restituit ad famam, sed etiam dat gratiam ad vitam.

xxvij Solus princeps vniuersalem legem condere potest. l. fi. §. pe. & fi. C. de legibus. ipse enim supra ius est, ac solutus legibus. l. princeps. ff. de legi.

xxviij Solus princeps legem dubiam vel inter ȩquitatem & iuris rigorem interpretatur. l. j. C. de elegibus. & p Lucam de penna in l. j. in verbo interpretandi. C. de professo. qui in vrbe, libro xj. Et etiam testamentum voluntatis interpretatur princeps, vt dicit Bal. in l. cũm apud. C. de communi seruo manumisso. vt tenet Franciscus lucani in tract. de priuilegio fisci. in cxxxix. priuilegio.

xxix Soli principi licitum est egredi vires libelli, vt dicit Anto. de Butrio in c. licet Eli. extra de simonia. Panor. in c. cũm super. extra de confessis, in fi. ij. col. vbi dicit ꝙ si reus fateatur defectum iuris sui, & tamen actor nihil probauit, si causa ventilatur coram inferiore à principe reus erit absoluendus. Si verò ventilatur coram principe, ex eadem instantia sine noua petitione poterit priuare reum qui confessus est defectum iuris. allegat Specula. in titul. de actio. & petitio. §. super actionibus. versicu. sed quid si reus. Iacobinus de sancto Georgio in d. tract. de feudis. in verbo, princeps. in quinta specialitate principis addit Bald. in repetitione. l. Aemilius. col. xviij. ff. de minoribus. vbi dicit, ꝙ princeps de plenitudine potestatis potest supplere circa libellum ex causis sibi notis. Quia coram principe non attenditur ineptitudo libelli, & potius attenditur causa ꝙ̃ conclusio, sed coram delegato attenditur conclusio: & ita intelligitur quod notat Innocẽ. c. super literis. extra de rescriptis.

xxx Princeps mutat substantiam quantum ad inducta per ius ciuile. l. j. in princ. C. de rei vxoria actione. glo. singularis in c. j. de capellis monachorũ. Franciscus Curtius consi. xlix. col. xix.

xxxj Instantia in curia principis nõ currit. faciũt quæ dicit Felin. in c. in causis. extra de re iudi.

xxxij Solus princeps ratificat id quod ipso iure nullũ est. l. adoptio. la. ij. ff. de adoptionibus. l. ij. ff. de rebus eorum. & c. quippe. iij. q. v. & vide infrà versiculo lxxvij.

xxxiij Solus princeps de inhabili facit habilem. l. quidam consulebat. ff. de re iudica. & de indigno facit dignum in authen. quibus modis naturales efficiuntur sui. §. discretis. colla. vij. Franciscus Curtius consi. xlix. colũ. xlv. vbi, plenè.

xxxiiij Honoratur in hoc princeps, quoniam in eo omnis pœna est arbitraria, vt dicit Bald. in l. cunctos populos. in lectura ordinaria, circa viij. col. C. de summa trini.

xxxv Solus princeps facit gratiam iurisiurandi. l. fin. in princ. ff. ad municipales. no. Lucas de Penna in l. j. C. qui militare possunt vel non, libro xij.

xxxvj Solus princeps approbat militem, ad ipsumq́ꝫ spectat & pertinet assumere ad aliquem numerum vel limitem custodiendum. l. neminem. C. de re militari, libro xij. & Lucas de Penna in d. l. j. C. qui militare possunt. & , vt dicit, hoc patet j. Regũ xiiij. in fine. dum dicitur. Nam quemcunq́ꝫ viderat Saul virum fortem & aptum ad prȩlium, sociabat eum sibi. dicit tamen tex. Ierem. vlti. quòd princeps militiæ probat tyrones: vbi circa finem dicitur. Et de ciuitate tulit &c. & scribam principem militum, qui probabat tyrones. Sic enim Abrahã approbauit & numerauit expeditos vernaculos suos trecentos decem & octo, Gene. xiiij. qui erant habiles ad militiam, vt habetur in l. si militi. in fine. ff. de castrensi peculio.

xxxvij Licet gesta per falsum procuratorem possint ratificari per dominum, vt habetur in l. licet. ff. de iudicijs. Tamen gesta per falsum procuratorem in audientia principis non possunt ratificari per dominum, ita dicit Bald. in l. falsus. col. j. C. de furtis. allegat notata per Innocen. in c. ex parte decani. extra de rescriptis.

xxxviij Princeps potest iudicare secundũm conscientiã, vt dicit Bart. in l. j. in fine. C. vt quæ desunt aduocatis partium &c. Felin. in c. in causis. col. ij. extra de re iudica. dominus Iason in l. siue nostrum. ff. de in litem iurando. Barba. in consilio xxiiij. in ij. volu. col. j. Franciscus Lucani in tractatu de priuilegio fisci. priuilegio cxxxix. & dixi infra in vij. parte, in iij. consideratione. versi. octauum effectum addit.

xxxix Solus princeps concedit immunitatem à munere publico, vt habetur in l. vnica. C. de his qui à principe vacationem acceperunt, libro x. & l. immunitates. C. de agricolis & censitis, libro xj.

xl Solus princeps immunitatem tribuit à tributis. j. Regum xvij. vbi dicitur. Et dicit Dauid: vnusquisq́ꝫ iam de Israël qui percusserit Goliam, ditabit rex diuitijs magnis, & filiam suam dabit ei, & domum patris eius faciet absq́ꝫ tributo in Israël. Nam & pluribus ciuitatibus imperatores remisere tributa. l. j. & fi. ff. de censibus. de quo Lucas de Penna in l. medicos. post glo. in verbo, muneribus. C. de professo. & medicis, libro x.

xlj Si princeps comminatur vasallo sub pœna indignationis, prȩcipiendo sibi aliquod iustum, si ipse vasallus nõ obediat: illa verba sub pœna indignationis important quòd poterit eum priuare feudo, ita tenet Bal. in c. j. §. porro. in tit. quȩ sit prima causa beneficij amittendi, in vsibus feudorũ. vbi dicit ꝙ qñ in literis apostolicis apponuntur ista verba, indignationẽ Petri & Pauli & beatorũ apostolorũ se nouerint incursuros. talia verba comminatoria importãt ꝙ inobedientes possunt priuari eorum beneficijs. Et de ista pœna indignationis loquitur idem in l. cunctos populos. C. de summa trinitate, & in authẽ. statuim⁹. in q. de questiõe Flandrẽsi. C. de episco. & cleri. vbi videt̃ velle, ꝙ ille q incurrit indignationẽ superioris

potest

potest puniri arbitrio ipsius superioris. allegat Iacobi. de sancto Georgio in d. verbo, priceps. in ix. specialitate. tex. in l. ij. ibi: indignationem nostri numinis sustinebit. C. de peti tis bonorum sublatis, lib. x.

xlij Citatus à principe, etiam die feriata tenetur cōparere, vt dicit Bar. in l. ij. §. fi. quasi in fine. ff. si quis in ius vocatus non ierit. quoniam (vt inquit) ferię sunt de iure ciuili, cui princeps derogare potest. l. digna vox. & ibi notatur in glo. j. C. de legibus. l. princeps legibus est solutus. ff. eodem. vide infra versi. cxx.

xliij Princeps committit causas suas cui vult. l. j. & ij. C. vbi causę fiscales. notat Innocen. in c. ex parte. extra de verborum significatione.

xliiij Solus princeps potest iubere seu concedere, vt alicui salariū de iuribus reipublicę tribuatur. tex. in l. vnica. C. de preben. sala. lib. x.

xlv Princeps quod vult fieri habetur pro facto. l. apud eum. ff. de manumissionibus. vt comprobat Lucas de Penna in dicta l. contra. in xvij. priuilegio. C. de re militari, lib. xij.

xlvj Sol⁹ princeps remittit pœnā merēti. l. ad bestias. ff. de pœnis. & §. planè ibi: nā quod ob meritū idulsit alicui. & ibi glo. inst. de iure natu. & vide j. versi. cxxvj.

xlvij Solus princeps potest augere pœnam à lege statutam, vt est tex. in d. §. planè. ibi: vel si cui pœnam irrogauit. iuncta glo. in d. verb. irrogauit. Et hoc sine causa, quoniā cū causa potest etiā inferior augere, vt dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgūdię. titu. Des iustices. §. v. in glo. a larbitrage. Sed in his sola voluntas principis (quę habetur pro causa) sufficit, vt dicit Lucas de Penna in d. l contra. versic. xxvij. C. de re militiari. libro xij.

xlviij Solus princeps instituit noua vectigalia. l. iij. C. de vectigalibus. c. innouamus. extra de censibus. notāt doctores in c. super quibusdam. extra de verborum signi. Et idem de tributis, muneribus & collectis. l. iij. C. de annonis & tributis, lib. x. dixi hic ante in xiiij. priuilegio.

xlix Solus princeps restituit siue dispensat super natalibus. l. qui in prouincia. ff. de ritu nuptiarum. l. quęris. ff. de natalibus restituendis. l. imperialis. §. itaq;. C. de nuptijs. & ius aureorum ānulorum tribuit. l. j. & ij. C. de iure aureorum annulorū, & natalibus restituendis. & ibi Bald. in l. j. numerat quędam specialia seu priuilegia principū: & in l. rescripta. C. si contra ius vel vtilitatem publicam.

l Solus princeps legitimat illegitimos, in authēti. quibus modis naturales efficiuntur sui. §. illud tamen. versicu. si quis ergo filios. ibi, hoc agat per nostrum rescriptū. colla. vij. Imo etiam filium proprium tanq̃ subditum. c. per venerabilem. §. videbatur. versi. insuper. extra qui filij sint legitimi. ita dicit & tenet Lucas de Penna in dicta l. contra. C. de re militari. versic. xxviij. Et q̄ rex Francię solus in suo regno legitimat, scribit Iacobus Bonaudi in suo panegyrico: vnà cum opere Ioannis de Terrarubea impresso

lj Ipse solus princeps cum dignitatis donatione omnem maculam abstergit. tex. in dicta l. imperialis. §. si miles. C. de nuptijs.

lij Ipse solus potest transferre milites de vno numero ad alium. tex. in dicta l. contra publicam vtilitatem. ibi nisi hoc angusta. C. de re militari, lib. xij. quoniā, vt dicit ibi tex. honoris augmentum, non ambitione sed labore ad vnumquenq; conuenit deuenire.

liij Ipse solus potest auferre ius alterius. l. quęris. ff. de natalibus restituendis. notant doctores in l. fina. C. si contra ius vel vtilitatem publicam. Et solus potest rem priuati dare militibus. l. item si verberatum. §. j. ff. de rei vendica. Et plenè Lucas de Penna in l. fi. in verbo, donauerit. C. de locatio. prędiorum ciuilium, libro xj. sed hoc est de plenitudine potestatis, secundūm Bal. in l. ij. col. vj. versiculo item nota. C. de seruitut. & aqua. dixi infra versiculo cxxxij.

liiij Ipse solus dat commeatum & remeatum ab exilio. l. relegati. in fine. ff. de pœnis. & restituit in integrum per viam gratię aduersus sententias criminales. lege diui. ibi: vel eorum pœna imminuta est, vel in integrum restitutio concessa est, quod duntaxat à principibus fieri potest. ff. de pœnis. & dixi plenè in commentarijs nostris super consue. ducatus Burgundię. ti. des iustices. §. v. in glo. s'il na grace.

lv Solutus à militia propter delictum. i. remotus sine speciali autoritate principis non resumit nec ad eandē admittitur. l. ij. C. de diuersis officijs, libro xij. facit. l. si quis ex grege. C. de cohartalibus, eodem lib. quę. ll. expressè faciunt, quòd priuati dignitate vel officio sine expressa licētia principis rehabilitari non possint.

lvj Solius est principis de plenitudine potestatis reuocare per se factum, vt dicit Bal. in l. ij. col. vj. versi. item nota. C. de seruit. & aqua. Ita dicit Felin. in c. nouit. col. ix. in fi. extra de iudicijs. vbi scribit regulā, quando princeps potest reuocare priuilegium per eum concessum vel non, ad quem recurre. In dubio tamen princeps nō pręsumitur vti plenitudine potestatis, vt dicit do. meus Iason in. l. quā q̃. col. ij. C. de testamento militis.

lvij Solis principibus competit autoritas belli indicendi, & sola autoritas in bello gerendo est in principe. l. vnica. C. vt armorum vsus inscio principe interdictus sit, lib. xj. & in c. quid culpatur. xxiij. q. j. ibi: ordo autem ille naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, vt suscipiendi belli autoritas atq; consilium penes principes sit. & ibi glo. in verbo, principes.

lviij Solus princeps magnas dignitates confert. l. pro batorias. C. de diuersis officijs, libro xij. & vide infra in versicu. lxj.

lix Disputare de potestate principis incurritur crimen sacrilegij. l. ij. C. de crimine sacrilegij. & an dignus sit quem ipse elegerit. d. l. ij. & ibi glo. fi. & l. restituendę. in fine. ibi: nam qui nobis digni iudicati sunt. cum ibi notatis in glo. vlti. C. de aduocatis diuersorum iudicum.

lx Solus princeps liberat à curiali fortuna. l. fi. C. de decurionibus, lib. x.

lxj. Nullus assumitur ad officium principis, etiam si sit apparitor sine literis probatorijs principis. dicta l. pro batorias. C. de diuersis officijs, lib. xij. Alexander consilio suo cvij. in vij. volumine. Et istæ literę signari debent manu propria principis, vt dicit ibi tex. quod hodie apud nos in Gallia non obseruatur, sed sufficit vt signentur vno ex quatuor secretarijs pręceptionū, de quibus infra in vj. parte dixi in x. consideratione. & sint sigillatę sigillo regio, quod est penes cancellarium: & in his ex communi obseruantia & stylo regni requiritur sigillum, aliàs fides eis non adhiberetur, etiam si essent signatę manu regia, eo quia ita se habet cōsuetudo, vt dixi in cōmentarijs nostris super consuetudines ducatus Burgundię: in conclusione, in vltima glossa. Et aduertendum est, quòd actus non dicitur

dicitur perfectus nisi quando est appositum sigillum in talibus apponi solitum, vt dicit Io. riminaldus in l. pacta nouissima, in fi. C. de pactis.

Sed redeundo vnde digressi fueramus, hic se offert casus in quo necessaria est scriptura etiam authentica, vt patet ex textu in d. l. probatorias. ibi: sed ex authenticis tantum sacris probatorijs manu nostra subscriptis, & nostro arbitrio prestandis: & quòd dignitates & officia conferantur & concedantur per literas, tex. est in l. filiussa. insti. quibus modis ius patrię potestatis soluitur. & ibi expresse notat Ange. per illa verba, imperialibus codicillis prestitis. Alios xxviij. casus scribit glo. in verbo, inscriptis. in cap. j. de censibus. in vj. Quinque alios vide per do. meũ Iaso. in l. non solum. §. morte. col. xj. ff. de noui ope. nuncia. & vide alios per eundem do. meum in l. cũ proponas. C. de de pactis. vbi dicit ꝙ omnibus casibus in quibus requiritur scriptura si probetur, potest probari per testes. Adde alium in clericatura, vt dixi in cõmentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ. tit. Des iustices. §. vj. in gl. sont creuz. ver. additio &c. ibi: clericatus debet. & in probatione capellaniatus honoris, qui debet probari per scripturam, vt ibi dixi.

Alius est casus in extrauaganti iniunctæ. de electione. in extrauagãtibus communibus, scilicet in prælatis habẽtibus prouisiones à sede apostolica, qui non possunt se in illis intromittere sine literis apostolicis. Ex quo videtur, ꝙ literæ beneficij in prelatis habentur loco tituli. Quod an sit verum in omnibus beneficijs, vide per Ioannem de Selua in tractatu de beneficio, in iij. parte. q. xxij. vbi discutit, an in collatione beneficij requiratur scriptura. Et licet videatur concludere ꝙ non, ego tamen dixi & consului in contingentia facti de præpositura ecclesiæ collegiatæ nostræ dominæ Heduen. ꝙ in collatione beneficij requiratur scriptura: nunc pendet processus, postea videbitur consilium.

lxij Nemo potest dicere principi cur ita facis, vt habetur Ecclesia. xliij. & in c. in memoriam. xix. distinctio. do. meus Iason plura ad hoc allegat in l. rescripta. col. j. C. si contra ius vel vtilitatem publicam. & in l. j. ff. de constitu. principum. vbi etiam dicitur quòd apud eum est pro ratione voluntas. facit glo. in verbo, inuestituit. in c. proposuit. extra de concessio. præben. & in c. si gratiose. in verbo, à Romano. de rescriptis, in vj. in l. releganti. in gl. fin. ff. de pœnis. & in l. j. §. pueritiam, in verbo, ratus. ff. de postulando. & §. quod principi placuit. institu. de iure naturali. & l. non omnium quæ à maioribus. ff. de legibus. facit c. in memoriam, in princip. & l. prospexit. circa princi. ff. qui & à quibus manumissi liberi. vbi dicitur sufficit ita scriptũ esse, quamuis illud durum sit, vide. j. ver. cxxxv. & versicu. ccviij.

lxiij Solus princeps reuocat benè statuta ꝑ prædecessores. notat Archidia. in c. ita dñs. §. hæc autẽ. xix. dist.

lxiiij Solus princeps tollit priuilegia cõcessa per quẽuis. l. j. §. j. C. de indictionibus, libro x. Et si non sint clausa in corpore iuris, sufficit clausula generalis, non obstante lege vel consuetudine, vt dicit Federicus de Senis in cõsil. xlvij. incipiente: habita super casu prædicta collatio. Paul. de castro in l. j. ff. de constitu. principum. & in l. si mihi & tibi. ff. de lega. j. Imol. in l. licitatio. §. earũ, in fin. ff. de publicanis. Si tamen sint scripta in corpore iuris non sufficit clausula generalis, non obstante, sed requiritur quòd de eis fiat in specie mentio. §. si quæ verò. vbi Bald. in ij. constitutione. C. & est tex. in l. decurionibus, in prin. ibi: non preiudicatura quacunq; generalitate pragmatica. & ibi glos. j. C. de silentiarijs, libro xij. Alexan. consi. cj. incipien. visis exemptis, col. ij. in j. volu. cum pluribus alijs allegatis per do. meum Iason. in l. j. col. vltima. ff. de constitu. principum. & per Felin. in c. j. colũ. viij. in iij. fallentia. ibi: vnum in proposito. extra de rescriptis. Imol. in consil. cvij. & vide eundem Iason. in l. sunt certi. C. de testamento militis. col. penul. imo etiam priuilegium per eum concessum tollit scienter faciens contra illud. c. suborta. extra de re iudicata.

lxv Solus princeps imponit vel mãdat imponi pœnam capitalẽ alicui ex principalibus vel decurionibus alicuius ciuitatis l. diui fratres. §. de decurionib⁹. ff. de pœnis.

lxvj Solus princeps inuito patre liberat filium à patria potestate. l. fi. C. de cõsulibus, libro xij. & in authẽ. cõstitutio quæ de dignitatibus in princi. collatione vj.

lxvij Solus princeps cognoscit de causa, præscriptione temporis non obstante. l. ij. §. fi. ff. si libertus ingenuus esse dicatur. Et quomodo & quando princeps tollat præscriptionem, scripsi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ, titu. fi. §. pe. versiculo sed quæro nunquid &c.

lxviij Solus princeps cognoscit de innocentia alicuius post latã in eum sententiam, etiam sine appellatione vel in integrum restitutione. l. j. in fine. ff. de quæstionibus.

lxix Solus princeps causam quæ non inuenitur legibus diffinita, diffinit prout sibi videtur. l. cũm de nouo. C. de legibus. l. itaq;. ff. de fideicommissa. libertatibus.

lxx Solus princeps tutorem ante finitam tutelã absoluit ab ea. l. idem. §. sunt enim. ff. de excusa. tutorum. Et idem si assumpsit vnum peritum tutorem vel curatorem alicuius in consiliarium suum. l. iurisperitos. ff. eodem. de quo dixi in iij. consideratione vij. partis. versiculo addo alium effectum.

lxxj A solo principe tanq̃ à capite in omnes velut reipublicę membra bonorum & potestatum munera diffunduntur. c. ita. dominus. xix. distincti. c. fundamenta. §. j de electio. lib. vj. Ab eius enim potestate omnes aliæ progrediuntur: dicit Lucas de Penna in l. contra. versi. lxvij. C. de re militari, lib. xij. Et vide hic ante. versi. xv. & infra ista parte in xxxv. consideratione.

lxxij Princeps soli deo de peccato habet reddere rationem, c. totam. de pœniten. dist. iij. Soli enim cœlo debet innocentiæ rationem, c. aliorum. ix. q. iij. & sic non potest cogi stare iudicio alicuius, & potest excipere dicendo, dominus est qui me iudicat. ita Barb. in c. cũm venissent. col. iiij. extra de iudicijs.

lxxiij Solus princeps potest ferre sententiam suam sine scriptura, ita dicit Albe. de Ros. in authẽ. nisi breuiores. C. de senten. & inter. omni. iudi.

lxxiiij Solus princeps restituit in integrũ ad famã (dixi s. hic ante. versi. xxvj.) ad primos natales, ad ordinẽ proprium & ad honores. l. j. C. de sentẽtiã passis. Quod est verũ si specialiter ad hoc & expresse restituit, aliàs aũt si solã indulgentiam facit, infamiam non tollit. l. indulgentia. C. de generali abolitione. l. cũm patrem. C. de sententiam passis & restitutis. l. cũm tutor. & l. generaliter. C. eodem titu. notatur in c. cũm te. in glo. fi. extra de sent. & re iudi. & in l. j. §. an autem. versi. pro qua. in verbo, eximi. ff. de postulando. Et solus ipse princeps propter honorẽ domus suæ concedit abolitionem generalem in criminibus, & alicui specialem

ſpecialẽ:& facit vt quod erat vindicandum,aliàs tranſeat impunitũ.l.ſi interueniente.ff.ad Turpillianũ.& l.ſequẽte.in fi.& l.ij.& fi.C.de generali abolitiõe.Intellige tamẽ quod remittit infamiã.i.infamię pœnam,vt ſic infamia ſibi opponi non poſſit,&hoc modo dicitur demi pœna,tamen culpa perẽnis erit.d.l.fi.quę incipit,indulgẽtia. & ibi notatur.Talis em̃ infamia dicitur hominẽ vrere,& in eũ infigere notam,i.cicatricẽ,quę quantũ ad rei veritatẽ nulla medicina ſanatur,tex.in l.oẽs iudices.C.de decurio.lib. x.Ideo in textu illo dicitur.Nec imperiali ſeu ſpeciali quidem reſcripto notã elidere ſeu eruere mereatur.concordat tex.in l.fi.in fine.C.arbitriũ tutelæ .quaſi dicat principẽ nõ poſſe infamiã tollere,ſed fingere ipſum nõ eſſe infamẽ. Quoniam huiuſmodi criminoſi & infames ſemper habẽt vulneris cicatricem.ca.ventũ,circa initiũ j.q.j.quia & ſi pœniteãt,remanet tamẽ macula,quæ per pœnitentiã nõ deletur.c.illud.l.diſt.c.ſi quis omnem.j.q.vij.c.Euthemiũ §.j.& ibi glo.in verbo infamiã.ij.q.iij.& notatur in c.per tuas.in verbo,debilitarent.extra de ſimonia.

lxxv Solus princeps obligationem pignorum, quæ nulla eſt,roborat per reſcriptum ſuum .l.ij.in fine.ff.de rebus eorum qui ſub tutela &c.

lxxvj Solus princeps tranſactionem,quæ nulla erat, vt ſit aliqua vel vt non retractetur, validat.c.j. extra de tranſactio.& c.veniens.in glo.in verbo,confirmatam.eodem tit.vide.ſ̃.verſi.xxxij.

lxxvij Solus ipſe princeps id,quod aliàs de iure nõ tenet re integra nõ exiſtente,confirmat.c.quia Ioannes.xij. q.v.vide hic ante verſic.xxxij.

lxxviij Solus princeps tollit poteſtatem domini quam habet in ſeruum quæ eſt de iure gentium.l.pe.& fi.C.qui militare poſſunt vel non,lib.xij.

lxxix Solus princeps facit,vt per adoptionem homo liber tranſeat in alterius poteſtatem.l.ij.§.vlti.ff.de adoptio.& hoc per reſcriptum ſuum.

lxxx Solus princeps contra libertatem iam conceſſam dat beneficium in integrum reſtitutionis.l.niſi.ff. de minoribus,& ibi amplè notatur,& in l.j.in verbo,reuocari.C.ſi aduerſus libertatem.

lxxxj Licet in integrum reſtitutione petita aduerſus ſentẽtiam nõ debeat pendẽte tali iudicio ſentẽtia executioni mandari.l.ſi cauſa cognita.C.de tranſactio.tamen fallit quando poſtulatur reſtitutio in integrum aduerſus ſentẽtiam principis,quia tũc non ceſſabit manus executoria.c. ſuſcitata.extra de in integrum reſtitutiõe.& ita vult Bal. in l.vnica.C.in integrũ reſtitutione poſtulata ne quid noui fiat.& idem Bal.in d.l.ſi cauſa cognita.

lxxxij Princeps poteſt cõtrahere compaternitatẽ per procuratorem,vt dicit Bal.in l.vnica.§.ne autem.col.iij. C.de caducis tollendis.Et an ipſa cõpaternitas poſſit per procuratorem contrahi ſcribit amplè Ange.de Aretio in §.illud.inſtitu.de nuptijs.

lxxxiij Quãdo quis ſe ſubmittit gratiæ & miſericordiæ principis per talia verba,nõ videtur contuliſſe abſolutũ arbitrium in ipſum principẽ,ſed debet benignè tractari ab eo,quia talia verba debẽt intelligi ciuiliter,Ita dicit Ange.in l.ſi cui.ff.de ſeruitu.ti.generali.allegat textũ & Inno. in c.veniens.extra de renunciatio.facit quod habetur in c.ſanè.eodem titu.Guido Pape,quæſtione ccccxcv.Alexan.conſi.lxx.col.penul.in primo volumine.

lxxxiiij Solus princeps concedit veniam ætatis.l.j.& ij. C.de his qui veniam ætatis impetrauerunt.

lxxxv Ipſe ſolus princeps apponit decretum in arrogationibus.l.ij.ff.de adoptionibus.

lxxxvj Solus princeps interponit decretũ ſuper emãcipatiõe infantis.l.iubem⁹.C.de emãcipationibus liberorũ.

lxxxvij Solus princeps poteſt facere ſtatuta ſuper lite pendente,& non inferior.in authen.vt cùm de appellatione cognoſcitur &c.in princ.colla.viij.notatur per canoniſtas in c.fi.extra vt lite pendente.

lxxxviij Solus princeps liberè delegat merũ & mixtum imperium.l.vnica,in fine.C.qui pro ſua iuriſditione iudices dare &c.

lxxxix Principis præſentia ſupplet omnem defectum ſolẽnnitatis.textus eſt in l.omnium, in prin.& ibi notatur per dominum meum Iaſo.poſt alios.C.de teſtamentis.vide ĩ.verſic.cxxiiij.

xc Ipſe ſolus deſignat inſulã deportatis à prȩſide, vt habeẽt in l.illicitas.§.q vniuerſas.ff.de officio prȩſidis.

xcj Princeps ſolo verbo creare poteſt quẽ doctorẽ, vt dicit Ange.in l.j.C.de ſentẽtiam paſſis.Ad iſtud propoſitũ audiui aliàs do.meũ & præceptorem meum do. Iaſonem referẽtem ſe vidiſſe ſemel (cũ fungeretur officio legationis apud Maximilianũ electũ in imperatorem) quendam qui voluit doctorari in medicina ab ipſo imperatore:& cũ ipſi imperatori præſentatus fuiſſet genibus flexis,ait illi imperator Maximilian⁹,Eſto doctor in legibus,quod audiẽs talis,dixit:Sereniſſime imperator volo doctorari in medicina.Et ſtatim reſpondit idem Imperator.Et in medicina,& ſic in vtroq; ſcibili fuit doctor, & nõ ſine cauſa,quoniã tantũ ſciebat de vno ſicut de altero.

xcij Quando princeps aduocat ad ſe cauſam,nullus inferior iudex debet eſſe ita audax,vt ſe intromittat de illa cauſa.ita dicit Bald.in c.vt noſtrũ.extra de appellatio. notatur per docto.in c.cùm M.Ferrariẽ.in fin.extra de cõſtitutio. Et quomodo & qualiter debeat ad ſe aduocare cauſam,declarat Bal.poſt Inno.in d.c.vt noſtrum.& idẽ Bal.etiã de aduocatione cauſæ per cognitionẽ principis in ti.de pace iuramento firmanda.§.ad hoc in iij.colũ.de vſibus feudorum.& Calcaneus conſilio viij.col.xij.Dixi aliquid in commentarijs noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ,in rubrica,Des iuſtices.circa finem. verſicu.vnde quæri poſſet &c.numero xcviij.& ſeq.& numero cj.verſi.& ideo pro tertio.& in d.rub.§.v.in gl. S'il.n'a grace.verſi.pe.inci.additio.

xciij Princeps contractui celebrato in magnum dãnũ ſui principatus non tenetur ſtare.Ita dicit Alberi.in l.j. ff.de off.procuratoris Cȩſaris.& Bal.in c.intellecto.extra de iureiurando.& hic infra dixi in xxxvj.conſideratiõe, cuius initium eſt.docet Bal.in c.&c.

xciiij Si princeps cõpellat aliquem ad emẽdum bona alicuius,puta Sẽpronij:talis cõpulſio principis excuſat emptorẽ à mala fide,ita quòd poterit rẽ illã præſcribere quantũcunq; ſciat illã eſſe alienam : ita dicit Nicolaus de Neapoli in l.nouiſſimè.verſic.quod em̃.& per illũ textũ. ff.quod falſo tutore autore geſtum eſſe dicetur.quod eſt notandum ad limitationem eorum quæ habentur in c.fi. extra:de præſcriptio.& in c.poſſeſſor.de regu.iur.lib.vj.

xcv Licet inferior à principe non poſſit quem cogere ad pacem ſeu concordiam , ſed bene hortari : tamen princeps quando partes diu litigauerunt poteſt eas cogere ad pacem & concordiam.Primum dictum probatur in l.furti.§.qui iuſſu.& ibi glo.in verbo,qui iuſſu.ibi,videtur tamen cõtra quia nec ordinarius poteſt iubere tranſi-

gere,sed hortari.& ibi Barto.ff.de his qui notantur infamia.secundum dictũ probatur ex his quæ decidit Panormi.in c.cũm inter R.seniorem.extra de electione.& vide Corsetum: de priuilegijs pacis. versicu.lix.incipien.rex seu princeps.

xcvj Licet in criminalibus sententia debeat statim mãdari executioni,vt habetur in l.cum reis.C.de pœnis.c.sicut.ij.q.j.tamẽ si princeps ira seu furore ductus ferret cõtra aliquẽ sententiam capitalem,nõ erit statim exequenda, sed differẽda per xxx.dies.Ita est textus multũ singularis in l.si vindicari.C.de pœnis.& dicit do.meus Iason in l.puniri.C.si contra ius vel vtilitatem publicam.ꝙ sanctus fecit hanc legem constitui,& fuit sanctus Ambrosius.& vide etiam glo.vnicam in c.cũm apud Thessaloniam.xj.q.iij.vbi enumerat casus in quibus differtur executio sententiæ capitalis,quos etiam recẽset Cepola in suis cautelis,cautela j.& dixi in commẽtarijs nostris super cõsuetu.ducatus Burgundiæ,ti.des iustices.§.v.in glo.S'il n'a grace.versi.sunt alij casus.cum tribus seq.nu.cxxiiij.

xcvij Solus princeps remouet officialem quem ipse probauit l.ij.C.de agẽtibus in rebus,lib.xij.Itẽ ipse princeps potest minuere numerum suorum officiariorum,vt dixi in d.cõmentarijs nostris in eadem rubri.des iustices, versi.additio.aduerte,nume.xcvij.vide.j.versi.clxxxix.

xcviij Solus princeps prorogat bimestre,aut trimestre tempus ad inueniẽdam pecuniã ad quam fisco quis tenetur.l.in fraudem.§.fiscalibus,in fine.ff.de iure fisci.

xcix Princeps est patronus ecclesiarum cathedraliũ, & metropolitanarum & maiorum sui regni.notãt Archidiaconus,Prępositus,Dominicus & Ioãnes de Turrecremata in c.lectis.lxiij.di.Bal.in c.quanto.de iudicijs,in fine.Marti.Laudensis in tracta.de principibus.arti.lxxiij. & Corsetus de potestate regia.q.xxxiiij.

c Promissio facta per principẽ sine causa pręsumitur facta in dubio ex causa donatiõis: quia propriũ principis est donare.c.j.extra de donatio.Quod tamẽ intellige,nisi ex tali pręsumpta donatione enormiter lęderetur, vt notatur per Innocẽtium & Ioan.And.in capi.grandi. de supplen.negli.prælatorum.Quid autẽ in priuato,habetur in l.ij.§.circa.ff.de doli mali & metus exceptio.& in l. à Titio.ff.de verbo.obliga.& per canonistas in capitulo si cautio.extra de fide instrumentorum.

cj Persona ignominiosa nõ debet stare coram principe.Ita dicit textus i l.ij.§.ignominię.ij.& ibi Angelus. ff.de his qui notantur infamia.

cij In hoc honorantur principes,ꝙ subditi tenentur eis iurare obedientiam.gloss.optima in l.non videtur data.§.qui iussu.& in l.velle non creditur.ff.de regulis iuris.Marti.Laudensis in tracta.de principibus,articu.xix.

ciij Princeps in hoc priuilegiatur,ꝙ licet non appelletur nisi de inferiori ad superiorem,text.in authen.de appellatio.& infra quæ tempora.§.illo videlicet.collat. iiij.tamen de ipso male informato ad eundẽ bene informandum de veritate licitum est appellare.l.j.in fine.C.de relationibus.l.j.§.quæsitũ est.ff.de appellatio.facit quod notat Bald.in l.fi.dicto titulo de relatio.Martinus Laudensis in dicto tracta.articulo xlij.& Frãciscus Lucanus de Parma in tractat.de priuilegio fisci.priuilegio cxxxix. Suppetit in hoc exemplum quod refert Cęlius libro antiquarum lectionum xij.capi.xlvj.dum ait.Machetas causam agebat apud Philippum:intendebat is minus eis quę dicerentur,dormitabatq; interim.Mox aduersus Machetam pronũciauit.At ille vociferans,& rei indignitate intonans altius:prouoco,inquit.Tum Philippus iam vigilantior,sed & cõmotior,& ore serio.Ad quem obsecro te?Et Machetas.Ad te,inquit,sed vigilantem,intendentemq;.At is excitatior etiam & ad se amplius rediens cũm audisset iniuria affectum Machetam,non rescidit quidem iudicium,sed iniunctam ipse exoluit multam. Facit quia à papa male informato ad seipsum bene informatum bene appellatur.c.apostolicæ.& c.sententiam.xxxv.q.ix.c. cũm apud.xj.q.iij.c.tum ex literis.de in integrum restitutione.extra.& peccaret Papa si talem appellationem non admitteret,iustitiam enim denegaret.ad hoc notatur per docto in c.consultationibus.de officio delega.Cardina.in clementi.pastoralis.de re iudicata.

ciiij Epistola missa per principem habet vim legis, in omnibus causis,tex.& ibi Ange.in l.item veniunt.§. pe.ff.de petitio.hæredita.quod dictum Angeli declaratur per notata in l.ij.C.de legibus,& in l.nemo.C.de senten.& interlocu.omnium iudicum. Marti. Laudensis in d.tract.articu.lviij.

cv Licet imperator aut alius princeps nõ recognoscens superiorem non habeat ordinem,potest tamen officium subdiaconatus episcopo ministrando exercere.glo. vlti.in c.Valentianus lxiij.distinctio. Marti.Laudensis, articu.lxxxiij.dicti tractatus.

cvj Contractui roborato per iuramentum nominis principis non potest cõtrauenire,sine incursione infamię, textus in l.si quis maior.§.fina.C.de transactionibus.

cvij Pro principe præsumitur,quòd est bonus & iustus:proinde rescripta eius sunt secundũm iustitiam intelligenda.Bald.in l.prima.ff.de constitutionibus principũ. Ideo voluntas principis in dubio præsumitur esse talis, qualis esse debet de iure,vt notat Bald.in capitulo ex facto.in iiij.notabili.ff.de vulgari & pupil.& in capitulo licet in corrigendis.de officio ordinarij.& in præludijs feudorum,in xiiij.col.& in l.omnes populi.col.xvj.ff.de iustitia & iure.Imo plus etiam si princeps scribat cum clausula motu proprio,eius intentio non præsumitur quòd aliquis grauetur vel iniuriam patiatur secundũm Bald.in c.ad aures.de rescrip.Panormita.in cap.j.col.xij.de re iudicata.canonistæ in capitulo causam,secundò.de testibus. Imo adhuc fortius dicit gloss.solennis quæ est tertia in ordine in capi.paratus.xxiij.q.j.quòd verba in rescriptis posita debemus conformare æquitati,licet etiam verba non patiantur,& ibi plura ad hoc iura adducuntur:sequitur Oldra.in consilio cclxviij.incipiente.quæstio est per priuilegium &c.ad fin.ita domi.meus Iason in l.iustitia. col.j.ff.de iustitia & iure.& idem in l.causas.colũ.ij.C.de transactio.,& in l.fi.col.iiij.ff.de constitutio.principum. Et ꝙ in principe præsumatur iusta causa vide amplè Curtium consilio xx.& quomodo illud intelligatur,in colũ. iij.& consi.xlix.in xix.xx.& xxj.col.vbi scribit,an cõtrarium probari possit:& quòd in principe præsumatur iustitia seu iusta causa,vide Hippolytum de Marsilijs singulari suo vj.quod limitat nisi rescribat ad postulationẽ partis.Quia magis præsumitur ad importunitatem postulantis:ideo intelligit prædicta quando rescribit generaliter, vel motu proprio.Et talis præsumitur intẽtio principis, qualis legis & rationis naturalis.Bald.in c.j.in titu.apud quem vel quos controuersia feudi debet dici seu diffiniatur.refert Cęlius libro antiquarum lectionum xij.c.xlvj. in fine Antigoni illud memorabile.Nam asserente quædam

dam esse regibus honesta, omnia & iusta: per Iouem, inquit, sed barbaris. Nobis verò ea modo honesta quæ honesta, & iusta quæ iusta: & illud possumus quod de iure possumus. c. aliud. xj. quæstione j. & cap. faciat. xxij. quæstione ij. Nec enim quis dicitur posse, quod honeste non potest, & salua dignitate. tex. in l. nepos proculo. ff. de verbo. & rerum significatione.

cviij Portæ & muri ciuitatum seu municipiorum habitari non possunt sine permissione principis. Textus est in l. ij. ff. ne quid in loco sacro fiat. refert Marti. Laudensis in tracta. de principibus. articulo cclj.

cix Prædia principis data in emphyteosim non soluunt extraordinarias præstationes seu superindicta. text. in l. priuatæ, & ibi glos. j. C. de excusatio. munerum, libro x. Quod dicit Marti. Laudensis in tracta. de fisco, artic. ix. esse notandum, vide j. versicu. cxciij.

cx Licet ad interrumpendam præscriptionem requiratur saltem citatio partis, vt habetur, in l. cùm notissimi. in principio. & ibi glo. in verbo solam. C. de prescriptione xxx. vel xl. annorum. tamē hoc fallit in principe, in quo sola sua protestatio interrumpit præscriptionem. notatur per canonistas in c. nihil prodest. extra de præscriptio. Marti. Laudensis in tractatu de principibus, articulo cxlij.

cxj Licet testimonium vnius notarij sit præstantius q̃ alterius qui non esset notarius, vt notat Bald. in authentica, sed cùm testator. circa iij. col. C. ad legem Falcidiam. tamen testimonium principis plus valeret, dūmodo non ageretur de facto suo. Ita dicit Andræas de Isernia in cap. sancimus. titulo, quo tempore miles, in vsibus feudorum. & post eum ita tenet Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu feudorum, in verbo, princeps. in xxxviij. specialitate. & Martinus Laudensis in tractatu de principibus. articulo ccclxix.

cxij Licet coram inferiore à principe non sufficiat facere solam narrationem facti in libello, sed sit opus conclusione, vt notant omnes doctores in l. ędita. C. de edēdo. tamen coram principe sola facti narratio sine conclusione sufficit. ita dicit Angelus in l. omniū, in principio. C. de testamentis.

cxiij Supplicatiōe principi porrecta & oblata, si obtineatur rescriptum, habetur acsi lis contestata fuisset: vt habetur in l. j. & ij. C. quando libellus principi datus &c. & ibi do. meus Iason dicit illud tantum habere locum in principe non recognoscente superiorem.

cxiiij Quando princeps vēdit aliquam rem, emptor illius est statim securus, nec ab ipso aut alio potest res ipsa euinci. Sed dominus rei venditæ infra quadriennium habet regressum contra principem, seu fiscum. l. bene à Zenone. & l. omnes. C. de quadriennij præscriptione. quam tamen l. limitat septem limitationibus Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu de feudis. in verbo, princeps. in quarta specialitate principis. & vide etiam limitationes ad illam. l. per Felin. in c. cùm olim. col. iij. de senten. & re iudicata. & per eundem Felin. in c. quæ in ecclesiarum. col. xiij. extra de constitutionibus.

cxv Licet partes de iure possint renunciare ferijs, tamen si feriæ sint introductæ in fauorem principis, puta propter victoriam contra hostes, vel quia sit sibi natus filius, non possunt partes renunciare. glos. in verbo, ob necessitates, in clementina sæpè. de verbo. signifi. ita refert Marti. Laudensis in dicto suo tracta. de principibus. arti. ccccx. Ideo videtur q̃ illa die quo (vt plurimum fit) apud nos ex ordinatione & mandato principis fiunt processiones generales (vt ita loquar) seu pōpæ pro victoria principis, vel pro orando pro ipso, non possunt partes etiam de eorum consensu facere actus iurisditionales.

cxvj Principes in hoc etiam honorantur, q̃ eis obuiā iri debet, & expectandus est in ciuitatibus cum iocunda receptione: & debet honorari in sua receptione. Nam tota ciuitas Ierusalem exijt obuiam Iesu, sciderunt q̃ ramos de arboribus dicentes, & clamantes: Osanna, benedictus qui venit in nomine domini, vt scribitur Mat. xxj. Marci xj. Lucæ xix. & Ioan. xij. Et die qua ingreditur debent milites adesse barba tonsa, & veste pulcherrima & decora. ij. Regum xix. in medio. teste Vincentio Cigault in tractatu suo de bello Italico, in iiij. cap. regali. versicu. viuamus. & dixi in cōmento nostro super consuetudi. ducatus Burgundiæ titu. de iustices. articulo iiij. in glo. j. versi. additio. itē etiam adde. Et q̃ obuiandū sit principi etiam cū psalterio, tympano, tibia, & cithara clamādo viuat rex, & munera sint offerēda, scribitur clarè de Saule. j. Regum x. c.

cxvij Magis est obediendum principi, q̃ patri. Quia princeps est anima reipublicæ, & sic patriæ, cui potius parere debet filius q̃ patri, vt amplè dicit Albe. de Rosate in l. veluti. ff. de iustitia & iure. & aliquid vide per do. meum Iaso. in l. j. §. fi. ff. eo. titu.

cxviij Si potens opprimit aliquem, oppressus debet recurrere ad principem, vt dicit Cy. in l. absentem. C. de accusatio. & refert Marti. Laudensis in suo tractatu de principibus, arti. ccccciij. Hinc pro tuitione subditorū principes habent suas saluasguardias, quę impetrantur à principibus ab his qui timent lædi & offendi in corpore, vel in bonis: de quibus scripsi in sępè allegato nostro cōmento, in rub. des iustices. circa finem. versicu. secundus est. ibi, & ideo pro tertio. vbi scripsi quomodo ista saluaguardia principis est intantū priuilegiata, quòd trahit ad se totam causam: & vide j. versi. clxix. & plenius, versi. cxcv.

Et talis secularitas altero de tribus modis conceditur. Vno modo per personæ publicæ adhibitionem, argu. l. ij. & l. fi. C. de erogatio. militaris annonæ.

Secundo modo per tituli appositionem. i. per signa, aut flores lilij vni palo vel arbori affixos, vt toto titulo. vt nemo priuatus, titu. prædi. C. faciunt notata per Barto. in l. sanctum. ff. de rerum diuisione.

Tertio modo per promissionem & iuramētum, quòd nil mali faciet ei qui timet sibi de illo. l. præsenti. ibi, de sua conscientia. C. de his qui ad eccle. confugiunt. in authenti. de monachis. §. si verò intra triennium. ibi, debere iurare quòd nihil mali faciet. & hoc fit per traditionem byrreti, nasitergij, aut alterius rei similis in manu eius à quo timētur verbera aut iniuriæ huiusmodi: tamen traditio nō obseruatur apud nos, sed hoc fit pręhabito iuramento per iudicē ab eo (qui dicit sibi timere) quòd illum timeat, atq; timet: & tūc à iudice præcipietur sibi sub pœna asardi seu mortis: aut arbitraria secundùm communem vsum & obseruantiam diuersorum magistratuum & etiam locorum, ne illi habeat dæceterò iniuriari verbo, neq; facto: prout etiam recitat Iacobus Bonaudi in suo panegyrico impresso post opus Ioannis de Terrarubea.

cxix Principes honorantur à suis vasallis & subditis, maximè in quatuor casibus, in quibus princeps habet ius

indicendi suos vasallos, vltra casus supra positos, vt dicit Spec. in tit. de feudis. §. qm. versi. & no. q; vasalli comitũt &c. in antepe. col. vbi primò scribit, q; tenẽtur cõferre pro exercitu imperatoris (hoc est cum dñs vocatur per regẽ aut imperatorẽ ad bellũ) secundùm qualitatẽ & quantitatẽ rei feudalis, quam à principe tenent & recognoscunt. Alia scripsi in cõmentarijs nostris super cõsuetu. ducatus Burgundiæ, tit. des iustices. arti. iiij. in glos. j. & vide Guil. Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. in iiij. decisiõe. nume. ccccclliij. extra de testamentis. & in d. decisione inserit quomodo talliæ imponi possint per principes.

Sed quia, vt dicit Spec. in loco ante allega. vasalli tenẽtur etiam pro redemptione dñi ab hostibus capti: iuxta hoc quæri posset, an Christianissimus rex noster Franciscus pro sua redemptione, aut suorũ filiorũ nũc obsidum pro redemptiõe eorũ patris, possit indicere subsidium in ecclesiasticos & nobiles sui regni? Quo ad ecclesiasticos expeditum est à nobis in d. commentarijs. in loco supra allegato.

Sed quo ad nobiles videndum esset, an princeps possit etiã eis indicere subsidiũ pro prædicta redẽptione, prout hoc anno dñi millesimo quingẽtesimo vigesimoseptimo fecit: sed reuocatũ fuit in dubiũ, an potuerit: & multi dicebant quòd nõ, eo quia nobilitas prębet immunitatem & excusationẽ à muneribus, collectis, tallijs, indictis, seu muneribus tam realibus q̃ personalibus, vt tenet And. de Isernia. in titulo, quæ sunt regalia. in verbo, & plaustrorum & nauium pręstationẽ, colũ. ij. Iacobinus de sancto Georgio in trac. suo feudorum. col. pe. in princi. imo licet immunis aliàs à collectis & tallijs non excusetur tempore belli & necessitatis, vt dicit do. meus Iason in l. si ex toto. in prin. colũ. ij. & seq. ff. de legatis primo.

Nobiles tamen excusantur etiam tempore belli, cùm seruire debeãt personaliter in bello, & non debent duplici onere grauari pro eadẽ re, argumento l. Titia cũ testamento. §. qui inuita. ff. de lega. ij. l. nauis. §. cùm autẽ. & §. quid ergo. ff. ad l. Rhodiam de iactu. & l. pe. ff. de dote prælegata. Ita q; nobiles & vasalli non debent etiam tẽpore guerræ subuenire domino de pecunia, ita tenet Io. de Anania. in consilio suo. vij. incip. visis & ponderatis his quæ narrantur in themate. col. iij. per textum in tit. si de feudo defuncti contentio sit inter dominum & agnatos vasalli. §. licet. in ij. responso. Et est bona ratio, quia isto casu militat ratio duplicis grauaminis, cùm eo tempore & casu domino seruire tenentur in persona sua.

Limitat tamen illud dictũ suum Io. de Anania in vno casu, puta si est magna necessitas vel dominus sit in euidẽti periculo propter bellum, & vasallus sit diues, tunc tenetur subuenire domino de pecunia: ita dicit teneri & concludi per Iaco. Ardizo. in summa feud. ti. quomodo negligen. feud. perda. §. item quæritur. versicu. item quæro. refert & sequitur do. meus Iason in dicta. l. si ex toto, in princi. col. penulti. in fine. ff. de legatis primo.

Ex his videtur concludendum quòd nobiles Franciæ non potuerũt indici pro subsidio redemptionis regis aut suorum filiorum. Sed si nondum factum esset, consulerem q; non fieret: sed ex quo factum est, opinor non esse erratũ in hoc, & q; nobiles non possunt conqueri.

Cùm primò ad tollendã consuetudinẽ quam possunt allegare in his obstat, id quod tempore Ioannis regis Frãciæ captiui in Anglia factũ fuit, cùm esset quæstio de eius redemptione: quoniã, conclusum fuit in Parlamẽto Parisiensi (vbi Carolus dalphinus Franciæ primores regni & plures alij conuocati erant) quòd etiam nobiles collectarentur, & indicerentur, etiã pro eorum parte: vt recitat Guaguinus in chronicis Franciæ, libro ix. c. j. cùm ait. Hic nobis (inquiunt) optima factu visa sunt, si à clero atq; nobilitate decima & semis omnium prouentuũ anni vnius exigatur, & reliqua. Quæ sententia confirmata est, vt tandem patet in his verbis ibi descriptis, dũ ait. De subsidio quidem pecuniario, atq; militum copijs (ita vt supra me moraui) sancitum est. Et idem etiam refert ibi post longa verba: Clerus decimam, nobilitas ex cẽtum librarum annuo prouentu solidos centum ponderet &c. Imo ipse Ioannes ante eius captiuitatem subsidium in tota Gallia acceperat: vt idem refert in princi. dicti capi. primi. folio ij. vbi inquit. Nec fuit quispiam in omni Franciæ regno annuum vel ex suis operis, vel ex prouentibus censum percipiens, qui cogendo stipendio non contribueret.

Etiam, vt ante dictum est, istud est de iure, q; dominus potest vasallos suos collectizare, etiam nobiles & tenentes in feudum ab eo, quãdo vrget magna necessitas, & talis quæ nõ posset supportari per alios subditos: puta quãdo est ita magna pecuniarum summa imponenda & contribuenda, q; possidentes allodialia & bona ruralia non possent (aut nõ sine maximo discrimine & scandalo) in totum supportare onus, tunc etiam licitum est imponere & indicere bona feudalia, vt satis probant antedicta.

Maximè pro illo anno in quo non seruiunt personaliter, nec pręliantur pro principe & republica: vt hoc anno & à pluribus annis retroactis nullum seruitium præstiterunt regi nostro nobiles Franciæ (saltem sumptibus eorum) quoniam licet multi prælia sequantur & in diuersis locis, non tamen hæc agunt vt coacti ratione feudi & tanquã vasalli, sed tanquã stipẽdiati à rege, prout & sunt plures alij extranei.

Faciunt & plura alia quæ adduci possent pro hac parte descripta per Lucam de Penna in l. fi. C. de mãcipijs & colonis patrimo. libro xj. vbi probat, q; tandiu durat priuilegiũ quandiu durat in priuilegiato illud propter quod priuilegium est indultum.

Et certum est, quamuis nobiles Franciæ in maiori parte habentes altam iustitiã habeant iura indicendi in quatuor casibus suos subditos, hoc tamẽ nõ est de iure, sed ex cõsuetudine immemoriali & præscripta, & per superiorem tolerata & approbata ex priuilegio ipsius principis: & cùm talia habeãt ex priuilegio principis qui ea potius sibi reseruare debuisset, & non cõcedere inferioribus, ideo non debent ęgrè ferre nobiles si semel casus aliquis ex quatuor prædictis principi euenerit, ad eidem succurrendum contribuent, prout ipsi tenentur, vt tenet Specul. in casu præallegato, qui loquitur de vasallis, & nõ de alijs. Vide quæ dixi infrà in viij. parte, in xlviij. cõsideratione: cuius initium est, notabilitas in hoc honoratur &c.

cxx Nulla lex potest coartare curias principum quo ad ferias, quin possint quolibet tempore ius reddere secundũm Specu. titu. de ferijs. §. j. circa fi. versicu. item nota. & pro hoc allegat l. præsenti. in principio. ibi: præsentanea constituta. C. de his qui ad ecclesiam confugiunt. Et per hoc infert, q; valet consuetudo curiæ regis Franciæ, vt tẽpore parlamẽtorum omnibus diebus, etiam feriatis reddatur ius:

datur ius: maximè venientibus à longinquis partibus, vt citius expediantur. Et ita refert & sequitur Marti. Laudensis in tracta. de principibus, arti. xliij. quod tamen intelligerem quoties vsus seu casus exegerit, vt vtar verbis dictæ l. præsenti. vide ante versi. xlij.

cxxj Præfertur princeps in emptiõe metallorũ. l. j. C. de metallis, li. xj. dixi in cõmentarijs nostris. in cõsuetudines ducatus Burgundiæ, titu. des retraictz. in rubrica.

cxxij Princeps põt mandare suo officiali, vt sic iudicet vel pronũciet, vt dicit Bal. in l. j. in vltima col. C. quo modo & quãdo iudex. dicit tñ Marti. Laudẽsis in d. trac. articu. ccccv. quòd princeps cauere debet ne quid iniustũ mandet. pro quo allegat c. j. de re iudicata, libro vj.

cxxiij Ad solum principem spectat creare comites palatinos cum potestate, q̃ possint legitimare illegitimos, & creare tabelliones. Ita dicit Bald. in l. rescripta. C. de precib. imperato. offerendis.

cxxiiij Vbi est princeps non præsumitur dolus. Bar. in simili in l. j. C. de prædijs decurionũ seu curialium, libr. x. vbi dicit, q̃ vbi est interpositum iudicis decretum, ibi præsumitur dolum abesse. Bald. in l. rescripta. C. de preci. imperato. offerendis. allegat. l. probatorias. C. de diuersis officijs, libro xij. vbi gloss. in verbo, dolus. vbi expressè notat, q̃ nullus dolus potest cõmitti cum principe, nec ambitio. allegat l. j. ff. ad l. Iul. de ambitu. nec deficere solennitas. l. omnium. in principio. C. de testamentis. dixi hic ante, versicu. lxxxix.

cxxv Vbi est princeps ibi est securitas, & nulla formido nisi vana, quæ nõ patrocinatur formidoloso. Ista sunt verba Bald. in l. j. C. de his qui per metum iudicis non appellauerunt.

Hinc videmus Palatia principum importare talẽ securitatem, q̃ offendẽtes aliquem in illis capitaliter puniẽtur: & istud obseruatur in omnibus Palatijs, etiam summi pontificis, qui tamen præ alijs misericordia vti debet. Et vidi Bononiæ tempore Iulij papæ cũm exercitus Christianissimi regis Francorum Ludouici duodecimi capta Bononia, & dicto Iulio liberè restituta, recessisset: ibi plures Galli remorati sunt pro obtinendis certis dispensationibus concessis per ipsum Iuliũ in recõpensam seruitiorũ. Et ipse ibi remãsi à festo sancti Martini hyemalis ad Epiphaniã domini subsequentem in prosecutione Cardinalatus domini Ludouici Damboise, fratris germani illustris domini, domini Caroli Ambasiaci Magni magistri Frãciæ locũtenen. generalis in Italia pro ipso rege Ludouico cuius eram tunc auditor seu magister requestarum: & hac occasione facilis accessus mihi patebat ad ipsum Iulium. Et inter alios cũm remansisset ibi quidam Gallus ex comitiua domini de la Pallice, qui alapam dederat cuidã in Palatio Papæ, & statim fuit captus à birrerijs, & ductus ad præpositum, qui ex mandato Papæ illum furca suspẽdi facere volebat, & nisi pro certo citò ad Papam accurrissem pro obtinenda eius gratia, suspensus fuisset, solum pro illa alapa, eo quia dicebat in suo Palatio omnem securitatem debere esse.

Et non solum Palatium tali gaudet priuilegio, sed etiã confinia Palatij: vt per plura tenet & comprobat Alber. in l. præsenti. C. de his qui ad ecclesiam confugiunt. vbi dicit ita communiter obseruari. Ex quo infero quemadmodum nemo potest portare arma ad Palatium principis. Textus in titulo, de pace tenenda. §. si quis rusticus. in fine. ita nec in confinibus Palatij seu in portis, & prope. Et ita iudicauerunt domini de parlamento Parisiensi contra quendam tonsorem & alios qui contra Grauille admirallum Franciæ arma portauerant in exitu palatij Parisiensis, ex quo condemnati fuerunt ad emendam honorabilem, & banniti.

cxxvj Solus princeps potest remissionem pœnæ facere post sententiam diffinitiuam, vt dicit Bald. in c. at si clerici. de iudicijs. facit l. j. §. vltimo. ff. de quæstionibus. vide hic ante, versicu. xlvj. Potest etiam solus dare licentiam tollendi corpora condemnatorum à furcis, vt dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundie, titu. Des iustices, articulo v. in glo. du principe. versicu. primo. in fine.

cxxvij Assistentes principi consequuntur & dignitatẽ, & nobilitatem, & immunitatem, vt ĩ. dicitur in proxima parte, circa finem. vbi multa priuilegia curialium seu aulicorum describuntur. & in viij. parte, in xix. consideratio. cuius initiũ est: Adherentes lateri principis &c. & per Frãciscum Lucani de Parma in suo tractatu de priuilegio fisci. priuilegio cxxxix. vbi inter cætera dicit, q̃ ratione excellentiæ principis medicus principis dicitur fungi dignitate principis, qui etiam æquiparatur comiti. l. j. C. de comitibus & archiatris, libro xij. Cũm aliàs esse medicum nõ sit dignitas, cũm interdum obstetrici æquiparetur. tex. in l. si duobus. §. si autem. C. communia de legatis. & in c. fi. in glo. secunda. xiiij. q. v. & ibi ipse Franciscus de cubicularijs principum curialibus & negociatoribus qui propter excellentiam principis immunitatem consequuntur, de quibus in d. proxima parte dixi.

cxxviij Cũm princeps ex certa sciẽtia posset tollere oĩa pædagia nobilibus quæ acquisiuerunt ex consuetudine: quia potest derogare cuilibet consuetudini cum clausula, ex certa scientia: multò magis posset illa moderari & taxare propter immoderatas extorsiões quæ fiunt. Ista sunt verba Bald. in c. fi. in vltima charta. extra de consuetudine. & ex hac vltima ratiõe dicerem vnum quod multum laudarem si fieret à principe (quod facere posset) vt infinitas paruas iurisditiones quas habent plures domicelli reuocaret: cũm optime faceret propter infinitas & immoderatas extorsiones, ne dicam cruciationes, quæ exercentur per huiusmodi domicellos tales iurisditiones habentes erga suos subditos in exigendis emendis seu multis ex paruis & minimis rebus: quod an fieri possit dixi in commẽtarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ, in titu. des iustices. circa fi. versi. vnde nemo. nume. xciiij.

cxxix Rex potest donare filijs suis etiam non emancipatis propter autoritatem Regiam. Bald. in c. j. §. item sacramenta. in tit. de pace iuramento firmanda. Et sic l. ij. C. de inoffi. donatio. non habet locum in principe. Corsetus de potestate Regia, quæstione vj.

cxxx Proditorem principis reuelare & manifestare debemus. l. Metrodorum. ff. de pœnis. Andreas de Isernia in c. j. §. præterea si vasallus. per illum textum in titulo, quæ fuit prima causa beneficij amittendi. Istud satis amplè declaratur per Bart. in l. vtrum. ff. ad l. Corneliam de sicarijs. & per Felin. in c. j. de officio delegati. vbi amplè Panor. in ca. primo. de restitutio. spoliatorum. & Paulum de Castro in l. fi. C. de institu. & substitu. sub conditione factis. vbi tenet opinionem Barto. in dicta l. vtrum.

cxxxj Princeps habet hoc priuilegium, vt permutationem facere possit cum ecclesia de rebus immobilibus ecclesiæ, licet nõ sit nec intendatur vtilitas ecclesiæ, dũmodo

v iij.

non intendatur præiudicium.c.j.de rerum permutatio. in vj.in aliȷs secus: quia in quocũq; cõtractu cum ecclesia celebrato, attenditur vtilitas ecclesiæ, aliàs non valet.c.tua. extra de his quę fiunt à pręlato &c.ita dicit Anto.de Butrio in d.c.j.quem refert Mar.Laudensis in dicto tractatu, de principibus.articulo cccccxlvj.

cxxxij Solus princeps potest apponere clausulam, de plenitudine potestatis.Bal.in commento suo super tractatu, de pace Constantiæ.§.vasalli nostri.in verbo, libellarię.circa finẽ.Et ex hoc infertur, ꝙ licet ipse princeps creauerit comitem Palatinum cum potestate ꝙ possit legitimare illegitimos, tamen ille comes Palatinus non posset legitimare in pręiudicium filiorum legitimorum, nec aliorum quibus esset iam ius quęsitũ: quia est speciale priuilegiũ principis, vt de plenitudine potestatis possitius vnius auferre, & dare alteri, dixi.§.ver.liiȷ.& tenet Bal.in procemio decreta.col.ȷj.in medio.& hanc potestatem in dubio non intelligitur transtulisse in comitem Palatinum.oporteret ergo ꝙ spaciliter fieret mentio in concessione de tali potestate.ita dicit notabiliter Bald.in l.ȷj.col.mihi.vj.versi.Item nota ꝙ si Papa &c.C.de seruitu.& aqua.& istud refert & sequitur Iaco.de sancto Geor.in d.tracta.suo de feudis in xlviȷj.specialitate.Et quid sit plenitudo potestatis, & quòd tamen à deo concedatur, vide Bal.in loco ante allegato.

cxxxiȷj Princeps non subȷjcitur alicui necessitati.c.ȷj.de arbitris, libro vj.& per Alexan.consilio lxxx.incipi.viso & diligenter animaduerso.col.v.in primo volu.& consilio xȷj.cuius initium est diligenter visis.in secundo volu. do.meus Iason in l.nemo potest.col.viȷj.ff.de leg.j.& Frãciscus Curtius in consilio suo ȷj.incip.vasallus habens castra.col.j.ideo dicit Bald.in l.ȷj.C.de seruitut.& aqua.col. vj.versi.item nota.ibi, dicitur enim tribus modis aliquid liberũ, quòd in principe est sedes libertatis, & quòd potest præferre æquum magis ęquo, & minus bonũ maiori bono: quod probat Franciscus Curtius senior consilio xlix. cuius initium est, recolendę memoriæ.col.xȷj.

cxxxiiȷj Princeps potest ferre sentẽtiam non conformẽ libello, vt dicit Bar.in l.æmilius.circa finem.ff.de minoribus vigintiquinq; annis.& ibi reddit rationem dicens, ꝙ imperator vt finem litibus imponat potest hoc facere veritate inspecta potius ꝙ̃ rigorositate.& idem tenet Alexãder in l.vinum.colũ.vltima.ff.si certum petatur.

cxxxv. Princeps potest tollere leges positiuas, quia nõ subȷjcitur illis, sed ille sibi.c.ȷj.extra de concessio.præbendæ. Alexan.consilio suo ȷj.col.v.versicu. comprobatur, in primo volu.ideo dicit Bald.in tit.de alienatione feudi. quòd deus subiecit principi leges, & nulla lex eius celsitudini imponi potest.de quo per Felin.in c.j.col.viȷj. versi. quartò limita.extra de cõstitu.Curtius consi.xlix.in xix. col.& vide supra.versi.lxȷj.& per Bal.in procemio Gregoriano in.ȷj.col.versi.& adde quod notatur in procemio sexti.

cxxxvj Princeps potest esse iudex in causa propria, sed non inferior qui recognoscit superiorem.l.proxime. ff.de his quę in testamento delentur.l.& hoc Tyberius Cæsar. ff.de hæred.instituendis.optimus & clarus tex.in c.nunc autem.xxj.dist.notatur per Innocen.in.c.cũm venissent. post glo.extra de iudiciȷs.& ibi amplè per Barba.Et quòd princeps non recognoscens superiorem possit, notatur per Bald.in c.j.in titu.de inuestitura in maritum facta.& in l.fi.ff.de rerum diuisione, & per Bal.in.l.vnica.C.ne qs in sua causa iudicet.& de materia vide Felin.in c.j.col.iiȷj. in ȷj.notabili.de probatio.Alexan.& post eum dominus meus Iason in l.qui iurisditioni pręest.ff.de iurisditione omnium iudicum. Alexander consi.j.colum.iȷj.in v.volu.& consi.xxiiȷj.in ȷj.volumine.Antonius de Pratoueteri in consiliȷs Barbariæ; in fine primi voluminis.

cxxxviȷj Princeps potest rescindere sententiam quæ trãsiuit in rem iudicatam, vt tenet Panormi.in c.qualiter & quando.col.ȷj. extra de accusa.duntamen dicat, non obstante tali sententia, vt dicit glo.vnica in l.fi.C.sententiã rescindi non posse.notatur in c.nõnulli.in §.j.in verbo, fecerint.extra de rescriptis.&, vt dicit Angelus in l.j.C.de sententiam passis.potest vnico verbo sententias inferiorum cassare.

cxxxviiȷj Princeps potest exigere iuramentum fidelitatis ab episcopis tenentibus feuda ab eo.c.verum.extra de foro cõpeten.notat Panor.in c.veniẽs.extra de accusa.Corsetus de potestate regia.q.liiȷj.& Ioannes Ferrault in priuilegiȷs regni Francorum, in x.priuilegio.Quomodo autem personæ ecclesiasticæ tenentur ad fidelitatem, obediẽtiam, & reuerentiam principi seculari, & an possint, & quomodo committere crimen lęsæ maiestatis in eum & puniri possint, scribũt amplè Io.de Terrarubea in suo lib. de vinea ecclesię.& ibi Glossator in v.arti.tertȷj tractatus, vbi ponuntur xviȷj.conclusiones.

cxxxix Licet in cõtractibus regulariter non habeat locũ ius accrescendi.l.si mihi & Titio.ff.de verborum obliga. in donatione tamen facta à supremo principe habet locũ ius accrescendi.l.vnica.C.si liberalitatis imperialis socius sine herede decesserit, lib.x. Cynus in l.vnica.C.quando non petentium partes &c.& M.Laudensis in tractatu de principibus, articulo ccxcviȷj.vbi dicit quòd ius accrescẽdi habet locum in iurisditione ordinaria non delegata, vt dicit Bal.in dicta.l.vnica.C.quando non peten.Et in hoc articulo Iacobinus de sancto Georgio in tractatu de feudis: in verbo, princeps.in l.j.specialitate disputat, nũquid hoc procedat in feudo concesso à principe duobus in eodem instrumento & coniunctim: & concludit ꝙ sic.

cxl Princeps transfert dominium sine traditione, quia non subȷjcitur legibus exigentibus traditionem: vt dicit Ang.in l.officium.ff.de rei vendica.Alexã.consi.iȷj. incipien.ex his.col.penul.in v.volu.do.meus Iason in l. traditionibus.C.de pactis.Purpuratus in l.imperium, numero lxxxiiȷj.ff.de iurisditione omnium iudicum.

cxlj Ex prȩcedenti articulo infero, ꝙ si princeps donat vel vendit rem duobus diuerso tempore, & si secundo emptori seu donatario rem tradidit, tamen primus cui res non fuit tradita, erit potior: & ita limitatur l.quoties. C.de rei vendica.non habere locum in principe, prout eã sic limitat do.meus Iason in dicta.l.quoties.colũ.viȷj. Ludouicus Roma.cõsi.cclxxxviȷj.inci.circa præmissum dubium.& hoc est, quia prima cõcessio principis est prȩferenda secundæ, etiam facta cum clausula motu proprio, nisi sit clausula, non obstante concessione alteri facta: vt dicit Bart.in l.j.C.de locatione prædiorum ciuilium vel fiscalium, libro xj.Faciunt & plura alia, quæ adducit ad istud propositum Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu de feudis.in verbo, princeps.in lȷj.specialitate, vbi adducit ad istud propositum viȷj.decisiones.Sed cum eo conclude ꝙ istud est verum in priuilegiȷs per eum concessis: sed in contractibus præsumitur contrahere de iure cõmuni, nisi expressè dicatur, ꝙ intendit transferre dominiũ

sine

sine traditione: quod facere potest, prout & lex: vt in l. vltima. §. pe. & ibi glo. in verbo, sine. & in verbo, donata. C. de sacrosanctis ecclesijs.

cxlij Princeps potest retrahere ab episcopatu episcopum promotum ad episcopatum per simoniam, prout etiam si commisisset crimen læsæ maiestatis, vt videtur esse tex. in l. si quemcq;. C. de epis. & cle.

cxliij Causa spiritualis potest committi principi per summum pontificem, licet princeps sit laicus: vt in c. præter. §. verum. in glo. ducibus. in fi. xxxij. distin. & in c. valde. in glo. præcipimus. xciiij. dist. & in c. bene quidē. xcvj. dist. & in c. Mennam. in verbo, arbitrio. ij. q. iiij. & in c. ij. incipien. decernimus. in verbo, non præsumant. & ibi doćto. extra de iudicijs. dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, titu. Des iustices. articu. v. ī glo. S'il n'a grace. versic. fallit ista regula. numero xlviij. & eodem titu. articulo. iiij. in glo. sur ses hommes. versicu. nunquid autem. circa finem. Ioannes de Selua in tractatu suo de beneficio, in ij. parte. q. iij. colum. v. & in eadē parte. q. xxiij. vbi amplè. & in eadem parte. quæstiōe xix. colum. ij.

cxliiij Omnis contractus celebratus cum principe habet naturam bonæ fidei contractuum. Ita dicit Bal. in suo commento super tractatu pacis Constantiæ. §. sententiæ quocq;. versic. si qua verò. in dicto verbo. Curtius consi. xlix. in lxxiij. col.

cxlv Quando seruitium debet fieri personę principis non debet fieri per substitutū. Bald. in c. j. §. mutus. col. fi. in ti. episcopū vel abbatē. in vsibus feudorū. nisi de voluntate principis. l. si quis ex corpore. C. de murilegulis. lib. xj.

cxlvj Donatio facta à priuato in principem non indiget in sinuatione. tex in authē. itē. C. de donati. & in authē. vt nō fiant pignorationes. §. ij. aliàs §. aliud quocq;. vnde sumitur. colla. v.

cxlvij Supremus princeps de potestatis plenitudine potest auferre feudum vasallo, si tamen ita faciat, tenetur ei ad interesse: & ideo si papa auferat beneficium alicui sine causa, debet ei prouidere de alio cum simili beneficio. Ita dicit Bal. in c. j. incipien. ad hoc. & est sub titu. de allodijs. in vlti. q. sed ipse Bal. posuit sub titu. de pace iuramento firmanda & seruāda, in vsibus feudorum. & idem Bal. in c. j. §. cùm autem. super verbo, cambium. de controuersia inuestituræ. aliàs si de inuestitura feudi cōtrouersia fuerit. dicit quod princeps pōt accipere vtile dominiū vasalli, & dare sibi directū, & sic permutare dominiū directū cū vtili. Et quomodo papa possit priuare episcopū episcopatu suo: vide Feli. in c. q̄ in ecclesiarum. col. xiiij. extra de constitutionibus.

cxlviij Princeps omnem dilationem potest abbreuiare, etiā sine causa. ita dicūt Petrus de Ancha. & Io. de Imo. in c. ex ore sedentis. extra de his quæ fiunt à maiori parte capituli. mouentur per illum textum, iuncto c. ij. de cōcessio. præbendæ. & notatur per Barto. & alios in l. ij. ff. de re iudicata.

cxlix Princeps in suo territorio potest creare nouam dignitatem. Ita tenet Andręas de Isernia in c. j. §. si quis de manso. in penul. col. in d. titu. de controuersia inuestiturę. aliàs si de inuestitura feudi cōtrouersia &c. Lucas de Pēna in l. cōtra. C. de re militari. in vij. priuilegio, lib. xij. & in l. vnica. C. de metropoli Berito, lib. xj. & dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundię, in rubrica. Des iustices, circa finē. versicu. vnde nemo. numero xcvj. scilicet quod princeps noua officia creare potest.

cl Palatia principum non sunt parietibus, & ædificijs priuatorum coartanda. tex. in l. quicuncq; in principio. ibi: quòd priuatorum nō est parietibus coartandum, hoc est constringendum. C. de operibus publicis. facit c. nulla. & ibi glo. xij. q. j.

clj Licet regulariter quis non possit stipulari alteri. tex. in l. stipulatio ista. §. alteri. ff. de verbo. obli. & in §. alteri. institu. de inutilibus stipulatio. tamen hoc fallit in supremo principe. vt voluit glossa notabilis in prooemio decretalium. in verbo, seruus seruorum.

clij Princeps potest facere de ciue forensem propter suum delictum, vt dicit Bal. in l. si quis filium. C. de liberis præteritis.

cliij Licet regulariter donatio facta per patrem filio in potestate existenti non valeat. l. j. & ij. C. de inofficio. dona. tamen hoc fallit in rege seu principe donante filio in potestate, quia talis donatio valet, dūmodo exprimat se donare velle autoritate regia. Ita Bal. in c. j. §. item sacramenta. col. mihi pe. ibi: secundò vtrum rex & c. in titu. de pace iuramento firmanda & seruanda. & pro hoc allegat in arg. l. bonorum. C. qui admit. ad bonorum possess. possunt. Et Curtius in consilio lxv. col. vj. vbi amplè.

cliiij Princeps donans aliqua filiofamiliàs, in illis pater non habet vsumfructum. tex in l. cùm multa. C. de bonis quæ liberis & c. refert Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu feudorum. in verbo princeps, ī pe. specialitate.

clv Autoritas principis dat causam, vt præsumatur bona fides. Bal in l. j. C. furtis.

clvj Solus princeps deportatū aut in metallum damnatum ex sua lege priuat iure ciuili sibi aliàs competēti, vt scilicet non succedat liberis, parentibus, & libertis: quem si restituit, omnia in eum reintegrare censetur. l. j. in fi. ff. de bono. possessione cōtra tabulas. l. siue. in prin. ff. de iure patronatus. l. ij. §. si deportatus. ff. de bonis liberto. l. ad successionem. ff. de interdictis. & relegatis.

clvij Solus princeps per suum decretum ligat ignorātes. c. j. de concessione præbē. in vj. notatur per Archi. in c. si apostolicę. de pręben. eo. libro.

clviij Princeps de plenitudine potestatis (cui contradici non potest) potest tollere citationem secundùm Hostiēsem & Ioan. Andr. in c. in nostra. extra de procura. Bald. in l. fi. versi. extra opponitur. C. de fructibus & litiū expēsis. imo absq; clausula de plenitudine potestatis aliqua causa subsistente potest tollere citationē. glo. in l. antepe. quæ incipit, is qui reipublicæ. ff. ex quibus causis maiores. Curtius consi. xlix. col. xxj. vbi amplè.

clix Princeps difficillibus finē imponit. in authē. de instrumētorū cautela & fide. tex. in §. qa igitur. colla. vj. & factū pro non facto haberi. facit c. is qui fidē. extra de sponsalibus & matrimonijs. & scitū pro nō scito. clemē. j. de cōcessione prębendæ. & constitutionē antea obseruatā facit haberi pro infecta. glos. in clemen. j. in verbo, pro infectis. de immunit. ecclesia. vt dicit Frāciscus Curtius consi. xlix. col. xix. quod tñ vltimū non opinor verum, eo quia hoc solo priuatur deus, quod facta infecta haberi nō possunt. tex. in l. in bello. §. factæ. ff. de captiuis & postlimi. reuersis. & in c. in pręsentia. extra de probatio. Quia ad pręteritū nō est potētia. & facit tex. in l. vnica. in prin. & ibi glo. in verbo, restitui. C. de raptu virginū. & ī c. si Paulus. xxxij. q. v.

clx Diuinatio in labijs regis est, & in iudicio nō errabit cor eius. Prouer. xvj. Nutu em̄ dei agere pręsumitur.

Curtius consi.xlix.colum.xxj. Et ideo tanta est eius celsitudo, quòd non potest ei imponi lex in suo regno, vt dicit Curtius in consi.lxv.colum.vj.ad finem. Maximè in rege Francorum, qui super omnes reges est, quia tanq̃ stella matutina in medio nebulę meridionalis imminet, & cùm ipse sit in regno suo, tanq̃ quidam corporalis deus: verba sunt Baldi in c.j.in §.fi.in fi.de ꝓhibita feudi alienat.per Federicum.in vsibus feudorum. Sicut dicitur de papa qui obtinet vicem dei viuentis in terris.c.inter hæc hyrcum. de pœni.distin.iij.

clxj Sicut mentiri deo vel papę sacrilegium est, vt in c.serpens.in medio c.& ibi glo.in verbo, quod deo.de pœniten.distin.j.ita & mētiri principi: vt dicit Lucas de Pēna.in l.contra.col.v.C.de re militari,lib.xij. Et ibi scribit quòd magna est potestas regia. Esdrę iij.c.viij. Quoniam omnia præcellit. Et qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria, Prouer.xxv.

clxij Princeps habet iura in subditos de quibus habetur j.reg.viij.c.vbi scribitur quòd ius regis q̃ imperaturus est vobis, filios vestros toller, & ponet in curribus suis, facietq́ꝫ sibi equites & pręcursores quadrigarum suarum, & constituet sibi tribunos & centuriones, & aratores agrorũ suorum, & messores segetum, & fabros armorum, & curruum suorum: filias quoq́ꝫ vestras faciet sibi vnguentarias & focarias, & panificas. Agros quoquę vestros, & vineas & olíueta optima tollet, & dabit seruis suis. & plura alia quæ sequũtur &c. Et, vt dicit ibi Nicolaus de Lyra, princeps habet hęc iura tempore necessitatis iure diuino, vt refert Lucas de Penna in l ij. C.de quibus muneribus vel præstationibus nemini liceat se excusare, lib.x. vbi tandē cōcludit quòd princeps potest imponere collectã, etiã clericis tēpore necessitatis. & ita etiã tenet G. Benedicti in sua repetitione c.Raynutius.in verbo, & vxorē nomine Adelesiam.numero 1036.extra de testamen. Maximè (vt dicunt) quando tenent terras & possessiones: & in hoc non faciunt dubiũ. Pro quo facit tex.iuris diuini j.regum viij. c.supra alleg.cùm i ordine sequatur textus, scilicet. Sed & segetes vestras, & vinearum redditus addecimabit.in quibus etiã comprehenduntur clerici, cùm deus alloqueretur ad populũ Israël per os Samuelis prophetæ, qui petebat regem sibi dari, ex quo comprehenduntur clerici, cùm cōtineãtur appellatione populi, vt est tex.in cano.fi.qui incipit: si fortè. lxv.dist. Ex quibus satis apparet de iuribus regum in quibus honorari & priuilegiari debēt vltra alios, & ex his elicio aliud priuilegium sequens.

clxiij Princeps etiã pro necessitatibus suis potest imponere collectam super viris ecclesiasticis pro rebus eorũ temporalibus, vt amplè scripsi in cōmentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgundię, ti.Des iustices.§. iiij.in gl.j.versi.aduerte tamen, vsq́ꝫ ad finem illius glossę. vbi fit mentio de Bonifaciana quam rex Frãciscus hodie regnans voluit executioni demandare, Anno domini millesimo quingentesimo vigesimosecundo, vt ibi dixi.

clxiiij Reges habent prædicta regalia, & ita seruat totus mundus, & dicit Bal.in l.iij.C.ad Trebel.ita etiam dicit Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu feudorũ, in lviij.specialitate.imo etiam habent imperium, & dici possunt imperatores, vt dicit textus j.regũ viij.c.cùm inquit: Hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis &c. Et de rege nostro Francię, ꝙ sit imperator in suo regno, Corsetus in suo tractatu de potestate regia.q.xlv.& dicitur infra ista parte, in xxx.consideratione, quæ de excellētia regis Franciæ describitur. Etiã principes perpetui habent iura imperij.dixi in commentarijs nostris super conclusione consuetudinum ducatus Burgundiæ, in verb.nous auons.& in titu.des successions des Bastardz.articulo iij. in gloss.& ab intestat.versic.nũquid rex Francię &c. Aduerte tamen ꝙ comites & alij principes inferiores à regibus non possunt habere talia iura regalia, etiam ex concessione supremi principis, vt tenet in terminis Lucas de Pēna in l.contra.col.vij.C.de re militari, libro xij. Imo non potest princeps talia iura inferiori concedere, vt dicit Lucas de Penna in l.an respublica.C.de iure reipublicæ, libro xj. Ideo si reperiantur inferiores à principe supremo habētes talia iura, possunt eis inhiberi per supremum principem, cùm talia habeant per vsurpationem, quæ non est in hoc toleranda: nec videntur posse præscribere ea, cùm sint incapaces talium iurium, cùm incapacitas respectu personę reddat eam inhabilem ad præscribentum, vt dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgũdiæ, ti.des iustices, arti.ij.in gl.& la preuue.versicu.contra &c. vide etiã Bal.cõsilio ccj.in ij.parte, vbi ponit an regalia ab inferiore à principe præscribi possint.

clxv Principi non est maledicendum, Exo.xxij.dicitur, Principi populi tui non maledices.& in l.vnica.C.si quis imperatori maledixerit.& glo.rubricaria.C.de præpositis laborum, libro xij.

clxvj Princeps dicitur maritus reipublicæ, iuxta illud Lucani poëtæ in ij.vbi patet: vrbiq́ꝫ maritus. Nam sicut inter virum & vxorem matrimonium carnale contrahitur & œconomicum, sic inter principem & rempublicam matrimonium morale, & politicum. Item sicut inter ecclesiam & prælatum matrimonium spirituale contrahitur & diuinum.c.scire.vij.q.j. quam ipse prælatus castè regere debet.c.sicut.xxj.q.ij.ita princeps in republica & respublica in principe: vnde ecclesia comparatur congregationi hominum politicę, in iij.parte summę sancti Thomæ. q.cx.articu.j.& papa est quasi rex in regno propter plenitudinem potestatis.eadem q.articu.iij.& princeps dicitur. c.corpora.de cõsecra.distinctio.j.facit c.in apibus. vij.q. j.vbi comparantur rex, imperator, & episcopus. Ita sicut vir est caput vxoris, vxor verò corpus viri.c.si qs.xxxiij. q.j.& c.manifestum.§.ex pręmissis.xxxiij.q.v. ita princeps caput reipublicæ, & respublica eius corpus, secundũ Plutarchum in institutione Traiani. Ita dicit Lucas de Pēna in l.quicũq́ꝫ.col.iij.C.de omni agro deserto, libro xj.et in l.nemini.C.de consulibus, libro xij.

clxvij Licet non sit licitum baptizare pueros (casu necessitatis secluso) in cameris, filij tamen regum & principum possunt in aulis vel cameris baptizari.tex.in clemē. vnica.§.j.de baptismo & eius effectu.& ibi Cardinalis, & Ioannes de Monthelono in suo promptuario iuris, in verbo, princeps.in glo.multi.

lxviij Ad solum principem spectat conferre honorē, & licet hõnor sit præmium virtutis, est tamen in arbitrio principis cui & quando conferre placuerit: vt dicit Lucas de Penna in l.nemini.C.de consulibus, libro xij.dixi hic ante in j.parte, in iiij.consideratione.

clxix Princeps est dominus omniũ rerum sui regni.l. bene à Zenone.circa princ.ibi: cùm omnia principis esse intelligãtur.& ibi gl.in verbo, omnia.C.de quadriennij pręscriptione.quod quomodo intelligatur, scripsi in nostris commentarijs ad cõsuetudines ducatus Burgũdię, ti. Des fiedz.arti.iiij.in glo.apres ledict hõmage.versi.nunquid

quid autem rex.& vide Corsetum in tracta.de potestate regia.q.lix.vide.§.versi.cxviij.

clxx Licet de iure quid non valeat,si tamen princeps de facto mãdat seruari,perinde est ac si de iure valeret quo ad subditos,vt tenet & probat Albericus in l.cunctos populos.C.de sum.trini.dixi in dictis commentarijs nostris.titu.Des droictz & appartenãces a gens mariez .arti.j.in glo.ne aussi par testament.versi.j.

clxxj Princeps potest facere,ꝙ priuilegium suum:aut aliorum sit ius commune quo ad omnes:notatur in l.fi.C. de iure dominij impetran.& in l.Cæsar.ff.de publicanis. dixi in dictis nostris commentarijs:titu.Des iustices.arti. iiij.in glo.sur ses hommes,versi.quia hic ãte,numero lxv.

clxxij Princeps potest facere ꝙ munera quæ sunt extra ordinaria sint ordinaria:vt tenet Calderinus consi.vij.in rubri.de cõstitu.& in cõsi.ij.in rubri.de cẽsib⁹.& dixi in d. nostris cõmẽtarijs,ti.& arti.añ allegatis.in gl. indire,in fi.

clxxiij Veniens contra pręceptũ principis peccat mortaliter,vt notant doctores in c.cũ contingat.extra de iure iurando.dixi in dictis commentarijs,titu. Des droictz & appertenances &c.in glo.supposé.versi.& istam partem &c.Et principi obediendum est sub pœna peccati mortalis.c.ij.de maiorit.&obediẽ.& ĩ titu.Des iustices,arti.viij. in glo.congiẽ & licence.versi.vltimò est vidẽdum.& Corsetus in tracta.de potestate regia.q.xxxiij.

clxxiiij Princeps pręsumitur scire consuetudines multũ vulgatas:ita dicit Bal.in l.ij.in fi.C.quæ sit longa consuetudo.Ita dicit Iacobinus de sancto Georgio in tracta.de feudis.in verbo,princeps.in xlv.specialitate.etiam dicit Alexan.consilio xxiiij.in v.volumine,quòd princeps pręsumitur scire vulgatos vsus.

clxxv Princeps potest dare rescriptum reparationis,desertionis,appellationis,cum clausula non obstante vel cũ alia clausula ęquipollente,ex qua appareat de pręcisa intentione principis.Ita dicit Bald.in l.impetrata.circa finẽ. C.sententiam rescindi non posse.

clxxvj In omni actu etiam in iuramento intelligitur excepta autoritas principis & superioris:& hoc multis comprobat do.meus Iason in l.fi.ff.qui satisdare cogantur. ad quem recurre,melius Corsetus in trac.de potestate regia. q.xxvij.

clxxvij Principes possunt conferre beneficia ex priuilegio apostolico.Corsetus tract.suo de potestate regia.q.xj. Ioan.de Selua in tracta.suo de beneficio.in ij.parte.in q. xxiij.circa principium.& per totum:vbi dicit,ꝙ rex Frãciæ iure regali & ex priuilegio confert prębendas sede episcopali vacante,maximè in ecclesia Carnotensi.& Speculator in terminis de rege Franciæ,in titu.de legato.§.nunc tractemus.versi.sed nunquid legatus.vbi dicit ꝙ rex Frãciæ habet ius vendicãdi regalia in quibusdam ecclesijs sui regni vacantibus: quia habet collationem beneficiorum ad illas spectantium,& illo tempore vacationis etiam temporalia illarumq ecclesiarum recipit:& quę sint illę scribit Iacobus Bonaudi in suo panegyrico descripto post opus Ioãnis de Terrarubea,vbi ãplè põit de istis iurib⁹ regalib⁹.

clxxviij Literę geminatę principis habent vim & effectum motus proprij.Bal.in l.nec damnosa.& ibi do.meus Iason.C.de precibus imperatori offerendis.& Corsetus in dicto suo tractatu de potestate regia.q.xvj.vbi ponit tractatum de geminatis.

clxxix Principes non recognoscentes superiorem: vt sunt papa,imperator,reges Franciæ,& Hispaniæ sunt superillustres,alij verò illustres.Corsetus in dicto tractatu.q. xxj.vide ĩ.in vij.parte.in ij.cõsideratione.versi.tertio &c. saltem remissiuè:& in iij.consideratione sequenti:vbi effectus & priuilegia illustrium describuntur.

clxxx A sententijs principum appellari non potest,vt dicit Bal.in l.j.in fi.versi.vltimo nota.ff.de officio pręfecti pretorio.& in c.cùm venissent .colum.ij. extra, de eo qui mittitur in posses.causa rei seruandæ.Corsetus in d.tracta.q.xxij.

clxxxj Omnes reges dicuntur clerici.vt dicit Corsetus in dicto suo trac.de potestate regia.q.xl.

clxxxij Princeps est lex animata in terris,vt est tex.in authẽ.de consulibus,circa finem.& ibi expressè notatur in verbo,legem.colla.iiij.& in authẽ.quibus modis naturales efficiũtur legitimi.§.sat igitur licentia.colla.vj.& glo. fi.in l.more.ff.de iuris.omnium iudicum.Dixi in commẽtarijs nostris ad consuetudines ducatus Burgundię,tit.des iustices.articulo v.ĩ glo.S'il.n'a grace.versi.hic est ergo.nume.xiiij.& Corsetus de potestate regia.q.xlv.Franciscus Curtius consilio xxxv.

clxxxiij Nomina regum & principum debent apponi in instrumentis,secundùm Speculat.in titu.de instrumentorum ęditione.§.ij.cuius initium est,breuiter.versi.ij.incipien.sunt autem.& versi.post diem &c.& Panor.in c.j.in prin.col.iij.extra de fide instrumentorum.vt in authẽ.vt pręponatur nomen imperatoris documentis &c.& quod ibi notatur in glo.iij.collatio.iij. vide Corsetum in dicto tractatu de potestate regia.q.xlvj.

clxxxiiij Ad reges & principes spectat custodia ecclesiarum saltem maiorũ sui regni vacantiũ,& hoc iure regalię, argu.c.generali.de electione,in vj.Ita dicit & tenet Ioãnes de Selua in suo tracta.beneficiali.in ij.parte.q.xxiij.col. viij.circa fi.& Corsetus in d.tractatu.q.lvj.

clxxxv Soli verbo principis propter excellentiã dignitatis statur.c.nobilissimus.xcvj.distin.facit clemen.literis, de probatio.& c.si papa.de priuileg.lib.vj.Quod quomodo apud nos intelligitur,scripsit Cosmas Guymier in suo commento super sublatione clemen.literis.de probatio. & Corsetus in dicto suo trac.q.lxxxviij.& dixi super concordatis in d.titu.de sublatione.clemen.literis.

clxxxvj Sententia principis potest per eius scripturam suo sigillo sigillatam probari,etiam si sit lata ad eius vtilitatẽ,vt tenet Petrus de Bellapertica,quem refert ibi Bal. in l.exemplo,circa finem.C.de probatio.ita etiam tenet referendo Bald.Corsetus in d.tract.q.xlvij.quoniam,vt dicit,ex quo potest pro se iudicare,vt dictum est, ergo etiam pro se iudicatum sigillo suo approbare,argu.l.proximę.ff. de his quę in testamento delentur.

clxxxvij Verbum principis debet esse firmissimum,vt tenet Innocẽ.in c.ad apostolicæ.extra de sentẽtia & re iudi.in ore enim principũ debet esset firmior veritas:vt dicit Frãciscus Curtius consilio suo xlix.in lxxiiij.colum.

clxxxviij Illud quod dependet à sola voluntate principis dicitur apud nos impossibile.Solet ad hoc allegari tex.in l.apud Iulianum.§.fi.ff.de lega.j.& in l.iiij.in prin.ff.de fideicommis. libertat. Quod quomodo intelligatur,vide Iacobinum de sancto Georgio in suo tractatu de feudis:in verbo,princeps.in xliiij.specialitate.quę cùm non mihi videantur bene ad hoc adaptari,non insisto.

clxxxix Solus princeps potest diminuere numerum officiariorum,vt dicũt Bart.& Iacobus Rebuffi in l.compe rimus.C.de proximis sacrorum scriniorum,lib.xij.Bald.

consilio cccxxvij.in ij.parte,incipien.pridie enim consului.in j.& ij.col.dũ modo nõ afferat præiudiciũ officiarijs iam electis,vt dixi in commentarijs nostris super consuetu.ducat⁹ Burgũdiæ,ĩ rubri.des iustices.in glo.& droictz. versiculo.additio.aduerte etiam quia princeps.vide supra versicu.xcvij.

cxc Restauratio murorum ciuitatis destructæ non potest fieri inconsulto principe,vt est tex.in l.sacra.§.vlti.ff.de rerũ diuisione.& ibi glo.in verbo,reficere.dicit idẽ in constructione Iacobus Rebuffi in l.restaurationi.& ibi gloss.j.C.de diuersis prędijs,lib.xj.Barto.in d.l.sacra.& in l.opus.ff.de operibus publicis.& idem Rebuffi vbi suprã,scribit quomodo solent concedi in Francia ciuitatibus certę impositiones pro reparatione murorum.Et quo modo circa hoc debent attendere principes,vide Lucam de Penna,in d.l.restaurationi.

cxcj Pro re ecclesiastica potest cognoscere princeps, quia peculiari studio principis debet defendi res ecclesiæ, Istud notatur argu.l.vniuersi.ij.C.de fundis rei priuatę,li. xj.quod argumentum multis est incognitum,vt dicit ibi Iaco.Rebuffi.

cxcij Licet accipiens rem in emphyteosi à priuato,teneatur ad tributa pręterita.l.imperatores.ff.de publicanis. tamen si accipiat ab officiali principis ,non tenetur ad pręterita.l.hi quos.C.de fundis rei priuatæ,libro xj.Iacobus Rebuffi allegans alia iura.

cxciij Emphyteotæ principis non debent pro muneribus extraordinarijs fatigari,& sic quis non debet duplici onere pręgrauari.Ita est tex.& ibi Iacobus Rebuffi in l.patrimoniales.C.de collatione fundorum patrimonialium, & emphyteoti.lib.xj.quod,vt ibi dicit,facit in vineis pro quarũ fructu seu vino soluitur quartũ principi,& etiã salinis,pro quarũ fructu soluitur certa quota principi, debeant esse immunes à solutiõe aliarũ indictionũ,vt patet ibi:& dixi hic ante versi.cix.ꝙ emphyteotę principis nõ soluunt superindictum,vt etiam tenet Franciscus Lucani in tractatu de priuilegio fisci.

cxciiij In electionibus prelatorũ debet requiri consensus principis,ita ꝙ si non præstet assensum nõ debet electio confirmari.tex.est singularis in ca.Adrianus.lxiij.di. Panor.in c.sacrosancta.c.cũm terra.& c.qđ sicut.de electione.& in c.j.de cõsuetudine.Imo põt introduci cõsuetudine,ꝙ nõ valeat electio,donec mors prelati fuerit principi nunciata,& fuerit requisitus cõsensus regis de procedendo ad nouã electionem:& si fieret confirmatio est cassanda.c.abbatẽ.le ij.& ibi glos.xviij.q.ij.Ita ꝙ si eligatur suspectus principi,põt appellare,vt dicit Bal.in d.c.qđ sicut.& añ cõfirmationẽ se põt opponere,si dubitat de proditiõe patriæ,vel reuelatiõe secretorũ,vt dicũt præfati doctores dictis iuribus:& Innoc.in c. super his.de accusa.Ita dicit Ioannes Ferrault in priuilegijs regni Frãcorũ.in ix. priuilegio.& etiã Guymier in suo cõmẽto super decretis Basilien.in ti.de electio.§.verũtamen.in verbo,põtifex. & Ioannes de Salua in suo tractatu beneficiali.in ij.parte. q.xxiij.col.vj.versicu.ij.prædicta conclusio &c.cum seq.

cxcv Ad solũ principem spectat dare custodiam siue saluãguardiã, vt videtur facere tex.in l.vltima:quæ incipit,cum sæpè.& ibi Io.de Platea,de rege Francorũ.C.de erogatio.militaris annonę,li.xij.& hoc maximè cũ saluaguardia generali.Cũm nulli liceat generaliter loqui,nisi principi,vt dicit Bal.in commento pacis Cõstantiæ.c.j. versi.dispensationem.Etiam quia tales saluęguardiæ fundantur pro æquitate generali seruanda,& sic soli principi reseruanda,arg.l.primæ.C.de legibus.Et in hoc cognitio seu coactio iudicibus principum reseruatur, argu.l.ij. C.vt nemo priuatus titulos prędijs &c.Et licet inferiores à principe dent aliquas saluasguardias,illę sunt speciales, & de certa persona,aut de certa re,& cum aliquibus requisitis,de quibus per Ioannem Ferrault in dicto tractatu de priuilegijs regni Francorum,in xvj . priuilegio, quibus non subijciuntur saluęguardiæ generales principum: vide hic ante,versiculo cxviij.

cxcvj Nulla communitas etiam bursam communem habens potest se congregare,& pro suæ ciuitatis vtilitate disponere sine expressa licentia principis obtenta.Ita dicit Ioannes Fabri acutissimus doctor & practicus Franciæ in §.vniuersitatis.institu.de rerum diuisione.qui dicit istud obseruari in regno Frãciæ.Ad prędicta facit qđ dicit Bart.in l.fi.ff.de collegijs illicitis.& in l.j.C.de metropoli Berito,libro xj.vbi dicit communitates ciuitatum non posse seipsas diuidere in plures sine licentia eius cui subsunt,facit text.& quæ ibi notantur in c.cũm tempore.extra de arbitris.notat Feli,in c.dilecti.extra de maio.& obedien.& domi.meus Iason in l.debitorum pactionibus.C.de pactis.Quoniam de facili possent fieri illicitæ conuentiones,Bart.in l.actor.ff.rem ratam haberi.ex quibus monopolia sequũtur & seditiones,vt ibi:ex quo sequitur regni quãdoꝗ sectio,seu diuisio.Dixi satis amplè in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ,titu.vltimo ,articulo vj.incipien.gens de poëte &c.

cxcvij Non est orandum coram principe seculari,nisi cum habitu honesto,gestu decenti,prolatione non præcipiti,mente distincta & attenta,verbisꝗ; compositis:vt recitat Alber.de Ferra.in tract. de hor.cano.dicen.& amplè declarauit Guymier in suo cõmento decreti Basilien. in tit.quomodo diuinum officium sit celebrandum.

cxcviij Princeps potest facere numerare populum suũ, vt habetur de rege Dauid ij.Regum xxiiij.c.qui fecit numerare populum Israël,vt sciret numerum eius.& habetur Lucæ ij.in prin.ꝙ exiuit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis.de quo meminit gloss.in verbo,descriptiones.in l.j.C.de apochis publicis.

cxcix Securitas data à principe quo ad debita nõ extenditur ad debitum suum,& sic ad debitum sui fisci, nisi expresse dicatur in securitate,vt habetur in authẽ.de man. prin.§.publicorum.collatio.iij.vt tenet Franciscus Lucani de Parma in tracta.de iure fisci: in j.parte.arti.xxxij. allegat duo consilia: vnum Bald. alterum Angeli, quæ nõ potui reuoluendo volumina inuenire.Facit istud pro istis quinquẽnalibus aut dilatorijs ad annũ quæ impetrantur à principe,vt non extẽdantur ad debita principũ cõcedẽtiũ talia rescripta.& etiã dicit Guido Papę q.ccccxx. ꝙ non impediunt executionem sentẽtiæ parlamenti.Ego tamen vidi in curia parlamenti Burgundiæ fuisse aliàs impetrata & interinata per curiam contra arrestum illius.

cc Soluẽs camerario seu thesaurario principis,non liberatur nisi inquantum Camerarius aut Thesaurarius principis est soluendo,notatur per Iacobum Rebuffi in l. securitates.C.de suscepto . præpositis & arcarijs,libro x.

ccj Ponens signa principis in domo sua vel bonis, videtur illa incorporare dominio principis , secundũm Bart.in l.facultas.C.de iure fisci,libro x.aliàs illa.l.incipit defensionis facultas.vide.s .in j.parte, vbi tractatur de insignijs

de insignijs & armis.in xvij.conclusione.

ccij Conseruator priuilegiorum alicuius non potest esse de suis subditis,nisi sit rex,vt est tex.in c.hac constitutione,de officio delegati,in vj.

cciij Priuilegium concessum per papam quòd quis excommunicari interdici vel suspendi non possit,non extenditur ad sententias ordinariorum,nisi sit rex:quia tunc tale priuilegium extenditur etiam ad reges,vt est tex.in c. ne aliqui.de priuileg.in vj.

cciiij Soli principi cōpetit portare vestes deauratas, oloberas,seu fortè de scarlata.l.auratos.quæ est prima l. Velleia.& l.tēperent.C.de vestibus oloberis,lib.xj.dixi alibi.& idem de ornamentis equorum,in quibus non debēt appōi hyacinthi,margaritæ,& smaragdi,nisi in frenis equestribus,& sellis principum:vt est text.in l.nulli licere in frenis & equestribus sellis &c.libro eodem xj.

ccv Cor regis in manu dei est,& quocunq; voluerit inclinabit illud,vt habetur Prouer.xxj.& est tex.in epistola inter claras.C.de sum.trini.

ccvj Rex qui iudicat pauperes in veritate, thronus eius in ęternum firmabitur,vt scribitur Prouer.xxix.

ccvij Reges honorandi:quoniā,vt habetur j.Petri ij. c.Deū timere,regē honorificate,in licitis & honestis obediendo:vt habetur in c.si dominus.& in c.Iulianus.& in c.qui omnipotētem.xj.q.iij. Nā,vt ait Paulus ad Roma. xiij.Qui resistit potestati,dei ordinationi resistit.

ccviij Et vltimò,nunc in his pedē figendo,nec omnia sit nostrę curæ recensere,sed aliquis ociosus & curiosus indagator alios casus post me addat est,ꝙ principis magna est potestas & prærogatiua,& quod ipse facit,nos facere debemus.c.in causis.de senten.& re iudi.notatur in c.j.de tempore ordinā.in vj.& magna est eius potētia.Esdræ iij. ca.iiij.dicitur em̄.Rex super omnia pręcellit & dominatur eorum,& quodcunq; dixerit illis, faciūt,& verbum regis nō prętereunt,& omne quod voluerit, faciet,& sermo illius potestate plenus est,nec dicere ei quisq; potest, cur ita facis?Ecclesi viij.Quid plura?Temerariū est maiestatē regiā velle terminis limitare,iuxta illud.Prouer.xxv.Scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Hęc dicit Lucas de Penna in l.cōtra.col.iiij.in fi.C.de re militari,lib.xij. vide hic ante versi.lxij.Potest enim mutare quadrata rotundis. Hosti.Ioan.And.& post eos Barba.& alij in c.cūm venissent.extra de iudicijs.Franciscus Curtius cōsilio suo.xlix. in xix.colū,vbi multa scribit & allegat de potestate principis.Et de ei⁹ excellentia & multis casibus supra enūeratis dixi ista parte.xxxv.consideratione.Ipse em̄ est omnia & super omnia,& princeps facit vt deus.Bal.in c.j.de noua forma fidelitatis,habet enim cœleste arbitrium.l.j.C.de summa trini.& fide catho.Est enim iudex ordinarius ordinariorū,& legatus dei,teste Curtio in dicto cōsilio.colū. xxj.dixi hic ante.Principes etenim ministri dei sunt,c.licet de fo.compe.& principes Romanorum diui vocabātur, secundùm sanctum Thomam lib.ij.c.ix.de regimine principum,& in multis legibus sic inscribuntur.Franciscus de Parma in suo tract.de priuilegio fisci,in prima parte,artic.cxxxvj.Et,vt testis est Cęlius lib.antiquarum lectionum xj.c.lxvij.natum est,vt reges & imperatores perinde ac dij haberentur colerenturq; ex vi benefica aut pręclaro inuento.Vnde Cęsar apud Romanos primus,viuensq; dei nomen est sortitus:sed & eiusdem filius Augustus ne dominum quidem se dici patiebatur,est enim hoc dei cognomen.Et ex Appiani Alexandrini historia constat templa Iulio Cæsari veluti deo publicis statuta decretis,atq; insuper communeipsi clementięq; conditum vnū.Lysandro item sed primò Græcorum templa fuisse erecta. Cyro mortalium primò adorationis cultum fuisse delatum scribit Arrianus.Quam humilitatem Persę postea seruarunt & Medi.Quando vt Curtio etiam credimus,inter deos recensuere reges,tanq; maiestas imperij salutis sit tutela.Porrò cūm legimus fastigium imperatori decretum,intellige, vt ait Cęlius,dignitatem humano fastigio celsiorem, aut templum fastigio inclytum,vel etiam consecrationem.

Sed quia pricipes multum priuilegiantur in suis fiscis, non esset fortè absurdum hic inserere priuilegia fisci:sed quia amplè describuntur à Francisco Lucano de parma in suo tractatu de priuilegio fisci,vbi centum quadraginta fisci priuilegia enumerat,ideo non repeto,sed ad illum(licet corruptè impressum)recurre.

Si verò velis scire& accumulare multos casus sedi apostolicę reseruatos,& in quibus solus papa absoluit,vide primò Hosti.in summa,de senten.excōmuni.§.iij.in prin. vbi enumerat xxx.casus.Secundò per Ioan.And.in d.titu.de sent.excom.c.eos qui.lib.vj.vbi recēset xxxij.casus. Tertiò sunt alij xvj.casus papę specialiter reseruati, quos ipse Ioan.And.scribit in clemen.j.in verbo,excommunicationis.eodem ti.& vide Io.de Selua in trac.suo beneficiali,in ij.parte.q.iij.vbi sexaginta duos casus ponit soli papę competentes.

Vigesima quinta consideratio.Rex seu princeps etiā consequitur gloriam & laudem in construendo ciuitatem si eligat regionem temperatam,quia multum confert ad sanitatem,& longam vitam,animositatem,& ciuilem vitam.Sed nimis calida facit vigere ingenio,& deficere sanguine,frigida autem ecōuersò.Ita dicit sanctus Thomas in opusculo de regimine pricipum ad regem Cypri. c.xiij.li.ij.vnde Homerus appellat reges ornatores populorū.Hinc dicit Beroaldus in opere de felicitate(vt opinatur)principis officium sit ornare ciuitates,& ornatu, cultuq; magnifico se prębere monstrabilem. Maximum (vt ait)haud dubiè ornamentum est,& ornatissimo principi dignissimum extructio ędificiorū. Olim gloriatus est Augustus se vrbem marmoream relinquere,quam lateritiam accepisset.Et,vt inquit,in laudem Domitiani dictū est,vt autumat Plutarchus,ędificare gaudes.Atticus Marcus quartus Romanorum rex ędificator cum laude nominatur.Ideo christianissimus rex noster Franciscus huius nominis primus,ob oppidū à paucis annis ab eo constructū in Normania quod Frācisiam a suo nomine nominari voluit:& ibi est portus maris mirabilis & multum regioni conueniens,laudandus est,& magnam gloriam consecutus est.Maiorem tamen consequeretur si ciuitatem nostram Heduensem antiquā restauraret,& in pristinum statum reduceret:quod eidem persuadere conatus sum in oratione quam coram eo habui in suo iocundo aduētu& aditu huiusce ciuitatis,Anno domini M.cccccxxj.

Vigesima sexta consideratio. Honor principis multum exaltandus est,quando sicut pro vtilitate publica potest rex capere bona cum precij solutione,vt amplè scribit Lucas de Penna in l.ij.col.ij.in medio.ibi:quid autem.C.vt rusticani ad nullum obsequium deuocentur,lib. xj.ita & fortius pro honore suæ celsitudinis bona ipsa capere,alijsq; concedere potest,quibus pretium intra quadriennium se soluturum pollicetur.l.fina.C.de quadriennij pręscriptione. imo etiam rigor iniustus propter

honorem principis sustinetur, quoniã etiã pro honore iudicij seu corũ quę aguntur in iudicio etiã iniquitas toleratur.l.eleganter.§.si quis post.ff.de cõdictio.indebiti. Fortius pro honore principis qui iudices constituit.& facit.l.cùm plures.§.j.ff.de administra.tutorum.sic & alias sustinetur iniquitas in casu in quo nõ tãta subest ratio ęquitatis & honoris reipublicę, vt in l.cũ in eo.ff.de pactis.honor enim publicus publico cõmodo pręferendus est.C.de institutio.& substitutio.etiã si cũ honore seueritas misceatur.l.miles.§.socer.ff.de adulterijs. Quinimo in dolo esse pręsumitur, qui commodum pręfert honori.l.Iulianus.ff.si quis omissa causa testamenti, ita dicit Lucas de Penna in l.pręedia.C.de locatiõe pręediorum ciuilium vel fiscalium.col.viij.versic.xxiiij.lib.xj.

VIgesimaseptima consideratio. Imperator inter oẽs principes seculares mundi videtur esse primus, cuius magna est authoritas & præeminẽtia, cũ sit vicarius dei in temporalibus. Bal.in l.j.C.de iure aureo.annulorum.& põtifex appellatur: notatur in c.de capitulis.x.dist. Card.in cle.ij.de iureiu.sanctissimus em̃ dicitur & nobilissimus.tex.in l.quęris.ff.de natalibus restituendis.& nil ei honorificentius, q̃ quòd dicatur filius ecclesiæ.c.conuenior, ad finẽ.xxiij.q.viij.& Christianissimus appellatur. epistola inter claras.C.de summa trin. Et supremus omniũ dicitur.l.pe.& ibi Bal.C.de bonis quę liberis. Sed non regis Frãciæ. Specula.tit.de appel.§.iij.post principium.dicã ĩ.nec regis Hispaniæ.c.Adrianus.lxiij.dist.& Cardi.in cle.j.in prin.de iureiu.oẽs verò alios reges coronare debet.gl.in c.in apibus.vj.q.j.dominus em̃ est & superior omniũ prouinciarum.d.c.Adrianus.& omniũ rerũ, c.quo iure.lxxx.dist.c.conuenior.xxiij.q.viij.& l.bene à Zenone.in principio.C.de quadriẽ.pręscriptio.Card.in cle.j.de summa tri.gl.in c.per venerabilẽ.de electio.& etiã Iudæorũ.l.Iudęi.C.de Iudęis.& nulla ciuitas quãtũcunq; pręscribat merum imperium, etiã reseruata imperatori potest excutere iugũ subiectionis, quominus eũ recognoscat. Panor.in c.cùm nõ liceat.col.fi.de pręscriptio.& cõtra Senarum ciuitatem. Decius cõsilio cccvij.col.ij.versic.respondetur.adducens Ange.in l.hæc autẽ.ff.de seruitu.vrba.pręediorum.dicit ꝙ iurisditio & imperium possunt præscribi cumulatiuè cum imperatore, sed non priuatiuè, vt quis ab eo sit liber: quod an sit verum de rege Frãciæ ĩ.patebit. Et etiam est superior regum.c.in apibus.vij.q.j.& omnium nationum.c.volumus.xj.q.j.& totius mundi.l.deprecatio.ff.ad.l.Rhodiam de iactu.quod an sit verum dicam in consideratione sequente. Solutus est enim legibus.l.princeps.ff.de legibus.& est supra ius ciuile.c.proposuit.extra de concessione præbendæ.quod tollere potest, notatur in c.quæ in ecclesiarum.de cõstitutio.& in l.fi.C.si contra ius vel vtilitatem publicam. Minister enim dei dicitur, & seruus, Bald.in authen.habita.in vj.notabili.C.ne filius pro parte. Et lex animata in terris.textus in authẽti.de consulibus.circa finem.colla.iiij.& in authẽ.quibus modis natura.efficiuntur legitimi.§.igitur licentia.colla.vj.& glo.in l.& quia.ff.de iurisditio.omnium iudicum. Speculator in titu.de ferijs.§.j.in fine. Solo verbo illi creditur.xcvij.distinctio.c.nobilissimus, etiam in facto proprio sine die & cõsule. Bal.in l.ex his, in vlti.col.C.de testamẽ.militis, & etiã dicitur philosophiæ plenus, vt dicit tex.in l.cùm Syllanianum.C.de his quibus vt indignis.& ibi do.meus Iason: quæ omnia dici possunt de quolibet summo principe, vt de rege nostro.

Et omnes iurisditiones deriuantur ab eo, sicut à fonte. Bal.in c.primo, in primo notabili, titulo, qs dicatur dux, marchio, comes.de quo per do.meum Iaso.in l.j.col.ij.C.de summa trinita. Serenissimus etiam nũcupatur.ad quod facit c.Salonitanæ, lxiij.distin.& l.j.C.vt nemini liceat in emptio.specie.li.x.& de celsitudine & maiestate Imperiali est textus in l.fi.C.de cõsulibus, lib.xij.& de celsitudine in §.j.insti.quibus modis ius patriæ potestatis soluitur.& videatur in c.solitę in suprascriptione & nigro: vbi intitulatur illustrissimus & præcellens: & de eius sublimitate videatur ibi. Præest em̃ vniuersæ ditioni quæ videt ascendẽtem & descendẽtem solem, & quæ ex vtroq; latere est, vt dicit textus in authẽ.vt omnes obediant iudicib. prouinciarum.§.hæc cõsiderantes, in princ.colla.v.& est dominus oriẽtis, occidentis, meridiei, & septẽtrionis. Bal.cõsil.ccclix.li.iij.& dicit Barba.cõsi.xxxviij.in j.volu.& consi.xxiiij.li.ij.quod licet sint aliqui principes & reges qui in eorũ territorio ęquiparãtur imperatori, vt de rege Frãcię, vt infrà patebit, tñ nullus esse videtur qui tanto titulo sit honestãdus sicut Imperator: quod nõ assentit Bal.in d.cõsi.ccclix.nec Barbatia in cõsilio suo xxxiiij.in ij.vol.& dicit Barba.in c.verum, de fo.compe.in fi.quòd non credit quod leges apponẽtes pręcipua priuilegia Imperialis culminis extendãtur ad regem: quoniam, vt dicit, Imperator æquiparatur deo.l.si quis maior.C.de trãsac.& ideo dicit ibi Bal.quod illa lex nõ habet locũ in rege, vt dicit ibi Barba.quod crederẽ esse verum de regibus recognoscentibus Imperatorẽ in superiorẽ, secus verò de rege nostro Francorum qui est monarcha in suo regno, vt infra dicam.

Et licet om̃es alij principes vna tm̃ corona coronentur, tñ imperator triplici coronatur. notatur in cle.j.de iureiur.& ibi glo.dicit, ꝙ prima est ferrea quã recipit ab archiepiscopo Colonięsi Aquisgrani eiusdẽ diœcesis: ferrũ autem fortitudinẽ desinat, qua vincere debet rebelles, & infideles conculcare.

Secũda est argentea, quã ingressus Italiã recipit ab archiepiscopo Mediolanẽsi in villa Modinensi eiusdẽ diœcesis: tamen Henricus recepit illam Mediolani in ecclesia sancti Ambrosij. Argentum autem mundiciam & claritatem significat, & ipsum principẽ talem esse debere. est cõtrarietas in hoc, vt statim dicam, quia aliqui dicunt ꝙ prima est argentea, & secunda ferrea.

Tertia est de puro auro, qua coronatur per Papã in ecclesia sancti Petri ad altare sancti Mauricij, & designat aurũ quod oĩbus metallis est excellentius ipsum Imperatorem alijs regibus & principibus in potentatu & iustitia excellentiorem esse debere.

Sic olim in his tribus metallis dabantur Romanis tributa, vnde fuit indictio, quæ est terminus quindecim annorum cõtinens tria lustra, & quodlibet lustrum cõtinet terminum quinq; annorum: vt probatur in l.item quæritur, §.qui impleto.ff.locati. Et indictio dicta est, eo quia in singulis quindecim annis indicebantur tributa Romanis. Nam in primis quinq; annis indictionis dabantur Romanis tributa in ferro pro armis, in secũdis argentũ pro stipendiarijs, in tertijs aurum pro republica: & de hoc l.vnica.in fi.C.de iustinia.codice confirmando.& gloss.in authenti.vt præponatur nomen imperatoris.in verbo, indictionis.colla.quinta.Panor.& Cardi.Florentinus dictus Zabarella in cap.inter dilectos.in gloss.indictionis.extra de fide instru.vbi dicunt, ꝙ ad similitudinem huius dantur tres coronæ Imperatori.

Et cùm

Et cũm corona imponatur capiti propter honorẽ, vt dicit Bar. in l. sed & reprobari. in ij. col. in princ. in versicu. Raynerius. ff. de excusatio. tutorũ. inducit ff. de excusatio. tutorũ, in lectura Neapoli, nõ tamẽ ita clarè loquitur. melius facit textus in l. vnica. C. de athletis, li. x. vbi dicit corona, i. gloria victoriæ. & facit. l. commodius. ff. de re iudi. & quilibet rex ratione vnius regni tantum habet vnam: imperator verò tres, ideo à maioritate honoris etiam eidẽ maior honor debetur quàm cæteris principibus.

Et de huiusmodi tribus coronis aliter scribit, & dicit Alberi. in suo dictionario, in verbo, corona. vbi dicit, quod Imperator accipit tres coronas ad denotandũ tria, quæ debẽt esse in eo. Primũ, quia inquantũ est rex vniuersi orbis debet habere puritatẽ cõsciẽtiæ, honestatis & cõtinentiæ. Nam, sicut refert Tullius, cũ Pericles & Sophocles philosophi colloquerentur, contigit puerum iuuenẽ inde transire, cuius pulchritudinem laudauit Pericles, & ait Sophocles. O Pericles, nõ solum prætoris manus à pecuniæ lucro, sed etiam oculos à libidinoso aspectu continentes esse debent. Et ideo Imperator primò corona argentea coronatur, qua continentiam notat. Secundò debet Imperator habere virtutẽ & conscientiã. Vnde Salomon Ecclesi. vij. Noli quærere fieri iudex in prouincia, nisi valeas virtute disrumpere iniquitates. & ideo ferrea corona coronatur, quod est durissimum metallũ, & omnia domat. Tertiò debet habere scientiam & prudẽtiam discernendi bonum à malo: & ideo coronatur tertia corona aurea. Vnde Salomon. Da seruo tuo cor docile, vt sciat discernere inter bonum & malũ. Sicut enim metallũ auri est preciosius omnibus, ita etiã & sciẽtia preciosior est omnibus quæ possunt desiderari. Et iste coronæ indubitanter processerunt ad similitudinem saluatoris nostri qui fuit rex vniuersalis, & ideo sacra scriptura eum dicit coronatum his tribus coronis, Zacha. v. Sumes, inquit, argẽtum, & pones in capite Iesu. De corona ferrea figurata est ĩ Sedechia qui fecit sibi coronã ferream & mitrã ornatam: de quo habetur ij. Regũ c. xxij. Fecit quoque sibi Sedechias filius Chanana cornua ferrea. & ij. Paralipo. c. xviij. Sedechias vero filius Chanana, fecit sibi cornua ferrea. De corona aurea habetur Apoca. xliiij. Vidi, inquit, supra nubẽ similem filio hominis habentem in capite suo coronã auream. Hanc coronã auream etiã figuratã reperimus in Aaron, vt Ecclesi. xlv. Et propria corona aurea dicitur diadema, vt not. gloss. in clemen. j. de iureiuran. faciens differentiam inter coronã & diadema: de quo etiam vide per Io. de Platea in proœ. institutio. Idem Alberi. in dicto loco dicit se inuenisse in quodam sermone in festo sancti Stephani hoc modo, videlicet. Imperator recipit tres coronas, primam in Alemania ab archiepiscopo Argentino, & est argentea: & quando dat ei archiepiscopus dicit, quod Imperator in anima sua & corpore suo debet esse purus & mundus, sicut argentũ quod est purum inter alia metalla. Secundam recipit in Mediolano ab archiepiscopo Mediolani in ecclesia cathedrali, & est corona ferrea, & recipit eam genu flexo: & dicit ei archiepiscopus. Istam coronam mihi defendes: non intelligens de illa corona materiali, sed quia sicut ferrum est metallum, de quo fiũt infiniti labores & est durissimũ & fortissimum metallũ, ita Imperator debet esse paratus ad sustinẽdũ omnem laborem corporalem pro posse, & constans debet esse in iustitia exhibẽda, maximè pupillis & viduis & miserabilibus personis. Tertiã coronam recipit Romæ à summo pontifice vel ab alio eius vices gerente, & est aurea: & quando Papa ponit sibi supra caput dicit. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ, Apocalipsis ij. & ista designat fidelitatem & prudentiam sciẽdi discernere bonum à malo. dicit tamen Hostiẽsis in capitu. antiqua. de priuilegijs, quod episcopus Hostiensis qui est inter Cardinales primus, habet ex priuilegio ius coronãdi Imperatorem. Et ideo, vt videmus, cũm tres habeat coronas, honorandus est vltra alios principes & reges huius seculi, qui tantum habent vnam, scilicet vnius regni: quia habẽs duo regna, potest habere duas coronas, vt dicit ibi Albericus.

Cũm ergo rex Hispaniæ habeat septem regna, videtur quod habere debeat septem coronas, & sic quòd maiorẽ gloriã habere debeat: cũm corona seu diadema detur pro gloria, vt dicit Lucas de Penna in l. temperent. C. de vestibus oloberis & auratis, lib. xj. dicã. ℸ. ista parte, in xxxvij. consideratione.

Vigesimaoctaua consideratio. Videndum est an Imperator sit dominus totius mundi, ita quod etiã reges Franciæ & Hispaniæ sint illi inferiores, & sic an sit maior totius orbis. Et in hac consideratione recitabo opiniones sequentes, & adducam rationes hincinde, vt intelligantur ea quæ hic ante dicta sunt de imperatore.

Prima opinio est Italorũ, qui tenent quod imperator est dominus titius orbis, maximè glossatorum: vt est gl. in l. bene à Zenone. C. de quadriẽ. præscriptio. glo. in c. per venerabilẽ. qui filij sint legitimi. glo. in c. super specula. extra de priuile. glo. in c. in apibus. vij. q. j. gloss. in c. Adrianus. lxiij. dist. glo. in c. venerabilem. de electio. glo. in c. conuenior. xxiij. quæstione viij. glo. in c. futura. xij. q. j. glo. in c. si imperator. xcvj. dist. gl. in c. vltimo. l. distin. facit textus in l. deprecatio. ff. ad legem Rhodiam de iactu. & in l. bene à Zenone. C. de quadriẽ. præscriptio. facit tex. in l. cũm multa. C. de bonis quæ liberis. vbi dicitur summus superior. facit tex. in l. ij. C. de offi. præfecti prętorio Africę. in prin. ibi: & omnia quęcunque in partibus Hispaniæ vel Galliæ siue Francorum agũtur. facit tex. in l. si duas. §. j. versi. vniuerso autẽ orbi conueniens est cuius subiectum est capitulum hoc. ff. de excusatio. tutorum. facit tex. in l. j. versi. nostri orbis. C. de raptoribus virginum. facit tex. in extrauaganti ad reprimendam. ibi, omnia esse principis.

Hanc opinionem sequuntur canonistæ, videlicet Hostiensis, Ioan. Andr. & Anto. de Butrio in d. c. per venerabilem. qui filij sint legitimi. Cardi. Zabarella in c. pastoralis. de senten. & re iudi. Andræas Siculus in c. nouit. de iudicijs. idem Hostien. in summa. de offi. ordinarij. §. j. ver. sed & imperator.

Hanc etiam opinionem tenuit Bar. & omnes Itali & vltramontani in l. j. C. de summa trini. & fide catholica. Bulga. & Alberi. in d. l. bene à Zenone. C. de quadriẽ. præscriptio. & Martinus ibi dicit etiã quo ad proprietatem, quod dicit esse verum coram Federico imperatore, quod Bulgarus negauit. vñ successit illud: Bulgarus dicit ęquũ, sed Martinus habuit æquum. & cum Martino tenuit Barto. idem Bar. etiam in l. j. §. per hanc. ff. de rei vendi. idem in extrauaganti ad reprimendam. in verbo, totius. ibi, omnia esse principis. idem in l. si duas. §. grammatici. per illum text. in verbo, vniuerso. ff. de excusatio. tuto. idem gl. & Bald. in c. j. de pace iura. firman. colla. x. vbi plus dicit Bald. quod cũm rex Franciæ sit de comprehẽsis in l. ij. C. de offi. præfecti prætorio Africæ, quod peccant Francigenæ & multi alij reges qui ex consuetudine dicũt se non esse sub-

ditos imperio: ſed dominus Bal. non bene dicit & ignorauit veritatē in hoc caſu, vt ſtatim dicetur. idē tenet Bar. in l. hoſtes. col. ĳ. ff. de captiuis & poſtli. reuerſis. vbi dicit nō agnoſcens veritatē in hoc caſu & errans notoriè, & in terminis iuris, & in vera iuris diſpoſitione, ꝙ fortè ſi quis diceret imperatorē non eſſe dominum & monarcham totius orbis, ꝙ eſſet hereticus: quia diceret contra determinationem eccleſię, videlicet contra textum euangeliĳ. Exiuit edictum à Cæſare, vt deſcriberetur vniuerſus orbis, Lucæ ĳ. & ꝙ ita Chriſtus vt populus recognouit imperatorē vt dominum, idem notat Ange. Areti. in l. j. ff. à quibus appella. non licet. & in §. j. in expeditione gloſſ. in verbo, Romanorum. inſti. de patria poteſtate, ſed in hoc omnes errauerunt & non intellexerunt quomodo ſit capiendum iſtud verbū vniuerſus orbis, quia debet intelligi cū reſtrictione, ſcilicet ſubiectus populo Romano & imperatori, vt infra dicam: quia ſi aſſumeretur vniuerſaliter in genere vniuerſali & generaliſſimo eſſet falſiſſimum, cùm nunq̃ vniuerſus orbis generaliter fuerit ſubditus īperio. Et etiā Bar. aſſumpſit iſtud verbum hereticus nimis generaliter, quia pro tam ſimplici caſu non debet dici quis hereticus, cùm iſtud non ſit contra decem precepta decalogi, nec cōtra ſymbolum.

Et ſi hoc dicunt iura imperatorum, affirmāt de ſeipſis quod aliĳ non dicunt: ad quod aliĳ principes non conſenſerūt nec fuerunt vocati. Iſtam eandē opinionē etiā tenent ferè oēs qui ſcripſerunt moderno tēpore in l. j. C. de ſumma trini. & fide catho. & inter alios ibi do. meus Iaſon qui vidētur tenere iſtam: ſed ſalua etiā eius pace errauit, & hoc maximè, quia tunc tēporis erat ſubditus duci Mediolani, qui dicit ſe eſſe ſubditū imperatori, cùm quo dux ipſe habebat confederationē, maximè cū Maximiliano imperatore, qui tūc prætendebat auxiliū ab ipſo imperatore cōtra Ludouicū duodecimū Francorū regē, qui pretēdebat dictū ducatū Mediolani cōtra Ludouicū Sfortiam, quem dictus Ludouicus duodecimus expulſit à dicto ducatu, & illum in Franciā adduxit captiuum, vbi mortuus eſt, ita ꝙ dictus Ludouicus gauiſus eſt ipſo ducatu, & poſt eū Franciſcus primus Francorū rex eius ſucceſſor, maritus Claudiæ reginæ filiæ dicti Ludouici: & timuiſſet fortè ipſe do. Iaſon aliquid ſcribere contra Imperatorem, ne fortè dux Mediolani egrè tuliſſet: ſed aliàs credo ꝙ niſi fuiſſet timor prædictus, dixiſſet veritatem: & licet poſtmodum fuerit ſtipendiatus ſub rege noſtro, & potuiſſet pro eo multa dicere, tamen tacuit motus priore amicitia.

Prædictam etiā opinionem tenuerūt Cy. Bal. Paul. de Caſtro & Saly. in d. l. j. & Nicolaus de Neapoli in d. l. ſi duas. §. j. ff. de excuſatio. tutorū. Eādē opinionē tenet Bar. in l. fi. per illum text. C. in quibus cauſis coloni ſenſibus, lib. vndecimo. & eādem tenuit Bertachinus in ſuo tractatu, de ſolutiōe vectigaliū. in ſecūda parte. eandē tenet Bar. in proœ. ffor ū. & Bal. in l. j. in princ. ff. de offi. prefecti vrbis. Oldradus in conſilio ſuo lxix. incipi. cōſueuit dubitari. Bal. in l. cùm multa. per illum textū. C de bonis quæ liberis. & in l. ex hoc iure. ff. de iuſtitia & iure. eandem etiam tenet Ioan. de Imola in l. infamē. circa finem. ff. de publicis iudiciĳs. vbi dicit, ꝙ aliqui ſunt reges qui nō recognoſcūt ſuperiorem: de quibus in ca. per venerabilem, extra qui filiĳ ſint legitimi. quod dicit verum eſſe de facto, quare vidētur magis delinquere: & idem Ioannes de Imola in l. imperatores, in principio. ff. de appellatio. & Ange. in l. ſi retentus ſeruus. ff. de legatis j.

Alia eſt opinio contraria, quā doctores citramontani tenuerūt, videlicet ꝙ imperator nunq̃ fuit dñs totius orbis: & ita tenuerūt Iac. de Rauēna, Petrus & Ioānes Fabri in dicta l. j. C. de ſumma trinitate. & in l. bene à Zenone. C. de quadriē. præſcriptio. & in l. prima. C. de ſumma trinitate & fide catholica. vbi adducit teſtimonia antiquarū ſcripturarum veteris & noui teſtamenti ad probandum ꝙ fuerunt aliĳ qui habuerunt dominia omni tempore vt fuerunt: & hoc iure diuino, humano, & ciuili probatur.

Et primò videndo de iure diuino, quod teſtamentum vetus continet: quoniam in veteri teſtamento nō reperitur inuentum fuiſſe imperium, ſed ſolum initium habuiſſe tēpore quo populus Romanus in eū tranſtulit poteſtatē. l. ĳ. ff. de origine iuris. Vñ deus qui cūcta creauerat, vt habetur ĳ. c. Gene. ſecundùm vetus teſtamētū dominus erat omnium. vñ Pſal. xxiĳ. dicitur. Dñi eſt terra, & plenitudo eius: orbis terrarū, & vniuerſi qui habitant in eo. Ipſe em̄ à principio per ſeipſum rexit & iuriſditionē exercuit, ſicut factor rem ſuā gubernat & regit: & homini dedit precepta & prohibitiones, Geñ. ĳ. & ipſis tranſgredientibus pœnā imponit, Gene. iĳ. & iiĳ. c. quia expulit eos à paradiſo, & per ſe puniuit Lamech, Gen. iiĳ. & v. & multos alios etiā, & hoc ante dicunt Inno. Hoſtien. Io. Andr. & Abbas in c. licet ex ſuſcepto. extra de foro competenti. & ſic deus rexit mundum per ſeipſum vſq; ad Noë.

Tamē quia propter hominē tanta creauerat, Gene. j. l. in pecudū. ff. de vſuris. ea ipſi homini cōceſſit, vt habetur Pſal. cxiĳ. Cœlum cœli dño, terrā autem dedit filiĳs hominum. Et quia cōmunio parit diſcordiā. l. cùm pater. §. dulciſſimis. ff. de leg. ĳ. voluit ꝙ occupāti cōcederetur, vt habetur Deu. xiĳ. c. vbi dicitur. Quācūq; terrā calcauerit pes tuus, tua ſit. & à lege iſta promiſſa fuerunt regna, vt apparet in Dauid, Saul, & Salomone, & pluribus aliĳs approbatis à deo: vt habetur in c. j. de ſacra vnctione. §. vnde in veteri. & j. Regum xviĳ. c. vbi enumerantur aliqui reges vncti mādato domini. Et dicitur Prouer. viĳ. c. Per me reges regnant. & in epiſtola inter claras. C. de ſumma trinita. & Pſal. lxxj. Deus iudicium tuum regi da. & per libros regum per totum fit mentio de regibus.

Ex quibus conſtat, ꝙ dignitas regalis potius ſaltem prius eſt introducta à deo q̃ imperium, cùm illo tempore nulla mētio eſſet de imperio & imperatore, vt dixi in conſuetudinibus noſtris ducatus Burgundię, in proœmio: in glo. du ſainct empire. & meritò ſi nulla tunc fieret mentio de imperatore, cùm nullū adhuc eſſet imperium: ſed poſtea per multa tēpora & poſt nouā legem, id eſt poſt teſtamentū nouū incepit, cū tempore teſtamēti noui adhuc nō fiat mentio de imperio, bene fit mētio de regibus, cùm habeatur, prima Petri ĳ. c. Deū colite, regē honorificate. & illud: Subditi eſtote omni potēti, ſiue regi tāq̃ precellēti, & ducibus ab eo miſſis. vt extra de maio. & obedien. c. ſolitæ. imo per Chriſtum omnes monarchiæ fuerunt deſtructę & reprobatę. Fuit ille lapis ſine manibus abſciſſus qui ſtatuā percuſſit in pedibus & contriuit: per quā ſtatuam ille quatuor monarchiæ figurantur, ſcilicet Aſſyriorum, quæ fuit prima, & dictum fuit regnū Babylonicū, quod fuit orientale & ſub rege Nino primo introductum. Aliĳ ſub Belo tempore Thare patris Abrahæ, & ab illo tempore non deſit, nec intercidit nomen regum, vt teſtatur Iodocus Clicthoueus in ſuo libro, de officio regio. cap. ĳ. Aliĳ ſub Nemroth venatore robuſto, qui dictus fuit venator, id eſt Tyrānus, ſub quo fuit principium regni Babylonici,

Ionici, vt habetur Genesis decimo.

Et de Assyrijs translata est ad Medos & Persas sub Cyro et Dario, vt habetur amplè Danielis quinto: & hoc propter superbiam Balthasar regis, & iniustitiam, et quia vasa aurea in templo Ierusalem accepta fuerunt per Nabuchodonosor, in quo Balthasar eius filius rex bibit in conuiuio. Et à Persis in Græcos sub Alexandro magno. & à Græcis translatum est ad Romanos sub Octauiano magno: quod dominium demum subiugatum est & subditum Christo. Et illis temporibus vtrum essent reges & principes apud alias nationes, dicit archiepiscopus Florentinus in tertia parte suæ summæ, libr. xxij. c. v. §. xiiij. ignotũ esse apud eũ saltem, sed apud Historiographos non est ignotũ: cùm tempore Nini primi regis Assyriorũ Aegialeus erat rex in Sicyonia, de quo meminit Philippus Bergomensis in suo supplemẽto Chronicarum, libro ij. & Augustinus de ciuitate dei, libro lxxxj. sic dicens. Sicyoniorum regnũ admodũ paruum erat, et tale regnum peruenit ad Athenienses his temporibus.

Etiam Hispaniarum regnum ortum habuit à Thubal Iaphet seu Phaleæ filio, testante Isidoro, vt refert idẽ Philippus Bergomen. eodem libro.

Hoc eodem tempore fuit Zoroastes artis Magicę inuentor primus Bactrianorum rex, teste eodem Philippo, loco quo supra. Erant et plura alia regna, vt Boẽmorũ, Scytharum, Thessalorum, Aegyptiorum & Amazonũ fœminarum vsq; ad tempora Alexandri.

Fuit & Idumęa regio quæ habuit regem, et Ogyppus in Athica prouincia Achaiæ rex.

Hoc tempore fuit regnum Frãcorum, vt habetur per eundem Philippum, libro iiij.

Et erant tunc temporis reges in Iudæa, vt Saul, Dauid, Salomon à deo approbati, vt videri potest amplè in libris Regum.

Erant etiam reges in Lydia, quorum regnum habuit finem tempore initij Persarum regni, vt refert ibi idem Philippus.

Erat etiam tunc temporis principatus Heduorum, quorum ciuitas principalis erat Augustudunũ, qui nulli subijciebantur: de quibus amplè Iulius Cæsar in suis cõmentarijs.

Ex quibus constat et ex his quæ videri possunt per supradictos, q; vsq; ad tempora Alexandri illa prima monarchia non fuit vniuersalis.

Et durauit hoc imperiũ seu illa monarchia mille ccxl. annis secundùm Augustinũ, libro quarto de ciuitate dei: sed vt habetur Genesis decimo, illo tempore non erat monarchia, quia terræ fuerunt diuisæ inter filios Noẽ.

Tempore verò Cyri Darij primi regis Persarum, qui habuit secundam monarchiã, erant plures alij reges apud alias nationes. Nam talis monarchia durauit ducentis triginta annis sub nouem regibus, quibus temporibus fuerunt multa alia: vt Romæ Lucius Tarquinius Prisci Tarquinij regis filius, qui rex fuit apud Romanos, & regnauit annis xxxv.

Balthasar Caldæorum rex, Zorobabel apud Iudæos princeps his temporibus fuit, & tempore Darij etiam nono anno regni sui erãt reges Romani qui tunc exacti fuerunt et consules creati: qui rexerunt Romanos vsq; ad annum nonum post exactos reges, quo tempore fuit instituta dignitas dictaturæ: & post illam fuit facta electio decẽ virorum, apud quos fuit imperium Romanum.

Fuit & temporibus prædictę monarchiæ Persarum regnum Atheniẽsium, & tẽpore Darij cognomẽto notus, Alcibiades Atheniensium imperator: etiã post eum Zenophon, & Horestes tertius Macedonum rex, & Amynthias xv. Macedonum rex.

Fuerunt etiam his temporibus multa dominia et regna, de quibus per eundem Philip. Bergomensem in suo supplemento chronicarum, libro v.

Ex quo constat, q; licet Persæ & Medi obtinuerint principale dominium, non tamen vniuersale: & istud satis demonstratur ex dictis Danielis v.

Tempore verò primi regis Græcorum qui fuit Alexãder, in quẽ translatum fuit regnũ Persarum, licet se nominari fecerit terrarũ regem & mundi principẽ, non tamen fuit vniuersalis, cũ suo tempore Pyrrhus fuerit rex Epyrotarum, Brutus rex Anglorum, & Suardus rex Francorum: de quibus meminit idem Philip. Bergomen. lib. vj. sui supplemẽti chronicarum. j. arti. de quo tamen Suardo non facit mẽtionem Guaguinus in chronicis Frãciæ, nec eum inter reges Francorum nominat.

Erat & his temporibus Brenus Gallorum Senonẽsiũ dux, qui totam Asiam subegit, ita q; reges Asiæ lacessiti ingenti pecunia pacem mercati fuere. Ptolemæus verò Macedoniæ rex ausus illi occurrere victus est, et multis vulneribus saucius captus est.

Fuit & illo tempore Insubrum regnum.

Sed regnũ Alexandri post eius mortẽ fuit in duodecim ptes diuisum, anno mũdi ante Christi aduẽtũ cccxij. vt habetur li. j. Maccabęorũ, in prin. tempore cuius fuerũt & multa alia regna, multę dominatiões et principatus: vt videri potest ex dictis ipsius Philippi, eodem libro vj. Maximè regnum Syriorum, regnum Asiæ, & in Macedonia erat Cassander Antipatri filius rex vnus.

Quo tempore etiam Romani Samnitibus imperabãt: Tarentini verò & Carthaginenses tunc etiam principes habebant. Cùm essent potentes & bellum gerebãt in Romanos & Romani in eos. His etiã temporibus fuit regnũ Parthorum, cuius regni fuit primus rex Arsaces, & secundus Arsaces eius filius.

Eodẽ verò tempore erãt reges in Aegypto & etiã in Asia & Syria, et plures alij principatus & dominatiões, de quibus supra dictũ est, quæ nõ erant extinctæ, vt erant in Anglia, & Francia reges, in Macedonia, & Iudæa. Et ista duo regna scilicet Macedonũ & Aegyptiorum post Alexandrũ fuerũt per multa tempora simul, & eodẽ tẽpore diuersa post Alexãdrũ magnũ, tempore cuius erãt plura, vt supra dictũ est: & fuerunt etiã pro maiori parte temporis vsq; ad imperium Romanum, & tempore Octauiani imperatoris. Et durauit regnum Macedonum annis sexcentum quadraginta quatuor: sed his temporibus fuerunt multa alia dominia, multi deniq; reges, vt supra dictum est vsq; ad Octauianum: imo iam inceptum erat regnum Romanorum quod mutatum fuerat in consules, dictatores, deinde & decemviros, post modum & consules iterum vsq; ad tempora Octauiani.

Ex quibus cõstat, q; per hæc tempora illa monarchia non fuit vniuersalis, quicquid voluerint dicere domini legistæ vltramontani, & archiepiscopus Florentinus in loco supra allegato, qui non viderat nec legerat chronicas historiographorum: quoniam, vt dicit, ignotum est sibi tempore prędictorum regnorũ alias nationes habuisse reges. Et ex his cõstat prędicta regna dñationes & imperia

originem habuisse à violentia, vt perpulchrè examinat Petrus Bertrandus huius nostræ ciuitatis & diœcesis Heduen. Cardinalis episcopus in suo tractatu de origine iurisditionum, in prima quæstione.

Tempore verò Octauiani imperatoris in quē plures dicunt translatū fuisse imperium, credo ꝙ in hoc est error, quia Caius Iulius Cæsar, qui fuit ante eum quinquagesimoprimo anno ante Christi aduētum, fuit imperator Romanus, qui imperio Europe tantum potitus fuit, vt refert idem Philippus Bergomas, libro vij. & cùm in Græciam traiecisset, vniuersi orientales reges ad eum conuenerunt, & tempore ipsius Iulij Cęsaris imperium Romanum initium habuit, & nō fuit dictus rex Romanorū, sed Cæsar. Hinc est, ꝙ non dicebātur reges, quòd id nominis Romanis odiosum esset, sed Cæsares appellati sunt: quo tempore nō reperitur ꝙ plura alia regna principatus & dominationes de quibus supra fuerint subiecta imperio, imo tempore suo erant multæ dominationes in Gallia, de quibus per eum in suis cōmentarijs: nec reperitur ꝙ tenuerit Galliam integraliter, vt infra dicā: nec Hispaniam & Gręciā, nec regnum Macedonicum, Parthorum, Syriæ, & alia de quibus supra in totum, maximè sine controuersia & bello, quoniam tam breui tempore quo imperauit tot regna obtinere non potuisset. Cùm à tempore adepti imperij, quod fuit anno quadragesimooctauo ante aduētum Christi, tantū vixerit quinq; annis, & sic mortuus est ante Christi aduentum anno quinquagesimoprimo, quo tempore incepit regnare Octauianus, & imperauit per annos quinquagintasex, menses sex: quo tempore erant multi reges, & principes, multa etiam dominia & principatus, quę nō subijciebantur imperio Romano, de quibus infrà.

Tempore cuius etiam Marcus Antonius Octauiani frater Asiam, Ponthum & orientem tenuit.

In Germania etiam Iolianam, & Varianam cladem perpessus fuit.

Hoc tempore etiam regnabat Christus, cui data erat potestas in cœlo & in terra.

Regnabat etiam tunc Herodes rex Hebræorum, qui Mariannem reginam vxorem suam occidi iussit, eo ꝙ accusata fuisset ꝙ ad Octauianum effigiem suam trāsmisisset, vt in sui desideriū prouocaret: & vsq; ad illū diem non defuerūt principes Iudęis. Tēpus quippe erat vt veniret ille cui promissum erat, quo nouo promissum est testamēto, vt ipse esset expectatio gentium, ex quo cessauit eorū vnctio, hoc est imperium: quia ex Danielis sententia sanctus sanctorum venerat, & ideo Herodem in alienigenā habuerunt, Cui postea successit Herodes antipas Herodis filius: & Archilao ē regno pulso Iudæorum regnum in quatuor tetrarchias, id est partes diuisum est, & huic Galilæa obuenit, quę est regni Iudęorū quarta pars. Post quos successit Agrippina Germanici coniunx regina Iudęorum, & post eam Agrippa magnus Aristoboli filius, qui tunc habuit fratrem nomine Herodē Calcidis regem.

Et tempore quo regnare incepit fuit anno ante Christi aduentum xxxj. & Burgundionum regnum initiū habuit post Christi aduentum anno xxxv. quod nō habuit finem nisi post Christum ccccLxxxviij. & sic nec tempore Octauiani erat monarchia vniuersalis.

Plures etiam tunc temporis erant principes in Gallia, de quibus infra dicam, quando capiam imperium à tempore Iulij cęsaris, & etiā in Hispania et Aphrica, de quibus supra: de quorum annihilatione & euersione nō constat, & si hoc fuisset factum, esset ex violentia & rapina, nō ex debito modo.

Quodquidem imperium, quia per violentiam erat occupatum, & propter eorum iniustitias fuit subiugatum & subditum Christo, vt habetur in visione Danielis c. ij. signatum per lapideam statuam illam in puluerem redigentem: & hoc dignum fuit, quia dignum est, ꝙ propter iniustitias regū & diuersos dolos regnum de gente in gentem transferatur, Ecclesiastes x. c. & ostensum est Octauiano imperatori per Sibyllā Tyburtinam die qua natus est Christus dominus dominantiū, vt dicit idē Archiepiscopus Florentinus in loco hic ante allegato. Et factum est regnum huius mūdi domini nostri Iesu Christi: cùm, vt habetur Apoca. xj. c. sibi enim data est omnis potestas in cœlo & in terra, Mat. vlti. cap. vt impleatur illud Ezechielis. Faciam eos gentem vnam, & erit vnus rex omnibus imperans, & non erunt vltra duæ gentes. vnde glo. Danielis ij. dicit, ꝙ sicut à principio nihil fortius imperio Romano, sic in fine nihil debilius inuenitur.

Et ex his constat nunquā ante Christi aduentum fuisse aliquem de iure monarcham & dominum vniuersi orbis, cùm, vt dictum est supra, fuerūt plura regna etiam à deo permissa & instituta, vt de rege Dauid, Salomone, & sic de alijs. Nec licuit imperatori ea sibi appropriare prohibente lege naturali & diuina quæ habet: quod tibi nō vis fieri, alteri ne facias. Mat. vij. & in proœmio. decreta. Nec licuit eis transgredi terminos quos posuerunt patres antiqui, Prouer. xxij. c. in fi. & in pręceptis decalogi, Non cōcupisces rem proximi tui, Exodi xx. in quo omnis rapina & violentia prohibetur. xxiiij. q. v. c. pœnale.

Et prædicta faciunt, quòd de iure diuino non reperitur imperium fuisse institutum prout regna, & sic quòd nunquā imperium ante Christi aduentum habuerit vniuersale dominium totius orbis.

Imo etiam imperium Christi nunquā fuit vniuersale quo ad temporalitatem, cùm ipsemet dixerit: Regnum meum non est de hoc mundo, Ioā. xviij. & suo tempore fuerūt principes, vt Octauianus Tyberius, sub quo passus est, & voluerit eorum iura intacta seruari dicens. Reddite quæ sunt Cæsaris Cęsari: & quę sunt dei, deo. Marci xij. Matthæi xxij. & Lucæ xx.

Et tunc tēporis erant plures principes in Gallia, Asia, Affrica, Burgundia, Italia, Hispania, etiam in Calcide, & Iudęa. Et statim post incœpit esse regnum Burgundionū, vt iam dictum est supra, videlicet anno Christi xxxv. vt refert idem Philippus Bergomen. libro viij.

Etiam Scythæ ab alieno Imperio, aut intacti, aut inuicti manserunt. Darium regem Persarum à Scythia turpi summouere fuga. Cyrum cum omni exercitu trucidarūt. Alexandri magni ducem cum copijs vniuersis deleuerūt. Romanorum audiuere, non sensere arma.

De iure verò humano siue naturali adhuc minus, quia illud ius erat commune omnibus animantibus, rationabilibus, & irrationabilibus, & omnia erant communia: vt l. j. ff. de iustitia & iure. §. ius naturale. & prima distinctio. c. ius naturale. & de iure gentium, quod etiam naturale vocatur, institu. de rerum diuisione. §. singulorum. per occupationem dominia sunt distincta & regna condita. l. ex hoc iure. ff. de iustitia & iure.

Et sic constat, ꝙ iure illo naturali seu iure gentium solum erant reges, cùm non dicat imperium, nec tunc erant imperatores, vt ante dictum est: reges tamen erant imperatores,

ratores cūm dicit tex.j.Regum viij.c.hoc erit ius regis qui imperaturus est vobis.notando verbum, imperaturus: ex quo quilibet rex potest hoc respectu dici imperator.

De iure verò ciuili dicit Albericus in loco supra allegato, ꝙ duplex est propriū: scilicet propriū cuiuscūq; ciuitatis, vt in l.oēs populi.ff.de iustitia & iure. Aliud est propriū ius ciuile Romanorū per excellentiam.§.sed quoties. insti.de iure naturali. Et tunc sic, si ius ciuitatū vel prouinciarū consideremus, multæ ciuitates & prouinciæ nō subsunt imperio. Nam, vt dicit, in Hispania, vt dicūt doctores in c.causam, le second.extra q filij sint legitimi.& Nicolaus de Vbaldis in tractatu de successio.ab intesta.cxij. charta.versi.vltimus modus legitimādi.quicūq; allegaret legem imperatoris, capite punitur. Veneti verò & multi alij non seruant iura imperatorū, nec etiā Galli & Franci. quia non subijciuntur legibus imperatorum, nec eas allegant, nisi inquātum fulciuntur ratione, & nō aliàs, vt dicit Bal.in l.nemo.C.de senten.& interlocu. omni.iudicum.

Si verò cōsideramus ius ciuile Romanorū, & isto possemus nos de facili expedire, quia nō est credēdū illis quorū repellerentur actores.c.fraternitatis.de hereticis.c.licet ex quadam.de testibus.l.mathematicos.C.de episco.audien. Et non plus creditur mortuæ voci ꝙ̄ viuæ: sed leges sunt mortuæ voces principis, ipse autem est vox viua, in authenti.de consulibus.§.fin.colla.iiij. Cūm itaq; populo Romano nō esset credēdum in facto propio, vt.l.nullus. ff.de testibus. ergo nec credendum est eorum legibus vel scripturis.

Et conclusiuè tenet Alberi.loco quo suprà, ꝙ nunquā imperator fuit dominus totius orbis, & hoc etiā tenetur à multis, maximè ab omnibus doctoribus Aurelianēsibus & citramōtanis cōtra sentētiam glossarū iuris ciuilis, & canonici. Hāc etiam opinionē tenuerunt Iacobus de Rauenna, Petrus, & Io.Fabri in d.l.j.C.de summa tri.& fide catho.& in l.bene à Zenone.C.de quadri.præscriptio.per eosdē in §.j.insti.de patria potestate.per eosdem etiam in procœ.ffòrum.quos secuti sunt Raphael Fulgo.Guillel.de Castillio, & Bernardus de Castillio.in dicta l.j.supra allegata. Et istam etiam opinionem tenet Cardinalis Zaba. in c.venerabilem.§.verū.in ij.col.extra de electio.vbi dicit ꝙ in hac materia multa ingenia laborauerunt inuestigando initium monarchiæ terrestris, & prodierunt plurimi libri de monarchia, nulla tamen disputatio potest esse minus vtilis. Constat enim, vt dicit, ꝙ imperium partim acquisitum fuit Romanis vi armorum, & sic etiam in alijs regnis quæ habuerunt monarchiam, vt fuit Assyriorum, quod dicitur Babylonicum. item Macedonum, quod floruit sub Alexandro. item Carthaginense, quod maximè viguit tempore Hannibalis, vt in Tito Liuio, de secundo bello Punico. Hæc tamen regna prẹter Romanorum dicuntur monarchiæ, non quia aliquod istorum fuerit generale ad totum orbem, sed ad magnam partem: imo etiam Romani nunquā habuerunt totum, sed ferè totum, vt dicit Zabarel.ibi.

Et, vt dicit Albericus, hanc opinionem tenendo legibus eorum sunt conuincendi, argu.text.in c.qui syncera. xlv.distinctio.sic. Nam imperator non est mundi domini, quoniam secundūm legem imperatorum, qui dicit se dominum de iure gentium vel ciuili, habet hoc probare.l. in rem actio.ff.de rei ven.

Imperator enim duas solas causas dominij allegat, quia scilicet habuit à populo Romano, vel quia per iustū bellum occupauit ab hostibus imperij.ff.de captiuis & postlimi.reuersis.l.postliminium.& l.hostes.ff.eodem titulo.

Sed ad primum respondetur, ꝙ populus non potuit plus in eum transferre ꝙ̄ habuerit.l.traditio.ff.de acqui. rerum dominio.sed non habuit dominium super alias nationes, vt.s̄.dictum est, & demōstratum fuit, & adhuc infrà demonstrabitur: ergo nec ipse quod populus non habuit. Et si populus Romanus allegaret se habuisse, incumberet ei probatio: tamen onus probationis assumendo cōstat satis fuisse probatum ex supradictis, & infra adhuc per chronicas Romanorum iustificabitur: tamen contra hoc sic potest clarissimè probari.

Notorium est enim ꝙ ciuitas Romana ædificata fuit per Romulum & Rhemū fratres: notatur in l.ij.ff.de origine iuris, in prin.& notatur in l.fi.ff.de rerum diuisione.& habetur etiam in chronicis, lib.iij.prædicti Philippi Bergomensis, quoquidē tempore erant multa regna, de quibus ibi plenissimè: quoquidem tēpore, vt ibi clarum est, & supra satis demonstratum fuit, Romani non dominabantur toto orbi, imo etiam minimẹ parti orbis, & tunc habebant solum reges, & sic eorum regnum erat distinctum illo iure ciuili, quo dictum est supra. & tantum iurisditionem habuerunt cūm locum ẹdificauerunt, vt in §.si verò forsan.in authen.de quẹstore.colla.vj. Vnde populus ille pro prædictos reges expellendo videntur contra se dei iram prouocasse.vij.q.j.c.deniq;.& sic nec dominium nec iurisditionem de iure habuerunt. Nam ius dicitur quod iustum est.j.dist.c.ius naturale.& per vim & violentiam ab initio sedes alienas occupauerunt.notat Inno. in c.super his.de voto.ita ꝙ propter vilitatem initij cōnubia fuerunt eis à Sabinus, Albanis, & cōfinitimis partibus denegata, quod cūm hoc nouisset Romulus finxit se velle ludere ludos, idq; publicare fecit: qua nouitate allecti populi vicini, vt noui populi spectaculum viderent, asciuerūt, ductis vxoribus & filiabus, quas cūm tenerent rapuerunt: exinde ortum bellum in Albanos, quos suẹ ditioni addiderunt, & paulatim auctis viribus propinqua dominia vsurpare cœperunt: nec prẹscriptione se iuuare possunt, cūm semper malam fidem habuerint, tam ipsi ꝙ̄ habentes causam ab eis: & de violentia eorum constat per iura quæ sunt certa.l.& hæc ignorantia.ff.de iuris & facti ignorantia.ideo est ignorantia iuris quẹ eos non excusabit.l.nunq;.ff.de vsucapio.l.iuris ignorantia.ff.de iuris & facti ignorantia.

Et adhuc prædicta opinio Citramontanorum probatur vltra prẹdicta nunc reassumendo monarchiam, quæ fuit à tempore Iulij Cæsaris vsq; ad tempora hodierna: demonstrādo ꝙ semper fuerūt alij principes, reges, & dominationes per vniuersum orbem in pluribus & diuersis partibus mundi, maximè tēpore illorum qui dixerunt se ipsos mūdi dominos, & faciendo in hoc casu fundamentū pro opiniōe cōtraria à Iulio Cẹsare qui primus imperator et nomētale sibi assumpsit, eo ꝙ Romanis imperabat, vt tradunt historiographi: de quo gl.in l.j.ff.ad le.Iul.de adulterijs.aliquid sentit, vbi dicit Iulium Cæsarē auūculum Gaij Augusti fuisse primū imperatorē: cūm añ tantū dominiū haberent Romani, vt dictū est, per rapinā vsurpatū, & in sua origine per vim violentiā & rapinā inchoatum, ex quo ergo initiū seu origo nactẹ possessiōis de iure inspicienda sit.l.clā possidere.in prin.ff.de acqui.possessio.l.nam origo.ff.quod vi aut clam.quæ cūm sit vitiosa nunq; prodest violento.l.autoritatem.C.vnde vi.l.si qua

loca.C.de fundis & saltib.limitro. libro xj. Et maximè etiam de iure canonico.c.fi.& c.vigilanti.extra de pręscriptio.in regula possessor.de regul. in vj.& regula peccatum,eodem tit.quia semper requiritur bona fides etiam si desierit titulus,& sit tempus immemoriale.cap.j.de præscriptio.in vj.in l.vnica.C.de vsucapio. transforman.ita q̃ tale vitium transit ad successores.l.an vitium.ff.de diuer.& temporali.pręscriptio.l.Pomponius,in principio.ff.de acqui.posses.§.fina.institu. de vsucap.l. hæres.ff.de vsucapio.Ideo cùm non potuit primus scilicet Romulus terras & dominia per eum rapta, vt dictum est, nec etiã Iulius Cæsar, vt dixi & dicam statim, ideo nec eorum successores.

Ex quo licuit spoliatis recuperare, & vti iure suo & successoribus,& sic si de iure gentium hoc licuit Iulio Cęsari.d.l.ex hoc iure,licuit & Gallis suo tempore,qui etiam quasi ab initio vrbis conditæ ferè totã Italiã etiã vsq; Romam ipsa euersa dempto capitolio, prout refert Titus Liuius in quarto primæ decadis,& Iustinus,libro xxiiij. qui etiam imperium Romanum per multos annos tenuerunt,ita q̃ fuerunt septem aut octo reges Franciæ imperatores Romanorum,cùm à principio de Græcis translatum fuerit in francos, videlicet in Carolum magnum: quod fuit anno Christi vcccj.vsq; ad Coraldũ primum successorem Ludouici tertij in imperio Gallorum: qui omnes reges Franciæ tenuerunt imperium Romanum vsq; ad annum domini vccccx.quo tẽpore fuit translatũ imperium in Germanos, quoquidem tempore semper erat alius imperator in Gręcia, qui dicebatur imperator Constantinopolitanus.

Et maius argumentum quod potest esse est de Iulio Cęsare,qui dicit se Gallias deuicisse,quod non est verum in totum,cùm semper Aluernia,Britannia,& plures alię ciuitates supra Ligerim flumen existentes (quæ suos duces habebant) nunq̃ sine continuis querelis paruerunt Romanis, vt constat ex chronicis historiographorum: vt etiam dicit Oldradus consilio suo lxix.incipien.consueuit dubitari.imperatores Romani nunq̃ fuerunt in pacifica possessione orbis,cùm de his,vt suprà dictum est, nunq̃ gauisi fuerint pacificè.

Vnde sub Valentiniano vniuersa Gallia defecit,exinde coacti sunt Romani viuere contenti sedibus suis,& legibus, nec existimauerunt deinceps alias nationes deuincere, nisi media virtute Gallica,vt satis patet ex chronicis:quęquidem etiã allegandę sunt in decisionibus causarum,& credendum est illis etiam in iudicio, vt dicunt Bald.& Anto.de But.in c.inter dilectos.extra de fide instrumen.glos.in verbo,transtulit. in c.venerabilem.de electio.glo.j.circa medium.in c.ex literis.extra de in integrũ restitut.Bar.in l.j.col.vj.& ibi do.meus Iason & alij.ff.si certum petatur.glo.& Geminia.in c.placuit.xvj.distinc. glo.ij.& Geminia.in c.in nomine domini.xxij.distinctio. & glo.iij.& Geminia.in c.j.xxvij.distinc.& idem Geminia.in c.absit.l.distinc.& glo.in procę.ffõrum.§.hæc autẽ tria.in verbo,vrbibus.

Et idem de libris historiarum quo ad facta antiqua. Geminianus in c.quamuis.ante finem.xxj.distinc. Felin. in c.cùm causam.extra de probatio.& in dicto. c.inter dilectos.in viij.col.extra de fide instrumentorum.

Si igitur ex prędictis propter vim illatã populis Galliæ debeãt dicere se dominos,prout dixi suprà post Inno. in d.c.super his.in fi.extra de voto & voti redempt.clarũ est,q̃ ille titulus eis nihil opitulari potest per supradicta.

Nec inuenio alia iura quę eis prodesse possint,nec etiã titulos aliquos allegant.

Et vltra prædicta pro opinione dicẽtium & tenentiũ nunq̃ fuisse vniuersalẽ monarchiam in mũdo,nec imperatorem vnq̃ fuisse dominũ totius orbis adduco fundamẽta sequẽtia quæ faciant cõtra illos,maximè qui se dixerunt dominos totius orbis:prout fecerũt quidã imperatores,de quibus sunt leges in libris Codicis & digestorum. Primò tpe Iustiniani,qui qñq; se dicit dñm totius orbis, vt supra dixi in legibus allegatis,maximè in l.ij.C.de officio præfecti pręторio Affricę.Nã illud nõ est verisimile: cũ,vt habetur in authẽ.vt pręponatur nomẽ imperatoris. col.iiij.vbi vtit̃ his verbis.Qui sub imperio nostro sunt, aut quos nostrũ regit imperiũ.& ibi:post in qua nos de Romanorũ supposuit rebus.& in §.sed hoc tẽpore.instit. de his quæ sunt sui vel alieni iuris.ibi:nullis hominibus quę sub imperio nostro sunt.& in l.j.C.de sum.tri.& fide catho.ibi:quos clemẽtię nostrę regit imperiũ.quos textus nõ intellexerũt,& nimis crudã interpretationẽ ad illos fecerũt doctores vltramontani,qui voluerũt illud verbũ relatiuũ vltra suam naturã extendere:cũ de natura sua sit restrictiuum dictionis præcedẽtis.notãt doctores in d.l.j.

Tempore verò Theodosiani & Honorij,qui fecerunt l.mercatores.C.de cõmercijs & mercatoribus.erant plures non subditi imperio.Et tempore etiã Alexandri quarti imperatoris,vt satis constat ex l.omnibus ciuitatibus, quę sub imperio nostro.ff.ad Trebel.Et quod plus est,ex chronicis cõstat,q̃ tẽpore Antonini xij.& Cõmodi Lucij Antonini,& Marci Antonini plures erãt nationes nõ subditę imperio.Ex quo cõstat q̃ relatio Iuliani cõditoris illius legis deprecatio.nõ est vera,& quòd nõ est verisimile,q̃ imperator ita respõderit,quoniã veritas erat in contrarium.Nec etiam est credendum Iuliano,cũ fuerit male vitæ & modicę æstimationis & tyrannus:& sic nõ omni exceptione maior,& vocatus fuit Didius Iulianus,qui tyrannicè imperauit per aliquod tempus,& pauci eũ inter imperatores enumerant:& sic non multum facit illa lex, deprecatio.cũm conuincatur dictus Iulianus de mẽdacio, eo quia tẽpore Antonini xij.Parthi non erãt subditi imperio, cùm Marcus Antoninus qui eidem successit eosdem debellauerit.Germanos, Marcomannos, Squados, Sarmatas ingenti virtute vnã cũ filio Commodo Antonino superauerit,tẽpore cuius Commodi Antonini Britones non erant subditi imperio,nec etiam Arabes.Nã illo tempore regnabat Lucius rex Anglorum.

Et sic constat,q̃ illis temporibus nunq̃ aliquis Antoninus fuerit mũdi dominus,saltem vniuersalis, quicquid dixerit ibi Iulianus: ex quo satis responsum est ad illã legẽ deprecatio.& ad omnes leges Iustiniani & imperatorum per veritatem in contrarium ad oculum demonstratã per chronicas historiographorum,vt dictum est.

Item etiã dicta.l.deprecatio.cũ extrauagãti:ad reprimendũ.laborant eodẽ morbo,q̃ ab indignato principe factæ sunt.Prima ab Antonino propter piratas.Idem secundùm Bar.in d.extrauaganti:in Henrico qui indignatus hoc dicit propter principes qui terras imperij occupabãt,& maximè propter Robertum Siciliæ regẽ, propter quẽ fuerunt factæ duæ extrauagãtes,scilicet ad reprimendũ,& qui sint rebelles: quæ tñ postea fuerũt reuocatę per Clementẽ quartũ.clemẽ.pastoralis.de sentẽ.& re iudi.vnde à principe irato factum nõ disponit.l.j.ff.de cõsti.principum.

cipum.§.ſed quod principi.inſtitu.de iure natu.l.metum. §.ſed cūm prætor.ff.quod metus cauſa.

Imo quod plus eſt,ex dictis doctorum prædictam opinionem tenentium clarè oſtenditur contrarietas omnium imperatorum & iuriſcōſultorum,cū Iuſtinianus in §. ſed ſi ab hoſtibus.inſti.quibus modis ius patriæ po.ſol.dicit imperiū Romanum debere habere limites & fines:ſi enim imperator haberet vniuerſale dominiū ratiōe ſui imperij, nō haberet limites nec eſſent aliqua limina imperij,& quæ caperentur de facto,non cenſerētur redire poſtliminio,vt patet in l.à poſtliminio.§.à piratis .ff.de captiuis & poſtlimi.reuerſis.& in l.qui à latronſbus.ff.de teſtamentis. Et ſic cūm limina habeat imperium à limitato loco non orbe,neſcio quomodo dici poſſit imperatorem eſſe dominum orbis.

Et faciunt adhuc vltra prędicta contra eos leges ipſorum quæ dicunt imperatorem ſeu populum Romanum habere hoſtes.l.j.C.de offi.præfecti præto . Africæ.§.j.in authē.de hæredi.& Falcidia.colla.j.ff.de collatio.l. in bello.l.poſtliminium.&.l.hoſtes.ff.de captiuis & poſtli.reuerſis.& ille tex.in d.l.poſtliminium.facit multū inquantum dicit inter nos & omnes liberos populos regeſq; moribus & legibus conſtitutum,& ibi:regem ſocium aut amicum. cūm populus aut rex liber dicatur, qui nullius alterius populi poteſtati ſubiectus eſt,vt eſt text. in l.non dubito.ff. de captiuis & poſtli.reuerſis .& glo.in dicta.l. hoſtes.vbi tex.in fine etiam loquitur de Germanis & Parthis hoſtib9 Romanorum,quos antea ſocios & confœderatos appellauerunt.d.l.non dubito.& d.l.poſtliminiū.quæ quidem leges poſtliminium.& hoſtes.fuerunt conditæ ab Vlpiano & Paulo iuriſconſultis tempore Alexandi imperatoris,qui ſtatim regnauit poſt Antoninos , qui inceperunt anno Chriſti cliiij.& fuerunt quinq; aut ſex,& finierūt in Baſſiano Antonino & Aurelio Antonino , poſt quos fuit dictus Alexander,anno Chriſti ccxxiiij.

Et ſic conſtat,ꝗ ille Iulianus,de quo in d.l.deprecatio. nō dixit veritatem:!& per hæc ad illam legem pleniſſimè conſtat eſſe reſponſum.

Albericus verò ad illam.l.vlterius reſpondendo dicit, ꝗ licet imperator in vno loco dicat ſe mundi dominum, tamen alibi fatetur multos eſſe qui non erant imperio ſub diti. Alij enim erant hoſtes,alij fœderati,alij reges,alij amici:vt in d.legibus hic ante allegatis.& dicta.l.mercatores. C.de commercijs & mercatoribus.

Ad ca.in apibus.facilis eſt reſponſio:quia licet dicatur ꝗ in vno regno debeat eſſe rex,non ſequitur ꝗ nō poſſint eſſe diuerſa regna:imo ꝗ plus eſt,deus ordinauit à principio plures reges,& in vno quoq; regno vnū regem . Nec hoc prohibet d.c. in apibus . nam vnus apes non eſt rex omnium apum de mundo,imo in quolibet vaſe apum eſt vnus rex,nec oēs grues de mundo ſequuntur vnā,ſed vna congregatio ſequitur vnam,& alia aliam,& ſic in quolibet regno erit rex,vel in qualibet ciuitate vnus rector:qñq; tamen reperitur duos fuiſſe imperatores,l.imperatores. de pactis.& l.diui fratres.ff.de pœnis.& ita illum tex . declarat Ioannes de Turrecremata.in d.c.in apibus . vbi reſpondet ad iura pro parte contraria allegata,tenendo etiā quòd nunq; fuit monarchia vniuerſalis

Ex quibus conſtat reſponſio generalis ad omnia iura dicentia,quòd imperator eſt dominus totius orbis,& habet monarchiam:eſt verū,orbis,ſcilicet ſubiecti Romano imperio , cūm tempore quo translatum fuit imperium per populum in principem,tranſtulerunt ei omne imperium,quòd habebant in toto orbe . Cūm ergo totus orbis vniuerſaliter non tunc ſubijceretur ipſi populo Romano, ſed tantum vna pars,debet intelligi illa pars eſſe vniuerſaliter illum totum orbem,& non vltrà.Quia ſi extenderetur ad patrias etiam tunc non ſubditas imperio,ſequeretur,tot inconuenientia,quòd in menſe ſcribi non poſſent. Sequeretur enim quòd tranſtuliſſet in eum plus iuris ꝙ habuiſſet:ſequeretur etiam quòd poteſtatē habuiſſent tollendi ea que de iure diuino erāt introducta, vtputa regna & dominationes,de quibus ſupra dictum eſt.Et ſic illa generalitas ſeu vniuerſalitas reſtringitur ad habilitatē.l.eū. ff.de iudicijs.notatur plenè per do.meum Iaſonem in l.j. §.nunciatio.col.iiij.ff.de noui operis nuncia. & ne ſequatur abſurdum,notat Felin.in c.cognoſcentes.col.vj.extra de conſtitu.Abſurdum enim eſſet & contra iuris diſpoſitionem,quòd populus Romanus transferēdo omnem poteſtatem quam habebat in principem,plus iuris ei dediſſet ꝙ habuiſſet:& ideo illa vniuerſalis locutio ſeu generalis debet ad partem mūdi ſubditam Romano imperio reſtringi , & non ad alias partes eidem non ſubditas extendi,ad euitandum incōuenientia & abſurda,de quibus ſupra dictum eſt:& ne incidant in mendacium , quod facerent vt notoriè conſtat ex omnibus chronicis mundi.Et etiam ad id quod eſt poſſibile reſtringuntur.Florianus in l.eum debere.ff.de ſeruitut.vrba.prædiorum.& non ad impoſſibile,quod eſſet hoc caſu.

Non obſtat vlterius quod voluerunt dicere multi tenentes partem contrariam vltra ſolutiones prædictas ad textus ſupra allegatos,maximè ad c.conuenior.xxiij.q. viij.vbi dicitur ꝗ imperatori licent omnia & ipſius ſunt vniuerſa,quia vltra reſponſionem quæ dari poteſt,ꝗ hoc poſſit eſſe verum in ſuo imperio,& infra fines & limites ſui imperij:quia nō ibi dicitur deciſiuè,ſed ſolum erat vna allegatio partis,vt ibi patet.

Et ad.c.quo iure.viij.diſtin.reſponſio eſt in promptu: quia ibi loquitur tam de regibus ꝙ imperatoribus: domino enim ſunt(dixit ille tex.quibus principaliter hic mundus regitur)autoritas ſacra pontificum , & regalis poteſtas:non enim dicit imperialis,vnde nec regularitas orbis quieſceret in eo,quia tūc nec eſſet opportunum eccleſiam dei in ſua regularitate quieſcere,quæ mundum vniuerſum regit,& ſub qua omnis ſpiritus requieſcit.c.ſolitæ.de maio.& obedien.in c.conuenior.xxiij.q.viij.in c.ſi imperator.xcvj.diſtin.qui nec priuilegium à ſedę apoſtolica ſibi indultum conſeruare potuit.Ideo propter defectum imperatoris neceſſe fuit,ꝗ reges Franciæ ſubuenirent eccleſiæ afflictę:quibus & à deo hoc donatum eſt ſemper.c.hortatu.xxiij.q.viij.c.Adrianus.lxiij.diſtinc. & ideo ille tex.in d.c.quo iure.melius intelligi debet de rege Franciæ,ꝙ de imperatore , cūm plus reges Franciæ ſubuenerint eccleſię ꝙ imperatores,vt ſupra dixi:& etiam ille tex.in dicto c. quo iure.non loquitur deciſiuè & præciſè,ſed tantum exemplatiuè,vt ſatis ibi confitetur gloſſa.

Et pro reſponſione l.ij.ff.de offi . præfec.præto. Africæ.quæ lex fuit Conſtantini,quo tempore translatum eſt imperium in Gallos,ſcilicet in Carolum magnū , de quo ante dixi in terminis illius legis non probat ꝗ imperator fuerit dominus vniuerſi orbis,nec ꝗ habuerit vniuerſale dominium,imo nec habuerit dominium in Gallia in his verbis ponderatis ab omnibus tenentibus partem contrariam , ſcilicet in partibus Hiſpaniæ & Galliæ ſiue

Francorum: & nota verbum, in partibus: non enim dicit ꝙ Gallia subesset imperio, verũ est bene ꝙ aliquę partes Galliæ fuerunt tunc iuris Italici, vt patet in l. fi. ff. de censibus. & quę forsitan obediebant imperio Romano, vt erat Massilia, Narbonen. Viennensis, & illa pars Burgundiæ quæ allobroges attingit, quæ clauditur Rhodano fluuio, quæ erant de regno Franciæ, & de facto à Romanis imperatoribus occupabantur, quę etiam de facto per Theodobertum regem Franciæ nepotem ex filio Clotarij regis recuperatæ sunt, & denuo Francię regno additę, & vsq; ad hæc tempora conseruatę.

Vnde ergo bene dicit text. quę in partibus Gallię seu Francorum, quia & ille partes sub Gallia Aquitanica, vel secundũ Pliniũ Lugdunẽsi, cõprehenduntur: vnde nec per hoc cõcludit Gallias vniuersas subesse tunc imperio.

Ad. l. si duas. §. j. ff. de excusa. tutorum. ibi: vniuerso orbi conueniens est, cuius subiectum est capitulũ. Nam ille textus nihil facit, & etiam sunt verba Antonini Pij, de quo in l. deprecatio. iam pluries s. allegata, & nõ sunt ibi decisiuè posita, sed allegatiuè: allegãdo quandã epistolam illius Antonini Pij missam comiti Asiæ solũ. Et sic ex illa specificatione præcedente restringitur illa vniuersalitas seu generalitas, scilicet vniuerso orbi Asiæ, & sic ista vniuersalitas hic limitatur & distinguitur in illo casu, cùm sit dictũ ex epistola Antonini Pij scripta comiti Asiæ, quod fit de iure. notat do. meus Ias. in l. si conuenerit. col. vlti. ff. de iurisditiõe omnium iudicũ. per textum in l. quoties. C. familiæ hercisũ. per quem Bal. notat ibi ꝙ verba generalia indefinitè prolata recipiunt à verbis specialibus intellectum: & plura alia ad propositũ adducit idem do. meus Iason in l. si de certa re. & in j. & ij. col. C. de trãsact. faciũt quæ dicit Alex. in consi. suo xxij. in fine. in j. volu.

Cùm ergo prędicta epistola fuerit solum missa comiti Asiæ, non extendetur vniuersalitas sequens vltra districtum cõmissum dicto comiti, quia etiã extra territorium ius dicenti non paretur: & cùm comes Asiæ solum haberet administrationem in Asia, vt sonant verba, scilicet comiti Asiæ, non extendetur illa vniuersalitas vltra suam administrationem.

Et etiam facit, quia epistola non probat nec ligat non recipientes, vt satis probat Barto. in l. filiusfamilias. ff. ad Macedon. Ex quo ergo non constat ꝙ alij receperint prædictam epistolam & tacuerint, nõ eos ligauit. Cùm etiam epistola nõ probet, notant Bal. & alij in l. nõ nudis. C. de probationibus. & etiam satis supra demonstratum est ꝙ nũquam Antoninus fuerit dominus vniuersi orbis, imo suo tempore erant plures reges & principes, qui nõ erant tunc subditi Romano imperio.

Ad dicta Bar. & aliorum dicentium reges peccare, qui negant imperatorem esse dominũ orbis, & dicentes contrarium esse hereticos, & etiã eos esse hęreticos fundantes se ex dicto Lucæ ij. c. Exiuit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis, cùm hoc non probet necessariò ꝙ ergo Cæsar fuerit dominus vniuersi orbis, pro ut in veritate rei nõ erat. Nam nõ sequitur, exiuit edictũ, igitur est dominus: nec per hoc probatur in imperatore esse dominiũ. Nam ergo sequeretur. Cùm turcha magnus dicat se dominum orbis, ꝙ hoc sit verum: sępè enĩ gloriãtur domini principes in assumptione titulorũ generaliũ, quos tamen nõ habẽt, nec vnquam habuerunt, nec in ęternum habebunt, vt de illo Turcha magno, & satis demonstratum est in pluribus alijs.

Et etiam vellem scire, quomodo hoc probaretur, ꝙ per hoc qs efficeretur hęreticus, nã istud nõ est nec de pręceptis ecclesiæ, nec de præceptis decalogi, nec de cõtentis in symbolo, vt supra dixi in prin. huius secundi tractatus: & licet sit in euangelio, non tamen est ibi pręceptiuè, sed solum narratiuè.

Ex quo etiam, quod plus est, reperio contrariũ fuisse determinatũ per summos põtifices, qui dixerũt & ordinauerunt regẽ Frãcię neminẽ recognoscere in spiritualibus & tẽporalibus. d. c. per venerabilem. qui filij sint legitimi. qui tex. loquitur de iure, & nõ de facto: quia nũq; summus pontifex loquitur in facto, sed in iure tantũ. gl. est in c. cõsultationi. in glo. fi. extra de tempo. ordinã. quã glo. in terminis nostris reputat singularẽ Felin. in c. cũ nõ liceat. extra de pręscrip. vbi addit ꝙ illã glos. notat Cardi. Alexan. in c. quę in ecclesiarum. in verbo, videbatur. extra de cõstitutio. & illam glo. & interpretationẽ firmat Panor. in c. nouit. & ibi Felin. extra de constitutio. & facit tex. in l. mora. in prin. ff. de vsuris. ibi: neq; constitutiõe vlla, neq; autoris iuris quæstione decidi posse, cùm sit facti magis ꝙ iuris. & facit tex. in l. eum quem. in fi. versi. de facto autem cõsuletibus. ff. de iudicijs. Cũ tanq; habens omnia iura in scrinio pectoris nunq; de facto loquitur, sed de iure: quod etiã ex pluribus rationibus ex illo textu ponderari potest, maximè in prin. in versicu. insuper. ibi: sine iuris alterius lęsione in eo se iurisditiõi nostræ subijcere potuit. Ad quæ verba aduertendum est, cùm si verum fuisset ꝙ rex Frãciæ fuisset subiectus in temporalibus imperatori de iure, non potuisset ipse rex Franciæ sine magna læsione iuris alterius scilicet imperatoris se subijcere alienæ iurisditioni, scilicet pontificis, maximè cũ tractaretur de legitimatione filiorum, & consequenter de successione regni & alijs feudis, quibus debuisset interuenisse autoritas & consensus specialis ipsius imperatoris in istis feudis maioribus, per textum in c. naturalis, vbi oẽs notãt. si de feudo fuerit controuersia, vbi glo. & oẽs feudistæ post eam in vsibus feudorum. imo papa in talibus in iurisditione imperatoris non potest se intromittere, vt tenent omnes in c. cæterùm. de iudicijs. & legistæ in l. Gallus. §. & quid si tantum. ff. de libe. & posthumis.

Et facit tex. in l. ij. ff. de natal. restituẽ. ꝑ Bal. & Paul. de Cast. in l. j. C. de iure aureo. annulorum. per illũ tex. quod tamen intellige, nisi concerneret materiam peccati. glo. in c. si duobus. extra de appella. Innocen. in c. licet. extra de foro compe. Abbas in c. nouit. extra de iudicijs. Felin. in c. j. extra de constitu.

Et si dicatur, ꝙ in dicto c. per venerabilem. magis tractatur de efficacia & validitate matrimonij quã de legitimatione filiorũ, ex quo poterat ad summũ pontificẽ spectare cognitio. Cùm causę matrimoniales debeãt corã iudice ecclesiastico terminari, & per summũ pontificẽ super talibus est dispẽsandum, & nõ per alium. notatur in c. lator. qui filij sint legitimi. & in dicto c. ꝑ venerabilẽ. & per Bar. in l. Titia. ff. soluto matri. Ex quo dixerunt quidam ꝙ papa potest incidenter filios naturales in tẽporalibus legitimare, licet nõ principaliter: quod tamẽ multi dicũt, non affirmant in dicto c. per venerabilem.

Ad prædicta respõdetur, ꝙ ille textus loquitur in legitimatione vera & expressa, quia aliàs non fuisset opus dicere, ꝙ potuerit rex subijcere se iurisditioni summi pontificis, quia si fuisset tãtũ causa matrimonij ipso iure iã fuisset subiectus: & iõ lex nõ loquitur in casu arido sed viridi,

vt patet

vt patet in l. Arriani. C. de hæreti. & in casu non dubitabili. l. labeo. ff. de Carbo. edicto.

Et etiam ex quo certum erat matrimonium non fuisse verum, vt ibi dicit tex. & glo. in verbo, videbatur. & ideo filij erant naturales tantum, & non legitimi, ex quo requirebatur legitimatio filiorum natorum ex illo matrimonio quam rex petijt, quam poterat facere: non tanquam pater, sed tanquam princeps cum subditis, vt ibi satis notatur. Et ideo erat princeps neminem recognoscens, & non subditus imperatori: quia si fuisset illi subditus non potuisset legitimare quo ad feuda, vt dicunt omnes in dicto §. naturales.

Et cùm dicatur quod potuit tanquam princeps, ergo de iure, cùm istud dicatur per summum pontificem, cùm verba illius diriguntur ad ea quę de iure fieri possunt & non ad ea quę de facto. l. ex facto. ff. de vulga. & pupil. substi. c. eam te. de rescrip. l. fi. C. de testa. milit. l. ij. C. de noxal. & si hoc non intelligeretur de iure, sequeretur quod papa voluisset sustinere regem Francię contra imperatorem in his quæ facere non posset, & sic in male gestis quę videntur illicita: vnde ex eo fonte ex quo iura proueniunt sequeretur iniuria, quod non est dicendum. Ex quo credo dicendum, quod ille tex. in d. c. per venerabilem. loquitur de iure & non de facto contra gl. ibi, contra quam etiam tenent Innocen. Abbas, Felin. & plures alij in dicto c. nouit. extra de iudicijs.

Et facit textus in d. c. nouit. extra de iudicijs. pro huiusmodi interpretatione, quod ille textus in d. c. per venerabilem. debeat intelligi de iure & non de facto, secundùm glo. ibi, sic inducendo. Dicit enim ibi tex. non enim intendimus de feudo, cuius ad ipsum spectat iudiciũ, loquendo de rege Franciæ: in quibus verbis facio hoc fundamentum. Si enim rex Franciæ habuisset superiorem imperatorem in temporalibus, non potuisset cognoscere de causa vertente inter ipsum & regem Anglię, tunc suum vasallum occasione comitatus Pictauen. cùm ageretur de causa feudali, sed debuisset imperator cognoscere. c. j. apud quẽ vel quos quęstio feudi terminetur, in vsibus feudorum. & faciunt quæ dicit Bal. & Iacobus de Beluiso & alij in c. j. de inuestitura in maritum facta. quod si est quęstio inter maiores, vt sunt duces, comites, & reges, in quibus non potest faciliter haberi iudicium, imperator est iudex, & non alius. c. j. de lege Corradi, in vsibus feudorum. idem Bal. in l. j. ff. de rerum diuisione. Cùm ergo ille tex. in d. c. nouit. dicat quod illa quęstio feudi debuit determinari per regem Franciæ dominũ feudi, cùm ad eum spectet & non ad alium, patet quòd de iure imperatori non subiacet. & hoc ibi tenet Panor. duabus rationibus quas vide, imo nec vnquam iugum imperij suscepit, vt tenet Lucas de Penna in l. vnica. C. de colonis Palęstinis, libro xj.

Ex quo sequitur, quod si rex Franciæ non sit illi subditus, quod ipse imperator non est mundi dominus, quod indubitãter teneo verum ex supradictis & multis alijs rationibus quæ hic possent adduci: sed cùm ex euidentia rei & per existentiam aliorum regnorum quæ semper fuerũt in esse tẽpore imperij Romani, dicendum est indubitanter quod nunquam fuit vsque ad hęc tempora aliquis imperator qui fuerit vniuersalis mundi dominus.

Ex quo tamen Romani præ cæteris maiorem dominationem in hoc seculo habuerunt, & exinde nomen regiũ odiosum fuisse apud eos, assumpserunt pro eorum principe post reges, consules & dictatores, nomen imperatoris. Ideo videtur inter omnes huius mundi principes ratione illius dignitatis esse primus & cęteris excellentior: non tamen per hoc sequitur, quod sit mundi dominus, & sic quod alij propterea eidem subijciantur, quoniam nunquam fuit ita ordinatum, neque à deo, neque eius vicario, neque ab habentibus potestatem hoc ordinandi seu disponendi.

Potest tamen dici, quod adhuc rex Franciæ ita potest dici imperator in suo regno, prout infra dicam, prout rex Romanorum in suo regno dicitur imperator: & quod tale imperium est ita in rege Francorum sicut in rege Romanorum. Cũ, vt habetur in chronicis Eusebij imperiũ fuit translatũ de Græcis ad personam Caroli magni regis Frãcorum. & facit. lxiij. distin. c. ego Ludouicus. & ibi nota. in vlt. glo. Et virtute istius translationis Carolus magnus & sui successores receperunt potestatem imperialem in omnibus regnis prouincijs & terris, pręsertim occidẽtalibus, quę nõ erant ante tempus dictę translationis sub potestate dicti Caroli, & etiam petendi & exigendi a regibus & principibus regnorũ, prouinciarum, & terrarum huiusmodi subiectionem imperatori debitam: ita quod sicut olim populus Romanus ius & potestatem transtulit in imperatorem, vt patet ff. de origine iuris. l. ij. §. nouissimè. insti. de iure natu. gentium & ciui. §. sed & quod principi. ff. de constitu. principum. l. j. Et postmodum ex diuisione ipsius imperij quæ fuit facta per Carolum magnum Aquisgrani solenniter congregatis omnibus proceribus totius regni, Ludouicũ filium suum Aquitanię regem cunctorum consilio sibi totius regni & imperialis nominis hæredem sub anno domini 800. constituit, impositoque capiti eius diademate imperatorem & Augustum appellari iussit. Richardum verò nepotem suum filium Pipini filij sui Italię pręfecit & appellari iussit. Post hoc idem Ludouicus qui Pius est cognominatus, mortuo parte suo generalem conuentum Aquisgrani sub anno domini 817. habens, filium suum primo genitum Lotharium nominis atque imperij sui constituit, & cæteros reges appellatos, vnum Aquitanię, scilicet Pipinum, alterum Bauarię, scilicet Ludouicũ pręfecit. Ex quo ex huiusmodi translatione semper remansit potestas imperialis apud Francos, imo primò habuerunt nomen imperatoris, cùm dicto Ludouico fuerit impositum diadema & imperator & Augustus ex iussu Caroli magni vocatus fuerit. Et licet postmodum ãno domini 842. orta fuerit guerra inter tres fratres, videlicet Ludouicum, Carolũ, & Lotharium, post bellum inter eos habitum, anno præcedenti apud Pagum Antissiodoreum, in loco qui dicitur Fontaines, in quo à neutra parte fuit triumphatum, secundùm Eusebium, & imperium remanserit apud Lothariũ, qui appellatus fuit imperator: tamen potestas imperialis etiam remansit apud Carolum, qui habuit regnum occidentale Frãcorum, à Britannico mari vsque ad Mosam fluuium, & vocatus fuit rex Gallię: sed tamen cum potestate imperiali in suo regno quam semper vsque nũc exercuit, & adhuc exercet faciendo ea omnia quæ imperator in suo imperio. Ex quo etiam potest dici quod præscriptio tanti temporis cuius initij memoria non extat in contrarium, ei prodest. Dicit tamẽ Bal. in titu. de prohibita feudi alienatione per Federicum. §. fi. col. pe. in fi. quod licet dictus rex Francię sit super omnes reges, & quo ad subditos suos sit in regno tanquam corporalis deus, non tamen, vt dicit, est alter imperator.

Sed quia tamen postmodũ ab ecclesia Romana maior dignitas reputatur dignitas imperatoris: & propter approbationem quam fecit ecclesia Romana de imperio illud transferendo de Francis seu Gallis in Germanos

in personam Othonis: de quo legitur in c. in synodo. lxiij. distin. q regum: in omnibus locis indifferenter extra regnum Franciæ semper imperator sedet à dextris, & rex Franciæ à sinistris, & sic præcedit regem Fraciæ propter autoritatem & præeminentiam quam habet ab ecclesia, ex vnctione & coronatione quam recipit ab ecclesia Romana, vt dictum est, & habetur in c. per venerabilē. extra de electio. & notatur in plurib⁹ locis. De huiusmodi trāslatione est magna altercatio: sed cùm non sit magnæ vtilitatis, & sit iam hæc pars satis onerata, me remitto ad tractatum Ioannis le Cirier de primogenitura, in xij. quęstione secundi libri: vbi per vij. aut viij. colum.

VIgesimanona consideratio. An etiam si electus in imperatorem nondū sit coronatus, qui ante coronationem dicitur tātum rex Romanorum, pręcedere debeat regem Franciæ. Hęc quæstio fuit hoc anno domini 1521. in mense septēbris, in oppido Caleti, vbi fuerunt ambassiatores & legati Caroli illustrissimi electi in imperatorē & regis Hispanorum: inter quos erat nobilis & pręstantissimus vir dominus Mercurinus cancellarius electi in imperatorem, & legati Francisci Christianissimi regis Franciæ, inter quos erat nobilis & excellentissimus vir dominus Antonius de prato cancellarius regis Franciæ: inter quos fuit quęstio de præcedentia. Mouebatur prędictus Antonius ea ratione, quia prædictus Carolus licet fuisset electus in imperatorē, non tñ erat adhuc vnctus & coronatus, & sic tātum erat rex Romanorū, qui tanq̃ rex Romanorū non vngitur nec coronatur ab ecclesia: & etiam licet esset rex Hispaniæ, tñ quia nō vngitur, ideo dictus cancellarius Franciæ debuit pręcedere cancellarium prædicti electi in imperatorem: eo quia rex Franciæ erat vnctus & coronatus, prædictus verò electus in imperatorem & rex Hispanorum non erat vnctus nec coronatus.

Ex parte verò dicti domini Mercurini cancellarij electi in imperatorem multa in contrarium dicebantur: & q prædictus electus erat vnctus & coronatus ab archiepiscopo Colonien. ad quem pertinet eidem regi primā vnctionem & coronationem impendere, prout tenet Innoc. in c. venerabilem. extra de electio. dicam plenius.

Decisio huius controuersiæ pendet ex dubio sequenti, videlicet: Nunquid electus in regem seu in imperatorē à principibus habentibus potestatem eligendi vel à maiori parte, possit statim ex ipsa electione licite nomen regis assumere, ac bona regni & imperij, tanq̃ habens eandem potestatē quam imperator in Italia & in alijs prouincijs regno & imperio subiectis administrare.

Ad istud dubium videtur primò dicendum, q electus in imperatorem non potest sibi assumere nomen regis, nisi post approbationem suam ab ecclesia factam: quod sic probatur. Examinatio personæ electi in regem Romanorum pertinet ad ecclesiam Romanam. c. venerabilem. §. verum. extra de electione. clemen. Romani. versi. præfatis itaq; de iureiuran. & non solum examinatio imo approbatio & nominatio, vt dicit ibi text. quæquidem examinatio non videtur fieri ad alium finem, nisi vt examinata prius persona ipsius vel saltem persona eiusdem electi approbetur, vt sic ex tali approbatione demum possit, sicut in electis ad dignitates ecclesiasticas regulariter obseruatur: vt patet in c. nosti. extra de elect. & in c. qualiter. eodem titulo. & c. auaritiæ. eodem titu. libro vj. Ergo videtur q approbatio electi in regem Romanorum, etiam si sit electus à principibus in cōcordia peti debet ab ecclesia Romana antequā administret, nec nomen imperatoris assumere, vt dicit glo. in dicta clemen. Romani. in verbo, futurus. ibi: ego enim, quem ad hoc allegat Felin. in c. eam te. in ij. col. extra de rescriptis. vbi amplè ponitur materia de electo, quam potestatem habeat ante consecrationem seu confirmationem.

Secundò sic: Si rex Romanorum ex electione cōcordi vel à maiori parte principum electorum facta posset statim administrare iura & bona regni & imperij, ergo vnctio & coronatio quæ regi Romanorum Aquisgrani per archiepiscopum Colonien, & vnctio & coronatio quę per archiepiscopum Mediolanen. in villa Modinen. secundario eidem ante vnctionem & coronationem imperialem consueuerunt impendi, vt etiam notatur per Ioan. And. in dicta clemen. Romani. viderentur superfluæ & inanes, & de nihilo viderentur seruire: quod est absurdum & inconueniens, cùm tales vnctiones & coronationes non videntur esse sine rationabili causa inductæ.

Tertiò sic: Rex Romanorū nō habet eandē potestatē quam imperator, qui non dicitur imperator nisi post vnctionem & coronationem: cùm, vt habemus in l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscriptio. in fi. vbi imperator nō concedit priuilegiū ante infulas imperiales susceptas, per quarū susceptionē intelligimus coronationē imperialem: & sic videtur q rex Romanorum non habet eandem potestatem quā postea factus imperator. & facit text. in l. athletæ. ff. de excusa. tutorum. quem ad hoc allegat Barba. in c. eam te. in ij. colum. extra de rescriptis.

Quartò faciūt tex. in c. in nomine dñi. versi. eligatur autē. ibi: & futurus. xxiij. dist. & in c. venerabilem. §. verum. ibi: eligendū in regem, in imperatorem postmodū promouēdū. extra de electio. & in cle. Romani. versi. priusq̃. de iureiurādo. vbi dicitur. Ego enim rex Romanorum, futurus imperator. Ex quibus omnibus patet quòd primò quis efficitur rex, & postmodum futuro tempore imperator, & sic rex non videtur habere eandem potestatem quā imperator: cùm rex prius existens postmodum promoueatur in imperatorē, vt sic aliquid importet plus promotio in imperatorem, quàm in regem.

Quintò sic probatur, nam nihil operatur anteq̃ sit. l. j. ff. de collatio. bonorum. §. si impuberi. vbi dicit, prœmatura est enim collationis species, cùm adhuc viuat is cuius de bonis quarta debetur. l. j. §. ex hoc rescripto. ff. de ventre inspiciendo. l. quoties. ff. de nouatio. Sed imperator in sua coronatione dicitur oriri, & sic incipere esse. l. omnes. C. de ferijs. ibi: vel ortus imperij protulerūt. & ibi in glo. quę exponit: id est coronatus, ergo ante hoc non operatur quę ad imperatorē pertinēt, vt de hoc dicit Io. An. i data, li. vj. in gl. q̃ incipit, scire debes. Et trib⁹ corōis coronari debet, vt notatur per eū in cle. Romani. de electio. & dixi supra.

Sextò ꝓbatur sic: Furtiuus est omnis actus & illicitus qui exercetur in re pręter volūtatē dñi vel custodis, etiā si exerceatur per eū cui traditio fieri debet. l. si ex stipulatiōe. ff. de acqui. possessio. l. nec ex vera. C. de quadriē. pręscriptio. sed per Christū beato Petro & successoribus tradita sunt vtriusq; regni gubernacula, cœlestis scilicet & terreni. xxij. dist. c. oēs. xv. q. vj. c. alius. & c. nos sanctorū. & c. iuratos. j. q. iiij. c. quia prelatus, in principio. & c. ad apostolicę. de re iudicata. in vj. Quicunq; ergo sine volūtate successoris beati Petri terreni regni gubernaculum assumit, rem illicitam facit: quod optimè probat Innocentius, per rationes in c. licet ex suscepto. de foro competenti. & probatur in d.

tur in d.ca.per venerabilē.extra qui filij sint legitimi.quod etiam probatur Psal.cxxxv.vbi dicitur.Qui fecit luminaria magna.Solem in potestatem diei, Lunā & stellas in potestatem noctis.in quo transumptiuē significatur sacerdotium & imperiū: vt per solem sacerdotiū significetur,per lunam imperium demonstratur.c.solitæ.extra de maiorita.& obedien. Luna autem nō lucet nisi per influentiā solis,ergo nec imperator nisi per influētiam à Papa.& cum hoc benefacit d.l.bene à Zenone.supra in quarto fundamento allegata in fine,dum dicit:imperiales suscepimus infulas,vt dicatur infula,quasi influa siue influentia:de quibus infulis habetur in l.fi.C.de Iudęis.& in authē.vt omnes tam milites ꝙ militares iudices,in prin.

Septimò probatur sic:nullum imperfectū operatur perfectē,aliàs perfectum ab imperfecto non dignosceretur.l.ædificia.§.perfectissimē.ff.de ędili.edicto. perfectum autē non est cui aliqua particula deficit.l.cùm Silleianum.C.ad Silleianum.Probat Philosophus v.metaphysicę. c.de perfecto.& hoc etiam probat lex dicens:neq; balneum,aut theatrum fecisse intelligitur,qui ei propriam formam quę ex consummatione contingit,non dederit.l.si is qui quadringenta.§.quędam.ff.ad.l.Falcidiā.Hinc dicit do.meus Iason in l.si pro fundo.& in l.sub prætextu,secunda.in ij.col.C.de transactio.ꝙ imperfectum & nullum idem sunt: sed constat ꝙ ante approbationem,vnctionem & coronationē aliqua pars imperiali dignitati deficit,alioquin esset superflua:quod nemo sanę mētis probabit,vt.l.si ita quis stipulāti.ff.de euictio.l.posthumius.ff.de captiuis & post li.reuersis.ergo non est perfecta,& sic non potest perfectē imperialia operari,quod posset si ea quę sunt iurisditionis liberè exercere posset,cū tota sua potestas in hoc cōsistat.

Octauò probatur sic: quoties sunt duo gradus successiui adinuicem ordinati,existens in vltimo non debet attingere ea quę sunt primi,sicut diaconus ea que sunt episcopi vel presbyteri.c.diaconus.& c.sequenti.xciij.dist. ne vni commissum alius surripiat.l.consulta diualia.C.de testa.Et in electo in imperatorem est cōsiderare duos gradus,vnum inceptum est rex,alterū inceptum promouendus est imperator,vt.d.c.venerabilem.de electio.& clarius in d.ca.in nomine domini.xxiij.dist.ibi.dilectissimi filij nostri habeant.existens ergo in primo gradu scilicet regis,nō vsurpabit quę sunt secundi,scilicet imperij.

Nonò probatur sic:præceps & præmaturè vtitur quis gladio ante efficacem commissionem eiusdem.l.obseruare.§.fi.ff.de officio proconsulis.arg.l.j.C.de executio.rei iudicatæ.& quis administrationi imprudēter se immiscet ante administrationem decretam.l.fi.C.arbitrium tutelæ. & in authē.vt hi qui obliga.habe.se perhibēt res minorū. sed sic est,ꝙ vterq; gladius est apud ecclesiam,quod notatur per verba apostolorum in quorum persona ecclesia designatur:Ecce duo gladij hic.scilicet i ecclesia:& Christus dicit nō superflua esse,sed dicit sufficit:& ideo cùm Petrus gladium exercuit,nequaꝗ; vt abijceret iussit,sed vt in vaginam conuerteret,quasi exercitium prohibens,non imperium auferens.Exercitium autem imperatori committitur in approbatione,vnctione & coronatione.argu.ff.de milita.testa.l.ex eo.& l.si Titius.& in authē.de defenso. ciuitatum.§.interim. collatio.tertia.ergo ante hanc commissionem administrare non potest.

Decimò probatur:electus ad militiam nō prius miles est ꝙ stigmata receperit,& in numero militum sit descriptus.l.ex eo.& l.si Titius.ff.de testa.militis.l.stigmata.C. de fabricensibus,li.xij.sic etiam imperator licet sit in imperatorem electus,donec habeat stigmata & insignia imperatoris,non debet dici imperator.

Vndecimo:nam cùm post eius electionem requiratur confirmatio papæ & ingressus officij per coronationem iuribus supra allega.sequitur ꝙ ante non habet plenariā potestatem,ergo nō potest officium in inuitum exercere. l.Publius.ff.de conditio.& demonstratio.in authē.de cōsulibus.§.hec autem.colla.iiij.& in authē.de defenso.ciuitatum.§.interim.& l.post duos.C.de aduo.diuerso.iudicum.& c.pe.extra de transla.prælato.

Duodecimò:cùm,vt ante dictum est,ante cōfirmationem,consecrationem,& vnctionem,non dicatur imperator,sed tantū rex Romanorū,ergo potestatē imperatoris habere nō debet:cū carētia nomine carere debēt & effectu. l.a nullo.C.de ferijs.& ista tria vltima motiua facit Sali. in d.l.bene à Zenone.C.de quadrien.præscriptio.

Contrariam tamē opinionē.s.ꝙ statim electione facta possit administrare tenent Bar.Bal.post gl.& Cy.in d.l. bene à Zenone.Bar.in extrauaganti ad reprimendam.in verbo,regibus.& idem Bar.in l.ex eo.ff.de testa.militis.& in l.sed & reprobari.in princi.ff.de excusatio. tutorum.& in prima constitutione fforum.in fine principij.gloss.in c. legimus.xciij.distinc.Innoc.in c.cùm M.Ferrarien.extra de constitu.Collecta.in c.nosti,in fine.& ibi in apostillis. in versi.sic nec imperator. extra de postula.prælatorum. Panor.in c.venerabilem.extra de electio. Felin.in c.eā te. col.ij.versi.similiter.extra de rescriptis.Oldr.cōsil.clxviij. & cōsil.cxcx.Alberi.de Rosate & Sali.in d.l.bene à Zenone.qui mouentur rationibus sequentibus.

Primò,quia sicut matrimoniū mutuo consensu perficitur.ff.de regu.iuris.l.nuptias cum similibus,ita mutuo consensu eligentiū & electi acceptantis debet dici esse perfectum,& est similitudo bona:quia sicut maritus vxorem tenetur defendere,vt institu.de iniurijs.§.patitur.ita & imperator rempublicam in vniuerso & in particulari,vt in d.l.bene à Zenone.& C.de nouo codice componen.in prin.Sed videtur ꝙ ista similitudo non sit bona,cùm,vt dicit Rofredus Beneuentanus in libellis iuris canonici,sub titulo de sponsalibus.in j.col.sicut matrimonium per spōsalia initiatur,per verba de pręsenti completur,& per copulam carnalem consummatur,ita matrimonium per electionem post consensum initiatur,in confirmatione ratificatur,& in consecratione consummatur.c.licet.& c.inter corporalia.extra de transla.prælatorum.& etiam dicit Lucas de Penna in l.mulier,in prin.C.de incolis,lib.x.ꝙ matrimonium tantum dicitur inchoari per sponsalia,& consummari per copulam carnalem.allegat iura allegata.

Ex quo mihi videtur dicendū,ꝙ ista similitudo nō est sufficiēs ad æquiparandū vnū ad aliud.ita ꝙ sit verū argumētū,cū etiā si similitudo esset vera quòd nō tantū cōcludit idētitatē,nec habet eandem rationem:& ideo nō valet argumētū.Panor.in c.q̄m frequēter.§.fi.in pe.col.extra vt lite nō cōtestata.quasi similitudo nō sit cōmoda,in rōne nihil operatur,vt dicit idē Panor.in c.cū dilectus.in iij.co. extra de ordine cognitio.& ideo cùm hic sit alia ratio in matrimonio carnali,eo quia solus consensus facit matrimonium non concubitus,vt dictum est,& nihil vltra requiritur ad perfectionem,non est hoc casu arguendum ad hunc casum:cùm sola electio etiam cum consensu illius nō faciat eū imperatorem,imo requiritur consecratio,vnctio & coronatio iuribus supra allegatis,igitur &c.

Secunda ratio Salic.& aliorum pro hac opinione est talis: quoniã, vt dicit, eiusdẽ virtutis & potestatis debet esse electio facta à principibus Alamaniæ cuius potestatis & effectus erat electio facta à populo Romano. Cũ subrogatũ sapiat seu assumat naturam subrogati. l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautionibus. l. j. §. hæc actio. ff. si quis se liber esse iuss. Sed electio olim facta à populo Romano acceptatiõe secuta, erat tantę potestatis ꝙ omnẽ iurisditionem trãsferebat in principẽ seu imperatorẽ. l. ij. §. nouissimè. ff. de origine iuris. & §. initio. & postea in imperatorẽ. l. ij. §. cùm enim. C. de veteri iure enucleando. & l. j. ff. de constitutio. principum. ergo & electio facta per illos principes Alamaniæ subrogata loco populi Romani. c. venerabilem. de electio. idẽ debet operari: & sic sequitur ꝙ virtute suæ electionis præest legi, vt. ff. de legibus. l. princeps. & C. de legibus. l. digna vox. & per consequens habet potestatem beneficia & priuilegia concedendi, & contra iura dispensandi.

Istud argumentũ etiam nõ militat hoc casu, cùm licet sit verum, ꝙ ex electione facta per populum Romanum omnis iurisditio & potestas quæ erat penes populum Romanum fuerit translata in electum, non tamen fuit trãslatum imperium in eum, cùm tunc nondum esset imperium saltem specialiter aut specificè: sed erat solũ potestas, quæ fuit translata in consules, reges, & dictatores, qui non fuerũt imperatores nec iura imperij habuerũt, nisi quia tanꝗ habens administrationem regalem etiam dici potest imperator. ij. Regum viij. c. ibi: iura regis qui imperaturus est vobis, vt. s̃. dixi. Et solum imperiũ habuit initium à deo, ex quo potestas imperij assumi debet ab eius vicario: cũ eidem omnis potestas data fuerit, vt habetur Mat. xxviij. c. Data est ei potestas in cœlo & in terra.

Et etiã illa potestas quæ erat in populo Romano non est in electoribus, cùm iurisditio integralis esset penes populũ iuribus supra allegatis: nõ sic in electoribus qui nullam iurisditionẽ nec potestatẽ imperij habent, sed solũ facultatem eligẽdi, dicto c. venerabilem. & c. Romani. supra alleg. Et etiã quia dicta potestas quæ data fuit per populũ Romanũ nõ potest extẽdere effectum suũ extra iurisditionem populi Romani, & quã tũc habebat, cùm extra territorium ius dicenti non paretur. l. fi. ff. de iurisditio. om. iudicũ. & ideo licet electores habeant illã potestatẽ quã habebat populus, non potest extẽdi nisi quo ad regnũ Romanorum, ex quo, vt videmus, per illã electionem dicitur solum rex Romanorũ, cùm, vt dicit textus in locis supra allegatis, postmodũ sit futurus imperator scilicet per coronationẽ, vnctionẽ, & consecrationẽ, vt dicunt textus iuris canonici, & textus iuris ciuilis, scilicet in d. l. bene à Zenone, in fi. ibi: ex eo tẽpore valitura, quo nutu diuino imperiales suscepimus infulas. Et etiam vt constat ex iuribus supra allegatis, electio quę fit simpliciter per electores imperij nõ est simpliciter subrogata in locũ alterius electiõis quæ fuit facta per popolũ, cũ in hac sint additæ aliæ solẽnitates, & fuerit alio modo limitata & qualificata, & ideo cũ suis limitationibus debet procedere, vt scilicet per electionem tantũ fiat rex Romanorũ et postmodũ per coronationẽ vnctionem & consecrationẽ futurus imperator.

Tertiò arguit Salicetus sic. Negari nõ potest, quin ante coronationẽ rex Romanorũ appelletur, &, vt dicit verè, d. c. venerabilẽ. de electio. & in c. in nomine domini. xxiij. di. & si sic, ꝙ prępositus est ad regẽdũ Romanos & rẽpublicã Romanorũ, vt in authẽ. vt pręponatur nomẽ imperatoris. in versi. mox authore deo & c. collatio. v. ergo omnem potestatem quã reges Romani habebant habet, & quæ illi facere poterant, potest. d. §. initio. igitur &c.

Ad hoc est clara responsio, ꝙ Salicetus satis fatetur, quòd nõ est imperator, sed solũ rex Romanorũ, ergo paruã habet potestatẽ: cùm reges Romanorũ sint exacti, ita ꝙ nulla potestas penes eos remãsit. l. ij. §. exactis. ff. de origine iuris. & etiã qa regnũ Romanorũ est hodie penes aliũ, scilicet penes summũ pontificem, per donationẽ factã per Constantinũ: igitur nullã iurisditionẽ habet, & si habeat, dicitur tantũ habere habitu & nõ exercitiũ: quod idem est acsi nullã iurisditionẽ haberet, vt in simili videtur tenere Barba. in c. nouit. in iij. col. in iij. notabili. extra de iudicijs. imo si fuerit exactũ nomẽ regũ fieri potuit, cũ etiã nomen imperatoris possit per populum tolli. Quoniam, vt dixit Guillelmus de Cugno & ibi Barto. qui eum refert in l. nõ ambigitur. ff. de legibus. posset hodie adhuc degradare imperatorem, & eidem tollere potestatem regiam: de quo dicto an sit verum, vide Barba. in d. c. nouit. in iij. col. in secundo notabili. extra de iudicijs.

Quartò arguit idem Salic. sic. Hoc est in Papa, ꝙ ex sola electione, acceptatione secuta omnem habeat iurisditionem. extra de electio. cap. licet de vitanda. xxiij. distinctio. c. in nõie domini. ergo & idẽ in imperatore. Cùm vtrũꝗ scilicet sacerdotium & imperium deus de cœlo constituit, vt in authen. quomodo oporteat episcopos, in prin. collatio. iij. & de fide instrumentorum. §. j. colla. vj. nec imperator vllum superiorem cognoscit, sicut nec papa.

Ad hoc etiam est facilis responsio, ꝙ cũ imperator se subiecerit iurisditioni summi pontificis, in hoc ꝙ teneatur ab eo cõsecrari: vngi, & coronari: vt dixi supra, ꝙ papa est eo superior, & si non in temporalibus nisi habitu, saltem in spiritualibus, cuius etiã imperator est protector quo ad defensionẽ, cũ adiuuare debeat papã in conseruatione suę iurisditionis. notatur per Barba. in d. c. in secũdo notabili. extra de foro cõpeten. & cùm acceptat electionẽ de se factam per principes Alamaniæ, cùm fiat autoritate summi pontificis & ex eius dispositione, videtur suam autoritatẽ approbare: & ideo si illam approbet in vno, non in alio reprobare potest. Cùm quod approbo, non reprobo: ex quo ergo cùm in constitutione facta per summum pontificem sit expressè cautum & statutum, ꝙ ex electionę fiat rex Romanorum, & postmodum imperator per vnctionem, coronationem & consecrationem, sequitur ꝙ Papa in hoc est eo superior: & sic non est bona argumentatio de vno ad alium. Et licet multi teneant ex pluribus rationibus, ꝙ licet imperator quandoꝗ requisierit tales vnctiones, coronationes & consecrationes, quòd tñ non tenetur illas petere & accipere necessariò, videtur tñ dicendũ contrariũ: cùm qui assumit ius aliquod in vim alicuius iuris, debet illud in totũ approbare: nec potest in eo in quo ius assumit approbare & in alio reprobare: quoniã cùm, vt dicit textus in c. venerabilem. de electio. & in cle. Romani. de iureiuran. principes Alamaniæ habent potestatem eligendi regem in imperatorem promouẽdum: videtur ꝙ nõ possunt illum eligere nisi sub illa conditione & qualitate eisdem data, quoniam vnum approbando, scilicet actum electionis, aliud reprobare nõ possunt, scilicet qualitatem vel conditionem, vt satis facit tex. in l. in causę. ff. de procura. & l. Aurelius. §. idem quęsijt, vbi Bar. ff. de libera. legata. vbi dicit ꝙ quis non potest approbare pro parte scripturam, & illam pro parte reprobare. Et infinita ad hoc

per

per Felin.in c.venerabilis in vj.col.versic.limita ij.extra de exceptio.& in c.capitulū.in xj.col.extra de rescriptis. per Alexan.in consilio lxxxvij.in primo volu.

Trigesima cōsideratio. Rex Franciæ in suo regno imperator dicitur, vt dicit Bal.in l.exemplo.C.de probatio.& est tanq̃ stella matutina in medio nebulę meridionalis, vt dicit Bal. in tit.de feudi alienatione per Federicū, in vsibus feudorum.in vlt.col.Sitq; quidā corporalis deus in regno suo. Bal.in authē.hoc amplius.versi.quæro an filij regis.C.de fideicōmissis.Qui lege intellectus regitur,& est apud nos polus antarcticus.Bald.in cōsilio cccxvj.in prima parte.in temporalibus nullum superiorem recognoscens.c. per venerabilem.extra qui filij sint legi.

Et licet Bonifacius octauus per suā constitutionē missam Philippo Pulchro regi Francorū declarauerit regnū Frācorū eidē subesse in tēporalibus:tū Clemens quintus eius successor eam reuocauit, prout liquet ex extrauaganti meruit.de qua per Io.de Monthelono conciuē & contēporaneū nostrū in suo promptuario iuris.in verbo, Gallus.in his verbis:vel quis dedit Gallo intelligētiā.quę verba adaptat ad regē nostrū Christianissimū, ponens illam extrauagantem in his verbis. Meruit charissimi filij nostri Philippi regis Frācorū illustris syncerę affectionis ad nos & ecclesiā Romanā integritas,& progenitorū suorū præclara merita meruerunt. Meruit insuper regnicolarū puritas ac deuotionis synceritas, vt tā regem q̃ regnum fauore beneuolo prosequamur. Hinc est q̧ nos regi & regno per diffinitionē & declarationē bonæ memoriæ Bonifacij papæ octaui prędecessoris nostri, quæ incipit:vnā sanctā.de qua.s.oēs integrè subesse apostolicæ sedi declaratur, nullū volumus vel intēdimus prejudiciū gñari, nec q̧ per illā rex, regnū,& regnicolæ prelibati amplius ecclesię sint subiecti Romanæ q̃ antea existebant:sed oīa intelligātur esse in eo statu in quo erant ante diffinitionē præfatā, tam q̃tum ad ecclesiā, q̃ etiā ad regē, regnū & regnicolas superius nominatos. Ita dicit textus in d.extrauagāti Clemen. de priuilegijs, habēs immediate regnum à deo, cùm oleo sancto vngatur super oēs Christianorum reges, coronā libertatis & gloriæ obtinet. Ita q̧ super vexilla prima inuictissimi regis Frācorū nemo prēsumere debet honorem. Bal.in tit.de prohibita feudi alienatio.per Federicū, in vsibus feudorū.& in consilio j.in primo vol. Cuius vmbra totus mundus regitur. Bal.in c.j.de renūciatio.supremā iurisditionē in suo regno habēs. Frācīscus Curtius in cōsilio xlix.col.xxxiij.& xxxiiij.ibi:nono ostenditur. Anto.Corsetus in apostillis ad Panor.in c.quæ in ecclesiarum.in ij. col.extra de cōstitutio. Ita q̧ etiā prelati non possunt confirmari, nisi ab eo laudentur & inuestiantur.c. Adrianus, le prmier.lxiij.dist. Nec bona temporalia clericorum alijs legibus & cōstitutionibus decidi & determinari seu subijci, q̃ suis ordinationibus & cōstitutionibus. Bal.in c.cùm venissent.de eo qui mittitur in possessionē causa rei seruādæ.habens eandem potestatē & maiorem in suo regno, q̃ imperator ī imperio. Cardi. Alex.in c.j.quæ sunt regalia, in vsibus feudorum, hinc monarcha in suo regno dicitur. Sozinus consi.suo lxxvij.in j.colū.& consi.suo clxxv.in ij.col. Qui etiā inter cæteros excellentissimus dicitur.c.excellentissimus.xj.q.iij. Et etiā gloriosissimus nūcapatur. c.hoc quippe.iij.q.vj.& dixi de aliquibus ex prędictis in cōsuetudinibus nostris ducatus Burgūdię, in ti.des successions des bastardz.§.iij.in glo.ab intestat.versi.nunquid autē. Et etiā magnificus dicitur.c.nouit.de offi.dele.& illustris.c.nouit.de iudicijs.& qui etiā Christianissimus dicitur, vt habetur ī extrauagāti Io.xxij.quę incipit:prodiēs. cuius nominis magna est dignitas promissa à propheta, Esaiæ lxij.vbi dicitur, Vocabitur nomine nouo, quo dñs vocauit eū,& eius corona gloriæ in noīe domini,& diadema regni in nomine dñi dei tui.de quo Ignatius epistola ij.in libris Dionysij ad Magnesianum ex Smyrña. Ita q̧ nemo alius habet ita pulchrum nomen in iure ad instar Iustiniani imperatoris, qui etiam Christianissimus dictus fuit, vt in epistola inter claras.C.de summa trini.& fide catholica.qui est super oīes reges. Bal.in tit.de prohibi. feud.aliena.per Federicum.§.fi.in pen.col.& aliquos ex his titulis ponit Iaco.Bonaudi in suo Panegyrico impresso vna cū opere Io.de Terrarubea vulgò vinea ecclesiæ nuncupato, in ix.& x.col.vbi ponit priuilegia regis Frāciæ.& etiam in xiij.col.dicit q̧ licet non sit ex Alamania, eligi tamen potest in imperatorem.

Et dicit sanctus Thomas in quarto sentētiarum, disti. xix.articu.iij.in solutiōe vltimi argumēti, q̧ orans pro rege Franciæ habet cētum dies indulgentiarum cōcessarum à Clemente,& decem ab Innocentio quarto, ex quo laudandum est hoc:cùm ita dicebat esse faciendum Baruch primo.ibi:Et orate pro vita Nabuchodonosor regis Babylonis,& pro vita Balthasar filij eius, vt sint dies eorū sicut dies cœli super terram &c.

Habet multa iura & singularia priuilegia quæ non habent alij principes:de quibus plenè per Ioannem Ferrauldum in suo tractatu, de iuribus & priuilegijs regni Francorum:quæ consistunt in parte ex sacra vnctione cœlitus demissa, ex aurea flamma, quæ est vexillum regis, ex apertis miraculis quæ reges Franciæ faciunt etiam ipsis viuentibus, sanando infirmos ex illa infirmitate qua miraculosè tres reges qui adorauerunt Christum sanant in locis vbi venerantur:& dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ in procemio, in verbo, du sainct empire. & per Ioannem de Selua in suo tracta.de beneficio.in ij. parte, in xxiij.q.colum.ij.vbi scribit decem priuilegia regi Franciæ concessa. Et amplissimè de priuilegijs regis Franciæ, ipsi soli specialiter concessis,& quæ solus facere potest, scribit Iacobus Bonaudi in suo Panegyrico impresso vna cūm opere Ioan.de Turrarubea, vbi inter alia in xviij.col.dicit quòd præcedit omnes alios reges Christianos.

Ideo non debet sequi imperatorem, tanquam non eidem subditus:imo si conuenirent simul, ambo lateraliter pergerent, secundùm quod recitat aliâs audiuisse ita fuisse factum Guido Papę decisiōe sua ccxxxix.& prout refert Guaguinus libro x.c.ij.de Carolo Romanorum imperatore & Carolo quinto Francorum rege simul transeuntibus, qui lateraliter per portam trāsiuerunt simul. Dicit tamen Guaguinus in loco supra allega.q̧ rex Romanorū tunc à dextris sedebat & deambulabat, rex verò Frāciæ à sinistris, sed sic est quòd qui sedet à dextris est in digniori loco, vt infra dicam. Igitur videtur q̧ imperator sit in digniori loco.

Sed ad hoc potest dici, quòd de duobus contendentibus de paritate, qui prætendit maioritatem, non est magnum inconueniens si simul deambulando detur dextra prætendenti maioritatē per illū qui prætēdit se esse æqualem:& ideo quia non solū imperator prætēdit ęqualitatē cum rege Franciæ imo maioritatem:& rex Franciæ præ-

Secunda ratio Salic.& aliorum pro hac opinione eſt talis: quoniã, vt dicit, eiuſdẽ virtutis & poteſtatis debet eſſe electio facta à principibus Alamaniæ cuius poteſtatis & effectus erat electio facta à populo Romano. Cũ ſubrogatũ ſapiat ſeu aſſumat naturam ſubrogati.l.ſi eum.§.qui iniuriarum.ff.ſi quis cautionibus.l.j.§.hæc actio.ff.ſi quis ſe liber eſſe iuſſ. Sed electio olim facta à populo Romano acceptatiõe ſecuta, erat tantę poteſtatis ꝙ omnẽ iuriſditionem trãsferebat in principẽ ſeu imperatorẽ.l.ij.§.nouiſſimè.ff.de origine iuris.& §.initio.& poſtea in imperatorẽ.l.ij.§.cùm enim.C.de veteri iure enucleando.& l.j.ff.de conſtitutio.principum. ergo & electio facta per illos principes Alamaniæ ſubrogata loco populi Romani.c. venerabilem.de electio, idẽ debet operari: & ſic ſequitur ꝙ virtute ſuæ electionis præeſt legi, vt.ff.de legibus.l.princeps.& C.de legibus.l.digna vox.& per conſequens habet poteſtatem beneficia & priuilegia concedendi, & contra iura diſpenſandi.

Iſtud argumentũ etiam nõ militat hoc caſu, cùm licet ſit verum, ꝙ ex electione facta per populum Romanum omnis iuriſditio & poteſtas quæ erat penes populum Romanum fuerit translata in electum, non tamen fuit trãslatum imperium in eum, cùm tunc nondum eſſet imperium ſaltem ſpecialiter aut ſpecificè: ſed erat ſolũ poteſtas, quæ fuit translata in conſules, reges, & dictatores, qui non fuerũt imperatores nec iura imperij habuerũt, niſi quia tanꝗ habens adminiſtrationem regalem etiam dici poteſt imperator.ij.Regum viij.c.ibi: iura regis qui imperaturus eſt vobis, vt.ſ.dixi. Et ſolum imperiũ habuit initium à deo, ex quo poteſtas imperij aſſumi debet ab eius vicario: cũ eidem omnis poteſtas data fuerit, vt habetur Mat.xxviij.c. Data eſt ei poteſtas in cœlo & in terra.

Et etiã illa poteſtas quæ erat in populo Romano non eſt in electoribus, cùm iuriſditio integralis eſſet penes populũ iuribus ſupra allegatis: nõ ſic in electoribus qui nullam iuriſditionẽ nec poteſtatẽ imperij habent, ſed ſolũ facultatem eligẽdi, dicto c.venerabilem.& c.Romani.ſupra alleg. Et etiã quia dicta poteſtas quæ data fuit per populũ Romanũ nõ poteſt extẽdere effectum ſuũ extra iuriſditionem populi Romani, & quã tũc habebat, cùm extra territorium ius dicenti non paretur.l.fi.ff.de iuriſditio.om.iudicũ. & ideo licet electores habeant illã poteſtatẽ quã habebat populus, non poteſt extẽdi niſi quo ad regnũ Romanorum, ex quo, vt videmus, per illã electionem dicitur ſolum rex Romanorũ, cùm, vt dicit textus in locis ſupra allegatis, poſtmodũ ſit futurus imperator ſcilicet per coronationẽ, vnctionẽ, & conſecrationẽ, vt dicunt textus iuris canonici, & textus iuris ciuilis, ſcilicet in d.l.bene à Zenone, in fi.ibi: ex eo tẽpore valitura, quo nutu diuino imperiales ſuſcepimus infulas. Et etiam vt conſtat ex iuribus ſupra allegatis, electio quę fit ſimpliciter per electores imperij nõ eſt ſimpliciter ſubrogata in locũ alterius electiõis quæ fuit facta per popolũ, cũ in hac ſint additæ aliæ ſolẽnitates, & fuerit alio modo limitata & qualificata, & ideo cũ ſuis limitationibus debet procedere, vt ſcilicet per electionem tantũ fiat rex Romanorũ et poſtmodũ per coronationẽ vnctionem & conſecrationẽ futurus imperator.

Tertiò arguit Salicetus ſic. Negari nõ poteſt, quin ante coronationẽ rex Romanorũ appelletur, &, vt dicit verè, d.c.venerabilẽ.de electio, & in c.in nomine domini.xxiij.di.& ſi ſic, ꝙ prępoſitus eſt ad regẽdũ Romanos & rẽpublicã Romanorũ, vt in authẽ, vt pręponatur nomẽ imperatoris, in verſi.mox authore deo &c.collatio.v. ergo omnem poteſtatem quã reges Romani habebant habet, & quæ illi facere poterant, poteſt.d.§.initio. igitur &c.

Ad hoc eſt clara reſponſio, ꝙ Salicetus ſatis fatetur, quòd nõ eſt imperator, ſed ſolũ rex Romanorũ, ergo paruã habet poteſtatẽ: cùm reges Romanorũ ſint exacti, ita ꝙ nulla poteſtas penes eos remãſit.l.ij.§.exactis.ff.de origine iuris.& etiã qa regnũ Romanorũ eſt hodie penes aliũ, ſcilicet penes ſummũ pontificem, per donationẽ factã per Conſtantinũ: igitur nullã iuriſditionẽ habet, & ſi habeat, dicitur tantũ habere habitu & nõ exercitiũ: quod idem eſt acſi nullã iuriſditionẽ haberet, vt in ſimili videtur tenere Barba.in c.nouit.in iij.col.in ij.notabili.extra de iudicijs. imo ſi fuerit exactũ nomẽ regũ fieri potuit, cũ etiã nomen imperatoris poſſit per populum tolli. Quoniam, vt dixit Guillelmus de Cugno & ibi Barto.qui eum refert in l.nõ ambigitur.ff.de legibus.poſſet hodie adhuc degradare imperatorem, & eidem tollere poteſtatem regiam: de quo dicto an ſit verum, vide Barba.in d.c.nouit.in iij.col.in ſecundo notabili.extra de iudicijs.

Quartò arguit idem Salic.ſic. Hoc eſt in Papa, ꝙ ex ſola electione, acceptatione ſecuta omnem habeat iuriſditionem.extra de electio.cap.licet de vitanda.xxiij.diſtinctio.c.in nõie domini. ergo & idẽ in imperatore. Cùm vtrũꝗ ſcilicet ſacerdotium & imperium deus de cœlo conſtituit, vt in authen.quomodo oporteat epiſcopos, in prin.collatio.ij.& de fide inſtrumentorum.§.j.colla.vj. nec imperator vllum ſuperiorem cognoſcit, ſicut nec papa.

Ad hoc etiam eſt facilis reſponſio, ꝙ cũ imperator ſe ſubiecerit iuriſditioni ſummi pontificis, in hoc ꝙ teneatur ab eo cõſecrari: vngi, & coronari: vt dixi ſupra, ꝙ papa eſt eo ſuperior, & ſi non in temporalibus niſi habitu, ſaltem in ſpiritualibus, cuius etiã imperator eſt protector quo ad defenſionẽ, cũ adiuuare debeat papã in conſeruatione ſuę iuriſditionis. notatur per Barba.in d.c.in ſecũdo notabili.extra de foro cõpeten.& cùm acceptat electionẽ de ſe factam per principes Alamaniæ, cùm fiat autoritate ſummi pontificis & ex eius diſpoſitione, videtur ſuam autoritatẽ approbare: & ideo ſi illam approbet in vno, non in alio reprobare poteſt. Cùm quod approbo, non reprobo: ex quo ergo cùm in conſtitutione facta per ſummum pontificem ſit expreſſè cautum & ſtatutum, ꝙ ex electionę fiat rex Romanorum, & poſtmodum imperator per vnctionem, coronationem & conſecrationem, ſequitur ꝙ Papa in hoc eſt eo ſuperior: & ſic non eſt bona argumentatio de vno ad alium. Et licet multi teneant ex pluribus rationibus, ꝙ licet imperator quandoꝗ requiſierit tales vnctiones, coronationes & conſecrationes, quòd tñ non tenetur illas petere & accipere neceſſariò, videtur tñ dicendũ contrariũ: cùm qui aſſumit ius aliquod in vim alicuius iuris, debet illud in totũ approbare: nec poteſt in eo in quo ius aſſumit approbare & in alio reprobare: quoniã cùm, vt dicit textus in c.venerabilem.de electio.& in cle.Romani.de iureiuran. principes Alamaniæ habent poteſtatem eligendi regem in imperatorem promouẽdum: videtur ꝙ nõ poſſunt illum eligere niſi ſub illa conditione & qualitate eiſdem data, quoniam vnum approbando, ſcilicet actum electionis, aliud reprobare nõ poſſunt, ſcilicet qualitatem vel conditionem, vt ſatis facit tex.in l.in cauſę.ff.de procura.& l.Aurelius.§.idem quęſijt, vbi Bar.ff.de libera.legata. vbi dicit ꝙ quis non poteſt approbare pro parte ſcripturam, & illam pro parte reprobare. Et infinita ad hoc

per

per Felin.in c.venerabilis in vj.col.versic.limita ij.extra de exceptio.& in c.capitulũ.in xj.col.extra de rescriptis. per Alexan.in consilio lxxxvij.in primo volu.

TRigesima cõsideratio. Rex Franciç in suo regno imperator dicitur,vt dicit Bal.in l.exemplo.C.de probatio.& est tanq̃ stella matutina in medio nebulç meridionalis,vt dicit Bal. in tit.de feudi alienatione per Federicũ,in vsibus feudorum.in vlt.col.Sitq̃ quidã corporalis deus in regno suo. Bal.in authẽ.hoc amplius.versi.quæro an filij regis.C.de fideicõmissis.Qui lege intellectus regitur,& est apud nos polus antarcticus.Bald.in cõsilio cccxvj.in prima parte.in temporalibus nullum superiorem recognoscens.c. per venerabilem.extra qui filij sint legi.

Et licet Bonifacius octauus per suã constitutionẽ missam Philippo Pulchro regi Francorũ declarauerit regnũ Frãcorũ eidẽ subesse in tẽporalibus:tñ Clemens quintus eius successor eam reuocauit,prout liquet ex extrauaganti meruit.de qua per Io.de Monthelono conciuẽ & contẽporaneũ nostrũ in suo promptuario iuris.in verbo,Gallus.in his verbis:vel quis dedit Gallo intelligẽtiã.quç verba adaptat ad regẽ nostrũ Christianissimũ,ponens illam extrauagantem in his verbis. Meruit charissimi filij nostri Philippi regis Frãcorũ illustris syncerç affectionis ad nos & ecclesiã Romanã integritas,& progenitorũ suorũ præclara merita meruerunt. Meruit insuper regnicolarũ puritas ac deuotionis synceritas,vt tã regem q̃ regnum fauore beneuolo prosequamur. Hinc est ꝙ nos regi & regno per diffinitionẽ & declarationẽ bonæ memoriæ Bonifacij papæ octaui prędecessoris nostri,quæ incipit:vnã sanctã.de qua.s.oẽs integrè subesse apostolicæ sedi declaratur, nullũ volumus vel intẽdimus prçiudiciũ gñari,nec ꝙ per illã rex,regnũ,& regnicolæ prçlibati amplius ecclesiç sint subiecti Romanæ q̃ antea existebant:sed oĩa intelligãtur esse in eo statu in quo erant ante diffinitionẽ præfatã,tam q̃tum ad ecclesiã,q̃ etiã ad regẽ,regnũ & regnicolas superius nominatos. Ita dicit textus in d.extrauagãti Clemen. de priuilegijs,habẽs immediate regnum à deo,cũm oleo sancto vngatur super oẽs Christianorum reges,coronã libertatis & gloriæ obtinet. Ita ꝙ super vexilla prima inuictissimi regis Frãcorũ nemo prçsumere debet honorem. Bal.in tit.de prohibita feudi alienatio.per Federicũ,in vsibus feudorũ.& in consilio j.in primo vol. Cuius vmbra totus mundus regitur. Bal.in c.j.de renũciatio.supremã iurisditionẽ in suo regno habẽs. Frãciscus Curtius in cõsilio xlix.col.xxxiij.& xxxiiij.ibi:nono ostenditur. Anto. Corsetus in apostillis ad Panor.in c.quæ in ecclesiarum.in ij. col.extra de cõstitutio. Ita ꝙ etiã prçlati non possunt confirmari,nisi ab eo laudentur & inuestiantur.c. Adrianus, le prmier.lxiij.dist. Nec bona temporalia clericorum alijs legibus & cõstitutionibus decidi & determinari seu subijci,q̃ suis ordinationibus & cõstitutionibus. Bal.in c.cũm venissent.de eo qui mittitur in possessionẽ causa rei seruãdæ.habens eandem potestatẽ & maiorem in suo regno,q̃ imperator ĩ imperio. Cardi. Alex.in c.j.quæ sunt regalia, in vsibus feudorum. hinc monarcha in suo regno dicitur. Sozinus consi.suo lxxvij.in j.colũ.& consi.suo clxxv.in ij.col. Qui etiã inter cæteros excellentissimus dicitur.c.excellentissimus.xj.q.iij. Et etiã gloriosissimus nũcapatur. c.hoc quippe.iij.q.vj.& dixi de aliquibus ex prędictis in cõsuetudinibus nostris ducatus Burgũdię,in ti.des successions des bastardz.§.iij.in glo.ab intestat.versi.nunquid autẽ. Et etiã magnificus dicitur.c.nouit.de offi.dele.& illustris.c.nouit.de iudicijs.& qui etiã Christianissimus dicitur,vt habetur ĩ extrauagãti Io.xxij.quç incipit:prodiẽs. cuius nominis magna est dignitas promissa à propheta, Esaiæ lxij.vbi dicitur. Vocabitur nomine nouo,quo dñs vocauit eũ,& eius corona gloriæ in noĩe domini,& diadema regni in nomine dñi dei tui.de quo Ignatius epistola ij.in libris Dionysij ad Magnesianum ex Smyria. Ita ꝙ nemo alius habet ita pulchrum nomen in iure ad instar Iustiniani imperatoris,qui etiam Christianissimus dictus fuit,vt in epistola inter claras.C.de summa trini.& fide catholica.qui est super omes reges. Bal.in tit.de prohibi. feud.aliena.per Federicum.§.fi.in pen.col.& aliquos ex his titulis ponit Iaco. Bonaudi in suo Panegyrico impresso vna cũm opere Io.de Terrarubea vulgò vinea ecclesiæ nuncupato,in ix.& x.col.vbi ponit priuilegia regis Frãciæ.& etiam in xiij.col.dicit ꝙ licet non sit ex Alamania, eligi tamen potest in imperatorem.

Et dicit sanctus Thomas in quarto sentẽtiarum,disti. xix.articu.iij.in solutiõe vltimi argumẽti,ꝙ orans pro rege Franciæ habet cẽtum dies indulgentiarum cõcessarum à Clemente,& decem ab Innocentio quarto,ex quo laudandum est hoc:cũm ita dicebat esse faciendum Baruch primo.ibi:Et orate pro vita Nabuchodonosor regis Babylonis,& pro vita Balthasar filij eius,vt sint dies eorũ sicut dies cœli super terram &c.

Habet multa iura & singularia priuilegia quæ non habent alij principes:de quibus plenè per Ioannem Ferrauldum in suo tractatu,de iuribus & priuilegijs regni Francorum:quæ consistunt in parte ex sacra vnctione cœlitus demissa,ex aurea flamma,quæ est vexillum regis,ex apertis miraculis quæ reges Franciæ faciunt etiam ipsis viuentibus,sanando infirmos ex illa infirmitate qua miraculosè tres reges qui adorauerunt Christum sanant in locis vbi venerantur:& dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ in proœmio,in verbo,du sainct empire. & per Ioannem de Selua in suo tracta.de beneficio.in ij. parte,in xxiij.q.colum.ij.vbi scribit decem priuilegia regi Franciæ concessa. Et amplissimè de priuilegijs regis Franciæ,ipsi soli specialiter concessis,& quæ solus facere potest,scribit Iacobus Bonaudi in suo Panegyrico impresso vna cũm opere Ioan.de Turrarubea,vbi inter alia in xviij.col.dicit quòd præcedit omnes alios reges Christianos.

Ideo non debet sequi imperatorem,tanquam non eidem subditus:imo si conuenirent simul,ambo lateraliter pergerent,secundũm quod recitat aliàs audiuisse ita fuisse factum Guido Papę decisiõe sua ccxxxix.& prout refert Guaguinus libro x.c.ij.de Carolo Romanorum imperatore & Carolo quinto Francorum rege simul transeuntibus,qui lateraliter per portam trãsiuerunt simul. Dicit tamen Guaguinus in loco supra allega.ꝙ rex Romanorũ tunc à dextris sedebat & deambulabat,rex verò Frãciæ à sinistris,sed sic est quòd qui sedet à dextris est in digniori loco,vt infra dicam. Igitur videtur ꝙ imperator sit in digniori loco.

Sed ad hoc potest dici,quòd de duobus contendentibus de paritate,qui prætendit maioritatem,non est magnum inconueniens si simul deambulando detur dextra prætendenti maioritatẽ per illũ qui prætẽdit se esse æqualem:& ideo quia non solũ imperator prætẽdit ęqualitatẽ cum rege Franciæ imo maioritatem:& rex Franciæ præ-

endit cum eo æqualitatem potestatis in suo regno, ideo nimirũ si permittit ꝙ illi detur dextra simul deambulãdo.

Et aduerte etiam, ꝙ imperator Sigismundus assistens in parlamento Parisiensi, anno domini millesimo quatercentesimo xv. die xv. mensis Ianuarij curia tacente creauit militem, quod egrè tulit rex & eius magnum cõciliũ, sub silentio tamen præterijt, vt refert Enguerranus de Mõstrelet in suis chronicis, volu.j. c.clv. sed tamen sine ratione, cũm prædicta non arguant superioritatem, nec præeminẽtiam, vltra potestatem regiam. Cũm etiam vnus ex paribus Franciæ si ibi tunc astitisset in absentia regis creare militem potuisset: cũm creatio militis nõ importet collationem dignitatis, quia militia nõ est dignitas, vt notatur per do. meum Iaso. in l.fi.C.de testamento militis. & dixi infra in ix. parte, in xxvj. consideratione: vbi dixi ꝙ militia non est dignitas, imo miles potest alium militem facere, vt dicit Bart. in l.j. in x. col. ver. quartò infertur. ibi: sed circa prædicta. C. de dignitatibus, lib. xij. & vide Corsetum in tractatu de potestate regia. q. lxxx.

Trigesimaprima consideratio. Rex Franciæ tanquã imperator in suo regno solus in temporalibus omnibus tam laicis ꝗ clericis præesse debet: notatur per Innocẽ. in c. nouerunt. de sentẽtia excommunicationis. Et ideo bene dicit Panor. in c. cũm verum. in fine. de foro compe. ꝙ rex præfertur & præsidet quibuscunq; prælatis feuda tenentibus ab eo, maximè rex noster Franciæ, eo ꝙ oleo sancto vnctus est cœlitus demisso in persona Clodouei regis Francorum primi Christiani, medio Clotildis eius vxoris filiæ regis Burgundionũ, imo in eo habet locũ c. solitæ. de maio. & obedientia. de quo murmurant plures contra principes huius seculi præcedentes episcopos & cardinales ab eis feuda tenentes.

Et sic est conclusio verissima, ꝙ in suo regno omnes quoscunq; præcedit, imo etiam extra regnum in loco indifferenti omnes quoscunq; huius mundi reges Christianos pręcedit, cũm primus nominetur inter reges Christianos enumeratos per doctores, vt per Albericum in rubrica, de statu hominum. Anto. Corsetum in tracta. de potestate Regia. quæstione xxj. & xxij. Boërium in suo tractatu, de autoritate & præeminentia sacri magni concilij, in prima parte. & dicit Bald. in §.fi. penulti. col. de prohibita feudi aliena. per Federicum, ꝙ est super omnes reges. Et ita habetur in obseruantia Romæ, & ita fuit aliàs dictum per multos summos pontifices, quòd legati regis Franciæ præcedere debeant omnes & quoscunq; alios legatos aliorum regum, etiam si sint legati regis Hispaniæ, qui catholicus dicitur: & meritò, cũm reges Franciæ Christianissimi dicantur ad instar imperatoris qui sic dicitur. epistola inter claras. C. de summa trini. & c. ecclesiæ meæ. xcvij. distinctio. imo etiam sanctissimus dicitur. l. iij. ff. de natalibus restituendis. Et hoc ex multis seruitijs sedi apostolicę impensis: vt habetur in pluribus & diuersis locis per Guaguinum, quæ potius laboriosum esset inuenire, quàm subtile.

Et licet reges Francie fuerint inuictissimi pugiles pro ecclesia dei, ecclesiæ christi, & libertatum veri zelatores: tamen inter cæteros fuerunt duo.

Primus tempore Stephani papæ fuit Pipinus contra Gayfirum Aquitaniæ ducem, sacerdotum prouentus sibi vsurpantem, & contra Astulphum Lõgobardorum regẽ: quem cum suo exercitu fudit & dominia per eum occupata in Italia ecclesię Romanæ, cuius erant, restituit, illiusq; tyrannidem deleuit. Et de eo etiã fuerat prophetizatum per Io. in Apoca. xiiij. c. vltra medium. ibi: Et ecce nubem candentem. per quam secundũm Lyram ibi intelligitur regnum Francię moribus & fide prę cæteris cãdidatum. & super Pipinum Franciæ regem habentẽ in capite suo coronam aureã, cũ reges Franciæ corona aurea coronentur. Et in manu sua, id est potestate sua. falcẽ acutã, id est exercitum summè bellicosum, per quam Pipinus multas magnas habuit victorias, maximè pro ecclesia Romana contra dictũ Astulphum regẽ graui tributo Romanos prementẽ. Et etiam Bononiã & Romãdiolam ecclesię Romanæ dedit, vt refert Speculator in tit. de rescrip. præsenta. §. nono. versi. item quia obtentũ. & insequẽdo textũ Apoca. de quo suprà. Et alius angelus scilicet Papa Stephanus exiuit de templo, scilicet Romanæ ecclesię. clamans voce magna, id est deprecans ex magno affectu. ad sedentẽ super nubem, id est super Pipinum regẽ. mitte falcem tuã & mete, scilicet dirigẽdo tui exercitus potẽtiam cõtra Astulphum tyrannizantẽ. quia venit hora vt metatur, id est vt eius tyrãnis per tuã potẽtiam tollatur. qm̃ aruit messis, id est ipse Astulphus, & exercitus obdurati sunt in iniquitate. & misit qui sedebat super nubẽ falcẽ suam in terra, qm̃ Pipinus valida manu intrauit & messuit terrã, quia cõtra Astulpum viriliter pugnauit: & beato Petro reddere cõpulit quæcunq; sui iuris erant. Hæc ita interpretatus est dictum Apoca. Nicolaus de Lyra in d. xiiij. c.

Et de retributiõe Pipini ponit Guaguinus in suis chronicis, lib. iij. c. iiij. quoniã Stephanus eidem & suæ posteritati benedixit, & eũ qui temeritate aliqua aduersus Francos bella moueret, communione Christiana interdixit.

Alius verò Carolus magnus rex, in numerum sanctorum relatus, qui ecclesiam auxit, Adrianum & Leonem quartũ summos pontifices ab omni tributo & molestia liberauit. c. Adrianus. & c. in synodo. lxiij. dist. Et imperator factus est, eo quia imperium primò de Græcis in Frãcos translatum fuit, & deinde in Germanos: vbi adhuc secundũm gloss. in c. ego Ludouicus in fine. lxiij. dist. Et refert Archiepiscopus Florentinus in sua summa, in tertia parte, titu. xxij. §. xiiij. & iuxta dictum Alexandri maluit se disciplinis antecellere, ꝗ opulentijs. Et quem etiam Ioan. in Apocalypsi xiiij. c. ecclesiam liberaturum pręuidit, dũ dicit: Et alius angelus, scilicet Carolus magnus. exiuit de tẽplo, scilicet Nouiomensi in quo fuit coronatus. habens & ipse falcem acutam: id est exercitum fortem, imo exercitu patris sui Pipini fortiorem. & alius angelus scilicet papa Adrianus exiuit de altari, ad quod pro missę celebratione, vt vellet deus ecclesiã protegere venerat. & clamauit voce magna, id est affectu magno deprecans Carolum, vt ei ferret auxilium. mitte falcem tuã acutam, id est exercitus tui potentiam. & vindemia botros, id est Longobardos eorum auferendo potentiam. quoniam maturæ sunt vuæ eius, id est Longobardi sunt destructione digni. Et misit angelus, scilicet Carolus magnus falcẽ suã, id est exercitus potentiam, & vindemiauit vineam terræ, scilicet auferendo potẽtiã Longobardorũ de terra Italię. Et misit in lacũ irę Dei magnũ, quoniam Desiderium regem deduxit captiuum. Et calcatus est locus extra ciuitatem, quia regem cum vxore demisit in exilium extra terram suam. Et exiuit sanguis de corpore occisorum, scilicet ex multa Lõgobardorum occisione quę terribilis fuit vsq; ad frena: quia ex sanguine occisorum fræni militum Caroli fuerunt rubricati: vt in talibus bellis fieri solet per stadia

ſtadia mille ſexcenta. Nam fama huius victoriæ Caroli fuit longè lateq́ diffuſa per quatuor orbis partes, vt ait de Lyra in d.c.xiiij. licet glo. in c. venerabilem. de electio. videatur quodammodo diſſonare ab huiuſmodi declaratione, qua dicitur imperium fuiſſe translatum de Græcis in Francos: quia videtur dicere quòd translatũ fuit de Græcis in Germanos: ſed illud reprehẽdit Zabarella, cùm Carolus fuerit rex Franciæ, & fuit imperator ipſe & eius ſucceſſores reges Francorum per annos centum tres & amplius vſq; ad Aſtulphum: cuius tempore, cùm eccleſia oppugnaretur à Berengario tyranno, nec Aſtulphus ſuccurreret, in ſubſidium vocauit Othonem ducẽ Saxoniæ qui eum ſuccurrit, & ob id per Leonẽ papã octauum conſtitutus fuit Imperator, & deinde remanſit imperium apud germanos: ſed, vt dicit, primò fuit trãslatũ de Græcis in Frãcos in perſonam Caroli qui dicebatur magnus, de cuius ſtatura vide Vincẽtium in ſuo Speculo Hiſtoriali, libro xv. c. j. & de eius moribus & actibus eodem libro in capitulis ſequentibus. & per Guaguinũ in ſuis chronicis libro iiij. cap. j. vbi plenè, qui etiam feruore fidei Chriſtianę plurima templa extruxit, & quæ dirupta cognouit, mandauit per locorum ſacerdotes reſtitui atq; reſtaurari.

Quorum duorum exemplum imitati omnes ferè Frãcorum reges, qui ſecuti ſunt magnis atq; excellentiſſimis factis dignitatem fidei Chriſtianæ & religionis eiuſdem conſeruarunt, atq; ampliauerunt: de quibus amplè per Ioannem Ferrault in ſuo tractatu. de iuribus regni Franciæ, quos plus laborioſum eſt diſcutere, q̃ ſubtilè.

Cùm hic Carolus magnus tantę amplitudinis & integritatis vir fuerit, vt poſtea neminem parem nedum ſuperiorem Gallia habuerit. Inter alios mihi viſum fuit illũ non fuiſſe ſilentio pręterundum. Ex quibus ſimul collectis poteſt indubitanter dici, q rex Franciæ propter eius claritatem & ſynceram fidei deuotionem inter omnes reges mundi eſt pręferendus. Eo etiam quia regnum Franciæ vnica eccleſiæ vniuerſalis fuit & eſt: de quo vaticinatum eſt Eſa. v. Vnica facta eſt dilecto meo in cornu filio olei: & ſepiuit eam, & lapides elegit ex ea, & plantauit vineam electam, & ædificauit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea. de quo Ioannes de Terrarubea in ſuo tractatu ſupra mentionato. & ſecundùm Lyram intelligitur regnum Franciæ, qui etiam dicit regnum Francię eſſe nubem candidam quam præuidit Io. in Apoca. xiiij. c. cũ ſit moribus & fide pre cæteris candidatum ac relucens. Et poteſt etiam dici ciuitas illa quam pręuidit Io. in Apoca. xxj. c. vbi ait, & vidi ſanctam ciuitatẽ nouam deſcẽdentẽ de cœlo à deo paratam ſicut ſponſam ornatam viro ſuo, & audiui vocẽ magnã de throno dicẽtem: Ecce tabernaculum dei cũ hominibus, & habitabit cum eis: & ipſi populus eius erunt, & ipſe deus cum eis erit eorum deus.

Et etiam quia regnum Frãcię ſuper cæteros obtinet, q ſemper reges iuſtitiam adminiſtrauerunt, & eam dilexerunt, & iniquitatem odio habuerunt, in fugãdo & eijciendo Iudęos & ſectas Iudęorum & hęreticorum, ideo vnxit eos deus præ cõſortibus eorum: ex quo inter cæteros reges huius ſeculi prędominantur. Quoniam Chriſtianiſſimus rex Francorum inter cæteros quoſcunq; reges oleo ſancto cœlitus demiſſo in coronatiõe regis Clodouei primi Chriſtiani regũ Frãcorum ad inſtigationẽ Clotildis eius vxoris filiæ regis Burgũdorum inungitur, vt habetur in vita beati Remigij: cui in baptiſmo Clodouei fuit cœlitus demiſſa phiala, quæ dicitur ampula plena oleo ſancto per columbam, ex quo adhuc hodie reges Francię vnguntur, & ſacrantur in coronatione, vt refert Guaguinus in ſuis chronicis, libro j. quę adhuc eſt in Abbatia ſancti Remigij, in ciuitate Rhemẽſi, & in qua ſolum apparet oleum tempore quo ſunt coronandi reges Franciæ: quo tempore oleum & non alio tempore apparet, vt eſt notorium in tota Gallia, & ſic licet ſint alij reges qui vnguntur, non tamen oleo cœlitus demiſſo, vt eſt rex Franciæ, ideo prę cæteris pręferendus eſt.

Et aduerte q ſunt tantum quatuor reges qui vnguntur, ſcilicet Ieroſolymitanus, Francorum, Anglorum, & Siculorum, vt habetur in libro cenſuali Romanę eccleſiæ ſecundùm Alberi. de Roſate ſuper gloſſ. rubri. ff. de ſtatu hominum. Alij autem non niſi ex priuilegio vel conſuetudine hoc ius habent, per Hoſti. & Goffre. in ſumma. de ſacra vnctio. Archidia. tamen in c. quoniam. x. di. dicit q olim & hodie principes vngebantur & vnguntur per notata in d. c. j. de ſacra vnctio. Aluar. tamen in c. j. in tit. quis dicatur dux marchio, comes in x. col. verſi. qui reges vngãtur, & qui non, in vſibus feudorum, dicit. Imperator vngitur & coronatur tribus coronis, & cęteri quatuor reges ſupra nominati, ſcilicet Ieroſolymitanus, Francorũ, Anglorum, & Siculorum, de quibus fit mentio in iure in pluribus locis, maximè de rege Francorũ in locis ante allegatis. De rege verò Anglię, in c. nouit. de iudicijs. & in c. nõ eſt. extra de ſpõſa. vbi etiam fit mentio de rege Britãniæ.

Cęteri verò nec vnguntur nec coronantur, quiquidẽ ſunt Caſtellę ſiue Hiſpanię qui hodie catholicus nominatur: de quo fit mentio in iure, in c. quanto. de iureiu. rex Legiõis, Portugalię, Aragonũ, Nauarrę, de quibus etiam fit mẽtio in c. ad noſtram. de iureiur. & in d. c. quanto. de rege Vinceſtrię in ſubſcriptione c. j. de probatio. rex Daciæ, Boẽmię, rex Armeniæ, rex Cordubiæ, rex Cypri, rex Conachię, rex Numianię, rex Vichonię, rex Catholicus, rex Nauarchię, rex Colen, rex Mamię, rex Voloẽgamæ, rex Maioricarum, rex Minoricarũ, rex Poloniæ, rex Scotiæ, & omnes ſupradictos nominat Anto. Corſetus in tractatu ſuo, de poteſtate regia. xiiij. quęſtione. & de rege Scotię fit mẽtio in c. chariſſimus. de conuerſio. coniugato. & in c. venerabilem. de electio. de rege Vngariæ, habetur in c. licet & in c. non eſt dicendum. de voto & voti redemptio. & in c. intellecto. de iureiuran. & in c. j. de ſacra vnctio. de rege Gothorũ. xvij. di. ca. cõcilia. §. hinc etiã. de rege Apuliæ, & Siciliæ, habetur in c. veritatis. de iureiur. de rege Scotiæ, habetur in c. inter alia. extra de immunita. eccleſiarũ. & hęc dicit Iac. Aluarot⁹ in loco hic añ allegato.

Aduerte tamẽ, quia fuerũt alia regna, vt regnũ Burgũdionum, vt refert Guaguinus in ſuis chronicis, libro j. cũ dicit, Clodoueum regem deſponſaſſe Clotildem neptem Gondebaldi regis Burgundorum. & de his fit mentio in iure, in l. in Luſitania. ff. de cenſibus. in cano. ſi gens Anglorum. lvj. diſtin. & in c. volumus. xj. q. j. & Iaco. Bergo. in ſuo ſupplemento, libro viij. vbi ponit initium regni Burgundionum, quod fuit anno domini poſt Chriſtum trigeſimoquinto. & etiam libro ix. ponit finẽ qui fuit poſt Chriſtum, anno domini quadringenteſimo lxxxviij.

Et etiam eſt regnũ Iuetoti, de quo fit mentio per Guaguinũ in ſuis chronicis, li. ij. vbi ait: Fuit inter familiariſſimos Clotarij aulicos, Galtherus Iuetotus Calerus, agri Rhotomagen. apprimè nobilis, & qui regij cubicularij primus cultor eſſet. Hic pro ſua integritate de Clotario cùm melius meliuſq; in dies promereretur, reliqui aulici

inuident, deprauãtes quodlibet ab eo gestum, nec desistũt donec irritatum illi Clotarium pessimis susurris efficiunt. Quamobrem iurat rex se hominem necaturum: percepta Clotarij indignatione Galtherus pugnator illustris cedere regi irrito cõstituit. Igitur derelicta Francia in militiam aduersus religionis catholicæ inimicos pergit, vbi decem annos multis prospere gestis rebus, ratus Clotariũ simul cum tempore mitiorem effectum Romam imprimis ad Agapitum pontificem se contulit: à quo ad Clotarium literis impetratis ad eum Suessione agentem, se protinus confert veneris die, quæ parasceue dicitur, cogitans religiosam Christianis diem ad pietatem sibi profuturam. Verùm literis pontificis exceptis cùm Galtherum Clotarius agnouit, veteri ira tanq̃ recenti liuore percitus rapto à proximo sibi equite gladio hominem statim interemit. Tam indignam insignis atq; innocentis hominis necem religioso loco & die ad Christi passionem recolendam celebri pontifex inequanimiter ferens, confestim Clotariũ reprehendit, monetq; iniquissimi facinoris rationem habere, se alioquin excommunicationis sententiam subiturum. Agapiti monita reueritus rex, capto cum prudentibus consilio Galtheri hæredes, & qui Iuetotum deinceps possiderent ab omni Francorum regum ditione atq; fide liberauit, liberosq; prorsus fore suo singrapho, & regijs sceptris confirmat. Ex quo factum est, vt eius pagi & terræ possessor regem se Iuetoti hactenus sine controuersia nominaret. Id autem anno Christianæ gratiæ dxxxvj. gestum esse indubia fide inuenio. hæc Guaguinus in loco hic ante allegato.

Aliud etiam ante fuit regnũ Persarum, de quo supradicti nullam faciunt mentionem: de quo fit mentio in l. mercatores. C. de cõmercijs & mercatoribus. sed istud regnum non est de his quæ sunt sub registro Romanæ curiæ, quod tamen aliquando fuit regnũ Bungundiæ, cùm Burgundi fuerint Christiani ante Gallos & Francos per multos annos & vltra, cùm Galli effecti fuerint Christiani anno domini ccccLxxxix. post Christum, vt cõstat ex Iacobo Bergomensi, lib. ix. quando ponit tẽpus quo baptizatus fuit Clodoueus post Christũ, qui effectus fuit Christianus medio & hortatu Clotildis eius vxoris, filię Chilperici regis Burgundorum, vt dicit ibi Iacobus Bergomẽsis. Et de dicto regno Persarum & pluribus alijs, vide Iacobũ Bonaudi in suo panegyrico xix. col. vsq; ad xxvj.

Et vt plenius declarentur excellentię, claritates & pręeminẽtię regis Francorum qui omnes alios antecellit, insequendo doctrinam Ioannis Ludouici Viualdi in suo opere regali, in tractatu de laudibus ac triumphis triũ liliorum Franciæ. & G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habẽs vxores. à nume. lxxix. vsq; ad numerum cxxvj. de testamentis. Et recitat Enguerranus de Monstrelet, quòd anno domini 1420. cùm rex Franciæ & rex Angliæ simul intrarent Parisiensem ciuitatẽ, rex Franciæ equitabat à dextris & primus osculatus est reliquias sanctorũ. Et vide per eundẽ in primo volumine chronicarũ eiusdẽ, ca. ccxxxij. in princ. Dico q̃ claritas, nobilitas & excellẽtia regũ Frãciæ ex multis supra omes alios reges perpẽdi & cognosci potest vltra superius dicta: maximè ex scuto cœlitus demisso, in quo plura comprehenduntur: quoniã perseuerante vsq; ad hanc ætatẽ fama vulgò dicitur, q̃ olim reges Franciæ pro scuto tribus buffonibus vtebantur, quod tamẽ non erat sine ministerio: & hoc credo fuisse, eò quia sicut de natura buffonis est in quacunq; parte terræ sit semper se collocare in meliori & pinguiori loco: & ideo cũ rex Frãciæ ex vniuersali mũdo meliorẽ, pinguiorem & vtiliorem terram teneat & habeat, ideo insequẽdo naturam buffonis pro armis assumpserant reges Frãciæ ante Christianitatem tres buffones, habendo respectum ad ea quæ magis naturaliter conformabantur circa eius naturã in aliquibus. Nũc verò tẽpore Christianitatis & à tẽpore quo reges Franciæ effecti fuerunt Christiani mutata est natura, quia insequendũ est id quod tẽdit ad finem & effectũ illius Christianitatis, cuius nomen, fidem & protectionem assumpsit: quod deus aduertens & volẽs illi prouidere secundùm quod decẽs erat, postq̃ Clodoueus Christian⁹ effectus fuit, demissum fuit ei è cœlo scutum, id quod reges Franciæ nunc gestant, cõtinens tria lilia aurea, quibus subest cœli sereni color, quẽ asuri Franci dicunt: in quo sunt quatuor consideranda.

Primò q̃ in scuto lilia depinguntur,
Secundò q̃ depinguntur aurea,
Tertiò q̃ in numero ternario,
Quartò q̃ in campo coloris sapphiri extenduntur.

Quo ad primum dicendum est, q̃ lilia fuerunt à superis multiplici ratione regibus Francis data.

Primò, q̃a sicut liliũ plerũq; de spinis oritur, inter spinas moratur, & q̃tò magis spinis pungitur, tantò vehementius odor eius sentitur: sic Frãcorum reges licet à spinis & infidelibus originem duxerunt vsq; ad tẽpora prefati Clodouei, qui quatuor reges prædecessores habuit infideles, videlicet Pharamũdum, Clodionem, Merouẽum, & Childericũ dicti Clodouei patrẽ, nihilominus postq̃ nomen Christi Francis innotuit, tam reuerentem candorem & odorem illibatæ fidei retinuerũt, vt nil eis dulcius, nil clarius q̃ gloriam Christianæ gentis extollere.

Secundò, quia lilium plantam habet rectã, quę ad vnã partem non inclinat nec ad aliã, sed recto tramite tẽdit ad alta. In quo rectitudo bonorum operum figuratur, iuxta illud: Iustus germinabit sicut lilium, & florebit in æternũ ante dominum. Sic rex animi magnitudinẽ habere debet, cùm nihil honorabilius existat in regia maiestate q̃ rectitudo voluntatis, sicut per oppositum nihil execrabilius in eo q̃ simulatio aut duplicitas, vt suprà dixi in prin. huius partis. Ideo pristini Francorum reges duplicitatis vitia nimium horrentes, semper cum animi rectitudine ac cordis integritate seipsos ecclesiæ obsequio præbuerunt: sicut Pipinus pro Stephano antistite contra Astulphum, & Carolus magnus pro Adriano contra Desiderium Longobardorum regem, vt supra dixi in hac consideratione, vbi de his duobus regibus dixi.

Tertiò, quia inter lilia quiescere & cõuersari Christus q̃ plurimũ delectatur. Vnde in cãticis cãticorũ, liliũ ipse, qui sapiẽtia diuina est, se nominat. Ego (inquit) flos cãpi & lilium conualliũ. ita q̃ spiritus sanctus in persona ecclesiæ Cãticorũ ij. ait. Dilectus meus, scilicet Christus mihi, & ego illi qui pascitur inter lilia. Et iterũ: Dilectus meus descẽdit in hortũ suũ, vt ibi pascatur & lilia colligat. Amat enĩ valde Christus & delectatur lilijs. i. personis puris & mundis à peccato: q̃a cũ sit summa puritas, mentes puras diligit: sic reges Christianissimi semper delectati fuerũt in lilijs. i. secum habere & amare personas doctas, puras & mũdas ab omni peccato & vitio, veritatẽ sequẽtes.

Quartò, quia lilium sui natura, teste Plinio libro xxj. c. v. est nobilissimum, quo nulla florum excelsitas maior. Cuius flos languido semper collo, quasi inclinans, & nõ

sufficiens capitis oneri, fragrat odore acutissimo.

Est etiã Christus sedens à dextris virtutis dei in excelsis, cui data est omnis potestas in cœlo & in terra. Tantò melior angelis effectus, quãtò differentius præ illis nomen hæreditauit, vt ait apostolus ad Heb.j. Qui tanquam fons humilitatis cœlos inclinauit, descendẽs in vtero virginis: humiliauitque semetipsum factus obediẽs vsque ad mortem, teste Apostolo ad Phil.ij. & tandem inclinato capite tradidit spiritum. Ioan.xix. Cuius fragrantia alijs est odor vitę in vitam, alijs verò odor mortis in mortem.

Sic rex Franciæ cùm sit Christus, scilicet oleo sacro diuinitus emisso vnctus & sacratus, omnibusque celsior atque maior, ex quo vocatur Christianissimus, sicut lilium in se habere debet humilitatẽ, & ad audiendum singula caput inclinatũ, nihil de seipso præsumẽs: & odoris suauitatem per bona & sancta opera, ex quibus bona resultat fama in suauitatẽ odoris, & nõ exemplum cuiusquam sceleris. Quia cãdidũ & nitidum semper stat lilium. Vnde legitur Exodi xxv. Quòd in cãdelabro tabernaculi erant lilia sex ipso pendentia, denotans candelabrum Franciæ, scilicet regem habere debere cogitata verba, & opera pura, & cãdida tanquam lilia: quoniam virtutes sunt candidæ & lucidę, peccata verò & vitia nigra sunt & obscura.

Quintò, lilia in scuto regis nostri Christianissimi sunt apposita, quia liliũ multas habet virtutes. Nã virtute suæ naturæ, radix eius secundũ Physicos valet contra duriciẽ splenis & neruor, ũmaximè sub prunis cocta, & cũ oleo roseo trita vsturas sanat, & vulnera cicatrizat, & confert adustioni aquæ calidæ, cũ sit exiccatiua, mollitiua, abstersiua, & consolidat. Valetque lilium incisionibus neruorũ, & splenis apostemata maturat: &, vt omnes testantur, lilium tumores resoluit, vlcera abstergit, dolores mitigat, venena depellit, puncturis confert, & succus eius cũ melle decoctus veteribus vlceribus medetur. Sic rex noster Christianissimus (quasi virtute lenitatis liliorũ prouocatus) vltra modũ horrere debet tumorem arrogãtię, discordię, iactantiæ, inanis gloriæ. Apostemata luxuriæ purgare, vsturas auaritiæ, & venena inuidiæ sanare. Et tandem omnes morbidas reipublicę ægritudines correctiõe, & (cũ opus fuerit) punitiõe malorum salubriter curare. Et insuper totum se cõferat ad regias virtutes, ad pietatem, clemẽtiam, misericordiam, mansuetudinem, humilitatem, modestiam, dilectionem, & beneuolẽtiam: quæ preciosa sunt monilia regiæ maiestatis, vt supra hac parte, in vj. consideratione dictum est. Et quemadmodum lilium (vt dixi) cum oleo roseo tritum vsturas sanat, ita misit deus lilium cum oleo, vt dictũ est, ad denotãdum reges Frãciæ habere potestatem sanandi vsturas, prout faciũt: quoniam, vt videmus, notoriè ipsi sanant quasdã vsturas, quę in vulgari nostro dicũtur les escruelles, vel aliàs morbus regius.

Sextò, vt dicũt dicti Ioan. Ludo. Viualdus & Guillelmus Benedicti in locis antè allegatis, in scuto dicti regis sunt lilia, quia lilij oleũ est resolutiuum & aperitiuum: cõuenit etiã dolori capitis, & distillatum in aurem sedat eius dolorem. Sic rex Christianissimus in aperto esse debet, & copiã sui facere, aures apertas semper habere, & singulos audire, vt de oĩbus informetur, & singulis prouidere possit, ne assistentes eidem faciliter eum decipiãt proprijs cõmodis inhiantes in reipublicæ destructionem. Et etiam si non audiatur populus, videtur ei fieri iniuria, & missorũ officialiũ autoritas vilesceret. Vnde imperator in l.ij. C. de officio vicarij. Relationes (inquit) omnium, præsertim officiariorum libenter audimus, ne administratorum decrescere videatur autoritas, si eorum consulta veluti prophanorum preces à nostris aditis repellamus. Hodie tamen multi principes susurronibus & detractoribus aures præbent, ab eisque domesticis suis tenentur inclusi & excęcati, vt nihil veritatis, & eorum quæ prauè gerũtur sciant, & ipsi interim bona hauriant, & substantiam, & interdũ personas subditorum perdant: quod & aliàs contigit in hoc regno Franciæ tempore Theodorici regis Franciæ, vt refert Guaguinus, libro iij. ca.iiij. de Francorum gestis.

Septimò lilia in scuto regis figurantur, quia lilium sua virtute saniem & immunditiã purgat. Quo demonstratur, quod ad regem pertinet immũditias & labes hæresum & saniem hæreticorum, ac peruersa infidelium dogmata ab ecclesia dei diligẽter abstergere, & repellere. Quia hæresis fundamẽtũ oĩm bonorum subuertit, & plus cæteris peccatis nocet ecclesię dei. Estque omniũ peccatorum grauissimum, vt ait Thomas iiij. sentent. dist. xiij. q. xxij. per totum. facit text. in l. Manichęos. & in authen. Gazaros. C. de hęreticis. & inde est quod hæretica prauitas appellatur. Huius zelo accensus fuit Carolus magnus qui barbaras gentes, Saxones, Hispanos, Longobardos, cæterosque populos, qui falsos ritus sequebantur, in potestatem subegit.

Et etiã Philippus tertius Frãcorum rex, qui Petro Aragonum regi bellum intulit, eo quod varijs erroribus fauerat: vt refert G. Benedicti in loco ante citato, nume. lxxxiij.

Octauò Frãcorum regi lilia data sunt, quia lilium suæ naturæ virtute morsum serpẽtis, & similiter eius folia, vexationẽ serpentum curãt, eiusque radices, vt Plinius attestatur dicto lib. xxj. c. xix. valent contra serpentũ ictus. Et secundùm Auicennã lilium confert puncturæ vermiũ venenosorũ atque scorpionis. Præterea semen eius (vt inquit Dioscorides) potui datum ad serpentũ morsus facit. Ideo, vt enarrat G. Benedicti, Reges Frãcorum ter religionem Christianã à morsu Machometi serpentis venenosi sanauerunt & restaurauerunt: & his temporibus videmus nostram fidem & religionem Christianã sanatam esse à morsu pestiferi serpentis Lutheri, qui infinitas hæreses in fide Christiana seminauit, quę fuerunt extirpatę à rege nostro Francisco Christianissimo, qui nõ cessat insudare, vt Clemens summus pontifex à sua sede eiectus restituatur, quẽ Carolus Borbonius dux exercitus Caroli Austriaci electi in imperatorem in vrbe obsederat hoc anno domini 1527. die vj. maij, in qua obsidione ipse Carolus Borbonius interfectus fuit: quia deus iniustas semper vlciscitur iras. Ipsa verò Roma ab Hispanis & Alamanis tũc depopulata fuit, & ipse Clemẽs captiuus extitit, cum maximo dolore Christianitatis, maximè Gallicanę, quod rex noster Christianissimus ęgreferens, motus pia deuotione, & pro honore sanctæ sedis apostolicæ (quam semper reges Franciæ venerati sunt, & defensarunt) aduersus illius hostes misit copiosum exercitum Francorum in Italiam, vt summus pontifex in sua sede reponeretur, expellerenturque dicti hostes ab vrbe (in qua captiuabatur papa) & à tota Romania saltem terris sedi apostolicæ subditis.

Secundò in scuto regis lilia figurantur aurea, & non argentea vel alterius metalli, quibus denotantur octo pulchra documenta ipsis regibus necessaria, propter octo singulares naturas & effectus auri, quod est metallum excellentius omnibus alijs, vt j. dicam in vltima parte, in cxv. consideratiõe. Et ad istud propositum videatur G. Benedicti in dicto loco, numero c. vsque ad numerum cvij. vbi

dicit, ꝙ primò aurū est coloris optimi, & puritatem quandam ac fulgorem eximium præ cæteris metallis habet: & inde dicitur aurū ab aura. i. splendore, vt ait Isidorus, lib. etymologiarum xvj. c. xviij. ꝙ repercusso aëre plus fulgeat. Naturale enim est, vt splendor metallorū plus fulgeat luce alia repercussus. Vel à similitudine coloris auro ræ nomē traxisse putāt. Et aurum in corporibus est sicut sol inter stellas. Sol autem dicitur dn̄s stellarum & lumen earū, vt dixi ſ. in vltima parte, in viij. consideratione. Sic aurum est rex corporalium rerum, & mensura omniū. Ex hoc auro prouocatur rex Christianissimus ad sapientiam acquirendam, quæ auro purior est & splendidior. Imo omne aurū in cōparatione illius arena est exigua, & tanꝗ̄ lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. Sapien. vij. Comparatur enim auro sapientia ratione puritatis & splendoris in cōspectu ęterni iudicis, vt dicit ibi Guil. Bene. & Cęlius libro antiquarū lectionū iiij. c. xxiiij. Et aurū pro viris sanctitatis claritate fulgentibus accipitur, vt in c. multi in fi. dę pœnitē. dist. ij. & pro sapientia, vt in c. principiū. loco pręallegato: quæ sapientia est regi necessaria, vt hic ante scripsi in x. consideratione, quæ viguit in multis regibus Franciæ, vt ibi declarat Guil. Benedicti.

Secundò aurum habet proprietatem lætificandi, quā non habet aurum per alchimiam sophisticatum, secundū Thomam. Vnde limatura auri, vt dicit Auicenna, ingreditur medecinas melācholiæ & alopecię. Et confert doloribus cordis, ac tremori ipsius. Necnon timori animæ, & data cum succo boraginis auxiliatur sincopizantibus. Ex quo instruitur rex Christianissimus, ꝙ gaudens sit & lętus, quia animi lętitia interdum dolores corporis mitigat. Tristitia verò humanę vitæ ęmula est, & passio mortifera: iuxta illud Prouerbio. xvij. Animus gaudens floridam ætatem facit, spiritus tristis desiccat ossa.

Tertiò, quia verum aurum ponderositatem habet, & soliditatem: ideo dicit Arnaldus de Villa noua, in libro de vino. Vinum extinctionis auri sua soliditate cōfortat. Et in libro de natura rerum dicitur, quòd in duplo ponderosius est argento, ęre, aut stanno, habetꝙ̄ ex sua soliditate puritatem & generositatem super omnia metalla: ideo est preciosius, durabilius, tractabilius, omni tempore fulgens, recreans visum, & cæteros sensus. Ex quo regi Francię datur salubre documētum, vt tanꝗ̄ aureus sit solidus, maturus, secretus, & grauis in discutiendis rerum causis, ne leuitate aut furore ductus, feratur in pręceps.

Quartò, quia aurum secundùm Physicos temperatius est omni metallo, vnde virtutes habet mirabiles confortandi cor, stomachum, & cęteros sensus, vt dicit Arnaldus de villa noua, in loco hic ante citato. Non quòd incorporetur, aut membra nutriat, sed quia alteratiua virtute corpus immutat: & ideo confortat, quia asperitate sua detergit superflua. Licet enim aurum calidæ sit naturę, vt medici dicunt, tamē eius caliditas est modici excessus, ob qđ non locatur in gradu, licet alij locent. Sic rex Christianissimus quasi aurū erit temperatus, calidus quidē per amorem charitatis & dilectionis erga subditos, exēplo Moysi, qui Exo. xxxij. Aut (inquit) dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. Similiter Apostolus ad Rom. xj. loquens. Optabam ego anathema esse pro fratribus meis. Et hic syncerus amor erga subditos multum profuit Romanis, vt hic ante, in xiij. consideratione scripsi. Et præ oculis debent illud habere principes: quoniam, vt ait Sene. Si vis amari, ama, quia ita decet viuere principem, vt à subditis diligatur, & sic suos diligat, vt pro ipsis etiam mori nō timeat. Sicut Codrus Athenienſium rex pro victoria populi sui seipsum morti tradidit, vt recitat Valerius Maximus, lib. v. tit. de pietate erga patriam. Sic etiam Christus pro salute populi sui occisus fuit, & passus est, vt habetur j. Petri ij. vnde princeps ita agēdo, à suis mirum in modū diligitur.

Nam dux, vt dicere solebat Cęsar, qui non laborat vt militibus charus sit, militē amare nescit. Legitur de Alexandro magno, qui videns militem Macedonē prę nimia senectute frigore stupefactū, de sede sublimi descendit, & suis manibus eum in sedem posuit, & eo modo fecit, vt à suis diligeretur. Aliàs princeps qui à suis non diligitur, tāꝗ̄ tyrannus dominatur, nec securitate vbi est, fruetur. Sicut de Dionysio tyranno legitur, cui cūm corpus suū iuberet à multis militib⁹ custodiri, Plato dicit, quod inquit malum fecisti, vt à tot militibus custodiri habeas? Quapropter dicit Claudianus. Non sic excubiæ, non circunstantia tela, quem tutatur amor. Hoc est, qui amatur, non indiget custodia. Ob id dicere solebat Traianus Romanorum imperator. Talem priuatis imperatorem esse oportet, quales priuatos sibi optat habere. Hæc inter cætera fecit nedum viros, sed & fœminas gloria belli pollere, regnisꝙ̄ potiri, vt de Amazonibus, libro iij. de gestis antiquis refert Diodorus, dicens eas omnium subditorū beneuolentiam iusto æquoꝙ̄ imperio adeptas. Quibus sententijs datur intelligi, ꝙ tota pastoralis cura, amore veræ dilectionis ornari debet. Cui vigilantia incumbit ad subditorum vtilitatem & consolationem, iuxta illud Ouidij. Regia crede mihi res est succurrere lapsis.

Regum profectò est omnibus prodesse, nulli nocere: quod in beluis clarè monstratur, qm̄ sic viuūt apes, ꝙ rege amisso totū dilabitur examen. Et cū sint animalia iracūdissima, ac pro corporis captu pugnatissima, quæ aculeos in vulnere relinquūt: rex tamen apum aculeo caret, aut saltem eo non vtitur, teste Plinio, libro ix. c. xvj. Nec voluit illum natura sæuū esse, à quo telū detraxit, sed maiestate armatū: quod regibus & principibus dignū exemplū est, vt & ipsi ab exiguis animalibus discāt turbas populorū sine aculeo seueritatis in debitū finem dirigere, & tunc velut aurea lilia aureę veræ charitatis erūt radiantes.

Quintò, vt ait idē G. Benedicti post Ioannem Ludouicum Viualdū, aurum sub malleo nō resistit, vt ferrum: nec frangitur, vt vas terreum: nec resonat, vt cymbalum: sed si malleo percutiatur cedit, & in omnem partem dilatatur. Et sicut in libro de rerum natura dicitur, licet aurum sit gratiosissimū super omnia metalla, nihilomin⁹ est maximè ductibile & tractabile. Ex quo plura documenta regi Christianissimo ostenduntur patientiæ, hilaritatis, cōstantiæ & fortitudinis, quæ debent vigere in principe, vt hic ante de pluribus huiusmodi qualitatibus dictum est.

Sextò, quia verum aurum diutius & durabilius in sua operatione permanet, ꝙ̄ aurū sophisticatum, teste beato Thoma, quoniam aurū sophisticatum non habet aliquas virtutes, de quib⁹ hic ante: vt dicit Arnaldus de Villa noua in loco supra allegato, &, vt ait G. Bene. aurū cunctis corporibus nobilius est, & rex eorū ac dominus. Quia nec terra, nec aqua, nec aëre, nec igne corrūpitur aut minuitur, sed ignis rectificat illud & humectat, nec id comburunt sulphura, quæ alia comburunt corpora. Natura quippe eius & complexio recta est, ita quòd in eo nō est additio neꝙ̄ diminutio. Et iterū, aurum in igne positum

non

non comburitur,ſed probatur & purgatur. Nec aurum rubigo vlla,nec erugo eius bonitatem conſumit,pondúſve minuit. Ex cuius auri proprietate animari debet rex Chriſtianiſſimus ad perſeuerantiam diuinæ legis. Quia hęc virtus ſola.ſ.perſeuerantia meretur coronam,eſtq́; vnica ęterni regis filia,ac cunctarum virtutum finis,ſine qua deũ nemo videbit. Natura enim(teſte Valerio lib.iij.tit.de conſtantia,in prin.) Sic comparatum eſt,vt quiſquis ſe aliquid ordine ac recte mẽte complexum conſidit,vel iam geſtum ſi obtrectetur acriter tueatur,vel nondũ æditum ſi interpelletur ſine vlla cunctatione ad effectum perducat,profectò in vanum bonum agitur ſecũdùm Gregorium in moralibus,ſi ante vitæ terminum deſeratur. Et fruſtra velociter currit,qui priuſq̃; ad metas venerit,deficit:vt repetitur in c.incallum.de pœniten.diſtin.iij. Tolle perſeuerẽtiam, ait Bernardus. Nec obſequium mercedem habet,nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo: deniq; non qui incœperit,ſed qui vſq; in finem perſeuerauerit,hic ſaluus erit:vt habetur Mat.x.& xxiiij.& recitatur in c.non reuertebantur.c.mirandum.& c.apoſtolus.de pœniten.diſtinc. ij.quemadmodum inclyti Francorum reges fecere, qui à Clodoueo primo Francorum rege catholico nunq̃; in fide defecerunt,vnde Chriſtianiſſimi nuncupantur.

Septimò,verum aurum cæteris metallis eſt precioſius,virtutem habens conſeruatiuam, nec vnq̃; putreſcit, ſed putrida reſoluit & corrigit:adeo q̃ ſecundùm Auicennam. Cauterium melius & velocius ſanabile quod fit ex auro,nec vulnus ex auro factum corrumpitur in tumores, imo vſturæ factæ ex aureo inſtrumento meliores ſunt q̃ ex alio metallo,quia non cauterizantur nec eriſipilantur. Et dicit Arnaldus de Villanoua in dicto tractatu de vino, c.incipien.vinũ extinctionis,&c.q̃ ſciſſura facta cum eo non tumeſcit:& propter ſuam perennitatem eſt quaſi ſtella cœli,quoniã ipſum eſt impaſſibile. Et, vt ibi ait, aurum eſt res archana perfectiſſima temperamento æquali,compoſitum mirabili proportione elementarium virtutum, cui de compoſitis non eſt ſimile,& iuuentutem cõſeruat, & virtutes mineralium perſeuerare facit in earũ operationibus. Et multi modernorum (eodem teſte) de nobilioribus,maximè prelatis faciunt bullire petias auri in coquina eorum. Et alij recipiunt in pãnellis cum electuarijs,& alij in limatura,ſicut in cõfectione quę dicitur diacamerõ, in quam intrat vtraq; auri ſcilicet & argenti limatura. Et quidam vtuntur tenendo fruſtum auri in ore,& ſaliuam deglutire. Et quidam alij cõuertunt in aquam potabilem, & faciunt aurum potabile,& ſufficit modica quantitas in vice,& in anno,& eſt conſeruatiuũ ſanitatis & prolongatiuũ vitæ. Et ex hac dignitate auri incitatur rex Chriſtianiſſimus ad veram humilitatem,quæ virtus eſt aurea,cæterarũ virtutum cõſeruatiua,teſte Hieronymo in epiſtola ad Celantiam,vbi humilitas,inquit,eſt præcipua conſeruatrix, & quaſi quidam cuſtos virtutum omnium. Nihilq́; ita eſt quod nos hominibus gratos eſſe deo faciat,q̃ ſi vitæ merito magni humilitate infimi ſimus. Et Iſidorus lib.iij.c.xlix. Qui rectè vtitur regni poteſtate,ita ſe pręſtare omnibus debet,vt quantò magis honoris celſitudine claret,tantò ſemetipſum mente humiliet:quoniam fundamentum gloriæ eſt humilitas,vt in j.parte.in lij.conſideratione ſcripſi. Et hoc patet exemplo Dauid,qui de ſuis meritis nõ tumuit,ſed humiliter ſe deijciens dicit: Vilis incedam,& vilior apparebo ante deum.

Octauò & vltimò,aureis lilijs ideo decoratur ſcutum regis Franciæ,quia verum aurũ fiſtulas & hęmorrohidas ſanat,vlcera putrida & tetri odoris emẽdat,corporiq́; humano maximè cõgruit. Ita quòd in cibo ſumptum,iuuat multum,ac vinum in quo extinctę fuerint laminæ aureæ candentes ſpleneticos iuuat:vt hic ante dixi ex dictis Arnaldi de villanoua. Hęc profectò virtus medicinalis auri prouocat regem Chriſtianiſſimum ad iuſtitię amplexum, quæ virtus ſola magna eſt & mater omnium,quos magnos facit. Eſt enim iuſtitia virtus confortatiua & corroboratiua,quæ ſui ſplendore reges & regias ſedes magnificat. Quibus dictũ eſt Sap.j. Diligite iuſtitiã qui iudicatis terrã. Vnde Hiero.inquit. Iuſtitia quaſi aurea virtus curatiua eſt morbidarũ ęgritudinũ:q̃a puniẽdo tollit ſcelera & peccata,atq; putridas carnes ac ſcabroſas curãdo abradit. Et quõ ex iuſtitia principes laudãtur,dixi hic ante in v.cõſi. Faciũt q̃ dicit G.Bñd.in loco hic ante dicto:vbi ait,q̃ rex Francorum de ſeipſo & alijs ita fecit, & dilexit ſemper iuſtitiam,& odiuit iniquitatem,vnxit eum deus oleo lętitię præ conſortibus ſuis. Ad quorũ differentiam nomẽ Chriſtianiſſimum adeptus:ita quòd propter veritatem & manſuetudinem & iuſtitiam deduxit eum mirabiliter dextera ſua. Cuius ſedes in ſeculum ſeculi virga directionis virga regni ſui,pſal.xliiij.dixi in antedicta conſideratione.

Tertiò principaliter in ſcuto Francorum regum aurea lilia in ternario numero & non maiori nec minori figurãtur. Habet enim hic numerus rationem totalitatis:puta principium,medium & finem. Nam ſecundùm chronicas etiam gentiles in eorum cultu diuino vtebantur numero ternario ad ſacrificationes deorum:vt habetur libro j.de cœlo & mundo,ſuper quo beatus Thomas in commẽto. Sicut(inquit)natura perficit omnia in ternario numero, ita gentiles qui diuinum inſtituerunt cultum volẽtes deo tribuere omne quod perfectum eſt, attribuunt ei ternariũ numerum in ſacrificijs & laudibus ipſorum. Legimus pręterea in ſcripturis ſanctis numerum ternarium multipliciter conſecratũ,eo q̃ opera mirabiliora dei in eo facta & ordinata ſunt. Vnde ſi myſterio triũ liliorũ regis Chriſtianiſſimi explorare quis conet,tãtò magis exuberabit ratio diſſerendi,quãtò plura myſteria in ternario nũero eluceſcũt.

In primis ergo redolẽtia lilia quę in ſcuto regis figurãtur,odoramẽta catholicę fidei in beatiſſima trinitate afferũt:ſcilicet q̃ patri in diuinis attribuitur potẽtia,filio ſapientia,& ſpiritui ſancto clemẽtia. Quę tria attributa ſicut ſanctiſſimã trinitatẽ ornant,ita regiã maieſtatem magnificant. Quæ ſacratiſſimæ trinitati debet pro viribus cõformari.ſ.vt ſit rex primò clarus potentia patris ad tyrannos debellãdum,& barbaras gentes ac Turcorum perfidiam extinguendum. Secundò conuenit vt ornatus exiſtat ſapientia filij in diſcurrẽdis rerum cauſis. Tertiò q̃ ſit clemẽtia plenus,quæ quãtò in eo maior fuerit,tantò in conſpectu dei & hominum mirabilior & gratior apparebit.

Secũdò, vt ait Guil.Bened.principaliter tria lilia quæ in ſcuto regis figurãtur,tres ſubſtãtias in pſona Chriſti denotãt. Sicut em̃ in diuinis eſt trinitas perſonarũ in eſſentię vnitate,ita in Chriſti perſona eſt trinitas eſſentiarũ ſeu naturarũ ĩ vnitate perſonę,deitas ſcilicet aĩa,& caro:& ſicut in diuinis per diuerſas perſonas nõ diſtinguitur eſſe,ſic in xp̃o per diuerſas naturas nõ diſtinguitur perſona. Pariter tria lilia tres Chriſti natiuitates oſtẽdũt. Pr̃ia dicitur,quia ęternaliter naſcitur ex patre,ſecunda q̃a naſcitur tẽporaliter ex mr̃e,tertia quia in mẽte naſcitur ſp̃ualiter: licet iſta bñ cõueniãt Chriſto,tñ nihil faciũt ad ꝓpoſitũ,ad denota

dum aliquid in rege ex eius natiuitate. Sed dici posset, q̃ sicut hæc trinitas essentiarum est in Christo, ita trinitas præceptorum iuris debet esse in principe, pro iustitiæ administratione & complemento, prout tria iuris sunt præcepta. s. honeste viuere, alterum non lædere, & ius suũ vnicuiq; tribuere, quæ omnia debent esse in principe, de quibus in vltima parte, in xxxvj. consideratione dixi. Aut aliter per illa tria lilia significatur. s. per medium fides Christiana, per dextrum clericatus, & per sinistrum militia.

Tertiò, tria lilia tres potentias animæ rationalis, quæ ad imaginem dei creata est. l. si quis in metallum. C. de pœnis. patenter ostendunt. Nam sicut deus est vnus in essentia, & trinus in personis, sic etiam anima rationalis est vna in essentia, & trina in potẽtia. Quia habet in se memoriã, intellectum, & voluntatem. Memoria quidem repræsentat patrem, intelligentia filium, & voluntas spiritum sanctum. Sed hæc in nihilo adaptari possunt armis regis, sed attribui deberent tribus modis regẽdi rempub. qui debẽt esse in rege nostro, vt verè sunt in se & in suo regno: de quibus infra in vlti. parte, in lv. consideratione scripsi, & quis illorum sit excellentior.

Quartò, tria lilia in scuto regis posita, tres angelorum hierarchias significãt, in quarũ singulis tres ordines inueniuntur: de quibus ante in iij. parte, & per Isidorum libro vij. Etymologiarũ. c. v. & in libr. de summo bono, c. xij.

Quintò, tria lilia in scuto regis depicta, tres virtutes theologales, fidem scilicet, spem, & charitatem significãt, quæ tres virtutes debent esse in principe, & aliæ virtutes ex his denotantur in principe: de quibus per Guillelmum Benedicti in loco supra sæpè allegato.

Sextò, vt dicit, tria lilia in ipso scuto regis ordinata, ad tria opera veræ pœnitentiæ nos ire compellunt, videlicet ad contritionem, confessionem, & satisfactionem: sed cũ parum quadrent, non insisto.

Septimò, vt ait Benedicti, tria lilia regem Christianissimum ad tria salutifera concilia, in quibus cõsistit omnis perfectio Christianæ religionis excitant, vt ibi per eum.

Octauò, tria lilia in scuto regis diuinitus ordinata, tres denotant vnitates, quæ necessariò requirũtur ad conseruandam veræ Christianæ religionis dignitatem, & habendã bonorũ morũ honestatẽ: de quibus Apostolus ad Ephe. iiij. Vnus dñs, vna fides, vnũ baptisma. Hęc tria sunt quę verũ perhibent testimoniũ de excellentia fidei catholicæ: vnde sunt laudabilia om̃ia catholicę fidei opera, quæ rex explere debet, pro suę dignitatis ac totius religiõis Christianorũ salute, nullum maius, nullũ honorabilius, nullũ deniq; gratius deo offerri potest, q̃ barbaras gẽtes, & Turcorum perfidiã, cęterosq; populos qui falsos ritus ac deos colũt alienos expugnare, atq; i fręna submittere, sub Christi fide, prout talia sancta exercitia apud Frãcorum reges semper floruerunt. Ex hoc ternario numero amplissimè laudãtur insignia regis Francię per Ioannem Ludouicum Viualdum. in tract. de triumphis ac laude trium liliorum Francię. vbi laudat numerum ternarium in pluribus, & aliquid scripsi infra in vlti. parte: in xxxvij. consideratione.

Quartò principaliter & vltimo, lilia aurea ponũtur in scuto regis Christianissimi sapphirino, id est colore sapphiri (qui similis est sereno cœlo) conuenientissimè depicta, multiplici ratione.

Primò, quia cùm rex sit paranymphus ecclesiæ Christi, cuius officium est & semper fuit à tempore Clodouei primi inter Frãcorum reges Christiani adaugere cultum diuinum, ac gloriã Christianæ religionis extollere & magnificare: decentissimũ fuit insignia maiestatis suæ sereno cœlo similia fore, vt sicut ipse Christus (qui est rex regum & dominus dominantium, Apocal. xix.) quodammodo pro scuto habet cœlum sidereum miro ac vario astrorum fulgore decoratum, sic rex Frãcorũ Christianissimus pro gloria Christi scutum gerit nobilissimum, in quo aurea lilia colore sapphiri, quasi astra i sereno cœlo affixa fulgere videntur, vt etiam ex cœli altitudine intelligatur quanta sit suę dignitatis sublimitas: tanta est autem altitudo cœli, q̃ à mortali homine non potest mensurari, vt habetur Ecclesi. j. Altitudinem cœli, & latitudinem terrę, & profundum abyssi quis dimensus est? quasi dicat nullus. Et ideo sicut cœlum situatum est in loco eminẽtiori, atq; inter omnia corpora altius eleuatum, ita etiam, vt habetur Esa. liiij. promissum est illi, q̃ esset fundatus in sapphiris tanq̃ pater Christianitatis. Cùm etiã idem propheta vbi s. loquẽs in persona Christi dixerit. Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris, hoc est te Christum, & ecclesiam tuam, & filios tuos, & ecclesię tuę protectores: prout est inter alios rex Christianissimus, qui tanq̃ filius Christi, & pater Christianitatis habet arma sua fundata in sapphiris. Sic rex Christianissimus inter omnes seculi huius reges Christianæ religionis dignitate, potentia, diuitijs, ac nobilitate est sublimior atq; admirabilior, & ad sustinendam ecclesiam potentior & pronior.

Secũdò, vt inquit G. Bene. campus scuti regij nedum cœlo, sed etiã sapphiro lapidi in colore assimilat rationibus sequẽtibus. Quia sapphirus colore videtur trahere regem ad cœlestia desideria per rectã fidẽ, cũ nihil sit quod lumine clariore præfulgeat, q̃ recta fides in principe. Nã dicit Grego. li. xviij. moralium. c. viij. Sapphirum tenere similitudinem coloris aërei, per quod designant appetitũ languẽtis animæ tẽdentis ad cœlestia. Vnde dicit Helimãdus, q͞a sapphir⁹ cœlo sereno similis est, castè portari vult, gemmaq; gemmarum, & lapis sanctus dicitur. Ideo in libro de natura rerũ dicitur. Qui sapphirum portat, expedit vt summo studio castitatem seruet: quoniam hic lapis tantò dicitur preciosior & melior, quãtò colori cœlesti est similior. Sic rex Christianissimus tantò magis erit deo & angelis gratior & charior, quantò magis in contemplatione rerum diuinarum fuerit sublimior. Et sic quantũcunq; excellat in dignitate, potentia, diuitijs, vel adundantia tẽporalium, nihilominus felicitate prosperarũ rerum huius seculi nõ debet corrumpi aut deprauari: sed magis ac magis oculos mentis cõuertere ad altiora desideria, ad veros honores, ad securas diuitias, ad cœlestes thesauros, ac delectationes ęternas. Ex quo infert ibi G. Benedicti, q̃ rex suam regiam dignitatem in Christo regere, quem in speculo limpidissimo cõtẽplari debet, vt quod in se prauũ deprehenderit, corrigat, quod rectum, teneat, quod deforme, cõponat, quod pulchrũ, seruet, quod sanũ, excolat, quod infirmũ, assidua meditatione corroboret, præcepta diuinę legis efficaciter impleat, & quid sibi cauẽdũ, quidve sectãdum sit, agnoscat. Decẽs quippe est, vt rex se totũ i vita & moribus cõponat: q͞a quãtò mirabilius præ cũctis regibus vniuersi orbs excedit honoris dignitate: ita cõuenit vt cæteros transcendat mentis sublimitate, & totus sidereus fulgeat maiestate. & subdit ibi G. Benedicti pulchra notatu digna de excellẽtia sapphiri, de qua infra in vltima parte, in xc. consideratione dixi.

Tertiò tria lilia in cãpo sapphirino aurea depingũtur. Quia

Quia sapphirus animum hominis pium & deuotũ efficit ad deum, atque in bonis firmat, & pacem conciliat, ita vt inter omnes lapides preciosos dicitur lapis sanctus, quia ad sanctitatem & deuotionem hominẽ disponit. Ob id legitur Exo. xxviij. & xxxix. quod Moyses ad præceptum domini vestem sanctã fecit Aaron summo sacerdoti in gloriã & decorẽ, in qua inter diuersos lapides preciosos sapphirus connumeratur. Sic Ieremias Threnorum iiij. Destructionem Ierusalem ruinam templi & sacerdotum recogitans eorum pulchritudinem assimilauit sapphiro, dicẽs. Cãdidiores Nazaręi eius niue, nitidores lacte, rubicũdiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores. Cõuenit itaque vt maiestas regia sit tota siderea & sapphirina per reuerentiã & beneuolentiam ad omnia quæ diuinum cultum concernunt: vt sicut in dignitate & potentia cæteris est eminentior, ita expedit vt in amore rerum diuinarum sit amicabilior, & conformior, sicut eius fuerunt prædecessores. hæc Benedicti vbi supra.

Quartò, sapphirus secũdùm Arnaldum corpus humanum vegetat, ac mẽbra integra conseruat, curat dolorem frõtis, & sudorẽ restringit, corpora prębet integra, bonique coloris, torsiones ventris tollit, & omnia vlcera cum lacte sanat. Præterea in libro de natura rerum, & in ortu sanitatis dicitur in tractatu de lapidibus. c. cix. quòd sapphirus morbum illum horribilem, noli me tangere appellatum, fugat. Ex quo instruitur rex Christianissimus, vt vigilans sit & solicitus ad corpus mysticum. i. ecclesiã, protegendum. Sicut enim in vno corpore multa mẽbra habemus, quæ secundùm apostolum ad Roma. xij. non eundem actum habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo: huius autem corporis mẽbra tenetur rex vegetare ac custodire, ne à lupis voracibus dilacerẽtur, & ne morbida ægritudine putrescant, ac pauperibus beneficia, suffragia, ac eleemosymas largiri, quibus recreatur tanquam membra corporis mystici, quia sicut sapphirus membra corporis conseruat & recreat, sic conuenit vt rex qui tria lilia in sapphiri colore extendit, membra corporis mystici dirigat & custodiat, ne deuios sequatur effectus. hec etiã Benedicti.

Quintò (vt idem ait) sapphirus est gemma preciosa sereno cœlo similis, quæ percussa à radijs solaribus ardẽtẽ emittit fulgorem. Præterea dicit Isidorus lib. Aetymologiarum xvj. c. ix. quod sapphirus pulueres habet aureos sparsos. Ex quo hortatur regia maiestas, vt solicita sit gratias deo reddere in tanto cumulo beneficiorum: quia quantò plura à sole iustitiæ Christo suscepit beneficia, tantò magis ardentia desideria refundere debet in Christum, à quo procedunt. Et econuersò, tantò grauius de ingratitudine iudicabitur omnis homo, quantò magis multiplicatis beneficijs ingratus probabitur extitisse, iuxta illud Chrysostomi. Quãtò maiora beneficia sunt hominibus cõstituta, tantò grauiora peccantibus parantur iudicia.

Sextò, sapphirus est gemma valde delectabilis, ięta, & pulchra. vnde lapidarius ait.

Sapphiri species digitis aptissima regum.
Aegregia & fulgens, puroque simillima cœlo.
Vilior est nullo virtutibus atque decore.
Hic & syrtites lapis est à plerisque vocatus.
Quia circa syrtes libicis permixtus arenis.
Fluctibus expulsus feruente freto reperitur.
Ille sed optimus est, quem tellus Medica gignit.
Qui tamen asseritur nunquam transmittere visum.
Quem natura parens tanto ditauit honore.
Vt sacra & meritò gemmarum gemma vocetur.
Et qui portat eum, nec vlla fraude necatur.
Inuidiam superat, nullo terrore mouetur.
Hic lapis, vt perhibent, educit carcere vinctos.
Obstructasque fores, ac vincula tacta resoluit.
Fertur & ad pacem bonus esse conciliandam.

Ex quo instruitur rex Christianissimus, vt delectabiliter & cũ gaudio, pulchritudinem ac decẽtiam Christianæ religionis conseruare velit. Quod & faciunt reges nostri, qui in cũctis locis habẽt iudices ad puniẽda peccata, maximẽ blasphemias, quod & facere debẽt, aliàs nõ dicerẽtur veri reges: vt scribit Guillel. Benedicti in loco sępè alleg.

Septimò, in colore sapphiri extẽdũtur aurea lilia, quia sapphirus suo valore & precio vires acuit regis Christianissimi ad cogitandum sumptuositatem cœlestium ædificiorum. Nam, teste Isidoro vbi suprà, Sapphirus inter gẽmas purpureas computatur, habet pariter excessum valoris inter lapides preciosos, ob quod sanctissimus Thobias spiritu eleuatus videns excellẽtiã cœlestis patrię dicit portas eius esse ex sapphiro cõstructas: vt scribitur Thobię xiij. Pariter Io. Apoca. xxj. ait fundamenta muri supernæ ciuitatis esse ex lapidibus preciosis, inter quos sapphirus erat secundum fundamẽtum. Ex quo instruitur rex totus sapphireus, vt omnino inclinetur, & sit memor cœlestis patriæ, & excellentissimorũ ædificiorũ supernæ ciuitatis, & sanctę Ierusalem, de qua scriptum est per prophetam, psalmo lxxxvj. Fundamenta eius in montibus sanctis. & sequitur: Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei.

Octauò & vltio, scutũ regis Christianissimi in sapphiri colore figuratur, quia sapphirus sua significatiõe eũ incitat ad cogitandũ nedũ ædificia supernę ciuitatis, sed etiã pręeminẽtiã glorię ęternę. Nec solũ sapphirus significat gloriã ęternã, verũ suo colore animũ hominis ad cœlestia gaudia inclinat. Ratio est (teste eodẽ G. Benedicti) quia cũ omne simile naturaliter appetat suũ simile, & sapphirus inter oẽs gẽmas similis sit sereno cœlo: vnde rex sapphiro nõ cõueniret, nisi ad cœlestia inclinaret, ac superna appeteret. Sapphirus etiam in sacra scriptura, ęternã gloriã significare videtur: vt habetur Exo. xxiiij. vbi Moyses, Aaron, Nadab, Abiu, & septuaginta de senioribus Israël deũ viderũt, sub cuius pedibus erat quasi opus lapidis sapphirini, & quasi cœlũ cũ serenũ est. Pariter Ezech. x. c. legitur, quod species glorię domini super cherubin erat quasi lapis sapphirus: quę verba quomodo intelligãtur scribit in dicto loco Guillielmus Benedicti.

Ex quibus tandem concludit insignia regũ Frãciæ esse excellentiora alijs, cũ in eis sint duo colores nobiliores, Aureus scilicet, & Azureus: de quibus dixi ante in prima parte, in liiij. & lv. conclusionibus. xxxviij. considerationis. Et de laude Sapphiri aliquid scripsi j. in vltima parte. in xcij consideratione.

Nõ mirũ ergo si reges Frãcię plura priuilegia habeãt vltra alios reges, de quibus antè dixi, & quę etiã scribit Iacobus Bonaudi in suo panegyrico posito post tractatum Ioannis de Terrarubea, contra rebelles suorum regum.

Trigesimasecũda consideratio. Quilibet rex seu princeps in suo regno in culmine sedere debet, cùm princeps sit regni dominus. l. deprecatio. ff. ad l. Rhodiã de iac. & regale culmen appellatur. l. bene à Zenone. C. de quadriennij præscriptio. ca. principes seculi. xxiij. q. v. & culmen appellatur locus altus super omnes gentes ad curiam suam conuocatas, regnum suum & terras repræsentantes.

& dicitur precipuum.l.pe.ibi:vt enim imperialis fortuna oēs supereminet alias, ita oportet principales liberalitates culmē habere pręcipuū.C.de bonis quę liberis. Vel principale dicitur.l.iij.§.si autem.C.de iure dominij impetrādo.quòd dicitur cathedra existens in altiori loco, sicut ædificia domus dicuntur culmina quòd culmis teguntur: & in dicto culmine, id est altitudine sedet rex supra cathedram quæ est alta vel excelsa sedes, secundūm glos.in cle. dudū. de sepulturis. Vel in solio sedere debet, hoc est armario ex vno ligno facto in quo reges ob corporis sui tutelam sedebant, extra de electio.c. quorundam, in principio. & ibi per Archi. Et dicitur thronum græcē, quod latini solium dicunt. de quo habetur Gene.xlj.ibi: Vno enim solio regis te præcedam. Et est etiam sedes Romani pontificis tanquam excelsa.c.fundamēta.§.ne autem, in fine.de electio.in vj.& glos.in d.cle.dudum.facit differentiam inter solium, cathedram, & tribunal.& ponit hunc versum.

Rex solium, doctor cathedram, iudexq; tribunal
Possidet, ac sedem pręsul, prætorq; curule.

Et ista sedes dicitur sedes honoris & iustitię: de qua in c.multi.xl.distinctione. Et rex & dominus & præexcellēs in solio alto super omnes principes sedere debet: cūm scriptum sit Prouerbiorum xx. Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo.& j. Regum ij.ibi: Et solium gloriæ teneat.& iij.Regum j.Viuat rex Salomō, & sedebit super solium.& Esaiæ ix.Super solium Dauid, & super regnum principis terræ surrexerunt de solio.& Iob xxxvj. Et reges in solio collocat imperpetuum, & illic eriguntur.& in plerisq; alijs locis probari posset.& habetur j. Regum x.vbi de Saule rege loquitur. Stetitq; in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero & sursum. Et princeps dicitur quasi primum locum capiens, secundū gl.in c.fundamenta.§.proinde.de elect.li.vj.& Lucas de Penna in rubrica.C.de principibus agēt. in rebus, li.xij.vbi amplè ponit quis propriè sit princeps.

Et vt deueniamus ad practicam & ordinem consuetū sedendi, qui multum attendendus est in hoc, cūm consuetudo in hoc multum attendatur. Bald.in c.j.§. marchio.in tit.qui feudum dare possunt.videndum est ꝙ sunt aliquę congregationes in Francia quæ fiunt ordinariè, vt est coronatio regis, & in ista coronatione est datus certus ordo quo ad illos qui interesse debent in ipsa coronatione, qui est talis: videlicet quòd duodecim pares Francię pręcedūt omnes alios principes regni: de quibus ī.ista parte.xliij. cōsideratione.licet videatur de primogenito regis ꝙ oēs quoscūq; pręcedere debeat, quod intelligerem esse verum in alijs actibus ꝙ̄ in coronatione: quoniā est dubiū ꝙ tūc non habeatur pro primogenito regni, tanq; natus anteq; esset rex. De eo etiā dicam infra in xlj.consideratiōe, & de alijs quos ponā infra suo ordine, secūdūm quod debēt sedere in dicta conuocatione faciēdo distinctionem suis locis de alijs congregationibus extra illam, in quibus seruādus est alius ordo, prout infrà dicetur.

Trigesimatertia cōsideratio erit prosequēdo materiā & nō excedendo terminos honoris regis, cū ab eo procedant oēs dignitates tēporales, vt notant Bar.& Io. de Platea in l.j.de dignita.li.xij.C.idē Io.de Platea in l.j. in fi.C.de silētiarijs, lib.xij. Aluaro.in c.j.in princi.quis dicatur dux, marchio, comes.& in c.j.in principio.de feudo marchiæ.qui allegat tex.in l.sacrilegij.C.de diuersis rescriptis.meritò debet illis præesse, & ab illis honorari: imo quod plus est adorari, non tñ adoratione quæ deo debetur, sed regia subiectione debet salutari: vt probat text.in l.j.C.de silentia.lib.xij.ibi: vt tam in adorāda nostra serenitate.& ibi gl.quam sequitur Io.de Platea in l.primicerijū.C.de fabricē.lib.x.& Lucas de Penna in l.euectionū. per illum tex.C.de cursu publico, lib.xij.vbi dicit, ꝙ ipse meretur venerari, adorari, coli, sibi supplicari, & gratiarū impēdi munera.facit tex.in l.si quis seruū.ibi: nostrā purpurā adorātes.C.qui militare nō possunt, libr.xij. Et ideo dicit Io.de Platea in d.l.j.C.de silentiarijs.eodē lib.xij. ꝙ nullus debet se genuflecti corā alio, ꝙ̄ coram principe vel maiestate regia. Et ideo errat quidam Cardinalis Dehyer Anglus, qui tanta elatione vtitur, ꝙ suos domesticos & famulos patitur talia, aut quod deterius, cogit eidē ministrādo etiam in cibarijs deferendis & alijs actibus domesticis & familiaribus, imo etiā nobiles patriæ genuflecti, prout cōmuniter dicitur, quod ridiculosum dici debet, cūm nō sit nec papa, nec rex: imo quod plus est (vt communiter fertur) nō est nobilis origine, ex quo deberet contentari honore sibi debito, non assumere honorem debitum regibus secularibus, imperatori, aut papæ.

Et, vt dicit idem de platea, tantus honor debetur papæ, ꝙ in pede osculatur, vt dicit glos.in l.j.C.de domesticis, libro xij. & ibi dicit, ꝙ etiam imperator osculatur in pede sicut papa.

Imo etiam, quod plus est, quilibet nō admittitur ad salutandum principem, vt dicit glos.in l.j.C.de veteranis. & Io.de Platea in d.l.j.C.de silentia.& in l.j.C.de domesticis, & protectoribus, libro xij.

Et corā eo est eūdū, & illi est obuiā eundū cū barba tōsa & veste pulcherrima, prout habetur ij.Regū xix.c.illiq; est honor deferēdus in introitu ciuitatis in salutatiōe, quæ nō debet fieri sine munere, ad instar regis Parthorū qui salutari nō poterat sine munere, vt refert Petrus Candidus in proœ. Apiani Alexandrini, in principio.de bellis.

Imo etiā reuerētia debetur principi per quoslibet viros ecclesiasticos, vt dicit tex.in c.Regū xxiij.q.v.et c.si apud. pro quo prima Petri ij.vbi dicitur, regem honorificate.

Trigesimaquarta consideratio. Principi obtēperandū est, cū generale sit pactū societatis humanæ obtēperare principibus.c.quæ cōtra mores.viij.di.in summa. xciiij.dist.c.quid culpatur.xxiij.q.j.& dicit Hieronymus. Principibus & potestatibus fidē & reuerētiā seruari oportet, quā qui nō exhibuerit, apud deū pręmia habere nō poterit, xxiij.q.v.c.reg.c.sicut apud carnales.facit qd' notatur in l.fi.C.de exactio.tributorū, li.x. Et dicit Apostolus ad Titū iij. Admone illos principibus & ptātibus subditos esse, dicto obedire, ad oē opus bonū paratos esse, & ad Roma.xiij. Omnis creatura ptātibus sublimioribus subdita sit, qui aūt resistit ptāti, dei ordinatiōi resistit, facit qd' habetur Esdrę iij.iiij.ca.vbi dicit tex. O viri nū præcellūt hoīes qui terrā & mare obtinēt, & oīa quę in eis sunt: Rex aūt super oīa pręcellit, & dominatur eorū, & oīne quodcūq; dixerit illis faciūt. Et sequitur: Et oīs plebs & virtutes eī obaudiūt. imo etiā sacerdotes etiā primi & secūdi ordinis eidē obediūt, cū eis pręcipere pōt princeps, vt habetur iiij. Regū xxiij.ibi: Et pręcepit rex Elchię pōtifici & sacerdotibus secūdi ordinis. imo principes sacerdotes constituebant iure diuino, prout habetur Exodi xxviij.de Moyse Hebræorum duce, qui cōstituit Aaron fratrē suum sacerdotem: & de Iuda Maccabæorum duce, qui elegit sacerdotes qui purgarent sancta. primo Maccabæorū.iiij. imo prælatus electus & confirmatus non potest administrare, donec

perlectis.lxiij.diſt.& in c.abbates.xviij.q.ij. & per Conpoitella.in c.quod ſicut.de electio.col.antepe.verſi, principi prçlentari.prout recitat Henricus in c.nobis.de iure patro.& ita obleruatur in Francia,& in Hiſpania,vt dicit Ioannes Lupus in repetitio.rubricę,de donatio.inter virũ & vxorem, in principio.in iij.prçuidentia.princeps tamẽ debet honorare epiſcopũ.dixi ſuprà in iiij.partè.in xxviij. conſideratione.

TRigeſima quinta cõſideratio.Pro rege etiam orandũ eſt exemplo Baruch primo,qui dicit eſſe orãdũ pro rege Nabuchodonoſor,& Balthaſar eius filio,& maximè pro rege Franciæ:cùm etiam orantes pro eo lucrentur cẽtũ & decẽ dies indulgentiarũ.dixi ante.Imo intantum eſt honorandus princeps,ꝙ pro cõſeruatione ſui honoris toleratur iniquitas:& præferendus eſt honor principis commodo publico,vt dicit Lucas de Pẽna in l.fi.in viij.& ix. col.C.de locatio.prædiorum ciuilium,libro xj.& in dicta l.in vj.col.ponit quedã de poteſtate eius mirabili,ex quo multum honorandus eſt.

Quæ autẽ ſint iura regis,& cuiuſlibet alterius ſupremi principis eſſet hic inſerendũ,vt magis cognoſceretur præeminentia illorum:ſed videri poteſt in ti.quę ſunt regalia, in vſibus feudorum.& per Iacobinum de ſancto Georgio in tractatu feudorum,verbo princeps.& de quibus plenè ante in xxiiij.conſideratione.

Quid autem dicemus de iuribus regis,de quibus habetur primi Regum octauo capitulo,cũ dixerit deus per vocẽ Samuelis populo.Iura regis qui imperaturus eſt in eis quod erit tale:filios veſtros tollet,& ponet in curribus ſuis facietq́ſ ſibi equites & prçcurſores quadrigarum ſuarum: & cõſtituet ſibi tribunos,& cẽturiones, & aratores agrorum ſuorum,& meſſores ſegetum,& fabros armorum & curruum ſuorum:filias quoqꝫ veſtras faciet ſibi vnguentarias,& focarias & panificas,agros quoqꝫ veſtros & vineas& olíueta optima tollet,& dabit ſeruis ſuis,ſed & ſegetes veſtras & vinearum redditus addecimabit.

Notãdum eſt iſtud verbum addecimabit,quod eſt ibi dupliciter poſitum:quoniam ex hoc videtur ꝙ rex habeat ius decimandi,& ſic ꝙ etiã non videntur peccare nobiles Franciæ qui dicunt ſe habere decimas infeudatas à rege: cùm ſi rex habeat poteſtatem addecimandi,ergo etiam illas dare in feudum.

Dicemus ſolum,ꝙ talia ibi ſpecificata non ſunt iura regis ex diuina inſtitutione introducta,ſed magis per prophetam pronunciata ex eorum tyrãnica vſurpatione,qui poſtq̃ reges ſunt ius iniquum conſtituunt,in tyrannidem degenerantes,ſubditos opprimentes,& ſine cauſa deprædantes ſecundùm Andrçã de Iſernia in proœ. feudorũ.& in titu.de capitaneo qui curiã vendidit.in vſibus feudorũ.

Et ne tranſcendã materiã noſtram relinquo nũc deprçdationes & exactiones principum,fortè alibi dicam: ſed etiã ibi dicit,ꝙ talia poſſunt eſſe iura regis ex diuina inſtitutione,quãdo rex eſt in extrema neceſſitate poſitus,quòd etiã nõ ſolum illa ſed & maiora facere & maiores exactiones:& ſolũ imprçſentiarũ ſufficit mihi ꝙ Guillelmus Benedicti doctor Gallus illas prçuidit,& multum bene deſcripſit in ſua ſolẽni repetitione ca Raynutius.de teſta.in verbo,cõdidit,le premier. incipiendo in medio illius vſqꝫ ad finem ampliſſimè:ad quem ſemper de his eſt recurrẽdum,

Et etiam eſt aduertendum ad illũ textum, ibi hoc verbo,ius regis qui imperaturus eſt in eis,ꝙ quilibet rex põt dici imperator per illũ textũ,qui hoc verbo vtitur in rege.

Et,vt ſemel finiam,à principe,tanq̃ à capite in omnes inferiores honorum & poteſtatum munera diffunduntur. xix.diſt.c.ita dominus.c.fundamenta.§.j.de electio.intantum,ꝙ lex animata in terris dicitur.tex eſt in authẽ.de cõſulibus.in fi.& in authẽ.quibus modis naturales efficiuntur legitimi.§.igitur licentia.glo.in l.& quia.ff.de iuriſditio.om.iudicum.dixi in conſuetu.noſtris ducatus Burgundiæ,in titu.des iuſtices.§.v.in gloſ.S'il n'a grace.in princi. ibi:hic eſt ergo.& ſupra in prin.xxxij.conſiderationis. Et quicquid ſtatuit aut ſentẽtiam dãdo decreuit,pro lege ſeruatur.§.ſed & quod principi.inſti.de iure naturali.gent.& ciuili.Ipſe enim ſicut eſt ſolus legibus ſolutus,ſolus legem condere poteſt.l.princeps.ff.de legibus.& pro diſpenſatione habetur,quod probatur principem voluiſſe.c.cùm noſtris.de conceſſio.prçbendæ.maximè vbi ei exponitur defectus quem videt ex expoſitione l.quidam conſulebat.& ibi Alex.& alij ff.de re iudicata.l.Vlpianus.ff.excuſatio. tutorum.& ſanctio principis nihil habet imperfectum.l. fi.C.qui militare non poſſunt,lib.xij.l.fi.C.de his quibus vt indignis.Nemo enim poteſt ei dicere.Cur ita facis.Bal. in proœmio feudorũ,in.xij.co. & iſto dicto ſæpius aduocati in palatijs vtũtur:quod dictũ eſt Speculatoris in titu. de legato.§.nũc oſtendendũ.verſicu.lxxxix.per tex.in c. q̃uis. de pœniten.diſtinc.iij.ibi:quis tamen audet dicere deo,cur huic parcis?& gl.ibi in verbo,deo,dicit idẽ in papa.& ideo idem dicẽdum in quolibet principe ſupremo, cũ ſit deus in terris.Bald.in authẽti. hoc amplius.verſicu. quæro an filij regis.C.de fideicommiſſis.& dicit Bald. in c.eccleſia ſanctę Marię.in penulti.col.vt lite pendente. ꝙ cùm princeps ſit cauſa cauſarum non eſt de eius poteſtate inquirẽdum,cùm primæ cauſæ nulla ſit cauſa. Cùm id quod primum eſt,ante ſe aliud habere non poteſt.Hęc & plura alia vide quæ dicit dominus meus Iaſon in l.reſcripta.in prima col.C.de precibus imperato. offeren.& in l. j.ff.de conſtitutio. principum. vbi ponit quædam quę ſolus poteſt princeps,ita ꝙ principis verbo eiuſqꝫ narrationi ſuper rebus per ſe vel in ſua præſentia geſtis creditur, etiam ſi ſolus teſtificetur,per c.cùm à nobis.de teſtibus. quod & in his quoqꝫ quæ ante principatum ſe prçſente geſta ſunt locum habet.gloſ.ſingularis in c.primo.in verbo, ſtatuit.de renunciatio.libro vj.glo.in c.apoſtolicę.in verbo,promiſiſſent.de re iudic. lib.vj.dicit tamen Andræas de Iſernia in c.fi.in titu.quo tempore miles.in vſibus feudorum.quod late examinat ibi Prçpoſitus,ꝙ princeps in re propria teſtificari nõ poteſt.Nulla etiam iuris ſolennitate princeps aſtringitur.l.apud eum.in fi.ff.de manumiſſio.imo ſola prçſentia principis ſolennitates iuris ſuplet, actumq́ſ qui defectu ſolennium nullus eſt inſtaurat & reponit.l.adoptio.ff.de adoptio.l.ij.ff.de rebus eorum.gloſſa poſt tex.in authenti.vt non fiant pignoratio.colla.v. facit.l.ſancimus.§.exceptis.cùm authenti.ibi poſita.C.de donatio.Bald.in l.omnium.C.de teſtamẽtis.Ad hęc princeps iudiciorum ordinẽ obſeruare non tenetur.Sola enim veritatis inueſtigatio coram eo fit,qua cognita diffinit etiam,ſi iudicialis ordo vel ſit peruerſus vel prorſus omiſſus:cauſę tamen cognitio exigitur.Ita Baldus in l.finali.C. de legibus.idẽ in c.j.§.finali.de noua forma fidelitatis:ad finem,in vſibus feudorum.& eſt tex.in c.ad petitionem. in fine.de accuſatio. Et ideo illud quod dicit Paulus de Caſtro in lege ſi teſtamentum.C.de teſtamẽtis.quòd princeps ſine cauſæ cognitione concedere poſſit,non eſt intelligendum in his in quibus litis diffinitio expectatur.

Princeps etiam crimen non solum indulget, sed etiā abolet. Andræ. de Isernia in titulo. quæ sit prima causa. §. prȩterea. in vsibus feudorum. remittit infamiam & ad honores pristinos omnino restituit. l. j. §. deinde, le second. ff. de postul. l. fi. C. de senten. passis. remanet tamen cicatrix. argumento c. ventum, j. q. j. c. illud. l. distinc. argumento. l. omnes iudices. C. de decurio. libro x. Largiendo magistratum, dignitatem donando: imo & tolerando in honoribus incapacitatis maculam abstergit, remouet impedimentum. l. imperialis. §. nam omni macula. C. de nuptijs. l. Barbarius. ff. de offi. prætoris. d. l. quidam consulebant. ff. de re iudicata. imo etiam princeps pœnam meritam sola voluntate remittit. l. j. C. de deserto. lib. xij. de innocentia etiā damnati sine appellatione cognoscit. l. j. in fine. ff. de quæstionibus. Alia principi reseruata ponūtur per Bal. in d. l. rescripta. & in l. j. C. de iure aureorū annullorum. & de multis casibus & specialibus principi cōpeten. dixi s. ista parte. xxiiij. cōsideratiōe. vbi iā quȩdā ex antedictis posui.

Trigesimasexta consideratio erit. Et licet subiecerit principi deus leges, an etiam non obligetur ex contractu, ita ꝙ deus etiam eidem subiecerit contractuum vincula quæ iurisgentium naturaliq́ ratione consistunt: & ꝙ non est communis omnium iurisperitorum doctrina, in l. princeps. ff. de legibus. Cy. Bal. & docto. in l. digna vox. C. de legibus. & in c. j. de probatio. vbi doctores canonici, qui ita communiter tenent. do. meus Iason in l. si ciuitas. in iij. colū. ff. si certum petatur. & in l. j. ff. de pactis. Alexan. in consilio cj. in. ij. col. in primo volu. & idem Iason in l. j. ff. de constitutio. principum. & in l. si testamentum. C. de testamen. Felin. in c. quæ in ecclesiarum. in xxj. col. de constitutio. Barba. in consilio j. in iiij. col. in primo volu. in xlij. tamen col. dicit casum esse vbi potest resilire à contractu: & etiam aliū ponit Iacobinus de sancto Georgio in suo tractatu feudorum in prin. videlicet ꝙ possit reuocare feudū inuito vasallo. allegat Bal. qui hoc non dicit nec etiā hoc placet Vdalrico Zasio in repetitio. l. ij. §. eodem tēpore. in gl. ratum esset. ff. de origine iuris. vbi plura ex prædictis dicit: & ibi dicit ꝙ licet absoluta potestate legibus nō ligetur, ea tñ potestate abuti nō debet. dixi alibi.

Trigesimaseptima consideratio. Videtur ꝙ rex Hispaniæ sit omnibus alijs regibus pȩferendus, cūm plura habeat regna sub se, & plures coronas: quoniam rex est Aragonum, Castellȩ, Legionis, rex Granatiæ, rex Maioricarum, rex Cordubȩ. & etiam catholicus dicitur, rex Galliciæ, rex Andelosiȩ. Et sic dicitur habere septem aut octo regna, & sic septem coronas: ex quo videtur ꝙ ratione multiplicationis coronarū debeat cæteris regibus præferri: sicut videmus, ꝙ ille qui est marchio & comes præfertur marchioni, cūm duo vincula sint fortiora vno. Bal. in l. sed & milites, in princ. ff. de excusa. tutorum. vt etiam in simili dicitur de doctore in vtroq; iure, qui præcedit doctorem in vno tantum secundūm Bal. in dicto loco: & dicam infra in decima parte, & faciūt quæ suprà dixi in hac parte, in xxvij. consideratione in fine. incipiente, imperator inter omnes principes. vbi dixi, quòd magis honorandus est imperator cūm tres coronas habeat, ꝙ̃ alij reges qui de per se non habent nisi vnam. & in xix. consideratione cuius initium est, docet Bald.

Et etiam qui pluribus præest dicitur maior, vt dixi supra in prima parte, & in quarta parte, in lj. consideratione. versic. viij. vbi allegaui glo. in authen. constitutio quæ de dignitatibus. §. generaliter. quæ dicit, nota nobiliorem propter subiectos. Et habetur Prouerbio. xiiij. in fine. In multitudine populi dignitas regis, & in paucitate plebis, ignominia principis.

Trigesimaoctaua cōsideratio erit de rege Angliæ, eo etiā quia est etiā monarcha in suo regno, & ab eius sententia nō appellatur, quia præfectus est multorū pręlatorū sui regni, vt ff. de offi. pręto. l. prima. prout dicit Bal. in c. cūm venissent. ij. col. extra de eo qui mittitur in possessione causa rei seruādȩ. Refert & sequitur Felin. in c. causam quæ. in xx. col. in fine. extra de rescrip. & per Io. Lupi in repetitione rubricæ, de dona. inter virum & vxorem. qui licet videretur præferēdus regi Hispaniȩ qa vngitur, vt supra dictum est, tamen rex Hispaniæ præfertur, vt ante dictum est. De alijs verò regibus Christianis, dic eos esse collocādos secundūm numerū positū in Martiniana: de quo fit mētio per Albericū de Rosate in rubrica, de statu hominū. & dixi. s. in pluribus locis. Et de excellētia plurium regnorū vide infra in xij. parte, in cōsideratione lvj.

Trigesimanona consideratio. Quoniam mulieres radijs maritorum coruscant & honorantur. l. fœminę. ff. de senato. in authenti. de cōsulibus. §. hȩc itaq;. colla. iiij. facit l. fi. in prin. C. de incolis, libro x.

Ideo regina Frāciæ tanq; excellens inter omnes, tanq; dilecta illi qui pascitur inter lilia, cæteros quoscūq; huius regni post regē præcedere debet, cūm etiā vltra quoscūq; ratione dignitatis coronam portet, quam nemo alius in regno præter regem portare aut deferre potest: imo regina appellatur. c. dilecti. de arbitris. & in suprascriptione c. cūm deuotissimam. xij. q. ij.

Et eadē priuilegia quæ habet imperator habet & Augusta: vt est tex. in l. princeps. ff. de legibus. & in l. cubicularios. C. de pręposi. sacri cubicu. li. xij. vbi Lucas de Pēna.

Et licet vxor sedere debeat à sinistris, vt habetur Psal. cxxvij. Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuȩ. Regina in hoc priuilegiatur, qa sedere debet à dextris, vt habetur Psal. xliiij. Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato &c.

Et dicit tex. in l. bene à Zenone. C. de quadriē. præscriptio. ꝙ Augusta vtitur eadē prærogatiua qua vtitur imperator. facit. l. fiscus. in fi. cū. l. seq. ff. de iure fisci. & plenè per Lucā de Penna in l. iij. C. de pręposítis sacri cubicu. libro xij. vbi dicit ꝙ etiā ministri Augustȩ eodē quo & ministri principis priuilegio gaudēt. Augusta tñ nō gaudet oībus priuilegijs imperialibus, sed his quæ nullū præiudiciū parāt, aut modicū: & tribuitur ei etiā priuilegiū in non præstandis vectigalibus. l. licitatio. §. fiscus. ff. de publicanis. & tribuūtur ei priuilegia quȩ cōueniūt mulieri, sed nō omnia. Vñ non pōt condere legē & similia, quæ tributa sunt principi solum inspecta eius dignitate. Et faciunt prędicta ad quæstionem, de qua ibi per Lucam, an si regina lædatur possit in integrum restitui vt princeps.

Faciunt etiā ad prædicta, ꝙ gratiæ quæ dātur per reginam in regno in quolibet suo iocundo aduentu sint validæ, cūm habeat eadē priuilegia quȩ & rex: quod ius habet ex cōsuetudine in Frācia, de qua dixi ī cōsuetudinibus nostris ducatus Burgūdiæ, ti. de iustices. §. v. in gl. du prince.

Aduerte quòd si regina sit filia ducis aut comitis, tamē dicitur regina propter dignitatem mariti, & si sit filia regis maioris præeminentiȩ retinet illam dignitatem quam habet à patre. Iacobus Rebuffi & alij in l. j. C. de dignita. libro xij. vide supra in ij. parte. in xl. consideratione. Ex quo cūm nobilissima domina Claudia de Francia regina

Franciæ sit filia regis Ludouici xij.& nūc vxor Christianissimi regis Francisci primi, debet præcedere dominam Loysiam de Sabaudia matrem prædicti Francisci primi, cūm tantū ex quacunq; parte nō sit dicta Loysia nisi ducissa:& ita vidi obseruari hoc Anno domini Millesimo quingentesimo vigesimoprimo in hac ciuitate Heduen. quoniam semper regina præcedebat matrem, & ponebatur in digniori & altiori loco, & eam sequebatur mater, licet sit maximæ autoritatis apud filium, & maioris autoritatis quā legatur fuisse quandoq; aliqua mater apud filium: imo etiam excedit autoritatem Veturiæ apud Coriolanum eius filium, de qua infra in sequenti consideratione.

Quadragesima consideratio. Mater regis videtur esse cunctis alijs pręferenda: cūm, vt habeatur iij. Regum ij. ca. positus est thronus matris iuxta thronum regis: prout allegat Antonius Florentinus in quarta parte suæ summæ, in titu. xv. c. xx. vbi ponuntur gratię priuilegiorum beatę Mariæ. §. xv. & dicit textus in dicto loco, ꝙ rex Salomon iuit in occursum matris suę venientis ad eum, adorauitq; eam, & fecit poni thronum ad dexteram suam: quod credo verū si regina nō adesset, quia si esset pręsens, sederet ad dextrā, vt ante dictum est in præcedenti consideratione, & ita videmus obseruari.

Imò etiam est textus in c. iiij. Esdræ iij. ꝙ concubina regis sedebat ad dexteram suam: sed ille textus non est ibi nisi ad denotandam fortitudinem facti mulierum, & non locum eidem debitum, nisi dicatur ꝙ illo tempore concubinatus erat permissus: non aliter insisto.

Et dicit Speculator in tit. de testibus. §. iij. versic. illud quoq;. ꝙ licet matri nō sit eadem potestas, quæ est patris, tamen eadem esse debet reuerētia, honor & pietas. & ideo habetur Exodi xx. & Deutero. iiij. Honora patrem & matrem, si vis longęus esse super terrā. Filij tamen debēt esse subditi matri, sicut habetur exemplum de Christo, Luc. ij. Et erat subditus illis. Habemus & tertio exēplū de Coriolano, qui tantum honorauit matrē, ꝙ Romanos & patriā liberauit precibus matris: de qua per Valerium in libro quinto, in rubrica de pietate erga parētes. Et de his tribus exemplis vide Bernardinum de Bustis in secunda parte sui Rosarij, in sermone xx. in prima parte, in litera M. & vide Prouer. primo, vbi dicitur. Et ne dimittas legē matris tuę, vt addat̄ gratia capiti tuo, & torques collo tuo.

Cleobis & Byton fratres multum matrem honorauerunt, etiam in morte, qui vt sacerdos eam insequens ad sacrificium curru veheretur colla dedere iugo loco equorū, vt Argias equo ascenderet, refert Cicero libro j. Tuscula. quæstio. Claudianus etiam sic inquit.

Si vetus Argolicos illustrat gloria fratres,
Qui sua materno colla dedere iugo.

Videmus tamen in multis, ꝙ non est bonum semper credere matri: & ideo, vt refert Guaguinus, libro suo decimo, vbi loquitur de rege Ludouico xj. in suo testamento ordinauit Carolo octauo eius filio, ne matri suę crederet: non aliter insisto, dicam infrā.

Et etiam habetur de Heliogabalo cuius mater in tanta veneratione fuit, ꝙ vix credi posset: prout habetur per Philippum Bergomen. libro viij. in verbo, Marcus Aurelius. & in verbo, Semiamira.

Quadragesimaprima cōsideratio. Post regem & reginā in regno præfertur primogenitus eius filius, qui habet dignitatem ratione primogenituræ, ex quo sedet à dextris secundū gl. in c. quam sit. vij. quæstione j. & in l. decernimus. C. de sacrosanc. eccle. vbi Bal. dicit, ꝙ primogenitus regis sedet à dextris regis. Et qui sedet ad dextram manum superioris, dicitur magis honorari sedente ad sinistram: vt ante dixi in prima parte, in xj. cōsideratione. Et in regno Frāciæ dicitur Dalphinus, eo quia dalphinatū habet pro suo statu, etiam viuente rege. Imo etiam viuente rege pōt dici rex per textum, & ibi gl. in c. fin. xxiiij. quęstione j. & habetur de pace Constantię, in procœmio, & in c. Adrianus. lxiij. di. & Bal. in l. in suis. ff. de liberis & posth. per Lucam Pēna in rubrica de auro coronario. in rubrica de comitibus consisto. lib. xij. Cardina. Alex. in c. j. quis dicatur dux, marchio & c. in vsibus feudorū. Iacobinus de sancto Georgio in tractatu suo feudorum. in verbo, comites. & per Oldradum cōsilio xciiij. incipiēte: eleganter circa negotium. Cūm etiam, vt habetur iiij. Regum xv. c. Azaria rege impedito Ioathan eius filius quādiu pater eius vixit, regnum gubernauit, licet minor esset: cūm postea mortuo patre rex effectus esset solū xxv. annorum. Et hoc satis patet ex hoc, ꝙ Christus xij. annorum existēs dicit, Lucæ ij. c. in fi. Nescitis quia in his quæ patris mei sunt oportet me esse?

Et ꝙ sit dignitas tenet gl. in c. q̃ periculosum. vij. q̄one j. & est prima dignitas post paternā, ita ꝙ filius regis primogenitus habet primā dignitatem, scilicet primogenituræ post patrem regē, secundū Bal. in l. ex hoc iure. versic. sexto quęritur. ff. de iusti. & iure. Et ad dextrā regis sedere debet secūdum Bal. in l. decernimus. C. de sacro. ecclesijs. pro quo est textus de Christo filio dei in Symbolo. qui sedet ad dexterā patris. & etiā habetur Gen. xxv. c. & Gene. xxj. notatur per Lucā de pēna in l. tyrones. C. de tyroni. lib. xij. & Psal. cix. vbi dicit dn̄s, scilicet deus pater, domino meo, scilicet Christo eius filio: sede à dextris meis tā q̃ primogenitus. Mat. primo. c. in fine. vbi Iesus Christus vocatur primogenitus, eo quia primogenitus sanctificatus fuit, vt habetur Exodi xiij. Sanctifica mihi omnē primogenitū, quod aperuit vuluā in filijs Israël. & Luc. ij. habetur, ꝙ omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum domino vocabitur.

Et istud etiā certum est in regno Franciæ apud nos, ꝙ primogenitus filius in regno præfertur quibuscunq; suis fratribus & omnibus alijs principibus regni: & hodie in Frācia habet dignitatem annexā cū primogenitura, quæ dicitur Delphinatus, & Delphinus vocatur, & ex cōmuni vsu loquēdi in Francia vocatur dn̄s sine cauda, seu sine adiūctione. Secus autem de fratre regis primogenito quo ad alios, secūdo tamē genito quo ad regem, vt infrà dicā.

Et licet hic caderet materia ad materiam primogenituræ examinandam, quia tamen iā satis est examinata tā per Martinū de Cazarijs, q̃ per plurimos alios, maximè per quendam nouitium le Cirier, qui plures alios cumulauit nihil de suo addendo: sed solum dicta aliorum in vno cumulando, se plumis alienis vestiēdo, prout ipse de alijs dicit: ex quo de alijs silere debebat, cūm hoc morbo laboret, vt videri potest per expertos in arte: & turpe est doctori, cūm culpa redarguit ipsum. & cum de alijs iudicat, in se fert sententiam. Vnde Lactan. libro iiij. Anteq̃ mores aliorum corrigas, tuos corrige.

Quadragesimasecunda cōsideratio erit, an sicut primogenitus prefertur, ita etiā filius primogeniti præferatur secundogenito, & sic sumus in casu in Gallia, in quo nepos præcedit auunculū, quæ est quæstio

magna & ardua: & quæ aliàs fuit decisa iudicio gladiatorio, & aliàs aliter fuit obseruatum in Francia.

Et quoniā materia se offert, reperio in hoc dubio tres fuisse opiniones.

Prima fuit opinio Ioā. And. in additio. ad Speculū super rub. de feudis. col. v. & Old. in cōsilio suo ccxxiij. inci. istæ sunt allegatiōes. vbi ponuntur eadē fundamēta, quæ ponuntur per Io. And. & sic credo ꝙ prima opinio fuerit Oldradi, cū additiōes Io. And. ad Speculum sint de verbo ad verbū in suis locis in cōsilio Oldradi. Et in hāc opinionem inclinat Bal. in l. liberti. versi. sed hic quęritur si filius. C. de ope. libertorum. vbi dicit ita fuisse determinatū illis diebus in regno Angliæ. idē tenet Cyn. in l. imperialis. C. de nuptijs. idē tenent Pet. de Ancha. Cardi. Zabarella, & Panor. in c. licet. de voto. idē tenet Bal. in l. cūm antiquioribus. C. de iure deliberādi. motus decem rationibus, vbi dicit hāc opinionē inualuisse in maximis regnis Francorū & Angliæ. idē Bald. in l. ex hoc iure, in vj. q. ff. de iusti. & iure. vbi etiam narrat ita fuisse obseruatū in regno Angliæ in quo propter nepotem ex primogenito fuit exclusus secūdogenitus princeps de Gaules: subiungens ibidē ita sæpē iudicatū fuisse per inclytū regem Francorū. idem Bal. in l. si viua. C. de bonis maternis. Pau. de Castro in l. maximū vitium. C. de liberis pręteritis, & in l. is potest. ff. de acqui. hæred. Alberi. de Rosate in procе. fforum. idem Pau. de Cast. in cōsilio clxj. inci. in pręsenti causa. idem tenet Panor. in cōsilio suo lxxxv. incip. in pręsenti quæstio. in prima parte, & in cōsilio ij. in secunda parte. idē tenet Franci. Areti. in cōsilio suo clxiij. incip. diligenter & maturē discussis. in decisione secundi dubij. idē tenet Barba. cōsilio xj. inci. sapienter scribitur. in xiij. col. in ij. volu. idē tenet Nicolaus de Vbaldis in tractatu de successio. ab intestato. xxvj. col. ita etiā tenent Iaco. & Aluarotus, & Prępositus Mediolanen. in c. j. in fi. de feudo marchię, in vsibus feudorū. idē tenet Pet. de Anc. cōsilio lxxviij. inci. dicta facti narratio. & in cōsi. lxxxij. Felin. in c. prudentiā. de offi. delegati. & in c. auditis. in vj. col. extra de pręscriptio. idē tenet Io. Fabri in §. cū filius. versi. sed quid dices. institu. de hæredi. quæ ab intesta. decisio. capellæ Tholosanæ ccccxxxiij. Io. de Anania in cōsi. lxxxix. Romanus cōsi. xxix. Sozynus in cōsilio suo cclij. in xiiij. col. versic. ad septimā. in secūdo vol. & tenet pro hac parte Iacobinus de sancto Georgio in tractatu suo feudorū. in prin. in verbo, quid si rex. col. ij. ver. sed pone &c. versi. sed pone decessit rex. &, vt dicit do. meus Ias. in l. maximū vitiū. C. de liberis pręteritis. ꝙ Otho imperator supra rhenū apud Treuerim existēs cū baronibus, dū hæc q̄stio de facto accidisset inter patruū & nepotē, voluit eā decidi iudicio gladiatorio, ꝙ vix nepos vicit: quod cūm extimaretur iudicio dei processisse, ordinatū fuit, vt abinde in antea nepos præferretur. Prędictam etiam opinionē tenere videtur Nicolaus Boërij in cōmentarijs cōsuetudinū septenę Bituricen. in titu. de testamētis. §. ij. hanc etiam opinionē videtur tenere do. Ioānes de Monthelono conciuis & contemporaneus noster in suo promptuario iuris. in verbo, primogenitus. vbi dicit hāc opinionē pro nepote esse ęquiorē & melioribus rationibus comprobatā. hāc eādem tenet Lucas de Penna in l. iij. C. de tyro. lib. xij. & in l. j. C. de priuilegijs eorū qui in sacro palatio militant, lib. xij. Io. Bertachinus in suo repertorio. in verbo, nepos. versicu. nepos regis. & miles in suo repertorio. in verbo, filius. versi. filius primogenitus. hāc etiā opinionē seruauit Lycurgus Lacedęmoniorū princeps ac legislator æquissimus contra seipsum, qui secundogenitus erat, qui pro suo nepote ex fratre primogenito practicauit decidendo, vt refert Philippus Bergomen. in suo supplemento chronicarum, libro quarto.

Et hæc quęstio fuit etiam nostris temporibus de comitatu Niuernensi inter vxorem dominam de Oruallo, filiam secundogenitam comitis Niuernensis, & filios primogenitę dicti comitis & vxoris domini Gilberti de Cleues, quę longo tempore durauit: fuit tamen in curia parlamēti Parisien. terminata pro nepotibus, vt refert Boërius in loco supra allegato.

Secunda opinio fuit pro patruo contra nepotē, quam tenent Cy. & Richardus Malumbrę in l. si viua matre. per illum textū. C. de bonis maternis. & Bal. more solito sibi cōtrarius in l. si tutela. §. si duo. ff. de legitimis tuto. & Barto. in authen. post fratres. & ibi Alexand. in additio. C. de legitimis hæredibus. Andreas de Isernia in c. j. §. pręterea. in ij. col. de prohibita feudi alienatio. per Federicum. & in c. j. de successio. feudi. & in c. j. de eo qui sibi & hæredibus suis. Imola & Geminia. in c. grandi. de supplen. negli. prælato. Cumanus in l. cūm ita. §. fi. ff. de legatis secundo. Franciscus de Aretio in cōsilio ciij. incipiente: diligenter & maturē discussis. Archidia. in c. fi. xxiiij. q. j. Salice. in d. l. si viua matre. M. Lauden. in trac. de primogenitura. Alexā. in consi. cxxix. in v. volu. & idem Alex. in consi. cxxiij. in j. volu. Et idē Alex. in consi. iiij. in iiij. volu. incip. ponderatis verbis testamenti. vbi dicit, ꝙ semper secutus est hanc opi. tāq̄ melioribus rationib⁹ probatā & cōmunē: & pro ea iudicauit ecclesia. vt in clemē. pastoralis. de re iudi. licet Bal. in l. liberti. C. de operis libert. dicat ꝙ papa fuit in loc partialis. Vnde refert ꝙ licet tūc fuerit pro rege Roberto iudicatū, tamen ipse rex Robertus cū similis causa fuisset sibi cōmissa in ciuitate Auinionensi iudicauit pro nepote contra patruū, vt etiā referunt Paul. & do. meus Ias. in d. l. maximū vitiū. Hanc etiā opi. pro patruo tenuit Oldradus etiā sibi cōtrarius cōtra morē suū in cōsi. suo xcix. inci. circa negotiū. Ioan. Fabri in §. cæterū. institu. de legit. agna. succes. Lucas de Penna in l. nepotes. col. j. cum seq. C. qui numero liberorum. & plenius in l. j. C. de priuile. eorum qui in sacro palatio militāt. & in l. j. C. de tyronibus, libr. xij. & in l. si quis. col. j. vers. & faciūt. C. de professo. & medicis, lib. x. ita etiam consuluit Petrus de Ancha. pro hac parte, in consi. lxxviij. Antonius de Butrio in cōsil. xlvij.

Fuit etiā iudicatum pro patruo cōtra nepotē in regno Castellæ cū de ipso esset quæstio inter secūdogenitum & nepotem ex primogenito. In regno etiam Franciæ & imperio post Carolum magnum successit Ludouicus secundogenitus excluso Bertrādo filio Pipini primogeniti: vt refert Guaguinus, libro iiij. c. ij. & habetur in mari historiarum. Sed non mirum, quoniam etiam videmus quādoq; in regno secundogenitum expulisse primogenitum: vt refert Guaguinus, libro ij. suarum chronicarū de Gondoaldo secundogenito Franciæ qui Gotrannum eius fratrem primogenitum expulit.

Tertia fuit opinio Bal. in l. vt intestato. C. de suis & legi. hęredi. quæ videtur esse concordatiua duarū pręcedētium, qui sic distinguit, ꝙ aut patruus & sic filius secūdogenitus est natus ante nepotē, id est ante filiū primogeniti, & succedit tunc filius secundogenitus, nō autem nepos ex primogenito filio, aut nepos ex filio primogenito nascitur ante filiū secundogenitū patruū suū, quod esse pōt quandoq;, & tūc si consuetudo est per hæc verba, ꝙ filius

primogenitus

primogenitus succedat, præfertur patruus, & sic filius secundogenitus. Aut verba consuetudinis non dicunt, ꝙ filius primogenitus, sed dicunt simpliciter ꝙ primogenitus succedat, & præfertur nepos ex filio primogenito præmortuo non iure alicuius transmissionis: quia filius qui decessit viuo patre suo nihil trāsmittere potuit ad filium suum, cùm quasi caduca nō transmittuntur nec incerta. l. vnica. §. pro secundo. & §. sin autem sub conditione. C. de cadu. tol. Si autem non appareat de verbis, tunc natura plus influit in filio ꝙ̃ in nepote, & ita seruatū fuit in rege Roberto secundū Bal. in loco. s. alle. qui dicit hāc suā distinctionem cōsuetudinis: & secūdùm hanc refert Alex. in consi. iiij. in iiij. volu. semper se cōsuluisse. Quid in hoc sit dicendum, vide Benedicti in sua repetitiōe c. Raynutius. in verbo, in eodē testamēto relinquēs. à numero clxxxviij. vsq; ad numerū cxcix. de test. vbi ponit prædictas tres opinio.

De iure primogenituræ, & quæ priuilegia competēt primogenito me remitto ad Martinū de Cazarijs dictum Laudēsem in trac. suo de primogenitura: quē postea quidā nouitius le Cirier, assumpsit ī tra. suo de primogenitura, quē allegaui in fi. præcedē. cōsiderationis, & etiam vide Io. de Terrarubea in suo tractatu de vinea ecclesiæ, in primo tractatu, articulis ij. iij. & iiij. vbi amplè.

Quadragesimatertia cōsideratio. Licet consuetudo sedēdi quo ad nobiles & principes iuxta regē attendi debeat, vt dicit Bal. in c. j. §. marchio. in titu. de his qui feu. dare pos. in vsibus feudorū. & generalis cōsuetudo in hoc attendatur, vt etiā tenet Felin. in c. statuimus. extra de maio. & obedi. &, vt ibi dicit, iste honor appellatur priuilegiū: tamen sunt aliqui principes & nobiles in Gallia & Francia, qui nō solū attendunt cōsuetudinē, imo etiā prætendūt prima loca eisdem deberi ex præeminētia & ratiōe officiorū seu dignitatū: ita ꝙ etiā si nō sint principes ratiōe officiorū, prætendūt præcedentiā ante principes, vt infra dicetur in pluribus dignitatibus regni Frāciæ, quas primò discutiendo dico oēs pares Franciæ esse cæteris principibus regni præferendos. Cū, vt ait Guaguinus lib. iiij. c. j. suarū chronicarum, Carolus fidei Christianæ charitate adductus exercitū in Hispaniā duxit: prius tñ ꝙ̃ expeditionē produceret, rem tāto principe ordinat. Ex omni præcipua Francorū nobilitate duodecim selegit, quos secū in militia produceret, eos pares appellās, quia. s. æquali inter se dignitate regi cōstātes perpetuò essent, neq; cuiusq; [illegible] ī parlamenti tm̄ senatus iudicio obnoxij tenerētur, qui cōseruādis itē coronādisq; regibus adessent, & fuerūt tunc instituti in Frācia duodecim, ad instar duodecim apostolorū quos Christus in fidei propalationē, conseruationē, & perpetuā confirmationē, necnon ad iudicandū duodecim tribus Israēl elegerat, secundū apostolū ad Ephe. j. ibi: Benedictus deus & pater &c. Vel instar Arualiū sacerdotū quos Romulus primus instituit, seq; duodecimū fratrē appellauit inter illos, vt ait Plinius lib. xviij. c. ij. Inter quos erant sex ecclesiastici, & sex laici: & ex ecclesiasticis tres duces, videlicet Archiepiscopus Rhemēsis, episcopus Laudunen. & episcopus Lingonen. & tres comites, scilicet episcopus Bellouacus, Nouiomē. & Cathalaunensis: & sic etiam ex laicis tres duces, scilicet Burgūdiæ, Normaniæ, & Aquitaniæ duces: & tres comites, videlicet Flandrēsis, Tholosanus, & Cāpanus. Hodie verò oēs ducatus & comitatus laicorū sunt vniti coronæ præter comitatū Flādrēsem qui est ī manibus Caroli nūc regis Hispaniæ & imperatoris Romani. Guaguinus tñ in dicto loco dicit hāc pariū institutionē processisse ab Arthuro Anglorum rege, vt quidam asserunt: sed dicit hoc nō esse verum. Hi enim iudicāt de causa domini, & ꝙ̃tum ad hoc sunt superiores: vt est tex. i c. j. de causa feudi apud pares termināda. & de l. Corradi. circa prin. & de prohibita alienatio. per Federicum. §. præterea. ita tenet & refert Oldrad. in consi. suo cxxviij. in col. ij.

Qui aūt dicātur pares curiæ Panor. Ant. de But. & Barba. in c. cæterū. de iudi. dicūt ꝙ pares sunt q habēt cōs: milia feuda: vel etiā dicit Alex. in consi. suo lxxix. in ij. col. in j. volu. ꝙ pares dicūtur similes vasalli ab eodē dño sine fidelitatis iuramēto feudum tenētes. c. j. si de inuestitu. inter do. & vasal. lis oriatur. & de controuersia feudi apud pares terminanda. c. j. & §. præterea. de prohibit. feudi alie. per Federicum in vsibus feu. Et isti cognoscūt de materia feudali, notatur in locis præalle. & per Panor. in cōsi. lxxxij. inci. conditoris omnium, in j. volu. & Old. in cōsi. cclxxij. incip. reuerendissime pater. Areti. consil. xiij. & eundem Alex. in consi. suo j. in v. volu. Et pares curiæ habent iurisditionem ordinariam de iure, vt dicunt Anto. de Butrio, Panor. & Barba. in d. c. cæterùm. extra de iudi.

Hodie verò in Francia pares Franciæ sunt de parlamēto Parisiēsi, & possunt assistere, imo præcedūt omnes alios consiliarios in sedendo & deambulando.

Et hodie loco ducis Burgūdiæ est Alenconiēsis, loco ducis Aquitaniæ dux Borbonij, loco ducis Normaniæ dux Vandesmi, loco comitis Tholosani & loco comitis Campaniæ, comes Niuernēsis: quiquidē in locū aliorum fuerunt subrogati in coronatione regis Ludouici xij.

Esset tamē dubiū an præcedere debeant præsidētes in parlamēto, & cancellariū in cōsilio regis: sed videmus ꝙ non in loco parlamēti, & in auditorio, in alijs aūt locis in deābulando vidi eis deferri, & per cancellariū & præsidētem in parlamento Parisiensi, sed credo hoc esse propter excellentiam ducatuum aut comitatuum, quia vt plurimum sunt de sanguine regali. & dicam latius infrà.

Quadragesimaquarta cōsideratio. Inter alias dignitates mūdi temporales post reges reperio solū vnā quæ dicitur Archiducalis, & est dignitas archiducatus Austriæ, & qa de ea in specie nō reperio tactū, dico eā præferēdā oībus ducibus, sicut archiepiscopi præferūtur episcopis arguēdo ex assumptiōe huius vocabuli archiepiscopalis ad episcopalē. Nā sicut archiepiscopus dicitur ab archos. i. princeps quasi princeps episcoporum. xxij di. c. cleros & viij. dist. per totū. & facit gl. in ru. C. de comitijs & archiatris, lib. xij. q dicit ꝙ archos. i. princeps. Ideo videtur, ꝙ sicut duces debent poni & sedere post reges, ideo etiā, quia anteponūtur archiepiscopi episcopis, vt s. parte præcedenti. consideratione xx. ideo etiam archidux omnes duces præcedere debet.

Audiui aliquos dicētes, ꝙ istud nomē archidux in Alamania tm̄ vsitatur, & est ex cōsuetudine introductū inter plures fratres q sunt filij vni9 ducis, qm̄ post mortē patris primogenitus habet maiorē partē, & inter eos vocatur archidux. i. primus dux fratrū habentiū ius in ducatu patris in quo succedūt, & est nomē prioris dignitatis seu primogenituræ ducū: sicut in Gallia habens maiorem dignitatē filiorū regis dicitur Dalphinus, nihil aliud legi. ideo non insisto, cùm de ista dignitate vltra duces nulla fiat mētio in iure. Et ideo iste præferendus est alijs suis fratribus aut ducibus, qui omnes sunt duces, sed quilibet habet suā portionē: sed inter alios nō video, ꝙ assumptio huiusmo

di nominis inter eos faciat,nisi φ iste pręcedat alios duces,sicut archiepiscopi præcedunt episcopos.

QVadragesimaquinta cōsideratio. Dux Burgūdiæ in coronatione regis & in loco vbi principes regni cōgregātur quoscunq; alios principes & duces pręcedit,& primū locū iuxta regē habere debet tanq; primus par & pariū Frāciç decanus sit,vt ait Guaguinus,li. ix.c.j.his verbis.Rege consecrato cū ad cōuiuiū locū ventū est,id em̄ in ædib⁹ archiepiscopi apparatū erat,principibus incidit de sessiōe,ordine atq; prælatiōe cōtrouersia. Nā Andegauus ætate grādior Philippo anteire cōtendebat.Philippus parē & pariū decanū se esse,atq; propterea primā sibi post regē deberi sedem argumētabatur. Eā litē cōsultatiōe procerū habita rex negotiū diremit,& Philippo recubitū primū quaten⁹ ad pręsens negotiū attinebat, decernit:quare offensus Andegauus regi,pximū nihilominus locū vsurpat.At Philippus nihil cūctatus medius inter regem Andegauūq; insilit,recubuitq;:quo vel facto vel audaci temeritate,audacis cognomen adeptus est.

Et,vt refert Philip.Bergo.li.viij.Dux Burgūdiæ cæteros duces Christianos antecellit,& primū locū post reges obtinere debet his verbis.Burgūdionū prouincia in Frācorū cessit ditionē:hos aūt reges cōstat per multa tempora regnasse in Celtica Gallia,vbi fuerant hæ ciuitates, Senonis,Lugdunum,& Vienna:hi populi aliqn̄ Hedui, qn̄q; Burgūdiones,& interdū Sequani sunt appellati:hodie verò regia dignitate omissa,ducatus titulū tātummodo retinēt,Quorum dux cæteros principes Christianos atq; duces præcedit:&,vt dicit Alex.in cōsi.suo ccxxxv. in vij.volu.est magnus princeps in suo territorio.

Et cū cōtrouersia fuisset in cōsilio Basilieñ de sessionis ordine atq; prælatiōe inter electores imperij primū locū ante ducē Burgundiæ seu eius ambasiatores sibi deberi prætendētes pluribus de causis tūc per dictos ambasiatores allegatis,fuit per cōcilium generale dictū & pronūciatum ambasiatores ducis Philippi Burgūdiæ debere præcedere electores imperij rōne ducatus Burgundiæ:eo etiā maximè,quia erat primus par regni Frāciæ,& de familia regum Francorū ex parte patris,& imperatoris & ducis Bauariæ ex parte matris,& etiā quia plura fecerat pro ecclesia Romana q̄ electores imperij,etiā quia electores habebant solum nomen officij,& dux Burgundiæ nomen dignitatis,& fuit dictum φ esset primus post reges.

Et doctores vtplurimū de eo mētionem facientes nomināt eum illustrissimū:vt habetur per Alex.in cōsil.suo vj.in iiij.volu.Et licet videatur φ duces sint tantum spectabiles,vt videntur tenere doctores in l.j.ff.de offic.eius cui man.est iurisd.& Specula.in ti.de iuris.om.iudi.versi. medij.tamen quo ad nos duces in Gallia sunt illustres, cùm sint perpetui & non temporarij,vt tenet Purpuratus in dicta l.j.in xxvij.col.

QVadragesimasexta cōsideratio. Oēs etiā alij duces semper sunt præferēdi comitibus,ex quo ex ordine literæ est prior quis,ideo maior:vt habetur in rub.quis dicatur dux,marchio,comes.c.fundamenta.de electio.in vj:c.clericis.de immu.eccle.in vj.

Quis dicatur dux,vide in cōmentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgundiç,in proœ.in verbo,duc.

Et aduerte φ licet quis sit dux tātum præfertur comiti & marchioni,licet,habeat duas maiores dignitates: eo qa nulla de per se sufficit ad præcedēdum alium,vt tenet Ludo.Rom.in consi.suo cccxxxiij.inci.quo adprimū,versi. quo ad secundum.eo quia vbi in aliquo concurrit duplex dignitas,quia est dux,& comes,vel dux & marchio, attenditur maior dignitas,& ab eo denominatur,secūdùm Innoc.in c.solitæ.de maio.& obe.facit quod habetur in c.inter dilectos.de maio.& obe.do.meus Ias.in l.imperiū, in iij.col.ff.de iur.om.iu.& melius in l.j.in v.col.ff.de ver. obl.qa à maiori & digniori fit denoīatio.l.quæritur.ff.de sta.ho.& l.cū ex aliqua.ff.de acqui.re.dn̄io.dicam infra.

Et inueni quendam ordinē ducū & comitū in Gallia, qui antiquitus intererant seu interesse debebant in coronatione regis,inter quos primò sunt duodecim pares Franciæ:de quibus s̄.dixi in xliij.consideratione.qui sunt sex duces,& sex comites:vltra illos erant duces vndecim,& xiiij.comites:duces verò erant sequentes.

Dux Britaniæ.	Dux Aurelianensis.
Dux Borbonij.	Dux Narbonæ.
Dux Andegauensis.	Dux Bituricensis.
Dux Aluerniæ.	Dux Turonensis.
Dux de Valesio.	Dux Nemortij.
Dux Alenconiensis.	

Hodie verò ex istis xj.sunt.vij.ducatus in manibus regis,videlicet ducatus Britaniæ,Aurelian̄.Narbonæ,Andegauen.Bituricen.Turonen.& de Valesio:sed dedit ducatum Aurelianen.in appanagium secundo filio suo, & secundò dedit ducatum Andegauen.eius matri, & tertiò dedit ducatum Biturice.dominę Margaretę sorori eius & vxori ducis Alenconien.Alios aūt ducatus tenēt,videlicet Carolus de Borbonio ducatus Borbonij & Aluernię, quos pręrendit Ludouica de Sabaudia mater Christianissimi regis nostri tanquam proxima Suzannæ de Borbonio mortuæ absq; liberis,quæ fuerat vxor dicti Caroli, & sunt in processu ipsa & præfatus Carolus in parlamento Parisiensi: & ex aduersò multa per dictum Carolum proponuntur,videlicet φ ipse est de domo de Borbonio & masculus ex masculo,& est ducatus in quo fœminę nō succedunt.dixi in commenta.nostris super cōsue.ducatus Burgundię,in ti.des fiedz.§.v.versi.quid de ducatu Borbonij.ideo non insisto,quia nō est materia pręsentis speculatiōis.Et etiā quia hoc anno 1527.vj.Maij decessit ab humanis:& fuit interfectus in obsidione contra Romam quæ crudeliter fuit obsessa & destructa ab Hispanis & Alamanis,Carolo de Borbonio duce exercitus pro Carolo Austriaco rege Hispanorum & electo in imperatorem, quod vertit in desolationem Christianitatis,ex quo quæstio est decisa.Et Carolus de Alēconio tenebat ducatum Alenco.qui pręcedebat omnes,tum quia de sanguine regali & proximior,tum quia honoratur à principe,eo quia sororem eius germanam desponsauit,sed ab humanis decessit anno domini 1524.Ducatum verò Nemortij tenet domina Maria de Sabaudia amita regis per donationem eidem factam per regem.

Comites verò qui tunc interesse debebant aut intererant in dicta coronatione,erāt sequentes.

Comes Darthois.	Comes de Vermendoys.
Comes de Guysæ.	Comes de Sanlys.
Comes Carnotensis.	Comes Montisfortis.
Comes Dampmartin.	Comes de Bellomonte.
Comes Melunensis.	Comes du Perche.
Comes Blexensis.	Comes Dreuxensis.
Comes Destampes.	Comes de Dunois.

Et isti omnes comites tenent prædictos comitatus à rege in feudū,& rex tenet hodie multos comitatus ex illis.

Plures

Plures sunt alij comites sub ducatibus supradictis, videlicet sub duce Burgundiæ sequentes.
Comes Niuernensis. Comes kadrellensis.
Comes de Charny.
Sub ducatu Aquitaniæ sequentes.
Comes Pyctauensis. Comes de Rodardz.
Comes Armigniaci. Comes de la Marche.
Comes de Perdriac.
Comes Angolismensis. Qui fuit effectus ducatus tempore patris regis nostri Francisci nunc regnantis.
Comes de Perigourt. Comes de vantadourt.
Comes de Benon.
Sub ducatu vero Normaniæ nulli subsunt comites.
Sub ducatu verò Narbonæ sequentes.
Comes de Rouissillon. Comes de Nysmes.
Comes de Castres. Comes de Leon.
Comes Carcassone.
Sub ducatu Britaniæ sequentes.
Comes de Pontyeure. Comes de Nantes.
Comes de Parreuel.
Nulli sunt comitatus sub ducatu Aurelianensi.
Sub ducatu Aluerniæ sunt comitatus sequentes.
Comes Claromontensis. Comes de Mont pensier.
Comes de Boys.
Sub ducatu Borbonij sunt comitatus sequentes.
Comes Foresij.
Comes Claremonten. en beauvoysin.
Nulli sunt comitatus sub ducatu Turonensi.
Sub ducatu verò de Berry sunt sequentes.
Comes Vendomy. Comes de Blasmont.
Comes de Vigny, seu de Ligny.
Sub ducatu Andegauen. sunt comitatus sequentes.
Comes du Mainne. Comes Vendomi.
Comes de Beaufort. Comes de Laual.
Nulli etiam sunt comitatus sub ducatu de Valesio. Nec etiam sub ducatu Nemortij.
Sub comite verò Campaniæ sunt sequentes comites, qui tenent in feudum à dicto comitatu quem tenet rex in manibus suis, videlicet.
Comes Barry. Comes Altissiodoren.
Comes de Tonarre. Comes Porciensis.
Comes de Bryanne. Comes de grand pre.
Comes Ruthelen. Comes de Malle.
Comes de Vertum. Comes de Vienne.
Comes de Bussy. Comes de Brye.
Comes de Ioigny.

Et aduertendũ est, ꝙ hic comitatus potius deberet dici & esse ducatus, ꝙ̃ comitatus: q̃m sub se habet decẽ & vltra comitatus. Sicut eñ rex debet habere sub se decẽ duces, ita dux debet habere decẽ comites seu marchiones: & comes seu marchio decẽ barões, & baro decẽ feudatarios.

Sub comitatu verò Tholosæ, qui est vnus è tribus comitibus parium Franciæ sunt comitatus sequentes.
Comes de Fouez. Comes de Comminges.
Comes de Bigorre. Comes de Lustrac.
Comes de Lisle. Comes de Guercy.

Nulli verò sunt comites sub comite Flandriæ qui est vnus de paribus Franciæ, imo est primus inter comites, vt dixi in commentarijs super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in titu. de feudis. §. v. versi. quantum ad comitatus est considerandum.

Sub comite Darthoys sunt sequentes.
Comes de Ponthieu. Comes sancti Pauli.
Comes de Guynes. Comes Bononiæ.
Comes de Faulcomberge.

Et ordo supradictus aliàs fuit obseruatus in Frãcia in coronatiõe regis Frãciæ, inter principes Frãciæ, licet sint alij officiarij, qui etiã debẽt interesse & habere locũ in loco vbi sedet rex, videlicet in cadaphali in quo sunt multi gradus: quod quidẽ cadaphale est ad modũ throni lignei, vt habet de simili Esdræ c. vi. Stetit Esdras sacerdos & lector legis super ligneũ tribunal, & soliũ regiũ stat in loco superiori in quo collocatur paratũ more regum Francorum. Altitudo enim sedis significat præcellentiam dignitatis secundũm Bal. in consilio ccclxxxvij. incipiente: Archidiaconus habet &c. volumi. primo.

In congregatione verò generali trium statuum totius regni Franciæ Turonis celebrata, alius fuit ordo obseruatus & obseruatur, qui est talis.
Primò in superiori loco post regem erant cardinales.
In secundo principes, & illi qui de sanguine seu prosapia regali sunt, & cum eis connestabilis.
In tertio pares Franciæ ecclesiastici.
In quarto prelati secundũm ordinem promotionis.
In quinto capita quatuor ordinum principalium.
In sexto quatuor principales officiarij & milites ordinis: de quibus i. dicam, ideo aliter non insisto.

In oppositum prælatorum erant multi comites & magnates, videlicet.
Comes de Candalles & de Benandes.
Comes de Ponthyeure.
Dominus de La tremoille comes de Benon.
Dominus de Pons. Comes de Sanxerre.
Comes de Roussy. Comes de Brayne.
Dominus de Lestrac & comes.
Dominus de Maleurier.
Dominus de Castillon comes de la Vaur.
Franciscus dominus de Luxẽbourg comes de Martigny.
Dominus vicecomes de Polignac.
Domin⁹ de clermõt de Lodeue vicecomes de Nebousan.
Dominus vicedominus de Chartres.
Comes de Ioigny. Vicecomes de Thuraine.
Vicecomes de Combert dominus de Trignac.
Dominus de Montmorency primus baro Franciæ.
Dominus des granges filius comitis de Vantador.
Dominus destouteville. Dominus de Crony.

Dñs Diury prępositus Parisien. & sic de singulis. Et in hoc loco ponũtur & poni debẽt omnes comites vicecomites & magnates seu barones qui nõ sunt neq; de paribus Franciæ, neq; de principibus & sanguine regali.

Post eos fuerunt collocati consiliarij magni consilij regis: & in hoc nõ est sine dubio an debeant pręcedere quatuor generales seu magnũ thesaurarium regni, dicã infra.

Post eos gentes financiarum. Post omnes prædictos fuerũt duo scamna nobilium: primum scilicet & secundũ, & ibi nullus fuit datus ordo inter eos propter multiplicitatem & multitudinem eorum.

Et hæc omnia habẽtur in quodã paruo volumine vulgo nũcupato, les trois estatz tenuz à Tours. vbi etiã ordo ciuitatum & patriarum ibi conuocatarũ ponitur: & post ciuitatem Parisiensem ponuntur electi & delegati ducatus Burgundię tanꝗ̃ existentes de primo pari Francię, & decano parium: in quibus fuerunt comprehensi Heduen. & aliæ patriæ de ducatu Burgundiæ existentes.

Alios autem videre potes tu ipſe quo ordine ibi poſiti fuerint & vocati: & ibi ponuntur illi de comitatu Burgūdiæ: eo quia tunc erant ſubditi regi Franciæ, imo adhuc nō eſt ſine dubio an ſint ſub regno, eo quia ſunt de feudo ducatus Burgundiæ: cùm ita ſit ꝙ anno domini 1307. Philippus comes Pictauen. filius ſecundogenitus Philippi le bel regis Franciæ ratione Ioanne primogenitæ Othelini comitis comitatus Burgundiæ præſtitit fidem & homagium Roberto duci Burgundię pro terris, quę tenebat in comitatu Burgundiæ cauſa dictę Ioannę ſuæ vxoris: & multa alia dici poſſent pro fundamento & comprobatione huius dicti quę fortè alio loco dicentur: ſed nunc de his taceo: cùm præſcriptio tanti temporis cuius initij memoria non extat in contrarium poſſet ad prædicta obijci.

QVadrageſimaſeptima cōſideratio. Videtur etiam dicendum, ꝙ marchio comitem pręcedere debet, argu. litterę in rubrica. quis dicatur dux, marchio, comes, in vſibus feudorum. & , vt dicit Bal. in c. j. de feudo marchiæ eſt dignitas regalis, & habetur in commen. noſtris ſuper conſue. ducatus Burgundię: in procemio, in verbo, marquis. & vide Iacob. de s. Geor. in ſuo tractatu feudorum. in verbo, marchio in Italia. do. meus Iaſon in l. v. in princ. col. ff. de verbo. obli. dicit quòd marchiones perpetui ęquiparātur imperatori in ſuo marchiona. & dicit Bald. in l. donationes. C. de dona. inter virum & vxo. ꝙ ſunt multi duces & marchiones qui in eorum territorio non magis ligātur legibus ꝙ̃ imperator. & ideo tales debent dici illuſtres. Et de marchione Mantuæ & Ferrariæ, vide Bald. in conſi. cxcv. libr. ij. vbi vocat eos illuſtres. & Sozi. vocat illuſtriſſimum in conſilio. lxvj. libro iij. colū. vj. quoniam, vt dicit Bal. in conſi. ccclix. libro iij. imperiū non eſt eis commiſſum ſed in eos translatum. vide Purpuratum in l. j. in xxix. col. ff. de officio eius cui man. eſt iuriſdi. Conſuetudo tamen Francię ſe habet, ꝙ comes pręcedit marchionem, maximè quando ſunt de comitibus qui ſunt pares Franciæ, aut qui ſunt de ſanguine regali. Cùm ſanguis regalis ſemper cęteris præferatur, vt dictū eſt ſ. in xxxij. cōſideratiōe. Cū oēs dignitates à principe tanꝙ̃ à fonte defluāt, vt dicit Bal. in c. j. ī prin. quis dicatur dux, marchio, comes. Ex quo ergo ſemper iura ſanguinis & naturalia ſunt fortiora accidētalibus, dicendū eſt ꝙ comites ex ſanguine regali ſunt cæteris pręferendi: & hęc conſuetudo eſt etiā in Alamania, vbi comites pręcedūt marchionē. In Italia verò marchiones pręcedunt comites, vt dicit Lucas de Pē. in rub. de comitibus cōſiſtorianis, lib. xij. C. vbi amplè ponit quis dicatur comes: de quo ſtatim dicā. dicit tamē ibi ꝙ in diuina ſcriptura maior erat dignitas comitatus: nā is qui erat princeps militię dicebatur comes regis. ij. Regum c. xx. Ecce qui voluit eſſe pro Ioab comes Dauid. vnde Ioab princeps, & dux nominatus eſt j. Para. c. xj. cuius ſucceſſor comes dictus. d. c. xx. Hodie autem ſeu propter perſonas indignas, quæ ad dignitatē hanc indifferenter aſpirant, ſeu propter multitudinem excreſcētem ad vilitatem hęc dignitas eſt redacta: ſed hoc poteſt eſſe in Italia, ſed in Francia ſecus vbi pauci ſunt & in competēti numero, & ideo ſuo gaudent ibi honore. In Italia verò hę dignitates multitudine effuſæ honeſtate ꝑpria muniūtur, argu. tex. in authen. de referendarijs, in prin. de quibus Lucas in dicto loco. Et cùm comites ſint perpetui, apud nos ſunt illuſtres, vt per plura tenet Purpuratus in l. j. ff. de offi. eius cui man. eſt iuriſ. in xxviij. col. & vide quæ dixi infra in viij. parte, in xv. conſideratione.

QVadrageſimaoctaua conſideratio. Ille qui eſt marchio & comes ſimul, pręfertur ei qui eſt marchio tantum: vt notat Bal. in l. ſed & milites. in prin. ff. de excuſa. tut. quia duo vincula vincunt vnū. inſti. de tute. in prin. vt in ſimili dicitur de doctore ī vtroꝙ̃ iure, qui pręcedit doctorē in vno tm̄, ſecūdū Bal. in d. loco, & Alexan. in apoſtil. ad Bar. ff. de obſequijs præſtādis. do. meus Iaſon in l. cohęredi. §. qui diſcretas. ff. de vulg. & pupil.

QVadrageſimanona conſideratio. Dux, marchio aut comes expulſus à ducatu, marchionatu, vel comitatu retinet dignitatem, ita ꝙ ſedere debēt in loco ducum, marchionum vel comitum. Bald. & Cardi. Alexā. in c. j. quis dicatur dux, marchio, comes. quoniam ex quo inueſtiti fuerūt de ducatu, marchionatu, vel comitatu, retinent dignitatem, vt tenet Iacob. de s. Geor. in tractatu feudorum. in verbo, comes. facit tex. in c. Nabuchodoſonor. xxiij. q. iiij. ibi: regnum quod perdiderat rurſus accipit. & facit cle. j. de fo. compe.

QVinquageſima cōſideratio. Comites palatini vel comites ſacri palatij qui creātur à principe ad legitimādū & ad creādum tabelliones, licet nō ſint propriè comites cū non habeāt territoriū, vt dicunt Bal. & Cardi. Alex. in d. c. j. quis dicatur dux, marchio, comes. tn̄ quia habēt volūtariā iuriſditionem & dignitatē, pręferūtur quibuſcūꝙ̃ alijs nō habentibus comitatum cum territorio, vt tenet Iacobinus de ſancto Geor. in dicto trac. feudorū. in verbo, comes. de his & abuſibus etiā in Io. de Ter. rub. in proœ. in glo. ſepiuit.

QVinquageſimaprima cōſideratio. Comes qui habet dignitatē comitatus à iure & non à principe, vt eſt doctor qui legit vinginti annis ſecūdùm glo. in l. j. C. de profeſ. qui in vrbe Conſtantinopoli. li. xij. Cardi. in d. c. j. col. j. Bar. in l. Alexādrinis. C. de decurio. lib. x. & in l. j. in iij. queſtio. C. de dignitatibus, lib. xij. & in j. cōſtitutiōe codicis. pręcedit aut pręcedere debet milites & barones: cùm pari paſſu ambulent lex mortua & lex viua. Cū ergo comes ſine territorio à lege viua, videlicet à principe creatus pręcedere debeat alios nō comites, ſic etiam comes à lege mortua creatus.

QVinquageſimaſecūda cōſideratio. Comes nō recognoſcens ſuperiorē ęquiparatur principi: ſi verò ſuperiorē recognoſcat, ęquiparatur pręſidi, vt dicit do. meus Iaſ. in l. ſtipulationū. in v. col. ff. de ver. obl. vbi etiā ponit ꝙ ędicta eorū & ſtatuta ſunt ius pretoriū & non ciuile, quando maximè ſuperiorē recognoſcūt; ſecus ſi ſuperiorē nō recognoſcunt, qa tūc ſunt ius ciuile, vt ibi.

QVinquageſimatertia conſideratio. Comes eſt nomē dignitatis, qn̄ profertur ſimpliciter, qui nūꝙ̃ debet ornamēto carere. Nam inornati moribus & virtutibus nedum à comitatiua principis debēt arceri, ſed etiā nequeūt iuxta eius palatiuum habitare. l. quicūꝙ̃. C. de operibus publicis. Ad idē de cōſe. di. v. c. fucare. vnde ſicut indecorū moribus nō decet pallio decorari, vt c. diſt. c. contra morem. ita non decet comitatus titulo inſigniri: abſꝙ̃ virtutibus enim comes ſicut & rex eo deformior, quo illuſtrior patet. Nūquid poteſt abſcōdi ciuitas ſupra montem poſita, deſolatio, aut latere fumus extinctę lucernæ ſuper candelabrum. Simia in tecto, rex fatuus in in ſolio ſedens: vt ait Bernar. de conſideratione, libro ij. & indignum ad honores promoueri, nihil aliud eſt ꝙ̃ decipere. lxj. diſt. c. quid proderit. hoc dicit Lucas de Penna in rub. C. de comitibus cōſiſtoria. libro xij. ſed quandoꝙ̃

eſt nomen

est nom̄e officij tantum, vt quando profertur sub istis nominibus comes largitionum, comes domorum, comes horreorum, comes laborum, comes cōsistorianus, comes scholarum, comes palatij: de quibus infra dicam in parte sequen. vbi ponam de officiarijs principum.

QVinquagesimaquarta consideratio. Licet hic ante locuti fuerimus de principibus sub nomine generali, est tamen adhuc alia dignitas, quę suo speciali nomine dicitur principatus, vt dicit Iacobinus de sancto Geor. in suo trac. feudorum, in verbo, princeps Pedemontium. vbi dicit ducem Sabaudię esse principem Pedemontium: & ibi ponit exemplum de principe Achaiæ & Pedemontium. Sunt multi in gallia qui habent hanc dignitatem, vt est princeps Oriengię, princeps de Thalmōt, princeps de la Roche sur yon, & sic de singulis. Et isti ex communi obseruantia ponuntur inter principes, sed tamen communiter eos præcedunt: licet Iacobinus ibi ponit principatum ante comitatū, indiscriminatim tamen pręcedunt barones: vt ī. dictum est in viij. parte. in xv. consideratione. Et Iacobinus de sancto Geor. in dicto loco: quid veniat appellatione principis, & quot modis sumatur, & de specialitatibus principū ponit vsq; ad lxvj. specialitates, quę sunt in principibus ratione principatus: ex quibus in hoc cognoscitur excellentia principum in multis, vltra alias priuatas personas: de quibus hic ante in xxiiij. consideratione.

Aduerte tamen, quia, vt dicit Ioan. de Imol. in rub. ff. de verb. oblig. in versi vij. nota. dicit q imperator intelligit principatum esse dignitatem post dignitatē regiā, facit illud Exo. xxij. Non maledices populo tuo. de quo vide Iacobum Bonaudi in glo. in verbo, sepiuit. in proœ. Ioan. de terrarubea, in lib. intitulato, vinea ecclesię.

QVinquagesimaquinta consideratio. Est adhuc alia dignitas, puta quandoq;, vt videmus, sunt qui dicuntur vicecomites. & dicit Specu. in d. c. de vicecomite, q vicecomes est is cui dominus castri cōmittit vices suas seu executionē iurisditionis in castro: & ibi ponit quomodo sit cōstituēdus vicecomes: apud nos tamen vicecomes non est nomen officij, prout vult & intendit Specu. sed est nomen dignitatis, quę est quodāmodo maior dignitate baronię, sed minor dignitate comitatus: & quasi sit apud nos minor q̄ comes, sed maior q̄ sit baro: & sunt plures apud nos: vt erat dominus gubernator Burgūdię, qui dicebat̄ vicecomes de Thouars, vicecomes de Thuraines, & vicecomes de Combert. Apud nos etiā habemus maiorē Diuionen̄. qui dicitur vicecomes, sed hunc credo potius habere nomen officij q̄ dignitatis, cūm ex quo Diuio fuit olim tantū castrum, nūc est oppidū, & ex quo est maior illius castri Diuionen̄. dicitur habere custodiam illius, ex quo dicitur vicecomes ratione custodię illus castri: denotat tamen aliquā maioritatē & pręeminentiā inter maiores ciuitatum esse in illo plus q̄ in alijs. Ex quo etiam alios pręcedit, quod facere non deberet, ex quo alij maiores sunt defensores ciuitatū, & sunt officiarij ciuitatū, & ipse est tātum officiarius castri seu oppidi: eo quia officiarij maioris ciuitatis præferuntur alijs officiarijs minoris ciuitatis, vt dicit Decius in c. clerici. in vj. col. extra de iudicijs. dicam alibi.

Fuit aliās quęstio inter vicecomitē de Talardo & marchionem de Transio in prouincia Prouincię qui olim erat baro tātū, & fuit creat⁹ marchio à rege Ludouico xij. Et dicebat dictus vicecomes q nō poterat creari dict⁹ marchio, quoniam ante erat baro in præiudicium sui qui præcedere debebat eum, licet esset nouiter creatus marchio: sed cūm omnes dignitates à principe procedant, cūm dignus honore sit quem princeps vult honorari, dixi amplè alibi. Ideo potuit de barone facere marchionem, qui cūm marchio sit, pręcedere debet vicecomitem: & ita fuit dictū per arrestum parlamenti Aquen. anno domini 1511. vt refert Iacobus Bonaudi in glo. in verbo, sepiuit. in proœmio Ioannis de Terrarubea. in tractatu intitulato, vinea ecclesiæ.

QVinquagesimasexta consideratio. Alij autem inferiores, vt sunt Barones, cūm non habeant omnimodam potestatem principis, tantum inter nobiles computantur: præcedunt tamen quo ad nos simplices nobiles, eo quia ratione baroniæ habent sub se vasallos, ex quo magis honorantur, imo dicuntur habere maiestatem, ita vt eorum subiecti in eos conspirantes dicātur crimine lęsę maiestatis teneri. Ioannes Fabri in proœmio institutionū, in prin. super verbo, maiestatem: post Azonē in summa videtur tenere quòd nō, sed Aegidius de Bellamera in consilio xv. in versi. iuxta quod ad propositum. videt̄ tenere quòd sic. c. si quis. ij. q. j. & c. & imprimis. & v. q. ij. c. iij. & ita videtur tenere Archidia. in c. felicis. de pœnis, in vj. quē ibi allegat Aegidius. Et qui habet caput baronię magis est honorandus, cūm videatur q ille solus nō alij habētes partē in baronia debeat reputari baro, argu. l. peculiū. §. quadrigæ. ff. de leg. ij. l. cū quidā. ff. de fun. instr. & l. quęsitum. §. si quis. & ff. de officio procon. & l. si in aliquā. in princ. & ff. de re militari. l. qui cōmoratus. §. arena. & quod notatur in l. cūm diuersis. ff. de religio. & sumptibus funerum. vbi habetur: q vbi est caput censetur esse totum, licet in contrarium videatur facere text. in l. ij. ibi, aliquid ordinare. C. vt dignitatum ordo seruetur. & ibi Ioannes de Platea. Sed de intellectu illius legis quomodo scholares eam intellexerunt, videatur supra in iiij. parte, in xxxij. consideratione. Et baro habēs iura imperialia æquiparatur comitibus, licet comitatus & baronia differant: quia comes cæteris paribus præfertur baroni, vt tradit Curtius iunior in tractatu feudorum in ī. parte. colum. xxviij. versicu. sed quia. gloss. per text. in c. fundamenta. de electio. in vj. vide Purpuratum in l. j. in xxix. colum. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. Et in suprascriptione tex. in c. grandi. de supplēda negligentia prælatorū, in vj. præponit barones comitibus. Ideo videretur q essent maiores: dic tamen q baro præcedit militem, vt in c. venerabilis. de confirma. vtili vel inutili. dicam infra in viij. parte.

QVINTÆ PARTIS
Catalogi Gloriæ Mundi,
FINIS.

SEXTA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS, est de officiarijs principum.

Et habet triginta & octo considerationes.

OFficiarij nanque principũ sunt in quadruplici differẽtia. Quidam sunt circa personam principis. Quidam etiam circa ærarium principis: & de his omnibus in hac parte dicetur. Quidam verò circa iustitiã administrandã: & de his dicetur in sequẽti parte. Quidam verò circa militiã: & de istis infrà in nona parte dicturus sum. Et in his comprehẽduntur omnia officia principum.

PRIMA CONSIDEratio erit pro introductione & intelligentia materiæ huiusce sextæ partis, & sequentium, de præsuppositione. l. ij. C. vt dignitatum ordo seruetur, libro xij. quæ est talis. Omnes priuilegia dignitatũ hoc ordine seruanda esse cognoscant, vt primo loco habeantur hi qui in actu positi illustres peregerint administrationes. Secũdo veniant vacantes, qui præsentes in comitatu illustris dignitatis cingulum meruerint. Tertium verò ordinem eorũ prospicimus, quibus absentibus cingulum illustris mittitur dignitatis. Quartum honorariorũ, qui præsentes à nostro numine sine cingulo codicillos tantum honorariæ dignitatis addepti sunt. Quintum eorum quibus absentibus similiter sine singulo mittuntur illustris insignia dignitatis. Sed administratores quidem etiam comites rei priuatæ omnibus vacantibus honorarijs anteponi censemus. Vacantes autem post administratores venientes, non omnes iam omnibus honorarijs credimus præponendos: sed eos vacantes illi honorarijs qui similem adepti sunt dignitatem, vt præfectus prætorio, non quæstorius præfecto quæstorio præponatur. Paríque modo quæstorius quæstorio: non vacans comes thesaurorum vel comes rei priuatæ honorario quæstorio vel magistro officiorum præferatur. Et inter administratores illos etiam numerari decernimus, quibus illustribus in sacro nostro consistorio cunctis aliquid ordinariæ dignitatis vel ante commisimus, vel postea committemus peragendum: verbi gratia, si vacantium magistro militum belli cura committatur, cur enim aut vir magnificus germanus magister militum vacans appellatur cui bellum contra hostes mandauimus, aut cùm excellentissimus Propentadius non egisse dicitur præfecturam cuius illustribus cunctis dispositionibus vice prætorianæ præfecturæ miles in expeditione copia commeatuum abundauit.

Ex qua lege collige principaliter, quod sunt tres principales ordines dignitatum officiorum, scilicet administrantium, vacantium, & honorariorũ: inter quos ordines administrantes præferuntur omnibus, vacantes vero præferuntur honorarijs in simili dignitate, non in dignitate dispari. Et inter administrantes computantur non solũ quibus à principio committitur dignitas cum administratione, sed etiam illi qui cùm essent vacantes, iterato vocãtur ad administrationem per se, vel vice alterius. Et in effectu hoc continet tota illa lex, quæ licet faciat quinque gradus, tamen gloss. ibi: in verbo, vacantibus. reducit ad tria membra, scilicet administrantium, vacantium, & honorariorum: quorum duo membra, scilicet vacantium & & honorariorum subdiuiduntur inter præsentes & absentes.

SEcunda cõsideratio ex dicta lege est, quod licet textus in prædicta lege connumeret istos tres ordines solum in illustri dignitate, tamen etiam idem ordo maioritatis habet locum in qualibet dignitate, & in omnibus alijs dignitatibus, vt dicit Io. de Platea in d. l. omnes. & etiam in omnibus positis per eum in l. fi. C. de decurio. libr. x. Et, vt dicit, etiã effectus istorũ ordinum est, vt sit inter eos prior sedes, locus conspectior, decernendi, loquendíque facultas, vt in l. ij. in fi. C. de præfectis prætorio. & aliæ prælationes de quibus per eum in l. j. C. de præpositis sacri cubiculi: & de omnibus dixi in prima parte.

TErtia consideratio ex dicta lege etiam infertur, quod maior honor administrantibus, vacantibus, & honorarijs præsentibus quàm absentibus debetur. Et dignitas collata præsenti est honorabilior & prælatior ea quæ confertur absenti, siue vtraque sit dignitas cum administratione: vt quia vnus administrat Romæ, alius in prouincia, nam præfertur administrans Romæ propter excellentiam ciuitatis. Ideo præfectus vrbis seu ciuitatis est in maiori dignitate, quia illustris, vt notatur in rubri. ff. de officio præfecti vrbis. quod alij præfecti alibi administrãtes, qui sunt spectabiles, vt dictum est per Io. de Platea in l. fi. C. de decurio. li. x. & facit l. j. C. de silẽtiarijs, lib. xij. & l. vnica. C. de præpositis laborũ, lib. xij. siue vtraque sit dignitas honoraria sine administratione, quia præfertur dignitas collata in præsentem dignitati collatæ in absentem, siue vtraque fuerit ad postulationẽ, siue vtraque motu proprio principis. Et hoc facit præsentia principis qui actum extollit, argumento l. omnium. C. de testamentis. & de silentiarijs. l. j. C. eo. lib. Ex quo dicit Ioã. de Platea in d. l. omnes. quæ est l. ij. C. vt dignitatum ordo seruetur. quod maioris est honoris electio facta præsente cancellario principis, quàm si mittatur sibi ad domum, arg. d. ll. & iurium supra allegatorum. & dixi in xvj. consideratione quartæ partis, & fortè etiam infrà dicam. Quia hæc possunt adaptari ad omnia officia eiusdem status in hoc, quod prouisus præsentialiter est maior quàm in sua absentia, data paritate in reliquis.

QVarta consideratio ex prædicta lege, quod inter vacantes, illi qui priori tempore vacauerunt præferuntur. l. fin. C. de priuilegijs eorum qui in sacro palatio militant, lib. xij. ita dicit Io. de Platea in d. l. ij. C. vt dignitatum ordo &c. &, vt dicit, vacãtes sunt in duplici genere: quidam qui deposuerunt dignitatem & administrationem, vtputa dici potest de illis qui certa habebant officia, & illis renunciauerunt, seu illa resignauerunt, vel quia aliquo tempore fuerunt officiarij alicuius loci seu vrbis, vbi non sunt amplius talia officia: vt de illis qui fuerunt consiliarij in senatu Mediolanensi sub rege Franciæ, & nunc (quia ipse rex non tenet ducatum Mediolani) non amplius sunt consiliarij.

Quidā verò quibus eſt data vel miſſa dignitas,ſed nōdum habent adminiſtrationem:puta quia quis eſt creatus conſiliarius ad primam vacaturam,vel creatus ſecretarius vel magiſter hoſpitij ſeu domus ad primam vacaturam, & iſti ſunt vacantes qui inter eos præferuntur ſecundùm prioritatem temporis vacationis,ſed ex quo habent adminiſtrationem,ſemper præferuntur.

QVinta cōſideratio. Ex ante dicta lege,ꝙ ſemper habens adminiſtrationem præfertur honorario,etiā in diſpari dignitate:ſecus autē in vacante,quia vacans eiuſdem dignitatis præfertur honorario,ſed non præfertur maioris dignitatis honorario:quoniam procurator fiſci qui dicitur comes theſaurorum vel procurator Cæſaris,id eſt comes rei priuatæ nō præfertur honorario quæſtorio vel exmagiſtro officiorum,ſcilicet honorario qui habet dignitatem magiſtri officiorum ſine adminiſtratione.Non enim habet locum prælatio,quia ſunt diſſimilis qualitatis,ita dicit Ioannes de Platea in dicta l.ſecūda, in fine ij.col.C,vt dignitatum ordo ſeruetur.vbi dicit ꝙ honoraria dignitas tanꝗ extraordinaria non impedit quin poſſit quis acceptare aliud officium ſtante ſtatuto,ꝙ quis non poſſit habere duo officia:quod etiam eſt de iure hac parte.C.de proximis ſacrorum ſcriniorum.& ibi Ioannes de Platea , libro duodecimo,

Honorarij enim ſunt apud nos,qui tantum habēt nomen officij & dignitatis,& non adminiſtrationem nec ſalaria aſſueta,vt ſunt plures magiſtri requeſtarum domus regis,qui dignitatem illam honorariam tantum habent, ſed tamen adhuc licet non habeant adminiſtrationem,tamen debent preferri omnibus alijs inferioribus dignitates inferiores & minores habētibus:& ideo dixi in caſu emergenti tales debere præcedere oēs aduocatos ſimplices , & ſi talis cum hoc eſſet aduocatus regius, præferendus eſſet cæteris aduocatis regijs,& ſi locūtenens,cæteris locūtenētibus,Ego autem aliàs tales literas obtinui à Chriſtianiſſimo rege Ludouico xij.ſub domino Guidone de Rupeforti cancellario Franciæ digniſſimo & meritiſſimo in regreſſu meo ab Italia,qui ſua beneuolentia voluit me promoueri facere in conſiliarium magni cōſilij regis,& mihi iniunxerat,vt redirem ad patriam ad præparandum & diſponendum de negotijs meis,vt infra duos menſes redirem ad curiam cum libris:ſed ſtatim infra mēſem deceſſit ab humanis,nec amplius proſecut⁹ ſum quoduis officiū, ſed me ad hanc noſtram ciuitatem Heduen.retraxi,vt ſcribere & componere poſſem commentaria ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ(quod & factum eſt deo authore)& plura alia quæ tandem in lucem mittentur. Verùm cùm Chriſtianiſſimus rex Franciſcus hanc ciuitatem Heduen.primò ingreſſus fuiſſet,ei orationē nomine ciuitatis habui,& habita oratione me alloqui fecit per R.d. Archiepiſcopum Senonē.& epiſcopum Siluanectē. qui mihi parte regia iniunxerunt,vt ſequerer eius magnum conſilium,eo quia intendebat ipſe rex,& volebat me eſſe conſiliarium in dicto conſilio:quod recuſaui,ex quo tale conſilium non eſt firmum nec ſtabile,ſed potius curſorium ſeu deambulatoriū,quia ſemper vadit & currit cum curia principis:& iſtud me retraxiſſet à reuolutione librorum & cōpoſitione aliquorū tractatuū quos iam inceperam.Nec à tempore quo deceſſit dictus dn̄s Guido intentionis meæ fuit vſq; nūc habere aliquod officiū,quod me retrahere ſeu auocare potuiſſet à ſtudio,prout nec proſecutus ſum , licet ſtimulatus fuerim à multis:fortè cùm ero quinquagenarius proſequar aliquod ſi video eſſe mihi vtile & facilis proſecutionis.Si videro nō poſſe ad id peruenire,niſi eo modo quo hodie peruenitur ,ſcilicet cū pecunia,ſtabo cū opinione Labeonis de qua in l.ij.§.poſt hunc.ver.ex his.ff.de origine iuris.

SExta cōſideratio erit alia , ꝙ officiariorū exiſtentium circa perſonā principis,& ſic officiariorum palatij ſeu hoſpitij domus regalis,quidā ſunt qui habēt cogitare de epulis dicti palatij,qui & præpoſiti & tribuni ſcholarum de iure vocātur:vt in l.vnica.C.de comitibus ſcholarum, lib.duodecimo.Et hoc per quādam ſimilitudinē,qa ſicut ſcholaris in ſtudio addiſcit & ſtudet,ſic ſtudiū eſt iſtis parare epulas regales ſeu imperiales:vnde huiuſmodi paratores dapū regiarum tribuni ac præpoſiti ſcholarum dicti ſunt de iure.de his dicam infrà ſuo loco.

Sunt etiam quidā in dicto palatio qui comites ſacri ſtabuli dicūtur,vt in dicta l.vnica:quia ſtabulum regale aut imperiale cuſtodiunt,& prouident in victu equorum,& de talibus curam habent.Et iſte apud nos vocatur grandis ſcutifer.dicam infra in x.conſideratione.

Reperiuntur etiam alij qui comites curæ palatij dicuntur,id eſt qui curant de ornatu ſcilicet culcitris,linteaminibus & vtenſilibus domus imperialis ſeu regalis:& prædicti omnes habēt diuerſos ordines inter ſe.Quia nōnulli ſunt in primo ordine,id eſt maius & nobilius ſeu primarium habēt officium,vt eſt inter cambellanos regios primus cābellanus,qui in Gallia hodie eſt dominus Ludouicus de la Tremoille, gubernator Burgundię pro rege Frāciæ.Alij ſunt in ſecundo ordine,alij in tertio,& alij conſequenter in quarto,& ſic de ſingulis:& credo ꝙ omnes alij à primo ſunt æquales,niſi ꝙ qui prior eſt promotus ad tale officium,prior eſt in ordine,& ſic de alijs.

Et generaliter in quolibet ordine & ſtatu officiariorū principis eſt vnus qui eſt præpoſitus ordinis de ordine ſuo,& prouidet etiam vt quilibet de tali ordine diligenter probè & benè faciat quod ordini ſuo incūbit.Ita dicit Iacobus Rebuffi in dicta l,vnica,C.de comitibus & tribunis ſcholarum,libro duodecimo.

Sunt etiam quidam qui prouidēt de medicinis,vt ſunt medici:de ordine quorum infra dicetur.

SEptima conſideratio. Veniendo ad praxim noſtram quam hodie habemus in Gallia,& qua vtuntur curialiſtæ & Aulici eſt,ꝙ inter omnia officia domeſtica palatij , ſeu hoſpitij domus regalis maius officium & dignius inter omnia eſt officium magni magiſtri , qui in vulgari noſtro dicitur , le grant maiſtre,& in Cicilia dicitur magnus ſeneſcallus, & in Aragonia maior domus , prout dicit Lucas de Penna in dicta l.vnica.C .de comitibus & tribunis ſcholarum.Et ita etiam tenet Nicola.Boērij in ſuo tractatu de præeminentia ſacri magni concilij:quando ponit ordinem ſedendi in regno : ſed, vt mihi videtur cùm eſſet curialiſta & Aulicus , eo quia erat conſiliarius in magno conſilio regis Franciæ , non benè intellexit ſtatum illius : cùm in palatio regis officium magni magiſtri ſit aliud à magno ſeneſcallo , & illa duo officia ſint penitus diſtincta & diuerſa , & de vtroque dicetur infrà.Dominus verò Guillelmus Budæus qui toto tempore vitæ ſuæ fuit aulicus regis , & nunc magiſter requeſtarum hoſpitij regis ordinarius , videtur hunc appellare pincernam maximum : cùm dicat in lege vltima.ff.de ſenatoribus . in ſuis annotationibus,quòd primiores regiæ dignitatis miniſtrales ſunt Cancellarius,

magiſter

magiſter equitū,camerarius,& pincerna maximus,quod credo fore officium huius magni magiſtri ſecundùm mentem ipſius domini Budæi, cùm ſit talis de primoribus,& non poteſt ſub alijs vocabulis comprehendi:quod tamen bona venia dixerim,non mihi videtur ita eſſe,cū ſit alius qui dicatur pincerna maximus,de quo etiam ĵ.patebit.

Sed quantum ad huiuſmodi officium magni magiſtri poteſt & debet dici magnæ autoritatis & præeminentiæ, honoris atq; excellentiæ inter alia officia,cùm hoc nomine appelletur,& ei addatur magnus, ad maiorem expreſſionem & denotationem magiſterij, eo quia decens eſt nomen eſſe conſonans rei.§.vulgato.eſt &aliud,inſtit.de donatio. & eſt bona argumentatio in iure ab etymologia, ſeu ſignificatione vocabuli.inſtitu.de tutelis. §.primo. & in §.tutores. & inſtitu.de teſtamentis,in principio.& notatur in cap.ij.in principio.extra de teſtamentis. & ita habetur tex.in l.ager.§.fina.ff.de verborum ſignificatio.vbi tributum à tribuendo,& donum à donando.l.inter donū. ff.de verborum ſignificatio.& iudex,quaſi ius dicens.cap. forus.§.iudex.extra de verborum ſignificatio.& ſimiliter de verbo poſſeſſio,quaſi pedum poſitio.l.j.in principio. ff.de acquiren.poſſeſ.& ſimiliter in mutuo,quaſi de meo tuum.l.ſecunda.§.appellata.ff.ſi certum petatur. etiam in verbo,excommunicatio,dicitur quaſi extra communio, vt notatur in capitu.placet. de ſententia excōmunicationis extra.vt de pluribus alijs ſimiliter dici poſſet. Sed ad propoſitum noſtrū dicitur,quia maior eſt in ſtatione: ſteryon grçcè,ſtatio latinè dicitur ſecundùm Papiam. Et dicitur is cui totius rei gubernatio eſt commiſſa.l.j.§.j.ff.de exercitoria.l.item magiſtri.ff.de pactis.l.actor. ff.rem ratā haberi.vel magiſter dicitur à monendo vel monſtrando, ꝙ alios monere & eis monſtrare quid acturi ſint,debet. Et etiam magiſter militiæ dicitur princeps militum.ij.Regū x.cap.de quo verbo magiſter,ponit Hoſtiē.in ſumma de magiſtris.§.j.Ioan.Andr.in clemen.ij.eodem titu.de magiſtris. Nec huiuſmodi nominatio alicui debet eſſe moleſta,cùm Chriſtus vt à ſuis diſcipulis ſic vocaretur Io.xiij. acceptauit. Vos vocatis me magiſter & domine, & bene dicitis,ſum etenim. Quibus enim præcipua omnium rerum incumbit cura,& qui magis quàm cæteri diligētiam & ſolicitudinem rebus quibus præſunt debent,hi magiſtri appellantur:quinetiam ipſi magiſtratus per deriuationem à magiſtris cognominantur.l.quibus. ff.de verborū ſignificatio,idcirco magiſtri & iudices eodē præcepti ordine ponuntur, Deuterono.xvj.Iudices & magiſtros conſtitues in omnibus portis tuis,vt iudicent populum iuſto iudicio.& dixi infra,in nona parte,in quarta conſideratione.verſiculo,prædicti. & hic magiſter,de quo hic, dicitur comes illuſtris.l.iij.C.de curſu publico,lib.xij.vbi iam cōſtat,ꝙ præeſt curſoribus publicis, quos vulgò,poſtes dicimus.

Item prçeſt translationi ſeu euectioni armorum.l.j.C. de fabricenſibus,lib.xj. Et ipſi fabricenſes eidem ſubſunt. l.penul.& vlti.C.eodem.de fabricēſibus, in duabus gloſſis, vbi imperator vocat magiſtrum officiorum,ſublimē. Item etiam ad eum ſpectat curare ne arma fiant à priuato, neq; vendantur, neq; reponantur alibi quàm in publicis armamentis,vt in authen.de armis. in ſuperſcriptione,& in fine,& per totum.collatio.vj. Et,vt dicit Lucas de Penna in l.iij.C.de caſtrēſianis,lib.xij.hoc eſt officium de quo ſæpius in legibus Codicis fit mentio. Caſſiodorus vj.variarum epiſtolarum in formula ipſius officij ſic deſcribit: cuius verba hic inſerere volui,prout etiā inſeruit ipſe Lucas modo ſequenti. Reuerendum honorem ſibi aſſumit, quiſquis magiſtri nomen acceperit:quia hoc vocabulum ſemper de peritia venit,& in nomine cognoſcitur,quid ſit de moribus æſtimandum. Ad eum nimirum pertinet palatij diſciplina. Ipſe inſolentium ſcholarium mores procelloſos moderationis ſuæ terminis proſpere diſſerenat:tā multi ordines ſine aliqua confuſione componūtur,& ipſe ſuſtinet onus omnium quod habet tutela diſcretum.

Sic nominis ſui grauitate perfunctus ornat actibus prīcipatum:per eum ſenator veniens noſtris præſentatur obtutibus,amouet trepidum,componit loquentem.

Sua quinetiam verba ſolet inſerere,vt nos decenter omnia debeamus audire, aſpectus regij haud irritus collocutionis noſtræ glorioſus donator:aulitici conſiſterij quaſi quidam lucifer. Nam ſicut ille diem venturum promittit, ſic iſte deſiderantibus vultum noſtræ ſerenitatis,attribuit. Cauſarum præterea maximum pondus in eius audiētiæ finibus,maxima ſecuritate reponitur. Verēdorū quin etiam opportunam velocitatē, quorum ſtatus ſemper in curſu eſt,diligentiæ ſuæ diſtrictione cuſtodit: vt ſolicitudines noſtras,quas conſilio iuuat, beneficio celeritatis expediat.

Per eum exteris gentibus ad laudem reipublicæ noſtrç celſitudinis ordinatur hūanitas,& nolentes redeunt,quos mœrentes exceperit.

Per eum quippe nobis legatorūm quāuis feſtinantiū, pronunciatur aduentus.

Per eum nominis noſtri deſtinatur euectio,& iſti principaliter creditur,quod tam neceſſarium eſſe ſentitur. His etiam laboribus æſtimatis poteſtatem maximam huic decreuit antiquitas: vt nemo iudicum per prouincias faſces aſſumeret,niſi & hoc ipſe fieri decreuiſſet. Subdit eius arbitrio aliena iudicia,vt ad ipſum rediret,quod altenviſus eſt prçſtitiſſe:moleſtias quidem non habet exigendæ,ſed latç bono fruitur poteſtatis adeptæ. Credo qꝫ ex diuerſis titulis defloraretur dignitas ob leuamen principis inſtituta.

Perçquatores etiam victualium rerū in vrbe regia propria voluntate conſtituit,& tam neceſſe rei iudicem facit. Ipſe enim gaudium populis,ipſe noſtris temporibus prçſtat ornatum:quando tales viros copiæ publicæ præficit, vt plebs querula ſeditionem habere non debeat ſatiata.

Officium verò eius tanta ingenij prærogatiua decoratur,vt militiç perfunctus muneribus ornetur nomine principatus, miroq; modo inter prætorianas cohortes,& vrbanæ præfecturæ milites videatur inueniſſe primatum, à quibus ſibi humile ſoluebatur obſequium. Sic in ſauore magni honoris iuſtitia quædam à legibus venit, dum alienis excubijs proponitur, quod alibi militaſſe declaratur. Adiutor etiam magiſtri noſtris obtutibus præſentatur, vt vicariæ ſorte beneficij, nos eligamus eius præſidium,qui nobis præſtat fidele ſolatium. Hanc igitur dignitatem tot titulis decoratam, tot inſignibus opulentam per indictionem illam gubernandā tibi congrua grauitate committimus:vt per omnia quæ geſſeris,qua nihil moribus reſiduum relinquitur,ſi(quod abſit)à tanta maturitate peccetur. Hæc ſunt verba ipſius Caſſiodori,loco quo ſupra: quem Caſſiodorum in dictis epiſtolis, minimè inuenire potui, licet eum perquirere fecerim apud bibliopolas, in vniuerſitatibus, & alijs locis huius regni: ſed,vt dictum eſt,verba ſupra ſcripta ſunt relata per Lucam de Penna in dicta lege tertia. quæ incipit: hi qui,

C.de castrēsianis,librō xij.per quę clarè cognoscitur quale sit & fuerit huiusmodi officium,& cuius dignitatis,honoris & præeminentiæ fuerit tempore Cassiodori.

Istud verò officium aliàs fuit tantę autoritatis & prææminentiæ in Francia,ꝙ omnia tanquam rex expediebat talis magister sub nomine regis.Hodie verò non est eius authoritas tam magna nec excellens : quoniam in omnibus quæ tangunt iustitiam(saltem quo ad non aulicos) & in multis supradictis non se intromittit,sed solum Cācellarius,de quo dicam in sequenti parte.Eius tamen autoritas adhuc hodie circa ea quæ cōcernunt hospitium regis,& etiam circa prouisionem regni in prouidendo militibus est satis ampla : licet propriè eius autoritas concernat principaliter administrationem & superintelligentiā officiariorū hospitij regis.Et maximè illorum qui prouident circa epulas,& est propriè officium magistri officiorum:de quo habetur rubrica,de officio magistri officiorum.C.& propriè cognoscit de causis officiariorum principis etiā cubiculariorum,vt est textus in l.cubicularios.C.de præpositis sacri cubiculi,libro xij.& sub eius cognitione & punitione sunt omnes officiarij hospitij regis,vt dicit Iacobus Rebuffi in rubrica de quęstoribus,libro xij.C.vbi dicit eos esse illustres.l.eos.C.de principibus agentium in rebus.eodem libro.

Et etiam cognoscit de causis principum agentium in rebus,& ipsorum agentium in rebus,l.ex eo.C.de agentibus in rebus,lib. xij.& ibi Iacobus Rebuffi,qui dicit hoc esse verum etiam de causis criminalibus,licet videatur esse textus in l.j.C.de principibus agentium in rebus,eodem libro.& ibi idem Rebuffi,ꝙ princeps agentium in rebus,cognoscit de causis agentium in rebus:sed ipse Rebuffi ibi dicit ꝙ est verum quando sunt centenarij aut ducentenarij,de alijs verò qui non sunt centenarij,aut ducentenarij cognoscit magister officiorum,vt ibi per eum dicam latius infrà.

Cognoscit etiam de causis Fabricensium, vt supra dixi.l. penultima,quæ incipit,eos.C. de fabricensibus, libro vndecimo . Similiter de causis silētiariorum.l.ne ad diuersa.C.de silentiarijs,libro duodecimo.Item de castrēsianis.l.iij.& iiij.C.de castrensianis,libro xij.Item de decanis.l.ij.C.de decanis,eodem libro:vt declarat Ioan.de Platea in rubri.C.de quæstoribus & magistris officiorū, libro eodem xij.vbi quęstores,magistri officiorum,& comites sacrarum largitionum,& rei priuatæ æquiparātur, & sunt illustres.

Octaua consideratio. Videtur,ꝙ post istum magnū magistrum sit præpositus sacri cubiculi,qui dicitur magnus Senescallus secundūm vulgare Gallorum,vt dicit Lucas de penna in rubri.C.de præpositis sacri cubiculi,& de omnibus cubicularijs,& priuilegijs eorum,libro xij.vbi dicit ꝙ post debilitatum imperiū cuncta propria vocabula sunt deleta.

Et licet istorum & similium hodie nullus sit vsus,notitia tamen,vt dicit,est necessaria. c.fuerunt.§.paulatim. vij.distinctio.Et illum vocat Marescallum Io.de Platea in d.rubri.sed errat quo ad nos,quia Marescalli in Gallia sunt alij,vt dicam alibi.

Sed quia apud nos alludendo vocabulo videtur ꝙ sint Cabellani.i.custodes vel fabricatores lecti qui habēt sub se plures,vt sunt illi qui vocantur les chambriers,ou varletz de chambre , vel etiam aulæ,vel cameræ,vbi cubat princeps , dicuntur custodes cameræ , quæ debet esse sancta,id est immaculata,& ad cuius custodiā boni , probi,& electi sunt cubicularij assumendi.l. quicunq.C.de operibus publicis.Et,vt dicit Iacobus Rebuffi in dicta rubri.de præpositis sacri cubiculi. allegando Odofredum, isti præposito sacri cubiculi imperatoris æquipararī potest magnus Cambellarius regis Franciæ vocatus,le grāt Chambellam,qui præest cubiculo,hoc est cameræ regiæ. Alij autē cubicularij,de quibus loquitur ille titulus,in illa particula,ibi:& de omnibus cubicularijs,æquiparātur alij cambellani regis qui sunt sub magno seu primo cambellano:& hunc honorem cōmuniter volūt habere Senescalli & alij officiarij regij maiores laici,qui hoc sibi reputant ad magnū honorem quādo sunt Cambellani regis,& nō immeritò , vt statim videbitur.Hic verò tempore Constantini dicebatur paracemomenus cubilis,vel præfectus cubilis.i.curam habens cubilis imperialis:& hic pręfectus cubiculi apud nos dici potest primus Cambellanus.Vidi etiam arresta parlamēti Franciæ vbi fit mētio de domino Ludouico de Trimollia(qui erat primus Cambellanus) & vocatur ibi protocambellanus. Olim etiam talis erat subditus paracemomeno,id est magno senescallo, pręerat tamē omnibus cubicularijs,hoc est qui in cubiculo ministrabāt:& hic præpositus sacri cubiculi.i.magnus senescallus,secundū Lucam de Penna vbi suprā,æquiparatur in dignitate,immunitate,vel honore,non tamē excellentia vel potestate præfecto prętorio.i.cācellario,vel melius præsidēti.Cūm nullus præter Cōnestabilem Cancellario sit æquiparādus vel præfecto vrbis qui potest dici præpositus Parisiensis,vel magistro militū, qui pōt dici Marescallus ,vel verius Capitaneus:& æqualis honor est eis seruādus in sedendo iuxta principē & sedibus collocandis,vt qui prædictorum prius promotus ad officiū reperitur,primū locum obtineat in sedēdo.Ita est tex.cūm notatis per glo.doct. & maxime per Lucam de Penna,in dicta l.j.C.de præpositis sacri cubiculi.

Nona consideratio erit in hoc.Quoniam,vt dicit Lucas de Pēna in rubri.C.de prępositis sacri cubiculi, lib.xij.In cubiculo principis quidam magnificentissimus gerebat officiū,qui chartularius vocabatur:& huius fortè inter cætera erat officiū,vt codicilli,id est literæ cōmissionis officiorum , quæ diuersis magistratibus mandabātur, & quæ erant subscribendæ manu seu chirographo principis,per eum expedirentur:& hi erant maiores primicerio, vt dicit Lucas de Penna in d.rub.C.de præpositis sacri cubi.lib.xij.Et hi secundūm eundē hodie secretarij(vel elegātius à secretis,hoc est cui secreta cōmittūtur) dicūtur:quia secretiora,quæ vel nullis vel paucis cōmunicātur,scribūt, dictant,& explicant,quę scilicet princeps secretò, puta in cubiculo(quod vulgò dicimus,le cabinet)iubet,ordinat, & disponit:libellosꝙ,puta epistolas, & petitiones secretè principi legunt & explicant:& hodie apud nos dicuntur, les secretaires des commandemens : & sunt quatuor ordinarij,scilicet do.Robertet,Gedoyn,de Neufville, & Doruet:sed inter omnes semper fuit & est præcipuus,& maximæ autoritatis apud reges Franciæ ipse dominus Robertet.Et hi sunt maiores omnibus alijs secretarijs regis,& omnibus præferendi. Et isti sunt de magna camera,seu de magno laterculo: de quibus facit mentionem Petrus Cotereau,in suo schedulari magistratuū ciuilium,titu.de quęstore.Alij autem sunt,qui sunt de parua,& sunt clarissimi, qui verò de magna,spectabiles,& magistri sacrorum scriniorum dici possunt.l.vnica. C.de proximis sacrorū scriniorum.

niorum.& toto titu.de proxi.sacro.scri.lib.xij.C.de quibus infra dicam: vbi fortè statum consistorij principis descripturus sum.

Decima consideratio. In palatio seu hospitio principis est alius officiarius qui comes sacri stabuli (vt iam s. in hac parte, in vj. cõsideratiõe dictum est) vocatur, & apud nos magnus scutier dicitur: hic verò plures sub se habet, quorum est præfectus, qui dicti sunt stratores, hoc est qui præsunt equis ferrandis, & sellis, & frenis, de quibus habetur titulus de stratoribus, lib.xij.C. Et eundem, comitem sacri stabuli appellat text.& ibi Iacobus Rebuffi in d.l.vnica.C.de comitibus & tribunis scholarum, eo.libr.xij. Et inter illos stratores est primus, secundus & tertius ordo, secundùm quod principi placet in suo statu ordinare. Apud nos verò tales dicuntur Escuyers descuerie. Et talis dicitur vnus ex primoribus regiæ maiestatis officiarijs, quem Budæus in suis annotationibus, in l.fi.de senatoribus.ff.magistrũ equitum vocat.

Et de ordine istorũ & eorum præeminẽtia seu autoritate videri potest in breuiario principis, seu in quodam libello qui dicitur status Franciæ qui fit singulis annis: & in eo apponũtur & describũtur seriatim omnia noĩa officiariorũ, sub quibus sub sunt, taxa eorum stipẽdiariorũ, quid tenentur facere & eorum incumbat officio, & quomodo, & in quibus, & per quæ & quot tempora deseruire: quem fortè succincte alibi ponam eidem adaptãdo & conferendo officia antiqua de quibus in iure fit mentio.

Vndecima cõsideratio. Alij reperiũtur officiarij hospitij principis, qui dicuntur domestici & cõmensales, seu protectores & custodes personæ principis: quorũ quidã sunt qui eum sequũtur, quidã verò qui eum præcedunt, quidam qui eum de nocte custodiunt. Et tales protectores dicuntur etiam agentes in rebus, & habent quilibet eorum vnum præpositum, qui princeps agentium in rebus nuncupatur. Et sunt centenarij, aut ducentenarij, vt sunt in curia Christianissimi regis Franciæ illi milites qui dicũtur vulgò, Les cent gentilz hommes de cheux le roy. qui habẽt capitaneũ qui potest dici primicerius, seu princeps agentium in rebus. Et illi etiã sagittarij equestres, qui hyppotoxatæ dicuntur, seu fortè pilati, dicti Les deux centz archiers, qui etiam habent capitaneum quem primi pilo fortè non indecenter comparemus.

Sunt & alij protectores seu custodes corporis principis, qui vulgari nostro dicũtur La garde du roy (vt sunt cõmuniter quidã Eluetij) & propriè eos stipatores, latrones, & somatophylacas dicemus, & gerũt hastile, quod alabardam vocant. Et tales salutatione prius facta, potestatem osculandi habebant vicarios præfecti.i.locũtenẽtes capitanei ianuæ principis, vt dicit tex.in l.j.C.de domesticis & protectoribus, libro xij.

Et hic aduerte, quia princeps dicitur adorari. Alij verò salutari.gl.fi.in l.j.C.de silẽtiarijs, eo.lib.& ꝙ princeps dicatur adorari, text.in l.vnica.C.de comitibus & tribunis scholarũ, illo eod.lib.licet ibi gl.verbũ adorandi exponat i.salutandi, sic in l.sancimus.de consulibus.C.eod.li.& in l.ij.ibi: æternitatẽ nostram adoraturus.C.de fabricẽsibus, lib.xj.sed etiam ibi gl.dicit ꝙ est impropriè, cũ solus deus adoratur. Imperator verò seu princeps cum reuerẽtia aditur & honorari debet. Et ꝙ solus deus est adorandus, & soli sibi sacrificium est offerendum, dicit Innoc.in c.ij.de celeb.missarũ.de salutatiõe dictũ est in j.parte, & plenè in præcedẽti parte, in xxxiij.cõsidera.inci.prosequendo materiã &c. & infra ista parte, in xxij.consideratione. Et ꝙ alij à principe dicentur salutari aut reuereri, tex.est in l.ij.& v.C.de proximis sacrorum scriniorum, eodem libro.

Duodecima cõsideratio. In palatio seu regia principis sunt & alij qui de persona eius curãt, vt sunt medici, & sunt in hoc officio tres ordinarij, primus videlicet, secundus, & tertius: & quilibet ordo habet vnũ præcipuũ etiã summũ medicum & superiorẽ qui vocatur princeps medicorum, & tales vocantur archiatri, vt in l.medicos. in prin.C.de professoribus & medicis, libro x.

Et tales habent tãtam dignitatẽ quantam habẽt duces & vicarij principis qui administrauerũt, qui apud nos dicuntur gubernatores patriarum, vt dicit Ioan.de Platea in rubri.C.de comitibus & archiatris sacri palatij, libro xij.vbi etiam dicit post Bartho.ꝙ medici principum qui meruerunt esse in primo ordine medicorum nobilitãtur, vt efficiantur Palatini Comites, & sunt in dignitate spectabili: & ibi sunt tres dignitates, scilicet Archiatrorum, i.medicorum principis, Vicariorum, & Ducum, quę adæquantur. Et non est differentia nisi in prioritate temporis, vt dicunt ibi tex. Iacobus Rebuffi, Ioan.de Platea, & Lucas de Penna.

Decimatertia consideratio. Alij sunt Archiatri, qui dicuntur ostiarij palatij, seu hospitij principis. Et Archiatrus est princeps eorum, quasi princeps atrij principis. Et atriensis hoc est ianitor seu ostiarius, aut is cui credebatur cura atrij id est primæ partis domus, cũm de atrijs intramus domum. Vnde Victru.libro vj. In vrbe atria proxima ianuis esse debent. Vnde in Euangelio dicitur. Cũm fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet.

Et iste Archiatrus est in magna dignitate, cũm ęquipa retur vicario & duci, vt in l.j.C.de comitib.& archiatris sacri palatij, li.xij.& ita exponit Lucas de Pẽna in d.rub. vbi dicit ꝙ in regno magni viri consueuerunt hoc officiũ pro magno munere gerendũ suscipere. Hodie verò deficiẽte iustitia, huius sicut & cæterorum claritas est deleta: sed quicquid dicat hoc põt esse in regno Siciliæ, & Neapolitano, de quo ibi intendit loqui cũm ibi tum resideret. Sed in regno Franciæ est in magno honore, & solet concedi nobilibus, & his quos princeps fauore & beneuolentia prosequitur.

Idẽ tñ Lucas de Penna in rub.C.de comitibus cõsistorianis, in fi.lib.xij.dicit ꝙ Magistri ostiarij in curia regis sunt comites cõsistoriani. Cuius officium est cõuocare ad pręceptũ principis, vel quęstoris iurisperitos aut alios, illosq; cum necesse esset introducere in cõsistoriũ principis. Et hic post quęstorẽ & magistrum officiorũ præerat in cõsilio principis: & hic dicitur comes consistorianus.

Dicit eñ Pyrrhus in lib.j.de magistratibus Romanis. ꝙ comites consistoriani sunt qui principis consistoriũ & tribunal comitantur. Hiq; sunt illustres, cuiusmodi sacri cõsistorij regij, qui regem aut ipsum consistoriũ, cui præest Cancellarius, sequũtur. Sed credo illud esse generaliter ad omnes: sed specialiter comes consistorianus dicitur ille qui habet curam, & gerit officium cõuocandi ad præceptum principis omnes de consilio & cõsistorio eiusdem. Dicit vlterius Pyrrhus ꝙ admissionales sunt quos ostiarios Galli vocant. Alij archiatros dicunt ab atrio custodiendo, nonnulli atrienses, vt dictum est. Cõsistoriani verò ab Ambrosio dicuntur qui senatorij ordinis vel am-

plissimi sunt, qui ad principale consilium eligebantur.

Decimaquarta cõsideratio. In domo principis sunt plures comites qui semper principẽ comitãtur. Cũ comes à comitãdo vel sequẽdo dominum, l. itẽ apud. §. comitẽ. ff. de iniurijs. l. j. §. fi. ff. de extraordinarijs criminibus. Et habẽt officia in domo principis, & quia dicuntur cum adiectione oneris, sunt nomina officiorum tantum. Secus quando cum adiectione patriæ aut prouinciæ, quoniam tunc sunt nomina dignitatis, vt suprà in præcedenti parte plures nominaui in xlvj. cõsideratione. Sunt etiã quandoq; sine comitatu, vt in authen. vt ab illustribus & qui super eam dignitatẽ sunt &c. in prin. iuncta glo. ibi in verbo, comites. colla. v.

Et, vt in hac parte dixi suprà, est comes sacri stabuli. de quo in x. consideratione. etiã comes scholarũ, vt in vj. cõsideratione. Sunt tñ alij comites: primò Comes largitionũ, & est, vt dicit Pyrrhus in suo tractatu de togatis seu palatinis, lib. j. qui largitiões principis in comitatu faciebat: quis aũt hodie fungat̃ huiuscemodi officio, fortè scribam infrà, vbi officia deputata circa ærariũ principis enumerantur, & est propriè thesaurarius secretus principis, q dicitur, Le tresorier des menuz plaisirs. Vel fortè crumenarius (quẽ argẽtarium vocãt) qui etiã fortè rationarius, i. accepti expẽsiq; librũ cõficit, aut eleemosynarius principis, de quo statim dicam. Nam dona facit & liberalitates exercet princeps, vt in l. vnica. C. si liberalitatis imperialis socius sine hærede decesserit, li. x. Et liberalitas seu munificentia ẽst propriũ regis, & ex ea plurimum laudatur: vt dixi in præcedenti parte, in viij. consideratione.

Est & comes domorũ, qui teste Pyrrho vbi suprà, est qui præfecturã in domesticos principis habebat secundũ Iustinianũ. Fortè dici posset hodie Præposit⁹ domus principis (qui vocatur vulgò, le preuost de l'hostel) cũm habeat iurisditionem & præfecturam in domesticos ipsius. Qui etiã videtur habere officium irenarchæ, cũm habeat cognitionem causarum criminalium, & pacem procuret inter domesticos & aulicos principis: imo in omnes curiales facinorosos animaduertit, quod videtur esse officium irenarchæ, vt in l. vnica. C. de irenarchis, libr. x. Et ab isto hodie deputantur in prouincijs irenarchę, seu liminarchę, hoc est præpositi mareschallorum.

De alijs verò comitibus suis locis dicetur, maximè de comite stabili, qui erat primus inter oẽs, & omnibus pręerat: loco cuius hodie est conestabilis, sed erratur in vocabulo, quia deberet dici (vt aliqui volunt) comes stabilis.

Et licet multa sint officia in curia seu palatio regis nostri, quę ad istos comites adaptari possent, quæ in manibus habere non potui, licet multos aulicos & palatinos rogauerim, vt ad me destinarent statum curiæ Christianissimi Francorũ regis, vt oĩa officia dictæ curię adaptare satagerẽ officijs antiquis & in iure descriptis: sed cũm ad me nõ deuenerint aliter nõ insistã, nisi in iure & antiquis scriptis reperiri possint, & quæ vsitata fuerint, in alijs me remittẽdo ad Pyrrhũ, ad Fenestellam, & Põponiũ Letum.

Aduerte etiam q olim breuis fiebat, qui continebat sigillatim officia ministerio principis deputata, vt ait text. in l. fi. in prin. C. de castrensianis & ministerianis, lib. xij. sed etiam hunc breuem (qui continebat numerum officiariorum) non habemus, vt dicit ibi glo. j.

Quę enim in nouissimis tribus libris Codicis leguntur, nihil ferè antiquitatis redolent, vt ait Budæus. A Gręcis enim sumpta sunt, & ob id magna ex parte non intelliguntur, authorum eius temporis penuria.

Si velis videre breuem status regis Salomonis, habetur compendiose iij. Regum iiij. ca. vbi sic dicitur. Erat autem rex Salomon regnans super omnem Israẽl. & principes & præfecti ipsius Salomonis nominatim ibi describũtur, vt & multi alij eiusdem officiales.

Primò nominantur tres, quos pro scribis habuit, quos dicimus à secretis.

Secundò vnus nuncupatur, qui à commentarijs dicitur, & fortè talis cõmentaria componebat: loco cuius subrogari videtur in francia Cancellarius.

Tertiò vnus solus qui super exercitum dominabatur, vt hodie apud nos est Conestabilis Franciæ.

Quartò tres erant super eos qui assistebãt regi, & fortè hodie loco istorũ sunt electi secreti, aut stricti cõsiliarij regis.

Quintò vnus erat amicus regis.

Sextò vnus nuncupatur, qui erat præpositus domus.

Septimò vnus erat super tributa, quem voco generalem finantiarum seu magnum thesaurarium.

Octauò duodecim præfectos habebat super omnẽ Israẽl, quorũ nomina ibi describũtur, & quibus regionibus pręerant: & hi præbebant annonam regi, & domui eius. Per singulos enim menses in anno, singuli necessaria ministrabant. Non temerè fortè crediderim à Carolo magno Frãcorum rege instar istorum duodecim præfectorum olim fuisse institutos duodecim pares Franciæ.

Ibi etiã de expensis seu sumptibus & cibis mẽsæ ipsius Salomonis dũ scribitur. Erat autẽ cibus Salomonis per singulos dies triginta chori similæ (hoc est farinæ albę, seu floris farinæ triticeæ) & sexaginta chori farinæ (quę erat ex omnibus frugibus & leguminibus. Chorus verò medimnos atticos xlj. capiebat. Medimnus verò sex modios continet.) Item decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprearum atq; bubalorũ, & auium altilium. Item habebat quadraginta milia præsepia equorum currilium, & duodecim milia equestrium, nutriebãtq; eos supradicti regis præfecti, sed & necessaria mensę ipsius regis cum ingẽti cura præbebant in tempore suo.

Et de officiarijs diuersorum ordinum, tam pontificalis dignitatis, q̃ imperialis fit mentio in c. Constantinus. xcvj. distin. & ibi videtur q militiæ clericalis officia sint adinuenta instar secularis.

Sed longè ante Salomonẽ, cũm iam sexaginta anni & vltra elapsi erant cũ regnare incepisset Salomon, Samuel sanctissimus dñi propheta Hebræorũ magnus põtifex & iudex leges seu iura regni Hebræorum, iussu dñi dederat Sauli in regem Hebræorũ assumpto, quæ descripta erant in libro, vt habetur j. Reg. viij. & x. ca. in fi. vbi satis elici potest de statu regis Saulis: de quo in præcedenti parte, in consideratione de priuilegijs principum. versi. clxij.

Decimaquinta cõsideratio. Aliud est officiũ domesticum principis, quod dicitur Comes horreorũ pistrini principis curator. De quo facit mentionem Pyrrhus in suo trac. de togatis & palatinis.

Et hic habet sub se mancipia quædam purgandis horreis adscripta, coquẽdoq; pani principis. Et hic potest esse præfectus annonæ, seu tribunus.

Decimasexta cõsideratio. Est & aliud officiũ domesticũ principis, quod dicitur officiũ comitis sacri palatij, secũdũm Lucam de Penna, vt j. dicetur. Sed secundũ Põponiũ Letũ dicitur officiũ præfecti fabrorũ: qm̃ vt ait,

Sunt

Sunt artifices qui castra sequuntur, vt fabris lignarijs, ferrarijsq́ præsint. Et is magistratus eligebatur idoneus, & qui castris sciret bene prouidere, præsertim qui in vrbium expugnatione cuniculos subterraneos facere, atque id genus alia, vt Mamurra eques Romanus fuit præfectus fabrorum C. Cæsaris in Gallia: qui (teste Polidoro de inuentoribus rerum libro iij. c. viij.) fuit primus qui parietes domus crusta marmoris operuit. Et de huiusmodi officio fortè latius infra dicetur in ix. parte. Et talis ꝓpriè apud nos dici posset magister operum.

Dicit tñ Lucas de Pēna in l. vnica. C. de comitibus & tribunis scholarū. lib. xij. ꝙ comes sacri palatij erat præpositus custodiæ, conseruationi, & ornamento imperialis palatij. Erat autem architector peritissimus omnium, ante pedes regios primus incedens, auream virgam ferens in manu. hic peruigili cura vigilabat circa decorē palatij, vt antiquum nitorem in pristinum cōuerteret, & noua simili antiquitate produceret.

Crederem autem potius, ꝙ talis præfectus fabrorum, seu operum esset sub comite qui habet curā sacri palatij, cū hic comes curæ sacri palatij sit de primoribus, & æquiparetur comiti & tribuno scholarum, etiam comiti sacri stabuli, vt est tex. in d. l. vnica. & sit in maxima dignitate in qua nō est præfectus fabrorum: licet ad similitudinem huius in palatio Parisiensi in mensa marmorea est adhuc iurisditio magistri operū seu latomorū, qui cognoscere habet de operibus & ædificijs factis pro principe, & potest ille magister latomorum adaptari huic præfecto fabrorū. Et ꝙ tales magistratus habeant iurisditionē super prædictis corroboro sic. de iure em̄ magistri militum habent iurisditionem inter suos milites. casus est in l. magisteriæ potestati inter militares viros. C. de iurisditio. om. iudi. Secūdò sic. ratione professionis vel negotiationis quis subijcitur iurisditioni illius qui præest talibus, & de his quæ pertinent ad eius artem seu curam. l. fi. in prin. vbi est propria officina. C. eodem. Hodie tñ de consuetudine regni Franciæ centum milites regis, de quibus. s̄. dixi ista parte, in xj. consideratione. litigant coram dominis requestarū in parlamento Parisiensi, prout & alij domestici principis si velint, & hoc virtute literarum regiarum ab eis impetratarum, quas Committimus vocamus.

Decimaseptima consideratio de alijs officiarijs principis tractat, qui sunt omnibus, & ipsi scilicet principi & alijs quibuscunq; magistratibus, necessarij, & sunt ærarij qui ærarium principis administrare habent, & in recipiendo, & in distribuendo, & tales inter cæteros sunt laudandi: & retroactis tēporibus, & de iure & de facto fuerūt laudati & honorati. Et acceperunt nomen ab ære, hoc est pecunia: quoniam olim æs fuit in precio magis, aurumq́ iacebat, vt ait Lucret. Nunc (versa vice) iacet æs, aurum summo successit honore. Et primò ex ære pecunia signata fuit. vnde Ouidius in fastis.

Aera dabant olim melius, nunc nomen in auro est.
Victaq́ concessit prisca moneta nouæ.

Aduerte, ꝙ in hoc ærario plures sunt officiales. Sūt em̄ primò generales, secūdò magistri cōputorū, tertiò thesaurarij, quartò receptores. Sed quomō hi possint ad officia olim in iure scripta adaptari videndū est: imprimis apud nos in Frācia quatuor sunt generales finantiarū, scilicet generalis Franciæ, Normāniæ, Britāniæ, & Linguæ Occitanæ. Hic etiā prius præmitto ꝙ apud nos principes singulis annis faciunt breuiarium in quo describunt statum eorum generalem: & in illo statuūt tam de ærarij pecunia ꝙ de fiscali quid eo anno fieri velint: quā summam instrumēto ministerioq́ omni aulico ferri placeat, quam argentariā nunc & officiales domesticos vocant. Quā etiā rei militari attribui (quum teste Plauto, belli neruus sit pecunia) quā stipendijs: qm̄ & officiarijs & militibus stipendia sunt necessaria. Ideo habetur Lucæ iij. Neminem concutiatis, estote cōtenti stipēdijs vestris. Quam liberalitatibus, quā venatico apparatui, ꝙ auitio equitioq́ id est falconariæ scutariæq́, vt verbis nostris vtar. Quibus etiā vsus est ille elegās vir dñs Guillielmus Budæus in suis annotatiōibus in pandectas, super l. vnica. ff. de officio quæstoris. sed ad rem redeo. Quam deniq; in euentus varios, & ad incerta rerum casuūq́ (quo nomine præfecti ærarij immanes summas suæ potestatis faciūt) in legationes dimittendas, admittendasq́, atq; etiā in lautitiam destinati, hoc est munera & xenia, quæ legatis exterarum gentium donantur. In eo etiam breuiario, princeps anniuersaria constitutione stipendia quædam augeri, quædā circuncidi, quædam eradi iubet. Ex quo velut archetypo quini quotannis veluti traduces ducuntur. Quorum vnū præfecti fisci communem inter se sumunt & sunt thesaurarij. Reliquos præfecti ærarij (& sunt generales finantiarum) habent suum quisq; cū suo tribuno ærario (hoc est receptore generali) communem. Ex quibus rursus secundaria quædam breuiaria coactoribus prouinciæ suæ: hoc est receptoribus particularibus faciūt, in quibus attributas prouinciæ suæ pecunias varijs nominibus exponūt & erogant. Nomina intellige capita breuiarij hoc est rationis argentariæ, tituliq́ earum rerum & huiusmodi, quas supra enumerauimus, quibus expensæ pecuniæ feruntur.

Ex his autē velut subbreuiarijs fiunt rursus, quæ pyctacia, breuiaq́ dicuntur, & breues vulgò borderellos appellant, i. commentariolos summā rerum continētes, de quo exempla sunt in l. actuarij. l. excellentia. & l. iubemus. ij. in fine. C. de erogatiōe militaris annonæ. libr. xij. Attributæ aūt pecuniæ (teste Budæo) ab antiquis dicebantur, quas nūc assignatiōes dicimus. Tributū dictum est à tribubus, ꝙ ea pecunia quæ à populo imperata erat, tributim à singulis pro portiōe census exigebatur. Ab hoc ea quæ assignata erat, attributum dictū. Ab eo verò quibus attributa erat pecunia, vt militi reddant, tribuni ærarij dicti sunt. Id quod attributū erat, æs militare dictum. Tribuni igitur ærarij secundū Asconium ea officia gerebāt, quæ nūc generales receptores obeunt exequūtur, attributā pecuniam quæstoribus prouincialibus (pro quibus hodie habemus thesaurarios bellicos) adnumerantes ex ærario promptam. Tñ secundū Varronē lib. primo de lingua latina, in fi. Tribuni ærarij dicti erāt qui militibus ipsis protinus adnumerabant, qui nūc thesaurarij sunt bellorum. Nec immeritò forte hi officiales ærarij inter domesticos & palatinos principis adnumerātur, cū sint officiales generales ad omnem statū principis, tam suįpsius, suorum officiariorum domesticorum, ꝙ iustitiariorum, & rei militaris. Ideo de his in hac parte fit mentio. Etiam generales rectè apud nos dicūtur, cum eorum officium, scilicet illorum qui sunt digniores in ærarij administratione, habeāt officium generale ad omnes circa rempublicam versantes.

Nūc ergo ad hos deueniamus qui qñq; dicti sunt quæstores seu præfecti ærarij (vt dicūt Budæus & Pyrrhus) & tales sunt illustres, vt voluit Purpuratus in l. j. col. xiij. ibi: illud aūt recipi pōt. ff. de officio eius cui mandata est iuris-

dictio. Ideo digni sunt magno honore, & tales præferri deberent omnibus domesticis & palatinis post quatuor primores domus regiæ, de quibus antè dixi. nõ tamen præferuntur cancellario & præsidentibus in parlamento in cõgregatiõe generali, nec magistris requestarũ & cõsiliarijs, vt dicit Boërius ĩ tractatu Ioãnis Mõtaigne. de autoritate magni concilij: vbi vide modũ sedendi in cõsistorio Christianissimi Frãcorũ regis. Imo dicit idem Ioãnes in d. tract. in secũda ratiõe, ꝙ tales quęstores olim ex plebeis & ignobilibus eligebãtur. l. ij. §. deinde cũ ærariũ. ff. de origine iuris, & l. vnica. ff. de officio quæstoris. & ibi glos. in verbo, plebeios. vbi glossa tria genera quęstorũ declarat. & etiã gl. in proœ. institutionũ. §. cũq; hoc. in verbo, exquęstori. sed videret dicẽdũ per glossam in d. l. vnica. ꝙ tales quęstores sint tm̃ spectabiles vel clarissimi, illustres tñ nominãtur, per tex. in l. ij. C. de offi. quæstoris. & Ioãnes Montaigne vbi suprà dicit, ꝙ sufficit vt sint humilioris ordinis. q̃bus nõ assentit Purpuratus in l. j. nume. xliij. cũ quinq; seq. ff. de offi. eius cui mãdata est iurisdictio. et infra in parte seq. in xv. cõsidera. inci. cùm vt. Sed cùm Budæus & Pyrrhus tales quęstores dicant eos esse quos magistros seu dños cõpotorũ vocamus, Ideo eos insequẽdo videret dicendũ, ꝙ tales generales finantiarũ sint illi, qui præfecto ærarij comparantur. de quo fit mentio in l. senatus. ff. de iure fisci. & per Pyrrhum plenè in libro de quæstorijs magistratibus. vbi dicit, ꝙ talis quæstor magni honoris gradus erat.

Iacobus Rebuffi in l. pręcepit. & in l. j. C. de canone largitionaliũ titulorũ. lib. x. videtur tales administratores ęrarij alio nomine vocare, qm̃ eos nominat comites. Nã (vt ait) princeps duo habebat patrimonia, & ad gubernationẽ istorũ pręponebãtur duo comites, scilicet Comes sacrarũ largitionũ, & Comes rerũ priuatarum, & habebãt idẽ priuilegiũ, vt in l. vlti. C. de palatinis sacrarũ largitionũ. li. xj. Nã quilibet erat illustris, vt de comite rerũ priuatarũ ꝓbatur in l. vnica. C. de offi. comitis rerũ priuatarũ. iũcta l. fi. ante finẽ. C. de assesso. Probatur de comite sacrarũ largitionũ. l. siue ex prętoriano. C. de executo. et exact. li. xij. & l. j. §. ideo. C. de nouo codice cõponendo. & l. vnica. C. de offic. comitis sacrarũ largitionum. & l. viros deuotos. C. de palatinis sacrarũ largitionũ & rerum priuatarũ. eodẽ lib. xij. Vñ officium comitis rerũ priuatarũ erat, vt gubernaret res fiscales quæ appropriabãtur ad cõmodum principis, nec cõuertebantur in vtilitatẽ publicã. de quo Lucas de Penna in l. iij. quæ incipit, si qñ. C. de bonis vacãtibus. lib. x. & in l. ij. de petitis bonorum sublatis. C. eodẽ libro, vbi refert ea quę pertinebant ad eius officium. Et iste cõstituebat procuratorem Cęsaris qui sibi reddebat cõpotum. l. penul. C. de iure fisci. lib. x. & licet glo. in d. l. vnica. C. de officio comitis rerum priuatarum. vocauerit istum comitem procuratorem Cæsaris, tamen contrarium est verum vt notatur in dicta l. penul. C. de iure fisci. & in l. si quis intra. C. de bonis proscriptorum. & in l. si quando. ij. C. de bonis vacantibus. eodem libro x.

Officiũ verò Comitis sacrarum largitionum erat colligere tributum, & applicabatur in thesauraria seu fisco, ex quo soluebantur stipendia militaria (vt paulò antẽ dictũ est) nec cõuertebatur in vtilitatẽ principis: tñ isti comites habebãt diuersa officia, vt probatur in l. in prouincijs. C. de numerarijs & actuarijs. libro xij. Etiam iste comes sacrarum largitionum habebat specialem potestatem, & custodiam ipsius thesauri, & reddebat rõnem prefecto prætorio, vt in authen. de collatoribus; §. eos autem. colla. ix. & l. fi. in fin. C. de exact. tribu. libro x. & omnes collatores & exactores reddebant sibi compotum, & ipse præfecto prętorio vt dixi. Ex quo videtur dicendum, ꝙ generales prædicti æquiparari possunt dictis comitibus, quia nõ reddũt alicui compotum nec subijciuntur, nisi præfecto prętorio, hoc est cancellario. Licet videantur aliqui dicere, ꝙ tales sint thesaurarij Franciæ, sed potius credendum est, ꝙ tales generales magis adaptari possint ipsis comitibus, vt possint dici illustres. Cũ sint in maximo honore, & semper fuerint magis q̃ thesaurarij & receptores qui subsunt eis, & tenentur reddere compotum eisdem: & hæc dixi ad sustẽtationẽ opinionis Purpurati, in hoc quod dicit ipsos generales esse illustres in quo multum extolluntur, cũ officium eorum in extraordinarijs pecunijs & subsidijs quęrendis & conseruandis versetur.

Vnde et de quęstoribus sentit Guillielmus Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, & vxorẽ noĩe Adelasiam. nume. cccccix. de testamentis. vbi ita ait. Quæstores sunt gñales & receptores talliarũ, quas rex annis singulis indicit pro necessitatibus regno occurrẽtibus secũdũ maius & minus pro modo necessitatum, quæ tallię leuantur à nõ priuilegiatis pro valore rerũ, et bonorum ruralium, quas quisq; plebeius habet et possidet: & ibi ponit quomodo talliæ seu collectæ dictorũ subsidiorũ indicunt, leuãtur & exigũtur, & per quos, saltẽ in patria Tholosana.

Aduerte pro intellectu prædictorũ, quia vt refert Budæus in d. l. vnica. ff. de officio quæstoris. & Pyrrhus in loco ante allegato, tria pensitationum genera seu solutionũ, fuerunt apud antiquos.

Primum dicitur canon, & est hodie id quod domaniũ dicitur. exemplificat Budæus, in portorijs, vectigalibus & huiusmodi.

Secundũ dicitur oblatio, & est id quod nunc auxilia dicimus, Aydes in vulgari: vt octauini heminatim, hoc est per mensuras diuenditi, & vicesima eius, quod cuppatim culeatimq; venit, reliquarum mercium, quæq; à solidarijs negociatoribus venduntur (quos grossarios appellant) quæq; à minutarijs & venditoribus, qui & propolæ dicũtur, hoc est non sua vendẽtes, sed à negociatoribus pręempta, vt postea pluris vendant.

Tertiũ est indictio (quã talliam vocamus) antiqui collationem vocabant: & Cicero collectam dicit. Et in administratione istarum pensitationũ est differentia, teste G. Benedicto in loco supra allegato: quoniam thesaurarij administrant domaniũ quod est ordinariũ, generales verò talliã, quæ dicitur munus extraordinarium, vt statim dicam.

Et isti generales habent iurisditionem in palatio Parisiensi, in qua sunt duo præsidentes, octo consiliarij, aduocatus, procurator, graffarius, & duo apparitores. Et ab eis non appellatur. Et appellationes emissæ à sententijs & iurisditionibus electorum & grenetariorum deuoluuntur ad eorum iurisditionem & curiam: quiquidem electi cognoscunt de auxilijs seu subsidijs, & grenetarij, seu mauis granarij vel horrearij de gabellis salis.

DEcimaoctaua cõsideratio ad thesaurarios se offert, relinquẽdo magistros compotorũ in parte sequenti, cum sint officiarij iustitię. Hi thesaurarij (qui sunt quatuor generales in Francia) præfecti fisci vocari possunt. Autore Budæo in l. vnica. ff. de officio quęstoris. & tales etiã possunt dici illustres, vt ait Purpuratus in l prima. colũ. xiij. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio, per textum quem dicit ad hoc facere in l. fi. C. vbi senatores vel clarissimi.

clarissimi.in princ.ibi: cui sacros nostri nois thesauros, aut res priuatas nostræ pietatis, vel serenissimæ Augustę nostræ cōiugis gubernandas iniunxit nostra serenitas. & ibi facit differentiā inter generales & particulares, de quibus infrà. Videretur tn̄ dicendū ex rationibus deductis in precedenti cōsideratione de generalibus, q̄ sunt tātum spectabiles, & sufficit q̄ tales sint: cùm etiam magistri militum (qui vocātur marescalli Franciæ aut capitanei) sint tantū spectabiles, vt dicit Specu.in ti.de iuris.om.iud.versi.medij.& dicam j.in ix.parte, in xvij.consideratione.

Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem noīe Adelasiam.nume.cccccvj.vsq; ad numerum lix.de testamētis.ponit originem istorū thesaurariorum seu quæstorū, vbi dicit q̄ huiusmodi quęstores seu thesaurarij à populo Romano originē seu ortū habuerunt in principio nascētis ciuitatis. Cùm ærariū populi auctū esse cœpisset, in quo pecuniæ publicæ reponebantur: qa vt essent qui ęrario thęsauri pręessent, cōstituti fuerūt quæstores, qui pecunię præsiderēt, & dicti sunt ab eo quòd inquirēdæ & cōseruādæ pecunię causa creati erant. Verba sunt l.ij.§.hisdē tēporib⁹.ibi: deinde cū ęrariū &c. ff.de orig.iur.ob quod dicit tex.in d.l.vnica.ff.de offi.quęsto.qđ origo quæstoribus creādis antiquissima est, & penè ante oēs magistratus. Habuerūt em̄ Romulus conditor vrbis, & Numa Pōpilius binos quæstores, quos ipsi non sua voce sed populi suffragio, hoc est cōsensu & electione crearūt. Et in hoc videtur dictus G.Benedi.quasi præferre istos thesaurarios supradictis generalib⁹: & in Frācia sunt quatuor principales qui de causis inter fiscū & priuatos cū pręsidibus.i.senescallis aut balliuis cognoscūt.l.ij.C. si aduer.fiscū resti.postu.& hoc fit Tholosę, teste eodē G. Bn̄di.vbi simul cognoscūt: & horum officiū est (vt dicit) quærere & exigere oīa quæ domanij regis & de patrimonio seu de mēsa sunt, & debēt discurrere prouincias & visitare domanium, illud cōseruādo, & si iuste fieri posset augēdo, & occupatū ac perditū recuperādo auxilio præsidū, vbi de redditu vigintiquinq; librarū turon̄. & infra quęstio fiet. Si autē de maiori summa ageretur, curiæ parlamenti in cuius ressorto est, cognitio pertinet. Et tn̄, vt dicit, officiū generaliū in pecunijs extraordinarijs & subsidijs quærendis versatur, vt etiā dictū est in præcedenti cōsideratione. Dicti etiam thesaurarij in hoc videntur laudādi, cùm administratio eorum versetur circa ordinarium munus, generalium verò circa extraordinarium.

DEcimanona cōsideratio. Generales receptores Franciæ tribunis ærarijs cōparari dicūt Budæus & Pyrrhus. Qui verò dicātur tribuni ęrarij, dictum est suprà ista parte, in xvij.consideratione, vbi dixi post prædictos, q̄ ea munera obibāt quæ nunc generales receptores obeūt, assignatam pecuniā thesaurarijs bellicis adnumerātes ex ærario promptā. Sed teste Varrone, hi erant qui militibus ipsis protinus, hoc est omnino vel longe à finibus adnumerabāt, qui hodie thesaurarij bellici vulgò dicti sunt, Les ..esoriers des guerres. Nam his attribuitur pecunia, quam militibus reddunt pro stipendijs.

Tribuni nō tā ærarij q̄ (vt appellātur) ærati. Aeratos tribunos Cicero pro obęratis dixit, id est ęre alieno obrutis & implicitis. Gallia verò memoria nostra (vt ait Budæus) alterius generis ęratos, huiusmodi tribunos, oēsq; argētariam factitātes, hoc est pecunias numerātes, semper habuit, id est bene nummatos. Refert tamē Nicolaus Boërij in suo cōmento super cōsuetudinibus septenę Bituricē. tit.de cōsuetudine matrimonij.§.v.quòd clerici finātiarū ab initio magnā faciunt pragam seu bragā, & per exteriora apparent diuites, sed in fine mittrātur, & in exiliū mittūtur, vt ait factum fuisse tēpore Ludouici duodecimi Frācorum regis. Sed peius est hoc anno 1527.die nona Augusti: quidā generalis Franciæ detentus incarceratus Parisius in arce, quæ vulgò Bastille dicitur, fuit condēnatus per iudices commissos à dn̄o nostro Rege, vt in patibulo Mōtisfalconis suspenderetur & strāgularetur (quod & factum fuit die lunæ.xij.eiusdem mēsis sequente) oīa bona sua cōfiscando: & in dicta sententia cōtinetur, q̄ dicti iudices declarauerūt dictum generalē astrictū & cōuictum de furtis, falsitatibus, abusibus, interuersionibus: hoc est callidis surreptiōibus & malis administrationibus finātiarum regis mētionatis in processu, & priuatū ab omni honore & statu, pro reparatiōe dictorum criminū & delictorum: ordinantes insuper summā tercentū milium Parisiensiū, super dictis bonis, & cōfiscationibus accipi pro restitutione summarum & partium malè captarum per dictū generalem super finantijs regis & alijs dānis & interesse in eis factis, dictam summam adiudicantes regi pro restitutione prædictorum.

Istud verò deinceps cedat alijs in exemplū, vt sint inculpati, nulliusq; culpę notatiōe digni. Inculpabiliter em̄, teste Cassiodoro, necesse est viuat, etiam qui solā sui præsentiā nouit principibus offerendā. Quomodo tamē parcendum sit honori & verecūdiæ domus regiæ, & his qui pro domo & parentibus regijs laborarunt, vide per Guillelmum Benedicti in repetitiōe c.Raynutius, in verbo, & vxorē nomine Adelasiā.numero 808.extra de testamētis. Allego pro hoc textum in c.sed & quod principi, ad finē, ibi: nā quod ob meritū.iuncta gl.iu verbo, ob meritū. quam seq.ibi docto.instit.de iure naturali &c.& ibi notat Ange.per illū tex.q̄ iusta causa minuendi vel remittendi pœnā alicui delinquenti est propter multa seruitia quę cōtulit principi vel reipublicę. Plures etiā alij referuntur detenti ob supradicta delicta in carcerib⁹ Parisianis, de quorū vita dubitatur, quæ cū vitiosa sint stirpitus (vt nulla radix inde remaneat) eruenda sunt, vt vtar verbis l.ij.C.de petitis bonorū sublatis, lib.decimo. licet hodie talia potius radices effundāt, cùm essent omnino tollēda, quia ex mala radice procedūt. Et huiusmodi ærarij administratores, vulgò in Frācia porci regis dicūtur, tanq̄ vitā in ocio & sine solicitudine degentes. ꝓ quo bene faciūt ea quę dicit Lucas de Pēna in d.l.ij.post Policra.lib.v.ca.ij. Hi autē (vt ait) in republica ventris & intestinorū imaginē ferunt: q si immensa auiditate rapta cōgesserint, & cōgesta tenacius reseruauerint, innumerabiles & incurabiles morbos corpori reipublicæ generant, & vitio eorū totius corporis ruina immineat. Et secūdū Hippocratē crassa & obesa corpora, cū crescēdi modum impleuerint, necessariā esse sanguinis diminutionē, & nisi fiat, in paralysim & plurima genera morborū pessima erūpere: vt refert textus in c.ne tales.de cōsecra.dis.v. Vn̄ non sine causa oīm talium & similiū raptorum hęres in præsenti seculo est fiscus, qui eos bonis alienis impinguatos minuit: qđ fieri necesse est, ne æternaliter pereāt, saltē expediēs est, vt quod vi, clam vel ..us iniustè perdidit, proximus capiat fiscus. Cuius oīa digerendi & rapta deuorandi est capax stomachus, vt ait G.Benedicti in sua repetitione c.Raynutius.in verbo, & vxorē nomine Adelasiā.nume.938.& ibi vide numero præcedenti, quomodo exclamat contra cupiditatem

Gallorum, maximè contra collectores, cuſtodes ſeu gardiatores portuum & pædagiorum: quos ſcoriatores, ne dicam tortores vocat. & per eundem in dicto c. in verbo, condidit primo. circa finem. contra oppreſſores huiuſmodi, & eos qui ad opprimendum iniquis vectigalibus populum auctores extiterunt.

VIgeſima conſideratio. Etiam inter tales adminiſtratores ærarij, ſeu fiſcalium pecuniarũ principis, ſunt multi inferiores, qui reſpondent ſupradictis & magiſtris cõputorũ: vt ſunt apud nos receptores particulares balliuatuũ, ſeu ſeneſcalliarũ, quos Pyrrhus & Budæus vocant coactores: & coactio argentaria pro ipſo munere cogendi pecunias quam nunc receptã vocant, de quibus infrà in ſequenti parte, in xxxv. conſideratione.

Et pecuniæ collectæ per eoſdẽ ad præpoſitos theſaurorum ſeu generales receptores deferri debent. l. diu. C. de ſuſceptoribus, lib. x. Et ipſi receptores particulares ſingulis annis rationem de ſuſceptis reddere debent. textus in l. neminẽ. C. eo. titu. de ſuſceptoribus. & hoc fit apud nos coram præſidẽte & magiſtris computorum Diuione denariorum receptam ordinariam concernentibus.

Itẽ theſaurarij ſub ſe habent plures clericos, qui actores ſeu procuratores dici poſſunt. Nã procurant executiones fieri cõtra inferiores receptores prouinciarũ pro pecunijs per eos debitis. pro quo facit l. fine. C. de executori. & exactoribus, lib. xij. & l. miſſi opinatores. C. de exactoribus tributorũ, li. x, & exactores particulares theſaurarijs reddere rationẽ tenentur de omi pecunia per eos percepta & collecta, vt in l. j. C. de canone largitionalium titulorũ, libr. x. Et omnes ſupradicti, tam quatuor theſaurarij quã quatuor generales tenentur annis ſingulis reddere regi cõputa & rationes de receptis & adminiſtratis, ſeu his qui ab eo deputati ſunt: vt dicit G. Benedicti in repetitio. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam. numero ccccx. extra de teſtamentis.

VIgeſimaprima cõſideratio. Sunt & inter prædictos adminiſtratores ęrarij quidã obſeruatores, quos hodie cõtrarotulatores dicunt, quos dicunt Budæus & Pyrrhus cõparãdos eſſe antigrapheis, hoc eſt, ꝙ acta prædictorũ antigraphant, hoc eſt contra ſcribãt. Et tales etiã cuſtodes appellãtur, ſecũdũ Ciceronẽ, teſte Budęo, in l. vnica. ff. de officio quęſtoris. allegãs etiã Vlpianũ in l. iij. §. j. in fine. ibi: dati ſunt em̃ quaſi obſeruatores actus eius & cuſtodes. ff. de adminiſtratio. & periculo tutorũ. De antigrapho ait Ariſtote. in politicis. Ne interuertãtur pecunię publicæ inſtitui oportet, vt palàm oĩbus ciuibus tradantur, antigraphaq́ earũ fiant per phratrias, & tribus ſingulas: id eſt phratriatim, tributimq́, quod collegialiter dicimus.

Et iſti habent officia & adminiſtrationem, & ſic dignitatem, ſed non ſunt in tam magna dignitate ꝗ præcedentes, cũm eis ſubſint, & omnes eiſdem generalibus & theſaurarijs ſeu receptoribus generalibus ſubſunt.

Supradictorũ adminiſtratorũ munera nunc diuerſiſſima ſunt ꝗ olim fuerint. Erat em̃, teſte Budęo alia prorſus ratio apud eos ærarij adminiſtrãdi, atq; nunc apud nos. Pecunia em̃ publica vno in loco cõdita erat, quod ęrariũ dicebatur. (de quo alibi dixi) quã tribuni ęrarij cu[illegible]pus erat, promebant. Nunc autem priuatim aſſeruatur, priuatimq́ eius ratio conſtat, quo fit vt ærarium noſtrũ diſperſum in poteſtate ſit paucorũ: cæterùm imperatores exercituum ex prouincijs decedẽtes, rationes ſuas ad ærarium referebant, id eſt computos reddebãt, vt nunc loquimur. hæc Budæus in l. vnica. ff. de officio quæſtoris.

VIgeſimaſecunda cõſideratio. Quia in hac parte potiſſimum de officiarijs principum, qui curiam principis ſequuntur, vt eidẽ in ſuo & pro debito officij obſequantur, vnde curiales dicti ſunt, ex quo cum cura eſſe debent: ideo pro merito obſequij aliqua in quibus honorantur & priuilegiantur ipſi curiales, non incongruè hic inſerere curaui, & quæ pleriſq; in locis iuris reſperſa erant, in vnum coëgi, vt ſtudio & labori parcatur.

Imprimis curiales in hoc honorantur, quòd adorare poſſunt & ſalutare principem, etiã ſine munere, quod tamen alijs non permittitur. Nã nemo adire poteſt principem, nec ipſum ſalutare abſq; dono, inſtar regis Parthorum, & refert Petrus Candidus in procemio Apiani Alexan. in prin. de bellis ciuilibus. Dixi in commento noſtro ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ, tit. des iuſtices. §. iiij. ad initium. verſi. Additio. item etiam &c.

Tamen curialiſtæ poſſunt quãdocũq; adorare principem & ſalutare, vt de pluribus ante dixi ſuis locis: & habetur in l. j. C. de ſilentiarijs, lib. xij. & ibi Iacobus Rebuffi dicens, ꝙ princeps adoratur, cæteri autem ſalutantur. Et non debet quis genuflectere, niſi coram principe: & à quibus ſalutetur vide in l. j. C. de veteranis, lib. xij. Et ſola regia maieſtas adorari debet. Cæteri verò vt barones & alij ſalutari debent, vt ibi inquit Rebuffi. Et dixi ſuprà amplè in v. parte, in xxxiij. conſideratione. inci. proſequẽdo materiam &c. Et in prima parte, in xxvj. cõſideratione. inci. quis dicitur honorari in ſalutatione. Et in xxxiiij. conſideratione. incip. honor etiam in adeundo. Et iſta eadem parte, in xj. conſideratione, cuius initium eſt: Alij reperiuntur officiarij. Et ꝙ curiales ſine munerum exhibitione lętentur honore curiæ, videtur tex. iuncta gloſſ. in verbo, functione. in l. iij. C. de ſilentiarijs, lib. xij.

VIgeſimatertia cõſideratio. Honorantur curiales in hoc, quòd ꝗuis priuatis nõ liceat deferre veſtes oloberas, aureas, paragaydas, hoc eſt broſcatas ſericas, & murice tinctas: cùm tales ſint veſtes principum. l. ij. iij. & iiij. C. de veſtibus oloberis, lib. xij. tamen curialibus principi miniſtrantibus (vt ornatiores fiãt coram principe) licitũ eſt & permittitur tales veſtes ferre, vt dicit Ioannes de Platea in dicta l. ij. Poteſt tamen princeps eis auferre cùm recedunt, vt ait Lucas de Penna in dicta l. ij. & dixi infrà in vltima parte, in xcv. conſideratione.

VIgeſimaquarta conſideratio. In hoc etiam honorãtur curiales, ꝙ illegitimus ſeu naturalis per traditionem ſeu oblationem curiæ à patre factam (hoc eſt ſi fuit curialis) legitimatur, & legitimus efficitur. text. eſt in l. communium. & l. ſi quis. C. de natural. liberis. in authẽ. quibus modis naturales efficiuntur ſui. §. primus. & §. ſi quis igitur. & §. et quoniam. & §. filium. vſq; ad. §. tribus. collat. vij. in authen. de monachis. §. ſi verò relinquẽs. collatio. j. §. vl. & ibi notatur i verbo, curiæ. inſti. de nuptijs. in c. per tuas. & ibi gl. in verbo, filium. & per docto. extra qui filij ſint legitimi. in l. fi. & ibi notat Lucas de Penna colũ. iiij. C. de his qui ſponte munera publica, libro x. & per eundem in l. ſi cohartalis. col. iiij. de cohartalibus, li. xij. Et tales ſuccedũt parẽtibus ex teſtamẽto & ab inteſtato. l. qm̃ deſideria. C. de naturalibus liberis. Sed quoniam, vt dicit Angelus in §. j. in authenti. quibus modis naturales efficiuntur legitimi. colla. vj. hodie talis legitimatio non eſt in vſu, non aliter inſiſto. Sed vide ea quæ dixi in commento

mento noſtro ſuper conſuetudinibus ducatus Burgũdię, titu.des ſucceſſions des baſtars.§.iij.in gloſ.ab inteſtato. verſiculo,ſecundus modus.vbi modi legitimandi deſcribuntur.

Vigeſimaquinta conſideratio. Curiales in hoc priuilegiantur ꝙ prædia eorum non poſſunt alienari ſine ſolennitate,de qua in l.fi.C.de prædijs decurionũ ſeu curialium,lib.x.Et iſtud eſt in fauorem ipſorum curialiũ, vt reſpublica habeat diuites curiales,vt in l.ij.illius.& in tantum in hoc priuilegiatur res curialium,quantum res minorum & eccleſiæ:& in hoc pari paſſu ambulãt,vt notatur per Purpuratum in l.mandata.ff.de officio eius cui mãdata eſt iuriſditio.Et aduerte in hoc ad ſingulare,quòd quando petitur interponi decretum iudicis in talibus alienationibus, debẽt cauſæ ſigillatim exprimi,nec ſufficeret generalis expreſſio cauſæ,vt ſi dicatur,vendo propter æs alienum exoluendum,ſed oportet ſingulariter & ſigillatim exprimi cauſas,hoc eſt vt nominentur creditores,& quantum cuilibet debentur,vt habetur in l.j. C.de prædijs curialium,li. x. & ibi Iacobus Rebuffi dicit idem obſeruandum in rebus minorum & eccleſiarum vendendis. allegat l.magis puto.§.ſi eſ.ff.de rebus eorũ.facit ad hoc l.ſi quis mihi bona.§.iuſſum.verſicu.ſed vtrum.ff.de acquiren.hæreditate.

Vigeſimaſexta cõſideratio.Curiales principis in hoc honorantur vltra alios,ꝙ debent habere pro legitima ſua nouem vncias,licet alij filij non habeãt niſi trientem,vel ſemiſſem,vt in auth.de triente & ſemiſſe.§.j.collatio.iij.Quod bene notare debent corteſani principis,vt dicit Martinus Lauden.in tracta.de official'.dominorũ. articu.xxxiij.vbi tamen dicit hoc eſſe verũ in legitimis, & non in naturalibus legitimatis ,ſecundùm Iacobũ Butriga.& notant moderni in authenti.nouiſſima.C.de inofficio.teſtamento.

Vigeſimaſeptima conſideratio. Curiales etiã in hoc honorantur,& ſequentes curiam principis ,quòd ignobiles efficiuntur nobiles,& conſequenter nobilitantur aſſiſtendo ſeruitio & obſequio principis:vt dicit Angelus in §.fi.colũ.j.inſti.de exceptio.per tex.in l.vnica.C. de mandatis principum.& do.meus Iaſon poſt eum in l. omnium.in primo notabili.C.de teſtamentis . Purpuratus in l.j.colũ.xviij.ff.de officio eius cui mandata eſt iuriſditio.Dixi infra in viij.parte,in xix.conſideratione.vbi deciditur ꝙ adhærentes lateri principis & eidem in officio quocũq; minimo,nobilitantur. Pro iſto dicto Angel.in dicta l.omnium.allegat l.quam dicit notabilem in l.vnica.C.de præpoſitis labarum,ſeu laborum,lib.xij.vbi dicit tex.Nam& immunitate digni ſunt,quos noſtri lateris comitatus illuſtrat.

Vigeſimaoctaua conſideratio. Etiam curiales, & famulantes principi conſequuntur dignitatẽ in quocunq; ſeruitio ſint deputati , etiam ſi ſit cocus principis, vt dicit Barbatia in tractatu de præſtantia cardinalium. q.j.colum.xxij.dixi infra in viij.parte,in xij. conſideratione.& in xj.parte,in xxxv.conſideratione.vbi conſtat omnes artifices principũ præferri cæteris,& gaudẽt multis immunitatibus,quibus carent alij artifices,per l.ij.C. de excuſatio.artificum,lib.x.& vide quę ſupra relata ſunt in prima parte,in lxvj.conſideratione.cuius initium eſt: cùm ergo ex virtute &c.

Vigeſimanona conſideratio. Illuſtriores dicuntur curiales qui ſeruiunt principi reſpectu aliorum etiam illuſtrium qui non reſident in curia,vt probat Barbatia in conſilio ſuo lvij.incipiente:præclarè ſcribitur apud Iob. colum.viij.in ij.volumine.ꝙ præferuntur in eadem dignitate conſtituti illi qui ſunt in curia & qui ſeruiunt & aſſiſtunt principi,per textum in l.prima.in verſiculo,quos lateris noſtri decus illuſtrat.C.de præpoſitis laborum , ſeu labarum,libro xij.vbi omnis ordo recipit ſplendorem à principe, ſed non æqualiter;quia non ita reſplendet ille qui abeſt à curia & latere principis,ſicut ille qui eſt in pręſentia principis.tex.et ibi.Et facit quod dicit Bald.in rubrica.ff.de officio procõſulis.vbi inquit ꝙ principis pręſentia ſeu papæ cardinales illuſtrat . allegat d.l.j.dixi ſ. in quarta parte,in xvj.conſideratione. cuius initium eſt: cardinales manentes &c.adducit Barbatia in d.conſilio rationem textus in l.bene à Zenone ad finem.C.de quadriennij præſcriptio.ibi:qui enim ſuis conſilijs ſuiſq; laboribus pro toto orbe terrarum , die noctuq; laborant, quare non habeant dignam ſua prærogatiua fortunam? Vbi eſt textus mirabilis,ꝙ illi qui ſunt in ſeruitio principis debent eſſe præmiari.Et licet textus loquatur in imperatore,tamen quia ratio generalis eſt diſpoſitio , diſpoſitum ampliatur ad amplitudinem rationis legis,vt voluit glo.in verbo,factam.in c.j.de electio.in vj.probatur in l. pater filium.§.fundum.ff.de legatis iij.& in l.cùm pater. §.dulciſſimis.ff.de lega.ij.

Faciunt ad præcedentia,quæ dicit Angelus in l.j.ff.de teſtamen.militis.quòd doctor qui eſt ad latus principis præfertur militi.Ita reſenſet Purpuratus in l.j.colũ.xviij. ff.de officio eius cui mandata eſt iuriſditio.Pars enim corporis principis familiares eius ſeu curiales eſſe cenſentur. textus in l.quiſquis in principio.C.ad legem Iuliam maieſtatis.canonizata in c.ſi quis. circa principium.vj.q.j.& recitatur per glo.in verbo,cùm familiares.in c.cùm dilectus.extra de clericis non reſidentibus.

Trigeſima conſideratio. Curiales in hoc priuilegiantur,ꝙ non poſſunt conueniri coram iudice ordinario loci,vbi habẽt domicilium: ſed debent conueniri in curia,& ibi cauſæ eorum tractari debent. Maximè pro negocijs curialibus coram magiſtro officiorum,aut magno præpoſito domus principis,de quibus ſupra in hac parte dictum eſt.In alijs verò cauſis non concernentibus eorum ſtatum curialem, ſed negotia priuata ſeu particularia , & ſuarum rerum habent in Gallia omnes curiales iudices eorum deſtinatos qui Pariſius in palatio habent cameram iudiciariam (quæ dicitur camera requeſtarum) & iſtud impetrant à principe curiales in vim quarundam literarum regiarum (quæ vocantur literę de committimus) in vim quarum cauſæ ipſorum curialium committuntur,deputantur,aſſignantur talibus iudicibus pro earũ deciſionibus,& ſunt pars dominorum de parlamento habentes cameram ſeparatam. Ab his tamen ad curiam magnam appellatur , vt dicit Guillelmus Benedicti in ſua repetitiõe c.Raynutius. in verbo,& vxorem nomine Adelaſiam.in ſecunda deciſione.numero 480.in fine.de teſtamentis.

Et prædicta ſatis probantur in l.fi.C.vbi cauſæ fiſcales,vel diuinæ domus,hominumq; eius agantur.vbi etiã coloni principis conueniuntur in ciuili negocio coram præpoſito ſacri cubiculi (qui hodie apud nos vocatur cambellanus) vt ſupra iſta eadem parte,in viij.conſideratione.cuius initium eſt,videtur ꝙ poſt iſtum &c.dixi.

Etiam facit extrauagans Eugenij quarti incipiens,

diuina.& textus concordatorum in titulo de appellationibus. quo ad curiales ſummi põtificis, qui alibi ꝙ in ipſi⁹ curia conueniri non poſſunt. Et, vt dicit' cõmentator regularum cancellariæ ſuper regula ſexta, capellanus honoris papæ eſt exemptus ab ordinario, etiã ſi non exerceat actu officiũ ſuũ: pro quo allegat glo. in verbo, videatur. in authen. vt ordinariæ præfecturæ &c, col. v. & ibi idem commentator dicit idem eſſe in cubiculario.

TRigeſimaprima conſideratio. Curiales in hoc pariter honorantur, & priuilegiantur, quoniã excuſantur à tutela. text. in l. iuriſperitos, ibi: cũ dicit in conſilium principũ aſſumptos. & ibi: q̃m circa latus eorũ agerẽt, & honor delatus finẽ certi temporis ac loci nõ haberet. ff. de excuſa. tuto. concordat l. fi. ibi, circa latus noſtrum militãtes. C. eo. titu. dixi in ꝓxima ſequente parte, in iij. cõſideratione. verſicu. addo alium effectum &c, concordat etiam text. in l. verum. §. ex facto, ibi: vel hi qui circa principem ſunt occupati, vt in conſiliarij Menandri perſona eſt indultum. ff. de minoribus.

TRigeſimaſecunda cõſideratio. Curiales & domeſtici principum excuſantur ab hoſpitijs militũ, ſeu exempti ſunt ab onere hoſpitandi milites, textus in. l. decurionibus. ibi: domos quoq;. C. de ſilentiarijs & decurionibus eorum, lib. xij. & licet ibi tantum videatur loqui de ſilentiarijs (hoc eſt qui excubias faciebãt in palatio principis, apud nos vulgò dicti, les archiers du guet) idem tamen dicendum de alijs, vbi eadẽ ratio militat. facit etiã text. in l. in ſacris. ij. C. de proximis ſacrorũ ſcriniorum. & in l. ij. C. de præpoſitis ſacri cubiculi, eod. lib. xij. & l. archiatros. (quę medicos ſacri palatij moleſtia hoſpitali liberat.) C. de metatis & epidimeticis, lib. xij. & in l. penulti. illius tituli plures enumerantur, vt conſulares, & patritij, cõſules, prefectorij, magiſtri militum, Magiſtri officiorũ vel quęſtores, Comites domeſticorum, & protectorum, & ſacrarum largitionum, & priuatarum largitionum, & primicerius notariorum iſtam habentes immunitatem, diuerſo tamen modo. Nam aliqui habent tres domos, quidam duas, quidam vnam tantum immunes à prędicto onere. Similiter tribuni ex primicerio illa potiuntur libertate, vt in l. fi. illius tituli. Plures etiam alij excuſantur, vt doctores legum, & comites: vt dixi in commento noſtro ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ, titulo, des iuſtices. §. iiij. in glo. j. verſi. ſed quæritur, cum verſi. ſequente.

TRigeſimatertia conſideratio. Curiales in hoc honorantur, cùm, vt communiter videmus in Gallia, & apud nos excuſantur à tallijs & collectis, exactionibus & impoſitionibus principum, & donis, aut alijs muneribus extraordinarijs, quæ fiunt & conceduntur principi & regi, vt apud nos fit in fenagijs: quoniam communiter in literis regijs triplici ſtatui huius patriæ directis dicitur qd' ab his ſint reſeruati & exempti. Nobiles origine nobiliter viuentes, & officiarij domeſtici principis.

Sed an iſta exemptio, ſeu immunitas eis competat ex priuilegio vel de iure, vel ex generali conſuetudine. Quãtum ad nobiles dixi ſ. in viij. parte, in xlviij. conſideratione, cuius initium eſt: nobilitas in hoc honoratur.

Quantum verò ad huiuſmodi officiarios de iure plures excuſantur à prædictis ratione dignitatis aut officij: vt in toto titulo, de excuſationibus munerum, libro. x. C. vt in l. maximarum. illius tituli: enumerãtur ſuperilluſtres comites, conſiſtorij, notarij, cubicularij, & excubicularij. Item in l. fina. illuſtres comprehenduntur. Item in l. eos. omnes comites, vt præſidum, procõſolum, & procuratorum Cæſaris & magiſtri ſcriniorum, memoriæ, & ſacrarum epiſtolarum vel libellorum, & qui ſignabant reſponſa imperatoris. Item in l. certis. protectores, & præpoſiti laborum. Item in l. negotiantes. Purpurarij, & veſtiarij, quiquidẽ omnes habent immunitatẽ à muneribus ciuilibus & extraordinarijs, vt in d. ll. patet: & non ſolum habent illam prærogatiuam quãdiu principi ſeruiãt, ſed quãdiu vixerint. l. eam legẽ. C. eo. tit. & de pluribus habemus titulos particulares, de quibus fit mentio de eorũdem immunitatibus, vt in l. j. & ij. C. de primicerio, lib. xij. l. in ſacris. ſecunda. & l. iubemus. C. de proximis ſacrorum ſcriniorum. & l. ij. C. de priuilegijs eorũ qui in ſacro palatio militant. l. ij. C. de prępoſitis ſacri cubiculi. & de omnibus cubicularijs. l. prima. C. de palatinis ſacrarum largitionũ. & idem dicendum in alijs vbi eadem ratio militat. textus in l. fi. C. eodem ti. lib. duodecimo. & dicit imperator in l. vnica. C. de præpoſitis laborũ, lib. duodecimo. Nã & immunitate digni ſunt quos noſtri lateris comitat⁹ illuſtrat.

Et cùm ſenatores excuſentur, vt l. iiij. C. de dignitatibus, libro duodecimo. ideo à fortiori curiales & familiares principum. Nec ex eo eorum cõditio deterior fieri debet, cùm circa principem ſe obſequiales exhibent vniuerſis. tex. in l. cùm dilectus. & ibi glo. fi. extra de clericis non reſiden.

Facit, quia docentes in vrbe Romana (quę eſt communis patria ſicut & curia regia) non minus priuilegiantur quã docentes in propria patria. tex. in l. ſed & reprobari. §. penulti. ff. de excuſatio. tutorum. vbi dicit textus. Quoniam communi opinata & exiſtẽte patria regia vrbe decẽter vtiq; tanquam in propria patria vtilẽ ſeipſum tribuẽs & exhibens, vel immunitate fruetur. Ratio, quia officium nemini debet eſſe damnoſum, nec ad compendium. l. videlicet. ff. ex quibus cauſis maiores. c. peruenit. extra de fideiuſſo. & l. ſi ſeruus communis. ff. de furtis. Facit etiam quia curiales (vt forenſes & peregrini) mereri poſſunt indulgentias in anno Iubilei: vt in extrauagan. Bonifacij viij. incipien. Antiquorum. de pœnitentijs & remiſſionibus.

TRigeſimaquarta conſideratio. Etiam curiales ſunt exempti à vectigalibus, & pædagijs, quæ imponuntur pro rèbus eorum vehendis & tranſportandis ad curiã, aut ſequendo curiam. l. iubemus. C. de proximis ſacrorũ ſcriniorum, libro duodecimo. l. ij. C. de ſilentiarijs & decurionibus eorum, eodem lib. ſic & ſenatores. l. quarta. C. de dignitatibus, eodem libro.

Iſtud optimè probari poteſt pro omnibus ex generali cõſuetudine, quæ in hoc obſeruatur in toto regno, & quę in talibus eſt obſeruanda, vt dicit textus in l. ſi publicanus. §. fin. ff. de publicanis & vectigalibus. & ibi gloſſ. in verbo, municipum. in dicta l. in §. de rebus. enumerat plures caſus in quibus quis excuſatur à ſolutiõe gabellarum & vectigalium, quod Ioannes de Imola dicit eſſe intelligẽdum in quatuor, ſcilicet quòd in talibus quis excuſetur, aut ratione rei, aut ratione perſonę, aut ratione priuilegij, aut ratione conſuetudinis. pro quo facit. l. maximarum. circa initium. C. de excuſatio. munerum, libro decimo. & crederem tales curiales eſſe exemptos, tam ratione priuilegij, ꝙ perſonæ & conſuetudinis & præſcriptionis, cùm liberatio à vectigalibus ſeu non præſtatio pręſcribi poſſit. tex. in l. licitatio. §. earum. ff. de publicanis. Et conſuetudo pro immunitate cõſequenda inſpici debet, text. in l. negociantes.

clantes:ibi,ſecundū veterem conſuetudinem.& in l.maximarū.ibi,vetuſto more durante.C.de excuſationibus munerum.lib.x.l.vlti.§.penulti.cuius initiū eſt,ſed:ca.ibi,vel more.ff.de muneribus & honoribus.

TRigeſimaquinta conſideratio. Subiecti ad reſidētiā alicuius officij vel beneficij,ſi efficiantur curiales,excuſantur ab illa reſidentia,& non obſtāte abſentia, ſalaria et ſtipendia officiorū huiuſmodi percipere debent,argu.c. cum dilectus.extra de clericis nō reſidentibus. Et eſt ratio ſecūdūm tex.quia familiares circa principem ſe obſequiales vniuerſis exhibent,vt ſuprà in ij.proxima cōſideratione dixi.& principi & omnibus proſunt.& qui in ſeruitio & familiaritate principis ſunt,pro præſentibus habentur, ſecundū gloſ.vlti.ibi.facit ca.decætero.extra eo.tit.& ſeruire officio intelliguntur.dicto ca.cū dilectus.c.ad audientiam.eod.titu.arg.c.ſcire.vij.q.j.& c.ſimiliter.xvj.q.j.et c. hoc huius placiti.xij.q.ij.& intellige curiales,hoc eſt exiſtentes in ſeruitio principis,vel officiales curiæ trahentes ibi moram ex præcepto ipſius principis. Nam ſatis tunc dicūtur abeſſe cauſa reipublicæ.vt dicit Panor.in dicto c. cum dilectus.ibi,ſed quæritur.& pro hoc alleg.l.ſed & ſi per prętorem.in fi.& l.reipublicæ.ff.ex quibus cauſis maiores.Et,vt dicit cōmentator regularū Cancellariæ ſuper regula v.Illi potiſſimè curiales dici debent,per quorum curam & cōſilia reſpublica expeditur,hoc eſt extollitur,vel vtilis fit,vel reipublicæ negotia explicātur. Et curia ſic diffinitur in cōmento Valerij,lib.ij.de inſtitutis antiquis.in c. vbi de Eumene rege Aſię fit mētio:ſic quòd nihil aliud eſt niſi fidū pectus & altum reipublicæ.et quemadmodum ea quorum animus noſter conſcius eſt ſecręta in pectore noſtro ſeruantur,ita archana cōſilia reipublicę in pectore curiæ reponi atque ſeruari debent. & ibi vide duo exempla de ſecretis curiæ non reuelandis.

TRigeſimaſexta cōſideratio. Curiales laudātur apud principē,qui ſunt prædicti virtutibus,induſtria prouidi,moribus honeſti,in miniſterijs experti.Et tales erant curiales & miniſtri Salomonis.iij.Reg.x.c.vbi dicitur:Videns regina Sabba omnē ſapientiam Salomonis,habitacula ſeruorū et ordines miniſtrantium,veſteſqꝫ eorum,nō habuit vltra ſpiritū.et Canti.iij.c.En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſraēl,omnes tenētes gladios & ad bella fortiſſimi.Et vt tales ſint debet princeps ſollicitè ſtudere.Secundū enim iudicem populi,ſic & miniſtri eius:& qualis eſt rector ciuitatis,tales et habitantes in ea.Eccleſiaſti.x.in princ.Et in hoc exaltari debet curia principis,quòd ſemper multę nobiles,probatęqꝫ perſonæ ſunt aſtantes:vt in l.omniū.in princi.& ibi notat Angel.C.de teſta.& in §.j.illius l.dicit per illum §.quòd ideo princeps habet omnia iura in ſcrinio pectoris,& totā philoſophiā:quia in curia ſua ſunt & eſſe debent pręnotabiliores homines mundi,in quacūqꝫ facultate,pro quo allegat procemiū C.ſed particularius eſt in prima conſtitutione C.in §.ideoqꝫ.& in ſecunda.in §.ſed cùm.ibi,et electis viris.iuncto §.incipien.ad iſtum enim laborem.facit procemium inſtitu.in §.cunque.

TRigeſimaſeptima cōſideratio. Si videas ſemel curialem carentem ſeptem vitijs ſequentibus,laudes eum vſque ad extremum.

Primò ꝙ non ſit ambitioſus dignitatum:ideo laudabimus Priſcatum Millenum,qui tādiu imperium ſuſtinuit quādiu cum Athenienſibus bellum gerendum fuit.poſtꝗ verò pax ex victoria facta eſt,depoſuit imperium,ne vltra ꝗ reipublicæ neceſſitas exegerat,dn̄s ciuium permaneret, vt dicit Valerius lib.vj.cap.v.Et vltra laudabimus illum qui gratias egit,quando conſulatum amiſit.de quo Valerius libro iiij.cap.tertio.

Secundò ꝙ non ſit adulator.

Tertiò ꝙ caueat improbam munerum acceptionem, quæ etiam prudentes excæcat.

Quartò ꝙ nō ſit officiorū,vel cōmodorum venditor.

Quintò ꝙ nō ſit ſimulator exterior amicitiarū,nec fingat ſe amicū donec veniatur ad amicitiæ experimentum.

Sextò ꝙ non ſint aſtuti & ſophiſtici machinatores ad calumniandū vel illaqueandū:& ex conſequenti ad excoriandum,vel ſpoliandum populum, iniquas leges ſtatuendo,vel eis fauendo,peruerſas conſuetudines allegando,vanas vias calumniandi adinueniendo.

Septimò ꝙ comeſſationibus,& ocijs & vanis ludis nō vacent,de die nō faciāt noctē,nec de nocte diem. Tales em̄ qui talia vitia nō habent inſigniter ſunt laudandi & commendandi,& vſqꝫ ad cœlum extollendi:ſed cum pauci tales reperiantur,ideo aliter non inſiſtam,cùm etiā ſit vltra intentū noſtri operis.ſed de miſerijs curialium,& de his ſeptem vitijs te remitto ad Ioan.Valenſem in ſua ſumma de regimine vitæ humanæ ſeu cōmuniloquio.pte j.viij.diſt. ca.j.ij.iij.iiij.v.vj.& vij.vbi amplè.& ad Policraticum de nugis curialium,ferè in toto ſuo tractatu. potiſſimè vide in libro quinto.cap.decimo.

TRigeſimaoctaua conſideratio. Curiales ſeu aulici in hoc priuilegiātur,ꝙ eis facilius parcendū,ſeu mitius agendū eſt ꝗ alijs.gloſ.j.in fi.in c.quādo.lxxxvj.diſt.c.ſi verò.j.in initio.extra de ſent.excō.c.qualis.in fi.xxv.diſt. Iō teſte G.Bene.in ſua repe.c.raynutiꝰ.in verbo,& vxorē noīe Adelaſiā.in materia ſucceſſionis ab inteſtato.nume. 808.Iſta fuit cauſa propter quā Ioānes et Paulus fratres,Iuliani Imperatoris primicerij ad fidē cōuerſi,nō fuerūt publicè,ſed in carcere decollati,ad quos Terentianus ad eos decollandos miſſus.Non(inquit)decet vos intra aulā regiam nutritos,vt publicè occidamini:ſicut habetur in eorum legenda.Et ratio videtur,quia tales pro rege,domo, et parētibus regis laborare ſolent. Ex quo Abiathar(licet eſſet morte dignus)veniā obtinuit à Salomone,vt ſcribitur iij.Reg.c.ij.ibi,Abiathar quoqꝫ dixit rex. Vade ī agrū tuū,& q̄dē vir mortis es:ſed hodie te nō interficiā,q̄a ſuſtinuiſti laborē in oībus,in quibus laborauit pater meus. Et pro iſta parte adduco gloſ.optimā in verbo,ob meritum. §.planè.inſti.de iure natu.quæ gloſ.ab oībus approbatur. et dicit ꝙ fit remiſſio pœne,quando quis multum ſeruierit principi,et ſic iuſta cauſa minuēdi vel remittendi pœnam alicui delinquenti eſt,propter multa ſeruitia quæ contulit principi vel reipublicæ.Et dixi hic ante,in xix.conſideratione.incipiente, Generales receptores &c. verſicu.quomodo tamen parcendum &c.

CATALOGI GLORIÆ
Mundi Sextæ Partis,
FINIS.

SEPTIMA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS, OFFICIA

iuſtitiæ & iuriſditionum continebit: deputata tam circa conſiſtoria, parlamenta, q; tribunalia ſeu prætoria, & alias ſedes regales inferiores. Et fiet de his vna cõmixtio ſecundùm quòd eſt quæſtio de omnibus officiarijs iuſtitię: ſed tamẽ de dignioribus primò fiet mẽtio, & ſecundũ eorũ dignitates, & prout vnus præcedere debeat aliũ.

Vnam & quinquaginta conſiderationes complectens.

GENERALIS EST hæc prima conſideratio ad omnes dignitates ſeu magiſtratus, quoniam Alij ſunt maximi, vt ſuperilluſtres. Alij magni, vt illuſtres. Alij medij, vt ſpectabiles: vt probat text. in §. pe. ibi: et medias habentes adminiſtrationes, quos ſpectabiles vocant. in auth. de non alienandis aut permu. colla. ij. Alij minimi, vt ſunt clariſſimi.

Et alij infimi, pro quo facit tex. in l. raptores. §. ſin autem. primo. ibi: Necnon alij cuiuslibet ordinis iudices. C. de epiſco. & clericis, vt ſunt defenſores ciuitatũ vel locorum, & iudices municipales ſeu pedanei. Et hoc ordine iſtos quinq; gradus ſeu genera magiſtratuũ poſuit Spec. in titu. de iuriſd. omniũ iudi. in princi. quæ diſtinctio probatur per gloſ. in verb. poſt magnificentiſſimos. in authẽ. vt ab illuſtribus, & qui ſuper eam dignitatẽ &c. §. penul. colla. v. & per gloſ. in verb. illuſtribus (quã ibi ſequuntur Ang. Aret. & Io. de Platea) in §. cũq;. in pœmio inſtitutionũ: vbi gloſ. expreſſe ſpecificat gradũ infimorũ, licet ab initio notat quatuor eſſe ordines dignitatũ: & de his aliquid ſupra dixi in prima parte, in lxvj. cõſideratione.

In primis tñ ſciendũ eſt, ꝙ oĩs poteſtas eſt à ſolo deo, ſiue iubente, ſiue ſinente: vt ait text. in ca. quid culpatur. xxiij. q. j. poteſtas nãq; dei precellit oẽm hominũ poteſtatem, vt in c. quę cõtra. viij. diſ. Et qui poteſtati iudiciariæ obſiſtit, dei ordinationi reſiſtit. text. in c. qui reſiſtit. xj. q. iij. Niſi pręcipiatur illicitũ, quia tunc poteſtas potius eſt condemnanda, vt ibi.

Item ipſa poteſtas iudiciaria regẽdi hũc mundũ eſt duplex, videlicet pontificalis & regalis: vt eſt tex. in ca. duo ſunt. xcvj. di. & c. principes. xxiij. q. v. &, vt dicit Bal. in c. j. quis dicatur dux, marchio &c. omnes dignitates & iuriſditiones à papa & imperatore deriuãtur, & ad curã principis magiſtratuũ creatio tantũ pertinet. tex. in l. vnica, in prin. ff. ad le. iul. de ambitu. dixi ſupra in v. parte. in xxxij. conſideratione incip. ꝙ quilibet. & xxiiij. conſideratione. verſic. xv. verſic. lviij. & verſi. lxxj. Et ius vtriuſq; poteſtatis Chriſtus actibus ſuis diſcreuit. c. cùm ad verum. eadẽ diſtinctio. vtraq; tamẽ poteſtas mutuo ſe iuuare tenetur. dicto ca. princeps. & cap. inceſtuoſi. xxiij. quæſtione v. c. primo. & ca. quoniam. & ibi notatur in gloſſis finalibus. extra de officio ordinarij.

Et ſicut excellunt diuina humana, cœleſtia terrena, & ſpiritus carnem, ſic pontificialis poteſtas regalem excellit. textus in c. ſuſcipitis. decima diſtinctio. c. ſolitę. de maioritatę & obedien. & c. nouit. de iudicijs. Imperator quippe poteſtati papę ſubeſſe debet. c. ſi imperator. & c. ſicut. xcvj. diſtin. hæc Lucas de Penna in l. ij. C. de ſilentiarijs, lib. xij. ſed è diuerticulo ad viam redeamus.

Maximi igitur ſunt ſuperilluſtres. exemplifico ſecundùm Specu. vbi ſupra, vt ſunt papa & imperator, qui ſupra omnes ſunt. d. c. duo ſunt. xcvj. diſtinctio. c. in apibus. vij. q. j. c. cuncta per mundum. ix. q. iij. l. deprecatio. ff. ad legem Rhodiam de iactu. & de iſtis duobus, quomodo ſint ſupra omnes alios, dixi ſupra in quarta & quinta partibus, ideo aliter non inſiſto. Sed an ſint ſuperilluſtres, & an ſuperilluſtris ſit gradus, an adiectio qualitatis ſeu dignitatis ad primum gradum, amplè diſputant doctores, maximè Purpuratus poſt Decium, & dominum meum Iaſonem in l. prima in principio. ff. de officio eius cui mandata eſt iuriſditio. Alciatus tamen libro tertio diſpunctionum. c. iiij. tenet intrepidè hunc non eſſe gradum, & reprehendit hanc diſtinctionem officiariorum ex pluribus, vbi etiã cõprobat illos quos dicimus, & illuſtres & ſpectabiles ſępè fuiſſe dictos clariſſimos, vt infra in xvij. cõſideratione patebit, ex quo non bene ſtat cum hac diſtinctione: ſed ad iſtud vltimum ſatis reſpondet Purpuratus vbi. ſ. numero clxij. & clxiij. Specular. in dicto titulo etiam inter ſuperilluſtres ponit conſules, & patritios, & Bar. in dicta l. prima, etiam adnumerat ſenatores: ſed quibus hi comparentur, & an inter tales ſint ſituandi, vide Purpuratum in d. l. prima. verſicu. ſecundò circa ſenatores. vbi amplè de vnoquoq; poſt domi. meum Iaſo. & Decium. Et hæc de primo gradu, ſcilicet de ſuperilluſtribus, ſi gradus dici poſſit, in quo non inſiſto, cùm ſatis de his per ſupradictos doctores ſcriptũ ſit. Et ex his licet non multum vtilibus (vt vtar verbis Lucæ de penna in l. fi. C. de petitis bonorũ ſublatis. libro decimo) tamen quia delectabilia ſunt, viſum eſt occupare membranas.

Et de ſingulis infra fiet mentio ſuis locis, referendo officia iuſtitiæ, & quos ex magiſtratibus noſtris ęquiparare poſſimus antiquis: verùm teſte Purpurato in dicta l. prima. verſicu. ſed circa hoc exemplum, ſi ſimilitudinem per omnia quęramus, vix erit ſimiles inuenire. Vnde dicit Pyrrhus libro ij. de magiſtratibus, ꝙ nunq; eadem omnino huius tẽporis magiſtratuum cum antiquis cõparatio fiat.

SEcunda conſideratio ſit de illuſtribus, inter quos primò eſt præfectus prætorio, vt probat textus in l. præcipimus. §. primo. C. de appella. & in l. de ordinario. C. de officio præfecti prætorio orientis &c. etiam textus in §. illo. in authen. de appella. & infra quæ. collatio. iiij. probat eum poſſe dici illuſtriſſimum. Et verum eſt, quia hoc ſuperlatiuũ nõ mutat gradũ, ſed quãdam maiorẽ præeminẽtiã deſignat ad alios qui illuſtres ſunt, ſiue honorarios, ſiue adminiſtrationẽ habẽtes. Nã accidẽtia denominant ſubiectũ, not. Bald. in c. vnico. §. cæteri. quis dicatur dux,

marchio &c.in vſibus feudorum.Et iſtius loco hodie ſub-rogatur Franciæ cancellarius,de quo inferius in hac parte dicet,& de eius excellētia ad oēs alios officiarios prīcipis.

Secundò inter illuſtres eſt præfectus vrbis ſecundùm do.meum Iaſo.in d.l.j.cum quo tranſeunt cæteri poſt Spe cul.in d.titu.de iuriſdit.om.iudicū.verſic.magni.pro quo tex.eſt in l.viros.C.de palatinis ſacrarū largitio.lib.xij.& huius magiſtratus magnum erat imperium,vt patet in l.j. ff.de officio præfecti vrbis.& in l.tertia.vbi dicitur:præfe ctus autem vrbis,cunctis quæ intra vrbem ſunt, antecel-lat dignitatibus,C.eodem.

Tertiò ſunt reges,& cardinales,vt ponit pro exemplo do.meus Iaſ.in d.l.j. & poſt eū ibi Purpuratus, vbi amplè diſputat,an rex Francorum ſit illuſtris, aut ſuperilluſtris. dixi de eo ſupra in quinta parte.De cardinalibus verò etiā ſuperius tactum eſt in quarta parte, & etiā de patriarchis: de quibus etiam faciunt mentionem dicti doctores in d.l. j.& hos ponunt pro ſexto exemplo illuſtrium.Item conſi liarij principum ſunt illuſtres,de quibus etiam infra vide-bitur.Et doctores,qui per viginti annos legerūt,vt ibi per Purpuratū,de quo ī.in x.parte.in xxvj.conſideratione.

Tertia conſideratio. Quia circa gradum illuſtrium & excellentiam illius dignitatis deuentum eſt,ideo pri-uilegia ſeu effectus illuſtriū,qui ſunt multiplices, hic refer-re curaui.Et circa eos (ſtudioſe lector aduerte) quia pote-runt tibi honorē afferre coram magnis dominis. Primus eſt,quoniā illuſtres litigantes, debent neceſſariò compare re per procuratorem,aliàs puniuntur in amiſſione cauſæ. tex.eſt in l.penul.quæ incipit:quicunq;. C. de procurato. Sed tex.in authen.vt ab illuſtribus, & qui ſuper eā digni-tatem ſunt &c,collat.v.hoc reſtringit ſolum procedere in magnificentiſſimis illuſtribus,qui differunt à ſimplicibus illuſtribus (cùm illuſtrium multa ſint genera,l.ij.C.vt di-gni.ordo ſer.lib.xij.) quamuis cōmuniter in omnibus illu ſtribus intelligatur.pro quo facit generalitas rubr.dicti au then.Quod procedit teſte Purpurato in d.l.j. nume.cxlv. etiam ſi eſſet cauſa talis in qua pœna corporalis poſſet im poni,ſecundùm Salice.in l.reos.col.mihi v. C.de accuſat. Felin.in c.cùm te.col.iij.de re iudicata. Maria.Sozi.in ca. veniens.col.x.de accuſatio.

Secundus effectus eſt, quia illuſtres perſonæ non poſ-ſunt ducere vxorem ſine confectione dotalium inſtrumē-torum.tex.in authen.vt liceat matri & auiæ.§.quia verò. le premier.colla.viij.Sed iſtud de iure canonico nō eſt ne-ceſſarium (videtur tamen honeſtum,& tutius eſt ita fieri) teſte Purpurato in l.j.numero cxlvj. ff. de officio eius cui manda,&c.qui pro hoc allegat Panormita. in cap.tanta, in princ.qui filij ſint legitimi.

Tertius effectus,quia illuſtres poſſunt per alios legere ſuas ſententias.tex.in l.ij.C.de ſententijs ex periculo reci-citandis,qui probat hoc verum in omni illuſtri:imo idem ſi quis ſolum ſit redactus ad modū illuſtris, & propter di-gnitatis prærogatiuam,vt in epiſcopo.tex.eſt in c.fi. de re iudicata, libr.vj.& hoc procedit etiam ſi nullum verbum proferat,cùm in alio ſufficeret ꝙ diceret: & ita cōdemno, vel abſoluo,vt in poteſtatibus Italiæ ſecundùm Specular. in titu.de ſententia.§.ſequitur.circa principium.Barto.in l.certi iuris.ff.de iudicijs. & ita hodie obſeruat̄ per omnes iudices ſecundùm Io.Andr.in d.c.fina.& Accurſiū in glo. j.in l.fi.C.de ſenten.ex pericu. recitā. & tres prædictos ef-fectus poſuit dominus meus Iaſon in l.j. ſæpè allegata. ff. de officio eius &c.

Quartus,quia illuſtris non poteſt citari niſi per literas. tex.in l.quoties,in fine.C.de dignitatibus,libro xij.Felin. in c.ij.de iudicijs.col.xiiij.ideo nō ſufficeret citatio hoc ca ſu facta per nunciū ſine cōmiſſione expreſſa, & in hoc ille tex.eſt ſingularis ſecundū Purpura.in d.l.j.nu.cxlviij.

Quintus eſt,quia ſi datur iuriſditio alicui vicario, ſeu officiali in tali iuriſditione non comprehenditur perſona illuſtris.Decius in d.l.j.ff.de officio eius.alleg.tex.in c.ij.in fine. de officio vicarij,in vj.(& bene meo iudicio, ſaltem iuncta glo.j.in fine.quę docuit allegare textum ſequentē) ſed Purpuratus vbi ſuprà, dicit ꝙ ille tex.nihil facit, ſed voluit allegare tex.in c.j.in fine. de officio ordinarij, eodē lib.vj.qui tamen ſecundùm eum non concludit:quia ratio ibi aſſignata ,ſcilicet ob reuerentiam pontificialis officij ſpecialis videtur eſſe in epiſcopo, qui eo reſpectu videtur tranſcendere illuſtres,etiam ſi non ſit illuſtris: de quo dixi ſupra in quarta parte.Et tenendo hunc effectum habere lo cum,adducit pro eo ſimilem tex.in c.inquiſitores.de hæ-reticis,libro vj.& ibi gloſ.in verbo,expreſſe:quæ etiā pro iſta parte allegat c.quia periculoſum. de ſenten. excōmuni cationis,eodem lib. Sed talia iura nō extenduntur vltra ca ſus in eis expreſſos,vt voluit Decius in c.præterea.verſic. quintò limita.de officio delegati. quia,vt dicit tex.in ca.ij. de offi.delega.eo.libro vj.pōtificali dignitate præditis ob reuerentiam ſacri officij quod exercent, plurimum deferri conuenit,& eos plus alijs honorari decet.

Sextus,quia illuſtris dignitas liberat à patria poteſta-te,vt tenet Barbatia in tractatu de præſtātia cardinalium, in prima queſtione prime partis.pro quo facit textus per totum in authē.cōſtitutio quę de dignitatibus.& epiſcopa tus filiū liberat à patria poteſtate.collatio.vj.quod an ſit verum,vide per d.meum Iaſo.in l.qui ſe patris.col.iij.ver ſi.alios caſus.C.vnde liberi.

Septimus,quoniam ſi mulier vt illuſtris,ſpurius filius ei in aliquo nō ſuccedit legitimis ſtantibus.tex.in authē.ſi qua illuſtris.C.ad Orficia.Sozi. tamen limitat illum text. in conſilio cxlviij.inci.memini me.& ſecundùm illud fuit iudicatum per Bal.de Bartholinis,ſcilicet quando coitus non eſt accuſabilis aut punibilis de iure ciuili:vt eſt,vt di-cit in ſimplici coitu,quo caſu,vt inquit,ſpurij ſuccedūt pa tri & matri,& iſtud dicit procedere G.Benedicti in ſua re-peti.c.Raynutius.in verbo,& vxorem nomine Adelaſiā. nu.ccccccxcviij.extra de teſtamen.ſ.in caſu iſtius fallentiæ vbi talis mulier eſſet cōcubina, & in primo caſu vbi eſſet meretrix. Et aduerte ad ea que dicit Sozynus in lege Gal-lus,§.quid ſi is,ff.de liberis & poſth.vbi dicit,ꝙ coitus per vxoratum cum ſoluta non eſt punibilis nec accuſabilis de iure ciuili.& dicit de hoc eſſe caſum in l.j.C.de adulterijs. dicit tamen G.Bened.vbi ſuprà,nume.cccccclxxiij.ccccc-clxxiiij.& cccccclxxv.quòd hodie omnis actus fornica-rius,& quicunq; cōcubinatus quātūcunq; ſimplex & oc-cultus multipliciter de iure ciuili eſt damnatus & prohibi-tus.Idem etiam tenet Barba.in c.per tuas,in principio.ex-tra de probationibus.

Octauum effectum addit Purpuratus in dicta l.j.vt di-cit vltra omnes ſcribentes:quoniam,vt dicit,illuſtres iudi dices poſſunt iudicare ſecundùm eorum conſcientiam,iux ta ea quæ ponit Bar.in l.j.circa finem.C.vt quæ deſunt ad uocatis,vbi dicit ꝙ papa iudicare debet ſecundùm conſci-entiam ſuam.& dixi ſupra in v.parte, in xxxij.conſidera-tione.verſicu.xxxviij. princeps poteſt iudicare,quod in-feriores facere non poſſunt:qui præciſe tenentur iudicare ſecundùm

secundũ allegata & probata.tex.in l.illicitas.§.veritas.ff. de officio præsidis.& ibi do.meus Ias.& in c.iudicet.iij.q. vij.Et si conscientiam deponere nõ possint,causam alteri delegare debẽt,vt tradũt doctores ibi:& Angelus de Clauasio in sua summa Angelica.in verbo,iudicare.§.vij.aut aliàs se exonerare à iudicãdo,vt per Abbatẽ in c.pastoralis.§.quia verò.col.penult.extra de officio delegati.Et ita in dñis de parlamẽto secũdùm decisio.Guidonis Papę.q. xxix.quod nõ placet Purpurato in d.l.j.Nec etiam crederem esse verũ in casu,vbi reperiri posset decisio iuris in cõtrariũ.Quoniã non possunt facere legẽ contra ius,multominus iudicare,cũ secundũ iura sit iudicandũ.c.j.de constitutio.& c.paratus.ibi:percutiat te.xxiij.q.j.& c.summopere.xj.q.iij.Sed in casu dubio,vbi non esset decisio iuris, sententia eorum,seu arrestum etiam in cõscientia factum haberet vim legis.Et dicit M.Laudẽsis in tractatu,de principibus.ꝙ licet princeps possit iudicare secundùm veram & iustam conscientiam suam,caueat tamen(vt dicit) ne sua conscientia sit malè informata.pro quo allegat c.j.de re iudica.libro vj.

Nonus est in tutorum forma & excusatione quæ speciales reperiuntur in pupillis illustribus Romanis,vt in l. prima & ij.C.de tutoribus vel curatoribus illustrium,vel clarissimarum personarum.

Decimus,quia princeps ab illustribus vt à præfectis pretorio salutatus assurgit aliquantulum,vt est tex.in l.j. iuncta glos.in verbo processisset.C.de sententiam passis. Ita dicit Feli.esse in omnibus illustribus,in rubri.de maioritate & obedientia.col.iiij.dicens,ꝙ ex hoc arguitur maior honor:quod an sit verum scribit Purpuratus in d.l.j. numero clxij.ff.de officio eius &c.

Vndecimus,quia si illustres sint in ius vocati,habent ius sedẽdi,etiã si sint accusati & propriã causam defendãt, per tex.in l.fi.§.sedẽdi.& ibi Bal.C.vbi senatores &c.vbi infert ad episcopum accusatũ,quod tñ alijs nõ illustribus non cõceditur.l.j.C.de officio ciuiliũ iudicum.& ibi gl.in verbo,honorati.exponit:id est aduocati.quẽ textum Felin.in rub.de maioritate & obedi.col.iiij.nimis extẽdit ad oẽs cõsistoriales principis.Et dicit idẽ Felin.in rub.de magistris.col.fi.ꝙ quilibet iudex tenetur doctorem ad se venientem inuitare ad sedendum,allegando l.finalem.C.de aduocatis diuersorum iudicum.Nisi quando est hora causæ propriæ. d.l.j.C.de officio ciuilium iudicum.vel pro alio causam egerit.l.quisquis.in fi.C.de postulãdo.quod quomodo prædicta intelligantur explicat Purpuratus in dicta l.j.numero clxvij.clxviij.& clxix.ff.de officio eius &c.Et dixi alibi de episcopo & doctore.

Duodecimus,statur iuratoriæ cautioni illustrium,tã in causis criminalibus,quàm ciuilibus,nec aliam dare cogi possunt in iudicio.textus est in l.quoties,in principio. C.de dignita.libro duodecimo.

Decimustertius,in pœna corporali magis defertur illustri seu nobili ꝙ̃ plebeio.Purpuratus dicit hoc probari in l.properandum.§.sin autem vtraq;.C.de iudicijs.& dixi in commentarijs nostris super consuetu.ducatus Burgundiæ,tit.des droictz & apparten.à gens mariez.§.xx. in glos.descẽdre.numero v.& j.in viij.parte,in xxxiij.cõsideratione.

Alium scribit effectum Purpuratus: illustres palatini siue officiales principis si sint perpetui possunt emere res subditorum.allegat pro hoc Alexandrum in l.principalibus.ff.si certum petatur.

Sed ad vltimum effectum quem pro decimoquinto ponit Purpuratus deuenio,in quo dicit ꝙ illustres in hoc priuilegiantur:ꝙ si legati sint missi ex parte illustris in aliquã ciuitatem,possunt expelli hospitati in hospitio si sint inferioris conditionis,vt suscipiantur tales legati.Ita tenet Marti.Laudensis in tractatu,de legatis principũ.c.ij.incipien.superuenientibus legatis.argumento textus in l.iubemus.C.de sacrosanc.eccle.credo ꝙ sit secunda in §.sciẽtes,ibi:ea enim quæ ad beatissimæ ecclesiæ iura pertinẽt, vel posthac forte peruenerint,tanꝙ̃ ipsam sacrosanctam ecclesiam & religiosam intacta cõuenit venerabiliter custodiri.Licet aliàs hospitatus non debeat expelli.l.vnica. §.caupo.& ibi Angelus.ff.furtim aduersus nautas, caupones,stabularios.

Addo alium effectum,scilicet ꝙ illustres excusantur à tutela vel cura,etiam iam suscepta.textus est in l.spadonem.§.scire.versiculo si autem quis.ff.de excusatio. tutorum.& in l.iurisperitos,in principio.ff.eodem.& in l.verùm.§.ex facto.ff.de minoribus.Corroboro prædicta: nam propter officium procura.fisci à tali munere excusatur. textus in §.item diuus.institu.de excusatio.tutorum.Item silentiarij principis.l.finali.C.eodem.& l.finali.C.de silentiarijs,libro xij.Item præsides & magistratus ciuitatum.l.athletæ §.primo.& §.remittuntur.Item administrantes res principum,præfectus vigilum vel annonæ propter magistratum excusantur.l. administrantes,in principio.ff.de excusatio.tutorum.qui tamen sunt in inferioribus ordinibus: ergo à fortiori, qui in superioribus constituuntur.Item sacerdotes.textus in l.penultima,in principio.ibi:vel qui sacerdotium.ff.de vacatio.& excusatio.munerum.& c.generaliter.xvj.q.j. facit quia iudex seu arbiter effectus sacerdos non cogitur sententiare,& soluitur compromissum,ait iureconsultus Paulus in l.non distinguemus.§.sacerdotio.ff.de arbitris. Et ratio ibi assignatur,scilicet quia id,non tantum honori personarum,sed & maiestati dei indulgetur,cuius sacris vacare sacerdotes oportet:ita dicendum est in illustribus personis qui maximam dignitatem habent,& nõ cessant laborare pro maiori reipublicæ munere & commodo ꝙ̃ sit tutela,ideo à tutela vel cura exempti sunt.Et ꝙ deferẽdum sit dignitati & personæ,text.est & ibi concordan.in glos.in verbo,superioribus.in c.pastoralis.in §.j.extra de officio delegati.

Adde & alium effectum,ꝙ illustres personæ ad munera sordida,& extraordinariæ necessitatis dãna non tenentur.tex.in l.fi.quæ incipit:ab illustribus.C.de excusationibus munerum,libro x.

QVarta cõsideratio sit de medijs,q spectabiles dicuntur,inter quos primò ponit Specu.tit.de iurisditio. om.iudi.versi.medij.magistros militũ.allega. l.ij.C.de officio magistri militũ.de isto latius infra in nona parte,& paulò inferius vbi de conestabili,qui adaptari potest magistro militum.Et inquantũ iste magister militum posset capi pro conestabili dicerẽ illum esse illustrẽ, secũdùm quod etiã voluit esse & nominat talẽ imperator in l.j.& ij.C.de officio magistri militũ.sed inquantũ caperemus magistros militum pro capitaneis guerrarum, videretur dicẽdum ꝙ essent tantum spectabiles.pro quo voluit allegare Specul.l.ij.C.de comitibus rei militaris,lib. xij.licet etiam Purpuratus in d.l.j.nume.cclij.vbi de spectabilibus exemplificat,videatur quodammodo dubitare dicendo illos posse dici etiam illustres.

Secundò exemplificat Specula. vbi suprà de prætore, qui dicitur spectabilis, secundùm tex. in authen. de appellatio. & ꝑ. quæ. §. similiq; modo. colla. iiij. & in §. Præconizamus. in authenti. de lenonibus. colla. iij. Item præfectus vigilum. text. in l. iij. ad principum. ff. de officio præfecti vigilum. Item proconsul, vt probatur in præallegato §. similiq; modo. & in authen. de non alienan. aut permutãdis rebus. §. hæc omnino. versicu. dicimus autem. colla. ij. Item præfectus Augustalis. §. supra allegato. & l. vnica. C. de priuatis carceribus.

Item præfectus Aegypti vicarij, & duces. text. in l. raptores. §. sinautem primò. C. de episco. & clericis. & de ducibus etiam text. est in ca. anteriorum. §. penultimo & fi. ij. q. vj.

Item comes rerum priuatarum. procu. fisci, & comes orientis (non tamen comites Italiæ, & Alamaniæ quia clarissimi sunt) comites verò prouincias regẽtes, vt olim erat Tholosanus & Prouinciæ, vel Campaniæ, spectabiles sunt, vt præallegato. §. similiq; modo. & d. c. anteriorũ. §. similiq; modo. hæc sunt exempla spectabilium posita per Specu. vbi supra. do. meus Iason & post eum Purpuratus in d. l. j. ff. de officio eius. ponit alia exempla. s. episcopum & archiepiscopum, de quibus ante dictum est.

Item capitaneos guerræ, & ciuitatum. Itẽ marchiones & barones: & ibi Purpuratus probat ꝙ quandoq; duces, comites, marchiones, & barones illustres dici possunt. vide amplè per eum, & de quibus suis locis dicam.

QVinta consideratio insequendo Speculat. in d. titu. de iurisditio. om. iudicum. versicu. minimi. de ipsis minimis tractat, qui clarissimi vocantur. Inter quos primò ponit præsides prouinciarum, pro quo tex. in l. vnica. §. j. & ibi notatur in verbo, rectoribus. C. de priuatis carceribus: & in authenti. de nõ alienandis aut permutandis, ad fi. ibi: dicimus autem. collatio. ij. melior tex. in l. ij. C. si aduersus fiscum. Item ciuitatum & prouinciarum rectores, vt in l. raptores. §. sinautem primò. ibi: & viri clarissimi rectores prouinciarum. C. de episco. & clericis. do. meus Iason & post eum Purpuratus in d. l. j. ff. de officio eius &c. ponunt multa alia exempla de his minimis, de quibus hic non discutiam: sed suis locis in hoc opere dicemus ne peruertamus ordinem & intentum nostrum, eò etiam maximè, quia hoc opus non multum fundatur super huiusmodi gradibus, sed potius super dignitatibus quas gerunt in administrando secundũ diuersa tempora, præcipuè constitutionũ huiusmodi officiariorum, & tempora hodierna secundũ quę administrãt in effectu: & insequendo Alciatum in lib. iij. dispũctionum. c. iiij. dicam ꝙ hæ claritates terminorum potius fuerũt datæ ex voluntate principum, q̃ ex necessitate officij, cũ talia non necessitant, ex quo in his nõ multum insistere intendo. Ponunt tamen do. meus Iason & Purpuratus in dicta l. j. de isto gradu abbates, cõmẽdatarios, abbatissas, priores, & priorissas, in casibus in quibus præsunt monasterio. dixi suprà in quarta parte. Etiam procuratorem Cæsaris, iuridicum Alexandriæ, doctorem legentem inter scholares, auditores sacri palatij, gubernatores, & barones, memoriales, propositores consistorij imperialis: etiam videtur ponere magistros scriniorum, quos voluit comparare magistris requestarum, sed in vtroq; errat, ideo non insisto, sed latius & clarius infrà dicetur, cũm de vnoquoq; suo loco fiet mentio, & pro certo in hoc gradu & in his multũ errauit Purpuratus, ad quæ tamen nolo insistere.

SExta consideratio erit de infimis. Et sic de quinto gradu secundùm Specula. quem etiam videtur sequi do. meus Iason & Purpuratus in d. l. j. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. &, vt exemplificat Specul. isti sunt defensores ciuitatum, vel locorum, & magistratus municipales qui nõ possunt cognoscere vltra summam. ccc. solidorum, vt in authenti. de defenso. ciuitatum. §. & iudicare. collatio. iij. in authenti. de iudicibus. §. audient. collatio. vj. l. magistratibus. ff. de iurisditio. omnium iudicũ. Item pedanei iudices (vt putat) qui non possunt cognoscere nisi de paruis, & in duobus aureis punire. l. fi. C. de pedaneis iudicibus. c. ei qui. §. item cùm certa. ij. q. vj. Item fortè secundùm eundem duũuiri. l. fi. C. qui admitti ad bonorum possessio. l. dies. §. si fortè. ff. de damno infecto. Item rationalis qui cognoscit de causa libertinitatis & seruitutis, non tamen ingenuitatis. l. penulti. C. vbi causa status agi debeat.

Et omnes supradicti sunt officiarij iustitię ordinarij habentes iurisditionem & sic dignitatem: & de his vide Petrũ Cothereau in suo schedulari magistratuũ ciuiliũ, in titu. de magistratibus municipalibus. Et quicũq; in magistratu sunt, dicuntur esse in honore. l. honor, in princ. ff. de muneribus & honoribus. c. penulti. & fi. xlj. dist. vt notat Decius in c. vt debitus honor. extra de appellatio. & in c. licet causam. in ij. notabili. extra de probatio. Ideo tales honorandi dicuntur. facit tex. in §. pe. ibi: eo ꝙ honorare nobis placet dignos. in authen. de cõsulibus. colla. iij.

De delegatis verò nihil est dictum, sed inferius in hac parte post ordinarios, in xviij. consideratione. cùm etiam eis debeatur honor & reuerentia.

SEptima consideratio. In Francia duo sunt officia omnibus alijs excellentiora & principaliora, quorum vnum est primum & prius in iustitia. Aliud autem in re militari. pro quo facit tex. in authen. de nõ alienandis aut permutandis. ad finem. ibi: seruabunt autẽ eam nostrę reipublicæ iudices maiores, & minores, ciuiles, & militares. colla. ij. vt à priore & excellentiori incipiamus. Cùm oẽs alij subsunt eidem in iurisditiõe & iustitia, & deinceps ad sequentes in ordine prosequamur fiet initium à quæstore seu præfecto prętorio, qui hodie apud nos est dignior, maior, & excellẽtior, qui Cancellarius dicitur, & apud quem est omnis potestas præfecti prætorio & quæstoris: vt dicit Purpuratus in l. j. nume. xciij. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. vt statim dicetur.

In Gallia verò post pares Frãciæ in coronatione & sacratione regis Franciæ duo sunt habentes officia qui præcedunt omnes principes, & semper adsunt ad latus principis: puta Cancellarius regni Franciæ & conestabilis, de quibus cùm nunc quadret ad rem, videndum est quis istorum sit præferendus: & imprimis de Cancellario, & qualė sit eius officium, vt cognoscatur in quo eius dignitas & præeminentia consistat.

Cancellarius enim primum à regia maiestate in iustitia distribuenda magistratũ à cancellando dictum, obtinet. Et officium eius est rescripta & priuilegia per regem concessa aut concedenda sigillo regio muniri, sed apud se est ꝙ priusq; eo muniantur, corrigit & cancellat: de quo Polycraticus in initio sui libri ita.

Hic est (inquit) qui leges regni cancellat iniquas,
Et mandata pij principis æqua facit.
Si quid obest populo aut legibus est inimicum,
Quicquid obest per eum desinit esse nocens.

Et talis

Et talis cancellarius dicitur quæstor, vt habetur in gl. vniuersos. C. de diuersis rescrip. ita dicit Lucas de Penna in l. neminē. C. de decurionibus, libro. x. Et, vt dicit Guil. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in glos. & vxorem nomine Adelasiam. in ij. decisione. versicu. habemus pariter in Francia. numero ccccLxxxv. Adhuc cācellarius loco quæstoris in Francia habetur: de quo in l. præcipimus. C. de appellatio. secundūm gl. super verbo, quæstor. in l. ij. C. de petitis bonorum sublatis, libro x. & in l. fi. C. de diuersis rescriptis. pro qua glos. est textus in authentic. vt diuinæ quoq; iussiones. colla. viij.

Et huius officium quæstoris erat decretare petitiones sicut & Logothera in regno secūdūm ipsum Lucā de Penna in dicta l. ij. C. de petitis bonorū sublatis. quas signabat, & in eis se subscribebat, vnde archigrammateus. i. scribarum princeps dicitur, vulgò verò cancellarius vocatur, teste Calepino in suo dictionario, quem sequitur in hoc Beroaldus: & eum etiam nominat auricularium principis, & hic ad latus principis sedere debet, & est illustris, vt dicit Bald. in dicta l. ij. in iij. notabili.

Hodie tamen secretarij regis in subleuamen cancellarij propter multitudinem negotiorum in cācellaria & curia regis affluentium se in talibus subscribunt. facit glo. in §. cūq; in procemio institutio. secundū vnum intellectū. Et Bald. in dicta l. ij. dicit duos alios esse questores, de quibus ad eum me remitto, cūm nihil de his ad rē. Et de præeminentia dignitatis ipsius satis patet in l. j. ff. de officio præfecti præto. Est enim principis vicarius & præpositus auditorio principis, sicut fuit Ioseph tempore Pharaonis in Aegypto, Gene. xlj. Creat præsides & alios magistratus vice principis, in authen. vt iudices sine quoquo suffragio, post principum. colla. ij. Etiam proconsules, & rectores consulares. C. de officio præfecti pretorio Africæ. l. j. §. deo itaq;. & de eius autoritate infra latius dicturus sum: prædicta tamen scripsit Lucas de Penna in rub. C. de præfectis pretorio siue vrbis &c. lib. xij.

Budæus verò in suis annotationibus, in tit. de officio prefecti prætorio. ff. dicit hunc cancellarium dici posse prefectum pretorio, vel etiam dicit q; loco dictatoris est: & inter alia dicit q; hodie eius partes primæ sunt videre vt nulla principis cōstitutio, nulla sanctio, nullum diploma, nullum rescriptum, nulli codicilli regij non è republica, atq; etiam è dignitate reipublcæ principaliq; exeāt. Cuius censurę aut stylo principum maiestas acta sua eximi nunq; voluit: deniq; qui principis præsentis vicarius & peregrè agente principe interrex quodammodo esse cēsetur iure, ac propriè (vt idē Budæus arbitratur) nomophylax. i. legum præsidium, iuris asylum (id quod de Papiniano quondam dictum est) morum, institutorūq; ara, æqui boniq; columen appellari potest: atq; etiam esse debet id quod etiam credere me cogit consensus ferè hominum institutūq; quoddam quasi per manus traditum, caput eum ac verticem iustitiæ appellantium.

Antiquissimum autem esse magistratum ex vetustis monumentis apparet. Quoniam, vt dicit idem Budæus ibi: Comperit anno M. cxj. Stephanum quendam cācellarium diplomati subscripsisse à Ludouico rege cognomento Grasso monachis diui Dionysij indulto.

Et, vt dicit, multò antiquius legit diploma Caroli cuiusdam in quo hæc verba addita erant. Ganzelinus notarius vice Rogerij archiepiscopi, summiq; Cancellarij recognouit indictione viij. anno xxviij. regnante Carolo rege glorioso. Videtur autem fuisse Carolus ille magnus. Anno etiam millesimo centesimo quinquagesimoseptimo. Hugonem alterum cācellarium subscripsisse compe rit ipse Budæus diplomati cuidam quo Ludouicus, qui Pius cognomento dictitatus est, ius regaliorum antistiti Aureliensi remisit, quatenus ad supellectilem elegantiorem & instrumentum fundorum episcopalium attinet. Aliumq; item Bartholomęum anno centesimo quadragesimoseptimo eiusdem generis beneficio principali subscripsisse. Et, vt dicit ibi idem Budæus paulò post: Cancellarij nomen apud nos vereor, vt iam consentaneum tātæ rei esse possit. Quę est enim hodie dignatio ac maiestas huius honoris? tenuis hæc appellatio atq; apud alias gētes proculcata, significatum suum sustinere ac perferre non potest. Latinum certè nomen non est, nisi fortasse credimus à cancellando (quod nec ipsum satis latinum est) cancellarium dictum. Atqui ne ijs quidem seculis, quæ hoc verbum genuerunt satis festiuum nomen fuit. Cancellarij diploma quoddam legimus comitis Viromāduani, in quo addita hæc verba erant. Ego cancellarius scripsi ac subscripsi. Fuit apud alios honoratioris scribæ nomen, qui græcè archigrammateus dicitur, vt quidam tradiderunt, quasi princeps scribarum. Apud nos verò iam inde ab initio magnum huic magistratui honorem habitum esse. Pręterea, quæ diximus etiam ex eo conijcere possumus, q; anno M. ccxxv. Guarinus quidā antistes Siluanectensis gessisse eum magistratum traditur vir magni nominis illo seculo.

Regnante enim Philippo secundo (qui Augusti cognomētum meruit, & annis quatuor & quadraginta imperauit) diu nullus cancellarius apparuit. In codicillis enim regijs illis temporibus indultis additum ferè legimus, vacante cancellaria. Anno autem millesimo trecentesimo vigesimo constitutione Philippina interdictum esse comperitur consiliarijs parlamenti, vt ne ab vrbe abnoctarent, duntaxat quominus omnibus consessibus curiæ interessent citra commeatum, aut regium, aut cancellarij cum principe curę, qui tum supremus appellabatur. Nunc verò cūm in curiam amplissimam arbitratu suo ingredi cancellario licet, tum verò à principe curię primo ei loco ceditur, quasi magistratuū omnium antistiti. Itaq; cācellariatus summum est hodie honorum fastigium, vltra quod nihil sperare licet homini quidem priuato & togato, quasiq; quoddam summa quęq; ambiētis animi solstitium. Ab eo iam progressus nullus, sed qui se commouerit regredi tantum potest.

Proinde hunc qui norma est omniū iura reddentium, qui in omni ferme parte constituendæ reipublicæ principis vicem implere aut certè obtinere creditur. Cuius ore facundi reges moribus nostris esse solent. Cuius oculis velut emissitijs circumspicere omnia ac perlustrare creduntur, ne quid vsq; subsultet non suo loco positum. Cuius auribus, vt dicitur perpurgatis, plenā ac iustam operam postulatoribus dare didicerunt. Qui caput est sanctioris interiorisq; consilij.

Hunc deniq; qui promus condus clementiæ, benignitatisq; principalis factus est. i. qui illius ęquitatis officinæ, quam cancellariam dicimus, liberam administrationem habet. Qui morū legūq; regimen perpetuū recepisse videtur, quod munus primus omniū Augustus imperator Romanus accepisse sibi delatum, non ipse sumpsisse dicitur.

Hunc inquam tot nominibus eximium, multiplicis ac

variæ prudentiæ fiducia ſubnixum eſſe neceſſe eſt: in hoc vno acumen dialecticorum, ſententias philoſophorum, verba oratorum, memoriam iuriſconſultorum, ingenium poëtarum, pariter ad omnia verſatile, acre, impigrum indefeſſum eſſe oportet.

Hunc omnia quæ ætas iſta capit complecti & perdiſcere conuenit, quæ modo ad inſtituẽdũ, excolendũq; politicum virum valeant. Huic omnis antiquitatis memoria, & publici iuris autoritas, & regẽdę reipublicę ratio & ſcientia tanq; muneris huius materies quædam ſubiecta eſſe debent, quaſiq; in numerato condita.

Hunc deniq; id autoritatis eſſe oportet cui oẽs magiſtratus honorũ ſuorũ faſces ſubmittere non indignentur. Cæterorũ magiſtratuum imperiũ ſuis ac certis finibus circũſcribitur, ſub huius iure imperioq; oẽs noſtrę prouincię ſunt vt olim om̃es erant Romanæ ſub conſulis. Itaq; domũ eius totius imperij Gallici conciliabulum quoddam atq; adeo oraculum eſſe par eſt, veluti quandã iuris æquitatiſq; officinam. Eius ianuam ac veſtibulũ omni poſtulãti, omnibus horis patere, nulli tamẽ hiare. i. à nullo quicq; poſcere oportet. Imo verò non claudi veluti perfugium ac portum diſiectis & leges iuraq; implorantibus, quæ ipſe tuenda ſuſcepit. Aram atq; aſylum his qui contra vim aut improbitatem ius ſuum obtinere nequeunt.

Hunc deniq; qui tantã tã auguſtam perſonã ab optimo principe impoſitam ſibi ſuſtineat omnibus numeris, grauitatis, conſtantię, ſeueritatis, prudentiæ, temperãtiæ, fortitudinis, integritatis abſolutum eſſe virum, vndecũq; doctum, vndiq; placentem, omnium deniq; horarum hominem eſſe oportet. Earũq; rerum ſeueritatem multis condimentis humanitatis, comitatiſq; commitigare. Hũc eũ eſſe decet, in quem bonorũ ſuorum ſinũ natura mira benignitate effuderit, qui magiſtratui non qui magiſtratu donatus eſſe videatur. Cuius vita cenſura ſit, vt inquit Plinius. Eaq; perpetua ad quam cæteri magiſtratus dirigantur, ad quam hi conuertantur, quibus non tam imperio opus eſt q̃ exemplo. Euius tot tantæq; ſint animi dotes, vt cuius eſſe plurimę maximæq; videntur profectitiæ illę quidem & dominicæ (quas gratias vulgò vocant) non hominum peculiares. Eſt planè vir qui ex ingenio ſuo ab amœnitatibus vitæ atq; omni feſtiuiore victu & conuictu alienus eſſe debet, ſola innocentię conſcientia gloriaq; virtutis contentus. Hic eſt enim vnus omnium magiſtratus cuius res in vtrãq; partem geſtæ minimè in tenebris latere, aut quoquomodo abditę eſſe poſſint, quippe qui in luce occidentis in oculis clariſſimæ omnium prouinciæ, id eſt Galliæ in auribus tot tantarũq; gentium ſit poſitus. i. finitimarũ nobis, aut etiam ad quas fama noſtri peruenit. Qui ſi ſe veluti in medio ampliſſimi imperij theatro poſitum omnibus conſpicuum eſſe ſecum reputauerit, ad ſpectaculum coëuntibus non modo indigenis, ſed finitimis etiam & vlterioribus, nimirum nullũ habitum abſurdũ, nullum motum incõcinnum, nullum flexum indecorum ędiderit. Huic porrò non modo optimatibus atq; ſibi. i. conſcientiæ inſeruiendum eſt, & ſibi & muſis cauendum (vt dicitur) ſed etiam populo & ſcenæ. i. multorum exiſtimationi quantum per naturam rerum licet. Arduum ſanè opus & alioquin etiam intractabile ſeuerum & popularem eſſe, ſupercilium aduerſus delicta aulicorum diſtringere, impotẽtiſſimis ceptis quorũdam opibus atq; aulicis factionibus pręꝑollentiũ obſiſtere. Principem ira nõnunq; aut alio vehemẽtiore affectu percitum demitigare, & (vt verbo Ciceronis vtar) molli articulo tractare cautè & circũſpectę fortem & intrepidum; cũ opus eſt ita eſſe, ne fortitudo in neruũ erũpat. Poſtremò in comitatu regio phyſicũ animũ, integrum ac ſartũ (vt dicitur) & tectum ab inſidijs aſſentatorum, ab obreptionibus verſutorum, à formidine potentiorum aulica terricula nonnunq; intentantium conſeruare. Mira em̃ blandimenta genuit aulici victus ratio, quibus præſtantiſſima etiam virtus ſępè conſopita conniuere viſa eſt. Hęc Budęus in loco ſuprà deſignato: ad illius magiſtratus feſtiuitatẽ decorem, ne dicam inſtructionẽ. Et idẽ in tractatu ſuo de aſſe. in fi. Eſt em̃ ille magiſtratus (vbi de cancellario loquitur) inter togatos ſummus, cuius domus (quod nomophylaciũ dicitur) iuris cuſtodia, legũ ac cõſtitutionum præſidiũ, oppreſſorũ aſylum, flagitioſorũ ſcopulus, æquitatis officina, ara ſupplicũ, & iure ſummo lapſorum adminiculum eſſe debet: nullis prope finibus munia eius circunſcribuntur, quaſi vnus ille honor ad ſe ſummam omnium rerum munerũq; trahat, cùm principis vires propemòdum adimpleat.

Olim etiam hic cancellarius Franciæ apud Gallos patritius vocabatur: de quo in c. j. de dona. iuxta ſupraſcriptionem: & hæc dignitas liberat quem à patria poteſtate, vt §. ij. inſtit. quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur. & in l. fi. C. de conſulibus, libro xij.

Inter pręclaros & literatos viros hoc officio, vt fertur, in Gallia decoratus & functus eſt Iacobus de rauenna, qui prius fuerat doctor regens Tholoſanus, ſecũdùm Bart. in l. j. C. de ſententijs, quę pro eo quod intereſt proferuntur.

Etiam Petrus de Bellapertica Burgũdus doctor regẽs Aurelianen. fuit Franciæ Cancellarius, & vt talis epitaphio adhuc hodie in choro eccleſiæ cathedralis Pariſius palàm viſitur ſepultus inſigniſq; decoratus.

Fuit etiam Ioãnes Fabri vir vndequaq; literatus, & in iure peritiſſimus ac ſumm⁹ practicus, regni Frãcię Cãcellarius, vt habet̃ in prima epiſtola ad breuiariũ eiuſdẽ ſuper C. vbi ita ait: Affirmãt pręterea ſummũ in Gallia geſſiſſe magiſtratum, neq; his diſſentio hoc argumento, q; ciuitatum ac populorũ locales conſuetudines, quæ plerũq; etiã doctiſſimos (vt iura teſtãtur) latent, viro inter literas atq; à reipublicæ regimine viuenti notę fieri non ſoleant: quas tñ ſępius refricat ac velut ſibi tritiſſimas enodauit.

Functus eſt etiam hoc officio Emardus, qui fuit Cancellarius Caroli magni, & ſcripſit epiſtolas plures ad diuerſos, vitam ipſius Caroli, & hiſtoriam temporum, & de monte Dulphi diœceſis Angoliſmæ Burdelgalen. Et flauus fuit, vt habetur in ſuis commentarijs: in proœ. inſtitu. in verbo, flauus.

Fuit & ille inter alios pręſtantiſſimus, & omnium literarum & doctrinarum expertiſſimus, ſanguineq; nobiliſſimus Guido de Rupeforti etiam Burgundus (poſt fratrẽ ſuum Guillelmum de Rupeforti) cui non fuit ſibi ſimilis. de Guillelmo fit mentio per dictum Guil. Benedicti in dicta ſua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam. numero 498. vbi plurimum laudatur. de teſtamentis. Et prædictus Guido etiam laudatur à Ioãne de Gradibus in apoſtillis ad Petrum de Rauẽna, in alphabeto aureo, ſuper verbo, iudex. & accumulatius per Budęum in trac. ſuo de aſſe. in fi.

Fuit & tempore ſuo Tribunianus Iuſtiniani imperatoris Cãcellarius, de quo vide Guidonẽ Papę, quæſtione ccccxxxvj. verſic. xxxij. quæro. & eſt tex. in l. j. in fi. verſi. ex his. ff. de officio quæſtoris.

Fuit

Fuit & Ioseph Pharonis regis Cancellarius. Nam cũ Pharao rex Aegyptius de periculo futuræ famis marridis somnijs vrgeretur, nec visionem tantam humanum posset reuelare consiliũ, Ioseph vir beatus inuentus est qui & futura vera prædiceret, & periclitanti populo prouidentissimè subueniret. Ipse primus huius dignitatis infulas cõsecrauit, ipse carpentum reuerendus ascendit: ad hoc gloriæ culmen euectus, vt per sapientiam conferret populis, quod præstare non poterat potestas dominantis. Ab illo nanq; patriarcha, & nũc pater appellatur imperij, vt habetur iudiciũ Gene. xlj. &, vt ibi habetur, vno tantum regni solio rex eum pręcedebat, ex quo est primus post regem, & secundus in ordine: & de eo ponit Lucas de Pẽna in dicta rubrica de præfectis pretorio, libro xij.

Fuit & Moyses dei cancellarius, vt habetur Numero. xij. & Iosaphat regis Dauid cancellarius. ij. Regum viij. secundũm interpretationem Lyræ, de qua per eundem Benedicti in dicta sua repeti. c. Raynutius. in verbo, & vxorẽ nomine Adelasiam. nume. ccccxcj. extra de testamentis.

Vlpianus fuit Alexandri Cancellarius, & Seneca Neronis, vt refert ipse Benedicti vbi supra. & fuit etiam Cancellarius in ecclesia Romana, vt dixi supra in iiij. parte, in xiij. consideratione. Plutarchus verò scribit Eumenẽ Cardianum fuisse archigrammatea, hoc est cancellarium Alexandri magni. Et Antoninus in ij. parte historiarum, tit. xj. c. xiiij. dicit Cassiodorum fuisse cancellarium Theodorici regis Italiæ.

Aliquando etiam Cancellarius in iure fuit dictus præfectus pretorio simpliciter sine adiectione loci, & talis leges condere potest, negotia sine appellatione terminare, potestate nulla dignitas est æqualis, vbiq; vice sacra iudicat, nullus miles de fori sui autoritate præscribit, excepto magistro militum, de quibus per Lucam de Penna in l. duos. C. de suscepto. præposi. & arcarijs, libro x. Circa latus principis stat, & in eius comitatu semper est. l. præcipimus. §. huic. C. de appellatio. ibi tamẽ textus facit differentiam inter præfectum pretorio, & quæstorem, & primum nominat præfectum prætorio. Et dicit Speculator in titu. de iurisditio. omnium. iudic. versicu. magni. quòd iste est illustris & præest omnibus iudicibus alijs, & excellentior est magistratibus omnibus alijs, & trina specialitate letatur. Primò, quia ab eo nõ appellatur. Secundò, habet potestatem condendi legem. Tertiò, quia minores cõtra eius sententiam non restituuntur. l. vnica. in fi. ff. de officio præfecti pretorio. nisi à principe. l. in causę. & l. fi. ff. de minoribus, & talis est illustris. §. illo in authentica, de appellationibus. collatio. iiij. qui probat eum dici posse illustrissimum. Et etiam eminentissimus appellatur. l. ij. C. de sententijs ex periculo recitandis. Et gloriosissimus dicitur. §. fi. in authenti. de non alienandis. colla. ij. Et præfecti prætorio dicitur sublimissima sedes. l. apertissimi. C. de iudicijs. Et magnifica sedes. l. fin. C. vbi senato. vel clarissimi. Et ipse magnificus appellatur. l. præcipimus. C. de appel. Et ad eum nomine magnificentiæ rescribit imperator. l. sancimus. la premiere. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum. & aliàs de eius laude & excellentia, vide Purpuratum in l. j. in xj. col. ff. de officio eius cui man. est iurisdi. allegando Budæum vbi s.

Cuius consilio & directione vniuersalia regni & summe ardua, statum regni, aut si aliquod sit inter pares vel principes bella mouentes iurgium, aut parlamenta de limitibus aut prerogatiuis disceptent, rex audit, gubernat & discutit. facit tex. in authen. vt iudices sine quoquo suffrag. §. hæc omnia. colla. ij.

Hinc princeps dicit se legem facere apud eum. in authent. de priuilegijs dotis mulie. hæreti. nõ præstan. §. quę igitur. in fi. colla. viij.

In omni enim pater est, princeps & dominus vniuersę domus suæ, ac princeps in toto imperio. Gene. xlv. Hæc dicit ipse Lucas de Penna in d. rubrica. de præfectis prætorio, li. xij. & p eũ amplius in d. l. duos. à quo omnia prædicta excerpsit dictus Benedicti in loco suprà allegato.

Et hic cancellarius omnes alios huius regni officiarios quicunq; sint, siue sit in consilio regis, siue in omnibus alijs parlamentis pręcedit, & primus post regem sedet, prout dicit idem Benedicti. & dicit Cassiodorus, libro vj. variarum quæstionum sic. Si honoris alicuius est origo laudabilis, si bonum initium sequentibus rebus dare potest, præconium tali autoritate præfectura prætoria na gloriatur, qui & mundo prudentissimus & diuinitati probatur acceptus. Et ibi amplè ponitur per Cassiodorũ de potestate, autoritate, dignitate, & officio cancellarij, & qualis esse debeat, qui est relatus per Lucam de Penna in d. l. duos. vbi etiam amplissimè per eum.

Sed an Cancellarius Conestabilem in actu indifferenti præcedere debeat, licet habeamus titulum expressum de pręfectis prætorio siue vrbis & magistris militum in dignitatibus exequandis, libro xij. vbi dignitas præfecturæ prætorianæ, vt est cancellarius & magistri militum, vt sunt magni marescalli in Francia, qui sunt sub principe militiæ. i. conestabili adæquantur, ita q; prior incedit qui primò promotus ad officium inuenitur, etiam ipsis depositis ab administratione officij, vt in l. j. eodem titulo. ergo multò fortius conestabilis dicitur maior. Tamẽ ipse Lucas de Penna doctor celeberrimus in rubrica dicti tituli dicit q; præfectus pretorio cæteris dignitatibus antefertur, & repręsentat reuerentiam principis, & est eius vicarius. notatur in l. j. C. de officio. vica. Ex quo ex hac consideratione possumus dicere cancellarium debere pręcedere Conestabilem.

Aduerte tñ, q; vbi filius regis primogenitus est, sedet ad dexterã, & cancellarius ad sinistram, vt tenet Nicolaus Boërij in tractatu Ioannis Mõtaigne, de autoritate magni consilij ibi: nunc condescendo ad aliam partem.

Octaua cõsideratio. Alia tamen ratione dici posset conestabilem debere præcedere cãcellarium & anteferri ex ordine literæ. Quiquidem ordo in talibus facit, vt qui primò nominatur à principe, prior sit & dignior. dixi suprà amplè in prima parte, in xvij. consideratio. Quoniã, vt habetur ij. Regum viij. Ioab qui fuit Conestabilis Dauid, qui dicebatur princeps & præpositus militum, fuit primò nominatus à Dauid in creatione, q̃ Iosaphat qui fuit eius cancellarius, vt suprà dictũ est. Et etiam in l. si quãdo. C. de appella. primò vir sublimissimus magister officiorum nominatur, q̃ vir excellentissimus quæstor, qui dicitur Cancellarius. Et etiã tex. in l. j. C. de nouo codice componendo. & in multis alijs locis semper præponũt arma legibus. Ex quo videtur, q; Conestabilis qui circa arma versatur, cancellario præferatur qui circa iustitiam intendit. Et conestabilis nomen eius est qui militie apud Francos primus post regem præficitur.

Et videtur, q; primum officium creatum à deo fuit tale officium, eo quia cũm post creationem angelorum prælium factum fuit in cœlo, & Michaëli fuit data potestas

pugnãdi cũm angelis eius quibus fuit prepositus & tanq̃ princeps illius exercitus, vt habetur Apocal. xij. Ex quo constat, ꝙ cũm fuerit factus princeps militum seu exercitus, vt dicatur præpositus paradisi, qui dicitur dux belli, vt dicit glo. in l. iij. in fi. ff. de re militari. quod idẽ est, quòd conestabilis, ꝙ tale officiũ fuit institutum ante officium cancellariatus.

Et sicut arguitur, ꝙ matrimoniũ est dignius cęteris sacramentis ex tribus, primò propter institutorẽ & autorẽ: quia deus fuit autor & institutor, & quia fuit institutũ in statu innocentiæ, & in paradiso terrestri. Alex. consi. lvj. in iiij. volu. & dixi in rubri. des droictx & appertenãces à gens mariez. in cõmentarijs nostris super cõsuetudinibus ducatus Burgũdiæ, sic etiã dicendum est de officio Conestabilis, ꝙ fuit institutum in paradiso à deo & in statu innocentię quo ad eos qui præliabãtur in vim potestatis cõcessæ à deo, vt cõstat ex supra deductis. Igitur videretur dicendum, ꝙ Conestabilis præcedere deberet oẽs & quoscunq; aliosofficiales regni propter excellentiam illius officij, quę cõsistit in illis tribus, vt dictum est.

Et, vt refert Budeus in suis annotationibus super titulo de officio prefecti prætorio. ff. in celeberrinno triũ ordinũ conuentu (quos status dicimus) vidit & nouit magistrum militum (quem cõstabularium vocãt) principis vbiq; legatum in re quidẽ militari, primo loco inter magistratus sedisse, proximeq; eum Cancellarium. Sed etiam iij. Regũ iiij. c. in statu regis Salomonis viri literati, & sic Cancellarius præfertur in ordine magistro exercitus, ex quo ille ordo non est multum attendendus in hoc.

Aduertendũ est, ꝙ videtur ꝙ isti duo pręcedere debẽt Duces, cũm de sentẽtia ducũ apud tales appellatio fit terminanda. l. si quãdo, C. de appella. Imo quod plus est, dicit Guido Papæ, ꝙ de sententia Delphini ad Conestabilem, vel Cancellarium appellatur per illũ textũ, vt in quæstione sua ccccxxxvj. versi. lxxiij. Et de inferiori ad superiorem appellatur, imo de pari ad parem non valet appellatio. c. non putamus. de consuetudine, in vj.

Et de materia, ꝙ de inferiori ad maiorem sit appellandũ amplè per Præpositũ in rub. de appellatio. in vj. colũ. quod an sit verũ de iure ciuili vide Bal. in sua Margarita, in litera S. ibi: sentẽtia. versi. xv. de quo vide in l. à consulibus. & in l. præcipimus. C. de appellatio. Et Anto. nicellum in concordantijs glossarum iuris ciuilis & canonici, in sexta concordia. versi. xlj. & xlij.

Et quia omnia regna gubernantur tam per iustitiã, q̃ bella & arma bellica, quorum requiritur concursus, & ita adinuicem coadunantur, ꝙ vnũ est ita necessarium sicut reliquũ, notatur in proœmio Insti. Et dicit textus in l. j. C. de Iustinia. codice cõponendo. ꝙ summa reipublicæ tuitio de stirpe duarũ rerũ, armorũ, atq; legũ veniens vimq; suam exinde muniens felix Romanorũ genus anteponi nationibus omnibusq; dñari tam præteritis effecit tẽporibus, q̃ deo propitio in æternũ efficiet. Istorum etenim alter alterius officio semper eguit, & tam res militaris legibus in tuto collata est, q̃ ipsæ leges armorũ præsidio seruatę sunt, & intra se est per iustitiam, ita extra se per militiam reprimendo aduersarios, per militiam præcipuum decus & stabilimentum totius imperij, quale est militaris disciplinæ tenacissimum vinculum, in cuius sinu ac tutela serenus tranquillusq; beatæ pacis status acquiescit: vt refert Valerius libro ij. titu. de disciplina militari. in princi. Ob quod mars imperij Romani pater appellatus ibi perhibetur, cũm de Lucio Quintio cincinato loquitur, cuius militiæ director in pręsenti regno est Conestabilis, qui ad res bellicas secundus post regẽ est, teste Gaguino suarum chronicarũ lib. iiij. c. vltimo. vt refert G. Benedicti prædicta in dicta sua repetiti. c. Raynutius. in gl. & vxorẽ nomine Adelasiã. de testamentis. qui, vt dicit, ibi olim tribunus celerum (id est militũ qui celeres equos habẽt) vocatus, de cuius initio, nomine, & officio ac potestate habemus in l. ij. §. quod ad magistrat⁹ attinet. ff. de origine iuris. vbi habetur, ꝙ fuit creatus tribunus celerum qui præerat militibus: & primus fuit Iunius Brutus apud Romanos. Huius Iunij Tarquinius superbus ex cuius cognatione erat patrẽ & fratrem interfecit: Iuniũ verò Brutũ (quòd stultitiã simularet) vita donauit, eiq; fatuo (quod ipse idem Brutus apud Halicarnaseũ de se enarrat) magistratũ dedit, vt præfectus celerum esset, fortè ne nullo diceretur honore à cognato rege affectus. Hic Brutus cũ & ingenio excelleret & prudens, autor erat regiæ tyrannidis eijciendæ. hinc in d. l. ij. §. ex actis. deinde regibus tribunitia lege regias leges exoluisse dicatur.

Hunc Brutum tribunum celerum ibidẽ intelligendũ est, vt dicit Vdalricus Zazius in d. l. ij. in §. ꝙ ad magistratus. in sua singulari repetitione. In veteri testamento princeps militiæ talis vocabatur, vt fuit Holofernes sub Nabuchodonosor Assyriorum rege qui regnabat in Niniue magna. Iudith j. c.

Et Nabuzardã sub rege Babylonis etiã princeps militię vocatus est, & post regem secundus, Ieremiæ vltimo.

Et sub Saule primo Iudęorum rege fuit Abner. j. Regum xvij. c. in fine. Et sub Dauide Ioab: vt dictum est ij. Regum v. & viij. cap.

Et sub rege Syriæ Naamã. iiij. Regũ v. c. Et sub Salomone Banaias. ij. Regum xxiij. c. & prædicta dicit ipse G. Benedicti in pędicta sua repetiti. c. Raynutius. vbi suprà, vbi dicit vltra ꝙ habet quatuor Marescallos sub se, qui olim Romę magistri equitũ ac peditũ. i. militũ dicebãtur: & de his infra plenius dicam in nona parte, in materia laudis & glorię militum, an sit officium potius respiciẽs militiam, q̃ gubernationem domus regalis.

NOna cõsideratio. Inter officiarios iustitiæ sunt pręferendi præfecti prætorio aliorũ locorum, vt sunt Præsidentes parlamentorum Franciæ, qui sunt honorandi secundũ institutionẽ locorũ vbi sunt pręsidentes: & isti dicũtur cum adiectione locorũ prætorij, vbi sunt pręfecti.

Et quoniã parlamentũ Parisiense est primũ & primò institutum, ideo Præsidentes in illo quibuscũq; alijs secũdũm ordinẽ illorum præponuntur & anteferuntur: ita ꝙ etiam ex quatuor pręsidentibus, vltimus pręcedere debet primum aliorum parlamentorum.

Et ꝙ parlamentũ Parisiense primò fuerit institutũ & erectũ, refert Gaguinus in chronicis Frãciæ li. iij. c. finali. propè finẽ. vbi ita inquit. Parlamentũ publicũ ad iustitiã ministrandã conuentũ Frãci vocãt, cuius instituẽdi autor ab historijs nõ traditur. Id eñ cuiusq; anni definito tẽpore loco quẽ rex designasset habebatur. Verũ qa hæc generalis ex toto regno coitio impẽsis & laboribus cõuenientes afficiebat, obseruatũ postea est, vt ex maioribus ciuitatis & prouincijs periti iudiciorũ & cõsuetudinis hoĩes ad id munus delecti ius cuiq; per prouocationẽ litigãti dicerẽt. Quæ institutio cũ vaga interdũ incertaq; cõmutatis sedibus esset, decreta est Parlamento apud Parisios curia, & sedes in qua iudices designati seiugiter sisterent perpetui prouoca-

prouocationum definitores. Qui octoginta sunt annua ex regis fisco stipendia capientes.

Et hi quidem per quatuor curias distributi seorsum cõsidunt, suosq; præsidentes habent. In prima quam Franci cameram vocant præsidentes quatuor, & consiliarij triginta causas & lites audiunt, dilationes & quæ ad iuris cognitionem attinent, constituunt, leuiora quidem & temporanea finientes.

In reliquis singulis duabus cameris decem & octo inquisitionibus præsunt, qui enquestarum, i. inquisitionum cõsiliarij dicũtur, quibus præsidẽtes quatuor præficiuntur.

Horum omnium pars ex clero, parsq; ex laicis cõstituitur, sententias dictant, quas statutis diebus alter præsidentium in prima curia palàm enuntiat: idq; arrestum, id est fixum & firmum vocant, à quo videlicet nemo prouocare possit: qui verò reus sententiam in se excipit, librarum sexaginta Parisiensium multa afficitur. Si quis tamen in iudicio error admissus videbitur, errorem proponendi & in iudicium eiusdem curiæ deducendi potestatem habet: nec prius auditur, quàm duplicatam multam deposuerit.

Quarta curia est eorum quos requestarum, id est supplicationum Palatij magistros vocant; apud quos causa eorum tantum agitur qui regis obsequijs deputati vel priuilegio donati sunt. Et ab his quidem iudicibus, qui octo sunt, prouocare ad parlamentum licet.

At cùm in decidendis iudicijs nodus aliquis & anceps in causa difficultas surgit, omnium curiarum & camerarũ consiliarijs conuenientibus sententia fertur.

Eius parlamenti tanta semper fuit apud Francos autoritas, vt quæ rex ipse de republica, deq; iure, & prouentibus regni statuerit, ea sine huius senatus decreto nõ procedant.

Sunt præterea ipsius parlamenti cõiudices dum adesse volunt Franci pares, de quibus supra in quinta parte, in xliij. consideratione incipiẽte, licet consuetudo sedẽdi &c.

Atq; vt huius sacrosanctæ concionis regẽ autorẽ certũ sit, regia singulis quibusdam annis rescripta eduntur, quibus ad diui Martini diẽ festum parlamentum inchoandi iudicibus autoritas datur.

Ad hoc præterea parlamentum spectant alij supplicationum magistri, qui regij Hospitij peculiari nomine appellantur, qui regi frequentius assistunt cancellariam sectantes: & hi post primæ curiæ præsidentes omnium primi sedẽt. Hæc sunt verba Gaguini in suis chronicis, li. iij. c. fin. quæ refert de verbo ad verbum G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. de testa. vbi dicit quòd sunt tantum octo magistri requestarum domus Regiæ, prout nec erant tempore suo: sed hoc anno do. millesimo quingentesimo vigesimosecũdo Christianissimus Rex noster Franciscus addidit & creauit alios quatuor de nouo.

Et fuit huiusmodi parlamentum fundatũ ad instar senatus Romani à Romulo vrbis conditore, Tito Liuio primæ decadis lib. j. teste instituti, in quo erant centum Senatores. l. fina. C. de petitio. hæredi. notatur in rubri. ff. de senato. & l. j. C. de caducis tollendis. & vocabantur venerabilis cœtus. l. leges. C. de legibus. & patres cõscripti. C. de emendatio. Iustiniani codicis, in principio. & horũ potestas erat amplissima, vt dicit Albe. in d. l. fi. & de his parlamentis fit mentio in c. decet. de immuni. ecclesia. & in c. fundamenta. de electio. & de eius potestate & præeminentia in iurisditione, quòd sit æqualis cũ rege, ita quòd Rex ex sua ordinaria potestate non potest tollere ea quæ acta sunt per eius parlamenta: imo etiam de plenitudine potestatis ordinata, tenuit dominus meus Iason in quodam consilio, quod fecit, quod aliàs vidi & legi in suo studio, sed illud non potui habere.

Et potestas Senatorum, seu consiliariorum illius adæquatur principi, cùm in necẽ eorum machinantes tenentur l. Iulia maiestatis. Cùm censetur pars corporis principis. l. quisquis. C. ad legem Iuliam maiestatis. quod tamen contrarium tenet ibi Salice. & Guido Papæ, quæstione sua cccxliij. in fine. Et rebellantes iniustẽ in his quæ ad eorum officium spectant, vt rebelles regni puniuntur, in extrauaganti Henrici: quoniam & sicut à sententia senatus non appellatur. ff. à quibus appellare non licet. l. j. l. præfecti. ff. de minoribus. c. anteriorum. ij. q. v. Nec etiam ab arresto parlamenti. Specula. titulo de appellatio. §. videndũ. circa finem. facit quod notat Bal. in proœ. ff. orum. & Panor. in rubri. de appellatio. Guido Papæ quæstione. l.

Et tale Parlamentum non posset alius habere præter regem in suo regno, vt videtur tenere Bar. in l. & hoc Tyberius Cæsar. ff. de hæredibus instituen. & melius in l. ij. circa finem. in penul. notabili. ibi: harencum tamen illud seu parlamentum. vbi non est aliquis superior, quoniam cognoscere de appellationibus in vltimo ressorto, est de regalibus. c. j. quæ sunt regalia.

Et præsidentes in illis dicuntur præfecti prætorio, sed cum adiũctione, sicut olim dicebatur, præfectus prætorio Africæ. Et tales sunt in eadem potestate qua sunt magistri militum, vt dictum est suprà. Et præferũtur omnibus alijs post cancellarium in Francia, qui simpliciter dicitur præfectus prætorio.

Et licet hic ante dicatur, quòd solus Rex potest habere parlamẽtũ in suo regno, vnde ergo istud quòd dux Philippus Burgundiæ, & post eũ Carolus eius filius etiã dux Burgundiæ habuerunt parlamenta in ipso ducatu Burgundiæ, vt patet ex consuetudinibus nostris compilatis ab ipso duce Philippo in prœemio illarũ: & ibi glo. nostra ponit quid dicatur parlamentum, & multa de his quæ hic ante dicta sunt.

Sed cùm prædicta sint de regalibus. s. cognoscere de appellationibus in vltimo ressorto, vt notatur in d. c. j. quæ sunt regalia. quõ potuit cognoscere de talibus dux Burgundiæ, cùm sit vnus ex paribus Frãciæ, imo decanus, & sic recognoscit regem Franciæ in superiorem, saltem in ducatu. Nisi dicatur, quòd hoc fuerit ex priuilegio regio, sed videtur quòd hoc non possit cõcedere rex in suo regno: cùm quæ sunt de regalibus alteri committi non possunt, nec alteri concedi, vt tenet per plura Lucas de Penna in l. cõtra publicam. in vj. col. C. de re mili. Nisi dicatur quòd rex de facili reuertitur ad suam primæuam naturam. l. si vnus. §. pactus ne peteret. ver. idem dicemus. in fi. ff. de pactis. Et ideo cùm olim Burgundia fuerit regnum, & sic iura regalia habens, vt patet in chronicis Philippi Bergomẽsis, in in suo supplemento chronicarum, libro viij. circa principium. vbi ponit multos reges fuisse in Burgundia, & fuit extinctum regnũ, & habuit finẽ, eo quia deuenit ad manus Childeberti & Clotarij post mortẽ eorũ patris, & Clotildis filiæ regis Burgũdiæ eorum matris, à quo tempore amisit nomen regni.

Sed non esset sine dubio, an potuerunt supprimere illam dignitatẽ regalem, & deducere eam ad ducalem: super quo nõ isisto, nec aliud dico nisi quòd ex quo rex Frãciæ

adiuncta sibi patria potuit supprimere illam dignitatem regalem, ideo etiam si quodammodo exierit extra manus regis Franciæ, posset ipse rex facere & consentire q̃ fuerit & sit cum illa dignitate quæ antea erat: quia hæ ditiones & diuisiones principatuum sunt de iure positiuo, quibus possunt derogare principes, & in hoc non est dubium.

Et post prędictos pręsidentes, pręsidẽtes aliorũ parlamentorum president in suis locis tanq̃ pręfecti pretorio: in parlamento verò Parisiensi etiam preferuntur consiliarijs illius loci post tamẽ alios pręsidentes, secũdùm eorũ gradum & dignitatem quæ inter primos aliorũ parlamẽtorum attenditur, secũdùm dignitatem parlamenti illius in quo pręsident, quæ dignitas in hoc consideratur secũdùm prioritatẽ institutionis parlamenti, ita q̃ pręsidens parlamenti Tholosæ pręcederet alios, & sic deinceps, & postmodũ habebitur respectus quo ad alios secundũ prioritatẽ pmotionis aut dignitatis loci secundũ cõsiderationes superius positas de prioritate loci & promotionis secundùm quas pręd icta declarari possunt.

Posset tamen dici, q̃ si fieret vna congregatio generalis omniũ pręsidentiũ regni, q̃ pręsidẽtes Burgundię alios à parlamento Parisiensi præcedere deberẽt, eo quia in cõgregatione principum dux Burgundiæ tanq̃ primus par Franciæ & decanus alios pręcedit: vt dixi supra in quinta parte, in xlv. consideratione. Et ibi etiã dixi, q̃ in concilio seu congregatione vniuersali totius regni Frãciæ quæ fuit facta Turonis tempore Caroli octaui regis Franciæ, gentes trium statuum ducatus Burgundiæ habuerũt locum incontinenti post præpositum Parisieñ. & meritò etiam cæteris sint præferendi in Christianitate, quia fuerunt primi qui fidem christianã & sacrum sal susceperũt, & medio quorum ferè tota Gallia ad fidem Christi conuersa est. Nec in hoc eisdem nocere deberet prioritas institutionis in alijs, eo quia ex quo est ordo qualitatis, nõ est curandum de ordine temporis. l. j. C. de consulibus, libro xij. & dixi supra in prima parte, in lxxviij. consideratione. Etiam facit, quia si bene inspiciatur, aliàs fuit regnum amplum & bene dilatatum, vt etiam supra dixi in quinta parte, in xlv. consideratione: & ideo in memoriã pristinæ dignitatis deberent esse & collocari in primo loco & ordine post parlamentum Parisiense, ante parlamenta aliarum prouinciarum.

Decima consideratio. Post tales præsidentes sunt præferẽdi domini locũtenentes regij seu gubernatores patriarũ & prouinciarum, qui precedũt in auditorio omnes cõsiliarios post primũ pręsidentẽ, & tales rectores, legati, vicarij, viceregés vocari possunt etiã pręsides secundùm Budæũ in l. si in aliquam. ff. de officio proconsulis.

Licet videretur in hoc esse dubium, ex quo locũtenenti regio, seu vicegerẽti qui dicitur esse apud nos gubernator patriæ talis honor & reuerentia debeatur, qualis domino, & sic videretur, q̃ sicut princeps & rex noster pręcedit prefectos pretorio etiã in auditorio, q̃ etiã eius vice gerens seu locũtenens, per ea quæ dicit Philippus Francus in c. grandi. in quinto notabili. de supplenda neglig. prælatorum.

Sed licet tales quãdoq̃ dicãtur in suis literis institutionis locũtenentes regij, tamen officiũ eorũ propriè dicitur esse officium procõsulis, qđ est supra oĩa alia officia post pręfectũ pretorio. Cũ talis dicatur spectabilis, vt habetur in l. præcepit nostra serenitas. versi. illud etiã generali. C. de canone largitionaliũ titulorũ, lib. x. Et tales laudabiles vicarij dici possunt, & sunt tales qui apud nos locũtenentes regij in prouincijs sibi decretis vocantur. Et horũ officium magnum est, & pręfecti pretorio vice fungũtur in sibi commissis. Nam si præfectum cęteris dignitatibus antefert, vicarius ex ipso vicariatus nomine se eius trahere indicat portionem. dicit l. j. C. de offic. vica. & habetur per Lucam de Penna in. d. l. pręcepit. in. d. ver. illud. Et dicit tex. in. d. l. j. q̃ talis repręsentat reuerentiam domini.

Sed videtur, q̃ ille textus loquatur solum de vicario pręfecti pretorio, prout videtur sentire Lucas de Penna in l. eos qui. C. de comitibus qui prouincias regunt, libro xij. ideo secus de his qui sunt vicarij principis, cũm tales vna & eadem persona reputentur. c. j. de officio vicarij, libro vj. & hi ordinariam iurisditionem habent, & causas audiunt per querelas simplices subditorum, & generaliter quæ in principali statuta sunt, in vicario repetita intelliguntur. l. diffinitio. ff. de peculio. xciij. distinc. c. vltimo. vbi est hoc verbum, locumtenens. facit text. in ca. primo. de officio vicarij, in vj.

Et tales qui prouincias gubernant seu administrationem & gubernationem habent inter comites primi ordinis gaudent priuilegio vicariatus, vt est text. & ibi Lucas de Pennã in l. j. C. de comitibus qui prouincias regunt, libro xij. Personam enim principis tales repręsentãt. l. etiã eos. ibi: qui imaginem principalis. C. de appella. vnde cũ tales personam principis repræsentent, debent omnes ei parere & reuerentiã exhibere. tex. in ca. pręcipimus. xciij. distin. & ibi glos. ordinaria de hoc, & glos. ij. in cap. cùm olim magister. extra de offic. delegati. quæ dicit per d. ca. præcipimus. & per ca. primũ. xciij. distin. q̃ delegatos honorare debemus tanquã ipsum delegantem, vt notat Gofredus in summa, de maiorita. & obedien. §. reuerentia debetur, in fine. & notat Specula. in titu. de legato. §. j. versi. honorandus autem est legatus. & probatur in ca. sanè. ij. in princip. extra de offi. delega. facit totus titulus, de offi. eius qui vicem alterius gerit. & maximè l. ij. quæ est fi. & in d. iuribus habetur, maximè in dicto ca. præcipimus. q̃ omnis legatus est honorandus & plus & minus secundũ locum illius cuius legatione fungitur. & vide ante in prima parte, in vj. consideratione. versi. vj.

Et ideo legatus principis maioris præcedere debet legatum principis minoris, licet ipse vt priuatus esset inferior. Inde dicitur, q̃ si subditum honoro, videor dominũ honorare, vt dicunt Andr. de Barrulo, & Ioannes de platea in l. fina. in fine. per illum textum. C. de re militari, libro xij. & Cepola in tractatu suo, de impera. militum digendo. in versi. pro imperatore. in iij. & iiij. col.

Ideo videtur dicendum, q̃ prędicti domini gubernatores seu locumtenentes regij in suis prouincijs sibi deputatis præcedunt præsidentes præterquã in sede iudicandi in auditorio parlamenti, propter rationem positam infrà, in xxiiij. consideratione. incipiente: gerẽtes magistratum. De potestate tamẽ seu autoritate proconsulum quibus videntur adaptari gubernatores patriarum videatur Purpuratus in l. prima, in xxvj. colla. ff. de officio eius cui mandata.

Vndecima consideratio. Post hos præsidentes sunt hodie octo magistri requestarum, vt dictum est supra in ij. consideratione proximè posita, qui regi frequentius assistũt cancellariã sectãtes, & hi ppriè magistri reque starum

starum hospitij regis vocantur, qui post primæ curiæ parlamenti Parisiensis præsidentes omnium primi sedent in ipsa curia parlamenti, vt dicit G. Benedicti in repetitio. sua c. Rayuntius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. extra de testamentis.

Hi enim præcedunt omnes consiliarios totius regni in quacunque curia parlamentea assistant, & in omnibus assistere possunt, tam in curia parlamentali Parisiensi, Diuionensi, Tholosana, Burdegalensi, Rothomagensi, Aquensi, & Grationopoliten. quæ omnes curiæ habent præsidentes post quos assistunt dicti magistri requestarũ qui dicuntur referendarij. i. aduocati sacri palatij, cùm petitiones supplicantium coram principe proponant, & referant: vt dicit glo. & Iaco. de Beluiso in authen. de referendarijs, collat. iij. & tales magistros requestarũ vocat Iac. Rebuffi in l. eos. C. de excusatione munerum. lib. x. referendarios. & vide etiam speculato. in titu. de supplicatio. §. j. post principium, vbi ponit qui sint referendarij.

Et non debent esse vltra octo, vt dicit tex. in d. authē. ex quo ex illo textu fuerunt antiquitus in Gallia solum ordinati & instituti octo, nunc verò (vt dixi in præcedente consideratione) sunt nouem. Et licet inhibeatur ne fiāt vltra octo, si tamen fiāt, deponi non debet supernumerarius: vt dicit ibi textus & Angelus de Perusio, & glossator seu commentator regularum cancellariæ Iulij papæ ij. in tertia parte.

Et, vt dicit ibidem tex. tales sunt spectabiles, prout est præses prouinciæ (qui apud nos in multis locis dicitur balliuus, & in alijs locis & prouincijs senescallus) vt est glo. in §. cumque hoc. in gl. in verbo, ex quæstori. in procœ. institutio. qui licet maius imperium omnibus post principem habeat, vt dicit tex. in l. præses prouinciæ maius. ff. de officio præsidis. l. & ideo. ff. de officio proconsul. & legati. imo nec quicquam est in sua iurisditione, quod nõ per ipsum expediatur: tamē prædicti magistri requestarũ præferũtur illi & præsident ante eum in suis iurisditiõibus. Et hoc est quia, vt dicũt quidam, præsides prouinciæ sunt solum clarissimi, vt est textus in l. fi. C. de decurio. libro x.

Et obseruatur in tota Gallia in quibuscunque locis sint, si velint tenent locum præsidis. i. balliui seu senescalli, expediunt causas sui præsidatus seu balliuatus aut senescalliæ: & ita vidi sæpè fieri per nobilem ac sapientem virum dominum Dionysium poillot, iurium doctorē & magistrum requestarum quando accedebat ad hanc ciuitatem Heduen. causa habitandi & suos parētes visitandi postquam tres menses in curia seruierat, vt moris est.

Et tales post longā exercitationē taliũ officiorũ vocari merentur comites, vt dicit Io. de Platea in d. l. eos. C. de excusatio. munerum, lib. x. & in l. fi. de decurio. C. eo. libr. vbi ipse Io. de Platea ponit duodecim dignitates quæ liberant quem à decurionatu, curia, & patria potestate, inter quas est dignitas referendariorum, quorum officium est reponsa principum peragere & signare, vt ibi.

Et tales sunt exempti seu eximuntur à muneribus, subsidijs, impositionibus seu tallijs. d. l. eos. & Io. de Platea in locis præallegatis. Budæus tñ & post eũ Pyrrhus in suo tractatu de magistratibus Romanis, li. j. magistros requestarũ & proximos sacrorũ scriniorũ comparauerũt, quod non credo tales esse, sed potius esse, les secretaires des cõmandemēs, qui sunt quatuor tantum, aut tres ordinarij.

Tales etiam hodie apud nos habent iurisditionem ordinariam, quam tenent seorsum à curia in qua de officijs regijs cognoscunt, ab eis tamen appellatur ad parlamentum. Et ita decisum fuit arresto, anno domini millesimo ccclxxxiiij. vt refert Aufrerij in tractatu arrestorũ. c. xliij. & G. Benedicti proximè dicta repetit in repetitio. c. Raynutius. in glo. & vxorem nomine Adelasiam. in additio. extra de testamentis.

DVodecima consideratio. Post prædictos præsidētes, & magistros requestarum sunt cæteris alijs quibuscunque officiarijs dominis & principibus præferendi consiliarij curiæ parlamenti in suo auditorio & curia, cũ distinctione seu modificatione quadam: videlicet, quoniā in parlamento principis solent esse consiliarij ecclesiastici & seculares, vt ecclesiastici à dextris, & seculares & laici à sinistris, & quilibet in suo loco & ordine sessionis secundũ ordinem promotionis, vt qui primò promotus ad tale officium, primò sedeat in suo loco & altiori, dixi supra in pluribus locis.

Et quo ad hanc considerationem, quod consiliarij tales præferantur alijs patet, quoniā sunt senatores, & loco senatorũ sunt, vt supra dictũ est in ix. cõsideratione huius partis. Cùm ad instar senatus Romani fuerint instituta parlamenta in quo sunt senatores seu consiliarij, & tales sunt propriè curiæ maximæ, vt parlamentorum principis: ex quo cùm quælibet ciuitas habebat senatum suũ, vt in authen. de natura. liberis in curia deputa. in principio. vt dicit Lucas de Penna in rubri. & in l. omnes. la premiere. iij. col. de decurio. C. libro x.

Et tales in corpore reipublicæ obtinent locum cordis ex quo imperator īter senatores cõnumeratur, vt est tex. in l. ius senatorum. & ibi Lucas de Penna. C. de dignita. libro xij.

Et de corpore reipublicæ quomodo regatur, & per quos regi debeat, vide eundem Lucā in l. ij. C. de apparito. proconsulis & legati, eodem libro xij.

Et talibus nõ possunt indici munera per quoscunque iudices cuiuscunque autoritatis sint, imo si quid eis est mandādum, hoc solũ per principē fieri debet. l. nemo præfectus. C. de dignita. lib. xij. Nec bona eorum cõtribuere debent in sumptibus operum publicorũ, quæ præsides prouinciarum in ciuitatibus iubent fieri vel ædificari. l. quoniam diuersi iudices. & l. senatorum substantias. C. de dignita. ex quo malè faciebant ciues Diuionenses, qui volebant cõpellere senatores seu consiliarios parlamenti Diuionensis ad aliqua munera oppidi Diuionen.

Et sub his senatoribus cõprehenduntur patritij & consules vsque ad omnes illustres, quia hi soli possunt dicere sententiam in senatu. l. fi. §. primo. ff. de senato.

Aduerte tamen, quod appellatione populi continentur etiam senatores. notatur per Inno. & alios in c. sedes. de rescriptis. Et horum magna est autoritas, vt l. humanum. C. de legib. glo. in §. cõstat autē. in verbo, sed & plebiscita. insti. de iustitia & iure. Et hi possunt facere legem. l. nõ ambigitur. ff. de legib. & senatuscon. notatur per Ioan. Fabri in l. fi. C. de senatoribus. hodie tñ cùm condere legē sit vnũ de reseruatis principi, & sic solus rex in suo regno leges cõponit: ipsi verò consiliarij bene condunt circa ordinatiua litis, aut reformant stylum curiæ, aut addunt.

DEcimatertia consideratio erit, quia offendentes tales cõsiliarios principis cõmittũt crimen læsæ maiestatis. l. quisquis. C. ad legē Iuliā maiestatis. & vidi Guidonē Papæ. q. cccxliiij. in fine. & dixi supra in ix. cõsideratione huius partis. Quæritur si dicatur vni ex talibus con-

siliarijs, si non esset ob reuerentiam officij tui & regis, bene te castigarem. dicit ille, non respicias regem: nec cures de officio, sed defendas te si potes, & deponit vestes & insignia regis. iste eum acriter verberauit, nunquid in poenam verberātis senatorem aut officiarium regis incidat? Videtur quod non, argumen. l. quāuis. ff. de in ius vocan. & quia hic videtur cessare interesse partis, ergo & regis. l. ij. ff. si quis in ius vocatus non ierit. & hanc opinionē tenet G. de Cug. in dicta l. quamuis.

In contrariū videtur facere l. ij. §. vsque adeo. ff. de iniurijs. eo quia ille a se abdicare non potuit officiū regis. l. legatus. ff. de offi. procōsulis. l. fi. C. de defenso. ciuitatum. & hanc opinionē tenet Io. Fabri in l. seruus. C. de poenis. & ita tenui in cōmentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgūdię, in titu. des iustices. §. viij. in gloss. simple rescousse. versicu. septima conclusio. hanc quæstionē examinauit Alberi. in suis statutis, qōne xliij. sed nescit in quā partem inclinare.

Et senatores dicūtur à senio, eo quòd soli senes ad tale officiū eligi debent, quorū institutionē Romulus Romanæ vrbis cōditor primò inuenit: vt supra dixi in. d. ix. cōsideratione huiusce partis. Et ideo sapienter dicebāt Innocen. & Bal. in c. j. de renū. quod plus valet vmbra senis quàm ensis iuuenis. De quorū seniū pręeminentia vide G. Benedicti in sua repeti. c. Raynutius. in verb. adiectę impub. de testamen. & dicam latius infrà.

Et ideo nescio quid dicendū de quibusdam consiliarijs nostri temporis nouiter institutis & creatis in parlamentis, quos video ad dignitatem promoueri in ætate xx. aut xxv. annorū mediante pecunia, aut alia via nescio quali, nisi quod difficile sit quod quæ malo inchoantur principio, vix bono peragātur exitu. ex quo si malè oīa gubernētur nō potest aliud dici nisi quod, Consilium iuuenum Roboam fecit egenum. iij. Regū xij. c. mihique propono versus sequentes morales.

Roma vetus veteres cūm te rexere quirites,
Nec bonus immunis, nec malus vllus erat.
Defunctis patribus successit praua iuuentus,
Consilio cuius præcipitata ruis.

Et quòd consilium senum sit consilio iuuenum præferendum & magis laudandum, vide Guill. Benedicti in loco hic ante allegato, cuius dicta & temporis nostri gubernacula taceo, cūm omnibus sint nota: & melius est in his tacere quàm male loqui, cūm ex plurimis pauca exprimere sufficiat. Et quia hic materia senum & iuuenum non se offert, nisi quodammodo extraordinariè, ideo non aliter insisto.

Ex duabus proximis cōsiderationibus infero vnum, quod curia parlamentalis Franciæ est prima & principalis omnium curiarum, & sic si per modum curiæ congregatæ & conuocatæ incedat, & in actu in quo tota curia repręsentantur, præcedet omnes alias curias. Et licet generales Franciæ, aut pręsidentes in camera computorum videantur esse maioris dignitatis, quàm cōsiliarij de per se, cūm sint primi, & præsidentes in eorum curia, non tamen in congregatione prædictarum curiarum debent præcedere consiliarios curiæ parlamenti: imo nec graphar̄ios eiusdē curiæ, ex quo tota curia tenet primum locum honoris, omnesque curialistæ seu ministeriani illam sequuntur, & sic pręcedunt etiā ipsos præsidentes computorū, qui sunt de secunda curia, & sic de secundo loco honoris: argumento eorum, quæ supra deducta sunt in quarta parte, in xxxij. consideratione. vbi dixi quod canonici ecclesiæ cathedralis, qui nō sunt in tanta dignitate de per se, quantū abbates, si tamen incedāt processionaliter in congregatione ecclesiæ cathedralis & aliarum, præcedūt abbates, & quæcūque alia collegia cuiuscunque pręeminentiæ, exemptionis, aut priuilegij fuerint, cūm sint de primo loco honoris. Ex hoc ergo infertur, quod domini cōputorū si vellent incedere ęqualiter cū curia parlamētali errarent, cūm vellent attētare id quod nocuit lucifero, quia vellent fieri similes altissimo, quod naturæ repugnat. Sed adhuc non est sine dubio, an debeāt pręcedere præsidem prouinciæ, vt ī. in secūda proxima consideratione sequenti dicitur. Ex quo adminus clarum est, quod etiam præsidentes computorum de per se non possunt pręcedere dictos consiliarios, cūm consiliarij sint illustres, prout & quæstores: sed hodie sunt de prio ri loco honoris in quo etiam secundus est maior primo loci honoris sequentis.

Decimaquarta consideratio. Inter hos consiliarios, quia sunt quidam in magno consilio regis, quod dicitur cōsistorium, alij sunt in parlamētis, quæ dicuntur tribunalia, est magna altercatio de pręeminētia istorum, videlicet, qui istorum sint præferendi: & quia Ioannes Mōtaigne, & Nicolaus Boërij satis super hoc insudauerunt in tractatu quem fecerunt de autoritate magni consilij, ne dicta eorum transportem, & ne etiam volendo plus extollere aliquos ex his, ad dicta eorum me remitto, ex quibus vnusquisque cogitare potest, & clarè decidere, quis illorum sit pręferendus, & in quibus locis.

Decimaquinta consideratio. Cūm, vt satis claret, in hac parte fit mentio de statu iustitiæ sine qua regnū in se durare nō potest: cūm, vt ait Augu. libro iiij. de ciuitate dei. Quid enim sunt regna, nisi latrocinia vbi non est iustitia? & qua imperatoriam maiestatem oportet esse armatam & decoratam: vt habetur in procemio institutionum, & infra latius dicam.

Et neuter istorum statuum iustitiæ, scilicet & militiæ sine pecunia consistere potest. Vnde Philippus animam reipublicę esse dicit pecuniam (de qua plenè in finali parte, in liiij. consideratione) cūm nummus profectò pro his omnibus quibus homo indiget fideiubeat, & de publicis pecunijs officiarijs iustitiæ salaria & militibus stipēdia assignari debēt, de quibus viuūt, ne subditos cōcutiant, aut deprædentur, secundūm quod dictum est Lucæ iij. Neminē concutiatis neque calūniam faciatis, sed estote cōtenti stipendijs vestris. Ideo introductus est tertius status in Francia, & in omni parte mundi, qui est status thesaurariorū: qui à quęrendis & conseruādis pro republicę vtilitate pecunijs olim quęstores nominabantur, vt supràin pręcedēti parte, in xviij. consideratione incip. ad thesaurarios. & olim primus honoris gradus quęstoris erat, vt dicit Cicero in orationibus, & hodie tales apud nos sunt generales Francię, qui habent sub se thesaurarios, qui tamen omnes sunt sub camera computorum, vt refert G. Benedicti in repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorē nomine Adelasiam. numero cccccx. extra de testamentis.

Sed quoniam hic solum intendo facere mentionem de magistris computorum (cūm tales sint iudices & officiarij iustitiæ) ideo reliquis præmissis dicendum videtur, quòd præsidentes computorum hodie sint subrogati loco procuratoris Cæsaris, cuius officium consistit de iure in iudicando. l. ij. C. si aduersus fiscum. & qui cognoscit de rebus tangentibus, & de venditionibus fiscalibus

fiscalibus seu de dominio principis, vt habetur in rubrica vbi causæ fiscales. & in l. ij. C. si aduersus fiscum. Et iste dicitur comes rerum priuatarum. l. si quis. & l. vniuersi. C. vbi causæ fiscales. Ex quo textu sumendum est, quod præses prouinciæ est maior præsidente computorum. facit l. iiij. C. de officio præsidis. imo per illum textũ, in dicta l. procurator. non habent potestatem condemnandi aliquẽ ad pœnam, quod tamen hodie vsurpant ex potestate (vt dicunt) ibi à rege concessa.

Dicunt tamen aliqui, quod cùm sint illustres, vt l. ij. C. de officio quæstoris. etiam comes rerum priuatarum, vt est tex. in dicta l. si quis. & præsides prouinciarum tantũ clarissimi, vt supra ista parte, in quinta consideratione, quod debent præferri illis, sed illi textus loquũtur tantum de quæstoribus qui dicuntur generales finantiarum apud nos, & sunt illustres: ideo tales pręferri possent pręsidibus prouinciarum, sed non præsidentes computorum, qui tantum dici possunt spectabiles, vt dixi in pręcedenti parte, in xvij. consideratione incip. de alijs officiarijs. ex quo sunt loco procuratoris Cęsaris, vt ante dictum est.

Et iste procurator Cæsaris differt à procuratore fisci: quia procurator Cæsaris est ille qui administrat redditus prouenientes ex bonis quæ princeps habet tanquã bona priuata, vt est domaniũ. Procurator autẽ fisci est ille qui administrat bona principis, quæ cõuertuntur in vsus publicos: vel, vt dicit Pau. de castro in l. prima. C. vbi causæ fiscales. quia officium procuratoris Cæsaris est qd' consistit in iudicãdo, dicta l. ij. C. si aduersus fiscum. vt sunt domini computorum. Nec consistit in pœnarum impositionibus. l. j. ff. de officio procura. Cæsaris. & iste est de quo hic ante dictum est, qui est præsidens in camera computorum, qui aliquãdo officio præsidis vtitur, prout dicit tex. et ibi Salice. in l. procurator. C. vbi causę fiscales. Procurator verò fisci est qui causas fisci agit & procurat, & quandoque vocatur curator reipublicę. l. curator. C. de modo multarum. quãdoque logista, id est rationalis. dicta l. curator. & de isto infra dicemus in hac parte, in xxxiiij. consideratione. vbi fit mentio in quo loco sedere debeat inter aduocatos.

Etiam de prędictis magistris computorũ videatur Budęus in titu. ff. de offi. quæstoris. & illos prefectos ratiociniorum vocat. Iacobus Rebuffi vocat eos magistros scriniorum, vt habetur per eum in rubri. C. de magistris scriniorũ, li. xij. & dicit eos esse spectabiles. Pyrrhus verò in tractatu de quæstorijs magistratibus dicit, quod Imperator eos vocat præsidentes sacris ærarijs per text. in. l. vlti. C. de aduoca. fisci. Ab eorum tamen sententijs appellatur ad parlamentum, ex quo sunt inferiores dominis de parlamento. Cùm nõ oporteat ad cõpares iudices appellationes referri: sed à minore iudicio in maius tribunal ascendere, vt dicit tex. in authen. de appella. & infra quę tempora. §. illo videlicet. collatio. iiij.

Et in ista camera computorum sunt alij officiarij, qui dicuntur tabularij, quibus æquiparantur clerici cameræ computorum (quos audientiarios vocamus) de quibus per Iacobum Rebuffi in l. instar. C. de iure fisci, libro decimo.

Decimasexta consideratio. In supremis curijs, tam cõsistorialibus quàm parlamẽteis sunt grapharij, hoc est scribę, qui etiam habent dignitatem vltra alios sedium regalium, & inter hos primi sunt, cùm spectabiles dici possunt, & sic videtur quòd pręcedere debeant pręsides prouinciarum, hoc est Balliuos & Senescallos, quod non est dubium in loco eorum iurisditionis, sed nõ in loco iurisditionis magistratus dictorum Balliuorum, quoniam ibi quoscunque pręcedere debent: pro quo l. iiij. ff. de officio pręsidis. & ĩ. hac parte dicetur, in xxiiij. consideratione. vbi dicitur quòd gerentes magistratũ generaliter in suis iurisditionibus, cæteris sunt pręferendi. Et, vt dicit Iacob' Rebuffi in rubri. C. de magistris sacrorũ scriniorum, lib. xij. secundũ Bar. & Andr. de Barrul. magistri scriniorum sunt notarij magnę curię principis, quibus potest æquiparari magnus notarius magnę curię parlamenti Parisius, qui vulgò vocatur grapharius vel notarius principalis principis, qui tenet registrum seu regestum literarum, & tales dicuntur proximi sacrorum scriniorum. Sed pro clariori intelligentia horum graphariorum, seu scriniorum sumenda est doctrina Iacobi Rebuff. in l. prima. C. de proximis sacrorum scriniorum, libro duodecimo. vbi dicit quod tria sunt scrinia, siue camerę in quibus reponũtur scripturæ principem tangentes: in vno scrinio, seu camera ponũtur epistolę seu literę quæ per principem alijs mittuntur, seu ab alijs mittuntur principi. Et istud est officium secretariorum principis, de quibus supra dixi in parte pręcedente.

Et licet plures in curia principis secretarij instituãtur, tamen vnus est magis secretus & continuus principi, qui est & reputatur prępositus huius sacri scrinij: quia præponitur alijs scriniarijs, hoc est alijs secretarijs. Etiam vocatur proximus, quia plus se approximat & appropinquat principi, quàm alij secretarij: & qui habet principalem custodiam vnius scrinij seu cameræ, vbi tales sunt scripturæ, & literæ reponuntur, cùm talis sciat arcana, & secreta principis, vt l. proximos. C. de proximis sacrorum scriniorũ. & est apud nos hodie & à multis annis, scilicet à tempore Caroli octaui vsque nunc dominus Robertet, qui pręest & semper præfuit in talibus omnibus secretarijs regni, & meritò, cùm non fuerit repertus excellentior eo in talibus.

Vel, vt dicit idem Rebuffi, erat aliquis istis literis custodiendis præpositus per principem secundùm scriniũ suæ cameræ, vbi tales sunt scripturæ & literæ positę, cùm talis sciat arcana & secreta principis. Et dicitur scrinium locus vbi solent libri vel chartæ recondi, tanquã cancelli quidam, vt in l. librorum. §. libris. ff. de legatis tertio. Et sic cùm in palatio summo erant duo latercula, puta magnum & minus, id est duæ cameræ, magna & minor, & istud erat minus laterculum, seu minor camera, in quo vnicum erat scrinium, in quo sacræ dispositiones recondebantur: hoc est principum legales constitutiones, seu ordinationes, quæ vnà cùm codicillis, hoc est literis officiorum imperialium quorumcunque, etiam militarium recondebantur: vt facit textus in. §. primo. in authenti. de mandatis principum. collatio. iij. vbi optimus textus. Et quòd codicilli militarium officiorum ad solicitudinem pertineant quæstoris in eodem minori laterculo, vide textum in l. prima, iuncta l. secunda. C. de officio quæstoris. Et quòd cum legalibus libris codicilli, id est literæ officiorum debeant obseruari in ipso minori laterculo, vide tex. in dicto §. primo. ibi: vnà cùm codicillis. in authen. de mãdatis principum. quod quidem laterculum de quo in illo. §. primo scribitur, erat minus, quod apparet ex l. j. C. de officio quæstoris. & sic in illo minori laterculo erant tantum illa duo scrinia, quę pro vno habebãtur,

vt dictum est. In laterculo verò maiori erāt tria scrinia, vt statim dicetur, & in hoc laterculo minori erat vnū quod erat distinctum duobus, vnum pro libris legalibus, alterum pro codicillis: licet vt videtur tenere Petrus Cothereau in suo schedulari magistratuū, in tit. de quæstore palatij, & cancellario Franciæ, qđ non distincti essent scriniarij librorum principis, & codicillorum: sed permixti essent tantum quatuor scriniarij libris & codicillis deseruientes in scribendo & dictando, & reuoluendo, & excipiendo, seu registrando, qui quatuor antiquarij (vt putat idem Cothereau) sunt, de quibus loquitur text. in l. hac parte. C. de proximis sacrorū scriniorū, lib. xij. Mouetur, nam ibi dicitur ꝙ quatuor antiquarij scriniorum, seu secretariorum memoralium segregabantur à generali scrinio memoriæ, & ei nō obsequebantur: sed specificè erant istorum antiquorum quatuor scriniariorū partes. Et isti quatuor antiquarij habent permixtū munus ad obsequēdum libris & codicillis: quiquidē antiquarij dispositionū adęquantur nostris cōmendatorijs secretarijs, quibus dictatio & transcriptio codicillorum seu literarum regiarū incumbit. Alij verò sunt secretarij Libellen. Alij memoriales. Alij epistolares: de quibus ibi amplè per Petrū Cothereau. Sed talis triplicitas apud nos obseruatur, cūm tantum apud principem & in aula ipsius ad illi deseruiēdum seu obsequendū sint prædicti quatuor antiquarij, qui dicuntur, les secretaires des commandemens.

Alij verò obsequuntur, & deseruiunt tantū consistorio, & sic cancellario (qui est principalior illius) & in his quæ concernunt iurisditionem seu iustitiam, non in his quæ concernunt res priuatas principis. Et isti sunt de magno laterculo seu de magna camera, in qua sunt tria scrinia memoriæ, scilicet epistolarum, & libellorum. Ista probantur in l. prima. ij. iij. & iiij. C. de proximis sacrorum scriniorum. Et de primo scrinio vbi reponebantur literę, dixi hic ante: de secundo verò vbi reponebantur scripturæ libellorum & cognitionum potest poni exemplum. Parisius in camera parlamenti vbi reponuntur tales scripturæ qui magistri parlamenti dicuntur sunt ibi plures, sed sunt ibi quatuor præsidentes, qui præponuntur alijs magistris parlamenti, & habent ibi præsidentiā, qui possunt appellari vno respectu prępositi huius sacri scrinij, hoc est cameræ parlamenti, & hoc etiā iure vocantur proximi: quia magis se approximant principi. Sed quia istud exemplum non est bene conueniens, ideo aliud ponit magis quadrans, scilicet in graphario curiæ parlamenti, qui præponitur & præest omnibus scribis illius curiæ, & sunt tres principales: vnus qui dicitur grapharius ciuilis. Alius criminalis. Alius præsentationū: & sub eis sunt alij quatuor qui in absentia eorum signant, & quilibet illorum principalium habet suum scrinium seu suam cameram, quam burellum vocant.

Et ibi vocantur præpositi dictæ cameræ, seu magistri dicti burelli, seu proximi sacrorum scriniorum; vt dicit Iacobus Rebuffi in dicto loco.

De tertio verò scrinio, in quo sunt magistri computorum prępositi, non hic repeto, cūm ante dixerim.

Aliud est scrinium in palatio regio Parisius seu camera, in qua sunt repositæ scripturæ tangentes antiquitates, & notabiliora facta regni, quod scrinium vocatur camera thesauri: & destinatur ibi vnus principalis præpositus, seu præsidens pro gubernatione seu custodia illius cameræ, tenens clauem principalem illius cameræ, & præponitur alijs etiam habentibus alias claues illius, & qui etiam proximus vocari potest, cūm se magis appropinquat regi ꝙ alij. Et tales proximi seu præpositi sacrorum scriniorum eisdem honore & dignitate funguntur, quibus vicarij principis, & ex eo tempore quo officium proximatus sunt adepti. l. prima. C. de proximis sacrorum scriniorū, libro duodecimo. Et isti possunt salutare principem, & sedere in iudicio cum iudicibus. l. in sacris scrinijs, la prima. de proximis sacrorum scriniorum. C. eodem libro.

Et aduerte ꝙ isti secretarij propriè sunt adiutores cancellarij, vt dicit Petrus Cothereau in suo schedulari magistratuum. c. de auditorio principis. & debent esse septem, vt ibi dicit, vt facit textus in l. comperimus. C. de proximis sacrorum scriniorum. quorum primus inter omnes est audientiarius apud nos, qui æquiparari potest mello proximo. de quo in l. peculiari. C. de proximis sacrorum scriniorum. qui dicitur prior illorum qui erant adiutores quæstoris.

Decimaseptima consideratio. Post principaliores officiarios supremarum curiarum videndum est de alijs pluribus iudicibus ordinarijs, qui sunt apud nos. Et primò de præfecto vrbis, qui à quibusdā adaptatur præposito Parisiensi, & Tholosani eum volunt adaptare viguerio Tholosę, quod non credo: sed inquātum possit adaptari præposito Parisiensi videtur ꝙ sit magnę autoritatis, dignitatis & excellentię, cūm pręfectus vrbis sit illustris, vt supra ista parte, in secunda cōsideratione dictū est. Ideo etiam præpositus Parisiensis illustris esse debet per huiusmodi adaptationem, & talis ęquiparatur de iure pręfecto pretorio. l. j. C. de præfectis prætorio siue vrbis &c. libro xij. dicit tamen Purpuratus in l. j. numero xcvj. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. ꝙ huius pręfecturę simulachrum apud nos non videtur, cuius iurisditionē ad pretorē translatā esse autor est Fenestella. Capitanei tn̄ ciuitatū, qui apud nos vidētur, quorum tanta nō est potestas, vt tradit Iaco. Rebuff. in l. j. col. ij. in fine. C. de mulieribus in quo loco &c. lib. x. huic pręfecto vrbis non sunt æquiparādi. Ego autē dico ꝙ huic posset ęquiparari capitaneus iustitię Mediolani, cūm pręfecto pretorio ęquiparetur: cū ab eo, prout nec à pręfecto pretorio appellat: et ita vidi tpe quo assidebā magnifico do. Roberto de Pardines capitaneo institię Mediolani, tempore quo illustris dn̄s Carolus de Ambasia erat locūtenens generalis in Italia pro Christianissimo Francorum rege.

Decimaoctaua consideratio de prætoribus tractat, qui sunt spectabiles, vt supra ista parte, in iiij. consideratione dixi: & tenent omnes in l. j. ff. de officio eius cui mādata est iurisditio. sed quibus adaptari possint incertū est, cūm tales prætores potestatem haberent legem condendi, seu ius quod honorarium appellabatur. §. pretorū. instit. de iure naturali, gentiū & ciuili. Et in vrbe pretor à pręessendo nominatur, cui consulū insignia cōcessa sunt, vt tradunt Pompon. letus & Fenestella, libro de magistratibus, ca. xix. Et, vt Varro scribit, prætor dictus, quia iure præiret: qui iura condere, vt iam dixi, & abrogare instituto solus poterat, & in causis ciuilibus, criminalibúsve summum imperium obtinebat, vt tradunt Moderni, maxime Zasius in l. ij. §. cumꝗ consules. ff. de origine iuris. Ideo dicit purpuratus in dicta l. prima. numero cciiij. ꝙ Bar. meritò eum æquiparat senatoribus & præfecto prætorio in l. omnes populi. iiij. questione j. principalis. ff. de iustitia & iure. & ideo non videtur, ꝙ omnes alij essent similes,

miles, cũm ſolũ ibi loquatur de prætore vrbis, vt dicit dominus meus Iaſon in dicta.l.prima. ex quo malè videtur æquiparari ducibus, marchionibus, comitibus, & epiſcopis, qui non poſſunt eo modo ſtatuere.c.cũm inferior. extra de maio. & obedien. & hoc niſi eſſent vicarij principis vel præſcripſiſſent iuriſditionẽ, merũ & mixtum imperiũ, & principi reſeruata: vt declarat Aretinus in l.ſtipulationũ aliæ, in prin.col.pe.ff.de verborũ obliga. quo caſu tales eſſent illuſtres, vt dicit idẽ Purpuratus in dicta l.prima.numero ccv. vbi facit illam differentiam inter prætorem vrbis, & alios, quam etiam facit Bald.in l.recepritia. C.de non numerata pecunia. Et ideo (vt idem Purpuratus ibi, in ſequenti numero voluit) difficile videtur reperire inter magiſtratus noſtros qui æquiparetur huic prætori, quicquid de poteſtatibus noſtri temporis dicant Bald. & Barbatia in rubrica.C.qui admitti. Maximè quia nullam habẽt autoritatem niſi quatenus eis eſt attributa per ſtatuta ſeu reſcripta conſtitutionũ, vt tradit Bal.in authẽ. caſſa.colla.prima.C.de ſacroſanctis eccle. quamuis largè omnis magiſtratus poſſit dici prætor, vt dicit Bald.in l.fi. in prima quęſtiõe.C.de ędilitijs actio. & Decius in l.vbicũq; per illum textum.ff.de reg.iuris. Huic prætori vrbis ita poſſunt adaptari præpoſitus Pariſienſis, & viguerius Tholoſanus, ſicut pręfecto vrbis: niſi in hoc quod non habent autoritatem cõdendi ius, niſi in his, quæ reſpiciũt ſtylum iuriſditionis eorum.

Decimanona conſideratio. Præſides prouinciarum per Specula.in rubrica de iuriſditio.omniũ iudicũ. verſicu.minimi. & per Bar.in l.prima. à quo ibi nemo diſcrepat.ff.de officio eius cui mandata eſt iuriſditio. tãtum clariſſimi dicuntur, & in quarto gradu, qui dicitur minimorũ ponuntur. Et q pręſes prouincię ſit clariſſimus, eſt textus in l.ij.in fine.C.de delatoribus, lib.decimo. Et talis etiam eſt rector prouinciæ, bonus tex.in l.nemini.§.j.C. de aduoc.diuerſo.iudiciorũ. & qui apud nos dicitur Balliuus, & ĩ multis locis Frãcię Seneſcallus, quiquidẽ rector prouincię dicitur clariſſimus, vt eſt tex.in l.vnica.§.ſinautẽ poſt.C.de raptu virginũ &c. & dixi ſupra iſta parte, in v.cõſideratione. Nec tenuis eſt hic titulus, vt dicit Purpuratus in d.l.prima.nume.cclviij. maximè in ſuperlatiuo poſitus. Cũ dictio clarus ſit figuratè poſita & pro inſigni atq; excellenti accipiatur, eumq; denotet, qui veluti fulgore quodam famæ reſplendet, ita vt perinde ſit, acſi dicatur excellẽtiſſimus præſes prouinciæ, & dicitur iudex ordinarius. textus in l.eos, in principio.C.de modo multarum. & in l.omnes.§.primo.C.de epiſcopis. Et licet multa iura dicant præſides clariſſimos, per hoc tamẽ non excludunt quin eſſe poſſint in ſuperiori gradu. Nam etiam ſenator dicitur clariſſimus. textus in l.ij.C.de his qui veniam ætatis impetrauerunt. qui tamen in primo gradu ſuperilluſtrium poſitus eſt ſupra in hac parte, in prima conſideratione, ad finem. Et præfectus prætorio clariſſimus appellatur, & pro hoc Purpuratus allegat authenti.de Biliſario vicario conſulis.colla.iij. ſed puto voluiſſe allegare in authent.de menſura ordinandorum, in fine.colla.iij. quem tamen fore illuſtrem nemo vnq; dubitauit, vt etiã dictum eſt in hac parte, in ij.conſideratione. Et prætor dicitur clariſſimus in l.j.in prin.C.de tutoribus vel curatoribus illuſtrium &c. qui tamen inter ſpectabiles ponitur, vt in conſideratione præcedente dixi. Etiam proconſul dicitur clariſſimus, vt in l.& ſi ſeuerior.C.ex quibus cauſis infamia irrogatur. & tamen ſpectabilis eſt, vt ſuperius iſta parte in dicta iiij.cõſideratiõe probatur. Similiter Comites dicũtur clariſſimi, vt in l.j.C.de aduocatis diuerſorũ iudicum. & tamen prædictos monſtrauimus eſſe ſpectabiles ſupra in v.parte.in xlvij.cõſideratione. & in ſupradicta iiij.cõſideratione. Ideo Alciatus in l.j.C.de perfectiſſimatus dignitate, lib.xij. & lib.iij. diſpũctionum.c. iiij. beneſe reſoluit in his altercationibus, dicens non fuiſſe firmas magiſtratibus ipſis dignitates: ſed ſolitas concedi ſecundũ merita perſonarum, & conſiderata plerũq; loci cui præerant qualitate. Licet non neget hoc crebrius fuiſſe verũ, quod à doctoribus tradit, & poſt eũ Purpuratus in d.l.j.nume.cclxiij. ſic cõcludit, q cũ appellatio præſidis generaliſſima ſit, ſic q largiſſimè accipitur pro eo q præeſt alicui rei, vt per textũ in l.j. & ibi glo.j.ff.de officio pręſidis. Largè qñ dicitur pręſes prouincię, & ſic præſes ſecundũ varias poteſtates diuerſimode põt in his magiſtratuũ gradibus collocari, ita vt aliquis reperiri poſſit, q inter illuſtres cõnumeretur: vt in præſidibus ſeu pręſidẽtibus parlamẽtorũ, de quibus ſupra iſta parte, in ix.cõſideratiõe. Et hoc propter concurrentẽ quo ad quædã autoritatẽ præfecti prętorio, & q a ſpecialiter principis eſt cõſiliarius, ex quibus illuſtratur. Sed quicquid ſit, pręſes prouinciæ maius imperiũ habet oĩbus poſt principẽ. text.in l.pręſes prouincię, quę eſt tertia.ff.de officio pręſidis. Etiã quandoq; perfectiſſimatus dignitatẽ dicitur habere, vt dicit Purpuratus in dicto loco, nume.cclxv. cũm tribus ſequentibus. Et q pręſidis nomẽ generale ſit ad om̃es magiſtratus prouinciarũ rectores, vide Petrũ Cothereau in ſuo ſchedulari magiſtratuũ ciuiliũ.c.de pręſidibus prouinciarũ. vbi amplè de his. Dicit tamen Budęus in l.ſi in aliquã. ff.de officio procõſulis, q balliui ſeu ſeneſcalli dicũtur pręfecti aut etiã iuridici, & non cõtinentur nomine proconſulis nec pręſidis, quia in Gallia nõ ſunt prouincię ſed prouinciolæ. Itẽ quia ab his appellatur ad curias parlamentorũ. Sed tuẽdo communẽ videtur, q vocari poſſint præſides prouincię, nec eſt reſpicienda multitudo terræ, ſed poteſtas. Itẽ à ſentẽtia pręſidis & proconſulis appellatur.l.ij. & fi.C.de tẽporibus & reparatio.appellationũ. & in l.j. ff.quis & à quo appelletur. Et aliqñ prouincia capitur pro territorio, ſiue diſtrictu, vt in authen.qua in prouincia.C. vbi de crimine agi oportet. Et aliqñ vnus pręſidatus dicitur vna prouincia, pręſes enim erat caput prouincię, & ei ſuberant plures ciuitates, vt in oĩbus.ll. quę faciunt mentionem de præſide prouincię. Et ſi fuerint facti duo præſides in eadẽ prouincia, cenſentur duę prouinciæ.l.ſi eadẽ. ff.de officio aſſeſſorum. & non capitur hic, vt appellatione prouinciæ veniat regnum ſeu regio, vt eſt Francia, Hiſpania, Germania, Italia, & huiuſmodi. de officio pręſidis, & q iudicem oportet habere iuris & ęqui notitiam, volũtatem boni, & poteſtatem exequendi: & q iuramento debet eſſe legibus alligatus, & à ſordibus munerum alienus, vide in Policratico, libro v.c.xj.

Vigeſima conſideratio. In patria noſtra ducatus Burgũdię habemus & alia officia ſeu magiſtratus, qui dicuntur iudices Cancellarię cõtractuum ducatus Burgundiæ, quibus dicitur præeſſe, qui apud nos dicitur gubernator Cancellarię contractuum ducatus Burgundiæ, quod eſt officium ordinarium, & cuius iuriſditio ordinariè exercetur in ciuitatibus & oppidis (in quibus ditiones ſeu præfecturę balliuorum exercentur) per ſe, ſi velit, aut ſuos locũtenentes, & ab eorum ſententijs ad ſupremam curiam appellatur: & de iſto

etiam infra ista parte, in xxxviij. cõsideratiõe dicetur. Sed videndum est, quæ sit eius autoritas, & vtrum sit æqualis præsidi prouinciæ, seu balliuo, an verò inferior: & si sint in loco indifferẽti, quis istorũ præcedere debeat. Nam, vt videmus, sua est cognitio tantũ ad cõtractus receptos sub sigillo cancellariæ ducatus Burgũdiæ, qui habent executionem paratam, ex quo videtur delegatus à principe ad vniuersitatẽ causarum. Ex quo ergo est delegatus à principe, videtur esse maior pręsidi prouincię, & sic balliuo qui est ordinarius. Cùm delegatus à principe sit maior quocũq; ordinario, vt est casus in c. studuisti. extra de officio delegati. melius probatur ĩ c. pastoralis. de offi. ordinarij. & in c. sanè quia. de officio delegati. vt dicit Alexã. in rub. ff. de offic. eius cui mandata est iurisditio, col. j. & hoc communiter tenetur. Ratio est, q̃a delegatus repręsentat ipsum principem delegantem. c. sanè, le second. de offi. delegati. Abbas in c. decernimus. col. ij. de iudicijs. extra. Ideo eius volũtati se conformare debet. c. super literis. de rescriptis. limitando vt ibi per Decium v. notabili. & consil. cxliij. colũ. ij. Ideo Alciatus in paradoxis, libro ij. c. xij. disputat vter in iudicando dignior esset delegatus, an verò ordinarius iudex, & cõcludit delegatum: &, vt dicit, licet doctores qui de hoc disputant nihil allegent, quod multum faciat ad propositum, ipse tamen allegat tex. in l. j. C. de officio vicarij. vbi si vicarius & comes simul cognoscãt de causa, vicarius tanq̃ à principe delegatus pręferẽdus est. facit doctrina Bart. in l. duo. ff. de re iudicata. vbi si ordinario iudici fuerit adiunctus delegatus à principe, qui aliã sententiam tulerit quàm ordinarius, quòd sententia delegati vim obtinet, potiusq̃ ordinarij, cùm delegatus sit dignior.

Ex quibus satis constat, ꝙ cùm in causis concernentibus executionem præcisam ex contractibus sub sigillo dictæ Cancellarię receptis datus sit delegatus à principe, siue tanquã collega siue etiam per modum priuationis iurisditionis, ꝙ videtur esse dignior, & sic ordinario præferendus.

Et ex his infert Alexan. consi. lxxix. inci. circa primũ. col. iij. versicu. quis igitur in j. volu. ꝙ delegatus papæ est maior episcopo, & delegatus ab episcopo est maior vicario episcopi in illa causa: vnde ab eo ad vicarium nõ posset appellari. Romanus singulari cccclviij. incip. tu habes titulũ & communem. tenet Guido Papę q. cclxxij. & est bonum argumentum de delegato simplici ad vniuersitatem causarum, vt per plura tenet Alexan. in l. more. ff. de iurisdi. omniũ iudicum. & Decius in c. cùm causam. extra de appel. in fine.

Contrarium tñ mihi videtur esse de iure dicendũ hoc casu, videlicet ꝙ dictus gubernator non sit maior nec dignior pręside prouinciæ, & sic balliuo, cùm præses prouinciæ in ea prouincia in qua est, maius imperiũ habet oĩbus post principem, vt dicit tex. in l. pręses prouinciæ. ij. ff. de officio pręsidis. & dixi in pręceden. consideratiõe. & talis gubernator cãcellariæ est tantũ iudex ad certas causas, creatus à principe in priuilegiũ alteri. s. Philippo primo duci Burgũdiæ concessum, eo quia dux Burgũdię nõ erat supremus, nec habebat talem potestatẽ, ꝙ executiões factæ virtute sigilli sui haberent executionẽ paratã, quod obtinuit à rege, vt videlicet haberet iurisditionẽ cancellariatus, quæ videtur depẽdere à Cãcellaria Frãcię, quę tantæ potestatis est, ꝙ instrumenta sub sigillo regio recepta, habẽt executionem paratam, ideo hoc casu nõ videtur ꝙ fuerit solum delegatus, imo fuit creatus talis iudex ordinarius creando in hoc nouum officium, quod potuit facere rex, cùm noua officia creare possit, vt dicit Alberic. de Rosate in l. studentibus. quæ est prima. C. de officio pręfecti vrbis. Dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in rubrica. des iustices. versicu. Vnde nemo potest. & in hoc quando esset delegatus ad vniuersitatem causarum, ex quo est perpetuus, & non tẽporalis dicitur habere iurisditionem ordinariã, prout videmus de auditoribus Rotæ, qui sunt delegati ad vniuersitatem causarum, tamen quia sunt perpetui habent iurisditionem ordinariam: quoniam quando cõmittitur vniuersitas negotiorum, dicitur concedi iurisditio ordinaria. Ita Alexan. & domi. meus Iason, & post eos Purpuratus in l. more. col. vij. & viij. ff. de iurisdi. om. iudi. Ex quo maximè hodie talis gubernator instituitur tanq̃ ordinarius, & nõ tanq̃ delegatus, ita quòd loquendo in suis mandatis & commissionibus non dicit se aliquid agere autoritate concedentis. s. regis, sed tanq̃ ordinarius loquitur, ita ꝙ pro ordinario habetur & tenetur: & in hoc nulla est dubitatio, quin non sit ordinarius, & datus cùm ordinario in illo genere causarũ prouenientium ex virtute sigilli, & sic videt̃, ꝙ possit æquiparari magistro cẽsus, qui dicitur darissimus, vt in l. cõsulta diualia. C. de testamentis. Ex quo videndum est an sit datus accumulatiuè cùm ordinario, an verò priuatiuè, ita ꝙ ordinarius possit semper se intromittere de huiusmodi causis si per partes primò adeatur. Et videtur in hoc si ęquiparatur magistro cẽsus, ꝙ nõ, vt est tex. in l. testamenta omnia. C. de testamẽtis. vbi Angelus multũ se extendit circa huiusmodi dubiũ, & dicit istũ articulum multum esse intrincatũ, sed tandẽ sic distinguit. Aut sunt plures delegati circa idem, & vni mandatur expeditio causarũ alterius ad eandem causam, quod omnibus alijs intelligitur denegata. l. cùm pretor. ff. de iudicijs. aliàs nil vel modicum operaretur tale præceptum. Quod dicit idem si post tale præceptũ alteri delegatur, vt dicit in pluribus procuratoribus successiuè constitutis æquiparando mandata adinuicem, vt dicit glo. in l. iudicium. ff. de iudicijs. coniuncta l. si quis cùm procuratorio. §. fi. ff. de procurato. & in c. j. de procurato. libro vj.

Quandoq; sunt plures habentes iurisditionem vniuersalem ordinariam, & vna causa contẽta sub illa committitur per superiorem vni ex ordinarijs, & tũc idem vt intelligatur delegata alijs: de quo dicit esse casum in terminis in dicto c. studuisti. extra de officio delegati.

Quandoq; plures habẽt iurisditionem vniuersalem, & vnus habet iurisditionem in certa specie causarum contẽta sub genere, & deinde superior mandat de illa specie cognitionem fieri per iudicẽ habentem in ea specialem cõmissionẽ, & hoc casu similiter in omnibus intelligitur delegare, nisi in mandato aliud exprimatur. & de hoc dicit esse textum in dicta l. j. C. de officio præfecti vrbis.

Quandoq; contingit ꝙ plures habent iurisditionem ordinariam vniuersalem, & certum genus causarum indeterminatè vel determinatè, quo ad certum genus personarum committitur alijs, & tunc aut constat de intentione vtrum voluerit auferre habenti vniuersalẽ iurisditionem vel non, & tunc stamus sub certo. Aut verò non constat, & tunc cõmissio specialis fit fauore personarũ, inter quas debet esse affectio, aut odio earum, aut fit fauore reipublicæ, aut dubitatur: si fauore personarum, tunc aut fauor est eis, quòd intelligatur adempta omnibus alijs iurisditio, & intelli-

& intelligitur adempta: dat exemplū, si monachi vnius monasterij impetrent à papa certum determinatū visitatorē, quia ille solus visitabit & nō alius, sic intelligit̄ quod habetur in l. quod in rerū. §. si quis. ff. de legatis primo. & ibi per Iacobum de Arena, vt in fratribus humilitatis de Mediolano. sic intelligitur quod habetur in l. fi. C. de apparito. magistrorum militū, li. xij. vbi apparitores eorum habent certos iudices, & nō alios. l. fi. C. de iurisdi. omniū iudi. Si verò fauor est eis habere plures iudices, vt in scholaribus, & tunc non intelligitur alijs adempta iurisditio, vt in authen. habita. C. ne fi. pro patre.

Si verò eorum iurisditio attributa est, vt in inquisitore hæreticorum deputato in aliqua ciuitate, & tunc nihil detrahitur iurisditioni ordinarij, vt in c. per hoc. de hæreticis, libro vj. & in c. statuimus. iuncta glo. Innocen. de offi. delegati, eodem libro vj. Ita dicit Angelus in d. l. testamenta omnia. C. de testamētis. si fauore reipublicæ sit data alicui aliqua potestas seu iurisditio in aliqua specie causarum fauore reipublicę: quoniam nō videtur esse adempta potestas ordinario vniuersali, eo quia expedit plures habere potentiam cognoscendi, & determinandi causas tam ciuiles ꝗ̃ criminales, in authen. vt differentes iudices. & l. ij. C. vbi de crimine agi opor. Ista est distinctio Angeli in d. l. testamenta. ex qua videtur ꝙ cùm hæc potestas sit tam in fauorem ducis Burgundiæ, & suorum, etiam reipublicæ: & ꝙ in concessione illius iurisditionis nō est expresse adēpta potestas Balliui, qui est iudex ordinarius in talibus, & sic in fauorem reipublicæ, ꝙ talis potestas iudicis Cancellarię non est data priuatiuè ad iudicem ordinariū, & sic ad balliuū, qui ante huiusmodi cōcessionem etiam cognoscebat de huiusmodi executionibus pręcisis, sed tantū accumulatiuè, & quod ita de his cognoscit Balliuus, si præueniatur ꝗ̃ iudex dictæ Cācellarię: & ita se obseruat consuetudo apud nos. Non tamen pręses valet eius iurisditionem impedire, vt in simili dicitur de defensore ciuitatis, in authē. de defensoribus ciuitatum. §. nulla. collatione iij.

Et de materia amplissimè Barba. in d. c. studuisti. extra de offic. delegati. ad quem vltra alios recurre: & in c. cùm contingat. col. iiij. extra de foro competēti. vbi plures decisiones & remissiōes ad hoc allegat, quas videre poteris.

Et quicquid sit, concludendum est ꝙ semper balliuus est maior eo, ex quo dictus gubernator est tantum ordinarius in certo genere causarum, & balliuus maius imperiū eo habet in tota prouincia sibi decreta, & ita est in obseruantia. & allego textum ad prædicta multum clarum in l. nihil omnino. C. de palatinis sacrarum largitionum. vbi dicit: reuerentia non solum ab inferioribus sed etiam à maioribus, & in prouincia degentibus rectoribus prouinciarum debetur atq; defertur.

VIgesimaprima consideratio. Apud nos etiam sunt aliæ diuersę & penitus distinctę iurisditiones à iurisditionibus ordinarijs balliuatus, & cancellarię contractuū supra nominatis, qui etiam habent omnimodam iurisditionem in certo genere causarum: vt sunt gruarij duo in Burgūdia, quorum vnus dicitur gruarius Burgundiæ, & habet cognitionem in sua gruaria in tribus balliuatibus Diuionensi, scilicet Auxeti & montis. Alter verò est Heduensis, qui cognitionem habet in balliuatibus Heduen. Cabilonen. & Cadrellē. Et cognitio seu iurisditio eorum se extendit circa forestas, ligna & nemora principis, & de forefactis in eis, & etiam circa aquas & flumina: & tales etiam immediate subsunt curiæ supremę, ita quòd ab eorum sententijs immediate ad supremam curiam appellatur: & communiter solent tenere & exercere eorum iurisditionem in auditorijs publicis: sed an tales debeant præferri balliuo semper, vsq; nunc non pręfuerunt balliuis, sed balliui eos præcedunt in quibuscunq; congregationibus. Sed ex pręcedenti consideratione cogita an balliuus posset cognoscere de forefactis, seu emēdis factis in lignis seu nemoribus & stagnis regijs, cùm isti habeant iurisditionem ordinariam in certis rebus, seu in certo genere causarum. Audiui aliàs magnum gruarium Franciæ, qui dicitur magnus magister aquarum & forestarum dicentem, ꝙ isti gruarij erant sub eo sicut sunt alij in Francia, & ꝙ volebat constituere locūtenentem generalē in Burgūdia, qui nō subijceretur eis, sed nō credo quòd potuisset fecisse, ideo aliter non insisto. Et tales gruarij possunt dici præfecti lignorum, seu forestarum, & aquarum. Et hac dictione foresta vtitur tex. in c. cùm dilecti. extra de donatio. & ibi gloss. j. exponit, ꝙ foresta est locus in quo feræ includuntur, & habet quis vsum venandi, sed hic generalius capitur, etiam si in illo nemore non esset clausura, dummodo sint arbores altæ, & vix illa loca carēt feris. Sed gruarij vocantur ad similitudinem illorum qui antiquitus gruarij dicebantur, qui aucupio principis præerant, hodie qui custodię & gubernationi forestarum & aquarum præsunt & pręficiuntur, vt dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, tit. des forestz & riuieres. articu. vij. in fi. Et sic videntur esse præfecti, & in dignitate seu ordine spectabilium, secundùm quod sunt communiter alij præfecti, vt dicit Specula. in rubrica. de iurisdi. omnium iudicum, ad principium. versic. medij. Sed si hoc esset verum, videretur ꝙ præferēdi essent balliuis seu pręsidibus prouinciarum, qui videntur esse clarissimi, vt sæpè suprà dictum est: licet etiā spectabiles dici possint, saltem hi à quibus non appellatur. Nec credo ꝙ gruarij nostri sint spectabiles, sed in inferiori gradu collocabuntur: verùm bene crederem magnum gruarium Franciæ debere præcedere balliuos & senascallos præter Præpositum Parisiēsem, qui æquiparatur præfecto vrbis, vt supra hac parte, in xv. cōsideratione. Et iste est maior omnibus alijs, & habet iurisditionem in palatio Parisiensi in mēsa marmorea.

Alia tamē vetustissima circa huiusmodi officia, & notanda habet Cælius libro antiquarum lectionum xiiij. c. vj. in fi. qui ingenium exercuit in laudabili tantę materiæ descriptione: & ibi syluarum præfecturam consulibus iniungi solitam cōprobat, & pro hoc primum citat Virg. illud ex Buccolicis.

Si canimus syluas, syluæ sint consule dignæ.

Qua in parte (vt ait scientissimus poëta) morē respicit veterem, quo consulibus syluarum & collium iniungebatur cura, ne compingendis seu fabricandis nauibus materia vnquā deesset, quæ sanè prouincia minor dicebatur, vt à maioribus distingueretur, quas consulares dicebant. Proinde in Cæsare Suetonius ab optimatibus datā scribit operam, vt prouinciæ futuris consulibus minimi negotij. i. syluæ collesq; decernerentur. Apud iureconsultos de prouincijs minoribus mentio est, in quibus syluarum statuitur cura. hæc ille. Opinor, ꝙ voluerit intelligere & allegare rubricam cùm duabus eius ll. de cupressis, &c. libro xj. C. sed in l. ij. interpretes, vt Lucas de Penna, & Ioan. de Platea, ex illis verbis insertis in d. l. ij. ibi: sciant absq; permissu magnitudinis tuæ arborē præcidendi vel

transferendi licentiam denegandam: referunt ad permissionem præfecti prætorio, & non consulis, sed hoc non arguit inconcussè, quia non constat cui dirigatur illa lex, & sunt verba suppletiua à dictis interpretibus, in casus illius legis positiõe: & si ita esset forestarij nostri adhuc magis gloriarentur. Et in hac materia libet paululum spaciari. Certum est ꝙ super illa l. secunda fundatur constitutio seu ordinatio regia qua cauetur, vt de forestis regijs nulli sit licitum incidere arbores, non merchatas ad mercham regis, nec eas collapsas alibi transferre absq; permissione forestariorum sub certa pœna, vt in simili notat ibi Bart. & post eum Ioannes de Platea: pro quo gloss. optima in verbo, saltui. in l. si serui vestri. C. de noxalibus actio. & hoc ex identitate rationis.

Etiam elicitur, quòd quædam possunt cõcedi per istos forestarios seu præfectos syluarum, quæ non possunt cõcedi per alios: vt etiam in simili ibi notat Ioannes de Platea, qui & ibi notat vnam arborem æstimari ad valorem vnius libræ auri, & multa alia, puta quando quis dicatur incidere arborem, & sic pœnam incurrisse: & si inciderit tantum partem arboris & non totam, an incidat in pœnam incidẽtis arborem: & qui incidit geminam arborem vna copula cõiunctam, an punietur pro vna vel duabus. de quibus q. ad eum ibi recurre.

VIgesimasecunda consideratio. Idem à simili vt in præcedenti consideratione dicendum esset de Granatarijs, qui tantum cognoscere possunt de sale, & de pluribus abusibus & damnis commissis circa illud: quoniam tales possunt dici præfecti salis. Sicut dicitur de præfecto annonæ, & de alijs præfectis, de quibus in præcedenti cõsideratione: aut fortè comites horreorum, vt in simili vtitur his verbis text. in l. vnica. C. de pistoribus, libro xj. Sed cùm hæc officia non sint principalia officia præfecti salis, sed sunt solum subalterna sub generalibus Franciæ: quibus data est omnimoda cognitio, potestas & iurisditio de sale, tanquam sit de his in quibus rex habet plura iura, commoda, indictiones seu gabellas, ideo tales sublaterni officiales non sunt in tanta dignitate quanta principales: prout etiam videmus de receptoribus particularibus prouinciarum seu præfecturarum, qui dicũtur coactores, qui non tanta potiuntur dignitate, quanta & generales, & thesaurarij generales, & receptores generales, de qbus supra dictum est in parte præcedenti.

Quicquid tamen sit, isti granatarij habent iurisditionem & cognitionem in delinquentes super sale. Et ab eis appellatur ad supremas curias parlamentorum, prout de balliuo seu præside prouinciarum.

Et de his memorat Guaguinus in suo compendio super Francorum gestis, libro vij. c. ij. vbi ait. Cùm multa & grauia bella inter Philippum Valesium Francorum regem, & Edoardum Angliæ regem mota essent. Cùm Philippo parum pecunia sufficeret, nouam exigẽdæ pecuniæ formam ex cogitat, qua sine cuiusq; conditionis discrimine omnes regnicolæ tenerentur. Sal quo nemo facilè abstinet cõparari aliunde ꝙ ex publicis, quæ instituerat prõptuarijs vetat. Quod autem à mercatoribus aut emptum hactenus, aut posthac emendum esset id ab ijs quos ad id negotium deputaret granatarios, per vices temporum prætio indicto distribuendum fore. Id tributi genus, & si graue multis visum est, ad hanc tamen vsque ætatem penditur, ingeniosum profectò (ait ille) inuentum, quo nemo à tributo liber est, & vnde ingens rebus pecunia quotannis venit.

VIgesimatertia consideratio. Idem videtur esse dicendum de electis franciæ, qui habent suas certas & distinctas prouincias in regno, & cognoscũt de tributarijs, capitationibus seu collectis, de quibus etiam cognoscebat, & cognoscere poterat ante pręses prouinciæ: vt tenet Petrus Cotherau in suo schedulari magistratuũ ciuilium, titulo de præsidibus prouinciarum. Et ibi scribit quomodo nomẽ præses est generale ad omnes magistratus, prouinciarum rectores, ex quo videretur dicendum, ꝙ etiam tales iudices particulares habentes cognitionem & potestatem in certo genere causarũ vltra balliuos & senescallos possent etiam dici præsides, quòd non est dicendum ex ante deductis in pręcedentibus considerationibus, cũ talibus non sit attributa iurisditio priuatiuè: sed accumulatiuè, ex quo (vt sæpè dixi) videntur iudices dati ad certum genus causarum.

VIgesimaquarta consideratio generalis est, in qua dico gerentes magistratum in loco sui magistratus & iurisditionis cæteris paribus ratione magistratus præferẽdi sunt omnibus alijs & in sedendo, cùm honor debeatur in sedendo. Bald. in l. quoties. C. vbi senatores vel clarissimi. Iacobus Rebuffi in l. ij. C. de proximis sacrorum scriniorum, libro xij. Et debet iudex seu magistratus sedere in tribunali sublimior. c. episcopus xcv. distinc. Nam quodlibet tribunal habet plures gradus, primũ videlicet & supremum, in quo debet sedere ipse magistratus seu iudex ad ius reddendum. Secundum & inferiorem, vbi recipiendi sunt viri illustres, cùm personaliter coram eo super criminali actione disceptatur. Tertium & infimum, qui reliquis altercantibus deputatur, vt patet in d. l. quoties. §. sedendi. vbi est tex. Et in secundo gradu seu loco debent sedere aduocati secundũm eorum gradus prerogatiuam, vt infra dicam. facit. l. fin. C. de officio diuersorum iudicum. non autem in primo. l. j. C. de offi. ciuilium iudicum. vt sit delectus aliquis inter eos secundũm Speculat. titu. de aduocato. §. v. incipi. hic dicendum. in princ. pro quo facit tex. in c. fin. incip. episcopos. xviij. distinctio. Et quantumcũq; quis sit maximus & illustris, non est honor iudicibus sedere cum eis in tribunali. text. in authen. vt ab illustribus. §. sancimus. iuncta gloss. in verbo, indignè. collatio. v. Ita dicit Lucas de Penna in rubrica. C. de apparitoribus præfecti vrbis, libro xij. Et de laude & honore huiusmodi iudicum amplè scribit Rodericus in suo speculo vitæ humanæ, libro j. c. xiij. ꝙ tales sunt honorandi à cunctis mortalibus, imo etiam apud gentiles plurimum honorabãtur, vt ait Valerius. Quoniam Apollo requisitus de iustis magistratibus, respondit se nescire, vtrum deorum numero, an hominum aggregari deberent. Adeo enim hoc exercitium apud eos illustre fuit vt illud omni potentatui præferrent. Quod enim, teste Cicerone, præclarius digniusq; inter mortales exercitium excogitari potest, ꝙ vnum hominem in republica reperiri qui communi vtilitati seruiat, qui communia pro suis, sua pro cõmunibus habeat, qui velit & sciat personam ciuitatis gerere, dignitatem, decus sustinere & c. vt ibi. Et non solum tales honorari debent, imo beati dicuntur, vt habetur Psalmo cv. qui faciunt iudicum & iustitiam in omni tempore. Tales enim ob dignitatem sunt honorandi. c. vt debitus. in gloss. j. extra. de appella. Specula. in tit. de aduocato. §. v. in prin. vbi dicit ꝙ iudex debet sedere propter honorẽ, & aduocatus stare, tex. in l. quisquis. in fi. C. de postulando. & idẽ

Specula.

Specu.ti.de diſputatio.& alleg.aduocatorũ.§.vj.in prin. Imo iudices ſunt nobiles,& acquirũt nobilitatẽ ex officio iudicis:intellige tamen de iudicibus principis,in loco vbi ſunt iudices,vt eſt tex.& ibi Bar.in l.iudices.C.de dignitatibus,lib.xij.dixi in cõmento noſtro ſuper conſuetudinibus ducatus Burgũdiæ,tit.des enfans de pluſieurs lictz.§.iiij.in glo.j.verſi.& ideo etiam.& j.latius dicam.

Aduerte,ꝙ iudicis appellatione venit maior iudex,in authen.de iudicibus.colla.vj.& in authen.vt omnes obediant iudi.prouinciarum.collatio.v.Bald.in l.j.in ij.lectura.in prin.ff.de iuriſdi.omnium iud.& etiam ordinarius, vt in d.authen.vt omnes obediãt.§.ſi verò alter.& ibi notat gloſſ.in verbo,iudex.Et intantum honorandus eſt iudex in loco ſuæ iuriſditionis, ꝙ debet ſedere in cathedra præ omnibus alijs.tex.eſt in authen.de iudicibus.§.ſedebunt.colla.vj.Imo,vt dicit Ange.ibi,coguntur ſedere in cathedra.facit tex.in dicta authen.vt ab illuſtribus.§.ſancimus.colla.v.& in d.l.j.C.de officio ciuilium iudicum. & d.l.fin.C.de officio diuerſorum iudicum.d.l.quiſquis.§.fin.C.de poſtulando.& d.l.fi.§.ſedendi.C.vbi ſenatores &c.Specula.tit.de ſententia.§.iuxta.verſi.item eſt nulla ratione modi.

Et talis ſedes dicitur ſapientiæ & ſcientię ſecundũm Hierony.in tractatu de fide & credulitate.Et ad hoc legitur ij.Eſdræ viij.c.ꝙ Eſdras ſtetit ſuper gradum ligneum quem fecerat ad loquendum & legendum librum legis Moyſi.Et qui bene ſederit ſuper cathedram,honorem accipiet cathedræ:qui verò malè ſederit,iniuriam facit cathedræ.tex.in c.multi.xl.diſtinctio.

Intantum eſt etiam honorãdus,ꝙ inter alios debet habere ornamentum in capite ex veluto,ſerico,vel alio nobili panno:in circuitu cuius eſt circulus aureus, quod ornamentum propriè dicitur faſciale:dictũ faſciale, eo quia olim faſces erant laniſtæ.i.falciolæ purpureæ, quibus redimebãtur coronæ lauri,quas qui geſtabant in ſummis faſcibus.i.dignitatibus & magiſtratibus poſiti dicebantur. Et aliquãdo dicũtur faſciæ & non faſces,vt in l.argumento.ff.de auro & argen.lega.Et tales deponebant iudices finito officio in aduẽtu ſucceſſoris.tex.in authẽ.vt iudices ſine quoquo ſuffragio.§.neceſſitatẽ.in prin.colla.ij.Et tales olim iudices faſciati pręerant oĩbus alijs, quorum præſentia terrorem oĩbus inducebat.Hodie verò apud nos & in parlamento Pariſienſi,& in alijs parlamentis Francię, tale ornamentum dicitur mortarium:vt dixi ſupra in prima parte,in ix.concluſione,in fine.

Intantum etiam tales iudices honorantur,ꝙ doctorali cappa induuntur,quæ infula dicitur,de qua in l.j.C.de tẽpo.& reparatio.appella.& in l.fin.C.de primicerio,libr. xij.& in l.fin.in princip. C.de decurio.libro x.Et infula propriè dicitur ornamentum honoris,& eſt magna adiectio honoris deferenti:& dicitur infula quaſi influa,ſecundũm Cy.in l.fi.C.de quadriẽ.præſcriptione. ex quo in ea influit dignitas,qua ornantur iudices & conſiliarij.d.l.fi. C.de decurionibus.

Intantum eſt etiam honorandus iudex,ꝙ filius iudex præfertur patri,vt refert Aulus Gellius in ſecundo noctiũ Atticarum libro.c.j.vbi ait,ꝙ filius in gerendo magiſtratu præferendus eſt patri,& eidem pater cedere ac præſtantiorem locum dare debet.Recitando hiſtoriam de clariſſimo viro præſide Cretæ prouinciæ,qui cũm ipſe & eius pater Athenas ad viſendum cognoſcendumq; Taurum Philoſophum adijſſent,ac inter eos qui potius ſederet, ac potiorem locum obtineret, diſceptaretur, hanc ſuper ea re Taurus perpenſe & ponderate tulit ſententiam.In publicis locis atq; muneribus, atq; actionibus patrum iura cum filiorum qui in magiſtratu ſunt poteſtatibus collata, interquieſcere paululum & conniuere.Sed cũm extra rempublicam in domeſtica re, atq; vita ſedeatur, ambuletur,in conuiuio quoq; familiari diſcumbatur, tum inter filium,magiſtratum & patrem priuatum publicos honores ceſſare,naturales & geminos exoriri conuenit.

Et ibi etiam narratur hiſtoria de filio Quinti Fabij maximi exiſtente conſule, qui patrem equo deſcendere iuſſit:de qua etiam apud Valerium maximum in titu.de inſtitutis antiquis. Nam apud veteres Romanos inſtituto cauebatur, neminem equo inſidentem ad conſulem venire debere,ſed honoris gratia antequã conſuli appropinquaſſet,deſcendere.Cuius Valerij verba ſunt hæc.Idem Fabius à ſenatu legatus miſſus ad filium Conſulem Sueſſam poſtquam animaduertit eum ad officium ſuum extra mœnia oppidi proceſſiſſe,indignatus quoq; quòd ex lictoribus nemo ſe equo deſcendere iuſſiſſet,plenus iræ ſedere perſeuerauit:quod cũm filius ſenſiſſet,proximo lictori vt ſibi appareret, imperauit.Cuius voci Fabius continuò obſecutus. Non ego (inquit) fili ſummum imperium tuum contempſi, ſed experiri volui an ſcires conſulem agere:nec ignoro quid patriæ venerationi debeatur,verũm publica inſtituta priuata pietate potiora iudico.Facit quia contemni ſolet magiſtratus,ac regendi frãgitur autoritas,dum nimium ſeruatur humilitas.tex.in c. quando.lxxxvj.diſtinctio.Ideo augere debet ex ingenio dignitatis ſtatum & autoritatem,ne contemptibilis videatur.l.nec quicq̃.§.circa.ff.de officio proconſulis & legati.& l.obſeruandũ.ff.de officio præſidis.& dixi in proœmio huius libri.

Aduerte tamen quòd omnia poſt religionẽ ſunt ponenda,etiam in his in quibus ſummæ maieſtatis decus cõſpiciendum videtur,vt in imperio,ita ꝙ nullus ratiõe officij honoris ſeu magiſtratus ſeu conſulari aut prætoria dignitate fungatur,conſequi debet immunitatem,aut vacationẽ,ſeu excuſationẽ prætendere debet ab officio & labore circa ſacra impendendo,prout recitat Valerius, titu.de ſeruata religione.Exemplum de L.Furio Bibaculo,viro pij ſimul ac religioſi animi,qui prætor à patre ſuo collegij ſaliorum ſacerdotũ magiſtro iuſſus ſex lictoribus præcedẽtibus,arma ancilia tulit,quamuis vacationem huius officij honoris beneficio haberet. Et ibi reddit rationem Valerius,quia nunq̃ dubitauerunt ſacris imperia ſeruire, ita ſe humanarum rerum futura regimen exiſtimãtia,ſi diuinæ potentiæ benè & conſtanter fuiſſent famulata.Et ſic non eſt dedecus magiſtratibus,dum deferunt & portant capſas ſanctorum,aut pallium,ſeu velum corporis Chriſti in feſto eiuſdem,dum itur proceſſionaliter per vicos vrbis,apud nos Chriſtianos.

Ad vnum etiam aduerte,ꝙ iudices ſeu officiales principis,quoties contigerit celebrari feſtum vel congregationem in honorem principis,vel fieri focos publicæ lętitię, ob partam victoriam contra hoſtes,vel natiuitatem liberorum,vel pompam, ſeu proceſſionem mandat fieri ob certam cauſam,debent huic actui intereſſe,per textum ad literam in l.ſi quãdo.C.de ſtatuis & imaginibus.Et ideo cũm ibi ſint ob reuerẽtiam principis,vt ornamentũ actui præbeatur,debent alios præcedere.

Iudex etiam aduocatis in ſua curia ſeu auditorio po-

stulantibus precipere potest, vt dent ei cõsilium in causis tãgentibus principem, vt dicit Iacobus Rebuffi in l. in sacris. j. per illũ tex. C. de proximis sacrorũ scriniorum, lib. xij. Et idem ibi notauit glos. per tex. in l. lancimus, in fine. C. de aduocatis diuersorũ iudiciorum. & c. pastoralis. §. j. extra de officio delegati. quod extende etiam in causis criminalibus secundũ Ioannẽ de Platea ibi, per. l. custodias. ff. de publicis iudicijs. Et licet hodie aduocati non percipiant salaria ex publico, tamen salaria seu honoraria, quę percipiunt à clientulis succedũt loco salariorum publicorum, secundùm Bar. in l. prouidendũ. C. de postulãdo. cũ illa percipiant autoritate principis, & ad postulandũ admittantur cũ licentia principis, seu suorũ iudicum. l. petitiones in prin. C. de aduocatis diuersorũ iudicũ. l. nemini. & l. petitionẽ. C. de aduocatis diuerso. iudi. Scias tamẽ ꝙ Paris de Puteo in tractatu de syndicatu. in verbo, potestas. charta xxv. post longam disputationem concludit, ꝙ nõ possunt cogi aduocati & iurisperiti consulere etiam pro fisco sine aliquo salario, & ibi multum se extendit circa huiusmodi materiam. Apud nos seruatur, ꝙ coguntur dare consilium in causis criminalibus, quæ decidi nõ possunt per iudices sine consilio quatuor peritorum, secundũ ordinationes & constitutiones regias.

Et quia hic se ingerit occasio, pertractare libet quod recitat Cælius post Aristo. lib. xij. lectionũ antiquarum. ca. xlvj. Ire verò ad iudicẽ ait, est ire ad ipsum ius, quia iudex esse debet veluti animatum ius. i. sanctus, inadulabilis, inexorabilis, erectus, terrificus. Nã Cicero in legibus, Magistratũ esse dicit legẽ loquentem: Legem verò mutũ magistratũ. Et ibi Aegyptium iudicẽ vice adagij intelligi scribit sanctum, nihil premio, nihil metu à iustitiæ semita digredientem: & planè eum qui gratiæ nihil prorsus tribuit. Nã tu quis es, qui iudicas? Mala vtiq; audita te nõ moueant, aut passim dicta absq; certa probatione nunq; credas, sed ante audita diligenter inquiras, nec præcipitando quicq; agas, vt ait tex. in c. nullũ. xxx. q. v. Estq; talis iustitia ipsa iustior, & vel Stachane ęquior. Est autem doribus trutina. Non aberrabit vtiq; is à vero. Et, vt in veterum monumẽtis reperitur, Aegyptijs regibus ex præscripto legis antiquæ fuit iudices mox futuros iureiurando adigere, ne si rex quidem iniusti quippiam iniunxisset à virtutis medio non declinaturos, nec lineam omnino, quod dicitur moturos: quia patienter (vt ait Romanus pontifex. in c. si quando. extra de rescriptis.) sustinebimus, si nõ feceris, quod praua nobis fuerit insinuatione suggestum. facit c. licet. xvj. q. iij. & l. nemo. C. de senten. & interlocu. omnium iudicum. Etenim quandoq; per nimiam importunitatem petentium princeps nõ concedenda concedit. tex. in l. j. C. de peti. bonorum subla. libro x. & c. cùm in iuuentute. extra de purgat. canonica. quæ res omnium cẽsetur excellentissima, quãdo neq; hesperus neq; lucifer ita nitet, sicut iustus vir.

Vigesimaquinta cõsideratio. Quæ dicta sunt de balliuis seu senescallis in supradictis cõsiderationibus, habent locum in eius locumtenentibus, qui sunt magistratus iustitiæ, & exercẽt iurisditionem omnimodam: & eisdem honor talis & reuerentia debetur, quæ & domino. tex. in c. vlt. xciij. distinctio. vbi est hoc verbum, locumtenens. dixi supra ista eadem parte, in x. consideratione. ver sicu. sed videtur.

Intellige tamen de locumtenentibus generalibus, qui resident & præsunt in loco principaliori sedis balliuatus seu senescalliæ, cùm habeant officiũ à rege qui est lex animata in terris, vt dicit tex. in §. fi. in authẽ. de cõsulibus. col la. iiij. & vigor iustitiæ secundùm tex. in l. prohibitũ, in fine. C. de iure fisci, lib. x. quoniam tales habent eandẽ potestatem, quam ordinarius ex codicillis hoc est literis officij, & per statuta seu ordinationes regias. Secus autem de locumtenentibus particularibus seu localibus in aliqua sede balliuatus qui est solum commissus ab ipso balliuo: quia licet talis honor eidem debeatur & reuerentia, vt tenet P. Francus in c. grandi. in v. notabili. de supplenda negligentia prælatorum. tamen non habet eandem potestatem, quia non habet cognitionem causarum meri imperij. Ita dicit Bald. in authen. sed nouo iure. in princ. C. de seruis fugitiuis. & sic locumtenens autoritate hominis non potest imponere pœnam sanguinis, sed locumtenẽs autoritate legis vel principis sic. glos. fi. & ibi per Bart. in l. ij. C. de officio eius, qui vicem alicuius iudicis vel præsidis obtinet. Bart. in l. j. §. hi quibus. ff. de legatis iij. dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgũdiæ, in rub. des iustices. in glo. & droictz. in additione inci pien. concorda prædicta.

Sed an tales balliui seu senescalli habentes locumtenẽtes possint exercere iurisditionem in absentia suorum locumtenentium aut commissorum, vel etiam in præsentia: dic quòd sic, quando ambo sunt à lege. Nam locumtenentes generales, vt ante dixi, constituti & ordinati sunt à principe, qui est lex viua, & habent iurisditionem vniuersalem, secus in alijs. Ita tenet Cardinalis Alexandrinus in §. ad hoc. versiculo pone capitaneus. colũ. ij. titulo. de pace iuramento firmata tenenda, in vsibus feudorum. Et ex dictis illius videtur quòd dominus gubernator cancellariæ contractuum ducatus Burgundiæ (de quo ante in xvij. consideratio.) ex quo habet commissos locumtenẽtes sub se per seipsum ad exercendam iurisditionem suæ gubernationis, ꝙ in eorum absentia non potest exercere illam iurisditionem.

Vigesimasexta consideratio erit de iudice locũtenente criminali seu maleficiorum, qui in iure dicitur latrũculator: vt est textus in l. solemus dicere. §. latrunculator. ff. de iudicijs. sic dictus, quia de latronibus iudicat, vt ibi dicit glo. fi. hic iudex in pluribus locis maximæ autoritatis & potestatis est, nam de causis criminalibus cognoscit: & quia præerat capitalibus causis & sententijs, ideo quęstor dictus est secundùm gl. pe. in l. vnica. ff. de officio quęstoris. Vnde Budęus in l. ij. ff. de origine iuris. dicit: quęrere enim est informationẽ facere, & legibus vindicare. A quo quęstio pro publico iudicio: accipitur etiã pro tormẽtis & inquisitione, vt in l. itẽ apud Labeonẽ. §. quęstiõis. ff. de iniurijs. l. j. §. quęstionẽ. ff. de senatusc. syllaniano. & toto titulo de quæstionibus. ff. & C. vnde decernere quęstionem dicimus: & iudex quęstionis prætor dicebatur secundùm Budæum, vel fortè præfectus vrbis, cuius magna potestas erat in criminalibus, vt in l. j. ff. de officio præfecti vrbis. Idem qui & quæsitor, qui publicis iudicijs exercendis & maleficijs puniendis præerat. Virgi. quæsitor Minos vrnam mouet. & Claud. quęsitor in alto conspicuus solio pertẽtat crimina Minos. Et propriè cum hoc habet potestatẽ præfecti vigiliũ, cùm de nocte etiã per se & suã familiã circuit ciuitatẽ ad obuiandum criminibus, quę cõmuniter fiunt de nocte. l. pe. ff. de offi. pręfecti vigilum. In vrbe verò Romana est iudex ordinarius in hoc, qui dicitur barizellus, seu bilisarius. Mediolani verò dicitur capitaneus

pitaneus iuſtitiæ,ſub quo aliàs aſſidebam. Pariſius verò præpoſitus Pariſienſis,& habet vtraq; cognitionem quo ad ſe:ſed habet locumtenentes diuerſos,iuriſditiones ſuas in Caſtelleto Pariſienſi exercentes.Quippe vnus eſt,qui de cauſis criminalibus cognoſcit.Alter verò de ciuilibus,& re pecuniaria.pro quo facit textus in dicto §.latrũculator.In pluribus alijs ciuitatibus,& balliuatibus,ſeu ſeneſcallijs fuerunt etiam de nouo creati tales iudices ſeu locumtenentes,qui ſolum cognoſcunt de dictis cauſis criminalibus.

Ex quo in hoc ſuboriri poſſet altercatio,quis iſtorum præcedere debeat:an iudex criminalis,an verò iudex ciuilis & ordinarius.Et videretur ꝙ iudex criminalis,quoniam indifferenter de his cognitionem habet quæ ſunt de mero imperio,vt eſt animaduertere in facinoroſos homines.l.imperium.ff.de iuriſditio.omnium iudicum.& quę verſatur in pluribus alijs caſibus,quos enumeraui in cõmento noſtro ſuper conſuetudinibus ducatus Burgũdię.in rubrica,des iuſtices.Ex quo cũm merum imperium dignius ſit & excellẽtius alijs,quia officio iudicis nobili expeditur,& ad vtilitatem publicam,interſitq; reipublicæ ne delicta remaneãt impunita.tex.in.l.ita vulneratus,ad finem.ff.ad legem Aquiliam.& in cap.vt famæ.§.primo.extra de ſententia excõicationis.cũ pluribus alijs cõcord.per glo.in verbo,impunita.vtrobiq; adductis.Et ita etiã tenent doctores,maximè Purpuratus,nũe.ciiij.in d.l.imperiũ.vbi expreſsè dicũt ꝙ merũ mperiũ cõcernit ea quę reſpiciunt publicam vtilitatem,vbi expreſsè dicunt ꝙ merum imperium concernit ea quæ reſpiciunt publicam vtilitatem.Alia verò duo,ſcilicet mixtum imperium & iuriſditio concernunt ea quæ reſpiciunt priuatam vtilitatẽ,ex quo præferendum eſt:& dicitur dignius merum imperium,cũm publica ſeu communis vtilitas præferatur priuatæ,vt habetur primo Ethicorum iij.& l.vnica.§.penulti.C.de caducis tollendis.l.vtilitas.& ibi Lucas de Pẽna.C.de primipilo,libro duodecimo.& per eũdem in l.ex omnibus.C.de decurio.libro decimo.Et dicit dominus meus Iaſon poſt alios in dicta l.imperium.quòd ex quo imperium eſt dignius quàm iuriſditio,ideo mixtum participans de vtroq; aſſumpſit nomen ab imperio & nõ à iuriſditione,ex quo dicendum eſt,quòd merum imperium eſt dignius alijs. Et ideo iudices criminales videntur eſſe digniores iudicibus ciuilibus,& quòd in loco indifferenti ipſi iudices rerum capitalium præcedere debent dictos locumtenentes ciuiles.Et vidi Mediolani iudicem maleficiorum(qui dicitur vicarius capitanei iuſtitiæ) præcedere poteſtatẽ Mediolani,& omnes quoſcũq; alios iudices à ſenatũ inferiores,ita etiam quòd tempore meo non ſubijciebatur ſenatui,cũm ab eo nec eius ſententia appellaretur: quod videmus hodie etiam in Gallia obſeruari,cũm à magno præpoſito ſeu generali domus regiæ,& à præpoſitis mareſcallorum Frãciæ non prouocatur,& tamen nullus eſt iudex in tota gallia quicunq; ſit in ciuilibus à quo nõ appelletur ad ſupremas parlamentorum curias.

Poſſent tamen aliqui dicere,ꝙ locumtenentes generales,& ordinarij qui cognoſcunt de omnibus cauſis ciuilibus ſint digniores & præferantur iſtis locumtenen.criminalibus:quoniam iſti non videntur eſſe ordinarij ſed delegati ad vniuerſitatem cauſarum,cũm de illis tantum cognoſcere poſſint,nec de alijs ſe intromittere poſſint.d.l.ſolemus.§.latrunculator.ff.de iudicijs. Et dantur tales tantum in ſubſidium ordinarij,& non priuatiuè,ſed accumulatiuè.Cũm omnis iuriſditio & criminalium & ciuiliũ cauſarum ſit penes præſidem prouinciæ ſeu balliuum,ſeneſcallum,aut præpoſitũ:vt toto titulo ff.de officio præſidis.qui habent vicarios ſeu locumtenentes ſub ſe diſtinctos.Sed iſtę rationes non mihi videntur veræ:quia huiuſmodi locumtenentes non ſunt delegati,nec habent iuriſditionem accumulatiuè ad alios locumtenentes,ſed priuatiuè. Et etiam dicebatur cũm maior cognitio ſit cauſarum ciuilium,ꝙ̃ criminalium,cũm plures ſint & in maiori numero,ex quo plures ſub ſe habent,ideo videntur eſſę maiores,& digniores dicuntur qui plures habent ſubiectos,& gloria eſt in lata gente:dixi ſupra in quinta parte,in decimaquarta cõſideratiõe.vbi poſui plura,& in quarta parte,in lij.conſideratione.verſi.Octauo,quæ poſſunt facere pro hac parte,quæ non repeto.

Saltem debẽt præcedere aſſeſſores & alios cõſiliarios nouiter creatos à principe:quia tales non habent tantam poteſtatẽ & autoritatem,ꝙ̃ habet iudex ſeu locumtenens criminalis,qui eſt iudex de per ſe,& qui in perſonam ſuam format ſentẽtiã,quod facere nõ poteſt aſſeſſor,nec alij cõſiliarij,licet aſſeſſores de iure ſint antiqui officiarij,& de nouo nũc creentur dicti iudices criminales in illa poteſtate & præeminentia in qua erat iudex ordinarius,ſeu locũtenens ordinarius alicuius diſtrictus ſeu balliuatus,vel ſeneſcalliæ,qui etiam in criminalibus & quomodocunq; ſit,ſemper erat maior aſſeſſore,& ſuis conſiliarijs.Ergo etiam alius,qui eſt creatus eiuſdem poteſtatis in illo genere cauſarum,tanquã ſocius ipſius locumtenentis ciuilis:cũm etiam talis aſſeſſor videatur eſſe illius iudicis criminalis aſſeſſor,ſicut & alterius locumtenentis.Etiam tales conſiliarij videntur eſſe conſiliarij illius iudicis criminalis,ſicut & alterius iudicis ciuilis:pro quo textus optimus in authen.vt defuncti ſeu funera eorum &c.§.illud.colla.v.& in authen.de iudicibus.§.primo.collat.vi.vbi non fit diſtinctio an ordinario vel delegato iudici aſſeſſor ſeu conſiliarius aſſideat.

VIgeſimaſeptima conſideratio de aſſeſſoribus erit. Quoniã aliquos habemus in Gallia ordinarios in pleriſq; curijs regijs,qui habent tantũmodo conſulere in pręſentia iudicis ordinarij & maioris:& in aliquibus locis vocantur aſſeſſores,vt in ſeneſcallia Pictauienſi,vbi eſt aſſeſſor,& etiam ſunt conſiliarij nouiter à paucis annis à rege noſtro Franciſco creati,ſine quibus aſſeſſore & conſiliarijs non poteſt iudicare locumtenens ſeneſcalli,imo nec aſſeſſor in abſentia locumtenentis ſine conſilio dictorum cõſiliariorum iudicare põt.Et ꝙ aſſeſſores in abſentia locumtenen.ſint iudices,tex.in authẽ.de iudicibus.§.j.ibi:noſtris enim adminiſtratoribus.collat.vj.Et licet habeat ſolum aſſidendi præſidi poteſtatem,tamen præſide per abſentiam vel aliter impedito præſidere poteſt & pręſidendi poteſtas ad illum tranſfertur.dicto §.primo.

Et licet de iure aſſeſſor nullam habeat iuriſditionem.Bar.in l.præcipimus.§.ꝙ ſi à duce.C.de appellatio.& in authen.ad hęc.C.de iudicijs.vbi etiam dicit,ꝙ ſubdelegare non poteſt,apud nos nulli ſunt aſſeſſores,ſed poteſtates in Italia habent aſſeſſores,& tales ſedent incõtinenti iuxta poteſtatem aut eius vicarium:prout in Gallia in locis vbi ſunt,ſedent iuxta locũtenen.& continuò poſt eos & ante oẽs alios aduocatos,& hoc maximè quando tale officium datur à principe,quoniam hoc caſu habet dignitatem etiã illam & eandem iuriſditionẽ quam habet locũ-

tenens

tenens in eius absentia ex generali obseruãtia: ideo apud nos sunt maiores & in maiori dignitate ꝗ̃ in Italia, qui tantum iurisditionis habent, quãtum tribuit eis statutum, & apud nos quantum cõmunis obseruantia ex ordinatione & institutione regia. Et propriè assessor est collega iudicis ordinarij, & consuluit ei quid agere debeat de iure, prout etiam sunt alij consiliarij ordinarij, sine quibus iudex ordinarius in certis causis iudicare nõ potest: quoniã ex quo tales consiliarij sunt à principe instituti & ordinati, & habent dignitatẽ vltra alios simplices, & eos debent præcedere, vt infrà dicam de examinatoribus qui apud nos vocantur, Les enquesteurs, & inter hos cõsiliarios nouiter creatos attendi debet prioritas promotionis in gradu in prima eorum institutione deinde attenditur prioritas promotionis in officio, prout supra dictum est de cõsiliarijs consistorij, & parlamentorum, nisi quis esset doctor ita excellens, quòd propter eius excellentiam esset alijs præferendus, quod fieri potest & debet probata eiusdem excellentia, eo modo quo supra probatum est in prima parte, in lxxvj. consideratione. & infrà in decima parte, in xxx. consideratione, vbi scriptum est, ꝙ iunior doctor excellens etiam præferendus est antiquiori, non tamen credo, ꝙ iudex ordinarius istud debeat facere ex sua ordinaria potestate, sed impetrãdum est à principe à quo omnis honor & excellẽtia prouenit: & ab eo tanꝗ̃ excellenti, excellentia distribui debet, & non ab alio. Et nõ potest quis præsidere vel assidere in prouincia vel ciuitate sua sine principis licentia. l. fina. C. de crimine sacrilegij. l. in consiliarijs. C. de assesso. & l. si eadem. ff. eodem.

Et quoniam hic fit mẽtio de officio assessoris, ex quo pauci intelligunt quid sit eius officium, dicam aliquid amplius. Primò ꝙ assessor secundùm Specula. titulo de assessore. dicitur esse is quem ille qui iudicandi potestatẽ habet sibi associat, vt in causæ cognitione sibi assideat, & eum ad rectè causam decidendam instruat: & sequitur in pulchro casu Philippus Decius in consilio viij. colũ. iij. versicu. sed his non obstantibus. Nam officium assessoris fuit inuentum, vt propter eorum peritiam succurreretur habentibus ordinariam vel delegatam iurisditionem legibus ignaris, & sic defectus eorum supplerent. ita probatur in l. prima. ff. & C. de officio assessorum, seu de assessoribus. secundùm quod ponderat Angelus consilio cclxxij. incipiente: punctus. Quoniam ex quo imperitus potest esse iudex. l. certi iuris. C. de iudicijs, debet habere assessorem, cuius consilio regatur, vt ibi dicunt Cy, Bald, & do. meus Iason: ideo dicit Geminia. in c. statutum. §. assessorem. de rescriptis, in vj. quòd in iudice sufficit peritia causarum, quoniam defectum scientiæ supplet assessor, vt tradit Felin. in c. sciscitatus. col. v. de rescriptis. Non tamen negatur quin peritus habere possit assessorem, dicto §. assessorem. prout communiter videmus in Gallia, vbi locumtenentes sunt periti in iure, & qui aliàs locumtenẽtes esse non possunt, iuxta textum in authenti. de iudicibus. §. primo, ibi: Non enim existimauimus oportere habere iudicum quorundam nomina, maximè legum intenditorum, deinde neq; causarum habentium experimentum. collatio. vj. & nisi sint graduati ex ordinatiõe regia, tamen adhuc habent assessores ex consilio quorum tenentur etiam iudicare.

Licet videretur, ꝙ deberet esse in hoc differentia, quoniam de iure iudex peritus habens assessorem potest iudicare ex se, nec tenetur sequi consilium sui assessoris: secus in iudice imperito, hoc est, qui non est graduatus, quoniã si sit graduatus, præsumptio est, ꝙ est peritus. Ista differentia ponitur per Antonium de Butrio in capi. cùm olim. col. fi. de arbitris, & per Alexandrum in l. si conuenerit. colum. fi. ff. de re iudicata.

Et aduertendum est, ꝙ varijs nominibus appellatur assessor. Nam secundùm dominum meum Iason. in rubri. ff. de officio assessorum. corrupto vocabulo dicitur vicarius. Et aliqñ dicitur comes. l. prima. §. sed & si comites. ff. de varijs & extraordinarijs cognitio. Et socius & particeps consiliorũ iudicis, cui assidet. l. prima. C. de assessoribus. & in aliquibus locis dicitur iudex, vt dicit Paris de Puteo in tractatu de syndicatu. charta xxiiij. in verbo, assessor. vbi multa ponit de assessore. Et aliquando dicitur consiliarius. l. consiliarios. iuncta gl. prima. C. eo. de assessorib. ideo qui non põt esse assessor, nõ potest esse cõsiliarius. l. nemini. & ibi Bald. C. de aduocatis diuersorũ iudiciorũ. non tñ consiliarius & assessor idem sunt, qm̃ licet omnis assessor possit dici consiliarius, nõ tamen è diuerso omnis cõsiliarius dici potest assessor, vt dicit Bal. in dicta l. nemini. & idem Bal. in l. nõ dubium. col. iiij. versi. sed petrus addit alia. C. de legibus. quẽ sequitur Anto. de Prato inter cõsilia Alex. lib. iiij. cõsilio lix. incipien. paucis vtar. Ex quo fortè hac ratione Specula. fecit duos titulos, vnũ de assessore, alterum de requisitione consilij.

Et si bene aduertamus quo ad nos, hodie isti assessores dicuntur & sunt consiliarij & iudices in absentia locũtenentium, & sunt etiam collegę & comites iudicum seu locũtenentium: quoniam non possunt locumtenentes iudicare sine eis, & sunt iudices in absentia eorum. Et cũ sint tales à principe instituti, vt dictum est, & sint perpetui, vt sunt alij officiales principis, videntur habere dignitatem. Dominus meus Iason ĩ dicta rubrica, de officio assessorũ. ponit multos viros multum excellentes, qui fuerunt assessores, vt fuit Vlpianus, vt probat, & dicit de se in l. metũ autem præsentem. §. sed quod prætor. versic. sed ex facto. ibi: prætorem me assidente interlocutũ esse. ff. de eo quod metus causa.

Etiam Sabinus iureconsultus. l. lex Cornelia. §. hac lege. ibi: sed Sabinus in assessorio. iuncta ibi glossa. ff. de iniurijs. & Cynus fuit assessor domini Ludouici de Sabaudia senatoris. & refert Angelus in dicta l. metũ. quòd Raymũdus de Forliuio multum gloriabatur, ꝙ fuerat assessor in ciuitate Pisarum & Tuderti. & vtrobiq; fuit Bartolus assessor, vt refert ipse Angel. in l. prima. C. de iudicijs. & refert Ioan. Andr. in additio. ad Specula. titu. de iuramen. calum. §. sequitur. versicu. sed quid de causa. magistrum suum in legibus fuisse assessorem Mediolani. Ego autem fui assessor seu vicarius capitanei iustitiæ Mediolani triennio.

Aduerte etiam, ꝙ idem honor debetur assessori, qui debetur ei cui assidet in causis peragendis. dicta l. prima. ff. de officio assessorum. quia, vt ante dictum est, est collega & consiliarius, dicta l. prima. C. de assessoribus. quę (vt dicit Paris in prædicto loco) sunt notanda ad multa; non tamen sententia profertur, nec formatur in personam assessoris de iure, nisi aliam habeat potestatem à principe eum instituente, vt est in Gallia, vbi instituuntur à principe. Ideo in absentia iudicis formant sententias in personas eorum. Baldus in lege prima. C. qui accusare non possunt. ideo ait Paris in dicto loco, quòd in magna curia intitulantur in sententia, & iudices ap-

ces ap

ces appellātur. Maximè quādo dati sunt à superiore, quod fieri debet. l. nullus. C. de assessoribus.

Vigesimaoctaua consideratio. In loco vbi redditur iurisditio per magistrum, secundo loco sedere debent aduocati, vt hic ante dixi in xxiiij. consideratione. Et tale officium nobilitat hominem, vt est textus, & ibi Albericus in l. laudabile. C. de aduocatis diuersorum iudicum. & ibi: ꝙ aduocationis officium est honor & laudabile, vt dicit dominus meus Iason in rubrica C. de procuratoribus. vbi ponit sex differentias inter aduocatum & procuratorem. & septimam vide in. l. si procurator ad vnam speciē. C. eodem. de procuratoribus. & in dicta rubrica dicit, ꝙ ex quo officium aduocati est honor, aduocatus nō potest esse procurator, nec exercere officium procuratoris propter vilitatem, secundùm Bartol. in l. vniuersos. & in l. si quis procurationem. C. de decurionibus, libro decimo. & in. l. prima. C. de primicerio, libro xij. & glos. magna in. l. generali. C. de tabularijs. libro decimo. dicam infrà. Imo aduocati quandoq; honorati dicuntur. text. in l. prima. & ibi glos. prima. C. de officio ciuilium iudicum. inde honorarium salarium dicitur, quod à clientibus recipiunt aduocati, vt in l. prima. §. in honorarijs. ff. de varijs & extraordina. cognitio. l. si sub specie honorarij. C. de postulando. & in dicta l. prima. §. est enim. in glos. honor ponitur qua re dicitur honorarium. & pro modo litis, facundia aduocati, fori consuetudine & iudicij in quo aguntur causæ debetur, vt dicit tex. in dicto §. in honorarijs. Sic ꝙ licite pro singulis causis centum aureos recipere potest, vt in dicta l. prima. §. si cui. ibi: licita autem quantitas. Et dicuntur non minus militare ꝙ̃ qui gladijs, clypeis, & thoracibꝰ militāt. l. aduocati. C. de aduocatis diuersorum iudiciorū. imo etiā sacerdotes dicuntur. textus in l. prima. §. nam vt. ff. de iustitia & iure. & togati. dicta l. laudabile, in fine. C. de aduocatis diuersorum iudicum. & multis alijs modis nuncupātur secundùm Albericum in l. quisquis. columna prima. C. de postulando. Ea enim officia (vt Salustius ait) honestiora apud omnes habita sunt, quæ ingenio, quæ intellectu, quæ deniq; eloquentia, ac dicendi suadendiq; artificio constant, vt sunt officia aduocatorum, qui nō minus prouident humano generi, ꝙ̃ si prælijs atq; vulneribus patriā, parentesq; saluarent. dicta l. aduocati.

Vigesimanona consideratio. Officium aduocationis etiam laudandum est, cùm non solum honestum, licitum, vtile, imo etiam maxime necessarium sit, & meritorium. Licitum enim est etiam iure diuino, ex quo de sui natura peccatum nō implicat licitè potest exerceri, vt colligitur super illo Ioannis xxj. Vado piscari. quod fuit verbum Petri, vbi Gregorius ponit hanc doctrinam de quolibet officio quod dicitur licitum, cùm sui natura peccatū non implicat. Nam eiusmodi officium non implicat peccatum, cùm regrediatur ab habitu, & ad reddendum vnicuiq; quod suum esse prætenditur. institu. de iustitia & iure. quod iustum, quod bonum, quod æquum est hominibus persuadent aduocati. Et si non esset licitum omnibus generaliter prohiberetur, seu interdiceretur. Sicuti ars necromantiæ: & tamē est generaliter cōcessum & specialiter, interdum certis ex causis. l. j. ff. de postulando. & per totū. & C. eod. ideo sequitur ꝙ licet aduocato vendere rectum patrociniū, & iurisperito iustū & verū consilium. tex. in c. nō licet. xj. q. iij. & in c. fi. xiiij. q. v. & ibi per Ioā. de Turre cremata, & Anto. archiepm Florentinū in sua summa, in iij. parte. titu. vj. §. iiij. vbi amplè. & ibidē in. §. v. ponit vitia aduocatorum, quę reticeo, cū hic quæ ad laudem, & honorem, & nō ad dedecus pertractare promptiores esse voluimus. Et de hoc habetur per Specu. titul. de salarijs. §. sequitur. in princip. dicit tamen F. Patritius, libro iij. titu. vj. de institutione reipublicæ, ꝙ præmium aduocatorum debet esse bene de se ab omnibus audire. Nec liceat eis, si fieri potest, pro causa orādi pretiū donūve accipere, vt l. Cynthia cauebatur. Turpe quidē & inhumanū est linguam hominibus in dicēda ea quæstui esse, & vt dicit, Antipho Ranusius primus omniū ob defensam causam, mercedē accepit. Cuius exemplū multis temporibus græci ac latini secuti sunt: longe pluris linguā quā quæstuosam quāuis mercaturā dictitabāt. Sed Romani à quibus exempla probitatis atq; virtutis sumenda sunt, lege Cynthia oratorū auaritiæ modū statuerūt, & ne iuuenes præmij spe sublata negligentius causas orarēt, Appij Claudij rogatione legem Cynthiā temperari passi sunt, quod & hodie apud nos statutum & ordinatū est, cū sit ordinatione regia certū pretiū determinatū pro salario aduocatorū in placitando, quod & vtilius est ratione ante lata.

Etiam ꝙ talē officiū aduocationis sit licitū, patet per exempla Christi, qui multoties officiū aduocationis exercuit in hoc mundo, & cōtinuè exercet in cœlo. Fuit enim aduocatus diuæ Mariæ Magdalenes in tribus causis. Primò cōtra Marthā sororē suam, vt in euāgelio habetur, Lucæ x. in fi. dum pro ea excusanda dicit, Martha martha solicita es, & turbaris erga plurima &c. Maria optimā partem elegit, quæ nō auferetur ab ea. vbi dicit Augustinus, Dñs pro Maria respondit Marthę, & factus est eius aduocatus, qui iudex fuerat interpellatus.

Secundò fuit eius aduocatus cōtra discipulos suos, qui fremebant in eam, eo ꝙ vnguento vnxerat caput, & pedes Christi, allegauit em pro ea dicēs: Quid molesti estis huic mulieri? bonū opus operata est in me. Nam pauperes semper habebitis vobiscū, me autē nō semper. vt habetur Io. xij. Matthęi xxvj. & Marci xiiij.

Tertiò cōtra Simonem leprosum pharisęū, qui ipsam despiciebat tanꝗ̃ indigna esset tangere Christum: allegauit enim pro ipsa dominus dicens: Cui multū remittitur, multum diligit. Lucæ vij.

Item etiam fuit aduocatus mulieris deprehensæ in adulterio, quam accusabant Iudæi dicentes eam debere lapidari secundùm legem, vt patet Ioannis capitu. viij. vbi Christus allegando pro ea excepit contra accusatores quòd non erant idonei, quia infames & peccatores, dicens: Qui sine peccato est vestrum, primus in eam inijciat lapidem.

Fuit etiā aduocatus discipulorum suorum multoties, Matthęi xij. in princip. vbi dicitur, ꝙ discipuli euellebant spicas & comedebant, & cùm arguerentur à pharisæis, excusauit eos dicens hoc eis licere in vltima necessitate, vt etiam habetur Marci cap. ij. in fine. & Lucæ vj. in principio. & cap. discipulos. de consecratio. distinct. v. & gloss. magna in l. neminem. C. de sacrosanctis eccle. Et cū Pharisæi & Scribę dixissent discipulis Christi. Quare cū publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester? hoc audito Iesus respondit illis. Non necesse habent sani medico, sed qui male habent.

Et, vt habetur ad Hebræos ix. in fi. introiuit Christus in cœlū: vt appareat vultui Dei pro nobis. & dicit Beda super illud quod legitur primo sabbato quadragesimę. Cū sero factum esset. quod est Marci vj. vbi dicit, Filius vt

formam hominis impleret obsecrādum patrem putat esse pro nobis, quia aduocatus ipse est. Aduocatū enim (vt habetur primę Io. ij.) apud patrem habemus Iesum Christum iustum. & est tex. in c. si enim. de pœniten. distinctione ij. quem textum nō allegat Albericus in l. vnica. C. de suffragio. vbi ponit argumenta supradicta, ad probandū officium aduocationis esse licitum.

Fuerūt etiā plures aduocati sancti, & inter alios vnus ex quatuor doctoribus ecclesiæ, videlicet Ambrosius, qui per vndecim annos causas Romæ in palatio splendidè perorauit.

Fuit & beatus Germanus oriundus ex hac ciuitate Heduensi, quæ dicebatur Augustudunum ex vico sanctæ Anastasiæ, qui nunc dicitur vicus sancti Blasij, qui tandem effectus est episcopus Parisiensis.

Fuit & sanctus Liphardus frater beati Leonardi, in honorem cuius est ecclesia fundata in ciuitate Aurelianensi.

Fuit & ille beatus Iuo Brito, cuius vita in hoc multum laudatur, quòd aduocatus fuerit & Brito.

Fuerunt & plures alij quos longum esset enumerare, & plus laboriosum q̃ subtile.

Trigesima cōsideratio. Officium aduocati etiā vtile est, cùm, vt dicit textus in l. aduocati. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum. ambigua facta causarum dirimūt, suæq; defensionis viribus sæpè publicis in rebus ac priuatis lapsa erigunt, fatigata reparant: non minus præuident humano generi, q̃ si prælijs, ac vulneribus patriam parentesq; saluarent, & qui laborantium spem, vitam & posteros defendunt.

Trigesimaprima consideratio. Necessarium etiam est officium aduocationis, quod concordat cum honesto, vt dicit Rodericus in suo Speculo humanæ vitę, libro primo. c. xvij. vbi dicit q cùm hominum mortalium desiderium sit, vt ad id potissimum tendat vt veritatem agnoscat, teste philosopho, ex quo ad ipsum in rebus agilibus auidius humana properat inquisitio, præsertim cùm ob eas hominum cupiditates, quæ à vero, quę à iusto plerūq; diuertere cogunt propter rerum humanarum varietates, difficile quidē veritas ipsa & iustitia agnosci potest. Hinc per Esaiam prophetam de iustitia humana dicitur: Tanq̃ pannus mēstruatę vniuersæ iustitiæ vestræ. vt humanam iustitiam difficulter attingi & cognosci posse liquidò demōstraret. Auarius enim q̃ iustius homines lites & iurgia mouent: quia, vt inquit sapiens, Deus fecit hominem rectum, & ipse immiscuit se infinitis quęstionibus. Fuit ergo necesse humano generi iurisperitos constituere, quorum industria & expectata iurisperitia eas sine bellorum fragoribus quæstiōes deciderent, quas humana peruersaq; auaritia attulit. Laudantur igitur plurimum, & meritò diuersis honorum titulis illustrantur iurisperiti, qui veritatem aperiunt, & inter hominum cupidines per suæ scientiæ coniecturas & regulas, quid verum, quid iustum sit explicant, atq; è tenebris ad lucem vsq; deducunt, quorum tanta vis est, vt non vnq̃ eas veritates quas vel natura vel industria, verius astutia humana in damnū simul & pœnam peccati humani generis occultas fecerit. Ipsi iurisperiti sui ingenij subtilitate ad reipublicę quietem atq; nostrā commoditatem reuelent. Plurimę siquidē veritates incognitę, plurimæ iniustitiæ impunitę manerēt, si iurisperitorū cessaret sapientia: & sua quærendarū rerū studiosa sagacitas, contemptui aut nō vsui haberetur. Deniq; nemo vnq̃ dubitauit verū & iustum multò esse meliora q̃ falsum & iniustū. Esset enim rationi dissonū si verū à falso, iustū ab iniusto vinceret. Qđ vtiq; funestū in republica sæpè accideret, si iuriscōsulti deessent, quorū id præcipuū studiū est, iustum ab iniusto, falsum à vero discernant. Et quòd etiā sit necessarium, est tex. ad literam in l. laudabile. C. de aduocatis diuerso. iudicum. Dicit enim laudabile vitæq; hominum necessarium aduocationis officium. Rursus q̃ necessarium humanæ reipublicæ hoc exercitium fuerit, ex eo patet: quoniam, vt Philosophus inquit in Ethicis: Sunt nō nulli homines pessimè quidem persuasibiles, qui nō facilè credunt, nisi certissima videant signa, aut fortes habeant persuasiones. Aduocati igitur plurimū sunt cōmendandi, qui virtute scientiæ iuridicæ certissimas vel propinquas, imo fortissimas persuasiones eliciūt, & illa iudicibus suadent ad iuuandam innocentiam, & reprimendas puniendasq; violentias & iniustitias. Et paulòpost sequitur: vt paucis agamus, summa est excellentia huius exercitij, quo ipsa vniuersalia statuta humana quę generalibus atq; indeterminatis verbis statuūtur, lucidius intelliguntur. Nam per iurisperitorū subtilem & ingeniosam applicationem dictarum legū ad causas particulares mentē legum interpretantur: & tandem per hoc nobile aduocationis officiū insontes defendūtur, oppressi releuantur, & vt paucis multa comprehēdamus, iustitia periret, si deesset qui iustitiā allegaret. hęc Rodericus vbi suprà, cum quibusdā alijs, de quibus infrà in decima parte, in xix. cōsideratione, vbi fit mentio de præcedentia scientiæ legalis.

Plurimum etiam cōmendantur aduocati per Prophetam, Psal. lxxxiij. cùm inquit. Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, videbitur deus deorum in Sion. Etiā habetur Daniel. xij. c. Qui docti fuerint, fulgebūt quasi stellę firmamenti, & qui ad iustitiā erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas ęternitates. transumptiuè in c. fin. de magistris, extra.

Trigesimasecunda consideratio. Officium aduocationis etiam meritorium est apud deum non modicum, prout dicit Alberic. in d. l. vnica. quæ incipit: si qui desideria. C. de suffragio. qđ sic probat, præsupponendo q duo sunt genera operū misericordiæ seu eleemosynæ: quædam enim sunt corporalia, quę sunt septem, visitare scilicet infirmos, potare sitientes, pascere esurientes, redimere captiuos, colligere hospites, vestire nudos, & sepelire mortuos. vnde dicitur.

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Septem etiam sunt spiritualia, scilicet consulere dubitantem, corrigere peccantem, consolari tristem, remittere offensam, portare onerosos & graues, & orare pro omnibus. vnde dicitur.

Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.

Et ista sunt potiora absq; dubio q̃ temporalia, vt dixi infrà in vltima parte, in xxix. consideratione. Cùm igitur per dicta opera misericordiæ seu eleemosynæ multum mereamur, vt habetur Matth. xxv. Venite ad me benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me: infirm⁹, & visitastis me: in carcere erā, & venistis ad me. Sequitur q homo plus meretur per eleemosynas spirituales, inter quas est impēdere consilium dubitāti, & cōsolari & adiuuare tristes & miserabiles personas, quę adiutorio carent (cùm desolatis & tristibus sit consulendum. l. vnica, in fi. C. de his qui ante apertas tabulas

bulas hæredit.) & redimere & iuuare captiuos, qui contra iuſtitiam detinentur, quod faciunt aduocati iuſtè & debitè exercentes officiū eorum, ideo non parū apud deum merentur. Vnde dicit Hoſtiēſis in ſumma ſua decretaliū.col. iiij. ꝙ vita bonorum aduocatorum eſt melior q̃ fratrum prædicatorum, vel aliorum religioſorum, dixi alibi.

Et aduerte ex his quæ dicit Alberic.ibi, quia conſulit aduocatis, vt patrocinium præſtent pauperibus gratis, quoniam hoc faciendo multum merentur, non tamen dicit omnibus. Et materiam aduocatorum in reliquis plenè vide per Anto. Florentinū in tertia parte ſuę ſummæ, li. vj. & per Specu. in rub. de aduocato. ad quos vos remitto. Cùm hic tantū tractauerim de huiuſmodi officio, & de his quæ tangūt honorem, vtilitatē, & neceſſitatē eiuſdem, & quomodo ſit honeſtum, licitū, vtile, neceſſarium, & meritorium. Nam pericula aduocatorum recitare eſſet tranſcēdere materiam huius operis, ſed de his habetur per ſupradictos, maximè Rodericum in dicto libro j.c.xviij. per Anto. Floren. in dicta parte tertia, libro vj. & per Alberi. in d.l. vnica. C. de ſuffragio.

TRigeſimatertia conſideratio. Inter cæteros aduocatos in quolibet auditorio cuiuslibet magiſtratus prę ferendus eſt aduocatus fiſci illius loci. pro quo allego tex. in l. ij. quæ incipiet, aduocatos. in fi. ponderando ibi verbum, germanas. C. de aduocatis diuerſo. iudi. & l. iubemus. & l. reſtituendæ. §. j. in verbo, primatibus. C. eodem titulo. cùm etiam inter clariſſimos numeretur, per text. in l. laudabile. & l. reſtituendę. C. de aduocatis diuerſorum iudi. Lucas de Penna in l. j. C. de dignitatibus, libro xij. dixi in commentis noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ, titulo, des droictz & appertenances à gens mariez. §. xix. in gloſſ. entre gens nobles. verſicu. aduerte. & titu. des enfans de pluſieurs lictz. articulo iiij. in gloſſ. j. verſicu. & ideo & c. Imo etiam ſpectabilis dicitur. text. eſt in l. in ſacris. ij. §. modum. C. de proximis ſacrorum ſcriniorum, libro xij ibi, nec pro tempore virum ſpectabilem fiſci patronum. & in authenti. de iudicibus. §. vetus, in fi. ibi: id eſt Apione viro ſpectabili & fiſci aduocato. collatio. vj. Et tales aduocati fiſci poſſunt ex literis principis illuſtri dignitate decorari. l. reſtituendæ. §. ſacras. in verbo, illuſtrādos. C. de aduocatis diuerſorum iudicum. Verùm vnum ex filijs tali dignitate decorari facere poterunt, ſecundùm text. ibi. Comites etiam merentur appellari. l. j. C. de aduocatis diuerſorum iudicum. Lucas de Penna in dicta l. j. & l. mulieres. col. penultima. C. de dignitatibus, libro xij. Et olim erant duo aduocati fiſci (vt & hodie ſunt duo in parlamento Burgundiæ.) vt de hoc text. in l. binos. C. de aduocatis diuerſorum iudi. Vnus generalis, qui in aliqua cauſa contra fiſcum eſſe non poterat l. j. & ij. C. de aduocatis fiſci. niſi in caſibus. l. fin. ff. de poſtulando. ſ. in cauſa propria, filiorum, parentum ſuorū, & pupillorum, quorum curam gerunt. Alter eſt aduocatus ſpecialis, prout ſunt aduocati fiſci in balliuatibus ſeu ſeneſcallijs, qui licet in eorum diſtrictu non poſſint eſſe pro aliquo contra principem, tamen videtur per d.l. ij. eſſe ſecus in alijs. Ex quibus videbatur dicendum, ꝙ ſi aliqua cauſa ad requeſtam procuratoris generalis ſit deuoluta in curia ſuprema parlamenti, ꝙ ſi aduocatus fiſcalis alicuius ſedis particularis ſit ibi poſtulās, vt eſt apud nos aduocatus in balliuatu Diuionenſi, poſſet eſſe ibi aduocatus pro priuato contra dictum procuratorem generalem: de quo tamē apud nos dubitatur propter ordinationem regis Ludouici xij. nume. xxxiiij. quę prohibet aduocatis ne poſtulare aut conſulere habeant contra regē & iura ipſius: vnde melius erit quòd ſe abſtineāt ſi ſit cauſa quæ tangat factum regis, vt in l. ij. in fin. C. de aduocatis diuerſorum iudi. Etiam eſt text. dicens quòd aduocatus & procurator fiſci pro priuatis poſtulare non poſſunt. l. penul. iuncta glo. & ibi Bal. C. ne fiſcus vel reſpubli. & Pau. in l. cùm allegas. C. eodem titulo. Et iſtud eſſet verum, ſi eſſet ſtipēdiatus, prout olim erat, ſcilicet ſexcentis aureis, quæ percipiebat ab ęrario publico pro ſalario. l. per hanc §. ſexenti autem aurei. C. de aduocatis diuerſorum iudic. quoniam ſi hodierno tempore quo ſolum habent aduocati fiſci in balliuatibus apud nos triginta aut quadraginta libras turonen prohiberentur pro priuatis poſtulare, ex hoc eorum incommodum conſequerentur, & egeni efficerentur, quod eſt contra text. in dicto. §. ſexcenti. & officia eorum eſſent eis damnoſa. Et cùm labor in damno eſt, creſcit mortalis egeſtas, ait ille moralis Cato. Nec reperiretur, qui vellet talia officia exercere. Ex quo ſolum eſt prohibitum per ordinationes regias ne conſulant contra regem: imo non eſt eis prohibitum habere alia officia & penſiones ab inferioribus, prout iudicibus & procuratoribus regijs: vt cauetur in ordinationibus dicti regis Ludouici xij. articu. xxxiij. xxxiiij. & xxxv.

Olim verò tale officium erat annale. l. cùm aduocatio. ibi: annumq; completum. C. de aduocatis diuerſorum iudicum. & poſt prorogatū vſq; ad duos annos. l. ſancimus. ij. C. eodem titulo. Hodie verò in Francia omnia officia regia ſunt perpètua, quia venalia: vt infrà dicam, ita ꝙ habeātur in vita officiariorū pro patrimonio, vt dicit G. Benedicti in ſua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias. numero xxxviij. extra de teſtamētis. & ibi numero xl. ait ꝙ officiarij Franciæ creati quādiu regi placuerit, non poſſunt reuocari, & rationem ibidem aſſignat. Et cùm hodie, vt iam bis vidimus à quatuor aut quinque annis citra, ſtipendia integràliter officiarijs nón fuerint ſoluta, nihilominus non debent aduocati & procuratores prætextu huiuſmodi ſalarij non ſoluti cauſas fiſci deſerere: vt dicit textus in dicta l. j. C. de aduocatis fiſci.

Aduocatus verò fiſci ab Adriano primum inſtitutus eſt, teſte Budæo in ſuis annotationibus, in pandectas, titulo, de officio quæſtoris. ff. Et intellige, vt dixi, ꝙ pręcedit quoſcunq; aduocatos, etiam eo antiquiores, quoniam maior eſt autoritate. argumento eorum quæ dicuntur per Archidiaco. in ca. quoniam. xvj. diſtinctio. vbi infert, ꝙ vna ſynodus licet poſterior tempore, præfertur alteri propter maiorem autoritatem. Facit quia claritas tituli deſignat claritatem & præeminentiam honorum. Ioannes de imo. et Angelus in l. qui ſoluendo. ff. de hæredibus inſtituendis. dicam latius infrà.

Et aduerte, cùm hodie (vt dixi) in curia parlamentea ſint duo loco vnius, ꝙ tantum priuilegij & dignitatis habet vnus, quantum & alter: & tantum quilibet illorum habet, quantum ſolus haberet ſi eſſet. textus eſt in dicta l. binos. & l. poſt duos, in principio. C. de aduocatis diuerſorum iudicum. grauiores tamen cauſæ placitantur per primum: verùm etiam multò plura negotia per eum expediuntur, & quiſq; mallet eſſe primus quàm ſecundus etiā in honore. Et de loco ſeſſionis eorum in ſequenti conſideratione patet.

TRigesimaquarta consideratio. Post aduocatum fisci sedere debet in foro procurator fisci, etiã ante omnes alios aduocatos simplices non habentes aliam dignitatẽ: cũm procurator fisci aduocatus dici potest. glo. est notabilis in verbo, restituũtur. in l. non intelligitur. §. fin. ff. de iure fisci. facit glo. rubricaria C. de procuratoribus. vbi dicit ꝙ procuratores sunt similes aduocatis, imo procurator dicitur aduocatus. Specu. in rubri. de salario. §. nũc de procuratorum. ver. sed nunquid salarium procuratoris. facit tex. in l. j. §. aduocatos. ff. de varijs & extraordinarijs cognitio. quod intellige verum de larga significatione, vt dicit dom. meus Iason in dicta rubri. C. de procuratoribus. vbi ponit aliquas differentias inter eos, ergo sequitur ꝙ in aliquibus est danda conuenientia.

Ideo maximè procurator fisci debet dictos aduocatos præcedere, cũm habeat dignitatem, secundũm Areti. §. fi. col. fi. insti. de exceptio. & ibi Ioannes Fabri allegat textũ in l. j. C. de mandatis principum. & in j. l. laudabile. C. de aduocatis diuersorum iudi. Idem voluit Romanus singulari 805. per textum quem dicit singularem ad hoc in l. nemo perfectus. C. de dignitatibus, libro xij. Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis. in tertia parte. num. cxlij. Et ibi ante ponit, ꝙ doctores aduocati non possunt exercere officium procuratoris priuati, sed bene aduocati licẽtiati possunt. Rationem ibi assignat de doctoribus, quia officium procuratoris priuati est vile, secus dicit in officio procuratoris principis: quia tale officium confert dignitatem, & est nobile officium, vt dicit do. meus Iason in d. rubrica. & Iacobus Rebuffi in l. si quis procurationẽ. C. de decu. lib. x. dicit tamen etiam Ioannes de Platea in l. vniuersos. C. eodem titu. de decurio. ꝙ aduocatio est dignitas, sed quia officiũ procuratoris immediatè procedit à principe, ideo maior videtur esse illa dignitas ꝙ̃ aduocatorum quæ non procedit à principe, nisi mediatè & nõ immediatè. Ideo ex quo causa proxima dignitatis procuratoris fisci est ipse princeps, à quo omnes dignitates descendũt, vt dictũ est suprà ista parte, in j. cõsideratione. & princeps in aduocato nõ est causa proxima nec immediata, sed remota & mediata, ideo maior videtur esse autoritas procuratoris fisci ꝙ̃ simplicis aduocati, cũm causa immediata sit potius in cõsideratiõe ꝙ̃ causa mediata, vt elegãter notat Bal. secundũm Nicolaũ de Neapoli in l. j. colũ. iij. in fi. ff. sol. ma. & Cepola in consi. ij. in suis consilijs criminalibus.

Et aduertendũ est, ꝙ fiscus est duplex, vniuersalis, scilicet & particularis, vt videmus apud nos. Duo sunt procuratores fisci, vnꝰ generalis, qui semper residet in parlamẽto. Alius est particularis, vt in hoc balliuatu Heduẽsi, vel in balliuatu Diuionensi, & in alijs balliuatibus: & his diebus vidi in curia parlamẽti Burgundiæ, ꝙ fuit per eã ordinatum & arrestatũ procuratori fisci in dicto balliuatu Diuionẽsi, ne decęterò intitularetur procurator generalis in prædicto balliuatu, sed solũ procurator regius in ipso balliuatu Diuionensi. Cũm tantũmodo ad procuratorẽ dicti parlamenti spectet se intitulari facere procuratorẽ generalem simpliciter in tota patria & ducatu Burgundiæ. Et de huiusmodi diuisione facit mentionẽ Præpositus Cardinalis Alexandrinus, in titu. de pace iuramento firmãda. §. ad hęc. in vsibus feudorũ. col. ij. versi. quæro vtrũ apud fiscũ. vbi dicit ꝙ talis fiscus nullã habet iurisdictionem & nulla est iurisditio penes ipsum, & ex hac distinctione generalitatis & specialitatis infero ꝙ fiscus generalis seu procurator generalis est præferẽdus specialibus, cũm species subalternetur generi. Et, vt videmus apud nos obseruatur, ꝙ procurator generalis sedet in curia parlamenti inter duos aduocatos fiscales. Et tales fiscales habẽt locum superiorẽ & supereleuatum atꝗ distinctum ab alijs aduocatis simplicibus postulantibus in dicta curia, & in alijs curijs & auditorijs huius patriæ & ducatus Burgundiæ: puta balliuatus & cãcellarię procurator fisci semper pręcedit alios aduocatos simpliciter graduatos, quod tamen recusarunt aliàs Cabilonenses, licet ex prædictis constat ꝙ errabant. Imo, quod plus est, fuit arrestatum per dictam curiam supremam Burgundię, ꝙ si procurator balliuatus Diuionẽsis interdum assisteret in ipsa curia, ꝙ sederet in loco & ordine aduocatorum, & ibi pręcederet simplices aduocatos non habentes aliam dignitatem ꝙ̃ aduocationis simplicis, etiam si essent antiquiores eo.

Et ad vnum singulare aduertẽdũ est, ꝙ procurator generalis principis in aliqua prouincia est illustris, vt tenet Martinus Laudẽsis in tractatu suo, de officialibus dominorũ. Et specialis in aliqua prouincia est spectabilis, vt supra ista parte dixi, in iiij. cõsideratione. per tex. & ibi glo. rub. in l. vnica. C. de officio comitis orientis. Eadem ergo & maior erit ratio in primo generali aduocato in aliqua prouincia. Et inter alios dicit Purpuratus in l. j. ff. de officio eius cui mãdata est iurisdi. col. v. & vj. Istud esse in procuratore generali illustrissimi ducis Burgundiæ.

TRigesimaquinta cõsideratio fit de coactoribus regijs (de quibus aliquid dixi in præcedẽti parte, in xx. cõside.) qui vulgò dicũtur receptores particulares in aliqua prouincia, seu in aliquo balliuatu, qui etiam multas pecuniarias ab ordinario iudice indictas colligunt & recipiũt: & bona confiscata fisco incorporant. Et teste Budęo super titulo de officio quæstoris. ff. differt fiscus ab ærario. Aerarium dixerunt pecuniam publicam & imperij. Fiscum verò pecuniam imperatoris quã domanium vocamus: vnde quia maior summa est pecuniæ publicæ quã priuatę, factum est vt fiscus pro pecunia publica, & indè confiscare dicatur secundũm Asconium.

Aduerte tamen, ꝙ indifferenter dicitur patronus fisci vel patronus ærarij, secundũ tex. in l. penul. quæ inci. nemo. C. de aduocatis diuersorũ iudi. Et hodie quæstores & coactores fiscis pecuniã publicã deferũt, binos fiscos singulis clitellarijs equis imponentes, vt ait Budæus. Etiam ad hoc deputantur ipsi coactores, vt soluant salaria aduocati & procuratoris fiscalis, & in hoc obseruant dispositionem l. per hanc. §. sexcenti. C. de aduocatis diuersorũ iudi. scilicet vt soluantur in calendis mensis Octobris: & calendis Aprilis: & quitantiæ fiunt de dicta solutione de data illorum dierum.

Sed an tales coactores debeãt præcedere in auditorio aduocatos etiã simplices? Et videtur ꝙ sic, cũ habeant dignitatẽ ab ipso principe, vt dictũ est in præcedẽti consideratione de procuratore fisci: pro quo etiam facit textus in l. restituẽdæ, in fine. C. de aduocatis diuersorum iudicum. & l. fi. ff. de albo scribẽdo. vbi dicitur, ꝙ promotus ad aliquam dignitatẽ à principe potius honorãdus est ꝙ̃ alius, & dixi suprà in prima parte, in xxxvj. conclusione.

TRigesimasexta consideratio. Inter plures aduocatos post fiscales alicuius auditorij seu sedis iudicialis, pręferuntur in loco indifferẽti habẽtes aliam dignitatẽ nõ habẽti, eo quia dignitas istud operatur inter alias ęquales, ꝙ pręfertur habens dignitatẽ non habenti, maximè in sedẽdo, textus est in c. episcopus xcv. dist. facit quia dignioribus

bus dignior locus debetur.viij.q.j.c.iſtud lxiij.diſt.c.metropolitano.c.ſtatuimus.extra de maioritate & obedient. Albericus de Roſate in l.nemo.C.de officio magiſtri officiorũ.vbi allegat Inno.c.j.de maioritate & obediẽ.& xij.q.ij.c.Vulteranæ,& ibi glo.fi.c.fi.& ibi gl.optima,& per Archidiaco.xvij.diſtinctio.in c.cùm olim.extra de conſuetudine.facit tex.in authẽ.de cõſulibus.§.ſi verò forſitã.ibi:eo ꝙ honorare nobis placet dignos.& ibi glo.in verbo,dignos,colla.iiij.& tex.in §.fi.& ibi gl.fi.quæ notat.ꝙ digniora præponenda ſunt.inſtitu.de iure naturali gentium & ciuili.cui concordat l.ſancimus.C.de ſacroſanc.eccleſijs.& c.ſtatutum.§.j.de reſcriptis,in vj.& ille potius debet antecedere,qui magis potitur honore ac dignitate.l.fi.ff.de fide inſtrumẽtorum.facit textus in l.potioris.C.de officio rectoris prouinciæ,qui dicit potioris gradus iudicibus,ab inferioribus competens reuerentia tribuatur.faciunt quæ dicit Alberibus in epiſtola,inter claras.C.de ſumma trinitate.plura alia ad hoc allegat Cepola in tractatu de imperatore militum eligendo.in verbo,ratione dignitatis.qui ponit ibi plura priuilegia dignitatis,quæ hic non repeto.

Ideo aduocati tãtummodo graduati & non aliàs qualificati exhibere debent reuerentiam aduocatis in dignitate conſtitutis:quoniam licet aduocati ſimplices,vt ita loquar,ſint in dignitate,cùm aduocatio ſit dignitas,vt dicit Ioãnes de Platea in l.vniuerſos.C.de decurio.libro x.tamen quia officium iudicis,aut aduocati fiſcalis eſt maior dignitas q̃ ſit ſimplex aduocatio,ideo talibus honor exhibendus eſt ab alijs.Facit l.iij.in prin.ff.de alienatio.iudicij mutandi &c.& eſt textus,qui ad hoc multũ facit in cano.fi.qui incipit:ad hoc.lxxxix.diſtinctio.ibi:vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent.Ex quo videmus,ꝙ in parlamento huius patriæ eſt ordo talis in ſedendo quo ad aduocatos non fiſcales poſtulantes in curia,ꝙ in priori loco ſedent iudices regij ſi qui ſint,aut interdum aſſiſtant,& poſt eos aduocati fiſcales balliuatuum patrię,& ſequenti ordine alij aduocati ſimpliciter poſtulãtes ſecundùm quod infra dicetur.

Dixi tamen in caſu ex quo quidam aduocatus erat magiſter requeſtarum hoſpitij regis,licet ad honores tãtum,vt ſunt multi,ꝙ debeat alios aduocatos præcedere,ꝑ tex.ad literam in authen.vt ordinariæ præfecturæ.ibi:ſi verò ſolo eos participare voluerit honore &c.collat.v.vbi eſt tex.ad literam,ꝙ etiam princeps poteſt dare officia non tantum ad effectum adminiſtrationis,ſed etiam honoris tantum,vt ſunt tales magiſtri requeſtarum,prout & gloſ.ibi in verbo,videatur.exemplicat de capellanis domini papæ.

TRigeſimaſeptima conſideratio. Cùm minor ordine,maior tamẽ adminiſtratione in loco adminiſtratiõis preferatur maiori ordine.gl.in verbo,electiõis.in c.deliberatione,in princ.de officio legati.in vj.dixi ſuprà in quarta parte,in xliiij.cõſideratione.ideo aduocati fiſcales cùm habeant adminiſtrationem apud nos in curia cancellariatus contractuum ſicut & balliuatus,cauſas regis placitando in dicta curia cancellariatus pręcedere debent oẽs alios iudices eiuſdẽ dignitatis,puta ſpectabilitatis,ideo præcedere debent locũtenentes balliuatus,ſi ibi aſſiſtant vt aduocati.Secus verò vbi comparerent & aſſiſterent aliquando pro cauſis ſuis,aut pro aliquo negotio tangente factũ regis,ſeu reipublicæ:quia tũc honor eſſet eis deferendus.Et de hoc eſt quęſtio inter aliquos aduocatos fiſcales huius patrię & locũtenẽtes in balliuatibus,nõ inſiſto,cùm ex ſupradictis & inferiùs deducendis videri poteſt,quid iudicãdum ſit.In quocunq; tamen actu aſſiſtant maiores dignitate,puta illuſtres,ſemper ſpectabiles debent eis pręſtare reuerentiam & dare locũ,ſi cõmode fieri poſſit abſq; impedimento adminiſtrationis fiendæ per ſpectabilem,vt dixi ſuprà in quarta parte,in xxvij.conſide.

Addo tamẽ pro cõplemento huius cõſiderationis inſequendo cõmunem deciſionem illius dubij,quis præferatur,an doctor vel miles in honoribus,ſedendo,ambulando,vel opinãdo:quæ eſt,ꝙ in actibus militaribus miles doctori præfertur,quia ibi non librorum ſed armorũ certamina exercentur:in actibus verò ſcholaſticis & eorum locis doctor militi præfertur.l.nemo clericus vel militaris.C.de ſumma trinitate,vt plenè dixi ſ.in nona parte,in prima conſideratione. Quod nobis exemplo patefecit Actius poëta antiquus in Iulio Cęſare in collegiũ poëtarum veniẽti,non aſſurrexit:de quo Valerius lib.iij.tit.de fiducia ſui.Magno,inquit,ſpatio diuiſus eſt à ſenatu ad poëtã Actium tranſitus:is Iulio Cæſari ampliſſimo & florẽtiſſimo viro in collegiũ poëtarum venienti nunq̃ aſſurrexit,nõ maieſtatis eius immemor,ſed ꝗ in cõparatione cõmunium ſtudiorũ aliqñ ſuperiorem ſe eſſe conſideret:quapropter inſolentiæ crimine caruit,quia ibi voluminũ non imaginum certamina exercebantur.faciunt quæ ſcribuntur in xj.parte,in xij.conſideratione,in fine.

TRigeſimaoctaua conſideratio. Quoniam inter aduocatos habentes dignitatem inſurgit ſæpè contentio de præcedentia ſeu prælatione,maximè euenit his diebus inter aduocatum fiſcalem balliuatus Diuionenſis,& locumtenentem cãcellariæ in dicto loco,etiam inter duos locumtenentes in dicta curia cãcellariæ,de quibus primò dicturus ſum.

Et pro intellectu horum locũtenentium ad ſciendum an debeant præcedere extra locum ſuæ iuriſditionis aduocatos fiſcales,pręmitto,ꝙ tempore quo dux regnabat in Burgundia,& quo ducatus Burgundiæ non erat additus coronæ,ipſe dux Burgundię habebat ex priuilegio regis dictam cancellariam contractuum,in qua erat deputatus & commiſſus vnus gubernator,de quo ſuprà iſta parte,in xx.conſideratione dixi,ad regendum dictam cancellariam,qui in ſingulis locis & ſedibus vbi ſunt apud nos curiæ balliuatus committebat locũtenen.ad exercendam iuriſditionem,quę tantum ſe extẽdit circa cognitionem inſtrumentorum guarentigiatorum,& ſub ſigillo dictę curiæ receptorum.Nunc verò à tempore quo Chriſtianiſſimus rex Frãcię tenet dictum ducatum Burgundię ſemper etiam remãſit gubernator dictæ cãcellarię,qui propriè videtur delegatus ad vniuerſitatẽ cauſarũ,qui ſolitus eſt cõmittere cùm ſuis locumtenẽ.particularibus,ſeu localibus vnum locumtenen.generalem,qui ex quadam vſantia ſupra alios particulares dicit ſe habere poteſtatem.Et quia illuſtris dominus cãcellarius Frãciæ dicit ꝙ à ſeipſo depẽdet omnis cognitio in Francia reſpectu ſigilli cancellariæ,cuius eſt fons & origo,alij autem locumtenẽ.dicti gubernatoris,& ipſe gubernator,ſunt tanq̃ riuuli & iudices particulares ab eo dependentes:ex quo conſtituit & ordinauit locumtenen.particulares,etiam locumtenen.generalem,prout & gubernator.Et licet fuerit inter prædictos locumtenen.particulares ipſius gubernatoris cancellarię,& locumtenen.domini cancellarij quæſtio de poteſtate & præeminentia,& quis illorum maior eſſet,tãdem arreſta-

tum est per curiam parlamenti Burgundiæ, ꝙ locumtenen. constitutis & ordinatis à prædicto domino cancellario aduenientibus & præsentibus cessaret potestas locumtenen. præfati gubernatoris: & hoc quia licet habeant eandem dignitatem, in vno & eodem loco, tamen locumtenentes domini cancellarij receperunt dignitatē à maiori, ideo præferēdi, & in maiori loco collocandi sunt, vt satis notatur in c. per tuas. extra de maioritate & obediē. & ibi per Felin. & ibi ponuntur multa exempla quæ videri possunt. Facit & pro hac decisiōe text. in c. præcipimus. xciij. distinctio. quia substitutus à maiori debet esse in loco maioris, quem tex. ad hoc ponderat Ludo. Romanus singulari suo cccxl. incipien. Bartho. in l. si filius. etiam facit quia delegatus à papa est maior delegato ab imperatore, cùm papa maior sit imperatore, vt tenet Purpuratus in rub. de officio eius cui mandata est iurisditio. ff. col. vj. ibi, sexto. & dixi supra in quarta parte, in xlviij. consideratiōne. ex quo cū istud sit decisum quo ad tales non insisto, licet multa in hoc dici possent, quæ viderentur facere in contrariū, de quibus forte in sequentibus dubijs dicetur.

Ex his infero vnum, quòd cùm ita fuerit decisum per dictam curiam supremā, quòd frustra prætendebatur prælatio aut superioritas per locumtenē. generalē gubernatoris dictæ cancellariæ contra locūtenentē generalē domini cācellarij in dicta cācellaria, cùm nō maior videatur ratio in vno ꝗ in alio: & tantæ virtutis & potentię est generalitas in suo genere, quantum specialitas in sua specie. Specula. in titulo de locato. §. tertio.

TRigesimanona consideratio. Aliud dubium, seu alia questio suborta est ex istis locumtenen. sedis huiusmodi cancellariæ in senatu seu parlamento Burgundiæ, ex quo tales locumtenen. in ressorto Diuionē. voluerunt præcedere aduocatum fiscalem in balliuatu Diuionen. & alios aduocatos fiscales balliuatuum huius patriæ. Mouebantur primò ea ratione, quoniam clarum est, vt ipsi proponunt, ꝙ ipsi sunt iudices, etiam maiores, cùm de his immediate appelletur ad curiam parlamenti: imo quod plus est, pędicti aduocati fiscales comparent & assistūt in suis curijs & auditorijs tam pro procuratore regis quàm alijs, & ibi assistūt vt fiscales, & tamen ibidem subsunt eis, nec præferuntur eis iudicibus, ex quo videtur nunc inconueniens, ꝙ in alio loco indifferenti in quo nullam maiorem habent administrationem dicti aduocati fiscales particulares ꝗ præfati locumtenen. ꝙ ipsi aduocati eosdem pręcedere debeant.

Quicquid sit credo ꝙ sit error, & ꝙ non debeant pręcedere dictos aduocatos fiscales vltra locum, & sedem suę iurisditionis, quoniam constat ꝙ tantum dici possint clarissimi, vt satis ante hac parte, in xvij. cōsideratio. dictum est: ideo post aduocatos fiscales, qui sunt spectabiles, vt hic antè dixi ponendi sunt, quoniam clarissimi post spectabiles enumerantur, vt patet supra in prima considera tione. & per tex. in §. illo videlicet. & ibi glo. in illo verbo, & in verbo spectabiles. in authen. de appellatio. & j. quæ tempora. collatio. quarta.

Facit etiam quia aduocati fiscales habent autoritatem à principe, & sunt ab eo creati & dati, & tales locumtenē. ab inferiori à principe, ergo sunt digniores, vt in præcedenti consideratione dixi. & facit quod dicit Lucas de Pēna in l. in albo. C. de decurio. libro x. ꝙ Romani in albo prius scribebāt, ꝗ dignitates & honores iudicio principis cōsecuti essent. pro quo facit l. prima. ff. de albo scribēdo.

Item aduocati fiscales habent stipendia à rege, pręnominati verò locumtenentes nulla habēt stipendia, ergo maior honor debetur eis, argumento textus cum glo. pe. in c. si officia. lix. distinc. vbi dicit textus: & meritum probitatis stipendia ante acta testentur. & notat ibi illa gloss. ꝙ magis præsumitur pro illo qui plura stipendia habet. allegat ad hoc textū in l. nemo. C. de officio magistri officiorum. vbi ait textus: is gradus cæteros antecedat, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecerit anteire. concordat c. miramur, ad finem. lxj. dist. vt j. plenius dicetur in x. parte, in xxvij. consideratione.

Item tales locumtenen. sunt solum delegati ad vniuersitatem causarum ab alio ꝗ à principe, ideo solum iudices pedanei censendi sunt, prout dicit Specula. in titulo de iudice delegato. §. ij. versic. primo, in fine. Sed pedanei iudices sunt infimi, imo etiam post clarissimos situantur, vt supràin prima consideratione huiusce partis. & per eundē Spec. in rub. de iurisdi. om. iudicum. §. j. versic. infimi. Qui tales magistrastus municipales cū habeant solū cognitionem seu iurisditionem vnius rei limitatæ, vt sunt tales locumtenētes qui solum cognoscunt de causis tangentibus sigillum Cancellariæ pędictæ, & in hoc tantum sunt cōmissi à domino Cancellario Franciæ, vel gubernatore huiusmodi Cancellariæ, qui est in hoc delegatus à principe, igitur tales sunt pedanei, & per consequens inferiores à spectabilibus. Ex quo ergo cū aduocati fiscales sint spectabiles, sunt illis anteponendi, vt supra dixi: igitur. Imo propriè sunt iudices Chartularij, qui habent potestatem præcipiendi vt instrumenta recepta sub sigillo dictæ Cancellarię executioni demandentur præcisè in vim pręcepti: quod faciunt cùm recurritur ad eos, vt satis declarat Benedictus de Bazis in suo libello de guarētigia. colum. j. & sic adhuc plus dicuntur pedanei, vt ante dictum est.

Facit & vlterius, quia ex quo, vt dictum est ante, aduocatus fisci est maior autoritate extra locum iurisditionis dictæ Cancellarię cùm sit spectabilis, & iudices huiusmodi curiæ, & sedis Cancellarię prætactę sunt infimi, eo quia pedanei ad plus nō possunt esse nisi clarissimi, ideo debet præferri: cùm claritas tituli designet claritatem & honorē loci. Ioannes de Imola, & Angelus in l. qui soluendo. ff. de heredibus instituendis.

Et licet locumtenētes in sua sede præcedant aduocatos fiscales, tamen non sequitur vt extra illa loca debeant eos pręcedere. Sicut dicitur de archipresbytero qui præcedit archidiaconum in missa, vt dictum est ante in quarta parte, in xliiij. consideratione. non tamen in alijs locis: sic idē de locumtenente Cancellariæ contractuum Burgundiæ in sua sede, licet præcedat aduocatos fiscales, quia ibi habet administrationem: non tamen in alijs locis, in quibus non habet administrationem, & sic extra suam administrationem, vbi attenditur maioritas dignitatis, & non administratio. faciunt quæ scribuntur in xj. parte, in xij. consideratione ante finem.

QVadragesima consideratio. Hic adaptatur de nonnullis alijs locūtenentibus ordinarijs aliorum iudicum ordinariorum: puta locumtenētibus gruarij, hoc est magistri forestarum Heduen. aut Diuionen. qui habent illud officium à principe, an tales in sede Balliuatus aut Cancellariæ contractuum seu etiam in curia parlamēti debeant præcedere alios aduocatos ibi postulantes non habentes aliquam dignitatē præter gradum. Istud potest decidi ex antedictis de locūtenentibus

tenentibus

tenentibus dictæ Cancellariæ. Sed vlterius procedendo quæri posset, an tales locumtenentes gruariorum in aliis sedibus q̃ Cancellarię præcedere debeant locumtenē. præ dictę Cancellarię. Quia officium eorum est antiquius, & magis ordinarium q̃ officium Cancellariatus, videtur ꝙ tales locumtenentes gruariorum præcedere deberent locumtenen. ipsius Cancellariæ, eo etiam quia creati sunt officiales à rege, alij verò non. Consulerem tamen in hoc quòd attēderetur prioritas promotionis in officio, & qui primò constitutus esset officialis pręcederet: vrget tamen pro locumtenen. seu iudicibus dictæ Cancellariæ, ꝙ iurisditio eorum maior est, & circa plures & maiores causas & materias versatur, & ex hoc honorabilior apparere videtur: quantò enim quilibet pręest melioribus, tantò maior ipse & honestior est. verba sunt in authen. de defensoribus ciuitatum. §. nos igitur. colla. iij.

QVadragesimaprima consideratio. Inter omnes assistentes in auditorio iudicis, post officiales in sedēdo nobiles plebeis præferendi sunt, ita ꝙ debet sedes eorum esse paulò iudicantium inferior, & contēdentium altior. l. fi. vbi glos. notat in verbo, sedēdi. C. vbi senatores vel clarissimi. Idem probat tex. in l. fina. in fine. C. de officio diuersorum iudicum. dicam in sequenti parte, in xxxviij. consideratione. vbi de priuilegijs nobilitatis tractatur.

QVadragesimasecunda consideratio. His temporibus nouissimis creati sunt noui officiarij in regno Franciæ, qui habent potestatem examinandi testes loco iudicū ordinariorum, qui dicūtur in vulgari nostro inquestarij, hoc est examinatores seu æquatores & iudicij inuestigatores: & nulla habent stipendia seu salaria à principe, sed à partibus secūdùm ordinationes regias habent summam denariorum taxatā secundū vacatiões per eos factas. Et quia talia officia multis committuntur qui illa emunt, & qui nō sunt graduati, ex quo quisquis dubitaret an in sedibus iudiciarijs, vbi tales inquestarij dati sunt, debeant præcedere aduocatos etiam simpliciter graduatos. Credo ꝙ nō, quia cùm circa quid speciale se intromittant, & non habent cognitionē iudicandi, licet aliquā talem qualem dignitatem consequuntur, eo quia constituti ad hoc à principe, prout etiam de coquo principis, qui dicitur habere dignitatem, vt in proxima parte, in xviij. consideratione dicitur: tamē non est æquum ꝙ pręcedant graduatos aduocatos, qui & ratione aduocationis habent dignitatem, vt supra dictum est, & ꝙ ratiōe gradus tanq̃ graduati cæteris non graduatis præferri debent.

Super huiusmodi præcedentia post ante scripta, inter nonnullos iuuenes aduocatos graduatos fuit contentio aduersus inquestarium seu examinatorē in balliuatu isto Heduen. ita vt ab eius priuigno seu filiastro fuerunt impetratæ literæ regię in cancellaria Diuionen. quibus mandabatur balliuo nostro, vt graduatos anteponeret dicto inquestario, & eundē sedere faceret in ordine & gradu procuratorum dictę curiæ: & cùm hęc disceptarentur in foro, dubitatum extitit, quid super hac re sententiaretur.

Et licet videretur dicendum ex quo (vt tactum est) dictus inquestarius habeat dignitatem à principe immediatè dependentem à dignitate & potestate iudicis, quæ pręcedit dignitatem aduocatorum: cùm iudices præcedere debeant aduocatos, vt hic antè dixi in xxiiij. consideratione. & dicti inquestarij censentur subrogati in locum iudicis quo ad examinationem testium, quæ competit iudicibus, vt est textus qui multum bene facit in l. iudices, & in authē. sequente, apud eloquentissimū. C. de fide, instrumē torum. ideo ex huiusmodi subrogatione videntur sapere naturam illius in cuius locum subrogantur. l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautionibus. sed multi dicunt, ꝙ ille textus nō probat, sed est bonus textus in c. ecclesia sanctæ Marię. extra, vt lite non cōtesta. probat tamen ille textus stipulationem accessoriè positam ad cōtractum regulari, secundùm naturam illius contractus. Ampliat tamen etiā illum textum ad hoc, & illam regulam Paulus, etiam si subrogatum in aliquo discreparet: quia in alijs assumeret naturam eius, cuius loco subrogatur. Ita ampliat notabiliter Paulus in consilio cxxxj. cuius initiū est, licet ista differentia visa. col. vltima. quem allegat do. meus Iason in dicto. §. qui iniuriarum. Ex quibus concludendum, ꝙ siue inquestarij præfati sint accessoriè dati ad iudices, siue sint in aliquibus subrogati, licet in alijs discrepant, tamen reputari debent coniudices, & sapere naturam illorū etiam in accessorijs: ideo sicut iudices pręcedunt aduocatos, ita etiam inquestarij pręcedere debent aduocatos graduatos, licet non sint graduati. Et fortè hac ratione, aut alia motus vnus ex consiliarijs parlamenti huius patriæ & ducatus Burgundiæ executioni demandando quoddam arrēstum curiæ posuit inquestarios balliuatus Auxeti, eis sedem & locum ordinis dando ante aduocatos & graduatos, licet tunc non essent graduati.

Crederem tamen dictos inquestarios nouiter erectos in Burgundia non debere pręcedere graduatos & practicantes in curijs ante eos, quoniam clarum est eos esse creatos instar inquestariorum pręposituræ Parisien. in Castelleto & aliarum sedium regalium in Francia, vt satis constat ex creatione illorum: nec istud denegant, sed sic est ꝙ expresè disponitur ordinationibus regijs tales examinatores non debere sedere in sede iudicis prępositi. Nec sunt aut reputantur pro aduocatis, aut notarijs, ex quo tales sedes scilicet iudicis & aduocatorum sint eis prohibitæ obseruanda est ordinatio regia, quę optimis fundatur rationibus. Nō enim iudex est, nec se iudicem dicere potest: qa nullā habet causæ cognitionem. Est enim solus executor rei sibi commissę, scilicet examinationis testium, quę etiā alteri q̃ iudici cōmitti potest, vt notatur per Albericū & alios in authen. sed iudex. C. de episco. & clericis. Ex quo cùm tabellio sit capax & habilis ad recipiendam cōmissionem examinationis testium, etiam à iudice, & recipiendo, non mutat dignitatem, quia non efficitur maior q̃ esset: ideo idē videtur in principe cōmittente examinationē testium, quoniā videtur illam cōmittere, cum illa qualitate quā potest habere. Secus si talis examinatio alicui non possit cōmitti, præterq̃ graduato, aut aduocato, quia hoc casu committēdo alicui licet non esset graduatus, videretur eidem cōferre dignitatem ad hoc necessariam, & cùm eo super hoc dispensare. l. quidam cōsulebat. ff. de re iudicata. l. Vlpianus. ff. de excusatio. tutorum. Sed cùm nō eidem hoc casu dat maiorem dignitatem, quàm habeat ille cui committi pōt talis examinatio testium: quoniā princeps nō videtur vno instāti tot specialia cōcedere, videlicet ꝙ cōmittat ei talem examinationē priuatiuè ad iudicē (cui deberet cōpetere) & vltra hęc, det ei dignitatem vltra aut pręter naturam actus, quem cōmittit fieri, cū tot specialia non præsumuntur concurrere, argumento glo. in l. prima. C. de dotis promissione. arguendo de lege mortua quę talia nō admittit ad legem viuam (quæ est princeps)

quæ debet illam sequi inquantum potest.

QVadragesimatertia cõsideratio. Licet aduocati præfecturæ quæstorianæ, qui dicuntur aduocati in camera computorum sint vt alij aduocati fiscales priuilegiati, vt dicit Ioannes de Platea in l.fi.C.de decurio.lib.decimo. tamen cùm apud nos & in camera computorũ nulla aut modica habeãt stipendia, ideo extra locum suæ præfecturæ, quæstorianæ non debent præcedere aduocatos fiscales præsidatuum: quoniã, vt prædixi supra ista parte, in xxxix. cõsideratione præferũtur qui maiora stipẽdia habent data paritate, ergo multò magis præferri debẽt, qui habent stipẽdia his qui nõ habent. Ex quo licet patronus cameræ computorum præcedere debeat omnes alios aduocatos solum graduatos, tñ non debet præcede alios aduocatos fiscales, qui sunt aduocati in sede præsidis prouinciæ, qui dicitur balliuus, aut senescalus.

QVadragesimaquarta cõsideratio. Inter aduocatos præferendus videtur, qui magis ornatus, & qui honestioribus vestimẽtis indutus erit: vnde vt dicit Spec.tit.de aduocato.§.sequitur videre. quẽ iudex magis ornatum inspiciet, maioris existimabit esse autoritatis, & ei assurget salutatione debita & honorifica dicẽs ei sede à dextris meis: ad quod quidem tenentur. l.fi.in fine. C.de officio diuersorum iudicum. & eum præ alijs honorabit. l.penultima. C.eodem titu. quod fortè procedit de ignotis & alienigenis. Sæpè etenim maximè ignotis vestis est causa honoris, iuxta illud.

Hunc homines decorant, quem vestimenta decorant.
Et iuxta illud metricum.
Vir bene vestitus, pro vestibus esse peritus
Creditur à mille, quamuis idiota sit ille.
Si careas veste, nec sis vestitus honestè,
Nullius es laudis, quamuis scis omne quod audis.

Ideo consuluit ibi Specu. (quẽ videas) q̃ aduocati gerant vestem suæ professioni congruenti, & ibi scribit quibus vestibus vestiri, & quibus carere debẽt: de quo latius infrà. Et q̃ honor est in habitu & vestibus dicturus sum. Et ad propositum vide Lucam de Penna in l.ij.C.de vestibus oloberis, libro xj. & dixi suprà in prima parte, in xxiij. consideratione.

QVadragesimaquinta consideratio. Post prædictos videtur astruendum q̃ inter aduocatos simpliciter graduatos præferẽdus sit filius aduocati fisci, si sit aduocatus in eadem sede, vbi aliàs oẽs alij cùm eo sunt eiusdem qualitatis. textus videtur esse ad literam in l.laudabile.§.primo.C.de aduocatis diuerso.iudicum. & in l. nemini.§.filios. & l.petitionem.§.filijs.C.de aduo.diuerso.iudiciorum. & q̃ alijs etiam æquè bonis præferantur secundùm textũ & gl.in verbo, sumptibus. in l.iubemus. C.eo.titu. facit quia doctor filius doctoris cæteros in collegio præcedere debet, secundũ Martinũ de Laude, in tractatu de dignitate. conclusione xvij. vbi refert ita aliàs dixisse propter dictum Bald.in l.Gallus.§.quidam rectè.ff. de liberis & posthumis. vbi etiam dicit, q̃ tales debẽt gratis doctorari, & cæteris paribus præferri alijs. allegata gl. in d.l.iubemus. de quo etiam vide per eũdem in tracta. de priuilegio. arti. xviij. intellige tamen prout dicit Lucas de Penna in l.vnicuiq;.C.de proximis sacrorum scriniorum, libro xij. col. prima. si solito tempore legum doctrinam meruerũt. d.l.nemini.§.si verò. & d.l.iubemus.§.nec decæterò. & l.petitiones.§.nec decæterò.C.de officio diuerso.iudicum. & si sunt facundia & studijs eruditi & cõspicui. eo. titulo. l.per hanc, in principio. vel si per principem subrogentur. l.fi.§.penulti.C.de officio magistri officiorum. & l.neminem.C.de re militari, libro xij. aliàs non, cùm in honoribus simpliciter nõ succedatur iure hæreditario. l.iij.§.quæri.ff.de legiti.tutori. & potius sunt acceptanda merita & virtutes. c.Moyses. & c.si ergo. viij. quæstiõe prima. & l.honor.§.de honoribus.ff.de muneribus. & honoribus. l.si quis.C.de professoribus & medicis, libro x. & l.qui cùm vno.§.grauius autem.ff.de re militari, & vnusquisq; secundùm labores suos ad meliores gradus, & ad maiores dignitates produci & remunerari debet. tex. in l.fi.§.quoniã ideo.C.de officio præfecti prætorio Africæ &c. concordat tex. in l.nemo.in fi.C.de officio magistri officiorum.

QVadragesimasexta cõsideratio. Inter plures aduocatos eiusdẽ sedis cæteris paribus præferuntur primò promoti. tex. est in l.prima. & ibi Bart.C. de consulibus & non spargendis ab his &c. & l.prima.in fine.C.de præpositis sacri cubiculi, libro xij. & dixi suprà in quarta parte, in xxiij. cõsideratione. Cũ etiã sint anciani supra alios, vt vtar verbis gl. primæ in l.iubemus, in principio.C.de aduocatis diuerso.iudicum. & secundùm tempus receptionis & admissionis eorum in aliqua curia, gradum sibi vendicare & in matricula inscribi debent. l.petitionem, in princ.C.de aduocatis diuerso.iudiciorũ. & l.fi. C.de aduocatis diuerso.iudicum. & qui primo matriculatus est præferri debet posterius matriculato, secundũ textum in l.fi.ibi: locum iuxta matriculæ ordinem obtineat. C.de officio præfecti vrbis. Nam qui non sunt in matricula, sunt tanquam priuati. notatur in l.eos.C.de officio magistri militum.

Et hic ordo est ordo temporis, qui est vltimus, & de eo non curatur, vbi locum habet ordo qualitatis: vt dicit Lucas de Penna in rubrica.C.vt dignitatum ordo seruetur. & dictum est suprà in dicta quarta parte, & inferius dicetur, vbi de ordine literatorum fiet mentio, scilicet in x. parte, in xxix. consideratione.

QVadragesimaseptima consideratio. Qui meritis vitæ, nobilitate, autoritate, aut scientia etiam quãdo sunt eiusdem facultatis, alios antecellit, præferendus est etiam alteri primo promoto. notat glo. in verbo, præponimus. & ibi Archidia. in c.placuit. in principio. xvj. dist. facit c.in canonicis. xix. dist. ideo episcopus doctor vel nobilis præfertur primo promoto non doctori. Dominicus de sancto Geminiano in c.Isidorus. est versi. sub dicto. c.placuit. Felin. in c.primo. extra de maioritate & obedientia. & secundùm Barbatiam in c.cùm olim, in principio. de consuetudine. doctior etiam tardius receptus præcedere debet prius promotum: ego verò allego tex. in l.prima.C.de annonis ciuilibus, libro xj. & ibi gl. prima quæ facit pro scholaribus optimis contra doctores insufficientes.

Videtur tamen q̃ prædicta non faciant quẽ maiorem cùm extrinsecus veniẽt, vt per prædicta. remissiuè do. Felin. in dicto. c.primo. de maioritate. maximè cùm ista excellẽtia & melioritas debet probari per quindecim testes. textus est singularis in l.vnicuiq;. & ibi notat glo. in verbo, superatus.C.de proximis sacrorũ scriniorum, lib. xij. do. meus Ias. in l.cùm quid. col. quarta.ff.si cer.pet. in prima lectura. Et ista excellentia est multum consideranda, quoniã in multis propter excellẽtiam hominis receditur à regulis iuris. do. meus Iason in l.iubemus.C.de iudicijs. & in

& in repetitio.l.admonendi.in lxvij.col.ff.de iureiurãdo. Felin.in c.super his.de accusatio.dicã infrà amplissimè.

QVadragesimaoctaua consideratio. Inter aduocatos doctores prȩferẽdi sunt licẽtiatis, & licentiati baccalarijs, qm̃ doctoratus est dignitas, dixi.j.in x. parte, in xxvj.cõsidera. & maior est illius autoritas q̃ licẽtiati, cũ licentiatus tm̃ habeat potestatem docẽdi, regẽdi, & publicè legẽdi, notatur in l.vnica.C.de professoribus qui in vrbe &c.libr.xij.& in l.vnica.C.de studijs liberali. vrbis Romȩ.lib.xj.notat Ioãnes Fabri in §.responsa.institu.de iure naturali.secundũ gl.in c.primo.in verbo, interpretatus.extra de postulatio.prælatorum.& Panor.ibi qui dicit quòd doctor potest interpretari dubia illius facultatis in qua est doctor, per d.l.vnã.C.de professo.& quod ante doctoratum quis non potest magistraliter legere, nec disputare. Et si detur licẽtia alicui scholari hoc faciẽdi, potius fit vt addiscant, quàm vt doceant. Ex quo magis est credendũ doctori q̃ licentiato, nã licentiatus nõ habet dignitatẽ, sed tãtum licentiam cõsequendi dignitatem: & dignius est quod est in actu q̃ quòd in prosecutione actus, sicut dignior est qui est cinctus q̃ cingendus, licet qñq; habeatur pro cincto, & de his scripsi, & de præcedentia doctorũ ad licentiatos, & licentiatorũ ad baccalarios, in commento nostro super concordatis.in titu.de collationibus.

QVadragesimanona cõsideratio. Aduocati ex pulchritudine laudẽ consequi videnť, & propter eam cõmendabiles fiunt, exemplo Iustiniani q̃ Papinianũ iuriscõsultum acutissimum (prætermisso oĩ alio laudis genere à quo laudari potuisset) ex pulchritudine, veluti summo laudis prȩconio cõmendauit. pulcherrimũ ipsum nũcupans in prooemio fforũ.§.tertij.versic. vobis aũt. Et licet Albericus & Angelus ibi ad decorẽ scientiæ & animi referant, tñ ad corporis pulchritudinem & elegãtiam referri põt, cùm & ipsa plurimũ pollet ad felicitatẽ habendã, qa, vt ait Aristote.lib.j.Ethycorũ c.viij. Non satis est ad felicitatẽ idoneus qui deformis est aut ignobilis. & refert Bal.in superscriptione dicti proœmij.in verbo, Flauius.in additio.q̃ decor corporis confert ad felicitatẽ in hoc mundo.& tanti fecit Alexan.pulchritudinem, vt in consilio ccix.incipien.ponderatis his.colum.ij.lib.vj. consuluerit nobilem diuitemq̃ mulierem deformen, quæ pauperem quẽpiam formosum sibi matrimonio desponderit, non videri nupsisse indigno, cum debeat mulieris nobilitas, & diuitiarum copia cum forma viri compensari, vt notat in simili Bald.& alij in c.super eo.le second.de testibus.& de pulchritudine dixi in v.ix.xj.& in secunda partibus huius operis.

QVinquagesima consideratio. Sciendũ est quòd in quolibet auditorio, vbi reddiť iurisditio per magistratum, debet esse notarius seu scriba, qui apud nos dicitur grapharius. Quia iudicis officium absq; notario seu scriba, cõmodè exerceri non põt, probat tex.in c.quoniam cõtra falsam.de probationibus. extra.& ibi doctores. Persona em̃ publica est, vt dicit ibi textus & Panor.& dicitur habere officium honoris, vt est textus in l.j.& ij.C.de primicerio.libro duodecimo.& habetur Ecclesiastici ix. In manu dei potestas hominis est, & super faciem scribæ imponet honorem. Guillelmus le Rouille.in libro de iustitia & iniustitia.lib.iij.c.iiij.

Et q̃ diuersis nominibus in iure vocentur.vide Ioãnẽ de Platea in rubrica, de tabellionibus.libro decimo. Et in curijs supremis apud nos sunt officia regalia, vt suprà dixi ista parte, in xiiij.consideratione. In alijs verò curijs regijs inferioribus, cùm emolumẽta quæ proueniũt & percipiuntur ratione scripturæ soleant dari ad firmã pro certo tempore. Ideo pendente tali tempore scriptores huiusmodi videntur exercere officia regalia.

De notarijs verò simplicibus, qui sunt iudices chartularij, vt dicit Bartolus ĩ l.iubemus.§.sancimus.circa finẽ. C.de sacrosanctis ecclesijs. Quod an sit verum vide amplè per Benedictum de Bazis.in suo libello guarentigiarũ.in prima quæstione, vbi plura ad hoc. Et licet dicãt plures, q̃ notarius sit iudex chartularius, quòd illud non põt esse ex natura tabellionatus, seu notariatus simpliciter, sed eo qa sibi conceditur à principe, quòd possit facere prȩceptum de cõsensu partium, ideo solum habet iurisditionẽ voluntariam, & non cõtentiosam. Hodie verò apud nos in hac patria iudices chartularij sunt locũtenentes Cancellariæ contractuum, qui faciũt exequi mandata sua in vim obligationis receptæ sub sigillo dictæ Cãcellariȩ: de quibus hic ante in xx.consideratione.

Et de commendatione huiusmodi scribarum scribit Vdalricus Zazius in repetitione l.ij.ff.de origine iuris.§. postea cum Apius Claudius.in verbo, scriba. Et dixi in parte præcedente, in ix.consideratione.vbi posui de primicerio, qui est scriba principis, & infrà in xj.parte, vbi laudaui scribas.

QVinquagesimaprima consideratio. Etiã in auditorio cuiuslibet magistratus & iudicis sunt necessarij apparitores seu executores, qui dicũtur esse milites, vt est in l.oĩbus.C.de sportulis.ibi, quatenus militia exuti pœnas luant corporales. maximè tales apud nos in curijs regalibus dicuntur habere dignitatem. Cùm solum hodie creantur à principe, & secũdùm Ioannẽ Fabri in §. igitur.colũ.j.institutа, per quas personas acquiritur. dicuntur seruientes, & sunt officiales, vt dicit, qui tenẽtur cuilibet seruire. Etiam vocantur clientes, & exponit gloss.in l. non dubito.in verbo, cliẽtes.ff.de captiuis & postliminio reuersis.hoc verbum clientes, id est seruientes: & est vulgare Gallorum: & debent portare insignia & baculũ in manu depictum, vt tenet Speculator in titulo, de citatione.§. sequitur videre.versiculo, quandoq; per nuncium.& versiculo, solutio.dicunt quidam quòd obseruant seruientes nostri, quoniam vbi instat tempus, gerere solent virgam aut baculum depictum & ornatum armis regis, hoc est lilijs, qui dicitur communiter massa. Pluribus etiam nominibus nuncupantur, vt satis dixi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ.titulo Des iustices.articulo vj.in glo.prima.vbi dicitur quales esse debeant, & de eorum potestate, & in gloss.sequente inferitur, an eis credatur.

Sed aduerte quia apparitores propriè sunt de curia ecclesiastica, & tales nuncij ecclesiastici non possunt citare aliquem siue clericum siue laicum viua voce in via publica, prout recitat Ioãnes Galli in suis arrestis, in arresto pronunciato Anno domini Millesimo trecentesimo quadragesimo sexto: quod tamen solent facere nostri apparitores Heduen.& malè, licet habeant etiam statutum in suo foro in cõtrarium, nisi sint notarij causarum, quod est intelligẽdum in causis iam incœptis, & in quibus iam sunt notarij seu grapharij.

FINIS.

OCTAVA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS,

Nobilium seu gentilium ordinem extollit: pręcedentiasq́; tã inter se, q̃ quo ad alios depromit.

Quinquaginta Considerationes habet.

IGITVR PRIMA sit de descriptione nobilitatis. vnde secũdùm authores nobilitatem diffinientes dicitur esse generis, vel alterius rei excellentia, ac digni tas, vt ait Iudocus Clicthoueus in suo tractatu nobilitatis in principio c. primi. Et licet Barto. in l. prima. C, de dignitatibus, libro xij. multum amplè disputet, an nobilitas & dignitas idem sint, tandem concludit quòd non, sed, vt inquit, nobilitas apud nos inuenta est ad similitudinem & imitationem illius nobilitatis quæ est apud deum, vt in authẽtico, vt iudices sine quoquo suffragio. §. itaq;. collatio. secunda. l. prima. & l. in nomine domini. C. de officio præfecti prætorio Africæ. & l. imperialis. in principio. C. de nuptijs. Sicut ergo ille apud deum est nobilis, quem deus sua gratia gratum sibi fecit: ita in foro nostro ille est nobilis, quem princeps sua gratia vel lex sibi gratum vel nobilem facit. Non tamẽ, vt dicit, potest esse similitudo per omnia, ex quo relinquit de nobilitate, quę est apud deum, theologis. Nobilitatem verò, quæ est apud nos, sic diffinit.

Nobilitas, est qualitas, illata per principatum tenentem, qua quis vltra acceptos plebeios honestus ostenditur, & ibi amplè examinat illa verba diffinitionis: sed nõ amplectitur omnes nobilitates, de quibus in sequẽtib⁹ dicetur. Ideo generalior est prima diffinitio, quæ omnem nobilitatem comprehendit vndecunq; procedat, siue per principatum tenentem siue aliàs, ex quo non recito opiniones per Barto. relatas in dicta l. prima. de diffinitione nobilitatis, cum omnes reprehendat Bart. & stet cũ illa supradicta quæ adhuc non est generalis ad omnes, vt dixi sicut prima. Boetius etiam in tertio de consolatione prosa sexta, diffinit alio modo, dicens quòd est quædam parentum laus de meritis veniens. & ita etiam diffinit Lucas de Penna in l. mulieres. C. de incolis. col. quarta. libro vndecimo. sed illa est nimis particularis ad nobilitatem generis, quia oẽs nobilitates (de quibus infrà dicetur) non comprehendit. sed Landulphus in clementina secunda, dę sententia excommunicationis, hanc nobilitatem generis sic diffinit. Generis nobilitas, est qualitas siue dignitas proueniens à coruscatione clari sanguinis à parentibus originem sumens, & in liberos legitimos per carnem continuata: sed ista est potius descriptio quàm diffinitio. ita etiam diffinit Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis in secunda parte circa finem. vbi etiam diffinit seu describit nobilitatem animi & mixtam, de quibus statim dicam in tertia consideratione.

Secunda cõsideratio de deriuatione nobilitatis fit. Vnde aduertendum est, quòd nobilitas à nosco dicitur, idem significans quòd noscibilitas. hinc nobilis idem est quod notus, & per omnium ora vulgatus. Vnde Virgilius.

Est locus Italiæ medio sub montibus altis
Nobilis. & Martialis.
Prostratum nemees vastaq; in valle leonem
Nobilem, & Herculeum fama canebat opus.

Propterea indifferenter apud plerosq; verbum hoc nobilis, & ad eos qui vel deploratissimis moribus nominatiores facti sunt relatum legitur. Hiero. in Heludium hæreticum. Nobilis factus es in scœlere. Et Laidem illam Corinthiam cui decem milia nummorum vno concubitu deposcenti, respondit Demosthenes in libidinem illius exæstuans, se pœninere tanti non emere, ob elegans meretricium, nobile scortum nuncupatum, testatur Aulus Gellius in suis noctibus atticis, libro primo. c. viij. idẽ & de re quæ summo eius exitio in omnium notionem deuenerit, Liuius de strage Cannensi. Nobilis ille clade Romana locus est. & Martialis.
Nobilis hic esset pietatis rex à duobus.

Ea proinderatiõe eos qui vel opibus vel generis claritate, vel virtutibus cæteros antecellunt seu vulgatiores, & notiores nobiles appellare solemus, quas ternas nobilitatis species vno verbo complexus est Apuleius, dum dicit. quem non opes, non generis excellentia, sed ingenij mores, virtutesq; nobilitauerunt. & Hiero. ad Principiam virginem de obitu Marcellæ. Nihil in ea laudabo, nisi quod proprium est, & eo nobilius. quòd ex opibus, & nobilitate facta est paupertate & humilitate nobilior. & ibidem. qui virtutes, non sexui sed animo iudicamus, contemptæq; nobilitatis, ac diuitiarum maiorem gloriam ducimus.

Etiam apud legistas & canonistas nobilis nuncupatur qui opibus, vel genere, vel virtutibus sit insignitus, etiam capitur pro præeminentia quadam, quæ nos à plebeis differre facit. text. iuncta glo. in verbo, species. ad finem. in §. plebiscitum. institut. de iure naturali. in §. interim. ibi, vniuersi nobiliores. & in §. fina. ibi, conuenit enim vnumquenq; nobilium. in authen. de defensoribus ciuitatum. collatio. iij. textus in l. quæris. ibi, sanctissimus & nobilis imperator. ff. de nata. restituen. per quem textum satis probatur, quòd etiam imperator dicit se nobilem. etiam text. in capitulo venerabilis. ibi. Non generis sed virtutum nobilitas. extra de præbendis. & in l. nobiliores natalibus. C. de commercijs & mercato. quę quidẽ præeminẽtia causatur ex multis vltra genus, opes, & virtutes, vt in plerisq; locis in sequentibus dicetur.

Tertia consideratio. Cũm nobiles dicantur gentiles, & in vulgari nostro proprie, gentilz hommes, & magis se existimant vocari, gentilz hommes, quàm nobiles, ideo dicit Budæus in suis annotationibus in pandectas, in l. fina. in fine. ff. de origine iuris. quòd non temerè

lingua vernacula gentiles homines pro nobilibus appellat: vnde videndum est de gentilitate, & quid apud antiquos fuerit gentilitas.

Gentiles igitur sunt (vt inquit Cicero in Topicis) qui inter se eodem nomine sunt, qui ab ingenuis oriundi sunt, quorum maiorum nemo seruierit, qui capite non sunt diminuti. Et, vt ait Budęus in loco prædicto, nihil videt Sceuolam pontificem ad hanc diffinitionem addidisse. Et, vt inquit Boëtius, gentiles sunt qui eodem nomine inter se sunt, vt Bruti, Scipiones, vt apud nos Valesij, Borbonij, Vindocinij, Trimollij, Viennenses, & similes: quod si serui sint nulla gentilitas esse potest, quod si libertinorum nepotes eodem nomine nuncupentur, gentilitas nulla est, quoniam ab antiquitate ingenuorum gentilitas dicitur, quod si rursus in familiam gentis suæ non manserint, gentiles iam esse non possunt.

Fuit autem ius gentilitatis, vt ius stirpis apud antiquos. Vnde Cicero lib. primo de Oratore, quid qua de re inter Marcellos & Claudios patritios centumuiri iudicauerunt, cùm Marcelli Auli liberti filij stirpe Claudij Patritij eiusdem hominis hæreditatem gente ad se dicerent rediisse, nonne in ea causa fuit oratoribus de toto stirpis ac gentilitatis iurè dicendum. Tria fuerunt iura apud antiquos, agnationis, gentilitatis, & stirpis: sed nobiliorum videtur fuisse Gentilitas, vt ex illa diffinitione Ciceronis apparet: eorum, scilicet qui imagines generis sui proferre poterant, vnde imagines pro nobilitate generis accipi sæpè solent, & erant insignia Gentiliũ, quæ hodie arma dicuntur, de quibus ibi per Budæum. & dixi amplius supra in prima parte, vbi posui de armis centum conclusiones.

QVarta conclusio. Species nobilitatis plures sunt, & multipliciter à diuersis diuiditur nobilitas. primò Barto. in l. prima. colũ. septima. C. de dignitatibus, libro xij. dicit triplicem esse nobilitatis speciem, quædam est theologica seu supernaturalis, quædam naturalis, & quædam politica.

De theologica, quam Barto. dicit esse spiritualem, est quærendum in conspectu etiam iudicis apud quem nulla est obumbratio, nec aliquid latet. Nam apud deũ est nobilis omnis, qui est in gratia faciente gratiam vel gratum, & sic omnis qui est virtuosus, & in statu virtutis, deus facit eum felicem & gratum sibi. intelligit Barto. de illa virtute quæ facit, vt dictum est, hominem felicem, scilicet si est in charitate, vt habetur per fratrẽ Bonauenturam de balneo, & sanctum Thomam in prima. ij. quæstione. cx. & quæstione. l. quos Barto. allega. & per magistrum sententiarum libro ij. distinctio. quem Bonus de Curtili in dicto tractatu de nobilitate in secunda parte, etiam allegat. & hoc est verum, vt dicit Barto. & probatur primi Regum secundo capi. vbi dicitur. Quicunq; honorificauerit me glorificabo eum, qui autem contempserint me, erunt ignobiles. Hæc etiam refert Barbatia in capi. primo. colũ. j. de donatio. relatus per Bonum de Curtili in dicto loco. Et dicit Bart. quòd istos nobiles non possumus perfecte cognoscere, nisi per reuelationẽ. dicitur enim Ecclesiastici decimo, Nescit homo vtrũ amore, an odio dignus sit, & multi sunt prædestinati qui apud nos reputantur ignobiles: vt patet ex apostolo. ad Corinthios. iiij. & xx. cap. Et de his nobilibus nobilitate theologica, ponit tex. in cap. nouit. cum duobus sequen. de pœniten. distinctio. iiij.

Secunda est nobilitas naturalis, quæ potest considerari duobus modis, vt dicit Bart. primò prout congruit animalibus etiam irrationalibus & alijs etiam sensu carentibus, & isto modo dicuntur nobilia secundùm bonitatem operationum, vt in brutis patet. videmus enim quasdam aues eiusdem speciei nobiles, & ignobiles. exemplum in falcone, aliquis dicitur gentilis, alius peregrinus, vt dicit idem Bar. in tractatu de Falcone. & Iacobinus de sancto Georgio in sua inuestitura feudali, in verbo, & cùm venationibus. colum. secũda. Idem dicit Bonus de Curtili vbi suprà de leone, quem cunctis quadrupedibus omnes vel facilè testantur nobiliorem. de quo meminit Ouidius lib. de tristibus, Elegia. iiij.

Quo quisq; est maior magis est placabilis iræ,
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
Pugna suum finem, cùm iacet hostis habet.
Et lupus & turpes instant morientibus vrsi,
Et quæcunq; minor nobilitate fera est.

Et dicit idem Bonus de Curtili, quòd exemplo itidem sunt duo canes Laconis vnico ventre editi, quorum alter ad leporem, alter ad ollam impetum fecit, vt testatur Erasmus in moria, & in chiliadibus. & idẽ nos docet experiẽtia in arboribus, in fructibus, in metallis, & ferè in omnibus rebus, etiam sensu & intellectu carentibus, etiã inanimatis, nec aliquam animam etiam vegetatiuam habentibus: & in his consideratur maior nobilitas & excellentia, vel ab effectu maiore, vel à materia, vel à causa, vt dicit Bonus in dicto loco, vt de pluribus in finali parte patet, de excellentia nobilitate & laude diuersarum rerum vltra hominem.

Secundò modo considerari potest nobilitas, prout cadit in hominibus ista nobilitas naturalis: & tũc debet intelligi naturalis, id est ratione naturali inducta, quòd nos iuristæ appellamus de iure gentium primæuo, quòd apparet, quia solis hominibus congruit, & de ista nobilitate loquitur philosophus primò Ethicorum. capit. iiij. vbi dicit, quòd nil aliud q; virtus & materia determinant seruum & liberum. nobiles, & ignobiles. Hoc autem nõ est intelligendum de omni virtute, sed de ea quæ competit aliquibus, prout sunt apti dominari, non de ea prout apti sunt subijci, vt patet per philosophum. primò Politicorum ix.

Ex quo etiam dicit Bonus vbi suprà post Bartolum quòd hoc modo sumpta naturalis nobilitas est quidam habitus electiuus in medio consistens, circa quæ pertinẽt ad præesse vel dominari. Et de hac nobilitate habetur in capi. nunc; de vitijs. distin. lvj.

Tertia verò nobilitas dicitur politica, seu ciuilis, prout differt nobilis à plebeio, secũdũ quod accepimus apud nos & in foro nostro, & de qua principaliter hic est questio, quam magis discutere intẽdo, & de eius laude & excellentia declarare, & est propriè illa de qua suprà in prima consideratione dixi illam diffiniendo. quòd est qualitas illata per principatum tenentem, qua quis vltra honestos plebeios acceptus ostenditur.

Panor. verò in c. venerabilis. col. ij. post principiũ. de prębẽdis, aliter distinguẽdo nobilitatẽ q; fecerit Bar. in d. l. j. C. de dignitatib9. dicit duplicẽ esse nobilitatẽ, generis, scilicet et animi, de qbus cũ alijs statim dicetur. sed in hoc Panor. fuit nimis diminutus, quoniã nõ oẽs cõprehendit.

Bald. verò in l. nobiliores. C. de commercijs & mercatoribus.

catoribus.quem refert & simpliciter sequitur Felin.in ca. super eo.ij.extra de testibus.dicit tres esse nobilitatis species.Prima est stirpis & sanguinis.Secūda virtutis,& hāc veram nobilitatem philosophus amplectitur,præcedentem vulgus.Tertia mixta,de vtraq; ex præcedētibus species partem capiens.Et hanc verissimā cęteris,& omnibus laudabiliorem demonstrabimus.

Plato verò diuidit nobilitatem quam dicit esse quadrifariam.Vnam enim earū asserit quibus clari, boni, iustiq; parentes fuere.Alteram parentis qui potentes,aut principes extiterunt.Tertiam cùm nostri maiores fama, & rebus bello gestis vel publicis certaminibus parta corona claruerunt.Quartam eamq; præstantissimam omniū scribit eorum quibus non aliena,sed sua virtus & animi magnitudo nobilitatē donauit:quos solos vult esse dignos, vt nobiles appellentur.ita dicit & refert Pogius Florentinus in tractatu de nobilitate.& hanc vltimā laudat Lucas de Penna in l.mulieres.col.iiij.C.de incolis,lib.x.

Aristoteles verò in quarto Politicorum, dicit etiam quatuor esse species nobilitatis:diuitiarum,scilicet generis,virtutis & disciplinæ. Nihil quoq; prohibet,vt à patrię soliq; natalis splendore nobilitatem interdum deduci. Nam amplitudo patriæ antiquūq; decus plurimum valet ad laudem gloriamq; comparandam:sed ea perq; exigua est modiciq; momenti,vbi virtutis quoq; præstantia accedat,quæ vel sola verè hominē nobilitat. Proinde Themistocles cùm esset patria Atheniensis Scriphio cuidam in contentione obiectanti,q non propria virtute,sed patriæ splendore gloriosus factus esset,rectè respondisse fertur.Neq; tu si Atheniensis esses clarus extitisses,neq; ego si Scriphius essem ignobilis.significans hisce verbis se rerum gestarū magnitudine & gloria clarum factum,neq; patriam solum ad id quicq; contulisse.

Sic Anacharsis philosophus exprobranti sibi Attico, q Scitha esset,authore Laërtio pręclarè respondit.At nihil quidem mihi probro est patria,sed patriæ tu. Verùm prætermissis alijs rebus vnde nobilitas multifariam desumi posset, videndum est tantum de duabus eius speciebus,duabus partibus ex quibus humana coalescit substantia,corpori inquam & animæ congruenter respondentibus,scilicet nobilitate generis,& virtutis.

Generis enim nobilitas est à maioribus & proauis deducta generis excellentia, & præstabilitas:& hæc sanè corporis conditionem naturamq; respicit, quandoquidem idipsum nascentes ex parentum propagine traducimus.

Virtutis verò nobilitas est ob insignem animi virtutem,morumq; probitatem comparatas excellens gloria & dignitas:quāquidem ad animum pertinere nemo dubitet,cùm vsu & assiduo bonę operationis exercitio excultus animus eam sibi peculiariter asciscat.De hac Chrysostomus ait.Ille clarus,ille sublimis, ille nobilis, ille tunc integram suam nobilitatem putet,si dedignetur seruire vitijs, & ab eis superari.Vtranq; autem specierum complexus est Apuleius, cùm de quodam dicit,quem nō excellentia generis,sed mores virtutesq; nobilitauerunt.

Porrò ex hisce duabus coniunctis atq; vnà connexis, tertia oritur nobilitatis species vtranq; supradictarum complectens,scilicet nobilitas generis atq; virtutis,quę est tum generis,tum virtutis in vno eodemq; homine præcellentia & eminentia:& ista mixta est qualitas quædam proueniens à coruscatione sanguinis à parentibus originem sumens,virtutibus inde probis,ac commēdatis moribus illustrata: & hæc,vt prædixi,cæteris tanquam præstantior,excellentior,elegantiorq; anteferenda est autoritate notatorum in authenti.itaq;.C.communia de successionibus.& in cap.primo.de treuga & pace.Et quomodo inter se differant,quomodoq; inter eas adinuicem sit habitudo, vide per Iudocum Clicthoueum in suo tractatu de nobilitate.capi.primo,& secundo.& in tertio capi.ponit etiam quomodo hęc vltima est præstantior alijs,vt infra amplius dicetur.& per Bonum de Curtili in suo tractatu nobilitatis, in secunda parte,vbi amplè.Aliam tamen diuisionem nobilitatis vide infrà ista parte,in vltima cōsideratione.

Quinta consideratio. An dabilis sit vera nobilitas,quę dici possit de numero laudabiliū. Videtur quòd non,quoniam ea quæ sunt,aut sunt bona,aut mala,aut media:in malis nobilitatem nullus vnq; posuit.Absurdum enim esset rem à deo laudatam atq; appetitam malam censeri.Sin eam bonum quid dixeris, id vel in animi bonis,vel exterius, aut corporis situm erit. Nam in fortunæ bonis minimè consistit,quæ qui adipiscuntur non nobiles,sed diuites appellantur. Sed ne corporis quidem bona,quæ sunt valitudo & forma egregia, illam largiuntur:nam si qua in vllo horum bonorum inesset,deficientibus opibus forma & valitudine, nobilitas quoq; cessaret, ita ex ignobili nobilis, rursus ex nobili ignobilis redderetur.

In bonis ergo animi quę virtutis dicuntur, eas aūt in intellectualibus & moralibus distinguūt,an vlla sit inquirēda:sed prudētia prudentē,sapientia sapientē,iustum iustitia,tēperantia temperantē,ita ex reliquis virtuosum nō nobilem fieri certū est.Nulla quippe est vna virtus,quæ ex se nobilitatem producat,neq; omes illam generabūt, sed felicitatem,ita nec virtus ea,nec vitium. Nec videtur esse in his quę media dicūtur,cùm nūc bona,nōnunq; mala ferantur pro varietate vtentium:si nobilitas ita esset,ea & bona & mala haberetur.Ex quo sequeret,vt boni malíq; pariter nobilitate potirētur:quod cùm sit absurdissimum,videtur ex his nihil nobilitatis comparari posse.

Hoc & alia ratiōe videtur esse probabile,vt dicit Pogius Florētinus in tractatu de nobilitate.Nam si quid ea est:aut in experendis,aut fugiendis rebus consistit.In his sitam dicere ridiculū sanè videtur,cùm nullus sanę mentis fugienda appetat.In expetēdis verò multò minus:ea nāq; appetere debemus,quę ratio pręscribit & sapientia: hæc sunt honesta & quęcūq; nos beatos ac felices pręstāt.Sed nobilitas cū neq; virtutes aliquas,neq; bonū quid afferat nobis quo meliores, ditiores, aut beatiores efficiamur, cur appetēda sit non intelligo: ergo ea nihil esse videtur.

Eodem modo neque in laudabilium,neq; in vituperabiliū numero adscribetur.Non enim vituperatur quod laudatur atque expetitur etiam à bonis. Ergo in illis nulla inest nobilitas,atmultò minus in reliquis.Laudabile enim omne à virtute progreditur.Siquidem benè,hoc est virtuosè agitur,laudabile est,& id secundùm aliquam virtutem,Sed nulla est virtus,quæ vocetur nobilitas, aut ex qua illa oriatur,neque etiam ex nobilitate laus aliqua cuiuspiam honesti operis descendit,ergo in laudabilium cō sortio non erit.

Pręterea si qua est nobilitas, ea aut in homine,aut in ipsa rę collocabitur.Si in homine,aut natura,aut acquisitione comparatur. Si in natura venit nobilitas, tunc

omnes similiter nascentur nobiles, quod nullus vel mediocriter doctus concedat.

Si acquiritur, id agendo vel operādo cōtinget, at ex actionibus operationibusq; boni, mali, prudētes, docti industrij & similes redduntur, non nobiles. neq; est aliquod opus proprium, ex quo veluti ex officina aliqua nobilitas excudatur.

In rebus verò si esset posita, hę absq; studio nostro in quęcunq; inciderent, nobilem veluti diuitiæ diuitem redderent, his absentibus ignobiles fieremus: quo pacto sæpius cūm ipsis rebus à nobis migraret nobilitas, & iterū tanq; in antiquum hospitium sua sponte rediret.

Ex quibus (vt ait Pogius in loco ante dicto) apparet nihil esse hanc præter iacturam quādam quæ nos deliros efficiat. Etenim absq; illa affectione cogitans (vt inquit) non videt cur hoc inanis fabella adeo exoleuerit, aut quid boni vel vtilitatis habeat hæc quæ dicitur nobilitas, cur tanti ab hominibus pendi mereatur.

Sed tandem post multa hincinde argumenta ex dictis Aristotelis & Platonis laudat illam veram nobilitatem, quam dicit esse splendorem quendam ex virtute progredientem, qui suos possessores illustrat, ex quacūq; conditione emergentes: laudando Stoicorum opinionem, qui non ad vulgarem nobilitatem quæ dicitur generis attendunt, sed ad illam quæ ex virtute procedit, hi vt alia multa, ita & hoc verissimè videntur dixisse, Nobilitatem ex sola nasci virtute. Et author huius fuit Plato qui quadrifariam nobilitatem ponit, vt in præcedenti consideratione dixi: & ex dictis Pogij videtur q nulla alia nobilitas sit de numero laudabilium q̄ nobilitas virtutis, sed ex septima consideratione sequenti facilè cognosci poterit, quòd quęlibet nobilitas sit de numero laudabilium.

Sexta consideratio. Licet etiam nobilitas generis sit de numero laudabilium, & commendabilium, vt in sequenti consideratione dicetur, tamen ob illam non est animo intumescendum, nec est inaniter & vanè glóriandum de generis nobilitate: quoniā, vt dicit Boëtius in tertio libro de consolatione philosophiæ: Alienum est bonum atq; à parentibus deriuatum etiam, quoniam laus à parentibus emanās, ipsos quidem parentes claros reddit, filios verò nequaquam, nisi propriam habeāt virtutis claritatem, qua sint insigniter splendidi: quæ si ad claritudinem refertur, aliena est. Videtur nanq; esse nobilitas quędam de meritis veniens laus parentum: quod si claritudinem prædicatio facit, illi clari sint necesse est, qui prædicātur, quare splendidum te (si tuam non habes) aliena prędicatio non efficit: quòd si quod est in nobilitate bonum, id esse arbitror solum, vt imposita nobilibus necessitudo videatur, ne à maiorum virtute degenerent. Satius autem est, me meis rebus gestis florere, q̄ maiorum opinione niti & ita viuere, vt sim posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exēplum, vt ait Tullius contra Salustium. Et de hoc Salustius in Iugurthino in oratione Marij allegatus per Lucam de Penna in l. mulieres. columna iiij. C. de incolis, libro decimo.

Dicit tamen Baptista Mantuanus magnum virtutis adiumentum claris ortum esse parentibus. Solent enim iuuenes, qui aliquid indolis habent, ne degenerare videantur maiorum suorum dignitatem æmulari, & ad paternarum laudum aspirare felicitatem. Sic Philippi nomē Alexandrum, sic maioris Aphricani gloria minorem Scipionem, sic Cæsaris Iulij fama Octauianum excitauit, sic deniq; Pyrrhus Achilleides erat animosus imagine patris: & hoc amplè declarat Iudocus Clicthoueus in tractatu nobilitatis, capit. quinto & septimo, vbi etiā ait. Quia verò nullam maiorem hæreditatem possunt filijs parentes tradere, q̄ rerum bene gestarum gloriam, & integritatis anteactæ vitę laudem: quia teste Cicerōe in officijs, optima hæreditas à patribus traditur liberis, omniq; patrimonio præstantior, gloria virtutis rerum gestarum, cui dedecori esse nefas & vitium iudicandum. Cui concordat illud Platonicum. Gloria parentum natis est præclarus magnificusq; thesaurus. Ideo filij illam hæreditariam traditionem libenter amplecti debent, ardenter sine mora & deliberatione suscipere, & ad suum vsum sedulò accommodare, atq; ex adita huiusmodi hæreditate id capere commodi, vt inuentario & contemplatione virtutis & glorię paternæ incitentur animosius ad præclaram ipsius æmulationem. Quisquis enim (nisi iners) cūm maiorū suorum res præclarè gestas animo diligenti contemplatur, non parum ad dignam earum imitationem prouocatur. Cūm authore Salustio, Publius Scipio, & Q. fabius, cūm maiorum & magnanimorum virorum imagines inspicerent, quàm maxime ad virtutem se inflammari solitos esse dixerunt. Ita Iulius Cæsar inspecta Alexandri magni imagine, magnarum rerum agendarum gloria incensus est. Qui etiam (vt scribitur) conqueri apud amicos solitus erat, se ea ætate nihil adhuc præclarum gessisse aut memorabile, qua ille totū ferè orbem suæ ditioni subegerat: ita Alexandrum ipsum liberi patris triumphi tanquā admotis stimulis ad decus & famam, deniq; ad nominis sui immortalitatem comparandam impulerunt. Sic Themistocles quoq; post pugnā Marathoniam (in qua Milciades dux Atheniensium vires Persarum magna virtute contriuit) insomnes agens noctes per vrbem ferebatur vt amens: interrogatus quid ita pernox diuagaretur per vicos, quia, inquit, trophea Milciadis me excitāt, nec placidam membris dat cura quietem. Enimuerò prouocatus illustri Milciadis triumpho, secum animo agitabat quonam pacto tale quidpiam pro patria præstaret: de quo supra in j. parte, in xxj. consideratione. versi. hinc est. vnde Faustus poëta regius accommodatè ait.

Est aliquid, clarus magnorum splendor auorum,
Illud posteritas æmula calcar habet.
Scilicet, vt nullus tantis sit degener actis,
Magnanimum pectus strenua facta mouent.
Ceu tenet instantem catulus cūm viderit vrsum,
In patrias vires æmula corda mouet.

Et authore Valerio libro ij. c. de institutis, maiores natu in conuiuijs antiquorum egregia opera carmine comprehensa ad tibias canere solebant, quo iuuenum animi ad ea imitanda alacriores redderētur: & vlterius ait. Quid hoc splendidius, quid etiam vtilius certamine? Quas Athenas, quam scholam, quæ alienigena studia huic domesticæ disciplinæ pretulerim? Inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabricij, Marcelli, Fabij. Refert & Leonardus Aretinus in opusculo actorum sui temporis se adhuc adolescentulum conspexisse in tabula depictam F. Petrarchæ insignis poëtæ imaginem, in cubiculo quo detinebatur captiuus repositam, eiusq; contemplatione mirum in modum ad studia literarum, & humaniores disciplinas exarsisse. Quia si mutæ imagines cælatæ, aut pictura deformatæ, si externi & nullo nobis vinculo sanguinis coniūcti, suarum magnitudine virtutum infigunt

aculeos

aculeos generoso animo ad virtutis amorem, quid prode rit viua & spirans vox, pariter & facies atq; acta parentum? Certè nullum efficacius poterit liberis ostendi exemplum, quo acrius incitari debeant ad rectè honesteq; viuẽdum. Proinde Aeneas Ascanium filiũ suum ad virtutem incitat verbis sequẽ. vt ait Virgilius.

Disce puer virtutem ex me, verũq; laborem
Tu facito, mox cũm matura adoleuerit ætas,
Sis memor, & te animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Aeneas, & auunculus excitet Hector.

Verũetiam ad propositũ faciunt sacræ literę. Nam habetur Exodi xxv. q iussit dominus Moysi fabricaturo tabernaculũ fœderis. Inspice, & fac secundũ exemplar qd' tibi in monte monstratum est. Cuius verbi sensu allegorico præceptum est nobis considerare vtrum quẽpiam, in monte sublimitateq; perfectionis vitæ constitutũ, in quo omnigenum virtutum exemplar eminentissimè diluceat, & ad illius rectam imitationem nostram componere vitam. Proinde Sapiens, vt scribitur Ecclesiastici xliiij. nos hortatur sic. Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua. Et subsequitur. Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis habentur in laudibus. Qui de illis nati sunt reliquerũt nomen narrandi laudes eorum: non vtiq; ad vanitatem aut inanem nominis ipsorum excellentiam, sed ad prouocationem auditorum in virtutum officia, ac præclaras vitæ actiones. Rursum Matathias inclytus legis Mosaycæ propugnator & vindex, Maccabæorumq; pater, prope moriturus filios suos ad fiduciam habendam, & fortiter pro Dei legibus certandum hortatur: exemplo maiorum & antiquorum patrum qui iustitiam sectati, diuinaq; iussa complentes, eximiam consecuti sunt laudem. Nunc ergo ait (vt habetur j. Maccabęorum ij.) O filij æmulatores estote legis, & date animas vestras pro testamento patrum, & mementote operum patrum quæ fecerunt in generationibus suis, & accipietis gloriam magnam & nomen æternum. Item dñs ipse virtutum & cœleste earum iubar, discipulis & nobis omnibus qui eius discipulatum suscepimus contestatur: scribitur Ioan. xiij. Exemplum dedi vobis, vt quẽadmodum ego feci, ita & vos faciatis. & imitari Deum debemus qui facit oriri solem super bonos & malos. ca. vlti. xxviij. distinc. & imitatio Christi est nobis necessaria, ne ab eius corpore separemur. ca. dominus. lxvj. distin. & c. proposuisti. lxxxij. distin. Nam si filij dei sumus, quæ ipse fecit imitari debemus. capitu. dominus. lxxxvj. distin. Item, Christus dedit nobis exemplum imitationis in patientia & humilitate. cap. dominus. xciij. distinct. Quinimo nihil æquè clarissimos nostrę religionis viros prouocauit ad arduum virtutis iter capessendum, q; ut audita aut cõspecta sanctorum patrum antiquorum vita, ad quorum imitationem se totos dedere. hęc Iudocus vbi suprà.

Sed quid, quibus unus idemq; pater est præcipuus & primus, ij nullũ habent originis discrimen atq; diuersitatem. Omnibus autẽ hominibus, idẽ est pater cœlestis, ad quem diuina institutione edocti cũ oramus, dicimus: Pater noster qui es in cœlis. Pater incq; animarũ nostrarum, quas omnes ad imaginem & similitudinem suã fecit: ipse ẽm fecit nos, & non ipsi nos. Et hoc comprobat Boëtius in iij. consolationis philosophicæ, quem etiã allegat Lucas de Penna in dicta l. mulieres. C. de incolis, lib. x. sed nõ omnia eius dicta, prout Iudocus in dicto tracta. de nobilitate. cap. v. & ita inquit.

Omne hominũ genus in terris, simili surgit ab ortu,
Vnus ẽm rerum pater est, vnus cuncta ministrans,
Ille dedit Phœbo radios, dedit & cornua lunæ,
Ille homines etiam terris dedit, & sydera cœlo.
Hic clausit membris animos, celsa sede petitos,
Mortales igitur cunctos, edit nobile germen.

Subdit & idem Iudocus, q; ignobiles animo sunt qui degenerant à sua origine, quicũq; à Deo omnium authore per vitiorum abrupta discedunt, diuinam in se dedecorantes imaginem, inducẽtesq; nebulam illi: vnde rectè degeneres dicuntur & ingenerosi, quemadmodum Boëtius in loco prętacto subcinit.

Quid genus & proauos strepitis? si primordia vestra
Autoremq; Deum spectes, nullus degener extat,
Ni vitijs peiora fouens, proprium deserat ortum.

Sicut etiam per scripturã loquitur nobis dominus j. Rgum ij. Qui contemnnut me erunt ignobiles, & apud Deum peccatores efficiuntur infames. capit. domino sancto. l. distinctio.

Quid si ad corporũ originem cõsideremus & illã comperiemus in omnibus eandem, vtpotè terrã & lutum, ex quo formatus est homo. vnde Gẽ. ij. Fecit deus hominẽ de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculũ vitæ. & Iob xxv. Homo putredo, & filius hominis vermis. & iterum Iob vij. Induta est caro mea putredine, & sordibus pulueris. Proinde sapiens dicit in contemptũ superbiæ, quam egregij maiorũ tituli, aut stẽmata clara parentum, aut alia quæuis extollentię materia suggerit, inquit Ecclesiasti. x. Quid superbis, terra & cinis? Et de vnoquoq; nostrum nimirũ dicitur, vt habetur Gene. iij. q puluis est, & in puluerem reuertetur. Hæc profectò sunt omniũ nobilitatis insignia, cinis, inquã puluis & terra quæ nobiscũ vel inuiti ferimus semper, & animo fixa assiduè meditari contueriq; debemus, more nobiliũ huius mundi qui maiorũ suorũ insignia effigiata gestant, aut vestibus tapetisq; intexunt, aut splendidarũ domorũ parietibus insculpũt, vt supra in prima parte dictũ est vbi de armis fit mẽtio. Cũq; ad extremos dies peruenerimus, morte resoluti communem omnium matrem, terramq; repetemus, quæ nobilium huius seculi ab ignobilibus nullum facit discrimen: omnésque sine deletu suo sinu recepta in fauillámque redigit. Perit enim morte atq; intercidit clara nobilitas, gloria neq; suos post funera comitatur alumnos. sicut grauiter & præclare libro ij. dicit Boëtius.

Licet remotos fama per populos means,
Diffusa linguas explicet.
Et magna titulis fulgeat claris domus,
Mors spernit altam gloriam.
Inuoluit humile pariter, & celsum caput,
Aequatq; summis infima.
Vbi nunc fidelis ossa fabricij manent?
Quid Brutus, aut rigidus Cato?
Signat superstes fama tenuis pauculis
Inane nomen literis.

Demum vt subnectit idem Iudocus, primam nostram secundùm carnem originem reducimus omnes in Adam primũ parentem nostrum. Nam, teste scriptura, Actuum xvij. Fecit deus ex vno omne genus hominũ, inhabitare super vniuersam faciem terræ. Cũm itaq; omnibus secundũm corpus idem sit primarius author & pater, quid efferũtur, insolescũt, & turgidi inflãtur, qui specimẽ & decus

nobilitatis habent, super cæteros ignobili domo prognatos, quid intumescũt more vtris vento distenti? Salomon quoq; singulari sapientia decantatissimus, & generis itidē nobilitate insignis attestatur, idem mortalibus omnibus esse natiuitatis exordiū, de seipso ita verba faciens, Sapiē. vij. Sum quidem & ego mortalis homo similis omnibus, et ex genere terreno illius qui prior factus est, & in ventre matris figuratus sum caro, decem mensiū tempore coagulatus sum in sanguine, & semine hominis & delectamento somni cõueniente. Et ego natus accepi cõmunem aërē, & in similiter factam decidi terrā, & primā vocem similē omnibus emisi plorans: in inuolumentis nutritus sum, & magnis curis. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium. Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus. Quòd si hęc cõmunis omnibus origo, & nouissima vitę meta altius animo infigatur atq; inhęreat, salutaris erit medicina ad elationē superbiãq; (quæ ex carnis nobilitate succrescit) è mente hmõi nobiliū euellendã, expurgandã, non aliter ac pauo cũ deformes suos spectat pedes, caudã pennis stellantibus explicatam illico demittit & inuoluit ad ima. hæc Clictouęus in dicto ca. v. etiam vide quæ dicit ibi in cap. xij. quæ recensere volui, licet ad depressionem, & humilitatē, & nõ ad fastigiũ glorię & laudis tendant, cũ hodie nobiles sint satis superq; prętumidi, et nihil est in quo de se gloriam & laudem non quærãt & vendicent: quippe ait Lucas de penna in l. militantibus. C. de decurio. lib. x. Nobiles vtplurimũ sunt superbi, & licet habeant quatuor bonas cõditiones: quia sunt magnanimi, magnifici, dociles, & industrij, politici, & affabiles: tamen sunt nimiũ honoris appetitiui, & progenitorum despectores: vt ait Lucas de pēna in l. ij. C. ne rusticani ad vllum officium deuocentur, lib. xj.

Septima consideratio. Inter plures eiusdem qualitatis, scientię & dignitatis præferuntur nobiles vbi non est maior dignitas, q̃ nobilitas simplex, de quibus suprà dixi. Ideo ista est firma cõclusio, q̃ nobiles simplices præferuntur quibuscũq; alijs simplicibus plebeis in quocunq; actu, vbi comparent aut assistunt cũ eis. Probatur in l. honor. §. de honoribus. ibi: origo nataliũ. ff. de mu. & hono. et in l. prouidendũ, in verbo, nobilissimos. C. de postul. & in l. j. & fi. & qđ ibi notat Bar. ff. de albo scribēdo. facit l. fi. ff. de fide instru. & in l. j. C. de conditis in pub. horreis. in verb. nobilis, lib. x. & ibi Ioan. de Platea, qui dicit per illum text. q̃ in electione officialis consideranda est nobilitas. Et apud nos verbum nobilis capitur pro quadã pręeminentia, quæ nos à plebeis differre facit. text. iuncta gl. in §. plebiscitum. in verb. species. ad finem. institu. de iure naturali, gentium & ciuili. in §. interim. ibi: vniuersi nobiliores. & in §. si qua verò. ibi: conuenit enim vnumquẽq; nobilium. in authen. de defenso. ciuitatum. colla. iij. text. in l. quæris. ibi: sanctissimus & nobilissimus Imperator. ff. de natalibus restituendis. & in cap. venerabilis. ibi: non generis sed virtutum nobilitas. extra de præbendis. & in l. nobiliores natalibus. C. de natalibus restituendis. & in capitu. ex literis. ij. in principio, ibi: duo nobiles. extra de sponsalibus.

Et de hac pręeminentia nobilitatis ad plebeios dixi in commentarijs nostris super cõsuetudinibus ducatus Burgundiæ, titu. Des droictz & appartenãces à gens mariez. articulo xix. in glos. ij. & titu. des enfans de plusieurs lictz. articu. iiij. in glos. prima.

Aduerte, quoniam, vt dicit Iudocus Clictouęus in suo tractatu de nobilitate, capitu. ix. generis nobilitas semper apud homines præstantiam quandam dignitatis habuit, & super cæteros pręeminentiam testantur omnes historiæ, quòd ea virtuti (vt debet) coniuncta semper esse existimetur, & ob præstabilem virtutis excellentiam singulari splendore præfulgens. Potissimum verò sacræ scripturæ testimonio eius excellentia probatur, vt habetur Deuterono. j. vbi Moyses de tribubus populi Israëlitici viros sapientes & nobiles constituit iudices. & j. Regum ix. cap. Samuel vocatur nobilis ob prophetiæ dignitatē. & ij. Regum xxiij. vbi Abisai frater Ioab inter tres nominatus dicitur nobilior. & Prouerbiorum xxxj. vbi vir cõmēdatur ex titulo nobilitatis. ibi: nobilis in portis vir eius, quando sederit cùm senatoribus terræ. & Ecclesiastes decimo, vbi rex laudatur eo quia nobilis, cùm dicat. Beata terra, cuius rex nobilis est. Cõmendatur etiam Ioseph ab Arimathia q̃ nobilis esset, Mar. xv. etiam Lucæ xix. Cõmēdatur homo à nobilitate, ex quo ei datur ibi titulus nobilitatis. Et non ab re dictum est Actuum xvij. q̃ ad Pauli prædicationem conuersa est ad dominũ de gentilibus multitudo magna, & mulieres nobiles non paucæ. Etiam probatur commendatio nobilitatis ex Aristo. iij. Politicorum, cap. vj. post aliquam commendationem ait, q̃ nobilitas apud omnes in honore habetur: insuper quia consentaneum est ex melioribus ortos esse meliores. Est enim generis virtus nobilitas. vnde rectè à Seneca dictum est. Habet hoc proprium generosus animus, quòd concitatur ad honesta. Neminem excelsi ingenij virum humilia delectant, & sordida: quod lepide à Fausto poëta regio expressum est hoc distícho.

Si te rusticitas vilem genuisset agrestis,
Nobilitas animi non foret ista tui.

Ex quibus concludendum, nobilitatem esse de numero laudabilium & commendabilium.

Octaua consideratio. Nobilitas causatur ex multis. Primò, vt ante dictum est, ex nobilitate progenitorum, & de ista primò pertractabimus, deinde de ea quę est virtutis: in qua dico q̃ nobilitas causatur ex genere progenitorum, quoniam, vt habetur Sapiē. iij. Gloria hominis ex honore patris sui, & contumelia filij pater sine honore: vnde etiam susceptus ex patre nobili sine alia dignitate efficitur nobilis. facit quod habetur Prouerbiorum xvij. vbi dicitur. Gloria filiorum, parentes eorum. & quod dicit Iob. de quo Osee nono. Gloria eorum à partu, ac ab vtero & conceptu honor illius. & habetur Deuterono. j. De vtero vestro sapientes & nobiles constitui principes. & satis facit textus in §. primo. institu. de ingenuis. Et tamen intellige hoc casu quòd non ex vtero simpliciter, sed ex nobilitate patris non matris. ita dicit Baldus in l. finali, ad finem. C. de seruis fugitiuis. Et Iacobus de Aluarot. in in capitu. primo, titu. quis dicatur dux, marchio, comes, in vsibus feudorum. Ita quòd Barto. & post eum Ioannes de Platea in l. exemplo. per illum textum. C. de decurio. libro decimo, dicunt quòd non valeret statutum quòd quis censeretur nobilis vel ignobilis ex progenie materna. ad quod facit l. prima. ff. ad municipales. Quod est cõtra consuetudinem Comitatus Campaniæ, qua cauetur quòd si ex patre & matre vnus sit nobilis, etiam si sit mater, filius sequitur conditionem illius: de qua consuetudine seu statuto aut simili fecit mentionem G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in princip. in verbo, Raynutius. numero xv. extra de testamentis.

Et quòd

Et quòd nobilitas consideretur ex parte patris non matris, dicit Bar. in l. j. col. vij. versicu. videndum est vtrum. C. de digni. lib. xij. pro quo facit dictum Ciceronis in suis officijs, vbi ait. Optima autem hæreditas à patribus traditur liberis, omniq; patrimonio præstantior gloria virtutis, rerumq; gestarum. Faciunt etiam ad propositum dicta per eundem Benedicti in loco hic ante allegato, vbi ponit amplè materiam cũ regula & limitationibus, & an licitũ sit alicui se denominari facere à matre relinquendo nomẽ patris: quæ vide ibi per eum, numero xxv.

Sed dictam opinionem Bartoli, & Ioannis de Platea in d. l. exemplo. impunant dominus Philippus Decius in regula fœminæ. de regulis iuris. in ix. col. in fi. ff. & in c. nouit. in vj. colum. de iudicijs. & domi. Rochus de Curte in c. fi. in xvj. col. extra de consuetudine. & post eos Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis, in iiij. parte, numero xxviij. dicentes ꝙ si à principe imperatore vel populo qui neminem in superiorem recognoscat, talis consuetudo introducatur valet: quoniam ꝙ nobilitas sit à patre hoc est iure ciuili introductum, sicut ius ciuile agnatiõis, quod tolli & mutari potest. §. fin. institu. de legitima agnato. tutela. Vnde in totum nobilitas à statuto induci potest, vt notat Bart. in d. l. j. in charta finali. versiculo iij. ex prædictis. & in versic. iiij. infertur. C. de dignita. libro xij. Paulus de Castro in consi. cxxvj. incipien. dubitatur primo, in iiij. dubio, in nouis.

Et ideo Bonus de Curtili inducit contra tales, qui fastu superbiæ se denominari faciunt à matre, cessante prædicta consuetudine, de quibus etiam per eundem G. Benedicti in loco supradicto: & contra tales, qui dicunt se nobiles ex vtroq; parente, & contra quosdam qui habent statutum, ꝙ nemo in ecclesia eorum sit canonicus, nisi sit nobilis ex vtroq; parente, de qua consuetudine per eundem de Curtili ibi, circa quam non insisto cũm sit vltra materiam nostram, & propria officina sit in c. pe. quod incipit, venerabilis. extra de præbendis. vbi etiam tex. innuit aliquem fore nobilem & illustrem ab vtroq; parente.

Et, vt ad propositum redeam, ista nobilitas generis est illa quæ apud nos vsitatur & practicatur, de qua amplè etiam per Lucam de Penna in l. mulieres. in iij. col. C. de dignita. libro xij. & ista generis nobilitas est qualitas quędam siue dignitas proueniens à coruscatione clari sanguinis à parẽtibus originem sumens, & in liberos legitimos per carnem continuata. Ita d. ffinitur per Landulphum & Cardinalem in clemen. ij. in princ. de senten. excommuni. Et vide de hac nobilitate generis Cepolam in suo tractatu de imperato. militum eligendo. in iij. & xxij. opinionibus. vbi amplè: dicit tamẽ Iudocus Clicthoueus in suo tractatu de vera nobilitate. c. x. quòd hæc nobilitas generis vt vera sit & perfecta, virtutibus est adornanda.

NOna consideratio. Secundò causatur nobilitas ex sapientia, quoniam in sapientia vera nobilitas consistit. Sapientiæ vij. Omnibus nobilibus nobilior est sapientia. & vt habetur Prouer. viij. Melior est enim sapiẽtia cunctis opibus preciosissimis, & omne desiderabile ei non potest comparari: per eam reges regnant, & legũ conditores iusta decernunt: per eam principes imperant, & potentes decernũt iustitiam. &, vt habetur Ecclesia. ix. Melior est sapientia quàm arma bellica. & ibi x. c. Preciosior est sapientia paruaq; gloria ad tempus stultitia. & de hac sapientia cũm pauci illam habeant, vide Ecclesiastici xxiiij. xxv. & xxix. vt amplè per Ioannem de Montholono in suo promptuario iuris. in verbo, sapientia. Et hãc habuit Salomon quam petijt à domino, iuxta ea quæ habentur Sapien. ix. vbi dicit. Deus patrum meorum, & domine misericordiæ, qui fecisti omnia verbo tuo, & sapiẽtia tua constituisti hominem, vt dominaretur creaturæ, quæ à te facta est, vt disponat orbem terrarum in æquitate & iustitia, & in directione cordis iudiciũ iudicet: da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam &c. Et subiungit. Mitte illam de cœlis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ, vt mecum sit, & mecum laboret, & sciam quid acceptum sit apud te.

DEcima consideratio. Quo ad nos ex scientia nostra quis consequitur nobilitatem. Vnde vt dicit tex. in l. prouidẽdum. C. de postulando. meritum scientiæ ciuilis iuris ipso iure reddit peritum nobilissimũ. vnde Vlpianus dictus est nobilis. l. ij. §. fi. in fi. ff. de excusa. tutorũ. & nobilissimus. l. dicimus, in fi. ff. de excusa. tutorum. Item dictus fuit clarissimus. l. custodias. ff. de publicis iudicijs.

Hinc est ꝙ princeps iurisperitis reuerentiam habet. l. quicquid. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum. Ex hoc dicũtur iurisperiti à principe præhonorari secundũm Angelum in l. cũm salutatus. C. de sententiam passis.

Hinc etiam est, ꝙ doctores legũ sunt ab omnibus honorandi nec debent ab alijs quantumcunq; maximis fratres appellari, sed domini. l. ij. C. de offic. diuerso. iudicio. faciunt ad prædicta, quæ dicit Felin. in c. cũm à deo. in iij. col. extra de rescriptis. vbi dicit, ꝙ sola literatura quẽ nobilem facit. & pro hoc etiam facit text. in l. j. §. est quædam sanctissima. ff. de varijs & extraordinarijs cognitio. Ita voluit Angelus in l. sed & si susceperit. §. j. ff. de iudicijs. Alexand. in additio. ad Bart. in l. j. C. de dignita. libro xij. & faciunt, quæ dicit in l. quisquis. C. de postulando. faciunt quæ dicit Barba. in rubrica, de officio delegati. in ij. col. & in consilio lvij. col. viij. in ij. vol. imo ex tali scientia nõ solum quis consequitur nobilitatem testante Cassiodoro libro ix. epistola viij. & Roderico in speculo vitæ, libro j. c. v. sed etiam honor & vtilitas testante imperatore Iustiniano in §. summa. in prooemio instit. ibi: & vosmetipsos sic eruditos ostendite, vt spes vos pulcherrima foueat, totoq; opere legitimo perfecto posse etiam nostram rempublicam in partibus eius vobis credendam gubernari. hinc dicit tex. in §. fi. in finalibus verbis, in authen. de hæredi. & falcidia. colla. j. neminem leges in anxietate, nec etiam in paupertate mori permittunt.

Bonus tamen de Curtili in dicto suo tractatu nobilitatis, in iij. parte, numero xcvij. dicit ꝙ Bart. in l. iudices. C. de dignitat. libro xij. videtur sentire, quòd non solum scientia sufficit ad nobilitandum aliquem, nisi etiam cum scientia concurrat dignitas doctoratus vel officium, vt dicit apparere ex verbis ibi positis, qui tamen exuti dignitate inter priuatos habentur. Idem videntur sentire Cyn. in dicta l. prouidendum. & Alexan. in consilio xciij. col. ij. versicu. sed ita, in j. volu. dum dicit quòd sola ratione dignitatis doctoratus, doctor dicitur nobilis, allegat text. in l. ij. §. fin. ff. de excusa. tutorum. Idem sequitur Romanus in l. si vero. §. de viro. in quinta fallentia. ff. solu. matrimo. Licet ibi videatur quædam palliare pro concordia, dicendo quòd aut loquimur de nobilitate animi, quæ virtutibus causatur atq; scientia secundũm Philosophos: & tunc verum est quod dicit gl. in d. l. prouidendum. scilicet sciẽtiã nobilitare suũ possessorẽ, nulla alia adiecta dignitate.

Aut verò nos loquimur de politica nobilitate seu ciuili,& tunc procedit quod dicit Bar.in dicta l.iudices.& alij suprà allegati.

Rationẽ ibi diuersitatis assignat,ex quibus cõcludit,q̃ ratione scientię simplicis acquiritur vna nobilitas,& ratione doctoratus alia:eo quia doctoratus est dignitas quę datur in remunerationem & compensam laborum exactorum,iuxta l.j.C.de assessoribus.& l.fi.C.de statuis & imagi.Et scientia confert vnam nobilitatem quæ est animi. Aliam verò confert doctoratus quę est politica,aliam iudicatura:de quibus sequuntur considerationes.

VNdecima consideratio. Quòd nobilitas causatur ex iudicatura:quoniam,vt dicit Bar.in l.iudices.C. de dignitatibus,libro xij.Iudices sunt nobiles.dixi amplè in cõmentarijs nostrarum consuetudinum.in titulo.Des enfans de plusieurs lictz.§.iiij.in glo.entre gens nobles. Imo,vt ibi dixi,videtur quòd officiarij principum saltem qui sunt in dignitate spectabilitatis aut clarissimatus,cùm habeant dignitatem,& dignitas & nobilitas idem sunt,vt dicit Bar.in l.j.C.de dignitatibus,libro xij.

DVodecima consideratio. Quia cũ doctoratus sit dignitas.c.quãto.de magistris.Bar.in prima cõsti.C. iij.col.versi.quęro circa.vbi cõmuniter doc.Alex.in cõsi. xv.xviij.& xxiiij.in j.volu.Felin.in rub.de magistris.& in c.quanto.Areti.in c.super eo.col.ij.versi.quartò nota. de testibus.infinita per eũdẽ Bonũ de Curtili in d.iij.parte,nume.xcix.& dicit Iacobus Bonaudi in gloss.ad Io.de Terrarubea in verbo,officia.artic.j.tertij tractatus,quòd magisterium & doctoratus sunt honor & dignitas,& dignitas & nobilitas idem sunt,vt dicit Bart.in d.l.j.C.de dignita.libro xij.Et ista est magis honorabilior inter plebeios & coram populo,q̃ nobilitas præcedens,quæ sola dicitur animi nobilitas.

Sed ex prædictis infert idem de Curtili in d.suo trac. iij.parte,nume.cij.q̃ virtuosus & doctor dicitur nobilis duplici nobilitate,animi scilicet & politica seu ciuili,secũdùm q̃ Bart.sumit nobilitatẽ politicam in d.l.j.C.de dignita.Et benè dicitur politica seu ciuilis eo quia dicitur satis conferri per principem seu principatum tenentem: ex quo per collegium habens à principe priuilegium confertur,arg.tex.in l.j.versicu.omnia enim.C.de vete.iu.enucle.vbi dicit se omnia facturum,quæ per iureconsultos facta sunt,quia ab ipso omnis eis impartitur auctoritas.facit tex.in c.apostolicæ.de præbẽ.in vj.& quę dicit Felin. per illa iura.& in c.cùm accessissent.in rub.de consti.dum loquitur de principe confirmante statuta sui inferioris.Et ista nobilitas apud nos tam in vim scientiæ legalis,quàm doctoratus satis practicatur in voce & loquela, maximè apud Diuionenses:quia omnes aduocati & doctores Diuionen.dicunt se in titulis eorum nobiles & sapientes,nõ tamen per hoc à muneribus,prout nobiles origine qui excusantur ab omnibus subsidijs,impositionibus, & fenagijs principis:dicam de hac scientia legali amplius,quando tractabo q̃ cæteris quibuscunq; est præferenda propter multa quando ponam ordinem literatorum inter se.

DEcimatertia consideratio. Nobilitas etiam ex alia virtute q̃ ex supradictis causatur,& sic generaliter ex quacunq; virtute,vt ait Salustius in Iugurthino:quamuis virtus & sapientia conuertantur,vt quod de vna dicitur,de reliqua dictum intelligatur. Hiero.ad Celantiam. Et summa apud deum nobilitas, est clarũ esse virtutibus: vnde ille apud deum maior est qui iustior,nõ econtra.xl. dist.c.multi.in fine.Io.And.in c.venerabilis.circa mediũ. de præben.in nouella.& exteriora virtutum opera viros eminentes in hac vita constituunt.xxiij.q.iiij.c.si non ex fidei.ad hoc etiam c.ex studijs.extra de præsumptio.Vnde,vt dicit Lucas de Penna in d.l.mulieres.nobilitas nihil aliud est quàm habitus operatioq̃ virtutis in homine,vt in hac specie:illa etiam nobilitas quæ ex bonis moribus procedit includatur,iuxta illud.

Degenerant homines vitijs fiuntq; minores:
Exaltat virtus nobilitando genus.
Vnde etiam Ouidius de Pontho libro.j.
Non census nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos ingeniumq; facit. Et alibi:
Nobilitas sola est animum quæ moribus ornat,
Exaltare velis si quos insignat honestas.
Quos sublimet apex morum licet ampla facultas,
Et patriæ desit & gloria sanguinis alti.
Virtus nobilitat animum virtute remotus.
Migrant in exilium nobilitatis honor.
Nobilitas animi sola est atq; vnica virtus. Et, vt dicit Bald.in l.ij.C.de commer.& merca.quicunq; est virtute præditus,est nobilis.&,vt dicit Hostien.in summa de institu.§.si quis institui.circa princip.Non genus nobilitat hominem,sed virtutes.& videntur hæc probari in l.j.C. de cond.in hor.publi.ibi:nobilis prudens.& ibi Bart.& Io.de Platea,libro x.

Et hæc est vera nobilitas,quę plus est cõmendanda q̃ illa quæ habetur à parentibus,vt dicã infra:imo hęc progreditur ad parẽtes.Vnde Tullius iij.de offi.Marcus Cato sententiam dixit.Huius nostri Catonis pater, vt enim cæteri ex patribus,sic hic qui illud meruit ex filio est nominandus.Ita dicit Lucas de Penna in l.mulieres.in ij.colum.C.de dignita.lib.xij.Et facit quod supra dixi in parte præcedente,vbi dixi,quòd filius aduocati fisci est cæteris præferendus.

DEcimaquarta consideratio.Etiam nobilitas causatur ex quacunq; dignitate:& de ista habetur plenè in l.j.C.de dignita.libro xij.quoniam,vt amplè dicit Bar. in d.l.j.dignitas & nobilitas idem sunt.Quandoq; maximè accipitur prout facit quem differre à plebeis, de qua loquitur in d.l.j.& etiam hic est intentum nostrum, & illud probat sic.Sola dignitas est illa quæ facit quem à plebeis differre.l.j.in fine.& l.iij.§.tutores.ff.de suspectis tuto.vbi Iacobus de Arena ponit,quòd omnis carẽs dignitate est plebeius,aliàs qui est in dignitate desinit esse plebeius,probatur in l.ne quis.C.vt nemo priuatus.illud ergo quod secundùm mores nostros appellatur nobilitas, illud idem est dignitas,quæ facit quem non esse plebeiũ. Propterea, vt dicit Bart.hoc videtur esse expressum in §. plebiscitum.institu.de iure naturali gentium & ciuili.vbi dicit gl.q̃ plebs cõtinet oẽs,exceptis nobilibus.& in tex. dicti.§.appellantur nobiles patritij & senatores,qui habent dignitatem.facit.l.plebs.in prin.ff.de verborum significatio.& ita cõcludit ibi Bar.licet quodãmodo videatur arguere intelligẽdo alio modo dictũ.§.plebiscitũ.quę videas.& vt dicit Lucas de Penna in d.l.mulieres.ista nobilitas extẽditur etiam ad liberos,vnde susceptus ex patre clarissimo,ob dignitatem retinet nobilitatẽ, per d.l.j.C. de digni.Et,vt dicit,hoc progreditur etiã in ascendẽtes:vñ pater nobilitaẽ ex nobilitate filij,in authen.cõstitutio quę de dignita.§.generaliter.Et idẽ dicit esse de nobilitate quę prouenit ex virtute & scientia,de qua hic antè dixi.

Decima-

DEcimaquinta consideratio. Etiam nobilitas causatur ex ducatu, comitatu, baronia, vel dominio huiusmodi: & quantò maior est dignitas, tantò magis est nobilis: & de his maioribus dignitatibus dixi suprà in parte præcedente, vbi posui de ducibus, comitibus, marchionibus. Hic verò tantum loquar de baronijs, & alia dignitate simili vel inferiori.

Sed quia suprà promisi hic loqui de baronia & principatu, videndum est quis baro, & quis princeps dicatur. Nam Franciscus de Curte iunior in suo tractatu feudorum, in ij. parte, col. xxviij. versicu. sed quia gloss. & doctores. dicit post Barbatiã in repetitione extrauagan. volentes. illum allegando, non reperire textum formalem in iure exprimentem hoc nomen Baro, & subijcit, q tex. in c. j. quis dicatur dux, marchio, comes. videtur tacitè exprimere hoc nomen dum dicit: Qui verò à principe vel à plebe aliqua aut plebis parte per feudum fuerit inuestitus, is capitaneus appellatur, qui propriè valuasor magnus appellabatur. Nam, vt dicit, si ille textus rectè ponderetur, importat hominem inferiorem à comite: & sic videtur intelligendus de Barone. & ad hoc adducunt Bald. in c. j. in prin. qui feudum dare possunt. dũ dicit. Sunt quos vulgò barones appellamus. & refert quendam magnum doctorem sic dixisse in suã summa.

Addit Franciscus vltra Barbatiam, quòd illud probatur in illo tex. iuncta gloss. & eo quòd voluit Dominicus de sancto Gemi. in c. fundamenta. circa fin. de electio. in vj. Nam tex. ibi facit mentionem de barone. & gloss. declarat quis dicatur dux, marchio, comes. non autem declarat quis dicatur baro, sed bene declarat quis dicatur capitaneus: & tamen Dominicus de sancto Geminia. ibi dicit quòd differentia sit inter principem & baronem, vt in gl. ergo sentit expresè q capitaneus dicatur baro: & istam eandem opinionem etiam tenet Aluarotus in d. c. j. in ij. colum. quis dicatur dux marchio. &, vt dicit idem Franciscus ibi, baro dicitur à bares, latine verò grauis. Et etiã dicit Albericus de Rosate in suo dictionario. in verbo, baro. quòd barones dicuntur graues personæ, à græco vocabulo baria, quod idem est q autoritas grauis. & Calepinus in suo dictionario. in verbo, baro. ponit q baro est vir fortis, à quo fit diminutiuum barunculus.

Et licet supra dixerim q ex ordine literæ ex suprascriptione. c. grandi. de supplen. negligen. prælato. barones videntur debere præferri comitibus. tamen est fortis tex. in contrarium in d. c. fundamenta. de electio. in vj. vbi prę ponuntur comites baronibus, & ibi arguetur ab ordine literæ, & maior est autoritas scripturæ dispositionis quã subscriptionis. Et de his vide suprà in v. parte, in xlvij. cõsideratione. Mihi videtur quicquid isti boni patres dixerint, q hodie baronia sit quædam dignitas inter nobiles habens quandam præeminentiam inter solos simplices nobiles post principatus ex consuetudine introductam, & ex quodã modo vtendi diuersimodè secundũm diuersas patrias. Et apud nos propriè barones dicuntur tales qui habent præeminentiam aliquam vltra simplices nobiles, & subsunt sub ducibus aut comitibus. Cũm vt veraciter dux dici possit, debet habere decem comites sub se, sicut archieps debet habere decem episcopos sub se, & rex debet habere decem duces sub se, seu decem ducatus dignitatem habentes: vt notatur in c. constitutus, le. ij. in ij. nobilita. extra de testibus. & facit text. in capit. scitote. vj. q. iij. dux verò comites, & consequenter comes barones, qui inquantum habet maiores sub se, intantum est maior: sic etiam baro inquantum sub se plures vasallos seu feudatarios habet, sic maior dicitur. quantò enim quisq maioribus præest, tantò ipse maior & honestior est. in auth. de defenso. ciuitatũ. §. nos igitur. vnde & illud: Gloria regis in lata gente, & in diminutione populi contritio principis. j. q. iiij. §. his ita. versicu. Item Dauid. & quantò maiora quis tractat, tantò ipse maior est. de consecra. dist. v. cap. de his verò. & Salustius in procœmio cathilinarij. Maximam gloriam in maximo imperio putauere.

Apud nos etiam est adhuc alius terminus vulgaris & consuetudinarius qui dicitur banneretus: hic dicitur Baron banneretz, qui videlicet tales dici debent q banneriam, quæ apud nos dicitur vexillum antè eorum dominum portare possunt. Et tales barones ex consuetudine nostra maiorem potestatem habent, quàm simplices domini habentes solum iurisditionem omnimodam: quoniã etiam in patibulis seu furcis eorum demonstratur diuersitas, eo quia eorum patibula possunt facere ædificari cũm quatuor pillaribus & summitate ascendente: simplices verò nobiles hæc patibula faciunt cum duobus pillaribus seu columnis, aut cũm vna columna seu potentia. Et tales barones etiam apud nos habent sigillum proprium, & balliuos qui sunt iudices ad quos ab eorum castellanis seu præpositis appellatur, & de huiusmodi balliuis ad balliuum principis.

Apud Neapolitanos verò omnes quasi nobiles habẽtes iurisditionem in suis oppidis & castellis dicuntur barones, & de his me remitto ad totalem vsantiam in suis locis obseruatam: & de ritibus Neapolitanorum nobilium latius infrà dicetur.

In multis tamen locis Franciæ non dicitur baronia, nisi habeat quatuor castellanias sub se, hospitale fundatum, aut ecclesiam collegiatam cũm sigillo authentico: & hoc modo cũm tales inueniantur, credo eas esse dignitates pręcipuas antè simplicem nobilitatem, & post comitatum.

De dignitate verò principatus specialem, credo eam etiam introductam fuisse ex consuetudine, & esse maiorẽ baronia, quia licet non habeat in totum imperialia & regalia, habet tamen aliqua, aut ex consuetudine, aut ex priuilegio: vt est principatus Orengiæ, Pedemontium, & Achaiæ, quæ habent iura regalia, vt videmus, & dixi s. in v. parte, in liiij. consideratione. Cũm habeant parlamẽta & alia regalia: & apud nos quicquid sit ex cõsuetudine nostra excedunt dignitatem baroniæ & quasi adęquãtur comitibus. Ideo huic consuetudini standum erit, cũm in talibus multum operetur, vt dicit Bal. in c. j. §. marchio. in titu. de his qui feudum dare possunt. & dixi supra in pluribus locis quæ non repeto breuitatis causa.

Aduertatur tamen ad id quod dicit Iacobinus de sancto Georgio in tract. de feudis. in verbo, princeps. vbi aliqua ponit quæ hic non transporto. Et vide etiam quę posui in consuetudinibus nostris ducatus Burgundię, in titulo. des iustices & droictz dicelles. in §. v. in glo. du prince. vbi ponitur diffinitio huius dictionis, princeps.

Et redeundo ad propositum vnde digressi sumus, ex baronia vel dominio huiusmodi quod dominus habet in homines & fideles suos, censetur habere dignitatem etiam si castrum habeat dignitatem, ratione cuius dignitatis prę fertur omnibus alijs nobilibus.

Hinc videmus, q in hac diœcesi Heduen. in introitu episcopi Heduen. si assistãt nobiles, pręferuntur omnibus

quattuor qui dicitur barones, videlicet baro de Sullyaco, baro de Luxiaco, baro de Motha sancti Ioannis, & baro de mõte Petroso, qui tanquam primi huius diœcesis, eo quia barones præferuntur quibuscunque nobilibus, & obtinent primũ locum, tam in ambulando cũ episcopo, aut iuxta episcopum, quàm in portãdo cathedrã seu tangendo, aut pallium portãdo: ex quo denotatur, quod ista baronia habet aliquid præeminentiæ vltra alios nobiles.

Et, vt dicit Lucas de Penna, hæc nobilitas nõ queritur ex alio feudo quàm in quo sunt vasalli & fideles secundũ Andreã de Isernia in tit. de capita. qui curiam vẽdidit. in c. j. in fi. in vsibus feudorum, ita quidẽ quod non sint modici numero, sed multi, vt notat ipse Andr. in vsibus feudorum. in tit. quibus modis feudũ amittatur. imo etiã in numero copioso, eo quia præmiũ dignitatis seu nobilitatis est habere subditos. in authẽ. vt iudices sine quoquo suffragio. §. nolumus diuites & locupletes. eo. ti. §. j. & quãtò quisque maioribus præest, tantò maior est, vt dixi hîc ante.

Et, vt dicit Lucas de Penna in dicta l. mulieres. non dicitur vero nobilitas ex infeudatione, nisi fit à principe, vt in c. j. quis dicatur dux marchio. & in l. j. C. de domesti. & protectoribus. & quod ibi no. & in l. j. C. de præpositis laborum, libro xij. & in l. vniuersos. C. de decurio. libro x. in medio glo. illius, ibi: cũm enim tale officium sit à principibus.

A rege enim emanat origo dignitatum tẽporaliũ, vt sentit Orosius ad Augusti. ad hoc c. ita dominus. xix. dist. tamẽ dicit etiam Bal. in consi. cxxix. in ij. col. in ij. volu. quod qui ex priuilegio vel aliàs iurisditionẽ habet, dicitur nobilis: de quo dixi in cõmentarijs nostrarum consuetudinum ducatus Burgundiæ, in titu. des droictz & appartenen. à gens mariez. §. xix. in gloss. entre gens nobles. versicu. vel quarto. vbi etiam quædam dixi de nobilitate.

Hinc est, quod feudũ nobile nobilitat suum possessorem. Aluaro. & Iacobus de Beluiso in præludijs feudorum, in in prin. in x. col. tit. qui feudum dare possunt.

Et dicitur feudũ nobile feudum antiquũ, quod est infeudatum nobili à principe, secus si alteri, quoniam nobilitas ictu oculi non nascitur, secundũm Bald. in præludijs feudorum. in decima diuisione. allegat. l. stemmata. ff. de gradibus cognatio. sequitur Decius consil. liij. col. ij. post mediũ. de quo amplè per Bonum de Curtili in suo trac. nobilitatis, in tertia parte, nume. cc. & ccj.

Aduertendum est tamẽ etiam ad id quod dicit Lucas de Penna in l. cũm neque. C. de incolis, libro x. quod si rusticus emat feudum nobile nõ ex hoc fit nobilis. res enim à persona sumit conditionem & honorem & non econtra. l. iustissimẽ. ff. de edilitio edicto. l. j. C. de imponẽ. lucra. descriptio. libro x.

Aduertendum est etiam ad huiusmodi barones, quod præcedunt milites. c. venerabilis. de cõfirmatio. vtili vel inutili. in subscriptio. & Barba. in consi. lvij. col. ij. in fine. cũm seq. in ij. volu.

Et Lucas de Penna in l. fi. C. de mãcipijs & colonis patrimo. lib. x. vbi dicit, quod cũm reges haberent plures filios nec omnes reges facere possent, eo quod regnũ sectionem nõ patitur. Innocen. & alij in c. licet. de voto. & vni administratio regni est committenda. Archidia. ij. q. vij. §. idem obijcitur. donabãt eis ampla castra cũ iurisditione & imperio, inde vocabãtur barones. i. filij alijs excelsiores secũdũm eũ. & pro hoc est bonus textus in extrauagãti, volẽtes. versi. comites, barones & nobiles. & ibi Andr. Barbatia in sua eleganti repetitio. Et licet tex. in subscriptione c. grandi, supra allega. præponat barones comitibus, tamen comites sunt præferendi: vt dixi suprà in quinta parte, vt etiam tenet Fran. de Curte in tractatu suo feudorum. in ij. parte principali. versi. ij. principaliter videndũ est. nisi tamen tales barones essent filij principum, quia etiam præferri debent comitibus, sicut comites filij regum præferũtur alijs ducibus. dixi suprà in quinta parte.

Decimasexta cõsideratio. Causatur interdum nobilitas ex cõmuni opiniõe, puta si aliquis communiter pro nobili habeatur. l. cũ de laniõis. §. asinam. ff. de fundo instructo instrumentoque legato. l. j. §. j. ff. de fluminibus. l. fi. ad finem. C. si seruus aut libertinus ad decurio. aspira. & C. mandati. l. si pro ea. in principio.

Et horum nobilium infinitus est numerus, & tales nõ sunt veri nobiles, sed asserti tales: vt dicit Lucas de Penna in d. l. mulieres. in ij. colũ. C. de dignita. libro xij. Nihil enim stultius est quàm sentire opinione vulgi aliquem esse beatum, vt ait Tullius de legibus. sed huiusmodi assertiones quandoque sunt mendosæ, vt facit text. in l. si priuatus. in ij. reponso. ff. qui & à quibus. & ff. de officio prætoris. l. Barbarius. sic etiam falsa erat assertio quam delesu turbæ faciebant: nam alij dicebant ipsum esse prophetam, alij Ioannem baptistam, vt dicitur Lucæ ix. dicit tamen Felin. in hoc in c. super eo. de testibus. colũ. iij. quòd inhærẽdo communi opinioni vulgarium secundũm quã verba intelligi debent cũm de nobilitate fit mentio, intelligitur de nobilitate generis. not. Matthæus Matthesillanus notabili suo ciij. incipi. nota quòd si capitulum. quod an sit verum, vide Bonum de Curtili in d. suo tractatu. in iij. parte, numero clxxix. & clxxx. vbi arguit in cõtrariũ, eo quia verba sunt intelligenda secundũm modum loquẽdi peritorum, & videatur ibi, non insisto.

Et ideo hoc casu dicit Sozi. consilio suo ccxlvj. col. ij. versicu. prima ratio. quòd non sufficit in tali casu dicecere, quòd talis est nobilis, imo etiam dici debet quòd talis reputatur. Faciunt quæ dicit dominus meus Iason post Barto. & alios in l. j. C. de testamentis. vbi dicit, quòd non sufficit quod dicatur quod testis est infamis aut excõmunicatus, sed etiam requiritur, quòd dicatur quod talis tenetur & reputatur, idem tenet Barto. in l. si arbitro. C. de sententijs. & in l. cũm ad testium. §. primo. & in l. cũm lege. ff. de testamentis.

Et ad prædicta faciunt quæ dicit Paulus de Castro consilio cvij. col. secunda, & tertia. alleg. per Archidiaco. in capi. primo. de cõsuetudine, libro sexto. Philippus Decius in capitulo nouit. in sexto notabili. de iudicijs. & in l. fœminæ. in ix. col. ff. de regulis iuris. Rochus de Curte in repetitione capitu. fi. col. xvj. versiculo, septimò infertur de consuetudine. Albericus de Rosa. in prima parte statutorum, quæstione cxxxvij. facit text. in l. prima. §. quotidiana. ff. de aqua quotidia. & æstiua. facit quod dicit idem Decius in c. ad aures. in prin. extra de rescriptis. faciũt quæ dicunt Hostien. Anto. de Butrio & Abbas post alios in c. illud. de præscriptio. Bald. in l. siue possideris. in iij. oppositione. C. de probatio. cũ similibus per domi. Decium adductis in consilio cxviij. col. j. ad finem. & do. Franciscum Balbum in suo tractatu de præscriptio. in iij. parte, in xvij. col. in fine. versic. tertiò præmissa. vbi dicunt quod si quis longo tempore fuit reputatus clericus & in possessione beneficij etiam curati, habet intentionem fundatam, & clericus præsumitur & rector beneficij.

Et ideo

Et ideo hęc nobilitas probari potest per famam, ꝙ fama est, ꝙ talis reputatur nobilis. Bal. in l. prouidēdū. C. de postulādo. Alex. in additio. ad Bart. in l. de minore. §. tormenta. col. pe. ff. de quæstionibus. sequitur idem do. Decius in c. j. in iiij. col. in princ. versi. secundus casus. extra de appellatio.

De hac materia quomodo ex cōmuni opinione & reputatione quis probatur nobilis, vide Bonum de Curti. in tracta. suo nobilitatis, in iij. parte, nume. clx. clxj. clxij. Et alium modum nobilitatis probandæ ponit Cardi. Alexand. in c. per venerabilem. §. quod autem. col. xxij. cum seq. extra qui filij sint legiti.

Faciūt & vltra quę dicit Bartho. Cepola in suo tracta. de imperato. mili. eligēdo. in verbo, nobilitatis. versi. xj. fuit opinio. vbi dicit ꝙ statuta & cōsuetudines loci faciūt quem esse nobilē qui aliàs nō esset, qa ibi ratiōe statuti aut cōsuetudinis reputatur talis, vt est apud Venetos & Florētinos, apud quos ex eorū statutis & cōsuetudinibus reputātur nobiles tales q aliàs de iure nō essent: & hoc dicit probari in l. j. §. pe. ff. de muneribus & honoribus. & hoc sentit Bar. in l. vnica. C. de mulieribus. in quo loco. li. x. in ij. col. ver. sed quero quę dicātur. versi. venio ad secundū. vbi dicit ꝙ honor est ille qui sic reputatur i loco, & sic officiū in vno loco reputatur honor, alibi nō. allegat. l. numerum. circa principiū. ibi: calēdarij quoq;. ff. de muneribus & honoribus. vbi hoc optime ꝓbatur. & faciūt quæ dicit Ioā. de Imola in c. de multa, in fine. extra de præbendis. ꝙ ad discernendā dignitatē secularē attendēda est consuetudo sicut attenditur in beneficijs ecclesiasticis, per ea quæ habentur in c. cūm olim. extra de consuetudine.

Et ideo, vt dicit Cepola in loco supra alle. cū apud exteras gentes sint in hoc diuersæ consuetudines, necesse est, vt diuersis modis nobiles censeantur. & in casu predicto, vt dicit ibi nobiles sunt ex statuto vel cōsuetudine qui admittūtur ad cōsilia & officia, non cōprehendūtur bastardi & spurij, vt notat Bal. in l. cū legitimè. ff. de statuis & imaginibus. Aluarotus in c. j. in antepe. col. in prin. quis dicat dux, marchio, comes, in vsibus feudorū. dixi in cōmentarijs nostris super cōsuetudinibus ducatus Burgūdiæ. titulo des successions des bastardz. §. iij. in gloss. j. in fine. vbi dixi ꝙ ex consuetudine Franciæ bastardi retinent nobilitatem, & possunt portare nomē & arma domus. pro quo etiam videatur Bonus de curtili in d. tracta. in quarta parte, numero xlv. & xlvj. vbi amplè.

Vnde, vt dicit text. in l. gñaliter. §. spurios. ff. de decurio. spurij ad honores & decurionatus nō admittūtur, nec etiā ad beneficia. c. cū in cunctis. de electio. propter tñ sua merita, virtutes & cōmēdatos mores nedum ad beneficia simplicia imo etiam ad maiores dignitates & pōtificatus sedē admittūtur. c. j. sed & hoc intelligendū lvj. dist. prout fuerūt Felix tertius natione Romanus, qui ex Felice patre presbytero fuit. Gelasius natione Apher ex patre episcopo Valerio natus est. Agapitus natiōe Romanus ex patre Cordiano presbytero originē duxit, ꝗ plures etiā alij fuerūt qui ex sacerdotibus nati apostolicæ sedi prefuerūt, de quibus in c. Osyris. lvj. di. dicit tamē ibi Io. de Turrecremata, ꝙ licet tales fuerint filij sacerdotū, non tñ erant spurij, quia fuerāt suscepti in laicali statu parentum, & anteq̃ ad sacros ordines fuissent promoti.

Hinc & vlterius idē Cepola in dicto tracta. in verbo, nobilitatis. in xviij. opinione, ꝙ cōsuetudo & statuta Venetorū faciūt aliquos nobiles, qui aliàs de iure non essent nobiles: qm̄, vt dicit, licet mercatura impediat nobilitatē tñ apud eos si fuerint de senatu eorū vel de certis familijs, etiā si exerceant mercaturā, non perdūt nobilitatem ex statutis & cōsuetudine illorū: quod dicit esse verum, si exerceant mercaturā magnam & copiosam, secus si est tenuis & vilis, vt sentire videtur M. Tullius Cicero in lib. de officijs, tamē quicquid sit mercatura est contraria nobilitati, cūm eis sit interdicta. l. nobiliores. C. de cōmercijs & mercatoribus. Et de hac nobilitate Venetorū non obst. eorū mercatura etiam meminit Bonus de Curtili in dicto suo tractatu. tertia parte, numero cxxxiij. & cxxxv.

Decimaseptima consideratio. Nobilitas causatur & inducitur ex principis concessione siue priuilegio, quod potest facere princeps secundū Bald. in l. sacrilegij. C. de diuersis rescriptis. facit tex. in c. cūm redemptor. xij. quæstione ij. & in l. ij. & si. ff. de natali. restituen.

Et talis sic nobilitatus à principe non perdit iura popularium. Bar. in l. Alexandrinus. C. de decurio. libro decimo. facit l. quod fauore. C. de legibus. cum vulgaribus. nobilis effectus popularis non perdit nobilitatem. Alexāder in consilio xxxvij. in quinto volu. Bald. in l. per adoptionem. ff. de adoptio.

Contrarium tamen in hoc videtur decisum in tractatu intitulato Speculum humanæ vitę, libro primo. ca. octauo. dicens non rectè dici posse principem sua voluntate eos efficere posse nobiles, qui ex plebeis orti sint parentibus. Vnde requisitū quādā die plurimūq; lacessitum precibus Sigismundum Cæsarē à quodā plebeio sibi admodum dilecto, vt illum nobilem faceret, respondisse quidē non indoctè, sed prudenter ac facetè. Refert diuitem quidē aut exemptum te facere, nobilem verò minimè.

Sequor tamen opinionem Bal. in d. l. sacrilegij. quam etiam opinionem secutus est Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis, in ij. parte, nume. cxxvj. cxxvij. cxxviij. & cxxix. vbi amplas ponit remissiones quomodo intelligitur statutum, ꝙ nobiles æquiparentur popularibus. de quo per Alex. in consi. cvij. col. iiij. in ij. volu. & per eundem in l. sub conditione. ff. de liber. & posthu.

Et an statutū seu consuetudo faciēs mentionem de nobilibus cōprehēdat tales, licet Felin. in c. super eo. de testibus. in iij. col. dicat ꝙ inherendo cōmuni opinioni vulgariū, secundū quā verba debēt intelligi cūm de nobilitate fit mentio, intelligitur de nobilitate generis, prout notat etiā Mathesillanus notabili suo cij. incip. no. ꝙ si capitulum. & Pau. de Castro consilio ccxxviij. & dixi suprà.

Cūm aūt cōsuetudines in ducatu Burgūdię habeamus dantes quædā priuilegia nobilibus tam in §. xix. in titu. des droictz & appertenā. à gens mariez. q̃ in ti. des enfans de plusieurs lictz. §. iiij. cū seqūe. eo quia sunt factæ à viris doctis & literatis, vt patet in procemio illarū. ideo debēt intelligi de quacunq; nobilitate iuridica, eo quia verba à doctis prolata sunt intelligēda secundū loquēdi modum peritorū. gl. vbi Bar. no. in l. quid si nepotes. quam Bar. legit cū. l. si quis filiabus. ff. de testa. tutela. Alex. cōsi. lxxxij. in j. volumi. & ita in simili casu arguit Barba. in repetitione extrauagantis volentes. in verbo, nobiles. & in consil. lvij. in iij. & v. col. & consil. cxxxv. j. colū. ij. volu. de quo plenè per Bonum de Curtili in d. suo tracta. de nobilitate in iij. parte, numero clxxix. & numero clxxx. vbi amplè de materia, quæ nobilitas comprehendatur in statuto mētionem faciente de nobilitate: in casu tamen nostrarū consuetudinum supra mentionato quædam dixi ibi.

Sed aduerte ad prædicta, q̃ si quis nobilitetur à principe gaudet priuilegio nobilitatis, si exerceat actus nobilitatis, & non aliàs. Ex quo dixi in casu de quodam populari alicuius ciuitatis, qui licet fuisset nobilitatus à principe, tamen quia actus nobilium nõ exercebat, imo semper cum popularibus morabatur more popularis: & ipse & vxor eius vestibus popularibus semper vestiebantur, debebant reputari populares & non nobiles, eo quia in hoc quo ad tales est diuersitas habitus.

Nam mulieres nobiliũ solẽt portare in capite toreta ex veluto, mulieres verò populariũ portare solẽt caputia ex pãno laneo, & ista est notoria & manifesta differentia, quæ fit inter prædictas mulieres: nã eo q̃a habitus demonstrat qualitatẽ & dignitatẽ personæ deferẽtis, vt ex multis colligitur in l. murileguli. C. de murilegulis, libro xj. facit tex. in c. si iudex laicus. de senten. excõmunicationis, in vj. & mouebar argumẽto eorum quæ dicit Anto. de Butrio in c. cũ desideres. extra de sen. excõicationis. Bal. in l. j. C. de iuris & facti ignorã. & in l. militẽ. C. de procurato. Saly. in l. non prohibẽtur. C. qui accusare nõ possunt. q̃ milites non exercentes militiã nõ gaudent priuilegijs militũ. facit tex. in l. fi. ibi: pristinum exerceant. ff. de excusatio. tutorum. faciunt quæ dicit Cardi. Florenti. in c. j. in ix. quęstio. extra de celebra. missarum. dixi in prædictis nostris commentarijs in §. xix. supra iam allegato.

Faciunt & alia quæ dicit Bonus de Curtili in prædicto suo tractatu. parte tertia. numero lxxxvij. vsq; ad numerum. xcj. vbi dicit tales qui gratia principis nobilitatẽ acquirunt, licet sint descripti in matricula nobilium, si tamen non agant actus nobilium, non gaudent priuilegijs nobilium nec comprehenduntur in statuto faciente mentionem de nobilibus.

Decimaoctaua consideratio. Nobilitas etiam causatur ex loco, quoniam ciuis ex vrbe splendida oriũdus nobilis est. facit c. nos qui. xl. dist. & c. illud. & c. Adã. facit. l. non tantũ. §. j. ff. de excusatio. tutorũ. facit. l. seruos. C. ad. l. Iuliam de vi publica. facit l. in vrbe. ff. de stat. hominum. &, vt dicit Bal. in l. j. C. de Alexan. primat. libro xj. q̃ melius est esse popularem nobilis ciuitatis, q̃ nobilem esse mediocris ciuitatis. & ibi etiam Iacobus Rebuffi & Io. de Platea. & facit textus in authen. de hæredibus & Falcidia. in principio. collatio. prima. & sequitur Ludouicus Romanus in l. si verò. §. de viro. ff. soluto matrimonio. in xj. fallentia primæ partis. licet glo. in l. prima. C. de colonis Palęstinis. dicat quòd natus in terra in qua Christus est natus, nõ gaudet priuilegio maiori, quàm coloni aliarum prouinciarum.

Et aduerte quia, vt dicit dominus meus Iason in §. itẽ Seruiana. in iiij. col. institu. de actio. nobilis inhabitans villam siue rus non censetur propterea rusticus, quia nobilis à rustico non loco sed genere distinguitur: quamuis textus in l. prima. C. vt rustic⁹ ad nulla obseq. aduocetur, libro xj. dicat q̃ omnes illi censentur rusticani qui habitãt extra muros ciuitatis. quem textum ita refert Bar. in l. cõficiuntur. §. codicilli. ff. de iure codicillorum. & etiam Lucas de Penna in dicta l. mulieres, in ij. col. de dignita. vbi etiam ad hoc allegat textum in l. cùm scimus. prope finẽ. C. de agricol. & censitis, libro xj.

Et quamuis Raphaël Fulgosius in l. fi. C. de testa. dixerit illum cẽsendum rusticum qui per totam diem, vel pro maiori parte stat in rure, quamuis sit nobilis: sed, vt dicit dominus meus Iason in dicto §. credit q̃ loquatur quantum ad hoc vt disposita in rusticis in eis habeant locum, de quo etiam, vt dicit Cyn. Raynerius, Ange. & Salyce. in dicta l. fi. & in locis ibi per eum allegatis. bene dixit, q̃ leges pluris existimant & faciunt nobilem habitantem in ciuitate, quàm habitãtem in villa. Ita probat textus in authen. pręsides. in verbo, nobiliores ciuitatum habitantes. C. de episco. audien. & textus vnde sumitur in. §. interim. in verbo, nobilioribus. in authenti. de defenso. ciuitatum. colla. iij.

Apud nos Gallos tamen nobiles vtplurimum habitant in rure, & ibi reiecta omni mercatura cultui agrorum (saltem non multum opulenti) & rusticanæ rei per familiam vacant: curam circa gregem atq; armenta gerentes suam, redditus suos sibi annu. debitos pecuniaria re non mercimonia quærentes, quandoq; venationibus intendunt. de quibus latè & verè inferius dicetur ista parte, in xlix. consideratione. Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis. iij. parte, numero cxliiij. dicit, q̃ vbi quis prædicta obseruat capax est, & si recenti compertus sit familia, hoc tamen viuẽdi modo lucriq; genere eidẽ patescit aditus. &, vt dicit, ita vtuntur Romani, ac etiam Itali hęc habent, q̃ omnes suo redditu aut etiam quæstu non vili se reputant nobiles licet habitent in ciuitatibus, quoniam adhuc tales se reputant magis nobiles.

Qui autem dicantur exercere vile officium, vel viles artes, dicam infra in xj. parte de plebeis, in xxvij. consideratione. sed tamẽ vide in l. ne quis. in verbo, officijs. & in verbo, stationarijs. & ibi Bart. Iacobus Rebuffi, & Ioã. de Platea. C. de dignitatibus, lib. xij. Cepola in tract. de imperato. militum eligendo. in verbo, nobilitatis. col. v. Et tales exercentes tales artes viles & mœchanicas non possunt esse nobiles, vt dicit Bald. in l. nobiliores. C. de commercijs & mercatoribus.

Videmus tñ apud nos, q̃ cuiuscunq; conditionis sint homines nostræ ciuitatis Heduen. oriundi, habẽt iura nobilitatis, eo quia habent facultatẽ & priuilegiũ acquirendi & tenẽdi feuda nobilia acsi essent nobiles: & tale priuilegiũ habent etiam Diuionenses, quod impetrauerũt à rege Ludouico. xij. cuius anima requiescat in pace, quia erat zelator pacis, iustitiæ & tranquillitatis suorum subditorũ, nec credo fuisse à quingentis annis regem in Francia qui magis dilexerit iustitiam & odierit iniquitatem: & in priuilegijs eorum est appositum, quòd possint vti tali priuilegio, prout ciues Heduen. & Cabilonen.

Et nunc non esset sine dubio, an istud priuilegium seu facultas extendatur etiam ad vilissimas artes exercentes, cùm dignitatem habere non possunt. Et nobilitas & dignitas idẽ sunt, vt dixi suprà in lxxvj. consideratione primæ partis, ergo nec iura nobilitatis.

Decimanona cõsideratio. Adherẽtes lateri principis & eidẽ in officio quocũq; minimo seruiẽtes, nobilitant & nobiles efficiunt. faciũt quę dicit Ang. Aret. i. §. fi. in. j. col. insti. de exceptio. p̱ textũ in l. j. C. de mãdatis principũ. & in l. laudabile. C. de aduoca. diuerso. iudicio. q̃ secretarij prĩcipis dicunt in dignitate cõstituti. sequit Felin. in c. fraternitatis, in ij. col. extra de hęreti. facit quod dicit Ang. in l. j. C. de prępositis sacra. larg. per illũ tex. quẽ refert & sequit do. meus Ias. in l. omniũ. in ij. col. C. de testamentis. & quod dicit Barto. in l. j. C. de mulieri. & in quo loco, libro xij. vbi dicit cubicularios principis esse in dignitate & honore constitutos. & quod dicit Barba. in tracta. de præstantia cardinalium. quæstione. j. col. xxij. vbi dicit

dicit coquum principis esse in dignitate, & habere dignitatem: imo, vt dixi suprà in prima parte, in lvj. considera-tione. & in vj. parte, in xxvij. consideratione. omnes famulantes principi sunt in dignitate, & ideo nobiles, cũ dignitas & nobilitas idem sunt. Bar. in l. j. C. de dignita. lib. xij. & dixi suprà.

Vigesima consideratio. Nobilitas etiã causatur ex vsu tanti temporis cuius initij memoria nõ extat in contrariũ, cũ hoc tempus habeat vim tituli iustitiæ, priuilegij & veritatis. Barbatia consil. ix. in j. col. in j. volu. & operatur etiam circa ea quæ sunt regalia, vt per canonistas in c. super quibusdã. §. præterea. de verb. sig. & tantũ potest quãtum Imperator cum causa. Andr. de Isernia in titu. quæ sint regalia. in versi. flumina nauigabilia. col. ij. circa medium.

Et multa de effectu huius temporis immemorialis dixi in cõsuetudinibus ducatus Burgundiæ. titu. de iustices. §. ij. in glo. & la preuue. & in multis alijs locis. & adde plura cumulata per Alex. in cõsi. vj. in ij. col. in prin. in j. vol. per do. meũ Iaso. in authẽ. si quis in aliquo. C. de edendo. & in §. omniũ. in xiij. col. instit. de actio. & in l. ex his verbis. C. de milit. testa. in repet. l. admonendi. in xc. col. ff. de iureiurã. per do. Philip. Deciũ cõsi. lxxxv. col. ij. & consi. xlij. col. j. cõsi. xxxv. col. ij. cõsi. clxxiij. col. ij. & in c. j. charta vij. extra de fide instrumen. de qua plenè per Bonũ de Curti. in suo tracta. nobilitatis. ij. parte. nume. cxxxij. vbi dicit ꝙ licet talis nobilitas nõ habuerit principiũ ab origine ꝓgenitorũ, dicitur tamẽ generis nobilitas: & quãtò antiquior tantò nobilior: & magis relucet à parentibus relicta ꝙ̃ à principe sine virtute donata.

Et ideo nobilitas in antiquitate laudatur: quoniam in eis antiqua fuit virtus, & de his multos habemus apud nos qui hodie magni nobiles, & de nobilissima domo nati reputãtur & habentur, qui tamẽ descenderunt ab antiqua familia, quę nobilitatẽ acquisiuit virtute, & habuerũt antiquos prędecessores, qui suis virtutibus, prudentia aut scientia, non origine nobilitatem acquisiuerunt, quorum nunc nulla aut parua extat memoria: & ista est nobilitas de qua Aristo. ij. Rheto. dicens nobilitatem esse maiorum quandam claritatem honorabilem progenierum secundũm virtutem generis. & dicit Boëtius de consolat. philosophię. prosa sexta. Nobilitas est quędam laus prouenies de merito parentum.

Vigesimaprima consideratio. Nobilitas dependet & causatur ex materno vxoris ꝑsona cõsiderata. Vxores nanq; dignitatibus, nobilitatibus ac virorum pręeminẽtijs fulgẽt, & ideo mulier plebeia copulata matrimonio nobili, efficit nobilis. test est in l. mulieres. C. de digni. lib. xij. & in l. fi. C. de incolis. lib. x. ibi: honore mulieres maritorũ erigim⁹, genere nobilitamus. & in l. fi. C. de nup. ibi: vxor marito cõcrescat & sentit eius fulgorẽ. dixi in cõmẽtarijs nostris sup cõsuetudinibus ducatus Burgũ. in titu. des mains mortes. §. vij. & 8. in ij. parte. in xl. cõsiderat. & plura amplè per Bonũ de Curti. in suo tracta. nobilitatis. nu. 184. & 185. vbi dicit ꝙ si nobilis qui nõ tenetur ad tributa soluẽda cõtraxit matrimoniũ cũ plebeia siue villana quæ habebat bona patrimonialia pro quibus solita erat cõtribuere cũ alijs vicinis in collectã, cui nobili ipsa bona in dotẽ dedit, nõ tenetur ad munera patrimonialia, mixta vel extraordinaria. alleg. notata per Iaco. de beluiso in l. Lucius. §. idẽ respõdet. ff. de muneribus & honoribus. quæ reassumit Petrus Antiboli in tractatu de muneribus. charta lxxij. & etiam dixi in tertia parte.

Tamen in cõtrariũ tenet Lucas de Penna in d. l. mulieres. in j. col. in j. notabili. C. de dignita. lib. xij. quòd solum personæ decorantur honore virorũ, non tamen res earũ consequũtur priuilegia, quæ habent res maritorum. l. spadonem. §. liberti. ff. de excusa. tutorum.

Ex quo arguit, ꝙ si vir est immunis à collectis ratione propriæ dignitatis, nõ trahitur hæc immunitas ad bona vxoris. Cogita si casus eueniat, cùm hic sint duæ opiniones cõtrariæ non insisto, cùm latius in tractatu de muneribus insistam, vbi est materia: & in loco suprà allegato ponitur quomodo ista nobilitas tantum durat quantum matrimonium aut viduitas vxoris, aut castè & pudicè viuat, secus si luxuriosè: & quòd non habet locum econtra. dixi suprà, & dicam infra.

Aduerte tamẽ ad prędictã decisionẽ ꝙ̃ pro opi. Lucę de pẽna adhuc magis faciat dictũ cõmentatoris regularũ cancellariæ Iulij ij. in vj. parte, allegando in sili quod dicit Bal. in l. nec filiũ. C. de nup. ꝙ si nobilis contrahat matrimonium cũ plebeia perdit nobilitatẽ: quia, vt dixit, dehonestauit nobilitatẽ, sed nõ credo hoc esse verũ: eo quia mariti nõ acquirunt nobilitatẽ ex parte vxorũ, & per consequens nec perdere debent, diminuitur tamẽ quodãmodo de honore illius apud probos & graues viros.

Vigesimasecunda consideratio. Nobilitas ex diuitijs causatur, maximè vetustis quæ ab antiquis progenitoribus obuenerũt. l. ad subeũda. C. de decurio. & de prędijs curialiũ. l. ij. in fi. lib. x. l. rescripto. in prin. ff. de muneribus. l. j. in prin. ff. de custo. reorũ. vbi æquiparantur honor & amplissimæ facultates. Ad idẽ text. in authẽ. de defen. ciui. in prin. diuites ẽm ob diuitias celeberrimi fiunt. l. si res. ff. de admi. tu. dum tamẽ sint honestis rationibus, & iustitia, & bonis operibus cõquisitę. Et facit quoniã personæ vilitas ob diuitias tegitur. l. eos qui. in fine. ff. de decur. vnde Cassiodorus iij. variarũ epistolarũ. xvij. Tãtũ quis nobilior est quãtum & moribus probus, & luculenta facultate reluxerit. Ita dicit Lucas de Penna in dicta l. mulieres. in iij. col. C. de dignit. lib. xij. vbi tenet ꝙ hæc nobilitas nõ est vera nobilitas, quoniã ad pecuniã dignitas non mensuratur, vt habetur ix. Ethicorũ. In homine enim, vt ait Seneca ad Lucillum, id laudãdum est quod ipsius est, familiã formosam habere, & domũ pulchrã, multũ fert, multũ fœnerat, nihil horũ in ipso est sed circa ipsum: laudo in ipso qđ nec eripi potest, nec dari quod propriũ est honoris. ꝙ̃ꝙ̃ hodie, vt ait Ambr. ij. de offi. ita incubuerũt mores hominũ admiratione diuitiarum, vt nemo nisi diues putetur dignus honore: vnde solet dici.

In pretio pretium nunc est, dat census honores,
Census amicitias, pauper vbiq; iacet.

Et, vt dicit Bonus de Curtili in dicto suo tracta. nobilitatis. numer. cxix. Nobilitas sine diuitijs penè mortua est: hæc tamen nobilitas diuitiarũ est fluxa & fragilis: & quomõ hęc cũ nobilitate generis generẽt superbiã, dicam infra in xxviij. cõsidera. in hac parte, & in xj. parte in xxvj. considera. dicam amplè de diuitijs, quomodo faciunt quem inter plebeios preferri.

Vigesimatertia consideratio. Nobilitas causatur ex adoptione: quoniã, vt dicit Ioan. Raynaldus Gallus in suo cõprehensorio feudali. in trac. nobilitatis. fili⁹ adoptiuus vel arrogatus per patrẽ nobilẽ efficitur nobilis. l. liberos. & l. senatoris filiũ. ff. de senato. vbi adoptatus à senatore, senatoris filius dicitur.

Bonus tamen Curt.in d.suo trac.in iiij.parte tenet cõtrariũ & mouetur, quia cui nõ côueniunt diffinitionis verba, nõ côuenit & diffinitum.l.quod cõstitutũ.vbi Bar.in specie notat.ff.de testa.milit.& in.l.ita autẽ.in prin.& ibi Bar.etiã notat.ff.de admi.tut.& in.l.iiij.§.prętor.versi.toties.ff.de dã.infec.Faciunt quæ dicit Alex.in cõsi.xviij.in col.j.in j.vol.& Barba.in cõsi.ij.in v.col.in j.volu.sed his filijs adoptiuis nõ côueniunt verba diffinitionis nobilitatis generis, quæ est qualitas q̃dã siue dignitas proueniens à coruscatione clari sanguinis, à parentibus originem sumens, & in legitimos liberos per carnem continuata: ergo nec diffinitũ. Quòd autẽ non côueniant patet: quia in illis nulla clari sanguinis per carnẽ cõtinuatio fit, vt patet ad oculũ. Dicit tamen ꝙ nõ negat quin ex ipsa patris nobilitate & dignitate splendidiores magis reddantur cæteris: & ita procedunt iura in cõtrarium allegata, quę de nobilitate verbum nullum faciunt.

Nam ex quo nobilitas generis procedat à genere, fateor ꝙ cũm adoptiui nihil habeant de genere patrũ adoptiuorum, vt plenè notatur in l.si arrogator.ff.de adoptio.per G. Bened.in sua repe.c. Raynutius.in verbo, & vxorẽ nomine Adelasiã.ꝙ nec habent nobilitatem generis: si tamẽ adoptio seu arrogatio fiat autoritate principis, de qua ibi, videtur ꝙ etiã illã dignitatẽ habere possint, vt hi qui habent à principe seu principis concessione: nõ tamen principaliter vt illi, sed consecutiuè & accessoriè: de qua nõ est multũ insistendum cũ pauci tales reperiantur apud nos. Etiã quia adoptio apud nos de modico aut nihilo seruiat, licet quãdoq; viderim plures acceptos fuisse in filios secundũ l.quidã cũ filium.ff.de verb.obliga.imo quãdoq; tales voluerũt se dicere saisitos secundũ cõsuetudinem nostrã & generalẽ in toto regno, scilicet ꝙ mortuꝰ saisit viuũ &c.eo quia erant filij ciuiles, & ciuilitas seu fictio ciuilis habet locũ in statutis, vt dicit Bar.& do.meus Iason in l.si is qui pro emptore.ff.pro emptore.sed dixi ꝙ hęc erant somnia, & scripsi in casu emergẽti, sed non vltra circa hoc remoror, cũm in Gallia tales nõ succedũt, put nec naturales simplices: vt dicit idem Benedicti in loco supra allegato.

Vigesimaquarta cõsideratio. Nobilitas etiã causatur in filios nepotes & descẽdẽtes in infinitũ, quando causa nobilitatis existens in parẽtibus transit in eos. Abbas in c.licet.de censibus.dicit tñ glos.in l.j.C.de dignita.lib.xij.ꝙ nobilitas ciuilis durat & cõtinuatur vsq; ad nepotes inclusiuè, nec vltra eos extẽditur: quod est verũ q̃n causa nobilitatis nõ transit in posteros, vt dicit Bar.in d.l.j.C.de digni.vbi sic distinguit. Aut em̃ illud ex quo causatur nobilitas transit ad posteros vt regnũ, ducatus, comitatus, & similia de quibus supra dixi in viij.cõsiderat.huius viij.partis: & tunc vsq; in infinitum nobilis erit ille ad quẽ transit ipsa nobilitatis causa, nec ex parentũ quidẽ persona, quia ipse id habet ex quo nobilis est, scilicet feudum nobile, & ideo in promptu adest.ex quo enim durat causa nobilitatis, scilicet ipsum feudũ nobile, durat etiam effectus illius & sic nobilitas ipsa, arg.notatorũ in ca.ad hoc.versi.sepelierunt.de priuilegijs.

Aut em̃ illud nõ trãsit, vt dicit Bar.& tunc de iure cõi ex parentũ persona nõ transit vltra pronepotẽ nobilitas politica siue ciuilis, & ita ꝓcedit glos.in d.l.j.C.de dignit. In istis tñ vt dicit Bar.cõsuetudo multũ attendẽda est, & apud nos extẽditur in infinitũ: cũ inter nobiles originis, & inter quos qui per tantũ tẽpus cuius initij memoria nõ extat in contrariũ, tales fuerunt reputati, de quibus in ista parte iam supra dixi. Et de hac nobilitate trãsitoria ad successores, vide Bonũ de Curti.in d.suo tracta.in iiij.parte. quæ cũm non sit materia nostra principalis, sic transeo.

Vigesimaquinta cõsideratio. Nobilitas etiã causatur ex militia, de qua dixi in cõmentarijs nostris super cõsue.ducatus Burgũd.in ti.des enfans de plusieurs lictz.§.iiij.& pro hoc videtur facere tex.in ca.cũ esset.extra de simonia. Hoc tñ, vt dicit Lucas de Pẽna in d.l.mulieres.C.de digni.lib.xij.nõ videtur esse tutũ, q̃m simplex militia, vt dicit dignitatẽ nõ habet: quod latius alibi dicã, maximè infrà in ix parte, in xxvj.consideratione.

Vigesimasexta cõsideratio. Nobilitas causatur etiam ex clericatura, ex eo ꝙ quis est clericus efficitur nobilis, ita dicit Io. And.in ca.libẽtius.de seruis non ordinã. facit quod supra dixi in xij.cõsider.huiusce viij.partis, ꝙ adherentes principi etiã in quocũq; minimo officio dicũtur nobiles, ergo multò fortius istud procedit in istis clericis seruiẽtibus summo principi, cui etiam principes cæteri seruire debent. Si em̃ de quo minus inesse videtur inest, multò fortius & de quo magis.auth.multò magis.C.de sacrosan.eccle.faciũt & plura alia quæ ponit Bonus de Curti.in suo trac.nobilitatis.in iij.parte.in fine.

Et hęc nobilitas in multis casibus in hac patria nostra practicatur, & in pluribus locis huiꝰ patrię vbi clerici excusantur, seu sunt exempti à pluribus muneribus à q̃bus alij ciues & incolę nõ sunt imunes, vt in hac ciuitate Heduẽn.à quodã iure quod dicitur ius franchisię, & in oppido Diuionẽn.& Beluẽsi à quodã iure qđ dr̃ les martz, à q̃bus sunt exempti & immunes clerici etiã simplicis tonsurę cõiugati, & etiã in pluribus alijs locis & villagijs vbi tonsurati excusantur à quibusdã corueis debitis dñis tẽporalibus dictorũ locorũ, & in casu emergenti aliàs cõsului, ꝙ simplices clerici cõiugati viuentes mecanicè, prout alij rustici & rurales nõ deberẽt tali iure gaudere, & ita fuit dictum & pronũciatũ per curiã pro dño de Beriono cõtra suos subditos dicti loci de Berjono: tñ quicq̃d dixerim & cõsuluerim in causa Abbatis sancti Ioãnis Reomẽsis contra suos subditos fuit iudicatũ cõtrariũ in possessorio. Et de hac nobilitate ponit etiã Bonꝰ de Curti.in iij.parte sui tractatus nobilitatis, in fi.& vlti.col.

Vigesimaseptima cõsideratio. Intrando materiã præcedentiæ & prelatiõis habẽdo respectũ ad septimã consideratiõnẽ huius materiæ ꝙ nobiles præferũtur plebeis, & quia multi sunt nobiles ĩter se, hm̃oi erit ordo prelationis, ꝙ primò qui sunt duplici vel triplici nobilitatis specie insigniti cæteris singularibus speciebus decoratis preferuntur quo ad honores: vnde doctor genere nobilis aliũ inferioris status doctorem antecedere debet. Ita Bal. in l.nemini.per illũ tex. C.de aduoc.diuer.iud. Abbas in c.venerabilis.col.ij.de prębẽn.& in ca.j.de dona.quos sequitur Felin.in ca.clerici.col.fi.in prin.de iudicijs.& in rub.de maio.& obe. Barba.in cõsi.lvij.in viij.col.& seq. in ij.volu.Decius consi.suo clxj.

Quod tamen intelligẽdum est data paritate temporis, vt tenet Inno.in ca.statuimus.de maio.& obe.& Decius in d.ca.clerici.& dicam latius infrà.

Hinc infert Sali.in l.societates.ff.pro socio.quòd si in canonicatibus assumendis æquiparãtur nobiles & literati, nobilis & literatus pręferendus est literato tantum.

Hinc etiam Bald.in l.sed & si milites.in prin.ff.de excu.tuto.ꝙ Comes & Baro debet preferri comiti tantum,

vel

vel Baroni tantũ: Dux & Comes pręfertur simplici Comiti, & in his attenditur maior dignitas, dixi s. & dicam infra quando dicam ꝙ à digniori fit denominatio.

Faciunt ad prędicta ꝙ miles & doctor pręferẽdus est simplici militi, aut simplici doctori: vt dixit Alexan. in l. centurio. in prin. in ij. col. ff. de vulg. & pupil. subst.

Hinc etiã dicit Cy. in l. puidendũ. C. de postulãdo, ꝙ nobilis moribus præferendus est nobili genere tñ, sed si quis sit nobilis moribus & genere præferendus est ei qui est nobilis moribus tñ: quia duplex dignitas fulget in eo propria & suorũ. Et illud dictum Cy. sequitur Bal. in l. cũ plures. §. j. ff. de admi. tutorum.

Faciunt quæ dicit do. meus Iason in l. cohæredi. §. qui discretas. ff. de vulga. & pup. vbi per prædicta dicit duas rationes vincere vnam, & duas glossas authoritatem vnius. Et facit regula geminatorũ actuum siue verborum, de qua in l. balista. ff. ad trebel. Bar. in l. cùm scimus. C. de agrico. & censi. Pau. de Cast. in l. j. C. de legit. hæred. Barba. in ca. ex literis. in xxxiij. col. de rescrip. & in consi. xxvij. in xxv. col. in j. volumi. & in consilio primo, in xxvj. & xxx. col. in j. volumi. vbi de geminatione peccati. & per Rochum in ca. fi. in prin. extra de cõsuet. Feli. in cap. si quãdo. de rescrip. do. meus Iason in l. nec damnosa. C. de precibus imper. offeren. plura alia allegat ad hoc Bonus de Curti. in suo tracta. nobilitatis. in iij. parte. nũe. xxiij. vbi alleg. do. meum Iaso. in pluribus locis, & Decium in multis consil. quæ iam cumulaueram in d. l. nec damnosa. ad Iaso. meum, & plura alia quæ alibi dicturus sum.

VIgesimaoctaua consideratio. Nobiles ex sapientia, virtutibus, ac bonis moribus pręhonorantur, cùm præferendi sunt his qui ex genere & diuitijs seu loco aut priuilegio nobilitatis decorantur. Ita tenet Lucas de Penna in l. mulieres. in iij. col. in prin. C. de dignita. libro xij. quod sic probat in ij. col. Cùm hæ tres species nobilitatis ex sapientia, sciẽtia & virtute sint in anima: spirituales, cœlestes, pariter & ex deo, sunt in omnibus præferendæ his quę sunt terrestres & ex homine, & sine dubio digniores. Nam sicut anima præfertur corpori. l. sancimus. C. de sacrosanc. eccle. & sol lunæ. c. solitæ. de maio. & obedien. sic & nobilitates quæ sunt spirituales in anima pariter & ex deo cæteris præferuntur.

Quantum enim aurum est preciosius plumbo. xcvj. distinctio. c. duo sunt. tantò hæ species sunt cæteris inferioribus celsiores. Nam virtus & malitia determinant nobiles & ignobiles, vt dicitur v. Politico. & ij. Rhetori. vbi dicit Aristo. quòd ille est generosissimus qui est optimus. Vnde & Tullius contra Salustium. Sanctius est me meis fulgere moribus, quàm maiorum opinione inniti, vt sim posteris meis nobilitatis initium & virtutis exẽplum. Et contra eundem: quod deficit, incipit in me: ego enim meis maioribus virtute mea proluxi, vt si prius noti nõ fuerint à me sumant initium memoriæ suæ.

Ex quo inferebat ꝙ Salustius degenerabat & nobilitatem maiorum perdebat, ipse verò proprijs virtutibus suis nobilitatis initium præstabat.

Iphicrates cùm Cerdonis esset filius ad Hermiodium qui sibi ignobilitatem exprobrauit. Meum (inquit) genus à meipso initium sumit, tuum autẽ in te finit. vt refert Plutarchus in Apophthegma. Melius est enim de cõtemptibili genere clarum fieri, quã de claro genere contemptibilem nasci. Hinc dicit Iuuenalis.

Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis
Aeacidæ similis, Vulcanaq; arma capessas,
Quam te Thersitæ similem producat Achilles.

Vt no. glo. in c. vndecunq;. lvj. distinctio. & facit text. & quod ibi notat glo. in c. nunquã. eadem dist. Qui enim de claro genere clarus nascitur, gloria claritatis nõ est eius solius sed etiam generis. Vnde idem Iuuena. Miserũ enim est aliorum incumbere famæ.

Et etiam ibi.

Tota, licet veteres exornant vndiq; ceræ
Atria, nobilitas sola est atq; vnica virtus.

Et alibi.

Stemmata quid faciunt, quid prodest pontice longo Sanguine censeri?

Vt notat glo. in l. stemmata. in prin. ff. de gradibus cognatio. vnde Cælius lectionum antiquarum, libro xj. c. xxviij. refert Licurgũ prædicare solitum qui ciuibus suis comprobare nitebatur, nil profuturã illis nobilitatem, & quòd ab Hercule viderẽtur propagati, nisi ea facerẽt me ditarẽturq;, quibus ille hominũ summus euasisset. Catulorũ etiã argumẽto quos isdẽ natos parẽtibus educationis dissimilitudine, moribus etiã lõgè diuersis ostẽtabat, cùm lucernarius foret vnus, alter venaticus. & ibi vide cur Romani qui nobilitate præstarent lunulas in calceis gestare soliti essent, quia multum seruit ad propositum.

Et tales magis nobiles dicuntur, qui ex virtute ꝙ̃ si essent genere: & de his amplè suprà in ista viij. parte, in vij. considera. & per Cepolam in suo tractatu de imperatore militum eligẽdo. in verbo, pro imperatore. in xj. col. vbi amplè. à quo Bonus de Curtili excerpsit quicquid boni in hoc dixerit.

Neq; etiam nobilitas generis sed virtutum quem deo gratum facit. c. venerabilis. extra de præbẽ. vbi Panor. & alij. Christus quidem nõ multos secundùm carnẽ nobiles elegit, sed ignobiles & pauperes: quia nõ est personarum acceptio apud deũ, vt ibi per doc. Et faciũt quæ dicit Bonus de Curtili in suo tracta. nobilitatis, nume. liij. vbi dicit ꝙ apud deum nõ gradus elegantior, sed vitæ melioris actio cõprobatur. c. sicut excellenriam xxiij. q. iiij. & quis iustior. c. non loca. c. nulli. xl. distinctio.

Et facit quod notatur in l. j. in fi. C. de cõsulibus, libro xij. & dicit Bernar. ad Euge. Genus apostolorũ est nõ aliũde nobile, quàm morum ingenuitate & fidei fortitudine.

Mihi tñ videtur & fit incidẽter dictũ, ꝙ ex duodecim apostolis si bñ inspiciatur eorũ gñatio, erant septẽ nobiles gñe. Nã, vt est gl. & doc. in d. c. venerabilis. Paulus & Bartholomæus erãt nobiles. & habetur Ioã. xix. ꝙ Maria Cleophe erat soror matris Mariæ, ex qua nati sunt Thadæus Iacobus maior, & Maria Zebedęi, ex qua nati sunt Iacobus minor, Ioannes, & Simon: & sic erant cõsanguinei Mariæ, quæ erat nobilis genere, cùm esset ex semine Abrahę, & ex progenie regali, sacerdotali, & prophetiali. Cùm, vt canit ecclesia, Natiuitas beatę Mariæ orta est à semine Abrahę clara ex stirpe Dauid: & etiam regali ex progenie Maria exorta refulget & c. vt amplè demõstrat Antoninus Florẽ. in sua summa, parte vlti. titu. xv. §. iij. vbi ponit de eius cõceptione: imo etiã, vt ibi dicit Elizabeth, quę erat cognata virginis, erat orta de tribu sacerdotali, ergo eius maritus erat de tribu regali: cùm tribus sacerdotalis & regalis tãtum possent tunc inter se contrahere cõiugia, & nullę alię tribus secundũ legem, & tñ ex his descendit diuus Ioannes baptista, & sic nobilis & inter natos mulierum non surrexit maior. Ergo ex his patet

ꝙ etiã nobiles genere fuerũt in magna æstimatione apud Deum cũ eos prę omnibus prępofuerit: dicã latius infrà quando ponam nobilitatem generis.

Et redeundo vnde digressi fueramus, nobilitas virtutum quæ dicitur animi, præfertur oĩbus alĳs, etiã eo quia nobilitas virtutum ex propria virtute acquiritur, & virtuosis actibus & moribus animi, ex quo nobilior iudicandus est eo qui proauorũ nobilitate subnititur: hæc autem tantũ præsumpta. l. quod si nolit. §. qui assidua. ff. de ædil. edic. Cyn. in l. prouidendum. C. de postulando. Iaco. Aluar. in ti. quis dicatur dux, marchio, comes. in vlt. charta, in vsibus feud. & faciunt dicta Ouidĳ.

Nam genus & proauos & quæ non fecimus ipsi
Vix ea nostra voco.

Et idem Ouidius alibi.

Non census nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos ingeniumq́ facit.

Et alia nobilitas est certitudinaria & propria, vt dicit Bonus de Curtili in prædicta parte, in j. & ĳ. col.

De hmõi etiã nobilitate animi & virtutũ, vide amplè Zodericũ Zamoreñ. in suo Specu. humanę vitæ, li. j. c. vj.

VIgesimanona consideratio. Illa nobilitas virtutum pręfertur nobilitati acquisitæ ex dignitate, iuxta illud Boetĳ ĳ. de cõsolatio. Dignitatibus ex virtute, nõ virtuti ex dignitatibus honor accedit. Ita dicit Lucas de Penna in l. mulieres, in iiĳ. col. C. de dignit. lib. xĳ. & in l. vnica. C. de comitibus & arcarĳs. lib. xĳ. Imo quod plus est, cũm minus idonei promouẽtur ad dignitatẽ, fit iniuria dignitati. §. sed hæc quædam. in authẽ. de sanctiss. episc. imo & ipsi eidem cui tribuitur, cũ illa indignus sit. vnde Prouerb. xxvj. Stulto gloria indecens est. Nam est sicut nix in æstate, & pluuia in messe. & Valerius li. iĳ. c. ĳ. Ignominiæ loco apud indignum est dignitas, & deforme est quos dignitate præstas ab his virtute superari. De hoc etiã Hiero. ad Eliodorũ episcopũ. Aliàs est ad Pãmatiũ de dormitione Paulinæ. Clarus honor vilescit in turba, & apud bonos viros indigna est ipsa dignitas quã multi indigni possidẽt: vnde egregiè de Cæsare Tullius. Dũ quosdam (ait) ornare voluit, nõ illos honestauit, sed illorum ornamenta turbauit: & infra latent in multitudine laureæ & triũphi, & interdum triumphantẽ sordibus polluũtur. Quod ante per manus patritĳs tradebatᷣ, & sola nobilitas possidebat; quo Marius victor inuidia & Teuthonum atq́ Cymbrorũ nobilitate familiæ putabatᷣ indignus, qđ Scipio vltra annos ꝓ virtute meruit, nunc sola militia possidet, & agrestia dudum corpora nũc fulgẽs palma circundat. hec dicit Lucas de Penna in rubr. C. de digni. li. xĳ. in ĳ. col. Et hæc oĩa hodie videmus apud nos, ꝙ officia & dignitates nõ ldãtur benemeritis, literatis, & virtuosis, sed quibuscunq́, dũ modo habeant pecunias, & emant pretio appretiato.

Ex quo videmus multos indignos ad officia publica assumptos: nimirũ ergo si respublica periclitetᷣ cũ periclitari dicatᷣ, vbi dignitas idigno cõfertur. c. Cenomanẽsem, in fi. lxj. dis. Ita Lucas de Pẽna in loco hic ante allega. vbi dicit ꝙ dignitas facilius crescit ꝙ̃ incipiat. allegat Senecã epistolarum libro xix. epistola centesima.

TRigesima cõsideratio. Si quis animi solũ nobilitate illustratus reperiatur idoneior ad susceptionẽ conferẽdi regiminis, ille est cæteris quãtumcunq́ nobilioribus præferẽdus. arg. eorũ quę voluit Bar. in l. ĳ. §. prius. ff. de vulga. & pupil. substi. Panor. Felin. & Decius in c. clerici. in v. col. de iudi. ꝑ tex. in l. honores, in princ. ff. de decurio. & in l. vnicuiq́. C. de proxi. sacrorũ scri. li. xĳ. facit text. in §. ordinatione. in authẽ. de monachis. facit tex. ĩ c. sed ergo. viĳ. q. j. & in c. constitutus. extra de appel. vbi in promotiõe dignitatis non antiquior, sed magis idoneus eligitᷣ: & faciũt infinita quæ dicit Cepola in suo trac. de impera. militũ eligẽ. in verbo, pro imperatore. in xj. col. Et in hmõi idoneitate inspicitᷣ qualitas ꝑsonæ: vñ legitur Saul post asinas in regẽ assumptũ fuisse. j. Reg. c. ix. & meminit Iosephus antiquitatũ Iudaicarũ li. vj. c. iiĳ. dicẽs Saulem virũ moribus nobilẽ & noĩe laudabilẽ, quasi ipsum sentiat non gñe sed moribus tm̃ nobilẽ fuisse: in regẽ tñ Iudaici populi à deo electũ per os Samuelis prophetę: quod virtus in eo prelucens nõ generis nobilitas egit. Idem de Dauid rege habeturᷣ j. Reg. x. c. qui post fœtantes in regem Hebręorum est constitutus. & refert hoc Iosephus vbi suprà.

TRigesimaprima cõsideratio. Nobiles nobilitate generis cęteris sunt anteponẽdi, arg. tex. in c. de multa. ibi: circa sublimes tñ & literatas ꝑsonas. extra de pręben dis. Sumendo ibi sublimes pro nobilibus, secundũ quod ibi cõmuniter sumũt canonistæ attento ordine literæ qui attẽdendus est, pręponũtur ibi nobiles gñe nobilibus nobilitate animi, quales sunt vt plurimũ literati viri, quorũ doctrina mũdus illuminatur, vt ait imperator in authen. habita. C. ne filius ꝓ patre. & Hiero. in epistola ad Paulũ. & Felin. in c. nõnulli. in xxj col. in versi. & fauore publicæ. extra de rescriptis. vbi etiã inter cætera literatas personas stellas cœli appellat. dicã infra in x. parte. Et quòd valeat argumentum à denominatione prima in litera, dixi suprà in prima parte, in xvĳ. consideratione.

Et ꝙ nobiles genere pręferãtur, facit tex. in §. interim. ibi: vniuersi nobiliores ciuitatum. & in §. fi. post prin. ibi: cõuenit enim vnũquenq́ nobilium. in authen. de defen. ciui. Et ita tenet Bonus de Curtili ex prædictis in d. suo tracta. in iĳ. parte, ibi: secundò elicio. & Zodericus Zamorẽ. in suo speculo humanæ vitæ, libro j. c. vĳ.

TRigesimasecunda cõsideratio. Oẽs penè virtutes nobilitati famulãtur: vt dicit Zodericus Zamorẽ. in suo speculo humanæ vitæ, lib. j. c. vĳ. hic ante allegato.

Primò quidẽ nobiles humiles & mãsueti assistũt, elationẽ fugiũt, pro eo maximè qa eorũ progenitores potẽtia & diuitĳs rectè & moderatè vsi fuere: quo fit vt nõ facilè superbia inflẽtur queadmodũ q̃ nuper atq́ recẽter ditati sunt, qui vt cõiter sunt elati & superbi. de quibus amplè per Lucã de Pen. in l. militaribus. C. de decurio. lib. x.

Secũdò nobilitati deseruit magnanimitas, quę res agit vt contumeliosi minimè existãt. Hi enim cũm ad magna suspirent parua iniuria nunq́ cõmouentur: parcũt, indulgent, sufferũt, tantò facilius imbecillibus quantò resistunt fortius superbis, & maximè hoc est in magnis nobilibus, vt sunt principes, cui multũ conueniũt magnanimitas & magnificentia, vt dicit Lucas de Pẽna in l. vnica. C. de thesauris, lib. x. & in l. fi. C. vt rustici ad nullũ obsequiũ. ꝙ nobiles habent quatuor laudabiles virtutes, inter quas ponit magnanimitatem, magnificẽtiã, & affabilitatem, docilitatem & industriam, de quibus infrà dicetur.

Tertiò, vt dicit idem Zodericus vbi suprà, nobilitatẽ conciliat temperãtia: sunt enim nobiles vt plurimum reipublicæ cura occupati, ea de re assueti sunt temperatè viuere: & hæc temperantia est multum necessaria in principibus, vt tenet Lucas de Penna in l. nempe. C. de fabricensibus, libro xj. vbi amplè de ea.

Quartò

Quartò, vt dicit idem Zodericus, nobilitas est plurimum honoratiua nec aliorum despectiua. Non enim reputãt nobiles alia bona nisi animæ, quare virtuti deditos non despiciunt. Dicit tamen idem Lucas in d.l.ij.C. vt rustici ad nullum obsequium. sunt nimium honoris appetitiui, & progenitorum despectores.

Quintò nobilitatem ipsam prudentia & industria comitãtur, subtiliter enim generosi inuestigãt quid eos agere oporteat: vnde dicit tex. in l. omnia. C. de cõditis in publicis, lib. x. ꝙ certa officia pro vtilitate reipublicæ cõmittuntur nobili prudenti, quasi velit dicere, ꝙ prudentia comitatur nobilitatem, vt ibi etiam Lucas de Penna multa de prudentia ponit, & quis sit prudens.

Sextò nobilitas affabilis est & plurimum curialis, cõmuniter eñ versantur in regum domibus & principũ curijs, & ideo moribus vestiuntur. Qui enim in domibus regum sunt, moribus reguntur. Et, vt dicit idem Lucas in d. l.ij.C. vt rustici ad nullũ obsequium. Nobiles sunt politici & affabiles, quod secus est in rusticis qui sunt solitarij, rudes & siluestres, & in campis vititant: & ob eã rem (vt Philosopho placuit) nequaꝗ̃ sunt bene cõuersatiui: vnde solet dici.

Rustica progenies nescit habere modum.

Septimò, quia nobiles spontè promittunt & exoluũt & in beneficijs crescũt. c.j. de donatio. l. cùm plures. §. pe. ff. de admi. tu. l. filiusfami. ff. de dona. §. si minus. in authẽ. de nõ alienã. & §. sed neq; in authẽ. de mãda. prin. ibi: custodiens datũ ei verbũ. vnde Prouerb. xxv. ventus, & nubes, & pluuia nõ venientes, dicitur vir gloriosus promissa nõ complẽs. Nam & interdũ est qui prę cõfusione promittit amico, & lucratur eũ inimicũ gratis, scilicet nõ implendo promissa. ita dicit idem Lucas in l. mulieres. in v. col. C. de dignitatibus, lib. xij. vbi ponit xxxv. priuilegia nobilitatis. plura etiã ponit Cepola in tracta. suo de imperato. militũ eligendo. in verb. nobilitatis. vbi ponit xlvij. priuilegia nobilitatis. & in finalib⁹ verbis dicit, ꝙ tot laudes habet nobilitas, quot in ęthere sidera fulgent. & Bonus de Curtili in suo tractatu nobilitatis, in quinta parte. vbi ponuntur lvj. priuilegia nobilitatis.

Octauò ergo laudandi sunt nobiles in hoc & priuilegiantur, quia nobili reuerẽtia debetur ab ignobili sicut seni à iuuene. Esaię ij. & Maccab. ij. c. vj. quasi in fi. ideo ex his infero ꝙ nobilitas quę virtutibus est adornata est perfecta, & cũctis alijs pręferẽda, vt ait Iudocus Clichthoueus in tractatu de nobilitate. c. decimo.

Et isti nobiles genere lingua vernacula gentiles homines vocantur quasi ingenui, ab origine gentis & quorũ maiores seruitutẽ nullam prorsus seruierunt, videlicet ab ascriptitijs & conditione quadã obnoxijs, distinguere eos volens qui ob id eadẽ lingua villani dicuntur, vt dicit Budęus in scis annotationibus in l. ij. ff. de orig. iur. ibi: ex eadem l. paulò post vindicias &c. in fin. & ibi dicit, ꝙ apud antiquos tria erant genera hominũ: agnationis, gentilitatis, & stirpis. & ibi ponit quæ sit gentilitas, & qui sint homines terræ & cœli, de quibus alibi dicam.

TRigesimatertia consideratio. Nobiles etiã in pœnis honorãtur, quia mitius puniũtur. c. fi. vbi glo. & dicto. extra de pœnis. vbi habetur. Mitius punitur nobilis quo ad pœnã corporalẽ, ꝗ̃ ignobilis: qđ intelligendũ est vt per Felin. in c. pastoralis. in prin. de offi. delegati. & ibi limitat hoc in sex, aut septẽ casibus, videlicet in ꝓditore, in hęretico, in Papa, in Imperatore, in excessiua contumacia, in illo qui delinquit in officio suo. dixi in cõmentarijs nostris super cõsuetudinibus ducatus Burgũdiæ. in tit. des droictz & appartenã. a gẽs mariez. §. xx. inci. entre toutes aultres gens. in verbo, descendre. Alias tres limitationes ad hoc ponit idẽ de Curtili in sæpè dicto tractatu, in quinta parte, in primo priuileg. vbi dicit ꝙ hoc fallit quãdo ex illa dignitate nobilitatis augetur qualitas delicti & principis mãdatum contẽnitur, secundũ Bal. in c. j. §. si quis verò temerario. de pace iura. firmãda. qui casus satis cõprehenditur per Felin. quãdo dicit in proditore, & in officio delinquente saltem. Et etiam, vt dicit, fallit in causa peccati, vt ibi per eum, & istud priuilegium describit pro quarto Cepola in supradicto loco.

Hinc est, ꝙ nobiles nõ torquẽtur in casibus in quibus aliàs plebei torquerẽtur. ita dicit Cy. in l. diuo Marco. C. de qõnibus. de quo plenè etiã per eundẽ de Curti. vbi s̃. in secũdo priuileg. Sed quia, vt dicit Benedicti in sua repe. ca. Raynutius. in verbo, mortuo itaq; testatore primo. in octaua fallen. nu. ccxxij. extra de testa. hęc non habẽt locũ in Francia, cũ quilibet torqueatur indistinctè casu exigente. Cùm reatus omnẽ honorẽ excludat. l. j. C. vbi senato. vel clarissimi. ideo aliter non insisto, cùm satis plenè examinet idem de Curtili vbi suprà.

Hinc etiam est, ꝙ ex consuetudine nobiles nõ suspenduntur, sed decapitãtur. Bar. in l. capitalium. §. serui cæsi. ff. de pœnis. & in l. desertorẽ. §. pœna militum. post glos. ibi. ff. de re milita. Bald. in ca. j. §. si rusticus. in fine. de pace tenenda. in vsibus feudorum. & istud priuilegium posuit Cepola in loco suprà allegato in sexto priuilegio. & Bonus de Curtili in primo etiã iam s̃. alleg. vbi ponit ꝙ pœna suspensionis est ignominiosior ꝗ̃ decapitationis. Secũdùm tamen locorum consuetudines distinguitur, vbi facit mentionẽ de consuetudine Frãciæ, in qua pœna suspẽsionis nõ est ignominiosa, vt dicit G. Benedicti in loco suprà allega. & etiam Bonus vbi suprà, dicit pœnam suspẽsionis esse grauiorem extensiuè pœna decapitationis, secũdùm quod cõprobat cõsulendo Decius in consil. suo lxv. incip. & pro tenui mea facultate

Hinc etiã est, ꝙ mulier nobilis non dãnatur in metallũ in perpetuũ vel ad tempus, licet aliàs si nobilis nõ esset damnari posset. tex cũ glos. in l. aut damnũ. §. in ministeriũ. ff. de pœnis. Et istud est sextũ priuilegiũ Cepolę in loco suprà alleg. positũ per Bonum in xxvij. priuilegio.

Hinc etiã est ꝙ magis ignoscitur alicui propter nobilitatem, teste Cicero. lib. ij. rhetoricorũ. vbi de deprecatione docens ait. Hęc ignoscẽdi ratio quęreretur ex his locis, si plura aut maiora officia, ꝗ̃ maleficia videbũtur constare, si qua virtus, aut nobilitas erit in eo qui supplicabit. & facit text. in. l. splendidioris. C. de diuersis officijs. lib. xij. vbi habetur ꝙ crimina nobiliũ facilius occultãtur. Lucas de Pẽna in l. mulieres. in xx. priuileg. C. de dignit. lib. xij. Et istud est septimũ priuilegiũ Cepolæ, & Boni xxix. in locis iam sæpè suprà allegatis.

Et istud priuilegiũ multũ facit pro gratijs impetrãdis, quoniã etiã si possint aufugere nobiles nõ tenẽtur, vt tenent Bar. & alij in l. vt vim. ff. de iusti. & iure. Et ideo eis facilius cõceditur gratia ꝗ̃ rustico & ignobili qui aufugere debet si potest. & faciũt etiã ad prædicta quę supra dixi ꝙ intuitu nobilitatis delinquenti parcitur.

Hinc est etiã, ꝙ si nobiles in adulterijs deprehendãtur, nõ ita faciliter vt plebei deprehẽsi occidũtur, notatur in l. Gracchus. C. de adulter. & in l. marito. ff. eod. titu. & hoc

pro priuilegio ponit idem Lucas in d.l.mulieres.in xviij. priuilegio.& Bonus de Curtili vbi s.ꝓ primo priuilegio.

TRigesimaquarta cõsideratio.In promissis nobilium maior fides adhibetur,quia promissa nobiliũ pro factis habentur.arg.tex.in l.nemo.ff.de in integ.resti.ita ad hoc illũ tex.allegat Andr.de Ilernia in c.j.§.hoc intelligendum.in tit.qui successores teneãtur.in vsi.feudo.plus dicit Corsetus in repeti.c.grandi.de supplẽ.negli.prela.col.xij. li.vj.per tex.in c.j.de donatio.ꝙ promissa nobiliũ sunt debita,cũ dicat ille textus nobilitas legẽ ponit,vt debere se quod spõte tribuit.i.retribuere promisit existimet.& istud est tertiũ priuilegiũ,qđ Bonus de Curtili in loco suprà allegato interuit.Ratio prędictorũ est,quia in nobilibus maior creditur fides inesse q̃ ignobilibus,& in ipsis tutior ꝓpter decus nobilitatis,pro qua pręsumitur secundũ glos. singularẽ in c.illud.xl.distin.quã dicit esse singularẽ Romanus singulari suo.dccxxij.incipien.scis hoc.

Ex quibus inferunt doctores,ꝙ excusatur quis nobili cõfidendo,puta de eo qui castri custodiã habebat,& in locum sui subrogauit nobilẽ,fuit excusatus:quia verisimiliter credere potuit,ex quo nobilis nõ facturũ proditionẽ. de quo per Io.Andr.in additio.ad Spec.in tit.de locato. §.j.qđ posuerat Oldr.ante eos in cõsi.xciiij.& Barba.in cõsi.xxxv.incipien. præclarè.in ij.vol.& in extrauagãti, cupientes.in sua repetitio.in verb.nobiles.Et de potestate qui nobilẽ incarcerauit tm̃ in palatio.de quo per dñm meũ Iaso.in l.iubemus.in ij.col.de iudicijs.& in repetitione l.admonẽdi.in lxv.& lxviij.col. ff.de iureiuran.cum pluribus concord.allegatis per Bonum in dicto suo tracta.in v.priuilegio.

Hinc est ꝙ nobiles vocãtur ad nuptias,vt dicit Alberi.de Rosate in suo dictionario.in verbo,nobiles.& Cepola in dicto loco,in xij.priuilegio.& Bonus in quinquagesimo priuilegio.

TRigesimaquinta cõsideratio.In multis casib⁹,in quibus non licet plebeio donare,tñ licitũ est nobili donare,& ei permittitur cũ propriũ nobilitatis sit donare.c. j.vbi Panor.de donat.facit quod notatur in d.c.grãdi.in verb.liberã.de suppl.negli.pręla.facit l.filius.§.j.ff.de donatio.Et hoc quia debẽt esse liberales,vt amplè per multa deducit Bonus de Curtili in d.tracta.in iiij.priuilegio.& ibi ponit quomodo in multis pręsumitur donatio fauore nobilitatis quæ aliàs nõ præsumeretur,vt in marito nobili & potẽte qui pręsumitur donasse bagas & iocalia quæ trãsmisit vxori secundũ Bal.in c.iurauit.de ꝓbatio.quod aliàs nõ præsumeretur secundũ Bar.in l.si vt certo.§.interdum.ff.cõmodati.& etiã si maritus sit nobilis pręsumitur donare ea quæ cõcessit vxori,vt vult glos.in.l.vxori.ff. de lega.iij.& ibi Bar.notans ad hoc illã glo.& Bal.in.l ij. post princip.C.de iure dotiũ.& in c.j.ad fi.qui feudũ dare pos.& facit qđ dicit idẽ Bald.in l.si paterno affectu.C. de nego.gest.ꝙ si vitricus faciẽs expẽsas priuigno sit nobilis,facilius præsumitur donare q̃ ignobilis.

Faciunt & alia quæ ponit idẽ de Curtili in dicto loco vbi per eũ amplè,dicẽs ꝙ liberalitas in nobili est multum laudanda & necessaria,quæ cũ sit extra propositũ nõ insisto.Et etiã duos alios casus ponit in vij.& viij.priuilegio, in q̃bus aliàs potius pręsumeretur fatuitas seu stultitia q̃ donatio,secundũ Bal.in l.generaliter.C.de nõ nume.pecu.Tamẽ ibi fauore nobilitatis pręsumetur donatio quæ sub hoc comprehendi potest,& de hoc etiam vide per Ioannẽ Lupum in repetitione rubricæ,de donatio.inter virum & vxorem.in §.ix.

Hinc est quoniã licet maritus de iure cõmuni confitendo plus recepisse ab vxore q̃ receperit,nõ sibi præiudicat talis cõfessio ad id quod plus est cõfessus,quin ad illud agere possit.l.si volũtate.C de dotis promissione.ita ꝙ sibi competat exceptio non numeratæ dotis.l.j.C.de dote cauta nõ numerata.Et etiã hoc habemus ex consuetudine nostra ducatus Burgũdiæ in tit.des droictz & apparteñ. à gens mariez.§.le mary & la femme.& in pluribus locis Franciæ;tamẽ si plebeius vel aliàs nõ nobilis in vxorem ducat nobilẽ mulierẽ,& se plura recepisse ab vxore confiteatur,q̃ in veritate receperit,nõ poterit agere ad id quod pluris est,nec em̃ excipere de nõ numerata pecunia fauore nobilitatis:præsumitur em̃ id ei donare voluisse in recompẽsam seu remuneratione honoris sibi per ipsam impensi eũ despõsando,siue etiã in recõpensam damni,qđ patitur ipsa nobilis mulier accipiendo eũ in maritum,cũ propter id sua nobilitate priuetur.l.j.& l.mulieres. C.de dignita.lib.xij.ita dicit Bar.in.l.si voluntate. C. de dotis promissione,dicens esse suũ nouũ dictum,& de cõsuetudine seruari,& in.l.si diuortio.quẽ sequũtur ibi Alexan.do. meus Iason & alij.ff.de verbo.obli.cum pluribus alijs allegatis per dictũ de Curtili in loco suprà allega.in vj.priuileg.vbi dicunt ꝙ Romanus in d.l.si diuortio.& do.Sozi.in l.j.in xiij.col.ff.solu.matri.dicunt cõtrariũ de iure esse verius in puncto iuris,quos allegat idem do.Ias.in d.l.si diuortio.vbi amplissimè tractat,& idem do.Ias.in.l.fina. in iij.col.C.de verb.sig.& in.l.ex hoc iure.ff.de iusti.& iure.& in.l.si nõ sortẽ.§.libertus.ff.de cõdictio.indebiti.

Quicquid sit de iure,ego semper tenui & teneo ꝙ hæc non habent locum apud nos constante matrimonio per consuetudinem nostram ducatus Burgundiæ,in titu.des droictz & apparteñ.a gens mariez.§.vij.incipiẽ.le mary & la femme, & si hæc essent vera,esset magna limitatio ad consuetudinem nostrãm,quæ non limitatur,ideo cautius est vt in contractu matrimonij fiat talis remuneratio quam voluerint:quia aliàs nõ esset valida,ideo apud nos cassaretur & declararetur inualida.

Ego tamen vidi in casu emengenti inter quondam nobilem virum dominum Claudium de Spiry,fratrem & hæredem quondam nobilis viri Ioan.de Rabutin domini de Bourbilly,ꝙ Iacquetta de la Riuiere eius relicta obtinuit in prouisione à curia super summa confessata per eũdem dominũ de Bourbilly,quæ fuit etiam facta ipso existente in lecto mortis,vbi cõfessus fuit se habuisse ab eius vxore bona immobilia vsq; ad summam duorum mille francorum,& fuerũt super illa confessione facta per eum adiudicati mille franci per modum prouisionis,quod videbatur durum stante dicta cõsuetudine;cũm etiam,quod plus est, vterq; esset nobilis in pari gradu nobilitatis,ex quo cessare debebat prædicta præsumptio secũdũm Bar. in dicta l.si voluntate.& in dicta l.si diuortio.vbi ita intelligit dictam l.primã. C.de donationbus ante nuptias. & ita amplè etiam limitat Cepola in dicto tractatu de Imperato.milit. eligendo. in verbo,nobilitatis.in xxxiiij. priuilegio nobilitatis.

Hinc est,quoniam ex prædictis simul iunctis elici potest: nam licet de iure cõmuni duo specialia circa vnum concurrere non possunt.l.prima. C.de dotis promissio. de quo per dominũ meum Iasonem in §.fuerat.in xij.col. institu.de actioni. tamen fallit in prædictis casibus nobilitatis remunerandæ causa,vbi concurrunt duo specialia, videli-

videlicet præsumptionis donationis, cōtra l.cùm de inde bito.ff.de probatio.& validitatis donationis inter virum & vxorem.contra titulū.C.& ff.de donatio.inter virū & vxorē.Et istud priuilegiū ita collegit Bon9 de Curtili ī d. suo tractatu, in nono priuilegio.sed qa hoc nō haberet lo cū apud nos stante consuetudine nostra,nō aliter insisto.

TRigesimasexta cōsideratio.In electionibus debēt no biles anteferri:in dubio em̄ præsumit̄ pro nobilitate ad officia regēda.tex.est in §.interim.in versi.vniuersi no biles ciuitatū.in authē.de defenso.ciuitatū.& in §.audiet. ibi:conuenit em̄ vnūquēq; nobiliū.eo.aut.& in authē.de referēdarijs.§.fi.coll.ij.& satis etiā probatur xxiiij.dist.c. q̄tō episcopus.i versi.genus.& notat Bar.in l.j.in iij.col. ibi.Nā plebeius.C.de dignit.& Io.de Pla.in l.j.per illum tex.C.de conditis in horreis publicis,lib.xij.dū dicit q̄ in electione officialis cōsideranda est nobilitas.Amplè per Cepolā in d.tract.in primo priuilegio nobilitatis.& per Bonum in suo trac.in x.priuilegio.vbi dicit,q̄ interest reipublicæ gubernari per nobiles, & non per plebeios. Non enim secundùm numerū siue ordinē,sed secundùm hominum qualitatē seu dignitatē sunt honores conferendi:vt.l.honores,in principio.§.is qui.ff.de decurio.& amplè dicitur in locis hic ante allegatis.

Et habet etiā istud locum in electionibus beneficiorū. c.officij.ibi: quendam virum nobilem.extra de electio. Cepola in loco.s̄.allega.in xv.priuilegio.

Hinc est,quia si in electionibus & alijs actibus voces sint æquales,& hincinde numero pares,nobiles præferūtur,argumento.ff.de pactis.l.maiorem.ibi,qui dignitate inter eos præcellit.& ibi domi.meus Iason notat& etiam Bar.in l.j.in xij.col.C.de dignit.libro xij.argumen[illegible] d.l. maiorem.& l.iij.§.j.ibi:cuius dignitatis.& ibi:alia dignitas.& l.ob carmen.§.fi.ff.de testibus.

Et facit quod dicunt Innocen.& Abbas in c.dudum. de electio.vbi Abbas Panor.dicit,quòd maioris autoritatis est vox nobilis quàm plebei.

Etiam facit quod dicit Archi.in c.hæc autem scripsimus.in fine.xxx.dist.vbi dicit,q̄ in electionibus habenda est ratio.& istud est secundum priuilegium quod posuit Cepola in d.suo tractā.& decimum tertium Boni de Curtili in suo tractatu nobilitatis.

Hinc est quòd in eligēdo marito pro puella cōsensus nobilis est præferendus.c.primo xxxij.q.iiij.quem text. ad hoc allegat Lucas de Penna in d.l.mulieres.in vj.col. C.de dignita.libro xij.in xxvj.priuilegio.

TRigesimaseptima cōsideratio.Nobiles honorantur q̄tū ad testimonia,qa in dubio in testimonijs ferendis nobiles præferūtur.l.iij.in prin.ff.de testibus.l.ob carmē.§.fi.ff.eo.Specu.in ti.de teste.§.circa prin.ibi,quartò fallit.vbi dicit q̄ si quærit̄ an matrimoniū sit vel nō sponsa fortè dicēte cōtractū,spōsō negāte,si ipse sit nobilior vel honorabilior,pr̄ & mater spōsæ non admittunt̄ ad testificādū:si verò par vel inferior,sic in fauorē m̄rimonij.c.super eo.extra de testib9.& c.super l̄ris.extra de spōsalibus. ita dicit Cepola in d.trac.in tertio priuilegio nobilitatis. Maior em̄ fides præsumitur ī nobili ,ppter eius nobilitatē.firmat gl.in c.si testes.§.testiū.in versi.quis decurio.iiij. q.iij.Bal.in l.testiū.in iij.col.C.de testibus.& ibi Bar.dicēs,q̄ magis credit̄ duobus testib9 nobilibus q̄ pluribus plebeis seu rusticis.sequitur do.meus Ias.in l.maiorem.in prin.ff.de pactis.& Alex.in consi.xxviij.col.iij.in j.volu. repetito in cōsi.xxxj.in ij.volu.& istud cōsi. Alexādri allegat Bonus in loco suprà alleg.in xiij.priuilegio.sed nō facit ad propositū,cū solū dicatur ibi p Alex.q̄ dictū notabilis viri inducit iustissimā credulitatem,quod procedit etiā in multis alijs qui sunt notabiles licet nō sint nobiles: de quo dicto plenè per do.meū Iason.in l.properādum.§. sin autem alterutra.in iij.col.C.de iudicijs.in repetitione l.admonēdi.in lxxiij.col.ff.de iureiurādo.per Felin.in c. cùm contingat,in ccxxxiij.col.extra de re iudi.& in c.de quarta.in vij.col.versi.prima doctrina.extra de præscriptio.& per eundē do.meū Iason in l.de pupillo.§.si quis ipsi prætori.ff.de noui ope.nunciat.Vnde statur interdū dicto vnius nobilioris.vij.q.ij.c.finali.Lucas de Penna in d.l.mulieres.in ix.priuilegio.

Hinc est,q̄ testes vilis conditionis contra verè nobiles seu in dignitate positos non admittuntur ad testimonium,vt dicit Lucas de Penna in d.l.mulieres.in xxv.priuilegio.& in l.j.C.de reis postulatis.

TRigesimaoctaua consideratio. Nobilitati defertur, quo ad honores,quo ad salutationē,& sedis inter iudices assignationē.tex.est in l.fi.§.sedēdi.C.vbi senatores vel clarissimi.& in l.ij.& fin.C.de offi.diuer.iudicio.facit quod no.gloss.in c.necesse.in verbo,quantumcunq;.in q. x.& in §.aliā verò.insti.de bonorum possessio.in verbo, altiori.& istud est vnum ex priuilegijs Boni numero xij. in dicto suo tractatu.& in xlv.priuilegio eiusdem.& sic de vno facit duo.

Hinc est q̄ si qs alicui nobili tenetur reddere rōnem, debet accedere ad eū.tex.est iūcta gl.in verbo,æstimādū. in l.pe.§.fi.ff.de cōdi.& demō.& istud est xxv.priuilegiū Cepolæ in loco supra allegato.& boni de Curtili xvj.

Hinc est etiam q̄ circa res publicas maior eorum est autoritas.l.ij.in fine.C.de prædijs curialium.Lucas de Pēna in dicta l.mulieres,in v.priuilegio.

Hinc est,qa etiā circa legatiōes est maior corū autoritas & præferunt̄.l.pe.ff.de legatio.& istud posuit idē Lucas in d.l.mulieres,in vj.priuilegio.& in rubr.C.de legatio.vbi ponit quę requiruntur in legato seu ambasiatore.

Hinc etiā est,q̄m ad eos mittit̄ tanq̄ ad egregias psonas:ita tenet Ludo.Ro singulari suo clxx.inci.Itē quęro. vbi dicit ita fuisse determinatum per dn̄os de rota Romæ dū casus cōtigisset de facto:& intellige de nobili paupere, qui ,ppter verecūdiam nō potest venire ad iudiciū,vt videntur tenere gl.in c.si qui testiū.de testibus.& ita videntur tenere Cepola in d.trac.de imperatore militum eligēdo.in verbo,nobilitatis.in xxxij.& xxxiiij.priuilegijs.& Bonus de Curtili vbi s̄.in xvij.priuilegio.

Istud tñ non placet do.meo Ias.in l.ad egregias.in ij, col.ff.de iureiu.qa istud priuilegiū nō conceditur egregiæ personę ,ppter paupertatē,aut ,ppter verecūdiā,imo propter excellētiā personarū & earū dignitatē.Et mihi vr̄ verior ista opinio dn̄i mei in magnatibus & magnis nobilibus,ad quos etiā solet mitti,q̄n maximè sunt ī ciuitate:& ita practicatur apud nos.De paupere aūt nobili licet illa glo.sit in d.c.si qui testium.tamen nihil quo ad nos practicatur,quoniam cogūtur venire ad iudicium,quicquid dicat Bonus in prædicto loco,in xviij.priuilegio.

Hinc etiā est,qa ad imperatoris,pricipū,dn̄orū & potētū latus nobiles stare debēt,non aūt plebei,seu populares.l.oīm.circa principū.ibi:inter tot nobiles.C.de testa. &,ibi Bal.in prin.q dicit,q̄ vbi est princeps,& ibi astant nobiles:quē sequit̄ do.meus Iason post Angelū in primo notabili,vbi etiā plus infert,q̄ p̄ntia principis nobilitat

hoīem, ita ꝙ eo ꝙ quis adest principi seu ipsum comitať, præsumitur esse nobilis. l. j. C. de pręPO. labo, libro xij. Et istud est tertiū priuilegium Cepolæ in d. tracta, de imperato. militum eligendo. in verbo, nobilitatis. vbi dicit, quòd hac ratione, quia nullos nobiles iuxta se habebat, sed illos à sua curia expulerat, expulsus fuit à regimine ciuitatis Veronen. & etiam istud priuilegium ponit Bonus de Curtili in xxj. priuilegio, in loco s̄. allegato.

Hinc etiā est, quia nobiles debent mitti obuiā principi cū veste pulcherrima & decora, & barba tonsa. ij. Reg. xix. de quo Vincentius Segault in suo opere in iiij. c. regali. & istud priuilegium ponit Cepola in dicto tractatu, in xxx. priuilegio. nihil tamen allegat.

TRigesimanona cōsideratio. Nobilitati in beneficijs magis est ꝓuidēdū, vt no. Goffre. in summa, in ti. de tēpo. ordinādo. §. sed circa hospitalitatē. in fine. ibi, in secūdo casu. lxxxj. dist. c. nō. versi. itē cōsiderādo. faciunt regulæ cācellariæ Innocētij viij. in reg̃lis l. lj. & lij. & in regulis cācellariæ Iulij ij. in ij. & iij. parte. & ibi cōmentator Hispanus q̄ multa accumulauit de hmōi priuilegio. & ibi fit mētio de triplici genere nobiliū, scilicet ī secūda de illustribus, vt sunt nobiles de ducū, comitū, marchionū genere: & in tertia de alijs magnis nobilibus, de quibus in dictis regulis Innocentij. & postmodum de inferioribus nobilibus ex inferiori nobilium genere procreatis.

Et etiā, vt dicit idē cōmētator allegādo quēdam suum tractatū, Nobilitas generis est sextuplex: magna vt baronū, maior vt ducū comitū & marchionū, maxima vt regū & imperatorū. Parua, vt nobiliū magnatum nō habētium dignitatem baroniæ seu aliam superiorē: vt sunt isti nobiles apud nos qui habent castra magna cum castellanijs, aut præposituris & simplicib⁹ iurisditionibus absq; sigillo & balliuatu. Minor, vt inferiorū à magnatibus, vt sunt apud nos plures nobiles, qui ex redditibus eorū simpliciter viuūt cū statu fortè duorum aut triū equorum. Minima, vt sunt plures q̄ habēt aliqua bona ex quib⁹ viuūt & contētantur vno equo, & in suis domibus faciunt colere & laborare suas terras: & sunt fortè illi de quibus s̄. dixi in xviij. consideratione istius partis. & tales latius distinguit dictus commentator in dictis locis, quia etiam in beneficijs obtinendis habentur in consideratione.

Aduertať tñ ad vnū, ꝙ etiā in bñficialibus rōne nobilitatis spectať gen⁹ maternū (q̄a mulieres etiā dicunť nobiles, vt s̄. ī fi. cōsideratiōe scd'ę partis.) & ita fuit iudicatū ꝑ rotā, vt ibi refert dict⁹ cōmētator. ꝓ quo facit c. nouit. de iudicijs. & qd' ibi notat Hostiē. Io. And. & Panor. & facit gl. iūcto textu in auť. de incestis nuptijs. §. j. in verbo, generi. col. iij. & ibi Ang. in alijs tñ sec⁹. l. j. ff. ad municipales. Dy, in reg̃la generi. de regulis iuris, in vj. & prędicta faciūt pro cōcordatis nostris in tit. de electione. versi. quinquēniū verò. ibi: in q̄bus &c. vbi loquiť de nobilib⁹ ex vtroq; parēte, qui priuilegiātur & dispēsanť de minori tp̄e studij vltra alios. Et de ista materia qñ nobilitas ex pte pr̄is, aut matris attēdatur ponit amplè G. Benedicti in sua repetiti. c. Raynutius, extra de testamētis. in primo verbo, scilicet, Raynutius, in prin. dicā latius alibi. & aliquid tetigi supra ista parte, in ij. consideratione.

Hinc est q̄a solius nobilitatis fauor est sufficiēs ad causandā dispēsationē sup̱ pluralitate bñficiorū scd'm Inno. ī c. dudū. ad finē. de electio. ibi: Itē si papa. vbi sentit ꝙ sola nobilitas est sufficiēs ad causandā dispēsationē sup̱ pluralitate bñficiorū ēt sine lr̃atura. facit tex. & ꝙ ibi notať ī c. de multa. extra de p̄b. facit tex. in extraua. Io. xxij. quę īcipit execrabilis. ibi: q̄ ꝓpter ipsorū sublimitatē & gñis claritudinē. & vidi aliquas dispēsatiōes impugnari & illas nō hr̃e effectū, eo ꝙ qui īpetrauerat dispēsationē de quarto asseruerat se nobilē ex vtroq; parēte, & tñ non erat nobilis, nisi ex vno parēte. Nā ī hoc ex quo asserit q̄s se nobilē ex vtroq; parente, cū nō sit nisi ex vno, cōmittit mēdaciū, ex quo carere debet īpetratis. l. & si legibus. C. de p̄ci. imp̱. offe. canonizata xxv. q. j. c. & si legib⁹. & tales ēt incidūt in falsum, & tāq; falsarij sunt puniēdi, nisi vulgò reputētur nobiles. tex. ī l. eos. §. q̄ se ꝓ milite. ff. de falsis. vbi ille q̄ se ꝓ milite gessit, qui nō erat, punniēdus est tanq; falsarius. quē Bar. no. cōtra illos qui se doctores appellāt, cū non sint. idē Bar. in l. reddatur. C. de professo. & medicis, libro x. Petrus de Ancha. in c. ad apl̃icæ. de priuilegijs. in vj. Io. de Anania in rub. de magistris, in vj. col. & in rubr. de crimine falsi, in vj. col. Felin. in proœ. decretaliū. in xij. col. versi. iij. conclusio. cū alijs allegatis per Bonū de Curtili in suo tracta. nobilitatis in ij. parte. nume. clxv. ex quo sequitur, ꝙ vnde puniri debent priuilegiū consequi non possunt: dolus enim & delictum alicui patrocinari nō debent. c. pe. extra de concessione præbendæ.

Vlteri⁹, ꝙ ī bñficialibus gen⁹ maternū cōsideretur, patet: q̄a, vt dicit Io. And. in c. fi. de filijs presbyterorum, nō valeret dispēsatio facta p̱ papā cū nato ex coniugato nobili, & soluta nobili, nisi de nobilitate materna fuerit facta mētio, vt plenè per Felin. in c. postulasti. col. iiij. extra de rescriptis. Nā nobilitas aggrauat delictum.

QVadragesima cōsideratio. Nobili deferť in bonis, q̄a propter nobilitatē viri maior & latior dos est ab vxore cōstituēda: q̄m iuxta viri nobilitatē dos cōstitui debet, secūdùm gl. j. iūcto textu in c. nullum. xxx. q. v. facit tex. in l. quæro. & in l. cū potest. §. gener. & §. sequē. ff. de iure dotiū. & in l. si filiæ pater. ibi: ex dignitate. ff. de legatis tertio. faciunt quæ dicit Decius in cōsilio suo clxxx. in iij. col. in princ. quod est etiam limitandum, nisi mulier esset pulchra: quia propter pulchritudinem mulier facilius maritatur. notatur in l. si voluntate. C. de dotis promis. dixi in commen. nostris super consue. ducatus Burg. in rubr. des droictz & apper. à gens mariez. & amplè s̄. in ij. parte huius operis, in xxij. considera. Istud priuilegium enarrat Bonus de Curti. vbi suprà in xix. priuilegio. & per Cepolā vbi suprà in xxxv. priuilegio. in quibus locis prædicta allegant præter limitationem præcedentem.

QVadragesimaprima consideratio. Licet aliàs pater plebeius dotās filiā habētē bona materna siue aduēticiū peculiū, si cōstituat filiæ suę maiorem dotē attenta cōditione sua, ꝙ teneť seu ꝙ cōpelli possit iudicis officio dotare, iuxta. l. liberos. ff. de ri. nup. & in l. obligamur. §. lege. ff. de ac. & obli. vt q̄a plebeius attenta sua qualitate nō debuisset eidē vltra florenos mille cōstituere: verū q̄a diues & opulētus cōstituit sibi duo mille in dotē, nō ꝓpterea poterit allegare se illa mille excedētia cōditionem sui status constituisse de bonis filiæ suę maternæ seu aduētitijs, quinimo totā dotē cōstitutā de pr̃imonio suo soluet, non imputando in illa bona materna. text. est in l. fi. ad fi. versi. si verò. & ita intelligit ibi illum tex. in glo. in verbo, idoneā. C. de dotis ꝓmis. Si tñ fuerit aliquis nobilis & de nobili ꝓsapia ortus, habens filiam bona materna tenentem seu aduenticiū peculium, illamq; dotando simpliciter constituat sibi mille scuta solis, dotem quippe

nimis

nimis excessiuam attētis facultatib⁹ ipsius pris, cū sit satis paup & tenuis in bonis, sed attēto statu suę cōditiōis, nobilitatis & familię cōpetētē & cōdecentē, poterit īputari sibi id qd̄ plus cōstituit attētis facultatibus, iuxta quas dos est cōmēsurāda, iuribus hic in p̄cedēti priuilegio allegatis: videlicet ī bonis ipsius filiæ maternis, & tūc partē dotis constituisse de bonis filię, partē de bonis suis. text. est in d. l. fi. versi. vbi aūt. C. de dot. p̄mis. Et hoc operaī status & conditio nobilitatis. Et rōnē diuersitatis assignat idē de Curtili in d. loco, in xx. priuilegio: qa secūdo casu pater dr̄ fecisse conditionē filię meliorē, & vtiliter gessisse negotiū suū, attēto nobilitatis statu ipsius filię, primo casu nō, ita dicit declarasse do. Carolū Ruinū in l. j. ff. solu. matr. &, vt dicit, facit in arg. tex. in l. ius alimentorū. ff. vbi pupillus educari debeat. & text. in l. cūm plures. §. nimium. ibi: respectu æstimationis pupilli. & §. seq. ibi: pro dignitate nataliū. & in l. tutor secundūm dignitatem. ff. de admi. tu.

Ego volui de verbo, ad verbū hic inserere hmōi priuilegiū ad demōstrandum q̄ ille tex. in d. l. fi. nihil facit ad p̄positū, q̄ in hoc plus priuilegieī nobilitas in secūdo casu q̄ in primo, nec q̄ hoc faciat stat⁹ nobilitatis in secūdo casu plusq̄ in primo: imo q̄ ita dici pōt q̄ in primo casu erat nobilis, p̄ut in secūdo, vt clarè videri pōt, & sic probatur. Nā, vt dicit ibi tex. etiā in primo casu liberalitas autē p̄rna dotē vel ante nuptias donationē dare suggessit. & decidēdo primū casum dicit: Liberalitas itaq̄ talis remaneat vera & irreuocabilis, vt puro noīe liberalitas & debitam suā sequaī fortunā. quęquidē liberalitas cōuenit nobilib⁹. tex. in. §. hoc ampli⁹. insti. de rerū diui. & in l. fi. C. de cōsulibus. li. xij. Ludo. Ro. singu. suo 644. inci. nobilitas. ergo in vtroq̄ casu est nobilis, sed in vno cōsiderata est inopia, & in alio abundātia bonorū, & hoc ne pater deueniat ad inopiā, quę est sola cōsideratio secūdi casus & diuersificationis à p̄rio, & nō nobilitas in secūdo vltra q̄ sit in primo casu. Et ita mihi videtur contra opi. Caroli Ruini & prædicti Boni, ex quo non debebat tale quid poni pro priuilegio nobilitatis, prout nec etiam posuit Cepo.

Hinc etiam est, q̄ nobili ad paupertatem redacto debet dari gratis soldata, vt tenet Bartholo. Cepola in d. suo tractatu, de impera. militum eligendo. in verbo, nobilitatis. in xxxj. priuilegio.

Quadragesimasecūda cōsideratio. In cōstitutione dotis, aut donatiōis p̄pter nuptias furiosorū, in qbus nō solū curatores sed etiā hi q sunt ex eo gn̄e nobiliores adhibēdi sunt, vt est casus ī l. tā demētis. C. de epi. aud. Ideo dicit ibi Alberi. q̄ nobiliores de gn̄e puellę sunt vocādi, cū agiī de dote sibi restituēda. & idē Raph. Ful. in fi. qui dicit idē in filijs maritādis, vt nobiliores ex genere debeant adhiberi, & istud est xj. priuil̄. in loco sæpè alleg. positū, & xxxiij. quod posuit Bonus de Curt. in suo trac. de nobilitate. vbi affert rōnē, ex eo quia multum præsumitur pro nobilib⁹, quę est multū generalis ad plures casus.

Quadragesimatertia consideratio. Nobiles noīa sua apponi solēt facere in instrumentis aut inscribi. tex. est in l. si pupillus. §. sed si per interpositam personam. ff. de auto. tu. & probatur in l. optimam. in verbo, optimas. C. de contrahen. & cōmit. stipu. & istud est xiij. priuileg. Cepolæ in loco suprà sæpè allegato.

Quadragesimaquarta cōsideratio. Nobilitati defertur in priuilegio condendi testamēta, vt est casus in l. oīm, in prin. C. de testa. ibi, tot nobiles. Sed nō video q̄ in hoc nobilitas sit causa istius priuilegij sed pręsentia principis, vt dicit Cepola ī d. loco in xiiij. priui. Et quomodo defertur nobilitati, habes per G. Bene. in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, mortuo itaq̄ testatore. j. numero ccxxj. extra de testamentis.

Quadragesimaquinta cōsideratio. Nobilitas in hoc honoraī, q̄ si aliqs sit incola duarum ciuitatum, & ab vtraq̄ parte simul vocetur ad munera, nobiliori & maiori ciuitati est deferendū. arg. in authen. & hęred. & Falci. §. si quis autem. coll̄. j. in authen, de defen. ciuita. §. interim. coll̄. ij. & in l. fin. ff. de fi. instru. & l. si quis. C. de natu. libe. & hoc no. glo. in l. j. C. de mune. patrimo. in glo. magna circa finem, libro x. Et istud est xviij. priuilegium Cepolæ in loco suprà allegato.

Hoc dubium pluries euenit apud nos tempore fenagiorum, sed semper fuit decisum q̄ teneatur ad fenagia illius loci in quo faciebat residentiam tempore concessionis, non habendo respectum ad nobilitatem loci.

Quadragesimasexta consideratio. Nobiliū appellatiōe comites & marchiones cōprehenduntur. c. grādi. ibi: nobilē virū comitē Bononiēsem. de sup. negli. præla. in vj. & c. constitutis. ij. ibi: sororis nobilis viri marchionis Misinē. extra de testi. qd̄ scd̄m Dn̄i. de sancto Gemi. ī d. c. grādi. in p̄ri. in ij. notabili. facit ad priuilegia quę comitibus palatinis cōcedūtur, vt possint legitimare illegitimos exceptis filijs nobiliū, qa cōprehēdunī filij comitū & marchionū in illa exceptiōe. & istud est xl. priuil̄. Cepolæ in loco. s̄. relato, & Boni de Cur. xxiij. vbi dicit, q̄ idē in ducibus, excepto tn̄ vno casu, videlicet vbi ageretur de derogatione aliquorū suorum iuriū, vtputa in derogatione iurispatronatus laicorū etiā nobiliū facta à sede ap̄lica: qa in hac derogatiōe nō cōprehēderentur iurapatronatus regum, ducum, comitū, & marchionū, vt dicit Felin. in suo trac. quando literæ apostolicæ pręiudicent patronis. in v. col. versi. ampliatur octauò.

Quadragesimaseptima cōsideratio. Nobiles laudanī ex magnanimitate, magnificentia, docilitate, industria, policia, & affabilitate: vt de his s̄. in v. parte dictū est in multis cōside. Ita dicit Lucas de Pena in l. si q. col. ij. C. vt rusticani ad nul. obse. deuocenī, lib. xj. Et ibi addit q̄ etiā cōmercia fugiūt. Et multis alijs laudantur nobiles si euitauerint iniustā rapinā, & iustitiam in oēs seruauerint, vt amplè Iudocus Clicth. in suo trac. de vera nobilitate. c. xiij. Ex religione in deū & diuini cultus reuerētia. eodē trac. c. xj. Si cōsortia virorū p̄borum colant, & luxuriā euitēt. eodē trac. c. xx. Ex abstinētia à deieratione dei & sanctorū. Clicthoueus ibi c. xv. Si à ludis inhonestis se contineāt. ibidem c. xvj. Si talia euitauerint, quę recenset ibi Clicthoueus c. xvij. & xix. sed cūm videam hoc quasi impossibile apud nobiles, qui in huiusmodi irretiti & assuefacti sunt vt plurimum saltē tempore belli ingruētis, non aliter insisto, cūm etiam esset vltra intentum, si vitia eorum explicare vellem.

Quadragesimaoctaua cōsideratio. Nobilitas in hoc honoraī, q̄ nobiles excusanī à muner b⁹ tā realib⁹ q̄ personalibus sordidis, & à tallijs, & collectis: primò de iure, vt tenet Guido Papę in decisio. Dalphina. 384. & post eū Io. de Mōthelono ciuis & cōtēporaneus noster ī suo promptuario iuris. in verbo, tributum. in gl. reddite. ad fi. ibi: quartò collectā &c. & pro ista parte allegant l. iij. §. j. ff. de mu. & hono. & l. à munerib⁹. ff. de vaca. mune: sic inducendo illos tex. quòd milites qui actu militant, & veterani qui à militia missi sunt: & sic militare de-

fierunt, excusantur à collecta, ergo & nobiles, cùm nobiles vel militent, vel militare desierunt, vel saltem apti nati sunt militare.

Facit secūdò & fortius qa ꝓpter nobilitatē solet qñq; à principe tribui immunitas etiā à tutela, vt est text. quem oēs singularizant in l. non tm̄. §. j. in prin. ibi: & propter inclytā nobilitatē. ff. de excu. tu. & ibi hoc no. Bal. & Nicolaus de Neapoli dicentes, ꝙ nobilitas tribuit immunitatem, siue est causa immunitatis concedendæ.

Itē nobiles excusanť apud nos à collectis ex priuilegio principis. Nā rex Carol⁹ sextus anno dñi 1408. ordinauit nobiles ad contributionē Galliarū non teneri ꝓ bonis etiā ab ignobilibus quoquo mō acquisitis, q̄ diu illa ī suis tenebūt manibus, imo cēseri debēt nobilia, & sic exempta quouismodo eis obuenerint: & istā ordinationē refert & sequiť G. Bene. in sua repe. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiā. in iiij. deci. in fi. illius. ff. de testa. & Aufrerius in tit. de tallijs. & est posita in ordine duodecimo apud eundem.

Item etiā ex præscriptione cùm immunitas præscribi potest, vt tenet Iacobinus de sancto Ge. in trac. suo de hom ag. in verbo, & promiserunt. col. pe. ad medium.

Itē etiā ex cōsuetudine gñali, vt dicit Iac. Rebuffi in l. j. C. de indictionibus. li. x. & Ioā. de Mōthelono vbi s. & Guido Papæ in d. decisione. innuēs ꝙ ex cōsuetudine, in cōsessiōe triū statuū patriæ Dalphinatus, quę fit ꝓ subsidijs indicēdis excipiūtur nobiles nobiliter viuētes. Lucas de Penna in l. agros limitaneos. C. de fundis limitrophis, li. xj. Et dixi in commento nr̄o sup cōsue. ducat⁹ Burg. ti. des iustices. §. iiij. in gl. & sur ses hōmes. versi. additio. Lucas de Penna nu. lx. & ꝑ Bonū de Curtili Brixiēsem ī suo trac. nobilitatis, in v. parte, nu. xliij. vbi dicit ꝙ ita seruari solet in sua patria Breissie: & ibi amplè per eū discutiť in versi. vigesimū secūdū est. nu. xliij. an nobiles excusentur à muneribus ꝑsonalib⁹ & realibus. vbi tenet ꝙ nō excusentur de iure, sed quia ex rōnibus ante deductis hodie in Francia & apud nos aliter obseruatur, ideo eius fundamēta recitare esset superuacaneum, & præter propositum & intentum huiusce operis: dixi tamē s. in v. parte, in xxiiij. considera. incipi. principes vltra alios in multis. versicu. cxviij. incip. principes honorantur &c. ibi: sed quia vt dicit Specu. ꝙ nobiles tenentur pro redemptione regis captiui, & pro magna necessitate communi, & euidenti periculo. & vide Iaco. Rebuffi in loco ante allegato.

QVadragesimanona cōsideratio. Diuersi reperiūtur ritus & mores nobiliū secundū diuersas patrias & ꝓuincias, qm̄ quęlibet patria ī ritu viuēdi quo ad nobiles suo sensu abūdat. Et ita inter nobiles habeť & considerať laus nobilitatis diuersa (cū multiplex & varia sit obseruatio illi⁹) secundū diuersos vsus & mores patriarū, vt scribit Pogius in trac. suo de nobilitate, & quantum inter se differant, vt etiam ex sequentibus patescit.

Neapolitani verò qui prę cæteris nobilitatē prę se ferre videtur, cùm in desidia ac ignauia cōstituere videntur. Nulli etenim pręterq; inerti & in experto ocio intēti, sedēdo, atq; oscitādo ex suis possessionibus vitā degunt. Nephas est (vt opinantur) nobili, rei rusticæ, aut suis rōnib⁹ cognoscendis operā dare. Sedētes in atrijs in hemicyclis, aut in equitādo tēpus terunt. Etiam si improbi absurdiq; fuerint, dūmodo priscis domibus orti, se nobiles profitentur. Mercaturā vt rem turpissimā vilissimamq; exhorrent, adeo fastu nobilitatis tumentes, vt quantumuis egenus atq; inops citius fame interiret, q̄ filiam vel opulentissimo mercatori matrimonio collocaret, mauultq; furtis & latrocinio, quàm honesto quæstui vacare.

Venetorū cōsuetudo huic absurditati, inertiæ, ineptitudini & obseruatiōi cōtraria est: inter quos nobilitas, veluti factio quędā ab reliquo ppl'o discreta, mercaturā oīs exercet: ea quoq; quæ equestris ordinis insignio potitur, neq; mercaturā à nobiliū exercitio existimāt alienā. Oēs em̄ qui reipublicæ muneribus fungūtur, quiq; (vt dicūt) ex ordine sunt senatorio, nascūtur atq; appellantur nobiles. Adeoq; hac vulgari aura inflantur nonnulli, vt etiā si quis parente absurdo, stulto, insulso, inopi, ipse quoq; aut dissimilis patri fuerit, tñ si in popularē virū inciderit quāuis doctū & sapientem, eū præ se contēnet tumore seu rumore nobilitatis. Sed, vt ait Pogius, mallet Apulei se esse asinum, quàm vt talis esset, aut ortus ex eo cui minimus quàm asello sensus, aut prudentiæ inest.

Romani qui appellantur nobiles, mercaturam vt rem vilem, atq; abiectā contēnunt, cultui agrorum, & rei rusticæ vacare, gregis atq; armentorū curā gerere, re pecuaria opes quærere, quęstū honestū & viro nobili dignū putāt. Idq; eis qui possunt agere, etiam si recenti sint familia, hoc lucri genere patefit aditus ad nobilitatem. Est apud eos (vt ait Pogius) honesta, licet rusticana nobilitas, longè distans à Neapolitana.

Sed secundùm eum rectius de nobilitate sentire videtur, dum ait. Habetur em̄ & apud omnes dicuntur, & esse nobiles affirmantur, orti seu originem trahentes antiqua familia & stirpe, quorum maiores opulenti functi honore officijs aut dignitate ciuitatis in republicæ administratione versati sint: quorum pars se ad mercaturā confert, pars titulo nobilium gaudens, nulli exercitio dedita, venatu, & aucupio oblectatur.

Ianuēsibus idē quod Venetis vsu venit, negociationi deduntur omnes, præsertim maritimæ, nobiles atq; ignobiles, qui nulla alia re nisi origine distinguuntur.

Sunt ex his quidā in castellis montanis dispersi Caci more, itineribus infesti, qui nobiles habentur Lombardi.

Et itē tractat⁹ seu distractus oīs Venetorū qui dicūtur nobiles viuūt ex prędiorū fructu, & paterna hæreditate, nullo præterq; venādi aucupandiq; studio ducti: his sola origo & negotiorum vacatio nobilitatem largitur.

Germani atq; Alemanni quibus cēsus patrimonij ad victum suppetit, & his qui procul vrbibus, aut qui castellis & oppidulis dñantur, quorum magna pars latrocinio dedicatur, nobiles cēsent. Quibus humanius ingeniū natura dedit, hærent principibus, quorum in aula assuescunt cultiori vitæ, rudes tamen & moribus asperi.

Galliæ oīs vna est nobiliū norma. Nā rura & prædia sua (dicā potius castra) incolētes vrbes fugiunt, in quib⁹ habitare nobilē turpe ducitur: qui in illis degūt ignobiles habētur à nobilibus. Mercatores aspernātur, vt vile atq; abiectū hoīm genus. Prædijs suis (hoc est censibus, redditibus seu prouētib⁹) cōtentū ac ꝓdigū esse (vt eis à natura inest) neq; futura quicq; pensi habere, signū nobilitatis volūt. Ea quotidie augetur, vel pecunia vel famulatu. Nā mercatorū aut quorūuis opificū filij, qui diuitijs præstāt (quos burgenses vocamus honestiori vocabulo) aut empto prædio (hoc est seignoria) rus se conferunt, vrbe relicta atq; eius fructu contenti, seminobiles seu nobilitati euadūt, suisq; posteris nobilitatē præbent. Aut famulātes principibus aliquo prædio collato ꝓ nobilibus honorātur. Ita

tur. Ita plus illis rura & nemus cōferūt ꝙ vrbes atq; ocij aut negotij rō ad cōsequēdā nobilitatē. Salua pace Pogij, quia nō bene intellexit nobilitatē Gallorū, quippe illi apud nos habētur nobiles, & tales reputātur qui origine antiqua & ī memoriali sunt nobiles, aut eorū prædecessores, ex priuilegio principis, & tales vt cōiter morātur in rure, vbi hn̄t sua castra, hoc est casas altas, amplas, sumptuosas, & luxuriosas, fortes, & munitas muris, & vallis, atq; etiā sua dn̄ia seu domania habēt quibus victū percipiūt, cū cēsibus super ruricolis sibi assignatis: super quibus hn̄t iurisdi tionē & venationib⁹ & aucupijs cōtinuè occupant. Qui verò et si nobiles forēt, in villis seu vicis ruralib⁹ (vbi sunt ædificia sine muris, vel vallo) habitēt, à nobilib⁹ reprobātur et dedignātur. et de ritib⁹ Gallorū nobiliū iā dixi. §. ī xviij. cōsider. ver. apud nos Gallos. Et quòd nobiles Galli sint optimi venatores, multūq; eis venatio cōueniat, satis scribit G. Bened. ī sua repe. c. Raynuti⁹. in verbo, & vxorē noīe Adelasiā. in materia successiōis ab inte. nu. 883. vbi inquit: est em̄ Gallicæ nobilitatis vana cōsuetudo, ad feras venatu deprehēdēdas se cōuertere. c. quorūdā. 34. di. vbi dicitur ꝙ germani & Galli sunt venationi naturaliter dediti, quibus multū cōfert, ꝙ canes, qui leporarij vocātur, leues & agiles hn̄t, de quibus insigniter meminit Ouidius lib. j. Metamor.

Ipse amor admisso (hoc est veloci) sequitur vestigia passu.
Vt canis in vacuo leporem cum Gallicus aruo
Vidit, & hic prædam pedibus petit, ille salutem.

Præterea dulcis & naturalis venatio poti⁹ fit cā spatij et exercitij, ꝙ commodi aut lucri, quia non tam gaudēt nobiles de magna præda, ꝙ de volatu & cursu, quæ animos recreant, præsertim Gallorum.

Hos Britāni sequūtur, Angli hodie vocati, qui nobiles in ciuitatibus morari ignominię loco putāt, rura siluis ac pascuis seclusa inhabitāt, nobiliorē ex cēsu iudicāt, rē rusticā curāt, vendētes lanā & armētorū fœtus: neq; turpe existimāt admisceri quæstui rusticano, & vt refert Pogius: vidit hoīem relicta mercādi cura, cū prædia præciosiora emisset, atq; in ea cū familia vrbe relicta se cōtulisset, authorē nobilitatis filijs extitisse, et ipsum nō reiectū à nobiliū cœtu. Multos hmōi hodiē videmus in Gallia, qui à plebeis orti cū eorū prędecessores vrbe posthabita possessiōes iurisditionales sibi cōpararint, ex qbus vitā degūt se nobiliū cōsortio immiscere, & pro nobilibus reputari volūt, quòd absurdē fit apud nos, sicut & in Anglia. Multos etiam, ait Pogius, in Anglia ignobilis generis, aliquod pręstans in bello facinus accepris à principe donis nobilitauit.

Hispania duplici nobilitate vtit̄. Nā & q in suis ciuitatibus antiquo gn̄e orti cæteris p̄sunt, diuitijs p̄diti, & qui in cāpis commorātes nutriūtur ex p̄diorū censu cū ornatiore quodam viuendi ritu, quæ cęteris præstant, nobilium nomē tenēt. Inter omnes illos equester ordo primum nobilitatis locum habet.

Apud Grecos qcūq; ad īperatoris aulā vocati seruitio ei⁹ insistūt, quantūuis abiecti gn̄is, ob principis cōsuetudinē ac famulatum nobilitatis titulo potiuntur, appellāturq; deinceps nobiles: & de ista nobilitate dixi. §. ista parte: in xix. conside.

Hodie verò apud principes is mos inoleuit nobilitandi, vt quilibet princeps priuilegio, & literis faciat nobiles, nulla habita virtutis ratione. Ita illi (quod risu dignū est secundū Pogiū) vsu & obsequio est, scriptura & cera nobilitatem adipiscuntur. & de hac dixi. §. in xvij. considera. huiusce partis.

Barbaris quoq; gentibus diuersi sunt nobilitatis mores.

Aegyptijs ac Syris nulla habetur nobilitas, nisi eorum qui militiæ deduntur, qui soli excellunt ac dominantur, reliquis seruorum loco habitis. At illos omnes constat esse emptitios seruos, qui postmodum prefecturas equitum prouinciarumq; sortiti, vsq; adeo fortunæ beneficio efferuntur, vt ex eis potentior regnum occupet, viribus armorum fretus.

Teucros insuper, & superiores Sarmatas arma nobilitāt. Nā si ordines ducunt, ditati prædijs nobiles dicunt̄: & ipsi quoq; ex seruitio maiori ex parte ad militiā asciti, pueri em̄ empti p̄tio militiā cōdiscunt, in qua excellere parit nobilitatē, & de ista nobilitate quæ causat̄ ex militia, habetur. §. ista parte: in xxv. cōsideratione.

Sed quæ istarum sit certa & vera nobilitas, disputat Pogius in dicto opere de nobilitate, & tandem concludit, ꝙ sola nobilitas animi, & quę virtute procedit, est vera nobilitas & excellentior alijs: de quibus diffusè ista parte dixi, pręcipuè in v. consideratione: ideo non repeto.

QVinquagesima cōsideratio. Ex oībus superius deductis bene pensatis infert̄ illud vulgatū (quod solēt nobiles qn̄q; dicere) ie suis gentil hōme cōme le roy: & quod inferior nobilis dicit superiori. Ie suis gētil hōme cōme vous: nō esse verū imo falsum: & p̄ hoc fit iniuria superiori. Cū vt hic ante scriptū est ī xv. cōside. etiā rex, dux, marchio, & comes dicātur nobiles, & sint in alia dignitate ꝙ inferiores. Et rex sit in maiori dignitate ꝙ dux, & dux ꝙ comes, & sic de singulis. Cū dignitas & nobilitas idē sint, vt dixi ante in prima p̄te, in lxvj. cōsideratiōe. Sicut ergo dignitas capit augmētū vel diminutionē secundū qualitatē eidē adiectā, ita & nobilitas secundū dignitatē ei adiectā. Quia nobilitas non pōt esse sine aliqua specie dignitatis, vt hic antè dixi in vij. cōside. quod nobilitas dr̄ eo, ꝙ secernitur, & differt à plebe siue plebeis, q sunt sine aliqua dignitate. Ideo conclusiuè oēs nobiles habētes annexam dignitatē principatus pręferūtur om̄ibus inferioribus. Et tales dici possunt eē in primo gradu meræ nobilitatis. Quoniā sicut iurisditio diuiditur ī tres, in merā, mixtā, & infimā. Et merę iurisditiōis sunt sex gradus, vt dicit Bar. in l. imperiū. ff. de iuris. om. iud. aut tres scd'm Bal. aut quatuor, vt voluit do. meus Ias. in d. l. imperiū. de qbus per Purpuratū ibi, nume. ccvj. qui sequit̄ diuisionē Bar. Sed qa de his. §. dixi in v. parte hic nō repeto, cū in hac parte etiā discutiat̄ de alia nobilitate, quæ non est in mero gradu sed in mixto, scilicet post principes. Et licet de hoc gradu mixti imperij, & sic mixtæ nobilitatis possent fieri sex species, secūdū quod Bar. facit sex gradus, tn̄ do. meus Iason facit tm̄ tres, & sunt maximi, medij, & minimi: & hic erit idē in nobilibus, qa erūt maximi vt barones, medij vt castellani, & alij minimi vt minimi valuasores, seu alij dn̄i habētes tm̄ omnimodam iurisditionē, & nullos vasallos sub se habētes. Et sic ex pluribus cognoscitur maioritas in istis ex antiquitate originis, ex maioritate pręeminētię & iurisditiōis, & ex maiori reputatiōe, & quis ex his pōt dici maior & maiorē habere nobilitatē. In infimis qui sunt tertij gradus, etiā sunt tres species, vt dicit do. meus Ias. in d. l. imperiū. in pe. colū. & sunt isti parui nobiles, q habent aliquā paruā iurisditionē, & qui nō possunt mulctare delinquentes, nisi vsq; ad lx. solidos. alij vsq; ad septē solidos tātū, quę dicit̄ iurisditio seu iustitia sub solato, hoc est sub laicte. Alij q habēt aliquod dominiū nobile & frācum, nō subiectū alicui, sine aliqua tn̄ iurisditione: & isti etiā dicunt se nobiles, sed in infimo genere nobilitatis, & in minimo gradu. Ex his pōt cōsiderari in vnaquaq; p̄sona secundū eius qualitatē cui⁹ gradus sit nobilis, & an sit verū dicere, ꝙ existēs in vltimo gradu infimę nobilitatis possit dicere existēti in primo genere & gradu nobilitatis, ꝙ est ita nobilis sicut & ille: qm̄ ex prędictis cōstat ꝙ nō: & sic ꝙ fit iniuria superiori, qui pōt ornare suā nobilitatē ex multis qualitatibus supradictis, ex qbus diuersificabitur ab alia. Ideo erit verū dicere, ꝙ vnus est magis nobilis ꝙ alius: vide hic ante in xxvij. cōsidera. Et tali, si dicat̄ per inferiorē ꝙ sit ita nobilis, fit iniuria vt dixi. Sicut si fieret de armis, ita quòd vsurpans arma nobiliora alterius, infert ei iniuriā, vt. §. in prima parte, in xv. xx. xxj. xxiij. & plerisq; alijs conclusionibus. xxxviij. considerationis. Sic hoc casu, si inferior & minus nobilis vsurpet nobilitatē maioris & superioris & suā inferiorē adęquare voluerit maiori, & istud facilè cognosci pōt ex multis quę elici possunt ex antedictis in hac parte: quæ si contingant in facto, considera qualitates partium, & scias diuersificare secundum maius & minus, & secundum maius dignum, & minus dignum.

FINIS.

MARESCALLI
CONESTABILIS
MARESCALLI
CAPITANEI
VEXILLIFERI
ARMIGERI
CAPITANEI PEDESTRES SIGNIFERI
CAPITANEI
VEXILLIFERI
ARMIGERI
CAPITANEI PEDESTRES SIGNIFERI
AVANTURIEZ

NONA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS, laudes & honores militum declarat.

Quadraginta & octo habet Considerationes.

CVm militiæ summa laus sit, vt habetur in c. summa. in initio. & in fin. xxxiij. q. j. & Seneca in Hercule furēte Tragœdia prima. Omnis (inquit) in ferro est salus. ideo dicitur bellū omni iure diuino, naturali, & gentium pro tuitione rerū suarum permissum esse, secundùm Paulum de Cast. consilio suo xxxiij. & dicit text. in c. militare. xxxiij. q. j. quòd militare non est delictum. Quoniam plures fuerunt milites à deo approbati, vt de Dauid, de quo dicit deus. Inueni hominem secundū cor meum. & de pluribus alijs de quibus habetur Regum primo. ij. iij. & iiij. & Macha. j. & ij. dicam infrà in iij. & xj. considerationibus.

ERIT EX EO PRIMA consideratio: quia hic ponitur ordo militum ante ordinē literatorū, propter quòd quæri posset, quis præcedere debeat, an doctor, an miles.

Et imprimis reperio inter alios dominum Signorolum de Homodeis legū doctorem, qui hanc quæstionem disputauit, Anno domini millesimo cccxl. & quęsiuit, An doctor insignis honoris & præcellentiæ militem præcedere debeat, vel econuerso. & post eum Ludouicus Bologninus, qui in huiusmodi disputatione introduxit nouum duellum inter illustrē ac excellentissimum in toto terrarum orbe iurisconsultum domi. Franciscum de Accoltis dictum de Aretio, pro parte doctorum tuenda loquētem. Et inuictissimum, ac iustissimum principem armorumq; ducem & totius Italiæ capitaneū benemeritū dominū Federicum Vrbinum pro parte militari defendēda loquentem. & vltimo loco pro omniū concordia introduxit do. Alexā. Tartaginnum Imoleñ. cuius sentētiæ oēs acquieuisse attestatur. Cuius etiā sñiæ acquiescendo, dico prout Alex. omisso tñ primo loco sedēdi inter milites & doctores, quē credo dādum esse militibus, quicquid dicant oēs doctores, vt satis pbaui in octaua cōsideratiōe septimæ partis hui⁹ operis,

Facit pro hoc vna ratio vrgens inter alias, q; in omnibus ferè locis iuris ciuilis, vbi fit mentio de armis & legibus, semper præferuntur arma, non solum in legibus Imperatorum, vt in l. j. in prin. C. de iustinia. codice componendo. & in l. j. C. de veteri iure enucleādo. & l. tanta. eo. titu. & in proœ. institutio. in princi. verumetiam in legibus iuris cōsultorū. l. his honorib⁹. ff. de vacatio. munerū. vt suprà dixi in viij. consideratione septimæ partis: etiam iure diuino, vbi fit mentio de officiarijs militaribus & iustitiæ, præponuntur militares in ordine literæ seu scripturæ: quiquidem ordo seruandus est. l. qui soluēdo. ff. de hæredi. insti. & dixi. ē. in quarta parte. in lxxxiij. cōsideratione, vbi amplè. in alijs autem locis præter illum primum insequendo doctrinam Alexandri in l. centurio. ff. de vulgari & pupi. substitutio. dico in hunc qui sequitur modū.

Post prædictum primum locum quem dimitto suo loco, vt suprà dictum est in actibus doctoreis, sine dubio doctor præfertur militi. l. nemo clericus vel militaris. C. de summa tri. & econtra, in actibus militaribus, milites doctoribus præferuntur. l. ciuilibus. C. de officio vica. sed in actibus promiscuis seu neutralibus primò pręferentur doctores existentes ad latus principis: & hi habent primum locum post supremum quem omitto. Secūdum verò locum tenent milites qui militant ad latus principis, vel qui sunt equites Romani. Tertium verò locum habent doctores excellentes qui nō sunt ad latus principis. Quartū verò locum habent simplices milites. Quintum verò & vltimum locum tenent doctorelli: & ita dicit se aliàs tenuisse in lectura in l. cēturio. in ij. col. ff. de vulg. & pupil. substitutio. in versi. puto q; in actibus militaribus. Et quicquid dicant, & d. Alex. & alij, ego sum huius opinionis, q; semper in actibus doctoreis præferuntur doctores, in actibus militaribus milites: sed in actu indifferēti data paritate militum & doctorum, videlicet in magistro militum primò qui dicitur apud nos cōnestabilis: & in præfecto prætorio seu quæstore, qui etiā vulgo cancellarius nuncupatur, q; semper miles præfertur doctori. & sic de singulis de gradu in gradum: quia in ordine literæ præponuntur arma legibus, ex rationibus superius per me deductis in dicta septima parte. in viij. consideratione. ideo etiam tractando primo incipiam à militibus.

SEcunda consideratio. Plura militum genera reperiuntur quoad nos. Quidam enim sunt milites militiæ ecclesiasticę, qui etiam licet sequantur arma, tamen sunt milites ecclesiæ seu militię ecclesiasticę, qui dicūtur Hierosolymitani, & participāt de vtraq;: tñ quia plus attingūt dignitatē ecclesiasticā quàm temporalem, ideo eos præponendos cēsui cæteris militibus: quemadmodum ecclesia seu spiritualitas temporalitati præfertur, cùm à digniori fiat denominatio. dixi suprà in quarta parte.

Alij sunt milites ordinis seu torquati apud nos, qui sunt milites existentes ad latus principis: qui propriè & maximè habent in vim illius ordinis quandam dignitatem seu prærogatiuam particularem vltra militiam simplicem de per se.

Alij sunt milites armatæ militiæ simpliciter, & de per se, de quibus principaliter intendimus hic tractare, & de eorum laude, gloria, præeminentia & dignitate.

TErtia consideratio. Inter omnia exercitia mortaliū nihil excellentius, nihil præclarius armata militia. ea enim exercitatio vtilitate, & honore cætera præstat. Per militiā em̄ & armorū exercitiū reipublicæ quies, atq; salus queritur & cōseruatur, & ab omni hostili vastitate liberatur. Cui⁹ exercitij laudes et vtilitatē ipa hūana indigētia demōstrat & extollit. vt em̄ antiqui voluerunt, militia rectè manibus cōparatur, quę naturę iperio parata est ad

corpus iuuandum. Sicut enim manus sunt in corpore naturaliter institutę ad repellendū nociua, ad percutiēda infestantia, ad attrahenda necessaria, & ad conseruanda alia membra corporum, illaq; augenda, sic milites ad ista conficienda in rempublicam pernecessarij sunt. Quid enim profuit disciplina militaris imperio Romano, ponit Valerius in suo libro ij. in titu. de disciplina militari. Et meritò dicitur, ꝙ summa militiæ laus sit, vt habetur in c. summa. xxxiij. q. j. in princ. & in fine. & Seneca in Hercule furente, Tragœdia j. omnis, inquit, in ferro est salus. Et ideo dicitur, ꝙ bellum omni iure pro defensione rerum suarum permissum est, vt amplè scribit Ioā. de Terrarubea in opere de vinea ecclesiæ, articu. x. tertij tractatus in glo. in verbo, sufficiant.

Imo & nos de regno Franciæ dicere possumus illud quod scriptum est in l. j. C. de Iustiniano. C. componendo: quod dicebat Iustinianu summa reipublicæ Francorum tuitio de stirpe duarum rerum armorum atq; legum veniens, vimq; suam exinde muniens. Felix regum nostrorum Christianissimum genus omnibus anteponi nationibus, omnibus gentibus dominari, tam præteritis effecit temporibus ꝗ̄ deo propicio ineternum efficiet, vt de his infrà dicetur, & primò de militia.

Inducta est enim pro pace tuenda. l. mulierem. ff. de accusatio. hinc Plato de republica. Cūm cæteros status in ciuitate instituisset, vnum necessarium genus hominum longè cæteris anteposuit, qui arma tenerēt, ciuesq; alios ab hostibus defenderēt, quibus mirifica priuilegia tribuit: honoreq; & dignitate cæteros voluit antecellere, quòdq; si minime honorarentur, pauci fortes reperirentur, iuxta Aristotelis sententiam. apud illos inueniuntur fortes milites & tyrones, apud quos fortissimi quiq; honorantur, & secundūm Ciceronem iacent semper & parum vigēt, qui apud quosdam non decorantur. Ea ergo respublica tyrānidem sapit, quæ fortes, aut sapientes minime honorat. Quis enim clarissimos milites cunctis non anteponet, quorum pietas in patriam studiosa est, & mors pro illius salute semper offertur: hinc Bruti, Publicolæ, Camilli, Scipiones celebrantur. Si enim milites in republica deessent, virgines passim raperentur, matresfamiliæ ad libidinem traherentur, sacra simul & prophana polluerētur, tandemq; cūcta cœdibus & incendijs misera quadam conditione miscerentur. Et tandem quicquid prauis hominibus liberet, id innoxios atq; innocentes pati oporteret. Et ideo Hipodamus scripsit tres partes esse necessarias in ciuitate, primam quidem agricolarum, de quibus infrà dicturus sum in xj. parte. secundam artificum, tertiam propulsatorum belli & arma tenentium.

Quòd videntes nostri Hedui & huius nostræ ciuitatis incolæ post habitas literas regias in forma edicti generalis de fugando, deijciendo, & inuadendo quosdam ribaldos dictos, auanturiers, qui se absq; licentia principis insurrexerant, omnia deuastando & quasdam societates inerant, qui infinita & innumerabilia nephanda & relatu horribilia in populum committebant: vt oppressionibus & deuastationibus illorum, secundūm mandatum & edi tum domini regis nostri, in eorum ciuitate hoc anno domini 1523. statum militarē ordinauerunt decernēdo cap taneos, decēnarios, & cētenarios, ita ꝙ per huiusmodi ordinationem militarē populum & vicinos ex mandato regis ab huiusmodi sceleratissimis viris liberarūt, quòd nec ausi fuere attentare aliæ quęcunq; ciuitates regni, nisi post infinitas mirabiles executiones factas per nostros ciues Heduē. in huiusmodi fascinorosos homines, quos ita castigauit & disrupit hæc nostra ciuitas, ꝙ quoscunq; potuit interfecit, & laqueo suspendi fecit: quòd fuit gratissimum regi & toti reipublicæ, & plusq; fructuosum & necessarium: aliàs totā Galliā deprędassent, non habendo respectum ad nobiles quos spernebant, virgines quas violabant, & matronas quas adulterabāt, omnesq; alios quos cruciabant & bona eorum depredabant.

Sed redeundo vnde digressi fueramus, has vitæ militaris vtilitates Aristoteles conspiciens, in septimo Politicorum ait, quòd meritò bellicis artibus vacantes propriè sunt partes ciuitatis, & eos veros ciues appellat. subdit enim quòd prædicti Bellici homines. Item consiliatiui, iudicatiui, ac etiam sacerdotes sunt verè partes ciuitatis. Mercatores verò inquantum tales & Agricolæ, ac artifices mecanici & mercennarij (quātumcunq; sint diuites licet necessarij sint in ciuitate,) non tamē sunt verè partes nec ciues illius. rationem ibi assignat quam etiam posuit Zodericus Zamorensis in suo Speculo humanæ vitæ, libro j. c. ix. vbi per eum vide de laude militaris exercitij.

Et hęc exercitatio militaris fuit primò inuenta à Publio Rutilio. vt refert Valerius libro ij. de institutis, & ibi dicitur, quòd Neuius centurio inuenit vsum velitum, id est, des archiers. Virgilius polidorus libro. ij. de inuentoribus rerum c. x. dicit quòd primo fuit inuenta à Tubalcaym. & ibi postmodum ponit de pluribus alijs, qui inuenerunt artem ciuilitatem. dicit tamen in princi. ꝙ tāto literis pręferenda videtur, quanto facta dictis pręstant.

QVarta cōsideratio. Ordo militum Hierosolymitanorum, qui dicuntur milites Rhodij seu Rhodienses, eo quia principalior locus eorum religionis est constiturus in insula Rhodi. Cuius nonnunquam etiam habitatores & incolæ dicti sunt Collossenses tempore Pauli, ad quos scripsit epistolam. & à nomine vrbis, quæ dicta est Rhodos, insula nomē accepit, quorum ordo est sancti Ioānis Hierosolymitani: & incepit Anno millesimo. cxx. ab incarnatione, prout refert Vincentius. libro xxvij. c. xxvij. hi degunt sub regula beati Augustini habentes habitum nigrum modo laicali, sed cū cruce alba in pectore, & deputati sunt ad pugnandum corporaliter contra infideles. & de his vide suprà in quarta parte, in lxiiij. consideratione. Et licet firmissimum Christianæ religionis esset propugnaculum, per maledictum Turcam expulsi fuerunt, & quasi profugi non habent certum locū religionis: sperandum tamen (deo auspice) seditionibus principum semotis ipsam insulā recuperari, ac ipsum Turcam affligi posse.

Prædicti ergo milites subsunt magno magistro Rhodiensi, quod nomē est sibi impositum instar illius, qui habet regimē & administrationem plurimorum militum. de quo est rubrica. C. de officio magistri militū. Et, vt denotetur eius autoritas, additum est istud adiectiuum magnus, ad denotandum maioritatem & superioritatē vltra illam quam habet magister militum, qui dicitur illustris, vt habetur predicto ti. i l. vltima. in superscriptiōe cū dicitur. Imperator Iustinianus Zitę viro illustri magistro militū. Et magister dicitur, quia maior est in statiōe. sterō grece, statio latine dr̄ secūdū Papiā. vn̄ & magister militū dicit̄ princeps militū. ij. Reg. x. c. habet̄ per Hostiē. in summa. de magistris. §. j. & Ioan. Andr. in clemen. ij. de

magistris

magiſtris.qui dicit q̄ nemini debet huiuſmodi nominatio eſſe moleſta,cū Chriſtus ſic à diſcipulis vocaretur,Io.iij.qđ etiā ipſe acceptauit,Io.xiij.Vos vocatis me magiſter &c.ſum etem.Et eſt propriè is cui totius rei gubernatio eſt cōmiſſa.l.j.§.j.ff.de exercito.actio.& facit l.itē magiſtri.ff.de pactis.& l.actor.ff.rem ratam haberi.vel dicūtur magiſtri à monendo.Nam quibus pręcipua rerum omnium cura incumbit,& qui magis q̄ cæteri diligentiam & ſolicitudinem rebus quibus præſunt,debent hi magiſtri appellari:quinetiā ipſi magiſtratus per deriuationem à magiſtris cognominātur.l.quibus.ff.de verbo.ſigni.idcirco & iudices & magiſtri eodem ordine præcepti ponūtur,Deutero.xvj.Iudices & magiſtros conſtitues in omnibus portis tuis:vt iudicent populū iuſto dei iudicio.imo magiſtri ſunt maiores,eo quia dictio,&,eſt augmentatiua.do.meus Iaſon in l.ij.in §.v.de ſucceſſo.edicto. Et etiā quandoq; dicitur comes.l.iij.C.de curſu publico,lib.xij. vide ad prædicta Lucā de Penna in l.hi qui.C.de caſtrenſiarijs,lib.xij.vbi ponit de officio magiſtri.dixi ſuprà in ſexta parte,in vij.conſideratione.

Et quoniā,vt hic ſuprà dixi,iſte magnus magiſter & milites Rhodij non amplius habent inſulam,nec vrbem Rhodienſem,habent tamen in Gallia & multis Chriſtianitatis partibus pulchra templa & oratoria,quæ multa ſunt & opulenta.Sed quia pauci eorum ſunt clerici, licet ſint religioſi,vt dictum eſt ſuprà,& gaudeant priuilegio perſonali & reali clericorum,ideo commmuniter dicunt horas ſuas ſeu officium ex oratione dominicali,id eſt Pater noſter.

Bernardus autem in ſuis ſermonibus talem religionē militum cōmendans docet quales mores habere,& à quibus abſtinere debeant.Sic eīn dicit ad milites templi ſcribens.Nouum militiæ genus ortum nuper auditur in terris,& inexpertum omnibus ſeculis:quos gemino pariter conflictu atq; infatigabiliter decertatur,tum aduerſus carnem & ſanguinem,tum cōtra ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus.Quid autē viuens vel moriens timeat,cui viuere Chriſtus eſt,& mori lucrum?Gaude fortis athleta,ſi viuis et vincis in dn̄o:ſed magis exulta & gloriare ſi moreris& iungeris dn̄o.ſi beati qui in domino moriūtur,multò magis qui pro domino moriūtur.O vita ſecura vbi pura cōſcientia.O verè ſancta & tuta militia,atq; ab illo duplici periculo prorſus libera,quo id hominum genus ſolet frequenter in militia ſeculi periclitari, vbi Chriſtus non eſt cauſa militādi.Quoties nāq; congrederis qui militas militia ſeculari timendum omnino,ne aut occidas hoſtem quidem in corpore,te autem in anima:aut tu fortè occidaris ab illo in corpore ſimul et anima. Ex cordis nanq; affectu non belli euentu penſatur, vel periculum vel victoria Chriſtiani.Viuunt enim hi milites in cōmuni ſub vnius obedientia abſq; vxoribus et liberis,& abſq; omni proprio.Nullo autem tempore,aut ocioſè ſedent,aut curioſè alicubi vagantur: ſed ſemper dum non procedunt, ne gratis panem comedant armorum ſeu veſtimētorum, vel ſciſſa reſartiunt, vel vetuſta reficiunt,vel inordinata componunt,& quęcunq; poſtremò facienda magiſtri eorum voluntas & cōmunis indicit neceſſitas. Perſona inter eos minimè accipitur,meliori non nobiliori defertur: verbum inſolens,opus inutile,riſus immoderatus,murmur vel tenue ſiue ſuſurrus nequaq; deprehēditur,inemēdatus relinquitur.Scacos & aleas deteſtantur,abhorrent venatione,nec ludicra illa auium rapina,vt aſſolet, delectantur.Mimos & magos & fabricatores ſcurrileſq; cantilenas atq; ludorum ſpectacula tanq̄ vanitates & inſanias falſas reſpuunt & abhominantur, capillos tōdent, ſcientes iuxta apoſtolum ignominiam eſſe viro ſi comā nutriat:nunquā compti,raro loti,magis autem neglecto crine hiſpidi,puluere fœdi,lorica & caumate fuſci. Porrò imminente bello intus fide,foris ferro,non auro ſe muniunt,quatenus armati & nō ornati hoſtibus metum incutiant,non auaritiam prouocent:equos habere cupiunt fortes & veloces,non tamen coloratos & phaleratos,pugnam quippe nō pompam,victoriam ſed non vanā gloriam cogitantes,& ſtudentes magis eſſe formidini q̄ admirationi.At vbi vētum fuerit ad certamen priſtina leuitate depoſita(tanq̄ ſibi diceret,Nonne qui oderant te domine oderam &c.)in aduerſarios irruunt velut oues eorū reputantes,quia non de ſuis viribus pręſumere nouerūt, ſed de virtute dei ſabaoth victoriam ſperare,cui facilè eſſe confidunt,iuxta Maccabęi ſententiā,cōcludere multos in manus paucorū.Quia non in multitudine exercitus victoria belli,ſed de cœlo fiducia eſt.Ita miro & ſingulari quodā mō cernūtur & agnis mitiores,& leonibus ferociores, quibus nec deeſt monachi manſuetudo,nec militis fortitudo:de qua re quid dicendū eſt,niſi quia à domino factū eſt iſtud,& eſt mirabile in oculis noſtris.Tales enim elegit ſibi deus & collegit à finibus terrę miniſtros ex fortiſſimis Iſraël,qui viri lectulum Salomonis,id eſt ſepulchrum vigilanter fideliterq; cuſtodiant,omnes tenentes gladios in manib⁹ & ad bella doctiſſimi. Hęc Bernardus vbi ſuprà relatus per Anto.Florentinū in ſecunda parte hiſtoriarū. titu.xv.c.xx.vbi etiam inuehitur contra prædictos milites in pompis eorum & cupiditatibus,dicens.Quis hic ô milites tam ſtupendus error & furor tantis ſumptibus & laboribus militare, ſtipendijs verò nullis niſi aut mortis aut criminis? Operitis equos ſericis,& pendulos neſcio quos panniculos loricis ſuperinduitis:depingitis haſtas, clypeos,& ſcellas,fręna,& calcaria auro & argento circū ornatis,& cum tanta pompa pudendo furore & impudenti ſtupore ad mortem properatis:militaria ſunt hęc inſignia,an potius muliebria ornamēta?Nunquid fortè hoſtis mucro reuerebitur aurū,gēmis parcet,ſerica penetrare nō poterit? deniq; ipſi ſępius certiuſq; experimini,tria eſſe præcipuè neceſſaria prælīati:vt ſcilicet ſtrennuus,induſtriuſq; & circunſpectus ſit miles ad ſe ſeruandum,& expeditus ad diſcurrendum,& promptus ad feriendum. Vos per contrarium in oculorum grauamen ritu fœmineo comam mutritis,longis ac profuſis camiſijs propria vobis veſtimenta obuoluitis,delicatas ac teneras manus amplis & circumfluentibus manicis ſepelitis. Nec aliud inter vos bella mouet liteſq; ſuſcitat,niſi aut irrationabilis iracundię motus,aut inanis gloriæ appetitus,aut terrenæ qualiſcunq; poſſeſſionis cupiditas. Talibus certè ex cauſis neq; occidere neq; occumbere tutum eſt. At verò milites Chriſti ſecuri prælïantur prælio domini ſui,nequaquam metuentes de hoſtium cęde peccatum,aut de ſua nece periculum:quandoquidem mors pro Chriſto ferēda ſit vel inferenda. Hæc Bernardus vbi ſuprà,relatus per Antonium Florentinum in loco prææallegato.

Neſcio quid dicendum de talibus militibus hodiernis, nec ſolum inuectiua Bernardi poteſt eis applicari, imo et multo maiora, qm̄ ſi tales fuiſſent prout dicebat

Bernardus, quòd erant tempore suo, fortè Deus non permisisset eos expelli à sedibus & finibus eorum, scilicet ab vrbe & insula Rhodi, quæ etiã quandoq; dicta fuit ebrya: sed cùm iudicia Dei abyssus multa, ideo tacere melius & vtilius q̃ male loqui: maximam tamen plagam in Christianitate fecerunt in perdendo Rhodum, quæ fortè temporibus eorum qui amiserunt non recuperabitur: & vtverisimile est, si pecunias quas in suis negotijs particularib⁹ et in pompis, & alijs quæ satis notoria sunt (quæ iam nõ dico) in defensione & munitione loci Rhodi, & in præparandis his quæ erant ad illius tuitionem necessaria exposuissent, melius Christianitati cessisset.

Crederem q̃ iste magnus magister Rhodi post Papã præcederet omnes patriarchas, cardinales, & alios pontifices ecclesiasticos.

Et cùm videatur esse tantæ dignitatis cuius est patriarcha, quòd post imperatorem & alios principes habentes iura imperij, vt sunt reges Franciæ, & Hispaniæ, q̃ præcederet omnes principes recognoscentes superiorem, et non habentes iura imperij, puta reges subditos imperio, et quoscunq; duces.

Sub se habet multos milites qui dicũtur priores, & habent aliqui adiectionem huius verbi magni in qualibet prouincia: vt in Francia est vn⁹ qui dicitur magnus prior Franciæ, & habet ille magnus prior multos alios commẽdatarios. Est etiam vnus magnus prior Aluerniẹ, alius magnus prior Cãpaniæ, & sic de singulis quos enumerare longum esset: & isti honorantur inter eos secundũ eorũ ordinem, & secundùm antiquitatem promotionis.

De origine horum militum sic descripsit Polidorus Virgilius de inuentoribus rerũ, lib. vij. c. v. Hierosolyma antequã à nostris postremò circiter annum salutis millesimum nonagesimũnonum recepta fuisset, à saracenis obtinebatur. Christiani Latini nominis qui inibi degebant ab illis impetrauerũt, vt sibi liceret iuxta saluatoris sepulchrum habitare, vbi cœnobium diuẹ genitrici construxere, quod latinorum appellabatur, cui Abbas præerat: huius erat in primis officium hospites excipere latinos.

Eodem exemplo breui post tempore alterum virginum cœnobium diuæ Magdalenæ iuxtà dedicarunt, qđ item fœminas exciperet. Confluentem postmodum peregrinorum cateruam, cùm locorum non caperet angustia hospitalem domum propè etiam constituerunt, quod diuo Ioanni baptistæ dedicarunt, admoniti Zachariæ patris memoria quòd eo loci sæpè ad meditandum conueniret. Sunt tamen qui scribant Ioanni eleemosynario illud dicatum fuisse, qui Phoca imperante patriarcha fuit Alexandrinus: ita cognominatus ob frequentes quas pauperibus dabat eleemosynas.

Huic etiam domui vnus præficiebatur, quare procedẽte tempore quidam præpositus loci nomine Gerardus cum socijs, crucem in nigro pallio candidam affixit, et eũ assumpsit ritum quo nunc degunt. Pari exemplo Agnes quæ virginum cœnobio præerat professa est: res postea per pontifices Romanos, & patriarchas probata adeo breui coaluit, vt opes deinde maximas principum liberalitate sint assecuti.

Ramundus autem primus creatus est magister prædictæ militiæ, qui in vniuersum ordinem obtineret imperium: censentur diui Augustini ordinis: dominicam orationem certo numero repetitam pro canonicis recitant horis.

Hi cùm militiam deo optimo maximo & Ioanni sacram insigniter exercerent, demum Rhodum insulam (vt testatur Platina) à Turcarum imperio armis vindicarũt, quam Clemens quintus illis attribuit: qui fuit annus millesimus humanẹ salutis trecentesimus octauus. Sunt qui tradant eam insulã à Gotthofredo rege vrbis Hierosolymæ primò concessam: plures tamen quibus assentio, cum Platinæ testimonio concordant, post receptam ex hostibus insulam illuc se receperunt, dictiq; inde sunt Rhodianæ militiæ milites ibi cum Turcis perpetuum bellum gerunt, atq; ex proximo hostiliter infestant, sæpè & ipsi bello petiti oppugnatiq; acriter nostra præcipue, vt dixi supra memoria & ætate, cũ eam male defensitasse notũ sit, ita quòd nunc exulant.

Aduerte etiam, quia dicit Bald. tales esse incapaces feudi, vt in consilio suo clxx. incipien. ad euidentiam præmittendum est. in secunda parte.

Vlterius aduerte ad dictũ Oldra. cõsi. suo cxxvij. incipien. quoniam ad inuestigationem sapientię. q̃ conuentus prædictorum militum est superior magistro & maiorem potestatẽ habet: vt constat ex statutis & ordinationibus regulæ per eum ibi positis, ex quibus in multis arguit maioritatem conuentus, & ipsum conuentum esse supra magistrũ seu superiorem magistro. videas eum, quia ibi amplè per eum de illius potestate differit.

QVinta consideratio. Fuerũt & alij milites, qui templarij dicebantur, & circiter annũ dñi millesimum cxvij. sub põtifice Gelasio secũdo Hierosolymis initium sumpserunt: vt refert idem Polidorus in loco supra allega. & Philip. Bergomẽ. in suo supplemento Chronicarum, lib. xij. hi quia in parte ẹdium templi habitabãt, templariorum nomen inde habuerunt. Hi primũ deuotionis gratia non longe à sepulchro domini habitantes Christianos peregrinos hospitio cũ charitate suscipiebãt, atq; eos per sacra loca & templa armati deducebant & comitabãtur, vt omnem terram sanctam tutò inuiserent, & inde sine aduersariorum molestia reducebant. Fuerũt huius charitatis officij autores viri pietate insignes nouem numero: quorum principes Hugonem, Paganum & Gaufredum de sancto Alexandro extitisse ferunt. Vtebantur atq; incedebant mantellis albis cũ cruce rubea, durauitq; hæc religio fermè ducentos annos, & maximas facultates et oppida q̃plurima vbiq; gentium suo tempore possedit. Verũtamen conuicti demũ impietatis, quòd qui Hierosolymis agebãt ad Saracenos defecissent, essentq; in fœda vitia propter rerum abundantiam, à Christianis comprehensi tanquã infideles & hæretici pontificatu Clementis quinti exterminati sunt. Et etiam qui apud Gallos stabant, cùm vbiq; ignominiosè nimium vitam ducerent, à Philippo Francorum rege pontifice Roma. concedente. Quibus omnibus deletis, eorum bona opulentissima partim militibus Rhodianis, imo maior pars, partim nouis religionibus attributa & consignata sunt. Et istis templarijs Hierosolymitanis priuilegium concessum erat, vt excommunicati per suum priorem qui sacerdos erat, absoluerentur: vt in capitu. canonica. de sententia excommunicationis. extra.

SExta consideratio. Alij reperiuntur milites Theutonici & eorum religio ex vtraq; priorum mixta est, cùm hospitio suscipiunt peregrè illuc profectos, & cùm res exigit pro Christianitate & fide armis certãt. Initium fecit vir natione Theutonicus, qui post Hierosolymam recep

receptam à Christianis vnà cum pluribus suæ nationis ibi remanserat: is vxorem & facultates habens motus suorum popularium (qui sepulchrum domini quotidie visitabant misericordia) qui neq; linguam nouerant, neq; diuersorium inuenirent, domum suam hospitalem illis cōmunem fecit, ac inibi diuæ virginis sacellum adiunxit, cui postea turba magna fideliū, tā pro infirmis curādis & solicitādis, quā ꝓ tuēda fide dicauit: vñ deiparę Mariæ virgi. milites sunt appellati. Teguntur pallio albo cum nigra crucę subtus & tunica nigra. Ex statuto nullus nisi Theutonicus illius militiæ esse potest, atq; idem claris ortus sit natalibus, & cui proponatur ante receptionem vt contra fidei hostes & sacratissimæ crucis domini nostri paratus sit omni tempore dimicare. Item barbam vnusquisq; nutriat præter eos qui sacris intendunt, & demum dominicam orationem pro canonicis horis tantum vsurpet.

Hæc fuit Theutonicæ militię origo, & est multum laudanda, cùm eam Romani pontifices postmodum approbarint.

Hi post Hierosolyma iterū amissa reuersi sunt in Germaniam, & terram Prusiam subegerunt & occupauerūt, et prius castellum ad visulam fluuium construxerunt, et mox successu temporis oppidum frequēs cultu apparet, Mariemburgum vocant, caput atq; sedes eorum qui vniuersi ordinis funguntur magisterio. Abundāt diuitijs: nec minor ꝙ regibus est illis potentia: vnde nullus ambigere potest quantus, & qualis honor & reuerentia eisdem exhiberi soleat.

Septima consideratio. In Hispania sunt milites sancti Iacobi sub regula diui Augustini instituti, & sub Alexandro tertio pontifice Romano (qui ordinem eorum approbauit) initium cœperunt, quorum primus fuit magister Petrus Ferdinandus.

Octaua consideratio. Alios esse milites quos Calatranenses à loco sic dictos ponit ipse Polidorus in dicto suo libro. Istius militiæ fuit autor rex Sanctius in anno millesimo centesimo sexagesimo, nigrum amictū cum cruce rubra portant. Sub ordine Cisterciensi profitentur. Et istiusmodi etiam sunt in Lusitania quam Portugaliam vocamus milites Iesu Christi (quos teste Platina) Ioannes vigesimus secundus sub Dionysio rege anno domini millesimo tercentesimo vigesimoquinto instituit, vt essent qui ex officio Saracenorum insultibus Bethicam id temporis tenentibus resisterēt: crucem rubram affigunt pallio seu mātello. Huius ordinis est gubernator abbas Alcohasiani monasterij, Cisterciensis congregationis, Vlysbonensis diœcesis, qui & conscribendi & exauctorandi milites habet potestatem.

Nona consideratio. Sunt etiam alteri apud Alcantariam oppidum in regno Castellæ milites, de quorum initio parum recitant scribentes. Iacobus rex Aragoniæ duos etiam ordines militum circiter annum salutis millesimum ducentesimum duodecimum ordinauit: quorum alteros sancte Mariæ de redemptione captiuorum siue de mercede vocari voluit, quibus captiuos redimere onus incumberet. Pallio vtuntur albo cum nigra cruce. Alteros Montesiæ milites rubra cruce munitos nuncupauit: vtranq; militiam Gregorius ix. sua autoritate approbauit. De his militibus etiam & ordine eorum ponit Volaterranus in sua antropologia, libro xxj. c. ordines militares. quem videas.

Decima consideratio. Alij sunt milites particulares qui habent certum ordinem regularē, inter eos vltra milites simplices: & isti in Frācia dicuntur milites ordinis: quod aptè & accommodatè fit, eo quia militia potest dici ordo, cùm milites laudabiliter & virtuosè viuere debeant, vt dicit Lucas de Penna in lege. his quidem in ij. colū. C. qui militare possunt, libro xij. Et ideo meritò dicuntur milites ordinis: habent tamen inter eos aliquod signum particulare propter quod dicūtur habere dignitatem militarem particularem & specificam vltra alios, vt in Francia torquem auream, quod est signum militiæ, vt dicit text. in c. ius militare. j. dist. vbi dicit tex. ꝙ ius militare est belli inferendi solennitas fœderis, faciendiq; nexus signo dato, egressio in hostem vel pugnę commissio. Item signo dato receptio: item flagitij militaris disciplina, si locus deseratur: item stipendiorum modus dignitatum gradus, primorum honor veluti cū corona vel torques donatur: &, vt dicit Ioannes de Turrecremata ibi: illo iure militari habetur in quo gradu siue dignitatis officio vnus alium precedat, vtputa in quo gradu comitē dux, marchio marchionem, dux ducem: & vt dicit, princeps autem omnes excellit dignitate. Et qualiter distet vnus comes ab alio comite, & dux à duce, & marchio à marchione, & princeps à principe: dixi supra in v. parte vbi etiam posui de istis militibus & de ordine ipsorum, qui fuit institutus in regno Franciæ per Ludouicum regem xj. in honorē sancti Michaëlis archangeli certo militum numero decreto & ordinato, inter quos rex ipse est primus & caput, & cuilibet certorum millium librarum annuorū pro status augmentatione assignata regia pēsione. Et isti milites de ordine regio vocantur portātes auream torquem, & diui Michaëlis, regium insigne aureum pendens, vt publicè videri pōt. Vnde secundùm Budeū in suis annotationibus super l. vlti. ff. de senato. torques aurei militibus ob rē strēnue gestam donari ab imperatoribus solebant. Vnde torquati dicti. Torquati tamen hodie vocitari debent equites, qui vulgò cochleati dicuntur, quos rex noster gestamine suo regio q; insigniuit. Nec potest aliquis vti hoc insigni ornamento, nisi cui rex cōcesserit instar Ionathę cui Anthiochus dedit potestatē bibere in auro & esse in purpura, & fibulam aureā ferre, Maccabæo. xj. & figurata est Gene. xlj. Vbi Pharao rex Aegypti in signum præmij & fauendo Ioseph præpositum sue domus, insigne militiæ & dignitatis dedit ei torquē auream. & Daniel. v. vbi etiā per regem Balthasar circundata est collo Danielis torques aurea, quod est signum pręeminentiæ militaris in domo principis. Cui adiunxit Christianissimus rex imaginem diui Michaëlis, cùm nemo sit adiutor illius, nisi ipse Michaël princeps fidei Christianæ in locum synagogę subrogatæ, vt dixi s. in iij. parte huius tractatus.

Et ideo cùm sanctus Michaël sit signum & tanquam patronus & protector huius ordinis excellentiss. potest dicere rex noster Christianissimus illud Daniel. x. Ecce Michaël vnus de principibus primus venit in adiutoriū meum. & eodem c. in fi. Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michaël princeps vester.

Quo autem ordine incedere & sedere debeant prædicti milites, & quomodo alios præcedere debeant, dixi suprà: sed tamen inter eos habent ordinationem de modo & ordine præcedendi, quæ est talis.

Item & pour oster toutes erreurs,doubtes,scrupules & difficultez qui porroient venir touchant la priorite & posterite des honeurs,estatz & degrez dentre lesditz cheualiers cōpaignōs & freres de l'ordre. Attēdu que vraye et fraternelle amour ne doibt point auoir regard à telles choses.Nous voulons & ordōnons que tant en aller,venir,seoir en leglise,ou chapitre,à table,nōmer,parler,& escripre, & en tous aultres faictz & choses quelconques depēdans regardās & touchans la situation en l'ordre present,les freres & compaignons dicelluy ayent & tiennēt maniere lieu et ordre selon que auant ou apres ilz auront receu l'ordre de cheualerie.Etsi plusieurs en y auoit qui en vn mesme iour eussent estez faictz cheualiers. Ordonnōs que le plus ancien deulx ait premier lieu en ce que dit est, et les aultres ensuyuant.Et quand à ceulx qui cy apres seront mys à l'ordre par election du souuerain & desdictz freres de l'ordre: ordonnons qu'ilz auront le lieu selon le temps qu'ilz serōt entrez en l'ordre.Et si plusieurs en y auoit d'un mesme iour ilz l'auront selon leur eage comme dit est.Excepte,empereurs,roys,ou ducz: lesquelz pour la grandeur & haultesse de leurs dignitez auront lieu en cest ordre selon le temps qu'ilz auront receu l'ordre de cheualerie sans en auoir autre regard à noblesse de lignage, grandeur de seigneuries,offices,estatz,richesses, ou puissances.

Philippus verò dux Burgundiæ in suo ducatu Burgūdiæ & in vrbe Diuionensi hūc ordinē militarē ordinauit. et pro hmōi ordine instituēdo accepit signū velleris aurei pendulum cū torque aurea.Alij verò principes habentes tales ordines alia & alia habēt signa quæ eis relinquo.Sed an quilibet princeps in suo dominio & principatu hunc ordinem creare possit,non insisto.

Sed quicquid sit hi milites preferuntur cæteris militibus,qui sunt simplices non existentes de hmōi ordine:& sic laudandi sunt ex pluribus præ ceteris nobilibus,cū vltra nobilitatem quo ad nos habeant illam dignitatem à principe,& sunt aggregati consortio seu societati principis:ita q̄ liberū ad eum habent accessum,in negotijsq; regni pertractandis assistūt,& sunt de cōsilio secreto ipsius principis.Et,vt dicit Lucas de Pēna in l.vnica.C.de equestri dignitate,libro xij.plus laudandus est qui militiam à rege suscipit,quàm is qui recipit ab inferiori.Et istos videtur adaptare Purpuratus in l.j.col.xj.ff.de officio eius cui mandata est iurisditio.patritijs,sed nō video eius bonam adaptationem.

VNdecima cōsideratio. Alij sunt milites simplices & cōmunes,de quibus in iure loquitur & laudantur in pluribus,dūmodo habeant ea de quibus in gl.in l.penult. ff.ex quibus causis maiores.cui addo gl.in §.fi.in verbo, siquidem.in authen.de mandatis principum.

Et ideo Cy.& Salic.post eum in l.j.C.de iuris & facti ignorantia.& post eos do.meus Iason dicunt, q̄ milites nostri temporis nō gaudent priuilegijs militum, eo quia non habent virtutes necessarias ad militiam: idem tenet Bar.in l.filiusfamilias.§.veteranus.ff.de procurat.& in l. militibus.C.de procuratoribus.

Quæ autem sint illa priuilegia militum,& vtrum extendantur ad doctores & clericos qui sunt milites cœlestis militiæ,ponit Alexand.in l.centurio.in prin.ff.de vulga.& pupil.substi.& fortè ea ponam infra,& etiam priuilegia doctorum in suo loco.

Militiæ huius summa laus est cōmuni vtilitati intendere,vt dicit tex.in summa xxiij.q.j.Lucas de Pēna in l. vnica.in ij.col.vt armorum vsus,libr.xj.Instituta est em̄ propter duo,scilicet propter iniuriā propulsandā,& vindictā inferendam.xxiij.q.j.c.j.Est autem exercenda ea intentione,vt mali coerceātur,& boni sublimentur.xxiij.q. j.c.apud & c.sequenti. Nanq; & pleriq; sancti patres ex militia laudem acquisierunt:vt propheta Dauid,qui militasse legitur j.Regum xxviij.c.& Centurio,vt in c.noli. xxiij.q.j.& de pluribus alijs,vt infra dicam suis locis:ipsa quidem militia non culpatur,sed ita militādum est,q̄ nil vltra stipendia quęratur.c.militare.eadem causa & quæstione.& vide Lucā de Penna in l.j.in j.col.C.qui militare possunt vel non.& in d.l.vnica.C.vt armorum vsus.

Miles em̄ procedens ad bellum si occidat aliquem nō est reus homicidij,quia legitima superioris autoritate occidit.c.miles xxiij.q.j.Militaris quippe est disciplinæ tenacissimum vinculum,in cuius sinu ac tutela serenus trāquillusq; beatæ pacis status acquiescit,vt ait Valerius,libro ij.c.ij.in prin.Disciplina siquidē militaris acriter retēta principatum Italiæ Romano imperio peperit,multarū vrbium,magnorum regnum,validissimarum gētium regimen largita est,fasces Pontici sinus patefecit, Alpium Tauriq; montis conuulsa claustra tradidit,ortusq; & paruula Romuli casa totius terrarum orbis fecit columen.hęc vbi s̄.Et refert Lucas de Penna in l.tam collatores,in iij. col.C.de re mili.libro xij.

DVodecima cōsideratio. Duplex est militia secularis,s.equestris & pedestris.l.à caligato milite.in gl. C.de nuptijs.& pedestres milites dicūtur qui habent caligas de corio.Et equites qui in equis vadūt.& notatur etiā in l.non omnes.§.qui in pace.ff.de re militari.inde magister militum dicitur equitū & peditum magister.l.j.& ij. C.de officio præfecti prætorio.& l.j.C.de officio magistri militum.Et,vt dicit Titus liuius de bello Macedo.libro iij.Equestres milites dicūtur equi milites.Ita dicit Lucas de Penna in d.l.j.in j.colū.C.qui militare possunt vel non.Et isti simplices milites equestres sunt in dignitate.i. ordine post clarissimos,vt est tex.& ibi idem Lucas in l. vnica.C.de equestri dignitate,lib.xij.& infra amplius dicturus,vbi ponā eos post cōstitutos in dignitate,& ex quibus laudari possunt & debent.

Equestria verò loca in theatro xiiij.gradibus concludebantur qui & ipsi ordines dicuntur.Sępè em̄ apud autores Suetonium,Iuuenalem,& cæteros de xiiij.ordinibus mentionem fieri inuenies, per quos equestria loca xiiij. gradum nomine intelligi conueniet,vt dicit Vdalricus Zasius in repetitione l.ij.§.posthunc.maximè ff.de origine iuris.in verbo,in equestri dignitate.

Et aduerte,q̄ secundùm Budæum in suis annotationibus super lege fi.ff.de senato.dignitas equestris quæ hodie à regibus & regum legatis,aut exercituum præfectis donatur,decus est militię,& ius annulorum donare apud antiquos erat,id fermè quod equitem facere dicimus. Et dicit idem Budæus in dicto loco q̄ insigne militis equestris erat olim annulus aureus,hodie verò calcar aureum. & hoc accipiendo militem pro illo qui habet illam dignitatē,quod tamen in iure non reperitur,sed pro milite simplici tam equestri quam pedestri.

DEcimatertia consideratio. Inter milites equestres sunt multæ dignitates. Quidam sunt in maiori dignitate,vt sunt duces seu principes militum:& isti sunt in primo gradu,& apud nos vulgò dicitur Conestabilis,de quo supra

quo supra dixi in vij.parte huius operis,in vij.in fi.& in viij.considerationibus:vbi posui de eius excellentia & dignitate,& quomodo habet primum locum post principem,ita(vt ibidem dixi)videtur quòd præcedere debeat cancellarium.

Et tales duces sunt qui præsunt exercitui à ducendo dicti,licet fortè melius dicerentur gubernatores.argumento eius quod notatur in l.quemadmodum.§.si nauis.ff.ad legem Aquil.vt dicit Lucas de Penna in l.tam collatores. in ij.colū.C.de re militari.& ibi dicit,q̄ tales duces debēt ordines instruere,tempora ostēdere,& tramites per quos sit eundum manifestare,vt in proœmio ffōrum.§.ij.vt nihil ex militari arte relinquitur incognitum: his autem cessantibus,& exercitus & populi corruunt.l.item quæritur.§.ij.ff.locati.& Prouerb.xj. Vbi non est gubernator populus corruit,salus autem vbi multa consilia. Hi ergo duces,vt dicit,verius & vtilius pugnant. Vnde Ouidius xiij.Metamorphoseos.

Quippe manu fortes,nec sunt tibi marte secundi.
Consilijs cessere meis,tibi dextera bello
Vtilis ingenium est,quod eget moderamine nostro.
Tu vires sine mente geris,mihi cura futuri est.
Tu pugnare potes,pugnandi tempora mecum
Eligit atrides,tu tantum corpore prodes.
Nos animo,quantoq; ratem qui temperat anteit.
Remigis officium,quanto dux milite maior:
Tantum ego te supero,necnon in corpore nostro.
Pectora sunt potiora manu,vigor omnis in illis.

Et,vt ibi dicit Lucas de Penna pro his & eorum salute etiam honesta mors à militibus est appetenda.

Sed aduertendum est,q̄ quādo creatur talis tribunus. s.primus qui dicitur Conestabilis debet ei extensa manu dextra dari gladius aureus,& dici:Accipe sanctum gladiū in quo deijcies aduersarios populi mei.prout olim fiebat, vt habetur ij.Maccabæorum c.vlti.De officio huius multa reperiuntur scripta,tam in sacra scriptura,iure canonico,quàm ciuili,& in dictis historiographorum & poëtarum:ex quibus multa ponit Lucas de Penna in l.tribuni. C.de re militari,libro xij.quæquidem ad simplicium iuristarum notitiam (cùm multum faciant ad laudem militiæ,& illius dignitatis) hic inserere volui. Nam,vt dicit, secundùm sacram scripturam debent milites ad pugnam præparare,instruere,& præcepta dare,vt formidolosi etiā corde pauidi,& plures alij ad pugnam inhabiles reuertantur ad domum:& ista habentur plenè Deutero xx. vbi instruuntur duces exercitus quid habeant agere ante conflictum belli.

Adde tamen vltra Lucam,quòd debent exploratores mittere ad inuestigandum de viribus aduersariorum , & de dispositione ciuitatis,& terræ expugnandę , sicut fecit Moyses pro terra Chanaam , qui misit xij.exploratores, vt habetur Numeri xij. Similiter fecit Iosue,vt habetur Iosuæ ij.& habetur j.Regum xxvj.c.vbi Dauid misit exploratores contra Saul.

De iure verò ciuili plus in obseruanda disciplina quā in præcipienda eius consistit officium.l.officium.ff.de re militari. Debent autem parcissimè commeatum dare, equum militarem extra prouinciam suam duci non permittere.(Istud optimè practicant Hispani,cùm non permittūt,quòd equi eorum qui sunt multum agiles nostris armigeris Gallicis vendantur.) Ad opus priuatum , piscatum,venatum,militem non mittere (quod malè obseruant Galli) cùm sint plus dediti venationibus q̄ exercitio rei militaris:sed milites in castris retinere,quo ad exercitationem producere,claues portarum suscipere,vigilias interdum circuire , frumentationibus commilitum interesse,frumentum probare,mensorum fraudem coërcere,delicta huiusmodi secundùm suam autoritatem castigare,principijs frequenter interesse,querelas commilitonū audire,valetudinarios inspicere,vt eadem l.officium.per totum.Et adde quoniam etiam de iure ciuili officium eorum est exploratores mittere.

De iure verò canonico debent duces exercitus milites monere & instruere,vt parati sint ad laborem,in hostes etiam à dorso excurrere,& vt viros fortes condecet laborare,quatenus eorū opinio ex laboris qualitate amplius in republica deo auxiliante proficiat.Scultasq;.i.exploratores mittere,quicquid hostes faciant , indagare.Ita q̄ in aliquo reprehendi nequeunt,nec vtilitas reipublicæ intelligatur.Iuxta monita Gregorij xxiij.q.viij.c.vt pridem. vtq; omni timore & terrore deposito cōtra inimicos sanctæ fidei seu reipublicæ omnium religionum aduersarios viriliter agere studeant:adijcientes,q̄ si quis eorum morietur pro fidei veritate,patriæ defensione,ac saluatione Christianorum,à deo cœleste præmium cōsequetur,eadē quæstione.c.omnium.debent quippe duces appetere bella non desiderio fundendi sanguinē,sed tantum causa dilatandæ reipublicæ(in qua deus colitur) affectare,eadem causa.quæstione iiij.c.si non ex fidei.vt sic nomē Christi per subditas gentes fidei prædicatione circūquaq; discurrat:ibidem & forensibus bellis debent aduersarijs catholicæ ecclesiæ pro Christiano populo vehementer obsistere,& ecclesiastica prælia sicut decet bellatores domini fortiter dimicare,eadem quæstio.c.sicut excellētiam.non cupiditate aut crudelitate bellare, sed pacis studio , vt mali coërceantur & boni sublimentur . eadem causa, quæstio. j.c.apud. & hæc est summa militiæ laus. Inter alia bona merita,obedientiā reipublicę vtilitatibus exhibere,quicquid sibi vtiliter imperatum fuerit obtemperare, eadem q.in summa.Hęc Lucas vbi s̄.

Secundùm verò poëtas & scriptores historiarum de hac materia plura inueniuntur.Nam secundùm Salustiū in Iugurthino de Metello & Mario referentem , debent trāsuersis itineribus castra mouere,iuxtà ac si hostes adessent vallo fossaq; munire , vigilias crebras ponere & eas ipsi vel per alios circuire in agmine interdum in primis, modo in postremis,sæpè in medio adesse , ne quisq; ordinē egrediatur,sed cum ordinibus frequenter intercedere, quid hostes agant diligenter explorare.

Sed adde,q̄ hanc explorationem multum commendauit Vegetius de re militari,libro iij.titulo.xxvj.dicens: Difficile vincitur qui verè potest de sui aduersarij copijs iudicare.Et Frontinus libro j.titu.ij. laudat Scipionem Aphricanum qui misit exploratores in castris aduersariorum ad scrutandum de eorum viribus,& de situatione castrorum:redeundo ad eundem Lucam,vbi cū opus est cunctam militiam secum habere,ac vt formido & fuga hostiū latius crescat,diuersa castra agitare simul acsi nullo proposito omnia prouidere,apud omnes adesse,laudare & increpare mœrentes.Item prælijs interesse: nam ob pudorem suæ præsentiæ augetur audacia pugnatotibus, non tū se certamini faciliter ingerat.Nam in milite vnius sors est,in imperatore.i.duce exercitus,periculum vniuersorum,dicit Egisippus de bello Iudaico,libro,vj.secundū

Quintilianum in milite Mariano: debet tribunus milites continere, vt alij excubent armati, alij claustra portarum tueantur, alij vallo fossaq́ scutis innixi cingant exercitum, cibūq́ stantes capiāt. Et, prout ait Petrus Blesenen. in quadam epistola. Nihil damnabilius est in milite quàm ociū, per quod vsus armorum dediscitur, nutritur pusillanimitas, vires fatiscunt, obrepit inertia, & ad immūditiæ actus animus occupatur. Item debent continere militiam castrēsis disciplinæ, percipere seueritatem, imperatore vel rege curis maioribus districto delicta militum coërcere, & peccata corrigere: ad ipsos confugiendum, coram ipsis querendum est. Ideo his milites parere lex iubet, vt ff. de re militari. in pluribus locis: quia non solum militibus, sed etiam centurionibus præpositi partem quandam imperatoriæ obtinent potestatis, secundùm Quintilianum ibidem. Plenius in hoc Egisippus de bello Iudaico, libro iij. Singuli commissa sibi munera non deserere, instruere muros, manum legere bellatoriam: ex quibus Iosephus Galilæam descendens munire castella, instaurare propugnacula, validissimos quosq; & bello promptissimos adscire sibi impigrè curabat, regiones latrocinijs defendere, quotidie in castro militem Romanæ militię more exercitare, diuidere ordines, distribuere quo facilius disciplina ab omnibus exigeretur, ne quemq́ lateret quæcunq; munera propria deseruisset. Instruebant etiam vt agnoscerēt excitationes tubarum & reprehensiones, sequerentur ordines, aciem dirigerent, clypeos intexerēt, vt murali vice, si fortè vis hostium irrueret, sic se aduersum incursantes defensarent, subuenirent laborantibus, fessis compati, pericula aliorum in se transfundere: nec solum belli artes instar Romanæ militię docere, sed etiam ante bellū quæ amplius ante bellantes iuuarent denunciare, vt miles sibi cibū & arma portaret, vallo & fossa sese muniret, castrisq́ ponēdis præueniret, hostem obtemperare præceptis, furtis & rapinis abstinere assuesceret, lucrum proprium putaret si nihil dispēdij ruralibus cultoribus ingeratur. Quid enim distat ab hostibus qui ipse hostium modo auferat, & tam socios quàm aduersarios spoliat? plerunq; in bello valere bonam conscientiam, eo q̄ amplius de diuino auxilio presumeret, qui se nulli affinem crimini recognosceret. Hæc ille de Penna in loco vbi suprà, & de singulis omnibus infrà dicam.

Franciscus etiam Patritius in libro de institutione reipublicæ, libro nono. titulo secundo, ponit huiusmodi officium ducis exercitus secundùm quod de iure ciuili ponitur in dicta l. officium. vbi etiam ponit quomodo coërcēdi sunt milites, scilicet per multam pecuniariam, munerum interdictionem, militiæ mutationē, gradus deiectionem, ignominiosam missionem. l. desertorem. ff. de re militari. & per capitis truncationem. l. qui commeatus. §. arma. ff. de re militari. & l. omne delictum. ff. eodem.

Missionum tamen triplex est causa, vt in l. milites. ff. de re militari. & duo sunt genera. l. ij. ff. de his qui notantur infamia.

Dicit etenim F. Patritius vbi suprà, quòd nihil rarius, aut difficilius optimo duce exercitus, seu imperatore inueniri posse: ex quo Alexander Macedo admirabatur, quòd Athenienses singulis annis nouos imperatores, seu duces exercitus eligerent, cùm ipse in omni vita non nisi vnum ducem bonum Parmeniona inuenisset. Et cùm de Homeri versibus certamen esset, quisnam omnium elegātissimus haberetur, eum prætulit qui de Agamennone est hic. Vtrunq; fuit bonus & rex miles & Acer. quasi manus & mens in duce sunt necessaria, consilium & robur, quæ duo in Parmenione pręcipua extiterant. Nam manu strennuus & prudentia præstantissimus habitus est: quinetiam septuaginta annos natus iuuenis ducis & egregij militis munera sępè implebat, quem dicunt scriptores multa sine rege Alexandro prosperè egisse.

Et refert Ciceronem dicentem, in imperatore, id est duce exercitus existimari quatuor res inesse oportere: scientiam rei militaris, virtutem, autoritatem, & felicitatem. & deinde addit: Virtutis imperatoriæ sunt labor in negotijs, fortitudo in periculis, & industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo, vbi multas virtutes ducis exercitus seu imperatoris ponit laudando eas.

Et huic duci, imperatori, seu gubernatori tenentur oēs obedire, quę obedientia consistit in reuerentia exhibenda, in mādato suscipiendo, & in iudicio subeundo: & quo modo sit tali obediendum ponit amplè Bartholo. Cepola in tractatu suo de imperatore militum eligendo. in verbo, pro imperatore. vbi amplissimè.

De huiusmodi duce, officio ipsius, & de dictis ducum vide Raphaëlem Volaterranum in suis commentarijs vrbanis, libro xxx. c. iiij. cum seq. vbi multa præclara ponit quæ hic nō sunt omittenda. Inter alia enim enarrat, quòd Agesilaus dicebat oportere ducem habere tria: erga quidem inimicos audaciam, erga subditos beneuolentiam, erga temporum opportunitates rationem.

Epaminondas videns pulchrum exercitum sine duce, video (inquit) pulchram bestiam sine capite.

Philippus solebat dicere se malle habere exercitū ceruorum, cui pręesset leo, q̄ leonū cui præesset ceruus. Alia verò egregia dicta ducum videre poterit quisq; ibi.

Decimaquarta consideratio. Locumtenentes regij in aliquo actu eis commisso habentes illius actus administrationem, vt in aliquo exercitu regendo præcedūt omnes & quoscunq; alios principes in illo actu, eisdemq́ debetur per omnes alios quoscunq; (etiam si fuerint maiores) obedientia, quæ consistit in reuerentia exhibenda, in mandato suscipiendo, & in iudicio subeundo: & dicta reuerentia etiam consistit in hoc vt assurgatur ei, & detur ei primus locus in sedendo, stando, & eundo, vt notat gl. notabilis in summa xciij. distinctio. & notatur per Goffredum in summa, in titulo de maio. & obedientia. in §. reuerentia debetur. per illam glos. quæ vult, q̄ minori cui maior administratio est commissa, debetur reuerentia & obedientia ab ipso maiore. Et de his videre poteris Cepolam Veronen. in tractatu suo de imperato. militum eligendo. in verbo, pro imperatore. in viij. col. & ibi probat hoc esse verum per plura, etiam si alij sint maioris autoritatis, dignitatis, nobilitatis, scientiæ, virtutis, magis diuites, aut quomodocunq; sint post principem, qui eidem administrationem dedit. de quibus omnibus suis locis dicemus. & dixi suprà in vij. parte, in x. consideratione.

Decimaquinta consideratio sit ista, de disputatione duorum capitaneorum Venetorum, qui contendebant super præeminentia illius status ducis, seu generalis gubernatoris exercitus: in qua materia Cepola posuit xlvj. conclusiones in suo tractatu de imperatore militū eligendo, in fine. quas in procinctu suę materię optimè probat,

probat,& ne sim tędiosus solum illas conclusiones referã.

PRima conclusio. In imperatore, seu duce belli, aut exercitus quinq; requisita sunt, fidelitas scilicet, scientia rei militaris, virtus, autoritas, & felicitas. hæc singula probat in d. tractatu. in principio, quando arguit pro illo qui contendebat contra electum, & etiam pro imperatore electo. versiculo, pro imperatore verò &c.

SEcunda conclusio. Fides præsumitur ex dignitate, & bonis moribus. Istam comprobat Cepola in versiculo, pro imperatore. ibi: hæc autem fides. col. vj. illius versiculi. vbi plura ad hoc allegat.

TErtia conclusio. Infidelitas præsumitur ex inimicitia, & auaritia. ex quo sequitur correlarium, quòd sine fide præsumitur inimicus, & auarus: probat in dicto versiculo, pro imperatore. col. vj. ibi: Item ex amicitia. & ibi: Item præsumitur infidelitas.

QVarta. Quòd inimicus, vel auarus non eligatur in principem, ducem, seu gubernatorem militiæ. probatur in loco pręallegato.

QVinta. Scientia rei militaris consistit in cognitione itinerum, locorum, personarum, ingenio, eloquentia, & in cognitione omnium rerum ad vsum militarem pertinentium. probatur ibi in verbo, scientia.

SExta. Rei militaris scientia acquiritur per solertiam, vigilantiam, assiduitatem locorum, per doctrinam & lectionem librorum de re militari, & per omnes reliquas partes virtutis rei militaris: de quibus satis probatur ibidem in d. verbo, scientia: & in verbo virtutis, & amplè in pluribus considerationibus sequentibus.

SEptima. In milite præsumi potest & cognosci scientia rei militaris ex ætate, tempore, natione, loco, præceptore, & experientia. de singulis declarat Cepola ibi in verbo, scientia. & in verbo, natione.

OCtaua. Partes virtutis rei militaris sunt sapientia in consulendo, Consilium in prouidendo, Industria in agendo, Celeritas in conficiendo, siue exequẽdo, Astutia, siue Sagacitas in stratagematibus, hoc est astutijs rei militaris, solertia, & vigilantia cum assiduitate & patientia laborum, & sic etiam bona valetudo, magnanimitas, rerum gerendarum fortitudo, & contemptus periculorũ. Fides etiam adiungi potest, sed eam non vt partem virtutis, imo vt necessarium & primum in principe tenet Cepola: vt ait in prima conclusione suprà posita, & ibi dixi in dicto ver. pro imperatore. Nam quantò magis valeret miles in cæteris, quę in imperatore necessaria dicuntur, tantò magis de eo dubitandum esset, si in ipso fides non reperiretur.

NOna. Potius eligatur prudentior, quàm formosior. Ex quo sequitur, quòd in duce exercitus præhonoranda est prudentia fortitudine, & sic potius attendi debet prudentia siue scientia, quàm fortitudo, vt probatur clarè in d. tractatu. in verbo, virtutis.

DEcima. Si quis est pulchrior & fortior, in dubio in imperatore exercitus eligendus est. probatur ex infrà dicendis. & ibi per Cepolam.

VNdecima. In virtute rei militaris continentur humanitas, modestia, clementia, suauitas, facilitas, tẽperantia: cunctis in rebus innocentia, fides, liberalitas, atq; iustitia.

DVodecima. Autoritas acquiritur propter virtutẽ, corporis formositatem, dignitatem, honorem, potentiam, diuitias, nobilitatem, felicitatem, humanitatem, clementiam, & per cæteras rei militaris virtutes, præsertim ex rebus feliciter gestis. Ista comprobantur amplè in d. tractatu. in verbo, autoritatis, & dixi suprà in prima, & infrà in vndecima partibus.

TErtiadecima. Quæ ex prædictis infertur in eligendo duce, seu imperatore exercitus, consideranda est in primis persona quæ eligitur, si possit esse Dux vel Imperator exercitus. Secundò ętas illius. Tertiò natio, siue origo. Quartò nobilitas. Quintò dignitas. Sextò facultates, siue diuitię. Septimò fides. Octauò scientia rei militaris. Nonò virtus. Decimò autoritas. Vndecimò felicitas: de quibus omnibus explicat ibi Cepola, & infra particulariter dicetur.

QVartadecima. In eligendo aliquem ad honorem, siue munus personale decem sunt cõsideranda, quæ ponit glo. rubricaria C. quemadmodum ciuilia munera, lib. x. & ibi Ioã. de Platea, de quibus in prima parte, in xliiij. consideratione dixi, ideo hic non repeto.

QVintadecima conclusio sumitur ex dictis Hieronymi quæ habentur in libro Leuitici: de quo c. licet. viij. quęstio. prima. scilicet qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui deniq; in omni virtute eminentior, ille ad ducatum siue gubernationem eligatur exercitus: & satis probatur ex his quę dicta sunt de virtute & scientia.

SExtadecima. Non debet, nec potest de iure eligi in duce exercitus, qui non sit miles, nec debet, si est iunior, & si diu non militauerit. & hoc probatur ex dictis Cepolæ in d. tracta. in principio. vbi dicit seniores, & antiquiores esse prępónendos.

DEcimaseptima. Si exercitus Imperator, seu dux electus, vel constitutus est alijs fidelior, indistinctè oẽs militum duces sub eo de iure militare tenentur. probat hãc conclusionem Cepola amplè, in d. versicu. incip. pro imperatore &c. & infrà dicetur.

DEcimaoctaua. Si electus est magis dignus, & sufficiens, quàm alij, licet fidelitate pares censerentur: sine dubio perfecta esset electio, & possent de iure cogi sub eius potestate militare, & manere, quamuis alij sint eo nobiliores, & digniores. probatur hæc cõclusio in dicto versiculo, pro imperatore. in distinctione magna.

DEcimanona. Item si Imperator, seu dux, & cæteri militum duces sunt pares fide, virtute, præstantia, & sic sunt æquè sufficientes ad regendum exercitum, non possunt duces armorum de iure denegare ei subesse, licet sint eo seniores, & aliàs nobiliores & digniores: quæ conclusio est verissima, & necessaria. & probatur in dicto versic. pro imperatore. in tertio casu principali distinctionis magnæ.

VIgesima. Quando est dubium quis sit melior & præstantior, potest princeps gratificare cui vult in prępónendo vnum alteri, & alius cogitur ei subesse de iure: & ista probatur in dicto versiculo, pro imperatore, in quarto casu distinctionis prædictæ.

VIgesimaprima. Si exercitus Dux electus est dignus & sufficiens illi gubernationi & ducatui, & si alius esset eo dignior & magis sufficiens satis est, quia cogitur ei de iure subesse, etiam si aliàs dignior dici possit.

VIgesimasecunda. Princeps non tenetur eligere de iure gentibus, seu militibus suis Imperatorẽ, seu Ducẽ

exercitus ſeniorem,nobiliorem,digniorem, ditiorem, ac prçſtantiorem,modo dignum & ſufficientem eligat.pro batur in dicto verſiculo.in dicta diſtinctione.

Vigeſimatertia.In dubio potius eligi debet ille qui eſt de ciuitate,vel prouincia,vel regno principis, ꝙ̄ alienigena,niſi aliter ſe haberet conſuetudo,vel ſtatutum loci principis.probatur iſta in dicto tractatu,in verſi.pro pter nationem,in fine.

Vigeſimaquarta.Non debet imperator eligi,niſi qui aſſiduè militauerit,& prçponendus eſt in electione qui diutius militauerit,& maiora ſtipendia meruerit:vt ibidem,in verſi.dignitatis ratione comprobatum eſt.

Vigeſimaquinta. Etiam nati ex damnato coitu poſſunt eligi & creari duces & imperatores exercituū, dummodo ſint virtute præſtãtes.probatur vbi ſuprà.ver ſi.pro imperatore.col.x.ibi:vnde dicitur.

Vigeſimaſexta cõcluſio. Electus vel creatus imperator,vel dux exercitus ĩ dubio prçſumitur dignus,& ſufficiẽs.pro quo faciunt ĩ.diceda,in xxxviij.cõcluſione.

Vigeſimaſeptima.Non detrahitur honori alterius ſi ipſe ſubijciatur imperatori ſiue gubernatori genera li exercitus:digno inquam & ſufficiẽti,licet ipſe aliàs eſſet ſenior,nobilior,dignior,atq; prçſtantior.

Vigeſimaoctaua. Si electus in imperatorem ſeu ducem exercitus per principem non eſt prçſtantior & dignior alijs,detrimentum & deducus eſt principis eligẽtis ſeu conſtituentis,non autem alterius ſub eo militantis: vt conſtat in d.verſi.pro imperatore.in diſtinctione.

Vigeſimanona.A principe,ſeu populo, vel ſenatu non à militibus imperator eligi,& ab ipſo cõſtitui ſolet & debet:vt per dictum Cepolam in d.verſi.pro imperatore,in principio.

Trigeſima.Imperatori ſeu duci belli non benè nec legitimè conſtituto non eſt obediendum, vt habetur vbi ſuprà.

Trigeſimaprima.Quando duo vel plures duces, ſeu capitanei exercitus electi ſunt,pares in vocibus, ſeu ſuffragijs,in dubio præferri debet qui eſt fidelior.dictum eſt ſuprà.

Trigeſimaſecũda.Si electi ſunt pares fidelitate, prçfer ri debet qui eſt alijs virtute præſtantior.verſi.virtu tis.& verſi.pro imperatore.in d.tractatu Cepolæ.

Trigeſimatertia.Si electi ſunt pares virtute, præferri debet dignior honore:vt ſi eſt vnus dux,comes,vel marchio,alter nõ.argumẽto l.ille à quo.§.tẽpeſtiuum.ff. ad Trebellianum.probatur in l.fi.ibi, amplioris honoris inferiori.ff.de fide inſtru.probatur & ſ.in v.parte.

Trigeſimaquarta.Quãdo imperatores ſunt pares vir tute ac dignitate ſenior debet anteponi,licet alter ſit nobilior,quia ſenior in dubio præferri debet,etiã ſi ſit minus nobilis.d.l.fi.de fide inſtru.vbi arguẽdo ab ordine lite ræ,quod fieri poteſt,videtur præferre ſeniorem maiori in dignitate ſeu honore.Faciũt ad hoc dicta Cepolç in d.tra cta.in principio,vbi poſuit priuilegia antiquitatis.& am plè per eundem in hac ſua concluſione.& dixi ĩ.in xj.par te,vbi poſui de antiquitate & ſenectute.

Trigeſimaquinta.Duobus electis ducibus belli virtu te ac nobilitate paribus,præponi debet ſenior iunio ri.Cepola ibi,& in principio illius tractatus.

Trigeſimaſexta. In præferendo vnum alteri in actu militari,primò inſpiciatur fides,ſecundò ſcientia rei militaris,tertiò virtus,ſiue præſtantia, quartò autoritas, quintò fidelitas,ſextò dignitas & honor, ſeptimò çtas & tempus,octauò nobilitas,nonò natio ſiue origo, decimò diuitiæ,adde multa quç ĩ.dicam ex quibus laudantur milites,& quç dicta ſunt ſuprà in iij.& xiij.concluſionibus, cum ſequenti.

Trigeſimaſeptima. Si imperator eligatur indignus fit iniuria toti exercitui,nedum vni militum duci,vt probat Cepola in d.verſicu.pro imperatore.in ſexto caſu principali diſtinctionis magnæ,in principio.

Trigeſimaoctaua.Si electus dux belli non eſt ſufficiẽs neq; dignus,licet alij reperiantur digni & ſufficientes,ſi tamen facta eſt electio per principem ex certa ſcientia,alij nõ poſſunt obedientiam denegare ratione perſonç indignæ vel inſufficiẽtis: quia reputabitur dignus & ſuffi ciens. Vide ſupra in vigeſima concluſione.& in d.verſic. pro imperatore.& ĩ.in xl.concluſione.

Trigeſimanona.Imperator belli creatus præſumitur ſcire gubernare exercitum.facit quod dictum eſt ſuprà in xxv.concluſione.

Quadrageſima.Si princeps elegit vnũ ducem belli ignorãs de ſua ſufficientia & dignitate,poteſt vnus dux militiç recuſare venire vel ei ſub eſſe,donec principi hoc ſignificauerit.Facit ꝑ hoc c.ſi quãdo cũ ibi,notatis:de reſcriptis.extra.& ibi per Zabarellam,vbi ponit de iudice delegato vel executore, qui iubetur per principẽ quòd exequatur.Nã ſi habet cõſcientiã læſam debet ſuperſedere & reſcribere principi opi nionẽ ſuam,& expectare prius ſecundã iuſſionem anteq; aliud faciat:vt de hoc eſt glo.in verbo,nuncians.in §.ſi ti bi.in authen.de mandatis principum,in principio.colla. iij.& plures alias remiſſiones ad hoc allegat Cepola in d. tractatu.in hac concluſione.

Quadrageſimaprima. Si princeps videt ducem ſui exercitus non eſſe ſufficientem,neq; militibus gratum,debet ſi poteſt cautè mutare.

Quadrageſimaſecunda. Caueat princeps,ne eligat indignum & inſufficientem ducem,& minus gratũ militibus ſuis.Facit quod dicit ibi Cepola ĩ xj. articu.de diuitijs.

Quadrageſimatertia.Si princeps vult omnino aliqua ex cauſa(forte fidei) vnum ducem conſtituere qui nõ videatur dignus neq; gratus alijs, eum nõ eligat,niſi cũ conſenſu & volũtate aliorum:ſicut fecit (vt ait Cepola)excelſum ducale dominium Venetorũ, qñ cõſtituit magnificũ gentilẽ Leoniſſam totius exercitus ſui gubernatorem generalem,de quo ibi erat quçſtio, & pro quo Cepola fecit prædictum tractatum.

Quadrageſimaquarta.Si data notitia principi de ma iori alicuius dignitate,aut præſtantia,vult omnino quòd electus ſit dux exercitus,quilibet ei ſubeſſe tenetur,niſi iuſte timeret pro ſe & militibus ſuis.Iſtã cõcluſionem probat Cepola vbi ſuprà.verſicu.circa hanc. in ſexto caſu principali diſtinctionis magnæ.

Quadrageſimaquinta.Aduertat quis ne procuret incautè electum vel creatum ducem non admitti, ne ſub eo fortaſſis poſtea inimico clandeſtino mi litare cogatur, vt ait idem Cepola in dicto ſexto caſu principali,in fine.

Quadrageſimaſexta & vltima concluſio.Cautus ſit quilibet miles,vel dux ſiue princeps armorum, vt quando conducitur cũm gentibus ſuis, faciat ſua capitula clara,ne incidat in prædictas dubitatiões.Hç ſunt

unt concluſiones quas dictus Cepola ex prædicto ſuo tractatu illum recapitulando extraxit, quæ ſunt multum vtiles & ſingulares principi, & duci exercitus.

DEcimaſexta conſideratio. Poſt locũtenen. generalẽ, ſeu gubernatorem, aut ducem belli apud nos admiralis præferri videtur, qui habet & dicitur habere maximam dignitatem poſt coneſtabilem, pręcipuè in mari, cui pręeſt. Et iſti admirales antiquitus apud Romanos non leguntur fuiſſe creati, ſed ſolum tempore Conſtantini erecti ſunt iſti admirales magiſtratus: vt inquit Petrus Cothereau in ſuo ſchedulari magiſtratuum ciuilium, titulo de præſidibus prouinciarum &c. Purpuratus in l. j. colũ. xxx. in nono exemplo. ff. de officio eius cui mandata &c. dicit quòd hic admiralus comparari poteſt comiti rei militaris, qui mittitur extra mare, ex quo habet iuriſditionẽ ſibi mandatã in prouincia ſibi decreta, quæ eſt in his quæ eueniunt in mari, & talis dicitur illuſtris: cũm, vt ait text. in l. j. C. de comitibus rei militaris, libro xij. ea reuerentia altiſſimarum dignitatum ſubiugantur, vt his locum præſtent, qui procõſulatus inſignibus adornantur. Et non cõprehenditur in ſtatuto prohibente ne rector prouinciæ, aut aliquis officialis quid capiat.

Antiquitus in Gallia erant tres. vnus in Aquitania, alius in Britannia, & alius generalis in Francia: ſed hodie hæc tria officia habet illuſtris dominus Philippus Chabot dictus de Brion gubernator & locumtenens regis generalis in Burgundia pro Chriſtianiſſimo rege noſtro Franciſco. Et iſte admiralus habet iuriſditionem apud nos, quæ exercetur in palatio Pariſienſi in menſa marmorea.

DEcimaſeptima conſideratio. Poſt hunc ducem exercitus & admiralũ ſunt alij quatuor ſub eo, qui olim dicebantur magiſtri militum: loco quorum hodie apud nos ſunt quatuor mareſcalli in Francia, qui etiam tales ſunt tribuni, & duces belli etiam dici poſſunt, vt dicit Lucas de Pẽna in l. tribuni. C. de re militari, libro xij. Hi ẽm, vt dicit, præerant equitibus, & ſecundum locum à regibus obtinebãt. l. ij. §. in initio. ff. de origine iuris. & iſti quatuor fuerunt ordinati & inſtituti inſtar quatuor magiſtrorum militum qui erant Romæ, vt habetur in l. ij. §. ſancimus. C. de officio magiſtri militum.

Mareſcallus enim eſt nomen officij eius qui parte aliqua bellicis rebus præeſt, vt dicit Guaguinus in ſuis chronicis, libro vij. de quorum origine, inſtitutione, officio & poteſtate eſt text. in d. l. ij. §. poſt deinde. verſicu. populo deinde aucto. ff. de origine iuris. & in l. milites. C. de officio magiſtri militum.

Et ſic ſicut olim in Romano Imperio fuerunt quatuor principales magiſtri militum. dicta l. ij. §. ſancimus. ſic etiam in regno Franciæ ſunt quatuor mareſcalli, & fuerũt ſimul cum dictatoribus, quorum loco ſunt hodie præfecti prætorio. d. §. poſt deinde. & in Francia præſidentes & magiſtri in parlamento. Nam præfecti prętorio. i. magiſtri in parlamento & magiſtri militum non modicam inter ſe habent connexitatem, quæ apparet ex l. j. loquens de præfectis prętorio. & ex l. ij. loquens de magiſtris militum ſub eodem titu. poſitis. C. de offi. præfecti prætorio Africæ. & tex. expreſſè eos iungit in l. j. ff. eo. titu. imo reſpectiuè ſunt ęquales & origine & poteſtate in his quę eorum incũbunt officijs. & facit rub. C. de præfectis prætorio ſiue vrbis, & magiſtris militum in dignitatibus exequendis. & ibi Lucas de Penna, libro xij. vbi ponit aliquã diſparitatem.

Sed ex ſuprà deductis in quarta parte vbi poſui de cãcellario, dixi eſſe differẽtiam inter pręfectum prętorio ſimpliciter (qui dicitur cãcellarius, & pro certò eſt maiòr magiſtris militum, & eſt æqualis conneſtabili, qui eſt ſupra magiſtros militum. i. mareſcallos) & præfectum prætorio cum adiectione loci, puta Pariſienſis, Tholozę, Burdegalen. Diuionen. &c. qui tales (vt credendum eſt) adæquantur magiſtris militum, & magiſtri militum illis. Et tales magiſtri militum non ſubijciuntur talibus præfectis prætorio cum adiectione. ſ. præſidentibus parlamentorũ. Hinc videmus ꝙ in ſignum huius & memoriam ſub eodem tecto præſidentes in parlamento & mareſcalli qui ſunt ſub conneſtabili in palatio Pariſienſi curias tenẽt diuerſas, vicinas tamen & contiguas. ſ. præſidentes & domini de parlamento in magna camera auditorij, & mareſcalli in magna Aula eiuſdem palatij ſuper tabula marmorea in alto capite dicte aulę ſita, ſolum de actionibus & quæſtionibus bellicis cognoſcentes, ſupra quos dictatores nunquam fuerunt pares in poteſtate exiſtentes, niſi quis equitum magiſter pro neceſſitate temporis, aut gratię cauſa voluntariè dictatori ſe ſubiecerit. l. eſt receptum. ff. de iuriſditio. omnium. iudi. vt Romę ſemel contigit, ꝙ Minutius equitum magiſter ſeu mareſcallus Fabio dictatori pro ſubſidio ei impẽſo gratificauit: de quo Valerius, libro v. titu. de gatitudine. aliter enim & aliàs mareſcalli præſidentibus & pręfectis prętorio locorum ęquales ſemper fuerunt.

Tales etiam mareſcalli habẽt iudices qui dicuntur prępoſiti mareſcallorum vulgari eloquio, qui crimina belligerorum coërcent, à quibus non appellatur ad curias parlamẽtales: & ſi ab eis appellaretur, appellatio eſſet deuoluenda coram mareſcallis in palatio Pariſienſi ſuper tabula marmorea, & non in curia parlamentea.

Et dicit G. Benedicti in ſua repetitione ca. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam. nume. liij. de teſtamentis. ꝙ tales mareſcalli non ſubijciuntur quæſtoris ſeu cancellarij iudicio, nec pręfecto prętorio, ſecundùm Caſſiodorum, ſi pares Franciæ non eſſent pręſentes: ſed ſolum regem habent vltorem. l. fin. C. vbi ſenato. vel clariſſimi. vel eum cui rex ipſe commiſerit: vt ibi tex. & in l. j. C. de offic. magiſtri militũ. Sed nõ credo, ꝙ iſtud ſit verum quo ad cancellarium, per ea quæ dicta ſunt ſuprà de cancellario & eius autoritate, dignitate, præeminentia & excellentia.

Et etiã iſti mareſchalci ſecundùm Budęũ in ſuis annotationibus ſuper l. poſteriore, de origine iuris. ff. fortè hodie dici poſſunt tribuni militum, aut certè pręfecti militũ.

Et aduerte, ꝙ pręfectus vrbis, & pręfectus prętorio, & magiſter equitum & peditum ſunt in pari gradu dignitatis, & præcedit qui primò fuit dignitatem adeptus. l. j. & ij. C. de præfectis prętorio ſiue vrbis, & magiſtris militum exequendis, vt dicit Ioan. de Platea in l. fi. ibi: quinta dignitas eſt. C. de decurio. libro x. &, vt ibi dicit contra Speculatorem, tales magiſtri militum ſunt illuſtres. l. j. & ij. C. de officio magiſtri mili. & l. ij. C. de comitibus rei militaris, libro xij.

DEcimaoctaua cõſideratio. Poſt iſtos mareſcallos ſeu mareſchalcos, ſunt capitanei qui dicũtur quandoq; tribuni, qñ ſcilicet pręſunt mille hoĩbus: quandoq; centuriones. i. centũ militibus præfecti, ſicut erat ille de quo in euãgelio Mat. viij. & Lucæ vij. Alij quinquagenarij, qui

præsunt quinquaginta militibus. Alij decani, qui decem.

Et iste status habuit originem ex Moyse consilio Ietro niscognati seu Soceri, vt habetur Exodi xviij. Cùm dicit, prouide autem de omni plebe viros sapientes & timētes deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos & centuriones & quinquagena rios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore.

Fuit etenim ordo castrēsis (autore Liuio libro viij. ab vrbe condita) vt miles centurionis, centurio tribuni, tribunus legati, legatus consulis, magister equitum dictatoris pareret imperio.

Hi etiam capitanei dicūtur comites rei militaris. Lucas de Pēna in l. j. C. de comitibus rei militaris, li. xij. adornantur tn̄ insignibus proconsulis, id est gubernatoris patriæ, dicta l. j. imo ducibus seu administratoribus prouinciarū adęquātur, qn̄ illuc mittūtur pro defensione patrię. l. ij. C. eodem. & dicit Lucas de Pēna, in d. l. j. cū venerint ad cōsistorium assurgendū est eis, & præstari eis debet locus. & dicit Io. de Platea in dicta l. j. ꝙ tales capitanei guerrarū qui mittuntur extra patriam sunt pares proconsulibus in dignitate: imo videtur ꝙ sint maiores, cū proconsules sint tantū spectabiles. l. j. C. de comitibus cōsistorianis. notatur in rub. ff. de officio procōsulis. Purpuratus in l. j. nume. cclij. vsq; ad numerum cclvj. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. videtur intelligere dictam l. j. de illo capitaneo qui mittitur vltra mare, & qui habet iurisditionem, & sic videtur ille tātū, qui apud nos dicitur admiralus: de quo antè dixi, qui, eodem teste, vt alij capitanei guerræ sunt tantū spectabiles, & ibi vide differentiam inter capitaneos guerræ, & ciuitatum.

Et istorum plures sunt ordines: quidā sunt in primo, quidā in secundo, quidā in tertio, & sic de singulis, & sedent inter eos secūdum eorū ordines. vt dicit Iacobus Rebuffi, in dicta l. j. C. de comitibus rei militaris.

Decimanona consideratio. Habemus & alios milites apud nos, qui dicuntur centum nobiles, & ducentū balistarij, seu velites, sagittarij, aut rorarij, vulgò dicti archiers: sed sunt equites, quiquidem sunt domestici, custodes & protectores personæ regis nostri. & isti sunt honorandi, ita quòd postquam salutauerint vicarios principis, possunt eos osculari. l. j. C. de domesticis & protecto. libro duodecimo. Et habent primicerium qui est eiusdem dignitatis cuius sunt duces, vt est textus in l. primicerius. C. eodem. & qui sub primicerio sunt, inter clarissimos collocātur. dicta l. primicerius. vide ante in sexta parte, in xj. consideratione.

Vigesima consideratio. Post hos supradictos capitaneos sunt alij milites habentes dignitatem, qui etiam ab alijs militibus sunt honorādi, qui dicuntur in vulgari nostro, les porteurs Denseignes, & des Guydons. & isti in iure vocantur primipilarij, & sunt hi qui primum vexillū portant ante Regem, vt per Lucam de Penna in rubri. C. de primipilo. li. xij. & etiā hi habebant pecuniæ & stipēdiorū suorū militum administrationē, vt per eūdē Lucā de Penna in l. vtilitas. C. eo. Et isto officio fungitur propriè ille qui portat vexillum in societate cētum nobilium, seu militum regis (qui dicūtur apud nos) les centz gentilz hōmes du roy.

Alij verò qui sunt in alijs societatibus militię dicuntur præpositi laborum, qui clarissimi sunt, & sunt digni tali immunitate quali gaudent qui circa latus principis committuntur. l. prima. C. de præpositis laborum. libro duodecimo. Et vt dicit Lucas de Penna in rubrica, quòd legitur in j. libro. tripartitæ historiæ, quòd Constantinus in somno signum crucis vidit in cœlo, & angelos astantes & dicentes Constantino. In hoc signo vinces. & extunc signum crucis ante se præferri fecit in acie, & in signum vel vexillum crucis transformari fecit signum victoriale quod vocabatur labarum, quodq; ante ipsum consueuerat in acie prius ferri: & , vt dicit, tale fortè est aurea flāma regis Francorum. Signum autem Imperij Romani etiam ante Cæsarem est aquila, vt patet ex Valerio, libro vj. c. j. ibi, libidinosi. & lib. j. c. de prodigijs. ibi, non sinit nos, & quare, dixi s̄. in v. parte.

Vigesimaprima consideratio. Etiam in exercitio sunt alij habentes officium vltra militiam, vt sunt marescalli hospitiorum, qui in iure dicūtur epidimetici. ab epi, quod est suprà, & metis, id est metatis seu militibus in terminis castrorum existentibus, quasi supra milites demetiantur. i. diuersis diuersa assignent hospitia secundùm gl. in rubrica. C. de metatis & epidimeticis, libro xij. vbi & in l. j. ibidem. Ioan. de platea vocat eos marescallos. Et hi epidimetici secundum gloss. in l. ij. C. eo. titu. habent Mensores sub se, quos lingua nostra Forrerios appellamus, qui cùm proficiscitur principis exercitus, vel cùm princeps hospitatur in aliqua ciuitate, vrbe, vel oppido, mensurant hospitia militibus assignanda. de quibus habetur in rubri. C. de mensoribus. lib. xij.

Et hi Forrerarij metati dicuntur à meatis. i. hospitijs. vt in l. omnes. C. eod. titu. & est propriè metari. i. diuidere castra, vel mutare, vel ponere, secūdùm Hugutio. quia incertas metas castra constituebant & fossis circundabant. l. omnia. C. de episcopis & clericis.

Metator autem est qui locum præparat aduētui potestatis, dictus quia castra designat, à metiendo secundū Papiam, vt dicit Lucas de Penna in rubrica. C. de metatis & epidimeticis. libro xij. vbi dicit, quòd in regno assignare hospitia singulis tempore exercitus pertinet ad marescallos, quibus generaliter pertinet cura exercitus, ordinare castra, & facere explanari vias, & pontes cōstrui, vt exercitus transeat salubriter & habiliter, id est aptè, constituere custodias: primò pro regis persona, secundò pro toto regno. Plura etiam ad ipsum pertinent quæ olim tribunus agebat, & ideo habet aliquam præeminentiam & excellentiam vltra simplices milites, ex quo inter milites est honorandus.

Cauere tamen debet, ne postquam sua manu scripserit super hospitis domus nomen illius militis, cui tali domus est pro hospitio assignata, illud nomē postea deleat, aut variet: quia aliàs incideret in falsum, & instar falsi teneretur. l. j. cum sua glo. C. eodem titulo.

Et etiam si alicui assignatum fuerit hospitium & in illo posuit aliquod signum, fortè scutum suum seu nomen, vt solent facere milites, & aliquis illud signum substulerit, quòd tanquam falsarius puniri debet. ita ipse Lucas de Penna in dicta lege prima. & Ioannes Surgetes in suo libello (qui Enchiridion militaris disciplinæ dicitur.) in prima parte. & aliqua dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ, in titulo. des iustices. in §. le droict de indire. in gloss. prima. Et de istis marescallis hospitiorum ponit etiam Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam, numero liiij. de testamentis.

Vigesima-

Vigesimasecunda cōsideratio. Adhuc vltra simplices milites habemus castrensiarios in iure, qui habent cūram castrorū, id est tentoriorum quæ sunt in castris. sic dicuntur atrienses serui, qui custodiunt atriū ff. de verbo. signi. l. in lege censoria. vel qui lauant atria, vt notatur ff. de vsufru. l. sed & si quid. §. primo. vel castrensiani qui faciebant tētoria, in quibus princeps morabatur in castris. glo. rubricæ. C. de castrensianis. lib. xij. ita dicit Lucas de Penna in rubrica illius tituli.

Isti etiam apud nos dicuntur capitanei, seu castellani, & tales sunt tantum clarissimi, & non spectabiles, vt dicit Purpuratus in l. j. col. xxx. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. de quibus in l. liminarchæ. ff. de seruis fugitiuis. et ibi Budęus. & in l. prima. C. de fundis limitrophis. & ibi Alciatus. libr. xj. & in l. munerum ff. de muneribus & honoribus. Et limitanei dicti qui stabant, limites suos tantum tuentes, & isti solum inuasiones & ingressus hostium per loca eis disposita impediebāt. de quibus memoratur Petrus Cothereau in suo schedulari magistratum ciuilium. titulo, de magistris militū. vbi etiā ponit de alijs militibus qui dicuntur comitatenses, & præsentiales, qui inter milites simplices videntur habere aliquam præeminentiam, ex quo habent administrationem.

Vigesimatertia consideratio sit de militibus pręsentalibus, qui in comitatu sacro militare deputati erant, & præsentiæ Imperatoriæ obsequiosi erant, vt ad mādatum principis mitterētur, vnde præsentes milites, vel pręsentales seu pręsentuales, erāt Imperatoris diuinæ pręsentię obsequētes: qui regulariter stabāt in vrbe Cōstantinopolitana, vbi florentissimū palatiū, & Imperatoria sedes erat. et ibi hi milites morabātur, nisi a principe trāsmitterētur. vide text. ī l. nemo milites. C. de re militari. li. xij. de quibus præsentalib⁹ scribitur in l. fi. ibi, sed et de pręsentalibus & orientalibus & alijs agminibus segregatos. C. de officio magistri mili. Vnde isti non tātū bellis erāt dicati, sed Imperatoriæ maiestati erant in armis obsequiosi. Vnde dicatissimi, hoc est dedicatissimi & sacrati milites isti præsentales dicebātur, vt in l. fi. in principio. C. de re militari. isti li. xij. vbi pręsentiales milites spectabilib⁹ ducib⁹ cōmittebātur, vt dixi suprà in xj. cōsideratione sextæ partis, vbi de protectoribus & domesticis scripsi, quos adaptaui centum nobilibus, & ducentum balistarijs Christianissimi regis Francorum. Et si ad comitatum alicuius magistri cum aliquibus præsentialibus militibus mandato principis transmisi essent, ipsi duces eorum erant subditi præceptionibus & iussionibus magistri equitum, quantum ad dispositionem agendi belli, vt l. fi. in fine. C. de re militari, lib. duodecimo. Sed quantum ad iurisditionem, nec ipse, nec milites sui præsentiales erant iustitiabiles magistri militum: sed milites præsentiales suis ducibus parebant: à quibus magister officiorum appellabatur, vt in prædicta l. fina. Et de tali appellatione magister officiorum (qui dicitur apud nos magnus magister) vna cum quæstore iudicabant l. si quando. C. de appella. Et isti milites videntur debere præferri alijs simplicibus militibus sub alijs capitaneis ordinarijs militantibus, vt de eis satis amplè Petrus Cothereau in suo schedulari magistratuum ciuilium. titu. de magistris militum.

Vigesimaquarta consideratio. Inter milites sunt aliqui qui habent certa officia seu certas administrationes, ex quibus alijs præsunt. Cum qui præest aliquibus dicitur inter tales habere dignitatem, vt dicit Baldus in c. primo. §. cęteri in fine. quis dicatur dux, marchio, comes. & tales sunt præferendi cæteris, vt dixi, vt sunt circitores, qui in militia noctu castra circumibant, qui à capitaneis eligebantur. Et vt dicit Pirrhus in tractatu de militaribus officijs, factus est militiæ gradus, & in vrbe Romana erant qui circumibant: & ibant ad extinguenda aut cauenda incendia, vt secundæ quædam excubiæ, quos subuigiles appellamus. Et isti possent comparari præfecto vigilum, vel, vt ait idem Pirrhus in pandectis de institoria actione. Circitores sunt qui res venales proponentes vrbem circumeunt, vt de hoc est text. in l. quicunq;. ff. de institoria actione. vbi etam dicit, ꝙ sunt medici qui circūeunt ciuitates curando infirmos. l. si duas. §. primo. ff. de excusa. tuto. de pluribus alijs vide Pirrhum ibi, licet non sint multum in vsu apud nos, nisi de his de quibus hic ante dictum est, vt de metatis, & epidimeticis, & stratoribus.

Si quis verò sit curiosus indagare plures species magistratuum, munerum, aut officiorum militarium, videat R. Volaterranum in suis commentarijs libro. xix. in capitulo, de magistratibus Græcorum & Romanorum. ex pluribus tamen pauca referre huic rei facientia sufficiat.

Magnus dux classis imperatoriæ, hoc est exercitus præerat, cui magnus drūgarius parebat & admiralus, & protocomes, hoc est qui largitionibus imperatorijs pręerat, ceteriq; classis curatores.

Magnus domesticus post Cæsarem erat spatham ante imperatorem ferebat, quo honore functus est Catacunzenus apud Andronicum iuniorem.

Magnus Conestallus caput erat rogatorum Francorum.

Scuterius fert scutum ante imperatorem quocunq; proficiscatur. & præcedit.

Acoluthus verò sequitur imperatorem quocunq; ierit.

Admiralus præest classi maritimæ vniuersæ, subest autem magno duci.

Magnus stratopedarcha est curator exercitus necessariorum & commeatuum.

Domesticus murorum curam habebat castrorum aut murorum reficiendorum, si quid his opus erat.

Præfectus vestiarij imperij curat vectigal datiq; & acceptí rationes.

Vestiarius imperatorem per mare sequitur, curamq; habet eius instrumenti ac vestium.

Protocomensis in mari præest omnibus curatoribus.

Protostrator qui in absentia magni domestici ferebat spatham imperatoris, & eo adequitare volente tenebat equum vsquequo sit tempus. Tunc comes equorum exceptum ab eo ducit ad quintum aulę palatinę gradum: inde rursus magnus Chartularius excipiens ducit ad portam vbi adequitet: idem quoq; cū descēdit ordo seruatur.

Comes præterea equitatum pompæ imperatoriæ in itinere disponit, ireq; iubet ordine quo sibi placet. Habet etiam dona regia ephippia, habenas, omneq; equi imperatorij veterem ornatum singulis annis, ꝙ eadem omnia in resurrectionis dominicæ celebritate iterentur.

Protostrator etiā post exercitum adequitat, acsi quos videt inordinatos ire corrigit, de quibus officiarijs posui s. amplè in vj. & vij. partibus.

Vigesimaquinta consideratio sit circa gloriam militum, quæ multum eis est exhortanda: quoniam, vt ait F. Patritius in libro de institutiõe reipublicæ, libro ix. c.j. docendi sunt milites exemplo M. Cathonis vt feroces aduersus hostes sint, humani erga amicos & socios, timidi ad iniurias inferendas, prompti ad vlciscendas, & tãdem nihil magis cupiant quàm laudem ac gloriam adipisci, quæquidem persuasio optima est. Cyrus ad milites ait: Quod maximum est omnium vobis persuasistis, laudem præ omnibus rebus esse expetendam: laudis enim cupidi nullos labores fugiunt, nullum discrimen aut periculum detractant, sed gloriæ cupiditate incensi, maxima quæq; pericula obire non ambigunt, dicam infrà in xxxix. consideratione, vbi dicetur quomodo appetunt laudari milites. Et videndum est in quibus laudari & extolli possunt, quod ex pluribus demonstrabitur.

Vigesimasexta consideratio. Miles etiam laudatur, & honorem consequitur ex cingulo. Cũm in signũ dignitatis à principe cingi debet: hinc cingulum militare dicitur quo cingitur, & gladius quo cingitur miles, debet esse aureus, id est deauratus, prout probatur ij. Maccab. c. vlti. vbi etiam probatur quid debeat dici quando cingitur miles: quoniam, vt ibi habetur, dici debet. Accipe sanctum gladium, ĩ quo deijcies aduersarios populi mei &c. Et si hoc cingulo spoliantur, omne perdunt militiæ priuilegium, quemadmodum videmus in capitaneo, cuius si vexillum amittatur, in bello nunq; portabit vexillum, donec aliud recuperauerit.

Aduerte etiam quoniam milites dicũtur habere characterem, quod debent portare in corpore eorum, vt dicit tex. in c. quod quidam. versi. & si fortè. j. q. j. vel aliàs habere debent symbolum, vt cognoscantur ne aufugiant: de quo fit mẽtio per Calepinum in litera S. ante Y. in verbo, symbolũ. Et propriè dicitur apud nos, La liurée, quę datur eis. & aliquando dicitur tessera, vt idem Calepinus in verbo, tessera. & laudantur si non dimittant signum eorum: quoniam si dimittunt, est præsumptio q̃ habent voluntatem fugiendi: & hoc faciunt ne cognoscantur.

Et aduerte q̃ cingulo militari prouida maiorum institutione gladius insertus est, & hoc vt collato honore cinguli, potestas quoq; ipsius gladij aliqualiter intelligatur esse collata: & rectè cingulo decoratur ad militiam quisquis accedit, quia eum expeditum esse ad munera reipublicæ officij sui necessitas exigit. Accingi nanq; solet cui gerenda imminẽt, & cui vacatio datur, licet esse discinctũ. Vnde illud in libro regum. Non æquè gloriabitur accinctus & discinctus: quia solicitudo laboris imminentis gloriam, diligentia non amittit, vt ait Policratus libro vj. c. xiij. vbi habetur amplè de cingulo, quem allegat prædicta dicendo Lucas de Penna in l. his quidem. in iij. col. C. qui militare possunt vel non, libro xij.

Et tales milites hodie apud nos habent quandam præeminentiam vltra simplices milites, quia per consuetudines nostras, si efficiãtur milites, possunt indicere suos subditos: quod intellige dummodo in exercitu & in seruitio principis hoc fiat. Et ista militia collata à principe cõfert dignitatem, ita quòd cæteris simplicibus nobilibus eiusdem qualitatis pręferuntur propter illam militiam. Et pręstant in huiusmodi cinguli collatione sacramẽtum, quòd nunquam aufugiant, nec timebunt mortem, nec dimittãt capitaneum sub quo militabunt, nunquam faciant concussiones (quod vulgò pilarias vocant) viuendo super & expensis populi. Si sciant aliquem machinari contra principem & regni cõmodum, reuelabunt: nunq; induãt arma cõtra illum principem qui eis cingulum dedit: pluraq; alia iurant & promittunt quæ pro certo non obseruant: & de huiusmodi sacramentis militiæ meminit Vegetius, lib. ij. de re militari. c. v.

Simplex tamen militia de per se nõ est dignitas, vt dicunt Cy. Bar. Bal. & Sali. in l. j. C. de iuris & facti ignorãtia. Bal. & Ange. in l. filiusfamilias. §. veterani. ff. de procur. Io. de Imo. & Panor. in c. in nostra. de procur. & dominus Iason in l. fi. C. de testamẽtis. & in l. si quis in cõscribendo. col. j. C. de pactis. vbi plus dicit, q̃ militia nedum est dignitas, sed nec nobilitas: quòd licet non sit tutum de iure, vt ante dixi in viij. parte: in xxv. consideratione, tamen apud nos ex communi reputatione milites saltem equestres habentur pro nobilibus, & gaudent priuilegijs nobilium, ita quòd non cottizantur in tallijs & collectis ordinarijs.

Vigesimaseptima consideratio. Milites sunt laudandi ex corpore bene disposito, proportionato, & complexionato, & ex duritia membrorum: cũm militia duritia appelletur. Vnde ad pugnãdum fortes sunt fabri & cęteri qui laboribus cõtinuis viuunt. Hi autem qui debiles, parum valent ad corporalem pugnã, quoniã licet in studio sapientiæ & scientiæ molles carne aptos mente dicamus, vt Philosophus dicit in secundo de anima: tamen in armis est oppositum secundũ Vegetiũ de re militari. Nõ est (inquit) dubitãdum aptiorem armis esse rusticam plebem, quæ sub dio & in labore nutritur solis ardorem patiens, vmbrã negligẽs, balneorum nescia, delitiarũ ignara, simplici animo, paruo cõtenta, duratis ad omniũ malorum tolerantiam mẽbris, cui gestare ferrum, fossam ducere, & quodcunq; onus ferre cõsuetudo est: vt per exempla infra videri poterit. Piscatores autẽ, aucupes & cęteri omnes qui tractare videntur ad muliebria pertinens longè arbitror pellendos à castris: sed fabros, ferrarios, carpẽtarios, aprorũq; venatores sociare cõuenit militiæ: quoniam, vt ad Lucillũ dicit Seneca, Nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transierunt. Ex quo sequi videtur, q̃ de essentia militiæ non est nobilitas, nec requiritur miles de genere nobilium esse, secundũm Ioã. de Platea in l. j. C. negociatores ne militẽt, lib. xij. Hęc dicit G. Bened. in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, testamentum. j. nu. xxv. & xxvj. de testamentis.

Mos tamen Gallorum est, q̃ omnes milites equestres sunt nobiles vtplurimum: quantũ verò ad pedestres pauci sunt mobiles, imo ferè omnes rurales & plebei, dẽptis capitaneis, ex quo cũm carent virtutibus, & sint vitijs de diti, tot & tam nephanda delicta comittunt, q̃ vix posset enarrari: imo mirãtur omnes quomodo talia possunt adinuenire quæ perpetrantur & cõmittunt à certis annis circa in hoc regno, nec satis in eos possem excandescere, ob quòd iam pluries christianissimus rex noster eos publicari & proclamari fecit in toto suo regno inimicos, hostes, & diffidatos sui regni & reipublicæ, ordinando in illos populum & nobiles & iustitiarios insurgere, irruere, & illos inuadere, occidere, punire, & aliàs morti tradere, prout hostes regni vbi passim reperirentur.

Et ex prędictis constat quomodo capitanei istorum pedestrium debent aduertere ad eligẽdum illos, quos corpore bene complexionatos & robustos viderint, vt suprà dictum est.

Vigesimaoctaua

VIgesimaoctaua cõsideratio. Etiam, vt dicit Cepola Veroneñ. in suo tractatu de imperatore militũ eligendo. in verbo, pro imperatore. in versi. potuit etiam esse tertia ratio. Laudãdi sunt milites ex formositate & pulchritudine. Cũ, vt dicit, in dubio formosior sit eligendus. dicit enĩ Philosophus j. Politicorum. vbi si tãtum fuerint differẽtes corpore, solũq; deorum imagines seu defectuositatis homines dicent dignos seruire alijs: quasi diceret quòd deformes debent alijs seruire. Item dicit Porphyrius quòd Priamus propter sui formositatem fuit dignus imperio. vnde de eo dicitur.

Facies Priami digna est imperio. vnde Virgil.

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus Adiuuat.

Et. F. Barbarus in libello quem de re vxoria scripsit, sic ait. Formosos cuncti diligũt, dignos credunt imperio, eis facilius obsequuntur. Imo quandoq; dignitas capitur pro pulchritudine: cùm, vt ait Tullius libr. j. officiorum, Pulchritudinis duo sunt genera, vnum muliebre, quã venustatem appellamus, alterum virile, quã dignitatem dicimus. Et facit quòd presumẽdum est pro formosiore, eo quia, vt dicit Bal. in prima constitutione fforũ. in §. itaq;. in fine secundę col. si sint duo nati simul nec iudicari possit quis esse debeat, iudicandum est pro formosiore. & de pulchritudine satis dictum est ante in v. parte, in xviij. cõsideratione. vbi laudantur reges & principes ex pulchritudine.

Et plures laudati fuerunt propter formositatem, vt de Adone filio Myrrhę, de quo Virgilius Aeglog. x.

Et formosus ouas ad flumina pauit Adonis.

Et Ouidius libro x.

Laudaret faciem liuor, quoq; qualia nanq;
Corpora nudorum pabula pinguntur amorum
Talis erat. Et Propertius libro ij.
Testis qui niueum quondam percussit Adonim
Venantem Idalio vertice durus Aper.
Illis formosum fleuisse paludibus illuc
Diceris effusa tu Venus isse coma.

Et de Auentino. de quo Virgil.

Victoresq; ostentat equos satus Hercule pulchro
Pulcher Auentinus.

Adon. Alexis.
Astur. Auentinus.
Atys. Achillas.
Anthinous bithynicus.
Acanthus. Alcibiades.
Amaracus. Asterius.
Augustus. Alfus.
Amphimedon. Bellorophon.
Bathyllus Castor.
Pollux. Cyllarus.
Cestus, Daphnis.
Diadumenus. Democles.
Demetrius. Euryalus.
Endymion. Ephestio.
Filius maximini. Galetes.
Ganymedes. Pelops.
Artaxerces. Cyrus.
Troilus. Patroclus.
Gyges. Hippolytus.
Hylas. Hyas.
Hyppoclides. Iulus.
Iuuencius. Iason.
Ioseph. Lausus. Lygdus.
Magnes. Museus.
Ligurinus. Marathus.
Magnes Smyrneus. Narcissus.
Nisus. Nireus.
Nearchus. Pyramus.
Paris. Phaon.
Phędrus. Parthenopeus.
Roscius. Idas.
Hymen. Serranus.
Spurina. Scipio cognomento.
Turnus. Demetrius.

Tibullus poëta elegiographus.

Xerces qui in exercitu habuit lxviij. myriades: quę rõ habet bis & quinquagies centũ octoginta tria milia hominum. Herodotus tamẽ scribit in tanto mortaliũ numero neminẽ fuisse pulchriorẽ rege ipso, aut proceriore statura, vt refert Textor in sua officina, vbi etiã quæ fuerunt mulieres pulchræ: & suprà dixi de illis in secunda parte.

Fuerunt et temporibus nostris principes formositate mira decorati.

Philibertus Sabaudus.
Philippus Austriacus.
Henricus Anglus.
Franciscus Francus rex noster, qui fuit & est ingenti pulchritudine decoratus, antecedens oẽs homines totius regni tam pulchritudine, proceritate, eloquentia, clementia, quã placabilitate: & quod magis est fortitudine, vt infrà dicetur.

Subtilissimus ille & acutissimus Papinianus iurecõsultus laudatus fuit de pulchritudine, vt est text. in proœmio fforũ. in §. & hos tres libros & c. ibi: vobis aũt ipse pulcherrimus Papianianus. & ibi Albericus.

VIgesimanona consideratio. Miles laudatur si fuerit audax & terribilis: vt dicit Vegetius. Nam vt plurimum si leonis aut vrsi (vt fuit Alexander magnus in bello valentissimus, vt dicit G. Bened. in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, quæ ex eo filium suscipiẽs. de testamentis) effigiẽ habeat, ferox vt plurimũ et audax erit in bello: quia Audaces (vt li. x. Aeneid. Virg. habetur.) Fortuna iuuat, timidosq; repellit. Quoniã, vt dicitur in libro principiorum, Anima coniuncta corpori imitatur passiones corporis, sicut per experientiam videmus, q̃ masculi habentes effigiem mulieris sunt communiter quasi fœmina mollis, ocij & delitiarũ amatores, quæ multũ cõtrariãtur militiæ, quæ oĩa mala sustinere habet pro alijs & republica vsq; ad mortem inclusiuè, & ita iurant milites. insti tu. de testa. milit. super rubric. & in l. si. ff. ex quibus causis maiores in integrum restituuntur.

Timere enim non debet miles hostes quantumcunq; superbos nec eos fugere, vel ab eis accedi permittere, sed in faciem eorum occurrere: & qui contrarium apud Romanos faciebant, ignominiosè puniebantur, vt de Lucio Minutio consule libro secundo, titulo de disciplina militari refert Valerius. Decet ergo militem esse audacem & strennuum, promptum ad omnes labores absq; timore mortis. iuxta illud Senecæ ad Lucillum. Generosos animos: labor nutrit, nec est viri timere sudorem. Quinimo dicit Philosophus iij. Ethicorum. Mollitiem esse fugere laboriosa. Ideo milites exercitio frequenti debent habilitari. textus in l. milites. C. de re militari, libro duodecimo. vt infra amplè, vt laboribus subesse non

timeāt.l.j.ff.de militari testamēto. Cū ars tritos, vsus prō pros, imitatio artifices aptos, tria concurrentia summos. Nec habent contrarium plusq̃ ociū: de quo valerius vbi suprā. Hæc G. Benedicti in d. repetitio. c. Raynutius. in verbo, testamentum. j. nu. xxvij. de testamentis.

Trigesima consideratio. Milites etiā laudantur ex latitudīe pectoris, & ex lōgitudine brachio rum, & ex pluribus alijs quę dicit Vegetius de re milita. li. j. c. vj. vbi dicit. Sit ergo adolescēs Martio operi deputandus vigilātibus oculis, erecta ceruice, lato pectore, humeris musculosis, valētibus digitis, lōgioribus brachijs, vētre modicus, exilior cruribus, suris & pedibus non superflua carne distētis, sed neruorū duritia collectis. Cùm hęc in tyrone deprehenderis, proceritatem non magnopere desideres: vtilius est milites fortes esse q̃ grandes. iuxta illud Catonis:

Corporis exigui vires contemnere noli.

Et illud Papinij.

Maior in exiguo regnabat corpore virtus. Scribit Homerus Tideum paruo fuisse corpore decoratū, in quo tamen anima esset maxima, & vires amplissimæ. vnde in Priapeis a poëta decenter scriptum est.

Vtilior Tideus, qui si quid credit Homero,
Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Et Xantippus Lecedęmonius, qui breui statura erat, ita laudatur à Sillio.

Exiguis vigor admirabile membris,
Viuidus & magnos nisu qui vinceret artus.

Idem Vegetius lib. j. scribit corporaturā boni tyronis implere sex pedum longitudinem. Pręterea in amplitudine & latitudine plusq̃ in longitudine sapientia cōsistit, secūdū Petrū de Bellapertica, quod summè displicuit Cyno qui vltra modū longus erat, vt dicit Bart. in l. j. ff. de iurisd. om. iud. nec sunt cōmuniter audaces, nec valētes velut cor multū distās à cerebro habētes. Hęc ipse Benedicti in loco s. allega.

Trigesimaprima consideratio. Milites laudantur & in sobrietate: q̃m miles sobrius esse debet in cibo & potu, de quibus nō multum curet nec de lecto. Non em̄ assuesci debet sensualib⁹ delitijs: q̃m, vt ait Facet⁹ poëta,

Nil valet in bello qui delitiose viuit,
Nec sine duritia bellica palma datur.

Eo etiam, quia miles dicitur à malo, quod sustinere debet pro republica. l. j. §. miles autē. ff. de testa. militis. vbi miles dicitur à militia. i. duritia quā sustinet. Ideo cū in expeditione degūt, tradi eis debet panis bucellatus ad comedendū per biduū. i. panis bis coctus, qui siccitate sui grossos & pōderosos humores attrahit & bibit, quos cùm superfluo digestionis expellit per secessum: quibus eiectis sunt milites agiliores ad pugnādū, & pręseruati à multis infirmitatibus, quas dicti mali humores ad putrefactionē facilè gignunt. Et tertia die panis integer nō bis coctus eis ministratur. Et vna die datur eis vinum, altera die acetum ad bibendum, & vna die lardum, alia die habent carnem veruecinam: vt de hoc est textus in l. j. C. de erogatione militaris annonæ, lib. xij. vbi hæc omnia amplè declarat Lucas de Pēna, quare ista fiant. Etiam G. Benedi. in sua repet. c. Raynutius. in verbo, testamentum. j. numero xxx. extra de testamen.

Trigesimasecunda cōsideratio. Miles laudatur ex paupertate. Nam olim milites solis stipendijs contentabantur, de quibus viuere debent, & non super ęgros, vt habetur Lucæ iij. Nec debent subditos regis ad eis prębendum vinctualia cogere, nec illorum prædia inquietare, nec victualia aut cætera bona tangere. Quibus contrarium facientibus, licitum est cuilibet de plebe eos aut eorum ministros expellere, & propria autoritate resistere, amicis & vicinis in auxilium conuocatis ad expellendum inuasores. Capitaneo qui eos delegauit, temporali exillo, puniendo, quia militibus transeuntibus solum permittitur hospitari in domibus, & nihil pro victu aut eorum pabulo à prouincialibus, etiam sponte offerentibus recipere, nō soluto valore. l. cœnaticorū. C. de erogatiōe militaris annonæ. & l. deuotū. C. de metatis & epydimeticis, lib. xij. vbi Io. de Platea dicit æqualitatē debere esse in eo qui gratis hospitatur, vt nihil petat ab hospite vltra hospitalitatē. facit tex. i l. vnica. & quæ ibi dicit Io. de Platea. C. de salgamo hospitibus nō præstādo, eo. lib. xij. Nec possunt milites tempore pacis faciendo mōstras personarum suarū, equorum, armorū, & cæterorum militibus stipēdiarijs necessariorū, viuere de bonis rusticorū, & aliorum subditorum, nec cōuocari in magna multitudine l. fi. §. erit autē. C. de re militari, li. xij. ne grauēt subditos. O deus cùm videamus hodie modum eorū viuēdi esse omnino in contariū, ita quòd excruciāt pauperes rusticolas quotidie, & tēpore pacis, & alio modo viuēdo super populo, quid fiet de anima eorū? vnde nō debet dici quo ibit anima mercatoris (vt dicit Bal. in c. cū causam. extra de testibus. & in authē. ad hoc. colla. viij. C. de vsuris.) sed quo ibit anima armigeri seu militis qui non contentantur de victu, sed etiam in domibus suorum hospitū rapiunt quicquid possunt more prędatorum, & vt plurimum eos verberant & cogunt soluere, & dare certā summam, vt a domibus eorum exeant: vnde deberent in simplicitate viuere, quę magis cupit arma q̃ leges. l. fi. i. prin. C. de iure deliberandi. vnde refert Valerius lib. iij. de fiducia sui. Scipionem Aphricanum in cōcione publica dixisse, quòd cùm totā Aphricā Romanæ ditioni subiecesset, non tamē aliud ex ea quod suū diceretur præter cognomen tulisse. Et Publius Scipio de se & Lucio Scipione eius fratre loquēs. Nō (inquit) me Punicę, nō fratrē meū Asiaticæ gazę auarum reddiderunt, sed vterq̃ nostrū inuidia magis q̃ pecunia locupletior est. Quā Scipionis accusati constantem defensionē Romanus vniuersus senatus cōprobauit: vt ibi refert Valerius. Et idē li. iiij. de Valerio Publicola post Tarquiniū eiectum primo cōsule, dicit q̃ post tres cōsulatus acceptissimè peractos tantæ paupertatis fuit, q̃ patrimoniū eius ad expensam exequiarum suarū defecit. Ex quo patet quid viuus possedit, cui mortuo lectus funebris & rogus defuit.

Fabricius quoq̃ pluries consul & imperator Romanus (vt idem refert) filias proprias paupertate dotare nequiuit.

Marcus etiā Curius contra Samnites bellum gerens, legatis eorum se in scāno assidentem, & in catino ligneo cœnantem, spectamentum præbuit. Cūq̃ magnum auri pondus ei post attulissent, risit dicens: Referte & dicite Samnitibus Marcum Curium magis locupletibus imperare, q̃ ipsum locupletem fieri: & mementote me nō acie vinci, nec pecunia posse corrumpi.

Attilius verò ab aratro ad imperium Romanum vocatus, postq̃ rempublicam stabiliuit, & ingentes hostiū vires confregit, multosq̃ triumphos consecutus deposito imperiali sceptro ad aratrū redire non erubuit. Textus tamen

tamen in d.l.fi.in princi.C.de re militari.vocat eos ditissimos.& contra istos imperatores seu duces belli, de quibus hic ante qui fuerunt pauperes, multum faciunt ea quę dicit Cepola in suo tractatu de imperatore militum eligendo.in verbo, diuitijs.vbi imparator seu dux exercitus & militum plurimum commendatur in diuitijs: quod probat duodecim rationibus, & ibi scribit xxxj.priuilegia diuitiarum, quę sunt multum laudanda: quæ ibi videre poteris: & satis declarantur per Albericum in l.si quis ad declinandam.C.de episcopis & clericis.

Phocion Atheniensis vir non minus virtute quàm rei militaris gloria clarus, cognomento Bonus pauper. Fuit enim semper pauper, cùm ditissimus esse potuisset ob frequētes ei delatos honores. Huic cùm legati Philippi Macedonum regis ingentia munera offerent, hortarenturque vt ea acciperet: quòd si is enim facilè ijs careret, liberis tamen eius essent necessaria, quibus difficilè foret in summa paupertate ad paternam gloriā peruenire. Si mei (inquit) similes erunt, idem hic agellus alet illos, qui me ad hanc dignitatem perduxit: si dissimiles, nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.

TRigesimatertia consideratio. Laudantur milites in castitate, quoniam casti esse debēt: inde stationes militum dicūtur castra, à castrando quasi castrata, vel casta, quòd ibi castrari debet libido, & castè ibi viuebāt milites antiqui cōsiderantes castitatē secum habere fortitudinē annexam, quam seruarunt semper vt pupillam oculi. Iuxta illud poëticum in Georgicis.

Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quàm venerem & cæci stimulos auertere amoris.

Luxuria enim vires eneruat. Vnde Quintilianus in milite Mariano. Ideo meretrices ab exercitu submouentur. Intrare castra fœminis non licet. Deutero xxiij. Quando egressus fueris contra hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala: si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somno, egredietur extra castra & non reuertetur priusquam ad vesperam lauetur aqua. & infra. Dominus deus tuus ambulat in medio castrorū, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos, vt sint castra tua sancta, & nihil in eis fœditatis appareat, nec derelinquat te. Propterea imperator amatorem castitatis se dicit in authenti.quibus modis naturales efficiuntur legitimi.collatio.vj. Vnde non sine causa eam tantum dilexerunt armigeri veteres & gentiles. Nam de Cornelio Scipione refert Valerius libro ij.titulo, de militari disciplina. quòd contra Numantinos imperator missus eo momēto quo castra intrauit, duo mille scorta de ipsis expulit: qua peste vacuefactus exercitus (qui paulò ante metu mortis deformi se fœderis ictu maculauerat) erecta ac recreata virtute aciē illā fortē & animosam Numantiā superauit, & incēdijs exustam, ruinisque prostratam Numātiā solo æquauit.

Scipio quoque Africanus summis etiam effertur laudibus, qui Carthaginem obsidens, oblatam sibi ex hostibus virginem eximiæ formæ, & nobilitatis, intactam & dotatam restituit. Hæc G. Benedicti in sua repetitione ca. Raynutius.in verbo, testamētum, primo.numero xxxvij. de testamentis.extra.de laude verò castitatis dictum est in secunda parte, in xij.consideratione. Idcirco non est mirādum hodie apud nos, si gentes armorum in bellis & exercitu non se bene habeant, cùm in eis nulla sit castitas, imo si fiat exercitus viginti mille hominum, tertia pars illius erit scortorum & meretricum quæ exercitum sequuntur, & ducuntur per armigeros. Maximè per pedites, quorum quisque frequentius suam sibi consociat: quod cōtingit culpa capitaneorum, & ducum exercituū, qui talia pati non deberent: ideo facilius & frequentius Thaydis castra quàm Hannibalis videmus euerti, vt ait Lucas de Penna in l.vnica.C.de castrensi omnium palatinorum peculio.col.v.in principio.lib.xij.

TRigesimaquarta consideratio. Milites multum & summè laudantur ex obedietia: quoniam, vt ait tex. in ca.summa xxiij.q.prima.summa militiæ laus est obedientia, & quicquid sibi vtiliter imperatum est, obtemperare.ita dicit Bartho.Cepola in tractatu suo de imperatore eligendo. in verbo, diuitijs.versicu.x.diuites &c. Imo præcepto ducis omnino parendum. c.quid culpatur, in fine.cum c.sequē.ibi, igitur quod Cæsar præcipit ferēdum est, quod imperator tolerandum est.eadem causa & quæstione. Ex tali enim obedientia victoria sequitur, & satis imperij gloria parta est, dicit Lucas de Penna in lege tam collatores.col.iij.C.de re militari, libro xij. & iussionibus gubernatoris exercitus, quæ ad bellum vel pugnam spectant omnino parendum est: & si quis contemnat eas, etiam si rem prosperè gesserit, capite puniendus est.l.iij.§.in bello.ff.de re militari.historiæ sunt nobis in promptu ad hoc per Valerium in libro de disciplina militari descriptæ, vt de Manlio Torquato, qui filiū proprium licet victorem occidi fecit ob violatam disciplinam militarem.& de Papyrio dictatore qui Fabium Rutilium magistrum equitum, qui aduersus edictum eius quàm prosperè pugnauerat, virgis iussit cędi, securi percussurus, nec contemni, aut precibus militum concessit animaduersionem, eumque profugientem Romam prosecutus est: nec ibi quidem remissio prius supplicij metu, quàm ad genua eius & Fabius cum patre prouolueretur, & pariter senatus & populus rogarent. Hæc tamen seueritas non in tantum est exercenda, vt animum militum ab imperatore exercitus auertat, quia tempore belli rigor non debet omnino seruari.c.fin.de transactio. & c.sciendum.xxix.distinctio.secundùm Ioan.Fabri in prooemio institu.super verbo, gubernari.vbi etiam dicit, quòd tempore belli iura non seruantur de facto, licet sanctius esset quòd iustitia illo tempore fieret, quàm alio: quia, vt dicit Cicero primo Officiorum: Nullum est tempus quod iustitia vacare debeat.

TRigesimaquinta consideratio. Milites etiam multum laudantur ex scientia militari, quam habere debent, vt habetur in lege vnica.C.de castrensi omnium palatinorum peculio, libro xij.ibi: qui pręsto sunt super actibus quos intentos & eruditos studijs itinerum prolixitas & expositionum difficultas exercet: & probatur in l.j.ff. de decretis ab ordine faciendis.ibi: & peritia artis.& Ioā. de Platea in lege j.C.de conditis in horreis publicis, libro x. Et hoc est, quoniam turpe est ignorare scientiam & artem, in qua quis versatur. l.ij.§.Seruius autē Sulpitius. ff.de origine iuris. Vnde dicit Vegetius libro j.cap.j.de re militari. Scientia rei bellicæ dimicandi nutrit audaciā, nemo facere metuit quod se bene didicisse cōfidit. Etenim in certamine bellorum exercitata paucitas ad victoriam promptior est. Rudis & indocta multitudo exposita semper ad cędem. Ideque xxiiij.c.secundi libri scribit. Cuius manibus est seruanda respublica, studiosius

oportet scientiam dimicandi, vsumq; reipublicæ iugis exercitijs custodire. Et dicit idem Vegetius capit. xiij. secundi libri. in pugna vsum prodesse amplius q; vires. Nam si doctrina armorũ cesset, nihil paganus distat à milite: quæquidem scientia necessariò requiritur in duce exercitus, & in capitaneis ad guerram, aut alijs habentibus ad ministrationem seu autoritatem in exercitu, vt amplè demonstrat Cepola in trac. de imperatore eligẽdo. in verbo, scientiã. vbi ait, q; hęc scientia militaris per armorum exercitationẽ acquiritur: vt est casus in l. in nomine domini. versi. hæc autem. ibi: iubemus vt semper milites ad exercitationẽ armorum teneant. C. de officio præfecti prętorio Africæ. & ibi Albericus qui dicit per illum textum, q; milites armorum vsu quotidiano ad bella se preæparare debent. allegat l. milites. C. locati. & est casus in l. milites. ij. ibi: vt armorũ quotidiano exercitio ab bella se prę parent. C. de re militari, lib xij. vnde exercitus nomen ab opere exercitij & exercitatione traxit. tex. in l. j. in fine. ff. de militari testamento. Veget. lib. ij. de re militari. c. j. ideo dicit, q; omne artificiũ seu scientia exercitio crescit, & per illud suscipit incrementum. tex. in l. legatis seruis. §. ornatricibus. & ibi glos. in verbo, incrementum. ff. de legatis, tertio. notat glo. in verbo, possit. in c. peruenit. lxxxiiij. di. & dicit Policra. in suo sexto libro, quòd tria fecerunt Romanos esse triumphantes & victores, sciẽtia rei militaris, exercitatio, & fides, pro quo facit tex. in §. cũq;. in proœmio institutio. ibi: quorum omnium solertiam, & legum scientiam, & circa nostras iussiones fidem. & tex. in ij. constitutione C. in principio, dicit arma & leges Romanos omnibus anteponi gẽtibus et nationib⁹: scientia & dignitate etiã dominari præteritis effecit temporibus: quęquidẽ scientia rei militaris optimè cognoscitur ex experiẽtia, vt per plura ostendit Cepola in loco suprà citato.

Ex quo infero milites expertos plurimnm esse laudãdos: quoniam experientia est rerum magistra. c. quàm sit. de electio. in vj. in prin. cum alijs per eundem Cepolã allegatis. & dicit philosophus. Natura potentem, ars facilẽ, vsus promptum reddit artificẽ. & in secunda constitutione C. sed cùm sit iurisperiti, commendantur experientia rerum. & in l. certi. C. de iudicijs. vbi causarum experti iudices dari possunt. Et dicit Bernard. ad fratres de monte dei. Rusticus habet duros neruos, fortes lacertos, exercitatio hoc facit: in ocio simul cum corpore mollescit voluntas: facit vsus vsum, exercitium vires in omni labore ministrat. Et de huiusmodi exercitatione quomodo à ducibus, & tribunis militum docenda est facit tex. in l. officiũ. in princip. ff. de re militari. & in l. vnica. §. j. C. de officio prætoris Africæ. & quæ amplè ponit Lucas de Penna in l. milites. ij. col. ij. C. de re militari, libro xij.

TRigesimasexta consideratio. Milites ex vigilantia laudantur, quoniam miles debet esse vigilans ad custodiam eorum quibus præpositus existit, ne dormiens inuadatur ab hostibus. Et inde dicitur præfectus vigilũ, q; tota nocte vigilare debet, armatusq; discurrere, & inquilinos admonere, ne culpa eorum aut negligẽtia incendiũ oriatur. tex. in l. pe. §. pe. ff. de officio prefecti vigilũ. Vigilare etenim debent milites præcepto diuino excitati per Christum in euangelio: vt habetur Matthæi xxiiij. Mar. xiij. & Lucę xij. Vigilate, inquit, & parati estote, quia nescitis qua hora fur veniet. Nam hostes dicũtur fures, quos per dolum & insidias, licet vincere, si eis aliter fides promissa non fuerit. Sicut fecit Macrobius Carthaginensiũ dux contra Assyrios missus, quos vincere dubitans vino & mãdagoris dolosè inebriatos dormiẽtes interemit. Nã, vt ait Hiero. in libro vigiliarum. Vigilãdo timor omnis excluditur, fiducia nascitur: quæ multum prosunt in exercitu militari. Et de vtilitate vigiliarum scribit Lucas de Pẽna in l. vnica. C. de studijs liberalibus vrbis Romæ. colũ. xj. libro xj. imo ita in eis laudatur & est necessaria vigilãtia, q; si excubias sibi ordinatas dimiserint, capite puniuntur. tex. in l. qui excubias. & ibi gloss. ff. de re militari. facit l. iij. §. si præsidis, eod. titu.

TRigesimaseptima consideratio. Etiam milites laudãdi sunt ex patientia in aduersitatibus, & belli sudoribus: quoniam patientes esse debent in aduersitatibus & belli laboribus sustinendis: fame, siti, æstu, frigore, ac cæteris calamitatibus, quę innumerabiles existunt. l. vnica. §. j. C. de caducis tollendis. Et ad istud comprobandum G. Benedicti in sua repetitiõe c. Raynutius. in verbo, testamentum. primo, numero xxxix. versiculo viij. miles de testamentis, adducit plura dicta & historias antiquorum. Primò enim in testẽ adducit Senecam libro iij. de ira scribẽtem historiam de Timagine historiarum scriptore, qui cùm quædam cõtra Augustum Cęsarem scripsisset, monuit eum Cæsar vt sermone moderatiori vteretur, quod facere renuit, nec tamen Cæsar se vindicauit, sed solum ei domum suam interdicit. Adducit pariter Policra. libr. iij. c. xiiij. (qui plura exempla ibi de patientia scribit) de ipso Octauiano Cæsare Augusto, q; miræ patiẽtię fuit, & quædam alia de patientia aliquorum, quæ cùm non multum faciant ad propositum aliter non insisto.

De huiusmodi patientia melius faciunt dicta Aeneæ, in primo & ij. Aeneidos, cùm dicat.

Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Et sequitur.

Lætitiam vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Et libro iiij. de eo dicitur.

Mens immota manet lachrymæ voluuntur inanes.

Et in primo.

O passi grauiora, dabit deus his quoq; finem.

Sed, vt dicit Lucas de Penna in l. milites. ij. C. de re militari, libro xij. allegando Tullium in ij. de Tusculanis quæstio. nostri exercitus primùm vnde nomen habeant, nisi ab exercitatione, vt facit textus in l. j. in fine. ff. de militari testamento. deinde quis labor, quãtum agminis ferre plusq; dimidiati mensis cibaria ferre, si quid ad vsum velint ferre vallum. Nam scutum, gladium, galeam, in onere nostri milites non plus numerant quàm humeros, lacertos, manus. Arma enim membra militis esse dicunt. quæquidem ita gerũtur aptè, vt si vsus foret abiectis oneribus expeditis armis, vt mẽbris pugnare possent. Quid exercitatio legionum? quid ille cursus, cõcursus, clamor quanti laboris est? Ex hoc ille animo in prælijs paratus ad vulnera adhuc pari animo inexercitatum militem, mulier videbitur. Cur tantum interest inter nouum & veterem exercitum? quantum experti sumus ætas Tyronum plerunq; melior est, sed ferre laborem, contemmere vulnus consuetudo docet. Quinetiam videmus ex acie afferri sæpè saucios, & quidem rudem illum & inexercitatum, quamuis leui ictu ploratus turpissimos ędere, at verò ille exercitatus & vetus ob eamq; rem fortior medicum modo requirens à quo obligetur.

TRigesimaoctaua consideratio. Milites laudantur in fortitudine, & in pluribus locis imperator vocat

milites

milites fortissimos eis dando prædictum titulum, cum ex illo decorentur, & honorentur, vt de hoc est textus in l. tã collatores. in principio. & duobus alijs locis. C. de re militari. & in l. fortissimi ac deuotissimi milites. C. de erogatio. militaris annonæ. libro xij. Et in milite fortidudo est virtus, qua cæteræ solidantur, & sine qua in bono nõ perseueratur, & qua omnia roborantur, & moderantur. de qua ait philosophus. ij. Ethicorum. fortitudo tenet mediũ inter timores & audacias. & Cicero Rhetoricorum j. Fortitudo est conceptio considerata paruulorum laborumq́ perpessio. & in Tusculanis quæstio. libro iiij. Fortitudo, inquit, est affectio animi lege summæ perpetiendis rebus obtemperans, vel est conseruatio stabilis iudicij in eis rebus, quæ formidolosæ videntur subeundis, vel repellendis, vel est scientia rerum formidolosarum, contrariarumq́, aut omnino negligendarum conseruans earum stabile iudicium.

Ex quibus infertur fortitudinem locum habere in arduis, & in grandibus. probatur, cũ sit illa de qua dicitur: Tendit ad ardua virtus. hanc si quidem virtutem si miles habuerit, minas non timebit, imo nec mortem pauebit. Cũm viro forti nequaquam turpis mors accidere possit. Fortitudo certe sui natura, & effectu fortunam superat. Vnde Valerius. Fortiter, inquit, se ĩ aduersis gerere, quid aliud est, quàm fortunam seuientem in adiutorium sui pudore victam vertere, vt dicit G. Benedicti in loco allegato in præcedenti cõsideratione. qui, vt ait, non sunt optãda pericula, vt fortem quis se ostendat, sed sufficit pericula si contingant valide tolerare. Non sum (vt ait Seneca ad Lucillum) tam demens, vt egrotare cupiam, tamen si egrotandum fuerit, sufficit vt nihil effœminatè faciam. Nõ enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter, nec debet vlla rei nouitas fortia vertere pectora. Cũm nõ possit athleta magnos spiritus habere, donec suum viderit sanguinem. Iuxta illud:

Sanguis fusus humi vires accenso roborat igne.

Tunc enim proiectus animum non proijcit, sed cum magna spe ad pugnam descendit. eaq́ virtute mala fortuna vincitur, & bona ornatur. Oportet ergo milites esse fortissimos nulla vi, nulloq́ terrore à proposito recedentes & considerare, vt ait Valerius, titulo de constantia. in principio. quòd natura sic comparatum est, vt quisquis se aliquis ordine ac recta mente complexum confidit, vel iã gestum, si obtrectetur acriter tueatur, vel nondum ęditum si interpelletur sine vlla cunctatione ad effectum perducat. Vnde refert Salustius bellum Catilinarum narrans, prope finem. Catilinam Romanum potẽtia nimium obsessum die sui interitus milites suos sic obsecrasse. Nemo, inquit, nisi victor pro pace bellum mutaret. Nam in fuga salutem sperare, cum arma quibus corpus tegitur ab hoste auerteris, ea verò dementia est semper in prelio, his est maximum periculum qui maximè timent, audacia pro muro habetur. Cũm vos considero milites, & cũm facta vestra æstimo. Magna me spes victoriæ tenet, animus, ætas, virtus vestra me hortatur. preterea necessitudo, quæ etiam timidos fortes facit. Hæc ille. Nam eiusdem nationis homines fortiores sunt ad se mutuo auxiliãdum. Historiographi profecto laudant, & ad cœlos vsq́ tollunt eos, qui fortes & constantes fuerunt in prælio. Multa & terribilia Piso Romanus contempsit dum speciosum mẽtis suæ flecti noluit rigorem.

Laudatur pariter ille Iudas Machabæus, primo Machab. iij. ibi: Et surrexit Iudas qui vocabatur Machabęus, & induit loricam sicut gigas, & succinxit se arma sua bellica in prælijs, & protegebat castra gladio suo, similis factus est leoni in operib⁹ suis, & sicut catulus leonis rugiẽs in venatione, & de prælijs inde narrabant omnes gentes.

De Catone maiore refert etiam Valerius libro iij. titulo, de fortitudine. felicior, inquit, progenie sua superior Cato, à quo Portiæ familię principia manarunt: qui cum ab hoste in acie vehementi periculo peteretur, vagina gladius eius elapsus decidit, quem subiectum præliantium globo, atq́ vndiq́ hostilibus pedibus circundatum postquam abesse sibi animaduertit, adeo constanti animo in suam potestatem redegit, vt illum nõ periculo oppressus rapere, sed metu vacuus sumere videretur. Quo spectaculo attoniti hostes postera die ad eum supplices pacem petentes venerunt.

Cneus Pompilius à Senatu Romano ad Syrię regem missus sua fortitudine, & audacia acsi totus senatus adfuisset, regem terruit. de quo idem Valerius, libro vj. titulo de grauiter dictis aut factis.

Iulius quoq́ Cæsar, vt idem Valerius titulo de fortitudine refert. Cũm in Gallijs innumerabili multitudine, & feroci impetu Neruiorum inclinari aciem suam videret, timidius pugnanti militi scutum detraxit: eoq́ tectus acerrime præliari cœpit. Quo facto, fortitudinem, & constantiam per totum exercitum diffudit, labentemq́ belli fortunam diuino animi ardore restituit. Hæc sunt exempla, & historiæ quæ G. Benedicti in dicto loco pro huiusmodi fortitudine in militibus requisita adduxit. Si tamen velis videre ad saturitatem exempla bellicosorum virorum cũ illustribus victorijs, & fortissimorum fortitudine corporea, vide Textorem in sua officina, vbi amplissimè.

Addo etiam de Parmenione duce fortissimo bellicoso & strennuo per F. Patritium libro nono de institutione reipublicæ. titulo secundo.

Dicit etiam Lucas de Penna in dicta l. fortissimi. C. de erogatione militaris annonæ, libro xij. q́ ad militiã (quæ etiam à malo dicitur) non debent assumi debiles, sed fortissimi, bello idonei, pręparati ad pericula & pręstãtis animi, & ibi amplè. vbi etiam accumulat quindecim, quæ fortitudinem & corporis & animi iuuant, vbi sunt plura pulchra dicta pro militibus: sed cum hoc opus iam sit satis oneratum, extra suam materiam, hic non repeto.

Trigesimanona consideratio. Milites appetunt laudari, & prodest laus à duce eorum exercitus, cum de strennuitate laudantur. Titus Liuius, ij. ab vrbe condita, addebãtur & laudes, quibus haud minus q́ præmio gaudent militum animi. Vnde ex laudibus etiam malitia interdum augetur. l. j. §. sed vtrum. ff. de seruo corrupto. & c. sunt nonnulli. lxviij. distinctio. vir quippe ad gloriam eruditus nullam partem animi, tam mollem habebit, quã non meditatione & ratione corroboret. vt ait Cicero ij. de Tusculanis quæstio. ita dicit Lucas de Penna in l. fortissimi. colum. vltima. ibi, quartumdecimum. C. de erogatio. militaris annonæ, libro xij. hinc est quòd, vt videmus, milites attribuunt glorię & honori mori in bello, cum de talibus ibi mortuis dicant eos esse mortuos in lecto honoris. pro quo text. in §. j. in fine. ibi. Hi enim qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur. institu. de excusatio. tutorum. facit text. in l. qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. ad legem Aquiliam, &, vt dixi ante in xxv. cõsideratiõe, nihil timent propter

laudem consequendam.

Quadragesima consideratio. Milites laudantur ex deuotione, quoniam imperator eos etiã vocat deuotissimos. l. tam collatores. C. de re militari. & l. fortissimi. ac deuotissimi milites. C. de erogatione militaris annonæ, libro xij. Et hoc est, quoniam deuota oratio multum valet ad fortitudinem. de cœlo enim est fortitudo. j. Machabæo. c. iij. & c. xj. Scidit Ionathas vestimẽta sua, & posuit terram in capite suo, & orauit, & reuersus est ad eos in prælium, & conuertit illos in fugam, & pugnauerunt. & Exodi xvij. Cùm leuaret manus Moyses & oraret, vincebat Israël. ita tenet Lucas de Penna in dicta l. fortissimi. ibi: Octauum deuota oratio &c.

Quadragesimaprima consideratio. Milites laudantur ex fide seu fidelitate, quę licet in quocunq; necessaria sit, maximè tamen militantibus congruit vt sint fideles. in hoc militia fundata est, vt nulla fraude vituperetur. quia, vt Cicero ait, libro j. de Officijs. fundamentum primum iustitię est fides. & Seneca ad Lucillum, fides (inquit) est sanctissimum humani pectoris bonũ, nulla necessitate ad fallendum cogitur: nullo præmio corrumpitur, imo & hosti congruit tenere fidem. Nam qui fidem perdidit, nihil habet quod possit amplius perdere. Vnde nobiles dici non possunt, qui fraudibus & infidelitatibus sua prælia exercent, & quod promittunt minime obseruant. Occultum profecto & insidiosum malum est perfidia, cuius efficacissimæ vires sunt mentiri & fallere, quæ tantum incommodi affert humano generi, quãtum salutis bona fides pręstat. Omnes enim fideles esse honestum est, illos præcipuè, quorum status militaris, quorũq; vocatio est rempublicam defensare. Militia autem dedecus patitur, nisi fideliter exerceatur, & in milite nil pulchrius quam fides, teste Vegetio de re militari. cap. ij. vbi dicit, q; totius reipublicæ salus in hoc consistit, vt tyrones i. milites non solum corpore, sed animo præstantissimi deligantur, atq; iuramenta suis principibus facta obseruẽt. Cui assentit Policraticus. libro vj. c. v. dicens, duo esse præcipua in milite, scilicet electio seu delectus, & sacramentũ, vt scilicet fides promissum teneat. Et de hac fide seruata ponit G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, testamentum. j. numero xlij. ibi, decimò requiritur. de testamentis. & Textor in sua officina. c. fidelissimi. scribit de Attilio Regulo, qui maluit ad suppliciũ redire, quàm datam Carthaginensibus fidem violare. pro quo facit l. nihil interest. ff. de captiuis. l. conuentionum. ff. de pactis. & in c. noli. ibi, fides enim quando promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quẽ bellum geritur, quanto magis amico pro quo pugnatur. xxiij. q. j. & ca. innocens. xxij. q. iiij. Et armigeri, qui iuxta vulgare se reddunt ad fidem, illud obseruare debent, cum tantum sit acsi promitterent sub fide, vel iurarent per deum, aut per sacra euangelia, vt dicunt Ang. Ludo. & Alex. & post eos do. meus Iason in l. ij. §. iurari. col. ij. ff. de iureiurando.

Et de commendatione fidei & fidelitatis in milite, vide Cepolam in tractatu de imperatore eligendo. versicu. pro imperatore.

Quadragesimasecunda consideratio. Milites etiam laudantur ex perseuerantia. nisi enim in prædictis virtutibus bellando perseuerauerit, nunquam reportabit victoriæ triumphum, imo deficiens in vno, factus est omnium reus. c. defleat peccator. de reg. iuris. Nec meretur dici Athleta, qui saltẽ non vicerit. l. j. C. de athletis. libro decimo. Vnde Romani, quia cõtra Carthaginẽses in bello perseuerauerunt, funditus eos deleuerunt. Hæc est vnica virtus perseuerantia, quę milites coronat. Bene enim agere parum prodest, si mens labilis existat. Nec ex actibus generatur habitus, nisi fuerit operis perseuerantia: quia secundùm Ciceronem Rheto. primo. perseuerantia est in ratione bene considerata stabilis perpetuaq; permãsio. Nam talia continuata vigent: imo gutta aquæ mollis durissimum cauat lapidem perseueranter cadendo. secundùm Alanum dicentem:

Gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpè cadendo,
Sic tu proficias, non vi, sed sæpè studendo.

Tali certe medio extolluntur veteres Romani milites in oratione ad Cæsarem senem de re publica, simili laude adhuc referuntur Cymbrorum antiqui milites, qui nisi morerẽtur in bello, non reputabãt se felices ad finem vsq; non perseuerantes, de quibus Valerius libro secundo de institutis. Mortui enim morbo, vel senio, verè mortui sunt mundo, nec computantur in numero liberorum viuentiũ, sed qui in acie principis pro republica ceciderunt, adhuc post per gloriam viuere dicuntur. §. j. institu. de excusationibus tutorum. quia, vt Cicero ait, qui per virtutem perit, non omnino interit. hinc est, q; milites nostri dicunt se mori in lecto honoris, cum in acie mortem obeũt. vt ante dixi. De Aenea legitur libro secundo Aeneidos, quòd per medios ignes, tela, & hostes perseueranter se habuit, ex quo magnifica peregit. Qui licet multas in parte sensitiua pateretur tribulationes, tamen vsum rationis in mente nunquam perdidit: imo suos consolando, fortius perseuerauit, vt pulchrè habetur libro primo Aeneidos, vbi ad suos milites.

Reuocate (inquit) animos, mœstumq; timorem
Mittite, & hæc olim forsan meminisse iuuabit:
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium, sedes vbi fata quietas
Ostendunt, illic fas regna resurgere Troiæ.
Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Et sequitur.

Lęta vultu simulat, pręmit altum corde dolorem.

Et libro iiij. de eo sic dicitur.

Mens immota manet, lachrymæ voluuntur inanes.

Et Valerius libr. iij. c. ccl. de fortitudine. ponit de perseuerantia cuiusdam militis. & libro iij. titu. de fiducia. scribit de perseuerantia vtriusq; Spartani.

Cæsar etiam ad cœlos vsq; summos perseuerantiam militarem, libro vij. suorum commentariorum de bello Gallico extollit. Et intantum est laudanda in militibus, q; ex contrario desertio militiæ est grauiter etiam vsq; ad mortem punienda, vt per plura satis comprobat G. Benedicti in repetitione c. j. Raynutius. in verbo, testamentum. j. numero xliij. de testamentis, quæ non tango, cum sit extra fines laudis, & propositi nostri.

Quadragesimatertia consideratio. Milites etiam laudantur ex charitate inter eos. Cũm in militibus debeat esse charitas & mutua dilectio, qua deficiente, ex sententia veritatis diuinę, desolabuntur. Imo videtur q; maior debet esse dilectio inter milites, quàm inter parentes. cum, vt facit tex. in l. militem. C. de procuratoribus. Miles admittitur ad comparendum tanq; procurator pro commilitone, & tamen non admittitur pro parentibus. Præterea pactum de succedendo velut mortis ca-

ptandæ inductiuum non valet.l.fi.C.de pactis. Et tamen inter milites valet.l.licet inter priuatos.C.eo.de pactis.eo quia abundantia mutuæ dilectionis facit cessare præsumptionem captandæ mortis, cum non sit verisimile vnum militem alteri insidiaturum: & sicut sunt socij passionum, ita esse debent & consolationum, iuxta dictum Apostoli ad Corinth.j.& cùm socij sint & vnius societatis debent se adinuicem diligere tanq̃ fratres, cum vt habeatur Prouerb.xviij. Vir amicabilis ad societatem magis amicus erit q̃ frater. facit tex.in l.verum.in princ.ff.pro socio.vbi societas dicitur ius seu species fraternitatis.& ibi gloss.in verbo, fraternitatis.& vt dicit G.Bened.in loco in præceden.consideratione.in fi.allegato.si se non adiuuarent in prælio essent peiores dæmonibus.dæmones enim si se nõ diligant, tamen mutuo auxilio coadiuuantur contra nos in prælio: Sic faciunt milites & armigeri, quoniã si vni fit iniuria, omnibus etiam fit iniuria. Si obsequium & placitum, nec illi nec cæteris. Et ista charitas cõsistit in duobus s.vno modo adiutorium proximi habendo, alio modo veritati adhærendo, vt dicit Lucas de Penna in l.fortissimi.col.j.ibi: quartum.C.de erogatione militaris annonæ. libro xij.

QVadragesimaquarta consideratio. Etiam milites laudantur ex sapientia: quoniam, vt habetur Prouerb.xxiiij. Vir sapiens fortis est, & vir doctus robustus est.& Gregorius in moralibus. Valde fortitudo destituitur, nisi per consilium fulciatur. Et Titus Liuius libro ij.de bello Punico. Malo te sapiens hostis metuat, q̃ stulti ciues laudent. Omnia audentem contemnet Hannibal, nil temerè agentẽ metuet. Non enim tantum viribus corporis & lacertis fortitudinis gloria est: sed magis in virtute animi. dicit Ambro.j.de officijs.& Cicero.j.de officijs. parua sunt foris arma, si non est consilium domi: quod citat Panormi.in c.ex multa.col.ij. versicu.nota q̃ pollens consilio.extra de voto.& perierũt gigantes quos dominus non elegit, quia non habuerunt sapientiã. Baruth.iij. Non sic dicitur de filio sensato, propter quem dominus deiecit potentiam inimicorum. Ecclesia.xlvij. Expedit enim interdum astutia insidijsq; pugnare, maximè in bello iusto & contra eos, qui nequeunt apertè deuinci. c.dominus noster.xxiij.q.ij.& ibi plures concordantias.l.j.§.non fuit.ff.de dolo. Vnde Grego.in registro.libro iij. cap.vlti. Terrenus hostis qui munita loca cupit inuadere, pugnandi arte sic vtitur, latenter quidam ponit insidias, & ad vnius loci expugnationem totum ostendit: vt dum ad defensionem loci illius vbi instat periculum conuenitur, loca alia de quibus nulla est suspitio capiantur.& euenit: vt qui cognitus resistentis virtute expulsus est, latens obtineat quod certando non potuit obtinere. Nam dum aliud attenditur, aliud non cauetur. Ita dicit Lucas de Pẽna in l.fortissimi.ibi: quintum sapientia.C.de erogatio. militaris annonæ.libro xij. Et quòd in militibus requiratur sapientia, probatur in l.postliminium.§.fi.ff.de captiuis & postliminio reuer.not. Angelus in l.quod constitutum.ff.de militari testamento.& in l.vnica.C.de conditis in publicis horreis.libro x. Et ibi per Ioã.de Platea.facit etiam quod notat Bald.in l.ex diui.C. de locato.in fine. per dicta l.vnicam. Et ad hæc vide Valerium.titulo: de sapienter dictis.qui de Scipione scribendo sic ait. Turpe est viro militari dicere non putaram, ex explorato & excusso consilio quæ foro aguntur administrari oportere, arbitrabatur summa ratione.irreuocabilis est enim error, qui violentiæ martis committitur. Vnde Cicero libro primò de senectute. Non viribus aut velocitate corporis res magnæ geruntur, sed consilio, autoritate, & scientia. dantes enim consilia plus agunt alijs, & philosophi consilia plus valuarunt in bellis quàm principes aliunde. vt idem ait libro j. Officiorum: & salus est vbi consilia multa. Prouer. xj. Vnde Trogus Pompeius.lib.xj.ait. Alexander victoriam obtinuit qui consilio gubernauit exercitum. Ita Cæpola in tractatu.de imperatore militum eligendo.in verbo, virtus.vbi apprimè comprobat quomodo sapientia & industria etiam est militibus necessaria. Adduco dictũ Horatij in odis.libro iij.ode.iiij.

Vis consilij expers mole ruit sua.
Vim temperatam dij quoq; prouehunt,
In maius ijdem odere vires.
Omne nephas animo mouentes.
Testis mearum centimanus gygas.
Sententiarum notus & integre
Tentator Orion Dianæ
Virginea domitus sagitta.

Item Valerius Flaccus.lib.iiij. Argonauticon ita scribit. Sæpè agri potior prudentia dextra. Et habetur Ecclesia.ix. Dicebam meliorem esse sapientiam fortitudine.& paulò post. Melior est sapientia quàm arma bellica.& Sapien.vj. Melior est sapientia quàm vires, & vir prudens q̃ fortis, & melior forti est sapiens vir.& prudens vnum cõsilium multas manus vincit. Vnde apud Homerum.libro.ij.Iliad. Agamenon asserit facile se Troia potiturũ, si decem sibi adessent Nestori similes, tanquam pluris faceret decem Nestorum consilium quàm magnam militũ manum. testis est Celius libro antiquarum lec.vj.c.xxxj.

Facit optimè poëtica historia ab ipso Homero Odysseæ viij.descripta, dum ait. Vulcanus claudus cum suspectam haberet vxorem Venerem, q̃ furtim cum Marte cõcuberet, nec vires suppeterent, quibus adulterantes deprehenderet, ad artes ingeniumq; confugit: lectum suum cathenulis inuisibilibus circumuinxit, quod vbi fecisset, foras abire se simulat: deinde cum in arctissimis essent complexibus Mars & Venus, vinculis illis hoc magis irretiti, quo magis se circum agerent, vnde in adulterio manifesto deprehensi sunt. Vnde Homerus ibi dicit.

Nonnunq̃ assequitur tardus celeremq; citumq;
Sicvti nunc Vulcanus, vt est vestigia tardus
Mauortem cœpit, qui percutissimus vnus
Cunctorum, quicunq; tenent supera astra deorum:
Et q̃q; est claudus pede, rem tamen arte peregit,
Prouide etiam debet penas deprehensus adulter.

Cui sententiæ conformat illa Menedemi philosophi, teste Laertio. Capitur ergo & ab infirmis celer. Aquilãq; breui testudo vincit.

Ad hæc accedit alia & vera historia quam recẽset Plutarchus in vita Sertorij, & Valerius maximus libro vij.c. iij.& Sextus Iul. Frontinus libro stratagematum vltimo c.fi.de qua etiam meminit Ioã. Andr.in c.j.in verbo, difficile.extra de treuga & pace.quòd cum Sertorius ipse dux strenuus suis copijs ex barbara turba conflatis, rationibus persuadere non posset in re militari plus habere ponderis & momenti consilium quàm vires temerarias: postea quam illi interdum parum feliciter certassent, hoc cõmento vsus est. Conuocata totius exercitus turba, duos

æquos prope adduci iubet: alterum macie senioq; confractum, alterum vegetum cauda pilosa: atq; macilento illi iuuenem adhibet prægrandi statura, & viribus admirandis. Contra valenti & forti pusillum imbecillum & debilem admouet hominem. hic, vt illi præceptum erat, singulos pilos robusti equi paulatim vellens, breui tempore totam depilauit caudam. iuuenis ediuerso caudam omnem gracilis equi simul manibus vtrisq; deprehensam, vi atq; impetu conatur euellere. Qui cum incassum niteretur, risum circumspectantibus præbuit. Sub hęc assurgens Sertorius, cuius consilio præceptoq; hæc acta fuerant: Videtis (inquit) commilitones, quanto plus possit ingenium quàm vires: cui historię concordat dictum Horatij, libro ij. epistolarum. ad Augustum cum ait.

Vtor promisso, caudæq; pilos vt equinæ.
Paulatim vello, demo vnum, demo etiam vnum
Dum cadat elusus ratione ruentis acerui.
Qui redit ad fastos, & virtutem æstimat annis.

Hæc recitat Tiraquellus in suis legibus connubialibus, in prima lege.

QVadragesimaquinta consideratio. Etiam milites plus laudantur & inter eos extollũtur felices quàm alij. Vnde Vegetius libro iij. de re militari. in princip. dicit. Rem militarem virtute sola, vel certè felicitate contineri. Et Cepola in tractatu ante allega. in versic. ob felicitatem. amplè commendat felicitatem in militia, maximè in duce exercitus, adducendo plura exempla de multis, qui laudem meruerunt ob felicitatem. Et felix dicitur prosper, quia cuncta ad votum sibi succedunt, vt habetur in proœmio institut. in verbo, felix. Textor verò in sua officina, in c. fortunati & felices. annumerat plures qui fuerunt multum fortunati & felices. Et istud interdũ prouenit à virtute animi, vel propter multas diuitias, vel cognitionem rerum mundi, vt per gloss. in dicto verbo, felix. in proœmio ffor um. vel ex custodia & administratione bonorum angelorum cuiuslibet, qui iuuant personas quibus sunt commissi: ita quod vnus angelus deputatus vni est fortior & maior altero, sicut suprà dictum est in iij. parte, in xvj. consideratione. incipien. istorum angelorũ. versicu. tertio protexit. cum sequen. quod quandoq; vnus angelus vnius patriæ seu gentis resistit alteri, vt habetur Daniel. x. Sic etiam vnus angelus vnius hominis particularis resistit alteri, prout in casu simili recitat Plutarchus libro, de Romanorum fortuna. allegatus per Celium lib. antiquarum lectionum. j. cap. xxxj. in fine. vbi dicit Marcum Antonium & Augustum singulari amicitia & beneuolentia iunctos, cum suppeteret ocium, sæpè lusibus inter se diuersis transmittere solitos: verum in his cũ semper victus abiret Antonius, quidam apud eum diuinandi peritia clarus audacter ita admonuit. Antoni, quidnam tibi cum adolescente isto? refuge istum, & vita: Tu quidem illustrior es natu, item grandior, sed plurium quoq; imperator, bella multa exanclasti, peritia rerum pręstantior es. At nescis quo pacto huius ipsius dæmonem dęmon reformidat tuus. Quin tua quidem fortuna ex se ampla est, sed fortunæ adolescentis subblanditur. Quod ni abieris, procul ad illum defecturam apparet.

QVadragesimasexta consideratio. Quis in pugnando consequitur maiorem honorem in duello pro impresia facto ex multis, vt dicit Paris de Puteo, de re militari & duello. libro x. c. j.

Primò qui cũm maiori virilitate ac strenuitate se gesserit in ipso prælio armaturis corporeis vtendo: vt membris mouendo se in armis vt inermem, & agiliter pugnando cum prudentia, & cum temporis moderatiõe, & cum brachiorum & pedum temperamento, offensas & defensas faciendo vbi & quando oportunitas aderit, fines modestiæ non exeundo, ac arte & artificio belligerendo, & non sola fortitudine, sed ingenio mixto prosiliendo, non offendendo incaute, nec defendendo indefensus, armaq; cum mensura mouendo.

Secundò etiam is maiorem honorem reportat, qui amplius de campi spacio reportat, & qui melius occupatum spacium, seu rendum conseruat & tenet.

Tertiò is etiam honoratur, qui proprium vultum nũquam cõuertisset nec retro, nisi oportune cessisset: deniq; & is qui melius insidias hostis & offensas vitasset, & is qui in faciem percussus & repercussus inuictus permansisset, & qui hosti non cessisset, & is qui se non exanimasset, & is qui se non plicasset, nec manus aut crura ad terrã tetigisset: quia cadenti similis esset, & is maximè qui sanguinem inimico fecisset se illæso, is etiam qui inimicum in capite percusserit, vel in manu, aut in membris nobilioribus. Ideo dicit Vegetius de re militari, quòd pugnator pedestris debet scire artem dimicandi. & dicit Salomon, quòd in bello requiritur prudentia. Idem etiam ait Vegetius libro j. c. ij. in fine.

QVadragesimaseptima consideratio. Milites & armigeri de consuetudine nõ habẽt soluere collectas, vt dicit Iacobus Rebuffi in l. j. numero. iiij. C. de indictio. & in l. fi. C. de fundis limitrophis. lib. xj. vbi amplè tractat istam materiam. & ibi dicit, q̃ milites in acie existentes ab extraordinarijs muneribus excusantur. l. in honoribus. §. angariarum. ff. de vacatio. munerum. vbi dicitur, q̃ ab angariarum pręstatione & recipiendi hospitis necessitate excusantur. pro quo etiam facit l. vlti. §. pe. ff. de muneribus & honoribus.

Aduerte etiam, quia milites in multis alijs priuilegiantur seu honorantur.

j Quia miles accusatus de crimine non quęstionatur. l. milites. C. de quæstionibus.

ij Quia miles furca non suspenditur. l. iij. §. j. & ibi hoc notat Bar. ff. de re militari.

iij Miles in xx. casibus in actu testandi priuilegiatur, quos scribit Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, testamentum. j. numero xxij. extra de testamentis. Et vide Bar. in l. necq;. §. deportati. ff. de testament. militis. qui alio modo illos ponit: & Bald. in lege milites. C. de testamen. militis.

iiij Contra militantes stantes in bello non currit pręscriptio, vt ait Martinus de Laude in tractatu de milite. articulo ij.

v Militibus datur restitutio. l. fi. C. de restitut. militum, & etiam eorum vxores, titulo de vxoribus militũ. & etiam medici illorum. l. inter eos. §. militum medici. ff. ex quibus causis maiores. & Albericus in l. j. C. de vxoribus militum.

vj Præuentio iurisditionis non tollit priuilegium militis volentis declinare iurisditionem. gloss. in l. si quis postea q;. ff. de iudicijs. Martinus de Laude in dicto tracta. de milite. articulo xxij.

vij Miles non potest cogi esse tutor nisi filiorum cõmilitonis.

militonis.l.sed miles.in prin.& ibi Bar.ff.de excusa.tuto. & idem Bar.in l.propter.§.si in castris.ff.de excusa.tutorum.institu.eodem.§.idem & in milite.

viij Miles præfertur alijs creditoribus etiam anterioribus in re empta ex pecunia sua.glo.in l.ideoq;.ff.qui potiores in pignore habeantur.

ix Licet miles teneatur soluere gabellam de rebus quas portat, non tamen res quas portat cadunt in commissum. Baldus in lege omnibus.C.de vectigalibus & commissis.

x Miles nō tenetur nisi quatenus facere potest.l.miles.ff.de re iudicata.

xj Miles excusatur à vera contumacia & dolo præsumpto. Ideo non obstante contumacia appellat. Alexand.in lege ij.ff.si quis in ius vocatus non ierit.& Ang. in l.j.ff.de edendo.

xij Assertioni militis ab hostibus remissi creditur suffragantibus meritis. Speculator in titu.de teste.§.xj.versicu.tamen fallit.

xiij Miles corporaliter non est puniendus, cūm insignijs militum, sed debet exauctorari, hoc est nudari insignijs militum.lege secunda.§.sed si cum.ff.de his qui notantur infamia.

xiiij Si procurator militis simpliciter contrahat, videtur contrahere nomine militis domini sui. Paulus de Castro in l.si pecuniam.ff.si certum petatur.

Alia priuilegia militum ponit Specula.ti.de procuratore.§.j.versicu.item quòd est miles.

QVadragesimaoctaua consideratio. Miles habens cicatrices ex vulneribus sibi illatis in prælio laudandus est. Vnde legitur in historia scholastica, quod Antipater Idumęus pater magni Herodis in quodam seruitio imperatoris fuit multis vulneribus cōfossus. Qui tandem ab æmulis accusatus apud imperatorem, reiectis vestibus totus denudatus dixit. Ego Cæsar, nolo me verbis apud te excusare, sed ista vulnera quæ suscepi pro te, loquantur pro me si ego diligo te: & ob id Cæsar illum in gratiam recepit, & inculpatus remansit. Exemplum est nobis cicatricū repręsentatio in corpore saluatoris nostri Iesu Christi, & stigmata perpetua quæ sunt quoddam sigillum irrefragabile, & supra omnia alia sigilla autenticam ostendēs veritatem suæ victoriæ & gloriosę resurrectionis. Imo etiam in corporibus martyrum. Nam, vt inquit Augustinus in vlti.de ciuitate dei. In corporibus martyrum remanebunt post resurrectionem cicatrices in signum victorię præteritæ. Et in eodem libro etiam dicit. Videbimus in corporibus martyrum cicatrices quas pro Christi nomine pertulerunt, nec erit in eis deformitas, sed dignitas: & in eorum corpore quædam singularis pulchritudo fulgebit. Ideo à simili alacres pugiles ob vulnerum cicatrices à suis ducibus laudari debent.

NONÆ PARTIS
Catalogi Gloriæ Mundi,
FINIS.

THEOLOGIA
SCIA CANONICA
SCIA LEGALIS
PHILOSOPHIA
MEDICINA
RETORICA
POESIS
HISTORIA
GRAMMATICA
abc
def
ghi
DIALETICA
ARITHMETICA
123
45
678
954
GEOMETRIA
MUSICA
CARDINALIS SENONENSIS
ASTRONOMIA

DECIMA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS, de præeminentia ſcientiarũ enunciat.

Secta in quinquaginta duabus Conſiderationibus.

CVm,vt ſuprà vidimus,multa ſint quæ faciunt quem dominari,vt ait diuinus Plato,cum dicat principatus quinariam eſſe diſtributionem, alium legitimum,naturalem alium, Alium ſecundùm conſuetudinem,quartum ſecundùm genus,quintum violentum.& vt idem Plato ait lib.iij.de legibus.Septem ſunt rationes,quæ ad dignitatem imperandi facere videntur,quæ ſunt paternitas,nobilitas,dominatio,potentia,ſenectus,prudentia,& ſors:& de ſingulis ſuis locis dicitur,hic tantũ amplè de prudentia,quę ex ſapientia & ſcientia conſtat,cùm cæteris omnibus anteponi debeat,in hac parte decima dicemus laudem,honorem,& excellentiam ſcientiarum,deſcribendo,& depromendo,& de ordine præcedendi inter viros literatos.de quibus etiam in ſequenti parte proxima dicetur.

HVIVS PARTIS PRIma conſideratio materiam introducit ad demonſtrandum ꝙ dictũ Ariſto.in primo de anima ſit verum.ſ.ſcientia eſt de numero bonorum honorabiliũ,& ideo literati & habentes ſciẽtias,ſunt multum laudandi.Cũ ſcientia ſit pluſ ꝙ vtiles neceſſaria.cum rationis vſus ſine dirigente & illuſtrante ſcientia haberi non poſſit.vbi enim non eſt ſcientia,non eſt bonum.Prouer dio.xiij.Et cupiditas diſcendi,eſt optima ratio viuendi.l. apud Iulianum.ff.de fideicommiſſarijs libertatibus. Hæc enim charitate ſuffulta callem virtutum aperit,& viam vitiorum præcludit.hæc enim,vt dicit Auguſt.libro xij. de trinitate.c.xiiij.nec virtutes ipſę, quibus rectè viuitur haberi poſſunt,per quas,hæc vita miſera ſic gubernetur, vt ad illam,quæ vere beata eſt,perueniatur æternam.rurſus qui hac pollent,deum hic,ſaltem per ſpeculum & enigma,& alibi facie ad faciem limpidius cognoſcent.hinc habetur Danielis xij.qui docti fuerint,fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti,& qui ad iuſtitiam erudiunt multos,quaſi ſtellæ in perpetuas ęternitates.

SEcunda conſideratio. Scientiam eſſe neceſſariam dicit Bernardinus de Buſt.ſecunda parte ſui Roſarij,ſermo. xxix.in litera D.E.& F.iiij.rationibus.

Prima ſcilicet ratione perfectionis:quoniam,vt ait philoſophus.ij.Metha.humana natura eſt multipliciter ancilla,et multis anguſtijs oppreſſa,& ideo inuenta eſt ars ſiue ſcientia,vt ſuppleat defectum naturæ.vj. Politicorum quæ ars ſiue ſcientia,eſt habitus quidam cum ratione factiuus vbi habetur.vj.Ethicorum .& ideo imitatur naturam inquantum poteſt.l.adoptio.§.minorem natu.propterea diffinitur natura à Philoſopho in ij. Phiſicorũ,quòd eſt principium motus & quietis eius in quo eſt primò & per ſe,& non per accidens.q.d.vt perfectè quieſcat natura mouetur ad artem ſeu ſcientiam:& ideo Seneca dicit ad Lucillum ſcribens.dociles nos natura ędidit.& Hierony. in prologo bibliæ comparat naturale ingenium molli ceræ,quę indiget artifice informante.& Tullius in tuſcula. quęſtio.libro ij.Sicut ager ꝗtuncunque fertilis abſque cultura fructuoſus eſſe non poteſt,ita animus ſine doctrina & diſciplina.& Ouidius in quinto de triſtibus,inquit.

Fertilis aſſiduo ſi non renouetur aratro
Non niſi cum ſpinis germen habebit ager.

Et quia aĩa,cũ corpus intrat,eſt tanquam tabula raſa cui innata eſt omnium rerum ignorantia,per ſcientiã tamen perfectibilis,vt habetur iij.de anima.& intellectus eſt in potẽtia ad omnia,& non reducitur ad actum eorum,niſi per ſcientiam.ij.de anima.

Quæquidem ſcientia eſt perfectio animæ,vt ibi dicit cõmentator Auerrois,& omne imperfectum naturaliter appetit ſuam perfectionem.v. Metha.&.ij. Phiſico.ideo quilibet affectat ſciẽtiam. Nam,vt multi philoſophi dixerunt,anima eſt poſita in corpore,vt ſcientijs perficiatur. ita etiam tenet magiſter ſententiarum in ij.diſtinctione.

TErtia conſideratio. Scientia etiam dicirur neceſſaria ratione illuſtrationis, ambulantibus enim nobis in regione vmbræ mortis,neceſſaria eſt illuſtratio,ſeu illuminatio quædam:& hoc eſt propter pericula multa & dęmonum inſidias,& in figurã huius deus educens populũ de Aegypto pręcedebat eũ in nocte in colũna ignis.Exo. xiij.Hęc autem illuſtratio eſt ſcientia contra tenebroſitatẽ ignorãtiæ,quæ eſt mater cũctorũ errorũ.xxxviij.diſt.c.j.

Sed facit pro hac ratione & melius ad propoſitum,ꝙ ſcientia illuſtrat,ſeu illuſtriorem reddit hominem,potius eſſet ꝗ militia:quoniam,vt ait Ouid.ix.Metamor.Vlixes cõtra Herculẽ militiæ gloriã obtinuit,cùm ſapiens eſſet.

Vnde Apuleius li.de deo Socratis.Si laudas,inquit,virum,quia diues,hoc fortunæ debetur.ſi quia fortis,ęgritudine debilitatur ſeu fatigabitur:ſi quia nobilis,nõ ipſum ſed parentes eius laudas,& ſi quia pulcher,pulchritudo in ſenectute abiet:ſed ſi laudas virum,quia ſapiens & quantumlibet bonis moribus ornatus,tunc ipſum virum laudas.hæc dicit Iacobus magnus in ſuo ſophologio Sapientiæ lib.j.c.j.

Vel eſſet,dic,ꝙ per ſcientiam totus mundus illuminatur,vt eſt tex.in authẽ.habita.C.ne filius pro patre.imo ſine illa mũdus regi non poteſt.vnde eccleſia vniuerſalis indiget viris literatis.c.cum ex eo.§.j.de electio.in.vj.c.fin. de magiſtris.extra,& nõ aſinis ferratis ſecundũ Io.Monachi in ca.ſuper eo.de hæreticis in vj.

QVarta conſideratio.Sciẽtia dicitur neceſſaria ratione appetitionis.deus enim nõ dediſſet homini naturalem appetitũ niſi eſſet reducẽdus ad actũ:quoniam ipſe dñs & natura nihil agũt fruſtra,ſecundũ Ariſt.j.de cęlo & mũdo.& iij.de anima.& j.phiſico.&,vt ait philoſophus j.metheo.omnes homines naturaliter ſcire deſiderãt. quod etiã dicit Tullius in Tuſcul.quæſtio.& Lactan.in j. diuinarum inſtitu. Et ideo dicebat iuriſconſultus Iulianus in dicta lege, apud Iulianum .ff, de fideicommiſſis

liberta.& est gl.in c.nisi cũ pridẽ.in verbo plerunq;.extra de renuntiatio.c.si habes.xxiij.q.iij.& glo.in c.de cõstãti nopolitana.xxij.dis.Si pedem in foueam haberem,adhuc addiscere quidem vellem.& ratio huius est,quia omnes res naturaliter habent inclinationem ad propriam operationem,in qua etiam delectantur vt aues ad volandum, pisces ad natandum,& calidum ad calefaciendum &c.sed propria hominis operatio est intelligere,vt ait Aristo.in iij.de anima.& j.Ethi.& Tullius in j.de Officijs.& Quintilianus in primo de Oratoria institutio.& in hoc differt ab alijs animalibus.sine scientia enim homo appellatur animal brutum,dicente Dauid,psalmo xlviij.Homo cũ in honore esset non intellexit,i.intelligere neglexit,cõparatatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis. & idẽ psalmo xxxj.Nolite fieri sicut equus & mulus quibus nõ est intellectus.& Aug.ad Hæreticos ait.quid enim homo sine literis reputatur? nunquid non bos vel asinus non equus vel mulus,quibus non est intellectus.vnde interrogatus Solon Atheniensis quid esset diues sine literis, respondit. Ouis aureo vellere.& Diogenes videns diuitem literarum ignarum sedentem super lapidem dicit.Lapis super lapidẽ sedet.Quidã autem alius philosophus dixisse fertur,ꝙ tantum distant docti ab indoctis:quantũ homines à bestijs.& Diogenes cùm ascendisset in locum eminentem,& clamasset venite homines,multis de turba irruentibus dixit,Non enim homines estis,qui non datis operam scientię.Sicut enim anima informat corpus,ita scientia intellectũ,& ideo intellectus hominis sine sciẽtia dici potest sine forma.hinc etiã dicit Cicero in li. Officio. ꝙ multi sunt homines nomine,pauci re.ad denotandum, ꝙ prorsus ignari nõ merentur appellari homines: sed potius imagines hominum.sicut in simili dicit tex.in c.multi.xl.dist,Panor.in c.prudentiam.in prin.de offi.delegat.

Hæc autem scientia studiosè quærenda est,vt honoris nomen adipisci possit,quod obtinuerunt hi qui sapientiã dilexerunt,vt fuerunt Theodosius,Abraham,Dauid,Salomon,Alexander,& plures alij enumerati in Sophologio sapiẽtiæ.c.j.& ij.qui omnes magnũ appetitum sciẽdi habuerunt.De hoc appetitu sciendi loquitur Hiero.in prologo Bibliæ dicendo,legimus in Hystorijs veteribus quosdam lustrasse prouincias,transijsse montes,& nouos adijsse populos,vt eos quos ex libris nouerant, palam coramq; viderent. Et ibi loquitur de Pithagora & Platone,& de Apollonio magno philosopho,ac de alijs multis,qui prædicta fecerunt discendi causa,licet in patria sua essent aliorum præceptores & magistri. Quibus etiam adiungemus illum virum omnium literatorum in omni scibili perfectissimum Iacobum Fabrum Stapulensem,qui causa discendi,ferè totam Europam,& Asiam transfretauit,& partem Africæ etiam transcurrit,vt viros doctos & perfectissimos literis grecis,latinis,hebraicis,& chaldæis,inueniret.

Non video prætereundum do.& præceptorem meũ doctissimum do.Iasonem Maynum,qui,vt perfectam scientiam haberet,& ne in cognitione & perscrutatione veritatis scientiæ impediretur à stimulis vxoris,nunquã vxorari voluit:memor doctrinæ Ciceronis,ꝙ vxori & doctrinę difficile vacare esset.

De hoc etiam appetitu loquitur Lactantius in principio primi diuinarum institutionum dicens. Magno & excellenti ingenio viri cùm se doctrinæ penitus dedissent, quicquid laboris poterat impendi contemptis omnibus publicis,& priuatis actionibus,ad acquirendæ veritatis studium se contulerunt:existimantes multò esse præclarius humanarum diuinarumq; rerum inuestigare,ac scire rationem,ꝙ struẽdis opibus aut cumulandis honoribus inhærere.hæc Lactantius vbi s.

Hinc etiam inter viros literarum & literatorum amatores enumerat multos Textor Niuernen.in sua officina. c.alij,qui literarum & literatorum fuerunt amantissimi, quos multum laudat & honore maximo extollit,vt fuerunt Anaxagoras,Democritus,Ciprianus,Scipio & plures alij.numero xlv.quos ibi enumerat Textor.& in ca. præcedenti ponit viros doctos habitos in magno pretio & honore vsq; ad numerum lxvij.quos statim ponam.

Non erant inter alios omittendi Nicolaus Rolin cancellarius Burgundiæ,tempore Philippi ducis Burgundiæ,Guido de Rupeforti Cancellarius Francie,Ioannes Anthonius de sancto Georgio,qui fuit præpositus Mediolanen.& propter eius eminentem scientiam effectus cardinalis Alexandrinus. Adrianus de traiecto qui ob eius eminentem scientiam & virtutem (licet nunquam fuisset Romæ visus nec cognitus) à cardinalibus fuit tamen electus in summum pontificem in ciuitate Romana, licet esset tunc in Hispania.

Prætereundus ne sit ille vir doctissimus domi. Claudius de Seysello dictus de aquis(q licet nothus)propter eius laudatam scientiam tam apud reges Franciæ claruit, maximè apud Ludouicum xij.ꝙ eius consiliarius secretus habebatur:& tandem effectus episcopus Marsilien.& archiepiscopus Taurinen.

Nonne Guillelmus Budæus ille apud omnes latinos notissimus,& famatissimus ob eius præclaram scientiam ad maximã dignitatẽ referendariorũ(qui dicti sunt hodie magistri supplicationũ seu requestarũ ordinarij domus aut Hospitij regalis) elatus & promotus fuerit.

Quid de illustri viro domino Anthonio de prato inter cunctos excellentissimo,qui etiam ob inenarrabilem eius scientiam,dignitatem præfecturę pretorio,hoc est cancellariatus regni Frãciæ cum omnimoda administratione & gubernatione regni assecutus est.

De huiusmodi autem appetitu,de quo iam supra dictum est,vt compleri possit:oportet discere cupientẽ intento esse animo ad studium,vt inquit Tullius in Tuscu. quæstio.libro iiij.& ideo Ecclesiastes vj.c.dicitur.Si inclinaueris tuam excipies doctrinam,& si dilexeris audire,sapiens eris.imo etiam habetur Prouerbio.j.in princi. ꝙ audiens sapiens sapientior erit.

QVinta consideratio. Scientia dicitur necessaria ratione fructificationis:quoniam,vt dicit Bernardinus de Bustis in loco.s.allega.innumerę enim sunt scientiæ vtilitatis.facit enim scientia hominem honestum & virtuosum.ex quo dicitur apud Tullium primo Officiorum.primus honestatis locus qui in veri cognitione consistit,maximè attingit naturam humanam.item (vt dicit) est bonũ quod nobis auferri nõ põt:sed homi nẽ sequit quocunq; perrexerit,dicẽte Boe.in j.de cõsola.
Has saltem nullus potuit peruincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Vnde,vt refert Valerius maximus,& Tullius in paradoxis,libro.j.Bias philosophus qui fuit vnus ex septem sapientibus Græciæ,cũ capta ab hostibus patria alij cõpatriotę eius fugiẽtes preciosa quę habebant asportarẽt,& ipsum ad similiter faciendum inuitarẽt,ille rñdit.oĩa mea

mecum

mecum porto. Nihil enim suũ reputabat, nisi scientias & virtutes. & ideo Seneca ad Lucillum scribit. Lauda hominem in eo quod ab eo nunꝗ̃ eripi potest, & quod est proprium hominis inq̃tum homo, hoc autẽ est animus et ratio perfecta. & vt ait Macrobius Saturnalium lib. vij. existima disciplinas multas multis esse pecunijs pręstantiores: istę quidem cito desinunt, illę verò per totum tempus permanent, scientia enim sola possessionum immortalis.

Scientia quoq; est illa per quã deo assimilamur. Gen. iij. eritis sicut dij scientes bonum & malum. & Tullius in primo de natura deorum, inquit. Nihil est per quod magis dijs immortalibus assimilemur, q̃ per ip̃m scire: ideo Salomon optimè pręposuit illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dicit in comparatione illius, nec comparauit illi lapidem pręciosum, & aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanq̃ lutum æstimabitur argentum in conspectu eius.

Propter aũt ipsam suã scientiam à deo amamur. vnde philosophus x. Ethicorũ dicit, q deus valde curat de his qui diligũt intellectũ, tãq̃ de suis amicis, & ideo ibi dicit, quòd per scire & intelligere homo cõiungitur deo & substantijs separatis. & ideo non est mirum, si omnes scire affectant: vnunquodq; enim naturaliter desiderat cõiungi suo principio, dicẽte Maximiano poeta. Ortus cũcta suos repetunt. & Boetius lib. iiij. de consolatione.

Repetuntq; suos singula cursus
Redditu q; suo singula gaudent.
Nec vlli manet stabilis ordo,
Nisi fini iunxerit ortum.

SExta cõsideratio. Scientia laudatur propter eius vtilitatem, cũm sciẽtia sit vtilissima. dixi s̃. in principio. & vt dicit Augusti. in lib. Enchirid. & magister Sentẽ. in ij. dist. fecit deus rationalẽ creaturam, vt summum bonũ intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possidendo frueretur. & ideo cũm omnia desiderent ad finem suum pertingere. ij. & viij. Phisico. nõ est mirandum si ab omnibus appetatur.

Facit etiam & reddit scientia homines nobilissimos. l. prouidendum. C. de postul. vnde stoici dicebant omnes sapientes & doctos liberos esse. & Tullius in paradoxis, inquit: Nullus vir doctus, seruus aut ignobilis esse potest, nisi fortè volutabro vitiorum fuerit infectus. & vt dixi s̃. in prin. Ari. in lib. j. de anima, ponit sciẽtiam esse de numero bonorum honorabilium. & in primo Politicorum idem philosophus inquit, q homines ratione & intellectu vigentes, sunt domini & rectores aliorũ. & ideo in primo de officijs inquit Tullius: Omnes trahimur & ducimur, cognitionis sciẽtiæ cupiditate, in qua excellere pulchrum putamus. dixi alibi in pluribus locis.

Refert etiam Aulus Gellius, q dum Aristoteles Alexãdri magni pręceptor libros de phisico auditu publicaret, recepit ab ipso Alexandro epistolam in hæc verba prorumpentem. Egre feto, q, ea quę à te hausi & didisci in publicum profitearis: ego enim non tam cupio & delector opibus & potentia alios excellere, q̃ tũ literis & doctrina præstare. hæc ille. Propter quod paucos videmus, qui in literario conflictu alijs cedere velint, sed vnusquisq;, & si non existẽtia, sed etiã in apparẽtia alios excellere satagit, atq; alijs doctior apparere. vnde Marcial. ait.

Diuitias & opes frequens donabit amicus,
Qui velit ingenio cedere, rarus erit.

Salomon autem Sapiæ vij. de sapientia inquit: Posui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius, nec comparaui illi lapidem pręciosum, quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanq̃ lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. & etiam Prouer. j. ait: doctrinam magis q̃ aurum eligite. Melior est enim sapientia cunctis opibus, & omnia quæ desiderantur huic non valent comparari. propter quod inquit Tullius in ij. de Officijs. Optima hęreditas à parentibus liberis traditur, & omni patrimonio præstantior dignitas virtutis. Cũm ergo omnia bonum appetunt, vt philosophus j. Ethicorum. j. Rheto. iij. Thopi. & iiij. Metaphi. ideo cũ scientia sit tam bona & vtilis, ab omnibus desideratur, cũm secundũm philoso. j. Metaphi. omnes hoĩes naturaliter scire desiderãt. &, vt inquit beatus Tho. ij. ij. q. clxxxviij. articu. v. Studia literarum dirigunt & coadiuuant hominem ad contemplandum diuina, illuminando intellectum, & offerunt ea quæ possunt nos impedire à statu salutis fugando errores, & etiam cõferunt ad euitandam carnis lasciuiam. vnde Hiero. ad Rusticũ ait: Nunq̃ de manu tua & oculis tuis recedat liber, ama scientiam scripturarum, & carnis vitia non amabis: prosunt etiam ad auferendam cupiditatem diuitiarum atq; auaritiam: quoniam, vt ait Salustius in Catilinario: Auaritia pecunię studium habet, quam nemo sapiens cõcupiscit. Sciẽtia enim, vt dicit Bernardus in lib. meditationum, parit cognitionem amoris, amor frequentiam, frequentia familiaritatem, familiaritas fiduciam, fiducia facilem impetratorẽ. Et nullus animę suauior est cibus, q̃ perfecta cognitio veritatis, dicit Lactã. Firmianus in primo diuinarum institutio.

Habet enim mirabiles delectationes, vt ait Philosophus x. Ethicorum. & ij. Politico. & dicit Franciscus Petrarcha in suis triumphis, aliã delectationem q̃ dicere nõ reperio, vt amplè ponit Bernardinus de Bustis in d. sermone. in litera F. in fine. Felices etiã homines reddit: quoniã, vt ait Aristo. x. Ethi. Homo sapiẽs, maximè felix est. & Seneca ad Lucillum. beatã (inquit) vitam sapiẽtia perfecta efficit. & sequitur: Scio neminem bene viuere sine sapiẽtiæ studio. per ipsam enim Salomon obtinuit principatum & honorem, ipso dicente de sapientia. præposuit (inquit) illam regnis & sedibus. & sequitur: Infinitus est enim thesaurus hominibus. & Prouer. ij. Melior est (inquit) acquisitio eius acquisitiõe auri & argenti, ipsa enim est præciosior cunctis opibus. dixi ante. Per ipsam enim Alexander potius q̃ viribus sublimatus est: habuit enim Aristotelem in doctorem, prout narrat Aulus Gellius lib. noctium Atticarum ix. c. iij. vnde pater Alexãdri, scilicet Philippus Macedo, eo nato Aristoteli misit epistolã, in qua gratulabatur filium sibi genitum, & dijs gratias agere debere, non quia natus esset sibi, sed quia suis tẽporibus ipsum nasci contigerat, sperans q sua eruditione fieret dignus regno, quam statim in sequenti cõsideratione ponam. Et etiam narrat Iacobus magnus in d. suo Sophologio Sapiẽtię. lib. j. c. j. vbi ponit qualiter Alexãder pro studio vitam exposuit. & ibi in c. ij. ponit de principibus qui scientiam dilexerunt. dixi aliquid supra in v. parte, in x. consideratione.

SEptima consideratio. Scientia vtilis est, quod exẽplis probatur, cũ multi ex scientia & doctrina habiti sunt in magno honore, & præcio. Nam sancti viri cõmendãtur ex peritia sciẽtiarum secularium, vt arguit Ioannes de Turrecremata, in c. legimus. versiculo, sed cõtra. in prin.

xxxvij.di,quòd probat exemplis.Nam legitur Actuum vij.ꝙ Moyses fuit peritus in omni sapientia Aegiptiorũ.& de Daniel,vt habetur Danielis primo.ꝙ dominus dedit sibi & socijs suis scientiam & disciplinam in omni libro,& in omni sapiẽtia,& super oẽs sapientes qui erant in regno Chaldeorũ.ideo vltra principes ponit Textor in sua officina c.viri docti &c.vbi enumerantur multi ex quibus aliquos ponam infrà,& quanti olim æstimatæ sint bonæ literę,ꝙtũq; doctis sit concessum,nullo certius argumento,ꝙ sequentibus patet exẽplis,de quibus etiã infrà.in xxx.& xlv. considerationibus aliquid dicetur.

Scipio Africanus statuam Ennij poëtæ (quem in suis expeditionibus comitẽ semper habuerat) sepulchro suo imponi iussit,cui viuenti hortos suis proximos donauerat.Ouidius lib.iij.de arte.

Ennius emeruit,Calabris in montibus hortos
Contiguos penè Scipio magne tuis.

Et Politianus in Nutritia,Longe gratissimus olim Scipio magne tibi,& Calabris vicinus in hartis virtute emeritis,cuius gentile sepulchrum mox tenuit,eundẽ & Fuluius nobilior ciuitate donauit.& de eo ponit Philippus Bergomeñ.libro septimo.

De homero legitur,ꝙ Alexander Magnus capto inter spolia Darij Persarũ regis vnguentorũ scrinio (quòd erat auro gemmisq;,ac margaritis preciosum) quos tanto dignos loculo existimabat,inclusit.

De Pindaro vate ac poëta etiam legitur,ꝙ idem Alexander cum Thebas euerteret.& in omnes sine discrimine sæuiret,Pindari vatis penatibus parci iussit,& omni familiæ eiusdem.

De Aristotele idem Alexãder patriam noĩe Aristotelis pręceptoris sui condidit,eiq; multa hominũ milia parere iussit,ad scribendos rerum naturalium libros.

Archilochi poëtæ interfectores Apollo arguit Delphis.de isto Archilocho ponit Philippus Bergomen.in suis chronicis.libro iiij.

De Sophocle tragico poëta defuncto legitur,ꝙ ipsum sepeliri iussit liber pater.Nam obsidentibus Lacedemonijs mœnia,& Lysandro eorum rege in quiete sæpius admonito,vt pateretur humari delicias suas.Lysander vbi intellexit Sophoclem mortuum,pacem funeri dedit.

De Platone legitur,ꝙ cum Siciliã ipse venisset, Dyonysius tyrannus quamuis ad superbiã seuiciamq; natus,vittatam nauem misit obuiam,& egredientem in littore,quadrigis albis excepit.

Legitur etiã ꝙ Annicetus Cyreneus eundẽ Platonem ab Aeginetis captũ,& iter mãcipia expositũ,ne quid indignũ pateretur,nũmis aliquot mercatus est,& honesto comitatu Athenas ad suos remisit,quã pecuniã cũ à Platone sibi remissam intellexisset,profecto (inquit) peccatũ videri põt,ꝙ maiore summa nõ iuuerim tantũ virum.

Platonem ipsum tanti fecit Aristoteles discipulus,vt nomini eius aram in templo construxerit,statuãq; consecrarit,in qua scriptum erat,hunc esse illum,quem probi omnes merito debeant & imitari & commendare.Vnde extant Criniti versus in Parthenicis.

Hæc illa est ara Floribus redimita suaue olentibus,
Quam gratus benemerenti statuit discipulus seni.

Tituloq; hoc testatus animum suum atq; officium Platonem probandum probè à probis.

De Socrate legitur,quòd viginti talentis vnam orationem vendidit.

Aeschines Demosthenis orationem (qua tũ in exilium pulsus fuerat) coram amicis laudauit in sua calamitate.

Athenienses Thucydidem rerum suarum scriptorem ab exilio reuocauere,eloquentiam mirati,cuius virtutem damnauerant.

Menãder Comediographus ab Aegypti regibus per legatos magnis præmijs inuitatus est.

Gneus Pompeius Posidonij sapientiæ professoris domum intraturus,fores percuti de more à lictore vetuit,& fasces lictorios ianue submisit,is cui se oriens occidensq; submiserat.

Augustus carmina Virgilij cremari contra testamenti eius verecũdiã vetuit,eidem in theatro recitanti vniuersus populus Romanus,perinde ac imperatori assurrexit,hactenus Pli.li.vij.eisdẽ Virgilij diẽ natalẽ (qui fuit Octobris idibus) quotãnis celebrabat,& quibusdã velut ceremonijs venerabatur Sillyus.Vnde Martialis.Maię mercurium creastis idus,Augustis redit idibus Diana,Octobris,Maro consecrauit idus,Qui magni celebras Maronis idus.

Constantius Imperator Ablabium Aepyptium philosophum prætorij sui præfectum,& vnà cũm Constantio filio imperij rectorem constituit.

Frontoni philosopho M.Anthonius princeps statuã erigi fecit,autore Capitolino,quem Augustus quoq; consulari ornauit dignitate.

Anaxenori Cytharedo è Tyana ciuitate M.Anthonius tributa quatuor ciuitatum legenda præbuit.

Augustus Alexãdrinus (in quos bellũ gerebat) tribus de causis fassus est se pepercisse ob Alexandri memoriã,vrbis pulchritudinem,& amorem Arrij philosophi.

Arcadij & Honorij imperatorum patrocinio statua Claudiani fuit erecta.

Dyonẽ Prusieũ sophistã,& philosophũ Traianus curru suo plerumq; dignatus est,Romam etiam ingressus cũ triumpho.

Artaxerxes rex Persarũ Hiscani pręfecto Hellesponti literis scripsit,vt Hypocratẽ medicũ quibuscũq; fieri posset pręmijs in familiã suam inuitaret,epistola ad hũc fere modũ se habebat.Rex regũ magnus Artaxerxes Hiscani S.Hypocratis medici Aesculapio prognati ad me fama peruenit.da igitur operã,vt aurum illi tribuas ꝙtũ cupit,aliaq; itẽ quorũ indiget,& ad me mitte.erit eñ par honore summis in Perside viris.Et si quis alius fuerit ĩ Europa vir clarus,hũc amicũ nostrę domui redde,nec parce pecunijs.eidem Hypocrati ab Illirijs redeunti eosdẽ honores (quos Herculi) decreuit Gręcia ob prędictam pestilentiã.

Iunio Rustico philosopho Marcus Anthonius imperator,publica oĩa priuataq; cõsilia solebat credere,quem postea consulatu,& mortuum statua decorauit.

Ciceronẽ ab vrbe pulsum Põponius Atticus sestertijs ducentis & quadraginta milibus iuuit,& prosecutus est.

Oppianus poëta cũm Anthonio imperatori Seueri principis filio,poëma de piscibus nuncupasset,ab eo totidem aureis donatus est nummis,quot illic erant versus.

Daniel propheta Cyro rege (quem theologiæ mysteria perdocuit) familiarissime vtebatur.author Theodericus Cyrenensis.

Theombrotum medicum Ptholemæus rex centũ donauit talentis,seruato Anthioco rege patre suo: dicit tamen idem Textor,ꝙ habet codicẽ Plinianũ in alterutro mendosum.nam libr.vij.cap.xxxvij.hoc de Teombroto scribit.

scribit. libro verò xix. & c. j. de Erasistrato.

Olim tantus erat artis oratoriæ quæstus, vt Gorgias Leontinus auream statuã & solidã sibi posuerit Delphis.

Demetrius Phalereus ab Atheniensibus trecentum & sexaginta statuis ornatus fuit, vt refert Philippus Bergomensis libr. vij. sui supplementi chronicarum.

Zenonem philosophum Athenienses tanto honore prosecuti sunt, vt apud eum claues vrbis deponerent, ipsumq; ornarent aurea corona, & imagine ærea.

Plinius iunior referebat potuisse se (cum procuraret in Hispania) vendere suos commẽtarios Largio Licinio quadringentis milibus nũmum. quis nũc regum (inquit Budęus) emere bibliothecam confertissimam decem aureorum milibus velit, quanti à Plinio ciuis vnus priuatus re gesta quædam extemporanea licitari ausus est? hęc Textor vbi suprà.

Philippus Macedo Amyntæ filius, quis omni ferme tempore negotijs belli esset implicitus, nunq; tamen à liberalis musa, studijsq; humanitatis recessit. propterea scribens ad Aristotelem gloriabatur natum sibi Alexandrũ tanti Philosophi tempore, à quo doctrinam imbiberet cũm virtute: epistola autem in hunc modum sequentis se habebat, vt prodit Aulus Gellius libro nono. cap. tertio. Philippus Aristoteli. S. D. Filiũ mihi genitũ scito, quod equidem dijs habeo gratiam, non perinde quia natus est, quàm pro eo quòd eum nasci contigit temporibus vitæ tuæ. Spero enim fore, vt edoctus eruditusq; abs te dignus existat & nobis & rerum istarum successione. Hanc epistolam narrat etiã Iaco. in suo sophologio sapientię. lib. j. c. j.

Alcibiades ambitione quadam munera in Socratem congerebat, dignam viri doctrinam multo amplioribus existimans.

Euripides tragœdiographus Archelao Macedonũ regi sola virtutis admiratiõe fuit familiaris, adeo vt frequẽtibus cõuiuijs ab eo exceptus fuerit, & aureo donatus poculo: in eius quoq; gratiã Syracusani plerosq; Atheniensium (qui apud se seruiebant) libertate donatos domum incolumes remisere.

Iulius Calidius poëta, cum à publico Volusio in proscriptorum numerum relatus esset, ab Attico propter ingenium & elegantem eruditionem absolutus est.

Cor. Gallus elegiographus fauore Augusti ad pręfecturæ gradum conscendit, tribunusq; cohortium effectus est: de quo Philippus Bergomensis libro vij. Anno ante christi aduentum 5181.

Vespasianus tantũ concessit Saleio Basso poëtæ Lirico, vt propter ingeniũ singularẽq; eruditionẽ auri plurimum eidẽ sit elargitus. Et refert idẽ Bergomẽ. in loco suprà allegato, quòd C. Bassus ornatissimus orator & copiarũ Augusti pręstãtissimus dux, fuit missus cõtra Parthos per Augustũ Cæsarẽ & cõstitutus imperator strenuissimus.

Statium Domitianus magnifico atq; apparatissimo donauit conuiuio, coronaq; insigni, & alijs muneribus honestauit.

Eiusdem imperatoris beneficio Syllius ad tertium cõsulatum prouectus est. vnde Martial.

Augusto pia thura victimasq;
Pro nostro date Syllio camenæ.
Bissenos iubet en redire fasces,
Noto consule nobilisq; virga
Vatis castaliam domum sonare.
Rerum prima salus & vna Cæsar.
Gaudenti superest adhuc quòd optet,
Felix purpura, tertiusq; consul.

Stertinius vir clarissimus tãtum cõcessit Martialis ingenio & doctrinæ, vt ei adhuc viuenti imaginem, more veterum, in sua bibliotheca posuerit.

Ausonius Cæsaris gratiani (cuius filium Gratianum iuniorem erudierat) beneficio & honestissimis suffragijs dignitatem adeptus est consularem.

Aurelius prudentius beneficio Theodosij imperatoris ad præfecturam militiæ perductus est.

Lampsaco vrbi Helesponti propter Themistoclem pepercit rex Persarum, de cuius gloria amplè ponit Philippus Bergomas libro suo v. chronicarum. Anno ante Christi aduentum 4720.

Phalaris Agrigentinus tyrannus aliàs sæuissimus templum Stesichoro poëtę ædificandum curauit, suasitq; diuinos illi honores in vrbe patria habendos, quem tamen olim capitalem inimicum habuerat.

Democedes medicus à Dario (quem sanitati restituerat) duobus aurearum cõpedum paribus & ab vxoribus ipsius Darij aureis phialis donatus est. author Theodorus in Thalia. de quo dicit P. Bergomensis in suis chronicis libro v. sic, quòd inter captiuos Darij existens cum ob inuersum pedẽ Darius ipse acriter doleret, ita vt per septem dies dormire nõ posset, Darium sanitati restituit: ita quòd in maximo honore apud regem & Persas habitus est.

Matthias rex Pannonię Ioannem Monteregium hominem germanum, & ephemeridum scriptorem multis auxit honoribus & diuitijs.

Quum Hermolaus Barbarus Venetorum legationes obiret in Italia, & ad vrbem Florentiam accederet, Laurentius Medices tanto viro cũm multis amicis obuiam processit, quamuis podagricus, eũq; in Cayana villa honorificentissimẽ excepit, quam cũm instructissima bibliotheca eidem obtulit.

Robertus Sicilię rex Franciscum Petrarchã omnesq; eruditos viros in precio habuit.

Ptholemæus Philadelphus senes lxx. bibliacæ hystoriæ scientissimos ab Iudæa vsq; in Aegyptum vocauit, quos regia vrbe acceptos hospitaliter & benigne aluit, magnisq; muneribus donatos dimisit.

Ioanni Campegio Bononiensi in Patauinũ gymnasium (quo ad publicam literarum professionẽ fuerat inuitatus) proficiscẽti, ab vrbis magistratibus gymnasiarchisq; magna hominum frequentia obuiam itum est.

Vicentina ciuitas Sabellicum argentea patera magni ponderis donauit.

Quintilianus ex Hispania veniens è fisco stipendium accepit ab Eusebio sub Domitiano.

Thadæus Florentinus medicus tanta fuit nominis celebritate, vt ad curam egrotorum extra vrbem vocatus, non vilius quàm quinquagīnta aureorum mercede in singulos dies peregrinaretur, vocatusq; ab Honorio iiij. centum sibi statui voluit, à quo curato decem milia reportauit.

Marcus popilius Andronicus opusculum quoddam annalium xvj. milibus nummorum vendidit.

Arrianum historicum (qui historiam magni Alexandri octo libris scripsit) Adrianus & Antonius propter literas ad honorem consularem euexerunt.

Asinius Pollio Varronis imaginem collocauit in bibliotheca.

Cyrus panapolyta poëta beneficio Theodosij iunioris & Eudoxiæ eius vxoris, presul factus est.

Democritus Diagoram Milesium philosophum seruum mille drachmis emit, vt eundem erudiret. prædictos recenset Textor in loco suprà allegato, vbi etiam quosdã alios pictores, & ludi magistros enumerat, quos alibi ponam, cùm non multum hic faciant ad propositum.

Multi alij iurisconsulti propter eorum scientiam eminentem fuerũt in maximo honore, vt fuit Seruius Sulpitius, cuius statuam Romanus populus pro rostris posuit: de quo & pluribus alijs qui fuerunt in maxima autoritate, habetur in l. ij. §. iuris ciuilis. vsq; ad finem. ff. de origine iuris. Et plures alij reperiuntur quos plus laboriosum esset recitare quàm subtile.

Seneca qui fuit consul vrbis Romę. §. restituta. institu. de fideicom. libertat. & familiaris ac preceptor Neronis, de cuius morte Boetius in iij. de cõsolatione philosophiæ.

Temporibus verò nouissimis visum fuit in quãta autoritate fuerit ille vir præstantissimus & prudentissimus Nicolaus Rolin, ciuis hui? nostrę ciuitatis Heduẽ. apud Philippum ducem Burgundiæ, cuius fuit cancellarius, & cuius consilio omnia regebatur. Et in tanta veneratione apud eundem fuit, q pater à dicto duce appellabatur: ita q ex eius sciẽtia acquisiuit viginti quinq; mille libras turoñ. reddituales singulis annis, quas suis hæredibus reliquit, de quo iam suprà dictum est.

Cuiquidem adiungendi sunt duo circũspecti viri huius ciuitatis Heduẽ. oriũdi, qui ex eminẽti scientia effecti sunt præsules & episcopi, videlicet reuerẽdus in Christo pater dñs Guillelmus de Clugny episcopus Pictauẽ. & Ludouici xj. regis christianissimi nostri francorũ secretus cõsiliarius & cãcellarius Frãciæ. Et reuerendus in Christo pater dominus Ferricus de Clugny eius frater, Tornacẽ. episcopus, qui primò fuit Heduen. officialis, & referendarius seu magister requestarũ in domo Philippi ducis Burgundiæ, & de his amplè dixi in meis commentarijs super consuetudinibus ducatus Burgun. in proœmio, super verbo, messire Ferry.

Prętereundus nõ est quondã dñs Ioannes Rolin, decanus primò ecclesię Heduẽ. & sancti Martini Heduen. abbas, qui ob eius eminentẽ sciẽtiã à Ludouico xj. Frãcorũ rege in studijs fuit vocatus, & ipso adhuc existente in studio, & ne ad partes Flandren. vbi vocatus erat, à ducibus Burgundię ne illuc accederet euocatus, & tãdẽ habitus in magno honore, & effectus fuit Heduen. episcopus.

Et his nostris tẽporibus prudẽtissimus vir dñs Dionysius Poillot, noster ciuis & cõtemporaneus, vtriusq; iuris doctor peritissimus, prætermittẽdus non est. Cũ ob eius eminẽtem sciẽtiã, ita in prętio habitus fuerit apud Christianissimum regem nostrũ Franciscum primũ, tum quia fuerit effectus consiliarius in suo magno consilio, tũ post multas in Anglia, Scotia, & Alamania legationes fuit magister ordinarius requestarum domus regię, & multis muneribus & donis ab eodem donatus, & tandem præsidẽs in parlamento Parisiensi, cuius memoria tanta est, vt quę duabus horis aut tribus legerit, etiam id memoriter recitare solet.

Claudius Seysellus dictus de aquis, iuriscõsultus acutissimus à Ludouico xij. Francorum rege euocatus, & in magno prętio & honore habitus, cui rex Ludouicus publica omnia priuataq; consilia solebat communicare, & ei in omnibus credere, in magistrum sui hospitij ordinarium requestarum receptus, tandem in episcopum Marsilien. & deinde in Taurinen. archiepiscopum fuit ob eius eminentem scientiam prouectus & ordinatus.

Et etiam reuerẽdus pater dñs Philippus Bondet Lingonẽ. episcopus in parlamẽto Parisien. consiliarius & pręsidens, fuit ob eius eminentem scientiam primò decanus, deinde episcopus Lingonensis electus & confirmatus.

Quid de Guidone de Rupeforti Burgundo, qui in tanta fuit veneratione apud Christianissimum regem Ludouicum xij. cuius tempore erat cancellarius, q de eo dixerit post eius mortem, q voluisset donasse centum mille aureos, vt tantum vixisset in officio cancellariatus Franciæ quantum ipse Ludouicus rex viueret.

Nonne cũ supradictis annumerabitur reuerendus pater & dñs & preceptor meus, dominus Ioãnes de Magdalena, iuriũ doctor & nostras: quẽ in meis primis iuriũ cunabulis vniuersitate Dolana legentẽ audiui, quiquidẽ ob eius eminentem scientiam cum maxima & mirabili prosecutione, prosecutus est ab ordine Cluniacẽ. vt in illo habitum & professionem faceret: in quo fulget & splendescit, sicut sol inter planetas: & in illo ordine obtinet primatũ statũ, & dignitatẽ magni prioris habẽtis regimen, administrationem, & gubernationem totius ordinis: in quo nõ legitur fuisse à centum annis talis, nec in scientia, nec in peritia, nec in religione sanctitate, & deuotione. habet sub dicto ordine prioratum de Charitate, in quo & in prioratu Cariloci, & pluribus alijs locis miranda, tam in reparationibus ecclesiarum & monasteriorum, quàm etiam fundationibus & dotationibus fecit, vt vix dici aut scribi possit. Monasteriũ enim abbatiæ sancti Rigaudi funditus & totaliter destructum à fundamentis restaurauit, & de nouo deuotissima cõpositione cõstrui & ędificari fecit: dormitorium etiam abbatiæ Cluniacen. ruinosum de nouo cõstrui & fabricari fecit, & cũ mirabili deuotione factum apparet pluribus cellulis adornatum.

Quid aliud de tanto viro dici potest, nisi q omnia ferè monasteria & prioratus prædicti ordinis ruinosa, aut destructa, aut suis sumptibus, pœnis & laboribus cõstrui, ædificari seu reparari fecit, aut saltem procurauit, ita q de eo dici potest: resplendet sicut sol in medio nebulæ meridionalis. Nõ omittendũ est, q post mortem abbatis Cluniacen. fuit electus vnanimiter in abbatẽ illius loci, sed ad preces regis nostri Francisci cessit iuri suo in fauorem illorũ de Boisy, qui tũc erãt in maximo fauore apud ipsum regem, ita q omnia negocia regni eorum consilio expediebantur, nec quisq; illis resistere potuisset.

Octaua consideratio. Scientia est honorabilis & gloriosa, quia ex illa cõsequimur gloriam. Viris nãq; literatis debẽtur præmia & honores. Sapien. vij. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius. & Esdræ c. fi. in fine. Magnificè sunt exaltati verbis legis, quibus edocti sunt. Inde iurisperitis etiã princeps honorem exhibet, & multa priuilegia concessit. l. quicquid. ibi, reuerentia studiorũ. C. de aduocatis diuerso. iudiciorum. & talia studiorum labor iustè meretur qui spe præmiorum & honorificentia digni sunt, non his quę sunt incongrua libertati. tex. in l. j. C. de assessoribus. & bona dona danda sunt doctoribus, vt habetur in c. infames. in verbo, nõ ad turpe. iij. q. vij. & q scientia & doctrina tribuũt vitam suo possessori, infrà dixi ista parte, in xliiij. consideratione. in fi. Nam, vt ait Cassiodorus x. variarum epistolarum. Nec aliqua in mũdo potest esse fortuna,

tuna, quam non augeat literarum gloriosa notitia. Cũm etiam per literaturam efficiamur nobiles, vt habetur Sapien. vij. Omnibus enim nobilibus nobilior sapiētia, vt tenet Lucas de Penna in l. proximos. C. de proximis sacrorum scri. libro xij. & hic ante in vj. consideratione dictum est. Et amplissimè de laude scientiarum scribit G. Benedicti in proœ. suæ repetitionis. c. Raynutius. de testa men. in antiquis.

NOna consideratio. Ex quo solum in hac parte fit mentio de literatis & scientias seu artes liberales habentibus (quoniam de mechanicis in sequenti parte dicetur.) Ideo de ipsis artibus liberalibus, & earum professoribus seu in eis profitētibus videndũ est, quæ sint illę, & quibus partibus alię quæ hic cõprehenduntur subijciantur.

Primò & in hoc conueniunt omnes, sunt tantum septem artes liberales, quæ sic denominantur, vt ait F. Patritius libro iiij. de institutione rei publicæ. titu. vj. quia liberos homines efficiunt ab omni turpi ac sordido quæstu, & ab omni voluptate ac turpitudine, & redigunt nos ad sapientiam: qua nihil præstantius mortalibus esse potest, quaq; deo optimo maximo coniuncti esse cernimur. faciunt quæ hic ante in vj. consideratione. versic. facit etiā &c. dicta sunt. vel, vt dicit Io. de Turrecremata. in c. de quibusdam. in fi. xxxvij. distinctio. dicuntur liberales tribus de causis. Primò, quia liberam mentem requirunt, ad differentiam seruilium & mechanicarum, in quibus artifices plus secundũ corpora q̃ secundũ mentem occupantur. Secundò dicuntur liberales, quia licite & absq; seruitute peccati, & superstitione addiscuntur. Tertiò quia ad ipsas addiscendas pueri liberorum & nobilium debito tēpore & competenti ponebantur & instruebantur. Et sunt (vt ibi inquit) septem, Grammatica, Logica, Rhetorica, Geometria, Musica, Arithmetica, & Astrologia, de quibus singulariter suis locis dicetur. & ꝙ sint septem asserit glo. in verbo, continebuntur. in l. j. §. j. ff. de varijs & extraordinarijs cognitionibus.

Primò tamen dicendũ est de theologia & iurisprudētia, seu scientia iuris ciuilis, & philosophia, quæ potius liberales artes dici possunt, sed propriè non sunt artes, sed sunt veræ scientiæ: tamen etiam scientia seu professio iuris dicitur ars liberalis, aut studium liberale, text. in l. j. C. qui ætate vel professione se excusant. libro x. & ibi Ioan. de Platea contra gloss. pro quo allego text. in l. medicos. C. de professoribus & medicis. eodem libro x. & in l. vnica. C. de studijs liberalibus vrbis Romę, in fi. libro xj. vbi inter professores liberalium artium connumerat iuris ac legum doctores & interpretatores. facit l. vnica. C. de professoribus qui in vrbe Constantinopolitana docētes &c. libro xij. l. j. §. nam vt eleganter. ff. de iusti. & iure. ibi: veram philosophiam non simulatam profitētes. Etiam moralis scientia lex dicitur, secundũ gloss. in authen. de nuptijs. in princ. in verbo, degere. colla. iiij. Et in toto corpore iuris vera theologia inuenitur & docetur, cũm eius præcepta cum diuinis concordant. §. iurisprudentia. & ibi gl. in verbo, notitia. institu. de iusti. & iure. & in l. iustitia. §. eodem. ff. de iustitia. Ideo ciuilis scientia sanctissima dicitur. l. j. §. est enim quidem ff. de varijs & extraord. cognitio: cum leges sint sacratissimæ, l. leges. iij. C. de legibus & constitu. Ideo iura reddentes & profitentes, meritò sacerdotes appellantur. d. §. nā vt eleganter. Et de materia amplè tractatur ī. ista parte, in xviij. consideratione.

Et aduertendum est, ꝙ vt habeamus cognitionem eorum de quibus in hac parte & sequenti dicemus. Philosophia vniuersalis diuiditur in speculatiuam siue theoricā aut practicā. Et theorica siue speculatiua diuiditur in realem aut rationalem. Et realis iterum in metaphisicam, quę est aut diuinitus inspirata, vt est theologia vera in veteri & nouo testamento tradita, aut humanitus perquisita, de qua dicetur infrà. aut verò in mathematicam, & huius partes sunt quatuor: vna est arithmetica, alia geometria, alia musica, & alia astronomia. Aut verò in phisicā seu naturalem, sub qua dicunt medicinam theoricam cõprehendi, quæ potest videri in libris Aristotelis Phisicorum de cœlo & mundo, de generatione & corruptione, Metheororum, Mineralium, de elemētis, de anima, & sic de singulis. de quibus suis locis dicetur.

Quantum verò ad Philosophiam practicam, aut est actiua aut effectiua: de actiua quo ad polyticum, dicā sparsim in pluribus locis. de factiua cuius partes sunt artes mechanicæ, dicetur in proxima parte sequente. Et de vnaquaq; parte philosophiæ, etiam dicam secundũm intentũ nostrum quo ad laudes & excellentias illarum inter se & ad alias, & non aliàs.

Secundũm aliquos aliter diuiditur Philosophia in tres partes. s. in moralem, naturalem, & rationalem, vt in c. legimus. iuncta glos. pe. xxxvij. distinctio. quæ per tria munera domino oblata à magis dantur intelligi, secundũm text. ibi. & ibi Ioan. de Turrecremata sic exponit. Prima verò pars dignior, est metaphysica & naturalis. cum sit quę tractat de cœlo & mundo, ac partibus eorum, quę est realis, id est rebus speculatiuis, quæ tanq̃ nobilior per aurum significatur. Secunda est sermocinalis comprehendēs grammaticam, dialecticam, & rhetoricam, quæ ratione ornatus & facundiæ, per thus intelligitur, quod orationũ odorem designat. Tertia verò pars est moralis, quæ mores ornat, ac passiones sensibiles mortificare, & rationi subijcere docet, vt meritò per myrrham quę vermes mortificat intelligatur.

DEcima consideratio. Inter omnes literatos mũdi præferendi sunt habentes scientiam theologalem. Et sic theologi omnibus sunt præferendi, & in primo loco ponendi. quod probatur multis rationibus.

Nam sciētia theologalis est nobilior & dignior omnibus alijs sciētijs, rõne nobilioris subiecti: qm̃, vt dicit Philosophus & cõmentator in primo de anima, & primo metaphisicæ, & Porphyrius in vniuersalibus. Vna sciētia dicitur nobilior & dignior rõne nobilioris subiecti. Quãto em̃ subiectum alicuius sciētiæ est nobilius & excellentius, tãto scientia illa est dignior. Cũm ergo subiectum sciētiæ theologię sit dignius subiecto omniũ aliarũ scientiarũ. Cõcludendũ est, ꝙ ipsa est excellentior omnibus alijs sciētijs. Et ꝙ subiectũ theologię sit nobilius & excellentius oĩbus alijs subiectis cæterarum scientiarũ, probatur hoc modo. Quia subiectũ illius sciētię est ipse deus, vt dicũt theologi in prologo sententiarum, maximè Richardus q̃one. vj. & Thomas prima parte summę. art. vij. q. j. vbi probat theologiam esse alijs scientijs digniorē: vnde theologia à theos quod est deus, & logos sermo, quasi sermo de deo. Raymundus verò Lullius in suo introductorio artis generalis in principio. Vbi ponit subiecta scientiarũ, dicit, ꝙ deus est subiectum in theologia. Et dicitur subiectum, eo ꝙ oĩa quæ tractat ipsa theologia, dirigũtur ad dandũ notitiam de deo. Et ideo, vt dicit Ioãnes de Turrecremata in proœ.

decretorũ, ꝙ subiectũ theologiæ est infinitũ ipse deus, qui nobilissimus est, & infinitę nobilitatis. Et etiam ibi dicit, ꝙ theologia est sermo de deo. Et ꝙ deus sit subiectum in ipsa scientia theologię probatur per philosophum primo posteriorum, vbi dicit, ꝙ illud est subiectum, in scientia, cuius per se proprietates considerat scientia, sed sacra scriptura & theologia considerat dei proprietates & operationes, ergo deus est subiectum in ea. Nam theologia tractat de deo multipliciter seu multis modis.

Primò enim tractat de deo secundũm rationem suę naturalis perfectionis. Eo quia intra diuinam perfectionem comprehenduntur attributa diuinæ essentiæ personarum emanationis, & diuinę proprietates: ideo de illis tractatur in primo sententiarum.

Secundò tractat de deo inquantum eius perfectio relucet in operibus conditionis, & sic tractat de creatione rerum, de creaturarum distinctione, & distinctorum ordinatione: & hoc in ij. libro sententiarum.

Tertiò verò tractat de deo inquantum eis operatio relucet in operibus restaurationis, & multa opera comprehendũtur facta à Christo, vt de natiuitate & passione &c. Et de his tractatur in tertio libro sententiarum.

Quartò tractat de perfectione ipsius, inꝗtũ relucet in operibus sanctificationis, in quibus intelligendum est virtutum infusionem & sacramentorum nouæ legis institutionem: & de infusione virtutum tractatur in fine ipsius tertij libri. De sacramentorum verò institutione in quarto libro. Item de operibus retributionis, ibidem. Et sic patet ꝙ omnia quæ cõsiderantur in sacra scriptura siue theologia: Aut spectant ad dei intrinsecam perfectionem, aut ad refulgentiam suæ perfectionis per multiplicem eius operationem: quia per quandam eius appropriationem eius potentia maximè relucet in creatione.

Sapientia in administratiõe, gubernatiõe & distinctione, misericordia in restauratione & sanctificatione, iustitia in reproborũ dãnatione, bonitatis affluentia in electorum glorificatiõe. Cũm igitur omnia quæ cõsiderantur in theologia attribuãtur ipsi deo, sequit̃ ꝙ subiectũ est deus: quod tenet Antoninus Florẽ. in sua summa, i iiij. parte. ti. xj. §. vij. ex quo in §. viij. illius partis & tituli, dicit eam esse nobiliorẽ cęteris alijs scientijs, quod etiam tenet & multum latè explicat sanctus Thomas j. q. j. in vij. qõne per totum. dicit etiam eadem q. iij. ca. j. prolo. iiij. per totum, ꝙ ens diuinum rationabile est subiectum theologiæ.

Hac igitur ratione theologia omnes alias scientias excellit. Vnde. v. metaphysicę dicitur, ꝙ scientia de deo est nobilior, quia est de nobiliori subiecto. Et vij. Ethycorũ dicitur, ꝙ est scientia scientiarum, & habet rationem capitis inter omnes scientias: & in prologo metaphysicæ appellatur dea scientiarum. Ea propter Augustinus de ciuitate dei, libro xj. c. j. inquit. Omnũ gentiũ literas, omniũ sibi genera ingeniorum humanorum diuina scriptura excellit, & authoritate subegit. Omnibus em̃ imperat quasi principalis, & vtitur omnibus in obsequiũ sui quasi vsualis. Sanctus Thomas in prologo duodecimo. ca. primo. Dantes quoꝗ in ij. c. Inferni, in commendationem theologiæ introducit Virgilium loquentem Beatrici, quæ theologiæ comparatur, & dicẽtem. O mulier virtutis sola per quam humana lex excedit omne contentum. in quibus verbis ostendit, quòd per theologiam humanum genus transcendit omne quod continetur intra orbem lunæ, & ascendit vsꝗ ad quintam essentiam. Omnibus enim fine delectu doctrinis præponi debet. Omniumꝗ scientiarum reginam esse testantur omnes diuina & humana ei tribuẽtes, & iam non vsꝗ ad nubes, sed in ęthera quoꝗ, quin & illas quondam Luciferi sedes eã collocãtes, vt statim amplius dicam, ponendo alias causas eius excellentiæ & præeminentię vltra omnes alias scientias.

VNdecima consideratio. Excellentia theologię probatur ratione certioris veritatis. Quoniã, vt ait Philosophus & commentator primo commento de anima. Quantò vna scientia certiori demonstratione procedit, tantò est dignior. Et ista scientia quæ procedit per demõstrationem propter quid, id est à causa super effectum, dignior est illa quę procedit per demonstrationem: quia id est ab effectu ad causam. Et ideo demonstrationes mathematicę hac ratiõe sunt digniores, quia sunt in primo gradu certitudinis, & naturales sequuntur eas, vt dicit Linconen. in primo posteriorum, Auerrois in ij. Metaphi. Procedunt enim ex principijs & dignitatibus notioribus nobis. abstrahentium enim mathematicorum non est mendacium. ij. phisicorum. Sed theologia hac ratione omnes alias scientias excellit seu excedit. Nam omnes aliæ scientię habent certitudinem ex naturali lumine rationis humanæ. Ipsa verò ex superno lumine sapientiæ increatę, quæ errare non potest. j. Petri. j. Spiritu sancto illuminati locuti sunt sancti dei homines. Errare enim non potest circa principia, nec circa conclusiones, quia deus veritas est. Io. xiiij. & c. si consuetudinem. & c. qui cõtempta. viij. distinctio. Nihil autẽ verius esse potest, ꝗ̃ quod à veritate profertur. Ideo Propheta ait. Psal. cxviij. Principium verborum tuorum veritas: in ęternum iudicia iustitiæ tuę, id est verba tua procedunt à veritate tua, quæ est veritas increata, & omnis veritatis creatæ regula, ac ideo sunt stabilia. Matthæi v. & Marci xxiij. ait saluator. Cælum & terra transibunt, verba autem mea non trãsibunt. Et tunc theologi concludunt in iij. distinctio. xxiij. ꝙ fidei nostræ nihil potest subesse falsum. Et si aliquis dicat, ꝙ etiam in xij. metaphi. tractatur de ipso deo, & de intelligentijs separatis: propter quod theologia non videtur nobilior metaphisica. Et in viij. physicorum, tractatur de deo, inquantũ est primus motor. Respondendum est, quòd hoc est tantummodo quo ad ea quę possunt inuestigari lumine naturali, & inquantum ipse deus se habet secundũm aliquam habitudinem ad ens, quod analogicè dicitur de creatore & creaturis. Metaphysica enim tractat de deo, quia est de ente secundũm quod ens, vt videtur velle Philosophus iiij. metaphysicæ. & Auicenna libro primo suę metaphysicæ c. j. Sed theologia tractat de deo sub ratione nobiliori & mirabiliori. Quia ea quæ non sunt nata cognosci de deo à creatura nisi per reuelationem, mirabiliora sunt ꝗ̃ ea quæ possunt cognosci de deo per inuestigationem naturali lumine factam. Nec etiam obstat prædictis, si dicatur quòd certitudo pertinet ad dignitatem scientiæ: sed aliquę scientię certiores sunt, vt metaphysica, quia de earum principijs dubitari non potest: ergo sunt nobiliores theologia, quia in sacra scriptura principia non sunt ita indubitabilia, vt sunt articuli fidei. Quia respondetur secundũ Thomam, prima parte summæ, quæstione j. articulo v. quòd nihil prohibet illud quod est certius secundũm naturam esse quo ad nos minus certum. primo Physicorũ, vbi dicitur. Quæ sunt magis nota naturæ, sunt minus nota nobis. Et hoc propter debilitatẽ intellectus nostri, qui se habet ad manifestissima in natura: sicut oculus noctuæ

ad

ad radios solis.ij.Metaphysicæ. Et tamē minimum quod potest haberi de cognitione rerum altissimarum desiderabilius est,quàm certissima cognitio quæ habetur de minimis rebus,vt dicitur xj.de animalibus.prout dicit Florentinus in sua summa,in iiij.parte,titulo xj.§.viij.vel secundūm Richardum in prologo.j.quæstione.vj. Theologia est nobilior aliis scientijs simpliciter,id est in natura sua, quamuis aliquæ aliæ scientiæ sint certiores secundū quid, scilicet per comparationem ad debilitatem intellectus nostri.Nam nihil prohibet aliquid esse notius simpliciter, minus tamen notum quo ad nos.j.physic. Certitudo autem quæ est certitudo simpliciter reddit scientiam nobiliorem:quàm certitudo quæ est secundùm quid, hoc est quo ad nos.Et vt dicit idem Antonius Florētinus in sua summa.iiij.parte,titulo xj.§.viij.Hæc scientia habet certitudinem ex lumine diuinæ scientiæ quæ decipi non potest. Aliæ autem habent certitudinem ex luminæ naturalis rationis humanæ,quæ errare potest:vt etiam dicit sanctus Thomas in dicta prima parte.q.j.articulo.v.suprà allegato.Et ita etiam tenet Ioannes Ludouicus Viualdus de monte regali in suo opere regali.in tracta.de persecutione ecclesiæ.in decima persecutione,vbi dicit, ꝙ vtitur in obsequium sui omnibus alijs,quod ibi amplè probat, vt videri potest.

DVodecima consideratio. Etiam probatur excellentia scientiæ theologalis ratione dignitatis materiæ: eo quia,vt dicit Anto.Floren.in loco suprà allegato.Ista scientia theologię est de his principaliter,quæ sua altitudine rationem transcēdunt:vnde aliæ scientię dicuntur ancillę,hæc verò domina.iuxta illud Prouerb.ix. Sapientia ædificauit sibi domum &c.Misit ancillas suas vocare ad mœnia ciuitatis.& alijs scientijs vtitur tanquam inferioribus & ancillis,à quibꝰ nulla accipit principia,sed à deo per reuelationem.sanctus Thomas j.q.j.v.

DEcimatertia consideratio.Probatur excellentia theologię ratiōe nobilioris,potioris,& salubrioris finis. Quod sic probatur,quoniam secūdùm Philosophum ij. Metaphysicę.Scientiarum quędā sunt speculatiuæ, quædam practicæ.Finis speculatiuæ est veritas,finis practicæ est actio. Tanta autem est dignitas theologiæ,ꝙ nedum speculatiua scientia,sed etiam practica dici potest. Richardus vbi suprà in iiij.quæstione.Et scientiarum speculatiuarum nobilitas seu excellentia attēditur penes nobilius obiectum atꝗ subiectum, & certiorem modum procedēdi.Et his duobus modis theologia excedit alias scientias, vt dictum est antè. Practicarum autem nobilitas secundùm Philosophum primo Ethicorum c.j.attenditur penes nobiliorem & potentiorem finem,quia tanto scientia practica est dignior,quanto eius finis est nobilior. Finis autem huius scientiæ practicæ est beatitudo æterna, ad quam sicut ad vltimum finem ordinantur omnes fines aliarum scientiarum practicarum,dicit Antonius Florē. in loco suprà allegato.vel,vt dicit Bernardinus de Bustis in loco statim allegando,est charitas & æterna felicitas: quoniam ipsa theologia inserit virtutes,docet facienda & omnia ad salutem pertinētia.ij.ad Timotheū.Aliæ verò scientiæ tendunt vel ad corpus humanum,vel ad temporalem trāquillitatem,vt dicetur amplius infra in alijs scientijs & articulis suis locis.Hinc ex his sequit̄,ꝙ est dignior & nobilior omnibus alijs scientijs ratione finis.

DEcimaquarta consideratio. Probatur excellentia theologiæ ratione vtilitatis,quæ apparet ex effectu cū illuminet.Ad quod facit quod habetur Psal.cxviij.Lucerna pedibus meis verbum tuum,& lumen semitis meis. Et Petrus in cañ.sua.Habetis propheticū sermonē,cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lucenti in loco caliginoso.Et licet scientiæ seculares etiam illuminent in multis,aliter tamen & aliter.Illę quidem vt nocti lucēt in nocte & interpollatim.Hæc autē sacra doctrina, vt radius à sole iustitiæ procedens domino deo semper & in totum orbē:illuminatio siquidem illarum scietiarum defectibilis est,quia siue speculatiuę sint siue practicę vel morales, tamē ordinant hominē ad felicitatem,quæ in præsenti haberi potest polyticā vel speculatiuam,nō autem futuram: quam nō nouerunt authores illarū,vt habetur di.xxxvij. §.hinc etiā filius. Vnde Hierony.tractās illud Ecclesiastes x.Labor stultorū perdet eos,quia nescierunt pergere in ciuitatem.Nominat ibi plures philosophos,Platonē, Aristotelem,Parmenidem,& alios quos stultos appellat, ꝗa non habuerūt rectum iudicium de vltimo fine deo.Nam & si multum laborauerunt in speculando & inquirendo veritatē,in multis tñ ex suo labore non reportauerunt vitæ ętternæ donum,sed perditionis.Et hoc quia nescierunt pergere in vrbē supernā.Non enim eorū doctrinæ habēt tale lumen,sed hęc vera theologia seu sacra scriptura, quę est vera sapientia,perducit ad claritatem ęternam,docens copiosissimę de vltimo fine vero deo & modo perueniendi ad eum sequendum,qui est lux vera & indeficiens:hęc dicit Antonius Florē.in sua summa.iiij.parte.ti.xj.c.ij.§. ij.vnde in §.v.dicit illam esse etiā necessariā ex rationibus ibi per eum adductis,quę tendit ad hunc finem.

DEcimaquinta cōsideratio.Probatur excellētia illius scientiæ theologicæ ratione excellentioris doctoris.Ab excellētia enim & dignitate doctoris dignificatur scientia:vnde grammatica Prisciani est dignior.Et rhetorica Ciceronis apud latinos,& Demosthenis apud græcos,& poēsis Maronis apud latinos.Homeri apud græcos.& philosophia Aristotelis,& sic de alijs authoribus aliarum scientiarū.Hęc enim sacra theologia,non Tulliū, non Maronem,non Homerum,non Abrahā,non Isaac, non Iacob,non Moysen,non prophetas, non Petrum, non Paulum,nō Ioannem,aut alios apostolos seu quoscunꝗ alios homines:sed filium dei,qui est sapientia patris,in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ dei absconditi.ad Collocen.ij.Cui omnia nota sunt.ad Hebræos iiij.& c.deus.ij.q.j.qui dicit Moysi.Exodi iiij.Ego ero in ore tuo.Et Hierem.j.Ecce dedi verba mea in ore tuo.Et Ioan.xv.Omnia quęcunꝗ audiui à patre meo, nota feci vobis.& Lucæ xxj.ait apostolus.Ego dabo vobis os & sapientiam,cui resistere non poterunt omnes aduersarij vestri.Hanc autem scientiam non solum tradidit nobis deus per Patriarchas & Prophetas,& per ipsos apostolos à spiritu sancto instructos,quibus ait Matthæi x. Non enim vos estis qui loquimini,sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.Sed etiam voluit docere per seipsum.Matthæi v.Aperiens os suū docebat eos.Vnde Claudianus poēta ait illi.

Impia tu nostræ domuisti crimina vitæ.
Passus corporea mundum vestire figura.
Affariꝗ palam populis, legemꝗ fateri.

Hinc dicit Antonius in sua summa.iiij.parte.tit.xxxj. c.ij.§.j.ꝙ autoritas sacræ scripturę est magna,& maior esse non potest: quia à deo est reuelata.Ideo dicitur Psalm̄. cxviij.hic ante allegato. Declaratio sermonum tuorum,

quæ scilicet sunt à te deo proferēte. Et vt ait Petrus in sua can.ij. Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Et de Paulo ad Hebræ.j. Multipharie multisq; modis olim deus loquens patribus in prophetis, scilicet in veteri testamento. Nouissimis diebus istis locutus est nobis in filio &c. vt ibi. Ex quibus patet dignitas theologiæ à tam excellentissimo doctore tradita à quo processit. Ex quibus supradictis considerantur origo, effectus & finis huius scientię, ex quibus laudatur scientia.

DEcimasexta consideratio. Etiam apparet eiusdem scientiæ excellentia ratione discipulatus perfectionis. Nullus enim philosophorum aut poëtarum, vel oratorum, aut aliorum magistrorum cæterarum sciētiarum in magnis gymnasijs habuit tales discipulos. nam Socrates habuit Platonem, Plato Aristotelem, Aristoteles Alexandrum magnum, Plutarchus Traianum, Seneca Neronem, Mutius Publius Aquilium Gallum, Cornelius maximus Trebanum, Volusius Aulum Cassellium, & quàm plures alij: de quibus in lege ij.ff. de origi. iur. quo ad scientiam legalem. Sacræ autem scripturę discipuli sub deo pręceptore & doctore fuerūt Moyses, Samuel, Dauid, Abraham, Aaron, Ieremias, Esaias, & alij prophetæ. In nouo quoq; testamento fuerunt Ioannes baptista, quo inter natos mulierum non fuit maior, Mat.xj. & apostoli, cęteriq; discipuli ac fideles, quibus (vt dicitur ad Hebręos xj.) dignus non erat mundus. Alias tres rationes ponit Bernardinus de Bustis ad demonstrandum eius excellētiam, in secunda parte sui rosarij, in sermone xxix. in ij. parte, in litera N. in fine, post aliquas ex prædictis. sed cūm non videantur mihi habere magnum saporem, ad illum te remitto, & in litera sequente quæ est N N. duplicata ponit quomodo in se continent omnes alias sciētias: ex quibus concludit illam esse digniorem, nobiliorem, & excellentiorem omnibus alijs scientijs.

Ex quibus concludēdum est, quòd doctores theologi omnibus quibuscunq; alijs doctoribus sunt præferendi. Ex quo, vt videmus, tam per cōcordata, quàm per regulas ancellariæ apostolicæ, vbi beneficia debentur graduatis nominatis, præferendi sunt doctores in theologia: licet Prępositus dictus Cardinalis in procemio decreti, in fine dicat, quòd in beneficijs conferendis, præferendus est canonista theologo. dicam amplius in glossis concordatorum, & infra.

DEcimaseptima consideratio. Scientia iuris canonici cæteris post theologiam dignior est, quod multipliciter ostenditur: & maximè q; sit dignior scientia iuris ciuilis, in quo per consequens sit dignior omnibus alijs scientijs: cū scientia iuris ciuilis sit dignior omnibus alijs. Quod ostenditur ex multis.

Primò ex eius necessitate, cum scientiæ iuris canonici, seu eius vtilitate: quæ necessitas ostenditur ex quinq;.

Primò quidem quātum ad fidei munitionem & ecclesiæ sanctæ dei contra errores & hæreses subortas. Licet enim in sacra scriptura quid credendum sit cōtineatur plenissimè, nihilominus multi errores & hæreses subortæ sunt in ecclesia dei occasione peruersorum hominum, qui aliter scripturam sanctam interpretari nisi sunt quàm spiritus sanctus efflagitat. Quocirca necessarium fuit ad habendum veram consonantiam scripturæ sacræ, vt sancti patres spiritu dei pleni simul conuenientes multa explicarent, exponerent, & interpretarētur de scripura sancta. Et ita illustrata veritate nubila propalarētur errorum, quod maximè factum est in quatuor vniuersalibus concilijs, quorum canones & diffinitiones sanctæ propugnacula & lucernæ fidei nostræ sunt in ecclesia sancta dei. Vnde beatus Gregorius in c. sicut. xv. distin. illa quatuor cōcilia sunt quatuor libros euangelij quos se profiteri & venerari testatur, quare in c. ignorantia. xxxviij. distin. dicitur, q; ignorantia mater cunctorum errorum, maximè in sacerdotibus dei, vitanda est, qui docendi officium in populis susceperunt. sequitur ibi: Sciant ergo sacerdotes scripturas sanctas & canones.

Secundò prędicta scientia est necessaria ad morum informationem. Tradit enim hæc scientia canonica plurima præcepta & documenta sanctæ matris ecclesiæ, quæ ad religionem, pietatem, & sanctimoniam omnes homines maximè componunt. iuris namq; pręcepta sunt, honestè viuere, alterum non lędere, ius suum vnicuiq; tribuere. l. iustitia. §. iuris. ff. de iusti. & iur. & in procemio Gregoriano. quare optimè conuenit huic loco illud prouerbiorum. Audi fili disciplinam patris tui, ne dimittas legē matris tuæ, vt addatur gratia. i. corona capiti, & torques collo tuo. gloss. i. fulgor perfectę operationis. de quo habetur j. dist. c. ius militare.

Tertiò prædicta scientia canonica est necessaria ad discretionem graduum & ordinum ecclesiasticorum, & litium & iurgiorum terminationem. Crescente enim ecclesia ipsa deo authore gradibus & ordinibus rite in ea dispositis, cum ad eos discernendos, & lites quas cupiditas effrenata pacis ęmula quotidie generat, lex non sufficeret euāgelica, tam ab apostolis quàm eorum vicarijs per successiones temporum, statuta plurima sunt ędita quæ generali vocabulo canones appellati sunt. Per quæ & dispositionis in gradibus & ordinibus (quorum varietate ipsa ecclesia tanquam regina ornata est) distinctio haberetur, & noxio humano appetitu suo iuris regulis limitato iurgia ecclesiastica sopirentur. Quare in ca. sacerdotibus. distinc. xxxviij. inter alia quę ipsis sacerdotibus sunt necessaria ad addiscendum beatus Hieronymus ponit canones: ergo scientia canonica est necessaria ad seruandam vnitatē doctrinæ & religionis in ecclesia dei, cuius vna debet esse fides & obseruantia pietatis: quod fieri non potest, si nō haberetur notitia regularum & sanctionum sanctorum patrum, quos Christus tanquam operis sui vicarios ecclesiæ suę præesse voluit pastores & doctores. quare in c. nulli sacerdotum. xxxviij. distinctio. dicit Celestinus papa, nulli sacerdotum liceat canones ignorare, nec quicquam facere quod possit patrum regulis obuiare.

Quartò est necessaria ad multarum quęstionum solutionem, quę in sacris canonibus, & sanctionibus sanctorum summorum pontificum sunt apertę & illucidatę illius maximè sedis est fidei & altissimarū causarum dubia plana facere. iuxta c. quoties. & est fides. xxiiij. q. j.

Quintò hęc sciētia canonica est necessaria, quia in nulla alia scientia traditur nobis perfecta doctrina ordinum & officiorum ecclesiasticorum, sicut ī canonica. Vnde, vt dicit ex pręd ictis Ioan. de Turrecremata in procemio decreti. versicu. ad pręmium. manifesta est huius scientię necessitas, vbi respondet ad argumenta quę fiunt in opposi tum, quòd videbatur q; non esset necessaria attenta theologia, quę satis videbatur sufficere ad determinationē eorū quę sunt in scientia iuris canonici.

Pro sexta ratione dicit Hostiensis in summa in proce. ibi, quę vtilitas, quòd hęc sciētia affert magnam vtilitatē,

vt inter

vt inter iustum & iniustum, æquum & iniquum sciamus discernere, vt honestę viuamus, alterum non lædamus, & ius suum vnicuiq; tribuamus, vt in procœmio Gregoriano. §. ideoq; lex, sed istud est propriũ iuris ciuilis, vt infrà dicam in sequenti consideratione.

Secundò excellentia illius sciẽtię probatur ex eo: quoniam, vt dicit Hostiensis in procœmio Gregoriano. versi. cui parti philosophię supponatur. non est quærendum cui parti philosophiæ supponatur, sed cui scientiæ tota philosophia supponatur. & potest responderi, q; canonicæ, quę omnia comprehendit. & dicit Io. de Turrecremata in procœ. decreti. in versicu. ad tertium, q; saltem theologiæ partim, & philosophiæ partim supponitur. Sed inquãtum philosophiæ supponitur, est ea ratione qua dicitur de scientia iuris ciuilis, vt amplius dicam.

Tertiò eius excellentia probatur ratione finis, quæ est eadem cum theologia, vt scilicet ædificentur. vt dicit Hostiensis in dicto procœmio suæ summę. versicu. quis finis, ibi: secundæ vt ædificentur. & ad hunc tendunt theologi & canonistæ.

Quartò excellentia huius scientiæ iuris canonici probatur ex eius digniori subiecto ad alias sciẽtias: quod quale tamen sit, sunt diuersæ diuersorum opiniones. Et inter alias Hostiẽ. in loco prę allegato dicit, q; subiectum huius sciẽtiæ est fides catholica: cum, vt dicit, sit materia. Sed hoc non approbat Ioannes de Turrecremata in loco suprà allegato. versic. ad quintũ. cum, vt dicit, illud est subiectũ in scientia, de quo & eius proprietatibus est principalis & totalis cõsideratio talis scientię: sed fides catholica non est huiusmodi, de qua & eius proprietatibus sit tota sciẽtia iuris canonici. Et etiã quia subiectũ sciẽtiæ debet complecti om̃e quod determinatur in illa sciẽtia, hoc aũt nõ facit fides catholica respectu omnium quę determinãtur in iure, igitur &c. Et etiã fides est virtus theologica, cũ deum habeat pro obiecto & fine. Vnde si subiectum alicuius scientiæ esset dicendũ, magis scientię theologicæ esset dicẽdum subiectũ, q; iuris canonici, quod tñ non dicitur. Et vt finaliter ponam subiectũ Ioannis de Turrecremata, omittendo alia quę reprobat vbi suprà, est bonũ ciuilitatis Christianæ secundũ ordinem iusti & recti, secundũ leges siue cõstitutiones canonicas per os sanctorũ patrũ promulgatas diuinitus: quod, vt dicit, sic oñditur: id est subiectũ in aliqua sciẽtia: quod principaliter intenditur & gratia eius oĩa alia in eadẽ sciẽtia cõsiderãtur. Sed oĩa alia quę tractantur in sciẽtia iuris canonici nõ alterius gratia tractari videntur, q; vt cõicatio ciuilitatis Christianę rectè & sanctè regatur ac honestè viuat, vt dicit Greg. in dicto procœ. gregoriano supra allega. vel, vt dicit, sciẽtia subalternans & scientia subalternata debent aliqualiter cõuenire in subiecto, licet subalternata addat aliquid ad subiectum scientię subalternantis, vt dicit ibi: sed subiectum sciẽtiæ moralis, vt dicit Albertus, est bonũ hominis, secũdùm quod homo: & subiectum scientiæ policitę est cõicatio ciuilis secũdùm ordinem recti & iusti, vt idem Albertus testatur. ergo subiectum scientiæ iuris canonici quæ morali scientiæ subalternatur, vt dicit idẽ de Turrecremata in dicto loco suprà allegato. versi. ad tertium. sit bonũ ciuilitatis Christianæ secundùm ordinẽ recti & iusti, secundùm leges siue constitutiones canonicas per os sanctorum patrum diuinitus promulgatas. Et hę partes ponuntur ad distinguendum subiectum huius scientiæ à subiecto aliarum scientiarum humanarum practicarum. Quoniam scientia iuris ciuilis habet idem subiectũ, quod ciuilitas Christiana: magis tendit ad saluationem animæ & actus concernentes animam quàm scientia iuris ciuilis. Et ideo cum anima sit corpori præferenda, vt est tex. in l. sancimus. C. de sacrosanc. eccle. videtur q; etiam scientia iuris canonici sit scientia iuris ciuilis præferenda. dicam infrà.

Quintò excellentia iuris canonici est cæteris omnibus scientijs præferenda propter vicinitatem quam habet ad theologiam: quod probatur sic. Scientia canonica est vicinior scientiæ diuinæ q̃ sit scientia ciuilis & quęcunq; alia: ergo conclusio vera. consequẽtia patet, quia sicut gradus nobilitatis & dignitatis inter intellectuales naturas attenditur penes maiorem proximitatem ad intellectum diuinum, ita gradus nobilitatis inter scientias accipiendus est penes earum maiorem similitudinem cùm scientia diuina. assumptum probatur ex dictis per Ioannem de Turrecremata in dicto loco, & ex his quę antè dixi.

Sextò probatur ex parte materiæ sic. Materia iuris canonici est nobilior materia scientiæ iuris ciuilis, & quarũcunq; aliarum scientiarum, ergo scientia iuris canonici est dignior cæteris. consequentia patet per Aristotelem primo de anima, vbi vnam scientiam dicit nobiliorem alia, quia mirabiliorum & honorabiliorum est. assumptum patet & est manifestum, quia scientia iuris canonici tractat de articulis fidei, de diuinis officijs & ecclesiasticis sacramẽtis & documentis, quæ multa dignitate excellũt materiam, quę tractatur in scientia, scilicet ciuili, vt suprà dictũ est, & infra latius dicam, igitur &c.

Septimò ostenditur ex parte finis sic. Finis quem intendit scientia iuris canonici est superior & altior, quàm sit finis scientiæ iuris ciuilis aut aliarum scientiarum. ergo sequitur, quòd scientia iuris canonici sit cæteris nobilior. consequentia est bona, per Aristotelem. vbi secũdùm ordinem finium ponit ordinem dignitatum inter disciplinas. assumptum est manifestum, quoniam finis scientiæ iuris ciuilis, vt procedit à fundamento fidei catholicæ & doctrina ecclesię, cõsistit tantum in habitu elicito ex legibus gentilium, vt continetur in compilatione digestorũ. est felicitas humana nullo habito respectu ad beatitudinẽ alterius vitæ perpetuę. Finis verò scientię iuris canonici non modo est bonum hominis in perfectionem virtutũ moralium: sed secundùm perfectionem infusarum virtutum, quę ad beatitudinẽ supernã præparant & disponũt.

Octauò probatur & ostenditur ex parte ipsarũ legum: qm̃ lex & canonica regula est tanq̃ dirigens regulas, & corrigens leges iuris ciuilis: ergo sciẽtia iuris canonici est dignior & nobilior. consequẽtia patet ex terminis. assumptum verò patet di. iiij. per totum, vbi ostenditur, q; constitutiones principũ ecclesiasticis constitutionibus nõ prę eminent, sed obsequũtur. ij. q. iij. c. Eufemiũ. leges seculi sacros canones sequi non dedignantur. & habetur in authẽ. vt clerici. & in authenti. de ecclesiasti. titu. in princi. & est tex. in c. clerici. vbi doc. de iudi. de correctione verò habetur, in c. constitutiones. di. iiij. vbi dicit tex. constitutiones principum contra canones & decreta Romanorum prę sulum vel bonos mores, nullius sint momenti.

Nonò probatur eius excellentia ex parte conditoris. Cõditor enim canonum est papa verus Christi vicarius, vniuersalis ecclesiæ pastor. Conditor verò iuris ciuilis est imperator, qui in protectionem ecclesię papę minister est: iurat illi fidelitatem & defensionem ecclesiæ. c. tibi domino. lxiij. distin. ergo videtur, q; ex hac parte etiam scientia

iuris canonici sit dignior, quàm scientia iuris ciuilis. consequentia patet, & assumptum. de conditore tamen iuris ciuilis aliter dicam infrà, dum ponam eius excellentiam vltra alias quascunq; scientias.

Ex quibus infertur, quòd doctor iuris canonici preferendus est doctori iuris ciuilis. & ita tenent Ioannes Andreas & omnes alij in capitulo clerici. de iudicijs. dicit Ioannes de Turrecremata, in procemio decreti. dicit tamen Præpositus ibi, ꝙ diceret bonum doctorem legistam præferendum doctorello ignaro canonum, per textum in capitulo, quę ipsis. xxiij. distinctione. dum narratis pluribus quæ oportet sacerdotes scire, subijcit: ex quibus omnibus si vnum defuerit, sacerdotis nomen in eo vix constabit. facit gloss. in verbo, omnino. in §. ordinatione. in authen. de monachis. Ludo. post Angelū, & post eos Alexan. & do. meus Iason, in lege cùm quid. ff. si cert. petatur. Archi. in c. de quibusdam. xxxj. distinctio. l. j. C. de athletis. libro vndecimo. l. prima. C. de annonis ciuilibus. eodem libro. dicam latius infrà. Sed ibi dicit Præpositus, ꝙ Io. Andr. in c. j. de consang. & affinita. dicit, ꝙ in beneficijs conferendis, præferendus est canonista theologo, nisi beneficium esset vbi hæreses pullularent, secundùm etiam Gemi. in d. c. episcopos. xvij. distinctio.

DEcimaoctaua consideratio. Cùm hic versamur inter scientias iuris canonici & iuris ciuilis, videndum est an scientiæ dici possint. Et videtur ꝙ non, eo quia legistæ vel canonistæ. vt inquiunt logici, non habent modū arguendi nec cognoscunt per causas, sed nituntur tantum modo autoritate legis vel canonis: quia dicunt, ita lex dicit, ita canon loquitur: sed qui per causam non cognoscit non scit, quia scire est per causam cognoscere, secundùm Aristotelem primo Posteriorum. & ij. Metha. & xxiij. q. viij. c. occidit. de testi. c. cùm causam. & Rofred. in princi. suorum libellorum. per Io. Andr. in procemio vj. in l. pupillus. vbi Bar. & Bal. ff. de acqui. hære. per Ang. in l. qui Romæ. §. duo fratres. in xiiij. col. ff. de verbo. oblig. Andræas Barbatia in c. clerici. in v. col. ibi, nam scire est rem per causam cognoscere. extra de iudicijs.

Secundò facit, quia leges dicuntur amare simplicitatē non autem subtilitatem, vt. l. sicut. circa fi. versi. si debitori. ibi, hæ autem subtilitates à iudicibus non admittuntur. ff. quib. mod. pignus vel hypothe. soluitur. l. j. C. vt actio. ab hæredi. & contra hæred. incipiant. ibi, nec propter nimiam subtilitatem. & in c. dilecti filij. ibi, prouidentius attentius, ne ita subtiliter sed simpliciter & purè. extra de iudicijs. c. capellanus. extra de ferijs, cum multis alijs quę allegari possent.

Tertiò facit, quia lex est voluntaria, vt per Aristotelē in primo de cœlo & mundo. not. gloss. insti. de vsucapio. dum dicit, ꝙ sufficit pro ratione voluntas. & probatur in l. prospexit. ibi, quia ita verba faciunt. ff. qui & à quib. & ibi, perquam durum est, sed ita lex scripta est. de intellectu cuius legis videatur Felin. in c. si quando. in viij. col. extra de rescriptis. & do. meus Iason in l. non dubium. vij. colū. C. de legibus. facit ad propositum. l. non aliter. ff. de lega. iij. l. j. §. si is qui. ff. de exercito. hinc dicitur quod principi placuit, legis habet vigorem. dicit tex. in §. sed quòd principi. insti. de iure natur. gen. & ciuili. Et non omnium quæ à maioribus nostris constituta sunt, ratio reddi potest. l. non omnium. ff. de legibus. & subiungit lex sequens. Et ideo rationes eorum quæ constituuntur inquiri non oportet: alioquin multa ex his quæ certa sunt subuertuntur. & facit l. benignius. ff. eo. de legibus. vbi dicitur, benignius interpretandæ sunt quo voluntas earum cognoscetur: & pro certo illa lex, non omnium. est singularis & multum prodest legistis, vt dicit Alex. in apostil. ad Bald. in l. solā. C. de testi. allegando Ang. in d. l. non omnium.

Quartò facit, quia est opinatiua & formitudine permixta, & sic non certa & determinata, vt videtur probari in §. responsa prudentum. in verbo, opinionis. instit. de iur. natura. gentium & ciuili. & in l. si me & Titium. in verbo, subsisto. ff. si certum peta. & in l. seruum quoq;. in verbo, subsistimus. ff. de procurato. ex quib9 iuribus patet, ꝙ nō sunt reprehendendi multi doctores, qui in eorum dubijs post quasdam rationes hincinde allegatas, dicunt finaliter, cogita, aut alia similia verba. ad demonstrandum, ꝙ tantum opinatiuè loquuntur, & non decisiuè, prout possunt facere ex prædictis.

Quintò facit, quia lex seu ars ciuilis, aut scientia non est passim necessaria, quia vt habetur in cap. licet. de regula. quę spiritu dei reguntur, non sunt sub lege. & quod Innocē. dicit in cap. pastoralis. de officio ordina. vbi habetur. possunt cum tanta ratione regi, ꝙ non subijcerentur exercitio legis. & no. dominus Abbas in ca. rex pacificus. in procemio decretalium. & bonus text. in authen. de nuptijs. §. si verò. collatio. iiij. Imo etiam quod plus est, est variabilis. ca. j. de constitutio. libro vj. l. non est nouum. cum ibi notatis. ff. de legibus. c. non debet. de consangui. & affini. qui text. facit tamen ꝙ non debet dici per hoc quin sit scientia, cum dicit text. non debet irreprehensibile videri, si secundùm varietatem temporum, varientur & iura: cū deus etiam ex his quæ in testamento veteri statuerit, etiā in testamento nouo mutauerit. Nam si deus quādoq; variet sua statuta & ordinationes, ideo & nos mutare possumus exemplo dei, cuius actio nostra est instructio.

Sextò facit, quia notitia legalis & canonica non est vtilis, sed localis, vt capitulo super specula. ibi, quia tamen in Francia & nōnullis prouincijs Romanonum imperatorum, nisi inquātum nituntur ratione, & non aliàs, & etiam Iudæi & pagani non ligantur nec subijciuntur canonibus. ca. gaudemus. de diuor. Felin. in capitulo primo, in xij. col. extra de constitutio. Et etiam videmus ꝙ quasi omnes patriæ & prouinciæ: imo etiam ciuitates habent sua statuta, etiam legibus & iuribus communibus repugnantia, & contraria quibus viuunt, secundū quod notatur in l. de quibus. ff. de legib. & in §. ex non scripto. insti. de iure naturali gen. & ciuili.

Septimò facit, quia non omnibus prouidit cū omnes casus possint sub lege comprehendi, vt dicit text. in lege neq;. ff. de legibus: ergo talis cognitio vel notitia non potest dici scientifica, quia scientia debet esse de immutabilibus æternis & determinatis, vt per Aristole. v. Ethico. & lex debet poni vniuersaliter & non particulariter, vt per eundem Aristotelem in loco præallegato: quia particularia sunt infinita, quæ à nobis cognosci non possunt, sed cùm sit de artibus humanis, impossibile est vniuersaliter verum dicere: quia est vtile in aliquo casu particulari oppositum legis obseruari, & de quo multa exempla possunt poni, vt patet ex notatis in lege omnes populi. ff. de iusti. & iur. per Barto. in vj. quæstione. & per id quod notant Innocen. Panor. & doc. in c. j. de constitutio. dum dicūt, ꝙ licet aliquando leges transgredi ex magna causa. de quo ibi plura per Felin. in xiiij. colum. ibi, fallit septimò. & per domi. meum Iaso. in l. non solum. §. morte. in

te. in

te.in xvij.& xviij.col.ff.de noui oper.nuntiatio.& Barba.in rubrica.C.qui admitti.& in c.at si clerici.de iudi.& pet eũdem do.meum Iaso.in l.j.in j.& ij.col.C.de preci.impe.offe.vbi limitat dictum Inno.duobus modis.in ij.col.& etiã dicit ꝙ hoc casu consulendus est superior secundũm doctrinam Ludo.Ro.de qua ibi per do.meum Iaso.& in §.ex maleficijs.in iij.col.instit.de actio.dixi alibi in cõsuetudinibus nostris ducatus Burgũdię,in titu.des iusti ces.§.v.in glos.pour la premiere foys.

Octauò.Nam nulla doctrina potest appellari scientia quæ est verorum & æternorũ in veritate & impossibiliũ aliter se habere.cũ,vt ait philosoph⁹ in j.posteriorũ.quia nihil scitur nisi verum,vt voluit Bald.in c.ij.de constitu.vbi dicit,ꝙ scientia est entium,nõ eorum quæ natura aut ars reuelauit.Bald.in c.cum contingat.de rescrip.Pet.de Anchara.in cle.j.de concessio.præben.per glos.in l.si pater.ff.de hęred.insti.probatur in d.c.qui occidit.xxiij.quõ.viij.sed legalis scientia & canonica est circa contingentia in humanis actibus extrinsecus contingen.aliter se habere,& diuersimode se habere.ex quo dicit Barba.in d.c.si clerici.in vj.& vij.col.ꝙ lex adaptatur tempori,& est mutabilis,vt dixi:igitur &c.

In contrarium tamen.Quod ius ciuile & canonicum sit scientia,probatur ex pluribus.

Primò per tex.in proœ.fforum,circa principium.in verbo,professores legitimæ scientiæ cõstitutos.& ibi,prima vestigia cuiusꝗ scientiæ mediocriter tradentes.& in iiij.col.ibi,& hi qui rudes adhuc legitimæ scientiæ capescendæ aspirant.& in penul.col.ibi,nihil legitimæ sciẽtiæ eis deerit.& ibi,hæc sola scientia finem habet mirabilem.

Secũdò probatur per tex.in l.j.ff.de iusti.& iur.ibi,ius est ars boni & æqui.& ibi,æqui & iniqui notitiam profitemur.& ibi,æquũ ab iniquo separantes,& licitum ab illicito discernẽtes.Nam si ius est ars:vt ibi,& in proœmio fforũ,in penul.col.ergo est cognitio.quoniã,vt dicit philosophus primo posteriorũ.Omnis ars & doctrina fit ex præexistenti cognitione,sicut cõtingit in iure,cũ in eo distinguamus æquum ab iniquo,quę distinctio fieri nõ potest sine cognitione,& non potest capi ars nisi pro habitu scientifico.

Tertiò probatur per tex.cũ glos.in l.j.C.de studijs liberali.lib.xj.dum ibi iurisperiti & medici dicũtur esse philosophi veri profundioris scientiæ & doctrinæ.

Quartò probatur,quia leges habent rationem & causam:ideo eam doctores,& præsertim legentes,semper inuestigant quærentes de ratione dubitandi.Item de ratione decidendi.De ratione dubitandi: quia lex non fit nisi in casu dubio.l.Labeo.ff.de Carbo.edicto.l.antiquæ.C.de furtis.in claris enim non opus est laborare.l.continuis.§.illud.ff.de verborum obligatio. Item quia de singulis dubitare non est inutile,vt in prædicamentis Aristotelis.& per glos.in l.tertia.C.de summa trinitate & fide catholica.De ratione decidendi,vt intelligatur,ꝙ est cum ratione facta,sicuti esse debet.iiij.distinctio.capit.erit autem lex.Et sic multis alijs omissis,constat ex his ius ciuile esse veram scientiam.

Quintò,quia constat,ꝙ non est solum scientia practica,sed etiam speculatiua,quoniam oportet prudentem iuris soluere nodos,quæstiones & controuersias,quæ nunquã etiã contigerũt,quod non potest fieri nisi per subtiles indagationes,& per speculationem.Quo fit vt quia subtiliter indagandum est & procedendum per argumenta,rationes & similia,& alijs varijs modis secundũm regulas iuris,quas decet habere notas,ꝙ detestãdi sunt illi qui tantummodo(vt sunt multi)vtuntur temeritate pro scientia.contra tex.in l.quisquis.C.de postulan.vel qui tantũmodo vadũt per repertoria,& qui nihil volentes à seipsis excogitare timent consulere vel pronũciare,quoniam id à doctoribus non reperiunt tactum,& hoc licet adsit bona ratio vel bonũ simile,sed male,quia vt etiã inquit Paulus de Cast.in l.Clodius.ff.de acquir.hæredi.perniciosus est talis timor,& miserrimus est talis intellectus. Miserrimi enim est ingenij vti inuentis & non inueniendis,dicit Boëtius de disciplina scholariũ.Et dicit Felin.in c.cùm ordinem.in iiij.col.extra de rescriptis,ꝙ expedire consultationes per regulas generales est officium procuratorũ,& eorum doctorum quos vulgus positiuos appellat.& propterea etiã rationibus innitendum est,vt dicit tex.in l.ij.§.sed quia.C.de vete.iur.enucle.& in proœ.vj.Natura semper nouas deproperat ędere formas.Et quę de nouo emergunt,nouo indigent auxilio.l.diuus.ff.de restitu.in integ.Et quia cũm plura sint negotia ꝗ̃ vocabula,non possunt omnes articuli sigillatim decidi:sed debet procedi per rationes & similia,vt l.non possunt.ff.de legib.imo quod plus est,est certissima sciẽtia,quia habet finẽ quem nõ habent aliæ scientię,vt suprà dixi,& habetur in proœmio fforum.col.penult.habetꝗ certissimas rationes causas & demonstrationes,vt peritis notum est.sed vt dicit Philosophus in primo de anima.vna scientia dicitur nobilior altera,vel à subiecto nobiliori,vel quia est certior,vel ꝓpter vtrunꝗ simul.Et de subiecto nobiliori dicam amplissimè in duabus sequentibus considerationibus.

Sextò,imo non solum est scientia simplex,sed inter alias dignissima.cũm sit diuinarum atꝗ humanarum rerum notitia,iusti atꝗ iniusti sciẽtia,authore Chrysippo.vt l.iustitia.ff.de iustitia & iure,& institu.eodem titu.in princip.quæ est illius diffinitio,à qua non est recedendũ,quia secundũm philosophum vij.Metaphisice.diffinitio est sermo indicans quid est esse rei per essentialia.& secundũm Bald.in rubrica.C.qui admitti.allegantem Boëtiũ.diffinitio essentiam rei claudit,& allusio siue ethimologia intelligentiam rei.et propterea dicit Baldus in l.non sine.C.de bonis quæ liber.ꝙ illud dicitur inesse,quod cõstat ex suidiffinito.

Septimò quod plus est,non solum dicitur scientia:sed et sapientia secundũ iurisconsultum in l.prima.§.proinde.ff.de varijs & extraordina.cogni.qui dicit,ꝙ sanctissima res est ciuilis sapientia.& facit,quia secundũ beatum Thomam secũda secũdę,questionæ prima.articulo secũdo.de dono scientiæ.Cognitio diuinarum rerum vocatur scientia,sed cognitio legalis est huiusmodi per iura allegata.& bonus textus in l.prima.C.de vete.iure enucleãdo,vbi dicit textus.Nihil tam studiosum in omnibus rebus inuenitur,quã legum authoritas,quę & diuinas & humanas res bene disponit,& omnem expellit errorem,& sic sapiẽtia:quoniam,vt dicit glos.in d.§.proinde.ciuilis scientia est sanctissima quoad animã,& firmissima quo ad mũdum.et dicit philosophus ad Alexandrũ.Sapiẽtia est cõseruatiua animę sicut sanitas corporis.sed hæc sciẽtia est huiusmodi:quia facit homines virtuosos dirigens eos in deũ,tollẽs lites,rixas,cõtrouersias,& alia ex quibus sequi solent homicidia & omnia alia mala:ergo est conseruatiua animæ & corporis,& sic sanctissima quo ad animam,et firmissima quo ad corpus.

Octauo cùm,vt clarum ſit,doceat quid ſit iuſtitia & eius effectus, & quomodo iuſtitia ſit adminiſtranda,vt habetur.ff.de iuſtitia & iure.& inſtitu. eodem, & quaſi per totum.ergo eſt diuinarum rerum notitia,cùm iuſtitia de cęlo proſpexit.& eſt eſſentia trinitatis cum iuſtitia à iure deſcendat,& ius ſit ars boni & æqui.l.j.de iuſti.& iure. & dixi in rubrica,de ſiuſtices.In princi.in commento cōſuetudinum ducatus Burgundiæ. vbi etiam poſui quomodo ſit vtilis.

Nonò,quia ſeipſum regere eſt ſumma ſapiētia,vt per Philoſophum de regimine principum:ſed hæc ſciētia nedum docet ſeipſum regere,ſed etiam ciuitates & prouincias,& totam rempublicam,& omnem orbem terrarum: quātofortius dicitur ſapiētia.probantur prædicta per textum in authē.vt omnes obediant iudi.prouinciarū.Sine ea factum eſt nihil,& eſt præcipua omniū aliarum,quum per eam reguntur omnia:quia docet iuriſconſultum habere docendi peritiam,dicendi facundiā,diſcernendi copiā, interpretādi ſubtilitatem,ſolertiā,fidem,honores,mores, & laudabilem vitam. Notitiam iuſti & iniuſti,boni & æqui.& ſic notitiam ipſius dei, cùm bonitas & æquitas ſint eſſentiæ trinitatis & ipſius dei.

Quid enim plus operatur theologia,dicam infrà latius.faciunt ad prędicta l.magiſtros.C.de profeſſo.& medicis.libro x.l.j.C.de profeſſo.qui in vrbe Conſtantinopolita.lib.x.l.j.ff.de iuſti.& iur.& inſtit.eodē.vbi dicitur, ꝙ ius eſt ars boni & ęqui.

Decimò facit,quia ius ciuile eſt dogma omniū ſapientum,vt dicit tex.in l.ĳ.ff.de legibus.& vera philoſophia, & non ſimulata.l.j.ff.de iuſti.& iure.ergo eſt ſapientia & ſcientia.Et ſi dicatur,ꝙ ſunt legiſtę,qui ita dicunt & aſſerunt,& non alĳ.Ad hoc eſt reſponſio, ꝙ illis eſt credendum,cùm ſint periti in arte: & peritis in arte credendum eſt.c.fraternitatis.de frigidis & maleficiatis.c.ſignificaſti.le ĳ.de homicid.lege prima.circa princip.ff.de ventre inſpicien.l.ſemel. C.de re milita.libro xĳ.Alexan.in conſilio primo.& cvĳ.in ĳ.volu.poſt Pet.de Anchara.in quęſtione incipien.in antiquis.

Vndecimò facit,quia profeſſio iuris dicitur ars liberalis,vt eſt tex.ad literam in l.prima.C.qui ætate vel profeſſio.libro decimo.pro quo etiam facit rubri.iuncto tex. in l.vnica.circa finem.C.de ſtudĳs liberalibus vrbis Romæ,libro xj.& dixi ſuprà iſta parte in nona conſideratione.verſicu.primò tamen.

Non obſtant adducta in contrarium.

Et primò non obſtat illud quod dictum eſt in primo fundamento contrariæ partis,videlicet,quòd legiſtæ vel canoniſtæ non habent modum arguendi,nec cognoſcūt per cauſas. Quia vtrumq; falſum eſt,vt ſuprà ſatis declaraui. Et etiam quia primò licet non habeant eundem modum quem habent dialectici,vel habēt aliarum ſcientiarum profeſſores, non propterea ſequitur, ergo non eſt ſcientia: eo quia habent alium modum ſcientificum & concludentem ſecundùm eorum rationes & cauſas, quod ſufficit,cum quælibet ſcientia habeat diuerſa genera loquendi:intantum quòd proprius modus loquēdi eſt abſurdus in alia,vt dicit Specul.in titu.de aduocato.§.nunc de exordĳs.verſicu.quid ſi aliter.& ſunt verba Auguſtini in cap.locutio.xxxviĳ.diſtinc.& dicit philoſophus in primo poſteriorū.vnaquęq; ſcientia habet ſuas proprias ymaginationes,rationes & diſputationes.Et bene, Quia ocutiones habent eſſe ſecundùm ſubiectam materiam.l. ſi vno.C.locati.& ſecundùm philoſophum primo Ethicorum, tunc perfectum enunciamus,cùm ſubiectam materiam loquimur.de quo etiam per Baldum in lege data opera.circa medium.C.qui accuſa.non poſ.imo ſi bene inſpiciamus reperiemus, quòd in omnibus legibus obſeruantur primò regulæ grammaticales, vt habetur per Lucam de Penna in lege grammatices.C.de profeſſo.& medic.libro decimo.vbi ponit diuiſiones grammaticales quæ obſeruantur in legibus,& etiam figuræ grammaticales,vt habetur per Lucam de Penna in lege prima.C.de conſulibus, libro duodecimo. vbi ponit omnes figuras grammaticales,& ꝙ legiſtæ eas obſeruāt.Et de vnaquaq; dat text.quem ibi videre poteris.& ne tranſcendam materiam non tranſporto.

Et etiam ſi bene videamus iura noſtra & argumentationes iurium,in his ſunt obſeruandæ regulæ logicales ad argumentandum. Primò quo ad propoſitiones logicales, quomodo obſeruantur videatur Barto.in lege ſi is qui ducentum.§.vtrum.ff.de rebus dub.vbi amplè declarat primam figuram logices.Et etiam Bald.in lege teſtiū. C.de teſti. deducit decem prædicamenta logices, quæ etiam ſunt obſeruanda in adminiſtratione iuſtitiæ & in deductione iuris ciuilis ad effectum prout etiam in argumentationibus ſunt ferè omnia media argumentandi logices obſeruanda,licet poſſit dici,ꝙ vltra illa ſint et alia. Et ideo ineptè & malè dicitur legiſtam vel canoniſtam non habere modum arguendi. & omnes modos arguendi & argumentandi logicorum habent legiſtæ & multos alios quos videre poteris per Albericum in ſuo dictionario.in verbo,argumentum,quæ hic non tranſporto cùm ſint impreſſa.

Nec ſunt redarguendi in hoc, ꝙ non omnes modos argumentationum logicalium obſeruant,aut quòd vltra eos alios obſeruant. Quoniam,vt inquit textus in capitulo,indignū. & in ca.eccleſiaſtica.xviĳ.diſtinctio.canones non ſunt reſtringendi ſub regulis Donati, nec etiam ocioſis philoſophorum ſcholis. Et facit quia legiſtæ ſunt reales locutores,rebus & non verbis intendentes. Quia non verbis, ſed rebus leges imponuntur.text.in lege ſecunda in fine.C. communia de legat.& in cap.commiſſa.§.porro.de electione.in vj.Et ideo Baldus in lege veteris.C.de contrahen.& committen.ſtipulatio.dicit, ꝙ leges ſunt veræ philoſophiæ legalis & non dyalecticæ.& ponderat ad hoc illum textum,& concordant verba Ioannis Andr.in regula,infamibus.de regulis iuris in vj. qui dicit.abſit ꝙ per ſophiſticationes verborum naturam immutemus.& ideo ſecundùm eū in capi.primo de confeſſis.in vj.ex mente Didimi ad Alexandrum. Non artē bene loquēdi diſcimus,nec facundię oratorum rhetorūq; operam damus,cuius officium eſt falſatis ſermonibus figmentare mendacia & innocentiæ fidem conferre criminibus,ac parricidĳ reos accuſare pĳſſimos:qui dū putant ſe alienæ laudis fructum per iniquam victoriam ſe rapuiſſe,neſciunt munimentum ſuæ conſcientiæ perdidiſſe.pro quo facit text.in c.ſedulo.xviĳ.diſt.qui pręclariſſimè ad propoſitum loquendo dicit:Cordi caſto linguam exercitatam conferre non audeant,& putant præponendas eſſe verbis ſententias,ſicut præponitur animus corpori, debetq; veriores q̃ diſertiores audire ſermones,ſicut prudentiores q̃ formoſiores amicos habere.

Item & ſecundò: quia,vt ex ſuprà deductis clarè demonſtratū eſt,legiſtæ & canoniſtę cognoſcunt per cauſas

& rationes

ↄt rationes,cũ ratio legis dicatur ipsa anima legis.ff.de pa ctis.Et strictius est obseruanda,quã ipsa lex,secundũ Bal. in.l.quicunq;.C.de seruis fugitiuis.& in.l.non dubium. C.de legibus.in v.col.& in l:si quis seruo.C.de furtis.vbi dicit,ꝙ ratio est sicut anima, & verba sunt sicut superficies.& in dicta l.non dubium.dicit ꝙ est spiritus viuificãs legem.& dicit Panor.in consilio primo,in iiij.col.in primo volu.ꝙ ratio est sicut spiritus & anima.

Et dicit idem Bald.in l.nemo,in prin.C.de senten.& interlocuto.omniũ iudic.ꝙ ideo Francigenæ tantummo do allegant legem,nisi pro ratione in ea contenta. Et dicunt,sic est ratio legis,non autem dicunt sic est lex,vel sic lex dicit:sed concesso etiã,quòd simpliciter lex allegetur, vel dicatur,sic lex dicit prout fit,quid ad rem?cũ talis allegatio non est sine ratione,cùm lex contineat rationem & sit ratione facta,quo fit quòd allegata lege,etiam ratio legis habetur pro allegata.

Nam & idem sit de dictis philosophi:quia eius dictis simpliciter adductis philosophantes acquiescunt, quod non est nisi quod continent rationem vel causam. Sicuti etiam de dictis Pycthagoræ.

Refert Boëtius in prin.suæ arithmeticæ,ꝙ sufficiebat dici,sic Pycthagoras dicit.& ad propositum etiam dicit Bal.in c.ad hæc.col.vj.de pace iura.firman.ꝙ leges nõ al legantur in curijs regum pro autoritate, sed pro ratione. et hoc fit breuitatis causa:quoniã gaudent breuitate mo derni,vt inquit glo.j.in l.j.ff.quod metus causa.facit tex. in l.ampliorem.§.in refutatorijs.C.de appel.

Non obstat vlterius quod dictũ est in secundo fundamento,ꝙ leges dicũtur amare simplicitatem & nõ subtilitatem,quoniã nõ est verũ:inquãtum tractatur de interpretatione iurium, vel de enucleatione quæstionũ,& ad veritatem eliciendã:sed ne subtilitatibus fiant deceptiones,peruertantur vera & recta iudicia:iniquitates æquita ti præferantur sub genere boni & æqui,vt inquit tex.in l. si seruum.§.de illo.ff.de verbo.obliga.plerũq; sub autoritate iuris scientiæ perniciosè erratur,aliàs secus. & hoc est de quo propriè loquũtur iura contraria:& id quod dicunt leges subtilitates non amare:quia est verum eas non amare:inquantum tendunt ad decipiendum,vt etiam declarat Panormita.in capitu.dilecti filij.in secunda colum. de iudicijs. extra. vbi latius per eum. quæ subtilitates sint attendendæ, & quę non, & ad quid per Romanum consil.cccj.incipien.omnipotẽtis dei postulato suffragio. in proposita consultatione.& in c.si cupis.xvj.quæstio.j. quæ dicit,habet simplicitatem columbę,ne cuiquàm ma chineris dolos,& serpentis astutiam,ne aliorum supplan teris insidijs.

Ad tertium verò fundamentum,quod factum est,ꝙ lex est voluntaria.Respondetur,ꝙ falsum est,vt ex dedu ctis in parte contraria,quoniã etiam sola voluntas princi pis non facit legem.quia imo debet esse regulata ratione.Nam & voluntas eius subiacet regulæ rationis.est eñ animal politicum,mortale,& rationale secundũ Bal.in l. ij.C.de seruit.& aqua.& ideo non potest iniquum statuere,vt inquit Panor.& scriben.in c.j.de constitutio.& per beatũ Tho.ij.ij.q.ix.articu.vj.& secundũ Ange.in consi lio incip.sanctissima.in iiij.col.

Opinioni eius non est standum,si contraria sententia est melioribus rationibus comprobata.alleg.tex.in l.æmi lius.ff.de minoribus.et multa dicit Paris de Puteo in tra cta.suo syndicatus,in c.j.& ij.ꝙ nõ licet principib⁹,nec re gibus in aliquo excedere,nec quicquã facere,quod nõ cõ ueniat probatissimo,ac sapientissimo viro.Et si aliter faciunt,nõ sunt principes,nec reges,nec eis obediendũ est:vt ibi latissimè per eum.& per Ioan.And.in ca.j.de constitu tio.in vj.post Hostien.ibidem:vbi dicunt ꝙ propriũ prin cipis est iustitiam exercere, & si deficit,in hoc aufertur ei nomen boni & religiosi principis,& si carebit nomine, carebit & re.l.à nullo.C.de ferijs.l.imperialis.§.j.C.de nuptijs.& c.nam & ego.extra de verbo.signi.Et concordat,quia rex dicitur à regendo. vnde debet regere & non regi.ff.de legibus.l.fina.aliàs non est rex secundũ Bald.in l.non ambigere.post Cyn.ff.de legibus.& in l.post suscep tum.ff.de excusa.tuto.imo expresse attestatur princeps se velle de legibus viuere.l.digna vox. C.de legibus.l.ex imperfecto.C.de testa.& §.fi.institu quibus modis testa. infir.ita ꝙ si ordinauit eius voluntatem vel rescriptum cũ iniuria alterius,non esse exequendum,imo esse nullum & irritum.l.quoties.& l.nec damnosa.C.de precib.impera. offeren.l.autoritatem. C.vnde vi.l.j.§.meritò.ff.ne quid in loco publico.l.nec auus.C.de emancipatio.libero.facit cle.pastoralis.de re iudi.facit quod dicit Pau.de castro consilio lxx.in impressione noua incipien.In Christi nomine,quia frustra petitur.& hoc etiam,quia aliàs non esset lex,nisi esset rationabilis,communis & honesta.vt in ca.erit autem lex.iiij.dis.& xxiij.q.iiij.c.si ecclesia.in fi.& concordat tex.in auth.de instrumentorum cautela & fide. collatio.vj.Et faciunt tex.in authenti.vt non luxurientur contra naturam,in prin.colla.vj.& in authen.de priuilegijs dotis,in prin.collatio.viij.

Ex quibus patet,ꝙ leges sunt per ora principũ diuini tus promulgatæ,vt patet in ca.nemo.xvj.q.iij.vnde nõ possunt fieri,nisi cum vera & iusta ratione. Et si tollatur lex,semper remanet ratio legis cui subijcimur.l.j.cũ glos. ff.de coniungẽ.cum emancipato liberis.glos.in ca.fuerũt. viij.dis.Barba.in ca.clerici.in ix.col.ibi.xxj.de iudi.extra.

Nec etiã obstat.l.pspexit.in d.tertio fundamẽto allega. quia,vt aperit ibi Bal.illa lex habet rõnẽ,& ibidẽ Bal.in l.j.C.q̃ sit lon.cõsue.& Felin.in c.si quãdo.col.viij.extra de rescriptis.& potest adduci Bald.in ca. primo,de constitutio.vbi dicit,ꝙ lex dicitur satis rationabilis,ex quo non est prohibita,licet non possit demonstrari ratio eius, secundũ glos.singularem,in l.prima.§.pueritiam.in verbo,ratus.ff.de postulando.& per ea quæ not.Archid.in ca.frustra.viij.dis.& per Bal.in ca.cũ venissent.de eo qui mit.in posses.causa rei seruandæ.extra.

Ad quartũ fundamentũ,in quo dicitur,ꝙ lex est formidine permixta & opinatiua,nõ certa.Respõdet,ꝙ imo est certa,cũ sit ratione facta:quę,vt dictũ est,facit omne ra tum & firmũ,vt per Bal.in l.nõ dudium.C.de legi.& pro batur in l.solã.C.de testi.cũ ibi nota.& in auth.de hęre.& Falcidia.§.his igitur.cum concord.colla.j.

Præterea philosophicum est respondere per verbum dubitatiuum,vt per verbum,fortè:vt glos.in l.cum res. §.sed si Stichus.ff.de legatis j. Et sub dubio fortè respondent sępe periti.glo.in verbo,fortè.in auth.quomõ opor teat episcopos.§.semel autẽ.colla.j.Pręterea leges quibus vtimur sunt approbatę:quoniã quę visæ sunt nõ rationa biles,vel bonę,fuerunt reprobatę:ergo verborum quali tas non habet vitiare seu nocere.

Ad quintum verò fundamẽtum quod fit,ꝙ leges non sint passim necessarię,& quòd vbiq; non seruantur.nõ sequitur,ergo non sunt scientificæ:quoniã & aliæ scientiæ

licet nõ seruentur vbiq;, tamen ex hoc nõ sunt minus veræ aut bonæ scientiæ, vt de medicina, quæ in pluribus nõ seruatur, vt in Scotia nulli sunt medici, & etiã valentibus non est opus medico, vt infrà dicam. Et etiam theologia apud paganos & infideles non est in obseruantia, nec attenditur. Non enim tantum attenditur id quod fit, sed & quod fieri debet. l. sed licet. in fi. ff. de officio præsi. sed leges deberent vbiq; seruari. l. leges sacratissimæ. C. de legibus. Et omnis quantũcunq; iustus subest legi, sed nõ exercitio eius, no. Panor. in c. omnis anima. de censi. & in c. rex pacificus. & sentit Philosophus x. Ethico. q nõ tantũ propter iuuenes, sed etiam propter senes facta est lex.

Ad sextum verò fundamentũ in quo dicitur, q doctrina legalis & canonica est variabilis & mutabilis. Respondetur, q illud dictum ita simpliciter dictũ est falsum. Nã quãtum ad ius naturale vel gentium attinet, probatur, vt in §. sed naturalia. insti. de iure natu. gen. & ciuili. vbi dicit q talia sunt immutabilia. Et idem de iure diuino, vt ibidẽ notatur, & in l. ex hoc iure. de iusti. & iur. ff.

Quãtum verò ad ius ciuile, quia ius nostrum est tripartitẽ collectum, vt in §. fi. insti. eod. dicitur q licet immutetur aliqua constitutio, nõ tamen sciẽtia iuris immutatur, cũ talis immutatio fiat secnndũ regulas iuris, quæ volunt sic fieri necessitate vel vtilitate sic exigente. c. nõ debet. de consang. & affi. Lex enim debet deseruire tempori. c. fraternitatis. xxiiij. distinc. & ca. erit autem lex. iiij. distinc. & quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio. l. de ætate. §. ex causa. vbi est tex. ff. de interroga. actio. Et ideo etiã Deus omnipotens ex his quæ in testamento veteri statuerat, nonnulla in nouo mutauit. text. in cap. non debet. in princ. extra de consang. & affin. ob quod Panor. in dicto c. non debet. dicit, quòd licet scientia sit de incorruptibilibus & impossibilibus aliter se habere, vt habetur j. Posteriorum. non tamen expedit vt detrahatur scientiæ iuris, quasi non sit scientia, ex eo q immutetur in aliquo: quia omnino est scientia, vt ibi dicit. Pro quo etiam faciunt quæ notantur per eundẽ Panor. in c. ij. in penul. col. versi. sed reducendo ad concordiam. extra de proba. & per eundem in c. filij. colũ. v. de cõsuetudine. vbi secundũm eum potest ex causa induci consuetudo antiqua dãnata, & etiã fieri statutum contra cõsuetudinem, quia hoc fit ex mente legis quæ est ipsa lex: & facit, quia secundũm varietatem temporum & locorum, etiã remedia & canones medicorum expedit immutari, & tamẽ immutatio eorũ, quia fit canonibus medicinæ sic dictãtibus non arguit defectum, sed potius bonitatẽ & scientiam: ergo idem in iure nostro dicendũ est, quia quod medicamẽta morbis, hoc exhibẽt iura negotijs, vt est tex. in authẽ. hæc constitutio innouat in prin. colla. viij. & dicit Bal. in l. vnica. in prin. C. de caducis tollẽdis. in ij. col. q sicut medicus obseruat tempora & loca, sic etiam iurisperitus: de quo dicto dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgũdiæ, in §. ij. in gloss. fi. ti. de confiscationibus. Et quomodo ratione loci varientur iura & consuetudines, vide Aluaro. in c. j. §. item si fidelis. quibus modis feudum amit. in vsibus feudorum. & do. meum Iaso. in l. iustitia. in fin. de iusti. & iure. ff. vbi allegat prædictum verbum Bald. in loco suprà allegato.

Ad septimũ fundamentum in quo dicitur, q nõ omnibus prouidet professio legalis, ergo non est scientia, quoniam hoc est falsum, quia imo lege, ratione legis vel simili possunt omnia decidi, vt dictũ est hic ante, & facit tex. in l. siue oportet. §. sufficit. ff. de excusa. tu. & in c. secundò requiris. in fin. de appellat. extra. & vbi sub autoritate legis, potest etiam allegari ratio naturalis, ratione legis vel simili deficiente. & notat glo. in c. consuetudo. j. dist. facit etiam tex. in c. de quibus. xx. dist. vbi ponit ad quos sit recurrendum, cum sacrosanctæ scripturæ autoritas non occurrit: dicit etiam ad exempla esse recurrendum.

Et quia ita fit seu fieri potest, igitur constat scientiam istam esse speculatiuam scientiam, & habere suos modos arguendi & rationes decidendi. Et sic constat, quòd non est etiam verum, q sit impossibile, q lex vniuersaliter verum dicat: cum sit vtile oppositũ legis in aliquo casu obseruari, quoniam imo in tali casu oppositi lex quantumcunq; generalis recipit restrictionẽ vel iure vtilitatis, vel necessitatis, vel cõgruentiæ, vel verisimilitudinis, vel honestatis, vel etiã alijs de causis, put expedit, & hoc omnino ex præcepto legum, quæ mandant sic fieri restrictionem, vt l. cũctos populos. cũ ibi plenẽ notatis. C. de summa trini. & fide catholica. in l. omnes populi. ff. de iusti. & iure. l. vt gradatim. ff. de muneribus & honoribus, in l. fi. §. in computatione. C. de iure deliberandi. in l. serui nostri. C. de noxalibus. l. nec auus. ff. de emãcipa. liberorum l. ij. §. meritò. ff. ne quid in loco publico.

Ad octauum fundamentum satis respõsum est suprà; respondendo ad sextum & quartum fundamẽtum, & vltra dicitur: q notitia iuris est scientia verorum & æternorum in veritate, & impossibile se habere aliter, cum sit certa & determinata habens certum finem & terminum.

Decimanona consideratio. Posito ergo pro firmo, quòd ius ciuile sit scientia, excellere debet & excellit omnes alias scientias, & debet inter omnes sciẽtias dici nobilior & dignior: quoniam multa sunt ex quibus sciẽtiæ sublimitas commendari potest, videlicet origo, effectus, & finis, in quibus comprehendimus subiectam vtilitatem, conditorem, & necessitatem.

Et quia primò ab institutiõe seu origine vniuscuiusq; scientiæ origo seu exordium capiendum est, in procemio fforum. §. sed cum vos. lege. j. versicu. iustitiam namq;. ff. de iusti. & iure. quos tex. Bald. ponderat ad hoc in l. argẽtarius. §. edi. ff. de edendo. ideo de origine iuris primò videamus.

Et licet dici possit generalẽ oẽm scientiam fuisse à deo ortam, cum omis ratio supernæ sciẽtiæ vel terrenæ creaturæ in eo est, qui est caput earum & autor. tex. est in c. legimus de beato Heronymo. §. fi. versic. omis ratio. xxxvij. distinc. c. j. de summa trini. l. ij. ff. de legibus. c. reuertimini. xvj. q. j. Et ideo dicitur Ecclesi. xxiiij. Ego ex ore altissimi prodij. Et Baruth iij. Hic. s. Christus, adinuenit omnẽ viã disciplinæ, & dedit puero suo Iacob: tamen magis particulariter considerando.

Origo iuris est à deo immortali, quem alij dixerunt Iouem, alij Apollinem, alij Mercurium: sed melius dicẽdum est non insequendo fabulas antiquorum, sed Archidiaconum & Præpositum in procemio decreti. Leges à deo optimo processisse dicemus. Cùm enim Adam citatus fuisset, & data eidẽ fuisset lex, ne de fructu arboris vesceretur, legẽ accepit, quã statim violauit, & iuris ordine seruato pœnam sustinuit: quia exclusus fuit à loco in quo positus fuerat sub lege, ne de fructu illius vesceretur. Qui cùm de inobedientia argueretur à dño. quasi autori, exceptionẽ obijciẽs, relaxationẽ criminis in cõiugem, imo in coniugis autorem conuertit dicens: serpens me decepit: mulier

mulier quã dediſti mihi ſociam, ipſa me decepit, & come di. de pœni. diſt. j. §. ſerpens. Sicꝗ litigandi &, vt vulgariter dicimus, placitandi forma in paradiſo videtur exorta. Hæc nõ ignorauit propheta Pſal. lxxxviij. Veritas de terra orta eſt, & iuſtitia de cęlo proſpexit. Nonne etiam ipſa lex ſeu iuſtitia gloriatur, ꝙ ſemper fuerit cũ deo: cũ, vt habetur Prouerb. viij. c. Dominus poſſedit me ab initio viarum ſuarũ. & etiam ibidẽ dicitur. Cum eo erã cuncta componens. Nonne etiam habetur Eſa. xxxiij. Dominus iudex noſter, domin⁹ legifer noſter. & Iob. xxxvj. Ecce de⁹ excelſus in fortitudine ſua, & nullus eſt ſimilis in legiſlatoribus. Et eſt donum dei. l. nam & demoſthenes. in princi. ff. de legibus. Ille fuit qui dedit leges Moyſi vt traderet Hæbręis, vt habetut Exo. xxxj. c. & Deuter. x. & Exo. xxv. Et poſt hoc cõſtituit iudices & alios pro iuſtitiæ adminiſtratione ex conſilio Ietronis eius ſoceri: vt habetur Exod. xviij. c. à quo oẽs alij qui ſcripſerunt, & leges dederunt, modũ ſumpſerunt qui ſunt poſt eũ, videlicet Foroneus qui primo Græcis leges cõſtituit. Mercurius qui primo leges Aegyptijs tradidit. Solon vel Draco qui leges Atheniẽſibus primus dedit. Lycurgus qui Lacedemonibus iura cõpoſuit ex authoritate Apollinis. Numa Pompilius, ſecundũ aliquos, vel ſecundùm alios Romulus, qui primus Romanis leges dedit: vt habetur ca. j. vij. diſtin.

Reperio plures alios legiſlatores diuerſarũ gentium. Nam Ceres mortalibus leges tulit, teſte Põponio Leto de legi. Minos Cretẽſibus authore Valerio de ſimu. reli. Philolaus Thebanis ſecũdũ Voltera. fo. cccvj. Magi Perſis ſecundũ eũdẽ eodẽ loco. Apollo Archadibus, vt ait Cice. iij. de natura Deorũ. Dryide Gallis. Zalẽcus, vel vt alij, Selencus Locrenſibus. Hippodamus Mileſijs. Gymnoſophiſtę Indis. Zoroaſter Bactrianis, ſecundũ Cęl. lib. x. c. xix. Plato Magneſijs. idem vbi ſuprà. Phaleas Carthaginẽſibus. Voltera. vbi ſ. Caldęi Babylonijs. idẽ ibidem. Phido Corinthijs. idẽ Zomolxis Scythis. Cęli. vbi ſuprà. Charondas Turijs, teſte Lęto vbi ſuprà.

Aduerte tamẽ legiſlatores eo fuiſſe animo, vt cognoſcerent humanos ſuis legibus nil fidei habituros, niſi alicuius numinis autoritate fulcirentur. hinc ſuarũ legũ originem cõmentitio facto ad deos retuliſſe, quod exemplis patet. Nam Zoroaſtes ad Oromazim. Trimegiſtus ad Mercuriũ. Charondas ad Saturnum. Draco & Solon ad Mineruã. Zomolxis ad Veſtam. Plato ad Iouẽ & Apollinẽ. Minos ad Iouem. Numa ad Egeriã nympham retulerunt: & ita apud nos fit. nam cũ cãcellarius pro ſuo tempore facit ſtatuta, conſtitutiones, ſeu ordinationes in regno Franciæ, ſub nomine regis tunc exiſtentis, ęduntur & intitulantur.

Sed quicquid poſteri poſt Moyſen, id totũ tãꝗ ſimię, vt Fiſcinius ait, à Moyſe pro Euſebij ſententia mutuati ſunt, & Moyſes à Deo. Nonne etiã Plato in libro de legibus à Deo legum cõditore exorditur, aſſerẽdo leges ſine deo conſtitui nõ poſſe. Et idem Plato in Prothagora dicit cæteras humanas diſciplinas à Promotheo, id eſt humana prouidentia, ſolam legem à Ioue per Mercuriũ. i. à Deo per angelũ proceſſiſſe. Nonne etiã hoc atteſtãtur Imperatores cum dicant ipſas eſſe diuinitus per ora eorũ promulgatas. l. fi. C. de preſcrip. lon. temp. l. j. §. ſed neꝗ. C. de veteri iure enucl. in auth. vt hi qui perhibent ſe habere res minorũ. in princ. colla. vj. iuxta illud Prouer. viij. Per me reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt.

Marcilius Ficinus habuit mirabilem intellectum ad huiuſmodi originem legum, conſiderando, cur potiſſimũ in tria numina Iouem, Apollinem, & Mineruam legũ inuenta veteres contulerunt, quod nõ caret myſterio. Dicit enim legem rationalem quãdam eſſe regulam, quæ certo ordine mortales ad bonum producit, atque à Deo regulæ ratione ſapientia inueſtigatur, potentia ſeruatur, bonitas temperatur.

Ex qbus colligitur, ꝙ per ſapiẽtes origo iuris in his tribus colligitur & ponit̃: videlicet per Apollinẽ potentia, qñquidẽ ſol planetarũ dñs eſt. Per Iouẽ clemẽtia, & p Mineruã ſapiẽtia intelligat̃: hoc eſt ꝙ à Ioue Minos, ab Apolline Licurgus, & Solon à Pallade leges accepiſſe dicũtur, vt tres illas legum dotes à tribus his numinibus tres illi famatiſſimi & primi legũ latores mutuati credant̃. Sed apd' nos Chriſtianos, ſi verum admiſerimus, eius rei ratio conſtabit, quãdo & legẽ diuinam deus Moyſi dedit, cuius trinitatem tribus his rationibus hodie explicamus: patri videlicet potentiã, filio ſapientiã, & ſpirituiſancto clementiam attribuimus: vt pulchrè reluceat, quod nos trinitati diuinæ aſſignamus. Id gentiles theologi tribus his numinibus attribuebant. hæc tria iuriſcõſultus in l. j. ff. de iuſti. & iure. eleganter ſignificaſſe videtur, cũ dicat, boni nos & æqui notitiam profiteri: ecce in hoc denotatur ſapientia, deinde ſubiungit æquũ ab iniquo ſeparantes, licitum ab illicito diſcernentes, ecce potẽtia: & tandẽ bonos nõ tantum metu pœnarũ, verum & præmiorũ coartatione fieri cupientes, in quo denotatur clementia. Quid porrò ꝙ hę tres legum dotes trino inſuper vſu conſtruũtur: potentia enim tum in ipſa lege, tum in iudicio magiſtratus, tũ deniꝗ in miniſtris eſſe debet: ſic & de clementia & ſapientia cenſemus. Cũ autem ter repetita nouẽ faciant, non ocioſè apud Platonem Minos nouem annos in antro ius legale didiciſſe dicitur: vel vt Marcilius Ficinus voluit, hoc numero nouènario nouem angelicarũ mentium ordines intelligi poſſunt. quod per angelos tanꝗ interpretes legis ſanctiende ratio ad nos vſque transferatur. Et Imperator quoꝗ noſter ad hunc tam ternariũ, ꝗ etiam nouenarium aliquod reſpexiſſe videtur. Cum tria volumina videlicet Codicem, Inſtituta, & Collationes. & Codicem in duo volumina: quorum vnum continens ius priuatorum continet nouem libros, & aliud continens ius publicum continet tres libros. Collationes verò continent nouem libros. Et deniꝗ ex omni digeſtorum volumine, ſex tantũ & triginta libros, quæ quadruplicatum nouenarium faciunt, publicè legendos tradidit.

VIgeſima conſideratio. Si ſcientiam iuris ciuilis ex origine & inſtitutione laudauerimus, non eſt prætermittendum ꝙ etiam ex effectu illius eſt cæteris præponenda, & omnes alias excellere debet. Cùm effectus illius ſit maior & nobilior, & maioris vtilitatis ꝗ effectus omniũ aliarum ſcientiarum. Nam & maiores noſtri ciuitatis animam legem dixerunt, ꝙ ſicut ſine anima corpus, ita ſine lege nulla ciuitas perſiſteret: imo nec exiguus hominũ cœtus ſine iuſtitia eſſe poteſt: vt ait Macrobius in libro j. de ſomno Scipionis. Quis enim furentem in arma populum frenabit, et nullo implicitus ſedabit ligamine gentes: niſi iura quæ prohibent vim. l. vt vim. ff. de iuſtitia & iure. & nemini inſidiari permittunt. quis virtuoſos homines faciat inuitans eos ad bonum, & prohibens eis malum, niſi iura. l. prima. ff. de iuſtitia & iure. quis alta dabit cõſilia, publica ſuadebit, ſtatuet cõmoda, quis terras, maria, loca cõſeruet

quis pauperi,inopi,depreſſo,peregrino,incolæ, ciui ſuũ cuiq; ius reddet,ſi legem aut ius ciuile,per quod iuſtitia adminiſtratur,ſuſtuleris,ex rapto ſine lege viueretur,non eſſet hoſpes ab hoſpite tutus.fugeret pudor,fugeret honeſtas,verũq; fides(vt verbis Ouidianis vtar)in quorũ locũ fraudes, doli, vis tyrãnis,ſubſtituerentur.Vnde, quid em̃ ſunt regna niſi latrocinia remota iuſtitia, dicit diuus Auguſtinus libro iiij.de ciuitate dei.c.iiij.Et dixi amplè in rubrica,des iuſtices.in princ.ſuper conſuetud.ducatus Burgundiæ: vbi etiam vide iuſtitiam ortam eſſe à deo, & eius vtilitates,per quas demonſtraui q effectus illius demonſtratur in hoc,q eſt vtilis ſibiipſi,omnibus & reipublicę, quę hic non tranſporto.Vnde etiam Plato amorem legis & iuſtitiæ mortalibus infundendum eſſe conſulebat,quod ſine lege non vlla reſpublica ſed nec exiguus hominum cœtus nec parua quidem domus perduraret,vt dixi ſupra. Et lex(vt inquit Tullius) vinculum eſt ciuitatis,fundamentum libertatis,æquitatis fons,mens, animus,conſilium,ſententia ciuitatis:vt corpora noſtra ſine mente,ſic ciuitas ſine lege ſuis partibus & neruis ſanguine ac membris vti non poteſt.facit l.nam & Demoſthenes.ibi,ciuitatis compoſitio communis.ſecundùm quam omnes decet viuere qui in ciuitate ſunt.

Quòd enim ſtamus,quòd incedimus,q viuimus tuti, q dominia rerum aſſeruamus, q tandem diuina & humana non violãtur,id iuri totum legibuſq; debemus: hæc eleganter vt omnia Cicero ſignificaſſe mihi videtur, qui ait.Nihil in ciuitate diligentius retinendum,quàm ius ciuile,quo ſublato exploratum eſſe nemini poſſe quid ſuũ, quid alienum,quid à patre accepturus,quid liberis porrò relicturus foret,nihil deniq; inter mortales æquabile,nihil concors remaneret:proinde eum qui ius ciuile contemnat,non iudiciorum modo,ſed & publicæ vtilitatis vitęq; communis vincula refellere,cùm & imperator noſter in authẽticis ſcribit dicens:lege fieri q patria habitetur cautè, propriè,facultates ſecurè retineantur, iudiciorumq; proceſſus iuſtitia ornaretur. Legis enim imperio,vt decreta patrum ſentiunt,humana coercetur audacia,tuta redditur inter improbos innocentia,infeſta inimicorũ iacula proteruntur,potenteſq; frenis maniciſq; (vt cum Caſſiodoro & propheta loquar) ferreis conſtringuntur.Vt meritò dixerim ſicut à cæteris humanis diſciplinis ſalubritatẽ, ita à lege ipſam peti, ipſam obtineri ſalutẽ,q legis cuſtodia pro Philoſophi ſententia certa ſit incorruptionis conſummatio,ex qua vna pendet quicquid vitę,quicquid cõcordiæ,quicquid ciuilitatis,morum,honeſtatis,ęquitatis, boni,& quicquid vſq; in vniuerſo rei exiſtat,quo nõ ſuccurrente omnia mundi regna (teſte Caſſiodoro) peſſundarentur,& pro Platonicorum aſſertione ipſa vitæ humanæ compago diſſolueretur:& iuxta dictum Auguſtini ſupra allegatum,regna non eſſent niſi latrocinia. O igitur pulcherrimum omnium regnorũ decus.O ſingulare vniuerſorum præſidium,fiducię priuilegium, prærogatiua ſecuritatis perfectæ.O ſaluberrima noſtrorum medicina morborum.O vera,non ciuitatis ſolum,ſed totius reipublicę anima vita beata,vita felix,aurei ſeculi mater & regina,quæ pulchrè florere facit quodcunq; aſpexerit, & quæ regalibus ſuis ſceptris omnia cõplectitur, fouet, tuetur, moderatur,regit.O pax populorum,tutamẽ patriæ, immunitas plebis,nutrimentum gentis,gaudium hominum,cura languorum, temperies aëris, ſerenitas maris, terræ fœcunditas.Hinc dicit Ariſtoteles,libro ij.thopicorum. Iuſtitia regentis eſt vtilior ſubditis quàm fertilitas temporis,ſolatium pauperum,hæreditas filiorum, & ſibimetipſi ſpes futuræ beatitudinis,vt ait Cyprianus lib. de duodecim abuſionibus.

Et effectus huius extendit ſe ad nobilitatem & vtilitatem, quę ex iure ſeu iuris ciuilis diſpoſitione,& ſic ex iuſtitia,à qua ius deſcẽdit,ſequitur:quoniam ex ipſa huiuſmodi ſcientia nobiliſſima homines fiunt nobiles,vt habetur in l.ij.§.fin.ff.de excuſa.tuto.l.prouidendum.C.de poſtulando.per Bar.Bald.& doctores.in procemio ffo. rum.per Bar.in prima conſtitutione C.per Alexan.in cõſi.xv.col.penul.& conſi.xviij.in fine.in j.volumi.& conſi.xciiij.col.ij.verſi.ſed ita.eodem volu.& per Felin.in c. quanto.de magiſtris.cum vulg.& dixi in conſuetudi.noſtris ducatus Burgũdiæ,in ti.des droictz & appertenãces à gens mariez.§.xix.in glo.entre gens.in principio.

Et etiã,quia huiuſmodi ſcientia ciuilis facit profeſſores eius in orbem terrarum ſolenniter principari,& ſedere in aula imperiali,vt dicit Azo in procemio inſtitutionum.& propterea dicit Ange.de Peruſio in l.cùm ſalutatus.C.de ſenten.paſſis.q licet papa non recipiat ad oſculum pacis,tñ Vrbanus papa recepit eum ad oſculũ pacis.

Et etiam doctores iuris ciuilis alium effectum conſequuntur ex huiuſmodi ſcientia, quia ſunt immunes ab hoſpitijs militum,vt dixit tex.in l.iij.vbi etiam glo.C.de muneribus patrimoniorum.libro x.Imo verſantes circa huiuſmodi ſcientiam vocat Philoſophus magnificos,vt habetur iiij.Ethicorum.& ita etiam eos appellat text.in prima conſtitutione C.& in procemio inſtitutionum.

Et habent multa priuilegia de quibus per Alexan.in l.centurio.in v.col.ff.de vulg.& pupil.ſubſtitu.& per Ludouicum Bologninum,in authen.habita,in primis iiij. folijs.C.ne filius pro patre,qui dicit,q doctores iuris ciuilis habent centum triginta priuilegia,vt ibi videre potes,& de aliquibus infrà ſuis locis dicam.

VIgeſimaprima conſideratio.Sicut videmus ſcientiã iuris ciuilis laudãdam reſpectu effectus,ſic & finis ex effectu reſultantis,qui alius eſſe non poteſt, niſi q ad eum omnia referuntur,ad quæ cognitio pertinet.teſte Cicerone.Ad hęc enim tendit iuris ciuilis cognitio, vt non ſolum noſipſi rectitudine quadam inſtituamur,ſed & pximo bene velimus,pro paceq; & ſecuritate hominũ propaganda laboremus:quoniã ea eſt præcipua legis ratio, vt & omnis pellatur improbitas,& virtus ipſa vigeat & floreſcat.Nam quis neſciat niſi iners iniuriarum mole,temeritate,ſeuitia,iniquitate humana,omnia premi & profligari,& non eſſe regna niſi latrocinia,vt ſæpè antedictũ eſt in precedenti conſideratione.

Et hoc eſt quod dicit Cicero lib.ij.de legibus.vbi ad ciuium ſalutem,ciuitatũ incolumitatem, hominũq; vitã beatam & quietam leges eſſe adinuentas atteſtatur,& ſatis iuribus demonſtratur,per text.in l.ij.§.poſt hæc deinde.ff.de origine iuris:vbi Bald.colligit,q ciuitas non poteſt ſtare ſine iureperito.Cùm leges tendant ad conſeruandam rempublicam,ciuitates & hominum congregationem.Quapropter legalis ſapientiæ finem,quæ ita ad humani generis conſeruationem & ad concordiam tendit, eò eſſe nobiliorem nemo inficiatur, quòd homine nihil ſub cælo ſit nobilius.Cùm teſte Cicerone quædam ſit cũ deo cognatio:ſeminaq; in nobis à diuina origine profuſa eſſe dicantur,quibus & conſequens erit etiam hac noſtra ſcientia nihil eſſe præſtantius, quando nobiliſſimo

ipſa

ipsa sine decoretur. Atq; ita ex Ciceronis sententia legem in optimis rebus esse habendam meritò concludendum est. At fine cognito quo pacto ad eum perueniatur nouisse non erit inutile. Et sanè iuris nostri principes quidem illa cæterum prægnantissima iuris præcepta tradiderunt, vt porrò honestè viuamus, nemini damno, omnibus vtilitati, ius suum vnicuiq; tribuamus, ex quibus iustitiam consectemur. Cùm iuris præcepta sunt hæc. l. iustitia. ff. de iusti. & iure. Quæ pręcepta quamuis numero tria, sub vna tamen vitę honestate duo alia cõprehendi poterunt, nisi iuris prudentes hoc velint genere posito aliarum, quę vel alioquin comprehenderentur specierum enarratione oẽm ambiguitatis nubem detegere voluissent vitæ. igitur honestatem latiori patere præcepto nemini potest esse incognitum. ad hanc honestatem iuris studiosus quam commodissime accedet, si ante omnia deum colat & timeat. hoc in breuiusculis quibusdã præceptis Pythagoras iussit, quod in libris de legibus Cicero vsurpauit. Cuius lex prima quam posuit ad diuinum cultũ pertinet, ad diuos inquit, castè adeunto, pietatem colunto. hoc Plato in libro iiij. suarum legum iussit. Qui licet vniuersum populũ exhortetur, vt pro se quisq; in eorum numero collocetur, vt deum veneretur, pręcipuis tamen legum obseruatoribus expedire. finis enim legum tendit ad notitiam boni & æqui, hoc est ad notitiam ipsius dei, in quo sunt bonitas & ęquitas essentialiter. Cũ nomen domini, quod est Christus, est ipsa iustitia. c. æstimant. xj. q. iij. ad separationem ęqui ab iniquo, liciti ab illicito, discretionem & exhortationem bonorum ad præmium, quod est diuinum & ęternum, quoniam qui custodit legem beatus est. Prouerb. xxix. & vt habet Sap. j. Iustitia immortalis est, quia facit homines dignos immortalitate ęternę gloriæ. Et teste Cicerone, in libro de somno Scipionis, omnibus qui patriã auxerunt, adiuuerint atq; seruauerint, certum esse in cœlo diffinitum locum, vbi sempiterno ęuo fruantur, vt dicit Barba. in c. clerici. in vij. col. versi. tertiò facit. de iudicijs. Cuius etiam finis tendit ad vtilitatem tam sibijpsi, cũ per eam honestè viuere doceatur. l. iustitia. ff. de iusti. & iure. hic ante alle. §. iuris præcepta. insti. de iure natu. gen. & ciui. & habetur Ecclesi. iiij. Pro iustitia agonizare, pro anima tua & vsq; ad mortem certa pro iustitia, & deus expugnabit pro te inimicos tuos. & etiam habetur Psal. xliiij. Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus tuus oleo lętitię prę consortibus tuis. Et intantum profuit Traiano infideli, quoniã pręcibus Gregorij fuit ã pœnis inferni eductus, vt refert Lucas de Penna in l. ij. in iij. col. C. de exacto. tributo. libro x. Ioan. Fabri in proœ. institutionum. §. j. G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero 602. de testamentis. vbi etiam refert, quod ait Cicero li. ij. de Officijs, ꝙ qui veram gloriam adipisci vult, iustitiæ fungatur officijs: quæ etiam omnibus & reipublicæ vtilis est, prout dixi amplius in rubri. des iustices. in princ. in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ. Alias quasdam vtilitates posui in considerationibus quæ tendunt ad demonstrandum effectum & finem huius scientię, tã particulariter ꝙ̃ omnibus & in genere.

Nonne etiam fuit vtilis in cœlo, cum vt habeatur de Lucifero qui voluit fieri similis altissimo, propter quod prælium factum est in cœlo, & pugnauit Michaël cũ dracone, itaq; per iustitiã fuit pugna intellectualis, per quam deuictus fuit Lucifer, vt habetur Esa. xiiij. quomodo cecidisti Lucifer, qui mane oriebaris. Et Apocalip. xij. Et factum est pręliũ magnum in cœlo, Michaël & angeli eius præliabantur cum dracone, & draco pugnabat & angeli eius: & non valuerũt, neq; locus inuentus est eorum amplius in cœlo, & proiectus est draco ille magnus serpens antiquus qui vocatur diabolus & sathanas, q seducit vniuersum orbem, & proiectus est in terrã, & angeli eius cũ illo missi sunt: & sequitur. Nũc facta est salus &c. propter verbum testimonij sui, quod fuit tale. s. iustitia mediante, ꝙ ex quo maiorem locum sibi non debitum vsurpare volebat, poneretur in remotiori, secundùm quod iura dictãt. l. neminem. C. de offi. magistri militum. & c. præcipimus. xciij. dis. quæ tunc ita erat apud deum, sicut nunc est apud mundũ: quoniã, vt suprà dixi, dicit lex. Dominus ab initio possedit me, & cùm eo eram semper cuncta componẽs, & sint postmodũ per ora principũ iura promulgata.

Vigesimasecunda consideratio. Alio etiã modo laudãdam & magnificandam dicemus esse hanc nostri iuris sciẽtiam: quoniã si quid in honore & excellentia sacræ theologię dicitur aut reperiatur, multum esse extollendam censeremus, si ad legis scripturæ honorẽ ꝙ̃ maximè pertinere comprobamus: diuinam sanè theologiam quibus immensis laudibus eius professores extollant, neminem præterire põt, vt quia omnibus sine delectu doctrinis & scientijs oẽs præponendã esse dicãt, omniumq; scientiarum reginam esse testantur diuina & humana ei tribuentes, & iã non vsq; sed in æthera quoq;: quin & illas quondã luciferi sedes eam collocantes, quod si verũ est, sicut id ipsum & nos quoq; verũ esse fatemur, vt suprà diximus & probauimus, quis negabit legalẽ scientiam esse nobilissimã? Euidentia siquidem veritatis, compertum est theologiam tanto iuris scripti patrocinio niti, tanta eius suffragatione adiuuari, vt si legitima illi sustuleris, si legum ab ea fulcimenta separaueris, velut sterilis, arida & mãcha modiciq; in humana ditione momenti sit apparitura. Cùm theologia ad duo insignia sese extendere dicatur, speculationem & actionem: certè si aliquam ipsa sui vtilitatem præstare velit, in solis speculatiuis finibus nõ remanebit, sed & ad vitæ actiones ad humanos actus moderãdos sese accommodet necesse erit. Ad hoc posterius totum nostrum est. Cum enim series vitæ actiuę in tribus consistat, vt viuatur honestè, nemo lædatur, & suum ius integrũ intactumve persistat & constet: quòd tria ista nullius alterius ꝙ̃ legali traditione cognoscatur, consequẽs erit vt totũ illud quicquid ad virtutes ad vitia aliasq; humanæ vitę actiões pertineat, ã nostro potissimum iure theologus mutuetur. Si igitur diuina mater theologia qñ secundùm vnam ex diffinitionibus, quas in secũdo sententiarum Petrus Lombardus tradidit, peccatum nil aliud est ꝙ̃ voluntas consequẽdi retinendiq; quod iustitia vetat. Si de peccato illi negotium sit, si de eo quod sancta prohibet iustitia sit, discretiua, interq; lepram & non lepram iudicatiua, quo id præsidio faciet? An sola & nuda rerum diuinarum illi suffecerit speculatio, non est arbitrandum. Augusta igitur legũ scita sacrosanctaq; nostrorum patrum decreta adibit: vtpote ꝙ propria subiectaq; iuris scripti sit hæc materia: quoniã nec peccatum esset, si lex non esset. Sed quid in re aperta tam anxiè laborandum est, tolle ex quatuor sententiarum libris iuris positiui documenta, non solum illos explumabis, sed & tota distinctionum capita in fine tertij: vbi de mendacio, de periurio, de consilijs patrum disseritur: quin & quartus ipse totus qui de baptismo, de cõiugio, de pœ-

nitentia, de clauibus ecclesiæ tractat, concident & interibunt. Paria de magnis illis iuris elegantium summā inscriptoribus sentire veritas cogit. Ex quibus si legum, tum diuinarū, tum humanarū iussa demantur, vniuersus ille tam insignis tantorū patrū labor exarmabitur. Adeò in seipsa parū theologia in humanis actibus operabitur, nisi legū sufulcro velut tibicine sustineatur: nec id iniuria fieri, quòd ille ambæ professiones affinitate cognoscantur. ex eisdem enim autoribus, Moyse & prophetis processerūt, qui nō solùm rerum diuinarum, sed & legis cognoscendæ campum aperuerunt: imo vtraqꝫ ab ipso optimo maximoqꝫ deo originē assumpsit, vt suprà amplè demōstratum est. Et ideo dicit Lucas de Penna in rub. de professo. & medicis. lib. x. C. ꝙ scientia legalis est pars theologiæ: imo effectualiter vtraqꝫ habet idem subiectū, quicquid dicāt multi qui non intellexerūt neqꝫ originem, neqꝫ effectum, neqꝫ finem illius, qui dicere voluerunt non habere subiectum. Cùm verū subiectum ipsius sciētiæ sit ius, cuius diffinitio est, ꝙ est ars boni & æqui: quæquidē bonitas & æquitas sunt essentiæ ipsius dei, cum dicatur Lucæ xviij. Nemo bonus nisi deus. & etiam Marci x. & habetur Iob xxxiiij. c. Absit à deo impietas, & ab omnipotente iniquitas, & orbē terræ in ęquitate iudicabit. Psal. ix. & lxvj. Et illius scutū est æquitas, quod est iustitia, vt habetur Sap. v. & vt dicit Augustinus in lib. de pœnitentia. Tanta est æquitas ipsius dei, ꝙ quicquid homo fecerit laudabilem in suis factis deum inuenit. Si rectè egit, laudabilem inuenit per iustitiam præmiorū: si peccauerit, laudabilē inuenit per iustitiam suppliciorum: si peccata cōfessus ad rectè viuendū redierit, laudabilem inuenit iustitiam indulgentiarū. Semper enim rectus & iustus est dominus, & fidelis absqꝫ iniquitate. Esaiæ j. & ipsa æquitas est pars iustitiæ, vt dicit sanctus Thomas ij. ij. q. lxxx. imo inest ei, vt dicit idē sanctus Thomas ij. ij. q. cxx. c. j. Cùm ergo finis & effectus iuris non sint aliud nisi bonum & æquū, quæ sunt essentiæ dei, non est dubiū, ꝙ ita deus potest dici subiectum in sciētia iuris, sicut in scientia theologica. Cùm etiā vtraqꝫ tendat ad notitiam diuinarum rerum, vt s. dictum est. Vnde ergo si immortalibus titulis, eminētissimis pręconijs, laudatissimis prædicationibus theologia digna iudicari debet (vt debet & quidem meritissimè) quę per lapideum Iouem celeberrima, quę excellētissima nostræ legalis sciētiæ erit, & maiestas & amplitudo, qua sine eà ipsa theologia quantum circa hominum vitam & actiones versatur consistere nequeat, vel quæ sanctissimi iuris nostri pręstātior, quæ pręrogatior vel colligi vel æstimari dignitas poterit, vt quoties magna illa theologia celebrationum decoramentis extollitur, toties & legalis scientiæ cādor eiusdem laudis vel præcipuam partem communionis participationisqꝫ iure sibi vendicet: hæc Zasius in suis orationibus post repe. l. ij. ff. de origine iuris. vbi satis amplè ponit laudes iuris ciuilis.

VIgesimatertia consideratio. Visum est hic quomodo theologia participat cum scientia iuris canonici & ciuilis, & ꝙ etiam est quædam similitudo inter ius canonicum & ciuile: ita ꝙ ille tres scientiæ pręcedere debent & excellunt omnes alias scientias, & de alijs inferioribus infrà amplius dicetur: sed quia quandoqꝫ deficiunt constitutiones papales, & in defectum eorum allegantur dicta Hieronymi, Augustini, Ambrosij, & Gregorij, aliorūqꝫ sanctorum doctorū, quorum dicta sancta mater dei ecclesia veneratur, si in decisionibus causarū inducatur lex ciuilis, quæ omnino disponit contrarium, quod eorum seruabitur in foro ecclesiastico. Videtur primò ꝙ dictum sanctorum lege repulsa. c. j. xx. dist. vbi post cōstitutiones Romanorum pontificum seruanda iubet ipsorum dicta sanctorum magnanimiter retinenda & promulganda. & cū de legibus nihil dixerit, ideo id omisisse videt. l. quicquid. ff. de verborum oblig. l. j. §. sin autem ad deficientis. C. de cadu. tollendis. c. dilectus. de tempo. ordinandorum. c. is qui. in prin. de senten. excommunicatio. libro vj.

Secundò facit, quoniam si canones præferantur legibus, vt suprà dictum est, multò fortius dicta sanctorū. Cū etiam canonibus pręferantur. c. cōstitutiones. x. dist. quod probatur eo quia vidētur representare personas sanctorū, qui vidētur autoritate diuina potiusqꝫ alia loqui: quoniā ex quo loquuntur diuina inspiratione, videtur accusare Christum qui eos accusat, argu. c. sacerdotis. vj. q. j. l. ij. C. de statuis & imaginibus. viij. q. j. c. qui. si enim ecclesia sanctorum patrum dicta approbet, quomodo ea recusare potuit, cum eandem potestatem ex approbatione habeant quam ex constitutione, l. ij. §. ne autem. & §. sed neqꝫ. C. de veteri iure enucleando.

Tertiò, imo quod fortius est, videtur ꝙ leges principū in causis ecclesiasticis sunt repellēdæ, ne diuinis rebus pręsidere videātur secularibus negotijs implicati. xcvj. dist. c. cū ad verum. in fi. Illicitum namqꝫ est eum qui modo se in ordine sanctissimorū episcoporum ecclesiasticis immiscere tractatibus. eadē dist. c. seq. ad sacerdotes enim deus voluit quæ in ecclesia dispēsanda, sunt pertinere non ad seculi potestates. eadē dist. c. si imperator, quæ distinctio in totum facit ꝓ hac parte. Et qm̄ sancti doctores ecclesię sunt ampliori gratia spiritussancti, ita ampliori sciētia alijs nedū regibus pręcellentes rationi magis probantur adhesisse: vnde hoc exemplo Natā propheta Dauid regem increpauit, & Daniel nulla alia potestate functus, nisi quia ex reuelatione diuina id præsumpsit, iudices à populo constitutos condemnauit. ij. q. vij. c. nos si competēter. §. sed notandum. versicu. item Daniel.

In contrariū tn̄, quoniam etiam videtur ꝙ ex sentētia Romani pōtificis leges sint diuinitus per ora Romanorū principū diuinitus promulgatæ. c. nemo. xvj. q. iij. Nā & beatus Petrus princeps apostolorū secūdùm leges seculi causas ecclesiasticas iudicabat. vj. q. j. c. beatus. in fi. & Gregorius in causis ecclesiasticis ex Romanis legibus sumpsit argumenta. ij. q. j. c. legum. in fi. & Augustinus eadē quæstione. c. nomē. sensatus est enim qui credit legi dei, & lex illi fidelis. Ecclesiastici xxxiij.

Secundò facit, qm̄ infames sunt ex ecclesiæ statuto, qui Christianę legis normā abijciūt, sicut qui ecclesiastica statuta contemnunt. vj. q. j. c. infamis. in principio.

Itē nullę accusationes à iudicibus ecclesiasticis admittūtur, quæ per leges seculi prohibētur: hæc em̄ sunt sanctorum patrum vestigia. eadem. q. c. nos sequentes.

Item & tertiò papa iubet sacræ scripturæ legibus esse subiectum. xxv. q. j. c. satagendum. ergo & causæ ecclesiasticę in defectū canonū maiori eis debent ratione subesse, vt iuxta ipsarum diffinitiones terminentur. ad idem. l. dis. c. si ille. x. dist. c. si in adiutorium. & c. seq. & seq. vsqꝫ ad finem. xvj. q. vj. c. inter memoratos.

Quartò, nam ex quo leges per Romanos pontifices sunt receptæ, ita habendæ sunt acsi essent per Romanum pontificē promulgatæ. Omnia enim nostra facimus quibus à nobis autoritas impartitur. l. j. §. sed neqꝫ. C. de ve-

teri

teri iure enucleando.

Quintò, quoniam leges sunt præferendæ, ex quo in ordine literæ præferuntur regulis patrum. ca. quis aut leges. liiij. distinctione. quoniam si in ordine, ergo in obseruatione. l. heredes. in fine. ff. ad Trebellianũ. Ordo namq; verborum ordinem obseruationis ostendit. c. in Christo patre. de conse. distinc. ij. faciunt notata per Felin. & alios in c. cũm dilecta. de rescriptis. & per docto. in c. mandato. de præbendis. in vj. dixi suprà in prima parte.

Sextò facit, quia textus in c. summopere. xj. quæstione iij. dicit, ꝙ diuina & humana lege resoluãtur dubia. nihil de dictis sanctorum patrum dicendo.

Septimò facit textus in capitulo, si inter. vj. quæstione iij. vbi papa leges humanas & principum suas leges vocat.

Octauò, quia etiam habetur xiij. quæstione secunda. cap. vnaquæq;. & §. item quæ, quòd quæ legibus diffinita sunt, mutari non licet. hinc Ambrosius in cap. iudicet. iij. quæstione vij. dicit: Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed iuxta leges & iura pronunciat. si quis sentẽtijs suis obtemperat, non indulget propriç voluntati. nihil paratum & cogitatum de domo defert & infra. obsequitur legibus non aduersatur, scilicet naturæ, & infra. qui iudicat non suæ voluntati obtẽperare debet: sed tenere quod legum est, nec immeritò, quoniam per imperatores leges humano generi deum distribuisse notum est, dicit Augustinus viij. distinctio. capitu. quo iure. igitur & sancti quorum dicta ecclesia recipit, nihil debent contrarium legibus ex arbitrio suo dicere: sed iuxta leges & iura pronunciare. Postquam enim sunt factæ leges non de eis, sed secundũm eas iudicandum est. capitulo in istis. iiij. distinctio. & hoc iustè: quia lex est lux & via vitæ. Prouerbiorum sexto.

Nonò facit, quia etiam similitudo legis recipitur in argumentum ad decisionem causæ ecclesiasticæ. capitu. in audientia. de sententia excommunicationis. extra. capitu. si iudex. de sententia excommunicatio. in vj. fortius præualebit ipsa lex. ad idem facit xv. quæstione iij. cap. sanè. §. cũm autem.

Decimò facit, quinimo etiam causa ecclesiastica per leges expresse deciditur. c. præsulum. in fine. xvj. quæstione iij. ibi, & tricennalis lex concludit: quia & filiorum nostrorum principum manauit autoritas. & c. nos sequẽtes. vj. q. j. & xcix. distinctio. c. prouinciæ.

Vndecimò facit, quia sicut leges non dedignantur sacros canones imitari, in authen. de ecclesiasticis titulis. in principio. colla. ix. ita & sacri canones principum constitutionibus adiuuantur. c. j. cũm concordan. de oper. noui nunciatio. extra.

Duodecimò, quia custoditio legũ consummatio est incorruptionis. Sapientiæ vj. vnde dicitur xxv. quæstione j. c. generali. quicunq; regum censuram in quocunq; crediderit vel permiserit violandam, vt execrandum anathema quidem fiat, & velut præuaricator fidei catholicæ apud deum reus existat. & eadem quæstione, capi. ideo. in prin. vbi dicitur, quòd in mundanis affixum est legibus excedere minime nos debemus. contra eorum quippe saluberrima agimus instituta, si quod ipsi diuino statuerunt consilio intactum non conseruamus. Dicta verò sanctorum credenda non sunt, nisi scripta in lege domini inueniantur: & ipsorum pręcepta prius veniunt discutienda, ꝙ̃ implenda. l. dis. c. si quis præpostera. vnde Ioannis j. c. iiij. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex deo sint. & ex his & pluribus alijs motiuis & rationibus, ita tenet Lucas de Penna in lege medicos. in secunda & tertia colũna. C. de professo. & medicis. libro decimo.

Et ad hanc vide Christoforum Longolium in suo Panegyrico in ciuilis sapientię laudem, quo comparatis ad inuicem cuiuslibet facultatis excellẽtioribus, facilè aperit nullam earum nedum excellere, sed nec sibi coęquari, talemq; inter eas omnes & istam esse delectum, qualis inter continentia & contenta solet adhiberi. Et hac velut vicaria dei opera fungente omnes in hoc seculo egere necessariò. Reliquis verò contingenter.

Vigesimaquarta consideratio. Ex prædictis ergo inferendum est, ꝙ doctores iuris ciuilis sunt multum honorandi, nec immeritò: quia sunt ad aliorum eruditionem. capi. super specula. de magistris. Et dicit textus in capi. gloriosus deus in sanctis suis. de reliquijs & veneratio. sanctorũ. ꝙ sunt luminosæ cãdelę ardentes super candelabrum positæ, quę in vniuersum corpus orbis terrarum tenebris profugatis veluti sydus irradiat matutinũ. & text. in dicto capitulo. super specula. dicit, ꝙ fulget veluti splẽdor firmamenti, & veluti stellæ sunt in ęternitates perpetuas permansuræ. & capitu. multi. de pœnitentia distinctio. secunda. dicit, ꝙ sunt radij solis, & textus in lege si arborem. §. si tamen. in verbo, locus opacus: quoniam sole cœpit esse plenus. ff. de seruit. vrba. prędiorum. cum ibi notatis per Angelum, qui multum extollit illum textum ad hoc. & antecessores appellantur, vt in prooemio fforum. §. primo. & §. discipuli. & domini vocantur. authen. habita. C. ne filius pro patre. & patres iuris, vt in l. prima. C. de excusatio. artificum. libro decimo. imo prophetæ dicũtur, vt in capi. sit rector. xliij. distinctio. in versic. prophetæ quippe. vocantur etiam nobilissimi, vt l. secunda. §. fi. ff. de excusatio. tuto. & amici principis. l. diui. ff. de iure patronatus. & parentes, vt in l. ex diui. C. de locato. vt per Barbatiam consilio suo inci. præclarè scribitur apud Iob. col. ix. in secundo volumine. imo & patres principis, & non fratres. l. ij. C. de officio diuerso. iudicum. Et professores dicũtur. C. ne filius pro patre. authen. habita. & doctores, vt in procemio Grego. & prooemio vj. & in clemen. ij. de magistris. & magistri, vt in prooemio fforum. §. his igitur. Et his nominibus: scilicet magister & dominus vocabatur dominus Iesus Christus, vt habetur Ioannis xiij. Vos vocatis me magister & domine, & bene dicitis. Item vocantur præceptores. l. si in ędibus. ff. de damno infecto. & etiam dicuntur sacerdotes. l. prima. ff. de iustitia & iure. imò sanctissimi. Cũm sanctissima lex seu iuris ciuilis scientia dicatur, vt in l. prima. ff. de varijs & extraordi. cognitio. Et etiam iurisperiti dicuntur. l. prima. C. de professoribus qui in vrbe Constantino. libro duodecimo. & etiam celsiores. vt in l. secunda. C. de officio diuerso. iudiciorum. Magnifici etiam viri appellari debent, quia & sic versantes magnificos viros appellat philosophus, quarto Ethicorum. & ita etiam eos appellat textus in prima constitutione. C. §. primo. & in prooemio institutio. §. cũq;. Sunt enim doctores iuris optimi, iustitiæ & reipublicæ ministri, inquit textus in prooemio fforum. §. discipuli. & §. penultimo. & dicit textus in l. aduocati. C. de aduocatis diuerso. iudiciorum. hi qui dirimunt ambigua facta causarũ, suæq; defensionis viribus sæpè publicis in rebus ac priuatis lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus prouident humano generi, ꝙ̃ si prælijs ac vulneribus patriam pa-

renteſq́ ſaluarent: & aliqua ex nominibus prædictis ponit Cardinalis Florẽtinus dictus Zabarella in clemen.ij. de magiſtris.in iij.q.& i quarta ponit quæ ſunt priuilegia illorum.fortè ea ſum deſcripturus,ad denotandum, ꝙ ex quo vltra doctores aliarũ ſcientiarum ſunt priuilegiati,ꝙ etiam ſunt honorãdi.Illorum etiã priuilegia ponit Alex. in l.centurio.ff.de vulg.& pupil.ſubſtitutio.

VIgeſimaquinta conſideratio. Anteq́ ponam quomodo vnus doctor etiam eiuſdem ſcientiæ ſit alteri præferendus,ponam illam antiquam & Carnolinam diſputationem,quę tamen eſt ſine rationibus validis ex parte medicorum.An legiſtę ſint digniores medicis,& ſic an debeant præcedere medicos.An verò medici legiſtas.& in hoc legiſtę,medici, & theologi inſudauerũt.Legiſtę verò ſuas partes tueantur, medici ſuas. Theologi verò arguunt ad partes pro excellentia vtriuſq́ ſcientię,ſed nihil decidunt.ideo adhuc ſub iudice lis eſt.

Et imprimis capiam fundamẽta pro medicis, tuendo earum partes,ponendo multa vltra poſita per doctores noſtros iuriſtas,quæ primo referam , deinde fundamenta medicorum,tandem aliqua addam.

Inter cæteros iuriſtas reperio,ꝙ Barba.in c.clerici.de iudicijs.melius cæteris hanc materiam diſputauit.Et primò dicit,ꝙ in hoc vult ſtare tanq́ agnus coram tondente,nec vult alicui moleſtus eſſe:& adducit in medium illud quod ſcribitur apud philoſophum in iij.aliàs in primo Ethi.opus morale,vt dicit,ſumpſit nõ vt ſciamus , ſed vt boni efficiamur,& ſic philoſophia moralis non eſt introducta vt per eã ſciamus,ex quo datur intelligentia quædã ad iuriſconſultũ noſtrum in l.j.in principio.ff.de iuſti.& iure.dum dicit veram,niſi fallor, philoſophiam,nõ ſimulatam affectantes:vt non ſit philoſophia ad ſciẽdum , ſed vt boni homines fiãt.vt probatur in l.iuſtitia.§.iuris pręcepta.ff.de iuſtitia & iure.Ergo nõ eſt ſcientia,vt dicit dominus Abbas Panor.in dicto c.clerici.

Nam ſcire,eſt rẽ per cauſam cognoſcere,vt in primo Poſteriorum.& in primo Phiſicorum dicitur.tunc enim opinamur vnumquodq́ cognoſcere,cum cauſas cognoſcimus primas & principia prima vſq́ ad elementa.capi. qui occidit.xxiij.q.viij.Ergo ſequitur,ꝙ non eſt ſcientia facultas ciuilis aut canonica,ſed eſt quædam philoſophia moralis per quam homines inducuntur ad bonum faciendum, & ad euitandũ malũ, & ſic ſe habet vt imperatrix. faciat illud Horatij.

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Et l.prima.in princ.& ibi glo.in verbo,metu.ff.de iuſti.& iure:ergo eo reſpectu excellentior eſt naturalis philoſophia,metaphiſica,aut medicina,vt dicit Barba.in dicto loco pro ſuo primo fundamento.

Sed iſtud fundamentum eſt pluſq́ debile, cùm præſupponat falſum,cùm ſatis ſuprà in quarta conſideratiõe huius partis probauerim,legalem facultatem eſſe ſcientiã habens ſuas cauſas & modos arguendi.imo magis dicitur ſcientia,q́ phiſica & medicina,vt ſtatim probabo.

Secundò Barbatia adducit textũ in c.nõ ſanè.xiiij.quęſtione v.vbi Gratianus ponit verba Auguſtini ad Macedonianum.in quibus pręmiſit medicos,legum aut canonum doctoribus.& clarum eſt ꝙ ex ordine literę validum eſt in iure argumentum,vt in l.generaliter.§.quid ergo. verſic.ordinem ſcripturæ.ff.de fideicommiſ.libertati.notatur plenè in c.cùm dilecta.extra de reſcriptis.vbi per Felin.& dicit ipſe Barba.quod dicit in c.decernimur.extra de iudicijs:ergo pręferuntur medici legiſtis.

Ad iſtud fundamentum dabitur reſponſum clarum, tenendo partem contrariam ,vbi ſimili modo arguetur pro parte contraria.

Tertiò, idem Barba.adducit tex.quem dicit eſſe ſingularem coniuncto dicto Barto.in l.j.C.de comitibus & archiatris.libr. xij.vbi dicit,ꝙ medicus principis,aut papę, æquiparatur ducibus & vicarijs principis,& obtinet locum comitis primi ordinis,quem gradum non habet legum doctor conſiliarius principis,vt notatur in l.iuriſperitos.ff.de excuſatio.tutorum.

Ad iſtud eſt facilis reſpõſio,ꝙ ex quo tenet primũ locum inter medicos,ꝙ ratio eſt ꝙ aliqua dignitate decoretur:ſed non dicit ꝙ ille qui inter conſiliarios principis tenet primũ locũ,vt eſt cãcellarius,qui dicitur quæſtor vel præfectus prętorio,ſit minor eo,cũ etiã ſit ſupra duces,comites,& vicarios,vt ſuprà amplè dictum eſt in ſexta parte,in j. & ſecũda conſideratiõe.vbi amplè de cãcellario & eius præeminentia ſeu excellẽtia:& etiam in d.parte poſui de primo medico principis,qui ſtat longè poſt cãcellariũ.

Quartò pro ſuo fundamẽto dicit,ꝙ illa ſcientia eſt nobilior,cuius ſubiectum eſt nobilius,vt dicit philoſophus in primo de anima:ſed ſubiectum philoſophiæ naturalis, vt dicit,eſt nobilius ſubiecto legum.eſt enim ſubiectum corpus phiſicum,vt mundus & cætera quæ in eo ſunt,vt ſtellæ,cœli,planetæ,elementa,mixta,homo,animalia irrationabilia:de quibus philoſophus proprietates & paſſiones conſiderat,& hæc ſubiecta ſunt nobiliora ſubiecto legum,quod eſt iuſtitia in politica conuerſatione.

Quòd autem cœlum,intelligentię,& planetæ ſunt nobiliores ipſa iuſtitia ciuili apparet:quoniam,vt dicit,ſunt corruptibiles in ſimplices,& ꝑpetuæ cauſę ſunt eorũ,quę in mundo ſunt,à quibus ratio & natura rerum dependet, & oẽs eius operationes inferiores:&,vt dicit , legalis potentia eſt quædam operatio variabilis.Ipſa etiam anima humana nobilior eſt ſine comparatiõe potentia legali,& ipſa iuſtitiæ communicatione,cum ſit ſubiecta ſimplex & perpetua,& eodem modo eſt dicendum de intelligentijs ſuperioribus,vt habetur in libro de anima.

Similiter & ipſe homo videtur nobilior ipſa iuſtitia legali,quia cauſa efficiens & finalis ſunt nobiliores ipſo cauſato,vt ca.cùm ceſſante.extra de appellatio.l.adigere. §.quãuis.ff.de iurepatro.& habetur in lib.de cauſis.& facit l.eam quam.C.de fideicõmiſſis.ſed iuſtitia eſt effectus cauſatus ab homine,& etiam ad finem inuentus , ergo nõ eſt nobilior ipſo homine,& per conſequens ſcientia illorum eſt nobilior ſcientia legali.

Et eodẽ mõ probo,ꝙ ſubiectũ medicinæ eſt nobilius ſubiecto legis.Nã ſubiectũ medicinę eſt corpꝰ humanum aĩatũ ſed ſubiectũ legis eſt iuſtitia cõmunicatiua,ergo ſubiectũ medicinę eſt nobilius ſubiecto legali,eo quia homo eſt dignior,quia eſt nobiliſſima creaturarum.Nam cauſa efficiens alicuius operationis eſt nobilior effectu à ſe producto,iuxta illud.Manus tuæ domine fecerunt me.& probatur in lib.de cauſis.ergo homo eſt nobilior iuſtitia politica & cõmunicatiua,& ſic nobilius eſt ſubiectum medicinæ,q́ legis,& per conſequens eſt nobilior ſcientia.

Pro reſponſione præcedentium perſuaſionum,ſeu talium qualium inductionum,neceſſe eſt demonſtrare errorem ita arguentium,qui in omnibus errant extrauagando terminos,& aliter ſumendo q́ ſumi debeant.Nam nõ eſt verum,

verum, ꝙ homo sit subiectũ in metaphisica, philosophia, & medicina, quæ omnes res supra declaratæ sunt subiectũ in illis scientijs: sed in philosophia naturali subiectum est cognitio rerum naturalium & effectus illarũ quæ sunt facta causa hominis, cũ oĩa hominis causa facta sunt, nõ solùm medicina: sed etiam planetæ, cœlum, terra, aër, aqua, omnia elementa, iustitia, ius, & omnes aliæ res quæcunq; sint. Ita ꝙ homo in qualibet scientia est ita subiectũ in vna sicut in alia: & vnaquæq; scientia est ita facta ad effectum hominis sicut alia: cùm, vt dictũ est, hominis causa facta sunt omnia, vt dictũ est amplè suprà in secunda parte, in prima consideratione. ad quam recurre ad demonstrandũ ꝙ omnia sunt sub homine, & non ꝙ homo vni rei subijciatur, & non plus vni q̃ alteri: imo omnes quęcunq; res, quæ sunt in mundo, & à deo creatæ subijciuntur homini, vt ibi amplè dixi. pręter rationem cui subijcitur homo, & non ratio homini. vnde, vt ait Sene. ad Lucillũ. Si vis oĩa tibi subijcere, subijce te rationi. vt dicit gloss. in verbo, rationis. in c. ex eo. de electio. in vj. de qua do. meus Iason in l. dedi. la premiere. §. si liber. ff. de conditio. ob causam. & in lege quoties. in vj. & vij. col. C. de rei vendi. & in lege illam. C. de collatio. sed nihil aliud est lex, nisi quod ratione consistit. j. distinctio. c. consuetudo. imo ratio est anima legis. l. cùm pater. §. dulcissimis. ff. de legatis ij. quoniam per rationem restringitur, ampliatur & ducitur. vt tenet Felin. in capitu. ex parte, in fine. extra de constitutio. Panor. in c. fi. in iij. col. extra de rescriptis. Petrus de Ancha. in consilio ccliiij. in ij. col.

Item & magis errant qui tali fundamento vtuntur, dicendo ꝙ subiectum in scientia legali sit iustitia politica & communicatiua, cùm verũ subiectum sit ius, quod ars boni & æqui, quę sunt essentiæ deitatis. vt supra dictum est, ex quo subiectum ipsius sciẽtię legalis potest dici deus, sicut in theologia vno respectu, tamẽ licet alio q̃ ad theologiam. Cùm licet deus sit subiectum in theologia eodem respectu, scilicet quia considerat dei proprietates & operationes, ex quo est eius verum subiectũ secundùm philosophum, primo Posteriorum. & dixi suprà in secũda consideratione, sic etiam scientia legalis: quia considerat bonitatem & æquitatem, quæ sunt partes iuris, & ideo cũ sint essentiæ & proprietates & operationes dei, qui circa bonitatem & æquitatem operatur, ideo subiectum in illa scientia legali est ipse deus, vt amplè suprà dixi. & scientia medicinalis solum habet respectum ad sanitatem corporis, & non animæ nec morum, quod tamen facit scientia legalis: quoniam ea ratione qua homo potest dici subiectũ in medicina, quia medicina habet respectum ad sanandũ corpus, eadem ratione & digniori posset dici subiectum in scientia legali, cùm medicina habeat respectum ad illũ sanandum, & scientia legalis ad illum bene regendum & gubernandum: & non solum hominem in specie prout medicina, sed totum hominem in genere & in republica quæ homini priuato præferenda est: circa quam versatur scientia legalis, non autem medicina. & sicut secundùm communem opinionem & illorum qui non vltra voluerunt dicere subiectum iuris ciuilis est homo politicus & rationalis dirigibilis constitutionibus legalibus in bonũ & in noticiam diuinarum atq; humanarum rerum, vt supra dictum est. Ita homo non simpliciter, sed ęgrotus dirigibilis ad sanitatem ex constitutionibus & ordinationibus medicinalibus est subiectum in medicina: sed non potest dici ꝙ homo simpliciter sit subiectum in medicina cũ homo sanus non subijciatur medicinæ: quoniam, vt habetur Mathæi ix. Marci ij. & Lucæ v. Non est opus medico valentibus, dicit Iesus pharisæis. cui Christo credendũ est, cùm quæ dicit vera sunt, & verum est testimonium eius: & ideo non potest esse verum, ꝙ homo simpliciter sit subiectum in medicina: quod adhuc quod plus est potest semper dici in sciẽtia legali, quoniam licet dici possit, ꝙ quæ spiritu dei reguntur non sint sub lege. verum est quantum ad exercitum, sed quantum ad rationem legis semper homo subiectus est. Panormi. in cap. omnis anima. de censibus, dixi suprà in quarta consideratione. Nec est etiam verum, ꝙ iustitia sit magis corruptibilis, & ꝙ cœlum & intelligentiæ seu planetæ cœli sint magis incorruptibiles q̃ iustitia. Cùm sit constans & perpetua voluntas. vt habetur institu. de iustitia & iure. in principio. & in l. iustitia. ff. eodem. & dixi supra vbi satis probaui, ꝙ non est variabilis nec commutabilis.

Et si dicatur, ꝙ causa efficiens sit maior causato: ergo etiam sequitur & in hoc non est dubium, ꝙ omnes aliæ scientiæ, imo inter alias plus medicina minoratur, cùm homo sit causa efficiens illarum, & homo non est factus propter medicinam, sed medicina propter hominem: quia homo est dignior quacunq; scientia, imo quacunq; re mũdi, cùm omnia eius gratia facta sunt. dixi suprà amplè in secunda parte, in prima consideratione. ex quo sequitur, quòd prædicta fundamenta Barbatiæ non militant.

Quintò Barbatia pro medicis adduxit aliud fundamentum, & dicit ꝙ illa scientia est nobilior altera, cuius finis est dignior: quia omnis laus in fine canitur, & omne agens agit propter finem, & finis est, qui mouet agentẽ, & est causa causarum, vt dicit philosophus. & probatur in lege eam quam. C. de fideicommissis. sed finis philosophiæ naturalis est dignior, q̃ finis legalis censuræ, quod demonstrat, vt dicit: quia finis intentus à natura in philosophia est felicitas actuum humanorum, sed finis legalis censuræ non est felicitas actuum humanorum: ergo finis naturalis philosophiæ est dignior fine legalis censuræ, quod vt dicit apparet, finis legalis censurę est felicitas quę dã circa quoddã cõmunicari secũdũ ciuilem cõuersationẽ, talis aũt non est vera felicitas actuum humanorũ, vt probatur in lib. Ethicorũ. & eodẽ modo est dicendũ de medicina, vt finis medicinæ sit dignior fine legalis censurę. Nã finis medicinę est conseruatio substantię & essentię hominis: finis autem legis est cõseruatio qualitatis & accidentis, q a bona & honesta conuersatio, in alijs aũt substantialis & cõseruatio substantiæ & formæ est dignior finis & magis necessarius fine qualificatiuo & conseruatiuo qualitatis, & vt dicit, hoc est clarissimum, quia substantia est dignior accidente: quia accidens est in esse, vt voluit philosophus v. Ethicorum. & in l. eius. ff. si cer. peta.

Parcat mihi autoritas domini Andręę Barbatiæ: quia non bene cõsiderauit finem legalis scientiæ, qm̃ si vidisset Ciceronẽ, aut de eo recordatus fuisset, & sequẽtibus allegandis. non dixisset finem legalis sciẽtiæ esse talem quem dicit. Nã Cicero lib. secũdo de legibus. ad ciuiũ salutẽ, ad ciuitatum incolumitatem hominumq; vitam beatam & quietem leges esse adinuẽtas attestatur, & satis iuribus demonstratur per textum, in l. ij. §. post hæc deinde. ff. de origine iuris. vbi Bald. dicit, ꝙ ciuitas non potest stare sine iurisperito. cum leges ad conseruandam rempublicam ciuitatis, & etiam finis legis est conseruatio pacis inter ho-

mines,vt dicit Alberi.in rubrica.ff.de legibus.Et ſic finis legalis ſcientiæ non ſolum tendit ad conſeruationē vnius hominis in ſpecie, puta talis, aut talis, ſed omnium & totius reipublicæ.Et tamen finis medicinę non tendit ad cōſeruationem vniuerſalis ſtatus hominis. Cūm medicina ſit tātum pro ęgrotis: quoniam, vt dictū eſt, non eſt opus medico bene valentibus, Mathæi nono. Nec eſt in poteſtate medici facere hominem quantumcunq; ſpecialem immortalem, iuxta illud Pſal.lxxxvij.nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici ſuſcitabunt.quod non eſt medicorum ſuſcitare, ſed ſolius dei. Vnde dicit. Confitebuntur tibi, quia ſi aliquos mortuos ſuſcitari contigerit, non à medicis ſed à deo ſolo rediuiuos faterētur, prout ita declarat illum textum Archidiaco.in c.cōuertimini.§.hinc etiam medici.de pœniten.diſtinctio.prima.

Item & ſic.ex quo finis legalis ſcientiæ tendit ad conſeruationem reipublicæ, finis verò medicinæ ad conſeruationem priuatorum hominū, eſt pręferenda ſciētia legalis. Cūm vtilitas publica pręferenda ſit priuatæ.l.vtilitas publica.C.de primipilo.lib.xij.& ibi Lucas de Penna.

Nam bonum gentis diuinius eſt q̃ bonum vnius hominis, vt dicit philoſophus primo Ethicorum. Et apud Platonem.Iuſtiſſimè illa ciuitas traditur inſtituta, in qua proprios quiſq; neſcit affectus.viij. diſtinctio .in principio.hinc Tullius de Officijs, libro iij.Natura quidem cōſequimur, vt communem vtilitatē noſtræ anteponamus: vt enim leges omnium ſalutem, ſaluti ſingulorū anteponunt, dicit Lucas de Penna in lege j.C.de collatione fundorum patrimonialium.libro vndecimo.

Item medicina tendit ſolum ad conſeruationem corporis, ſed legalis cenſura ad conſeruationem hominum reipublicæ & animæ, quoniam ad rerum diuinarum atq; humanarum notitiam tendit, vt dicit gloſſ.in l.j.§.proinde.ff.de varijs & extraordi.cognit.in verbo, ſanctiſſima. vbi dicit, ꝙ ſcientia legalis eſt ſanctiſſima quo ad animã: quia eius præcepta concordant cum diuinis, docet enim honeſtè viuere, alterum non lædere, & ius ſuum vnicuiq; tribuere.ex quibus non ſolum corpus conſeruatur, ciuitas, & reſpublica: ſed anima ſaluatur, quoniam in his tribus pendent leges & prophetæ: ſed anima præferenda eſt corpori & quibuſcunq; rebus.lege ſancimus.C.de ſacroſanc.eccleſi.& ſatis ſuprà demonſtraui, qualis ſit finis legalis ſcientiæ, ratione cuius etiam videtur legalis eſſe ęquiparanda ſcientiæ theologicæ, quę cūm ſuprà ſcripſerim, nolo hic tranſportare.

Ex quibus conſtare poteſt, ꝙ nulla eſt comparatio finis legalis ſcientiæ ad finem medicinæ, aut philoſophiæ naturalis. Cūm in centuplo ſit dignior finis legalis ſcientiæ fine medicinę & philoſophiæ.

Sextò, Barbatia adducit aliud fundamentum, & dicit ꝙ nulla doctrina pōt appellari ſcientia, niſi quæ eſt verorum & æternorum in veritate & impoſſibilium aliter ſe habere: quoniam, vt dicit, ſcientia eſt verorum, ſecundūm philoſophum primo Poſteriorum.& Commentatorē in tertio de anima.& facit text.in c.qui occidit.xxiij.q.v.& quod voluit Bar.in l.ij.§.quod obſeruari.C.de iuramento calumniæ. quoniam nihil ſcitur niſi verum, vt voluit Bal.in c.ij.de conſtitu.vbi dicit, ꝙ ſcientia eſt entium nō eorum quæ natura, aut ars reuelauit.Bal.in c.cūm contingat.de reſcriptis.Pet.de Ancha.in cle.j.de conceſſio.præbendæ.& per gloſ.in l.ſi pater.ff.de hęred.inſtit.probatur in d.c.qui occidit, ſed philoſophia eſt huiuſmodi, & legalis cenſura eſt circa cōtingentia in humanis actibus extrinſecus contingētibus aliter ſe habere & diuerſimodè ſe habere, & ideo dicit, ꝙ lex adaptatur tempori & eſt mutabilis ex varietate temporum.iij.diſ.c.erit autem lex.c.non debet.de conſang.& affi.c.pe.de clericis non reſiden.c.ſuggeſtum.de decimis.l.ex facto.ff.de vulga.& pupil.Et per conſequens videtur, ꝙ doctor philoſophiæ aut medicinę ſit præferendus doctori legum ſeu canonum.

Ad iſtud fundamentū eſt ampliſſimè reſponſum.ſ.in hac parte, in iiij.cōſideratione.ibi, Ad quartum.& ibi, ad ſextū.vbi ſatis probaui, ꝙ ſcientia legalis ſit immutabilis licet quādoq; mutetur ex illa aliqua cōſtitutio, nō tamen per hoc dicitur mutabilis aut variabilis.cūm oīa ſemper fiāt cū ratiōe, quę eſt aīa legis.& ſicut qñq; medicus mutat medicinā rōne loci aut tēporis, etiam in vno & eodē corpore, & per hoc non dicitur facere cōtra ſciētiam ſuam, ſic etiā dicendū eſt de iuriſperito aut alio habēte poteſtatem mutandi aliquas leges: ſed cū ſcientia legalis non ſit in totum mutabilis, prout nec ſcientia medicinalis, ideo eſt certa & vera in genere, ſicut ipſa medicinalis ſcientia.

Septimò, pro parte medicorum adduco alia fundamēta.videlicet, ꝙ ſunt honorandi, quoniam vt habetur Eccleſiaſtici xxxviij.Honora medicum propter neceſſitatē, etenim illum creauit altiſſimus.à deo enim eſt omnis medela, & à rege accipiet donationē, diſciplina medici exaltabit caput illius, & in conſpectu magnatum collaudabitur.altiſſimus de terra creauit medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam, vbi amplè cōſtat ꝙ medici ſunt honorandi, & ꝙ medicina eſt à deo.

Sed ad hoc dico, ꝙ ex origine ipſius non eſt tam honoranda quàm ſcientia legalis, cūm medicina ſit de terra, & iuſtitia de cœlo proſpexit.vt ſupra dictum eſt, & ideo à digniori loco dignior dicitur.argumento eorum quæ dicūtur de matrimonio quod eſt dignius ſacramētum, eo quia in paradiſo fuit celebratum & ordinatum, Gene.ij. Erunt duo in carne vna.prout amplè dixi in cōſuetudinibus noſtris ducatus Burgundiæ, in rubri.des droictz & appartenances à gens mariez.in principio.

Octauò, facit text.in l.j.§.medicorum.ff.de varijs & extraordi.cognitio.vbi dicit textus, ꝙ medicorum eadem cauſa eſt quæ & profeſſorum, niſi ꝙ iuſtior quo ad petitionem ſalarij, ex quo in hoc diminuitur de eorum honore.Cūm ex quo mercenariam operam non ſpernunt, non amplius inter philoſophorum profeſſores numerantur, vt dicit ibi tex.ibi, An philoſophi.& ideo ex quo legiſtæ non petūt ſalarium, ſed eis datur honorarium, ſic dictum, quia honor eſt donanti, & cui datur.vt dicit gloſſ.in verbo, honor.in d.l.j.§.eſt enim.quædam enim tametſi honeſtè accipiuntur, inhoneſtè tamen petūtur, vt dicit ibi tex. Ex quo textu clarè conſtat, ꝙ ſtatus aduocatorum eſt honorabilior q̃ medicorum eadem cauſa.

Nonò, per illum textum hic ante allegatum dicitur, ꝙ medici præſunt corporibus humanis.Legiſtę verò rebus, ſed corpus præferendum eſt rebus, cum ſit dignius q̃ res: & digniora ſunt quæ dignioribus præferuntur, vt in authen.de defenſo.ciuitatum.§.nos igitur.collatio.iij.igitur medici ſunt præferendi legiſtis.

Ad hoc eſt ſupra reſponſum, ꝙ licet legiſtæ præſint rebus, & habeant eas ſubiectas, habent etiam non ſolum corpus ad inſtruendum ipſum quomodo alterū lędere nō debet, honeſtè viuere.& ius ſuum vnicuiq; tradere debet. lege.j.ff.de iuſtitia & iure.vt dixi ante: ſed etiam præfertur

animæ

quam instruit & docet (vt etiam prædixi) quę pręciosior est corpore, igitur.

Decimò facit, quia leges impediunt cognitionē veritatis. Medicina autem facit ad eam deuenire, qđ sic probatur per dictum Auerrois, in fine secūdi Phisicorū, vbi dicit. Ille in quo congregatur consuetudo & comprehensibilitas veritatis non habet impedimentum à veritate: sed impedimentum semper est à falsitate, vel saltem ab eo in quo non est veritas, neq; falsitas. vt in legibus, & secūdo Metaphisicæ Aristotelis textu commenti xiiij. quantam vim habeat consuetudo leges ostendunt, in quibus iuuenes apologos plus animo applicabiles q̃ summe veritatis, & tamen medicina ex quo est scientia speculatiua, & per speculatiuas acquiritur cognitio veritatis, vt dictum est ante, igitur cognitionē veritatis impediunt leges, quā medicina amplectitur: & per consequens medici legistis sunt laudabiliores.

Sed ad prædicta est satis responsum ex quo nō solum scientia legalis est practica, sed etiam speculatiua, vt dixi, igitur &c.

Vndecimò facit, quia iuristæ, vt iuristæ non possunt esse prudentes. igitur nō possunt esse ciuiles. cōsequētia patet ex dicto Philosophi secūdo politicorū, qui dicit. necesse est ciuilem hominem esse prudentem. & probatur antecedens, quia prudentia est habitus cum ratione vera. Iura autem sunt cum formidine, quoniam sunt opiniones: sed opinio non est habitus, in quo anima prospiciat verū affirmando vel negando, vt sexto Ethicorum. sed ea falli contingit, igitur &c.

Ad hoc satis est responsum suprà. Et dicit Laurentius Valla in procœmio tertij libri suarum elegantiarū, q quinquaginta digestorum libros, cum admiratione relegit. primum qđ nescias, vtrum diligentia ne an grauitas, prudētia an æquitas, scientia rerum, an orationis dignitas præstent, & maiori laudi danda esse videatur, deinde qđ hæc ipsa ita in vnoquoq; illorum omnia sunt egregia, & perfecta, vt vehementer dubites, quem cui pręferendum putes. Quæ enim disciplina (vt idem ait) scilicet quæ publicè legatur tam ornata, atq; aurea, vt ius ciuile? Tantum igitur deberi putat eius facultatis libris, quantum illis olim qui capitolium ab armis Gallorum, atq; insidijs defenderunt, per quos factum est, vt non modo tota vrbs non amitteretur, verūetiam vt tota restitui posset, ita per quotidianam lectionem digestorum, & semper aliqua ex parte incolumis, atq; in honore fuit lingua Romana. hæc ille inter plura alia.

Duodecimò facit, quoniam qui à deo commendantur sunt magis approbati, vt dicit Apostolus. secūdæ ad Corinth. decimo. Non enim qui seipsum commendat, ille approbatus est, sed quem deus commēdat: sed medici à deo commendantur, vt dictum est suprà in septimo argumento, Iuristæ autem seipsos commēdant, vt habetur in cap. clerici. per doctores. de iudicijs.

Sed medici qui faciunt istud fundamentum, aut non omnia viderunt, aut veritatem tacent: quoniam etiam iuristæ & legislatores laudantur à deo: quoniam, vt habetur Psalmo lxxxiij. Benedictionem dabit legislator, & ibunt de virtute in virtutem, quoniam etiam ipse deus legislator dicitur. Iob xxxvj. Ecce deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus. & Iaco. iiij. vnus est legislator & iudex qui potest perdere & liberare. & vt dicit Bernardinus de Bustis in secūda parte sui Rosarij. sermone xxix. ij. parte in litera C. hæc sciētia est à deo, vt habetur Prouerb. viij. per me legum conditores iusta discernunt. & habetur Psal. ix. Constitue domine legislatorem super eos, vt sciant gentes, quoniā homines sunt. imo dicitur Actuū v. Doctores legum dicūtur honorabiles, cùm dicatur. quidam erat in concilio pharisęorum nomine Gamaliel legis doctor honorabilis.

In contrarium tamen & pro parte legistarum, quæ est ipsa veritas, & prout ita se habet obseruantia, & ita etiam tenet sedes apostolica, q legistæ præferuntur medicis & magistris in artibus, teneo q indistinctè doctor legum & canonum, aut vnius illarū facultatū tantū, præfertur doctori in medicina & magistro in artibus. Quod probatur multis fundamentis, ex quibus iam suprà plura posui, sed ea quæ posui non recitabo, sed tantū de eis mentionem faciam remissiue ad loca supradicta, & suprà descripta.

Primū ergo fundamentū est Barbat. semper tenendo eius ordinē & aliqua addendo, est eo quia anima est præciosior corpore, & semper est præferēda. l. sancimus. C. de sacrosan. eccl. c. cū infirmitas. de pœni. & remis. sed legalis censura est medicina animæ, & curat animā. tex. est valde singu. iuncta sua glos. in verbo, nouis. de iuramento calū. extra. & maximè ius canonicum, qđ tendit ad bonū animæ simpliciter, & ad dirigendū animas ad ipsum deum, vt in ca. vt animarū periculis. de constitu. in vj. & est glo. magna, circa medium, quæ ad hoc reputatur singularis. in ca. cū contingat. de iureiurando. extra, sed idem etiam dicendum est de scientia legali, cùm sit sanctissima etiam quo ad animā, vt est tex. in l. j. §. est em. cum glos. in verb. sanctissima. ff. de varijs & extraordi. cognitio. vt dixi s. respondendo ad fundamenta pro contraria parte. Sed medicina curat quandoq; corpus ægrotū, non semper: quia non est in medico semper releuetur vt ęger: eo etiā quia constituti sunt vnicuiq; termini qui præteriri non poterunt, vt habetur Iob xiiij. & cùm corporalia nihil sint ad comparationem animę & spiritualium, vt c. inter corporalia. de translatio. prælatorū. quoniam etiam, vt inquit Hierony. temporalis vita vitæ æternę comparata potius est dicenda mors q̃ vita. & apud Ciceronem de somno Scipionis. Vestra quæ dicitur, vita mors est. Et etiam militat hoc argumentū quo ad philosophiā: quia licet philosophia naturalis tendat ad cognitionem rerum, & ad quādam felicitatem cognoscendi, iuxta illud quod dicitur in Georgicis. Felix qui potuit rerum cognoscere causas. Nō tamen tendit ad beatitudinem animę, & per consequens scientia legalis est nobilior philosophia & medicina.

Secundò facit, quoniam illa scientia dicitur honorabilior altera, cuius subiectum est honorabilius. assumptum est philosophi in primo de anima. & pluries suprà relatum est, sed subiectum legis (vt dicit Barba.) est iustitia, & iustitia maior est omnium aliarum virtutum. vnde scribitur apud Ciceronem in libro de senectute. Optimo iustissimo cuiq; iter in cœlum pateret, & expeditissimū, propter iustitiam quis acquirit beatitudinem. & ideo dicebat Aristoteles quinto Ethicorum, q iustitia est virtus lucēs, vt Hæsperus, ergo scientia legalis est nobilior artibus & medicina. Hæc sunt quæ dicit Barbatia. Sed de huiusmodi nobilioritate iustitiæ ad alias virtutes & excellentia, seu præcedentia ad omnes alias, dixi in rubrica, des iustices. in principio. in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. Et de subiecto digniori dixi in hac parte, in sexta consideratione, vbi posui quòd

ratione subiecti etiam æqualis cum theologia, participat cum theologia scientia nostra legalis, ideo hic non repeto. quęquidem iustitia domina est & regina virtutũ, vt dicit Beroaldus in tractatu de felicitate: imo cũ iustitiæ pars sit religio, vt ibi dicit, cùm dei cultus iustitiæ ascribatur. ex quo vt dicit, est animæ conseruatiua.

Tertiò facit, quia oĩa denominantur à fine, & finis est qui mouet agentẽ, vt voluit philosophus: sed finis legalis sciẽtię est cõseruare rempublicã, ciuitatẽ, & hominũ congregationẽ, vt probat in l. ij. §. post hæc deinde. ff. de orig. iuris. & ibi Bal. colligit, ꝙ ciuitas non põt stare sine iurisperito. tendit eñ ab bonũ publicũ, propter quod homines efficiuntur beati, teste Cicerone in libr. de somno Scipionis. in versi. oĩbus qui patriã auxerint, rexerint, adiuuerint, atq; seruauerint, oĩbus esse certũ in cœlo diffinitũ locum, vbi sempiterno ęuo fruantur. Sed ad hunc finem non tendunt artes & medicina, ergo ex fine legalis scientia excedit artes & medicinam. & de huiusmodi fine scientiæ legalis satis amplè suprà scripsi in hac parte, in septima cõsideratione, quæ hic non refero: sed ex ibi deductis est ampliandum istud fundamentum.

Quartò facit, illa scientia est nobilior alia per quam humana vita melius disponitur. Nam homo est nobilissima creaturarum, iuxta illud Porphirij. Sumus enim rationales nos & dij, sed mortales additum nobis separat nos ab illis. & in vj. Aeneidos scribitur.

Igneus est illis vigor, & cœlestis origo.

Et in illo Ouidiano.

Pronaq; cùm spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlumq; videre.

Et dixi amplè supra in ij. parte, in j. cõsideratione. Sed per cẽsuram legalẽ melius disponitur humana vita. Nam per leges homo homini prohibetur insidiari. l. vt vim. ff. de iusti. & iure. imo non solũ vna ciuitas, sed nec exiguus hominũ cœtus potest esse sine iustitia. Nec etiam quidem parua domus, vt dicit Maccrobius li. x. de somno Scipionis. Ita ꝙ non solum est vtilis & necessaria cuilibet administranti & exercenti, sed etiam omnibus & reipublicę, vt dixi in dicta rubrica, des iustices. in prin. suprà allegata. in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ.

Quintò, illa scientia est nobilior altera, per quam homo magis efficitur obediens deo, & magis ipsi deo coniũgitur: sed per legẽ nos efficimur virtuosi, vt. l. j. in prin. ff. de iusti. & iure. & iungimur deo, & sumus filij ipsius dei, quoniam dij & nos rationales sumus, vt dicit idẽ Barbatia in c. significasti. de foro competenti. nume. xiij. imo, vt dicit propheta, psal. lxxxiij. Etenim benedictionẽ dabit legislator, & ibunt de virtute in virtutẽ. & habetur Daniel. xij. Qui ad iustitiam erudiũt multos, quasi stellæ in perpetuas ęternitates. c. fi. de magistris. & dixi ante in vij. parte, vbi dictum est, quòd aduocati sunt laudandi & honorandi in sede magistratus, ita ꝙ legistæ, etiam sacerdotes & sanctissimi vocantur. dixi hic ante in x. consideratione. Sed per medicinã in nihilo deo attingimur, imo nihil habet quòd concernat conscientiam aut animam nisi à iureconsultis, vt in ca. cùm infirmitas. de pœniten. & remissio. imo per medicinã quandoq; curamur ab infirmitate corporis tantum, nec deo coniungimur, igitur &c.

Sextò facit: quoniã, vt inquit summæ sapientię Chrysippus, lex est rerum humanarum & diuinarum cognitio. l. nam & Demosthenes. ff. de legibus. & medicina est tantum cognitio rerum naturalium & humanarum, ergo excellentior est legalis scientia. Cùm eius subiectum, s. iustitia aut ius, versetur circa diuina, vt dictum est suprà amplè, in xviij. cõsideratione. & voluit Philosophus in primo de anima.

Septimò facit, quoniam lex est donum dei. d. l. nam & Demosthenes. ff. de legibus. & fuit inuenta à deo, & sic processit à deo. Exod. xxxj. c. ibi, digito dei scriptos. & Deutero. x. c. & dicitur Exod. xxv. Dabo tibi duas tabulas lapideas, & legem & mandata quæ scripsi, vt doceas filios Israël. & dicitur Prouerbiorũ vj. quòd est lux mundi, & fons vitæ. xvj. c. Et procedit à sapientia. Ecclesia. xix. & fuit inuenta à deo, ex quo est magnificanda, sicut matrimonium magnificatur ab authore. capitulo primo. de voto. libro vj. & dixi suprà hic in v. consideratione. quomodo leges inuentæ sunt à deo, & origine à deo processerunt, vbi amplè. & sunt per ora principum diuinitus promulgatæ. lege fin. C. de præscrip. longi temporis. & iuxta illud iam ibi per me allegatum. Per me reges regnant. Medicina verò est inuenta ab homine, videlicet ab Apolline, Aesculapio, & Hippocrate doctissimo. iuxta illud Ouidianum. Inuẽtum est medicina meum. ex quo sequitur, ꝙ magis est honorandus legista quàm artista aut medicus.

Octauò, dicit Barbatia hoc probari ex glos. in verbo, nec medico. in capitu. non sanè, quod est c. fina. xiiij. q. v. vbi dicit, ꝙ medici non sunt maioris valoris quàm obstetrices, vt videtur facere tex. in lege, si duobus. §. si autem artifices. C. communia de legatis.

Nonò, dicit Barbatia, quòd etiam ex modo acquirendi scientia legalis est dignior, cùm faciliori modo acquiratur scientia legalis quàm artis aut medicinæ, quoniam licet modus sciendi in Philosophia naturali sit demonstratiuus, & sit certior & verior, iuxta illud, Certior aure arbiter est oculus. l. si irruptione. §. fin. ff. finium regundorum. l. ij. versi. atrox aspectu. ff. de ferijs. Et eodem modo modus sciendi medicinam est demonstratiuus aut diffinitiuus: vt apparet in primo Teb. primo canonis tertia Fen. primo. Item modus sciendi leges est positiuus & fallax. Ideo non est certus & demõstratiuus, sed modus sciendi leges licet sit põsitiuus, tamen est finitus, & sic est certus: & adducit tex, quem dicit valde singularem in prooemio fforum. §. quibus. imo est sub. §. duabus, in impressionibus nouis. vide tamen tex. alium ad hoc in prooemio. instit. in §. cunct. in fi. ibi: vt & initium vobis & finis legum. Ex quibus textibus tria inferuntur.

Primò, quod legalis censura est scientia contra multa argumenta in contrarium, & suprà amplè probaui in iiij. consideratione huius partis.

Secundò probatur, quod est scientia finita, & traditur per modos certos, determinatos & finitos. Hinc dicit etiã tex. in aut. de priuilegijs dotis. in prin. colla. viij. Vnam nobis esse in omni nostræ reipublicæ & imperij vita. In deo spem credimus, scientes quia hæc nobis & animæ & imperij dat salutem: vnde & legislationes nostras inde pendere competit, & in eam respieere, & hoc eis principium esse, & medium, & terminum.

Tertiò probatur, quòd finis suus est mirabilis: & faciat illud quod habetur in amphorismis Hippocratis, cùm dicitur. Vita breuis, ars uerò longa: tempus acutum, experimentum uerò fallax, & per consequens sequitur quod ratione modi per quem scitur scientia legalis est excellentior quàm artis & medicinæ.

Decimò facit, prout dicit Barbatia, illa scientia est alia excellentior, cuius finis excellẽtiorem producit effectum, quia omnis effectus assimilatur causæ: quia natura est vis insita rebus ex similibus similia procreans, vt in primo de generatione & corruptione. c. ius naturale. j. distin. l. quod si nolit. §. si mancipiũ. ff. de edil. ędic. sed peritus in censura legali, efficitur parens imperatoris, vt est text. in l. diui. in versi. apud Vlpianũ parentem nostrum. C. de locato. Et alios plures effectus habent iuristæ, quos non habent medici: vt suprà dixi in vj. & x. consideratione huius partis: sed non inuenitur iure cautũ, ꝙ medicus aut philosophus sint parentes principis, aut alios effectus habeant, de quibus suprà. Et licet dicatur, ꝙ primus medicus principis æquiparetur duci, vt suprà dictum est. Non tamen sequitur ꝙ propter hoc sit præponendus iuriscõsulto. Nam iurisconsultus est pater Imperatoris, quod bene notabis ad declarationem l. j. C. de comitibus & archiatris. libro xij. Quoniã si in curia principis aut papæ sint duo doctores, quorum vnus sit medicus principis, & alter cõsiliarius: ꝙ pręferet̃ doctor cõsiliarius: quia dicit̃ pater imperatoris.

Adde vltra Barbatiã ꝙ maximè istud debet habere locum in cancellario principis, qui non solum medicos, sed etiam omnes alios, etiã duces (quibus assimilatur & æquiparatur medicus) præcedit, vt dixi suprà in vj. parte, vbi amplè de eius excellẽtia & potestate descripsi: & ita se habet consuetudo, de qua dicam in fine.

Vndecimò facit, illa sciẽtia dicitur nobilior cuius splẽdore illuminatur vniuersus orbis. Nam publica vtilitas priuatæ præfertur. l. j. §. pe. C. de cadu. tollen. c. bonæ. j. de postula. prę̃latorũ. dixi suprà. sed per scientiam legalem illuminatur mundus: vt probatur in authẽ. habita. C. ne filius pro patre. dixi suprà in x. cõsideratione. & respublica legistis cõmittitur gubernanda. §. fina. in procœmio institutionũ. §. duabus. in fi. & §. pe. in procœmio ffo rũ. Sunt etiam iuristæ omni tempore felices, vt dicit tex. in procœmio fforũ. d. §. duabus, in fi. Nec permittũt leges aliquem iurisconsultum in anxietatę aut paupertate viuere. ita dicit tex. in authẽ. de hære. & Falcid. §. fi. colla. j. Sed hoc nõ multum facit, quia etiam idem dicẽdum est de medicina, cùm vt dicat glos. in verbo, ditissimi. in dicto procœmio fforum. §. nos verò.

Dat Galienus opes, & sanctio Iustiniana,
Ex alijs paleas, ex istis collige grana.

Sed magis communiter & plures videmus legistas ditissimos ꝗ̃ medicos.

Duodecimò facit, quia orbis maior est vrbe. c. legim⁹. versicu. si autem. xciij distin. sed legalis sciẽtia prodest vniuersis, quia bonos inuitat ad pręmiũ, & malos prohibet à malo. l. j. ff. de iustitia & iure. vt dicit Barba. in dicto loco. sed adde, ꝙ etiam omnis homo est subditus legibus. c. de capitulis. cum quatuor sequẽtibus. x. distinc. etiam in foro conscientię, vt notat glos. Bal. & doctores in ca. quę in ecclesiarum. extra de constitutio. Abbas in prin. decretaliũ. Petrus de Ancha. in consi. xxj. incip. videtur prima facie dicendũ. dixi in cõmẽtarijs nostris super cõsuetudinibus ducatus Burgũ. in titu. des droictz & appartenãces à gens mariez. §. vij. in glo. des prochains parens. ver. cõtrarium tamẽ. Et redeũdo ad Barba. Sed medicina nõ prodest nisi ęgrotis: cũ, vt dicat dñica veritas, Matthæi ix. & ca. multi. ij. q. j. non opus est medico valẽtibus. dixi supra. ergo melior & honorabilior est scientia legalis.

Decimotertiò, sacerdotes præferuntur laicis: sunt em̃ dij. c. cũ ex iniuncto. §. licet autẽ. ibi, dijs non detrahes, sacerdotes intelligens, de hæreticis. extra. c. sacerdotibus. in prin. xj. q. j. dixi suprà in iiij. parte. in j. ij. iij. iiij. v. & vj. cõsiderationibus. Sed doctores legum dicuntur sacerdotes. l. j. §. ij. ff. de iust. & iure. dixi suprà in hac parte, in decima consideratione. Ergo doctores legum præferuntur doctoribus artium & medicinæ.

Decimoquartò, vt dicit idem Barba. facit quod habetur in ca. vnico. quod incip. gloriosus Deus in sanctis suis. §. j. de reliquijs & veneratione sanc. in vj. vbi dicit text. ꝙ doctores quasi illuminosas & ardentes lucernas super candelabrum positas vniuersum corpus (orbis errorum tenebris profugatis) velut sydus irradiat matutinũ: & sic doctores iuris stant sicut sydus in cęlo, ergo pręferuntur medicis. & facit tex. in |c. super, specula. quod est ca. fi. de magistris. extra. vbi dicitur, ꝙ doctores velut splendor fulgent firmamenti, & velut stellæ in perpetuas ęternitates permansuri, cùm plurimos ad iustitiam edocere valeant: facit etiam tex. in cano. multi. de pœniten. disti. ij. vbi tex. appellat doctores solis radios. & dicit Hostiensis in procœmio suæ summæ. in vj. mihi col. versi. ciuili. ꝙ recti iudices & aduocati fideles vtentes legibus prout debent, meliorem vitam ducunt, ꝗ̃ fratres prædicatores, aut alij fratres: vide quæ scripsi suprà in hac parte, in dicta x. cõsideratione. Ergo ex prędictis infertur, ꝙ doctores legum pręferuntur artistis & medicis.

Decimoquintò, facit pro ista parte, vt dicit Barb. tex. cui mũdus respõdere nõ posset, in procœ. fforũ. §. duabus. versi. quibus. vbi tex. dicit, & quod penè in nulla alia euenit arte, cùm & si vilissimę sint. vnde probat ibi tex. ꝙ omnes alię artes dicuntur vilissimę habito respectu ad scientiam legalem, ex quo sequitur qđ habito respectu ad doctores iuris, doctores artium & medicinę succumbent.

Et si dicatur, ꝙ lex nõ est ars: dicit qđ ibi probatur cõtrarium, qđ imo est ars, scientia, philosophia vera & nõ simulata, vt in l. j. §. nam vt. ff. de iustitia & iure.

Additio tamen ibi posita ad Barbatiã dicit, qđ illud argumentũ est ab autoritate iurisconsulti, qđ nullũ est secundũ Philosophũ & veritatẽ: & vt dicit ibi, si valet, artistæ habent autoritatem magni Auerrois qui appellat sequentes leges inuoluentes & stultos, vt patet viij. Physic. tex. cõmen. iiij. & in prologo eiusdẽ: sed ad talia dicta per eũdem apostillatorem, ibi supra satis est responsum, ideo nõ insisto, cùm constet de contrario.

Decimosextò, facit secundũ eundẽ Barba. quoniã facultas legalis dicitur esse thesaurus: ita probatur in d. procœ. fforũ. §. nos verò. ergo excellentior est artibus. hinc vt ibi etiã dicitur, doctor iuris ciuilis dicitur antecessor, & pluribus alijs nominibus excellẽtissimis & egregijs suprà positis in x. consideratione, quam vide ad hoc.

Decimoseptimò etiam facit vnũ aliud, quod ęgrè & molestè ferre deberent omnes qui saluatorem dñm nostrum Iesum Christũ colunt, qđ Iudæi assumuntur ad doctoratum in medicina, sed non possunt assumi ad doctoratum iuris, vt l. fina. C. de postulando. Ex quo sequitur, qđ cùm Iudæi nõ possint assumi ad doctoratum iuris, vt per Bar. in l. fi. C. de Iudæis, eo quia est dignitas quam Iudæi habere nõ possunt. Si ergo assumũtur ad doctoratum medicinæ, sequitur qđ doctoratus in medicina nõ est dignitas, & per consequens præferẽdi sunt legistę artistis & medicis, nisi dicamus, vt dicit, qđ de facto & nõ de iure Iudæi vsurpant doctoratum in medicina & in artibus.

Decimooctauò facit argumentum ab ordine literæ, quod est validum in iure.l.generaliter.§.quid ergo.ff.de fideicōmissis libertati.sed ex ordine literæ notarius præfertur medico, vt in l.fi.in prin.C.cōmunia de legatis. Ergo multofortius iurista siue doctor legis præfertur medico:& facit, vt dicit, quoniam seruus nō potest esse notarius, vt in l.generali.C.de tabularijs.libro decimo.& tamen seruus potest esse medicus; vt ibi.ergo inferioris gradus est medicus q̃ notarius.

Decimononò facit rubri.C.de professoribus & medi. libro decimo, vbi professor iuris præfertur medico. vbi dicit Lucas de Penna, ꝙ licet medici in ordine præpositionis præferātur patronis causarum.c.nō sanè.quod est c.fi. xiiij.qō.v.etiam præponūtur professoribus in iustitia petitionis, cūm publicè viuentibus prosint.l.si duas.in fine. ff.de excusatione tutorum. Et de salute hominum curam agant.l.prima.in prin.ff.de varijs & extraordinarijs cognitio. Et in ordine literę etiam præferantur.in l.medicos. C.de professoribus & medi.vbi dicit literam esse præposteratam. Cūm etiam grāmaticus in tali ordine etiam medico præferatur.l.fi.C.eodem. Et professor medicinæ siue Romę, siue in patria profiteatur, habet excusationē à muneribus.l.eos qui.ff.de vaca.munerum.quod doctores legum non habent. Et etiam medicus habet excusationem à patrimonialibus.d.l.medicos.quod non inuenitur in doctore legum secundū quosdam:imo etiam ibi de legū professoribus dicitur idem. Non tamen cōcluditur ex his honoribus, ꝙ scientia medicinalis sit nobilior scientia legali, vel æquè nobilis, imo totum oppositum: vnde Aristote. j.Ethicorū, prope finem. Oportet politicum scire aliqualiter eorum quæ circa animā, queadmodum, & qui oculos curat, totum corpus, & tanto magis quanto nobilior, & honorabilior est politica medicinali, quæ politica est tantæ nobilitatis, ꝙ principatur dijs, vt habetur v. Ethicorum. Et dicit ibi Lucas de Penna qui multum inuehit contra medicos æmulos scientię: &, vt dicit, veritatis & iustitiæ inimicos.

Vigesimò, vt dicit idem Barbatia facit, quoniam subrogatum sapit naturam illius in cuius locum subrogatur.lege eum qui.§.qui iniuriarum.ff.si quis cautio.quod an ille textus, hoc probet, ponit ibi dominus meus Iason: sed melius facit text.in capitu.ecclesia.j.extra vt lite pendente.sed doctores legum subrogantur loco dei, ergo præferuntur medicis.minor probatur, vt dicit. Nam deus à principio creauit cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt: & angelicam & humanam naturam spiritualia & temporalia:quæ omnia per seipsum rexit & gubernauit, sicut factor suam rem gubernare solet, & homini quem fecit, pręcepta dedit, & transgredieti pœnam imposuit, vt habetur Gene.ij.iij.& iiij.c. Et rexit mundum vsq; ad tempus Noē, quo tempore deus incœpit regere creaturas suas per ministros suos, quorum primus fuit Noē: postea per patriarchas, per iudices, per reges, vsq; ad tēpus Christi, qui fuit verus & naturalis rex noster, iuxta illud Psalmistæ. Deus iudicium tuum regi da. Prout ita scribit pulchrè Innocen.in c.licet.de foro competenti.

Et sic apparet, quòd iudices, vt cōstat in libro Iudicū, successerunt loco dei ad regendum populum, ergo doctores iuris dati sunt, vt regant populum in locum ipsius dei, quod regimen non fuit datum artistis & medicis: ergo nobilior est scientia legalis, quàm artium & medicinæ:quia deus regit mundum lege & non medicina: qui etiam solus deus sanat ab omni malo & non medici. Sapien.xvj.& infra subijcit. Etenim neq; herba, neq; malagma sanauit illos, sed tu⁹ domine sermo, qui sanat omnia, tu es qui vitę & mortis habes potestatem &c.vt ibi:& ita dicit Lucas de Penna in dicta rubr.C.de professoribus & medicis.libro x.

Vigesimoprimò secundūm Barbatiam facit: quoniā, vt scribit.si quis opponat quòd scientia legalis est reducibilis ad nihilum, ergo non est scientia: quia est de contingentibus, quæ possunt adesse & abesse, & scientia est ens entium, vt sæpè suprà dictum est. Lex enim potest aboleri per non vsum ipsius, vt per gloss.in verbo, sacramentum.in lege, rem non nouam.in princi.C.de iudi.& glos. in verbo, frangere.in fine.in capi.primo.de treuga & pa. extra.de per dispositionem princip:, quia illam tollere potest & corrigere, quia eius est tollere cuius est condere. l.rem non nouam.C.de sacrosan.ecclesijs. Facit.c.erit autem lex.iiij.distinc.vbi lex adaptatur tempori.c.non debet.de consang.& affinit.cum similibus:& dictum est suprà, ergo peritia legalis non est sciētia. Quia ad ista pōtresponderi, ꝙ licet lex corrigatur, tamen ratio legis non corrigitur, sed semper remanet firma.l.j.ff.de coniungen.cū emancip.liber.in glo.& per glo.in verbo, quicunq;.in c. nouit.§.nos igitur.de iudicijs.extra.& in c.fuerunt.vij.distinctio.cūm similibus.& per consequens remanet firma scientia legalis, posito ꝙ lex non obseruetur: dixi amplè suprà in iiij.consideratione.

Ex quibus omnibus supradictis, vt dicit Barbatia in loco suprà allegato, sequitur & inferendum est, ꝙ licet artista & medicus sint doctorati à principe vel in loco illustriori:& iurista sit doctoratus etiam ab inferiori à principe, vel in loco non ita celebri, quo casu data paritate pręferretur doctoratus à principe, non tamen artista vel medicus pręferendus est iuristis. Ista sunt fundamenta Barbatiæ, quibusdam per me additis pro corroboratione materiæ. Ex quibus tamen noluit cōcludere in ipsa materia pro aliqua parte, eo quia, vt dicit, nō adhiberet sibi fides, quia etiam quasi velit se dicere ita medicum sicut artistam.

Omnes tñ alij canonistæ tenent indistinctè, ꝙ semper iurista doctor quicūq; sit præfertur medico doctori, & sic de similibus, prout tenent & decidunt in d.c.clerici.supra allega. Et istud etiā tenet & obseruat ecclesia Romana, vt habetur tam in regulis cancellarię apostolicæ Iulij secundi, q̃ in concordatis nostris initis inter summū pontificē & Christianissimū regem nostrū Franciæ.in tit.de collationibus.in quibus habetur & declaratur clarissimè, ꝙ doctor theologus pręfertur doctori in iure, doctor in iure canonico, doctori in iure ciuili, & doctor in iure ciuili doctori in medicina pręferendus sit, etiam in nominationibus. Ex quo cum sit expressa decisio de prælatione inter eos, tā summi pontificis q̃ regis, videtur ꝙ non sit vlterius super huiusmodi controuersia hæsitandum.

Vniuersalis ergo & generalis erit conclusio, in qua nō est dubium quo ad ecclesiam & quo ad tēporalitatem in curia Romana & in Gallia, ꝙ doctores in iure canonico & ciuili, vel in altero tm̄, pręferuntur doctoribus in medicina. Et idē in licentiatis & bacchalarijs. Et de hoc sunt regulę cancellariæ, & apud nos concordata, & ante idē determinabatur per pragmaticā sanctionem, quæ dant istā prælationem doctoribus in iure, etiam in nominationibus ad beneficia consequenda: ex quo satis denotatur, ꝙ sunt maiores, & in hoc nō est dabile respōsum, nec ægrè ferre

ferre debent medici, si eisdem ad oculum demõstratur prælatio iuristarum quo ad eos, tam ex decisione sedis apostolicæ q; regis nostri: & ista est quæ confundit quicquid voluerit dicere Petrus de Bayro in suo tractatu super hoc edito, qui finaliter, licet voluerit ponere certas conclusiones, seipsum tamen confundit & intricat in illis, cùm omnia sua fundamenta, quæ pro sua parte assumuntur ex superius deducitis, satis confundantur, & ad ea satis sit responsum. & cùm ita sit decisum, nõ est amplius disputandum: quia videretur q; per hoc vellent impugnare potestatem principis, & de eius potestate disputare, esset incidere in crimen sacrilegij, vt dicit tex. in l. ij. quæ incipit, Disputare de principali iudicio non oportet, sacrilegij enim instar est dubitare, an is dignus sit quem elegerit imperator. C. de crimine sacrilegij.

Vt tamen sit pax & concordia inter eos, iuxta dictum Apostoli, consulerem, q; vltra casum decisum seruaretur opinio theologicorũ, iuxta dictũ apostoli ad Roma. xij. Honore enim inuicem præuenientes, q; sibi adinuicẽ honorem præstent, secundũ mores & virtutes illorum, & secundũ quod inferius dicitur, q; vnus doctor in vna scientia debeat præcedere alium, quodq; simul cõmunicent inter eos, prout si essent vnius & eiusdem scientiæ doctores, nec alter alterum contemnat aut derideat.

Et pro conclusione dicerẽ, seruãdã esse cõsuetudinẽ in istis, quæ est, quòd inter doctores & medicos iuristas antiquior præferat, nõ habita differẽtia facultatis. & istã cõsuetudinem recitat & refert Decius in d. c. clerici. col. vj. de iudicijs. vbi dicit, q; debet obseruari: quia in istis prælationibus cõsuetudo attenditur, vt per Bal. in l. obseruare. §. anteq;. ff. de offic. proconsulis. & in c. cum olim. per illũ text. de consuetudine. extra. dixi s. in v. parte in xliij. consideratione.

Vigesimasexta consideratio. Inter tamen omnes doctores cuiuscũq; facultatis sint, præferũtur qui actu legunt, etiam licet alij sint seniores qui non legant: prout probat tex. in l. ij. & ibi Andreas de Barrulo, & Ioãnes de Platea. C. vt dignitatum ordo seruetur. lib. xij. Idem Andreas de Barrulo, & Nicolaus de Neapoli in l. j. C. de consulibus. lib. xij. Alexander in l. cum quid. ff. si certum petatur. & in l. ij. §. prius. ff. de vulga. & pupil. substitu. ita dicit do. meus Iason in d. l. cùm quid. in prima lectura. col. iiij. Et hoc maximè, quoniã tales si legerint perviginti annos, dicũtur comites, vt habetur per glo. & doctores post tex. in l. vnica. C. de professoribus, qui in vrbe Constãtinopolitana docentes ex lege meruerunt comitiuã. lib. xij. & per Cardinalem in c. j. quis dicatur Dux, Marchio, Comes. in vsibus feudorũ. & de comite dixi suprà in v. parte, in liij. consideratione. Doctor enim legens apud suos scholares dicitur quidam regulus, vt dicit Bal. in proœ. Gregoriano. in v. col.

Sed aduertendum est, q; tales habere debent multas cõditiones, de quibus habet in d. l. vnica. C. de profes. qui in vrbe Constãtin. & inter cęteras, q; sint inter doctores ad legendum cõnumerati. Secũdò, q; laudabilem in se probis moribus vitam esse monstrauerint. Tertiò, q; docendi peritiam habuerint. Quartò, q; etiam facundiam dicendi habeant. Quintò, subtilitatem interpretandi. Sextò, q; copiã differendi se habere patefecerint. Septimò, q; cœtu amplissimo iudicante digni fuerint æstimati. Ista omnia ponuntur necessariò requisita ad hoc, vt sit comes legens per viginti annos, per textum in dicta l. vnica, quæ omnia sigillatim & singulariter declarat ibi Lucas de Penna de verbo ad verbum, & de vno ad aliud, dicẽs ibi, in secũda col. q; secundũ Boëtium de disciplina scholariũ. debet alia sex habere, scilicet, quia debet esse eruditus, mãsuetus, rigidus, antiquus, non negligens, non arrogans: quæ singula particulariter ibi declarat, ideo non transporto, cùm omnes videre poterunt, & sit satis hæc pars onerata: & alibi fortè de vnoquoq; dicam, prout suo loco quadrabit.

Et his omnibus ponderatis, & bene in quolibet discussis, pauci tales inueniẽtur qui possint se dicere comites: sciui tamen & cognoui dominũ & pręceptorem meum dominum Iasonem habuisse peritiam docendi, facundiam dicendi, subtilitatem interpretandi, & q; seipsum patefecit publicẽ, habuisse copiam differendi in cœtu amplissimo, scilicet Mediolani, & etiam totius Franciæ dignũ fuisse ęstimatum, & inter doctores ad legendum deputatos, & in diuersis vniuersitatibus famosis semper per viginti annos & vltra fuisse connumeratum, & semper tenui & reputaui eum laudabilem, in se probis moribus viuentem: ex quo meritò inter comites annumerari debet. Et de his doctoribus qui sic actu legerunt per viginti annos quòd dicantur illustres, & de effectu illius ponit amplè Purpuratus in l. j. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. col. xviij. versicu. octauum ponit in doctoribus. Et tales à tallijs excusantur. Guido papę quæstione ccclxxxvj. & quæstio. xxxix.

Vigesimaseptima consideratio. Inter tales etiam doctores actu legentes præferuntur qui maiora stipẽdia habent. Panormi. in cap. clerici, de iudicijs, extra, facit tex. in l. prima, in verbo, ordine stipendiorum. C. de agentibus in rebus. libro xij. in l. prima. ibi, pro merito laborũ stipendiorumq;. C. de castrensia. & in l. fina. ibi, stipendiorum prolixitas suffragatur. C. de tyronibus. eodem libro. et do. meus Iason in dicta l. cum quid. ff. si certum petatur. facit l. prima & secũda. C. de officio magistri officiorum. vbi dicit text. is gradus cæteros antecedat, quem stipendia meliora vel labor prolixior fecerit anteire. cui concordat ca. miramur. §. penul. & fina. lxj. distin. notat glos. fin. in ca. Vulteranæ. xij. q. ij. notatur in d. l. vnica. C. de professo. qui in vrbe Constantinopo. per Andreã de Barrulo. faciunt & plura alia quæ dicit Barthol. Cepola. in tracta. de imperatore eligendo. in verbo, virtutis. in principio. ij. col. & in verbo, ratione dignitatis. in iij. colũ. ad quem in hoc recurras.

Et ideo tempore meo inter omnes doctores totius Italiæ & Galliæ pręferẽdus erat do. & præceptor meus do. Iason Maynus, cum propter eius eminentem sciẽtiam, & eo quia comes, & legerat perviginti annos & vltra, vt dixi: & maiora stipendia habebat q; vnq; habuerit doctor legens, eo quia scio ipsum fuisse stipendiatum à Christianissimo rege nostro Ludouico duodecimo, de mille ducatis aureis: & me existente Mediolani fuerunt augmentata eius stipendia de ducentum alijs ducatis, ita quòd habebat duodecies centum ducatos aureos seu scuta aurea, quod nunquã habuerunt neq; Bartolus, nec Baldus, nec Alexander, neq; Barbatia, nec quicunq; alius doctor qualiscunq; fuerit. & pro certo non solũ prædicta, sed & multo maiora merebatur: & scio q; recusauit & cardinalatum & multa beneficia, sed nunquã voluit, neq; vxorari, neq; promoueri ad sacerdotium.

Quomodo autem istud salarium taxari debet, tam doctoribus, quàm aduocatis in magistratu & officio,

vide per G. Benedicti in sua repetitione, ca. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. in quinta decisione. nume. ccccclxxxix. per Specu. in titu. de salario. & Bar. in l. j. ff. de varijs & extraord. cogni.

Vigesimaoctaua consideratio. Inter plures doctores præferuntur, qui libros composuerunt, seu scripserunt, cū, sint maximo honore digni. Cùm sint velut stellę in firmamento cęli. Danie. xiij. Et satis magni sunt, qui inueniunt sapiētiam, & scientiam. Ecclesiasti. xxv. Non em̄ solum sibi laborant, sed omnibus exquirentibus veritatem. Ecclesiasti. xxxiiij. De his vere dici potest illud sacræ scripturæ. Beati qui seminant super aquas. i. super populos. c. cum marthe. §. verum. de celebratio. missarum. Semen quippe satum in chartis perpetuo manet, & quilibet lector inde metens potest sumere incremēta, sed quod verbo diffunditur tanquā naturaliter fluidum, non sic de facili germinat, cùm interdum suprà petram, & secus viam, et inter spinas, & aliàs in mala herba cadat, vt dicit Lucæ viij. Hi sunt qui cùm nihil videantur agere, maiora siquidem & humana tractantes secundū Senecā lib. j. epistolarum, Epistola viij. vt plenè dicit Lucas de Penna in. l. mulieres. in penul. col. C. de dignita. li. xij. vbi dicit, ꝙ hi sunt qui omnibus gentibus recentes semper edunt, & floridos sapientiæ fructus, è quibus, quia teneris ætatibus doctrinarum abundātia satiantur, optimos habent sapiētiæ sensus, instituunt ciuitatibus & humanitatibus mores, æqua iura, leges, quibus absentibus nulla ciuitas potest esse incolumis. Honorandi enim atq; cōmendandi sunt hi qui viam veritatis aperiunt, teste Philosopho dicente. Etiam ex falsis commendabor: quia veritatis inuestigandæ viā et materiam prębui, pręparaui, & iuuat vt veritas sciatur.

Hinc dicit idem Lucas in dicto loco, cùm ergo tanta munera scriptorum prudentia priuatim publicèq; omnibus fuerint præparata, non solū arbitror palmas & coronas his tribui oportere, sed etiā triumphos, & inter deorū sedes eos dedicādos iudicari, & dicit hæc scripta in libro, victoriā architectoriæ. & tales etiam multùm commendat Hierony. super Ecclesi. ij. c. De laude verò scriptorum scripsit amplè Ioannes abbas sancti Martini episcopi in spanhem, & Ioannes Gerson in libro quem fecit de laude scriptorum, qui incipit, scrutari scripturas.

Sed vtrum scriptores librorum debeant nomina sua in suis libris inscribere. Ioan. Andr. plenissimè in Mercurialibus. in data post regulas iuris, vbi arguit ad vtramq; partem, & pro vtraq; parte multa bona argumenta adducit: & ibi etiam ponit, an liceat doctori ex se dicere laudem suam: vide eundem, & in c. nisi. §. fi. de renuncia. extra. & per doctores in lege prima. C. de nouo codice componendo. vbi dicit Alberi. ꝙ licet in ore proprio sordescat laus, tamen etiam & Deus & Paulus & Augustinus quandoq; se laudauerunt ore proprio, vt supra dixi in prima parte, in consideratione incip. consideratio erit, an homo gloriari debeat &c.

Vigesimanona consideratio. Antiquior doctor iuniori præferri debet, secūdùm gl. in verbo, nouum. in l. cū quid. ff. si cer. pet. facit tex. in l. j. ff. de albo scribendo. & in c. j. extra de maiorita. & obedientia. notatur expresse in §. audient. in verbo, iudice. in authē. de defensoribus ciuitatū. coll. iij. & in l. j. C. de cōsuli. li. xij. & l. fi. C. de decu. eo. lib. facit. l. semper in ciuitate nostra. ff. de iure immu. l. fi. ff. de fide instrumentorū. c. episcopi. & ibi gl. vnica. xxiiij. di. l. prouidēdum. in prin. ibi, aut vetustas. & ibi glo. ij. C. de postulādo. vbi dicit, ꝙ seniores aduocati præferuntur iuuenibus: de quibus suprà dictum est in vij. parte. Et facit, quia senes melius scire præsumuntur. facit glo. vnica. in c. sic viue. xvj. q. j. vbi dicit, ꝙ seniores magistri potius sunt audiendi, ꝙ̄ iuuenes.

Etiam faciunt per me dicta in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in proœmio. in gloss. de nostre conseil. & in gloss. ordonne. vbi scripsi, ꝙ consiliarij seniores & antiquiores præferendi sunt. Facit & ratio c. nisi cùm pridem. §. alia verò causa. de renuncia. extra: quoniam qui est ætate maior, pręsumitur maturitate sensus pręstatior. & facit c. sciendum. ibi: accessit etiā dæmonibus. & ibi glo. magna ibi: item quia per antiquitatem. xxvj. q. iij. quoniam præsumitur ex rerum experientia doctior, & ideo sapiētior. & c. porrò Moysi. quod est c. fi. lxxxiiij. di. & Prouerb. xx. Præsumuntur enim senes probi, scientes, graues, vt dicit Lucas de Penna in l. j. C. de consulibus. libro xij. vbi ponit in quibus senes & iuuenes sunt laudabiles, & etiam vituperabiles: &, vt dicit gloss. in verbo, ad senilem. in c. cùm in iuuentute. quod est c. pe. de pręsumptio. extra. meliores iuuenibus præsumuntur seniores, & consilium senum melius est ꝙ̄ iuuenum. c. ex multa. §. secundò quęsiuisti. in fi. extra. hinc dicitur. Cōsilium iuuenum Roboam fecit egenum. vt in ca. ecclesia. xvj. q. j. & etiam his versibus ostenditur.

Roma vetus veteres cum te rexere quirites,
Nec bonus immunis, nec malus vllus erat.
Defunctis patribus successit praua iuuentus,
Consilio cuius præcipitata ruis.

Dixi alibi. Et vt dicit tex. in c. fi. xx. di. seniores sunt potius interrogandi & cōsulendi ꝙ̄ iuuenes. Vnde & iuriscōsultus quandoq; ex verbis senum rusticorum argumentari solet, vt in l. si chorus. §. j. ff. de legatis iij. Et vt dicit Bal. in c. j. per illum text. de renuncia. extra. plus valet vmbra senis, quàm eloquentia aut gladius iuuenis. idem Bal. in l. cum antiquioribus. C. de iure deliber. Felin. in c. j. de maioritate & obedientia.

Et ad prædicta videatis do. meum Iaso. in l. cùm quid. in secunda lectura. in pe. & vl. col. ff. si cer. pe. vbi ponit in quibus actibus iuniores postponuntur senioribus, & seniores pręferuntur. Et de huiusmodi pręcedentia respectu antiquitatis, dicam ĩ. in xj. parte, quādo antiqui & seniores ciues præferuntur cęteris. Decius tamen in d. c. clerici. col. v. in iiij. & vj. fallentijs, dicit hoc esse verum in honoribus delatis, sed in honoribus deferendis non antiquior, sed magis idoneus præferendus est, vt per tex. in l. honores, in prin. ff. de decurio. ad idem text. in l. vnicuiq;. C. de proximis sacrorum scriniorum. libro xij. facit tex. in §. ordinationem. in authen. de monachis. colla. j.

Ex prędictis etiam dici potest, ꝙ ista antiquitas considerari debet etiam respectu ætatis, licet dominus Philippus Decius in d. c. clerici. in ij. col. de iudicijs, extra. dicat, ꝙ antiquior in hoc intelligitur non ætate, sed gradu & dignitate, vt dicit glos. notabilis in verbo, antiquiores. in c. fi. & ibi Dominicus. de consuetudine. in vj. & facit tex. in c. statuimus. de maio. & obedientia. extra.

Et ista consideratio ampliatur & procedit, etiam si posterior sit ditior vel nobilior, quia istę qualitates non tollunt pręrogatiuam temporis à iure ordinatam, vt notabiliter voluit Innocen. in dicto c. statuimus: sed considerantur data paritate in tempore, vt notat Bar. in l. j. ff. de obsequijs. Bald. in lege nemini. C. de aduocatis diuersorum

iudiciorum.

iudiciorum. Decius in dicto c. clerici.

Trigesima cōsideratio. Doctor in sciētia excellens etiam si sit iunior, antiquiori præfertur, per glo. in verbo, tempus. in §. ordinatione. in authen. de monachis. & ibi Ange. colla. j. facit l. prouidendum. in prin. ibi, aut meritum. vbi Sali. notat. C. de postulando. imo fortius tenuit glos. j. in l. j. C. de annonis ciuilibus. libro xj. ꝙ scholaris si sit peritus & excellēs doctrina, doctorē pręcedere debet in sufficientia, cūm nō pro titulo dignitatis, sed pro meritis stipēdia assignari debēt, secūdūm tex. ibi: & quomodo procedere debeat illa gl. vide Panor. in d. c. clerici. Facit tex. pro huiusmodi excellente in l. sed & reprobari. §. valde disciplinatos. ff. de excusa. tuto. & ibi Bal. notat: & per illum tex. dicit Roma. ꝙ aliās fuit determinatum Bononię vbi erat statutum, ꝙ minor vigintiquinq; annis non posset habere lecturam ordinariam, fuit recessum à statuto propter excellentiam. ita notat Roma. in l. si verò. §. de viro. ff. soluto matrimonio. & sequuntur Alexā. & do. meus Iason in d. l. cūm quid. ff. si certum peta. & Felin. in rubri. de maio. & obedien. & Decius in d. c. clerici.

Homini eñ excellenti deferēdum est in multis, prout enim primo nobis exēplo tradidit Athenarum excellens curia in persona Zenocratis philosophi, cui testimonium reddenti propter eius excellētiam iuramentū remiserunt, soli eius verbo credētes: quod sibi iudicibusq; suis nunq; remiserant. de quo Valerius libro ij. tit. de maiestate.

Pariter senatus Romanus accusationem lege Iulia repetundarum contra Metellum consulem Numidicū propositam, propter eius excellentiam & sanctitatem repulerunt, vt refert idem Valerius libro ij. in prin.

Similiter Alexander magnus licet Thebas igni & ferro militibus diripiendas concessisset, vnicam Pindari clarissimi illius philosophi propter ipsius excellētiam cremari vetuit, secundūm eundem Valerium. lib. viij.

Et licet Dionysius tyrannus fuisset, Platonem sapientem propter eius excellentiam honorificè suscepit, narrante Policrat. li. viij. c. xxxviij. Platoni obuiam Dionysium tyrannum vncatam nauim misisse Plinius refert, ipsumq; quadrigis albis egredientem in littore excepisse.

Fertur & Mytridates Persarum rex imaginem in academia locasse, & ei inscriptum. Mytridates Rodobati filius Platonis, hanc Musis imaginem dicat.

Cneus Pompeius Possidonij domum intraturus lictorem. id est bidellum pręeuntem vetuit de more pulsare fores, sed consulares fasces ianuæ philosophi inclinari submittiq; iussit.

Hippocrati quoq; Pythagorę discipulo ob singularē eius doctrinam, auxiliaq; medicinę hominibus impēsa, honores quos Herculi cōsueuerat impēdere, Gręcia dicauit.

Iura etiam relaxantur propter excellentiam hominis, eo quia vir multum excellens in sua arte propter eius excellentiam & eminentiam non punitur ad mortem, vbi deberet puniri, text. est in lege, ad bestias. ff. de pœnis. do. meus Iason in lege j. in ij. col. ff. de legibus. Nam inter artifices longa est differentia & ingenij, & naturæ, & doctrinæ, & institutiōis. verba sunt textus in lege, inter artifices. ff. de solutio.

Multa alia de excellentia hominis, quę in pluribus relaxat ius, vide per G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Adiectę. insequēdo materiam iuuenis excellentis, à nume. xviij. vsq; ad finem. de testamentis, extra. Nec in hoc fit iniuria maiori, si à minore melius dicitur, in iure. l. potioris. §. j. C. de offi. rectoris prouincię. & antiqui doctores nō sunt maiores nouis in solertiā. gl. in verbo, iudice. in §. audiēt. in auē. de defen. ciuita. coll. iij. & qñq; reuelatur minori quod maior & antiquior ignorat, vt in c. ad audiētiam. in glo. j. de consuetu. extra. Etsi malitia suppleat ætatē, vt in c. monachus. & ibi notatur in glo. in verbo, deuotio. quæ allegat ad hoc l. iij. C. si minor maiorem se dixerit. & c. de illis. secūdo. extra de despōsatione impube. Non est mirum etiam si scientia suppleat. l. j. C. qui & aduersus quos. & c. fi. extra de desponsa. impuberum. & l. vnicuiq;. C. de proximis sacrorum scriniorum. libro xij. Cūm sit donum dei, vt in c. qualiter. de electio. & in c. illo vos. de pignori. extra. Ita ꝙ sunt aliqui qui plus addiscunt in vno anno q̄ alij in tribus, quia tunc ingenium ipsorū vtetur duplomate, vt in lege, continuus. §. cūm ita. ibi, ꝙ si duplomate vsus. ff. de verborum obliga. presertim quādo sunt iuuenes, quia ad addiscendum sunt natura aptiores. l. præcipiunt. ff. de edil. edic.

Nonne Baldus qui in decimoquinto suæ ætatis anno publice repetijt legē centum Capuæ. ff. de eo quod certo loco. dignus erat & excellens inter alios, & esset alijs præferendus.

Barbatia etiam qui secūdo anno quo leges audire cœpit, publicè sub domino Ioanne de Anania de iure respōdit in materia satis difficili. l. j. de conditione indebiti. ff. & anno tunc sequenti, & sic in triennio sui studij ad legendum publicè conductus Bononiæ extitit, vt ipsemet attestatur in c. cūm vigesimum. in xv. col. de offi. delega. & in c. fi. in princ. de solutionibus.

Conciuis etiam & contemporaneus noster dominus Dionysius Poillot olim magister ordinarius requestarū regis, nunc præsidens in parlamento Parisiensi effectus, fuit doctor in ætate viginti annorum in vniuersitate Ticinen. & similiter viri excellentes in iure nostro conciues & contemporanei nostri domini Franciscus & Ioannes de Monthelono effecti sunt doctores in ætate viginti duorū annorum. Ego verò in ætate viginti vnius anni assidebam capitaneo iustitiæ Mediolani, & in ætate viginti duorum annorum effectus sum doctor in vtraq; censura, licet immeritus.

Et aduerte, ꝙ dato concurrente de excellentia inter aliquos ipsa est probanda per quindecim testes, & nō minores, per text. qui est singularis in l. vnicuiq;. ibi: vt xv. primatum eiusdem & c. C. de proxi. sacro. scri. libro xij. prout tenet do. meus Iason in l. cūm quid. col. iiij. ff. si certum peta. & G. Bened. in loco suprà alleg. numero xx.

Aduerte etiā ꝙ non omnis excellentia est laudanda & vtilis, sed solum illa quæ procedit ex virtute, vt ait Aristote. libro iij. Politico. c. ix.

Trigesimaprima consideratio. Doctor creatus à summo pontifice vel imperatore præferendus est doctori ab alio inferiore creato, etiam si talis ab inferiore creatus fuerit antiquior. Ita tenet Roma. in lege, si verò. §. de viro. in xlix. col. ff. solu. matrimo. sequitur do. Alexan. in lege. ij. §. si prius. ff. de vulga. & pupil. substitutio. argumento, cap. per tuas. extra de maio. & obedien. vbi Felin. post alios qui idem dicūt in militibus de quo suprà dixi. & Panormita. in cap. postulasti. col. ij. de concessio. præbendæ. & fuit dictum Francisci Tigrini, in lege secūda, per illum textum. ff. de albo scribendo. prout refert Barbatia in ca. quod clericis. in penulti. col. extra de foro competenti. &

facit gloss.fi.in lege,restituendæ.C.de aduocatis diuersorum iudicum.& in c.dominus noster.quod est.c.penul.in gloss.in verbo,elegit.xciij.dist.& per gloss.vnicam in ca.fi.xvij.distinc.Istud tenet & sequitur do.meus Iason in lege secunda.§.prius.ff.de vulg.& pupilla.& in lege si quis maior.in fine.C.de transactio.& idem Felin.in dicta rub.de maio.& obedien.quod dicit idē do.meus in d.§.prius.intelligendum esse in doctore ab imperatore vel papa cū rigore examinis,secus si sit doctor simplici verbo,puta,esto doctor,quod potest facere imperator,vt notat Ang.in.l.cūm salutatus.C.de sentētiam passis.Et talis sic doctoratus non pręcedit doctorem cū rigore examinis,vt tenet Andræas Siculus in procemio clemen.in xiiij.col.& Maria.Siculus in c.qualiter & quādo.in tertio notabili.extra de accusatio.per text.in l.nemo.C.de aduocatis diuersorū iudicū.dicit em̄ Bart.in l.magistros.C.de professo.& medicis.lib.x.ꝙ tales præsumuntur paruæ doctrinæ.

Sed tamen,vt dicit Philippus Decius in d.c.clerici.de iudicijs.in iij.col.istud videtur potius procedere de æquitate quadam,ꝙ ex rigore iuris:quia tota vis in ipsa dignitate consistit,quæ ab imperatore etiam sine examine tribuitur.Cūm ipse solo verbo,doctorem creare possit:& quia talis prærogatiua dignitati cōceditur,quo casu exercitum nō cōsideratur,vt notat Dominicus in proœ.sexti.in fine.Bald.in l.qui sub prætextu.C.de sacrosan.ecclesi.Bart.in lege,maximarū.in fine.C.de excusatio.numerū.lib.x.& Areti.in d.c.clerici.vbi etiam cōcludit,ꝙ doctor ignarus gaudet priuilegio doctorum.& ibi vide,quando quis est in matricula alicuius artis,si non exerceat artē,an debeat gaudere priuilegio illorum.vbi dicit ꝙ sic,donec fuerit remotus.Plus dicit idē Decius in d.c.clerici.quòd idem dicēdum est de doctorato à comite palatino qui autoritatem doctorandi aliquem specialiter habet ab imperatore vel Papa.quod dicit secus si haberet potestatem doctorandi generaliter,non nominando personā,argu.text.in c.hi qui.ibi,vel alterius autoritate apostolica sibi specialiter in hac parte concessa.de præbendis.in vj.& facit tex.in c.si cui.de præben.eo.libro.& c.sequēti.& c.is cui.de offi.delega.dicto libro.

Et ad hoc facit,quia ille qui simpliciter consequitur potestatem à Papa vel Imperatore non videtur habere illam prerogatiuam,quæ in ipso Imperatore vel Papa consideratur,vt notat Innocen.vbi loquitur in materia dispēsationis.in capitu.dudum.le second.col.fi.versicu.item si Papa mandat alicui.de electio.& idem Bald.in lege si testamentum.in principio.C.de testamentis.versicu.item potest.Felin.in cap.postulasti.colū.xv.versicu.quartus casus.de rescript.Alexā.consilio xciiij.incip.consideratis.col.pe.libro j.& in consilio lx.col.vij.incip.visa legitima tione.libro ij.quod tamen intellige verum nisi nomina illorum exprimantur,cum quibus facultas dispensandi cōceditur,vt not.Io.milis in repertorio.in verbo,dispensatio.quem allegat Felin.in dicto capi.postulasti.sed est dictum Speculator.in titu.de dispensatio.§.videndum restat.char.vij.versicu.quid si Papa dat potestatem alicui.in fine.Et dicit Decius,idem esse si autoritas doctorandi tribueretur expresse cum illa prærogatiua quę esset in ipso imperatore vel papa.vt in simili notat Bald.in lege filius.ff.de testamen.militis.Alexā.consilio lxvij.incip.considerātis.versiculo corroborantur prædicta.in primo volu.Paulus consilio ccxxv.incip.super primo dubio.colum.penultima.

Secundò limitat Felin.in capitu.per tuas.extra de maiori.& obedien.dummodo imperator creet eos in terris imperij,quia si sint creati extra,non habent illam præeminentiam:imo creati à Papa in terris ecclesiæ præferuntur.Cūm creati ab imperatore non habeant prerogatiuam in terris ecclesiæ.allegat Petrum de Anchara.in consilio suo cccxvj.incipien.primum dubium.vbi dicit,quòd imperator iurans non exercere iurisditionem in terris ecclesię,nō potest etiam creare doctorem.

Tertiò limitat non habere locum in doctore creato ab imperatore in iure canonico & in sacra pagina,quia de istis non videtur ei data potestas.& verba intelliguntur,secundūm quod patitur qualitas illius in quem proferuntur.lege plenum.§.equitij.ff.de vsu & habitatione.& notatur plenè per Felin.in capitulo,causam.de rescriptis.Et cūm imperator subsit istis scientijs,iuxta notata in capitu.ecclesia.de constitutio.extra.non videtur talis doctoratus posse emanare ab eo in tali materia.ita dicit Feli.in dicto capitulo per tuas.audiuisse aliàs fuisse attētatum:sed quia non reperit scriptum,non affirmat.

Trigesimasecunda consideratio.Ex quo doctor creatus ab ipso Papa vel imperatore,præferendus est ratione maioris dignitatis creantis,ideo videtur dicendum,ꝙ creatus in maiori,famosiori,& digniori vniuersitate sit alijs præferendus.Et ideo doctores in theologia & iure canonico,aut medicina in vniuersitate Parisiēsi præferri debent omnibus alijs doctoribus in illis scientijs creatis in alijs vniuersitatibus,reddendo singula singulis,& data paritate in reliquis,cū illa vniuersitas sit maior,dignior,& antiquior omnium vniuersitatum,maximè Galliæ,& apud nos,& maximè in sacra theologia,quæ semper floruit in dicta vniuersitate.Quæquidē vniuersitas à Carolo magno rege Francorum fuit instituta,vt refert Gaguinus in suis chronicis libro quarto.Nam delati naue ex Scotia Claudius & Ioannes,Rabanus quoq;,& Alchuinus ex venerabilis Bedę discipulis in Galliam cūm venissent,nec quicquā præter bonas disciplinas patria exportassent,se sapientiam profiteri eamq; venalem proclamāt:quare ad Carolum perlata,illos ad se vocat,vocati liberè profitentur sapientiam illis esse,quam adipisci cupientes gratis edocerent,si vita locusq; tantum eis præberetur.Intellexit imperator ingenuam hominum mentem,eosq; cū aliquot dies apud se tenuisset,videns ꝙ studia literarum iam erant vbiq; in obliuione,vt dicit Antonius Florentinus in sua historia.in secunda parte,titulo xiiij.capitulo iiij.§.duodecimo.Claudium,cui nomen erat,conuersari Parisijs & generosos adolescētes bonis disciplinis instruere iubet.Ioannem vero Papiam misit & monasterium sancti Augustini iuxta Ticinēses,quod est in Papia eidē delegauit.vt refert idem Florentinus vbi supra.

Hoc initium habuit Parisiēsis schola celebre,mox philosophis atq; theologis gymnasium.

Dicit etiā Zabarella cardinalis in cle.prima.de magistris.in v.q.ꝙ fundatores studij Parisiēsis fuerūt Alchuinus,Rabanus,Claudius & Hestorus:&,vt ibi dicit,legitꝙ caput aureū statuæ,de qua Danielis ij.per Carolū magnū exercuit deus.in Scotis,qui cū Franci regnarēt & studia literarū nō haberēt & essent in obliuione,& cultus dei periret,contigit duos Scotos monachos de Hybernia cū mercatoribus Britānis venire ad littus Gallicum in sacris & secularibus literis eruditos:qui cūm nihil venale ostenderent ad turbas venientes causa canēdi clamabāt:si quis

esset

esset auidus sapientię veniat ad nos,& accipiet eam. Nam apud nos nō est venalis,& alijs putātibus illos esse insanos,venit ad aures regis,vocatiq; sunt ad eū,& cū interrogarētur an haberēt sapiētiā,dixerūt q sic,& se paratos eā dare petētibus in nomine dñi,quo querēte,quid p ea vellēt,respōderūt tria.s.bona loca,aīas ingeniosas,& alimenta.tūc rex gaudēs cū iret ad bellum,vnū noīe Clemētem dimisit Parisius & nobiles pueros ei commendauit,& victualia ei ministrari præcepit,& loca optima concessit. Aliū secū in Italiam duxit,cui monasteriū in Papia sancti Augustini delegauit,vt qui vellent addiscere ad eū accederēt. Et hoc audito,q rex gratāter sapiētes & religiosos admitteret,venit Alchuinus ad eū in oībus scripturis exercitatus,quē vsq; ad finem secū retinuit,nisi cū ibat ad bella: & dedit ei abbatiam sancti Martini,vt ibi,qn̄ rex esset absens quiesceret,& ad se confluētes instrueret:& sic Franci æquati sunt Romanis & Atheniensibus quo ad gloriam studiorum in liberalibus artibus.hæc ille vbi suprà.

Nolo prętermittere,q hoc etiā tempore ex dictis Gaguini,Anto.Florētini in sua historia,& etiā Zabarellę in locis præallegatis,schola,vniuersitas seu Gymnasiū Papien.habuit saltē initium,ex quo cōtendere potest cū vniuersitate Parisiensi de institutione eodē tempore facta,& sic de paritate temporis,& hęc dico,eo quia fui alūnus & scholaris Papien.sub quondā recolendæ memorię domino meo Iasone de Mayno præceptore meo excellentissimo,& ibi doctoratū accepi sub eo & dño Francisquino de Curte,necnon dño Philippo Decio, ac dño Rocho de Curte,qui fuerunt ibidem pręceptores mei eximij per quinquēniū,& ideo nolui tacere laudē illius vniuersitatis Papien.quæ me enutriuit,educauit,& aluit in iure canonico & ciuili:postq̃ tñ habuerim prima cunabula in vniuersitatibus Dolana & Pictauen.de quibus infra dicturus sum,prout suo loco quadrabit de vnaquaq;.

De vniuersitate verò Paduana dicit Zabarella in clemē.dudū.versi.ab olim.de sepulturis.& Iacob9 de Arena in procemio ffoꝝ,q ciuitas Paduana ex cōsuetudine lōgissima habet studium.& in clemen.j.de magistris.in v.q. in fine.dicit,quòd non est memoria qn̄ incepit:habuit tñ, vt dicit,postea priuilegia & apostolica & imperialia.

Sic ergo ex prædictis cōstat,q hæ vniuersitates,scilicet Parisiensis & Papiensis habuerunt saltē initiū tempore Caroli magni Frācorū regis circa annum dñi septingētesimū quadragesimū.& Anto.Florētinus nūc canonizatus in sua secūda parte historiæ.li.xiiij.c.iiij.§.xij.prædicta de studio Parisiensi narrat.& in c.v.in fine.dicit,q ille Alchuinus origine Anglus philosophia excellētissimus studiū ab vrbe Romana transtulit Parisius,quod studiū à Gręcia ad vrbē Romanam translatū fuerat à Romanis. Et apud nos tenetur p prima & principaliori totius Galliæ vniuersitate,quo ad philosophiā,theologiā,artes,medicinā & cæteras artes:sed nō quo ad leges : quoniā in ea nō leguntur leges,nec iura ciuilia,vt est textus in c.super specula.extra de priuilegijs.rationem duplicem assignat ibi tex.ne scilicet iura ciuilia sint impedimento theologię, vt etiam dicit Lucas de Penna in l.vnica.col.vj.C.de studijs liberal.vrbis Romę.lib.xj.& quia ciuitas Parisiensis est maior & principalis ciuitas Franciæ,vbi non vtuntur Franci legibus Romanorum imperatorum,cum eas non receperint,vt ait glos.j.in c.de accusationibus.iij.q.v.dixi amplè,eo quia Franci non subijciuntur imperatori in aliquibus,vt dixi amplè suprà in quinta parte.imo etiam Hispani non vtuntur legibus imperialibus.& quod plus est,Hispani alias ordinauerunt in regno,q quicunq; allegaret leges imperatorū in iudicio,capite puniretur,vt dicit Oldradus consilio lxix.& aliàs fuerunt expulsæ leges à regno Hispaniæ,ita q fuit prohibitum,ne quis retineret libros,vt refert Ioannes Lupus in repetitione rubri.de donatio.inter virum & vxorem.in principio.versi.idem mihi videtur dicendum.in antiquis.refert tamen Ioannes le maire in Illustrationibus Gallię,in tertio libro.in c.incip. Semyramis,q Sarron filius magi tertius rex Gallorū primus instituit studia,vniuersitates,& collegia publica ad refrenandam ferocitatem & vitam hominum ferinam. A quo Celtarum theologos & philosophos vocauerūt Saronidas:in maximo & pręcipuo quondam honore habitos.& hæc excerpsit Ioannes le Maire à Beroso,libro xv. antiquitatum.

Sed redeūdo ad propositū vnde digressi fueramus,etiā in Gallia apud nos sunt aliæ celebres & famosæ vniuersitates,vt est vniuersitas Tholosana,quæ est de vniuersitatibus approbatis in Gallia,vt dicit Ioannes de Platea in §.item Romę grammatici.circa finē.institu.de excusatio. tutorum vel curatorum.&,vt ait Philippus Bergomē.in suo supplemento Chronicarum.libro sexto.Ioānes xxij. in ciuitatę Tholosana bonarum literarum Gymnasium constituit,ex quo de approbatis dici debet.

Est etiam vniuersitas Aurelianen.quæ similiter est approbata saltem ex consuetudine tāti temporis cuius initij memoria non extat in cōtrarium.& habet priuilegia tam apostolica q̃ regalia.Cuius tamē institutionem primariā non memini legisse,nec parum admiror,cur Pyrrhus doctor dictæ vniuersitatis,qui supra decennium fatetur se ibi legisse in Panegyrico Aureliæ,quem reperies post commentaria consuetudinum Aurelianarū,vbi laudat & ciuitatem & vniuersitatem prædictam,eius tamen fundationem(vt loquar) & vnde,& quando ortum habuerit vel scienter vel ignorans prætermiserit.

Est & alia vniuersitas quæ Pictauensis dicitur,quæ est excellētissima,& de antiquioribus huius regni,in qua oēs scientiæ liberales leguntur,exercentur,profitētur,& in ea etiā exttaordinariè textus iuriū ciuilis,scilicet & canonici. In qua audiui oēs textus meos iuris ciuilis & canonici,& studui per triennium cū dimidio:sed in fine legi instituta cum certis alijs socijs meis,& maximè conuersatus sum cum excellentissimo viro magistro Thoma Cusenier Vascone,propter eius excellentem doctrinam,vt viderē eius modum studendi.audiui postmodum,q fuit aduocatus fiscalis in parlamento Burdegalen.deus eum conseruet & longæuos eius vitam protrahat in annos si superstes fuerit,post obitum beatitudine fruatur:quoniam,vt verum fatear,multum illi debeo,& ab eo multa didisci,& multa singularia sub eo scripsi,nec credo vnquā vidisse aut audiuisse sibi similem in iure ciuili, nec tempore suo fuisse similē in Gallia,qui veros sensus legum,vt ipse, haberet, caperet,& intelligeret.

Illa enim vniuersitas tempore meo abundabat doctoribus excellentissimis,& legētibus,& alijs lectoribus doctissimis ī omni scibili,ita q affluebat ibi multitudo scholarium diuersarum nationum & Franciæ, Flandrię, Scotiæ,Alemaniæ,& Britanniæ,cū viderim in ea vltra quatuor milia scholarium studentium & residentium: & qm̄ in ea leguntur omnes scientiæ liberales,theologia scilicet, iura canonica,& ciuilia,medicina,artes & cęterę,prout in

vnaquaq; vidi doctorari plures, dicẽda est de famosis vniuersitatibus huiusce regni, cùm etiam multa priuilegia tã apostolica q̃ regalia habeat, vt ex eorundem conseruatoribus apparet.

Multi viri solennes & literatissimi antiquitus in prædicto Gymnasio floruerũt, vt Guillelmus de monte Lauduno, doctor in vtroq; iure, qui commentarium egregiũ & vtile fecit super clemẽtinis, & restaurator dictæ vniuersitatis post longa bella fuisse dicitur. Item Nicolaus Dorbellus doctor thelologus: cæteros omitto, quia est vltra propositum, nec intendo repetere egregios gemini iuris interpretes, qui in vnaquaq; vniuersitate floruerũt, quiq; scribendi laborem non refugerunt: vt docta volumina ex eorum officina producta comprobant, & in eorum laudibus efferendis stylus, vox & vires deficerent, & tantus est numerus, vt nec singulis satisfacere possem, nec orationi colophonem, hoc est finem imponerem.

Alia est vniuersitas, quæ dicitur Caturcene. quæ fuit instituta per Ioannem vigesimumsecundum, vt refert G. Benedicti doctor dictæ vniuersitatis in sua repeti. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. in successione ab intestato. nume. cccccxcv. extra de testamentis. & idem Benedicti in d. glos. nume. 1046. dicit q̃ in collegio sancti Nicolai, quod est collegium doctorum prædictæ vniuersitatis, non admittuntur extranei, sed tãtum oriundi ex prædicta vniuersitate.

Sic etiam faciunt doctores Papienses, Mediolanen. & Parmenses, & ferè in omnibus collegiis Italiæ non admittuntur, nec recipiuntur extranei & non oriundi, & doctores dictorum collegiorum habent multa priuilegia.

Et licet Mediolani, vt dixi, extranei non admittantur ad prædicta collegia doctorum, nec acquirere possint immobilia in eorum districtu. Ego tamen cùm assidebã capitaneo iustitiæ Mediolani, & essem magister requestarum illustrissimi principis domini Caroli Ambasiaci tũc locũ tenentis generalis pro rege Frãcorũ in Italia, fui admissus ad prędicta ex priuilegio Mediolanensium, qui mihi obtulerunt tale priuilegium, quod gratanter acceptum habui: sed eo nunq̃ vsus sum, nec volui. Etiam hac occasione vocatus fui de collegio Papien. sed nõ fui inscriptus: ex quo post hac non fuit mihi tempus ad me transferendum ad locum pro præstatione sacramenti.

Parisienses etenim doctores vltra prędicta adhuc magis grauãt extraneos, cùm nolint doctores extra eorũ vniuersitatem creatos, & sic extraneos ab eorum vniuersitate Theoricã eorum ad practicã deducere, & ibi practicare. vt voluerũt facere de doctoribus in medicina extra eorum vniuersitatẽ creatos, quos nolũt pati ibi practicare, quod nõ video multum æquum, nec iuridicum: sed istud videtur quodammodo sentire naturam caninam, cùm non solum quod capere non possunt, sed etiam aliis capere non permittunt. Cùm & pro eis & pro aliis sit sufficiens vniuersitas Parisien. & si sint doctiores aliis demõstret vnusquisq; quòd sciat alter scire suum, cùm aliàs nihil sit, testãte Persio in suis satyris.

Licet enim oriundi & originarii sint cæteris præferendi data paritate in reliquis, vt tenet Rochus de Curte in tracta. de iurepatro. quem scripsi sub eo. in verbo, honorificum. xxi. col. & G. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in dicto verbo, & vxorem nomine Adelasiam. à numero 1048. vsq; ad numerum 1057. & Barba. consilio xxiiii. in primo volu. & dixi in sequen. parte, in xxii. consideratione, tñ extranei & peregrini non sunt omnino reiiciendi, & in totum abiiciendi. Maximè in exercitio artis & scientiæ & in officiis secularibus, cùm præferantur originariis. l. fi. C. de crimine sacrilegii. Nam Carolus magnus non eiecit Claudium, & Ioannem Scotos sapientes & sapientiam docere cupientes, sed vnum præposuit Parisiis, alterum Papiæ. In his arbitror meliorem & humaniorem esse naturam iuristarum in Gallia. Cùm non solũ oriundos & originarios, imo etiam quoscunq; extraneos alienigenas & peregrinos admittunt, suscipiunt, honorant, & collaudant, cùm non habeant respectum ad loca vnde sint orti: sed an sint sciẽtes, sapiẽtes, & docti: & eos, si tales fuerint, amore scientiæ venerantur, amant, & benignè recipiunt tractantq;.

De his originariis & peregrinis, seu extraneis quomõ præferuntur dicturus sum latius infrà in vñdecima parte.

Alia est vniuersitas in Gallia quę dicitur vniuersitas Montispessulani: & qm̃ studium gñale seu vniuersitates, nõ soleãt nec debeant fieri nisi in ciuitatibus, vt est glos. in verbo, Bononiæ. & ibi Panor. & alii in proœ. decretaliũ. per textũ, gl. & docto. in l. vnica. C. de studiis liberalibus vrbis Romæ. libr. xi. & per gloss. in verbo, hac regia. in l. vnica. C. de professo. qui in vrbe Constãtinopolitana. li. xii. melior tex. in proœ. ffforũ. §. hęc aũt tria. & ibi gloss. in verbo, regiis vrbibus. Tñ ibi est vniuersitas approbata (licet sit castrũ) vt est apostilla finalis pro hoc ad Dynũ super proœ. de reg. iuris. quę est Nicolai Boërii, quæ dicit se ibi originẽ sumpsisse, & studuisse in vtroq; iure. & fuit Placẽtinus glossator antiquus, qui primus dictam vniuersitatẽ erexit, & iacet ibi sepultus. Similiter do. Azo in dicta vniuersitate legit, & composuit ibi suam summam super tribus libris. C. vt ipse refert in princ. dictæ summæ.

Dicit etiam Io. Fabri. in §. i. insti. de societa. q̃ studuit in Montepessulano. & etiam Iacob. Rebuffi & multi alii, ex quo põt & debet dici vniuersitas famosa, prout & alię vniuersitates. de quibus suprà.

Et isto termino, famosa, vtũtur concordata nostra facta inter summũ pontificẽ, & Christianissimum regẽ nostrũ Franciscũ, in tit. de collatiõibus. §. prætereavolumus. vbi inter cætera cauetur, q̃ pręlati dabẽt prouidere beneficiis in mẽsibus graduatis & nominatis assignatis, vacãtibus illis graduatis simplicib⁹, aut nominatis, q̃ in vniuersitate famosa per tempus competẽs studuerint. & ideo prodest scire quę sit vniuersitas famosa: qm̃ ex quo requiritur q̃ vniuersitas sit famosa, cũ sit qualitas iuncta actui, nõ sufficit probare actũ, scilicet quòd studuerint in vniuersitate, sed etiã qualitatẽ illi adiunctam, scilicet q̃ sit famosa: qm̃ vbi requiritur actus cũ qualitate, nõ sufficit probare actũ, nisi probetur & qualitas, & econtra. Bar. in l. Fulcinius. §. cùm hoc. ff. quibus ex causis in possessionem eatur. do. meus Iason in l. non solum. §. sciendum. in i. col. ff. quibus ex caus. in posses. eatur. in l. i. §. in eum. ff. ne quis eũ qui in ius vocatus est. & Panor. in c. ii. in ii. colũ. de rescriptis. & ibi Felin. in xii. col.

Sed cũ prædictę vniuersitates sint notoriè famosæ in Gallia, illa notorietas nõ est probanda, cũ notoriũ releuet ab onere probãdi. vbi dicit gl. notabilis in verbo, alias, in clemẽ. appellãti. de appella. imo etiã videtur, q̃ nõ sit allegãda illa qualitas ĩ prædictis vniuersitatibus, cũ dato actu & cõcesso q̃ sit vniuersitas, satis est notoriũ, aut debet esse & iudici & partibus, q̃ est famosa. Cũ tales suprà nominatæ sint satis superq; famosæ in Francia, secundũ doctrinã Bar.

Bart.in l.iij.ff.de iudicijs.de qua materia do.meus Iason in l.ex quacunque causa.ff.si quis in ius vocatus.& dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ.in procemio.in j.glo.& in alio loco ibi per me allegato.

Ex qbus videtur cõcludendũ, prædictæ vniuersitates s.noiatæ,videlicet Parisien. Tholosana, Aurelianen. Pictauen.& cæteræ sunt ita famosę,quòd non est nec proponenda,nec alleganda famositas illarum.

Cõsulerem tñ quòd allegaretur,ex quo non sunt oẽs scriptæ in iure:sed de his,quę sunt in iure descriptæ & approbatæ de iure,vt est vniuersitas Romana,vt in rubr.& l.vnica.de studijs liberalibus vrbis Romæ.lib.xj.C.& in cap.ij.de priuilegijs.in vj.& vniuersitas Bononien.vt in proœ.Gregoriano,sexti,& clemẽtinarum.& vniuersitas Parisien.vt in clemẽ.j.§.hoc sacro.de magistris.& c.super specula.de priuilegijs.extra. talis famositas non est alleganda nec probãda,cũm,vt dicit Barbatia cõsi.lxij.inci. illud in medium referã.in iij.col.in j.volu. Notorium legis non est allegandum.

Quid aũt de vniuersitate Andegauensi & Bituricensi, quę etiã sunt in Frãcia,& Valentinẽ.quę est in Delphinatu,an tales apud nos reputari debeãt famosę.videt cũ hę vniuersitates fuerint à paucis annis erectæ (vt credo) ex priuilegijs apostolicis & princip, de his esset iustificãdũ in alijs locis remotis & extra sua loca.Sed q in vniuersitate Bituricen. archiepiscopus loci seu eius officiarij sciũt & vidẽt notoriè ibi vigere vniuersitatẽ,nõ pñt ignorare priuilegia dictæ vniuersitatis,ex quo tenẽtur illis graduatis in prędicta vniuersitate prouidere de bñficio, sicut & cæteris in alijs vniuersitatibus famosis graduatis: sed extra loca prędictæ vniuersitatis,crederem ibi graduati tenerẽtur iustificare & probare famositatẽ dictæ vniuersitatis. Et idẽ dicendũ est de vniuersitate Andegauẽ.Ex quo bene fuisset actũ(saltẽ ad tollendam oẽm dubietatem)per summum põtificem & regẽ nostrũ si fuissent nominatim expressæ vniuersitates,quas ipsi reputant & tenent famosas quo ad effectum prædictorum concordatorum.

Quęreret quispiã,nũquid graduato in vniuersitate Dolana, quę est in comitatu Burgũdiæ, quę nõ vtiẽ dictis cõcordatis,vel etiã ibi noiato ad bñficia cõsequẽda, debeat prouideri de bñficio in Francia,posito illa sit vniuersitas famosa vel cũ notoriũ sit, Roma, Bononia, Papia, & Padua,quæ sunt in Italia sint vniuersitates famose & etiã apud nos,an ibidẽ graduatis debeat apud nos in Gallia prouideri de beneficijs vacãtibus in regno in vim gradus:& si ibi obtinere possint noiationes à prædictis vniuersitatibus dirigẽdas episcopis & alijs collatoribus & patronis Gallię & Franciæ ipsis cõcordatis subditis,cũ non sint ipsę vniuersitates subditę dictis cõcordatis.Et ista nõ sunt sine dubio,eo qa Papa q est supremus oĩm & iudex, & priceps.c.cũcta per mũdũ.ix.q.iij.fecit & cõstituit prædicta cõcordata:& priuilegiatus seu habilitatus in vno loco est vbiq priuilegiatus.c.cũ olim.de clericis cõiugatis. extra.Et ideo in simili dicit Zabarella in clemen.dudũ.§. ab olim,in xvj.qõ.de sepulturis. habens licentiã docendi ab illo qui est princeps oĩm,potest vbiq docere. Licet textus in dictis concordatis videatur facere in cõtrarium, cũm loquatur de vniuersitatibus regni Frãciæ tantum,vt in tit.de collatiõibus.§.monemus autem.dicam in glossis meis supra dictis concordatis,vbi hęc quadrant ad proposítum,nec sint præsentis speculationis.

Ad vnum tñ aduertendũ est, studia talia pñt dici generalia,& sic famosa,etiam si priuilegia specialia non habeant,& de ipsis non doceatur,dummodo talia reputentur à talia tempore,cuius initij memoria non extat in contrarium.Ita dicit & tenet glo.in verbo,generalibus.in clementina,dudum.§.nos autem.& ibi Zabarella in xv.quęstione.de sepulturis,quoniam tale tẽpus habet vim priuilegij.c.super quibusdam.§.præterea.& ibi gloss.in verbo,non extat memoria.quę allegat concordantias.de verbo.signi.extra.l.hoc iure.§.ductus aquæ.ff.de aqua quotidiana & æstiua.dixi amplè in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ,in tit.de iustitia.§. ij.in gl.& la preuue estre sienne.Princeps enim permittendo tanto tempore videtur concessisse & reuocasse prohibitionem.de qua in proœ.fforum.§.hęc autem tria.

Aliqui etiam videntur tenere,quòd an studia sint generalia,relinquitur arbitrio iudicis,vt si vigeat ibi sacra pagina,iura,& artes ibi doceantur,vt notat Hostien.in cap. tuæ.de clericis non resident.quem sequitur Paul.& Petr. de Ancha.in clementi.dudum.de sepulturis.

Loca etiam vbi iura docentur debent esse insignia & præclara.§.hæc autem tria.suprà allegato.Et talia quibus hoc competat ex priuilegio speciali,vel de iure communi,vt in capitulo secũdo de priuilegijs.in vj.vbi dicit quòd studium generale,& priuilegiatum est Romæ: vel etiam de antiqua consuetudine,in cuius contrarium memoria non existat, quia talia æquiparantur iuribus allegatis, vt dicunt Zabarella & Petrus de Ancharano,in locis prætactis.pro quo optima glo.in verbo,priuilegio. in princ.in titu.de causis.§.statuit & decreuit.super pragmatica sanctio.

Sed nũc inquantũ hæc tangunt materiam nostrã, credo quòd sicut pręfertur doctor creatus à maiori principe, ita etiã præfertur creatus à maiori & digniori vniuersitate,studio,seu gymnasio: data tñ paritate in reliquis.hinc est plus æstimãtur apud nos creati doctores in theologia in vniuersitate Parisien.q̃ in alijs vniuersitatibus. Et in iure ciuili magis æstimantur doctores iurium creati in Italia,maximè Papiæ,Bononię,Paduæ,q̃ creati in Gallia:nisi sint creati in vniuersitate Aurelianẽ.vbi maiori rigore examinis examinãtur,q̃ alibi,ex quo cũm propter magnũ rigorẽ examinis pręsumaẽ sint doctiores: ideo magis honorãtur,& sic videtur quòd alios præcedere debeãt eiusdem tẽporis & qualitatis: sed vbi esset prioritas promotionis tẽporis,aut alterius qualitatis, attenderetur potius illa,q̃ pręeminãtia,aut maioritas loci in quo creati essent.Et istud fuit etiam quo ad beneficia cõsequenda de mente Cosme Guymier,in suo commentario pragmaticæ sanctionis,in titu.de collationibus.§.ita tamen.in glo. non teneatur.vbi dicit quòd quo ad nominãdum omnes vniuersitates sunt æqualiter priuilegiatæ.

In iure nostro reperio multa fuisse studia,seu gymnasia,primò studium Romanũ,quod venit à Græcis,vt refert Anto.Florentinus in secunda suarum historiarũ parte,titu.xiiij.c.iiij.§.xij.in princip.& ibidem in c.v.in fine. & de isto fit mentio in lege vnica.C.de studijs liberalibus vrbis Romæ,libro xj.& in c.cũm de diuersis.de priuileg. in vj.Et quomodo Romani habuerunt leges à Græcis,vide in lege ij.§.j.& ibi gloss.ampla in verbo,constitui.de origine iuris.ff.& in §.& non ineleganter.de iure naturali gentium & ciuili.in institutio.& ibi gloss.in verbo,institutis.sed quod dicit Accursius quasi stulto interueniente qui prætesa manu trinitatem significauerit leges Romani

obtinuerint.reprehēditur per Vdalricum Zasium in suis scholijs super d.l.ij.§.postea.in gloss.j.post Budæum in suis annotationibus in pādectas sup.d.l.ij.vbi dicit,quòd Accursius ibi fabulam narrat,tam ridiculam,q̃ falsam.& vltra dicit,q veritas historiæ est,quòd tres tantummodo legati & non decem ad Græciā pro legibus ferendis missi sunt.ideo eum ibi vide.tota tamen & cōmunis schola legistarum semper hucvsq; cum Accursio nostro cōmuni præceptore pertransijt,& quomodo Roma origo legum saltem apud latinos.imo patria legum dicitur & fons sacerdotij,& pluribus alijs nominibus elegantibus sit insignita.vide tex.in authen.vt ecclesia Romana centum annorum &c.in prin.& ibi glo.j.& ij.collatio.ij.

Et de isto studio etiam meminit Robertus Gonletus in suo tracta.de magnificentia dignitate,& excellētia vniuersitatis Parisien.vbi dicit,quòd in isto studio studuerūt Iulius Cæsar,vt patet in libro de vita Cęsaris. Cato, vt narrat Solinus libro j.Virgilius,& Tullius.& in eo Aurelius Augustinus docuit rethoricam,vt ipsemet fatetur, libro v.confessionum.

Ad vnum tamen aduerte pro gloria Francorum, q Plotinus Lugdunen.primus Romæ latinam rhetoricam docuit.à quo Cicero se Romæ puerum cūm Q.fratre latinè primum doctum retulit.& ita scribit Philippus Bergomen.in suo supplemento chronicarum.libro vj.Istud etiā studium Romanum est generale & priuilegiatum de iure communi,vt est textus in c.ij.de priuilegijs.in vj.

Aliud fuit studium vrbis Constantinopolitanæ, de quo fit festum in titu.de professoribus,qui in vrbe Constantinopolitana docentes ex lege meruerunt comitiuam libro xij.C.& in d.tit.de studijs liberalibus vrbis Romæ & Cōstantinopolitanæ.lib.xj.& in ti.de priuilegijs vrbis Constātinopolitanę.eo.ti.& in glo.in verbo,regijs vrbibus.in procemio.fforum.§.hęc autem tria.& in glos.fi.in l.sed & reprobari.§.fi.ff.de excusatio.tutorum.

Aliud etiam fuit studium Beriti seu Beritensium(quæ est ciuitas in prouincia Phenicis,secūdūm tex.in l.j.C.qui ætate vel professione se excusant.libro x.) de quo studio dicit glo.fi.in d.l.sed & reprobari.q est eiusdem præeminentiæ cuius est studium Romanū.pro quo est tex.in d.§.hęc autem tria.vbi etiam legum nutrix appellatur.& in l.vnica.C.de metropoli Berito.lib.xj.

Aliud pariter floruit in Alexādrina ciuitate in Aegypto,& in Cęsariensi,de quibus habetur in d.§.hęc autem tria.& etiam de cęsariensi habetur,in d.lege sed & reprobari.§.amplius.& vtrobiq; prędicti text.sonant, q erant & fuerunt alia studia,de quibus tamen nullam expressam facit mentionem.

Aliud est studium Oxoniense,quod est in Anglia,de quo in clemē.j.§.hoc sacro de magistris,& dicit ibi Zabarella col.v.q Alexander in libro.de natura rerum dicit,q iuxta vaticinia Merlini vigent studia in Anglia tempore suo ad partes Iberniæ transitura.

De studio Salamātino,quod est in Hispania etiam fit mentio in d.clemē.sed quo tēpore habuerit initium , non reperitur apud scribētes,vt dicit Zabarella in prædicto loco.& ibi vltra dicit esse incertum quo tempore studia incœperint esse generalia in Italia,licet semper floruerint ibi,& maximè quādiu Romę viguit imperium.& tempore Octauiani fuerunt studia in oratoria & in poëtica.

Et ista duo studia Oxonien.scilicet & Salamantinum sunt priuilegiata cūm studijs Parisiensis,Bononiensis,& Romano,secundūm quod in dicta clemētina scribitur.ita q in illis quinq; studijs legi debent & interpretari literæ Arabicæ,Hebraicę,& Caldęę,& debent esse duo periti in in qualibet lingua,in quolibet illorum locorum docētes, quibus prouideri debet in stipendijs cōpetentibus & sumptibus per ibi nominatos in fine dictę clementinæ.

De studio Bononiensi,etiā fit mentio in d.clemē.j.de magistris.& in d.glo.in verbo,regijs vrbibus.§.hęc aūt. in proœ.fforum.& in gl.fi.§.fi.in l.sed & reprobari.ff.de excusatio.tutorum.Et etiam tex.in proœ.Gregoriano.& ibi gl.in verbo,Bononię.Et fuit factū seu incœpit esse primo tēpore Theodosij imperatoris,vt p gl.in d.verbo,regijs vrbibus.quā ad hoc dicūt doctores esse notabilē.sed pro hoc vide clariorē in verbo,Bononiē.in d.cle.j.& tempore Accursij legalis studij obtinebat monarchiam secūdū eundē.in rub.de studijs liberalibus vrbis Romæ.li.xj. C.& tēpore Azonis ibi erāt decē milia scholariū,vt refert Odofre.in authē.habita.C.ne filius pro patre.& secūdum Beroaldū in suo opusculo de felicitate.licet Bononia inter oēs Italicas vrbes sit florens & famigerata,eam tū Forentissimā illustrissimāq; nulla fermè res alia perequè facit ac Diatribe, & Gymnasia literarū atq; cōciliabula scholasticorū,quę haud dubiè cū oībus totius Italiæ celebratioribus Gymnasijs claritudine contendunt,nulli cedunt.quæ Alexandrino Attico Tharsensi, Massiliotico memoratissimis apud Priscos Gymnasijs proxima accedunt,& q̃q; longo interuallo tamen proxima.

Aliud fuit Athenis,& quidem solennissimum & celebratissimum apud oēs authores.Vnde Hiero.cōmendās ciuitatē Athenarū.dicit illam studio fuisse aptissimā,primoq; leges tradidisse,alijsq; ciuitatibus iura transtulisse,& nō solū leges,vt suprà dixi,sed etiā quęlibet sciētia habuit ortū & descendit à Græcis,vt dicit glo.in verbo,cōstitui, in fine.post Priscianū.in l.ij.§.j.ff.de origine iuris.Et in illo studio(vt refert Robertus Gonletus.in d.suo tracta.de prestantia vniuersitatis Parisiensis circa principium) tantum patientes admittebantur. Vnde ad portam ciuitatis sedebat senex ad obiurgandum volentes intrare.& si videbat signa impatientiæ repellebātur,si autem patientiæ admittebantur.Ex illo studio fuit diuus Dionysius Areopagita , Christianę religionis doctor eximius.

Alia verò octo Gymnasia antiqua enumerat Textor in sua officina quę sunt sequentia.

Craneū,quod erat apud Corynthum secūdūm Cice.

Cillarauium,de quo Plutarchus in Cleomene.

Lyceum,quod fuit Athenis Aristotelis schola,& etiā Ciceronis in Tusculano.

Academia , Platonis Gymnasium celebratissimum. Vnde Cicero.

Inq; Academia vmbrifera,nitidoq; lyceo,
Fuderunt claras fœcundi pectoris artes.

Et Horatius.

Atq; inter siluas Academi quęrere verum.Vnde Academici philosophi vocati sunt.

Prytaneū de quo Cicero li.de oratore.& vt ei victus quotidianus in Prytaneo publicè prȩberetur.

Canopum verò agnoscit Philostratus in Herodis Attici vita.

Pecile verò porticus varia à latinis appellatur.nobilitata etiam propter picturam Marathonicę pugnę Zenonis philosophi stoici conuentu , vnde à porticu stoici philosophi dicti,& stoica secta,

Tempe

Tempe etiam fuit Gymnasium Athenis.

Ista sunt studia nunc nobis antiquissima, sed plura alia antedicta sunt nouissima & quædam in iure descripta, & ideo satis nobis nota & certa.

De studio verò Senensi dicit Zabarella in dicta clemẽ. dudum. §. ab olim. de sepulturis. ꝙ tempore Pauli de Eleazarijs, qui cõmentatus est dictas clementinas fuit nouiter reformatum, & antea fuerat destructum: sed tamen dicit illud esse generale, sed nõ multum durauit in bono statu: quia denuo fuit reformatũ tempore Petri de Ancha. qui conductus à Senensibus ad lecturam Decretalium triẽnio ibi legit, vt fatetur ipse Pet. de Ancha. in d. clemen. dudũ. in. iij. col. circa finem, in meo volumine.

Refert etiam Philosophus Bergomas, lib. xij. sui supplementi cronicarũ, ꝙ in Vienna vrbe Austriæ magna est schola liberalium artium, & sacræ theologiæ, & iuris pontificij, in qua magnus studentium confluit numerus. Non est tamen ciuitas quæ habeat episcopum: sed est in diœcesi Patauiẽsi Austriȩ prouinciȩ ciuitate, & maior est filia matre. &, vt fertur ibi, studẽtes pauci emergunt docti. cum voluptati nimium operam dent, & mulierũ procacitas, & lasciuia eorum mentes à studio alienet. Et in hac sæpe dedecorosa perpetrantur, & enormia fiunt, qđ diu noctuq; rixȩ admodum belli fiunt. Nũc artifices aduersus studentes, nunc curiales in artifices arma corripiunt. ita, vt rara solennitas sine homicidio peragi possit. Quod & fit in plerisq; alijs vniuersitatibus, cũ sint in vrbibus excellentissimis, & populis cõstitutæ. sciũt quos alloquor, qui viderunt brigas (vt ita loquar) suo tempore factas propter graues & corporales iniurias sæpe à vilissimis hominib⁹ sine causa sibi illatas, quas ferre non possunt. ideo vitam multis periculis exponunt: vt vtar verbis authen. habita. C. ne filius pro patre. & sic dici potest. Felix ille scholaris qui saluus redijt ab vniuersitate. felicior ille tamen qui bene studuerit, & doctus redierit. Cũm frequentius accidit, plures esse cõmorantes in studijs, ꝙ̃ studentes, licet sint ibi causa studij. vt dicit Geminia. in prooemio sexti. col. mihi quinta. Nec est vlla vniuersitas quæ non habeat sua impedimenta. cũm apud nos in vulgari dicatur.

Les fleusteulx & ioueulx, de paulme de poitiers.
Les danseurs Dorleans.
Les braguars Dangiers.
Les crotez de Paris.
Les brigueurs de Pauye.
Les amoreulx de Turin. de Tholosanis tamen dicitur,
Les bons estudians de Tholouze.

Dico sane in alijs supra de malis & nõ de bonis, nec improbo multa exercitia: vt ocia tollas liberalibus viris necessaria & honesta, quibus cũ magno salutis corporeȩ cõmodo, & studiorũ augmento indulgere possumus, nec continuũ literarũ certamen approbo. studentes enim debent habere recreationes: quia ex vehemẽti studio incurrunt ȩgritudines mortales, vt ait Felin. in c. lator. de homicidio. dispensandæ sunt horȩ pro cuiusq; rei officio, dummodo ab illecebris & ludis alearum atq; taxillorum absti neamus. Et quia forte non erit alienũ ab instituto nostro inserere quomodo tempus sit distribuendum studẽtibus. Ideo epistolam Augustini Dati descriptam in primo libro suarum epistolarũ, in princip. quæ non fuit facta ad aliud, & est multum elegans & vtilis: hic referre arbitratus um. Augustinus dathus Thomȩ Rimbotto. S. Petis quid te agere oporteat, vt facilius in literarum studijs proficere possis. paucis à me postulasti, & ipse quoq; respõdeo paucis. Tempus ante omnia statuo distribuendum esse, & ordinem vehementer probo. Medio noctis dies sumit initium, media nocte gallicinio. Conticinio quiescendum videtur, aut si vigilare contingat, quæ ante percepta sunt, cogitatione & memoria repetentur. Diluculo est lectionibus danda opera, ac si quid proximo die agendum sit, id est accuratius mente atq; animo volutandum, vt præuia meditatio futuram actionem tanto perfectiorem efficiat, quanto diligentius fuit prȩparata. Mane cũm primũ domo fueris egressus, templum pete, Deum venerare, regnum Dei quære, saluta penates, sacras peruolue lectiones. Hieronymi scripta libenter amplectere, vbi & orationis ornatum, & rectam vitæ institutionem abundè poteris adipisci. Quȩ verò splendidiora delegeris: ea in optimo thesauro recondememoria. Cum his versare, cum his colloquere, cum his confabulare, à quibus aut cumulatiorem eruditionem, aut salutaria prȩcepta haurire queas: de esca, & potu nihil est quod scribam, veterem serua frugalitatem, & tuum laudatissimum morem obtine. Meridie in tuis te laribus oblecta: peruagari noli. Quid est enim aliud frustra circũcursare, atq; errantem plateas, angiporta, ac forum lustrare, ꝙ̃ puerorum more ludere, ꝙ̃ seipsum perdere. Censeo cum cibo & quȩpiam ex leuioribus ac iocosis libris, quos nosti, legendum, vt corpus simul pascatur, & animus ac post modicã quietẽ, quæ aut legeris, aut audieris mente complectere, difficilium locorum expositionem tracta: prȩcipuam quȩpiam capesse sententiã, vt ea sit sibi iucundũ pabulũ, ac postmodum deambulanti salutare viaticum. qđ si exire libebit, angusta & religiosa (quo ad potes) perquire loca, bibliothecas adi, & quos optaueris meliores percurre codices. Inde excerpe semper præclarũ aliquod atq; frugiferũ: hæc tibi recta fuerit inambulandi ratio, domi te opprimat occiduum tempus & vespera, foris nũq;. Nam abnoctare imprimis perniciosum simul putatur ac turpe. domũ reuersus fac vt ad futuras lectiones animũ applices tempestate suprema, & vespera ipsa ac prima face perfruere, vt nulla pars tẽporis effluat tibi prorsus inanis. Cũ oportunũ noueris, genio indulge. Ex sacris codicibus excerpta ne desere, & anteq; ad cubitũ accedas, Pythagoreorum more quid egeris dixerisve, tecum ipse repete. ac si tempus supperat aliquid præclarius commenda memorȩ, Deum comprecare. Inde enim sunt quȩ optantur nobis bona omnia, concubina, & in intempesta nocte, sile, quiesce, vt vitam tranquillam & rectè institutam degas. Vale.

De studio verò Perusino nulli est dubium, ꝙ sit generale, antiquissimum, & famosum. Nam Barot. legit ibi per multa tempora, & ex eo orti sunt Bald. Petrus, & Angelus de Vbaldis fratres germani vtriusq; iuris doctores excellentissimi.

In illo etenim studio est quædam fundatio facta anno dñi millesimo tercẽtesimo sexagesimo secũdo, die verò vigesima sexta mensis Aprilis. per quendã Cardinalem Tusculanum nomine Nicolaum tunc archidiaconum Hedueñ. pro duobus scholaribus ecclesiæ Hedueñ. aut ciuitatis seu diœcesis, qui possunt prȩsentari pro sex annis per episcopũ & capitulum Hedueñ. & ibi habẽt victũ tantũ. Et istud cõstat ex tenore fundatiõis hic post insertæ, vt sit illius memoria in posterum, & illã vidi signatã debite, & sigillatã in archiuis dictæ ecclesiȩ Hedueñ. tanq; ballíuus, & consiliarius ipsius: tenor ideo est talis.

Reuerendo in Christo patri domino dei gratia episcopo: ac venerabilibus viris decano, & capitulo Hedueñ. Nicolaus miseratione diuina episcopus Tusculañ. sanctę Romanæ ecclesiæ Cardinalis salutem, & sinceram in domino charitatem. Ordinata rationabiles homines natura constringit, eisdemq; diuini & humani iuris scriptura demonstrat, ꝙ in officijs chatitatis primo loco eis tenemur obnoxij, à quibus nos cognoscimus beneficium recepisse: quodq; ratione sanguinis proximioribus amplius obligamur. Attendētes autem ecclesiarum nostrarum magis beneficia, & vitæ subsidia magna quę dudum recepimus, & de præsenti recipimus ab eisdem primo loco ipsarum ecclesiarum promouendis honoribus, & procurandis vtilitatibus obligamur, & eisdem ecclesijs ratione spiritualis coniunctionis. Quæ nobis omnes cōiunctos sanguine in charitatis cōiunctione procedunt plus ad benefaciendum astringimur, cùm scribatur in canone. Nullus nobis hęres videtur esse proximior q̃ ecclesia, quę nos domino sociauit. Sane præmissa diligenti meditatione in mente nostra sæpius reuoluentes ac cernentes, ꝙ modernis temporibus peccatis exigentibus à deo In nonnullis partibus increuit ignorantia secularium clericorum, qđ rarissimè reperitur secularis clericus, qui sciat ꝓponere populo verbū dei, intelligere canones, ecclesias & populū regere, æquū ab iniquo discernere, & intelligentes iustitiam ministrare. Cupientesq; exhibere huic defectui pro nostræ possibilitatis modulo, in locis aliquibus supplementum, & alijs Christifidelibus, præsertim pręlatis quibus ad hoc suppetunt facultates præbere imitationis exemplum, vt resplendeat domus domini ex claris luminibus plurium lampadarū diuina, quam inuocamus nobis, assistente clementia. Ad reuerentiam Dei & beatę Marię virginis ac beati Gregorij papæ doctoris egregij pro animæ nostræ remedio, & nonnullarum ecclesiarum & locorum, à quibus grandia bona recepimus hactenus, & in pręsentiarum recepimus, vtilitate spirituali, ac etiam temporali in ciuitate Perusina vtiq; pacifica, & quieta ī qua viguit ab antiquo, & adhuc viget vtriusq; iuris & aliarum scientiarum studium generale. Quādam domum scholarium quorum alij studere debeant in sacra theologia, & alij in iure canonico duximus ordinādam, & pro ipsorum victu dūtaxat certos redditus perpetuos & possessiones emimus, & adhuc præstante domino alios emere intendimus in futurum. Considerātesq; ꝙ ab ecclesia nostra Heduen. ex archidiaconatu, quem ex concessione & dispensatione apostolica obtinemus, in ea dudum bona recepimus & de pręsenti recipimus, & quòd propterea eidem ecclesię, tam spiritualis coniunctionis q̃ recepti beneficij seu subsidij temporalis vinculis obligamur, dignum arbitramur nobisq; reputamus ad debitū, vt huiusmodi ordinationes seu eleemosinę nostræ dictam vestram ecclesiam participem faciamus, Igitur tenore pręsentium vobis & vestris successoribus titulo donationis perpetuæ ac irreuocabilis, quę dicitur inter viuos damus, donamus, & concedimus, quòd duos scholares pauperes de dicta ecclesia si reperiantur in ea, alioquin de ciuitate vel diœcesi vestra, quorum nullus habeat beneficium annui valoris vltra viginti quinq; florenorum auri portatos ad studium, de legitimo matrimonio natos in primitiuis vel saltem in grammatica sufficienter instructos, bonæ indolis, discretione præditos, ac de honestate vitæ & moribus commendabiles, qui studere debeant in dicto iure canonico per sex annos ad standum dicto tempore in domo præfata per nos ordinanda & habendū in ea victum duntaxat rectoribus dictæ domus præsentare possitis. Ita quòd finito huiusmodi sexennio aut cedētibus vel decedentibus eisdem scholaribus per vos præsentatis, alios pręsentare pro simili sexennio valeatis. Volumusq; quòd vos domine Episcope vestriq; successores duas voces in assumptione huiusmodi scholarium habeatis. Hortamur autē vos omnes in domino Iesu Christo, quòd in assumptione prædicta nulla (quod absit) apud vos sit acceptio personarum, sed illos ad hoc eligatis & assumatis, quos secundùm deum credideritis meliores & magis pręfatæ ecclesiæ, ad cuius specialiter vtilitatem & honorem intendimus, verisimiliter profuturos. Super quo vestras conscientias oneramus: volumus etiam ꝙ pręsentes nostræ literę in communi dictæ ecclesię vestræ capsa, in qua reponuntur alia iura ipsius ecclesiæ perpetuo conseruentur: & nos similes literas ad cautelam in sacristia ecclesiæ Perusine faciemus nihilominus conseruari. & ad maiorē claritatem & memoriam perpetuam omnium præmissorum pręsentes literas per notarium infrascriptum publicari fecimus, & nostri sigilli appensione muniri. Datum & actum Auinioñ. die vigesimasexta mensis Aprilis. Anno natiuitatis domini millesimo tercētesimo sexagesimosecundo, indictione decimaquinta, pontificatus sanctissimi in Christo patris & domini nostri domini Innocentij diuina prouidentia papæ sexti anno. x. Pręsentibus venerabilibus viris domino Angelo pręposito ecclesiæ ciuitatis Castelli, & Raymūdo Bosco canonico Terracoñ. ac Bertholino de Sagijs de Placentia macerio domini papæ testibus, ad pręmissa vocatis specialiter & rogatis. Et ego Franciscus quondam Matthæi Ieremię ciuis Pisanus publicus imperiali autoritate notarius prædictis donationi, dationi & concessioni ac omnibus & singulis supradictis vnà cùm pręnominatis testibus præsens fui, ipsaq; de mādato supradicti reuerendissimi patris & domini dñi Nicolai Tusculañ. episcopi cardinalis in hanc publicam formam redegi, tamen alijs occupatus per alium scribi feci, meq; vnà cum appensione sigilli præfati domini Cardinalis subscripsi cum signo & nomine consuetis in testimonium omnium præmissorum, Pręmissam vltimam dictionem quę dicit, tercentesimo, & vltimo additam quæ propter inaduertentiam dimissa erat, veram esse approbādo.

Sunt & multa alia studia in diuersis patrijs & prouincijs, quæ enumerate longum esset & fortè tædiosum, & cum vnaqueq; patria suo sensu abundet. text. est in c. certificari. extra de sepulturis. Ideo relinquo illis discutiendas præeminentias eorum.

Ex prædictis infero, ꝙ cū maior honor debeatur his, qui doctorantur seu graduati sunt in maiori vniuersitate, ꝙ etiam magis honorari & præferri debent hi qui doctorantur in vniuersitatibus famosis, vbi sunt doctores legētes & scholares studentes, q̃ hi qui doctorantur in locis vbi non est vniuersitas, sed tātum habent priuilegium doctorandi, vt sunt plures ciuitates & vrbes in italia, prout sunt Placentia, Parma, & plures aliæ: & ideo dicit Zabarella in loco suprà sæpè allegato, quòd quædam sunt studia generalia actu & priuilegiata, vt sunt illa de quibus suprà, & in clementina prima de magistris: & ista præcedunt omnia alia. Quædam priuilegiata sed non actu generalia. Quædam generalia sed non priuilegiata. Quædam particularia nō priuilegiata. & ibi dicit, ꝙ actu generalia etiā nō priuilegiata magis pręferātur q̃ priuilegiata

giata non actu generalia. Ex quo concluditur, q doctores in talibus vniuersitatibus actu generalibus magis priuilegiantur & præferantur q doctores in vniuersitatibus tantũ priuilegiatis & non actu generalibus, vt concludi potest ex deductis per doctrinam Zabarellę, vbi suprà. Quoniam tales non videntur nec præsumuntur examinati in vniuersitatibus priuilegiatis tantũ, sicut in vniuersitatibus actu generalibus.

Et sic etiam infertur, q doctores qui gradum accipiũt in facultate eis incognita causa honoris tantũ, non ita honorantur, nec honorem assequi debent, ratione illius gradus, vt dicit Petrus de anchara. in ca. j. de parochijs. & Panor. in ca. clerici. de iudicijs. Sicut de doctoribus promotis à doctoribus corruptis, vt notat Archid. in ca. de quibusdam. xxxvij. distin. argu. textus in l. prima. C. de athletis. libro x. quod non placet Philippo Decio. & Areti. in dicto ca. clerici. quia, vt dicũt, licet promotus sit ignarus, habet tamen dignitatem. Ex quo cũm prerogatiua detur ratione dignitatis, debet habere locum. Barto. in l. maximarum. in fine. C. de excusationibus munerum. libro x. Bal. in l. qui sub prætextu. C. de sacrosanctis ecclesijs. Gemini. in procemio sexti. in fine.

De cõmendatione verò studiorum & gymnasiorum dixi s. in v. parte, in xxj. consideratione. vbi dixi gloriosum esse optimo principi habere rationem studiorum.

Trigesimatertia consideratio. Inter plures doctores prefertur qui plures habet gradus. Exemplum in doctore vtriusq iuris. Quoniam duo vincula sunt fortiora vno & magis ligant. c. j. de treuga & pace. extra. authen. itaq. C. cõmunia de successio. & §. si verò. institu. de adoptio. ita tenent Abbas & alij in d. ca. clerici. & Ioan. de anania. in rubrica de magistris. videantur tenere, q hoc sit verum cæteris paribus, hoc est data in cæteris inter eos paritate: ex quo videntur inferre, q si doctor in vno iure tantũ esset prior tempore, qd' præferretur: tamen hoc non videtur verum, eo quia nunq aut parũ eueniret, q semper nõ esset aliqua disparitas temporis, que etiam in vna hora attenditur, vt per glos. in l. si ex pluribus. §. fin. ff. de solutio. facit textus in l. Titius. §. lucius. ff. de liberis & posthu. Et intentio doctorum in d. c. clerici. videtur esse, qd' semper doctor in vtroq precedat doctorem in vno tantũ, etiam si habeat vnum gradum priorẽ tempore: quoniã illa qualitas illius alterius gradus tollit illam qualitatem temporis quæ non multũ consideratur vbi est alia qualitas: quoniam duplicatio gradus maiorem dignitatem inducit. & vbi est maior dignitas, prioritas temporis nõ attenditur, vt per glos. in verbo, preponimus. in ca. placuit. xvj. dist. notatur in ca. statuimus. de maio. & obedien.

Ex quibus inferunt doctores, qd' doctor canonum & theologiæ simplici theologo præfertur, vt dicunt Hostiẽ. & Abbas post alios in ca. j. de consanguini. & affinitate. Sic etiam doctor artium & medicinæ præcedit doctorem artium tantũm, vel medicinæ tantũm, vt notat Dominicus in dicto ca. placuit. in fine.

Ex his etiam inferunt doctores, q vbi est paritas inter aliquos, si vnus habeat duplicẽ dignitatem præfertur ratione duplicitatis, etiam si illa secunda dignitas sit minor, vt de Comite & Barone, qui præcedit comitem tantũ, vt dicit Bal. in l. sed milites. ff. de excusatio. tutorum. dixi suprà in v. parte. vbi dixi de Marchione & Comite qui precedit Marchionem tantũ. & ibi dixi etiam q ista duplicitas operatur inter principes, ex quo si vnus princeps habeat plura regna, præferendus est illi qui non habet tot regna: intellige tamen prædicta quãdo illa dignitas quæ est augmentata & duplicata esset talis, qd' de ea posset fieri comparatio ad aliam simplicem, vtputa si quis est doctor in iure canonico tantũ, alius qui est doctor in eodem iure canonico & ciuili simul, habet duplicationẽ talem, q vna dignitas potest alteri æquiparari, & alia est superabundãs quæ augmentat dignitatem, secus si ambę sint inferiores, ita qd' de nulla ad simplicem possit fieri comparatio: vt si dicamus qd' quis sit doctor in iure canonico tantũ, alius verò sit doctor in iure ciuili & medicina aut artium. Nam hoc casu semper præfertur doctor in iure canonico, quoniam de nulla aliarum potest fieri comparatio ad illã, & ille gradus solus videtur esse potentior & efficacior, ideo præfertur. Ita tenet & concludit Romanus in consilio suo cccxxxiij. incip. quo ad primũ. ita etiam tenet Philippus Decius in dicto ca. clerici. in v. col. de iudicijs. Et ideo Comes pręcedit & Marchionem Baronem. Dux, Comitem & Marchionem. Rex, Ducem & Comitem, & vnus Rex multum autenticus præcedit habentem plura parua regna, sicut Imperator præcedit Regem habentem plura regna. Rex etiam Franciæ tanq excellens inter omnes præcedit etiam regem habentem plura regna, quæ sunt multum inferiora à regno Franciæ. Cũm Rex Francię omnes præcedat, non ratione suę personæ, sed ratione excellentię dignitatis regalis, quæ prima in tota Christianitate post imperatoriam tenetur & reputatur.

Quicquid tamen supra dictum sit, aduerte ad id quod dicit Decius in d. c. clerici. in vj. col. q de consuetudine seruatur, q doctor in vno gradu prior in tempore præcedit doctorem in vtroq iure. Et in his prælationibus attenditur consuetudo, vt dicit Bald. in l. obseruare. §. anteq. ff. de officio proconsulis. & in c. cum olim. in princi. per illũ tex. de consuetudine. istud non est multum securum, quia doctori de consuetudine attestanti nõ creditur, nisi aliter appareat. Ita tenet do. meus Iason post multos in l. de quibus. col. penulti. ff. de legibus.

Trigesimaquarta consideratio. Inter plures doctores præfertur qui primo licentiatus & postea doctor illi qui secundò licentiatus & primò doctor effectus fuit, per textũ in l. j. C. de cõsulibus. li. xij. quẽ ad hoc adducit Ange. Areti. in § quædã. col. v. institu. de actio. Cuius verba illũ sequẽdo ponit Alexã. in l. j. ff. de obsequijs. & sequitur Feli. in c. j. de maio. & obed. in ij. col. Tñ do. meus Iason in l. cũ quid. ff. si cer. peta. & Philippus Decius in d. c. clerici. post eũ dicũt, q ille textus nihil facit, qa in illa vtraq erat dignitas & patritiatus & consulatus, nimirum si prima dignitas facit eum præferri illi qui habuit secundã dignitatem. In casu verò nostro supradicto, ille qui primo fuit licentiatus nullam primò habuit dignitatem, sed solum licentiam doctorandi, & ex licentia simplici dignitas nõ tribuitur. Sed quicquid sit moderni in d. c. clerici. & in d. l. cũ quid. tenent opinionem Angeli duplici ratione.

Prima ponderando rationem quæ ponitur in dicta l. prima, in fi. dum ibi dicitur, qd' ille præponitur qui prius fuit consul, quia prius meruit patritiatum: quia ista ratio videtur habere locum in isto casu, ex quo primo licentiatus videtur primo meruisse doctoratum, vt per licentiam declaratur, ergo ex tali licentia præferri debet. Decius tamen in dicto loco quodammodo prædictam rationem impugnat, & dicit, q hæc ratio euitari potest, ex quo meritum non tribuit dignitatem, vt concludit Cardinalis, in

clemen.ij.in ij.qõne.de magistris.In casu verò dictæ legis meritum declaratur per dignitatem consulatus, vt ibi dicitur: vnde præfertur virtute dignitatis, & nõ propter meritum simpliciter. Præterea, vt dicit, illa verba, qui prius meruit patritiatũ: vt habetur in d.l.j.referuntur ad illum qui fuit prius patritius: vt ibi patet. vnde ille tex. nihil facit, quia in effectu illa verba intelliguntur pro illo qui fuit prius patritius, & meritum consideratur cum dignitate.

Crederem ꝙ quo ad nos ille textus multum facit, eo quia in Gallia licentiatus dicitur habere dignitatem, cũ sit gradus tentus & reputatus pro gradu, eo quia licentiatus: imo qđ minus est, baccalarius in altero iurium præfertur doctori seu magistro in artibus. vt habetur in cõcordatis initis inter papam, & regem nostrum, in titu. de collationibus. §. quo verò. & pri⁹ erat decisum in pragmatica sanctione. in eodem titu. §. insuper. cum seq. Et ita admittuntur licentiati ad consulendum, & ad dignitates & officia sicut doctores in Gallia: & ideo cũ sit dignitas, magis stabit opinio Angeli apud nos, quę magis fortificabitur per rationem secũdam per modernos adductam, cũ dicant ꝙ secundũ Bal. in l. qui indignus. ff. de senatoribus. Licentiatus etiam dicitur habere dignitatẽ: sed, vt dicit, sine administratione, & per doctoratũ sola administratio acquirit: vnde, vt dicunt, succedit, ꝙ ille qui prius habuit dignitatem sine administratione, si postea administrationem cõsequatur, præfertur illi qui medio tempore dignitatem cũ administratione habuit, vt est tex. in l. ij. C. vt dignitatum ordo seruetur. lib. xij. Sed Decius adhuc impugnat hanc rationem, eo quia non fatetur dictum Bal. esse verum: sed cùm apud nos sit verum, qđ licentiatus habet talẽ administrationem, qualem habet doctor in consulendo & in officijs, etiam in beneficialibus & in omnibus actibus vbi requiritur gradus: cùm illa verba, damus & concedimus licentiam docendi, regendi, interpretandi &c. apponãtur in eorum literis apud nos. Ideo stante hoc pro firmo, stat illa doctrina Angeli multũ roborata per illam rationem modernorum.

Aliam & tertiam rationem adducit Decius in d.c. clerici. vbi dicit, ꝙ doctoratus qui postmodum sequitur licẽtiã habet relationẽ ad licentiam. Examen em̃ videtur principuum per ea quæ habentur in l. magistros. C. de professo. & medicis. lib. x. sed quando finis habet relationem & necessariam consequentiam ad principium, principium attenditur. l. ij. §. Scio. ff. de minoribus. vnde doctoratus, qui sequitur virtualiter, trahitur ad tempus licentiæ, & sic prius doctorat⁹ videt: ad quod bene facit quod notat Bal. in d. l. qui indignus. circa finem. vbi pluribus rationibus probat ꝙ licentiatus in vno loco, non potest in alio loco doctoratum accipere. Ex quo datur intelligi, ꝙ doctoratus refertur ad licentiam præcedentem.

Ad istud etiam respondet & dicit ꝙ ista translatio, vt videatur doctoratus tempore licentiæ non fit, nec attenditur in preiudicium tertij qui interim medio tempore doctor efficitur, ex eo quod in simili tradit Bart. in l. ij. ff. de decurio. vbi dicit ꝙ doctor restitutus ad collegium, non recuperat priorem locũ in preiudicium eorum, qui medio tempore doctorati sunt.

Sed ad hoc est facilis responsio, eo quia interim pendẽte huiusmodi tempore quo fuit positus pro nihilo reputabatur quo ad collegium: quod secus est in licentiato qui medio tempore habet dignitatem, licet non habeat administrationem de iure, sed quo ad nos sic.

Vel etiam idem Decius aliter respondet, & dicit, ꝙ dictum Barto. loquitur in restitutione quæ est contra ius commune & de iure speciali. Ideo non est in consideratione, & tempore priuationis acquisitum fuit ius alijs in collegio ingredientibus, & non amplius expectabatur restitutio: secus in hoc casu, quia habita licentia expectabatur doctoratus secundùm ordinem iuris, & præsens status tẽdebat ad hoc, vnde interim nõ videtur ius esse alteri quæsitum, ex quo est clarum quòd illa decisio Angeli esset vera quo ad nos. quam etiam tenet Marianus in cap. quanto. de magistris. & ꝙ ille textus hoc probaret si bene & recte ponderetur: quia ibi licet consul prius haberet dignitatem, tamen illa dignitas non erat in cõsideratione respectu dignitatis patritiatus alterius: sed prior consul ibi præponitur propter patritiatum postea acquisitum, & illa coniunctio patritiatus posterioris cum anteriori consulatu facit illum præferri: &, vt dicit, ista ratio videtur in casu isto procedere, quia licentia quæ præcessit coniuncta cum doctoratu postea secuto debet operari, quòd iste præferatur, eo etiam quia doctoratus habet necessariam consequentiam & relationem ad licentiam, vt dixi supra. Igitur mihi videtur standum esse cum Angelo. Audiui ꝙ ita fuit aliàs iudicatum inter duos doctores Aurelianenses, qui aliquando inter eos disputauerunt de huiusmodi præcedentia.

Trigesimaquinta consideratio. Data paritate temporis & gradus inter doctores, habetur consideratio diuitiarum & nobilitatis: quia duo vincula magis stringunt: secus si non sit paritas temporis & gradus, quia tunc non habetur consideratio diuitiarum & nobilitatis: quia tales qualitates non tollunt prærogatiuam temporis. c. statuimus. extra de maio. & obedien. Bar. in lege j. ff. de obsequijs. & Bal. in lege nemini. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum. ita dicit & tenet Decius in dicto c. clerici. in vj. col. extra de iudicijs.

Aduerte quòd literati & nobiles ęquiparantur, etiam circa dispensationem beneficiorum. per text. in capi. de multa. extra de præbendis. facit gloss. singularis in verbo, suppleat. in lege societas. ff. pro socio. quæ dicit, ꝙ bene literati ita recipiantur in canonicos sicut nobiles, & meritò: quia literati & docti dicuntur nobilissimi. tex. in l. prouidendum est. in prin. C. de postulando. & dixi ĝ. ista parte, in xxiiij. consideratione. & dicit Bal. in l. nemini. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum. ꝙ si doctor est valens, licet plebeius, præfertur tamen doctori nobili minus literato. Sed si sunt ęqualis sciẽtiæ, pręfertur ille qui est de meliori sanguine, & iam dixi. Sed contra dicta Bald. scripsit Barbatia in consilio suo incip. præclarè scribitur ab Iob pro certo patientissimum. colũ. viij. in secunda parte, vbi tenet, ꝙ data æquali sciẽtia pręferatur ille qui sit plebeius. Mouetur primò per gloss. quam dicit singularem in cap. nunquam. lxj. distinctio. quæ dicit, quòd natus à parentibus prorsus alienis à virtutibus, dum tamẽ ipse sit bonus & virtuosus, præferri debet illi qui natus est ex bonis parentibus, licet etiam sit bonus & virtuosus. Secundò mouetur ad hoc, per id quod voluit glo. in simili (quam etiã dicit valde singularem) in c. fidelior. l. distinctio. quæ dicit, ꝙ peccator correctus & emendatus est præferendus in promotionibus illi qui nunquam deliquit, & semper fuit bonus & innocens, exemplo Petri apostolorũ primatis. ita in proposito data sciẽtiæ æqualitate plebeius præferri videtur nobili. Et sic infert, ꝙ regula cancellariæ dictans

vt illustris

vt illustris ex sanguine præferatur non nobili, intelligi nõ debet de literato & doctore & licentiato in iure, aut docto re qui non solum est nobilis, sed nobilissimus, vt dictum est. saltem nõ præfertur nobilis indoctus ignobili docto- ri, vt per Barbatiam in consilio suprà allega.

Et de his quæ suprà dicta sunt de doctoribus, idem in- telligendum est de licentiatis, & baccalarijs (cũm sit gra- dus apud nos) referendo singula singulis.

TRigesimasexta consideratio. Doctores honorantur insignijs pluribus, quæ eis dãtur in assumptione gra dus. Nec ante debet se quis doctorẽ nominare, priusq́ sibi tradantur insignia doctoratus, vt dicit Lucas de penna in l. vnica. C. de athletis. lib. x. quoniã, vt dicit Apuleius pri- mo floridorũ, nõ licet insignia honoris vestitu & calcea- tu temere vsurpare: imo qđ plus est, assumens insignia do ctoratus cũm non sit, incidit in crimen falsi. notat Bart. in l. eos. §. fi. ff. de falsis. & ibi Alexã. de Imol. & per Angelũ in l. vnica. C. ad legem viselliã. per Angelũ de Clauasio in sua summa, in verb. insignia. §. secus autem si se docto- rem simplici verbo noĩet aut dicat: quia tũc tantũ extraor dinarie punitur. notat Bal. in l. qui sub prætextu. C. de sa. crosan. eccle. & Roman⁹ in l. qui in aliena. §. interdum. ff. de acquiren. hæredi. per Petrum Rauẽnatem in suo alpha beto aureo, in verb. falsum. idem Bal. in l. data opera. C. qui accusare non possunt. vbi dicit, ꝙ dicens se comitem, & faciens actus comitis cũm non sit, debet grauiter puniri citra mortem. idem Bald. in ca. nõnulli. §. sunt & alij. de re scriptis. dicit, ꝙ impetrans supplicationem nomine alte- rius punitur arbitrio iudicis. facit tex. in cap. quãto. de his quæ fiunt à prælato &c. per quem dicit ibi Petrus de An chara. ꝙ scribens literas nomine alterius eo ignorante di- citur falsarius. Cyn. Bal. & Saly. in l. fina. C. de requiren- dis reis. vbi dicunt ꝙ citans aliquem fingens se nunciũ pu blicum cũm non sit, punitur criminaliter, & ad interesse ci tati tenetur. tex. singularis in l. Titio cũm esset Romæ. ff. ad municipales. per quem dicunt Bart. & Bal. in rubri. C. de fide instrumẽ. ꝙ abradens ex literis nomen scribentis, & ponens suum, punitur vt falsarius. faciunt notata per Dominicũ in c. j. j. distinc. vbi inuehit cõtra doctores sibi appropriantes dicta aliorum, & qui se etiam gerit pro do ctore cũ non sit examinatus & approbatus, nõ excusatur à muneribus. l. reddatur. C. de professoribus & medicis. libro decimo.

Hinc sumpta occasione ponam quæ sint insignia do- ctoratus, & reperio ꝙ sunt sex aut septem, quæ eidem dã- tur in examinatiõe, quæ debet esse triplex, vt dicit Lucas de Penna in dicta l. vnica. C. de athletis.

Primò videtur ꝙ sit liber qui eidem assignatur in exa minatione quæ fit. Sed an sit de substantia doctoratus ista libri assignatio, videndum est. & videtur ꝙ non, sicut nec in consecratione episcopi: vt patet ex eo qđ legitur xxiij. distinc. ca. episcopus. & lxxv. distinc. ca. primo. Sed in cõ trarium facit, quoniam cũm Rex coronatur, datur ei liber legis. vnde ij. Paralipome. cap. xxiij. Eduxerunt filium re gis, & imposuerunt ei diadema, dederuntq́ in manu eius tenendam legem & constituerunt eum regem. fortius vi- detur hoc necessarium in docendo cuius officium mere in librorum lectione consistit: vt patet Deuterono. xvij. vbi præcipiuntur reges à sacerdotibus Leuiticæ tribus, & Io- sue. j. ca. Non recedat volumen legis de ore tuo cũctis die- bus vitæ tuę. & hoc est verius. pro qua facit etiã satis aper te textus in ca. lector. xxiij. distinc.

Secundò datur birretũ, & est habitus philosophiæ qui datur doctori cum dignitate magisterij decoratur. & dicit Lucas de Penna in l. murileguli. C. de murilegulis. lib. xj. qđ almirati regni Siciliæ honorantur tali insigni. Et dici tur birretum quasi bis rectum: quia bis rectum decet esse philosophũ & doctorem, scilicet in docendo & operan- do, & se & alios virtutibus regere & sordibus mũdare de bent. c. duo sunt. xij. q. j. Et de isto birreto habetur mentio in ca. si quis virorum. xxx. distin. vel dicitur bisrectum ex multis alijs causis positis per eũdem Lucam de Penna in prædicto loco, ad quem recurre. Sed solum aduerte ꝙ da- tur hoc modo. Accipe birretum rotundum ad modum co ronæ in signum sanctitatis & veritatis ac doctrinæ, vt ta- les sitis in mente quales fueritis in conuersatione, nec à do cendo cessaueritis, quia non coronabitur in regno cęlorũ, nisi qui legitimę certauerit. Corona nempe in regni susce ptione poni consueuit in capite: quia corona signum est perfectionis, cũm sit sphericæ figuræ angulo carens in si- gnum carentiæ sordium: quia vbi angulus, ibi sordes esse dicuntur. glo. in clemen. ij. de vita & honestate clericorũ, super verbo, & tonsuram.

Tertiò datur anulus, ad denotãdum ꝙ per eum factus est verè sponsus philosophiæ & scientiæ, quã profitetur docendãq́ suscepit, vt dicit Lucas de Pẽna in l. vnica. C. de professo. & medicis. lib. xij. Et dicitur, accipe anulum subarrationis. Nam sicut per eum contrahitur matrimo- nium inter virum & vxorem, ita inter scientiam & docto rem. Qui eñ talem possidet sponsam, sancti spiritus donũ possidet. & licet Ioan. Andr. dixerit in ca. vt apostolicæ. de priuilegijs. in vj. qđ clericus anulatus est fatuus vel epi scopus. Fallit tamen vt dicit ibi in doctore qui in signum matrimonij inter ipsum & scientiam deferre potest anu- lum, vt dicit glos. quę ponit casum in d. ca. vt apostolicę. Anulus verò in signũ dilectionis mutuę in cõiugatis po- ni consueuit in quarto digito sinistrę manus, vbi secundũ medicos, est quędam vena sanguinis, quę ad cor hominis vsq́ perueniat, vt dicit tex. in ca. fœminę. in fi. xxx. qõ. v. Doctores tamen ponunt anulum huiusmodi in police, vt facilius testificare possint sub suo sigillo.

Quartò cathedra, cum dicitur, sedete virtuosi viri in cathedra non pestilentiæ & vitiorum, sed scientię & vir- tutum, & hęc cathedra esse debet quadrifrõs. In anteriori enim parte depingendi sunt duo iuuenes propter robur, per quos designatur amor & labor: hi namq́ foris opus peragãt, labor agit, amor perficit. In posteriori duę puellę per quas intelligũtur cura & vigilia, quę intus in secreto consiliũ pariunt, cura puidet, vigilia attendit. In alia verò à latere describitur iuuenis accinctus, modica secum ferẽs, per quem intelligitur paupertas: quia nõ sectari superflua pertinet ad quęrendã disciplinã, vt enim ait Hiero. in tra- cta. fidei & credulitatis. Fluxu rerũ & vbertate copiarum animus soluitur, vigor mentis infligitur, virtus corporis eneruatur: at in paupertate nõ lasciua cõuiuia, nõ turpes potationes: omnia sobria, omnia rigida, omnia humilia non abiecta: quoniã pura conscientia & virtute sunt ple- na. non facilè ad diuitias animi, id est virtutes, diues acce- dit. In reliqua verò parte vir fugientis pręsentans effigiẽ, quia philosophãs & studens voluntariũ exiliũ sibi debet indicere pro scientia perquirẽda. Ita dicit Lucas de Penna in d. l. vnica. C. de professo. qui in vrbe Constantinopoli.

in x.& xj.col.lib.xij.vbi allegat & citat Hugonem in didascholis hęc dixisse,quoniã vt etiã dicit Sapiẽtię cupido patria est charior,vt ait Tullius de fine bonorum & malorum.libro v.& qđ gloriosa debet esse cathedra doctoris,habetur iij.Esdrę.c.vlt.Stetit Esdras sacerdos & lector legis super ligneum tribunal.& infrà.Et assumpsit Esdras librum coram omni multitudine,præsidebat enim in gloria in conspectu omniũ,& magister debet docere in alto.ca.plerũq3.in verbo,altiora.ij.q.vij.

Doctorem tamen non facit cathedra:sed cathedra doctorem per virtutis & scientiæ rudimenta. Recitat autem Chrisosto.canonis conditor.videre quomodo sedeatis super cathedram &c.Etiam habetur ca.vlti.xl.distin.Ad locum cathedræ paulatim cũ virtutibus & magno sudore aspirare debent bene meriti doctores,aliàs si nimis festinant ad ipsam cathedram,delectantes in ipsa cathedra,vt in loco gloriæ,fiunt alijs authores ruinæ.c.quoniam multa.xlvij.distin.Non enim locus sanctificat hominem,sed homo locũ.Qui autem bene sederit suprà cathedram,honorem accipiet cathedræ:sed qui male sederit,iniuriam faciet cathedræ.c.fina.xl.distin.

Quintò datur ei zona in hunc modum.Accipe zonam aureã,& lumbos tuos cingulo fidei præcinge,vt corpus tuum sit ornatum exterius,& apud deum & homines se ostendat perfectius.quæ zona deponi non debet nisi completo doctoratus officio. Nam indecens omnino probatur prius soluere militiæ cingulum,q̃ cedat victori aduersitas præliorum.c.j.de renũtia.iuncta l.ij.C.de his qui nõ impletis stipendijs &c.libro x.

Sextò datur osculum pacis,vt habetur per Ioan.and. in clemen.ij.de magistris.in verbo,insignia.& ibi Cardi. Floren.dictus Zabarella in prima quęstione principali. Et sic datur.Accipe pacis osculũ,vt fœdus pacis in facultatibus iurium serues perpetuum.Beati quidẽ pacifici, quoniam filij dei vocabuntur.Et de hoc osculo habetur in c. pacem.de consecra.distinctio.ij.

Septimum est benedictio,licet dicat Zabarella in dicta clemen.ij.in j.q.principali,q̃ osculum & benedictio potius sint de bene esse,seu ad bene esse reputantur,quàm sint de insignijs.

Et prædicta insignia dat doctor doctori tanq̃ pater filio secundùm Ioã.Fabri in l.ij.C.de veteri iure enucle.Et aduerte,q̃ doctores possunt vti insignijs doctoratus vbi est princeps,sed non coguntur.l.vnica.C.de honoratorũ vehiculis.libro xj.& Anto.Corsetus in suis singularibus. in verbo,& vbicũq3.etiam extra suum locum in quo sunt doctores,vt dicit Zabarella in clemen.vnica.in j.quęstione.de foro competenti. Eo quia talia insignia tãtum sunt ad honorem,vt dicit ibi.& ibi ponit de prælatis,an possint vti insignijs suis extra sua loca:quod distinguit in insignijs honoris tantum,& tunc sic:aut iurisditionis,& tũc non.dicam alibi.

TRigesimaseptima consideratio.Doctor non tenetur semper vti doctoralibus insignijs,sed quando vult, vt tenẽt Iacobus Rebuffi in lege vnica.C.de honoratorũ vehiculis.libro xj.& Antonius Corsetus in singularibus suis,in verbo,doctores.faciunt ea quæ suprà proximè dicta sunt,quæ ideo vide.

TRigesimaoctaua consideratio.Si quis vsus fuerit insignijs doctoralibus anteq̃ esset doctor, puta quia portauerit togam seu cappam,Zonam,& birretum,si postea efficiatur doctor,non debent ei dari talia insignia.Casus est in c.quod quidam.versi.si fortè.in lectura.gloss.in verbo,exhorruit.j.q.j.quam ibi sequuntur Archidia. & Ioan.de Turrecremata:refert & sequitur Romanus singulari suo 721.incip.quidam vtitur insignijs doctoratus.& etiam apostilla ad Iacobum Rebuffi in dicta l.vnica.C. de honoratorum vehiculis,libro xj.

TRigesimanona cõsideratio. An insignia doctoratus possint præscribi per licentiatũ aut baccalariũ, puta q̃ portet Zonam auream,cum nemini cõcedatur portare deauraturam nisi habẽtibus dignitatem.tex.est in c.clerici.extra de vita & hone.clericorum.Ludouicus Roma.cõsilio suo ccxcj.dicit,q̃ talia possunt præscribi per tantum tẽpus cuius initij memoria nõ extat in cõtrarium.Insequẽdo opinionem Hosti.in c.cùm contingat.de ætate & qualitate.Si verò prçscriptio sit minor,quia scitur eius initiũ, tunc insequẽdo opinionẽ Ioã.And.in c.abbates.de priuilegijs.in vj.in nouella.non possunt præscribi.

QVadragesima consideratio. Doctores in hoc honorãtur,q̃ iudex tenetur eos ad se venientes salutare & inuitare ad sedendum.tex.in l.fi.& ibi gl.in verbo,honoratis.C.de officio diuer. iudicum.Nisi quãdo est hora proprię causæ.tex.in l.j.C. de officio ciuilium iudicum.quod quomodo sit intelligendum declarat Purpuratus in l.j.numero clxvj.clxvij.& clxviij.ff.de offi.eius cui mandata est iurisdi.

QVadragesimaprima consideratio.Doctores in hoc etiã honorãtur,q̃ cõsiliarij principis vocãtur,vt dicit Alex.in addi.ad Bar.in l.j.C.de dignita.libr. xij.pro quo allegat l.fi.C.de offi.diuer.iudicum.quod tñ nõ est de mente Angeli in l.quisquis.C.ad le.Iul.maie.ita q̃ Bar.nõ potuisset se dixisse cõsiliariũ principis ex eo solũ quod esset doctor:& ita sequitur Purpuratus in l.j.col. xvij.versi.septimũ.& col.xxij.in prin.ff.de officio eius cui mãdata est iurisditio.Propterea non abs re à dñis cõsiliarijs de parlamẽto huius patriæ fuit inhibitum , ne amplius simplices aduocati dicerent & intitularent se cõsiliarios,nisi cum effectu essent officiarij regis.

QVadragesimasecunda cõsideratio. Cùm ex præcedẽtibus satis sit ostensum & demonstratũ de præcedentia sciẽtiarum & doctorum tã theologiæ,iuris canonici,ciuilis,q̃ medicinæ,& qualiter inter eos sunt honorãdi & alijs præferendi,& de insignijs doctorum,de dignitate excellẽtia & priuilegijs eorũdem.Nunc deueniẽdum est ad alias scientias,quæ sunt inferiores & minores post prædictas.Et inter inferiores videndum est quę illarũ præcedere debeat.Et inter alios qui melius demonstrauerit præeminentiam,autoritatẽ,honorem,& gloriam illarum,fuit Philippus Beroaldus Bononien.qui supposuit testamentum cuiusdam patris habentis tres filios,philosophum,medicum,scilicet & oratorem,& illũ hæredem fecit & instituit qui esset vtilissimus ciuitati. Post mortem cuius fuit contentio inter dictos fratres,cui hæreditas paterna cedere debeat.Et inter illos philosophus primò causam coram iudicibus agit pro iure suo sustinendo, dicens q̃ Philosophia est regina cunctarum disciplinarum.Quã M.Tullius inuentum deorum,Plato verò donum deorũ esse tradiderũt:quo bono(vt ipsius Platonis verbis vtar) nihil vnquam maius mortalibus datũ est à dijs,nec vnq̃ dabitur.hæc est enim vitæ lex,virtutum indagatrix,vitiorum expultrix,lumen legum,magistra morum,rerum elementariorum exploratrix,cœli & mundi contemplatrix, qui in altitudinis studio etiam cœlo ipso sublimiora quæpiam

piam vestigat. Et, vt inquit Platonicus Apuleius in estimo mundi, tergo degit, hac internuncia homines deo cognati & proximi (imo vt verius loquar) dei terreni efficiuntur. Quid per deos immortales excellentius sacratissima illa philosophia, quæ supra hanc caliginem, in qua volutamur, excedens docet quid agatur in cœlo, meritoq; Seneca philosophorū sincerissimus scientissimusq;, cui vtiq; credi conuenit naturæ rerum gratias agit, cùm secretiora eius ingressus discit quæ vniuersi materia sit, quid sit deus totus in se intenderit. An ad nos aliquādo respiciat, faciat quotidie aliquid. An semel fecerit pars mundi sit, an mundus, an mundi anima, an potius opifex & factor, liceat ne illi ex lege fatorum aliquid derogare. An maiestatis diminutio & erroris confessio sit mutanda fecisse. Ad hæc nulla res magis discusserit caliginem illam nebulæ crassissimam, quæ (vt duo poëtarū clarissimi prodiderunt) obtutus mortalium hebetat, mētesq; obducit oppauso ignorationis velamento. Quid porrò vtilius illa philosophię parte, quam partim Ethicen, partim moralem appellant: quæ maximè ad homines spectat, quæ docet quid in terris agendum sit. Et errores nostros discutit. Quæ vrbes peperit, dissipatos homines in societatem conuocauit, respublicas bene moratas instituit. facit text. in lege vnica. circa finem. ibi, igitur vnum. C. de studijs liberalibus vrbis Romæ. libro x. & vt disserit Cęlius. libro antiquarum lectionum xij. c. xxj. post Socratē. Nisi philosophi ciuitatibus dominentur, vel hi qui nunc reges potentesq; dicuntur legitimè, satisq; philosophentur, in idemq; ciuilis potentia & philosophia concurrant, neq; quod nec fit à diuersis hæc tractentur ingenijs, non erit ciuitati hominum generi, vlla malorum requies, neq; prius respublica orietur pro viribus, & lumen solis spectabit. quod confirmat Cicero in epistola ad Q. Fratrem didascalica, & hanc coniunctionem, inquit Plato, potestatis & sapientiæ saluti censuit ciuitatibus esse posse.

Vnde non immeritò sectatores philosophiæ vbiq; philosophos nominant nomine sancto & religioso, quasi solos sapientiæ studiosos. Qui ante Pythagoram. Sophi, id est sapientes & habebantur & vocabantur. Quid est enim per deos immortales (vt ait Tullius libro secundo de officio capi. primo) optabilius, quid præstantius, quid melius, quid homine dignius sapientia, qua philosophi nominantur? Nō est, inquit, aliud philosophia præter studium sapientiæ. & est res religiosa, vt est textus in lege prima. §. an & philosophi. ff. de varijs & extraordi. cognitio. Vnde philosoph⁹ verus, teste Augustino, dei amator esse creditur, quia sapientia deus est, per quem omnia facta sunt. Ioannis j. Nomen enim philosophi sanctum, vt dicit idem Tullius in Thusculanis quæstio. libro ij. c. iij. Cùm, vt inquit, philosophia medetur animas inanes, sollicitudines detrahit, à cupiditatibus liberat, pellit timores. Et, vt ait Seneca ad Lucillum epistola xvj. philosophia quieta est & contemni non potest, quinimo apud pessimos honori est. & Augustinus de ciuitate dei libro xxij. cap. xxij. Philosophia, inquit, vel sapientia donum dei est, donum dei & auxilium contra miserias huius vitę. Et, vt dicit ipse Tullius in dictis quæstio. libro v. est vitæ dux, virtutum indagatrix, inuentrix legum, magistra morum & disciplinæ. &, vt inquit Seneca ad Lucillum epistola xcvij. est lex vitæ. & in Policratico. libro iij. cap. ix. de philosophis sic dicitur. In ipsis fuit imago virtutis, & vtinam inueniatur in nobis qui virtutis imaginem teneat. Quis vmbras virtutum induit quibus videmus floruisse gentiles. Quis enim Themistoclis diligentiam, Frontonij grauitatem,

Socratis continentiam, Fabricij fidem,
Scipionis pudicitiam, Vlixis longanimitatem,
Cathonis puritatem, Titi pietatem imitatur?

Hi enim laudabiles viri quasi quædam seculorum suorum sidera splenduerunt illustrantes tempora sua. hæc ille ibi. vt etiam sequitur & refert Iacobus magni in suo sophologio Sapientiæ libro j. c. xiij. vbi ponit de dignitate philosophiæ.

Et, vt semel finiam, philosophus, hoc est sapiēs, est oīa: &, vt inquit ille, vno minor est Ioue, diues, liber, honoratus, pulcher, rex deniq; regum. Et in tanta apud priscos æstimatione ac reuerentia hábiti philosophi fuere, vt Platoni Sapientiæ antistiti Dionysius Tyrannus vittatam nauem obuiā miserit: ipse quadrigis albis & curru regio egredientem in littore exceperit, & triumphantium more ad vrbem deduxit. vt Alexander magnus Aristotelis philosophorum doctissimi patriam restituerit in honorē præceptoris. Cui se non minus debere quàm Philippo patri profitebatur. & teste Gellio libro ix. c. iij. Philippus Macedonum rex scripsit ad Aristotelem, se dijs gratias agere, q̄ filium illius temporibus sibi nasci contigisset. & autore Plinio libro vij. capitu. xxx. Cneus Pompeius Mitridatico bello confecto Possidonij philosophi domum intraturus fores à lictore percuti vetuit, licet ex consuetudine cùm consules domum aliquam ingressuri essent, clamosè simul & imperiosè ianuæ pulsarentur. & idem Plinius libro xxiij. capitu. viij. inquit. Non ęre captus, nec arte vnam Zenonis statuam in expeditione nō vendidit. Cato, quia philosophi erat. Et veteres perfectionis loco existimabant: si vel Aristotelis vel Pythaci vel alius magni philosophi imaginem ad bibliothecę ornamētum habuissent. Vnde Iuuenalis Satyra secunda. Nam perfectissimus horum si quis Aristotelem similem vel Pythacon emit, vt Pythagoram Crotoniatę, ac Metaponthini pro deo colerent, & ex eius domo templum facerent. Qui in tanta fuit admiratione, vt qui pręsentia illius frui meruissent, id perscriberent ad suos, tanquam magnum quiddā ac pręclarum adepti forent, quod Pythagoram vidissent. & Pythagorici discipuli si quid affirmarent disputando, cùm ex his quæreretur, quare ita esset, respondere solebāt: ipse dixit. ipse autem erat Pythagoras. tantū opinio præiudicata potuit, vt sine ratione valeret autoritas, vt inquit Cicero, primo de natura deorum.

Ex quibus videtur dicendum, quòd philosophus sit pręferendus & medico & oratori. Cùm sit & medicus & orator, vt dicit Beroaldus vbi supra. imo & quod plus est, videtur quòd legista sit philosophus, cùm vt dicit textus in lege prima. ff. de iustitia & iure. §. nam vt eleganter. in fine. legistę veram philosophiam non simulatam profitentur & affectant. Nam ciuilis sapiētia vera philosophia dicitur, vt in dicta lege prima. §. est enim quidem res sanctissima ciuilis sapientia. ff. de varijs & extraordinarijs cognitio. Ideo etiam hac ratione legistæ præferendi sunt cęteris. Verum ipsi iurisconsulti pro eorum sententijs adducunt philosophos, vt Aristotelem in lege si pater. §. fina. ff. de solutio. & in lege proponebatur. §. fin. ff. de iudicijs. vbi arguunt ex autoritatibus philosophorum & in plerisq; alijs locis.

Quomodo tamen aliquando & in quibus reprobetur

philosophia videatur.xxxvij.distinctio.quasi per totum. in quibus non insisto,cùm hoc opus tantummodo assum psérim,ad declarandum ea quæ sunt honoris,gloriæ,laudis,& dignitatis.Plura in laudem philosophiæ: vide per Beroaldum in oratione per eũ habita in enarratione quęstionum Thusculanarum.& per Cęlium libro antiquarũ lectionum iiij.capitulo xxx.per Senecam in epistolis,pręcipuè in libro xj.epistola lxxiiij.

QVadragesimatertia consideratio est pro tuitione honoris gloriæ & laudis medicorum contra philosophos & oratores. Nam contra iuristas satis supra dictum est in hac parte,in xxv . consideratione.& omnia fundamenta & argumenta pro medicis ibi facta, multò magis hic prodesse poterunt & possent adduci.licet hic sit tantum quęstio ,quis istorum fratrum sit vtilior ciuitati.In cuius dubij elucidatiõe cognoscetur, & quis honorabilior.& tuendo iura medici ,sic inquit Beroaldus in dicto loco.

Quis nescit medicum ad omnes totius ciuitatis ordines,ad omnem sexum,ad omnem ætatem pertinere,cum summatibus,infimatibus,viris, fœminis,senibus , pueris ægrotare contingat. Cùm omnes ex hoc vtilitatem indiscriminatim petant,meritoq; dici potest. Medicum rem communem terrarum esse. & profecto,si vera dispicimus , si curiosè cuncta perpendimus,sola medicina soloq; medico opus est omnibus. Medicina est quæ vna contra facta depugnat eaq; identidem expugnat: quę languentibus vitam prorogat , quę iam deploratos , iam defletos , iam in familia orci numeratos luci, auræq; vitali persæpè restituit. Multiq; medicinæ opera reuixisse creduntur.

Et ne fabulas percenseam,quę ab Aesculapio Hyppolitum,& Tyndaridam ad vitam reuocatos ferunt. Nonne Asclepiades inter medicos famigerabilis argumentum huiuscæ rei vel potissimum est,qui homini iam conclamato,depositoq; dum effertur,fatum attulit. Cuius animam in corporis latibulis delitescentem euocauit , eumq; ab inferis postliminio prope funeratum domum retulit. Etenim iurisconsulti sacrati in libris eorũ sententias medicorum recitant,vt in lege septimo mense.ibi,propter autoritatem doctissimi viri Hipocratis.ff.de statu hominũ. Et de sententijs Hipocratis& Galeni.in capitu.ne tales.de consecratio.distinctio.v.

Huc adde,q; huic arti tantum honoris tribuere maiores,vt dijs inuentores suos assignauerint,cœloq; dicauerint Apollinem, Aesculapiumq; prodendo, quem ob id, Archiatrum seu Protomedicum,id est medicorum principem dicit antiquitas. Hæc Beroaldus. Etiam de huiusmodi inuentoribus scribit Polidorus in suo libro de inuẽtoribus rerum.cap.xix.& Ioã. Mathæus Lunensis capite iiij.& c.vj.Et poteris videre de ista arte medicinæ in dicto loco per Polidorum:& per Rodericum in suo Speculo humanę vitæ.libro primo.c.xxij.vbi describit medicinam inter artes mechanicas , licet videatur quòd sit ponẽda inter artes liberales,& ibi dicit eam multum vitę humanæ necessariam,cùm salutem hominum agant , textus in lege j.§.medicorum.ff.de varijs & extraordina.cognitio.Et si amplissimè,melius,&singularius quàm per aliũ de laude medicinæ videre velis,videas Erasmũ in suo Encomio.de laude medicinæ.

Aduerte etiam ad vnũ,quòd grãmatici,oratores , medici.& philosophi sunt exempti ab hospitio militum,tex, est in l.medicos.C.de professoribus & medicis.libro.decimo.& in lege fina.in fine . ff. de muneribus & honoribus.sed ibi oratores præferuntur in ordine litere medicis, & medici philosophis: sed tamen etiam scilicet grãmatici videantur esse de minoribus scientijs,quandoq; præferũtur in ordine literæ,& oratoribus,& medicis,& philosophis: sed hoc est,quia est fundamentum aliarum scientiarum,& initium,vt inferius dicetur.

QVadragesimaquarta cõsideratio erit de oratore,qui callet rethoricam,& eloquens dicitur,an sit cæteris præferendus.Et eius causam sustentando ,videtur primò quòd sic ex eius diffinitione.Cùm orator sit vir bonus,dicendi peritus,rhetoricæ verò bene dicendi scientia,vt ait Isidorus libro secundo Aethimologiarum. capi.primo,& secundo.Ex quo necessario extollenda est, quæ bonitate constat,elegantia pollet,nitore splendescit. Cuius ope & opera præclara omnia fiũt,& magna.Equidem cõditores vrbium,non tam philosophica doctrina, quàm elegantia oratoria,& illicio facundiæ pellexerunt dispalatos , seu disparatos homines ad ciuilitatem , politicamq; viuendi rationem. Et,vt multa omittam , nihil est ita incredibile,quod in dicendo non fiat probabile,nihil tam horridum,atq; incultum , quod non splendescat oratione,ait Cicero in paradoxis.Et eloquentes pro alijs loquuntur.Vnde habetur Exodi.iiij.Non sum eloquens, impeditoris & tardioris linguæ sum.Et sequitur.Aaron eloquẽs est,ipse loquetur pro te ad populum.Et tales debent esse aduocati.l.per hanc.C.de aduocatis diuersorum iudicum.Qui etiam oratores dicũtur,textus in prœmio digestorum.§.nos verò.ibi,ditissimi regum oratores efficiantur.& in lege omnes.§.in hac.ibi,& oratorum affluẽs in defensionibus copia larga præstetur.& ibi,glossa.C.de episcopis & clericis.

Hinc videmus conditores legum , quibus nihil penè emunctius,limstius,& sententiosum magis adminiculatos fulturis eloquentiæ:leges saluberrimas , eloquentissimasq; condidisse. Formatores quoq; rerum publicarum imperatores bellicorum exercituum regere consilijs,& moderari res magnas sine docta voce,& oratoris vi nullatenus potuisse.Vnde,vt ait Frãciscus Patritius libro secundo.titu.iiij.de institutione reipublicæ,Animi medicina eloquentia est,quæ philosophiæ rationibus ad vitia nimium elatos comprimit,depressosq; eleuat,& ignauos fortes efficit.Vera est enim illa Euripidis sententia,qua dicitur.Omnia conficit ratio,quæ etiam hostile ferrum neutiq; efficere valeat.Quæ enim alia vis quàm eloquentiæ potest furẽtem populum refrenare,aut metum perculsum excitare.Quod,vt exprimeret diuinus poëta Maro,oratorem minime furentem,aut populum maritinæ tempestati comparauit,his versibus.

Ac veluti magno in populo cùm sæpe coorta est
Seditio,sęuitq; animis ignobile vulgus.
Iamq; faces,& saxa volant,furor arma ministrat.
Tum pietate grauem,ac meritis,si fortè virum quem
Conspexere,silent,arrectisq; auribus astant.
Ille regit dictis animos,& pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi occidit fragor ęquora postq;,
Prospiciens genitor,cœloq; inuectus aperto,
Flectit equos,curruq; volans dat lora secundo.

Eloquentiam etiam veteres rerum dominam esse dicebant.Et eam Ennius Flexanimam appellauit, quod animum in quamcunq; partem vellet,reperet:& ea dulcedini

mellis

mellis comparatur, per textum. in capi. legimus. xxxvij. distinctio. Nec in pace, & otio solum vtilis habetur: sed in bello atq; tumultu vires alias omnes antecellit. Quod, quidem verum esse asseruit Pyrrhus Epirotarum rex. Nam cùm bellum in Italia gereret, comitem quasi gerendorum, ac sociũ Cyneam Thessalum oratorẽ, Demosthenisq; discipulum accepit. Eiusq; opera impensæ admodũ vtebatur. Nam ad ciuitates quas vi, & armis subigere nõ poterat, eum oratorem mittebat, quas magna ex parte, in sententiam suã adducebat: Adeo vt sæpenumero Pyrrhus diceret plures à Cynea vrbes eloquentia in potestatem suam redactas, quam à se armis esse superatas. Et, vt inquit idem Patritius, si rectè iudicare volumus ex omnibus disciplinis, nulla magis congruit ciuitati, quàm oratoria: quæ (vt ait) in triplici causarum genere versatur, quæ ibi videri possunt, & plura alia, etiam qui primi scriptores huius artis fuerunt. Et, vt ait Budæus vir eloquentissimus. libro quinto. de asse. vt sine aqua & igni sacrificiũ aut consecratio nõ rite peragitur, sic sine stylo & eloquentia nullius aut principis, aut populi gesta ad posteros inclarescere possunt, & æternę memorię consecrari. Meritò apud Romanos qua republica nulla vnquã maior, nulla sanctior, nulla bonis exẽplis ditior extitit: summa semper oratoribus dignitas fuit. Et, vt author est Cor. Tacitus. nullus magnam potentiam sine eloquentia est consecutus. Quod vt de alijs taceam. Nonne Marcus Tullius ille orandi regula, & dicendi lex, cuius ingenium Romano imperio par fuit: qui latine facũdię pomerium promouit ad consulatum vsq;, amplissimamq; dignitatem, ex humilitate natalium & loci euectus est. Quo, quid vtilius in Romana republica excogitari potest? Quo suadente legem Agrariam, hoc est, alimenta abdicarunt Romanę tribus. Cuius lingue fulmẽ Catilinę infregit audaciam, & ipsum proscripsit Antonium. Cuius nomine supplicationes à senatu decretę sunt.

Per eam de magnis mirè & sublimiter, de paruis propriè & subtiliter, de mediocribus iucundè & grauiter, de oĩbus sentẽtiosè, & luculenter dicere quis docetur, vt hic dicit Budæus in suis annotationibus. in lege j. §. quod ait pretor. ff. de seruo corrupto. &, vt etiã ait ipse Beroaldus in oratione per eum habita in enarratione epistolarũ Ciceronis, & Lucani. Maximum deorum munus est, & quo nullum maius excogitari potest, eloquentia. Qua vna vel maximè separauit hominẽ à cęteris mutis animantibus deus ille parens & mundi fabricator: quæ quia sermone carẽt, irrationabilia meritò vocantur. Eloquẽtia homines palabũdos in agris atq; dispersos congreuauit in populum, & ex feris atq; immanibus mites reddidit & mansuetos, vt iã in principio huius cõsideratiõis dixi. Eloquẽtia multæ vrbes cõstitutæ sunt, plurima bella restincta, firmissimę societates, sanctissimæ amicitiæ cõparatę. Eloquentia mortales immortales efficiuntur. Meritò itaq; flexanima, & omnium regina rerum oratio à doctissimis nuncupatur. Cuius tanta est dignitas, tanta potentia, tanta maiestas, vt duce eloquentia, dijs simillimi esse videamur. Et homines eloquentes (qui oratores nominantur) tantum reliquis hominibus præstare creduntur, quantum homines Bestijs antecellunt. Nihil mediussidius eloquentia diuinius reperiri potest, nihil consummato oratore prestantius. Et quanti olim fuerunt in prętio, & ęstimatione artes (maximè oratoria) scribit Budæus in libro ij. de asse, & partibus eius. & G. Benedicti in procemio repetitionis ca. Raynutius. de testamentis. in antiquis. Sed in oratore hæc requiruntur: Acumen Dialecticorum, sententia philosophorum, verba prope poëtarum, memoria iuriscõsultorum, vox tragedorum, & gestus penè summorum artificum: ex quibus omnibus alijs de per se est præferendus. ita inquit Budęus in lege prima. ff. de iustitia & iure. Siquidem & de ipsis oratoribus sæpe fit mentio in libris iurisconsultorum, eorum etiam dicta & sententias approbando, vt in lege aut facta. §. qualitate. ff. de pœnis. vbi allegatur, & dicitur Demosthenes apud Gręcos maximus orator. Et de Cicerone flore & tuba Romani eloquij fit mentio in lege Cicero. ff. de pœnis. & in l. Fulcinius. §. quid sit autem. ff. quibus ex causis in possessio. eatur. & in l. in quęstionibus. ff. ad legem Iuliam maiestatis. Et, vt semel finiam, concludit Beroaldus in sua declamatione, q oratoris philosopho & medico est anteponendus: sic q credibile est (vt ait) post peroratam causam à tribus fratribus corã ipsos iudices concordi cõsensu omnibus sententijs simul pronunciasse pro oratore. Illiq; adiudicasse paternam hæreditatem. & hãc partem fouet ipse Beroaldus cũ esset orator exactissimus, & tota dignitas dicendi fuisse existimatur, pręcipue in cathedra.

Textor in sua officina sub titulo, oratorum quorundã nomina, scribit plures oratores fuisse: sed ferè omnes per eum nominati erãt pagani & infideles, & cũ nullos Christianos adnumeret, licet reperiantur plures, etiam ita excellentes vt Pagani. Ideo illos oratores Christianos hic describere volui. & sunt sequentes.

Dionysius Areopagita Parisiorum episcopus.
Dionysius episcopus Corinthi.
Quadratus aplorũ discipulus, & Athenarum episcopus.
Aristides philosophus.
Philocrates Ephesiorum episcopus.
Ignatius episcopus Antiochensis post beatum Petrum.
Policarpus Io. apostoli discipulus, Smyrnęę, ciuitatis episcopus.
Egesippus historicus, & martyr.
Philippus episcopus Cretensis.
Basilius episcopus Cæsarę Capadociæ.
Panthęus philosophus.
Gregorius Nazazenus.
Athanasius.
Pamphilus martyr.
Ioannes Chrisostomus, id est os aureum.
Ioannes Damascenus.
Ioannes Cassianus.
Damasus Romanus pontifex.
Hylarius Pictauen. episcopus.
Iustinus rhetor & martyr.
Apollonius rhetor Romanus.
Hyreneus episcopus Lugdunensis.
Cyprianus episcopus Carthaginensis.
Isidorus episcopus Hispalensis.
Ambrosius Mediolani pręsul.
Hieronymus cardinalis.
Augustinus Hipponensis episcopus.
Gregorius summus pontifex.
Fortunatus.
Leo papa.
Fulgentius episcopus Ruspensis.
Hylarius Arelatensis episcopus.
Sidonius Auernorum episcopus.

Boetius.
Bernardus natione Burgundus.
Anselmus.
Petrus Damianus.
Petrus Comestor.
Petrus Alphonsus.
Franciscus Petrarcha.
Bocatius.
Pius pontifex secundus.
Bessarion ecclesiæ Romanæ Cardinalis,& Constantinopolitanæ patriarcha.
Paulus gentium apostolus.
Dauid regius propheta.
Salomon sapientissimus rex.
Ieremias propheta sanctus ab vtero.
Iob in aduersis patientissimus.
Prudentius hymnorum scriptor.

Hi etenim fuerunt oratores maximi, & Christiani, quos nominat,& refert Reuerendus quondam pater, dominus Petrus Rolin: canonicus,& archidiaconus Heduēsis sanctæ sedis apostolicæ prothonotarius,& Ciuis noster Heduensis.in suo excellentissimo libro,quem composuit in defensionem artis oratoriæ,in prima parte.

Nam etiam (vt ait Cassiodorus in expositione Psalterij) Omnis splendor rethoricę,eloquentię,omnis modus poëticæ elocutionis,quælibet varietas decore pronūciationis à diuinis scripturis sumpsit exordium. recitatus in capitulo legimus.versicu.in Leuitico.ibi:denique in expositione xxxvij.distinctio.Ipsa quoque rethorica pars est ciuilis scientiæ,ait Cicero primo rethoricorum.inde aduocati dicuntur negotia perorare,hoc est, postulādo ornatius loqui,textus est in lege nemini.i fine.C.de aduocatis diuerso.iudiciorum.In his enim non requiritur mobilitas linguę,non celeritas verborum,non denique ea quæ nobis non possumus fingere: facies,vultus,sonus.In oratore autem Acumen Dyalecticorum,sentētia philosophorum, verba prudentium poëtarum,memoria iurisconsultorū, vox Tragedorum,gestum penè summo citatiorem non sanè displicet adhibere.Educendi deinde dictio est ex hac domestica exercitatione,& vmbratuli,medium in agmen & in puluerem,in clamorem,in castra,atque in aciem forensem subeundus vsus omnium,& periclitandæ vires ingenij. Et illa commentatio inclusa in veritatis lucem proferenda est. Legendi etiam poëtæ, cognoscendę historiæ, omnium bonarum artium doctores atque scriptores legendi & peruoluendi,& exercitationis causa laudandi,& interpretandi, corrigendi, vituperandi,disputandumque de omni re in contrarias partes. Et quicquid erit in quaque re, quod probabile videri possit,eligendum atque discendum & perdiscendum ius ciuile,cognoscendæ leges,percipienda omnis antiquitas,senatoria consuetudo,disciplina,reipublicæ iura, sociorum fœdera cognoscenda!, est libandus ex omni vrbanitatis genere facetiarum quidā lepos, quos tanque sale conspergatur omnis oratio, vt ait Cicero libro j.de Oratore.Neque enim solum acuenda nobis,neque procludenda lingua est,sed in enarrandum,cōplendumque pectus maxima rerum suauitate copia,& vbertate,vt idē ibi ait in secundo.hęc Lucas de Penna in rubrica.de legationibus.in principio.libro decimo.C.vbi etiam dicit,quod potissimè legati debent habere virtutem oratoriam, seu eloquentiæ & facundię,& quod ad huiusmodi legationis officium precipuè iurisperiti sunt assumendi,& consueuerūt assumi,qui maximæ facundia polleant.

Reperiuntur etiam plures alij Christiani oratores, qui non sunt connumerati à prędicto domino Petro Rolin, vt sunt Gregorius Turonensis, Annonius monachus (licet alij Ammonius dicant) Benedictinus & Gallus &c. qui elici & extrahi possent ab historiographis,pręcipuè à Collectanea de scriptoribus ecclesiasticis: quos hic inserere potius esset fastidiosum quàm vtile,ideo recurratur ad illam.

Ex quibus cognosci potest, quod satis absurdè dicit Antonius Florētinus omnes artes & liberales,& mechanicas inuētas fuisse ab infidelibus & reprobis hominibus, cùm,si bene consideretur,omnes scientiæ,maximę principales fuerunt inuentę à viris honestissimis & à deo approbatis.Primo,ipse deus caput,& autor est totius eloquentiæ,scientię,& sapiētiæ,vt plenè in dicto capitu.legimus. circa finem.xxxvij.distinctio.Secundo ab Adam omnes scientiæ inuentę & demonstratæ fuerunt.Nam etiam Iosephus in primo antiquitatū,tradit liberos Seth Adæ filij in duabus colūnis disciplinam rerum cœlestium à se primò inuentam conscripsisse, & sic constat ante diluuium Noë omnino vsum extitisse literarum,& sciētiarum.Post vniuersale diluuium (quo homines perierunt, etiam literarū monimenta deleta fuerunt) Noë literarum artiumque notionē restaurasse,atque prophetas: vt Abrahā, Moysen, Esdram scribam legisque doctorē illustrasse,& introduxisse semper arbitratusque.Et in testem pro parte adduco Polidorum de inuentoribus rerum.libro primo capi.vj.Et sic theologia à prophetis,ars etiam oratoria à Dauid,Salomone,Ieremia & plerisque alijs inuentę sunt.Et nullus alius post Dauidem fuit elegantior eo quicquid sentiant oratores & Historiographi,de alijs verò suo loco dicemus.

Sciendum est etiam,quod intentio principis est,vt Oratores,maximè legū,ditissimi efficiantur: textus in prooemio digestorum.§.nos verò.ibi,ditissimi legum oratores efficiantur,iam suprà allegato. Ad quod etiam facit lex per hanc.§.sexcentis.C.de aduocatis diuerso.iudicum.& leges neque in paupertate viuere,neque mori in anxietate permittunt.textus in authenti.de hæredibus & Falcidia.collatio.prima.vnde dicitur.

Esurit ars,decreta tument,lex lucra ministrat.
Pontificem Moyses thalamos medicina subintrat.

Et iterum,vt notatur in dicto.§.nos verò.
Dat Galienus opes,& sanctio Iustiniana:
Ex alijs paleas,ex istis collige grana.

Et prouerbiorum xviij.dicitur.De fructu oris viri replebitur venter eius,& genimina labiorum ipsius saturabunt eum.& xij.capi.de fructu oris sui,vnusquisque replebitur bonis.& hoc habet eruditio & sapientia,quod vitam tribuit possessori suo.Ecclesiastici vij.& Prouerbiorū viij. In vijs iustitiæ ambulo,vt ditem diligentes me,& thesauros eorum repleam.& ca.xj.Anima quę benedicit,impinguabitur.Ipsa quoque iura nimis appetunt literatos honorari & ditari,vt in capi.de mulcta.in fine.de præbendis in antiquis.& Prouerbiorum ca.viij.dicit Sapientia. Mecū sunt diuitiæ & gloria,opes supernę & iustitia.

QVadragesimaquinta consideratio. Ars poëtica laudabilis est,ipsique poëtæ laudandi sunt,& licet in laudem illorum plures enauigauerint: tamen copiosius & præclare de his disseruit Beroaldus in oratione habita in enarratione Lucani.vbi sic exorditur. Poëtica imprimis sacratissima est, quam antiqui primariam quandam

dam philoſophiam eſſe tradiderunt, quæ à cunabulis viuendi formulam nos doceret, quæ mores, quæ affectiones oſtēderet. Quæ res gerendas cum iucunditate præciperet: vnde veridicè ait Horatius.

Os pueri tenerum, balbumq́ poëta figurat.
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Inſtruit exemplis, inopem ſolatur & ęgrum.

Quapropter ciuitates Græcorum eruditiſſimę liberos in poëſi imprimis erudiebant, ſolum poëtam ſapientem eſſe dicentes. Et, vt diuus Auguſtinus atteſtatur, poëtæ theologi dicti fuerūt cùm de dijs immortalibus diuinitus multa ſcriberēt. Quales Orphæus, Muſęus, Linæus fuiſſe commemorantur. Quippe artis poëticæ ſtudia (vt ſcribit Cicero) adoleſcentiam agunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, aduerſis ſolatium præſtant: Oblectant domi, non impediunt foris, pernoctāt nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur.

Huc accedat, quòd decor poëticus exercetur ab oratore, vt teſtis eſt Cornelius, quòd oratori lectionem poëtarum plurimum conferre Theophraſtus affirmat (vt hic ante in præcedenti conſideratione aliquid dictū eſt) apud quos in rebus ſpiritus, in verbis ſublimitas, in affectibus motus omnis, & in perſonis decor exprimitur: ideoq́ in hac lectione ipſe Cicero exiſtimat eſſe quieſcendum, atq́ omnem loquendi elegantiam expoliri augeriq́. Eſt enim finitimus oratori poëta, ſuntq́ inter ſe cognatione quadam coniuncti.

Deniq́, vt Cicero ait, ſe à ſummis hominibus, eruditiſſimisq́ accepiſſe, cùm cæterarum rerum ſtudia præceptis conſtent atq́ doctrina: poëtæ ſoli ipſa natura valent, & mentis viribus excitantur, & quaſi diuino quodam ſpiritu inflammātur. Vnde Plato ille diuinus ſcribit. libro iij. de legibus, poëtarum genus eſſe diuinum. & ab eodem dicitur in libello de furore poëtico, poëtas diuino inſtinctu concitatos eundem furorem interpretibus infundere, imitariq́ magnetis lapidis naturam, qui non ſolum ferreos anulos trahit, ſed eandem trahendi vim ipſis anullis latenter inſinuat. Origentes quoq́ in libris eccleſiæ, quibus titulus eſt, Periarchon. virtutem quandam eſſe docet ſpiritualem, quæ poëtam inſpiret, cuius inſpiratione poëtæ repleantur. Platonis, Origenisq́ ſentētię aſtipulatur Ouidius, ſic ſcribens.

Eſt deus in nobis, agitante caleſcimus illo.

Et alibi.

Eſt deus in nobis, ſunt & commercia cœli,
Sedibus æthereis ſpiritus ille venit.

Idcirco merito poëtas priſci ſacros intitularunt. Vnde ab eodem ſcribitur.

Ad ſacri vates, & diuum cura vocamur.

Et Calphurnius in Bucolicis ait.

Ille fuit vates ſacer. Et Lucanus.

O ſacer & magnus vatum labor.

Ennius verò ſanctos poëtas appellat, q́ quaſi deorum aliquo dono, & munere præditi eſſe videantur.

Hinc eſt, q́ poëtæ antiquitus in maxima veneratione, maximoq́ præcio habebantur: q́ à principibus fouebantur, q́ à regibus ditabātur, q́ ab omnibus certatim amabātur. Vnde ob id verè & pulchrè canit Naſo.

Cura ducum fuerant olim regumq́ poëtæ.
Præmiaq́ antiqui magna tutele chori.
Sanctaq́ maieſtas, & erat venerabile nomen
Vatibus, & largæ ſæpe dabantur opes.

Nam, vt hic ante in ſeptima conſideratione ſcriptum eſt. Charus fuit Scipioni Africano Ennius. Charus Archias meritò atq́ Lucullus. Cherilum poëtam quamuis ignobilem in delitijs habuit Alexander. Virgilium fouit Auguſtus, cuius verſiculos, cùm in Theatro. Po. Ro. audiſſet, ſurrexit vniuerſus, præſentem, ſpectantemq́ Virgilium, tanquam Auguſtū veneratus eſt. Horatium Mecęnas adamauit, Tibullum Meſſalla dilexit, Papinium Domitianus auro palladio coronauit, Auſonium, Gratianus conſulatu decorauit. Neq́ ſolum viuentes poëte, qui honorificentius vates dici exiſtimantur, ſed etiam defuncti venerabiles extiterunt. Siquidem Alexander magnus, cū inter ſpolia Darij Perſarum regis ſcriniolum cepiſſet, auro, gēmisq́, ac margaritis præcioſum, in eo libros Homericos repoſuit, vt præcioſiſſimum humani ingenij opus opere ditiſſimo ſeruaretur. Idem Homerū adeo diligebat, vt eius Iliada, quod diuinū poëma edidiſcerat, quod viaticum rei militaris appellabat, noctu ſub puluino, vnà cū pugione ſubijceret, & ita cum Homero poëtarum princi pe vigilabat, cum homero dormiebat. Idem Pindari inter Lyricos poëtas pręſtantiſſimi, familię ac penatibus parci iuſſit, cùm Thebas euerteret. Alter verò Alexander, qui Romano pręfuit imperio, Virgilium adeo admirabatur, vt eum Platonem Poëtarum vocaret, eiusq́ imaginem in Larario conſecraret. Quinetiam Aelius Verus Romanus imperator Martialem Epigrammaticum poëtam, ſuum Virgilium nuncupabat. Quod & de Fauſto apud nos factum eſt, qui poëta regius, ſæpeq́ regineus dictus eſt tēporibus Caroli octaui, Ludouici duodecimi, & Franciſci primi hodie moderantis Francorum regnum, & ab eis optime ſtipendiatus ſemper extitit.

Huc adde, quòd etiam dij amatores, vltoresq́ extiterunt poëtarum. Siquidem Apollinis oraculum (vt inquit Euſebius Pamphilus) Euripidem laudibus in cœlū tulit, & Archiam tanquam ſceleſtum, ac profanum iuſſit exire de tēplo, quod Archilochum poëtam interfeciſſet. Sophoclem quoq́ tragici coturni principem liber patertanq́ delitias ſuas ſepeliri iuſſit.

Præterea poëtæ quadam ſuauiloquentia adeo ſunt dulces, vt non legantur modo, ſed etiam ediſcantur: quorum autoritas tāta eſt, vt illorum dicta pro certiſſimis teſtimonijs habeātur. Nam & Plato & Ariſtoteles principes philoſophorum Homeri, aliorumq́ poëtarum carminibus ſuas ſententias, & ſua dicta ſæpe corroborant.

Quinetiam iuriſconſulti illi ſanctiſſimi in libris. ffor ū. frequenter allegant poëticos verſus. Maximè in lege prima. §. ſed an. vbi ter fit mentio de verſibus Homeri. ff. de contrahenda emptione & venditione. & in §. item præcium. cum. §. ſeq. inſtitut. eodem titulo. & in lege aut facta §. fi. ff. de pœnis. vbi Homerus pręcipuus poetarum dicitur, & in lege non facile. §. affines. ibi, viri ſoror. ff. de gradibus. & de Virgilio fit mentio in lege in tantum. in fine. ibi, teſtis in ea re eſt Virgilius. ff. de rerum diuiſione. verū etiam in lege quæ extrinſecus. in principio. ff. de verborū obligatio. apponuntur hæc verba Virgilij. Arma virūq́ cano, & in pleriſq́ alijs locis citant teſtimonia poetarum.

In decretis quoq́ Virgilij carmina afferuntur, vt in c. nunq́. de conſecratio. diſtinctio. v. & ibi. in capi. legimus. Horatius allegatur. item Lucanus in capitu. nec mirum. §. magi. xxvj. quęſtione vj.

Et apoſtolus Paulus vas electionis, Tuba euangelij, & ſanctarum ſcripturarum armarium poetas ſtudioſè le-

gisse videtur: qui (vt habetur in sua epistola ad Titum) illum versiculum Parmenidis poetæ recitat. Cretẽses semper mendaces, malæ bestiæ, & ventres pigri. Et apud Athenienses in Areopago, hoc est, martis curia disputans illud Arati poetæ inducit. In quo viuimus, mouemur, & sumus, vt habetur Actuum xvij. Præterea scribitur Exodi iij. & xj. & recitatur in capit. legimus. xxxvij. distinctio. dominus præcepit Israeliticis, vt Aegyptios argento spoliarent, Tropologicè intelligens, vt argentum; id est eloquentiam apud poetas inuentam colligerent, possiderent, in vsumq́ salutiferæ eruditionis applicarent: vt dicit tex. in dicto c. legimus.

Dauid quoq́ ille Psalmographus psalterium numeris poeticis cõcinauit. Quod (vt inquit Ieronymus) in morẽ Horatij & Pindari, nunc iambo currit, nũc alcaico personat, nunc saphico tumet, nunc semipede ingreditur.

Deniq́ Esaię, & Iob, & Salomonis luculenta volumina exametris & pentamentris versibus (vt Iosephus & Origenes scribunt) apud Hebræos composita decurrunt. Quinetiam vt Cassiodorus attestatur recitatus in dicto capi. legimus. Omnis Poetica elocutio à diuinis scripturis sumpsit exordium, adeo musica, venustas, leposq́ poeticus existimatus est omni esse suauitate refertissimus, adeo carmina moduliq́ numerosi placuerunt, vt deos existimarent esse placabiliores si eos versibus adorarent, & carminibus præcarentur: vnde ab Horatio dicitur.

Carmine dij superi placantur, carmine manes.

Et non minus verè q́ facundè ait Lucretius.

Calliope requies hominum, diuumq́ voluptas.

Igitur sanctum ac venerabile nomen poetarum, qui principibus chari sunt, qui fouentur à bonis, quorum carmina ediscuntur à literatis. Quorum versus tersissimi aures deorum mulcent, eosq́ exorabiles mortalibus faciunt, qui quibusdam figmentis adumbrati multa saluberrima præcipiunt, adhortantur: sententias è penetralibus philosophiæ depromptas sub velamento quodam interserunt, mentes nostras optimis consilijs frequenter instruunt, & vt testis est Manlius.

Omne genus rerum docti cecinere poetæ.

Idem linguam ornant, facundiam augent, & supellectilem verborum faciunt copiosissimam.

Deniq́ solis penè poetis datum est, vt ad laudandum & vituperandum pariter sint accommodati: & quemadmodum immortali laude donantur illi quos versibus extollunt, amant, ita indelebili illi notantur infamia, quos maledicis carminibus insectantur. Merito nos admonet Socrates platonicus, vt diligenter caueamus, ne poeticum hominem quempiam nobis infensum habeamus. Et principes quos versibus ornant diui seu immortales efficiuntur, quod Horatius sic exprimit.

Dignum laude virum musa vetat mori,
Cœlo musæ beat.

Hæc Beroaldus vbi suprà, vbi etiam excusat poetas, qui ludicra atq́ amatoria carmina cantare, & depromere videntur.

Budæus verò in suis annotationibus in lege prima. ff. de contrahenda empt. plura de laude poetices explanat. etiam F. Patritius in libro ij. de institutione reipublicæ, titulo vj. vbi ait, q́ poetæ in ciuitatibus tenendi sunt, & honore ac laude decorandi, qui commendatissimi omnibus esse debent. Cũm propter eorum raritatem (nihil enim rarius in omni hominum ęuo optimo poeta inueniri potest) tum propter ingenij magnitudinem, diuinamq́ naturam, vt suprà deductum est. Igitur (vt post plura omissa persuadet ibi Patritius) poetę ab optima ciuitate recipiendi & alendi sunt, cũm vtiles admodum esse cernantur. Quid enim grammaticæ sine poetarum pertractatione eruditionis haberet? Verborum elegantia, lingue proprietas, suaues trãslationes, verborũ sententiarũq́ licẽtia, quæ orationes quasi stellis quibusdam ornant, nõne à solis poetis inuẽta, & suis locis collocata ac distincta sunt? Qui verò scripserint in poesi, tã gręci q́ latini: vide per Textorem in sua officina. in tit. de poetis gręcis & latinis. vbi fere infinitos connumerat. Sed inter gręcos excellentior est Homerus, & inter latinos Virgilius, pro quo texr. in §. sed ius in fi. de iure naturali gentium & ciuili. in institu. ciuilibus. & Beroaldus de re rustica, hoc est in oratione habita in enarratione Georgici carminis. Et de laude vniuscuiusq́ satis succinctæ ibi describit ipse Textor.

Sed de poetarũ comicorum latinorũ gradu, & ordine dignitatis autore Aul. Gallio noctium atticarũ. libr. xv. c. xxiiij. Sedigitus in libro quem scripsit de poetis, & quem prętare ex oĩbus cæteris putet, ac deinceps quo quẽq́ in loco & honore ponat, his versibus suis demonstrat.

Multos incertos certare hanc rem vidimus,
Palmam poete comico cui deferant.
Eum (iudice me) errorem dissoluam tibi,
Vt contra si quis sentiat, nihil sentiat.
Cecilio palmam statuo de comico.
Plautus secundus facile exuperat cæteros.
Dein Neuius qui seruet pręcio in tertio est.
Si quid quarto detur, dabitur Licinio,
Post insequi Licinium, facio Attilium.
In sexto consequitur hos Terentius.
Turpilius septimum, Trabea octauum obtinet.
Nono loco esse facile facio Lucium.
Addo decimum antiquitatis causa Ennium.

QVadragesimasexta cõsideratio. Historici etiam in ciuitatibus recipiẽdi, & inter alios literatos laudandi sunt, qm̃ (vt inquit Beroaldus) in oratiõe per eum habita in enarratione Titi Liuij, cuius verba trãsportare curaui. Cũm omnium disciplinarum cognitio vtilis, atq́ iucunda mortalibus sit: Historiæ cognitionem mediusfidius vtilissimam iucundissimãq́ esse censeo, ex quo cũm multum omnibus scriptoribus debeamus, qui nõ sibi sed etiam posteris vixisse creduntur, plurimum profecto historicis debere nos non possumus inficiari, quorum labore ac industria effectum est: vt omnium ætatum, oĩm gentium, omnium populorum res gestæ, omnia pręclara facinora scirentur à nobis, intelligerentur & cognoscerentur: vt cuncta illustrissimorum virorum dicta, facta ve memoratu digna contueri, ediscere, & recordari liceret: quaquidem re nihil pulchrius, nihil iucundius, nihil magnificentius, excogitari posse contenderim.

Etenim (vt à Cicerone scriptum est) nihil earum rerũ scire, quæ antequã nascereris factę sint, hoc est, semper esse puerum. Cognoscere verò res gestas, antiquitatum, exemplorumq́ memorabilium habere notitiam, vtile, decorũ, laudabileq́, ac propè diuinum est.

Senibus, ideo maior autoritas & fides est, quoniam ob lõgam ętatem plurimas res nosse, ac vidisse credũtur, & in antiquis est sapientia, & in multo tẽpore prudentia. Iob xij. Ad hoc iuuenibus cognitio historiarum valet, vt etiam anteactis seculis vixisse videantur, & illi profecto

adolescentes

adolescentes qui historias habeant ad manum & exempla illustrium virorum in promptu, tanto senibus sunt anteponendi, quanto plura negotia complectitur historia multarum ætatum quàm faciat hominis vita longissima.

Accedat quòd qui bonis orator esse affectat, in primis abundare debet exemplorum copia, & legisse atque nosse quàmplurima. Nam cùm historia testis sit temporum lux & euangelium veritatis, magistra vitę, nuncia antiquitatis, nihil ambigitur, quin orator optimus esse non possit: nisi fuerit vetustatis, exemplorumque cognitione instructissimus, nisi historias perinde ac vngues suos habuerit exploratissimas: quoniã, vt inquit Quintilianus. Historia alere potest orationem molli quodam ac iucundo succo.

Præterea operepretiũ est, teste Liuio lib. j. in voluminibus historicorum cuiusque exempli documẽta, velut in monumento insigni posita contemplari, intueri. Vnde quæ sectanda sint depromere, ac nobis proponere ad imitandum quæ fugienda cauere possimus: quia (vt vere inquit Diodorus) pulchrum est ex aliorum erroribus vitam nostram in melius instituere, & quid appetendum, fugiendumve sit, ex aliorum exemplis posse cognoscere. vnde meritò Demetrius Phalereus Ptolemęum regem subinde admonebat, vt libros de imperio regnoque compositos legeret sæpissime. quoniam quæ amici timent principibus dicere, aut demonstrare ea in libris scripta reperiũtur: hoc est, in cognitione rerum salubre atque frugiferum scire: quibus artibus, qua disciplina, quibus moribus maxima imperia orta sint. Maximi imperatores nomen sibi immortale compararunt. Et ediuersò qua vitiorum sentina infecta amplissima regna collapsa sint.

In summa historia ad id quod honestum & vtile est capessendum inflammat, incitat, detestatur vitia, probos extollens, improbos deprimens, prout de legibus dicitur in l. prima, circa princip. ff. de iustitia & iure. Historięque (vt ait Victruuius) per se tenent lectores cùm habeant nouarum rerum varias expectationes.

Cæterum, cùm omnes historici sint legendi, ediscẽdi, scriptores potissimum latini, rerumque nostratium enarratores sunt colendi & legendi, quòd historici latini sanctiores, varioresque Græcis scriptoribus fuisse existimantur, teste Satyrico qui ait. Quicquid Græcia mendax audet in historia. Annales ideo illorum legamus qui monumenta rerum gestarum recta, incorrupta, integra, atque fideliter conscripta reliquerunt, primam illam imprimis obseruantes legem historiæ, quæ præcipit, ne quid falsi dicatur, etẽm dempta ex historia veritate, ita narratio omnis inutilis, ac penitus manca efficitur, sicut corpus animantis inutile fit oculis effossis: vt scribit Polibius, hactenus Beroaldus.

Ex quibus satis clare concludendum est historicos esse laudandos, & honorandos, atque latinos græcis anteponẽdos. Et ibi Beroaldus inter cæteros multum laudat Titũ Liuium, sed in epistola per eum habita in declaratione Salustij ait, quòd Salustius ob elegãtiam immutabilemque in scribendo breuitatem, assequutus est primas inter historicos partes: teste epigrammatico poëta, qui sic inquit.

Hic erit vt perhibent doctorum corda virorum,
Crispus Romana primus in historia.

Ex cuius oratione nil demi sine detrimento sententiæ potest, vnde non immeritò dicit Macrobius Salustium in genere dicendi breuissimo dominari.

Sed attende, dicit insuper Augustinus in libro primo suarum orationum in oratione de laudibus historicorum & oratorum, quòd magna semper apud præclaros principes ac populos non modò græcię ac latij, sed etiam cæterarum totius orbis nationum atque gentium laude & gloria digni habiti sunt gestarum rerum scriptores, qui vel historias, vel annales literis cõmendauerũt, quòd plurimũ, tum ad antiquitatis memoriam, tum etiam ad iuuandam rerum publicarum administrationem scriptorum monumenta prodesse videantur.

Intantum etiam sunt vtilitatis chronicæ, quòd probant in causis decidendis, secundũ Barto. in l. j. ff. si certum petatur. Bald. Anto. & alij in cap. inter dilectos. extra de fide instrumentorum. post glos. ibi: in verbo, magis. & etiam glos. in verbo, transtulit. in cap. per venerabilem. extra de electio. & glos. j. circa principium. in ca. cũm ex literis. extra de restitut. in integrum. glos. & doct. in ca. placuit. xvj. distin. & glo. ij. in c. in nomine domini. xxiij. distin. & glo. in ca. primo. xxvij. distinc. & glos. in verbo, Romani. posito in suprascriptione. c. absit. & vbi Dominicus notat l. distinc. & glos. in verb. regijs vrbibus, in procemio ffo. rum. in §. hæc autem tria. vt refert Felin. in dicto ca. inter dilectos. col. vij. vbi etiam dicit idem esse in libris historiarum quo ad facta antiqua secundũ Dominicũ in cap. quãuis. ante finem. xxj. distinc. & vide etiam de materia domi. meum Iasonem in dicta l. j. ff. si certum petatur. Si vis videre nomina multorũ scriptorum in historia, recurre ad Textorem in sua officina. in cap. historiographi plerique græci & latini.

QVadragesimaseptima considei atio. Ars grammatica etiam laudanda est, quæ in republica est multum necessaria. Cum sit fundamentum omnium liberalium artium: vt dicit Isidorus libro j. Ethymologia. cap. iij. Ideo grãmatici ponuntur & describuntur ante oratores, vt habet in l. grãmaticos. j. & ij. C. de pfes. & medi. libro x. Nam orator sine grammatica esse non potest, & tamen grammaticus esse potest sine oratoria.

Et, vt dicit F. Patritius li. ij. de institutione reipublicę. titu. primo in fine, quòd fundamentum omnium disciplinarum est grammatica. proinde (vt inquit) videndum est, vt solida sit: si alias res ediscere volueris, quandoquidem inconcinne & rudes admodum reliquæ doctrinæ videntur, quæ infantes sunt, & barbaro eloquio hærentes. Grãmaticen Romani tanti fecerunt, vt in triuijs eam ex senatusconsulto publica mercede doceri edisceerint: quocirca triuialis scientia diutius nuncupata est. Hortaturque ibi Patritius reipublicæ præsides, vt curent, & publica quidem mercede, vt singulæ quæque doctrinæ præceptores habeãt, & de ipsis mercedibus, vt constituantur & soluantur. prędictis etiam aliorum studiorum liberalium præceptoribus cognoscit præses prouinciæ. textus in l. prima. & ibi glos. prima. ff. de varijs & extraordinarijs cognitio. optimus textus in l. medicos, in fine. C. de professoribus & medicis. libro decimo. Et inrer alios sint egregij professores grammaticæ: & non tantũ literis, sed etiam moribus probatissimi. Cũm etiam tales excellere alios oportet moribus primum, deinde facundia, vt dicit textus in l. magistros studiorum. C. eodem titu. l. vnica. C. de studijs liberalibus vrb. Romæ. §. oratores. libro vndecimo. Et sunt immunes ab omnibus muneribus publicis, & ciuilibus, et personalibus ciuitatis, vt dicit textus in l. medicos. & maximè archiatros, vel ex archiatris grãmaticos, & pfessores alios literarum & doctores. C. eodem titu. de professoribus. vbi patet qđ grammatici ponuntur in ordine

literæ ante legistas. Etiam sunt immunes à tutela & cura. l. si duas. §. grãmatici. & ibi glos. ff. de excusatio. tutorum. concordat text. in. §. item Romæ. institu. eodem titu.

Huc adde etiam: quoniã, vt dicit textus in ca. si quis artem grãmaticam. xxxviij. distinc. grammaticorum doctrina etiam potest proficere ad vitam, dum fuerit in meliores vsus assumpta, & in his artibus triuialibus gloriosa adolescentia edocenda & instruenda est, vt ad profundiores & meliores scientias & doctrinas ascendere valeant. facit tex. in §. oratores. suprà allega. Et non sunt ferendi (teste Quintiliano in libro de arte oratoria) qui artem grammaticam, vt tenuem ac ieiunam cauillantur: quæ nisi fundamenta fideliter iecerit, quicquid superstruxeris finaliter corruet necessaria pueris, iocũda senibus, dulcis secretorũ comes. Et Augustinus verè ait, quod grammatica est scientia qua apta cæteræ aperiũtur, & qua clausa cęterę claudũtur. Ex quibus & multis alijs eã plurimum extollit Ioã. Ludouicus Viualdus de mõte regali in suo opere regali de persecutionibus ecclesiæ, in persecutione x. & vt dicit, est prima, non tamen ordine dignitatis, sed necessitatis.

Qui autẽ fuerint grãmatici, & qui in grãmatica scripserint, vide per Textorem in sua officina. in c. grãmatici.

Quadragesimaoctaua consideratio. Dialectica etiã est laudanda & cõmendanda. Cũm nonnulli philosophorum eam eloquẽtiæ comitem dicant. Aristoteles verò æquilancem. hinc opinatur. F. Patritius lib. ij. titu. v. in libro de institutione reipublicæ, eam ciuili viro non negligendam, tum qđ iter ad a'ias quascunque disciplinas adolescentibus aperire videtur, tum qđ ingenium acuit, & ad veritatem cernendam maximas vires habere cernitur.

Nam cũm duo sint orationis genera, alterum perpetuum, cui oratoria præest, alterum concisum cui dialecticæ, vtrumque necessarium est, vnum probare, alterum persuadere volenti. Licet primum illud magis ciuile esse videatur, quando suadendo aut dissuadendo, molliori quadam via animos in voluntatem suam alliciat: hoc verò secundum magis extorquere videtur, quod probare nititur: & quibusdam concisis seu truncatis orationibus nos in sententiam suam rapit, cogitque ea fateri verbis, quæ nonnunquam animo nullo modo assentiri volumus: has tamen disciplinas Zeno adeo coniunxit, vt hanc compresse in pugnum manus, illam verò explicite, ac planè similem esse diceret: vtcunque tamen sit rethoricen sine dialectica imbellem, dialecticen verò sine rethorica rudem omnino, & quasi elinguem esse arbitratur. Ex quo iuuenes adhortantur vt illi indulgeant, quo melius diffinire ac diuidere valeant, & sua acrius probare: aliena verò fortius infringere possint; vtque ad alias disciplinas parati magis accedant.

Et licet quodammodo, vt ait Hierony. super epistolã ad Titum recitatus in ca. si quis artem xxxvij. distinctio. si rectę loquendi rationem habeat, & inter vera & falsa dijudicet, non improbetur ab ecclesia, tamen quia non multum placuit deo patri, filio, & spirituisancto, vt in ca. omnem. eadem distinctio. & dialecticorũ sophismata sint tendicula, & fantasmata, & vmbræ quędam & imagines, quæ cito pereunt & resoluuntur, vt in c. vino. eadem dist. Ideo aliter circa laudem illius non insisto.

Probat tamen certis rationibus Io. Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tractatu. de persecutionibus ecclesiæ dei in x. persecutione. quòd theologus tenetur scire dialecticam, quam ibi probat esse necessariam theologo, & eam laudat, vt videre poteris.

Sophistæ etiam seu dialectici in ciuitatibus habendi & admittendi sunt, pro quo tex. in l. vnica. C. de studijs liberalibus vrbis Romę. §. oratores. libro x. & sunt immunes, vt grammatici & alij professores, de quibus in pręcedenti cõsideratione, per. l. medicos. C. de profes. & medi. li. x. eos tamen excellere oportet moribus & facundia. l. magistros C. eodem tit. facit text. in l. vnica. C. de professoribus qui in vrbę Constantinopolitana docentes. lib. xij.

Quadragesimanona cõsideratio. De sciẽtijs mathematicis præcipuè de arithmetica tractat Cęlius lib. suarũ antiquarũ lectionũ iiij. c. xxx. ad rem sic ait Pythagoras Italicę philosophiæ prĩceps, & cũ eo multi, ac eo duce amplissime astruxerunt, absque mathematico quadriuio nõ facile philosophię apicem cõtingi, nec verũ posse percipi: propterea qui illud neglexerit, philosophari rectè nõ poterit: qm̃ mathematicæ disciplinæ, vt ibi ait, & libro ix. c. iiij. in fine. Subsellia quædam sint ac elementa vel gradus, quibus conscendantur altiora.

Eas verò sic nuncupatas existimat Anatolius, quòd cũm cæteræ disciplinæ deprehendi, vel nõ docente aliquo possint omnes. Mathematica sub nullius cognitionem veniant, nisi præeũte aliquo, cuius solertia & industria succidantur vepreta, vel exurantur, & superciliosa complanentur. Vnde & Mathematicum in anima sicut theoreticum, hoc est, speculatiuũ in moralibus vocat Plutarchus. Equidem. & M. Tullius mathematicos in magna rerum obscuritate, recondita arte, multiplicique ac subtili versari scribit. Sunt qui ex demonstrationum formitate dici mathematicos opinentur.

Cęterum initio Geometria pręcipuè, vt ibi ait Cęlius, & arithmetica in mathematicarum album à Pythagora sunt aduocatæ: quòd ad omnem scientiam, omnemque disciplinam capescendam has in primis commodas perspexisset. Hinc & illa iucunda vox Aristippi Socratici profluxisse opinatur Cęlius: qui ex naufragio in Rhodiorum littus maris impetu, & ventis assilientibus cũ foret excussus, ac in ibi mathematicas formulas conspexisset, gaudio gestiens prosiluit, & bene sperare comites iussit, quoniam vestigia hominum nosceret. Sed enim mathematica speculatio ad cogitatiõis acumẽ à Platone suscepta est, quia eleuat animum, & ad rerum diuinarum notionem aciem mentis exacuat. Quamobrem, inquit Alcinous, nisi finis istius gratia mathesin expetere perrexerimus, omnis nostra indagatio recasura in nihilum est nudior Leberide, ac Cinclo pauperior.

Hinc F. Patritius lib. ij. de institutione reipublicæ, tit. ij. quadripartitam mathematices scientiã ciuili viro necessariã esse autumat: quia, vt prædixi, Pythagoras opinatur frustra quẽque philosophari, qui eam non modo primoribus labris (vt dicitur) attigerit, verũ omnino exhauserit. Censet etenim sapientiam earum rerum esse, quæ sunt, quæque substantiam immutabilem habent, veram, ratamque cognitionem, esse autem ea solum putat, quę cum immutabilis substantiæ essent, neque intentione crescerent, neque detractione minuerentur, neve accidentibus vllis variarẽtur, sed propria vi, propriaque natura semper niterentur: veluti sunt qualitates, quantitates, formæ, magnitudines, paruitates, æqualitates, habitudines, actus, dispositiones, cæteraque eiusmodi quæ corpori coaugmentantur. Intelligibilia namque omnia esse dicimus, videri autem corporea

corporea talia per sese spectacula semper eodem modo inueniuntur: iuncta verò corpori variantur, quippe quæ omnia suapte natura incorporea sunt, vigētq; immutabilis substantię ratione, sed corporis cōtagione mutantur, subsequenter duas esse substantias asserit: vnam continuam, alteram discretam: quarum declarationes ibi vide. Et tandem concludit necessariam esse ciuili viro (quem sapientem esse volumus) huius quadripartitę scientiæ cognitionem.

Et licet Cęlius in loco iam citato inferre videatur primam & præcipuam esse Geometriam: Attamen Iudochus Clictoueus in sua epistola ad introductionē Arithmeticam Iacobi Fabri præponit Arithmeticam, vbi sic ait. Inter eas disciplinas (quæ mathemata Græci vocant) duæ Arithmetica & Geometria, præcipuum sibi vendicant locum, quòd ad cæteras assequendas viam sternant. Ipsisq; ignoratis ne quicquā reliquis ediscendis præstetur opera. Quis enim arithmeticam non edoctus, musicen sanè intellexerit? Quis item geometrię inexpertus inspectiuam, aut astronomiam probe calluerit? Quàquidem hisce duabus cæterę matheseos partes subijciantur, ex ipsisq; pendeant. Quarum prior arithmeticę numeros absolutos, eorumq; affectiones determinat ad diuinorum cōtemplationem priscorum iudicio accommodatissima & grauissima Pythagoræ autoritate mirum in modum illustrata, qui primus quidem numerorum perscrutator habitus est, eorumq; indagatricem Arithmeticam posteris reliquit commendatissimā. Is enim ad cęlestia dispicienda illorum præsidio vsq; adeo euectus fuisse creditur, vt de eo non absurdè cecinisse videatur. Ouidius.

Isq; licet cęli regione remotus
Mente deos adijt, & quæ natura negabat,
Visibus humanis, oculis ea pectoris hausit.

His etiam astipulatur Plato scribens in Epimenide: inter omnes liberales artes, & scientias cōtemplatrices, præcipuam, maximeq; diuinam esse scientiam numerandi. Interrogatus item cur homo animal esset sapientissimum, respōdisse fertur, quia numerare nouerit. Cuiusquidē sententiæ & Aristoteles meminit in problematis. Et sanè nō ab re, nempe id numero, inquā, rerum discernicula, discretionesq; dignoscere, inter animalia dūtaxat homini (vt q solus omnium rationis sit particeps) cōcessum esse percę exploratum est: hæc ille. Et vt repetam à loco. F. Patritij præallegato. Numerorum quidem cognitio singulis penè artibus necessaria est, aut enim numerādum est digitis, aut scribendi numeri sunt, supputādęq; rationes ad vsum ratiocinādi, qui quotidie penè singulis vsu venit, sine qua rudes omnino homines esse videntur &, inciuiles.

Ex quibus etiam concludo magistros, & in tali scientia expertos esse in ciuitatibus admittendos & honorandos. Cūm huiusmodi scientia non solum vtilis, sed etiam necessaria esse creditur.

QVinquagesima consideratio. Geometria ijsdē ferè laudibus & præconijs (quibus laudata extitit Arithmetica) laudanda est: quoniam etiā vt ait. F. Patritius in libro ij. de institutione reipublicæ, titu. ij. Dimensionis disciplina artes singulas adiuuat, vix enim quippiam agere possumus sine mensura, & turpe admodum videbitur, in singulis quibusq; dimensionibus ancipitem fieri virum, qui in cœtu hominum negotiationibusq; versatur: Hebetis nāq; & obtusi ingenij est, vel manifestę omnino negligētię ea ignorare, quę singulis qbusq; horis necessaria sunt. Et, vt inqt Iudocus Clyctoueus in epistola præcedēti cōsideratione allegata: ipsa Geometria circa magnitudines earūq; proprietates versatur, quæ à plurimis, maximè Archimede Syracusano suo ingenio celebratissima effecta est. Is enim, teste Plutarcho, machinamentis geometrica ratione excogitatis Marcelli Romanorum ducis (cùm Syracusas obsidione premeret) victoriam multos dies remoratus est. Et hanc quoq; disciplinam ad diuinam anagogen, seu intelligentiam q̄ plurimum cōducere putauit antiquitas, quæ per circulos, spheras, triquetra, pyramidasq;, & cætera id genus: in primis ardua, cognituq; dignissima peruestigari posse cōtendit.

Cæterum Geometria (teste Cęlio libro antiquarum lectionum iiij. ca. xxx. initiū est ac metropolis cæterarū sciētiarum mathematicarum. Hæc enim sensibilibus inhęrentes agglutinato sēq; auellit assiduè, seducitq; ad intelligibilem, æternāq; naturam, cuius contemplatio sit philosophiæ finis.

Nam etiam deus satis approbat hanc scientiā, cū ipse solus mensus est pugillo aquas, & cibos patino ponderauit, qui appendit tribus digitis molem terræ & librauit pondere montes & colles in statera, vt habetur Esaie xl. & iterum xlviij. c. ait. Manus quoq; mea fundauit terram & dextera mea mensa est cęlos. Ita ait Io. L. Viualdus in suo opere regali de persecutionibus ecclesiæ in x. persecutione, vbi laudat Geometriam dicens talem doctrinam videri necessariam theologo, cùm etiam dicatur Sapien. xj. Omnia in mensura, numero, & pondere disposuit Deus: vt amplè infrà in finali parte, in xxxvj. consideratione dicetur. Et ars scientia liberaliū artium diligenter edocenda est: quia per eam diuina manifestantur. c. de quibusdam. xxxvij. distin. & quēadmodum artes liberales ad virtutē non perducant, sed præparant. vide Senecam in epistolis ad Lucillum, epistola lxxxviij.

Hæc ars est licita & approbata. l. artem geometrię. C. de malefi. & mathematicis. imo discere atq; exercere publicè interest, vt ibi textus est formalis. Ex quo possunt cogi homines ad illam addiscendam, vt tenet Lucas de Penna in l. ij. C. de excusationibus artificum. libro x. vbi ait tex. q̄ tales habēt excusationem à muneribus. Et geometri dicuntur calculatores, secundū glos. in verbo, calculatores. in l. oratione. C. de profess. & medicis lib. eod. x. Sed potius mensores. l. si irruptione. ff. de iudicio finiū regū. l. geometri. & ibi glos. ff. de excusa. tuto. & habetur per totū titulum. Si mensor falsum modum dixerit. in libris fforum. & ibi Budæus qui nomina mensurarū describit, quæ singula preter duo, & plura alia recitat Textor in sua officina. in ca. mensuræ quædam.

QVinquagesimaprima cōsideratio, ad artē Musices se cōuertit, & an cantores & periti in musica sint laudādi. Etem, vt iqt Beroal. i oratiōe sua habita in enarratiōe Horatij Flacci. Musica adeò delectabilis est: vt eius dulcedine cūcta viuētia capiātur, cuius origo cęlestis memoratur, ipsiusq; ratione mundū esse cōpositū Pitagorici ascripserūt: vnde theologi nouē musas esse dixerūt, ꝑter octo spherarū cęlestiū musicos cōcentus, & vnā maximā cōcinentiā, quę cōstat ex oībus, quā Armoniā noīauerunt. Cęlūq; ipsum canere asseruerūt. Musicā antiquis illis tpībus in veneratione maxima fuisse memoria ꝓditū est, ac maximos duces fidibus, tibijsq; cecinisse: quinetiā apd' priscos, tā Grȩcos q̄ Romanos in cōuiuijs post cœnā lyra circūferebatur, qua laudes atq; virtutes virorū fortiū cane

bantur, quam cũm olim Themistocles in epulis recusasset, habitus est indoctior: testis est Cicero in Tusculanum. contra laudatus Epaminundas Thebanus, ꝙ citharizare, & cantare ad chordarum sonum esset eruditus. Socrates quoq; iam senio confectus, instrui lyra non erubuit: & Plato ciuili viro quem politicum vocat, musicam credit esse necessariam. Et Aristoteles in politicis dicit musicam inter disciplinas illustres esse collocatam, quam vnà cum literis & gymnastica adolescentes priscis temporibus discere consueuerunt.

Et hanc à teneris annis didici in gymnasiis: quia olim & tẽpore meo præceptores, & gymnasiarchæ his in hebdomada post prandium loco solatij & recreationis musicam docebant, qđ hodie male obseruatur: sed hoc contingit, quia ignari sunt illius scientię. Ideo non est in honore quemadmodum fuit, & esse deberet.

Deniq; F. Patritius in præfatione de institutione reipublicę dicit, qđ libera sunt hominum ingenia, & quisq; ad ea studia incenditur, quæ patria consuetudine laudantur, musices laus in omni Græcia quã maxima habebatur. Nec quisquã satis egregius, satisq; eruditus videri poterat, qui eiusmodi disciplinæ expers esset, quocirca eam in senectute didicit, vt dixi. quãquidem ipse Socrates apud Platonem tanti facit, vt ad eius numerum pleraq; in republica constituit, & mutationem quoque harmoniæ seu musices deterrimam, periculosamq; reipublicę arbitretur. hæc etiam & plura recitat idem Patricius in lib. ij. titu. ij. & Cęlius lib. antiquarum lectionum v. c. xx. in princip. vbi etiam recitat: ꝙ Lycurgus q̃uis durissimas Lacedæmoniis suis leges iniungeret, musices tamen studium egregiè videtur amplexatus, quando ipsam hac natura parẽs impectiuisse animaduertitur, quo trãsmitti laborum onus molestissimum procliuius posset. Remigem (vt Fabius inquit) cantus hortatur, & singulorum fatigatio quamlibet se rudi modulatione solatur,

Musica antiquitus sacrificiis ac funeribus adhibebatur: curas enim abigit, clemẽtiam suadet, & ad mulcendos affectus plurimũ valet: &, vt inquit eleganter apud Philostratum canius tibicen. Musica mœrentibus adimit mœrorem, hilares efficit hilariores, amatorem calidiorem, religiosum ad deos laudandos paratiorem, eademq; variis moribus accommodata animos auditorũ quocunq; vult sensum trahit, vt ait Beroaldus in dicta epistola. Magnus equidem iuxta Citharedum Theophilum, stabilisq; thesaurus musica est: mores enim instituit, componitq;: atq; mollit irarũ ardores, quod vel Homericus abunde Achilles denotat.

Pythagoras, & qui deinceps studia consectati sunt eadem, mundum ipsum non citra musicas rationes cõcinnatum, compositumq; argumentorum subtilitate visi sunt. Quum & artium veluti præstãtissima diuinis se inseruit rebus, & quod testatur Ptolemęus, numinibus placãdis adhibetur. Plato etiã esse gentibus contributam putat musicam, ad pręclarius quoddã, pręstantiusq; opus. Nam cũm sit concinnatatis inter frequentamenta varia præcipue artifex musica, non ideo à diis data, vt ad delitias conuertamus, & aurium pruritum: sed vt ꝙ animæ cõsonantiã turbat, & harmoniã huiusce voluptatis delinimento sedari, ac ad ordinem redigi valeat, vt ait Cælius vbi suprà.

Pythagoricis etiam moris fuit animos ad lyram excitare vel linire, neq; solum perturbationibus animorum, sed etiam corporis morbis medetur Musica modulatio, Cũm ad febrem quoq; ac vulnera cautiones quotidie adhibeantur. Nam legitur ꝙ à Peone & nonnullis aliis medicis ægroti penè desperatæ salutis musicæ oblectamentis curati fuerunt.

Quapropter laudatus est Zenocrates, qui organicis modulis lymphaticos liberabat.

Et Asclepiades qui tubarum cantu surdissimis medebatur. Theophrastus quoq; ad affectiones animi moderãdas tibias adhibuisse fertur. Quinetiam traditum est, Thaletem Cretensem cytharæ suauitate morbos ac pestilentiam fugauisse.

Ismeniam illum tibicinem celeberrimum Boëtios cõplures Ischiaco seu Stiathico morbo diuexatos modulis suauioribus persanasse tradunt. Et in testamẽto veteri scriptum est, quemadmodum Dauide citharizante Saul resocillabatur à furore dementiæ, quo identidem corripiebatur, vt habetur. j. Regum. xvj. in fine.

Quid, nonne bella musicis modulationibus accendũtur? quid aliud in Romanis legionibus litui, tubæ, cornuaq; moliebantur? quorum concentus, equos, militesq; pariter acuebat, animabat. Lycurgus etenim tibias in re militari constituit, quibus progressui, recessuiq; canerent, & animos militum adeo incitarent, vt ignauissimi etiam eiusmodi concentu concitati, fortissimi aliquando euaserint, patriæq; victoriam pepererint, velut in bello contra Messenios, in quo iam succumbebant in acie Lacedemonij, quod animaduertens Tyrtheus Tibicen egregius, mutatis tibiæ modulis adeo militum animos in pugnam concitauit, acrioresq; reddidit, vt Messenios iam penè victores Lacedæmonij subiecerit. Cretenses etiam impetum in hostes facturi lyræ seu citharę modulis incitabantur. Argiui autem tibiæ, sicut latini tubarum clangore, & galli olim cornuum strepitu, nunc verò tibiis ex ære fabrefactis, & sonorosis. & de multis tibiarum speciebus scribit Cælius, libro antiquarum lectionum v. cap. xxvj. Sed ad rem redeo. Nonne Amazones ad calamos arma tractabant? Nonne Halyattes Lydorum rex (vt author est Herodotus) in exercitu habuit concinnentes fistulatores, atq; fidicinas?

Thimotæus quoq; musicus (vt testis est Dioprusensis) celebratur, ꝙ Alexandrum magnum nihil tale per id tempus cogitantem musici cantus modulatione ad arma corripienda inflammaret: idem inflammatum mutato concẽtu cohiberet. Is enim decimam & vndecimam lyræ chordã addidit, & antiquam musicam in meliorem modũ mutauit: & huius Thimotęi meminit Cicero libro ij. de legibus. Profuit ergo Lacedęmonis musica, ꝓfuit Alexãdro, & multis. Et q̃tum vtilis sit musica, indicat nobis Arion Methymnęus citharedus, & poëta Lyricus, dũ Lesbon patriam peteret, videretq; insidias & coniurationem parari sibi à sociis vel nautis (quibuscũ nauigabat) propter opes quas ferebat secum rapta cithara nõnihil prius modulans, in mare se coniecit. Cuius cantu illectus Delphin dorso exceptũ portauit ad littus, hoc est in Laconiã, anteq; nautæ illuc applicuissent: in cuius rei monumentũ erecta est illi statua cũ græco epygrãmate, quod Raphaël Volaterranus latinum fecit hoc modo.

Cernis amatorem, qui vexit Ariona Delphin.
A Siculo subiens pondera grata mari.

Ouidius libro secundo. Fastorum de eo abundę meminit his verbis.

Quod mare non nouit, quæ nescit Ariona tellus,

Carmine

Carmine currentes ille tenebat aquas.
Sæpe sequens agnam lupus est à voce retentus,
Sæpe auidum fugiens restitit agna lupum.
Sæpe canes, leporesq; vna iacuere sub vmbra,
Et stetit in saxo proxima cerua Leæ.
Et sine lite loquax cum palladis alite coruus
Sedit, & accipitri iuncta columba fuit.
Cynthia sæpe tuis fertur vocalis Arion,
Tanq; fraternis obstupuisse modis.
Nomen Arionium siculas impleuerat vrbes,
Atq; ita quæsitas forte ferebat opes.
Forsitan infelix ventos vndasq; timebas,
At tibi naue tua tutius æquor erat.
Namq; gubernator districto constitit ense,
Cæteraq; armata conscia turba manu.
Quid tibi cum gladio? dubium rege nauita puppin.
Non sunt hæc digitis arma tenenda tuis.
Ille metu pauidus, mortem non deprecor, inquit,
Sed liceat sumpta pauca referre lyra.
Et subiungit.
Protinus in medias ornatus desilit vndas,
Spargitur impulsa cęrula puppis aqua.
Inde (fide maius) tergo delphina recuruo,
Se memorant oneri supposuisse nouo.
Ille sedet, citharamq; tenet, preciumq; vehendi
Cantat, & ęquoreas carmine mulcet aquas.

De hoc etiam satis loquuntur Herodotus in Clio, & post eum Aul. Gellius in suis cõmentarijs noctium Atticarum. libro xvj. ca. vltimo. vbi fabulam esse asserit. Et ab Arione lyra vocatur Arionia. Idem lib. iij. de arte.

Quamuis mutus erat, voci fauisse putatur,
Piscis Arioniæ fabula nota lyrę.

Quid pacis munia, nonne apud antiquos musicis cantibus lętis celebrata fuere? quod et adhuc his temporibus obseruantissimè fit apud nos, dum nunciatur publicę lętitię, & foci festiui ob quid prosperi, vel pacem compositã, aut partam victoriam, natiuitatẽq; Delphini, seu primogeniti regis & huiusmodi.

Cæterum huius magna vis est ad animos in quemcũq; affectum commouendos. Pythagorã enim accepimus concitatos iuuenes ad vim pudicæ domui afferendã mutatis in spondæum tibiæ modulis compressisse.

Eius quoq; discipulus Empedocles Agrigentinus furibundum adolescentem (qui eius hospitem damnati patris accusatorẽ gladio adoriretur) cantu reuocauit, & placatum, mansuetumq; reddidit.

Et Caius Gracchus ferè populum Romanum in volũtatem suam pellexit, cum concionanti sibi seruus assisteret, qui fistulæ modulis, affectus orationis longè pręcellentes redderet. Etenim plures Græcorum ciuitates: vt Martianus affirmat, ad lyram leges, decretaq; publica recitabant. Quid multa? musices disciplina, non solũ homines, verũetiam bruta animalia demulcet. Cerui fistularũ cantu capiuntur, Delphines (vt ante patet) musica arte mulcentur, Aues fistulis alliciuntur, Architectus quoq; citra Musicem perfectus non erit, quæ imprimis efficax est, vt inquit Victruuius ad balistarum catapultarum scorpionum temperaturas. Hidraulicas quoq; machinas efficere nemo poterit sine musices ratiocinationibus. Cũm ergo inter homines reliquaq; animantia musicæ tanta sit dominatio, eiusq; dulcedine capiantur omne quod viuit, celeberrimi scriptores extiterunt, qui ad lyram carmina componerent, & Rythmis musicis, numerosisq; modulationibus, sua scripta contexerent. Quod nõ solum à Gręcis Latinisq;, verumetiam ab Hebręis factum est. Tanta quippe est suauitas, tantaq; voluptas in musica modulatione. Quid enim psalterio Dauidico modulatius? Quid canorũ magis? quod in morẽ Pindari, Horatijq; decurrit? Quid Deuteronomij & Esaię cantico pulchrius? Quid Salomone pulchrius? Quid perfectius Iob? quæ omnia exametris & penthametris versibus, vt eruditi testantur, & hic ante. in. xlv. consideratione dictum est, apud hebræos cõposita citra salebrosam asperitatem progrediuntur.

Qui autem inuentores fuerunt huius scientiæ & multorum instrumentorum musicorum, & quomodo scribit Textor in sua officina. ca. citharedi, tibicines, cantores, & musici, & F. Patritius in dicto libro. ij. de institutione & republicæ. titu. ij. & ibi textor dixit q; poetæ faciunt Orphæum principem musicæ lyræ. Dorcæus verò cantu citharæ apud Thraces secundam post Orphęum meruit palmam. Martianus tamen Capella ait. nam Orphęus, Amphion, Arionq; doctissimi aurata omnes testudine consonantes flexanimum pariter reddidere concentum. & de his tribus Citharœdis omnium præstantissimus meminit Pacificus sic.

Orphęus Euridicem cithara reuocauit ab orco,
Et q; suis mouit saxa nemusq; iugis.
Pisce fuit pelagus per longum vectus Arion.
Hac etiam Amphion Mœnia struxit ope.

Anaxenori citharedo, M. Antonius tributa quatuor ciuitatum legenda concessit propter eius artis peritiam.

Eunomius Citharœdus Locrensis statuam, quæ insidentem citharæ cicadam habebat. Nam cũm in certamine (quod cũm Aristone regio musico de cãtu susceperat) chorda vna fracta defecisset, cicada superuolans vocem fertur suppleuisse. Et de plerisq; alijs, vide ibi per Textorem, qui enumerat. lxxvij. & apud priscos tanta fuit copia ac tantus numerus, vt Cicero neget, si sibi duplicetur ætas se habiturũ tempus, quo lyricos poetas omnes perlegat, quorum (teste Beroaldo in epistola, in principio huius considerationis allegata) apud Græcos longè Pindarus princeps extitit, apud Latinos Horatius, qui (vt ait Quintilianus) fere solus lyricorum poetarum legi dignus est.

Sed, vt semel finiam, de laude illius etiam satis constat ex dictis Isidori, in tertio libro Ethimologiarum. capitu. xiiij. vbi dixit tam turpe esse musicam nescire, q; literas, vt refert Ludouicus Viualdus in suo opere regali. in tracta. de persecutionibus ecclesiæ, in decima persecutione ecclesiæ. vbi etiam de inuentoribus eiusdem scribit. Et ait Christum fuisse summum musicum, & quod plus est, qđ fere totum corpus sacræ scripturæ non solum versatur circa musicam, sed etiam vniuersos ad cantandum in musicis hortatur. vnde Dauid, qui teste Hieronymo Christum Lyra personat, & in decachordo psalterio ab inferis excitat resurgentem, in Psalmo trigesimosecundo ait. Cõfitemini domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi. Cantate ei canticum nouum: bene psallite ei in vociferatione. & Psalmo xlij. Confitebor tibi in cithara deus deus meus, quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Et adhuc nos hortatur sacra scriptura laudare dominum in musica, cũm dicatur Psalmo nonagesimo septimo. Psallite dño in cithara in cithara: & voce psalmi, in tubis ductilib⁹, & voce tubę corneę. & ps. cl.

Laudate eum in ſono tubæ: laudate eum in pſalterio & cithara. Laudate eum in tympano & choro: laudate eum in chordis & organo. & Laudate eum in cymbalis beneſonātibus: laudate eum in cymbalis iubilationis, omnis ſpiritus laudet dominū. Et ideo dicitur Eccleſiaſti. xl. Vinum & muſica letificant cor. & ſuper vtraq; dilectio ſapiētiæ. Quocirca tam exemplo, q̄ ratione ſatis conſtat muſicam in ciuitate admittendam, & ciuili viro vtilem eſſe: verum neceſſariam, & non modo animū oblectare, verum ingenium fouere, & promptiores alacrioreſq; viros reddere, non ſolum ad rem militarem, verum ad ſumma quæq; negotia obeūda, diuinaq; perſoluenda, & veneranda. idcirco in eius commendatione fuimus prolixiores.

QVinquageſimaſecunda & poſtrema conſideratio iamiam ad aliam artis, ſeu ſciētię mathematicę, partem deuenire nos admonet, quæ Aſtronomia, vel Aſtrologia vocatur, quæ tamē inter ſe diſcrepant, cū Aſtronomia cęli conuerſionē, ortus, obitus, motuſq; ſiderum continet, vel qua ex cauſa, ita vocentur.

Aſtrologia verò partim naturalis, partim ſuperſtitioſa eſſe creditur.

Naturalis dum exequitur ſolis, & lunę curſus, vel ſtellarum, certaſq; temporum ſtationes.

Superſtitioſa verò eſt illa quā mathematici ſequuntur, qui in illis augurantur, quiq; etiā duodecim cęli ſigna per ſingula animæ vel corporis membra diſponūt: ſidereoq; curſu natiuitates hominū & mores prædicare conātur. vt dicit Iſidorus iij. Aethimologiarum. c. xxvj.

In primis antequā vlterius progreſſum faciam, quoniā intentio huius operis ſolum ad laudē protendit, licet multa in reprobationem huius artis dici valeant, de quibus ſuperſedeo, vos remittēdo ad illos, qui de huiuſmodi reprobatione ſcripſerunt, videlicet ad principalem inter alios poſt doctores ecclesię, Picum Mirandulam in ſuis diſputationibus contra Aſtrologos: dicit tamen Ludouicus Viualdus in ſuo opere regali de perſecutionibus eccleſiæ dei. in decima perſecutione: quòd theologus tenetur ſcire Aſtrologiam, eo quia in ſacra ſcriptura multis varijſq; modis de cœlis, de curſu ſolis, lunæ, & aſtrorum tractatur: ideo conuenit vt theologus diſcat ipſam Aſtrologiā, de qua hîc intendo tātum dicere prout eſt permiſſa. & ſecundùm quod Eccleſiaſtici & theologi doctores illam approbauerunt, deciſionibus eorum me ſubmittendo: & cū proteſtatione, quòd nullo modo intendo deuiare à deciſionibus doctorum eccleſiæ.

Aſtrologiam ideo dico eſſe laudandam, & maximè extollendam, cùm ſi vera ſit & talis, vt à nonnullis etiam eccleſiaſticis exiſtimatur, eſt multum neceſſaria, & vtilis reipublicæ, & ſub proteſtationibus prædictis, videtur corroborari poſſe multis rationibus, autoritatibus, & exemplis.

Primò rationibus ſequentibus, quoniam vna eſt vox Theologorum & Philoſophorum, mundum inferiorem à deo per cœlum gubernari: vnde corpora inferiora à ſuperioribus reguntur: hoc Ariſtotelis vulgatiſſima illa ſententia docet, neceſſario mundum hunc inferiorem ſuperioribus motibus eſſe contiguum, vt eius omnis virtus inde gubernetur. Sic Aurelius quoq; dixit Auguſtinus per corpora ſubtiliora, groſſiora hæc regi atq; moueri. quis igitur (inquiunt Philoſophi & Theologi) dubitauerit mutationes quaſcunq; rerum terrenarum à motibus fieri corporum ſuperiorum?

Secunda ratio erit experientia quæ hoc demonſtrat, cùm variatis anni temporibus ex acceſſu ſolis ad nos atq; receſſu: vnde viuentium quoq; habitus & conditio variatur, dum temperat arua cœlum, dum variat fruges, redditq;, rapitq;. Sed & in diurna reuolutione ſol aëris qualitates immutat plus minus, tum meridie, mane, veſpere, calefaciens, exſiccans, humori, frigoriq; derelinquens.

Luna quantas habeat vires in omnia corpora præſertim fluxiora quis ignorat? Aeſtus hæc oceani faciens, aſcendens, atq; deſcendens: pontum mouet, & terris immittit, & affert: ſed & ſubmerſa fretis concharum & carcere clauſa. Ad lunæ motum variant animalia corpus. Criſimi ſeu critici, vel decretorij dies à medicis obſeruari. Lunæ ſoliſq; motus ſequuntur, luna plena naſcente, diuina perſæpè cieri tempeſtates, & in corporibus agitari videmus humores. hinc paſtoribus, nauticis, agricultoribus, obſeruationes multæ de lunæ motibus acceptæ, multipliciq; experientia multis retrò ſeculis comprobatæ. Cur igitur ſi luminarium manifeſtiores impreſſiones, & in permutandis inferioribus autoritatem perſentimus ceſſare reliquas ſtellas, & inefficaces eſſe credamus? nec eorum vires ad nos, quamquā occultiores, peruenire: quibus ſubdita illis corpora varijs modis afficiantur. Quarum gnari atq; prudentes, ſecretiora quædam de futuris euentis poſſint pręcognoſcere, quàm quę medici, paſtores, agricolę, nautici prædiuinant.

Tertia ratio etiā ſumitur ex dictis Pici mirandulæ in ſuis diſputationibus cōtra Aſtrologos libr. iij. c. ij. vbi ait poſt præcedētia. Pręterea nemo negabit aëris habitū tempeſtateſq; deſiderum ſtatu, poſituraq; variari: cùm & calor, & frigus, & ſiccitas, & humiditas, & quæcūq; in ſublimi fiunt impreſſiones à cœleſtibus motibus & influxibus generentur. Quod ſi terræ viſceribus incluſi ſicciores halatus terrā mouent, ſi cauſationes in aëre ex quatuor illarum qualitatum, vel exuberantia, vel defectu: ſi caritatem annonæ vel humiditas nimia facit, vel ſiccitas, cū aut fructus leguntur, aut ſeruntur inuicem fertilitatē ſtatus aëris modicus & oportunus. Quis negabit à ſtellis non modo tempeſtatum mutationes, & terremotus, ſed peſtilentias quoq;, & morborum varia genera in hominibus, in pecoribus, ſalubritatē regionum, & fertilitatem, ſterilitatemq; prouenire? Tum ſi cōſtamus nos quoq; ex iiſdē qualitatibus & corporis temperatura, mores, ingeniaq; variantur, integra tn̄ libertate ſeu libero arbitrio, cur nō fieri poteſt: vt propenſiones in nobis ad irā, māſuetudinē: ad effectus, alios bonos & malos, à ſideribus fiant bilem, ſanguinem, pituitam, atram bilē vel ſuſcitātibus, vel frenātibus, quòd humores affectus illi plerūq; comitantur? Cur nō pariter ſicce calidæq; cœlorum impreſſiones bilem exacuantes in nobis ad litem, iurgia, contumelias, inimicitias excitare poſſunt? Vnde bella, cœdes, vaſtatiōes, vnde imperia regnaq; mutantur. Poſt hæc ita colligit Ptolemæus. Si faciūt ſtellæ diuerſitatem corporis & animi, deriuatur hæc deinceps ad ea quæ ſunt quidē extrinſeca, ſed habent cum illis affinitatem qualem cum corpore vxor, facultates, cū animo dignitas & honores: hæc eſt pręcipua ratio Ptolemæi nec omniū effectricem ſiderū vim probat, aliter vllo loco quàm ex efficientia primarum qualitatum, quas producendo, cætera quoq; producant conſequenter: quare nec alias affert cauſas, quàm hæc quidem Saturnus, hæc Iupiter, illa verò Mars operetur, q̄ q; Iupiter ſit planeta calidus & humidus, Saturnus ſiccus & frigidus, Mars ſiccus

magis

magis & feruidus: hoc de stellis erraticis, hoc de non erraticis pariter sentit, ex natura primarum qualitatum erraticas, ex erraticarum natura iudicans non erraticas: verum enim verò possent alij, relictis primis qualitatibus, ad occultas vires eminentioresq; confugere, quas inesse cœlestibus plurimas & efficacissimas ambigi non conueniat.

Quarta ratio assignata ab eodem Pico. Si quid in terrenis quascunq; singulares & excellentes dotes ditemur, eas cœli solemus munera existimare, quæ non elementares: de quibus illa corpora coalescunt qualitates, sed infusam illis potius virtutem cœlitus consequantur. Quanto igitur magis non carebunt huiusmodi viribus & proprietatibus nobilissima illa corpora luce tam clara, mole tam vasta, agitatione tam rapida, aut quonam pacto si cum motu lumine transmittuntur ad terram, non erunt mirabiliũ apud nos effectrices.

Quinta ratio (vt ait Picus) cũm cursus humanarum rerum, de quibus Astrologorum potissime diuinatio, cœli fatiq; potestatem vel nolentibus vndiq; persuadere videtur: in quo varietas ipsa familiaris & frequentissima: tũ multa supra vires nostræ mortalitatis fieri videmus, multa præter rationem & meritum, plurima præter ordinẽ & institutum cõditionis humanæ, quę causas alibi q̃ in cœlo nullas habere posse videñt: hic habilis ad philosophiã, ille nascitur ad poëticã, alius literas aspernatus, vel ciuile negociũ, vel arma libẽtius feliciusq; pertractat: vnde ista varietas ingeniorum? Est qui diuitias nihil faciat, est qui animam lucro vẽdat: hic sobrius, ille nequam: hic audax, ille meticulosus: vnde tãta in moribus dissimilitudo? Alexander orientem tam cito vicit q̃ vidit, vnde impetus tãtæ felicitatis? Quæ vis Aristoteli præceptori illius? Quæ Platoni, prius Pythagoræ Socrati cæteris naturæ secreta reserauit? Hæc ratio maior q̃ vt terra pullulasse credatur. Illa rursus astrorum fortuitis cursibus quis non ascribat? hominem innocentem condemnari, nocentem præmijs affici, industriam plurimorum, solertiam, ingenium, doctrinam mendicare, aliorum ignauiam, nequitiamq; locupletari. Pyratam cœdibus cruentatũ inter mille pericula maris & terræ, tandem domi inter suos & senectute vita fungi, hominem mitissimum & paratissimum, vel à nolentibus imprudenter gladijs obtruncari: tum portenta ingeniorum quædam & monstra vel fœtidis gaudentiũ: vel, vt semel dicatur, à legibus exorbitantium humanitatis: nonne illam sibi vim quandam, necessitatemq; fatalis potentiæ testari videntur? vt. j. amplius dicetur in finali parte in xvj. consideratione. vbi de excellentia climatum: propter influentias maiores in vno climate q̃ in alio dicetur, & has quinq; rationes scribit Picus in loco suprà allegato: ad quas tamen tandem respondet impugnando easdem, & de quibusdam rationibus suprà descriptis vide in margarita philosophica. lib. vij. tractatu. ij. c. viij.

Et sic videretur inferendum, quòd Astrologia ad hoc valet, potissimum vt sciamus quibus auspicijs, quibus præsidijs dextro ne an amico Hercule, demum res nostras sic frugi & optime instituamus: ne impingamus veluti de cura cuticulæ, de bellis & aciebus instituendis, de itineribus, copijs, seruorum vel amicorũ fortuna. Quæq; sua tẽpora & obseruationes habent. Herculi propterea feliciter non cessisse suos labores aiũt, quod non in tempore bono natus sit: & hoc Poëtæ probant, vt infrà patet.

Et quod Astrologia vtilis sit in republica, autoritatibus comprobari potest, poëtarum dicta in primis ad hoc adducendo, Vnde Virgilius inquit.

Ipsa dies alios alio dedit nomine lunæ,
Felices operum quintam fuge.
Septima post decimam, & ponere vites,
Et præhensos dominare boues, & licia telæ
Addere.
Nona fugæ melior contraria furtis.

Omnium verò elegantissimè Hesiodus in libro cuius titulus, opera & dies.

Ab Ioue nate omnis.
Prima dies sacra est, & quarta, & septima.
Prima natus Apollo radiantia lumina fudit.
Luce demum quarta felix ducenda sit vxor:
Omine captato sunt omnia prospera rebus.
Et licet incuruam trabibus componere nauim.
Et quintas fuge, namq; illarum pallidus orcus,
Tum dirę eumenidum facies toto orbe vagantes
Castigant, si qua in terra periuria falsum affirmant.
Sexta dies tristem ostendit mulieribus ortum,
Lęta viris, multiq; etiam nascuntur in illa.
Hac oculus fœtum licitum castrare vel hœdos:
Scindimus octauo forti genitalia tauro,
Castramusq; sues felix est ponere plantas.
Nona viros gignit vel amica sorte puellas,
Luce viris decima faustos quoq; credimus ortus.
Vna post decimam felix incidere vites,
Et tempestiuam segeti supponere falcem.
Tertia post decimam plantaribus optima surgit,
Spargere semen humi.
Quarta post decimam mulieribus prospera natu,

Et rursus de naturis planetarum. Virgilius.

Ad hęc, vt certis possumus cognoscere signis,
Aestusq;, pluuiasq;, & agentes frigora ventos:
Ipse pater statuit quid menstrua luna moueret,
Sol quoq; & exoriens & cũm se condit in vndas
Signa dabit, solem certissima signa sequentur.
Solem quis dicere falsum audet?
Me etiam cæcos instare tumultus?
Sæpe mouet fraudemq; & aperta tumescere bella.
Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atq; metus omnes, & in exorabile fatum
Subiecit pedibus.

Nam etiam, vt inquit F. Patritius libro secundo. de institutione reipublicæ titulo secundo Astrologia vtilis est in omni republica, propter agriculturam (quæ magnam rationem ab ea accipit) sideribus suis vertendam esse terram docet Maro in Georgicis, vt suprà patet. & Hesiodus arandi, serendiq; tempora, syderum ratione significat, cum ait.

Pleiados est subigenda seges athlantidos ortu,
Hac autem sese stella condente serendum est.

Columella verò singulos quosq; dies astronomica ratione obseruari præcipit, tum propter rei rusticę vtilitatem, tum propter pericula quàm plurima, quæ moniti à peritis eius disciplinæ, cauere possumus: vt infrà dicetur vbi de exemplis fiet mentio.

Et, vt dixit Ptholemeus Astrologię maximus indagator in suo centiloquio. Ex constellationibus, & planetarũ influentijs, ea quæ in mundo accidunt causantur. Ideo videretur, quòd nihil melius aut potentius habere valeat homo, q̃ sub bonæ influentiæ planeta nasci. Fato enim omnia fiunt, inquit Tullius libro primo de diuinatione.

circa finem. Vnde Lucanus libro vi.

Preceps agit omnia fatum.
Nec medij dirimunt morbi vitamq́, necemq́.

Et Seneca in libro Traged. ait.

Quicquid patimur mortales, quicquid facimus, venit ex alto. Et iterum.
Regitur fatis mortale genus.

Et Plinius libro primo naturalis historiæ. Singulis sidera tributa sunt nobis: clara diuitibus, minora pauperibus, obscura defectis, & pro sorte cuiusq́ lucētia ad munera mortalibus.

Et Quintilianus libro Declamationum.

Fato viuimus, languemus, morimur, medicina quid præstas, nisi vt iuxta te nemo desperet. Et de potentia Fati Ouidius iij. de tristibus.

Ratio fatum vincere nulla valet.

Et Iuuenalis libro iij. Satyra j.

Distat enim quæ sidera te excipiant modo primos
Incipientem?
Egere vagitus, & adhuc à matre rubentem.
Ventidius quid enim, quid Tullius, an ne aliud, quàm
Sidus & occulti miranda potentia fati?
Seruis regna dabunt, captiuis fata triumphos.

Vt inquit Bernardinus de Bustis in secunda parte sui rosarij, sermone xxxj. sub litera N. Et iterum Iuuenalis libro vltimo.

Plus etenim fati valet hora benigni,
Quàm si nos veneris commendet epistola Marti.

Et Boëtius de consolatione.

Mutare fata non possumus,
Stant dura inexorabilia.

Et Damascenus libro ij. ait. Corpora cœlestia constituunt nobis habitus, complexiones, & dispositiones. & Ptholemæus Astronomus libr. iij. quadripartiti. dixit. Sol interficiendi & sanandi vim habet. & ibidem ait. Corpora cœlestia cogunt hominem peccare, & bene facere. Et, vt dixit Quintus Curtius libro v. Eludant videlicet, quibus forte ac temere humana negocia volui, agiq́ persuasum est. equidem ęterna constitutione crediderim, nexuq́ causarum latentium, & multo ante destinatarum suum quemq́ ordinem immutabili lege percurrere. & Augustinus de ciuitate dei. c. v. dixit fatum esse ordinem quēdam, & dispositionem secundarum causarum ad effectus producendos in his corruptibilibus, & generalibus, preter dei & hominum voluntates. propter quod dictum etiam videntur tenere aliqui, quòd tales dispositiones fatales ex sideribus prouenientes necessitant, quod non est verum. & istud reprobant theologi, vt inferius in vltima parte, in xvj. consideratione dictum est. & habetur plenè & catholicè per Bartholemæum Sibille in suo Speculo peregrinarum quæstionum, in c. ix. primæ decadis in pluribus questiunculis, in quibus declarat quid credendum sit de huiusmodi influentijs & constellationibus siderum, & fato reprobando, aut confutando opiniones philosophorum, & astrologorum: etiam eas interpretando, prout etiam fecit Picus Mirandula in loco præallegato. & Ioā. Ludouicus Viualdus in suo opere regali, in tractatu de persecutionibus ecclesiæ. in tertia persecutione. vbi ponit plures errores istius scientiæ existentes in pluribus, & ex quibus ecclesia multum grauata & turbata extitit: & est tā à Lutheranis, quàm pluribus diuinatorib⁹ & sortilegis, qui his temporibus pullulant: sed cūm hæc sint extra propositū, ad materiam redeo.

Exemplis etiam probatur astrologiam non esse negligendam. Nam, vt refert F. Patritius in loco suprà allegato. Anaximander Milesius Lacedæmonijs predixit, vt ciuitatem ac tecta custodirent: instare enim terræ motum hac disciplina preuidit, quod quidem factū est, & magna pars eius vrbis montisq́ Taygeti concidit.

Sic Hipocrates venientem ab Illiricis pestilentiam prædixit, discipulosq́ circū vrbes Græcię dimisit, vt ęgrotantibus adessent. Pro beneficio omnis Græcia honores illi quos Herculi, decreuit.

Pericles Atheniensium imperator exercitum suum solis defectiōe perterritum, iamiamq́ hosti veluti propitiore numine adiuto trophæum consedentem liberauit, reddita ratione id sideris natura fieri, nō ira dei, aut prodigio aliquo accidere.

Qua disciplina nisi caruisset Nicias, nunq́ pulcherrimum exercitum in Sicilia amisisset, simili motu cōfusum, quæ plaga Atheniensibus non mediocris extitit, sed principium multorum malorum.

Atqui ne idē accideret exercitui Romano, cui Lucius Paulus imperabat, Sulpitius Gallus multo ante de lunæ defectione disseruit, ne veluti prodigio diuinitus facto militum animi deficerent.

Cicero de natura deorum adducit exemplum duorū fratrum, qui cūm simul nati essent, etiā simul postea ęgrotare cœperunt, & eorum morbus pariformiter cœpit ingrauescere, & eodē medicamine sanati sunt. de quibus dicit Possidonius Astronom⁹, q́ ideo hæc ęqualiter & vniformiter illis acciderunt: quia eandē constitutionem astrorum in conceptione, & natiuitate habuerunt.

In hac disciplina plurimū claruit apud Romanos Publius Nigidius, qui figuli cognomentum habuit, propter eius scientiæ commentū. Nam cūm disputaretur, cur Gemini diuersa haberent fata, cūm & geniti, & orti ijsdem sideribus essent: & ipse artis suę partes tueretur, negareturq́ id fieri propter celerem cœlestium orbiū motum, id hoc pacto ostendit. Figuli rotam magna vi concitauit, & eadem duas atramenti guttas liquauit, & desistente motu, lōgo interuallo in extremitatibus rotæ guttę inuentę sunt: quomodo igitur, inquit, opinātur, cūm tam cęleri vertigine cœlum rapiatur posse & gigni & oriri geminos eodem sidere, cum figuli rota paruo cōcitata cursu, excussas guttas eodem momento tam diuersis locis ostendat?

Aliud exemplum addo de filio Io. de Lignano tēpore papæ Martini. quiquidem Io. doctissimus iurisconsultus, ac celeberrimus Astronomus, pręuidens ex genitura filiū quendam suum cruci affigēdum, volensq́ fatali geneseos dispositioni succurrere, eū sacris initiari, ac liberalibus disciplinis apprime fecit erudiri: sed nec sic quidem euitare potuit vim fati. Nam cū eum patria Bononiensis pro pace componenda ad Martinum pontificem maximum legatum misisset, & ipse magis ad exitium q́ commodum patriam clanculo prodidisset pōtifici, idq́ post reditum dominis innotuisset, eum nocte patibulo affixerūt. Quem illucescente die, cum pater pendentem vidisset, deplorans inquit. heu fili mi, tuum infelicissimū fatum, nec humanis literarum adminiculis, nec diuinis ministerijs superare potuisti.

Item Eschilius Atheniensis tragicus primus in Sicilia mœnibus vrbis (in qua morabatur) egressus, aprico in loco resedit, super quem Aquila testudinem ferens elusa splendore

splendore capitis(quod erat capillis vacuum) eandẽ perinde ac lapidi illisit, vt factæ testudinis (Nam ingenium est ei testudines raptas frangere è sublimi iaciendo) carne vesceretur, quo ictu mortuus est. Sed illa sors (vt ait Plinius libro naturalis historiæ decimo c.tertio) interemit illum poëtam Eschilum, prędictam fatis eius diei ruinam secura cœli fide cauentem.

Audiui etiam à pluribus, me existẽte Mediolani(vbi assidebam capitaneo iustitię Mediolani) cũm semel quidam Eximius astrologus dixisset duci Mediolani(qui vocabatur Galeatius Maria vicecomes, quintus Mediolanẽsium dux) se moriturum ex vulnere inferendo à quodam suo vasallo, interrogatus à duce qua morte ipse Astrologus moriturus esset: qui cũm eidem dixisset in publico occidi & interfici debere ex trabe ligni cadente, mox ei dux verba fecit dicens, hodie secus fiet, scientiamq́ quam prædicas ex rei euentu non esse veram apparere faciam, quoniam morieris ex gladio, & tunc iussit eum decapitandum ab executore iustitiæ in brolio publicẽ, & cũm interim pararetur locus, & campanæ solito more in talibus pulsarentur, vt populus interesset, ductus fuit ad palatium, & traditus executori: & cũm hora eum ducendi ad broljum aduenisset, executor eum ducens ad dictum locum, exeundo palatium sub porta magna, quæ est ante ecclesiam cathedralem(quæ vulgò le Dome dicitur) tunc cecidit turris, seu coopertura dictæ portę & prædictos astrologum, & executorem iustitiæ vnà cum certis alijs Birrerijs interfecit: & illo anno dux Mediolani in festo sancti Stephani prothomartyris, & in ecclesia ipso sancto dicata, Mediolani vniuerso astante populo, omnibusq́ aulicis ipsius ab vno ex suis vasallis, multis vulneribus turpiter confossus est. quod & verum est de cœde ipsius ducis, sed de astrolo. & alijs non vidi nec legi: sed à quibusdam (vt dixi) accepi qui ita referebant: sed tunc non credidi, nec adhuc credo.

Plures astrologos nominat Textor in sua officina. in capitu. astrologi. qui Astrologiam inuenerunt, & in ea scripserunt.

Ad hanc materiam an Astrologia sit prohibita, etiam Legistæ & Canonistę insudauerunt, Ita ꝙ etiam Canonistæ disputauerunt an eam exercentes peccent. Et in hoc varij varia dixerunt: sed non multum circa prædicta insistẽdo nisi quodammodo remissiuẽ, videretur primò ꝙ non sit prohibita. Cũm sit vna ex septem artibus liberalibus, vt suprà dictum est. Ideo in se non est mala, vt inquit Ioannes Andr. in ca. ij. de sortilegijs. Eo etiam, quia omnis sciẽtia à diuinis scripturis sumpsit exordium, vt dicit gloss. in cap. qui sine saluatore xxvj. q. iij. Imo tales sciẽtias exercẽtes præmiant iura. lege prima. ff. de varijs & extraordi. cognit. facit. l. eorum. C. de mathematicis.

Sed quicquid sit opus est, vt ad veritatem condescendens, dicam id quod Canonistæ dicũt, quod in desuetudinem abijt: quia ex eius occasione homines quandoq́ incidebant in idolatriam, ex eo ꝙ credebant homines necessitatos corporibus cœlestibus: quod nõ est verum, vt dicit Bartholemæus Sibillæ, in suo speculo peregrinarũ quæstionum, sed corpora ista inferiora reguntur ex vi superiorum diuina potẽtia hoc operante, vt dicit Archidiaconus in ca. non licet xxvj. q. v. Vel ideo abijt in desuetudinem, quia studentes in ea, dum nimia curiositate essent illi scientiæ intenti, minus vacabant his quæ saluti animarũ essent accommodata, vt dicit tex. in c. sors xxvj. q. iij. notat Panor. in c. ex tuarum. extra de sortilegijs.

Et ad id quod dicitur, & quæritur an eã exercentes peccent: dicendum est quòd si velint prędicere ea quæ causantur ex corporibus supercœlestibus, vt eclypsim lunæ, seu solis, siccitatem vel abundantiam frumenti non peccant, dummodo non credant necessitatem inesse: quia deus potest aliter facere ꝙ̃ astra significent seu demonstrent. Ideo dicit glo. in c. non licet xxvj. q. v. quòd medici in dando medicinam, & rustici in seminando non peccant inspiciẽdo cursum lunæ vel stellarum, dũmodo non credant necessitatem inesse: quia ista corpora supercœlestia sunt signa rerum & non sunt causæ. de hoc per Archidiaconum in c. si clericus xxv. q. v. & per beatum Thomam secunda secundæ, quęstione decima. articulo decimo. vbi dicit hoc modo. Aut volunt Astrologi prædicere casus fortuitos hominum, certitudinaliter hoc asserentes, & peccãt. Quia licet corpora super cœlestia habeant inclinationem, non tamen necessitatem. Et licet homo inclinetur secundũm dispositionem corporis ad aliquod vitium, tamen per rationem liberi arbitrij potest aliud facere. Anima enim nõ subijcitur istis corporibus supercœlestibus, sed quia pleriq́ homines sequũtur sensualitatẽ suam, & appetitus naturales, captiuãtes liberum arbitrium & rationem intellectus. Ideo Astrologi quandoq́ dicũt verum, dicendo quòd talis est dispositus ad tale vitium. Sed si Astrologi dicant, ꝙ astra inclinant ad tale quid, & non imponant necessitatem (quia vir sapiens dominabitur astris) non peccant, ita dicit Panormitanus in dicto ca. ex tuarũ. extra de sortilegijs. Et cũm his hæc pars decima claudatur.

DECIMÆ PARTIS
Catalogi Glriæ Mundi,
FINIS.

1. AGRICVLTVRA
2. AVRIFABRA
3. MERCATORIA
4. ARCHITECTVRA
5. VENATORIA
6. CYRVRGIA
7. TYMPANISTRIA

VNDECIMA Catalogi Gloriæ MVNDI PARS,

de plebeis, artificibus, seu opificibus: & de laudibus eorũ tractat.

Secta in quinquaginta duabus Considerationibus.

NOTATV DIgnum venit primò pro introductione huius partis, qui reipublicæ pręsunt, imprimis operam suscipiant, vt iuuenes vel studijs bonarum artium, indulgeant. Cura em̃ disciplinarũ præcipua omnibus esse debet in omni libera ciuitate. Plato enim beatas fieri respublicas ait, quæ à sapientibus, & doctis viris reguntur, vel si minus, quando non omnes doctissimi euadere possumus. Mercatura, nautica, aliæ ve artes ciuili societati vtiles exerceantur. Pro se laborare quisq; debet, vt vsui sit sibi, familiæq; & alijs conciuibus. hinc ocij magis quam negocij rationem exigere debẽt qui reipublicę pręsunt, & optimi etiam patresfamilias ab his, quibus imperant: quod quidẽ & doctissimi veteres censuerũt & Gymnosophistæ nudi illi sapientes, qui in India degebant: Nihil magis odio prosequendum arbitrabantur q̃ segniciẽ, ac torporem animi. Quocirca, anteq̃ epularentur, adolescentes ad mensam deuocabant, ab eisq; rationem exigebant, quid officij, quidve negocij per diem peregissent: & illis solis esculenta apponebant, quorum industriam comprobabant. illos autem ex cœnaculo extendebãt, qui per ignauiam & inertiam nihil egissent, & cibum officio, negocio ve, vt lucrarẽtur, imperabant. vt scribit Franciscus Patritius lib. primo de institutione reipublicæ, titulo octauo. vbi ait exemplum formicarum, & apum omnes sequi debere, & quasi in communi labore, vt omnia quæ necessaria humano vsui suppeditentur. Licet enim (vt inquit) durior esse videretur, & ab humanitate aliena illa lex Draconis, vt ocij damnati capite punirentur, tamen ratione neutiquam caret. Cũm etiam, vt scribit Diodorus, legem fuisse apud Aegyptios, qua singuli cogebantur nomina sua apud præsides profiteri, & qua arte quove lucro viuerent ostendere. Et si qui mentirentur, aut iniusto quæstu viuerent, capite damnabãtur. Nec, vt dicit, mediusfidius iniuria ociosi, & ignaui iuuenes venenum ciuitatis sunt, proni ad libidinem fiunt, bonis inuident, aliena appetunt, & deniq; seditiosi & turbulẽti euadũt, adeo vt pessimè cũ illis agatur (vt etiã planè in præfatione huius operis in initio scripsi) & infrà ista parte, in xxix. cõsideratiõe. iõ neq; admittendi ad munera publica sunt, sed ad frugalitatem redigendi: vel si hoc minus fieri potest, mulctandi sunt bonis, vel extorres, &, vt ait Paulus iureconsultus in lege iij. ff. de officio præsidis. curare debet is qui prouinciæ præest, malis hominibus prouinciam purgare: quia homines pestilentes dissipant ciuitatem. Prouerbiorũ xxix. & ociosi, ignaui, & inutiles patriæ suę magis oneri, q̃ honori sunt, teste Valerio. libro de testamentis quæ rescissa sunt c. ij. & idem libro ij. titu. de institutis antiquis dicit. apud Athenienses inertes, id est, qui sine arte seu exercitatione viuebant, tanq̃ obnoxij delicto etiam in forũ protrahebantur, vt punirentur. eius sunt verba. apud Athenienses inertia in latebris suis languore marcens, in forum perinde ac delictum aliquod protrahitur, fitq; vt facinorosæ, ita erubescendæ rea culpæ. & in ca. seq. subdit. Areopagitæ (qui officium simile Romanis censoribus gerebant) quod quisq; Atheniensium ageret, aut quoniam quæstu sustentaretur, diligentissime inquirere solebant: vt homines honestatem vitæ rationem memores reddendam esse sequerentur. Vnde in euangelio dicitur. Redde rationẽ villicationis tuæ, hoc est negociationis, vt scribitur Lucæ xvj. Et mirum immodum & seuerè increpuit aliàs quidam philosophus adolescentem Romanum ex equestri familia stantem segnem apud se, & assiduè oscitantem: vt scribitur apud Gellium in ca. ij. octaui libri. qui tamen hac ætate non reperitur.

Et idem Gellius libro iiij. c. vltimo refert vnum exemplum castigatissimæ disciplinæ, & quid de eius nota deliberatum, qui steterat fortè apud censores oscitabundus, dum ait. Altera seueritas eiusdem sectæ & disciplinæ est, deliberatum est de nota eius, qui apud censores ab amico aduocatus est, & in iure stans, clarè nimis ac sonore oscitauit. Atq; inibi propè, vt plecteretur, fuit: tãq; illud iudicium vagi animi foret, & allucinantis, & fl[illegible], atq; aptæ securitatis. Sed quum ille deierasset inuitissimum sese, & repugnantem oscitatione victum, tenerique eo vitio, quod oscedo appellatur, tum notæ iam destinatę exemptus est. &, vt ait Gellius P. Scipio Africanus Pauli filius hanc historiam posuit in oratione, quam dixit in censura, quum ad maiorum mores populum hortaretur. Ideo non immeritò Textor in sua officina laudat laboriosos quosdam ab eo recitatos, sub verbo, laboriosi, vbi ait, q; Cleãthes philosophus inopia mercennarium se fecit, ac noctu quidem in hauriendis aquis victum sibi comparauit, interdiu liberalibus studijs dedit operam: pinsebat quoq; farinas sepenumero, vt penuriam illam necessarium plerisq; malum excuteret.

Item pugnabat Plautus in paupertatẽ dies & noctes, scribebat enim fabulas suas interdiu, noctu verò operam locabat pistori, & in agendis molis (quas trusatiles vocant) qualemcunq; faciebat quæstum. Sed quę inter alias sit ratio, vt inertes & ociosi extorres fiant, est: quoniam sæpenumero fit, vt eiecti patria cũm peregrinantur & à parentum delitijs absunt, egendo discant quærere, & parta non modo luxu prodigere, verum omni parcimonia & continentia conseruare. Idcirco cũ opifices parant ea quæ vsui nobis sunt, & sine quibus minus commodè viuitur, non modo tolerandi sunt, sed inter honestos ciues censendi, eo etiam cũ vrbes diuersis ornamentis illustriores reddunt: vt & ibi narrat Franciscus Patritius, quomodo aliqui opifices, & artifices vtiles fuerint ciuibus suis, vt de Demetrio duce expugnatore, qui Rhodum accedẽs ab ea parte muri, in qua notissima illa Prothogenis Sicauni ta-

bula collocata erat. Cùm iam incendium vrbi pararetur, certior ab oppidanis factus eius rei, ne præclari artificis incendio monimenta deleret, vrbi & ciuibus pepercit: vt & attestatur Aulus Gellius libro xv.c.vltimo. Olimpij Iouis statua diutius Phidiæ nomen seruauit, Capitolini autē Mentoris. Tales opifices ciuitates illæ quę protulerunt: inter suas laudes connumerare possunt. Solonis lex præcipuè laudatur, quaquidem sanciuit, filium nequaquam parenti necessaria vitæ subsidia debere, à quo nullam artem suscepisset.

Et non solum opifices, verum etiam mercatores in ciuitatibus fouendi sunt & extollendi. cùm ciuitates longè magis abundantes reddunt his rebus quæ magis vsui esse possunt, vt inferius eadem parte, in xlv. consideratione latius describetur. Et ex pluribus concludit Patritius, opifices honestioris quęstus qui ciuitatem rebus necessarijs augent, vel speciem vrbis decorant, neutiquam excludendos: Sed taliter cum his agendum, vt cognoscant industriam suam non esse pœnitendam. Et si illis locus inter primarios non sit, inter reliquos honestè esse possunt. iustum namque esse videtur, & ad concordiam inter ciues seruandam maximè accommodatum, si hi sine quibus ciuitas vix esse potest, quique participes onerum sint, honorum etiam participes aliqua ex parte reddantur. Et sic post honestos & virtuosos primò, secundò verò disciplinarum liberalium expertes, tertiò nobilis in suffragijs reddēdis habenda est ratio eorum: qui mercatura, artificio, & industria ciuibus prosunt, & vrbem opulentiorem, nitidioremque reddunt.

Si verò opifices inter ciues connumerandi, & ad honores assumendi sint, vide Aristotelem.iij. Politico.c.iij.

Inter plebeios reperiuntur quatuor status, secundùm Lucam de Penna in lege. in albo. C. de decurionibus. libr. x. Quidam enim sunt in primo honore, vt sunt qui in magistratu constituuntur. in secundo honore qui sequentem honorem administrauerint, vt post officiales regios, sunt officiales ciuitatis. & post eos tertiò dignantur honore, vt sunt decuriones, & alij inferiores, qui præsunt alicui cognitioni. Vltimò & quartò qui nullo functi sunt honore, vt de singulis infrà dicetur.

SEcunda consideratio. Bartholemæus Cepola in tractatu de re militari & duello. lib. septimo, vbi de nobilitate scribit. in iiij. colū. dicit, quod triplex est hominum status, scilicet Maiorum, & hi sunt qui ad dignitatem à fortuna prouecti sunt, & de his ante in iiij.v.vj.vij.ix.&x. partibus. Mediorum, & hi sunt nobiles sine alia dignitate, & de his in viij. parte scriptum est. Minorum, & hi sunt ignobiles, seu plebei. Et horum modi sunt nouem, vt vult Iacobus Faber in sua introductione in politica Aristotelis,

Primus Agricolarum, qui circa alimenta versantur.
Secundus Opificum, qui versatur circa artes, aut necessarias, aut honestas, aut voluptarias.
Tertius Cauponum, vendentium, ementiumque, mercatorum, & nummulariorum.
Quartus Naualium bellatorum.
Quintus Piscatorum.
Sextus Portitorum.
Septimus Negotiatorum marmorum.
Octauus manu operariorum paruas facultates habentiū.

Nonus Liberorum non tamen ex vtroque parente ciue ortum habentium. & de singulis suo loco dicendum est, & in hoc opere explicabitur, vt comprændatur status reipublicæ, in qua multæ sunt species hominum, & rerum: de quibus satis scripsi, præter plebeios hic describendos, vt tres status hominum hic comprehendantur, qui sunt, scilicet eorum qui sunt in dignitate, nobilium, & plebeiorum. vt dicit Lucas de Penna in lege prima. col. vltima. C. de desertoribus. libro xij. & vt dicit Guil. Budæus in lege diuus Marcus. ff. de officio præsidis, qui vulgò status dicitur, in iure ordo dicitur: & vt dicit, sunt tres ordines inter quos sunt plebei. & ait Zazius in repetitione l.ij. in §. post hunc maximè autoritatis fuerunt. ff. de origine iuris, quod Romæ fuerunt tres ordines, sed inter alios ordo plebeiorum erat infimus.

Aristotelis verò sententia & Politicorum primo, esse inter homines quosdam velut natura imperantes seu principes, & alios velut natura parentes, & seruituti mancipatos seu rusticiores ferina quadam mente, & nimio plus ab humaniore vsu, ac vrbaniore sequestratos. Quod fit propter conseruationem. Nam qui mente rem prospicere potest, natura imperare videtur, ac dominari. Qui verò ita corpore effectus est, vt exequi ista possit, nihil ipse fere ex ratione dispiciens, natura paret, atque seruit. Nihil enim natura facit tale qualem Chalcotypi, id est ærarij fabri Delphicum gladium diuersis accommodum ex inopia: teste Cœlo libro antiquarum lectionum. x.c.viij. de quo infrà latius ista parte, in viij. consideratione.

TErtia consideratio. Antonius Florētinus in sua summa, parte prima. tit. primo. capi. iij. §. iij. dicit, quod mechanica ars septem habet species. Lanificium, Armaturā, Nauigationem, Agriculturam, Venationem, Medicinā & Theatricam. Et dicitur mechanica, scientia adulterina, siue non liberalis secundū glossam. in verbo, mechanicis. in authentico. de non alienandis aut permutandis rebus ecclesiasticis &c. §. quod autem dictum est. collatio. ij. Et ad hanc artem mechanicam omnium rerum fabrica concurrere videtur, quę humanis necessitatibus inuenitur grata, commoda, & necessaria. ita etiam dicit Lucas de Penna in lege ij. C. de excusatio. artificum. libro x.

Lanificiū verò prima est eius species, ad quā pertinet om̄is operatio nēdi, retorquēdi, consuēdi, quicquid fit instrumēto, colo, fuso, acu, pectine, calamistro, girgillo, alabro. In materia lini, lanæ, canapi, & sub eis omnes vsus floccorum, filtrorū, sagorum, sagmarum, sportarum &c.

Armatura ponitur pro secunda, quæ iterū habet duas species Architectonicam, scilicet & Fabrilē. Architectonica in cementariam, & carpentariam. Cementarij sunt qui ædificium ex lapidibus & cemento faciunt & construunt. Carpentarij qui ędificia ex ligno componunt. Fabrilis in malleatoriam & fusoriam, & hæc fabrilis & ferraria duabus rebus constat, ventis, scilicet & flamma.

Agriculturam ponit Antoninus pro tertia: ego verò eam primam constituo insequēdo modos plebeiorū à Iacobo Fabro hic in pręcedenti consideratione designatos. Licet lanificium fuerit prius, quoniā antequam Adam laborasset terram, dominus deus fecerat ei & vxori eius vestes pelliceas quibus induit eos, vt scribitur Gene. iij. in fine. quodquidem artificium cōtinetur sub arte lanifica. de qua hic ante, & ī. in xlj. consideratione dicetur.

Agricultura verò quatuor habet species, scilicet aruū seu agrū, q satiōibus deputatur. Cōsitum, qui nemoribus cōstat, vt sunt vineta, olíueta, pomerium. Pascuum, qui pascuis constat, vt prata. Floridum, vt hortus & rosaria.

Venatio pro quarta ſpecie ponitur ab eodem. &,vt ait, tres habet ſpecies,ſcilicet ferinam,aucupium,& piſcaturam:quę quomodo fiant,vide ibi.

Nauigationem ſcribit poſt venationem, quę continet omnem induſtriam emendi & vendendi.hæc vniuerſa littora adit,pacem & familiaritatem cũ exteris nationibus componit,& priuata bona communicat.

Medicinam deinde ponit Antonius,ſed Lucas de Penna ponit chirurgiã,& credo quod melius : quia medicina eſt ars ſeu ſcientia liberalis:vt ſuprà in præcedenti parte dictum eſt,in xxiiij.conſideratione. Medicina veró corporis vel tuetur vel reſtaurat ſalutem:hæc continet occaſiones & operationes,vt latius infrà in xlviij.conſidera.dicetur.

Septima ſpecies eſt theatrica,quæ ludos diuerſi generis continet,vt in penultima conſideratione huiuſce partis videre poteris. Sed in præcedentia horum plebeiorum non ſequar,nec ordinem Antonini Florentini, nec Iacobi Fabri, nec Zoderici Zamoreñ. in ſuo Speculo humanæ vitæ.

Et aduerte ad vnũ quod ſcribit Budæus in l.vltima.ff. ſi menſor falſum modum dixerit,ꝙ in omni arte,tres homines ſunt conſiderandi. Opifex, Architectonicus,& in arte inſtitutus,& eruditus.

QVarta conſideratio. Priuſq̃ ad particulares plebeiorum modos,ſeu mechanicorum ſpecies condeſcendamus,præponere generalia decens eſt. Primò, in omni ſtatu,ſeu modo maſculi pręferendi ſunt fœminis, & ſunt plus honorandi q̃ fœminæ:quia per maſculos cõſeruatur agnatio.l.pronuntiatio.§.pater.ibi:cõmuni iure. in fi.ff.de verbo.& rerum ſignificatio.l.j.iuncta gloſ.ff.de probatio. Et per maſculos conſeruatur memoria æterna aſcendentium.l.liberorum,in fine.ff.de verborũ & rerum ſignifica.facit l.& quia.ff.de interrogato.actio.facit etiam tex.in §.item vetuſtas.in princip.inſtitu.de hæredita.quæ ab inteſtato deferuntur.& de ſenatuſcõſulto Tertuliano, in principio.vbi maſculi præferuntur fœminis. Et naturaliter parentes plus diligunt maſculos,q̃ fœminas. Quinimo matres quibus fortè,& cõmuniter filia dulcior eſſet, & magis gratioſa,velut ei ſimilis,in ſexu ſemper concipere & parere mallent maſculum:quia grauius fœminam in vtero gerunt,& pariunt:ſecundũ philoſophũ in libro animalium. Quę(inquit)fœminam ferunt,fiunt pallidiores, et grauius degunt & varia auidius appetunt,ſtatimq̃ faſtidiunt, quã quæ mares:& plus motus magna ex parte mas in vtero infert q̃ fœmina,& celerius prodit,& ſic matrem non tantũ torquet in partu. Et etiam maſculi ſunt lõgioris vitę fœmellis,cũm callidius animal ſit maſculus q̃ fœmella,teſte Ariſtotele libro de longitu.& breuit.vitę.et eodem autore in libro de animalibus.in genere humano, pauci gemini ſeruantur, ſi alter mas,& alter fœmina ſit, quæ mari nocet in breuitate vitæ.inde dicitur Eccleſiaſtici xxxvj.omnem maſculum excipiet mulier,id eſt gratum accipiet in partu pluſquã ſi mulierẽ pareret,ſecũdũ Lyrã, ibi:Quia fœmina nõ eſt homo ſimpliciter,ſed homo occaſionatus,ſecundũ philoſophũ lib.de animalibus.quod denotat imperfectionẽ ratione defectus materię,ex quo prouenit ꝙ fœmina generatur,& calor eſt cauſa maris,& frigiditas reddit fœmellam,& per membra dextra generantur maſculi,per ſiniſtra fœminę. Et in vtero mr̃is à dextris ſunt maſculi,& à ſiniſtris fœminę,vt ſcribit Arnaldus de Villanoua in ſuo tracta.de coitu.in prin.circa fi.& in primo c.& Cęlius lib.antiquarum lectionum.ij.c.liiij.& lv.

Et ex his facile cognoſcimus & cognoſcere debemus nos ſummo deo teneri,& obnoxios eſſe,quòd nos homines creauit,& non mulieres.vnde refert Lactantius libro iij.nõ ſine cauſa Platonem de quatuor gratias egiſſe deo. Primò ꝙ homo natus eſſet & non animal brutum. Secũdò ꝙ Græcus potiuſq̃ Barbarus. Tertiò ꝙ Athenis tempore Socratis. Quartò ꝙ mas potiuſq̃ fœmina:quia teſte Thoma in prima,quæſtione xcix.articulo ij. Fœmina eſt quid occaſionatum & defectuoſum,eo quòd virtus productiua quæ eſt in ſemine maris producere intendit ſimile ſibi perfectum ſecundũ maſculinum ſexum,ſed quòd fœmina generetur,eſt propter virtutis actiuæ debilitatẽ vel aliquam materiæ indiſpoſitionem,aut tranſmutationem ab extrinſeco,puta à ventis auſtralibus, qui ſunt humidi, ſecundũ Ariſtotelem in dicto libro de animalibus.vbi dicit,ꝙ virtus ſeptemtrionalis coadiuuat generationem maſculorum. Auſtralis verò ad generationem fœminarum. Vnde ſi Adam non peccaſſet in paradiſo delitiarum reſidens,qui eſt ſuprà omnes ventos,de quo in ſequenti parte in iiij.conſideratione ſcripſi, homines tot fœminas,& non plus q̃ viros generaſſent.

Et nobilitas maſculi,& excellentia illius vltra fœminam cognoſcitur,tam ex eo quòd creatio humanæ naturæ fuit producta in vno indiuiduo ſolo,& in ſexu virili tantũ:vt habetur Geneſis primo & ſecũdo.vt ſic eſſet primus homo principium omnium indiuiduorũ naturę humanæ,& cõſequenter totius ſpeciei ſuo modo:ſicut Deus eſt principium totius vniuerſi,vt quoad eſſet in maſculo quædam ſimilitudo hominis ad Deum propter humanæ naturæ dignitatem.iuxta illud Actuum xvij. Fecit Deus ex vno,omne genus hominũ,id eſt ex Adam, quem ſolũ (cum Eua tunc adhuc creata non eſſet)poſuit in paradiſum voluptatis,eiq̃ ſoli adduxit omnia quę creauerat,quibus ipſe nomina impoſuit,& deinde Euam creauit,vt patet Geneſis ij.& j.ad Timoth.ij.vbi dicitur. Adam enim primus formatus eſt,deinde Eua. Nec obſtat quod in primo ca.Geneſis dicitur.maſculum & fœminã creauit eos: quia hoc ibi dicitur per anticipationem:vt dicit Nicolaus de Lyra ibi,vt recitat Guilliel. Benedicti ĩ ſua repetitio.c. Raynutius.in verbo,duas habens filias.numero cxxxvj. de teſtamentis.& numero cxxxvij.dicit,ꝙ maiorem habet dignitatem ſexus virilis q̃ fœmineus per textum in l. prima.ff.de ſenatoribus.vbi ſunt verba Vlpiani,ꝙ maior dignitas eſt in ſexu virili.& ad corroborationẽ huius ſcribit ibi plura exempla Guil. Benedicti.& in gloſ.in verbo, ſi abſq̃ liberis,ſecundo.de exemplari ſubſtitutione.numero xlj.allegans Auguſtinum de ciuitate Dei.lib.xviij.& ibi dicit,ꝙ dignior eſt homo quã fœmina,& quòd licet ciuitas Athenarum fuerit nominata à nomine mulieris,tamen Neptunus iratus,& iniuria motus:quia mulieres ex vna obtinuerunt,aquas laxauit per totam regionem,in maximã eius deſtructionẽ,& perditionẽ,pro quo placando fœminæ extunc fuerunt triplici pœna afflictę.

Primò ꝙ nunquã vocem in deliberatione cõſiliorum haberent,ex quo etiam obſeruarunt Romani,ꝙ in legibus condendis ſoli viri,& non fœminæ vocarentur.vnde Papinianus in l.prima,ff.de legibus. Lex,inquit eſt, cõmune pręceptum virorũ prudentũ,conſultũ:& hoc quia mulieres ſunt fragiles,& eorũ conſiliũ inualidũ.& conſilium proprie virorũ eſt,nõ mulierũ.arg.l.quidã decedens. §.papinianus.ff.de adminiſtra.tutorum.

Secundò qđ nunquam proles nomen matris geſtaret,

de quo scribitur per eundem Guillielmũ Benedicti in eadem repetitio. in j. gloss. pro quo text. expressus. in §. j. in fine. institu. de legitima agnatorum tutela.

Tertiò q nunq foemina hoc pulchro nomine Athena vocaretur, vt dicit Augustinus vbi suprà.

De pluribus priuilegijs, prærogatiuis, & honoribus quibus viri honorantur, & non mulieres habetur in lege fœminæ. ff. de regulis iuris. & quia ibi amplissimè per Philippum Decium, vbi est propria officina, & iam aliquid supra dixi in secunda parte huius operis, non insisto. & pro materia semper recurras ad Decium, vbi scribit multos casus, in quibus fœminæ sunt deterioris conditionis: prout etiam habetur in lege Papiniani, quæ incipit, in multis iuris nostri articulis, deterior est conditio fœminarum quàm masculorum. ff. de statu hominum. & ibi glossa enumerat lv. & idem Decius multos casus in quibus fœminæ sunt melioris cõditionis, & plures in quibus pari passu ambulant, scripsit in dicta l. fœminæ.

Adde quæ notat Dominicus in c. statutũ iij. col. mihi. j. in fine. de hęreticis in vj. q quo ad honores filij sequitur líneam paternam, & non maternam, quod facit (vt ait) q filius nõ debet portare arma familię maternę, sed paternę.

Aduerte tamẽ, q actus deambulationis in altiori loco, & sedendi in mensa denotant prærogatiuam, vt suprà dixi, in prima parte in xvj. xxx. & xxxvij. cõsiderationibus. Sed mulieribus debetur honor in deambulando, tam vicatim q oppidatim, & etiam in sedendo & epulando: vt superius in secunda parte, in xxxvij. consideratione scripsi. Ideo videtur quòd fœminæ sunt honorabiliores, saltẽ in illis actibus.

Vlterius ad antedicta facit & comprobatur masculos fœminis esse præferendos pluribus rationibus.

Primò ratione naturali, ex eo, q naturale est illum dominari & pręesse qui viribus corporis pręstantior est: quoniã, vt ait Iosephus apud Egesipum. libr. v. excidij Ierosolymitani c. xv. & etiã lib. vj. belli Iudaici c. xij. lex naturæ eadẽ oĩbus hominibus, volatilibus, feris bestijs infusa: vt vnusquisq cedat potentiori. Taurus Leoni, Ceruus Vrso, Leopardo Caprea, Aquilæ Accipiter, Accipitri Colũba seu Alauda. Ipsi tauro iuuenci inferiores, Arieti ouium greges, hirco caper, ne diuersi generis videatur aliqua distantia. & refert Plato lib. iij. & iiij. de legibus iustum imperiũ ac secundũ naturam esse, vt potẽtiora imbecillioribus dominẽtur. Quod satis approbare videntur iura, cũ velint victum captũ in bello victoris seruũ fieri, vt habetur toto titu. de captiuis & postliminio reuersis. ff. & C. & latè per scribẽtes in l. ex hoc iure. ff. de iustitia & iure. Quæ iura etiã apud extraneos à Romanis locum habuere ex testimonio Zenophontis. libr. vij. lex est (inquit) inter oẽs homines perpetua quando Belligerentium vrbs capta fuerit, cuncta eorũ esse, qui ceperunt, & corpora eorum, qui in vrbe sunt, & pecunias. & illam sentẽtiam sequitur Aristoteles lib. iiij. Politicorũ c. iiij. quod locum habet veritatis, cùm bellum fuerit iustum, vt in c. ius gentium. di. j. & in c. dicat xxiij. q. v. vbi Ambrosius in li. j. de patriarchis scribit prædam regis Sodomorum vtiq fuisse in potestate victoris Abrahæ, & habetur per scribẽ. super iiij. sententiarum. di. xv. & per Bal. in c. j. versic. sed nunquid. de milite vasallo qui cõtumax est. & do. meus Iason in l. j. in iij. q. in vtraq lectura. ff. de acquirenda possessione.

Sed constat mares fœminis esse robustiores corpore, atq animi viribus multo præstantiores: quod licet sit clarũ, tamen sic probatur. Primò, quia vir ita nominatur, quia maior in eo vis est quàm in fœmina: & hinc virtus nomen accepit, vt voluit Lactantius libro de opificio dei. c. xij. Mulier verò, vt Varro interpretatur, & repetit ipse Lactantius à mollicie dicta est, immutata & detracta litera, quasi mollior, vt etiam habetur in cap. quod proposuisti. xxxij. q. vij. licet ibi ad molliciem mentis referatur, ad corpus verò refert Lactantius vbi supra. quod & idem scribit libro primo diuinarum institutionum. c. xvj. & Plato in libro v. de republica, vnde Aristoteles lib. ix. de natura animaliũ. c. j. & Plinius libro ix. naturalis historiæ. c. xlviij. scribunt omnes mares in oĩ specie animaliũ fortiores esse, atq animosiores, præterq in Pantheris & Vrsis: & dixi in sequenti parte, in lxxviij. consideratione. Auicenna verò lib. de animabus ix. in princ. in Leopardis & Lupis. Albertus autem magnus lib. viij. de animalibus cap. j. in Vrcis & Leopardis excipit. Aristoteles etiam libro iiij. de generatione animaliũ. c. vj. scribit fœminas sua natura debiliores esse q mares, & idem orbicularium quęstionum libro xxxix. c. xj. dixit, mulierem interfecisse iniquius esse quàm virum (q q naturæ ratione mas sit præstantior fœmina) quia mulier infirmior est, minusq proinde iniuriam facere põt. Hinc idem lib. iiij. de natura animalium. cap. vltimo. & lib. iij. de partibus animalium. c. j. autor est, partes quas velut arma natura animalibus dedit: vt dentes, cornua, aculeos, calcaria, & cætera huiusmodi, aut maribus tantũ naturam ipsam cõcessisse, aut certè potiores atq robustiores q fœminę: quod & scribit Plinius libro xj. ca. xxxvij. & Albertus li. de animalibus. xij. c. vl. ad fi. & lib. xviij. tract. ij. ca. v. vbi ex hoc arguit mulieres citius crescere, compleri, & senescere quàm viros.

Ex hoc effici potest, si mas & fœmella eodem casu simul moriantur seu perierint, de iure præsumitur vir tanq robustior diutius vixisse, & mulier pręmori tanq debilior. casus est, l. qui duos. §. si maritus. ff. de rebus dubijs. & in l. cum hic status. §. ambo. & ibi glo. in verbo, simul. ff. de donatio. inter virum & vxorẽ. & in l. si possessor. §. si eodẽ. vbi hoc notant glo. vlti. & Bal. ff. de religiosis & sumptibus funerũ. Felinus in c. capitulum sanctę crucis. col. ante penulti. extra de rescriptis. Hippolitus de Marsilijs in repetitio. rubri. C. de probatio. col. lxxxiij. de quo tamen vide Signorolũ de Homodeis, consilio ix. incipien. hoc capite quomodo præsupponitur. & consilio clv. incipien. in processu facto. col. fina. Facit, quia si gemini puta masculus & fœmina nascantur, & de natiuitatis ordine nõ appareat, præsumitur masculus prior ędirus. casus est in l. si fuerit. §. fina. ff. de rebus dubijs.

Et inter theologos dixit Alexander de Halis in secũda parte suæ summæ. qõne lxxxviij. membro v. conuenisse mulierẽ fieri corpore debiliorem: virum autẽ validiorem ex quatuor rationibus ibi per eum descriptis.

Illud verò nec admiratione caret ex hoc quòd quæ mascula sunt, ea quoq sunt valentiora & firmiora. vnde & masculum pro forti, vehementi & magnanimo vsurpauerint antiqui. vt scribit Neuius. Econtrario Hipocrates libro Aphoris. v. ca. xvj. carnium effœminationem in sua translatiõe scribit pro debilitate: vt sentit ibi Galenus interpres, quoniã fœmina masculo sit debilior. Hinc quoq mulier, vt scribit idem Hipocrates aphoris. vij. c. xliij. retulit, & Plinius lib. vij. c. xvij. ambidextra nõ efficitur: hoc est quæ ambabus manibus pro dextra vtatur, vt nõnulli viri vtraq manu vtentes sæpenumero nobis apparent.

Cuiusmodi

Cuiusmodi Aioth fuisse testatur, libro Iudicū c.iij.& Asteropeum Homerus lib.Iliad.xxj. Nempe ob naturę muliebris debilitatem, vt prodit Galenus in eo loco. Nam si ambabus (inquit) manibus ob neruorum robur ac musculorum quidam viri vtūtur, optima ratione, nulla mulier vtetur: sed satis abūdeq́; habeat si vna dextra modice vtatur. Amazonidas quidem solitas dextram amburere mammā tradit historia, vt in proximā manum plus alimenti concurrens, & proueniens maior vigor, & valentia ei adesset: vt quæ etiam ei per naturam inualida habeatur. vt scribit Cęlius lib. antiquarum lectionum ij.ca.xxxv.circa mediū. vbi etiā scribit qua ratione physici tradunt ambidextrū fieri hominē, aut sinistra vtatur aliquis pro dextra.

Accedat huc quòd scribunt qui numerorum rationes scrutati sunt, numerum parē fœminam esse, imparem verò marem: quia semper fortior sit ad omnia, vt copiosè disseruit Macrobius lib.j.de somno Scipionis. & Lucas de Pēna in l.iij.post initiū.C.qui morbo se excusant.lib.x.vt in sequenti parte, in xxxvij.consideratione dixi.

Pro hac ratione militat, quòd rerum naturæ scriptores plantis, herbis, arboribus, & virgultis, quibus maior vis inest, masculi nomen ac titulum assignant: quibus verò minor fœminæ, licet non propriè, sed similitudinariè, quę quędam illis insint masculorum proprietates & fœminarum, & quēadmodum masculus maioris est virtutis, vt plurimum q̄ fœmina. Ideo planta cui maior vis adest fructus promendi, masculi adepta est nomen. Cui autem minor fœminæ, vt scribit Plinius naturalis historiæ.lib.xiij.cap. iiij.circa initium. Arboribus, imo potius omnibus quę terra gignit, herbisq́; etiam vtrūq; sexum esse diligentissimè naturæ tradunt: vt etiam refert Cęlius libro antiquarum lec.xj.cap.xxxiiij.in fi.& de quibus in sequen.parte.in xc. consideratione dictum est.

Secunda ratio est, quoniā qui plus habet rationis, ingenij, prudentiæ, & consilij, aliorum rector, & dominus cōstitui debet. qui verò minus, seruiat: quia, vt ait Salomon Prouerbio.xj. Qui stultus est, seruiet sapienti. & xvij.cap. Seruus sapiens dominabitur stultis filijs. Et scribitur Ecclesiasti.x. Seruo sensato liberi seruient. Et infrà hac parte in viij.consideratione: latè dicetur, scilicet Sapientes esse præferendos illis qui inscita rerumq́; ignoratione tenētur. Sed consilium mulierum est inualidum, vt inquit Aristoteles lib.j.Politicorum.cap.vltimo.& refert Bal.in rubri. C.de rerum permutatione. versi.item quare donatio. vbi dicit hoc esse naturale & immutabile. & in ca.j.in secunda lectura.col.penul.versi.vltra quæro.extra de iudicijs. Cū plerūq; fœminarum consilium aduersus ꝓpria cōmoda laborat.l.si pater.in fine. C.de sponsalibus.& dicit glos.in l.j.C.de confirmando tutore. quòd consilium mulierum est fragile.& in §.j.institu.de satisda.tutorum.dicit esse infirmum. Et etiam Cicero in oratione pro Lucio Murena. Mulieres omnes (ait) propter infirmitatem consilij, maiores in tutorum potestate esse voluerūt.& multo plura alia pro fragilitate huius consilij dici possent, quæ cùm sint extra propositum, relinquo ea Andręę Tiraquello in suis legibus cōnubialibus in principio. vbi multa contra mulieres scripsit, vnde aduersus eum Almericus Bonchardus Gallicus apologiam fœminei sexus ędidit. Et ibi cōcludit Tiraquellus, ꝙ cùm mulieres sint viris longè inferiores, & animi & corporis viribus, vt ibi, & ante aliquid dictum & comprobatum est, à quibus viribus potestas proficiscitur & dominatio: illud concludendum est, vt viri vxoribus præsint, dominentur, imperent vt domini contra vxores, quas rationes (vt ait) à diuo Augustino assumpsit. Cuius verba sunt huiusmodi in libro quæstionum Gen̄. vbi & glossa ordinaria citat. Est ordo naturalis in hominibus, vt seruiant fœminæ viris, quia & illis hæc iustitia est, vt infirmior seruiat fortiori, & hæc in dominationibus & seruitutibus clara iustitia est, vt qui excellūt ratione excellant dominatione: quæ verba (corruptè tamen & diminutè) repetuntur in ca.est ordo.xxxiij.q.v. Imo etiam vir inferioris dignitatis præfertur fœminæ maioris dignitatis, cùm vir præfectorius præferatur fœminæ consulari.l.j.ff.de senatoribus. vbi Vlpianus scribit consulari fœminæ consularem virum præferendum esse nemo ambigit, sed vir prę fectorius an fœminę consulari præferatur videndum est, & puto præferri. Quia maior dignitas est in sexu virili. In quā sententiam Euripides in Iphigenia inquit.

Præstat vir vnicus, estq́; lucis huius munere
Dignior, quàm multa sane fœminarum milia.

Ideo firmabitur, quòd nimis gloriosę quędam domicellæ in pompis, supplicationibus, rogationibus seu processionibus dominicalibus, & festiuis incedūt statim post sacerdotes, & ante masculos, quoniam semper masculi in actibus publicis præferendi sunt.

Tertia ratio pro excellentia sexus virilis ad muliebrē quantum ad dignitatem procedit, & est in principiando, omnes tam viri q̄ fœminæ ex vno viro fuerunt, in quo est expressa representatio egressus rerū ab illo vnico principio primo & summo, quæ ratio confirmatur ex dictis Pythagoræ dicentis. Marem in omni genere animalium esse naturæ & virtutis principium. sicut scribit Albertus Magnus lib.xviij.de animalibus.c.ij.ad fi.& de hoc infrà eadem parte.in xvj.consideratione.versi.honor.

Quarta ratio est virtus in agendo, quia viri est agere, & mulieris est pati. vnde plus habet sexus virilis de virtute actiua, propter quod robustior est, & re & nominatione. & istud tenet Bal.in l.vltima.C.de seruis fugitiuis. vbi dicit marem esse fœmina nobiliorem, quoniam agens nobilius sit patiente. sicut etiam dicit Barto.in l.j.ff.de regu. Cato.& Iason in l.prima, in prin.v.col.ff.de verbo.obligatio. qui & paulò post illud dictum allegat pro notabili. Et fortior est causa in agente q̄ in patiente.l.ij.& vltima. C.ad Tertulianum.& l.ij.§.obijcitur.ff.eodem. Ideo & res magis denominatur ab agente q̄ à patiente.l.prima.ff. de seruitut.rusticorum prædiorum.& l.si quis binas.ff.de vsufructu.& vtrunq; tradit per ea iura Signorolus de Homedeis cōsilio clxvij.incipien.hoc capite in curia Barani. col.iij.versicu.nunc perueniamus. vbi & illud quoq; dicit sexum masculum obtinere vicem agentis, per notata in l.prima C.ad legem Pompeiam de parri. Et Albericus de Rosate in l. veluti.numero vij.ff.de iustitia & iur.dicit, ꝙ pater magis est diligendus à filijs q̄ mater, secundū Philosophum, inquātum sunt principium generationis: quia pater est agens in generatione, & mater patiens: tamen ibi dicit, si mater multum excederet patrem in virtute, esset magis diligenda. facit quia boni domestici (vt ait Ambrosius) sunt malis filijs præponendi.

Quinta quia vir pręcellit fœminā, ex quo habet autoritatē in pręsidēdo. Nā secūdū verū ordinē nō mulier viro, sed vir pręferē mulieri tāq; caput corpori, sicut dicit Ap̄ls ad Ephes.v.c.ad Corinth.xj.ad Colloss.iij.& j.Pet.iij.& has tres rōnes posuit Bonauētura in iij.sen.dist.xij.arg.iij. q.j. vbi & alij alias rationes sexus virilis dignitatem com

probantes adducunt super illa quęstione. An Deus humanam naturam potuit assumere secundũ mulibrem sexum, in qua re, concludunt diuus Thomas, Richard. & alij id indubitanter potuisse, decentius tamen atq; conuenientius Christũ hominem in sexu virili induisse, qui dignior est, perfectior, atq; honorabilior, vt tradit Augustinus lib. 83. quęstionum antedictis tribus rationibus, quas repetit Tiraquellus in suis legibus connubialibus, in commentario ante primam legem connubialem.

QVinta consideratio sit imprimis de defensoribus ciuitatum, qui inter plebeios numerantur: ex quo gerunt magistratũ inter plebeios, omnibus plebeis præferendi sunt, vt ex doctrina ante deducta in vij. parte, in xxiiij. consideratione comprobatum est. Sed quia de his ibi, & in vj. parte reseruaueram hoc loco scribere, ideo de potestate eorũ & iurisditione dicendum est. Nam ante Iustinianum imperatorem iam id officium fermè defecerat, cuius officij autoritas ab ipso Iustiniano reparata est, vt habetur in authẽ. de defenso. ciuitatum. in initio. colla. iij. & ratio fuit, vt scribitur ibi in §. nulla. quia præsides prouinciarum ita depresserant id officium defensorum ciuitatum (qui erant magistratus, seu iudices ciuitatum) in quibus sedes præsidalis erat: vnde ex præsentia præsidum authoritas defensorum obumbrabatur.

Isti defensores ciuitatum apud nos in plerisq; locis dicuntur maiores, habentes magnam authoritatem & iurisditionẽ, vt est maior Burdegalen. Rupelle, de quo fit mentio in supra scriptione c. ex parte, extra de consuetudine Pictauen. & multi alij: etiam maior Diuionensis dicitur Vicecomes, qui magnam habet potestatem in suos, & ab eis plurimũ honoratur, & de multis cognoscit quæ ad cognitionem & iurisditionem præsidis spectare videtur. In hac verò nostra ciuitate Heduen. defensor noster dicitur Vergobretus, & sic nomen antiquum retinens, quod habebat tempore Iulij Cæsaris, qui tunc summus magistratus erat, creabatur annuus, & vitæ necisq; in suos potestatem habebat, teste Cæsare in suis commentarijs. libro primo de bello Gallico circa initium. Et licet tẽpore Iulij Cæsaris duo s. Diuitiacus & Liscus huic magistratui præerant: nunc autem vnicus præsidet, qui vulgariter le Vierg, appellatur, vt per g. scribatur: iuxta allusionem vocabuli, nec tãtam habet potestatem: quam officiarij regij sæpe conantur deprimere, & etiam alij magistratus municipales in hac ciuitate existentes, qui habent iurisditionem in pluribus locis ciuitatis, vt Episcopus, & etiam venerabiles viri domini Decanus & capitulũ ecclesię Heduẽ. qui habẽt iurisditionẽ in eorum claustro, sed Vergobretus & Scabini ciuitatis pro viribus iura ciuitatis nostrę tuentur & cõseruant. Verũ à diuerticulo ad iter incœptũ redeamus. Vnde sciendũ est, q; ciuitas sumitur generaliter pro quolibet municipio totius ꝓuinciæ, quę caput est alicuius ꝓuinciæ, vñ per singulas ꝓuincias vna erat ciuitas pręsidalis, facit l. in defensoribus. ibi, ciuitatũ vniuersarũ prouinciarum. C. de defensori. ciuitatũ: & in authẽ. pręsides gẽtiũ. ibi, per vnãquãq; ciuitatem. C. de episco. audientia. & vide hic infrà in xiiij. cõsideratiõe. Et qa in huiusmodi ciuitate erat sedes metropolis, cui om̃ia municipia prouinciæ suberãt, ideo ibi ꝙ plurimi nobiles affluebãt, & sæpius habitabant. Vñ in ipsis ciuitatibus erat staturus magistratus, & nõ de decurionibus coartalibus, seu de proprio corpore ordinis, sed de nobilioribus habitantibus ciuitatem. l. ij. C. de defensoribus ciuitatum. & hic magistratus defensor ciuitatis dicebatur, & eligebatur à decurionibus municipalibus vrbis, idẽ ab habitatoribus simul & ab episcopo, vt in lege defensores ita præcipimus. C. eod. Postea tñ iure nouissimo ista immutata sunt, quoniam nec prohibitum est de incorporatis municipalibus & decurionibus assumere in defensorẽ, nec etiã de reliquis habitatoribus ciuitatis, sed vltra albũ seu matriculam curialiũ erat albũ quoddã seu matrila, in qua certus numerus cõstitutus erat nobiliorũ ciuitatis tã decurionũ ꝙ cęterorũ ciuitatis habitatorũ, & secundũ decursum illius albi seu exẽplaris obtinebãt dignitas, vt in aut. de defen. ciui. §. interim. sed circa hęc plus immorari in cassum laboraremus, cũ electiões horũ defensorum hodie diuerso modo fieri cõtingit: vt satis innuit ibi gl. in verbo, circulum. & apud nos raro iura obseruentur in talibus, cùm ferè vnaquæq; ciuitas sua insequendo priuilegia à principibus eis concessa, certis anni diebus suos defensores eligat. Et nos Hedui hunc eligimus sæpius defensorem ciuitatis nostrę, qui nec decurio seu scabinus fuerit; & indiscriminatim oẽs habitatores etiam coartales (quos Petrus Cothereau dixit esse burgenses) eligebant: sed à paucis annis vnus ex ciuibus nostris prospectans, ꝙ plurimum gratia valeret apud burgenses & primarios ciues, sed nõ apud plebem, literas à rege impetrauit: quibus cautum erat, vt baillíuus Heduorum ad electionem defensoris ciuitatis procedi faceret, cùm numero l. ciuium principalium & maiorum ad hoc tantum collectorum, vnà cum officiarijs regijs, quod & actum extitit, plebeis infimis non admissis, & meritò, cùm tales in præceps ferãtur: nec de cõmodo aut damno ciuitatis pręuideant, & rogati aut per machinationes seu per brigas, vt ita dicam, tanq̃ coacti eligebãt: qa obnoxij, aut ob pecunias creditas, aut propter lucrum, quod in artificio eorum lucrabantur, aut metum, ne si fortè contra vota eorum defensorẽ eligi contingeret, cũ in officio esset, vindictã de eis sumeret: ex quo laudandus est mos antiquus, & de iure obseruandus.

Et isti defensores ciuitatum taxatam habebant iurisditionem vsq; ad summã l. solidorum de iure. C. vt habetur in lege. C. de defensori. ciuita. sed de iure nouissimo vsq; ad xxx. aureos, vt in authẽ. eodem. §. & iudicare. colla. iij. prout adhuc & taxatam habent iurisditionem apud nos. Et ratio assignatur ibi, quia ĩ ea ciuitate aderat ipse pręses qui forenses quæstiones digne & pro magnitudine posset & deberet determinare. Sed in municipijs non erant præsides, ex quo iurisditio magistratuum municipalium non erat taxata, vt in sequẽti consideratiõe dicetur. Sic ergo in simili idem erit dicendum de magistratibus municipalibus, quòd ratione propinquitatis si habeant præsidẽ prouinciæ propinquum, etiam municipales magistratus excusantur à necessitate officij, tex. in lege dies cautionis. §. si tam vicinum. ff. de dam. infec.

Item defensor ciuitatis est maioris autoritatis ꝙ magistratus municipij, quia omniũ prouincialium ibi repertorum iudex est, imo omnium rusticorum ibi repertorũ totius prouinciæ iudex est per pręuentionem, vt omisso ĩmagistratu municipali coram defensore in pecuniarijs causis litigetur, vt lege vtili ratione. C. de defensoribus ciuitatũ. Et huius rei ratio est, quoniam ipse defensor, est tanquam parens humilium & plebeiorum, vnde nomen habet defensoris ea ratione, & plebis parẽs dicitur in lege in defensoribus. & lege defensores nihil. C. eodem. Ideo à rusticis recusari non potest, vel à sede sua rustici euocari non possunt. Cũ eis sit tutor, parens, & defensor ab omni oppressione

sione & molestia officialium: quoniam si temerarie vexatus sit rusticus, distractus à labore suo, erit defensoris coercere calumniam aduersarij, & omnino in re prouidere, nō tanq̄ simplex magistratus, sed tanquā capitaneus plebis, decurionum, & cæterorum nobilium: ita q̄ oppressiones & abusus in prouinciā fieri impedire facto suo debet. Vnde quorūcunq; nobilium in hoc casu oppressionis popularis ipse capturam habet, non tamen cognitionem causę, sed referre debet causam cognitioni iudicis competentis, siue sint militares, siue ciuiles iudices, vt in l. defensores ciuitatum. cum seq. C. de defens. ciuitatum. & in §. audient. authen. eod. Non enim mulctare possunt, nec mulctas infligere plebeis, nec seueriores quæstiones exercere, ne nomen defensoris amittāt: sed plebem, & decuriones ab omni improborum insolentia, & temeritate tueri debent. l. defensores nihil. suprà allegata. Ideo, vt recenset Petrus Cothereau in suo schedulari magistratuum ciuilium. titu. de magistratibus municipalibus. Iurisditio defensoris ciuitatum non est eis patrimonialis, quoniā plebeios ad emendas cōdemnare nō possunt. & hoc est quod vult dicere textus in l. vnica. in prin. ibi: non tamen &c. ff. si quis ius dicenti nō obtemperauerit. Et ratio est, quia cūm ipsi defensores, vel municipes archam cōmunem habeant pro ære, & thesauro suæ cōmunitatis vel vniuersitatis, vt in l. j. §. j. ff. quòd cuiusq; vniuersita. nomine. periculū erat ne nimis suo ęrario fauerent, si emendas haberent. Iurisditio verò principis est patrimonialis. vide G. Pape decisi. sua 626. vbi quærit an Castellani possint mulctare, & mulctas imponere: vnde præsides principis iurisditionem penali iudicio, id est, amendis amendari habent. l. penul. & fin. C. de modo mulctarum. Hodie tamē aliter obseruatur ferè in omnibus defensoribus ciuitatum Franciæ, cūm habeant potestatem condemnandi plebeios ad emendas, & illas de ærario ciuitatis applicant, sed hoc fit ex concessione principis cōmuniter: vt plurimū in diuersis locis habēt cognitionem causarum criminalium, etiam in forenses delinquentes in eorum ciuitate, & districtu repertos: vt maior Diuionen. qui habet cognitionem in omnibus causis criminalibus: sed gentes regiæ volunt excipere certos casus: vt in crimine læsę maiestatis, falsæ monetę, & alijs, vt de hoc pendet processus in parlamento Diuionēsi. Etiam iure nouissimo videtur habere locum, cū talibus leuiora crimina audire, & competenti castigatione tradere permittitur, vt est tex. in §. audient. in initio. C. de defensoribus ciuitatū. nec mirum est, quia simplex iurisditio sine modica coertione nulla est, textus in l. vltima. ff. de officio eius cui mādata est iurisditio. quod videtur verum, nisi expresse prohibitum esset à principe.

Et, vt concludam ex predictis, defensor ciuitatis tanq̄ totius prouinciæ gubernator habetur: vt colligi potest ex l. in defensoribus. cum quatuor ll. sequen. C. de defensoribus ciuitatum. Eo etiam quia habet censuram, seu politiā morum, seu status, non solum hominum, sed & ipsius patriæ. vt l. penul. C. eodem. Et scias q̄ defensor ciuitatis (cū sit loco patris ciuibus, vt ante dictum est) non potest per aliquem ex ciuibus in ius vocari sine venia. ita tenet Angel. in l. generaliter. ff. de in ius vocādo. quem sequitur do. meus Iason, in §. pœnales. numero lxix. institu. de actioni. allegat text. in §. eos autem qui ita sine mercede. in authē. vt iudices sine quoquo suffrag. colla. ij. Sed hodie eorū po testas non ita extenditur, cūm maiores ciuitatum hodie loco defensorum ciuitatum constituti, tantūm in vrbe, seu infrà circuitum, & muros suæ vrbis, vel incolatum aut bailliuiam defensionem suæ plebis habent.

Item plebanatum habent in vrbe qui ordini decurionum coartales sunt, seu fide coartati, quos Franci Burgenses vocant.

Cæteris autem habitatoribus maiores nostri non sunt ius dicentes, seu in illis magistratus non est: sed solummodo tribunus eorum, id est capitaneus pro obseruatione, & custodia loci, & habet respectum super obseruandis moribus, seu statu & politia ipsius vrbis. Et hæc est autoritas maiorum vrbicariorum, qui per prouinciā extra vrbem nihil possunt, nec sunt iuridici inter rusticos prouinciæ: sicut sunt iure scripto defensores ciuitatum. Defensores verò patriarū seu gubernatores maximi decori sunt, de quibus ante in septima parte, in decima consideratione. & in ix. parte, in xiiij. consideratione dixi. nam insignijs regijs fruuntur, ita regis personæ locum representāt, sed munus seu partes gubernatoris patrialis ęędem sunt, cum partibus defensorum ciuitatum, vt scribit Petrus Cothereau in loco allegato.

Sexta consideratio. Sunt et alij plebeiorum seu incolatuum municipiorum, dicti magistratus municipales, & in multis differunt à defensoribus ciuitatum, de quibus in præcedenti consideratione dictum est: quoniam isti meliores partes in iure dicendo habēt q̄ ciuitatū defensores, licet in iure agēdo minores sint, quia ciuitatum Capitanei sunt defensores, & nō magr̄atus. sed magr̄atus ius dicūt de iure s̄. ccc. aureos, & nō ipsi defensores. Et isti magistratus municipales nullum imperium exercent merum aut iurisditioni mixtum: sed causas tantū expedire possunt. In quibus iudicis dandi licentia est, seu quæ delegari possunt, iuxta ea quæ scribuntur in l. imperium. ff. de iurisd. om. iud. Et sic coram magistratibus municipalibus tantū expediri potest legis actio, hoc est iuris actiones exerceri coram eis solum possunt. facit l. ij. §. deinde ex his. ff. de origine iur. Edicere autem, vel discernere non possunt hi magistratus municipales. ita scribit Petrus Cothereau in suo schedulari magistratuum ciuilium. titu. de magistratibus municipalibus, in initio, vbi declarat quid sit edicere, & de potestate bailliuorum, vasallorum seu dominorū Franciæ, & quam iurisditionem habeant, dicēs ipsos habere maiorem iurisditionem q̄ magistratus municipales. Et scias in Frācia communiter Barones & magni domini in suis baronijs, & magnis seignorijs, quæ meliori feudi nomine decorantur, duos habent iudices, & apud eos ordo iuris dicendi obseruatur, nec habet locum præuentio. Nam primus qui est inferior, & subalternus sæpe in vulgari nostro Castellanus dicitur, & in prima instantia cognoscit de causis inter personas dictorum locorum, & aliqui habent iurisditionem limitatam vsq; ad certam summam: & à sententijs eorum appellare licet ad secundum iudicem, qui dicitur bailliuus, & est superior, cum maiorem potestatem habeat. Iurisditionem enim habent non taxatam pro quantitate summæ. Edicta & decreta facere possunt, dummodo legibus principis non refragantur. Merum, mixtum imperium & iurisditionem exercere possunt: & hoc vel ex speciali beneficio & expresso priuilegio principis: quia præscriptis verbis inuestire cauetur. de collatione iurisditionis, vel moribus competit ex tali intitulatione Baroniæ vel dignioris feudi, iure communi fundata est iurisditionem omnimodam, & ipsum modum imperiū habere, vnde amplior est pote-

ſtas dictorum balliuorum. Aliquãdo etiam qui habet ita feudum nobile cum iuriſditione à principe cum illa poteſtate conſtituendi balliuum, poteſt omnem iuriſditionem ſub ſe concedere, nec tamen abdicare videtur iuriſditionem: quia ad ſuum balliuum appellabitur à iudicæ minorum vaſallorum, qui pedanei vaſalli dici poſſent, ad inſtar iudicum, vel minores valuaſores dicantur, qui apud nos habent iuriſditionem taxatam, & ſolam iuriſditionem infimam exercere poſſunt, Et à ſententijs huiuſmodi balliuorum, licet ſecundariò appellare ad curiam præſidis prouinciarum, qui etiam apud nos balliui vel ſeneſcali vocãtur. de quibus antè dixi in ſeptima parte, in xix. conſideratione. Sed vnde egreſſi ſumus redeamus. Municipes hodie dicundur omnes ciues ſeu inhabitantes municipium, vt in l. prima. ff. ad municipales. Municipium autem eſt quod proprium publicum, & ordinem habet, facit lege legatis. ff. ex quibus cauſis maiores, etiam ſi ſit ciuitas. l. prima ante allegata. tamen de locis vbi eſt ciuitas habens ſuum defenſorem, diximus in præcedenti conſideratione. Ideo hic de municipijs fit mentio, quæ fortè ſunt oppida, ſeu vrbes non maximę, hoc eſt mediocres, vel minores, vt pprię eſt locus belnę qui tamen Maiorem habet, locus de Sinemuro, in quo eſt magiſtratus municipalis. locus Auxonæ, Surri, Montiſbarri. imo etiam ciuitas Cabiloneñ, non habet defenſorem ciuitatis, ſed magiſtrum municipalem, & Scabinos. qui nihil habent cõmune, quoniam ipſe magiſtratus municipalis, non habet aliquid agere cum ſcabinis, qui habent cognitionem de politia ciuitatis, & nullam habent iuriſditionem, ſed ſubijciuntur ipſi magiſtratui municipali.

Et ipſa vniuerſitas municipij ſeu ordo decurionum, ad iuriſditionis expeditionem tenebatur ſibi aſſumere magiſtratum. Non enim ipſe ordo ius dicere poterat, ſed per ſuos magiſtratus: quiquidem magiſtratus duumuiri dicebantur, quia duo in numero ordinabãtur iudices eiuſdem poteſtatis in iure dicendo, & per præuentionẽ vnicum magiſtratum, ſeu officium exercentes, & vnius ſolius hominis vicem agentes, vt in lege magiſtratus municipales. ff. ad municipales. ex qua lege in finalibus verbis conſtat, quòd omnia municipia vniuerſitatem, ſeu ordinem decurionum habentia, habent ius habendi magiſtratum vel expreſſa lege municipali, hoc eſt, ex ſingulari lege, & ſpeciali priuilegio principis, vel ex moribus & iure communi, dummodo eis municipibus id non ſit expreſſe prohibitum.

Et non ſolum municipia debent habere magiſtratum municipalem, ſi nõ habeant defenſorem ciuitatis, vel eius vices gerentem: ſed etiam quęlibet Caſtellaniæ, & alij diſtrictus iuriſditionales, qui alio feudi nomine & titulo decorantur, debent habere proprium magiſtratum, per quẽ iuriſditionem expedire in ſua terra curabunt domini habentes tale feudum, ex quo omnem meri & mixti imperij iuriſditionem habent, vel vnam ſpeciem iuriſditionis tantum, vel ex expreſſa conceſſione inueſtituræ feudi, vel expreſſo priuilegio principis, vel ex præſcrione tanti temporis, de cuius initio memoria non extat, ſeu alias qualitercunq;. vt declarat Petrus Cotereau in loco hic antè allegato. Vnum ex antedictis concludam, quòd cùm ipſi magiſtratus habeant iuriſditionem in ſuos municipes & ſubditos, debent eis præferri, ex ante deductis in ſeptima parte, in vigeſimaquarta conſideratione. vbi ſcripſi de gerentibus magiſtratum, ſeu adminiſtrationem, qui alios pręcedere, & præhonorari debent.

Septima conſideratio. Habentes dignitatem pręferuntur non habentibus dignitatẽ, vt ante in prima parte, in lxvj. conſideratione ſcripſi. ex quo illi qui præſunt cognitioni villæ, ſeu villagij, vel caſtri, aut burgi, de quibus in pręcedenti cõſideratione dixi in fine, cùm habere dignitatem dicuntur, vt dicit Bal. in c. primo. §. cęteri verò, quis dicatur dux, marchio, comes. in vſibus feudorum. præferuntur omnibus alijs plebeis. vt etiam in dicta ſexageſimaſexta conſideratione dictum eſt, & in ſeptima parte in vigeſimaquarta cõſideratione. vbi ſcripſi magiſtratus cęteris eſſe præponendos. Videtur tamen, ꝙ dignitas temporalis non ſit in conſideratione quo ad præcedentiam, data paritate in alijs, vt dicit Franciſcus Niconitius in repetitione c. quoniam contra falſam. verſicu. nota ſexto loco Abbatis. extra de probatio. Sed inter alios officiarij regij cæteris pręferuntur, ex quo maximè ſunt perpetui: & non temporales, nec reuocabiles ad nutum principis, vt ſcribit Guillelmus Benedicti in repetitio. c. Raynutius in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam, in v. deciſione. numero cccccxiiij. de teſtamentis, & quòd præferãtur facit c. vt debitus honor. extra de appellatio. & l. omnem honorem ſaluum iudicibus reſeruantes. quæ eſt. l. fi. C. quando prouocare non eſt neceſſe. l. iudices. & ibi Lucas de Penna C. de dignita. libro xij. & in l. penult. C. de veteranis eodem libro. Et poſtea cõſules quos in Gallia vocamus Scabinos. ca. primo. de immunitate eccleſiarum libro ſexto. & in clemen. prima. §. poteſtas. & ibi gloſſ. in verbo, ſcabini, de pœnis. c. ij. cuius initium eſt, ex parte ſcabinorum. extra de alienatione iudicij mutandi cauſa facta. & ita refert Ioannes Mõtaigne in ſuo tracta. de autoritate magni concilij. intellige tamen dummodo exiſtens in dignitate, dico & in dignitate, quia ſi efficeretur vilis, tunc iuniores eo & inferiores præponerentur. ita dicit Frãciſcus Niconitius in dicta ſua repetitione c. quoniam contra falſam. verſicul. nota ſexto loco Abbatis. vbi plura allegat. extra de probationibus.

Et quilibet magiſtratus etiã infimi ſunt in honore. l. honor. in prin. ff. de mune. & hono. c. fi. xvj. diſt. Decius in d. c. vt debitus honor iudicibus deferatur. extra. de appella. Ideo tales honorandi ſunt, vt dicit Purpuratus in l. prima numero cccx. ff. de officio eius cui mandata eſt iuriſditio. qui præferri debent ſcabinis, hoc eſt decurionibus, ſeu cõſulibus, cùm habeant iuriſditionem ante ſcabinos, vt hic ante in præcedenti conſideratione dictum eſt.

Octaua conſideratio. Poſt nominatos in præcedentibus conſiderationibus, pręferendi ſunt alijs Satrapæ ciuitatis, qui ſecundùm glo. in verbo, Satrapis in c. fundamenta. de electione. pro ſapientibus accipiuntur: vt ſunt aduocati, & patroni cauſarum, qui debent per iudices honorari. l. nec quicquam. §. circa. ff. de officio proconſulis & legati. notat Boërius in apoſtillis ad Dynum ſuper regula, in iudicijs. de regulis iuris. in vj. & ante in ſeptima parte, in xxviij. conſideratione deductum eſt, & comprobatum. & latius infrà eadem parte, in xviij. conſideratione. & aliquando ſagacitas dicitur prudentia. l. quæſitũ. ff. de conditio. & demonſtratio.

Facit quod ſcribitur Deutero. j. ibi, Date ex vobis viros ſapientes & gnaros, quorum conuerſatio ſit probata in tribubus veſtris, vt ponam eos vobis principes. & ibi ſequitur, ꝙ Moyſes elegit de tribubus Iſraël viros ſapientes, & nobiles quos conſtituit principes, tribunos, & cen-

turiones, & quinquagenarios, ac decanos, qui docerent illos singula, atq; rectè iudicarent, Prouerbio. xj. Qui stultus est, seruiet sapienti. & xvij. c. seruus sapiens dominabitur stultis filijs. & Ecclesiastici. x. seruo sensato liberi seruiūt. Idq; est quod Aristoteles libro primo Politico. dixit, eos esse seruos in republica, qui inscitia rerumq; ignoratio ne tenentur, qui verò ingenio præstant, naturaliter præstant. dixi hic ante in secunda consideratione. in fine. & in iiij. versi. secunda ratio. vbi scripsi masculos anteponi fœminis, quia plus habent prudentiæ, intellectus, consilij & rationis. Et Platonis est sententia, in li. iij. de legibus. septē esse rationes, quæ ad dignitatē imperandi facere videtur: quæ sunt, paternitas, de quo hic. j. in xvj. consideratione. Nobilitas, vt dixi ante in viij. parte. dominatio & potentia, de quibus etiam dixi in ij. iiij. v. vj. vij. & ix. partibus. Senectus, vt hic infrà in xvij. consideratione. Prudentia, vt s. in x. parte. Sors, vt ante in j. parte, in xliij. consideratione. & in v. in xlv. consideratio. & j. in vltima in lij. cōsideratione. Sed prudentiam omnibus anteponit, vt intelligantur quæ humanorum saluti expediant, & satis scripsi in d. x. parte, in principio. & meritò quia princeps ille (inquit Euripides) quisquis præeminet sapientia. Astronomi pariter istud confirmant, testantes solem ac Mercuriū præ cæteris planetis propinquos assiduè in cœlesti circuitu comites inuicem esse: vt scilicet quicunq; solem siderum dominū viderint, absq; sapiente Mercurio in cœlo, nusq; incedere planè intelligāt, & in terris potentiam atq; dominationem nunq; absq; sapientia, vel concedi debere, vel concessam diu posse regnare: ideo principes plurimum laudandi sunt, si sapientia præditi fuerint. vt ante dixi in v. parte, in x. consideratione. Et in omni negotio nedum in re militari absq; consilio, prudentia, & ratione (vt dixi ante in ix. parte, in xliij. cōsideratione.) nihil aut parum prosperè geri potest. Cùm prudentia nimiū plus ponderis & momenti habeat, q; robur corporis. vt Homerus lib. xxiij. Iliados. vbi Nestor prudentissimus introducitur alloquens Antilochum filium, his versibus comprobat.

Consilio sanè multo quàm robore præstat,
Hirsutam quicunq; parat succidere syluam.
Consilio rursum nauclerus in ęquore nigro
Dirigit vndiuagam nauim, raptantibus austris.
Consilio auriga aurigam vincitq;, preitq;.

Accedat & illud Tintinij apud Marcellum, Sapientia gubernator nauem torquet, non valentia. & illud validissimum Ciceronis in Lelio. Non enim viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporum magnæ res geruntur, sed consilio & autoritate, & scientia. & quod idem scribit libro Officiorum. parum sunt arma foris, nisi sit consilium domi. quod citat Panormitanus in capi. ex multa. §. j. versicu. nota quòd pollens consilio. extra de voto. & ibi dicit textus, quòd non sunt inutiles ad pugnandum qui etsi per se pugnare non possunt, maturitate tamen consilij adesse valent pugnantibus. Et non solum ius postliminij est his qui pugnare possunt, sed omnibus q eius naturæ sunt, vt consilio, vel auxilio, seu alijs modis vsui bellico adesse possunt. l. postliminium. §. vltimo. ff. de captiuis & postliminio reuersis. facit l. ij. §. corporis. ibi, cæterum quæ cōsilio prudentis viri & c. non remittuntur. ff. de vacatio. & excusatione munerum. Nec cum antedictis discrepat illud Horatij in Odis. libro iij. Ode. iiij.

Vis consilij expers mole ruit sua,
Vim temperatam dij quoq; prouehunt in maius. & c.

Et vide in dicta xliij. consideratione. facit etiam quia aduocati, & causarum oratores non minus prouident humano generi (ex maturitate & salubritate consilij) quàm si patriam armis defenderent. vt dicit textus in lege aduocati. C. de aduocatis diuersorū iudiciorum. vt ante in vij. parte, in xxviij. consideratione scriptum est.

NOna consideratio. Stulti & imbecilles, seu minus sapientes interdum sunt admittendi nec sunt omnino abijciendi: quoniam, vt ait Gellius libro secundo c. vj. & Macrobius libro Saturnalium. vj. Nemo quisq; tam efferis moribus, quin faciat aut dicat nonnunquā aliquid, quod laudari queat. in quam sententiam, profertur græcū prouerbium. Sæpe etiam est olitor verba oportuna locutus. de quo Rochus Curtius in ca. fin. colū. xviij. versiculo sextò nota. extra de consuetudine. Sed Erasmus dicit, q; in illo prouerbio græco debet esse stultus pro olitor: sed vtcunq; sit, vtrūq; huic proposito optimè conuenit. Et facit quia quemadmodū nemo est adeo malus, atq; improbus, quin interdum boni quippiam faciat. textus in cap. quid ergo turbamur. de pœnitentia distinctio. iij. Ideo dicit Plinius in panegyrico ad Traianum. laudabilia multa etiam mali faciunt. sic etiam nemo tam infimæ sortis & notæ, quin interdum dicat quippiam ad rem vehementer accommodatum, & neutiq; aspernendum, etiam summis viris, & prudentia præditis. Non multum discrepat dictū Ciceronis libro iij. q. Tusculanarum. Sæpe est etiam sub pallio sordido sapientia summa, etiam sæpe ingenia sub occulto latent, vt scribit Plautus, in ea fabula quæ intitulatur, captiui duo. & ait Seneca, potest ingēium fortissimū, ac beatissimum sub qualibet cute latere. Sed melior est sententia pro hac cōsideratione, in lege prima. §. sed neq;. C. de veteri iure enucleando. ibi, cùm possit vnius forsitan & deterioris sententia, & multos & maiores in aliqua parte, superare. quem textum dixit aureum Frāci. Curtius consilio quinquagesimo septimo. incipiente, super eo quod ab ordine. colum. iiij. & ante eum Barbatia consilio primo. col. xix. libro ij. & facit singularem Panormitanus. in. ca. j. colū. vltima. extra de constitutio. & ipse Barbatia in lege si dari stipuler. col. xj. ff. de verborum obligatio. & consilio xv. incipiē. deum inuocent adiutorem. col. vij. libro iij. & consilio xl. quod incipit, à Ioue principium. col. v. eo. libro iij. & consilio lxiiij. incip. illud referam in mediū. col. v. eo. libro & in repeti. rubrica. C. qui admitti. col. viij, & in clemen. ne Romani. col. ij. de electio. & alibi dicit esse valde notabilem Panormitanus in capitu. capellanus. col. ij. extra de ferijs. & ponderauit ipse Panormita. consilio primo. in fine. in primo libro, vbi etiam dicit notabilem, & iterum consilio lxxxv. incipien. in præsenti quæstione. in principio. eodem libro: & Romanus in repetitione. l. si verò. §. de viro. in liij. fallentia. ff. soluto matrimonio. & Barbatia. consilio ix. incipi. præclare scribitur. col. ij. libro ij. & consilio xxxiiij. incipien. præclarè optimus dicit Psalmista. col. xij. eodem libro ij. & alibi sæpe, vt curiosus lector in his indagare poterit.

Quam sententiam clarè comprobat illud dei optimi maximi, vt scribitur Mat. xj. & Lucæ x. Abscondisti hęc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. ideo non abs re dicit gloss. j. in cap. ad audientiam. extra de cōsuetudine. Non esse inconueniens ab insipientibus, id est minus sapientibus (vt ibi gloss. declarat) petere consiliū, quia quandoq; reuelatur minori, quod maior nescit. lege potioris. C. de officio rectoris prouinciæ. & ca. esto subiec-

ctus.in fine.xcv.distinctio.& c.si habes.xxiiij.quæstione.iiij.quam gloss.ad hoc notant doctores in dicto ca.ad audientiam nostram.& ferè omnes ibi scribentes post Ioan. Andræ.referunt historiam,huic materiæ congruentem de quodam fatuo Parisiensi, qui miro modo determinauit controuersiam inter egenum quendam,& tabernarium. Nam cùm tabernarius pecunias peteret ab egeno,quoniã panem veluti suauius comederat ad culinæ suæ fumum & odorem.Iudicauit fatuus tabernario soluendum ex sono denarij.Quamquidem quæstionem non potuisset Cato, aut Gratianus(vt dicunt Ioan.Andræ.& Panor.)æquius decidere.Hanc etiam historiam post illos refert Barba.in lege j.col.vij.versi.pone quòd furiosus.ff.de verbo.obligatio.& consilio lviij.incipien.clementissimi dei patris. col.ij.libro primo.& consilio lix.incipien.illud in mediũ afferam.col.iiij.libro secundo.& Rocus de Curte.in cap. vltimo.col.xviij.versicu.sextò nota.extra de consuetudine.Subiungit autem Panor.in dicto ca.ad audientiam nostram.audiuisse se à suo ipsius præceptore (qui fuit Cardinalis)cùm locum illum legeret, Bartolum sæpius in causis,in quibus ab eo petebatur cõsilium cum mercatoribus conferre solitum,& per notata in dicto ca.& dicto.c.esto subiectus.monet Specu.in titu.de aduocato.§.nunc tractemus.versicu.facto autem intellecto.ante finem.vt etiam minus peritos consulamus,cum quibus conferre aliquando profuit.Et ex dicto Speculat.sæpe dixit nõnunquam fore bonum in consilijs,seu consultationibus quæ fiunt super difficultatibus iurium alicuius partis litigantis,aut in decisione causarum,seu visitatiõe processuum aduocare aduocatos iuuenes, etiam nõ multum peritos,nec sunt despiciẽdi : quoniam,vtplurimum,mouent aliqua dubia , quæ si decidi ab eis nequeunt:dant materiam cogitandi prudentia & scientia prouectis.facit tex.in l. munerum.§.mixta. ibi,vt Herennius Modestinus,& notando & disputando bene & optima ratione decreuit.ff.de muneribus.& honoribus.

Accedat huc exemplum apud Gellium libro xviij.c. iij.ex Eschine in oratione qua Timarchum accusauit,vbi cùm populus Lacedæmonus de summa reipublicæ quidnam esset vtile & honestum deliberaret, & vir quispiam improbatissimus & turpitudine pristinæ vitæ diffamatissimus consilium dedisset probatissimum,turpi autore mutato,consilium tamen secutus est.quod etiã recenset Plutarchus de ciuili institutione,vbi hunc in honorem virum & diffamatissimum Demosthenem dicit fuisse vocatum.

Refert etiam Valerius.libro vij.titu.de testamentis nõ rescissis.c.j.Tuditanus ciuis Romanus , vir notæ insaniæ, vtpote qui populo nummos sparserat,togãq; velut tragicam vestẽ in foro trahens maximo cũ hominũ risu visus fuerit,multaq; alia furoris testimonia dederit:fecit tamen testamentum legibus tam consentaneum,vt à centumuiris comprobatum sit.licet T.Longus ei sanguine proximus illud subuertere conatus est,quoniam ex Romanorũ legibus furioso & insano testari non liceret.Magis eñ(vt scribit Valerius) centũuiri,quod scriptum esset in tabulis,quàm quis eas scripsisset considerandum existimauerunt.& fortè rationem istam habuerunt,quia licet furiosus, tempore furoris condere testamentum nõ possit.l.in aduersa.ff.de testamentis,quæ est.l.pauli iureconsul.Tamen si habuerit dilucida interualla,illo tempore testamẽti factionem habet.l.furiosum.C.qui testamenta facere possunt.& §.furiosi.institu.eodem.de quo satis constabat ex ordinatiõe illius testamenti,ideo ratũ mansit.Istã historiã post Valerium etiam recitat Io.And.in c.fi.in fine.de successio.ab intest.Bald.in c.j.col.ij.in verbo,sed iusta.titu. per quos fiat inuestit.Roma.Alexan.Corneus & Iason in d.l.furiosum.Barbatia in lege j.col.iij.ff.de verbo.obli.& consilio lviij.col.ij.libro ij.& l.is cui bonis.col.ij.eo.titu. Corneus consilio lxix.incip.visis nonnullis actis.col.antepe.versi.& quod ex qualitate.lib.j.& consilio lxxiij.incipien.visis & diligenter inspectis.col.j.versi.insuper dicit.eodẽ lib.j.& cõsilio ccxvj.incip.in causa vertenti.col. vlti.lib.iij.Ang.Aretinus in §.præterea testamẽtum.instit. quibus nõ est permissum facere testamẽtum.Et ex antedictis vnà cũ pluribus alijs rationibus cõcludit Tiraquellus in suis legibus cõnubialibus,in cõmentario ante.xj.legẽ, q; licet etiã cõsiliũ mulieris sit quodãmodo debile & fragile vtcõmuniter,tamen interdũ à maritis exquirendum est & laudãdum,vt dixi suprà in ij.parte,in x.consideratione.Possent & multa alia adduci ad rem facientia.& quomodo ab iniquis & prauis sententiæ veræ & certæ interdum proferuntur,vt Cayphas,qui licet non esset verax, tamen verum dicit , vt in cap.dominus.j.quæstione.j.& Saul rex malus prophetauit.c.prophetauit.eodem loco. & ibi plura.

Decima consideratio.Vxorati præferuntur nõ vxoratis,cùm per matrimonium quis consequatur magnã dignitatẽ.quia,vt dicit textus in authenti.de nuptijs.§.deinceps.nuptiarum magna est dignitas.collatio.iiij.dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ,in rubrica.des droictz & appertenances à gens mariez.ante finẽ, in additione.& ibi plura scripsi pro laude matrimonij.Et perpulchrè scribit Aulus Gellius.libro secundo.c.xv.maritos habentes vxores præferri debere non habentibus, etiam senioribus,maximè si habent liberos.& eius verba, elegantissima,quia etiam multas quæstiones in materia huius considerationis.& xij.subsequentis decidunt,transportaui.Postq; soboles(ait) ciuitati necessaria visa est, & ad prolem populi frequentandam præmijs atq; inuitamẽtis vsus fuit,tum antelati quibusdam in rebus,qui vxores , quiq; liberos haberẽt seniorib⁹,neq; liberos,neq; vxores habentibus.Sic capite.vij.legis Iuliæ priori ex consulibus fasces sumendi potestas sit,non qui plures annos natus est,sed qui plures liberos q̃ collega,aut in sua potestate habet,aut bello amisit.Sed si par numerus liberorum vtriq; est maritus,aut qui in numero maritorum est,præfertur.Si verò ambo & mariti & patres, totidem liberorũ sunt, qui maior natu est,prior fasces sumit,& in omni specie honoris prior,potiorq; habetur.Super his autem qui aut cœlibes ambo sunt,aut partem numerum filiorum habent,aut mariti sunt,& liberos non habent : nihil scriptũ in lege de ea ætate est, solitos tamen audio (vt ait Gellius) qui lege potiores essent,fasces primi mensis collegis concedere,aut longè ætate prioribus , aut nobilioribus multo,aut secundum consulatum ineuntibus.& pro hoc est casus.lege prima.C.de consulibus.libro xij.vbi deciditur inter habentes eandem dignitatem, ille debet antecedere qui prius est adeptus dignitatem , etiam si posterior pluries eandem assecutus fuerit. Faciunt quæ dicit Lucas de Penna in lege mulieres.col.v.C.de incolis.libro.x.vbi scribit laudem matrimonij.& Cælius libro antiq.lectionum.xv.cap.xix.& xxiij.

Et prædicta apparent vera inter viros, sed inter mu-

liere

lieres virgines in incessu,& alibi præferuntur viduis, & maritatis. vt dicit Bald.& post eũ Barbatia.in ca.causam. extra de probatio.quod tamen non est absq; dubio.in viris virginibus & castis.cũm, vt ait ibi Barbatia, dictum illius.c.in muliere virgine habeat locum in viro.de virginibus dixi ante in secunda parte,in xj.consideratione.& iij. parte,in xxxiiij.consideratione.

Filijs verò etenim pueris consulum Romanorum ante patres eorum ambulandi ius erat.& hunc morem summa diligentia retinuerunt, ne quis ab his inter consules & proximos lictores(quamuis officij causa vna progrederetur) se interponerent.vt ait Valerius libro ij.titulo. de institutis antiquis.

VNdecima consideratio. Sicut inter plures plebeios, præferuntur ciues habentibus incolatum.l.libertus. §.præscriptio.ibi,potior est originis causa.ff.ad municipales.& de incolis de quibus hic.j.in xxij.consideratione. ita burgenses alijs inhabitationem seu mansionem habentibus,quoniam burgenses dicũtur habere quandam præeminentiam inter alios ex generali consuetudine Franciæ. & de his fit mentio in capi.ij.extra de his, quę vi metusve causa fiunt.& in cap.ex parte.in suprascriptione.de consuetudine.& apud nos Burgenses dici possunt,qui cũ aliqua præeminentia inter cæteros plebeios viuunt, absq; tamen aliqua administratione,& sunt originarij loci,maximè vrbis,aut oppidi,habueruntq; prædecessores in loco à tempore longeuo.Item opulenti sunt & amplas habent possessiones,& pingues redditus:raro exercent mercationes,nisi de his quæ à suis percipiunt possessionibus, & post nobiles,& magistratus, tertium obtinet honoris & ordinis locum. Et scias, quòd tales burgenses si emant baroniam (vt plures faciunt) non tamen per hoc sunt barones, nec inter barones sedere debent, nisi habeant id à principe.ita dicit Iacobus Rebuffi in lege in his.numero l.C.de prædijs & alijs rebus nauiculariorum. libro xj. Et de his infrà ista parte,in xxvj.consideratione etiam aliquid dictum est.

DVodecima consideratio. Inter quoscunq; similis status,etiam inter plebeios habens filios prefertur non habenti.textus sunt ad hoc expressi.in lege spurij.in fine. ff.de decurionibus.& in lege in albo.C.eodem titulo.lib. x.Et,vt dicit gloss.finalis in dicta lege in albo.in ordine scripturæ anteferri debet.& eius vox in sententijs & consilijs debet esse prima.etiam anteire deambulãdo & loquẽdo.per iura in ipsa gloss.allegata.& per.l.j.C.de consulibus.libro xij.ratio est ille fauor publicus,vt ciuitas liberis repleatur.l.prima.ff.soluto matrimonio.l. liberorum.§. præter.ff.de verbo.&rer.significatio.Et dicit Pyrrhus in eadem.l.in albo.in fine.se audiuisse doctos viros legentes illum locum,qui ex illo textu tenebant doctorem habentem liberos præferri non habenti,& ex multis concludit numerum liberorum in multis operari.Faciunt quæ scripsi hic ante in x.consideratiõe.& in commentarijs nostris super consuetudi.ducatus Burgundiæ §.v.in gloss.sur ses hommes.versicu.quid autem.Et idem Pyrrhus dicit idem esse in habente filias,sicut si haberet solum filios: sed ex dictis in iiij.consideratione huius partis,magis præferretur qui liberos masculos haberet.Et ista prælatio etiam consistit in ordine sedendi,vt dicit Petrus de Rauenna.in suo compendio iuris.in dictis notabilibus.folio xcix. Et etiã in honoribus assequendis,vt inquit Ioannes Sanxon in consuetudinibus patriæ Turonensis.titulo des douhaires de femme noble.articulo primo.& ista videntur vera in actibus publicis,in quibus benemeritus & vtilior est præferendus.dixi ante in vij.parte, in xxiiij.consideratione. Secus in actibus priuatis,vt in familia,in cuius ordine ordo naturæ tantum inspici debet.c.est ordo.xxxiij.quęstione.v.hinc cũm in domo sedetur,ambulatur, in conuiuio quoq; familiari discumbitur,cessant honores inter patrẽ priuatum,& filium gerentem magistratum,aliàs non, vt hic infrà in xvj.consideratione scribitur.

Et in rectore studij qui pręcedit episcopum scholarem in studio existentem,sed in alio loco non,vt dicit Panormi.in c.auditis.col.iij.de electione.& Felin.in rubrica.de maioritate & obedientia.& plenè dixi ante in iiij.parte,in xliiij.cõsideratione.cum seq.& in vij.parte,in xxxvij.cõsideratio.Sic etiam filius episcopus in domo tenetur facere reuerentiam patri,sed in ecclesia præcedit patrem: vt dicit Hostien.in c.indecorum.de ætate & qualitate.Ex quibus concludendum,q quis potest haberi maior,& minor ex diuersis qualitatibus & sub diuersis respectibus, & ita omnia concordari & proportionari debent:& ita dicit gl. ij.in c.quæritur ij.q.vij.quę allegat.c.q̃cq̃.eodem loco.& c.perlectis xxv.distinctio.

DEcimatertia consideratio.Inter duos ęquales,qui est in suo territorio,est maior,altero.glo.vlti.in l.apud eum.ff.de manumissio.imo etiã Archiepiscopus vel Cardinalis in terra Episcopi debet honorare ipsum episcopũ, vt notant gloss.fi.& ibi Io.de Platea per.l.nihil.per illum textum.C.de palatinis.libro xij.dixi ante in iiij.parte.in xxij.consideratione.Et ratio,quia per eius aduentũ & pręsentiam non perdit suam iurisditionem,nec desinit eã exercere.l.cũctos,quæ est l.iij.C.de metatis.eodem libro xij. c.ij.de officio delegati.

Et dicit textus in ea.l.nihil.exemplificando in palatino Comitis thesauri qui,fortè in prouincia præsidis morabatur,q honor & reuerentia non solum debetur,& defertur præsidibus prouinciarum ab inferioribus,sed etiam à maioribus.Et ex his subnotat ibi Lucas de Pẽna in col. j.deberi reuerentiam& honorem à maiore minori,cũm in domo maioris est minor,& econuerso.Cũm in domo minoris est maior. allegat text. in authen.de defensoribus ciuitatum.§.iusiurandum.in fi.collatio.iij.& in authen.vt iudices sine quoquo suffragio.§.illud videlicet.versicu.nõ sinimus.coll.ij.&d.l.ij.& c.q se scit.ij.q.vj.& c.q̃cq̃.xxiij. distinctio.& vide ante in prima parte,in xx.& xxj.considerationibus.

Ex quo etiam concludo,defensores & maiores ciuitatum & vrbium debere honorare decuriones seu consules, hoc est,scabinos in ordine & loco vbi sunt scabini.Ideo quando fit congregatio trium statuum huius patrię Diuionę,nõ est dubiũ q maior Belnę:& Vergobretus, Heduen.præcedunt scabinos Cabilonẽ.sed si fieret dicta cõgregatio Cabilone,esset dubium,an ibi essent præferendi argumento supradictorum.

DEcimaquarta consideratio. Ciuis alicuius ciuitatis supremę pręfertur,seu anteponitur primario mediocris ciuitatis,vt tenet Decius in cap.clerici.col.vj. extra de iudicijs,quod intellige verum in loco indifferenti, sed in loco eorum quilibet in suo territorio,seu districtu præfertur: vt dictum est in consideratione præcedenti. Fertur tamen cũm Iulius Cæsar in Alpibus oppidulum præteriret, amicis quærentibus an etiam illic seditiones aliquæ de principatu forẽt.Mallem, inquit, hic esse primus,

quam Romæ secundus.

Et vnum scias, ciuitates sunt in multiplici differentia, vt dicit Barto.in extrauagã.quoniam.in principio.in gl. Lombardiæ.circa medium. Quædam enim sunt ciuitates minores & pusillæ, vt communiter omnes habentes iurisditionem absq; mero vel mixto imperio. Aliquæ sunt mediocres, quæ habent mixtum imperium. Aliquæ verò sunt maximæ, quę habent merum & mixtum, vt ciuitas metropolitana.nec dico (vt ait Bart.) propter episcopatum, quia forum causarum est magnum, cui suberant multæ aliæ ciuitates.allegat l.si duas.§.est autem. cũm § sequenti.ff.de excusatio.tuto.vide infrà in lx.consideratione.in fine.& hic ante in v.consideratione.

Ex antedictis erat argumentũ, quòd Vergobretus Heduen.in congregatiõe triũ statuũ huius patrię pręcedere debebat, & maiorẽ Diuioneñ.& Belneñ. cũ Hedua sit ciuitas ex vsu nostro. Diuio verò & Belna sunt vrbes, seu oppida, nisi vrgeret ea ratio, de qua ante: quia dictæ congregationes communiter fiunt & fuerunt vsq; in pręsentem diem factæ Diuioni & Belnę, & cũm Belna sit de bailliuatu Diuionẽsi, & sic de territorio, dicunt Belnenses dũ sunt in vrbe Diuionensi ea ratione, q; maior eorum præcedit Vergobretum Heduen.

Decimaquinta consideratio. Inter plebeios legitimi plebei præferuntur, etiam bastardis nobilibus: vt dicit Geminianus in cap.statutum.le second.de hæreticis.in vj.asserens Angelum ita consuluisse.est in consilio xxx. incipien.domina Francisca.prout etiam refert & sequitur Guillelmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, Raynutius de Clera.numero xxxij.extra de testamentis. abominabiles enim sunt & exosi omni iure spurij, & incestuosi.propterea scribitur in ca.si gens Anglorum.lvj.distinctio.quod diuulgatum est tales incestuosos & adulterinos, nec bello seculari esse fortes, nec in fide stabiles, nec hominibus honorabiles, nec deo amabiles, vt sunt Hispani, & Burgundiones, qui sunt fortes, stabiles, honorabiles, & amabiles.vt dicit ibi textus. Et proles naturalis deturpat familiam. Et si proles nõ fuerit legitima, sequitur quod habetur Sapientię.iij. Filij adulterorum in consummatione erunt, & ab iniquo thoro semen extermi nabitur, & si quidam longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur.& tales spurij sunt infames, vt dicit Azo. in summa.C.ex quibus causis infamia irrogatur, vt infrà dicam.

Et aduerte, q; conditio liberorum tacita non comprehendit bastardos, cũ affectio legis non sit ad eos, qui propriè non dicuntur filij, quia non sunt ex matrimonio nati l.filium.ff.de his qui sunt sui vel alieni iuris.per quam pulchrè dicit Bald.in cap.quæ in ecclesiarum.col.penult. extra de constitutio, quòd filius nomen naturæ est, scilicet geniturę, caro ex carne parentis decisa, & ex lumbis eius transmissa.& sicut natura manifestum est. Et, vt dicit Guillielmus Benedicti in sua repetitione ca. Raynutius.in verbo, Raynutius de Clera.extra.de testamentis.post Bald. in eo loco supra allega.ex nobili præsumptione intelligimus verba de iusto filio, qui honestè potest filius nominari. qualis est filius legitimus, lege finali.ff.de iure deliberandi, non de eo in quem non decet vel non potest disponere virtus agendi in splendoribus: illegitimi nec succedunt, quia sordidi sunt.quibus non cõmunicatur dignitas tanquam indignis, & ex peccato productis. Nec concubinæ viri dignitas communicatur postq; deficit matrimonium, titulus nobilitatis, nec mutat domiciliũ ex persona viri, sicut mulier, quæ illegitimè nupsit, secundùm Bar.in lege finali.§.idem rescripserũt.le second.ff.ad municipales.vnde si statuto cauetur, quòd de relictis factis filijs non soluatur gabella, tamen de legato facto & relicto filio bastardo debebitur, & soluetur gabella secundũ Barto.cõsilio ccxxij.incipiẽ.statuto cauetur. Bastardi enim non includuntur in dispositione legali quantum ad commodum & honores, secundùm glo.in clementi.vnica.in verbo, liberi.in fine.de baptismo.& dixi alibi.

Nec includuntur in feudis, posito, q; essent simpliciter legitimati per rescriptum.ca.naturalis.si de feudo fuerit controuersia.in vsibus feudorum.de quo Panormitanus in cap.cũm Vintonensis.col.iiij.& c.innotuit.de electio. quia feudum est beneficium & honor, qui non intelligitur sentire de reprobatis.l.Lucius.§. Lucius.ff.de lega.ij. Alexan.in consilio lxiij.col.iij.in primo volu.vbi dicit, q; non est verisimile concedentem feudum de tali sensisse. & idem Alexan.in consilio cxxviij.eodem volumi.& cõsilio lx.in secundo volumi. Pariter non comprehenduntur in dispositione emphyteotica secundùm Specula.tit. de locato.§.nunc aliqua.versicu.clxxij.de quo per Bald. in dicto capi.quæ in ecclesiarum.col.mihi pe.& finali.versicu.dubitatur vtrum naturalis.vbi etiam dicit, quòd in priuilegijs consequendis non continentur naturales, per l.lege Iulia.§.nec distinguitur.ff.de ritu nuptiarum.& idẽ Alexan.in locis ante allegatis.& per dominum meum Iason.in lege generaliter.§.cũm autem.col penul.C.de insti tutio.& substi.ignominiosum est enim tales filios habere. l.penulti.C.quemadmodum testamenta aperiantur.secũdùm Bald.in dicta lege generaliter. Et non solum ignominiosum est tales filios habere: sed etiã ignominiosum est filijs patrem habere talem, cuius vitio spurij vocantur, ita quòd melius foret, & honestius patrem habere legitimũ, quamuis plebeium & pauperem, quàm q; sit filius illegitimus, maximè Spurius, seu adulterinus, aut incestuosus patris excelsæ nobilitatis.facit textus in lege si qua illustris mulier.§.primo.C.ad Orficianum. Quod facit contra aliquos nedum intellectu & verecundia: sed etiam sensu carentes, qui malunt se filios magnatum (quibus etiam filios habere non licet, vt ecclesiastici & non coniugati) vt illorum nomina & arma (eis tamen non debita) occupent, quàm maritum propriæ matris eorum genitorem honorare, tanquam patrem legitimum, etiam si agricola, aut mercator, aut alterius negociationis sit. Tales profecto se infames spurios fatentur, propriamq; matrem impudicam demonstrant, scilicet si verum fatentur. aliàs si fastu superbiæ fingant, non est eis honor, sed summum dedecus apud probos viros.& talibus debet improperari, cũm sint quomodocunq; infames.vt dicit Azo in summa C.ex quibus causis infamia irrogatur.suprà allega.& per Alexand.in dicto consilio xciij.vt apud nos sunt aliqui nati in matrimonio (saltem præsumptiuè) habentes fratres, qui legitimi reputantur: tamẽ vt bona consequi possint, se bastardos & spurios dixerunt, & in hoc gloriari volunt, & etiam timorem ex hoc incutere putant ampliorẽ (cum spurij citius & feruentius ad vindictam domus aduolent) quàm legitimi, vt dicit Angelus cõsilio suo xxx. incipien.domina Francisca.& consilio cxcj.incipien.super puncto videtur.sufficiat exemplũ de Goliath spurio, vt habetur.j.Regũ xvij.in quo vituperari debẽt, prout de Hercule legimus, cui improperatum fuit se filiũ Iouis ex

Alcmena

Alcmena matre genitum dicentem. de quo Ouidius libro ix. Metamorphos. in principio. ita ait.

Nam quo te iactas Alcmena matre creatum?
Iuppiter aut falsus pater est, aut crimine verus
Matris adulterio, patrem petis elige fictum:
Esse Iouem malis, an te per dedecus ortum.

Non sic fecit Moyses, qui grandis factus negauit se filium esse filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo dei, quàm temporalis peccati habere iocunditatem. vt dicit Apostolus ad Hebræos vndecimo.

Sic, nec etiam eximius prophetarum Dauid, sui generis paupertatem manifestare veruit clamans, de post fœtãtes, de prope fontes suscepit me domin⁹, vt scribitur Psalmo lxxvij. in fine.

Pariter legimus de Gordio patre regis Mydæ opulentissimi Phrygum, qui Gordius ex agricultura sumptus ad regimen peruenit, quo potitus Gordium ciuitatem inter Asiam maiorem & minorem condidit, à se denominauit. In qua templum Ioui consecrauit, & non immemor, nec veritus originaria conditione, nec eam celans, in eo aratrũ (quo interdũ vsus fuerat) destinauit, & ex funib⁹ quibus colla boum subiugarat nodum connexuit miro & inextricabili artificio: vt neq; principium, neq; exitus deprehenderetur in eo. Eumq; Ioui consecrauit, donec qui eum soluat, occurreret.

Qua de re secundùm omnes Alexander ille magnus reprehensione fuit maxima dignus, quòd potius se voluit Draconis filium, scilicet dei Hammonis in specie draconis apparentis, & spurium nuncupari: quàm regis Philippi. de quo Valerius libro ix. titulo de superbia. Et in hoc fuit suorum progenitorum despector, prout cõmuniter sunt nobiles, & nimium honoris appetiui, vt dicit Aegidius de regimine principum, parte tertia.

Accedat huc Olympiadis Alexãdri matris super hoc comis ac prudens ad filium rescriptio. quam scribit Aulus Gellius libro xiij. capi. iiij. in plerisq; monumentis rerum ab Alexandro gestarum. & Paulò antè in libro M. Varronis, qui inscriptus est Orestes, vel de insania. Olympiadam Philippi vxorem festiuissimè rescripsisse legimus Alexandro filio. Nam cùm ipse ad matrem ita scripsisset, Rex Alexander Iouis Hammonis filius Olympiadi matri salutem dicit. Olympias ei rescripsit ad hanc sententiã. Amabo (inquit) mi fili quiescas, neq; deferas me, neq; crimineré aduersum Iunonem. Malum mihi prorsum illa magnum dabit, cùm me literis tuis pellicem illi esse confiteris. Ea mulieris scitę atq; prudentis. erga ferocem filium comitas sensim, benignè non grauatè admonuisse eum visa, deponendam esse opinionẽ vanã, quæ non nisi ex magna gloriæ inanis cupidine & fatuitate nõ mediocri oriebatur, & quam ille ingentibus victorijs, & adulantium blandimentis & rebus supra fidem prosperis imbiberet, scilicet genitum esse sese de Ioue.

Videmus etiam Romanos, tãq; molles, effœminatos, & lasciuos, se ab Aenea adulterino coitu ex venere Vulcani vxore, & Anchise concepto processisse, gloriasse. vnde Aenęadæ dicti sunt, vt est textus Iustiniani imperatoris in authentico. vt præponatur nomen Imperatoris. §. primo. collatio. prima. imo tales, qui familijs alienis se immiscent (præsertim infimi) vt magnatum & potentũ honore, & successione participent, acriter puniuntur lege prima. C. de crimine falsi. cùm rem nedum priuatam, sed publicam perturbent: quod ferendum non est (vt dicit Valerius libro ix. titulo vltimo. qui est de his qui in infimo loco nati, mendacio se clarissimis familijs inserere conati sunt. in principio) hoc impudẽtiæ genus, & anceps non ferenda temeritas. Et ibi recenset de quodam, qui cùm sanctissimæ & clarissimæ sororis Augusti vtero genitum fingere ausus fuerat, imperio Augusti remo publicæ triremis (hoc est nauis implendæ triplici remorum ordine ad rempublicam pertinentis) fuit affixus. Nã veteris moris erat (vt & hodie vsus inoleuit de inertib⁹, ociosis, & in tenebris ciuitatũ languore torpẽtibus) perniciosos & perditos ribaldos ad remigiũ dãnare, vbi talis superbia domatur. Ideo tales spurij & illegitimi, nati etiam in matrimonio non verẽtes impudicitiam matris patefacere propter eorum superbiam, nedicam temeritatem, & impudentiam in republica perniciosissimam: & contra bonos mores & politiam, ad remigium damnari seu deportari deberent, more antiquorum.

Illegitimi ergo dicuntur indecori, & ideo inhabiles ad ea quæ in decore consistunt, vt ad dignitates. c. cùm indecorum. de filijs presbyterorum. Ex quo non potest bastardus, & spurius, etiam magnatis, dicere legitimo etiam filio plebei, quòd sit magis æstimandus & honorandus. sed potest impugnè filius plebei legitimus dicere huiusmodi spurio. quil est plus homme de bien que luy. & in hoc nõ errat. Cùm in his quæ sunt honoris, & dignitatis, seu decoris, bastardi tanq; infames nihil prætendere possint: vt antè dictum est. Sed infamibus portæ non patent dignitatum, iuribus vulgatis, & infrà dicetur.

Imo etiam consiliarij principis esse non possunt, secundùm Bald. in lege cùm legitimæ nuptiæ. ff. de statu hominum, & non immerito cùm sint (vt dixi) infames secundùm Azo. in loco antè allega. & Bald. in lege iiij. in principio. ff. de liberis & posthumis, quem ibi sequitur Alexan. & idem Bald. in lege in bonæ fidei. C. de rebus creditis. & in lege prima. C. de iure aureorum anulorum. Alexander in consilio xciij. antè allegato. Sed etiam si spurius & bastardus fuerit legitimatus, remanet infamis de facto inter bonos & graues notatus. dicta lege iiij. in principio. ff. de liberis & posthu. cum quo transit Alexander in lege ex facto. col. v. ff. de vulga. & pupilla. & in dicta lege iiij. col. ij. & dixi suprà in principio huius considerationis. Et sic tabellio ad banchum iudicis, hoc est, grapharius esse non potest, vt dicit Barto. in lege eadem. ff. ad. l. Iuliam repetund. quem sequitur Alexander consilio lxxx. incip. exanimato processu. in secundo volu. per quorum dicta dixi aliàs in contingentia facti: quòd condemnatus actione famosa, tanq; infamis non poterat esse grapharius ad banchum pręsidis seu bailliui, aut curię seu sedis cancellarię: de quibus curijs ad longum suprà in vij. parte, in xix. & xx. considerationibus dictum est.

Nec sufficeret, quòd cõmuni opinione haberetur pro tabellione, nisi etiã pro homine legitimo reputaretur, quod est verum secundùm aliquos, etiam si esset legitimatus.

Nec etiã testis esse potest, vt plenè notatur in l. j. in verbo diuina. C. de summa trinita. & Panor. in ca. testimoniũ post gl. ibi. in verbo, emendatus, extra de testibus.

Nec etiã potest doctorari, quia doctoratus est dignitas, vt dicit Barto. in prœmio. C. & Zabarella in prœmio clementi. &, vt scribit Bald. in dicta. l. prima. C. de summa trinita. licet doctoratus infami & excommunicato conferri possit. Tamen spurio doctoratus conferri nõ potest, vt dicit Zabarella in clementi. ij. de magistris, quod videtur

esse verum, etiam si essent legitimati. Cùm legitimatus sit similis archimiæ, quæ facit apparere quod nõ est: vt dicit Bal. in c. j. col. v. extra de constitutio. quem refert & sequitur dominus meus Iason in l. cùm acutissimi. C. de fideicõmissis. & idem Bal. in c. fi. extra de translatio. episcopi dicit, legitimatum assimilari homini medicato à morbo, in quo semper aliquæ remanẽt cicatrices. cuius dictum recenset Curtius, consilio lxxviij. col. xxvj. & sequenti. sed tamẽ Guillielmus Benedicti in dicta sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, eodem Raynutius. numero xxix. extra de testamentis. videtur tenere etiã legitimatos doctorari posse. licet legitimatio id non exprimat in verbis, q̃ sit legitimatus ad doctorandum: quoniam tales etiam simplices legitimationes extenduntur ad dignitates alteri non præiudiciabiles, secundùm Innocen. in c. per venerabilem. qui filij sint legitimi. & plus dicit idem Zabarella in clementi. ij. de magistris, valere consuetudinem vt etiam non legimati doctorentur. quem sequitur Felin. in cap. quanto. de magistris.

Vnde nõ sine causa, præsertim inter illustres bastardi pro nihilo reputantur, quos magnatum ac nobilium consuetudo non nouit propter bonos mores obseruandos & retinẽdos: vt notat Barbatia in additio. ad Baldum in capitulo. naturales. titulo. si de feudo fuerit controuersia inter dominum & agnatum vasalli, in vsibus feudorum. & dicit Curtius in consilio xvj. incipien. clarus vir. col. vj. q̃ totus mũdus abhorret & detestatur istos spurios. facit tex. in dicto capi. per venerabilem. & in §. finali. in authẽ. quibus modis naturales efficiuntur sui. collat. vij. hinc cõmune prouerbiũ de eis habetur. que ce seroit contre nature si faisoient bien. eo quia sunt male nati, vt cõmuniter male nutriti, male edocti (ideo dicit Bald. in d. c. naturales ante finẽ.) ipsos esse rudes & indoctos, & ab omnibus spreti, ex quo non nisi mala facere possunt; & sic non nisi male agere, prout ad rei veritatem communiter videmus. Non enim sunt de parentela nobilium, cùm sordes nominari non mereantur inter præcipuos: vt dicit Bal. in d. l. cũ legitimæ nuptiæ. ff. de statu hominũ. & in c. per tuas. extra de maiorita. & obedientia. q̃ bastardus, quantũcunq̃ legitimatus, sedere nõ debet in eadem mensa cum fratre legitimè nato, cui semper honorẽ & reuerentiam debet. l. humilem. C. de nuptijs. facit. §. soror. institu. de inofficioso testamento. Nec etiam spurij habẽt ius retractus: vt per plura tenui in cõmentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ. tit. des retraictz. §. primo. in gl. le plus prochain. versicu. additio quando. ita etiam decidit Decius consilio suo cclxxv. ibi per me allegatus. in versic. plenè de hac. & vide etiam Guil. Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. in secundo principali articulo. circa finem. extra de testamentis.

Nec potest portare Bastardus nobilium insignia. vt dicit Bald. in d. l. cùm legitimè. & est de mente Angeli in consilio xxx. & cxcj. ante allegato. nisi esset cõsuetudo in contrarium, vt apud Francos vbi bastardi portant arma domus cum quadam tamen barra per transuersum (quæ incipit à sinistris & tendit ad dextram) vt dicit Guido Pape quæstione lviij. & dixi ante in prima parte in xxxviij. consideratione. in xxiij. & lxxvij. conclusionibus, secundũ Nicolaum de Vbaldis in tractatu successionum. parte prima. col. xix. & xx. Quia si barra inciperet à dextris & tenderet ad sinistrã, non designaret genus illud infectũ: sed esse de matrice domo legitimè, fortè collateraliter processum, vt sunt illi de Borbonio, vel alij, qui habent barram originalem in suis armis, vt illi de Longo vico, qui habẽt barram azuream in campo aureo. & illi de Cabilone habent barram auream in campo rubeo. in d. xxxviij. consideratio. in lxxiij. conclusione.

Nam si bastardi illarum familiarum portẽt arma sine barra tendente ad dextrã & incipiente à sinistra, potius facerent agnationi & domui iniuriam, q̃ honorem: quoniã alias non est eis permissum. Et possunt abradi & deleri ab illis de agnatione, & prohiberi bastardis ne aliter portent, quoniam expedit ita fieri, vt familiæ distinguantur & distinctè recognoscantur: & præsertim hoc debet seruari in bastardis, vt differentes & distincti à legitimis cognoscantur, ne sordes per errorem computentur inter splendores. facit c. nisi cùm pridem. §. pro graui. in fine. extra de renunciatione. maximè in participatione honorum. Cùm portare arma sit honor, qui non competit bastardis: vt tenet Bal. in d. l. generaliter. & in l. filiũ. ff. de his qui sunt sui, vel alieni iuris. Nec dicuntur bastardi esse de genere patris, cũ appellatiõe eorum de genere solum veniant agnati, & nõ cognati. l. prima. iuncta glo. ibi. ff. de probatio. Et ipsi bastardi agnati non sunt nec habent agnatos, q̃m etiam, vt dicit Bal. in d. l. generaliter. bastardi propriè, iure, aut consuetudine non sunt de domo, nec familia seu agnatione patris: quod tenet Bar. in l. fi. C. de verbo. & rer. significatio. & Petrus de Ancha. in cõsilio ccxc. in initio. incipien. visis diligenter. ex quo nimis superbè & præsumptuosè loquuntur bastardi aliquorum magnatũ seu nobilium, qui dicunt se esse de domo & familia illorum, quia nõ habent iura sanguinis: vt in §. vulgo. institu. de successione cognatorum. l. ex parte. & l. spurius. ff. vnde cognati. l. pronunciatio. §. familiæ. ff. de verbo. signi. vt dicit Barba. in additio. ad Bal. in d. c. naturales. imò plus dicit Petrus de Anc. in dicto loco, quòd filius legitimè natus ex bastardo non potest dici nobilis, cùm nascatur ex radice corrupta. l. fin. C. de naturalibus liberis. etiam si mater eius esset nobilis. Cuius nobilitas verè obnubilatur si nupserit bastardo. & sentit Bal. in l. ex libera. C. de suis & legiti. hæredib. per l. j. C. de dignitatibus. libro xij. quòd mulier nobilis nubẽs plebeio perdit nobilitatem. Et ideo cũ carent agnatis, non habent tutores legitimos, secundùm Bal. per illum textũ in l. matres. C. quãdo mulier tutelæ officio fungatur. Nec etiam tutores testamentarios secundùm gloss. & Bartol. in l. j. ff. de testamentaria tutela.

Nec etiam bastardus dicitur coniuncta persona, secundùm Innocen. in ca. nonnulli. de rescriptis. & Bal. in l. cùm acutissimi. C. de fideicommiss. & Angelus in cõsilio cxcj. suprà allegato. Nec etiam eius filius, ideo non agunt vt coniuncta persona sine mandato: vt consuluit Paulus de Castro cõsilio cxxxiiij. vt dicit Guillielmus Benedicti in loco suprà allegato.

Nec etiam bastardo debetur legitima, nec aliquod remedium contra testamentum patris: secundùm gloss. in hoc singularem. in lege j. ff. de bonorum possessio. contra tabulas. quam sequitur Bald. in lege humanitatis. C. de impuberum & alijs substitutio. Nihil enim capit contra, vel pręter voluntatem patris, vt ibi. Nec econtra pater naturalis in bonis filij naturalis secundùm Azo. singulariter in sua summa, titulo. de legitimis hæredibus. quem sequitur Barto. in lege fi. col. ij. ff. de his quibus vt indignis. & dominus meus Iason. in §. pœnales. numero lxj. versicu. accedat dictum. institu. de actio.

Nec

Nec possunt fieri successibiles ex statuto, vel consuetudine: vt dixi in commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. in rubri. des successions des bastards. vltra quę ibi dicta sunt, adduco Bald. in l. j. in iij. oppositione. C. de his quæ pene nomine. vbi dicit tale statutum esse contra ius diuinum. vnde habetur Genesis trigesimoprimo. quod renouat Apostolus ad Galathas quarto. in fine, quòd filius ancillæ non erit hæres cum filio liberæ. vnde pœna in cõtrarium non teneret, neq; iuramentũ, secundũ Bal. in l. j. & Bar. in l. Seius & Augerius. ff. ad legem Falcidiam. Et intantũ legitimi præferuntur bastardis, quòd si statutum ciuitatis quo ad honores & dignitates, præferat filios nobilium filijs popularium, certè intelligendum est de legitimis: quia legitimi plebei præferuntur bastardis nobilibus: vt dicit Ange. quem refert & sequitur Dominicus de sancto Geminiano in ca. statutum. col. ij. in fine. de hæreticis. in vj. Alleg. em Ang. in cõsi. suo xxxiij. & corruptè: quia est in consi. xxx. cuius initium est, Domina Francisca suprà allega. Cùm bastardi sint dũtaxat in defectum legitimorũ assumendi. l. generaliter. §. spurios. ff. de decurionibus. Facit dictum Bal. in dicta l. filiũ. in secũda lectura. in prin. qđ si alicui conceditur priuilegiũ in causam filiorum, bastardi vti priuilegio nõ poterunt. l. si liberti ius. ff. de operis libertorum. & l. ij. ff. de excusatio. tutorum. & idem Bald. in dicto ca. quæ in ecclesiarũ. col. vlti. extra de constitutionibus.

Similiter idem Bal. dicit in. l. parentes. circa finem. ff. de in ius vocando. q; si doctori fuerit concessa immunitas, et filijs: quia hoc casu non ponderatur ratio naturalis, sed accidentalis: qualitas ipsius patris, scilicet doctoratus, tũc naturales, vel spurij non continentur. Et generaliter vbicunq; agitur de cõmodo & honore filiorum & nepotum, non veniunt filij naturales tantũ aut spurij. Circa ea videatis Barto. in l. in tutela. ff. de capitis diminutione. & in l. pronunciatio. ff. de verborum significatiõe. & in l. j. & ij. ff. de accusatio. Ioannes Andręę in additio. ad Specula. in titu. qui filij sint legi. Bald. in capit. nonnulli. de rescriptis. Panor. in ca. per tuas. & ibi etiam Bald. de probatio. Bart. Bald. Ange. & alij in l. fi. C. de verbo. signifi. & plures remissiones ad hoc adducit do. meus Iason in §. penales. numero lviij. institu. de actionibus.

Ex quibus omnibus concluditur effectus nostræ considerationis, quòd legitimitas hominis est valde decorus titulus, quem parentes debent filijs procurare per legitimum matrimonium.

Ad vnum tamen est aduertendum, q; vbi ageretur de illegitimorum onere & incõmodo, & sic in materia odiosa, veniunt appellatione filiorum & comprehenduntur in dispositione liberorum: de quo plenè per Ioãnem de Platea in l. prima. C. de imponenda lucratiua descriptione. libro x. per Ange. in dicto cõsilio xxx. & Dominicũ de sancto Geminiano in d. ca. statutum. de hæreticis, in vj. Ita q; sicut filius patrem naturalem & legitimũ occidens tenetur & punitur l. Pompeia. de parricidijs. Sic etiam tenebitur bastardus & spurius. per tex. in l. hos accusare. §. omnibus. ff. de accusationibus. Bald. in ca. per tuas. col. ij. extra de probatio, & in dicto cap. quæ in ecclesiarum. col. penul. versi. ex nobili. extra de constitu. Et comprehẽduntur in l. quisquis. C. ad legem iuliam maiestatis. quia tunc cũ de eorũ agitur incommodo, dispositio legis ad naturam refertur, & non ad ciuilitatem, nec ad fictionem iuris. Ideo dicit Barto. in l. cũm scimus. C. de agricol. & censitis. lib. xj. q; spurij possunt agere actione iniuriarum, & pro iniuria facta alicui de genere, quod nõ credo verum, cũm spurij sint infames, vt ante dictum est. Ideo videtur q; cũm nulla bona fama tolli potest cũm non habeant: & sic frigiditas nõ potest esse sine substãtia vel subiecto. l. ij. Et ibi Bar. ad hoc notat. ff. de vsufructu. Nec potest esse accidens sine substãtia vel subiecto: ita per illum textũ dicit Bald. in l. ij. C. de bonorum possessio. secundũ tabulas. & in l. omnium. C. de testamentis. Cũm enim non sit substantia bonæ famæ, quomodo restitui possit: & priuatio præsupponit habitum, & non entis nullæ sunt qualitates: vt dicit do. meus Iason in. l. cius. versicu. quòd si stipulatus. ibi: nota tertiò. ff. si certum petatur. & quòd non poest. l. quoties. ff. de nouatio. Idem do. meus Iason in l. singularia. col. ij. ff. eodem. si certum petatur. Faciunt quæ dicta sunt in prima parte, in xlij. consideratione. quòd praui, hoc est infames, & turpes personæ non sunt digni honore, quoniã & infamibus porte non patent dignitatum. tex. in l. ij. cuius initium est, neq; famosis. C. de dignitatibus. libro xij. & regula iuris infamibus. de regulis iuris. libro vj. Et sic cum honor debeatur tantũ his qui sint capaces honoris: quia actus agentium operantur tantum in patiente bene disposito: secundũm Philosophũ ij. de anima. probatur in l. ij. ff. de statu hominũ. & in cap. venerabilem. vbi colligitur de electio. Non est dicendum, q; homo infamis sit patiens bene dispositum ad recipiendum honorẽ. Nam qualia sunt subiecta, talia debẽt esse predicata, & per cõsequens, q; infamis possit petere qđ sibi tanq; honorabili honor fiat: quia honor nõ cadit in eo tãq; in suo penitus cõtrario. Cũ honor & infamia tãq; duo cõtraria nõ possunt esse in eodẽ subiecto. l. prima. C. de furtis. Et sic etiam prædicatum, scilicet honor, nõ esset dispositum ad subiectũ, scilicet ad hominem infamem, nec simul stare possunt in eodem subiecto, tanquã cõtraria. Nam homo, qui est subiectum, habet iam prędicatum infamiæ, quomodo nunc possit habere cõtrarium subiectum respiciens honorem cum infamia, & honor omnino contrarientur: vt dictum est. ideo bene dicit tex. in dicta l. neq; famosis & notatis. & quos scelus aut vitæ turpitudo inquinat, & quos infamia ab honestorũ cœtu segregat, dignitatis portæ patebunt. Faciunt quæ dicit Lucas de Penna in l. vnica. C. de professoribus, qui in vrbe &c. col. tertia, libro duodecimo. vbi dicit q; infamis nõ potest fieri doctor: quia doctorari est honor, vt hic etiã prędictum est.

Decimasexta cõsideratio. Inter plebeios maximè, vbi nulla est dignitas, patres filijs sunt preferẽdi. Cũ per filios honor debeatur patribus in tribus. s. in exhibitione reuerẽtiæ: vt habetur Eccli. vij. Honora patrem tuũ, & gemitum matris tuæ ne obliuiscaris: quod in multis cõsistit, vt Eccli. iij. Secũdò eis obediendo: vt habetur ad Collossenses iij. Filij obedite patribus vestris. Tertiò in necessitate subueniẽdo, vt habetur. j. ad Tymoth. v. Filij reddite vicem parẽtibus, vt scribit Antonius Florẽtinus in sua summa, in iiij. parte. tit. v. c. ix. §. j. & in §. ij. declarat emolumẽta, quę filij cõsequũtur ex huiusmodi honore & reuerentia erga parẽtes: que sunt tria. Primũ. s. prolõgatio vitę: vnde Eccli. iij. scribitur. Qui honorat patrẽ suum vita viuet longiore. Item. Honora patrem tuũ, & matrem tuã, vt sis longeuus super terrã, vt scribitur Exod. xx. Deutero. v. Matthei xv. Marci vij. Et ad Ephes. vj. Secundũ est exauditio orationis & consolationis in filijs. Eccli. iij. Qui honorat patrem suum iocundabitur in filijs, & in die orationis suæ

exaudietur. Tertium est in multiplicatione temporalium & spiritualium rerum. Ecclesiasti. item iij. Honora patrem tuum & matrem tuã, & superueniet tibi benedictio à deo. Lege enim naturę, patres sunt honorandi, & eis obedire tenentur filij. l. j. §. j. iuncta. l. sequẽti. quæ incipit, veluti erga Deum religio, vt parentibus & patriæ pareamus. ff. de iustitia & iure. Lege etiam humana & ciuili præcipitur filijs, vt reuerentiam & honorem parẽtibus exhibeant. l. parentes. & l. generaliter. cum ibi notatis. ff. de in ius vocando. & l. filia. C. de patria potestate. & l. j. ff. de obsequijs à liberis & libertis parentibus a patronis præstandis. facit l. cũm oportet. §. nõ autem. C. de bonis quę liberis. & in authen. de nuptijs. §. sed quod sancitum est. ibi: erubescit ẽm lex castigatores filios genitoribus statuere. & sequitur. Illos quidem erubescit. col. iiij. Et de hoc scribit Bernardinus de Bustis in secunda sui rosarij parte, sermone xxv. in tertia parte.

Hinc parentes (hoc est pater & mater) in ius vocari nõ possunt à filijs, venia nõ impetrata. d. l. generaliter. ante al leg. & l. ij. eod. titu. ff. de in ius vocan. etiam si mater esset meretrix. d. l. iiij. in fi. cum l. seq. eodem loco. Aliàs puniuntur filij, vt in §. pœnales. insti. de actionibus.

Etiam pater cõuentus à filio venia impetrata habet beneficium, vt solum cõdemnetur inquãtum facere potest, hoc est, deducto ne egeat, & detracto tanto, ꝙ possit inde viuere, vt est tex. in §. sed & si quis. institu. de actio. cõcordat l. sunt qui in id. in fi. cum l. seq. ff. de re iudicata. & hoc ob reuerentiam paternam, secundũ Dynũ in d. §. sed & si quis. licet Nicolaus de Neapoli ibi: quẽ sequitur do. meus Iason. Item ibi dicit, ꝙ ratio est: quia tũc hubet locum regula, dolo facis quod petis, qđ statim restiturus est. Cũm filius patrem egentem teneatur alere. l. si quis à liberis. §. si vel parens. ff. de liberis agnoscen. Et vnum etiam scias, ꝙ metus reuerentialis qui est in filio erga patrem, est sufficiẽs ad rescindendum contractum filij factum in præsentia patris, aut cum patre: lege prima. §. quæ onerandæ. ff. quarum rerum actio non datur. dominus meus Iason in lege transactionem. C. de transactio. & per eundem in §. quadrupli, numero lviij. cum ix. numeris sequen. institu. de actio. & per Felin. in cap. causam matrimonij. extra de officio delegati. Etiam frater maior qui gubernat, causat metum reuerentialem. Idem dominus meus Iason in lege pactum. in fin. C. de collatio. & idem dicendum est in marito erga vxorem, vt ait dominus Iason in dicto. §. quadrupli. loco ante dicto. Quia non minor debetur reuerẽtia per vxorem marito, quàm per filium patri, secundũm eũdem dominum meum Iasonem in dicta lege. trãsactionem. vbi declarat idem esse in socero, cui etiam huiusmodi reuerentia debetur. sed cũm hæc non sint præsentis speculationis, ad alia deueniam.

Et non solum pater naturalis est honorandus, sed etiã pater spiritualis: vt per plura tenet G. benedicti in repetitione ca. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero lxxvj. extra de testamentis. vbi etiam amplè de patrino, hoc est, de illo qui aliquem de sacro fonte leuauit, cui debetur honor & reuerentia: ita quòd pœnæ inductæ contra vocantem in ius sine venia patrem naturalem, habent locum in patre spirituali, & per dominum meum Iasonem in dicto. §. pœnales. numero lxiiij. institu. de actio.

Interdum tamen filius præferendus est patri, quando pater est irrationabilis: vt in cap. quæritur. ij. q. vij. vbi est tex. seruamus honorificentiam patri quæ debetur à filio, nõ æquamus filium patri in honore, sed prçponimus filiũ patri in veritate: & sic tribuimus honorem debitum, vt nõ perdat æquitas meritum. Et iuxta dictum Senecæ: nõ quis, sed quid dicat attendito. vt recenset Lucas de Penna in l. omnes iudices. col. xv. C. de decurio. lib. x. quia præualet veritas & vincit. c. consuetudo. viij. distinctio. & dixi infrà in sequenti parte, in xxvj. consideratione.

Item quando filius est iudex aut gerit magistratum, vt plenè dixi ante in vij. parte, in xxiiij. cõsideratione. vbi citaui ad hoc Aulum Gelliũ libro ij. c. ij. vbi disertè, scribit, quę ratio obseruatioq́ officiorum esse debeat inter patres filiosq́ in discumbẽdo sedendoq́, atq; in id genus rebus, domi forisq́ si filij magistratus sint, & patres priuati. cui addo Valerium in libro ij. titu. de institutis antiquis. dum ait Q. Fabius Maximus à senatu legatus missus ad filium consulem Suessam, postq́ animaduertit eum ad officium suũ extra menia oppidi processisse, indignatus quoq; ꝙ ex lictoribus nemo se equo descendere iussisset, plenus iræ sedere perseuerauit: quod cũ filius sensisset, proximo lictori, vt sibi appareret, imperauit: cuius voci Fabius cõtinuo obsecutus. Non ego, inquit, fili summum imperium tuum contempsi, sed experiri volui an scires Consulem agere. Nec ignoro quid patriæ venerationi debeatur, verum publica instituta priuata pietate potiora iudico.

Idem de filio Episcopo, aut sacerdote qui debet præcedere patrem in ecclesia, vt hic ante in xij. consideratione scriptum est. Et ratio est, quia in illis filius est maior patre, & in maiori dignitate: vt lege sed si vnus. §. interdum. ff. de iniurijs. lvj. distinctio. cap. nunquam. in fin. habetur per Lucam de Penna colũ. penult. C. de priuilegijs scholarium. libro xij. Nam aliàs videretur & censeretur quædam insania si filius patrem, discipulus magistrũ, aut superiorem inferior subiugare conetur. c. si quis dubitet xcvj. distinc. Non enim est seruus maior domino suo, nec apostolus illo qui misit illum. Ioan. xiij. & vide ij. q. vij. per totum. & facit extra de officio delegati. c. vltimo. ij. & iij. responso.

Nulla quippe iustitia est, vt maior minori seruiat. xxiij. q. vltima. c. est ordo. licet nõnunq́ vicarius sit melior principali. l. iustissimè. post principiũ. ff. de edilitio ædicto. Lucas de Penna in lege j. ante allegata.

Et hic notabimus, ꝙ vna persona dicitur alijs præesse quinq́ modis, vt notat Archidiaco. in c. quamuis. versic. in his xxj. distin. scilicet officio, vt in c. in nouo. eadem distin. Secundò vitæ merito. c. beati. ij. q. vij. Tertiò ordine, vt in c. à subdiacono. xciij. dist. Quartò administratiõe, vt archidiaconus archipresbytero. c. j. extra de officio. archipresby. Quintò cõsecratione, vt episcopus oĩbus. c. j. d. di. xxj. Et hæc prelatio consistit in tribus, in iudicijs. c. inferior. eadem dis. in prçceptis. c. nunc autem. eodem loco. & in sacramentis. c. deniq́. eadem item dist. vt per singula ante in iiij. parte dictum & comprobatum est. & ista diuisio etiam seruit potius pro illa. iiij. parte.

Subditur & meritò, an parentes sint præponẽdi omnibus alijs in honore. Hanc quæstionẽ plenè examinat Albericus de Rosate in lege veluti. numero viij. ff. de iustitia & iure. vbi dicit diuersos esse gradus honoris, qui debentur diuersis. Primus est commune principalis causæ, secundus est sapientiæ, & tertius bonitatis.

Honor siue præeminentia principij triplex est. Prima est quantum ad esse naturale, quæ producit de nõ esse in esse,

nesse, & hanc habet pater carnalis: & huius ratione honorandus est parens carnalis præ alijs. & ideo dicitur, Honora patrem & matrem. & Ecclesiasti. vj. Memēto, q̄ nisi per eos natus nō fuisses. & dixi hic ante in iiij. consideratione. versi. tertia ratio.

Alia pręeminentia principiandi est quantum ad esse spirituale, & ista ratione honorādus est pręlatus prę alijs. vnde Ecclesiastici iij. scribitur. Tanquam dominis seruite eis qui genuerunt opere & sermone. & de ista præeminentia dixi ante in dicta iiij. parte.

Alia est præeminentia principiādi quātum ad esse temporale, & secundū hanc honorandi sunt principes seculares, vt imperator, & rex. vnde scribitur. j. Petri ij. c. Deum timete, & regem honorificate. & de huiusmodi pręeminētia, vide supra in v. parte.

Secundus gradus principalis honoris est ratione sapiētiæ: & secundū hoc honorandus est doctor, iudex, literatus & senex. vnde Leui. xix. Corā cano capite consurge, & honora vultum potētis. de quibus singulis scripsi, scilicet de doctis & literatis, in parte præcedenti. de iudicibus seu magistratibus, suprà in vij. parte, & etiam de senibus in sequēti considera. & de potentibus, infra eadē parte, in xxvj. considera. & suprà amplè in sexta, octaua, & nona parte.

Tertius gradus principalis honoris est ratione bonitatis, & secundū hoc honorandus est vir sanctus. vnde Apostolus ad Philip. ij. de Epafrodito dicit. Excipite illū. & sequitur. Et honore habetote: quia ꝑpter opus Christi vsq; ad mortem accessit tradens animam suam.

Est etiam sciendū, q̄ honor paternus in duobus præcipuè consistit, scilicet in reuerentia, & in sustentatione corporali. de quibus ante ista cōsideratione aliquid dixi.

Reuerentia autē paterna cōsistit in tribus. In affectu, timendo offensam paternam. [illegible]x amore. vnde Hierō. Præbeatur patribus honoris mixta formido. In effectu, & hoc obediendo. ad Ephes. v. Filij obedite parētibus vestris. Et in signo, assurgendo, inclinando, eos præponēdo, & similia faciendo, quæ sunt signa honoris. vnde Apostolus ad Romañ. xiij. Cui honorem, cui tributum. & de huiusmodi signis scripsi suprà in prima parte, in xj. consideratione, & pluribus alijs sequentibus.

Sustentatio etiam consistit in tribus, scilicet: in solatio verborum. vnde Ecclesiasti. iij. Dedecus filij pater sine honore. quia vt dicit glos. Honore & solatio debent fouere parentes. vnde Hierō. De honorandis parentibus nemo patrem asperis verbis lędat. affectum sonent quicquid linguæ dixerint liberorum, hæc filiorum ora loquentur, qđ parentes debeant audire. In seruitio, vnde Ecclesiastici iij. Qui timet Deum, honorat parentes. & ibi alia ad hoc. Itē in exhibitione necessariorum. vnde Hierō. Honora patrem tuum, nō in verborum sono, qui potest inopiam parentum cassa adulatione frustrari: sed in victus necessarijs ministrandis. Et Philosophus ix. Ethicorū dicit, q̄ in his quæ pertinent ad sustentationem naturæ, quæ est per nutrimentum filij, maximè debent sufficientiam præbere parentibus: sunt em̄ in hoc eis debitores, & sic filij coguntur alere parentes. l. si quis à liberis. in prin. & §. si vel parens. ff. de liberis agnoscendis. & hic ante dictum est.

Concludit tandem Albericus in eadem l. numero x. quòd non omnis honor debetur patri, quia nō est largitor vniuersalis omnium bonorum, sed particularis: nec continet in se omnem pręeminentiam honoris. & id dicit Philosophus. ix. Ethicorum. Non omnem honorem debent homines parentibus: quia nec; eūdem honorem debent patri & matri, nec patri debent honorem qui debetur sapienti, vel qui debetur duci exercitus: sed patri debetur honor paternus, & matri maternus, & cuilibet seni etiam suus debetur honor.

Et vlterius quærit ibi Albericus. an in omnibus obediendum sit parētibus? vbi sic resoluit, licet videatur q̄ sic, vt habetur ad Collossenses iij. Filij obedite parentibus vestris in omnibus. tamen Philosophus ix. Ethicorum declarat, q̄ nō omnia parentibus debeantur, sed quædam etiā debentur consanguineis, amicis, benefactoribus, & virtuosis. & secundū Alexandrum de Hales. iij. volumine summæ. Non solum obedientia debetur parentibus, sed & alijs: puta prælatis ecclesiasticis & secularibus, secundū gradus & distinctionem corporalium & spiritualium, vt prælato ecclesiastico in spiritualibus, seculari in temporalib⁹, patri in regimine familiæ. & idē decidit Tho. in ij. ij. q̄one xxvj. articu. iij. Apud legistas verò ista quæstio facilius expeditur, sic q̄ in atrocioribus filij non debent obedire parentibus, aliàs secus. notatur in l. liber homo. ij. in gloss. magna in fi. ff. ad legem Aquiliam. facit. l. ad ea quæ non habent atrocitatem. ff. de regu. iuris. & c. non semper malum est non obedire præcepto. xj. q. iij.

Et argutius de officio liberorum erga parentes, & an semper in omnibus patris iussis obsequendum sit & parendum: super ea re relatis Græcorum, Latinorumq́; (qui de officijs scripserunt) sententijs, Aulus Gellius libro ij. c. vij. ita concludit. Omnia quæ in rebus humanis sic fiunt, aut honesta sunt, aut turpia, aut media. quę sua vi recta aut honesta sunt, vt fidem colere, vt patriam defendere, vt amicos diligere, ea fieri oportet siue imperet pater siue nō imperet. Sed quæ his contraria, quęq; turpia, & omnino iniqua sunt, ea ne imperet quidem, vt si proditionē patriæ, si matris necem, aut alia quædam imperarit turpia, aut impia. Sed ea tamen quæ obsequi non oportet, leuiter & verecūdè, ac sine detestatione nimia, sine opprobratione acerba reprehensionis declinanda sensim, & relinquenda esse dicunt, qui de officijs scripserunt: q̄ respuenda. Quæ verò in medio sunt, hoc est, indifferentia seu media dicuntur: vt in militiam ire, rus colere, honores capessere, causas defendere, vxorem ducere vti iussum, proficisci, vt accersitum venire: quoniam & hæc & his similia per seipsa, neq; honesta sunt, neq; turpia, sed perinde, vt à nobis agūtur: ita ipsis actionibus, aut probanda fiunt, aut reprehendenda: propterea in huiusmodi omnium rerum generibus patri parendum esse censent, veluti si vxorem ducere imperet, aut causas pro reis dicere. quid enim si imperet vxorem ducere infamem, propudiosam, criminosam? Aut pro eo Catilina aliquo, aut C. Bibulo, aut P. Clodio causam dicere? Non scilicet parendum, quoniam accedente aliquo turpitudinis numero, desinunt esse per sese hæc media atq; indifferentia.

Decimaseptima consideratio. Quia in antiquis est sapientia, & in multo tēpore prudētia. Iob xij. & vbi inter plebeios est quęstio de imunitate, hoc est exēptione, seu vacatione munerū & onerū: semꝑ fuit venerāda senectus priuilegio ętatis. l. semꝑ in ciuitate. ff. de iu. immu. vbi sunt verba hęc Calistrati moralia. Semꝑ in ciuitate nr̄a senectus venerabilis fuit. Nāq; maiores nostri penè eūdem honorē senibus quē magr̄atibus tribuebant, circa munera quoq; municipalia subeunda. idem honor senectuti tributus est, & semper honorandos dicit esse antiquos. Barto.

in l.j.ff.de albo scribendo.& in.l.ij. C.de decurio.libro.x. Canonistæ in ca.statuimus.extra de maiorita.& obedien. Imo absurdum est & iniquum nouos, & sic iuuenes antiquis præferre.text.in ca.statuimus.circa initium.lxj.distin. & ibi notatur quod seniores semper præponendi sunt iunioribus, in electione, in responsione, & in subscriptione, per plura iura ibi allegata: quoniã qui est ætate maior præsumitur maturitate sensus præstantior.text.in ca.nisi cũm pridem.§.alia verò causa.extra de renunciatio.& dixi in pluribus locis in iiij.& vj.parte. Et vtinam Hedui nostri (qui olim confœderati Romanis, & ab eis fratres conscripti fuere) more ipsorum Romanorum, suos antiquiores concorditer præhonorarent: cũm hodie iuuenes antiquioribus præferri, & senum consilia postponant, quod & præpostere fit, cũm in consilijs senes sint anteponendi: vt plenè scripsi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgũdiæ.in procemio super textu.ordonne que six de noz conselliers. Et eorum prouerbia sunt etiam attendẽda.tex.in l.si chorus.§.i.ff.de legatis iij.& glos.in ca.cũm in iuuentute.in verb.senilem.de presumptio.& pro causis decidendis seniores sunt consulendi.c.de quibusdam.in fi. xx.distinctio. Et antiquorum sententia in dubio est amplectenda.c.domino sancto.in fi.l.distinc.& ibi Archidia.de priuilegijs antiquorum.& Ludouicus Romanus in l.si verò.§.de viro.in liij.fallentia.ff.soluto matrimonio. Et iuuenes antiquis pro eorum eruditione tradendi sunt. cap.omnis ætas.xij.q.prima. Et ipsi senes primam vocem habere debent in consilio, vt scribitur Ecclesiastici xxxij. Loquere maior natu, decet enim te.& post alia sequitur de adolescente. In medio magnatorum loqui non præsumas, & vbi sunt senes non multum loquaris. Etiam de iure in deliberando senior debet primitus loqui secundũm ordinem sessionis.c.j.de cõtrouer.feud.apud pares termi. & ibi Bal. Specu.titu.de aduocato.§.iam nũc videndum. ver.porrò. Tamẽ domini de Rota vtũtur quod iunior prius loquatur, quod practicant aduocati palatij Parisiensis in collatiõibus, vt dicit Cosmas Guymier in suis commentarijs. Ita Bal.in l.obseruare.§.antequam vero.ff.de officio proconsulis. Et pro isto dicto facit bonus textus cum gloss.in c.sciendum.in initio.xxvj.q.iiij.& text.in l.clarum.C.de autoritate præstanda.& in lege fi.§.filij.C.de bonis quæ liberis, vbi antiqui præsumuntur magis temperatiores iuuenibus.& dixi amplè in parte præcedente: in xxix.cõsideratione, vbi scripsi quomodo doctores antiqui præferuntur iunioribus. dixi etiam in vij.parte, in xlvj.consideratione, quod aduocati seniores iuuenibus anteferuntur, quæ hic nõ repeto. Intellige tamẽ, vt dixi in dicta parte præcedenti, in xxx.consideratione. Nisi iuuenes sint excellentiores sciẽtia, quod quadrat ibi ad propositum de literatis, sed in non literatis etiã iuuenes excellentes ingenio naturali præferuntur senioribus. Ita decidit Imola in clemen.j.de ætate & qualitate.& Ludouicus Romanus in repetitio.d.l.si verò.§.de viro.in v.fallentia.ff.soluto matrimonio. Alexander in apostil.ad Bar.in lege j.ff.de albo scribendo. Quoniam habens ingenium naturale excellens ita debet doctorari, sicut habens excellentem scientiam.

Et, vt reassumam de honore impenso senibus à iuuenibus, quodque antiquitus ætati senectæ potissimum habiti sint ampli honores: elegãter scribit Aulus Gellius lib. ij. c.xv.in initio. Apud antiquissimos Romanorum neque generi neque pecuniæ prẽstatior honos tribui quam ætati solitus. Maioresque natu à minoribus colebantur ad deum prope, & parentum vicem. Atque omni in loco, inque omni specie honoris priores, potioresque habiti. A conuiuio quoque, vt scriptum est in antiquitatibus, seniores à minoribus domum reducebãtur: eũque morem accepisse Romanos à Lacedæmonijs traditũ est: apud quos Licurgi legibus maior rerũ omnium honos maiori ætati habebatur. Et grauissimo in hãc sentẽtiam disserit Vale.Maxi.lib.ij.titu.de institutis antiquis. vbi ait. Senectuti iuuẽtus ita cumulatum & circunspectum honorem reddebat, tanquam maiores natu adolescentium communes patres essent: quocirca iuuenes senatus die vtique aliquem ex patribus cõscriptis, aut propinquum, aut paternum amicum ad curiam ducebant, affixique valuis expectabant, donec reducendi officio etiam fungerentur: quaquidem voluntaria statione, & corpora & animos ad publica officia sustinenda impigrè corroborant, breuique processu rerum in lucem futurarum virtutũ suarũ verecundia, laboris meditatione ipsi doctores erãt. Et sequitur. Inuitati ad cœnam diligenter quærebant quinam ei conuiuio essent interfuturi, ne senioris aduentum discubitu præcurrerent, sublataque mensa priores consurgere & abire patiebantur: ex quibus apparet cœnæ quoque tẽpore quàm parco, & quam modesto sermone his præsentibus soliti sint vti. Et ibi sequitur de maioribus dantibus exemplum virtutis iuuenibus, quod videre poteris.

Et non solum hæc antiquitas consideratur ex ætate, sed etiam ex tempore. Nam qui longiori tempore laboribus assiduis stipendia meruit, in dubio est præponendus, vt est tex.in l.prouidendum.in initio.ibi: aut meritum nobilissimos fecerit aut vetustas. C.de postulãdo.& in l.ij.ibi: vt is gradus cæteros antecedat quem stipẽdia meliora, vel labor prolixior fecerit anteire. C.de officio magistri officiorum.& in c.miramur.circa finẽ.ibi: nec potest de eius prouectione dubitari, cui pro laboribus multis, pro moribus castis, pro actionibus strenuis celsioris loci præmiũ debetur.lxj.dist.& in lege j.& ij.C.de præfectis prætorio siue vrbis & magistris &c.& in lege vnica.C.de comitibus & archiatris sacri palatij.& in l.vnicuique.in initio.maximè ibi, vt nemini penitus liceat, cũ sit posterior tẽpore locũ præcedẽtis ambire.C.de proximis sacrorũ scriniorũ. & in l.fi.§.illud præcipue.C.de primicerio.lib.xij.cũ pluribus alijs allegatis per Cepolam in suo tractatu de imperatore militum eligẽdo.in prin.ibi: quod aũt dictum est.& ante illũ versiculum enumerat quinquaginta priuilegia antiquitatis, in quibus senex est magis honorãdus, ad quẽ pro his te remitto. Et declarat Ludo.Ro.in d.l.si verò.§. de viro.ff.soluto matrimonio.in liij.fallentia. antiquitati seu senectuti deferẽdum est in multis.s.in cõsilijs quærendis, & etiã sequẽdis, in onere excõmunicatiõis, in onere eũdi ad iudicẽ pro testimonio ferẽdo, in onere non comparẽdi, in onere assumẽdi officia autoritate vel vtilitate publica, aut autoritate tantum, in seruitiorum exhibitione, in suspitionis remotione, in pœnæ relaxatione, in maiori probationis fide, in testificatione, in reuerentiæ exhibitione, in sessione, vocis redditione & subscriptione, in consuetudinibus suscipiendis, in prælatis eligendis, in facienda reuocatione, in ordinis præposteratione, in liberis corrigendis, in obseruatione instrumentorum. De quibus singulis amplè per eundem Romanum in eo loco. Et de vltimo, in obseruatione instrumentorum & actorum inter duos notarios, vide per F.Niconitium in repetitione c.quoniam contra falsam.versi.nota sexto loco abbatis, quòd notarij officiũ circa tria versatur. extra de probatio. vbi etiam dicit quod

cit, quod claues castri debent esse penes maiorem natu. honestum est enim iuuenibus ministrare & obedire senioribus. quod tamen limitat, nisi sit maioritas interesse in minori: quoniam tunc præfertur minor, & ideo qui habet maiorem partem in re dicitur habere maiorem potestatem, & ibi plura ad quæ recurre. Et etiam in quibus senes & iuuenes sint laudabiles & vituperabiles. scribit amplè Lucas de Penna in l. prima. C. de consulibus. lib. xij. vbi dicit, quod præsumitur pro senibus, quòd sint probi, scientes, & graues. quem (vt sim breuior) videre poteris.

Et quis dicatur senex, notatur in l. si paterfamilias. §. in arrogationibus. in verbo, sexaginta. ff. de adoptionibus. & l. inuiti. in prima glos. ff. de testibus. & per glos. ij. in dicta l. semper in ciuitate. ff. de iure immunitatis. vbi notat senem esse, qui habet sexaginta annos. l. nō tantùm. §. primo. ff. de decurio.

DEcimaoctaua consideratio. Inter plebeios etiam præferendi sunt literati, & habentes aliquam scientiam, maximè legalem. quoniam, vt scribitur in procemio institutio. §. fi. habentes illam scientiam erunt patriarū suarum gubernatores. & de hoc ante in pcedēti parte: vbi laudaui viros literatos. & in ix. parte in xxxv. consider. de quo Cepola in suo tractatu de imperatore militū eligendo in verbo, scientia. vbi probatur, quod miles callens sciētiam rei militaris præfertur alijs. Augustinus Dathus etiā in suis orationibus. lib. ij. in xiiij. epistola, dicit inter homines ciuitatum literatos esse honorandos, & honore maximo extollendos vltra quoscunq; alios: cùm, vt ait, Omnia quę sunt in ciuitate non sunt omnibus apta temporibus: quis enim bellica virtute præditus toga vir vtitur? Quid militaris disciplina in pace prodest? quapropter bella gerūtur: cætera non sunt ætatum omnium. quod testatur Cicero. delirum nāq; senem appellauerimus, qui canes alat, pascat equos, studia venandi consectetur, feris plagas trudat, ac turpiter demū repuerescat: cætera nō cōueniūt pluribus locis. Qui enim ciuitate pulsum atq; extorrem hominē decet reipublicæ gubernatio? Mitto mercaturam quæ nusquā apud priscos quicq; habuit ponderis. Apud Thebanos verò nullus mercator fungi poterat publicis muneribus, nisi decē annos negotijs ac mercatura destitisset. Sola literarum ac rerum cognitio ætatē omnē exigit, nunquā intempestiua est, & vbiq; gentium magno celebratur honore. Imo etiā scientia supplet: vt scribit G. Benedicti in sua repetitione. ca. Raynutius. in verbo, adiectæ impuberi. nume. xxxvij. de testamentis. Qui enim adepti sunt illam, verè homines sunt, & maximis pmijs muneribusq; dignissimi, Quapropter nō iniuria pleriq; iurecōsulti, quos nullius ferme rei sciētia fugiebat, cū de sciētię dignitate ac nobilitate dissererēt, doctos viros nobiliū nobilissimos, & verè & elegāter appellare soliti sunt, vt ante in viij. & x. parte, in pluribus cōsiderationibus. & in dicta epistola Augustini deductū est.

Cōcludo igitur, quod inter plebeios aduocati cæteris præferendi sunt, atq; multis honoribus decorari debent, vt & suprà in vij. & x. parte dixi in diuersis considerationibus. Quomodo sunt honorandi etiam inter nobiles & literatos, multò fortius inter solos plebeios. Etiam quia aduocati dicuntur habere officium, vt dicit Iacobinus de sancto Georgio in l. j. in prin. ff. de iurisditione omniū iudi. per c. fina. extra de postulando. Et post eos etiam sunt honorandi medici: vt in dicta decima parte scripsi, in xxv. consideratione. licet inter eos quandoq; fuerit contentio de paritate: vt ibi, vtraq; tamen scientia iuris & medicinæ à Deo est. Nam leges diuinitus per ora principum sunt promulgate. & scriptum est de medicina. Ecclesiastici xxxviij. Altissimus de terra creauit medicinā, & vir prudens non abhorrebit eam. Et de iure seu legibus. Prouerb. viij. Per me reges regnant, & legum cōditores iusta decernunt in l. inter claras. C. de summa trinita. & vtraq; est necessaria hominibus, iura ad pacificationem hominū, medicina verò ad sanationem corporū. c. factę. iiij. dist. Et vtriusq; peritus multum ab hominibus honoratur. c. non sanè. xiiij. qō. v. Et de iure quo exercetur iustitia. Sapien. viij. Per hanc habebo claritatem ad turbas, & honorem apud seniores. Et de medico dicitur Ecclesiastici xxxviij. Disciplina medici exaltabit caput illius, & in conspectu magnatū collaudabitur. Ideo debent seruare iurisperiti & medici illud Apostoli ad Roma. xij. Honore inuicē preuenientes, vt ait Antoninus in iij. parte suæ summæ. ti. v. c. ij. §. iiij.

Et ne absit dictū pulchrum Arnaldi de villa noua subiungo id quod in cautelis medicorū scribit, quod primus locus in mensa solet seruari sacerdoti & medico, quod intellige de sacerdote, qui est rector in sua parochia. vt. s. dixi in quarta parte, in vlti. consideratio. Et etiam in medico in domo infirmi.

Et de laude literarū scribit F. patritius lib. ij. de institutione reipublicę. ti. j. vbi dicit literas imprimis ab omnibus, si fieri potest, ediscendas esse propter fructū illarum. & vix arbitrari potest (vt ait) in libera ciuitate quēq; sine literis ingenij ciuis nomen mereri. qui enim sine literis non solū liberales disciplinas: sed minimas quasq; artes discere aut tueri possunt? Nec mercatura ipsa nec agricultura sine eis satis tuta esset: cætera prosequere, vt in eo loco.

DEcimanona consideratio. Notarij & tabelliones, etiam tanq; literati post aduocatos & medicos præferuntur alijs plebeis. Tabelliones enim dicuntur iudices ordinarij voluntariæ iurisditionis, secundū Innocen. in ca. cùm à nobis. de testibus. & tenet clarius Paulus de castro in cōsil. lxxiij. col. iiij. Et esse notariū aut tabellionē est honor. vt habet. Eccli. x. Super faciē scribę imponet honorē. Et magis credit tabellioni aut notario q̄ alij, secundū glo. in verb. tabularijs. in §. si verò absunt. in authē. de hæredi. et falcid. calla. j. Bal. in authē. sed cū testator. C. ad leg. falc. Felin. in c. in nostra. col. iij. circa medium. extra de testi. Et hoc propter officium publicum, quod habet tabellio. tex. in ucta glos. in verbo, officij, in authen. de testibus. §. sancimus. collatio. vij. Imo officium notarius & tabellionatus est dignitas, vt dicit Lucas de Penna in l. vniuersos. C. de dignitatibus. libro xij. Maximè quando est notarius, aut tabellio à principe, vt ibi dicit Lucas de Penna. Quis enim (ait) non diligat eum, & honestate magna compleri putet, qui decreto principis ad tabellionatus officium peruenit. in authen. vt iudices sine quoquo suffragio. §. ideo licebit. collatio. ij.

Et etiā propter necessitatē & vtilitatē in republica sunt honorādi, cū videatur esse necessarij: qm̄ tabellariorū siue notariorū ars, & viuendi formula q̄ honesta honorabilis & laudāda sit, ex plurimis presertim illius necessitate & vtilitate facilè cognoscitur. periret siquidem omnis iudiciorum tela, nisi essent notarij qui acta conscriberent, periret ipsa veritas, & fides in contractibus, & commercijs, periretq; omnis ordo in iudicio forentium causarum, nisi esset aliqua fidelis publicaque persona, cui iudex crederet de his quæ ab vtraq; litigantium parte, aut offeruntur, aut dicuntur. Item sunt instituti notarij

ad confirmationem veritatis,ſed ipſa veritas vbicunq; ſonuerit,ab illo eſt,qui dicit.Ego ſum via & veritas.Ioan. xiiij.vt ſcribit Zodericus Zamorenſis in ſpeculo humanæ.vitæ,libro primo.c.xix.

Faciunt dicta Corſeti in tractatu de poteſtate regia.q. xc.circa medium.vbi dicit eſſe notarium eſt habere officium,vt in ca.vt officium.de hæreticis.libr.vj.quod recta ratione eſt laudabile,quia in veritatis comprobatione & confirmatione radicem & fundamentum ſuſcipit.

Etiam huius artis laudes patent,quia publicæ vtilitati deſeruiunt.hi nãq; nedum apud pædaneos,minoresq; magiſtratus creditum & autoritatem obtinẽt:ſed apud reges & principes.& cuncta eminentia tribunalia acceptiſſimi & familiariſſimi exiſtũt,de quibus ante dixi in xj.parte, in ix.cõſide.& in vij.parte,in xvj.& l.cõſide.Hi enim eorum manibus admirãda fide inſtrumẽta,priuilegia,& literas ad perpetuam rei memoriam conficiunt.Et poſt multa temporum ſecula,ex horum ſola notariorum ſubſcriptione indubitatam probationẽ inducũt.hi typum tenẽt euãgeliſtarum Chriſti,qui eius geſta & acta in euãgelio tã fideliter,q̃ vtiliter deſcripſerunt.Et inter cæteras huius artis commoditates, qui illam exercent magna lucra , ſummos honores aſſequuntur,vt breui tempore ac paruo labore opulenta vtilitatis compendia adipiſcuntur,& tandem ab omnibus honorantur,quia omnes illis indigent, ita Zodericus in loco antè allegato,

Notarij tamen principis ſunt digniores,vt dicit F.Niconitius in ſua repetitione cap.quoniam contra falſam.in verſi,nota quarto.numero xxix.extra de ꝓbatio.quoniã, vt dicit , eſſe notarũ eſt dignitas,vt eſt caſus ſingularis ſecundũm eum,in l.j.C.de mandatis principum.Bal.in lege.Caſſius.ff.de ſenatoribus.& de his vide plenè per Lucam de Penna in dicta l.vniuerſos.& per Iacobum Bonaudi in gloſis ad Ioannẽ de terra rubea in tractatu qui vinea eccleſiæ dicitur.articulo x.tertij tractatus.in gloſſ.officia. vbi etiam ſcribit, an infames poſſint eſſe notarij: & cõcludit ꝙ nõ,licet infamis poſſit eſſe procurator,niſi ſit procurator regis vel epiſcopi:quia tales non poſſunt eſſe infames.dicit tamen Cynus in l.reum.C.de procurato.ꝙ ille qui fuit condemnatus de crimine,& ſic infamis per ſententiam non poteſt eſſe procurator per dictam l.reum.cõcordat textus in c.j.iuncta glo.j.& ij.iij.q.vij.Si enim pendente iudicio criminali contra eum remoueatur , ipſe multò magis poſt condemnationem,Sed ſi eſſet infamis quia cõdemnatus alia actione famoſa q̃ criminali,tũc poteſt eſſe procurator vilium perſonarũ.Ita Angelus & Io.Fabri in §.fi.inſtit.de exceptio.de quo late per eundem Iacobum Bonaudi in loco ante dicto,vbi dicit officium ſimpliciũ procuratorum eſſe viliſſimum officium,per.l.ſi quis procurationem.C.de decurio.libro x.cũm tamen proueniat ex quadam literatura, prẹferendus eſt alijs mechanicis & plebeis artificibus.Cũm omnes tales plebei quodãmodo dicãtur feces vrbiũ,& ſic viles:vt in principio huius partis dictũ eſt.Et facit quia officium procuratoris eſt ars.c. quia epiſcopus in fi.iuncta glo.vltima.v.q.iij,

VIgeſima conſideratio. Etiam inter plebeios & populares præferri debent virtuoſi, quoniam virtutum præmia tribui merentibus cõuenit. l.fi.quæ incipit.vt virtutũ.C.de ſtatuis & imaginibus.clemen.cupientes in principio.de pœnit.& remiſſio.facit c.nõ loca.xl.diſt.& hoc eſt(vt dicit Philoſophus.viij.Ethicorum) honor eſt præmium virtutis.dixi plenè in j.parte,in xlvij.& lxiiij.conſideratio.in iiij.parte,in xlviij.cõſideratio.in vij.parte,in xlvij.cõſideratiõe. & in viij. parte,in xxviij.cõſideratione.& in ſequen.proxima conſidera.Faciunt plura quæ ad hoc accumulat Cẹpola in ſuo tracta.de imperatore militũ eligẽdo.in verbo, virtutis.de quo dixi in ix.parte,in xliiij.cõſideratiõe.vbi ſcripſi milites etiam ex virtute eſſe honorandos.licet hodie pauci ſint tales.Et ex hac cõſideratione , etiam laudari poſſunt & aduocati & medici ꝓpter virtutes quas ex ſciẽtijs ſibi acquirũt.de quo hic ante.in xviij.cõſideratione dixi.Imo, vt ait Ariſtoteles.lib.iij.Politicorũ.c.ix.excellentibus virtute in ciuitate parendũ eſt ſponte,ita vt tales pro regibus habeãtur. Alios aũt excellẽtes potẽtia,aut diuitijs dicit eſſe à ciuitate expellẽdos.& inter cæteros prẹferũtur qui ſunt probatæ vitẹ,& bonẹ fidei,aut magnẹ legalitatis reputãtur.tex.in l.iij.in prin.ibi,& an honeſtẹ,& inculpatæ vitẹ.ff.de teſtibus.& ibi gl.quẹ notat ꝙ prẹſumitur bene fieri ſi à bono fiat,argu.l.ſi quis ex argentarijs.§.j.ff.de edẽdo.& in authẽ.de teſtibus.§.ſancimus.ibi , multorum bonorũq; copia virorum.colla.vij. Cũm tales in multis priuilegiantur,& honorãtur vltra alios.& decẽ caſus ſcribit do.meus Iaſon in lege iubemus. C.de iudicijs.& vide eundem in repetitio.l.admonendi.in lxvij.col.ff.de iureiuran.idem in lege ſciendum.col.viij.ff.de verbo.obligatio. Barba.conſilio.xxiij.in primo volu.Felin.plenè in ca.ſuper his.in fine.extra de accuſat.idem Barbatia.in ca.inſinuante.col.j.extra de officio delega.

Et quantum valeat virtus in vita beata perficiẽda,ſcribit Gellius libro xviij.ca.j.& ampliſſimè per Beroaldum in ſuo opere de felicitate,vbi quærit an virtus ſit effectrix vitæ beatæ.vbi plura ad laudem virtutis diſertè accumulantur.& in libro quo ſeptem ſapientum ſententiæ continentur,in ſententijs Cleoboli.

VIgeſimaprima conſideratio.Inter omnes honorandus eſt & laudandus,qui ab omnibus,& publico iudicio bonus,& optimus iudicatur. Quod in perſona Scipionis Naſicæ contigit.vt refert Valerius lib.viij.c.quæ cuiq; magnifica contigerunt.c.v.dum ait, verũ ſpecimen honoris à Scipiõe quoq; Naſica oboritur.eius namq; manibus & penatibus nondũ quẹſtoris ſenatus,Pythij Apollinis monitu Peſimõti accerſitã deam excipi voluit,quia eodem oraculo præceptũ erat,vt hæc miſtetia matri deũ à ſanctiſſimo viro præſtarẽtur,explica totos faſtos,conſtitue oẽs currus triumphales,nihil tamẽ morũ principatu ſpecioſius reperies.Et tunc vnum eſſe dicit Plinius,qui à cõdito ẹuo,vir optimus ſit iudicatus.dicit tamen Boetius in iij.de conſolatione philoſophiæ.eſt mentibus hominũ veri boniq; naturaliter ĩcerta cupiditas,ſed ad falſa deuius error abducit, Et nihil eſt,tam pupulare(vt dicit Cicero) q̃ bonitas,hoc eſt,nihil eſt tam charum,& gratum populo,& quod magis fauorem populi conciliet,q̃ eſſe bonũ: & idẽ deteriorum magna natio eſt: boni verò ſingulares, omne tempus Clodios non omne Catones,inquit Seneca.ad deteriota faciles ſumus,& ab adoleſcentia viri procliui ad malum ſenſualitas humana declinat.vt in procemio clemen.& non eſt qui faciat bonum:non eſt vſq; ad vnum.Pſal.xiij.& Catilinam,vt ait Satyrographus.

Quocunq; in populo videas,quocunq; ſub axe,
Sed nec Brutus erit,Bruti nec auunculus vſq;.
Rari quippe boni numero,vix ſunt totidem quot
Thebarum portẹ,vel diuitis oſtia Nili.

Quoties igitur virum bonum videre contingit, illi

aſſurgito

assurgito, illi caput aperito, illum vt deum colito: via vitiorum lata est & decliuis: & ideo cunctis peruia, via virtutis angusta, cliuosa, senticosa, & ideo paucis patet. Fimbria olim iudex electus in causa Pythiæ, qui sponsionem fecerat, quòd vir bonus esset, iudicatu illo supersedit dicēs, nō liquet: quoniā, vt vir bonus aliquis sit, ea res innumerabilibus officijs & laudibus cōtinetur. &, vt dicere solebat Pittachus perdifficile est, bonum esse. hæc Beroaldus in libr. de septem sapientū sententijs, in sentētijs Biantis. vbi concludit, ꝙ quoquomodo mali dicantur siue improbi, siue imperiti, siue viles, prout ibi interpretatur, elaborare debemus, ne inter malos enumeremus, imo enixè curemus, vt simus potius similes sacerdotibus Aegypti, quos piromas vocant. est autem piromis in græca lingua, idem quod honestus & bonus, in nostro sermone.

Item qui optimus habetur & iudicatur non sine laude nominatur. Quòd optimi cognomen Traianus (vt idem Beroaldus ait lib. de optimo statu) veluti peculiare accepit ex senatus populiq; Romani appellatione. Quo nomine amplissima haud dubiè bona continentur. Quod nomen sibi quisq; mallet (vt inquit Liuius) ꝙ honores imperia ve, de quo Silius Italicus.

Optimus heu nomen melius maiusq; triumphis.

Et, vt author est Plinius panegyrista nomen Augusti & Cæsaris, minus est ꝙ optimi, Iuppiter apud Ethnicos optimi nomine colebatur, dicebatur enim Iuppiter optimus maximus. qua in re illud annotandum, quòd antè optimus, id est beneficentissimus dicebatur, quàm maximus, quia, vt inquit verè Cicero, maius est certèq; gratius prodesse omnibus, ꝙ opes magnas habere. Interrogatus Agesilaus ille magnus quo pacto quis gloriā apud mortales consequatur, sic respondit. si optima dixerit, necnon pulcherrima factitauerit.

Prudenter em̄ Solon vnus è septē sapientibus, & legū scriptor solus ex septē rempublicā duabus rebus contineri dixit, præmio, scilicet & pœna: vt hinc boni ad virtutes inuitentur, & honoribus exornentur. Illinc mali à flagitio arceantur pœna, vt in officio omnes sint. concordat l. j. §. Nam, vt ibi bonos non solum metu pœnarum, verū præmiorum quoq; exhortatione efficere cupientes. ff. de iusti. & iure. & ibi gloss. in verbo, metu pœnarum. allegat versus Horatij.

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Et sicut bonos præmio prosequi decet, ita malos pœna affligi. Et si mali à malitia reuocari non possint per indulgentiam, pœna coerceri debent per seueritatem. sic secreti sint à bonis mali, vt à frumento lolium in cerniculo separatur. fiat more medicorum, qui interdum vrit, secat, abscindit in corpore membrū quod insanabile est, ne pars integra cōtagione obreptēte pariter corrumpatur. iuxta illud. Immedicabile vulnus
Ense rescidendum est, ne pars sincera trahatur.

Cōsimiliter secari interdū & amputari debent de corpore ciuitatis membra putrida, hoc est, ciues malefici, scœlerati, perfidiosi, turbatores publici commodi, & molitores rerum nouarum, exterminari atq; tolli de medio.

Superest, vt & propius ad rē redeamus, & de bene moratis dicamus, qui plurimū honorari debet. quoniam mores præferūtur sciētiæ, arg. c. sedulo. xxxviij. di, & l. magistros. C. de professo. & medicis li. x. vbi dicit tex. ꝙ magistros studiorū, doctoresq; excellere oportet moribus primū, deinde facūdia. cōcordat tex. in l. vnica. ibi, si laudabile in se probis moribus vitā esse monstrauerint, si docēdi peritiā & c. C. de professoribus, qui in vrbe Cōstātinopo. docētes & c. libro xij. & patet ex argumento literali psal. xcviij. Bonitatē, & disciplinā, & scientiam doce me. Ideo scholares bene morigerati præferēdi sunt doctoribus male morigeratis & vitiosis: cū doctores debeant inter alia pręcellere scholares moribus iuribus an̄ allegatis. l. j. & ibi notatur. C. de annonis ciuilibus. li. xj. & vilissimus cōputādus est (nisi pręcellat sciētia & sanctitate) qui est honore pręstātior. tex. in c. vilissimus. j. q. j. adminus debet esse bonus. vt ibi in gl. illaudabilis em̄ est sciētia, quā vita maculat. c. nisi cū pridē. §. pro defectu. extra de renuncia. ideo bene dicitur, mores ornāt scientiā, qui oēs excedunt diuitias. l. scire oportet. §. pe. ibi, neq; enim facultates, neq; dignitas est ita sufficiens ad fidem, vt bona electio, & benigni mores. Ex quo concluditur bonos & optimos, etiam moratos, cæteris præferendos esse.

Vigesimasecunda cōsideratio. Inter plebeios pręferri debent originarij cæteris, vt facit textus in l. ij. C. de officio pretoris hinc dicit ibi Albericꝰ, ꝙ syndicus potius eligendus est de vniuersitate, ꝙ alius. facit dictum Ciceronis in li. de amicitia. Potiores (inquit) sunt ciues, ꝙ peregrini. Vn̄ inquilinus probri vel odij causa qs appellatur, quasi domū propriā non habeat. Vnde Salustius M. Tullius inquilinus, ciuis vrbis Romæ. ideo dicit text. in d. l. ij. potius eligēdos esse prætores, qui habēt larem in vrbe, ꝙ illi qui sunt de prouincijs, vt facit etiā tex. in c. in nomine dn̄i. xxiij. di. ideo, vt dicit F. Patritius in lib. de institutione reipublicæ. lib. iij. ti. ij. quæri solet à nōnullis, an oēs magistratus inter ciues distribuendi sunt, an aliqui peregrinis tradendi. Et (vt ait) placet quibusdā magistratus oēs qui iuri dicūdo præsunt, quiq; ditionem aliquā in sontes exercēt peregrinos: esse dicūt naq; simultates, inimicitias atq; odia inter ciues oriri, cū ciuis in ciuē suum aīaduertit. Alia autē ex parte longe faciliores esse, & ad gratiā clementiāq; proniores ciues inter se, ꝙ si res à peregrinis agatur. Quaquidē rōne adducti pleriq; Italiæ populi, eiusmodi magistratus aliunde accersire consueuerunt, & his assentit. l. fin. C. de crimine sacrilegij. & l. iij. quæ incipit, nullus. C. de diuersis officijs & apparito. iudicum. lib. xij. Et de hoc alias fuerunt ordinatiōes regię, scilicet Philippi Pulchri, & Caroli quinti regum Franciæ. de quibus per G. Benedicti in sua repetitio. c. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero 1050. vsq; ad numerum 1052. extra de testamentis. vbi scribit rationem quare beneficia originarijs sint conferenda, & non officia secularia. quoniam (vt ait) officium seculare dari non debet illi, qui est de loco oriundus propter noticiam & familiaritatem, quas habet seu habere præsumitur cum illis de loco & compatriotis suis, quibus fortè nimis faueret, aut odio cōtra aliquos ex æquali vel inæquali conseruatione concepto: inter pares fit aliquando, & sępe inuidia, ac dignitatis cōtemptio. l. obseruandum. circa initium. ff. de officio præsidis. eis læderent contra iustitiam, quam fauores & odia multum turbant, & interdū iudicia peruertunt & suffocant. ca. penul. ibi, de terra vxoris suæ oriundus. extra vt lite non contestata. Ideo, vt dicit, fuit ordinatio Philippi Pulchri, qua ꝓhibuit quem præfici in senescallum, præpositū, iudicem, vicarium, aut bailliuum in loco vnde oriundus dicitur.

Verumtamen idem Franciscus Patritius inclinans ad contrariam opinionem dicit, ꝙ longe melius ciues impe-

P

rabunt q̃ peregrini, quod dicit esse manifestum & notorium ex experientia, non solum apud Romanos, Carthaginenses, Atheniēses, Lacedæmonios, aliosq; complures, qui magistratus omnes suis ciuibus tradiderunt: imo ex inclita Venetorū republica, in qua peregrinis nullus est locus, & tamen nec iustitia, nec seueritas deest. & ex eiusmodi iudicijs nullæ discordię, nullæ seditiones, nullęq; inimicitiæ oriuntur. Et vnum de illa republica refert, quod nunq̃ alibi se lectitasse aut vidisse meminerit, quòd ordo ciuitatis, qui à primis conditoribus cōstitutus fuit, semper mā sit, & nunquam mutatus est. Hi namq;, qui eā vrbem ędificauerunt, inter se suosq; magistratus diuiserunt, quasi præmium laborum suorum, & hanc hæreditatem posteris reliquerūt, vt aduenam, colonum, peregrinū, inquilinumq; ad magistratus admitterent nullum: & ita antea obseruatum est, iam pene annis mille. Quocirca posteri illorum, qui vrbē ædificarunt, semper reipublicæ præfuerunt, & senatores, patricij, ac nobiles appellati sunt. reliqui autem omnes plebei. Plurimum tamen (vt ait) valet consuetudo, à qua difficile est recedere. Sed si ab initio cōstituatur, tutius ciues q̃ peregrini imperabunt.

Nam etiam, vt habetur iij. Politicorum, noui incolæ qui ciuitatem & patriam incolere cœperunt honoribus ciuitatis non participant: sed antiqui, qui mores patriæ nouerunt sunt illis præferendi. Moderni verò, maximè penitus extranei postponendi, coram quibus non est agendū consilium: quia scribitur Ecclesiastici viij. Coram extraneo ne facias consiliū. Nescis enim quid pariet. facit textus in authen. de collatoribus. §. sed neq; prouinciarum iudices. collatio. ix. vbi imperator possessores exprimit eosq; repetit, non autem habitatores simplices, de quibus mentionem antea fecerat, cum hominibus profecto communionis alienæ nullum fas est inire certamen. xxiij. quæstione iij. c. cum quibus. in fine.

Facit quod dicit Zenzelinus in extrauagañ. Ioã. xxij. incip. execrabilis. ibi, in diuersorum regnorum partibus, ꝙ contra promotionem, quæ fieret ad dignitatem vnius regni. de regnicola alterius regni, admitteretur exceptio domini temporalis: si promouendum haberet suspectum de proditione terræ suę, vel consiliorū, & secretorum suorum. arg. l. si quis aliquid. §. transfugę. ff. de pœnis. l. omne §. exploratores. ff. de re militari. c. petitio. de iureiurando. & notant Innocen. Hostieñ. Abbas. Areti. & Felin. in ca. super his. de accusatio. Idem Abbas post glo. in c. ex parte de testibus. & in c. ꝙ sicut. & in c. j. & in c. cùm interuniuersas. & melius in c. cum terra. de electio. Et est ratio, quia alicui non conuenit scrutari archana regni alieni. l. mercatores. C. de commercijs & mercatoribus.

Peregrini enim & incolæ officium est, præter negociū suum agere nihil, de alio inquirere, minimeq; esse in aliena republica curiosum. c. leges. iij. quæstione vj. & ait Cicero libro primo officiorum. Vnde vt amicos quærat laborare curat. Genesis xix. & Lucas de Penna in lege quisquis. C. de omni agro deserto. libro xj. vbi tractat prædictam q. Francisci Patritij. & illam decidendo assentit opinioni illius, ꝙ originarij sunt præferendi: peregrini verò non se debent de republica ciuitatis intromittere. cùm certum sit oriūdos à patria potius mores regionis scire, quàm extraneos. c. quosdam. & c. quanto. de præsumptio. Vnde Terentius in eunucho. sola (inquit) sum. habeo neminē hic, neq; amicum neq; cognatum, quam obrem alio cupio parare amicos beneficio meo. Id amabo adiuua me, quòd facilius fiat: propter quod à vero facilius in consilio deuiabit. quæ pericula in originarijs, & antiquis habitatoribus non pręsumuntur. Auspicijs enim patrijs non alienigenis rempublicam administrare oportere antiqui iudicabant. dicit Valerius libro primo, titu. de auspicijs. in principio. Cùm originarij sint potius in bonis opulenti, & diuitiarū pleni. pariter olim non præsumebantur in exteris, vbi officia temporalia erant. cùm tunc breui tempore, quo officium duraturum erat, magna familiaritas contrahi non posset, imo nec appeti. hactenus G. Benedicti in loco ante allegato, quæ excerpsit à Luca de Pēna in dicta lege. quisquis. qui post eum dicit attendendum esse, donec ex antiquis bonus habetur, ex nouis non assumatur: quia maior bonitas noui antiquis nō debet præiudicium afferre. Vnde præceptum fuerat Moysi Deutero. xvij. regem constituere de numero fratrum. Non (inquit) poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus, hoc est de tua patria, seu gente natus. Et ibi per eundē G. Benedicti pulchra alia vide de literis naturalitatis, quę cōceduntur à rege nostro extraneis: q̃m alias non possent in regno habere hæredes ex testamento, vel ab intestato. Et ex his etiã videmus hodie in regno esse consuetudinem: vt in officijs secularibus originarij, & patriotæ potius admittuntur sublatis illis antiquis constitutionibus & ordinationibus regum, & in hoc operatur consuetudo, vt dicit Cæpola in tractatu de imperatore militum eligendo. in versi. propter nationem. vbi de istis. in fine.

Etiam de iure canonico beneficia sunt conferenda originarijs indigenis, & oriundis de loco seu regno, aut diœcesi vbi sunt sita. faciunt notata in capi. si proponente. in glos. fi. extra de rescriptis. & text. in lege in ecclesijs. C. de episco. & clericis, quæ vult quòd ad ecclesias eligantur potius illi qui sunt ex vico, in quo sunt possessiōes beneficij, q̃ alij. & dicit ibi Bal. ꝙ vbi in ecclesia reperiuntur idonei ad promouendum, illi debēt promoueri de ipsa & nō aliũde. & idem dicit ipse Bal. & Albericus in lege diuus. ff. de tuto. & curato. datis ab his. idem not. gloss. vnica & doctores. in lege planè. ff. quod cuiusq; vniuersitatis nomine. & idem tenet gloss. in cap. cùm inter canonicos. in verbo, ad ecclesiam alienam. extra de electio. & idem tenet Cępola in tracta. de imperatore militum eligendo in d. verbo, propter nationem. in fine. ibi, sed etiam si essent. Idem etiam tenet Rochus de Curte in suo tractatu de iure patronatus. in verbo, honorificum. in xxj. col. dixi in præcedeñ. parte, in xxxij. consideratione. versi. licet enim oriundi. idem tenet Barba. in d. c. si proponente. & consilio suo xxiij. inci. scripsit propheta optimus. in primo volu. col. vij. vbi dicit. ꝙ si imperator beneficij in sua gratia non faciat mentionē de loco vnde est oriundus, talis gratia est subreptitia: quia papa non intendit prouidere extraneo, sed vnicuiq; in patria sua. imo tenet ibi Barbatia. ꝙ huiusmodi prouisio est nulla contra Bal. quos videas cùm casus euenerit. quia est casus quotidianus, qui euenit mihi consulendo in casu, in quo extraneus seu alienigena à regno impetrauit mandatum apostolicum in vim concordatorum, non facta mentione, ꝙ nō erat de regno. tenui ex dictis per Barbatiam, in eo loco, huiusmodi mandatum non habere locum in loco vbi habent locum dicta concordata, cùm ipsa & contēta in eis sint data regi, & regno in priuilegium pro incolis regni, & non extraneis, qui non sunt de regno. & scripsi amplè in commentarijs dictorum concordatorū. Et ē nostris aliquid de materia tractant Cosmas Guymier in suis commentarijs.

commentarijs.in verbo,exterorum.folio mihi.x.& post eum,Ioannes de Selua in suo tractatu.de beneficio in iij. parte,in xxvj.q.& maxime quia rex Franciæ habet priuilegium,q alienus clericus non regnicola,sine eius permissione & literis naturalitatis,non possit beneficiari in suo regno,vt per eosdem in locis antè allegatis.

Vigesimatertia consideratio.Inter omnes cuiuscunque status laudabiliores sunt,qui pulchriora nomina habent:quoniam honor & decus est habere pulchrū nomē. hinc dicit Io.Andr.in cap.cùm secundùm Apostolum.de præbendis.& in.c.j.de deposito.vxorem suam Milanciā dixisse,q si pulchra nomina venderentur,caro esset prætio emenda.vt dixi suprà in ij.parte,in x.consideratione. & refert Panor.& alij doctores in procemio decretalium. & laudabile est habere pulchrū nomen.Panor.in c.j.col. penul.in initio.de iudicijs.ideo pulcha nomina imponenda sunt filijs.Et bona præsumptio oritur ex bono nomine,& quādoque sinistra ex prauo & turpi nomine oritur. faciunt textus & notata in l.facta.§.si in danda.ff.ad Trebellianum.in procemio sexti.in verbo, Bonifacius.& in procemio decretalium.in verbo,Ioannes.& plura ad hęc scribit Guilliel.Benedicti in sua repetitio.c.Raynutius in verbo,Raynutius de Clara.numero lij.& liij.de testamētis.Quia à nomine & cognomine multotiens sumitur argumentum.de quo plenè per Felin.in procemio decretalium.Et sic vnusquisque curare debet & laborare diligenter de bono nomine habendo.Cùm multo melius sit nomen habere bonum, quàm diuitias multas. Prouerbiū xxij. Nobis enim necessaria vita nostra,alijs fama nostra.in c. non sunt audiendi.xj.q.iij.& qui negligit famam crudelis est,textus Augustini.in cap.nolo.versicu.duæ res.xij. q.j.bona autem fama impinguat ossa.Ecclesiastici.xxx. hoc est,augmentat virtutes in quibus robur hominis interioris consistit,sicut in ossibus consistit robur hominis exterioris.vt ibi declarat Nicolaus de Lyra,de quo hic.j.in xxviij.consideratione.

Quod etiam clarè ostendit P.Scipio,vir ille insignis Romanus consul.de quo refert Valerius libro iij.titulo de fiducia sui.c.v.quòd cùm fratrem suum de bene gestis obtrectatum defenderet,dixit.Nam cùm Aphricam totam potestati vestræ subiecerim,nihil ex ea quod meum diceretur præter cognomen retuli.

Etiam de Paulo Aemilio post triumphum Macedonicum,libro iiij.titulo de abstinentia & continentia. penates(inquit) suos nulla ex parte locupletiores fecit,præclare secum actum existimans,q ex illa victoria alij pecuniam,ipse gloriam,atque memoriam nominis sempiternā occupasset & reportasset. Et paulò post de Scipiōe Aemiliano dicitur.Itaque quum per socios & exteras gentes iter faceret, non mancipia eius, sed victoriæ numerabantur, nec quantum auri & argenti: sed quantum amplitudinis, scilicet gloriæ, famæ,& nominis pondus secum ferret ęstimabatur.

Ex quibus constat,q de bono nomine curandum est, adeo q Salicetus.in lege prima.in principio.C.de summa trinitate,per illum textum parentes exhortatur pulchra & honesta liberis imponere & non turpia:quę secundùm eū quodammodo infamiam & deducus important,vnà ēm quæque res quemadmodum intelligi debeat,ex ipso nomine apparet.l.diuus.in principio.ff.de bonis damnatorum. & ibi fit argumentatio ex nomine.& per gloss.facit quod scribitur Exodi xxiij.cùm deus dixerit ad Moysem.Inuenisti gratiam coram me,& teipsum noui ex nomine. Faciunt quæ dicit Felin.in dicto procemio decretalium.col. vj.Hyppolitus de Marsilijs.in l.j.in initio.col.penul.ff. de quæstio.Petrus Giraldi in cautelis suis,cautela.lxxxv. incipien.magnū.Cacialupus in dicta l.j.col.x.C.de summa trinita.Simphorianus in chronica Sabellici.de hoc nomine Franciscus.

Et bonum nomen facit,vt plus credatur illi q̄ habenti malum.notatur in c.in nostra.extra de testibus. Franciscus Niconitius in repeti.c.quoniam cōtra falsam.ibi,notat Abbas quinto.numero xlvj.& Ioannes Nenizani in sua Silua nuptiali.folio mihi xcix.

Vigesimaquarta cōsideratio.Inter exteros & aduenas præferūtur qui non sunt nationis infamatę: qm̄, vt dicit tex.in l.quod si nolit.§.qui mancipia vendūt,nationē cuiusque in vēditiōe pronunciare dn̄t,plerūque em̄ natio serui,aut prouocat aut deterret emptorem.idcirco interest nostra scire nationem.præsumptum etenim est,quosdam seruos bonos esse,quia nationis non sunt infamatę,quosdam malos videri,quia ea natione sunt,quæ magis infamis est.ff.de edilitio ędicto.id etiam probatur ex sacra scriptura.Ioā.iiij.vbi mulier Samaritana dicebat se non esse dignam dare aquam Christo,quia Iudæus,& natio Samaritanorum erat probata apud Iudæos:ex quo etiam Iudęi improperauerunt Christo, quòd esset Samaritanus, aut dæmonium haberet.vt habetur in c.nōne bene dicimus. extra.de præsumptio.

Et licet vnicuique propria patria videtur maior & præstantior alia.l.fin.& ibi gloss.C.si seruus exportandus veneat.Nam patria est dulcis amor.l.qui habebat.ff.de leg. iij.vnde Virgi.

Nos patriæ fines,& dulcia linquimus arua.

Et illud Nasonis ad Rufinum.

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit,& immemores non sinit esse sui.

Et idem.

Dulcis amor patriæ,quo non præstantius vllum.

Id efficit charitas patrię,qua plerique omnes tenemur:vt sua cuique patria charissima atque gratissima,dulcissimaque sit, vt patriam suam qualiscunque est quisque laudet,& extollat. more Vlpiani in l.j.ff.de censibus.vbi suam patriam miris laudibus commēdat.vnā tamen habet gratam qua caret altera opem.& vnus laudat Rhodon,& alius Rhodopen.alij autem alia pro mentis captu & arbitio : nobis sit satis ad rem,propria quarundam gentium epitheta referre,vt scribit Textor in sua officina,ex quibus aperta est diuersarum gentium differentia.

Apuleius eruditos appellat Aegyptios,sicuti Iudæos superstitiosos.Nabathæos,mercatores. Fluxos vestium, Arsacidas.Frugū pauperes, Scythas.odorū diuites, Arabas.legimus Alexandrinos esse fallaces.Vopiscus scribit Aegyptios esse ventosos,furibundos,iactantes, iniuriosos,auidosque nouarum rerum.

T.Liuius perfidiam Penis,Cicero calliditatem,vt numerum Hispanis,robur Gallis,artes Gręcis,Italis sensum, Romanis pietatem ascribunt.

Io.Picus Mirandula ponebat in Hebræorum doctrina misteria & prodigia,in Græcorū disciplinis ingeniū, in Romana Academia politiam.

Horatius vocat Britannos hospitibus feroces, Persas infidos.

Iulius maternus ad Mauortium Lollianum scribens.

quædam (inquit) gentes ita à cœlo formatę sunt, vt propria sint morum vnitate perspicuæ. Scythæ immanis feritatis credulitate grassantur. Itali fiunt regali semper nobilitatę præfulgidi. Galli stolidi, leues Græci, auari Syri, Afri subdoli, Acuti Siculi, luxuriosi semper Asiatici & voluptatibus occupati, Hispani elata iactantiæ animositate præpositi.

Blondus vocat Afros fraudulentos, Ligures duros, Campanos superbos.

Ex nostris verò Christoforus Longolius Pariensis, in oratione de laudibus diui Ludouici, & Francorum: vocat Britones duros, vafros Normanos, religiosos Francos, industrios Flandros, mites Lothoringos, faciles Andegauos, Bellicosos vascones, Burgundos feroces, Picardos alacres, frugi Santones, atq; Pictauos, Narbonenses fideles, fortes Arueruos, Hanonios pertinaces, magnanimos Senones, versutos Cenomanos, militares Bituriges. Apostolus verò ex testimonio Epimenidis thebani sacerdotis refert ad Titum primo, quòd Cretenses sunt semper mendaces, malæ bestiæ, ventris pigri. & scribitur in cap. dominus j.q.j. Et de his & alijs in sequenti parte, in xvj. cõsideratione dictum est. & vnde ista procedant & inferius paulo post dicetur.

Aduerte tamen, ꝙ extranei in multis priuilegiantur, & inter alia, ꝙ in causis eorum est summariè procedendum. vt tenet Paris de Puteo in tractatu de sindicatu. in verbo, negligentia. charta. lxxij. allegat Andream de Isernia in proœmio constitutionum feudalium, qui dicit hoc esse verum, maximè vbi causa est modica, per authẽ. nisi breues. C. de sententijs ex periculo recitãdis. vel si sit causa in qua plus expenditur ꝙ̃ sit valor rei, vt si sit quæstio de equo, qui interim in hospitio satis comederet. vt dicit Bart. in l. ij. ff. de re iudicata.

Et, vt reassumã quod paulo ante omissum fuerat, facit quoniã ex patria mores accipimus, & ex varijs cœli locis aspectibusve diuersę ingenerãtur morũ cõtemperationes. vt dicit Hippocrates Cous in libro de aëribus cœli. & Plato in Thimeo. & Aristoteles lib. vij. Politico. c. vij. & lib. Orbicularium quæstionum libro xiiij. c. xx. & ibi Petrus Aponensis, & Galenus in libro de substantia virtutũ animalium. c. ix. & Auicenna libro x. Meta. & Cicero in oratione, quam de lege agraria scripsit contra Seruilium Rutilium. & Plinius lib. ij. c. lxxx. & Lucanus lib. viij. & Vegetius lib. primo de re militari c. ij.

Huius etiam sententiæ sunt omnes Astronomici istud astris ascribentes: vt Ptolemæus ij. quadripartiti, & ibi Haly eius interpres, & Albumasar introductorij. lib. iij. & v. et Firmicus Maternus ad Mauortium Lollianum libro astronomicum. j. c. j. cuius verba hęc sunt. quædam gentes à cœlo ita formatæ sunt & c. vide reliqua ante.

In hanc sententiam scribunt Herodotus in Calliope, & Plutarchus in apophtegma, quòd cùm montuosa esset Persarũ regio et aspera, vellentq; propterea regnante Cyro campestrem ac mollem capere, id quidem non passus est Cyrus, inquiens, & plantarum semina, et hominũ mores, & ingenia regionum quoq; similitudinem trahere. vnde formatum est antiquum adagium. Mores hominũ, vt plantæ, ad regionis habitum respondent.

Vnde inferri posset, ꝙ cùm terra Burgundie meliora vina et subtiliora producat, ꝙ̃ reperiantur in tota Gallia, vt in sequenti parte, in lxxxiiij. consideratione scripsi. ita etiam indigenarum ingenia conformia habere debet.

Ex quo bene facit textus ante allegatus. in d. §. mancipia, ex quo notat glos. in authen. de referendarijs. in verbo, ex patribus. colla. ij. ꝙ ratione patriæ quis pręsumitur bonus aut malus. facit textus in c. quando xxiiij. dist. & in c. cõstitutus. extra de purgatio. canonica. vbi habetur consideratio ad patriam alicuius ordinandi, & cuius nationis sit: vt inde sciatur quib⁹ moribus sit imbutus. Et sicut pręsumitur pro aliqua ratione patriæ, & aliquando præsumitur contra aliquem ratione patrię: vt est textus in c. Afros xcviij. dist. & ibi glo. j. & archidiaconus (qui adducit dictum Firmici Materni suprà allega. tacito autore) & Bal. in l. data. col. x. versic. octauo modo. C. qui accusare non possunt. facit etiam dictum Bar. in tracta. de Guelphis & Gebellinis. col. iiij. ꝙ de iure quis præsumitur esse eius affectionis, qualis est eius patria. Est enim præceptum iurisgẽtium, vt patriæ pareamus. l. veluti. ff. de iusti. & iure. quod dictum singularizat Barba. cõsilio xxxiiij. incipien. præclarè optimus dicit. col. xviij. libro ij. & alibi commendat in repeti. c. Raynaldus. col. iij. & lxxxviij. de testamentis. & Francis. Curtius consilio xlv. incip. statuto seu consuetu. versicu. quia quilibet. col. iiij.

Adduci possent multa quæ faciunt ad hæc scripta, per Bartho. Cepolam in suo tracta. de imperato. militum eligendo. versicu. propter nationem. & in tractatu. de simulatione contractuum. in xxj. præsumptione. & in suo libello de vita, & modo viuendi in studio. Et quòd Albertus de Gandino in tractatu maleficiorum. in tit. vnde, aut quo loco possit fama procedere. in principio. quòd fama vel infamia potest ex loco, maximè originis procedere: cùm quis à natura & origine propria præsumatur esse bonus, vel malus. per dictum. §. mancipia.

Et huius rei aliæ quoq; rationes vltra vim astrorũ deduci possent: tum ex eo quòd quædã nationes pręceteris multa vitiorũ irritamenta subministrant. Nam quid aliud Cãpanos luxu ac libidine affluentes reddidit, ꝙ̃ terra ipsa omnium quæ libido luxusq; expostulat feracissima, quæ & inuictum armis Hannibalem (vt ait Valerius) illecebris suis complexa vincendũ Romano militi tribuit. illa enim vigilantissimum ducẽ, illa exercitum acerrimũ, dapibus largis, abũdantis vino, vnguentorum fragrãtia, venerisvsu lasciuiore ad somnũ & delicias euocauit, ac tum demum fracta & contusa Punica feritas. Nihil est profecto, quod magis homines molles reddat ꝙ̃ rerum copia. hinc Arabes à Virgi. lib. j. Georgi. molles dicti sunt.

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.

Vt quæ omnium regionũ sit fertilissima Arabia. deinde sunt sui cuiq; patriæ peculiares mores, vna quęq; enim prouincia seu patria suo sensu abũdat. vt ait Hiero. ad Lucinũ in c. vtinã. lxxvj. dist. & in c. certificari. extra de sepulturis. & dicit Quintilia. Gentibus proprij mores sunt. Nec idem in barbaro Romano Græco probabile est, & ciuitatum etiã leges instituta ac opiniones habẽt differentiã, obidq; scribit argumẽta à natione sumi. & scribitur in ca. oẽs j. dist. aliæ alijs gentibus leges placent. vnde ortum est vetus Græcorum prouerbium, lex & regio.

Vigesimaquinta consideratio. Inter ciues & plebeios eiusdem qualitatis honorabiliores sunt ac præferri debẽt, qui ex honestis & probis parẽtibus orti sunt & progeniti. vt suprà dixi in ij. parte, in xxiiij. cõsideratione. vbi scripsi mulieres ortas ex bonis parentibus esse laudãdas, potissimum si ex bona matre, proba, & pudica. Et idem de filijs dicendum, Mouebar ratione sequenti. Nam licet

sua cuiq;

sua cuiq; mens sit, tamen pleræq; sunt animi vires, quę simul cùm corpore à parentibus transfunduntur in filios, prout amplè ibi deductum est. Et de filijs facit gloss. in verbo, non infamatæ. in l. quod si nolit. §. qui mancipia. ff. de ędilitio ędicto. & in l. quisquis. §. j. in verbo, in quibus. C. ad l. Iuliam maiestatis. in quibus notatur. Sæpe solet similis filius esse patri. & etiam in c. venerabilem. §. eos. in verbo, progenitores. extra de electio. & ibi Panor. col. iiij. facit text. in authen. de referendarijs sacri palatij. §. pe. & ibi gloss. in verbo, ex patribus. col. ij. & in ca. j. lxj. dist. & ibi gloss. j. quæ dicit hanc vnam esse causam quare filij presbyterorum non promouentur ad sacros ordines. tex. in c. si quis. ibi, filij verò eius &c. vj. q. j. & ibi glo. in verbo, metiuntur. quæ addit ad versiculū præcedentē. Et sequitur leuiter filia matris iter. & in c. vltimo. in fi. de cōsecra. di. vlt. & in c. ij. super verbo, defectu. de filijs presbyterorum. in vj. quę. & illud quoq; dicit. hac inter alias duas ratione spurios sacris non initiari. & facit quod voluit glos. in verbo, domum. in l. cùm vnus. §. j. ff. de alimē. & cibarijs legatis. & Cyn. in l. in bonæfidei. in vij. quæstio. C. de iureiur. & Bald. in l. j. ad finem. C. de locato. & in l. si quos. in fine. & ibi Ang. C. de captiuis. & Franci. de Aretio. in l. iubemus. in fine. C. de aduocat. diuerso. iudi. vnde scribitur Sapien. iij. de impijs & ijs qui sapientiā abijciunt. Nequissimi filij eorum quasi nequissimorum nequissimi sint etiam filij. & facit dictum Esdræ lib. iiij. c. ix. Qualis ager talia & semina, & quales flores tales & tincturæ, qualis operator, talis & creatio, & qualis agricola, talis & cultura. atq; Mat. vij. & Luc. vj. scribitur. Nō potest arbor mala bonos fructus facere, neq; arbor bona malos fructus facere. cuius sententiæ initium refert gloss. in verbo, non infamatæ, in dicto §. qui mancipia. Et eleganti similitudine insinuant Theogius, dum ait in verbis transpositis.

Non etenim è squila rosa nascitur, aut Hyacinthus,
Sed neq; ab ancilla filius ingenuus.

Et sub simili forma Horatius li. carminū iiij. Odę iiij.

Fortes creantur fortibus & bonis,
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus, neq; imbellem foroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et veridicè huiusmodi sententiam tanq; prouerbio celebrem extulit Euripides, verbis tamen translatis.

Heus, heus, vt illud dictitant, rectè probum
Patre ab improbo, non posse nasci filium.

Et Aristoteles Politico. j. c. iiij. ex quorundam sententia ait. Sicut ex hominibus hominem, & ex bestia bestiā: sic ex bonis bonum generari. & libro ij. c. vij. Consentaneum est (inquit) ex melioribus ortos esse meliores, & iterum in pręceptis rhetorices, de causis ciuilibus. Nemini est obscurum, qui ex bonis clarisq; parentibus nati sunt, eos consentaneè fieri suis maioribus non dissimiles. & Cicero pro Roscio Comedo. Nemo ex improbo patre probum filium nasci posse æstimaret. & Quintilia. libro v. de argumentis, scribit argumenta sæpe à persona esse ducēda. Nā similes parentibus ac maioribus suis, filij plerumq; credūtur. & nōnunq; ad honestè turpiterq; viuendum, inde causæ fluunt. Diogentes Cinicorum princeps, cùm ebrium in foro vidisset: illius (inquit) pater ebrius fuit. autor Laërtius. in quam sententiam Martialis miratur, q; filia ebriosi potaret aquam. dum ait libro vj. Epigrammat. ad Catullum. Miror, q; Bassi filia potat aquam.

Sunt & ad rem multa antiquis celebrata prouerbia, Quale istud est. Mali corui, malum ouum. cuius meminit Gellius li. v. c. x. & illud Homericum. libro Odyssęæ xix. & iterum Iliados xxij. E quercu è saxis prognatus.

Vnde & illud Virgilianum lib. viij. Aeneidos.

Gensq; virum truncis & duro robore nata.

Item illud Quintiliani. generosioris arboris statim plāta cum fructu. & plura alia id genus.

Ex quibus illud procedit, vt pręsumatur filius esse eiusdem voluntatis, & effectus cum parte. l. si operarum iudicio. ff. de ope. lib. & ita dicit per illū text. Bald. in l. liberti. col. j. versi. Op. iij. C. eodē ti. per doctores. in d. l. quisquis. C. ad. l. Iuliam maiestatis. propterea Albertus de Gandino in tracta. maleficiorum. titu. de præsumptio. & iudicijs. dubitatis. col. iiij. versi. præsumptio enim naturæ est: moueta; vt parentū eius qui accusatur mores cōspiciātur. vt proinde etiam sciamus, quibus sit accusatus moribus. Nā qui bonos habuit parentes bonus, qui malos, malus præsumitur. vt pluribus iuribus hic ante allegatis comprobatum est. Et pulchrè dicit Angelus in lege si fugitiui. C. de seruis fugitiuis, quòd ex eo quis præsumitur transiuisse ad hostes, quòd natus est ex progenie eo nomine infamata. & sequitur Barbatia consilio xxxiiij. incipien. præclarè optimus. colū. xviij. libro iij. & Ioannes Nenizan inter consilia Alberti Bruni, consilio xij. incipien. patres concederunt. col. x. hæc Tiraquellus in suis legibus connubialibus ante legem septimam.

VIgesimasexta consideratio. Inter populares, siue plebeios ciuitatis præferri debent primates: qui inter reliquos maioris potestatis vel dignitatis habentur. vt notat Lucas de Penna in rubri. de Alexandriæ primatibus. libro xj. C. & in lege quinq; summates. C. de decurionibus. libro x. facit quod dicitur de Christo. Mat. vij. in fine. erat enim docens eos sicut potestatem habens. Et de his qui habent aliquam autoritatem inter alios, q; sint præferendi & honorandi: scribit amplè Cæpola in tractatu, de imperatore militum eligendo. versicu. autoritatis. & dixi in prima parte, in xxxj. consideratione. vt sunt nobiles & burgenses, vt dicit Ioannes Montaigne in suo tractatu de autoritate magni concilij. allegat. capi. ij. extra quòd metus causa. & ca. proposuit. de clerico excommu. ministrante. & cap. literas. de præsumptio. & Lucam de Penna in lege qui curiæ. C. de fundis rei priuatæ. libro xj. Et ibi declarat vnde dicantur burgenses, scilicet à burgis: sed aliter accipiuntur in Gallia, quia est quædam pręeminentia inter plebeios, quę quibusdam acquiritur ex sua declaratione: cùm se declarat burgensem regis. Et tales soluunt certum quid regi, pro huiusmodi iure & pręeminentia. & ex hoc etiam multa priuilegia consequūtur, sed cū non sint apud nos non insisto. Aliqui verò fiunt ex antiquitate domus cùm antiquiores dicantur burgenses. Reliqui verò tantum ciues vel habitatores. Et huiusmodi burgenses cæteris ciuibus præponuntur. vt hic ante in xj. consideratione dixi. Et an in potentia sit collocata felicitas, seu an potentia sit summum bonum. vide Beroaldum in suo opere de felicitate.

VIgesimaseptima consideratio. Diuites præferuntur cęteris in honoribus, vt habetur in lege honor. §. de honoribus. ff. de muneribus & honoribus. Cùm de honoribus siue muneribus gerendis facultates quoq; an sufficere oneri iniuncto possint: considerandum est. text. in lege paupertas. & ibi gloss. ff. de excusa. tuto. & in lege ad subeunda. & ibi gloss. ad hoc clarior. ibi: vel potest dici. C. de

decurio.libro x.& notat gloss.in rubrica.C.quemadmodum ciuilia munera.ibi: quinto facultates.& ibi:facultas vt sit sufficiens eodem libro.& dixi supra in prima parte,in xliiij.consideratione.ratio est quia etiam diuites sunt fideliores.vnde Iuuenalis.

Quantum quisq; sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet fidei.

Et potius obseruãt pacta q̃ pauperes:quoniam,vt ait Philosophus, pauperes & miseri citò flexibiles fiunt. & probat tex.in l.iij.in prin.ibi,& an locuplex vel egens sit, vt lucri causa quid facile admittat.ff.de testib9.& propter paupertatem quandoq; quis est suspectus.l.suspectus.& l. suspectum.ff.de suspectis tuto.vnde Lucas de Penna notat in l.fi.col.ij.C.de spectaculis.li.xj.etiam per illum tex. q͏ quis ob timorem paupertatis de facili peccare præsumitur.vide eũ ibi,quia plura ad hoc allegat Salustius in Catilinario.semper i ciuitate quibus opes nullæ sunt bonis inuident,malos extollunt,vetera oderunt, noua exoptant, & odio suarum rerum omnia mutari student:ergo diuites sunt preponendi.Cũm etiam magis credatur diuiti quàm pauperi.tex.in authen.de testibus.§.sancimus.ibi,aut diuitiarum.iuncta glo.in eodem verbo.colla.vij.& probatur in l.spadonem.§.fin.ff.de excusat.tutorum.vbi dicit text. iam autem & qui modici patrimonij factus est tutor,affectasse videtur:& ideo suspectus efficitur.l.scire oportet.§. fi.ff.de tuto.& curato.datis ab his.Ad quod optimè facit quod notat Speculat.titu.de testibus.§.j.circa principiũ. ibi: quartò fallit.& dicit Ioannes de Platea in lege ne quis C.de dignitat.libro xij.Debent enim diuites,contra quos non est turpis suspitio lucri,& qui possunt debitum honorem dignitati impendere,eligi ad honores & dignitates, dicta lege ad subeunda.Nam etiam cæteris paribus sunt diuites pauperibus digniores.dicta lege iij.in principio. ff.de testibus.& hæc per plura alia comprobantur per Cepolam in suo tractatu de imperatore militum eligendo.in verbo,diuitijs.vbi ponuntur multa priuilegia diuitum, & quæ diuitibus conceduntur.

In hanc sententiam scribit plura Philippus Beroaldus in suo opere de felicitate.vbi quærit an diuitiæ sint finis bonorũ:& dixi in sequẽti parte, in liiij.conside.& ante in viij.parte,in xxij.cõsideratione.vbi scripsi nobilitatẽ causari ex diuitijs saltẽ antiquis.Et diuitũ & potentũ laudabilia & vituperabilia ponit Lucas de Pẽna in l.j.C.vt rusticani ad nullum obsequium deuocentur.col.ij.& iij.lib.xj. vbi refert post Philosophum ij.Rethoricorũ.q͏ quædam mulier interrogata,vtrũ melius foret hominem diuitẽ esse q̃ sapiẽtem,respondit.q͏ sæpius videbat sapiẽtes frequẽtare ianuas diuitum,q̃ diuites ianuas sapiẽtũ.Et in quibus casibus est melior cõditio paupertatis,& in quibus deterior recẽset idẽ Lucas in l.fi.C.de his qui nu.libe.vel pauper.excusa.meruerũt.eo.lib.x.vbi enumerat xliiij.priuilegia paupertatis.& xvij.incõmoda ipsius.etiam de priuilegijs paupertatis:vide remissiões per Cæpolã in loco ante citato.de quibus etiã per Bernardinũ de Bustis in secunda parte sui rosarij,sermone xxx.post Ioan.de Indagine qui librum vnũ scripsit de laude paupertatis,qui incipit. Beati pauperes.& recurre ad Bar.in lege illicitas.§.fi.ff.de officio præsidis.& Ioan.de Turrecremata in capi.pauper.xj. q.iij.vbi octo priuilegia paupertatis refert.& per doctores in lege si quis ad declinandam.C.de episco.& cle.& dixi ante in ix.parte,in xxxij.cõsideratione.q͏ milites laudãtur ex paupertate.& multa hic possent accumulari in laudem paupertatis contra diuites:sed quia parum faceret ad propositum,non amplius immorandum est.

Vigesimaoctaua cõsideratio. Honestus præferendus est inhonesto,& infami,& habens bonam famam anteponitur infami.argumẽto tex.in l.j.in prin.ibi,& an honestæ & inculpatę vitæ, an verò quis notatus & reprehensibilis.& iterum ibi,vel propter personam à qua fertur,q͏ honesta sit.ff.de testib.& in authẽ.eodẽ de testibus. §.sancimus.ibi,bonæ opinionis esse oportet.& iterũ ibi, quia inculpabilis atq; moderata vita est.coll.vij.& c.j.ibi, absq; vlla infamia.extra de excep.& c.testes.ij.q.vij.& c. super eo.§.j.ibi,vbi vir superior est diuitijs & nobilitate, potentia vel honore,extra de testibus.& Lucas de Penna in lege ij.C.de dignitat.libro xij.& per eundem ibi in rub. colum.ij.& hoc est,quia bona fama est multum extollenda,Ideo dicit Bernardinus de Bustis in sermone xxxj.in secũda parte sui rosarij:in litera S.q͏ bona fama omnibus rebus est præponenda,quam omnes appetunt, maximè poëtæ.Vnde Ouid.in iij.de arte amandi ait.

Quid petitur sacris nisi tantum fama poëtis,
Hoc votum nostri summa laboris habet.
Et iterum idem ibi.
Sed famæ vigilare iuuat,quis nosset Hemerum,
Ilios æternum si latuisset opus.

Per bonam enim famam homo viuit in æternum,tex. & ibi notatur in §.filij autem.ibi,hi enim qui pro republica.institu.de excusa.tuto.& l.qua actione.§.si quis in colluctatione.ff.ad legem Aquiliam.vnde scribitur Eccle. xxx.Lux oculorũ lætificat animã:bona fama impinguat ossa.de quo dicto vide hic ante in xxiij.consideratione.& idem sapiẽs Eccle.xlj.Curam habe de bono nomine,bonum autem nomẽ permanebit in æuum,atq; idipsum magis permanebit tibi q̃ mille thesauri magni & preciosi.& q͏ cura sit habenda de bona fama.tex.in clemẽ.exiui.§.cæterum.in fi.& ibi Cardinalis.de verborum signi.c.j.§.ad exhibendum.extra de sacra vnctione.& ait Iacobus Beneuentanus libro ij.Ille beatus erit cui bona fama viget. Et quæquidem bona fama est nobis necessaria propter alios.j.ad Tymoth.iij.& c.nõ sunt audiendi.xj.q.iij.c.nolo.xij.q.j.& c.iubemus.de consecra.distin.j.cum alijs allegatis per Lucam de Penna in d.l.ij.col.iiij.C.de dignitatibus.lib.xij.Et probatur hæc cõsideratio ex dictis per Lucam de Pẽna ibi,isto medio.Honor namq; dignitatis honestat homines.Nam illa sunt honesta,in quibus sunt pręmiũ & honor.vt dicit Aristoteles.j.Rhetoricorum.Sed econuerso maculatur dignitas,cũ honor tribuitur inhonesto.l.ij.C.si seruus ad decurionatum aspirauerit.libr.x.vñ Aristoteles iiij.Ethico.inquit,quòd solus bonus est honorandus. Itaq; honor non debet tribui vilibus & indignis. vt dicit Salustius in Catilina. Quinimo solum honesti ad administrationem sunt dirigendi. vt in authenti.vt iudices sine quoquo suffragio.§.eos autem. versicu.ideoq; licebit.collatio.ij.Ergo ex his sequitur quòd si sint simul honesti & inhonesti, honesti veniunt præferendi.Et sic artifices honestioris artis præponi debent exercentibus artem vtilem & inhonestam.Qui verò dicantur inhonesti, & qui sint exercentes artes viles. scribit F.Patritius libro primo.de institutione reipublicæ.titu.viij.& Lucas de Penna in lege maximarũ.C.de excusatio.munerũ.vbi refert,q͏ omnes mercenarij quorum opera vendũtur,non quorum artes, sunt sordidi. Item etiam qui mercantur à mercatoribus quòd statim vendant,nihil enim proficiunt nisi

nisi admodum mentiantur, vt scribit Cicero j. officiorū. c. lvij. Nam etiam, vt plurimū, mercatores sunt mendaces. lxxxviij. distinc. c. ejciens. & ca. seq. Lucas de Penna in l. ij. C. de incolis. lib. x. Item mercatura si tenuis est, sordida est: vt infrà ista parte, in xlv. consideratione. Possunt enim viles censeri qui huiusmodi mercimonijs pręsunt. argumē to. l. humilem. C. de nuptijs. & l. prima. C. negotiatores ne militent. lib. xij. & l. ne quis. C. de dignitatibus. eodem libro. Potissimè si vtensilia vendunt, hoc est esculēta & poculenta: vt l. eos. in prin. ff. de decurio. Et hi tricoli Bononiæ dicuntur. vt in l. ij. in glos. vltima. ff. de nundinis. vbi Calistratus ait. deniq; summæ prudentiæ & autoritatis apud Græcos Plato. cùm institueret quemadmodum ciuitas benè & beatè habitari possit: imprimis istos negotiatores necessarios dixit. Apud nos verò regretarij negotiātur enim & emunt insimul à rusticis, & reuendunt minutatim seu ociosè distribuūt ciuibus: ita Lucas in dicta l. maximarum. vbi etiam ait, q̃ sæpe tales mulctantur, eo quia precio statuto non vendunt, aut quia corrupta vendunt, ex quibus mulctari possunt. l. ij. C. de conditis in publicis horreis. lib. xij. Et vltra quæ sint artes viles: vide plures remissiones per Cępolam in tracta. de imperatore militum eligendo. in verbo, nobilitatis. in xviij. opinione. de quibus non intendo hic dicere, nec de sordidis: sed de honorandis: & de vtraq; specie, vide infrà ista parte xxxiij. consideratione.

Vigesimanona consideratio. Diligens & vtilis præferendus est inutili & pigro, & de nihilo seruienti. facit text. in l. suspectum. ff. de suspectis tutoribus, vbi sunt verba Vlpiani. Enimuero tutor quāuis pauper est, fidelis tamen & diligens remouendus nan est. & illa verba reassumuntur in §. fina. institu. eadem ratio. Cūm turpe sit ciuibus ignorare statum seu artem in quibus versantur. argumento. l. ij. §. Seruius autem Sulpitius. ff. de origine iuris. vnde inertes, id est sine arte cogendi sunt ad laborem & negotiationem. l. vnica. & ibi Lucas de Penna. C. de mendicantibus validis. lib. xj. Et tales inutiles non afferentes fructum reprobātur: vt habetur Mat. iij. & vij. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Vel quia etiam nō sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. l. in illa stipulatione ij. ff. de verborū obligatio. in clemen. cupientes. de pœnis. in ca. de forma. xxij. q. v. not. glos. in verbo, cuiq;. in princi. in. l. iustitia. §. iuris præcepta. ff. de iustitia & iure. & institu. in eisdem locis. in glos. ius suum. in initio. quæ allegat. c. non satis. lxxxvj. distinc. Sicut enim piger vituperatur. Prouerb. xxj. & vj. Ab opposito laudanda est diligentia, quæ mater est omnium virtutum in suo quoq; opere. c. nihil. lxxxiij. distinc. dixi in prefatione huius operis circa initium. & alia plura ad hoc refert Lucas de Penna in dicta l. vnica. Ideo dicit Cicero libro j. officiorum. c. lvij. quibus artibus aut prudentia maior inest, aut non mediocris vtilitas quæritur, vt medicina, architectura, vt doctrina rerum honestarum: hę sunt his quorum ordini conueniunt honestè: vbi in hoc laudat artes, quæ afferunt vtilitatem. Inertes autem & ociosi multum sunt reprimendi, & à ciuitate omnico expellendi. Cū Athenienses ignauos hoīes & languore marcescentes, qui vitā in ganeis, & popinis, atq; illecebris locis silentio trāsigebant, in forū protrahebant: eosq; vt facinorosos & flagitiosos supplicio plectebant: vt plenè in. j. cōsideratione huius partis scripsi, & refert Guil. Leporeus Hedueñ. in suo tracta. artis memoratiuæ. lib. iiij. ca. x. vbi de ocio disserit. Ocia ergo tollamus: cùm pro omni verbo ocioso reddituri sumus rationem in die iudicij. vt ait Hierony. relatus in ca. quoties. xxij. q. v. & multam malitiā docuit ociositas. Ecclesiastici xxxiij. Et ociositas & voluptas arma sunt hostis antiqui ad miserias animas captiuandas. c. nisi cùm pridem. §. verum. extra de renuntia. & ibi glos. in verb. ociositas. allegans illud.

Ocia si tollas perire cupidinis artes.

Et iterum.

Quæritur ægistus quare sit factus adulter,
In promptu causa est, desidiosus erat.

Qui duo versus etiam scribuntur in ca. nunq̃. in gloss. penul. de consecra. distin. v. vbi Hierony. hortatur Rusticū monachum, q̃ cūm in desiderijs sit omnis ociosus, faciat aliquid operis, vt semper diabolus inueniat eū occupatū.

Trigesima cōsideratio. Cūm pulchritudo in homine sit dignitas, vt ait Cicero lib. j. officiorū. Ideo pulchriores cæteris preferri debent. vnde Beroaldus in suo opere de felicitate, ait. sine bonis corporis (inter quæ enumerat pulchritudinē) nō posse esse veram felicitatem. & vt ait Aristoteles. non satis idoneus est ad felicitatē homo penitus deformis. Est em̄ forma dei munus, vt inquit Homerus. Deorum dona gloriosa nequaq; aspernanda. Ideo apud Platonem in gorgia. & ij. de legibus cantio cōuiualis celebratur, quā cantores in conuiuijs vsurpabant, ita concinentes, optimum quidem esse bene valere. Secūdò loco formosum esse. Tertiò habere diuitias bono modo partas. Et ibi Beroaldus infert, q̃ sine pulchritudine nō potest esse absoluta felicitas, ex qua plures laudati fuerunt: vt apud Homerum Agamennon, Achilles, Menelaus, Polyzinus, Nireus, Patroclus, Deiphebus, Aeneas, Vlisses, Thelemachus, Euryalus, & alij quos in membrorum formęq; dignitate laudauit. Nec ipse Homerus non tam laudauisset pulchritudinem in illis inuentam, aut non finxisset (vt aliqui opinantur) nisi doceret magnum illud bonum esse, & in oculis hominum collocandum. Virgilius quoq; Apollinem formosum appellauit. Eglog. quarta. ibi, formosus Apollo. etiam in libris Aeneidum, Lausum, Turnum, Auentinum, Iulum, Virbium, & plures alios in formositate & specie laudat, & in Eurialo de hac re ita sententiat.

Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.

De quo meminit Alexand. consilio ccix. incipiē. ponderatis his. colum. vj. vbi refert. q̃ Cynus in l. prima, in tertia quæstione. ff. de iurisditione omnium iudicum dicit. quòd in corpore pulchro residet anima virtuosa, quia quo quisq; pulchrior est: eo magis virtus in illo refulgeat necesse est: de quo Orphæus extollit Iasonem hoc pacto.

Clarior in cunctis diuus splendebat Iason:
Iuno etenim lętos oculis afflarat honores,
Et pulchrum dederat, magnūq; & pectore fortem.

Plato verò libro j. de legibus. & libro vj. de republica. Bona bifariā diuidit, alia scilicet, esse diuina, & alia humana: horum primum dicit esse sanitatem, deinde pulchritudinem, tertiò vires ad cursum, & ad alios corporis motus. quartò diuitias, imo multi formā & pulchritudinē bonę valitudini pręferre nō dubitarunt: moti ex hoc, q̃ secū pariter forma sanitatem habere existimetur. de quo Cicero libro j. officiorū ca. xxxv. quo loco de temperantia disserit. Venustas & pulchritudo corporis secerni nō pōt à valitudine. & Ambrosius lib. j. officio. Pulchritudo (inquit) su-

pra salubritatem ac valitudinem videtur excellere: & tamen sine his esse non potest, neq; vllo separari modo: quoniam nisi bona valitudo sit pulchritudo esse ac venustas non potest. Et idem Cicero lib. iiij. Tusculanarū. q̄ō. Inter pręcipua corporis bona, pulchritudinem primo loco collocat, dum inquit, Sunt enim in corpore præcipua, pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas. Etenim apud poëtas forma hominis. & pulchritudo semper in honore & pretio fuit, vt hic ante patet, quòd & elegantius Titius Lucretius docet his versibus.

Condere cœperunt tum vrbes arcemq; locare
Præsidium reges ipsi sibi perfugiumq;,
Et pecudes, & agros diuisere, atq; dedere
Pro facie cuiusq;, & viribus, ingenijsq;.
Nam facies multum valuit.

Et non mirum si principes in distribuendis rebus formosos cæteris anteponant: cū & antiquo tempore principes & reges apud plerosq; deligebātur, qui forma pr̨ cæteris præstabant: vt dixi ante in v. parte, in xviij. consideratione. vbi dixi reges & principes inter cæteros laudari ex pulchritudine, & decor corporis confert ad felicitatem in hoc mundo. verū etiam non solum principes, sed etiam plures alij laudādi sunt ex pulchritudine: vt plures annumerat Textor in sua officina & vltra lx. sub verbo, formosi, vt etiam iurisconsulti & aduocati. vt suprà in vij. parte, in xlix. consideratione, vbi dixi aduocatos ex pulchritudine esse commendabiles. De pulchritudine verò mulierum dixi in ij. parte in xxij. consideratione, & quomodo milites laudantur ex pulchritudine, in nona parte, in vigesima o□aua consideratione dictum, & ista consideratio sit generalis ad illas.

TRigesimaprima cōsideratio sit de artificio, quoniam mutat hominis conditionem & potētius est officio, cum quadā nāq; animi perpetuitate discitur, & ex artificio vberior & honestior quæstus etiam percipitur. notatur in l. legatis. §. j. in verbo, officium. circa finem. ff. de legatis. iij. Lucas de Penna in l. ij. C. de excusa. artif. li. x. Ideo dicit Bar. in l. seruis vrbanis. §. si alij. ff. de. de legatis. iij. q̄ artificium superat officium, nisi quis haberet plura officia & artificia, quia tūc attenditur id in quo magis versatur. Et ratio quare artificium extinguit officium, est: quia officiū in quo quis prius erat, non potest dici artificium, & sic nouū incipit habere: si aūt prius erat in artificio, & postea transiuit ad officium, secus est, quia artificium potest dici officiū. Hæc autem ratio cessare videtur, vbi ex artificio transit ad aliud artificium. Ideo Rogerius in dicta glos. officiū, reddit aliam rationem quæ non cessat, quia officium ideo non mutatur per officium, quia artificia potentiora sunt, & cum quadā animi perpetuitate discūtur: eo q̄ inde vberior & honestior quæstus percipitur. Officia verò ad tempus propter necessitatem vel inopias insurgentes subeuntur, vt dicit ibi gloss.

Aduerte tñ, vt intelligamus. id est de quo est quæstio. q̄ artifex est ille qui emit rem, & mutata forma vendit, vt est emēs ferrum, & vēdit enses ex ipso ferro fabricatos, & sic de singulis, pro quo facit tex. in ca. eijciens dominus. §. quicūq;. lxxxviij. distinctio. quod facit ad limitationem. c. quemq;. de censibus. in vj. Quis autem sit mercator & negaciator, scribit Alexan. in d. l. legatis. & vide in d. §. quicunq;. sed latius. ĩ. dicam ista parte, in xlv. consideratione.

TRigesimasecunda consideratio. Artificium est ita necessarium in republica, q̄ non solū quis cogitur exercere artem quam nouit: sed etiam ignorās compellitur addiscere. Ideo si in ciuitate aliquod artificium fuerit necessarium, nec sit aliquis ibi qui illud exerceat, vniuersitas ad hūc actum aliquem eligere potest & debet, & cogit facere artēq; illam addiscere, vt postea exerceat. argumento notatorum in capi. super specula. extra de magistris. xxiij. q. j. in summa. c. quid ergo. xj. q. iij. l. moris. §. sed dānare. ff. de pœnis. l. semper. §. quibusdā. ff. de iure immunitatis. ibi necessariam operam. & l. ij. C. de ponderato. & auri illatione. lib. x. & in authē. de defensoribus ciui. §. & iudicare. versi. præcepta verò faciat. coll. iij. & l. ij. §. postea ne diutius. ff. de origine iuris. & c. ex studijs. extra de præsumpt.

In his enim quæ ad vitæ communis vsum pertinent, peccatum est laicis, nisi sibijpsis inuicem fideliter operam dederint. ca. te quidem. & c. sicut enim. xj. q. j. & c. placuit. xc. distinctio. & cap. clericus. cum seq. xcj. distinctio. & c. in scripturis. viij. q. j. Nec enim desidia blandiente quis respuere debet, quin obtemperet in his, quæ mater sua respublica desiderauit. argumento. c. vos autem. xvj. q. j. Nam & ad militiam exercendam eliguntur tyrones. l. eadem. §. lege. ff. ad legem Iuliam repetundarum. & lege qui cum vno. §. j. & ij. et §. eum qui. ff. de re militari. & l. quod cui tandi. C. de conditio. ob turpem causam. ita tenet Lucas de Penna in lege j. C. de excusatio. artificum. libro x. Et cū semel inceperint artifices aliqui exercere officium, non possunt illud dimittere, verum ad hoc cogi possunt. vt recenset idem Lucas in lege j. col. iiij. C. vt rustici ad nullū obsequium deuocentur. libro xj. Ex quibus pluries dixi in ciuitate nostra, q̄ cūm aliquando desinit nec reperiantur qui velint acceptare aliquod onus, ad faciendum aliquid quod in republica sit necessarium, vt de cōmissarijs ad distribuendū victualia pro equis armigerorum seu militum stationariorū, secundū ordinatiōes regias, quòd ad hoc exercendum possunt cogi aliqui de ciuitate. Et etiam cūm interdum desint panes, aut carnes, aut alia id genus quæ fiunt, aut exercentur per aliquos mercatores, & per eos qui de talibus soliti sunt se intromittere, quòd possunt cogi ad exercendum & ad ea quæ sunt necessaria inueniendum: prout ante faciebant: vbi ex desidia eorū (aut forte quia carius, velint vendere res mercales) mercari desistant. ex antedictis & alijs per Lucam de Penna in d. l. j. C. vt rustici ad nullum offi. facit tamen dubium ibi, an possint cogi ad vendendum potius in vno loco q̄ in alio. vide eum. Et quomodo artifices sint necessarij in republica, hic ante in j. consideratione dictum est.

TRigesimatertia consideratio. Licet Budæus, vir bonarū literarū dicat in suo tractatu de asse, & partibus eius. folio mihi cxxxix. artifices esse feces vrbium, vt & ĩ. dicetur de aliquibus. tamen inter artificialia est contentio de nobilitate. vt scribitur in Viola animæ, in dialogo primo. c. j. & teste Bar. in lege. j. col. vij. C. de dignitatibus li. xij. inter artifices distinctio sit talis. Nam quidam sunt nobiles, quidam autem ignobiles. per tex. & notata per doctores ibi in lege j. ante finem. C. de conditis in publicis horreis. libro x. & in l. prouidendū. in prin. C. de postulādo. Et isto modo seruus & ancilla potest esse nobilis. vt habetur Leuitici xix. post medium. ibi, quæ sit ancilla etiam nobilis. & de hac nobilitate loquitur Aristoteles ij. Ethicorum. in prin. vt refert Bonus de Curtili in suo tractatu. de nobilitate. in secunda parte.

Facit etiā dictū Sabellici. lib. x. suorū exemplorū. Pulchrum est (inquit) in oī artiū genere excellere, & quia pulchrum

chrum & optabile, idcirco natura, homo desiderat cæteris omnibus in suo ordine præstare. quo enim altiora sunt ingenia, eo magis laude efferuntur, acriusq́ nituntur in arduum, laudis cupiditate. Et ait Cassiodorus .i. variarum epistolarum xiij. qd' ars est decus vrbium, vt refert Lucas de Penna in rubri. C. de excusatio. artificum lib. x. Et æqui parantur à lege aliquem ali & artificio erudiri. per text. in l. prima. in fine. C. de infantibus expositis. ibi: vt siqua in alendo eo, vel fortè ad discendum artificium iustè cõsumpta fuerint, restitues: licet aliàs aliqualiter differant. l. impẽs. ff. de verborum & rerum significatione. Et interdum ars laudatur: vt ab August. iiij. de ciuitate dei. vbi dicit, ars est virtus, benè rectéq; viuendi. & pro hoc Ecclesiasti. xxxviij. vbi de multis artificibus præmisso subiungit. Omnes hi in manibus eorum sperauerũt, & vnusquisq́ in arte sua sapiens est, sine his oĩbus nõ ędificabitur ciuitas. Item appellatione inopum non continentur agricolæ, nec artifices c. quod super. §. j. extra de voto. facit l. filij. §. vltimo. ff. ad municipales. Et licet ab operarijs seu artificibus vectigal exigitur l. ad reparationem. C. de aquæductu. libro xj. Verũtamen hi odiosè grauandi non sunt, imo leuiandi, si ipsorum artificium vtile est in ciuitate. argu. l. ad bestias. ff. de pœnis. c. quæritur. ante finem. ibi: probatur hoc xxij. q. ij. honor enim alit artes, ait Tullius libro Tuscula. quæstionum. Et propterea his artificibus consueuerunt rustici immunitatem concedere l. vacuatis. C. de decurio. libro x. Nam & à pluribus oneribus artifices sunt immunes. l. j. C. de excusatio. artificum. eodem lib. & agricolæ l. prima. C. de agricolis & censitis. libro xj. de quibus infrà ista parte, in sequen. & xxxvij. consideratione. & l. fina. ff. de nundinis. Imo & omnes artes perutiles, & ex hoc fouẽdę sunt. vt enim ait Tullius ij. de officijs. Quid enumerem artium multitudinem, sine quibus vita omnino nulla esse potuisset? Quis enim agris subueniret, quæ esset oblectatio valẽtium, quis victus aut cultus corporis, nisi tam multę nobis artes ministrent: quibus rebus ex cultu hominum tantum destitit à victu & cultu bestiarum. Et quomodo ars generaliter, sumpta multa comprehendit. vide Lucam de Penna in rubri. & l. j. in prin. C. de excusa. artificum. lib. x. vbi dicit, q̃ magi dicuntur habere artem.

Verum artifices à pluribus honoribus sunt arcẽdi. censentur enim quidam artifices ignobiles. tex. in §. sancimus. et ibi notat glos. in verbo, ignobiles. in authẽ. de testi. colla. vij. vnde Eccli xxxviij. iam ante allegato: præmisso de pluribus artificibus subiungitur. Et non inhabitabũt, nec inambulabunt, & in ecclesiam non transilient. Super sellam iudicis non sedebunt, & testamentum iudicij non intelligent, neq; palam facient iudicium & disciplinam, & in parabolis nõ inuenientur: sed creaturam æui confirmabunt, & deprecatio illorum in operatione artis, accõmodantes animas suas, & cõquirentes in lege altissimi. nec est grande lucrum ipsorum artificum. iuxta illud.

Esurit ars, decreta tument, lex lucra ministrat.

Trigesimaquarta consideratio. Multi artifices descripti in l. j. C. de excusationibus artificum. lib. x. in hoc priuilegiãtur & honorantur: quòd à muneribus personalibus sunt immunes, qui scilicet, sunt sequentes.

Architecti, hoc est artifices principales, qui ædificijs cõstruẽdis & tectis præsunt, de quibus infrà ista parte, in xlij. consideratione. & de his fit mentio in l. vltima. ff. de iure immunitatis.

Medici, de quibus in præcedenti parte, in xxv. consideratione. & infrà ista parte, in xlviij. cõsideratione.

Pictores, de quibus excellentia & laude illorũ hic infrà in xliij. consideratione.

Statuarij, de quorum excellentia & laude hic, infrà in xliij. consideratione.

Marmorarij, de quibus in d. xliij. consideratione. & de excellentia marmorum dixi in sequenti parte, in xcj. consideratione. & sunt illi qui marmor cędere vel æquare sciũt, aut qui marmoratum opus faciunt.

Lecticarij, vt ibi exponit glos. & sequitur Lucas de Pẽna: sunt qui faciunt breues lectos, de quibus habetur in l. si ex toto. §. si ita legatum sit. ff. de lega. j. & in l. legatis. §. j. et ij. ff. de legatis iij. vbi glos. vtrobiq; exponit lecticarios pro illis qui sciunt facere lecticas. Aliter tamen exponit Pyrrhus in dicta l. prima. scilicet pro illis qui dominũ in lectica portabant.

Actarij, vt dicit gloss. sunt qui faciunt machinas instar lacus vel torcularis. Alij dicunt veram esse lectionem Arcarij, hoc est qui arcas faciunt, quorũ mentio est in l. vlti. ff. de iure immunita. Tales etiã vocãtur scriniolarij. Actuarius verò habetur tanq̃ notarius, & qui acta publica scribit: de quo hic ante in ix. consideratione.

Clauicarij, & tales possunt dici qui claues, seu clauos aut clauas faciunt: & sic sunt fabri clauium, clauorum, aut clauarum. Sicuti Lucas de Penna in dicta l. j. annumerat securios, hoc est fortè qui securim seu instrumenta ad secãda ligna, & id genus ferramentorum fabricant. & claustrarij etiam dicuntur qui claues & cætera, quæ ad claudenda ostia pertinent, laborant.

Quadrigarij, qui faciunt quadrigas, vt declarat glo. sed etiam quadrigarius ductor quatuor equorum in quadriga seu curru iunctorum dicitur, qui & plaustrarius vocatur: de quo in l. si seruus seruum. §. si ex plaustro. ff. ad legem Aquiliam.

Quadrararij, qui faciunt lapides quadratos, vt fuerunt sancti quatuor coronati, vt ibi glos. exponit: sed Pyrrhus ibi amplè exponit. & dici possunt latomi, qui operantur in lapidibus cędendis & quadrandis, vel qui lapides incisos & structuram constituere & componere solent: quos statuentes, seu collocatores vocant. Et loco vocabuli Græci pectas in d. l. j. positi. dicit Luc. de Pẽna ibi melius stare, septa, exponens septa pro his qui faciũt clausas ex quacũq; materia sit: vt in medio aluei liberè fluat aqua. alleg. l. j. §. septa. ff. de riuis. & hos fossores dicere possumus.

Structores. i. ædificatores murorũ, & qui muros faciũt ex minutis lapidibus fortè.

Sculptores ligni. i. incisores, secũdũ gl. ex qbus postea statuæ vel aliæ operationes fiunt. Et bene dicit ligni, quia ante de marmorarijs & statuarijs dixerat lex, hoc est de his qui cedẽdo statuas aliquas in marmore, & alijs lapidibus, aut in ære seu ebore & faciunt sculpunt.

Muscarij, quia multi in expositione huius vocabuli musitant, & credo eos diuinare. Ideo pro tuo arbitrio expone, licet Pyrrhus dicat eos fortè gypsarios esse: vel qui aurum aliquo colore obscurant (quod nos emalliare dicimus) quòd illic vel muscas interdũ, vel flores depingi soleant, vel quòd muricaræ à murice legi debeat.

Deauratores qui res auro cooperiunt vel cęlant, inquit Lucas.

Albini, quos Græci comatas dicunt: vt est in text. d. l. prima. sed Pyrrhus post Alciatum dicit legendum esse coniatas: vt per albinos, albariosue intelligamus eos qui

albario muros spargunt: & hoc magis quadrat, teste Pyrrho. Est autē albariū (secundū eū) calx ipsa liquefacta, qua muri exalbantur ac renouantur. Sed Lucas ibi legit comatas, de hoc remittens ad le.pe.§.in ægypto.ff.de extraordinarijs criminibus, vbi verò textus est. In ægypto qui comata rumpit vel dissoluit, plectitur extra ordinem. Hi sunt aggeres, quiquidem solent aquam Niloticam continere: sed de his qui aggeris & fossata sciunt facere, dictum est ante in verbo, quadratarij.

Argentarij, qui dicuntur campsores seu nūmularij: de quibus in l.pretor.ff.de edendo. vel, vt dicit glos. qui pingunt in argenteo colore. Et de his Budæus in l.si hominē.§.quoties.ff.depositi. vbi dicit, ꝙ argentarij Romę, tabernas in foro publico conductas habebant. de his hic infrà in xxxviij. consideratione dicetur.

Barbacarij, glos. Accursij dicit, eos esse qui faciunt recepta, quæ aliàs dicuntur barbacana: sed melius putat ibi esse legendum Pyrrhus, post Alciatum, barbaricarios qui barbaricas vestes intexunt: quas barbaras & Babylonicas vocat Apuleius in Floridis. Hi quoq; (vt ait) frigiones dicebantur, qui ex auro & coloratis filis in vestibus hominum, animaliumq; effigies exprimebant.

Diatrecarij. gloss. dicit, quòd sunt illi qui faciunt calices de vitro. pro quo allegat lex, si seruus seruum.§.si calicem.ff.ad legem Aquiliam. eo fortè sic dictos: quia de facili terantur siue rumpantur. Et quamuis (teste Alciato) legi posset Diabathrarij, hoc est coriarij sutores: tamen melius stabit secundùm Pyrrhum insequendo Budæum diatretarij: hoc est tornatores: quāuis etiam secundùm eosdem diatrocharij dici possit: & sunt qui rotas pilasq; ligneas faciunt, & carros.

Aerarij fusores, qui fundunt æs. glos. exemplificat, vt qui campanas faciunt, vel similia. vt vasa ænea: vel dic secundùm illam gloss. ꝙ sunt duo vocabula separata, ærarij scilicet, qui operantur in ære, & qui faciunt vasa ænea. & fusores qui fundunt æs, ex quo fit lamina, aut aurea, argentea, aurichalcea, stānea, plumbea, ferrea, electrea, aut ærea, siue ex alio metallo, quia ęs capitur pro omni metallo. pro quo facit text. in lege vltima.ff.de iure immunitatis. vbi per se ponuntur ærarij. Et, vt dicit Lucas, fusores aliàs fossores legitur, de quibus tamen dictum est. Et aduerte ꝙ quidam Theodorus nomine primus ferrū fondere docuit, & ex eo statuam fecit ferream.

Signarij, qui faciunt sigilla, cùm signum pro sigillo capiatur. facit.l.iij.iuncta glo.§.hoc interdictum.ff.de tabulis exhibendis.

Fabricarij, qui dicuntur fabri, in dicta lege vltima.ff. de iure immunita. & dicuntur fabri magistri etiam de lignamine vel murorum. vt notat gloss. in verbo, fabrorū. in §.certè.institu, de rerum diuisione. facit.l.iij.§.item Iulianus.ff.de eo quòd certo loco. Vel etiam magis propriè à ferro, & inde faber ferrarius dictus est, & non est inuentus faber ferrarius ī omni terra Israël. vt habet j.Reg.xiij. Et faber lignarius dicit non solū eū, qui ligna dolaret, sed oīs qui ædificaret.l.ferri.in fine.ff.de verborū & rerū significatio. de quo vide infrà hac parte, in xlij. consideratione.

Braccharij, à longis bracchis Theutonicorū vel torcularium, quæ pro femoralibus accipiuntur, quibus pudenda teguntur: sicuti vulgariter accipi solent. vnde Ambrosius libro j. officiorum. Sacerdotes (inquit) veteri more bracchas accipiebant, sicut ad Moysem dictum est à domino. Et facies illi bracchas lineas, vt tegatur turpitudo pudoris, à lumbis vsq; ad femora erunt. vocatur etiam subligaria, seu subligacula. campestria, succinctoria, fœminalia lumbaria, & perizomata, vt habetur Genesis iij. Cùmq; cognouissent Adam & Eua se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata: ex quibus elicitur, ꝙ post transgressionem ipsi Adam & Eua primum sartoris artificium exercuerunt, faciendo sibi bracchas: & sic illud indumentum fuit prius ab eis inuentum ꝙ aliud, vt vsum in tegendis verecundis prętaret. Hodie loco braccharum habemus & vtimur caligis, quæ à planta pedis ad vmbilicum, tybias & alias partes corporis obtegunt.

Particarij, vt est in textu dicta l.j. sed Pyrrhus voluit legere perticarij, quos putat esse mensores seu mensuratores ad perticam: de quibus Budæus in l.vltima.ff.si mensor falsum modum dixerit. & in tractatu suo de Asse in diuersis locis. & Textor in sua officina in c.mensuræ quædam, folio mihi cclxxij. Sed fortè bene staret particarij: & tunc dicentur negociatores particulatim, hoc est minutatim vēdentes: de quibus hic ante in xxviij. consideratione.

Libratores à libra (vt ait Accursius) id est ponderatores à pondere: cùm libra & pondus, idem significēt, vt scribit Budæus in libris de Asse, in principio libri primi, & in ij. libro non prope initium.

Figuli qui faciunt vasa ex terra in figuris. vt l.vltima. ff.de seruit.vrba.prædiorum. & isti græcè dicuntur ceramei & non ceranei.

Aurifices, qui faciunt vasa aurea, vel anulos, vel id huiusmodi: de quibus hic.ſ.in xxxviij. consideratione.

Vitrarij, qui artificiosè de ferro vel de materia trahūt vitrum vel fundunt. Et isti apud nos pro nobilibus reputantur, ex quo alijs præferēdi sunt: de quibus infrà ista parte, in xliij. consideratione.

Plumbarij, qui extrahunt plūmbum.

Specularij, sunt q faciūt specularia, &, vt dicit Budęus in l.sylua cedua.ff.de vsufructu. & Blōdus in ix.lib. de Roma triūphāte. Specularia in domus ornamento fuerunt, quę nunc per vrbes, ecclesias, pręsertim ad vmbonem siue pulpitū lectionarijs paratū videmus, marmora diuersi coloris ita expedita, vt speculi vices reddāt: quibus priscorū domus, & ipsis in fornicibus & porticibus ornabantur.

Eborarij qui faciūt opera ex ebore. vt habetur de eboreis tabulis in l.ij.§.postea.ff.de origi.iu. dicit tamē textus ibi in tabulis eburneis.

Pelliones dicti sunt, qui vestes pelliceas aut alia quæcūq; opera ex pellibus conficiunt, qui primo à deo instituti fuerunt. Nā scribitur Gene.iij. Facitq; dn̄s deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & emisit eos de paradiso voluptatis. Lucas verò alias legit polliones. Pollio verò flos tritici dicitur. inde pollinarij qui cribrū faciūt de lino non de setis equorū ad pollinem purgādum. Nam cribra quę ad excutiendam farinam fiunt, excutoria dicuntur. vnde Plinius lib.xviij. Cribrorum genera Galliæ setis equorū inuenere. Hispani cliuo excutoria, ac polinaria.

Fullones verò sunt, qui maculas è pānis detergunt, & eorum ars vocatur fullonica, vt in l.æquissimū.§.fructuarius.versi.item si domus.ff.de vsufructu. & in l.apud Trebatiū.in prin.ff.de aqua pluuia.arcenda. & sunt illi qui lauant pānos ac telas. & dicit tex. in §.fi.insti.de mādato. ꝙ fulloni dantur vestimenta polienda curanda ve: & dicitur, vt ait gl.penul. qui tingit & lauat pannos, & etiam polit eleuando superflua: & ibi etiā addit quis sit sarcinator, & propriè is est, qui sarcit vestimentum, vel scissum consuit.

Carpentarij

Carpentarij dicuntur propriè fabri lignarij, qui carpẽta conficiunt. Et carpentum genus est currus, seu vehiculi: sed secundũ Isidorum libro Ethymolog. vltimo. capit. xij. est currus Pompaticus, quia in Pompis solebat haberi, & in quo matronæ & nobiles vehuntur. vnde Ouidius libro primo fastorum.

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant.

Hæc quoq; ab Euandri dicta parente reor.

Quasi carmentum à carmenti Euandri matre dicatur. Sculptores, secũdũ aliquos tex. in dista l. prima. sed Lucas ponit loco illorum, sutores.

Dealbatores (ait glos.) armorum vbi debent fieri subtilissimę picturæ de quocũq; colore, & vulgo, Forbisseurs: sed quia dicit de quocunq; colore, videtur tunc non esse dealbatio, sed tamẽ prius fit dealbatio & nitor q̃ pingantur arma. Ideo potius dici videntur illi qui dealbant muros & parietes ex calce alba, vulgo, Blanchisseurs.

Et in hac ciuitate Heduẽ. sunt excellentes qui conducuntur à multis prælatis & nobilibus diuersarum regionum: ad dealbanda templa, & palatia, & quod ante dictũ est Albiui. iunge, deauratores Albiui.

Clusores, aliàs clausatores secundũ nõnullos, tamẽ nulli exponunt quid important hæc vocabula, & fortè dicuntur qui faciunt clausuras, hoc est fabri lignarij, qui portas & fenestras ad claudendũ domos faciunt, cùm cludo olim pro claudo accipiebatur, & in vulgo, Menusiers.

Trigarij qui faciunt vehicula ex tribus rotis: vnde triga genus currus habens tres rotas, sicuti bigę habent duas.

Signarij superfluit in dicto textu. l. j. quia ante de eo dictum est. ideo Lucas scribit. Tignarij, hoc est fabri nõ solũ ij qui tigna dolant, sed etiam qui solaria lignea, hoc est qui trabes cæteraſq; ad tabulata domus vtilia, & omnes qui ædificant intelliguntur, vt inquit Caius iurisconsultus in l. ferri. §. fabros. ff. de verbo. & rerum significatio. quia tigni appellatione omne genus materiæ (ex qua ædificia constant) significatur, vt ipse Caius ait. in l. tigni. ff. eo. titulo. vel, vt idem Lucas ait, pone tinarij, hoc est qui faciunt tinas, quæ erant vasa non ampla, apud antiquos vinis plena mensis adhibebantur: vnde omnibus licebat haurire, & sic inter epitrapezia numerantur. etiã sub hoc vocabulo apud nos habentur. his etiam è ligno fabricatis musta cum vinaceis ebulliunt, & sic cupæ dicuntur. Pyrrhus verò in dicto loco cisiarij legit, qui cisium ducunt, quod vehiculi biroti genus est. pro quo est lex Vlpiani, in l. item quæritur si cisiarius, id est carrucarius, dum cæteros transire contendit, cisium euertit. ff. locati & conducti. & ibi Budæus in suis annotationibus.

Bractearij (vt dicit Accursius) sunt, qui faciunt quædam rotunda & volubilia in freno circa caput equi, & hi dicuntur pentalarge, à penta, quod est quinq;, & largæ, id est latæ, quasi quinq; latę, & volubiles rotulæ: quia tantum quinq; debent esse, vt dicunt frenarij, & sic ipsis opificibus & ipsis rotulis conuenit nomen pentalarge. Budæus verò in l. apud Labeonem. ff. de præscriptis verbis. vbi fit mentio de vascularijs. dicit q̃ inter artifices sunt vascularij, celatores, inauratores, & bractearij, id est qui aurum malleis tusum, & ad quãuis tenuitatem ductile rebus inaurandis inducunt, & ita tenuissimas laminas ex auro, argento, vel alio metal'o faciunt. Et, vt ait Pyrrhus, nõ debet legi pentalarge, sed petalurgi. petalem em̃ bractea, seu folium de bracteis dicitur.

Trigesimaquinta consideratio. Inter plures artifices eiusdem artificij, pręferũtur illi qui sunt artifices principum, cum dicantur habere dignitatem: vt habetur de coquo principis, qui dicitur artifex. ita quòd venit in statuto faciente mentionem de artificibus. vt tenet Frã. de crema in notabili suo. xcviij. incip. statuto cauetur. per l. si qd venditor. §. fina. ff. de edili. edicto. Martialis.

Non satis est ars sola coquo seruire palato,

Namq; coquus domini debet habere gulam.

Et dicitur habere dignitatem, vt tenet Ludouicus Romanus singulari suo. 649. & etiam dicit eum habere artẽ et officium, ratione cuius officij præfertur, glos. in verbo, coquus. in l. legatis. iij. ita etiam tenet Felin. in rubri. de officio & potestate iudicis delegati. col. ij. versicu. tribus modis. imo dicit Ioan. Andr. in ca. j. de sagitta. q̃ coquus delicatorum ciborum dicitur habere officium & artem. allegat textum in cap. ne tales. de consecratio. distinctio. v. & de coquo principis qui habet officium, vide Iacobinum de sancto Georgio, in l. prima. in principio. ff. de iurisdi. omnium iudicum.

Trigesimasexta consideratio. Inter plebeios præferẽdi sunt qui habent officium, & ideo cũ habere custodiam portarum & pascuorũ sit officium, vel tenere stationem ad vendendũ sal, & oleũ dicatur officium: ideo videntur præferendi alijs. Sed quia huiusmodi officia sunt vilia, vt dicit Iacobinus de sancto geor. in l. j. ff. de iurisd. omniũ iudicum. ideo non præstant aliquã prelationẽ inter alios. Exemplifico aliter in habentibus officia in sua arte & ministerio, vt in pluribus ciuitatibus regni, vbi sunt magistri operũ seu architecti. in quo opere sunt artifices, puta inter latomos. in ciuitate Pictaueñ. est magister operum in illa arte: & illud officiũ cõceditur à rege, & habet certa iura & priuilegia vltra alios eiusmodi artifices: & de dãnis & ruinis murorũ vel parietum, vel quomodo de nouo cõstruẽdi, solet iudicare. Et dũ studebã legibus in vniuersitate Pictaueñ. Carolus Contant exercebat illud officium, cuius hospes eram, & compater fui leuando Bartholemeum vnum ex filijs suis ex sacro fonte: & pro certo probus vir erat, multũ expertus in sua arte, atq; laudãdus: & cũ id officium haberet à rege, hac ratione quãdam dignitatẽ & pręstantiã in sua arte habere videtur. Et hm̃oi magistros operum rex creauit in vrbe Diuioneñ.

Trigesimaseptima consideratio. Præmissis his generalibus, ad nouẽ particulares modos plebeiorũ hic ante in ij. cõsideratione expressos nostra se cõuertit oratio. Et primò de primo modo, scilicet de agricolis laude, & honore illorũ qualẽcunq; honorẽ mereantur inter plebeios. & licet videatur q̃ nullum merentur, per tex. in l. j. & l. colonos. ij. C. de agricolis & censitis, lib. xj. & l. j. C. de agricolis & mancipijs dñicis. lib. eo. vbi dicit Iaco. rebuffi. q̃ agricultores, & fossores vinearum non debent eligi in consules, vbi est copia aliorum sapientum. quoniam indecorum esset consulatui tales esse consules: nisi in defectum aliorũ, vt ibi notatur. & per Lucam de Penna in l. ij. colum. iij. C. de agricolis & censitis. eod. libro xj. vbi scribit ad quę munera teneantur. Agricultura tamen est laudanda, quoniam (vt inquit Cicero, libro primo officiorũ.) omnium autem rerũ ex quibus aliquid exquiritur, nihil est agricultura melius, nihil vberi⁹, nihil dulci⁹, nihil homine libero dignius. Ex libro verò de senectute, sic ait. veniam ad voluptates agricolarum, quibus ego incredibiliter delector, quæ nec vlla impediuntur senectute, & nihil ad sa-

pientis vitam proximè videntur accedere. Habent enim rationem cum terra, quæ nunquam recusat imperium, nec vnꝗ sine vsura reddit quod accipit. Agroꝗ ornato & bene culto nihil potest esse, nec vsu vberius, nec specie ornatius: quinetiam satis est accōmoda ad fugiendum odia ciuitatum. vnde Terentius in eunucho. Ex meo propinquo rure hoc capio commodi: neꝗ agri, neꝗ vrbis odiū me vnꝗ percipit. Optimus etiam populus est qui terræ cultiuus est: vt scribitur vij. Politicorum. & refert Lucas de Penna in rubri. C. de agricolis & censitis. libro xj. Amplè de laude rei rusticę scribit Beroaldus in quadam oratione, quam fecit in enarratione Georgici carminis, vbi ait post Varronem. Vitę hominum duæ sunt, rustica & Vrbana, quæ quemadmodum loco distinctæ sunt, ita temporis interuallo separatæ. Longè enim antiquior rustica est. Cūm rura diu ante vrbes inuentas homines coluerint, & immenso annorū numero agricolę vrbanis antecellunt, et meritò. Cūm diuina natura dederit agros, ars humana ædificauerit vrbes. Ipsam verò rusticam vitam eruditissimi diuiserunt in pastoricam & agriculturam. Alia nempe scientia coloni est, & alia pastoris. Neꝗ idem sunt pastio, et agricolatio. Quæ ab exiguis profecta primordijs ad id dignitatis processit, vt rustici vrbanis præponerentur: vt apud veteres Romanos rusticæ laudatissimæ iudicarētur, vrbanæ verò ignominiosę. Et apud antiquos Græcos illustrissimus quisꝗ pastor erat, ex quo alios polyaruas, alios polymelas, alios polybutas vocarunt, à multitudine ne, videlicet agnorum, ouium, ac boum. Romani verò cū virum bonum laudabant, eum bonū agricolam, bonūꝗ colonum appellabant. Amplissimè enim laudari existimabatur, qui ita laudabatur. In tanto deniꝗ honore, tantaꝗ æstimatione apud priscos fuit ipsa rusticatio, vt Imperatores Romanos nō puderet manibus triumphalibus colere agros, tractare semina, disponere arbusta, & eadem diligentia metiri arua, qua castra: & eadem cura exercere ligoneas & sarcula, qua gladios, & pila. Ipsi proceres vrbis in agris morabantur: &, vt inquit Elegiarum scriptor.

Centum illi in prato sæpe senatus erat.

Et cūm consilium publicum desiderabatur, à villis accersebantur in senatum, ex quo viatoribus nomen est inditum, senatores ducesꝗ in vrbem accersentibus: vt inquit Columella in præfatio. Aranti enim Cincinato viator attulit dictaturam. Serranum inuenere serentem oblati honores. Porcius Cato ille censorius, & omnium bonarum artium magister, agricolandi studiosissimus fuit, & villaticis voluptatibus imprimis oblectabaṫ. Inter alios quoꝗ Abdolomino agrum colenti regimen Tyriorum vltro traditum est, & vltrò oblata sunt regiæ maiestatis insignia. Præterea nobilissimarum familiarum non aliunde cognomina accepta sunt, quàm à rebus rusticanis. Nā Fabij, Lētuli, Cicerones à leguminibus (quæ quisꝗ optimè sereret) cognominati sunt. Pisones à pinsendo nuncupati. Multa quoꝗ nomina habemus veterum Romanorum, partim à maiore, partim à minore pecore deducta. Nam Iunios, Bubulcos, Statilios, Tauros, Pomponios, Vitulos, cognominauerunt. & Porcij Catones, & Annij Capræ inde dicuntur. & Romanorum populum à pastoribus esse ortum omnes prædicant.

Item ex agricolis milites gignuntur strenuissimi, & optimi tyrones, ex robusta rusticorum iuuentute deligebātur. Firmiora etenim salubrioraꝗ sunt corpora eorum qui sub dio artus roborant, forisꝗ versantur: quàm qui in vrbibus intra concepta vmbrosa desides cunctantur. Et hinc est, quòd Græci, Romaniꝗ templa Aesculapio medicinæ deo extra vrbes ædificabant. Quia videlicet credebāt fidelius constantiusꝗ illos valituros, qui in agris, ꝙ qui in ciuitatibus habitarent. Hinc illa veterum Romanorum mascula proles agrestibus operibus exercitata: & sub dialibus durata laboribus bellicos tumultus, martiasꝗ exercitationes facilè sustinuit, & aduersus externos hostes victrix extitit. Enimuerò tempora illi ita partiebātur, vt nonis tantum idibus res vrbanas reuisitarent: reliquis septem diebus res rusticas exercerent. Vnde & nundinarum conuentus constituti. Præterea cūm mercatorum quæstus sit periculosus & calamitosus, cūm fœneratorū inhonestus & dedecorosus. Cūm opificum sordidus & illiberalis. Sola est agricultura, ex qua quæstus stabilissimus honestissimusꝗ consequitur, minimeꝗ inuidiosus. Quam Aristoteles in economicis potissimam secundūm naturam possessionum esse cōmemorat: in qua Catonis oraculum, vitem quæstuosissimam indicauit. Scropha verò pratis primatum bonitatis dedit, à quo antiqui prata parata nominauerūt. hinc locupletes appellati loci, hoc est agri pleni. Et ipsa pecunia ipsumꝗ peculium à pecore nomen sortiuntur, quod in rusticatione quæstuosissimum est. Quod vnum diuitiarum genus apud veteres vsurpabatur. Nonnulli tamen volunt pecuniam à nota pecudis esse appellatam, qua signatus fuit ex ære nummus à Seruio Tullio rege Romanorum. Thesæum quoꝗ apud Græcos memoriæ proditum est, signasse nummum bouis nota, vt ita ad agricolationem Atticos prouocaret.

Quinetiam scriptores inclyti fortunatiorem, beatioremꝗ rusticorum vitam, quàm vrbicorum esse dixerunt. Et olim Delphicus Apollo, Aglaum Psophidium dixit esse felicissimum, qui paruum quidem prædiolum colebat: sed annuis victibus largè sufficiens, ex quo nunquam egressus ferebatur. & Diocletianus imperator Imperio imperatoriaꝗ purpura depositis, se contulit ad tranquillitatem rei rusticæ: illicꝗ in quiete beatissima consenuit. Et Attalus rex, omissa regni administratione, hortos fodere cœpit, & gramina seminare. Vnde non minus verè, ꝙ eleganter scripsit Virgilius.

O fortunatos nimium sua si bona norint
Agricolas. Quibus ipsa procul discordibus armis,
Fundit humo victum facilem iustissima tellus.

Et idem.

Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes,
Flumina amen, syluasꝗ inglorius.

Et ab Horatio dicitur.

Beatus ille qui procul negocijs,
Vt prisca gens mortalium
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore. hæc Beroaldus.

Blondus verò de Roma triumphante. libro octauo. de dignitate agriculturæ scribit: & etiam diuidit eam in rusticam & vrbanā, & inibi dicit. Proxime ad literas & doctrinam accessit priscorum delectatio agriculturę, quam tamē primam posuit Varro, tantum ei tribuendo: vt longitudinem vitæ hominum maiorem fuisse dicat: quo tempore ex solo agriculturæ fructu viuebatur, ea quam posteræ habuerunt ætates delitijs vsę. Itaꝗ & plura de dignitate idē Varro edocet & origine agriculturæ, quæ recenset ibi Blondus, & ferè omnino sub eisdem verbis: vt scripsit Beroaldus. idem Blondus tres agriculturæ partes ostendit.

Nempe

Nempe agri seminari curæ, vna pecuariorum, & pastionis secunda, & tertia villarum.

Et, vt dicit Francis. Patritius de institutione reipublicæ. libro iij. titulo ij. nisi nos ipsos nimium amamus, nobisque ipsis eblandiri volumus, & molliciem quandã muliebrem sequi. Agricultura sola est, cui & ingenium excellentes viri manus admouere debeant: tum propter necessitatem, cùm sine ea neutique viuere possumus: tum etiam quòd quæstum nobis honestissimum & sine fallacia ac mendacio præbet. ita quòd opus agriculturæ est ad vitam humanam vtile & necessarium. vt enim dicitur Prouerbiorum xxviij. Qui operatur terram suam replebitur panibus. & ibi scribitur. Egestatem operata est manus remissa, scilicet ad laborandum. & Ecclesiastici vij. inquit Sapiẽs. Nõ oderis laboriosa opera & rusticitatem creatam ab altissimo. Nam deus eam instituit. dicitur enim Genesis ij. Emisit dominus Adam de paradiso voluptatis, vt operaretur terram de qua sumptus est. & post diluuium, vt habetur Genesis ix. Noë vir agricola cœpit exercere terram & plãtauit vineam, vt vinum colligeret, quod prius ignorabatur. vt etiam scribit Antonius Florentinus in tertia parte suæ summæ, titulo viij. capitu. iiij. §. xiij. vbi etiam vide de fraudibus agricolarum, cùm sit extra propositum.

Propterea cùm agricultura sit ad vitam humanam vtilis & necessaria, agricolæ multum sunt supportandi & cõfouendi: ita quòd tempore agriculturæ nullo pacto debent molestari. l. colonos nunque. C. de agricolis & censitis. libro xj. & ab oneribus publicis eximendi. vt dicit Lucas de Penna in lege prima. C. eodem. Cùm perutiles sint reipubli. vnde Plutarchus ad Traianum imperatorem pedibus solo iugiter inhærentibus agricolæ captantur, quibus capitis prouidentia tanto magis necessaria est, quo plura inueniunt offendicula, dum in obsequio corporis in terra gradiuntur. Eisque iustius tegumentorum debetur suffragium, qui totius corporis erigunt, sustinent, promouentque molem: pedum adminicula robustissimo corpore tolle, suis viribus nõ procedet: sed aut turpiter, inutiliter, inhonesteque manibus repet, aut brutorum animalium ope mouebitur. Ex his sequitur, quòd nimium fouendi sunt rustici. Nam & ipsis propter culturam agrorum nonnulla specialia contra iuris rationem constituuntur. vt lege finali. C. de seruit. & l. finali. §. item Sabinus. ff. de aqua pluuia arcenda. vt inquit Lucas de Penna in dicta lege prima. Sed maiora specialia & priuilegia agricolis conceduntur. Non enim pro quocunque munere etiam tempore guerræ turbari deberent: vt dictum est & comprobatum. ne ab agricultura reuocentur, aut diuertantur. facit. l. prima. ff. de tigno iniuncto. quod si fiat destruitur, aut saltem minuitur annone præbitio in detrimentum boni publici, pro quo conseruando singulari gaudent agricultores priuilegio, & immunitate: quia licet videmus ante felicem ambolam, seu exercitum regis nauem ecclesiæ, & minus cuiuslibet alterius pro transuehendo exercitum non excusari. l. iubemus nullam. C. de sacrosan. eccles. & lege iubemus. C. de nauibus non excusand. libro xj. Attamen instrumẽta agriculturæ pro bello occupari non debent, & minus persona eorum ab agricultura diuerti: ne publica impediatur vtilitas, quæ in præbitione annonæ consistit, & sine qua mundus viuere non potest: sed irrationabiliter periret, vt est textus & doctores. in lege prima. C. de agricolis & censitis. libro xj. idcirco merito Guillielmus Benedicti in repetitione ca. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero xcij. extra de testamentis. exclamat contra principes tyramnos, qui nedum tempore necessarij belli agricultores eorumque animalia occupant, & agros segetibus vastant, sed etiam belli occasionem quærunt. vt omnia etiam subditorum suorum, quos protegere tenentur, penitus consumant, & destruant. qui si iuri positiuo hoc prohibenti obedire nolint quo talia prohibentur, imo meti humanæ ab initio naturaliter insitum ipsos agricolas, etiam ob publicam belli gerendi vtilitatem, nõ esse occupandos nec molestandos: saltem veterum gentilium annales reuoluant, qui agricolas omnino in libertate agrorum colendorum turabãtur, nedum in suo, sed etiã in suorum hostium regno contra quos bellabant. Vnde Diodorus Siculus. libro iij. Indorum ante bellum Troianum gesta narrans vetera. cõfert, inquit, ad Indorum fertilitatem consuetudo quæ in bellis seruatur. Nam apud ceteras gentes, scilicet tyrannico more viuentes, hostes bellorum tempore regiones spoliant, vastantque, neque agros coli sinunt. Apud Indos verò belli tempestate in cãpis opus rusticum exercent, absque cura agricolæ procul ab omni discrimine belli: hostes in prælijs mutua cęde grassantur, agricolis nulla in re nocent: sed intactos relinquunt, tanque communis vtilitatis ministros, neque verò hostium agros vrunt, nec cędunt arbores. & idem septem tribus Indorũ describens. secunda, inquit, tribus est agricolarum qui multitudine superantes alios à bello reliquoque opere liberi solis agris colendis tempus impartiũt, nullus hostis lacessit, neque spoliat: sed existimans eos in communi vtilitate versari ob omni iniuria abstinet, ita soluti metu agricolæ terramque liberè colentes, rerum afferunt vbertatem.

Pariter Nabuzardam princeps militię Nabuchodonosor capto rege Sedechia, eiusque filijs in patris cõspectu trucidatis, ac eo excæcato, vincto & cõpeditato, quibuscunque occisis, ciuitate & templo demum spoliatis & in terram prostratis, crudelis super omnem sæuitatem, de pauperibus terre vinitores reliquit, & agricolas in pace pro futura communi vtilitate. vt habetur Ieremiæ vltimo. iusta igitur ratione oportunoque fauore sunt agricolæ humaniter tractandi, & ab his publicis tumultuationibus eximendi propter bonum reipublicæ.

Habent & alia priuilegia agricolæ vltra immunitates prætactas.

i Primò quòd non obest ei, si intra præfixum tẽpus non petijt bonorum possessionem pro consequenda hæredita te alicuius sui parentis, vel proxi. l. penulti. C. qui admitti ad bonorum possessio. possunt.

ij In corruptione albi pretoris, vbi non ita puniuntur sicut alij. l. si quis id quod. §. in seruos. ibi, vel rusticitatem. ff. de iurisditio. omnium iudicum. quod quomodo intelligendum sit, & de pluribus limitationibus ad hoc, vide ibi per do. meum Iaso. in vij. col. & in l. fi. C. de iuris & facti ignorantia. & in lege iuris. C. qui admitti.

iij Si vocatus in ius non iuit. l. ij. §. j. ff. si quis in ius vocatus non ierit.

iiij In vsura bladi mutuati, vel pecuniæ mutuatæ agricolis, à quibus non potest recipi, nisi octaua pro modio, & siliqua pro solido. Nec potest creditor populi retinere pignori terram, boues, vel aratra eius. in authen. ad hæc. & in corpore vnde sumitur. C. de vsuris. Et de hoc etiam est ordinatio regia Caroli octaui, de qua meminit G. Benedicti in loco ante allegato. ita quòd, vt ibi dicit, etiam illa ordinatio regia est intelligenda pro debito fiscali; ita

quòd huic priuilegio etiam rusticus & agricola renunciare non potest.

v In testamentorum confectione, in quibus sufficiunt quinq; testes. l. fi. C. de testa. & ibi do. meus Iason. de huiusmodi priuilegio.

vj In opponendo exceptionem peremptoriã post sententiam sicut opponit miles: vt notatur, in lege prima. C. de iuris & facti ignorantia. quod an sit verum, vide domi. meum Iaso. ibi. in ij. col.

vij Boues, & aratra, & alia ad agriculturam pertinentia capi non possunt pro executione, vel pignore. l. executores, & l. sequenti. cum authen. ibi posita. & corpore vnde sumitur. C. quę res pignori obligari possunt, vel non. imo dicit textus in d. authẽ. quæ incipit, agricultores circa rem rusticam occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sint in quacunq; parte terrarum: ita vt nullus inueniatur tam audax, vt personas, boues & agrorum instrumenta, aut si quid aliud sit, quod ad agrorum operam rusticam pertineat, inuadere, aut capere, aut violenter auferre præsumat. Si quis autem huiusmodi statutũ ausu temerario violare præsumpserit, ĩ quadruplũ ablata restituat, in infamię notam ipso iure incurrat, imperiali animaduersione nihilominus puniendus.

viij Si rusticus seu agricola vendat rem in personas prohibitas, parcitur rusticitati, ne perdat pretium, sed sibi restituatur. l. vnica. C. non licere habitatoribus metrocomię. libro xj. & notat gloss. in l. quemadmodum. in verbo, emptor. C. de agricol. & censitis. eodem libro.

ix Quia coloni & agricolę dominorum tributariorum non possunt compelli soluere tributa pro dominis suis. l. colonos. C. de agrico. & censitis. libro xj. & ita dicit Ioannes de Platea in l. j. C. eodem titu. vbi ait ipsos debere insistere agriculturæ & vacare, vt opera rustica in opere expleãtur. l. si merces. §. conductores. ff. locati. ita q; non possunt cõpelli vt vadant in exercitum cũm sint immunes ab ordinarijs & extraordinarijs: imo, vt dicit, ob officia publica etiam volentes vocari non debent. quod intellige tẽpore quo vacant: scilicet tẽpore seminum, messium, & vindemiarũ, vel etiam tẽpore quo vacant in præparamentis, quoniam eadẽ priuilegia dantur se præparanti ad actum, sicut illi qui est in actu. l. qui mittũtur. §. penultimo. ff. quibus ex causis maiores. Eo etiam quia fructus videtur colligi tempore quo aratur, & terra pręparatur ad futura semina. l. diuortio. §. non solũ. ff. soluto matrimonio. & quomodo præparamenta idem iudicantur sicut actus. dominus meus Iason. in l. si pecuniam. ff. de cõditio. ob causam. Et hæc nouem priuilegia ponit post Lucam & Io. de Platea Io. de Monthelono ciuis noster in suo promptuario iuris. in verbo, Agricola. vbi & alia duo addidit.

x Quia rusticitas dicitur patiens, & quieta: ex quo in dubio est præsumptio pro rusticis, q; non sunt autores rixarum, sed innocentes & quieti. Et alibi dicit glossa in verbo, coloni. in §. item Seruiana. institu. de actio. q; sancta rusticitas omnia palam habet. Etiam sancta rusticitas solum sibi prodest, vt ait textus in cap. sancta. ij. quæstione. vij. & hoc cũm simpliciter & piè viuit, vt ibi glos. inquit. & ita refert Albericus in l. vtili ratione. C. de defenso. ciuitatum. vbi scribitur inter alia priuilegium quod semper de causis eorum debet defensor ciuitatum cognoscere. & hic ante in v. consideratione dictum est. versicu. item defensor ciuitatis. & ibi Albericus quędam alia priuilegia ex suprapositis describit.

xj Habet hoc priuilegium agricultura, quòd si res fuerit sterilis, & ad culturam redacta, quod fieri non potuit sine labore & expensis, tunc dominus minus potest prætendere deceptionem: secundũm quod videtur facere decisio Bart. in lege ij. C. de omni agro deserto. libro xj. ita quod si colonus rem sterilem ad culturam reducat, de temporali facit perpetuam, etiam si aliàs esset prohibita alienari. capi. ad aures. de rebus ecclesiæ non alienandis. Nec eidem potest augeri pensio, aut cẽsus. ita per plures optimas decisiones tenet Guilliel. Benedicti. in dicta sua repetitio. capi. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero 983. extra de testamentis. & plura alia in laudẽ & dignitatem agriculturæ Beroaldus & Franciscus Patritius in locis antè allegatis accumularũt. &, vt ante ista parte, in iij. consideratione dictum est. hęc species artis mechanicæ, seu hic modus plebeiorum consistit in quatuor. scilicet in agrorum, seu aruorum seminatione, aut satione, in nemorum seu arborum concisione, vt in vineis, oliuetis, & pomerijs, & in pascuis seu pratis parandis, & in hortis & rosarijs cultiuandis. Sed quod istorum sit vtilius, an cultiuare terram, an vites, an prata: Columella in suo opere agricolationis libro iiij. c. ij. concludit, nihil magis rusticis cõuenire, q; vitẽ colere. vt ibi ad partes arguit. de quo infrà in sequenti parte, in lxxxiiij. consideratione dixi.

Aduerte tñ, q; fodere herbam, vel lapides non est ars, glo. in l. lex quæ tutores. in verbo, labore suo. C. de administratio. tutorum. Ludo. Romanus singulari suo 649. Sed cũm ars huiusmodi, seu hic modus plebeiorum sit magis necessaria, seu magis necessarius ad vitæ humanæ necessitatem: ideo cæteris est præferendus hac ratione, & etiã ea, quia inuẽtus ante alios modos. s. per Adam. vt ante di xi, & post diluuium cœpit Noẽ vir agricola exercere terram, & plantauit vineam. Gene. ix. ¶ Attamen quasi sordidus quęstus habetur agricultura, & ludibrio habent: ideo licet sint in aliquibus priuilegiati, non tamen honorandi, nec cæteris hodie apud nos præferendi ex communi vsu, qui præfertur proprię dispositiõi & determinationi) imo non solũ ab Adã: quoniam, vt dicitur Gẽ. ij. plantauerat autẽ dominus Deus paradisum voluptatis à principio, in quo posuit hominem quẽ formauerat, produxitq; dominus deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue. Ex quo patet illud quod fuit primò necessariũ pro vita humana fuit cultura: quod deus nobis ostẽdit, cũm à principio talia fecerit. quod plus est, Christus patrem suum Agricolam vocat. vt scribitur Io. xv. ego sum (ait Christus) vitis vera, & pater meus agricola est. huc adde q; pastores & custodes animalium fuerunt honorati apud antiquos. vt de Caprarijs legimus, qui apud Mendesios populos maximo afficiuntur honore. vt refert Textor in sua officina. ca. animalia diuersa. versicu. capræ. Etiam pastoribus primo annunciatus fuit aduentus domini. vt scribitur Lucæ ij. Et suarij seu porcarij ciuitatum sunt priuilegiati. vt habetur in titulo. de suarijs. libro vndecimo. C.

Trigesimaoctaua cõsideratio. Qui circa maiora & digniora versantur, honestiores dici debent: & qui circa necessarias artes versantur magis laudandi sunt, & honorandi ijs, qui circa voluptarias & honestas. Cũm multo magis propter necessitatẽ prosint reipublicæ q; alij: ideo cũm aurum sit excellẽtius omnibus rebus quę sunt in mũdo, vt amplè disputauit Matthæus Vegius in suo tractatu de sole, terra, & auro. & dixi in sequẽti parte, in xcv. cõsideratione.

ſideratione. Quapropter qui circa aurũ verſantur digniores ſunt ac alijs pręferri debẽt in ciuitate inter plebeios artifices, vbi ſolũ ſunt artifices auri. vt ſunt hi quos cõmuniter vocamus argẽtarios ſeu aurifabros, & hic tãtũ loquor de artificibus non habentibus officium circa adminiſtrationem metallorum, quoniã de his alibi dixi. Et abſq; dubio (vt paucis abſoluam) ſicut aurum inter omnes res mũdi excellit, ſaltem inter metalla, ita inter omnes plebeios metallarios artifices aurifabri præferendi ſunt. Inter quos numerantur vaſcularij, qui vaſa conficiunt aurea & argẽtea, cælatores, inauratores, & bractearij, qui aurum malleis tuſum & ad quamuis tenuitatem ductile rebus inaurãdis deducunt. vt dicit Budæus in l. apud Labeonem. ff. de præſcriptis verbis. vbi textus facit mentionem de vaſculario. de quibus hic ante, in xxxiij. conſideratione. in verbo, aurifices. & in verbo, bractearij.

Si verò inſpiciamus initium artificũ metallorum, alij erunt artifices qui illis præferentur. vt ſunt pelliones, ſeu pelliparij, qui lana vtuntur: de quibus infrà iſta parte, in xlj. conſideratione. qui primò fuerunt inſtituti & à deo, quia ſcribitur Geneſis iij. deus cùm eiecerit Adam & Euã ex paradiſo terreſtri, fecit eis veſtes pelliceas. Tubalcayn verò fuit optimus malleator, & faber in cuncta opera ęris & ferri, vt habetur Geneſis iij. & ſic artificium ex lana fuit primò factum & per ipſum deum.

Poſt aurifabros non videtur eſſe ordo inter metallarios, niſi prout cõmunis vſus inter eos aſſignat, aut quod aliqui faciunt dignius, aut excellentius artificiũ: qm̃, vt habetur in additione ſuper gl. in verbo, ex multis rerum argumẽtis. in §. eũq; in prooemio Iuſtiniano, ex cõmuni prouerbio. Opus laudat magiſtrũ, dicit textus. & Iacobus Rebuffi per illum textum. in l. j. C. de fabricenſibus. libro xj. quod materia ferri dicitur nobilis. Aut ꝙ vnus maiorem experiẽtiam habet ꝙ̃ alius, aut ꝙ ſit felicior, vt de his qua litatibus ante, in ix. parte dixi, vbi ſcripſi milites eſſe laudãdos ex maiori experientia, ex maiori felicitate, & fortuna, & ex pluribus alijs quæ etiã adaptari poſſunt artificibus, maximè quantum ad maiorem experientiam. Et hoc dico quoniam inter omnes artifices cuiuſq; artis, magna ſeu lata eſt differentia, vt eſt text. in lege inter omnes artifices longa eſt differentia. ff. de ſolutio.

Et inter metallarios qui ſint præferendi, & qui ſint digniores, an extrahentes materiam, an formam ei dãtes. de extrahentibus materiam ſunt textus in rubro & nigro, de metallarijs. libro xj. C. & tales nullã habent dignitatẽ, ſed fabricẽſes de quibus eſt titulus, de fabricenſibus. eo. li. C. in multis honorãtur, & priuilegiantur, vt in l. iure proviſum eſt. & in l. eos qui. & in l. fi. C. eo. titu. de fabricenſibus. ſed hoc eſt quantũ ad illos, quia quantũ ad particulares, qa forma eſt dignior materia, ideo fabricẽſes in omni ſpecie metalli ſunt digniores metallarijs ſimplicibus. Etiam inter iſtos præferuntur, qui dicuntur cælatores, ſeu ſculptores, & fuerunt plures qui in argento cælando claruerunt. quos refert Textor in ſua officina cap. ſculptores, cęlatores, ſtatuarij, & marmorarij, & ſunt propriẽ illi qui argentarij apud nos dicuntur, & quantò magis ſunt in eorũ arte experti, tantò magis alijs præferuntur. & plures artifices & fabros enumerat & laudat Textor in ſua officina. in cap. fabri & alij artifices. qui præ cæteris laudantur ab antiquis ſcriptoribus propter excellentia opera ab eis facta. etiã Plinius libro xxxiiij. capitulo, viij. ponit nobilitates operum ex ære.

Tanquam lutum æſtimabitur argentum:

in comparatione illius. Sapientiæ vij.

Trigeſimanona cõſideratio. Inter artifices præferuntur Librarij & Impreſſores, ſeu calcographi, aut bibliothecarij: quoniã, vt ait Polydorus Virgilius de inuentoribus rerum. libro ij. capi. vij. cùm indies magis magisq; hominum ingenia ſola librorum commoditate vigeant, & ad capeſſendas diſciplinarum liberalium artes, facilius omnes alliciantur, ipſaq; literarum ſtudia mirum in modũ vbiq; floreant, piaculum hercle ſe feciſſe duceret, ſi tale inuentum ſilentio præteriret. Cùm etiã, vt ait Hieronymus ad Marcellam, huiuſmodi ſcriptorum libri, ingeniorum effigies, & vera & æterna monimenta ſint. Vnde Ageſilaus teſte Plutarcho, cùm bene multi vellent ſui corporis ſimulachrum gratis effingere, nunq; id fieri paſſus eſt, animi tantum monimenta poſteris relinquere ſtudens. Illud enim ſculptorum, hoc ſuum. Illud diuitum, hoc bonorum eſſe opus ducebat. & plenè ſcribit Philippus Beroaldus de inuentoribus literarum. & inuentores literarum ſummopere laudat in oratione habita in enarratione Iuuenalis atq; Saluſtij, & etiam ſcripſit in dicto ca. vij. ipſe Polydorus de ijs qui libros ediderunt & compoſuerunt, & qui bibliothecas habuerunt, & primò fecerunt, de quibus in ſequenti parte, in lxxiij. conſideratione dictum eſt. vbi poſui de excellentioribus bibliothecis: & tandem dicit, quòd fuit hoc magnum mortalibus munus ꝙ plures libros ſcripſerunt: ſed nequaq; conferendum huic, quod à pauco tẽpore repertum eſt in nouo ſcribendi ſeu potius imprimẽdi genere. Tantum enim vno die ab vno homine literarũ imprimitur, quantum vix toto anno à pluribus ſcribi poſſet. Vnde adeò diſciplinarum omnium magna librorum copia ad nos manauit, vt nullum amplius ſuperfuturum ſit opus, quod ab homine, quamuis egeno deſiderari poſſit. Illud inſuper addit, quòd autores quoq; plurimos tam Græcos, quàm Latinos ab omni prorſus interitus periculo vindicauit. Quare (vt inquit) tantæ rei autor non eſt ſua laude fraudandus, præſertim vt poſteri ſciant, cui diuinum beneficium acceptum referre debeant. Itaq; Ioannes Cuthembergus natione Theutonicus, equeſtri vir dignitate (vt ab eius conterraneis accepi) primus omnium in ciuitate Germaniæ (quam Maguntiam vocant) hanc Imprimendarum literarum artem excogitauit, primumq; ibi ea exerceri cœpit. Non minori induſtria reperto ab eodẽ (vt fertur) autore, nouo atramenti genere, quo nunc Impreſſores tantum vtũtur. vnde Beroaldus in laudem Germaniæ inter plures verſus hos luſit.

O Germania muneris repertrix,
Quo nil vtilius dedit vetustas,
Libros scribere quæ doces præmendo.

Decimosexto deinde anno, qui fuit salutis humanæ 1458. quidam nomine Conradus homo itidem Germanus Romam primò attulit, quam deinde Nicolaus Ieson Gallicus primus mirum in modum illustrauit, quę passim hoc tempore per totum ferè terrarum orbem floret. Cùm ergo ex prædictis constet eos esse vtiles reipublicæ propter vtilitatem illius artis, sunt laudādi artifices, qui etiam inter sculptores poni possunt, de quibus ante dictum est in præcedenti consideratione.

Quadragesima consideratio. An alchimistæ sint connumerandi inter metallarios, sic q; inter artifices laudari possint. & si aliquam laudem ex artificio eorum consequi valeāt: & sic incidenter quæro an Alchimia sit prohibita, & si eam exercentes peccent.

Et videtur q; sic, quia vna species transmutatur in aliā. Cùm plumbum efficiatur argentum, vel æs aurum, sed citra deum nemo potest vnam speciem in aliam transmutare. cap. episcopi. §. quisquis ergo. xxvj. quæstione. v. & etiam: quoniam, vt videtur communiter nullus est, qui habeat veram huiusmodi artem, vt docet experientia, & de ipsis dicitur. ij. ad Thimotheum iij. & in capi. nec mirum. §. aruspicinæ. xxvj. quęstione v. semper addiscēres, nunq; ad veritatis scientiam peruenientes. Et si aliqui aliquando quid fecerint, non tamen reperitur quòd sit verum aurū, vel verum argentum, sed sophisticatum, nec habet veritatem cum auro, vel argento, sed solum apparentiam. Et si contingat aliquando fieri apparēter verum (quod tamen raro) fit cum tam magnis expēsis, quod est damnosum, & sic tale exercitium est contra vtilitatem publicam. vt dicit Angelus de Clauasio in sua summa. in verbo, Alchimia.

Ioannes tamen Andræas in additio. ad Speculum in titulo, de crimine falsi. cōmendat Alchimistas, qui ex magisterio suæ artis, siue magica (vt inquit) siue alia arte reprobata, de vili metallo faciunt pręciosum. Nec hoc faciēdo dicuntur mutare vnam speciem in aliam diuersam, sed vnam metalli speciem faciunt meliorem. vt de stanno, vel ære faciunt argentum, vel aurum. Procedunt enim omnia metalla ex sulphure & argento viuo: habet enim argentum venarum suarum principia, vt dicit glos. j. in c. ferrum. l. distinctio. sed vbi est melior influentia astrorum, ibi producitur metallum preciosius. Vnde per influentiā astrorum cum herbis & lapidibus, quibus insunt multæ virtutes, potest naturaliter vna species metalli conuerti in aliam speciem magis pręciosam, vt tenet Panormita. in c. ij. de sortilegijs. Cùm ergo ars imitetur naturā in hoc inquantum potest, videtur bene agere alchimistæ, si per virtutem herbarum, lapidum, vel aliorum elemētorum, vnū vile metallum in pręciosius reducant, cùm ambo fuerint eiusdem speciei & principij, scilicet ex ipsis sulphure & argento viuo. Insunt enim rebus corporeis per omnia elementa quædam seminariæ rationes occultæ, quibus cùm data fuerit oportunitas temporalis atq; casualis prorumpunt in species debitas suis modis & finibus, vt dicit text. in dicto ca. nec mirum. §. aruspicinæ, circa finem. ex quibus etiam Oldradus in cōsilio suo lxix. approbat & laudat Alchimistas, quos etiam laudarem, si semel intellexissem aliquos ad veritatem artis peruenisse. sed potius consulerem cum Ioāne de Platea, in l. vnica. C. de argēti precio quod thesauris infertur. lib. x. ab huiusmodi artificio abstinendum, eo quia non est sciētia pietatis, & in eo sunt multæ deceptiones: & de isto videatur etiam And. de Ilernia in c. quæ sunt regalia. in vsibus feudorum. & Surgetus in suo compendio militaris disciplinæ, vbi eos reprobat. Et licet Arnaldus de Villa noua se iactauerit fecisse virgas aureas ex huiusmodi artificio, quas omni probationi & experimēto submittebat: credo tamen hanc artē esse apud humanum genus deperditam, cum arte fundendi lapides, & ter refundēdi aurum. Ioannes xxij. in extrauaganti, quę incipit: spondent. etiam hanc artem reprobauit.

Quadragesimaprima consideratio sit de artificijs lanificiorum, qui sunt necessarij in vita humana. vnde dicitur Prouer. xxxj. Quæsiuit lanam & linum, & operata est cōsilio manuum suarum. & sequitur, Stragulatam vestem fecit sibi. Et ista ars lanificum continet operationes nendi, consuendi, retorquenti, & quæ fiūt manu, acu, fuso, pectine, subula, calamistro, girgilo, alabro. Insuper continet vsum floccorum, filtrorum, sagorū, sagmarum, funium, mattularum, & sportarum ex stramibus vel viminibus. Et sunt in quadruplici differentia, quidam ex lana, quidam ex serico, quidam ex pellibus, quidam verò ex lino seu canopo, vel ex pilo & suberis. Et inter istos qui digniore vtuntur materia, videntur præferendi alijs. vt sunt illi qui vtuntur serico, cùm sit dignius lino, canopo, vel pellibus, vt in sequenti parte, in xcvj. consideratione tactum est. Ideo artifices serici seu sericarij digniores videntur. Sed videtur inter istos (imo inter omnes artifices) lanificiorum pelliones seu pellipariós (qui faciunt vestes ex pellibus) esse præferendos cæteris, tum quia fuit primum artificium factum, etiam à deo ipso optimo maximo, cùm scribitur Gene. iij. Deus fecit Adæ & Euæ (eos extra paradisum terrestrem eijciēdo) vestes seu tunicas pelliceas, vt ante hac parte, in xxxviij. consideratione dictum est. & recenset Bernardinus de Bustis in secunda parte sui rosarij. sermone xix. in ij. parte in litera S. & sermone xxxij. in litera X.

Contra tamen nituntur & instant Architectores dicētes, deum prius exercuisse architecturam creando cœlum & terram in principio. Genesis j. Et agricolæ dicūt deum exercuisse agriculturā in horto delitiarū, scilicet in paradiso terrestri, ibi creando & plantādo arbores & fructus pro homine, à quo Adā & Euam emisit propter eorum peccatum, & eos eijciendo fecit eis vestes pelliceas, ex quo & architecturam & agriculturam, primò fecit, docuit, & exercuit. Fuerat etiā statuarius, quia fecerat & formauerat hominem ad imaginem & similitudinem suam, anteq; fecisset eis vestes pelliceas, vt scribitur Gene. j. & ij.

Inter hos artifices lanificiorum sunt etiam tinctores lanarum & pannorum, de quibus habetur per Bartholomæum Anglici in suo libro de proprietatibus rerum. libro xxix. in tractatu de coloribus. in fine. Sed an tales potius debeant cum artificibus picturę q; lanificij poni, dicā infra: ex quo videtur pictores lanificis esse præponendos, propter picturę excellentiam & colorum, qui post metalla auri & argenti digniores res esse censentur quæ ponantur in armis, vt ante in prima parte: in lx. conclusione: & pluribus alijs sequentibus. xxxviij. cōsiderationis dictum est. & in sequenti parte, in xciij. consideratione.

Sed quicquid sit, si tinctores lanarū inter lanificos cōputentur, credo illos nō esse pręferendos illis qui pannum faciunt,

faciunt, cùm lana & pannus non accedat tincturæ, sed tinctura lanæ aut pãno: & sic cùm materia prima sit dignior & maior q̃ illud quod illi adiungitur per tincturam. Ideo maior erit ille qui pannum facit, q̃ qui intingit seu inficit. vt est tex. in l. sed si ex meis. & l. quicquid. in fi. ff. de acqui ren. rerum domi. & §. cùm ex aliena. in gloss. ab aliquo. ff. de rerũ diuisione. & textus magis ad literam in §. si tamen alienam purpuram vestimento suo quis intexuit: licet pręciosior sit purpura accessionis vice cedit vestimento. institu. eodem. de rerum diuisione. Ideo tanq̃ accessorium non est maius principali, ex quo tinctores accessorij ad lanificos & pannificos non sunt maiores illis, imo tãquam accessorij sunt illis præferendi lanifici & pannifici.

Contrarium tamen tenet Iacobus Rebuffi in l. qui aliquem. C. de murilegulis. lib. xj. vbi dicit q̃ tincturerij Mõtispessulani præferuntur in sedibus textoribus & canabasserijs: cùm habeant dignius officium. per. §. si quis in aliena. institu. de rerum diuisione. In artificijs verò in quibus ferruminatio est maior materia, tunc materia artificio & ferruminationi accedit: & hoc casu minus præciosum cedit pręciosiori, sicut videmus in metallarijs. Nam quod factum est ex ferro non denominatur ab illo qui primo ferrum fecit, sed ab illo qui ferruminauit. Sic etiam in aurifabris res aurifica facta per aurifabrum non est illi qui fecit aurum, sed illi qui composuit & ab eo denominatur, & illius est: licet aurum sit alterius quando forma est mutata: quod non possit reduci ad priorem statum in quo erat. dicto §. cùm ex aliena. & ibi doctores. Et hoc est quia maior & potentior est forma q̃ materia, quia forma dat esse rei & conseruat eam in esse. l. iulianus. §. quæsitum. ff. ad exhibendum. Et esse & forma conuertuntur. glo. in c. in ciuitate. extra de vsuris. & do. meus Iason in l. iiij. §. catho. ff. de verborum obliga. Ideo concluditur q̃ omnes artifices dãtes formam materiæ, & illam specificantes tanq̃ digniores præferuntur illis qui faciunt materiam, notatur in iuribus ante allegatis.

Intellige tamen prædicta etiam quãdo tales artifices faciunt & specificant materias in opus necessarium & honestum: quoniã tales & propter necessitatem vitæ humanæ (quæ præferenda est) & honestatem, quæ etiam summè commendãda est. vt in sequenti parte, in xxxvj. cõsideratione. in prin. pręferendi sunt illis qui faciunt opus voluptarium, seu res voluptati tantũ hominis deseruiẽtes. Vñ faciẽtes pannos necessarios ad vitã hominis ad vestiendũ homines qui necessario vestiri debent ad arcendũ frigus, nuditatem tegendam lasciuiam prouocantem, & decentẽ ornatũ personę. vt dicit Antonius Florẽtinus in iij. parte suę summæ. ti. viij. c. iiij. §. ij. sunt preponẽdi illis qui faciũt sericum, qui serifici seu setaroli dicuntur. Et autore eodẽ in d. loco. §. v. & Bernardino de Bustis in d. ij. parte. sermone xxxij. in litera. x. licet hæc ars sit honorabilis in humana ciuilitate: tamen de se est illicita, cùm deseruiat vanitati in multis, cũ sericis vtentur hodie, & velutis, & charmusinis stipendiarij & mulieres, non solum vxores principum, baronum, & militum, sed etiam mercatorum & artificũ: quod est satis indecens, & magis secundùm abusionem q̃ consuetudinem locorum. Et in signum detestationis talis vanitatis legitur Lucæ xvj. q̃ diues epulo qui induebatur purpura & bysso, sepultus est in inferno. Et quod dicitur in c. quisquis. xlj. distinctio. q̃ in ijs debet quis se cõformare moribus patriæ, Intelligitur tamẽ semper salua honestate & decentia. ex quo ex dictis Florentini videretur, q̃ lanifici essent præferendi serificis seu sericarijs.

Sed videtur cõtrarium esse astruẽdum, cùm in sequenti parte, in xcvj. consideratione dixi, q̃ vestes præciosæ quę fiunt ex serico & auro, sunt vestes solis principibus decentes, & ex quibus principes ex honestate vestiri debẽt, & solis principibus cõueniunt. vt ibi dictũ est. & habetur in rubro & nigro de vestibus oloberis. libro xj. C. Ideo huiusmodi artifices in maiori dignitate constituti sunt, cùm videantur esse artifices principis, dixi hic ante in xxxv. cõsideratione. Ex quo etiam coquus principis cùm dicatur dignitatẽ habere, vt dicit Romanus singulari suo 649. pręferri debet cuicunq̃ plebeio & artifici. Ideo multo magis serifici qui sunt artifices principis, quibus princeps permittit sericum facere in solis gynæciarijs, hoc est locis secretis, vt ait tex. in l. j. C. de vestibus oloberis. Et etiam dicit Bernardinus de Bustis in d. sermone xxxij. q̃ ad serificos nõ spectat discernere si velutũ vel brocatum emat quis ad decentiã sui status vel ad vanitatem & excessum: dũmodo iusto pręcio vendant, & bona intẽtione. s. pro illis pro quibus decẽter est portandũ & sine fraude. Etiam: quoniã, vt communiter videmus, potius talia fiunt in honorem dei pro ornamentis maiorum ecclesiarum, quæ frequẽtius ex ijs q̃ ex lana, lino, aut canapo fiunt. Ideo versantes circa hanc artem cęteris præferendi sunt.

Ex prædictis idem inferendum esse ad artifices tapetorum, quę videntur tãtum fieri ad ornatũ & voluptatem in palatijs & domibus: quod dic esse verum quo ad inferiores: sed quo ad principis ornatum & honestatem videntur necessarij, cùm ea quæ sunt & tendũt ad honorẽ principis sunt ita necessaria, sicut si ad cõmodum: imo quod plus est cõprehendũtur in supellectili, vt habetur in l. de tapetis. ff. de supellectili legata. Ideo de his dicẽdum est, prout de serificis. cùm videantur esse artifices eorum quæ spectant ad principes & magnates. Ideo cùm digniora tractent & nobiliora seu pręciosiora cæteris in eorum arte paritate data artificij præponendi sunt ex antedictis.

Inter hos etiam lanificos sunt textores & lanarum, & linorum, & canapis, & vt maiorem experientiam & artẽ callent, sunt inter eos honorandi. Hi tamen cùm videantur dare formam & panno & telis, videntur præferri illis qui pręparãt & lanas & linũ, nec tales apud nos habentur in magna æstimatione. imo etiã in pluribus q̃n fit mentio de his in iure reputãtur & qualificãtur pro seruis, vt scribitur in l. Titiæ textores. ff. de legatis. j. Ideo pro abiectis habentur, videntur tñ tales alijs sub hoc artificio lanificiorũ comprehẽsis præferendi, scilicet chordarijs seu scenofactorijs: nam scenofactorij dicuntur qui funes seu chordas faciũt. In quibus comprehẽduntur qui faciunt funes ad venandum & piscandum. Et huius artis scenofactoriæ fuit Paulus apostolus. vt refert Antonius Florentinus in suis historijs, parte. j. ti. vj. c. v. Et miror quomodo Paulus fuit huius artis artifex, cùm esset ciuis Romanus. vt scribitur Actuum. xxij. in fine. Crederem fortè eum fecisse solum funes ad piscandum, aut ad capiendum aues, non autẽ grossiora rhetia quæ fiunt ad venandum.

Inter hos etiã sunt sutores, cũ sutoris ars in vestimẽtis faciendis consistat, tam ex lana, quã panno serico aut lino. Et isti etiam dicuntur sarcinatores vel cerdones. vt facit textus in l. & si quacũq̃. §. fi. ff. ad legẽ Aquiliam. & l. item quæritur. §. si quis seruum. ff. locati. Et sunt in multiplici differẽtia: sed omnes sub vno nomine sutoris (vulgò cousturiers) dicũtur. Et tales cum textoribus & pluribus alijs

ante nominatis quasi debentur pro fecibus vrbium, vt dicit Budæus. Adam tamen & Eua prius officium sutoris exercuerunt, vt hic ante in xxxiiij. consideratione huius partis dixi, in versicu. bracharij, de pluribus qui sub huiusmodi artificio lanificij cōprehendi possunt. vide per Textorem in suis denominationibus à varijs artium possessionibus positis in sua officina.

Accedat huc ꝙ lanificiorum artifices debent celebrare festum sancti Seueri, cùm fuerit artifex lanificij, & in tali artificio existēs fuit assumptus ī archiepiscopū. vt est tex. in c. statuimus. §. his omnibus autoritatibus. lxj. distin.

Quadragesimasecunda consideratio sit de artificibus vacantibus circa ligna, quæ sunt sub arte architectoria, de qua ante ista parte, in iij. consideratione. Et hæc consistit in cementariam & carpentariam, & est ars necessaria vitæ humanæ pro domibus & habitationibus fiendis, quæ nos defendūt à pluuijs, & ventis, frigoribus, & caumatibus: vt quiescere valeat vnusquisq;, & secretè operari, quæ expedit. vt est testis Antonius Florentinus in iij. parte suæ summæ, titul. viij. c. iiij. §. vij. Et Bernardinus de Bustis in ij. parte sui rosarij. sermone xxxij. in ij. parte in litera T. vbi etiam dicunt, ꝙ Cy. fuit primus qui hanc artem inuenit, ex qua condidit ciuitatem & domos. Gen. iiij. Et ante diluuium Noë fecit arcam de lignis leuigatis, & mansiunculas in ea, bitumine liniens eas intrinsecus & extrinsecus. vt scribitur Genesis vj. Et egressus arcā Noë ædificauit altare domino. Gene. viij. Et post diluuium Nembroth primus tyrannus ædificauit ciuitatem, vt scribitur Gene. x.

Et sicut metalla & lanificia sunt nobiliora lignis, vt ex deductis in iij. consideratione huius partis. & in sequenti parte, in xcv. consideratione comprobari potest. Ita etiam artifices metallorum & lanarum artificibus lignorum præferendi sunt. Licet Franciscus Patritius libro j. de institutione reipublicæ, titu. ix. videatur præferre architecturam fabricæ, quam dicit non modo in pace ad vrbium ornamentum atq; vtilitatem necessariam esse, verum in bello ad repugnandum oppugnandumq;. prout eleganti stylo ibi describit.

Sed crederem, ꝙ sicut forma dat esse rei, & est illa quæ dat laudē artificio, cū opus laudet magistrū, inter eos qui in illa arte dant digniorem formam & excellētiorē sunt digniores, & præferendi; vt sunt qui vulgò vocātur menusarij, cūm digniorem & elegantiorem dent formā lignis essent præferēdi carpētarijs, qui grossiorem formā dant; pro carpētarijs tamen faceret ratio ante adducta, ꝙ ea per eos facta ad vitæ humanæ necessitatē fiūt, puta domus & alia ædificia; quæ verò fiunt per menusarios videntur fieri ad voluptatem saltem ad honestatem, quæ non est præferenda necessitati. Cūm necessitas vitæ humanę oīa vincat. Et omnes tales etiā dicuntur fabri lignorū. vnde, vt dicit Ioannes Chrisostomus in sermone de epyphania. Sanctus Ioseph sponsus gloriosæ virginis carpentarius lignorum fuit. Et faber pro omni ferri percussore ponitur. l. ij. §. j. ff. ad legem Rhodiam de iactu. Et aliàs pro lignario accipitur. l. ferri. §. fi. ff. de verborum & rerum signifi. Et etiā dicitur faber lignaminis. l. ij. §. vltimo. ff. de eo quod certo loco. glo. in §. certæ. institu. de rerum diuisione, vt suprà hac parte, in xxxiij. considera. versi. fabricarij, dictum est.

Textor verò in sua officina multos scribit architectos, quos dicit fuisse nobiles. vt fuit Democrates qui Alexandriam metatus est.

Spintharus Corinthius Delphicum templum construxit.

Ctesiphon templum Dianæ Ephesię, vbi simulachrū ipsius Deæ virgineum fuerat. Vnde Plinius. Operi (inquit) præfuit Ctesiphon architectus.

Meleagenes fanum Mineruæ prienensis.

Theodorus Phocensis fecit Tholum Delphicum.

Philo Atheniensis armamentarium Pyrei.

Hermogenes ædem Doricam Iunonis magnesiæ.

Sugilas mausoleum Artemisiæ.

Zenodotus nobile pauimentum Pergami.

Hermodorus nomen est Architecti qui obeliscū fecit.

Aemilius, Rholus, & Theodorus, architecti fecerunt Labyrinthum Leminium.

Valerius Hostiensis architectus fuit, qui theatrum Romæ texit.

Mnesicles architectus Athenis arcem ædificauit.

Nicon pater fuit Galeni geometriæ & architecturæ peritissimus.

Apollodorus Traiani forum, metodeum, & gymnasium Romæ fabrefecit, hunc interfecit Adrianus.

Et aliquos ex prædictis posuit Franciscus Patritius in lib. j. de institutione reipublicæ. titu. ix. ante allegato.

Quadragesimatertia consideratio. Horum artificum qui circa lapides, vel cementa operantur, multiplex reperitur differentia: quia aliquando dicuntur cementarij, aliquando verò latomi: & etiam status huius artificij exaltandus est & existimādus secundùm vtilitatē quā affert in republica, & secundùm excellētiam artificiorum ex huiusmodi artificio prouenientium. Nam, vt dicit F. Patritius lib. vij. de institutione reipublicæ. titu. vj. Lapidicinæ commoditatem vel maximam habēt, ex quibus quadrata saxa, & cementum copiæ comparantur. Et præcipuè si molles lapides sunt aut mediocres. Nam duriores illi speciem potius præ se ferunt quam vtilitatem: labore enim plurimo indigent, & diligenti impensa. vt in sequenti parte, in xcj. consideratione dictum est.

Inter hos tamē primos autumo esse vitrarios, qui vitra conficiunt ex lapidibus, & isti fundunt lapides in fornace vi & calore ignis, & est vnum mirabile. Ideo cæteris praponendi sunt, cūm apud nos ex communi opiniene patriæ pro nobilibus habentur. Et talis communis opinio est potens ad causandum nobilitatem, vt ante dixi in viij. parte, in xvj. consideratione. Etiam sunt immunes à muneribus personalibus. vt hic ante, in xxxiij. cōsideratione.

Sed cūm sit hic quæstio de excellentia quæ procedit ex forma, quę maior est quàm illa quę procedit ex materia. Ideo infero artifices marmoreos & circa mamor artē exercentes, esse cęteris excellentiores, propter excellentias & nobilitates ędificiorum, operum, & artificiorum quæ fuerunt, & fiunt ex marmore potiusq; ex alijs lapidibus. & ex ijs Plinius libro xxxvj. naturalis historię. cap. v. ponit. cxxxvj. artifices in marmore. & ibi ait hanc artem tanto vetustiorem esse quàm picturam aut statuariam. Etiam Textor in sua officina, in cap. sculptores, cęlatores, statuarij, & marmorarij, plus artifices marmorarios ꝙ alios laudat. & etiam F. patritius. libro j. de institutione reipublicę. tit. ix. inter architectores multum extollit marmorarios, pro qbus ad illos recurrere, & inter hos artifices sculptores maximè laudantur.

Dipenus verò & Scyllis Cretenses Scicyonem se contulere, vbi fuit quondam precipua omnium metallorum officina.

officina. Ibiq; ſculpendo marmore primi omnium clarueruntː teſtis eſt Plini⁹ in dicto loco. c. iiij. Qui verò inter hos excellentior ſit iudicandus. Plinius eodē lib. c. v. dicit Phidiam clariſſimū ac artificē nunquā ſatis laudatum. Is fuit Athenieſis ſculptor & minoribus ſimulachris ſculpendis claruit. Idem fecit ſtatuā Mineruæ ex auro & ebore amplitudine xxvj. cubitorū. In cuius ſcuto cęlauit præliū Amazonum, & Gigantomachiam, in ſoleis Lapytharum pugnam & Centaurorū. Fabius Phidias (inquit) dijs q̄ hominibus efficiendis melior, in ebore verò longè citra ęmulum, vel ſi nihil niſi Mineruam Athenis, aut Olympium in Aelide Iouem feciſſet. Martialis libro iij.

Artis Phidiacę toreuma clarum
Piſces aſpicis, adde aquam, natabunt.

Idem libro vj.

Quis te Phidiaco formatam Iulia cœlo,
Vel quis Palladiæ non putet artis opus?

Statius libro ij. ſil.

Phidiacæ raſere manus.

Lyſippus Sicyonius adeo claruit ſculptura, vt ab eo ſolo fingi voluerit Alexander, quemadmodum pingi à ſolo Apelle. Horatius.

AEdicto cauit, ne quis ſe præter Apellem
Pingeret, aut alius Lyſippo duceret ęra.

Stroza pater.

Cędit Lyſippus Phidiacuſq; labor.

Hunc Plinius ait feciſſe ad lxx. opera, quæ ſingula arti claritatem dare potuiſſent. Propertius.

Gloria Lyſippo eſt animosè fingere ſigna.

Sabellicus verò in x. libro ſuorū exemplorū dicit tres opifices fuiſſe ſummos. Et etiā dicit Alexandrum ſuo ędicto tribuiſſe tribus diuerſarum artium principibus viris præclarum laudis teſtimonium, ſuū cuiq; in ſuo genere, & inter cæteros, q̄ nullus alius prȩter Pyrgotelem imaginē ſuam ſculperet. & de his ſculptoribus & ſtatuarijs, & laude illorum etiam ſcripſit F. Patritius lib. j. de inſtitutione reipublicæ. tit. x. Etiā plures ſtatuarij laudātur à Textore in loco præallegato poſt Pliniū ex notabilitate operum q̄ fecerunt, tam ex marmore lapidibus quā alia materia.

QVadrageſima quarta conſideratio tractat de artificibus qui circa colores verſantur, qui ſunt in duplici differētia. Quidā ſunt tinctores, de quibus ante hac parte in xlj. conſidera. verſi. inter hos dictum eſt. Alij verò ſunt pictores, & de his hic ſcribitur: de excellentia verò colorum dicetur in ſequenti parte, in xciij. conſideratione. & ſuprà in prima parte in lxiiij. cōcluſione xxxviij. conſiderationis. vbi de armis narratur, quæ laudantur, diſtinguntur, aut deprimuntur ex coloribus. Nunc ſolum eſt quæſtio de excellentia pictorum. Nam ars pictorum verſatur in omnibus tam lanis quā linis, ſerico, argento, auro, & metallis, lignis, & lapidibus. In quib⁹ ſolet cauſa voluptatis honeſtatis aut etiam laſciuiæ adiungi pictura, quæ olim fuit in multo & maximo honore, miraq; æſtimatione. & vt ait Franciſcus Patritius de inſtitutione reipublicæ. libro j. titu. x. Pictura eruditionem maximam præ ſe fert, & commercium cum poetica & oratoribus habet. hinc dicit Laurentius valla in procemio ſuarum elegantiarum quòd artes liberales proximę ſunt, ars pingendi, ſculpendi, fingendi, architectandi. Sextus Empericus ex Symonidis poëte ſententia picturam dicit eſſe tacentem poëſim, Poëſim autem loquentem picturam. & certe magni ingenij eſt, & diuinam propę cognitionem attingit, varias animalium rerumq; ſpecies ſic mente concipere, vt penicello, & varijs coloribus adeo exprimantur, quaſi in illis nihil præter ſpiritum deſit. Et certè cùm optimam picturam cernimus id dicere poſſumus, quod Valerius Martialis de catella picta cecinit. Ipſam deniq; pone cū catella, aut vtrāq; putabis eſſe verā, aut vtrāq; putabis eē pictā. Legim⁹ etiā bouē ad aſpectū pictę bouis mugiſſe, & pictis vuis nōnullos fuiſſe deceptos, aueſq; ad pictā ſpeciem ſui generis excitatas. vt refert Plin. lib. xxxv. c. x. Et vt diſſerit Budæus in. l. athletas. ff. de his qui notantur infamia, huiuſmodi artifices non modo iconicas imagines effingunt, id eſt omnibus liniamentis ad exempla expreſſas: ſed etiam ethicas, id eſt ſenſibus expreſſis propemodum ſpirantes. Non modo enim gratiam habet pictura, & delectationem mirificam præbet, verum præteritam rerum memoriam ſeruat, & hyſtoriam rerum geſtarum ante oculos noſtros perpetuò præfert. Quinetiam legendo picturas in quibus præclara facinora exprimūtur, excitamur ad ſtudium laudis, & ad magna negotia obeunda, veluti ſi alicuius hyſtoriæ monumenta voluerimus. Quanta autem autoritas huiuſmodi artibus olim fuerit, etiam ex eo conijcere poſſumus, quod Plinius lib. xxxv. c. x. inquit de Pamphilo pictore loquens, Docuit neminē minoris talento annis decem. quam mercedem & Apelles & Melanthius ei dedere. & huius autoritate effectum eſt Sicyone primum. deinde & in tota Græcia, vt pueri ingenij ante omnia graphicen, hoc eſt picturam in buxo docerentur. Reciperenturq; ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, vt ingenij eam exercerent, mox vt honeſti perpetuo interdicto, ne ſeruitium docerentur.

Locum igitur habeant (teſte. F. Patritio de inſtitutione reipublicæ.) Pictores & honeſtum quidem, vt ſtudio gloriæ incendantur: & ad parem laudem adoleſcentulos inuitent. Non enim puduit Fabium patritium illum Romanum optimo genere oriundum, qui maiorum ſuorum nobilitatem ab Hercule vſque recenſebat pictura exerceri, & ab ea cognomentum accipere. Nec diu poſt pœnituit Marcum Antonium doctiſſimum ac ſanctiſſimum imperatorem operam picturæ dare ſub Diogene præceptore, quanquam illuſtrioribus diſciplinis indulgebat, & magiſtris quibuſq; eruditiſſimis vtebatur.

Legimus Etiā Platonem picturæ ſtudioſiſſimū fuiſſe, & Cicero in ea eruditos oculos ſe habere aſſerit. Quocirca nō erit verendū ne manus adoleſcentulorū coloribus inquinentur, cū proxima doctrina accedat pictura, hinc fundamentū præbet ars illa, quam ſignandi nuncupare poſſumus: vnde & ſigna dicuntur, & per diminutionē ſigilla. Hanc artē Ariſtoteles ſummopere laudat, vultq; vt pueri illā ediſcāt, quādo alijs pleriſq; artibus neceſſaria ſit. Non modo ſculpturæ & cęlaturę, quæ ſine ea nullo modo eſſe poſſunt, verū cōpluribus & prȩcipuè architecturæ: de qua ſuperius hac parte: in iij. & xlij. cōſiderationibus diximus.

Qui enim fuerint primi pictores, & quorū opera apud veteres gratiam aliqua meruerunt: ſcribit Plinius eodem lib. xxxv. c. viij. ix. x. & xj. & primò Polignot⁹ & Aglaophon fuerūt qui ſimplici dūtaxat colore vſi ſunt, & ſui ſtudioſos cōplures habuerūt propter ſimplicitatē illam, quæ fundamēta artis ſola imitatione naturę fecit. Fuerūt tñ alij ante eos, & Canachus imprimis, cuius ſigna rigidiora extitiſſe, quàm, vt imitarentur veritatem Cicero ait dura etiam Calamidis fuiſſe, ſed tamen meliora quam: Ca-

nachi, Mironis propius ad veritatē accedebant. In Prothogene, Actiōe, Nicomacho, & Apelle iam perfecta omnia videri idem adstipulator est. Nihil enim simul & inuentū et perfectum esse docet.

At verò Zeusis, & circa eius tempora Parrhasius (qui vixit tpe Socratis) plurimū huic arti addiderūt. Nā Zeusis luminū vmbrarūq; rationes inuenisse dicitur, & picturæ arte tantas opes sibi comparauit, vt in earum sustentatione olympię nomen suū aureis intextum literis ostentaret: postea opera sua donare instituit, q nullum pretiū putaret esse illis dignum, autor est Plinius in loco antè allegato, ca. ix. Parrhasius autem lineas examinasse subtilius traditur, & geometricam quādam rationē picturæ addidisse. & de eo Plinius in dicto loco. c. x. ait. Parrhasi⁹ Ephesi natus primus Symmetriam picturæ dedit, primus arguria vultus, elegantia capilli, venustate oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Inter alia ei⁹ opera q̄ plurima pinxit Archigallum. quam picturam amauit Tyberius princeps, atq; lx. sestertijs æstimatam cubiculo suo inclusit.

Suam quoq; laudem meruit Aristides Thebanus, quē æqualem dicit Apelli Plinius, dicto c. x. col. iiij. primus animus animū pinxit, & sensus omnes expressit. Vnam eius tabulam Attalus rex centum talentis emisse traditur. Cæsar quoq; dictator eiusdem pictoris tabulas duas lxxx. talentis emit.

Philippus Macedo. & eius filius Alexander quādo quidem pictura delectati sunt, artem hanc summopere extulerunt, quorum temporibus prçcipuè floruit, & diuersis virtutibus laudabatur.

Verum & omnes pri⁹ genitos (vt vtar verbis Plinij) futurosq; postea superauit Apelles, eousq; in pictura profectus: vt plura solus propè q̄ cæteri oēs contulerit, voluminibus editis, quę doctrinā eam cōtinēt. Nam decorū optimè seruauit, & suæ cuiq; personæ modū dedit & venustatē, hoc est suā venerem (quā Græci charita vocant) ne aut nimiū offenderet, aut parū defraudaret: qua in re alios pictores peccare dicebat, q non sentirent quid esse satis. Eius prudentia maximè apparuit cū Antigoni imaginem pinxit, quā latere tantū altero ostendit, vt amissi oculi deformitas lateret. Fuit enim & comitas illi, propter quā & gratior Alexādro magno erat, frequenter in eius officinā ventitanti (vñ etiam ędicto vetuit, ne ab alio pingeretur) sed & in officina imperitè multa disserēti silentiū comiter suadebat, rideri eum dicens à pueris qui colores tererēt: tantū autoritatis & iuris erat, & in regē alioqui iracundum. Pinxit & ipsum Alexandrū magnum fulminigerū in templo Dianę Ephesię talentis. xx. Venerē Cois incœptam moriens reliquit imperfectam, nec inuentus est qui tam ęgregio operi ad præscripta liniamenta succedere vellet.

Idem perfecta opera proponebat in purgula seu porticu transeūtibus, atq; post ipsam tabulam latens, vitia quæ notarentur auscultabat, vulgum diligentiorem iudicem q̄ se præferens. feruntq; à sutore reprehensum, q in crepidis vna intus pauciores fecisset ansas: eodem postero die superbè emendationem pristinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse denunciantem, ne supra crepidam sutor iudicaret, quod & ipsum in prouerbiū venit. Apelli autem fuit perpetua consuetudo nullum diē quibuscūq; negotijs occupatū præterire, quin lineam aliquam duceret, ducendo exerceret artem. Et de Apelle & Parrhasio fit mētio in §. si quis in aliena. insti. de rerū diuisione. vbi dicit textus. Ridiculum est picturā Apellis vel Parrhasij in accessionem vilissimæ tabulæ cedere.

Nec minor prudentia Timanthis Cichicij in ea tabula qua Colotē vicit. Nam cū in immolanda Iphigenia tristem Calcanta fecisset, tristiorem Vlyssem, & mœstum admodum Menelaum: conceptis animo affectibus obuoluendum caput Agamennonis eius patris esse dixit, vt videlicet cogitandum relinqueret summum illum luctū, quem penicillo non posset imitari.

Protogenē verò cura cōmendabat, de quo in prima cōsideratione huius partis dictū est. Ratio aūt Pamphili, sicut facilitas Meluntium. Antiphilus per id fermè temporis cōcipiendis visionibus laudem meruit: vt diligētia & decore Polycletus cui plerūq; palmam, vnum tantum defuisse volunt, q pōdere quodam careret in pingēdis numinibus. Et vt humanæ formę aliquid supra veritatem adderet. Ita aliquid de autoritate deorum demeret. Atquilenes dūtaxat genas pingere nitebatur, grauiorem autem ætatē consilio fingebat: hæc F. patritius de laude pictorum, qui in multis laudati fuerunt: & de laudibus plurium aliorū scripsit Textor in sua officina in ca. pictores diuersi. sed ne laudem ab aliena opera consequatur, fatetur se omnia delibasse à Plinio, prout & re vera fecit. & Patritius, & Budæus, & qui post Plinium de hac re scripserunt: ideo ad eū recurre in dicto lib. xxxv. Quæ tamen opera præcipuam laudem meruerunt, scribit Textor in d. loco. c. sculptores, cælatores, statuarij, & marmorarij. in fine.

Aduerte, q pictores sunt ita de iure priuilegiati, q exēpti sunt ab hospitijs militum. textus in lege archiatros. C. de metatis. libro xij.

Et ex his antedictis, & multis alijs per Plinium, Patritium, & Textorem in locis suprà allegatis enarratis pictores plurimum laudari possunt & debent. Sed obstare videtur, quòd illa ars sit quodammodo plus voluptaria quàm necessaria & vtilis, ex quo non ita sit laudanda. vt comprobat Antonius Florentinus in iij. parte suę summæ. titu. viij. c. iiij. §. xj. Tamen quia est honesta & grata principibus & magnatibus, vt ante scriptum est, etiā quia tendit ad ornatum ecclesiæ, ita q à quocunq; non obstante prohibitione fieri potest. vt dicit Bart. in lege prima. ff. ne quid in loco sacro fiat. vbi habetur q pictura quæ fit ad ornatum potest fieri non obstante prohibitione. Ideo videtur q tales alijs artificibus sint pręferendi, intellige tamen prout suprà dictum est.

QVadragesimaquinta cōsideratio sit de mercatorib⁹ qui sunt honorandi, cū nobis necessarij esse videantur, cū quæ nobis supersunt deuehāt, & permutando ac vendēdo ea aduehant quæ necessaria sunt. Et, vt ait Cicero. j. de officijs. Mercatura si tenuis est, sordida putanda est, si magna & copiosa multa vndiq; apportans, multisq; sine vanitate impartiens, non est admodum vituperanda, ac etiam si satiata quæstu vel contenta potius. vt sæpe ex alto in portum, ex ipso portu in agros, possessionesq; contulerit, videtur iure optimo posse laudare: vt per plura tenet & comprobat Bartholemæus Cæpola in tractatu. de imperatore militum eligendo, in verbo, nobilitatis. in xviij. opinione. vbi dicit quòd apud Venetos mercatores etiam sunt nobiles: quod intellige tamen sapienter. Fortuna enim illa semper aptanda studentibus minus optanda est, vt glorianti mercatori quòd in omnes oras maritinas nauigia dimisisset, dixisse fertur Lacon. Finis perscribendus est lucro propter varios fortunę

tunę euentus. Ne paruo temporis momento id mercator amittat, quod in omni vita sua perlucratus est: cogaturq; decoquere, quod quidam sine ignominia ac probro nequaquã accedere potest, etiam si id sine culpa aliqua fieret: hæc Cicero in ij. Philippica Antonio obijcit his verbis. Tenes ne memoria prętextatum te decoxisse patris (inquies) ista culpa es, etem est pietatis plena defensio. Illud tamen audaciæ tuæ, qđ sedisti in xiiij. ordinibus. Cũm esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus quãuis quis fortunæ vitio nõ suo decoxissent. Eiusmodi ignominia, vt careant mercatores auiditati finem imponant, ne pauperiem in senectute, cũ irrisione etiam pati cogantur. plures vituperationes de mercatoribus dici possent: & quasdam refert Lucas de Penna in rubri. C. negotiatores ne militent. libro xij. Et in quibus cõmittunt crimẽ stellionatus. scribit Vlpianus in l. iij. ff. de crimine stellionatus. Sed quia tantũ quæ faciunt ad laudẽ intentionis nostrę est scribere. ideo dic secundũ eundem Lucam, q mercatores necessarij sunt in ciuitate, sicut agricolæ, extra de voto. qđ super. Et sine ijs omnibus non ædificabitur ciuitas. Ecclesiasti. xxxviij. & Plato cũm institueret queadmodum ciuitas bene ordinari debeat, imprimis negotiatores necessarios dicit: & vide plenè ea quæ dicta sunt ante hac parte, in prima consideratione.

Adde q locatores ratiociniorũ dicũtur mercatores, vt vult Bar. & Alex. in apostillis. in l. legatis. ff. de legatio. & ibi ponit Alexander differentiã inter mercatorẽ seu negotiatorem, & artificem. Nam vt dicit: Negotiator seu mercator est ille qui emit vnã rem, & non mutata forma illã vendit vt lucretur, vt sunt qui emunt candelas & vendũt. Et tales an dicantur candelarij, an verò solũ illi qui eas faciunt, vide Iacobũ Rebuffi in rubri. de nauicularijs seu nauclearijs. libro xj.

Artifex verò est qui emit rem & mutata forma vendit, vt est quãdo emit ferrũ, & vendit enses. vt est tex. in c. paratũ. lxxxviij. distin. Et remissiuè quis sit mercator, negotiator, & artifex: vide allegata per Fely. in procemio decretalium, incip. Gregorius. in fine. & ibi, an ex vno actu antequã sit inscriptus in matricula mercatorũ quis dici possit mercator, & de statu mercatorũ, & diuersis negotiatoribus, vide Antonium in sua summa. in iij. parte. titu. viij. c. j. iij. & iiij. & Bernard. de Bustis. ij. parte sui Rosarij sermone xxxij.

Aduerte tamen, q nobiles se negotiationi & mercaturę immiscentes perdunt nobilitatem: vt dicit Bald. in l. nobiliores. C. de cõmercijs & mercatoribus. Quod an sit verum disputat Antonius de Butrio in rubri. extra ne cleri. vel monachi. & Barthole. Cępola. in loco antè allegato. Et lex fuit apud Romanos ne senatores mercaturę essent nimium intenti, autor Blondus libro quinto de Roma triumphante.

Plures laudauerũt mercaturã & artificiũ, vt Augu. Dathus in suis epl'is. lib. iij. oratione ix. & teste F. Patritio. libro j. de institutione reipublicę. titu. viij. fouendi sunt propter vtilitatem reipublicę mercatores. & dixi in dicta prima cõsideratione huius partis. Et refert Blondus eodẽ loco mercatorũ societates reipublicæ vsui fuisse. vnde Cicero pro Plancio orans eum ex bono loco visus est laudare, cũ patrem eius equitem Romanũ dixit maximarũ societatum autorẽ plurimarũ fuisse magistrũ. Et ad Crassipedem scribens, idẽ de Bythinijs mercatoribus sic habet. Quãq; tibi pręsens cõmendaui, vt potui diligentissimè socios Bythiniæ, quę societas ordine ipso hominum genere pars est maxima ciuitatis. Iuuerũt autem difficillimis tpibus rempublicã societates mercatorũ. Liuius xxiij. Cũ Scipiones in Hispania frumentum, vestimentaq; exercitui suppleda postulassent, nec vnde darent senatus populusq; haberet. Fuluius pretor in concione exhortatus est eos qui redemptionibus auxissent patrimonia, vt reipub. qua creuissent tempus cõmodarent. Tres societates. xix. hoim effecerũt pacti, vt quę in naues imposuissent ab hostiũ tempestatisq; vi publico periculo essent, exoluitq; postea senatus. Et xxiiij: cũ censores ob inopiã ærarij se iam locationibus obstinerent ędiũ sacrarũ tuendarũ ciuiliũq; equorũ prębedorũ, ac similiũ his rerum: cõueniunt ad eos frequẽtes, qui hastę huius generis assueuerãt, horranturq; censores, vti omnia perinde agerent, locarent, acsi pecunia in ærario esset, neminẽ nisi bello confecto pecuniam ab ærario petiturũ esse.

Quadragesimasexta cõsideratio sit de laude hospitũ, quos credere inter alios mercatores multũ esse laudandos, & extollẽdos. Et sub istis mercatoribus cõprehendũtur etiã tabernarij, vt not. Bar. in l. cũ pater. §. mense. ff. de leg. ij. ideo etiã cõprehendunt caupones & stabularij, cũ qbus addẽdi sunt nautę, vt hic sit titulus de tribus furibus. s. de nautis, cauponibus, & stabularijs, qui est in ff. veteri. Nautę caupones stabularij. vt recepta restituant, quia vt dicit tex. in l. nauta. & caupo, & stabularius mercedẽ accipiũt. ff. eo. titu. Et licet isti sint de genere prædonũ, cũ nec nunc quidẽ abstineant ab hmõi fraudibus: vt dicit tex. in l. j. §. j. ff. eod. not. Alexand. in l. j. in prin. C. de edendo. & Franciscus Niconitius in repeti. c. quoniã contra. in prin. nume. xxvj. & xxvij. extra de probatio. Tamẽ hodie apud nos alio & honorabiliori nomine vocatur hospites. Cũ hospitalitas sit multum necessaria, & multũ etiã commẽdatur ab Apostolo. vt scribitur ad Roma. xij. ibi; hospitalitatem sectantes. Et ex causis laudanda, amplectẽda, & inquirenda est, vt dicit Ioan. de Turrecrema. in summa. xlij. distinctio.

1 Quia est res valde decora, & honesta. sacra enim res est mẽsa hospitalis, vt ait Seneca. lib. iiij. de offic. & Tulli⁹ lib. ij. de officijs. recte, inquit, à Theophrasto laudata est hospitalitas. Est em, vt mihi videtur, valde decorũ, patere domos hominũ illustriũ, illustrib⁹ hospitibus: idq; etiã reipublicæ est ornamẽto homines externos hoc liberalitatis genere in vrbe nõ egere. Est etiã vehementer vtile his qui honestè posse multa volunt, per hospites, apud externos populos valere opibus & gratia.

2 Quia hospitalitas disponit ad susceptionẽ diuinę gratiæ & pręparat. vt ostẽsum est Luc. vlti. vbi discipuli cognouerũt dñm coactum hospitari cũ eis, etiã in fractione panis. vnde Grego. in Homilia. Ipse quoq; dñs nõ est cognitus in via à discipulis dum loqueretur, & in domo cognosci dignatus est, dum pasceretur. Sic etiã ex hospitate Christi in domo Marthę: ipsa, Lazarus ei⁹ frater, & Magdalena eius soror receperũt à Christo diuinã cognitionẽ. Sic etiã quãdoq; diuina cognitio infunditur hospiti gratia alicuius sancti viri in hospitio recepti.

3 Quia hospitalitati bona tẽporalia multiplicat, exẽplo vidue, quę Aeliã in hospitio recepit. Cui toto tempore famis, farinę & oleum nõ defuerunt. iij. Regum xvij.

4 Quia à malo etiã tpali seruat, exemplo Raab, quę quia recepit nũcios filiorũ Israel, ideo cũ parẽtibus suis saluata est, & omnes alij ciues in Ierico occisi sunt. Iosue vj.

5 Quia meretur angelos recipere, exemplo Abrahę &

Loth.vt habetur Gen̄.xviij.& xix.& in summa.xlij.dist. et in c.sexto.§.at non Abrahā.xxxv.distin.vnde Apostolus ad Hebręos vltimo.Hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim quidam placuerunt angelis hospitio receptis.vnde Hierony.Abraham & Loth angelos susceperunt,quia hospites dilexerunt.

6 Hospitalitas est amanda,quia deum meretur recipere Mat.x.Qui vos recipit,me recipit.et Mat.xxv.Qui recipit vnum talem paruulū in nomine meo,me suscipit.vnde Hierony.ad Nepotianū.Mēsula tua pauperes & peregrinos suscipiat,& cū illis Christus cōuiua erit.hoc autem nō modo accipiendum est,cū in membris suscipitur Christus,sed etiā quādoq; personaliter.vt narrat Grego.de multis,tam in dialogo q̃ in Homilijs euangeliorum.

7 Quia etiam per Christum cōmendatur hospitalitas,vt scribitur in dicta summa.xlij.distin.Cū dicatur Mat.xxv. Hospes fui,& non recepistis me.et etiā per Paulum & Petrum apostolos.vt de Paulo ad Roma.xij.& ad Hebręos vlti.& de Petro j.Petri iiij.cūm dicit:Hospitales inuicem sine murmuratione.

8 Quia etiam apud Barbaras gentes commendatur,vt facit textus in|ca.offerebat.xxxij.q.vij.vbi dicit illam debere esse inuiolabilem,ita q̄ hospes hospitem defendere tenetur.vt tenet ibi glos.& l.j.ff.nautæ caupo.stabu.cū illius dicatur habere custodiam.

9 Quia hospitalitatem sectātes exēplo Iotici qui primo hospitalitatem fecit, habent multa priuilegia.de quibus habetur in l.omnia priuilegia.C.de epis.& cle.Et licet ille tex.videatur loqui de his qui pauperes recipiunt gratis & & sine mercede,crederem forte etiam prædicta priuilegia debere habere locū in alijs hospitibus etiā peregrinos recipientibus:cūm,vt dicat Hierony.ad Nepotianū. Mēsula tua pauperes & peregrinos suscipiat.Ecce quomodo non solūm commēdat pauperes,verūetiā peregrinos.Si enim nulli essent hospites ad recipiendū peregrinos nō pauperes,quomodo hospitari possent:ecce quomō pauperibus subueniretur & alijs nō.Ideo putarē hospites esse ita priuilegiandos sicut hospitalarios,saltē in his quæ possunt impedire hospitalitatem peregrinorū,vt est in recipiēdis & hospitādis militibus,nisi tanq; hospitibus in quo priuilegiantur hospitalaria,vt scribitur in d.l.omnia priuilegia. Ex quo pluries dixi quando milites seu armigeri ponūtur in aliqua ciuitate vel vrbe ad castrametationem seu potius statione͂(garnison vulgo) & eis deputantur hospitia ab officiarijs loci in domibus ciuiū,vt moris est fieri in Gallia:q̄ nō debent poni in domibus hospitū,ne per eos impediātur peregrini ad hospitādū.Et licet aliàs cōtrarium viderim fieri in hac ciuitate,hoc tn̄ perperā & contra meū iudicium fiebat.Nam hospites saltem principales ab huiusmodi hospitijs militum eximi debebant.

Et facit vna alia ratio,quoniā sicut videmus ergasteria mercatorū esse exēpta,quia à mercimonijs occupata.l.in qualibet.& l.pe.C.de metatis.lib.xij.Eadē ratiōe domus hospitū,quæ omī hora possunt,& sunt hospitibus occupatę,ad quod etiā tenētur eos recipere.l.j.§.fin.& ibi Bar. ff.nautę,caupones,stabularij.ex quo,cūm teneātur ex debito peregrinos recipere,& in hoc onerātur,debēt in alio onere releuari,quia est onus patrimoniale, quod recusare nō possunt.l.iij.C.de muneribus patrimoniorū.libro x. ideo in alio simili grauari non possunt.Et differit Budęus in lege solent.ff.de officio proconsulis.q̄ huiusmodi ius hospitandi erat necessitudinis.Cūm secundùm morē antiquum dabatur tessera dimidiata,vt agnosci possent,& deus hospitalis erat Iuppiter,& tale ius erat honorarium, vt ibi narrat, & etiam vt erat sanctissima hospitij necessitudo, ideo violari non poterat.Sed an hodie sit honorarium,& nomen amiserint ex fama eorum? videtur q̄ sic, cūm vtplurimum sunt rapaces,& plus exigere solent à peregrinis,q̃ expenderint.

Adde tamen vnum,q̄ ex quo quādoq; sunt multū rapaces in exigendis debitis hospitij causa(quod scotū vulgò vocant)pōt pro hoc taxari certum prętiū,vt tenet Albericus in suis statutis.in prima parte,rubri.lxxix.

Aduerte etiā ad vnū,q̄ ex quo dixi hospites debere esse immunes ab hospitio militum,ita etiā ab hospitio iudicum,qui debēt hospitari prout milites in loco,vbi nō est domus principis,& sic in loco vbi non est prætoriū,possunt exercere eorū iurisditionē,nec pōt eis denegari locus, ita videtur tenere Lucas de Pēna in l.fi.C.de professo.& medicis.li.x.vbi textus ante finē parificat hospitiū militū & iudicū in his verbis.Nec eorū domus vbicūq; positæ militē,seu iudicem suscipiant hospitandum. Amplè verò de hospitijs militum,vide in tractatu quē fecit Surgetus, qui dicitur Enchiridion militaris disciplinæ.

QVadragesimaseptima cōsideratio.Cū in præcedēti cōsideratione de hospitibus attigerimus , binas ordinis officiorū sententias vtraq; grauē afferre libet.s.quo loco ponendus sit hospes, ex testimonio Auli Gellij.li.v.c.xiij.vbi ait in hæc verba.Seniorūq; hoim,& Romę nobiliū,atq; in morū disciplinarūq; veterū doctrina, memoriaq; prętātiū disceptatio quędā fuit,pręsente atq; audiente me de gradu,atq; ordine officiorū.Cūq; quæreretur quibus nos ea priorib⁹,potioribusq; facere oporteret, si necesse esset in opera dando,faciūdoq; officio,alios alijs anteferre nō cōstabat.Conueniebat aūt facile,constabatq; ex moribus Po.Ro.Primū iuxta parentes locū tenere pupillos debere,fidei tutelæq; nostræ creditos.Secundū eos proximum locū clientes habere,qui sese itidē in fidem,patrociniūq; nostrum dederunt.Tum in tertio loco esse hospites,postea esse cognatos,affinesq;.Massurius autē Sabinus in libro iuris ciuilis tertio,antiquiorem locum hospiti tribuit,q̃ clienti,& post primum locum tutelæ secundum hospiti tribuit.verba ex eo libro(teste Gellio) hæc sunt.In officijs apud maiores ita obseruatum est,primum tutelæ,deinde hospiti,deinde clienti,tum cognato,postea affini.& post Aulū Gellium vtraq; sententiam succinctè enarrat Blondus de Roma triumphante.libro v.

QVadragesimaoctaua consideratio.Hic scribi posset de medicina,cūm inter artes mechanicas ponatur, autor est Anto.Florentinus in prima parte suæ summæ,titu.j.c.iij.§.iij.vbi ait,q̄ medicina corporis vel tuetur,vel restaurat salutē.hęc cōtinet occasiōes & operationes.Occasiones sunt sex.Aër circundans nos,cibus & potus,somnus & vigilia,motus & quies, exinanitio & repletio,& accidentia animę.i.passiones insurgentes.Operationes sunt intus & foris.Iutus,vt ea quæ intromittuntur per nares,per os , per anum,ad excitandas sternutationes , vomitationes,& purgationes. Foris , vt sunt emplastra,incisio,& vstio.Et duplex est medicina ,spiritualis,scilicet & corporalis.ca.vltimo.xxix.distinctio. Corporalis medicinę pręcepta diuinæ cōditioni cōtraria sunt: quia nec ieiunare,nec flere,nec similia sinunt.c.contraria. de consecra.distinctio.v.vt scribit Lucas de Penna in rubrica,de professoribus & medicis.libro x.Sed quia de eis dixi in

dixi in præcedẽti parte, in xxiiij. cõsideratione. & hac parte in iij. et xviij. consideratio. ad ibi dicta de laude medicorum, & excellentia recurrendũ est. & ad Erasmum in suo Encomio de laude medicinæ. Sed quia sub his comprehendi possunt aromatarij, Chirurgi. c. tua nos. de homicidio. et etiã dentarij: vt ait Franciscus de Ripa. in tracta. de peste fo. lxxv. versicu. sed iam de salarijs medicorũ. nõ tamẽ barbitonsores secundũ glos. in ca. j. in verbo, cũ de statu regularium. in vj. dicã statim. & ideo de eis pauca dicenda sunt. Etenim aromatarij honorãdi sunt: quia quo ad medicinalia deseruiũt ad vitæ hũanæ cõseruationẽ: & est necessariũ eorũ ministeriũ ad esse seu cõseruationẽ & sanitatẽ humanam, & quo ad alia ad bene esse. vt dicunt Antoninus Florentinus in tertia parte suæ summæ. titu. viij. c. iiij. §. vj. & Bernardin9 de Bustis, in ij. parte sui Rosarij. sermone xxxij. in secũda parte, in litera y. Et isti aromacopolæ, vulgò apud nos apothecarij dicũtur, et propriè sunt pharmacopolæ, seu vnguentarij qui vendunt medicinas, et vnguenta, aliasq; medicinas secundũ recepta medicorũ conficiũt. vnde gloriantur in hoc, q deus dictus sit vnguentarius. vt scribitur Ecclesiasti. xxxviij. ad principiũ. & per Ioan. de Turrecrema. de cõsecratio. distin. j. in prooemio. nume. iij. cũ dicatur. Et appropiãs alligauit vulnera eius, oleum superinfundẽs, & vinũ. & habetur Psal. lxxxvij. Sicut Deus creauit medicinalia. et Ecclesiastici eodem. Altissimus de terra creauit medicinam. ita & ipse primus autor extitit artis & scientiæ medicinalis. vt refert Anto. Florentinus iij. parte suæ summæ. titu. vij. ca. j. in princip. & de sapiẽtia habetur Ecclesiasti. xxiiij. Quasi cinamomũ, & balsamũ aromatizans odorem dedi. Et myropola etiam dicitur venditor vnguentorum. Et medicamentarius est qui medetur, seu qui morbis affert remedia.

Barbitonsores etiã sub medicina comprehẽduntur. autor Anto. Floren. in d. loco. §. vij. & Bernardinus loco supra citato: quia ad medicinalia pertinet minutio sanguinis sedãdi feruoris gratia, quæ phlebotomia dicitur. ideo propter vtilitatẽ quã afferunt reipublicæ, & etiã necessitatem creauerit Deus medicum. Ecclesiasti. xxxviij. in principio. sed isti propriè sunt chirurgi, qui sunt medici vulnerarij, multum necessarij & vtiles in republica. Maximè in exercitu militari: & apud nos sunt in magno honore & prętio. Inter hos etiã comprehẽduntur obstetrices, quę medicinam exhibere videntur. l. j. §. j. ff. de var. & extraordi. cognitio. & l. item si obstetrix. ff. ad legẽ Aquiliã. Plinius lib. xxviij. c. vij. Sotyrã & Salpem obstetrices facit, quarũ etiam placita in quibusdam morborũ remedijs citat. idem lib. xxxij. c. vj. de Salpe meminit. Et dicũtur esse artis probatæ & fidei. tex. in l. j. circa principiũ. ff. de ventre inspiciendo. Et ibi Bar. quomodo iurent. Quãdoq; tamen earũ manus & oculus fallitur. text. in ca. nec aliqua. xxvij. q. j. c. penul. extra de proba. c. fraternitatis. extra de frigid. Et tales obstetrices debent scire formã baptizandi, cũ ferè semper sint in partu foeminarum, vt vbi eminet periculum de vita infantis: & necessitas suadet, baptizare possint. c. mulier, de consecratio. distin. iiij.

Crederẽ, & fortè nõ inconsultè oẽs cuiuscunq; ordinis sub hac arte comprehendi posse. Cũm ferè nullus ignarus & expers huiusce artis reperiatur, saltẽ pro aliqua parte corporis. Cũ etiã Medicus dicatur, qui alicui parti corporis medicinam præbet. vt dicit Bar. in d. l. j. §. j. ff. de varijs & extraordi. cognitio. Ex quo euenit cũ semel quidam Aulicus ducis Mediolani, & quidem familiaris de suo fratre conquereretur, quẽ medici non rectè curauerant: vt ex eorum incuria, ne dicã fortè inscitia morbo interijsset, petijt ab eo duce vnum Carlinũ impositionis super vnũquẽq; medicum sui dominij & ducatus Mediolani. quod & facile cõcessit dux, putans deridere Aulicũ, cũm pauci essent medici: sed aliud in mente retinebat Aulicus. quoniã tandem coram vno se finxit infirmũ dolore dentium, coram alio dolore ventris, & sic de alijs: & postremo omnes reperit esse medicos: & vnusquisq; dedit ei aliquam medicinam pro specie morbi, quo detineri & affligi asserebat, & ita plus exegit, q cogitasset princeps. Idcirco cũm sit ars oibus cõmunis, oẽs illam laudare debent, ne seipsos illam deprimendo vituperent. Maximè qui passi interdum fuerint aliquam infirmitatem, si postmodũ conualescant, infinita consilia dant. vnde Terentius, Dum conualuimus ægrotis recta consilia damus.

Quid autẽ de mãgonibus, seu Hippoconijs (quos vulgò marescallos vocant) & alijs curantibus corpora brutorum, an dicãtur medici. vide glos. in l. j. C. de excusatio. artificum. libro xj. Ioan. de Platea in l. cũm te. C. de professoribus & medicis. lib. x. vbi ait eos habere excusationem à muneribus personalibus.

Et aduerte q nõ solum est licitũ laudare medicos, verũ etiam ipsi se laudare possunt. vt dicit Cardinalis in ca. ad aures. extra de ætate & qualitate. & Francis. de Ripa in tractã. de peste. fo. lxxv. versi. secũdo aduertant ad artis peritiã, vbi scribit quomodo licet alicui se laudare. de quo ante in prima parte, in lix. consideratione.

QVadragesimanona consideratio sit de venatoribus seu de arte venatoria, quæ vt autor est Antoninus Florẽtinus in prima parte suę summæ, ti. j. ca. iij. §. eodẽ numero. cõsistit in tribus speciebus, ferina. s. aucupio, & piscatura: sed ppriè venatio ferina cõuenit nobilib9 plebeis aũt venatio aliorũ aĩalium. Et isti ppriè apud nos sunt Macellarij: tñ pro sordidis artificijs & mechanicis reputãtur. Macellarij verò dicũtur, qui macellũ exercent, nõ solũ carniũ, sed oim obsoniorũ. quinetiã panis & frumenti vẽditor, quippe hęc oĩa in macello venũdabantur. Varro. Duo sunt Orinthonis genera, hoc est auiariorũ. vnum delectationis cã, alterũ fructus gratia, quo genere macellarij, & in vrbe quidã habent loca clausa, & rure maxime cõducta, & sunt loca vbi mittuntur ppriè aues & gallinę ad vendẽdũ, & distribuendũ: & magis extensè vbi nutriũtur aĩalia ad eadẽ distribuẽda pro alimẽto ciuiũ & populariũ. Macellũ verò est locus quo venalia oĩa, quæ ad victũ humanũ pertinebãt, cõtrahebãtur: dictũ Macellũ à Macello quodã viro, qui in vrbe latrociniũ exercebat, quo damnato censores Aemilius & Fuluius statuerũt, vt in domo ei9 obsonia venderentur, redactis in fiscum eius bonis. Donatus à mactandis pecoribus deriuat. Alij à macerando, qđ pecora dum eò ducuntur, ibiq; tenentur, macerantur. hinc dicti sunt macellarij, eo qđ mactant carnes, et vendunt in illo loco publico ad hoc destinato. & de hoc scribitur ad Corinth. x. Omne quod venit in macello, manducate. Et si qui artifices, aut negotiatores laudem et honorem consequi debeant ex cõmuni vtilitate et necessitate quam afferunt reipublicę, isti nullo pacto sunt prætermittendi absq; honore. Cũ multum sint necessarij in republica, maximè norũt qui carnibus vescũtur, vt Alani, nõ autẽ ichthiophasi, qui piscibus viuũt, apud quos piscinę, et viuaria in prętio. Etiã qui tales distribuunt carnes populo vocantur visceratores, quoniam carnis crudæ distributio viscera-

tio dicitur, quæ fieri solebat antiquitus vel in solẽni festiuitate, vel in funere alicuius excellentis personæ.

QVinquagesima consideratio. Cũ in præcedenti cõsideratione de materia venationũ tractatum sit, quę est frequẽtata apud nos: hic quęro primò an sit licita venatio, & quibus personis. Et in hoc, vt breui absoluã, nõ insistendo in venatione quę dicitur hominũ oppressiua. Nec in venatione arenaria, de quibus scripsit Io. de Turrecre. in ca. qui venatorib⁹ lxxxvj. dist. Sed solũ in venatione, quæ dicitur saltuosa, quę est illa quæ exercetur, & fit in syluis & saltibus interficiẽdo feras, vel aues: siue fiat propter necessitatẽ indigentiæ, vt cũ quis ex tali artificio sustẽtatur, siue propter necessitatẽ violentiæ, vt cũ quis venatur feras vastantes fructus suos, vel pecora: quo casu, licitũ est oĩbus venari de iure ad lupos, apros, vrsos, & leones. l. vnica. C. de venatione ferarum. libro xj. siue fiat propter vtilitatẽ, vt carnes habeat in cibũ, vel pelles ad vestimentũ, siue propter recreationẽ. & licet oĩa ista gñа venationũ, de quibus ante dictũ est, sint opera de se indifferẽtia, & bene & male fieri possunt. Et dicit idẽ Ioan. de Turrecre. in loco ante allegato, quòd in laicis est licita, & licitè ab eis exerceri potest, dum tamen fiat sine damno, & lesione proximi. Ex quo primò fac conclusionem sequentẽ, ꝙ venatio omnibus laicis est permissa, ita ꝙ licitum est omnibus laicis venari ad feras bestias, & fiunt occupantis. §. ferę igitur bestiæ. cũ §. sequenti. institu. de rerũ diuisione, quæ tamẽ in multis nõ habet locum. de quibus scripsi in cõmentarijs nostris super cõsuetudinibus ducatus Burgũ. titu. des forestz. §. septimo. ad quem recurre. & ad G. Benedicti in repeti. c. Raynutius. in verbo, & vxorẽ nomine Adelasiam. à numero 868. vsq; ad numerũ 922. extra de testamẽtis. Et inter alia attende ad ea quæ dicit, ꝙ cõsuetudo potest inducere, vt aliquibus sit prohibita venatio. vt autor est Ioã. Fabri. in §. fi. institu. eodem. de rerum diuisione. Ex quibus idem Guillielmus tenet ibi, quòd in Francia ex generali cõsuetudine, & etiam ex prohibitione dominorũ agricolis est prohibita, ne ab agricultura euocentur, aut diuertantur. Non enim turbari debet, nec interrumpi agricultura. lege prima. in principio. ff. de tigno iniuncto. Quod si fieret destrueretur, vel saltem diminueretur annonæ præbitio, in detrimentum boni publici. Ne etiam ex sua venatione pecuniam lucrarentur, ex qua fieret ab agricultura diuersio, quod fieri non debet. vt dicit Io. de Platea in l. domini. C. de agricol. & censitis. li. x. vbi etiam dicit, ꝙ nec canes, nec aues ad venandum debẽt habere agricolæ. & non solum in Gallia est eis prohibitum, sed etiã alijs non nobilibus, vt est testis idem Guillielmus in loco antè allega. numero 917. Et cũ huiusmodi sit prohibitum non possunt etiam venari: vt venationem captã domino, aut principi darent, à quo manauit prohibitio. lege prima. C. nemini licere in frenis equestri. libro xj. Quia omni casu caderent in pœnam prohibitionis, acsi pro eorum lucro proprio venati fuissent. secũdũ Io. de Platea ibi. Maximè vbi venatio artificiosa prohiberetur per superiorem. Quia etiam intelligeretur inhibita in apris & alijs feris iure permissis, vt prohibitio aliquid addat & operetur. In signum cuius Domitius prætor Romanus olim Siciliã regens, quia pastor quidam contra fecerat, & aprum captum ei obtulerat, ipsum crucifigi fecit, vt recitat Valerius. libro vj. titu. de seueritate. pro quo facit, quia ex quo lex erat scripta, seruanda erat. l. prospexit. ff. qui & à quibus manumissi libertatem non accipiunt.

Quomodo verò. & quando venatio sit clericis prohibita, scribit Ioannes de Turrecremata. in dicto cap. qui venatoribus. lxxxvj. distinctio. & toto titu. de clerico venatore. in antiquis. & per Guillielmum Benedicti in loco sæpeallegato. numero 875.

Item etiã venatio non potest fieri per illos (licet habeãt potestatẽ venandi) in alienis garenis, nec in alienis forestis, aut iurisditione alterius. vt per plura comprobat idẽ Guillielmus in sæpe dicto loco. nume. 869. vsq; ad numerum 875. Plures celebres venatores numero xxxiij. laudat Textor in sua officina. in c. venatores. & ibi ait Mithridatem venandi studio adeo intentum fuisse, vt septem annis, neq; vrbis, neq; ruris tecto vteretur.

QVinquagesimaprima consideratio de piscatura tractat, & an sit licita. de quibus dic autore Ioanne de Turrecremata in c. qui venatoribus. lxxxvj. distinctio. ꝙ piscatio, quę fit propter necessitatem, vt sunt illi qui de ea victum quærunt, est licita. & dixit istam esse cõclusionem Gregorij super Ioannem xxj. cap. vbi leguntur apostoli post Christi resurrectionem redijsse ad opus piscationis: quod idem dixit, si propter solatium adhibitis debitis circunstantijs. Imo ius & facultas piscandi non potest prohiberi per principes & dominos, nisi in contrariũ sit consuetudo. vt dicit Ioã. Fabri in §. flumina. institu. de rerum diuisione. Quæquidem est in Francia in multis locis, vt de hoc etiam meminit Guido Papæ q. cccccxiij. & dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. titu. des forestz. §. vij. Et duo sunt genera piscandi quæ consistunt rhetibus, & hamo. vt ait Ioan. de Turrecremata in c. est aliud xxiij. q. j.

Aduerte, quia, vt autor est Blõdus, libro ix. de Roma triumphante. fuerunt olim venationes, & piscationes in villis, prout hodie multis in villis & vicis apud nos adhuc reperiuntur venationes: vt sunt ad lupos venatores, qui vulgò Luparij dicuntur. Hoc est qui capiunt lupos, & habent istud officium à rege, & percipiunt pro lupo capto certum quid à singulis habitatoribus loci vbi capitur, & vsq; ad certas metas & loca huiusmodi collectæ subiecta.

Qui verò olim habuerint piscinas celebres, scribit Textor in sua officina. in cap. piscinarij. Piscinarij verò dicuntur qui piscinas habent refertas piscibus, easq; magno studio curant. Ostrearum viuaria primus omnium Sergius Orata inuenit, optimũq; saporem Lucrinis adiudicauit.

Licinius Murena reliquorum piscium viuaria primus instituit. Lucullus ad piscium receptacula montem excidit iuxta Neapolim, maiore impendio q̃ villam ędificauerat, admisso mari. Varro scribit M. Catonem Vticensem (cùm hæres testamento Luculi seu Lucilij esset relictus) pisces de piscina eius xl. millibus vendidisse. Murenarum viuaria excogitauit C. Hirrius, qui cœnis triumphalibus dictatoris Cæsaris sex millia murenarum mutua appendit, & dedit in pondus.

Vedius Pollio cùm Piscinas magno studio coleret, solebat seruos occidere, eosq; piscibus vorandos præbere: vt hominem cruore pasti, delicatiores essent.

Curauit & piscinas Hortẽsius orator, murenam adeo dilexit, vt mortuam multos dies atratus fleuerit.

Antonia Drusi murenę, quam diligebat, in aures, hoc est ornamentum ex aure dependens addidit.

Coclearũ viuaria primus instituit Fuluius Hirpinus.

Aliquos recitat piscatores Textor in sua officina. in c. piscatores. quos laudat ibi. Et, vt autor est Hiero. in psal.

lxxxij. &

lxxxij.& recitatur.in c.esau.lxxxvj.dist.Non inuenimus in scripturis sanctis sanctum aliquem venatorē, piscatores inuenimus sanctos. Nā ecclesiastici dicunt Petrū apostolum omniū pontificū primum fuisse piscatorē professione. Itē Andręā eius fratrē. Itē Iacobum Zebedęi & Ioannē fratres, vt scribitur Mat.iiij. Marci j.& Lucæ v. Et dicitur in scripturis sanctis hoc est in veteri & nouo testamento. vt exponit Io.de Turrecremata in d.ca.Esau.propter Eustachium & etiam Hubertum, qui fuerunt venatores.

QVadragesimasecunda consideratio erit de arte theatrica, quæ consistit in ludis, & sic in artificibus huiusmodi ludos exercentibus, quæ inter tales sunt extollendi & laudandi: & ista ars theatrica cōtinet ludos diuersi generis. vt ait Antonius Florētinus in prima parte suę summę.tit.j.c.iij.§.iij.de quibus etiā per F.Patritiū. lib.ij.de institutione reipublicæ.tit.viij.vbi etiā originem ludorū, & genera illorū scribit, quæ sunt quatuor.s.Ludi gymnici, Circenses, Gladiatorij, & Scenici. Nam ludus gymnicus est quādo fit luctatio nudo corpore, & exercetur in gymnasio, & illius quinq; sunt genera.s.Saltus, cursus, iactus, virtus, atq; luctatio. dicitur autē hic virtus, immensitas virium in labore & pondere corporis.

Aut verò ludus, teste eodem Anto. Florentino dicitur Agon, teste eodem Anto.Florētino.& fiebat in quodam loco Romæ, qui circus Flaminius dicebatur, & exercebatur per modū certaminis, aut belli. Et agonū genera fuerūt, cursus, celeritas, sagittandi peritia, standi patientia, ad citharā quoq; & tibias incedendi gestus, decantandi modulatio, terrestris quoq; & naualis perpetiendorumq; suppliciorum certamina.

Aut circensis, & circenses ludi dicti sunt à circumeundo. vt dicit Antonius Florētinus loco ante allegato. Textor verò in sua officina in ca.ludi & specula diuersa ait. ludos circenses factos fuisse in circo, vbi loca erant & subsellia equitibus, patribusq; designata. Primus circū designauit Tarquinius Priscus.

Aut verò ludus est Scenicus. Scena autem eodem Anto. Florentino autore: locus est intra theatrum in modum domus instrata cum pulpito, vbi cantabant comici, & tragedi, saltabant histriones & mimi: hodie in Christianitate ad formā huius domus in conuentu religiosorum, maximè in loco qui dicitur refectoriū solent similia loca fieri. vbi cantatur aut legitur aliquid alta voce in laudē dei dū religiosi prādent. Blondus libro ij.de Roma triumphante, dicit ex Placido grāmatico scenam esse camerā hincinde compositam quæ in vmbræ locum in theatro erat, in quo ludi actitabātur. Item Scenam dici arborum in se incubantium quasi concameratam densationem, vt subterpositos tegere possit. Item Scenam vocari compositionē alicuius criminis, quæ digna sit agi in theatro exclamationibus tragicis. Vlpianus autē iurisconsultus in lege, quod ait prætor.§.ignominiæ causa.versicu.scena autem est.vt Labeo diffinit: quæ ludorum faciendorum causa, quolibet loco, vbi quis consistat, moueaturq;, spectaculum sui prębiturus, posita sit ī publico, priuatoq;, vel in vico: quo tamen loco passim homines spectandi causa admittantur. ff.de his qui notantur infamia. Et, vt ibi declarat Accursius, Scena est obumbratio cortinarum, vel pannorum, quæ posita sunt in publico vel priuato loco. Et dicitur scena à scenon secundùm Accursium, quod est chorda: quia ioculatores faciunt ire caballos per chordā: & teste Blondo eodem loco, & lib.iij.de Roma instaurata, post Cassiodorum. theatrum, Gręca appellatione, visorium interpretatur, q; turba conueniens eminus videatur, & videat. Et scenam theatri frontem binnis plurimis ve cogitatiōibus constratam in quibus histriones recitabant, mimiq; mimilones & cæteri ludi varios ludos gesticulationesq; edebant. In scena autem cùm hemicicli formam haberet gradus sediliaq; fuere, de quibus primarij magistratus, honoratioresq; spectarent, eorumq; sedilium pars intima. Et ad hæc loca ostendenda debent esse officiarij in ciuitate, qui dicuntur designatores, de quibus est tex.in lege athletę.in princ.ff.de his qui notantur infamia. Instituti fuere huiusmodi ludi ob pestilentiam accitis ex Hetruria ludioribus ad tibicinis modos saltantibus. Qualiter tamen omnes ludi scenici fierent, difficile esset docere, vt vtar verbis Blondi in dicto libro ij.quòd singulis penè vicibus ex histrionum ingenio ac industria variarentur, & satis constat oēs fabulas à Plauto, Terentioq; & alijs comicis fictas in scena & theatro ab histrionibus, eorumq; ministris personatis deorum cultui spectante populo fuisse actas. Ludi scenici fiebant in theatris, venationes & gladiatorij in amphiteatris.

Aut verò (insequendo ordinem Anto. Florentini in hac re) est ludus gladiatorius: & vt ait, gladiatores pugnabant in amphiteatro, & dixi ante proximo loco. Illic iuuenes vsum armorum diuerso modo discebant, & modo inter se pugnis aut gladijs, modo circa bestias intendebant. hodie apud nos huiusmodi ludi per nobiles exercentur, & fuerunt primo instituti à Torniamine, vt autor est Blondus loco præallegato: vt & instituti iuuenes in hoc exercitio armorum (quando res postularet) assuescerēt: non expauescere congressum hostilem, vulnera, ferrum, aut sanguinem. Et adhuc hodie in multis ciuitatibus sunt magistri huius artis qui docent artem gladiatoriam. Et ordo inter istos erat, quoniam primi erāt equites equis albis, signisq; militaribus in honorem Martis. Secundi in honorē Neptuni, quem in bello nautico inuocabāt. Tertij secutores dicebantur, quòd rhetiarios insequerentur, & ad honorem Vulcani pugnabant. Quarti erant laquearij, deinde pugiles & alij huiusmodi, de quibus per eūdem F.Patritium libro ij.de institutione reipublicæ.titu.viij. Gladiatorum spectaculum fuit, autore eodem Blondo libro ij.de Roma triumphante. nō ex eo genere hominum, ex quo lanistas comparare mos est seruorum, qui sanguinem venalem habent. Voluntaria omnis & gratuita opera pugnantium fuit. Nam alij iussi à regulis suis, ad specimen insitæ genti virtutis ostendendum. Alij professi se pugnaturos in gratiam ducis. Alios æmulatio & certamen, vt prouocarent prouocatiuè, aut abnuerent traxit quidā qui disceptando controuersias finire nequiuerant aut noluerant, pacti inter se vt victorem res sequeretur: ferro decreuerūt neq; obscuri generis homines, sed clari illustresq;. Et de gladiatoribus habemus.l.vnicam.C.eodem titu.libro xj. vbi duella & torneamenta prohibentur. item nec pugna ferarum.

Sed nunquid huiusmodi lusores siue alij quicunq; sint, laudādi veniant. Non est dubiū, q; illi qui fiunt causa mercedis, ita q; fiant ludibria personarū, tales ludi sunt reprobati, & non solum sunt vituperādi, imò etiam infamia notantur. vt dicit tex.in l.athletæ.ff.de his qui notantur infamia. Ludicros & Scenicos actores censoria damnauit nota, vt improbos mēte & nihil homines. Propterea Labienus eques excusauit sese per epigrāmata à Cæsare coactū,

in histrionicam inuitum descendisse. Nero eam ob causam infamis habitus est: hodie apud nos sunt de huiusmodi lusoribus histriones, & mimi, & alij dicti scenobates, abateleurs, in vulgari. Hos tamen histriones nõ esse infames sed eos laudandos dicit Blondus eodem lib. & libr. ij. de Roma restaurata. imo olim erant stipendiati de publico. Habebant enim mercedem diurnam mille denarios siue gregalibus. Et Esopus ex histrionico quæstu ducenties sestertium filijs reliquit. & Roscius vir doctus, librũ scripsit quo eloquentiam cũ histrionia comparauit. Qui verò amœnitatis causa prædictos ludos faciunt, sunt laudandi & extollẽdi: quoniam, vt ait Blondus dicto loco. Ludi qua causa fuerint instituti, Cicero legum primo, etiam Platonis autoritate ostendit: erat enim lex de ludis talis. Ludis publicis, ꝙ sine curriculo & sine corporum certatione fiat, popularem lætitiam cantu, & fidibus, & tibijs moderante. Eaq; cum diuino honore iunguntо. Assentiorq; Platoni (vt ait Blõdus.) Nil tã facile in animos teneros atq; molles influere, q̃ varios canendi sonos: quorum vix dici posset, quanta sit vis in vtrãq; partem. nãq; & incitat languẽtes, & languefacit excitatos, & tum retrahit animos, tũ cõtrahit. De ludorũq; laudibus Cicero pro Murena hæc habet. Nam quid ego dicam populum ac vulgus imperitũ ludis magnopere delectari, minus est mirãdum. Quamq; huic satis est, sunt eñ populi ac multitudinis comitia, quare si populo ludorum magnificentia voluptati est, nõ est mirandũ, eam. L. Murenæ apud populum profuisse. Quid tu admiraris de multitudine indocta. Lucius Otho, vir fortis equestri ordini restituit non solum dignitatem: sed etiã voluptatẽ. Itaq; lex hæc quę ad ludos pertinet est omniũ gratissima, ꝙ honestissimo ordini cum splendore fructus quoq; iocunditatis est restitutus. Et ideo de his habemus plures leges tã in titulo de spectaculis & scenicis lib. xj. C. Imo dicit textus in eo loco in l. nemo. quòd festiuitates in cunctis oppidis nõ debent impediri, q̃ etiam in titulo de expensis ludorũ. ibi, & etiam de mayuma. & in vltima rubrica trium librorum. C. & in pluribus alijs locis. C.

Nonne etiam ex veterum monumentis proditur summos viros, & multa laude præsignes lusu non abstinuisse. Nam Herculem illum portentorum domitorem Iouis & Alcmenæ filium ferunt, cùm puerulis sæpius collusisse, eoq; modo curas animi remisisse.

Ab Alcibiade quandoq; deprehensus est Socrates cũ Lamprocle infantulo colludens.

Agesilaus cũ filio arundinem equitabat, qui puerulis mos est, alludente Horatio.

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Tarentinus Architas cũ pueris de famulitio lusus agitabat, hisq; oblectabatur plurimum dum agitaret conuiuia. Volaterranus ait Cosmũ Medicem iam senẽ, & patrię principem nepotibus paruis collusisse: & ex his cuidam auenam in medio foro aptasse. vt autor est Textor in loco ante allegato. vbi diuersos ludos & varia spectacula scribit, maximè omnium ludorum seu spectaculorum & certaminum. Apud Græcos pręcipua & celebratissima quatuor fuerũt genera. Olympia, Pythia, Nemea, & Isthmia: quorum præmia & honores magni constituti erant victoribus Athletis Oleaster seu corona oleagina. Laurus, Apium, & Pinus. Fiebantq; in honorem Pelopis, Apollinis, Archemori Ligurgi filij, & Palemonis: licet aliqui ad Iouem & Neptunum Olympia, & Isthmia referant, Vnde Statius in libro j. Thebaidum.

Non aliter q̃ piseo sua lustra tonanti,
Quum redeunt.

Nam quinto quoq; anno in honorem Olympij Iouis celebrabantur, quos constituit Hercules apud Heliden & Pisam Græciæ oppida.

Apud Romanos verò quatuor erant ludi Megalenses, funebris, plebei, & Apollinares: & de aliquis scripserunt prædicti.

Augustus verò, vt scribit Sueto. spectaculorũ assiduitate & magnificentia oẽs antecessit. & Domitianus spectacula ędidit magnifica & sumptuosa. De his & pluribus alijs scripsit Textor in loco prędicto. et Blondus lib. iij. de Roma instaurata. & libro ij. de Roma triumphante.

Inter alia spectacula quę fuerũt in tota Gallia & etiam Europa à multis annis ędita, non fuit excellẽtius eo quòd fuit factum in hac ciuitate Heduẽ. anno 1516. in honorẽ diuinæ maiestatis, necnon diui Lazari nostræ ciuitatis & diœceseos patroni. Cuius vita per spectacula & ludos theatrales, ita ostensa fuit: vt nihil excellentius videri aut dici queat. Fuit enim constructum theatrum ligneum & rotundum, mira arte, & sumptuositate, in quo erant ducẽtum & quadraginta cameræ omnino distinctæ: vt qui in vna positi erant ad aliam non potuissent accedere, & qui in superioribus sedebant nec nocere his qui in inferioribus cameris erant potuissent. vt amplè in sequenti parte, in lxvj. consideratione dixi, vbi de excellentia theatrorũ videre poteris.

Quicquid sit licet ludus gladiatorius, & sic torneamẽta de iure canonico videtur esse prohibita. vt scribit, in tit. de torneamentis, extra. & etiã de iure ciuili, vt ante dixi. tñ cũ ars militaris sit vnicuiq; populo & reipublicę multum necessaria. vt ante scripsi in ix. parte in principio, quę cõmodè exerceri non põt sine arte gladiatoria. Ideo crederẽ tales artifices docẽtes in ciuitatibus huiusmodi artem seu ludos gladiatorios esse recipiẽdos & in oppidis instituendos: vt armis iuuẽtutem exerceãt, & ijs iuuenes assuefacti minus hostes timeãt, nec vulnera aut sanguinẽ abhorreãt. quę ratio nos docuit temporibus elapsis vtile fuisse, iuuẽtutẽ Heduorũ esse institutam atq; exercitatã in armis, ad incursiones & deprædationes illorũ furciferorum (quos vulgò auaturerios vocant) euitandas & reprimẽdas, nec aliàs nisi armis resistendum erat. Ex quo dico vtile esse in ciuitate, imo quasi necessariũ: vt sint tales qui doceãt artẽ gladiatoriã in omni genere armorũ. Et ferè in tota Gallia tam ĩ ciuitatibus, oppidis & alijs locis obseruatur. vt sint certæ societates sagittariorũ & iaculatorũ, qui se exercent circa artẽ sagittariã. & singulis annis in mense Mayo fit certa cõgregatio seu certamen inter eos, vt qui vincat deijciẽdo signũ alicuius auis ictu sagittæ, quod solet fieri & dici sub specie psitachi, dicitur rex sagittariorũ pro illo anno: & priuilegiatur & in hoc honoratur, quia efficit immunis à subsidijs, collectis, & impositionibus ciuitatis. & vocetur rex sagittariorũ ad alliciẽdum iuuenes, vt artem illam discãt, ita ꝙ si respublica indigeat armis, sint exercitati hoc genere armorum: & isti sunt laudandi & extollendi inter plebeios, prout milites inter alios cũ in hoc magis appropinquant statui militari q̃ alij artifices.

Et inter istos etiã dicerem cõprehendi posse eos qui docent ludum gladiatorũ, qui dicuntur vulgò (maistres descrymes) quia sunt vtiles reipublicæ & quasi necessarij. Imo etiam officiarij ciuitatis deberent cogere iuuenes diebus feriatis, vt hanc artem addiscerent, & habere penes se

arma

arma bellica, quod aliàs in ista ciuitate Heduen. fuit obseruatum. Et quantum ad hanc artem theatricam (cùm non sæpe apud nos frequẽtetur) sufficiat pauca attigisse: prout ad rem faciunt, & an tales inter artifices sint honorandi & laudandi.

Ad eos verò qui dicũtur athletæ, pugiles, & palestriç, aut gladiatores, aut histriones & actores, seu sagittarij & iaculatores, vos remitto ad Textorem in sua officina in locis antè allegatis. & ad capitula. athletæ, pugiles, & palestriæ. Item gladiatores. Item histriones & actores. Item sagittarij & iaculatores peritissimi. & de pluribus his ponit Blondus in locis antedictis.

Non tamen est omittendum, q hodie apud nos etiam sunt quędam spectacula permissa, vt dicit Ioannes de Platea in l. vnica. C. de athletis. lib. x. vt sunt spectacula, & ludi honesti qui fiũt in scena, vbi ludũt tragœdi & comœdi tragœdias vel comœdias recitãtes, & tales populo permittuntur. Et in talibus senatores præbent officiũ suum, vt dicit textus cum gl. j. in l. j. C. de spectaculis. lib. xj. Sicut videmus q domini de parlamento Parisien. præstant autoritatem suam in festo Regum & alijs quibus solent ludi theatrales, tragœdiæ, aut comœdiæ, exerceri & recitari, & per eos approbãtur: cùm fiunt ad honorem & decorem ciuitatis, & ad populi recreationem & publicam lætitiam. Et quomodo in illam causam potest legari, & qui ludi sint permissi, scribit Surgetus in suo libello, q enchiridion militaris disciplinæ dicitur. Et Angelus de Cla. in sua summa: in verbo, ludus. quorũ dicta nõ repeto, quia nõ est pręsentis speculationis. Et q possit relinqui legatũ pro ludis in ciuitate faciẽdis, tenet glo. in verbo, ludos. in l. ciuitatibus. ff. de legatis. j. quę ponit casum cũ relinquitur recitãtibus versus vel comœdias in scena, prout fecit quædã domina Tholosana, vt dicit Guillielmus Benedicti in repetitio. c. Raynutius. in verbo, si absq; liberis. ij. in fideicommissaria substitutione. numero xij. extra de testamentis.

QVinquagesimatertia consideratio. In arte theatrica etiã sunt, qui dicũtur saltatores, q an sint laudandi videamus. Et videtur q sic, ex quo saltatio laudatur, & apud nos satis vsitata est, cùm sæpe iuuenes in ludis saltatorijs se exercent, en morisques vulgò, & tripudijs quæ in ciuitatibus permittuntur fieri. Veteribus verò non fuit, nec etiã contemptibilis esse debet ex multis. vt autor est Cælius libro antiquarũ lectionum iij. c. iij. quoniã imprimis apud antiquos nullæ ceremoniæ fiebant, quibus non adhiberetur saltatio: quę res eò grauior videtur, quòd à magnis profecta autoribus videtur. Orphęo videlicet ac Musęo, qui vt honestissimum quidam sanxisse traduntur cum rhythmo initiari & saltatiõe. Quo factum est, vt qui mysteria prodidissent eos diceret pleriq; desaltasse. In Delo sacrum nullum fiebat absq; saltatione ac musica. vt plenè ibi declarat Cælius & Protea. Item Apollinem & Iouem fuisse saltatores ait. Et legitur. ij. Regum vj. Quod Dauid cytharam, psalterium, & organa percutiens, ante archam domini saltabat. & recitatur in ca. vt cognouerunt. versi. quomodo charitatem non habebat. qui irrisus à Michol filia Saul. de pœni. dist. ij. Proptera Socrates hanc esse perdiscendam voluit, veluti multum insit venustatis in apto, concinnoq; motu, & corporis formatione compositã, nec erubuit iam ætate grandis inter disciplinas serias habere saltationem. Cęterum, inquit Plato. ij. legum. reliquę animantes sensu ordinis, ordinationisq; suorum motuum vacant, quibus bene compositis nomen inditum est numeri & concentus. Dei autem sensum numerosum, concinnum, suauem, & periucundum nobis dederunt. Modulos, saltandiq; genera docuere. Itaq; primam erudiendi rationem effici musarum & Apollinis opera clarum est. Ineruditumq; hominem esse, qui choreæ musarum expers sit. Eruditum verò qui compos eius sit. Totumq; id genus in choream, saltationemq;, & cantum distribui declaratur. Vnde fit, vt qui bene eruditus est, bene cantandi saltãdiq; peritiam habeat. Ex quibus deniq; omnibus liquet saltationem, nullo modo facilium, expositorũq; artificem videri: imo (vt graues volunt autores) disciplinarũ excellẽtium apicem attigit, non musices modo, sed & rhythmices & geometriæ: imprimis verò philosophiæ, tum physices, tum ethices, sed nec rhetorices cognoscitur ignarus: quatenus mores indicat & affectus quos rhetores permouent: verum nec à graphica seponitur, aut plasticę: quoniã harum concinnitatem, eurhythmiamq; sibi vendicat, sed imprimis memoria præcellens in saltatore exigitur. Imo verò iuxta Calcantem Homericum, scire saltatorẽ oportet quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur, vt nil prorsus eum lateat. Caput autem summaq; saltationis est. Imitationis scientia eorum quæ conceperit, enunciatrix obscurorum, latentiumq; illustratrix. Et quod de Pericle pronunciauit Thucydides. excellens est saltatoris laus nosse quod deceat, & idipsum posse explicare. Quoniam verò imitatrix est saltatio prima in ea virtus perspicuitas, quæ in oratore desideratur imprimis, vt eorum quæ exprimuntur gesticulatione ac motu, tanta sit claritas vt nullis prorsus sit opus interpretibus.

Apud Lacedæmonios (qui inter Græcos diu habiti præstantissimi sunt) saltandi studium non erat incelebre, quando ephœbi non accuratius quàm saltationem discebant. Ab Castore & Polluce acceperant. Cariatissare, species ea saltationis erat, vocabulo à Carijs ducto, quę est in Laconia ciuitas. hactenus Cælius: vbi & in ca. iiij. saltationum species & partes plures scribit: & cum his pars vndecima finem sortiatur.

FINIS
VNDECIMÆ
Partis Catalogi Gloriæ
Mundi.

CELVM EMPIREVM IMMOBILE LOCVS DEI ALTISSIMI ET BEATORVM SEDES
(meridies) p̄mū mobile
Scdm mobile sine celū cristalinū
Firmamentū
celū saturni.
celū Jovis.
celū martis.
celū solis.
celum veneris.
celū mercurij.
celū lune.
horizon obliquus.
Oriens
Occidēs
Tropicus
Equinoctialis
Tropicus
Septē trio.

DVODECIMA & vltima huius libri PARS, CENTENARIA

erit: centum enim consideratio nes continet, concernentes diuersarum rerum materias, & laudes illarum.

INCIPIENDO A DIgnioribus erit prima consideratio de dignitate diuina, cuius tanta est excellentia, q̃ mens de deo cogitãs deficit, cũm sit enim ipse incomprehensibilis. Sensus enim non percipit, cũm sit inuisibilis. Lingua ipsum nõ explicat, cũm sit ineffabilis. Locus eũ non capit, cũm sit incircũscriptibilis. Scriptura eum non explicat, cũm sit inæstimabilis. Tempus eũ non mẽsurat, cũ sit immensurabilis. Virtus eum nõ attingit, cũ sit in accessibilis. Desideria & vota trangreditur, cũ sit insuperabilis, vel incõparabilis. & breuiter omnis creatura ad deum cõparata defectum habet: quia finiti ad infinitũ nulla est proportio. Quomodo ergo illũ laudare potero? Et in hoc primo, dicã cum Augustino in suis soliloquijs. c. x. Vnde hoc mihi domine, vnde mihi laudes ad laudãdum te? Sicut fecisti me sine me, sicut complacuit ante te, ita laus tibi est sine me, sicut complaceat ante te. Ante te dñe laus tua tu ipse es, laudent te opera tua secundũm multitudinem magnitudinis tuæ. Laus tua domine incomprehensibilis est. Corde non comprehenditur, ore non mensuratur, aure non percipitur, quia ista transeunt, & laus tua domine manet in æternum. Cogitatio incipit, & cogitatio finitur vox sonat, & vox transit, auris audit, & auditus desinit, Laus vero tua in æternũ stat. Quis ergo est qui te laudet? Quis homo annunciet laudem tuam? Laus tua perpetua est, transitoria non est. Hic te laudat, qui teipsum & laudẽ tuam credit. Hic te laudat, qui teipsum noscit in tua laude non posse pertingere. Laus perpetua quę nunq̃ transit. In te est laus nostra, in te laudabitur anima mea. Nõ nos laudamus te, sed tu te, & per te, & in te: nobis etiam est laus in te. Tunc veram habemus laudem, quando à te habemus laudem: quando lux approbat lucem, quia tu vera laus tribuis veram laudem. Quoties ab alio quàm à te quærimus laudem, totiens tuam amittimus laudem. Illa transitoria est, sed tua æterna. Si transitoriam quærimus, æternã amittimus laudem. Si æternam volumus, transitoriam nõ amittimus. Laus æterna domine deus meus à quo omnis laus, sine quo nulla est laus, non valeo laudare te sine te, habeã te, & laudabo te. Quid enim ego sum domine per me, vt laudem te? puluis & cinis ego sum, canis mortuus & fœtens ego sum, vermis & putredo ego sum. Quis ego sum, vt laudem te domine deus fortissime, spiritus vniuersæ carnis qui inhabitas æternitatem. Nunquid tenebræ laudabunt lucem, aut mors vitam? Tu lux, ego tenebræ, tu vita, ego mors. Nunquid vanitas veritatem laudabit? Tu es veritas, ego homo similis factus vanitati. Quid ergo domine laudabo te? Nunquid miseria mea laudabit te? Nunquid fœtor laudabit odorem? Nunquid mortalitas hominis quæ hodie est, & cras tollitur laudabit te? Nunquid laudabit te homo & filius hominis vermis? Nũquid laudabit te domine qui in peccatis conceptus est, & natus, & nutritus? Non est enim speciosa laus in ore peccatoris. Laudet te domine deus meus incomprehensibilis potẽtia tua, inconscriptibilis sapiẽtia tua, & ineffabilis bonitas tua. Laudet te supereminens clementia tua, superabundantia misericordia tua, sempiterna quoq̃ virtus & diuinitas tua. Laudent te omnipotẽtissima fortitudo tua, summa quoq̃ benignitas tua, & charitas tua, propter quã creasti nos domine deus vita animę meæ. Hæc Aurelius Augustinus loco suprà allegato. Laudẽt te tñ dñm deum omnes angeli & virtutes tui, laudent te sol & omnes stellæ & lumen, & omnis spiritus laudet te, & dicat laus, gloria, & virtus sit domino deo nostro: prout dicebat vox magna turbarum multarum audita per Ioannem, vt habetur Apoca. xix. & habetur primæ ad Thimo. primo. Regi seculorum immortali, inuisibili, soli deo honor et gloria. Sibylla Erithrea etiam præcepit, eum honorare. Cũm dicat omnium nutritorem creatoremq̃, qui dulcem spiritũ omnibus apposuit, ac principem omnium deorum fecit, eum dedit deus fidelibus viris honorare.

Et licet etiã de huiusmodi gloria, laude, & honore deo attribuẽdis dictum sit supra, in tertia parte in prima consideratione: tamen vltra prædicta, q̃ adorandns, magnificandus, laudandus, & honorandus sit ex pluribus sacræ scripturæ autoritatibus comprobatur. vt ex sequentibus patet, propter eius sapientiam, bonitatem, iustitiam, & potentiam, & alia innumerabilia.

Ipse enim deus creauit cœlum & terram, cum omni ornatu eorum, vt habetur Gene. primo.

Ipse dominus est omnipotens. Gene. xvij.

Ipse est dominus cuius non possumus resistere voluntati. Genesis l.

Ipse est dominus deus meus, qui facit magna, & inscrutabilia, & mirabilia absq̃ numero.

Qui dat pluuiam super faciem terrę, & irrigat aquis vniuersa.

Qui ponit humiles in sublime, & merẽtes erigit sospitate.

Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod ceperant.

Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium prauorum dissipat, vt habetur Iob v.

Qui sapiens corde est, & fortis robore.

Qui transtulit montes, & nescierunt hi quos subuertit in furore suo.

Qui cõmouet terrã de loco suo & colone eius concutiunt.

Qui præcipit soli & non oritur, & stellas claudit quasi sub signaculo.

Qui extendit cœlos solus, & graditur super fluctus maris.

Qui fecit arcturum, oriona, & hyadas, & interiora austri.

Qui facit magna, & incomprehensibilia, & mirabilia quorum non est numerus.

Ipse est dominus deus apud quem est fortitudo, cuius iræ nemo resistere potest, & sub quo curuantur qui portant orbem. vt describitur Iob ix.

Qui excelsior cœlo est, profundior inferno, longior terra mensura eius, & latior mari.
Si subuerterit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis cõtra dicet ei, vel quis dicere ei potest, cur ita facis?
Iob x. Nam quis resistit ei, & pacem habuit. Iob ix.
Ipse est in cuius manu est anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis.
Apud ipsum est sapientia, & fortitudo, & ipse habet consilium & intelligentiam.
Si destruxerit, nemo est qui ædificet, si incluserit hominẽ, nullus est qui aperiat.
Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: si emiserit eas, subuertent terram.
Ipse nouit & decipientem, & eum qui decipitur.
Qui adducit cõsiliarios in stultũ finẽ, & iudices in stuporẽ.
Qui baltheũ regũ dissoluit, & pręcingit fune renes eorũ.
Qui ducit sacerdotes inglorios, & optimates supplantat.
Commutãs labiũ veracium, & doctrinam senum auferẽs.
Qui ęffundit despectionem super principes, & eos qui oppressi fuerant releuans.
Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbram mortis.
Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & subuersas in integrum restituit.
Qui immutat cor principum populi terræ, & decipit eos vt frustra incedant per inuium.
Palpabunt quasi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios, vt scribitur Iob xij.
Ipse est deus qui fecit spiramentum.
Ipse est coram quo nudus est infernus, & nullum est operimentum perditioni.
Qui extendit aquilonem superuacuum, & appendit terram super nihillum.
Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum.
Qui tenet vultum solij sui, & expendit super illud nebulam suam.
Qui terminum circundedit aquis, vsq; dum finiantur lux & tenebræ.
Ipse est ad cuius nutũ, colũnæ cœli cõtremiscũt & pauet.
Ipse est in cuius fortitudine repentè maria cõgregata sunt, & prudentia eius percussit superbum.
Ipse est cuius spiritus ornauit cœlos, & obstetricãte manu eius eductus est coluber tortuosus, vt habetur. Iob xxvj.
Ipse est deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus.
Quis poterit scrutari vias eius, aut quis audet ei dicere, operatus es iniquitatem.
Ipse est deus magnus vincens scientiam nostram.
Ipse est cuius numerus annorum inæstimabilis.
Qui aufert stillas pluuię, & effundit imbres ad instar gurgitũ qui de nubibus fluunt, quæ prętexunt cũcta desuper.
Qui si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum & fulgurare lumine suo desuper, cardines quoq; maris operiet, vt scribitur, Iob xxxvj.
Qui facit magna & inscrutabilia.
Qui præcipit niui, vt descendat in terram, & hyemis pluuijs & imbri fortitudinis suæ.
Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua.
Ipse magnus fortitudine & iudicio, & iustitia, & enarrari non potest. Iob xxxvij.

Qui posuit fundamenta terræ, & eius mensuras.
Qui tetendit super eam lineam, & bases eius consolidauit.
Ipse est quem laudant astra matutina, & ante quem iubilant filij dei.
Qui cõclusit ostijs mare, circundans illud terminis suis posuit vectẽ & ostia: & dixit hucusq; venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.
Qui aurorę locum suum ostendit.
Qui concussit extrema terræ, & excussit impios ex ea.
Qui ingressus est profundũ maris, & in nouissimis abyssi ambulauit.
Ipse est cui apertæ sunt portæ mortis, & ostia tenebrosa vidit.
Ipse dñs cõsiderauit latitudinẽ terræ, qui nouit in qua via habitat lux, & tenebrarum quis locus sit: vt ducat vnumquodq; ad terminos suos, & intellige seminas domus eius.
Qui scit quando nasciturі sunt homines, & numerum dierum eorum nouit.
Qui ingressus est thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexit, q̃ pręparauit in tẽpus hostis in diẽ pugnę & belli.
Qui scit per quam viam spargitur lux, & diuiditur æstus super terram.
Ipse dominus dedit vehemẽtissimo imbri cursum, & viam sonãtis tonitrui: vt plueret super terrã absq; homine in deserto, vbi nullus mortalium commoratur, vt impleret inuiam & desolatam, produceretq; herbas virentes.
Ipse est pluuiæ pater.
Qui genuit stillas roris, ab ipso egreditur glacies, & genuit gelu de cœlo.
Qui indurat aquas in similitudinem lapidis, & superficiẽ abyssi constringit.
Ipse est qui coniungere potest micantes stellas pliades, & girum arcturi dissipare potest.
Qui producit luciferum in tempore suo, & vesperum super fines terræ consurgere facit.
Ipse nouit ordinem cœli, & ponet rationem eius in terra.
Qui mittit fulgura & vadunt, & reuerentia dicunt ei assumus.
Qui posuit in visceribus hominis sapientiam, & qui dedit gallo intelligentiam. Et hæc supradicta ordine successiuo enarrantur de deo. Iob xxxviij. & ibi etiam scribitur, q̃ ipse præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad eum vagientes, eo q̃ non habeant cibos. Et concordat dictum psalmi. psal. cxlvj. cum ait.
Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.
Non est sanctus vt est dñs, & non est fortis sicut deus noster: dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos, & reducit.
Dominus pauperem facit & ditat, humiliat & subleuat.
Suscitat puluere ęgenũ, & de stercore eleuat pauperem: vt sedeat cum principibus & solitum gloriæ teneat.
Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem. j. Regum. ij.
Ipse est quem cœlum, & cœli cœlorũ capere non possunt. iij. Regum viij.
In fine j. paralipo. vbi Dauid orat. Benedictus es domine deus Israël patris nostri ab æterno inæternum.
Tua est domine magnificentia & potentia & gloria, atq; victoria, & tibi laus.
Cuncta enim quę in cœlo sunt & in terra, tua sunt.
Tuum domine regnum, & tu es super omnes principes.

Tuæ

Tuæ diuitiæ,& tua est gloria,tu dominaris omnium.
In manu tua virtus & potentia.
In manu tua magnitudo & imperium omnium.
Et in fine ij. Paralipomenon in oratione Manasse.
O domine,immēsa est & inuestigabilis misericordia promissionis tuæ,quoniam tu es dominus altissimus super omnem terram,longanimis,& multum misericors,& pœnitens super malitiam hominum.
Ipse est Deus Deorum,& dominus dominorum,cuius misericordia in seculum & inæternum.
Qui facit mirabilia magna solus.
Qui fecit cœlos in intellectu.
Qui firmauit terram super aquas.
Qui fecit luminaria magna.
Solem in potestatem diei.
Lunam & stellas in potestatem noctis.
Qui percussit ęgyptum cum primogenitis eorum.
Qui eduxit Israel de medio eorum.
In manu potenti & brachio excelso.
Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.
Et eduxit Israel per medium eius.
Et excussit Pharaonem & virtutem eius in mari rubro.
Qui traduxit populum suum per desertum.
Qui percussit reges magnos.
Et occidit reges fortes.
Qui in humilitate nostra memor fuit nostri.
Et redemit nos ab inimicis nostris.
Qui dat escam omni carni. Psal.cxxxv.
Qui fabricatus est auroram & solem.
Qui fecit omnes terminos terræ,æstatem & ver plasmauit ea. Psal.lxxiij.
Qui ambulat super pennas ventorum. Psal.ciij.
Ipse est dominus excelsus terribilis rex magnus super omnem terram.
Non est similis illi in dijs. Psalmo lxxxv.& etiam omnes gentes quascunq; fecit adorant & glorificant nomen eius: quoniam magnus est faciens mirabilia,& Deus solus est, eodem psalmo lxxxv.
Ipse est dn̄s qui vitæ & mortis habet potestatem.& deducit vsq; ad portas mortis & reducit.Sapien̄.xvj.& ipse est qui liberat ab omni malo,vbi supra.
Ipse est,qui cōstitutus est Iudex viuorum & mortuorum, Actuum decimo.
Ipse dominus dinumerat arenam maris,& pluuię guttas, et dies seculi.
Qui dimensus est altitudinem cœli,latitudinem terræ,& profundum abyssi. Ecclesiasti.primo.
Ipse est omnipotens super omnia opera sua,terribilis dn̄s et magnus vehementer,& mirabilis potentia ipsius.
Honora Deum ex tota anima tua. Ecclesiasti.vij.
Ipse maior est omni laude. Eccl̄iastici xliij.& ibi plenissimè de laude creatoris.
Qui oīa in mēsura,numero & pōdere disposuit. Sapiē.xj.
Ipse est Deus noster,suauis & verus patiens & in misericordia disponens omnia. Sapien̄.xv.
Ipse est dominus qui mensus est pugillo aquas,& cœlos palmo ponderauit.
Qui appendit tribus digitis molē terræ,& librauit in pondere montes,& colles in statera. Esaie xl.c.
Ipse est cui milia milium ministrant,& decies centena milia assistunt ei. Danielis vij.
Ipse est qui bene omnia fecit,& surdos fecit audire,& mutos loqui. Marci.vij.
Ipse est apud quem omnia possibilia sunt. Mar.x.
Ipse est ante cuius thronū turba magna quam dinumerare nemo potest,gratias agit. Apoca.vij.
Ipse est ante cuius conspectum centum quadraginta quatuor milia sunt citharizātes in citharis suis. Apoca.xiiij.
Ipse est dominus quem laudat omnis militia cœlestis exercitus,& omnis creatura. Lucæ ij.
Ipse solus omne bonum.
Ipse solus omnia sciens. c. fundamenta.§.proinde.de electio,libro vj.
Ipse solus nouit corda filiorum hominum.
Ipse solus cognoscit oīa præsentia præterita & futura.
Ipse solus seipsum comprehendit.
Ipse solus est vbiq; præsens.
Ipse solus creat res de nihilo.
Ipse solus de instanti operatur.
Ipse solus stabilis manens,dat cūcta moueri,inquiens,ego enim dominus et non mutor. Malach.iij.
Ipse est secretorum cognitor.c.erubescant.xxxij.distinct. apud quem omnia sunt cognita.c.nouit.de appella.c.nouit.de offic.lega.&.§.nouit.de iudicijs.& Barbatia plenè in d.locis. Augustinus in lib.de trinita. Oportet Deū cuiꝰ est & summè cuncta sentire atq; intelligere,nec mori,nec corrumpi,nec mutari posse,nec corpus esse:sed spiritum omnipotentissimum, mitissimum, optimum, beatissimum fateamur.
Ipse est cui omnia seruiunt.
Ipse est iustus,& rectum iudicium eius. Psal.cxviij.
Ipse solus ex autoritate miracula facit.
Ipse solus de qualibet creatura facit quod vult.
Ipse solus voluntatem hominis cognoscere potest.
Ipse solus in ictu oculi mortuos suscitare potest.
Ipse solus essentiæ animæ illabi potest.
Ipse solus peccata dimittere potest.
Ipse solus gratiam infundere potest.
Ipse solus in igne perpetuo corpus seruare potest.
Ista soli diuinæ maiestati conueniunt & nulla alteri,in quibus excellentia suæ dignitatis apparet.vt describitur in cōpendio sacræ Theologiæ.c.xxij.in primo libro.
Ipse vult omnes homines saluos fieri,& ad agnitionem veritatis venire.j.Thimothei ij.
Ipse est qui in rebus per tempus ortis summam gratiā fecit.Cū propter salutem humani generis,qđ nimia charitate dilexit,misit filium eius vnigenitum æternaliter generatum in plenitudinis tempore in Maria virgine humanatum.quem verū Deum & hominē confitemur.Qui factus est obediens vsq; ad mortē crucis,vt nos redimeret à peccato:propter quod & Deus exaltauit illum,& donauit illi nomen quod est super omne nomen,vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium,et infernorū. et omnis lingua cōfiteatur,quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris.ad Philip.ij.Hæc est fides nostra,hęc consolatio nostra,hæc vita nostra,hæc spes beatitudinis nostræ,firmior quā Cœlum & terra,per eum qui dixit, Marci.xiij.Cœlū & terra transibūt,verba autem mea non trāsibūt. Cui Deo nostro bn̄dictio,claritas,sapiētia,grāꝶ actio,honor,virtus,et fortitudo in secula seculorum. Apoca.vij. Qui est splendor gloriæ,vt dicit Paul.ad Hebræos primo.et gloria eius est super oīm creaturarū gloriā,claritas super claritatem,sublimitas super altitudinē,beatitudo super beatitudinē,thronus deniq; super thronū,vtpote

cui iuxta sacra eloquia data est omnis potestas in cœlo & in terra. dixi suprà in tertia parte, in secũda cõsideratione.

Aduerte etiã, q̃ deus fecit omnia propter honorẽ suũ, vel hominis vtilitatẽ. Deus em̃ cũ sit oĩm bonorũ & pulchrorũ ditissimus possessor, & copiosissimè plenus seipso, ideo intra se crescere non potest. Non ergo accipit à rebus aliquam vtilitatem, sed solum extrinsecum honorem. homo verò cùm sit creatura de nihillo facta semper indigẽs, & de se ad nihillum vergẽs: idcirco crescere potest interius in bonitate, in veritate, in omni perfectione, & ideo ei debetur vtilitas, seu commodum, sed honor nequaq̃. Deus igitur, qui omnia operatur prĩcipaliter propter seipsum, & quia intus crescere non potest, ideo oĩa operatur extra se propter suum honorem. Et cùm sit summè bonus, ideo omnia operatur propter creaturarum vtilitatẽ, multo tñ principalius suũ intendit honorẽ, q̃ vtilitatem creaturæ. Quod quomodo hęc intelligatur, scribitur in tractatu intitulato, Viola animæ, in quarto dyalogo. c. xxxv. vbi multipliciter cõprobatur, q̃ Deus omnia operatur ad suũ honorem. Et ibidem in c. xxxvij. ponitur quomodo homo tenetur deum honorare, & ad hoc obligatur propter octo causas ibi relatas, quas videre poteris.

Et in ista diuinitate sunt tres personæ pater & filius & spiritussanctus, æquales in deitate, ita q̃ vna non videtur esse maior altera: quod quomodo intelligatur, vide magistrum sentẽtiarum in primo libro. distinctio. xx. ordinem tamen illarum posui. s. in tertia parte, qui intelligẽdus est, secundũ quod dicitur ibi. & quod ibi ponit sanctus Thomas vbi quærit. vtrũ in diuinis personis sit ordo, vbi dicit aliquem esse ordinem quẽ clarè explicat: ponẽdo q̃ ordo in ratione sua includit tria, scilicet ratione prioris & posterioris, distinctionem, & rationem ordinis, de quibus dixi suprà in prima parte, in lxxviij. consideratione.

Et de laudibus Dei ponit Dionysi⁹ Rylrel qui fecit tractatum vnum.

Et de honore dei Ioannes de Teneramunda scripsit librum vnum.

Ipse em̃ magnus est dñs super omẽs deos. vt habetur psalm. xciiij. Sed olim apud homines idolatras plures habiti fuerũt pro dijs: de excellentia quorum non curo, cùm in eis non possit dici excellentia quo ad deitatẽ, quoniam omnes dij gentium demonia. psalmo xciiij. & de pluribus dijs & deabus, vide Textorẽ in sua Officina ĩ c. de dijs. vbi ponit de viris qui fuerunt reputati dij, & de mulieribus quæ fuerunt reputatæ deæ: quoniam loquendo etiam de mulieribus deos dicimus. vnde Virgilius de Venere.

Descendo, ac ducente deo flammam inter & hostes

Expedior. Et etiam de stellis & planetis qui colebantur pro dijs, & etiã de animalibus, & omnes illos multi inuocabãt in eorũ necessitatibus, & putabãt auxiliũ habere ab eis secundùm diuersitates necessitatum. vt ibi declarat. & in maximo honore aliqui in vno loco, alij in alio habebantur. hodie verò loco istorum deorum, nos Christiani inuocamus sanctos, vt orent deũ pro nobis, nec deos alienos adoramus, prout nec fecit Dauid.

SEcunda consideratio. Paradisus cœlestis est excellentior in omnibus paradiso terrestri, propter infinita quæ nõ sunt in ipso paradiso terrestri. Quoniam in eo est inclita felicitas, cũ sit ciuitas cœlestis in qua scripti sumus, & ciues decreti. Vnde dicit propheta psalm. lxxxvj. O q̃ gloriosa dicta sunt de te, ciuitas dei. Sicut lætantiũ omniũ habitatio est in te: fundaris enim exultatione vniuersę terræ. Non est in te senectus, nec senectutis miseria: nõ est in te mancus, nec claudus, neq; gibbosus, neq; deformis, dũ omnes occurunt in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Quid hac vita beatius? vbi nõ est paupertatis metus, nõ ęgritudinis imbecillitas? Nemo lęditur, nemo irascitur, nemo inuidet. Cupiditas nulla exardescit. Nullum cibi desiderium. Nulla honoris aut potestatis pulsat ambitio. Nullus ibi diabolicus metus, insidię dæmonum nullæ, terror gehennæ procul. Mors neq; corporis, neq; animæ, sed immortalitatis munere iucunda vita. Nulla erunt tunc mala, nusquam discordia, sed cuncta consona, cuncta conuenientia, quia omnium sanctorum vna erit concordia, pax cuncta & lætitia continet: tranquilla sunt omnia & quieta, iugis splendor. Non ille qui nunc est sit tanto clarior quanto felicior: quia ciuitas illa, vt legitur, non egebit lumine solis, sed dominus omnipotens illuminabit eam, & lucerna eius est agnus, vbi sancti fulgebant vt stellæ in perpetuas ęternitates, & sicut splendor firmamenti qui erudiunt multos. Quapropter nox ibi nulla, nullæ tenebræ, concursus nubium nullus, nec frigoris ardor, vel asperitas vlla: sed talis erit temperies, quam nec oculus vidit, auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: nisi illorum qui ea perfrui digni inueniuntur, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ. Verum super hæc omnia est consociari chori angelorum & archangelorum, atq; omnium cœlestium virtutum, intueri patriarchas, & prophetas, videre apostolos atq; omnes sanctos, videre etiam parẽtes nostros. Gloriosa sunt hęc, sed multo gloriosius est præsentem dei vultum cernere, incircunscriptum lumen videre: superexcellens gloria erit, cùm deum videbimus in seipso, videbimus & habebimus in nobis quem cernere finis non erit. hæc Augustinus in suo manuali. capit. xvij. ponit de gaudio paradisi, vbi sic dicit. O vita vitalis, vita sempiterna, sempiternè beata, vbi gaudium sine mœrore, requies sine labore, dignitas sine tremore, opes sine amissione, sanitas sine languore, abundantia sine defectione, vita sine morte, perpetuitas sine corruptione, beatitudo sine calamitate: vbi omnia bona in charitate perfecta, vbi spes & visio facie ad faciẽ, vbi plena scientia in omnibus & per omnia, vbi summa dei bonitas cernitur, & lumen illuminans à sanctis glorificatur, vbi pręsens maiestas Dei conspicitur, & hoc vitæ cibo sine defectu mens intuentium satiatur: vident semper & videre desiderant, sine anxietate desiderant, & sine fastidio satiantur. vbi verus sol iustitiæ, mira suæ pulchritudinis visione omnes reficit: & ita vniuersos cœlestis patriæ eius illuminat, vt luceant, ipsi lumen vident illuminatum per Deum, lumen illuminans vltra omnem solis nostri splendorem atq; cunctarum stellarum immortali adherentes deitati, ac per hoc immortales & incorruptibiles, facit iuxta ꝑmissionẽ domini saluatoris. Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecũ, vt videant claritatẽ meã, & omnes vnũ sint, sicut tu pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis vnũ sint: hæc ille. Et idẽ Augusti. amplè in libro soliloquiorũ. c. xxxvj. ponit gloriam cœlestis patriæ. fortè dicam latius infrà, quãdo ponam de excellentia patriarum.

De huiusmodi paradiso cœlesti scripsit Dantes in vna comedia quæ appellatur paradisus, allegatus per Albericum de Rosate in suo dictionario.

Sanctus Thomas in tertio sententiarũ. distinctio. xxij. qõ. ij. articu. j. qõ. iij. dicit triplicem esse paradisum cœlestem,

ſtem terreſtrem,& ſpiritualem,quę dicitur viſio Dei.

Vide quid dicant philoſophi & catholici de beatitudine huius cœleſtis patriæ ſeu paradiſi per Simphorianum Cāpegiū in ſuo lib.de vita ſupercœleſti.c.j.ij.iij.iiij.& v.

Aduerte etiam,ꝙ paradiſus dicitur cœlū empyreum, vt dicit gloſ.in verbo,quæ in paradiſo.in ca.eccleſia.de cōſecra.diſtinc.iiij.vt habetur etiam Ezechie.xxviij.In delitijs paradiſi fuiſti.de quo habetur de pœniten.diſtinc.ij.c.principium. Et etiam dicitur viſio Dei,ſiue vita beata, iuxta illud dictum latroni: Hodie mecum eris in paradiſo. Lucæ xxiij.Et etiam habetur ij.ad Corinth.xij.Scio hominem in Chriſto ante annos quatuordecim &c.& poſt. Quoniam raptus eſt in paradiſum.

Vel dicitur etiā paradiſus quaſi parans dei viſum,vel quaſi paratis dans viſum:quia ibi facie ad faciem deum videbimus j.ad Corinth.xiij.vt dicit Ioan.de Turrecremata in d.c.eccleſia.de conſecra.diſtinc.iiij.

Tertia conſideratio eſt de anima,eo quia animæ beatorum collocantur in paradiſo cœleſti,qui locus deputatus eſt pro illis.gloſ.j.& ibi Ioan.de Turrecrema.in ca.tempus.xiij.q.ij.quoniā dicitur Pſal.xliiij.Aſtitit regina,id eſt anima,à dextris dei in veſtitu deaurato circūdata varietate.vt dicit Antoninus Florenti.in iij.parte.in pœmio illius iij.partis.& dixi ſuprà in iij.parte,vbi dixi,ꝙ nedum angeli ſunt in paradiſo,ſed etiam ſancti.

Ideo etiam ante omnia laudanda eſt:quia cūctis rebus præferenda eſt.Primo corpori:vt eſt text.in ca.ſchedulo. xxxviij.diſtinc.Secūdò quibuſcūq; rebus inanimatis.tex. eſt in l.ſancim⁹ j.C.de ſacroſan.eccl.do.meus Iaſon in l.licet inter priuatos.in j.col.C.de pactis.& in auth.ſacramēta puberum.in xvj.col.C.ſi aduerſus venditio. Alexand. conſilio ſuo xxxviij. in iij.col.in primo volumine.facit text.in ca.cūm infirmitas.extra de pœni.& remiſ.& in ca. præcipimus.in princip.xij.qō.j.& ca.ſi habes.xxiiij.qō. iij.& ca.ſolitæ.§.verum.verſicu.quòd autem.extra de maiorita.& obedi.corpus tamen rebus.l.in ſeruorum.in fine. ff.de pœnis. Alex.in cōſil.xiiij.in fi.in iij.volumine.

De excellentia animæ videatur Florentinus in ſua ſumma,parte prima.titu.j.ca.j.vbi ponit,quomodo eſt facta ad ſimilitudinem dei.& in §.ij.& iij.de nobilitate illius & pulchritudine habetur in ca.ij.§.primo & ſecūdo. Etiam de dignitate & excellentia illius ponit Bernardinus de Buſtis in ſecūda parte ſui roſarij,ſermone x.in litera T.vſq; ad finē:vbi dicit,ꝙ nobilitas animæ ex tribus apparet,ex ordine,ſcilicet magnitudine,& pulchritudine.

Primo ordine,quia in ſupremo loco ordinata eſt:bonum enim vniuerſi conſiſtit in ordine.xj.Methamor.Primo,deus in infimo loco poſuit terrā & terrena grauia. Secundo loco ſuperiori & aſcendēdo poſuit aquam. Tertiò, aërem.Quarto verò ignem,quem propter calliditatem à nobis elongauit.Poſt ignem poſuit Lunam in primo cœlo:deinde Mercurium in ſecūdo cœlo:poſt Venerē,in tertio,Solem,in quarto. Martem,in quinto,Iouem,in ſexto. Saturnum,in ſeptimo. Cœlum ſtellatum cum duodecim ſignis in octauo,& quaſi ſeptuaginta duabus conſtellationibus qđ dicit̃ firmamētū,poſt firmamentū ſiue cœlū ſtellatū poſuit cœlū criſtallinū:& poſt cœlū empyreū ĩ quo iacent,& collocantur animę beatorum.dicā infrà ſuis locis.

Cūm igitur natura ordinet ignobiliora inferius.nobiliora verò ſuperius.patet animam eſſe nobiliſſimam oĩbus ſupradictis ordine,quia collocatur in nobiliori loco.

Secundo verò dicitur nobilior magnitudine,quia magna eſt terra,vt infrà dicemus. vnde dixerunt Theododoſius & Euriſtenes philoſophi,ꝙ longitudo terrę eſt triginta,& vnum millia milliariorum. Licet autem terra ſit tantę magnitudinis,tamen maior in decuplo eſt aqua.& ſimiliter vnū cœlū altero.Et ideo cœlū empyreū eſt indicibilis altitudinis & magnitudinis.vnde dicunt quidam, ꝙ ſi maſſa plūbea à cœlo empireo deſcēderet,vix in quingentis annis vſq; ad terram veniret. Nam, vt refert Rabi Moyſes magnus philoſophus,quodlibet cœlum cuiuslibet planetæ habet in ſpiſſitudine viam quingentorum annorum,id eſt tantum ſpatium,quantum quis poſſet ire de via plana in quingentis annis.Et idem philoſophus dicit. ꝙ inter cœlum,& cœlum ſimiliter eſt diſtantia viæ quingentorum annorū.vnde ſecundū eum à centro terræ vſq; ad concauum cœli Saturni,eſt via ſeptem milium ſeptingentorum annorum,id eſt tantū ſpatiū quantū de via plana aliquis iret de ſeptem millibus & ſeptingentis annis ſi tantum viueret.ita ꝙ quilibet annus computatur ex ccclxv.diebus,& iter cuiuslibet diei ſit quadraginta milliariorum,& quodlibet milliare ſit duorum mille cubitorum. Si autem tanta eſt diſtantia à terra vſq; ad cœlum ſaturni, quod eſt ſeptimū cœlum,quāta erit vſq; ad decimū,ſcilicet empyreum,dicam latius infrà de his cœlis,ſed an ſint hæc vera,deus ſcit,qui omnia fecit in pondere,numero, & menſura.Sapien.xj.Indubitanter tamen eſt tenendū,ꝙ cœlum ipſum empyreum eſt maximū & altiſſimū,in loco autem illo maximo collocabitur anima.vnde ipſa dicere poteſt illud Eſaiæ.Cœlum ſedes mea.& Eccleſiaſti.xxiiij.Ego in altiſſimis habitaui.& Baruth iij.O Iſrael,q̃ magna eſt domus dei,& ingens locus poſſeſſionis eius . magnus & non habens conſummationem,excelſus & immēſus.Ex quo apparet nobilitas animæ in tam excelſo loco et nobili collocandę.

Tertiò patet animæ nobilitas ex eius pulchritudine & pręcioſitate.de qua Augu.in epiſtola ad Deodatum,inquit.Animæ natura,nec terra,nec maria,nec ſidera,nec luna,nec ſol,nec quicq̃ oĩno quod tangit aut videri poteſt. nō deniq; ipſum quod à nobis videri nō poteſt, cœlū,melius eſſe credendū eſt.Imo hæc oĩa longa deteriora eſſe q̃ eſt quęlibet anima,ratio certa cōuincit.hęc ille,vt dicit bernardinus de Buſtis in dicto ſermone x.in fine. Ex quo dicit ꝙ nobilior eſt anima q̃ omnes aliæ creaturæ pręter angelicam,quod etiam probat ſic.Nobilior eſt finis his quæ ſunt ad finem.ij.phiſicorū.ſed finis quodammodo omniū eſt homo,vt dicit Ariſtotel.ij.de anima. Quodammodo dicitur,quoniā vt habetur.j.Ethicorū.Duplex eſt finis,ſcilicet principalis & ſecūdari⁹,ſiue finis ſub fine,vt ibi habet̃. Si loquamur de fine principali,tūc ſecundū Bonauēturā in ij.diſt.v.arti.ij.q.j.& Richar.in eod.lib.diſ.j.arti.v.q.iij.ꝙ deus eſt finis omniū creaturarū quas ad ſui gloriā creauit. Prouer.xvj.Si aūt loquamur de fine ſecūdario,ſic homo eſt finis oĩm.vnde Gen̄.j.dicit dn̄s.Dominamini piſcibus maris,volatilib⁹ cœli,& beſtijs vniuerſę terrę,oĩq; reptili quod mouetur in terra.dixi ſ.in ij.parte.in j.conſideratione.Si ergo homo eſt finis aliarū creaturarū,ergo eſt nobilior illis.Pars autē hominis dignior eſt anima.vnde Augu.de ciuitate dei.lib.viij.c.xv.dicit.Omni corpori pręferuntur animæ.Et idē lib.ſoliloquiorū ca.xx.ait.Quicquid eñ cœli ambitu cōtinetur,inferius ab humana natura eſt quę facta eſt,vt ſummū ſuperius poſſideret,cui⁹ poſſeſſiōe beata fieret.Et ait Ouid.ij.Metha.Cœloq; animus pręſtātior omni.Et ſic anima dignior eſt cœlo empyreo in quo

est collocanda. Nam & plerunq; contentum dignius est continente, sicut lapis prætiosus suam capsellam valore transcendit. Ideo de anima loquens in lib. de quantitate animæ Augu. ait. Quẽadmodũ fatendum est animã humanã nõ esse quod De⁹ est, ita presumẽdũ est nihil inter oia quę creauit ipsi Deo esse propinquius. Et dicit Crisippus in libro de contemptu mundi. Quãto cœlum terra pulchrius, tanto animæ pulchritudo omnẽ formã quãuis pulcherrimam superat. Et ibidẽ ait. Si fieri posset, vt corporalibus oculis animæ pulchritudinem videremus, derideremus omnia hæc quæ ex terrena substantia decora esse videntur. Ita dicit Bernardinus in loco suprà allegato. Et ibi etiam in principio ponit de animæ immortalitate: vbi probat ipsam esse immortalẽ autoritate, ratione, & exemplo. Ad quam beatitudinẽ peruenire possit anima. vide Simphorianũ Campegiũ in suo lib. de vita supercœlesti. ca. v. vj. & vij. & amplè in margarita philosophica. lib. xj. c. xxx. xxxij. & xxxxiij. & totus ille liber vndecimus est de anima: ad quem recurre.

Et aduerte, ꝙ determinatio Parisiensis ita se habuit in cõsilio vniuersali Parisius celebrato, ꝙ vna anima est perfectior alia, etiam in naturalibus, ita ꝙ vna anima differat ab alia naturali præstantia, quod etiã tenuit Bonauẽtura, et plures alij cõtra Thomã & Alexãdrum de Halis, vt refert Simphorianus Campegi⁹ in lib. de vita cœlitus comparanda. lib. ix. dicam fortè alibi quãdo ponam, vnde hoc quòd vnus est perfectior altero.

Aduerte etiam quòd anima iure humano in multis priuilegiatur.

Primò, em̃ dicit ius humanum, ꝙ vnius animæ amissio maius damnũ censetur, q̃ si innumerabilium corporũ mors cõtingeret, textus in cap. si habes. versic. quid dicam de coniuge. xxiij. q. iij.

Secundò, ꝙ probatio quæ animæ fauorem respicit, quamuis dubia acceptari debet, vt in notabili casu ponit Felin. in capi. præsentia in ij. notabi. colum. vij. de probationibus.

Tertiò, quia relictũ pro anima dicitur relictum ad pias causas, glo. est. j. in l. si quis Titio. ff. de legatis. ij.

Quartò, quia fauori animę non potest renunciari, Bal. in l. j. in ij. colum. C. de vsu & vsufructu legato.

Quintò, in his quæ salutem animæ respiciunt ad vitandos graues cõscientiæ remorsus tutior pars est tenẽda. Ita dicit tex. in clemen. exiui de paradiso. §. itẽ quia. versi. nos itaq;. de verbo. signifi. notatur in c. iuuenis. in tex. & glo. j. extra de sponsalibus. & in c. j. in glo. fi. de scrutinio in ordine faciendo. & est tex. in c. illud. §. licet autem. & ibi gloss. in verbo, in dubijs. de clerico excommu. ministrante. facit etiam tex. in c. fi. de senten. & re iudicata.

Sextò, licet vasallus feudũ irrequisito dñi consensu alienare nõ possit, etiam pro anima. vt est tex. in c. j. §. donare. qualiter olim poterat feudũ alienari. in vsibus feudorũ. Tamen dñs tanq̃ habens ius potentius inuito vasallo poterit feudũ pro anima sua relinquere. text. in c. vnico. j. responso. de allodijs. Ludo. Romanus per illũ tex. in repetitione authẽ. similiter. in xiij. colũ. in tertio priuilegio, piæ causæ inter vltimas voluntates. C. ad legem Falcidiam.

Septimò, q̃uis pater possit filium exhæredare, & filius patrẽ ex causis positis in authẽ. vt cũ de appella. cognoscitur. §. causas. colla. ix. Tñ propter fauorem animæ si filius monasteriũ fuerit ingressus nõ poterit à patre exhæredari c. nõ liceat. in prin. xix. q. iij. Quẽ ponderat ad hoc singularẽ Ludouicus Romanus in d. authen. similiter. facit tex. in authen. de monachis. in princ. collatio. iij.

Octauò, quia aliàs filiusfamilias qui non potest testari. l. tam is. §. fi. ff. de donatio. causa mortis. l. sentum. cum glo. fi. C. qui testamẽta facere possunt. Tamen pro anima testari potest. c. licet. §. fi. de sepulturis. in vj. Roma. in dicta authen. similiter. in xv. colum.

Nonò, verba fauore animæ debent interpretari & accipi in latiori significatione. Bar. in authen. sacramẽta puberum. C. si aduersus venditionem. hæc prędicta dicit cõciuis & contemporaneus noster dominus Ioãnes de Mõthelono in suo promptuario iuris. in verbo, anima.

Quamvim potestatemq;, & imperium habeat anima rationalis in corpus humanum, & quã procliue ipsum corpus deprehendatur ad animæ obsequia: multum elegãter describit Cælius lectionum antiquarum. lib. xj. c. xv. cum sequenti. vbi philosophicè & historicè procedit.

Quarta consideratio est de paradiso terrestri, & secũdũ aliquos sunt sex, quos enumerat Philippus Bergomẽ. in primo libro sui supplementi chronicarũ. vt. j. patet. Et excellentior oĩbus alijs est ille qui est in oriente, de quo, Gẽn. ij. Plantauit dñs deus paradisum voluptatis à principio: in quo posuit hominẽ quẽ formauerat, produxitq; dominus deus de humo omne lignum pulchrũ visu & ad vescendũ suaue: lignũ etiã vitæ in medio paradisi, lignũq; scientię boni & mali, & cætera huiusmodi: vt ibi habet. & hic locus est in orientis partibus, cuius vocabulũ ex græco in latinũ vertit hortus. Porrò hebraicè gau eden dicitur. hau hortus, & eden: in nostra lingua delitiæ interpretatur, quod vtrumq; iunctum facit hortũ delitiarum. Est enim omni genere ligni & pomiferarum arborum consitus, habens etiam lignum vitæ, non ibi frigus, sed perpetua aëris temperies, cuius medio fons prorũpens totum nemus irrigat, diuiditurq; in quatuor nascentia flumina. de quibus infra xviij. cõsideratione dicam. de quo cecinit poëta Ouidius.

Ver erat æternum, placidiq; tepentibus auris
Spirabant zephiri, natos sine semine flores,
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat,
Nec renouatus ager grauidis canebat aristis.

Vt refert Ioãnes Laziardus in suis epitomat. historiæ vniuersalis. in c. v. de paradiso terrestri. Cuius loci aditus post peccatũ primi hominis interclusus est. septus est em̃ vndiq; romphea flãmea. i. muro igneo accinctus, ita vt cũ vertice eius cœlo pene iũgatur incendiũ. Cherubin quoq; i. angelorũ præsidiũ arcẽdis spiritibus malis super rõpheę flagrantia ordinatum est, vt hoïes flammæ, angelos verò malos Cherubin submouerẽt, ne cui carni vel spiritui trãsgressionis aditus pateat. vt dicit Ptholemæus in suo libr. de tribus orbis partibus. c. ij. Ita etiã de hoc paradiso loquitur Archid. in c. oĩbus. in prin. xxiij. q. j. & Alberi. de Rosate in suo dictionario. in verbo, paradisus. in ij. notabili. in fin. vbi dicit, ꝙ paradisus est amœnissimus ex mirificis insectionibus, & plãtis, & fragãtissimis aromatibus ex vernãtibus florib⁹, & tẽperatissimis rorib⁹ & moderatissimis vẽtis ac placabilib⁹, ex amænissimis auiũ cantibus, ex purimis floribus, ex validissimis sæpibus, & ex oculosissimis custodibus. De eo etiã loquitur Bal. in c. j. §. mutus. in prin ĩ ti. episcopũ vel abbatẽ & c. in vsib⁹ feudorũ. vbi dicit allegãdo Albertũ, ꝙ de paradiso terrestri propter eius altitudinem aquæ cadentes faciũt tantũ strepitum, ꝙ oẽs qui ibi noscuntur perdunt auditum: tamen non sunt surdi

à natura: quia si transportarentur ad alium locum antequã surdescerent, audirent. Et de huiusmodi paradiso terrestri, dicit Damascenus lib. ij. ca. xj. sic: quia verò Deus ex visibili creatura plasmaturus erat, hominẽ ad suam imaginẽ, et similitudinem tanquã quẽdam regem & principẽ vniuersæ terræ, & eorum quę in ea sunt: pręstruxit ei quãdam veluti regiam, in qua diuersans beatam, & ex omni parte felicem deduceret vitam. & ipse est diuinus paradisus dei manibus in eden plantatus, lętitię & voluptatis omnis promptuariũ. Eden em̃ voluptas interpretatur: in oriente verò omni terra excelsior collocatus est, optima temperie et aere subtilissimo atq; purissimo splendidus, plantis semper virentibus insignis, odoris suauitate refertus, plenusq; lumine vniuersæ sensibilis venustatis & pulchritudinis superexcellens intelligentiam: diuinus profectò locus ac dignus eius qui ad imaginem dei creatus fuerat incolatu, in quo nullus irrationalium habitabat: sed solus homo diuinarum manuũ factura. In medio verò eius lignũ vitæ deus plãtauerat, & lignũ sciẽtiæ &c. hæc ille. Et ibi amplè in cõmentario: an sit verum quòd nullum ibi habitauerit irrationale: sed nõ insisto, cũ non sit presentis speculationis, & solum intendo ad gloriam & commendationem illius paradisi terrestris, qui vltra commendari et laudari potest in multis.

Primò, propter antiquitatem plantationis: quoniam vt habetur Gene. ij. & suprà eadem consideratione in principio dixi. Plantauit Deus Paradisum voluptatis à principio & cetera.

Secũdò, nobilitate situatiõis siue fundationis: quia fundatus est locus ille in parte orientis, vt dicit beatus Isidorus. vt quidam doctores exponũt illud Gene. ij. Plantauit dñs Paradisum in principio, non quidẽ solũ temporis, sed etiam loci: cuiusmodi est pars orientis quę nobilior est, sicut dextra pars in homine. Et q; sit in oriente ponitur in margarita philosophica. lib. vij. xlv. vbi satis amplè.

Tertiò, propter nobilitatem hospitis: habuit enim nobilem habitatorem, scilicet hominem: etenim dicitur Genesis ij. Plantauit Deus paradisum voluptatis, in quo posuit hominem quẽ formauerat.

Quartò excellentia denotatur ex affluentia voluptatis siue delitiarum. vnde Gene. vbi suprà. Plantauit Deus paradisum voluptatis.

Quintò, excellentia illius denotatur ex arborum & florum amœnitate, cũ Geñ. ij. dicatur. Produxitq; Deus om̃e lignum pulchrum visu.

Sextò, ex præciositate fructuũ, cũ in loco præallegato dicatur. Erat enim in medio paradisi lignum vitæ.

Septimò, ex puritate & munditia quę satis comprehẽdi potest ex fluuio egrediente de illo cùm dicatur Gene. ij. Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigãdum paradisum. Ista dicit & refert Ioãnes de Turrecremata. in d. c. ecclesia. de consecratio. distin. iiij. vbi dicit ecclesiam cõuenienter comparari debere paradiso terrestri, propter illa septem commendabilia quæ adaptat ibi ecclesię militanti, vt ibidem videre poteris.

Et, vt ait Philippus Bergomeñ. & suprà dixi, sunt sex paradisi terrestres.

Vnus, vt dicit, est in oriente versus zephirum.

Alter, in ęquinoctiali inter eurum & euronotum.

Tertius de quo Beda meminit inter cãcri topicum, & circulum antarticum.

Quartus, ad oriẽtem versus eurrum vltra æquinoctialem in quo solis calores sunt.

Qnintus, paradisus terrestris ad polum antarticum esse dicitur, de quo Solinus meminit.

Inuenitur etiam in occidente alius voluptatis & delitiarum paradisus, de quo sic habem⁹. q; senatus populusq; Romanus mandauit summũ sacrorũ pontificem, non nisi de Italiæ horto delitiarum eligi debere. Et de huiusmodi paradiso terrestri multa à theologis habentur in ij. sententiarum distinctio. xix.

Vide etiam Cęliũ in libris suarũ antiquarũ lectionum, lib. j. c. xxj, dicentem apud Platonem esse regionẽ similẽ paradiso terrestri, & in quo loco sit ipse paradisus terrestris secundũ Arrianum, apud Græcos historicos tante in scribendo integritatis, vt veritatis cõseruator, studiosusq; vulgò cognominatus: atq; ita etiamnũ honestetur in libros. Hic in parte postrema Indici cõmentarij, veluti ipse quoq; Moysi succineret. Ita scribit, Hãno Carthaginensis prouectus classe ab colũnis Herculeis in oceanum, relicta ad leuem Lybia, diebus triginta enauigauit occidua petẽs: mox vbi in meridiem diuertisset plurima sesè illi obiecere impedimenta. Nam pręter ardores feruidi syderis, vt in perusta regione mundi aqua potabili deficiebatur: audiebatur porrò creber de cœlo fragor, interim latè promicantia in sublimi fulgura oculos perstringebant, videbãturq; veluti flammarũ riui præcipitantes è cœlo. quãq; Cyrene ad extrema Lybie in tanta camporũ vastitate herbis nuda non sit, neq; item aquarũ inops: & ibi allegat de paradiso dicta Damasceni, & sancti Thomę, & Conciliatoris dicentiũ paradisum esse in oriente, que portio mũdi nobilior est: quia dextra. vt ibi Cęlius, quem videas.

QVinta consideratio est de cœlo. qd' dicit Augustin⁹ esse regnum felicissimũ carens more, & vacans sine fine, cui nulla tempora succedunt per ęuũ, vbi cõtinuus sine nocte dies nescit habere tempus, vbi victor miles post laborem donis ineffabilibus cumulatur: Nobile perpetua caput amplectente corona, hæc dicit, Augustinus in suo manuali. cap. viij. Sedes enim domini est, & omnibus dominabitur. Psal. cij. & Psal. x. Dominus in cœlo sedes eius. & habetur Esaiæ lxvj. Cœlum sedes mea. & habetur Marci v. Nolite iurare per cœlum, quia thronus Dei est. ca. et si Christus. extra de iureiurando. Altitudinẽ illius nemo dimensurare. Eccli ij. Nec quæ in cœlis sunt, quis inuestigare potest. Sapień. ix.

Aliqui dicunt, quòd sunt vndecim cœli. In primo stat Luna, & nulla stella in eo stat præter Lunam, totum in superficie cœli secundi concaua continetur, & in orbes quatuor, & epiciclum diuiditur. Habet imprimis tres orbes sicut sol in figuratione dispositos: vltra hoc habet vnum orbem mundo concentricum prædictos tres ambientem, qui deferens caput draconis dicitur. insuper & epiciclum habet profunditati medij primorũ trium orbium immersum, in quo corpus Lunæ figitur & mouetur.

In secũdo verò cœlo stat Mercuri⁹, & in superficie cõcaua cœli tertij cõtinetur, & in orbes quinq; & epiciclum partit. Habet em̃ duos orbes inequalis spissitudinis, quorũ superficies cõnexa supremi & cõcaua infimi mũdo cõcentricę sunt, supficies verò cõcaua supremi, & cõnexa infimi mũdo sunt ecentricę sibijpsis. tñ cõcentricę, & harũ centrũ (quod etiã centrũ parui circuli nominamus) à cẽtro ęquãtis tantum quantum centrum, quãtis à centro mũdi distat, et vocantur hi duo orbes augem ęquãtis deferentes. Quõ autẽ mouentur, dicam infrà in explanatione planetarum

Tertium est cœlũ,in quo solus planeta qui dicitur Venus,rotatur:& in superficie cõcaua cœli solaris cõtinetur, insuper& in orbes particulares,quemadmodum Saturni, Iouis,aut Martis cœlũ partitur. Circũfertur autem hoc cœlum totum in xxiiij horis,semel ab Oriente per Occidentem in Orientem redeundo per primi mobilis motum:sed orbes eius augem deferentes super axe & polis zodiaci ad motum octauæ spheræ circunducuntur. Quo autem motu moueatur:vide in Margarita philosophica,lib.vij. de principijs astronomiæ.c.xxxij.

Quartum cœlum est in quo Sol est,& in quo mouetur in superficie concaua cœli Martis continetur,& in tres orbes particulares diuiditur,duos scilicet augem deferentes, & ipsum deferentem solare corpus.æquantem autẽ & epiciclum non habet. Mouetur autem motu raptus ab oriente per occidentem redeũdo in orientem in xxiiij.horis ad motum primi mobilis,orbes augem deferentes eisdẽ mouentur motibus quibus & orbes auges Saturni,Iouis,& Martis deferentes. Deferens autẽ solis super polis & axe proprijs secundũ successionem signorũ ab occidente,scilicet versus oriẽtem quotidie quinquaginta nouem ferè minutis & octo secũdis circũfertur. Et ita Sol totum zodiacũ in ccclxv.diebus sex horis fermè peragrat nobisq; annum complet:dicam latius infrà vbi fiet mentio de planetis.

Quintum cœlum est in quo solus Mars rotatur cœlo lo sexto contiguum,& sub eo locatur|quemadmodum sextum sub septimo. In totidemq; orbes diuiditur & mouetur,& eisdem motibus,quibus cœlum Saturni & Iouis,de quibus statim dicam.

Sextum cœlum est in quo stat sola stella Iouis: & est cœlo Saturni contiguum,ita scilicet vt superficies eius cõnexa concauam cœli Saturni contingat:de motu etius etiã infrà dicetur.

Septimum cœlum est in quo continetur Saturnus in orbes tres ab inuicem diuisos & cõtiguos partitur,de cuius motu infrà vide.

Octauum cœlum est quod firmamentũ dicitur,& stellis numerabilibus ornatum est,quæ fixæ appellãtur,quoniam omni tempore æqualiter à seipsis distant. Nec proprium motum à motu sui cœli habẽt. Et in hoc cœlo sunt decem circuli imaginarij sese intersecantes, ac imaginum in cœlo situm,motum & diuersitatem notificantes. Et mouetur triplici motu.

Primus est ab oriente versus occidentem ad motum primi mobilis super polis mundi,& completur in spacio naturalis diei.

Secundus & huic cõtrarius ab occidẽte,scilicet in ortũ secũdũ successionẽ signorũ ad motũ nonę sphęrę in cc.annis,gradu vno & xxviij.minutis fere,& sic in 49000. annis totus perficitur:& motus angiũ & stellarum fixarũ dicitur:quo scilicet motu stellæ quę sunt in firmamẽto cœli variãtur de signo in signum respectu zodiaci primi mobilis. vnde pleiades stellæ fixæ quę iuxta figurationẽ sunt in capite Tauri in firmamento respectu zodiaci superioris sunt in xxij.gradu Tauri,& sic de alijs.

Tertius motus repedatiõis,quo scilicet octaua sphęra mouetur super duobus circulis paruis,quorũ poli sunt capita libræ & arietis nonæ sphæræ,& semidiameter illorum circulorũ est gradus iiij.minuta.xviij.& secũda xlij.& ille motus accessus & recessus nominat̃.in vij.milibus quoq; annis complet:& solus octauæ sphęræ proprius est,quia vnius corporis naturalis tantũ vnus est motus secundùm naturam ratione illius motus stellæ fixæ,nõ semper æquè distantia polis immobilibus primę sphærę.de his amplè per margaritam philosophicam,vbi suprà.c.vj.

Nonum cœlum stellis caret, similibus characteribus quibus & decimum est insignitũ,de quo statim dicam. Et duplici motu reuoluitur. Primo quidem ad motum primi mobilis. Secundò motu proprio ab occidente versus oriẽtem super polis proprijs in cc.annis,gradu vno & minutis xxviij.ferè secundùm successionem signorum respectu zodiaci primi mobilis. Totam reuolutionẽ in 49000. annis cõplet,quæ reuolutio à quibusdam magnus annus Platonis dicitur. Aiunt enim Platonẽ scripsisse integra reuolutione ista completa omnia in eodem statu & dispositione consistere,quo in initio reuolutionis fuerant. Hanc positionem diuus Augusti.de ciuitate dei.libro xij.c.xiij. in fine explodendam & religioni nostræ contrariam ostẽdit dicens. Absit, inquã,vt nos ista credamus,semel enim Christus mortuus est pro peccatis nostris, resurgens autẽ à mortuis iam non moritur,& mors illi vltra non dominabitur,& nos post resurrectionem semper cum domino erimus,ad Romanos vj.

Hoc cœlum à quibusdam Aqueum,ab alijs cristallinum appellatur:supra firmamentum enim(quod octauũ cœlum dicimus) scriptura aquas esse multipliciter astruit: vnde Genesis j. Fiat firmamẽtum in medio aquarũ,& diuidat aquas ab aquis:& dicunt scripturæ firmamentum esse constitutum in medio aquarum, & diuidere aquas illi supereminentes ab aquis subsidentibus.

Quia autem supra firmamentum sint aquæ præter Geneseos sententiam,ostendit etiam Dauid Psalm̃.ciij. Qui extendis cœlum sicut pellẽ,qui tegis aquis superiora eius. Et psalm̃.cxlviij. Et aquæ quæ super cœlos sunt laudent nomẽ domini. Dicam infrà amplius quãdo fiet mẽtio de elementis,sed nunc sufficit,q; etiam istud vocetur ab aliquibus cristallinum.

Decimum cœlum omnium corporum primum est mobile motu,scilicet diurno ab oriente versus occidentẽ, iterum redeundo in orientem in xxiiij.horis sine fatigatione & pœna regulariter,id est non velocius vno tempore q̃ alio:& illo motu secum rapit omnes sphęras inferiores: fitq; talis motus super polis mundi. Et in hoc cœlo nullæ sunt stellę, nec characteres & lineationes quæ percipi possint,sicut nec in nono cœlo. Quidam tamen contendunt visu acutissimo quasdam percipi posse,sed alios fallunt quia falluntur. vt habetur in dicta margarita loco suprà citato.capitulo ix.

De his decem cœlis scripsit Ioannes Laziardus in epythomatibus historiæ vniuersalis.c.iiij.

Vndecimum cœlum primo die immobile creatum,& mox angelis sanctis repletum,est corpus subtilissimũ,primum mundi fundamentum & quantitate maximum,qualitate lucidum,figuratiõe sphæricum,locali situ supremũ, amplitudine spirituum, & corporum visibilium & inuisibilium contentiuum,dei summum habitaculum,& diuersas ob causas variè denominatur. potissime tamen dicitur empyreum,hoc est igneũ:cũm à superbenedicta trinitate in eodem residente,secundùm nonnullos illuminatũ sit.

Rabanus tamen dicit,q; sunt tãtum septem cœli, scilicet empyreum quod est supremũ,cristallinum seu aqueũ, sydereum,igneum,olympicum,æthereum,& aëreum.

Inter hæc tñ de quibus Barthol. Anglici in suo libro de proprietatibus rerum li.viij.cœlum empyreum est dignius &

gnius & excellentius omnibus alijs. Cũm sit primum & summũ, & talis est locus angelorum, regio & habitaculũ hominum beatorũ. Illud enim est primum mũdi firmamẽ tum quãtitate maximum &c. vt hic ante dictum est. Et in hoc cœlo empyreo sunt animæ sanctorum collocatæ. vt dicit de Lyra Danielis. vij. super illo verbo, Regnum autẽ & potestas, & magnitudo regni quæ est subter omne cœlum detur populo sanctorum altissimi. Licet enim deus sit vbiq;, tamen specialiter dicitur esse in cœlo, quia ibi relucet potissime virtutis suæ operatio. Et ideo cœlum dicitur specialiter sedes dei. Quia in corpore mundi species cœli pulchrior est, vt dicit Ioannes Damascenus in libro ij. ca. vj. quem videas cum commentario illius, quorum dicta infra latius referentur.

Ideo species cœli in visiõe gloriæ est. Ecclesiastici. xliij. dicitur. Et spẽs cœli gloria stellarũ mundũ illuminans in excelsis dñs. De huiusmodi cœlis videatur Aristoteles in lib. de cœlo & mũdo. & Antonius Florentinus in prima parte suæ summæ. tit. xiiij. & Cælius lib. j. antiquarum lectionum. ca. xiij. vbi amplẽ. & in iij. consideratione sequẽti. vide de nobilitate cœli circa principum. versi. & quòd corpora. sed mihi ad propositũ sufficit, vt denotem quòd inter omñes cœlos sit vnum excellentius & nobilius alijs, scilicet cœlũ empyreum, quod dicitur regnum cœlorum, de quo hic ante dixi. Habet enim circũfluentiam in omnibus inferioribus. Et de huiusmodi cœli dignitate multi admirantur, & comprobatur per Ludouicum Cælium ex multis historijs, vt habetur in suis libris lectionũ antiquarum. libro j. capitulo xix. vbi sic inquit. Cœli dignitatem eximiam vel inenarrabilem potius contemplanti mihi subit quandoq;, quod de Arabibus scriptum reliquit Arrianus, coli ab illis duos modo deos, Cœlum, & liberum patrem. Ac cœlum quidem quia cernatur & syderum collucentibus oculis excellenter contextũ, solem præferat vtilitatis immensæ autorem incomparabilem. Neq; item excidit quod de Anaxagora philosopho proditũ scimus. Qui interrogatus. Cur nam se natum arbitraretur? Respondit cœli ac solis videndi causa. quãquidem vocem ab philosophis summa exceptam admiratiõe risu prosequitur Lactantius, putans nescientẽ quid responderet, in hęc proru pisse. Ego verò ni me quid secretius fallit (ait idẽ Cęlius) facilẽ contenderim, non temerẽ id omnino effusum, sed vt ab sapientiæ studioso pensiculatẽ admodum & excusẽ. Nam qui exactius pensitarit rem totam, comperiet liquido cœlestem claritatem adeo præcellere naturæ quadam præsigni maiestate: vt in parenni ac vitali luce illa, augustissimum diuinitatis mysterium sit facile deprehensurus. Siquidem vertiginosus ille motus ampliorem nobis indicat potestatem. Lux nitidissima sapientiam. Calor suauissimus amorem. Quibus à principe rerũ deo mouentur, illustrantur, perficiũtur omnia, atq; seruãtur: primò inquã, inter separatas, atq; spiritales formas, sicut inter corpora, longẽ clarissimo cœlũ principatu censetur. Extra hæc, qui plura in clarissimo putat globo requirenda is plane, quæ sit corporeæ naturæ perfectio, parum perspexisse deprehẽditur. Quicquid alia partiario, ac diuisim possidet, in vnũ id est amplissimẽ congestum. Sine hoc nec inferius generabitur quippiam, nec genitum suas exercebit operationes. Et quidem sicuti intimus & vitalis noster calor corpora cõfouet ac seruat, eiusq; fomento quæ agunt in nos, non frustra agunt: Ita si non adsit cœlestis ille calor, coporum virtus omñis, præsertimq; ille ipse tam vitalis, tãq; familiaris nobis calor proflictus depereat necesse est. Cœlũ vtiq; naturale corpus est omniũ corporum naturalium perfectissimũ. Corpus naturale tam motus q̃ sensibilis qualitates consequuntur: perfectissimo igitur corporũ naturalium, perfectissimus quoq; motus, & sensibilium perfectissima congruunt. Nullus motus perfectior orbiculari, nulla qualitas sensu perceptibilis, luce perfectior: quare hæc cœlestis corporis propria sint necesse est. Quoniam verò perfectissimum corpus est, comparem quoq; locum, id est supremum habere, ex rerũ dignitate consequens fuit. Ideo secũdum Apuleium finis altitudinis dicitur. Scitum illud Aristotelis est, ex libro viij. Auscultationis Physicæ, motum primi cœli vitam esse omnibus, quandoquidẽ euidẽtissima est, & communis operatio vitæ intimus motus. Cessante autẽ cœlo, nec cætera mouebuntur. Sicut in minore. item mundo si cesset motus cordis, omnes animalis motus perire necesse est. Nec lapidis itaq; deorsum moueretur, neq; ascenderet ignis, quod mirum vtiq; est: sed verum rationibus ostenditur, si motus quiesceret primus. Est autem quod primũ in vnoquoq; genere causa reliquorũ, quæ sub ea continentur serie, licet non omnia eadem causæ habeant rationem. Porrò quod de motu astruimus, patet in caloris item ratione. Nã si cœlestis intereat calor, nec ab frigore profluet frigiditas, nec ab caliditate calor. Siquidem non est frigori contrarius calor ille sydereus, sicuti calor igneus. Sed omnes continet elemẽtares qualitates eminentia simplici, sicut lux omnes colores. hæc ille Cælius vbi supra: pro quibus allegat Picum Mirandulam.

Hic non est sine dubio inuestigare. Cũm angeli sint in vndecimo cœlo, vt hic ante dictum est. Et virgo Maria sit exaltata super choros angelorum, & vt dicit gloss. in verbo, apostolicæ. in l. omnes dies. C. de ferijs. exaltata est super apostolos, angelos, & archangelos, an condecenter ponatur in duodecimo cœlo, quod est trinitatis secundũm nonnullos, de quo nunc dicam, quod non videretur esse inconueniens. Cũm etiam Deipara dicatur. vt dicit Ioannes Damascenus libro iij. capitulo xij. vbi dicit Deiparam dei genitricem, deiq; parentem & propriẽ & verẽ sanctam virginem celebramus. Nam, vt verus deus est qui ex ipsa natus est, ita vera dei genitrix, verum deum ex ipsa incarnatum genuit. Si ergo dei genitrix est & mater, collocetur seu collocare debeat ad dextrã filij, prout mater collocãda est. vt dixi suprà in quinta parte, in quadragesima consideratione, & non sub filio. videtur ergo quòd virgo Maria condecenter poni possit in duodecimo cœlo vbi est deus. Et hæc dico solum pro quadam inuestigatione, non tamen istud assero, sed me remitto ad dominos Theologos. Quicquid sit tamen ego teneo quòd in quocunq; loco sit, est super omnes choros angelorum, super omnes beatos & sanctos cuiuscunq; autoritatis & pręeminẽtiæ fuerint. dixi suprà in tertia parte huius libri, in quarta consideratione.

Etiam ex prędictis constat, q̃ Cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum annunciat firmamentũ. Psal. xviij. quod est triplici via, & modo mirabili.

Primò ex eorum creatione ab immensa potentia.

Secundò ex eorum conseruatione & manutenentia ab eadem infinita sapientia.

Tertiò ex eorum virtuali operatione multiplici eis collata à suprema & inpendenti clementia.

Circa primum cœlorum creatio pandit & enarrat gloriam dei, quia tanta & talis operatio quæ est de nihillo ad

esse productio non potuit fieri ab aliqua intelligentia. Cũ ad eorum creationem requiratur infinita potentia, quæ potentia repugnat intelligentiæ & angelo. ideo suo modo cœli pandunt & enarrant gloriam dei ex parte eorum creationis.

Circa secundũ cœlorum manutenentia, & eorũ cõseruatio quæ immediate à deo pendet etiam enarrat, declarat, & manifestat gloriam dei: quia omnis creatura tã spiritualis q̃ corporalis, quantum est de se tendit ad non esse, & quanto perfectior, tanto maiori indiget manutenentia dei. sicut equus minori indiget manutenentia, q̃ angelus: quia angelus plures prefectiones habet equo, & omne esse præter primũ esse, quantum est de se tẽdit ad non esse. Ideo cœli in manutenentia tali tam mirabili enarrant gloriam dei.

Circa tertium, cœli enarrant gloriam dei ex eorũ operatione virtuali. vnde tot variationes & temporum mutationes, frigora, calores, pluuię, sterilitates, guerrarũ abũdantia, & pauca pax & iustitia, & quandoq; inter homines infirmitates, pestes & inter animalia terræ, & volucres aëris, & viuentia in aquis, talia de communi cursu proueniunt ex influentia cœli, qui enarrant gloriam dei: & licet deus posset aliter facere, & faciat quandoq;, teste beato Augustino in libro de ciuitate dei. Sic deus cõdidit res, vt suis motibus sinat eas peragere. agunt causæ secundæ in virtute primę causæ, & operationes earum quando placet suspendit prima causa concurrens immediatius ad effectum cuiuslibet causæ secundę, q̃ causa vniuersalis secunda. ita dicit amicus medicorum in declaratione illius psal. xviij. Cœli enarrant gloriam dei &c.

Aliqui ideò ponũt duodecimum cœlum, quod est cœlum trinitatis, quòd dicunt deum esse secundũm rem & differre ratione. Nihil tamen aliud est (vt inquit Albertus) quàm virtutis eius excellentia, quæ continet & ambit oĩa creata. Et esse in tali cœlo est esse in æqualitate virtutis dei omnia continentis atq; saluantis, quod solum cõuenit patri, filio, & spirituisancto.

Nonnulli tamen dixerunt tantum esse tres cœlos. ad quorum tertium se dicit raptum Apostolus. ij. episto. ad Corinthios. ca. xij. cũm ait. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim siue in corpore, siue extra corpus: nescio, deus scit, raptum huiusmodi vsq; ad tertium cœlum. Tres autem cœli de quorũ tertio meminit Apostolus sunt, vt dicit Damascenus: libro ij. c. vj. cœlum aëreũ, firmamentum, & cœlum firmamento supereminens, ad quorum supremum se mentis extasi raptum Paulus asserit. Alij interpretantur alio modo, q̃ primum sit aëreum, secundum firmamentum, tertium spirituale. vbi Angeli & animæ sanctæ dei fruuntur contemplatione. Alij distinguunt secundũm tres angelicas hierarchias. vt primum cœlum dicatur postrema hierarchia, secũdum cœlum media, tertium verò suprema hierarchia. vt amplè explicant Ioan. Damascenus & commentator ipsius in loco suprà allegato.

Sexta consideratio. In cœlo empyreo sunt tres hierarchiæ, vt dixi amplè supra in tertia parte huius libri. Prima scilicet supercœlestis quę consistit in tribus personis. Secunda cœlestis quę consistit in angelis. tertia subcœlestis quæ perficitur in prælatis. vt dicit Dionysius in suo libro de cœlesti hierarchia. Et hæc cœlestis hierarchia est triplex, quædam superior quę dicitur epiphania, & hęc cõtinet tres ordines, scilicet ordinem Seraphin, Cherubin, & Thronorum. & ista est excellẽtior alijs, vt dictum est ibi. ideo non aliter insisto, ne fiat repetitio eorum quæ iam dixi. Et ibi etiam dictum est, q̃ inter nouẽ ordines, ordo Seraphin est dignior & excellentior. & ad ibi dicta me remitto circa huiusmodi excellentiam hierarchiarum quę sunt in vndecimo cœlo, vt etiam supra dictum est.

Sunt enim quidam qui subtiliori succo de non discendo torporem operiunt. dicunt enim cœlestem hierarchiã non in plenitudine scientiæ, sed charitatis culminæ finiri. vnde Seraphin, qui denominatur à plenitudine chatitatis supremus est ordo, sub quo Cherubin qui à plenitudine scientiæ nomen accepit. In Seraphin tamen minorem esse scientiam, q̃ in Cherubin catholici negant. patet secundo libro sentẽtiarum. distinctio. ix. Tantũ igitur Seraphin in scientia Cherubin excellit, quantum in charitate excedit. A charitate autem ille supremus ordo tanquam nobiliori dei dono nominatur, ad quod profecto scientia ordinatur. Cherubin autem non à charitate, sed à sciẽtia nominari debuit, quia iam superior ordo à charitate nomen sibi vendicabat.

Sed aduerte ad vnum, q̃ tanta est nobilitas & excellẽtia angelorum, quòd vt dicit Anselmus in quodam sermone. Si vnus angelus staret in cœlo stellato, & tot essent soles quot sunt stellæ, claritas istius solius angeli offuscaret omnes illos soles sua claritate, sicut modo claritas solis offuscat claritatem stellarum. & ibidem dicit, q̃ ille angelus tantum transcendere nosceretur pulchritudinem solis, q̃tum sol transcendit pulchritudinem terre, imo magis incõparabiliter. hæc dicit Bernardinus de Bustis. in secũda parte sui Rosarij. sermone decimo. in litera b.

Septima consideratio. Sanctus Thomas in scripto eius super libris de cœlo & mũdo. ij. lec. xv. dicit q̃ omnes stellæ præter planetas sunt in supremo cœlo, quod intellige in firmamento, quod dicitur secundũm aliquos supremum: sed in empyreo nullæ sunt stellæ, vt dictum est ante. Ex quo ergo prædictæ stellę sunt supra planetas, videntur esse digniores propter altitudinem & superiorem locum quem obtinent, & quia approximant diuinitati. Et de potestate huiusmodi stellarum fixarum, an sit maior potestate planetarum, vel econtra, ponit Cælius libro primo suarum antiquarum lectionum. capitu. decimoseptimo. vbi inquit, magnam altercationem esse inter studiosos, qui quandoq; stellis non errantibus, quæ sunt fixæ, vim eminentiorem cæteris ascribunt, quandoq; verò ediuersò, & vt plurimum communem felicitatem pro nascẽtis modo, mensuraq; à prosperiore planetarum statu contribui sanciunt: à fixis verò quandam incomparabilem, & extra quam opinetur aliquis fortunę benignitatem. quam sententiam dicit comprobatam esse à Ptholemæo. Alij omnino planetas vi effectuq; præpotentiores ostendere conantur, cũm Procli sentẽtia, tum rationibus id euidenter monstrantibus. Accedente item veterum testimonio qui planetas, velut quosdam mundi principes intelligerent. Quo autem discerniculo certiore ista teneant bonarum literarum studiosi. Astra (inquit secundo cœli Aristoteles) nequeũt per se & proprijs moueri motibus, aut locum mutare, sed orbi infiguntur, velut in tabula nodus. itaq; orbis motu feruntur, cui inhærent. Cęterum planetas deprehensum est diuerso ferri incessu, ac tum velocitate, tũ tarditate plurimum discrepante, atq; situ etiam, quosdam namq; extortum petere. In occasum alios remeare, porro in austrum deijci hos. In septentrionem protolli aliquos

Ideoq;

Ideoqꝫ ex mot⁹ inęqualitate nomē quoqꝫ indeptos & aſſequutos. Ex qua itē certius coniectatū orbibus eos diſtinctis ferri. Fixas verò globi octaui ſtellas dicimus non ꝙ non moueantur. Nam duplici ſaltem circūagi motu animaduerſum iunioribus eſt, quibus & globus in quo ſunt motibus rotatur. Altero ab ortu in occaſum. Reliquo ab occaſu in exortum ſuper zodiaci polis, tantę tamen tarditatis vix, vt percipi vel annis centum queat. Nec itē fixas dixeris, quòd orbis modo circunferantur ambitu. Nam eſt hoc eſt illis commune cum planetis, quod ſecundo cęli (vt dictum eſt) aſtruitur.

Sed ita dicūtur, quia eandem perpetuò ſeruant figurā, ſitum, propinquitatem, diſtantiam. diuerſitas planetarum in motu, dum vel propiores nobis fiunt, vel remotiores, cauſa eſt (ſicut philoſopho placet) valida, vt varij ꝑducātur effectus. Vniformis autem & conſtans motus mobilis primi id agit, vt diuerſitas hoc genus ęterna ſit, ac vniformi pergat periodo. ita dicit Cęlius in prędicto loco, qui etiam aſſerit Chaldęos dixiſſe planetas interpretes, quoniam ex alijs aſtris, quæ tum minime errant, tum certum ſeruant & ſtatutum meatum. Sola hæc inceſſu proprio ſuoqꝫ nitentia res futuras inſignitius oſtendant, ac veluti deorum mentem interpretentur. Eſſe autem hoſce Saturnum, Martem, Venerem, Mercurium, Iouem, de his ſtatim dicam. Sed quo ad ſtellas fixas quæ ſunt in octaua ſphęra, cūm ſit alijs inferioribus nobiliſſima, vt dicit Ariſtoteles in fine libri ſecundi. de cęlo. ex quo ergo etiam ſtellæ ibi poſitę ſunt alijs nobiliſsimæ.

In hoc octauo cœlo ſunt quadraginta octo imagines ſtellarū, in quibus eſt concordia, apud oēs antiquos, ſicut dicebatur, & ſunt in eis. 1022. ſtellę quæ dicūtur ſtellę fixe, & mouētur vno motu, ſcilicet ad motū octauę ſphęrę in cētū annis ferè vno gradu, & antiqui poſuerūt eas ī ſex ordinibus. ita ꝙ illas quę ſunt maiores poſuerunt in primo ordine, & ſunt quindecim: & quę ſunt infra has poſuerunt in ſecundo ordine, & ſunt xlv. & quę ſunt infra has poſuerūt in tertio ordine. & ſunt ccviij. quę verò ſunt infra has poſuerūt ī quarto ordine, & ſunt cccclxxiiij. Et quę ſunt infra has poſuerūt in quinto ordine, & ſunt. ccxvij. & quæ ſunt infra has poſuerūt in ſexto ordine, & ſunt ſexagintra tres. Ex his xlviij. duodecim ſunt in via ſolis & in zodiaco, vt dicetur infrà. & ſunt in eis ex ſtellis cccxlvj. Nomina earū ſunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Vrna, Piſces. de quibus infrà dicetur. Et remanent trigintaſex imagines, quarum viginti vna declinant à via ſolis ad ſeptentrionem, & quindecim ad meridiem: quæ declinant ad ſeptentrionem habent ex ſtellis ſupradictis ccclx. & nomina imaginum ſunt hæc.

Prima eſt vrſa minor. Secunda eſt vrſa maior. Tertia draco. Quarta dominus flammæ, vel ſuccenſus. Quinta canis latrans, vel vlulans. Sexta corona ſeptemtrionalis. Septima incuruatus vel genuflexus. Octaua vultur cadēs. Nona gallina. Decima ſedens ſuper ſedem. Vndecima deferens caput algol, id eſt diaboli. Duodecima tenens habenas. Decimatertia ſerpentarius. Decimaquarta ſerpens. Decimaquinta accuſator. Decimaſexta aquila volans. Alij habent vultur volans. Decimaſeptima delphinus. Decimaoctaua equus primus. Alij habent caput equi. Decimanona equus ſecundus: alius liber habet equus alatus. Vigeſima mulier quæ non nouit virum. Vigeſimaprima eſt triangulus.

Quæ verò declinant ad meridiem habent ex ſtellis ſupradictis cccxvj. quarum imaginum nomina ſunt hæc.

Prima earum eſt leo, quem quidam vrſum appellant. Secunda algobar, id eſt canis validus. Tertia flumē. Quarta lepus. Quinta canis maior. Sexta canis minor. Septima archa Noë. Octaua ſerpens. Nona vas. Decima coruus. Vndecima deferens leonem, & ipſius medietas eſt humanæ figurę altera equi. Duadecima leopardus. Decimatertia thuribulum. Decimaquarta corona meridionalis. Decimaquinta piſcis meridianus. Hæc nomina ponit & ordines ſupradictos Ioannes de Saxonia in commento ſuper textum Alchabitij quæ hic recitantur. ſolum pro ordine ſupradicto, & intentio mea pro complemento huius operis non tendat ad aliud.

Eaſdem tamen imagines ponit etiam amicus medicorum in capitulo ſecundo ſecundæ differentiæ. vbi etiam ponit de ordine ſtellarum & imaginum viſibilium cœli, tam in parte ſeptentrionali ꝗ̃ meridionali, quem ideo vide, quia ibi ampliſſimè.

Harum ſtellarum nomina ponit Auſonius Gallus his verſibus.

Ad boreæ partes, arcti iunguntur & anguis,
Poſt has arctophilax, pariterqꝫ corona genuqꝫ
Prolapſus, Lyra, auis, cephęus, & caſſiopęa,
Auriga, & perſeus, deltoton, & andromedæ aſtrum,
Pegaſus, & delphinus, telum, aquila, anguitenensqꝫ,
Signifer inde ſubeſt, bis ſex & ſydera complent.
Hinc aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo,
Libra, & ſcorpius, arcitenens, capricornus & vrnam
Qui tenet, & piſces, hi ſunt in partibus auſtri,
Orion, procyon, lepus, ardens ſirius argo,
Hydrus, chyron, thuribulum quoqꝫ, piſcis & ingens,
Hunc ſequitur piſtrix, ſimul eridaniqꝫ fluenta.

Octaua conſideratio. In cœlis ſeptem ſunt principales planetę. Luna ſcilicet Mercurius, Venus, Sol. Mars, Iuppiter, & Saturnus. Venerem autem dicunt quandoqꝫ luciferum, quandoqꝫ vero heſperum fieri. Cæterum planetas: id eſt erratiles hos vocarunt, quòd ex aduerſo cœli ſuū motum peragunt. Nam cœlum & reliquæ ſtellę ab oriente in occidentem mouentur, at ipſi ſoli ab occaſu in orientem motum habent. Et hoc exploratum habemus ex luna parumper ſingulo quoqꝫ veſperi ad orientem remeante. vt dicit Ioannes Damaſcenus in libro primo c. vj. vbi enumerat illos ſemptem planetas, & poſſet conſiderari maioritas illorum ex altitudine loci ſecundùm ſcilicet, ꝙ ſunt in altiori loco, ideo videntur eſſe digniores, vt dictū eſt in genere de exiſtentibus in altiori loco ſuprà in prima parte, in xiiij. conſideratione.

Et quòd corpora ſuperiora ſint nobiliora, conſtat ex eleuatione eorum ſuper omnia inferiora. Quanto enim corpus eſt nobilius, tanto debetur ei altior locus. Et nobilitas corporum ſuperiorum patet ex figura ſiue forma ipſorū, quæ eſt rotunditas, quę eſt nobilior omnibus alijs figuris, ſicut dicit Ariſto. in libro de cœlo & mundo. quod patet ex eo quòd omnes aliæ figuræ habent terminos. Rotunda autem figura habet formam circularem. Et circulus non habet principium, neqꝫ finem, ſed in ſe terminatus eſt. Et primo cœlum nobilius eſt inter omnia corpora. Eſt enim ingenerabile & incorruptibile, virtutem habens actiuam reſpectu inferiorum. Omne autem agens nobilius eſt patiente: ſed corpori nobiliori debetur forma nobilior, & forma ſphęrica ſiue rotūda nobilior eſt omnibus alijs

formis, siue figuris corporalibus propter sui capacitatem, & interminabilitatem, quia non habet principium, neque finem, & est vna superficie contenta. est enim spæra figura plana vnica superficie contenta. ergo spærica forma debetur cœlo, ergo cœlum est spericum, siue rotundum: vt dicit Albertus magnus in sua philosophia naturali. libro de cœlo & mundo c.iij. & in capi.v. scribit etiam quomodo nobilitas corporum superiorum probatur ex impassibilitate eorum. Sunt enim impassibilia, ingenerabilia, & incorruptibilia, virtutemque actiuam respectu inferiorum habentia.

Et ideo ex quo Saturnus est in altiori loco, vt dicit amicus medicorum in iiij.c. differentiæ quintæ: videtur esse dignior, Iuppiter post & supra martem, & Mars post & supra solem, & Sol post supra venerem, & Venus post supra Mercurium, & Luna post, quę est in primo cœlo ascendendo, & Saturnus in septimo vt suprà dixi in hac parte.

Vel etiā vnus potest dici dignior & maior altero propter longitudinem, latitudinem, & magnitudinem in eo quod continet plus altero. ideo cùm Sol & Luna plus cōtineant quam alij planetę, eo quia Sol continet terram centies sexies sexagesies. vt habetur in Margarita philosophica libro septimo. tractatu primo c.xxxj. Luna vnam de tribus partibus terræ. Alij verò minus continent, cùm Mercurius sit vna pars de triginta duabus mille partibus terræ, Venus vna de triginta septem, Mars contineat tantum terram semel & dimidiam. Iuppiter terram nonaginta quinque vicibus, & Saturnus nonaginta vnam vicibus, vt habetur in dicto libro vij. tractatu primo & ibi ponitur de motu illorum, prout etiam suprà hac eadem parte dixi. Nam Saturnus in triginta annis totum perfecit zodiacum. Iuppiter in annis ferme duodecim percurrit zodiacum. Sol verò in tercētum sexagintaquinque diebus sex horis. Et, vt dicit Archidiaconus in capi.j. de regula. libro vj. Sol omni anno cursum suum repetit. & Venus fere idem, & idem etiam de Mercurio. sed Luna ferè perambulat totum zodiacum in viginti octo diebus. vt habetur in dicto loco capitu. trigesimo quarto, trigesimo tertio, trigesimo secūdo, trigesimo primo, & trigesimo. Sed quicquid sit hac ratione, & ea etiam ratione, quia Sol est in medio stellarum & planetarum totum mundum vniuersaliter illuminans, tanquam sit luminare maius specialiter à deo creatum, vt habetur Genesis primo. dicitur rex stellarum & planetarum secundùm Isidorum in libro de natura rerum. quem refert & sequitur Guillielmus Benedicti in sua repetitione cap. Raynutius in verbo, duas habens filias. extra de testamētis. Solis laudes præcipuæ describuntur satis ad longum per Cælium libro suarū antiquarum lectionum xiij. cap. xiiij. quas hic referre volui. Sic enim ait Solem Plato ipsius boni conspicuū filium nominauit, credidit quoque esse solem perspicuam dei statuam in hoc mūdo ab ipso deo positam. hunc veteres vt deum venerabantur, denique quisquis non videt solem in mundo imaginem esse vicariumque dei, is certè noctem nunquam considerauit, nec solē suspexit exorientem, neque itē illius animaduertit munera, nec Areopagitæ Dionysij monumenta vnque adijt. Theologi veteres dicebant reginam omnium iustitiam è medio solis throno per cuncta propagari, omnia dirigentem veluti sol ipse omnium sit moderator: quicquid adest nobis boni, solari potestate adest, vel ab ipsa tantum, vel etiam si ab alijs; id quidem vel à sole absoluitur, vel à sole per alia. Est quoque sol elementalium virtutum dominus. Luna virtute solis domina generationis, ideo Albumasar per solē, inquit, & Lunā omnibus vim insinuari. Moyses cœlestium dominum in die solem arbitratur, nocte lunam, quasi nocturnum solem M. Tullius solem veneratur, vt ducem & principē ac moderatorem luminum reliquorum, mundi mentem & temperationem. Heraclitus fontem cœlestis lucis nuncupauit. Phisici etiā cor cœli: id enim in æthere sol est, quod in animali cor. Cuius id proprium ne vnquam cesset à motu. Sunt & qui ætheris oculum nuncupent solem. Plerique ex Platonicorum scholis in sole mundi animam constituisse videntur. Quæ sphæram solis totam implens per globum illum quasi igneum, tanquam cor effundat radios veluti spiritus inde per omnia, quibus vitam sensum motum vniuerso distribuat. Hinc Astronomi dicunt. Sicut deus solus intellectualem animam nobis tribuit, ita sub solis modo influxu eam mittere, id est quarto duntaxat mense post conceptum, vt etiam infrà patebit. In sole etiam enitescere imaginem diuinæ trinitatis miram excogitatū est. Inibi siquidem tria quædam visitari distincta pariter, & vnita. Primum quidem naturalis animaduertitur ipsa fœcunditas sensibus nostris prorsus occulta. Deinde lux eiusdem manifesta ex ipsa manans fœcunditate, ipsique æqualis semper. Postremò est ab vtroque propagata calefactoria vis, penitus vtrique par. Cæterum ex Platonicorum doctrina non est negandum cœlum solemve esse calidum. Calefaciunt autem solis radij salubriter pro ignea solis viuificaque natura, sed ex quo propagatur talis calor, & lux cœli, vide ibidem. De eo etiam habetur Ecclesiastes primo. Oritur sol & occidit, & ad locum suum reuertitur ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Ioannes Montaigne in suo tractatu de præeminentia sacri consistorij. in primo argumento pro magno concilio, dicit. quòd sol amplius illustrat lunā sibi proximam quàm cæteros planetas & stellas eidem remotiores: sed non dicit verum, quoniam luna non est illi proxima. Cùm inter solem & lunam, sint Venus & Mercurius, ideo standum est in hac ratione eo quia est in medio planetarum. dicit etiam Plinius libro secundo capitu. vj. quòd sol medius fertur amplissima magnitudine ac potestate, nec temporum modo terrarumque: sed syderum etiam ipsorum cœlique rector hunc mundi esse totius animum ac plenius mentem hunc principale naturæ regimen ac numen credere decet, opera eius æstimantes. Hic lucem rebus ministrat aufertque tenebras. Hic reliqua sydera occultat. Hic vices tēporum annumque semper renascentem ex vsu naturæ temperat. Hic cœli tristitiam discutit, atque etiam nubila humani animi serenat. Hic suum lumen cæteris quoque syderibus fœnerat præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens. Et sol ex sententia Platonis secundū Cęlium. libro xiij. antiquarum lectionum c.xij. sic describitur. Sol cœlestis est ignis, qui solū ab ortu ad occasum ab eisdem aspici potest. animal sempiternum astrum animatum, diurnum ac maximum, huius syderis maiestas veteribus credita est diuina. Proinde religiosius dum percutitur fœdus ab Agamennone aduocatur apud Homerum, vt fœderum custos, & inspectrix omnium. Sunt qui tam amplè potestatis sydus oculorum metiantur argumentis, & animi coniectura scrutentur. sed vanitas multis coarguitur indicijs immensum esse. Plinius inquit, quia arborum in limitibus porrectarum in quotlibet passuum milia vmbras

lia vmbras paribus faciat interuallis tãquam toto spatio medius. Epicuri scholæ sunt quæ statuunt ea magnitudine esse solem qua videtur. Cæterum non peruidisse illos quanta inde consequeret absurditas. Si enim inquit Cleomedes in cœlestium orbium contemplatione tãtus sit sol, quantus apparet: profecto multæ simul in ipso magnitudines erunt, siquidem exoriens & occidens maior videtur. Porrò non apud omnes eodem exoritur tempore. Nã cũm sit globata specie terra, aliàs apud alios oritur & occidit, & medium cœli tenet. quamobrem cũm accidat eũdem apud alios oriri, & apud alios in medio cœli existere, simul & maior & minor fiet. Maior videlicet quibus oritur, minor quibus est in medio cœli hora eadem, quod certè in eo absurdissimum censendum est. Horum namq; effectuum ratio ea promitur à scientissimis. Maior inquiunt nobis sol oriens & occidens videtur, & minor in cœli cõstitutus meditullio, propterea quod in orizõte per aërem densiorẽ & humectiorem ipsum videmus. Eiusmodi nãq; est vicinus terræ aër. In medio autem cœli, quia in puriore cernimus, emissus ab oculis ad ipsum radius non reflectitur, quod in alio contingit situ. Argumento sunt quæ in aqua visuntur grandiora, corpulentioraq;. Nam & ex puteis altioribus sol conspectus, idipsum patitur. Eisdem porrò rationibus colligitur, cur in medio cœli sol constitutus nobis videatur propior. Oriens verò aut occidens remotior: hoc siquidem aëris efficit qualitas. In humectiore namq; crassioreq; cõspectus longius abesse creditur. Per purum verò interuallo videtur propinquiore. Proinde dicit Posidonius. Si fieri posset, vt per parietes alia ve solida corpora sol videretur, multo amplior se nobis ingereret, & ampliore distare interuallo crederetur. visum porrò insigniter falli iudicio esse potest colorum subinde in sole mutatio, quod aëris affectio facit. Hactenus ille. Isti tamen planetæ diuersis causis alias altiores, alias inferiores videntur. vt plenè declarat Plinius eodem libro secundo. ca. xvj. quem videas, & altitudinem illorum etiam ponit commentator Ioannis Damasceni libro ij. c. vij.

Si vis tamen scire distantiam à superficie terræ ad superficiem planetarum, vide quæ dicuntur in dicta Margarita in dicto libro vij. tractatu primo, capitulo xxxvj. vbi dicitur q́ distantia à superficie terræ ad superficiem concauam orbis lunæ (vt quidam scripserunt) est milliarum. 107412. distantia vero à terra ad superficiem connexam orbis lunę & cõcauũ mercurij est milliariorũ 2081825O. ad connexam mercurij & concauam veneris 542750. ad connexam veneris & concauam solis 3640000. Ad cõnexam solis & concauam martis 3965000. Ad connexam martis & concauam iouis 28845000. Ad connexam iouis & concauam saturni 46818250. Ad connexam saturni & concauam firmamenti 65357500. & est quantitatis dimidij diametri, singulorum diameter tota est 130715000. Circunferentia est 410818571. Continet autem cubitos 5000. Ex his orbium spissitudo facilè cognoscitur. & ibi dicitur, quòd id quod de quãtitate stellarum in superioribus dictum est credibilius redditur. Cõtinet enim sol terram centies sexagesies sexies, & tres eius octauas. Terra autem continet lunam trigesies nouies, & insuper ferè quartam eius. Sol autem maior est luna sexies milites sexcenties quadragesies ter: & insuper eius cõtinet medietatem, vti videre est in quinto almagesti Ptholemæi. Distantia autem planetarum à terra non semper est eadem propter ecentricitatem deferentis, & epiciclorum quantitates proprior est. igitur planeta terræ in inferiori parte epicicli, circa oppositum augis, & remotior in superiore parte epicicli & augen deferentis. Et dicam in hoc cum alijs, q́ nec ego iam dicta verificaui, sed ab alijs posita recitaui: cæteris de eadem re opinionibus prætermissis, & sunt hæc iocunda & miranda.

Vlterius est aduertendum. nam, vt dicit glo. in verbo, die solis. in lege omnes iudices. C. de ferijs. septem dies denominantur à septem planetis, & sol est in medio illorum & descensiue sunt in firmamento affixi. Hoc modo scilicet Saturnus. Iuppiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, & Luna. Et isti septem planetæ maximam habent potestatem atq; operationem in hominis generatione, quoniã secũdum Astrologos, Galenum, & cæteros medicos. Cũ mulier concepit.

In primo mense dominatur ibi Saturnus, qui semen in matrice mulieris receptum coagulat & condensat frigiditate & siccitate sua, iuxta illud Iob. decimo. sicut caseum me coagulasti.

In secundo mense Iuppiter ibi mẽbra & sanguinem tribuit, & si sit masculus anima rationalis à deo infunditur, scilicet quadragesima die à conceptionis computanda, vt notatur in lege diuus. ff. de extraordinarijs criminibus.

In tertio mense Mars subtiliat sanguinem & humores condensat, ordinat, & componit. Et à deo anima rationalis infunditur embrioni si est fœmina die octuagesima pariter à die conceptionis computanda, vt notatur in glo. fi. in c. primo v. distinctio.

In quarto mense Sol ibi vitalem calorem & spiritum epati & cordi tribuit.

In quinto mense Venus organa sensibilia, & officialia membra, scilicet aures & nares & similia perficit & disponit.

In sexto mense Mercurius omnia foramina corporis componit.

In septimo mense Luna suis limitibus membra diuidit. Et in hoc septimo mense (quia non sunt nisi septem planetæ conceptui principaliter operantes) nascitur partus perfectus, vitalis, & salubris. textus est de autoritate Hipocratis in l. septimo mense. ff. de statu hominum. Et sufficit intrasse in septimo mense per duos dies. textus est in l. intestato. §. finali. ff. de suis & legitimis hæredibus. & notatur in dicta lege septimo mense. ideo si nascatur puer in septimo mense post nuptias iustas præsumitur legitimus. Bald, in l. iura constitui oportet. cum. l. seq. ff. de legibus. Sed pro hoc, tex. est clarus in dicta lege septimo mense. in fine. Si autem in hoc septimo mense partus nasci distulerit & nascatur in octauo mense, tunc partus moritur, quia saturnus redijt super eo, qui frigiditate & siccitate sua partum mortificat. Alias rationes refert Cælius libro xj. cap. primo quas vide.

Anima certè (quando spiritus est in sicco) habitare non potest. textus in c. Moyses xxxij. quæstione ij. quod valde facit pro Normannis, Anglicis, & Polonis, vt possint bibere fortiter, ne anima habitet in sicco, vt dicit ibi glo. in verbo, in sicco. Si verò nasci distulerit in octauo mẽse & nascatur in nono, hinc redit Iuppiter, qui suo calore tẽperato partum refouet & custodit, taliter q́ nascitur vitalis. Sed si partus distulerit nasci in nono mẽse, nasci po-

terit in decimo, in quo redit mars qui sui caloris & siccitatis beneficio partum facit egredi iam robustum. facit text. in l. Gallus. in principio. ibi, in decem mensibus proximis ff. de liberis & posthumis. & in l. finali. C. de posthu. hæredibus instituen. Salomon verò decem mensium tempore fuit nutritus in vtero. vt habetur Sapientiæ vij. in principio. Et etiam capiendo mensem pro triginta diebus Christus natus fuit in decimo mense post quinque dies. vt dicit Guilliel. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius in verbo, & sobolem quam gestauerit in vtero. numero xxviij. extra de testamentis. vbi ponit quatuor miranda quę fuerunt in conceptione virginis.

Vltra verò decem menses mulier conceptum non portat in ventre, vt dicta l. intestato. §. finali. ff. de suis & legitimis hæredibus, saltem vltra duos dies in mensem vndecimum. vt in authen. de restitutionibus, & ea quæ parit in vndecimo mense post mortem viri. §. vnum siquidem. versicu. quamobrem. vbi bona gloss. in verbo. perfecto. collatio. iiij. in quo vndecimo mense redit sol super partũ, qui vtilitatem calorem & spiritum epati & cordi refouet. videatur de hac materia Plinius in vij. naturalis historiæ c. quinto. Aristoteles in libro de animalibus. do. meus Iason. in l. Gallus in principio. in xij. col. in gloss. in verbo, in decem mensibus. ff. de liberis & posthumis. De huiusmodi tempore partus quæsierunt & medici & astrologi. vt dicit Aulus Gellius in noctibus Atticis libro tertio. ca. xvj. qui ibi plura disserit. Tandem in fine illius capi. refert senatum adiudicasse bonorum possessionem nato in vndecimo mense. Quoniam nullũ certũ tempus statutum ei videretur. & ibi etiam ponit de natis in octauo mense, qui nõ sunt vitales, quod reprehendit Picus Mirandula libro iij. suarum disputationum xviij. c. & in eodem libro xxv. capi. dicit astra in his inferioribus nihil agere, nisi per modum causæ vniuersalis, sed non in particulari, quem allegat idem Benedicti in loco præallegato. nume. xxxj. quẽ videas. Et prædicta hic inserta sunt ad denotandam excellentiam dictorum planetarum supra alias stellas cœli fixas. Amicus medicorum ponit etiam quinque dignitates essentiales horum septem planetarum. v. c. differentiæ ij. & in ca. seq. ponit virtutes accidentales per quas influentie eorum fortificantur. Altitudines autem illorũ siue exaltationes ponit commẽtator super Damascenum libro ij. c. vij. non insisto, cũm non sit præsentis speculationis, nec sit materia ad propositum.

Aduertendum tñ est ad vnũ quod dicit Abrahamus, vt Laudinus ait. sunt septẽ angeli conductores horũ planetarũ, scilicet Caphiel qui interpretatur virtus dei, & est conductor saturni. Saliel qui interpretatur iustitia dei, & est cõductor iouis. Samael auxiliũ dei, & est cõductor martis. Annael populus dei, & est cõductor veneris. Michaël domus dei, & est conductor mercurij. Raphaël medicina dei, & est cõductor solis. Gautiel & Gauriel & est conductor lunæ. Et dicit quẽlibet illorũ ducere mundum annos cccliiij. & iiij. mẽses: & fuit talis ordo, vt Saturnus duceret primò, qa hora saturni creati sunt Sol & Luna. post saturnũ ducit Venus, inde Iuppiter, inde Mercuri?, inde Mars, inde Luna, inde Sol. Itaque ducatus omniũ septẽ planetarũ assumit annos 2480. & quatuor menses. Et cũ saturnus habuerit initium à creatione mũdi durauit vsque ad annos cccliiij. & quatuor mẽses quo tẽpore incepit Venus, & durauit vsque ad annos mũdi, 708, cũ octo mensibus quo tẽpore incœpit Iuppiter, & durauit vsque ad annũ mũdi 1063, quo tẽpore incœpit Mercurius & durauit vsque ad annum mũdi 1417. cũ quatuor mẽsibus. Quo tẽpore incœpit habere cursum Mars & durauit vsque ad annũ. 1770. & mensibus octo. Quo tẽpore Luna incœpit habere cursum sui regiminis, & durauit vsque ad annum 2126. Quo tẽpore Sol incœpit, & durauit vsque ad annum 2480. & mẽsibus quatuor. Quo tẽpore iterũ icœpit Saturnus habere cursum & durauit vsque ad annum 2834. & octo mẽsibus. Et iterum Venus hoc tẽpore incœpit, & durauit vsque ad annũ 3189 quo tempore incepit Iuppiter & durauit vsque ad annum 3543. & mensibus quatuor. quo tempore incepit Mercurius & durauit vsque ad annum 3897. & mensibus octo, quo tẽpore incepit Mars & durat vsque ad annum 4252. quo tempore incœpit Luna & durauit vsque ad annum mũdi 4606. cum quatuor mensibus. quo tempore incœpit Sol & durauit vsque ad annum 4960. cum octo mẽsibus, quo tempore incepit iterum regnare Saturnus & regnauit vsque ad annum 5305. sub quo natus est Christus. vt testatur satis Virgilius.

Iam redit & virgo, redeunt saturnia regna.

Quo tempore iterum incœpit Venus & durauit vsque ad annum 5669. cum quatuor mensibus. quo tempore incœpit Iuppiter, & durauit vsque ad annũ 6023. cum octo mẽsibus. quo tempore incœpit Mercurius & durauit vsque ad annum 6378. quo tempore incœpit Mars & durabit vsque ad annum 6732. cum quatuor mensibu. Et sic hoc anno domini millesimo quingentesimo vigesimo quinto sumus adhuc sub regno & cursu Martis, & regnabit vsque ad annum domini millesimum quingentesimum trigesimum quintum. quo tempore incipiet Luna, & erit annus mundi 7066. de alijs futuris temporibus non curo amplius determinare, cũm scio & certus sum me talia non visurum: qui verò illis temporibus existerint semper sic dinumerent & videbunt sub quo planeta erunt, & quis tunc regnabit. Cũm tamen de martis ducatu adhuc habeamus decem annos dubitandum est si illo tempore vigebit pax & martis furor remissus fuerit (quod spero deo annuente) scire tamen melius possunt astrologi si eorum scientia vera sit: sed quicquid sit, ipse solus deus nouit qui nihil ignorat. Non negabimus tamẽ, quòd influentia planetæ aliquando aliquid operatur, ita quod magis potest aliquid euenire sub vno planeta quàm sub alio, & diuersimode, vt dicit amicus medicorum. in vj. & vij. c. differentiæ secundæ.

NOna consideratio. In octauo cœlo (ex quo magis excellit) sunt decẽ circuli, quorũ sunt sex maiores & quatuor minores. Maiores sunt zodiacus, æquinoctialis, colurus solstitiorũ, colurus æquinoctiorum, circulus meridianus, & orizon. Et inter istos zodiacus est maior, cũ in eo continentur duodecim signa, quorum aliqua versus austrum declinant, & dicuntur australia, vt libra, scorpio, sagittarius, capricornus, aquarius, pisces. Alia verò declinãt versus septentrionem, & dicuntur borealia à vento septẽtrionali, scilicet Aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo, & hęc duodecim signa habent maximam operationem in cœlo & maximam influentiam circa corpora inferiora. Inter prædicta tamen semper aries præcedit & dicitur dignius alijs. vnde secundũ philosophos est primum signũ, & secundùm catholicos, sol creatus est in ariete, de quo signo & oĩbus alijs vide Antho. Florentinũ in tertia parte suæ

te suæ summæ titu. xxxj. ca. ij. §. iiij. vbi ponit de omnibus signis, & de naturis illorum. & quomodo Christus trãsijt de vno in aliud. Et etiã est dignus, quia in primo loco ponitur. Et, vt dicit Celius libro primo. ca. viij. Vt principẽ inter zodaici signa locum aries habere creditur: ex quo dicunt Astrologi mundũ habuisse initium tempore quo sol habuit introitum in arietem, & vocant Astrologi istud signum principem aliorum signorum. vt habetur in Algorismo. in lib. iij. de signis, de ariete & tauro.

Et ad obiectum qđ fieri posset, quare sit principium cũm circulus non habeat principium, neque finem. Respõdet Ptholemeus in clvj. propositione primæ partis quadripartiti, quòd ideo est principium ab ariete, eo quia est masculinum signum, & agens est dignius passo, & ęquinoctialis trãsit per ipsum: & abinde, id est ab ęquinoctiali incipit maior mutatio totius firmamenti.

Sed aliquis diceret per istam rationem, videtur q́ initium debeat esse à libra: quia est signum masculinum, & equinoctialis transit per ipsum, & maior motus firmamẽti est ibi: quare ergo incœperũt ab ariete potius q̃ à libra. Ptholemeus in cxl. propositione quadripartiti soluit & dicit, q́ principium in firmamento est: Ille locus in quo complexio corporis est humidior, sicut prima ætas animaliũ est in qua complexio est humidior. Potest tamen aliter dici, q́ ab ariete incipit generatio, à libra verò corruptio. Ita dicit Ioannes de Saxonia in commento super textum Alchabitij.

Et licet dicatur ab astrologis, q́ prædicta signa habẽt magnã influentiam in corporibus inferioribus, eo tamen quia Augustinus in libro v. de ciuitate dei, is non assentit, nec etiam alij sancti patres doctores ecclesiæ & theologi, vt habetur in Margarita philosophica. lib. vij. tractatu ij. ca. xij. xiij. & xiiij. & etiam Picus Mirãdula in suis disputationibus multa scripsit contra eos. ideo aliter non insisto, sed me remitto in reliquis ad theologos: vnde non liceat Christianis obseruare & colere elementa, aut lunæ, aut stellarum cursus, aut inanem signorũ fallaciam pro domo facienda, vel propter segetes vel arbores plantandas. vel cõiugia socianda. vide tex. ad hoc in ca. non licet. xxvj. q̃one quinta. aliâs est idolatrare, vt in ca. illos planetarios. cum cap. seq. xxvj. qõ. ij.

Aliquid tamen (sub protestatione quòd non intendo his assentire) ex doctrina aliquorum, dico de virtutibus & potentijs eorũdem in specie, scilicet q́ homines qui nascũtur sub his signis magis, & vt plurimũ participant de vna qualitate q̃ de alia hoc modo.

Primo nati sub Ariete sunt capite malleari, densis erinibus instar velleris suprà frontẽ eleuatis, quasi capite certarent vel pugnarent. Iulius Firmicus tradit nasci gibbosos, qui in septima parte Arietis habuerint horoscopũ. Et idẽ refert sericarium textorem nasci qui habuerit horoscopũ in xxviij. parte Arietis.

Homines verò signi tauri, sunt oculis magnis, barba rotunda, collo grosso & breui, & magni comestores, & inquit Iulius Firmicus, & quicunq́ habuerint horoscopũ in xxj. parte Tauri lanceati, hoc est iactu lanceę morietur.

Sub signo Gemini nati, callidi, bifrontes. & duplicis animi natura sunt.

Sub Cancro nascuntur breues, sed lati pectoris, vt Cancri homines, & sub hoc signo nati semper habent lites, cũ suis fratribus aut sororibus.

Homines verò lati cordis sunt sub Leone ad magnos aspirantes honores, dignitates, & dominia procurantes.

Sub Virgine homines nati, ephebi & tenues, plerique tamen eorum subtili ingenio sunt.

Libra tam viros q̃ mulieres pulchra facie barbaq́ et superlicijs, & planis capillis. decenter ornat atq́ parat.

Scorpionistæ facię sunt rubea, naso aquilino, oculisq́ ardentibus, fraudulenti, & deceptores, vt in pluribus euadunt.

Sagittarius bellicosos, venatores, sagittarios facit.

Hæc Capræ constellatio homines longa facie, scilicet mento acuto, capillis asperis, atque voce caprina apparentes.

Huius aquarij homines bonorum sunt profusores, damna inferentes. Paruæ sunt staturæ homines constellationis piscium.

Quoniam suprà vidimus, q́ Aries est primus: sed quare positus sit Taurus post Arietem: deinde Gemini, postea cancer. dicit Albumasar q́ quatuor sunt qualitates simplices elementorum, scilicet caliditas, siccitas, humiditas, & frigiditas. Et due ex istis sunt sicut agentia, scilicet caliditas, & frigiditas. Alie verò duæ sicut patientia. Agentia autem digniora sunt patientibus, ideo incœperunt ab agentibus. Et agentium vnum est principium generationis, scilicet caliditas, & aliud principium corruptionis, scilicet frigiditas. Res autem prius generatur quã corrumpatur. ideo posuerunt Arietem in principio qđ est signũ calidum & siccum de natura ignis, qui est primo calidus. Et Cancrum in fine, quod est signum frigidum & humidum de natura aquæ, quæ est primo frigida. Et Taurum post Arietem, quod est signum frigidum, & sic cũm de natura terrę, quæ est primo sicca, quia siccitas terræ cõueniẽs est calori ignis. Etiã posuerũt signũ Geminorũ ante Cancrum, quia est signũ calidum & humidum de natura aeris, qui est primo humidus, & humiditas aëris est cõueniẽs humiditati aquę, ita dicit Io. de Saxonia in loco. s. allegato.

Decima cõsideratio est de mundo, & prius vidẽdum est quid sit mundus. Nam Cleomedes in libro de orbium cœlestiũ contemplatione, ita diffinit. Mundus est constitutio cæli & terrę, & naturæ rerũ, quæ intracluduntur. Hic omnia continet corpora nullo penitus extra relicto, non infinitus quidem, sed terminatus: argumento qđ à natura gubernatur, nullius enim infiniti natura esse potest, cũ id continere, & ei dominari naturam oporteat, cuius sit natura. Quòd verò naturam habeat administrantem liquet. primo ex ordine partium: deinde earum rerũ quæ oriuntur inde. tertiò ex partium inter sese consensu, mox ex miro ordine qđ hinc ꝓfluit emolumento. Naturã esse Aristoteles censet principium motus & quietis, in quo primo est & non per accidens. Ad naturam efficientem, gubernantem, continentemq́ Plato opificem vocauit. Aristoteles vero in lib. de mundo, dicit q́ mundus est vniuersitatis ordo, ac exornatio à Deo & per Deũ custodita: & quomodo mũdus constat ex duobus refert Celius libro antiquarũ lectionum j. cap. iiij. & ibi etiam tria principia mundi esse asserit post Platonicos, quæ cũm non sint præsentis speculationis, non aliter insisto. Dicit etiam Possidonius, qđ mundus constat ex cœlo, terra, & terrenis, cœlestibusq́ naturis, ex quo licet in hoc meo libro meo etiam ponantur aliqua de cœlestibus & laudibus seu excellentijs eorũdem, tã men omnia comprehendens, intitulaui Catalogũ gloriæ mundi tã terræ terreni q̃ cœlestis. quiquidẽ mundus lau-

dandus eſt, cũm ait Lucius Apuleius, in libro de dogmate Platonis. Quid enim mundo præſtantius, lauda quam putas ſpeciem, portio à te mũdabitur. Pulchritudo etenim illius ex quatuor à nonnullis commendatur, & orbiculari figura, quæ omnium prima eſt ac maxime capax, item ex colore qui Cyaneus eſt. i. cœrule⁹. Ex magnitudine, poſtremo ex tot tantorumq́ʒ ſyderum varietate: Ita Celius libro prænominato. c. v. & ibi vide cur pulchra fiant in mundo & in c. ſeq. determinatur non eſſe dabile vacuum in mũdo. Quid autem ſit mundus, & vnde ſit dictus, & quare homo microcoſmos, ideſt minor mundus appellatur, & ꝙ caput eius & facies oriẽtalis regio. Vltima pars occidentalis eſt. vide in tractatu de locorum admirabilium mundi deſcriptione. capitulo liij. qui eſt impreſſus cum geographia Ptholemei.

Orbis dimenſionem hic addere fortè non erit alienum, vt eam deſcribit Philippus Bergomas in ſuo ſupplemento cronicarum libro ſeptimo, ita dicens. Cæſar diuinis humaniſq́ʒ rebus ſingulariter inſtructus, cũm conſulatus ſui faſces ageret ex ſenatuſconſulto (vt Priſcianus in ſua coſmographia ſcribit) cenſuit omnem orbem per prudentes viros admetiri. Et ideo à ſuo conſulatu vſq; ad conſulatũ ſaturni per triginta continuos annos miſſi ſunt dimenſores legati viri doctiſſimi, & in geometrica arte periti per omnẽ terram ad pręſides, duces, & iudices prouinciarum: vt deſcriberent, menſurarentq́ʒ terras, aquas, nemora, plana, concaua, montes, colles, itinerariũ, maritimũq́ʒ, etiam loca nauigaturi tangere debuerant: & ſi forte aliquod prodigium in his occurreret, illud ſenatui reiq́ʒ publicæ ſcripto nunciarent. Et ſic in eodem autore referente repertum eſt, quòd omnis orbis habet famoſa maria xxx. inſulas, xxvij. montes famoſos xl. prouincias lxxviij. vrbes inſignes ccclxx. flumina magna xciiij. gentes cxxv. Cuius etiam orbis ambitus eſt trecenties & quindecies centena paſſuum millia. Longitudo verò terræ habitabilis eſt ab ortu ſolis vſq; ad occaſum, & ab India vſq; ad columnas Herculis in Gaditano freto octies quinquies clxxviij. milliaria. Cuius quidem longitudinis dimenſio comprehenſior, id eſt intelligibilior eſt per mare quàm per terras. Latitudo autem terræ ab auſtrali litore oceani, ab Aethyopia vſq; ad oſtium Thanais fluminis in Septentrione ferè dimidio minor eſt quàm longitudo prædicta, & continet quinquagies cccclxij. miliaria. Repertum eſt etiam ꝙ profundiſſimum mare continet ſpatium xv. ſtadiorum in perpendiculo.

VNdecima conſideratio determinat quale ſeculorum ſit dignius & excellentius alijs: ſed prius ſcitu dignũ eſt, quòd Ioan. Damaſcenus libro j. capi. j. varias enumerat ſeculi acceptiões. Quoniam, vt dicit, hoc nomine quęuis duratio, ſiue principium habens & finem, ſiue ſortita principium ſine fine, ſiue carens vtroq; exprimi & ſignificari comperitur. Enimuero ſeculum pro vita præſenti quæ principio & fine clauditur frequenter in ſacris literis accipitur, vt habetur Lucæ xx. c. Filij huius ſeculi nubunt & traduntur ad nuptias. & Mat. xxviij. Ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſq; ad conſummationem ſeculi. Inde tempora ſecularia dicta ſunt quæ alterna dierum noctiumq́ʒ reuolutione hac in vita ſuccedunt. Vnde Pau. ad Titum j. c. Quam promiſit qui non mentitur deus ante tempora ſecularia.

Seculum etiam ſæpenumero pro huius vitæ deſiderijs cupiditatibuſq́ʒ ponitur quemadmodum etiam mundus, Paul. ad Rom. c. xij. Nolite conformari huic ſeculo, ſed reuouamini in nouitate ſenſus veſtri.

Deus etiam ante ſecula eſſe dicitur, ꝙ ante mundi conſtitutionem ab æterno extiterit. Pſalm. lxxiij. Deus autem rex noſter ante ſecula operatus eſt ſalutẽ in medio. & creaſſe ſecula dicitur, quòd hanc viſibilem mundi machinam condiderit. Paul. ad Hebræos c. xj. Fide intelligimus aptata eſſe ſecula verbo dei, vt ex inuiſibilibus viſibilia fierent.

At verò ſeculum pro futura vita, quæ interminata eſt & principium habens fine caret: inuenitur frequenter in ſcriptura ſiue ea beatitudinis ſortem conſecutorum fuerit, vt Marci. c. x. Et in futuro ſeculo vitam æternã, ſiue eterna felicitate perpetuo priuandorum. vt Pſal. lxxx. Inimici domini mentiti ſunt ei, & erit tempus eorum in ſecula: quia perpetuus eorum futurus eſt cruciatus & damnatio.

Demum pro æternitate principij & finis ſæpe ſumitur ſeculum. vt Pſalm. lxxxix. Priuſquam montes fierent aut formarentur terra & orbis, à ſeculo & in ſeculum tu es deus: & in hoc ſignificatu ſumptum ſeculum ſeculorum omnium contentiuum eſt, quòd æternitas omnia pręambiat & ſuperambiat ſecula. Hinc deus ipſe rex ſeculorum dicitur apud beatum Paulum vbi ait. j. ad Thimo. j. Regi ſeculorum ſoli inuiſibili deo honor & gloria, vt dixi in j. cõſideratione ſuprà eadem parte. Et regnum eius regnũ omnium ſeculorum nuncupatur. Pſalm. cxliiij. Regnum tuum regnum omnium ſeculorum & dominatio in omni generatione & generationem.

Et, vt dicit commentator Damaſceni, dictio geminata ſiue in ſingulari ſiue multitudinis numero perpetuitatem deſignat fine carentem. vt habetur Pſalm. cxliiij. Et laudabo nomen tuum in ſeculum & in ſeculum ſeculi. & Apocalipſi iiij. c. Adorabant viuentem in ſecula ſeculorum. Idem Ioannes Damaſcenus accipit ſeculum pro ętate mundi, id eſt temporali duratione inter duas inſignes atq; notabiles hominum mutatiões intercepta. Et hoc pacto, vt dicit commentator Damaſceni, ſeptem ſolent aſſignari ab autoribus ſecula.

Primum fuit à mũdi exordio vſq; ad exordium Noẽ, quod durauit ſecundũm Hebræos annos 1556. ſecundũm verò quinquaginta interpretes & Iſidorum in v. Ethycorum 2242. Diuus verò Hieronymus milia duo non plenè dicit. Auguſtinus verò in xv. de ciuitate dei ca. xx. dicit 2262. Philoſophus Bergomenſis j. libro ſupplementi chronicarum.

Secundũm verò ſeculum à Noẽ vſq; ad Abraham, cui primum mandata eſt circunciſio, & durauit ſecundũ Hebræos, ducentis nonaginta duobus annis: ſecundũm verò quinquaginta interpretes, & Iſidorum nongentis quadraginta duobus.

Tertium ab Abraham vſq; ad Moyſem, & hoc durauit quingentis duobus annis ſecundũm eundẽ Philippum Bergomatem, computato numero ſuo ab vno tempore ad aliud.

Quartum fuit à Moyſe vſq; ad regem Dauid, quod durauit ab anno mundi 3686. vſq; ad annum mundi 4124. & ſic durauit annis 485. vt refert Philoſophus Berg. in princ. libri ſexti ſuarum chronicarum.

Quintum à rege Dauid qui fuit primus regum, à quibus ſecundũ carnem deſcendit Chriſtus vſq; ad trãſmigrationem Babylonicam: quod durauit per annos quadringẽtos octoginta quinq;, vt Iſidorus ponit. Aduerte tamẽ quòd Philippus Bergomenſis de his duobus ſeculis non

fecit

fecit nisi vnum.

Sextum seculum fuit à prędicta transmigratione Babylonica vsq; ad Christi aduētum, & durauit annis quingentis vel circa.

Septimum ab aduentu Christi in carnem ad finē vsq; mundi extenditur.

Octauum vero à consummatione seculi sempiternum durabit. Et idipsum est quod venturum futurumq; seculū dicitur prorsus in terminum. Et istud est posterius omniū, siue sit septimum secundùm aliquos, cùm ante cōsummationem seculi complures enumerat tantū sex. vt Philippus Bergomensis. & glos. in procemio sexti, in verbo, per fectus. & Alexander in l. si infanti. C. de iure deliberandi. Cardinalis & Moderni in ca. ij. de sponsalibus. & in rubrica de delictis puerorum. siue sit octauum, vt dicit commētator Damasceni, quod vtrunq; est vero consonum, & nō alienum à ratione, est excellentius & dignius cùm sit posterius omnium, & cætera claudat, sit sine fine futurum & beatis diem perpetuę claritatis sine noctis alternatione irradiaturum. quoniam, vt habetur Apocalip. xxj. Nox ibi non erit. Improbis autem noctem perpetuam, ignem atq; intransibilem: quia nunquā finiendam, neq; in diem commutandam esse superuenturam. ita dicunt Damascenus et eius commentator in loco prædicto.

DVodecima consideratio est de quatuor elementis, quæ sunt in mundo, quod illorum sit dignius, nobilius, & excellentius. Et si credamus Aristotelis sententiæ, ex Auerrois primo cœli confirmatę. Terra inter elementa ignobilior est. Ignis verò nobilitate præstat quæ rerum series. vt dicit Cęlius lib. antiquarū lectionum j. ca. tertio. non modo in ijs visitur inferioribus, sed in corporibus itē cœlestibus. Nam, vt Aristoteles in libro de animalibus dicit. Lunæ naturam persimilem videri terrestri naturæ. Cæterum sicut ignis naturæ suæ mobilitate, raritate, lucidita te in mundi ratione qui ambiret maximè contulit. Ita & terra soliditate insita ad media mundi compingēda perutilis ac necessaria fuisse videtur. Eā verò optimū maximū Deū chorū aliquē diuini tēpli mediū cōstituisse amplius animaduertendi patet. Nam cùm mundum (vt Platonici volunt) vbique cōstrueret rationis plēnissimum, quo clarius suum referret autorem: in sphera qualibet viuentia pleraque collocauit, quæ non templum modo redderent excultissimum: sed summi pontificis laudes assiduè concinetent. Quod ipsum humanas itidem mentes in meditullio positas facere voluit. Hæc verò est illa veteribus celebrata musarum chorea, quę ad Apollinis ipsius imperium recinit perpetuo. saltatq;, ipse verò, vt ait Orpheus. Cœlum vniuersum cithara temperat canora. Apollo verò hic nō alius est q̃ Deus, quem vniuersalē vocat Pythagoras. dictumq; vult simplicem ac vnum, vel ab alijs sequestratum, & multitudinis nescium. Et quoniam Pythagorę incidit mentio, quem Plato eximiè veneratur. In quoque ingenium effulsisse diuinum grauissimi autores prodidere. Succurrit quod ex doctrina promitur eiusdem, pertinetq; ad nostri huius elementi præconiū. Hic enim sicut accepimus, & meminit in libris de cœlo & mundo. Aristoteles Terram è stellis vnam esse prædicabat, & plerique alij dicentes terram si vniuerso comparetur, esse veluti punctū, vel quasi stellam quandam minimam reliquarum. Propterea si mente reuoluas te esse in quodam sublimi mundi loco. vnde oculis subijciatur terræ moles, aquis circunfusa, & solis syderumq; radijs illustrata non aliam profecto visum iri probabile est, q̃ qualis modo visatur Lunaris globi species. Verum hoc quæso cuiusmodi putas, qđ in spatij medio æquilibrata per ambitum tanta cœlorum maiestate obuallatur, quorū rotata vertigo motu, vt Varro dicit. Orbito immensam illi confert salubritatem, dum noctis dieiq; custos ita attemperat annum, vt alimentorū omnis generis nec copia desit nec bonitas. Illa verò cœlestium radiorum in vnam eam coniectio, ac veluti disiectorum aggregatio, qualem non modo splendoris excitat mirantissimam claritatem. Sed cōparat inde virtutem: quanquam non me fallit Plotinum scribere eam radijs contemperationem nō posse obuenire, vt coalitu cumuloq; nouā sibi consilient virtutē, aut mirabilis aliqua inde forma dissultet. Quid verò ibi afferendum? Cùm Plato terram vocat deam antiquissimam deorum omnium, qui cœli ambitu claudantur. putat Plotinus hoc loco terræ à Platone animam esse contributam. Que cùm animantia propaginat innumera, sitq; animalis maximi, id est mundi membrum, tunc imprimis non absq; necessitate, tum nec aspernabile censendum est, inquit, animal esse, sed intellectuale atque diuinum & sensu pollens. Nam cùm anima vim iudiciariam habeat, habet & facultatem per quam dū spectat in corpus de passionibus illius valeat iudicare: sed hæc ille viderit. Nobis certe ex ijs quæ hactenus deprompta sunt, iamiam minus videtur mirum, cœlestem patrem rationales animas conditoris lumine obsignatas, vbi late dominentur. Hic concludere, rursumq; prescriptio ambitu peracto canere receptui. Quod si quem peruicacius terræ nomen, vt vile offendit, is mihi haud ita multa videtur lectitasse, cùm & scientissimi philosophi Lunam ætheream terram appellare non dubitarint. Nam et Mercurio aquam attribuerunt: Aerem Veneri, Ignem Soli. Sed amplius ordine mutato. Ignem Marti ascripserunt. Aerem Ioui. Saturno Aquam. Sphæram verò quæ procul ab errore constituta Aplanes dicitur. dixerunt esse terram in qua celeberrimi apud poëtas Elysij cogitentur campi, quòd ne quis risu explodere pergat, non absimile est, quod in sanctis habetur litteris. Math. quinto. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Et in thesauris eisdem, nonne terram legimus viuentiū. Nonne Moyses & Dauid aquas per cœlestia fundunt. Et Nicolaus theologus. Aquæ dicuntur (inquit) æquiuocę. Nam quæ sunt super firmamentum cœlestis sunt naturæ, quæ sub firmamento elementaris. Augustinus in Geneseos explanatione Saturni stellam esse frigidam contendit, ex aquarum supercœlestium vicinia. Soliditatem verò quasi terrenam adesse cœlo, ratione coniectari Plotinus putat. Nam terræ naturam opacam, luci aduersam, & densitate immobilem, brutamq;, à cœlo abesse longe arbitratur lucidissimo, & ad motum maximè pernici. Rursus & aquam quæ insita frigiditate imprimis cœlo aduersetur, quod esse constat calidum primum. Latini firmamentum à firmitate dictum antumant: quoniam vt in Iob legimus. Cœli quasi ære solidissimi fundati sunt. Ex ijs iam satis constare potest, terræ elementum non esse contemnendum. Sed audi Platonis Thimeum. Diuini (inquit) decoris ratio postulabat talem fieri mundum, qui et visum pateretur & tactum. Constabat autem neque videri posse aliquid absque ignis beneficio, neque tangi sine solido, & solidum nihil esse sine terra. Vnde mundi omne corpus igni, & terra instruere fabricator incipiens vidit, duo conuenire sine medio

colligante non posse: inde aërem & aquam inter ignem terramq; contexuit. Qualem igitur hunc mundi cardinem esse existimemus, tanta prouidentię maiestate constitutũ? nonne regium verè? nonne animalium principe dignum? Vtinam tam gratè beneficam in nos, ac propensissimam conditoris bonitatem recognoscamus omnes, quàm non pigebit ęqua modo lance expendentes. In sede mediatam augusti tam diuini tẽpli, veluti sacerdotes locatos qui iugiter tanti artificis laudibus personemus. Iam eram finem huic materię imperturus, cùm illa ipsa (veluti munificentissima parens) terra laciuia retractum commonuisse est visa, ac ornamenta sua ingerere perrexisse. Satis (inquit) me in mundi sede media constitutam solidam, & vndiq; in me nutibus meis conglobatam contemplatus es. Caeterum quę species rerum est, quae varietatis maiestas, sic me inenarrabili verbarum, florum, fructicum, arborum, frugũ, copia conuestitam, & vt Apuleius inquit, Cęsariatam cõspici. Quid Arabum odoramenta recenseam? quid nata deo thura? quid orientis aromata, & medicamina numerosa, sine quibus vt nunc est, vix vita constiterit? Quid tot tantorumq; animalium & mitium & ferorum ac cicurum agmina subijciam? quid tantorum marium vastitatem? quid gelidorum fluminum ac fontium perennem iucunditatem: lauacris abũdis & collucentibus mirè gratam? quid piscium protentosam molem, temperatam, modicam, pusillam, ac penè magnitudinem nullam memorem? An non cernis hic me speluncis vsq; ad delitias excauatam? illic accliuem ac superba mõtium proceritate surrectam, & quodammodo scansili supercilio coelũ affectantem ac humano genere dictantem vitę leges? Alibi sum depressa vallibus & cãpestri planicie speciosa incultaq; dulcissima vobis suggero alimenta, in visceribus nec homini sterilis. Ibi verò recondita seruantur auri, argenti, aeris, ferri, aliorumq; metalla, nec satis marmora produco omnifaria molibus fulciendis, conuestiendis, incrustandisq; parietibus excidenda, & in statuas tantum non spirantes conformãda, nec gemmarum defuerit suppellex pręciosa, quibus vestri niteant articuli.

Sed & maris conchilia, margaritas foeminis suggerũt. Nec lenificae serum syluae luxui vestro mollissimam abnegarint vestem. Taceo auicularum musicos cantus. Quid sustructiones magnifico impendio nobiles repetam? quid vrbium tantarum splendidissimam claritatem? Sed quod omnem excesserit admirationis captum. Ego te animal prouidum, sagax, memor, plenum rationis & consilij, natum sustineo, vagiẽtis fletum excipio prima, adultum educo etiam dilitiosè, opibus te contego meis, quicquid mihi est summa hilaritate condonatur tibi, quia magni conditoris lumẽ in animorum cleritate signatum animaduerto iam iam à reliquis naturę partibus abdicatos in sinus vos admitto meos: plura quoq; & largius impertitura, nisi principem naturae deum rebelli animo, atq; intestabili nulla non hora conuelleretis. Haec sunt terrae praeconia & quę pro excellentia & laude ipsius dicta sunt à Caelio in loco suprà allegato.

Plura etiam laudabilia & multum singularia de ipsa terra vide per Plinium in suo ij. libro c. lxv.

Ioannes Damascenus in libro secundo c. vj. ponit ordinem quatuor elementorum & proprias qualitates explicat dicens inter cętera, quòd aqua est leuior terra, vbi nomen leuior tantundem valet atq; minus grauis, cùm aqua prorsus sit leuitatis expers sicut & terra: verum quia illa minus grauitatis quàm haec obtinet minusq; deorsum deprimitur aquea grauitas ad terram collata, quodammodo leuitas esse videtur. Et planè aqua ratione motus maiorẽ quàm terra sortitur nobilitatem, quòd terra ad suum duntaxat locum vbi extra illum fuerit decumbit: in suo verò loco ob densitatem & crassitudinem torpida manet & immota. Aqua verò & ad suum praeceps ruit, & in eo collocata vltro citroq; agitatur, vt aqua fluuialis suo contenta alueo manifestum praebet indicium. Hinc cognoscitur & cognosci potest quàm pulchro ordine rerum opifex hunc mundum constituerit, & pro suae naturae conditione elementum collocauerit. Terram quidẽ in imo, quod omniũ sit imperfectissimum ob torporem, maximam densitatẽ, grauitatem, opacitatem, & ad ima depressionem. Aquam verò terrae supereminentẽ, quòd minus ea immobilitatis, dẽsitatis, grauitatis, & motus deorsum habeat, & perspicuitatẽ translucentiamq; in se ostẽdat. Deinde aërẽ aquae superposuit q; agitabilior sit, latus, leuis, sursum tẽdens, magisq; perspicuus. Demum ignem supremo cõstituit loco, vt qui elementorum omnium maximè sit agitabilis, leuissimus, tenuissimus, in summum locum emicans, & ob suã tenuitatem ampliusq; cętera dyaphanus, reliquaq; naturę dignitate excellens est: sed, vt dicit idem Caelius omnium bellariorum, iocundissimus ignis.

Caelius tamen lib. suarum antiquarũ lectionum. xiij. c. xxxviij. dicit quòd aquae vtilitates longè videntur ignem praestare, & sic magis laudanda est. Quoniam multa sunt animalia, quae absq; ignis degunt vsu, degere autem sine aqua nullum. Nam si fuerint sine humoris potestate exanguinata, exutaq; à principiorum liquore interarescunt. Qui nec plantas ipsas, aut herbas florescere citra aquae humectationem. Qua ex causa Pindarum rectè autumant dixisse, optima quidem aqua. & Hesiodum in theogonia. Aquam statuisse rerum initium & chaos nominasse, velut ab effusione. Siquidem fusilis, fluibilisq;, ac fluitans aqua est. Ad laudandam aquam affertur & illud creditum veteribus deos per stygiam paludem iusiurandum concipere, vel quia à dijs & hominibus odio habentur qui ad decurium procliuiores sunt, vel quia iuxta Hesiodum omnibus elementis antiquior est aqua. Porrò cũ aquarum infinitę propemodum vtilitates sint, gratissimaeq;. Qui sacerdotia gerunt moribus aegy tiorum, ostendunt res omnes è liquoris potestate consistere. Itaq; cùm hydria ad templum ędemq; casta religione defertur, tunc in terram procumbentes, manibus ad coelum sublatis diuine gratias agunt bonitati.

Cum praedictis concordant dicta F. Patritij in institutione reipublicae. libro vij. titulo x. vbi primò dicit, quòd aqua ciuitatis perquam necessaria est. Mortalium nanq; natura facilius cuiusq; rei indigentiam quàm aquae ferre potest: desint frumenta, suppetunt surculorum, arborũq; fruges, tutabimur vitam carne, aucupio, piscatu, oleribus, radicibus etiam herbarum: verum vbi aqua deest, nulla cibi virtus, aut seruari, aut parari potest. Infelicem illam omnino patriam dicemus, quae aqua careat, vel quę eam noxiam habeat. Aqua itaq; pro humana vita necessaria est, qui enim aqua priuatur sine gladio interficitur. Iudith c. vij. Et ex ariditate aquae is qui patitur inter mortuos computatur. ibidem c. xj. Ad idem apertè facit text. in lege fina, ff. de riuis. & l. de pupillo. §. si quis riuos. & ibi notat gloss. in verbo, securitatis. ff. de operis noui nunciatione. & illud Ecclesia. xxxix. Initium necessariae rei vitae

hominum

hominum aqua,ignis,ſal,panis,botrus,vuæ,& veſtimentum,& ca.xxix.Initium vitæ hominis,aqua,& panis,& veſtimentũ,& domus.Coluntur aquarum calentium fontes & ſtagna,quæ vel opacitas vel immenſa altitudo ſacrauit.De aquarum præſtantia ſic apud Græcos comperitur. optimã ex aquis,quæ citra vllam ſit qualitatem,vel ſaporis vel odoris:ſed quæ mox hypocondria transmittant. Ille verò incomparabilis ſunt excellentiæ. Nam quæ illis immorantur,ac inflant ventrẽ grauantq́;,cenſentur non bonæ.& amplius de aquarum præſtantia per eundem Cęlium.c.ſeqn.&.§.iſta parte,in xviij.conſideratione. Circa huiuſmodi autem quatuor elementa non aliter inſiſto,cũ reliqua quæ de ipſis poſſent dici,non ſic præſentis ſpeculationis:ſed videatur ſuprà allegatus.& in margarita philoſophica in lib.vij.tracta.j.c.xl.xlij.xliij.& xliiij.ad quã recurre pro ſummaria cognitione illorũ,& ibi videre poteris multos doctores allegatos.

Aduerte tamen ad ea quæ dicit in xliij.c.vbi aſſerit,q́ in terra eſt quadruplex infernus,de quibus ibi,& ampliſſimè in xj.lib.c.xlij,xliij.xliiij.xlv.& xlvj. Etiam de huiuſmodi locis inferni ampliſſimè per Auguſtinũ Dathum in ſuo libro in prima parte.c.xiiij.vbi de prædictis recenſet quid ſentiant & philoſophi,& poëtę,& oratores,& theologi,in quo non inſiſto.Cùm noſtræ tantũ intentionis ſit laudare ea quæ ſunt laudanda,et quæ tendunt ad excellentiam,gloriam,& honorem,non ad pœnam. Et etiam de excellentia & præſtantia terræ videatur Mathæus Vegeus in tracta.quem fecit de terra,ſole,& auro.

Et quomodo vſus aquæ neceſſariæ quo ad potum cõmunis eſt omnibus de iure naturę,brutis ſicut hominibus. vide per Lucam de Penna in l.penul.C.de aquæductu.libro xj.Et quam vtilis & neceſſarius ſit aquæ fructibus terre,dixi infrà in lxxvj.conſideratione.

Decimatertia conſideratio. Sunt quatuor partes mundi ſeu terræ:ex quibus tota terra diuiditur. Vna eſt quæ dicitur oriens,alia occidens,tertia,ſeptẽtrio,& quarta meridies.Et,vt dicit Cęlius libro j.ſuarũ antiquarũ lectionum.c.xxj.Oriẽs eſt nobilior pars mũdi,quia dextra, quod tenet Ariſtoteles in.ij.de cœlo.Cleomedes tamẽ dicit,dextram mundi eſſe in ſeptẽtrione,ſiniſtram in meridie antiqua,in occidente,poſteriora in oriente.ſecundũ quod idem Cęlius eodẽ libro.c.ix.dicit in mũdo eſſe antica, poſtica,dextra,& ſiniſtra,ſurſum & deorſum. M.Varro ſexto linguæ latinæ fragmento diuerſimodè orbis haſce cõſtituit partes.Nam(inquit)cœlum qua tuimur dictũ templum,eius templi partes quatuor dicũtur:ſiniſtra ab Oriẽte.dextra,ab occaſu.antica,ad meridiẽ.poſtica,ad ſeptentrionem.Eandem ſententiam amplexatur,& Plinius cũ ait,Errantia ſydera contrarium mundo agere curſum,id eſt leuum,ſemper illo in dextram præcipiti. Pythagoras verò,Plato,& Ariſtoteles mundi dextras ad ortum partes eſſe dixerunt à quibus ſit principium motus. Siniſtras verò occiduas.Empedocles autẽ dextras quidẽ in ęſtiuũ tropicum.Siniſtras in hibernum reiecit. Et Titus Liuius ab V.c.j.augurum ſcientia dextras ad meridiem partes ſtatuit,ad ſeptentrionem ſiniſtras.& vide infrà in lxj.conſideratione.Si verò dextra cœli pars oriens eſt,dicitur dignior & nobilior.Cùm dextra pars ſit dignior, vt ſuprà dixi in prima parte.in xj.conſideratione.

Etiam,vt dicit Antoninus Florentinus in ſua ſumma, in tertia parte titu.cap.ij.§.in principio. oratio fit verſus orientem propter tria.

Primò,propter diuinæ maieſtatis iudicium,quod nobis manifeſtatur in motu cœli,qui eſt ob Oriente.

Secundò,propter paradiſum ad Orientem conſtitutũ quaſi quæramus ad paradiſum redire.

Tertio,propter Chriſtum qui eſt lux:& oriens nominatur.Zachariæ vj.Et ab Oriente aſcẽdit,& ab Oriente expectatur ad iudicium venturus.vt habetur Math. xxix. Sicut fulgur erit ab Oriente,& apparet vſq́; ad Occidentem:ita erit filius hominis.Ioan.de Turrecremata in ca.eccleſiaſticarum xj.diſtinc.citat alias rationes, videlicet eo quia in Oriente natus eſt nobis ſaluator noſter:& quia ibi habuit initium euangelium,& per conſequens ſalus noſtra.Ex quibus concludit conuenientem eſſe conſuetudinẽ orandi ad Orientẽ,tãq́; ad dextrã exiſtẽtẽ,& ſic in digniori loco.& has tres rationes ponit etiã Ioannes de Selua, in ſuo tractatu de beneficio.in prima parte.quæſtione quinta.vbi dicit q́ caput eccleſiæ Orientem reſpicere debet.& vide infrà in conſideratione quæ fit de numeris.verſic.& inter alios.vide etiã Polidorum de inuẽtoribus rerũ.lib.v. c.ix.vbi ſcribit.Cur in Orientem verſi adoremus.

Licet ex prætactis ſoluta videatur quæſtio. An regio orientalis,communiter infidelium,eligibilior, gratior,& excellentior ſit regionibus occidentalibus, & communiter Chriſtianorum:maximè propterea circa quę attenditur ſalubritas regionum. Tamen eam altius diſputando, prout diſputatur in Speculo peregrinarum quæſtionum, in cap.tertio primæ decadis. Dicunt orientales,quòd patria eorum ſit gratior occidentali,& ad habitandum eligibilior & rationibus comprobabant.

Primò,ſic.Nam eſt de mente philoſophi.vj. Polyticorum.ſeptem eſſe,circa quæ attenditur ſalubritas & nobilitas patriarum:maximè ad plagam orientalem dextram cœli,vt dictum eſt,reperiuntur. Primum,nobilitas vegetabilium,ſcilicet metallorum,aromatum, & gemmarum. Secundum,ſalubritas fontium & fœcunditas fluminum pro generatione piſcium & irrigatione terrarum. Tertium,ſitus congruentior ad ſolem,& propitior influentia quo ad influxum cœleſtem. Quartum, abundantia vtilium & nobilium animalium vſibus hominum conuenientium. Quintum amœnitas ſitus ex montibus,ſyluis, fluminibus,fontibus, & mari proueniens. Sextum, conueniens copia & ſalubris victualium. Septimum, temperies aeris ex regulari naſcens diſpoſitione horum.

Et ex his ſeptem orientales ſe iactans excellere occidentales reddentes cauſam ſuæ iactantiæ.Nam,teſte Petro Comeſtore,ſunt inſulæ ſuauiſſimæ,& multum ſeneſcentes nutriunt homines: ita q́ nec in ipſis inſulis mori poſſunt,niſi ad alias inſulas transferantur. Etiam in India ſunt arbores(vt ſcripſit Alexander magnus Ariſtoteli) quarum fructibus ſacerdotes ſolis & lunæ,quibus dicatæ ſunt,veſcuntur:ex quorum vſu ad trecentos annos ſacerdotum vita protenditur.

Secundò ſic probatur ex ſcriptura ſacra,per quã Deus obedientibus promiſit terram promiſſionis in Egyptum ad plagam orientis,quæ abundat lacte,melle,aquis.vt patet Eſaie.j.& Deutero.vj.

Ad hanc quæſtionem duabus concluſionibus in dicto Speculo reſpondetur.

Prima,quòd in quibuſdam aromatibus,metallis,fructibus, gemmis præcioſis orientalis infidelium regio excellit occidentalium Chriſtianorum regiones,& econ

uerso. Hoc patet ex supradictis. Quod fecit Deus propter duo. Primò propter mutuam & amicabilem regionum et hominũ adinuicem communicationem, quę nutrit dilectionem et amorem ad quę etiam disposuit: ꝙ vnus homo vel patria altero homine vel alterius patrię rebus indigeret, et econuerso, quoniam plerũq; euenit, vt vt qđ alteri superest, alteri desit. vnde ad hoc inuenta fuit permutatio. vt est tex. in. l. prima. in prin. ff. de contrahen. emp. Secũdò illud factũ est, vt nemo vel nulla regio inspectis ꝓprijs excellẽtijs se extollat et superbiat, quasi omnibus perfectior sit, et sibijpsi sufficiens omnino, & nullius egeat. Sicut raro est aliquis homo quin à quolibet alio in aliquo bono manifesto vel occulto excedatur, & ipse quẽlibet alium in aliquo excedat: sic Deus sapientissimus moderauit & temperauit regionum conditiones, ꝙ ferè quelibet regio abũdat in aliquo, quo alia caret vel minꝰ habet.

Secunda conclusio, regiones occidentales Christianorum simpliciter in his cõmunibus, quę sunt cõuenientis et optimi victus humani, pro cõseruatione legalis & moralis vitæ longe eligibiliores sunt, & in temporalibus ordinatiores, et in naturalibus honestiores, temperatiores, & salubriores regionibus infidelium orientalibus. Et Italia, Francia, Hispania, regiones occidentales Christianorum, omnẽ terrã Euilath, Indiã, Iudeã superant & excellunt in bonis spiritualibus, in cõuenientissimis bonis corporalibus, & in ordinatissimis et honestissimis vsibus. Quod patet ratione, cũ felicior sit illa patria in qua conditiones oẽs optimæ regionis cõueniunt mediocriter & moderatè, ꝙ̃ illa in qua vna aliqua ex his vel plures, nõ tamen oẽs cõcurrunt. Sed ea sunt felicitate Italia, & Francia, vt quæcunq; bonã regionẽ efficiunt, ipse sibi mediocriter et temperatè ministrent & suggerant: quod in alijs non contingit. Idcirco non iniuria videntur cæteris regionibus orientalibus preferende. Orbis dimensionem posui suprà, in x. consideratione quæ de mundo tractat.

DEcimaquarta consideratio. Secundũm astrologos, philosophos, & cosmographos, sunt quatuor principales venti, à quatuor mundi plagis orientes. Subsolanus scilicet ab oriente, Hauster à meridie, Fauorinus ab occidente, Boreas à septentrione. Et isti quatuor venti dicuntur cardinales, vt dicitur in libro de mundi descriptione. c. lix. qui est additus geographiæ Ptholemæi, Habent enim geminos hincinde spiritus, vt ibidẽ dicitur. c. xxv. & ibi autor põnit Subsolanũ pro primo In d. verò. c. lix. ponit Boream pro primo, quem alio loco posuerat pro vltimo. Ideo non est multum insistendum in excellentia illorum ex prima denominatione, cũm diuersificatur per eundem, sed ex alio excellentia illorum requirenda est.

Et ita diffinit Albertus, ventum esse vaporem terrenũ, aëris superiora transcendentem, & aërem ipsum fortius percutiendo impellentem. Sed in dicto ca. xxv. ventus dicitur, ꝙ sit vehemens & violẽtus. vis enim eius tãta est, vt non solum saxa & arbores euellat, sed etiam cœlum, terramq; conturbet, mare commoueat. Et ideo inter fortiora connumerari posset, de quibus infrà. Seneca (autore Cælio. libro xj. suarum antiquarum lectionum. c. xviij.) eleganter & iucundè de ventorum causis finem complectentibus sic inquit, Ventos dedit summus ille rerum artifex ad custodiendam cœli, terrarumq; temperiem. Ad euocandas supprimendasq; aquas. Ad alendos satorum atq; arborum fructus. Quos ad maturitatem cum alijs causis adducit ista iactatio. In summa cibũ attrahens & ne torpeãt permouens. Dati quoq; venti ad vlteriora pernoscenda. Quippe fuisset imperitum animal & sine magna experientia rerũ homo, si circunscriberetur natalis solis fine. Dedit item ventos parens deus, vt commoda cuiusq; regionis fierent communia, non vt legiones equitesq; gestarent, nec vt perniciosa gentium arma transueherent. Habent etenim quatuor prædicti principales seu cardinales venti geminos hincinde ventorum spiritus. Nam Subsolanus qui græcè Apeliotes dicitur, & est calidus & siccus, sic vocatus, eo ꝙ sub ortu solis nascatur, à latere dextro habet Vulturnum qui & Carcias vocatur. Hic dissoluit cũcta atq; desicca, & hic altè tonat, de quo Lucretius.

Altitonans Vulturnus, & hauster fulmine pollens.

A latere verò leuo habet Eurum, eo ꝙ ab eo fiat, id est ab oriente, & est calidus. Et videtur ꝙ sicut oriens sit nobilior pars mundi ex quatuor, ꝙ etiam hi venti prouenientes & flantes ex oriente sint nobiliores & digniores.

Alius ventus cardinalis & principalis dicitur Hauster, ab hauriendis aquis, & est calidus & humidus, vnde & creassum seu nebulosum aërem facit & nutrit. Hic græcè Notus appellatur, eo ꝙ interdum aërem corrumpit. Nã pestilentia (quæ ex corrupto aëre nascitur) Hauster flans in reliquas regiones transmittit. Sed sicut Hauster pestilẽtiam gignit, sic Aquilo repellit, & in hoc est extollendus Aquilo plusq; Hauster. Nec est alienum inserere, quod refert Cælius loco predicto, ventorum proprietatem mirã in Lesbo ferè apud Mitylenem obseruatam, vbi Austro flante ægrotant homines, at Coro tussiunt: à septentrione in integrum facile restituuntur. Scribit etiam Porphyrio Atabulum ventum esse in Apulia feruentissimum, nocumentũ pestilentiamq; inferentem. Nam Atabuli flatus nimio calore Apulię pestifer est & grauis.

Habet & hic Auster ventus planẽ meridionalis à dextris Euroaustrũ, sic dictum, ꝙ ex vna parte habeat eurum, ex altera austrum: & est calidus. A sinistris verò habet Euronotũ & ex humili flantem, & est humidus, calidus, atq; fulminans, generans largas nubes, & pluuias latissimas, soluens etiam flores, temperatè calidus. dicit Virgilius. in Geor. ꝙ melior est vitis quæ respicit Austrum. Et hic ventus à Gallis Marinus ventus dicitur.

Alius & tertius est ventus principalis, seu cardinalis quem Ptholemæus esse primum autumat, & dicitur ab eo Septẽtrio, frigidus & niualis, flat rectus ab Axe: & facit arida frigora, & siccas nubes. hic Aparctias dicitur. Circius qui & Thracias. hic à dextris septẽtrionis intonãs facit niuium & grandinum coagulationes. hunc Hispani Gallicum vocant, propter quod eis à parte Galliciæ flat. Aquilo qui & boreas à sinistris ex alto flans gelidus atq; siccus & sine pluuia, quia nõ discutit nubes, sed cõstringit.

Hic enim sanus est corporibus humanis, cũm pestem repellat, sed non fructibus terrenis, cũm eos sua siccitate nimis constringat, & semina adurat. Vnde Virgi.

Rapide ve potentia solis
Acrior, aut boreæ penetrabile frigus adurat.

Et vidi pluries ꝙ quando diu flat ille ventus inducitur fames. Hunc Galli biseam vulgari sermone vocãt. de quo philosophicè cecinit Ouidius libro vj. Metamor.

Apta mihi vis est qua tristia nubila pello,
Et freta concutio, nodosaq; robora verto,
Induroq; niues & terras grandine pulso,
Idem ego cum fratres cœlo sum nactus aperto.
Nam mihi campus is est tanto molimine luctor,

Vt medius

Vt medius nostris concursibus insonet æther,
Exiliantq; canis elisi nubibus ignes.
Idem ego cur subij connexa foramina terræ,
Supposuitq; ferox imis mea terga cauernis,
Sollicito manes totumq; tremoribus orbem.

Et, vt habetur Ieremię j. Ab aquilone pandetur omne malum. Vnde vulgò dicitur. Anglos Gallorum, Gallos verò Italorum virgam & scuticam esse. Anglos quidem Galli, Gallos Itali ab aquilone spectant. Aquilo igitur quē repurgatoriam cœli scopā philosophi vocāt, hos in Italiā, illos in Galliam reflās expellit. vnde Hieronymus appellat aquilonem scopam viarum, cū flādo purget quicquid temerè in vijs obiacet simulq; cōuerrat puluerem. Ediuerso austrum ab eodē dici reperio pincernam pluuiarū. quoniam esse notum pluuiæ cōciliatorem. indicio nomen est. de his Hippocrates dicit Aphorismorum tertio. Austros hebetare auditum, caliginem obducere, corpora diffundere ac pigriora facere: itemq; caput aggrauare, quod si tempus aquilonium fuerit, tusses, fauces, aluos duras, difficultates vrinæ, dolores horrificos costarum & pectorum accidere. Hæc & plura refert Celius lectionum antiquarum libro viij. c. xxviij.

Quartus ventus cardinalis Zephyrus, qui & Fauonius dicitur, quia fouet quæ nascuntur. Ab occidente inferiore flat & est humidus, hyemis frigora grauissima, & vitem relaxat, floresq; producit. Aphricus qui dicitur Libs, ex Zephyri dextro latere intonans generat tempestates, & pluuias facit, & nubiū collisiones, & sonitus tonitruorum, & crebrescentium fulgurum visus & fulminum impulsus. Eurus qui & agrestis ex sinistra parte Fauonij aspirans, eo flante in oriente nubila sunt in die serena. De huiusmodi vētis vide Io. Damascenum & eius cōmentatorē. lib. ij. c. viij. & Plinium lib. ij. naturalis historiæ c. xlix. vbi ponit quomodo regnāt secundū quatuor tempora anni. ꝙ aliqui magis regnant in vno tēpore ꝗ̄ alij: vt ibi plene.

Accedat & huc quod Celius lib. antiq. lectionum xj. c. lxxviij. in laudem venti Borealis, ait sic. Dionysius classem coegerat aduersūm Thurios, instructāq; ducebat. At vehementior coortus boreas naues disiecit omnes attriuitq;: quo tāto permulti beneficio Thurij, Boreę, vti deo sacra peregere, insuperq; in ciuitatis iura cooptarunt, domo itidem illi comparata, vt minus iam mirandum accidat dici. ab Atheniensibus ventum hunc affinem, à Pausania etiam Megalopolitem.

Decimaquinta cōsideratio est de quinq; partibus terræ (quas zonas vocant) quibus ipsa tota terra partitur, ex quibus duæ tantum sunt habitabiles. vna est quæ à tropico cancri versus septentrionem vsq; ad circulum arcticum protenditur. Altera quæ à tropico capricorni versus meridiem vsque ad circulum antarcticum porrigitur. Quod autem inter tropicos sub æquinoctiali terræ est, torridam zonam vocant, ob vicinitatem solis nimio calore non habitabilem. Quod autem terrę inter circulos arcticū & antarcticum comprehenditur zonas frigidas nomināt nimio frigore non habitabiles, non quia nullius hominis in his terræ partibus habitatio esse possit: sed si qua admodū parua est, ob caloris modicitatē, quo tamen humanum genus præcipue indiget. & hæ quinq; zonæ ponuntur in libro post Geographiam Pthólemęi addito, qui intitulatur de Mūdi descriptione c. liij. & in Margarita philosophica lib. vij. tractatu j. c. xlv. Sed quæ illarum sit excellētior & dignior licet Astrologi dicant, ꝙ æquator seu zona torrida sit maior, aliæ verò minores, credo tamen ꝙ illa sit dignior, quæ est in circulo antarctico vsque ad tropicum capricorni. Quoniam illa est magis habitabilis ꝗ̄ alia quęcunq; sit zona, & ideo magis digna & excellētior. Cūm digniora sint ea quæ afferūt fructum ꝗ̄ ea quæ sunt sterilia & sine fructu, iuxta illud euangelij dictum. vt habetur Lucæ iij. Arbor non afferens fructum scindatur, & in ignem mittatur. Et etiam propter frugalitatem illius quæ multum est laudanda & extollenda, secundūm quod eam extollit Policraticus de nugis curialiū. libro viij. c. de qua latius infrà dicturus sum. vbi laudes Galliæ describentur ob frugalitatem illius. Et etiam quia est maximè temperata, vbi aliæ sunt nimis, aut in frigore, aut calore excessiuæ, quæ temperies est causa frugalitatis, & multum laudatur: cūm sit corpori non solum necessaria, imo etiam fructibus terræ qui sunt necessarij ad vitam humanam.

Nam, vt dicit Philosophus Bergomen. in sui supplementi Chronicarū lib. j. media solis torretur flammis. vltimas autem continuū infestat gelu, duæ sunt habitabiles, quæ inter exustā & rigentes sunt, altera à quibus incolatur nullis vnq; licuit, aut licebit agnoscere. Interiecta autē torrida vtriq; hominū generi cōmerciū ad se commeandi omnino denegat, sola ergo superior incolitur, videlicet inter septētrionē & æquinoctialē circulū. Vel, vt alij voluerūt inter tropicū æstiuū, & circulū articum, ab omni quale scire possumus hominū genere semotū. Hæc ergo ab ortu porrecta ad occasum longior est ꝗ̄ vbi latissima.

Ex his patet, ꝙ tantum vna quinta pars terræ sit habitabilis, & ꝙ aliæ sunt inhabitabiles. vnde videtur dicendum, ꝙ cosmographi non bene nouerūt omnia climata, vt infrà dicā tñ vt dicit Bergomen. vbi suprà tantū terra habitabilis diuiditur in septem climata. de his Virgilius in Geor. ita inquit.

Quinq; tenent cœlum zonæ, quarum vna corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni est,
Quam circum extremæ dextra læuaq; trahuntur.
Cærulea glacie concretæ: atq; imbribus atris
Has inter mediamq; duæ mortalibus agris:
Munere concessæ diuum & via secta per ambas,
Obliquus qua se signorum verteret ordo.

Etiam Ouidius de his quinq; zonis in libro Metamor.

Vtque duæ dextra cœlum totidemq; sinistra
Parte secant zonæ, quinta est ardentior illis,
Sic onus inclusum numero distinxit eodem:
Cura dei, totidemq; plagæ tellure præmuntur,
Quarum quæ media est non est habitabilis æstu.
Nix tegit alta duas, totidem inter vtrasque locauit,
Temperiemq; dedit mixta cum frigore flamma.

Ratione cuius temperiei etiam hæc plaga seu zona supra alias extollenda, vt iam hic antè dixi.

Decimasexta consideratio. in qua de climatibus terrę fit mentio, quæ secūdūm aliquos sunt septem, maximè secundūm Ptholemæum & alios Cosmographos antiquos: sed noui Cosmographi aliud clima addunt, quod dicunt nouiter fuisse inuentum, quod apud nos noua terra dicitur.

Et septem climata secundūm quod describuntur in libro de locorum admirabilium mundi descriptione c. lv. & per alios antiquos Cosmographos sunt sequentia, videlicet primū quod initium habet, vbi dies maximus est

horarum quatuordecim & semis & quartæ vnius, & eleuatio poli arctici supra horizōtem graduum, similiter xiij. & semis & quartæ vnius. Mediū verò vbi dies maximus est horarum xiiij. & eleuatio poli graduum xvj. Finis huius climatis est vbi dies maximus horarum xiij. & quartę vnius: & eleuatio poli graduum xx. & semis.

Habitantes in hoc climate in temporum & vmbrarū variationes, cum habitatoribus æquinoctialis aliquid participant. Hi namq; duo habent solstitia alta, cūm sol arietem vel libram subintrat, sic habent æstates duas, vnam circa festum diui Gregorij. Alteram circa Lamberti, quod est in mense Septembris. Habent etiam duo solstitia. Ima sole initia Cancri & Capricorni lustrante, quibus temporibus etiam habent duas hyemes: sed nostra æstate calidiores propter solis vicinitatem. In ęstate vmbra eorum mane iacitur ad occidentem, vespere ad orientem. In meridie verò nulla est Sole super capita eorum currente. Cūm autem sol in cancro est vmbra eorum versus Austrum iacitur, in capricorno ad septentrionem protenditur.

In hoc climate habitabiles sunt hæ prouinciæ Lybia maior, pars Aethiopię, sub Aegypto, mare Rubrū, pars Arabię felicis, pars vtriusq; Indię, intra Gangem fluuium Sinarum regio.

Secundūm clima initium sumit in fine primi climatis. Medium verò habet vbi dies maximus est horarum xiij. & dimidię. & eleuatio poli graduū xxiij. & quartę vnius. Finis autem vbi dies horarum xiij. & semis & quartæ vnius, & eleuatio poli graduum xxvij. & semis. Hi estatem & hyemem nobiscum habent, sed calidior est omni tēpore. vmbra eorum sicut & nostra ad septentrionem iacitur prætereq; eo die quo sol tropicum cancri describit, tūc enim in meridie vmbra eorum nulla est: in ortu solis vmbra ad occasum vergit, occidente sole vmbra in orientem proijcitur.

In hoc climate habitant Aethiopes: & horum mores sunt pessimi. facies habent corruptas & atroces & comedentes homines. Et in hoc secundo climate sunt iste prouinciæ, pars vtriusq; Mauritaniæ, & Tinganicæ, & Cæsarieñ. Getulia, & deserta Libia, pars Africæ minoris, pars Numydiæ, Cyrene, & Marmaricę, ferè tota Aegyptus, & pars Lybiæ inferioris, Arabiæ felicis & Carmaniæ, Gedrosia, maior pars vtriusq; & regionis Sinarum.

Tertium clima incipit vbi finis secundi est. Medium eius est vbi dies est horarum xiiij. & eleuatio poli graduū xxx. semis & quartę vnius. Finis autem vbi dies etiam est horarū xiiij. & quartæ vnius, & polus eleuatur gradibus xxxiij. & duabus tertijs.

Habitatores in illo, tempora & vmbras nobiscum habent, nunquam sol à Ceuith capitis eorum pertingit minus his qui Ierosolymam incolunt. Fabula est ergo quòd à nonnullis dicitur in terra sancta, aliquando solem perpendiculares radios in cauatam rupem dimittere. Dicit tamen Campegius in suo libro de vita cælitus comparanda. c. ix. quòd Ierusalem & Aegyptus sunt in quarto climate. Inde dicit quòd Christus, Abraham, Iacob, Moyses, ex quarto climate venerunt, vt dicam statim. Et in hoc climate sunt maior pars vtriusq; Mauritaniæ, pars etiam Africæ minoris & Numydię, & Cyrene, & Marmaricæ, aliqua etiam pars Aegypti, & Lybię interioris, pars Cypri insulæ & Syrię, tota ferè Iudęa, Arabia, Petrea, Arabia deserta, pars Babylonię, Susianæ, Persides, Carmanię & Ariæ, Paropanisi, tota Drangiana, Aracosia, & pars vtriusq; Indiæ, & regionum Sinarum.

Quartum clima initiatur in fine tertij, & medium habet vbi dies est horarum xiiij. & semis, & polus eleuatur gradibus xxxvj. & duabus quintis. Finitur autē vbi dies est horarum xiiij. semis & quartæ vnius: &, polus attollitur gradibus xxxix.

Habitatores in eo sunt Rhodiani, &, vt quidam dicūt, Aegyptij, & Iudæi. Et est terra multum temperata in qua nati & effecti sunt plures prophętæ & sapientes, vt infrà dicam: propter temperantiam aëris quæ multum in hoc operatur, vt dicūt Astrologi. Et in isto climate est ferè totum mare mediterraneum, cum suis insulis & regionibus ei collateralibus. scilicet partes Hispaniæ, quę dicitur Bethica, seu Granata, & alia quę dicitur Taraconeñ. & parte vtriusq; Mauritaniæ, Numydię, Africę minoris, Marmaricę, parte etiam Illyridis & Italiæ. Cūm ferè tota Sardinia Sicilia, Epyro, Achaia, Macedonia, Eribonia, cum parte Peloponēsi, & Creta insula, pars Asiæ minoris, Lycię, Gallacię, Capadocię, vtriusq; Armenię, maioris, scilicet & minoris, tota Pamphilia, & Cilicia, Rhodus, & Cyprius insulę, pars Syrię Mesopotamię, Arabię desertę, Babylonię, tota Assyria, pars Medię, Susianę, pars Persidis, tota Parthia, Aria, & Paropanisus, pars Hircanię, Margimię, Bactrianę, & Scythię qui est extra Imaum montem, pars Serice regionis, atq; vtriusque Indię.

Quintum clima habet principium in fine quarti. medium verò vbi dies est horarum xv. & altitudo poli graduum xlj. & tertij vnius. Terminatur autem vbi dies maior est horarū xv. & quarte vnius, et polus sustollitur gradibus xliij. & semis.

Nomen illi Diaromes, quia parallelus ipsius Romanam ciuitatem summi sacerdotis sedem metitur. Ex quo dignius & excellentius alijs dici debet: cūm summus sacerdos omnes quoscunq; homines huius mundi præcedit. vt dixi suprà in iiij. parte, in vij. consideratione. Et eo etiā quia ciuitas Romana est dignior & excellentior alijs, cūm sit caput & domina orbis terrarum. vt plenē in glo. secunda in authen. vt ecclesia Romana cētum annorum. in principio. collatio. ij. vbi appellatur splendidissima, æterna, regia, antiqua, inclita, alma, sacratissima, felicissima, florentissima, maxima, prima sedes ecclesiarum, origo legum, & fons sacerdotij. Licet posset argui de nobilitate & excellentia illius climatis, quod procedit ab oriente. Cūm oriēs sit nobilior pars mundi, vt suprà dixi in hac parte in xiij. consideratione.

Habitabiles verò in eo sunt prouinciæ sequentes, ferè tota Hispania, Lusitania, seu Portugalia, pars Galliæ Narbonensis, Pannoniæ, hoc est Vngarię, Illyrici hoc est, Bosinensis, Dalmacia, id est Sclauonia, magna pars Italię, Dacię, Mysię inferioris, tota Lysia superior, Thracia, Chersonesus, pars Macedonię, Peloponensi, Cretæ, Pontus, Bythinia, pars Asię minoris, Gallicię, Cappadociæ, Armeniæ vtriusq; Mediæ, Hyrcaniæ, tota ferè Margiana, Bacthrianę, pars Godiani, & vtriusq; Scythię, Sacharum regio, atque pars Sericę regionis.

Sextum clima exoritur vbi quintum finitur, ad medium autem peruenit vbi dies horarū xv. & semis, & altitudo poli graduum xlv. & duarum quintarum. Finitur autem vbi dies est horarum xv. & semis & vnius quartę. & polus extollitur gradibus xlvij. & quarta vnius. Et in

isto

isto sexto climate sunt hæ prouinciæ. Pars Hispaniæ Taraconensis (quævulgo Catalonia seu Galeacia, hoc est prouincia sancti Iacobi) Asturiæ, Nauarra, Vasconia, tota ferè Gallia Narbonensis, & pars Aquitaniæ, & Galliæ Lugdunensis, Germaniæ, & Italiæ, Rhetia, hæc est patria Pedemontium, seu Austria, Vindelicia, Noricum, Pãnonia superior, & pars inferioris Panoniæ, Illyridis, vtraq; Sarmacia, Taurita, Iasiges, Dacia, Mysia, inferior pars Asiæ minoris, Galatiæ, tota Colchis, Iberia, Albania, pars Armeniæ maioris, Mesopotamiæ, Bactrianæ, Godianæ, vtriusq; Scythiæ & Sericæ.

Septimum clima exoritur in fine sexti, & ad medium peruenit, vbi dies maximus est horarum xvj. & altitudo poli graduum xlviij. & duarum tertiarum. Et illud Diaripheos nominant, q; parallelus Ripheos montes qui sunt in Scythia contingat. Exquisitius tamen intuentes orbis partitionem clima sextum à Ponto, septimum à Borysthene nominant, & Ripheos montes octauo climati deputant.

Huic climati antiquiores finem non statuerunt, nec residuam terram versus septentrionem in climata alia diuiserunt.

In septimo climate regiones sunt, tota ferè Gallia quadripartita, magna Germania, pars Capadociæ, Sarmaciæ, Asię minoris, & vtriusq; Scythiæ, atque Sericę regionis.

Octauum verò clima antiquis Cosmographis fuit incognitum, vt dixi hic propriè. Nam vltra hæc septem climata sunt plures insulę, & hominum habitationes: quia tamen intemperatæ sunt, aut propter nimium calorem, aut excessiuam frigiditatem, sub climate non merentur cõputari: quapropter particula ista habitabilis & temperatæ diffinitioni climatis ab Astronomis datæ addi potest. Verumtamen, vt dicit Petrus de Aliaco & commentator sui, interpres in quarta parte Sphæræ mundi. c. iij. Moderni Astrologi ex Germania, & Anglia, octauum clima addiderunt, ne regiones illæ extra climata remanerent. Et, vt dicunt aliqui, præter regiones & climata nominata sunt multæ aliæ habitationes hominum, scilicet ante primum clima & post septimum. ideo videtur insufficienter clima ta esse diuisa in septem.

Regiones verò ante primũ clima sunt istę, pars Ethiophiæ quæ est sub Aegypto, & Arabiæ Felicis & Lybiæ interioris, & tota Aethiopia, interior pars vtriusq; Indiæ, Aurea, Chersonesus, pars regionis Sinarum, & Taprobana insula.

Regiones autem vltra septimum clima sunt hæ, Hibernia, seu Hirlandia insula, Albion insula, vbi & Anglia, & Scotia, & plures aliæ puincie sitę sunt. magna pars Sarmaciæ Europæ, & Sarmaciæ Asiaticæ, Hyperborei montes & pars Imai mõtis & Sericæ regionis, Dacia, Suetia, Lubera, Dantiscum, Gillãdia, Hollandia, Tile insula, Orchades, Gothia. Ex quibus facilè perpendi potest quòd sunt nouem Climata prout etiam dicit Petrus Apianus in sua Cosmographia, prima parte. c. vj. de climatib⁹. Et octauũ dicitur Dyaripheon. Nonum verò dicitur Dyadamas, vt ibi dicit Apianus.

Aduerte, q; terra vltra partiri posset: latitudo tamen semper magis magisq; decresceret, ad modicã quippe distantiam versus polum dies sensibiliter augetur, quanto enim polus mundi amplius eleuatur, tanto zodiacus horizonta obliquius intersecat, maioresq; arcus dierum supra hemisperium nostrum relinquuntur, q; sint arcus noctium sub hemisperio dimissi, sole signa septentrionalia percurrente. Cõtrarium autem euenire solet sole in opposita parte vagante.

Vnde habitantes sub parallelo trãseunte per gradum quinquagesimum secundũ ab æquinoctiali, diem habent maiorem horarum xvj. & semis. Sub parallelo hoc est circulo trãseunte per gradũ liiij. dies horarũ est xvij. Sub parallelo ducto per gradũ lvj. dies est horarum xvij. & semis. Sub parallelo ducto per gradũ lvj. dies maior habet horas xviij. Sub parallelo aũt cõtingente gradum lxj. dies est horarum xix. Sub parallelo vero ducto per Thile insulam in mari oceano & gradum lxiij. dies est horarum xx. Nam in ea solstitio æstiuo nullas esse noctes Plinius tradit. econtrario vt Solinus refert, Brumali solstitio, nullus pene dies. Sub parallelo aũt ducto per gradũ sexagesimũ quartũ, dies est horarũ xxj. & nondum completo gradu lxv. dies efficitur horarũ xxij. In gradu lxvj. dies est horarũ xxiij. Sub arctico aũt circulo dies vna cũm solà fine geminorũ initium cancri aggreditur est horarũ xxiiij. & in opposita parte zodiaci dũ sol fuerit, nox est eiusdem quantitatis, tunc enim tropicus horizontẽ vbiq; sine intersectione contingit, & quasi circulariter supra horizontẽ sol vertitur in parte opposita totus sub horizonte circunrotatur. In parallelo autem trãseunte gradum lxviij. vnius mensis est dies, cũm sol à medio geminorum ad cancri mediũ mouetur, & vnius mensis est nox, cũm sol in oppositis signis moratur. In parallelo verò qui gradum septuagesimum attingit, duorum mensium dies est, sole currente à principio geminorum vsq; ad finem cancri. Et nox duorum mẽsium erit sole opposita signa lustrante.

In parallelo qui gradum lxxij. transit dies vna erit triũ mensium, sole à medio tauri ad medium leonis vagante, nox tanta erit sole existente in parte opposita.

Crescẽt dies paulatim, donec ad polum peruenias, sub ipso quidem medietas sphærę mundi semper supra horizontem relinquitur, altera iugiter occultatur, & æquinoctialis cũm horizonte concordat. Cũm igitur sol est in medietate supra horizontem continuatus dies est dimidij anni, cũm autem in medietate mouetur quæ sub horizonte relinquitur, nox continua est dimidij anni. Verumtamen cũm ibi sol vltra signum vnum sub horizonte nunq; demergitur, radijs suis superiora semper aliqualiter illustrat, & sic quasi semper ibi dies est, nisi quantum aëris grossities & nebulositas interturbat & offuscat.

Prædicta scribuntur in Margarita philosophica libro vij. tracta. primo. c. xlvij. sed de his vltimo dictis non meminit Ptholemæus, sed solum de climatibus de quibus suprà, & quod illorum commendabilius & excellentius iudicandum sit, satis perspici potest ex habitatoribus illorũ & alijs infrà dicendis.

Et ne videatur prædicta fore superflua, dico q; sunt necessaria etiã legistis ad iudicandum & cognoscendũ qñ sit ortus solis secundus & qñ incipit in pluribus acquiritur ius. Nã vt statuto cauetur in ecclesia Heduen. canonici illius ecclesiæ qui sunt ebdomadarij in suo turno ad beneficia præsentanda, & ad præsentationẽ illorũ existẽtium. de iure patronatus illius ecclesiæ, ebdomada eorũ icipit quælibet die sabbati in ortu solis: quiquidem ortus est & incipit diuersimode secundũ diuersitatem temporũ & locorũ & secundũ q; sol ascendit & descendit: & ad cognitionem illius supradicta noscere oportet. Et de hoc alias fuit pro-

cessus in casu emergenti. vt dixi in commentarijs ducatus Burgundiæ. titu. des iustices. §. viij. in glo. & Iour. ibi, sed nunc maius est dubium. Et an curetur de momento, vide Sozin. in l. si tibi decem milia. ff. si certũ petatur. & F. Curtium in suo tracta. feudali. in titu. ex quibus causis feudum amittatur. in iiij. parte, versi. vij. quæro.

Item etiam ad cognoscendũ & videndum vnde hoc, ꝙ vnus est perfectior altero, ita ꝙ multi quærunt scire, vnde istud procedat, & cur deus hoc ita diuersimodè distribuit, vt prophetiam Dauid, Esaiæ, Ieremiæ, & similibus. Salomoni sapiẽtiam, diuinarũ legum peritiam, apud Hebręos Moysi. apud Aegyptios Mercurio Trimegisto, apud Bactrianos Zorastro, apud Carthaginenses Carondæ, apud Cretẽses Minoi, apud Lacedæmonios Lycurgo, qui astrictis ciuibus iuramento, quòd tam diu eas intemeratè obseruarent: donec ipse rediret, è patria nunquam rediturus emigrauit. apud Athenienses Soloni, apud Romanos Numæ Pompilio, apud Christianos verò Petro, Paulo, et reliquis Apostolicis eorumq; zelatoribus. Ipsam Poësim Homero & Virgilio, Rhetoricam Demosteni & Ciceroni, Philosophiam naturalem Aristoteli, Moralem Socrati, Metaphisicam & diuinam Platoni, medicinam Hippocrati et Galeno, Astrologiam Ptholemæo, iuris ciuilis prudentiam & scientiam Paulo Africano, Iuliano, Sceuolæ, Iaboleno, & cæteris de quibus in l. ij. ff. de origine iuris, Accursio, Ioanni placentino, Martino, Azoni, Petro de Bella pertica, Io. Fabro, Bartolo, Baldo, domino meo Iasoni & cæteris. Iuris pontificij scientiam Gregorio, Innocentio, Hostiensi, Gratiano, Panormitano, Ioanni de Imola, Petro de Anchara. Zabarelle, Ioã. Andreæ, Anthonio de Butrio. Artem militarem Alexandro magno. Iulio Cęsari, Hannibali. Consiliorum sagacitatem Catoni, magiã Zoroastro, Arithimeticam Iordano, Geometriam Euclidi, musicam Pythagoræ & Boëtio: logicã Crisippo, phisicam Straboni Lapsenseno tribuent.

Quęnam ratio fuit ita dispensandi, causa ne ista an influentia, an prouidentia vlla gubernentur. Hæc pro certò magnæ pręsumptionis est indagatio: cui Apostolus vas electionis vsq; ad tertium cœlum raptus ad Roma. ix. satis respondere videtur: cũm, vt habetur Psalmo cxxv. Nonne habet potestatem figulus ex eadem massa, aliud quidẽ vas in honorem, aliud in contumeliam facere. vnde sufficeret hæc dixisse, cũm, vt dixit idem Paulus ad Roma. xj. Iudicia dei abyssus multa, & quàm incõprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius, & occulta consilia. Nec tãtum debet humana temeritas audendo procedere, vt ea cernere velit quę latere deus instituit. Neq; enim domino gratus erit seruus qui penetralia cuncta quæ in domo sunt perlustrare tentauerit. Eaq; temeritas magis videtur explorantis insidias quàm serui præ se ferre officium. Et sic licet responderi possit: tamen cum Simphoriano Campegio in suo libro de vita cælitus comparanda. c. ix. dicam quæ ipse dixit, cũm protestatione tamen quod conclusiue non intendo ab ecclesia Romana & præceptis illius discedere. & de omnibus me remitto determinationi dominorum theologorum, ab opinionibus & determinationibus quorum non intendo discedere. dixit enim Campegius vbi suprà, quòd omnis sapiẽtia à domino deo est. Ecclesiastici primo. Et omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens à patre luminum. & etiam allegando Augustinum, dicit eundem sic dicere. Sic deus res, quas condidit administrat: vt eas agere proprios motus sinat. Igitur sicut anima in toto corpore, sic deus semper operans in toto mundo vires naturis pro mucrone addidit & operari eas instituit: imo instrumenta sua fecit, quibus cum deo patre fabri filius vsq; modo operans vteretur. Has igitur vires, nec operari impedit, nec operantes deserit: sed sicut nauta nauim sic iuuat, & dirigit ille in portum, iste in finem. Et quemadmodum ociante anima membra sopiuntur, sic cessante deo, vt in igne Babyloniæ monstratum est, omnis naturę conatus inanis est, igitur omnia bona à deo sunt.

Sed cur ergo hunc eligat, alium verò repellat, hęc nequeũt humanæ vires agnoscere. Nam Iacob sanctissimus & optimus, Esau frater eius pessimus. Petrus optimus. Iudas autem pessimus, cæteriq; Apostoli sanctissimi. ideo dicit Christus. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. & Paulus ad Timotheum iij. ca. Non ex operibus iustitiæ quę fecimus nos, sed secundũm misericordiã suam saluos nos fecit. & Augustinus in libro de præ desti. sancto. Non quia futuros nos tales esse præsciuit: ideo elegit, sed vt essemus tales per istam electionem suæ gratię qua gratificauit nos in dilecto filio suo. & idem Augusti. in lib. de libero arbitrio. Non propter fidem vel aliqua merita elegit deus aliquos ab æterno, vel apposuit gratiam iustificationis in tempore, sed gratuita bonitate sua elegit vt boni essent. Hæc ibi Augustinus.

Ad istud dubium soluendum, quamuis excedat vires ingenij, absq; tamen discessione à Romana & catholica ecclesia inquantum aliqui videntur dicere, quòd in hoc operentur influentiæ syderum & naturæ climatum, recitabo tręs opiniones: sed illi adhærere volo & intẽdo cui ecclesia adhęret.

Prima opinio est philosophantium & medicorum, qui complexioni attribuunt excellentiam ingenij. de quo philosophus parte xxx. problemate primo ait. Propter quod homines quicunq; excellentes fuerunt viri, aut secũdũm politiam, aut philosophiã, aut artes melancolici fuerunt: sed vt in libris de vita sana dicitur, non intelligit philosophus, ꝙ omnis melancolia, vel omnis complexio melancolica hoc faciat: sed intelligit de illa solum quæ est tẽperatè calida, quę facit excellentes viros.

Et sic secundũm Aristotelem, videtur ꝙ prima cõplexio quæ facit homines ingenio excellentes, est complexio melancolica, quæ est calida temperatè. de qua infra latius in alio loco dicam: ideo hic alia non referam. sed condescendo ad secundam opinionem quæ est præsentis speculationis, secundũm quod fit hic mentio de astrologis.

Secunda ergo opinio est Astrologorum dicentium cõplexiones insequi climata & diuersitatem cœli: vt differre nonnulli specie & colore & corporum quãtitate & animorum diuersitate videantur. Vnde Græci leues, Aphri versipelles, Germani fortes & robusti. Itali graues. Nam præ se ferunt quandam firmitatem, seueritatem, ac constantiam animi, ac in vultu, moribus, verbis, rebus quoq; agẽdis. Hispani iactabundi. Galli in armis feroces, religione fideles, vt Christianissimi appellentur. Latini supercilio si ac elati dicantur. Vnde Iulius Maternus ait. Quædam gentes ita à cœlo formatæ sunt, vt propria sint morum vnitate perspicuæ. Scythæ immanis feritatis crudelitate grassantur. Itali sũt regali semper nobilitate fulgidi. Auari Syri. Acuti Siculi. Luxuriosi semper Asiatici. & voluptatibus occupati. Hispani elata iactãtie animositate præpositi. Galli stolidi: quod tamen non sine liuoris acerbi-

rate ab

tate ab ipſo Iulio in Gallos ructatum, aut quia, teſte Strabone, Galli ſunt ſimplices ac nulla morum malignitate, & ideo aliqui hoc referunt ad ſtoliditatem, vt dicit Celius libro x.c.xxj.

Non enim omniũ æquè nationum corpora ſunt ad ſapientiæ ac intelligentiæ perceptionem idonea. vnde more Thaletis, ſiue (vt alij dicũt) Socratis, dicunt multi propter tria de ſe deo gratias maximè ſe habere, ſcilicet ꝙ mares non fœminæ, homines non beſtiæ, Galli nõ Bohemi. Sũt enim Galli ſuapte natura, ad philoſophiam veram & religionem magis apti, eo ꝙ propter aëris & cœli temperiẽ, corpora ſortiti ſunt ab excellentijs contrarietatum, vt philoſophi aiunt remotiora. his de cauſis Pariſienſes ingenioſiores, Delphinenſes robuſtiores inter Gallos habiti ſunt: quia videlicet illi in puriore, iſti in craſſiore ob montes altiſſimos aëre verſentur.

Notatu etiam dignum eſt, ꝙ ſibi vicinæ imo & contiguæ prouinciæ in hominibus & animalibus multũ differre videntur. vnde Lugdunẽſes (vt dicit idem Campegius tanꝗ Lugdunẽ.) ingenioſiores, Delphineñ. verò fortiores, robuſtiores, moribus imbecilliores, animoſiores, & in armis magis ſtrenui inuenti ſunt. Forenſes ſeu Foreſiani vani, ingenioſiores, ſubtiliores & eximij ſcribę ſeu ſcriptores. Aluernigenæ robuſtiores, moribusꝗ inhumaniores. Lemocinenſes aſtutiores, moribus tamen minus vrbani. Gaſcones & Vaſcones ad verbera promptiores, Normãni corpulentiores & loquaciores. vt dicit Campegius vbi ſuprà. Sed ſi vidiſſet gloſſ. in l. ſequitur. §. pupillus. in verbo, animum. ff. de vſucapio. quæ dicit Normannos eſſe doli capaces, etiam à pueritia, eam allegare non omiſiſſet: quod vnde procedat vndecunꝗ ſic illa gloſ. non omnino caret veritate. imo etiam ipſi Normanni aliàs incendiarij eccleſiarum fuiſſe perhibentur. vt in c. concedimus. de conſecratiõ. diſt. j. & nimis crudeles ſeueri & furioſi, vt norũt Pariſienſes, qui cũm ſoluant orare (vt fertur) inter alia dicũt A furore Normanorũ Libera nos dñe, quod in malum ſonat. Burgundiones verò ſunt ſimplices, amicabiles beneuoli & manſueti, generoſi ingenij, bello ſeculari fortes, fide ſtabiles, hominibus honorabiles, & deo amabiles. vt dicit textus in cap. ſi gens Anglorum lxj. diſtinctio. Inhabitantes enim regiones temperatas ſunt ſapientiores & meliores, eo quòd ſuper iſtas regiones ſyderum & planetarum influxus ſunt optimi. Et regiones intemperatas incolentes ſunt ſylueſtres & ſyluarum mores habentes: ideo philoſophus parte xliij. problemate xv. dicit quòd habitantes loca temperate calida, ſunt prudentiores & ſapientiores, & in locis intemperatis contrario modo ſe habẽt. dicam etiam infrà in xliij. conſideratione. vbi de potentijs animæ verſicu. j. de potentia. & in præcedẽ. parte, in xxiiij. conſideratione.

Et in eodem loco dicit Ariſtot. quòd loca intemperata ſunt quæ aut nimium calida, aut nimium frigida exiſtunt, in quibus locis habitantes ferinos mores & aſpectus atroces habent. Haly enim ſecundo quadripartiti dicit, ꝙ vniuerſaliter illi quorum latitudo eſt intra trigeſimum quartũ gradum à linea æquatoris vſque ad latitudinem xl. graduum extant ſapientiores ꝗ habitantes regiones frigidas. ſicut ſunt aliquæ regiões in ſexto & ſeptimo climate, & maximè in locis ſic extraneis non poſſunt naſci homines bonæ complexionis, nec boni ſenſus. Galenus verò de virtutibus animalium. c. ix. ita ait de Platone ſic dicens in Tymæo, quidem in principio ſermonũ ſic ſcribit. Hunc quidem vniuerſum ornatum & ordinem deus prius perornans nos inhabitare fecit, eligens loca & in quibus generatur eucraxia: horum viri generantur prudentiſſimi. Et in principio legum dicit Plato, quòd in regione temperata naſcuntur homines meliores. Hoc idem ſentit Auicenna quem inducit Petrus de Ebano. & dicit Haly Ariſtotelem & Galenum fuiſſe de quinto climate, qui optimi fuerunt naturales & metaphiſici. Platonẽ & Ptholemæum de tertio climate, qui excellentes fuerunt in mathematicis. & Albumazar tertio introductorij dicit ſapiẽtiſſimos eſſe Babylonios & Aegyptios. Sol enim nõ multum elõgatur ab eorum capitibus neꝗ appropinquat. Eſt enim motus ſolis æqualis ſuper eos, ideo aër eorum fit cõplexionis temperatæ, neꝗ ſuperfluæ calidus, neꝗ ſuperfluæ frigidus. Calores eorum & naturę & corpora ſunt tẽperata. Et ſenſus & ratio & animi qualitas ſunt bona, abũdatꝗ in eis ſapientia & intellectus, & rerum præſtantia & honeſta qualitas animi. Et hæc eſt terra prophetarum & ſapientum.

Sed quis ſunt habitantes ſecundum clima, ſicut ſunt Aethiopes, horum mores peſſimi, & facies habent corruptas & turpes, atroces & comedentes homines. vt Haly teſtatur, ſe vidiſſe in fine ſeptentrionis & meridiei. & dicit quòd ibi ſunt ſpiritus maligni, & beſtiæ comedentes homines: & ideo dicunt multi, quòd diutius remanſit regnũ Romanorum & ſic auctum eſt, quia medio modo ſe habet regio Romana inter ſeptentrionales & meridionales. De Noë autem dicunt ſapientes eum in aſtrologia claruiſſe, & filius eius Sem inter aſtrologos annumeratur, & pater & filius viri pręſtantiſſimi in Caldęam venerunt poſt diluuium regionem tẽperatam. Iſte Sem poſt diluuium biennio genuit Araphayath, qui fertur fuiſſe Melchiſedech. qui primus poſt diluuiũ vrbem Salem condidit, quę eſt Ieruſalem: quę eſt in quarto climate, quòd eſt medium inter ſeptem climata. Videtur tamen, ꝙ ſecundũ nonnullos alios ponatur in tertio climate, vt ſuprà dictum eſt.

Et, ꝙ ex diuerſis & varijs cœli locis aſpectibuſve diuerſi generentur mores, vide per Celium lectionum antiquarum. libro x. c. xviij. Et cur vergentes ad meridiem ſint timidi, ad ſeptentrionem verò audaces, per eundem in d. libro cap. xx. idcirco ſi ad ſaturitatem quiſpiam velit ſcire diuerſarum gentium mores diuerſos, & varios ritus, ſcilicet Perſarum, Gallorũ, Britannorũ, Pannoniorũ, Germanorũ, Hiſpanorũ, Myſorũ, Thracum, aliorũꝗ populorũ. de Getis, Scytharũ, Athenienſiũ, Maſſagetarũ, Tapyrorũ, Bactrianorũ. de Phigaleis Caſpiorũꝗ, ac Derbicũ, Medorum, & Armeniorũ, Cappadocũ, Heptacometarum, Moſynecorũ. de Tibarenis & Stathmis, Indorum, Taxilitarum, Aſſyriorum, Sirorũ, Phenicum, Arabum, Nabatæorum, Aegyptiorum, Aphrorũ, necnon de Carthaginenſibus, videat & legat ipſum Celium in prædicto li. c. xviij. & c. xx. cum xviij. c. ſequentibus. & in globo in c. lxvj. in eodem lib. vbi refert diuerſos populorum mores.

In quaquidem famatiſſima ciuitate Ieruſalem oĩa grandia & admiratione digna, tam veteris, ꝗ noui teſtamenti patrata leguntur facinora. Quod verũ oſtẽdere per humanas rationes, quę nonnunꝗ minus validæ inueniunt atꝗ à pertinacibus diſputatoribus, veritatiſꝗ æmulis reprobantur, pręſens minimè videtur expoſtulare negocium. Nec (vt dicit Andiuus poëta) hoc ipſa ſibi tempus ſpectacula poſcit. Sed quiuis pius lector veritatiſꝗ cultor nedum ex diuinarum literarum ſeu (ſi mauis) ſacræ Bibliæ

contextū cui nullus nisi infidelis Christianæ fidei perpetuus hostis, aut hæreticus à sanctæ matris ecclesiæ gremio exclusus refragari audet, verumetiā ex fide dignorum historiographorum qui res gestas literarum monumentis fideliter mandauerunt compluribus voluminibus facilimè percognoscere poterit. vñ dominus noster Iesus Christus secundū humanitatē, item Abraham Caldæus summus astrologię magister. Isaac, Iacob, Ioseph filius eius. Moyses prophetarum summus & totius veteris legis cœlitus edoctus interpres, cæteriq; prophætę diuino afflati spiritu ex quarto venerunt climate.

Albumazar Caldæos omnium peritissimos affirmat. Caldęi enim sapientes interpretantur, & post ipsos Aegyptios. Philosophus enim in prologo Metaphysices dicit, scientias speculatiuas apud Aegyptios inuētas & maximè mathematicas. Ex diuinis scripturis habemus, q; Abrahā ex Caldæa in Aegyptū astrologiam nunq; ibi cognitam transtulit. Et, vt Laertius libro iij. in vita Platonis scribit. Plato in Aegyptum ad prophętas & sacerdotes se contulit. Et Diodorus libro ij. apud Aegyptios sacerdotes in eorum sacris libris sic contineri transijsse in Aegyptum Orphęum, Musæū, Melampidem, Dedalum, Homerū, & & Licurgum, Solonē, Platonem, & Pythagoram, Samiū & cōplures insignes viros, qui in Aegypto perceperunt omnia, quę illos apud Græcos mirabiles fecerunt. Quinetiam Licurgus, Solō, & Plato multas ab Aegyptijs sumptas leges ad suam rempublicam detulerunt. Et Pythagoras geometriam & arithmeticam, & cursum astrorum & zodiacū ab Aegyptijs ad Græcos transtulit. Et Orphęus theologiam didiscit ab Aegyptijs.

Quatuor profecto celeberrima & bonarum literarum & scientiarum studia in orbe extiterūt, scilicet in Caldęa, Aegypto, Græcia, & postremo in Italia, & nunc Gallia ipsa siue Parisiense Gymnasium (pace omnium dicatur) in theologia principatum tenet. & dixi suprà in x. parte, in xxxij. consideratione.

Habuerunt nempe semper Galli facundiam suam magistrosq; sapientiæ Dryidas, qui terræ mundiq; magnitudinem & formam, motus cœli & syderum, ac quid dij velint, scire profitentur. Quemadmudum apud Indos, Brachmani seu Gymnosophistę erant, sic Drydæ apud Gallos vocitabātur, qui vitæ erant integerrimæ. sic magi apud Persas, philosophi apud græcos sapientes apud latinos, prophetæ siue sacerdotes apud Aegyptios, & Chaldæi apud Assyrios. Sic ergo volunt astrologi, quod hæc omnia ex cœlorum & syderum influxibus proueniant, scilicet regio temperata, & viri probatissimi & scientiæ, & artes, & omnia bonorū genera ab ipsis cœlorū aspectibus: quia superficies cœli cōcaua liber est primæ causę, in quo omnia scribūtur quę in mundo sunt. Si quis ergo in illam inspicere sciret superficiem, omnia illa sciret præterita, præsentia, & futura. Volunt etiam astrologi, quod non modo temperatæ regionis influxus faciat sapientes & viros optimos, verūetiā q; particularis requiratur influxus in conceptione & natiuitate illius, dum & concipitur & nascitur. Similiter dicunt, q; si quis in temperata nascatur & educatur regione, in sua natiuitate malum habens influxum, hic pessimus erit: & sic cœlestes valere volunt influxus, q; diuitias, magistratus, militiam, bellum, victorias, & rerum omnium prosperitatem cœlis & cœlorum influxibus attribuant.

Et hæc sunt quę Astrologi sentiunt secundūm Campegium vbi suprà. De hac materia licet interdum somnient & deuient à semita veritatis, ideo his non assentit, nec ego etiam, sed sto cum opinione quę sequetur.

Ex dictis tamen Astrologorum supra positis multum sunt laudanda quartum & quintum climata, in quibus sunt Aepyptij, Iudæi, Rhodiani, Græci, & Itali, & sic Roma. de sexto verò climate, vbi est Gallia etiam credo illud esse extollēdum ex his quę dicturus sum. j. de Gallia in consideratione sequenti.

Omissa ergo opinione Astrologorum, quę somnia & fantasmata recitat: ad tertiā opinionem verā quę est theologorum, maximè Parisiensium, qui determinauerūt vnā animam in naturalibus esse alia perfectiorem & excellentiorem, cui determinationi stādum est. De hac autem perfectione animæ secundū theologos dixi suprà in hac parte, in iiij. consideratione.

Licet, vt dicit idem Cēpegius, sanctus Thomas, Alexander de Hales, & multi alij theologi tenuerunt ante hanc determinationem Parisiensem animas in naturalibus nequaquā differre, sed omnes in naturalibus esse ęquales. Bonauentura tamen & complures alij ex theologorū schola animas in naturalibus differre asseruerunt: ita q; vna sit nobilior alia, & ita tenent theologi moderni insequendo prædictam determinationem Parisiensium theologorum secundūm eundem Campegium. Qui etiam dicit, q; licet prædicta aliquid operentur ad perfectionem artium & scientiarū, tñ hæc non fiunt sine actibus frequētatis, quod probat quinq; ratiōibus ex quibus deueniri pōt ad triplicem perfectionem, sed cūm ista non sint pręsentis speculationis, ea referre omitto. satis autē mihi est ad præsens aliquid depromere de excellentijs climatum, & vt cognoscatur excellentia vnius climatis ad aliud: & istud est intentum huius considerationis. Vnde etiam diuersitas ingeniorum sit: sed de causa pręstantis ingenij, vide Cælium lib. antiquarum lectionum vj. c. xx. vbi triplicem assignat causam, humanam, scilicet naturalem & diuinam, quę cū supradictis videntur concordare, licet breuiori & elegantiori stylo referat, ideo ad eum vos remitto.

Decimaseptima consideratio aliam orbis diuisionem complectetur. Nā in tres partes generales diuiditur seu partitur. in Europam, scilicet Aphricam, & Asiam: sed quę harum sit maior & excellentior videndum est.

Et imprimis quoniam dignitas & excellēa potest imaginari ex latitudine & longitudine. Ideo videretur dicendum, quod Asia sit dignior alijs: cūm tantum ipsa contineat quantum aliæ duæ, vt scribitur in libro de mundi descriptione. c. j. licet. c. iij. dicat quòd Asia sit tantum tertia pars orbis, & eo etiam quia est in parte orientali, quæ præferri debet ex causis suprà positis in hac parte, in xiij. consideratione. Et Aphrica tantum contineat quantum duæ continerent Europę, ex quo Europa est tantum dimidia pars Aphricæ. Ideo videretur dicendum, quod Asia sit maior & excellentior Aphrica, & Aphrica sit excellentior Europa: licet dicat Ptholemęus q; Europa est maior Aphrica.

Quę autem regiones seu natiōes in his partibus contineantur, & quomodo diuidātur, ponūt cosmographi, maximè in dicto lib. de mūdi descriptione, c. j. vsq; ad c. xvj. & plures alij antiqui relati à modernis: & cōpendiosè ponit Pōponius Mela in principio suę cosmographię. etiam

Strabo,

Strabo.libro iij.de situ orbis.& in margarita philosophica,in libro vij.tracta.ij.c.xlix.l.lj.& lij.quas hic non transporto.Sed solum quātum facit ad materiam subiectam dico Europam esse digniorem & excellentiorem alijs partibus terrę habitabilis,pluribus causis.

Primò,quoniā,vt dicit Strabo lib. iij.de situ orbis.imprimis multiformis est,& ad virorum virtutem ingenuè disposita,ciuiūq; & domesticarum ad alios rerum transfusiua:est enim tota habitabilis in exigua tantummodo parte ꝓpter frigoris vim inhabitabilis,quæ finitima Tanaidis,& Mæotidis incolis,Borysthenensibusquè in curribus degentibus.

Secūdo,quia digniores & nobiliores sub se continet regiones ꝙ aliæ duæ:& sub ea digniores populi existunt.Europa nempe ab occidente clauditur mari Athlantico,à septētrione Oceano Britannico.ab oriente Tanai Meotide palude & pōto.à meridię mari Mediterraneo,Et in ea sunt regiones & populi ob aēris temperiem.

Ab occasu versus ortum prouinciæ magis nominatę sunt Hispania,quæ Ibernia & Hesperia nonnunꝗ̃ nominatur,cuius partes sunt.

Bethica seu Tudertana siue regnum Granatæ, quod Ferdinandus rex Hispaniæ decennali obsidione & bello Sarracenis abstulit:Christianitatiq; adiecit.Huius longitudinem & latitudiem ponit Plinius lib.iij.c.ij.Et dicit Granata à grano quod Græci coccum,hoc est gramen rubens vocant.Nam in ea ferè tota copiosum coccum in maxima laude gignitur.

Lusitania seu Portugalia & laudatissimū coccum nascitur circa Emeritā Lusitaniæ insignem ciuitatem:vt docet Plinius lib.ix.& in hac est regnum de perse,vbi est rex. Lusitanum verò littus cerauno gemma pollet,quod aduersus vim fulgurum opitulari creditur.

Taraconia seu Taraconensis,quæ & Catilonia,hinc Taraconensia vina nobilitanter elegātia.vnde Martialis. Taraco Campano tantum cessura Lyęo.

Habet hæc prouincia Taraconensis Taraconē ciuitatem quæ caput est prouincię quam Scipiones condiderūt. Hę partes principales Hispaniæ,in qua & alia regna sunt. Inter quę regnum Galliciæ longè lateq; vulgatum propter vniuersalem peregrinationem ad sanctum apostolum Iacobum Compostellanum.

Compostellanum regnum insuper Castellæ & Legionis astronomis memorabile reddidit Alphonsus rex prudentissimus,qui tabulas motuum corporum cœlestium miro ingenio compilauit.

Plinius verò diuidit Hispaniam in vlteriorem & citeriorem eodem libro iij.c.iij.& ca.j.& ibi ponuntur plures & ferè omnes particulares partes totius Hispaniæ,cuius principatum obtinet solus Carolus Austriacus rex Romanorum & electus in Imperatorem præter Portugalliā, & in Hispania obtinet septem regna,videlicet regnum Granatæ,regnum Castellæ,regnum legionis,regnum gallitiæ,regnum Aragoniæ,regnum Cordouæ.& regnum Andelosiæ.

De laude verò & excellētia Hispaniæ,vide amplè per Philippum Bergomensem in suo supplemento cronicarum.lib.ij.qui eam laudat ex pluribus.primò,quia maxima est prouincia,quia felix & fertilis,quia plurima regna continet,quia plures habuit viros doctissimos,sanctos,& Romanos pontifices,& etiam habet mare vndiq;,& plures fluuios nauigabiles,vide etiam Celium libro x.capit. xxij.vbi dicit,ꝙ puerperæ viris ipsarum decumbentibus administrant,& ibi plura alia scitu digna. Originem verò et eius antiquitatem ponit Ioannes Annius libro suo xij. ad Berosum de temporibus priscis c.j.ij.& iij.& capi.iiij. vsq; a finem dicti libri,describit seriatim vigintiquatuor reges Hispaniæ,& sunt sequentes.

Tubal.v.Iaphet filius.	Athlas.
Iberus.	Sicorus.
Iubalda.	Sicanus.
Brygus.	Syceleus.
Tagus.	Lusus.
Betus.	Sijculus.
Gerion.	Testa.
Trigeminus gerion.	Romus.
Hyspalus.	Palatuus.
Hyspanus.	Cacus.
Hercules Lybius.	Erithrus.
Hesperus.	Mellicola.

Gallia sequitur Hyspaniam medio monte Pyreneo, alia pars Europę omnium regionum excellentissima.

Et huius partes sunt Aquitania,Lugdunensis,Narbonēsis,seu Delphinat⁹, siue Prouincia & Belgica ferè ad Regni flucta vsq; protensa,& plures aliæ quas enumerat Plinius libro iiij.naturalis hystorię c.xvij.vbi tamen nō facit mentionem de Delphynatu seu Prouincia.

Partiales prouinciæ Galliæ sunt plures quas alibi ponam:sed nunc capiendo diuisionem antiquorum cosmographorum diuiditur in Narbonēsem, Lugdunensem,& Aquitaniam,vel secundū Iuliū Cæsarem in suis cōmentarijs,& Philippum Bergomensem libro iiij.sui supplementi in Belgicam,Celticam,& Aquitanicam.& alia est etiā Gallia quæ Cisalpina dicitur respectu Transalpinæ.

Et hę Galliarum partes plures aliàs partiales cōtinent.

Belgica verò prima est,quæ et à Belga insigni ciuitate nomen accepit,& hæc nunc Treueris.& dicta est Belgica, quasi bellorum gens:vbi vehicula quædā primū inuenta fuere quę Essida dicuntur,esse gallice.Vnde versus.

Belgica vel molli melius fieret esseda collo.

Quo vehiculo potius vtuntur adhuc Flamigi & circūuicini populi.

In hac quoque complures ducatus sunt & comitatus. vt Brachantia, Luguburgensis, Flandrensis, Picardia, Atrabatensis, Barensis, atque aliæ regiones permultæ. Dicunt tamen aliqui,ꝙ Flandria est Germaniæ regio, vt dicit idem Bergomeñ. vbi suprà.& in xij.libro suarū cronicarum.

Celtica diuiditur in duas:quædam Lugduneñ.dicitur quędam verò Narboneñ.

Lugduneñ.cuius Lugdunum ciuitas est caput,tripartita est:cūm prima sit Lugdunensis,secunda Rothomagensis,quæ continet Normāniam,cūm caput sit Normanniæ.tertia deniq; caput est Turo metropolis ciuitas Andegauiæ,& Bituriceñ.finitima, Oceanoq; proxima. vt dicit Philippus Bergomensis in loco suprà allegato, sed hodie aliter fit diuisio, quia diuiditur in Ducatus & Comitatus,vt infrà dicam.

Tertia est Narbonensis Gallia,& ipsa in duas subdiuiditur partes, scilicet in Gothiam,cuius metropolis est Narbona,& Burgundiam,in qua plurimę sunt vrbes ce-

ĉbres, videlicet Arelatę regionis olim caput, Aquis, Viennã, & Tarentaſia.

Hec regio longo tempore ſub regibus fuit, ſed nunc regia dignitate amiſſa ducatus titulo admodum eſt inſignis: cuius duces cœterorum Chriſtianorum duces facilẽ præcellunt. In hac duę præcipuę ciuitates Auguſtudunũ ſcilicet, quam Iulius Cæſar Heduam nominat (cuius ſum ciuis) quæ tantæ fuit potentiæ, vt Romanorum auxilio vniuerſam penè ſibi ſubiugauerit galliam. Senonenſis item altera fuit, quę Romam obtinuit, & incendit ac ſpoliauit. Cuius populi & Mediolanum, Papiam, Bergomum, ac alias vrbes in tranſalpina gallia condiderunt. garunnam verò Sagonam, Matronam, & Sequanam. inter alios fluuios hæc gallia habet.

Alia eſt gallia quę dicitur Aquitania, quę ſecundũ Ptholemęum lib. ij. ab occaſu mari Aquitanico, ab ortu & ſeptentrione Lugduneñ. regiõe terminatur. & à meridie Pyreneis montibus habet inſignem ciuitatem Burdegaliam. Populi eius Auerni, Pictones, Santones, Bituriges, & alij permulti.

Alia eſt Gallia tranſalpina, quæ in ſex diuiditur partes ſeu regiones, à gallis celticis nũcupata. Ipſi namq; galli Celtici, quia etiam terra eos quos genuerat capere non poterat præ multitudine, duce Breno ſenonenſi, trecenta eorũ milia vnà cum vxoribus & liberis, ſiue glorię cupiditate pelſecti: ſiue, vt alij volũt, ad inteſtiua bella vitanda ducti ad nouas ſedes acceſſere, & in Italiam ſe tranſtulerunt (vt Iuſtinus in xxxiiij. epitho. babet (quorum portio nobilior in Italiam conſedit, vbi maſculis omnibus incolarum interfectis, eorum fœminas duxerunt vxores, e quibus liberos ſuſcipientes, & habitu, & lingua, ac moribus paternos mores imitantes putiſſimi remanſere Galli, atq; ita vniuerſa Ciſalpina prouincia appellata eſt Gallia, quę poſtea diuerſis nominibus appellata fuit Gallia. Quia tamen illa hodie non eſt de Gallia, nec etiam tunc erat ſed de Italia: ideo illas relinquo in parte Italiæ.

Gallia concomitatur & iungitur Germaniæ, ita quòd Germania magna ſequitur Galliam, quæ Germania magna extenſa vſq; ad Sarmatiam inter Rhenum fluuium ab occidente mare à ſeptentrione, & Danubium à parte meriodinali. Et hæc Germania diuiditur in duas partes, in ſuperiorem videlicet & inferiorem. In ſuperiore verò Saxones ſunt ab Rheno diuiſi, vbi Oceanũ influit quibus ſemper quaſi bello contendunt: deinde Bauaria, Auſtria, Sueuia, Bohemia, & Alemania, ac ſecus Lemni fluenta eſt Curuania, & aliæ nationes multæ.

In inferiore autem Germania ab Albio flumine ad oceanum protenſa, quæ circa Rhenum conſiſtit ſunt Albia, Daunia, Ruſia, Marcomandia, & aliæ multæ nationes: &, vt fertur, quinquaginta quatuor gentes inhabitant vniuerſam germaniam, vt Anſimari, Quadungeri, & alię gentes ferociſſimi & indomiti animi, quarum immanitas etiam in ipſis vocabulis horrorem ſignificat. & de pluribus alijs vide per Philippum Bergomeñ. in libro xij. ſui ſupplementi chronicarum. Aliæ etiam partes germaniæ nominantur in margarita philoſophica. libro vij. tractatu j. c. xlvij. videlicet Franconia ſiue Francia orientalis, Vueſtualia, Friſia, Saxonia, Thuringia, Haſſia, Marchia, Brandemburgeñ, Miſia, Sleſia, Bohemia, Marauia, Cimbrica Cherſoneſus, quæ nunc Dacia, vulgò Denumarck ad ſeptentrionem: cum alia ſit Dacia quæ Vualachia nunc dicitur, de qua infrà, poſt Cymbricam Cherſoneſum, Noruegia, Suetia in mari. Inter Danubium & Alpes Reticas, primam Reticam ponunt, quæ & Sueuia, quamuis vltra Danubium protenſa ſit. Poſt hanc Vindelicia ſeu Bauaria, cuius pariter magna pars vltra Danubium extenditur. Noricia cui nonnulli Stiriam & Carintiam aſcribunt. Pannonia ſuperior nunc Auſtria. Pannonia inferior quæ & Vngaria à mari Adriatico, Hiſtria, Illyris, Liburnia, quam dicunt Chroatiam, Dalmatia, quæ & Sclauonia: & iſta videtur eſſe maior quàm alię tres regiones.

Italia verò altera pars Europæ ſequitur Germaniam, & eſt ab alpibus vſq; ad mare mediterraneum. In ea ſunt plures regiones ſequeum. Lombardia, Tuſcia, Ethruria, Campania, Marchia, Aprucia, Calabria, Apulia, & ſic de alijs: & hæ partiales poſitæ ſunt in magarita philoſophica, vbi ſuprà. Philippus verò Bergomenſis libro iiij. ſui ſupplementi, dicit hanc prouinciam omnium totius orbis celeberrimam, & in forma crucis poſitam inter Adriaticum & Tuſcum mare ſiue ſuperum & inferum, & à iugis Alpium, dorſoq; Apenni montis porrectam ſe paulatim attolentem vſq; ad Reginum verticem & littora Brutiorum extenditur, in vltimoq; ſui in duo ſcinditur cornua.

Eius autem latitudo ab Auguſta prætoria, quę in Alpium fine verſus occidentem eſt conſtituta, & per Romã Capuamq; porrigitur vſq; ad oppidum Rhegium, Sollino teſte, decies centena & viginti paſſuum millia colligit. Latitudo verò quadringenta & decẽ, vbi eſt maior latitudo: vbi verò minor centum triginta ſex: vniuerſæ autem ambitus tricies centena lviij. millia cõplectitur. Vmbilicum eius in agro Reatino eſſe, autor eſt Varro: quem ſequitur idem Bergomenſis ibidem, vbi ponit quòd ſubdiuiditur in xviij. regionibus: ſed libro x. dicit tantũ quindecim regiones eſſe in Italia. & in dicto libro iiij. dicit q̃ Iginus (qui de Italiæ vrbibus ſcripſit) refert ſeptingentas fuiſſe ciuitates. Blondus verò facta per ſingulas regiones dinumeratione dicit tantummodo ducentas ſexaginta quatuor, quæ epiſcopos habere dicuntur: & ibi multum laudat Italiam inter cætera, dicendo illum nõ vel mediocriter doctum quem eius laudes aufugiant: quæ non ſolum humanarum rerum ſed etiam diuinarum mater habita eſt. Dicit etiam Beroaldus in ſuis orationibus, quòd Italia omnium rerum alumna ac parens nuncupatur. Eadem cunctarum gẽtium in toto orbe traditur quæ omnes nationes ſine controuerſia antecellit, viris, fœminis, ducibus, artium præſtantia, ingeniorum claritatibus. De laude cuius, vide etiam per Strabonem. libro vj. ſuæ Geographiæ, vbi laudat eam ex multis, ad quem recurre: & ad Bartholemeum Sibillam in ſuo ſpeculo. in iij. c. primę decadis iiij. quæſtiuncula.

Inter has partes Europæ & poſt Vngariam eſt adhuc Miſia, aut verius Mœſia ſuperior: quæ Seruia ſiue Rhoſciana & partim Boſna dicitur: Meſia inferior quę continet Boſinenſes & Vualaccos, Baſſos, & nunc Bulgutia: Datia quæ Vualachia Thracia, in qua Conſtantinopolis quondam ciuitas imperialis Græciæ. Cherſoneſus, Epirus, ſeu Romania, Dedania, Moloſſa, Chaonia, Peloponeſſus, ſeu Morea, Achaia: ibi Chorinthus, Archadia quæ & Sitiona à Sitione rege à quo regnum Sitionorum, Macedonia, Theſſalonica, Ellados, ſeu Atthica vbi Athenæ, Boetia vbi Thebæ ciuitates nominatiſſimæ. Græcia ecce quàm lata hodie heu

Thebę ciuitates nominatiſsimę. Gręcia ecce quæ lata hodie, heu à ſpurciſſimo inimico crucis Chriſti Turcho fermè tota deuaſtata. A Germania vſque ad Scythiam, Sarmatia eſt regio latiſsima: cuius partes, vt aiunt, Polonia Maſſouia, Pruſsia, Lithuania, Samethia, Liuonia, Ruſsia &c. Scythia & quæ nominatæ ſunt Sarmatiæ regiones. Barbaria dicebatur à feritate gentium ſeu Tartaria. Hæ enim partes & regiões ſupradictæ ſunt omnes de Europa, & ferè omnes Chriſtianam fidem agnoſcunt: vt infrà amplius dicetur, ex quo magis laudanda Europa. Has partes ampliori ſtylo declarat Io. Laziardi in epithomatibus hiſtorię vniuerſalis. c. xlij. quem videas.

Sed quę iſtarum quinque regionum Europę ſit dignior & excellentior, & quę magis laudanda & extollenda, antequàm ponam alias duas partes orbis Aſiam, ſcilicet & Aphricam, & cùm ſis Gallus & quiſque ſuũ laudet, plus expedit laudare Galliam, eo etiam quia, vt plurimum, opera noſtra videbuntur apud Gallos quàm alios, ne ſim illis infeſtus plurimum eos laudare cupio. Quoniã rerum noſtratium cognitio magis ad nos quàm externarũ pertinere exiſtimatur: & quãtum quiſque ſuę patrię debeat dici, non poteſt l. veluti. ff. de iuſtitia & iure. de quo aliquid retuli in pręfatione ad cõmentaria noſtra ſuper conſuetudinibus ducatus Burgũdiæ. etiã quoniam, vt dicit glo. & Bal. ſummãdo l. fi. C. ſi ſeruus exportãdus veneat. patria ſua debe cuilibet eſſe maior quàm alia, cùm pro ea pugnandum ſit, vt ait Catho. & argu. l. fallaciter. C. de abolitio. & l. penul. C. ad legem Iul. maieſtatis. & pro patria multi ſe deuouerũt. quos vide per Iaco. Capelli in ſuis fragmentis. Id quod etiã efficit charitas quędam patriæ: qua plerique omnes tenemur. Eſt ſua cuique patria chariſsima atque gratiſsima. Eſt & amor patrię rõne valẽtior omni. vt ait Naſo ad Ruffinũ, & qui paulo poſt ſubiungit.

Neſcio qua natale ſolum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non ſinit eſſe ſui.

Et idem.

Dulcis amor patrię, quo non preſtantius vllum.

Ita patriæ amor quidem ingens natura ſingulis innatus eſt. Ideo apud Sceuolam iureconſultum in. l. qui habebat. ff. de legatis iij. teſtator quiſpiam patriam ſuã dulciſsimam vocat, & ibi Accurſius notat ſuam cuique patriã eſſe dulciſsimã. Atque etiam Marianus Sozinus cõſil. xxxv. incipieñ. circa prædictam col. iij. verſicu. ij. magis proximé. & per illum textum etiam dicit Romanus conſilio xlvij. quod incipit, in propoſita quæſtione. verſicu. iiij. ad idem quod ſua cuique patria cœteris dulcior eſt & amabilior. Itaque natura ita comparatũ eſt, vt patriam ſuam, qualiſcunque eſt quiſque laudet, extollat, prædicet, ſicuti etiam facit Vlpiapianus iureconſultus, in l. j. in pri. ff. de cenſibus. vbi ſuam ipſius patriã mirum in modum cõmendat, magniſque laudibus effert. Et cõſilium Ariſtotelis eſt relatum per Policraticum libro viij. c. ij. de nugis curialium. dicentis intereſſe plurimũ, vbi quicqd laudetur vel vituperetur. Nã plurimum refert qui ſint audientium aut legẽtium mores. Ideo de laudibus, & prius de origine gẽtis noſtræ aliqd attingere decreui, ſed ne grauem materiam omiſſa prefatiuncula, ſeu ne illotis, vt aiunt, manibus aggrediar, dicam cum noſtro Textore Gallo in ſuis epithetis. in verbo, Galli. Cùm rerum clariſsimè geſtarum celebritas diu nunquam lateat in obſcuro: miror atque miror, quid fuerit cauſæ vt Gallorum (qui totius orbis nedum Europæ clariſsimi fuerunt & potentiſsimi) obſcura, ac velut neſcio quo obliuionis conopeo, ſeu velo ſepulta ſemper dormiuerit origo. Neque certum aliquid non modo prioris ſeculi ſcriptores poſteris reliquerint: ſed nec liberis quidam nobis proaui noſtri verbum vnquàm fecerint vllum. Nulla eſt ortus quantum peregrini & obſcuri natio, quæ aliquam ſui ac principum ſuorũ memoriã poſteritati non dimiſerit. Qui de Scythis (exempli gratia) agreſti tamen & barbara gente non loquatur, quique de eorumdem regina Thomyri, non multa garriat, inuenitur nemo. Ponticam gentem ſolus Mithridates fecit memorabilẽ. Colchos multa re magis quàm veneficio inſignes ſola Medea ſuis clarauit parricidijs. Sauromatę ſeu Sarmatæ tractilibus caſulis volubilibuſque tuguriijs (quia plauſtris pro domibus vtuntur) famam ſibi cõpararũt. Trogloditas, Erembos, Aſtartas, Homeritas, Brachodios, Blemnyas, Aethiopię gentes & ſi remotiſsimas memorant coſmographi. De Getulis, Numydis, Maſſylis, Mauris, & Marmaridis Aphricæ loquuntur omnes Gymnoſophiſtę, Bragmanes, Hermanes, Orithę, Ictiophagi, Cynamolgi; Indorum remotiſsimi etiam prædicantur. Abrabiæ (quę Petrea nuncupatur) Agrei Gerrei, Ammanitæ populi, & ſi ignoti, nomen tamen meruerunt. vt multa paucis perſtringã Parthi, Medi, Babylonij, Aſſyrij, & aliæ cuiuſque regionis gentes ſuis illuſtratæ ſunt titulis, & ampliſsimis plerumque voluminibus decoratę. Si ab Aſiaticis ad Europeos ſit veniendum, Ethruſci, Piſani, Inſubres, Volſci, Hernici, Equi, Vmbri, Sabini, Picentes, Precutini, Veſtini, Marſi, Samnites: omnes Italiæ populi ſcriptorum monumentis efferuntur. Spartanis, Athenienſibus, Myceneis, & Corinthijs: quantum ampulletur & ſuperbiat Græcia nemo non nouit. Soli Galli omnium tanto nobiliſsimi quanto rei bellicæ peritiſsimi omittuntur, ac velut incognita Demogorgonis ſpelunca inhumati, nihil omnino aut certè parum in lucem adhuc emerſerunt: magiſne iniuria temporum an ſcriptorum negligentia contigerit, ignotum eſt. Audeam tamen dicere virtutum magnitudine, probitate morum, conſilio, prudentia, comitate, religione, pietate, bellandi peritia, nullis vnquàm terrarum populis fuiſſe inferiores: quod ſatis amplè & veridicè, ſtyloque elegãtiſsimo proſequitur Textor in dicto loco, & ita Galliam cæteris Europæ partibus eſſe extolllendam conſtat tam ex prædictis quàm origne, amœnitate, frugalitate, ſeu fertilitate: ex fide Chriſtiana ſemper obſeruata literarum traditione, & pluribus alijs que etiam teſtimonio autorum extraneorum ſigillatim declarabimus.

Nempe, vt ibidem diſſerit Textor. Gallorum prima origo incerta & obſcura eſt. Sunt enim qui dicunt gallos dici quoque quæ galatas à Galate filio Herculis, qui (vt ſcribit Diodorus) deuicto geryone in Galliam veniens ex virgine quadam eius loci indigena Galatem genuit, qui regno præfectus incolis dedit nomen. Quod & Beroſi verba confirmant ſcribentis, Celtas (qui ſunt galatæ veteres) conſtat à rege Galate filio Herculis nuncupatos, à quibus etiam galatę in Aſia & gallogræci in Europa dicti ſunt. Appianus tamen Celtas à Celto Polyphemi filio appellatos putat.

Sed hæc omnia ficta & commenta ſunt eorum ſcilicet arbitrio, qui vt aliquid ſcire viderẽtur, aut ſaltem lectores nõ viderentur deſtituiſſe. Has pro animi ſententia fabricati ſunt origines. Verior videtur ratio vñ galli dicti ſint à niueo lactis colore, quod galla dicitur. quod ſcilicet eorum corpora ob

frigoris vim modo lactis ſint alba & candida. Quod etiã non diſcrepat à Virgiliano verſu.

Virgatis lucent ſagulis, tum lactea colla
Auro innectitur.

Vnde Baptiſta Mantuanus ex Dionyſio. libro ſecundo.

Ignea mens gallis & lactea corpora, nomen
A candore datum populis.

Cui⁹ ſentẽtię adſtipulator eſt Laziardus in ſuis epithomatibus hiſtoriæ vniuerſalis. ca. xvij. in fine. licet Ioannes le maire in ſuis illuſtrationibus galliæ originem gallorum à rege Gallate filio Herculis, de quo ſ. fuiſſe aſſerat.

Extollenda eſt etiam ex amœnitate loci & terrę frugalitate ſeu fertilitate: cùm terra prior ſit homine, prior laudanda eſt, & vt facile cognoſcatur nulla eſt pars terrarum, quę merito gallię conferri poteſt: ſiue eius ſitum, ſiue perẽnem ſalubritatem: ſiue quicquid quo carere vita non debet, ſcrupuloſiſſimè requiratur. Itaq; ad hanc exornandã omnes naturæ vires incubuiſſe cur ſit credibile dicam. Principio cœli eius ea eſt clementia, ea felicitas, vt nec immodicis ęſtuet caloribus, nec rurſus arcticis frigoribus torpeat. Tam moderata loci natura, tam blanda amœnitas, vt innocentiſſimus vbiq; ac ſaluberrimus aër durius neſcias an mollius trahatur. Id facit maxima ex parte peſtiferis obiecta Auſtris Alpium vaſtitas, ſummouens ab arcto horridos aquilonis rigores Britannia patens ab ortu, regio quę nos à germanis Rhenus diſcriminat: prætenta occiduis flatibus Pyrenei iuga. Non hic, vt in Italia crebrò fulmina ſęuiunt. Nam capitolium non ſemel, ſed ſępius fulmine ictum conflagrauit. ait Lactan. lib. iij. Nec anniuerſarię lues debacchabant, vrbeſq; totas exhauriũt. Nulla hic infida graſſantur Maria, nulli terremotus vrbes abſorbent, quod in Italia, Græcia, & Aſia frequẽtiſſimum. Nõ hic campi vaſtis arenarum ſolitudinibus ſqualent: nec vt in Aphrica innumeræ, tum belluarum, tum ſerpentum peſtes homines & deuorant, & lenta veneni tabe conficiunt. Soli tanta eſt feracitas, tanta fœcunditas, vt Galliarum vbertati Sicilia inuidere poſſit: quæ tyrannicis crudelitatibus nunquam non exercita ſtupendæ fertilitatis pœnas etiamnum luit: hic nullæ paludes latifundia occupant, nec tenuiſſimo ceſpitum corio ſtatim arena ſubeſt, peculiare Germaniæ & ſeptentrionis malum. Dixeris hic palladem cum Baccho certaſſe, maior ne vini copia an olei exundaret? Quibus Anglia cùm nõ tam careat quàm indigeat. Fateantur Britanni oportet ſe duos præcioſiſſimos naturæ liquores Francis debere accepto referant: quòd & Gallia abundantia Britannicam ſterilitatem quotannis ferè leuet. Etenim vnde frumenti omnigeni copiã atque ex gallia expectabunt? Non ab Hiſpania, quæ frequentiſſimis rupibus aſpera, torrido ſolis vapore magna ex parte ſquallida, & ſiticuloſi tractus iniuria, famem vel incolis ſuis indicit. Profecto Luſitanię, gallicię, Aſturiæ, Cantabriæ, Gallia horreum eſt. Non à germania. Hac enim quicquid frugis à cibo ſupereſt, id omne in potum coquit abſumitq; in ſeruiſiam. Quid bellatores Morinorum, Treuerorumq;, & Burgundorum equos commemorem? Quid optima Britonũ armenta? Quid felicia Lemouicũ, Auernorumq; paſcua. Quid perpetua Cereris, & Pomenę in armoricis ſtudia? Tot nobilia Biturigũ, & Alceti vellera? Tot generoſa Leodiorũ ſaxa? Tot ſplẽdida Heluetiorum æra? quid tenuia? quid candida? quid neruoſa Atrebatum, Rhemorum, & Camoracenſium lina? quid illa terris omnibus expetita Neruiorum aulea? Allobrogum, Lotharingorum, & Coriſopitentium: quo recentiores ſunt argenti auriq; fodinæ. Hoc magis arguunt galliam nondum effœtam eſſe tot ſeculorum prouẽtu. Nam apud Tectoſagos, Tarbelios, & Aquitanici, maris accolas aurum effodi ex Strabone, apud metellam ex Plinio nemo neſcit. Et etiam apud iuriſconſultum Papinianum in lege diuortio. §. ſi vir. ff. ſoluto matrimonio. relatum eſt in gallia lapides renaſci. Sed quis obrizum Baionenſibus fluere non potius mirabitur? Quid tam profecto verum quàm certum Guarone, Rhodani, & Dordone auriferas eſſe vndas. Druentiæ verò non ſolum aureis arenis beata, ſed & gemmeis lapillis præcioſa fluenta. Narbonẽſis prouinciæ dotes qui pro merito attigerit? tam ſuaues florum odores? tam numeroſos ſuccorum ſapores? tam varios infectricum herbarum colores? tot ſuaue rubentia cocci grana? fragrantes thymo ſaliuncta libanotide campos? emicantes benigne calidorum fontium ſcaturigines? Fertiliſſimos croci Albigeſiorum agros. In pleium autem Galliæ promiſcua, tot munifica opacorum nemorum genera? tam teneras luxuriantis ſoli glebas. Tot lęta apricorum collium vineta. Iam ſuperba frugiferarum arborum poma. Iam multiplices pecorum greges. Hęc Chriſtoforus Longolius in ſua oratione de laudibus diui Ludouici atq; Francorum habita in vniuerſitate Pyctauica pro natione Franciæ. In qua multa dictu maiora, quo ad amœnitatem, temperantiam, & feracitatem eiuſdem breuiloquij cauſa ſcius prætermiſit, vt ſunt vina Belnenſia ſeu Burgũdiæ, quæ ſuper omnia vina ſunt præcipua & extollenda: & ferè per vniuerſam Galliam, Flandriam, Picardiam, Normaniam, & Britanniam vehuntur. de quibus infrà in lxxxiiij. conſideratione huius partis.

Et etiam, vt ait Campegius in libro de tropheis gallorum. tractatu. j. Terra galliæ eſt frumenti præcipuè & pabuli ferax, hinc temperato calore, inde felicibus & tempeſtiuis imbribus, in omnia frugum genera fecũda eſt, adeo vt non ipſis tantum incolis, verũ etiã Hiſpaniæ, Italiæ, & præſertim Genuenſibus cunctarum rerum abundantiam ſufficiat ſubminiſtret. Hinc etiam nõ frumenti tantum copia magna eſt, verũ etiam vini, olei, mellisq;. Noxio genere animalium minime frequens, fluminibus & fontibus irrigua, duob⁹ magnis fluuijs Rheno & Rhodano inſignis: omnia ad vſum animantium fœtu beatiſſima. Et de huiuſmodi galliæ fertilitate & bonis, meminit Budæus noſter in libro de Aſſe & partibus eius lib. iiij. vbi ait. O beatam futuram Galliã, ſi tam ei contigiſſet heros habere frugi q̃ bonos habere ſolet. Nam mancipia vel quæ maximè vnquam prouincia dicto habet audientia. Iam primũ in ea ſummũ liberi patris cũ Cerere certamen, vt vini nobilitates non poſſit ſine nomenclatoris opera numerare. Mitto temperiem cœli & clementiam, & q̃ vtriuſq; maris cinctu & cõmercio cõmodè comiterq; habitatur: ſoli vbertas tãta eſt in vniuerſum, etiã inter inopes frugũ ſteriles q; prouincias: vt quaſi annonę prefecturã ſub cardine noſtro gerere exiſtimemur. prorſus (abſit inuidia verbo) vt ieiunia indicere finitimis, victumq; abſtemium cùm libuit poſſimus. quum ſumen (vt ita dicam) occidentis arare videamur, ſi in vniuerſum fiat æſtimatio. Adde animorum alacritatem ad res omnes inceptandas, & dexteritatẽ corporum impigram atq; eximiam ad vices obeundas. Et idem Budęus in dicto libro, & libro iij. Inter alios principes mundi dicit regem Franciæ (qui tenet ferè totam galliam) habere magnas opes, & tot nũmos redditua les

habere,

habere,quot olim Rom.imperium habuit. Vnde dicit si tributa quæ quotannis ex occasione gerendarum rerũ varie indicuntur ad statam fixamq́; summam & formulã redigerentur,posse hylari populi conditione ad quinquies & vicies centena milia peruenire. Vectigalia autem & patrimonium regium ac diadematicũ duodecies centũ miliũ conficere,reliqua omnia quæ vices statas nõ habent(qualia sunt fortuita & aduentitia,& omnia in fiscum cedẽtia) in paginam liberalitatum sunt seponẽda,cũ muneribus& magratibus & oĩbus dispẽsationibus que codicillis conferuntur à regè,sed illa non taxat in.d.lib.iiij. sed lib.iij.aliter æstimat redditus regni Franciæ,ideo cum vide.

Extollenda & magnificanda est etiam Gallia ex moribus antiquis Gallorum,qui erant multum vtiles,laudabiles,& virtuosi,de quibus multi attestantur. Nempe Gallorum prioris seculi mores nostris longè dissimiles fuerunt.

Primò,enim liberos ad conspectum suum prius venire non patiebantur,quã per ætatem adoleuissent,ac subeũdis militaribus periculis essent idonei:quod etiam legitur obseruatũ fuisse à Spartanis seu Lacedæmonijs,qui optimis Licurgi legibus seu institutis regebantur.vtinam,atq; vtinã ille mos apud nos obseruaretur, ne liberi ab vtroq; parente nimis delicatè enutriti deperderentur.

Item viuentes amicis mutuo concedebant, quæ apud inferos creditoribus exoluerent:hæc nõ approbo,nec approbat fides nostra Christiana,licet mutuum dare,ex charitate procedat.

Tertiò,viri quantitas ab vxoribus pecunias nomine dotis accepissent, tantũdem domesticarum fortunarum æqua ęstimatione cum dote conferebant: quicquid inde fructuum succrescebat asseruebatur,eratq; eius qui alteri fuisset superstes cum capite.Ita enim(teste Baptista Fulgosio in sua collectanea de dictis factisq; memorabilibus.lib. ij.titu.de priscis institutionibus)facta inter virum vxorẽq; par conditio plus amoris retentura in matrimonijs putabatur.Et ibi scribit de Gallorum consuetudine circa matrimonia.Haud malus,ait Gallorum is mos erat, quo in copulandis matrimonio puellis vtebantur.Nam ne propter ingratum matrimonium puellę parentes incusarent, parata magno inuitatorum numero cœna virgini permittebant,vt ex inuitatis maritum sibi deligeret,electionis autem illud signum erat, cui ipsa ante alios aquam manibus dedisset.

Quartò, viri in vxores sicut in liberos vitæ & necis potestatem habuere.Et pro hoc facit,quoniam nõ minor debetur reuerentia per vxorem marito,quã per filium patri.Dominus meus Iason in l.transactionem.C. de trãsact. dixi.§.in xj.parte.

Quintò,si qua mulier venefici fuisset coniuncta,à mariti sui propinquis incendio, alijsquè cruciatibus consumebatur.

Sextò, quę viuentibus chara fuissent cum eisdem defunctis in funere cremari consueuerant,vel ipsa etiam animalia,ac etiam aliãs serui & clientes,quos ab his dilectos esse constabat.

Septimò,de republica nisi in publicis consilijs licebat loqui,& de prędictis,vide in commentarijs Cęsaris libro vj.de bello Gallico.

Octauo,qui vltimus in consilium venerat morti dabatur,vt idem Cęsar ait ibi.lib.v.

Nono,ei qui tumulatus esset,minister publicus vestes rescindebat,adeo vt reliquę partes prorsus essent inutiles

Decimò,prolixas nutriebant comas:hodie verò breues deferunt ad modum Alamanorum.

Vndecimò,vestes auro pictas gestabant, & hirsutis vtebantur sagulis:propterea Iuuenalis satyra ix.textorẽ appellat Gallum,vbi ait.

Et male percussas textoris pectine galli
Accipimus.

Viliores enim vestes texebant.de his Strabo libro iiij. sic ait.Sagis vestiuntur comasq; nutriunt. Promissis vtebantur fœminalibus.Pro tunicis scissos gerebant amict⁹, vix pudenda natesq; velantes,lana quidem aspera,& oblongis villis,ad quod allusit Martialis dicens.

Me pinguis gallia vestit. Et libro iiij.
Accipe sequanicæ pinguem textricis alumnam.

Et Virgil.lib.viij.de eisdem sic meminit.

Aurea Cæsaries illis atq; aurea vestis,
Virgatis lucent sagulis,tum lactea colla
Auro innectuntur,duo quisq; Alpina coruscant,
Gesa manu, scutis protecti corpora longis.

Et sicut diuersos colores picturæ Babylonij : plurimis vero lycijs Alexandrini texere,quæ polymita appellãt, ita galli scutulis vestes diuidere,quæ scutulata dixerunt instituere.Hastas alij,alij arcus,plerię; fundas,nõnulli fustes in bella ferebant,pręlongisq; vtebantur gladijs.

Duodecimo,galli humi corpora resupinabant ad quietem,Strobonis ætate,stramentis sedentes cœnitabant,lacte & suilla carne vescebantur,feroci omnes ingenio,ducebantur maiore belli quã agrorũ studio:torques aureos pẽsiles collo portabant,victoria efferebantur, victi autem stupebãt,eorum(quos in libello cecidissent)capita,equorum suorum ceruicibus appendebant.

Decimotertio,mos etiam fuit apud gallos, pręcipuè Belgas,vt in cõmentarijs Cæsaris.lib.j.in princi.& in ij. de bello gallico.laudabilis q mercatores minime ad se venire patiebantur,qui ea importent quæ ad effœminandos animos pertinent,quæ consuetudo approbatur à F. Patritio in suo libro de institutione reipublicæ,libro primo.titulo octauo.

Decimoquarto,Mercurium præter cæteros deos venerabantur,quem omnium artium prædicabant inuentorem. vt patet in commentarijs Cæsaris libro vj.de bello gallico.Ituri in pugnam,quicquid manubiarum inde retulissent,vouebant Marti. Fraudantes aliquid ex pręda, graui supplicio puniebant.

Decimoquinto,vt scribit Diodo. Siccu.libro v. Fuit etiam apud eos moris,nullum absq; philosopho sacrificium facere.existimabant enim per diuinæ naturæ conscios sacra fieri oportere,tãquam dijs propinquiores. Horum intercessione bona à dijs censebant petenda, quorum consilio in bello & pace vterentur.vnde & Druydas (qui vetustissimi eorum sacerdotes prędicantur)sacrificia curare publica & priuata solitos, religiones item interpretari, adolescentes disciplinis instituere, rerum naturalium causas scrutari,de cæde,de finibus,cæterisq; controuersijs cognoscere fama est: ita vt siquis siue publicam siue priuatam personam gerens decreto non stetisset, eidem sacrificijs interdicerent.

Hi omnem hominum cõgressum & sermonẽ declinabant,ne cõtagione polluerentur, vnus omnibus prę erat, in cuius defuncti locum,suffragio alius sufficieba ur. Animas credebant non interire : sed in alia transire corpora.

Multa de syderibus disputabant, de mundi & terrarũ magnitudine, de rerũ natura & potestate, vt de ijs & pluribus alijs. Cæsar fecit mentionem in suis cõmentarijs, lib. vj. de bello Gallico, & infrà dicetur in lix. consideratio. vbi præcipuè de laude huius ciuitatis Heduæ describetur.

Decimosexto autore Celio lib. antiquarũ, lectio. xij. c. xlij. Galli sagittas helleboro cõsueuerant collinere, q̃ ijs in venatibus transfixæ ferę multò viderẽtur & efficerẽtur teneriores & delicatiores ad cibũ. Rescindebant tamẽ partes quæ ambibant vulnus propter hellebori contagium.

Tanta deniq̃, teste Celio lib. antiquarũ lectionum vij. c. liiij. fuit Gallicarũ mulierum virtus, vt inter infestas ciuilis furoris acies quãdoq̃ sese immittere consueuerint, ac lachrimis interdũ, quandoq̃ etiam precibus obliterata discordia pacem procurare.

Vnde & apud veteres Gallos mos diutissime seruatus inoleuerat, vt cũm de pace belloq̃ consultaretur, mulieres adhiberentur. Si qua præterea (vt fit) inter socios incidisset cõtrouersia, mulieres sedebant arbitræ, qđ adhuc de cõsuetudine approbata (quæ pro lege seruatur) apud nos obseruatur. Cũm in partibus Gallicanis fœminæ præcellentes, vt regina, in subditos suos ordinariam iurisdictionem habere noscuntur. vt dicit textus in ca. dilecti. de arbitris. in antiquis.

Præterea in fœdere (quod sanxerunt cum Hannibale) voluerunt, vt si quis Gallorum se à Carthaginensium aliquo iniuria affectum quæreretur, eius rei iudex esset Carthaginensium magistratus. Sin Carthaginensium quisq̃ ab vllo Gallorum iniusti quippiam passus esset, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere. hæc Celius, vt refert Textor in sua officina in fine, vbi describit diuersos mores populorum. & in suis epitheris, in verbo, Galli. & dixi. s. in ij. parte, in xix. consideratione, vbi laudantur mulieres ex sagacitate, in fine.

Sed de Gallis vlterius prosequamur cum Textore nostro, si virtutis Gallorum inspexeris (ait ipse) maximè regum & principum per paucos reperies omnibus Romanorum imperatoribus non facilè præferendos. Quis regũ nostrorum pronus fuit in stupra & rapinas, vt Iulius? in adulteria, vt Augustus? ebrietatem & comessationes, vt Tyberius? vim sororibus inferẽdam, vt Caligula? ad crudelitatem, vt Claudius? Si quis inquam matrem interfecisset, vt Nero? Auaricię studuisset, vt Galba? sordidę fuisset gulæ, vt Vitellius? portentosæ libidinis, vt Heliogabalus? senatorum interfector, vt Domitianus, vt Traianus & Diocletianus? Christianorum homicida, vt Adrianus pedolatres? Aleator & popino, vt Antonius verus, vt Cõmodus Neronis imitator? Parcus vt Aelius Pertinax? Parricida & incestuosus, vt Caracalla? Instar Maximini gulosus? Instar Gordiani iunioris mulierosus? Cæterorũ deniq̃ instar omniũ probrosis omne genus flagitijs adobrutus. Sed nostra Gallia his portentis caruit. Felix Gallia regibus, inquit Italus Politianus. Et de virtutibus illorum scripsit satis breui stylo Simphorianus Campegius in suo tractatu de tropheis Gallorum, in cap. de genealogia, & Gaguinus amplè in suis Chronicis de gestis Francorum. Et in hoc præ cæteris principibus & regibus mundi veniunt laudandi, q̃ à tempore fidei Christianæ susceptę continuo veri zelatores & protectores eiusdem extiterunt, quod patet ex significatione vocabuli (cui est seruiendũ, vt instit. de donatio. §. est & aliud.) cũm Christianissimi nuncupati sint, nullosq̃ errores contra ipsam fidẽ receperunt, fouerũt: sed illos à regno extirpauerunt, tanq̃ fortes hæreticorum melleatores: ita quòd sola Gallia caruit monstris, vt infra proximè amplius dicetur. Inter alia etiam semper floruit Gallia in administranda iustitia, vt dixi in pluribus locis, propterea verificatum est dictum psalmistæ in Gallis, vbi ait. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Nec mirum, cũm maximè Gallis innata est iustitia, temperantia, concordia, & vrbanitas, vt statim dicam.

Præconizanda est vlterius Gallia tam ex religione antiqua & cultu deorum obseruato, prout tunc tempus patiebatur, de quibus iã aliquid retuli supra proximè, quàm ex fide Christiana semper seruata, quam nunquam à tempore quo illã receperunt (quod fuit anno domini 478.) quo tempore Clodoueus rex Frãcorum effectus est Christianus hortatu & deprecatione Clotildis eius vxoris filiæ regis Burgundiæ, quæ Christi documẽta sequebatur, cũm ante id tempus iam effecti essent Christiani reges Burgundiæ, quæ pars est Galliæ, dimiserunt, respuerunt, repudiauerunt, nec ab illa recesserunt: sed semper in fide Christiana firmi & veri permanserunt, ita quòd Gallia semper monstris caruit. vt dicit Petrus Blesen. in suis epistolis. & etiam Hieronymus in Vigilantium. & Petrus Venerabilis Abbas Cluniacen. libro iiij. epistolarum. epistola xj.

Et primò de religione antiqua & cultu deorum videas Iustinum de Massilia loquentem. Sed etiam ante Christũ, Galli iam de Christo prophetizauerunt facto & opere. Cũm sit plusquam notissimum ecclesiam Carnoten. factam fuisse & dedicatam in honorem virginis parituræ. prout Græci Athenis ædificauerũt templum, quod dicatũ fuit deo ignoto. Sed post Christum certũ est, quòd ex Gallorum regibus à Clodouei tempore (qui primus, vt dictum est inter eos Christi fidem agnouit) aut infidelem effectum, aut de fide malè sentientem legimus neminem. Ex Romanis autem imperatoribus & postq̃ veritatis viã agnouerunt, complures retrorsum ea deserta abierunt, ac de Christo malè senserunt.

Imprimis Canstans Constantini magni filius.

Arrianus, nonne persecutus est Christianos?

Idem Constantius eius frater similimis fratri Arrianus fuit.

Iulianus apostata perfidus contra fidem (vnde apostata vocitatus est) qui post Constantium à Christiana fide recessit, & odio summopere habuit Christianos, quibus officia & scientiarum studia interdixit.

Valens Imperator in oriente tanq̃ Arrianus perfectus, Christi fideles persecutus est. vnde præcepit, vt monachi sub temporali domino militarent.

Anastasius imperator nonne factus est hæreticus pertinax?

Iustinus minor nepos Iustiniani homo fuit auarus, rapax, & impius, & hæreticus.

Leo tertius Imperator Romanus vir vtriq̃ pessimus fuit, qui beatæ Marię, atq̃ aliæ sanctorum imagines in publico concremari fecit.

Constantinus quintus persecutor fuit ecclesiæ qui multos catholicos & monachos occidit impiè magicis vacans artibus.

Valerianus octauam in Christianos post Neronem exercuit persecutionem.

Aurelianus

Aurelianus verò nonã in Christianos mouit persecutionem. Omitto alios qui alias persecutiones in Christianos exercuerunt, vt Seuerus qui quintam in Christianos suscitauit persecutionem. Domitianus secundam, Traianus tertiam, Maximinus sextam, Decius septimam. Nõne omnes isti imperatores iniqui, pertinaces, infideles, hæretici, & de Christo malè sentientes fuere? Ita vt horũ æuo iusto dei iudicio Imperium vix etiam nomine viget. Nam illud in oriente Barbari continuè occupant, & Romani ab armorum vsu bellandiq; consuetudine abalienati: inermes, inertes, pusillanimesq; effecti, atq; ignauię dediti ad gallos tanq; strenuos & bellicosos milites, qui semper Romanæ ecclesię prõptissimi & adiutores & protectores fuere, qui nec mortem oppetere, id necessitate exigente, quandoq; dubitarunt.

Ideoq; dicit Franciscus Philelphus in epistola ad Carolum vij. Si verũ sine cuiusq; inuidia fateri licet, posteaq; impia & immanis illa sceleratissima Mahumeti secta inualuit: nullum est vsq; hominũ genus cui plus debeat Christiana religio, quàm inuictæ Francorum nobilissimæq; virtuti. Cũm reliqui enim ferè omnes, & reges, & populi Christiani ignauo quodam animi torpore tanquam elanguissent: soli Franci inuenti sunt qui ingenti animo & excello omnium barbarorum & infidelium impetum non modo sustinuerint, sed represserint, fugarint, fuderint, oppresserint, vt dictum est suprà in quinta parte, in consideratione de rege Franciæ.

Quamobrem Carolum magnum Pipini filium imperatorem Romanum elegerunt. Gallorum reges fermè omnes, aut in armis fortiter dimicantes, aut apud suos rebus bene gestis regnoq; pace acquisita feliciter diem clauserunt extremum. At Romanorum principum non modica pars, aut ignominiosè à suis, aut quouis alio infortunio periere. Et vt à primo fiat narrandi exordium, Iulius Cæsar viginti tribus plagis acceptis in senatu & consilio occiditur.

Octauianus Cæsar Augustus apud Campaniam intoxicatur.

C. Calligula postq; triennio & decem mensibus imperitauit, trucidatur à suis.

Claudius anno Imperij decimoquarto venenatur.

Nero iuuenis adhuc & in ætatis flore constitutus (qui ardente Roma Troiæ alosim decantarat) seipsum suo pugione confodit.

Vitellius cum summa ignominia ex ædibus tractus luto & stercore conspersus, mucrone gladij mento supposito, ne præ pudore faciem inclinaret, ad scalas gemonias ductus, minutatim excarnificatur.

Galba senex Imperij mense septimo in vrbe ad lacum curtij trucidatur, & eius caput, quòd toti orbi legẽ dixerat, à Gregario milite amputatũ, ad calões & lixas est proiectũ.

Otho nonagesimoquinto imperij die seipsum pugione confodit.

Domitianus ex optimo patre pessimus filius Christianorũ persecutor sæuissimus anno imperij sui decimoquinto necatur à suis: tãto infelicior, q̃to eius potẽtia diuturnior. Prolongatio eñ tam sęuæ tyrannidis quid fuit, q̃ coaceruatio diuinæ indignationis. iuxta dictum Valerij maximi. Lento etenim gradu ad vindictam sui diuina procedit ira, tarditatemq; supplicij grauitate compensat.

Antonius Commodus, omnibus (vt dicitur) incommodus, duodecimo imperij anno strangulatur.

Aelius, q̃ illiberalis esset & sordidus, Imperij mense sexto palam occiditur.

Antonius Caracalla septimo imperij sui anno dũ veuãdę vesicæ gratia descendisset ex equo, à Parthis opprimitur.

Heliogaballus homo flagitiosissimus quarto imperij anno tumultu militum necatur.

Decius Christianorum inimicus imperij anno secundo à Barbaris est occisus, cadauere eius nusq; reperto.

Valerianus qui cum Galieno regnauit captus à Pacaro Parthorum rege, non occisus statim, sed occæcatus, & cathenatus, atq; ad diuturnam mortẽ reseruatus. erat enim ei equum ascendenti scabellum pedum, quod aliter dicitur suppedaneum.

Nonne & Tyberius veneno perijt, qui ex mansueto principe in seuissiumam permutatus est bestiam?

Pertinax imperator in domo sua à militibus occisus fuit.

Iulianus Didianus in palatio occisus est.

Macrinus post Bassianum à suis occisus fuit.

Alexander Varij Heliogaballi filius à militibus opera Maximini occisus fuit.

Maximinus apud Aquilegiam cum filio suo à militibus occisus est.

Gordianus tertius interfectus est à suis militibus.

Philippus & suus filius eiusdem nominis ambo in tumultu militari fraude Decij interfecti sunt, pater Veronæ, & filius Romæ.

Quintilis frater Claudij occisus est.

Florianus occisus est insidijs militum.

Probus de Pannonia occisus est à militibus.

Carus Romanus cum exercitu fulminatus est.

Carinus occisus est à Diocletiano, & frater eius.

Numerianus occisus est proditione Apri soceri sui.

Diocletianus venenum bibit.

Galerius postq; multis molestijs affecerat Christianos diuturno morbo contabuit. & cũm vermes ex eius corpore scaterent, cruciatus impatiẽs manu propria sese interfecit.

Licinius occisus est à suis.

Maxentius in fluuium cum suorum magna parte submergitur.

Constans Constantini magni filius occisus est.

Iulianus apostata transfixus telo in deserto Parthiæ, ab vno ignoto milite occubuit.

Valens vulneratus sagitta fugiens in vilem casam, viuus crematus est igne.

Valentianus secundus strangulatus est apud Viennam fraude Arbogati comitis sui.

Honorius occisus est Romæ.

Valentinianus tertius occisus est Romæ ab vno suorum militum.

Martianus occisus est coniuratiõe suorum militum apud Constantinopolim.

Constantinus secundus occisus est à suis in balneo.

Iustinianus secundus qui à Leone relegatus fuerat, vbi recuperauit imperium Leonem ipsum & Tyberium qui inuaserat imperiũ in publico iugulari fecit: sed ipse ab vno militum suorum quem relegauerat vincitur & occiditur.

Sed quid pergo tyrannorum cædes recensere, cũ meæ tantũ intẽtionis sit laudes, honores, & glorias recẽsere? descendamus ergo ad laudes & triumphos Gallorum principum, qui non ita periere, vt de Clodoueo & alijs regibus vsq; ad Carolũ magnum videri põt, qui nõ minor in bello fuit Cæsare. Hic fuit optimus princeps Christianorũ, qui terrã sanctam occupatam à Sarracenis recuperauit in

oriente & in occidente, totā Hispaniam liberauit de manibus eorū. Maximus pugil fidei Christianæ & ecclesię Romanæ protector. Hic fuit princeps qui occasus & septentrionis sparsa regna sub Francorū congregauit imperio. Carolus is est cui à rerum gestarum magnitudine magno cognomē fuit. Qui patria æmulatus vestigia Hadrianum & Leonē Romanos pontifices, illū obsessum, hunc exulātem in integrū restituit. Hic ille est qui Lōgobardorū tyrannidē euertit, Hunnorum imperium excidit, Angliā recepit, Bauariā domuit, Hispaniam subiugauit, Italiā possedit. A Corsica Mauros, Sardinia Penos, Balearibus Saracenos exegit, expulit, exturbauit. Hic ille qui Bohemos cōtudit, Dauorū impietatem coercuit, Sclauorum ferociam fregit, Saxones Christo audiētes reddidit. Hic ille qui Fluētinorū vrbē ruderibus obrutā instaurauit, denominauitq; Florentiā à liliorū floribus Francorū insignibus. Hic ille qui cūm tantus foret vixq; ab armis (ingruentibus vndiq; hostibus) respiraret. Interea tamē Papię iurisvtriusq; professores: sed & Parisiį maius aliquanto diuinæ humanæq; sapientiæ gymnasium instituit. ex quo quam multi omnibus disciplinis conspicui Christianum orbem veluti micantia sydera illustrauerint: tam mihi nimirum dictu reor difficile, q̄ longum vel summos hominum flores nobilitatis Francę delibare, vel nuda deuictarum prouinciarum commemorare nomina. Hic ille cuius felicitatē miratus. Oriens ab india vsq; legatos cum muneribus amicitiam eius petentes misit. Hic deniq; ille est Carolus, quē Augusto parem fuisse, atq; adeo maiorem, haud immerito contendimus: nisi quòd nec vim patriæ intulit, nec imperium armis inuasit, neq; consules de se optimè meritos extinxit, neq; ciues suos truculentissimè proscripsit, neq; collegas & consanguineos ad mortem cōpulit. vixit autem annis. lxxj. & mortuus est, vt Cæsar per violentiam, sed feliciter apud suos cūm regnasset super Gallos annis xlvij. & imperasset post bellorū suorum finem non tribus annis dūtaxat & mensibus septem vt Cæsar, sed annis nouem cum magno omnium suorum planctu. de victoria eius quam fecit pro fide dixi suprà in quinta parte, in xxiij. considera tione, vbi scripsi qualiter de eo fuerat prophetisatum per Ioannem euangelistam pro tuitione ecclesiæ.

Multi ex principibus Gallorum post Carolum in imperio claruerūt, cuiusmodi fuerunt Ludouicus primus cognomento pius Caroli magni filius, Lotharius, Ludouicus secundus, Carolus secundus dictus caluus, filius Ludouici pij & patruus Ludouici secundi, & frater Lotharij, Carolus minor seu terti⁹ nepos Caroli calui. Arnulphus qui ex Carolorum fuit progenie, qui Normānos mirabili cæde deleuit, & Romam cepit, Ludouicus tertius Arnulphi filius. Isti fuerunt Gallorum reges qui non per tyrannidē, sed per electionem ritè celebratā Romanum feliciter obtinerunt imperium. Et de morte istorum, vide Pyrrhum in suo sermone de fortuna. in Plutarchum & Campegium in genealogia Francorum regum, vbi vitā illorum, initium regni, & annos describit, & ex computatione temporum secundūm Chronicas imperium annis centum & decem Caroli magni progenies possedit. & cum M. Sabellico dicere possum non minus Romanæ ecclesiæ q̄ reliquę Italiæ calamitosum esse, quòd à Francis ad Germanos translatum sit imperium.

Quid amplius de Gallis dicendum venit? profectò nihil, nisi q̄ vnus & verus est deus regnumq; à gēte in gentem transferens, propter iniustitias, iniurias, & contumelias, ac diuersos dolos, & dispōnēs tēpora, peccata quoq; puniēs, Eccle. x. c. Quæ enim infirma sunt mundi quandoq; elegit, vt cōfundat superba. Nam postquam res Asię Ilionq; superbum cecidit. Troianis per vniuersum pene orbem profugis, ab eisdem tandem exordium Francorū sumpsit regnum: quod per duces aliosq; officiales diutius moderatum in sublimeq; prouectum, paulatim Normandiæ, Picardiæ, Aquitaniæ, atq; Lugduni, cęterisq; circūadiacētibus regionibus ampliatum fuit. Tandem regem fortissimū totam Galliam & Cisalpinam, & non minimā Transalpinæ partem occupantem, & cunctas regiones à mari vsq; ad mare in ditione sua positas in manu forti, & brachio extento, & prouida ordinnatione maturoq; semper consilio easdem regentem, huic regno diuina impartiri dignata est clementia. Huic generi hominum quòd reliquę omnes fermè nationes admirentur & amore timoreq; permixtis non immerito honorarent: deus verus qui superstitione sollicita ab ignorantibus colebatur, suæ intelligentię fontem adaperuit: promptiusq; per hominem recturus homines Gallorum regem, non modicas virtutes, & semper in exteras nationes mirabilia operantem: vt ecclesiam suā non habentem rugam, aut maculā ab infidelibus, qui Heracliti imperatoris negligentia per orbem increuerāt: atq; in Christianos inualuerant, defensaret, & vt inter Gallos fidelium tuta esset libertas in subsidium, excitare voluit. Propter quod & cūm etiam summos pontifices Roma pulsos in suum locum restituerit. Tum quia Francorum gens plus cęteris diuinæ dedita visa est religioni. hinc Frāci iusto titulo Christianissimi dicti sunt. dixi amplius & latissimè suprà in quinta huius libri parte, in xxiij. consideratione. vbi amplè dixi de regibus Francorum. Et ex ibi dictis & his constat illud verificatum, q̄ Gallia quo ad fidem caruit monstris, nec vnq̄ deuiauit à fide, prout cæterę aliæ nationes. vt sunt Orientales, Asiani. & Aphricani, Aphri, & Græci, vt amplè scribit Ioannes Ekius in suo libro tertio. de primatu Petri. vbi ponit, quomodo aliàs omnes prædictę nationes fuerunt sub Romano pontifice, & deuiauerunt seu recesserunt à sede apostolica, imo etiam quasi omnes à fide. Sunt tamen aliqui qui tenent aliquid de fide Christiana: sed habent aliquos errores, vt dicam alibi. Imo etiam & Alemani, Itali, & Hispani, non ita caruerunt monstris prout Galli: quia semper fuerunt aliqui hæretici, qui omnes fuerūt, quasi Bohemi, Alemani, Itali aut Hispani, & pauci fuerunt Galli. de quibus in capi. quidam hæreti. xxiiij. quęstione iij. & ibi amplè Ioannes de Turrecremata, qui ibi omnes illos declarat. Adhuc tēporibus nostris insurrexit quidā Hæreticus Lutherus nomine apud Germanos, qui multas opiniones hæreticas scripsit, quę nec receptæ fuerunt, nec pullularunt in Gallia. & sic verificatur illud quod Gallia semper caruit monstris. Itaq; nulla alia natio Christiane fidei cultu vnq̄ habita est religiosior. Romam sanè, qua, vt sacrosancta, Itali gloriantur prophanissimam dixerim, si tantum Christiani sanguinis sola penè hausit, quantū ne reliquus orbis illa imperante effudit. vt inquit Longolius in dicta sua oratione de laudibus Frācorū. O praua interpretatio. An quia per tot piorum greges decem illis proscriptionibus plusq; ferina rabie desæuit. Ideo purè, Ideo religiosè, Ideo inuiolabilis cognomentum meruerit? Sacer ne Diocletianus quòd se Christianorum cædibus vsq; contaminauerit? pietate ne insignis Romanus ille populus, quòd suos in pontifices penè semper grassatus est? Non Galliā æquius

sacrosanctam

sacrosanctam appellaueris, quæ profugos ecclesiæ præsules suo semper Asylo texit, fouit, venerata est: & à sede sua expulsos ter reduxit. Sacra nimirum Roma, cui si vel humillimum tuguriolum, hoc nomine conferam Christianę reipublicæ nedum Galliæ sugillatio esset. Quod si ideo locus quispiam sacer est, quòd multis nobilibusq; beatorũ reliquijs scateat, pulchrè vicimus. Nam apud vnam Francorum gentem omnes Christi exuuias reperies. Quippe præputium, inconsutilem togam, Spineũ diadema, Crucem, Clauos, spongiam, Lanceæ cuspidem, & cum qua sepultus est sindonem.

Adde quorum dum in humanis ageret obsequio maxime vsus est, auiæ Annę, septemq; apostolorum, ac trium magorum corpora. Neq; nõ Lazari (cuius corpus in hac nostra ciuitate Heduẽ. iacet) Magdalenes (cuius etiam corpus habetur & in capsa nobili & diuiti reponitur in monasterio Vezeliẽ. huius diœcesis Heduẽ.) Marthæ Martialis, ac trium Mariarum cineres. Ad hęc pręciosum diui Ioannis baptistæ caput, & digitũ (quo agnus dei immaculatus demonstratus est) virginum insuper milia vndecim, cũm deuota fidei Thebanorum illa legione, Præterea Dionysij, Martini, Cosmæ, Damiani, Sebastiani, Antonij, aliorumq; selectorum heroum innumerabilium reliquias, perpetua Romanæ impietatis monimenta. Insuper Claudij & Edmondi (quorum corpora cũm carne & ossibus apud nos à peregrinis visitantur frequentissimẽ.) Leodegarij episcopi Heduẽ. Hilarij. Radegundis reginæ Francorum, Nicolai, Barbaræ, Benigni, Andochij, Triũ gemellorum, Genouefæ, & Germani. Non omitto & corpus diui Quintini martyris, quod in vrbe à suo nomine dicta seruatur: licet antea Samarobrina, ab origine Samonæ fluminis dicebatur. Postea vero ab Augusto Cęsare (qui Iulio successit) & muro auctam, & fortissimo munitam Castello, à suo nomine Augusta appellata est: quod nomen illi ad inuentionem vsq; corporis sancti Quintini mansit.

Et quia est meus & Basilicæ seu parochiæ meę patronus, & numen tutelare apud Heduos, ideo ad laudem eius quippiam referre arbitratus sum. Is enim Quintinus origine Romanus fuit, Zenonis senatoris filius, baptizatus à Marcellino Petri successore. à quo in Galliam cũm vndenis condiscipulis missus in Ambianorũ vrbe Christi verbum propalaturus consedit: comprehensus tandem à Rictiouaro præfecto, perductusq; Samarobrinam, quæ tunc Augusta vocabatur: ibidẽ post multa supplicia sub Diocletiano & Maximiano imperatoribus capite truncatus, sanctorum martyrum cœtui annumerari dignus, habitus est. corpus eius cum capite in Samonam fluuium abiectũ quinquaginta annis ibi delituit: donec matrona quædam Romana nomine Eusebia, monita ab angelo in Viromãduos (subleuãdi ab aquis eius corporis gratia) peruenit: visum quẽ antea perdiderat sperans se recepturam. quod & merito sanctissimi martyris impletum est. Nam inuẽto corpore & capite, mox visum recepit. Corpus & caput humo abscõdidit eo in loco, quo ingens basilica nomini eius dicata hodie visitur. Corpus deinde & caput post trecentos annos à diuo Eligio Nouiodunensi antistite (qui sub Dagoberto Francorum rege sanctitate claruit) subleuatum è terra aureo in loculo condita sunt: tẽplum quoq; à regibus extructum percelebrius, pręclarius, & felicius. Exinde haberi cœpit diui Quintini nomẽ, quod & nunc seruat, turmatim ob indies facta sanitatũ miracula cõuolarũt & conuolant peregrini & deuoti viri. Aliorũ verò martyrum confessorũ ac virginũ corpora apud Gallos beatificata & mirificè venerata sub silentio prætereo, cũ innumera sint & fortè tædiosum foret. Sed cũ finem faciã, illud scilicet insolentiæ Venetę, Francięq; religionis argumentũ: q̃ diuus Marcus paucis ab hinc seculis odio gẽtis ad nos migrarit, quia publico ędicto peregrini Venetijs pellebãtur, quorum è numero se vnum esse testatus est.

Et, q̃ Galli pietissimi religiosissimiq; ab antiquo fuerint, attestatur exẽplũ memorabile & vetustissimũ quod descripsit Valerius, titulo de seruata religione. Licet summo labore nixus sit offuscare veritatem rei, ac nebulam & tenebras obijcere, vti gens illa Italorũ nostræ gentis glorię semper inuida: sed conuicti verũ (quod celari nõ põt) fateatur oportet. Namq; Gallis nostris capitoliũ obsidentibus vrbe iam capta, ne statutũ Fabię gẽtis sacrificiũ interrũperetur C. Fabius dorso Gabino ritu cinctus, manibus humerisq; sacra gerens, cum de capitolio descendisset per medias Gallorum acies ęgressus in quirinalem collem peruenit: ibiq; omnibus solenniter peractis in capitolium post diuinam venerationem ad suos sine offensa redijt, & hoc Gallis religione motis, cuius nequaq; negligens gens est, vt testatur Liuius, & Cæsar in suis commentarijs lib. vj. de bello Gallico. ita enim ait. Natio est omniũ Gallorũ admodum dedita religioni &c.

Laudanda est etiã ac plurimi facienda Gallia, eo quia nulla est alia terrarum pars, quę sit vrbibus frequentior, atq; sacratissimis ædibus sanctior. Et licet ambitiosis titulis Itali ciuitates cætera quoq; eorũ oppida insigniuerint. Certè Veneto auro non inuidebit Luteciæ seu Parisianę vrbis opulentia, quam Architenius Chryseam metallis dixit. Aediũ apparatu, ac turritorum mœniũ pulchritudine Mettis ęmulam reddet Florentiam, de magnitudine cũ Mediolano cõtendet Gandauũ, Neapolis elegantiã ęquabit vel Rothomagus, vel Auenio, vel Lugdunũ, vel Colonna, vel Turo, vel Diuio. Sanctonum seu Aurelianorũ feracitati, cedet Bononia, Heduorũ vetustati Rauenna.

Insignienda est quoq; Gallia, eo q̃ si de riguis amniũ fluxibus & piscosis lacuum vbertatibus litem Galliæ mouerint, nũ Trasimenũ Lemano æquabimus? Verbanum Laternæ? Larium Constantiensi lacu? Benacum Ruscinonensi? Sabinum Tholosano? Eupilim Massiliensi? Facinum Burdegalo? Nam quòd ad fluuium meatus pertinet vincimus. Haud dubie Carantono Ticinum, Mosa Vulturnum, Dordona, Arnũ, Athace, Druentia Truentum, Isara, Lyrim, Mosella Tiberi concurret. Rhenus Pado. Sed quem Rhodano conferent? quem Garunnæ opponent? quem Ligeri committent? & quod turmatim recensuisse conueniat, quos Scaldi, Liziæ, Sequanæ, Matronæ, Arari, seu Sagonæ, Sabi, Dordonę comparabunt? cũm nullus ex ijs non qualibet magnarum nauium capax, multis passuũ milibus nauigetur. Cæteri Italiæ fluuij, imo torrentes, trabibus verius quã ratibus meabiles, nisi qua mare influunt nauigia patiantur.

Hæc deniq; illa est regio quæ in orbis principatu nobiles, religiososq; Francos extulit: quæ frequenti gentium incolatu duros educat Britones, vafros Normannos, industrios Flandros, mites Lothoringos, faciles Andegauos, bellicosos Vascones, animosos Burgundos & feroces, Picardos alacres, Frugi Santones, Aurelianos, atq; Pyctauos, Narbonenses fideles, fortes Aruernos, Hannonios pertinaces, magnanimos Senones, versutos Ce

orientẽ & in occidentẽ, totã Hispaniam liberauit de manibus eorũ. Maximus pugil fidei Christianæ & ecclesię Romanæ protector. Hic fuit princeps qui occasus & septentrionis sparsa regna sub Francorũ congregauit imperio. Carolus is est cui à rerum gestarum magnitudine magno cognomẽ fuit. Qui patria æmulatus vestigia Hadrianum & Leonẽ Romanos pontifices, illũ obsessum, hunc exulãtem in integrũ restituit. Hic ille est qui Lõgobardorũ tyrannidẽ euertit, Hunnorum imperium excidit, Angliã recepit, Bauariã domuit, Hispaniam subiugauit, Italiã possedit. A Corsica Mauros, Sardinia Penos, Balearibus Saracenos exegit, expulit, exturbauit. Hic ille qui Bohemos cõtudit, Dauorũ impietatem coercuit, Sclauorum ferociam fregit, Saxones Christo audiẽtes reddidit. Hic ille qui Fluẽtinorũ vrbẽ ruderibus obrutã instaurauit, denominauitq; Florentiã à liliorũ floribus Francorũ insignibus. Hic ille qui cũm tantus foret vixq; ab armis (ingruentibus vndiq; hostibus) respiraret. Interea tamẽ Papię iurisvtriusq; professores: sed & Parisij maius aliquanto diuinæ humanæq; sapientiæ gymnasium instituit. ex quo quam multi omnibus disciplinis conspicui Christianum orbem veluti micantia sydera illustrauerint: tam mihi nimirum dictu reor difficile, ꝙ longum vel summos hominum flores nobilitatis Francę delibare, vel nuda deuictarum prouinciarum commemorare nomina. Hic ille cuius felicitatẽ miratus. Oriens ab india vsq; legatos cum muneribus amicitiam eius petentes misit. Hic deniq; ille est Carolus, quẽ Augusto parem fuisse, atq; adeo maiorem, haud immerito contendimus: nisi quòd nec vim patriæ intulit, nec imperium armis inuasit, neq; consules de se optimè meritos extinxit, neq; ciues suos truculentissimè proscripsit, neq; collegas & consanguineos ad mortem cõpulit. vixit autem annis. lxxj. & mortuus est, vt Cæsar per violentiam, sed feliciter apud suos cũm regnasset super Gallos annis xlvij. & imperasset post bellorũ suorum finem non tribus annis dũtaxat & mensibus septem vt Cæsar, sed annis nouem cum magno omnium suorum planctu. de victoria eius quam fecit pro fide dixi suprà in quinta parte, in xxiij. considera tione, vbi scripsi qualiter de eo fuerat prophetisatum per Ioannem euangelistam pro tuitione ecclesiæ.

Multi ex principibus Gallorum post Carolum in imperio claruerũt, cuiusmodi fuerunt Ludouicus primus cognomento pius Caroli magni filius, Lotharius, Ludouicus secundus, Carolus secundus dictus caluus, filius Ludouici pij & patruus Ludouici secundi, & frater Lotharij, Carolus minor seu terti⁹ nepos Caroli calui. Arnulphus qui ex Carolorum fuit progenie, qui Normãnos mirabili cæde deleuit, & Romam cepit, Ludouicus tertius Arnulphi filius. Isti fuerunt Gallorum reges qui non per tyrannidẽ, sed per electionem ritè celebratã Romanum feliciter obtinerunt imperium. Et de morte istorum, vide Pyrrhum in suo sermone de fortuna. in Plutarchum & Campegium in genealogia Francorum regum, vbi vitã illorum, initium regni, & annos describit, & ex computatione temporum secundùm Chronicas imperium annis centum & decem Caroli magni progenies possedit. & cum M. Sabellico dicere possum non minus Romanæ ecclesiæ ꝙ reliquę Italiæ calamitosum esse, quòd à Francis ad Germanos translatum sit imperium.

Quid amplius de Gallis dicendum venit? profecto nihil, nisi ꝙ vnus & verus est deus regnumq; à gẽte in gentem transferens, propter iniustitias, iniurias, & contumelias, ac diuersos dolos, & disponẽs tẽpora, peccata quoq; puniẽs, Eccle. x. c. Quæ enim infirma sunt mundi quandoq; elegit, vt cõfundat superba. Nam postquam res Asię Ilionq; superbum cecidit. Troianis per vniuersum pene orbem profugis, ab eisdem tandem exordium Francorũ sumpsit regnum: quod per duces aliosq; officiales diutius moderatum in sublimeq; prouectum, paulatim Normandiæ, Picardiæ, Aquitaniæ, atq; Lugduni, cęterisq; circũadiacẽtibus regionibus ampliatum fuit. Tandem regem fortissimũ totam Galliam & Cisalpinam, & non minimã Transalpinæ partem occupantem, & cunctas regiones à mari vsq; ad mare in ditione sua positas in manu forti, & brachio extento, & prouida ordinnatione maturoq; semper consilio easdem regentem, huic regno diuina impartiri dignata est clementia. Huic generi hominum quòd reliquę omnes fermè nationes admirentur & amore timoreq; permixtis non immerito honorarent: deus verus qui superstitione sollicita ab ignorantibus colebatur, suæ intelligentię fontem adaperuit: promptiusq; per hominem recturus homines Gallorum regem, non modicas virtutes, & semper in exteras nationes mirabilia operantem: vt ecclesiam suã non habentem rugam, aut maculã ab infidelibus, qui Heracliti imperatoris negligentia per orbem increuerãt: atq; in Christianos inualuerant, defensaret, & vt inter Gallos fidelium tuta esset libertas in subsidium, excitare voluit. Propter quod & cũm etiam summos pontifices Roma pulsos in suum locum restituerit. Tum quia Francorum gens plus cęteris diuinæ dedita visa est religioni. hinc Frãci iusto titulo Christianissimi dicti sunt. dixi amplius & latissimè suprà in quinta huius libri parte, in xxiiij. consideratione. vbi amplè dixi de regibus Francorum. Et ex ibi dictis & his constat illud verificatum, ꝙ Gallia quo ad fidem caruit monstris, nec vnq; deuiauit à fide, prout cæterę aliæ nationes. vt sunt Orientales, Asiani. & Aphricani, Aphri, & Græci, vt amplè scribit Ioannes Ekius in suo libro tertio. de primatu Petri. vbi ponit, quomodo aliàs omnes prædictę nationes fuerunt sub Romano pontifice, & deuiauerunt seu recesserunt à sede apostolica, imo etiam quasi omnes à fide. Sunt tamen aliqui qui tenent aliquid de fide Christiana: sed habent aliquos errores, vt dicam alibi. Imo etiam & Alemani, Itali, & Hispani, non ita caruerunt monstris prout Galli: quia semper fuerunt aliqui hæretici, qui omnes fuerũt, quasi Bohemi, Alemani, Itali aut Hispani, & pauci fuerunt Galli. de quibus in capi. quidam hæreti. xxiiij. quęstione iij. & ibi amplè Ioannes de Turrecremata, qui ibi omnes illos declarat. Adhuc tẽporibus nostris insurrexit quidã Hæreticus Luthęrus nomine apud Germanos, qui multas opiniones hæreticas scripsit, quę nec receptæ fuerunt, nec pullularunt in Gallia. & sic verificatur illud quod Gallia semper caruit monstris. Itaq; nulla alia natio Christiane fidei cultu vnq; habita est religiosior. Romam sanè, qua, vt sacrosancta, Itali gloriantur prophanissimam dixerim, si tantum Christiani sanguinis sola penè hausit, quantũ ne reliquus orbis illa imperante effudit. vt inquit Longolius in dicta sua oratione de laudibus Frãcorũ. O praua interpretatio. An quia per tot piorum greges decem illis proscriptionibus plusq; ferina rabie desæuit. Ideo purè, Ideo religiosè, Ideo inuiolabilis cognomentum meruerit? Sacer ne Diocletianus quòd se Christianorum cædibus vsq; contaminauerit? pietate ne insignis Romanus ille populus, quòd suos in pontifices penè semper grassatus est? Non Galliã æquius

sacrosanctam

ſacroſanctam appellaueris, quæ profugos eccleſiæ prçſules ſuo ſemper Aſylo texit, fouit, venerata eſt: & à ſede ſua expulſos ter reduxit. Sacra nimirum Roma, cui ſi vel humillimum tuguriolum, hoc nomine conferam Chriſtianç reipublicæ nedum Galliç ſugillatio eſſet. Quod ſi ideo locus quiſpiam ſacer eſt, quòd multis nobilibusq; beatorũ reliquijs ſcateat, pulchrè vicimus. Nam apud vnam Francorum gentem omnes Chriſti exuuias reperies. Quippe præputium, inconſutilem togam, Spineũ diadema, Crucem, Clauos, ſpongiam, Lanceæ cuſpidem, & cum qua ſepultus eſt ſindonem.

Adde quorum dum in humanis ageret obſequio maxime vſus eſt, auiæ Annç, ſeptemq; apoſtolorum, ac trium magorum corpora. Neq; nõ Lazari (cuius corpus in hac noſtra ciuitate Heduẽ. iacet) Magdalenes (cuius etiam corpus habetur & in capſa nobili & diuiti reponitur in monaſterio Vezeliẽ. huius diœceſis Heduẽ.) Marthæ Martialis. ac trium Mariarum cineres. Ad hęc pręcioſum diui Ioannis baptiſtæ caput, & digitũ (quo agnus dei immaculatus demonſtratus eſt) virginum inſuper milia vndecim. cũm deuota fidei Thebanorum illa legione, Præterea Dionyſij, Martini, Coſmæ, Damiani, Sebaſtiani, Antonij, aliorumq; ſelectorum heroum innumerabilium reliquias, perpetua Romanæ impietatis monimenta. Inſuper Claudij & Edmondi (quorum corpora cũm carne & oſſibus apud nos à peregrinis viſitantur frequentiſſimè.) Leodegarij epiſcopi Heduẽ. Hilarij. Radegundis reginæ Francorum, Nicolai, Barbaræ, Benigni, Andochij, Triũ gemellorum, Genoueſæ, & Germani. Non omitto & corpus diui Quintini martyris, quod in vrbe à ſuo nomine dicta ſeruatur: licet antea Samarobrina, ab origine Samonæ fluminis dicebatur. Poſtea vero ab Auguſto Cęſare (qui Iulio ſucceſſit) & muro auctam, & fortiſſimo munitam Caſtello, à ſuo nomine Auguſta appellata eſt: quod nomen illi ad inuentionem vſq; corporis ſancti Quintini manſit.

Et quia eſt meus & Baſilicæ ſeu parochiæ meç patronus, & numen tutelare apud Heduos, ideo ad laudem eius quippiam referre arbitratus ſum. Is enim Quintinus origine Romanus fuit, Zenonis ſenatoris filius, baptizatus à Marcellino Petri ſucceſſore. à quo in Galliam cũm vndenis condiſcipulis miſſus in Ambianorũ vrbe Chriſti verbum propalaturus conſedit: comprehenſus tandem à Rictiouaro præfecto, perductusq; Samarobrinam, quæ tunc Auguſta vocabatur: ibidẽ poſt multa ſupplicia ſub Diocletiano & Maximiano imperatoribus capite truncatus, ſanctorum martyrum cœtui annumerari dignus, habitus eſt. corpus eius cum capite in Samonam fluuium abiectũ quinquaginta annis ibi delituit: donec matrona quædam Romana nomine Euſebia, monita ab angelo in Viromãduos (ſubleuãdi ab aquis eius corporis gratia) peruenit: viſum quẽ antea perdiderat ſperans ſe recepturam. quod & merito ſanctiſſimi martyris impletum eſt. Nam inuẽto corpore & capite, mox viſum recepit. Corpus & caput humo abſcõdidit eo in loco, quo ingens baſilica nomini eius dicata hodie viſitur. Corpus deinde & caput poſt trecentos annos à diuo Eligio Nouiodunenſi antiſtite (qui ſub Dagoberto Francorum rege ſanctitate claruit) ſubleuatum è terra aureo in loculo condita ſunt: tẽplum quoq; à regibus extructum percelebrius, prçclarius, & felicius. Exinde haberi cœpit diui Quintini nomẽ, quod & nunc ſeruat, turmatim ob indies facta ſanitatũ miracula cõuolarũt & conuolant peregrini & deuoti viri. Aliorũ verò martyrum confeſſorũ ac virginũ corpora apud Gallos beatificata & mirificè venerata ſub ſilentio prætereo, cũ innumera ſint & fortè tædioſum foret. Sed cũ finem faciã, illud ſcilicet inſolentiæ Venetç, Franciçq; religionis argumentũ: ꝙ diuus Marcus paucis ab hinc ſeculis odio gẽtis ad nos migrarit, quia publico ędicto peregrini Venetijs pellebãtur, quorum è numero ſe vnum eſſe teſtatus eſt.

Et, ꝙ Galli pijtiſſimi religioſiſſimiq; ab antiquo fuerint, atteſtatur exẽplũ memorabile & vetuſtiſſimũ quod deſcripſit Valerius, titulo de ſeruata religione. Licet ſummo labore nixus ſit offuſcare veritatem rei, ac nebulam & tenebras obijcere, vti gens illa Italorũ noſtræ gentis gloriç ſemper inuida: ſed conuicti verũ (quod celari nõ põt) fateãtur oportet. Namq; Gallis noſtris capitoliũ obſidentibus vrbe iam capta, ne ſtatutũ Fabię gẽtis ſacrificiũ interrũperetur C. Fabius dorſo Gabino ritu cinctus, manibus humeriſq; ſacra gerens, cum de capitolio deſcendiſſet per medias Gallorum acies ęgreſſus in quirinalem collem peruenit: ibiq; omnibus ſolenniter peractis in capitolium poſt diuinam venerationem ad ſuos ſine offenſa redijt, & hoc Gallis religione motis, cuius nequaq̃ negligens gens eſt, vt teſtatur Liuius, & Cæſar in ſuis commentarijs lib. vj. de bello Gallico. ita enim ait. Natio eſt omniũ Gallorũ admodum dedita religioni &c.

Laudanda eſt etiã ac plurimi facienda Gallia, eo quia nulla eſt alia terrarum pars, quę ſit vrbibus frequentior, atq; ſacratiſſimis ædibus ſanctior. Et licet ambitioſis titulis Itali ciuitates cætera quoq; eorũ oppida inſigniuerint. Certè Veneto auro non inuidebit Luteciæ ſeu Pariſianç vrbis opulentia, quam Architenius Chryſeam metallis dixit. Aediũ apparatu, ac turritorum mœniũ pulchritudine Mettis ęmulam reddet Florentiam, de magnitudine cũ Mediolano cõtendet Gandauũ, Neapolis elegantiã ęquabit vel Rothomagus, vel Auenio, vel Lugdunũ, vel Colonna, vel Turo, vel Diuio. Sanctonum ſeu Aurelianorũ feracitati, cedet Bononia, Heduorũ vetuſtati Rauenna.

Inſignienda eſt quoq; Gallia, eo ꝙ ſi de riguis amniũ fluxibus & piſcoſis lacuum vbertatibus litem Galliæ mouerint, nũ Traſimenũ Lemano æquabimus? Verbanum Laternæ? Larium Conſtantienſi lacu? Benacum Ruſcinonenſi? Sabinum Tholoſano? Eupilim Maſſilienſi? Facinum Burdegalo? Nam quòd ad fluuium meatus pertinet vincimus. Haud dubie Carantono Ticinum, Moſa Vulturnum, Dordona, Arnũ, Athace, Druentia Truentum, Iſara, Lyrim, Moſella Tiberi concurret. Rhenus Pado. Sed quem Rhodano conferent? quem Garunnæ opponent? quem Ligeri committent? & quod turmatim recenſuiſſe conueniat, quos Scaldi, Liziæ, Sequanæ, Matronæ, Arari, ſeu Sagonæ, Sabi, Dordonç comparabunt? cũm nullus ex ijs non qualibet magnarum nauium capax, multis paſſuũ milibus nauigetur. Cæteri Italiæ fluuij, imo torrentes, trabibus verius quã ratibus meabiles, niſi qua mare influunt nauigia patiantur.

Hæc deniq; illa eſt regio quæ in orbis principatu nobiles, religioſoſq; Frantos extulit: quæ frequenti gentium incolatu duros educat Britones, vafros Normannos, induſtrios Flandros, mites Lothoringos, faciles Andegauos, bellicoſos Vaſcones, animoſos Burgundos & feroces, Picardos alacres, Frugi Santones, Aurelianos, atq; Pyctauos, Narbonenſes fideles, fortes Aruernos, Hannonios pertinaces, magnanimos Senones, verſutos Ce

romanos, denique militares Bituriges, Cadurcos, Petragoricos, & meritos omnes qui cis rhenũ habitãt Theutogallos.

Et si de sanctitate & excellentia sacratissimarum ædiũ contendere voluerimus, nonne reperiemus quòd capita ordinum beati benedicti tam in eiusdem ordine ꝙ Cluniaceñ. quàm etiam Cistercieñ. sunt in Burgundia regia. etiam in Gallia est caput ordinis Carthusiensium, & ordinis Præmonstratensis.

Si Roma se sanctam nominare voluerit, quid facient Lutecia, Pyctauis, Aurelianum, & infinitæ aliæ ciuitates Galliæ, quæ excellentiores incredibili ac indicibili propè, tum impensa, tumq; artis elegantia constructas habent ecclesias cathedrales, quàm Italia, ꝙ Hispania, quàm Germania, aut quæcunq; aliæ nationes. Quænã est in Italia, quæ nostræ dominę Parisiensi æquari possit? quæ ecclesiæ Bituricensis. Carnoteñ. Cluniaceñ. & infinitis alijs quas fastidiosum esset enumerare.

Extollenda & laudanda est etiam Gallia vltra alias nationes ex literarum traditione. quoniam licet à multis inuidis & detractoribus, artium ignari ac disciplinarum iudicati sint Galli. Certum est tamen apud ipsos antiquius ꝙ latinos & græcos literas floruisse. Nam, vt Berosus libro xv. antiquitatum scribit. Anno quarto Nini literis & legibus, Celtas formauit Sametes, Dis cognomento, & Celtiberos Thubal. A quibus demum mille post annis græci non à Cadmo (vt docet Ioannes Annius) suas acceperunt. Nam quas primum aduexit rudes quidem paulo ante excidium Troianum Cadmus quintus eas à Galathis traxerat. Quas Galathæ & Meones prius à Gallis susceperãt. Neq; ergo, inquit idem Annius, Galli à Græcis sed potius à Gallis Asia & Græcia, cum colonijs etiã literas & disciplinas consecutæ sunt. Aliquot deinde annis post repertum literarum vsum regnauit apud Celtas Sarron (quod fuit apud Heduos, cùm Celtarum Hedui principatum tunc obtinerent, vt infrà dicetur in consideratione, vbi excellentiæ aliquarum ciuitatum describentur.) Qui vt hominum tum recentum ferociam contineret, publica primus instituit gymnasia. A quo Celtarum theologos & philosophos vocauerũt Sarronidas, in maximo & præcipuo quondam honore habitos. Quinetiam illa dea dicendi præses Pirho nomine, quam alij Suadam, Suadelam, Leporem, Flexanimam, græci Psychagogon, quasi ductricem animæ & oblectatricem vocant. maximi loco numinis olim apud Gallos habita est. vt optimè ex Luciano docet noster Budæus in lib. de Asse & partibus eius libro iiij. & per Textorem in sua officina in vltimo c. Addo quod & scribit Iul. Cęsar in li. vj. suorum cõmentariorum de bello Gallico, vbi de disciplinis Gallorum loquitur. Ita enim ait de eis, ꝙ ipsi in rebus publicis priuatisq; rationibus Græcis literis vtantur.

Et si quis arguat, cur ergo prisca illa Gallicæ gentis facinora ad posteros clarius & notius multo non fluxerũt, cùm tunc apud eosdem literas dicant floruisse. respondet idem Textor in suis Epithetis in verbo, Galli, vel nulla omnino tanq; posteritatis negligentis monumenta reliquisse, vel si qua reliquerunt, iniuria temporum euanuisse. Budæus verò in prædicto loco dicit Gallos & Hispanos priscis hystoricis fuisse ignotissimos, & causa ignorantiæ fuit, ꝙ illi secum ipsi viuerent, cõmercia aliarum gentium auersantes.

Longolius verò in sua oratione de qua suprà laudando Galliam ex literarum eruditione, dicit eam eruditionis splendore Italiæ preferendam. Quippe Itali de vnius eloquentiæ laudibus nobis controuersiam faciunt: sed quæ tanta est oratoris in inueniendo subtilitas, in distribuendo diligentia, in eloquendo copia, in dicendo cum memoria pronunciatio, vt Physicarum rerum indagationi, vt morum vitæq; rationibus, vt differendi subtilitati, vt Arithmeticis supputationibus, Musicę concentui, dimensionibus geometricis, Syderali diuinitati, Medicæ vtilitati, atq; sacratissimis theologiæ mysterijs collidi possit? Quibus disciplinis quantopere vel sola Parisiorum academia reliquum orbem vicerit (vt Romanorum põtificũ Architreuijq; haud minus crebra quàm illustria elogia trãseam) assiduus testis edocet Mantuanus alter poëta, alioquin Franco nomini infestus: apud quem Paulus, Areopagitam, Dionysium, Galliarum Apostolum, ita cõpellat Caroli præcinens magnitudini.

Neu desit gallis vllum decus illa per orbem
Clara, per Aethiopes nigros, audita per Indos.
Illa tuę quibus in cœlum tolluntur Athenæ.
Tot sophiæ fœcunda bonis, tot lucida claris
Scriptorum ingenijs: quæ tanq; sydera lumen.
Aeterno splendore ferunt gymnasmata primus
Transferet ad gallos. Mox subdit.
Et tua de gratis migrans academia campis,
Ibit ad occasum, vacuasq; relinquet Athena.

Ex his patet Athenas in franciam concessisse, & tale super francos Baptistæ Mantuani fuisse iudicium, quale Apollonij Mollonis de Cicerone. Et tamen, an Romani literarum gloria Atheniensibus cesserint in dubium qui reuocat, is dubio procul de omnibus dubitat. Ergo & studiorum laudem Romanis abstulimus, & doctrinarum decus, vt Atheniensium hęredes nobis meritò vendicamus. Hinc illa per vniuersam Galliam respersa literarum gymnasia, cùm summorum antistitum, regum, imperatorũq; liberalitate opulentissima: tum omnium liberalium disciplinarum professoribus, necnon studiosæ iuuentutis multitudine nobilissima. Nam pręter Parisiensem scholam, & suas habent Diatribas, Colonia, Louanium, Moguntia, Treueris, Basilea. Iam celebrantur Pyctauium, Aurelia, Tholosa, Auenio, Burdegalia, Nanetum, Caturcum. Ad hæc Biturix, Andegauum, Valentia, Cadonium, Mõspessulan⁹, Dola Hyssidorus, & Bilionius. Quotus quisq; est in tam numerosa priscorum Romanorum turba, qui præter linguæ lenocinium, superstitiosam verborum festiuitatem, calamistratæ orationis cincinos: aliquid ex naturæ saerarijs depromptum, aut ex cœli regia huc translatum commodè, sapienter, aptè, tractauerit. Franci autem, ꝙ omnis sermonis eliminato fuco, ꝙ omni relegato exotico ornatu sint in disquirendo prudentes, in explorando circunspecti, graues in considerando, in differendo versuti, religiosi in decernendo, ingenuè omnes Europei fatẽtur. In Galliam commeando sanctioris doctrinæ gratia: vt quondam in Aegyptum Græci, Ipsiq; Romani Athenas, & Massiliam. Cæterum quia eloquentiã veluti filiolam exosculantur suam, non dixerim quòd ex ipsis quidam haud aliud oratoris esse quam mentiri, decipere, circunscribere, præstigiari. Fallax verborum modulamen non nisi ad circunagendam imperitæ plebeculę multitudinem pollere, sapientẽ à proposito lingue tectorio auerti, nunquam Francos patrij sermonis suos habere oratores. Et inter eos vnum Octauianum à sancto Gelasio, quo

Romanos

Romanos omnes poëtas rhetoresq́ ferè prouocamus. Sed illud dicam Lu. Plotium Lugdunensem, Romanos primum docuisse rhetoricem. Tullius certè latinæ facundiæ antistes sese ab eo prima Romani eloquij rudimenta didicisse fatetur. Quid satyricus Aquinas non peculiari apposito Gallos ornandos putauit.

Gallia causidicos docuit facunda Britannos.

Et iterum.

Gallia vel potius nutricula causidicorum.

Quid Lucianus ille Samosatenus in nullam alioqui gentem non debacchari solitus, non lepido apologo ex Herculis statua Gallicam ęloquentiam insinuauit? Audiamus diuum Hieronymum in Vigiliantium. Sola, inquit, Gallia monstra non habuit: sed viris semper fortibus & ęloquentissimis abundauit. Quid Crinam seu Critiam? Quid Charundam Massilienses commemorem? quorum ille ob syderalem Mathematumq́ peritiam Romani populi facta Nerone principe rexit. Hic dānatis Chrisippi, Erasistrati, Herophili, Asclepiadis, priscorumq́ medicorum placitis, omnibus tam græcis q̃ latinis reclamantibus medendi artem immutauit: adeo vel eruditione, vel ęloquentia vtrunq́ præstitit. Quis Pythia cosmographiam repræsentauit apertius? Quis Lud. Floro historiam compendiosius ęlegantiusq́ texuit? Quis Hylario diuina tractauit diuinius? Quis Irenæo Lugdunensi hæreses proscidit acerbius? Quis Victorino Aquitano paschalis diei cursum numerosius stabiliuit? Quis animæ essentiā Claudiano subtilius aperuit? Quis Faustino diuinam graciam cum libero arbitrio copulauit sanctius? Quis omnes dicendi veneres Remigio excoluit blandius? Vincentij nitidum apertumq́ in dicendo ęloquium eo certè magis suscipiendum existimo, quo modestius se sua gloria peregrini inscriptione defraudare conatus est. Saluiani quàm sublimis fuerit doctrina, cognomen eius declarat, q vnus à condito æuo Episcoporum magister dictus est. Quid Paterium? Quid Gennadium? Quid Museum referam? Quid Euridemum? Statium, Surculum, Seuerum, Sulpitium, Rhedicium? Quid duos Consentios, patrem & filium? quid Herdicium? quid Clodium quirinalem? quid Eucherium, aliosq́ innumeros diuinarum humanarumq́ rerum peritissimos: in quibus eloquendi artificiū, & eruditionis altitudo de principatu certasse videri possunt?

Habuit etiam Gallia & alios quàm plures multifariæ eruditionis viros consummatos, inter quos merito pri- primarium sibi vendicat locum Robertus regio honore dignissimus. Multa quippè responsoria in ecclesia composuit: vt sunt, Sancti spiritus adsit nobis gratia. siue, Veni sancte spiritus, & emitte &c. Responsorium de natiuitate domini, scilicet Iudæa & Ierusalem. Item illud Alleluya Eripe me de inimicis. Item illud de sanctorum martyrum triumpho. O constantia martyrum. Item illud de sancto Petro. Cornelius centurio &c. Quod Romę summo pontifice missam celebrante sancto Petro in altari offertorij tēpore cum magna deuotione obtulit. Scripserunt & Victorinus episcopus Pictauen̄. Ausonius gallus episcopus Burdegalen̄. Victorinus Massilien̄. rhetor. Sabbasius episcopus prouinciæ gallicanæ. Museus & Saluianus pręsbyteri ecclesiæ Massiliensis. Claudius episcopus Viennen̄. Sydonius episcopus Aruernorū. Gennadius Massilien̄. ecclesiæ pręsbyter. Gregorius episcopus Turonen̄. Audoenus archiepiscopus Rothomagen̄. Stephanus episcopus Heduen. Ruggandus episcopus Metensis. Petrus Bertrandi episcopus Heduen̄. Freculphus episcopus Lexouiē. Theodolphus episcopus Aurelianen. Hylduinus abbas monasterij sancti Dionysij apud Parisios. Ansegisus abbas Lobiensis postea archiepiscopus Senonen̄. Turpinus archiepiscopus Rhemensis. Christianus qui & Druchmarus monachus. Aquitanicus. Milo monachus. Hugbaldus monachus. Oddo primus abbas Cluniacen̄. Bernardus monachus Cluniacensis. Hildebertus episcopus Cenomanensis. Remigius Altisiodorensis episcopus. Sigebertus monachus Gemblacen. Gilbertus porreta episcopus Pyctauen̄. Oddo episcopus Cameracen̄. Richardus monachus sancti Victoris Parisiensis. Petrus Blesen̄. Mauritius episcopus Parisiensis. Petrus abbas Cluniacen. Petrus cātor Parisien. Hubertus ordinis prædicatorum. Vincētius natione Burgūdus theologus ęximius, & historicus pręcipuus. Galterus episcop⁹ Pictauēsis. Bernardus burgūdus abbas Clareuallēsis ordinis Cisterciēsis. Philippus cancellarius Parisiē. Symon de Tornaco. Petrus ordinis prędicatorum. Guillielmus episcopus Parisien. Henricus de gādauo. Ioannes Parisien̄. ordinis prædicatorum. Nicolaus ordinis fratrū beatę Mariæ de monte Carmeli. Guillielmus Peraldi. Ioannes de Alerio Carmelita. Bernardinus de Parentinis Tholosanus ordinis prædicatorum. Ioānes de Regno Carmelita. Petrus de Palude ordinis fratrū prædicatorum. Petrus de Casa Lemouicen̄. carmelita prior generalis illius ordinis, deinde patriarcha Hierosolymitanus. Petrus Raymundi carmelita. Robertus carmelita. Petrus Rogerij. Petrus Berthorij Pictauen̄. Ioannes golensi Normannus. Isuardus qui martilogiū composuit. Alquinus Caroli magni præceptor, summus thologus & philosophus. Honorius Augustudunen̄. seu Heduen. ecclesiæ præsbyter. Petrus de Tarentasia Burgundus. Petrus de Bella pertica etiam Burgundus. Ioannes Fabri Aquitanicus. Iacobus de Raignerijs Lothoringus. Ioannes de Blauasco Burgundus. Lucas de Penna. Iodocus Lauuerinis Flamingus doctor Tholosanus. Iacobus Dorbellus doctor theologus in gymnasio Pictauensi. Guillielmus de mōte Lauduno etiam doctor Pictauē. Nicolaus Ritzeius Tholosanus carmelita. Philippus Ferrarien̄. Tholosanus. Ioannes cognomento grossus Tholosanus. Blasius Andenarius carmelita. Ioannes abbas monasterij sancti Bauonis gandaui in Flandria. Ioannes Capreolus Tholosanus carmelita. Petrus de Aliaco episcopus Cameracen̄. Ioannes gerson cancellarius Parisien. Ioannes Noblet carmelita. Petrus Dorbelli. Ioannes Foreth normānus. Henricus cognomento prudens, Flandren̄. Laurentius Burellus Diuionē. carmelita ex Heduis ortus. Robertus guaguinus. Arnoldus Bostius.

Hi supra nominati galli scripserunt in theologia, philosophia, hystoria, & rhetorica, multum splendidè & amplè, per opera eorum constare potest, prout Campegius Lugdunen. in suo tractatu de galliæ viris illustribus declarat. Et ibi etiam ponit multos ex illis & alios qui scripserunt in Poësi, & in vtroq́ iure ciuili & canonico, qui subtili ingenio præditi fuerunt: vt sunt prædicti Petrus de Bella pertica. Ioannes Fabri cancellarius Francię. Guillielmus de Cugnyo, & Iacobus de Rauenna. ita quòd ab Italis nomen subtilium vltramontanorum acquisierunt. Guillielmus Durandi dictus Speculator. Guido Pape. Ioannes Aufrerij. Henricus Bohic Brito. Cosmas guymier. Nicolaus Boërius præsidens Burdegalen̄. Ioannes Sanxon Turonenses. Pyrrhus Igneus & Stella doctores Au-

rellanenſis. Ioannnes de Monthelono conciuis & cõtemporaneus noſter, nunc presbyter ſancti Victoris pariſienſis. Vincentius Cygault. Ioannes Raynauldi. Ioannes Brunellus doctor Aurelianẽſis. Ioannes de garouis. Guilielmus Rouillus Alenconienſis, Ioannes le Cirier Pariſiẽſis. Petrus de Brazio. Ioannes Montaigne, & plurimi alij qui in iure ſcripſerunt, & multum copioſè & ęleganter.

Plures etiam in hyſtoria ſcripſerunt, vt iam dictum eſt. vt Hylarius epiſcopus Pyctauenſis. Gregorius Turonenſis. Annonius monachus. Emardus cancellarius Caroli magni. Oddo primus abbas Cluniacenſis. Sigebertus monachus. Richardus monachus. Guillielmus monachus ſancti Dionyſij apud Pariſios. Vicentius, de quo ſuprà Guaguinus, & plures alij.

Longolius verò proſequens laudem gallorum in prædicta oratione enumerat multos ex prænominatis fuiſſe poëtas, & plures alios qui ex gente noſtra orti ſunt. Sed inter modernos excellẽter ſcripſerunt Germanus Brixius in quo inuenies & demiraberis facilitatem, in Varannio ſimplicitatem, in Burro ſanctitatem, in Iacobęo ælegantiam, in Delpho candorem, in Pio ingenium, in Conrardo varietatem, in Briando acumen, in Caſtello eruditionem. Dicet Budeus diligenter, Briconetus leuiter, narrabit apertè Sciſſellus, eloquetur grauiter Tiſardus, appoſitè Badius. Guaguinus luculẽter, Pinus ſcitè, duo Fernandi ſplẽdidè, Eraſmus copioſè, acutè, nitidè. Faber Stapulenſis philoſophicè. Cuius incude expolita, iam purè loqui didicit philoſophia. Clycthouei caſto ſermone theologia melle dulcius concionabitur. Literatura Bouilli Matheſi rubiginem deterſit. Copo duce medici & cum eloquentia morbos curabunt: pręeunte Campegio, omnes philoſophię partes tentabunt. Quid de Textore Niuernenſi, qui tot ſingularia laborioſè in ſua officina in vnum coniecit? Quid de Petro Turrello. Heduo qui alter Ptholemeæus in coſmographia, alter Alcabitius in aſtrologia, alter Cicero in arte dicẽdi, alter Bias in philoſophia, alter Liuius in hyſtoria dici poteſt: & vnum dicere non pudebit, quòd nec maiorem, imo nec parem recipit gallia, nec ſimilis inueniri poteſt. Non tamen ſingulis has ſolas ineſſe virtutes exiſtimo, ſed his inſigniores: cùm nemo ex eis & proſa & verſa oratione non polleat. Nemo item quin ſit aut medicinæ, aut philoſophiæ, aut iuris, aut theologię conſultus omnes ferè atticiſſantes pleriquæ hebraicè periti & Chaldaicè, & omnes ferè græcam linguam tanquàm maternám habentes. Ex quibus ſatis notum eſt vnam Gallorum gentem plures in quocunquæ genere eximios vel tuliſſe, vel extuliſſe quàm reliquæ terrę. Ex quibus verificari poteſt dictum Iulij Celſi dicentis, galliã diſciplinarum parentem, hinc dico,

Gallia doctrinæ genitrix tu prima proba.

Quicquid mendacij græcia voce refert,

Extollenda eſt etiam Gallia ex rebus bellicis, in quibus ſuperauit omnes alias nationes mundi ſi bene videantur opera eius bellica, quod clarè apparet, maximè ex hyſtoricis extraneis. Nam galli quinquies ante aduentum Hannibalis Alpes traiecerunt: &, vt dicit Textor in ſuis epythetis. in verbo, galli. Ipſi galli habent incredibiles virtutum titulos, qui ſi Romanis contigiſſent, dij boni quantum laudum ſuarum pelagus effudiſſent: quantas verborum ampulas, quot inanes flauiſſent glorias, cum etiam Camillo vnico, duobus Decijs, paucis Fabijs, Scipionibus, Curijs, Coclite, Attilio, & Curtio ita efferantur, vt deos magis quàm mortales ſe pręedicent. Quanti ergo galli fulminantes per Italiam, duce Breno, Senonas ęſtimare poſſumus? quorum fulgurantem impetum non prius retuderunt: quàm (vt in ſuo ſterquilinio canes plurium valent) Romam omnia populabundi intrauerint, de quo meminit Laziardus in epythomatibus hiſtoriæ vniuerſalis ca. lvij. Quid concinemus oppreſſam à Gothis Italiam Merouei gallorum regis (cùm iam res Italorum proxima ruinæ & ad triarios, hoc eſt, in dubio videtur redacta ſubſidio fuiſſe liberatam, & idem ſubdit. Quo tempore rerum omnium ſumma & poteſtas Romanorum legibus paruit, nullam vnquàm ſcriptorum memoria gentem conſtat vixiſſe, Romano populo magis formidoloſam. Nihil Carthaginenſium furores, nihil orientalium motus obſtabant, quominus in vtranuis aurem dormirent ocioſi: nihil denique æſtimabatur omnium gentium vires, habita gallicæ virtutis ratione & comparatione. Sciebant enim terribilem eſſe populum, auidum belli, & vtriquæ paratum fortunæ. Cùm nulla vnquàm gente Romanus ipſe populus intra extraque Italiam maiore hominum ſtrage maioribuſq; ducum & exercituum periculis debellauit. Nam licet ex eorum exercitu centum hominum millia quandoquæ deſiderata ſint: nihilominus tamen animo ſi pugnam acrius inſtaurabant, pudorem vlciſcebantur, ad vnum interfici aut interficere volentes. Quo apparet indomita bello ingenia ſcire tantum vincere, vel mori. Certarunt Romani cum finitimis de principatu. Cum Carthaginenſibus de imperio: cum gallis autem pro vxoribus, pro liberis, pro vita ſemper, cum cæteris nationibus non niſi pro gloria. Hoc eorum præconium fortaſſe videretur fictitiũ, niſi Strabo lib. iiij. etiam nobis teſtis fideliſſimus. Vniuerſa inquit natio (quam hæc etas gallicam vel gallaticam nominat) Martis ſtudio, & animorum ardet impetu, conſerendæ pugnæ alacritate impigra, ſemperq; ſpectantes in Boream, aut Oceano propiores conſerendis pugnis ſunt audaciores. Florus item de Senonibus ſic ait. Galli Senones gens natura ferox, moribus incondita: ad hæc ipſa corporum mole perinde ac armis ingentibus adeo omni generi terribilis fuit: vt planè nata ad hominum interitum, & vrbium ſtragem videretur. Hi quondam ad vltimis terrarum oris & cingente amnia Oceano ingenti agmine profecti cùm media vaſtaſſent, poſitis inter Alpes & Padum ſedibus, ne his quidem contenti per Italiam vagabantur. Romam quin etiam aggreſſi, vniuerſum populum in Capitolium ſe ſuaq; omnia recipere compulerunt & , vt paucis multa dicentur, quaquaverſum tranſirent, non fulminantes ſed fulmina plane videbantur, dolebantq; ignaram cruoris victoriam ſibi concedi, & ſine ruina tranſitum patere. Et quod maximi terroris indicium eſt, pacem vnicuique empturienti proponebant venalem. Neque potentem adeo gentem reperiſſes, quæ non habito gallorum præſidio & fauore ſecuram ſe crediſſet. Merito propterea. T. Liuius auidas armorum Gallicas gentes ſemper fuiſſe ſcribit. Idem quoque habere (inquit) accolas gallos inter ferrum & arma natos, feroces cum ſuopte ingenio, tum aduerſus Romanum populum, quem captum à ſe, auroq; redẽptũ, non vana iactãtes memorãt. Fuerunt etiã galli tanta hominũ frequẽtia & multitudine: vt trecẽta & amplius armatorũ millia gens vna Belgica ad olim ad bellũ mitteret. Eorũ virtus apertius cognoſci nõ poteſt q̃ lectiõe Trogi apud Iuſtinum lib. xxiiij. ſcribentis. Galli abundãti multitudine (cùm eos non caperent terrę quæ genuerant)

trecenta millia hominum ad sedes nouas quærendas velut peregrinatum miserunt. Ex his portio in Italia consedit, quæ & vrbem Romam captam incendit, & portio Illiricos sinus ducibus auibus: (nam, augurãdi studio galli pręter cęteros clarent) per strages Barbarorum penetrauit: & in Pannonia consedit, gens aspera, audax, bellicosa, quæ prima post Herculem (cui ea res virtutis admirationem & immortalitatis fidem dedit) Alpium inuicta iuga & frigore intractabilia loca transcendit: ibi domitis Pannonijs per multos annos cum finitimis varia bella gessere. Hortante deinde successu diuisis agminibus, alij Græciam, alij Macedoniam omnia ferro proterentes petiuere: tantusq́ terror Gallici nominis erat, vt etiam reges non lacessiti vltro pacem ingenti pecunia mercarentur. Item libro xxv. ait. Ea tempestate gallorum iuuentus tantæ fecunditatis fuit: vt Asiam omnem velut examine aliquo implerent. Deniq́ neque reges orientis sine mercenario gallorum exercitu vlla bella gesserũt, neq́ pulsi regno ad alios q̃ ad gallos confugerunt. Tantus terror gallici nominis siue armorum inuicta felicitas erat: vt Regum nullus suam maiestatem tutam, neque amissam recuperare se posse sine gallica virtute arbitraretur. Itaque in auxilium à Bythiniæ rege inuocati regnum cum eo parta victoria diuiserunt: eãq́ regionem Gallogręciam cognominauerunt. Nec modo gallorum (quos & celtas græci dixerunt) innumeras recẽsebo victorias: vt in septẽtrionem profecti Celtoscytis nomen imposuerũt, vt Hispania longè lateq́ domita Celtiberos & Gallecos sua victoria testes reliquerunt. Omittam quomodo à fertilissima Italia regione (quam latini propterea cisalpinam galliam vocarunt) exactis Tyrrhenis, Mediolanum, Laudam, Comum, Brixiam, Veronã, Bergomum, Vincentiam, Tridentum, Papiam condiderunt: & Decimam Italiæ regionem ab incolatu suo Venetiam appellauerint. Non dicam qua virtute Senam fusis Ethruscis, deuictis vmbris, Senogalliam, profligatis Lucanis Galliopolim extruxerint, Qui Romanos ad Aliã fluuium strauerint, Romam ceperint, captam diripuerint, direptam incenderint. Qui perpetuo successu Tribalos, Getas, Peones subegerunt. Græciam impleuerunt: vt iam dixi, Macedoniam occuparunt, sedes in ea parte Asiæ posuerunt, quam à se Gallatiam nuncupauere. Mitto habuisse Romanos (etiam cũ iam sibi viderentur rerum domini) ad gallicos tumultus aurum sanctius repositum pontifices eorum (qui in reliquum militiæ vacatione honestabãtur) gallicis bellicis ab aris ad arma progredi solitos. Hic referam q́ solus rex Macedoniæ Ptholemęus aduentum gallorum intrepidus audiuit: isq́ cum paucis & incompositis quasi bella non difficilius quã patrarentur parricidiorum furijs agitatus occurrit. Dardanorumq́ legationem viginti millia armatorum in auxilium offerẽtem spreuit. Addita insuper contumelia, actum de Macedonia dicens. si cũm totum orientem soli domuerint, nũc in vindictam finium Dardanis egeant milites se habere filios eorum, qui sub Alexandro rege stipendia toto orbe terrarum victores fecerint. Que vbi Dardano regi nũciata sunt inclytũ illud Macedonię regnum breui immaturi iuuenis temeritate casurũ dixit. Igitur galli duce Beldio ad tentandos Macedonũ animos legatos ad Ptholemeũ mittunt, offerentes pacem si emere velit. Sed Ptholemęus inter suos belli metu pacem gallos petere gloriatus est. Nec minus ferociter se legatis, quã inter amicos iactauit, aliter se pacem daturum negando, nisi principes suos obsides dęderint, & arma tradiderint. Non enim fidem se nisi inermibus habiturum. Renũciata legatione, risere galli vndiq́ acclamantes breui sensurum sibi an illi cõsulentes pacem obtulerunt. Interiectis diebus prælium conseritur, victi Macedones cœduntur, Ptholemæus multis vulneribus saucius capitur, caput eius amputatur, & lancea fixũ tota acie ad terrorem hostium circunfertur. Paucos ex Macedonibus fuga seruauit, cæteri aut capti aut occisi. Hæc cũ nunciata per omnem Macedoniam essent portæ vrbium clauduntur, luctu omnia replentur, nunc orbitatem amissorũ filiorum dolebant, nunc excidia vrbium metuebant. Nũc Alexandri Philippiq́ regum suorũ nomina secuti, numina in auxilium vocabant: sub illis se non tutos, verum etiam orbis victores extitisse, vt tuerentur patriam suam, quam gloria rerum gestarum cœlo proximam reddidissent: vt opem afflictis ferrẽt, quos furor & temeritas Ptholemęi regis perdiderat orabant, desperantibus omnibus non votis agendum. Sosthenes vnus de Macedonum principibus ratus, contractata iuuentute & gallos exultantes victoria compescuit, & Macedoniam ab hostili depopulatione defendit. ob quæ virtutis beneficia multis nobilibus regnum Macedoniæ affectãtibus ignobilis ipse præponitur. Et cũm rex ab exercitu appellatus esset, ipse nõ in regis: sed in ducis nomen iurare milites coẽgit. Interea Brenus, quo duce portio gallorum in Græciam se effuderat, audita suorum, qui Belgio duce Macedones vicerant. Indignatus parta victoria tam opimã prędam, et orientis spolijs onustam: tam facilè relictam esse, ipse adunatis centumquinquaginta milibus pręditum, & quindecim millibus equitum in Macedoniam irrumpit. Cũm agros villasq́ popularentur, occurrit ei cum instructo exercitu Macedonium Sosthenes. Sed trepidi à valentibus facilè vincuntur. Itaque cũm victi se Macedones intra muros vrbium condidissent, victor Brenus nemine prohibente totius Macedoniæ agros adprædatur. Audi & eundem Trogum apud Iustinum libro vigesimo epythomatum, ita loquentem. Dionysium gerentem bellum legati gallorum qui ante menses Romam incendunt, societatem amicitiamq́ petentes adeunt, gentemq́ suam inter hostes eius positam esse, magnoquè vsui ei futurum vel in acie bellanti, vel de tergo intentis in prælium hostibus affirmant: grata legatio Dionysio fuit, ita pacta societate & auxilij gallorum auctus, bellum velut ex integro instaurat. Sed quid in tanta secula galli valuerint, qui & Romanos varia sepenumero victoria fatigarint? Nam, vt Antias historicus scribit, Anno ab vrbe condita 642. Caius Manlius, & Quintus Cepio proconsules aduersus Cymbros, & Teutones, Tigurinos, & Ambronas Gallorũ gẽtes, quæ tunc vt imperium Romanum extinguerent conspirauerant, missi prouincias sibi Rhodano flumine medio diuiserunt, ibi dum inter se grauissima inuidia & contentione disceptant, cum magno periculo Romani nominis Italici victi sunt. Siquidem in ea pugna Marcus Aemilius consularis captus atque interfectus est. Duo filij consulis cæsi lxxx. M. Romanorum sociorumq́ ea tempestate trucidata septuaginta millia Calonũ atque Lixarum interfecta. Ita & ex omni penitus exercitu x. tantũmodo homines qui miserũ nũciũ ad augẽdas miserias reportarẽt superfuisse referunt. Galli binis castris atq́ ingenti p̃da potiti, noua quadã execratione cũcta ceperãt, pessundederũt,

veſtis diſciſſa & proiecta eſt, aurum argentūq; in flumen abiectum eſt. loricæ virorum conciſę, phalerę quoq; equorum diſpertitę, equi ipſi gurgitibus immerſi, homines laqueis collo inditis ex arboribus ſuſpenſi ſunt: Ita vt nihil prædę victor, nihil miſericordiæ victus agnoſceret. Maximus tunc Romæ nō ſolum luctus: verūetiam metus fuit. Hæc Antias, recitatus à Campegio in ſuo tracta. j. de trophęis gallorū. Et vltra inquit, ꝙ circa annū ab vrbe condita 483. Galli Ciſalpini noui extitere Romanorū hoſtes: aduerſum quos varia ſorte bellatū eſt. Nam in primo conflictu Valerio conſule 3500. cecidere Romanorum. Et, vt Fabius hiſtoricus atteſtatur anno ab vrbe condita 645. Lucio Aemilio, Catullo, Gayo Attilio Regulo cōſulibus magna formidine conſternatus ſenatus defectione Ciſalpinæ Galliæ. cū etiam ex vlteriore gallia ingens aduentare exercitus nunciaretur, maximè Geſſatorū quod nomē nō gentis, ſed mercēnariorum gallorum eſt. Itaq; permoti conſules totius Italiæ ad præſidium imperij contraxere vires. Quo facto, in vtriuſq; cōſulis exercitu 800. millia armatorum fuiſſe referuntur. Ex quibus Romanorum & cāpanorum fuerūt peditum 368000. equitū verò 26600. cætera multitudo fuit. Cōmiſſo prælio apud Aretium Attilius conſul occiſus eſt 8000. Romanorum, nec ſaltē tanta quanta eos terrere debuit cæſa ſui parte fugerunt. Nam tria millia eorum tūc interfecta hiſtorici tradunt: qđ ideo ignominioſius turpiuſq; eſt tam paucis amiſſis tāta agmina diffugiſſe. Idem Iuſtinus lib. xxxviij. de gallis & eorum virtutbus contra Romanos ait. Audiere populos Tranſalpinæ gallię Italiam ingreſſos maximis eam plurimiſq; vrbibus poſſidere: & latius aliquāto ſolum finiū q̄ in Aſiā, quæ dicatur in bellis eoſdem gallos occupaſſe. Nec victā ſolum dici Romam à gallis, ſed etiā captam: ita vt vnius illis montis tantum cacumen relinqueretur: nec bello hoſtem, ſed pręcio remotum. Gallorum autem nomen quod ſemper Romanos terruit, in partem virium ſuarum ipſe habeat. Nam hos qui Aſiam incolunt gallos, ab illis qui Italiam occupauerant ſedibus tantum diſtare, originem quidem ac virtutem genuſq; penè idem habere. Quid em̄ Plutarchus de gallis dicit. Nonne de Cæſare loquens, ſic ait, Cæſar nouem annis militans galliam vniuerſam à Pyreneo ſaltu alpibuſq; ad montem vſq; Gebennam & Rhenum Rhodanumq; populo Romano ſubegit, quòd, vt alius ſcribit hiſtoricus, pacata gallia à Cæſare maior gloria illi fuit quàm ſi totum ſibi ſubegiſſet orbem. Fatetur tamen Cæſar in commentarijs ſuis libro primo, ſe Rhenum tranſijſſe non ſua ſponte: ſed rogatum & accerſitum à gallis: non ſine magna ſpe magniſq; præmijs prædicauit, domum propinquos reliquiſſe, ſedes habere in gallia ab his conceſſas, obſides ipſorum voluntate datos, ſtipendium capere iure belli: quod victores victis imponere cōſueuerunt: non ſe gallis, ſed gallos ſibi bellum intuliſſe. Quid igitur de gallis dicendum venit ſi Cæſar ob galliam non tam deuictam, quàm ab ipſis gallis deditam, maiorem gloriam meruiſſe videatur quàm ſi reliquum ſibi orbem pacaſſet. O glorioſum gallorum genus, O genus fortiſſimum, O gens bellicoſa, vt dicit Saluſtius in bello Cathilinario; præterea ꝙ natura gens gallica bellicoſa eſt, gens aſpera, nec minus religioſa, gens fœcunda, gens animoſa, ferox, diues, armipotens, eximia, egregia, fortis, alacris, armorum auida, & pluribus alijs epythetis teſtimonio tam poëtarum quàm hyſtoricorū adornatur. Per ipſam enim reges regnant, per ipſam imperatores triumphant. Si galliam Cæſar non cognouiſſet, non ſolum imperium non vſurpaſſet, ſed nec dictatoris perpetui nomen obtinuiſſet. Soli Franci, ſoli Francorum principes ac duces ex omnium gentium numero auſi ſunt Cæſarę cōſulere vtilitati, & pompeianam bello Pharſalico inuadere ac debilitare audaciam. Sub Pompeio multoplures militabant quàm ſub Cæſare: ſed Cæſar virtute gallorum qui ſub ipſo militabant atq; impetu magno hoſtes adoritur ac multos cedendo, vulnerandoq; ſtrauit. Cæſariani more hoſtium ora ferientes eos telis cuſpideq; infeſtabant: quo feriendi genere hoſtes territi oculorum periculo, terga dare coacti ſunt. Cæſar autem duobus & viginti tantum milibus, quorum maior pars gallorum erat, imperabat. Sub Pompeio vero multoplures quàm bis totidem militabant. Sed hæc victoria non Italorum, ſed Gallorum fuit, qui tanquā Perſæ ſub vno Cyro contra Creſum & Aſſyrios homines timidos bella geſſerunt. Item Iulius Celſus gallorum tamen æmulus libro v. de bellis Cæſaris, de gallis ſic ait. Galli homines ſunt aperti, minimeq; inſidioſi, qui per virtutem, magis quàm per inſidias dimicare cōſueuerunt. Et Cæſar in cōmentarijs ſuis: Illud quoq; prouidentiſſimi ducis augebat curam, quòd inſidioſiſſimo cum rege rem gerebat aſſuetus dimicare cū gallis apertis hominibus, inſidiarum neſcijs nec fraudibus, ſed virtute bellantibus. Et hæc Campegius in dicto libro de tropheis gallorum. tractatu iij. Dicit tamen Frāciſcus Patritius in libro de inſtitutione reipublicæ. lib. ix. titulo iij. quòd antiqua conſuetudo gallorum erat vt ſagaces aliqui viri præficiantur qui famam ac rumorem hauriant & viatores inuitos etiam conſiſtere cogant: vt quòd quiſq; eorum de quaque re audierit, aut cognouerit quęrant, diſcantq; quibus è regionibus veniant, quidq; acturi ſint: & quæcunq; acceperint moliantur q; pronunciare cogant: & iſta conſuetudo eſſet bona ſi obſeruaretur in gallia. Sed pro certo ſciunt alię nationes iſtud optimè deducere ad effectum, galli autem omnibus confidunt, oēs etiam exteras gentes & hoſtes ſuos ad ſe aduentare & reſidere ſinunt: vnde eorum conſilia ſunt omnibus etiam inimicis nota & cito promulgata: quod non fit neq; apud Italos, Hiſpanos, Anglos, nec Alemanos, qui non ſinunt extraneos patriam eorum aggredi ſine ſaluo conducto.

Et licet multi hiſtorici Itali & alij extranei æmuli ſint, & Galli infeſti ſuis ſcriptis, attamen verum nonnunquam profiteantur neceſſe eſt: mitto antiquos. Quid autem recentiores de eis ſentiant, adduco F. Philelphum Italum in quadam epiſtola ad Carolum ſeptimum Francorum regem, ita enim ait. Si verum ſine cuiuſq; inuidia fateri licet, poſteaq; impia & immanis illa ſcœleratiſſima Mahumeti ſecta inualuit, nullum eſt vſq; hominum genus, cui plus debeat Chriſtiana religio, q̄ inuictæ Francorum nobiliſſimæq; virtuti, vt ſuprà iam dixi, vbi galli laudantur ex fide Chriſtiana.

Antonius Sabellicus Aeneadis x. libro iij. de virtutibus & moribus gallorum, ſic inquit. Ritus gallorū omnino diuerſus ab eo qui olim fuit. Malorum quondam dæmonū cultores hi vt cæterę gentes, nunc verę pietatis obſeruantiſſimi: viuebāt tunc populi quiſq; ſibi, viuebāt & ciuitates. Pauci numero reguli in tota gente, nūc regis imperium latè omnia tenet. Matrimonia Italico ritu celebrant. Liberales artes multis curæ ſunt, & imprimis diuinarum artium ſtudia. Gymnaſium quod Pariſijs eſt id declarat, omnium quæ ſunt in terris celeberrimum. Sunt & Roma-

narum

narum literarum appetentissimi, nec Græcas aspernantur. Penes magistratus iudicia sunt, regum est hos legere & instituere, In bellis cataphracto equite vtuntur, peditéq; leuiter armato vtuntur, & sagittarijs qui longiores intendũt arcus, nec corneos, vt Scythæ & totus ferè oriens: sed ex taxo alia ve duriore materia, sunt Franciç Troiana stirpe oriundi. De pluribus alijs historicis æmulis gallorũ, vide per Campegiũ in tropheis gallorum. tracta. iij. per textorem in suis epythetis. in verbo, galli. per Lõgolium in sua oratione de laudibus Francorum. vbi etiam amplè de laudibus Caroli magni aliorũq; regum Franciæ. De Rolãdo, de Gothofredo Bollionio, & de Balduino, qui pro fide Christiana multa bella gesserat: de quibus suprà in quinta parte, in xxxj. consideratione. vbi fit mentio de regũ Frãciæ laudibus.

Baptista Mantuanus (qui vt Italus nobis fauere non consueuit) testimonium de gallis & gallia tulit in libro ij. de sancto Dionysio. vbi terram ipsam, mores & virtutes populi collaudat in hunc modum.

Gallia terreni pars est non infima mundi.
Sed longè lateq; patens Hispanica tangit
Oppida ob occasu, sese coniungit ab ortu
Italiæ: nostro hinc pelago (qua respicit austrum)
Clauditur: Oceano geminas quę respicit vrsas.
Vnde venit boreas, hibernaq; frigora surgunt.
Et vada Theutonici tangit vastissima rheni.
Terra hominum, frugumq; ferax, armenta, gregesq;
Vberibus pascens globis, non languida cœlo
Tabifico: non mortiferis infesta venenis.
Vt Lybie non perpetuis adoperta pruinis,
Sicut hyperborei montes, non torrida ab æstu.
Qui faciat steriles (vt decolor india) campos.
Non etiam noctis pallens semestribus vmbris:
Quale sub Arcturo positum mare & vltima Thulę.
Sed nec vt Aegyptus: quia fusa palustribus vndis,
Sed cœlo & tenere fœcunda vligine terræ.
Insita gallorum ingenijs (quãq; modò circa
Numina cum reliquis lusi mortalibus errent)
Relligio, postq; fuerint ad sancta redacti
Legis scita nonnulli constantia maior,
Nulli maior erit pietas in numina genti.
Defendent mucrone fidem, belloq; domabunt
Quoscunq; audierint Christum se attollere contra:
Et certum munimen erunt, quod non sinat iram
Barbaricæ gentis nostros incurrere fines.

Subiungit tandem.

Gallia fert acres animos, & idonea bello
Corpora, non illis ausit componere sese
Thracia, quę Martem genuit, non Parthia versis,
Quæ bellatur equis fugiens, licet inclyta crasso
Facta sit extincto, signisq; superba latinis.
Quas gentes olim non contriuere? per omnem
Inuecti Europam, quasi grando aquilone vel austro,
Importata graui passim sonuere tumultu.
Scit Romanus adhuc, & quam Trapeia videtis,
Arx attollentem caput illo in monte superbum:
Pannones, Aemathij norunt, scit Delphica rupes,
Quæ nisi terrificis subito conuulsa ruinis
Oppressisset eos, non defendisset Apollo.
Conferta argento templi sacraria & auro.
Intrauere Asię fines, prope littora ponti.
In gentem creuere nouam, quæ tenditur vsq;
Ad iuga Pamphilum garamantica sydera contra,
Inter cappadoces posita & Bithynica regna.

Item in eodem libro.

gnea mens gallis & lactea corpora nomen,
A candore, datum populis, muliebria tingit
Ora color tyrius, paphium meditata decorem.
Ex geminis fecit natura coloribus vnum:
Læti, alacres, lusu, choreis, & carmine gaudent:
In venerem proni, proni in conuiuia, proni
Ante dapes ad sacra deum seruire, iugumq;
Ferre negant, fugiunt figmenta & hypocrisim, ore
Liberi, vt ingenuis mos est, tetricosq; perosi.
Venatu aucupio campos, montana lacusq;
Sollicitant: bellandi vsu lætantur equorum.
Terga fatigantes, lorice hastilia, & arcus.
Delitiæ genti, sub Dio ad sydera somnum
Carpere, fuscari sole & ferrugine pulchrum est.
Puluere conspergi, grauibus sudare sub armis,
Pro patria, pro cognatis, pro regibus ire,
In pugnam & gladios & morti occumbere dulce est.

Ludouicus Bologninus iurisperitus de felici imperio, & statu gallorum sic scripsit.

Francorum reges sacro sub nomine nati,
Consilio semper valuerunt semper & armis,
Sanctaq; fautores bonitatis iura tenentes
Appellat Romana suos ecclesia agnatos,
Et primogenitos, tali sunt nomine digni.
His deus imperium dedit, & sua iura tuetur,
Vnguntur, sancti fiunt quicunq; creantur:
His subsunt centum generosi nominis vrbes.
His populi subsunt, gentes & maxima regna,
His fines sine fine patent, pater vnus & orbis.
Innumeri his subsunt domini, dominiq; tenentur,
His præstare fidem verbo, hos defendere & armis.
Omnes conueniunt, nemo est bis arma recusans,
Pro sacro imperio Francorum & iure tenendo.
His medio est sextus Ludouicus nomine magnus,
Qui belli & pacis dominus bene cuncta gubernat,
Auget & imperium propria virtute deorum:
Hic prius indomitos superauit marte Ligures,
Auspice Sphorciadas pariter captosq; subegit.
Sed pius & clemens vitam donauit vtrisq;
Hæc generosa fuit maior victoria prima.

De alijs verò duabus principalibus orbis partibus, Asia, scilicet & Aphrica, & earum partialibus prouincijs, seu regionibus, & de laudibus & commendatione ipsarũ nunc scribere supersedeo. Cũm satis superq; de ipsis per historicos, cosmographos, & alios, quisq; studiosus videre & indagare poterit.

Decimaoctaua cõsideratio. Quoniã ex quo aquę sunt necessariæ ad victũ omniũ animaliũ, plusq; alię res mũdi, ita q̃ ex siti hoies morerẽtur. vt dicit tex. in l. fi. ff. de riuis. excellentias aquarũ paucis perstringẽdo complectitur: qm̃ aliquæ sunt alijs excellentiores. Et primò de aqua cœlesti seu pluuiali, quæ excellentior est alijs. cũm, vt dicit Aristoteles libro viij. de natura animaliũ. Piscium (inquit) genus maxima ex parte amnis fluuijs bene viuit. Ita enim non modo plus cibi nanciscũtur, verũetiam pluuio humore iuuatur, vt ea quæ terra gignũtur. Olera em̃ quãuis rigentur: tamen non tantũ proficiunt quantum imbre. Quod & ipsum harũdinibus lacu pregnatis euenit, nihil enim ferè accrescunt nisi aquæ pluuiæ accedant.

Adde Auerroen quoq; tracta.ij. primæ partis Canticæ super eo cantico. Aqua pluuialis purior cęteras antęcellit: si ferme ꝓdere. Aqua pluuialis optima est, ac fontanis fluuialibusve excellentior longē. Addit Auicenna eam præcipue probari quæ æstiua sit, & Ioue tonante decussa, tenuitatis ratione, sicuti interpretantur naturalium periti. Quæquidem attenuatio fit tum virtute cęli eleuantis, surrigentisve, tum calidę siccæq; exhalationis intra nubem inflammatæ. vnde sint tonitrua perrupta nube. Illud obseruatione dignum quod ab eodem subnectitur Auicenna. Nec præterijt medicinæ primo Paulus Aeginita, esse quidem præcipuū aquæ pluuiæ humorem, verum citissime computrescere, ꝙ sit attenuatus nimium. Proinde celerius in eum agere corrumpendo terrestrem aëreumve colorem non naturalem. Haustum verò potu humoribus putredinem cōcinare, pectus obledere, vocem ebetare. Putrescendi tamē causas inde proruūt nōnulli, & Paulus pręcipuè: quoniam aquæ id genus à diuersis admodū humiditatibus protollantur, velut de cadaueribus, paludibus, vt lacus prætercam, stagna, mare. Quam rationem approbasse Galenus videtur. Sed, inquit Auicēna, si probari causa hæc posset, vituperari digna foret cœlestis aqua. Igitur attenuatio excellenter facta putrefactioni præceleri ansam prębere verò fit similius. vt enim attenuatissimū quicq; est, ita etiam mutationi obnoxium maximē censetur. Statuendum tamen sic opinantur qui disceptantes cupiunt sententias consiliare. Nil prohibere quin quandoq; computrescat aqua pluuia: quia à tabidis corporibus aquarū secernatur materia. Quod euenit ferē latius grassante pestilentiæ vi. verum subnotemus & diuersitatem alteram. Galenus idem in libro de bonitate aquæ sic propemodum scriptum reliquit. Aquas (inquit) pluuias serò leuissimas esse, subtiles item ac puras, bonasq; & gustui prædulces. Educit enim sol & rapit tenuissimū quodq; ex aquis. Vernæ hyemalesq; censeri debent præstantissimæ, sicciores quidem à terra tollūtur æstate vapores necnō autūno quoq;. At terrosus, vt sic dicā, aër est quē delecta perpurgat pluuia. Propterea id genus aquę duriores euadant necesse est. inquit Hippocrates. Ex aquis leuissimæ sunt pluuię & dulcissimæ, atq; item clarissimæ, ac tenuissimæ. Ratio aūt inqt idē ex sole tenuissima quęq; ꝓliciente ac leuissima. Hęc Celius lib. xiiij. lectionū antiquarū c. xxxv. Et rationē bonitatis cœlestium aquarū ponit eodē lib. c. xxxvj. ꝙ videas. & in c. xxxvij. ponit quibus nocumēto sit cœlestis aqua: sed circa talia nō insisto. & de laude aquarum iam aliquid suprā eadem parte, in xij. cōsideratione relatum est, in qua fit mentio de quatuor elemētis, & infrà latius videbitur.

Fertur & Athenis terræ fuisse simulachrum (vt Pausanias ait) suppliciter à Ioue pluuiam cōprecantis. Cuius in monte Hymetto visebatur ara, vt refert Celius libro lectionum antiquarum xiiij. c. xxxix.

Addo aquā benedictam multū laudandam, cū magis prosit ad salutem. Nā sanctificat & purgat nos, tollēdo venialia peccata: bona multiplicat, insidias diaboli auertit, & à fantasmatis versutijs hoïes defendit. vt dicit textus in cano. aquā. de cōsecra. dis. iij. & ibi Archidiaco. referens ꝙ in cōcilio Nanetē. ita fuit statutū oībus diebus dominicis, quisquis presbyter in sua ecclesia ante missarum solennia aquā benedictam faciat in vase nitido, & de eadem populus aspergatur: & vnū mirandum est, & est grande experimentū fidei nostræ ꝙ aqua benedicta quæ fit in vigilia paschæ vel penthecostes nūq; putrescit, ideo pręstantissima.

Hic etiā de aquis terrestribus est dicendū. Quæquidem sunt diuersæ: aliæ em̄ salis, aliæ nitri, aliæ aluminis, alię sulphuris, aliæ bithuminis, aliæ curam morborum adhibentes. Nam, vt scribitur in tracta. de locorum ac mirabilium mūdi descriptione c. xxvj. & est post geographiam Ptholemæi. Iuxta Romam Albulæ aquę vulneribus medentur.

In Italia fons Ciceronis oculorum vulnera & languores curat.

In Aethiopia lacus est quo perfusa corpora velut oleo nitescunt.

Zaniæ fons in Aphrica canoras voces facit.

Ex Clitorio fonte Archadiæ qui biberint, vini tędium habent, eosq; abstemios reddit.

In Chio insula fontem esse dicunt quo hebetes fiunt.

In Boëtia duo fontes, alter memoriam, alter obliuionem affert.

Cocici fons amorem veneris tollit.

Boëthiæ Lacus furialis est, de quo qui biberit, ardore libidinis exardescit.

In Campania sunt aquæ, quæ sterilitatem fœminarū, & virorum insaniam abolere dicuntur.

Et refert Celius lib. antiquarū lectionū nono c. xxv. in fi. fuisse in Achaia ciuitatem Argyram nomine, ac fontē quoq;, & in propinquo fluuiū Selemnū, ab adolescēte dictū, qui Argyre Nymphę illaqueatus amore, ac desiderio exardescens, sit à Venere in eū deformatus. Vnde Selemni aquam id adeptā laudis fuerunt, vt ea ablutos amore liberet, tam viros, ꝙ fœminas. Quod si est (inquit Pausanias) omni auro pręciosior est Selemni aqua.

In Aethiopia fonte rubro qui bibit, Limphaticus fit.

Lechircis fons Archadiæ, abortus fieri non patitur.

In Sicilia fontes duo sunt, quorū vnus sterilitatem fœcundat, alter fœcundam sterilem reddit.

In Thessalia duo sunt flumina, ex vno bibentes oues nigras fieri ferunt, ex altero albas, ex vtraq; varias.

Clitūnus lacus in Vmbria maximos boues gignit.

Reatinis paludum aquis, iumentorum vngulas indurari dicunt.

In Asphaltide lacū Iudęæ nihil mergi potest quicquid animā habet, & eū aliqui mortuū mare vocāt, & à fundo seu picē euomit, quā etiam bitumen appellāt, & pro pice in nauibus vtūtur. quæ res cūm adhuc humida ab antiqua educitur, aiunt alio remedio disiungi, atq; à seipsa separari non posse, nisi mulieris menstruo, sanguine, aut vrina.

In India Syden vocatur stagnum, in quo nihil natat, sed omnia merguntur.

Econtra in Alce lacu per Porcidamū omnia fluitant, nihil mergitur.

Marcidæ fons in Phrygia Saxa generat.

In Achaia aqua profluit ē saxis, Stix appellata, ꝙ illico potata interficit.

Celomium stagnum Siciliæ, tetro odore remouet approximantes.

Fons est in Aphrica, circa templū Ammonis, qui humoris nexibus humum constringit.

Fons Iob in Idumęa quater in anno colorē mutare dicitur in puluerulentū sanguinem, viridem, & limpidum: tribus mensibus in anno retinens ex his vnum colorem.

In Trogloditis lacus est, qui ter in die fit amarus, & deinde totiens dulcis.

Fons Silua ad radicē montis Sion, non cōtinuis aquis, sed incertis horis diebusq; ebullit.

In Iudęa

In Iudęa quondam riuus sabbatis omnibus siccabatur, licet alijs diebus satis ingentibus aquis præceps, defluerer, ab eo facto sabbaticus appellabatur, & inter Archam a raphaneamq; labebatur in ea Iudęę parte in qua regnauit Agrippa.

In Sardinia fontes calidi oculis medētur, fures arguūt. Nam cæcitate detegitur furtū eorū, si sacrameto dato oculos aquis eius tetigerint, & alij dicunt esse Palici stagna in Sicilia iuxta Symetum amnem.

In Asia quoq; iuxta Thianā fons Iouis appellatus frigidus vehementer ebulit, ac potantes ex eo periuros statim graui vlcere, manibus ac pedibus eorum percussis magno dolore illic vera fateri cogebat: vera autē iurantes nihil oino ledebat. vt Philostratus scribit, & recitat B. Fulgosius lib.j. de miraculis. c. de stagnis palici &c.

In Epyro fontem esse ferunt, in quo faces extinguuntur accensę, & accenduntur extinctæ.

Apud Garamantes fontem esse ita algentem die. vt nō bibatur, ita ardentem nocte, vt non tangantur.

De pluribus alijs fontibus diuersarum virtutum. vide eleganter per F. Patritiū in institutione reipublicę lib. vij. titu.x. & infrà ista consideratione in fine.

Iam verò in multis locis aquæ manant perpetim feruentes tanta vi, vt balnea calefaciāt, vt apud nos Heduos in oppido Borbonij Anserici, apud Borbonios in Borbonio larchembaut. Et est Aquis, quę est vrbs capitalis prouinciæ, & in pluribus alijs locis Galliæ. In Germania vt est Aquisgrani, aquę etiā calidæ scaturiunt. Itē in Italia vt apud Viterbiū, quæ ciuitas dicta est, quasi vita inermium veteranorū, quibus benemerētibus & honesta militia missis locus ille quietis, ac inter balneas ad curandas ęgritudines Romęq; proximus: vt ab his si opus esset cōsilium haberetur, designabatur.

Quòd euenit. Nam quædā terræ sunt quæ mulum sulphuris & alumnis habent. Itaq; eum per venas calentes aqua frigida venit, vicino sulphuris calore cōtacta excandescit, nec talis ab origine profluit: sed permutatur dū scaturit & venit. Sulphur enim & alumen secum ferunt aquæ vtrāq; materiam igne plenam, mirisq; motibus incalescentem. sed de hoc plenè infrà in lxxvij. cōsideratione dictum est. Et adde vnum scitu dignū, scribit Vict. lib. iiij. q; aquæ neruicos & podagricos efficiunt, sulphurosi fontes neruorum labores reficiunt. Hæc singularia, proprietates, seu naturas, de prædictis scribūtur in loco supra allegato, & plenissimè Plinius in lib. ij. naturalis historiæ cap. cvj. vbi de multis fontibus mirandis. &, vt dicit ibi, q; aquarum natura à miraculis non cessat. Nam plures sunt fluuij & fontes qui nō solum diuinis honoribus coluntur, verūetiam Iconijs & simulachris etiam humanis dicari consuetum est, vt infrà dicetur.

Natura autem aquarum est multiplex, & habet multas proprietates aqua. vt dicit Antonius Florentinus in sua summa, in tertia parte lib. xiiij. c. ij. §. j. vbi dicit, q; est refrigeratiua, purgatiua, susceptiua luminis, fœcūdatiua animalium, suffocatiua & mollificatiua terræ. Aquarū item mirandā naturam. vide per Celium lib. lectionū antiquarum xiiij. in fine. vbi inter alia dicit fontē apud Trezenios fuisse, cuius perennes aquas præcipuè sunt admirati in nouem annorum siccitate, quibus pluit nunquam, accrescentibus cæteris omnibus,

Et inter plura maria est vnū quod dicit mare magnū, qđ ab occasu ex Oceano fluit in meridiē vergit, deinde de septētrionem qđ inde magnū appellatur, quia cætera maria in cōparatione eius minora sunt. Istud est & mediterraneum: quia per mediā terrā vsq; ad orientē, Europam, & Aphricam, Asiāq; disterminans. Cuius primę partis sinus quæ in Hispanis perfunditur Ibericus & Balearicus appellatur, deinde Gallicus qui Narbonensem prouinciā alluit. Mox Ligusticus qui iusta Genuā vrbem est ꝓximus. post hæc Tyrrhenus, qui Italiam attingit, quē Gręci Ionicum, alij inferū vocant. deinde Siculus q à Sicilia vsq; ad Cretā vadit. deinde Creticus qui in Pāphiliā & Aegyptū pertēdit, & sic de singulis. vt in dicto libro de mundi descriptione. ca. xxviij. vbi describūtur alia maria à diuersis rebus, locis, regionibusve denominata, vt ibi videre poteris. ex quo non insisto cùm sufficiat, quòd mare magnum est alijs excellentius

Sed tamen inter alias aquas terrestres aqua maris est excellentior. Cùm mare sit mater aquarū. Et dicit Plinius q; omnia Plenilunio maria purgantur, quedā & statuto tēpore circa Messanā & Mylas fimo similia expuūtur in littus purgamēta. vnde fabula, solis boues ibi stabulari. His adde, vt dicit plinius lib. ij. naturalis historiæ. c. cj. vt nihil quod nouerit prætereat, Aristoteles nullū animal nisi ęstu recedente expirare affirmat. Obseruatum id multū in Gallico Oceano. & dūtaxat in homine compertū. Altissimū est eñ omniū aquarum, vt dicit Plinius eodē lib. ij. c. cxv. vbi dicit, q; altissimū mare est quindecim stadiorū, prout tradit Fabianus. Alij in ponto ex aduerso Coraxorū gentis vocant Bathea ponti trecentis fere à continenti stadijs: immensam altitudinem maris tradunt vadis nunq; repertis. De diuersis nominibus maris, & quō Oceanus dicitur pater ac perpetuus hospes omniū aquarū, & q; sunt maria famosa numero liij. vide in supplemēto Cronicarum. libro primo. circa princip. Cur mare vndabūdum incalescat, reliquis aquis agitatu frigescentibus, per Celiū lectionum antiquarū lib. xiiij. ca. vij. & eodem lib. c. ix. Cur mare dulcibus aquis minus frigidum. Item cur perlucidius. & ibi cap. xj. Cur maris aqua hyeme sit amara minus, & dulces estate fiant deteriores. & cap. xiij. Cur mare nauseabundos faciat, et mare cur salsum. ibidem c. xv. & cap. seq. An maris superficies sit salsior.

Aduertendū est etiā, q; inter alias aquas terrestres à mari sunt plures fluuij seu flumina. Et inter fluuios quidā pro prijs ex causis nomina acceperūt: ex quibus nōnulli notandi sunt, qui in historijs celebres memorantur.

Geon eñ fluuius est de paradiso exiens, atq; vniuersam Aethyopiam cingens, sic vocatus, q; incremento suę inūdationis terram Aegypti irriget. Ge, eñ Græcę latinę terram significat. hic apud Aegyptios Nilus dictus est, propter limū quē trahit qui efficit fœcunditatem. vnde & Nilus dicitur, licet antea latine Milo dicebatur.

Aapparet autem in Hylide lacu, de quo in meridiem versus excipitur Aegypto, vbi Aquilonis flatibus repercussus, aquis retrolustrantibus intumescit, & inundationem Aegypti facit. Aegyptus aëris calore semper solem habet, nunquā nubes vel imbres percipit. Cuius loca Nilus fluuius æstatis tempore sole in cancro existente inundat, quo profluuijs vtuntur. Oritur enim fluuius idem inter Austrum & ortum. Etesiarum flatus ex zephiri parte, id est ab occiduo flant. Et habent certum tempus Nascuntur enim mense maio. Quarum flatus initio languens est, sed per dies augescit. Nam flant ab hora sexta vsq; in duodecimā. hoc igitur flatu resistunt ei vndis op-

positis, quæ etiam ostiis eius quibus in mare influit, arenarum cumulis Nili fluctus intumescunt, ac retrouerti coguntur. Sicq; aquæ erumpentes propelluntur in austrum. quibus congestis Nilus in Aegyptum erumpit. quiescentibus quoq; Etesiarũ flatibus, ruptisq; arenarũ cumulis rursus in suum alueum redit fluuius. de cuius laudibus infrà videbitur. & vide Franciscum Patritium de institutione reipublicæ libro vij. titulo xij.

Alius est fluuius ex paradiso terrestri exiens, qui dicit Ganges, & pergit ad Indiæ regiones, quem Physon sacra scriptura nominat, id est cateruam: quia decem fluminibus magnis sibi copulatis repletur & efficitur vnus. Fertur autem Nili modo exaltari, & super orientis terras erumpere, ac secum arenas aureas erumpere, ac secum arenas aureas trahere.

Alius & tertius est fluuius ex ipso paradiso egrediens & contra Assyrios fluens, & post multos circuitus in sinum Persicum influens, & est fluuius Mesopotamię qui dicitur Tigris propter velocitatem, instar bestiæ tigridis nimia pernicitate currentis.

Alius & quartus est fluuius Mesopotamiæ Euphrates nomine de paradiso exurgens, copiosissimus gemmis, qui cõtra Caldæos vadit & per mediam Babyloniam influit. Hic à frugibus vel ab vbertate nomẽ accepit, Nã Euphrata Hebraicè interpretatur fertilitas, Mesopotamiã enim in quibusdã ita vno & eodẽ tempore irrigat sicut Nilus Alexandriam. Hæc sunt quę dicũtur in ea mũdi descriptione c.xxxiij. vbi e supradictis satis perspici potest, Nilum esse excellentiorem oĩbus aliis fluuiis quòd apertè asserit Philippus Bergomeñ. in suo supplemento Cronicarũ libro j. circa principium. vbi ita inquit, q̃ est fluuius totius orbis permaximus qui totam circuit Aethiopiam atq; Aegyptum, de quo Lucanus in decimo dicit.

Archanum natura caput non dedit vlli.

Excellentia eñ illius cõsideratur ex multis. Primò propter eius longitudinem & amplitudinẽ, cũ sit totius orbis permaximus, vt dixi. Secũdò q̃m in eo sunt septingentæ insulæ, inter quas est illa celeberrima Meroę, Sabbæ reginæ sapiẽtissimæ regnũ. De Niloticæ aquę laude pręcipua refert Celius lectionũ antiquarũ li. xiiij. c. xxxix. Cũ ait, q̃ ea cũctis virtutibus insignita creditur. Nã in medicinę ratiõe fluuialis aquę & palustris dãnatur, pręter Niliacã, est haustu suauis, mediocrẽ in aluo morã ducens. sitim porrò restringit cõmodè, nec frigida quidẽ vllũ inferẽs nocumẽtũ. & Galenus Nilũ ita laudat, vt bonitatis excellentia paucis admodũ cõparari fluminibus possit. Nã & mulierũ fœcũditatẽ & partionẽ insigniter adiuuat. Ex eo præterea in Aegypto solę oĩm palustres aquæ reddũtur cõmodiores, q̃ũ æstate nec computrescant oĩno. Seneca in naturæ q̃oni bus. Pleraq; sunt (inquit) quorũ rõ reddi non põt, vt cur aqua Nilotica fœcundiores faciat fœminas: adeo vt quarũdam viscera longè præclusa sterilitate ad conceptũ relaxauerit. Auicenna primo canonis quatuor ex causis Nilo incomparabilem bonitatis vim scribit attributam. Quarum primã statuit à cursus lõgitudine. Secundam ascribit regionis nitori ac præstantiæ, per quã fit aquarũ delapsus. Tertiam putat q̃ à meridie in septẽtrionem deferãtur sic, enim attenuari amplius. Postremo & immensam suffragari fluminis molem. Præterea dicunt Iouis vice fuisse Aegyptiis Nilum. Vnde apud poëtam Parmenonem scribitur, Iuppiter Aegypti Nile. quoniã, vt dixi, certis annis, temporibus superfusus ripis imbrium modo miram campis fertilitatem inferat. Vnde Tibullus de eo.

Te propter nullos tellus tua postulat imbres,
Arida nec pluuio supplicat herba Ioui.

Dicitur inde & Chrysorrhoas quasi auro fluẽs. Ex quo videmus, q̃ graues pœnæ sanciũtur à iure contra eos qui chomata seu aggeres Nili ruperint, vel violauerint oĩno, vel præter vetustatis morẽ, ita q̃ cõcremari debent, vt est textus ad literam in l. vnica. C. de Nili aggeribus nõ rumpendis. & ibi gl. Cy. Albericus, & Salicetus dicũt idẽ esse in aliis fluuiis, vbi posset esse magnũ damnũ, vt in Pado fluuio Italiæ, quod nõ credo esse verũ. Cũm non possit esse talis & eadem ratio, sed alia pœna extraordinaria puniri deberent. Nam in Aegypto non pluit, vt dicit gl. rubricaria. C. de cupressis. sed secus in Italia, aut aliis locis, Ideo ex ruptione aggerum Padi, vel alterius fluuii sterilitas & tantum damni inferri non potest, ideo &c.

Ad prædicta facit, quia etiã ementes & vendentes arbores cupressi, in certis locis Aegypti quinq; libris auri mulctandi sunt, vt in l. j. C. de cupressis. lib. xj. & est ratio, quia dictæ arbores continent aggeres tenentes aquã Nili, quę oportunis temporibus spargitur per agros, vt dicit dicta glo. rubricaria, & iam suprà tactum est.

Sed vlterius pergamus cũ Celio qui altius de aquarũ præstãtia inuestigat. Reliquorũ (inquit) aquæ fluminum difficiles cẽlentur arefaciẽdo ac sitim amplius accẽdendo, præsertim si regionũ adsit malignitas, nec aër admodum accommodus, quod notauit Dioscorides. Auincẽna eam aquam ita probat quæ ortũ pręcipuè æstiuũ, semperq; bonitate proficere, dũ à fonte disclusa abit longius. Secundò probatur quæ in septentrionẽ profluat, licet Eginita Paulus satis eam nõ probat: quoniam sit incessu tarda, duraq; aqua, rursum incalescere tardius, ac frigescere cui diuersum faciat ortũ petens. Improbantur omnino in occasum meridiẽve delabentes, præcipuè meridionali assiliente afflatu.

Putearias quoq;, nec satis probas præ fontanis arbitratur Auicẽna, q̃ terrosæ plurimũ sint: vt quæ in arcto contineãtur occlusæ. Porrò inesse & putrescẽtis materię quippiã necesse est, illuc solis radio minus pertingẽte, nec prorsum perflatu vllo vapores corruptioni obuios detergẽte: dicũt Galenus & Paulus vnam esse bonarũ &, malarum aquarum cognitionem. Si hyeme quidem calent, frigent verò æstate: deinde si puræ sunt, nec colore obleso vitiatove. Et si mala nequaq; fuerit hypostasis, hoc est, subsistẽtia siue substantia. Itẽ si leues sint quando terræ promixtionem cõarguit pondus. Consideratur præterea incalescant nè statim frigescantve, huiusmodi enim præstare. Niuis aqua potui pessima est, vt scribit Arist. vt refert Aul. Gel. noct. Atticarũ lib. xix. c. v. An autem aqua sit coloris expers Celius lectionum antiquarũ libro xiiij. c. ix. & eodem lib. c. xvj. scribit rationem, cur aquę fluentes sint dulces & aquarum colores.

De balneis & modicis aquis eleganter scripsit F. Patritius de institutione reipublicæ lib. vij. vbi de sulphuratis, aluminosis, bituminosis, & nitrosis fontibus, & quomodo vrbes & castra iuxta optimas aquas ædificari debent. Item de signis aquæ purę, & de aquis insalubribus.

Sed continuando materiã sunt & plures alii fluuii, qui & à poëtis & historicis celebres memorantur, vltra quatuor supra enumeratos, inter quos enumerãtur in dicta descriptione locorũ vigintiduo, & sunt sequẽtes, Hydaspes.

Arar seu Araris, fluuius est Galliæ Celticæ per fines Heduorum. & Sequanorum in Rhodanum fluens. Lucanus

nus lib.vj.Rhodanumq; fluentem præcipitaui Arar. Oritur è finibus Garmanorum & labitur inter ducatum & comitatum Burgundiæ à parte orientis & vulgo apud nos Sagona dicitur, mira tranquillitate per ciuitatis Lugdunensis medium interlabens: & ita influit vbique incredibili leuitatu, ita vt oculis in vtram partem fluat iudicari non possit. Ista sunt verba Cæsaris in suis commentarijs de bello Gallico lib.j. ideo molendina nulla aut rara habet nec naufragium facit. Fluuius quippe piscibus diues & laudatissimus, carpis crassissimis præcipuè.

Bactrus, Coaspis, Araxis. Orontes, Iordanis, Cydnus Pactolus, Smyrnus, Meander, Thanus, Inachus, Padus Italiæ fluuius alio nomine Eridanus dictus, qui rex fluuiorum a Virgilio in Georgicis describitur, Tyberis seu Albula.

Danubius siue Ister qui in Europa plus omnibus secundum eundem Pholemæu, famã habet, cum sit permagnus Germaniæ fluuius à niuiũ copia quibus augetur (vt fertur) vocatus, de quo Ansonius epigrammatista.

Danubius penitis caput occultatus in oris,
Totus sub vestra iam ditione fluo.
Qua gelidum fontem medijs effundo Sueuis,
Imperijs grauidas quas seco Pannonias.
Et qua diues aquis Scythico soluo ostia Ponto,
Omnia sub vestrum flumina mitto iugum.
Augusto dabitur, sed proxima palma valenti,
Inueniet fontes hic quoq; Nile tuos.

De cuius laude & excellentia, vide Franciscũ Irenicũ in sua descriptione Germaniæ lib.viij.c.xvij.cũ pluribus sequẽ. & ibi scribit, an Nilus Danubio sit maior. & ibi etiam de pluribus germaniæ fluminibus.

Rhenus fluuius Galliæ inter tres Europæ maximos fluuios computatus, qui de iugo Rheticarum Alpiũ vsq; in Oceani profunda cursus suos dirigit.

Rhodanus Galliæ fluuius, qui adeo magni & velocis cursus est, vt vix (præcipuè stante borea) aduersa possit nauigari aqua. Ferunt, & verũ est, hunc fluuium ex Alpibus oriri, quę Italiam à Gallia diuidũt: non longe à fontibus Rheni & Danubij. Fertur per Lemanũ lacum Gebennæ vicinum, & versus occidentem per Galliam fluens motu pręcipiti ciuitatis Lugdunensis muros ab orientali parte alluit, & in loco plano sub ipsa vrbe, & prope eã Arar Rhodano commiscetur. Inde ad meridiem conuersus & Isaram Druentiamq; suscipiens, in Thyrreni æquoris freta irrumpit. Scribit Aul. Gel. post M. Varronem noct. Atticarum lib.x.c.vj. inter flumina quæ vltra imperium Romanum fluunt prima magnitudine esse Nilum, secundũ Istrum, proxima Rhodanum.

Iberus, Minius, Tagus, qui cæteris fluuijs Hispaniæ prælatus est, quia copiosus aureis arenis, Bæthis.

Sunt & plures alij fluuij in Gallia percelebres & maximi nauigabilesq;, de quibus non fit mentio in pręd icta descriptione locorum, sed Ptholemæus in suis tabulis lib.ij. & de eis iam meminimus in ista parte supra de laudibus Gallorum, & sunt Carontonus, Mosa, Mosella, Dordona. Athesis, Druentia, Isara, qui duo fluuij Rhodano se iungunt, Scaldus, Lizia, Matrona, qui oritur apud Lingonas, Sabus, Garumna dilabens ex Pyreneo in Oceanum excurrit, Est enim in Gallia Nabornensi terminans Aquitanos, distans à Narbone stadijs octingentis tribus, de inde amplificatus amnibus per Bituriges & Santones Gallicam vtranque gentem effluit.

Ligeris seu liger oritur in finibus Aruernorum, & disterminat campos nostros à campis Borbonijs à parte meridiei, & in Oceanũ influit, maximi cursus est, & vtriusq; Ligeris, scilicet & Garumnæ duobus stadiorum milibus nauigatio est.

Sequana fluuius est Galliæ Celticæ. Nam oritur in ducatu Burgundiæ in finibus sancti Sequani, non procul ab vrbe Diuionensi: & per medium ipse ducatus labitur, etiam ciuitatis Trecensis & Parisiensis. vnde flumen Parisiense dicitur. vt dicit glo. in verbo, manumitti. in l.ij.ff. de officio proconsulis.

Textor verò in sua officina ponit nomina flu. præcipuè, vbi multa ponit, quæ videri poterunt, & est in folio cclvij. & in folio cclvj. ponit fluuios auriferos & gemmiferos. & in folio eodem ponit aquarum mirabilem naturam, allegans Ouidium, quos videas, quia idem dicunt quod hic ante dictum est.

Celius libro antiquarum lectionum nono c.lvij. fluminum simulachra varie nunc humana, nunc bubula seu bouilla exprimi specie consueuisse refert, cuius verba sunt. Quoniam poetæ multa illustres fabulositate in fluminum mentione, quascunque collibitum fuerit illis imagines circumponunt, ac velut graphicę deliniantes conformant, visum ad præsens, quæ mihi suggerit hystoria ex superstitione veteri studiosis communicare, quo in poëticis fiant quasi Meandris adminiculatiores. Compertum igitur illud imprimis non solum diuinis cultos horroribus fluuios: sed & iconas illis, ac simulachra dicari frequenter consuesse, verum non modi vnius. Siquidem humana eos specie effingere nonnulli, quibus, bouinam alij effigiẽ induxerunt, in ijs Erasinus est, Eurotas item apud Lacedæmonios. Asopus apud Sicyonios ac Phlyasios, apud Arginos Cephisus hominis figuram præfert Alpheus, Cephisum Athenienses hominem monstrant vtiq;. Sed ita, vti promant se nihilominus cornua, Syracusani & Anapum in Sicilia forma insigniunt eadem. Cyanem verò fontem fœminea circunuestiunt specie, Crimnisum quoq; & Telmissum humana honestari facie legimus. Pueri speciẽ formosioris adamarunt Agrigentini in cognomine ciuitati fluuio, qui & apud Delphos statuæ ex ebore dicare, fluminis ascripsere nomen. At pueri nihilominus simulachrum erat. & ita Parisienses Sequanam eorum fluuiũ sub forma & effigie puellę venustę depingere solent, cui titulum addunt, videlicet, Sequana mater Parisiorum. Sicut & Arar seu Sagona mater Lugdunensium dici potest.

De fontibus autem scitu dignum est, quis omnium fontium sit excellentior, & extollendus supra alios, & de quo historici meminerint, aut poetæ: & videtur esse fons paradisi terrestris totũ nemus irrigãs, diuisusq; in quatuor nascentia flumina, de quibus hic ante. de pluribus ponit Textor in sua officina. folio cccl x.

Inter cæteros fontes sunt excellentiores in Europa tres fontes salsi in comitatu Burgundiæ in oppido, seu vrbe nomine Salinæ, quæ vulgo Salius dicitur, ex quorũ aquis (quæ vt igni comprimuntur) fit sal admodum album, quo tota Burgundia, ferè Sabaudia, & Sueuia vtitur: in quo sunt ædificia ampla miræ magnitudinis & magnificentiæ, operarij & artifices infiniti ad vsum ipsius salis. Ex quibus fontibus ingens & Vix credibilis prouenit redditus singulis annis, de summa tercentum mille librarum & vltra. Quiquidem redditus obueniunt & principi patrię, & multis alijs dominis, & ecclesijs. Et inter alios

domini de Cabilone, illustrissima & à Troianis oriunda familia, qui nunc dicuntur principes Orengiæ, habent vigintiquatuor mille libras reddituales ex ipso fonte. Percipiunt & ex eo multos redditus annuos ecclesia collegiata nostrę dominæ Heduensis. etiam Abbatia sancti Ioannis magni in burgo Heduensi & propè omnes ecclesię in Burgundia existentes.

Addo, quòd etiam mirabilis fons apud Grationopolim vrbem Gallicam reperitur, qui quamuis calētes aquas non habeat: tamen simul cum ipsis aquis flammas persæpè emittit, duobus eodem loco temporeq; simul manentibus inter se contrarijs elementis. vt refert Baptista Fulgosus in sua Collectanea de dictis factisq; memorabilibus libro primo, titulo de miraculis.

Non caret etiam admiratione (vt ait) fons in Britannia, qui est in diocesi Lincollensi intra Luntham & Norā tonam vrbes, quia experimento cognitum est, ligna in proximis cæsa siluis, si in fonte demergantur, intra annum lapides fieri.

Et subiungit, in regione quoque vbi Gothorum sedes in septentrione erat, fons est cuius experimentum à Federico primo factum Albertus magnus scribit, missa manuum suarum theca: in qua ne falleretur, signum suum in cera impresserat, cuius dimidia pars fonti immersa in lapidem induruit, reliqua parte sub corij ac cerę specie, vt ante erat, remanente.

In Gallia quoque, teste eodem, in paruo lacu, iuxta oppidum qui Lochis dicitur, deprehensum est arbores quæ in eum iam diu ciderunt in lapides conuersas.

Quædam etiā mira refert de fonte existente mille passibus à Senisi oppido Lucaniæ in Neapolitani regni parte (ea quē nunc Basilicatā vocant) qui salsis manat aquis ad eū si quis accesserit nihil locutus, nequæ retro conuersus fontem puris clarisq; fluentem aquis inuenit, quòd si secus dum proficiscitur egerit, turbatum offendit fontem. Si verò seruatis quæ ad claram fontis aquam inueniendam fieri oportere dicta sunt, illuc profectus loqui cœperit, loquendo turbari fontem perspicit.

Et, vt ait Plinius libr. xviij. c. xxij. Aquarum differentia magna riguis est. In Narbonensi prouincia nobilis fons, Orge nomine est. In eo herbæ nascuntur in tantum expetitæ bobus, vt mersis capitibus, totis eas quærāt viribus. Et cur vicalentium aquarum lapides gignantur, vide infra in lxxvij. consideratione.

Scitu etiam dignum est vltra deducta, excellentiam aquarum consistere in multis alijs. Cūm intersit reipublicę in ciuitate salubres & optimas esse aquas (dixi hic ante in xij. consideratione.) Cuius rei gratia plura statuerunt cōditores iuriū volētes & cupientes, vt plurimū semper reipublicæ pro vtilitate hominum prouidere. vt dicit Frāci. de Ripa in tracta. de peste. folio xxxij. xxxiij. vsq; ad xxxvj.

1 Primò aquarum custodes (qui Hydrophilati nominantur) fauore publicæ vtilitatis omnium munerum personalium immunitate perfruuntur. l. decernimus. C. de aquæductu lib. xj. per quam legem dicunt ibi Bart. & Ioannes de Platea ꝙ generale bannum regis vocans quemlibet ad bellum non comprehendit hos aquarios, & aquarū custodes, qui ab eorum officio non debent amoueri, quod intelligit Franciscus in aquarijs deputatis per principem, seu eius vicarium pro habenda & custodienda aqua ad vsum publicum, secus (vt ait) in aquarijs huius temporis qui operas locant ad tempus alicui communitati. vt probatur, teste eodem, in dicta l. decernimus. Crederem tamē idem esse in quacunq; ciuitate, vbi certatur de vtilitate publica ipsius ciuitatis. Quoniam tales deputati à ciuitatibus debent esse immunes ab omnibus muneribus, & per ciuitates debent eorum onera supportari erga principē. Sicut in simili videmus de multis officiarijs ciuitatum, qui sunt immunes quo ad eos, sed alij ciues supportāt eorum onera, quia in alijs deseruiunt ciuitati.

2 Prædicti aquarum custodes sunt ita priuilegiati, & ab omnibus honorandi. Vt potius cognoscantur, signari debent in manibus per impressionem signi principis, aut illius domini, vbi sunt deputati. vt inquit textus in dicta l. decernimus. Loco cuius impressionis, seu caracteris hodie seruientes principi, aut alteri in aliquo officio, debent deferre baculum depictum signo domini: vel aliud signum ab ipsis seruientibus portari solitum: vt cognoscatur ab omnibus, ꝙ seruiens est curiæ talis domini. Sic etiam legati Romanorum herbam quandam deferebant (quæ vocatur sagmina) vt cognoscerentur, vt nullus eis inferret iniuriam l. sanctum. ff. de rerum diuisione. Ad quod accedat l. prima C. de latina libertate tollenda circa medium. vbi patet seruos debere portare pileum. Ita dicit Iacobus Rebuffi in dicta l. decerminus. vbi etiam deducit, ꝙ in simili si ponatur quis in saluagardia, vt cognoscatur, debēt apponi penuncelli regij in domibus, seu prædijs, vbi apponitur saluagardia: & istud communiter fit apud nos, & in tota Gallia. Et isti penūcelli denotant talia esse in saluagardia principis datiua. Alij veró officiarij qui habent signa consueta, ex quibus cognoscuntur, vt sunt clientes principis, ex huiusmodi signis, semper sunt in eius saluagardia, hoc est protectione. Ideo in locis vbi aquarum custodes portant sua signa tutantur saluagardia principis, nec impunè offendi possunt.

3 In hoc priuilegiantur aquæ, ꝙ prædia in quibus transeunt & sunt aquæductus, consequuntur immunitatem ab omnibus oneribus extraordinarijs, & superindictionibus quæ pro illis prædijs imponuntur l. prima C. de aquęductu libro xj. Et istud rationi congruit, eo quia possessores prædiorum, vt per quę aqua publica defluit tenentur suo sumptu aquęductum purgare, dicta lege prima. Ideo ius & ratio suadet hoc casu, cūm in hoc grauentur, vt in aliquo releuentur. Ideo cessante causa, scilicet, si non teneātur aquęductum purgare suis expensis & sumptibus: sed vt plurimum cūm purgentur expensis publicis, ideo non habent illam immunitatem.

4 Quia pro vtilitate publica, & ad vsum publicum, licet transducere aquam per agros priuatorum, etiam dominis inuitis, lege si locus §. cūm via ff. quemadmodum seruitus amittatur. dicta lege prima C. de aquęductu. satisfacto tamen damno dominis prædiorum l. si venditor §. si constat. ff. communia prædiorum. Felin. in ca. quę in ecclesiarū collī. x. extra de cōstitutio. quod intellige ad vsum publicum, vt dictum est, non ad vsum priuatum l. quēadmodum §. si protectum ff. ad l. Aquiliam. de Ripa tamen in loco antè citato dicit idem esse ad vsum priuatum ex decretis ducalibus ducatus Mediolani.

5 Quia in fauorem aquarum fuit interdictum dominis prędiorum, per quę aqua publica commeat, ne plantent arbores propè aquæductus, nec natas, vel renatas teneant per quindecim pedes. dicta lege prima. Ratio ibi assignatur. Ne arborum radices fabricam formæ corrumpant: &, vt ait Franciscus de Ripa loco antè allegato. Ex hoc

cognoscitur

cognoscitur istud solum procedere quando aqua ducitur per canales lapideos, ligneos, vel plumbeos (vt in hac nostra ciuitate Heduensi. vbi aqua fontis, qua ferè omnes vtuntur, ducitur per canales olim plumbeos, nũc ligneos. crederem tamen necessarium fore, vt reducerentur ad pristinam naturam, & ad canales plumbeos.) Secus verò (vt ait) si conducatur per patentes alueos, quia ripæ arborum radicibus magis muniuntur, q̃ corrumpantur l. pri. prima §. oportet ff. ne quid in loco oportet ff. ne quid in loco publico ripa ve eius fiat.

6 Quod qui ex publico aquæductu ad suum fundum aquam diuerterit vsq; licẽtia principis, vel illius ad quem spectat: fundum amittat, & fisco acquiratur l. ij. C. de aquæductu. & vsurpatam aquam restituat. dicta l. decernimus. etiam librarũ decẽ multa plectatur l. finali. C. de aquæductu. Et contra eos qui in damnum accolentium quicq; in flumine publico ripave eius faciunt, proditum fuit remedium & interdictum, ne quid in flumine.

7 Quia interest reipublicæ, ne aqua publica minuatur, corrumpatur, deteriorve fiat, cuilibet de populo prodita est actio aduersus contrafacientes. lege prima §. hoc interdictũ ff. ne quid in flumine publico, ripave eius &c.

8 Quia priuilegium extrahendi aquã ex publico aquæductu fauore publico restringitur ad aquam superfluam & superabundantem l. si quis per diuinam liberalitatem. C. de aquęductu. Quod facit ad permissiones, ne dicam licentias mercatoribus (etiam alterius gentis vt Anglis & Ianuensibus) ad extrahendum à patria certas quantitates frumenti, quoniam huiusmodi indulgentię debent intelligi, si talis quantitas superest ab vsu habitantium, & sic recipit conditionem, si respublica non indigeat, vt in simili de indulgentia concessa Ianuensibus, de qua per Bart. & Ioannem de Platea in dicta lege si quis per diuinam. Et meritò, quia priuilegium alicui concessum non extenderetur ad ea per quæ lęderetur publica vtilitas l. si. C. de officio magistri militum l. humilioribus. C. de suscepto. & archi. l. ij. C. de priuilegijs scholarum libro xij. Priuilegia enim publicæ vtilitati damnosa, non sunt recipienda l. nec damnosa. C. de præcibus imperato. offerendis. Etiam facit quia de superfluo erogari debet & elargiri, iuxta illud Sitientibus agris nostris aquam non dabimus alienis. lege præses. C. de seruitut. Quilibet enim primò sibi elęmosinam facit, deinde proximo c. sanè. de pœniten. distinctio. iij. & vnusquisq; regulam diligendi à proximo accipit c. si non licet xxiij. q. v. Et dicitur Thobiæ iiij. Quomodo potueris ita esto misericors: si tibi fuerit multum abundãter tribue, si exiguum, etiam hoc libenter impartire. Et dixit textus in authenti. quomodo oporteat episcopos §. in omnibus. Dandum est ex his quæ deus dedit, quod est possibile ministrare. Vnde Ecclesiastici xxxv. scribitur. Da altissimo secundũm donatum eius. Hæc dicit Lucas de Penna in dicta lege. si quis per diuinam. vbi multum exhortatur magistratus qui rempublicam administrant: vt prouideant, vt primo sit copia rerum necessarium in ciuitate anteq; aliquid extrahatur. Ita si viderint aliquod mercimonium vrbibus perniciosum, prohibere debet ne ibi exerceatur l. nobiliores. C. de commercijs & mercatoribus. Quod notandum est pro nostris ciuibus, qui aliquando in fine anni volunt extrahere vina de ciuitate, & vendere Comitatensibus: quoniam officiales prouidere debent, ne tot vendantur & distribuantur, vt ciuitas non sit euacuata illis, sed tantum vendantur de ijs quæ superabundant, & pro necessitate.

9 Quia aquarum malignitas quandoq; inficit ciuitates, debent qui reipublicæ gerunt administrationem aut curam, prohibere ne in publico aquæductu, aut in aquis quę pro vsu publico sunt necessariæ, quis res immundas projiciat, neq; mulieres pannos, cæteraq; sordida, ne seruitores mulas, equos, & reliqua huiusmodi lauent, neve porcos admittant. iuxta illud. Heu liquidis immissi fontibus aprum. Neue in eo quis natet, vel se abluant, nisi fortè in inferiori parte, & secretè. vt est textus in lege, cũm supra virentes. vbi Barto. & Ioannes de Platea. C. de re militari. libro xij. Et qui cõtrauenerit, & quodam modo aquas publicas spurcauerit, arbitrio iudicis grauiter est puniendus. lege prima. §. primo. ff. de varijs & extraordina. cognititio. imo non licet habenti fontem seu aquam priuatam, eam aliquo modo spurcam reddere, si cum eadem spurcitia in aquam vel fundum defluat alienum, l. apud Trebatium. in principio. ff. de aqua pluuia arcenda Areti. consilio xxx. Cepola in tractatu de seruitu. titu. de fonte. Alias teneretur actione iniuriarum F. de Ripa. in dicto loco. versicu. vij.

10 Pro fontibus construendis & aqua habenda advsum publicum possunt decuriones collectam imponere, vt per plura deducit & comprobat idem de Ripa in prædicto tractatu. folio xxxiij. versicu. octauo. & ita olim Romani faciebant eodem autore

11 Quoniam priuilegium immunitatis ab omni munẽre non eximit priuilegiatum ab oneribus quæ imponuntur pro aquis publicis habendis, vel pro aquæductibus purgandis, aut reficiendis. lege ad portus. C. de opor. publicis. Nam ad talia onera etiam ecclesia tenetur. lege ad instructionem. C. de sacrosancti. eccles. secundũm Ioannẽ de Platea in lege. ad reparationem. C. de aquæductu. Adducit etiam textum in lege absit. C. de priuilegijs domus Augustæ libro vndecimo. & in lege secunda. C. de immunitate nemini concedenda. libro decimo. per quæ iura videtur, quòd etiam nemo potest se excusare à refectione põtium ciuitatis per quodcũq; priuilegiũ immunitatis quod habere possit.

12 Extrahens aquam de publico aquęductu deriuando eam ad fundum suum, punitur in amissione illius fundi, vt est textus ad literam in lege si quis de cętero. C. de aquęductu. libro vndecimo.

Ad cognoscẽdum ergo aquæ bonitatem quę nobis necessaria est, ponenda est in vas æneum, vel corinthium, & si maculam non fecerit, neq; in fundo vasis arena, limusve inueniatur, vel si legumina cum ea aqua coniecta, & ad ignem posita celeriter percocta fuerint. Cognoscitur denìq; si Limpida, & perlucida fuerit, & quocunq; profluxerit, locum ab omni inquinamento mundum reliquerit, neq; muscum, neq; iuncos produxerit: his signis aqua tenuis, & in summa salubritate nobis ostenditur.

Probatur etiã aquæ bonitas ex aspectu incolarum, si sint corpore robusti, colore nitidi, non gibbosi, non strumosi, non vitiati cruribus, non lippis oculis, non fatui. Et vt ait Franciscus de Ripa in dicto suo tractatu de peste. folio xxxij. versi. dixi ex aqua. vt cognosceretur aquæ puritas salubritasq; maiores nostri inspiciebãt iecora pecorũ, quæ his locis pascebantur, & pluries experti si liuida vel vitiosa reperiebant, ex aqua & pabulo malignis id euenire arbitrãtes iudicio, mutabant regionis locum, dubitantes aquam illam humanis corporibus pestilentem futurã.

Et ibi amplè scribit quomodo ex aqua fœtida generatur vtplurimum pestis, ideo consulendum est hominibus, vt habitationem loci sibi eligant, vbi sit aquarum salubritas, & vbertas.

Decimanona consideratio mõtes depromit. Nempè, vt dicitur in libro de locorum ac mirabilium mundi descriptione c.xxiij. qui est additus geographiæ Ptholemæi. Quidã montes proprijs ex causis vocati sunt, ex quibus notandi sunt, qui opinione maximi celebrantur.

Mons Caucasus ab India vsq; ad taurũ montẽ porrectus, pro gentium & linguarũ varietate, quoquo versum vadit, diuersis nominibus nuncupatur: vbi ad oriẽtem in excelsiorem cõsurgit sublimitatẽ, propter initij candorem Caucasus nũcupatur. Nam orientali lingua caucasum significat candidũ, id est niuibus densissimis candidantem. Hic fertur secundũ nonnullos syderibus proximus, vnde astra maiora visuntur, & eorũ ortus occasusq; diligenter perspiciũtur, & est asper & inhospitalis. vnde Virgi.
Sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus.

Et à plerisq; mons Taurus idem vocatur, qui & Caucasus, & Indiam à Scythia dirimit in finibus Assyriorum, de quo meminit Plinius lib. naturalis hystoriæ v.c.xxvij.

Libanus mons Phœnicum altissimus, cuius meminerunt prophætę, dictus à thure, quia ibi colligitur. Alius est mons qui dicitur Libanus in Iudęa: sed, vt dicit Nicolaus de Lyra super illud Canticorum iiij. Non est ille mons de quo ibi fit mẽtio: & sic sunt duo montes Libani, sed excelsior seu altissimus est ille qui est in Phœnicia: de isto monte meminit Plinius libro naturalis historiæ v.ca.xx.

Ararath mons Armenię, in quo archam hystorię post diluuium resedisse testantur: vnde & vsq; hodie ibidem lignorum eius videntur vestigia. Altius de materia refert Philippus Bergom. in suo supplemento chronicarum. libro j. in verbo, Noẽ. & ita inquit q; stetit archa ipsa (vt sacræ tradũt literæ) super altissimos Armeniæ mõtes quindecim cubitis, vt patet Gen. vij. Exsiccatis verò aq̃s Noẽ primum animalia ex archa dimisit, quibus emissis ipse sua cum generatione simul ęgressus confestim pro gratiarum actione deo sacrificauit. Atq; cum suis comedendo carnes epulari cœpit. Eum autem locum (vt Iosephus refert) Armeni postmodum ęgressorium vocarũt, vbi & archæ saluatæ reliquias per multa tẽpora ipsi prouinciales ostenderũt. De huiusmodi archa Berosus Babylonicus historicus in suo primo lib. de temporibus. cuius titulus, Berosi defloratio est. perpulchrè tractat dicens. Ante aquarũ cladem famosam, qua vniuersus perijt orbis &c. ait enim in fine libri, q; archa quieuit in vertice montis Gordiei, vbi aliqua ipsius pars suo tempore erat, & homines sui temporis ex bitumine illo tollebant, & ad expiationem peccatorum suorum vtebantur.

Olympus mons Macedoniæ est nimium præcelsus, ita vt super illo nubes esse dicantur. Vnde Virgi. Nubes excessit olympus. Dictus olympus quasi ololampas, hoc est totus lucens, quia solem clarum habet nullisq; vnq; nubibus fuscatur. In eius cacumine aram Ioui dicatam commemorant poëte, vt dicit Nicolaus Perottus in suo libro Cornucopiæ. Hic mons Macedoniam à Thracia diuidit. Et de isto monte & pluribus alijs meminit Isidorus, libro xiiij.c.viij. post ipsum Ptholemæũ. Sunt aũt quatuor mõtes hoc noĩe. Primus mons altissimus inter Thessaliam & Macedoniã, qui tñ Thessaliæ ascribitur. Alter in Gallogræcia vel in Cypro. Alius & tertius apud Mysos, ad cuius radices Prusa ab Hãnibale condita est. Quartus ad mare rubrũ in Aethiopia non longe ab Heliopoli oppido, qui oriente sole vsq; ad quintam diei horam flammas emittit, vt dicit Calepinus in verbo, Olympus.

Alius est mons in Macedonia dictus Athos altior nubibus, tantoq; sublimis, vt in Lemnum insulã vmbra eius protendatur, quæ ab eo lxxvj. miliaribus separatur.

De multis alijs mõtibus scilicet Parnaso, Ethna, Apẽnino, Pyreneo, Calpe, Ceraunijs, & Acroceraunij montibus, videatur in dicta descriptione, vbi suprà.

In Talaro monte Epyri centum esse fontes docet Plinius libro iiij.c.j. Talarus (inquit) mons centum fontibus circa radices Theopompo celebratus.

Vigesima cõsideratio de tribus sectis mundi declarat, quæ illarum sit excellentior, cùm genus humanarum in tres sectas principales diuidatur. In gẽtiles scilicet, Iudæos, & Christianos, hoc est in præputium, circũcisionem, & baptismum. Petrus venerabilis abbas Cluniaceñ. lib. j. epistolarum quatuor sectas in mundo præcipuas scribit, scilicet Christianorum, Iudæorum, Sarracenorum, & Paganorum.

Secta verò gentilium siue paganorum, olim erat quæ colebat multos pro dijs, videlicet Saturnum, Iouem, Mercurium, Herculem, Iunonem, Proserpinã, Palladem, deã Vestem, Cererem, Vulcanum, Bacchum siue Liberum, Ianum, Quirinum seu Martem, Aesculapium, Aeolũ, Dyanum, Venerem, Apollinem, Plutonem, Neptunum, ac multa alia idola manufacta. Et pro hac secta quidam allegant illud dictum Apostoli j. ad Corinth. viij. Siquidem dij sunt multi & domini multi. Sed Scotus primo senten. distinc. ij. eis respondet, q; Apostolus ibi loquitur secundùm opinionẽ idolatrarum. vnde eodem c. reprobat eorum sectam dicens. Nam & si multi sunt qui vocentur dij, siue in cœlo siue in terra, nobis tamen est vnus deus. Oẽs autem dij gentium dæmonia, psam. xcv. Vel potest dici, q; Apostolus ibi loquitur de his qui aliquid amant plusq; deum, & in eis ponũt finem suũ. hoc enim est eis pro deo, iuxta illud Augustini in quodam sermone dicentis. Hoc pro deo ab homine colitur, quòd ab eo præ cæteris diligitur. Vnde de gulosis, inquit idem Apostolus ad Philippẽ. ij. Quorũ deus venter est. Dicit tamen Bernardinus de Bustis in prima parte sui rosarij. sermone xiiij. in prima parte illius sermonis, in litera N. q; prima expositio Scoti est melior contra gentiles & paganos adorantes statuas manufactas pro deo, qualis erat statua aurea Nabuchodonosor Daniel. iij. Cõtra quos, inquit Dauid in psal. cxiij. Simulachra gentiũ argentum & aurum, opera manuum hominũ: os habent & nõ loquentur, oculos habent & non videbũt &c. Et tandem. Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Talia tamen simulachra gentiles sapientes deridebant. Vnde refert Ambro. libro secundo. de virginibus, quòd Dionysius tyrannus cùm intrasset in templum Iouis, amictum aureum quo eius operiebatur simulachrum detrahi iussit, & imponi laneum, & dixit. Aurum hyeme est frigidum, æstate verò onerosum. deum autem suum sic irrisit, vt nec onus ferre posset, nec frigus portare.

Item cùm Aesculapij vidisset barbam auream, tolli eã imperauit, dicens incongruum esse ipsum barbam habere, quam Apollo eius pater non haberet.

Item simulachris tenẽtibus pateras aureas ademit eas, allegans

allegans se accipere debere quod dij darent. & subdit Ambrosius. Ita ludibrio habiti sunt, vt neq; Iupiter vestem suã defendere potuerit, nec barbam Aesculapius, nec Apollo pubescere adhuc cœperit. Nec hi, qui dicuntur dij, defendere potuerunt pateras quas tenebant. Apparet autẽ stultitia paganorum, qui, vt refert Salomon sapien. xiij. Putauerunt esse rectores terrarum deos solem, aut lunam, aut stellas, siue aërem, aut aquam, vel ignem. Nam nulla rationabili causa ad hoc moueri poterant, sed insipientia. Sicut Caldæi, de quibus legitur in quadam hystoria scholastica, quòd cùm ipsi adorarent ignem, quem ipsi appellabant deum deorum, ad hoc etiam cogebant alios hoc modo. Offerebant enim quibuscunq; negantibus ignem esse deum, & alium deum pugnantibus, pugnam: ita quòd si deus eorum ab aliquo vinceretur, eius culturam admitterent. Si verò ignis eorum deus aliorum idola consumeret, illi ad ignem semper colendum se obligarẽt. Quapropter Canopei, qui idolum Beli adorabant, deposuerunt de capite idoli sui coronam auream, & super caput eius quoddam vas testeum posuerunt, & illud multis foraminibus perforauerunt, & cum cera obturauerunt & illud aqua impleuerunt. Venerunt igitur Caldæi ad illud idolum examinandum, & posuerunt in ignem, statimq; in foraminibus cera liquefacta descendit aqua, & ignem extinxit, & sic præualuisse creditum fuit idolum Canopi cuiusdam ciuitatis Aegypti deo Caldæorum. Et ideo dicit Bernardinus de Bustis in dicto sermone xiiij. in prima parte sui rosarij. q̃ hæc secta fuit reprobata duplici de causa, & secundam comprobat ex pluribus alijs de causis, vt ibi per eũ, vbi plures theologos pro hoc allegat. Ideo hæc sufficiat, cùm non sit intentionis meæ illam laudare: sed hæc retulisse sat est, vt intantum aliarum sectarum laus pateat. Dixit tamen Ioannes de Turrecremata in cap. caue. xxviij. q. j. q̃ hodie pauci sunt gentiles, ex quo aliter in his nõ est immorandum.

Alię nempe sunt sectæ vt Mahumeti, Iudæorum, & Christiana. De secta autem Iudæorum an sit aliquo modo laudanda, videretur quòd sic: eo quia videtur q̃ Christus non fuerit missus nisi pro natione Iudaica: cùm, vt habetur Matthæi xv. dicit. Non sum missus nisi ad oues quę perierunt domus Israël. Et in Iudæa natus est Christus, vt habetur Mathæi ij. Et ex virgine Maria quæ erat Iudæa, & de sinu Dauid, vt habetur Math. j. Qui non venit soluere legẽ, sed adimplere, vt dicitur Matthæi v. Et quibus Iudæis data sunt decem præcepta legis, scilicet Moysi cõductori filiorum Israël. vt patet Exodi iij. Et illis dati fuerunt prophætæ, plusq; cęteris nationibus. Matthæi xxiij. Et salus ex Iudæis est. Ioã. iiij. Et in quibus duodecim milia signatorum stantium ante thronum dei fuerunt visa à Ioanne euangelista, vt scribitur Apocal. vij. Et quibus dedit benedictionem, etiam domui Iacob, Aaron, Israël, Abrahę & semini, Dauid, & omni generationi eius. ita q̃, vt breui absoluatur, non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. psalm. cxlviij. Cùm humanã carnem in Iudæa assumere voluit, & ex virgine Maria Iudæa, quæ est nunc exaltata super omnes choros angelorũ. Qui omnes suos apostolos, qui sunt tanquam principes sedentes super duodecim tribus Israël iudicantes ex ipsa Iudæa in consortium assumere voluit, qui illam in medio terræ posuit: cùm Ierusalem ciuitas principalis Iudaicæ gentis sit in medio terræ, vt dictũ est suprà. Ratione cuius medij consideratur maioritas, vt prætactum est suprà in prima parte, in xiij. consideratione.

Sed quicquid sit sola secta Christianorum seu sola fides Christiana est extollenda & laudanda, cùm aliæ reprobentur. De reprobatione verò sectæ Mahumeti non aliter insisto, cùm illam reprobat satis Bernardinus de Bustis in prima parte sui rosarij. sermone xiiij. prima parte, litera v.

De secta Iudæorum etiam est satis reprobata per eundem in dicto loco in litera z. vsq; ad finem illius sermonis, vbi ponit notabile consilium contra Iudęos blasphemantes deum & sanctos, quo modo debeant puniri.

Cùm ergo ille oẽs sectæ reprobentur, sola secta Christianorum est extollenda, & illam dicit commendandam ex tribus Bernardinus de Bustis in secunda parte sui rosarij. sermone xv. in litera E. vsq; ad literam x. Dico autem illam esse extollendam pluribus alijs de causis.

Primò quia fuit prophętisata à prophętis non solum Iudęis, sed etiam per vniuersum orbem ante natiuitatem Christi fuit cognita. Et quia principaliter iacet in duodecim articulis fidei contentis in Symbolo facto ab apostolis, quiquidem omnes articuli fuerunt ante Christum præcogniti, & quomodo figurati fuerunt in duodecim lapidibus fundamenti muri ciuitatis Ierusalem. de quibus Apocal. xxj. Et in duodecim stellis quæ erant in corona mulieris, de quibus Apocal. xij. Et in duodecim lapidibus portatis per duodecim viros perfectos. de quibus Iosuę iiij. Ponit Alexander de Hales in tertia parte suæ summę: in tractatu de fide informi, quęstione prima. Et Bonauentura in iij. distinctio. xxv. articu. j. q. j. Et Richardus in eadem distinctio. articu. ij. q. j. Et de fide & articulorum fidei nobilitate. vide infrà in xxvij. consideratione.

Et deueniendo ad primum articulum particulariter demonstrando quomodo in sacra scriptura dicti articuli erãt iam cogniti, cùm dicatur per Petrum Credo. de hoc habetur Eccle. ij. vbi dicitur. Qui timetis dominum credite illi. Et cùm dicitur In deum, habetur Deutero vj. Audi Israël dominus deus noster, deus vnus est. Et cùm dicitur Patrẽ, habetur Iere. iij. Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis. Et cum dicit Omnipotentem. habetur Gene. vij. Ego dominus omnipotens, ambula coram me, & esto perfectus. Et cùm dicit Creatorem cœli & terræ, habetur Gene. j. In principio creauit deus cœlum & terram.

Secũdus articul⁹ fuit Andręę, qui dicit quinq; videlicet, Et in Iesum, quod habetur Abacuch iij. cap. vbi dicit prophęta. Ego autem in domino gaudebo & exultabo in deo Iesu meo. Secundo Christum Abacuch vlti. Egressus es in salutẽ populi tui, in salutem cũ Christo tuo. Tertio Filium eius, vt habetur psal. ij. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. & psal. lxxxviij. Ipse inuocauit me pater meus es tu. Quarto Vnicum, dicit ibi, quia psal. lxxxviij. habetur. Et ego primogenitum, ponã illum, excelsum præ regibus terræ. Quinto Dominũ nostrum, quia habetur psal. xxiij. Domini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum & vniuersi qui habitant in eo. & psalm. ij. Dicit deus pater filio quem mittere volebat ad incarnandum. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatẽ tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea.

Tertium articulum posuit Ioannes dicens, Qui conceptus est de spiritu sancto. & hoc habetur Esaię lxiij. vbi dicitur. Spiritussanctus ductor eius fuit. Deinde dicit. Natus ex Maria virgine. Esaię vij. Ecce virgo cõcipiet & pariet

filium,& vocabitur nomen eius Emanuel,quod interpretatur nobiscum deus.

Quartus articulus fuit Iacobi maioris dicentis,Passus sub Pōtio Pilato,& hoc babetur Esaiæ l.vbi inquit Christus per os Esaię.Corpus meum dedi percutientibus,& genas meas vellentibus:faciem meam non auerti ab increpātibus & conspuentibus in me Crucifixus,inde dicit,quod habetur Iob vij.Suspēdium eligit sibi anima mea.& psal. xxj.Foderūt manus meas & pedes meos,dinumerauerūt omnia ossa mea.Itē & Morruus,dicit,quod habetur Esai. liij.Tradidit in mortem animam suam,& cum sceleratis reputatus est.Tertiò dicit Et sepultus,quod habetur Esa.xj. Et erit sepulchrum eius gloriosum dicit prophęta videns in spiritu Christum de sepulchro resurgentem in gloria.

Quintum articulum posuit Iacobus minor dicens.Descendit ad inferos,& hoc habetur Zacha.ix.vbi prophæta loquitur,dicens futura velut præterita more prophætico,vnde ait.Tu quoq; in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu in quo non erat aqua,Anima enim Christi descendens ad inferos liberauit sanctos patres.

Sextum articulum posuit Thomas dicens,Tertia die resurrexit à mortuis.Oseæ vj.Dicebant mortui qui debebant resurgere cum Christo,postq; intellexerūt illum esse mortuum,fortè per annunciationem euangelicam.Viuificabit nos post duos dies,tertia die suscitabit nos,& sic se inuicem confortabant.

Septimus articulus fuit Philippi qui dicit,Ascēdit ad cœlos.& hoc habetur psal.xlvj.Ascendit deus in iubilo, & dominus in voce tubæ.& iterū.Sedet ad dexteram dei patris omnipotens psal.cix.Dixit dominus domino meo sede à dextris meis.

Octauum articulum posuit Bartholemæus(cuius nomen indictum est mihi in baptismate) qui dixit,Inde vēturus est iudicare viuos & mortuos.de quo habetur Esa. iij.Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui & principibus eius.& psal.xcvij.Iudicabit orbem terrarum in iustitia,& populos in æquitate.

Nonus articulus fuit Mathæi, qui ait.Credo in spiritū sanctum.de quo habetur Iohel.ij.vbi dicit deus de spiritu sancto, quem mittere debebat in die pēthecostes.Effundā de spiritu meo super omnem carnem, & prophætabunt filij vestri.

Decimum articulum posuit Symon dicens,Sanctam ecclesiam catholicam,scilicet esse vnicam per totum mundum cap.j.§.vna verò.de summa trinita.& fide catho.& extra quam nemo potest saluari.de qua Sophoniæ vlti. dicit spiritussanctus.Reddam populis labium electum,vt inuocent omnes in nomine domini,& seruiant ei humero vno.Omnes enim Christiani dicuntur esse vnum corpus ecclesiæ.iuxta illud Pauli ad Rom.xij.Multi vnū corpus sumus in Christo.& eadem sentētia habetur primę ad Corinthios xij.licet per alia verba.Item dicit Communionē sanctorum de quo habetur Sapien.vij.Sine inuidia communico,dicit quilibet sanctus,& psal.cxviij.dicit Dauid domino.Particeps ego sum omnium timentium te,& custodientium mandata tua.

Vndecimus articulus fuit Thadæi dicens,Remissionē peccatorum.& hoc habetur Ezechiel.xxxvj.vbi dicit de9 de aqua baptismali.Effundam super vos aquam mundā, & mūdabimini ab omnibus inquinamentis vestris.Hinc sumpta occasiōe Bernardinus de Bustis explicans talia in prima parte sui rosarij,sermone xv.ponit materiam indulgentiarum,quam videas ibi per iiij.folia.

Duodecimum articulū posuit Mathias dicens.Carnis resurrectionē.& hoc habetur Ezeciel.xxxvij.vbi dicitur à domino mortuis resurrecturis.Ecce ego aperiam tumulos vestros,& educam vos de sepulturis vestris,& dabo spiritum in vobis & viuetis.Deinde dicit.Vitam æternā amen.In quibus verbis continetur virtualiter,vt prædictum est etiam æterna damnatio peccatorū per argumentum ab oppositis,vt dicunt theologi in iij.dis.xxv.& iste articulus habetur Daniel.xij.vbi dicitur.Qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt,alij in vitam æternam,alij vero in opprobrium sempiternum.

Vltra autem Symbolum apostolicum sunt alia duo, scilicet Symbolum sanctorum patrum centum quinquaginta in concilio Nicæno secundùm aliquos,sed melius in concilio Constantinopolitano congregatorum,vt in ca. canones xv.dis.& hoc factum fuit contra Manichæum & Macedonium negantes spiritum sanctum esse æqualem patri & filio,ac cantatur in missa.

Aliud verò quod cantatur in prima in diebus dominicis fuit factum cōtra Arriū negantem filiū esse patri ęqualem,compositum fuit ab Athanasio excellentissimo doctore,& episcopo Alexandrino.Et vtrumq; istorū fuit ęditum ad declarationem primi,scilicet apostolici cōtra hæreticos malè exponentes.Primum tamen est dignius,tum propter compositorum excellentiam,tum quia oēs articulos fidei plenius continet;& est magis sententiosum q̄ alia,vt dicunt theologi in tertio.dis.xxv.

Prosequendo materiā nostram,q secta Christianorū magis est extollēda,ex eo q articuli fidei illius sunt approbati à veteri testamento,& cogniti à prophętis,etiam ante aduētum Christi(qui est autor & institutor illius fidei)in quē omnes fideles Christiani tenentes fidem & sectā illius, credūt ipsum fuisse natum ex virgine Maria,passum sub Pontio Pilato,& cętera huiusmodi,quæ sunt de articulis fidei:& de vero Christo qui in mundum venit,& q verè fuit incarnatus.vnde dicitur Amos iij.c.Non faciet dominus verbū scilicet incarnari,quin prius loquatur ad prophætas suos:& ideo vidēdum est quæ fuerint principales prophętiæ de Christo loquentes,vt cùm patuerit eas esse verificatas,credamus eū verum fuisse Messiam per illā sententiā Nicolai de Lyra, in suo opusculo contra Iudęos dicentis.Quotienscūq; aliqua scriptura denunciat aliquid esse futurū,& determinat tempus,locū,& modum,si omnia prędicta simul concurrāt & veniant,manifestè patet,quòd illud quod prædictū fuerat,verissimū est:& ideo ad oculū demōstrabitur ex pluribus prophætijs,q verificatæ fuerunt in Christo,qui habuit testimonium pro se validissimum,fides sua est tenenda,& vltra alias extollenda.

Nōne primo de eo prophætizatū fuit Gene.xlix.Vbi Abrahā patriarcha dicit.Nō auferet sceptrū de Iuda,neq; dux de femore eius,donec veniat qui mittēdus est.& secundū trāslationē Caldaicā habetur,donec veniat messias:sequitur.& ipse erit expectatio gentiū.quia gētiles eius fidē recepturi erāt.Et hoc quoq; prophætatum erat Daniel.ix vbi dicitur.Cū venerit sanctus sanctorū,cessabit vnctio vestra.Quod patet esse impletū,eo primò quia cōstat Iudæos nunc nō habere regē.Nam antiquitus eorū reges vngebātur,vt habetur j.Reg.ix.c.quod hodie nō fit.sed hæc vnctio data à deo regibus fuit trāslata in regem Franciæ, propter Christianitatē in suo regno inuiolabiliter obseruatā,vt dixi suprà in quinta parte,in xxiiij.cōsideratione.

de Clodoueo primo rege Francorum Christiano, cui diuinitus vnctio sancta in suo baptismate demissa fuit, ex qua adhuc reges Franciæ inter alios reges vnguntur cum mirabili deuotione & solennitate.

Nam in natiuitate Christi Iudęi amiserunt regnũ, quia ablatum fuit eis ab Herode Ascalonita, qui fuit Idumęus, et Auxilio Romanorũ debellauit Antiochũ regem Iudęorum qui descenderat à Machabęis, & prolem regiam occidit, & libros de genealogia combussit, ne in posterũ eijceretur ipse vel filij eius tanq̃ alienigenæ, & interfecit etiam legis doctores qui dicebant in populo illud Deutero.xv. De medio fratrum tuorum pones super te regem. Tempore cuius Herodis natus est Christus, & ideo audiens magos dicentes. Vbi est qui natus est rex Iudeorum? turbatus est, Mathęi ij. Ipse enim vsurpauit regnum Iudęorum, Anno incarnationis seu natiuitatis Christi, & ab illo tpe trãslatum fuit regnum Iudęorum in Romanos, vt habetur Ioan.xix. Non habemus regem nisi Cæsarem: & qui se regẽ facit contradicit Cæsari.

Ex quibus patet, q̃ verificata fuit illa prophetia, q̃ verus messias qui mittendus erat (qui dicitur Christus) venit in mũdum, & fuit ille qui natus est de virgine Maria, passus sub Pontio, verus Deus & homo. Cuius est fides Christiana quã tenemus & seruamus, quę vera est & infallibilis: & sic inter alias & supra alias extollenda.

Per cuius Christi natiuitatẽ lux orta est nobis, cũ vt habetur Esaiæ ix. Populus gentium qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnã: habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. & omnes gentes preter gentes Iudęorum erant in regione vmbræ mortis. Cũm non haberent cognitionem veri dei, nec de præceptis legis, sed erant gentiles, sed tũc talibus lux orta. Eo quia deus sciebat illos debere tenere fidem Christianam. & gens Iudęorum fuit maledicta, eo quia nõ cognouit dominũ. ideo habetur Esa.j. Cognouit bos possessorẽ suũ, & asinꝰ p̃sepe dñi sui. Israel autem me nõ cognouit. vę genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequã, filijs sceleratis. & ideo sequitur Esaię ix. q̃ ex quo fides Christi debebat recipi à gentibus, populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnã &c. Ex quo constat hanc fidem Christi esse extollendam, cũm per illam lux orta sit nobis.

Etiam fides nostra Christiana est multiplicata, iuxta dictum Esaiæ ix. Multiplicabitur eius imperiũ vsq; in sempiternum. & Danie.ij.c. In diebus illis suscitabit Deus cœli regnum aliud, quod non dissipabitur inęternum. quòd põt intelligi de regno Frãciæ, in quo Christianitas nũquã cessauit, nec cessabit: & sic est imperiũ diuinũ datũ à deo in hoc mũdo regi Franciæ, vel secundũ theologos est imperium Christi, quod est in locis, vbi fides sua seruatur & tenetur, quòd erit semel in toto mundo, cũ dictum sit. Data est ei omnis potestas in cœlo & in terra. Math.vlti. Et fiet vnum ouile, & vnus pastor.

Extollenda est etiam hæc secta: quoniam eam tenentes peruenient ad vitam: quoniam, vt dicit Baruch iiij.ca. Hic liber mandatorũ Dei, scilicet datus ab isto Deo incarnato, de quo in c.iij. ibi. Qui adinuenit omnẽ viam disciplinæ, qui cũ hominibus conuersatus est: & lex quæ est in æternum, scilicet euangelica, omnes qui tenent eam peruenient ad vitam, qui autem dereliquerunt eam in mortem: conuertere Iacob, & appręhende eam. pro quo bonus tex. in l.j.C. de summa trini. & fide catho.

Ex illis enim prophętijs suprà deductis & allegatis cõstat q̃ fides Christi est prior & antiquior lege Mosaica, q̃ etam alijs comprobatur medijs in fortalitio fidei lib.j. in ij. consideratione. articulo ij. Eo videlicet primo, quoniam Abraham ante legem & ante circũcisionem iustus fuit, & non fuit iustus nisi merito fidei, vt patet Genes.xvj. Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, & merito fidei fuit sibi facta repromissio, & specialiter illa. In semine tuo benedicentur omnes gentes, vt patet Gene. xxij. Sequitur ergo ex his q̃ fides Christi fuit ipsa lege Moysi tempore prior, & quãuis Apostolus hoc specialiter probet, ad Galathas iij. exemplo Abrahę, tamen hoc idem probat ad Hebræ.x. & xj. per plura exempla, sicut patet de Abel, Enoch, Noe, Sarra, Isaac, Iacob, Ioseph, & Moyse. Isti enim & multi alij iusti fuerunt ante legem iustificati, vt patet ibidem. Eo etiam secũdò, quia Deus promisit Abrahæ inter cætera quatuor. primò, hæreditatis successorem. secundò, hæreditatis adeptionem. tertiò, seminis multiplicationem. quartò, vniuersæ gentis benedictionem. Et licet ad literam ista quatuor ei promissa fuerint de aliquo temporali principaliter, tamen Deus spiritualia intelligebat.

Primò enim promisit sibi Deus hęredem scilicet Isaac. Genes.xv. Sed in hoc principaliter promisit sibi Christũ, qui pro tanto hæres Abrahæ dicitur. Quia ex eo secundũ carnem descendens in eius regnauit, regnat, regnabit hæreditate. vnde Gabriel ait de Christo. Regnabit in domo Iacob in æternum. Lucæ j.

Secundò, promisit sibi hæreditatem temporalem, scilicet hæreditatẽ Chanaã, à fluuio Aegypti vsq; ad fluuium Euphratẽ, nõ vt dicto loco Gene.xv. Non q̃ ipse vnq̃ illã possederit, nisi in semine suo: vñ & semini suo dicebatur. Et dabo tibi terrã hanc. In hoc spiritualiter sibi ꝓmittebatur spiritualis hæreditas, scilicet vniuersa congregatio fidelium, tam Iudæorum q̃ gentilium, cuius ipse per fidem pater est. Promittebatur etiã sibi hæreditas gloriæ, qui propter fidem eius sinus Abrahæ nuncupatur.

Tertiò, promisit ei seminis multiplicationem, sicut stellas cœli & arenam maris. Genes.xxij. Boni qui ex ipso descendunt per Isaac & Iacob sunt sicut stellæ cœli. Sed præcipuè veri Christiani, qui sunt eius semen spirituale, & semen Dei repromissum, inquantum eius fidem imitamur: sed mali qui ex eo descendunt per Ismalem & filios Zethuræ. & per Esau fuerunt sicci & steriles velut arena maris, sed præcipuè mali Christiani, qui si habẽt fidẽ Abrahę nomine fidei, tamen eius operibus contradicunt.

Quartò, promisit ei Deus omnium gentium benedictionem, quidem gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro. Non quòd per eum esset danda vel fiẽda hæc benedictio: sed per semen, non per quodcunq; semen, sed per vnicum, quod est Christus. Mon enim in Isaac, Iacob, vel Ioseph, vel Moyse, Dauid, Salomone, vel in aliquo alio homine potuit hoc verificari. In semine tuo benedicentur omnes gentes, Gene. vigesimo secũdo. quod declarat Apostolus ad Galathas tertio, dicens. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. non dixit in seminibus, quasi in multis: sed quasi in vno & semini tuo q̃ est Christus. Nota vt dicit Abrahę, cui Deus nõ falleret propter eius fidelitatem & amicitiã dictæ sunt, supple à Deo, merito suę fidei, repromissiones: loquitur in plurali ꝓpter promissiones supradictas, vel quia secũdũ gl. frequẽter idẽ est, ęterna beati

tudo est sibi promissa,& semini eius.i.Christo nō ad Christum fieret promissio,sed ꝙ ad eum pertinebat,quia per eum promittebatur danda benedictio,Et ꝙ illud semen sit Christus & non alius,notatur ex verbis scripturæ,quę est. In semine tuo benedicentur omnes gentes,non solum Iudæi,vnde ait,nō dicit supple scriptura,in seminibus,quasi in multis,quod faceret si de multis vellet intelligi,sed dicit quasi in vno,& semini tuo,qui est Christus. Vnde de vno solo vult intelligi,& illud vnum,est Christus.Si em̄ de multis vellet intelligi,dixisset.In seminibus tuis benedicentur &c.sed dicit ibi,semini.volens de vno intelligi.ꝑpter quod Apostolus,& semini tuo. Patet igitur,ꝙ cùm promissio facta fuerit Abrahæ merito suę fidei.sicut Apostolus innuit ad Hebr.x.& xj.& ista promissio diu fuit facta ante legis dationē,satis demonstrat ꝙ fides Christi ꝑmissi præcessit legem Moysi,& sic ex prædicta scriptura Pauli,quasi ex quadā areola aromatum,collectus est etiā hic flos pulcherrimus.de quo in dicto fortalitio fidei,ꝙ fides Christi est lege Moysi antiquior,ratiōe cuius antiquitatis extollenda est vltra alias leges & sectas.

Et non solum extollenda est ex prædictis,sed etiam quia lege Moysi est stabilior. Ad probationem cuius articuli dicitur in dicto fortalitio fidei,articulo tertio,ꝙ duo sunt notanda.

Primum,ꝙ sicut Apostolus dicit vbi suprà,à tempore factę promissionis Abrahæ vsq; ad tēpus quo lex Moysi fuit data fluxerunt anni cccc.& viginti,quos sic computat Rabanus,sicut dicit magister in hystorijs. Actuū vij. Dicit enim Rabanus,ꝙ à tempore promissionis primò factæ Abrahæ fluxerunt vsq; ad ingressum Aegypti anni ccxv,qđ verū est,quia tempore futuræ promissionis erat Abraham lxxv.annorū:& ab illo tēpore vsq; ad natiuitatem Isaac fluxerūt xxv.anni,& ab illo tēpore vsq; ad natiuitatē Iacob fluxerūt xl.anni:& ab illo tempore vsq; ad ingressum Iacob in Aegyptū fluxerunt anni lxxv.deinde ab ingressu Iacob vsq; ad mortē Ioseph anni lxxj.postea vsq; ad exitum filiorū Israël de Aegypto anni cxliiij. & quinquagesimo die ęgressionis data est lex.Exod.xix. & xx.& sic sunt cccc.& xxx.anni.Et si dicat̄ cōtra Apostolum id quod dicit Dominus Abrahæ,Gene.xv.ꝙ semen eius esset futurū peregrinū in terra nō sua cccc.annis. Idq; dicit Stephanus Actuum vij.non faciendo mentionem de xxx.annis.Dici potest,ꝙ scriptura non computat inimicitias,dicit etiam Augustinus ꝙ hęc computatio debet protendi vsq; ad mortem Seon regem Amorreorū & Og regem Basan,

Secundū verò quod est notandū,est ꝙ ꝓmissio facta Abrahæ quæ fuit iuramēto dei cōfirmata,Gene.xxij.Per memetipsum iurauit dicit dn̄s &c.sequitur,In semine tuo benedicētur oēs gentes terræ.& Lucæ j.Iusiurandū quod iurauit Abraham,fuit dictū propter sui stabilitatē & firmitatem testamēti.Est em̄ testamentū scriptura authētica & solida,& talis fuit illa promissio,qa fuit summę autoritatis & stabilitatis,vnde tantę fuit firmitatis,ꝙ lex post data non euacuauit ipsam,sed potius semē promissum euacuauit legē,sicut declaratur in eodē lib.j.arti.vj.de cessatione legis Mosaicæ,Si em̄ lex euacuasset promissionē,tunc hæreditas glorię non esset ex promissione,sed ex lege:& si esset ex lege,cū Abraham,Isaac,& Iacob,fuerint ante legē, tunc non haberēt istam hæreditatem.Cùm tn̄ dicat Christus Mathei xxij.adducens illud Exodi iij.Ego sum deus Abrahā,& deus Isaac,& deus Iacob:nō est deus mortuorum,sed viuorum:viuunt ergo illi non vita naturæ,ergo vita gloriæ.Quod planè dicit Christus,Mat.viij.Dico autē vobis,ꝙ multi ab oriente & occidēte veniēt & recūbēt cū Abrahā,Isaac,& Iacob,in regno cœlorū.Ideo hęc hæreditas nō est ex lege,sed ex promissione,quæ cū fuerit merito fidei Christi promissi,quia illā repromissionē habet iam Abraham,& nō habet eam ex lege,quia diu añ legē fuit mortuus,ergo habet eam per promissionem:ergo cū promissio fuerit facta & iurata,vt prædictū est merito fidei,sequitur ꝙ fides Christi est summę stabilitatis & stabilior lege Mosaica,cū illa sit euacuata ꝑ semē promissum. Et hæc omni pulcherrime posuit Apostolus ad Galat.iij. Hoc autem dico vobis testamentum confirmatum à deo: quæ post cccc.& xxx.annis facta est lex,nō irritū facit ad euacuandam promissionem.Nam si ex lege hæreditas,iā non ex promissione.Abrahę autem per repromissionem donauit deus,quod sic explicatur:hoc aūt id est promissionem Abrahæ factam,dico id est firmo testamentum cōfirmatum à deo etiam per iuramenta,quod scilicet testamentum post cccc.xxx.annos,post quos supple facta est lex, non irritum facit,i.nō euacuat.quod quidem faceret,si per eam daretur benedictio:nō ergo lex irritum facit prędictū testamentum ad euacuandum.i.vt euacuet promissionem supple Abrahę factā.Non igitur per legē benedictio est, qa data est lex post multū tēpus à promissione facta,quę quidē non dicit ꝙ ꝑ legē esset promissio,sed per semen.Si em̄ ex lege esset hæreditas,nō esset ex promissione:& tūc Abraham non haberet eā,quod est falsum,vt suprà dictū est,propter ꝙ dicit Apostolus.Lex nō euacuat promissionem.Nā si ex lege hęreditas,quod oporteret,si lex euacuaret promissionē:iam nō esset supple hæreditas ex promissione:quod probat dicēs.Abrahę aūt donauit deus supple istam hæreditatem per repromissionem.Constat enim ꝙ Abraham iam habet eā,& nō habet eam ex lege,quia diu ante legem fuit mortuus,ergo habet eam per promissionem,cùm ergo promissio fuerit facta merito fidei,sequitur ꝙ fides Christi promissi,est summe stabilitatis & stabilior lege Mosaica,Et ista veritas colligitur ex prædictis verbis Apostoli,vt dicitur in pręallegato loco,

Extollēda est etiam fides seu secta Christianorum ex alia causa,eo quia lege Moysi est nobilior & perfectior,ad cuius probationem prius quatuor notanda veniunt.

Primum,quòd quamuis lex Moysi non sit effectiuæ iustitiæ nec meritoria benedictionis gloriæ,nō tamen frustra fuit data.Fuit enim data propter quatuor causas,quas breuiter tangit:& de quo infrà in xxxiiij.consideratione apertius dicetur.

Prima propter peccati prohibitionem,vt saltem timore pœnæ homines cessarent transgredi,vt hoc tandem facerent voluntate,iuxta illud Horatij.

Oderunt peccare mali, formidine pœnæ.
Oderunt peccare boni, virtutis amore.

Prout notat glos.in verbo,metu,in lege j.ff.de iustitia & iure.Et pœna vnius est metus multorum,tex.est in l.j. in prin.C.ad legem Iuliam repetundarum.faciunt text.in l.aut facta.§.fi.& in l.capitaliū.§.pe.ff.de pœnis.& §.hodie autem.in fine.institu.de exceptio,

Secunda propter populi eruditionem & dispositionē, vt scilicet per legem morbum suum agnoscerent.de cuius ignorantia in lege naturæ conuictus erat,vt scilicet populum dei erudiens ipsum dignum faceret ad percipiendum promissionem,quæ est Christus.

Tertia

Tertia propter remedij flagitionem, vt scilicet homo superbè in suis viribus fidens præcepta acciperet, in quibus deficiens factus præuaricator liberatorem saluatoremq́ requireret. Data est enim lex: vt dicit Augustinus, vt ceruix superborum, qui tantum sibi arrogabant, vt liberum arbitrium sibi putarent ad iustitiam sufficere: quos cùm lex transgredi faceret humiliaretur, & sic medicus optaretur.

Quarta propter futurorum significationem. Legalia enim fuerunt quædam vmbra futura significans, quædámq́ figura futura veritatem præsignans, vt statim dicetur.

Secundùm quod est notandum, ꝙ lex fuit ordinata, id est ordinabiliter angelorum ministerio data, & bene ordinabiliter: quia inter Abraham & Christum, inter promissionem & semẽ, inter tempus legis naturæ & tempus gratiæ. Magno enim consilio factum est, vt non statim post hominis casum veniret mediator: sed qđ primò humanũ genus conuinceretur de ignorãtia tempore legis, quæ nec morbi nec medici claram notitiam dabat, nec ad ista homo ex suis naturalibus attingere volebat: demum conuinceretur de impotentia legis scriptæ, quam homo virtute propria seruare non potuit, nec ipsa dabat adiutricem gratiam ad seruandum, vt propter ista duo, scilicet ignorantiã et impotentiam cogeretur saluatorem petere, nec Christi aduentum superfluum reputaret. Multiplicatæ sunt infirmitates hominum, contra quas nec per legem naturæ nec per legem Moysi se iuuare poterant: propter quod accelerauerunt ad medicum, qui veniens tanquã alter Samaritanus vulnera sanauit languidi, quem sacerdos & leuita, id est vetus lex & sacerdotium immisericorditer pertransierant. Lucę x. Qui etiam tanquã alter Eliseus coaptans se corporaliter puero mortuo Sunamitis filio suscitauit eũ, quem tamen eius puer cùm suo baculo, qui designabat legis duritiam non potuit suscitare iiij. Regum iiij. Qui tanquã alter angelus descendens in piscinam nostræ immortalitatis sanauit illum, quẽ inuenit sibi suæq; ecclesiæ vnitum. Ioan. v. Qui omnipotentis sermo Dei patris venit in mundum, dum omnia medium silentium tenerent. Sapiẽ. decimooctauo. Primum silentium fuit ante legem scriptã, secundũ sub lege, tertium, in gloria. Primum fuit ignorantia languoris. Secundũ, desperatio creationis. Tertiũ, adeptio sanitatis. Ante legem enim homo morbum suum nõ cognoscebat, ideo silebat, nec remedium quærebat. Lex autem ostendit vulnera languidis: & ideo data lege mox fuit ruptum silẽtium, & cœperunt ęgri petere remedium. Sed quia lex grauis erat, nec auxilium conferebat per diuturnos clamores fatigati homines, & de salute desperãtes cessauerunt loqui, & sic subsecutum est silentium secundũ. Et tunc omnipotens sermo patris venit in mundum. Samaritanus appropiauit ad vulneratum, angelus magni consilij in piscina descendit, & Eliseus ad suscitandũ mortuum accessit, id est summi regis filius descendit de æquali tate patris ad patibulum crucis, & de sede patris ad officinam peccati, de lumine cœli ad tenebras mundi & inferni, et veniens locutus est pacem, dedit gratiã, proposuit misericordiam, promisit veniam. & ita rupto silentio cœperunt ęgri magnis clamoribus flagitare remedium, & accelerare ad medicum per quem vulnera sanarentur, morbus curaretur: Recepta verò sanitate & donata immortalitatis felicitate nihil vltra restabit petendum, & tunc erit tertium beatũ silentiũ ordinabiliter. Ergo & magno dei consilio data est lex, scilicet inter Abrahã & Christũ, inter promissionem & semen promissum, inter tempus legis naturæ & tempus legis gratiæ, inter primũ silentiũ & tertium. Quando enim data fuit lex, cœpit frangi primũ silentium. Ipsa autem manante fuit secundum silentium, & tunc veniente medico, ruptoquè secundo silentio, tertium homines optauerunt.

Tertium quod est notandum, ꝙ quando lex fuit data fuit posita in potestate qui venturus erat verus mediator, vt staret quãdiu ipse vellet, & quando vellet cessaret. Ipse autem voluit quòd cessaret, quando ipse venit, & tamen verus mediator fuit. Ex quo patet, ꝙ contra mediatorem faciunt qui legem cũ euangelio obseruare volunt. Ex quo vlterius patet cõclusio intenta. ꝙ fides euangelij siue Christi non solũ est lege Moysi antiquior & stabilior, sed etiã perfectior: quia ipsam euacuat, sicut illud quod perfectum est euacuat quod ex parte est. primę ad Corinthios xiij. Cùm enim venit mediator, & legem euangelicam statuit, voluit ꝙ cessaret lex Mosaica propter suam imperfectionem: & hoc ipse facere potuit, quia in eius potestate tanq̃ vero domini posita fuit.

Quartum verò quod notandum est, quòd hic mediator nõ est vnius naturæ, sed duplicis. Est enim gigas geminæ substantiæ: scilicet diuinæ & humanæ. Ipse igitur cùm sit Deus & homo inter homines & Deum mediat, dũ homines qui à Deo recesserant, per se recõciliat. Ipse, vt deus, omnia creauit, sed inquantum Deus non omnia recreauit, & ipse inquãtum Deus, est cum patre & sancto spiritu vnus Deus: quia non sunt plures dij, sed vnus Deus. Ex quo patet, ꝙ hic mediator non est fœderator vnius partis tantũ: sed duarũ partium, Dei scilicet hominis. Et patet etiã: ꝙ inquãtum Deus non est propriè mediator inter deũ et homines: sed inquãtum homo. Inquantum enim Deus nõ est medius, sed æqualis Deo patri. Item iste mediator non est arbiter vnius populi: sed duorum, scilicet Iudeorum & gentilium quos tanquã duos parietes ecclesiæ in se angulari lapide copulauerit, vtriusq; populi euacuans ritum. ad Ephes. ij. & primę Petri ij. Ergo qui obseruant legalia Christũ non mediatorẽ recipiũt: quia ipsum videtur recipere mediatorẽ tantũ iudęorum, quod esse nõ potest: quia mediator non est nisi duorum populorum.

Ergo qui ex circũcisione vel præputio ad fidem conuersi sunt, maneant sicut sunt, nec curent circũcisi de pręputio, nec pręputiati de circũcisione. quia, vt dicitur ad Gala. vlti. In vero mediatore Iesu Christo, neq; circuncisio aliquid valet, neq; præpucium: sed noua creatura. Hæc quatuor notabilia suprapostta patent ex intentione apostoli ad Galathas vbi suprà.

Ex quibus elicit̃ ꝙ lex Christi & fides catholica est nobilior & perfectior lege Mosaica, secundũ qđ amplè declarat̃ ibi per apl̃m & cõmẽtatores illi⁹, & etiã in fortalitio fidei lib. j. in iij. cõsidera. in iiij. arti. vbi etiã exponit illud dictũ apl̃i: ibi, Quid igit̃ lex, ꝑpter trãsgressionẽ posita est.

Extollenda est fides Christiana, seu secta Christianorũ: quia est oĩbus alijs sectis vtilior, qđ colligit̃ ex verbis apl̃i ad Gala. eodẽ c. iij. vbi cõsequẽter dicit̃ sic. Lex ergo aduersus promissa dei: absit. Si em̃ data esset lex quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia: sed conclusit scriptura oĩa sub peccato, vt ꝑmissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. vt ibidẽ ad Gala. iij. Ex quibus duo notãtur: Primũ, ꝙ per legẽ nũq̃ fuit vita animæ. Cuius ratio sępe dicta est suprà, quia ei⁹ sacramenta nõ afferebãt gratiã, & sic nõ præstabant animæ vitã. Secundũ est, ꝙ circũcisio non fuit ex lege, sed ex patribus, vt saluator dicit in Ioãne. Diu enim

ante legem fuit circuncisio instituta, quia Gene.xvij. Dicē dum est etiam, ꝙ ex circuncisione nūq̄ fuit perfecta vita, quia nunq̄ potuit introducere homines vbi est perfectio vitæ. Vnde Iacob dicit circuncisus Gene.xxvij. Descendam in infernū lugens filium meum, & Dauid circuncisus dicit Psal.xxvij. Assimilabor descendentibus in lacum. Item per legem Moysi nunq̄ fuit perfecta iustitia. Hæc enim dicit Apostolus ad Roma.iij. Ex operibus legis nō iustificatur omnis caro. & illud ex primo sequitur. Si em̄ per legē esset vita vera, ac p̄ hæc & vera iustitia quæ ducit ad regnum in quo est perfectio vitæ, ad Roma.iij. Iustitia dei est per fidem Iesu Christi super omnes qui credunt in eum.

Est ergo fides Iesu Christi lege vtilior, & propterea di dicit Apostolus. Lex igitur aduersus promissa dei, quasi dicat, ex quo euacuata est, quando impleri cœpit promissio nunq̄ aduersatur diuinę promissioni, absit. Non enim est inimica, sed consentanea diuinis promissis. Verum est tamen, quòd fides cuius merito fuit promissio, est vtilior & efficacior lege. Quod probatur, quia lex nunq̄ potuit viuificare, nec iustificare. Si enim data esset lex, quæ posset viuificare, id est vitam spiritualē afferre, verè supple, & non opinatiuè ex lege: id est ex operibus legis esset iustitia, quod tamen verum non est. Sed conclusit scriptura, id est lex scripta conclusit, id est clausa reliquit omnia, id est omnes homines tam Iudæos quàm gentiles sub peccato. Neminem enim à peccati carcere potuit expedire, vel conclusit, id est clausa demonstrauit esse. Per legem enim cognitio peccati, ad Romanos iij, quæquidē prouidētia factū est, vt p̄missio vitæ scilicet & iustitiæ & benedictionis æternę ex fide Iesu Christi, non ex lege supple Moysi. Promissio dico: id est res promissa daretur credentibus supple in Christum.

Ex prædictis igitur patet clarissimè, ꝙ fides Iesu Christi est antiquior, stabilior, nobilior, & multò vtilior lege Moysi, ex quo vltra illas & omnes alias extollenda est, vt habetur in dicto fortalicio fidei, libro j. in iij. consideratione. arti. v. in principio.

Extollenda est etiam religio Christiana, quia omni alia gente totius mundi est excellentior ex pluribus. Primò videlicet ex parte patris, Secūdo ex parte matris. Tertiò ex parte hæreditatis. Quartò ex testimonio angelico. Quintò ex cōparatione morum & institutionū aliarum gentium, & sectarum. Sextò ex testimonio prophetarum & ex præfiguratione illius in toto veteri testamento. Septimò ex testimonio etiam gentilium.

Primò enim ex parte patris, quoniam Christiani filij dei sunt, Nam Christus appetit Christianos in sua fide spiritualiter generare, & ideo dicitur Ioannis j. Dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius, i. in re nominis eius, Sed quo ordine filij dei fiāt, & quomodo hæc generatio nobilissima distinguatur à carnali subdit. Qui nō ex sanguinibus, scilicet fœminæ quasi materiæ, & viri quasi formatiui, sed ex deo nati sunt, ecce generatio & natiuitas spiritualis. Vt autem securè credamus hanc excellentiam, scilicet hominem nasci ex deo subdit deum nasci ex homine. Ex hac enim susceptione infirmitatis sanatur nostra infirmitas, vt possimus dici, vel filij dei fieri, & hoc est, Et verbum caro factum est, quod superius erat, inferius descendit: & quomodo pater ex sua conditione intendit multiplicare & diligere filios, ponitur in fortalicio fidei loco prædicto, art. v. sed ea omitto breuitati studens.

Secundò verò ex parte matris, quę est (vt dicit Apostolus) illa quæ sursum est Ierusalē mater nostra. ad Gala. iiij. quę est ecclesia. quæ est mater nostra. per baptismum em̄ regenerati sumus ex ea. Vnde habetur Esaiæ liiij. de hac generatione secunda. & in prædicto articulo.

Tertiò verò demonstratur excellentia seu dignitas illius sectę ex parte hæreditas, q̄a Christianis debetur suprema hæreditas, cui nulla similis excogitari potest. primæ ad Corinthios. & Esaiæ lxiiij. ex quo arguitur nobilitas & excellentia hæredis Hanc autē hæreditatem nobis insinuat beatus Paulus ad Romanos viij. Si filij & hæredes hęredes quidem dei, id est visionis diuinæ in qua cōsistit beatitudo, quæ est status omnium bonorum aggregatiōe perfectus secundùm Boëtium libro tertio. Prosa ij. cohæredes autem Christi. ad Romanos vbi supra: id est simul hęredes cū Chisto. Cuius hęreditas est esse gloriosum in corpore & anima. Ita & omnes filij sui erunt gloriosi cum eo in corpore & anima. Nec voluit pater noster Iesus Christus, ꝙ sua electa habitatio vocaretur synagoga: sed ecclesia, dicens Petro. Super hanc petrā ædificabo ecclesiam meam, Mat.xvj. quod duplici ratione factū est.

Prima, vt fieret distinctio inter Iudæos & Christianos. Non enim videbatur rationabile, vt locus siue habitatio Christi, vbi suos filios debet hereditare, nomine Iudaico nominaretur.

Secunda ratio est proprietas vocabulorum, quia sicut synagoga Græcè aggregatio latinè dicitur. sic ecclesia gręcè, conuocatio latinè dicitur. Et quia Christiani conuocati sunt ideo à conuocatione ecclesia dicta est. Congregatio enim est pecorum & bestiarum, conuocatio verò hominum. & secundùm hoc Iudęi, & quæcunq̄ alia hominum congregatio quales sunt Sarraceni, bestijs comparantur. Christiani vero hominibus. Quanta ergo difrentia est bestiarum ad homines, tanta est Iudeorum & aliorum infidelium ad Christianos: quia illi congregantur. Christiani verò conuocantur: vt notat beatus Isidorus vndecimo Aethimologiarum. Quæquidem hæreditas quæ est gloria cœlestis debetur Christianis ex promissione, & non alijs populis, vt amplè demonstratur in dicto libro fortalitij fidei libro primo, tertia consideratione, articulo quinto, Non enim promisit Iudæis, etiam in mandatis eius ambulantibus, sed tantum bona temporalia: vt habetur Leuitici vigesimosexto. & Deuteronomij decimooctauo. Non enim Agarenis, quia solum eis promisit duodecim duces in generatione eorum. Genesis decimooctauo, quòd est impletum, vt habetur Genesis vigesimosexto. vbi nominantur illi duodecim duces: sed Christianis non talia promisit, sed regnum cœlorum, vt habetur Mathæi septimo. Quicunq̄ fecerit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum. & alibi in multis locis.

Quartò, ostenditur excellentia sectę & religionis Christianæ ex testimonio angelico; quia angelus intelligens prædictam excellentiam non sustinuit à Ioanne adorari. Apocalip. decimonono. Ait enim Ioannes, Cecidi ad pedes angeli, vt adorarem eum, & dixit mihi. Vide ne feceris, conseruus tuus sum & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu, Deum adora. Cecidit Ioannes ad pedes angeli, vt adoraret eum, non tamē sicut creatura creatorem: sed sicut seruus vehementer ac cum seruili subiectione honorat dn̄m suum creatum. Nempe angelus in veteri testamento sustinebat sic se ab homine adorari, quod ta-

tamen non sustineret hic. imo manifestè prohibere videtur. Propterea sequitur. Et dixit mihi. Vide ne feceris, scilicet aliter reuerentiam mihi. cuius causam subdit dicens. Conseruus tuus sum, id est tecum, & sicut tu, sum seruus eiusdem dei, & domini Iesu Christi.

Et ne credatur, quod respectu solius Ioannis propter singularem præexcellentiam eius hoc diceret, & non de omnibus Christianis, qui Christi sunt serui, ideo subdit. Et fratrum tuorum habentium testimonium Iesu Christi, qui perfecto corde confitentur ac testificantur Iesum Christū, esse verum Deum & dominū vniuersorum, atque hominū redemptorem & saluatorem. Et ideo merito fidelis Christiani confitentur Iesum Christum verum filium Dei, cuius sunt filij per gratiæ adoptionem: qui tam charam matrem dedit eis, & tam excellentem hæreditatem promisit, & conseruos eorum angelos fecit.

Quintò, probatur excellentia ex comparatione morū, et institutorum aliarum gentium & sectarum, sine qua nihil non parū gratè laudatur: vt dicit Polidorus Virgilius libro viij. cap. si qui ad demonstrandum præstantiam & excellentiam Christianæ reipublicæ. ponit mores aliarum nationum & Christianorū, & ostendit mores Christianorum, & instituta esse vtiliora & excellentiora alijs, ex quibus demonstratur excellentia. vide eum ibi amplè ponentem præstantiam Christianæ reipublicę.

Sextò, probatur excellentia illius fidei, cūm fuerit ab antiquis etiam Iudæis prophętizata. Et ponit triginta prophętias Bernardi. de Bustis in secunda parte sui Rosarij in sermone xiiij. & quomodo omnes articuli fidei Christianæ fuerunt prefigurati in veteri testamento. Ponitur in fortalitio fidei in tertia cōsideratione libri primi, vbi vide amplè, & iam suprà aliqua dixi. Ideo non aliter insisto.

Septimò, probatur hæc excellentia sectę Christianę ex testimonio gentilium, qui etiam illam præuiderunt, prophętizauerunt, & approbauerunt, & multis gentilibus facta fuit reuelatio incarnationis Iesu Christi. vt dicit beatus Thomas ij. ij. q̄ōne ij. articulo vij. & probat de Bustis in suo Mariali vij. parte. sermone primo & quinto in fine. vnde Iob fuit de populo gentili dixit xix. ca. sui libri. Scio quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum saluatorem meum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Et loquebatur Iob more prophętico de futuris tanquā de pręteritis, maximè quia debebat in proximo fieri.

Et, vt dicit Campegius in propugnaculo religionis Christianæ libro primo c. v. non est omittendus Nabuchodonosor rex, qui cūm tres pueros vidisset in fornace, dicit. Ecce ego video quatuor viros solutos deambulantes in medio ignis & corruptio nulla est in eis, & aspectus quartus similis est filio Dei. O alienigena quis tibi annunciauit filium Dei, nondum quidem mūdo nascitur, & similitudo nascentis à te cognoscitur? Vnde tibi hoc? quis tibi istud annūciauit, nisi quia te sic diuinus ignis intus illuminauit, cūm illic apud te captiui tenerentur inimici Iudęi, sic diceres testimonium filio Dei.

Quid Sibyllę etiam vaticinādo de Christo dixerunt? vnde dicit Augustinus lib. xviij. ca. xxiij. de ciuitate Dei, quod sibylla Erythrea siue Cumana, vaticinata est de Christo his versibus translatis ex Græco.

Iudicij signum tellus sudore madescet,
E cœlo rex adueniet per secla futurus,
Scilicet in carnem præsens, vt iudicet orbem.
Vnde Deum cernent incredulus atque fidelis:
Celsum cum sanctis, æui iam termino in ipso.
Sic animæ cum carne aderunt, quas iudicet ipse.
Cūm iacet incultus densis in vepricus orbis.
Reijcient simulachra viri, cunctam quoque gazam,
Exuret terras ignis pontumque polumque
Inquirens, tetri portas effringet auerni
Sanctorum. sed enim cunctæ lux libera carni
Tradetur, sontes æterna flamma cremabit.
Occultos actus, retexens tunc quisque loquetur
Secreta, atque Deus reserabit pectora luci.
Tunc erit & luctus, stridebunt dentibus omnes,
Eripitur solis iubar, & chorus interit astris,
Soluetur cœlum, lunaris splendor obibit,
Deijciet colles, valles extollet ab imo:
Non erit in rebus hominum sublime vel altum.
Iam æquentur campis montes & cœrula ponti.
Omnia cessabunt, tellus confracta peribit.
Sic pariter fontes torrentur, fluminaque igni,
Et tuba tunc sonitum tristem dimittet ab alto
Orbe, gemens facinus miserum variosque labores,
Tartareumque chaos monstrabit terra dehiscens,
Et coram hic domino reges sistentur ad vnum
Recidere è cœlo, ignisque & sulphuris amnis.

Et dicit Augustinus ibi in his latinis versibus de Græco vtcunque translatis, ibi non potuit ille sensus occurrere qui fit: cūm literæ quæ sunt in eorum capitibus connectū tur, vbi y. litera in Grȩco posita est: quia non potuerunt latina verba inueniri quæ ab eadem litera inciperent, & sententiæ conuenirent. Hi autem sunt versus tres, quintus octauusdecimus, & nonusdecimus. deinde literas, quæ sunt in capitibus omnium versuum connectentes, horum triū quæ scriptæ sunt non legamus: sed pro eis y. literam, tanquam in eisdem locis ipsa sit posita recordemur, & exprimitur in quinque verbis Iesus Christus Dei filius saluator: sed cūm Græcè hoc dicitur, non latinè. Et sunt versus viginti & septem, qui numerus quadratum ternarium solidum reddit. Tria enim ter ducta fiunt nouem. & ipsa nouem si ter ducantur, vt ex lato in altum figura consurgat ad viginti & septem perueniunt.

Dicit etiam Bernardinus de Bustis in prima parte sui Rosarij in sermone decimoquarto, vbi ponit de secta Iudeorum in litera O. quod hæc sibylla Erythrea (quæ fuit orta in Babylonia) sic prædixit de Christo. In vltima ętate humiliabitur Deus, humiliabitur proles diuina, vnietur humanitati diuinitas, iacebit in fœno agnus, & puellari officio educabitur Deus & homo. Signa autem præcedent apud Iudæos. Mulier vetustissima, scilicet Helizabeth puerum concipiet, stella orbis mirabitur, & ducatum præstabit, scilicet magis ad ortum, scilicet Christi. Hic habens pedes, Id est annos trigintatres eliget sibi de piscatoribus deiectis hominibus numerum duodenarium, vnūque diabolum, videlicet Iudam. Non in gladio bellòve Aeneadem vrbem regesquè subijciet: sed in hamo piscatoris, deiectione et pauperie superabit diuitias & superbiam conculcabit. & hoc etiam prædictum fuit Esaię trigesimosexto. Ciuitatem sublimem humiliabit, & conculcabit eam pes pauperis & gressus ęgenorum. Huic quatuor animalia, id est euangelistę surgent in testimoniū. huic cō-

tradicetur à bestia, scilicet Antichristo. Erit autẽ bestia horribilis, scilicet Machomet ab oriente veniens, cuius rugitus vsq; ad gentes punicas audietur. Et horũ interpretationem & declarationẽ ponit ibi Bernardinus de Bustis vbi etiã recitat dicta aliarum sibyllarũ, quæ de Christo prophetizauerunt, & sic fidẽ nostrã Christianã præuiderunt. Et primo ponit de sibylla persicca quæ sic dicit.

Ecce bestia cõculcaberis, & gignetur dñs in orbe terrarum, & gremiũ virginis erit salus populorũ, & pedes eius in valitudine hominũ: inuisibile verbum palpabitur.

Secunda dicitur Sibylla Libyca, quę sic vaticinata est.

Ecce veniet dies, & illuminabit dominus condensa tenebrarum, & soluetur nexus synagogę, & desinent labia prophetarum, & videbunt regem viuentium, & tenebit illum in gremio virgo dña gentium: & regnabit misericordia, & vterus matris eius erit statera cunctorum.

Tertia est Delphica, quæ ante Troiana bella sic pphętauit. Nascetur propheta absq; matris coitu ex virgine.

Quarta fuit Erythrea, de qua ante dictum est.

Quinta fuit Samia à Samo insula sic dicta, quæ inquit. Ecce veniet dies: & nascetur de paupercula: & bestiæ terrarum adorabunt eum: & dicent. Laudate eum in atrĳs cœlorum.

Sexta fuit sibylla Cumana Amalthea nomine, quæ fuit tempore Tarquinĳ Prisci. quæ cecinit dictum Virgilĳ in Bucolicis.

Vltima Cumęi iam venit carminis ętas,
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
Iam redit & virgo: redeunt saturnia regna,
Iam noua progenies cœlo dimittitur alto.
Tu modo nascenti puero quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo.
Casta faue lucina, terris iam regnat Apollo.

Et ex hoc videmus, q; Virgilius etiã gentilis de Christo testimonium perhibet.

Septima fuit Helespontina in agro Troiano nata, dicens. De excelso cœlorum habitaculo respexit deus humiles suos, & nascetur in diebus nouissimis de virgine Hebræa in cunabulis terræ.

Octaua fuit Pchrygia, quæ ait. Flagellabit deus potentes terræ, ex olimpo excelsus veniet, & firmabitur consilium in cœlo, & annũciabitur virgo in vallis desertorum.

Nona fuit Tyburtina nõie Albunea, quæ sic inquit. Nascetur Christus in Bethleem, & annunciabitur in Nazareth regnante tauro pacifico & fundatore quietis, id est secundũm glossam Octauiano, qui habebat taurum pro insigni, & appellatus est pacificus, quia multis annis in magna pace mundum rexit, cuius tempore Christus natus. sequuntur verba Sibyllæ. O felix illa mater, cuius vbera Christum lactabunt. & concordauit in hoc, cum beata Marcellina pedissequa sanctæ Marthæ quæ (vt dicitur) fuit illa mulier quæ exclamauit dicens Christo. Beatus vẽter qui te portauit, & vberta quæ suxisti, Lucæ xj.

Decima dicitur Europa, quæ sic ait de Christo. Ecce veniet ille, & transibit mõtes & colles & lactices Olimpi, ac regnabit in paupertate, & dominabitur in silentio, & ęgredietur de vtero virginis.

Vndecima Sibylla dicitur Agrippa, quæ sic dicit. Inuisibile verbum palpabitur, germinabit vt radix, siccabitur vt foliũ, non apparebit venustas eius, circũdabit eum aluus maternus, & flebit deus lætitia sempiterna, & ab hominibus conculcabitur. Nascetur ex matre deus, conuersabitur, vt peccator.

Duodecima appellata est Cimæa seu Cimica in Italia nata, quæ fuit tempore Numæ Pompilĳ secũdi regis Romanorũ, quæ sic ait. In prima facie virginis ascendet puella, facie pulchra, capillis prolixa, sedens super sedem stratam, puerum nutriens, dans ei ad comedendum lac de cœlo missum. hæc illa, quæ etiam clarius dicit. In diebus illis Exurget mulier de stirpe Iudæorum, nomine Maria, & habebit sponsum nomine Ioseph, & procreabitur ab ea sine commixtione viri de spiritusancto filius dei nomine Iesu, & ipsa erit virgo ante & post partum. Qui verò ex ea nascetur erit verus deus, & verus homo, sicut oẽs prophætæ prædicauerunt.

Dicit etiam sanctus Thomas ĳ.ĳ. q.ĳ. articulo suprà allegato, q; tempore Constantini Augusti & Helenę matris eius, inuentum fuit quoddam sepulchrum Constantinopoli, in quo iacebat homo laminam auream habens in pectore, in qua scriptum erat. Christus nascetur de virgine, & credo in eum. O sol Helenæ & Constantini temporibus iterum me videbis.

In chronicis quoq; regũ Castellæ dicitur q; apud Toletum sub quodam saxo inuentus est liber vetustus, qui scriptus erat lingua Hebraica, Greca, & Latina, & in illo dicebatur. Christus filius dei nascetur de maria virgine, & pro salute hominum patietur.

Nonne etiam cœlum testimonium dixit de Christo, quando nouum Sydus in noua hominis progenie velut lingua & digito, quo potuit natum deum & hominẽ gentibus monstrauit.

Nonne Plato diuinus appellatus affatus est suis præceptis acquiescendum, donec sacratio aliquis quam homo in terris appareat, qui fontem omnibus aperiret veritatis, quem deniq; sequentur omnes. Et eo mortuo in eius tumba inuenta fuit lamina super pectus suum aurea in qua scribebatur. Credo in Christũ nasciturum de virgine, passurum pro humano genere, & tertia die resurrecturũ. Et de eodem Platone refert Augustinus libr. vĳ. confessionum se legisse in quibusdam Platonicorum libris principium euangelĳ Ioannis. In principio erat verbum. Non quidẽ his verbis, sed hoc idem multis & multiplicibus persuaderi rationibus, quòd in principio erat verbũ, & cætera quæ sequuntur adusq;, & tenebrę eam non comprehenderunt. Hæc & quædam alia refert Guillielmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius, in verbo, mortuo itaq; testatore, primo nume. 261. 262. 263. & 264.

Nonne etiam apud Francos notum est, q; ecclesia beatissimæ virginis Mariæ Carnotensis fuit ante Christi aduentum ædificata in honorem virginis pariturae. Ex quo demonstratur, q; si alĳ gentiles de Christo verbo, prophętizauerunt, Tamen Franci facto in eum crediderũt prout & Græci, qui templum deo ignoto construxerunt, vt per gloss. in verbo, magister. in ca. turbat xxxvĳ. distinctio. quæ recitat, q; cũm Paulus venisset Athenas, vidit Aram ignoti dei, in qua erat scriptum. Hæc est ara ignoti dei, in quo viuimus, morimur & sumus. ex quo apostolus cœpit prędicare: & Dionysius cõuersus fuit per ipsius prædicationem.

Audiui alias à nostris, q; in hac nostra ciuitate Heduẽsi fuit repertũ sepulchrum, in quo erãt plures imagines seu repręsentatiões, quas vulgo Medallias vocant, in quarum altera erat vna figura seu repręsentatio natiuitatis Christi in presepio inter bouem & asinum, & ante eum erat quędam

dam figura seu protractura hominis genibus flexis & manibus iunctis,& erat scriptum in rotunditate. Credo in Iesum inter animalia ex virgine nasciturum.& multum curaui inuenire,sed non potui.

Quomodo etiam Balaam astrologus per parabolam locutus est. Orietur stella ex Iacob.&c. Et tamen erat Caldæus.& vide Origenem in Omilia xiiij.super numeros. Ambrosium in epistola xxxvij.ad Cromatium. Et quomodo magi regem Iudæorum Christum prędicauerũt & dixerunt. Augusti.libro iij.de Symbolo ad Cathecuminos c.iiij.& de interpretatione munerum eorum per Ambrosium in libro de fide c.ij.& in cap.legimus.§.in Leuitico xxxvij.dis.& per Campegium in suo propugnaculo fidei Christianæ libro j.ca.v.vbi etiam dicit,q̃ Millesius Apollo consultus de Christo ita commendauit. Mortalis erat corpore,sapiens,prodigiorũ effector,sed sub iudicibus Caldæis armis comprehensus,clauis,fustibusq́ amaram mortem passus est.

Porphirius verò inter gentes nequissimus in libro de respõsis,inquit. Christum dñi maximè pium pronũciauerunt,immortaleq́ euasisse asseruerunt. Concedit ipse Porphirius Christum,& sapientẽ,& pium fuisse,q̃uis Christianos partim indoctos.partim magos nominet,tum veritati,tum sibijpsi manifestè repugnans.

Vespasianus ac Titus imperatores auditis Christi operibus,eius potentiam timuerunt.

Alexander Seuerus templa Christo fieri statuit,& orabat in matutinis in sacrario suo corã statua Christi,vt Capitolinus refert.

Et Adrianus,vt idem narrat,statuit Christo templa facere,eumq́ inter deos recipere: ideoq́ templa absq́ simulachris in omnibus ciuitatibus fieri iussit.

Antonius Pius cũm audisset Christianos hoc frequenter vti prouerbio. Quod tibi fieri non vis,alteri non feceris,perscrutatus est Christi vitam,eiq́ statuam tanq̃ deo dicauit.

Refert etiam Polydorus Virgilius in libro octauo c. vij.& finali.de inuentoribus rerum.q̃ in primo fidei testimonio Tyberius Cęsar,Tertuliano teste ĩ Apologetico, cũm è Syria à Pontio Pilato Christi diuinitatem eiusq́ religionis sinceritatem accepisset: senatum consuluit,censuitq́ Christũ inter deos referendũ,colendũq́ templo. Senatus tñ quia prius ad Tyberiũ de ea re q̃ ad se Pilatus literas dedisset,eiusmodi relatione reiecta,Christianos persequẽdo decreuit,proposito delatoribus præmio. Sed Cęsar in sentẽtia mansit,& comminatus capitale supplicium accusatoribus Christianorum id scœlus inhibuit.

Traianus quoq́ itidem sensijt,qui certior factus à Plinio secundo Bythiniæ procuratore nihil mali in Christianis quotidie ad supplicium tractis repperi,iussit vt nõ inquirerentur: verum oblati punirentur.& ibi etiam Polydorus recitat hic ante dicta de Adriano.

Constãtinus deniq́ cũ Christi miracula in rebus suis manifestius fuisset expertus,deũ magis q̃ populũ timuit: solũq́ Christum & palam adorauit,idolorum templa subuertit,Christo templa passim pręciosa ædificauit.

Hæc sunt quę de Christo gentiles senserunt,quæ ideo narrari possunt propter autoritatẽ Augustini,qui libr.ij. de doctrina Christiana inquit. Philosophi aũt qui vocantur,si qua fortè vera,& fidei nostrę accommoda dixerũt, maximè Platonici,nõ solum formidanda non sunt: sed ab eis etiam tanq̃ iniustis possessoribus in vsum nostrum vẽdicanda,de qua materia in cap.legimus.cum sequentibus, xxxvij.distinctio.

Quomodo etiam multi Iudæi approbauerunt Christum,& de eo testimonium dixerunt,vide suprà in iiij.parte,in vj.consideratione.

Vigesimaprima consideratio. Sectæ Christianæ sunt xiij.nationes illã tenẽtes,& sunt quatuor quæ cõprehẽdũtur sub latinis,qa latini principaliter oẽs sunt Christiani. Et in natiõe latinorũ sunt quatuor alię particulares natiões.s.natio Gallicana,Germanica,Italica,& Hispanica,sed vna est quæ illã tenuit,& tenet sine monstris, sine aliquo errore & absq́ eo q̃ vnq̃ ab eadẽ recesserit, aut in aliquo deuiauerit: quæ est dicta natio Gallicana,quæ (vt prædixi) semper caruit monstris,semper fidem catholicã defendit,iuuit,protexit,auxit,& pro illa totis viribus contra ferè omnes nationes debellauit,vt dixi.s.in hac parte, & in quinta parte,in xxiiij.consideratione.

In hac prima natione Gallicana est rex Francię principalis (qui dicitur Christianissimus) inter omnes reges mũdi,vt dixi ĩ dicta quinta parte.sub quo multi sunt Duces, Comites,Marchiones,& Barones eidem obedientes, de quibus supra in dicta quinta parte. Etiam rex Nauarræ,& rex Iuetoti,licet aliqui dicãt regnũ Nauarræ fuisse sub natione Hispanica,est tamen nunc sub natione Gallicana.

Secũda natio est natio Italica,in qua est principalis totius Christianitatis,qui est Papa,qui habet ĩ tota ecclesia & secta Christiana primatũ & principatũ,cui oẽs obediũt seu obedire tenentur. Et in illa natiõe sunt rex Siciliæ,rex Neapolitanus,ducatus Venetiariũ,duces Mediolani,Ferrariæ,& Vrbini,Marchiones Mantuæ, Montiferrari, & plures alij. Etiã plures Comites,principatus & dominationes,vt sunt Florentiæ,Senarum,& Genuæ.

Tertia natio est Hispanica,in qua sunt reges Castellę, Legionis,Granatæ,Aragoniæ,Portugaliæ,ac multi Duces,& Comites.& regnum principale dicitur Castellæ, Cuius rex nunc dicitur catholicus.

Quarta natio est Germanica,in qua est Imperator, & sunt multi reges,vt est rex Anglię,Scotię,Vngarię,Bohemię,Poloniæ,Dathię,Frisiæ,Suetiæ,Noruegiæ,Dalmatiæ,Cruatiæ,& multi Lantgrauij,Duces,Comites.

Item in insula rex Cipri. Omnes prędicti sunt obedientes ecclesię Romanæ.plures tñ hæreses ex huiusmodi Germania emanarũt,quæ fuerunt dãnatę,& adhuc diebus nouissimis ĩsurrexit illa maledicta secta Lutherana,quę Christianitatẽ in multis maculauit.deus velit illã extirpare ab huiusmodi secta Christiana.de laude verò Germaniæ, vide amplè per Frãciscũ Irenicũ in descriptiõe Germaniæ.

Quinta natio est Grecorũ,qui habẽt patriarchã Constantinopolitanũ,archiepiscopos,episcopos,abbates, & cætera huiusmodi in spiritualibus. In tẽporalibus imperatorẽ,etiam habẽt duces,comites,hysbotum &c. Pauci tamen sunt nũc numero,quia Agareni,& Turchi occuparunt & detinent maiorem partem Græciæ. Et isti nõ obediunt Romanæ ecclesię,licet quãdoq́ fuerint subiecti ipsi Romano pontifici,tamen sæpius inconsutilem domini tunicam tentarunt,vnde duodecim diuisiones Græcorum solent numerari,quę ponuntur per Ioannem æchium in suo tractatu.de primatu Petri.libro iij.c.xvj. Nunc verò habent multos errores,& fuerunt condemnati per ecclesiam.quia dicunt q̃ spiritussanctus non procedit à filio,& q̃ non est purgatorium.

Sexta natio est Indiæ,in qua est presbyter Ioãnes qui

præeſt illi populo tanq̃ patriarcha, eiq́ centum & viginti ſeptem archiepiſcopatus ſubſunt. Quorum quilibet viginti epiſcopos habere dicitur. Hi Romano more fonte baptiſmatis In nomine patris, & filij, & ſpiritusſancti renaſcendos baptizant. Eodemq́ ritu ſacramentum euchariſtiæ conficiunt. hoc ſolum excepto, q̃ pater noſter ante ſacramenti eleuationem decantant. Et poſt beatam virginẽ Mariam, apoſtolos Petrum & Paulum, atq̃ beatum Ioãnem baptiſtam præcipuo ſuſcipiunt & venerantur honore. Alios quoq̃ & præcipuè beatum Mathæum eorum præcipuum doctorem, maximo venerãtur obſequio. beatos inſuper Paulum primum eremitam, Antonium abbatem, Macharium, atq̃ alios duos eremitas ſumma deuotione proſequuntur. Eorum quippe Imperatorẽ ferunt Chriſtianiſſimum, cui & ſeptuaginta quatuor reges, ac infiniti propemodum obtemperant principes: duodecim dumtataxat Regulis exceptis, qui Mahumeteas obſeruãt leges, qui tamen Imperatoris mãdatis in reliquis parent. Hunc ſane Imperatorem tempore Clementis quinti, anno ſciliſlicet ſalutis noſtræ 1306. ad Hiſpaniarum regem triginta Legatos miſiſſe, illicq̃ contra infideles auxilium protuliſſe, prout quidam presbyter Genuenſis ſancti Marci præpoſitus in tractatu ſuo de moribus huiuſce gẽtis, Mappa mundi intitulato, declarat & ſcripſit. Qui & Auenionem ad prædictum Clementem pontificem quintum cum reuerentia accedentes de multis ędocti, cum multis muneribus & literis Apoſtolicis ad limina apoſtolorum Petri & Pauli viſenda venerunt. quibus inuiſis cum gaudio ad propria rediere. Verum cũm Genuæ multis diebus nauigandi tempus expectantes, multa (vt fit) de eorum tribubus, moribusq́, ac regionibus rogati ſcripto reliquerunt, quæ idem autor reſerauit. Hæc dicit Philippus Bergomas in ſuo ſupplemento Chronicarum libro viij. Quando verò dictus presbyter Ioannes equitat, ſemper facit portare crucem ante ſe ligneam, ſed quando vadit ad bellum, tunc facit portare duas cruces, vnam de auro, alterã lapidibus præcioſis. In illa terra eſt corpus ſancti Thomæ apoſtoli in maxima veneratione. Apud me credo hos eſſe extollẽdos in fine noſtra Chriſtiana poſt latinos, Gallos, ſcilicet, Italos, Hiſpanos, & Germanos, & cęteris omnibus alijs nationibus Chriſtianis præferendos, cũm non multum diſcrepant à fide noſtra Chriſtiana. Niſi q̃ non approbãt Papam Romanum in ſummum pontificem totius eccleſiæ, & non approbant eius primatũ. Fuerunt tamen aliàs ſub Romano pontifice: cũm vt amplè declarat ipſe Ioan. Echius in dicto ſuo tract. de primatu Petri libro iij. omnes orientales & Afri fuerunt ſubditi Romano pontifici: fortè alibi amplius dicetur.

Septima natio Chriſtianitatis eſt Iacobitarum, dictorum à Iacobo hæretico diſcipulo patriarchæ Alexandrini. Hi in partibus orientis occupant magnam partẽ Aſię, & terram Mambræ: eſt propinqua Aegypto, & terram Aethiopiæ vſq̃ ad Iudæã, pluſq̃ quadraginta regna. Hi circunciduntur & baptizantur, cũ ferro igneo caracterem crucis imprimunt frontibus, & in alijs partibus corporis, vt in pectore, vel in brachijs. Hi confitentur ſoli deo, & non ſacerdotibus Indorum & Agarenorum. Hi dicunt in Chriſto tantum eſſe naturam diuinam. Aliqui eorum loquũtur lingua Caldæa, alij Arabica, alij verò alijs linguis ſecundũm diuerſitatem nationum. Iſti fuerunt condemnati in concilio Calcedonẽ.

Octaua natio Chriſtianitatis eſt eorũ, qui dicũtur Neſtoriani, ab Neſtorio hęretico diſcipulo ſic vocati, qui fuit Conſtantinopolitanus. Hi ponunt in Chriſto duas perſonas, vnam diuinam, alteram verò humanam, & negant beatam Mariam eſſe matrẽ dei: ſed bene hominis Ieſu. Itẽ negant vnum Chriſtũ eſſe in verbo, & in carne: ſed ſeparatum, alterum dei, alterũ filium hominis. vt dicit amplè de his Ioannes de Turrecremata in c. quidam hæretici. in verbo, Neſtoriani xxiiij. q. iij. Hi vtuntur lingua Caldæa in ſuis ſcripturis, & conficiunt corpus Chriſti in fermento. Hi habitant Tartariã & maiorem Indiã & ſunt multi numero. Terra eorum continet tantũ ſicut Alemania, & Italia. Hi hæretici fuerunt condemnati in ſynodo Epheſina, & fuerunt diuiſi ab eccleſia Romana, & permanſerunt in eorum pertinacia. Et confutationes illorum errorum ampliſſimè ſcribuntur per ipſum Ioannem de Turrecremata in d. c. Philippus Bergomen. lib. ix. ſui ſupplementi Chronicarum dicit hos habere adhuc aliũ errorem, quem prædicabat Neſtor hæreſiarches, ſcilicet nil ad vitam prodeſſe q̃ homines virtuosè viuerent, vt habetur in d. c. quidam hæretici. verſicu. quis autem. quia dicebat q̃ prędeſtinatio importabat ſaluationẽ, aut damnationẽ: quod falſiſſimũ eſt. poſſet hic adaptari materia prædeſtinationis (quę ad theologos ſpectat) ſed tantum remiſſiuę ad Bernardinum de Buſtis in ſermone xxxvij. in ij. parte litera N. & O. in prima parte ſui roſarij, vbi confundit hunc errorem. & amplè per eundem in d. ij. parte, ſermone xxiij. vbi amplè de materia prædeſtinationis.

Nona natio eſt illorum qui dicũtur Moronetæ, à quodam hæretico Morone, qui vnum intellectũ, & vnam volũtatem in Chriſto tantũ ponunt. Hi inhabitãt Libyã in prouincia Fenicis, ĩ magno numero, prælijs edocti & experti, ſpecialiter vtuntur arcubus & ſagittis. more latinorum Campanis, & eorũ epiſcopi anulis, mitris, & baculis paſtoralibus vtuntur. In ſcripturis diuinis litera Caldæa, & in vulgari Arabica vtuntur. Hi aliquando fuerunt ſub obedientia Romanę eccleſiæ. Nam eorum patriarcha erat in concilio generali Lateranẽ. celebrato Romæ ſub Innocentio iij. ſed poſtea receſſerunt. Hi primò fuerunt cõdemnati in ſynodo Conſtantinopolitana, poſtea redierunt ad obedientiam Romanæ eccleſię: & iterum reuerſi ſunt ad eorum opinionem falſam, in qua perſeuerant.

Decima natio eſt illorum qui dicũtur Armeni, qui habitant in regno Armeniæ propè Anthiochiam. Hi proprium idioma & linguam communem omnibus, & ſcripturas ſanctas & officiũ eccleſiæ cantant & dicunt in vulgari lingua, ita q̃ ab omnibus ſecularibus viris & fœminis intelliguntur. Habent ſuum primatem, quem catholicum vocant, cui obediunt velut papæ cum magna deuotione & reuerentia. Quadrageſimam ieiunant, in qua non comedunt piſces, nec bibunt vinum: in diebus tamen veneris comedunt carnes. His temporibus Conſtantini imperatoris cum Scotis ſeu Hybernis fidem Chriſti ſuſceperunt, eo quòd Hybernis ſeu Scotis prædictis in occidẽtali plaga viciniores eſſent. Et hi Armenij in Aſia inter Thaurum & Caucaſum mõtes conſtituti ſunt. Nam Hyberni & Armenij ac Colchides vna ſub prouincia ſiue regione coniunguntur. Huius itaq̃ conuerſionis Thyriades tunc huiuſcæ gentis cauſa fuit, qui rex quodam mirabili ſigno circa domum ſuam diuinitus oſtenſo Chriſti baptiſmum ſuſcepit, qui vnà cum omnibus ſuæ ditioni ſubiectis vna die & vna præceptione deo colla ſubmiſere: ex quo factũ eſt, vt ad finitimas quoq̃ gentes Chriſtianũ dogma per-

uenerit, & multitudine dilatatum ſit: quorum commercio etiam Perſæ fidei rudimenta aliquantulum ſuſceperunt.

Vndecima natio Criſtianorum eſt illorum qui dicuntur Georgiani à beato Georgio, quem habent in prælijs in patronum. habitant in partibus orientalibus: eſt populus multum pulcher, fortis, & delitioſus, Medis, Perſis, & Aſſyrijs (in quorum confinibus commorantur) valdè formidoloſi: vtuntur lingua græca, vtuntur ſacramentis modo græcorum. Clerici habent coronas rotundas in capitibus raſas, ſeculares verò quadratas. Et quando veniunt ad ſanctum ſepulchrum non ſoluunt Sarracenis tributum, & ingrediuntur Ieruſalem cum vexillis erectis, qa Sarraceni eos timent. Eorum fœminæ vtuntur armis ſicut viri, vtuntur pileis altis in capitibus ad altitudinem cubiti, & quando ſcribunt Soldano, ſtatim fit quod petunt. Philippus Bergomen. in ſuo ſupplemento chronicarum. libro ix. dicit, ꝙ Scoti ſeu Hyberni hodie Georgiani populi appellãtur, & vſq; in hodiernum diem Chriſtum colũt, quamuis procul ab apoſtolica ſede veritatis magiſtra: qa non omnem euangelij veritatem ſeruãt, eo ꝙ Barbaris gẽtibus circumfuſi ſunt. Hi enim (vt dicit) ſunt conſtituti in aquilonari parte, & anno Chriſti cccxxxviij. tẽpore Conſtantini imperatoris fœdera verbi dei & Chriſti fidem miraculosè ſuſceperunt, & muliercula quædam Chriſtiana ibidem captiua, huius tanti boni cauſam præſtitit. Quæ cùm vitam pudicam & ſanctam ea in regione duceret, ac dies noctesq; in oratione conſumeret, gentibus illis admirationi fuit. Quibus ſciſcitantibus cur ſe tantopere affligeret, ita ſe ſuum deum colere reſpondit, qui Chriſtus eſt. Nihil ex hoc amplius mirati Barbari (quam nouitatem nouimus) mulierculam in honore habere cœperunt. Mos itaq; gentis illius erat, paruulus cũ ægrotaret per vicinas domos à matribus circũferri remedia exquirentibus. Accidit autem vt quædam mater, cùm puerum aliquandiu circũtuliſſet, nec ſalutare quicq; inueniſſet, captiuam tanquã ebria doloris adiret, eiusq; opem expeteret, quæ nihil humani illa ſe ſcire reſpondit: ſed dominum quem coleret Ieſum Chriſtum deſperatam ab hominibus ſalutem conferre poſſe, paruulumq; cilitio ſuo ſuperimponens, & orationem ad Ieſum fundens, ſanum matri confeſtim reddidit. Mox facti rumor totam repleuit vrbem, & ad reginam etiam peruenit, quæ dolore afflicta captiuam ad ſe adduci curauit. Cumq; illam regiam domum ingredi recuſaret, orationem ad deum pro illa fundens, illico regina ipſa eſt ſanitati reddita, atq; ex hoc admonita, vt in Chriſtum crederet, & eum qui ſalutem ei præbuiſſet, adoraret. Quibus beneficijs & verbis commota regina rogauit virum, vt Chriſtianus efficeretur. quod q̃q; ille promiſiſſet, ſegnis tamen erat, nec ſæpius ab vxore commotus baptizari curabat, non tam ꝙ fidei hoſtis eſſet, q̃ dubius. Contigit autem eum aliquando in ſiluas altiſſimas ire venatum, quò cùm perueniſſet, coorta ſubito tempeſtate, ita tenebrę cuncta operuere, vt nec omnes cerneret, nec ab vllis cerneretur. Ignarus autem quid facto opus eſſet, promiſſionis cõiugi factæ recordatus eſt: & tunc Chriſtum rogauit, vt ſi deus eſſet, ex tantis eum periculis liberaret. Nec mora dies clariſſima mundo reddita eſt: rex ad vrbem productus, reginæ quæ geſta erant miraculi loco expoſuit. Vocatur captiua, & eius conſilium audit. Illa ſtatim reijcienda idola, & Chriſtum colendum dicit, eiq; ſupplicandum, & baſilicam conſtruendam eſſe hortatur. Conuocato populo rex euangelium prædicat, & nondum ſacris initiatus fit ſuæ gentis apoſtolus. Credunt viri per regem, & fœminę per reginam, conſtruitur templum magni operis, & eleuato pertinaciter murorum ambitu columnæ collocantur: ſed prima ac ſecunda erecta, tertia nullis machinis, nullisq; viribus erigi poteſt. Cùmq; ad noctem vſq; laboratum eſſet, recedentibus omnibus ſola captiua mulier apud eccleſiam in oratione perſeuerat. Poſtera vero die, prima luce redeunte populo columna reperta eſt ſupra baſim in aẽre ſuſpenſa, quantum eſſet vnius pedis ſpacium: quo miraculo viſo, omnes magnificarunt deum, veramq; captiuę fidem recognouerunt. Et ſtupentibus omnibus ſenſim ſupra baſim nullo contingente depoſita eſt. Moxq; reliquæ columnæ magna facilitate erectæ ſunt. At perfecta eccleſia, & populi fide confirmata, ſuadente captiua, totius gẽtis legatio ad Conſtantinum imperatorem in Græciam mittitur: resq; geſta exponitur, & ſacerdotes petuntur, qui cœptum erga ſe munus expleant. Quibus & iucundiſſimo vultu imperator ſatiſfecit. Hæc Philippus Bergomeñ. vbi ſuprà.

Duodecima natio Chriſtianorum eſt illorum qui dicuntur Suriani, à ciuitate Sur, quæ eſt eminentior in Suria vel Aſſuria. Hi vtuntur in ſermone vulgari lingua Saracenica, in ſcripturis diuinis & officio miſſæ lingua Gręca. Habent epiſcopos & conſuetudinem Gręcorum ſeruant, & eis obediunt in omnibus. Conficiunt ſacramentum euchariſtię in fermento, & habẽt opinionẽ Græcorũ contra Latinos. Hos ſequuntur aliqui Chriſtiani, qui in terra ſancta vocantur Samaritani: conuerſi primo tempore apoſtolorum, ſed non bene ſapiunt in fide.

Decimatertia natio eſt illorum, qui dicuntur Mozorabes. Hi olim fuerunt multi in partibus Aphicę & Hiſpaniæ, nunc verò ſunt pauci. Sunt enim dicti Mozorabes, quia modos Chriſtianorũ de Arabica in multis tenebant. Iſti vtuntur in diuinis officijs lingua Latina, & obediunt Romanę eccleſiæ, & prælatis Latinorum, & conficiunt in azimo vt Latini, ſed in multis diſcrepant ab eis, quia in diuinis officijs habent horas valde prolixas: quia cùm dies naturalis diuidatur in xxiiij. horas diei & noctis, tot officia habent, ſiue horas, & pſalmos, ac hymnos, necnon certas orationes habent, & nimis prolixas, quas non dicunt more Latinorum. Nam illud quod Latini dicunt in principio, ipſi dicunt in fine, vel in medio. Sacramentum euchariſtiæ diuidũt aliqui in ſeptem partes, alij in decem. Eſt natio valde deuota: in matrimonio non coniunguntur niſi perſonis ſuæ gentis ſiue nationis, inter quas fœmina amiſſo primo marito nunq̃ coniungitur alteri, ſed permanet in caſtitate perpetua.

Inter has xiij. nationes natio Italica eſt prima, eo quia habet vicarium Chriſti, qui omnibus Chriſtianis pręeſt, ſaltem pręeſſe debet: ita quòd ſi fieret cõgregatio omniũ, ſemper Italia, hoc eſt eccleſia Romana præcederet, cùm omnes Chriſtiani ſubijciantur ſeu ſubijci debent ſummo pontifici, qui in tota Chriſtianitate primatum obtinet. vt dixi ſupra in iiij. parte, in vij. conſideratione. vbi amplẽ. Et de eius laudatione refert Plinius xxxvij. naturalis hiſtoriæ. capi. vlti. In toto orbe (inquit) & quacunq; cœli connexitas vergit, pulcherrima eſt omnibus rebus, meritoq; principatum naturæ obtinens Italia, rectrix, parensq; mundi altera, viris, fœminis, ducibus, militibus, ſeruitijs, artium præſtantia, ingeniorum claritatibus. Iam ſitu ac ſa-

lubritate cœli atq; temperie, accessu cunctarum gentiũ facili, littoribus portuosis, benigno ventorũ afflatu. Etenim contingit recurrẽtis positio in partem vtilissimam, & inter ortus occasusq; mediam aquarum copia, nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animalium innocẽtia, soli fertilitate, pabuli vbertate. Quicquid est quo carere vita non debeat, nusq; est præstantius. Fruges, vinum, olea, vellera, lina, vestes, iuuenci. Ne equos quidem in trigarijs præferri vllis vernaculis animaduerto metallis: auri, argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere nullis cessit. Et ijs nunc in se grauida pro omni dote varios succos, & frugũ pomorumq; sapores fundit. Et lib. iij. c. v. in prin. de vrbe Roma & Italia dicit. Roma omniũ terrarum caput, alumna eadem & parens, numine deum electa, quæ cœlũ ipsum clarius faceret: sparsa congregaret imperia, ritusq; molliret. & tot populorum discordes, ferasq; linguas sermonis cõmercio contraheret ad colloquia, & humanitatẽ homini daret, breuiterq; vna cunctarum gentiũ in toto orbe patria fieret. Et dicit tex. in ij. constitutione. C. in principio. ꝙ arma & leges Romanos omnibus anteponi nationibus, omnibusq; gentibus dominari præteritis effecerũt temporibus.

VIgesimasecunda consideratio. Quia prędictæ sectæ seu nationes, de quibus suprà in duabus pręcedentibus cõsiderationibus, tribus linguis vtuntur, scilicet Arabica seu Hebræa, Gręca, & Latina, vnde (vt habetur Lucæ xxiij. & Ioannis xix. Græcè, Hebraicè, & Latinè, erat scriptus titulus, seu suprascriptio crucis Iesu Christi) videndum est quæ illarum sit excellentior.

Et videtur ꝙ Græca sit vtilior Latina: quod satis videtur probare tex. in authen. de non alienandis aut permutãdis rebus ecclesiasticis. §. nos igitur. in fine. colla. ij. vbi dicit tex. non paterna voce, id est Latina legem conscripsimus: sed hac communi & græca, vt omnibus sit nota, propter facilem interpretationem, & dicit gloss. in verbo, voce. Ideo communior videtur lingua Græca q̃ sit Latina, quia eam norunt nedum Græci, sed & Latini, quos oportet Græcè linguæ eruditionem habere propter interpretationes & translationes multarum legum & constitutionũ quę Græca lingua fuerunt factæ, vt apparet in multis legibus. fforũ. Gręci verò parũ aut nihil curãt linguam latinã. Præterea (vt legitur in diuinis) quando hebraica lingua transferenda erat in Latinam, prius in Græcam transferebatur, vt facilior ex ea fieret translatio.

Aduerte ꝙ textus, gl. & doctores in clemen. prima de magistris, faciunt mentionẽ de tribus linguis, scilicet Hebraica, Arabica, & Caldæa, quę sunt (vt dicit Cardinalis ibi) vtiles ad sciendũ fauore fidei: & quare omisit de Gręca, dicit glos. ibi in verbo, Hebraicè. ꝙ illud verbũ Græcè in originali erat cancellatũ, aut fortè propter literã in textu quæ supra ibi, quibus vtũtur infideles &c. vt nihil esset superfluum. vel cãcellata fuit cũ Græci fideles fuerint sub obedientia ecclesiæ, c. licet. de baptismo. & facit quod notatur c. j. de summa trinitate lib. vj. Tamen hodie scismatici sunt, nec recognoscunt caput Romanæ ecclesiæ. Et, vt dicit ibidem gl. forte esset expediẽtior suæ linguę doctrina q̃ aliarum. Iudæi autẽ habent literã Hebraicã, sed linguam specialẽ in vulgari non habent. Habemus enim ꝙ euanuit ipsorum lingua vulgaris. Arabica litera est Sarracenorum. Caldæa Caldęorum, de qua in c. legimus. §. sed econtra. & c. turbat. & c. qui de mensa. xxxvij. distinctio. sed fertur quòd hæc litera hodie non habeatur, vt dicit dicta gloss. Et recitat ibi Cardinalis ꝙ linguę sunt lxxij. vt videtur probare textus in c. septuaginta. xvj. dist. Sed principales tres sunt, scilicet Hebraica, Græca, & Latina, quæ totum orbem diuidunt. & etiam dicit ꝙ olim fuit vna lingua omnium nationũ. scilicet Hebraica, & quod creditur & probabiliter, quòd in patria cœlesti erit tantũ vna lingua. In multis autem linguis varietas est, & vbi varietas & diuersitas ibi dissensus. Linguarũ etenim diuersitas, vt ait Augu. libro xix. de ciuitate dei c. vij. Hominem alienat ab homine, nam si duo sibimet inuicem fiant obuiã, neq; præterire, sed simul esse aliqua necessitate cogantur, quorum neuter nouit linguã alterius, facilius sibi animalia muta, etiã diuersi generis, q̃ homines sociãtur. Scribit Strabo trecentas nationes, quæ dissimilibus linguis vterentur descendisse in Dioscuriadem vrbem Colchorum clarissimã.

Sed redeundo ad propositum, sciendum est quæ sit honorabilior & excellentior. Nã, vt dictum est, Græca videtur magis vtilis. Ideo magis laudanda ex effectu. & visus fuit hoc probare text. in d. §. nos igitur. cum gloss. de qua supra.

Sed videtur ꝙ illa ratio non concludat, cũm certum sit paucissimos Latinorum Græcè linguæ scios esse: omnes verò propemodum Græcos Latinam callere. Et si Gręca lingua ab omnibus potuisset intelligi essetq; communior Latina, nihil necessum fuisset vti circuitu trãsferendo scilicet Hebraicã in Græcam, & postea Gręcã in Latinam, sed suffecisset Græca trãslatio: vnde pro vtilitate Græcę linguę, vt sic sit excellẽtior, videtur melior. tex. ĩ c. vt veterũ. vbi est textus Augustini. ix. distinc. qui tex. sic ait. Vt veterum librorum fides de Hebræis voluminibus examinanda est, ita nouorum veritas Græci sermonis normam desiderat, quod intellige de veteri & nouo testamẽto. Et etiã dicit tex. in c. fi. xx. dist. de quibus causis nulla soluendi, ligandiq; autoritas in libris veteris & noui testamẽti, & quatuor euangeliorum, cũm totis scriptis apostolorum nõ appareat, ad diuina recurrite scripta Græca. sed gloss. magna in dicto c. vt veterum. dicit, ꝙ Hieronymus in secũdo prologo Bibliæ contrarium tenet dicens, quòd emendatiora sunt exemplaria Latinorum q̃ Græca & Hebręa: sed Augustinus in dicto c. vt veterum. ad primitiuam ecclesiam respicit, quando exemplaria Gręca & Hebræa non erant corrupta, sed procedente tempore cũm populus Christianus esset multum auctus, & hæreses multæ inter Græcos pullulassent. Inuidia Christianorũ Iudæi & Gręci sua exẽplaria corruperunt: & sic factum est, ꝙ exemplaria eorum magis corrupta sunt q̃ Latinorum, ad quod tempus respicit Hieronymus. vel respicit ad Latina exemplaria à fidelibus interpretibus translata. Augustinus verò respicit ad exemplaria latina à non fidelibus & falsatoribus translata, vel in hoc, vt dicit dicta gloss. magis credendũ est Hieronymo quàm Augustino. Quia inter istos tres Augustinum, Hieronymum, & Gregorium, magis credendum est Augustino in disputationibus. Hieronymo in historijs & translationibus. Gregorius in moralibus præponitur: quia non omnes in omnibus, sed certi per certa, vt est tex. in lege prima §. omnibus autoribus. C. de veteri iure enucleando. Nec oĩa possumus omnes. & ita dicit dicta glo. quam refert & sequitur Panor. & post eum Felin. in c. ne innitaris, in fine. de constitutio. & ibi Felin. dicit illam glo. esse approbatam à Ludouico Romano in lege. si verò. §.

de viro

de viro.in xv. fallentia.ff. soluto matrimonio. & in l.j. §.fi.colū.ij.ff.de verborum obliga.& in lege j.col.v.ff.si certum petatur.

Sed Archi.in d.c.fi.xx.distinctio.& post eum Præpositus& Geminianus dicunt,ꝙ quando scriptum reperitur contrarium vel dubium,ad Græcam linguam recurrendum est,prout in dicto ca.vt veterum.& dicto cap.fi.intelligitur secūdùm illa tempora,quibus fidei catholicę integras erat apud Gręcos: sed cùm hodie sint acephali,& exemplaria eorum corrupta & mendosa,non est ad eorum volumina recurrendum.Non est enim verisimile eos qui catholicæ fidei vnitatem non sincerè tenent,integritatem suorumvoluminum conseruasse:sed potius ea in odiū Latinorum(qui vnitatis fidei inconcussi sunt obseruatores) corrupisse.Nam aduersarij & inimici facile mentiuntur,vt est tex.in l.j.§.pręterea.& ibi plures concordantias in glo.ff.de quæstionibus.

Albericus De Rosate in prima constitutione.fforum. in §.illud.& in suo dictionario.ī verbo,lingua.dicit quòd inter omnes linguas tres sunt excellentissimæ, Hebraica scilicet Græca,& Latina.Earum clarior & sonantior dicitur Græca:cuius varietas discernitur in quinq; partibus, quarum prima dicitur mixta siue communis,qua omnes Græci vtuntur.secunda Athenienſis,qua vsi sunt autores Græci.tertia dominica quam habent Aegypti & Syrij. quarta Ionica.quinta Aeolica.vel sic.vna dicitur Athica. alia Boetica.tertia Aeolica.quarta Dorica,& quinta Iadica.Quantum autem lingua Græca præstet Latinè scribit Budæus in tractatu de asse,& partibus eius libro primò. folio vij.

Latinæ verò linguę dicuntur esse quatuor,scilicet Prisca & condita quam sub Iano & Saturno vetustissimi Italici habuerunt.& Latina qua Italici vtuntur, & vsi sunt: à Latino & alijs regibus Tusciæ,ex qua lex duodecim tabularum scripta fuit.& Romana qua post exactos reges populus Romanus est vsus.& Mixta quæ post imperium latius promotum simul cum moribus & hominibus vrbē arripuit, per Solæcismos & Barbarismos integritatem verbi corrumpens.

Omnes orientales in gutture verba collidunt sicut Hebræi,& Syrij.

Mediterraneæ gentes sermones proferunt in palato,sicut Græci & Asiani.

Occidentales verò verba in dentibus frangūt,sicut Itali & Hispani.

Addo ꝙ septentrionales,vt Germani verba faciunt in pectore.Nos verò Galli ī gutture palato & pectore.Hinc vulgo dicitur,Itali caprisant, Alemani vlulant,Galli cantant,& Angli iubilant.

Et ita dicit Albericus in loco supra allegato, qui dicit se inuenisse in authenticis scripturis super Genesim,& in inuentario vniuersi orbis in rubrica de ædificatiōe turris, in qua fuit inuenta diuersitas linguarum.Idem etiam dicit Isido.in lib.Aethi.vbi dicit quòd locutio Græcorum est comptior cæteris: & dixi suprà in tertia parte in penulti. consideratione.

Guillielmus Durandi in suo rationali diuinorum officiorum c.de parasceue.col.xj.dicit quòd lingua Hebraica propter legem est omnium linguarum mater.Lingua gręca doctrix est,& lingua Latina interpretatrix,propter dominum Romani imperij & papatus.Et ideo dicitur quòd lingua Hebræa erat mater omniū linguarum.Nā priusꝗ superbia turris Babyloniæ illas diuideret, vna omnium nationum lingua fuit, vt habetur Genes.xj.vbi dicitur. Erat autem terra labij vnius & sermonū eorūdē.Etiterum dicit dn̄s.Ecce vnus est populus,& vnum est labium oībus.& ob id delictū septuaginta linguę omnino diuersæ superindictæ sunt,vt ī.in lxix.cōsideratione,quæ de nonnullis celebribus turribus tracta.vnde dicit Remigius super illud j.ad Corin.xiij.c.Siue linguę cessabunt.Sicut(inquit) ante turrim Babel vna erat lingua Hebręa,sic quidā doctores expleto iudicio ipsa remanebit vna,& ideo vt dixi supra.In multis linguis varietas est,& vbi varietas ibi dissensio,sed in regno sanctorum non erit dissensio,igitur nec linguarum varietas.

Item Bernardus dicit.Multi multa sciūt, vna erit oīm lingua,iubilatio indefessa,vnus affectus,amor æternus,& erit commune omniū omnipotentia,sapientia,pax,iustitia,intelligentia,nec erit in illa pace diuersitas linguarum. Donum tamen est vti diuersis linguis.vnde Apostolus j. ad Corinth.xiiij.dicit.Gratias ago deo meo, ꝙ omnium vestrum lingua loquor.Et apostoli loquebantur varijs linguis, Actu.ij.

De laude autē istius linguæ Hebraicę, vide amplè in margarita philosophica,in institutione hebraica.vbi laudat eā ex antiquitate,seu prioritate,cùm fuerit prior omnibus alijs,ex puritate,sanctitate,significationū affluētia ac vtilitate:ex quibus omnibus alias antecellit,vt ibi elegantissimè comprobatur. Et Isidorus j.Aethymologiarum. dicit græcas literas cum earundem denominationibus ab Hebræorum caracteribus esse sumptas,vti ab Aleph.Alpha,à & sic de nonnullis.E gręcorum verò fontibus latinorum linguam scaturisse indubitatū habetur,& certum apud ferè omnes: quod an sit omnino verum, dixi suprā ista parte,in xvij.consideratione.vbi laudatur Gallia ex literarum traditione.

Vigesimatertia consideratio fit de tribus modis cognoscēdi vires perfici seu habendi notitiā rerum: & quibus natura rerum apprehenditur.s.experientia,ratiocinatione:& fide,& quis illorum sit excellentior.

Nam primò de experientia dicitur,ꝙ est rerum magistra,vt est tex.in ca.quam sit.in prin.de elec.in vj.& dicit tex.in l.legatis.§.ornatricibus.ff.de lega.iij.ꝙ præbet nutrimentum cuilibet artificio.Faciunt tex.in l.certi.ibi,qui cuiusdam rei peritiam habent.C.de iudi.& in ij.constitutione.in §.sed cùm.ibi,ꝗ experientia rerum.& ait Aristoteles.Natura potentem,ars facilem,vsus promptum reddit artificem.

Quo ad ratiocinationem, hoc est argumētationem,videtur etiam,ꝙ sit multum laudanda.Nam dicit Bald.in l. pręcibus.C.de impuberum.& in l.si pecuniam.C.de conditio.ob causam.ꝙ viam ferro aperit,qui per cōtraria trāsit,& habetur per Aristotelem ij.de cœlo & mundo.Opposita iuxta si posita magis elucescunt.& in primo elencorum.Positis iuxta se contrarijs,maiora à minoribus discernuntur.& in ij.de anima etiā dicit,ꝙ considerās vnum oppositorū,habet cōsiderare & reliquum.per cognitionē enim vnius,cognoscitur & aliud.l.j.in princip.ibi:nam si cognouerimus.ff.de his qui sunt sui vel alieni iur.& institu.eodem.in prin.l.j.ff.de tutelis.& institu.eodem.in prin. & l.Pomponius.§.sed & ijs qui.ff.de procu.& §.nec manifestum. institu.de oblig.quę ex delicto nascūtur.Idcirco idē Philosophus in prædicamento relationis ait.Dubitare in singulis non erit inutile.quod notatur per gl.in ver-

bo, requirens in l.iij.C.de summa trini. & fide catholica. Sine dubitatione etenim nō bene res clarescunt. vnde Aristoteles in iij. metaphis. inquit. Querentes veritatem sine disputatione, similes sunt ire ignorantibus.

Hinc est, quòd apud iurisconsultos nostros dicitur, ꝙ disputando melius veritas inuenitur, & difficilia aperiuntur, vt est textus in lege munerū. §. mixta. ff. de muneribus & honoribus. ibi: meliorem rationem disputādo habuit. & dominus meus Iason in lege, cūm quidam. ff. de liber. et posthumis. l. Offilius, alias, Offidius. ff. de legatis. iij. l. ij. §. his legibus. ff. de origine iuris. l. diui fratres. ff. de iurepatro. Ideo dicitur, Iudicantem cuncta rimari oportet. c. iudicantem. xxx. q. v. c. cūm causam. extra de testibus. l. iudices. C. de iudicijs. c. imprimis. ij. q. j. & ca. occidit. xxiij. q. viij. Vnde, vt refert Hieronymus in libro contra Pelagianos. Schola Socraticorum consueuerat adducere omnia quæ dici possent ex vtraꝗ parte vt magis perspicua fieret veritas. Nam magis exagitata, plus splendescit in lucem, tex. in c. graue. xxxv. quæstione ix.

Vel etiam ratiocinatio silogismus dicitur, diffiniturꝗ ratio in qua quibusdam positis & concessis necesse est per ea quæ posita sunt, & concessa aliquid euenire. Et talis ratiocinatio deriuatur à ratione quæ debet esse in quolibet. Ita quòd illud quod ratione non roboratur, extirpādum est, c. cor episcopi. lxvij. distinct. & ratione viuendū est. c. vides. xxiij. q. vj. Nec sunt recipienda quæ vacua opinione iactantur, sed quæ ratione vel autoritate iuuantur. c. deniꝗ. xxvj. distin.

Tertius verò modus cognoscendi naturam rerum seu res perfici est fides. Quæquidem fides secundūm theologos est certa, imo certissima, imo humana conditione via certior. Et ideo Richardus de sancto Victore ponens istos tres modos cognoscendi naturas rerum in libro j. de trinitate. ca. ij. dicit quòd nihil firmius, nihil certius, nihil constantius fideles tenent, quàm quod fide apprehendunt. et vt primo cap. dicit. Si ad sublimium scientiam mentis sagacitate ascendere volumus, operepreciurn est primò nosse quibus rerum modis notitiam apprehendere solemus. Rerum itaque notitiam (vt dicit) modo triplici apprehendimus. Nam alia experiendo probamus, alia ratiocinando colligimus: aliorum certitudinem credendo tenemus. Et temporalium quidem notitiam per ipsam experientiam apprehendimus. Ad æternorum verò notitiam modo ratiocinando, modo credendo assurgimus. Nam quædam ex his quę credere iubemur, non modo supra rationem, verumetiam contra humanam rationem esse videntur: nisi profunda & subtilissima indagatione discutiantur, vel potius diuina relatione manifestentur. In horum itaque cognitione vel assertione magis inniti solemus fide quàm ratiocinatione, autoritate potius quàm argumentatione, iuxta illud prophætæ Esa. vij. Nisi credideritis non intelligetis. Sed & in hoc in his verbis diligēter attendendum videtur: quia horum quidem intelligētia hac nobis autoritate non generaliter, sed conditionaliter neganda proponitur, cūm dicitur. Nisi credideritis non intelligetis. Non ergo debent exercitatos sensus habentes de talium intelligentia comparanda desperare: dū tantum se sentiant firmos in fide, & per omnia probatę cōstantiæ in fidei suæ assertione: hæc Richardus. Et ibi Faber Stapulensis in expositione, dicit vires perfici tribus cognosci modis, sensu, imaginatione, intellectu: & tres esse earum cognoscendi modos, experientiam, ratiocinationem, & fidem: perficiunturꝗ hæc suo principio, medio, & fine: sic enim amant omnia trino consummari vestigio suum imitantia principium: imum locum sensus tenet, summum intellectus, medium imaginatio. sic experientia cognitionum initium est infimum tenens cognitionis modum, vt sensus: fides summum, vt intellectus: ratiocinatio medium, vt imaginatio. Experientia sensibilium singularium est, & vltimorum cognoscibilium. Fides intelligentium primorum & summorum. Nam obiectum eius prima veritas humanæ humana, diuinæ diuina: vt experientia vltimorum veritatis vestigiorum. Ratiocinatio mediorum ab vniuersalibus & cognoscibilibus mētis humanæ suffragium quærens. Et fides maximè diuina lumen est animorum, & primæ veritatis infulgentia: quo fit, vt nullus sit fide superior cognoscendi modus, quam si qui non capiunt, nō aliter fidei iniuria id obtingit, quàm diuinæ lucis iniuria, si ipsa non capitur ab oculo Nyctaridis, & in illa ratiocinationem quærere est debili oculo vmbraculum subtendere, ne perstringatur ab insigniori lumine. Ergo qui potest absꝗ ratiocinatione illa quæ sunt fidei intueri, longè insignius videt & cognoscit quàm qui ratiocinationem efflagitat & quærit: vt is sincerius solem agnoscit, quem tantus fulgor non ebetat ex aduerso conștuentem, quàm qui vt illum videat, manum visui opponit ac obumbrat.

Ex quibus concluditur, & etiam ex his quæ dicit idem Faber post Richardum in ij. c. ꝙ inter prædictos modos cognoscendi fides est superior.

Vigesimaquarta cōsideratio de bonis disputat, quod fit vtilius seu maius aut melius altero.

Et primò aduertendum est, ꝙ bonum primò distinguitur inter minimum, medium, & maximum.

Minima enim bona sunt bona temporalia, vt diuitię, honor, fama, potestas, & huiusmodi.

Media sunt potentiæ animæ, & alia naturalia, quibus possumus vti benè & malè, vt intellectus, voluntas, sensus corporis, & huiusmodi.

Maxima sunt gratia & virtutes necessariæ ad salutem, & his bonis nemo malè vtitur. Vnde, vt dicit Augustinus, ꝙ virtus est bona qualitas mentis, qua nemo male vtitur. Et inter ista tria bona istud vltimū est maius, vt dicit Florentinus in prima parte suæ summæ, libro xiij. c. ij. §. viij. in princ. & in fine illius. §. ponit aliam distinctionem boni, quoniam (vt dicit) est adhuc quadruplex bonum, scilicet bonum naturæ, quod conuenit generaliter omni enti, & tale bonum est perfectio debita & conueniens naturæ. Vnde Eccle. iij. Omnia fecit bona in tempore suo.

Secundūm est bonum virtutis politicæ, quod bonum habet pricipium intra nos, eo ꝙ virtus politica est virtus quæ acquiritur voluntaria consuetudine.

Tertium bonum est gratiæ, quod conuenit creaturę rationali benè dispositæ: & istud bonum habet principium partim intra nos, & partim extra nos.

Quartum est bonum gloriæ, & tale bonum est perfectum, quod conuenit animæ informatæ per gratiam, vt de his amplè idem Florentinus in d. §. viij. & in §. ix. ponit aliam distinctionem dicendo, ꝙ aliud est bonum secūdūm Tullium, Ambrosium, & Thomam. s. vtile, delectabile, & honestum, vt ibi per eum.

Redeundo ad propositum nostri operis, ipse Antoninus Florētinus ī dictis pte, titulo, & c. ij. §. x. ponit quinꝗ rationes, ex quibus patet vnum bonum esse maius seu melius

lius altero:& dicit textus iuris ciuilis in l.vbi autem non apparet.in princi.ff.de verborum obligatio.est dare melius bono,& optimum meliori.quod dictum refert gloss. magna.in.l.certum est.ff.si certum petatur.

Primo ergo vnum bonum est maius altero:quia diuturnius,quod probat ibi Antonius à contrario de malo, et etiã quia quanto bonũ est diuturnius,tanto securius possidetur.Et ideo dicitur Threnorum iij. Bonum est viro si portauerit iugum ab adolescentia sua. Cùm igitur(vt dicit)bona spiritualia virtutum permaneant,nec auferri vel amitti possint contra voluntatem habentis,vt dicit Ambro.de pœniten.distin.ij.c.sapiens.bona autem temporalia auferri possunt inuitis,vel amitti saltem in morte.vnde Ambro.super Lucam. Non sunt hominis bona quæ secum afferre non potest:ergo spiritualia sunt maiora & digniora q̃ temporalia.

Secundò dicitur bonum maius altero:quia impermixtius seu purius altero.Bonum enim quod est sine malo, est maius & magis eligendum,q̃ q̃d' habet admixtionem mali,& gaudium sine tristitia aut metu est maius gaudio, quod habet tristitiam annexam seu metũ. Ratio est,quia bonum quãto delectabilius,tanto melius,& magis eligẽdum.Sed bonum quod est malo purius & impermixtius est delectabilius.Cùm ergo bona spiritualia non habeant mali aut tristitiæ admixtionem.vnde dicitur de sapientia vera.Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa,Sapiẽ. vij.& viij. Non habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus eius,sed lætitiam & gaudium. Bona autem terrena,siue diuitiæ,siue voluptates habent multam tristitiam & anxietatem admixtã. vnde Saluator eas comparat spinis.Lucę viij.quia pungunt & mentem lacerant diuersis afflictionibus.Ideo spiritualia bona sunt meliora,maiora,& cęteris prçeligenda.

Tertiò,dicitur bonum maius altero,quia cõmunis secundũ Philosophũ & Apostolũ ad Galath.vj. Dum tempus habemus operemur ad omnes.Hinc dicit textus in c. scias.vij.q.j.q̃ vtilitas cõmunis præferenda est priuatæ. habetur per Aristotelem.j.Ethicorũ.& in c.bonę.j.& ibi glos.extra de postula.prælatorum.& in c.licet.extra de regularibus.& in l.actione.§.labeo.& ibi glos.ff.pro socio. in l.vnica.§.penul.C.de cadu.tollen.& in authẽ.de restitutio.& ea quę parit.§.sancimus.ibi:ea em̃ &c.colla.iiij.

Quartò,vnum bonum est maius altero:quia sufficientius.vnde iustitia est maius bonum q̃ fortitudo:quia habita fortitudine,adhuc iustitia indigemus,scilicet ad recte cõuiuendũ:sed habita iustitia non indigemus fortitudine. Et illud est bonum sufficientius.quia per se sufficit sine alio, vel quia tale bonum est finis,quod potest esse sine his quę sunt ad finem,sed non econuerso. Nam habitis quę sunt ad finem,non habetur finis:sed habito fine,non indigemus his quæ sunt ad finem.vt patet de medicina & sanitate,de diuitijs & beatitudine. Vel quia tale bonum est principium omnium,quod potest esse sine bono quod non est principium omnium.

Ex his sequitur Deum & gloriam eius,& gratiam,& virtutes,alijs bonis mundi esse maiora:sed bonum sufficiẽtissimum est Deus,quia nullo indiget,vt per ipsum Antonium Florentinum in.d.§.x.

Quintò,aliquod bonum est maius altero:quia eligibilius,Et ex parte eligibilis rei est aliquod bonum magis eligibile,vel ratione magis desiderij. Quanto enim aliquod bonum magis desideratur,tanto est maius vel ratione maioris pretij.textus in.l.precia rerum.ff.ad legem falcidiam. Precium em̃ est quędã mensura rei appreciatę,vel ratione maioris damni.Nam illa sunt meliora,quorũ damna seu amissiones eorũ sunt maiora. Quia maiori bono maius damnũ opponitur.Et quia beatitudo est bonũ quod omnes maximè desiderant.vt ait Aug.de ciuitate dei.Et quia non est digna ponderatio animæ continentis,id est ęquale preciũ ad bona temporalia:& idem de alijs virtutibus. & maximũ damnum acquiritur ex illis bonis mundanis male vtentibus:quia priuatio beatitudinis verę,secundũ illud.Iob.xxj.Ducunt in bonis dies suos,& in puncto ad inferna descendunt.Ideo eligenda sunt potius spiritualia et æterna q̃ alia:hæc Antoninus vbi suprà. Et anteponitur ista consideratio de donis,quia dona videntur excellentiora virtutibus intellectualibus & moralibus,licet tamen posteriora virtutibus theologicis,vt ait sanctus Thomas j.ij.qõ.lxviij.in fine.

Vigesimaquinta consideratio de virtutibus exponit, quæ illarum sint excellentiores,an theologales,an cardinales,seu morales,& quę inter vtrasque.

Pro quo sciendum,q̃ theologales sunt excellentiores, quoniam respiciunt Deũ pro primo obiecto & principali.Cardinales verò seu morales non. Secũdò theologales habent veritatem pro prima regula actuũ suorũ ad quos inclinant,& non regulam aliquã acquisitam humanitus. Cardinales autem seu morales innituntur regulę humanę, scilicet prudentiæ,siue rectę rationi naturali. Theologicæ verò veritati diuinæ.Ex quo dicunt theologi, q̃ virtutes theologicæ sunt digniores,excellentiores,& perfectiores virtutibus cardinalibus seu moralibus.vt ponit Gabriel xxvj.q.vnica.articu.vnico.lib.iij. Et dicit sanctus Tho.j. ij.q.lxviij.viij.q.per totum.&.ij.ij.q.ix.prima qõ.q̃ theologicæ virtutes sunt cæteris nobiliores. De qualitate verò virtutum ponit Gabriel xxxvj.q.articu.iij.dubio.iiij.lib. iij.& de ordine illarum ponit Anto.Florenti.in sua summa.iiij.parte.titu.j.c.ix.& sanctus Thomas in dicta j.ij.q. lxvj.ponit de æqualitate virtutum,& an virtus possit esse maior vel minor,& de cõparatione virtutũ moraliũ ad intellectuales:& de cõparatione moraliũ intellectualium & theologicarũ adinuicẽ.Et sunt tres tm̃ theologicæ,s.fides spes,& charitas,sed maior est charitas,secũdũ Apostolũ, vt habetur j.ad Corint.xiij.c.vbi dicit Paul.Si linguis hominũ loquar & angelorũ,charitatem autem nõ habeam, factus sum velut æs sonans,aut cymbalum tinniens, Et si prophetiam habuero,& nouerim mysteria omnia,& omnem scientiam,& omnem fidem,ita vt montes transferam:charitatem autem non habeam,nihil sum &c. Charitas patiens est, charitas nõn emulatur,non agit perperam,non inflatur,non est ambitiosa,nõn quærit quę sua sunt,non irritatur,non cogitat malum,non gaudet super iniquitate,congaudet autẽ veritati. Omnia suffert,omnia credit,oĩa sperat,oĩa sustinet:charitas nunq̃ excidit. Tandem concludit.Maior autẽ horũ est charitas.Fides em̃ & spes sunt excellentiora cęteris donis euacuandis,quia sunt virtutes theologicę,vt dicit de Lyra super illis verbis apostoli,quæ dantur nobis ad coniungendum nos deo. Alia verò dona sunt quædã dispositiones nobis datę,vt reddamur bene mobiles à spiritusancto:& sic ordinantur ad virtutes theologicas,vt ad fines.

Ex quo sequitur,q̃ eo quia charitas est maior fide et spe,q̃ etiam sit maior cęteris donis. Quod enim est maius maiore,est maius minore,qd' consonat cũ regula nostra

furis. Si vinco vincentem te, vinco te. de qua in l. de accessionibus. ff. de diuersis & temporalibus præscrip. in c. penul. de concesso. præbendę. per Felin. in cap. pastoralis. in prin. de officio ordinarij. per Oldra. consilio cxcviij. & Ludouicũ Roma. in consi. ccccxxxvj. Et amplius de laude charitatis videatur Hugo præsbyter & monachus sancti Victoris Parisieñ. in vno lib. quem fecit incipiente, Tam multos iam lauda. & Guillelmus Rouillus in suo compendio de iustitia libro j. ca. ij.

Etiam inter cardinales seu morales quæ sunt quatuor, scilicet iustitia, prudentia, temperantia, & fortitudo, dignior & perfectior est iustitia, secundũ Philosophũ quinto Etycorum. Et dixi in pluribus locis, maximè in rubrica, Des iustices. in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgũdię. & suprà in quinta parte, in quinta consideratione.

De his verò virtutibus in genere & in specie: & de laude & excellentia earum videri potest ad saturitatem per Antoninum Florentinũ in sua summa, quarta parte, vsq; ad decimum titulum. Et vide Lucam de Penna in l. vnica. C. de Metropoli Beritho. libro vndecimo, vbi ait, ꝙ iustitia est maior, licet prudentia sit prior. & ibi vide diuisiones iustitiæ. de quibus etiam habetur in Polyantea. in verbo, iustitia. & idem Lucas de Penna in l. euectiones. colũ. iiij. C. de cursu publico. libro xij. vbi inter alias extollit iustitiam, sine qua alię non possunt, ipsa autem sine alijs.

Inter omnes tamen virtutes virtus Heroica est excellens, & conuenit cum beatitudine, ad quam cõmunis hominum vita non attingit. Et vult Aristote. vij. Ethicorũ. tractatu primo. Heroicã virtutem dici, quæ est supra nos. Heroicam, inquam. quandam atque diuinam, vt Homerus de Hectore, propterea ꝙ eximia bonitate præstabat dicentem Priamum introduxit.

Nec iam hominis sanè mortalis filius ille
Esse videbatur, sed diuo semine natus,

Quare subiungit Aristo. si ex hominibus ob virtutis exuperationem & dij fiunt (vt aiunt) talis quidam is habitus fuerit, qui feritati opponitur. Sic etiam Philosophi morales homines excellentissimæ virtutis, qui communẽ hominum statum excedunt: vt qui magis mortem corporis, quàm vitiosam eligerent actionem, heroicos siue diuinos vocitabant. de quo lege Gabrielem sermone primo, de sanctis Petro & Paulo, qui incipit, Dij fortes terræ &c. Huic concordat dictum prophætæ in psalmo lxxxj. Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Excelsi dicit, vt nõ quicunq; iustus deus vocetur, sed qui quadam virtutum excellẽtia cæteros antecellit, & præcipuà apostoli diuini, vel dij appellantur, præcipuè Petrus & Paulus. vt apud Gabrielem vbi suprà. & in introductione morali Iacobi Fabri in Ethicem Aristotelis, & ibi amplè in commentario Iudoci Clicthouei.

Vigesimasexta consideratio de veritate demonstrat, ad ostendendum eius fortitudinem, cũm sit potentissima, expugnatissima & triumphantissima res totius mundi.

Quòd autem sit fortissima & potentissima res mundi habetur iij. Esdræ iij. & iiij. c. vbi dicitur, ꝙ cũm Darius rex Persarum fecisset cœnam magnam magistratibus suis centum viginti prouinciarum, & post cœnam obdormisset, tres iuuenes qui custodiebant corpus regis, quorum vnus erat Zorobabel Iudæus, dixerunt adinuicem. Dicamus vnusquisq; sermonem, quæ res præcellit: & qui vicerit, dabit ei rex dona magna, purpura vestiri & in auro bibere, & torquem auream circa collum portare, & secundus post regem sedebit, & cognatus Darij propter sapientiam vocabitur. Scripsit ergo vnus illorum, forte est vinum. Alius verò, fortior est text. Sed Zorobabel scripsit. Fortiores sunt mulieres, super omnia vincit veritas. Et ibi explicatur de fortitudine vniuscuiusq; secundũm quod etiam recitat Bernardinus de Bustis in ij. parte sui Rosarij. sermone xxxj. in literis x. y. z. vbi dicit quòd conclusum fuit, quòd veritas sit fortior. Omnis enim terra inuocat veritatem, cœlum etiam ipsam benedicit, & omnia tremunt eam, & non est cum ea quicq; iniquum. Iniquus rex, iniquæ mulieres, & iniqui omnes filij hominum, & iniqua omnia illorum opera, si non est in ipsis veritas. Veritas autem manet, & inualescit inæternũ, & viuit, & obtinet in secula seculorum. Nec est apud eam acceptio personarum: sed quæ iusta sunt facit omnibus, & non est in iudicio eius quid iniquum. Ipsa est fortitudo regum, & potestas & maiestas omnium quorum, benedictus deus veritatis, & desijt loquendo. Et omnes populi clamauerunt & dixerunt. Magna est veritas, & præualet. Et surrexit rex, & osculatus est eum, & ait. Quia omnibus est sapientior, proximus mihi sedebis, & cognatus meus vocaberis. Cogita in hoc quòd dicit cognatus meus vocaberis, dando eidem administrationem in Ierusalem & gubernamentum, quòd etiam gubernatores patriarum & habẽtes administrationem in prouincijs, vocantur cognati regis, licet non sint de prosapia & sanguine regio, vt vidimus de domino de Trimollia, de domino de Ionuelle eius fratre, & de domino de Brione, qui etiam nunc est gubernator Burgundiæ, quem rex vocat cognatum in suis literis.

Et subdit ipse Bernardinus eodem sermone parte ij. versiculo. Secunda conclusio. quòd veritas est omnium rerum expugnatissima. & tertia parte versiculi. tertiam quæstionem. quòd est omnium rerum triumphantissima ipsa enim vincit omnia, vt dictum est, & facit lege fina. ff. de probatio. de qua per Innocen. in capi. cũm pridem. de renunciatio. facit lege illicitas. §. veritas. ff. de officio præsidis. Et de laude ipsius veritatis fit mentio in capi. consuetudo viij. distinctione. vbi dicitur, quòd valet, vincit, & viuit inæternum, & obtinet in secula seculorũ. Et meritò cũm veritas sit deus, vt habetur Io. xiiij. Ego sum via, veritas, & vita. & in c. si cõsuetudinem. eadem distinctio. hanc causam nesciunt multi prælati, qui volentes plus placere hominibus q̃ deo, infinita sine complemẽto promittunt. vnde hãc ignorant, & ideo interrogant cum Pilato. Quid est veritas. Io. xviij. c. in fine. vt refert gloss. in verbo, veritatem. in c. vnico. de officio delegati. in extrauagañ. cõmunibus. Et peccatum est eam celare c. primo. & ca. dilectorum. de testibus cogendis. & per totum illum titulum. & melior textus in cap. quisquis. xj. quæstione iij. & capi. primo. extra de crimine falsi. & proditor est veritatis, qui non liberè veritatem enunciat, vt dicit textus in capitulo, nolite. eadem quæstione. & veritas & ratio semper preponenda est. vt in capitulo veritate. cum sequentibus. viij. distinctione. Et de eius laude vide Guilliełmum le Rouille in sua descriptione iustitiæ. libro primo. capitu. xj. de eius verò dignitate & vtilitate Antonius Florentinus in sua summa. in quarta parte, titu. v. capi. xv. §. primo ij. iij. & iiij. dicit etiam Aristoteles primo Ethicorum, Duobus amicis contendentibus sanctum est laudare veritatem, & licet amicus Socrates, amicus etiam Plato, magis tamen

gis tamen amica veritas.& lib.iiij.Ethicorũ.Verum bonũ est & laudabile,verus est laudandus. Et veritas licet sit bona,parit tamen malũ filiũ scilicet odium,vt ait Terentius. ideo dicitur ꝙ tres sunt bonæ matres,quæ pariunt tres malos filios,veritas em̃ odium parit,pax,ocium,seu vitium, et nimia familiaritas contemptũ.de quo vltimo est tex.in l.obseruandum.ff.de officio præsidis.& in.l.nec quicꝙ.§. circa.ff.de officio proconsulis.& in.c.quãdo.& ibi glo.formalis in verbo frangatur.lxxxvj.distinc.

Vigesimaseptima cõsideratio de pręceptis diuinis adaperiet,quod dignius & excellẽtius sit. Nam certum est,ꝙ sunt decem præcepta decalogi,quæ ponuntur amplè per Bernardinum de Bustis in prima parte sui Rosarij sermone xvj.& his versibus continentur.

Vnum cole Deum,ne dicas vana per ipsum.
Sabbata sanctifices,habeas in honore parentes.
Non sis occisor,fur,mœchus,testis iniquus.
Alterius nuptam,nec rem cupias alienam.

Et hæc præcepta excedunt pręcepta legalia,vt ibi dicit de Bustis,Sed inter omnia præcepta vnum est dignius et excellentius,& maximũ,quod ponitur in quatuor locis scilicet Deute.vj.vbi ponunẽ tria cõtenta in vno p̃cepto.s. Diliges dñm Deũ tuũ ex toto corde tuo,ex tota aia tua.& ex tota fortitudine tua,& Math.xxij.vbi etiam ponuntur prima duo:& in tertio,& in tota mente tua.& Marci xij. additur quartum,videlicet,ex tota virtute tua.& Lucæ x. additur:ex omnibus virtutibus tuis.& tale pręceptũ(vt dicit Nicolaus de Lyra Math.xxij.)Dicitur primũ dupliciter,scilicet origine & dignitate,seu perfectione.Perfectione tali,scilicet ꝙ omnia alia comprehendit.remitto me in reliquis ad dños theologos in pluribus allegatis per eundem Bernardinum:vbi multos allegat,qui de huiusmodi præceptis amplè ponunt.& vltra vide Antoni.Florentinum in prima parte suę summę,titul.xiiij.c.iiij.per totum. vbi amplẽ. De pręceptis autem moralibus,vide per eundem eadem parte.eodem titulo.c.iij.& per sanctum Thomam in prima secundę q.c.cj.cij.ciij.ciiij.cv.

Sunt alia præcepta diuina quę dicuntur articuli fidei, & inter hos quis illorum sit dignior & excellentior.de his suprà dixi in hac parte in xx.cõsideratione:vbi illos seriatim descripsi,ideo hic pauca repetenda sunt. Sed inter oẽs primus est excellentior: quia ab ipso omnes alij dependent,scilicet credere in deum patrẽ omnipotentem,creatorem cœli & terræ.& omnes huius mundi nationes credũt hunc articulum,scilicet Christiani,& Pagani,& infideles. et dicit Psalmista p̃s cxviij.Dilexi mandata tua super aurum & topazion. Nec hodie sunt aliqui idolatræ,imo omnes indistinctè credunt in Deũ patrem omnipotẽtem, creatorem cœli & terrę,quoniam cũm pater sit,maior est filio.deo habetur Ionnis xvj.ꝙ Christus de patre loquẽs dixit.Vado ad patrem qui maior me est.

Et quia hic de fide,eius articulis,& nobilitate fit mẽtio. Ideo quædam notatu digna,quæ ex sacris literis ortum habent,addere curaui.Est autẽ fides(vt habetur ad Hebręos xj.)sperandarum substantia rerum,argumentum non apparentium,quam definitionem sic explico.Fides est quædam inchoatio seu fundamentum futurę beatitudinis,probatioꝙ,seu ostensio earum rerum quæ nunc non videntur,vt sunt diuinę personę in spũali ędificio.fides fundamentum ponit,spes parietes erigit:sed charitas tectum cõsummat,quæ operit multitudinem peccatorum:vt habetur Iacobi quinto.

Duodenarius articulorũ numerus secundũ duodecim lapides pręciosos Apocalipsis xxj.positos,& etiã duodecim apostolos primos,ex quibus structura murorum millitantis ecclesiæ compaginatur,hic seriatim sequitur.

Primus est de diuinitatis vnitate,ibi. Credo in vnum Deum.Iaspide non immerito signatus,quoniam quidem Iaspis oculum purgat visum acuendo,sic primus de vnitate Dei articulus mentis aciem illuminat,postergatis erroribus.

Secũdus articulus de personarum trinitate ponitur in simbolo locis tribus, videlicet Credo in Deum patrem omnipotentem,in Iesum Christum filium eius vnicũ dominum nostrum,& Credo in spiritum sanctum. Hic articulus Saphyro notatur.quippe Saphirus lapis humanum corpus vegetũ efficit integra mẽbra cõseruans,simili modo hic articulus ecclesiæ militantis corpus adunat.

Tertius articulus est de mundi,& omniũ in eo contentorũ creatione:ibi,Creatorẽ cœli & terræ.qui Carchedonio lapide designatur:nempe hic lapis dęmonũ illusiones fugat,virtutes conseruat,sic hic articulus.

Quartus articulus est de opere iustificationis gratia spiritus sancti,ibi:Credo,videlicet sanctã ecclesiã catholicã, sanctorum cõmunionem,remissionem peccatorum,quo septem sacramentorum ecclesiæ fides innuitur,qui bene Smaragdo signatur,qui est lapis valens contra caducum morbum,& hic articulus cõtra omne peccatũ originale, mortale,actuale,& veniale est præsens medicina.

Quintus articulus est de vniuersali omniũ bonorum resurrectione,ibi: Carnis resurrectionẽ,videlicet, Credo: quippe quia Christus resurrexit primitię dormientium. primæ ad Corinthios xv.& nos omnes resurgere oportet,& bonos & malos,sed fine dispari.quippe procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ,qui verò mala egerunt in resurrectionem iudicij,scilicet æternę damnationis.Io.v.Hic articulus rectè per Sardonicẽ lapillum notatur:quoniã hic lapis hominem castum & humilem reddit,sic huius articuli frequens memoria.

Sextus articulus est de æterna vita & beatitudine bonorũ:ibi,Credo vitam ęternã.qui sane Sardio lapide designatur.Ille lapis hominẽ ad bonum incendit,& timorem fugat.huius articuli viua recordatio nos ad bene agendũ incitat pro tanto bono consequendo,& timores seruilem, videlicet & humanum expellit,non tamen illum filialem reuerentię timorem,qui manet in seculum seculi. Et prenũ cupati sex articuli potissime diuinitatem concernunt.

Septimus articulus & de Christi humanitate primus est de ipsius Christi cõceptione in virginis vtero per spiritus sancti operationem facta& eiusdem natiuitate,ibi:Qui cõceptus est de spiritu sancto,natus ex maria virgine.qui satis oportunẽ per lapidem Chrysolitum designatur,qui lapillus intellectũ humanũ confortat,vt melius intelligat, sic hic articulus per eum conceptum & natum qui illuminat omnẽ hominem venientẽ in hunc mundũ.Ioan.j.hominum intelligentiam fouet & confortat.

Octauus articulus est de Christi passione & sepultura: ibi,Passus sub pontio pilato,crucifixus,mortuus,& sepultus.qui non improbè Berilo lapide notatur.valet quippe lapis ille contra hostium lites,vt inuictum hominem efficiat,sic huius articuli pia meditatio nos contra diabolum, carnem,& mundum victores efficiet.

Nonus articulus est de Christi anima ad inferna descendente:ibi, Descendit ad inferna. qui satis decenter

Topazio lapide notatur, qui contra lunaticam passionem suapte natura prodest. Sic huius articuli recogitatio cōtra dęmonum insultus proderit, qui tunc fuerunt spoliati.

Decimus articulus est de Christi resurrectione, ibi, Tertia die resurrexit à mortuis. qui lapide Chrisopasso insinuatur. valet em̄ is lapis contra lepram, quæ est quædam corporis corruptio, sic quia tunc noluit Deus sanctum suū videre corruptionem. Illius articuli memoria nostræ resurrectionis spem conferet.

Vndecimus articulus est de Christi ascensione ad cœlos: ibi, Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. qui Hyacintho optimè notatur, qui lapis valet ad membrorū vigorem, & saporem salutiferum. sic huius articuli reminiscentia facit, vt membris vegetis, quę sursum sunt sapiamus, non quæ super terram. ad Colossenses tertio.

Duodecimus & de humanitate Christi sextus articulus est de futuro iudicio, ibi: Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. recte per Ametisthum denotatus. Ille lapis hominem vigilem facit ad bonum prætesum, & à malis conceptibus liberat. Sic futuri iudicij memoria frequēs nos vigiles reddit, extranea expellens, vt bonam de commissis talentis reddere possimus rationem.

Quidam nihilominus articulos altero modo in quatuordecim distribuunt, septem secundū diuinitatem ponētes, videlicet. Primū, de vnitate Dei. Secundū, de persona patris. Tertium, de persona filij. Quartum, de persona spiritussancti. Quintum, de opere creationis. Sextum, de opere iustificationis. Septimū, de opere glorificationis. Et septem de humanitate. Primū, de Chisti conceptione. Secūdum, de natiuitate ipsius. Tertium de morte. Quartum, de descēsu animę ad inferna. Quintum de eius resurrectione. Sextum de ascensione. & Septimum de postremo iudicio. Eadem manet vtrobiq; sententia, q̄uis partitio varietur.

Vnde propositionum excellentia seu nobilitas penes obiectum, & maiorem iudicij nostri adhæsionem sumi solet. Et quo purius est de deo iudicium sine creaturæ admixtura, eo est huiusmodi propositio nobilior, excellētiorq;.

Quo fit, vt omnes articuli de diuinitate sint longè nobiliores articulis illis, qui de humanitate partiuntur, & articuli de dei vnitate, & personis sint nobiliores alijs de operibus dei erga creaturas. Hinc factum credas, vt illis quatuor secundum diuisionem posteriorem præponitur in præpositio. vt dicamus in deum, in patrem, in filium, in spiritumsanctum, non autem alijs. non dicimus Credo in ecclesiam catholicam, sed ecclesiam sine in præpositione, & nō incassum. quippe deo vni in essentia, & trino in personis, sic adhærendum fuerit, vt illi à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum, nō sic ecclesiæ, nisi suo capiti adhærendum erit, ecclesiæ quidē sponsæ adhæremus propter sponsum Christum.

Demum ille articulus, qui est de vnitate diuinæ essentiæ omnium & primus & nobilissimus habetur. Cui pauci grandi malitia excæcati dissenserunt, plurimi ignorabant personarum trinitatem: sed fermè omnes maximè Iudæi & naturæ legem obseruantes, vnum esse deum credētes, cōfessi sunt. Ideo notus in Iudæa deus in Israël magnū nomen eius, psalm̄. lxxv. Pauci, scilicet patriarchæ & prophætę personarum trinitatem deprehenderunt, vnum esse deum oportuit omnes credere, secundū id Apostoli Heb. xj. Credere enim oportet accedendem ad deum quia est: secundò oportuit credere (vt ibidem habetur) q̄ inquirentibus se deū remunerator sit: tertiò credere oportuit q̄ aliquo medio hominis lapsum repararet, secūdūm illud Petri Actuum iiij. Nec enim aliud nomen est sub cœlo datū hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. q̄ de Christo redemptore dictum est. Illud postremò alta mente recōdas, quod vbi audies. Iustus ex sua fide viuet (vt prophæta & Paulus Abacuch ij. & ad Rom̄. j. scripserunt) de ea fide intelligas, quæ per charitatem operatur, aliàs statim homo corrueret in Lutheranorum errorem, quādoquidē sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita fides sine operibus mortua est, Iacobi ij.

Aduerte tamen multa sunt præcepta, quędam sunt dei quę omnibus anteponenda sunt, vt in cap. quę contra. in fin. viij. distinctio. c. si is. cum seq. xj. q. iij. quæ decem sunt (vt dixi) sine quorum obseruatione salus esse non potest, quæ dicuntur decalogi. vt in cap. meretrices xxxij. q. iiij. & in ca. quid in omnibus. eadem causa. q. vij. Sunt etiā præcepta quędam moralia, quędam mystica, quędam sacramentalia, quędam ceremonialia. de quibus in cap. fi. distinctio. vj. Item quædam sunt pręcepta apostolica. id est sanctæ Romanæ ecclesiæ, quibus nullus dura superbia resistere debet. cap. præceptis. xij. distinctio. Item sunt præcepta superiorum. quæ iniusta implenda non sunt. ca. si episcopus. & c. si is. xj. q. iij. Nam & præcepta sanctorū virorum antequam impleantur sunt discutienda. videlicet si iusta, si licita, si non contra dominum sunt, vt dicit textus in cap. si quis præpostera. l. dis. Sic & papa non vult q̄ impleatur quod per subreptionem præcipit. c. si quando extra de rescriptis. & l. nemo. C. de sent. Verum de pręcepto dei disputandum non est. Nam semper est licitum. vt in c. paratus. xxiij. q. prima.

Vigesimaoctaua consideratio erit de beatitudinibus, quę sunt septem, secundū distinctionē graduum: q̄uis sint octo secundū essentiam, quas Christus enumerat in sermone facto discipulis in mōte. de quo habetur Mat. v. & q̄m vltima quę est octaua ponitur per essentiam, quę est quędam firmitas omnium pręcedentium, debētur sibi omniū præcedentiū præmia, & ideo redit ad caput, vt intelligātur sibi omnia pręmia consequenter attribui.

Vnde prima est paupertas spiritus, quæ ponitur pro abstinentia ab amore mundi. i. ab amore carnalium voluptatum, & diuitiarum, ac propriæ excellentię.

Secunda est mansuetudo, cū dixit. Beati mites, & tales dicuntur, qui nullam amaritudinem sentiunt.

Tertia est luctus, cūm dixit. Beati qui lugēt. scilicet pro peccato, & ipsum odiunt, ita q̄ insurgunt aduersus id ad destruendum ipsum.

Quarta est esuries iustitiæ, & est vehemens desiderium iustitiæ, siue summi boni. Esuries autem iustitię potius est beatitudo, q̄ esuries aliarū virtutū cardinalium: quia per iustitiam immediate coniungimur deo, quod non fit per alias virtutes cardinales. Iustitia enim prout ibi capitur, cūm dicitur, Beati qui esuriūt & sitiunt iustitiam: comprehendit fidem, spem, & charitatē, de quibus suprà dixi, quę immediate nos coniungunt deo.

Quinto est misericordia, per quam pro terrenis cœlestia merentur, & illius sunt xiiij. opera, de quibus in consideratione sequenti.

Sexta est munditia cordis, qua clarificatur cor & mundatur ad videndum deum, & ardentissimè diligendū. Accipitur autem munditia cordis ibi nō pro virtute, sed pro statu qui est purgati animi.

Septima

Septima, est pax, quæ est status virtutis, in quo est delectatio in Deo sine contradictione carnis, mundi, & diaboli: vel si qua est, inefficax est. vnde patet, ꝙ pax est status animi purgatissimi. Pacificis autem magis attribuitur esse filios Dei, ꝗ̃ alijs, quia dixit. Beati pacifici, quoniã filij Dei vocabuntur. Et licet misericordia maximè assimilet hominem Deo quãtum ad opera exteriora, tamen quantum ad interiora magis assimilat pax.

Octaua beatitudo est, de qua dicitur. Beati qui persecutionem patiũtur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Hæc virtus, scilicet sustinentia persecutionum propter iustitiam, annexa est paci. Cũm enim pacificus sit absq; contradictione carnis, mũdi, & diaboli, vt dixi, patet ꝙ idem paratus est superare tentationem mortis pro Christo, in eodem gradu est cum pace. Propter hoc dicimus, ꝙ octo sunt beatitudines quantum ad essentiam: sed tantum septem quantũ ad distinctionem graduũ. Quoniam super pacem non est virtus alia. dixit enim August. Pax est finis & consummatio omnium virtutum. Et ista octaua dicitur redire ad caput duobus modis. Primò, quia idem præmiũ sibi promittitur quòd primæ. Secũdò, quia omnes probant à prima vsq; ad vltimam vtrum veræ sint. vnde dicit Grego. Qualis vnusquisq; apud se lateat, illata contumelia probat. vel secundũ Ambrosium. Pauperibus promittitur regnum, quãtum ad gloriam animæ. Passis autem in corpore persecutionem regnum, quantũ ad gloriam corporis.

Et est inter eas talis excellentia, ꝙ semper vna de gradu in gradum excellit aliam. quoniam ista præmia se habent per aditionem adinuicem. Nam plus est possidere terram regni cœlorum, quã habere simpliciter. Quoniã multa habemus quæ non firmiter & pacificè possidemus. Plus est etiam consolari in regno, quã habere & possidere. Multa enim cum dolore possidemus. Plus est etiam saturari, quã simpliciter consolari. Nam saturitas abundãtiam consolationis importat. Misericordia verò excedit saturitatem, vt plus scilicet accipiet ꝙ meruerit vel desiderare potuerit. Adhuc magis est videre Deũ. Sicut maior est qui in curia regis non solum prandet: sed etiam videt faciem regis. Summam autem dignitatem habet in domo regis, filius regis. ita dicit Antonius Florẽtinus in sua summa. quarta parte libro septimo. cap. v. §. liij. & ibi in toto illo cap. ponit amplè materiam beatitudinum: ad quem recurre in reliquis, cũm mihi sufficiat habere excellentiã vnius ad aliam.

Etiam aduerte, ꝙ beatitudines excedunt virtutes cardinales & dona. Quoniam habitus virtutum cardinalium principaliter disponitur ad exercitium animæ: habitus verò donorum disponitur ad actus contemplatiuę. maximè. habitus autem beatitudinum disponitur ad perfectionem vtriusq;, vt habetur in compendio theologiæ libro quinto. cap. lv. & dicitur in ca. xlvij. in fine, ꝙ sicut in enumeratione donorum est ordo artificialis, quo primo ponũtur digniora, ita in beatitudinibus est ordo naturalis, vbi digniores ponuntur vltimo.

Sanctus Tho. prima secũdæ qõ. lxix. ponit, an beatitudines distinguentur à virtutibus & donis, & ibi plenè per eũ.

Vigesimanona consideratio est de operibus misericordiæ, quę sunt quatuordecim. Quoniã sunt septẽ opera misericordię corporalia, septem vero spũalia. Corporalia enĩ sunt, de quibus habetur Mat. xxv. Esuriui, & non dedistis mihi manducare. & sunt hæc. pascere esuriẽtẽ, potare sitientẽ, vestire nudum, recolligere hospitem, visitare infirmum, redimere captiuum, & sepelire mortuum. Et in hoc versu continentur.

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

De primo, habetur Esaiæ lviij. Frange esurienti panẽ tuum. De secũdo, habetur Prouerb. xxv. Si sitit inimicus tuus potum da illi. De tertio, habetur Lucæ iij. Qui habet duas tunicas, id est ad superfluitatem, det vnã nõ habenti. De quarto, habetur per Apostolũ ad Roma. xij. Hospitalitatẽ sectantes. De quinto, scilicet de redemptione captiuorum habetur per Ambro. in c. aurum. xij. q. ij. vbi dixit, ꝙ ornatus sacrorum est redemptio captiuorum. De sexto, scilicet de visitatione infirmorum, habetur Iob quinto. Visitans speciem tuam, id est hominem in infirmitate, non peccabis. De septimo, qđ non ponitur Mat. xxv. habetur Actuũ viij. vbi habetur de Stephano lapidato, ꝙ sepelierunt eum viri timorati, & dicitur Ecclesiasti. vij. Mortuo nõ denegabis gratiam. de quo amplè dixi suprà in ij. parte in iij. consideratio. ideo hic non repeto.

Alia vero septem sunt opera spiritualia, quæ sunt, videlicet, docere ignorantem, consulere dubitanti, consolari tristem, corrigere peccantem, remittere offendenti, portare onerosos & graues, & pro omnibus exorare, & continentur in hoc versu.

Consule, castiga, remitte, solare, fer, ora.

De primò habetur ad Roma. xij. Qui docet in doctrina, scilicet subueniat proximo. De secũdo habetẽ Thobiæ iiij. Consiliũ semper à sapientibus inquire. & xij. q. ij. c. pe. vbi dicitur bonæ rei dare cõsilium, & presentis habetur vitæ subsidium. & æternę remunerationis expectare æternũ præmium. De tertio habetur per Apostolũ j. Thessa. iiij. Itaque consolamini inuicem in verbis istis: & non contristemini de dormientibus, sicut gentes, quæ spem non habent. De quarto habetur Mathæi xviij. & in ca. nouit. de iudicijs. Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eũ inter te, & ipsum solum. & Apostolus ad Timotheum. Peccantem coram omnibus argue. De quinto habetur Lucæ sexto. Dimitte & dimittetur seu dimittemini. & Math, decimooctauo. Serue nequam omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me. Nonne oportuit et te misereri conserui tui? De sexto habetur ad Romanos quindecimo. Debemus nos firmiores infirmitates aliorum portare, nõ solum secundũm quod infirmi sunt graues ex inordinatis actibus: sed etiam vniuscuiusque onera sunt supportanda, secundũ illud ad Galath. sexto. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. De septimo habetur Iaco. quinto. Orate pro inuicem vt saluemini. & secudũm Thomã secunda secundæ q. xxxij. articulo iij.

Ista sunt spiritualia opera, seu hę septem eleæmosynæ spirituales sunt potiores corporalibus triplici ratione, ꝑ vt refert Antonius Florentinus in sua summa. iiij. parte. titu. v. cap. xviij. §. vij.

Prima est, quia id quod exhibetur in eleęmosyna spirituali est nobilius, scilicet donum spirituale, ꝗ̃ præmiũ corporale, secundũ illud Prouer. iiij. Donũ bonum tribuã vobis. legem meam non derelinquatis.

Secundò, ratione eius cui subuenitur: quia spiritus nobilior est corpore. Vnde sicut homo magis sibi debet prouidere quantum ad spiritum quàm quantum ad corpus, ita etiam proximo magis debet prouidere de eleæmosyna spirituali quàm corporali, quem ex charitate diligere debet.

Tertiò quantum ad ipſos actus quibus ſubuenitur. Nã actus ſpirituales, quales ſunt eleęmoſynæ ſpirituales, ſunt perfectiores actibus corporalibus, quibus exercentur in eleęmoſynis corporalibus. Dicit tamen ipſe Anto. floren tinus vbi ſuprà, ꝙ ſecundũ aliquem caſum particularem interdum aliqua eleęmoſyna temporalis poſſet præferri alicui eleęmoſynæ ſpirituali, ſicut magis eſſet paſcendum fame morientem q̃ docendum, ſicut dicit philoſophus. ꝙ indigenti melius eſt ditari q̃ philoſophari, quãuis hoc ſit melius ſimpliciter.

TRigeſima cõſideratio eſt de donis ſpiritus ſancti, quę ſunt ſeptem, ſcilicet timor, pietas, ſcientia, fortitudo, conſiliũ, ſapientia, & intellectus. quæ enumerantur Eſaiæ vndecimo cap. vbi ea alio ordine ponit. quoniam primò ponit donum ſapientię. ſecũdò, intellectus. tertiò, conſilij. quarto, fortitudinis. quinto, ſcientiæ. ſexto, pietatis. ſeptimo, timoris. Et ideo videtur ꝙ hoc ordine artificiali, de quo ſuprà dixi in conſideratione immediate præcedẽti, ꝙ donum ſapientiæ ſit dignius, & ſic de ſingulis vnum excedit aliud deſcendendo. & ideo dicit Antonius Florẽtinus in ſua ſumma in quarta parte. titu. decimo. cap. ij. in principio. & §. vj. ꝙ comparando ipſa dona adinuicem dignitas eorum, qua vnum præferatur alteri, eſt attendenda, ſecundũ enumerationem eorum, incipiendo à ſapientia. vt ponitur Eſaiæ vndecimo, vt dictum eſt ſuprà. De iſtis ſeptem donis & cõmẽdatione eorũ. vide amplè Guillielmũ Paraldi in ſua ſumma virtutum & vitiorum libro primo. parte tertia. c. v. de donis. & ibi ponit, ꝙ quædam pertinẽt ad diuina, & illa ſunt digniora, quædam verò ad humana. Et etiam quædam pertinent ad vitam actiuã, & ſunt quinque: & de his primo ponit, eo quia vita actiua eſt ante contemplatiuam: quędam verò pertinent ad vitam contemplatiuam, vt ſunt donum intellectus, & donum ſapientię, & iſta ſunt digniora vt ibi.

TRigeſimaprima conſideratio de ſeptem ſacramentis enunciat (quę ſunt baptiſmus, confirmatio, euchariſtia, pœnitentia, vnctio poſtrema, ordo, & matrimoniũ) quod illorum ſit dignius, & excellentius.

De ſacramento matrimonij dixi in commentarijs noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ. in rubrica, des droictz & appertenan. à gens mariez. ꝙ eſt dignius & excellentius alijs: ex pluribus ibi deſcriptis ad laudem matrimonij, quam ibi poſui, cùm multum quadraret ad propoſitum.

Celius verò libro xv. c. xix. ait, ꝙ matrimonium ſecundùm Auguſti. quantum ad genus attinet mortalium, eſt quoddam ciuitatis ſeminarium, & ibi aſſerit tria eſſe bona coniugij: ſcilicet fides, proles, & ſacramentum, quæ poſui in dicto loco cum pluribus alijs laudibus matrimonij. & etiam de laude illius idem Celius eodem lib. c. xij.

Dico tamen hic, ꝙ euchariſtiæ ſacramentum eſt venerabile, adorandum, venerandum, colendum, glorificandũ præcipuis magnificandũ laudibus, dignis præconijs exaltandũ, cunctis honorandũ ſtudijs. vt dicit textus in clemẽ. ſi dñm in ſanctis. de reliquijs & veneratio. ſanctorum. imo etiã excellẽtiſſimũ, & eſt maximũ ſacramentũ ex themate poſito per Anto. Florẽtinum in ſua ſumma. in tertia parte lib. xiiij. c. iiij. in princi. vbi ponit tale thema. Memoriã fecit mirabiliũ ſuorum miſericors & miſerator dñs, eſcam dedit timentibus ſe. pſal. cx. Excellẽtiſſimũ em̃ illud dicit Textus in d. clemen. ſi dominũ. & Florẽtinus in d. §. primo. Eo quia oĩa alia ordinantur ad ipſum, vel perficiuntur per ipſum, nec quid pręcioſius habemus in hoc mũdo. Quid em̃ præcioſius & melius corpore & ſanguine domini noſtri, vt ait Hieronymus j. q. j. c. multi. quaſi diceret nihil. de conſecratio. diſ. ij. c. nihil. Nihil em̃ in ſacrificijs maius eſſe poteſt, nec vlla oblatio maior reperitur. & ibi ponit quomodo mirabilia ſunt opera Chriſti. & dicit gloſ. in verbo, quid melius. in dicto c. multi. & in dicto ca. nihil. ꝙ ſacramẽtũ euchariſtiæ inter ſacramẽta eſt maius, dignius, & melius quo ad ſanctitatẽ & reuerentiam. Et, vt dicit idẽ Florentinus eadem parte ſuæ ſummę lib. xij. in principio, eſt maximum ſacramentum quo ad eſſentiam. Licet quædam alia dicantur maiora ſecundùm alios reſpectus, quos infrà referam. vide tamen Bonauenturam, qui plura dixit in ſuo lib. quem fecit de excellentia euchariſtiæ.

Sed quantum ad iſtud ſacramentum volo demonſtrare eius excellentiam ex pluribus cauſis & rationibus.

Prima, quia fuit figuratum tam ante legem q̃ in lege, primò per oblationem factã per Melchiſedech, vt habetur Geneſis xiiij. Et fit mentio in c. accipite. de cõſecratio. diſ. ij. in qua figura habemus formam exteriorem ſacramenti, vt primum effectum, ſcilicet refectionem. ibi antepræceſſit figura ſpiritualis in pane & vino. Item in manna. vt habetur in c. corporeum. de conſecratio. diſtinctio. ij. Et in hoc figuratur effectus gloriæ: & in oblatione illius figuratur in quo debet fieri oblatio, & ſuper quem. ſed Ioannes de Turrecremata in dicto ca. corporeum. amplè diſputat, an conuenienter fuerit figuratum in manna, non inſiſto, quia non eſt præſentis ſpeculationis.

Item fuit figuratũ in diuerſis ſacrificijs, de quibus habetur in Leuiti. quibus figurabatur paſſio Chriſti. Itẽ in virga Ionathæ mellis, vbi figurabaẽ quis offerre debeat. per fauum enim deſignatur deuotio offerentis, figura ſanguinis Chriſti fuit vinum, ad deſignandum refectionẽ. Cantico. primo. Introducit me in cellam vinariam.

Secunda, quia à prophætis pręnunciatum, vt habetur pſal. lxxvij. Panem angelorum manducauit homo.

Tertia, quia à Chriſto verbo, & facto inſtitutũ, vt habetur Io. vj. Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi. facto. vt Mat. ix. & xxvj. Accipite & comedite. Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur. & c. panis eſt in altari. de cõſecra. di. ij. & c. cùm Marthæ. de celebra. miſſa.

Quarta, quia ab apoſtolis ſeruatum, vt habetur j. ad Corinth. xj. Conuenientibus in vnum.

Sexta, quia à ſummis pontificibus ordinatum, vt habetur in d. clemẽ. ſi dominũ in ſanctis. de reliquijs & veneratio. ſanctorũ. Et hę ſex cauſæ ponũtur in cõpẽdio theologiæ. li. vj. c. xij. & in c. xiiij. ponũtur mirabilia quę fiunt in ipſo ſacramento, de quibus etiam aliquid ſtatim dicetur.

Septima, quia maiora, nobiliora, & excellẽtiora continẽtur in iſto ſacramento, q̃ in oĩbus alijs. Continet em̃ in ſe nobiliora in om̃i genere entis, & illud quod eſt nobiliſſimũ in fine nobilitatis. Continet aũt Chriſtum, in quo tres ſubſtantiæ cõcurrunt, ſcilicet caro, anima rationalis, & deitas. Corpus autẽ Chriſti de puriſſimis ſacratiſſimæ virginis ſanguinibus, ſpiritusſancti manib⁹ formatum, atq; ipſi deitati coniunctũ, omni corpore nobilius eſt atq; pfectus. Anima verò Chriſti diuinis ſplendoribus cãdidata omni ſapientia, & virtute pleniſſima: vt puta cui non eſt datus in donis & virtutibus ſpiritus ad menſuram. Io. vj. Intellectualem creaturam nobilitate tranſcendit & perfectione, deitas verò fontana & origo omnis boni, quæ ex inſeparabili vnione ad naturam aſſumptam, in hoc ſacramẽto ve-

raciter

raciter ex cõcomitantia cõtinetur. In infinitũ nobilitate & perfectione rebus supereminet vniuersis, de quo prophæta in psal. xlvij. Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Et hæ rationes ponuntur ad demonstrandum dignitatem huius sacramẽti in dicto compendio theologiæ. lib. vj. c. xiij.

Octaua colligi potest ex plenitudine sanctitatis, quæ est in hoc sacramento. Continetur autem in hoc sacramẽto realiter ipse Christus sanctus sanctorũ, vt pote in quo (iuxta Apostolum) abundat plenitudo diuinitatis corporaliter, id est veraciter, ad Colocẽ. ij. In alijs autem sacramentis continetur quædam virtus sanctificatiua instrumentalis deriuata à Christo. Cùm autẽ semper quod est per essentiam tale potius sit eo quod est tale per participationem, manifestè patet hoc sacramentum seu sacrificium potissimum esse omnium sacramentorum. Quoniam propter vnumquodq; tale, & illud multò magis. authen. multo magis. C. de sacrosanc. eccle. & potẽtior est causa quàm causatum.

Nona colligi potest ex ordine sacramentorum adinuicem. Nam omnia sacramenta videntur ordinari ad hoc sacramentum tanquam ad finem, vt dicit sanctus Thomas in tertia parte, quæstione lv. arti. iij. Hinc beatus Dionysius in cap. tertio ecclesiasticæ hierarchiæ, dicit quòd non conuenit aliquem perfici perfectione hierarchica nisi per diuinissimam eucharistiam.

Decima colligi & apparere potest nobilitas & excellẽtia istius sacramenti ex ritu ipsorum sacramentorum. Nã ferè omnia sacramenta consummantur in ipsa eucharistia vt dicit Dionysius in dicto c. iij. sicut patet ꝙ ordinati & etiam omnes alij, & etiam baptizati si sint adulti, assumũt illud sacramentum.

Vndecima colligi potest ex singularitate & sublimitate miraculorum quibus splendet hoc sacramentum præ cæteris. Tantis enim & tot hoc admirabile sacramentum fulget miraculis, vt humana intelligentia omnino obtundatur tanto splendore maiestatis, deficiunt omnes sensus in eo: tactus in contractatione, in comtemplatione visus, in sapore gustus, olfactus in odore, solus quidam auditus fide Christi instructus percipit veritatem. Vnde huius sacramenti miraculorum sublimitate sancta ecclesia admiratione suspensa in eiusdem sacramenti solennitatis officio, de quo etiam in dicta clementi. si dominum. de reliquijs & veneratio. sanctorum. Quid hoc sacramento mirabilius esse potest? in ipso namq; panis & vinum in corpus & sanguinem substãtialiter conuertũtur, & Christus deus & homo sub modici panis specie continetur: manducatur vtiq; à fidelibus, sed minime laceratur, quinimo diuiso sacramento integer sub qualibet diuisionis particula perseuerat. Accidentia in eodem sine subiecto consistunt. O miraculum (inquit Basilius.) O omnipotentia. O dei circa nos misericordia, qui sursum sedet ad dexteram, sacrificij tempore manibus hominum continetur. Alia miracula ponuntur in dicto compendio theologiæ, c. xiiij. libro suprà allegato.

Duodecima colligi potest ex conditione fontanę gratiæ & virtutum, quas in se continet. continetur quidem in hoc sacramento omnium gratiarum fontalis origo, mare virtutum, & omnium bonorum profluxus. Hic enim est fons copiæ, omnia per gratiam irrigans. de quo Cantico. iiij. Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quę fluũt impetu de libano. Libanus candidus noster est Christus, ex quo impetu fluunt riui gratiarum. Quare beatus Ambrosius de hoc sacramento loquens ita ait. Hoc sacramentum præstantissimum est, in quo est diuinitatis præsentia, mundi redemptio, peccatorum remissio, gratiarum diuisio, virtutum omnium congregatio.

Decimatertia colligi potest ratione præeminentię huius sacramenti seu excellentiæ ex magnitudine vtilitatis eius. Est enim vtile viuentibus in præsenti seculo, existentibus in purgatorio, regnantibus in cœlo, etiam prosunt ad cumulum gaudiorum. Et ista vtilitas cõsistit ex multis effectibus qui proueniunt ex isto sacramento eucharistiæ & sumptione. Ex quibus ponuntur per Anto. Florentinum duodecim in sua summa. in tertia parte. libro xiiij. c. xij. §. vj. & fi. & xxiij. Aut vigintiquatuor in compendio theologiæ. libro vj. capi. xv. quos ibi videre poteris, cùm sufficiat nobis demonstrasse causas & rationes quare sit excellentius alijs sacramentis. Sex tamen vtilitates seu fructus huius sacramenti scripsit Bernardinus de Bustis in ij. parte sui Rosarij. sermone xiiij. in iiij. parte. qui comprehendere videntur omnes alios: & sunt magis clari, & autoritatibus probati, quem idcirco vide.

Sed tamen aduertendum est, ꝙ Ioannes de Turrecremata in d. c. nihil. de consec. distin. ij. dicit ꝙ quinq; modis vnum sacramentum dicitur dignius alio: & illi quinq; modi ponuntur in glo. fi. in d. c. nihil. & in glo. in verbo, non debet. in c. ecce. xcv. distinctio.

Vno modo quo ad rem sacramenti siue quo ad effectũ eius, & sic baptismus qui delet omnem culpam & aufert omnem pœnam, est maximum bonum sacramentorum.

Secundò quantum ad id quod continetur in sacramento, & sic eucharistia est nobilissimum sacramẽtum, in quo continetur ipse Christus.

Tertiò modo, quantum ad gradum dignitatis in quo constituitur suscipiens sacramentum. & sic ordo est dignissimum sacramentum: cùm sacramentum ordinis dicatur sacramentum dignitatis, eo quia promotus ad ordinem consequitur dignitatem. textus in c. deniq;. in prin. iiij. distinctione. Ita ꝙ nulla dignitas secularis similis est sacerdotio. c. duo sunt. xcvj. distinctio. Notat Panor. in ca. veniens. de transactio. & de his in consideratione sequenti dicturus sum.

Quartò, quantum ad ministrum, & sic confirmatio, & etiam ordo sunt dignissima. Quia non nisi per episcopũ ministrantur. c. inter corporalia. in princ. extra de translatione episcopi.

Quintò, quantum ad significatum & non contentum, & sic matrimonium est dignissimum, quia significat coniunctionem duarum naturarum adinuicem in Christo.

Sextò, potest dici quantum ad instituentem, vt est de sacramento matrimonij & eucharistiæ, vt dictum est quo ad matrimonium in commento nostrarum consuetudinũ ducatus Burgundiæ, in rubri. des droictz & appertenãces à gens mariez. vbi dixi ꝙ matrimonium est dignius sacramentum ratione autoris, quia institutum à deo patre, & quod plus est in statu innocentiæ, & in paradiso terrestri: sed idem dici potest de sacramento eucharistiæ, quod fuit institutum à Christo: sed non in statu innocentiæ, nec in paradiso, sed inter peccatores & in cœna.

Si tamen has dignitates adinuicem comparemus, inuenietur illa dignitas potissima, quã sacramentum habet ex contẽto, quia est essentialior. Et ideo sacramentum eucharistiæ est simpliciter dignissimum, sicut dictum est.

Et ideo ad argumenta quæ facit Ioan. de Turrecremata in d.c.nihil. pro contraria parte contra sacramentũ eucharistiæ, maxime ad primum in quo dicitur, ꝙ bonum commune potius est ꝙ̃ bonum vnius, vt habetur primo ethicorum. Et ideo cũm matrimonium ordinetur ad bonum commune speciei humanæ per viam regenerationis, & tamen sacramentum eucharistiæ ad bonum proprium sumentis. ideo videtur ꝙ matrimonium sit potissimũ sacramentorum, & non sacramentum eucharistiæ.

Respondetur secundũm Thomam in iij. parte ꝙ matrimonium ordinatur ad bonum commune corporaliter: sed bonum commune spirituale totius ecclesię continetur substantialiter in ipso eucharistię sacramento, ex quo nobilius est ꝙ̃ sacramentum matrimonij.

Ad secundũm in quo dicitur, ꝙ digniora sacramenta esse videntur quæ per maiorem ministrum conferuntur: sed sacramenta confirmationis & ordinis non conferuntur nisi per episcopum, qui est maior minister ꝙ̃ simplex minister, qui est sacerdos per quem confertur eucharistiæ sacramentum: ergo illa sacramenta sunt potiora & digniora. Et etiam quia maiorem virtutem habent quædam quę imprimunt caracterem, vt baptismus, confirmatio, & ordo, quod non facit eucharistiæ sacramentum.

Respondetur ꝙ primum assumptum non est verum simpliciter: quoniam, vt dictum est, dignitas magis accipienda est ex parte rei contentæ, ꝙ̃ ex parte ministri: vnde nihil prohibet aliqua sacramẽta secundũm quid: vt puta ministri esse digniora sacramento eucharistiæ, vtputa confirmationis & ordinis sacramenta, quibus tamẽ ipsum eucharistiæ sacramentum simpliciter dignius est: quia vero per ordinem & confirmationẽ deputãtur fideles Christi ad aliqua specialia officia quod pertinet ad officium. Ideo tradere huiusmodi sacramenta ad solum episcopum qui est quasi princeps in ecclesia, per sacramentum verò eucharistiæ nõ deputatur homo ad aliquod officium, sed magis hoc sacramentum, vt inquit sanctus Thomas in tertia parte, est finis omnium sacramentorum, dictum est igitur.

Vel ad aliud tertium obiectum neganda est etiam cõsequentia, ꝙ cũm caracter sacerdotalis sit quædam participatio sacerdotij Christi, & hoc sacramentũ cõtinet ipsum Christum, multò dignius est hoc sacramẽtum ꝙ̃ sacramẽta imprimentia Christi caracterem.

Ad quartum in quo dicitur, ꝙ vnum sacramentum dicitur esse dignius, ex quo alia dependent, & non econuerso: sed ex baptismo dependet eucharistia. Non enim potest quis eucharistiam accipere, nisi fuerit baptizatus. Ergo baptismus est potior eucharistia.

Respondetur sic, ꝙ ratio illa procedit ex parte siue ratione necessitatis, qua baptismus est maius cæteris sacramentis, cũm sine eo nemo saluari possit. iuxta illud Ioan. iij. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnũ dei. & c.nulli. & c.firmissimẽ. de consecra. dis. iiij. & ita ex hac parte baptismus potissimum est sacramentorũ, sicut ordo & cõfirmatio habent quãdã eminentiam ex parte ministri, vt dictum est: & matrimonium ratione significationis. Nihil enim prohibet aliquid esse secundũm quid dignius, quod tamen non est dignius simpliciter, vt dicit Io. de Turrecre. in d.c.nihil.

Aduerte etiam quia secundũ eundem de pœniten. dis. j. in summa. Ordo attendi debet intra sacramenta diuersis modis, seu diuersis respectibus.

Vno modo & principaliter penes morbos ad quos curandos sicut ad finem sunt instituta, inter quos talis est ordo, quem ponit Albertus magnus in prima distinctio. iiij. sententiarum.

Primus (inquit) inter istos morbos est originalis culpa, & hanc tollit baptismus, consequens est pronitas ad malum, quam non tollit baptismus, sed diminuit: & contra hunc ordinatur confirmatio. Ex pugna autem prauitatis & quasi ex calore concupiscentiæ oritur deperditio bonorum spiritualium: & ideo contra hunc morbum ordinatur tertio loco eucharistia. Est autem prolapsus concupiscentiæ in actuale peccatum, & contra hanc ordinatur pœnitentia. Reliquæ autem debilitates semper renascuntur, contra quas ordinatur extrema vnctio. Ordo autem & matrimonium ordinantur contra defectum communem, & ordo est ante matrimonium, quia est secundũ digniorem regenerationem: hæc Albertus magnus. Istum autem ordinem prosecutus est magister sententiarum & alij doctores theologi, & melior videtur consideratio inter omnes, vt dicit Io. de Turrecremata in dicta summa.

Alio modo potest attendi ordo inter sacramenta secũdũm aliquam rationem dignitatis respectu omnium aliorum sacramentorum, inquantum sunt in remedium defectus communis siue in perfectionem multitudinis. Alia verò sacramenta sunt in remedium siue perfectionem vnius personæ: bonum autem commune cũm sit diuinius (vt dicitur j. Ethicorum.) prius est. Vnde hoc ordine considerato Gratianus primò determinauit de ordine & matrimonio. Tum, quia ordo habet prioritatem quandam respectu matrimonij & aliorum sacramẽtorum. Clarum est autem, quòd agens naturaliter prius est sua actione: vnde etiam in iure prius determinatur de officijs, ꝙ̃ de actionibus. Tum etiam, quia sicut dictum est habet digniorẽ generationem ꝙ̃ matrimonium. Pœnitentia etiã habet prioritatem quãdam respectu baptismi, secundũ illud Actuũ ij. Agite pœnitentiam & baptizetur vnusquisꝙ vestrum. & c.quis aliquando. de penitẽ. distinc. j. Item dicit Augu. libro de pœniten. & habetur in c.nullus. de pœniten. dist. j. Nullus potest inchoare nouam vitam, nisi cũ veteris vitæ pœnituerit. Item respectu eucharistiæ, etiam pœnitẽtia videtur habere quandam prioritatem, quam omnibus accedentibus ad communionem indicitur pœnitentia, sicut etiam colligitur ex c.omnis vtriusꝙ sexus. extra de pœniten. & remissio. vbi primò iniungitur præceptum de confessione, secundò de communione: in cuius signum agnus paschalis qui figuram gessit sacramenti eucharistiæ comedi præcipiebatur cum lactucis agrestibus. Exod. xij. quod significat communicandum esse cum amaritudine pœnitentiæ. Et ita secundũm hunc ordinem aliqui tractauerunt de sacramẽtis, vt Gratianus, prout refert Ioannes de Turrecremata in dicta summa. de pœnitentia distinctio. j.

Trigesimasecunda consideratio est cõsecutiua ad præcedentem de vno sacramẽto. s. de ordine, & quia sunt septem secundũ aliquos, & octo secundũ alios, & secundũ canonistas nouem. Videndũ est inter octo ordines ecclesiasticos quis sit dignior & excellentior. Et sunt secundũ theologos septem. s. ostiarius, lectoriatus, exorcistatus, acolitatus, subdiaconatus, diaconatus, & presbyteratus, quos ponit magister sentẽtiarũ in iiij. di. xxiiij. c. j. & est tantum vnũ sacramentũ, ita ꝙ quilibet ordo est de substãtia sacramenti ordinis, vt dicit Petrus de Palude in iiij. distin. xxiiij. & Florentinus in sua summa, tertia parte. tit. xiij. c. xvj. §.

xvj.§.j.& in toto illo c.ponit materiam ordinū:sed secundūm canonistas(vt dixi) sunt nouem ordines,quia est ordo clericatus,qui dicitur ordo apud eos,vt est textus & ibi do.Anto.Panor.& alij in c.cū contingat.extra de ætate & qualitate.& est sacramentale signum tonsura,vt dicit glo.in verbo,psalmista.in c.clericos.xxj.dis.quæ pro hoc allegat c.duo sunt.xij.q.j.Et iste ordo est aliorum ordinū initium,& ex eo primo ordine vinculum promouendi initiatur.Imo si omitteretur esset repetendus secundū Panor. post Hostien.in d.c.cùm contingat.Et etiam episcopatus est ordo,vt dicit textus in c.cleros.& c.diacones.xciij.dis. facit tex.in c.j.de ordinatis ab episcopo &c.De quibus nouem ordinibus & de officijs eorum ponit Antonius Florentinus in dicto loco in §.ix.ad quē recurre.& ad textū in d.c.cleros.& c.perlectis.xxv.distin.& c.episcopus.& c. seq.xxiij.dis.Et isto ordine non reperitur maior vel par, vt est textus in c.j.de sacra vnctione.& in gl.in verbo,episcopus.in procemio sexti.in prin.quę pro hoc alllegat gl. ij.in c.in nouo.xxj.di.& c.j.xxxij.di.De cuius dignitate vide Curtium seniorem in consilio suo lxxix.incip.super articulo,an abbas vel prior.in ij.colum.& dixi amplè suprà in quarta parte,in xxv.consideratione.

TRigesimatertia consideratio. An vita actiua sit excellentior vita contemplatiua, manifestabit. Philosophus enim.ij.Ethicorum dicit tres esse vitas hominū excellentes. Voluptuosam scilicet quæ ponit finem in delectationibus corporis,Ciuilem quæ pertinet ad actiuam, & contemplatiuam,de quibus Celius lib.antiquarum lectionum ij.c.viij.vbi ait actiuos & voluptuarios haberi tāq̄ exules,quia cōtemplantes iam sunt in patria. Et dicit beatus Augu.in libro de ciuitate dei c.xix.ꝙ tria sunt genera vitę.s.ociosum,quod pertinet advitam contemplatiuam. actiosum,quod pertinet ad actiuam:& ex vtroq; compositum,quæ dicitur vita mixta,& congruit prælatis & prædicatoribus. Alij assignant vitam secundū inchoationem, profectionem,& perfectionem. Tamen diuisio vitæ humanæ magis propria est,quā ponit Gregorius super Ezechielem.& in vj.moralium.scilicet ꝙ duæ sunt vitæ,actiua scilicet & contemplatiua,in sacro eloquio per duas sorores figuratæ in veteri testamento per Lyam & Rachelē Lya figurat actiuam,exercens se in septem operibus misericordiæ corporalibus & spiritualibus,figuratis per septē filias Lyæ.Nā septima fuit Diuina.Rachel venusto aspectu,quæ interpretatur visum principium,significat contēplatiuam quæ ad principium rerum.s.deū speculator.In nouo enim testamento figurantur per Martham & Mariam Magdalenam. Martha actiuam insinuans quæ sollicita erat, turbata erga plurima. Maria contemplatiuam, quæ sedens secus pedes domini audiebat verbum illius. Lucæ decimo.

Et ꝙ ista sit sufficiens diuisio declarat beatus Thomas ij.ij.q.clxxix.vnūquodq; viuens ostenditur viuere ex operatiōe sibi maximè propria,ad quam maximè inclinatur sicut plantarū vita dicitur in hoc consistere,ꝙ nutriuntur & generantur. Animalium verò in hoc ꝙ sentiunt & mouentur. Hominū autem in hoc ꝙ intelligūt,& secundū rationem agunt:vnde in hominibus vita vniuscuiusq; videtur esse id in quo maximè delectatur,& cui maximè intendit,& in hoc vult quilibet præcipuè cōuiuere amico suo. Quia igitur quidā homines permaximè intendūt cōtemplationi veritatis,quidā verò principaliter intendūt exterioribus actionibus,inde est quòd cōuenienter vita hominis diuiditur in actiuam & cōtemplatiuam. Nam vita voluptuosa (quam Philosophus ponit tertiam) nō conuenit homini inquātum est rationale animal agens secundū rationem. Est enim bestialis talis vita communis nobis & brutis. Vita autem mixta quam ponit beatus Augu.tertiā post prædictas duas virtute cōtinetur in eis sicut media in extremis quibus conficitur,vt tepidū in calido & frigido. Vita verò incipientium qui resistunt passionibus spectat ad actiuam,& etiam cōmuniter proficiētium & perfectorum ad cōtemplatiuam. Datur enim ista diuisio de vita hominis secundū intellectum,qui vtiq; est aut practicus aut opus intēdens exterius per mœchanica & agibilia,vel interius mortificando passiones. Aut speculatiuus intendēs veritatem speculari præcipuè circa diuina.hæc ille Anto. Florentinus in loco statim allegando.

Sed secundūm intentum nostri operis quæ illarum sit melior & excellentior videndum est. Quantum ad vitam actiuam satis eam laudaui suprà in quarta parte,in l.consideratione.vbi dictum est,ꝙ videtur esse melior:& allegaui ibi & theologos & iuristas:sed,vt statim dicam,illud est secundū quid,id est in aliquo casu melior est actiua,sed simpliciter non. Eo quia simpliciter vita cōtemplatiua est melior & excellentior ex pluribus causis,inter quas sanctus Thomas ij.ij.q.clxxxij.articulo j.ponit octo,quas scribit Philosophus x.Ethicorum.

Prima est,quia vita contemplatiua cōuenit homini secundū id quod est optimum in eo,scilicet secundū intellectum:& respectu propriorum obiectorum scilicet intelligibilium. Vita autē actiua occupatur circa exteriora: vnde Rachel,per quam figuratur vita contemplatiua,vt dixi,interpretatur visum principium. Actiua autem significatur per Lyam,quæ erat lippis oculis.

Secunda ratio est,quia contemplatiua potest esse magis continua,licet non quantum ad summū contemplationis gradum,vnde & Maria per quam significatur contemplatiua,describitur secus pedes domini sedens. Non enim pōt homo ita continuè exerceri in operibus misericordiæ corporalibus vel spiritualibus,quod pertinet ad actiuam,quia non habet semper modum paratum ad exhibendum ęleęmosynam vel ad docēdum,sicut habet viā paratam ad legendum,orandum,meditandum,& huiusmodi quæ pertinent ad contemplatiuam.

Tertia ratio est,quia maior est delectatio contemplatiuæ q̄ actiuæ:vn̄ beatus Augustinus dicit ꝙ Martha quæ designat actiuam,turbatur. Maria verò epulabatur.vnde de sapientia quæ gustatur in contemplatione dicitur Sap. viij.Non habet amaritudinem conuersatio illius,neq; tedium conuictus illius,sed gaudiū.& Gregorius super Ezechielem dicit,ꝙ contemplatiua vita amabilis valde dulcedo est,est enim delectabilis secundū beatum Thomā vbi suprà q.clxxx.articulo:vij.ex tribus rationibus ibi per eū descriptis.

Quarta ratio est,quia in contemplatiua homo est magis sibi sufficiens: quia paucioribus ad eam indiget,quàm in actiua,in qua eget adiutorio aliorum,vt possit eā exercere,vnde Christus.Lucæ x.Martha sollicita es,& turbaris erga plurima,scilicet circa quæ versatur , & quibus indiget.

Quinta , quia contemplatiua magis propter se diligitur,scilicet vt deus cognoscatur & veritas quæ perficit intellectum,vt ametur ibi figitur. Sed actiua ad aliud ordinatur,scilicet ad subueniendum proximo,nec ibi figitur

sed vt proximus inde in deum proficiat. Vnde in psalm. xxvj. Vnam petij à domino hãc requiram, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitę meæ, vt videã voluntatem domini. Et Christus. Luc. x. Vnum est necessarium. Vnũquodq; autem perfectius est quod est propter se q̃ quòd propter aliud, sicut finis magis q̃ ea quæ sunt ad finẽ, vt sanitas melior medicina quæ ordinatur ad illã.

Sexta, quia contemplatiua consistit in quadam vacatione & quiete secundũm illud psal. xlv. Vacate & videte quoniam suauis est dominus. q. d. nõ potestis videre & gustare q̃ suauis est deus, quod pertinet ad contemplationẽ: nisi vacando & cessando ab operibus: sed actiua consistit in motu, sicut dicitur prælato cuilibet. Prouerb. vj. Discurre, festina, suscita amicum tuum, ne des somnũ oculis tuis: perfectior autem est quies q̃ motus ceteris paribus. vnde beatus Augu. in xix. lib. de ciui. dei. Ocium sanctum scilicet cõtemplatiuæ vitæ quærit charitas veritatis. s. diuinę, cui maximè intendit contẽplatiua. Et signanter dicit ociũ sanctum ad excludendum ocium pigritiæ, quod est malũ & sentina omnium vitiorum. Vnde beatus Bernardi. ait. Vacare deo non est ocium scilicet malum, sed negocium negociorum. Est enim exercitium vitæ beatæ secundũm illud beati Augu. in fine de ciuitate dei. ibi, vacabimus & videbimus, videbimus & amabimus, amabimus & laudabimus sine fine.

Septima ratio est, quia contemplatiua est secundũ diuina, actiua secundũ humana. Quis autem dubitat diuina humanis præferenda, sicut creator creaturæ? vnde beatus Augu. super Ioannem. In principio erat verbum. ecce q̧ Maria audiebat, id est contemplatiua cui vacat. s. audiendo diuina. Et verbum caro factum est. ecce cui Martha ministrabat, id est actiua scilicet humanitati ęgenti ministrando & subueniendo. Ipsa etiam consideratio mysteriorum Christi. s. natiuitatis, vitæ, passionis, & huiusmodi ad contemplationem pertinet: manuducentes nos ad contemplationem diuinitatis secundũ illud quod cantatur in præfatione. Dum visibiliter deum cognoscimus, id est mysteria humanitatis. Per hunc in inuisibilium amorem rapiamur.

Octaua ratio, quia contemplatiua est magis secundũm id quod est proprium homini. i. secundũm intellectum. In operationibus autem vitæ actiuæ cõmunicant nobis etiã vires inferiores, quæ sunt communes nobis & brutis. vnde in psal. postq̃ posuit id quod est cõmune nobis & brutis, dicit. hoĩes & iumenta saluabis domine. subdidit post quod est speciale homini scilicet. In lumine tuo videbimus lumen. vnde & ipsa contemplatiua vita transfert ad quandam mẽtis libertatem vires inferiores, quæ deseruiũt actiuæ in moderatione passionum, & in alijs habet quandam seruitutem. vnde & Boetius de cõsolat. philosophiæ ait. Liberiores animas necesse est esse, cũm se in mentis diuinæ speculatione conseruent, minus verò cũm dilabuntur ad corporalia. Et beatus Gregorius super Ezechielem dicit, quòd actiua vita seruitus, contemplatiua libertas vocatur.

Nonam causam secundũm Thomam ponit Christus scilicet quia diuturnior: cũm dicit. Maria optimam partẽ elegit, quæ non auferetur ab ea, vt scribitur Lucæ x. in fi. vbi Augu. dicit: non tamen malam elegit Martha, sed illa Maria meliorẽ: audi vnde meliorẽ, quia non auferetur ab ea. Auferetur quãdoq; onus necessitatis, id est opus in quo exercetur actiua, scilicet pascere esurientem, docere ignorãtem, & huiusmodi, quę sunt hic necessaria. Sed in vita beata ista indigentia non habetur: sed æterna est dulcedo veritatis, quæ habetur ibi, quod pertinet ad contemplationẽ.

Has nouem causas seu rationes excellentiæ vitæ contemplatiuæ ad actiuam ponit beatus Thomas in loco præallegato: quas refert Antonius Florentinus in iij. parte suæ summæ. tit. x. c. iiij. §. ij. vbi addit decimam quę est.

Contemplatiua vita est maioris meriti. Vnde beatus Gregorius vj. moralium ait. Magna sunt vitæ merita actiuæ, sed contẽplatiuæ potiora. quod sic declarat Thomas ij. ij. q. clxxxij. articu. ij. Radix merendi est charitas. Hęc autem consistit in dilectione dei & proximi. Diligere autem deum secundũm se est magis meritorium, q̃ diligere proximum: & ideo directius pertinet ad dilectionem dei, est magis ex suo genere meritoriũ: q̃ illud quod pertinet ad dilectionem proximi, quæ est propter deum. Contemplatiua autem directè & immediatè pertinet ad dilectionem dei. Actiua autem directè ad proximum ordinatur. Quia satagit circa frequens ministerium: & ideo contemplatiua est maioris meriti q̃ actiua. Et hoc est quod inquit beatus Gregorius in iij. homi. super Ezechi. Contemplatiua maior est merito q̃ actiua, quia hæc in vsu præsentis operis laborat: in quo scilicet necesse est proximis subuenire. Illa verò sapore intimo venturam iam requiem degustat. s. in cõtemplatione dei. hæc ipse Antoninus Florẽtinus vbi supra & Lucas de Penna in l. ij. C. vt dignitatum ordo seruetur. allegat illud dictum Grego.

Vndecima causa est, quia vita contẽplatiua est tutior, licet actiua sit fructuosior. c. nisi cumpridem. §. nec putes. extra de nunciatione. vt tenet Lucas de Penna in loco hic ante citato. & Cardinalis Zaba. in d. §. nec putes.

Duodecima causa, quia vita contemplatiua est celsior, vt est tex. in authen. de monachis. in prin. & ibi gl. in verbo, celsiorem. colla. j.

Dicit tamen Zabarella in d. §. nec putes. q̧ vtriq; præfertur mixta ex vtraq;, vt in d. §. nec putes. & vt ibi etiam dicit se habent vt excedentia & excessa. gloss. j. in c. sancta quippe. ij. q. vij. quam vitã mixtam etiam multum cõmẽdat Anto. Florẽtinus in prędicto loco. §. iij. & dicit eã fuisse seruatã à prophæta Dauid, vt habetur psal. lxij. vbi ait. Labia mea laudabũt te. Laudatur deus labijs oris admonendo & prædicãdo, quod est præcipuum in vita actiua. Laudatur deus labijs, ore, & corde, in oratione, cogitationibus, & affectibus deuotis, quod spectat ad cõtemplatiuã. vtraq; psalmistã non est dubiũ habuisse, actiuam in gubernatione regni, contemplatiuam in ędítione & decãtatione psalmorũ. Hãc vitam mixtã Christus vt perfectissimã tenuit, & in se ostẽdit. s. orando, & in deserto, & in mõte, & morte: & aliqñ erat pernoctãs in oratione, vt referũt euangelistæ. & aliqñ prædicãdo, sanando infirmos, corrigẽdo homines, pascendo famelicos, vinum procurando in nuptijs ęgentibus, consolando afflictos, vt Martham, Mariã, & alios. Hanc mixtam tenuerũt apostoli perfectissimi prędicando. Vñ ait Petrus ad sedandũ murmur exortum in ecclesia primitiua. Non est ęquũ nos dimittere verbum dei & ministrare mensis, eligite vobis &c. Nos verò orationi & prædicationi vacabimus. Actu. vj. Hęc mixta etiam figuratur in Lazaro resuscitato (cuius corpus & caput præter mãdibulam inferiorẽ iacet in hac ciuitate Heduen.) qui post eius resuscitationem factus fuit episcopus Massilien. & fuit frater Mariæ Magdalenæ & Marthæ. Vnde dicitur Ioan. xj. Diligebat Iesus Martham, designãtem

tem actiuam, Mariam contemplatiuam, & Lazarum tenentem mixtam. Vtranq; etiam tenuerũt & complexi sunt illi eximij prophætę, Elaias, Ieremias, & Moyses.

Alio stylo Celius libro lectionum antiquarum xiiij.c. xliiij. distinguit & illustrat vitam cõtemplatiuam ab actiua post beatum Thomam. In intellectu (inquit) speculatiuã considerare vim possumus, cuius est finis veritatis cognitio: & practicã, cuius est finis operatio. Et ideo duplex adsignatur hominis felicitas. Vna speculatiua, quę est operatio ex virtute perfecta, contemplatiuaq; quam sapientiam dicimus. Altera verò practica, quæ hominis est perfectio ex virtute actiua, quæ vocatur prudentia. Est autem operatio quædam iuxta prudentiam, & speculatio ex sapientia hominis: quatenus id agit solus. Est & quædam prudentiæ operatio & speculatio ciuitatis totius: q̃obrẽ in perpensionem venire actiua & speculatiua hominis felicitas põt iuxta seipsum, potest & ciuitatis vniuersi.

Forsitam verò hac parte aliquis quæreret, actiua ne vita pręcellat contemplatiuam, an contra omnino sentiendum. Idem doctor sanctus in explicatione septimi Polyticorum libri. speculationem cõmonet longè anteire, & pręterea ex iunioribus aliqui non neglexerũt, tamen M. Tullij sententia depromitur. Multi (inquit) & sunt & fuerunt qui eam, quam dico trãquillitatem expetentes, à negotijs publicis se remouerunt, ad ociumq; profugerunt. in his & nobilissimi Philosophi, longeq; principes, & quidam homines seueri & graues, nec populi, nec principum mores ferre potuerunt. Et mox paulo facilior quidem & tutior, & minus alijs grauis aut molesta est ociosorum vita. Fructuosior autem hominum generi, & ad claritatem amplitudinemq; aptior eorum, qui se ad rempublicam & ad magnas res gerendas accommodauerunt. Quapropter & his forsitam concedendum sit rempublicam non capessentibus, qui excellẽti ingenio doctrinæ sese dediderunt. Et ijs qui aut valitudinis imbecillitate, aut aliqua grauiore causa impediti à repub. recesserunt. Cùm eius administrandæ potestatem alijs laudemq; concederent. Quibus autem talis nulla sit causa, si despicere se dicãt, quæ plerịq; admirentur. Imperia & magistratus: his non modo non laudi, verũ etiam vitio dandum puto. Augustini quoq; non negligenda sententia, quæ parte ista vicem implebit auctarij. Si quidem illud enarrãs prophæticum. Defecerunt oculi mei in ęloquium tuum. Duo (inquit) oculi sunt, mysticus acutior, moralis dulcior, Non est ocio mancipatus, qui verbo dei tãtum studet. Nec maior est qui extra operatur, quàm qui cognoscendæ veritatis studio incumbit. Ipsa item sapientia maximum est opus, & antefertur Maria quę audiebat Marthæ operanti.

Est alia vita quæ dicitur communis, quæ etiam laudãda est. Nam primo in statu naturæ ante peccatum erant omnia communia. vnde Isidorus. Ius naturale communis omniũ possessio, vt habetur prima di. & in primordijs status gratię ista vita erat, vt habetur Actuum iiij. erant illis omnia communia, vt habetur in c. dilectissimis xij. q. j. & durauit vsq; ad tempora Constantini, vt colligitur in illa causa. Item in statu futuræ gloriæ erũt omnia communia. vnde Beda super illud. Actuũ iiij. Qui ita viuunt, vt sint omnia cõmunia in domo cœnobitæ vocãtur: quæ vita tãto felicior est, quantum statum futurum imitatur, in quo erunt omnia communia. Cùm ergo, vt dicit Ioan. de Turrecremata in d. c. dilectissimis. in v. col. non sit reperire meliorem statum naturæ quàm ante peccatum, nec gratię q̃ primitiuum, nec gloriæ q̃ futurum: manifestum est quòd felix status est vitæ communis quæ talis status naturę, gratiæ, & gloriæ imitatur. De vita anachoritarum seu eremitarum Hieronymus plura scripsit illam amplissimè laudãdo, vt etiam amplè refert Ioannes Ludouicus Viualdus in suo opere regali. in tractatu. de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ. in ca. anachoritæ pro Christo asperas elegerunt solitudines.

Lucas de Penna in d. l. ij. colũ. iij. C. de dignitat. libro xij. dicit quæ sunt notanda describendo vitã quæ est propriẽ vigor animæ: quia vim tenet viuendi, nascendi, & crescendi. Quandoq; accipitur pro actu viuẽdi irreprehensibiliter iusto & recto, vt in d. l. ij. ad hoc etiam. l. cũ filio. ff. de legatis iij. post principium. vel vita est bonorum lętitia miserorum mœstitia, expectatio mortis. Ita bona & recta vita cum fide ęligenda est. Nam si vita deest, fides meritũ non habet j. q. j. c. fertur. Et sanctus est domino in hac vita sub inferiore habitu irrreprehensibiliter domino famulari, q̃ alta indebitẽ appetendo damnabiliter in profundum demergi. c. de his. l. distinc. & plura alia ibi singularia de vita scripsit, quæ ita hic essent extra propositum, sicut sunt ibi posita per eum.

De huiusmodi vita contemplatiua Phylo Iudæus natione Alexandrina scripsit librum vnum: & Prosper episcopus Reginensis tres.

TRigesimaquarta consideratio erit de legibus diuinis, quæ sunt duæ, scilicet lex veteris testamenti, & lex noui testamenti. & ista lex primò de per se est excellentior omnibus alijs legibus humanis propter quatuor secundũ Thomam ij. ij. q. xij. articulo iiij.

Primò propter cohibitionem omnis criminis: quoniã, vt ait Augu. de libero arbitrio. Lex humana non potest omnia mala quæ fiunt prohibere vel punire: quia dũ auferret mala omnia, sequeretur q; multa bona auferrentur, & impediretur vtilitas boni communis, quod est necessarium ad humanam vitam. Vnde Augu. Tolle meretrices de ciuitatibus, & implebis omnia libidinibus: quia accederent homines ad nuptas, virgines, vel alias corruptelas vnde scandala sequerentur. Lex autem naturalis vt in pluribus obscurata erat, & multa peccata ignorabãtur esse mala, & ideo vt nullum malum improhibitum & impunitũ remaneret: fuit necessarium dari legem diuinam, quæ nullum permittit peccatum. Et ideo dicit psalmista. psalmo xviij. Lex domini immaculata, id est nullam permittens peccati turpitudinem.

Secundò, ratiõe directionis mẽtis: de his etiã põt homo legem ferre, de quibus põt iudicare. Iudicium aũt hominis non põt esse de interioribus animi motibus, vel volũtatibus quæ latent, sed solum de exterioribus quæ apparent: q̃m, vt dicit Vrbanus papa. De manifestis loquimur: occultorum enĩ aliàs secretorum cognitor & iudex est deus. xxxij. di. c. erubescãt. & lex dicit. Cogitationis pœnam nemo patiatur. de pœniten. di. j. c. cogitationis. & tamen ad perfectionem virtutis requiritur, quòd in vtriusq; actibus, scilicet interioribus & exterioribus homo sit rectus Lex autem humana non potest sufficientes cohibere & ordinare actus interiores mentis: & propter hoc necessariũ fuit, q; superueniret lex diuina, quæ prohibet actus etiam interiores vitiorum. vt illud Exod. xx. Non concupisces rem proximi tui. & illud Mat. vj. Qui viderit mulierẽ ad concupiscendum eam, iam mechatus est in eam in corde suo. & ideo dicit psal. ẽ. Cõuertens animas. quia exterio

res & interiores actus dirigit.

Tertiò, ratione certitudinis veritatis. Homo enim debet ſcire abſq; omni dubitatiõe quid debeat agere, & quid vitare: ſed per legem naturalem vel humanam non poteſt hoc ſcire, quod patet ex hoc, q̃a de rebus humanis ideo diuerſa iudicia dantur propter incertitudinem humani iudicij: & præcipuè de rebus contingentibus & particularibus, ex quibus diuerſæ leges & contrariæ feruntur. Vt ergo homo abſq; dubitatione aliqua ſcire poſſet quid ei agẽdum, quid ei vitandum, neceſſarium fuit vt in actibus proprijs dirigeretur per legem diuinam, de qua conſtat ꝙ errare non poteſt.

Quartò, ratione adeptiõis felicitatis. Per legem enim homo dirigit actus proprios ad vltimum finem. Si autem homo ordinaretur tantũ ad finẽ ſeu felicitatem naturalẽ, quę non excederet proportionẽ facultatis naturalis hominis, ſufficeret lex humana, ſed quia homo ordinatur ad finem ſupernaturalem. i. ad finem ęternæ beatitudinis quæ excedit facultatẽ humanæ vitæ: & ideo fuit neceſſaria lex diuina, per quã homo ordinaretur ad finem beatitudinis æternę. Lex enim diuina tradit ea quæ ſunt credenda fide, & ſacramenta, quibus homo iuſtificatur, & ad beatitudinẽ ſupernam tẽdit. Hæc autem non habẽtur lege naturali vel humana, & ideo bene dicitur pſal. xviij. §. alleg. Sapientiã præſtãs paruulis. i. humilibus. Sapiẽtia enim eſt notitia diuinorum, quę perfectè habetur in ſuperna beatitudine, nõ ĩ vita pręſenti. Et licet duplex ſit lex diuina, vt dixi ſuprà. Tamen illa quę eſt noui teſtamẽti, & ſic lex gratię, quæ eſt euãgelica, eſt dignior & excellentior q̃ illa quę eſt veteris teſtamenti, vt ſatis ſuprà dictum eſt in hac parte, in xx. cõſideratione. vbi de tribus ſectis mundi fit mentio.

Sed vlterius aduertendum eſt, ꝙ hæ duæ differunt nõ in ſpecie, ſed vt perfectum & imperfectum, ſicut puer & virilis ætas. vnde Apoſtolus ad Galath. iij. & iiij. Statum veteris legis puero exiſtenti ſub pędagogo, & legem nouam ſtatui viri, ſcilicet perfecti, comparauit.

Attẽditur aũt iſta perfectio & imperfectio q̃tũ ad tria.

Primò, ex parte finis vltimi, quia lex vetus ordinabat homines ad bonum ſenſibile & terrenum. Lex verò noua ordinat ad bonum intelligibile & cœleſte. vnde Chriſtus in principio ſuæ prædicationis ſtatim inuitauit ad regnũ cœleſte dicens. Math. iiij. Pœnitẽtiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum.

Secundò, ex parte officij, quia lex vetus cohibebat manum, noua autem animum: quamuis enim in veteri lege prohiberetur malus affectus, vt patet in nono & decimo præcepto decalogi: non tamen puniebatur per legem talis tranſgreſſio.

Tertiò, ex parte motiui, quia lex vetus inducebat ad obſeruantiam metu pœnarum, quas taxauerat. Lex autẽ noua hoc facit amore, qui infunditur in cordibus fidelium per gratiam Chriſti: hæc Thomas j. ij. q. xij. arti. v. & ij. ij. q. cviij. articu. j. Et facit textus in ca. hæc autem. §. ex his omnibus. xxiij. q. iiij. vbi dicit. In lege veteris teſtamenti corporalis pœna ſtatuta eſt. In lege verò euangelij omni peccanti per pœnitentiam venia promittitur. Vnde illa incœpit à terrore, dicẽs: Exodi xx. Ego ſum domin9 deus zelotes, viſitans peccata patrũ in filios vſq; in tertiam & quartam generationẽ. Hæc verò à leuitate manſuetudinis & miſericordiæ: ita inquiens. Beati pauperes ſpiritu, beati mites, beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur, Mat. v. In illa dicebatur. Qui fecerit hoc vel illud, morte moriatur. In iſta dicitur. Gaudeo ſupẽr vno peccatore pœnitentiam agente, magis q̃ ſuper nonaginta nouem iuſtis qui non indigent pœnitentia. Lucæ xv. & vt vniuerſaliter dicatur. In lege populus ille rudis ſeruili pœnarum timore cogebatur: vnde & legem in pædagogum accepit. In euangelio autem populus gratiæ liber & adultus filiali amore, & hæreditatis certitudine ad cultum diuinę ſeruitutis inuitatur. hæc in dicto §. ex his omnibus. & ibi Ioan. de Turrecremata, qui ſatis prædicta declarat. & de huiuſmodi lege euãgelica, quę eſt diuina & noui teſtamenti, videatur amplè Antoninus Floren. prima parte ſuæ ſummæ. titu. xv. c. vnico. in ſeptem. §. qui ibi ponuntur: vbi omnia prędicta latius explicantur, & multa ſingularia. Et de lege Moſaica ſeu veteris teſtamenti habetur etiam in dicta prima parte, tit. xiij. c. j. vſq; ad finem illius tit. vbi amplè.

De legibus verò humanis quę inter eas ſit excellentior aut dignior, videatur ipſe Anto. Florentinus in dicta parte. ti. xiij. c. j. §. ij. qui dicit, ꝙ lex naturalis excedit alias leges humanas in tribus, in dignitate communitatis, in firmitate immutabilitatis, & in prioritate tẽporalitatis. quæ ibi amplè declarantur: & de hoc infrà in ij. conſideratione ſequenti. Sed inter alias leges humanas Franciſcus Patritius lib. j. de inſtitutione reipublicæ. titulo v. laudat leges xij. tabularũ ex dictis Ciceronis in lib. de oratore ad Quintum fratrem craſſum loquentem.

TRigeſimaquinta conſideratio. Quia ex autoribus legis diuinæ. ſ. veteris teſtamenti fuerunt principaliores prophetæ, ideo eſt videndũ de quatuor gradibus prophetię, & quis illorum præcellat, ita ꝙ inter prophetas videamus quis illorum ſit excellẽtior. Ante diſcuſſionẽ iſtorum præſuppono cum Celio lib. antiquarum lectionum xiiij. c. xlj. ꝙ prophetia ſecundùm Caſſio. eſt inſpiratio diuina rerum euentus immobili veritate denuncians, vt verò plenius abſolutiusq; dicatur prophetia cognitio exigitur intellectualis, ſicuti Daniel. x. comprobatur. ꝙ ſi intelligentia nõ contingat nõ propriè dici prophetiam, ſed tñ dici poteſt videns, ſicuti Pharao ſpicas vidit. Gene. xlj. Et Balthaſar manum ſcribentem in pariete. Daniel. v. Ille dormiens, hic vigilans, neuter tamen eorũ propheta. Cęterum nec in morte ſaluatoris Cayphas, cũm dixit Iudęis, Expedit enim, vt vnus moriatur pro populo. Ioannis xviij. Et quia ex ratione prophæticæ veritatis eſt cognitio: vnde fit, vt pro eius varietate profluant prophætici gradus. Is namq; excellentiſſimus eſt, vbi paribus reliquis clarior eſt intelligentia, dumtamen prophætię limites nõ tranſcendat.

Ergo gradus primus eſt, cũ videt qs & intelligit, velut Ieremias ollam vidit ſuccẽſam, & faciẽ eius ab aquilone, vt habetur Ieremiæ j. quo ſignificari intellexit Babylonici regis exercitũ ciuitatem Ieruſalem exuſturum.

Secundus gradus eſt vbi videtur nihil, ſed inſtruẽs vox auditur. Hic verò eſt priore excellẽtior, quoniã veritatem expreſſius præmonſtrant voces, ſicut habetur j. Regũ iij. c. Samuel audiuit vocem domini ſibi loquentis.

Tertius gradus eſt, cũm non vox tantum auditur, quę inſtat, ſed videtur etiam qui loquitur, quæ res adhuc creditur anguſtior. Cæterum vel iſta contingunt in quiete: vocanturq; à theologis reuelationes per ſomnia, vel dum vigilamus: à iunioribus dicuntur viſiones, qui eſt præclariſſimus modus: quoniam & mentis fit illuſtratio maior, quæ quamuis ſenſuum vi exteriorum diſtracta,

intelligibilem

intelligibilem tamē supernaturalium veritatem percipit, q̃ nō fit in somno sensibus quietis. Porrò prophęticus ille modus qui raptu contingit vel extasi ad eum fermè vocatur qui est in quiete, quia tunc exteriore sensu nō vtimur sicut nec in somno.

Adhuc gradū statuunt quartū, vbi apparitione nulla figuræ cuiuspiā, vel sensibus signi occultorū intelligibilis veritas percipitur reuelatiōe diuina. Cuiusmodi cognitio summo prophętę Dauid contigisse dicitur, super quem spiritus dñi à die vnctionis directus est. vt habetur primi Regum xvj. vt extunc gratiā prophętādi haberet. Et iste gradus est excellētior cæteris. Ex quo dicitur, q̃ propheta Dauid est excellentior, vt per plura demonstratur per Nicolaum de lyra in proœmio lib. psalmorum. vbi amplissimè ponit istos quatuor gradus prophętiæ. & dicit hūc vltimū excellentiorē alijs. tertiū verò secūdo. & secundū primo. & de hoc vltimo ꝓbat sic. Sicut enim ille diceret melioris ingenij, & clarioris qui caperet veritatē conclusionum geometricaliū sine descriptione figurarū sensibiliū, q̃ ille qui capere non posset absq; tali descriptione, sic in cognitione prophętica illa mens videtur excellentius diuinitus illustrata, quæ veritatem intelligibilem capit absq; sensibilibus signis, cuiusmodi sunt figuræ & voces supradictę, q̃ illa quę capit sub talibus signis sensibilibus. ita de Lyra in prædicto loco. & ibi multis modis comprobatur, q̃ Dauid fuit eximius prophęta & excellentior, licet multum de Moyse arguat. & idem de Dauid tenet Anto. Florentinus in tertia parte suæ summæ. titu. xiiij. c. xiiij. §. ix. in medio. de psalmis Dauid. De laude vtriusq; plenè in cano. vt cognouerunt. de pœni. dis. ij. vbi dicitur, q̃ de rege Dauid tulit testimoninium dominus dicens, vt habetur Actuum xiij. Inueni hominem secundū cor meū, qui faciet omnes voluntates meas.

TRigesimasexta consideratio erit de iuribus, q̃d scilicet iurium sit excellentius. Nam clarū est, q̃ ius naturale est immutabile per quodcūq; aliud ius. cū vt dicit Iustinianus in §. sed naturalia. institu. de iure naturali gentium & ciuili. sed naturalia quidē iura, quæ apud omnes gentes perequè obseruātur, diuina quadam prouidentia constituta, semper firma, atq; immutabilia permanent. Et ibi plenè doctores de huiusmodi immutabilitate huius iuris, & ideo dicemus, q̃ hmōi est dignius alijs tribus de causis.

Primò, ratione cōmunitatis, de qua cōmunitate habetur amplè per doctores nostros canonistas in ca. dilectissimis. xij. q. j. vbi Ioan. de Turrecremata. & per beatū Thomam prima qō. ij. articu. iiij. vbi dicit q̃ ius naturale est cōmune omnium nationum. & text. in ca. ius naturale. j. dis. & declarant amplè ibi glos. & doctores.

Et etiam hoc iure naturali omnia sunt cōmunia. dicto cap. dilectissimis. & omnium est libertas. dicto cap. ius naturale. quod nō solum seruatum legitur à Christicolis primitiuæ ecclesiæ. De quibus legitur Actuū iiij. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, nec quisq; eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat. Sed etiam ab antiquis philosophis traditū inuenitur. vnde & apud Platonem, illa ciuitas ordinata traditur, in qua quisq; proprios nescit affectus, id est aliquid non habet propriū. viij. dis. cap. primo. beatus Thomas in loco suprà allegato. articu. v. dicit ius naturale dupliciter cōsiderari, prout etiam refert Antoñ. Florentinus in prima parte suæ summæ. tit. xiiij. c. primo. §. ij. vbi videri potest. sed Io. de Turrecremata in dicto ca. ius naturale, dicit cōmunitatē cōsiderari debere quadrupliciter, quæ cōsideratio soluit omnia dubia, quæ possunt fieri in hoc casu. Cūm, vt dicit, cōmunitas rerum potest iuri naturali attribui: non quia ius naturale dicet omnia esse possidēda cōmuniter, & nihil esse quasi proprium possidendum, sed quia secundū ius naturale non est distinctio possessionū: sed magis secundū humanum conditum, quod pertinet ad ius positiuū ad vitādum discordias quæ oriri solet ex cōmunitate rerum, vt ait Aristoteles ij. politicorū. ita dicit sanctus Thomas secūda secūdę, qōne lxvj. articu. ij. cui dicto Aristotel. concordat expressus textus in l. cūm pater. §. dulcissimis. in fine. ff. de lega. ij. Ideo nemo inuitus cogitur stare in cōmunione. text. ad literam in l. si quis sortem. §. si centum. ff. de cōditio. indebiti. & l. fina. C. cōmuni diuidundo. Et naturale vitium est negligi q̃d cōmuniter possidetur. tex. in l. meminimus. C. quādo & quibus quarta pars debetur. lib. decimo. Nec valet pactum, ne perpetuo diuidatur res cōmunis, ita q̃ nunq̃ fiat de illa diuisio, sed semper remaneat cōmunis. tex. ad literā in l. in hoc iudicium. §. si cōueniat. ff. cōmuni diuid.

Secundò modo pertinet ad ius naturale cōmunitas rerum, intelligendo pro tempore extremę necessitatis. vnde sanctus Thomas secūda secūdę, qō. xxxij. artic. vij. dicit q̃ in casu extremę necessitatis oīa sunt cōia. Et ideo dicit glo. super illud Ambro. Propriū nemo dicat, quod cōe est. i. cōmunicandū. q̃d plusq̃ sufficeret sumptui etiam violenter obtentum est. ca. sicut hi. xlvij. dis. vnde tunc licet ei qui necessitatem patitur accipere de alieno ad sui sustētationem, si nō inueniat qui sibi dare velit. Et idem Tho. q. lxvj. arti. vij. dicit q̃ vti re aliena in casu extremę necessitatis non tenetur ratione furti proprie loquēdo: quia per talem necessitatem efficitur suū illud q̃d quis accipit ad sustentandam propriā vitā. dixi plene de hac materia in cōmentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundię. in tit. des iustices. §. v. in glos. s'il na grace. versi. primus ergo casus.

Tertiò modo cōmunitas rerum ascribitur iuri naturali quantum ad vsum, quemadmodum Aristoteles ij. Politicorum ad Socratem loquens ponit, q̃ possessiones debent priuatim, id est vt proprię possideri: quia cūm vnusquisq; natus sit plus curę impendere proprio q̃ cōmuni, nunq̃ ita diligenter colerētur possessiones cōmuniter possessę, sicut priuatę. d. l. meminimus. §. naturale. quippe vitium est negligi quod cōmuniter possidetur. C. qñ & quibus quarta pars debetur. lib. x. vsus tamen earū debet esse cōmunis secundū illud prouerbiū, q̃ amicorū sunt omnia cōmunia. de quo habetur in ca. dilectissimis. xij. q. i. Amicorum enim in vsu nihil est habere diuisum. vnde Boëtius lib. ij. de cōsolatione dicit. Nullus boni nō in cōmune deducti est iocūda possessio. Et videtur hic vsus rerum fundari in amore naturali, qui est hominis ad hominem.

Quartò modo cōmunitas rerum potest dici esse de iure naturali: scilicet pro statu innocētiæ. de isto modo sanctus Thomas in prima parte. q. xcviij. artic. primo. dicit, quòd in statu isto: scilicet naturæ corruptæ multiplicatis dominis, necesse est fieri diuisionem possessionum. quia communitas possessionis est occasio discordiæ. vt dixi suprà. sed in statu innocentiæ fuissent voluntates hominum sic ordinatæ, vt absque periculo discordiæ cōmuniter vsi fuissent, secundū quod vnicuiq; competeret de rebus quæ eorum dominio subdebantur. Cū etiam hoc modo apud multos bonos viros conseruet. hæc Thomas.

Ad idem est Albertus magnus in qōne de virtutibus. vbi dicit, q̃ vtrūque, scilicet tam omnia esse cōmunia

quod esse aliquid proprie, est de iure naturali: quia, vt inquit, secundū diuersos status vtriusq; sunt seminaria in iure naturali. In statu enī in quo nō est rapina, nec vsurpatio eius quod communi vsui est concessum dictauit ratio naturalis nihil esse proprium, sed in communi esse dimittendum sicut, & in commune creatum est. Sed variato statu & crescente malitia & rapina & rancore vtitur natura alio principio, vendicanda esse propria ad prouisionem suorum & pauperum, & tunc non est contra ius naturæ habere proprium tempore necessitatis cōmunicandum. In hoc Io. de Turre cremata ponit aliam doctrinam Alexandri de Hales quam videas in loco suprà allegato.

Secundò, ius naturale habet firmitatem immutabilitatis. Nam cūm alia iura humana frequenter mutentur, quia modo statuitur vnum, modo cōtrarium: ius naturale ab exordio creaturę rationalis cœpit, nec variatur tempore: sed immutabile permanet. ca. primo. §. primo. distinc. v. et supra dixi in principio huius considerationis. Et istam firmitatem multum amplè declarat Florentinus in dicto titulo xiij. c. primo. §. secūdo. vbi ponit quomodo aliquādo mutatur & variatur, imo etiam quandoq; variatur ius diuinum. Cūm, vt habetur in ca. non debet. de consanguinitate & affinitate. non debet irreprehensibile videri, si secundū varietatem temporum variantur & iura. Cūm deus ex his quæ in testamento veteri statuerit,

Tertiò, ius naturale alia iura humana præcellit, ppter prioritatem temporis. Est enim prius omni iure humano: quoniā, vt dicit Gratianus in ca. fi. in fine. dis. vj. ius naturale cœpit ab exordio creaturæ rationalis, qđ ius datum fuit Adæ per deum statim eo creato. Cūm, vt ait Philippus Bergomas lib. j. sui supplemēti cronicarū, dedit deus Adæ legē obseruandā inter homines, videlicet vt ad oēm actū, & omne verbum, & etiam omnē cogitationē talem in alterum haberet animū, qualē in se ab altero seruari cuperet, quia tūc æquitatis viā teneret, talemq; erga se alterū esse qualē in se neminē vellet. Ius verò consuetudinis post ius naturale seu naturalē legem exordium habuit, ex quo homines conuenientes in vnum cœperunt simul habitare, quod ex eo tempore factum esse creditur, ex quo Cayn ciuitatem ædificasse legitur, quod, cūm in diluuio propter hominū raritatem fere videbatur extinctū. Postea à tempore Nēroth reparatū siue potius immutatū existimatur, cūm ipse simul cum alijs alios cœpit opprimere, & alij sua imbecillitate eorū ditioni cœperunt esse subiecti. Ius autē cōstitutionis cœpit à iustificationibus, quas dominus tradidit Moysi dicens. Si emeris seruum Hebræū & c. de quo Exodi xxj. de ipso verò & alijs qui fuerunt inuentores legum humanarum apud diuersas nationes exprimit Isidorus quinto Aethimologiarum. c. primo dicens.

Moyses gentis Hebreæ primus omnium diuinas leges sacris literis explicauit.

Phoroneus rex Grecis prim⁹ leges, iudiciaq; cōstituit.

Mercurius Trimegistus primus leges Aegyptijs tradidit.

Solon primus leges Atheniensibus ędidit.

Licurgus primus Lacedæmonijs iura ex Apollinis autoritate confinxit.

Numa Pompilius, qui Romulo successit in regno, primus leges Romanis ędidit.

Deinde decem viri electi sunt ex Romanis, qui leges Solonis ex libris Græcis in Latinum sermonem translatas duodecim tabulis exposuerunt.

Leges autem redigere in libris primus Consul Pompeius instituere voluit, sed nō perseuerauit metu obtrectatorū, deinde Cęsar id facere cœpit, sed ante īterfectus est.

Nouæ à Constātino Cęsare cœperūt, & reliquis succedētibus factis ex prioribus īperatoribus codicē fecit Theodosius minor August⁹ ad similitudinē Gregoriani & Hermogeniani. hęc oīa Isidorus dicto lib. v. & transumptiuè. di. vij. per totū. hunc tn̄ codicē Theodosianū postea immutauit Iustinianus imperator, & fecit vnū codicē ex tribus. vt in tit. de nouo codice faciendo. in principio.

Lex euāgelica à Christo data fuit sub Tyberio imperatore, & postea per apostolos diuulgata vbiq; terrarum.

Lex canonica quantū ad canones generaliū cōciliorū (vt idē Isidorus ait in lib. vj. Aethimolo. c. xviij.) à temporibus Constantini cœpit. & habetur xv. di. in princi.

Decreta & decretales epistolæ summorū pontificum, quasi à principio ecclesiæ cœperunt. vt patet in actibus Apostolorū, de Decisione circa obseruantiam legalium.

Ex quibus patet, q; ius naturale est prius tēpore oībus alijs iuribus, & in hoc inter oīa primatū obtinet, vt in d. di. v. in principio. & etiā in dignitate. vt ibidem. & amplè oportet in c. ij. in fine. di. viij. vsq; ad finem. Et ad prędicta facit tex. in §. commodius. instī. de rerum diuisione. qui dicit. palam est vetustius esse ius naturale, quod cum ipso genere humano rerū natura prodidit. ciuilia autem iura tunc cœperunt esse, cūm & ciuitates condi, & magistratus creari, & leges scribi cœperunt.

Aduerte etiam, q; ius Romanorum omnibus alijs iuribus est excellētius, cūm sit commune. Alia verò sunt specialia, videlicet ius Longobardorum, ius Francorum, & cętera huiusmodi. Ita per plura declarat Lucas de Penna in l. j. col. vj. & vij. C. de conducto. & procurato. libro xj. vnaquæq; tamen patria tenet suum ius speciale excellentius, cūm si sit iuri Romanorū cōtrarium, seruādū est. imo etiam ius Romanorū in aliquibus patrijs nō approbatur, puta in Hispania. vt dicit Io. Lupus in rubrica. in principio. extra de donatio. inter virum & vxo. & in Gallia (cū Galli leges non receperint, vt notatur in c. de accusationibus iij. q. v.) Nisi inquantum ratione innititur, & ratio sic vult, nō quia lex hoc dicat secundū Bal. in l. nemo. in principio. C. de senten. & interlocutio. om. iudicum.

Aduerte, q; hic dicendum est de tribus præceptis iuris, & quod illorum excellat: & sunt hæc. & honestè viuere, alterum non lædere, & ius suum vnicuiq; tribuere. vt est textus in §. iuris præcepta. institut. de iustitia & iure. & in l. iustitia, §. primo. ff. eodem titulo. & in procemio Gregoriano, §. ideoq;. & ibi Bald. in fine dicti procemij facit turrim iustitiæ, quam dicit esse triangularem, id est de tribus fortissimis angulis constructam.

Primus quorū est, honestè viuas: & iste angulus est bonū diriges ad honestum, quod propriè appellatur bonū. Cū dicat Seneca, nullum bonū nisi honestū. & est secundū Bal. vbi supra bonum in se & ad se, & est tutela maiestatis regum. Et non immeritò pro angulo turris ponitur honestas. Cūm nihil honestum esse posset, quod iustitia vacet, prout dicit Tullius Officiorū primo. Hinc idem Tullius officiorum iij. q; ad honestatem nati sumus, eaq; sola expetenda est. & ibi multa de honestate.

Et, vt dicit Ambro. ij. Officio. Tantus est splendor honestatis, vt vitam beatam efficiat tranquillitas conscientiæ, & securitas innocentiæ.

Dicitur autem honestas secūdūm Isidorum libro decimo. c.

mo.cap.nono.& Archidiaco.in cap.erit autem lex honesta.iiij.distinctio.quasi honoris status.vnde honestum est quod sua vi trahit,& allicit dignitatem.Plus enim in iure desideratur honestas,quã iustitia,vt dicit ibi gloss. prima quæ allegat pro hoc cap.fina.xxxv.qõne tertia.& satis innuit textus,dum dicit.Erit autem lex honesta,iusta,possibilis secundũ naturam & secundũ consuetudinem patriæ. Requiritur ergo primò,ꝙ sit honesta secundũ naturam & consuetudinem patriæ,& iusta secundũ naturam & consuetudinem patriæ,& possibilis etiam secundũ naturam et consuetudinem patriȩ,aliàs non dicitur lex,nec potest esse vera lex,nec iustitia:quia vtrunqꝫ illorum requiritur, vt dicit ibi textus.ideo non sufficit quòd sit iusta & possibilis,nisi sit honesta & secundũ naturam,& secundũ consuetudinem patriæ.facit textus in dicto cap.fina.incipiente,porro.Imo honestas detrahit legum rigori. Cùm actiones furti non dentur patri contra filium,nec marito contra vxorem, nec econtrario,& hoc propter honestatem. De marito & vxore est textus in l.finali.§.finali.C.de furtis & seruo corrupto.& in l.si quis vxori.in principio.ff. eodem.& quòd non detur patri contra filium.textus in l. serui & filij.in principio.ff.eodem.& quòd non detur patri contra filium.textus in l.serui & filij.in principio.ff.eodem.& in l.qui seruo.§.item placuit.in dicto titulo. De patre & filio est textus in dicta l. si quis vxori.§.primo. Sic nec marito actio de dolo aduersus vxorem datur.l.prima.in fine.C.de iure dotium.Item nec actio rerum amotarum.l.secũda.vbi dicit textus. Constante matrimonio neutri eorum,neque pœnalis,neque famosa actio competit.C.rerum amotarum.Item nec filio datur actio de dolo cõtra patrem,nec ecõtrario l.non debet.ff.de dolo. Item fisco nõ permittitur rem quam vendidit retractare propter honestatem,& verecũdiam.l.prima & secũda.C.ne fiscus rem quam vendidit euincat.libro decimo.

Quȩquidem honestas in omnibus requiritur negotijs,maximè in l.condenda.dicto capi.erit.iiij. distinctio. et in cano.præcedenti qui est secũdus in ordine.vbi dicit textus.Præterea in ista cõstitutione legum,maximè qualitas cõstituendarum obseruanda est.vt contineat in se honestatem,iustitiam,possibilitatem,& conuenientiam.Nota verba,honestatem & cõuenientiam.vnde Cicero tertio officiorum ait.Recta cõuenientia & constantia natura desiderat,aspernaturqꝫ cõtraria,& si ad honestatem nati sumus,eaqꝫ aut sola expetenda est, aut certè omni pondere grauior est habenda,quã reliqua omnia. & naturæ ratio est lex diuina & humana, & inter alia ꝙ pro amico solum faciendum quãtum religio & honesti ratio patitur,& qđ in publicis cõsultationibus honestum præponẽdum,neqꝫ vllum cõsilium esse dãdũ,quod cum honesto repugnet. Item in contractibus honesti ratio consideratur.clarè ostẽdit Cicero in præfato libro.& ibi vide exempla & regula iuris.ff.semper in contractibus.

Quomodo autem esse potest,ꝙ inter illũ & illam qui se matrimonialiter coniungunt,sit honestas,si fiat insciis pater & mater,& contra eorum voluntatem,quomodo potest esse conuenientia si sit disconuenientia inter patrem & filiam propter contemptum patris & inobedientiam filiæ erga patrem.Quid enim peius est erga patrem,ꝙ id quòd fit contra ciuilem & naturalem rationem? Maximè quia expresse honestas requiritur in matrimonio,vt est textus in l.adoptiuis.§.primo.ibi,quoniam in contrahẽdis matrimonijs naturale ius,& pudor inspiciendus est.& in l.semper.ff.de ritu nuptiarum.vbi dicit textus. Semper in cõiunctionibus non solum quod licet cõsiderandum est, sed & quod honestum sit.quam legem ad hoc allegat glo. in verbo,honestè viuat.in dicto procemio Gregoriano.§. ideoqꝫ post glossas iuris ciuilis.in verbo,honestè.in dictis §§.iuris pręcepta.suprà allegatis.

Et dicunt omnes doctores,nec aliquis discrepat in locis infrà allegandis,ꝙ consensus patris de honestate saltẽ requiritur in nuptijs contrahendis,quȩ non est ita vilipendenda,cùm sit de substantialibus legis,quod ex voluntate vnius papȩ possit tolli.Cùm per hoc fieret pręiudicium scandalosum vniuersali populo Christiano,saltem maiori parti.Cùm maior pars,imo maxima sit coniugatorum,& filias habentium,ꝙ aliorum.

Et ideo videtur,ꝙ si iuuenis per sollicitationes suas inducat filiãfamilias cautelis,dolo,machinationib⁹,& persuasionibus ad eidem ꝓmittendũ per verba de pręsenti sine voluntate patris in cuius est potestate,& eam de pudicitia interpellauit,aut se eam interpellasse iactauit.Maximè quãdo habet patrem & matrem,& cõtra voluntatem eorum,ꝙ ex quo inhonestè legit.& in hoc nulla est honestas sed potius iniuria facta patri & matri:quia contra ciuilem et naturalem rationem hoc fit.vt dicit textus in §.primo. institu.de nuptijs.Cùm quo videtur concordare textus iuris canonici.in cap.non omnis mulier.in fine.xxxij.qõne secũda.Et fuit ordinatio Sotheris papȩ xiij.de qua habetur per Platinam in sua cronica de vitis pontificum.etiam per Philippum Bergomatẽ in supplemento cronicarum libro viij.vbi inter alia fuit statutum & ordinatum per eũ, ne qua haberetur vxor legitima,nisi quam sacerdos ex instituto benedixisset,& quam parentes solẽni pompa Christiano more marito collocassent:quam etiam paranymphȩ de more custodiuissent, pręcauentes multa pericula quæ in nouas nuptias euenire solent ex præstigijs & magicis artibus quorũdam improborum. Istud etiam fuit ex ordinatione Euaristi papȩ vt probat textus in ca.ij.xxx.q. v.ita ꝙ si postmodum pater contradicat & agat cõtra talem iuuenem de iniuria sibi illata,& de sollicitatione & matrimonij interpellatione secundũ textum in l.sollicitatores.ff.de extraordinarijs criminibus.& de pœniten.dist. j.c.sollicitatores.vbi volunt textus,ꝙ sollicitatores nuptiarum alienarũ,& matrimoniorum interpellatores extraordinariè puniantur. Et etiã ex ẹdicto de seruo corrupto,qđ habet locũ in filia sollicitata.l.& tantũ.ff.de seruo corrup. Et facit l.aduersus eum.C.de furtis & seruo corrupto.vbi dicitur ꝙ sollicitans tantũ seruum,actione serui corrupti potest cõueniri,& non tantũ puniendũ est factum licet nõ sit perfectum,quia per eum non stetit quin corrumperet, quod potest trahi in malum exemplum.l.si quis seruo. C. eodem.& ibi glos.fina.extẽdit etiam ad filium sollicitatũ, cùm eadem sit æquitas.Etiam facit quoniã sicut venditione serui vel filij cõmittitur crimen legis Fauiæ de plagiarijs contra vendentes,ita contra sollicitantes:vt est textus in l.prima.& in l.abducti.C.ad legẽ Fauiã de plagiarijs. et facit text.in l.non statim.ff.eodem. In quibus venit de honestatio famȩ & dignitatis,ꝙ ipsa filia non tenetur cõtrahere matrimonium cum tali iuuene,qui sic eam inscio patre sollicitauit, & persuasionibus induxit,eo quia in totum deficit honestas, quæ est vna pars legis,& sine qua lex esse non potest.dicto cap.erit autem lex honesta.imo qđ fortius est,istud est contra ciuilem & naturalem rationem,vt dixi,quæ non potest mutari,cùm ius

naturale sit immutabile. imo non solum contra honestatem: sed etiam generat scandalum contra patrem, qui ita est spretus, quòd habet iustam causam exhæredādi filiam, vt est textus in authē. sed si post. C. de inofficio. testamen. & in §. aliud quoque capitulum. in authenti. vt cùm de appellatione cognoscitur. vbi est textus multum formalis. & Paulus de Castro in dicta authen. sed si post illam ad hoc notat. & istud tenet Bald. in authen. res quæ. C. cōmunia de legatis. & in l. fina. C. de dotis promissione. & dicit idem Baldus in l. omnem. ad finem. C. ad Tertulianum, quòd istud inducit odium capitale, vt refert Ioannes Lupus in repetitione. cap. per tuas. folio lxxxvj. numero decimo. extra de donatio. inter virum & vxorem, vbi permulta tenet quòd hoc casu potest exhæredari. & ibi multa singularia, & multa notanda allegat, quæ possunt videri. & dicit Paulus in dicta authen. sed si post, quam legit cum l. si filiam tuam. C. de inofficio. testmen. quòd etiam habet locum illa authen. de iure canonico. quod non placet domino meo Iasoni. in l. ij. §. quod si in patris. colū. vj. ff. soluto matrimonio. Quod dicit intelligendum Guilielmus Benedicti in sua repetitione cap. Raynutius, in verbo, dotem, numero xxxvj. extra de testamentis. si filia non spectasset tempus consuetum nubendi secundū morem patriæ. vt quia nupsisset personæ indignę. & fortè idem (vt dicit) si nupserit personæ dignæ & condecenti, patre ignorante, aut inuito, non expectato dicto tempore consueto, quia tunc pater non teneretur ei dotem constituere, ex quo pręcessit culpa filiæ sic imprudenter ac irreuerenter se habentis erga patrē. Non enim expectare debet quis auxilium, aut iuuamen ab eo quem contempsit. dicit text. in l. litigatores. ff. de arbitris. Aut si filia infrà vigintiquinq; annos vitam elegerit inhonestam: meritricando, quo casu credit idem Guillielmus quòd. §. si alicui. dicta authen. remanet hodie incorrectus de iure canonico, quia ius canonicum solum se intromittit de matrimonijs in libertate relinquēdis, & non de meretricijs suadendis. Ex quo efficax esse videtur consuetudo Aruerniæ de qua in titu. de successio. arti. xxxvj. consuetu. dictæ patrię. dicens q filia nubens viro indigno seu indecenti absq; consensu patris, nō potest aliquid quærelare in bonis eiusdē. quod an valeat tale statutum, vide Decium in l. nuptias. ff. de regulis iuris.

Sed quicquid dicat, nō credo, q filia quæ fecit promissiones matrimoniales sub persuasionibus talis iuuenis, teneatur ad implendum matrimonium cum eo. Tum quia vt clarum est, in hoc iniuriam fecit patri, quæ etiam videtur esse ad mortem, ex quo puellam interpellauit de impudicitia, imo se iactauit illam interpellasse, vt est tex. ad literam in d. l. & c. sollicitatores. quasi in fine, ibi, aut mulierē puellam ve interpellauerit, punitur capite. Nam ex his orta est inimicitia capitalis inter patrem & talem iuuenem, ita pater eundem iuuenem prosequi pōt ex prædictis persuasionibus & interpellationibus etiam criminaliter: cùm etiam de matrimonio interpellauit, quòd dicit fuisse eo quia dicit eam esse suam vxorem per promissiones, ergo secutum & perfectum est flagitium de interpellatione matrimonij, ex quo capitaliter puniendus esset.

Ex quibus sequitur, q cū sit inter tales inimicitia capitalis, cū ex verbalibus iniurijs etiā oriri possit, vt dicit do. meus Iason. in l. procuratoribus, C. de procurato. imo etiā pōt & debet esse inter omnes parentes ex vtraq; parte, argumento eorum quæ dicit Panor. in c. item cū quis. col. j. extra de restitu. spoliatorum. q sicut inimicitia oritur inter spoliatum & spoliantē, ita inter amicos & consanguineos eorum propter diffamationem filiæ, quam voluerunt facere, eo quia inuitæ nuptiæ frequenter difficiles exitus faciūt, vt est textus in c. requisiuit. in fine. & c. cū locum. extra de sponsalibus & matrimonijs. & princeps pati nō debet, vt hostili more matrimonio fiant, vt in l. vnica. §. nec sit facultas. C. de raptu virginum. oportet etenim (vt ibi dicit textus) vt quicūq; vxorem ducere voluerit, siue ingenuam, siue libertinam, secundū nostras leges & antiquā consuetudinē, parentes vel alios quos decet petat, & cùm eorum voluntate fiat legitimum coniugium.

Ideo videtur dicendum, quòd iusta causa est dirimendi tales promissiones talis inimicitia capitalis orta ex parte dictorum iuuenis & suorum parentum propter dictas sollicitatiōes matrimoniorum & pudicitiæ interpellationes, & scandalosas ipsius diffamationes, contra veritatē tamē prout confessi sunt & cōfitentur. Imo, quod plus est, si dictus iuuenis illam stuprasset, aut corrupisset, etiam de volūtate illius, tanq; raptor puniri posset, ex quo ante matrimonij cōsummationem, prout est textus ad literam in d. l. vnica. in principio. & §. pœnas. ibi, siue volētibus siue nolentibus virginibus. C. de raptu virginum.

Et ideo talis inimicitia capitalis videtur esse causa sufficiens ad dirimēdum tales promissiones etiam factas per verba de præsenti (vt asseritur) probatas per duos alios iuuenes eiusdem status & conditionis cuius est dictus iuuenis sollicitator: qui sponte se ingerentes scripto & sub eorum signatura in modum attestationis anteq; rogati & vocati fuissent in ius ad hoc, & à tempore assertarū promissionum attestati fuerunt se fuisse præsentes in dictis assertis promissionibus, ex quo cū se ingesserunt non valet eorum dictū, tanq; dictum testium: cū testis qui se ingerit suspectus sit de falso. l. quæ omnia. §. j. vbi est textus formalis, & ibi Bar. ff. de pcurato. Notat amplè do. meus Iason. in lege ait prætor. la premiere. col. ij. ff. de iureiurādo. Hyppolit. de Marsilijs in l. ex libero. colū. iij. & in l. vnius. §. seruo qui vltro. ff. de quæstio. Barba. in tractatu. de præstan. cardina. ij. tractatu. q. ij. colū. iij. Felinus in cap. ij. col. viij. de testibus. Corneus consilio cclxxxiiij. incipiente, in præsenti consultatione, in iij. volu. plus dicit Panor. in ca. cum P. de accusatio. quòd ille qui offert deponere contra me dicitur inimicus meus, ex quibus etiam constat tales probationes esse nullas, vt dicam alibi. Eo quia, vt cōstat, filia dicit se nescisse, nec intellexisse quid velint verba de præsenti, potiusq; alia verba, & dicit se solum intellexisse, fecisse promissiones sub voluntate patris ad effectū postmodum contrahendi matrimonium, si patri & matri placeret, non quod ex illis verbis intellexerit matrimonium contraxisse, prout nec intellexit, prout etiā (vt dicit) scit, q ex communi vsu vtendi apud nos non fiunt matrimonia sine sponsalibus, & promissionibus in manibus sacerdotis in ecclesia, aut in porta seu introitu ecclesiæ, & aliter non intellexit. Et quòd consuetudo in hoc operatur, facit textus in capitulo illud, ibi, mulier de more illarum quę panes vendunt, se anulos detulisse dicebat. extra de præsumptio. & in capitulo super eo. extra de cognatione spirituali. ibi, ita q si cōsuetudo eiusdem ecclesiæ habeat &c. Nam etiam de iure sponsalia præcedunt, & velut præparatoria præueniunt nuptias, vt dicunt glossæ rubricariæ de sponsalibus. ff. & C. vbi etiam patet, q tituli de sponsalibus præcedunt titulos de nuptijs, & etiam patet in titulo de sponsalibus & matrimonijs in antiquis.

Ex quo

Ex quo sequitur, quòd etiam si talia verba dicta filia protulerit, non per hoc effectum est matrimonium: sed solum repromissiones futurarum nuptiarum. Et cùm errauit non consentijt, quia qui errat non consentit. l. nihil cõsensui. §. non videntur consentire qui errant. ff. de regulis iuris. Nihil enim est tam contrarium consensui, q̃ error. l. si per errorem. in fine. ff. de iurisditione omnium iudicum. vbi dicit dominus meus Iason procedere, etiam si sit error ex vna parte tantũ in his quæ requirunt consensum vtriusque, vt est in matrimonio. vt est textus in cap. tua nos. extra de sponsalibus & matrimonijs. Et etiam q̃ error non habet consensum. textus est in. l. ij. in principio. ff. de iudicijs. & in. l. non idcirco. C. de iur. & facti ignorantia. In qua dicitur, q̃ nullus est errantis consensus, & nulla est errantis voluntas. l. sed hoc ita. ff. de aqua pluuia. arcenda. & proprium erroris est approbare falsum pro vero. in cap. quãuis. xxxviij. distinctio. Et errare est aliud pro alio putare, cap. in quibus. xxij. quæstione. ij. & q̃ error impedit consensum, declarat idem dominus meus in §. item si quis. primo numero lv. institu. de actio. Et quibus dicit Philippus Decius in d. §. non videtur, q̃ hæc regula nullam patitur limitationem, & vt dicit dominus meus Iason in dicta l. si per errorem. idem dicendum est de dubitante & ignorante, eo quia primò errans & dubitans æquiparantur. Bart. in l. ij. col. iij. ff. si quis in ius vocatus non ierit. idem dominus meus Iason in l. error. in principio. C. de iuris & facti ignorantia. in l. iij. §. genera. in ij. col. ff. de acquiren. possessio. in l. quãdiu. col. ij. C. qui admitti. Sed dubitans & ignorans æquiparantur l. finali. vbi Barto. & doctores. C. de conditio. indebiti. & l. manifestissimi. vbi Barto. C. de furtis. & dominus meus Iason in locis hic ante allegatis.

Sed sic est quòd ignorantia probatur per iuramentum, gloss. est notabilis in verbo, accusari. in l. si cui. §. isdem. ff. de accusatio. glos. in verbo. scienter. in ca. ij. de tempori. ordinationum. in vj. dominus meus Iason in §. sed iste. nume. lxxxix. institu. de actio. & in repetitio. l. admonendi. in cv. col. ff. de iureiuran. Ergo etiam sequitur quòd de tali errore standum est iuramento prædictæ filię, maximè ad euitandum scandala quæ oriri possent ex tali matrimonio propter inimicitias ortas inter patrem & matrem dictæ filiæ: & ipsam filiam contra dictum iuuenem & suos parentes occasione talium subornationum & seductionũ inscio patre factarum, & etiam iniuriarum verbalium ex eis in eos prolatarum, vt dictum est. & q̃ propter scandalum impediatur matrimonium facit textus. in c. cùm in tua. ibi: vel de scandalo doceat. & ibi notatur. extra de spõsalibus & matrimonijs.

Item & talium verborũ fienda est talis interpretatio, q͛ scilicet quo ad prædictam filiam prædicta verba non importent promissiones de presenti, sed vim sponsalium ex sua declaratione facta per eam sub iuramẽto: per quod est eidem in talibus standum, ex quo est præsumptio iuris pro ea, quia nescit quid talia verba importent, & præsumuntur, potius esse per eam intellecta secundũ communem vsum vtendi, quem dicit, & secundũ quem intendebat promissiones facere, q̃ secundũ talem subtilitatem iuris, quæ facit differentiam inter verba de presenti, & de futuro, vt euitetur etiam inhonestas, & sic delictum contra vtrũque. Nimia etenim subtilitas reprobatur, maximè in causis ecclesiasticis, vt in ca. dilecti. & ibi notatur per glos. in verbo, subtiliter. quæ allegat multas concordan. de iudicijs. in antiquis. Pernitiosa est in legibus, & simplicitas est amica veritatis. §. sed quia stipulationes. institu. de fidei commiss. hæredita. vbi dicit textus. In legibus magis simplicitas, quã difficultas placet. & in cap. veritatis. Amica simplicitas. c. veritatis. extra de iureiuran. Nec dolosis malitia sua debet esse lucrosa. Nec simplicibus simplicitas damnosa. l. prima. in principio. ff. de dolo. Cùm nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest. l. non fraudantur. §. nemo. ff. de regulis iuris. & malitijs hominum est obuiandum.

Item facit, quia iuramenta non extenduntur ad illa de quibus non est cogitatum, vt in cap. quintauallis. & in ca. veniens. vbi plenè notatur. extra de iureiuran. Et iuramẽta sunt interprætanda secundũ intentionem iurantis, argumen. dicto ca. veniens. Nec debet aliquis verba considerare, sed voluntatem & intentionem, quia non debet intentio verbis deseruire: sed verba intentioni, vt dicit textus in cap. humanæ. xxij. quæstio. v. Mens potius q̃ verba attendi debet. cap. intelligentia. de verborum significa. extra. & plenè in dicto c. humanę.

Et ad iura quæ in contrarium allegantur, quæ dicunt, q̃ filiafamilias potest contrahere matrimonium sine consensu patris, vt dicunt esse glossam, quę est prima in ordine in c. fi. quod incipit, hoc sanctum. post textum. ibi xxxij. q. ij. Dico q̃ nec ille textus, nec glo. dicunt q̃ promissiones factas per filiãfamilias sine consensu & voluntate patris teneatur filia adimplere si nolit. bene dicit textus, q̃ viduæ propria voluntate maritos eligere possint: sed post dicit, q̃ similis conditio est de virginibus, quæ nec extra voluntatem parentum, nec suam cogantur maritos accipere. Nam ille textus facit totum contrarium, ad quod ponderat eum glossa: quoniam vt constat ad hoc, vt virgines habeant maritos, requiritur q̃ non sit extra suam voluntatem, nec parentum, quod hoc casu fieret, si cogeretur habere talem in maritum qui contra honestatem, & per suas fraudes & cauillationes vult talem filiamfamilias habere in vxorem contra suam voluntatem & suorum parentũ. et sic non est verum, q̃ hoc casu vbi non est honestas, nec ex parte parentum nec filiæ, q̃ talis textus, nec iura canonica corrigant ius ciuile in hoc, & sic. §. primum. instit. de nuptijs. l. ij. l. si nepos. cum l. sequen. ff. de ritu nuptiarum. l. viduæ. & in. l. in coniunctione. in principio. C. de nuptijs, cũ pluribus alijs. l. in dictis rubricis positis.

Item etiam, vt dictum est supra, videtur textus iuris canonici in. d. c. non omnis. in fine. xxxij. q͛ne ij. & in cano. sequenti qui incipit, honorantur. concordare, cùm dicat. Non est virginalis pudoris quærere maritum: sed curæ paternæ hoc relinquendum est: ita vt electionem mariti parẽtibus deferat ne appetentię æstimetur autor. Maximè, vt dicit Panormitanus in consilio duodecimo in primo volumine. Cùm ergo per hoc consulatur ipsis mulieribus, quæ sæpe contra propria commoda laborant propter sexus infirmitatem, vt dicit textus in l. si pater. in fine. C. de sponsalibus. imo expresse dicit textus in capit. nostrates. Fœdera nuptiarum consensu eorum qui hæc contrahunt, et horum in quorum potestate sunt, celebrantur. xxx. q̃ne quinta. & ibidem in cap. ij. qui incipit, aliter. iam suprà allegato. Aliter legitimum non fit coniugium, nisi ab his qui super ipsam fœminam dominationem habere videntur, & à quibus custoditur vxor petatur, & à parentibus & propinquioribus spõsetur. quę tex. allegat ad hoc

glos.in verbo,nullum.in ca.videtur.extra qui matrimonium accusare possunt.

Saltem glos.j.in fine.in ca.sufficiat.xxvij.q.ij.& glos. in verbo,parentũ.in dicto ca.hoc sanctũ.quæ allegant c. nostrates.xxx.q.v.& ca.tuę.extra de despõsatio.impuberum.& glos.in verbo,paterna.in c.cũ virum.de regularibus.quæ allegat textũ iuris pro hoc in ca.j.de despon.impuberũ.vbi dicit tex.potest autem filiũ nondũ adultũ(voluntas cuius discerni nõ potest)pater cui vult matrimonio tradere,& postq̃ filius peruenerit ad perfectã ætatem,oĩno debet hoc adimplere.& dicit Guillielmus Benedicti in sua repetitio.c.raynutius.in verbo,dotem.nu.xxxiiij.in fi. extra de testamẽtis.ꝙ viri honesti vix aut nũq̃ cũ puellis nubunt sine consensu parentum suorum,cum omnia facere velint secundũ debitam honestatem,& dictat prouerbium.quod in istis alloquendum est parentes filiæ,& oẽs doctores etiã in dicto §.j.insti.de nup.& Panor.in.d.cõsilio nõ negãt,quin de honestate requiratur cõsensus patris. Ex quo cũ ista honestas sit de substãtia legis,videtur ꝙ papa nõ possit illã tollere per aliã legẽ,quoniã sua cõstitutio tanquã nõ honesta non erit lex,vt statim dicam.

Ad textũ in.c.fi.de iudicijs.in vj.qui dicit,ꝙ in spiritualibus nõ curatur patria potestas,bene dicit ille textus,ꝙ in his quæ sunt spũalia filius potest cõparere in iudicio tam agendo q̃ defendẽdo,sine cõsensu patris,sed non vltra dicit ꝙ promissiones factæ per verba de præsenti per filiãfamilias sine cõsensu patris,persuasionibus,& indebitis inductionibus aliquorũ ligant ipsam ad contrahendũ matrimoniũ cũ eo.Quoniã ex hoc sequeretur,ꝙ generalitas illius tolleret effectũ legis in casu speciali,aliàs prohibito, quod nõ est dicendũ.Quoniã alia ratio in hoc casu reformat pactũ.s.quia contra ius ciuile & naturale,vt dicit textus in d.§.j.instit.de nuptijs.quod nõ potuit tollere Bonifacius papa per suam generalitatem.bene facit tex.in l.ij. ff.de vsufruc.ea.rerum quæ vsu consumun.vbi dicitur ꝙ ratio naturalis autoritate iurisconsulti mutari non potest, Cũm naturalis æquitas ab æterno fuit,vt notatur.v.dist. in principio.Maximè sine consensu principum seculariũ in suis locis,& etiam quia contra honestatem,quæ est vna de substantialibus legis.d.c.erit autem lex honesta,dis.iiij. & ideo cum nõ esset lex sua,si esset in casu speciali eo quia contra honestatem,multominus potest extendere effectũ suum ad casum prohibitum,Quoniam vbi habemus casum specialem,si fiat postmodum lex generalis,non derogat huic casui speciali,vt est glo.ordinaria quæ est prima, & ibi dominus meus Iason.in l.sciendum.ff.qui satisda. cogantur.est doctrina Saliceti.in l.in testament.C.de testamentis.Idem dominus meus Iason in l.j.§.sed si mihi.ff. de verbo.obliga.& in l.postq̃ liti.in fine.C.de pactis.Et dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ.in titu.des cõfiscations.§.j.in glos.& appartient.ibi,additio,limita hanc nostram cõsuetudinem. Item ille textus in fine reddendo rationem dicit.Cũm de his se intromittere non habeat,nequaq̃ requiri debet assensus,ex quo restringit effectum illius.c.ad casus tantum in quibus pater se intromittere non debet de negotijs filij. Cũm ergo iste casus non sit de illis,imo expresse de iure ciuili & canonico teneatur se intromittere & dotando filiam,cũm officiũ paternum sit filiam dotare.l.fi.§.vtraq̃. C.de dotis promissione.l.qui liberos.ff.de ritu nuptiarũ. & eidẽ maritũ querere.d.c.honorãtur.Ideo requiritur eius assensus,nec comprehenditur iste casus sub illo textu.

Item,vt breuiter absoluam,quoniã iura canonica non ita aperte loquuntur,ꝙ dicant in terminis,ꝙ si filiafamilias fecerit promissiones per verba de præsenti,etiam sine consensu & permissione patris,ex illis teneatur vltra voluntatem parentum,& eis contradicentibus contrahere matrimonium cum tali,cum quo tales promissiones fecerit,etiam ea inuita post tales promissiones factas,an si canon aut decretalis ita diceret in terminis,& esset sic facta à summis pontificibus,tolleret decisionem supradicti.§. primi.instit.de nuptijs.ita quod filia hoc casu cogi posset: & an hoc casu pater cogeretur ad eam dotandam,prout si sua voluntate contraxisset matrimonium.Istud videtur multis sine dubio,& videtur de indubitabili esse quæstio per ea quæ suprà dicta sunt,& quæ dicit dominus meus Iason in d.§.quod si i patris.in l.ij.ff.soluto matrimonio. & quæ notant doctores in d.§.j.insti.de nuptijs.& quę dicit Panor.in consi.xij.incip.& clarè materia thematis.

Et videtur pro hoc facere tex.in c.ex publico.extra de conuersione coniugatorum.vbi sponsalia de præsenti nõ possunt dissolui,nisi per ingressum religionis vnius ex cõtrahentibus talia sponsalia,eo quia habent talia sponsalia vim matrimonij.facit tex.in c.coniunx.& in c.coniuges. xxvij.q.ij.vbi coniunx vocatur à prima desponsationis fide,quam concubitu nõ agnouerat Ioseph,nec fuerat cogniturus,nec mendax manserat coniugis appellatio,vbi nec fuerat nec futura erat vlla carnalis cõmixtio.Ista sunt verba text.in d.c.coniunx.& est textus eadẽ causa & quęstio.in c.sequenti,qui incip.omne.ibi,si quis sponsam alterius in agro oppresserit morte moriatur,quia vxorem alterius violauit.& ibidem in cano.si quis desponsauerit. vbi habetur,ꝙ sponsa de præsenti est coniunx & vxor.& tenent Panor.& Felin.in c.j.de sponsalibus.& dixi amplè in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundię.in articu.vij.in glo.mariee.titu.des droictz & appartenances à gens mariez.Cũm ergo sit vxor & coniunx,ideo dicendum ꝙ nõ potest fieri separatio inter eos, nisi ob causam fornicationis secundũm dictum domini in euangelio,Luc.xvj.& habetur in c.dixit dominus.xxxij. q.j.& in c.j.& c.ex parte.extra de sponsalibus,& in d.c.ex publico.s̃.allegato.in fine.

Item de hoc est doctrina omnium & legistarum & canonistarũ,ꝙ papa in his quæ concernunt spiritualia,potest disponere,& statur dispositioni summi pontificis,vt notant in ca.j.extra de noui operis nuncia.vbi amplè per Panormi.

Item & ad textum in ca.fi.de secundis nuptijs.& in c. euthemium.§.pe.ibi,cũm enim.ij.q.iij.vbi doctores dicunt per illos textus corrigi omnia iura ciuilia loquentia de matrimonijs,prout etiam videtur tenere G.Benedicti in sua repetitione c.Raynutius.in verbo,dotem.numero xxxj.& xxxiiij.in fine.extra de testamentis.& Decius in regula,nuptias.ff.de regu.iuris.dico ꝙ illi textus nihil faciunt ad propositum in hoc casu,cũm tantum loquantur de iuribus ciuilibus,loquentibus de mulieribus transeuntibus ad secunda vota intra annum luctus,quæ puniebantur secundũm ius ciuile nota infamiæ:sed,vt dicunt,propter dictum apostoli.Mortuo viro,nubat mulier in domino,tolluntur illa iura ciuilia.&,vt dicunt,In matrimonijs præsertim,seculares leges,sacros canones imitari non dedignantur.& ibi glossæ quæ multos textus allegant ad hoc,sed non est aliquis qui ponat hunc casum specialem, scilicet,ꝙ matrimonium filięfamilias possit fieri sine consensu

sensus sit requisitus, verumetiam de iure canonico, & ex ordinatione summorum pontificum, vt suprà dictum est, vt est textus in d.ca. aliter non fit legitimum matrimoniũ nisi &c. xxx.q.v. qui est textus formalis, ponderando dictiones, aliter non, & nisi, quæ important formam & substantiam, vt dicit Felin. in ca. cum dilecta. colũ. ix. versicu. septimum. extra de rescriptis. Et in hoc nõ obstat somniũ aliquorum dicentium illum textum tantum loqui de solẽnitatibus; quoniam esset violare textum cũm dicat, aliter non fit legitimum coniugium, & in fine dicit. Aliter verò præsumpta, non coniugia: sed adulteria, vel contubernia vel stupra, aut fornicationes potius q̃ legitima coniugia esse non dubitatur, nisi voluntas propria suffragauerit, & vota succurrerint legitima.

Sed adhuc quicquid sit ex prædictis non videtur ꝙ textus in d.§.j. institu. de nuptijs. sit correctus, nec textus ei concordantes, & licet prædictæ rationes canonistarum videantur validæ, & autoritates sint insignes: non tamen propter eas à textibus legum est recedendum. l. Labeo. ff. de suppellectili legata, & q̃q̃ dicant aliqui doctores d.§. esse correctum, vt dictum est. Hoc tamẽ apertè negari potest, cũm nullum ius ad hoc ipsi inducant, nec inueniatur aliquis canon per quem liqueat prædictũ §. esse correctũ: vt dixi. Imo videtur ꝙ expresse fuit approbatus ille §. per summos pontifices, puta per Sotherem, Agapitũ, & Euaristum, vt prædictum est, & per textus iam suprà allegatos. Et cũm non inueniatur canon aliquid tale dicens, nec nos dictum eorũ admittere debemus, vt in authen. de non eligendo secundo nubentes. §. sinautem non valuerit. ibi: nec quælibet est lex aliquid tale dicens. colla. j. Erubescendum est enim legem correctam dicere, & corrigentem nõ allegare, vt in authen. de triente & semis. §. consideremus. colla. iij. & l. fi. in fine. C. de cõsulibus libro xij. de quo per do. meũ Iasonem in lege illam. C. de collatio. Hoc est sententiam propriam magis vacua quadam opinione iactare, q̃ debita autoritate roborare, vt in cano. nunquid. in fine xxviij.q.j. Ad idem xxxvij. di. c. relatum.

Quòd ergo canon aliquis expresè legem corrigens, aut clarè contrarium statuens non diffinit, arguendi sunt doctores huiusmodi volẽtes cõtra expressam legem (quã canones venerandam dicunt, vt in cano. fi. xvj.q.iij.) pro prijs sensibus diffinire, vt in ca. fi. & ibi multi canones concordañ. per gloss. allegati xxxj.q.j. & facit. c. ego solis. ix. distinctio. & ca. consuluisti. ij.q.v. ibi: & quod sanctorum patrum documento sancitum non est, superstitiosa adinuentione non est præsumendum. cum alijs allegatis per Lucam de Penna in lege prima in iij. col. C. de priuilegijs scholarum libro xij. vbi in simili arguit de tali casu. Et vt dicit facit, quia lex non corrigitur nisi expresse dicatur, vt in authen. quibus modis naturales efficiũtur sui. §. tribus. ibi: oportet enim. coll. vij. vel quando posterior lex directè contrarium statuit c.j. de constitutionibus. libro vj.

Et facit quia antiquiori iuri standum est, vt in cap. domino sancto. l. distinctio. vbi dicit textus. Quotienscunq; in gestis conciliorum discors sententia inuenitur, illius cõcilij sententia magis teneatur, cuius antiquior & potior extat autoritas, quæ verba formaliter scribuntur in c. hoc ipsum. xxxiij.q.ij. Maximè si ambo sunt æqualis pietatis, vt in c. in canonicis. xix. distinctio. Nec inconuenit nouas leges trahi ad antiquas. l. sed & posteriores. ff. de legibus. Sed sic est, quòd nullo iure canonico cauetur, ꝙ filia subornata & seducta quæ per indebitas sollicitationes & machinationes promisit sine consensu & voluntate patris, etiam per verba de pręsenti teneatur adimplere promissiones patre non consentiente. Nec etiam cauetur aliquo iure, ꝙ consensus patris de iure ciuili in talibus requisitus sit per constitutiones canonicas sublatus. Ideo videtur, ꝙ dictus §.j. de nuptijs. in institu. nõ est sublatus nec subrogatus. Quod ergo non mutatur stare non prohibetur l. pręcipimus. in fine. C. de appella. & l. sancimus. §.j. vbi textus formalis. C. de testamentis.

Standum est ergo potius dispositioni dicti §. in iure ciuili quàm rationibus & autoritatibus præmissorum doctorum, & maximè etiam istud habet locum in dispositione authen. sed si post. C. de inofficio. testamen. vt dicit ibi gloss. quæ debet stare, cũm non inueniatur expresè correcta, & quia casus expressos determinant, ideo non est tollendus ex interpretatiõe magistrali seu professoria, quæ non tollit casus expressos legum cũm sit tantum probabilis. Cũm etiam prædicta lex sit rationabilis, cũm sit fundata super honestate, & habeat etiã ordinationem expressam summorum pontificum (vt suprà clarissimè ostẽsum est) quę non est spernenda.

Ex quo etiam videtur, quòd si esset lex seu constitutio in contrarium & expresse contra dictum §.j. institu. de nuptijs. quòd adhuc standum esset dispositioni illius. §. quoniam, vt dictum est, non est dubium, ꝙ etiam secundũm canonistas. lex canonistarum debet esse honesta, & est vna qualitas legis etiam canonicæ, vt probat textus sepius allegatus in dicto cap. erit autem lex honesta. &, vt ibi dicit Cardinalis Alexan. & Ioan. de Turrecremata in c.j. §. pręterea. cum quo legit dictum cano. erit autẽ lex. di. iiij. Lex tria continere debet, scilicet ꝙ religioni congruat: & hoc inquantum est proportionata legi diuinæ: & refertur ad hoc quod religioni congruat cũm dicitur honesta.

Secundò ꝙ disciplinæ conueniat inquantum est proportionata legi naturæ: & ideo dicitur iusta possibilis secundũm naturam.

Tertiò ꝙ saluti proficiat, inquantum est proportionata vtilitati humanæ, cũ dicitur & secundũ consuetudinem patriæ, & hæc tria posuit textus in c. consuetudo. j. dis.

Cũm ergo ad primum iure diuino & etiam iure ciuili, & canonico, & ex honestate patriæ requiratur consensus patris in matrimonio filiæfamilias, vt dictum est ante, & dicit expresse textus in dicto §.j. institu. de nuptijs. ꝙ ciuilis & naturalis ratio hoc suadet, ex quo ergo cũm ratio honestatis conueniat religioni, & sic legi diuinæ, quæ etiam videtur satis probari ex sacris scripturis, quę satis demonstrant consensum parentũ interuenire debere in matrimonijs filiorũ. Abrahã enim pręcepit, vt filius suus Isaac non acciperet vxorẽ de filiabus Chananæorum, sed de cognatione sua, Gen. xxiiij. Nec præcepisset nisi de iure præcipere potuisset, & in matrimonio filij potestate habuisset. Itẽ seruus Abrahã pro coniugio Rebeccæ nõ requisiuit puellam sed parentes eius, Gen. xxiiij. & de multis alijs exemplis ponit Ioãnes Lupus in dicta repetitione c. per tuas. §. iij. numero xvij. de dona. inter virum & vxorem. & vltra omnes est textus de hoc ad literam: quod etiã est præceptũ dei ꝙ filia nõ possit contrahere matrimonium ex eius promissione & voto cum aliquo, patre eius contradicẽte. Numeri xxx. c. in princ. vbi dicit textus. Mulier si quippiam vouerit, & se constrinxerit iuramẽto, quę est in domo pa-

tris ſui, & in ætate adhuc puellari, ſi cognouerit pater votum quod pollicita eſt, & iuramentum quo obligauit animā ſuam & tacuerit, voti rea erit. Quicquid pollicita eſt & iurauit, opere complebit. Sin autem ſtatim vt audierit contradixerit pater, & vota & iuramenta eius irrita erunt, nec obnoxia tenebitur ſponſioni, eo quòd cõtradixerit pater. de quo textu eſt textus xxxij.q.ij.c.mulier.& in c.ſequē. dicitur ꝙ Apoſtolus j.ad Corin.vij.de patre loquēs dicit. Seruet virginem ſuam, & det nuptui virginē ſuam. Et ſua det ratio ciuilis & naturalis, quomodo poſſet fieri lex in cõtrarium quę nõ tolleret & religionē, ſcilicet rationem honeſtatis, & ſic legem diuinam, & rationem ciuilem & naturalem. Et ſic videtur ꝙ cùm papa non poſſit tollere, nec ius diuinum, nec rationem naturalem, cùm naturalia ſint immutabilia. §.penulti.inſtitu.de iure natu.gen.& ciui. ꝙ nec etiam poteſt facere decretalem contra dicta iura ſupra allega. Imo etiam pagani ante Chriſti aduentum dixerunt nuptias patre non conſentiente factas non eſſe legitimas, imo filios ex eis natos ſpurios eſſe. quoniam, vt ait Apuleius de aſino aureo lib.iiij. Impares enim nuptiæ, & præterea in villa ſine teſtibus, & patre non conſentiente factæ legitimæ non poſſunt videri, ac per hoc ſpurius iſte naſcetur: & ſic & mundus, & cœlum, & tota mundi machina literatorum contra contrahentes nuptias ſine conſenſu patris cùm filiafamilias clamant, quia ad minus cõtra honeſtatem, vt dictum eſt ante.

Et ſi dicatur, ꝙ talia iura poſſunt modificari, declarari, & alterari. vt dicit Angelus in d.§.penulti. tamen illud eſt intelligendum dũmodo lex quæ fit in contrarium, ſemper habeat ſuas qualitates, ſcilicet quòd ſit honeſta, iuſta, poſſibilis, ſecundùm naturā & cõſuetudinem patriæ, & loco, & tēpori conueniens. Cùm ergo vnum ex his deficiat, non eſt amplius lex: ex quo cùm in tali caſu ſemper abeſt honeſtas ſecundùm naturam d.§.j.inſti.de nuptijs.& ſecundũ conſuetudinem patrię quæ hoc reputat inhoneſtũ. Ideo videtur ꝙ talis conſenſus non poteſt expreſſe tolli, multominus per prædicta iura generalia, ad minus in ſpõſalibus quòd non ſit ſufficiens cauſa ad dirimendum ea ſi deficiat conſenſus patris, etiam ſi ſint promiſſiones de pręſenti, dummodo (vt dixi) ſint factæ ſine honeſtate, & per ſubornationes, ſeu ſeductioſas blãditias, & diabolicas machinationes.

Et ad ea quæ dicuntur, ꝙ ſpõſalia de pręſenti habētur pro vero matrimonio, ita ꝙ ſunt indiſſolubilia, dic ꝙ hoc põt eſſe verũ in ſponſalibus debitè & ſecũdũ honeſtatem factis, & non contra honeſtatem: qm̃ in his repugnat vna qualitas legis quę impedit ne talia ſponſalia cõprehendantur ſub lege, quæ eſt ſcilicet honeſtas. Et etiā non reperiuntur iura canonica quæ expreſsè tollāt diſpoſitionē dicti §. primi.inſti.de nuptijs, imo cõſtitutiones ſummorum põtificum (de quibus ſuprà) videntur illam approbare.

Etiam textus in d.c.ex publico.de conuerſione coniugatorum, dicit matrimonium eſſe diſſolubile quãdo eſt cõſummatum, ſed ante cõſummationem eſt diſſolubile vno caſu ſcilicet per ingreſſum religionis, vt ibi dicit textus. Alio etiam caſu per ſummum pontificem diſſolui poteſt, vt inquit gloſſa finalis ibi: ergo erit etiam in alio caſu vbi eſt maior ratio, ſcilicet quando non eſt qualitas legis, puta honeſtas, & contra ciuilem & naturalem rationem. Et in iure non tantum conſideratur iuſtitia quantum honeſtas c.porro.xxxv.q.iij. vnde leges, quæ dicunt concubinas poſſe haberi, non ſunt leges, quia ſunt inhoneſtæ, vt l.vnica.C.de concubinis.& lege fi.in fine.C.communia de manumiſſio. Si ergo eſſet lex papalis, ꝙ promiſſio alicuius filiæfamilias etiam per verba de præſenti perſuaſionibus, machinationibus, blandicijs, ne dicam fraudibus, & deceptionibus alicuius iuuenis, ſine conſenſu patris extorta haberet vim matrimonij indiſſolubilem: ita ꝙ dicta filia ea inuita teneretur, etiam vltra velle patris conſummare matrimonium cum ipſo iuuene, tanꝗ iniqua non teneretur, & tanꝗ cõtra honeſtatem facta. Multo ergo minus leges generales, de quibus ſuprà ſunt ſufficientes ad inducendum ius expreſſum. Pro ſolutione huius quæſtionis, ita ꝙ dicta filia teneatur in vim alium aſſertarum promiſſionum conſummare matrimonium, iunctis his quæ ſupra dicta ſunt: ex quo etiam filia aſſerit ſe nunꝗ veraciter conſenſum præſtitiſſe, nec eidem promiſiſſe: ex quo cùm non ſint probationes ſufficientes nec legitimæ (vt dictum eſt) non tenetur matrimonium adimplere, argumēto tex. in cap.conſultationi.extra de ſponſa.& matrimo. Ne tamen quid omittatur quo ad reſpõſiones obiectionum canoniſtarum allegantium etiam pro ſe textum, in lege nuptias non concubitus, ſed conſenſus facit.ff.de regulis iuris. Dico ꝙ clara eſt reſponſio, ita ꝙ ſi non eſſet niſi concubitus & non conſenſus, ꝙ non eſſet matrimonium. & hoc eſt clarum, vt vult ibi Decius poſt gl. ſed etiam quod textus ibi affirmet, ꝙ ſolus conſenſus faciat perfectum matrimonium & indiſſolubile non. Cùm ſit textus ad literam in d.c.ex publico.extra de conuerſio.coniugato. vbi non dicitur perfectum & indiſſolubile, niſi fuerit concubitus & copula carnalis. Et in caſu præmiſſo talis textus nihil facit, quia non ſumus in conſenſu vero & legitimo, ſed erroneo, qui non habet effectum, cùm qui errat non conſentit. Et iura canonica dicentia ꝙ conſenſus facit matrimoniũ, intelliguntur de vero & legitimo conſenſu, & non de erroneo, deceptiuo, ſeu ſeductiuo, aut fraudulento, prout in proprijs verbis de legitimo conſenſu ſunt textus in ca.penul.de ſponſali.& in c.licet.& c.fi.extra de ſponſa duorũ. Non enim legitimus eſt, quando fit ſine voluntate parentum, vt dicit tex.in dicto c.aliter. Aut quando eſt extortus per vim, metum, coactionem, violentiam, vt in c.cùm locum.cum c.ſeq.& c.conſultationi.extra de ſpõſal. ſeu per fraudes, ſeductiones, ſollicitationes, & ſubornationes: ſed potius dici debet fraudulentus, ſeductiuus, deceptiuus, aut aliàs indebitus, nec verus & ſic non legitimus: & notanter voluerunt illi textus loqui de legitimo conſenſu ad tollendum fraudes & ſeductiones, ne iura dent occaſionem delinquendi, & extorquendi conſenſus illegitimos contra iura prohibitos.

Item etiam textus ibi & ſimiles non tollunt alia requiſita, nec dicunt ꝙ ſolus conſenſus filiæfamilias faciat matrimonium: ex quo non tollitur alia diſpoſitio requirens alium conſenſum ꝗ filiæ: cùm non ſolum ſit de iure ciuili requiſitus, ſed etiam de iure canonico. d.c.aliter xxx.q.v. & d.c.non omnis.& c.honorantur.xxxij.q.ij. ex quo prædicti textus nõ tollunt illud quod dictũ eſt, ꝙ ex quo nondum eſt perfectum matrimonium, ꝙ patre contradicente ſeu inuito & filia non perſiſtente in primo conſenſu quòd teneatur, nec cogi poſſit ad perficiendum illud matrimonium, & iſte eſt caſus qui ſæpe euenit.

Non tamē vellem dicere ꝙ ſi matrimonium eſſet perfectum per conſenſum, & conſummatum per copulam

carnalem

carnalem sine consensu patris, quòd pater posset illud diri mere, aut facere simpliciter dirimere, sed multis videretur, quòd tunc non possit cogi ad eam dotandã, nec ꝙ debeat cogi, vide quæ hic ante dicta sunt.

Et, vt semel finis imponat huic materiæ quę licet multùm sit vulgata, tamen in dictis canonistarum malè intellectis datur occasio delinquendi, ita quòd hodie pullulãt huiusmodi sollicitationes, seductiones, machinationes, & subornatiões filiarumfamilias, quæ sunt faciles ad decipiẽdum: & vt plurimum contra propria commoda laborãt: cùm de facili credant. Etiam non est præsumendum, ꝙ ius canonicũ intendat inducere occasionem delinquẽdi. Credo indubiè, ꝙ necessarium esset facere statutũ aut ędictũ generale in Gallia: ꝙ nemo cuiuscũꝗ conditionis sit, audeat seu præsumat deinceps sollicitare, aut sollicitare facere verbis, donis, promissionibus, aut aliàs quouismodo seducendo, seu subornando filias cuiuscũꝗ conditionis existant ante vigesimum quintum annum, ab eisdem per verba de præsenti aut alias promittendum sine scitu & volũtate parentum sub pœna perpetui ęxilij & confiscationis bonorum: & quòd filiæ tales promissiones nõ faciant sine consensu eorum parẽtum sub pœna priuationis dotis, & bonorum parẽtum. Et intrepidè crederem istud statutum esse validum per doctrinam Bal. in lege omne. C. ad Tertulianum. vbi tenet valere statutum quod pœnam imponit filijs cõtrahentibus matrimonium sine consensu patris: quoniam hoc casu tale statutum non vetat substantiã matrimonij, sed punit malos mores. Et si statutum seu cõsuetudo possit imponere pœnam rei licitæ, puta matrimonio, si ex eo sequatur illicitum, puta seductio, & subornatio filiarum, vt dicit Bal. in rub. extra de cõsuetudine. Ideo multo fortius rei illicitæ, puta sollicitationi, seductioni, & subornationi, potest imponi pœna. Aliàs sequeretur, ꝙ ius canonicum (vnde tota æquitas, & forus animæ oritur & descendit) vellet permittere in periculum animæ fraudes, dolos, sollicitationes indebitas, & seductiones: & sic vnde iura nasci debent, daretur occasio delinquendi, si huic statuto cõtradiceret ius canonum. Ex quo negari non potest, quòd quo ad primum articulum valebit tale statutum, cùm sit punitiuum malorum, & delictorum: ex quo est fauorabile, cùm intersit reipublicæ ne delicta remaneãt impunita. Et de hoc articulo per quẽ imponitur pœna cõtra tales, est lex in Hispania. Et ita remanebit tale statutum & validum & rationabile cõtra huiusmodi sollicitatores, seductores, & subornatores, cùm solum fiat ad cuitãdam occasionem delinquẽdi, cùm sollicitationes ita puniãtur vt ipsa delicta, vt ante dictum est: & seductiones, & subornatiões sint prohibitæ omni iure, etiam diuino, cùm seducere, sit extra bonos mores trahere, & de iure ciuili sollicitatiões prohibẽtur. l. & si abducti. C. de plagiarijs. l. & tuum. ff. de seruo corrupto. l. si quis filio persuaserit. C. eodem. Persuadere enim est plusꝗ cogi. l. j. §. persuadere. ff. de seruo corrupto. & dicit Salicetus in lege vnica. quasi in fine. C. de raptoribus virginum. ꝙ persuasio dolosa est plusꝗ violẽta coactio, & persuasio cũ donis habetur pro raptu, vt dicit Ange. in §. j. per illum textum. in authẽ. de lenonibus. colla. iij. & sequitur Baptista. de sancto Seuerino in repetitiõe l. cũctos populos in ix. charta. C. de summa trini, & fide cath. & contra prædictos sollicitatores est tex. multum notabilis in lege sollicitatores. ff. de varijs & extraordi. cognitio, canonizatus in cap. sollicitatores. de pœniten. distinctio. j. dixi in consuetu, ducatus Burgundię in rub. des iustices. in glo. & droictz. numero lviij.

De secundò articulo, quòd filia nõ posset aliquid petere, est iuridicum & rationabile, vt dicit Ioannes Lupus in repetitiõe cap. per vestras. de donationibus inter virum & vxorem. folio lxxxvij. & lxxxviij. vbi disputat de tali lege, quæ etiam viget in regno Castellæ, vbi habetur lex, quòd si filia cõtraxerit matrimonium sine cõsensu patris & matris, nihil ex bonis parentum possit habere. Et ista est cõsuetudo in ducatu Borbonij, vt scribitur in libro cõsuetudinario illius patriæ. tit. des successions. articu. 3012. Et in patria Aruerniæ. ti. eodem. des successions. artic. xxxvj. in lib. consuetudinum illius. Et dicit Petrus de Ancha. cõsilio suo xx. quòd valet tale statutum imponens pœnam amissionis dotis mulieri nubenti viro indigno sine consensu patris. Nam, vt dicit, per hoc patrem offendit, & famam eius lædit. Et videtur hęc iusta causa exhęredationis. l. nõ tantum. §. emancipatus. ff. de verborum possess. contra tabulas. facit. §. causas. in fi. iuncta gloss. in verbo, vsꝗ ad xxv. in authẽ. vt cùm de appellatione cognoscitur. colla. viij. Ex hoc enim pater magna afficitur iniuria, vt dicit Sali. in lege iij. C. de adulterijs. Et prędicta lex fuit à multis regibus Castellę facta: quos Ioannes Lupus in dicto loco. fol. lxxxix. recitat. Et, vt dicit, leges prædictas nemo sanæ mẽtis iniustas dicet, cùm per eas si obseruentur dissensionum & inimicitiarum tolletur materia, litiũꝗ & iurgiorum adimetur occasio, parentibus ac filiabus optimè consuletur. Et, vt ait, ne naturæ & parẽtum votum frustretur, quando imbecillis ac fragilis filia iniqui peruersiꝗ hominis dolis & suasionibus assentiret, parentes cognatosꝗ iniuria afficeret, iustum, æquum, & sanctum fuit & est, has & similes condere leges, quibus hominum & nonnunꝗ famulorum nequitia reprimitur, qui non verentur sub coniugij velamine innocentes decipere filias, qualis exinde dolor, qualisꝗ animi commotio parẽtibus euẽtura sint, iudicet qui filias habet. Vnde, vt & idem Ioãnes Lupus ait, cõtra tales facinorosos rex Alphonsus insurgens grauissimis pœnis subdendos iussit, & ibi legem scribit verbis suis vulgaribus.

Redeundo ergo ad propositum vnde digressi sumus, dico etiam ꝙ honestas requiritur in voto. c. magnæ. §. Et quidem tria præcipuè duximus in hoc negocio attendẽda, quid liceat secũdùm æquitatem, quid deceat secũdùm honestatem, & quid expediat secundùm vtilitatem. extra de vo. & vo. redemp. Item etiam in iureiurando. c. de forma. xxij. q. v. & hoc in iuramento fidelitatis, prout etiã recitatur in titulo, de forma fidelitatis. in vsibus feudorum. facit. c. vnusquisꝗ xxij. q. iij. & etiam in alio iuramento. c. quemadmodum. extra de iureiurando. Honestus enim modus in omnibus seruandus est, non immoderata cuiusque luxuria subsequenda, vt dicit textus in legẽ ex dãni. in princip. ff. de damno infecto. & grauis iniuria videtur quæ inani honestatis colore velatur. Est enim honestas omni commodo pecuniario præferenda. l. miles. §. socer. ibi, quare non iniquè. ff. ad legem Iuliam de adulterijs. textus notabilis in lege reprehendenda. C. de institutio. & substitu. dixi amplè suprà in prima parte, in ij. considera tione, vbi commendaui honorem & honestatem, quæ pari passu ambulant cum vita.

Et cùm, vt ante dictum est, non tantum consideratur iustitia quantum honestas d. ca. porro. xxxv. q. ij. & dicit Ioannes de Turrecremata in capitu. primo. §. pręterea. cũ quo legit d. c. erit autem lex honesta. iiij. dis. Ideo videtur,

ꝙ istud præceptum iuris, honestè viuere, sit excellentius eo quod dicitur, ius suum vnicuiꝙ tribuere.

Secundus angulus turris Bal. continet secundum pręceptum iuris quod est, alterum non lædere. & ideo quod tibi non velles fieri, alteri non feceris: vt in principio decreti notatur, vbi textus dicit. Hoc est enim lex & prophætæ: ęquissimum enim visum est creditorem ita agere rem debitoris vt suam ageret. &, vt dicit Hierony. ad Celantiam, & allegat Guillielmus Rouille in suo compendio iustitiæ libro primo c. xiij. quòd infinitę sunt partes iustitię, quas omnes vna breuis sententia comprehēdit, videlicet. Omnia quæcunꝙ vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis. facit text. in ca. ponderet. l. distinc. & habetur Thobiæ iiij. & in ca. licet. xlv. distinc. & in c. dilecti. de maio. & obediētia, ideo vt ibi dicit ipse le Rouille. Beatus est qui potest dicere cum beato Iob. Nulli nocui hominum, iustè vixi cum omnibus. Purissima enim conscientia canere cum psalmo cx. Perambulabam in innocentia cordis mei ĩ medio domus meę. Et, vt dicit Pyrrhus, post sua commentaria consuetudinum Aurelianeñ. ex hoc pręcepto pendent leges & prophætarum vaticinia: cum Origenis iudicio, Deus ipse nihil sit, nisi viuēs iustitia. Hęc autem vera germanaꝙ iustitia est, quæ nunꝙ alterum lędit, nunꝙ quę vult lędere, nec ipsa, nec per alium, nec palā, nec clam, neque quoquo pacto, vt ibi Pyrrhus. Ex cuius dictis & suprà positis videtur, quòd istud pręceptum sit excellentius cūm omnes partes sub se comprehendat. Et, vt amplè probat Plato in suo dialogo de rhetorica. Maximum malorum est inferre iniuriam. ex quo ergo ex cōtrario maximum bonum est alterum non lędere.

Tertius angulus turris Bal. continens tertium præceptum iuris, quod est ius suum vnicuiꝙ tribuere. & istud debent habere principes & prælati in subditos, & superiores in inferioribus suis, prout dicit idem Baldus in dicto procemio Gregoriano in fi. & est iustitia ad alterum. Nā sibi ipsi propriè nemo est iniust⁹, et dicitur ad aliū. Et licet duo præcepta ante posita videantur excellētiora, tamē videtur ꝙ non sufficit honestè viuere, & alterum nō læderet sed etiam conuenit alios adiuuare, prout dicit glos. in verbo, ius suum. in §. iuris præcepta. insti. de iustitia & iure. et in lege iustitia. §. j. in verbo, cuiꝙ. ff. eodem. Non enim solum nobis nati sumus, ortusꝙ nostri patrem patria vendicat, partē amici: atꝙ, vt placet Stoicis, quę in terris gignūtur ad vsum hominum omnia creari. Homines autem hominū causa esse generatos, vt ipsi inter sesalij alijs prodesse possent. In hoc naturam debemus ducem sequi, & communes vtilitates in medium afferre mutatione officiorum dando accipiendoꝙ, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire hominum inter homines societatem, vt dicit Cicero primo Officiorum. Nec sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. l. in illa stipulatione. ff. de verborum obliga. & c. non satis lxxxvj. distinctio. Et de ista parte iustitiæ dixi in commento nostrarum consuetudinū in rubri. des iustices. in gloss. j. Et ex dictis ibi videtur ꝙ istud præceptum in quo comprehenditur iustia sit excellentius alijs, cūm iustitia prosit sibijpsi, omnibus & reipublicæ: & videtur quòd prima duo præcepta tantum pro sint sibijpsi, ex qua ratione maioris vtilitatis tertium dicitur esse excellentius.

Trigesimaseptima consideratio. Eo quia, vt habetur Sapieñ. xj. Omnia in mēsura, & numero, & pondere disposuit Deus. Ideo videndum est primò de numeris, & quia suprà in decima parte, in xlix. consideratione. vbi locuti sumus de Arithmetica, satis diximus de laude & excellentia numeri, hic solum restat videre, quis numerorum sit excellentior & perfectior. textus in procemio sexti decretalium dicit ꝙ numerus senarius est perfectus. & ibi gloss. quæ ad hoc allegat ca. vnicum. xxxv. q. iiij. Et dicit dicta gloss. ꝙ secundūm Arithmeticos sunt quatuor generationes numerorum.

Prima quæ incipit ab vno, & durat vsꝙ ad decem, & dicitur ista numerorum monadicorum, à monos quod est vnum, vt dicit textus in ca. placuit ij. xvij. q. j. quia incipit ab vno.

Secunda dicitur decadicorum, à decade quod est decē, & durat vsꝙ ad centum.

Tertia dicitur centedicorum, & incipit à centum & durat vsꝙ ad mille.

Quarta verò milledicorum, à mille incipiens & durās vsꝙ in infinitum.

Et ex his quatuor generibus numerorum est reperire alios perfectos, paucos tñ, alios imperfectos. ex imperfectis est reperire alios diminutos, alios abundantes. Numerus perfectus est, qui constat vel resultat præcisè ex omnibus suis partibus aliquoties simul aggregatis. Et, vt dicit ibi gloss. est ergo sciendum quæ sunt partes aliquotæ: & dicuntur quæ aliquotiens sumptę de per se reddunt suum totum præcisè. i. non plus, nec minus, vt in numero senario qui est primus numerus perfectorum, & solus inter monadicos perfectus. Nam sex vicibus vnum sumendo et aggregando sex sunt, ter duo sex faciunt, bis tria sex sunt, & abinde non sunt partes aliquotę: quia quatuor aliquotiēs sumptum faceret octo vel plus.

Ex his infert, ꝙ omnes partes aliquotæ sunt hęc: vnū, duo, tria, sed vnum duo tria faciunt sex, ergo senarius numerus est perfectus secundū diffinitionem numeri perfecti, quæ est Ioannis Andreæ in prædicto loco.

Exemplificat idem ibi & in genere decadicorum, in quo (vt dicit) est alius numerus perfectus & solus, scilicet xxviij. tolle partes scilicet dimidiā & circa l. nomen. §. portionis. ff. de verborū signi. quia vltra dimidiā nō esset reperire aliquotas. Nam xiiij. est pars aliquota, quia bis sumptum facit xxviij. xiij. xij. xj. x. ix. viij. nō sunt partes aliquotę de xxviij. quia aliquotiens sumptę non inferunt pręcisè suū totum, sed plus vel minus. Nam xiij. bis sumptum facit xxvj. ter sumptum facit xxxix. & sic plus vel minus, & sic de singul. vij. verò est pars aliquota quia quater sumpta infert suum totum scilicet xxviij. vj. & v. non sunt partes aliquotę iiij. verò est pars aliquota, qa septies sumptum infert suum totum. Tria non est pars aliquota, sed duo & vnum sunt bene partes aliquotæ, quia xiiij. vicibus duo sumptum facit xxviij. & xxviij. vicibus vnum facit xxviij.

Ex prædictis etiam infert idem Ioan. Andr. ꝙ omnes partes aliquotæ de xxviij. sunt xiiij. vij. iiij. ij. j. quia ex his aliquotis simul aggregatis resultat præcisè totum, ergo secundūm diffinitionem præcedentem xxviij. est numerus perfectus, & ita de alijs numeris perfectis dicēdum est: hęc ille vbi suprà.

Pythagoras dicit in numeris maximam esse vim, in eosꝙ referenda omnia, syderum ambitus, & animalium productiones, duo item fecisse principia, definitā vnitatē alterum appellando, reliquum indefinitam dualitatē, sed illam bonorum, hāc malorū exordium & causam esse dicebat.

cebat. Vnitatis siquidē natura insita circūferentiæ temperiē, animis virtutem, sanitatē corporibus, domibus & ciuitatibus pacem, & animorum gignit conspiratum, hoc est vnanimitatē & tranquillitatē. At dualitas diuersa oīa, aëri hyemem cōtribuit, animis malitiam, ęgritudines corporibus, ciuitatibus seditiones, & domibus insidia inducit: hæc ait Celius lib. xij. antiquarum lectionū c. vij. vbi dicit q̃ omne malum ex dispari li inoritur volūtate. Addo de vnanimitate quod dicit Cicero lib. ij. offi. Magnas vtilitates adipiscimur conspiratione hominū atq; consensu. Hinc ex consequentibus numeris parem quidem demonstrauit indignū ac deficientē, atq; imperfectum, imparem verò plenum ac perfectū. Etenim pari permixtus vim suā seruat perpetuò, cōduplicatus verò eundem gignit: ita vt fœcundus sit, habeatq; principij vim, diuisionis ipse nescius, vnitate semper in eodem redundante: par verò imparem nunq̃ producit, neq; est indiuisibilis. Et ideo Homerus vnitatis naturam in boni quidem portione constituit, in mali verò dualitatem, & superis imparia semper constituit, vulgari prouerbio vtimur, quo etiam vsus est Poëta in Georgicis, vbi sic ait.

Numero impari gaudet deus.
Inferis verò paria.

Carolus Bouillus in quada epistola ad dominū Ioānē Ganaium quærebat quare est, q̃ Arithmetici parem numerum in fœminam, imparem vero in masculum figurāt: & adducit quatuor rationes, ex quibus dicit imparem numerum præstantiorem esse.

Prima, quia quod vicinius & similius est suo pricipio, id præclarius est: eo quòd suo fonti dissimilius, aut ab eodem semotius. Atqui impar numerus similior viciniorq; est monadi omniū numerorum fonti, quādoquidē à monade impariū inchoare series dictitatur. Par verò numerus abiunctus est disclususq; à monade, primatum habens in dyade. Est itaq; impar pare præstantior, meritò vt masculus & forma, par verò vt fœmina & materia.

Secunda ratio, quod magis vnum est, illo pręstat quod est minus vnum. Impar autem numerus est numero pare magis vnus. Nempe monas imparium princeps est, maximè vna, & ex toto insectilis. Omnis verò alius impar æquas partiones respuit, quæ tamen cunctis paribus accommodantur, est itaq; impar (vtpote magis vnum) pare præstantius.

Alia & tertia ratio, omne medium extremis probatur nobilius. Impar autem paris est medium. Par verò imparis extremū. Ratio quippe medij, ratio est vnitatis, at extremi nomē dualitatis est nomen. in cunctis enim ordinibus deprehendimus vnicum esse medium, extrema verò duo aut plura medium ipsum vallantia, & circa illud collocata præcellit. Igitur impar parem, sicut & monas dyadem, & medietas extremitatem.

Quarta ratio, imparitatem voca monadem, paritatem verò dixeris esse dyadem, liquet imparitatē in tātum præstare paritati, quantū dyas superatur à monade. Sicut em̄ pręstat mediū esse per se sine extremis, q̃ extrema per se sine medio, ita præstantior est simplex imparitas sine paritate, q̃ simplex paritas sine imparitate. est autem monas per se vt medium sine extremis, siue vt medietas & imparitas sine extremitate atq; paritate: dyas verò est vt extremū sine medio, vt ve paritas & extremitas sine imparitate & medietate. Sicut constat præstare actum esse sine potentia, q̃ potentiam sine actu, vnū esse sine duobus q̃ duo sine vno, formā sine materiā, q̃ materiam sine forma: virū sine muliere q̃ mulierem sine viro: intellectum sine sensu q̃ sensum sine intellectu, perfectum sine imperfecto, q̃ imperfectum sine perfecto. Et ibi vide quomodo diffinit monadem, dyadem, & triadē: & dicit q̃ trias est primus perfectus numerus, hoc est primus, ī quo omnis natura relucet tam medij q̃ extremi, tam paritatis q̃ imparitatis: sed nō est paritas, nec forma, nec materia, sed neutra, vt ibi comprobatur, sed est totus integer perfectus, tam medij q̃ extremorū naturam vnicè cōplectēs. Ex his infert quicquid in numeris est, trinum est. Nam aut imparitas, aut paritas aut neutrum, quod est ex ambabus totū siue monas, dyas, trias. quicquid em̄ est post triadem priorum est resumptio numerorū, quemadmodū nihil etiam philosophi in rebus nouere præter tria, actum, potentiam, totum, formā, materiam, totum. Sed cū actus ante potentiam perseueret infœcundus, & potentia pariter, priusq̃ illi cōmisceatur actus, nullipara sterilisq; esse dinoscatur. Liquet primū partum oriri ex amborum copula, hoc est ex triade, quæ monadis ad dyadis est vinculum. Cūm itaq; quaternitas sit primus post triadē numerus, manifestum est his tribus monade, dyade, ac triade, solam superstātialem dignitatem esse tribuendam: quaternitate verò primum dei partum primam ve creaturam haud incongruè nobis patescere. In monade primus actus inesse procedit. In dyade potentia inesse stabilitur. In triade vero fit amborum congressio. In tetrade porro, & omni deinceps numero cūctis eorum partus ac fœtus liquido designantur.

At idem Bouillus in epistola sequente instat pro numero pare. Primo sic. Is numerus potior est, qui & origine antiquior, sed numerus pars est huiusmodi.

Secundò sic instat & obijcit contra prædicta. Aequalitas est inæqualitate pręstantior, par autem numerus æqualitate, impar vero inæqualitate diffinitur, igitur.

Tertiò, sic opponit. Socialitas præstantior est solitudine. paritas autem socialitas quædam est, & parium æqualium ve vnitatum mutua præstantia, quod accidit in dyade, imparitas verò quędam est solitudo, quā socialis amor à cunctis rebus expellit, igitur.

Et ad prædictas tres instantias idem ibi luculentissimè & philosophicè respondet & in fine cōcludit, q̃ impar numerus est præstantior pare.

Et facit, quia in c. nuptiæ, xxxij. q. j. dicit textus q̃ impar numerus est mundus, par vero immundus. Celius lib. xij. c. ix. in princi. vltra dicit Monada numerorum esse patrem, Dyada vero matrem. proindeinter numeros pręstare qui Monadi præcipuè assimilentur. Ex suprà descriptis iam potest sciri quomodo laudandus sit numerus ternarius. de quo amplius infrà eodem.

De laude verò quaternarij numeri ponit idem Celius eodem lib. xij. c. ix. de quo in c. non debet, extra de consangui. & affini. vbi dicitur, q̃ prohibitio cōiugij corporalis, seu copulæ coniugalis, quartū consanguinitatis & affinitatis gradū non excedit. cui prohibitioni dictus numerus quaternarius bene cōgruit, quia quatuor sunt humores in corpore qui cōstant ex quatuor elementis, vt ibi, & in c. in quadā. in fine, de celebra. missarū. & in c. j. xv. dist. & sicut annus per quatuor voluitur tēpora, sic & nos quaternum solēne agimus ieiuniū per quatuor anni tempora, vt in c. ij. lxxvj. di. Accursius in gl. ij. in l. hæreditatum. ff. ad l. Falcidiā. ponit tm̄ quatuor ętates hominis, scilicet pubertatē, adolenscentiam, iuuentutem, & senectutem seu senium.

De laude verò quinarij vide per eundem Celium vbi suprà.c.decimo.

De senario verò dixi hic ante aliqd,& gl.in procemio sexti.in verbo,perfectus.eũ extollit:ex eo quia sex sunt hominis ætates,etiam sex mundi generationes.vt patet in d.gl.& de isto numero Celius loquitur in d.lib.xij.c.xj.

De septenario,& eius potestate quæ est multiplex idẽ Celius ibi c.xij.& lib.ij.c.lvj.& gloss.in verbo,senarium.in d.procemio sexti.quæ dicit eum esse perfectũ.allegans ad hoc glo.j.in fine.in summa.de pœnit.di.j.sed quòd intelligitur ibi perfectus:hoc est multis similibus approbatis in quantitate numeri,prout ponit multa exẽpla ad hoc glo.fi.in c.j.de celebra.missarũ.Primò,septẽ sunt horę,quibus laudare debet dominum deũ nostrũ presbyter.vnde psal.cxviij.Septies in die laudem dixi tibi.& iste septenarius numerus ob hoc sacratus dicitur,vt in cap.presbyter.xcj.di.Secũdò,septẽ sunt dona spiritussancti.Tertiò,septẽ petitiones in oratiõe dominica.Quartò,septẽ psalmi pœnitentiales.Quintò,septem diaconi sicut septem candelabra.& Sextò,ibi gl.ponit,ꝙ septem sunt dies seculi,& septem ætates,quibus completis finietur mundus.

De isto numero vide per Beroaldũ libro de septẽ sapiẽtũ sentẽtijs in initio.& G.Bñdicti in sua repe.c.Raynu.in verbo,& soboles quã gestauerit.nume.xxv.de testamentis.Et amplè de eius laude & excellentia scripsit Nicolaus paruus Bellosanẽsis in suo septenario.vbi sunt tercentum versus & vltra.de materia,ideo videas illũ.& idẽ Celius lib.xj.c.xxxvj.post Senecã ait,ꝙ septimus quisq; annus ætati signum imprimit.Et iuxta istum numerum septenarium istud opus continet 700.considerationes.

De octonario numero.idem Celius lib.xij.c.xiij.

De nonario vero habetur per eundẽ Celium eodem lib.c.viij.de quo dixi s.in iij.parte,in l.consideratione.

De numero denario seu decẽnario & eius potestate habetur per eundem Celium eodem lib.xij.c.xiij.

De laude aũt numeri duodenarij habetur per scribentes super psal.cviij.qui incipit.Deus laudẽ meã ne tacueris.in versi.Fiãt dies eius pauci,& episcopatũ eius accipiat alter.i.apostolatum,qui erat in numero duodenario.

Sunt etiam xij.articuli fidei,& duodecim tribus Israël secundũm filios Iacob.de isto numero vide quę dixi suprà in tertia parte,in xxix.cõsideratione.vbi posui in quibus figuratus fuit numerus duodenarius apostolorum.hic nõ repeto.

Et de duodecim numeris,vide in tractatu quem fecit Carolus Bouillus de eisdem.

De laude vero numeri ternarij (quoniã omnẽ trinum perfectũ) & numerus ternarius est perfectus,teste Aristo.j.de cœlo & mũdo.qui est suprà alios laudãdus ex lxxxij.actibus quos discernit Io.Ludouicus Viualdus per ternarium numerũ in suo tractatu de laudibus trium liliorum Franciæ questio.ij.quos hic non transporto.de aliquibus dixi suprà in v.parte,in xxxj.consideratione.

Sed vltra illos adde,ꝙ tres sunt gradus rationalis naturalis:naturæ,deorum,dæmonum,sed deorum est excellentior,vt ait Celius libro primo.suarum antiquarum lectionum c.xxiiij.

Tria sunt præcepta iuris quæ supra posui hac eadem parte,in xxxvj.consideratione.

Tres sunt modi cognoscẽdi vires perfici,& ex quibus peruenitur ad notitiam rerum.de quibus etiam hac eadem parte,in xxiij.consideratione.

Tres vitas esse dicimus,actiuam,contemplatiuam,& mediam.eadem parte,in xxxiij consideratione.

Tres sunt sectæ mundi.eadem parte,considera.xx.

Tres sunt modi regendi.hac eadem parte,conside.lv.

Tres psalmi & totidem lectiones dicuntur in habdomada paschæ & pẽthecostes c.in die.de consecra.distin.v.Et inter alios Celius eodem lib.xij.c.ix.loquens de numero ternario,dicit ꝙ philosophi Pythagorici voluerũt imprimis trinitatẽ mensuram omniũ rerum esse,ea ratione (vt credit) quoniã summus oĩm rerũ opifex ternario numero vniuersa dispensat,imo etiã res ipsæ numero eodem terminari dignoscũtur.ad quod respiciẽs poëta iã s.allegatus.numero inquit deus impare gaudet.siquidẽ ineffabile illud agens creat primo singula,rapit mox,ac deniq; perficit.Singula quoq; imprimis ab illo perenni fonte effluunt,dũ nascũtur:deinde in eundẽ refluunt dũ originem mox suã repetũt,postremo perficiũtur vbi in suũ redierint principiũ,Idipsum vaticinatus Orphæus Iouẽ principiũ medium,& finẽ vocauit.vniuersi principiũ,vt producit,medium,vt producta retrahit ad seipsum.finẽ,vt redeuntia perficit,sed in cõuersione hac trinitas obseruatur mira qñ in ea Mercurius primũ obtinet gradũ animos per rõnem ad sublima reuocãs.Secundum Venus per visum ad superna proliciẽs.Postremũ Phæbus idipsum efficiẽs per auditũ.& Mercurius quidẽ ad ipsum pręcipuè prolectat bonũ.ad intellectũ Venus,in quo radiãs pernoscitur pulchritudo prima.ad animam vero prouocat Apollo,cuius est harmonia peculiaris.hinc regem illum vniuersorũ bonum,pulchrum,iustum:quod sæpius à Platone significatur,possumus nũcupare bonũ,inquã,dum creationẽ obit,vbi allicit pulchrũ.At iustũ quatenus pro cuiusq; meritis perfectionẽ elargitur.Pythagoricos item Plutarchus scribit vnitatẽ solitos Apollinem nuncupare,Diada verò litẽ & audaciã.Triada autem iustitiã.Cũm em̃ iniuriæ illatio aut perpessio per defectũ obueniat,aut excessum inseritur ijs iustũ ad æqualitatẽ retrahens.Sed illud multo grauius,principem deum tribus coli.Adoratione,Thuris sacrificio,& hymnis.Et id vtiq; ter ex totidem Hemisphęrij pũctis,mane,vespere,meridie.Proinde legibus sanciri notum est ortum ab adorantibus spectandum,quod est Pythagoricis obseruatum,nec spreuit Christiana religio,vt suprà ista parte dixi in xiij.consideratione,in qua de quatuor partibus terræ fit mentio.

Trimegistus ad meridiem conuersus ad ipsum obibat.Moyses,Iudæiq; ad occidua.Ratio inde promi põt,quòd ab oriente motus est diurnus.At planetę quos esse doctrina Ptolomæi statuit velut cœlestiũ signorũ animas,ab occasum vertiginis sumũt initia.Sed viuificũ lumẽ à meridie per circuli redit obliquitatem.Adoratio reuerentiæ,cultũ exhibet,Thus suauissimę cognitiõis diuinę distributionẽ cõplectitur,Hymnorũ suauitas cœlorum refert cõcentũ,vt Pythagorici sentiunt.nec tacuit Mercurius,vel substãtiarum harmoniam separatarum in laude intellectuali,vt Peripatetici.Et inter hæc tria de adorationis præstantia scribit idem Celius libro iiij.c.xxv.vbi religiosissimè eam commendat.Cũm verò quæpiam adnotata comperi de supplicum moribus,hic transponere curaui.Celius enim libro antiquarũ lectionum viij.c.xxxix.in fine.de ijs ait.Ad supplicantium ritum spectant,quæ in Græcorum commentarijs obseruata nobis sunt.Veteribus inquiunt diu receptissimi fuit moris,vt supplicantes caput,dextram,genua eius cui se ingererent supplices contingerent,non

tingerent.nõ tamẽ totũ caput:sed mentũ modo,vt statuere videtur Homerus.vel barbæ meditullium,qđ probat Euripides.id verò quia sit in nobis pars ea principalis,vt in qua rationalis collocetur potẽtia dextra,verò q̃m inibi maxima insit ad agendũ facultas. Genua propter motus et progressionis necessitatẽ. Tria verò hæc Symbolicè cõsensum,actionem,progressum ad ea quæ peterentur præstanda,complecti videntur,& velut Auguria finis supplicandi apud Persas,quem omitto.

Refert Aul.Gellius not.Atticarum lib.xiij.ca.xj.ꝗ numerus conuiuarum incipere debet à gratiarum numero, hoc est à tribus & progredi ad musarum,idest ad nouem, vt cùm paucissimi cõuiuæ sunt,non pauciores sint ꝙ tres, cùm plurimi non plures ꝙ nouem.

Trigesimaoctaua cõsideratio sit de tribus temporib⁹, præterito,scilicet præsenti,& futuro,qđ sit excellentius.Nam,vt dicit glos.in procœmio institutionũ.in §.j.in glos.prouidẽtia.Triplex est hominis status. Memoria prę teritorum,scientia præsentiũ,& prouidentia futurorũ.vnde Seneca libro de formula honestę vitæ ait.Si prudens est animus,tribus dispensari debet temporibus,pręsentia ordinãdo,futura prouidẽdo,& præterita recordando. Nam qui nihil de præterito cogitat,perdet vitã.qui nil de futuro p̃meditatur,in oĩa incautus incidit. Ideo in animo nostro futura mala & bona proponi debent,vt illa sustinere possimus,& ista moderare. A pręterito verò nulla est potẽtia cũ factũ nõ põt nõ esse factũ.l.in bello.§.factę.ff.de capti. & postli.reuer.Et hoc solo priuatur Deus,quia non potest facere pręterita nõ fuisse.glos.in verbo,restitui.in l.vnica. C.de raptu virgi.vbi refert dictũ Augustini,ita dicentis. sed corruptę allegat:quia est dictũ Hierony.secundũ textũ quẽ allegat ad hoc in c.si Paulus.xxxij.q.v.vbi dicit.Audacter dicã,cũ omnia possit Deus,suscitare virginẽ nõ potest post ruinã.& ita dicit textus in d.l.vnica. Cũ virginitas,vel castitas corrupta restitui nõ potest.De pręsenti autem nõ habemus nisi nunc(vt dicunt philosophi) Ideo videtur,qđ futurũ sit excellentius quoad viuentes.Sed cũ nihil sit incertius eo.Cũ nihil sit incertius hora mortis.l.j. ff.de condi.& demon.& etiã scribitur Math.xxiiij.Marci xiij.& Luc.xij. Dico igĩ vobis,vigilate:quia nescitis diẽ neq; horã,imo futura sunt incerta apud hominẽ.l.sed & si restituatur.§.fi.ff.de iudicijs.faciunt quæ scribũtur Ecclesiastici viij.ix.& x.Ideo videretur nõ esse considerãdum, nec ita extollendum sicut pręsens vel præteritũ qđ est certum.l.quia præsens.ff.si certum petatur. Et dicit textus in ca.si quis autem.de pœniten.dist.vij. Tene certum,& dimitte incertum. Et pro incertis à certis recedendum non est.c.fi.xxx.q.v.l.cogi.§.si pater.in fine.ff.ad trebellianũ. l.adoptiuus.§.cõtra.in fine.ff.de ritu nuptiarũ.Et in incertis locus est coniecturis.c.ad audientiam.extra de homicidio.l.continuus.§.j.ff.de verborũ obligat. Et inter omnia quę sunt de pręsenti:ideo excedere vidẽtur omnes res hui⁹ mũdi.sed illud tempus præsens labori impendendũ est & ad bonũ,iuxta illud Pauli ad Galath.vj.Dum tempus habemus operemur bonum.

Dicit tamẽ Lucas de Pẽna in l.j.C.de agricolis & censitis lib.xj.ꝗ inter cætera memoria gestarũ rerũ perutilis est,multitudinẽ em̃ scientiæ desiderat,qui scit pręterita.Sapientię viij.Et in alijs negotijs quę ingenio exercentur,imprimis magno vsu est memoria gestarũ rerum,vt ait Salustius in prologo Iugurthini.Nec dispar ędificatio oritur ex memoria virtutum,vt ait Grego.j.dialogorũ.de his vide Senecam in loco ante allegoto recitatum per eundẽ Lucam de Penna in l.j.C.de conditis in publicis horreis lib. decimo.Ad hæc enim tria potissimẽ vita sapientis est dirigenda.vnde Bernardus.

Per tria tempora se dispenset mens sapientis:
Præteritum,præsens,posterusq; sequens.
Præteritũ recolens quæ sunt ventura videto,
Quæ præsentia sunt cum ratione gere.
Prodit enim vitam qui negligit anteriora:
Spernens ventura,captus vbiq; ruit.

Nam tela pręuisa minus lędunt.Si hic specialiter describere vellem oẽs excellentias præteriti temporis,quę antea factę fuerunt,nõ sufficerent decem volumina:sed quoniã omnia tendunt ad finem æternę beatitudinis,quæ est futuri temporis,cũ omnia excellat,vt dicit Petrus venerabilis in suis epistolis,ideo nihil est laudabilius.Cũ tali tempore,(vt habetur Apoca.xxj.Absterget Deus omnẽ lachrimam ab oculis eorũ,& mors vltra nõ erit,neq; luctus,neque clamor,neque dolor erit vltra,quæ prima abierunt. Ideo meritò pręciosa in cõspectu dñi mors sanctorũ eius, beatarũ animarũ dotes erunt pro fide,visio Dei clara.quoniam secundũ Ioan.j.ep̃la iij.videbimus eum sicuti est.de qua excellẽtia gloriæ visionis Dei,dixi supra hac parte in ij.consideratione.Pro spe recta tentio.quoniã,vt habetur Sapientiæ iij. Tunc spes illorum immortalitate plena est. pro imperfecta dilectione Dei & proximi inerit feruentissima.de quo Sapientię v.Ecce computati sunt inter filios Dei.Dotes verò beatorũ corporũ erunt quatuor,de quibus Apostolus j.ad Corinthios xv.quæ non potuerunt esse tempore præterito,nec possunt esse de pręsenti.q̃m vt habetur Esaię lxiiij.& j.ad Corinthios ij.Nec oculus vidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis ascendit quæ pręparauit Deus diligentibus se.hinc Plato in phedone multa de excellentia beatitudinis futuræ quę erit in patria cœlesti,& Aristoteles quos recitat Campegius in tractatu de vita supercœlesti,vbi amplè vide de beatorũ & cœlestis patriæ gloria & beatitudine.

Trigesimanona consideratio erit de annis,cũ habeamus plures annos,vt dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgũdiæ in §.viij.in gl. dedans lan.titu.des iustices.de quibus ibi vide:quia non transporto.Licet ibi fiat mentio de anno felice,de quo habetur in l.vnica.C.de oblatione votorum lib.xij.& dicitur annus fertilis & abundans,quo anno debent fieri dona & oblationes principis.

Alius est annus magnus,de quo habetur in hystoria scholastica in ca.cœpit Noe.in fine.

Alius est annus Iubilæus.de quo habetur per Anton. Florentinũ in prima parte suæ summæ.titu.decimo.cap. iij.§.finali.vbi de eo.Et iste videtur excellentior propter eius vtilitates.de quibus ibi.et per Ioannem de Turrecremata in capit.quis aliquando.§.item in Leuitico.de pœniten.distinctio.prima.

Sed videtur,ꝗ annus Natiuitatis Christi sit excellentior,qui scit transactus vsque nunc ab initio mundi.Cũm dicatur annus gratiæ.

Est & alius annus magnus & maximus,de quo Censorinus in libello suo de die Natali.c.xv.Item est & annus vertens.vt per eundem ibi c.xvj.& in ca.sequenti fit mentio de annis Romanis.

Sunt & alij anni de quibus per Lucam de Penna in l. siue ex prætoriano.in ij.col.C.de executoribus & exacto

ribus libro xij.vbi dicit,ꝙ eſt annus naturalis,de quo dixi in dictis commentarijs.

Vſualis qui eſt à Ianuario vſque ad ſequētem Ianuarium,& hoc apud Latinos.eo quia Ianuarius dicitur à Ianua anni c.ieiuniũ ij.lxxvij.diſ.vt dicit idem Lucas de Pēna in l.placuit.C.de collatio.fundorũ patrimonialiũ.lib.xj.& dicam in conſideratione ſequenti.

Legitimus eſt ab Aprili vſq; ad aliũ Aprilem ſecundũ lunationes,& hoc apud Hebręos & Gręcos,d.c.ieiunium.

Ceremonialis eſt de feſto ad feſtũ,& hoc apud omnes gentes.de conſecratio.diſ.iij.ca.j.& in d.l.ex prætoriano. Idem Lucas ponit quomodo annus à diuerſis diuerſam ſumit incœptionē,& licet Chriſtiani ab incarnatione Chriſti computent annos Chriſti,vt patet in textu.cap.primo in principio.xxiij.diſtinctio.& ipſa computatio ita eſt fiēda.vt not Archidiaco.in cap.primo in principio.de religioſis domibus libro vj,tamen in aliquibus regionibus à natiuitate computantur,vt in Romana curia.vt in Deciſione rotæ.deciſio.l.in nouis.Sed not.perpetuò,ꝙ ſecundùm curſum Franciæ & Angliæ annus incarnationis nō incipit poſt annum Natiuitatis,ſicut ſecundùm curſum Romanæ curiæ:ſed poſt annum reſurrectionis Chriſti.& hoc voluit dicere Deciſio dominorum de Rota.numero cviij.in nouis.Et de annorum calculatione,diuerſitate,& diuiſione optimè tractat Philoſophus Bergomas in ſupplemento cronicarum libro octauo.& qui primi conſtituerint annum,& quod alij alium habebant,& quis inuenerit hunc annum quo vtimur,aut menſes,de his vide Polidorum de inuentoribus rerum libro ij.c.iiij.

QVadrageſima cōſideratio erit de quatuor tēporibus anni,ſcilicet vere,æſtate,autũno,& hyeme,& quod iſtorũ præcellat.Primò gl.in l.j.§.æſtatē.in verbo,autũnali.ff.de aqua quotidiana &æſtiua.dicit,ꝙ quatuor ſunt anni tēpora,hyems,quę incipit medio Nouēbris & durat tribus menſibus,finita hyeme incipit ver & durat tantũdem,ſimili computatiōe habita.Poſtea æſtas quæ ſimiliter cōputatur,poſtea autũnus.& vltra dictā gl.ſed hoc generalius dicit ſecũdũ textũ ibi,ꝙ qñq; annus dicitur habere duo tēpora,ſcilicet hyemē & æſtatē,& durat quodlibet tēpus ſenis menſibus.Et incipit æſtas ab æquinoctio vernali,et finitur ęquinoctio autũnali,& hyems alijs ſenis mēſibus,& facit etiā tex.in l.j.§.ęſtas.ff.ne quid in flumine publico.vbi etiā gl.in verbo,refertur,idē refert,ſed vltra addit quòd ęquinoctiũ autũnale eſt in nocte ſancti Mathæi,& ſic decimo die,exeunte Septēbri.Sed vernale decimo die,exeunte Martio.Et,vt ibidē dicitur æquinoctium vocatur,quia dies& noctes coæquantur,quod bis in anno cōtingit,ſcilicet in autumno,& vere.Et quando incipiant hæ quatuor partes anni: verſibus ſequentibus videri poteſt.

Dat Clemens hyemen,dat Petrus ver cathedratus,
Aeſtuat Vrbanus,autumnat Bartholemæus.

Celius lib.antiquarũ lectionũ xvj.c.xxxvij.dicit ver eſſe tēperatũ & ſaluberrimum.Sed autumnus acutiſſimos morbos & exitioſiſſimos,quantũ in ipſammet temporis vim & naturā agitur,importat.Siquidē ver maximè tēperatũ,modificatũq; eſt,per autumnũ verò primũ quidē eadē die mō frigus,mō ęſtus antepollet.Tũ aũt inſequit ęſtatē,in qua plerũq; ſucci torrētur,interdũ vires debiles extiterũt.Porrò nō ob id ſolũ noxius autũnus cēſetur,verumetiā ꝙ antea euocati ad cutē,reflatiq; ſucci per autumnum ab aēris circũcurrentis frigiditate in profundũ ſubitāt,coguntur q;:ſed hæc cũctis hoībus indifferēter eueniũt.At ijs qui non rectè victitāt,neq; cupiditatũ dulces inſidias reliquasq; oēs exuunt paſſiones ceu Corollariũ,obuenit ex fructibus detrimentũ,quorũ prolubio hæſitādorũ pellecti,quibusq; largè in geſtis,malis ſuccis implentur.Cęterũ cũ eiuſmodi ferè cēſeatur autũnus,tabidis tñ officit potiſſimum.hoc Hippocratis corroboratur ſententia.Autũnus inquit tabidis malus eſt.Quod ideo putatur dictum,qm̄ hoc modo affecti improtectũ nudũq; præſidijs naturalibus.i.carniũ inuolucro exutũ obtinentes corpus,aſſiduè iniquitate aēris offenduntur.Nam & tabidis ſpiritus vitalis,viresq; naturales debiles fiunt.Verumtamen hoc Hippocratis loco ambigunt peritiores,an tabeſcentes eos modo intellexerit,quos tabe præhenſos pulmonis exulceratio infeſtet,an omnes vtcunq; abſumptos,ſeu languidos ægrotos & malè ſe habentes.

Autumnum tamen dici putat Feſtus,ꝙ tum maximè coactis fructibus hominum opes augeſcant.vnde Claudianus in Proſerpinæ raptu.

Hæc tibi ſacra datur fortunatumq; tenebris
Autumnum,& fuluis ſemper ditabere pomis.

Etiam excellentia illarũ quatuor partiũ anni conſiderari poteſt,ex æquiparatione & conuenientia,quæ fit de his ad quatuor elementa.de quibus in hac parte ſuprà in xij.cōſideratione.qm̄ ver eſt pars calida & humida,& conuenit cum elemento aēris,& cum humore ſeu complexione ſanguinis.& ſole ingrediente arietem incipit ver.

Aeſtas verò eſt calida & ſicca,& conuenit cum elemēto ignis,& cùm humore ſeu complexione coleræ.& ſole ingrediente cancrum æſtas incipit.

Autumnus eſt frigidus & ſiccus,& habet conuenientiam cum elemento terræ,& cùm complexione melancoliæ,& incipit quando ſol ingreditur libram.

Hyems verò eſt frigida & humida,& conuenit cũ elemento aquæ,& cùm complexione ſeu humore flegmatico,& eſt ſole ingrediēte capricornum.vt de prædictis per Archi.Cardi.& Dominicum in ca.ſtatuimus lxxvj.diſ.

Ideo ex prædictis cũ aēr ſit nobile elementũ & excellens,etiā cōplexio ſanguinis ſit nobilior,vt dixi ĩ hac parte xlv.cōſideratione.Ideo videtur etiā,ꝙ ver eſt nobilior pars anni,& eſt in ſe tempus temperamento attinens.vt vult Galenus inde cōplexio.& de prædictis quatuor tēporibus ſcribitur in lib.de regimine ſanitatis ĩ vltimis verſibus.& ibi commētum magiſtri Arnaldi de Villa noua.

QVadrageſimaprima cōſideratio erit de menſibus,quis inter duodecim anni mēſes ſit primus ſeu principalis.Nā,vt primus annus Alexādri magni dicitur primus annus regni Macedonum,licet ante eũ fuerint plures reges in Macedonia,ſed hoc fuit propter facta nobilia Alexādri:ſic etiam primus menſis anni apud Hebræos Martius dici pōt,propter exitũ eorũ de terra Aegypti in illo mēſe.iuxta illud quod habetur Exodi xij.Dixit quoq; dominus ad Moyſem:Menſis iſte vocabitur principium menſium,primus erit in menſibus anni.& ita dicit Nicolaus de Lyra.Gene.vij.verſi.Anno ſexcenteſimo vitæ noſtrę,menſe ſecundo.vbi etiam dicit quòd ſecundũ Rabi Eliezer & ſequaces Hebræos primus anni menſis dicebatur September,ex quo in menſe illo ſunt perfectæ arbores in ſuis fructibus,ſicut etiam mundum fuiſſe creatum in illo menſe dicebant:quia in eo principio inceperunt anni & menſes.licet rabi Ioſuæ & ſequaces aliter dicerent.& de hoc haberetur in capitu.huius obſeruantiæ

tiæ

dæ vtilitas.lxxvj.dis.sed,vt dicunt,Bal.in vsibus feudorũ in titu.hic finitur lex,deinde cõsuetudines regni incipiunt.§.his.& Andreas Siculus in rubri.de constitutio.in prima col.in mense Martij,Deus creauit hominẽ.& dicit Barbatia ꝙ pro hoc facit textus Genes.j.c.ibi,Et protulit herbã virentem.& latini secundũ antiquã computationẽ incipiebant annũ à martio,vt dicit glo.j.in c.ordinationes.lxxv.dis.& glos.in verbo,certam diem.in clemen.vnica.de religiis & veneratio.sanctorũ.§.licet igitur.

Vnde autẽ menses nomina sumpserũt,vt scribit Io.Laziardus in suo epithomate hystoriæ vniuersalis lib.ij.cap.xxxix.& Censorinus in suo libello de die natali ca.xviij.vbi etiã ponit mensium duo esse genera.Nam alij sunt naturales,alij ciuiles.Naturaliũ autẽ partim solis,partim lunæ esse dicuntur.Secundũ solem fit mensis,dum sol vnũquodq; in zodiaco orbe signum percurrit.Lunaris autẽ,est temporis quoddã spatiũ à noua luna.Ciuiles menses sunt numeri quidã dierum,quos vnaquæq; ciuitas suo instituto obseruat.vt nunc Roma à cal.in calen.

Naturales & antiquiores & omniũ gentium cõmunes sunt.Ciuiles & posterius instituti ad vnãquãq; pertinẽt ciuitatem.Qui sunt cœlestes,seu solis,seu lunæ,nec pęręque inter se pares sunt,nec dies habent totos.Quippe sol in aquario moratur circiter vnde xxx.in pisce ferè xxx.in ariete vnũ & xxx.in geminis propè xxxij.& sic in cęteris inęquabiliter:sed vsq; adeo non totos dies in singulis vt annũ suum,idest ccclv.& portionem nescio quam adhuc Astrologis inexploratam in xij.suos diuidat menses.Luna autẽ singulos suos menses conficit diebus,vnde triginta circiter et dimidiato.Sed & hos inter se dispares,alios longiores,alios breuiores.

At ciuitatũ mẽses,vel magis numero dierũ inter se discrepãt:sed dies vbiq; habẽt totos.apud Albanos Martius est sex & triginta.Maius duodecim.Sextilis,hoc est Augustus.duo de xxx.September sexdecim Tusculanorũ.Quintilis,idest Iulius dies habet triginta sex.October triginta duos.idem October apud Aricinos trigintanouem.Minimè videntur errasse,qui ad lunæ cursum menses ciuiles accommodarunt,vt in Gręcia pleraq; apud quos alterni mẽses ad triginta dies sunt facti.Maiores quoq; nostri idem sunt æmulati cũm annum dierum ccclx.haberent:sed Iulius Cæsar cũm videret hac ratione,nec ad lunam menses,vt oportebat,neq; annum ad solem conuenire,maluit annũ corrigere.Et sic etiam menses,vel cum veris illis solaribus et si non singuli:tamen vniuersi ad anni finem necessario concurrent.hæc Censorinus vbi suprà.

Quadragesimasecunda consideratio erit de diebus.Vnde de his vide quæ dixi in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ.in titu.des iustices.§.viij.in glos.in verbo,& iour.Sed,vt ait Censorinus in die natali c.xix.Dierum,quidam sunt naturales & alij ciuiles.Naturalis nempe dies est tempus ab exoriente sole ad solis occasum.Cuius cõtrarium tempus est nox,ab occasu solis ad ortum.Ciuilis autem dies vocatur tempus,quod fit vno cœli circumactu,quo dies verus & nox continetur.huiusmodi dies ab astrologis & ciuitatibus quatuor modis diffinitur.Babylonij quidem à solis exortu ad exortũ eiusdem diem statuerũt.At in Vmbria pleriq; & arabes à meridie ad meridiem.Athenienses autẽ ad occasu solis ad occasum.Cęterum Romani(vt & in tota Francia obseruatur)à media nocte ad mediam noctem diem esse existimauerunt,vt in l.more Romano.& ibi notat glos.ff.de ferijs.vt in ca.consuluit.§.penulti.ff.de officio delegati.vbi dicit text.ꝙ secundũ consuetudines & cõstitutiones legitimas more Romano dies à medietate noctis incipit,& in medio noctis desinit subsequentis.In horas duodecim diuisum esse diem noctemq; in totidem,vulgò notum est.In his horis quatuor & viginti qui nascuntur eundem diem habent natalem.Sed hoc scilicet dictam diuisionem diei credit Censorinus Romæ post reperta solaria obseruatum.Quorum antiquissimum,quòd fuerit inuentu difficile est.Alij em̃ apud eũdem Quirini primũ statutum dicunt.Alij in capitolio.nonnulli ad ędem Dianæ in Auentino.Illud tamen satis constat,nullũ in foro prius fuisse,quã id quod M.Valerius ex Sicilia aduectum ad rostra in columna posuit.Quod cũm à climate Siciliæ descriptum ad horas Romæ non conueniret L.Philippus censor aliud iuxta posuit & constituit.Deinde aliquanto post P.Cornelius Nasica censor ex aqua(prout fortè vvidi ex minutissima arena)fecit horarium,qd' & ipsum ex cõsuetudine noscendi à sole horas,horarium cœptum vocari.Horarium tamen nomen non minus annos ccc.Romæ ignoratum esse credibile est.Nam in legibus duodecim tabularum nunquã nominatę horæ inueniuntur:sed aliàs & aliter partes diei & noctis nomina sortiebãtur,vt ibi Censorinus.& quomodo primitus diuidebantur dies ac noctes tractat Polidorus de inuentoribus rerum lib.ij.ca.vj.sed de Horologio vide.j.in cõsideratione sequente.

Sed de septem diebus de quibus habetur Genesis primo,videatur Picus miranda in suo Heptaplo de opere sex dierum.& omnes ferè doctores Theologi.Genesis primo,qui declarant opera illorum sex dierum,& excellentiam vniuscuiusq;.

Sed cũm vlterius non intendam in sequentibus multum insistere cũm iam mihi generetur fastidium ex prolixitate huius operis,& propter impedimenta quæ mihi singulis diebus obueniunt.Ideo breuiter concludendo dico,ꝙ dies dominicus est inter alios & supra alios venerãdus.Tum quia mundus eo die sumpsit exordium.Genesis primo.Et in hac per resurrectionem Christi,& mors interitum,& vita accepit principium,vt dicit textus in ca.quod die dominico lxxv.distinc.& quicquid à domino insigne constitutum est in huius diei dignitate sit gestum.vt ibi dicitur.& per Ioan.de Turrecremata,qui etiam feriã quintã laudat.cũm illa die Christus cœlum ascenderit.vt in ca.ieiunium.de consecratio.distinc.v.& in corpus suum panẽ transsubstantiauit,& semetipsum comedendum discipulis dedit,& pedes discipulorum lauit.vt per glos.in ca.de penitentibus.de cõsecratio.distin.iij.Sed quicquid sit dies dominicus vltra alios venerandus.

Hinc est,ꝙ propter resurrectionẽ Christi,quæ est dicta die dñica,ab illo die vsq; ad pẽthecostẽ dicũtur dies letitię,et ibi,Io.de Turrecremata in c.igitur.lxxvj.dis.imo etiam illo die natus est Christus in mundo.vt dicit Anto.Florentinus in ij.parte suæ summæ.titu.ix.c.vij.§.iiij.ex quo ibi dicit,ꝙ illa dies est multum priuilegiata.

Illo enim die dominico nihil est agendum,nisi deo vacandum,nulla operatio in illa die sancta agatur nisi tantũ Hymnis,& Psalmis,& Cãticis spiritualibus dies illa trãsigatur,vt dicit textus in c.ieiunia.de consecratio.distinc.iij.Ideo die dominica iubemur ab omni illicito opere abstinere,vt mercatum in eo non fiant,neq; placitum,neq; iudicium,neq; iuramentũ prꝗstet,nisi pro pace,vel alia necessitate.c.j.extra de ferijs.Nec alia tractari põt,nisi pietas hoc

suadeat.c.fi.eo.titu.secundū Lucā de Penna in l.vnica.C. ne operę à collatoribus exigantur.& ibi ponit,an aliqua opera exerceri possint illo die,& quæ. Et episcop⁹ illo die in ecclesia sua esse debet.c.episcop⁹.eadē dis.iij.Et ille dies semper pro festo est obseruandus,vt habetur in c.sabbato.de consecra.dis.iij.vbi dicitur omnem diem dominicū ob reuerentiā resurrectionis dñi nostri Iesu Christi esse celebrandam,prout & celebramus. Et cur dominicū diem loco sabbati celebramus,refert Celius libro antiq.lectionum vij.cap.xliij.& in ca.præcedenti scribit cur Hebræi obseruabant diem sabbati.

Isti duo dies scilicet resurrectionis Christi,& natiuitatis domini multum extolluntur,venerantur,& solennizātur ab ecclesia.Cùm in eis cantatur,videlicet in die resurrectionis domini.Hæc dies quā fecit dominus,exultemus et letemur in ea. Et in die natiuitatis, Hodie illuxit nobis dies redemptionis nouæ,reparationis antiquæ,felicitatis æternæ.& ob reuerentiam festi dictorum dierum,licet pœnitentiam publicam agentibus in talibus diebus & non alijs diebus carnes comedere,saltem in casu posito in c.admonere.xxiij.q.ij.vbi est casus de Astulpho,qui vxorem suam occiderat.Etiam dies sancta veneris in qua passus est Christus,vt dicit Bal.in l.j.circa finem.C.de nundinis.allegatus per do.meū Iaso.in.l.in illa stipulatione.la j.col. iiij.ff.de verbo.obliga. vbi videntur innuere, q̄ occidens hominem tali die puniēdus est grauissima pœna,q̄ si alio die.quia propter magnam & feruentiorē deuotionē Christianitatis talis dies est solennis.vnde quia Clotarius rex Franciæ tali die veneris sancta occidit Galterū Iuetoti dominum,ipsius hæredes ab omni Francorū regum ditione liberati fuerunt.& eius terræ seu seignoriæ possessor,regē se Iuetoti sine controuersia nominauerit.hæc Gaguinus in chronicis Francorum.

Item dicit tex.in l.dies festos.§.j.C.de ferijs.q̄ dies dominicus semper honorabilis est & venerādus.& facit tex. in dicta ca.j.& vltimmo.extra de ferijs.vbi dicit textus,q̄ talis dies cum omni veneratione est obseruandus.& sic patet quòd iure ciuili & canonico huius diei ampla veneratio est inducta.

Celius libro octauo suarum antiquarum lectionum c. ix.refert aliquos dies (secundùm superstitiosos) esse felices,& alios infelices,aliquos esse obseruandos,alios verò minimè,idem etiam libro nono c.lv.dicit sextum Thargelionis diem fuisse Græcis auspicatissimum.

Bernardus doctor mellifluus Burgundus plura de gestis die annunciationis beatę Mariæ virginis,hoc est feria vj.his sequentibus versibus exprimit.

Salue festa dies,quæ vulnera nostra coerces:
Angelus est missus,& passus in cruce Christus.
Est Adam factus,& eodem tempore lapsus,
Ob meritum decimæ,cadit Abel fratris ab ense.
Offert Melchisedech,Isaac supponitur aris,
Est decollatus Christus baptista Ioannes,
Est Petrus captus,Iacobus sub Herode peremptus;
Corpora sanctorum,cum Christo multa resurgunt,
Latro dulce tamen,per Christum suscipit Amen.

Et hos versus refert Philosophus Bergomas li.vij.sui supplementi chronicarum in principio.Illa etiam die, vt dicunt nonnulli, innocentes mortui sunt, Dauid occidit Goliam,& Dauid mortuus est,etiam Moyses, & Helias cum trecentum prophætis occisus est,etiam virgo Maria in cœlum assumpta est.

Quadragesimatertia cōsideratio de horis inuestigat, quæ illarum sit melior & excellētior.In hoc primo aduerte quòd dies naturalis habet xxiiij.horas. Dies verò artificialis habet xij.vt amplè dixi in cōmento meo super cōsuetudinibus ducatus Burgūdiæ tit.des iustices.arti.viij.in glo.& iour.& supra in præcedenti cōsideratione.in prin.ideo nō repeto.Sed pro materia dicit Paulus iuriscōsultus in l.ij.ff.de verbo.signifi.Cuiusq̄ diei maior pars est horarū septē,primarū diei non supremarū,& vt dicit ibi gl.magna,est ergo maior diei pars prima,licet sit minor,est ergo maior ps diei nō spacio:sed vsu & vtilitate,et laboribus hominū cōpetētior,vt l.ij.in fi.ff.de annuis legatis.Nā in ipsis primis horis diei vel post somnū ingeniū acutius est.& qñ aliquis est recēs melius operatur, vt dicit gl.in verbo,indefesso.§.sed cū sit.in secūda cōstitutiōe.C.& est rō secūdū Martinū in d.gl.magna.qa difficilius ascēdit sol mane,q̄ descēdat post meridiē.iuxta illud, Ardua prima via est:sed ignis facilius ascendit,cuius natura est ascēdere in altū.Sed illa ratio Martini nō est bona secūdū Bar.ibi,qa sol non mutatur suo circulo plus vna vice q̄ alia.& ideo alia præcedens ratio est vera:qa cōpetentior est laboribus hominū,et vsu vtilior:quia dū qs surgit mane,non est amplius fessus animo nec corpore.Ideo mane maiorē laborē sufferre pōt,nec ipsum recusare honestè valet. Vñ memoria matutina dici solet,quæ firma constansq̄ sit,ac eorū quæ semel apprehēderit, retinētissima, Siquidē syncerius,cohærētiusq̄ adglutinātur,quæ profe rente se die percipimus;quo iam auctiore subsultat virtus ea,hebescitq̄.testis est Celius libro anti.lectionū xj.c.viij. in princi.et,vt ait Seneca epistola ad Lucillū cxxij.naturā sequentibus oīa facilia sunt,et expedita.& ibi amplè de his qui officia lucis noctisq̄ peruertunt.

Quid autem sit hora duodecima ædificare,& de horarum ratione disserit copiosè idem Celius libro lectionum antiquarum vij.c.ix.

Astrologi dicūt,q̄ horarū alię sunt masculinæ,alię autē fœminæ. Masculina vt prima,fœminina vt secūda,masculina iterū tertia,et quarta fœminina.& sic de singulis. sicq̄ succedūt per ordinē vna scilicet masculina,alia fœminina vsq̄ in finē diei & noctis.et qa in oī genere masculus est dignior fœmina,vt dixi suprà in iiij.cōsideratione præcedentis partis.ideo dic q̄ masculinæ sunt digniores.

Hic de Horologiorū laude dicendū fuisset, quo nihil iucūdius,aut admiratione dignius reperiri potuit, & quo nobis& si occultato sole,per tintinnabulū seu campanam sua, vt videtur, spōte sonans horæ nobis nunciātur:vnde q̄tū vel ad vsum vitę,vel ad animū excolendū vtile sit, ꝓbè iudicabitis.Pauca ideo aut nihil de eo dicenda sunt,cū apud scriptores non fiat mentio saltē de illo quo vtimur. Licet de solario aliquid tetigerimus in præcedenti cōsideratione,q̄ est locus in quo horę ad solē cōspiciūtur,& plurimū fit apud nos in tabulis lapideis, aut ligneis aduersis soli ꝑ diametrō,hoc est per lineas dimetiētes & tēdētes ad numeros horarū,et ī medio est virgula q̄ facit vmbrā secūdū ascēsum vel descēsum solis,& supputat̄ hora secūdū q̄ fit vmbra solis supra lineā.Primus verò Roma.hoc statuisse dicit̄ L.Papirius cursor ad ędē Quirini ante xij.annos, q̄ cū Pyrrho bellatū est.Nam prius tantū ortus & occasus solis noīabantur, post aliquot annos adiecto meridie. Plenius tñ si velis scire quis horas primum ordinauerit, aut Horologia diuersi generis inuenerit:vide Polidorum de inuentoribus rerum libro ij.c.v.refert tamen F.Patri-

tius lib.ij.de institutione reipublicæ.titu.septimo ꝙ Anaximander milesius Thaletis discipulus, primus horologia inuenisse dicitur.

Quadragesimaquarta cōsideratio erit de potētijs animæ sensitiuæ quæ sunt quinq; exteriores: videlicet quinq; sensus puta, visus, auditus, olfactus, gustus, et factus, quis illorum sit excellentior. Et dicit Lucas de Pēna in l.nemo carcerē.de exactoribus tributorum, libro x. Sensus est per corpus ad animam commeans mentis stimulatio. Item sensus est rei cuiusq; inuentio, et sensus ad naturam refertur, & intellectus ad artem.

Et inter istos quinq; sensus, visus est excellentior. de cuius excellentia amplè Augustinus de trinitate lib. xj.& Margarita philosophica lib.x.tracta.ij.c.v.vsq; ad xv. Et iste sensus visus, est cōior, ita ꝙ potest ad reliquos adaptari in attestationibus, vt tenet glos.in verbo, quæ nouerūt in ca.testes.iij.q.ix.& dicit Bal.post Cy.& Bar.in l.testiū in iij.col.C.de testibus.ꝙ nomen visus est generale pro omni sensu, & est ratio: quia nomine visus cōtinetur discretio quæ inest cuilibet sensui, vt dicit etiā Anton.de Butrio in ca.cū causam.extra de testibus. Vnde potest dici ꝙ visus sit, sicut genus qđ repræsentatur in qualibet specie sensuum.& ideo, vt dicit Bal.in d.l.testiū.in iij. col.versi.secūdo quero quid si testis.qđ istud nomen visus probat nō solum in eo quod videtur, sed etiā in eo qđ per aliam discretionem sentitur, qđ tamen dicit esse verū, quādo visus & alius sensus est coniunctus, secus si sit omnino discretus: quia de vno separatorum non infertur ad aliud. de hac materia amplissimè per Felin.in ca.cùm causam.col.vj.in ij. conclusione extra de testibus. Faciunt quæ dicit Alexan. in cōsilio xliij.in iiij.volumi.& oculi dicti sunt, quia oculant lumen, vel ꝙ oculant sensum. Inter omnes autem sensus corporis viciniores sunt animæ: ex quo merito sub sensu visus omnes sensus corporis intelliguntur atq; continētur. ita tenet Lucas de Penna in l.si ea cæcitate. C.qui morbo se excusant, libro decimo.& in l.nemo.C.de re militari.lib.xij.& Archid.in ca.nec solo.xxxij.qō.v.vel secundū Lucam de Penna in l.infamia. C.de decurio.lib. x. Oculi dicti sunt, vt eos ciliorū tegmina occultent, ne incidentis iniuriæ offensione lædatur. Vel oculi dicti sunt: quia occultum lumen habent, idest secretum, vel intus positum. vnde ait Policra.de nugis curialium, lib.v.c.iij. videndi nomen ad appellationem vtriusq; naturæ adaptabis.& Hieronymus super Ierem.xliij. Per omnes sensus ad iudicium animi & intelligentiam peruenitur, sed magis mente retinetur quod oculis cernitur. vnde Fulgēti⁹. Visus reliquos quatuor inspicit sensus, qui etem̄ clamat videt, & palpanda notat, & gustanda aspicit, & adorāda intendit.& Isidorus ca.j.dicit ꝙ visus dicitur, quia viuacior dicitur alijs sensibus ac præstātior siue vberior, & amplius viget inter cætera mentis officia: vicinior est enim cerebro, vnde omnia emanāt. est etiam vicinior animæ, vt dictū est secundū Lucam de Penna in dicta l.infamia.& per eūdem in dicta l. ea cæcitate. qui dicit ꝙ totius corporis humani debilitas est oculos perdidisse.& idem in dicta l.infamia. refert vt prædixi quòd in oculis omne mentis iudicium est: vnde animæ perturbatio in oculis apparet vel hylaritas. Hinc est qđ propriè illud scire dicimus, qđ sensu visus accipimus. l.ij.§.item Labeo ff.de aqua pluuia.arcenda.& dicit idem Lucas in d.l.ea cæcitate.& Archid.in d.c.nec solo.ꝙ quintuplex est oculus.s.corporis, sensualitatis, rationis, diuinæ contēplationis, & administrationis: de quibus ibi.

Et aduerte, quòd propter nimiam senectutem quis perdit lumen oculorum, & cęcus efficitur, vt legitur de Iacob. Genesis xlviij.& legitur idem de quodam propheta iij. Regum cap.xiij.& de Isaac Genes.xxvij.& de Elia j. Regum cap.iiij.

De oculorum mira & excellentissima constructione Celius ornatissimè & copiosissimè aperit lib.suarum antiquarum lectionum ij.ca.xxviij. vbi inter alia dicit, ꝙ oculi sunt partes toto corpore pręciosissimæ. Hi oculi profecto lucis vsu vitam à tenebris, & morte mihi discernere videntur. Nam quā miserum quāq; funestū est cæcitatis malum. Cęcum postulare nō posse iureconsulti statuunt, qđ insignia magistratus videre, ac reuereri nequeat. Senatoriū tamen ordinem retinere Appij cęci exemplo: ad nouum verò magistratum aspirare omnino prohiberi. vt est tex. in l.j.§.casum.ff.de postulando. Quinetiam hi arguti nimis quēadmodum animo affecti sumus subinde loquuntur. Nam vt imago animi vultus est, ita iudices oculi, & propterea à prudentissimis dictum animū in oculis habitare: quoniā ardere videntur, quandoq; incendi, humescere, cohibere. Hosce duos tantum contribuit diuina ratio, quòd numerus is speciosum quiddam complecti videatur. Oculos vocat Galenus nunc organum lucidum, nunc solarem animalis particulam, & diuinum quoq; membrum: & ibi ex qua substantia sint oculi, & quod obiectū habeant, & ratio cur splendore nimio facile corrumpatur videndi facultas, & an in oculis proprius insit color, & an in oculis insit naturalis lux. Item cur ira succensi non satis vident. Item quomodo oculus dicatur naturæ speculum, sicut speculum artis nuncupatur oculus. Item cur mens ex oculorum notionibus affectionibusve deprehendatur. Item quomodo oculi sunt causa peccati. Et in eodem libro capitu.xxvj. ipse Celius ponit cur interdum oculi aperiri nequeant.

De sensu vero auditus pauca referre nō tędet: cū in mēbro corporis nobili cōcipiatur, puta auribus, quarū iudicium (teste Celio lectionū antiquarū lib.ij.ca.xxix.) post celebres autores superbissimū est & excellens: quia sonum recipiunt, qui natura in sublime fertur: ideo summa prouidentia sunt in ꝓminentibus seu superioribus corporū partibus cōstitutæ. In his rectus simplexq; meatus primū euadit, mox tortuosus. Inde iuxta cerebrū in multa & tenuia foramina diducitur, per quæ facultas audiēdi est. Auerrois primo colliget, aurē in osse petroso locatā scribit. Itē meatus ille auriū anfractu est tortuoso, secundū Auicennā, ne subita aëris irruptio frigiditate vel caliditate cerebrū oblędat, vel soni excessus neruū quo perficitur auditus cōuelleret. Nam sonus oīs harmonia quædā est. nūc verò ambagiosa obliquitas, illa moramēto manifesto temperamētū adijcit. Et ibi an auditus tantū perficiatur ex aëre intimo se auribus infundente seu insinuante. Item cur in lateribus aures, ratio quippe cur aure duplici, simplex tñ hauriatur sonus. Nam vt in vidēdi ꝓprietate nerui optici coniūguntur ne visibilis species delata fiat duplex. Ita & nerui quib⁹ audiendi facultas percipitur in origine cōcurrunt, & inde formarū audibiliū consurgit vnio. Item qđ oscitantes aut vehemētius spirātes minus audiant, ratio est: quia sensorij auditus extremū, partem cōtingit spiritalē ac ꝓinde quatitur, moueturq; cū eadem vbi agitetur spiritus.

Item, vt inquit Vlpianus iureconsultus in l.vulgaris est.in princip.ff.de furtis.ꝙ qui aurem alicuius tetigit, totum eū tetigisse videtur. Nonnulli sentiunt per aures eijci

biliosas cerebri redundantias, & iudicio esse colorem inde luteũ. Sicuti excrementũ melancolicũ per oculos egeritur, pituitosum & sanguinem per os.

Sensus verò gustus etiã extolli debet propter membrũ à quo procedit, qđ est lingua humana quæ duplici fungitur munere, cõceptus animi enũciando: & saporũ vim prę sentiendo: ꝓptereaq́ à cæteris disparatur, nec similis est: tũ nullus locutionem prę staret articulatã sine lingua, ea nãq́ conflatur ex literis, quarum enunciatio plurimum obturbata, detruncata, nec intelligibilis præstaretur, ni ad hanc rationem linguã vt & labra conformasset artificis infinita prouidentia. hæc Celius prædicto lib. ij. c. xxxj. & in c. sequenti de linguæ laudę præcipua multa scripsit & recenset, pauca tamẽ referam, Nam humanæ linguæ incomparabile donum est, in quo bonitas infinita, inęstimabili munificentia nos, vt legitimos filios, est amplexata. Quid em̃ in tot tantisq́ corporis dotibus æqua pensandũ libra est? huius siquidẽ facultate post mentem, quæ nos ex æquo ferè cum cœlitibus constituit, cõstat præcipuè illa (vt dictũ à Sophocle est.) Regina rerum ęloquentia. Sunt qui ingeniosè linguam plectri similem prodidere, chordarũ verò dentes, nares cornibus, quis canenti accinitur, vnde Ambro. in hexamero ait. Plectrũ loquentis lingua est. Item lingua ipsa carnem habet raram, fungosam, & mollem, vt dicit Auicẽna. Item & neruorum multitudinẽ, prout etiã voluit Auerrois: & hoc tam ad motum q̃ ad sensum spectantium, necnon venarum, arteriarũq́: quãdo omnium horũ magnitudo numerosa linguæ mensum longè videtur excedere: imo arterias maiores in lingua existere, sicut & incole docuit Galenus in libello, qui est de motibus liquidis.

Item hæc pars aliud habet munus autore Lactantio, quod contritos & commolitos dentibus cibos colligit & conglobatos vi sua deprimit, ac transmittit ad ventrem. Bruta verò etiam lambendo potu adiuuat.

Item idem Lactãtius falli putat si quis saporis sensum inesse palato arbitratur, quoniam lingua sit, qua sentiantur sapores nec tamen tota, Nam partes eius quæ sunt ab vtroq́ latere teneriores saporem subtilissimis sensibus trahere. Plinius tamẽ inquit, Saporũ est cæteris in prima lingua homini, & in palato, sed & in gustatu linguæ vice est aquatilibus palatum. Ad hunc verò vsum oportet linguã esse potentia humectam, actu autem minimę: iudicio essę ꝙ quibus nimio plus arescat lingua vel humeat, haud ita sapores valeãt percipere. Et humęctatio quidem insita interpellat manifestè, quia ipsa primò linguæ tactum præstat, quo occupante, nequit extima aduertere. argumento est, quòd qui acrius quippiam gustu apprehenderit, mox nõ valet aliud sentire. Scitu dignum est, ꝙ gustus exactior est ad peruęstigandum. Tactus verò cæteris sensibus hebetior ac materialior. Sicut visus subtilitate sensus excedit omnes, postea verò auditus, Deniq́ placet Auicennæ ad loquẽdum videri præstantissimam essę linguam, quę suos tum longitudinis, tum latitudinis commensus habeat queq́ in apice tenuis & acutior, in radice latior. Tritum est, quod Gręci dicũt, oportere essę ociosam linguam, manum verò operariam.

Sensus verò tactus etiam laudandus est, cùm ex manibus præcipuè percipiatur, & manuum laus præcipua in multis consistit. vt dicit Celius libro antiquarum lectionũ ij. vbi sic orditur. Quis verò ęloquentia vel ingenij claritate maiestatem, quæ ex manibus adest homini, dignè valeat exequi? q̃ aptę hæ? quamq́ ad omnem motum nullo labore facilęs? mira est artium numerositas, quã membri huius adiumento condiscimus & exercemus. Taceo pingendi, fingendi, sculpendi, nobile artificium. Quid illa musicorum cuiuscunq́ modi organorum cõtrectatio sciẽtissima, & maximè duana? Quid illa sustructionum sublimitas, q̃ ęlegans, q̃ scita? Quid vrbium structura in omnibus vel præstantissima? Quid multiplex agrorum cultus, quo tot tantisq́ ad vitam necessarijs instruimur? Quid illa indumentorum varietas? Quid ornatus excellentia lis? penetramus in viscera terræ. Metallorum inde vim lõgè prę ciosam eruẽtes, Imo verò & rerum natura agitur in planũ, solo etiam æquatis montibus. Admittuntur maria, repellũtur certis quoq́ limitibus veluti extra præscriptum proferre pedem vetantur, obiectis molibus. Penetramus aquarum ima, naturæ supellectilem vndiq́ nobis vẽdicantes: totq́ modis rerum facies mutatur, camporũ dominamur laxitati. Supercillia montium & verrucas, quantũuis senticosas nobis obnoxias reddimus, bestias itẽ omnes, terrestres, aquaticas, aëreas. Quicquid ferè mundi vastitas cõplectitur, manuum solertia nostri fit iuris. Quid illa scribẽdi maiestas, quæ tantarum rerũ sciẽtiam nobis comparat, vetustatem propagat, nil sinit interire. & quòd omnia cõterit tempus, nostris cogitur manibus succumbere? quid hoc magnificentius? quid æque mirãdum? id esse homini datum, in quod ne mortis quidem rapacitas ius vllum habeat? Quid tot tantarũq́ legum cõtexta volumina, quam demum ciuilioris vitæ præferunt eminentiam? Quid dictorum conuentorũq́ publicis tabulis comprehensa fides aduersus ingeniorum prauitatem? Ausim dicere (vt referam verba Celij) seiunctis manibus fuisse non inermes modo nos futuros, sed vel brutis infeliciores, Quem enim vsum rationis habeat lumen illud diuinũ omni ope destitutum? Hinc rectè mihi fecisse videntur, qui rationis ac sapiẽtiæ ministras esse manus pronũciarũt. Anaxagoras verò ideo sapiẽtissimũ videri hominem dixit, quia manibus foret instructus. Harum multiplex emolumentũ, vel tritũ græcis explicat prouerbium, dicens. quid enim non efficere valeant manus? Quid verò artifex illa digitorum structura, quodnam ingenium admirando non fatigarit? nescias venustatis inde maius sit specimẽ, an emolumentorũ amplitudo clarior, maximus est in numero decor, maximus & in gradibus ac serie. Manuum porro emolumentum duplex, alterum est sensus, alterum verò retentionis. Proindę excogitauit, optimus maximusq́ rerum perpensor Deus mollissimam palmã, quo sensus fieret solertior exactiorq́. Cutis palmę, vt autor est Auicenna, omni alia cute est temperantior, excepta ea quæ in extremitatibus digitorũ est prę sertimq́ indicis. vnde Galenus primo de complexionibus ait. Manum interiorem esse complexionis mediæ inter extremitates omnes: hoc est inter calidum & frigidum, humidum & siccum, durum & molle: veluti ea sit sensibilium corporũ regula, & planè sensus instrumẽtum homini animalium sapientissimo. Indeq́ pars eas pilis caret, ne hirsuties tactus præstantiam læderet. Aulus Gallius noct. Atticarum libro xix. c. ij. referens verba & sentẽtiam Aristotelis. dicit ex quinque corporis sensibus duos esse cum belluis maximè communes, quodq́ turpis & improba est voluptas: quæ ex auditu, visu, odoratuq́ procedit: quæ verò ex gustu tactuq́ est, rerum omnium fœdissima est, cùm hæ duæ bestiarum etiam sint, reliquæ hominum tantum.

Sensus vero olfactus seu olfaciendi potestas, videtur

minus

minus longè necessaria ab aliis,vt dixit Celius libro j.antiquarum lectionum c.xlix.Sed de eius laude infrà patebit vbi de odoribus seu medicinis suffitionalibus dicã in glo. bo.tamen & per plura idem Celius eodem lib.c.xlviij.refert de sensuum commoditate & necessitate: quibus insit sensus,de origine eiusdem.& in c.l.ponit cur tantum sint quinq; sensus.& in c.lij.quomodo homo tantum abutitur sensibus omnibus.

Sensus verò interiores sunt quinq;,videlicet sensus cõmunis,imaginatiua,æstimatiua,fantasia,quæ etiam imaginatiua dici solet,& memoratiua.Horum organa in substãtia cerebri subtilissimis secernuntur pelliculis,quæ primum totũ cerebrum tribus distinguit ventriculis: quorũ anterior & medius,quoniam maiores sunt,rursus bipartiũtur.Prima portio ventriculi anterioris organum est sensus cõmunis,& iste sensus cõmunis est nobilior proprio, quia nobiliori modo recipit & proprius obiecto,vt dicit sanctus Thomas in scripto super libro Aristotelis de anima.Secunda vero imaginatiuæ,prima autem ventriculi medij attribuitur æstimatiuę,secunda fantasiæ, posterior vero ventriculus totus memoratiuæ deputatur.Et quoniam istæ potentiæ sunt multum necessariæ pro arte memoriæ,quam multum commendauit Guillielmus Leporeus Burgundus in suo tractatu de arte memoriæ.quæ de illis dixit hic aliqua inserere curabo, cũm dictis aliorum circa excellentiam harum potentiarum.

Primò de potentia memoratiua, quam dicit esse reseruatiuam specierum, siue intentionum non solum à sensu cõmuni receptarum quę excolendo,sicut omnia,augetur. l.inter artifices.in verbo,ingenij.ff.de solutionibus.&, vt dicit potentia memoratiua se habet ad æstimatiuam,sicut imaginatiua ad sensum communem.Auicenna cerebrum esse principium sentiendi & mouendi asserit,temperatũq; causam memoriæ afferre.Nam ex cerebro crasso prouenit debilitaturq; memoria.vnde fit,vt Philosophus dicit, iuuenes & senes esse malę memorię,propter nimiũ in ipsis augmenti & decrementi motuum.sicut enim recordatio motus faciles exigit,sic memoria quietem expostulat, & quiescendo fit sciens.Et magni refert quali in corpore animi locati sint,hoc proueniente ex qualitatum disproportione,& nimia frigiditate & humiditate:vnde calidi & humidi facilè comprehendunt,sed non diutius seruant, rursus autem sicci & frigidi tardius concipiunt, sed firmiore complectuntur memoria:vt etiam hoc habetur in margarita philosophica,lib.x.tracta.ij.c.xxix.Multa eñ,vt dicit idẽ G.Leporeus sunt quæ mentẽ facilitãt,multaq; quę obtenebrant & confundunt.Nam membrorum compagibus,velut organis ad operationes exercendas mens vtitur.vnde fit vt corpore male sano animus hebescat & obtundatur,ingenia nempe aëris qualitatem sequuntur.dixi supra in hac parte,in xvj.consideratione.in qua de climatibus: vnde refert Cicero Thebanos ingenio fuisse pinguiores,sed corpore robustiores. Athenienses vero perspicaciores & acutiores extitisse.Ideo quia crassus aër Thebis.Rarior autẽ & subtilis Athenis erat.Istud apertè probatur in c.quia diuersitatẽ corporum diuersitas sæpe sequitur animorum.quãuis glossa aliter exponat.extra de concessione præbẽdæ.promptior contra vegetior,& acutior redditur,cuius corpus bene compactum est.quamobrem Thraces ob crassum regionis aërem quem incolunt,obliuiosi,desides,tardi,torpescentes,nulliusq; memoriæ censentur esse.Vnde Satyricus patriam veruecum appellat, cũm inqt.veruecum in patria crassoq; sub aëre nasci.Quid tamen discriminis habeat memoria à reminiscentia,ponit ibi,eo quia memoria est continua conseruatio illius,quod semel apprehensum fuit.Reminiscentia vero est eius,quod postq; apprehensum est oblitum fuit & iterum rememoratum.Celius vero lib.antiquarum lectionum vj.c.xv.dicit memoriam aliud esse,& aliud reminiscẽtiam.Nam est & in brutis memoria:vnde & prudentiam quoq; habere in philosophia prima colligit Aristoteles.Verum imperfectam,sicut & memoriam:in hominibus enim tãtum est reminiscentia.Ea vero est discursus rerum cum ratione ab vniuersalibus ad particularia,& à remotis à sensu vel indeptio ac recensio eorum,quæ in se memoria seruarit memoriæ plerumq; vegetandæ gratia.Sexto,naturaliũ Auicenna scribit cognoscere aliquid sibi fuisse quod iã sit abolitum,in homine tantum est & in rationali virtute.Memoriæ virtus ex quorundam sententia duplex videtur facilè percipere,diu retinere,illud ex humecta contingit natura, hoc ex sicca:vnde euenit,vt nonnulli facilius discant q̃ percepta custodiant.Alij vero secus, vt ad humiditatem vergunt,vel ad siccitatem.propterea Aristoteles non in eisdem memoria viget ac reminiscentia,sed plurimum ingenio tardi memoria valent,dociles autem reminiscentia. cuius ratio est,vt inquit sanctus Thomas & dictum est, quia diuersæ hominum habitudines ad animę operatiões ex diuersa proueniunt corporis dispositione,Videmus autem ea quæ difficulter ac tardè impressionẽ recipiunt validè,perseueranterq; eandem custodire,vt est lapis.Quę vero nullo admittant negotio,nõ partinaciter retinere,verũ tota facilitate remittere,vt cera,aut aqua.Et quia nil prorsum aliud memoria est q̃ perceptorum retentio constans, inde est,quod hebetium adminiculatior firmiorq; memoria est.Acutorum vero ac velocium imbecillior ac magis lubrica.Cæterum in ijs reminiscentia longè pręcellẽs. Galenus post Hyppocratem summus artis medicæ in microtechnæ,cerebrum tenuitatis contemperatæ esse memoriæ fomitem causamq; pręcipuam arbitratur:quoniã crassiore parte illa obrepat obliuio,qua humectiore item hebescant sensus:ficciore autem euadant liquidiores. Auicenna item sexto naturalium tradit,q̃ ęgregia illis suppetit memoria,quorum animę multis non distrahuntur moribus,nec cõuellitur cogitatio.Quæ ratio facit,vt pueri q̃uis humectioris sint naturę,pertinaciter tamen retineant, quę imbiberint simul & propter motus vehementiam,vt voluit diuus Thomas.Nam & quæ miramur amplius memoriæ adglutinantur,affiguntur q;,sicut quę quadam speciali annotatione notantur magis commendantur,admirantur autem ferè omnia pueri,vt quibus noua sint ac insolita:& hoc est quod significat Quintilianus,vbi natura esse nos tenaciores ait,eorum quæ à teneris annis imbibimus,iuxta dictum Horatij.

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem
Tãtu diu.

Contra vero in senioribus redundante humoris vi cõtingit memoriam esse nullam.Sed & timentibus excutitur memoria,propter frigiditatem humores congelantẽ: quibus coeuntibus concrescentibusq; nulla recipi impressio potest.vnde philosophicè ait Virgil.

Obstupuit,steteruntq; come,& vox faucibus hæsit.

Quod autẽ Aristot.inquit esse memoriam pręteritorũ tantũ,Quoniam quę adsint vel sentire dicamur,vel scire adnectendum est,id ad perceptionem nostrã referendum

videri quæ sensimus prius vel percepimus, siue præsens id fit siue nō. Etenim recordari possumus non modo eorum quæ iam naturę cōcesserint, sed superstitum quoq;. Diuus Augustinus scribit modo memoriam esse animū, modo ventrem animi, cuius aula sit ingens & valde admirabilis: idem nunc memoriæ cauernas nuncupat nunc antra vel etiam sinus. hæc Celius d.c.xv. & c.xxj. eodem lib.vj. Ad memoriam item actio est necessaria, cū vt dicit ipse Guillielmus Leporeus. Quicquid natura, arteq; percipit, exercitio cōsummatur. Nā, vbi abest exercitatio. ibi aut naturalis aut artificialis peritia cesset necesse est, cūm tota virtutis laus in ipsa actione consistat. & huic sequentiæ applaudet Archadius iuriscōsultus in l.munerum ij.§.mixta.ibi: & notando & disputando.ff.de muneribus & honoribus & omne artificiū per exercitium suscipit incrementum, vt dicit iurisconsultus in l.legatis seruis.§.ornatricibus.ff.de legatis iij.& facit tex.in lege milites.C.de re militari.lib. xij.de quo exercitio ibi per Lucam de Penna. Verum de memorię excellentia finiamus cū Celio in d.c.xv.in prin. & c.seq.vbi ait. Memoria necessarium maximè vitæ bonum, & thesaurus eloquentiæ ac tanq; lumen aliquod, res est ex omnibus partibus animi, maximè delicata & fragilis in quam primū senectus incurrit, vt ait Seneca ī proœ. suarum declamationum. ac plurimum autore Plinio. Deficere tantat & meditatur, vel quieto corpore ac valido. Somno quoq; serpente computat, vt inanis mens quærat, vbi sit loci. Imo verò huic adagio occasio data est, vt eum qui memoria sit nulla, sepulchra legisse dicamus. vnde Cato apud Ciceronem. Nec sepulchra legens vereor, quod aiunt, ne perdam memoriā. His enim ipsis legendis redeo in memoriam mortuorū. Est profecto (vt inquit Celius) huius potentiæ natura miranda. Subito vetusta ex longiore interuallo reuocata ingerunt sese atq; exhibent interim sponte, interim idipsum agentibus nobis ac meditātibus, sæpè & interquiescentibus. Excidunt quandoq; proxima inhærēt affixa, quæ vetusta sunt. Hesternorum obliti, acta pueritiæ in digitos mittimus. quod requisiueris altius illatebrare se atq; recondere animaduertitur, mox aliud agenti reddit se atq; offert. Nec manet semper memoria, sed aliquando veluti postliminio redit. In quibusdam animalibus prope nulla reperitur memoria. Ceruario q̄uis in fame mandenti si respexerit, obliuionem cibi surrepere aiūt, digressumq; aliud quærere. Inter homines verò quibusdā tanta, vt nihil non ijsdem verbis reddatur auditum. Hanc de seipso eatenus florēter excelluisse scribit Seneca, vt nō ad visum modo sufficeret, sed in miraculum vsq; procederet. Nā duo millia hominum, inquit, recitata, quo ordine erant dicta referebam. ducentos quoq; versus ab vltimo incipiens recitabam, vt etiam refert Textor in sua officina. in ea. memoria clari. vbi scribit xiiij. aut xv. qui memoria claruerunt, & duobus cc. sequētibus enumerat obliuiosos, & qui memoria exciderunt, & alios qui verba facturi memoria exciderunt: quos non recito cūm ibi videri possint. Quomodo Afranius poëta sapientiā filiam esse vsus & memoriæ dixerit, eleganter & veraciter scribit Aulus Gel. noct. Atticarum libro xiij.c.viij.

Quæ verò dicta sunt, de memoria naturali intelligamus: verū de artificiali Albericus de Rosate in suo dictionario, in verbo, memoria. copiosè disseruit. quibus omissis, breuiter recitat quinq; multum vtilia ad memoriam, quæ expertus est in seipso, vt dixit.

Primò, vt fiat diuisio materiæ, quam recitare quis voluerit in partes paucas vel plures secundūm materiæ prolixitatem vel breuitatem. diuisio etenim animum incitat, mentem intelligentis præparat, & memoriam artificiosè reformat, vt prætactum est in præfatione huiusce operis.

Secundò, ad istam diuisionem ordinatè procedat, vt vno memorato ad aliud subsequēs procedatur. vnde Philosophus in libro de memoria ait: q̄ à locis facilè est reminisci, cūm velociter ab vno loco in alium deueniri possit.

Tertiò, vt sollicitè adhibeat intentionem & affectum ad ea quæ vult recordari. Quia quanto aliquid in animo potius infigitur, tanto melius recordatur. Cauendum tamen præcipuè, q̄ circa ea quę memorari vult seu agere vel proferre, imaginationem seu phantasiam suam ab alijs rebus amoueat.

Quartum est sæpe legere vel recordari eorum quę voluerimus memoria imprimi. Ideo Philosophus inquit in dicto libro, q̄ meditationes memoriā soluunt: quia sicut ibi dicit, consuetudo est altera natura: vnde quod sæpissime intelligimus cito reminiscimur quasi naturali quodā ordine. Ideo ait Seneca in libr. de beneficijs. Memoria nil perdit, nisi id ad quod non sæpe respexit.

Quintum & vltimum est, quòd de re de qua volumus recordari seu memorari, faciamus in mente vel in libro aliquas similitudines conuenientes memoriæ de qua agitur. Sicut faciebant antiqui in libris antiquis. Nam vbi tractabatur de iurisditione omnium iudicum, faciebant imaginē seu representationem vnius prętoris sedentis in tribunali. Vbi autem agebatur de minorum restitutione, pingebāt imaginem vnius minoris decepti, qui conquerebatur coram iudice. Vbi verò agebatur de manumissionibus, ponebant imaginē domini & serui qui manumittebatur coram prætore. Vbi autem agebatur de donationibus inter virum & vxorem, ponebant imagines viri & vxoris qui inuicem sibi donabant.

Et ita fiebat in libris decreti. De materia consecrationū erat imago episcopi consecrantis vasa sacra & alia consecranda. In materia de pœnitentia, erat imago sacerdotis & peccatoris confitentis, & sic de cæteris. Et ita hodie fit in libris hystoriarum, vbi fiūt representationes summorū pontificum, imperatorū, consulū, regū, & aliorum, vbi de eorū vita tangitur. Sic etiam in libro Aeneidum Virgilij, qui fit cum hystorijs secundū materiam subiectā. Sic de comedijs Terentij, & pluribus alijs quos vidi. Et per talia recordatur & intelligitur, de qua materia ibi tractatur.

Secundò, de potentia sensus cōmunis qui in anteriori parte cerebri locatur: & est potētia sensitiua omniū sensuū particulariū obiecta apprehēdens. Dicitur autem cōmunis Philosopho asserēte, eò q̄ omnes sensus exteriores ab eo velut à cōmuni centro scaturiunt, suorumq; obiectorū similitudines ad eum reducunt: quibus mediātibus de singulis iudicat & discernit. Huic autem potētię tres actus attribuūtur, quorū primus est cognoscere sensationes & sensibilia omnium sensuū exteriorum etiam non pręsentibus obiectis: ideo communis dicitur. Secundus est conuenientias & differentias inter obiecta sensuum discernere. primò enim obiectum vnius cognoscit, secundò obiectum alterius apprehendit, tertiò actum format continētem virtualiter notitias amborum obiectorum, in quibus conuenientias & differentias ponit, vt album non est dulce. Tertius est absentias obiectorum dijudicare, vt quod visus nō videt, auditus non audit. Sic de silentio cæterisq; obiectorum priuationibus iudicat. A centro huius organi nerui

ad organa

ad organa exteriorum protenduntur, & per hosce neruos omnium visibilium species recipit, & facilè quidem propter organi humiditatem & calorem, diutius autem retinere non potest. Quapropter facta sensatione eas per neruorum meatus imaginatiuè transmittit: cuius operatio est receptas species & imagines reseruare, vnde nomē sibi vēdicat. Ne aūt potentiæ quę sequūtur ociosæ permaneant, spēs ab imaginatiua ad æstimatiuam transeūt, ex quibus hæc potentia intētationes non sensatas, quēadmodū ouis ex speciebus Lupi colore & figura, & alijs inimicitiā non sensatam eliciēs ipsum fugit, secundū Auicennam. Et hoc vel ex naturali instinctu, si forte prius fraudem Lupi experta nō est: vel experimento, vt asinus foueæ qua nuper periclitatus est appropinquās, casum timet & declinat, vel luti canis popinam fugiēs propter aquam calidam. &, vt dixi in principio ista potentia videtur esse nobilior alijs: quāuis, vt dictum est, memoratiua sit multum admiranda & mirabilis. Et licet aliæ tres potentiæ non sint ita digniores nec nobiliores, tamen quid de eis sentiatur secūdū mentem Guillielmi Leporei non prætereibo.

Potentia phantastica (vt ait) est in secunda parte mediæ cellulę cerebri tanq̄ centrum inter imaginatiuam & memoratiuā: conuertit enim se supra imagines in vtraq̄ earum reseruatas, & tunc componit & diuidit eas: hęc imagines cū imaginibus, species cum speciebus format, eas componendo vel diuidendo: & ideo fingit monstra, Chimeras, & operatur in somno sicut in vigilia. Ex speciebus præmemoratis cū ad organum ipsius peruenerunt, diuersas imagines componit, quæ à sensu cōmuni percipiuntur, dum iterum ad ipsum descenderunt. Quoniam verò hæc potentia in homine ratiōe naturali decoratur, de qua meminit tex. in lege at qui natura. & lege. nam hoc natura de condictione indebiti. ff. Ideo non necessario eodem modo operatur, nōnunq̄ enim ex cōpositione specierum intentionum diuersarū monstra fingit, quorum nec interdū similia vidit: in brutis autem instinctu naturæ regitur, quę in omnibus eiusdem speciei similis est. Ideo in talibus phātasiæ opera non variantur. Simili nempe ingenio & artificio omnis hyrundo nidū, & aranea talē texit. huius verò potentiæ opera si vigilantibus non desint, raro tamen ab ipsis percipiuntur propter fortiores motus sensuum. Dormientes autē quorū sensus exteriores vacant, somnia appellant, quia in somno apparent.

Potentia autē imaginatiua est reseruatiua specierum à sensu cōmuni receptarum, quæ in anteriori parte cerebri ponitur. Species enim rerū hic vocantur imagines ipsarū, vnde imaginatiua vocata est, & per hoc differt à sensu cōmuni, quia non est potentia indicatiua, sed solū reseruatiua. Fatentur multi in natura nostra sensibilium cōpositionem inter se inesse, oportet ergo vt in nobis sit hæc virtus quæ hęc operatur, & hæc virtus inquantum imperat ei intellectus cogitatiua vocetur. Inquantum verò imperat virtus animalis, imaginatiua nuncupetur. Inquantū occupatur componendo & diuidendo, formatiua vocetur: hæc enim facit castra in sphæra, Chimaram fingit, & lupo cornua, vt faciunt scholares, qui mentes à studio literarū auertunt, & malè intenti quādoq̄ castra ædificant, vt ait glo. fi. in lege vnica, C. de studijs liberalibus vrbis Romæ lib. xj. Nam sensus cōmunis virtuti formali quæ est imaginatio quasi ad reponendum, impartitur quod ei tradunt sensus exteriores. Imaginatio verò reponit & retinet: habet enim virtutem multiplicandi formas sensibiles, virtus verò cogitatiua, siue imaginatiua, siue formatiua conuertitur ad formas, quæ sunt in imaginatione, ad cōponendum vel resoluendum eas: quoniam eius potestatis iugo subijciuntur.

Potentia æstimatiua secundū Auicennam est vis ordinata in summo cōcauitatis mediæ cerebri sensibilium intentiones apprehēdens. vt puta lepus canem fugiens, vel ouis lupum, nunq̄ alias visum dijudicat cū agno esse habitandum, & elicit speciem, siue intentionem inimicitiæ quę non poterat per sensum apprehendi. Est autē virtus transcendens, quia apprehensio sua non est formarū sensibilium & materialium, sed immaterialiū: bonitas enim & maleuolentia, conueniens & inconueniens, impendium & dispendium in se non sunt formæ materiales, nec in sensu cadentes exteriori, tamen sunt accidentia sensibilium. Quid tamē discriminis habet ab imaginatiua, quia illa retinet species per sensum cōmunem receptas: hæc verò elicit ex eis intentiones naturæ non sensatas, sicut amicitiæ vel inimicitiæ, ex quibus sequuntur actiones prosecutionis vel fugæ. Auicenna etiam ait, æstimationem vtilium & nociuorū triplici modo contingere.

Primus modus est ex causa materiali, sicut accidit in puero qui cū ęleuatur vt resideat se casurum æstimat, statim alicui adhæret: pręterea certum est cū oculi lippitudine prurientes sunt purgandi, statim ille conniuet antequā cognoscat quid sibi accidat: & sic inductu quodā naturæ ouis lupū formidat, & animalia leonē, & aues accipitrē.

Secundus modus est per experientiā, sicut accidit, cūm doloris rabies animal aliquod inuasit, vel mellitis voluptatibus in re aliqua absorbetur, cuius forma descripta est in virtute formali sine imaginatione & intentiones vtilitatis, & nocumenti descriptæ in memoria statim apparuerint res in vtilitatis vel dispendij æstimationē, obreptitiæ occurret. hinc canis lapidē vel fustem tanq̄ nociua formidat, & vacuis sæpiusculè ossibus allicitur.

Tertius modus circa proprietatem coniunctā & modum similitudinis versatur, veluti si res aliquam formam vnitam cū intentione æstimationis in aliquo sensibiliū haberet, sicut contingit in pomo coloris coccinei quod est maturū & dulce. Ideo cū videmus dulciorē inesse pomo inductu quodam naturæ dijudicamus.

QVadragesimaquinta cōsideratio erit de complexionibus mortaliū, quę sunt quatuor pricipales, sanguinea. s. colerica, flegmatica, & melancolica, quarū nobilior & melior est sanguinea. De ijs tamen Guilliel mus Leporeus Burgundus vir æloquētissimus, scripta reliquit in suo opere artis memoratiuæ libro j. ca. iiij.

Sanguinem ait, lætum, dulcem sermone, vultu hylarē & amatiuū, risu facilem, liberalē, benignum, piū, omnibus artibus aptum, secundū alios delicata cibaria, primæq̄ bonitatis vinum, elementa per omnia indagantem, ad libidinem pronum. Vnde Alexander magnus imbecillitatem humanā se sentire aiebat duabus potissimū ex causis, somno videlicet & coitu. vocē habet acutam, neq̄ diu neq̄ multū irascitur. Habent & sanguinei alias bonas conditiones seu inclinationes, ex quibus non parū laudabiles. Hæc complexio enim est calida & humida, qui humores generant meliorem complexionem, & istorum quilibet de per se & simplex est melior alijs, licet compositi sint meliores, & sic complexiones ex eis compactę.

Colerica verò est calida & sicca, vt dicit Galenus primo complexionum c. viij. vnde colericus est impetuosus

in suis agendis, ælati animi, vanos vltra modum appetẽs honores, bonorumq́; myrmecias, in iram facilè prorumpit, eademq́; pacificatur, prodigus, & sine libra comedens procliuis ad ebrietatem, fidelibus deditus vigilijs, lucrum assiduè venatur, ingeniosus, docilis, fidus, syncerus, amator iustitiæ, impingentes in lingua vbi irascuntur, oblonga habet membra & gracilia, oculos profundos, nasum acutum, faciem citrinam, eloquium velox, pectora ampla & hirsuta & vmbilicotenus, est pronus ad coitum, vocem argutam, gressus habet celeres, oculos citrinos, linguam asperam.

Flegmatica verò est frigida & humida: vnde flegmaticus naturaliter est somnolentus, in agendis suis tardus, verbis lapsantibus & humidis non defluens, bonorum contemptor, aureq́; popularis rumusculos pro nihilo habens ac sputifaciens, paruæ memoriæ, & modicæ comestionis. Ideo pauci aut nulli meritis eorũ ad honores aspirant: ideo Messalam Coruinum sui nominis immemorẽ flegmaticum extitisse diiudicant. Ciuilis tamen ratio huic sententiæ aduersari videtur. Nam nemo est adeo supinus, imo magis stultus: vt nomen suum ignoret. textus est in lege cùm in libris Vlpiani. §. neque enim. C. de hęredi. instituendis. Item est facie præditus præpingui & alba, habet carnosum corpus, pectus debile, venas strictas, coitum nõ appetit nisi vino admodum madidus aut aliundè calefactus.

Melancolica est frigida & sicca secundũ Galenum: & est pessima ex compositis, vt idem dicit de ingenio c.x. & ex simplicibus sicca est pessima. Et, vt medici dicunt. Melancolicus naturaliter tristem vultum gerit, sinistræ semper suspicatur, alienisq́; vulpina quadam sanctitate delictis illatrat, mundanarum rerum nephando amore irretitur. Implacabilis, & in propria opinione pertinax, timidus, inuidus, auarus, tenax, fraudulosus, prauus, tacitus, aptus tamen studio, non bene dormiens. Et sic ex supradictis cõstat q̃ natura in vno sanguinem grauauit, & in alio restaurauit: & idem de colerico, melancolico, & flegmatico: cui sententiæ applaudet Paulus iureconsultus in lege eum qui. in princ. de iureiurando. ff. cùm qui in vno grauatur, in alio releuari debet. Et si quidam sint quos eousq́; perduxit labor & assiduus conatus, vt multa huiusmodi dissimulare possint: non tamen potest lana tincta mutare colorem atq́; id admodum perspicuè deprehendi potest. Quicquid enim præter naturam accersitum est vel cõquisitum, dissimulari diu non potest, vt ait Ioannes Indagine in librum de quatuor complexionibus. vbi miranda dicit de ijs & de pernoscendis planetis horoscoporum, & signorum ascendentium ex ipsis quatuor complexionibus.

Et, vt concludam, complexio sanguinea (vt iam dictũ est) optima & nobilior alijs iudicanda est propter conuenientiam cum nobiliori parte anni & elemento, vt suprà in hac parte tetigi, in quadragesima consideratione.

QVadragesimasexta consideratio, quod membrorũ coporis humani sit excellentius indagat. Celius em̃ lib. antiquarum lectionum ij. cap. xxxix. Inter membra corporis quatuor principaliora esse asserit, cerebrum, scilicet cor, epar, & testiculos: de quibus excellenter per eum.

Videtur tamen, q̃ caput sit excellẽtius & nobilius mẽbrum coporis ex tribus quæ in ipso capite respectu aliorum membrorum singulariter inueniuntur.

Primò, enim excellit ea dignitate in tribus scilicet, in altitudine situs, nobilitate propriæ virtutis, quia nobiliores virtutes vt imaginatio, memoria, intellectus, sensus cõmunis, & huiusmodi, de quibus suprà, habẽt locum in capite & in perfectione, quia in capite congregantur omnes sensus, cùm in alijs membris sit solus tactus.

Secundò, à capite sunt omnes vires animales in alijs membris, & sic dicitur esse aliorum membrorum principium dans illis sensum & motum.

Tertiò, quia dirigit alia mẽbra in suis actibus propter imaginationẽ et sensus q̃ ĩ eo radicaliter abũdãt et insunt.

Ratione etiam primę proprietatis, scilicet perfectionis omne quod est perfectissimum in quacũq́; natura dicitur caput, sicut leo in animalibus.

Ratione autẽ secundæ proprietatis omne principiũ dicitur caput, & certè cuiusq́; rei potẽtissima pars principiũ est, vt dicit Gaius iureconsultus in l. j. ff. de origine iuris. sicut caput fluminum fons dicitur. & sic caput viæ seu libri dicitur. vnde ratio ędi debet à capite. text. in l. argentarius. §. edi. facit. l. si quis. §. si initium. ff. de ędendo.

Ratione verò tertiæ proprietatis dicitur omnis rector caput, sicut rex, dux, vel pontifex. Ita dicit Ioãnes de Turrecremata in ca. j. distinctio. xij.

Ideo dicit Lucas de Penna in l. nemini. C. de consulib. & non spargendis lib. xij. quòd princeps in republica qui pro quodam corpore ponitur, obtinet vicẽ & officium capitis. Et Christus caput est ecclesiæ. ad Collocen. c. j. & ad Ephesios v. Et, vt dicit Paulus iureconsultus in l. cũ in diuersis. ff. de religiosis & sumptibus funerũ. caput est principale membrũ hominis. Nam ille locus efficitur religiosus, vbi caput inhumatur humanum, etiam absq́; alijs corporis partibus, & non econuerso. Quia per caput cognoscimus cuius imago sit, vt ibi dicit textus. & illud sequuntur omnia mẽbra, ad Ephę. iiij. & c. nolite. xj. di. Et indecẽs est mẽbra perfectiora esse capite. c. miramur. lx. di. & dicit Felin. in c. cùm nõ liceat à capite mẽbra recedere. in principio. extra de pręscriptio. q̃ caput est honorabilius mẽbrũ cæteris. & dicit Bald. in c. j. §. ad hoc. in iiij. col. de pace iuramento firmanda. q̃ excellẽtia hominis tribuitur capiti, in quo est fons rationis & intellectus. & ait Aristote. allegatus per Bald. ibi quòd cerebrum est membrum diuinũ in quo est sensus & intellectus. vnde locus ab autoritate hominis est in capite. & ibi notat q̃ in re animata caput subiacet oculis corporis, & in re inanimata caput est principium. Item idem est q̃ potissimum, vnde subiungit versum istum.

Principum caput est pars corporis & dominantis.

Et Felin. in d. c. de facie hominis loquitur, quæ non est dehonestanda seu fedanda, cũ sit ad similitudinem dei formata, vt dicit textus in lege si quis in metallũ. C. de pœnis per quẽ etiam ibi no. glo. & post Ang. q̃ homo nõ est bullandus in fronte. dicit tamẽ ibi Felin. q̃ facies & caput ponuntur, vt diuersa. Item aduerte q̃ vbi caput dolet, cætera membra dolent. vt dicit tex. in cano. sunt plurimi. & in ca. ex merito vj. q. j. Specu. in titu. de inquisitio. §. iij. versic. si autem. & ita caput est dignum, quòd ab eo inchoandum est. Specu. in titu. de ęlectio. §. j. versicu. publicatione. pro quo facit textus in l. vnica. ff. de officio præfecti augustalis. vbi dicitur præfectus Aegypti habet iurisditionem, & officio suo non est priuatus, quousq́; eius successor Alexãdriam sit ingressus. Cùm sit metropolitana & capitalis ciuitas. ad idem. l. meminisse. ff. de officio proconsulis. & in l. si forte. ff. de officio præsidis.

Ex quibus infero vnum obseruatum apud nos, q̄ nō debet haberi respectus, nec est in cōsideratione aduentus, seu ingressus regum, aut principum ī aliquod regnum seu prouinciam: nisi aduenerint vel ingressi fuerint principalem, aut ita loquar, capitalem ciuitatem regni, vel prouinciæ, quod tu notabis, quia alibi non reperies.

Item caput ara potentiarum animæ dicitur, teste Celio libro suarū antiquarum lectionum xj.c.xiij.& idem libr. ij.c.xxiij.sic ait. caput arcis quodammodo locum habet in humanis corporibus.& Plato in Thimæo. caput nō principale solum, sed etiam totum in corpore nuncupauit. est ergo caput præcipuum, excelsiusq̄ in homine menbrum. primo regiminis acutorum Galenus, & Platonici oēs rationalis animæ sedē nūcupant secundùm aliquos, qm̄ ibi cerebri est conceptaculum, ac membrorū animalium, quę organa sint, & principia virtutis animalis tam apprehendentis, q̄ ęligentis, seu voluntariè mouentis, quibus potissimum constat animalium inter se dissimilitudo. Licet nō me fallat Bedæ sentētia super Marcum. Animæ locus (inquit) principalis non iuxta Platonē in cerebro, sed iuxta Christum in corde. Portionem verò hanc cœli similitudine quadam possidemus sublimen, sicut etiam interpretatur Aristoteles. quin & vniuersa in hominis corpore sitū præferūt vniuersi, cùm cętera nullo eiusmodi sint constituta respectu, aut cōfuso admodum. Porrò & in quæstionibus, idem caput eum obtinuisse locū scribit, quia sit diuinissimū membrum. ab eo enim sternutamēta quoq̄ proueniūt, quod esse sacrum auguriū constat. inde quoq̄ obrepsisse nostris moribus opinatur Celius, vt quibus exhibeatur reuerētiæ cultus, ijs caput aperiamus. Galenus post Hippocratem scribit fuisse capitis sustructionem potissimum ob vidēdi excellentiam, qui sensus ad circūspectum omnem veluti in Specula collocari debuerit, sicut item est Auicēna. A quo etiam illud proditur prima tertij. Exploratoris vice oculos fungi.

Aduerte etiam, q̄ manus dextra est dignior lęua secūdùm Lucam de Penna in l. aquarum possessores. col. j. C. de aquæductu lib. xj. ad quod allegatur ij. Maccha. ij. c. ibi porrectis dextris & iureiurando. inde dicitur iuramentū dextra manu præstandum esse. Esaiæ lxiij. c. iurauit dominus. in dextra sua. & j. Macchab. c. vj. ita dicit Iacobus Bonaudi in glosis ad Io. de Terra rubea in tractatu, vinea ecclesiæ nuncupato. arti. ij. primi tractatus in iiij. cōclusione. in verbo, à dextris. vbi etiam dicit, q̄ dextra arguit nobilitatem, & præeminentiam honoris.

QVadragesimaseptima consideratio de excellentia sanitatis erit, quę plurimum extollenda est: cùm, vt dicit philosophus primo Ethicorū c. iiij. desiderabilissimum est sanum esse. & in libro eiusdem operis c. xxxj. iterum dicit. Vero sanum esse optimum est, vt nobis videtur. quid enim prodest homini habere omnia mundi imperia, si infirmitate afflictus in eis consolari, & gaudere non potest? Ideo, inquit Ecclesiasticus c. xxx. Non est census super cēsum corporis. Qua ex re, ait Iuuenalis libro primo Satyra prima.

Orandum est, vt sit mens sana in corpore sano.

Et Cato moralissimus sic nos hortatur.

Corporis auxilium medico committe sodali:
Sit tibi præcipuè, quod primum est, cura salutis.

Hęc Bernardinus de Bustis sermone suo xxxj. secundæ partis sui Rosarij. in litera T. Et ideo, vt refert Celius antiquarū lectionum lib. iiij. c. xxiij. Fertur Pyrrhū Epyrotarum regem post Alexandrū prudentissimū rei militaris adiudicatum, vbi immolaturus templa inuiseret, non regni ampliorem modum, non de hoste victoriam presignem, neq̄ item gloriam illustriorem, aut diuitias, & id genus alia, quibus mortalium pleriq̄ attoniti inhiant: sed sanitatem modo à dijs comprecari solitum, seu parte hac bene constituta, prosperius cessura viderentur omnia. Nā si toto sinu sese affundat, absit autem valetudo recta, nulnum illinc profluit æmolumentum quod iuuet. Propterea Antiochum cognomento Sathera prælio cum Galathis congressurum legitimus in quiete arbitratum Alexādrum sibi assistere, monereq̄ vt prius q̄ in aciem milites produceret, non aliud proponeret illis signum quàm benevalere. Quod cùm is non neglexisset, nobilem de hostibus victoriā est assecutus. Scimus porrò (inquit Celius) mandatorum librum ab Imperatore dari solitum in quo præceptum primum erat de sanitatis cura. Pythagoras quoq̄ in epistolis non alia est vsus consalutatione, q̄ vt iuberet bene valere. Id institutum & Pythagorici mox seruarunt, veluti animæ, corporiq̄ nil amplius congrueret, hocq̄ vno hominis bona vniuersa comprehenderentur. Quin & Symbolum, quo inter compares vterentur, dicebatur sanitas. &, vt dicit Galenus in libro Hæreseon, id est sectarum. sanitate nil vtilius est mortalibus. Academici & Peripatetici, hoc est Platonici, & Aristotelici iter tria genera bonorum sanitatem annumerant. Tradunt enim tria esse genera bonorum, ex quibus felicitas perficitur. Prima animi bona, vt virtutes. Secunda corporis, vt valetudinem, & pulchritudinem. Tertia externa, quæ fortunæ ascribuntur, vt diuitias & honores. Carneades item Academicus nil bonum esse censebat, nisi præmia naturę, hoc est sanitatem, robur, pulchritudinem, & alia id genus. Quibus autem constet sanitas & seruari possit. vide Celium lib. xj. ca. xxxvij. & vberius libro xvj. c. xlj. suarum antiquarum lectionum. & quemadmodum animi letitia est sanitati humanæ valdè propicia, ita tristitia contraria. vt per Lucam de Penna in lege decurionibus. C. de silentiarijs libro xij.

QVadragesimaoctaua consideratio de laude laboris exprimit, de qua Heraclides Lycius (vt scribit Philostratus in vita Sophistarum) librum vnum cōposuit, & illum laudibus laboris dicauit, sine quo dicebat nihil in rebus humanis frugiferum geri posse, adeoq̄ probari vt cassus etiam labor (modo non vitiosus) sit otio ac delitijs anteferendus. Xenophon dicit nullam esse verā voluptatem citra laborem. Nam si somni, aut cibi, aut potus appetitum præuenias, nihil dulce sentiri. Labore autē exercitatis omnia dulcius suppeditari. ex quo Socrates dum corpus ambulando seu quouis aliud agendo exercebat, obsonare tamen dicebat, quod item nostris religiosis ante cibum præceptum est. Idem opus conferre dictitabat ad hominum bonitatem, otium verò vitium. Bonos igitur in opere esse, q̄q̄ ociosi viderentur. Improbos autem qui aut alea, aut opere aliquo turpi, siue etiam plus æquo ambitione seu quæstu occupari appareant ociosos esse. Idem cùm laboraret circa Citharam, dicenti cuidam. Iam senex discis? Respondit, Præstat tardè discere, quàm nunquam. Lassus Hermioneus interrogatus à quo sapiētiam didicisset, à labore (inquit) & experientia. Pythagoræ quoq̄ sententia fuit, legendam esse ab initio vitam optimam ac laboribus quam maxime exercitatam: quam cōsuetudo paulatim ex aspera dulcem redderet, & homines

robustos faceret, laborē namq; voluptatē quoquomodo semper comitari. Si bona sit voluptas, illa præcedit. Si autem mala, labor subsequitur. Musonius ait, cūm sępe pro voluptate, & pecunia, aut alia re, nulla cum laude labores maximos subeamus, quid mirum si pro gloria, pro æquitate eosdem adeamus, exemplo Cornicum & Gallorum, qui quāq; rationis expertes, adeo pro gloria certāt vt vsq; ad extremum spiritum inuicem pugnent. Vnde Eusebius Corpus vitium corrūpit, animum verò earū rerum negligentia, quę ad diuinā faciunt cōtemplationem. Vltra præcedētes philosophorū sententias quæ de re sentiant poëtę adducūtur. primo, Epicharmus ait. Laboribus omnia nobis dij venditant bona. Euripides. Fortunas ex laboribus venari oportet. Idem. Labor, vt dicitur gloriæ pater. Idem Laborantes deus adiuuat. Labor verò solus citra fortunam sumptus mortales adhuc minime affligit, labores audent boni, timidi nihil vnq; assequuntur. Ex laboribus gratia prouenit hominibus. Nullo modo quis citra laborē felix esse, neq; gloriam assequi vllam nihil agēdo potest. ex qua Euripidis sententia Ciceronis est illud. Omnis laus in actione cōsistit, & otiosus nullus q̄q; deos habens in ore, victū sine labore parare posset. Sophocles. Laborem subire oportet eos, qui sibi feliciter esse volunt. Menander. Cuncta & labore, & diligētia deprehendi possunt. Philemon. Quam mihi dulcia sunt priora mala. Nisi enim tunc laborassem, nunc minime gauderem. Aulus Gellius verba ex Catonis oratione ad milites refert. Mementote si quid vnq; rectè per laborem feceritis, labor ille cito à vobis abscedit, benefactum autem semper remanebit. Si quid verò nequiter per voluptatem, voluptas repētè abibit, nequiter illud factum apud vos semper extabit. Virgilius. Labor omnia vincit. Cicero pro Archia. Nullam enim virtus mercedem laborum periculorumq; præter hanc laudis & gloriæ desiderat, quaquidem detracta, quid est quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo tantis nos laboribus exerceamus? Certè si nil animus præsentiret imposterum, nec tantis se laboribus frangeret, nec tot curis, vigilijsq; angeretur. Nunc insidet quidam in optimo quoq; virtus, quæ noctes atq; dies admonet, non cūm vitę tempore dimittendam commemorationem nostri nominis, sed cūm omni æternitate adæquandam. Dauid. Tu domine laborem & dolorem consideras. Grego. in Moral. Sicuti in malis præsens securitas parit dolorem, sic in bonis præsens labor perpetuam inducit securitatem. & alibi pulchrè dicit, Desidiosus sæpe ingenium accipit, vt iustius negligentię puniatur quòd scire contempserit, quę sine magno labore adsequi poterat bonitate naturæ, contra verò studiosus tarditate punitur, vt eo maiora pręmia ferat, quo magis laborauerit. Deniq; Sophocles, Plato, Isocrates, Hieronymus, & alij complures, qui diu vixerūt vsque ad extremam senectam scribentes, labores subierūt, finemq; discendi cum vita fecerūt. Ad quam rem multum faciet alienæ imitatio virtutis. Nam quisq; bonus aliena gloria magis excitabitur. Thucydides puer cūm audisset Herodotum senem suam Historiam recitātem, collachrymasse dicitur. Demosthenem fabrorum antelucana diligētia excitare solebat. Themistoclem Milciadis Trophæa somnum capere non sinebant. Alexander Achillis. Cæsar Alexandri conspectis tumulis, laudis æmulatione ingemuisse feruntur. Hæc Volaterranus libro xxxj. commētariorum in Philologia c. j. Guillielmus verò Leporeus Heduēn, in suo tractatu artis memoratiuæ libro iiij. c. vlti. dicit q; ex labore memoria augetur, sensus interiores assiduitate firmantur, eo merces felicitatis diuinæ cōparatur. c. ieiunium. de consecra. dist. v. Omnia vt iam dictum est, vincuntur. de quo canit poëta.

Labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egestas.

Non igitur immeritò (vt dicit) Licurgi leges iuuentutem erudiere, venando, currendo, agendo, æstuando. Iustus enim labos honoribus, præmijs, splēdore decoratur. Vnde Diogenes censebat se scientiam, bonaq; animi nancisci non valere, nisi labori se deuoueret. de quo Horatius sermonum primo. Nil sine magno vita labore dedit mortalibus.

QVadragesimanona consideratio quærit, an otium aliquo modo sit laudādum, cūm illud multi exprobrent, & ferè omnes semper otium vituperant. Sed cūm duplex sit otiū, primum laudatū, & alterum illaudatum, vt amplè scribit Lucas de penna in l. j. col. ij. C. de excusatio. artificum libro x. Ideo laudes illius otij laudati referam (prætermissio illaudato. de quo in præcedēti parte, in j. & xxix. cōsideratio. dictum est) eo quia est literatorum, ac contemplantium veritatem, de quo Cato dicebat. Viro nobili quemadmodū negotij, sic & ocij rationē extare oportere. Hoc item Seneca in epistolis amplectendum suadet honesto ac prudēti viro, quo ex actionum tumultu, tanq; in portum se tādem recipiat: vbi sese primū, deinde humana pariter ac diuina dignoscat. Nam semper negotiosis (inquit) tempus furtim labitur, & hos esse qui in ambitione vel auaritia iugiter occupati, breuitate temporis quæruntur, & improuisos se ad mortem trahi nihil omnino vixisse putantes. Aristote. in lib. de anima, inquit. Animam sedendo & quiescendo fieri prudentiorem. Plutarchus. Sapientem decet quietem & otium in sciētiæ & prudentiæ exercitatione ponere. Non dico eam venalem, ac forensem, sed maximam quæ nos deo coniugat. Socrates dicebat ita instituendam esse vitam, vt ex te, non ex alijs voluptatē capere possis. Euripides. Qui agit plurima, plurimum peccat, quod ambitiosis & auaris maximè accidit. Ea demum ratio, q; improbi, probis rerum experientia simul & solertia præstant. quam enim quis diligit artem, in hac se libenter exercet. quam verò exercet, hanc & probè nouit. Deniq; ex Augustini sententia in libro de ciuitate. Nemo bonus negotium quærit, nemo improbus in otio fructuoso conquiescit. Otium inquit, sanctum quærit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis, quam si nullus imponit, percipiendæ vacandum veritati. Vnde Grego. in Ezechielem. Contemplatiua vita (de qua dictum est ista parte, in xxxiij. consideratione) est charitatē dei ac proximi tota mente cōplecti, ab omni terrena actione quiescere, soli desiderio conditoris omnibus posthabitis curis inhærere. Idē. Sicut enim grauioris est culpæ inter bonos improbum esse, sic maioris fuerit laudis inter improbos bonum se præstare. Idem in Regist. Quāto quis in rebus mortalibus occupatior, tāto à deo remotior. Isidor⁹ de summo bono. Quāto quisq; curis maioribus occupatur, tanto magis vitijs pręmitur. Mundi enim amatores non solum stulti ex eo quòd infima pro summis appetant, verumetiam miseri, quòd ea cum ęrumnis consequantur. Augustinus vero (vt habetur in c. qui episcopatū. §. itaq; viij. q. j.) dicit. Itaq; à studio cognoscēdę veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otiū, vbi est textus clarus, q; est dabile otium laudabile.

laudabile.& facit text.in ca.j.circa mediũ xxiij.q.v.vbi dicitur. Mali ab inquietudine, mala ad sanitatis otium, legũ coërtione dirigãtur.& de hoc otio laudabili etiã meminit ciuis & cõtemporaneus noster Ioãnes de Monthelon in suo prõptuario iuris, in verbo, otiũ. Et ait Bernar. Otium est vacare Deo, imo negotiũ negotiorũ, vbi nullũ admittitur otiũ. Ideo dicit Apostolus. Nemo militãs Deo implicet se negotijs secularibus. & Seneca in Epistol. Crede mihi, plus agunt qui nihil agere videntur. Sed, vt dicit Volaterranus libro xxxj. commẽtariorũ in philologia c.ij. Necessarium est huiuscemodi viris Aristotelis sententia, rerũ administratorem aliquem propè habere, qui res obeat ac curet, vt Socrates Critonem. Epicurus Metrodotũ, Apollonius Damidem, ipse quoq; dominus noster Iudam negotio præfecit, Apostoli item alios alij. Vt autem monachos attingam, ait ibi Volaterranus, Origenes, Ambrosium, Hieronymus Chromatiũ habuit. Bernardus fratrem Viterbij defunctum deflet: vt paternæ domus præsidium, curarumq; suarum leuamen. Deniq; Franciscus Aelia suo quãq; flagitioso ob rerum experientiam carere non poterat. Sed, vt ibidem ipse Volaterranus in capitulo sequenti, inquit, ab hoc otio honesto multos pręstanti ingenio retrahit metus amittendę dignitatis, & existimationis, quã negotium sine periculo in procemio de oratore exoptat, duo quasi difficilia. Et ibi sequitur quomodo ad id otium plerią; diuersis ex causis inducti fuerint, & qualiter multi ex negotijs humanis se in otio posuerunt, & solitudinem amauerunt, de cuius laudibus etiã ibi videre poteris.

Item propter quietẽ siue otiũ, quo fit, vt nullã molestiã corporis quisquis patiat secundũ Augu. lib. xix. de ciuitate dei. ca. primo. Ideo multi dudum in seculo militantes post longi temporis lassitudinem, ob reliquæ vitę requiem clericantur, vt deo seruiant, & tutiori otio senescant, consilio optimo ducti, vt ait textus in l. quisquis emensis. C. de episcopis & clericis. vtique possunt in otio & tranquillitate reliquum tempus vitæ suæ peragere, vt sonant verba in l. petitionem. in fine. C. de aduocatis diuersorum iudiciorũ. et hoc satis prudenter, cũm meliorem partem eligant, & nullus beatus nisi quietus. ait Tullius libro primo de natura Deorum. Et requies saltẽ honesta nobis est necessaria, sicut vestes & victualia, vt patet in l. finali. §. nec in ipsis. C. de his qui ad ecclesiam confugiunt. Etiam quies scilicet contemplationis quæ à iustis viris, maximè prælatis cordeappetenda est, & pro multorum lucro quandoq; postponenda est, vt ait textus in cap. in scripturis. versi. quies. viij. qõne prima. Sed in monasterijs quies, oratio, & labor manuum debet esse, textus est in capit. de pręsentium xvj. quæstio. prima. Sic & in ciuitatibus quies in consilijs, oratio in curijs, iustitiæ ministratio in iudicijs, & labor agricolarum, & artificum continué vigere, non iurgijs, otijs, spectaculis, aut seditionibus, damnosé vacare debent. hæc Lucas de Pẽna in l. vnica. C. de gladiatoribus lib. xj.

Et quomodo aliqui felicitatem posuerunt in otio. vide per Beroaldum in suo opere, de felicitate.

QVinquagesima consideratio laudem & excellentiam naturæ perstringit. Et in hoc considera duplicem esse naturam, naturantem, videlicet & naturatam. Natura eñ naturans dicitur Deus. institu. de iure naturali. in princip. iuncta glos. in verbo, hinc, & in verbo, matrimoniũ. cũm dicit. Ius naturale est quod natura, idest Deus omnia animalia docuit. & pro hoc est glos. quę est finalis in l. sed & si restituatur. §. finali. ff. de iudicijs. etiam est gloss. in verbo, rerum natura, idest Deus. in §. singulorum. instit. de rerũ diuisiõ. de hac etiam Ouidius primo Metamorph. cũm ait.

Hanc Deus & melior litem natura diremit.

Hic mens & causa à Platone appellatur. Vnde Seneca libro iiij. de beneficijs. Nihil aliud est natura q̃ Deus, & diuina quædam ratio toti mundo, & partibus eius inserta. Cũm de diuinitate & eius excellentia suprà dixerim in prima consideratione huius partis, nõ aliter immoror. Sed de huiusmodi distinctione est glos. melior & clarior in l. respiciendum. ff. si certum petatur. quæ dicit. Est ergo natura naturans, idest Deus. & ille omnia scit, vt in ca. nouit ille qui nihil ignorat. extra de iudicijs. Nam mille anni ante oculos eius tanquã hesterna dies quæ præterijt. Alia est natura naturata, scilicet hominis: quæ præterita & præsentia tantum scit, quã Deus indidit creaturis. (Futura eñ præscire solius Dei est, vt in xxvj. qõne v. in principio.) & de qua et eius excellentia seu laude dicendum est. Nam natura videtur omnium rerum fortissima, cũ nullæ leges eam corrumpere possint, vt habetur institu. de legitima agnatorũ tutela. in fi. cũm dicat textus. Ciuilis ratio ciuilia iura corrumpere potest, naturalia verò non vtique. facit textus in l. iura sanguinis nullo iure ciuili dirimi possunt. ff. de regulis iuri. Etiã pacto natura tolli nõ potest. l. ius autẽ agnationis. ff. de pactis. l. abdicatio. vbi glos. optima. C. de patria potestate. l. eas obligationes. ff. de capitis diminutione. Naturalia eñ diuina quadam prouidentia constituta, semper firma atq; immutabilia sunt. vt dicit textus in §. sed naturalia. institu. de iure naturali gẽtium & ciuili. de quo per Deciũ in dicta regula, iura sanguinis. & per Bernardinum de Bustis in secũda parte sui Rosarij. sermone xxxj. in litera I. vbi ponit quomodo natura est omnium rerum fortissima. ita quòd illud quod natura dedit, nemo tollere potest, nec per quancunque artem natura tolli potest. prout refert de quodam Asculano poëta, qui contra Dantem Poëtam tenentem opinionem contrariã, qđ volebat probare exemplo cuiusdã catti qui arte instructus ante eũ tenebat lumen quando studebat, vel comedebat. Poëta Asculanus in quadam scutula portauit duos mures, quos ante murilegum dimisit. at ille proiecto in terram candelabro naturã sequens post mures cœpit currere, sicq; natura artem superauit. imo dicit Cicero libro primo de natura deorum. Itaque nulla ars imitari solertiam naturæ potest. Quoniã natura norma legis est. vnde dicit textus in §. minorem. institu. de adoptionibus. qđ ars imitatur naturam inquantum potest. concordat textus in l. si pater familias. in fin. ff. eodem. per quem textum decidit Panormita. in cap. debitum. de baptismo. qđ non debet quis assumi ad leuandum aliquem de sacro fonte, vt sit pater eius spiritualis, nisi sit maior plena pubertate, scilicet decimooctauo anno. sicut in simili dicitur per dictos textus, in adoptione legali, & est ratio secundũ eum, quia absurdum videtur eum fieri patrem spiritualem, qui nõ potest esse carnalis. & illud satis innuit ibi textus in dicto §. minorem. dicens, contra naturam esse vt filius sit maior, scilicet tempore, quã pater. Et impedimentum naturæ fortius est, quã accidentis, vt in §. sed & illud. institu. de adoptionibus. & l. sed est quæsitum. §. primo & ij. ff. de liberis & posthumis. Et, vt ait idem Cicero lib. de Senectute. Omnia quæ secundũ naturã fiunt, habenda sunt in bonis. & libro tertio Rethoricorũ nouorum docet nos ipsa natura quid oporteat fieri. & vt dicit Me-

nander. Oībus doctrinis imperat, & omnia dat & colligit natura. imo nūq̄ aliud natura, aliud sapiētia dicet. vt dicit Iuuenalis Satyra xiiij. At naturā efficiētē, gubernātem, cōtinētē q̄ Plato vocauit, hoc est opificē. vt refert Celius lib. antiquarū lectionū primo, c. iiij. vbi plura de natura. vnde Plinius vbiq̄ naturā parentē rerū opificemq̄ appellat. & teste Celio, vbi suprà lib. ij. c. xxij. Hippocrates naturā appellat iustam, vti Aristoteles eā esse ait, velut œconomū bonū, ac patrēfamilias. qñ iustitiæ diuinæ maiestas necessaria sapienter excogitauit, tribuitq̄ vnicuiq̄ pro dignitate, redūdantibus oīno resectis. Et, vt ait Aristo. lib. j. de cœlo et mūdo, Mirabilia naturæ multa sunt. Semper em̄ quod melius est desiderat. Idē li. de generatione. Nec aliquid frustra, & vnicuiq̄ qđ sibi cōueniens est dat. lib. viij. naturalium. & lib. xv. qđ infinitū dat natura, & libro xvj. vt dixi q̄ natura est sicut rectificator, & rector. & lib. xvij. qđ omne quod facit natura secundū ordinē: q̄ in multis cōprobaui. Quomodo etiā in animalibus sola natura vtentibus est ordo, ita q̄ natura duce errari nullo pacto potest, vt ait Cicero lib. j. de legibus. & dat similitudinē l. qđ si nolit. §. qui mancipia. iuncta glo. in verbo, nō infamare. ff. de edili. ędic. Item naturali vitio parcitur. tex. & glo. in. l. fluminū. §. vitium. ff. de dāno infec. & c. ad eius. §. quę tm̄ mulier. v. distinc. Et naturalia sunt immutabilia, vulgato. §. sed naturalia. institu. de iure naturali &c. & v. distinc. in princip. & dixi suprà amplē in consideratione loqueñ. de iuribus qđ illorum præcellat.

Quinquagesimaprima cōsideratio laudē & pręcellētiam cōsuetudinis cōplectitur in globo, cū altera natura dicatur, notatur per glo. in verbo, cōsuetudo. in l. si quis posthumos. in prin. ff. de liberis & posthu. & in glo. cūm per rerū. in l. actor. C. de probatio. Quoniā cōsuetudo bene agēdi vertitur in naturam, Salustius in Iugurtha. Mihi quidem omnem ętatem in bonis artibus egi benefacere. Iam ex consuetudine in naturā vertitur. & Lucas de Penna in l. missi opinatores. col. iij. C. de exacto. tributorum libro x. vbi dicit, q̄ omne quod consuetum est, est velut innatum. similis enim consuetudo naturæ. Vnde consuetudo est delectabilis appetitus secundūm Aristote. primo Ethicorum. & ex consuetudine vnumquodq̄ fit fortius. Tullius tertio Philip. Omne nascens facilē opprimitur, inueteratū plerumq̄ fit robustius. More enim priuilegij veneratur, & perpetuò celebratur. c. mala. viij. distin. vincit interdum ingenium & artem. &, vt dicit Seneca libro de natura. quæstio. & exprouerbijs sapientum. Grauissimum est imperium consuetudinis, & eius autoritas est magna. cap. consuetudinis. & c. in his xj. distinctio. & Panormi. in capi. consuetudinis. & ibi Apostil. per tres, aut quatuor colū. extra de consuetudine. & consuetudo vincit, quæ omnium rerum maximè verborum est, ait Aul. Gellius libro noctiū Atticarum xij. c. xiij. Et sicut matri, debet adhiberi reuerentia consuetudini. vt dixi in commētarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. in prooemio. in fine primæ glossæ. in additione ibi posita: incipiente, & dicit Bald. sed in his non insisto, cūm ibi videri possint. Et, vt narrat Bernardinus de Bustis in sermone xxxj. secundæ partis sui Rosarij. in litera P. Naturam etiam alterare dicitur consuetudo, vt ostendit Auerroys commentator super tertio Phisi. dicens inter alia, q̄ aliqui ita sunt assuefacti comedere venenum, vt esset eis pro cibo, & in nutrimentum conuerteretur. quod & refert Aul. Gellius noctium Atticarum libro xvij. c. xvj. Anates ponticas edendis vulgō venenis victare. Et Mithridatem Ponthi regem medicinæ rei, & remediorum id genus solertem fuisse. Ipsa etiam consuetudo est illa quę leges, & statuta, vel confirmat, vel infirmat. cap. in istis. iij. distinc. l. de quibus. ff. de legibus, ideo inquit Tullius in Tusculanis quæstio. li. ij. & dixi s. Cōsuetudinis magna est vis. vnde Ouidius in secundo de arte Amandi demonstrans eius potentiam dixit.

Fac tibi consuescat, nil consuetudine maius.

Et, quòd consuetudine magis quàm scripto fiat adoratio ad orientem, notatur in capitu. ecclesiasticarum xj. distinctio. de qua suprà in pluribus locis. Vnum nō omittam quòd consuetudo illorum cum quibus conuersamur, si non est peruersa, ferenda est. vt dicit textus in capi. illa. xij. distinctio. Nam dictat prouerbium. Oportet amare amicos cum suis complexionibus, seu consuetudinibus, vt in cap. ij. xlj. distinctione. Consuetudines & prærogatiuæ prouincialium sunt seruandæ. textus in lege obseruare. §. antequā. ibi, Magni enim faciunt &c. ff. de officio proconsul. & legati. facit lege si in aliquam. in principio. ibi, & ferias secundūm mores & consuetudinem, quę retrō obtinuit dare. ff. eodem. & textus in lege vt prophanos. C. de paganis. vbi dicit, quòd conuentus ciuium, & eorum lætitiæ, & festa & conuiula consueta non debent eis interdici. pro quo etiam in §. ne autem. in prooemio. ff. orum. Item consuetudines ecclesiarum sunt seruandæ, vt in cap. contra morem. c. distinc. Item & terrarum. vt in c. Ioannes. de clericis coniugatis extra. & l. si fundus. ff. de euictio. et lege circa locationes. C. de locato. & l. si prius. ff. de aqua plu. arcen. Consuetudo excusat à multis, vt est textus in lege prima. C. de exactio. et translat. mili. annonarum libro xij. & ibi glos. multas allegat concordañ. A consuetudine tamen (licet diutius obseruata) propter vtilitatem publicam licet discedere, textus in lege vnica. C. de expensis ludorum libro xj.

Quinquagesimasecunda consideratio laudem et excellentiam fortunę attingit. In qua aduertendum, q̄ summa felicitas secundū Platonē & Aristotelem cōsistit in tribus bonis. Primò in bonis animi, vt sunt virtutes. de q̄bus superius in quarta parte. Secūdò in bonis coporis, vt sunt valetudo, seu sanitas, et pulchritudo, de quibus etiā s. dixi. Tertiò in bonis externis, quę fortunæ ascribuntur, vt in diuitijs & honoribus De diuitijs dictū est in parte pręcedēti, et adhuc aliquid infrà. De honoribus verò etiā suprà in j. parte. Sed restat de bonis fortunę an hęc fortuna sit felicitas, ita q̄ sit aliquo mō extollenda. Philosophus Beroaldus in suo libello de optimo statu dicit, q̄ hęc toto mūdo (vt inquit Plinius lib. ij. c. vij.) locis oībus, omnibusq̄ horis, oīm vocibus sola inuocatur, vna accusatur, vna agitur rea, vna cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, et cum cōuitijs tollitur, volubilisq̄ à plerisq̄, & cæca etiam existimatur, vaga, inconstans, incerta, varia indignorumq̄ fautrix, huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, & tota ratiōe mortalium sola vtramq̄ paginam facit. Hanc fortunam deam, qua renuēte nihil secūdum mortalibus cōtingere potest, Vario ritu diuersis nominibus totus veneratur orbis.

A fortuna fortunatos dicim9 felices, quasi fortunę alūnos, aut filios, cui tm̄ tribuere veteres Romani, vt sexcētis tēplis, totidēq̄ cognomētis fortunā venerarētur. Nāq̄ Romæ colebatur Fortuna cognomento Primigenia, Viscata, Pusilla, Fortis, Mascula, Conuertens, Bene sperans.

Virgo,

Virgo, Barbata: ſicut Plutarchus aſſerit in problemata. & in libro de fortuna Romanorũ, vbi diſputat de laude & excellentia virtutis ad fortunã. Hinc Theophraſtus ſcripſit in ſuo Caliſtene. Vitam regit fortuna, non ſapientia. Plautus in Pſeudolo. Centũ doctorũ hominũ conſilia hęc deuincit dea fortuna. Atq; hoc verum eſt, perinde vt quiſq; fortuna vtitur, ita pręcellet, atq; exinde ſapere eum omnes dicimus. Magnam (inquit M. Tullius) eſſe fortunæ vim in vtranque partem quis neſciat? Nam & cum proſpero flatu eius vtimur ad ęxercitus perueniemus optatos, & cũm reflauerit & retrocederit affligimur. Simulachrum fortunæ quod cum copia & gubernaculo formarint, Author eſt Lactantius libro tertio diuinarum inſtitutionum, tanquã & hæc opes tribuat, & humanarum rerum regimen obtineat. cui aſtipulatur Virgilius, qui fortunam omnipotentem vocat, cũm dicit.

Fortuna omnipotens inſipientibus
Quantum iuris atrox, quæ tibi vendicas?
Aeuertensq; bonos, erigis improbos:
Nec ſeruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus,
Fortuna innocuos cladibus afficit,
Iuſtos illa viros pauperie grauat,
Indignos eadem diuitijs beat.

Et de fortuna ſcripſit Philippus Beroaldus ad Minum Roſcium ſenatorem: vt his verſibus ęlegantiſſimis patet.

Nemo diu rebus confidat Mine ſecundis,
Nemo diu ſperet proſperiora dari.
Omnia vertuntur, nec regum regna ducumq;
Stare queunt, celeri ſors trahit iſta rota.
Sicut terra vices mutat, rerumq; colores,
Atq; annus varia tempora lege rapit.
Vt neque pura dies omnis, neque lucidus aer
Semper, & æſtatem nubila pellit hyems.
Sicut ludificus boreas fulgentis honorem
Deſpoliat floris, ardoreumq; decus:
Sic homines fortuna rotat, quodcũque benigna
Larga manu dederat, mox inimica rapit.
Cęca, vaga, incõſtans, incerta, volubilis, illex,
Comis, blanda, potens, trux, violenta, rapax.
Hæc dea non ſtabilis, varia eſt & lubrica, & omni
Mobilior vento, mobiliorq; polo.
Hanc pedibus priſci vates finxere carentem,
Inque pila ſtantem, pennigeramq; deam.
Hos, vt mater, alit: illos vt ſeua nouerca
Exagitat, fouet hos, his inimica nocet.
Hunc amat, ex imoque ad celſa cacumina ducit,
In ſolioq; locat, conſpicuumq; facit.
Aſt alium rapit in pręceps, qui diuite gaza,
Qui regno fuerat fultus & imperio.
Improba quanta potes, proch, quanta potentia regni
Eſt fortuna tui, quantaque mobilitas.
Quam ſit diua tuum numen venerabile, magni
Aenęadę oſtendant Romulidęque patres.
Qui te tam multis olim coluere ſacellis,
Quam non multa ſuo templa dedere Ioui.
Maxima barbatam fortunam Roma colebat,
Quam dat barbatis gaudia, quòdque fauet.
Tullius extruxit fortunæ templa puſillę,
Quam paruus magnum venit in imperium.
Et viſcata dea eſt, homines quia prendit & arctat,
Auceps vt viſco prendere tentat aues.
Eſt fortuna mala, eſt conuertens, eſt bene ſperans:
Fortis habet nomen. Maſcula culta dea eſt.
Vt tua multijuga eſt varia & numeroſa poteſtas,
Sic ſunt multa tibi nomina facta deæ.
Tu ſors, atque Tychę, modo tu fortuna vocaris,
Te modo naturam, cœlicolamque vocant.
Quidam te Nemeſim memorant, Rhannuſia multis
Diceris: aſt alijs Nortia dicta dea es.
Omnibus ipſa locis cunctorum vocibus vna
Carperis, & coleris, prout mala vel bona das.
Ipſa gubernaculum geſtas, quia cuncta gubernas:
Et quia tradis opes, copia iuncta tibi eſt.
Omnes connexi tecum ſumus, & tua vincla
Perpetimur cuncti, ſeruitiumque ferox.
Aſtricta nunc hos, nunc hos leuiore cathęna
Sęua ligas, felix qui iuga laxa ſubis.
Felix fortunæ quiſquis memoraris alumnus,
In cuius gremio mollia membra foues.
At tu cui Paulum arriſit dea cæca, caueto
Ne det fucoſas ſubdola blanditias.
Piſcator veluti blanditur piſcibus hamo,
Effunditq; cibos: inſidiaſque parat.
Sic fortuna tibi comis blanditur, in altum
Tolleris, vt lapſu mox grauiore ruas.
Exemplo tibi ſint Troiana, & Perſica regna,
Argolici reges, Romuleique duces.
Rex Priamus Phrygię populis ſceptroque ſuperbus,
Qui tenuit magnas luxurioſus opes.
Occubat infelix: ferro obtruncatur ad aras
Numinis, Hercęi victima fitque Iouis.
Dareum Perſas & Perſica regna tenentem,
Qui fuerat regum maximus, atq; ducum.
Vincit Pellęus ductor, Beſſuſque trucidat,
Fortuna ex alto præcipitat ſolio.
Ponticus ępoto rex claudere fata veneno
Conatur, nati Pharnacis arma tremens.
Magna fuit quondam diueſque opulentia Crœſi,
At ſeruus Cyri, mancipiumque fuit.
Olim Romani Libycum timuere Iugurtham,
Captiuus decorat pulchra trophea mari.
Diripiũtur opes Numidę regnumque Syphacis:
Sceptriferaſque manus arcta cathena ligat.
Quid gemini Atridæ? quorũ alter coniugis arma
Suſtinet infelix, alter adulterium.
Quid magnus? quo nil Romana potentia maius
Vidit, qui toto victor in orbe fuit.
Vincitur à ſocero, fugit ad Nilotica regna,
Septimus Phario dirimit enſe caput.
Olim Cęcropijs decorata eſt Hellas Athenis,
Græcia nunc omnis, Cęcropidęque iacent.
Aedipodionię tenuerunt culmina Thebæ:
At nunc Thębarum gloria nulla viget.
Troia fuit pollens, Phrygijs celeberrima regnis
Nunc troia in cineres, verſa ſepulta latet.
Alta Semiramio fabricata bitumine quondam
Mœnia ſubuerſa nunc Babylone iacent.
Quid plura enumerẽ? quondam decus, & caput orbis
Roma, peregrino eſt ſubdita pontifici.
Cuncta fluunt, res nulla diu durare maligna
Sorte poteſt, celerem quę rotat vſque rotam.
Ac veluti lunæ facies modo conficit orbem,
Et modo deficiens nocte tacente ſilet.

Et modo clara micat pernox: modo nulla senescens
Cernitur: & nunc quo prius orbe nitet.
Sic fortuna facit: nunc pura & lucida fulget,
Nunc obscura latet, nec manet vna diu.

Salustius quoq; Crispus, cùm ait. Profectò fortuna in omni re dominatur. & dicit Bald. in l. si duobus. in j. col. C. cõmunia de legatis. qđ à sententia fortunæ nõ appellatur. Quia fortuna non habet superiorem in hoc mundo. Hæc dea (vt inquit Horatius) pollens est, vel imo tollere de gradu mortale corpus, vel superbos vertere funeribus triumphos: &, vt ait Ouidius.

Nempe dat, & quodcunq; libet fortuna rapitq;
Irus, & est subito qui modo Crœsus erat.

Et q̃ta sit ei⁹ potestas satis indicãt versus Iuuen. cũ ait.

Si fortuna volet fies de rhetore consul,
Si volet hæc eadem fies de consule rhetor.

Et etiã Iuuenalis eam dicit collocandã in cœlo, cũ ait.

Sed nos te facimus fortuna deam, cœloq; locamus.

Ideo dicit Bernardinus de Bustis in sermone xxxj. secũda parte sui rosarij. litera O. q maior est potentia fortunæ q̃ stellarum, cùm de duobus sub eadem cõstellatione progenitis vnum in regno triumphare facit: alterum verò in miserabili seruitute vsque ad mortem victitare contingit. Et, vt dicit Textor Niuernensis in sua officina c. loca deis sacra. Antium maritima vrbs Latinorum fortunã habuit in honore maximo. Cui etiam sacra fecit, templũq; erexit magnificum, vnde Horatius lib. j. carminum.

O diua gratum quæ regis Antium.

Et ipsam fortunam amplissimè laudat, reprimit & vituperat ipse Textor in suis Epytheticis. in verbo, fortuna. Intantũ etiam est laudanda fortuna, q data paritate in reliquis præferẽdi sunt bene fortunati, vt dixi suprà in ix. parte, in xlv. cõsideratione. Et quomodo homines in vno loco sunt fortunatiores q̃ in alio, scribit Celius lib. antiquarum lectionum j. c. xxxij. dixi etiam suprà in hac parte, in consideratione de climatibus, quæ est in ordine xvj.

QVinquagesimatertia consideratio laudem & excellentiam amoris continet. Inquantum facit ad intentum huius operis, dicam solum in quo consistit eius laus, me remittendo in reliquis ad Platonem, qui plura de amore scripsit, & ad Aristotelem & Ciceronem, qui de amicitia veraciter scripserunt. Inter autem alia dicit Bernardinus de Bustis, sermone xxxj. secundæ partis sui rosarij in litera M. q amicitia est omnium rerum fortissima, propter quam etiam inueniuntur aliqui mortem subijsse, sicut de discipulis Pythagoræ legitur. vnde Salomon Cãticorum vlti. c. inquit. Fortis est, vt mors, dilectio. & habetur Ecclesi. vj. c. Amico fideli nulla est comparatio. vnde dicit Aristote. ij. Politicorum. Amicitiam quidem putamus maximum esse bonum ciuitatibus. & Salust. in Iugurthino Non exercitus neq; thesauri præsidia regni sunt, sed veri amici. Et Tullius in libro de amicitia ait. Ego vos hortor quantum possum, vt amicitiam omnibus humanis rebus anteponatis. Et idem in primo libro de fine bonorum & malorum dicit. Epicurus quidam ita inquit. Omnium rerum quas ad beatè viuendum sapientia comparauit, nihil est maius amicitia, nihil vberius, nihil iucundius. Et Quintilianus libro v. declamationum inqt. Non reperio quid in rebus humanis excogitauerit natura præstantius amicitia. Et idem Cassiodorus in lib. de amicitia, & ipse Tullius in libro primo. rethoric. veter. Maximè bonum est amicitia: plurimæ enim delectationes sunt in amicitia. & dicit Valerius libro iiij. de amicitia. q deserta est futura vita hominis, nullius amicitiæ cincta præsidio. Et autor Astrolabij inquit. Omnia dona dei transcẽdit verus amicus. Est enim is amicus quidem, qui est tãq; alter idem. teste Cicero. de amicitia. Et sic amicitia habet idem velle in licitis & honestis, vt refert gloss. fi. in lege latæ culpæ. ff. de verborum & rerũ signifi. vbi infert quòd non est amicitia inter latrones & fraudatores, sed fraus & dolus: ideo qa rei turpis causa. Et dicit amic⁹ secũdũ eandẽ glos. quasi animi custos. & textus in d. l. dicit amicos appellare omnes debere non leui notitia coniunctos, sed quibus fuerint iura, hoc est necessitudines honestis familiaritatis quæsita rationibus. Et ibi ait Cice. quòd nihil est tam naturę aptum, tamq; conueniens ad res, vel secundas vel aduersas, q̃ amicitia. Principio quis potest esse vita vitalis, qui nõ in amici mutua beneuolentia cõquiescat? Quid dulcius, q̃ habere quo cum omnia audeas sic loqui vt tecum? quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes qui illis æquè ac tu ipse gauderet? aduersas verò res ferre difficile esset, sine eo qui illas grauius etiam q̃ tu, ferret. Amicitia plurimas res continet, quoquo verteris præsta adest, nullo loco excluditur, nunquã intempestiua, nunquã molesta est. Nam & secundas res splendidiores facit, & aduersas partiens cõmunicansq; leuiores. Cũq; plurimas & maximas cõmoditates amicitia contineat: tamen illa nimirum præstat omnibus, quòd bona spe prælucet in posterum. nec debilitari animos aut cadere patitur. Verumetiam iam amicum qui intuetur, tanquã exemplar aliquod intuetur sui. Quocirca & absentes adsunt, & ægentes abundant, & imbecilli valent: & quod difficilius dictu est, mortui viuunt. Tantus eos honos memoria desiderium prosequitur amicorum. Ex quo illorum beata mors videtur, horum vita laudabilis, quòd si exemeris ex natura rerum beneuolentiæ coniunctionem, nec domus vlla nec vrbs stare poterit. Nec agri quidem cultus permanebit: id si minus certe intelligitur, quanta vis amicitiæ concordiæq; sit, ex dissentionibus atque ex discordijs percipi potest. Quæ enim domus tam stabilis, quæ tam firma ciuitas est, quæ non odijs atque dissidijs funditus possit euerti? Ex quo quantum boni sit in amicitia iudicari potest. Sic natura solitarium nihil amat, semperq; ad aliquid tanquã adminiculum annititur: quod in amicissimo quoque dulcissimum est. Solem enim è mundo tollere videntur, qui amicitiã è vita tollunt: qua à dijs immortalibus nihil melius habemus, nihil iucundius, & concludam. Vita inculta & deserta ab amicis non potest esse iucunda. Nempe & hi qui se totos tradiderunt voluptatibus sine amicitia vitam esse nullam sentiunt, si modo velint aliqua ex parte liberaliter viuere. Hic non omittam inserere quod & natura nos docuit de amicitia. Nam Appion doctus homo in libro Aegyptiacorum quinto vidisset se Romæ scripsit, recognitionem inter sese mutuam ex vetere amicitia hominis & leonis, teste Aulo Gel. libro nocti. Attica. v. capitu. xiiij. cuius verba transferre curaui. In circo maximo (inquit) venationis amplissimę pugna populo dabatur. Eius rei (Romę quum forte essem) spectator inquit fui. Multę ibi sæuientes feræ, magnitudines bestiarum, omniumq; inusitata, aut forma erat, aut ferocia. Sed præter alia omnia leonum, inquit, immanitas admirationi fuit: præterque omnis cæteros vnus: is vnus Leo corporis impetu & vastitudine, terrificoq; fre-

mitu

mitu,& sonoro,toris,comisque ceruicum fluctuantibus animos oculosque omnium in sese conuerterat.Introductus erat inter complures cæteros ad pugnā bestiarum Dacus seruus viri consularis, ei seruus Androdus nomen fuit. Hunc ille leo vbi vidit procul,repētit(inquit)quasi admiratus stetit,ac deinde sensim,atque placidē,tanque noscitabūdus ad hominē accedit. Tum cauda,more atque ritu adulantium canum clementer & blande mouet,hominique se adiūgit.Cruraque & manus eius semimortui timore,lingua leniter demulcet.Homo Androdus inter illa tam atrocis bestiæ blandimenta amissum animum restaurat.Paululumque oculos ad contuendum leonem reuertit. Tum quasi mutua recognitione facta, lætos inquit, & gratulabundos videres hominem & leonem. Ea res prorsus admirabilis maximos populi clamores excitat.Accersitumque à Cæsare Androdum interrogatumque dicit, cur ille atrocissimus leonū vni pepercisset. Tūc Androdus rem miram narrat. Quum prouinciam,inquit,Aphricam proconsulari imperio meus dominus obtineret,ego ibi duris eius & quotidianis verberibus ad fugam sum coactus:& vt mihi à domino terræ illius præside tutiores latebræ forent,in camporum & arenarum solitudines concessi:Ac si defuisset cibus,consilium fuit mortem aliquo modo quærere. Tum sole,inquit,medio rapido & flagranti,specum quandam nactus remotam latebrosamque in eam me penetro & recōdo.Neque multo post ad eandem specum venit hic leo debili vno & cruento pede gemitus ędens,& murmura,dolorem,cruciatumque vulneris cōmiserantia.Atque illic primo quidem cōspectu aduenientis leonis terrorem sibi incussum dicit. Sed postquā introgressus,inquit leo,vti res ipsa apparuit,in habitaculum illud suum videt me procul delitescentem,mitis & mansuetus accessit,& suspēsum pedem ostendere mihi & porrigere,quasi opis petende gratia visus est.Ibi(inquit)ego stirpem ingentem vestigio pedis eius hærentem reuulsi. Conceptamque saniem vulnere intimo expressi.Accuratiusque sine magna iam formidine siccaui penitus atque detersi cruorem.Ille tunc mea opera et medela leuatus,pede in manibus meis posito recubuit et quieuit.Atque ex eo die triennium totum ego & leo in eodem specu eodemque victu viximus.Nam quas venabatur feras,membra opImiora ad specum mihi suggerebat, quæ ego ignis copiam non habens sole meridiano torrēs edebam.Sed vbi,inquit,vitæ illius ferinæ iam pertęsum est,leone in venatum profecto,reliqui specum,& viam fermè tridui permensus,à militibus visus apprehēsusque sum. Et ad dominū ex Aphrica Romam deductus,is me statim rei capitalis damnandum,dandūque ad bestias curauit. Intelligo autem,inquit,hunc quoque leonem,me tunc separato captum,gratiam nunc mihi beneficij,& medicinæ referre.Hæc Appion dixisse Androdum tradit: atque ideo cunctis petentibus dimissum Androdum,& pœna solutum.Leonemque ei suffragijs populi donatum. Postea,inquit,videamus Androdū & Leonē Loro tenui reuinctum vrbe tota circū tabernas ire,donari ære Androdum,floribus spargi leonem.Omnesque ferè vbique obuios dicere. Hic est leo hospes hominis,hic est homo medicus leonis. Plura alia exempla de amore animaliū:maximè delphinorū, erga homines,& quod delphinus sit hominis amicū animal, vide per Pliniū lib.naturalis historiæ ix.c.viij.& Gellium in noctibus Atticis lib.vij.c.viij. Sed amore dicamus,de quo in authen.quibus modis naturales efficiūtur legitimi. §.nouimus. colla.vj. dicitur quod nihil est amore vehementius.vbi glos.in verbo,vehementius,inquit.

Non frater fratri cùm furor ille venit:

Igneus ille furor nescit habere modum.

Hunc amorem cōmendat Celius libro antiquarum lectionum ix.ca.xxiiij.vbi ait quod Platonicus Phedrus magnum esse Deum amorem comprobat:apud deos hominesque mirandū:cū propter alia multa quæ ibi describūtur. Amor certè omnibus ad omnia est ingenitus:& quomodo Athenis erat simulachrum amoris,& ei fiebant sacra multis in locis.Et idem Celius libro xij.ca.xxxvj.inquit. quod Phedrus maximorum bonorum causam esse amorem pronunciat. Nec se inuenire quid melius accidere possit adolescēti quam optimus amator,aut amatori quam amatus optimus.Et esse quidem duo quæ à pueritia per omnē vitam ducere illum debeant.In rebus turpibus verecūdiam,honestis studium.Hæc autem nobis neque diuitię,neque honores præstare citius possunt ac melius,quam amor,neque absque his duobus aut ciuitas vnque,aut priuatus præclarum aliquid & magnificū perficere poterit.Nec vllus adeo ignauus est quem amor nō inflammet ad virtutem,diuinumque reddat,vt viro fortissimo par euadat. Nam vim furoremque, vt dixi,amor amantibus inspirat.Quinetiā pro altero mori amantes soli ęligunt.Nec viri tantū,sed mulieres quoque vnde veri amoris veręque amicitiæ testimonia sunt locupletissima,vt est hystoria de Tito Fuluio Romano,& Gisippo Atheniensi viris amicissimis, que est conuersa ex Boccatio à Philippo Beroaldo in linguam latinam.Laudes amoris commemorat in oratione quam fecit de amore ipse Beroaldus.vbi ait Socratem philosophorum fontem,quadam olim oratione amorem vituperaturum,ob verecūdiam pallio caput opperuisse.Idem mox eiusdem laudationes per palinodiam:hoc est contrarium cantum celebraturus,id aperto atque reuelato capite factitauit.Ideo ibi laudaturus amorē alacri animo ita exorditur. Magnus Deus est amor,apud hominesque mirandus,vt philosophi dixerunt,& ob originem antiquissimam in primis honorandus.Siquidem Hesiodus in theogonia cecinit post primordiale chaos repente terram & amorem simul extitisse. Puto autem esse hunc insitum vnicuique eorum quæ sunt,naturalem vim,causamque,qua esse expetit vnūquodque.&,vt inquit Parmeneides,ante deos omnes primum generauit amorem:vnde ab Orpheo(quem diuus Augustinus inter theologos priscos annumerat)cognominatus est Phanes,ab eo quod ex Chao primus apparuit,licet plures amores,vt Veneres,fabulosæ ficti sint, quos plures scriptores commendarunt. Illis omissis amorem illum celebremus (inquit Beroaldus)qui à Platone diuinitus memoratur. Qui virtutes amatoribus suis conciliat,qui nos dijs amicos facit:dicamusque eum esse cœlestem,beneficium,pacificum,pulcherrimum,qui mortalibus maximorum bonorum causa est,vt iam dixi. Qui pacem largitur hominibus,qui ventis requiem,qui mari tranquillitatem,qui elementa societate conglutinat,qui cunctos familiaritate conciliat, beneuolentiæ largitor, maleuolentiæ exterminator. Et quemadmodum coniungi vna non potest amaritudo cum dulcedine: caligo cum lumine,pluuia cum serenitate, pugna cum pace, sterilitas cum fœcunditate,cum tranquillitate tempestas: ita cum amore odium, ira,inuidia,liuor, maleuolentia copulari non possunt. Et quemadmodum radius à sole,calor ab igne,rigor à glacie, candor à niue nequeunt separari:ita ab amore diuelli non possunt beneuolentia,

ſocietas,neceſſitudo,concordia. Hic eſt enim amabiliſſimus amicitię nodus,princepſq́ ad beneuolentiam cõglutinandam. Vnde ab amore amicitia traditur eſſe nuncupata. Quòd eſt nauigio gubernator,quod in ciuitate magiſtratus,quòd in mundo ſol,hoc inter mortales eſt amor. Nauigiũ ſine gubernatore labaſcit,ciuitas ſine magiſtratu periclitatur,mundus ſine ſole tenebricoſus efficitur,& mortalium vita ſine amore vitalis nõ eſt. Tolle ex hominibus amorem,ſolem è mundo ſuſtuliſſe videberis,vt ſuperius dixi. Huc adde ꝙ hic Deus à nobis omnem ruſticitatẽ amolitur,omnis ęlegantiæ,omniumq́ munditiarũ pater eſt. Vnde venuſtè Plautinus ſenex amorem Deum appellat munditiantem,eũq́ puris nitoribus ait antecellere. Da mihi hominem efferũ atque truculentum:hunc amor è veſtigio mollem reddet & manſuetum. Da rudem & ruſticanum,ſtatim ab amore fiet ingenioſus & vrbanus. Da incultum,ab amore cultiſſim⁹ efficietur. Deniq́ torpor omnis,ſegnicies omnis,ſomnus lethargicus,marcor,ſqualor:incuria ex amoris cõtubernio eliminantur,in quo induſtria,gnauitas,vigilantia,ſolertia,cultus,dęcor commorantur:vt de Galeſo Tymonæ,de quo vide hyſtoriam in latinũ è vernaculo ſermone conuerſam per Philippum Beroaldum. Sed hic eſt modus,hæc menſura,hoc tẽperamẽtum,quod virtutibus adhibetur in amore quoq́ adhibeatur:& procul erit omnis de amore conqueſtio. Nam,vt inquit,veridicè Plautinus ſeruus. Bonum eſt pauxillum amare ſanè,inſanè,non bonum eſt. Nam virtus in medio conſiſtit. et in nobis,teſte apoſtolo,ordinata debet eſſe charitas. Et cũm nihil aliud ſit amor ex diffinitione philoſophorũ,ꝗ fruendę pulchritudinis deſiderium,illum nos amorem laudamus(inquit Beroaldus)celebramus, extollim⁹,qui pulcherrimus eſt,qui ex pulchrorum deſiderio natus,pulcherrima plura mortalibus cunctis impartit. Nonne artes, vt ab hoc quaſi quodam fonte emanarunt?Nonne hic oĩm inuentionum autor eſt & propagator?medendi nempe & diuinandi,& ſagittas ab arcu excutiẽdi diſciplinam(amore duce)inuenit Apollo. Texẽdi artificium Minerua. Fabricã ęrariã Vulcanus. Mẽſuras & pondera Phędon. Literas Mercurius. Leges Ceres. Deniq́ oẽs qui per artes inuẽtas vitam excoluerunt,Amore impulſore atq́ ductore cõmenti ſunt nouas adinuentiones. Non enim talia ſatagendo inueniſſent,niſi talia adamaſſent. Omitto(vt ait) qđ per amoris beneficium animalia cuncta progenerẽtur in terris. Nonne ea quæ inanimata dicuntur,amare quodam modo exiſtimãtur?Hinc magnes ferrũ trahit,Succinũ paleas, Cecias nubes,& vt inq̃t Empedocles. Arida terra,amat imbres. Et nemo non(vt ait Hieronymus) aliquid amat. Deniq́ amore conſtant omnia,augeſcunt,floreſcũt,propagantur. Igitur amorem colamus, amorem meritis præconijs extollamus.

QVinquageſimaquarta conſideratio de laude pecuniæ adſtruit,quæ excellit omnes res mundi. Cũm ei omnia obediãt,vt habetur Eccle.x.vbi dicit Salomon. Pecuniæ obediunt oĩa.& in c.vij.eodẽ loco dicit. Sicut protegit ſapientia,ſic & protegit pecunia.

Et in libro iij.de moribus medicorũ dicitur. Rex regum nummus dominus manet & dominatur,& cuncti reges ſubijciuntur ei,vnde dicitur,

Nummus honoratur,ſiue nummis nullus amatur:
 Nummus vbi loquitur,Tullius ipſe tacet.

Et vt dicit Celius lib.antiquarum lectionũ xj.c.lxviij.pecunia dea dicitur.vnde Iuuenalis.

Et ſi funeſta pecunia templo.
Nondum habitas,nullas nummorum ereximus aras.

Sed,vt dicit Ambroſius libro ij.officiorum c.xxj.hoc malum iandudum influxit humanis mẽtibus,vt pecunia honori ſit,& animi hominum diuitiarum admiratione digni,vt nemo niſi diues honore dignus putetur. Nã diues à diuo fit,ꝙ qui diues ſit,quaſi deus nihil indigere videtur.vnde,teſte Philippo Beroaldo in ſuo opuſculo de felicitate. Omnes ferè exiſtimant ſummum bonum,ſeu felicitatem eſſe diuitias & ſolum diuitem eſſe beatum:primo in teſtem Horatium afferentes,qui ait.

O ciues,ciues,quærenda pecunia primum.
Virtus poſt nummos.

Et in ſermonibus cum ait.

Omnis enim res
Virtus,fama,decus,diuina humanaq́ pulchris
Diuitijs parent,quas qui conſtruxerit,ille
Clarus erit,fortis,iuſtus,ſapiens,etiam rex:
Et quicquid volet.

Cuius ſententiæ aſtipulatur Petronius Arbiter in ſuo epigrammate, cũm inquit.

Quiſquis habet nummos ſecura nauiget aura,
 Fortunamq́ ſuo temperet arbitrio.

Et paulo poſt.

Multa loquor quid vis nummis præſentibus,opta,
 Eueniet:clauſum poſſidet arca Iouem.

Hinc iuriſcõſultus Vlpianus in l.bonorum j.ff.de verborum ſignifica.refert ꝙ bona naturaliter dicuntur ex eo quòd beant,hoc eſt beatos faciunt,vt ſunt diuitiæ, pecuniæ. Beare autem eſt prodeſſe. Et ait Tullius,diuitias eſſe effectrices rerum magnarum & imprimis voluptatum. Pecuniæ nerui ſunt bellorum,aurum perſuaſio eſt regũ. Huic metallo(vt inquit veridicè Apuleius.)Difficultas omnes ſunt peruiæ,& auro adamãtinæ fores perfringuntur. Dicere ſolebat Verres,nihil eſſe tam ſanctum,quod non violari:nihil tam munitum,quod non expugnari pecunia poſſit. Aurum(vt inquit Horatius) per medios ire ſatellites & perrumpere amat ſaxa potentius ictu fulmineo. Philippus Macedonum rex omnia caſtella expugnari poſſe dicebat:in quę modo aſellus onuſtus auro aſcendere poſſet.

Qui verò pecunias bellorum neruos eſſe dixerunt,oracula certiora dixiſſe videntur. Archidiaconus Iacon ſocijs inquirentibus quantum ſatis foret pecuniam ad belli adminiſtrationem:reſpondit,bellum ordinata non quærit,vnde in ſummo imperatore hæ res ineſſe debent. Scientia rei militaris,virtus,autoritas,felicitas,& auri copia,ſine quo reliqua manca & mutila eſſe creduntur,ſine quo præclara non facilè geri poſſunt.

Pecunia magna bonum generis humani exiſtimatur,vt inquit Euripides. Pecunia in honore,paupertas probro haberi cœpit,vt volunt Saluſtius & Seneca. Cui em̃ diuitiæ affluũt,huic nihil deeſſe creditur. Nã, vt ait Horatius.

Et genus & formam regina pecunia donat,
Et benę nummatum decorat ſuadela venuſq́.

Hinc in c.ſicut hi,in princi.xlvij.diſt.traditur,ꝙ mens mortalium ſemper aurum,ſemper argẽtum videt:gratius intuetur aurum ꝗ ſolem:omnis noſtra oratio & ſupplicatio ad deum aurum quærit:vnde Perſius.

Prima ferè vota & cunctis notiſſima templis:
Diuitiæ creſcant,vt opes,vt maxima toto
Noſtra ſit arca foro.

Et capi debet hic pecunia pro omni re,quæ eſt vel eſſe poteſt

potest in patrimonio, iuxta textum & notata in l. pecuniæ j. & in l. seque. & in lege pecuniæ ij. ff. de verborum & rerũ signifi. & in c. totum j. q. iij. & clarior est textus in l. pecuniæ iij. ff. eodem. qui ait. Pecuniæ nomine nõ modo numerata pecunia, hoc est nũmi: sed omnes res tam soli quàm mobiles, & tam corpora quàm iura continentur: & hoc largissimè, sed strictè pro pecunia numerata, vt est textus in ca. ij. & iij. xiiij. q. iij. sed melior textus in lege j. C. de probationibus. Precium autem non consistit nisi in numero tantũ, vt in §. item præcium. institu. de emptione & vendit. Item largè pro omni eo quòd consistit podere, numero, vel mẽsura, vt in lege talis scriptura. ff. de legatis j. & l. ij. §. item mutuum. ff. si certum petatur. & ita notatur in lege ij. in gl. penul. C. de constituta pecu. & in dicto §. item mutum. in glos. in verbo, pecunia. & in dicto c. totum j. q. iij. Aduertetamẽ, quòd strictè accipiendo est de his quæ seruando seruari non possunt. Bar. in lege j. §. fuit quæsitum. ff. ad Trebellianum. & in l. interdum. ff. de conditione indebi. & Alex. in lege singularia. in vij. col. ff. si certum petatur. & ibi do. meus Iason in j. colũ. vbi etiã declarat quomodo capiatur pecunia. Et idem de termino nũmus, vt dicit idẽ do. meus Iason in lege nummis. in iij. col. ff. de in litem iurando. Et teste Celio lib. antiquarum lectionum xij. cap. xlix. Nummus est qui rebus mensuram infert ac æstimationem. Estque medius quodammodo, cuncta metitur, ac rerum prætia inæqualium ea mẽsura ad æqualitatem reuocantur. Quia verò ex lege est, non natura: proinde nummi prorepsit appellatio à nómo, id est lege. Estque, vt Aristoteles inquit, tãquã fideiussor. Quapropter nummũ monetam appellauere, quòd signo numismatis moueantur, cuius prætij esset. Et licet in aliquibus laudetur pecunia, vt dictum est, tamen in plerisque vituperatur, quod omitto, cũm sit alienum ab hoc instituto, de quo Lucas de Penna in l. hi penes. col. ij. C. de agrico. & censitis. lib. xj. & per Philippum Beroaldum in suo libello de optimo statu. Et teste Blondo de Roma triũphante lib. viij. inter alias diuitias & pecunias, laudat illas quæ proueniuntur ex agricultura.

QVinquagesimaquinta cõsideratio erit de tribus modis regendi rempublicam, seu tribus spẽbus principandi in ipsa republica, & quæ illarum sit potior melior & excellentior.

Nam primus modus seu prima species regẽdi seu principandi est regni, in quo vnus moderatur & gubernat secundũm virtutem: & istum principatum monarchiã vocant, & est optimus inter omnes principandi modus, & multo antecellit, vt recitat Antoninus Florentinus in sua summa. quarta parte. tit. v. c. iiij. §. iiij. Representat enim diuinum regimen, quo totus mũdus ab vno creatore gubernatur et regitur. Representat etiam ordinationem naturæ per quam omnis multitudo & deformitas ad aliquod vnũ gubernans reducitur, sicut omnia mobilia ad vnum primum mobile, scilicet cœlum: hæc Florentinus vbi suprà.

Legistæ verò & iurisconsulti alias rationes commendationum huius speciei principandi adducunt. Nam dicit textus in lege secunda. §. deinde quia difficile. versic. nouissimè. ff. de origine iuris. quòd per vnum rectius quàm per plures reipublicæ consulitur. Facit textus in lege iij. §. quãuis autem. versi. apparet. ff. de administra. tuto. vbi dicitur quòd facilius per vnum tutorem, quàm per plures tutela administratur: & ibi ratio assignatur in glos. in verbo, facilius. cũm ait,

Segnius expediunt commissa negotia plures.

Hoc & Philosophus iij. Politicorum asserit, qui c. xj. & xij. decidet viro optimo potiusque multis potestatem tribuendam, vide Boherium in tractatu suo de custodia clauium portarũ ciuitatum, allegantem Aegidium de Roma in tracta. de regimine principum. & Bar. in tractatu de regimine ciuitatum. & Cardi. in capi. in apibus vij. q. j. Vnde diuus Hierony. in psal. cxlvj. Melius esse (inquit) vnũ timere, vt plures nõn timeas: quàm plures timere, vt ab vno sis tutus. Dicebat etiam Homerus, vt eum recitat Aemilius, nõ posse bene rempublicam geri multorum imperijs. Sed & apud Herodotum Darius cũm de statu Persarum constituendo foret consultatio, pulchra oratione vincit vnius regimen præstare, ita quòd ex eius consilio & sentẽtia, s. quòd melior foret status vnius ipse Darius paulo post rex Persarum fuit declaratus. Siquidem ex pluriũ etiam optimatum gubernatione odia inter ipsos priuatim excitantur in publicum pernitiosa, cũm vnusquisque primus in republica esse velit. Ex talibus aũt odijs seditiões, ex seditionibus cædes existunt. Proinde opus est, vt vnus sit, veluti caput, à quo nequaquàm membra dissentiant. Et, vt dicit Petrus de Anch. in cõsilio suo cccxxxix. inci. pro maiori intelligentia. vbi plenè ponit de exordio regum. & dixi suprà in v. parte, in j. cõsideratione. quòd sicut iura imitantur naturam, vt in §. minorem. insti. de adoptio. Sicut regulariter in mẽbrorum pluralitate est vnũ caput, ita quòd si plura reperirentur capita esset monstrum l. non sunt liberi. ff. de statu hominum. & vbi pluralitas, ibi discordia c. quando Adam de pœnitẽ. di. ij. Sic vnus tm̃ debet esse rex & dominus in societate. Ideo dicit apostolus ad Ephæs. iiij. Vnũ caput, vnus spiritus, vnus dominus facit tex. in ca. in apibus vij. q. j. vbi dicitur. In apibus dux vnus est, & grues vnam sequuntur ordine literato. Imperator vnus iudex vnius prouinciæ. Nempe Roma cõdita duos fratres simul reges habere nõ potuit. In Rebeccæ verò vtero Esau & Iacob bella gesserunt. Ibidem præcipitur, vt singuli sint ecclesiarum episcopi, singuli archiepiscopi, singuli archidiaconi, & omnis ordo ecclesiasticus suis rectoribus nitatur. facit etiã tex. in c. loquitur. xxiiij. q. j. vbi dicitur, quòd vnus est deus, vna fides, vna spes, & vnũ baptisma. Hinc habetur Ezechie. xxxvij. Seruus meus Dauid rex super eos erit, & pastor vnus erit omnium illorum. Faciunt quæ dicit Sozi. in cõsilio suo clxv. in ij. volu. col. vij. ibi: secundo hæc conclusio probatur vbi dicit, quòd virtus vnita fortior est ipsa dispersa, vt ait Philosophus. Vnde veritas, inquit. Omne regnum in se diuisum desolabitur. & Aristoteles xij. metaphi. Entia nolũt malè disponi nec bonum pluralitas principum, vnus ergo princeps. etiam plura scribit Felin. in c. quæ in ecclesiarum xxxij. colũ. versicu. hanc declaratione limita. de constitu. & Aluarotus in cap. præterea ducatus. col. secunda. de prohibita feudi alienat. in vsibus feudorũ. Et amplissimè per Aegidium de regimine principum. in secunda parte iij. libri. c. iij. & iiij. vbi concludit melius esse ciuitatem & regnum regi per vnum quàm per plures, & iste modus nuncupatur Monacratia seu Monarchia, vt dixi, quæ cæteros modos excellit, scilicet Aristocratiã & Democratiam, de quibus per Franciscum Patritium libro de regno & regni institutione libro primo tit. ij. Et huius reipublicæ regiæ modi sunt quinque, vt in polyticis Aristotelis libro iij. cap. x. & ibi Faber in suis commentarijs, quos idem in introductione sua, quam facit in polytica Aristotelis sic deducit.

Primus cũm vni ob ingentia beneficia, & longè præ

cellentem virtutem gubernationis summa creditur. Et hic proprius & maxime regius modus est.

Secundus cũm vnus non omnium, sed autoritatẽ belli perpetuam habet.

Tertius cũm vnus secundũ legem & patrium morem, volentibus quidem & æquo animo seruile iugum ferentibus, dominorum ritu præest, atq; dominatur.

Quartus, cũm vrgentibus rebus vnus eligitur, qui potestate durante dominorum ritu exercet imperium.

Quintus, cũm vnus omnium habet potestatem & in ciuitate in ijs quæ publica sunt, & in ijs quæ foris geruntur, & hi vltimi quatuor modi, secundo loco & minus propriè regij sunt.

Alius verò est modus principandi, seu alius est principatus, quod est regimen optimatum principatum secundũm virtutem, & vocatur Oligarchia seu Aristocratia, id est potestas optimorum in quo aliqui principantur. Hæc verò potestas est minor monacratia, sed superat democratiam, vt dicit Antoninus Florentinus in loco hic superius allegato. Hanc multum laudat Frãciscus Petrarcha in suo tractatu de institutione reipublicæ libro j.c.j. sed forte, quia Senensis, & propter eorum communitatem. Hanc etiam laudat F. Patritius Senensis libro primo de institutione reipublicæ. titu. iiij. vbi dicit, ꝙ in ea specie principãdi, in qua optimates agunt soli qui in ciuitate cum virtute degunt: quiq; optimi sunt rempublicam administrant nec multitudinis fauor, neque diuitiæ, aut nobilitatis gloria opitulatur: sed honestas illos ad magistratus aut dignitatem prouehit, & credibile est ex optimis optima existere consilia.

Istam etiam administrationem, scilicet paucorum: valde probat Philippus Beroaldus in libello de optimo statu. Nam ꝙ status optimatium, qui dicitur Aristocraticus (vt inquit) sit optimus nomine ipso declaratur, & exemplis tam recẽtibus ꝙ̃ vetustis liquet, & autoritate fulcitur. Sentẽtia Plautina est in milite. Nemo solus satis sapit. vnde. Ve homini soli, quia si ceciderit nõ habet subleuãtem. Ex quo fit, vt cõsultatiões plurium bonorum in vnũ cõspirantes sint salutares & conducibiles rebus magnis administrandis. Aristote. iij. Politicorũ. Vno (inquit) duo meliores sunt. & Homerus. Duos ad omnia esse prestãtiores. Hinc Agamẽnon Homericus decem optat cõsiliarios Nestori cõsimiles. Et ita hortabatur Megabyzus, vt gubernatio regni Persarum ad Oligarchiam, id est statũ paucorum traduceretur.

Et huius reipublicę optimatum quatuor sunt modi, de quibus Aristotel. iiij. Politicorum c. vij. & ibi in commentario Fabri Stapulẽ. & per eundem in dicta introductione in ipsa Politica.

Primus (inquit) cũm absolute & simpliciter ab optimis viris secundũm virtutem respublica moderatur, & hãc propriè optimatem rempu. appellant.

Secundus cũm in ciuitatis administratione diuitiarum & virtutis habito respectu ad magistratus euehuntur.

Tertius cũm ad tria, diuitias, virtutẽ, & populum, aut duo, virtutem, & populum, respectus habetur.

Quartus cũm ea quę respublica peculiari nomine dicitur, ad paucorũ gubernationem potentia inclinatur, & hi tres vltimi minus propriè optimates modi dicuntur.

Alius & tertius est modus principandi, seu alia est species regiminis reipublicæ, quę vocatur Democratia, & est regimen seu gubernatio populi, & est in quo res agitur ad imperium multitudinis, cuius nutu leges describuntur, & magistratus omnes eligũtur, & quod pluribus videtur, id cõmune omnium esse iudicatur. pro quo facit tex. in l. ij. §. nouissime. & §. deinde cũm esset. ff. de origine iuris. & in l. j. in prin. ff. de consti. principum. & §. sed & quòd principi. in prin. insti. de iure naturali, gentium, & ciuili.

Et huius popularis gubernationis sunt quinq; modi seu species, secundũm Aristotel. lib. iiij. Politico. c. iiij. vbi commentarius Iacobi Fabri, quos breuiter recapitulat in introductione superius allegata modo sequenti.

Primus, cũm dominante lege, & pauperes, & diuites æquam habent gubernandi facultatem.

Secundus, cũ gubernatione secundũ legem existẽte magistratus & honores à censu & quidem exiguo dispensantur, lege posita, vt qui tantilla possidet habilis sit ad magistratus obeundos, qui verò non, inhabilis esto.

Tertius, cũm omnes omnino ciues indipiscendorum magistratuum habiles sunt, modo comprobẽtur idonei, ac lex dominetur.

Quartus, cũm lege dominãte omnes omnino ciues habiles sunt.

Quintus, cũm omnes omnino ad magistrantuum functiones sunt indifferentes, verum non lex, sed multitudo dominatur, & hæc deterrima & tyrannidi simillima popularium species, in qua decreta populi plus possunt ꝙ̃ leges, & in qua maximè oriri solent populi ductores, qui assentantes beneuolentia & fauore populũ quovolũt, ducũt: quos Grȩci, demagogos, Socrates fucos appellat.

Hanc vt dicit F. Patritius lib. de institutione reipublicæ j. tit. iiij. apud Herodotum laudat Othanes cũm de instituenda Persarum republica agitur, eamq; nominari dicit Isoniam, id est quasi iuris æqualitatem, quando in republica in qua multitudo dominatur, æquo inter omnes iure dirimẽda sint. Iubetq; vt in ea magistratus sorte dicatur, qui gestorum omniũ rationem reddant, vultq; vt omnia consilia in commune referãtur & in multitudine oĩa sint.

Huius finis est libertas, nihil magis cupit popularis multitudo, quam potestatem viuendi habere vt velit. quã quidem libertatem Cicero esse affirmat. Et, vt dicit idem Patritius, libertatem esse dicit naturalem facultatem eius quod cuiq; facere libet, nisi quod vi aut iure prohibetur. & hanc diffinitionem ponit Iustinianus in §. j. insti. de iure personarum.

Et de istis tribus speciebus administrandarũ specierũ ornatè copioseq; disseruit ipse Philippus Beroaldus in dicto lib. de optimo statu. in prin. & tandem inclinatur in hanc partẽ, ꝙ status vnius optimus pręstantissimusq; esse creditur: vt inclinat animus, ratio suadet, & sentẽtia eruditorum decernit: quorum autoritas nobis pro ratione sufficiat. Sed vt ad incepta reuocemur subiungit idẽ Patritius paulopost, ꝙ alia sunt genera regendi rempublicam quoniã, vt dicit. Nõnunq; accidit, vt in aliquibus ciuitatibus soli opifices & agrorum cultores dominantur: qui quoniã multitudine præstant, nobiliores pessundãt, & virtute affectos bonisq; artibus eruditos ludibrio contẽptuiq; habent, fieri per fortunã potest, vt eiusmodi ciuitas tuto aliquãdiu ac quiete se habeat. Sed inclinãte fortuna facilè cernitur, ꝙ̃ difficile sit cum eiusmodi hominibus bene agere. Qui enim in agris aut officinis aluntur omniũ rerum experientia carent, submissoq; animo regunt. Nec doctrina, aut genere, aut magnarum rerum experientia adiuuantur, & dum nobiliores formidant, temerè omnia, aut crudeliter agunt,

ter agūt, plebs namq; omnis aut humiliter seruit, aut cum magna crudelitate imperat. vnde M. Tullius in oratione pro Plantio sic ait. Non est consilium in vulgo, nō ratio, non discrimen, nō diligentia, & scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Est etiam contra, vt nonnullas ciuiles societates soli nobiliores regnant: quorūquidem imperium neutiquam comprobandum censeo. Aduersantur enim plerūq; plebi, nec societatem inferiorē æquo animo perpeti possunt, vt de nobili Claudiorum familia legimus. Ex ijs penè oēs aduersus plebem adeo violentos, ac contumaces fuisse cōstat, vt nec capitis quisquam reus ad populum mutata veste prouocare, aut gratiam, veniamq; deprecari voluerit. Atqui Appius Claudius regillianus cūm deceuir esset legibus scribūdis, & virginem ingenuam per vim libidinis gratia in seruitutem conaretur asserere, causam plebi dedit rursus à patribus discedendi. Nec minorem violentiam in plebem ostendit Claudia eiusdem gentis fœmina, quæ cū in conferta multitudine vix in carpento diuehi posset, palam exclamauit, Vtinam reuiuisceret Claudius Pulcher, iterūq; classem amitteret, quo minor turba mihi obuiam daretur. Et quāq; nobiles viri animo excellentiores sunt: tamen proniores ad bella esse cernūtur: quæ quamuis imperia aliquando augeant, plerūq; tamen vrbes funditus euertūt. Lacedæmonij (vt Dionysius Halycarnaseus scribit) aduersa in Leutris pugna, in qua mille & septingentos ciues amiserunt, nunq; amplius ex calamitate ciuitatem cernere potuerunt. Thebani quoq; & Athenienses ex infelici euentu pugnæ apud Cheroneam non modo principatu Græciæ à Macedonibus, sed patria etiam libertate priuati sunt. Iniquū præterea esse videtur, vt cūm ciuitas ex solis nobilibus extare nequeat, sed longè maior sit reliqua multitudo, soli nobiles imperent, reliqui autem oēs famulentur.

Alimenta namq; naturalia agricultura nobis suppetit mercatura aūt reliqua necessaria. Quo fit. vt nec sine cultoribus agrorū, nec sine mercatorib9 ciuilis societas esse possit, Non igitur à publicis muneribus auocandi sunt, quorum vsus reipublicæ necessarius esse cernitur. Sed his muneribus honestandi, quæ facilè per se gerere possunt, vel collegis adiuuandi à quibus eorū gressus adeo regantur, vt nihil incommodi ciuitas capiat, & inferiores à maioribus non videantur omnino destituti. Mediocres certè qui neq; abiecti sunt, neq; opulentia nobilitatis nimis exultant longè modestius præsunt. Sed si alterutrum necessarium est, vt vel sola nobilitas, vel sola plebs imperet: longè tutius arbitror cum nobilitate, q̄ cū plebe agere. Raro eñ turpiter, aut indecorè agit, qui maiorum suorū laudē secum pariclitari cernit. At ille qui per sese ignotus est, & maiores suos longè obscuriores habet, paruam admodū iacturam sibi aliquando facere videtur si deliquerit. Sunt præterea ingenitæ nōnullæ virtutes nobilioribus, vel eas assequūtur persuasione maiorum. Hæc Patritius in prędicto loco: & ibi vide exempla de virtutibus & gestis quorundam nobilium & rusticorum. Tandem concludit, q̄ ipse est de numero illorū, qui optimam rempublicam esse dicūt, quæ ex omni genere hominū commixta sit ex rationibus per eū ibi deductis, & propterea laudat rempublicam Lacedæmoniorū (sicut & Philippus Boroaldus in dicto libello, de optimo statu. in principio) veluti ex Monarchia, Aristocratia, & Democratia consistentē. Rex enim apud illos erat provnius gubernatione, Senatus pro paucorū potentia, Ephori autem statū popularem repræsentabant. Dicit etiam (licet alijs verbis) Anto. Florentinus in loco suprà allegato, q̄ optima politia esset, quæ ex tribus supra nominatis mixta constaret. Sic enim vnusquisq; auidius rempublicam amaret, & ardentius statuta seuaret. Si ergo aliqui in populo sapientiores ab ipso in principes, vel præfectos ęligantur, & hi vlterius in regem vnum pręficiūt, qui tam eis q̄ populo præsit, erit iste principatus optimus, quia sub ipso principe sunt aliqui principantes secundū virtutem, vnde in omnia regimina conueniūt. Constat enim ex democratia, id est ex potestate populi inquantum ad ipsum pertinet ęlectio principum. Itē ex Aristocratia, in qua aliqui optimates principātur qui prædicto modo habent vim ęligendi. Item ex regno inquantum vnus ex prædictis optimatibus ęlectus tam eis q̄ populo præficitur.

Hæc vtiq; politia in lege diuina fuit instituta. Nam ex populo aliqui sapientiores ęligebantur. Vnde Deutero, primo, dicit Moyses ad populum. Date ex vobis viros sapiētes & gnaros, & quorū conuersatio sit probata in tribubus vestris, vt ponam eos vobis principes. Et hæc erat quædā politia popularis, inquantū hi maiores à populo ęligebātur. Inquantū verò hi principes populū gubernabant, inferiores causas iudicantes, erat quasi quædam species politiæ popularis inquantum optimatum. Inquantū verò vnus præficiebatur omnibus quasi singulariter præsidendo, erat quædam species regni. Et hæc Politia obseruatur apud Venetos, quid habent ducem ęlectū à primatibus & optimatibus, seu consilio illorum, quiquidem optimates ęliguntur à populo, & illi optimates administrant iustitiam & alia negotia communitatis & dominij. Ille verò dux præest & prędidet omnibus tanq; omnium & optimatum & populi superior.

Hæc etiam politia seruatur in regno Franciæ, si bene consideretur regimen ipsius regni: quoniam, vnus est rex solus in toto regno, qui prędidet omnibus, & ducibus, & optimatibus, & cęteris alijs qui ei obediūt & subijciuntur. Isti verò optimates, qui tamē ab eo ordinantur & constituūtur, iustitiam populo administrant: exemplo Moysi, qui consilio & prouidentia Ietronis eius cognati cōstituit ex plebe viros sapientes & timētes deum, in quibus esset veritas, odientes auaritiam, qui iudicarent populū omni tempore, vt habetur Exodi xviij. Sic rex Nabuchodonosor constituit Danielem præfectum & magistrum super cunctos sapiētes Babylonis. vt est Danielis ij. Et pro politia populi habet quælibet ciuitas suum defensorem, qui ęligitur à populo. de quo in authenti. de defensoribus ciuitatum collatio. tertia. & in parte præcedeñ. in quinta consideratione. ex quo omnes politiæ in regno comprehenduntur.

QVinquagesimasexta consideratio. Cū suprà proximè tactū est dignius, nobilius, & excellentius regimen esse regni, idcirco non immeritò indagandum esset de regnis, quod ex ijs excellentius iudicandum.

De regno cœlorum ante dictum est ista parte, in secunda consideratione.

Narrat Augu. libro xvj. c. xvij. de ciuitate dei, tria olim fuisse regna ęminentia, insignia, & excellētia, videlicet Sycioniorum, Aegyptiorum, & Assyriorum. Sed assyriorū (vt inquit) multo erat potentius ac sublimius. Nam Ninus Beli filius illius regni rex (excepta India) vniuersæ Asię populos subiugauerat, quæ secundū aliquos dimidiā

partem mundi, secundum verò alios tertiam continet.

Sed secũdũm Danielem, vt habetur Danielis ij. fuerũt quatuor regna antiquitus per quatuor metalla figurata, & hæc dicta sunt & fuerũt præcipua in orbe, scilicet Orientale, quod fuit Assyriorũ, & significatum per aurum. Meridionale, quod fuit significatum per argentũ, fuit regnum Persarum & Medorum. Septẽtrionale, quod significatum fuit per ęs, eo quia fuit æneũ. quartum Occidentale, quod fuit regnũ Romanorum. Et cũ diu fuissent regna orientis illustria, voluit deus occidentale ferreũ, quod tempore esset posterius, sed imperij latitudine & magnitudine illustrius. Quòd sicut ferrũ comminuit & corruit omnia alia metalla, sic etiam illud vltimum regnũ comminuit omnia alia regna, vt dicit textus Daniel. ij. Idq; potissimè concessit Romanis ad domanda multarũ gentium mala, qui tamen laudis, honoris, & gloriæ auidi cõsulerent patriæ, in qua ipsam gloriam requirebant, salutemq; eius saluti propriẽ præponere non dubitarent, vt dicit Augu. v. de ciuitate dei c. xiij. Romanum imperium, quod ipsi virtutibus promeruerũt, cuncta in omnibus superauit, teste Augu. in prædicto loco c. xiiij. Verũ prout dicit glo. Daniel. eodẽ. c. ij. sicut in principio Romano imperio nihil fortius fuit, atq; durius, ita in fine nihil erit debilius. Licet dicat Methodius, q regnum Romanorũ magnificabitur super omnia regna gentium, & nequaquam delebitur ab vllo eorũ in æternum. Habent enim arma inexpugnabilia per quæ deijcientur omnes aduersarij eius, quod verum dici posset de imperio Romanæ ecclesiæ, non capitolij, vt dicit Lucas de Penna in lege conductores, col. iij. C. de conducto. & procurato. libro xj.

Quicquid sit hodie inter omnia regna mundi, regnum Franciæ est excellentius alijs, vt satis amplẽ deduxi supra in v. parte, in xxx. consideratione. Nec potest sane dici aliud fuisse præfiguratum, quàm illud de quo Daniel. in d. c. ij. vbi dicit. In diebus autem regnorum suscitabit deus cœli regnum quod in æternum non dissipabitur, & regnũ eius alteri populo nõ tradetur. Non enim est regnum Romanorum, quia Romani non tenent illud, sed Alemani, gens à Romanis aliena. Ideo istud est regnum Christianissimũ, cùm rex noster Christianissimus dicatur. & de huius regni laudibus & excellentia & etiam Galliæ, vide in prædicta v. parte, in xxx. consideratione. & in hac parte, in xvij. consideratione. Quod etiam satis ostenditur ex dictis Iacobi Bonaudi in suo panegyrico post additiones ad Ioannem de Terra Rubea in suo libro, quem intitulauit, Vinea Ecclesiæ. vbi ait, q licet sint plura regna in mũdo: quoniam, vt ante dixi, sunt tres partes orbis, Europa, scilicet Asia, & Aphrica. Et in qualibet parte sunt plura regna, vt in Europa sunt regna sequentia, videlicet Francorum regnũ, Romanorum, Hispanorũ, Anglorum, Siculorum, Legionis, Portugalię, Aragonũ, Nauarræ, Dacię, Bohemiæ, Armeniæ, Cornubiæ, Cypri, Sardiniæ, Conachiæ, Muniauiæ, Vrchoniæ, rex Catholicus, Nauarchiæ, Coleñ, Mamiæ, Voloegamiæ, Minoricarum, Scotiæ, Poloniæ, de quibus dixi in d. v. parte, in xxviij. consideratione. Et omnia veniunt per successionem præter regnum Romanorum. vt dicit Bald. in l. ex hoc iure. versicu, quartò quæritur. ff. de iustitia & iure.

In partibus verò Asiæ sunt hæc regna, scilicet regnum Cataltharsę, Turnestar, Corasmę. Consamiæ, Indię, Persarum, Medorum. Portiæ, Georgię, Syriæ, Capadociæ, Bithyniæ,

In partibus verò Aphricę, hęc regna colligũtur, Aethiopiæ, Libię, Aegyptiæ, Arabiæ, Iudęę, Ciliciæ. & teste eodem Iacobo, reperitur in Europa, Thessaliæ regnum, Macedoniæ, Thraciæ, Scythię, Mauritanię, & Numidię, & ibi multa ex illis laudat, maximè regna Aegyptiorum, Scytharum, Bithynię, Syriæ, Arabum, Capadocum, Parthorum, Indorum, Hispanorum, & Italorum laudat, & de eis plures laudes depromit, cùm quibus etiam addit vitia saltem Hispanorum, & Italorum, quæ omitto recensere cùm sit extra aream. Tamen inter cętera regna mundi extollit regnum Francię ex pluribus ibi descriptis: de quibus aliqua dixi in dicta quinta parte, & scribit Ioães Ferrault in suo peculiari tractatu de priuilegijs & insignijs regni Francię.

QVinquagesima septima consideratio de excellentiori Insula mundi percunctatur quę hic cõmodè inferitur post excellẽtias prouinciarum cũ insulę sint pars prouincię. l. insulæ. & ibi glos. ff. de iudicijs. Nempe, vt refert Philippus Bergomẽsis lib. j. sui supplementi plures reperiuntur insulæ quas describit vsque ad numerum lxxxviij. & dicit celebriores & notas: & eas ponit secundũm ordinem Alphabeti cum laude aliquarum. De multis fit mentio in libro de locorum ac mirabiliũ mundi descriptione qui est impressus cum Geographia Ptholemęi c. xvj. cum quatuor sequẽ.

Credo q Britannia, siue Anglia, quę Britannia maior nuncupatur, est excellentior quæ sit in mari Oceano, et illam dicit permaximam ipse P. Bergomas lib. quarto sui supplementi chronicarum. quęquidem triangularis est, & ab omni continenti habetur diuisa. Vnde ait Virgilius in Buccolicis.

Et penitus toto diuisos orbe Britannos.

Hęc secundum Salinum porrigitur in longum octingentis passuum milibus. apud eosdem, teste Plinio libro ij. longissimus dies est xvij. horarum. & in Italia est xv. & illorum nox septem resultat horis. Italorum verò nouem. Vnde Iuuenalis Saty. xj.

Et minima contentos nocte Britannos.

Huius autẽ insulę maxima pars plana & frugifera est, abundat pecore, auro, argento, ac ferro. In ea sunt fontes calidi & salubres. Gates itẽ lapis ibi plurimus, optimusq; qui in aqua ardet, oleo verò restringitur. Item Margaritas scribit Plinius libro ix. nasci in ea insula, paruas et decolores. Hanc Gregorius magnus beatissimus pontifex eo missis Augustino Mileto & Ioãne monachis, vitę probatissimæ viris, primum ad Christi fidẽ conuertit. Ibidem Londinum ciuitas, nunc Londra, regũ sedes, & copia negociatorum & lanificij arte celebris est. Narrat & ipse P. Bergomeñ. libro xij. prædicti supplementi, q cùm Ioãni Anglorũ regi Ludouicus Francorum rex maximum indidisset bellũ, Ioannes diuino auxilio vsurus, statim et Angliam totam atq; Hiberniã prouinciam suam Romanæ ecclesiæ vectigales fecit. Nam centũ auri marchas quotãnis se eidem soluturũ compromisit, si ab eius impetu eum dominus liberare dignaret. Atq; ita victoria diuinitus parta, postea aliquãdiu apud Anglorum reges, hoc votũ seruatum est. Et idẽ lib. xj. narrat quomodo Alidulphus Anglorum rex, inter cætera memoratu digna, ob singularẽ religionem, vniuersam insulam Romanæ ecclesię tributariam fecit. Namq;, vt singula domus quotannis singulos argenteos ipsi ecclesiæ persolueret.

Hybernia insula Britãniæ proxima, dimidio minor q̃

Anglia

Anglia existimatur, spacioq́ terrarū est illa angustior, sed situ fœcundior, gentes habet ferocissimas & bello aptissimas, quæ pulchro sunt corpore & elato, membrisq́ robustissimis ac colore candido. Equosq́ parit, qui à natura sua uissimo incessu, & quadam modulatiōe veluti more regio deambulare videntur. Ibi nullus anguis, auis rara, ac apis nulla. Hāc insulam Celestinus papa eius nominis primus per Patriciū beati Martini episcopi ex sorore nepotē ad Christi fidem conuertit. autore P. Bergomate in suo supplemento chronicarū lib. iiij. Et in dicta insula (quæ secundū aliquos Hyrlanda dicitur) teste Baptista Fulgosio lib. de dictis fatisq́ memorabilibus. ti. de miraculis. c. de gemmis. terram, coriumq́ animalium in ea natorum venenosę bestiæ deuitant, fugiuntq́. Experiēdo enim homines didicerunt hæc animalia si ancipiti ponantur, vt vel ea, vel ignes contingant, in ignes ipsos potius se recipere.

Hirlandiæ verò regio equos habet vectorios præcipua bonitate, quos vbinos vocant, celeriores Anglicis, quos gradarios dicimus.

Scotia etiam insula est (eodem P. Bergomeñ. ibidem teste) & est etiam Angliæ suprema portio (quamuis in d. descriptione locorum dicatur ꝙ Scotia eadem est & Hibernia) sed in Aquilonem versa, quæ & fluminibus non magnis, & monte quodam ab Anglia ipsa dirimitur. Ibidem Brumali tempore vix sol tribus horis super terrā apparet. Scoti Hyberorum amicitia, societateq́ plurimum gaudent. In Scotia & Hybernia plures sunt Metropolitanæ ciuitates q̃ in Anglia. In hac quippe insula constat natā fuisse aliquando arborē miraculosam seu prodigiosam, supra quandam fluminis ripam, quæ fructus producebat ad anatarum auiū similitudinem, quiquidem cū maturitati proximi essent, sua sponte decidunt, & alij in terrā, alijq́ in aquam. & qui in terram omnino putrescunt, in aquis verò demersi, mox animati enatare incipiunt, atq; sub aqs & in aëra pennis volant, de quo infrà amplè in lxxx. consideratione. versi. refert etiam.

In mari verò magno mediterraneo credo Cretam insulam esse excellentiorē. vnde in descriptione locorum suprà allegata c. xviij. dicit ꝙ pars est ingens græcię, et quōdam fuit cētum vrbibus nobilitata. vnde & hæc Centropolis dicta est. Creta igitur, autore P. Bergomeñ. in suo supplemēto chronicarum lib. iij. nobilissima insula, nunc Veneto subdita populo. (Nam Bonifacius Montisferrati Marchio illam, cū indigeret pecunijs Venetis vēdidit) videtur ad principatū totius græcię fuisse nata, atq; situata. Hæc quippe cuncto imminet mari, cū & græci ferè omnes circū idem mare sint positi. vnde et in medio mūdi dicitur esse posita. Abest à Peloponneso modicum quid. Et illi à septētrione est Aegeū mare. & ab Oceano Ioniū. A mane aūt illi Icareū est mare. Et ab occiduo Afro abluitur pōto. habet in lōgitudine ducentum septuaginta passuū millia. In latitudine quinquaginta millia. Circuitus verò eius cccccxc. millia passuū cōplectit̄. prima (vt Ptholo. & Solinus referunt) nauibus & sagittis claruit, primaq́ literis iura cōfinxit. Equestres ordines prima ordinauit, ex qua rei bellicæ conualuit disciplina, studium musicū inde perhibetur, & in ea inceptum est. Est itaq; imprimis siluestriū caprarum, admodum copiosa, ceruos non habet, lupos vulpesq́ ac alia quadrupedum noxia animalia nulla habet, serpens ibi nullus, nec noctuæ aues. Larga est vitibus, & ideo optimi vini, quod Maluaticum vulgò appellatur. feracissima, eo ꝙ mira in ea sit solis indulgentia. In eadem aliquando Labyrinthus fuit, memorabile Dedali opus à Poëtis decantatum. Maximè ab Ouidio qui ita ait.

Dedalus ingenio fabræ celeberrimus artis,
Ducit in errorem variarum ambage viarum,
Ponit onus, turbatq́ notas, & limina fluxu.

Habet & hæc nunc insignem vrbem, scilicet. Cretam, quę olim Cortina dicebatur, penes quem est principatus. Licet Gnosum vrbs olim Minois regis regia fuerit (qui primus leges Cretensibus dedit) & Strabonis optimi Cosmographi patria.

Cyprum insulam inter alias famosam esse scribit idem P. Bergomeñ. dicto lib. j. & etiam scribitur d. cap. xviij. ꝙ illa fuit famosa diuitijs, maximè ęris. Ibi enim prima inuētio huius metalli fuit & vtilitas. & Cypri regni principiū, vide in d. supplemento chronicarum' lib. xij.

Rhodos est Cycladum insularum (quę omnes sunt numero liij.) prima, & etiam vrbis in ea pulcherrima et Metropolis P. Bergomen. in d. supplemento libro iij. dicit ꝙ hæc insula nongentorū ac viginti studiorum ambitu cōtinetur. In orientali promōtorio constituta, inter Asiaticas insulas tertia. Nā Lesbus & Cyprus maiores habētur quæ & portubus, & vijs & męnibus olim sicut nunc cæteras Asiæ vrbes superauit Romanis & Græcis semper amica, quæ cū libera esset multis & donis & simulachris excellētissimis claruit. Præcipuè verò Colossi fama extitit insignita. Statuā enim illam alij Solis, alij Iouis fuisse tradūt, quam Cares Lyndus statuarius decies septenū cubitorum altam ex ære ædificauit. vnde postea Rhodij Colossenses dicti, ad quos apostolus epistolā scripsit. Fertur autē quondā hæc insula adeo magno terremotu concussa, vt labentibus in illis tectis ingēs quoq́ ille colossus rueret, teste Ptholo. vbi supra. Nam, vt Solinus autor est, nunq̃ ita cœlum nubilū est, vt in sole Rhodos non sit. aurum Rhodi pluisse ob felicitatem, dignitatem, & antiquitatem insulæ cecinit Pindarus. vbi studia artium liberalium, & imprimis oratoriæ & legalis facultatis floruerunt, & naualis rei peritia adeo valuit, vt annis multis maris imperio potiretur, & Pyratarum latrocinia sustulerit. Cura illius insulæ diu fuit in manibus religiosorum militum (qui beato Ioanni dicati sunt) vt superius dictum est in quarta parte, in lxiiij. consideratione. Me tedet nunc de ea loqui, cūm aut propter ipsorum militum incuriam, malam custodiā, seu defensionem, aut quia fortè ita deus fieri disposuit propter eorum peccata, aut principum Christianorum discordias inter eos tunc existentes, aut aliàs nescio, deus enim scit. Ab anno domini millesimo quingentesimo. xxiiij. fit in manib⁹ spurcissimę sectæ Turchanæ redacta, & per ipsum Turcham vi oppressa.

Vnum hic referam, quod ipse P. Bergomen. libro xiij. sui supplementi scripsit. ita enim ait. Ferūt Rhodios quoddam castellum sancti Petri nominatum munitissimum habere (quod intellige dum possideretur à Christianis) quodq́ magno sumptu custoditur quod non paruo vsui ipsis militibus & cæteris Christianis, qui scilicet in manus Turchorum incidunt, sæpe eo fugientes saluantur. in quo ingentes canes, milites ipsi tenent & nutriunt, quos extra castra omni nocte emittunt, de quibus dicitur, quod Christianos odore solum cognoscant, eisq́ aduentibus blandiuntur, Turchos autem latratu prodāt, & morsibus insectentur.

Sicilia insula est Italiæ pulcherrima, & de hac Dio. sic scribit. Sicilia optima insularum omnium antiquitate rerū

cæteras antecellit. Patet in longitudine millia passuum clxxxvij. in latitudine clxxxix. & oĩs eius ambitus, vt habetur in dicta locorũ ac mirabiliũ mũdi descriptione cxx. clauditur stadiorũ trium milliũ. secũdũ Diodorũ in sexto clauditur stadiorum quatuor milliũ trecentorum & sexaginta. secundũ verò Solinũ tribus millibus tantũ. Est autẽ Sicilia hæc insula terris frugifera, & maximè frumenti fertilissima. idcirco Romani eam suũ horreũ vocauerunt. ꝙ omnibus in rebus cęteris Italiæ prouincijs superior haberetur. Vnde Cicero in Ver. M. Cato sapiens cellã pennariam reipublicæ nostræ nutricẽ plebis Romanæ Siciliam nominauit. Ideo Ceres in ea satiõis magistra fuit, quòd in ipsa primũ semina terræ cõmiserit. Abundat præterea auro, croco, mella, zuccharo, alijsq; permultis & non modo fructibus, sed & pecoribus, pellibus, lana, & caseo, cauernis tamen & fistulis penetrabilis, ventisq; & sulphure plena. Vnde & ibi Aethnæ montis extant incendia. Principẽ vrbis Syracusas habet, & Alphæũ fluuium magnorum generatorẽ ęquorum. Achatem lapidem ipsa primum ex Achate flumine protulit. Parturit & mare eius coralium. In ea insula primum est inuenta comedia.

Omitto Sardiniam insulam in aliquibus partibus felicẽ, pręcipuè tritico, pascuis atq; pecoribus. ibi nullus Lupus gignitur, neq; serpens reperitur vllus.

Item & Corsicã insulam quæ abest à Sardinia nouem miliũ passibus, & quę tempore Plinij (vt ipse attestatur in tertio) tres & triginta habuit ciuitates, quæ insulæ feracitatem & dignitatem præ se ferre viderentur. In ea nũc sex extant ciuitates nõ ignobiles sub archiepiscopatibus Genuensium & Pisanorũ ab Honorio iiij. pontifice suppositæ. Hæc ipsa insula præter optimum vinum, etiã alios fructus gignit suauissimos, abundatq; bobus, capris, ouibus alijsq; animalibus propter letissima pabula: & inter cætera canes ferocissimos producit, autore P. Bergomate in d. suo supplemento chronicarũ libro iiij. & de pluribus alijs insulis à paucis diebus repertis scripsit idem Philosophus in dicto supplemento libro j. Alias autem plures insulas excellentes & famosas videre potest curiosus lector in locis præallegatis. & per Cosmographos & alios qui de hac re scripserunt.

QVinquagesimaoctaua consideratio sit de dignitatibus ducalibus & similibus post regalẽ dignitatem, quæ dignior & excellentior sit inter omnes dignitates ducales Christianorum. In hac re video multos obstrepere qui suam patriam efferre conãtur. Exaltatur à suis ducatus Mediolani, cuius dux habet iura regalia, cũm legitimare possit, vt scripsi in commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. titulo des successions des bastards. articu. iij. in gloss. ab intestat. versicu. quid autem de ducibus. Qui etiam in suo ducatu æquiparatur imperatori in vniuerso. vt dicit Paulus de Castro consilio cccxxv. super primo dubio allegato per Alexan. in consilio ij. in primo volumine. repetito in consilio lxxxvij. in ij. volumine, Franciscus Curtius præceptor meus in tractatu feudorum (quem sub eo audiui) in secunda parte in ij. quæstione principali vbi etiam dicit, ꝙ Angelus in consilio cxcij. incipiẽte, in causa accusationis. dicit, ꝙ comes virtutum dux Mediolani censetur supremus princeps. Et etiam dux Sabaudiæ, vt scribit Iacobinus de sancto Georgio in sua inuestitura feudali. in glos. prima. versicu. dubitatur. & Laurentius Calcaneus in consilio secundo incipiente, quidam nobilis strenuus vir Antonius in x. col. & arguendo pro ducatu Mediolani, in eo est vnus Archiepiscopus scilicet Mediolanensis habens xviij. episcopos suffraganeos scilicet Papiẽsis. Ferrariẽ. Pergamensis. Brixiensis. Cremonẽsis. Nouariẽ. Versellẽ. Iporiẽsis. Taurinensis (nunc verò est archiepiscopatus) Astẽ. Aquẽ. Albẽ. Terdonensis. Saonẽ. Albiganẽsis. Vintimiliẽ. & Placentinum, quorum decem sunt in ipso ducatu. Etiã multi comitatus, quos nunc tenet dux Mediolani. Etiam maior est in redditu, ꝙ alius ducatus, sed obest cũm plures alij duces eum præcedere debeant ratione antiquitatis, cũm tantum fuerit ducatus effectus anno 1395. et Iohãnes galeatius filius Geleatij Mariæ fuit primus dux, & antea sub titulo comitis annis xx. ibi rexerat. Purpuratus verò in l. j. numero ccxxv. ccxxxix. & 633. ff. de officio eius cui mandata est iurisditio. laudat ducem Sabaudiæ, qui pro certo laudandus est, cũ sit vicarius imperij, licet à paucis sit ducatus, cũm esset comitatus. vide per eundem in rubri. ff. de iurisd. om. iudi. numero xx. & d. numero. 633. dicit ꝙ dux Sabaudiæ præcederet ducem Venetorum & sic prælatus fuit legatus Venetorum per Ludouicum regẽ Francorum. Ducatus verò Aquitaniæ, qui olim fuit regnum, cũm regnum Franciæ fuit diuisum in tres partes, ideo in memoriam pristinæ dignitatis, & ex quo multa alia excellentia habet (cũm habeat sub se plures comitatus, & etiam ducatus, vt ante dictum est in quinta parte, in xlvj. consideratione.) videretur esse dignior, & laudabilior.

Ex multis etiam de ducatibus Britaniæ, & Normaniæ, qui sunt excellentissimę patriæ, & magni prouentus dici posset. Cũm etiam quasi in centuplo excedant redditum ducatus Burgundiæ. ideo videretur, quòd sint excellentiores.

Etiam est dignitas seu terra quæ dicitur Archiducatus Austriæ, qui in hoc videtur habere quandã præeminentiã seu excellentiam, vt in d. v. parte, in xliiij. consideratione scriptum est, ideo non repeto, quoniam vnusquisq; suum laudabit cũm tempus affuerit, & cũm hæc pars sit satis onerata sufficit mihi laudare patriam nostram. Et quicquid de alijs dicatur, ducatus Burgũdiæ dignior & excellẽtior iudicatur. testis est locuples Philosophus Bergomas in suo supplemẽto chronicarũ lib. viij. & xij. vbi ait ꝙ illa regio longo tempore sub regibus fuit: sed hodie dignitate regia amissa ducatus titulũ accepit. Cuius duces cæterorũ Christianorũ duces facilẽ antecellũt. Etiam (vt clarum est) dux Burgundiæ prætextu patriæ habet maiorem dignitatem, cũm sit primus par Franciæ. Hinc tenens primum locum inter pares Franciæ. Hinc est ꝙ in conuocatione trium statuum Franciæ semper Burgundiones, & Hedui sunt primi post Parisienses, qui representant principalem ciuitatem totius Galliæ, vt scripsi ante in. v. part. in. xlvj. consideratione. vbi etiam dixi ducem Burgundiæ in consilio generali totius Christianitatis precedere alios duces. immo etiam electores imperij pluribus de causis. Plus etenim fecerunt pro fide Christiana ipsi duces Burgundiæ, quàm alij duces Christiani, vt in cronicis patet. Verum etiam quia alias fuit dignitas regalis, ideo in memoriam & reliquias pristinæ dignitatis honor eidem debetur. dixi ante in loco præallegato. & amplẽ scribit Felin. in. c. quæ in ecclesiarũ. col. xxix. extra de cõstitutio. & in c. super literis. extra de rescriptis. & do. meus Iason in. l. iij. colum. iiij. ff. de acquiren. possesio. Purpuratus in l. imperium. numero lxxxiiij. ff. de iurisdi. om. iudi. Inter comites verò videt ex ratione

ratione præcedenti,cùm dux Burgundiæ alios duces præcedat ialiem Franciæ,ratione paritatis seu parreriæ,cùm sit primus Franciæ par inter duces. Ita etiam comes Flandriæ præcedere debeat alios comites,saltem in Fracia cũ sit primus par ex comitibus. Licet comitatus campaniæ potius meretur dici ducatus,cùm non solum habeat decem Barones vasallos sub se,verum vltra decem comites feudatarios & feuda ab eo tentes,tamen in Frãcia comes Flandriæ alios præcederet ratione parreriæ,& sic tres comites pares præcederent alios præter comitem stabilem,de quo ante scripsi in septima parte in octaua consideratione,& nona parte.in xiij.consideratione.qui apud nos dicitur constabularius,seu Conestabilis Franciæ,Sed quia videtur solum esse officium & non dignitas.ideo pares Franciæ illi præferendos arbitrarẽtur.vide supra in dicta v.parte in xliij.consideratione.& etiã ꝙ comites de consanguine regio alios antecellunt.Inter Marchiones pauci excellẽtes apud nos reperiuntur.in Italia verò duo sunt excellentes,& duo in regno Neapolitano,pluresverò in Alemania.In Italia sunt marchio Mantuæ,marchio Montisferrati,& etiã marchio Salutiarũ:sed inter illos crederem excellentiorem esse marchionem Mantuæ propter eius antiquitatem,& quia maiores habet sub se ciuitates & subditos,etiam iura regalia in totum,prout alij principes Italiæ,siue sint duces siue comites.ideo illustris dicitur,& cũ appellat illustrem Bal.in cõsil.cxcv.incipiente,laudare vos nõ expedit.lib.ij.& ibi vocat marchionẽ Ferrariæ(qui hodie factus est dux)magnificũ.& Sozi.consilio suo lxvj.incipien.visa donatione.col.vj.lib.iij.appellat marchionem Mantuæ illustrissimũ.idem Bald.consil.ccclix.incipiente quemadmodũ.lib.iij.illustrem appellat marchionem Ferrariæ. Et idem vocat marchionem Montisferrati illustrẽ in ca.cũ ecclesia sanctæ Mariæ.col.ij.extra vt lite pendente.versic.sed nunquid,ꝙ illustris dominus&c.Et ita etiam eum vocat Franciscus Curtius iunior in consilio ij.incip. vasallus.Et etiam marchionem de Trans nũcupat illustrẽ Philippus Decius consilio cclxix. incipiente,cõsultus ab illustri Marchione.sed apud nos nõ sunt tantæ potestatis & autoritatis,vt in Italia,nec etiam duces,& comites,cùm non habeant in totum iura regalia.

Si abundè quæras legere de Ducibus,Marchionibus,et comitibus Germaniæ,vide Franciscum Trenicum in libro exegeneos Germaniæ,vbi de laude & excellẽtia Germaniæ in toto illo volumine scribit.Et ibi libro tertio.ca. lxij.scribit de archiducatu Austriæ,qui temporibus Federici j.Barbarossa fuit erectus in ducatum ex Marchionatu. Temporibus verò Drusi & Traiani fuerat regnũ.Sed tempore Federici tertij patris Maximiliani primus se Archiducem nominari fecit,& gessit,de quo ante in quinta parte.in xliij.consideratione scriptum est.

Inter principatus verò,quoniã etiã est dignitas specialis,pura Principatus Orengiæ.Talemont,Achaiæ,Pedemontiũ,credo tñ ꝙ principatus Pedemontiũ sit excellentior,cũ plures sint in eo vrbes insignes,vt est Taurinũ,in quo hodie est Archiepiscopus & vniuersitas multum excellens in qua studui, Vercelæ,mons Caleti,Susa,& est optimi reddit⁹ sub estimatiõe lxx.mille ducatorũ & vltra. Habet sub se quatuor comites.de Valpargu⁹, Plosaschi, Lucernæ.& de sancto Georgio.Et de eo facit mentionem Iacobinus de sancto Georgio in sua inuestitura feudorum vbi ait ducem Sabaudiæ esse principem Pedemontiũ:sed parum de dicto principatu scribit.

Quinquagesimanona cõsideratio de tribubus Iacob seu Israel quæ fuerunt duodecim secundũ filios eius. Apoca.xxj.hic pauca conferet,videlicet nomina,& quæ earum nobilissima erat.

Prima em̃ fuit tribus Ruben,à primogenito filio ipsi⁹ Iacob.nõ tñ creuit:quia maculator fuit lecti patris sui.Per incestũ quippe dormiuit Ruben cũ Bala cõcubina patris sui,vt habet Geñ.xxxv.vbi etiã enumerant filij Iacob)q̃ erat vera vxor Iacob,non tamẽ præcipua in honore.

Secunda tribus fuit tribus Symeonis,à qua fermè om̃s Pharisti descenderunt.

Tertia verò tribus fuit tribus Leui,à qua sacerdotes sumpti sunt.Et quia sacerdotes & Pharisei futuri erant primarij autores,qui suis cõsilijs iniquis,& falsis persuasionibus Christi mortem procurarent,ideo Iacob eorum pater in eos sic prophetarat.vt habetur Gene.xlix. Symeon & Leui Fratres vasa iniquitatis bellantia,in consilium eorũ non veniat anima mea.Et sequitur.Quia in furore suo occiderunt virum,vtpotè Christum prophetam in lege promissum.Et sequitur. Maledictus furor eorum,quia pertinax,& indignatio eorum,quia dura.

Quarta fuit tribus Iuda.quippe Iacob pater dixit Iudæ. O Iuda,te laudabunt fratres tui.vt scribitur Geñ.xlix. Cuius nomen,confitens interpretatur.

Quinta tribus Zabulõ fuit,cuius mãsio fuit prope mare mediterraneum.Hæc tribus mixta fuit Leuitibus idolatris,quod Iacob prædixerat. Zabulon in littore maris habitabit,& in statione nauium pertingens vsque ad Sydonem.

Sexta fuit tribus ysachar,quæ etiã prope mare mediterraneum morans dedita fuit laboribus agriculturæ,nõ vacans ad bella frequenter:quia eorũ terra erat fertilis,& sacerdotibus decimas,& principibus tributa dabant.quam sic futuram prædixerat Iacob pater,inquiens.Isachar asinus fortis,accubans inter terminos,vidit requiem ꝙ esset bona,& terram qđ optima,& supposuit humerum suum ad portandum,factusq; est tributis seruiens.

Septima fuit tribus Dan,de qua fuit Sanson,qui iudicauit populum xx.annis,& eum à Philisteis liberauit,quib⁹ tanquã coluber formidini fuit,quæ omnia Iacob prædixerat sic.Dan iudicabit populum suum,sicut & alia tribus in Israel,Fiat Dan coluber in via.

Octaua fuit tribus Gad,cui⁹ possessio fuit cũ possessione Ruben,& mediæ tribus Manassæ possessionibus,vt patet Iosuæ xiij.Quia tamẽ illa vtiliter transijt Iordanẽ ante alias,quãuis ad suã possessionem priorẽ redierit.Illud prædixit pater Iacob sic.Gad accinctus præliabitur ante eum,& ipse accingetur retrorsum.

Nona fuit tribus Aser,quæ fuit in optimo solo constituta,in quo optima quæque nascebantur,& ideo de ea pater Iacob prædixit sic.Aser pinguis panis eius,& præbebit delitias regibus.

Decima fuit tribus Neptalim,cuius situs erat in loco valde calido.ideo fructus illic primi erant quasi præcones inter alios,ex quibus primitiæ offerebantur ad diuinas laudes,quod verbis Iacob prænotatum sic fuerat. Neptalim ceruus emissus,& dans eloquia pulchritudinis.quasi dicat velut ceruus cursu velocior,sic terra Neptalim in fructibus,vnde diuinæ laudes celebrantur.

Vndecima tribus fuit Ioseph,quæ in spiritualibus & temporalibus bonis plurimũ laudatur,& hoc in ipso Ioseph qui valde in illis creuit,qđ Iacob benedicẽs insinua-

uit sic. Filius accrescens Ioseph, filius accrescens, & decorus aspectu.

Duodecima fuit tribus Beniamin, tribus bellicosa nimis, vt videre est in libro Iudicum. de illa tribu fuit Paulus apostolus, qui primo quasi lupus rapiens Christi oues ad torturas, tandem conuersus plurimum ampliauit gregem dominicũ. de quo Augusti. vult prophetiam Iacob intelligi quæ est ista, Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia: vt habetur Geñ. xlix. sic & prædicta quę prophetarat & annunciauit Iacob pater filijs suis, scribuntur in dicto loco.

Inter istas duodecim tribus, tres tribus Leui, scilicet Iuda & Ioseph fuerunt eminentiores. Leui, scilicet in legis interpretatione. Cuius sententiæ in arduis & difficilibus legis Dei mandato stabant aliæ tribus. iuxta scripta Deutero. xvij. vbi habetur. Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem, causam & causam, lepram & non lepram, & iudicium intra portas tuas videris verba variari, surge & ascende ad locum quē elegerit dominus Deus tuus, veniesq; ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quęresq; ab eis, qui iudicabunt tibi iudicij veritatem, & facies quodcunque dixerint, qui præsunt loco quem elegerit dominus.

Tribus verò Iuda regia dignitate præcellebat, vt id expresse habetur j. Paralipomenon v. Porrò Iudas qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe eius principes germinati sunt.

Demum tribus Ioseph in possessione sui patris Iacob primogenita tulit, & si penultimus natiuitate fuerit, patet quia Ioseph dono accepit à patre vrbem Sichem vel Sicar cui dixit moriens pater, vt scribitur Genes. xlviij. Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Ammorei in gladio, & arcu meo. Ad idem facit quod dicitur j. Paralipomenon v. Primogenita autem reputata sunt Ioseph.

Omissa autem tribu Ioseph, cui primogenita in possessione concessa fuerunt, tribus Iuda & Leui comparandæ veniunt in nobilitate.

Et reuera si conferatur tribus ad tribum dumtaxat, sine sacerdotalis ordinis consideratione, quippe nō omnes Leuitæ fuerunt sacerdotes, sed Aeronitę tantum, tribus Iuda præ cæteris clarior est, etiam tribu Leui, quod probatur sic multipliciter.

Primò, in benedictionibus quibus eandem Iacob ante Leui cumulat sic, in laude & honore qui virtuti debetur, vt habetur in loco sæpius allegato scilicet Gene. xlix. Iuda, te laudabunt fratres tui: deinde in fortitudine. vt eodem loco sic dicitur. Manus tuę in ceruicibus inimicorum tuorum. quod potissimè in Dauid impletum est, qui fuit de tribu Iuda & alij reges in Ierusalem post eum. Subinde in exhibenda reuerentia præfertur Iuda tribus sic, vt ibidē subiungitur. Adorabunt te filij patris tui. demum in successione, quoniam de tribus Iuda Christus venturus erat, & venit, secundūm illud ibidem prophætatum. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. & haberetur ad Hebræ. vij. Quæ promissio etiam Dauidi facta his verbis, vt in psal. cxxxj. De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Accedit q in tribu Iuda fuit vrbs sacerdotalis, vtpote Ierusalem. Et tribus Iuda in fide perseuerauit cum tribu Leui. tribus Iuda post Moysem per mare rubrum prima intrauit. Et post mortem Iosuę ipsa tribus Iuda prima pro custodia terrę promissionis bellum gessit secundūm illud Iudic primo. Dixitq; dominus. Iudas ascendet, ecce tradidi terram in manu eius postremò patet excellentia tribus Iuda in ordine offerentium in tabernaculo, quia diuino decreto trib9 Iuda præcessit. iuxta illud Numeri vij. Primo die obtulit oblationem suam Naason filius Aminadab de tribu Iuda.

Verum si consideremus tribum Leui, vt sacerdotalem tribum, quia à Leui sacerdotes assumebantur vti accipi videtur in libro numerorum. Numeri primo ibi, Tribum Leui noli numerare, neq; pones summam eorum cum filijs Israël, sed constitues eos super tabernaculum testimonij, & cuncta vasa eius, & quicquid ad cerimonias pertinet. Vbi aliæ tribus ad bella segregatæ sunt, tribus Leui. i. sacerdotalis ad diuinum ministerium reseruata fuit.

Et sic ex his tribus Leui. id est sacerdotalis fuit omniū nobilissima & à deo electa. facit. c. solitæ. de maiorita. & obedien. c. plurimos lxxxij. distinctio. & hoc patet per illud quod dixit deus Moysi. Exodi xxviij. Applica quoq; ad te Aaron fratrem tuum cum filijs suis de medio filiorū israël: vt sacerdotio fungantur mihi. Et sequitur. Faciesq; vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam, & decorem. quod de tribu Iuda nusq; legitur.

Præterea sacerdotes tribus Leuiticæ erant sacris dati perpetuò, sacri populorum duces, sacra dantes, id est sacramenta. & sacra docentes, id est legem dei, secundūm id. Eruntq; sacerdotes mihi religione perpetua. Exodi xxix. Et quia Saul, nec sacerdos nec de Leuitica tribu attentauit offerre holocaustum contra diuinum & Samuelis mandatum, audiuit. Nequaquam regnum tuum vltra consurget j. Regum xiij. quod in pœnam factum fuit. Quippe Saul infra sacerdotalem dignitatem erat, præsumpsit supra officium suum.

Eo modo rex Ozias cūm esset de tribu Iuda, quia non erat sacerdos, dum præsumpsisset adolere incensum in cōspectu domini dei, continuo lepra est percussus ij. Paralipomenon xxvj. Et id ad dignitatem tribus Leuiticę, id est sacerdotalis accedit. Quia labia sacerdotis custodiunt sciētiam, & legem requirent ex ore eius. Malachiæ ij.

Demum, vt concludatur pro hac parte, Leuitica tribus ab alijs tribubus, etiam à tribu Iuda decimas sumebat, & hoc diuina autoritate, iuxta illud. Numeri xviij. Filijs autem Leui dedi omnes decimas Israëlis in possessionē pro ministerio quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis. Hac ratione probat Paulus ad Hebræ. vij. quod Melchisedech fuit maior ipso Abraham, quia decimas assumpsit ad Abraham, & simili modo oblationes, Gene. xiiij. Et propterea non habuit Leui partem, neque possessionem cum fratribus suis, quia ipse dominus possessio eius est. Deutero x. & xviij. Hoc postremum clarè ostendit sacerdotalē tribum fuisse omni alia tribu digniorem, quia alijs tribubus benedictionem dabat, & à nulla benedicebatur. Modo ex Pauli sententia, vt ad Hebræ. vij. Sine vlla contradictione quod minus est à meliore benedicitur. quod recitatur in c. deniq; xxj. distinctio.

Et sic constat sacerdotalem tribum omnia alia nobiliorem, prout sacerdotalis est.

Sexagesima cōsideratio quarundam ciuitatū laudes & dignitates exprimit, & quę inter eas potius sit extollēda. De oībus ne dicā pluribus laboriosum, & fortè tædiosum foret recensere, cū in tractatu de locis ac mirabilibus mundi

mundi,qui est impressus cum geographia Ptholemę.ca. xiiij.de laude plurimarũ & de earũdem origine videri potest.& per Philippum Bergomatẽ in suo supplemẽto cronicarum in suis locis oportunis,qui plures nobis notas copiosè & eleganter laudauit.Item Ausonius poëta Gallicus suis versibus illustrauit Romam, Constãtinopolim, Carthaginem,Antiochiam,Alexãdriam,Treuerim,Mediolanum,Capuam, Aquileam, Viennam, Emeritam, Atheniensem,Catinam,Siracusanam,Tholosam,Narbonam,& Burdegalam,ex qua natus fuit.Philippus Beroaldus in oratione quam habuit in enarratione Iuuenalis & Salustij,aliquãtisper laudat Romã.Ipsa em̃ intitulatur caput orbis terrarum,vt est textus in.l.nemini.§.quoniam. C.de consulibus & non spargendis &c.lib.xij.& l.prima. §.sed & si quę.C.de veteri iure enucleando.& caput omnium ciuitatum:vt in §.fina.iuncta glos.j.institu.de satisdatione tutorum.& omnium nationum:vt est tex.in cap. beati.ij.q.vij.& quomodo alijs pluribus nominibus nuncupatur & illustratur.glos.est ad hoc expressa & notanda in verbo,anterior.in authen.vt ecclesia Romana centum annorum &c.in prin.coll.ij.& de ea alibi.

Ioannes Ludouicus Viualdus de monte Regali in suo opere regali.in tractatu de magnificentia Salomonis amplè laudauit Hierosolymitanam ciuitatem,quę dicta fuit Hierusalem,& ibi de eius constructione.

Pyrrhus in suis orationibus laudauit Aureliam.de qua iurisconsultus Marcellus bis fecit mentionem in l.quidã in testamento.ff.de legatis secundo.De ciuitate Parisiensi,vide de laude illius per Textorem Niuernensem in sua officina.in Cornucopie.in litera P.in fine.Et etiã nouissimè Iacobus Capellus habuit orationem in vniuersitate Pictauensi in laudem ciuitatis Parisianæ.Leonardus Aretinus librum vnum de laude Florentiæ composuit.& Sabellicus Panegyricum rerum Venetarum.& ita plures de alijs multis ciuitatibus.Addo quod dicitur communiter in Italia propter celebritatem,Roma sancta,Genua superba,Florentia pulchra,Mediolanum ciuitas populosa,Venetia diues,Bononia pinguis. Quemadmodum dicitur vnus Deus,vna Roma,vna turris in Cremona,& vnus portus in Ancona,quem portum nunc mirum in modũ auctum Adrianus imperator extruxit.Omitto multa quę adduci possent,quomodo vna ciuitas est maior alia, vt ciuitas metropolitana est maior altera, quo ad dignitatem:vt dicit Baldus in l.si duas.in fine.ff.de excusatione tutorum.Et ciuitates propriè appellantur quæ habent episcopum.cap. episcopi.lxxx.distinctio.cap.primo.de priuilegijs.de istis amplè per Bartolum in extrauagañ.quoniam.col.secunda.per doctores in cap.si ciuitas.de sententia excommunicationis,in sexto.per Archidyaconum in capit.statutum de rescriptis eodem libro sexto.vbi dicitur ꝙ causæ commisse à sede apostolica in ciuitatibus aut locis insignibus agitandæ sunt.In Francia verò appellamus ciuitatem villam,rus verò villagium. Sed nullus vsque ad hæc tempora inuentus est,qui hanc nostram antiquissimam, strenuissimam, decantatissimam,inclytamq; ciuitatem Heduanam laudauerit. Vnde mecum sæpe sum miratus veternosam Celtarum incuriam,qui priscorum temporum maiestatem non tam obliti quã eius aspernati meminisse, sua tantum secula curant, dignantur,obseruant. Habet tamen ad Eudoxam stimulos probata vetustas, & sollicitus nostri temporis hominibus calcaria priscorum ætas adhibet. Quot Babylon, quot Thebæ, quot Ilion, quot Spartæ, quot Roma,quot Athenæ in præclara rerum facinora,non solum priuatas: sed& barbaras ciuitates egerunt,induxerunt?quas partim magnis deletas incendijs,& partim laceris resurgentes vestigijs antiquæ maiestatis suæ literis ętate seruata viuere cernimus. Troia corruit,cecidit Corinthus,flagrarunt Solymę,perijt Milesia, vellitur Saguntos,quæ suorum ciuium clades funestas,vulsa menia,raptos honores,hac vna tantum pensatione bearunt.Quod qui florentissimè, suę ętatis amplitudines,magistratus,origines & imperia scriberent,vel anteꝗ ruerent reliquerunt vel paulopost instauratæ pepererunt.Habet suum Iudæa Philonem,Solima Iosephum,Triquetra Philistum, Gnosia Dictem,Icaria Thespim, Thucididem Athenæ, Phrigia Darhetem,& Pindarũ Thebæ. Sola hæc,infelix Hedua,quæ sui nondum genuit cõmendatorem,nec ꝙ ingenia,sed labos & studia desunt. Quæ prima fuit,quæ secunda,quæ tertia,tam inclytę ac vetustæ ciuitatis ætas. Cuius arcem(Bibractem ferunt)omnium quæ mundus habet, longè maximũ ac copiosissimum oppidum Cæsar edocuit. O Heduam prolis mãdubię decus,Persarum dogma, Plasim Insubrium,Celtarũ caput,& Bistoniæ gentis fortissimũ robur. Quis tuos canet Hedua triumphos?quis tuũ,à Samothe genus?quis stantes quondam tibi marmore turres? Tua vbi maiestas?vbi pacta primũ cum Penis, mox,cum Romanis fœdera?hęc sopis nimium,nimiumq; sopit in te Cabilini,seu Cabullini rebellio. Araris contentio,Sequanorum irę,Auernorum factio,Rhenanienses,Biturigum amor,& Alsetigenum cognata necessitudo.Indo leo,vt quę totius Galliæ princeps inclytissima Pancarpiã facultatum Thiaram quondam gesseris,orbata modo & ruinis,neminem adhuc alueris qui te viduam vllo vel encomio vel cõmiseratione soletur. Miserũ Herclè: Magna tamen & nobilis impendio gentis Heduanę potentia,quę quasi fax ardens in totum orbem succensa,per freta,per amnes,per scopulos,per syluas,per prerupta alpium discrimina,Eurum,Aquilonem,Austrum, Zephirumq; brachio nunquã cœdente remensa, Vmbriam statuit,domuit Phrygiam,Scythiam auxit,Thraciã diffudit,terruit Macedoniam,Iberiam strauit,minuit Italiam,Halsatiam struxit,Lusitaniam pressit,occupat Asiam,& parentis Herculis metas trãsgressa.quod Socrates,quod Plato,quod Pythagoras,quod Empedocles à Caldæis Aegyptijsq; edidiscerunt Persas ante docuerit,quã scirent Athenæ. Nec si magiam,poësim,rhythmos,mathematicem, astrologiã, musicem, & vtranque philosophiam statim sibi Græci inuentam prædicent,diuinarum atque humanarum scientiarum Hedua parens,& protologia Græcis inuitis non desinet appellari. Tollat suos Aegyptus propęhtas, Persia magos, India gymnosophistas, augures Roma, Ida curetes,velut omnium quæ in humanarum mentium captu sunt vates antiloquos. Celtarum tamen (quorum Hedua princeps) si Samothæos, Druidas, Magos, Sarronidas,Vaties,Bardos,& Choribantas Heduorum sacros progenitores & consanguineos discusserimus,literarum inde & philosophiæ magnum quoddam mare solis primum Gallis nauigabile in totum orbem exundasse credamus: sine quibus(vt cum Moyse loquar)terra erat inanis & vacua. Et in quorum solus domini spiritus ferebatur tunc super aquas,vt ęleganter ęlucidant & adaperuit Claudius musard,Heduus,vir bonarum literarum in sua cronica Samotheorum. Heduos autem princi-

pes Celtarum extitisse satis autumat & asserit Cæsar in suis cōmentarijs. Idcirco nullus sanę mentis hęsitaret, quin Hedui fuerint illi Celtæ, qui prædicta omnia fecerunt, & ea etiam de quibus Symphorianus Campegius in suo libro de memorabilibus mūdi, vbi de origine Celtarū & eorum religione & literis. quos Celtas, authore Beroso, condidit Samothes. Fuit enim Samothes frater Gomeri atq; Tubalis ex Iapeto patre, à quo primū Britones, inde Galli Samothęi dicti fuerūt, & p̄cipuè Philosophi atq; Theologi sectatores eius. vnde Diogenes Laertius in principio de vita philosophorū. Philosophiam, inquit, à Barbaris (quod verbum non protulit citra inuidiam) initia sumpsisse complures authores asserunt. Constat enim apud Persas claruisse magos, vt dixi. Apud Babylonios & Assyrios floruisse Caldæos, apud Indos gymnosophistas, apud Græcos philosophos, apud Aegypios prophetas, apud Celtas & Gallos Druydas, & qui Samothæi dicuntur. Qui, teste Aristote. in magico & Secione in xxiij. libro successionum: Diuini atq; humani iuris fuere peritissimi, ob id religioni deditissimi, ac propterea Samothęi appellati sunt. Quare, vt complures authores tradunt, philosophiæ initium & literarum simul, nō à Græcis: sed antiquissimis Samothęis emanauit. Ergo quoniam Galli vtebantur literis, quibus & Græci, vt testatur Cæsar libro sexto cōmentariorum, easq; à Samothę patre Dite habuerunt, vt ibi dicit. Necessario est fatendum, vt non à Cadmo: sed à Gallis, tam Galathę quā Meones & Gallogręci, totaq; simul Gręcia easdem habuerunt: argumento sunt quæ authores produūt. Xenophon libro de æquiuocis temporum & Archilocus sic dicens. Gręci Barbariem quādam vetustam & non Phenicam ferebant, quia nihil Phenicum habent, vt cernimus, sed Galatharum & Meonum figuras retinent &c. & Iosephus cum pluribus alijs. Berosus verò notat quid anno quarto Nini à quatuor Saturnis gestum sit. Tres enim saturni Tubal Hispanus, Samothes Gallus, Thuscon Germanus regna sua legibus formant. Quartus verò Saturnus Cameses q ab Aegypto colonias in Thusciam aduexerat, econtra Thuscos iam legibus & literis à Comaro formatos corrumpere satagebat magica & vitijs. Vnde Diodorus ait in quarta. hunc Saturnum filium cœli, qui regnauit in Italia, Sicilia, & Libia fuisse summa impietate & auaritia præditum.

Quòd verò his temporibus literæ & carmina apud Gallos essent, Non solum ex Beroso Caldæo, sed etiam ex alijs proditur. Samothes quoq; cognomine Dis, literas sagas dedit, quæ Phenices erant, à quibus Græci suas formauerunt, quas principio Galathis & Meonibus tradiderunt Galli prisci. Nam, teste Cæsare in vj. commentariorum, Galli à Dite disciplinas nacti etiam vsq; ad sua tempora eas retinuerunt, vsi literis quibus & Græci. Xenophon quoq; dicto libro de æquiuocis, ait, Cadmum intulisse Græciæ literas similes Galathis & Meonicis magis quàm Phenicibus. Igitur ante Cadmum fuere literæ, philosophia, carmina, theologia, & leges Gallis, maximè apud Celtas, & per multa secula & ætates. Nàm, vt dicit ipse Archilochus in libro epythetorum de temporibus. Græci à Cadmo literas habuerunt, quæ Homero, iudicio totius græciæ, eximio poëtarum habito Olympiade xxiij. et à Troiæ excidio anno quingentesimo, & qui fuit ante Romam conditam annis circiter clx. soli ius tributū fuit emendandi caracteres, & nomina, linguamq; gręcam. Quæ ipse Cadmus Samotrax ferè barbaro et plena ruditate attulit sub excidium Troianum cùm rursus esset à fuga, quam inierat, ob certamen. Hic ergo Homerus reformauit prædictos caracteres & grammaticæ pręcepta græcis primus dedit cùm antea quisq; sermone scriberet & loqueretur vernaculo, quem etiam Italia, quæ & magna Græcia suscepit. Nomen autem (vt continuetur materia) arguit à Sarrone duce Sarronidas dici gallos doctos, de quibus libro vj. Diodo. scribit amplè. Sane non est æstimandum ante Sarronem non fuisse literas & theologiam atque philosophiam apud gallos, cùm suprà probatum fuerit ea extitisse Samothæi tempore, sed vt ipse Berosus ait. Nō erāt gymnasia publica, quæ sola mitigāt humanā ferociā. Nā dicit ipse libro v. q tempore Zanei Nyniæ filij quidem Semiramidis, & etiam tempore quo Osyris agriculturā docere mortalibus cœpit. Apud Celtas Sarron, qui, vt cōtineret ferociam hominum, publica literarum studia instituit, vnde apud eosdem Celtas à Samotho sapientia, A Dryo philosophia, astrologia, et augurandi scientia. Carmē vero, & musica à Bardo rege primo inuenta fuit, & Celtis ędocta.

Vnde redeūdo ad ciuitatem nostram, certum est quòd cùm ipsa fuerit præstantissima & præcipua in ea Gallia celtica, quòd totius Celticæ gallię principatum obtinuerit: & sic literæ primò inuentę & ędoctæ fuerunt in hac ciuitate potius quàm in alijs. Nam, vt communiter videmus in ciuitatibus primarijs & principalioribus seu capitalibus, doctores & literati inhabitant & morantur, vt in ciuitate Parisiensi, quæ est caput totius regni Francię, vbi peritiores vt plurimum resident, ibiq; artes profitentur in omni scibili, dempto legali studio.

Facit ad prędicta, quia de iure in ciuitatibus & non in castris studia generalia debent esse, vt in prooemio. ffor. §. hæc autem tria. & in legę vnica. C. de studijs liberalibus vrbis Romæ libro xj. & ibi glossa & Ioannes de Platea post Bar. notant. & etiam glo. in verbo, Bononiæ. Ioānes And. Panor. & Felin. in prooemio decretalium.

Cuiusquidem ciuitatis Heduorum antiqua topographia, partim in suburbijs, partim intra mœnia, vt in vicis et eiusdem ædificijs, in quibus olim templa, ac diuersorū deorum oracula, magnatumq; palatia erecta fuerunt, quæ adhuc antiquum sibi retinent nomen sequitur.

Hæc igitur ciuitas Celtarum caput, Mandubiorum honor & gloria, non sine magna honoris præfatione. Augustudunum nominanda, tantis stratagematibus clara. Cuius incolę à Romanis modo amici, modo fratres, verum & consanguinei, vocabantur. Tanta, me Hercle, eos ambiuit dignitas & excellentia, vt in senatu quidē Romano primum sibi locum vsurpauerint. Id antiquo fœderi datum. Huius murorum ambitus ad duo miliaria protendūtur. Terra eius satis fertilis & pabulosa riguaq;, tum fluminum, tum fontium aquis, quæ frumenta, siliginem, ordeum, auenam, & omnis generis pecora vbertum gignit, memora & glandes producit. Ab oriēte & meridie montibus eleuatur nemorosis, à septentrione verò et occidente vallibus deprimitur: saltem circa eius medietatem, à qua planicies amœnissima ad septentrionem in longitudinem duodecim milium passuum extenditur, & vnadequaque fontes, riuuli ve circunfluunt. A septentrione habet Arotum piscibus luxuriantem, Aturanumq; sinu suo suscipiētem & plures alios fluuios, qui tandem in Ligerim defluit. A meridie verò fluuiolum, ne dicam riuum habet ex stagnis velleris progredientem:

tem:partim in circuitu vrbis circunfluentem, super quo sunt(opus memorabile & vtile) multa molendina, in quibus fermè tota ciuitatis annona teritur & molitur. Itaque ab oriente ex murorum vrbis fundamẽtis celebratissimus, ac sacer fons lepidissimus aquis scaturiens existit, dictus fons sancti olei, vbi ducum vulnera(cùm è bello victores sauciati redibant)hac aqua mũdabantur: omni quoq; ex parte hæc ciuitas aquis irrigua est. In hac parte erant theatra amplissima, quæ his diebus diruta conspiciuntur in loco vulgò, vinea bousserandi nuncupato.

A plaga exinde orientali extra tamen mœnia, & non procul, excelsi montes & colles figuntur, qui per meridiẽ transeuntes, & arboribus & fructibus præcipuè piris, quæ apud vulgus dicũtur sine regula, omniq; ferarum genere prædiuites, ad occidentem vsq; protenduntur: & ibi antiquitus erant piscinæ vel claustra ferarum, in medio quorũ mons est longitudine octingentorum passuum quodam paruo frutice pręcæteris excellens, quo solus abundat ille mons, ita ꝙ plures qui totum penè peragrauerunt orbem retulerint nullum similẽ fruticem alicubi vidisse. Nec Plinius nec Macer aliqualem de hoc exiguo frutice mentionem fecerunt. Fructus eius granum est coloris vbi admaturescit ferè nigri, est boni saporis & odoris, qui plures indigentes villicos in his partibus, vt esca pascit: dum Artus cancri Phœbus suo cursu comprimit.

Est & alius mons tendens ad occasum, mons callidus dictus, vbi præcoxia fructuum genera inueniũtur propter solis reuerberationem, qui tota die ibi lucere conspicitur, in valle eius habens fluuiolũ vernacula lingua vocatum, Mengues. Muros verò manu potius deorum ac supernaturali, ꝙ humana cemẽtariorum compositione præualidos habuit & habet, quos centum exornabant turres ad barbarorũ incursiones cõprimendas. Ingentes portæ, quibus singulis portalitia, quæ de celo pendere videbãtur applicata extiterant: & de quibus hoc ęuo, duo ferè integra permansere, & quę adhuc patula cunctis adsunt. Porticulas habebebat. Itaq; tam hanc ꝙ eiusdẽ suburbia multorum deorũ gentilium venustabant delubra, multisq; & varijs insignibus vicis(nomina eorũdem antiquissima tanq; excellentiora adhuc retinentibus) dotata fuit. Excellentia enim potius immortalitatem sapiunt, quã vilia & minima. Et insignia & illustria loca difficile ab hominũ memoria euanescunt. Enim verò in superiori huius ciuitatis parte Capitolium situabatur, vbi nunc vicus est, lingua nostra vocitatus, le chapiteau. Licet forsan taliter potuit denominari, vbi si quid violatum erat, aut facinus cõmissum, qď caput & vitam hominis peteret, capite violatoris expiabatur. Cui adiacet etiam vicus fraxineus(in quo moror) eo vocabulo dictus, vbi Apollinis oraculum varijs bellorum triũphis refertum fulgebat, cui inhęrebat grandis fraxinorum copia ipsi Apollini sacratarum, eo quòd nunquã(vti laurus) ictantur fulmine, & venenis(inquit Plinius lib. xvj. c. xiiij. & lib. xxiiij. ca. viij.) obsistant. vt nostra assolet ætate fieri, quæ ecclesiasticorum templorum cœmiteria grandibus vlmis cœlũ ferè pertingentibus replet. Sic antiquitus iste arbores eiusdem Apollinis templum venustabant. Et non sine magnæ cogitationis ministerio templum hoc Apollinis fuerit in superiori vrbis particula collocatum. Nam sicut Apollinẽ scientiarũ & philosophiæ inuentorẽ esse perhibent, sic sua industria, sua inuentione, sua deniq; sagacitate, tanq; cæteris dignior in vrbe pręferebatur. Tũ etiam quia cùm conditor nostræ ciuitatis fuisse perhibetur, vt inferius dicetur, non mirum si superiorem vicum vrbis à fraxino arbore sibi dicata denominarit. Tum & alia consideratione, quia ibi literati, ac philosophiæ dediti, sapientesq; viri(prout ac nostra tempestate episcopi, sacerdotes, prætores, doctores, canonum statuta, prætorũ quoque & iureconsultorum leges, decreta, ac rationes profitentes, cæteriq; bonorum morum archetypi ac exemplaria) existebant. Quiquidem tanq; digniores præferendi sunt. Est & alius paulò versus occidentem declinando vicus caninus. In quo idolum Anubis, in quodam Phano ob eiusdem Anubis honorem consecrato venerabatur, qď caninum habebat caput. Teste Herodoto lib. ij. Sub cuius tutela incolæ huius ciuitatis, vt à latronum incursionibus deprædationibus furibusq; præseruarentur, sese subijciebãt. Nam sicuti canes pro hominũ custodia nascuntur, suoq; latratu arcent fures, sic hic Anubis(vt arbitrabantur) procul arcebat fures. Et vbi capti erant, hoc in templo Anubi tanq; pinguis victima mactabantur.

Fuerunt præterea in hac ciuitate reges seu reguli(qui à regendo dicti sunt) quibus tota Heduorum regio seu prouincia singulis assignata particula tanq; præfectis regenda & moderanda data fuerat, vt vnus limitibus. Sequanorum pręesset. Alter Rhemorũ, alter Auernorum & c. fines vigilanti cura ac studio regeret. Et si quid contra Augustudunos hostes moliti fuissent, aut innouassent, vbi id asciuerit rex cui commissa fuerat, hæc rebellis pars Virgobreto, populoque Heduo ꝙ citius potuisset renunciare tenebatur: vt legatis caduceatisque exploratoribus missis aut bellum aut pacem indicerent aut componerent. Quorũquidem regulorum domicilia, palatia ingentia, auro, diuersorumque specierum gemmis crustata in vico vsque in hodiernum diem dicto regum stabilita fuerũt. Vel forsan regius vicus dictus fuit: quia regia via erat, hoc est communis & publica, & quæ latior erat.

Nam & in vrbe magistratus vnus, qui annuus(prout nunc retinens adhuc nomen antiquum) creabatur, vitæ et necis in suos potestatem habens. Qui, vt vir à virtute, sic & ipse Virgobretus à virtute quam debet habere nomen sortitur: & iuxta allusionem vocabuli in vulgari nostro dicitur, Vierg.

Adest & consequenter in medio vrbis Campus Martius, nunc Campus diui Lazari vocitatus, vbi militũ classes, ac peditum cohortes turmęq; bellatorũ hominũ, quoties ad bellum opus fuisset progredi, arma ex templo Martis confestim assumebant.

In suburbijs verò à plaga orientali, est monticulus Philosia nuncupatus, vbi templum Cupidini Deo amoris dedicatum habebatur, à philos quod est amor dictum, in quo iuuenculẽ virgines sub tutela Cupidinis aderant, amorum furta describentes, quæ postquam euribaticauerant: hoc est improbis moribus vsæ fuerant, inquẽ fornicatione repertæ, & spurcissimæ Veneris illecebris irretitæ fuerant, in viciniori alia monticula paulo altiori, vbi Veneri adsunt consecratæ speluncæ (sicut olim Romæ in regione suburbana meretricum diuersoria erant) eo quòd cœlet sua furta Venus. Adsunt & dumi arbores, & nemora alta, iuxta quę templum Veneri & Priapo dicatum conspiciebatur, in quo Cuculus Veneri & Priapo consecratus(eo ꝙ sit auis adultera & mecha) venerabatur: vnde dictus est hic locus vsque nunc cucubarrus, hoc est è barrho siue ebore cuculus, qui ob honorem supradictorum ibi colebatur,

Nec istud incredibile videri debet, cũm adhuc lupanaria tolerantur. Nam, vt dicit tex. in l. ancillarum. in fine. ff. de petitione hæreditatis. in nonnullorum honestorum virorum prædijs lupanaria exercentur. Et meretricium toleratur ab ecclesia, vt maius malũ euitetur, secundũ Panor. in. c. inter opera charitatis. extra de sponsalibus.

Redeundo ergo vnde digressi fueramus, nõ longe ab hinc mons est Iouis. Samothes em̃ nostrę prosperitatis autor, cũ per montiũ cacumina deambularet, huc appulisse, et ibi Ioui Olympico primũ litasse perhibetur. vnde dictus fuit & est hic locus mons Iouis: & ibi vnum suorum nobiliorem constituit, qui adhuc ibi tempore præsenti castellũ habet, & vocatur dñs de monte Iouis, qui est ex vna antiquissima & nobilissima Heduorũ familia. In parte verò occidentali mons est ferè nubibus proximus, distans ab vrbe vno miliari, & est quercubus plenus, qui & hoc die mons druydum appellatur: eo quod ibi druydes, gallorũ phylosophi, & sapientes, ac vates Iouis & Berecynthię matris deorum ac Mercurij sacra celebrabant, dictiq; fuere druydes à dryos, quod est quercus: quoniam ipsis Ioui & Barecynthię quærcus est sacra, testante Claudiano de raptu Proserpinæ.

Hi quippe druydes ephemerides, siue singulorum temporum annales, & quicquid singulis diebus ĩ vrbe, aut Heduorum regione efficiebatur, soli memoriæ mandabant, & sacra curabant memoriterq; discebãt, neq; ea literis mãdare fas erat, ne in vulgus disciplina efferretur, & vt memoriæ studerent. (nam quæ literis mandamus, memoria tenere negligimus, cũ ea vtpote scripta, vbi opus fuerit, facile reperire confidamus) quod efficit, vt nihil de huius ciuitate constructione ac ruina inueniatur, & quod semel in mente reposuerant, vt magis in præcio haberẽtur difficilè id prodibãt. vñ, ipsis deletis, deleta iacuerũt singula egregia eiusdem ciuitatis prouinciarumq; facinora. Cũm id soli rescirent & antiquiores id iunioribus eiusdem sectę philosaphis docebant, Si verò quicq; scriptum foret, dum hostes ciuitatem obsiderunt, cum dijs sub quorum tutela oĩs arbitrabatur esse ciuitas. Exemplo Troianorum, qui semper suo iure æstimauerunt alienos, & præcipuè hostium deos depredari rapuerunt. Sapientes exinde hi druydes omnium ore iudicabantur, vnde publica & priuata iudicia eorum fidei mãdabantur, vt de sacerdotibus antiquæ legis Macchabeorũ j. & ij. & Deutero. xvij. legitur. Illi (teste Cæsare libr. vj. de bello Gallico) rebus diuinis intersunt, sacrificia publica ac priuata procurant, religiones interpretãtur, ad hos magnus adolescentium numerus disciplinæ causa cõcurrit, magnoq; hi sunt apud Heduos honore, de publicis priuatisq; controuersijs cognoscunt: & si quod est admissum facinus, si cædes facta, si de hæreditate, finibusve controuersia est, ijdem discernũt, præmia pœnasq; constituũt. Si quis autem priuatus aut publicus eorum decreto nõ paruerit, sacrificijs interdicunt. Hæc pœna apud eos est grauissima, quibus ita est interdictum. Hi verò qui interdicti fuerant, numero impiorum ac sceleratorum habebãtur: his omnes decedunt aditũ, sermonemq; defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant, neq; his petentibus ius redditur, neq; honos vllus communicatur. Et illi penè hodie excommunicatio æquiparatur. Et, cũm prædicta ita cum nostra religione conueniant, vt nõ temerè quis crederet, modum hunc quo pontifices solent contumaces, aut delictum aliquod delinquentes pręuaricantesq; anathematizare seu excommunicare: illisq; simul sacris interdicere (quod hoc vnicum ecclesiæ telum terrificũq; fulmen existit) ab ipsis druydis esse mutuatos. Quiquidem Druydes etiam apud Caruntum morabantur hac lege, vt sex mensibus hyemalibus Caruntũ, rursus verò sex alijs ęstiualibus Augustudunos haud absurde habitarunt, vt de Apolline ex Seruio in iiij. Aeneid. legerni potest. quod & Virgi. hoc innuit disticho.

Qualis vbi Hybernam, Lyciam, Zantiq; fluenta
Deserit, ac Delon maternam inuisit Apollo.

Qui sex mẽsibus apud Patharam Lyciæ vrbem. Sex verò alijs æstiualibus mensibus apud Delon responsa canebat. Quod & de druydibus satis exprimit Cæsar loco superius allegato, dum dicit. Hi certo anni tempore in finibus Caruntum, quæ regio totius Galliæ media habetur, considunt in loco cõsecrato. Huc omnes vndiq;, qui controuersias habent, conueniũt: eorumq; iudicijs, decretisq; parent, pleriq; illo descẽdi causa proficiscuntur. Hi pariter druydes hominem diuinationi destinatũ ferientes ex ipso afflictandi, impatientiæq; modo sua vaticinia assumebãt, teste Strabo lib. iiij. Volebant itaq; imprimis non interire animas, sed ab alijs post mortem transire ad alios: atque hoc maximè excitari ad virtutem putant metu mortis neglecto. Multa quoq; de syderibus atq; eorum motibus, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de deorum immortalium vi atque potestate disputabant, & iuuẽtuti tradebant. Credebant insuper pro vita hominis tantũ hominis vitam redimi posse. Sed senatusconsultum Gn. Cornelio Lentulo & P. L. Crasso consulibus factũ est, ne homo immolaretur: vnde hoc sacrificij genus sublatũ est.

Præterea hos druydas Gallorum sustulit Tyberij Cæsaris principatus, Anno regni eius vij. vel eo circa, vt Plinius refert. etiam Aymarius Riuallus Allobrogus.

Sed de monte druydum (qui vt diximus in suburbano Heduorum tumescit) & de druydibus & eorum excellentia sufficiat. Restat, vt consequenter materiam cũsequamur. In arctoo ferè aspectu iuxta Aroti fluenta Phanum Plutoni & Proserpinę cõsecratum locabatur, vbi Aurioli, Augures, & Genethliaci augurabãtur. Cuiusquidẽ Phani grandis portio, imo verius maior ad modũ turris quadratæ altissime, hodiernis diebus apud nos cõspicitur. Et locus ille propè portam vrbis est, & nuncupatur nostro idiomate à prædictis genethliacis, genestoye.

Multa insuper de antiquitate huius Augustudunorum ciuitatis dici possent. Tamen quia haud facile rationibus, & vestigijs comprobari possent, sicuti quæ suprà scripsimus. Ac etiam cũm nomen suum ipso ex numine quęsitũ habeat. Cætera Harpocrati mãdamus, præter quod Apollinem huiusce vrbis fundatorẽ, & ab Auge quæ & Chione dicebatur eiusdem Apollinis vxore Augustudunũ anno lviij. post diluuium, vel eo circa nominasse, ac Castrichion (quod barbari castrum caninum vocitant) paulo post construxisse, qui bene legerint non negabunt. Quæquidem eo quod de ipsa quid Apollo suspicabatur, dolore cõpressa ac extincta est, & sub Pyramide quæ in monte cucubarri hac nostra tempestate conspicitur sepulta iacet. Ita nobilium tumuli illis temporibus ornabantur. Apollo verò Delphos petijt, & de his satis scriptum est in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in procemio super illo verbo, Dostum.

Cur verò Hedua dicta fuerit satis ex commentarijs Iulij Cæsaris conspici poterit. Sed iudicio quorundam doctissimorum dicta fuit Hedua ab augurio duorum hædo-

rum

rum inulcem in aëre pugnantium & ſalientium, qui ab
coadunatis incolis, cũm de nomine poſt primam eiuſdem
vrbis oppugnationem certarent, viſi fuere (vt legitur de
nominis impoſitione Romanæ ciuitatis, quæ à Romulo
augurij victore, eò ꝙ duodecim, Rhemus verò ſex viderat
vultures Roma denominata fuit) Sic Hedua ab hœdis di-
cta fuit. Et hoc ſatis liquido comprobari poterit. Nam ſi-
cuti hœdi tunc temporis inter ſe pugnabant, cũm denomi
ne conquereretur, ſic Heduis innata eſt quedam factio &
temeritas (vt verum fatear) ita vt ſępe inter ſe pugnant, &
ſæpiſsimè bella ciuilia & inteſtina oriantur, quæ in lon-
gum protelarentur, ſi eiuſdem ciuitatis rectorum & alio-
rum ſuperiorum prouidentia abeſſet. quæ dictis Cæſaria-
nis in ſuis commentarijs lib. vj. de bello Gallico ſatis com
probantur, dum ait. Namq; omnes ciuitates in partes diui
ſæ ſunt duas &c. & idem in vij. lib. eorumdem, inquit. Ci-
uitatem Heduorum omnem eſſe in armis, diuiſum ſenatũ,
diuiſum populum, ſuas cuiuſq; clientelas &c. Quęquidem
ſolita apud Heduos diuiſio principalis cauſa primæ, etiã
ſecundæ huius ciuitatis deſtructionis fuit. Nam cũm vnus
nobilium eiuſdem ciuitatis ſuum non poterat adimplere
votum, armis experiebatur, totam gentem aduerſus gen-
tem concitabat, & inter ſe pugnabant (quod adhuc his die
bus efficitur) inimicos ac hoſtes ſubtili medio in vrbem re
ponebant. Quod fit cũm id eo medio datum eſſet quod ſo
li non potuſſent, hoſtes cum alijs præualuerunt. Et ita pri⁹
factionibus & ſeditionibus fuiſſe ab hoſtibus cum ſuis in
colis deſtructam ciuitatem arbitror, Sæpe enim fit, vt pro
prijs vrbibus ciues magis ꝙ hoſtes noceant. Verum inte-
rea paulò altius & circumſpectius inquirere libet, vñ tanta
Heduis inflicta ſtrages & ruina, quæ nũc circũſpicitur illic
ineſſe, & quę ſecũda fuit & maior huiuſce vrbis oppugna-
tio. Romanos (ſcœlus infandũ) hoc perpetraſſe aiũt, teſte
ipſo Cęſare loco ſuprà allegato, ipſo dicẽte in Heduos ca
ſtra mouiſſe. Cũ eñ ad populũ Romanũ de huius Heduo
rũ ciuitatis nobilitate, præeminẽtia, & autoritate crebri ru
mores afferebãtur. Illa nempè per vniuerſum orbẽ celebra
batur, tum propter eius antiquitatem, tum propter opes,
tum propter libertatem, tum deniq; propter ſuorum inco
larum primæuam nobilitatem, ꝙuis tamen bellum aduer
ſus Sequanos, Auernos & Rhemos, qui non potuerunt
quicꝙ contra Heduos, niſi aduocatis Germanis mercede,
pluresq; alios ſui collimitaneos ſolum, tantopere de prin-
cipatu, potentatu & autoritate contenderetur, dicente ſic
Cæſare libro j. & idem libro vj. ſic inquit. Cũm Cęſar in
Galliam venit alterius factionis principes erant Hedui,
alterius Sequani. Hic cũm quòd ſe minus valerẽt, perſum
ma autoritas & antiquitas erat in Heduis, magnęq; eorũ
clientelæ, & nonnunꝙ de principatu armis contendunt
&c. Et ſequitur. Aduentu Cæſaris facta commutatiõe re-
rum, obſidibus Heduis redditis, veteribus clientelis reſti-
tutis, Sequani principatũ, quem vſurpabant dimiſerunt,
in eorũ locum Rhemi ſucceſſerant. Hi enim Sequani pro-
pter veteres inimicitias nullomodo cum Heduis coniun-
gi poterant. Eo tũc ſtatu res erat, vt longè principes habe
rentur Hedui, ſecundũm locũ dignitatis Rhemi obtinebãt
&c. Totius ergo Galliæ Celticę principalis erat Hedua,
& metropolis, inquit Raymũdus Marlianus in indice ſuo
cõmentariorum Cæſaris dicens. Celtarum clariſſimi ſunt
Hedui. & primo libro commentariorum Cæſaris. Sena-
tuſconſulta quotiẽs honorifica facta in eos eſſent, vt omni
tempore todus Galliæ principatum Hedui tenuiſſent, plu

reſq; coſmographi id atteſtantur.

Vnde, cũm Romani hanc reſcirent eſſe tam opulẽtam
& potentiſſimã, huius laudis & honoris inuidi Heduis le
gatos miſerunt ſignificantes totam Romanorum gentem
cum Heduis coniungi velle, æternũq; fœdus, ac amicitias
componere, & paciſci, cũ viderint hanc Heduorum pro-
uinciam diuerſis varijſq; bellorum anfractibus, prædonũ
incurſionibus ac tumultu infeſtari. Et turpe ineſſe huic tã
antiquæ ciuitati, quę in tranquilla ſuos deberet pace regere
ſubditos, & quæ alijs longo tẽpore dominata eſt, nũc ho-
ſtibus comprimi & agitari, dicentesq; hanc ineſſe populi
Romani conſuetudinem, vt ſocios atq; amicos non mo-
do ſuis nihil deperdere, ſed gratia dignitate ac honore au-
ctos velint. Multa pręterea Heduis pollicentes, ſi cũm Ro
manis coniungi, fidemq; illis polliceri & ſeruari, eos tota-
rum Galliarum Romanorum medio principes futuros.
Mos itaq; illorum erat, quotiens aliquos videbant angu-
ſtiari, & ab alijs opprimi, his ſcribere, vt cũm ipſis iuncti
poſſent eorum imperio potiri, & hanc gentem ſuppedita
re, occaſionemq; eos inuehendi habere, licet tamen nõ eis
inimica, neq; odioſa foret. Sed ſolum, vt ſub illo amicitiæ
fictitio nomine, tandẽ poſſent & hoſtes & quondam ami
cos ſubtili medio in ſeruitutem redigere & eos ſubiugare,
vt prædominarentur: quod fecerunt iudæis, quibus mul-
ta promiſerant, vt patet lib. Machabeorum j. c. viij. & c.
xiiij. & tandem eos penitus deſtruxerunt. Quocirca ſi He
duenſes eorum præſidio auxilio ve ad hoſtes debellendos
egerent, id extemplo illis renunciarent, vt poſsint extem-
pore ad bella milites aduocare, congregare iumentorum
& carrorum ꝙ maximum numerum, ſementes ꝙ maxi-
mas facere, vt in itinere copia frumenti ſuppetere poſsit,
galeas, enſes, ſcutaq; virorum parare. Adiurantes inſuper
populum Romanum ſemper ipſis Heduis eſſe fidelem,
eoſquè ꝙ maximo honore habere ac fratres & conſangui-
neos eſſe fideliſsimos. Tãdem, vt breuibus abſoluam, ſub
illa diſsimulatione (quæ minime in amicitia decere vide-
tur) aureos polliciti ſunt montes. Quiquidam Hedui (qui
bus natura eſt facilè, quæ noua ſunt credere, decipiq; ac ſe
potius in extraneorum & barbarorum ꝙ vicinorum ami
citiam ſemper coniungere ſoliti) de reſponſione Romanis
facienda curauerunt. Conuocatis igitur totius Heduorum
prouinciæ & ciuitatis regibus, ſenioribuſq;, à ſenatu Con
uicto Litaneoq; & Cotto, qui hoc tempore magiſtratui
Heduorum præerant aut præeſſe poterant (quam Virgo
bretum appellant Hedui, ꝙuis tamen nunc huic magiſtra
tui vnicus præſit) Romam Diuitiacum ad ſenatum popu-
lumq; Romanum mittunt, auxilij petendi cauſa: quia eo
tempore à Sequanis infeſtabantur, intãtum quòd Germa
nos & Arioniſtum Sequani ſibi adiunxerant, eoſq; ad ſe
magnis pollicitationibus iacturiſq; perduxerant. Heluetij
itaq; iam cum Sequanis per anguſtias & fines Sequanorũ
ſuas copias traduxerant, & in Heduorũ fines peruenerant,
eorũq; agros populabantur. Hedui quippe ab his ſe ſuaq;
defendere non poterant. Hi igitur Sequani ne ignorantes
procedamus, inquit Cæſar loco præallega. & Strabo in
ſua geographia lib. iiij. Trans Ararim habent domicilia,
& Romanis & Heduis dudum aduerſantes, Germanis ſæ-
pius adhærebant, eorũq; impet⁹ in Italiã inuitabant, robur
q; nõ mediocre oſtẽtabant. Adeo vt illis cõmuniter quidẽ
immixti eorum vires amplificarent, deſiſtentes diminue-
rent. Aduerſus Heduos & hæ ſane cauſæ & fluminis cõ-
tentio, inimicitias auxit, qui gentem vtraq; dirimit, quæ

sibi proprium vendicat Ararim, sibiq; vectigalia pertinere certat &c. hæc Cæsar. Dixit insuper Heduorum gẽtem omni tempore de senatu populoq; Romano benemeritã. Cuiusquidam Diuitiaci oratione à senatu populoq; Romano audita confestim Cęsarem cum innumerabili armigerorum bellatorumq; virorum multitudine ad Heduos præsidij causa mittunt, vt fratribus Heduis (quoquidam fratrum nomine iam Romani Heduos decorauerãt) subuenire possint. Assignãtes imperpetuum Heduis, in signũ eorum fœderis amicitiæ & fraternitatis, primum in senatu (res penè incredibilis) locum quod tamen durabile nõ fuit. Enim vero postq; Cæsar citra montes copias suas, & innumerumerabiles peditum, bellatorumq; virorũ legiones, quos secum habebat traduxerat, ad Ariouistum Germanorum regem, cũm Heluetijs, pro Sequanis contra Heduos pugnantem legatos mittit (ipso testante libro suorũ commentariorum primo) qui dicerent, ne quam multitudinem hominum amplius trans Rhenum in Galliã traduceret. deinde obsides quos ab Heduis haberet redderet. Sequanisq; permitteret, vt quos illi haberent voluntate eius reddere illis liceret. Neue Heduos iniuria lacesseret, neq; his socijsq; ipsorum inferret bellum, si ita id faceret, sibi populoq; Romano perpetuam gratiam atq; amicitiã cum eo futuram: si non, impetraret sese, quoniã M. Messalla L. Pisone consulibus senatus censuisse, vti quicunq; Galliam prouinciam obtineret, quod commodo reipublicæ facere posset, Heduos cæterosq; amicos populi Romani defenderet, se Heduorum iniuriam non neglecturum. Quiquidem Ariouistus ad hoc respondit, ius esse belli, vt qui vicissent, his quos vicissent, quemadmodum vellent imperarent. hæc sunt verba ex dictis commentarijs sumpta. Verum, vt breui absoluam, prætereundo plura bella & prælia per Romanos cum supradictis habita: & postq; ipsi Romani Auernos, Sequanos, Segusianos, Rhemos, Germanos, Bituriges, totasq; galliarum partes & prouincias eisdem adiacentes in horum ditionem, Heduorum tamen industria, cura & impensis reposuerant, cũq; nulli dubium erat, quin arma contra Cæsarem in Italia à C. Pompeio pararentur. Ipse autem Cæsar suum exercitum distribuit per Hyberna C. Trebonium cum legionibus quatuor in Belgio collocauit C. Fabium cum totidem in Heduos deducit. Sic enim existimabat tutissimam fore Galliam, si Belgæ, quorum maxima virtus. & Hedui quorum autoritas summa esset, exercitibus continerentur. Ipse in Italiã profectus est. Deinde hic Fabius post decessum Cæsaris ad se aduocat quatuor bellatorum hominum legiões, quos in Belgio collocauerat Cæsar, & in Heduam ciuitatem intrare mandat, timens ne gens huius antiquissimæ vrbis, quæ diu principatum totius Galliæ & authoritatem summam habuerat, & quę opibus & rebus ad omnia necessarijs, ac viris generosis & strenuissimis munita erat, intantum q; ipsa Roma maiorem in suos non haberet autoritatem, propterea Hedui fratres Romanorum dicti fuere, proditiõe aliqua aduersus ipsos Romanos vteretur: quod tamen esset contra eorum morem, teste ipso Cæsare lib. v. belli Aphrici. vbi inquit, Gallos esse homines apertos & minimè insidiosos, qui per virtutem non dolum dimicare consueuerunt, & id resciret Heduos, cum Romanis ab initio ita coniunctos, & societatem promisisse, vt quod Romani in Gallia acquirerent, nomine Heduorum adeptum fore, & in Heduorum ditionem cederet, certa tamen illis constituta mercede. Cũm nullum ipsi Romani haberẽt in Galliam ius belli, quod tamen minime curauerunt, immo sibijpsis vsurpauerunt. Subsequente vna die infausta nigro signata lapillo. Hic Fabius reuoluens quæ in Romanos ab adolescentibus Heduis & Alexiensibus in ciuitate receptis facta fuerant, post Alexiensium cladẽ & subuersionem (quæ fuit ciuitas maximo nexu cum Heduis coniuncta) & quia ipsi Romani aliqua irritamenta ab Heduis senserant, inscijs tamen patribus & senioribus ciuitatis Heduæ, & forsitan hoc à Cæsare in mandatis habuerant, timentes ne quid sibi sinistri vlterius contingeret, nocte, clam (huius facinoris gẽte, ciuitatis ignata) in ciues irruũt. & huic nostro proposito quadrabit, quæ in secũdo Aeneidos. Virgilius describit.

Tempus erat quo prima quies mortalibus ęgris

Incipit. Cũm Romani inuadunt vrbẽ somno, vinoq; sepultam. Creduntur vigiles, plurimaq; perq; vias sternuntur inertia passim Corpora, perq; domos & religiosa deorum Limina clarescunt sonitus, armorũq; ingruit horror.

Tandẽ Romani incẽsa dominãtur in vrbe, Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos. Augustudunũ diuũ domus, & tunc inclyta bello Menia. O fraudulosa illa fraternitas, quæ in sua viscera sæuiuit, hanc destruxere, quæ ante aduentum ipsius Cæsaris in Gallia principatum tenuerat annis 4106. & caput totius Galliæ Celticę fuerat, & metropolis. Quia Cæsar sub quo prostrata fuit Anno mundi 5158. regnabat. Et Augustudunum erectum fuerat anno lviij. post diluuiũ. Anno verò mundi 1714. Diluuiũ etiam fuisse perhibetur circa annum mũdo 1656, quo colligitur Heduos tenuisse Democratiam ferè annis 4106. Et, vt verum fatear, tunc Lisci Hedui, cũm Cæsarem alloqueretur adimpleta est prophętia dicentis. Neq; dubitare debeant Hedui, quin si Heluetios superauerint Romani, vnà cum reliqua Gallia Heduis libertatem sint erepturi. Quæ verba formalia scripta sunt in primo libro commentariorum Cæsaris, de bello Gallico, quod tamen de prædicta destructione dixi, tute perpende. Quia pro certo ponere non ausim, ne diuinare potius, quàm veritati inhęreredi car. Sed in re parum nota coniectare licet. Cur tamen à tanta gloria in tantam deuenerit calamitatem & ruinam ipsa Hedua, temporum ne culpa. quæ omnia vorant, an incolarum discordia, aut proditione, non satis clarum habetur. De pluribus alijs destructionibus huiusce ciuitatis, vide in commentarijs nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. vbi amplissimè, in proœmio.

Præterea vereor Symphorianum Campegium asserentem Lugdunum tempore quo Augustudunum stabat, & ante eius destructionem principatum totius Galliæ Celticæ obtinuisse. (Cum potius sit in Gallia Narbonensi q; Celtica). Et q; Bardi, hoc est melodiarum poetæ habitabant in ciuitate Lugdunensi Cum fundatio Aræ Lugdunẽsis, de qua loquitur ipse Campegius in libro suo de laudibus Lugduni, & Iuuenalis Satyra prima dicens.

Aut Lugdunensem rethor dicturus ad Aram.

Non precesserit natiuitatẽ Christi per vnum & xl. annos.

Ignoro tamen vbi compertum habuit, q; eo tempore, quo constructa fuit predicta Ara, iam abolita erat Bardorum & Druydum religio. cum tempore Tyberij Cæsaris fuerit omnino sublata, vt ante dictum est, quodquè Lugdunum conditum fuerit post hanc Heduam ciuitatem, plusquàm quingentis annis satis constat. Quia Lugdus qui Lugdunum construxit fuit xij. rex Galliæ, regnauitq; anno post exũdationem diluuij 680. post verò fundatio

nem Galliæ lx. anno ante fundationem Troiæ cl. anno & ante incarnationem Christi 1637. Si verò genesim ciuitatis eorum voluerint scrupulosius scire & inuestigare, sic præmittant. Samothen filium Iaphet primum regem Galliæ (à quo Galli Samothæi, & Philosophi Samothiam oppidum habitãtes dicti fuere, quod est in Alsetorum patria finibusq; Heduorum, priscum adhuc retinens nomẽ) genuisse Magnum secundum regem Gallorum qui Rhotomagum pluresq; alias suis nominis ciuitates construxit. Hic magus Sarrona tertium Galliæ regem (qui primus apud Celtas publica literarum studia instituit. vt inquit Berosus Babylonicus libro v.) Sarron verò Druydem à quo druydes Gallorum philosophi ac sapientes montem druydum prope hanc ciuitatem Heduam, vt dixi, & Carũtum habitantes, qui eremitico more in siluis habitabant cùm maxima omnium opinione. Quis enim dixerit montem Druydum à Druydibus dictum non fuisse, & à Bardis Bardorum montem adhuc in finibus Heduorum stantem? Dryus igitur Bardum, Bardus Longonem, Longo Bardum iuniorem, Bardus Lucum, Lucus Celtem à quo Galli Celtici dicti, Celtæ verò Galathęam quæ ex Herculе Libyco genuit Galathem, Galathes verò (à quo Galli prima denominatio) Harbona, Harbon Lugdum genuit xiij. Galliæ regem, à quo prouincia & homines cognomẽta sumpserũt, inquit Berosus loco præallegato. Licet Eusebius scribat Numacium Plancum Ciceronis discipulum oratoremq; clarissimũ cum Octauiani Augusti temporibus Galliam comatam regeret, Lugdunum in colle quodam vbi Arar Rhodano commiscetur condidisse. Quod etiam Seneca in epistolis, cùm loquitur de incendio eiusdẽ ciuitatis testatur dicens. Huic vrbi ab origine sua centesimus annus est ætas, nequidẽ hominum extrema à Planco deducta. Crederẽ potius hũc Plancũ Aram, de qua suprà, construxisse, q̃ illam vrbem de nouo construxisse, vel potius ampliasse, & restaurasse. Cui quidem genesi supradictę concordat ęlegans querimonia sequens.

Galliæ Celticæ (cuius illa antiquissima atq; nobilis ciuitas Hedua, quam alij Augustudunum vocãt, metropolis est & augusta semper) querimonia.

Collocutores duo. Gallia
Celtica, & Consolator.

Gallia, quid lachrymas fundis? G. Flere necesse est
Omni desertam funditus auxilio.
Sed quid strata iaces? G. Cœlo deiecta paterno
In terris qua nunc sistere parte queam.
Quis te deiecit? G. Soboles Noruegica patre
Indiga, quæ diuum me genus esse negat.
An nescis primo q̃ sis habita Samotho,
Olim dum Assyrias Belus habebat opes.
Nescio, sed primum quem suggeris illa Samothum,
Inuidia ad medios non sinat ire deos.
An regnasse Magnum nescit Sarronq;, Dryium.
Et Bardum, & fortem defuncto Longone Rhemum.
Nannotem, & Francum teq; Lemanne potens.
Gallum Caldæo fugiant memorata Beroso.
Gallia quos veteres inclita iacet auos.
Non credo, ista latent. C. Quid? G. Patribus inuidet illa.
Quos tu si rogites non feret esse deos.
Sed que causa deos gentiles addidit astris
Virtus, quę cœlos reddere sola potest.
Hi quoq; virtutis limen subiere. G. Profecto
Syderibus dignos quominus esse putat.
Cuncta quidem ignotis patriæ nihil inscia credit:
Turba Panumpheo plus dabit illa Ioui.
Amplius hæc Diti q̃ primo turba Samotho,
Crederet hinc idem nunc tibi stabit honos.
Vera refers Ditem mihi prodidit esse parentem
Litera Cæsarea testificata manu.
Quæ druydę antiqui Gallis monumenta probarunt,
Iudicio informi stirps male sana neget.
Si neget. C. Ac saltem stabit tibi Gallia nomen:
Dum tenet in terris fabula prisca locum,
Inclyta mandubijs hoc monstrat Alexia campis.
Vrbs libij tunc, nunc diruta tota iacet.
Ergo agite ô Galli Ditem iactate parentem,
Qui ex haustas purgat, teste Platone, animas:
Per quem felicis patet vnica semita campi,
Aeternæ ad superos est quoq; lucis iter.

Finis.

Cætera quoque de hac ciuitate Berosus habet. Qualis verò quanta ve fuerit. satis ore omnium sic dicentium fertur.

Hedua quanta fuit, magna ruina docet.

Pendent opera interrupta, minæ murorum ingentes. Incredibilis etiam ædificiorum moles, palatia, strata, colũnæ, statuæ, pontes, aquæductus, verum omnes mirantur portas strataq; viarum, & quę quotidie effodiuntur marmora, complura monumenta, & Pyramides quę adhuc extant non vetustatę consumptæ, videntur & cauernę fornices, fundamenta sub agris, sub ecclesijs, sub multorum ciuium domibus, ex quibus quanta olim fuerint ædificia præclara, quanta insuper fuerit Heduorum potẽtia, quisq; certè coniectare poterit. quæ facilè testantur quanta alias fuerit. Item numismata in ea inuenta, & alia quæ singula referre tædiosum foret. & cùm infiniti sit operis etiam hoc in loco ad scribendum idoneum me non satis inuenio, & insequar dictum Horatij. qui ait.

Sumite materiam vestris qui scribitis æquam viribus.

Vnum superest, vt ea quæ nunc extant in hac ciuitate quam loci virtus, & ciues quidam fortunati restaurando valde magnificauerunt: non omittantur, quia etiam laudãda sunt, Puta basilicæ ingentia ędificia, præclara mœnia, ac magnifica tecta, religiosa delubra, fana augustissima, ad mirabilia templa omni nitore fulgẽtia & ornatissima. Et ex his Basilica maior & antiquior matris & cathedralis in honorem dei, ac beatorum Nazarij & Celsi martyrum dicata firmiter fundata extitit.

Post hanc verò diui Lazari etiam martyris est templũ magnificum. In quo inter plura pinnacula. est vnum lapideum miræ altitudinis & structuræ, de quibus infrà.

Sunt & ibi reliquiæ sanctorum, præcipuè corpus sancti Lazari, ad quem recurrunt plures morbo grauati, & sanantur, faciesq; peregrinis deuotis ostenditur. Cuius Zoilogia (prout ab Heduis Anno domini 1516. in amplissimo theatro per varias personas lusa fuit in mense Augusto) carmine saphico adonioq; ędita à Petro Turrello Heduẽ. viro vndequaq; literatissimo sequitur.

Rethores Gallam taceant ad aram,
Nauiget quo vult Ararim Sedunus,
Nec virens sacra druydes celebrant
Illice viscum.
Sed suum patrem recolet beatum
Cœlicis toto modulis in orbe
Lazarum, tristi phæretro leuatum.

Hedua felix.
Qui Palestino genitus parente,
Velitum sacra nituit palestra
Militum inter satrapasq; gentes
Sanctus Athleta.
Et per audaces brauium reportans,
Materi cunctas repulit phalanges
Vixit ac omnes agili coæuos
Dexteritate.
Moribus præstans meliorq; prole,
Nemini claris Solymis secundus,
Qui fuit sola Syria superbum
Demo tyrannum.
Sanctior vita totiens benignum,
Qui suum felix meruit satorem:
Cæteros lautis dapibus fouere
Inter apellas.
At petit toruum moriens auernum,
Manium visit tetricos labores,
Quas luunt pœnas didiscit perosa
Anxietate.
Tartaris hic dum stabulatur imis,
Gorgonas diris colubris paratas
Vix potest visu rabidum cruento
Dæmona ferre.
Attamen tetro rediens ab orcho,
Quatuor dum illic fraguit diebus:
Anxius tales herebi ruinas
Ordine pandit.
Pendet hamatis radijs rotarum,
Glorians fastu tumido superbus,
Turpis & parcos phlegetontis vnda
Torquet auaros.
Tabet illantis puteis adulter,
Tela blaphemos cruciant acuta:
Impius pascit stygius voraces
Buffo gulosos,
Vescitur fibris volucer renatis,
Liuidi vultur iocinusq; rodit:
Et tuos artus terebrant acerbi
O piger angues.
Dissipant sontes furiæ triformes
Pluribus pœnis animas tremendis,
Quam ferat totum bibulas marinum
Littus harenas.
Totq; pressuras tolerant inanes,
Tot pios fletus lachrimasq; fundunt:
Parua quot siccus generat per auras
Corpora puluis.
Sic ait mœrens nimiumq; plangit,
Mœsta testantur quæruli dolores:
Corda dum largo liquidoq; fletu
Ora rigaret.
Tunc stupet cœtus pariterq; luget,
Et suo totis animo fatetur
Viribus Christum venerans recuruo
Poplite Iesum.
Post vbi ascendit proprias ad ædes
Verus humani generis redemptor,
Dic Io Gallas repetit beatus
Lazarus oras.
Immolent spurcas vetui iuuencas,
Vt deos templis abigant prophanos,
Iussit Antistes populi creatus
Massilienses.
Vt videt Cæsar timidum popellum
Ad fidem Christi meritam reduci:
Præsulem mandat iugulo carendum
Cui caput aufert.
Sic fera vitam nece candidatus,
Terminat clarum repetens olympum,
Hospitem tuta recepit proseuca
Hospes Iesus.
Phocea corpus sepelitur vrbe,
Cuius ad bustum valitudinarij
Lassus vt gratas sitiens recurrit
Ceruus ad vndas.
Lucidum multos clarium per annos
Scrupeo migrans phaeton flagello
Duxerat quintumq; gradum tenebat
Eglocerotis.
Heduus quando proprium statistes,
Corpus & sanctas tripodas Gerardus
In sua sacra poliens triumpho
Aede locauit.
Iam mihi quæso Dryades canenti
Vos enim nostis memores fauete,
Martyris digno valeam cothurno
Gesta referre.
Quo via quercu posito sub ampla
Fronduit thirsis spoliate quercus,
Quas comas brumalis hyems negarat
Florida præbet.
Inde cortyna residens corusca
Quoslibet morbis homines grauatos
Liberat, nullasq; præces repellit
Pastor amœnus.
Sed suum pascit vigilans ouile
Ferculi vastis epulis opimi
Vt nec insomnis meliore pastu
Pauerit Argus.
Vnde Rhomandus, Samothea Lugdus
Atq; Cantabri famulantur almo
Lazaro, cuius veneramur alta
Templa patroni.
Templa quæ quæro venerande miles,
Miles excellens, venerande præsul,
Præsul in cunctis præcibus vocande,
Suscipe vota.
Vota sunt nostris miserere terris,
Hostis vt nullus noceat præcamur,
Sed tuos sanctas famulos rogantes
Coge sub alas.
Nam tuos præsens loculos patrone
Quærimus sicut coeuntis aucæ
Plumeos artus pauitans subintrat
Gingrilis anser.
Tu dei summum reparans amorem
Et præcum nunq; pateris repulsam:
Vincla damnati violans sathanis
Vtere votis.
Dum sibi tanta est igitur potestas,
O tuos martyr humilis clientes
Post suam vitam reduces ad alta

Sydera

Sydera duces.

Amen.

Hinc sequuntur Lazaralia quæ in prædicta ecclesia celebrantur.

Hæc tibi sacra tulit celebranda Sydonius heros,
Augustudune, qui fouet ędis opes.

Resurrectio.

Diuus ab Elyseis reuocatur Lazarus oris,
Aurea dum verno vellera sole tepent.

Passio.

Lazarus extrema truncatus morte quiescit,
Cum sacer Erygonis sydera Phæbus agit.

Reuelatio.

Vult quoq; Lazarias, celebrandum Humbertus ad ędes.
Cum nocuam clarus lustrat Apollo Nepam.

Translatio.

Deniq; thuricremas iubet ire Gerardus ad aras,
Frigida brunalis dum struit Egla niues.

Finis.

Præterea templum diuæ Mariæ è regione supradictorum collocatur, in quo ecclesia collegiata & parochialis, habens immẽsæ altitudinis pinnaculum igneum, coopertum tegulis auratis, à Rolinis antiquissima & nobiliori familia Heduorum constructum. de quo infrà in consideratione lxiiij.

Omitto hic referre nomina aliorum diuorum templorum, sub nomine ecclesiarum parochialium tam in dicta ciuitate q̃ suburbijs constructorum & dicatorum, numero xj. Item xenodochia seu Hospitalia duo. Capellas verò publicas decem. Leprosariam vnam. Conuentũ vnum fratrum minorum sub regula reformatissima beati Francisci. Ab anno domini 1480. per bonæ memoriæ nobilem virum dominum Guilliemum de Villiers, dum viueret dominum temporalem loci & castri Digornay prope Heduam constructum & fundatum proprijs eius expensis. Monasteria item alia quatuor excellentissima & ditissima, duo horum moniales obtinẽt ordinis diui Benedicti, vnum sub nomine sancti Andochij. Secundum verò sub nomine sancti Ioannis magni dicatum. Primum nempe à Carolo magno imperatore & rege Francorum conditũ. Et vidi Bullam debitè expeditam de data Anni domini ccccl vij. per quam Quintiacus fuit monialibus dicti monasterij donatus cum hominibus, terris, nemoribus, siluis aquis, & alijs iuribus per reuerendum in Christo patrem Ionatam episcopum Heduẽ. tempore prædicti Caroli magni. Secundũ vero à sancto Guillielmo de familia Orẽgiarum orto cõstructum fuit. Tertium verò monasterium est monachorum, etiam ordinis sancti Benedicti conditore, religione, vetustate, & opibus illustre. Nam anno domini 614. regnante Brunechilde Frãcorum regina, & ecclesiam Romanam regente sanctissimo Gregorio papa, orthodoxæ ecclesiæ doctore ęgregio constructum, seu ędificatum fuit in honorem sanctissimæ Trinitatis, & beatissimi Martini Turonum præsulis, qui (vt legitur) in pago, seu in suburbijs Heduorum dum templum euerteret, & vnus gentilium stricto gladio eundem peteret, reiecto pallio nudam ceruicem percussori præbuit. Sed cum ille dexteram altius extulisset resupinus corruit consternatus. Sed dominico metu veniam præcatur. Eo igitur, quia pręsentia sua hunc locum visitauerat dictus almus præsul, in eodem loco deuotione maxima, quam erga sanctissimum Martinum præsulum gemmam gerebat, mota præfata regina Brunechildis venerabile Cœnobiũ fundauit, ac mirificè construxit columnis marmoreis, & trabibus abietinis formosis. Idem decenter ornauit & musino opere mirificè decorauit, hortata & commota à dicto sanctissimo Gregorio, qui hanc ecclesiam largifluis priuilegijs & libertatibus decorauit, anulo quoq; proprio roborauit. Et voluit idem monasterium ab omni humani subiectione esse liberrimum, prout patet cuilibet registrum prædicti sancti doctoris intuenti. Post cuius Basilicæ domorum & cæterorum operum in monasterio prædicto requisitorum ędificationem ibidem institutus fuisse legitur ordo monastichus, qui postmodum dicebatur ordo Brunechildis reginæ, & meritò appellari poterat. Tum ob copiosum cœtũ monachorum ibi pridem ordinatè & regulariter viuentium secundũ deum. Tum etiam ob redolentiam virtutum & morum in sacratis viris iamdudum ibi deo famulãtibus viuentium. Quorum primus fuit Lupus Abbas à dicto beatissimo Gregorio institutus. Et ne mendicitatem paterentur monachi in hoc loco deo famlantes, dicta regina amplissimis redditibus, mancipijs, & terris in diuersis regni Franciæ locis dispersis ditauit. Licet plura alia monasteria ædificauerit. In hoc tamen sacro Cœnobio sub magno altari, & in ingressu capellæ gloriosissimæ Mariæ virginis glebã sui corporis reponi voluit in tumulo marmoreo. qui reliquijs beatorum apostolorum Petri & Pauli hunc locum ornauit sibi à dicto beatissimo Gregorio datis.

Succedentibus igitur temporum curriculis Vandalorum & quorundam gentilium incursu, ac rabie hoc monasterium diruptum extitit, & lõgis temporibus incursu inhabilitabile permansit. Successu temporis regnauit in Frãcia Carolus Augustus cognominatus Caluus in reparatione sacrorum locorum furore dictorum Vandalorum & destructorum Zelator feruentissimus, in cuius Palatio quidam comes Badilo nomine deuotissimus residebat, qui seculari habitu indutus, moribus correctis, ac virtutibus sacratis viris non erat dissimilis. Hic requisiuit à dicto Cæsare hunc locum sibi dari, vt reparationi eiusdem intẽderet. Qui regis assensu obtento hoc monasterium reædificauit & Basilica claustro & cæteris ædificijs ornauit. Et anxiè perquirere cœpit viros sanctæ religionis, doctrina imbutos, qui in monasterio sancti Sauini Pictauieñ. diœcesis viros religiosos reperit, & ex his octo & decẽ assumpsit, inter quos excellentissimus meritis sanctus & venerabilis Hugo floruit. Qui suo tempore locum Auziaci rexit & eundem locum hodiernis temporibus sua sanctissima gleba decorat. Item Ioannes admodũ humilimus & Odo vir sagacissimus. de quo legitur mirum dictu, & insigne miraculum. Nam cùm post matutinas more solito ante signum salutaris crucis pro suis & aliorum peccaminum nexibus soluendis exoraret, visus est à multis in mentis iubilo oculos rectos habens in sublime aëris eleuatus altitudine ferè trium vlnarum vnius horæ spatio immobilis persistere, & eidem videbatur fixa domini nostri imago. Deinde hic Badilo amplissimas possessiones iamdudum à prædicta Brunechilde regina huic loco donatas inquirere cœpit, quas denuo dictus Augustus huic ecclesiæ donauit, & eas ampliauit. Et hæc quidem reparatio huius venerabilis Cœnobij confirmata extitit. Anno domini 1358. à Synodo apud Heduam congregata præcepto & auto-

ritate Ioannis papæ. Et rogatu Ludouici imperatoris & Francorum regis filij dicti Caroli Calui, qui olim à Brunechilde donata monachis huius loci ratificando confirmauit. Quæ & Carolus magnus suo anulo roborauit. Ex prædictis patet monasterium prædictum fundatum fuisse à Brunechilde regina hortatu beati Gregorij papæ. Et secundo reædificatū à Carolo Augusto. Cuius imago sculpta supra illius ecclesiæ pinnaculum reponitur in parte anteriori.

Insuper quartum est monasterium sub nomine & titulo sancti Symphoriani martyris dicatum, & est prioratus in quo Canonici regulares ordinis sancti Augustini degunt. Hic verò sanctus Symphorianus natus fuit in ciuitate Hedueñ. & comes Sede loci oppidi, in quo Sedeloco primo fundata fuit Christiana religio, saltem in Burgundia. Nam ibi constructa est capella in honorem sanctorū Benigni, Andochij, Thyrsis & Felicis, in loco vbi prædicti sancti hospitati fuerunt, & conuenerunt de fide Christiana publicè prædicanda. Et primò reduxerunt ad fidem dictum sanctum Symphorianum Hedueñ. filium sanctorum Fausti & Augustæ patris & matris, adeo quòd sub imperatore Aureliano passus est martyrium, vt constat versibus sequentibus Gallica lingua descriptis in dicto prioratu.

Lan. cc. soixante & dix, regnant Aurelian,
Fust à Ostun martyrizé sainct Symphorien.

Et in templo dicti sancti Symphoriani ad latus dextrū magni altaris sunt tres tumuli argentati eleuati in quibus reponuntur dicti sancti, Faustus, & Augusta, & in medio eorum Symphorianus, vt patet his versibus ibidem descriptis.

Faustus & Augusta hic iacent inter duo busta
Integer, & sanus medio stat Symphorianus.

In prædicta ciuitate etiam est prioratus sancti Rachonis episcopi Hedueñ. Et cœmiterium immensum vbi Poliādrium visitur, hoc est sepulchra innumerabilia lapidea æleganti modo constructa iacent, & famant omnes, ibi Christianos cōtra gētiles dimicasse, & qui Christiani ceciderāt, diuinitus in vna noctiū, talia sepulchra habuerunt.

Identidem ferunt de tumulis in pago sancti Aemiliani propæ Heduam existentibus. Et de his quæ sunt in loco sancti Petri de quarreę diœcesis Heduensis, prout legitur in historia sancti Aemiliani. Licet non sit incredibile illa sepulchra ab incolis ciuitatis fuisse constructa. Cūm ibi esset cœmiterium ciuitatis Augustudunensis: de quo meminit Gregorius Turonensis in sua historia in libro quem fecit in gloriam confessorum c. lxxiij. vbi ait cœmiterium apud Augustudunenses. vrbem Gallica lingua vocitauit, eo quòd ibi fueriunt multorum hominum cadauera funerata, inter quæ quòd sint quorundam fidelium dignarumque deo animarum sepulchra frequens occulti psallentij mysterium docet. Cūm plerumque multis appareant in ipso vocum præconio reddentes omnipotenti deo gratiarum debitam actionem. Nam audiui (vt idem recitat) quòd duo ex incolis loci, dum loca sancta orādi gratia circumire disponerent. Audiunt in Basilica sancti Stephani, quæ huic coniungitur cœmiterio psallentium sonum. Admirantesque dulcedinem moduli appropinquant ad ostium templi, autumantes à quibusdam religiosis vigilias celebrari, ingredientes autem, & orationi diutissimę incumbentes consurgunt, psallentij chorum conspiciunt, nihilque lucere per templum, nisi propria claritate cuncta prospiciunt splendere, de personis vero nullam prorsus agnoscunt. Denique cūm essent attoniti, & stupore percussi vnus de psallentibus accedit ad eos dicens. Execrabilem rē fecistis, vt nobis archana orationum deo reddentibus adesse præsumeretis: discedite ergo, & ad domos vestras abscedite, alioquin ab hoc mundo migrabitis. Ex quibus vnus discedens abijt, alter verò qui in loco remansit post non multos dies à seculo migrauit. Hæc ille. Et fama est adhuc in hac ciuitate Melodiarum cantus nonnullis diebus, præcipuè festis & solēnibus in ipso cœmiterio audijsse. Et idē Gregorius loco antè citato c. seq. dicit in hoc cœmiterio vidisse beati Cassiani sacerdotis magni & episcopi Heduensis ciuitatis sepulchrum à multis infirmis erasum, quod pene transforatum eo tempore putabatur. Abluunt enim ex hoc puluere ægroti, sed protinus virtutis magnitudinē sentiunt. Ibi & Simplicius episcopus nostræ ciuitatis & alij episcopi sepulti sunt.

Vnum addere volui his quæ suprà annotaui de excellentia huiuscæ ciuitatis, quæ (vt certissimum est, clarissima fuit, & super omnes Galliæ saltem Celticæ vrbes principatum tenuerit) quod in vita sancti Andochij apostoli Heduorum legitur de laude huius ciuitatis, in his verbis. Erat pręterea hæc prælibata ciuitas & tellus tunc, id est tēpore sancti Andochij opum commercijs referta, fœcunditate ruris iucunda, nemorum densitatibus viridans, diuersorum pecudum caulis ampla, ædium vel murorū arcubus altius circuncincta, & plurimis rituum & fanaticis caracteribus opipata. Nihilominus & custodientium phalangis in procinctu sui viuidè fulcita. Ita quòd pro honestate sui habitus & cultus secundo loco vti videretur post Romam.

Etiam, vt finem dictis imponam, dignum duxi hic inscribere quoddam epygramma in laudem huiusce ciuitatis Heduæ editum.

Hedua præfulgens totum celebrata per orbem,
Lazareum corpus continet illa sacrum.
Hedua Cæsaribus fuit hæc laudata triumphis,
Armipotens nullo fessa labore fuit.
Hedua nec tetricis fuit hæc oppressa ministris,
Nam regitur felix Hedua consilio.
Hedua diuersis clarescit prouida bellis,
Celtarum partes inclyta tunc moderans.
Cędat Alexander magnus quoque Troius Hector,
Argolicum cędat turba cruenta virum.
Hedua Burgundas superat virtutibus vrbes,
Criminibus nullis contaminata manet.
Hedua sinceras religat candore puellas,
Hedua candenti est ębore candidior.
Candida phana iacent niueis notata lapillis,
Flauorum nullo deperitura die.
Hedua diues opum, Cererem Bacchique liquores
Colligit, innumeris pullulat ecce bonis.
Hedua filicosis lustratur collibus ingens:
In quibus Aonios prendere licet apros.
Hic nemus aërias transcendit palmite nubes,
Ardua quo passim tecta superba facit.

Sed hactenus de laudibus Heduorum. Verum enim uero dū hæc cōgererem, & laborarē, attulit ad nos literas vir eruditus & facūdus Ioānes Morin ciuis noster, & ecclesiæ Heduensis canonicus in supremaque apud Rothomagum

curia

curia consiliarius,& quidē meritissimus,quas mihi destinarat clarissimus vir Baptista Candelarius etiam consiliarius Rothomageus. Quibus vnū(vt plura omittā)significabatur,me in cōmentariis nostris consuetudinū Burgundionum originē Heduorū priscis à tenebris vendicasse,& quo recentiore ne quicq̃ exortos,vti cæteros memorasse, vtpote à Belo,Nino,Mago,aliisq̃ vetustiorib⁹ huiusmodi viris,vt non facilè constet vllam orbis gentem Heduis censeri antiquiorem. Ipsosq̃ Heduos ab ipso Apolline tã tum adamatos fuisse,vt ipsis humaniter,cœlo Iouecq̃ relicto permixtus,Augen puellã fuerit prosequutus,in quo nec mihi omnino assentit.verū putat,vt charitas patriæ & affectus meo calamo stimulū addiderit,animiq̃ beneuolentia in lares patrios me excuset,cūm ingeniisa omnibus natura spectanda,quæ quoscunq̃ ad illud impellit,ne suę patriç quantūuis obscurę,ac ignobilis,ingrati nomen famã que subticeant. Inter hæc,mihi placuit cōmercium literarum cū tanto viro nactum esse,occasionemq̃ mutuo scribendi adinuenisse,quod & libens egi,& vt resciret hoc opus nostrum esse Calcographis tradendum,scripsi inter alia,si quid de prçstantia ciuitatis Rothomageę in suo studii armario reconderetur,ad nos transmitteret,ne illã sub silentio cum aliis præterirem,& si Beroso Babylonico fides adhibēda esset Apollo noster, Magus verò Rothomagorum Genesearcha dicitur,cūm Augustudunum,& Rothomagum sub eisdem ferè temporibus à prædictis duobus condita feruntur,ideo nec cōmenticum esse quod reiecerim in hystoria Heduen. Sed nec pepercit calamo vir ille apprimè doctus,& quæ rescripserit de suorum origine hic interseram,cūm sint ęlegantissima. prius tamen de eo referam(ne ei eblandiri videar)quod recenset Textor Niuernensis literatissimus vir in sua officina de loco quo laudes poëtarum scribit. Omittendi non sunt(ait)duo ætatis nostrę doctissimi viri,& linguæ latinę principes vexillarii Baptista Candelarius consul Rothomageus,& Elias Gemellus,qui si stetissent in poëtica professione,vt inclinabat naturę genius,prospere cessisset ætati nostrę,nihil inuidissemus antiquitati. Habuissemus qui palato nostro abunde satisfecissent. Sed heu pietas, Forenses ille declamationes & ciuiles causę,quibus appulerunt animū,prosperitatem hanc nobis sustulerunt. Audiui vtrunq̃ loquentem cūm per iocum ex temporaneis carminibus inter se luxuriarent,at incredibili admiratione suspensum me retinebant,partim qđ præcipitatis quantūlibet verbis noua semper ad manum suppeterent,tum etiam qđ quę ructabant per lusum,plena tamen essent grauitatis & doctrinæ. Quod quoniam & vidi & expertus sum,non possum non vtricq̃ assurgere,& amborū sitire beneuolentiam. Hactenus Textor. Reliqua ꝓsequemur,& ipsius Baptistę Candelarii epistola de verbo ad verbum subsequatur.

Clarissimo iurisconsulto domino Bartholemęo Chasseneuz Baptista Candelarius senator Rothomageus.

Vrbis nostrę primaria fundamēta celerius ad te transmitti desideras Bartholemęe doctissime,si quidpiam ipsorum apud me tacitus reposuerim. Cui tuæ affectioni nequicquã me satisfacturum agnosceres,nisi tuę ad me redditæ literæ ad idipsum me vrgerent,cum nulla in parte officii quoad vires suppetent tibi vacare destinauerim. Quãobrem quod super hac re exigui nostri laboris fuerit,tuis omnino votis impendendū arbitror,ac dum tuo(vt ais) operi perendie imprimendo insudas,aliquid in manibus habeas,quo nostræ vrbis si fas fuerit splendorem scripto tuo illustres. Neque verò illud egi,vt mei nominis memor esses. Cæterum quod tibi visum fuerit pro amicitiæ vinculo exequere.

Itaq̃ morem tibi gesturus tantillum præfabor quo maximos hystoriæ vertices sæpius hæsitasse cognitum est. Planè cuiuscūq̃ prouinciæ nedū vrbis famatissima auspicia,minus notoria olim fuisse,q̃ earū modo vrbium incrementa,quarū ne vlla forsan origo in medium reiiciatur. Quod tum rerum vicissitudini,tum fortunæ imperio fragilitas ipsa humana debuit,cuius varii vltro citroq̃ fluxus instabilitatem hanc maximã hominum monimentis afferunt. Ecquid quæso de triumphante illa Babylone actum est. De Niniue.de Memphi. Quid tum de celebribus Grçcię pagis.vbinam Athenę. Lacedęmon,Argos,ac pleręq̃ huius farinæ vrbes quarum memoria ferè adbuc interiit? Neque longius Romã aberrare patiar totius Europæ monarcham,cuius exordia iampridem constat inter grauissimos authores incerta. Sed neque in meliori causa extiterit altera Gallorum ciuitas,quam Parisium vocant. Cuius origo eadē ignorantię nubecula obscurior est,saltē par vtriusq̃ conditio fuit,si ad tuum Berosum Caldęum mentem aduerterimus.

Cæterum,mi Bartholemęe,his prçfatis ne ab humeris nostris onus hoc hystoriæ difficultate reiiciamus,rem ipsam compendio contingam. Parces autem Hystorię,maiorum incuria obliteratę. Parces itidem homini latebras patrię suę deploranti. Sed commune hoc vniuersam pene Galliã facinus afflixit. Quicquid verò de multis fragmentis legere potuerim, accepto iamdudum animo obaudies.

Europam nostram(vt de multis orbis partibus vnã expediã)in confesso est non omnino inhabitatam fuisse, quãq̃ plurimas ipsius plagas non adeò populis confertas acceperimus. Sed qua cœlum forsan clementius ingrueret: illic protinus ex studio hominū colluuiem attrahi,quēadmodum ex Hispaniis fama retulit partem ferè dimidiam petrosis montibus desertam mansisse,ac parem apud Germanos camporū solitudinem iacuisse memorant. Cui forsan locorum inhabitationi causam dederunt asperiora gelu ac frigoris incōmoda,sicuti ab his regionibus auditum est,quę rectissimo sydere arcton septētrionalem incolunt. Qua cœli parte nonnulli super alios profecti cæteras penitioris Europę plagas adiuerunt. Hinc opus fuit,vt quę antehac terræ incultę fuerãt aduenarū colluuione,tum primū habitari cœperūt. Cōtra quę plerisq̃ indigenis occupabãtur poli(vt dictū est)in clemētina ab ipsis coactè abeūtibus desertę sunt. Qui fieri contigit,vt hinc mutatę toties vrbes partim instauratæ,partim verò delatę,nihil de sua vetustate retinuerint.

Itaq̃ de Normannia nostra illud indubitatū erit ipsam sua fertilitate inspecta etiã ab orbis inter fratres Ianigenas colliminio incolis nequicquã caruisse. Cuius vbertas exteris adeo gentibus grata fuit,vt Dacia profugi aduenæ illam appulerint.

Quibus tū affluētib⁹ antiqua patrię facies penit⁹ cōmutata est. Alii ꝑterea mores expostulasti. Tãtę diuti⁹ ignorãtię alimētū dedit repētina hmōi colonorū accessio:quū nihil aut parū ante crudelissimi Astigni vel Rollonis iustissimi aduentū ab hystoria vēdicet. Plane vulgò acceptū ferę

ſur ipſam prioribus ſeculis Neuſtriã eſſe nuncupatam, inde alio hæredum ſucceſſu Normanniam, quod recentius etiãnum patriæ nomen eſt, vulgata Daciæ linguæ alluſione, qua Noth. ventum aquilonarem denotãt, Porrò Man ſua lingua hominem dicunt, qua vtriuſq; mixtione populum arcto venientem putant. Haud quoque abſurdũ fuerit hoc cõmentum, quo plerçq; vrbes ſimilem ab alluſione aduenarum ſibi alluſionem ſuſcipiunt, & nouiſſimè inter Germanos Alemãnorum elluuiem huiuſmodi commẽti ſimulachro nomen ſortitam fuiſſe accepimus. Cum ſuo idiomate ab Ale & man, hominem velut exutem demonſtrarunt, quæ rerum obſcuritas tuo ſatis animo facere ſaltem videbitur, vt hinc à me vetuſtiora non efflagitares.

At verò vt pauliſper ab inferis, quod aiunt, Terniones ſcrutemur, ac in dypthera Iouis membranam occupemus, proximus ego rem exequar.

Partito igitur ab orbis initio in plurima regna terrarũ ambitu veluti ab ipſo Beroſo Caldęo didicimus. Noa pater qui & Ianus erat, tres filios latè vbiq; dominaturos dimiſerat. E quorum nomiſſimo Iapeto plurimos exiſſe libę ros literæ identitatem cùm Beroſo ſacrę atteſtantur. Nequam fidem ipſi Beròſo quemadmodum Volaterranus ac Sabellicus fecerunt impudens derogem. Cui tũ in multis concordantĳs ſacram ſcripturam reperio. Horum igitur filiorum duo Comerus Gallus, & Samothes Galliam noſtram poſſederunt, ab hoc Galli dicti, ab altero Samothei: quod non ineleganter Cęſar in commentarĳs ſcriptũ reliquit, teſte Diodoro Siculo ſecum adiuncto Quoniam vterq;, inquit, Sanothen primũ Gallis philoſaphiam ac literas oſtendiſſe. Ab hoc autem Samothę filius nomine Magnus Gallis imperauit, à quo plurima ſui nominis oppida deducta feruntur, quæ vt compendio ſtudeam. Maga ab ipſo dicta extiterunt, non autem Magus ipſe ab ipſis. Quam rem cognitam ac veram plurimæ per vniuerſam Galliam huius nominis finito contentu vrbes efficiunt. Quas commentator Viterbien. hoc in loco recenſet, vt vero de multis noſtram afferam. Hæc eſt vrbs Rothomagus cuius originem ſcire ſperaueras, vrbs ſanè Magi noſtri nomine ſplendido illuſtrata, ac quemadmodum cæteræ illius terminatione deſinens. Quocirca hoc primum monimento apertum erit, quæcunq; tunc temporis ædificia, palatia, tectaq; conſtructa fuerint, ea Maga ab ipſo vt prędictum eſt nuncupari.

Nunc hyſtoria admonet alterum ſuadere, qua ratione Rothomagum compoſita appellatione dixerimus. Quod breui fecerim ſi alterum obiter abſoluerim: in quo mecũ tuo epiſtolio iocatus es. Inquiebas enim, cũ de tuis vrbis auguſtiſſimis exordĳs rem ageres noſtri Magi te meminiſſe, atq; illius temporibus Apollinem coæqueuum fuiſſe quem tuæ vrbis Auguſtudunum fundatorem commentaris. Age mi Bartholomæe, ne ad me ſolũ pertinere Magum putaueris quem omnibus Gallis nedum nobis impetraſſe Beroſus ſcribit. Sed Magus forſitã ea lege dictus erat, ꝙ Scythica lingua Magod ædificatorem vocant, à qua Scythia Gallos fluxiſſe cum Ogyge notum eſt. Itaq; primus erat ille Magus, qui pallantem Galliam, atq; incultam in pagos vrbesq; ornauerit, diuiſerit, coegerit. Quo credi veriſimile eſt eo tempore ipſum Magum patriæ noſtræ incubuiſſe, in qua vrbem noſtram primariam ſuo nomine Magam dixerit. Qua generali voce tandiu cũ alĳs eiuſdem farinæ vrbibus perſtiterit, donec retrò fluxis tempeſtatibus & aliorum augmento inſtauratorum nomen alterum exceperit, quemadmodum vt de alĳs ſileam à noſtra vrbe rem proximè ſequemur.

Alterum igitur quod ſupererat expediamus ab ipſo Iano, vti diximus noſtræ patriæ ſedes indigenis fuit ſtabilita: cuius medio vrbem Auguſtam Magi ſucceſſoris nomine Magam dixerunt. A quo tempore vt prope orbis diluuium fuerat vſque ad Troiæ primordia, tali nomine cognita perſtitit. Quo Troiæ æuo Allobrox apud Gallos, vt idem Beroſus memorat, regnaſſe fertur: ſub quo Troiæ incremento & Allobrogis regno ſuam Beroſus ipſe finit hyſtoriã. Cæterũ Manetho Aegyptius rẽ vlteri⁹ proſequẽs poſt Allobrogẽ alterũ Rhomum ponit, à quo Rhomo nihil aliud priſcæ hiſtorię colligimus pręter illud ab ipſo Manethone relictũ. Cuius cõmentator idẽ ferè aſſerit. Tametſi vnũ veriſimile addat, ab hoc ſcilicet Rhomo Rhomomũ ad Rhodani ripas fundatũ, & ĩ noſtra Gallia belgica ſub Sequanę littorib⁹ Romandiſſos populos denominatos. Quos non alios arbitramur à noſtris Normannis, quãquam aliundè vox ipſa difficultatem fidei attulerit, Sed Ptholemæus in geographia ſcrupulum animi ademit, inquiens illos altero nomine Rhomanduos appellari, in quo exigua penè literarum mutatio rem indubiam ad oculum oſtendit. Quocirca coniecturam facere oportuit Rhomi temporibus vrbem noſtram Magam addito eius nomine fuiſſe Rothomagum vocitatam, ac ſi ab ipſo Rhomo fuiſſet inſtaurata, neque opinioni derogat remotũ forſan diſcrimen à Rhomo in Rothom. Enim verò parum hoc erit ſi ex vrbe Roma Romulum autorẽ fueris metitus, cuius nomen vrbs ſua non penitus affert. Sed ſatis fortaſſe erit aliqualem ab antiquitate vocem in nominibus vrbium vindicare, ex quibus priſci illarũ conditores coniectura magis arguantur. Nulla enim ferè vrbs in orbe comperietur, quæ ad vnguem ſui autoris nomen repromittat. Cæterum linguarum fluxu aut annorum volubitate priſca illa nomina interierunt. Cuius rei alicubi in libello memini quem de veterum vrbium appellatiõe illuſtrata ędidimus.

Talis igitur vrbi noſtræ appellatio orta eſt, quam Pariſio vetuſtiorem eo Manethonis libello conĳcere licet, cùm ſequentem à Rhomo Galliæ imperatorem Paridem affert, qui vrbi Pariſię incrementum dederit. Hæc tum vrbe Romana antiquior eſt cuius initia conſtat trecentis poſt Aeneã annis prodĳſſe. Sed obſoleta hæc adeo feruntur, vt iandudum minus in fama memoriæ q̃ in re fidei nanciſcantur.

Sed verò vlterius audendo palam dicendum offertur, cur ab eo Rhomi nomine quod Rhomãduos vel Rhomãdiſſos nuper effecerat in alterius Neuſtriæ primum, inde Normannię titulos patria noſtra tranſiuerit. Quibus veſpero exanclatis abundè per medium vetuſtatis pelagus natitaſſe videbor. Emuero tanta eſt antiquæ rei longè reiecta cognitio, vt cõiecturis tantum locus relinquatur. Sed cõmunis ille patriæ ardor hactenus inualuit, & nõ ſolum ab humanis, ſed diuinis originibus noſtra exordia repetamus. Satis illud pro exemplo vnico præſtabunt quæ de Troia, Roma, alĳsq; Græciæ vrbibus mendaces Græci effinxerunt: vtinã tam alĳs exoſi, q̃ apud me fide penitus nulla poſſunt. Ne interim tuæ vrbis auſpicia refricem, quę ab ipſo Apolline repetis, adeò te patriæ amor excitauit. Mihi verò cui onus ingeris etiam de improuiſo anſam

prębuiſti,

præbuisti nonnihil tuo exemplo lepidè apud te com‑
minisci. Aequo id animo accipies, & si commenticium ar‑
bitraberis solita aliis mecum indulgentia perages, qua te
quoque non indignum apud emunctitiæ naris homines
sperabis. Planè ego audacior effectus, ne tuo solum moni‑
mento, sed alia tum licentiore via causam mihi ascripsi, quo
diutius inter tripodes residens musas mihi aliquando hu‑
maniores conciliauerim, quo iure mihi id permissum
reor magis.

Itaque vt primum à Neustriæ voce auspicemur, delecto (quod aiunt) ab Argolicis Ilio, fama est Francionem Hectoris filium cum quatuor comitibus Alanos bello adortum fuisse, ac tandem superasse. Et quorum comitibus vnus erat cum Bauone Phrygio genere illustris Amynthoris filius, qui maris procella diutius iactato Francione apud Cymmerios latebat. Cæterum vtroque ad Meotidem cum Alanis belligerante, cum filius ipse Amynthorides à Sarmatibus æuropeis suppetias petit, vt legatus ad hæc loca missus prope Hypanin constitit, quem fluuium Barbari gentilitia voce Nester vocant: ab hoc flumine diis volentibus nomen sibi Amynthorides auguratus est, ac Neuster appellatus. Hic demum pace cum Alanis composita atque vrbe Sycambria condita Neuster, vt cæteri Comites fatalem suis nepotibus terram nostram appulit, quam nouitio nomine Neustriam nuncupauit. Quæ patriæ appellatio longissimo tempore inualuit. Quum ab ipso Troiæ excidio vsque ad Rollonis ferè tempora in aliam Normanniæ allusionem commutata est.

Vt verò omnia super hac re commenta referam, poterat aliundè Neustriæ nomen causam sortiri à Nester, quod secundum Hieronymum in interpretationibus hebraicis ærarium vel metallarium significat. Neustria enim Britaniæ ac Cassiteridibus insulis proxima est, à quibus magnam stanni copiam defluere cognitissimum est. Quo fieri potuit, vt à metallorum proximitate Neustria sit nuncupata.

Porro vt alterius vocabuli Normanniæ rationem afferamus, his ferè seculis cùm apud Francos regnaret Carolus, valida Danorum manus Sequanæ ripas secuta est. Hæc fuerat debita patriæ nostræ Rollonis militia, quæ nos nostraque potentissimè inuasit. Tum actis cùm Gallorum rege pacis conditionibus de pagano Christianus dux Rollo efficitur. Huic patriæ antea incultæ facies noua nouissimo ducis congressu restauratur. Equidem non absque diuino numine harum aduenarum accessionum patriæ defluxam arbitrabor. Quippe ex hystorico nostrarum rerum antiquissimo. (Sed qui plura ex præmissis ignorauerit quanquam temporibus Guillielmi ac Richardi patriæ nostræ ducibus rem exordiatur) ipsum Rollonum apud Scandauiam insulam Deo monitum accepimus, se vrbem vltra mare iactatam aditurum, illic quoque regnum ingens suis stabiliturum.

At qui tanta Rollonis tempestate veluti ab eodem hystorico didiscimus vrbem nostram tunc Rothomum vocitatam comperimus. Quæ reducta toties nominis allucinatio vestutioribus causis fomentum præbuit, vt hinc audita Rothomi narratione, ex homine alioqui Berosi Caldæi forsan penitus ignaro, rursus ad Rhomum antiquum Galliæ principem historia recurreret, à quo magis originem habuisse credi par est.

Vnde Rollone ipso res nostras occupante, de Neustris fastidito nomine Normani sunt appellati, vt huic nouo duci in gratiam nouum nomen à suorum Danorum ex Aquilone commeatu succederet. Et si nouerim quam plurimos, qui non Normannos ab exteris dictos putent, quos verius vt patriæ indigenas arbitratur. Qua in opinione Raphael Volaterranus extitit: causam ideo afferens, quod cæteri Normannos à Scytis originem duxisse memorant. Sed verò nullam inter Scythas huius appellationis gentem reperisse, nec in Ptholemæo testatur. Quòd mihi planè liberè loquenti frigidum satis videtur, nam neque ex altera gentis nuncupatione dictos credimus: qui à Scythia proficiscentes rei euentu, vel verius dicam syderis patrii allusione, Normani nomen habuerint. At verò quicquid in causa pendeat nouissimam hanc Normanorum dictionem retinemus, ac tum comune nobiscum vulgus hoc hystoriæ exemplo labitur. Pium verò erit cuilibet super his profiteri ex voto. Porrò vt nihil extra paginam oberret, suspicor te libenter scrutaturum, quonam pacto à Rothomi vocabulo, nostra ciuitas in Rothomagum desciuerit. Quamuis priori ratione idipsum absoluerim, dum corruptam annorum fluxu vrbium multarum nuncupationem dixi: nunc tamen pro hystoriæ coronide vnum addam.

Apud nostrates longè ante fidei orthodoxæ tempora, sicuti plerisque aliis in locis, Idola cultui summo in pretio habebantur: ac Ibidem de pluribus pro exemplo refricem quæ apud sanctum Germanum Parisiis ab omnibus & à me quoque, cum illic studiis agerem, visa est. Pari modo apud nostros, aiunt, Rothon idolum vrbis auspiciis inuocatum fuisse. Etiam inter nos locus adhuc sui fani conspicitur, à quo Rothi idoli nomine vulgus habet, cùm altera magi dictione vrbem nuncupatam. Erat verò Magi pronunciatio nedum apud nostros, sed omnibus ferè nationibus sapientem designans.

Neque diutius suspendendum est aliud quod à vulgò didiscimus. Quippe nonnulli Rothomagi ethymologiam à rota magorum profectam autumant. Neque fortè verò alienum erit istud credere. Cum rotam multi pro consessu & consilio acceperunt. Ita apud Græcos amphyctiones legimus, apud Scytas dioscurias, apud alios rotam. Quo in loco apostolicæ sedis rota à doctorum virorum consilio non erit omittenda. Sic tum in patria nostra Rothomagum gentis primarium ciuitatem sapientes Magi incoluerint, vt cæteræ Galliæ Druydes & Bardi. Quo effectum erit à rota illorum sapientiæ communem dictionem illam vrbi indictam fore.

Hæc igitur, mi Bartholemæe, prorsus apud me habeo: quæ de nostra vrbe tuo iussu collegi, in quibus me vetustatis nebulis plurimum vagatum conspicies. Adeo à primis auibus res fuerat suo iudicio metienda, cum ab orbis diluuio vsque in præsentem diem calculatorum more rem deflorauerim, ac breuitati studui, quam omnibus placere constans est, licet ista licentiore stylo exarari potuissent. Age quæso & vrbem nostram in tuo honorum cathalogo recense, cuius splendori ac gloriæ præfata (si tuo animo sederit) non parum attulerint. Quodcunque verò erit in quo tuam diligentiam adiuuare potuerim, libentius te interpellante exequar. Par enim amicitiæ vinculum tuis literis & acceptissimum & gratissimum non sine maxima animi hylaritate habeo. Præterea ex opere à me condito quod requiras, non est modo quo te longius suspendam. Ingenuè siquidem fatebor in multis humanitatis partibus me aliquando versatum, ac de propria Minerua pleraque apud me in libellos reposuisse, non tantum ex legalibus stu‑

diis, quę etiam cum cęteris aliqua sunt. Sed tum liuentium turba deterruit, tum cordis simplicitas quę communem illam scribentium gloriam semper exosam habuit. Erunt autem posthac, dies quibus audaciorem me in ędendo tui ac multorum stimuli efficiant. Vale mi Bartholemęe & & boni nostra consule. Ex ędibus tuis apud Rothomagum die xij. Nouembris 1527.

Conradus Celtes in descriptione seu libello vrbis Norimbergæ eam summopere laudat, & in illa descriptione procedit per capita. Primò de origine & situ & regione vrbis in genere describit. Tum de imagine & descriptione eiusdem in specie. Tum de arce imperiali, fontibus, ędificiisque, & foris vrbis, hortis, & officinis metallariis. Tum de vectigalibus vrbis syderibus, & qualitate, aëris valetudine, & habitu populi. Tum de ingeniis & moratione virorum & mulierum. Tum de duobus Augustioribus templis, & hospitalibus, eorumque opibus, & reliquiis. Tum de nouem vrbis monasteriis, & eorum sanctis & probatis moribus. Tum de domibus publicis, & frumentariis. Tum de domibus ceronisariis, armentariis & expositorum. Tum de pietatibus & eleemosynis vrbis, & leprosis. Tum de magistratibus vrbis & pœnis fontium. Denique de vniuersali vrbis iustitia, legibus, conuiuiorum, & nuptiarum. Postremò de annona & victualibus vrbis. Quæ omnia (lector candide, si contingat tuam ciuitatem laudare) tibi commodo esse poterunt. Ideo lege illam descriptionem ęlegantem & facilem, quam reperies impressam cum voluminibus Exegeseos Germaniæ à F. Irenico exaratis.

Sexagesimaprima cõsideratio de oppidis seu vrbibus, vulgò ville dictis, quod sit excellentius subnectitur. Et licet Plinius multa in suo libro naturalis hystoriæ libro iij. iiij. v. & vj. multa regionum oppida insignia describat. ideo de eis ad eum vos remitto. Attingam tamen tantum quod in Gallia Narbonensi vrbs seu oppidum est valde excellens, quod olim dictum fuit Agathe, nunc verò Mons pessulanus, quod excellit aliis pluribus de causis. Primò magnitudine cum sit magnum, longum, & latum, plures domos, ædificia pulchra, & templa continens. Ita quòd ferè in tota patria Narbonensi non est similis ciuitas, saltem æquiparari potest magnis ciuitatibus. Maximè etiam cum vniuersitates non debeant institui, nisi in ciuitatibus, vt notat glo. Io. And. Panor. & Felin. in procemio decretalium. gloss. Bart. & Io. de Platea. in l. vnica. C. de studiis liberal. vrbis Romæ lib. xj. c. j. de magistris. & c. tuæ. de clericis nõ residentibus. Tamẽ in dicto oppido propter eius nobilitatem est vniuersitas, vt dicit Bald. in dicto procemio decretalium col. vj. & revera ita est, & præstat aliis in medicina: & dixi suprà in x. parte, in xxxij. consideratione. allegendo Nicolaum Boherium in rubri. de regulis iuris ad Dynum in vltima gloss. De isto oppido doctissimus vir Petrus Alleboust doctor in medicina meritissimus & ciuis noster ipso existente in dicto studio Montispessulani versus sequentes lusit.

Agathe floret studio medendi,
Oppidum ponto gelido propinquum:
Cui nouum paruus titulum dedit mons.
Lanus & amnis.

Sicut Ior & Dan duo fontes simul iuncti Iordanis nomen efficiunt.

Sine tamen fastu Diuionem (oppidum olim in finibus & sub ditione Heduorum, nunc vrbs capitalis est Burgudiæ, & dudum sedes ducum) esse excellentius aliis autumo, secundum quod communiter & vulgari sermo dicitur. Qui nest ville que Dijon. Et quod cõmunis fama famat non omnino deperditur. & quæ cõmuniter dicuntur, non carent omnino veritate, iuxta l. si quis patrem familias. in princip. & ibi gloss. j. ff. ad Macedonen. & l. Barbarius Philippus. ff. de officio pretoris, & l. iij. in fin. & ff. de suppel. lega.

Nam primò à Dite (quia diues) nomen assumpsit, & olim tantum castrum erat, vt vetustiori fundamento murorum adhuc ostentatur: nunc verò excellentissimum oppidum, ab ipso Samothe siue Dite primo conditum, quicquid voluerint astruere nõnulli, præcipuè Annonius monachus de gestis Frãcorum libro secundo c. xxiiij. qui dicit ab Aureliano imperatore hoc castrũ olim fuisse constructum, quod falsum est. Licet fatear eum augmentasse tam murorum ambitu quàm populis & diuitiis ornasse. Cuiusquidam si velis ad saturitatem videre topographiam & genesim, videas quæ in commentariis nostris consuetudinum ducatus Burgundię retuli in procemio. in verbo, ville de Dijon. vbi & de laude eiusdem. Quibus iungatur sequens epygramma ab ipso Petro Turrello heduensi viro literato, astrophilo, & Diuionei gymnasij rectore.

Quisquis Mandubios affectas noscere fines,
Diuio Sequanis quos scidit almus agris,
Carmina quæso legas exili scripta papiro,
Quis (quem plura putes) sciueris esse tibi.
Vrbs est hostifugo quæ Diuio condita muro,
Et triplici multis amne rigata locis,
Quondam vt Troia fuit trino circundata riuo,
Vel simili doctus flumine Parrisius.
Quem & si nauiponens multo cum remige Triton,
At nos lætifico munere Bacchus alit.
Vnus habet querulis de ranis triste voramen
Cui fluit exigua perbreuis aluus aqua.
Alter est à succo. vel sicco succio factus:
Nil nisi sordiduli pondera vẽtris agens.
O quàm sæpe suo vincitur carrus honori,
Girmaga & scaphij sordida rheda sui.
Tertius inter eos liquidissimus Oscara dictus,
Quæ recipit tardis fluctibus vdus Arar.
Hic rapida rigidus versatur mole molaris,
Quo sua dat dulcis munera multa Ceres.
Assolet vt teneres cum pascit mater alumnos,
Quæ præbet natis iam semel esca suis.
Plus celeres pagri, plus carpio, gobio, cancri,
Et plus hoc fluuio scammea turba natat.
Parua ferat flatu quàm siccus corpora puluis
Dum calidus flauos Syrius vrit agros.
Quo faciles tenebrant salices, atque altior aluus:
Et tenui calamo frondea ripa virens.
Quale solet putres per glebas sectile porrum,
Aut inter nitidas brassica lata niues.
Principis in nubes hic ardua tecta minantur,
Sunt quoque magnifica structa theatra manu.
Sicque aliis structura ingenti Diuio vicis
Anteit vt breuibus pinus acuta rubis,
Et fabricata semel sua si pallaria surgunt:
Hinc poteris longè quàm addere ad oua minus.
Septimus hic parrochus sancto vittatur amictu,
Quæ facit hunc numerum pagina cuncta sacrum.
O felix nimium Dis tantæ conditor vrbis,

Ogygid

Ogygides Diti cui pater Iapetus.
Celtica quem primum fecisti terra colonum,
Atq; etiam nostros antehabitare locos.
Omnium & hinc primus sedes & tecta locauit,
Deq; suo diues Diuio nomen habet.
Nomine quo tanto hic diues celebratur asylum
Sanctaque maioris prima figura sacræ.
Quod Deus omnipotens longum seruauit in æuum,
Hostię vt hic esset pegmata longa sacrę.
Voluite mira, precor, vigilanti pectore fata,
Atque quibus durant legibus illa suis.
Indyta Mandubijs nunc staret Alexa campis,
Illa sed haud tanto sydere digna fuit.
O veneranda domus cunctisq; hylaranda diebus,
Qua residet veri victima sacra Dei.
Hostia diuinum cuius ginx numen adoro,
Aspiciat famuli vota precesq; sui.

Sexagesimasecunda consideratio de templis seu ecclesijs, quod fuerit, aut sit excellentius prædicabit. Imprimis præmissa multiplici acceptione huius vocabuli, ecclesia, de quo ad do. theologos & canonistas vos remitto. vt paucis reassumā, dico q ecclesia triumphans militanti pręfertur, & ordines vtriusq; scripsit Dionysius in sua hierarchia, de quibus suprà in ij. & iiij. parte. Ecclesia verò militans cunctis alijs rebus præferenda est, vt etiam satis com probatum est in dicta iiij parte. Item q ecclesia Christiana præfertur synagogæ Iudęorum, vt superius in ista parte: in xx. consideratione. & de principio ecclesiæ Christianę, vide Polidorum de inuentoribus rerum lib. v. c. vj.

Quid tamen de ecclesijs particularibus, quæ illarum sit præferenda, sumendo etiā ecclesiam spiritualiter. Et in hoc nemini est dubium, quòd ecclesia Romana est cunctis præferenda, & ab omnibus alijs honoranda, pluribus medijs,

Primò, est caput & mater omnium aliarum ecclesiarū, vt habetur per tex. in cano. j. xij. distinc. & ibi amplè Ioannes de Turrecremata etiam comprobat. Idem in cap. memoriam. xix. distinctio. Ideo est prælata cæteris, vt dicit idem Ioannes de Turrecremata in ca. quāuis. xxj. distinct. in ij. col. & est superior inter omnes ecclesias. Idem Ioannes in cap. rogamus. xxiiij. qōne prima. licet ibi dicatur q Antiochena olim prima erat. Et domina aliarum ecclesiarum dicitur. Idem in ca. oportebat. distinc. lxxix. Imo habuit prærogatiuam à Christo. Idem in ca. à recta. xxiiij. q. prima. & principaliter Christus eidem primatum dedit, secundario verò concilia, vt in ca. dudum. iij. qōne sexta. Ideo inter omnes alias veneranda. Idem in cap. visis. xvj. qōne secūda. Et quoniam ista materia est amplissimè in locis hic ante allegatis ventilata, vt per Ioannem Ekiū Alemanum in suo tractatu de primatu Petri. vbi tenet & probat quomodo omnes ecclesiæ orientales etiam obedierunt ecclesiæ Romanæ: & etiam dixi suprà in quarta parte. Et de eiusdem præstantia, & de qua diu certauit cum ecclesia Hierosolymitana, scribit Polydorus de inuentoribus rerum libro quarto ca. septimo. Et eius autoritas satis probatur per Iudocum Clychthoueum in suo Antiluthero, & propugnaculo ecclesiæ contra Lutherum: ideo alter non insisto. Sed descendo particularius vidēdum est: an ecclesia sancti Petri sit maior q̃ Lateraneñ. Et videtur q sic, quoniam in ca. sanctorum. x. q. j. primo nominatur, Ideo dignior & maior videtur ex priori denominatione, de quo suprà in prima parte.

Secundò ex cap. dudum. iij. qō. vj. vbi dicitur q ecclesia Petri nomine suo cōsecrata & domino instituente, prima sit & caput cæterarum.

Tertio ex capitu. futuram. xij. qōne j. vbi dicit textus Constantinus vir religiosissimus fabricam templi primæ sedis beati Petri instituit.

In oppositum tamen arguit Ioannes de Turrecremata in dicto cap. sanctorum. & probat quatuor rationibus. q ecclesia beati Ioannis Lateraneñ. sit maior, & ibi soluit argumenta in contrarium, ideo ad illum recurre. Petrus venerabilis abbas Cluniaceñ. in suo tractatu de miraculis, laudat & extollit ecclesiam nostræ dominę, quæ dicitur maior extra multis, & inter alia ex quodam miraculo qđ dicit ibi fieri singulis annis in vigilia assumptionis beatæ Mariæ, vbi cerei per xxiiij. horas accensi non diminuūtur.

De ecclesia verò Constantinopolitana primum locum post Romanam obtinere videtur, vt in ca. Constantinopolitanæ. xxij. dis. & ibi Ioannes de Turrecremata. & de ea etiā & eius excellentia facit mentionem tex. in authē. vt determinatus sit numerus clericorum. coll. j. & vocabatur ecclesia sanctę Sophiæ, vt dicit ibi glos. in verbo, ecclesia. Excellentia autem illius ecclesiæ consistebat in multitudine seu numero clericorum qui erant nongenti quinquaginta: vt refert ibi gloss. in verbo, mensura. quæ pro hoc allegat l. non plures. C. de sacrosanctis eccle. quem numerum Iustinianus reducit in quadringētis vigintiquinq; & super centum existentibus his qui vocantur ostiarij. Nam sexaginta erant præsbyteri: dyaconi autem masculi centum, & quadraginta fœminæ, subdyaconi verò nonaginta, lectores centum & decem, cantores vigintiquinque. Ei, vt fertur, ob tantam multitudinem clericorum, ipsi diuisi fuerunt, ita q diurnum & nocturnum omni hora celebrabatur officium diuinum in dicta ecclesia: ideo laus perpetua dicebatur.

Sed ad templa, seu ecclesias materiales transeamus, quę & à poëtis & hystoricis plura excellentissima memorantur, vt templum Dyanæ æphesiæ, in quo fuerunt centum viginti septem columnę à singulis regibus factę sexaginta pedū altitudine inter quas xxxvj. cęlatę fuerūt miro artificio. Tēpli longitudo erat ccccxxv. pedū, latitudo verò ccxx. Et factū est à tota Asia ducentis & viginti annis: vnde inter septē orbis miracula propter operis magnitudinem & sumptū incredibilem annumeratum extitit.

Fuit templum Iouis Amonis qđ fuit insigne & sumptuosum ab Iarba rege Getulorū factum, in quo erant centum arę. vnde Virgilius.

Iarbas rex Getulorum
Templa Ioui centum latis immania regnis,
Centum aras posuit, vigilemq; sacrauerat ignem,
Excubias diuum ęternas.

De quo etiam meminit Martialis in suo primo epygrāmate. Item Virgil. scribit Dydonem fecisse templum Iunoni donis opulentum.

Aerea cui gradibus surgebant limina, nexęq;
Aere trabes, foribus cardo stridebat ahenis.

Refertq; Baptista Fulgosius lib. de dictis factisq; memorabilibus tit. de miraculis. c. de gēmis & c. qđ beneficia animalia, neq; muscę nō ineunt tricliniū ecclesię Aniciēsis in Auernia (que vulgò du puys dicitur) & si aliundè inferantur statim moriuntur, & in hoc laudanda est ecclesia, qđ veteres scripserunt Romę in herculis fanum, nec muscas, nec canes vnquam ingressos.

Sed ad magnificum illud templum Hierosolymitanũ, quod Deo omnipotenti Salomon anno regni sui quarto ædificari cœpit,& septem annorum spatio perfecit,annis verò ab ortu Adæ primi hominis tribus millibus centum & duobus sermonem conuertamus,cuius magnificẽtia & dignitas ab omnibus in hodiernum diem vsq; approbatur. Fuit autem sexaginta cubitorum in longitudine,& viginti cubitorum in latitudine,& triginta cubitorum in altitudine. Et porticus erat ante templum viginti cubitorũ longitudinis iuxta mensuram latitudinis templi,& habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi,fecitq; in templo fenestras obliquas: plura etiam alia mirabilia fuerunt in illo templo,vt describitur iij. Regum vj.& vij. cap. Nihilq; erat in templo,quod auro non tegeretur,vt ibi dicit.& in ca.gloria episcopi.ibi:neque verò.xij.qõ.ij. & amplè de excellentia & magnificentia illius vltra alios ponit frater Ioannes Ludouicus Viualdus de monte regali in suo opere regali.trac.de magnificentia Salomonis.& ibi probat septem rationibus,q; illud templum fuit nobilissimum,& quomodo fuerit formatum in modum pulcherrimæ ac fortissimę turris,& de illius pompa,& incredibili pulchritudine.& in officina Textoris in ca.alia opera & ędificia sumptuosa.in fine.vbi vltra alia laudat illud, dicens,q; imprimis à Salomone triginta hominum milia cędendis arboribus,vt Cedris & Cupressis sunt destinata ad illud ædificandum. Lapicidarum verò extiterunt octoginta milia. Inferioris structuræ materia erat ex candenti saxo. Trabes erant Cedrinæ, Cedrina concameratio auro illita,vt parietes omnes. Duo Cherubin ex puro auro,pauimentum petalis aureis instructum. Ianuæ vicenum cubitorum altitudine auro coruscantes. Ante vestibulum erãt duæ columnæ Aeneæ xviij.cubitorum altitudine, ambituq; duodenum. Altare fuit æreum denum pedum altitudine,longitudine duplo maiore. Item mensa vna aurea. Pphialę & paterę aureę decem milia, argenteæ quadruplo maiore numero. Clandelabra x. milia ex auro & argento fabrefacta,& istud est de templo artificiali seu materiali non spirituali,de quo habetur Ioan.ij.& j.ad Corinth.iij. quod est Christus. Fuit & dictum templum sub Dario reædificatum in omni gloria,vt patet Esdræ iij.c.vj.

Et per istud templum Salomonis & Ezechielis templum arduum & sublime, quod vidit Ezechiel in spiritu construendum,& admirabili exornandum decore,de quo Ezechiel.xlij.& per illud tabernaculum quod Moyses cõstruxit iubente domino.de quo Exodi xxv. Imaginata & figurata fuit ecclesia Christiana.

Templi verò quatuor partes esse dicuntur: Antica ad ortum,Postica ad occasum,Sinistra ad septẽtrionẽ, Dextra ad meridiem. Ita dicit Archidyac.in c.vniuersas.& est versicu.sub.c.placuit xvj.q.iij.& iam dixi suprà ista parte in consideratione quæ de quatuor partibus mundi loquitur: ibi etiam dicit, q; Moyses primus tabernaculum domino condidit. Salomon deinde templum quem refert Lucas de Penna in l.vniuersi.C.de fundis rei priuatæ lib. xj. Et ibi notat q; Christus ingressus Iesuralem primo templum adijt,vt habetur Math.xxj. Dans nobis formam religionis,vt quocũq; imus primo domum orationis si ibi est,adeamus,& per orationes deo nos cõmendemus: post ad agenda negotia secedamus,vtinam istam instructionẽ sectaremur omnes.

Templum verò fuit Lugduni ab vniuersis Gallis,teste Strabone in iiij.communi impensa designatum & extructum & Augusto Cæsari dicatum: ante tamen hanc vrbe constructum,vbi fluuiorum scilicet Araris & Rhodani est coitio,vbi nunc est abbatia Attanacensis,quod vnà cum tota regione (Autore Seneca ad Lucillũ) fatali igne,quo & Colonia vrbis,videlicet tempore Senecæ exustum est. Et de excellentia huius ecclesiæ Lugduneñ.vide Campezium in suo tractatu de antiquitate vrbis Lugduneñ.c.ij. & in c.iij.ponit de claris Lugduñ.

De pluribus alijs templis,vt Vulcani, Cereris, Palladis,& Panos scripsit Celius libro antiquarũ lec.xij.c.lxj. cum sequenti.

Item de illis templis quæ olim fuerũt Romæ Blondus loquitur in libro primo de Roma triumphãte.& in libro de Roma instaurata libro iij.dicit nullum in tota vrbe ędificium facilè reperiri maiori sumptu,maioriq; rerum preciosissimarum apparatu, quàm templum pacis extructũ: de quo diuus Hieronymus in expositionibus Iohelis prophetę sic ait. Vespasianus & Titus Romæ templo pacis ædificato,vasa templi Ierosolymitani,& vniuersa donaria in delubro illius cõstituerũt. Omitto q; Galeacius Maria vicecomes superbissimum templum prope Papiam ordini Carthusiensium ingenti impensa fabrefecit.

Crederem & fortè non temerè templum sanctæ Sophię Constantinopoli olim à Constantino magno extructum, fuisse excellentius post templum Salomonis regis filij Dauidis. Nam dicitur maior ecclesia, sanctissima, & mater ecclesiarum imperij,vt est textus in authen.vt determinatus sit numerus clericorum.§.j.colla.j. Nec potuissent contineri tot & tanti viri ecclesiastici,de quibus suprà,nisi fuisset amplissimum & spaciosissimum. Et lib.j. chronicarum Reginonis dicitur. Extruxit quoq; Iustinianus Constantinopoli templum,cuius opus intantum cũcta ædificia excellit,vt in totis terrarum spatijs,huic simile non possit inueniri.

Apud nos ecclesia diuę virginis Mariæ Parisiensis est maior & excellentior alijs in sua structura, habens duas immanissimas turres,quas omnes admirantur.

Quis tamen primus condiderit tabernacula,delubra, aut deo vero templum fecerit,vide amplè per Polydo.de inuentoribus rerum libro iij.ca.ix.& lib.v.ca.vj.& eodẽ lib.v.c.j.scribit vnde consuetudo sit exornare templa,diebus festis,auleis,varijsq; arborum frondibus,floribusvẽ, ac in illis offerre candelas cereas,cereosq; ac cereas imagines. Item accendere lampades,tabellasq; ponere, quibus miracula à diuis facta repræsentantur.

Sexagesimatertia consideratio,quę inter sacellas seu capellas sit excellentior inquirit. Inter cætera iure cautũ est q; capella ducis Burgundiæ in vrbe Diuionensi extructa,ab antiquo est multum priuilegiata à summis pontificibus, Quoniã nõ subijcitur,neq; episcopo Lingoneñ.(in cuius diœcesi est sita) neq; alijs episcopis aut archiepiscopis,sed habet suũ decanum superiorẽ immediate summo põtifici subiectũ,cũ toto collegio.de quo scripsit Inno.tertius episcopo Lingoneñ.vt in c.cũ capella ducis Burgundię de priuilegijs,extra. Ideo videtur dicendum, q; Decanus illius propter talẽ exemptionẽ post episcopos in tota Gallia debeat sedere in altiori loco,vbi congregarẽt,etiã cum abbatibus,quoniam exempti præferuntur cęteris.facit.c.per tuas.iuncta gl.in verbo,subdyaconatus,extra de maioritate & obedientia.quę dicit q; episcopi exempti,id est papę immediatè subditi in cõcilio generali vel synodo, sedere debent in altiori & meliori loco q̃ nõ exempti. Ad

idem

idem tex.in c.vt apostolicæ.de priuileg.in vj.vbi habetur ꝙ Abbates exempti in concilio prouinciali & synodali possunt vti mitra aurifrisiata.sed non exempti albam & planã deferre debent.facit etiam c.dignum.de celebratiõe missarum.in clemen.vbi clerici commensales & domestici cardinalium & episcoporum sic priuilegiantur,vt illas horas vel illud officium quod ijdem cardinales vel episcopi dicent,licitè dicere possint.

Ex quibus exemptione & priuilegio eidem capellę cõcesso videmus,ꝙ Decanus dictæ capellæ Diuioneñ.incedit in pompis seu rogationibus & generalibus processionibus cum abbatibus monasteriorum sanctorũ Benigni ordinis sancti Benedicti,& Stephani ordinis canonicorũ regularium sancti Augustini,sitorum in dicta vrbe.Nam isti tres simul incedunt:imo Decanus præfatus est in medio illorum abbatum.Ex quo digniorem locum habere dicitur,per ea quæ supra scripsi in prima parte,in xiij.cõsideratione.imo etiam in conuocatioe trium statuum patriæ Burgundiæ vidi decanũ dictæ capellæ pręcedere Decanos ecclesiarum cathedralium.Item etiam dicta capella est sumptuosa,excellenti & magnifico ædificio cõstructa,vt nulla ei æquiparari possit in longitudine,latitudine,& altitudine,& potius digna est dici cathedralis.In ea nempe constituti sunt canonici vigintiquinq;,inter quos est principalis dignitas quę est Decanatus,& tres alię inferiores,vt Cantoria,Præpositura,& Thesauraria.Etiam plures capellani habituati numero totidem,optime præbendati,ita ꝙ habent in redditibus annuis,saltem quisq; canonicus pro præbenda ferè summam ducentum librarũ.Musici ibidem canorosi plures non sine magna impensa sustẽtantur.In ea fit diurnum & nocturnum officium ritè vt decet:& quotidie celebrantur ordinariè octo missæ solennes & alta voce,demptis his quæ extraordinariè dici possunt. Celebrior tamen est missa ordinaria illius ordinis militaris,qui vocatur ordo velleris aurei(hoc est Lordre de la thoison dor) à Phillippo duce Burgundiæ prius institutus,quia concentu iucundo & musico celebrantur.Sunt et plures capellaniæ eadẽ capella ornatissimè & optimè fundatæ,& in fundatione illius vnusquisq; pauper sacerdos, qui ad hanc capellam accedit,& vult ibi celebrare,habet duos solidos Turoñ.pro missa ex pecunijs collegij dictæ capellę.Et quia se offert materia,ideo nõ erit alienum bullæ tenorem super ędificatione dictæ sanctæ capellę Diuioneñ.cum priuilegijs eiusdem hic inserere qui sequitur.

Alexander Episcopus seruus seruorum dei.Dilecto filio Hugoni duci Burgundiæ salutem& apostolicam benedictionem.Petitionibus nobilium & potẽtũ virorũ,quæ rationi &honestati noscuntur inniti,animo nos conuenit placido condescendere,& eas libenter & efficaciter exaudire,vt ad ecclesiarum commodum feruẽtius accedantur,cũ in eorũ iustis petitiõibus ab apostolica sede facilè se nouerint exaudiri.Inde est ꝙ deuotiõis feruore & instantia tuæ petitionis inducti,fundũ quem apud Diuionem pro ecclesia & officinis eius ædificãdis,beato Petro ac nobis liberaliter obtulisti,in ius & proprietatem nostrã & ecclesię Romanæ recepimus.Et ibidẽ ecclesiã cõstruendi,quę soli Romano põtifici debeat respondere,Tibi facultatem & licentiam indulgemus.Autoritate apostolica prohibentes,ne cui episcopo vel alij ecclesiasticæ personæ liceat quicq; iuris sibi in eadẽ ecclesia vel clericis eidem ecclesiæ seruientibus vendicare.Datum Tusculañ.vj.idus Nouembris.

Anno verò domini 1192.obijt illustrissimus princeps Hugo dux Burgundiæ fundator & ędificator prædictæ sanctę capellæ Diuioneñ.anima eius in pace quiescat.

In ea enim deuota capella etiam reposita est illa sacratissima Hostia,etiam non corrupta quæ fuit à perfido Iudęo gladio perforata,ex qua tũc miraculosè sanguis exijt: vt & nunc signa & notę in ea extant,quæ & miraculis pręfulget,& ad quam causa deuotionis magna & alacris concurrit turba.Bullam autem super missiõe dictæ sacrę Hostiæ ad illustrissimum principem Philippum ducem Burgundiæ his addere volui,in testimonium prædictorum, cuius tenor est talis.

Eugenius papa quartus,dilecte fili salutẽ & apostolicã benedictionẽ.Singularis deuotionis zelus quẽ ad fidẽ catholicam,& sacramẽtũ passionis domini nostri Iesu Christi gerere te videmus,merito nos inducunt:vt ea tibi cõcedamus,quæ deuotionẽ tuam,& aliorũ Christifideliũ valeant augere.Tuis igitur in hac parte deuotis supplicationibus annuentes tibi hostiã quãdam sub imagine saluatoris in trino sedentis mirabile sacramentũ Dominici corporis multis in locis à vesana cuiusdã feritate gladij ictibus perforatã,& ex eo sanguine respersam,in locis præfatis, quę in sacrario nostro erat recondita,tuę pię deuotioni cõcedimus,& donamus.Volentes & mandantes tibi,vt eã in aliqua ecclesiarũ quas possides,aut in alio loco celebri, cũm eo honore & reuerentia recõdas futuris temporibus venerandam,prout tanti sacramenti maiestas,& magnitudo requirit.Datum Romę apud sanctum Laurentium in Damaso sub anulo nostro secreto.die xxvij.mensis Septembris.Pontificatus nostri anno tertio.

Nolo te latere,ꝙ in castro Diuionensi est sepulchrum cuiusdã senatoris Diuioneñ.nomine Hylarij,qui fuit ita castus,ꝙ cũm post eius mortem vxor eius amoto coopertorio in eius sepulchro poneretur,visus est leuasse dextrã qua ceruicem vxoris amplexus est,vt refert Grego.Turoñ.in libro suo in gloriam confessorum c.xlij.

Sexagesimaquarta consideratio de pinnaculis templorũ,quę campanilia dicta sunt,& de excellentia nonnullorũ tractat.Et re vera multa loca lustraui in Gallia & Italia,& plura campanilia vidi,& de pluribus plures interrogaui,tamen ex relatu non accepi excellẽtius fore in Europa campanili ecclesiæ sancti Lazari Heduẽñ.de qua suprà satis propè in lx.cõsideratione dictũ est.Quippe est valde sumptuosum,& vltra alia extollendũ ex eius fundamentis,precipuè verò altitudine.Fundatur eñ super quatuor colũnis,seu pilis,aut pilearibus lapideis in medio chori dictæ ecclesię existentibus,quę grossitudinis sunt tantum in omni quadratura octo pedũ.Altitudinis verò xxxvj.vel vltra,cubitorum fornice distincta.in summitate verò dictarum quatuor pilarũ,& super illis constabilita est turris quadrata,altitudinis xx.cubitorũ habens deambulatoria ampla miro artificio cõstructa,deinde in acutiem & fastigiũ ducitur,habens formã Pyramidis quadratã octo quadraturis admirãdę structuræ vltra omnem excelsitatẽ quę manu fieri posset,& quęq; quadratura compacta est lapidibus quadratis artificio sumptuoso in modũ cristarum factis per quas posset ascendi ad summitatem vsq;,& dicta Pyramis est fere altitudinis tercentum cubitorum.

In eo sunt viginti campanę & vltra,quarum duæ sunt magnæ molis,vna ponderis est xviij.milium,altera vero xvj.sonus autem dum pulsantur,est consonantiæ & concordiæ,tantę,vt musicam ipsam redolere videatur.

Vnum pręterea addo,quod & ad cultum ciuitatis no-

stræ facit (licet curiosius nostra, & non extera scrutari forte dicar) sed cum veritate enarrare possum, quod sentio. In nostra quippe ciuitate est etiam ecclesia diuæ virginis Mariæ collegiata, de qua suprà in d.lx.cõside. dixi ab excellẽtissimo domino Nicolao Rolin, olim cãcellario Burgundiæ, ciue nostro cõstructa & dotata ex tribus mille libris Turoneñ. ex redditu annuo ꝑ xij. canonicis & xxiiij. capellãis, quorũ superior Præpositus vocatur, & sunt exempti à iurisditione episcopi Hedueñ. in qua ecclesia ęrigitur aliud campanile ligneum sumptuosum fundatũ super turri lapidea quadrata, quæ eleuatur supra tectũ dictæ ecclesiæ, & ibi sunt ambulacra ornatissima plumbata, auro illita, & ibi est horologiũ magnificum, desuper attollitur dictũ pinnaculum in acutiẽ in formam pyramidis altitudinis ccc. cubitorum & vltra, tegulas habẽs deauratas mirabili impensa & ornatu ordinatas, & dicta duo campanilia ita sunt sumptuosa, magnifica, & excellentia, ꝙ bonę memoriæ rex Ludouicus xij. hanc ciuitatem vocabat, la ville aux beaulx cloyschez. & pluries dixit, ꝙ non erant similia campanilia in toto suo regno.

Sexagesimaquinta cõsideratio sit de castris, in quibus solent habitare apud nos principes, & nobiles, & sæpius fiunt in limitibus prouinciarũ ad tuitionẽ & protectionem illarũ, vel vt habitantes in eis nõ euagentur, imo ibi sint sub quadam custodia principum. Ideo castra à castro castras dicta sunt, quia in eis voluntas vel licentia inhabitantium castratur, ne passim vagari liceat, & pateant hostibus. eadem ratione dicũtur castra in expeditione militari, tamen in plurali vel quia tanq̃ casti debẽt ibi viuere, vnde intrare castra fœminis non licet. Deutero xxiij. Quãdo ęgressus fueris contra hostes tuos in pugnã custodies te ab omni re mala, si fuerit inter vos homo qui nocturno pollutus sit somno, ęgredietur extra castra, & non reuertetur priusq̃ ad vesperã lauetur aqua, & infra. Dominus deus tuus ambulat in medio castrorum vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos, vt sint castra tua sancta, & nihil in eis fœditatis appareat, nec derelinquat te. In his enim castris castratur libido, vel licentia vagandi, ideo castri debẽt ibi viuere, cum luxuria vires eneruet. Vnde meretrices ab exercitu submouentur, quibus castra militum intrare non licet, vt dictum est, & in ix. parte, in xxxiij. consideratiõe. hodie verò castra militum scortis repleta sunt contra disciplinam Metelli, & minoris Aphricani. Adeo ꝙ facilius & frequentius Thaydis castra, q̃ Hannibalis videmus euerti. vt scribit Gullielmus Benedicti in sua repetitione capitu. Raynutius in verbo, cuidam Petro tradiderunt. numero lxxiij. extra de testamentis.

Vel castrum dicitur, quia in loco alto situm est à casa alta, vt dicit Lucas de Penna in l. sicut fieri. C. de erogatione militaris annonæ lib. xij. vbi est tex. quomodo annonæ militares sunt in castris deferendæ pro exercitu principis, quod pluries videmus obseruari in castro Diuionẽsi, & Belnensi. Et talia castra possunt tantum possideri, & haberi à principibus, vel ab his quibus ascripta sunt, & data à principibus, vel ex antiquitate. Ita ꝙ si priuatus, vel castellanus non miles in his locis fuerit detentator inuentus, capitali scientia cum publicatione bonorum plectetur. l. quicunq; castellorum. C. de fundis limitrophis libro xj. & ibi Lucas scribit, ꝙ talia quæ sunt regalia, & alia iura regalia peti possunt à possessoribus, qui habẽt ex priuilegio, et quomodo docere debent de eorum priuilegio contra l. cogi. C. de petitio. hęreditat. & , vt ait, est magna pręsumptio contra illos qui habuerunt aliquam administrationem à principe, vt sunt officiarij, qui post eorum officia absoluta reperiuntur habere aliqua iura principum, præsumptio est contra eos, ꝙ debent docere de titulo. quoniam, vt cõmuniter officiarij in his sæpius malignantur. Sicut etiã esset præsumptio contra illos priuatos qui possiderent aliquas decimas vnius beneficij curati, si eorum prædecessores tenuissent illud beneficium curatum. Nam hoc casu tenerentur docere de titulo propter præsumptionem existẽtem contra eos & eorum incapacitatem, sicut est in priuato qui tenet iura principum: quia ex quo non potest possidere nec præscribere, ideo semper tenetur docere de titulo: vt ibi amplè scribit Lucas, ad quem recurre. & ibi in fine quærit, an concesso castro per principem videatur concessum merum imperium quod ibi habebat: sed quia nõ quadrat & dixi in commentarijs nostris super consuetu. ducatus Burgundiæ in rubr. ad initium versi. iurisditio. in fine. ideo non insisto.

De forma verò & dispositione castrorum militarium apud Romanos, lege Blondum libro vj. de Roma triumphante, vbi etiam scribit castra vtplurimum quatuor habuisse portas.

Aduerte ꝙ in legato castri veniunt arma quæ ibi ponuntur ad defensionem castri, vt tenet in terminis Oldra. consilio suo clxiij. & Martinus Laudensis in tracta. de castellanis & castris arti. iiij. vbi corruptè allegat Oldra. & ibi plura scribit de castris quæ sunt singularia, sed nihil ad rem faciunt. Sed redeundo ad intẽtum videamus quòd castrum sit excellentius. Certum est enim multa esse castra in Gallia, in Italia, in Hispania, & Alemania, & in tota Europa, & multi principes seipsos delectauerunt in construendis pluribus castris. Et inter alia duo reperiuntur excellentissima, quorum vnũ ædificij sumptuositate, & cõstructionis forma, & mirabili impẽsa laudari debet, de quo Phippus Bergomas lib. xiiij. sui supplementi chronicarum ait, ꝙ Ioannes Galeatius in Papieñ. sua vrbe inter cetera castellum, siue regiam domum incredibili pulchritudine et impensa extruxit, in quo & bibliothecam condidit in qua tantam librorum copiam contraxit, quãtam alibi se vnq̃ vidisse meminerit. & qui viderunt, testimoniũ perhibeant de excellẽtia illius. In medio quippe illius est curia in quadro disposita, cuius longitudo, & latiduto æqualis est ab vtraq; parte pro cursu (vt dici solet) vnius lanceæ militaris, & quatuor partes quadratæ æquali ædificio sunt constructæ: patent vndiq; deambulacra, hoc est gallariæ, latitudinis xxx. pedũ singulæ, cameræ, & aulę, & (vt verius dicam) tota domus est depicta intus excellẽti & singulari pictura ex auro purissimo, & azureo ęminenti. In qualibet parte est aula ampla & superba, & hincinde cameræ decenter distinctæ. stat & castrum pro media parte & à parte meridionali in ciuitate, à parte septentrionali extra ciuitatem. Est porta singularis & ęminens qua ingreditur in legorarium, viuarium, seu conseptum principis vulgò parcum, vbi sunt tres domus excellentes pro solatio principum, & in eo includuntur omnis generis animalia fera, & est longitudinis v. milliariorum, & latitudinis duorum & vltra. & ad vnum angulum illius septi conditũ est excellentissimum cœnobium Carthusiensium. Et ibi in multis locis sunt aquę irriguę, nemora, prata, & agri feraces & fructiferi, quæ non sunt modici redditus. In eo & iuxta castrũ sunt lauacra lapidea ęlegantissima, in quibus infunditur & exhauritur aqua ad libitum pro lauacro nobilium, &

dominarum

dominarum. fossata illius castri ex lapidibus quadratis cõstructa sunt, multum lata & profunda, in quibus neutiq̃ aut raro deficit aqua discurrens.

Aliud est castrum nostræ ciuitatis Heduẽn. & est tertia pars bona ciuitatis, & est situm in parte superiori, in quo sunt tres magnificentissimæ ecclesiæ, seu templa, scilicet sanctorum Nazarij & Celsi, & est illa primaria, & originaria cathedralis, & sub ea est ecclesia parochialis sancti Ioannis in crotta. Alia est eclesia diui Lazari (quẽ Christus à morte suscitauit) quæ fuit capella: sed hodie locum cathedralis obtinet, & in vtraq; celebratur officium diuinũ singulis horis. Et numerus clericorum ibi deseruientium est, Episcopus cũ octo dignitatibus. lij. canonicis. & lxxx. capellanis & habituatis. Alia est ecclesia collegiata & parochialis diuæ virginis Mariẽ, in qua sunt xij. canonici, cũ Præposito. & viij. capellanis. Etiam est & alia ecclesia parochialis sub titulo sancti Quintini, cuius sum parochianus, & de his ecclesijs latè hic ante dixi in lx. consideratione. In isto castro etiam est palatium episcopale excellens, amplum, & magnificum. Est & domus seu palatium Rolinorum superbum vltra centum domos tam canonicorum, q̃ ciuium maiorum inhabitantium optimè constructas, & magno sumptu, non computatis alijs paruis domicilijs. Quibus consideratis non reperies tam latum, neq; tam opulẽtum castrum in tota Gallia, ideo inter alia sum mè laudandum est.

Domini de Ambasia tẽporibus quibus floruerunt in Gallia plura castra excellentia construi & ædificari fecerunt, vt reuerendissimus in Christo pater dominus Georgius de Ambasia archiepiscopus Rothomageñ. Cardinalis & legatus de latere in Francia, castrum de Gallione in diœcesi sua Rothomagensi. Alius frater episcopus Pictaueñ. castrum de Diany prope ciuitatem. Alius frater episcopus Lingoneñ. dux & par Franciæ castrum de Mussy in diœcesi Lingoneñ. Alius & quartus frater episcopus Albigeñ. vnum castrum in sua diœcesi. Quintus eorum frater episcopus Claromonteñ. & Abbas Cluniacensis. aliud castrũ in Aruernia, & sua diœcesi, quæ omnia sunt excellentissima & superba mirabiliq; pulchritudine et impensa fabrefacta. Magnificus dominus Carolus de Ambasia gubernator Mediolani, & locumtenens regius in Italia, nepos prẽdictorum, cui assidebam pro magistro requestarũ, castrũ de castro Millano sumptuosa structura ẽdificari fecit. Et fortè, castrum Ambasiacum, quod est excellẽtius castrum & amplum q̃ sit in Gallia, ab eorum antecessoribus constructum est (cũm inde nomen sortiti sint) hodie tamen id castrum est regis Franciæ, qui & multa alia castra excellentissima in suo regno habet, vt est castrum in nemore Vicennæ, non procul à ciuitate Parisiensi. Item castrum sancti Germani en lays, distans vij. leucis à dicta ciuitate. Et in ea ciuitate Parisiensi sunt tria, vnum vulgo Lupara dicitur. Aliud Bastilda, & vt autor est Gaguinus libro ix. de gestis Francorum, vbi de rege Carolo v. meminit. vbi ait. Erat his diebus Parisij regius præpositus. Hugo Aubriotus, qui propugnaculum (cui Bastilda nomen est) ad diui Antonij portam extruxit, sumptu ex ea pecunia facto, quam Parisiorum communitati Carolus donauerat. Et aliud castrum dicitur rex Castrorũ, & est prope domũ de Borbonio. & hoc fortè, quia omnia ferè alia castra regni sunt de feudo illius castri. Apud nos verò excellens est castrũ dictum Dargilly, nõ procul ab vrbe Belnensi, ad quod principes venãdi causa sæpe se conferunt.

Sed inter fortissima castra est castrum Mediolani in porta Iouis, ideo arx Iouis dicitur. Alia tria multum fortissima & ferè inexpugnabilia sunt & ĩ hac patria, scilicet castrum Auxone supra Ararim, Diuionense, & Belnense: etiam castrum de Vergy, & de Salione ducis. etiam castrũ de Grancy, quod cõpetit dominis de castro Villano. Fertur & in comitatu de Rossillon esse castrum fortissimum, quod vulgò Saulse dicitur, & hæc referre sufficiat, cũm nõ sint magnæ vtilitatis: sed pro complemento materiẽ quã assumpsi in mediũ allata sunt, & diuersa iuuant. Nec semper grauibus sententijs ingenium torquendum est, et scribendum est vt res expostulat.

Sexagesimasexta consideratio sit de laude & excellentia quorũdam theatrorum, & amphiteatrorum. Theatrum enim est ædificium in hemycicli. i. circuli medij speciem factum, ad videnda spectacula. Latinè visorium seu speculatorium dicitur. Amphiteatrum verò locus etiam erat spectaculorum. i. ludos spectandi gratia ædificatus, forma rotunda veluti ex duobus constans theatris, vulgò apud nos, eschafault, dicuntur. Cõsuetudo istorũ à Græcis sumpta est. Nam cũm agrorum cultores feriatis diebus diuersis numinibus per pagos celebrarent, aut inumbrationis causa tabernacula à rusticis cõposita sunt, vbi prius carmina incondita decantabant. Athenienses, deinde Romani hoc in vrbanum spectaculum transtulerunt. Theatrum ita dispositum erat, vt à fronte inter duo cornua scena esset, in circumferentia hemycicli erant gradus ita dispositi, vt altiores in ambitu semper excrescerent. In his plebs promiscuè sedebat, quibus non erat sedendi locus, hi stantes in cauea sedebant. Caueæ theatrorum nullis fornicibus obductæ, velis tegi solebant. Primus omnium Q. Catullus, teste Plinio in xix. Linthæis in theatro vmbrã fecit. Primus etiam Byssina vela in theatrum ducit. Principio temporaria fiebant theatra. Primusq; M. Aemilius Scaurus, Syllæ priuignus in edilitate sua triginta tantummodo diebus scenicorum ludorum theatrum duraturum extruxit, opus (teste Pli. libro xxxvj. c. xv.) maximum omnium, quæ vnq̃ fuere humana manu facta. Scena habuit columnas marmoreas trecentas sexaginta, duodequadraginta pedum altitudine. Signa inter colũnas ærea tria millia. Summæ columnæ tabulis erant inauratis. Pars scenæ inferior erat è marmore, media è vitro. Cauea ipsa octuaginta hominum millia capiebat. Caius verò Curio theatra duo fecit temperaria amplissima è ligno, quibus inter sese auersis ne inuicem obstreperent scentæ & repente circũactis ac cornibus inter se coeuntibus faciebat amphiteatrum, & gladiorum spectacula ẽdebat.

Mausurum verò theatrum ex quadrato lapide quod xl. millia hominum capiebat, primus Romæ construxit Pompeius magnus, propter quod Cornelius tacitus incusatum eum fuisse à senioribus scribit, quòd mansurã theatri sedem posuisset. Cũm antea subitarijs gradibus, & scena in tempus structa foret, sed parsimoniæ consultum, q̃ perpetua sedes theatro locata esset potiusq; immenso sumptu singulos per annos consurgeret ac strueretur. Cuius exemplar ex eo quod Mytilene erat, post deuictum Mithridatem sumpsisse, testis est Plutar. Nero princeps nobilibus Germanis populi Romani magnitudinem ostensurus eos in hoc theatrum populo plenum introduxit. Idem etiam alias insano sumptu inaurauit, vt in eo Tiridatem Armeniorum regem excipiet. Amphiteatri verò molem primus in campo Martio posuit C. Iulius Cæsar, quam

paulo post Augustus mausoleum ædificaturus destruxit, vt ait Blondus libro iij. de Roma instaurata, vbi multa de materia præsenti. Qui & ipse (autore Suetonio) Amphiteatrum destinauit media vrbe, quod à Vespasiano cõditum fuit, & à Tito consecratum. Id tamen Domitianus ad gloriam suam referebat iactare in senatu solitus, & patri se & fratri imperium dedisse, quapropter omnibus operibus quæ post mortem illorum, vel restituit, vel perfecit, suum dumtaxat titulum addidit, sine vlla pristini autoris memoria. Hinc illi de hoc amphiteatro Martialis in principio sui operis adulatur dicens.

Omnis Cæsario cedat labor amphiteatro,
Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

Quod tamen non puto esse laudãdum, cùm fuerit alienę laudis occultator, & sic par furi.

Nos autem Hedui anno domini millesimo quingentesimo decimosexto excellens & magnificum amphiteatrum in campo sancti Lazari (qui est in medio ciuitatis nostræ) construximus, & erat è ligno quadrato, artificio solenni fabrefactum impensis ecclesiæ, & ciuium, nec in Gallia fuit simile. Ducentenarias enim cellulas cum quadraginta in superiori parte habuit: parietibus è ligno inter medijs diuisas, & tabulatis coopertas, quę loca erant viris ecclesiasticis, nobilibus, senatoribus, equitibus, & gentibus ciuiũ patricijs. In caueaverò seu inferiori parte, erant gradus & sedilia ita disposita, vt altiora in ambitu semper excrescerent, vbi plebs promiscue sedebat. Quę habuit & velaria linthea quibus substantes seu subsidẽtes adumbrabantur, & ne à pluuia offenderentur. Etiam ludẽtes in medio caueæ, seu theatralis scenæ, ijsdem tantum tegebantur quos fossa aquis vallata, & alijs obstaculis à plebeis discriminabat. In eo amphiteatro lxxx. millia hominum non grauate collocari poterant, & quia indicta fuerant spectacula finitimis, spectatores prope infiniti affuerũt, quę spectacula fuerunt excellentissima causa diui Lazari patroni Heduorum facta. vbi vita eiusdem dignis versibus, non ad pompam, sed ad diuinæ maiestatis laudem, & beati Lazari, vehementissime, & gratis, quatuor diebus recitata fuit. Vnde à deo datum est, vt nulla exibilatio, nulla plebis consternatio, aut derisoriè quid gestum fuerit. & licet nocte pluebat, tota die tamen nulla aëris serenitas maior ijsdem diebus visa fuit, de quo aliquid iam suprà tetigi in lx. consideratione. & in præcedenti parte, in lij. consideratione.

De theatris etiam vide per F. Patritium, de institutione reipublicæ, libro viij. titulo xiiij. vbi dicit, quòd locus pręstantior in theatro est orchestra, in qua sedibus loca senatorum primariorumq; ac honoratiorum magistratuum designabantur, inde omnium agentium gestus spectari possent. Item liberarum sociarumq; gentium legatis, quas postea vetuit Augustus in orchestra considere, quòd quosdã libertini generis mitti deprehendisset. Nam nobiliores & honestiores personę officio legationis fungi debent, vt in lege sciendum. in principio. ff. de legationibus. & legati seu ambassiatores debent esse homines magnæ autoritatis, vt dicit Do. de sancto Geminiano in capitu. ad apostolicæ. de senten. & re iudicata. in vj. saltem quando pro arduo negocio destinantur. facit c. estote. j. q. j. Quod autem senatus à populo discretus ludos spectaret, eius rei teste Liuio. in quarta de bello Macedonico, & Pu. Scipio ille Aphricanus, & Valer. Sempronius longus consules primi autores fuerunt, Quod & vulgi animum auertit, & fauorem Scipionis magnopere quassauit. Valer. autem maximus libro ij. titu. de institutis antiquis. hoc ex sententia posterioris Aphricani actum esse narrat.

Sexagesimaseptima consideratio ad excellentias Palatiorum stylum cõuertit, quę sunt propriè domus principum, in quibus iurisditiones eorum exercentur. Et dicũtur ædes consecratæ, quę ab omni priuatorum vsu, & cõmuni habitatione excipiuntur. l. vnica. C. de palatijs & domibus dominicis. libro xj. Et est regaliæ habere palatia in ciuitatibus, vt in titulo. quæ sint regaliæ in vsibus feudorum. & lege fin. C. de officio rectoris prouinciæ. & lege quicunq;. C. de operibus publicis. Ideo dicit Lucas de Pęna dicta lege vnica. quòd existentibus in ciuitatibus Palatijs consuetis, seu publicis, nõ debent iudices priuatorum domos ad habitandum, veluti publicas vendicare. & ibi dicit, quòd Palatio regio non debent adhærere ædificia priuatorum. d. l. quicunq;. facit. c. nulla. & ibi gloss. xij. q. j. sed debent distare spacio quindecim pedum. lege si cui. C. de ædificijs priuatis. Et, vt dictum est, in magnis ciuitatibus debent & solent esse Palatia principum, vt in ciuitate Romana sunt multa Palatia tam summorum pontificum q; Cardinalium. Et inter alia Simachus papa primò fecit Palatium sancti Petri, vt dicit Blondus de Roma instaurata. libro j. numero l.

Nicolaus quintus in Vaticano pontificale Palatium sumptuosissimè extruxit, & murorum ingentem molem ibidem inchoauit, quibus coerceri hostes possent, ne pontificis ædes diripere possent.

Eugenius quartus Lateranense palatiũ instaurauit, teste eodem Blondo eodem lib. numero xxxv.

Est & aliud Palatium nobile sancti Laurentij in Lucina, quod ob magnos fornices & amplissima fundamenta super quibus ædificatum est, partem operum Domitiani arbitrantur, & id ad annum salutis trecentesimum supra millesimum à cardinale Anglico in prædictis Domitiani operum ruinis ædificatum Ioannes Cardinalis Rothomagensis multa impensa adauxit, quod nuper Ioãnes ex gallijs Picardus cardinalis Morinensis (cùm in eo habitaret) tanto ampliauit ornauitq; impendio, vt nullam pręter põtificale Palatium sancti Petri domum vrbs Roma nunc habeat pulchriorem, vt refert idem Blondus libro secundo, numero xv.

Benedictus papa xj. Tholosanus in Auenione Palatium superbum, seu pontificias, & quidem celebres ædes cum turribus & pomerijs ædificauit.

Plura sunt excellentissima palatia in Italia, vt Mediolani, vbi est Palatium principis in quo exercetur iurisditio Capitanei iustitiæ Mediolani, & plurium aliorum officiorum, in quo mansi assidendo Capitaneo dictę iustitiæ.

Bartholomęus de Saligniaco in suo itinerario terrę sanctæ. ij. capite primi tomi, laudauit Palatium Venetorum, quo dux, senatus, ac pretor ius dicunt, sumptu nedum ducali, & senatorio, sed Regio & Imperiali resplendet: admirationem (vt idem refert) ferè excedit, quòd medio Palatio fons patet, septus in modum cisternæ, è quo si haurire velis gemina tibi cytula opus est, altera solida altera perforata, quarum hæc per tenue foramen guttatim fontalem aquam imbibit, illa haustam largiore riuulo in fontis orificium euehit.

Sed inter alia palatia Galliæ palatium Parisiense est excellentius, tam lõgitudine, & latitudine, seu magno spacio terrę, quàm in ædificijs sumptuosissimis & amplis, nec

nec solum palatium dicēdum est, sed oppidum magnum visu esse iudicares propter multitudinem ędificiorum (vt ego ipse oculis vidi) eius tamen excellentia potius consistit, cùm in eo exerceantur variæ iurisditiones pro administranda iustitia, & ibi cōueniant singulis diebus non feriatis, duo aut tria millia hominum, tam pro iurisditione exercenda, quàm pro iustitia consequenda: præcipuè in suprema parlamenti curia, quæ distinctas & diuersas habet cameras, vt ante scripsi in vij. parte, in ix. consideratione. & de quibus hic amplius referam.

In illa etenim curia parlamenti primo est magna camera vbi patroni agunt causas. In qua assistunt xxx. consiliarij cum duobus præsidentibus, vt communiter primo & secundo. Secūda est quæ vulgo dicitur, la tournelle, vbi deciduntur causæ criminales, & in ea assistunt plures consiliarij, numero xx. cum alijs duobus pręsidentibus, tertio scilicet & quarto. Etiam habēt cameras distinctas duo aduocati fiscales, & procurator generalis. Item tres grapharij, ciuilis, criminalis, & præsentationum. Item xij. admissionales, seu ostiarij. Sunt etiam quatuor notarij signātes loco grapharij in eius absentia, qui & cōsilio adesse valēt.

Et in ipsa curia sunt centum consules ordinarij ab antiquo constituti. Et à paucis annis à rege nostro Francisco j. creati sunt alij xx.

Alia est etiam camera Requestarum dicta, vbi assistūt octo ex præfatis consiliarijs, inter quos vnus pręsidet, qui Præsidens requestarum vocatur: & non simpliciter præsidens, cum non maiorem habeat potestatem in alijs cameris quàm vnus ex consiliarijs illarum. Et in huiusmodi camera deciduntur causę curialium priuilegiatorum in actionibus personalibus, & possessorijs. Et est iurisditio istorū distincta à curia Parlamenti, cùm ab eis ad curiam appelletur, & sic sunt inferiores.

Est & alia camera, quæ dicitur camera inquestarum, & in hac etiam sunt duo pręsidentes, non tamen simpliciter, sed cum adiectione. In ea est certus numerus consiliariorū scilicet xx. qui tātum decidūt processus & causas factas in scriptis, & vbi factæ sunt inquestę, & quæ placitando, & publicè declamando decidi non possunt absq; visiōe processus. Et ista est curia Parlamentalis, licet videatur ꝙ camera requestarū non debeat dici de Parlamēto, ex quo de illa ad Parlamentum appellatur.

Alia est & tertia iurisditio in ipso Palatio, & in magna illius Aula iurisditio dominorū generalium impositionū, dicta vulgò Les generaulx des aides, & est vna curia suprema, cùm de illis non liceat appellare ad aliam supremā Curiam. Et in hac iurisditione pręsunt duo Pręsidentes et octo Consiliarij. Et ab electis & Grenetarijs Franciæ appellatur ad eos, & non ad aliam curiam supremam.

Quarta iurisditio dicti Palatij est iurisditio dominorū magistrorum requestarū domus Regis, qui habent cameram & iurisditionē separatam, & hi tantum cognoscūt de priuilegijs & donis datis & concessis à Rege, & de officijs Regijs, si inter officiarios de eorū officijs oriatur quæstio.

Quinta iurisditio, est iurisditio Balliui Palatij, qui habet cameram separatam.

Sexta iurisditio est in mensa Marmorea, & est magni magistri aquarum & forestarum, & habet cameram separatam & officiarios sub se deputatos.

Septima iurisditio est certorū magistrorum particularium aquarū & forestarū, qui etiam habent iurisditionem in mensa marmorea, in qua sunt officiarij deputati.

Octaua iurisditio est Admirali Franciæ, qui etiam habet iurisditionem in mensa marmorea, & ibi officiales ad exercendam iustitiam sub se deputatos.

Nona iurisditio est Admirali Aquitaniæ, vulgò de Guyenne, quæ etiā exercetur in mēsa marmorea, & habet sub se officiarios ibi deputatos pro administrāda iustitia. Et ex magna Aula (quæ est in dicto Palatio) est accessus & introitus ad loca destinata pro huiusmodi iurisditionibus exercēdis. Et illa Aula est longissima & ampla, vbi statuæ & imagines regū in parietibus, & pilearibus lapideis sunt erectæ, non tamē sub eadē lance. Nā qui ambas manus habent eleuatas, signum est optime administrasse regnum & R.P. absq; exactione inconsueta & iniustitia. Si verò bene administrauerint iustitiam, & in reliquo male versati fuerint, nec prosperè res gesserint vel econuerso, habent vnicam manum depressam. Sin autem in vtroque male administrarint, ambas habēt manus demissas. Quod pręuidēs Ludouicus xj. ipso superstite suā statuam genibus flexam manus iunctas & eleuatas more deprecātis habentē, corā imagine diuę Mariæ virginis in ipso Palatio construi fecit. Sed quomodo rexerit & iustitiā administrauerit legas Gaguinū in suis chronicis Franciæ, & dominū Dargenteul, qui fuit eius domesticus officiarius.

Extra prædictam Aulam & in dicto Palatio est alia iurisditio, & curia sumptuosa & magnifica, in qua præficitur pręses cum pluribus magistris computorum, & clericis & alijs officiarijs vsq; ad numerum xxx. Aedificium verò illius curiæ est superbum & amplum, & sic est decima iurisditio in continentibus Palatij existens.

Vndecima iurisditio est quæ dicitur du tresbe, vbi officiarij cognoscūt de domanio, seu patrimonio principis, & est magna iurisditio.

Duodecima est iurisditio electorum Franciæ.

Tertiadecima est generalium monetarū, & officiarij huiusmodi iurisditionum habent distinctas cameras in cōtinentibus circa ipsam cameram computorum.

Sunt & aliæ iurisditiones, quæ in dicto Palatio exercētur, vt est iurisditio magistrorum, seu pręfectorum Latomorum, & certorum aliorum artificum (de quibus nunc nō recordor) quæ in diuersis cameris suos habent iudices & officiarios stipēdiatos & salariatos à rege, vt & alij officiarij antedictarum iurisditionū, eo modo quòd salaria & stipendia officiariorū dicti Palatij iurisditiones in eo exercentium ascendunt singulis annis vltra summam centum mille librarum Turonensium. In quo consideranda venit magna excellētia illius, & in multitudine litigantium ob assiduam multarum causarum auditionem.

SExagesimaoctaua cōsideratio muros quarundā vrbiū seu oppidorū nobilitat. Imprimis murorū Babylonis, vix credibilis relatu, firmitas & magnitudo cōspicua extolli debet, quos Semiramis cōdidit, aut saltē ruinosos restaurauit. Nā primus post diluuiū Nēbroth Gigas eam fundauerat coctili latere atq; bitumine interfuso, latitudine (vt ait Herodotus) quinquagenū cubitorū, altitudine ducenū. Ambitus eius quadringētis octoginta stadijs circūuenitur. Quos tam latos fuisse scribūt, vt quadrigas inter se occurrētes facilè reciperent. vñ inter septē spectacula seu miracula orbis annumerātur, turresq; haberent ccc. plures multo habituri, nisi aliqua ex parte paludes pro mœnibus fuissent. Per ambitum centum portæ stabant æreæ, omnes cū cardinibus. Fossa extrinsecus latè patens vice amnis diffunditur: quia vt scribit Strab. Euphrates

Babyloniam per medium diuidit. Huic autem operi portentoso adhibita sunt trecenta hominũ millia. vnde Martialis in primo Epigram. de eisdem mœnibus, quæ tanto labore ædificata fuerint, sic ait.

Barbara pyramidum sileat miracula Memphis,
Assiduus iactet, nec Babylona labor.

Babylonicæ porro ciuitatis (teste Celio libro antiq. lectionum v.c.xij.) vastitatem illo argumẽto maximè cõprobat Aristo. iij. Politico. Quòd capta quandoq; ab hostibus vrbe, tertio demum die, vix id persenserit pars vltima. Etiam Propertius lib. iij. de ea ita canit.

Persarum statuit Babylona Semyramis vrbem,
Vt solidum cocto tolleret aggere opus.
Et duo in aduersum misit per mœnia currus,
Ne possent tacto stringere ab axe latus.
Duxit & euphratem medium, qua condidit arces,
Iussit & imperio surgere Bactra caput.

Et Lucanus libro vj.

Fragili circundata testa,
Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi.

Quintianus.

Nulla dies adimet Babylonia mœnia longis,
Inclyta porticibus, varijsq; elata columnis.

Fuit itaq; Babylonia hæc mœnibus ac arte valde admirabilis, quam Persarũ rex Cyrus postea cœpit, euertit, & cõplanauit die festo, quo omnes Babylonij vniuersam noctem biberẽt, & lasciuis carminibus saltationibusq; indulgerent: teste Celio antiq. lectionum lib. v.c.xj.

Item Thebæ Aegyptia vrbs insignis habuit muros à Busyride Aegypti rege cõditos, ambitu cxl. stadiorũ. vt refert Herodo. in quibus erant centũ portę affixæ, in quarum singulis memoratur. cc. custodes excelluisse, equis & curribus. Vnde Iuuenalis Satyra vltima.

Atq; vetus Thebæ centum iacet obruta portis.

Itẽ Pergama seu muri vrbis Troiæ feruntur habuisse in ambitu xl. millia passuum. Credo q̃ fuit Laomedon pater Priami, qui cinxit Troiam mœnibus: sed Apollini & Neptuno id negotij ascribitur, nec ob aliam causam, q̃ propter magnificentiam & altitudinem ingentem. vnde de his Lucanus libro sexto.

Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
Ascribatq; deis.

Itẽ murus Byzãtij vrbis Thraciæ olim fuit milesio quadrato lapide, adeò indiscreta laterũ structura, vt vna prope muri cõpages spectantibus videri posset. Nã hæc ciuitas ab initio à Pausania Spartanorũ rege condita fuit: sed cũm parua admodũ esset, ipsam postea Constantinus magnus imperator, qui regnabat anno Christi cccxviij. Roma pontifici Siluestro relicta, diligens structis fortissimis mœnibus, celsisq;, ac crassissimis turribus à se Constantinopolim nominari voluit, & sic in maius aucta, Imperij sedes est facta, totiusq; columen, & caput orientis, & vnicum Græciæ sapientiæ domicilium habita fuerit. Habuit præterea hæc ciuitas vndecim portas dignitatem ipsius atq; murorum præ se ferentes.

Muri verò Romę (quæ regina vrbiũ & totius orbis caput dicitur, vt supra ostendimus) à Romulo primo Romanorum rege constructi sunt, qui vrbẽ à nõie suo Romã vocauit, licet hãc seu partẽ (vt plures alij ante) Euander condidisse dicatur. vnde de his Lucanus libro j.

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Et Põponius iurecõsultus in l. si qs violauerit. quę est l. fi. ff. de rerũ diuisiõe. sic infit. Et fratres Romuli Remus occisus traditur, ob id q̃ muros trãscẽdere voluerit. i. voluntarie transcenderit, secundũ gl. ibi. vnde Liuius lib. j. Vulgatior fama est ludibrio fratris Remũ nouos transiluisse muros. Eius verò ambitũ varium fuisse credendum est, cũm & Plinius in iij. naturalis hystoriæ à principio paruã extitisse dicat, & suo tẽpore xx. millia passuum cõtinuisse. Et Flauius vopiscus hystoricus scribit Aureliũ imperatorẽ, seu Aurelianũ, ambitũ vrbis ad xxx. passuum millia ampliasse. Hæc etiã ciuitas xxx. habuit portas, quarum noĩa infra in cõsideratione quæ de portis tractat, describentur.

Muros in circuitu Ierusalem vrbis Iudæę seu Palestinę quã primus Melchisedech post diluuium condiderat, fecit Salomon rex, vt legitur iij. Regum .iij. c. in principio.

Item Carolus magnus Frãcorum rex Florentiam, inclitam ac primariam Hetruriæ ciuitatem, quam omnium Italiæ ciuitatum florem nuncupant, instaurare fecit, maioreq; ambitu, & mœnibus circundedit.

Ambitus Mẽphis vrbis Aegyptiæ populosæ & secũdæ post Alexandriã ab Ogdeo rege ædificatus fuit cl. stadiorum. Et ipsa Alexandria vrbs Aegyptia ab Alexãdro magno condita à Democrate Architecto commensurata est xv. millium passuum laxitate. Reliqua de vrbium mœnibus, vide infrà in consideratione sequenti.

Sexagesimanona cõsideratio quasdam insignes turres enumerat. Et inter alias excellentes memoratur primo turris Babylonica, primitus post diluuium à Nembroth ædificata, de qua Gen. xj. Etiam Iosephus in antiquita. in principio. de ea (teste Philippo Bergomate in suo supplemento chronicarum. lib. ij.) meminit: & de ipsa Sybilla sic dicens. Cũ omnes mortales vna vterentur lingua, quidam ex his turrim ædificauerunt excelsam, tanq̃ ascensuri per eam ad cœlum. Dij verò turbines mittentes euerterũt turrim, & vocem propriam vnicuiq; partiti sunt. Vnde deus ædificantium superbiam hac animaduersione mulctauit, vt tot gẽtes, quę eo conuenerãt ex omni cœlo, quæ & septuaginta erãt, quibus & quousq; vnũ fuerat labium, eademq; lingua, etiam totidẽ linguarũ confusione superindicta separauit, necessitate inducente, vt alter alterius vocem non intelligeret, & super omnẽ terrę faciẽ dispergerentur. Et de linguarum excellentia dixi suprà ista parte.

Memoratur etiã illa ingens turris quam Ptholemęus albo lapide fecit in Pharo insula Aegypti, quæ portum Alexandriæ efficiebat, non ad alium vsum, quàm nocturnos ignes nautarum cursui ostendendos, ob salutem nauigantium. Hanc autem constituit talentis 800. Sostrato Guido Architecto, qui structurę tantę suum inscripsit nomen. Vnde scribit Solinus. Ab hac Pharos turri Pharo vocari machinas in portubus ad prælucendi ministerium fabricatas, vt est Genuę, in vrbe de Rupella, & pluribus alijs portubus maritimis habentibus Lucernam, vulgò Laternam portus. vnde Iuuenalis.

Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.

Nã Lucernarũ vsum primi Aegyptij mõstrauere, autor est Eusebius. libr. x. preparatiõis. Et, vt recitat Philippus Bergomensis lib. sui supplementi chronicarũ vij. Illa turris erat toto orbe celeberrima, atq; permaxima tẽpore Ptholemæi. quod fuit Anno mũdi celxx. & ante Christi aduentum. 4929. quæ ab ipso Ptholemæo Philadelpho super cancris vitreis apud Alexandriam condita fuit, vt nauigantibus in nocte lumen præberet. vnde Papi.

Lumina noctiuagæ tollit Pharus æmula Lunæ.

Et tam

Et tam pulchra tamq́ue insignis habita fuit, vt inter septem mundi spectacula connumeraretur vnũ.& de ea meminit Plinius libro xxxvj.naturalis historiæ.& fuit altitudinis passuum viginti,& palmis superabundabat. vnde Ouidius libro ij.in Ibim,ait.

Quæ colis & Memphin,palmiferamq́ Pharon.

Turris alia celsissima,& toto orbi admiranda(quam Torracũ appellã.)in vrbe Crema spectatur,quam anno Christi.1284.(cũ in Lombardia durissima bella exercerẽtur,propter factiones Guelphorũ & Gibellinorũ)quedã Guelphorum factio,tum maxime ea in vrbe præualens, adiuuantibus aliis huiusce factionis ciuitatibus,in medio vrbis foro erexit,& maximo cũ gaudio & ardore,atq; incredibili prope impẽsa cocto ex lapide duobus annis perfecit & consummauit.

Sequitur,qđ admiratione dignum est & laudandum. Nam teste Baptista Fulgosio lib.de dictis factisq; memorabilibus.titu.de miraculis.ca.de gemmis. Prope vrbem Grationopolim in Delphinatu,vetusta est turris,quę araneas non gignit,neq; aliam venenosam rem,quin potius si quid eiusmodi in eam inferatur(vt experimento cognitum est)statim emoritur.

Si vis scire qui primitus cõdiderint oppidũ,muros,aut turres:vide Polydo.de inuen.rerũ.lib.iij.ca.ix.Scribit Vitruuius Turres probari rotundas & polygonias,hoc est multorum angulorum.Quippe quadratas celerius disijci machinis dissipariq;,quod assultante ariete anguli tota cõminui facilitate soleant,vt refert Celius libro suarum antiquarum lectio. xiiij.cap.xxxij.

Et quia hic de turriũ structura facta est mentio, nõ esse alienũ puto,de mœniũ ratione attingere,cũ in materia dis conuenire nõ debeãt.Vnde recitat ibi Celius,lapidẽ quadratum & vastissimum in muris fuisse probatum ab antiquis Hetrurię populis,vt in vetustis oppidis lapide prægrãdi,incerto & vasto structis visitur:& ita apud nos obseruatur in propugnaculis,quæ durissimis lapidibus magnis & in fronte acutis fabricantur.

Item structurarũ vnam reticulatam,idest in modum retis factam,vel fortè à materia rara & nõ densa scribit. Alteram verò antiquã seu incertam,& istã magis approbat: quia reticulata,licet sit vetustior,rimis tñ concipiendis maximè obnoxia est. Præterea in parietibus lapides,quos frõtatos vocamus,apponũtur,qui perpetua crassitudine vtraque parte religando parietem soliditatem confirmare debent.Illa etiã fabrica in mœnibus struendis placet,vt in crassitudine perpetua Taleæ ex olea veste q; frequẽtes instruantur,vt muri frons vtraq; hisce taleis,velut fibulata, suffrenataq; diuturnam seruet firmitatem.Sed ad rem maiestatem affert non contemnendã,profundior fossa & latior ripis præruptis obuallatisq; muro. Cuiusmodi fuisse Babyloniam ferunt,latam cubitis regiis quinquaginta,centum verò profundam,& amplius.

Et quia murorum & turrium facta mentio est,ac in parerga libet interdum excurrere,ea quæ citat Celius in ciues & oppidanos(qui in tuto se putant vitam agere,cũm foris habeant mœnia robustissima, portasq; solidas,intus autem sint molles,pigri,& effœminati) adscribenda duxi.ita enim eleganter & moraliter ait Panthedam Spartanum(vt referũt autores)cũ legationem obiret in Asia, ostentãtibus nonnullis præmunitum,latum,ac sublimem murum,respondisse.Per deos pulchra,ô hospites est Gyneconitis,id est mulierum domus,seu senatulus.In eãdem fermè sententiam Lycurgus dixisse videtur.Nequaquã sine mœnibus ciuitatem dici,quæ viris non lateribus præcincta foret.Nam & Agesilaus ciues ostendens armatos, Hæc sunt,inquit,Spartæ mœnia. Idem monstranti cuidã murum egregiè structum atq; præaltum:indagantisq;,an pulchrum ei munimentum videretur. Pulchrum,inquit, Si mulieres non viri sunt inhabitaturi. Et hæ certe Lacedæmoniorum sententiæ erant. Cæterum compertum est,veteres vrbium mœnia summa religione construere solitos fuisse,quando non contenti illa erexisse altius & latius,etiam potentiæ alicuius numinis consecrata volebãt. Propterea iurisconsulti:sanctæ quoq; res,inquiunt,veluti muri & portæ ciuitatum,quodammodo diuini iuris sunt, vt in l.prima.in princip.& l.sanctum.ad finem.ff.de rerũ diuisione.& §.sanctæ.institu.eodem.quod nulla ratione humana mortalium res satis à quoquã gubernari dispensariq; posse videantur,in tanta hominum perfidia,irrepẽte interdum & ciuibus neglectu aut finitimorum coorien te,crassanteq; inuidia, adeò vt opinari possimus vrbem esse veluti in alto constitutam nauem,insultibus hostium, & discriminum vario obiectam.Hinc aperta subit coniectatio, fabulosę vetustati obrepsisse,vt Saturnum rebus humanis solertius consulentem effingeret. Olim Heroas Semideosq; vrbium præfecisse curæ,vt illorum obtectæ, proualatæq; pręsidiis facilius humanos casus reclinarent: quoniam non munimentis modo,sed magis multo deorum indigeamus auxilio. Argumento est,non tantũ mœnia sacra veteri ritu credita,verũetiam libris cõmendatam tutelarium deorum religiosam inuocationem,quam etiam sacrorum carmine(vt fit in processionibus, vt ita loquar)peragi solitam accepimus,exercitu hostico prædę vrbium iam imminente. hæc Celius in loco prætacto, vbi ista excerpsimus.

De muris tamen,licet de moribus etiam apprimè,curandum est.Nam & ad publicam spectat vtilitatem,quatenus & ad ornatum se habeant ciuitati decentem,& ad bellicas oportunitates.Cũm firmissima munitio murorũ bellicosissima esse existimatur,vt dicitur Politic.j.Mœnia nempe ciuitatum securitatem,tutelam,custodiam,& defensionem habitantibus in eis conferunt, textus est ad hoc expressus in l.vnica.& ibi notatur per Lucam de Penna.C.de expensis ludorum.libro xj.quod confirmat Cicero,ij.officio.dicens. Si duce natura in ciuitatibus congregabantur homines,tamen spe custodiæ rerum suarum vrbium præsidia quærebantur. & Pomponius iureconsultus in l.pupillus.§.oppidum. ff. de verborum & rerũ significatione,vbi ait,oppida dicta esse ab ope hoc est auxilio,quod eius rei causa muri sint constituti. Vnde clerici (vt alij incolę vrbis) ad constructionem & refectionem murorum illius tenentur, vt est textus in l.omnes.& l. ad portus.C.de operibus publicis.& in l.finali.C.de quibus muneribus vel prestationibus nemini liceat se excusare.libro x.& in.c.non minus.& ca.aduersus.extra de immunitate ecclesiarum.Et hoc si necessitas exegerit,als nõ, vt patet dictis iuribus. Et si principis vel præsidis ad hoc autoritas interuenerit.text.in l.sacra.§.fina.ff.de rerum diuisione.Et an inconsulto principe refici possint,dixi in cõmento consuetu.ducatus Burgundiæ.in §.incipien.on ne peult.versicu.secundo limita.

Item clerici tenentur ad custodiam murorũ & portarũ, seu ad excubias ciuitatis.textus est in capi.ij.qđ incipit, peruenit,extra de immu.eccle.qđ intellige etiã tpe necessi

tatis aut periculi eminẽtis, vt ibi dicit tex. & doc. & ad hoc alleg. tex. ibi Panor. in l. nullus penitus. C. de cursu publico. lib. xij. vbi dicitur, ꝙ etiam ecclesia tempore expeditionis nõ excusatur ab angarijs vel perangarijs: ideo &c. qa tunc nullus debet esse immunis à vigilia & defensione murorum. Cùm vnusquisq; teneatur defendere patriã suã: vt notatur in l. fi. in verbo, prodita. C. de abolitio. & per Lucam de Pẽna in l. in filijs. C. de decur. lib. x. Et relicta ad refectionem murorũ, fossatorum ciuitatis, castrorũ, & similium, censentur relicta ad pias causas. Spec. in tit. de instrumentorũ editione. §. nunc verò. versicu. & scias quòd inter. Ex his infert Lucas de Penna, in dicta l. vnica. ꝙ pecunia legata, vel aliàs debita ciuitati ad alium vsum nõ necessarium, potest in his iusta ratione conuerti & cõmutari, vt probat dicta l. vnica. & l. fi. ff. de operibus publicis. Et plura de materia murorũ, vide per Lucam de Pẽna in dicta l. fi. C. de quibus mune. &c. vbi notat signanter, ꝙ in noua fundatione ciuitatis, ante omnia ædificãdus est furnus: secundò statuẽda sunt mœnia, & tertiò ecclesia siue templũ, prout talis ordo ponitur ad literã. iij. Esdræ. c. ij.

Septuagesima consideratio de portarũ excellentia ordine decenti hic indagatur. Et licet ista vocabula porta, ianua, fores, valuæ, confundantur, propriè tamen Porta dicitur omnis ingressus, vel exitus, quo potest aliquid importari, vel exportari. Vel ab aratri portatione (vt inquit Donatus) Quia in designatione vrbiũ subiunctis Vacca & Tauro (qđ abundantiã & fortitudinem debere habere ciues denotabat) qui vrbem designabat aratrum manu suspendebat, ne sulcum faceret, vbi aditus ciuitatis erant relinquẽdi, à qua portatione dicta est porta: & sic propriè olim portæ dicebãtur ciuitatum, vt dicit Lucas de Penna in l. ij. col. iij. C. de dignitatibus. libro xij. Ianua autem dicitur propriè primus domus ingressus, à Iano dicta, ꝙ huic deo bifronti seu bicipiti consecratum erat omne principium. Vnde nos hodie super introitum domus solemus affigere in fenestrulis ibi extructis imaginem alicuius sancti. Fores verò quæ foris aperiuntur, de quo Plutarchus memorat primum Valerio Publicolæ fratri cùm de Sabinis triumphasset, domũ publicè positam. Cuius fores extra aperirentur cum antea cæterarũ ædium intro reserando impellerentur, vt ex hac concessione honoris appareret quotidie eam domum aliquid publicè admissuram. Valuæ quæ intus reuoluuntur & in se replicantur, & se velant. Ostium partium domus est, vt cubiculariorum.

Franciscus Patritius de institu. reipublicæ. lib. viij. tit. viij. sic ait. Adhibẽda est portarum ratio diligentissima, per eas enim aliquando accidit, vt prius irruptione oppida diripiantur vel redeuntibus fugientibusvè oppidanis commixti hostes inuadant: vnde ab earum custodia nullus excusatur, vt dixi suprà in præcedenti consideratione. Et, vt ait M. Victruuius in lib. de architectura ad Octauium eiusmodi verba protulit. Curandum est, vt portarũ itinera nõ sint directa, sed sceua, hoc est flexa & tortuosa. Et de iure iuxta portas, & mœnia ciuitatum non est habitandum propter fortuita, vt quia inhabitantium culpa forte combureretur turris, aut ad euitandum suspitionem proditionis, vt inquit Paulus in l. neq; muri neq; portę habitari, sine permissu principis ꝑpter fortuita incẽdia possunt. ff. ne quid ĩ loco sacro fiat. & Hermogenes in l. pręcedenti. ibi dicit, In muris, itemq; portis, & alijs sacris locis aliquid facere, quo damnum aut incommodum erogetur non permittitur. Item, quis nõ debet egredi ciuitatẽ alium de ꝙ per portam consuetam. l. fi. ff. de rerum diuisione. Et quæ relinquuntur ad custodiam ciuitatis & locorum, censentur relicta ad pias causas, vt tenet Specu. in tit. de instrumentorum editio. §. nũc verò. versic. & scias ꝙ inter. allegans ad hoc c. j. & secundũ. extra de immuni. eccle. l. pe. §. ij. C. de donatio.

De portis Babylonis quæ erant centum ex ære, & Cõstantinopolis quæ erant vndecim, dixi suprà in consideratione quę de muris tractat. etiam ꝙ Thebæ Aegyptia centum portas habuit. vnde Plinius. Et Diospolis magna, eadem Thebæ portarum centum nobilis. Pontanus. Hinc ad centiforem Nili subit ostia Thebem.

Blondus verò de Roma illustrata libro primo ponit nomina portarum quæ erãt tempore quo triumphabat, et sunt ista. Flumentana, Collatina, Collina, Quirinalis, Exquilina, Viminalis, Neuia, Querculana, siue Querquecula na, Gabiusa, Lauernalis. Rudusculana, Rutumena, Saginalis, Latina, Appia, Cepena, Trigemina, Aurelia, Fontinalis, Carmentalis, quæ scelerata, Pandana, vel libera, Mugonia, quæ & Trigillia, Catularia, & Triumphalis: et ibi ponit vnde sic denominatæ fuerint, insequendo Festum Pompeium. Et ibi plures ex ijs laudat, reducendo ad eas quæ repertę fuerunt suo tempore. Inter illas dicit portam Triumphalẽ esse omnium celeberrimã. & dicit Liuius suo tempore xxxvij. portas fuisse in vrbe, Plinius verò dicit xxx. quamuis septem clausas fuisse cõfirmet. De his & quibus nominibus vocentur tractat Franciscus Albertinus in suo opusculo de mirabilibus vrbis Romæ, charta v.

Septuagesimaprima consideratio ad laudem & excellentiam pontium fit, qui ad vitæ humanę vsum non paruum commodum afferre, verùm necessarij videtur. Summę quippe (teste F. Patritio de institutione reipublicæ, libro iij. c. iiij.) religionis est põtem fluminibus facere. & (vt ait) pons Sublicius qui fuit ligneus magnis ceremonijs à põtifice primum factus est, & sæpenumero restitutus. & autore Blondo in primo libro de Roma instaurata. Fuit primus pons in Tyberi factus ab Anco Marco rege Romanorum structus (vt attestatur F. Albertinus in suo opere de mirabilibus vrbis Romæ, char. viij.) postea verò ab Horatio Coclyte pro libertate patriæ intercisus, quem deinde Aemilius lapideum fecit: hinc pontifex à põte faciendo dictus est, secundùm Varronem.

Hinc etiã ecclesiæ & domus diuinę seu religiosę tenentur ad cõstructionẽ & refectionẽ pontiũ. tex. in l. ad instructiones. C. de sacrosan. eccle. & in l. absit. quę est penul. C. de priuilegijs domus Augustæ. li. xj. vbi dicit tex. Ad instructiões reparationesq; itinerũ, pontiũq; nullũ gen⁹ hominum, nulliusq; dignitatis ac veneratiõis meritis cessare oportet: domos etiã diuinas tã laudabili titulo libẽter ascribimus. & facit textus in §. ad hæc, in authen. de ecclesiasticis titulis. collatio. ix. Et quæ relicta sunt ad refectionem pontium & viarum, censentur relicta ad pias causas. Specu. in titu. de instrumentorum editione. §. nunc verò. versicu. & scias ꝙ inter.

Vnde quanta cura de pontibus olim mortalibus fuerit, opus demonstrat, vt sunt pontes supra Rhodanum, vt in ciuitate Gebenensi, Lugduni, Vienne, in vrbe Sancti spiritus, & Auenione, etiam suprà Sequanam vidi decem pontes in diuersis locis, præcipue fere mediam Parisiacam ciuitatẽ preterfluens habet ibi quinq; pontes, quorum tres sunt lapidei, & omnium excellẽtissimus est pons

diuæ

diuæ virginis Mariæ miræ latitudinis, cùm suprà centum sint domus ædificatę, mirę & eiusdem structurę, partim ex lapidibus, partim ex lateribus coctis, vbi mercimonia exercentur.

Etiam supra fluuium Ararium seu Sagonam vidi quatuor pontes excellentes, qui non modica impensa ſtructi sunt.

Legitur apud Herodotum & Curtium q̄ Nitocris Assyriorum regina (quæ multis regnis post Semyramidem floruit) Euphratem fluuium (qui mediam Babyloniam rectus præterfluebat) fecit tortuosum, supraq̄ pontem erexit trium stadiorum, difficillimum factu propter paludes quę vrbem ambiunt. Fecit & ingentes cauernas ad excipiendum fluminis impetum, eiecitq̄ quicquid erat limi ad iacienda fundamenta.

Traianus lapideum pontem fecit in Danubio, in quo viginti ex quadrato lapide erant pilę, quarum altitudo cētū quinquaginta pedum preter fundamenta extabat. Latitudo, lx. pedes continebat. distabant inter se clxx. pedibus, fornicibus verò coniungebantur, quū tamen fluuius ille sit valde impetuosus, & interdum pluuiarum abundātia concitatus ripas longius submoueat, & vbi angustior est, ibidem sit ferox & vorticosus. hunc tamen postea, seu liuore maligno, seu alia causa dirupit Adrianus, vt dicit Dion Cassius.

Adrianus verò pontem sui nominis adhuc extantem (vtpote qui pons sancti angeli dicitur) super Tyberim Romæ in vaticano fecit, & Athenis pontem Cephesi fluminis alluuione desolatum restituit. De pontibus vrbis Romæ, quot olim fuerint, & quot extent, vide F. Albertinum in suo opere de mirabilibus Romę. charta vij. & lvj. Blondus verò libro primo de Roma instaurata, dicit pontem fuisse Romę, qui triumphalis, eo qđ per illum triumphi agebantur: & etiam pons nobilium dictus fuit, ex quo nunq̄ in illo ruricolæ trāsiuissent: & erat ꝓpe vbi ecclesia & hospitale Sancti spiritus in Saxia situatur.

Cęsar vno die pontem in Arari constituit, qđ Heluetij diebus viginti egerrime confecerant. Cęsar in suis commentarijs de bello Gallico lib. j. in principio.

Alium etiam supra rhenum mira celeritate, quem decē diebus absoluit, vt ibidem habetur lib. iiij.

Carolus magnus pontem opus egregium quingentorum latitudinis apud Maguntiam extruxit.

SEptuagesima secunda consideratio circa excellentias & laudes ædificiorum priuatorum, vt sunt domus, nō importunè versatur. Sciendum tamen est prius, q̄ domus Græcum esse dicunt. Nam Græci domata tecta dicunt, inde dicitur domus qđ idem est. vnde diuus Hieronym⁹ in Psal. interpretatione ait. In Palestina & Aegypto non habent in tectis culmina sed domata, quę Romę, vel solaria, vel mœniana (hoc est exterius porrecta) vocant plana tecta, quæ transuersis trabibus sustentantur.

Et est domus vnius familiæ habitaculū, sicut vnius populi vrbs, secundū Archid. post Isidorum in ca. omnibus. xxiiij. qō. j. Ad quod facit l. j. §. illo videlicet. C. si quacūq̄ præditus potestate &c. vbi appellatione domus continetur familia, genus, & tota vna consanguinitas (vt domus Iacob). l. cùm vnus. §. primo. iuncta gloss. super verbo, domū. ff. de alimen. & cibarijs legatis. Propriè autem secūdùm leges domū nostrā dicimus, vbi sedes & tabulas, constitutionēq̄ rerū nostrarū habemus. tex. est in l. in lege censoria. §. j. ff. de verbo. & rerū sig. de quibus plene per Bart. in l. j. ff. ad Silleianū. in prin. & secundū Lucā de Pēna in l. ij. C. de metatis & epidimeticis. lib. xij. & modernos in l. cū acutissimi. C. de fideicōmis. Et quādo simpliciter fit mētio de domo, capitur pro loco habitationis (& est edificiū quod ex tecto parietibus & fundamento constat) secundū Bar. in l. tutela. ff. de cap. dimi. & in d. l. j. ff. ad silleia. & ibi Bal. & de illa domo hic intendimus loqui. Et vt materia vulgatior fiat, extendendo fimbrias ipsius (licet aliquantulum videantur deriuata extra propositum pręter vltimū, in quo domus excellentiores recensentur, de quibus apud scribentes fit mentio) sequentia inserui.

Primum ergo erit, qđ primus ædificator in orbe fuit Caym qui primā ciuitatem cōdidit, & à filio suo Enoch, Enochiam appellauit. vt habetur Genes. iiij. & vj. dis. cap. fin. eamq̄ bitumine & aggere aliquātisper cinxit. Illuc quoque sectatores suos malos omnes venire compulit, & non alijs cōmunicauit. Primi eīm homines nullo subsidio fulti duram agebant vitā. erant profecto nudi, nullo neq̄ ediū, neq̄ ignis adiumento vsu, cibo in diem qnæsito, cū ignorarent agrestes fructus in vsum futurum condere, & seruare ad egestatem: quo fiebat, vt hyeme plures, aut fame, aut frigore interirent.

Experimento deinde edoctos & speluncas aiunt quæsisse ad euitādam frigoris vim, & fructus seruare cœpisse, vt dicit Dyodorus libro primo de antiquorū gestis. vnde etiam, vt dicit Philippus Bergomensis libro j. sui supplementi chronicarum, in princi. in verbo, Caym. Cùm aliquo post tempore homines nudi essent & inermes, nec cōtra homines, aut bestias tuti, nec vlla receptacula contra frigus aut æstus haberent, naturali quadam solertia receptacula excogitauere: vnde & tuguria quædam atq̄ casas sibi fabricantes ex virgulis & arūdinibus construxere: quibus eorum vita tutior haberetur. Et vt idem Dyodorus ait libro ij. Prisci Aegyptij domos ex arūdinibus cōficiebant. Cuius rei vestigia penes Aegypti pastores permāsere huc usq̄ nulla alia nisi ex thalamis facta habitacula ꝓbent. Nemo ambigit Iabelem primò artē faciendi tentoria inuenisse, & tuguria, ex quo ipse fuit pater habitantiū in tentorijs & pastorū. Gen. iiij. Non certè curabant domos pretiosas, aut excelsas sumptu aliquo facere, imo Mathusalē, de quo Gen. v. Quingētos annos habens dn̄o dicenti. ædifica domū si vis, qm̄ adhuc trecentis annis viues. Respōdit. Propter tantillū temporis nō ędificabo domū, & sub arboribus, & supra vepres dormiuit vt prius cōsueuerat. Adeò q̄ natio Aegyptiorū eodē Dyodoro. li. ij. teste, domos nostras diuersoria appellat tanq̄ breui tēpore à nobis inhabitandas. defunctorū verò sepulchra sempiternas domos, qm̄ apud inferos infinitū sit tēpus vocat: vnde domus ædificādę curā contēnunt, circa sepulchrorū magnificētiā (vt j. patebit in cōsideratiōe de pyramidibus) in quibus sunt longius mansuri summum studium, operamq̄ impendūt, vnde dicit Ouidius.

Nondum pręcipites cingebant oppida fossæ:

Et Boëtius de consolatione lib. j.

Et somnos dabat tunc altissima pinus.

Quasi dicant, nulla tunc oppida erant. Ideo Abraham in domūculis habitabat, expectando paradisi grandem ciuitatem. secundū Apostolū & Grego. lib. viij. moraliū. ca. fi. Et Didimus Bragmanarum didascolus, idest philosophorum Indiæ præceptor, siue rex, mores eorum quo ad hoc narrans ad Alexandrum ita scripsit. In construendis domibus igne saxa non voluimus, nec admixtione

pulueris cementa componimus: sed in telluris speluncis, montiumque latebris habitamus: nullos ibi ventorum fremitus, nullius turbinis tempestatem formidamus. Nam tutius nos defendit ab ymbre spelunca quã tegula. Cuius speluncæ geminus nobis est vsus. Mansionis dum viuimus, & sepulturæ dum morimur. Et sic (vt vidi) aliqui viles & abiecti viuunt in latibulis & cauernis montium & rupium Sabaudiæ habitantes.

Plura & alia huiusmodi latibula iuxta vrbem (quam Orengiam vocant) ab ea parte qua fit iter Auenionem supersunt. Etiam talia habitacula licet ruinosa, non procul ab vrbe Caturcensi ostenduntur, vt refert Guillelmus Benedicti in sua repetitione cap. raynutius, in verbo, domũ, numero vj. de testamentis. extra. Et ibi ponit qui primò ædificauerint in Aegypto, in Græcia, & in Gallia. & Polydorus de inuentoribus rerum, libro tertio, c. viij. scribit, qui primũ luteas aut lateritias domos ædificauerint, vel earum structuras & tegulas, & lapidicinas inuenerint. Domus verò si meridiem spectantes fiant, vtiliores sanè. Nam per brumã solem hybernum excipiunt, & æstate inclinato sole semper ex aliqua parte vmbra opacantur. Itaque altissimę fiãt, vt totũ diẽ Hyberno sole calescant. Si verò ad arctum vergunt, humiliores esse oportet, ne à frigidis ventis apertius petantur. hæc Socrates apud Xenophontem commen. iij. vt refert Volaterranus libro vigesimoseptimo commentariorum in philologia. cap. de domo & eius partibus.

Secundũ verò attenditur circa vanitatem ędificiorum, quæ hodie fit in domibus ædificandis nimis sumptuosæ, aut sine necessitate, de qua sanctus Bernardus in epistola sua de regimine domus seu cura rei familiaris ad dominũ Raymũdum de castro sancti Ambrosij. Si vis (inquit) ędificare domum, inducat te necessitas, non voluptas, cupiditas ædificandi ædificando nõ tollitur, sed augetur. Nimia & inordinata ædificandi auiditas, parit & expectat ædificiorum venditionem. Turris enim completa, & archa euacuata faciunt tarde hominem sapientem. Facit pro hoc dicto textus in capitu. pulchra. ibi, hoc est decorum non superfluas ædificationes aggredi, nec prætermittere necessarias. lxxxvj. di. Sunt quippe nõnulli, qui in ætatis laboriosæ initio quæstu omisso & agricultura, in eorum vita deliciarum sumunt auspitia, decorem domus excogitant, eam tandem laboriosè constructam vacuam habitare coguntur. Non aduertẽtes quod scribitur Prouerb. xxiiij. Præpara foris opus tuum, exerce diligenter agrum tuum, & postea ædifices domum tuam. hæc Lucas de Pẽna in l. ij. col. iij. C. de prædijs & omnibus rebus nauiculariorum. lib. xj.

Tertium ex quo ædificia, & domus multis periculis sunt subiecta, puta incendio vel ruinæ, vt ait textus in lege cũm hi. §. si. de transactio. ff. verum non est aliquod tam firmum ædificium (quod sic dici putatur quod prius ad edendum factum fuerit) vt fluminis, vel maris, vel tempestatis, vel ruinæ, incendij vel terremotus vim sustinere possit. l. fluminum. §. seruius. vbi textus formalis. ff. de dãno infecto. vel sicut pluuijs ędificia collabuntur: vt est tex. in lege ij. C. de conditis in publicis horreis, libro x. ita & si ab eis habitatio humana subtrahitur. vt enim ait Cassiodo. iiij. variarum epistola. xxx. Cito vetustatis decoctione resoluitur, quod hominum præsentia non tenetur: & sic facilis est ædificiorum ruina incolarum subtracta custodia, ob quod plures relinquunt domos reparandas, maximè qñ sunt impares sumptui. l. sed an vltro. §. is autem. ff. de nego. gestis. de quibus ædificiorum sumptibus habetur in l. inter quos. §. fi. cum. l. seq. ff. de damno infecto.

Quartum ornãda est dignitas domo, non ex domo tota quærenda, nec domo dominus, sed domus domino honestanda est, & vti in cunctis habenda ratio, non sua solũ, sed etiam aliorum, inquit Tullius. j. de Officijs. Hinc Seneca in lib. de quatuor virtutibus. Si continentiæ (inquit) studes, habita non amœnè, sed salubriter. Nec dominũ velis esse notum à domo, sed domũ à domino. Nam in domo clari hominis, in qua hospites multi recipiendi, & admittẽda hominũ cuiuscunque generis multitudo, adhibenda cura laxitatis est. Aliter ampla domus sæpe domino dedecori fit, si scilicet in ea solitudo, maximè si ab alio domino solita est frequentari: vnde abstinendum est ab his.

Quintum est, expedit & honestum est vnicuique domũ habere vnam, conuenienter pulchrã, secundũ statum suũ. Quia pulchritudo ædificiorum ad decorem & ornatum ciuitatis cedit, qui (vt vis patitur) est conseruãdus, vt in l. in his. in fi. C. de prædijs & omnibus rebus nauiculariorum, libro xj. & l. prætor ait. §. hoc interdictum prohibitoriũ. ff. de noui oper. nuncia. & l. fi. ff. ne quid in loco publico fiat. & l. ij. & l. si quis. C. de ædificijs priuatis. Nam tantus est ædificãdi fauor, quod permittens vicino vel alteri domũ facere, vel aliud ædificium construere, censetur seruitutem omnem quam in solo habebat, remittere. l. si stillicidij. ff. quẽadmodum seruitus amit. Et quod plus est, talis permissio non pręcaria ad voluntatem permittentis reuocanda, sed perpetua iudicatur, si aliud expresse non fuerit cautum in ea. l. si præcario. §. fi. ff. cõmunia prædiorum. Ea ratione, ne destruendo ędificium vrbs deformetur, & status publicus decoloretur: vt consuluit Angel. consilio j. Hinc est quod non potest quis vendere colũnas aut trabes domus suæ vbi corrueret domus. l. senatus. ff. de contrahenda emptione. Nec valet legatum earum, sed debetur æstimatio. l. cætera. §. & quid si quis. ff. de legatis. j. Nec domus legari posset vt destruatur, vt dicit Martianus in l. filiusfamilias. §. ædes. ff. de legatis. j.

Sextũ erit ad eliciendũ ex prędictis duo singularia. Primũ est quod non põt quis de bonis & rebus suis disponere, quarũ est dñs & possessor. dicta l. senatus. & l. cætera. contra l. nemo. C. de Iudæis. & l. in re mandata. C. mãdati. Secundũ verò est quod quis pro sua re seu materia alieno ædificio posita & iũcta, licet dominus existat agere non põt seu eã vẽdicare, vt de ędificio tollatur & sibi restituatur: siue sint fustes, siue lapides, aut alia quæcũque materia ad ędificandũ apta. textus est in §. cũ in suo solo. institu. de rerũ diuisiõe. & hoc ne ædificia rescindi necesse sit, vt ibi dicit tex. & sic ne vrbs deformetur ruinis. Præterea ne ruina dãnificet vicinos aut trãseuntes per vicos, & cogi põt dominus ruinę scilicet vicinãdę, de dãno infecto cauere, vt ff. de dãno infecto. per totũ. Et cæteros de dãno suæ personę, ne ruina offendãtur. Et quod plus est, hoc fieri põt ad syndici ciuitatis seu villæ requestam. Cuius etiam interest securè per vicos, & itinera commeari. l. j. §. summa cum vtilitate. ff. de his qui deiecerunt vel effuderunt. Et est textus optimus in l. ad curatoris. ff. de dãno infecto. vbi dicit. Ad curatoris reipublicæ officium spectat, vt dirutæ domus à domino extruantur, imo dicit textus in lege singularum vrbium. C. de ædificijs priuatis. & in l. præses prouinciæ inspectis. ff. de officio præsidis. quod propter decorem ciuitatis potest rector curiales cogere de nouo ædificare, non curiales verò tantũ ad reædificationem antiquarum non taliter

destructarum

destructarum artantur. Et quomodo possit cogere priuatos, vide Lucam de Penna in l. ij. col. ij. C. de metatis. lib. xij. & amplè per Guillelmū Benedicti in sua repetitio. ca. raynutius. in verbo, domum. numero xiij. & xv. extra de testamentis.

Septimū, licet priuatus in ciuitate non possit cogi (vt suprà dictū est) de nouo ædificare domū, tamen antiquas reparare cogi potest: verum quilibet ad simplicem reparationem tenetur. l. singularum vrbiū. supra allegata. Adeò q̄ si domus sit duorum potest cōdominus insolidum conueniri ratione periculi ruinæ, & solus condemnari. Et quo modo potest cogi socius ad reparandū, vide per dictos doctores in præallegatis locis, vbi etiam ipse Guil. Benedicti sicut laudat & magnificat nouam æditionem & reparationem domorū & ædificiorū (quā dicit esse pium opus) ita per plura reprehendit destructionem illorum, licet ibi ponat casus in quibus possunt confiscari aut destrui. de quo etiam aliquid per Lucam de Penna in l. vnica. C. si curialis relicta ciuitate &c. libro decimo.

Octauum est, q̄ vnicuiq; necessaria est vna domus cōdecens & honesta in sui tutissimum refugium atq; receptaculum. verba sunt. l. pleriq;. ff. de in ius vocando. vnde Ecclesiastici xxix. Initium vitæ hominis, aqua, & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem, & quā domum nemo intrare possit contra suā voluntarem, sub pœna iniuriarum. §. sed & lex Cornelia. instit. de iniurijs. Cùm non liceat pompam rei familiaris pandi seu detegi, tex. l. ij. §. j. in fi. C. quando & quibus quarta pars debetur &c. lib. x. Adeo q̄ domū alienam nemini licitum est autoritate propria ingredi, etiam causa perquirendi res suas furto subtractas, vt est textus in §. conceptum. versic. sed hæ actiones. institu. de obligatio. quæ ex delicto nascuntur. Nisi dominus domus esset persona suspecta de illo furto, secundū Ioan. fabri. ibi. Vel esset talis res, quę animo seipsam perdidisset, vt seruus ascriptitius, vxor, & filia. l. requirendi. vbi Cyn. & Bald. C. de seruis fugitiuis. dūmodo fiat autoritate iudicis, ne sit causa maioris tumultus si aliter fieret. regula iuris in l. nō est singulis. ff. de re. iur. Aut fieret inquisitio ad vtilitatē publicā secundū Bar. in dicta l. pleriq;. Et sicut posset quis vnam domum habere, ita etiam duas vel plures secundū facultatem familiæ, statum & conditionem: imo vrbicolis plures domos habere necesse est, alteram videlicet in rure ob agriculturam vel pestem dum in vrbe ingruit, alteram autem in vrbe, quia Beati qui habitant vrbes, Miseri castra sequuntur, maximè tempore belli: de quo Virgilius in Buccolicis.

Mantua ve miseræ nimium vicina Cremonæ.

His prætactis, vt proposito inseruiamus, scribitur iij. Regum vij. cap. Salomonem fecisse sibi regiam candenti pauimento, triplici intus materia, cedro, argento, & auro. Quod opus absoluit tredecim annorum spatio.

Domus etiam Cyri Medorum regis fuit excellentissima, quā fabricauit Mennon illigatis auro lapidibus.

Virgilius libro septimo scribit domū latini regis centum columnis fuisse sublimem, & Gedrinis auorum simulachris ornatam.

P. Clodius quem Milo occidit, domum habuit sestertijs cxlvij. milibus emptam.

M. Lepido viro consulari, & Q. Catuli collegæ fuit olim domus omniū in vrbe pulcherrima: quę tamen intra annos xxxv. centesimum locum non obtinuit.

Cicero non minoris quinquaginta millibus aureis habitauit. Quam pecuniam furto & rapina comparatam scripsit Salustius in sua contra eum inuectiua.

In M. Scauri ville incendio, bis millies sestertiū absumptum legitur.

Babylonijs laudi datum est (teste Celio libro antiquarum lectionum v. cap. xij.) quòd in ædibus contignationum quatuor habitarent. Sicuti orator Aristides Romanos ex assertione dixit maximas domos maximis imposuisse domibus. Dionysius tamen in panegyricorum ratione tecta apud Babylonem ab Herodoto memorari scribit contignationum quinque aut sex (vt est Lugduni.)

Legi etiam qđ Thebæ ægyptiaca, de qua suprà: domos priuatas vsq; ad quartam & quintam contignationem habuit extructas.

Martialis in secūdo suo epygrammate laudat domitianum, q̄ ex vna Neronis domo plura ædificia publica in solatium populi construxerat, & ibi Nicolaus Perottus dicit q̄ Nero incenderat vrbem, vt vnam domum ædificaret: & istud distichon de ea factum fuit.

Roma domus fiet, Veios migrate quirites:
Si non & Veios occupat ista domus.

Plinius quoque de ea scribit. Vidimus vrbem nostrā claudi duabus domibus, Caij & Neronis principum. Tradunt hanc domum Neronis à palatio ad æsquilias vsque protensam fuisse. In vestibulo eius Colossus erat erectus, tanta erat latitudo eius, vt porticus milliarias haberet. ad stagnum maris instar, circūseptum ædificijs ad vrbis similitudinem, præterea aruis, vinetis, pascuis, syluis ornata, cum multitudine omnis generis pecudum & ferarum, reliqua pars auro picta erat: gemmisq;, & vnionum conchis distincta. Cœnationes ęburneis tabulis laqueatæ versatilibus, vt flores & vnguenta desuper spargerentur. Præcipua cœnationum rotunda die noctuq; instar mundi circunagebatur, balneæ maribus & albulis aquis fluebant: verum illa domus tanto sumptu tantoq; rerum omnium apparatu constructa fuit, vt ad eam peragendam octo quingenties sestertium, idest duodecies centena, & quinquaginta milia aureorum nostrorum attribuerit. Habebat aues argenteas, quæ in modum cœli mouebantur: in solarijs lapidem quendā sphengitem, quo perpetuus dies illucebat. Cūm eam perfecisset, dixit (vt refert Suetonius) se iam quasi hominem habitare cœpisse. Et hanc domū multum extollit Textor in sua officina centum alia opera & ædificiosa sumptuosa & magnifica: & etiam Budęus in tractatu de Asse, libro tertio.

Hanc luxuriam notat Martialis in dicto suo secundo epygrammate in laudem Domitiani. Mos enim veterum fuit in laudatione viuentium principum defunctos iam principes damnare, quo viui admonerentur, nullum locum, nullum esse tempus, quo defunctorum principum manes (si mali fuissent) à posterorum execrationibus conquiescerent: sicq; à vitijs retraherentur. Meritò præterea laudari videntur viuentes principes, si pariter mortui reprehendantur. Nam cūm de malo principe posteri tacent, manifestum est timeri pręsentem, qđ eadem faciat. Ad hæc damnare priores, nihil aliud quā hortari præsentem vt corruptos longa consuetudine ac deprauatos mores reformet & corrigat. Postremò (vt inquit Plinius) nihil non parum gratè sine comparatione laudatur: hæc Perottus vbi suprà.

Budęus in tractatu de Asse lib. iij. ponit excellentiā & magnificentiā domorū, seu ædium Romanarū vbi laudat

domũ Lepidi, Crassi, & Ciceronis: & ibi memoratur de inuectiua oratione Salustij in Ciceronem: vnde tanta bona acquisiuisset nisi ex rapina. ꝓpterea & his temporibus multi thesaurarij, seu quæstores ærarij Franciç taxati sunt. Nam habito respectu ad eorũ facultates antiquas & acquisitas, necnon ad eorũ salaria fuit æstimatum quãtum pecuniarum ex ærario regio ex rapina seu potius mala inuersione subtrahere potuerint, & super his tantũ, aut plus, aut minus ex æquo & bono cõmissariorũ in pœnam seu emẽdam, aut verius restitutionem exactũ fuit. Et ex dictis Budæi in loco antę citato, cõstat Ciceronem multa ex literatura acquisijsse, verum multo maiora acquisiuit quõdam Nicolaus Rolim Cancellarius Burgũdiæ ciuis noster, qui multas domos excellentissimas construi fecit, tam in Burgundia, vt Diuione, Cabilone, Castillone, Belnæ, & Heduæ, ꝗ in Flandria. Et suis posteris xxv. villas in quibus erant castra amplissima & superba. cum xxv. mille libris turoñ. de redditu annuo reliquerit, quę omnia ex industria literatura, & scientia sibi comparauerat sub ducibus Burgundiæ, sub quibus Cancellarius extitit. Et (vt fertur) cũ semel coram duce ab ęmulis taxaretur de huiusmodi excessiuis acquisitionibus, & amplissimis possessionibus, rationem suæ villicationis maxima cum laude reddidit: ita vt nihil ex rapina & furto acquisijsse se purgauerit, sed omnia, scio principe, & ex eius voluntate & mandato accepisse. Nec credo alium à Cicerone fuisse, qui tanta ex literatura acquisierit.

Non omnino disconueniret hic inserere excellentiam domorũ aquaticarũ, quæ naues dicũtur. sed quia Budęus amplè ponit in dicto tracta. de Asse. lib. v. excellentiam & magnitudinem aliquarum nauiũ, vbi laudat nauem Philadelphi, Pholemæi, Philopatoris, & naues duas à Demetrio Antigoni factas, etiã nauem frumentariam Hieronis. Inter tamen omnes naues quæ vnꝗ fuerunt nec erunt, laudanda est illa quę dicitur Archa Noë, cuius lõgitudo fuit trecentorũ cubitorum, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo, vt scribitur Gene. vj. & de eius excellentia etiã meminit Laziardus in suis epitomatibus vniuersalis hystoriæ c. xj. vbi dicit quomodo fabricatam fuisse tradant catholici doctores. His diebus facta est mirabilis & excellentissima nauis per regem nostrum Frãciscum primũ, quæ fuit facta in Normãnia, constructione cuius maior pars siluarũ illius patriæ cęsa est & exposita.

Sunt & aliæ tres domus, scilicet conscientiæ, familiæ, & sepulturæ, quas ponit Antonius Florẽtinus in sua summa, in tertia parte, titulo decimo. capi. primo. §. primo, secundo, & tertio. de domo sepulturæ, dixi suprà in secunda parte.

Idem etiam Antonius Florentinus in dicto capit. primo, in principio ponit aliam domum quæ est principalis & excellentior alijs, & est domus domini. de qua habetur Psalmo cxxj. Lętatus sum in his quę dicta sunt mihi: in domũ domini ibimus. Principalis enim quia domini est & quia ab ipso ædificata, & pręparata, & nostra, quia propter nos ordinata, vt in ea semper cum eo habitemus. Est domus supernæ gloriæ, de qua ipse psalmista in alio psalmo, scilicet xxv. ait. Domine dilexi decorem domus tuæ, id est, locum habitationis gloriæ tuæ. de hac dominus Iesus ait. Ioannis xiiij. In domo patris mei multę mansiones sunt. quia & si vnum præmium beatitudinis, multæ tamen differentię præmiorum, sicut & hic meritorum. Quia, vt dicitur primæ ad Corinthios xv. stella differt à stella in claritate. Cuius nobilitatẽ & magnificẽtiã Baruch admirãs, ait, O Israël, ꝗ magna est domus dei, & ingẽs locus possessionis eius: magnus, & nõ habens finem, excelsus & immensus. Magna est domus gloriæ supernæ & locus possessionis eius. Magnus latitudine claritatis, quia complectitur omnia bona. psal. xxxv. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ. s. habitãtes in ea. Magnus lõgitudine perpetuitatis, quia nõ habens consummationẽ. i. finem. psalmo lxxxiij. Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Lucæ primo. Regnabit scilicet Christus in domo Iacob in æternum. scilicet in ecclesia triumphante. Magnus secundum altitudinem dignitatis, quia excelsus. Apostolus ij. ad Corinth. v. Si terrestris domus nostra dissoluitur, habemus domum non manufactam æternam in cœlis, in qua sunt omnes in maxima dignitate & potestate. hæc ille.

Plutarchus in septem sapientũ symposio (teste Cęlio lib. antiquarum lectionum vj. c. xxv.) hos scripsit sermones. Quænam maximè felix domus foret. In eo velut in symbolum, quisꝗ quod sentiret, protulit. Ac princeps Solon, Optimam sibi domum videri pronũciauit, in qua pecuniæ forent bono comparatæ modo, nec earum custodes haberentur infidi, nec erogatis subsequeretur pœnitentia. Bias eam censuit optimam, in qua per se dominus existat talis, cuiusmodi extra est ex lege. Thales verò, vbi otio pingui domino ꝓfrui licet. Cleobulus, si plures multo sint, qui dominum ament, quàm qui reformident. Pittacus eam prętulit, quæ tum necessarijs, tum redundantibus superflueret. Chilon administrationi regiæ domum oportere esse similem statuit. Nam Lycurgum ferunt, cũ submonuisset quispiam, Domocratiam induceret, intulisse hanc prius in domo ipse constitueret.

Septuagesimatertia consideratio ad laudem & excellẽtiam quorundam bibliothecarum fit. Imprimis Gordianus imperator (cùm eruditus vir esset) bibliothecam maximam extruxit, in qua sexaginta duo millia voluminum collocauit. Tyramnion grãmaticus (qui floruit ætate magni Pompeij) super tria librorum millia possedit. Plutarchus in Antonio scribit Pergamenas bibliothecas habuisse ducenta librorum millia. Fertur Ptholemæum secundum Aegypti regem bibliothecam omnium pulcherrimam congregasse, & in toto orbe terrarum nominatissimam construxisse, quæ vsꝗ ad primum Alexandrinum cum Romanis bellum perdurauit, teste Philippo Bergomate in suo supplemento chronicarum libro septimo. Et idem libro decimoquarto extollit bibliothecam Ioannis Galeatij vicecomitis ducis Mediolaneñ. quam Papię condidit, & in qua ingentem librorum copiam contraxit. Budæus in suo tractatu de asse libro secundo, multum laudat post Plutharcum bibliothecam Luculli.

Ludouicus duodecimus rex Frãciæ Blesis oppido suę natiuitatis pulcherrimam cõstruxit, & ibi magnam librorum (præcipuè in hystorijs) copiam coaceruauit.

Apud Aurelianos alias fuit excellens & nominatissima, hodie Parisius duæ extant mirum immodum libris refertæ, pręcipuè in Thologia: quarum vna in collegio regio, quod dicunt Nauarræ, altera verò in monasterio sancti Victoris collocatur.

Alphonsus Aragonũ & Siciliç rex laudatus est, ꝗ bibliothecã in omni facultate, & omni lingua permaximã & ornatissimam sibi acquisiuerat, & iã quinquagenarius preceptor se submiserit, ne loquendi vsu careret.

Adrianus

Adrianus Romanorum imperator, Romanis & etiam Atheniensibus, bibliothecam permagnificam atque insignē construxit.

Bibliothecę (teste Victruuio) spectare debent ad oriē tem, tum quia vsus matutinum postulat lumen, tum quia in his libri ac tabulæ non putrescunt. Etenim quæcunque ad meridiem & occidentem spectant, tineis & humore libros vitiant, atque membranas: quoniam venti humidi aduenientes procreant eas, & alunt, fundentesque humidos spiritus pallore volumina corrumpunt.

Quomodo imagines virorum literatorum ad eorum memoriam & decorem in bibliothecis olim apposuerunt plures reges Alexandriæ & Pergami, & plures Romani, vide Plinium libro trigesimoquinto, capitulo secundo. & Blondum libro octauo de Roma triumphante. & de laude Bibliothecarum etiam scripsit Franciscus Patritius in libro de institutione reipublicę, libro octauo, titulo decimoquinto. eas commendās à comparatiōe. sic enim ait. Et si certaminum victores magnos honores meruerunt, vt in conuentu stantes palma & corona decorarentur, & redeuntes in propriam patriam, quasi victoria triumphātes quadrigis inueherentur, & veste publica perpetuoque victu alerentur, quantò magis efferendi sunt viri doctissimi, qui disciplina & moribus rempublicam adiuuant, & scriptis suis ea omnia memoriæ commendant, quæ posteris seculis profutura sint. Porrò ex antiquis bibliopolis vnicus ferè Triphon celebratur. Hinc Martialis libro quarto. Non habeo, sed habet bibliopola Triphon. Strabo libro decimotertio Geographiæ scribit Aristotelem omnium primum bibliothecam instituisse. & Plinius libro trigesimoquinto testatur Asinium Pollionem primum Romæ bibliothecam fecisse, vt refert Polido. de inuentoribus rerum, libro secundo. capitu. septimo. vbi etiam ponit, qui primo libros ædiderint, & quòd olim in vrbe Roma fuerint bibliothecæ, numero xxviij. Scribitur in opusculo de mirabilibus vrbis Romæ, in secūdo libro & in tertio, quę nunc extant.

Quia hic incidit mentio de bibliotheca, in qua reponūtur volumina librorum. Idcirco definitionem libri addo, quæ est talis secundùm Lucam de Penna in rubri. de nauicularijs seu nauclerijs, libro vndecimo. qui dicit. Liber est lumen cordis, & speculum corporis, virtutum repertorium, vitiorum confusorium, corona prudentum, dyadema sapientum, honorificentia doctorum, clarificentia rectorū, comes itineris, domesticus fidelis, socius colloquentis, collega præsidentis, vas plenum sapientiæ, via recta eloquentiæ, hortus plenus fructibus, pratum fluens floribus, mare sine fluctibus, principium intelligentiæ, fundamentum memoriæ, hostis obliuionis, amicus recordationis, vocatus properat, iussusque festinat, rogatus respōdēs, fideliter obediens, contra fortunas lictor, atque verus tui ductor, hortus conclusus, & fons signatus, puteus aquę viuæ, paradisus absque ruina, ædificans te gnarum si repperit ignarum, nunquam patitur fastidium, & si graues eum nimium, archana reuelans, & obscura clarificans. Nec est inconueniens scire quæ volumina sint excellentiora, an antiqua, an noua: & licet nonnunquam nouitas malè negligat, quod bene statuit vetustatis autoritas veneranda. secūda quæstione sexta. capitulo, anteriorum. versiculo, illud. & in authen. vt ordinariæ præfecturæ vrbanæ &c. in principio. collatio. quinta. Tñ dicit Speculator in suo procemio, quòd volumine suo nouo cedāt volumina antiquorum, iuxta illud. Recedant vetera de ore vestro, quia deus scientiarum dominus est. primi Regum, secundo capitulo, vnde dicit imperator. Vetustatē renouamus, vt in authen. de administratoribus. circa principium. collatione septima. quibus licet reuerētia debeatur, vt in capitulo, priscis. in principio. lv. distinctio. & ff. de iure immunitatis. lege semper. & capitu. quanto. extra de translactio. & ix. quæstione iij. capitu. conquestus. & vigesimaquinta quęstione prima. capitu. contra. tamē fides eis in pluribus non habetur. Nam secundùm varietatem temporum iura variantur humana, vt in ca. non debet. de consanguinitate & affinitate. capitu. recurrat. versicu. his ita. xxxij. quæstione, tertia. sæpe enim pro necessitate, vel vtilitate mutilantur, & laxantur canonica præcepta, vt capitu. etsi illa. prima quæstione septima. & quod paulatim labitur, cōuenit renouari, vt in authen. de quæstore. circa principium. collatio. sexta. & nihil penè in semetipso manet, sed currit natura multas euoluens mutationes, quas neque prœuidere facilè est, neque prædicere, vt in authen. vt omnes obediāt iudicibus prouinciarum. §. si verò. versiculo. si verò arripiat. collatio. v. & nihil est quod mutabilitatem non sentiat, vt in authen. de non alienan. aut permutan. §. nos igitur. aliàs in §. vbi autem lex. collatio. secunda. & lxxxix. distinctio. capitu. ad hoc. & de cōsecratio. distinctio. quinta. capitu. ne tales. prope finem. sed & semper opere vocatę consonæ causis leges ponuntur, cùm semper inopinabiles emergant, quas antiquitas non agnouit, vt in authen. vt defuncti seu funera eorum nō iniurientur. in principio. collatio. v. nec erubescat antiquitas si quid melius horum quæ ipsa tradidit, nouitas adinuenit, vt in authen. de nuptijs. §. maioris. collatio. quarta. & argumēto. xcvj. distinctio. capitu. esto. in fine. Nam paulatim hoc per eruditionem ad melius accedunt, vt in authen. de monachis. §. finali. versicu. oportet. collatio. prima. & omne artificium per exercitium suscipit incrementum. l. legatis seruis. §. ornatricibus. ff. de legatis, tertio. & lege, milites. ij. C. de re militari. libro duodecimo. sed & antiquorum quidam vino inebriati sunt. c. vino. trigesimaseptima distinctio. quia nō plenam notitiam scripturarum habuerunt, vt extra de sacra vnctio. capitulo primo. §. finali. ita dicit Specu. in dicto suo procemio. colū. ix. versiculo, huic ergo claritatis speculo. Antiquitati tamen in multis defertur, & præfertur iuuentuti. de quibus suprà in parte præcedente, in consideratione xvij.

Septuagesimaquarta consideratio de excellentia Pyramidum contexitur. Pyramides enim tā altæ in Aegypto traduntur fuisse, vt magna omnium admiratio fuerit: qua ratione in tantam altitudinem subuecta sint cementa. Vnā ex ijs quæ ex Arabicis lapidicinis constabat à trecentis sexaginta hominum millibus annorum viginti spatio cōstructam prodiderunt, & in raphanos, allium, & cepas, quibus operarij vescerentur, mille octingenta talenta erogata. Neque aliam ædificandarum Pyramidum rationem fuisse, quàm regum Aegypti in erogandis pecunijs stultam ostentationem, siue ne pecuniam successoribus relinquendo insidiandi sibi causam præberent, seu ne plebs esset ociosa, aut ad vsum sepulchri. Earum vna saxo naturali fuit elaborata & rubrica, cuius ambitus per frontem centum duos pedes colligebat, longitudo erat cētum quadraginta tres pedum, altitudo sexagintaduo. Tres alię fuerunt septuagintaocto annis, & mensibus quatuor factæ. Omnium amplissima cōtinebat octo soli iugera, quatuor

angulorum paribus interuallis per dccc.lxxxiij.pedes. Singulorum laterum altitudo pedes vigintiquinque. Secundę singula interualla per quatuor angulos pares. dccxxxvij. pedes comprehẽdebant. Tertia erat minor prædictis, sed multò spectatior, Aethiopicis consurgens lapidibus, trecentis sexaginta tribus pedibus inter angulos. Omniũ minimam fecit Rhodope meretricula Aesopi fabulatoris conserua, diuitijs illis quas meretricio quęstu sibi comparauerat. Scribit Herodotus in Euterpe Cleopem Aegypti regem fecisse pyramidem ex Arabicis lapidibus, cuius lõgitudo erat quinque stadiorum, latitudo decem passuum, altitudo octo passuum, in qua decem annos fuisse cõsumptos memorat. Fecit & aliam viginti annis absolutam, in qua tantum profudit pecuniæ, vt nimio sumptu attritus filiam (quam habebat formosissimam) coactus sit prostituere. Ea est in qua clxxx. talẽta in cepis & raphanis erogata prædiximus, quibus artifices vtebantur in extruenda earũ vna. Quo argumento coniectare est, quanta quęq; prodigiosa fuerit aliarum rerum impensa, & ista magnificentissima omnium pyramidum fuit. Inter prædictas tres duæ inter septem orbis spectacula numerantur, de quibus miraculis meminit F. Patritius in suo libro primo, de institutione reipublicæ, titulo ix. & Celius antiquarum lectionum libro xij. c. xxxviij. Pyramides autem sunt structuræ & moles lapideæ maximę, ita constructæ, vt elato in acutum tendant, qualis in hac ciuitate Hedua extat altitudinis xxx. cubitorum.

Subsequenti ordine de obeliscis tractãdum est, qui vocantur structuræ minores Pyramidibus deorsum versum specie quadrata, in angustum verticem desinentes & paulatim gracilescentes. Aegypti reges quatuor fecerunt obeliscos ccccxxx. cubitorũ longitudine. Ramises res Aegypti (cuius ætate captum est Ilium) obeliscum fecit, quadraginta cubitorum, & alium longitudine vndecenis pedibus, per latera cubitis quatuor, quem fecisse dicũtur viginti hominum millia. Cuius operis admiratione factum est, vt cum Syenem oppidum expugnaret Cambyses rex ventũq; esset incẽdio ad crepidines obelisci, extingui ignẽ iuberet molis reuerentia. Obeliscũ posuit Phius xlviij. cubitorum. Ptholemæus vnum Alexandriæ lxxx. cubitorum. Fuerunt plures alij, quos volens omitto. de quibus Plinius libro xxxvj. c. ix. x. & xj. & Blõdus de Roma instaurata libro primo. vbi etiam scribit formam & figurã. Qui verò primum Obeliscos fecerint, vide Polidorũ de inuentoribus rerum, libro iij. c. xj.

De Labyrinthis etiam loquamur. Nam scribit F. Patritius in libro j. de institutis reipublicæ, titu. ix. Dedalum architecturæ inuentorem secundũm aliquos, qui in Creta regnante Minoe Labyrinthum miro girorum ordine ędificauit, ad eius similitudinem, quem diu ante Miris, à nonnullis Miro appellatus, Aegyptiorũ rex pro sepulchro sibi opulentissimo construxit, quod etiam Labyrinthi nomine nũcupauit. Cuiusquidã aditus ingredientibus facilis erat, exitus autem perdifficilis viarum perplexitate, nisi beneficio ducis itineris peritissimi. Virgi. libro vj.

Hic labor ille domus, & inextricabilis error.

Plinius libro xxxvj. c. xiij. dicit quatuor fuisse Labyrinthos, secundũ Aegyptium, tertium in Lemno, & quartum in Italia. de quibus Textor amplè scribit in sua officina. c. inter alia opera &c. De primis Labyrinthorum Pyramidumq; autoribus, & quæ esset eas construendi causa, scribit Polidorus de inuentoribus rerum, libro iij. c. x.

Septuagesimaquinta cõsideratio de sepulchris subnectitur, quæ ad gloriam mortuorum ortæ sunt (vt qui iam defecerant, viuere viderentur.) Nã legitur q; Arthemisia regina Cariæ Mausolo marito mortuo sepulchrum erexit inter orbis miracula annumeratum, cuius altitudo attollebatur xxv. cubitis. Cingebatur columnis xxxvj, patebat ab austro & septentrione lxiij. pedes. toto circuitu continebat pedes ccccxj. Ipsum ab occidente celauit Scopas, à septentrione Bryax, à meridie Tymothæus, ab occasu Leocares. Regina opere nondum absoluto concessit fatis. Artifices tamen non recesserunt nisi eo consummato. Ab hoc sepulchro omnia regum & imperatorum monumenta, quæ pręciosa sunt, vocantur mausolea. de hoc Propertius libro iij.

Nec mausolei diues fortuna sepulchri,
Mortis ab extrema conditione vacat.

Martialis libro primo.

Aëre nec vacuo pendentia Mausolea,
Laudibus immodicis Cares ad astra ferant.

Semiramidem orientis reginam, & mulierum omniũ longè celeberrimam, quamq; cum Cyro præcipuè admiratus Alexander fertur, quod in illis & magnitudo animi & rerum claritas plurima emicuisset, legimus, cũm sibi iã magno natu monumentum in quo perfuncta humanis reconderetur, strueret, inscriptionem eiusmodi exculpendã curasse. Quicunq; ex regibus pecuniæ inopiam senserit, conditorio recluso sumat inde, quicquid visum fuerit. Id cũ perlegisset Darius, vt qui auri foret auidior, sepulchrũ iussit recludi: sed in eo pecuniam quidem inuenit nullam, in eas autem incidit literas. Ni malus vir fores & pecunia insatiabilis, non vtique mortuorum loculos moueres. hęc Cælius libro antiquarum lectionũ xij. c. xxxvij. Et Philippus Bergomẽ. post Plutarchum, libro tertio sui supplementi chronicarum. De sepulchro Augustorum & alijs memorandis sepulchris quæ Romæ visuntur, vide in Opusculo de vrbis Romæ mirabilibus, libro secundo & tertio. dicit tamen idem Celius libro nono suarum antiquarũ lectionum, c. xliiij. quod propter sepulchrorũ quę in Ceramico visebantur sancitum lege fuit, ne quis sepulchrum faceret operosius, quem quod decem homines effecerint triduo, neve hermas liceret imponi, nec de mortui laude ni in publicis sepulturis, nec per alium quàm per eũ qui publicè ad eam rem constitutus foret, dici licebat. Sed post deuentum est ad magnificentiam sepulchrorum more Romanorum, vt ibi declarat de multis quæ fuerũt multum excellentia.

Non est omittenda descriptio sancti Sepulchri, cũm prophetizatũ fuerit illud esse gloriosum, vt habetur Esaię decimo. &, vt dicit Bartholomæus de Saligniaco in suo itinerario terræ sanctæ, in capite sexto septimi tomi. distat pedibus centum & nouem à loco crucis Christi: descenditur enim à loco crucis Christi ad superficiem pauimenti ecclesiæ spatio pedum viginti nouem, quod resultat ex decẽ & octo gradibus, & à principio pauimenti vsque ad sepulchrũ, spatium est pedum octoginta. Et est dispositio loci dominicæ sepulturæ talis. In media tẽpli area stant duę domunculę, siue criptæ. Sunt enim è rupe cauatę interius & exterius parietibus marmore incrustatis, tecto rudi iuxta naturam rupis exterius manentis. Hoc sepulchrum est septem pedibus longum, octo palmis altum, à pauimẽto ex marmore candido atq; lucente. Huius sepulchri est templum gloriosissimum, quod sicut singulari gloria est à

deo

deo clarificatū, ita sumptuosissimè & pulcherrimè à principibus Christianis constructum, ornatum, atq; ditatum, & plurimarum nationum fidei Christianæ officijs sanctis diu noctuq; frequentatur. Est enim hoc templū miræ altitudinis & amplitudinis, plurima loca sancta includens, & ab vtrisq; lateribus multis sacellis distinctum, innititur columnis marmoreis septuaginta tribus, singulis supra basim triginta pedū altitudine eleuatis, in testudine artificio sæ picturæ mira colorum varietate visuntur. Porrò in testudinis medio super domini Iesu gloriosum sepulchrum latè patet apertura rotunda miri (vt dicitur) effectus. Nā alij perhibent rorido cœlo per hāc aperturam dulcissimū manna super Christi sepulchrum sæpe pluisse. Alij affirmant ignem cœlestem ministerio angelorum per hāc descendere solitū, à quo sancti Sepulchri lampades fuerunt accensæ iuxta prophæticum. Cadet de cœlo super vos globus ignis, à quo illuminabimini. Verū hec actis temporibus ob scelera pseudo Christianorum Pisanorum ad gloriosum sepulchrum perpetrata cessauere, vt in antiquis gestis cœnobij montis Syon, vetustis libris repertum est, vt refert idē Bartholomæus loco prædicto, capite vij. Aperturam hanc multi principes pro zelo ducti sæpe clauserūt argenteis, vel aureis laminis, sed altero die solito more patuit remotis laminis angelico ministerio, quoniā prophętatum erat, vt dictum est. Et erit sepulchrum eius gloriosum. De pluribus alijs excellentijs huius sancti Sepulchri vide ibidem. Verùm in eodem libro, c. primo noni tomi, idem Bartholomæus ponit de sepulchro Ioseph, de sepulchro Zachariæ prophætæ, & de sepulchro virginis Mariæ, quod est instar (vt dicit) sepulchri Christi, per omnia factum, nisi quòd cripta ipsius sepulchri duabus ianuis patet vtrinq;, & est marmoreum, & summè venerabile angelis, Turchis, perfidis & Sarracenis: & ibi prope est sepulchrum diuæ Annæ eius matris. Et in capitulo sequenti fit mentio de sepulchro Iosaphat regis Iuda, pulchra pyramide insignito. Et in capit. quarto eiusdem tomi dicit, quòd sepulchrum Lazari, à quo fuit à Christo suscitatus est marmoreis lapidibus coopertum, & persimile sepulchro Sancto & virginis gloriosæ. Et in hac ciuitate Hedua in ecclesia ipsius diui Lazari post altare maius est etiam aliud sepulchrum sancto Lazaro dicatum, ex marmore cōditum, & ita elegās vt nullum simile in nostra Gallia reperiatur: vbi reliquiæ ipsius à Gerardo episcopo Heduen. è Massilia allatæ diu repositæ fuerunt.

Omitto plura alia sepulchra magnificentissima, vt est sepulchrum diui Augustini ex candidissimo marmore mira celebritate structum Papiæ, in cœnobio fratrum Heremitarum, quod etiam aspectum quendam pulcherrimum prębet. Etiam sepulchra regum Franciæ, quę in cœnobio sancti Dionysij Franciæ prope Parisium (vbi est cōmunis sepultura ipsorum regum) sparsim mire cōdita sunt. Sed excellentiora sunt in cœnobio Carthusiensium prope Diuionem, vbi Duces Burgundiæ olim inhumabantur. Ita in ciuitate Bituricensi, in Capella ducum Biturigum vidi sepulchrum ducis excellēs & diues. Et in ciuitate Nanetensi, vbi duces Britonum ornatissimè sepeliuntur. & in oppido Souigniaci, in prioratu ordinis Cluniacensis, non multum longè ab vrbe de Molinis, sepulchra ducum Borboniorum laboriosè structa cernuntur. De multis sepulchris sanctorum ponit Gregorius Turonen. in suo libro in gloriam confessorum, vbi inter cætera ponit de sepulchro Hilarionis senatoris Diuion. de quo alibi dixi.

Et qualiter olim bruta & alia animalia honorata fuerūt sepulchris aut statuis, scribit Textor in sua officina, in capitulo Bruta, aliaq; animalia &c. & in capitulo præcedenti, vide de vario inhumandi ritu apud diuersas gentes. quod etiam vide in Polidoro de inuētoribus rerum, libro tertio, capitulo decimo.

Aduerte tamen, quòd licet gloss. in lege quicunq;. in verbo, libitinarius. ff. de institu. actione. dicat, q. feretrum est sepulchrum plebeiorum & damnatorum, tamen etiam ponitur pro sepulchro potentum, vt habetur ij. Regum tertio. q. Dauid sequebatur feretrum Abner.

Septuagesimasexta consideratio erit, cūm circa domos (vt communiter videmus) sunt horti adiacētes, vt facit textus in lege prædijs. §. balneas. ff. de legatis. iij. circa excellentiam & laudem hortorum versatur. Pheacū enim regio (cuius rex fuit Alcinous) hortos habuit tanta pomorum varietate nobiles, vt præmaturis primis, noua statim renascerentur, quæ cūm magno studio coleret Rex eius loci, deus hortorum creditus est. Statius libro primo Syluarum.

Quid bifera Alcinoi laudem pomaria, vosq;
Qui nunq; vacui prodistis in aëra rami.

Mantuanus.

Alcinoi syluas canit, & Pheacia poma.

Ouidius libro iij.

Proxima Pheacum felicibus obsita pomis,
Rura petunt. Iuuenalis Satyra v.
Illa iubebit
Poma dari, quorum solo pascaris odore.
Qualia perpetuus Pheacum Autumnus habebat.

Propertius.

Nec mea Pheacas æquant pomaria syluas.

Epicurus, teste Plinio libro xviij. c. iiij. primus omniū hortos Athenis instituit, cūm antea ruri tantum haberentur, non in vrbibus. Hinc Epicurus hortorum magister appellatur. Laertius refert Epicuri scholam fuisse in horto. Propertius libro tertio.

Illic vel studijs animum emendare Platonis
Incipiam, aut hortis docte Epicure tuis.

De quo meminit Blondus libro viij. de Roma triumphante. Sed & pensiles Babylonis hortos plerīq; laudant, & inter orbis spectacula admittūt, siue illos fecerit rex Cyrus, siue Semiramis, vt refert Celius lib. xij. c. xxxviij. in fi.

Lucanus hortos habuit cultissimos, i qbus sepuli⁹ est.

Mecenas quoq; hortos habuit Romę pulcherrimos in esquilijs, ad quos propter amœnitatem loci plerunq; diuertebat Octauius.

Syria etiam fuit in hortis operosissima, autore Plinio. Indę quoq; est prouerbium Græcis. Multa Syrorū olera.

In Italia, & pręcipuè in regno Neapolitano, sunt horti excellentes.

Etiam aliàs vidi Papienses multum insudare in colendis & elaborandis hortis, & ex eorum fructibus multas pecunias colligebant.

Parisienses quoq; hortos habēt fertilissimos, circa quorum cultum multum versantur. vndę ex illis nō modicos redditus percipiunt.

Fuit excellentissimus hortus Molinis tempore Annæ de Francia, filiæ regis Ludouici xj. Francorum regis, & Ducissæ Borbonij.

Hortus verò Balsami est inter hortos excellētior, erat enim in cacumine montis vbi interfectus est Saul, & in

nullo alio loco balsamum nascebatur. Cæterum tempore magni Herodis Cleopatra regina Aegypti fauente Antonio marito, sed inuidente Herode, hortum Balsami trãstulit in Babyloniam Aegypti, vbi præciosissimarum arborum hortus deliciosus colitur à Christianis solis, rigaturq́ aqua fontis, in quo fama est virginem gloriosam sæpe lauisse infantulum Iesum, cùm degeret in terra Aegypti. Sunt tamen adhuc surculi quidam Balsami in monte Engaddi, sed nullius cultus, nullius prouentus. Sic miro modo deus se vlciscitur de peccatoribus, vt quoniam Herodes olim horti Balsami possessor Iesum puerum persequebatur, Iesus fugiens in Aegyptum post se traxit Balsami hortum. Est autem hic hortus in Aegypto inter Helyopolim & Babylonem habens in longitudine duos iactus arcus, in latitudine iactum lapidis, terræ ferè albæ, hęc dicit Bartholemæus de Saligniaco in itinerario terrę sanctæ c.vj. decimi tomi, vbi refert q̃ messis Balsami talis est. Decerpitur folium ex stipite contra solem, moxq́ gutta lucida, & mire fragans scaturit ex ruptura, & hic Balsami pręciosissimus liquor vitreis vasis colligitur, minimè fluxurus nisi ad ortum solis fiat ruptura. Fonticulus autem Iesu paruulus est nõ sufficiens irrigationi totius horti, quare Sarraceni alium foderunt iuxta illum puteum, ex quo quatuor boues aquam protrahunt per Rotam, sperantes ex vicinitate fontis Iesu aquam fore salubrem, at longè aliter tres euenit, donec missis canalibus aquam putei ducerent in fontem Iesu, quo facto, largiter & salubriter ex aquis mixtis rigatur Balsami hortus. Non est omittendum (mirum tamen dictu) quod à meridie sabbati vsq; ad auroram diei lunæ, boues nullo verbere impelli possunt, vt in protrahenda aqua laborent, quod est fidei nostræ testimonium celebre.

Cæterum horti sine aqua non sunt commendabiles, nec vtiles. Nam agri aquarum irrigatione, aut pluuia carẽtes, nullos fructus cultoribus præstant, textus est in lege vsus aquæ. & ibi notat Lucas de Penna. C. de fundis rei priuatæ libro vndecimo. Vnde hortus sine aqua, & quercus folijs defluens comparantur Esa. c. primo ad finẽ. Ideo agri qui possunt commodè irrigari (vt in plerisq; Italiæ locis) amplius taxari debent in subuentionibus & collectis, cùm eis siccitas aëris in nullo officere possit: sed decurrentibus aquis irriguis fructus optimi ex eis percipiuntur. Ex agris nempe irriguis bis in anno fructus percipiũtur, vt ait Papinianus in lege diuortio. §. quod in anno. ff. soluto matrimonio. Alias verò in arboribus & pratis detrimenta consequuntur. l. is cuius. in fine. ff. si seruitus vendicetur. & dicta lege vsus aquę. & habetur Iacobi v. quòd Elias orauit vt non plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex. & rursum orauit, & cœlum dedit pluuiam & terra dedit fructum suum. In hortum ex more aquæ ducuntur irriguæ, Deuterono. xj. de consecratio. distinctio. v. capitu. nunquam. l. decernimus. §. sciẽdum. ibi, vel hortus ad cuius vsum aqua publica fuerit deriuata. & ibi Lucas de Penna. C. de aquæductu libro vndecimo. Melior textus in lege prima. C. de mancipijs & colonis. eodem libro. ibi, tantum colonis impartiatur, quantum culturis eorum agrorum sufficere manifestum est, quos ipsi colunt.

Septuagesima septima consideratio erit de laude & excellentia Balneorum, tam naturalium, quàm artificialium: cùm, vt plurimum, etiam in domibus sunt loca, quę dicuntur balneæ, seu balnearia, vt facit textus in lege prædijs. §. balneas. ff. de lega. iij. in quibus ad lauandum aquæ calidæ & frigidæ sunt, & habent Hypocaustum, hoc est locum ad sudandum. Habet enim sub pauimento locum vacuum, in quo succensus ignis calidos vapores emittit, excitatq́ sudorem. Habet etiam ab vno latere præferniũ, hoc est paruam fornacem, in qua ignis inclusus partim hypocaustum calefacit, partim aquas temperat ad lauãdum. Etenim supra eam tria ahena componuntur, vnum caldarium ex quo aqua calida hauritur, alterum tepidarium ex quo tepida, tertium frigidarium ex quo frigida. Quantum cunq; aquæ calidę ex caldario exit, tantum ex tepidario in caldarium, & ex frigidario influit in tepidarium & hoc vaporarium dicitur. Est & aliud hypocaustum temperatius, quod vnctuarium dicitur, in quo post sudorem ac lotionẽ homines vnguntur.

Et quædam ex institutione nosta vim habent, quædã verò sua sponte vim obtinent. Quæ verò ex institutione nostra vim habent propriè apud nos Thermæ dicuntur, & olim in vrbe Romana in his balneis Romani magnam delectationem habuerunt, & in excellentia illorum insudarunt, vt refert Blondus libro secundo. de Roma restaurata in principio. vbi ait in vrbe xiij. Thermas compertas fuisse, Agrippinas, Neronianas, Titi, Vespasiani, Domitianas, Antonianas, Alexandrinas, Gordianas, Seuerianas, Diocletianas, Aurelianas, Constantinianas, & Nouatianas. Quarum loca & excellentias indicat; prius de earũ institutione ratione explicata, vbi plura: quæ cùm nõ sint magnæ vtilitatis, non aliter insisto. Et ex dictis illius ibi & in fine libri primi cõstat Thermas Diocletianas & Gordianas fuisse excellentiores. Vnde de Gordianis, ait, Iuliũ Capitolinum pauca scripsisse, sed valdè admirãda. Nam cùm dixisset domum Gordianorum tunc extasse Pręnestina via ducentas columnas vno stylo habentem, addidit & Thermas ibi fuisse quales præter vrbem tunc nusq; haberet orbis terrarum. & de Thermis Diocletiani vide Blondum in fine libri primi antè allegati. Et de balnearũ apud veteres luxurioso apparatu scribit Celius libro antiquarũ lectionum xvj. c. xlvij. vbi dicit in Balneis non statuas modo innumeras, & columnas nihil sustinẽtes visere erat, sed eo quoque peruentum est delitiarum, vt nihil nisi gẽmas calcare vellent, sicut prosequitur Seneca libro xiij. epistola. lxxxvj. & vide eundem Celium eo loco c. xlvj. ad initium.

In hac nostra ciuitate Heduana loca extant, dicta vulgò le celier Ioliot, vbi Thermarum reliquiæ introspiciũtur, quæ magnitudine, & operis sumptuositate erant excellentes, prout ipsa ruina docet hodie, nec plures sunt in Gallia excellentes, cùm pauci habeant priuatas: sed in ciuitatibus, & oppidis sunt publicæ Thermæ, in aliquibus locis sunt honestæ, in alijs verò exercentur Lupanaria, etiam publica quæ an sint permissa videatur textus in lege ancillarum. in fine. ff. de petitione hæreditatis. vbi verba Vlpiani iurisconsulti sunt hæc. Nam & in multorum honestorum virorum prædijs Lupanaria exercentur. & ibi Albericus de Rosate. vide tamen sanctum Thomam in iiij. sententiarum. dist. xxxiij. q. j. articulo iij. quæstiuncula prima. & in scripto eius super Dionysium iiij. lectio. ix. col. v. in principio. Vbi dicit, q̃ lex puniens mulieres in Lupanari est abrogata. & dicit Præpositus in cap. priuilegia. §. officium. iij. distinctio. q̃ ecclesia permittit tacitè publicas meretrices, propter maiora mala vitanda. quoniam maiora & grauiora mala sunt euitanda. xiij. distinctio. per totum.

potum.maximè c.j.& ij.Faciunt dicta Hostien.& Panormita.in cap.inter opera charitatis.in fine.extra.de sponsalibus.

De iure tamen diuino Lupanaria prohibentur.Cùm prohibeatur simplex concubinatus,seu fornicatio: quia scribitur Exodi xx.Non mœchaberis.& Deutero.xxiij. Non erit meretrix de filiabus Israël.Etiam dominus exclamauit contra Ierusalem, eo ꝙ ædificauerat Lupanar,& Prostibulum fecit in cunctis plateis.& ibi adijcitur,quòd destruet dñs Lupanaria & Prostibula,vt habetur Ezechielis xvj.Et ædificasti tibi Lupanaria,& fecisti tibi Prostibulum in cunctis plateis.Et fornicata es cum filijs Aegypti vicinis tuis magnarum carnium.dicit tamen glos.fi.in ca. meretrices.xxxij.q.iiij.ꝙ in Deuteronomio licitũ erat habere concubinam,& dare ei præcium suę pudicitiæ,vt habetur ij.Regum iij.& xv.xvj.xx.& iij.Regum xj.& j.Paralipome.ij.& ij.Paralipomenon x.& Ester ij.& Canticorum vj.facit textus in lege in concubinatu.ff.de concubinis.etiã deus non omnino abiecit meretrices,sed vt scribitur Mat.xxj.dicit,quia publicani & meretrices præcedent vos in regno dei.

Sed videtur,ꝙ ista Lupanaria etiam sustineri possint inspecto iure naturali,quo iure omni animanti à natura est tributum vt se,vitam,corpusq́ tueatur,declinetq́ quæ ei nocitura sunt,quæq́ ad viuendũ necessaria inquirat,secũdùm quod videtur ꝙ coitus sit quãdoq́ necessarius hoc iure pro sustentatione vitæ,& pro euitandis malis, quæ ex defectu coitus euenire possunt,& multa iuuamenta affert,vt per plures autoritates comprobant Antonius Gazius in sua florida corona.c.xxxij.& ex nostris Andræas Tiraquellus ĩ suis legibus cõnubialibus.l.xiiij.folio clvij. & clviij.quæ cum sint lasciua non repeto,cũ ibi legi possint.Et ideo Politicarij nostri cupientes generi humano prouidere,& plura naturæ incommoda auferre,iuuamẽtaq́ illi præstare,in pluribus hæc Lupanaria permittunt, quæ & ecclesia tolerat ex causis ante deductis.

De balneis verò seu Thermis quę sua sponte vim obtinent(vt ad propositum vnde digressi sumus redeamus) dicendũ est,quia alia sunt nitrosa,alia salsosa,alia aluminosa,alia bituminosa,alia sulphurosa,alia ferrosa,alia calcosa,& quędã ex his composita:& horum quidem omnium potestas est arefaciendi,quædam non tantum arefaciunt, sed etiam obstruunt,vt aluminosa.& de vtilitate eorũ in fine huius considerationis dicetur.Et in his vtplurimum aquæ sunt calidæ:sed cur hoc?ita ꝙ aliquę intantum sunt calidæ,& ita feruent,vt nõ possint esse vsui nisi aut in aperto euanuere,aut mixtura frigidę intepuere,causæ sunt, teste Seneca libro xiij.epistolarũ.lxxxvj.epistola, ignibus quos multis locis terra opertos tegit aquã calescere,si subiecti sunt solo,per quod aquis transcursus est.Facere quippe dracones solemus,& milliaria,& complures formas,in quibus ęre tenui fistulas struimus per decliue circundatas, vt sæpe eundem ignem ambiens aqua, per tantum fluat spatij,quantum efficiendo calori satis est.Frigida itaq; intrat,exit calida,idem sub terra fieri existimat Empedocles vt autor est Celius libro antiquarum lectionum xvj.cap. xliij.vbi etiam ait,quòd quidam arbitrantur,per loca sulphure plena,vel introeuntes aquas calorem beneficio materiæ per quam fluũt trahere,& hic ante dictũ est in xviij. consideratione.Quod ne quis accidere miretur,viuæ calcis si aquam infuderis,nonne feruebit?Hæc porro efficit ratio,vt aqua feruidæ magna ex parte salsæ proueniant, vt Aristoteles inquit,quia.s.per terram aluminosam percolantur.Exustorũ autem omnium cinis salsus est sulphureq́ redolet,quare feruida omnia modo vrunt fulminis:& quidem plura fulminis tactu extiterunt: vnde,vt experientia docet,aqua salinarum decocta reddit cinerem salsum,quo vtuntur Burgundi.Refert & idem Celius ꝙ Democritus calci assignauit calidorum fontium rationẽ, quod nequit fieri,quoniam lapides vnde fit calx non habent ex calefaciendi vim,nisi in fornace calcaria præusti fuerint.

Et pro hoc calentium aquarum ratione ipse Celius adducit quod vidisse attestatur,& esse adnotatu dignum dicit,dum Patauij(vt ait) capesseret ingenij cultum, apud Aponum adnotauit ab aquis calentibus lapides gigni, quod extra omnem admirationem ei fuit.Scaturiunt(vt inquit) ibi feruentissimæ aquę in supercilio non multum eleuato,in subiecto molendinum est quod versat Balinei aqua per conuallem decurrens.Volaticam,vt nunc passim dicitur,in quam impetu deuoluitur aqua per arctum, vidit totam veluti quodam artificio,lapidea circuntectam crusta.Et cùm oculis non satis crederet,duriciem materiæ expertus est,cultelli satis validi mucronẽ insigniter retusum animaduertit.Mox repetita vrbe cum rem scholasticis quibusdam exposuisset in foro,risu exceptus est ab oĩbus ferè,tanq́ inusiata,absurda,ac scurrilia promeret.Sed haud ita multo superstitio facto,illuc profecti secum in rẽ præsentem verissima senserunt,quæ prius inscitè ludibrio habuerant.& hæc omnia post(vt ait Celius) comprobata repperit ex doctrina Plinij & aliorum,vt ibi prosequitur.Et tandẽ reddit rationem cur aquis calentibus potius q̃ frigidis lapides concrescant,& coagmententur.

Et de fonte qui est in Britannia,etiam de quodam paruo lacu iuxta oppidum Gallicum vulgò dictum Loches, mira feruntur,cùm arbores aut ligna in eis immersa per aliquot annos in lapides conuertuntur,vt ante in hac parte, in d.xviij.consideratione,in fine scriptum est:& cum ista sint extra materiam non insisto. Et de balneis & materia scripsit amplè Celius dicto c.xliij.cum iiij.cc.sequẽtibus. & Volaterranus in sua philologia.c.de partitione medicinæ,libro xxiij.vbi etiam narrat quædam esse balnea frigida,quæ fiunt ex aqua frigida,& cuius iuuamenti, & vtilitatis sint.

Balnei vsus(inquit Celsus) duplex est.Nã modo discussis febribus,initium cibi plenioris viniq́ firmioris valitudini facit. Modo febrẽ ipsam tollit,fereq́ adhibetur, vbi summã cutẽ relaxari,euocariq́ corruptum humorem cõuenit,& habitum corporis expedit mutari. Antiqui timidius eo vtebãtur.Asclepiades audacius. Balnea verò veterum frugi erãt(teste Celio loco antedicto.c.xlvj.) & in vsu erãt balneola perangusta,tenebricosa,vt inquit Seneca:neq; enim calida videbantur nisi obscura. Eiusmodi fuisse legimus Scipionis Aphricani balneũ apud Linternũ.In eo ille horror Carthaginis,cui Roma debebat,qđ semel tm̃ foret capta,abluebat corpus laboribꝰ fessum rusticis:qm̃ se exercebat opere,terrãq́(vt mos fuit Priscis) ipse subigebat:hęc Celius.& c.xlv.quærit cur ante balnei ingressum calidum mingimus,& in exitu balnei frigidũ. Item cur non sitientes,lauacrum intrantes sitimus:& cõtra,si sitiamus,pacatur sitis.De vtilitate verò & iuuamine balneorum me remitto ad medicos,vt ad Antoniũ Gazium in sua florida corona.c.xl.& xlj.vbi etiam declarat quę conditiones debeant obseruari pro volẽtibus in aqua calida artificialiter balneari.Ad Volaterranum & alios

per eum allegatos in loco ante citato. Sed, vt dicit Arnaldus de Villa noua in suo commentario regiminis sanitatis. cap. v. Balneum ad multa cōfert. Columnæ enim pedum ad conseruationem sanitatis visus & auditus sæpe lauari debent, atq; fricari cum aqua moderatæ caliditatis. Amplius capitis lotio non tardetur vltra xij. dies, nec fiat in hebdomada plusq; semel, & nunquam stomacho repleto, sed ante prandium aut cœnam, balnea tamen nocent oculis. Verum ita sunt vtilia & necessaria, q; etiam die dominico causa necessitatis permittuntur. ca. peruenit. de cōsecratio. distinctio. iij. Et etiam causa necessitatis religiosis permittuntur. cap. omnis qui. xxiij. q. j. Imo si quis prohibeatur balneari in balneo publico, potest agere actiōe iniuriarum, textus est in lege ij. §. si quis in mari. ff. ne quid in loco publico. & l. iniuriarū j. §. si. ad initiū. ff. de iniur.

Sed tandem sciamus quæ sint balnea excellentiora in Gallia, & licet sint plurima, pauca tamen referam. Primò in nostro bailliuatu Heduensi ad muros, seu in suburbijs vrbis Borbonij Ancerici (quod distat à loco natalitio meo dicto Issiacum viij. milliaribus) sunt balnea antiquissima & excellentissima à Iulio Cæsare (vt fertur) constructa, in quibus sunt plures fontes calentes, & quod mirum est, non cum tetro odore sulphuris: & inter alios fons est ita calidus & feruens, vt vix manus contineri posset: & si viuum caderet & mergeretur in eo per tēpus, quo vix dici possit Aue maria, à morte cum difficultate liberaretur: & aqua illius vtuntur pistores & incolæ pro pane conficiendo, & pluribus alijs actibus & vsibus necessarijs. Locus autem aptus ad balneum in quo aquæ calentes cadūt & recipiuntur, est prope fontes calidos & circundatur muro ex magnis lapidibus quadratis composito sub forma orbiculari, in quo vltra quinquies centum homines contineri possent.

In ducatu Borbonij oppidum est dictum Borbonium Larchembault, ferè distans xxx. milliaribus à prædicto Borbonio, vbi etiam sunt alia balnea, & aliæ aquæ calentes: sed loca balneorum non sunt ita excellentia & sumptuosa, vti balnea Borbonij Ancerici.

Sunt & alia balnea in eo ducatu & patria Borbonij in oppido vulgò dicto, Vichy, sed in operis & ædificij magnitudine & cōstructione nō sunt ita excellētia vt prima.

Inter balnea excellentia semper laudata fuerunt balnea Viterbij, de quorū laude scripsi ante ista parte. dicta xviij. consideratione, & de pluribus alijs.

Septuagesima octaua consideratio de animalibus terrestribus fit. Quia varia bestiarum genera sunt, Eccle. xliij. & eo q; sunt perfectiora auibus & piscibus, vt dicit et declarat sanctus Thomas j. j. q. lxxij. primum. &, vt dicit idem Thomas j. j. q. xlvij. secundūm secundū. q; animalia appetunt excellentiam, & irascuntur contra derogātia ei. Nam Celius libro iiij. lectionum antiquarum. cap. xxv. dicit. Pleraq; enim in brutali vita extant sermonis vestigia. Neq; item rationem quamlibet putaris. Nam actiuæ rationis in bestijs semina multa, quod operum & vitæ comprobat modus. Speculatio item quædam & naturalium peritia nobis videtur, cūm illis quadantenus esse cōmunis. Nam & remedia norunt, cibos distinguunt, futura præsagiunt, ingruentia vitant solertissimè, etiam si natura duce, in hisce potius videantur niti. Vna verò est diuinitatis contemplatio, cultus vnus, qui extra hominem reijcit omnia. Neq; prona in pastum animantia deum suspiciantur, aut sciunt. Peculiaris homini est in naturæ principem deum mentis excitatio: licet Plinius dicat brutorum aliqua cœlestibus reuerentiæ cultum exhibere, & ex Platonicorum doctrina coargui possit, bestias aliud quiduis facere potius, cūm cœlestia honorare videntur. Aut si honorant, nescire tamen quid agant, vel si sciant eas item intelligentiæ, ac immortalitatis videri participes, à quo dissentit Celius vbi supra. & vide Plutharcum in quodam dialogo vbi demonstrat in brutis rationem esse.

Et est quædam nobilitas in animalibus irrationabilibus, vt dicit Barto. in lege j. in vij. colum. C. de dignitatibus libro xij. videbimus infra exempla suis locis, de quibus etiā per Bonū de Curtili, in suo tractatu nobilitatis, in ij. parte. Et dixi suprà in vij. parte, in iij. cōsideratione, vbi posui etiā de Leone & eius nobilitate inter quadrupedia.

Et de animalibus mira ponit Plinius libr. xxviij. naturalis hystoriæ c. xj. ex quibus possunt laudari in genere; Et reperiuntur animalia quæ vtuntur ordine, vt inter terrestria Elephantes, inter aues Ciconiæ, Grues, & Apes, vt de singulis infrà dicam, quod plurimum seruit ad propositum de ordine seruando.

Sed vt ad differentias animalium descendamus, dicēdum tres esse gradus animalium.

Quædā enim sunt quę habent sensum, tactus, sed neq; auditum aut memoriā habent, vt sunt Conchilia et multa animalia, arborum & herbarum affixa radicibus: & iste primus est atq; infimus gradus. Hæc animalia quia memoriam non habent, ideo nullam habent prudentiam, nec se de loco ad locum promouere possunt.

Quædam verò sensum habent, tactus, & memoriam, sed auditu priuantur, vt sunt Formicæ & huiusce generis animātia, quibus memoria est atq; prouidentia, & motus localis, congregant enim in cibum frumentorum grana, ne hyemis tempore fame pereant. Et hæc animalia sunt primis nobiliora, cūm illa sint plantis propinquissima.

Quædam præterea sunt quę habent sensum, tactus, memoriam, & auditum, vt perfecta quęq; animalia, cuiusmodi est Canis, Elephans, Leo, Bos, Capra. Et iste est tertius animalium gradus, qui ideo est duobus primis nobilior, quia à plantis est multo distantior.

Quędam etiam sunt animalia quæ excedūt hominem in aliquo sensu, vt Aper auditu, Linx visu, Vltur odoratu, Symio gustu, Aranea tactu. vnde sunt versus sequeñ.

Nos Aper auditu, Linx visu, Symia gustu,
Vultur odoratu, præcellit Aranea tactu.

Aliter tamen dictum est per Plinium libr. x. c. lxix. & lxxj. sed quid respōderi possit pręponētibus homini bruta, vide Celium lib. antiquarum lectionum ij. c. x.

Deniq; alia sunt animalia numero quatuor, quæ victū percipiunt tantum ex vno elementorum, vt Tulpa terra, Alec aqua, Chameleon aēre, & Salamandra igni, vt probant etiam versus sequentes.

Talpe terra cibus, Chameleon in aēre viuit,
Alec vnda fouet, flammæ pascunt Salamandram.

Aduerte etiam quòd natura mares etiā inter bruta potiore decorauit honoris insigni Draconem, & Gallū crista, cornibus Ceruum. vnde Martial.

Dente timetur Aper, defendunt cornua Ceruum:
Imbelles damæ quid nisi præda sumus.

Iuba verò Leonem & c. vt infra patebit.

Deniq; etiam maiorem animo præter Pantheram & Vrsam, quæ animosiores sunt maribus, vt dicit Raphael volaterranus libro xxv. suæ sophologię. c. j. & late in præcedenti

cedenti parte, in iiij. cōsideratione. Et nō solum bruta fuerunt in vita honorata, sed etiam post mortem quędā sepulchris aut statuis honorata fuerunt, vt suprà dixi in cōsideratione de sepulchrorum excellentia.

Textor Niuernensis in sua officina in c. animalia diuersa laudat multa animalia, maximè cū quędam sunt quę vltra alia homini seruiunt. vt est, Equus, asinus, capra, sus, bos, ouis, canis, mulus: & ibi amplè de naturis eorum qđ non transporto, cū tantum excellentiora referre curabo. Imprimis (vt ibi dicit) canes inter animalia sunt fidelissimi, vt docet per exemplū. & canum quorūdam celebrum refert nomina Textor in sua officina. c. canum quorūdam nomina. Et bos in re pecuaria primā habeat autoritatē: & mirabili & singulari laude digni sint. Elephantes, tū propter eorum docilitatem, intellectū, & memoriā, sitq; inter animalia terrestria primū & maximū, proximumq; humanis sensibus, etiam propter eorum obedientiam amoris, & gloriæ voluptatem, imo etiam probitatem quæ rara est in homine, prudentiā, & æquitatem, religionem quoq; syderum, solisq; ac lunæ veneratione, vt amplè declarat Plinius lib. viij. naturalis hist. à c. j. illius lib. vsq; ad xij.

Tamen inter animalia terrestria Leo obtinet generositatem, principatum, fortitudinem, & dominationem, ita q rex & princeps animalium terrestrium dicitur, & probatur sic ex autoritate Plinij eodē lib. viij. cap. xvj. vbi ait generositatem eius deprehendi, maxime in periculis, non in illo tantūmodo q spernens tela, diu se terrore solo tuetur, aut velle cogi testatur. Cogiturq; non tam periculo coactus, sed tanq̄ amentia iratus: illa nobilior animi significatio magna canum, & venantium vrgente vi contemptus resistit, cęditq; in campis vbi virgulta syluasq; penetrauerit, acerrimo cursu fertur, velut turpitudinem latebris tegens, dum sequitur insilit saltu quo in fuga non vtitur, vulneratus obseruatione mira percussorē nouit, & in quālibet multitudine appetit. Eum verò qui tela quidem miserit, sed non vulnerauerit correptum, raptatumq; sternit, nec vulnerat. Ex clementia etiam laudatur, cum prostratis parcit: & vbi sœuit, in viros priusquā in fœminas fremit: perimit infantes non nisi magna fame. extant clementiæ Leonum complura exempla, vnū supra ista parte in consideratione de excellentia amoris relatum est. Duo alia recitat Plinius dicto ca. xvj. & post eū Perottus in vj. epigrāmate Martialis, vbi plura de nobilitate & generositate Leonis. Quod verò laudetur Leo ex principatu & dominatione patet: quia Leo Gręcę interpretat̃ latinę rex, cū Leo sit rex & princeps omniū bestiarum, vt dixi supra, & ait Isidorus libro ethimologiarum. Item est animal audax, forte, largum, nobile, magnanimū: vt inquit Aristotel. in naturalibus. Et caput illius fortissimum est, verum quid per eum significare debeat cūm ponitur in armis ex præcedentibus coniectari potest, & ex his quę dicuntur ex hieroglyphica ori Apollinis Niliaci, vbi dicit per eū denotari fortitudinem, cūm anteriores partes describuntur figurantur, vt in pluribus quæ gestant in eorum armis capita Leonum. Nam habetur in prouerbio. Leo fortissimus bestiarum ad nullius pauescit occursum, Prouerbiorū xxx. Et cūm sit hoc animal inter cætera fortissimum, omnibus occurrens, timorem incutiens, formidolosum significat, quandoque animū, iram, aut furorem: & aliqui eum ponunt sub solio solis: demonstrantes ipsius ad solem similitudinem. Vel secundūm prædictum autorem, Caput Leonis denotare potest vigilantiam, eo quia leo dormit oculis apertis, & de alijs eius naturis videatur Plinius lib. viij. et Celius libro vij. antiquarum lectionū ca. xxix. Textor in sua officina dicit q impetu & calore leones cætera præstant animalia, vti sol sydera: p̄terea oculis semper igneis et patentibus cernuntur, vt sol patenti igneoq; oculo terram conspicit, & ibi plura de natura illius, & plurium aliorum animalium vltra lxiij. diuersarum specierum quæ ibi refert. Ideo videas eum & Plinium in dicto libro viij. per totū. per Aristotelem & Diascoridem, & in horto sanitatis. Et si reperiantur figurata in armis aut vexillis, de quibus suprà libro primo xxxviij. consideratione in lxxxiiij. conclusione debent interpretari arma secundū naturas illorum animalium qualitates & nobilitates.

Et etiā inter animalia eiusdem speciei potest esse nobilitas vel excellentia in vno plusq̄ in alio, vt de duobus canibus Laconis ex eodem ventre ęditis, quorum alter ad leporem, alter ad ollam impetum fecit, vt refert Bonus de Curtili in loco in prin. huius cōsiderationis allegato.

SEptuagesimanona cōsideratio erit de animalibus insectis. Inter quæ, teste Aristotele libro ix. de natura animalium, genus apum & formicarum officiosissimum atq; studiosissimū, & pręcęteris ferè omnibus animalibus est. Et, vt ait Plinius libro xj. ca. v. Inter omnia insectorū animalia, principatus apibus & iure præcipua admiratio. Solis ex eo genere hominum causa genitis mella cōtrahunt, succūq; dulcissimū atq; subtilissimū ac saluberrimum fauos confingunt, & ceras. Ille ad vsus vitæ laborem tolerant, opera conficiunt. Rempublicā habent, cōsilia priuatim, ac duces gregatim: & quod maximè mirū sit, mores habent. Regibus apum forma semper egregia & duplo quam cæteris maior, pennæ breuiores, crura recta, ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate candicans, multo etiam nitore à vulgo differunt, deinde subiungit Plinius ibi in ca. xvij. Non constat inter autores rex nullum ne solus habeat aculeum maiestate tantum armatus, an dederit eum quidem natura, sed vsum ei tantū negauerit. Illud constat Imperatorem aculeo non vti. Mira plebis circa eum obedientia, cūm procedit vna est, totum examen circa eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur, reliquo tempore cūm populus in labore est, ipse opera intus circuit, similis exhortanti solus immunis. Circa eum satellites quidam, lictoresq; assidua custodientes autoritate. Procedit foras non nisi migraturo examine, id multo intelligitur ante aliquot diebus murmure intus strepente apparatus indicio diem tempestiuum ęligentium. Si quis alam ei detruncet, nō fugiet examen. Cūm processere, se quæque proximam illi cupit esse, et in officio conspici gaudet, fessum humeris subleuant, validius fatigatum ex toto portant. Si qua lassatus deficit, aut fortè aberrauit odore prosequuntur, vbicunque ille consedit, ibi cunctarum castra sunt. Semper duce præhenso totum tenetur agmen, amisso dilabitur, migrantq; ad alios, esse vtique sine rege non possunt. Inuitæ autem interimunt eos cūm plures fuere, potiusq; nascentium domos diruunt, si prouentus desperatur, tunc & fucos abigunt. Certum est ab apibus fucos interfici. Quod si defecerit alicuius aluei cibus, impetum in proximas faciunt, rapinæ proposito. At illæ contra dirigunt aciem, & si custos adsit, alterutra pars quem suis fauere sentit non appetit eum, & alijs quoque sæpe dimicant causis, easq; acies contrarias duos imperatores instruunt, ma-

alma rixa & in cõuehẽdis floribus exorta & ſuos quibuſque euocantibus. Quæ dimicatio iniectu pulueris aut fumo tota diſcutitur. Reconciliantur verò lacte vel aqua mulſa. Cũ defunctas progerunt funerantiũq; more comitãtur exequias. Rege hac peſte conſumpto mœret plebs ignauo dolore. Non cibos conuehunt, non procedunt, triſti tantũ murmure glomerantur circa corpus eius. Subtrahitur itaq; deducta multitudine alias ſpectantes exanimem, luctũ nõ minuunt, tunc quoq; ni ſubueniatur, fame moriuntur. Hylaritate igitur & nitore ſanitas æſtimatur. hæc Plinius vbi ſuprà. Recitatus etiã à Iudoco Clycthoueo, c.j. de regis officio. vbi etiã refert qđ his ſimilia dixit beatus pater Ambroſius in libro v. hexameron, ita de apibus & eorum rege loquens. Ipſę ſibi regem ordinãt, ipſę ſibi populos creant, et licet ſub rege poſitæ, ſunt tamen liberę. Nam & prærogatiuam iudicij tenent, & fide deuotionis affectum, quia et tanq; à ſe ſubſtitutum diligunt, & tanto honorant examine. Apibus autem rex naturæ clarus formatur inſignibus, vt magnitudine corporis præſtet & ſpecie, tum (qđ in rege præcipuum eſt) morum manſuetudine. Nam & ſi habet aculeũ, tamen eo non vtitur ad vindicãdum. Sunt enim leges naturæ, non ſcriptæ literis, ſed impreſſę moribus, vt leniores ſint ad puniendum qui maxima poteſtate potiuntur. Sed & apes illæ quæ non obtemperauerint legibus regis, pœnitenti ſe mulctant condemnatione, vt immoriantur aculei ſui vulnere. Quod Perſarum populi hodie ſeruare dicuntur, vt pro commiſſi prætio, ipſi in ſe proprię mortis exequantur ſententiam, itaq; nulli ſicut reges Perſarum, tam grauiſſimas in ſubditos habẽt leges. Non Indi, nõ populi Sarmatarum, tantam quantam apes reuerentiam deuotionis obſeruant, vt nullę è domibus exire audeant, nõ in aliquos prodire paſtus, niſi rex fuerit egreſſus & volatus ſibi vendicauerit principatum. Deniq; regem ſuum ſumma protectione defendunt, & perire pro eo pulchrum putant. Incolumi rege neſciunt mutare iudiciũ, mentem inflectere. amiſſo, fidem ſeruandi muneris derelinquunt, atq; ipſæ ſua mella diripiunt, q; is qui principatum habuit muneris interemptus eſt: hæc Ambroſius. Et quòd apes regem habeant, confirmatur iure canonico per textum in capi. in apibus princeps vnus eſt. vij. q. j. Item Virgil. libro Georgicorum iiij. de apibus earumq; rege fere eadem deſcribit his verſibus.

Ipſę regem paruosq; quirites
Sufficiunt, aulasq; & cerea regna refigunt.
Præterea regem non ſic Aegyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes
Obſeruant, rege incolumi mens omnibus vna eſt.
Amiſſo, rupere fidem, conſtructaq; mella
Diripuere ipſę, & crates ſoluere fauorum.
Illę operum cuſtos, illum admirantur, & omnes
Circunſtant fremitu denſo, ſtipantq; frequentes.
Et ſæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulchramq; petunt per funera mortem.

Demum Mapphæus Vegius in elegãti ſua diſputatione inter terram, ſolem, & aurũ ſuper pręſtantia & dignitate ſua, vbi terram inducit cauſam ſuam agentẽ, mores, naturam & conditiones apum ex Plinio & cæteris autoribus collectas venuſte grauiter & copioſè deſcribit.

Mirum nempe eſt naturam ipſam tam minuto animali, tanta prouidentiæ & ſolertiæ argumenta indidiſſe, voluiſſeq; homines illarum exemplo documenta accipere, quid reges pręſtare debeant ſuis ſubditis, quæ item officia exhibeant ſubiecti ſuis regibus.

Quare, vt ad formicam mittit ſapiens pigrum hominem, vt ab ea ſumat ſedulitatis aſſiduiq; laboris exemplũ, cùm ait Prouer. vj. Vade ad formicam ô piger, & conſidera vias eius, & diſce ſapientiam, quæ cũ non habeat ducem, nec pręceptorem, nec principem (ſaltem ignoratur) parat in æſtate cibum ſibi, & congregat in meſſe quod comedat. Non aliter tacito naturæ monitu inuitantur homines ad contemplandam apum conditionem, ad conſiderandam rationem, vitæ laboris, & conuictus earum, vt ea attentione diſcant à rationis immunibus, ipſi ratione prędìti, quonam pacto vita in ſocietate degenda ſit: quomodo reges (vt dixi) populum moderentur: qua item ratione populus in regem officioſus ſit & moriger. Ideo non immeritò apes formicis hic coniunguntur, ad efformandos hominum mores docendamq; prudentiam nequaq; illis diſpares: hæc Clycthoueus.

OCtuageſima conſideratio quę auiũ ſit excellentior inquirit. Et licet Plinius lib. x. hyſto. nat. c. ij. plurimũ laudauerit Phenicem, & eã dicit nobilem, & naſcitur in Arabia, Aquilæ magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, ceruleã roſeis caudã pennis diſtinguẽtibus, criſtis faciem, caputq; plumeo apice honeſtante, ferunt (vt ait) vnicum in toto orbe, & raro videtur: verum nemo extitit qui viderit veſcentem, annis verò ſexcentis & ſexaginta viuere dicitur. Et de Phenice Barbatia ſcripſit in capitu. quoniam abbas. numero ix. extra de officio delegati. vbi refert quòd Ambroſius, in libro hexameron, v. dixit quòd Phenix auis in locis Arabiæ degere perhibetur, & vltra quingentos annos dicitur viuere: quæ cùm finem vitæ ſuę adeſſe perpenderit, thecam ſeu repoſitorium ſibi facit de thure & myrrha, & cæteris odoribus: in quod impleto vitæ ſuę tempore intrat & moritur: de cuius carnis humore vermis exurgit, paulatimq; adoleſcit, & proceſſu ſtatuti temporis induit alas, atque in ſuperioris auis ſpeciem & formam reparatur. Et ex hoc inuehitur contra non credentes reſurrectionem. Fertur de beata Cecilia, q; ad exemplum Phenicis conuertit beatum Maximianum, & eo poſtmodum decollato pro fide, in eius tumulo fecit ſculpi Phenicem. Iſidorus verò libro xij. Aethymologiarum ait de Phenice, quòd eſt auis Arabiæ: & dicitur Phenix, quia pheniceum habet colorem ſeu rubeum, vel quia in toto orbe ſingularis & vnica eſt: de morte refert vt proximè dictum eſt: de morte verò ait quòd collectis aromatum virgulis, rogum ſibi inſtruit & conuerſa ad ſolis radios alarum plauſu voluntarium ſibi facit incendium, ſicq; de cineribus ſuis iterum reſurgit. Et legitur in chronica imperatorum in ſecunda colum. q; ſub Claudio tempore beati Petri apparuit in Aegypto, & q; eſt grandis vt Aquila, circa collũ fulgore aureo, poſtera parte purpurea præter caudam, cuius color rubeus, roſeus, & cęruleus, vt ſuprà in principio dixi. Et hæc etiam eſt mens omniũ aliorum autorum. Aliqui tamen quicquid de Phenice dicitur fabuloſum eſſe dicunt, fundantes ſe ſuper dictis Plinij in c. ij. ſuprà allega. in fine.

Attamen Aquila inter omnes aues notas excellentior iudicanda eſt ſecundùm Pliniũ in d. lib. x. c. iij. vbi inquit. Ex ijs ſupple auibus quas nouimus, Aquilæ maximus honos, maxima & vis. & ibi ſex earũ eſſe genera aſſerit, quæ eleganter & clarè declarat: & hęc ſola auis fulmine non tãgitur, ideo Ioui dicatur.

Quomodo autem Aquila primò fuerit dicata Romanis legionibus,& eam in acie portabant:& etiam quomõ data sit pro armis Iulij Cęsaris(à quo tempore semper vsi sunt imperatores)dixi in prima parte,in xxxviij.consideratione,in xvij.conclusio.versi.sic erit dicendũ.& in fine.

Sed quid significet,& quid per eam denotetur in pictura,in hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci sic dicitur,ꝙ Aegyptij sapientes cùm volebant Deũ significare,aut altitudinem,aut depressionem,aut excellentiam,aut sanguinem,aut victoriam,Aquilam depingebant. Deum quidẽ (qđ est primum)denotat,eo ꝙ sit auis hæc fœcunda & longeua:& ad hoc quod videtur simulachrum esse solis, cùm pręter cęterarum auium naturam, intentas acies & firmos oculos teneat in radios solares:vnde & medici in oculorum medelam herba ab Aquila dicta vtuntur,& solem tanquã dominũ visus aliquando Aquilæ forma depingunt:vnde etiam Aquila ab acumine oculorum dicta est,vt dixit Isidorus Aethymologiarum libro xij.cap.vij. circa principium.

Altitudinem verò denotat,quoniam cætera quidem volatilia,cùm velint in altum ascendere obliquè feruntur, cùm non possint in directum volare, sola autem Aquila in altum recta fertur.

Depressionem quidem,quoniam eodem modo cæteræ aues obliquè ad terram feruntur. Aquila sola recta descendit,& librat ex alto sese.

Excellentiam,quoniã Aquila cęteris volatilibus pręstare videtur,cùm auium regina & nobilissima dicatur:vt habetur in lib.qui hortus sanitatis intitulatur.in tracta.de auibus.capit.primo.vbi multa singularia & notanda de Aquila videri possunt.

Sanguinem,quoniam vt dicunt naturalistę. Aquila non aquam sed sanguinem bibit. Ideo suos pullos lambere sanguinem docet.

Victoriam etiam designat,quia reliquas aues omnes superare videtur:si cui enim congressa vinci se sentiat,resupinat sese,ac dirigit omnes alas,ac dorsum ad terram versa,atq; hoc modo pugnat. Auis autem inimica,cũ hoc facere nequeat,facilè in fugam vertitur:verũetiam cõtra draconem,vel hominem,vel aliud animal si suos pullos turbare vel rapere voluerit, mira animositate pugnat,seq; mortis periculo pro eis exponit.

Et pro anima ponitur Aquila ex nominis interpretatione:vocatur enim apud Aegyptios anima Baieth. Hoc autẽ nomen diuisum,animã significat & cor:est enim bai anima,eth verò cor. Cor verò apud Aegyptios est ambitus animæ:vnde nomen ipsum sonat,quasi cordatam animam. Qua ex re Aquila eiusdem naturę cũ anima,vt plurimũ aquam non bibit(vt dictum est)sed sanguinẽ(quo & anima nutritur)cũ ex venatione & præda viuat.

Item Aegyptij Martem & Venerem scribentes duas Aquilas pingunt. Marem quem Marti comparant,& fœminam quam Veneri. Et hoc ideo,quia reliqua animalia non semper mari ad omnem mixtionem parere volunt. Aquila verò semper. Ter decies enim in die compressa postquã surrexerit,si mas vocet denuo accurrit, quapropter cũ maximè sit in Venerẽ prona Aegyptij eam Venerem vocant. Et propter hoc etiã, Aquilã soli dicarũt,quia solem imitata terdenũ numerum coëundo complet.

Deniq; Aquila eleuata,in ortũ tendẽs ventos significat. Aliter in aëre Aquila alas extẽdens,ventos notat.

Item hoiem tutè vrbẽ habitantẽ significare volentes Aquilã lapidẽ portantẽ pingũt. Illa eñ lapidẽ vnguibus eleuatũ portat in suũ nidũ,vt illo depressus nidus firmiter maneat,vel defert in nidũ lapidẽ pretiosum nomine Ethicem,& hunc cõtra calorẽ nimiũ(quẽ habet Aquila naturaliter vt dictũ est)in nido habet,ne pereant oua decocta nimio calore.

Item regẽ solitariũ,& qui lapsis nulla errata condonet, cũ volũt significare,aquilã pingunt. Hęc eñ in locis solitarijs propter insidias deprædandi,& altissimis arboribus nidificat,& altius ꝙ cætera volatilia volat.

Item senẽ inedia necatũ significare volentes,aquilã pingunt cũ curuato rostro. Illi enim senescenti incuruatur rostrum,& ea de causa tantum inædia & famæ absumitur, testis Plinius vbi supra.

Item hoiem alienantẽ proprios liberos & paupertatẽ dum volunt significare, Aquilã prægnantẽ pingunt. Illa enim parit tria oua,ex quibus eligit vnũ,duo reliqua eijcit vel frangit,alij dicũt de pullis.hoc autẽ facit,quia tũc temporis vngues eius inuertũtur seu incuruãtur,vt prædã tenere nõ valeat,& hac de causa nõ potest tres eodẽ tpe pullos alere,& hoc teste Plinio.d.lib.x.c.iij.natura prospiciẽs fecit,ne omnium ferarum fœtus raperentur.

Aquila etiã apud theologos varia denotare reperitur: quandoq; eñ terrenã potestatem significat. Ezechie.xvij. Aquila grãdis magnarũ alarũ,idest rex Babylonis(quia sicut solent reges Romanorũ saltem)habuit aquilã in vexilio suo,ex quo coniecturare fortè licet,ꝙ dũ viguit monarchia apud Assyrios,& alios reges Asię, Aquilam pro insigni habuerũt,& sic dũ redijt monarchia ad Iulium Cæsarem,etiam pro armis aquilam sibi assumpsit.

Significat etiã aquila subtilẽ sanctorũ intelligentiam. Ezechie.j.vbi Ioãnes euãgelista per aquilã desuper eminẽtem significatur à similitudine volatus illius auis, vt dixi suprà in tertia parte,in xxxv.consideratione.

Tũ significat iustorũ animas secundũ Ambrosiũ sup̃ Lucã,quia sicut aquila post longã vitã,scilicet centũ anno rum senio grauata(vt dicit Augu.super ps.cij.se renouat rostrũ vetus nimis excrescens ad petrã collidendo,& plumas veteres deponẽdo. Nec vnq; fulmen(vt prædictum est)percutit aquilã. Sic sancti renouant vitam per pœnitẽtiam,& tandẽ in resurrectione renouabũtur,nec timẽt fulmen sentẽtiæ finalis damnationis.ps.cij. Renouabitur,vt aquilę iuuẽtus tua. Et sic aquila est de his quę fulmine non tangũtur,aut si tangãtur non ex eo moriuntur,nec extinguuntur in totũ,quẽadmodum omnia alia animalia fulgure tacta pereunt,vt dixi suprà in secũda parte,in ij.consideratione.in fine.vbi etiam idem dixi in vitulo marino, & lauro,super ramis cuius non cadit fulmen.

Tũ etiã denotat aquila Christũ ꝑpter nobilitatis regię dignitatẽ,quã aqla habet sup̃ aues.vnde Prouerb.iij.dicit. ꝙ viã aquilę in cœlo difficile est scire. & ibi Lyra & expositores dicũt,ꝙ hæc intelligunt de via quã tenuit Christus in ascẽsionẽ. Itẽ Deuter.xxxij.dicit de eo. Sicut aquila prouocans ad volandũ pullos suos,& super eos volitãs expandit alas suas,& assumpsit eũ atq; portauit in humeris suis, dñs solus dux ei⁹ fuit,& nõ erat cũ eo de⁹ alienus. Et vt refert Plin.di.li.x.c.v.est pcelebris apud Seston vrbẽ aquilę gl̃ia. Educatã à virgine retulisse gratiã,aues prio,mox deinde venatus asportãtẽ & administrantẽ.defuncta postremo in rogũ accẽsum ei⁹ sese ĩposuisse,& simul cõflagrasse.

Regulus siue regaliolus seu trochilus,aut parra,parua admodum auis, rex & præses auium dicitur. Nam cùm

ſemel aues omnes inter ſe cōueniſſent (ſicut fabula refert) vt illa pro rege haberetur, quæ ſublimi volatu omnes alias vinceret. Cūq́ꝫ parra ſub Aquilæ aſella latitante, Aquila omnes aues cæteras tranſcenderet, exiliens parra inſedit Aquilæ capiti, & inde ſe eſſe victricem aſſeruit: vnde et rex auium effectus eſt ſiue regulus: quia omnes aues ſuperauit cū ſuperauerit Aquilam, quæ alias omnes ſuperauerat volatu. Verùm ſi creditur Plin. libro x. ca. lxxiiij. diſſident inter ſe & bella mouent Aquila & trochilus, quoniam rex appellatur auium.

Vnum non omittam referre, ꝙ quatuordecim reperiūtur aues quarum carnes ſunt meliores & eligibiliores inter animalia volatilia, pro nutrimento humanæ naturæ, quæ enumerantur in libro de regimine ſanitatis Salerni, his verſibus,

Sunt bona gallina, capo, turtur, ſturta, columba,
Quiſcula, vel merula, phaſianus, ethygoneta,
Perdix, frigellus, orex, tremulus, amarellus.

Et ibi commentator ſatis declarat bonitatem illarum ex doctrinis medicorum, cùm carnes prædictarum auium ſint laudabilis nutrimenti & facilis digeſtionis. Dicit tamen, ꝙ circa electionem carnis volatilium ſecundū diuerſas laudabiliores nutrimēti proprietates ad eius quod nutritur ſanitatis, vel roboris intentionem carnes variè laudantur. vnde Galenus iij. alimentorum, c. xvij. & xviij. & ca. ij. de ingenio. reſpiciens facilem alternationem ſeu viciſſitudinem, & ſubtilitatem præfert eaſdem omnibus alijs volatilium carnibus, & eius caro ſecundū Auicennam, ij. canonis. c. de cubigine. eſt de ſubtilioribus carnibus impinguans: quia multum nutrit cor, abſtergens hydropiſim, & ſtomacho conferens. Raſis verò tertio Almāſoris: cū Iſaac reſpiciens ſubtilitatem ſtarnę, ac leuitatem ipſam cæteris prętulit. Iſaac etiam ſecundùm diuerſas intentiones carnes volatilium laudauit diuerſas. Auicenna verò. ij. canonis. c. de carne, laudat carnes turturum prę cæteris dicens. Volucris quidem caro melior non eſt q̄ꝫ turturis & gallinarum, & ſubtilior earum &c. vel quia reſpexit ad proprietatem qua roborant & confortant intellectum, vel quia in terris eius eſt ipſarum tanta bonitas, quę non eſt in alijs locis, & regionibus,

Aues comeſtibiles, & quæ nutriuntur in auiarijs, quæ dicūtur orinthones, ponit Blondus in libro viij. de Roma triūphāte, vbi dixit, ꝙ coturnix ſeu quiſcula hoc eſt qualea, ſeu ortix græcè, fuit aliàs dānata menſis: eo ꝙ gratiſſimus eius cibus eſt venenū, ſcilicet veratri ſemen, & quod patitur morbū comitialem, quē ſolę animaliū ſentiūt præter hominē ſecundū Pliniū li. x. naturalis hyſtoriæ. c. xxiij. in fi. vel ſecundū Iſaac, qa ex comeſtione carnis earū timeť ſpaſmus (hoc eſt ſubita cōtractio membrorū, aut neruorū cū dolore quā paſſionē cordis dicunt) & tetanus morbus (hoc eſt cū muſculi, q ſecundū ſpinā dorſi ſunt, ita rigent, vt qs inflectere ſe nō poſſit.) Et ita etiam voluit Auicen. ij. canonis. c. de eis ſubiūgēs rationē, ſcilicet quia in ſubſtātia carniū earum eſt virtus faciendi huiuſmodi accidentia narrata, & ſic nō proueniunt illa accidētia ex eo ſolū, quia coturnices comedūt helleborū. Sciendū eſt inſuper, ꝙ carnes volatiliū plus conueniūt q̄ꝫ carnes quadrupedum (de quibus ī. in lxxxv. conſideratione dicetur.) Maximè his qui relicto exercitio coporali vacant cōſilijs, ſtudijs, & cōtemplationibus, quia digeruntur facilius alijs. Iuxta illud Galeni, iij. alimentorū, Digeſtibilior eſt hæc caro volatiliū animalium, & maximè perdicum, & generat ſanguinem clarum, mundum, ſpirituoſum mēti, exercitijs & eleuationi intellectus aptum. Et ex ſupradictis carnem perdicum excellentiorem eſſe alijs liquidò conſtare poteſt.

Aduerte etiam, ꝙ inter aues etiā eiuſdem generis eſt dabilis nobilitas aut ignobilitas, puta in falconibus eſt dabilis gētilis, & peregrinus, vt inquit Bar. ī trac. de falcone. & refert Iacobinus de ſancto Georgio in ſua inueſtitura in verbo, & cū venationibus. Bar. in l. j. col. vij. de dignitatibus. lib. xij. & dixi ſupra in viij. parte, in iij. conſideratione, quæ faciunt ad hæc.

Licet hic pauca de ingenijs auiū, & de his quæ loquūtur & intelligentia. Plinius enim lib. naturalis hyſto. x. c. xlj. ait, ꝙ villaribus gallinis ineſt religio, inhorreſcunt edito ouo, excutiuntq́ꝫ ſeſe & circunactę purificant, aut feſtuca aliqua ſeſe & oua luſtrant, id eſt purificant vel circundant. & in capitu. ſequenti ait, quòd Cardueles auium minimæ, quę Carduorū ſemine paſcuntur, imperata faciunt nec voce tantum ſed pedibus, & ore pro manibus. In hac etiam natura miraculum apparet, quæ talem aſtutiam ei dedit, quam nec boui nec aſino aut alijs magnis animalibus impartiri voluit: vt videlicet ī cauea & ergaſtulo clauſa ſuppoſitam aquam ab imo per filum vaſculo ſuſpenſo ad ſe cum roſtro trahat, pedeq́ꝫ filo interdum ſuppoſito cùm attigerit vaſculum, ſitim potu ſedat.

Item botaurus boum mugitus imitatur in Arelatenſi agro, & fallit inter herbas maximè, vnde nomen aſſumpſit. Roſtrum enim in terra paludinoſa defigit, & admodum tauri clamores edit, licet parua ſit,

Item eſt quæ equorum hinnitus imitetur Anthus nomine (vt eſt in impreſſione Plinij) ſecundùm alios Achātis dicitur, & male, herbæ pabulo (quo reficitur) aduentu eorum pulſa, & ob hoc odioſos habet equos, quos vbi paſcenti ſibi ſuperuenire viderit, & herbas deripere fugit; & ad hunc modum ſe vindicat & vlciſcitur, vt eorum hinnitus proprijs vocibus imitatur ac deridet, & ſecundùm Iſidorum lib. Aethymol. xij. c. vij. in fi. Achantis & Carduelis idem ſunt.

Itē Pſytacus, vulgò Papagallus dictus ex India, humanā vocem ſuper oīa reddit, & quidem ſermocinās, & vſq́ꝫ adeo articulata verba exprimit, ita vt ſi eum non videris hominē locutum putes: & hoc quia eſt grandi lingua, & cæteris auibus latiore. Ex natura ſalutat dicens Aue, vel Chere, cetera nomina inſtitutiōe diſcit, & quę accipit verba pronunciat. Vnde eſt illud Martialis,

Pſytacus à vobis aliorum nomina diſco,
Hoc didiſci per me dicere, Cæſar Aue,

Et hęc cum loqui diſcit ferreo verberatur radio, aliter enim non ſentit ictus. Vnde refert Celius libro antiquarū lectionum ij. ca. xxxij. in fi. vnū quod dicit eſſe præclarum rariſſimum & miraculū inſigne viſum ſuis temporibus, ſcilicet ꝙ Pſytacus fuit Aſcanij Cardinalis Romæ aureis centū comparatus nūmis, qui articulatiſſimè continuatis perpetuò verbis Chriſtianæ veritatis Symbolum integrè pronunciabat, perinde ac vir peritus enūtiaret. Et Statius libro vij. Syl. in laudem Pſytaci ait,

Pſytace dux volucrum, domini facunda voluptas,
Humanæ ſolers imitator Pſytace linguæ.

Itē picæ, quę eſt auis ſatis nota, expreſſior eſt loquacitas q̄ꝫ pſytaco, ſed minor nobilitas: quia nō ex lōginquo venit, ſatis tñ illi decoris eſt in ſpecie ſermonis humani, adamat verba quæ loquitur. Nec diſcit tātum, ſed diligit, victa difficultate verbi emoriť: & niſi ſubinde eadē audiat,

memoria fallitur,& mirũimmodũ exhilarat, si interim audierit id verbũ,& facilius addiscit quæ glãde vescitur, et inter eas quibus quini sunt digiti in pedibus. Nullæ tñ duobus primis vitæ annis,& latior is est lingua,quæ sermonẽ imitatur humanũ.vnde picę dicuntur,quasi poëticę,ꝙ verba in discrimine vocis exprimãt vt homo,& si linguas in sermone nequeũt explicare,sonũ tamen humanæ vocis imitantur,de qua congruè Martialis ait.

Pica loquax certa dominum te voce saluto,
Si me non videas,esse negabis auem.

Et idem libro septimo.

Pica salutatrix si tibi Lause placet.

Item Agrippina coniunx Claudij Cæsaris turdũ habuit(qd' nunꝗ ante visum fuerat)imitantẽ sermones hominũ,& hoc ætate Plinij.& quomodo sunt nutriendi,vide in horto sanitatis,in tract.de auibus.c.cxij.habebãt & Cęsares iuuenes(vt ait Pli.)sturnum,vulgò sturnellum et est auis maculosa magnitudine merulæ.)Item Lusciniass,siue philomelas,vel acredulas,Græco atꝗ Latino sermone dociles,pręterea meditãtes in diem & assiduè noua loquentes longiore etiã verborũ cõtextu & ordine.Et doceri dñi secreto,& vbi nulla alia vox misceatur assidente, qui crebro dicat ea quæ condita velit addisci.& maxime hæc fieri vidi tempore nocturno à muliebribus,cũm habeant vocem magis gracilem ꝗ viri.

Item legimus apud Plin.eod.li.x.c.xliij.fuisse coruũ, qui ppl'm Roma.transeũtẽ noĩatim salutaret forũ versus, Maxime Tyberiũ,Germanicũ,deinde & Drusum Cæsares.Nec occisor illius euasit pœnas.Nam primo pulsus ex ea regione,mox & interẽptus fuit,funusꝗ innumeris aliti celebratũ exequijs.hęc & alia multa habet Pli.qui ingeniũ extollit in descriptione intelligẽtiæ huiusmodi corui.

Et ibi etiã refert,ꝙ suo tẽpore erat eques Romanus qui habebat cornicẽ è Bętica,plura verba cõtexta exprimentem,& alia atꝗ alia crebro addiscentẽ.Etiã refert,ꝙ quidã vsi sunt opera corniculorũ in venãdo.Refert & Celius li. antiq.lec.ix.c.xxxvj.cornicẽ albã visam.Itẽ coruos albos, perdicẽ albã(vidi in Sabaudia)passeres & vrsam.& idem lib.xiij.ca.lviij.refert cornicis admirabile obsequium in Aegypto,quæ tabellarij cursorisꝗ vice fungeretur.Inde moriens honestata est sepulchro:qd' & idẽ refert Plinius de tinũculo.lib.& ca.præalleg.& Cecina Volaterran⁹ cõprehensas hirundines nuncias belli mittebat amicis,in nidum pristinum redire solitas.Laudãtur & Diomedeę aues quæ iudicant inter suos & aduenas,vt per Isidorum vbi suprà.& Plinium in dicto lib.x.c.xliij.

Mira etiam de auibus alijs refert Baptista Fulgosius in sua collectanea de dictis factisꝗ memorabilibus lib.j.titu. de miraculis.ca.de auibus animalibusꝗ alijs admirandis. vbi de Farfallis auibus,quæ à Græcis pyraustæ nominãtur.quę in Cypro in metallorũ fornacibus inueniunt,per medias flãmas illesæ volant,& si fortè longe ab ignibus auferantur,paruo temporis momento intereunt,res profectò mira huiusmodi aues in violento(quod alia viuẽtia omnia perimit)elemento viuere.

Refert etiam Fulgosus ibi,ꝙ in insulis Niuerna(quã Irlandam nominat)& Orchade quibusdam in locis,quæ mari aluntur,arbores salicibus persimiles nascũtur,in quibus ortæ paruæ quædã pilę paulatim crescendo aues anatum formã habentes effigiantur,rostro ab arboribus pendentes,& cum ad maturitatis tempus peruenere,sui ipsarum nixu arboribus excussę,in mare dilabuntur,atꝗ euolant.Britanni vulgò bernetas appellant,& quia ex auium genere non oriuntur,his quadragesimali ieiunio sale conditis homines vescuntur,& ab his qui viderunt certiores (ego ipse etiam vt Baptista)facti sumus.licet Albertus magnus aliter scripserit.Sed res tam multorum virorum grauium testimonio(qui hoc viderunt)probata est vt minimè dubia existimari debeat.& de hoc dixi suprà ista parte,in consideratione de insulis.versicu.Scotia etiam.licet videatur difficile creditu,tamen maius mihi videtur id qd' cantat Ecclesia.Nouum genus potentiæ,qui ex aquis ortum genus,partim remittis gurgiti,partim leuas in aëra.

Aliud quoꝗ ferè incredibile de anatum natura infert ibi Fulgosus,cũm ait,ꝙ in ea parte Galliæ(quæ Britãnia dicitur)prope vrbem Redonensem oppidum est Montisfortis nomine,vbi Maio mense(cũm sancti Nicolai solennia celebrantur)à paruo lacu haud longe ab oppido, ea hora,qua vel missa,vel vespertinæ orationes cantantur Anas templum init cum tredecim pullis,quę posteaꝗ aram circũdedit,ad eundem lacum regreditur,vno pullorum quos secum veniens duxit semper deficiente,neque verò quo is se recipiat intelligitur.quod si quis,vt rei experimentum faciat,aut quia rei nullam fidem habeat comprehendere,aut occidere tentauerit,confestim rabie corripitur,ac moritur,aut grauem morbum subitò incidit.

Subdit & aliud mirandum,& de eo prudens(vt volet)iudicabit,scilicet quod à Geruasio Tibellesio Arelatensis regni marescallo ad Ottonem quartum scribitur.In lacu enim eius regionis nouit quosdam piscationi operã dantes,hieme multas ciconias,veluti mortuas rete in siccum traxisse,quæ tanquã simul iunctè mutuo rostra ano infixa habebant,& calefactę viuæ fuerunt inuentæ.

In Lothoringia iuxta Methensem vrbem,vt etiam recitat in quodam alio lacu,salutis anno quadringentesimo sexagesimo septimo supra mille,permultæ aliæ Ciconiæ similiter inuentæ fuerunt,quæ in thermis calefactæ reuixerunt.hæc autem res effecit,vt quidem sub aquis abdere se ciconias putarent,ea ratione moti,quod vsꝗ in presentem diem,nec scriptum sit,nec satis intellectum,quo se ibides desinente ęstate recipiant(testis est Plinius libro decimo,cap.xxij.)cũm tam multi apud Græcos Latinosꝗ fuerint,qui diligenter animalium naturas inuestigare anxiè curauerunt.

Et de his auibus,& multis alijs habentibus ex sua natura quasdam excellentias videri possunt per Plinium lib. naturalis historiæ,x.per totum.per Aristotelem,Albertũ magnum,Diascoridem in libro,qui hortus sanitatis dicitur,in tractatu de auibus.per Isidorum lib.Aethimologiarum xij.cap.vij.per Textorem in sua officina,in c.auium nomina.vbi cxliiij.nomina auium & vltra recitat.& aliquid de naturis earum,& etiam de auibus deorum.Et cũ reperiuntur in armis depicta,aut vexillis,debent interpretari huiusmodi arma secundũm naturas,complexiones, ppietates,qualitates,& nobilitates illarũ auiũ.vt suprà dixi in prima parte,vbi de armis scripsi centũ cõclusiões. Ideo aliter nõ insisto:quia etiã talia vno volumine cõprehendi nõ possent:quia licet vnũ nomẽ auiũ sit,gen⁹ tñ est diuersum:& sicut specie sibi differũt,ita & naturæ diuersitatæ,cũm aliæ simplices,aliæ astutæ,aliæ solitariæ,aliæ incolæ,aliæ aduentitię,alię canorę,& vocales.Alię dociles,alię indociles,alię perennes,alię semestres,alię trimestres:sed & alia sicut genere,ita & moribus innumerabi-

lia. Nam volucrũ quot genera ſunt inuenire quecꝫ nõ poſſe ait Iſidorus vbi.ſ.in princi.illius ca.vij.

OCtuageſimaprima conſideratio. Cũ in præcedenti cõſideratione aliquid in laudẽ quarũdam volatiliũ relatũ ſit, quæ in genere animaliũ videntur eſſe perfectiora natatilibus, ideo hic pauca de animalibus aquaticis, hoc eſt piſcibus dicendũ eſt. Nam ſicut aër ornatus eſt ſuis animalibus.ſ.volatilibus, quę poſſunt ex eo reſpirare, ꝓpter craſſitudinẽ humoris, & quorũ corpora ſuſtinere põt, ſic & aqua ſuis.i.natatilib⁹, quęquidẽ pinnulis ſuis adornãtur et innitũtur aquę natãdo, ſicut aues pennis ſuis volãdo, & reptilia etiã dicuntur: quia omne qđ natat reptãdi habet vel ſpeciẽ, vel naturã. vnde & p̃s. ciij. Dauid ait. Hoc mare magnũ, & ſpatioſum manibus, illic reptilia quorũ nõ eſt numerus. & vt ait Iſido. lib. Aethim.xij.c.vj. Pecoribus & beſtijs, & volatilibus ante homines noĩa impoſuerunt q̃ piſcibus, quia prius viſa ſunt & cognita. Piſciũ verò poſtea paulatim cognitis generibus. noĩa inſtituta ſunt. Aut ex ſimilitudine terreſtriũ, aut ex ſpecie propria, ſiue moribus, ſeu colore, vel figura, aut ſexu, vt ibi per exempla declarat Iſidorus. & vt Plinius inquit lib. naturalis hiſtoriæ nono.c.ij. cõplura ſunt in aquis animalia maiora etiã terreſtribus, qđ ibi comprobat, & concludit. vt vera fiat vulgi opinio. quicquid naſcatur in parte naturæ vlla, & in mari eſſe, prætercꝫ multa, quæ nuſquã alibi.

Sciendum eſt, ꝙ multi vtũtur in armis, piſcibus, vt eſt primogenitus Frãcię, qui apud nos dicitur Delphinus: & vtitur in ſuis armis Delphino azureo, ſeu ceruleo in cãpo aureo, ex quo videretur dicendum, ꝙ ille piſcis apud nos ſit excellentior cæteris piſcibus. de cuius excellentia ad Plinium recurre in lib. naturalis hiſtorię nono.c.viij. vbi amplè cõmendat Delphinũ in celeritate natãdi ſupra oẽs piſces, & volucres in pietate erga partũ, cũ geſtant fœtus in infantia infirmos, quinetiã parentes fœtus, adultos diu comitãtur, & paruos ſemper aliquis grandior comitatur, vt cuſtos, cõſpectiqꝫ ſunt defunctũ portãtes ne laceretur à beluis. Si quis eorũ captus fuerit, cęteri adnatãt ſupplicantũ ſpecie captum repoſcentes. & maximè laudatur propter amorẽ quem habet erga hominem, vt per plura & vltra quincꝫ exẽpla cõprobat Plinius, d.c.viij. de quib⁹ aliqua refert Gellius lib. noctiũ Atticarum vij.c.viij. & in libro qui hortus ſanitatis dicitur, ĩ tractatu de piſcibus.c.xxvij. Delphinus dicitur frater hoĩs, quia moribus humanis quodãmodo aſſimilatur. Et ſolus (vt ait Ariſtoteles) inter piſces felle caret. hi etiã ſimones dicũtur, ad quod nomẽ vocati accurrere ferũtur vel gaudẽt hoc noĩe vocari, quia roſtrũ ſimũ habent. Et muſica arte mulcentur. vnde Arionẽ citharistã in mari nautis interficere parantib⁹ obtinuit ab illis, vt prius cithara caneret. Ad cuius cantum delphinorum gregibus congregatis cum in mari ſe proieciſſet, ab vno exceptus eſt, & ad littus proiectus, vt amplè.ſ. iſta parte, in lj. conſideratione dictum eſt.

Sed quia etiã eſt leo Marinus, qui ſecundũ Iſidorum libro Aethimolo.xij.tit. de piſcicus, circa initiũ, dicitur à ſimilitudine terreſtris. Et ſecundũ Ambroſiũ, licet leo terreſtris ſit terribilis, tñ leo marinus eſt dulcis, eandem habẽs diſpoſitionem & virtutem, ſicut in terra, ex quo videretur dicendum illum inter piſces eſſe excellentiorem.

Sed quicquid ſit Cete, ſeu Balena eſt maior & grãdior piſcis, qui reperiri poſſit in mari, & eſt immenſę magnitudinis (teſte Iſidoro in loco ante allegato.) Cæteris enim beſtijs maris altius iacit vndas. De cuius natura & excellentia ſcribit Plinius lib.ix.c.vj. & in toto illo lib. vide piſcium naturas quæ ſunt diuerſæ. & lib.xxxij.c. vltimo. dicit animalium omnium in mari viuentium clxvj. genera eſſe, quorum nomina ibi deſcribit ſeriatim, & loca vbi laudatiſſimi naſcuntur piſces.

Et Textor in ſua officina. in verbo, piſces diuerſi. enumerat ccxxij. & ibi in ſuo lib. Cornucopię in verbo, piſcibus, ſcribit vrbes, & portus piſcibus abundantes. & Plinius lib.x.c.xlv. inquit. Elephanti iuſſa faciunt, leones iugũ ſubeũt, in mari vituli, totcꝫ piſcium genera miteſcunt.

Et de piſcibus qui inclamati venire ſolebant, vide Celium lib. antiq. lectionum xiij.c.xxiij. circa initium, poſt Plinium eodem lib.x.c.lxx. vbi ipſe Plinius dicit auditũ & olfactum eſſe piſcibus. & in c. ſequenti, etiam tactum & guſtum eſſe eis communem ait.

De piſcibus verò eligibilioribus pro nutrimẽto naturę humanę ſcribit decem ſchola Salernitana, his verſibus,

Lucius, & parca, ſaxaulus, & albica, tenca,
Gornus, plagicia, cum carpa, galbio, truta.

Et ibi in commento ponuntur vtilitates illorum, & cõditiones bonorum piſcium.

OCtuageſimaſecũda conſideratio de excellẽtia ouorũ diſponit, quæ etiã pręter aues & piſces quadrupedes pariũt teſte Plinio, li.x.c.lij. & quæ inter comeſtibilia ſunt magis cõmunia & vitę hoĩs, & naturæ vtilia. Maximè cũ nõ liceat nobis ſemper vti carnibus ob obſeruantiam noſtræ legis, ſed certis diebus oua, lac, & caſeũ comedimus. De ouis ideo quæ multũ ad ſanitatẽ hoĩs cõueniũt dicendũ eſt: Cũ vicem carnis aliqñ retineãt, vt vult Almãſor in c.xiiij. libri tertij. Et, vt deſcribit Conciliator in differentia lxix. Ouũ eſt animal potentia ex ouificantis productũ ſuperfluo. de cuius complexione vos remitto ad medicos apud quos multum laudantur & extolluntur, & inter alia oua gallinacea, & perdicũ: quoniam ferè in oĩbus vnguẽtis ſiue emplaſtris apponuntur oua: & quarta pars hominũ & vltra, viuit ex ouis. & bene penſato inter omnia comeſtibilia oua plus proſunt, quàm alia quæcũqꝫ res de per ſe quæ ſit in mundo. Nam ex ouis nutriuntur multi & ferè tota Europa diebus veneris & ſabbati, etiam diemercurij, cũm ſint magis vſitata ad vitam quàm piſces; et alijs diebus comeduntur, aut pulli, aut gallinæ, ſeu capones, aut alia quæcunque volatilia, quæ ex ouo generantur. & omnibus conſideratis non temerè fortè diceretur, ꝙ maior vtilitas ex ouo in mundo prouenit, quam ex mari, ſaltem circa comeſtibilia cibaria. Quoniam primo (vt iam prædixi) ex ouo maior pars hominum naturaliter & magis communiter viuit, maximè diebus veneris, & ſabbati & alijs, ferè ſemper & frequentius in omnibus cibis, ſi fiat aliquod condimentum apponitur ouũ, & comeditur ex eo quod ex ouo procreatur, q̃ quod prouenit ex mari. Nã comeduntur gallinæ, capones, pulli, & cætera huiuſmodi ex ouis genita, quæ ſunt cõiora comeſtibilia ad vitam hominis neceſſaria, q̃ ea quæ proueniũt ex mari. Quoniam nõ vniuerſaliter etiam diebus quibus nõ comeduntur carnes viuitur ex præda maris, cũ ſint multæ prouincię, vbi nõ abũdant piſces marini. & in omnibus orbis partibus, etiam vbi piſces marini abundant, ſemper ouum & plura comeſtibilia ex eo prouenientia abundant.

Item etiam ferè in omnibus medicinis ad ſanitatem hominis facientibus, maximè in emplaſtris, potionibus, vnguentis, pillulis, & clyſterijs apponuntur oua, aut aliquid de ouis. Præcipuè in medicina valet & eſt multum laudabilis

bilis vitellus oui pro nutrimento hominis infirmi conua-lescentis, senis, & debilis. quod voluit Galenus in xvj. tera penticæ. ca. v. dicens. Debilibus magis sunt danda vitella ouorũ, quòd albumen ipsorum difficilẽ digestibile est pro pter eius frigiditatem & viscositatẽ. vitella verò sunt in ca lore & humiditate temperata, & magis humanæ comple-xioni similia, & ideo bene nutriunt, & bonum, & tempe-ratum generãt sanguinem. vnde Isaac in v. doctrina. c. xij. dicit. Vitella sunt temperata & calori naturali viciniora, ideo ad digerendum velociora & faciliora, maximẽ si de iunioribus fuerint gallinis masculos habẽtibus, cũm oua huiusmodi volatilium sint meliora, vt inferius patet.

Dico ergo vt ad propositum seruit, relinquendo alia medicis, ꝙ laudabilia & electa oua ex duobus iudicantur. Primò, ꝙ ex laudabilibus sint animalibus mediocris æta-tis, pinguibus etiam à natura, & cũm hoc masculum habẽ tium, cuiusmodi sunt oua gallinarũ, & perdicum: quia vt ait Rasis in tertio Almansoris, cap. xiiij. Gallinæ & perdi-cis oua temperata sunt, & plus alijs hominibus conueniẽ tia. Et in iiij. suorum Aphorismorũ. oua meliora sunt oua gallinarum, & earum quæ cũm gallis viuunt. & ait Isaac, in v. doctrina. Oua gallinacea & perdicum temperatoria & laudabiliora sunt cæteris, maximẽ si masculum habeãt. Vnde Auerrois in v. colliget. dicit. Oua gallinarum sunt meliora cæteris. ante quos omnes sapiens Galenus in iij. de alimẽtis. c. xxj. dicit. Meliora oua sunt quæ gallinarum & fasianorum, peiora quę sunt anserum, & struthionum.

Secundò oua ex eo iudicantur meliora, si sint recentia: quia, vt dicit Isaac in prima doctrina. Oua recẽtia sunt lau dabiliora, cũm calor naturalis eorum sit fortior. & ante eũ illud dixerat Galenus in iij. de alimentis. cap. xxj. cũm ait. Optima quidem oua sunt quę recentissima, pessima autẽ quæ vetustissima: quę aũt inter media horum proportio-nantur distantia, qua distant ab extremis bonitate & ma-litia. vnde in regimine sanitatis Salernitanæ dicitur.

Si sumas ouum, molle sit atꝙ nouum.

Et oua recentia enumerantur inter alimenta: Quæ in modica quantitate sunt multi nutrimenti. vnde in dicto re gimine scribitur.

Oua recentia, vina rubentia, pinguia iura.
Cum simila pura naturæ sunt valitura.

Et ad vnum singulariter est ad aduertentum, quod nec obliuioni tradendum est, ꝙ ouo recenti sumpto debemus sumere haustum vini. vt scribitur in dicto regimine Saler-nitano, hoc versu.

Singula post oua pocula sume noua.

Et istud bene practicatur apud nos.

Insuper ex diuersitate præparationis ouorum etiã eis acquiritur bonitas vel malitia. Nã inter oua decocta me-liora & laudabiliora sunt in aqua elixa, ꝗ̃ assata, vt dicit Isaac in v. doctrina. cap. xvij. oua assata elixis sunt grossio ra, & ad digerẽdũ duriora. cui assentit Haliabas in v. theo ricæ, c. xxvj. dũ ait. Competẽtius aũt ouum quod sumitur est elixatum in aqua, & non multum decoctum vt durum fiat: sed media tantum maturatione decoquatur, quod etiã sorbile vocatur. hoc namꝙ citius digeritur, & melior est ci bus. Oua tamen in aqua calida fracta & decocta meliora sunt his, quæ cũ corticibus elixãtur. Vnde cæteris ouorũ pręparationibus sunt laudabiliora, & approbata atꝙ sa-niora, quia in sua naturali custodiũtur humiditate cũ aquę humectatione, suiꝙ odoris grauitatẽ amittunt, & subtiliã tur. quod tamẽ non omnibus placet, cũ quidam plus cum cortice oua elixa desiderant, melioriꝙ cum appetitu assu-munt. Et inter hæc decocta quidem sufficiẽter, hoc est, nec parum decocta seu semicruda, aut indurata, quæ sorbilia, vel coagulata dicũtur, sunt saniora, & omnibus ferẽ homi nibus gratiora & cæteris laudabiliora, teste Almansore, in iij. c. xiiij. oua tremula, quæ neꝙ dura sunt, neꝙ mollia inter illa duo media existunt. & Galeno in iij. alimentorũ. c. xxj. optima ouorum ad alimẽtum sunt quę tremula sor-bilia. & idem in libr. de euchimia, ait. Oua quæ moderatẽ sunt cocta propter quod tremulenta vocãtur, meliora sunt alijs & ad digestionem, & ad euchimiam. & dicitur in re-gimine sanitatis Salernitanæ in illis versibus. Nutrit et im pinguat triticum, lac, caseus & c. ꝙ oua sorbilia corpus hu manum nutriunt & impinguant.

Oua etiã quæ suprà carbones sine fumo, ꝗ̃ quæ sub ci neres coquũtur sunt meliora, vt vult Isaac in d. v. doctri-na. c. xvij. vbi etiã dicit, ꝙ oua frixa seu patellata cæteris sint peiora. de omnibus te remitto amplius ad doctores in medicina, qui de hac re scripserunt.

Ideo concludo ꝙ oua inter reliqua vsitata cibaria mul tum commendanda sunt ratiõne suæ temperatæ comple-xionis atꝙ conuenientiæ ad humanũ corpus, & multitu-dinis nutrimenti: & quòd meliora ex ouis, laudabilia & potius eligenda sunt oua gallinarum recentia ex doctrina Auicennæ in ij. canonis. c. ccccccxxxv.

Et apud legistas actio furti datur pro vno ouo. vulga-to. §. gallinarũ. vbi glo. in verbo. qui lucrãdi animo. insti tu. de rerum diuisione. & per gloss. in l. id est. ff. de dolo.

Narrat & Celius lib. antiq. lectionum xiiij. c. l. mirabi-le esse in ouo, quod est res tã parua, mundi permixtionem intelligi quãdam. Ouũ quippe elementis cõponi quatuor ex veterũ medicorum assertiõe tradit. Nã crustæ modo cir cuniectum obductũꝙ putamen terræ imagine quadã are-scentis in frigore vim naturæ pręfert. humor autẽ frigens humectusꝙ aquã exhibet planẽ. Sicuti aëreum quod in-est spiritosum, calens, humensꝙ. At in meditullio luteum fixum mediocritatem caloris obtinens, et aridioris natu-ræ, igni compar facilè colligitur. Cui calculum adiecerit & color, an nõ & globata suffragatur figura? Quid quod inest Ouo vitalis vis, veluti & mundo? Et teste Aristotele in sexto de animalibus. Quæ oblonga sunt oua fœminã edunt, quæꝙ sunt fastigio cacuminata atꝙ rotundiora, & parte sui acutiore obtusa orbiculum habent marem gi-gnunt. de quo vide Plinium in lib. x. c. lij. in fi. vbi & ait. quæ oblonga sint oua gratioris esse saporis. vbi et de di-uersitate ouorum videre poteris. Sed & Celius in fine d. c. ait. Inter oua Pauoninis primatem locum tribuũt. pleriꝙ Chenalopecijs. i. anserinis secundã sibi notã vendicãtibus. Tertiam Auitijs, medici tamẽ præferunt oua gallinarum, perdicũ, & fasianorum, vt ante scriptum est. De ouis auiũ & eorum naturis, scripsit amplẽ Bartholemæus Anglici suo xix. libro de proprietatibus rerum.

Istud & interseram quod nequaꝙ relatu indignum est. apud Græcos fertur (teste Celio libro antiq. lectionum. v. cap. xij.) Babylonios venatibus assuetos vbi in solitu dine deprehenderentur, nec cibariaria percoquendi esset occasio, cruda oua funde imposita circunactione, vibra-tione, seu vertigine assidua tandiu rotare consueuisse, do-nec coquerentur.

Plinius dicto libr. x. c. lx. dicit seruari oua in lomento, aut hyeme in paleis, ęstate in furfuribus vtilissimũ. & oua aceto macerata intantum emolliũtur, vt per anulos trans-

gg

cant. Sale exinaniri credũtur. Oua verò Velitrarum inter cibos electiles & delicatos scribit Textor in sua officina. Nam in Velitris Volscorum oppido fuit ouorum ingẽs abundantia. Mantuanus.

Iam Latij Romam caput, ouiferasq; Velitras.

Et, vt scribit Palladius de gallinis loquens. Vinaciæ, hoc est grani vuæ iam pressæ, cito sterilescunt, hordeo semicocto & parere sæpe coguntur, & reddunt oua maiora. Vnde Columella libro ix. Vinacea quamuis tolerabiliter pascant, dari non debent, nisi quibus temporibus anni auis fœtum non ędit.

Octuagesimatertia consideratio sit de excellentia granorum, seu segetum, quoniam sunt plura, far, sigilo, triticum, ador. Itali ponunt speltam, & melicam, De excellentiori habeo glossam quæ est prima in l. triticũ. ff. de verbo. oblig. vbi dicit, quòd triticum est nomen generale ad omnia blada seu ad omnes segetes, seu ad omne id quod in area teritur: sed alio modo, vt dicit, per excellẽtiam frumentum appellatur, sed etiã vt probat text. in lege j. C. de canone frumentario. lib. xj. frumenti appellatione omnia necessaria ad victũ continentur. imo & quod plus etiam cõtinet & Lapinum & fabas, cũ arista in se contineat. l. frugẽ. §. frumentum. ff. de verbo. & rerum significa. et ibi dicit glo. vlti. in fi. q; licet sit quodã modo generale nomen, tamẽ specialiter vulgari sermone dicimus granũ frumentum, quod pro sui bonitate cætera excellit. de Melica fit mentio in d. gloss. j. De spelta verò, ordeo, & auena in d. glo. vltima. & de his fecit mentionem Textor in sua officina in cap. legumina diuersa & frumenta. vbi Lupidnum & fabã inter legumina describit. sed text. in d. l. frugen. in principio. ponit inter fruges quod est nomen generale, quoniã comprehendit & grana, et legumina.

Triticum secundũm naturã sui substãtialem in primo gradu est calidũ & humidum & sic in medio. Panis ex eo factus callidior est in secũdo gradu, quia calor eius augmẽtatur à calore ignis & coctione sicut ordeum et faba. Cũm in propria natura sicca sunt si in aqua coquantur humiditatem assumunt. ita dicunt Diascorides & Isaac. & dicunt q; frumentũ habet eius virtutem calidã. Sed dicit Lucas de Penna in l. j. C. de conditis in horreis publicis. in prin. lib. x. quod frumentũ est propriẽ aridũ & siccum. & dicit Diascorides q; triticũ recens ac rufum. i. aurosum est vtilius. de recenti seu nouo q; sit vtilius satis notatur in d. l. j. C. de conditis in publicis horreis. Et dicit Haliabas in quinto theoricæ. c. xv. triticum omnibus granis laudabilius est, & magis temperantiæ proximum, ideo factum est conuenientius omnibus granis, & hominũ corporibus conferẽtius ac laudabilior cibus. et de hoc tritico, & q; sit laudabilius alijs granis, etiã ponit Auerrois in quinto Colliget, et Galenus in iij. dietarum laudes illius. dummodo sit spissum, graue, & frangi difficile, coloris exterius cerei, interius verò albi, superficie lucidum, & leue. Ex cuius substãtia et medulla farina exuberat plurima, cortex autẽ & furfur non in magna quantitate, & etiam hoc tenet Almansor libro iij. c. ij.

Item quòd sit natum in crassa & pingui terra. ita tenet Isaac in prima doctrina.

Item & tertiò, q; sit nouum, licet Serapio et Diascorides videãtur sentire oppositum, scilicet quòd non sit multum nouum, neq; multum vetustũ: sed medium. ideo dicit Auicenna in ij. canonis c. cccccl xxvij. sit igitur medium in ætate, quoniã eius humiditas inter multam & paucam est media exhausta humiditate accidentali, quam aëris desiccauit calor. propterea hæc species media laudabilior, existit, & melior, bene naturam nutrit, & cito digeritur.

Item & quartò q; mundum sit à zizania, vel lolio, et cicerculis, & huiusmodi granis illaudabilibus, vt dicit Galenus in iij. primi. doctri. secunda. c. vij. ideo dicit Auerrois in quinto Colliget, q; melior cæteris est panis factus ex farina tritici in hunc modum, vt sit custoditum à malis accidentibus eidem obuenire valentibus.

Qualis autem panis omnium granorum sit excellentior, scribit Plinius libro naturalis historię xviij. c. vij. vbi vidt de frugum generibus & natura. vbi dicit, q; panis ex frumento est excellẽtior. Et quarum prouinciarum, seu patriarum frumenta sint excellentiora, Plinius ibi edisserit, vbi multum laudat Italicum. Et Textor in sua officina in Cornucopie. in litera F. scribit patrias abundantes frumẽto. & sub litera P. in verbo Panibus, dicit q; in Scolo Boëtiæ vico laudatissimi fiebant panes, quales fortè fiũt apud nos in oppido Belnensi. & Celius libro quarto suarũ antiquarum lectionum c. xxxv. adducit plura genera panis.

Et dixi hic antè, q; panis tritici est excellentior, eligibilior, & laudabilior, intellige dummodo quinq; habeat, videlicet, sit conuenienter salitus, ex aqua factus, & exfermento, in competenti quantitate, vt satis demõstrans medici, videlicet Auerrois in v. Colliget. c. de complexionibus ciborum. Isaac in prima doctrina. Galenus in quinta, de regimine sanitatis. & in primo de alimentis. c. de fermẽto. Et ad quid sal ponitur in pane scribit Aristote. in xxj. problemat. v. Nec fiat ex oleo, vt dicit Haliabas. v. Theoricæ c. xv.

Secundũm, vt pasta benẽ malaxetur & dometur iuxta dictum Auicennæ in ij. canonicis c. cccccl xxvij. Et Aristoteles. in xxj. problemat. problemate vij.

Tertium, q; panes non multum parui sint, nec multũ magni, vt dicit Isaac in prima doctrina.

Quartũ, q; farina optimẽ pistata sit, vt dicit Haliabas. v. theorice. c. xv. et Galenus in li. de alimentis. c. de tritico.

Quintum, quòd sit post primum diem, vel secundũm vt dicit Isaac in prima doctrina.

Et quomodo panis calidus sit nociuus, videatur Auẽzoar in j. c. sui Theifer. & Rasim. in xxj. cõtinẽtis. cxxviij. & Auicennam in ij. canonis. c. cccccl xxvij. & dicit Haliabas in v. Theoricæ c. xv. q; panis calidus, cũm ex camino trahitur, omnibus reliquis peior est, quoniam immoratur eius à stomacho descensus, & sitim prouocat. Et conclusiue ad iudicandũ bonum panem dicimus cum Auerroi in cõmento cxxxvj. canticorũ, vbi dicit. Melior ex panibus est ille qui sic pręparatur, vt similis spõgiæ efficiatur, equaliter & temperatẽ fermentatus, & in clibano conuenienter decoctus. Etiam pro hoc fuit sentẽtia Galeni in primo Terapenticæ c. vj. & vide quid dicat in primo de alimentis. & de Alchimia. c. ij. Et quinq; conditiones optimi panis & electi scribit schola Salernitana in his versibus.

Panis non calidus, nec sit nimis inueteratus,
Sed fermentatus, oculatus, sit bene coctus.
Modice salitus, frugibus validis sit electus.

Et ibi Arnaldus de Villa noua cõmentator has quinq; conditiones optimi panis explicat.

De Siligine habetur per eundem Plinium eodem libr. xviij. c. x. vbi ait, quòd ex Aphrica siligine dulcissim⁹ panis fit, & ipsa spissior quàm far, & maior spica eadem, & ibi etiam vide de alijs speciebus.

Ordeum

Ordeum verò etiam multum laudat Plinius in d.libr. c.vij.in fine,tanq̃ omnium frugum nobilissimũ,& ibi rationes assignat ex pluribus effectibus illius,quos vide.

Licet multi nominent,& ponãt orizam,vulgò risum, inter cibaria,tamen credo illud esse ponẽdum inter grana et segetes,ex quo seminatur & metitur prout & alia grana.de cuius natura & effectu scribit Galenus libro primo de cibis.c.de riso.& habetur in pandectis.c.lvij.

Et quoniam seges,seu fruges est nomen generale,vt dixi,sub quo etiam legumina comprehenduntur, quæ sunt Eruum,Vicia,Cicer, Cicercula,Faba, Lenticula, Lens, Phaseolus,Pisum,Lupinũ,Milium,& Panicũ:sed quod istorum sit excellentius,Plinius de his libro xviij.c.xij.naturas scribit,& inter alia fabam extollit,& dat ei maximũ honorem inter legumina.Cũm etiam ex faba tentatus sit panis,& farina ex ea appellatur,lomentum:aggrauaturq̃ pondus illa,& omni legumine (vnde maledicti sunt illi qui vendunt species,seu aromata,& cum illis apponũt farinã alicuius leguminis) iam vero & pabulo venalis.Fabæ multiplex vsus omnium quadrupedum generi,præcipuè homini.frumento etiam miscetur apud plerasq̃ gentes,& maximè panico solida,ac delicatius fracta & minutius trita.Et sola frugum etiam exesa repletur crescente luna.& ibi idem Pli.scribit quando seri debet,& etiam alia legumina,& de eis & aliis ibi,cum quatuor cap.sequentibus vide.

De pane autem aliorum granorum dicendum est cum Auerroi in quinto colliget,quòd habet illam virtutem, quam habent illa grana,quæ cũm omnia fermè illaudabilia sint,& panis ex eis confectus similiter.

De cibis & diuersis panibus scribit Textor in sua officina.in ca.cibi & panes diuersi.

Octuagesimaquarta consideratio de excellentia vinorũ disponit,quę de per se sunt excellẽtiora omnibus aliis rebus habentibus liquorem.Imprimis de laude vini scripsit Plato librum vnum.Celius vero libro antiq.lectionum xvj.c.lxiiij.multum laudat vinũ ex dictis Aesculapij,& Platonis.& de eius vtilitate scribit lib.vij.c.xxxij. & lib.xv.c.xxij.& xxxiiij.cũ pluribus aliis.c.illius libri. Plinius verò libro naturalis historiæ xiiij.etiam multum laudauit vinum.Nam,vt notatur in l.j.in glo.magna.circa medium.ff.de periculo & commodo rei venditæ.& in psal.ciij.Vt educas panem de terra,& vinum lætificet cor hominis.& Iudicum ix.dicitur.Vinum lætificat deum & homines.Et de eius fortitudine habetur iij.Regum iij.c.

Multi multa vina diuersarum patriarum laudauerunt, sed inter alia schola Salernitana probat illa habentia sequentia.

Vina probantur odore,sapore,nitore,colore.

Et subdit.

Si bona vina cupis,hęc quinq̃ probantur in illis:
Fortia,formosa,fragrantia,frigida,frisca.

Et si hæc generalia quatuor,& quinque specialia habeat cuius regionis & patriæ sint, non est curandũ,quoniam de vino et homine illud dici communiter solet, q̃ cũm bonitatem habeant,non est de eorum origine et locis quærendum,cũm suum cuiq̃ placeat,& sic laudet:et quocunq̃ eatur,fabula eadem reperiatur de istis excellentiis vinorum.

Plinius verò dicto libro xiiij.c.primo,scribit de vitiũ natura,et quibus modis ferant seu extolluntur.& secũdo & iij.c.de generibus vitium.c.iiij.insignia culturæ vitiũ. c.v.de natura vini.c.vj.de generositate vinorũ.& ibi vide de excellentia et nobilitate plurium vinorum.

Textor in suis epithetis sub litera V.in verbo, vinum & vitibus. post Plinium, Diascoridem et plures alios laudat quàmplurima vina ex pluribus & variis locis,in hunc modum.

Tmolus mons Lydię,teste Plini.libro v.optimo abũdat vino.Vnde Ouidius libro iiij.de ponto.

Aphrica quot segetes,quot Tmolia terra racemos,
Quot Sicyon baccas,quot parit Hybla fauos.

Idem libro vj.Metamor.

Deseruere sui Nymphæ vineta Timoli.

Et sic poëtæ superaddunt,i,post,t.

Hinc Seneca in Thebaide.

Hinc nota Baccho Tmolus attollit iuga.

Verisimile credendum est dominos Timolenses, seu Trimolenses propter eius antiquitatem hominis antiquitus à prædicto monte Tmoleo originem habuisse,vel à Timoleone duce Corinthiorum,qui fuit vir clarissimus, omnium iudicio,& patriam oppressam à Tyranno liberauit.vt de eo multa scripsit Plutarchus, de quo dixi suprà in prima parte,in xxxviij.cõsideratione.in xxiij.cõclusione.vnde Ludouicus de Trimolio sequens vestigia prædecessorum hanc patriam ducatus Burgundiæ à Sueuis oppressam,Anno domini millesimo quingentesimo. xiiij.auspicate liberauit,& post eius mortem gloriosam eques aurat⁹ sine nota,hoc est,le cheualier sans reproche, intitulatus est.

Falernus mons,seu regio Campaniæ,vbi colles vitiferi optimo abundant vino.Vnde Varro.Quid in Italia vtensile non modo non nascitur,sed etiam non egregiũ non fit?Quod far comparandum Campano?Quod tritici cum Apulo?Quod vinum Falerno?Quod oleum Venafrano?

Vnde Tibullus.

Nunc mihi fumosos veteris proferte Falernos.

Idem.

Non tibi si præcium Campania terra daretur,
Non tibi si Bacchi cura Falernus ager.

Martialis.

Rhesinata bibis vina Falerna.

Massicus item mons Campaniæ optimi vini ferax.

Horatius.

Est qui nec veteris pocula Massici.

Virgi.libro vij.Aeneid.

Vertunt felicia Baccho Massica.

Syllius libro vij.

Massicus vuiferis addebat nomina glebis.

Statius libro iiij.syluarum.

Gauro Massicus vuifer remittit.

Nam Gaurus mons quoq̃ Campaniæ vinum habuit laudatissimum.

Aulon mons Calabrię contra Tarentinam regionem optimo nobilitatur vino. Martialis.

Nobilis & lanis,et Baccho fertilis Aulon,
Det pręciosa tibi vellera,vina mihi.

Horatius.

Et amicus Aulon,fertilis Baccho nimium,
Falernis inuidet vuis.

Commendatur & vinum Lesbium (à Lesbo insula in Aegeo.) Proper. libro j.

Lesbia mentoreo vina bibas opere.

Pamphilus.

Se victam reddet, victam se bacchica Lesbos.

Horatius.

Hic innocentis pocula Lesby duces sub vmbra.

Aristoteles (vt scribit Aulus Gallius libro xiij.c.v.) ægrotans gustato vino Rhodio (inquit) firmum hercle vinum, & iucũdum. degustato inde Lesbio, vtrumq; (inquit) oppido bonum, sed suauius Lesbium.

Et sic Rhodium vinum inter bona vina enumeratur.

Methymna ciuitas fuit in Lesbo insula vini bonitate nobilis.

Pamphilus.

Lesbia pampineos spargit Methymna racemos,

Ouidius.

Gargara quot segetes, quot habet Methymna racemos.

Cecubum oppidum Campaniæ commẽdat etiam vini bonitas. Martialis.

Cecuba fundanis generosa coquuntur amicis.

Idem libro vj.

Cecuba non solos vindemia nutriat orbes.

Horatius.

Cecubum, & prælo domitam Caleno tu bibes vuam.

Nam fuit in Caleno vrbe Campaniæ vinum generosum. Iuuenalis.

Quæ molle, Calenum.

Porrectura viro miscet sitiente rubetam.

Formiæ vrbs latina iuxta Caiectam, antiqua Lestrigonum sedes fuit nobilis vino. Horatius.

Mea nec falernæ.

Temperent vites, neq; Formiani pocula colles.

Setia vrbs Campaniæ superbit etiam vini nobilitate.

Martialis libro iiij.

Tu Setina quidem semper, vel Massica ponis.

Idem in xenijs.

Pendula pampineos quæ spectat Setia campos,

Exigua vetulos misit ab vrbe cados.

Pamphilus.

Spargit campanis Setia, clara iugis.

De Surrhento Campaniæ oppido serenum quondam sede. Martialis.

Surrhentina bibis, nec Myrrhina picta nec aurum.

Sume dabunt calices hæc tibi vina suos.

De isto vino Surrhentino facit mentionem Proculus Iureconsultus in lege fi. quæ incipit, qui vinum Surrhentinum. ff. de tritico, vino, & oleo legato.

Habuit & prædulces vuas Alba vrbs Italiæ.

Martialis.

Hoc de Cæsareis mitis vindemia cellis.

Mittit iuleo quæ sibi monte placet.

Fundanum etiam cõmendatur à Fundis oppido Campaniæ. Martialis.

Hæc fundana tulit felix Autumnus opimi.

Messana vrbs Siciliæ, à Mamertinis Campaniæ populis habitata optimum ferebat vinum.

Martialis.

Amphora Nestorea tibi Mamertina senecta,

Si detur quoduis nomen habere potest.

Vnde Plinius d. lib. xiiij. c. vj. dicit quartum curiculũ obtinuere publicis epulis à diuo Augusto Mamertina circa Messanam in Sicilia genita.

Chios insula maris Aegei, & Aruisium in ea promõtorium laudantur vini præstantia.

Syllius libro vij.

Et Ambrosijs Aruisia pocula succis.

Veientum Ethruriæ oppidum. Horatius.

Qui Veientanum festis potare diebus.

Martialis libro ij.

Veientana tuam si domat vua sitim.

Aminei populi fuerunt, vbi nunc est Falernus, quorũ regio Aminea dicebatur vini feracissima.

Virgi. libro ij. Georgi.

Sunt & Amineæ vites firmissima vina.

De isto etiam vino Amineo facit mentionem text. in d. l. qui vinum. §. fi. ff. de tritico, vino, & oleo legato.

Thasus insula maris Aegæi vinum habuit laudabile.

Virgilius libro ij. Georg.

Sunt Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ.

Mareotis pars Aegypti itidem.

Horatius.

Mentemq; limphatam Mareotico.

Redegit in veros timores.

Statius lib. iij. Syluarum.

Sparsit Tyrrhenæ Mareotica vina Mineruæ.

Hoc vinum durat in longam vetustatem.

Naxos similiter insula maris Aegæi à fertilitate vini Dionysia dicta est. Vnde Pontanus vitigenam eam appellat, dicens.

Hanc post vitigenę spaciantem littora Naxi

Bacchicam. Statius libro iiij. Achillis.

Lemnos & à tergo decrescit Bacchica Naxos.

Maronea vrbs Ciconum laudata est vino, quo Vlysses inebriauit Polyphemum.

Tibullus.

Victa Maroneo fœdatus lumina Baccho.

Methonẽ quoq; vrbs in Thracia nomen habuit à vini copia. Nam Methin Græci ebrietatem vocant.

Tarraco in Hispania etiam vino claruit.

Syllius libro iij.

Dat Tarraco pubem vitifera, & latio tantũ cessura Lyeo.

Vina apud Græcos celebrata fuere Prannium Cereri sacrum, Chium, Thasium, Lesbium, Creticum, & apud Syracusanos Polium, Coum deniq; & Rhodium. Celebrantur & alia pleraq; loca vini bonitate, quæ omnia longũ esset recensere, vt ait Textor: propterea summatim subijcit quod in cõpendium redegit ex dictis Plinij in libro xiiij. c. vj. ante allegato. &, vt inquit ibi Plinius. Augustus setinum prętulit cũctis. Antea Cecubo erat generositas in palustrib9 populetis. Secũda nobilitas agro Falerno erat. Nascitur in summis collibus Gauranum, medijs Faustianum, imis Falernum, Albanæ vuæ sunt prædulces. Surrhentina in vineis tantum nascuntur, cõualescentibus maximè probata propter tenuitatem, salubritatemq;. Nam quæ spissa sunt, non adeo prosunt morbis: & sicut subtile vinum multos spiritus procreat atq; subtiles, ita grossum grossos, vnde schola Salernitana dicit.

Gignit & humores melius vinum meliores,

Si fuerit nigrum, corpus tibi reddit pigrum.

Vinum sit clarumq;, vetus, subtile, maturum,

Ac bene limphatum, saliens, moderamine sumptum.

Dicit Galenus vinum palmeum siue album esse melioris saporis & odoris q̃ cætera vina. Surrhentino idcirco medici nobilitatem dabant. Certant massica æquè ex mõte Gaurano. Præponuntur Calena, & quę in vineis arbustisq; nascuntur Fundana. Augustus probauit Mamertina circa

na circa Messenam Siciliæ genita. Potulana ab autore dicta etiam laudantur. Retica Falernis tantum post habentur à Virgilio. Ethruriæ pamam Luna habet. Ligurię Genua, inter Pyreneum, Alpesq́ Massilia. Hispaniarum Lusitana copia nobilitantur. Elegantia verò Terraconensia, atque Lauronensia, & Balearica ex insulis Italiæ primis conferuntur. In summa (vt tandem concludit Textor) gloria fuere Thasium Chiumq́, ex Chio quod Aruisium vocant. Item Lesbium, quod sponte naturę suæ mare sapit. Gratia est & Clazomenio.

Sunt & plura alia, de quibus Plinius in dicto c. vij. recitatis in quibusdam per Textorem qui non est contentus de veteribus, qui nihil scripserunt de excellentia, gloria, & nobilitate vinorum Galliæ, ne alinæ gentis gloria, suam ipsi deprimerent. Existimabant enim (vt ait) fuliginem, & tenebras suis inductum iri, si de nostratibus verba facerent. Sciebāt enim terram Gallicam populi virtute omniū præstantissimam, vini quoque gloria non esse inferiorem imò & feliciorem multo. Propterea hoc velut conuenientes prætermiserunt, cùm tamen sit in confesso Belnēsibus, Aurelianus, Andegauensibus, Parrhisinis, & plerisq; alijs meliora non reperiri, etiam si peregrina, & exotica omnia conferre libeat.

Quis enim in toto orbe reperiri meliora vina Balnensibus audaculè, aut temerè fortè asserere præsumeret: cùm (vt clarum est) ad omnes partes mundi vehātur propter eorum excellentiam, vt norunt etiā exteræ nationes, Angli, Flandrenses, & aliæ pro eorum singularitate, & quorum bonitas omnes vinorum bonitates superant: sunt em̄ fortia, formosa, fragrātia, frisca, in odoribus fumantia, in sapore delectabilia, & suauia, in nitore limpidissima, in colore clarissima & non spissa: & hæc sunt signa ad probationem boni vini. vnde Arnaldus de Villa noua in commento suo super illis versibus. Gignit & humores melius vinum meliores &c. antè allegatis, dicit q̄ vinum Belnense est electum in potu, & vtilissimum senibus, cùm exhilarat, & melancholias reprimat.

Idem tamen Textor, nescio qua ratione motus, nisi ad blandimentum alterius in dictis suis epithetis in litera F. sub verbo, fructib9. nixus est laudare vina Viuaresia iuxta Rhodanum, quę dicit esse laudatissima, omniūq́ laudibus nemine reclamante longis interuallis anteferenda: sed parcat mihi, quoniam suæ assertioni non assentiam, cùm sit plusq̄ notorium & manifestissimum notorietate facti permanentis, q̄ vina Belnensia excedunt alia vina bonitate, fortitudine, & formositate, et omnia alia excellentia & nobilitate, quę vinis dari aut attribui potest: & scias lector candide, q̄ nunq̄ eorum causam excellentiæ, laudis, gloriæ, & nobilitatis amiserunt: nisi interdum inter ignorantes bonitatem illorum, aut obliuiosos ex contumacia illorum, sed si interfuerint, & adsint, et fiat altercatio cum cæteris, nunq̄ in omnibus de illis ad alia est dabilis comparatio, sicut nec de Christo ad Belial, & in hoc non est dubium. Et licet sint alia bona vina in patria Burgundię, vt Cabilonensia, Diuionensia, & pleraq; alia in diuersis locis genita: super omnibus tamen vinum Belnense est extollendum: & de his sunt versus vulgares.

Vinum Belnense super omnia vina recense,
Arbosium repete si vis dormire quietè.

Propter eius dulcedinem, quum ibi crescant vina alba dulcissima & optima, et sequitur.

De Castro Caroli melius perquirere noli.

Et cùm potio vini sit cōmunis omnibus nationibus & vtilissima, ideo præfertur omnibus alijs, etiam pyratio, quod ex pyris fit, vt in Normannia. de quo meminit Textor in sua officina, vbi scribit potiones diuersas sub illo titulo, quæ sunt sequentes, Amystis, Oxyhalme, Oxylacaron, Promulsis, Pyratium, Bua, Zythum, Celia, Cerea, Ceruisia quæ fit in flandria, Prytana, & Sabaia.

Sed quæreres forsitan quod est excellentius & conuenientius colono & rustico, habere vites, pratum, an serere grana. Columella in suo opere agricolationum laudat & extollit, & pratum & sationem vinearum: et seminationem, seu pratorum & pascuorum possessionem. Et, vt etiā dicit de arbusto inter autores non exigua pugna fuit. Pratum laudat Franciscus Patritius de institutione reipublicę libro vij. c. v. vbi ait, quòd Cato multas de prato affert laudes, quod nulla vel minima admodum impensa indigeat, quod paruo labore seruetur, quod nullis tempestatibus obnoxiū, quod singulis annis, & pabulo, et feno fructum reddit, pratum cùm exolescit seniusq́ herbam emittit frumenti causa excolitur, & vt dicit textus ab Vlpiano iureconsulto conditus in l. pratum. ff. de verborum & rerum signifi. Pratum ex eo dictum quòd paratum sit ad fructum capiendum, scilicet vt ibi dicit glo. sine semine.

Sed quicquid sit idem Columella loco ante allegato. libro iiij. c. iij. in disputatione quam facit an vineæ sint habendæ, & an patremfamilias locupletēt: sed vt dicit, vberrimus est redditus vinearum: et omittendo veterem illam felicitatem aruorum, quibus & antè iam Cato Marcus, et mox Varro Terentius prodidit. singula iugera vinearū sexcenas vrnas vini præbuisse. Id enim maximè asseuerat Varro in primo libro rerum rusticarum. Nec vna regionum prouenire solitum, verum & in Fauentino agro, & in Gallico, qui nunc Piceno contribuitur, vbi est vrbs Sena, Vrbinum, Ancona, & plures aliæ. his certè temporis & Nomentana regio (quæ non procul ab vrbe Roma distat) celeberrima fama est illustris & præcipuè quam possidet Seneca vir excellentis ingenij atque doctrinæ, cuius in prædijs vinearū iugera singula culeos octonos reddisse plerumque compertum est. Nam (vt dicit) illa videtur prodigialiter in nostris Ceretanis (hoc est in Vmbria, quæ nunc ducatus Spoletinus dicitur) accidisse, vt aliqua vitis, apud te excederet vuarum numerum duorum milium, vt apud eum (vt ait) octingente stirpes insitæ intra biennium septenos culeos perequarent, vt primæ vineæ centenas Amphoras iugeratim præberent, cùm prata et pascua, & syluæ si centenos sextertios singula iugera efficiant, optimè domino consulere videantur. Nam frumenta maiore quidem parte Italiæ quando cum quarto responderint, vix meminisse possumus, & sic in hoc videtur Columella concludere pro vitibus: sed ibi per eum vide quare hodie vilescunt, & quòd nullus vel iniquissimus vinearum locus non maiorem quæstum redderet, q̄ acceperit impensam. Et de laude agriculturæ satis scripsi in præcedenti parte, in xxxvij. consideratione. Et post Columellam Leonardus Portius libro secundo. de ponderibus & mensuris culturam vinearum questuosissimam demonstrant, secundùm computationem per eum ibi facta, quam breuitatis causa omitto: & ibi concludit culturam vinearum ex vino & plantis non solum modici fœnoris, sed cuiuscunq; quęstuosissimæ mercaturę redditus excedere, & honestissimo, & quietissimo fructu eam exercentes ditescere. & dixi remissiuè in commentarijs nostris super

consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in rub. des iustices. in glo. & droictz. versi. additio. numero lix.

Octuagesimaquinta consideratio sit de excellētia aliquarum carnium ad alias. Nam Galenus viij. de sanitatis ratione suillam carnem cæteris laudabiliorem facit. Sed & princeps Auicenna ij. canone. c. de sanguine. humanum, suillumq; sanguinem in omnibus exactam habere similitudinem scribit. Quin eandem quoq; carnis rationem tradit. Adeo vt impuratiores quidam (teste Celio lib. antiquarum lectionum xiij. c. lvj. post eundem) pro suilla humanam distrahere sibi licētius permiserint: quod facinus diu perrexit impunitius, donec digiti hominis intermixti fortè conspecti ad supplicij diritatem, etiam si seram, autores protraxere. Auerrois v. colliget ex Auicennæ placitis porcinam carnem cæteris præferendam omnibus statuit, veluti hominibus natura cognationem.

Commētator verò regiminis Salernitani, scilicet Arnaldus de Villa noua super illis versibus. Persica, poma, pira, &c. dicit circa electionem carnium animalium quadrupedum controuersiam esse inter medicos. Quidā enim dicunt carnes porcinas esse meliores & laudabiliores, vt Galenus & quidam alij, vt antè dictum est. Alij verò dicūt carnes hedinas esse meliores, sicut Rasis, Auicenna, Auerrois: licet Auerrois v. colliget imponat Auicennæ, q̄ dixerit carnes porcinas esse meliores: vt hic antè allegatum est. quod tamen (vt dicit idem commentator vbi suprà) non dicit autoritate propria, sed autoritate Christianorū. Alij verò vitulinas laudant præ alijs carnibus. Et ibi scribit q̄ laus, electio, seu melioritas carnium animalium quadrupedum, multifariam attendi potest.

Primò ex parte maioris nutrimenti, & irresolubilioris & carnibus humanis similioris, & isto modo caro porcina cæteris est melior & laudabilior. Tum primò propter maximam similitudinem cum carnibus humanis, autore Galeno iij. alimentorum. vbi ait. Porcinę autem carnis similitudinem ad homines addiscere est, ex eo quòd quidā comederunt humanas carnes, vt porcinas, nullam suspitionem habentes secundūm gustum ipsarum & odorem. Et Auicenna ij. cano. c. de sanguine ante allegato. Tum secundò, quia caro porcina valde nutritiua est. Nam dicit Galenus iij. alimentorum. Omnium hedulinorū caro porcorum maximè est nutritiua. & eodem lib. porcorum carne nullum aliud amplioris nutrimenti habebis sumere. vnde in regimine Salernitano scribuntur ista.

Nutrit & impinguat triticum, lac, caseus infans.

Testiculi, porcina caro &c. Tum tertiò, quia generat alimentum stabile, fortiter resistens solutioni: & ita sentire videtur Galenus in viij. de ingenio. vbi ait. Cæteris carnibus porcina est laudabilior, si porcus montana incoluerit, post porcum hœdus. Et similiter in quinta terapenticæ, vbi dicit quadrupedum caro laudabilior est porcina in calore & humiditate temperata, eiusq; cibus plurimus, sanguis ab ea generatus omni melior est sanguine. Quod intellige, teste eodem Arnaldo de carne porcorum nō antiquorum, quia eorum caro indigestibilis est, nec nimis iuuenum siue lactentium: quia caro eorum humidissima est, sed ætate mediocrium: puta vnius anni vel duorum, etiam castratorum, tam domesticorum, quàm siluestrium. Opinatur tamen ipse Arnaldus, quòd porci siluestres sunt domesticis meliores, quia carnes porcorum domesticorum sunt plus debito viscosiores & humidiores. Ideo si aliquā aulum saliantūr, antequam comedātur, obtemperatur eorum viscositas. Vnde dicitur in dicto regimine Salernitano, q̄ caro porcina sine vino minus sana est ouina, vt his versibus depromitur.

Est caro porcina sine vino peior ouina,
Si tribuis vina, tunc est cibus & medicina.

Quòd tamen innuit esse verum de carnibus porcellorum assatorum, quia carnes porcinæ quibus rustici communiter vtuntur, quando videlicet sunt salsæ, vel sole, vel fumo exiccatæ, quas baconem vocāt, nullo modo saniores sunt carnibus ouinis cęteris parib9. Et de carnibus porci siluestris siue apri dicit Auicē. ij. cano. c. de carne. Christiani verò dixerunt & qui eos imitantur, q̄ melior caro siluestris, est caro porci siluestris siue feri. Nā cūm hoc qđ est leuior carnibus domestici porci, est fortis nutrimēti, & plurimi: & est velocis digestionis, & est melior in hyeme.

Ex quo constat carnes porcinas multum laudabiles esse corporibus iuuenibus, sanis, fortibus, laborantibus, nō dispositis ad opilatiōes, & his qui impinguari quærūt, quia talia corpora indigent maximo nutrimento & difficillimè resolubili. Ideo dicit Rasis iij. Almāsoris. c. de virtute carnium. Caro grossa multum laborantibus conueniens est, subtilis verò his qui prædictis sunt contrarij conuenit. Et idem vult Auicenna tertia primi c. de regimine eius quod comeditur dicēs. Exercitati præterea & multi laboris magis sunt tolerātes nutrientia grossa. Quomodo tamē prohibitum fuit filijs Israel, ne comederent carnem suillam scribitur Leuitici xj. vbi ponuntur animalia immūda ad esum, tam quadrupedia, aues, pisces, quod noua lege non obseruamus.

Alio & secundò modo consideratur melioritas, laus, seu electio carnium ex parte tēperatæ complexionis earū, facilis digestionis, & sanguinis ex ipsis generati temperātia, vt illa caro dicatur melior & laudabilior, quæ temperatæ est complexionis, facilis digestionis, sanguinē generans temperatum in caliditate & frigiditate, subtilitate & grossitie. Et isto modo caro hœdulina est melior & laudabilior cæteris, vt vult Rasis, Auicenna, & Auerrois. Nam dicit Rasis iij. Almansoris. c. de animalibus siluestribus & domesticis. Hædulina caro est temperata, nullam in se habens malitiæ admixtionem, quæ licet tēperatum generet sanguinem, laborantibus tamen non congruit, cui nulla alia caro præferenda est. Et licet virtus ex ea non minuatur, tamen eius nutrimentum non est grossum & multum sic quod ex eo proueniat repletio, et grossus generetur sanguis. Nam sanguis ex ea generatus inter subtilem & grossum, ac inter calidum & frigidum existit. Ideo iuuenibus temperatis exercitio mediocri vtentibus conuenit, quia ista caro generat sanguinem forti exercitio, aut labore facilè resolubilem, licet non mediocri exercitio.

Et sicut hoc respectu caro hœdina inter carnes domesticas, ita caro caprioli inter carnes siluestres est melior & laudabilior. Et post istam carnem hœdinam plures medici, vt Rasis & Auerrois ponunt carnem arietinam, saltem annalem. & dicit Auerrois v. colliget. c. de carne. q̄ hæc est opinio maioris partis medicorum, prçter Galenū, qui abominatur carnes arietum, Et videtur sibi, q̄ caro vitulorum est melioris nutrimenti q̄ arietum, ex eo forte quòd est plurimi nutrimenti, & nutrimentum dat magis irresolubile, quod magis videtur cōuenire carnibus vitulinis q̄ arietinis. cūm arietinæ magis humidæ sint, vnde in dicto regimine Salernitano dicitur.

Sunt nutritiuæ multum carnes vitulinæ.

Tertiò,

Tertio modo attenditur laus & melioritas carnium ex parte minoris viscositatis, & melioris odoris earum: & sic carnes vitulinę sunt meliores cæteris carnibus: quia, vt innuit Auerr. v. colliget. c. de carne, dicens qđ tales carnes vitulinæ sunt bonæ: quia nō habent vllā viscositatem, frigiditatem, & siccitatem quā habent carnes bouinæ veteres: & carnes eorum sunt magis odoriferæ alijs carnibus: et in hoc meliores & laudabiliores sunt carnis hædulinis, quia in carnibus hædorum apparet quædam mucillago, idest viscositas antequā coquatur. Etiam Galenus iij. alimentorum, summè laudat carnes vitulinas, vbi vult q carnes vituli lactantis sex hebdomadarum vel octo assatæ saniores sunt mutonis. Facilis enim digestionis & multum nutritiuæ sunt, vt dictum est. Carnes tamen hœdulinę meliores sunt vitulinis: quia meliores generant humores, vt prædictum est.

De laude verò carnium volatiliū tactum est hic ante, in lxxx. consideratione. & de piscibus qui & carnes dicūtur, iuxta Apostolum dicentem. Alia est caro hominum, alia pecorum, alia volucrum, alia piscium, vt scribit Archidiaco. in capit. denique. distinctione iiij.

Octuagesimasexta cōsideratio de excellentia caseorū erit. Plinius lib. xj. ca. xlj. laudat caseos ex lacte animalium binas māmas habentium vltra alios. & ibi c. xlij. laudat caseos Nemausenses in lingua Occitana. Nymes in vulgari, vbi dicit, q Romæ vbi omniū gentium bona iudicatur, vltra alios laudem obtinuerunt. & ibi etiā plures alios caseos cōmendat, vt apud Vestinos Italiæ populos apud quos laudatissimi fiebant casei, & vt ait Textor in suo Cornucopiæ libro, in verbo, caseis. & tanto quidem præcio, vt carnium loco haberi possent. Vnde de his Martialis.

Si sine fruge voles, ientacula sumere frugi,
Hæc tibi Vestino de grege massa venit.

Lunæ vrbis Hetrurię caseos cōmendat Martialis Apophoretis dicens.

Caseus Hetruscæ signatus imagine Lunæ,
Pręstabit pueris prandia mille tuis.

Lunensem caseum dicit Plinius magnitudine conspicuum, quippe & ad singula millia pondo pręmitur.

In Trebula agri Reatini oppido casei itidem fiebant optimi. vnde Martialis.

Tremula nos genuit, commendat gratia duplex,
Siue leui flamma, siue domatur aqua.

Panthaleon de conflentia doctor in medicina fecit tractatum summæ lacticiniorum siue de laude caseorum, & in tractatu secūdo eiusdem, laudat plures caseos.

Primò Florentinos, sic dictos quia in territorijs Florentinorum componuntur, & sunt delicati, & portantur ad partes bene remotas, fiunt ex eis dona, tanquā de rebus satis prætiosis, & sunt grossi in quātitate notabili, & sunt valde mundi translucentes in colore cerę citrinę cūm sunt in ętate perfecta, scilicet vnius anni vel circa, & conseruāt eos in oleo bono oliuarū, & aliqui in pinguedine porci.

In secundo c. dicit caseos Placentinos esse famosos, & præcedere in bonitate Parmenses, Mediolanenses, Papienses, Nouarienses, Vercellenses, & Pedemontanos, licet cō similes fiant: quia iuxta Placentiam omniū pecorum pascua bona abundāt, & sunt grossi & lati pondere aliquādo centum librarum & plus, communiter tamen lv. librarum, vel circa, & sunt sapidi & boni, maximè qui fiunt tempore veris & mediocriter antiquati, puta triū vel quatuor annorum, & hoc secundū ipsorum magnitudinem, et sunt mirabilis pulchritudinis, in qua ferè omnes caseos excedunt. Nam eos ita mundos conseruant, vt in ipsorū cortice nulla prorsus immunditities videatur, visitant enim eos persępe mundando corticem, & manibus tractādo ac fricando, vt ab omni immunditię spolientur.

In tertio ca. scribit caseos qui fiūt in Marchionatu Mōtisferrati, & dicūtur Robiolæ, & sunt parui vnius librę vel circa, rotundi, & sunt satis pręciosi, et meliores sunt in cortice mundi & translucentes. Et in iiij. c. vsque ad viij. c. tractat de multis caseis plurium vallium in Sabaudia sitarū, et tam citra mōtes quā vltra montes, qui cū non sint famosi apud nos, de his ad eum vos remitto.

In nono c. laudantur casei Brisiæ, quæ est pars Allobrogum & Burgundiæ, & isti sunt casei qui etiam à nonnullis vocātur capita mortuorū, seu monachorū, & sunt delicatissimi et gustui suaues, exponūtur enī igni cū quodam instrumento ferreo ipsos continēte, & sicut liquefiūt superponunt crustis panis assati aliqualiter, & verè est cibus placidus & appetitiuus, et vehuntur ad partes longe distantes, imo vsque ad Romam, et inter caseos habentur præciosi.

Addo q ppter Diuionē in pago vulgò dicto Eutigny fiūt per annū casei laudabiles & optimi, qui recētes solent comedi cū sint suaues & pingues, licet parui fiant.

Etiam in ducatu Burgūdiæ in balliuatibus Auxeti, et Mōtis reperiūtur casei optimi et parum distantes à caseis de Bria, de quibus proximè dicetur.

Item in c. decimo laudātur casei Craponę in Auernia, qui habent cōuenientiam cū caseis Brisię tam in sapore quā in forma, nam sunt rotundi et oblongi, parui in pondere duarum aut trium librarum, & sunt valde boni saporis, et funduntur ad ignem.

Et in c. vndecimo inter cæteros caseos Gallicos, licet in multis partibus fiant casei boni, maximè tamē in Torena in loco de Breamūt, vbi optimi & excellentes alios caseos illius patrię componūtur. In tota tamē Gallia casei de Bria excellentissimi habētur, quæ regio nō multū distat à ciuitate Parisiēsi, nā boni sunt, nō multū durę digestionis, cū satis sit aërei, quod ex facilitate liquefactionis ad ignem ostenditur. Nec etiam in his est magna viscositas, quia nō filant, sed fundūtur quasi sicut butirum, & cū nō sunt multum noui, habent colorem ceræ citrinæ, & tunc dicuntur perfecti, & meliores existunt.

Ibi etiā laudātur casei facti in patria Buturicensi, cūm sint boni licet parui nō spissi & mirabiliter pingues. Tum denique in c. xij. celebrātur casei Anglici, qui tam in pulchritudinē quā bonitate sunt cōmendabiles. Nam habēt corticem mundum & boni sunt diafani siue trāslucentes: & in ipsis fiunt impressiones literarū, animaliū, florū, & huiusmodi nō sunt spissi, & minus in medio quā in circūferētia, & satis assimilātur Placetinis & in colore & in sapore, sed nō sunt ita magni nec spissi, nec sunt multum viscosi, portantur ad partes longinquas in magna copia.

Sed an caseus recens aut vetus magis sit laudabilior & eligibilior, vide in regimine Salernitano, & ibi per Arnaldum de Villanoua super illis versibus.

Persica, poma, pira, lac, caseus, & caro salsa &c. Et super illis. Nutrit & impinguat triticum, lac, caseus infans &c. Et per eūdem Panthaleonē in d. tract. ta. iij. vbi scribit amplè, quibus cōplexionibus cōueniant casei, & quibus discōueniant, vbi concludūt insequendo commune dictum,

Caseus est sanus, quem dat auara manus.
Et in regimine Salernitano dicitur,
Caseus anguilla nimis obsunt si comedantur,
Ni tu sæpe bibas, & rebibendo bibas.

Lucas de Pennain l. iubemus. C. de erogatione militaris annonæ. lib. xij. scribit multiplices casei vtilitates, adducens versus quos notauit Archidyaco. in c. denique. dist. iiij. quibus caseus seipsum commendat, & dicit quas cōferat vtilitates: & sunt sequentes, quorum quatuor scribuntur in regimine Salernitano.

Ignari medici me dicunt esse nociuum,
Sed tamen ignorant cur nocumenta feram.
Expertis reor esse ratum qua commoditate.
Languenti stomacho caseus addit opem.
Caseus ante cibum confert, si defluat aluus,
Si constipetur, terminat ille dapes.
Ad fundum stomachi dum sumpta cibaria trudit,
Vim digestiuam non minus ille iuuat.
Si stomachus languet, vel si minus appetit ille,
Fit gratus stomacho concilians que cibum.

Octuagesima septima cōsideratio sit de oleis & excellentia aliquorum. Nam reperit portentosa hominū luxuries in oleo voluptatem, quo plerique ad nitorem cutis, alij ad cōsummandas corporis vires se perunxerunt. Etiā multa olea factitia adinuenta sunt ad medicamenta vtilia, vt de eis meminit Plinius lib. naturalis hystoriæ xv. c. vij. et memoratur etiam Io. Mesue in tractatu de oleis, & Arnaldus de Villanoua in suo Antidotario in capi. de oleis, vbi xxj. species oleorum, & eorum virtutes scribit: sed illa sunt olea temporalia. Sed tria sunt alia olea quæ sunt spiritualia.

Primum dicitur sanctum crisma, & istud est principale quod fit ex oleo & balsamo, & cūm isto benedicuntur omnes fontes baptismales, & calix et pathena, & cōsecratur ecclesia et altare, & puer baptizatur, consecratur in frōte, alias confirmatur, et inunguntur episcopi in capite & naribus quandocunque consecrantur, & omnes fideles quā do recipiunt sacramentum confirmationis.

Secūdum dicitur cathecuminorū siue oleum sanctum benedictum: & de isto vngitur puer dū baptizatur, in pectore, & inter scapulas, et inunguntur manus eius qui ordinatur sacerdos, et inunguntur tam ecclesia quam altare ante consecrationem, et reges & principes in sinu & humero.

Tertium est oleum infirmorum, quo inūguntur existētes in mortis articulo, de quibus habetur per canonistas in c. vnico. de sacra vnctione. extra c. generaliter. circa finem. xvj. q. j. & c. si baptizata. de consecra. dist. iiij. de isto oleo infirmorum habetur Iacobi v. Si quis infirmatur ex vobis inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum vngentes eum in nomine domini, vt habetur in c. si quis. iij. q. j. per Ioannem de Turrecremata.

Et cūm hæc tria olea fiant ex oleo oliuę, & fieri debeat cūm sit propriè oleum quod ex oliua seu olea fit, vt dicit Ioannes de Turrecremata. in cap. presbyteros. §. oleo. dis. xcv. & omnia alia fiant ad similitudinem illius. Ideo in naturalibus oleis excellentius dicitur esse oleum oliuę. Cūm sit analogum quod per se positum, est generalius et stat in suo famosiori significato. Et, vt refert Celius lib. antiquarum lectionum iij. c. xx. Naturę prouidētia liquores duos humanis corporibus gratissimos contribuit, intus vini, foris olei, sed vetustas tædium oleo affert: non item vt vino, teste Plinio libro xv. c. ij. cuius natura seu potestas est corpus tepefacere ac contra algores munire, & eidem feruores capitis refrigerare: teste eodem Plinio ibi. cap. iiij. & memorabile est, vt ait Celius loco antè citato: quod scribit Plinius libro xij. c. j. Alpibus coercitas & tam inexuperabili munimento Gallias hanc primum habuisse causam superfundendi sese Italiæ, quod Helico ex Heluetijs ciuis eorum fabrilem ob artem Romę commoratus ficū siccam & vuam, oleique ac vini præmissa remeans secum tulisset. Oleum item ex oliuis maturis sumptum si sit recens calefacit calefactione temperata, & humectat, omnes tamen olei species sunt lenientes corpus: & prohibent aduentū frigoris à corpore, & faciunt ipsum habilem ad motum, molliunt ventrem: et debilitant virtutem medicinarū vulnerantium. Et datur in potu cōtra medicinas mortiferas, vt euomatur cum eis: & qui remollire ferrum cupiūt, oleo tingunt, atqui obdurefacere in aquam mergunt.

Textor in sua officina. in verbo, oleo & oliuis. refert plura loca oleis abundantia et nobilitata: sed Venafrum Campaniæ oppidū præcipuam olei laudem meruit. vnde Pli. li. xv. c. ij. inquit. Et vulgo principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maximè agro Venafrano eiusque parte quę Licinianum fundit oleum: vnde & Liciniç gloria pręcipua oliuæ. vnguēta hanc palmam dedere accōmodato ipsis odore, dedit et palatum delicatiore sententia. Et Columella lib. vj. Oleum optimum Licinia dat plurimum Sargia: & inter cibos electiles et delicatos annumeratur oleum Venafranum. Sed mirandum est, cur antiqui qui de laudibus plurium rerum in diuersis locis nascētium scripserunt, sub silentio habuerunt ea singularia & excellentia quę in gallia crescunt, vt est oleum oliuarū patriæ Prouinciæ & Narbonensis, quod est multum excellens, & quo ferè tota Gallia vtitur & alimētatur: quod (vt opinor) et bonitate & dulcedine oīa alia olea mūdi excedit: sed Itali gloriæ nostratium semper inuidi sua extollendo nostra obnubilare & conculcare putant: vt hic antè in consideratione de laude vinorum scriptum est.

Octuagesimaoctaua cōsideratio. Licet aliqui fructus sint excellentes & laudabiles, cūm sint plures & diuersi, in qualibet tamen specie aliqui sunt alijs excellentiores. Plinius lib. naturalis hystoriæ xv. varia fructuum genera scribit, & ibi ait. c. xxv. quod Cerasorum octo sunt genera, & inter omnes fructus, seu poma prius colono annuā gratiam referunt & maturescunt: principatum duracinis assignat, quæ Campania Pliniana appellat: sicut apud Parrhisios Corbelianis, & apud nos Heduos Colchianis principatus tribuitur. Et, vt Serapio ex autoritate Galeni ait, sunt ex eis dulcia, pontica, & acetosa: & dulcia descendunt cito à stomacho, & iuuamentum quod inferunt ei est modicum: pontica verò faciunt contrarium. Acetosa autē desiccant plus quam pontica, & cūm hoc est in eis res incidens, & conferunt stomacho flegmatico pleno superfluitatibus. et infra dixit autoritate Dyascoridis, quando Cerasa administrantur humida molliūt ventrem, & sicca retinent. & Rasis in libro xxiij. cōtinentis. cap. 607. Galeni autoritate sic scripsit. Fructus huius habens in se dulcedinem de stomacho descendit de leui & confert ei medicè, tamen stipticus econuerso facit. & acidus cōfert stomacho flegmatico pleno superfluitatibus quia acidus desiccat magis quam ponticus, & cūm hoc habet in se partem incisiuam. & licet secundū aliquos sint frigida & humida in primo gradu, tamen videtur quod plus sint humida, & eo quod valde cito putrescant: propterea eligi debent ex chila quæ-

la quæ duriora sunt & solidiora: quoniam talia non ita de facili putrefiunt, sicut ea quę tenera, vt manifestum est etiã in exterioribus, & magis gratia medicinæ manducentur ante cibum, quam gratia nutrimenti, vt refert Antonius Gazius in sua florida corona. c. de cerasis. quod est clxxxix. In laudem tamen cerasorum, & de commodis prouenientibus ex vsu eorum, scribuntur versus sequentes in regimine Salernitano.

Cerasa si comedas tibi confert grandia dona,
Expurgant stomachum, nucleus lapidem tibi tollit,
Et de carne sua sanguis erit tibi bonus.

Et ibi Arnaldus de Villanoua dicens, omnia dulcia & parua cerasa esse insana: de facili corruptibilia, ac in corporibus producentia vermes: grossa verò rubea & mollis carnis debent comedi recentia in principio mēsæ, quia habent vim abstersiuã stomachi, atq; appetitũ incitãdi: grossa verò nigra satis duræ carnis debent comedi in fine mēsæ: quia tunc claudunt orificium stomachi, & digestio melior ac velocior fit.

Plinius verò dicto libro xv. c. xviij. de ficis genera xxix. scribit. quarum vt vult Auicenna in ij. canonis. ca. ccviij. melior est alba, quia leuior, deinde rubea, siue citrina, & postea nigra: & quę vehementer matura est, melior est, et proxima ad hoc vt non noceat. & subdit q̃ ficus nutribilior est reliquis fructibus, & licet nutrimentum ficus nō existat in robore nutrimenti carnis & granorũ: est tamen vehementioris roboris quã nutrimentum omnium fructuum, & sanguis ab ea generatus laudabilior est omniũ fructuum sanguine æstiuorũ velocisq; digestionis & descensus à stomacho: & Isaac plurimũ eas commendauit, cũm posuit ipsas in primo loco bonitatis dicens in vniuersalibus dietis. c. xj. Vuæ sunt ficubus secundę, & præcipuè si bene maturæ sint: & in particularibus ficus cæteris fructibus laudabilior est ac nutribilior. Galenus verò super omnes ficus extollit. scripsit enim de eis in v. de regimine sanitatis circa finem. Ficus maturæ ante omnes alias fruges sunt eligendæ, & in hyeme caricæ. Humidę verò & recentes ficus magis & velocius nutriunt q̃ siccę: verum siccæ sunt minus inflatiuę, & magis stomacho conuenientes quã humidę. & de siccis dicit Auicenna in. ij. canonis. cap. cclxxx. sicca quidem ficus in suis operationibus est laudabilis, verũtamen sanguis ex ea generatus non est bonus: quia facit pediculos, sed si sit cum nuce comesta, tunc eius chimus, idest humor fit bonus, & post nucem cum amigdala, & leuior omnibus est alba, & est calida in primo & in fine ipsius est subtilis, & postea subdit q̃ admiratio siccæ cũm ieiunium adest, est mirabilis. iuuamenti in aperiendo vias cibi, & propriè cum nuce & amigdala. Et conueniũt vtręq; ficus in hoc q̃d in ipsis est remotio asperitatis gutturis & mundificatio & lenitio pectoris, pulmonis, & cannę eius, & apertio opilationum epatis renũ & splenis. Ficus tamen (vt antè dixi) corpus humanum mirum immodum nutriunt & impinguant. vnde in regimine sanitatis Salernitano dicitur. Nutrit & impinguat triticum lac &c. Maturæ ficus, vuæq; recentes. Plurima ficus exit in Thessalia & Macedonia. Et Horatius in epodo ait, Fortunatas insulas abundare ficubus scribens. Suamq; pulla ficus ornat arborem. In gallia verò apud Massilienses crescunt optimę ficus albæ & paruæ boni odoris.

Prunorum verò duo sunt modi: album scilicet & nigrum, teste Plinio libro xv. capitu. xiij. vbi vndecim genera scribuntur dicens, sunt & nigra ac laudatiora cerina atq; purpurea. Necnon ab externa gente Armeniaca, quæ sola & odore cōmendatur. & Auicenna in ij. canonis. ca. 546. sic de eis scripsit. Illa quæ habēt colorem paleę sunt fortiora nigris, & citrina fortiora rubeis, & alba sunt magis grauia, et paruæ solutionis, & Armena sunt meliora omnibus & vehementius soluentia. Inter alia tamen Damascena optima iudicantur & minus laxant ventrem Armenicis. In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena à Damasco Syriæ vrbe cognomiata, quæ optimis abũdat prunis. vnde Columella libro xj. Armenijsq; & cereolis prunisq; Damasci. & hodie ferè per vniuersum orbem maximè per Galliam & Italiã meliora pruna quæ nascantur vocantur adhuc Damascena, retento nomine à loco vbi primo inuenta fuere, & sunt cōmuniter illa quę cũ aperiuntur, in totum dimittunt nucleum à carne. Nigra verò quę perfectè maturata & dulcia sunt, minus sunt frigida, stomachũ humectãt, & molliunt ventrē, & colerã rubeã eijciunt. vnde in regimine sanitatis Salernitano scribitur.

Infrigidant, laxant, multum prosunt tibi pruna.

Et laxant ventrem propriè, cũm recentia fuerint, vt dicit Galenus in vij. Et ante cibum sumi debent, sed post pruna mox prandere non oportet: & hoc est cōmune omniũ quęcunq; laxãt ventrem, secundũ Galenum in ij. alimentorũ. c. xxix. & Mesue in xxv. cōtinentis. c. j. dicit. Si fueris flegmaticus post comestionem prunorum debes bibere de vino vetusto. Sicca verò sunt minoris virtutis: quia ex eis exsiccatis accidunt vtilitates sicut ex ficubus: & operationem habent multam bonam: sed magis confortant, & melius nutrimentum dant corpori.

Meminit & Plinius d. lib. xv. c. xv. de multis piris vbi ait Crustumina pira cunctis esse gratissima. dicta à Crustumino oppido iuxta Veios, quæ ex parte rubentia putantur. vnde Virgilius lib. ij. Georgi.

Crustumijs, Syrijsq; piris grauibusq; volemis.

Proxima ijs falerna à potu, quoniam tanta vis succi abundat, lactea hæc vocantur in his, quæ alijs colore nigro donant Syriæ, reliquorum nomina aliter in alijs atq; alijs locis appellantur, vt apud nos Heduos sunt pira toti Galliæ gratissima, quæ vulgato nomine sine regula vocantur: & sunt similia in patria Turonensi quæ communi verbo apud eos Boni Christiani vocantur, quæ quidē à dictis nominibus laudãda sunt, & si sint excellētia in nominibus, magis in bonitate sunt excellentiora piris cuiusuis generis, & apud nos in paucis locis crescunt, prętérq; in pago Hedueñ. vbi est magna abundantia: & inseruntur arbores istius fructus in locis satis vmbrosis & fabulosis, non multum pingui terra.

Abundant & piris Calabri, quæ consueuerũt hospitibus apponere. Horatius. Non quo more piris vesci Calaber iubet hospes. Hinc Adagiũ. Calabri hospitis Xenia. Etiam Normãni: quoniam maior pars potus apud eos ex piris fit, quod pyratiũ dicitur: & eo ferè oēs vtũtur, prout & nos vino vtimur. Pira nō sunt eiusdē naturę: quia quędam frigidę, quędã ęqualis sunt cōplexionis & temperatę, sunt cōplexionis dulcia cũ minus cæteris sint frigida: ideo calefaciũt & augent digestionē, valentq; his qui frigidi & sicci sunt stomacho secundũ Diascoridem, & ait Arnaldus de Villanoua in suo commento super illo versu. Persica, poma, pyra &c. in regimine sanitatis. Salernitano descripto. quòd inter cæteros fructus, multum impinguant, ideo porci plus ex ipsis pyris, quã alijs fructibus impinguantur. sed quia ventositatem generãt, & sic inducũt

golicam à ꝓprietate(vt ait Auicenna ij.canonis,c.de eis) ideo vsus habet,ꝙ pyra & alij fructus ventositatem generantes cum ventositatẽ expellentibus comedi debent,vel ipsis comestis vinum vetus odoriferum super bibere debemus.vnde & de hoc in dicto regimine sanitatis Salernitano dicitur.

Adde potum pyro,nux est medicina veneno.
Fert pyra nostra pyrus,sine viro sunt pyra virus,
Si pyra sunt virus sit maledicta pyrus:
Si coquas antidotum pyra sunt,sed cruda venenum.
Cruda grauant stomachũ eleuant pyra cocta grauatum,
Post pyra da potum,post pomum vade fecatum.

Ideo meliora & via cibi cõuenientia sunt pyra odorifera,& magis de dulcedine participantia,& decocta ꝙ cruda,maximè cũ feniculo,aiso,& zuccaro.

Licet pomũ generale nomen sit omniũ fructuum,siue molliũ,siue durorũ,qui ex arboribus esui apti proueniũt, tamen vulgo pro certa specie fructus accipitur,qui magis sunt in vsu ꝙ pyra ꝓpter eorũ abundantiã & diuersitatẽ. Et inter alia pomũ dulce,vt vult Haliabas in v.theoricæ. et Auerrois in v.colliget est temperatę humiditatis,& cõfortat cerebrum odorãdo propter suam aromaticitatem, grossa & dulcia sunt aquea,& sunt decliuiora ad calliditatem ꝙ alia,quãuis magis dominãs in eis sit frigus.& dicit Auicenna in ij.canonis.c. cccccxxiiij. poma eligibiliora esse quę magis temperata sunt.vt sunt alcemia prout ipse exemplificat,confortant propriè cor odorifera & dulcia & acetosa,& si sit illic angustia ex calliditate sunt magni iuramenti,& confortãt debilitatem stomachi. Isaac in particularibus dietis dulcium pomorum substãtiæ natura & cõplexio aquosa est ac temperata caloris aliquid obtinet ideo parũ refrigerat et stomachum cõfortat ex igne parũ, & Galenus in ij.de alimentis.c.xx. quæcũq; benè maturata seruantur ad hyemẽ & ad ver et post ipsum proficuissima sunt dulcib⁹,itaq; supradictis pro cibis vti possumus, sed non in multa quantitate,et ipsa potius cocta,ꝙ cruda comedemus: quia,vt dicit Haliabas in lib.de subtiliatiua dieta pomorum & pyrorum minus nocent quæ cocta,& eorum quę cruda comeduntur,illa quæ ad repositionem sunt idonea minus sunt mala cæteris, vt refert Antonius Gazius in sua florida corona.c.ccvij.

Quæ sint loca pomis abundantia scribit Textor in sua officina,in verbo,pomis.sed quicquid sentiant scribentes non est patria in tota Europa quæ magis abundet pomis & pyris , quàm Normannia,et illa sunt laudatissima , sicut poma Pheacum et Phaliscorum,& pyra amerina.Poma verò quę pro bonitate celebrant in Gallia sunt vulgo dicta,capendu,et blondureaul.Et de supradictis sufficiat, cũ sint fructus magis ĩ vsu apud nos,et quibus cõmuniter viuitur,de aliis me remittendo ad eos qui de eis scripserũt.

Octuagesimanona consideratio sit de excellentia syluarum & arborum.Plures syluas excellentes scribit Textor in sua officina,in ca.syluæ.et inter alia(vt ait)Hercinia sylua est Germaniæ,cuius quondam latitudo habuit iter nonem dierum,& eam dicit esse Plinius lib.xv.naturalis Historiæ.c.iij.in septentrionali plaga,roborum vasti tate intacta,in qua colles occursantium inter se radicum repercussu attollantur.

Itẽ Arduena sylua Gallię incipiens à Rheno per fines Treuerorũ,Eburonũ,et Menapiorũ.x.millibus passuum longitudine per mediam Belgicam in Oceanum tendit.

Item Liuius libr.ix.ab vrbe condita,de Ciminia Hetruriæ sylua sic scribit.Sylua erat Ciminia magis tum inuia atq; horrẽda,ꝙ nuper fuere Germanici saltus,nulli ad eam diem ne mercatorum quidem adita,eam intrare haud ferè quisquam audebat.

Item poëtarum carminibus laudatissima syluarum est Dona Chaoniæ,quum propter vsum glandis ibi repertum,tum ob simulachrum Iouis Dodonei,& columbas quæ quercubus insidentes reddebant oracula.

De arboribus verò Pli.lib.xvj.c.xl.scribit laudes arborum in magnitudine.& lib.xvij.c.j.arborum præcia mirabilia,& lib.xij.c.j.de arborum honore.Et creandarum arborũ naturaliter tria sunt genera,aut enim sua sponte nascuntur,aut ex seminibus fortuitu iacentibus surgunt,aut ex radicibus pullulant.Nam cætera vsus inuenit fauente natura.Textor verò in sua officina.in ca.arbores diuersæ. scribit nomina & laudes lxxxiiij.arborũ. & ea in quibus laudari possunt.vbi primò abietem dicit esse arborũ pulcherrimam,& rectissimam.

Esculum glandiferam.

Amygdalum fructiferam,quæ prima omnium arborum floret mense Ianuario.

Acerẽ arborem esse amplissimam & operum eleganția & subtilitate nobilem,vnde mensę acerũæ laudabiles fiunt.et de ea mensa,Martialis.

Non sum crispa quidem,nec syluæ filia mauræ:
Sed norunt lautas,& mea ligna dapes.

Et aceris radix contusa,iecinoris doloribus vtilissimæ imponitur.

Balsamum verò arbusculam aromaticam cuius succus omnibus odoribus antefertur,et ad multa remedia vtilis.

Buxum tonsilem & semper virentẽ,ea fiunt tibiæ multiforatiles,laudatissimi pectines,& vnguentariæ pixides, & carien non sentit nec vetustatem.

Betulam arborem eximij candoris,qua fiunt optimi circuli vasis vinariis idonei.

Cynnamomum arbusculam etiam aromaticam odore præstantem,cuius succus valde vtilis est.

Citrum arborem esse peculiarẽ Mauritaniæ,quæ Romanis olim gratissima fuit,et maximè expetita ad mensarum & lectorum vsum.

Cedrus(vt ait) arbor est procera cuius lignũ est iucũdi odoris,& tineis imperuium & infestũ, propterea opus dignũ cedro dicimus,quod laudabile est,et ab iniuria blattarum & tinearum maximè conseruandum,vel quòd eius oleum illitum res omnes conseruet à tineis et carie.

Cornus habet ramos rigidos & duros,propterea vsus eius bellicis hastis & iaculis conuenit.

Corylus arbor nota delicatos ferens fructus,& secundis mensis expetitos.

Costus aromatica est,cuius radix fragrat odore præstantissimo.

Myrrha arbuscula aromatica quam producit Arabia, guttis eiusdem nominis sponte stillãtibus.Eius virtus est, vt corpora vindicet à putredine.

Fraxinus arbor procera est et teres,Achillis hasta multum nobilitata,cuius materies ad multa est vtilis,obediẽtissima est quocunq; in opere,faciendis hastis melior corylo,cornu leuior,sorbo lentior.Ouidi.libro x.
Et coryli fragiles,& fraxinus vtilis hastis.

Tanta est vis , vt nec matutinas,nec occidentes vmbras serpens arboris eius attingat,adeo vt ipsam procul fugiat.Si ea fronde gyro claudatur ignis & serpens,in ignem

ignem potius fugiet, quàm in fraxinũ. Floret fraxinus priusquàm prodierint serpẽtes: nec ante cõditas folia dimittit. Et quoniam vicus altior & superior huius nostræ ciuitatis Heduen. ab ea arbore vicus fraxini denominatur in quo domus mea sita est, vbi conuenienter fraxinus seri debuisset ad expellenda venena, loco tamen illius construere feci ante domũ vnum pilleare lapideum altitudinis duodecim pedũ: & supra illud est posita illa repræsentatio dñi nostri Iesu Christi in modum quo fuit per pylatũ Iudæis præsentatus cũ dixerit, Ecce homo. Cuius imago est altitudinis septem pedum, sedens super saxum & est coopertũ mirabili & singulari coopertura ferrea: & tegulis plumbeis, & supra coperturam eleuatur crux lapidea, & ab vtraque parte imagines intemeratæ virginis, & Ioannis euangelistæ: dictũq; pilleare ex sex angulis cõstructum est opere & artificio excellenti & magnifico, alijsq; quatuor imaginibus in circuitu adornatur, scilicet sanctorũ Bartholemæi (cuius nomen porto). Quintini qui est patronus seu numen tutelare parochiæ nostræ: & etiam domus mea & locus vbi locatur dictũ pileare sunt de dicta parochia. Petronillę, cuius nomen portat vxor mea: & Barbarę propter meam deuotionem singularem: totũ opus tam ex pileari, coopertura, et cruce superposita completũ est altitudinis triginta pedum. Et à fronte summitatis pillearis scribitur. Regnañ. Leone papa x. Francisco francorũ rege primo. Iacobo hurault Heduen. epõ. anno dñi 1518. Bartholemeus de Chasseneuz. I. V. doctor aduocatus regius seu fiscalis in bailliuatibus Heduen. & Montiscinei hoc opus fieri fecit. Et hæc interserui, vt cognoscatur, quòd loco fraxini ad expellendum serpentem illũ (qui matrem nostrã Euam decepit) ne nos decipiat & veneficia diaboli Leonis rugientis, circuientis et quærentis quem deuoret: à vico nostro, & sic à tota nostra ciuitate, cũm sit in superiori & altiori parte, per visionem huius imaginis expellentur: & ne sub vmbra illius matutina occidentali ve serpens hostis humanæ naturæ & venenosus se subumbret, sed procul fugiat, iuxta naturam & vim fraxini, de qua Plinius lib. xv. c. xiij.

Fagus verò arbor est glãdifera, & glans fagina omniũ dulcissima est, vt qua obsessi homines durauerint in oppido Chio, & muribus gliribus & turdis gratissima est. Fertilitas eius alternat, & omnium ferè arborum. huius arboris cortex in magno vsu est aggrestum: ligni honos præcipuus fuit in vasis. Manius Curius (teste Plinio libro xvj. capit. xxxviij.) Iurauit se ex præda nihil attigisse, præter guttum faginum: hoc est procul genus, quo sacrificaret. Virgilius, Pocula ponam.

Fagina cœlatum diuini opus Alchimedontis.

Et teste eodem Plinio, libro eodem ca. vj. glans fagea suem hylarem facit, carnem coctibilem, ac leuem, & vtilem stomacho.

Laurus inter arbores sola non percutitur fulmine, vt ait Plinius libro xv. c. vlti. Tiberius princeps tonante cœlo ea se coronabat contra fulminum metus. Credita est aduersus venena remedium habere. dicabatur olim propriè triumphis. Ouidius lib. ij. Elegia.

Ite triumphales circum mea tempora lauri.

Perpetuò viret, & præferenda est myrto & oleæ, pacifera est. Nam portata inter armatos hostes erat indiciũ pacis & quietis. Statius lib. xij.

Pacifera lauro crimen vittisq; decorus.

Romanis præcipue lætitię victoriarumq; nuncia. Lauri folio annuum fastidium purgant palumbes, graculę, merulæ, & perdices.

Morus arborum vltima floret, exacto iam frigore. vnde prudentissima dicitur à poẽtis. Politianus in rust.

Mox vbi iam sapiens cœpit frondescere morus,
Antę quidem sapiens nunc ambitiosa, nec vllum
Quæ pariat pomum: sed serica pensa ministrat.

Fructibus eius succus in carne vinosus: trini colores, candidus primo, mox rubeus, maturis niger. Tardissimè senescit fructibus minimè laborãs. vt ait Plin. li. xv. c. xxiij. et lib. xvj. c. xxviij. & lib. xviij. ca. xxvj. ait. Cũ germinare videris morũ, iniuriam postea frigoris timere nolito.

Lentiscus arbor trifera. i. ter producens fructus. Mastichen resinã sudat instar gũmi, & de lentisco citat Plinius libro xviij. ca. xxv. verba hæc Ciceronis.

Iam vero semper viridis, semperq; grauata
Lentiscus, triplici solita est grandescere fœtu,
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

Eius ligno fiunt dentifacia, & dentiscalpia.

Martialis.

Lentiscum melius, sed si tibi frondea cuspis
Defuerit, dentes penna leuare potest.

Lentiscum mandere prouerbio dicebatur, qui nimio condendi corporis studio superfluebat. Nam dentium cura olim vt delicatis probro dabatur.

Larix mirabilis est naturæ, incorrupta ei vis humori contumax, teste Plinio lib. xv. c. x. ipsa non ardet, nec carbonem facit, nec alio modo vi ignis consumitur quàm lapides. Nescit cariem, & valide pondus sustinet.

Iuniperus coma viret perpetua, cariem non sentit, aut vetustatẽ. Eadẽ est iunipero virtus, quæ & cedro, lignũ apprimè durum. vnde Mantuanus in quercu Iulia.

Addam & iuniperos carie impenetrabile robur,
Combusta odorem reddit, & pollutum purgat aẽrem.

Palma portat in trimatu. genera eius xlix. nonnulli posuerũt. Fructui dulcis est succus, nullũ lignum. longũ esset de ea referre, quòd multis admodũ verbis scribit Pli. lib. xiij. capi. iiij. propterea satis erit vnũ adijcere, quòd ex Aristotelis & Plutarchi testimonio scribit Gellius li. iij. c. vj. Si super palmæ arboris lignũ (inquit) magna pondera imponas, ac tam grauiter vrgeas, oneresq; vt magnitudo oneris sustineri nequeat, non deorsum palma cędit, nec intra flectitur: sed aduersus pondus resurgit, & sursum nititur recuruaturq;. Propterea in certaminibus palmam signum esse placuit victoriæ: quoniam eius ingenium eiusmodi ligni est, vt vrgentibus premẽtibusq; nõ cędat. Et de multis alijs arboribus & naturis earũ scribit Textor in loco antè allegato post Plinium in libro xv. & xvj. et Diascorides libro de simplici medicina. & Isidorus libro xvij. A ethimolo. ca. vij. & viij. & F. Patritius in libro de institutione reipublicæ. lib. vij. titu. v. & dicit plures esse vtiles & necessarias reipublicę, maximè glandiferas: vt sunt quercus, ilex, fagus, esculus, suber, robor, & cerrus, de quibus Plinius d. libro xvj. ca. vj. vbi ait. glans optima in quercu, atq; grandissima. Fortius lignum quercus habet, & incorruptius, glans querna suem facit diffusam & grauissimam, & ipsa glandium æquè dulcissima. proximã huic cerreã tradit Nigidius, nec ex alia solidiorẽ carnẽ, sed durã. iligna suẽ augustam, nitidã, strigosam, ponderosam, fungosam carnẽ fieri esculo, robore, subere. & ibi multum laudant quercũ ex pluribus. Tũ quia maioris potentiæ ignẽ efficit, eiusq; pruna magis candet, diutiusq; viget, & querneus carbo ærariorum officinis idoneus est, & querneus cinis optimus

eſt ad familiarem vſum, quoniã lixiuiam meliorem facit, quaquidem lintheamina conteruntur, & candidiora, nitidioraq́ redduntur.

Caſtaneam etiam optimè laudat Franciſcus Patritius propter eius vtilitatem in alimento quod præſtat, & pecori & familiæ vniuerſæ, & penè omnibus in rebus ædificijs, vtilis, & ex ea amphorę optimę fiunt, & vinaria oleariaq́ vaſa omnia. hanc noſtri temporis lignarij fabri arborũ omniũ reginã appellant, qđ ſingulis penè vſibus optima habeatur. Quocirca in nemore ꝓpter fructũ, verũ in ſylua materiaria propter lignum præcipua habẽda est.

Porrò differentias ſeu diuiſiones generum inter arbores hic repeto. Nã arborũ (teſte Plin. d. lib. xvj. c. xix.) quædam omnino ſunt ſylueſtres, quædã vrbanæ, mites verò quæ fructu, aut aliqua dote, vmbrarũmve officio humanis iuuant commodè dicuntur vrbanæ.

Item Cato infelices vocat arbores infrugiferas. Plini⁹ dicto lib. c. xxvj. infelices exiſtimat damnatas religione, quæ neque ſeruntur vnq̃, neq; fructum ferunt: veteres eas vocabant infelices, quę ſunt in tutela inferorum deorum, vt quæ baccã nigram, nigroſq́ fructus ferunt. Felices verò putantur vitis, pomus, pyrus, prunus, ficus alba, quercus, eſculus, ilex, ſapinus, fagus, corylus, ſorbus, malus, cornus, lotos.

Item dicto ca. xix. & duobus ca. ſeq. ſcribitur ꝙ arborũ alijs decidunt folia, alię ſempiterna virent coma, & folia non decidunt, vt oleæ, lauro, palmæ, myrto, cupreſſo, Pinis, hederę, rododaphnę, abieti, larici, pinaſtro, iunipero, cedro, terebintho, rubo, ilici, aquifolio, ſuberi, taxo, buxo, tamarici.

Item eodem lib. ca. xl. ſcribit Plinius cariẽ vetuſtatẽq́ non ſentiunt cupreſſus, cedrus, hebenus, lotos, buxus, taxus, iuniperus, oleaſter, & olea. Textor in d. ſua officina in cap. arbores deorũ & dearum. ſcribit nouem arbores, quæ fuerunt eis dicatæ, videlicet populus Herculi, Bacco hedera & vitis, Veneri myrtus, Apollini laurus, Ioui quercus & eſculus, Mineruæ oliua, Cybelę pinus, & etiã deo paſtorum, qui dicitur Pan, Plutoni cupreſſus. de quibus meminit Plinius lib. xij. c. j. Arboribus verò abundant fortunatæ inſulæ, India, Athlas mons, Cyrene, Hircinia, Caucaſus, & in Gallia Normannia.

Sed inter oẽs alias arbores quę obtinet principatũ, & quæ fuit electa in regẽ lignorũ eſt rãnus: quoniã, vt habetur iudicũ ix. Cõgregati ſunt autem omnes viri Sichen & vniuerſæ familię vrbis Mello, abieruntq́, & conſtituerũt regẽ Abimelech iuxta quercum quę ſtabat in Sichẽ. Quod cum nũciatũ eſſet Ionathan, iuit & ſtetit in vertice mõtis Gariſim, eleuataq́ voce clamauit & dixit. Audite me viri Sichen, ita vt audiat vos dominus, Ierũt ligna vt vngerẽt ſuper ſe regẽ, dixeruntq́ oliuæ, Impera nobis. Quę reſpõdit. Nũquid poſſum deſerere pinguedinem meã qua & dij vtũtur, & homines, & venire vt inter ligna promouear? Dixerũtq́ ligna ad arborẽ ficũ, veni & ſuper nos regnum accipe. Quæ reſpondit eis. Nunquid poſſum deſerere dulcedinem meã fructusq́ ſuauiſſimos, & ire, vt inter cætera ligna promouear? Locutaq́ ſunt ligna ad vitem, veni & impera nobis. Quę reſpondit eis. Nunquid poſſum deſerere vinũ meũ quod lætificat deũ & homines, & inter ligna cætera promoueri? Dixeruntq́ omnia ligna ad ramnum (põdera dictionẽ, omnia, quę nihil excludit) veni & impera ſuper nos. Quę reſpõdit eis. Si verè me regem vobis conſtituiſtis, venite & ſub vmbra mea requieſcite. veniũt ergo omnia ligna ſub ramni vmbra, tanq̃ ſub rege eorum vt ei obediant, ex quo concluditur ꝙ tanquẽ rex extolli debet vltra omnia alia ligna.

De differentia verò inter arborem & lignũ, & quid veniat appellatione ligni, aut arboris hic nõ inſiſto, cùm nõ ſit præſentis ſpeculationis: ſed ſolũ de excellentia illorum inter ſe, & ad alias res, in quibus videtur lignum crucis ſaluatoris noſtri eſſe excellentius omni alia re mundi. Quoniã in ipſo facta eſt redemptio noſtra. vnde cantat eccleſia Nos autem gloriari oportet in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti: in quo eſt ſalus & reſurrectio noſtra, per quem ſaluati & liberati ſumus. ex quo plurimum laudantur ligna ex quibus facta fuit crux Chriſti, quæ ſunt quatuor, vt dicit Ioannes Andræ. in cle. prima. de ſumma trinitate & fide catholica. quæ hoc verſu continentur.

Ligna crucis palma, cedrus, cypreſſus, oliua.

Cedrus enim fuit in ſtipite, palma in palo per lõgum. Cypreſſus in ligno ex tranſuerſo, Oliua in tabula ſuper crucem loco quarti brachij. Et de laude crucis dixi ante in prima parte, in xxxviij. conſideratione. in penultima concluſione. & amplè & deuotè ſcripſit Rabanus tam metricè q̃ proſaicè. & plura cantat ſancta mater eccleſia in diebus exaltationis & inuentionis ſanctę Crucis, & die veneris ſancta, quæ omnes catholici ſciunt.

De ligno vitæ cuius excellentie erat, ſcribit Gabriel diſtinctio. xix. q. vnica. libro ij. Et Iacobus de Valẽtia, pſal. primo. ibi, Et erit tanq̃ lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum &c.

Lignum verò aloes, vt legitur in Plateario de ſimplici medicina. c. ij. eſt calidum & ſiccum in ſecundo gradu. Et tria ſunt genera ligni aloes, & illud quod reperitur in inſula quæ dicitur Cumear, eſt cũctis laudabilius & melius, & ex eo cognoſcitur quòd ponderoſum eſt in ſuo genere, & quod eſt nodoſum melius eſt, & quod aromaticum eſt & ſubamari ſaporis, coloris ſubnigri vel ſubrufi, & conſtrictioni dentium non omnino reſiſtens. dum autem maſticatur cito odor odoriferus videtur attingere cerebrum, & quodãmodo replere, De alijs duobus generibus, vide ibi, & de Sophiſticatione illorum. Lignum verò aloes ſtomachum confortat, digeſtionem procurat, contra debilitatem cordis & cerebri, contra cardiacam paſſionem & ſincopim, cõtra retentionem menſtruorum, & contra oẽs paſſiones & debilitates cordis ex frigiditate prouenientes valet. & vt breuiter concludãtur omnes eius laudes, valde confortat omnia membra corporis debilitata. Et ibi ſcribitur vnum curioſum quod eſt, pulueriza lignum aloes & folia gariofi. & os de corde cerui, confice cum oleo, & inũge caput galli, in die illa & nocte non cantabit, vel tantũ confectum cum oleo valet.

Inter lignorum genera quædam reperiuntur quę igne corrumpi nequeunt, vt hebenus, quia accendi eam negat Fabianus. itaque antiqui non ſatis cogitantes, vt aliquæ res ignis iniuriam non paterentur, quæ cũm facilè comburi potuerint in medijs ignibus illæſæ manſerint, inter mirabilia reputarunt. De quibus ſcribit Baptiſta Fulgoſus libro primo, de dictis factisq́ memorabilibus. titu. de miraculis, capi. de miris rebus quæ igne conſumptæ nõ fuerunt. in principio. vbi ait, tanquam rem mirã antiqui ſcripſerunt incenſo Saliorum ſacrario omnia quæ in eo erant cõbuſta fuiſſe, excepta Romuli virga. item Seruij Tullij, & Claudiæ ſtatuas incolumes locis ſuis manſiſſe, templis in quibus erant incenſis.

Nonageſima

Nonagesima consideratio de excellentia herbarum,& radicũ ostẽdit. Primò Homerus apud Plinium lib.xv. gloriam herbarum Aegypto tribuit. Diodorus de Aegypto loquens: terra (inquit) inculta relicta, pecori ad pastum adeo exuberat herbis, vt oues bis anno pariant, bisq; præbeant lanam. Aeschilus apud Plinium, Italiam herbarũ potentia refertam prodit.

De Aci fluuio Ouidi.lib.iiij.Fastorum.

Præteris & ripas herbifer Aci tuas.

Epyrus.idem Ouid.lib.viij.Metamorph.

Misit apum quanto maiores herbida tauros

Non habet Epyrus.

Textor in sua officina in c.herbarum diuersa nomina. scribit ccccccxxv.nomina herbarum secundũm ordinem alphabeti, sed non declarat naturam alicuius. Plinius verò lib.xix.xx.xxj.xxij.xxiij.xxiiij.& xxv. plures herbas, & excellentias illarum etiam in medicinis scribit. & Diascorides in lib.de simplici medicina. & Isidorus libro xvij. Aethimo.c.ix.x.& xj.

Multi plures herbas laudauerunt, vt Themison medicus librum vnum de laude Plantaginis scripsit, tanq; inuentor, teste Plinio, libro xxv. capitulo viij.

Iuba rex, magno prẹconio exaltauit Euphorbiũ per vnum volumen. vt ait Plinius eodem libro c.vij.

Erasistratus Lysimachiam herbam scriptis celebrauit, & eam multum laudauit, vt refert Plinius dicto capitulo septimo.

Anonymos herba ab Icesio medico celebrata est.

Museus & Hesiodus Polion herbam multis verbis cõmendauerunt.

Phanias physicus condidit laudes Vrticæ.

Antemis herba magnis laudibus celebrata est ab Asclepiade.

Diascorides artemisiam plurimum extollit lib.de simplici medicina.c.lij.& de ea loquitur Pli.lib.xxv.c.vij.& eam Macer matrem herbarum dicit. vt his versibus patet.

Herbarum matrem dedit arthemisia nomen,
Cuius græcus sermo iustum puto ponere primo.
Huius opem fertur prior inuenisse Diana:
Artemis græce quæ dicitur inde nomenq;,
Herba tenet quia sic inuentrix dicitur eius.

Refert & Plinius eodem libro c.iiij. q laudatissima herbarũ est (Homero teste) quam vocari à dijs putẽt, moly. ast inuentionẽ eius Mercurio assignat, cõtraq; summa veneficia demonstrat, & vt ait, vidit effossam inter difficultates saxeas radicis triginta pedes longe, ac ne sic quidẽ solidè, sed abrutè, & ibi sequitur. Ab ea maxima autoritas herbæ est quam dodecatheon vocant, omnium deorum maiestatem commendantes. in aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. folia eius septẽ lactucis similima exeũt lutea radice.

Inter herbas excellentes etiam potest adscribi Malua syluestris, cui grande folium est & radices albæ, quæ propter excellentiam effectus Aristalthea vocatur, quod Græci optimum dicunt. Nam folium Maluẹ scorpionibus impositũ torporem affert. Tradũt si quis quotidie succi eius cyatũ dimidium sorbeat, oĩbus morbis cariturũ, ideo herba hẹc omnimorbia dicitur. Cõstat parturiẽtes folijs eius sustratis celerius solui. Sed mox post partum reuocandam esse, ne vulua etiam sequatur. Semẽ eius quẹ vnicaulis est aspersum cubili auiditates foeminarum infinitum augere, Xenocrates scribit radicem eius si circa dentem qui doleat sæpius pupugeris desinet dolor. hæc Plinius lib.xx.c.xxj. vbi plura alia de vi & excellentia Maluæ scribit.

Inter herbas etiã sunt quæ laudantur ex folijs tantum. Vnde de herbarum differentia per folia, & quæ herbæ toto anno floreant, vide Plinium libr.xxj.c.xvij. Sed legas omnes qui de ijs scripserũt, non reperies q sit herba in mũdo quæ maiorem vtilitatem generi humano afferat ex folijs, quã caulis seu brassica: quia, vt dicit Macer. Caulis Romana Grẹcorum brassica lingua, qm̃ ferè totum genus humanũ semper in comestione caulibus vtitur, quã quibuscunq; alijs herbis, prẹcipuè folijs & etiã tẽpore famis pauperes (vt vidi) radicibus illius seu stipitibus herbẹ viuũt. Et de huius herbẹ laudibus scripsit Crisippus medicus volumen vnũ, vt ait Pli.lib.xx.c.ix.& refert Diascorides in lib.de simplici medicina.c.cxiij. vbi plura salubria & laudanda referuntur. Cato (eodẽ teste) tradidit populũ Romanum sexcentis ferè annis medicina brassicæ vsum fuisse. Nondũ enim in vrbe cõuenerant medici qui peregrina pigmenta secum attulissent: sed eo tempore militares viri gloriosas cicatrices gratuito olere curabant, vnde olerum vsus extitit illis ad salutem, dum illos pascit, & sanat.

Narrat & Baptista Fulgosus in sua Collectanea de dictis factisq; memorabilibus lib.j.ti.de miraculis.c.de admirandarum virium herbis, q in Iudæa ad Macheruntam vrbem in valle, quæ Brabra dicitur, denominata à vallẹ herba nascitur, quæ sanguinei coloris habet radices, & noctu lumen præ se fert, neq; verò facilè hominum manu cõuelli potest, nisi cũm mulieris sanguine menstruo, aut vrina attingatur. Aliter enim contra vellentem nitiq;, seq; in cõtrarium retrahere videtur, neq; tunc quidem, nisi eius vitẹ periculo qui extirpare quẹrit, diuelli potest, nisi si quis manu de ea radice gestauerit, aut circũfossa humo, ita vt parum se radix teneat alligatus ei canis, quod superest nitendo extirpet. Tunc enim in canem omne periculum euellẽtis transit. hac radice illi curari dicuntur quos immũdi spiritus vexãt, ita vt amplius eo malo non laborent.

Et idem in d.titulo refert, q in Lycia regio est admiratione digna (quæ Ephestion dicitur) herbido florenteq; solo, terra si effodiatur ignes euomit, quibus nulla in parte flores aut herbæ aduruntur, vel decorem suum amittunt, vt Seneca ad Lucillum scribit.

Inter herbas sunt quæ laudantur ex radicibus vt raphanus seu radix, rapa, napus, reubarbarum, & reuponticum. De raphano & eius laude scripsit Marcion Grẹcus librum vnum, & est herba seu radix comestibilis, & satis nota, tã frequens & nobilis apud Delphos quòd fertur (vt ait Plinius) in templo Apollinis Delphici adeo cæteris herbis prælatus raphanus, vt ex auro diceretur, beta ex argento, rapum ex plumbo. Aequat in Germania infantum puerorum magnitudinem, in Aegypto raphani sparguntur nitro, vbi sunt suauitate præcipui. & de his etiam meminit Blondus libro viij. de Roma triumphante, de raphano, eius laudibus & duplici scribit Plinius libro xx.c.iiij.& Diascorides cap.cccccl. Plinius libro xviij.c.xiij. dat palmam rapis in Nursino agro nascẽtibus. Nursia verò vrbs antiqua in Vmbria regione, quæ ducatus Spoletanus dicitur. & inter cibos electiles & delicatos ponuntur rapæ apud Mantineam. Sed & rapas seu napos Philippus princeps & dux Burgundionum nobilitauit, cũm annis singulis ab agro Hedueñ. iuxta Abbatiam sancti Martini (vbi generositas præcipua) ad Flandriam veherentur. & vidi

in computis seu ratiociniis receptorum Hedueñ. balliuatus expensas huiusmodi conductionis. Rapam etiam laudauit Diocles, qui librum vnum de laudibus rapę fecit. Inter omnes tamē radices quę laudem magis mereantur, & quæ sint excellentiores sunt reubarbarum, & reuponticū. Et dicitur reu. i. radix & barbarum. i. barbarica, inde radix barbarica tantum est latinè, quæ reu barbarum græcè, quod in solo barbarico trans Danubium inuenitur. sed secundū alios rha fluuius à quo nomen medicamento notabili (vt Ammianus inquit) quòd rheum seu rha barbarum atque Ponticum vocatur. sed prima deriuatio est cõior. Et quę quidem radix est excellentissima propter eius mirabiles & excellentes effectus, quam medici inter alias extollunt, ita quòd vix nunquam aut raro dant medicinam infirmis, quin aliquid de reubarbaro apponatur. & dicit Mesue, quòd non est alicuius nocumenti, & datur omni tēpore, & omni ętate, pueris, senibus, & prægnantibus, & est de elegantioribus & melioribus medicinis. & quoddam est quod in Barbariæ regione inuenitur, vt in India, & in trāsmarinis partibus & est laudabilius, & est calidum et siccum in secundo gradu. Aliud est ponticum sic dictum, quia in Pōto insula reperitur, vel quia habet ponticum saporem. licet Mesue ponat tres species. Laudatur tamen magis ex eis quòd est subnigrum, declinans ad rubedinem, & quòd graue est cum raritate sua non perforatum, & in quo in confractu ris interius habet quasi quasdā venulas distinctas, vbi inuenitur disgregatio ex rufo et glauco, & quòd est croceæ tincturę. Quòd autem nimis leue est, & perforatum, et interius minus solidum, & quasi lignū, et huiusmodi venas nō habet, & interius est quasi nigrum & subalbidū, quod & masticatum non pungit (quia bonum masticatum pungit sicut crocus) non est eligendum, sed abiiciendum. Et quod est recens cognoscitur, quia nō est adulteratum, quoniam est rarum, et minoris stipticitatis, & croceæ tincturæ. Adulteratum verò his contrariatur, et varietatem quā habere debet in fractura amisit: seruatur per tres annos. Et huius effectus & virtutes circa medicinas scribit Platearius. & aliquid vide in libro sanitatis, tractatu de herbis, ca pi. cclxxxix, & per scribentes in medicina.

NOnagesimaprima consideratio de lapidibus (qui sunt in multiplici differentia) tractat. Nam quidam sunt magis vtiles reipublicæ quàm alii, quidam verò magis sunt ad speciem & decorem, quàm ad vtilitatem. Et, vt inquit Franciscus Patritius in libro septimo de institutione reipublicæ tit. vi. Lapidicinæ cõmoditatem vel maximam habent, ex quibus quadrata saxa, & sementum copiæ cõparantur, præcipuè si molles lapides sunt aut mediocres. Nam duriores illi speciem potius præ se ferunt quàm vtilitatem, labore enim plurimo indigent & ingenti impensa. Videmus namque marmorea ædificia vix longo æuo erigi, quæ verò latericia sunt, vel tenerioris lapidis paruo tēpore absoluuntur. Et inter cæteros lapides dicit Tophos esse vtiles, nō modo propter molliciem, verum quia igni & tormentis bellicis non facilè cędunt, & humorem minus admittunt, quàm lapides reliqui. Et sequitur. Tophi species tres inueniuntur. Est enim vna rubea, quæ mollior est, sed vbi imbribus ac sole obduruit nō inutilis habetur. Est & alia nigra, vel murini coloris solidior & dēsior quæ inuenitur. his speciebus Picentes & Campani abundant. Tertiam habent Vmbri, quæ vel alba vel mellina est, hęc quàmprimum cæsa facilè dolabris æquatur, vel dentata ferra more ligni secatur, sub dio tamen mensibus aliquot exposita densior duriorque fit, & huiusmodi alba abundat Gallia in pluribus, vt in Turonia, in Tonarro, in Diuionensi agro, & Heduensi iuxta castrum nouum. vnde portæ huius ciuitatis Heduensis antiquæ adhuc extant factæ. Et ex his albis apud nos & ferè in tota Burgundia fiunt imagines. Maximè ex illis de Tonarro, seu Tornaduno, & Diuionensi agro.

Sunt & lapides marmorei, ex quibus ædificia excellentissima & sumptuosa construuntur, & sunt in multiplici differētia: sed inter oĩa preciosissimū est viride Lacedęmoniū, de quibus diffusè per Pliniū li. xxxvi. vbi c. vii. de laude & excellētia & de generibus marmorū. & c. ii. & vi. enodatur quis primus in publicis operibus ostēderit, & qñ in vsum marmora venerint. Et isti lapides propter opera & artificia quę ex iis fiunt, excellentiores iudicantur. Cū vt plurimū soli principes & magnates illis vtātur in palatiis & theatris cõficiendis, & hodie (vt & olim) in tēplis ędificandis, de quibus meminit Plinius c. v. & vii. supra allegato. Et vidi templa multū laudata, cū marmore adornentur, cū sit carius, & maiori pręcio vēdatur, ideo preciosius fit. vnde ait Seneca in libro de quatuor virtutibus dignitatē rebus nō ex opinione multorū, sed ex earū natura constitutas. & facit text. in l. pręcia rerū. ff. ad legē Falcidiam. vbi ęstimatio rerū fit secundū quod de eis maior copia haberi nō pōt, propter raritatē illius rei. Contra dictū Catonis dicētis. Quod vile est carum, quod carum vile putato. quod intellige vno tēpore illud quod sit vile propter eius affluentiā, alio tēpore fore carum propter raritatē & defectū, vt satis etiam probat tex. in d. l. pręcia. §. fi. & ibi glo.

Inter alios lapides mundi est quidam mirabilis altitudinis & amplitudinis Romæ sustentatus à quatuor leonibus æreis in quo scriptum est.

Si lapis es vnus, dic qua sis arte leuatus:
Si verò plures, dic vnde congeries.

Isidorus lib. Aethimologiarum xvi. c. iii. de lapidibus vulgaribus scribit. & c. iiii. de lapidibus insignioribus. & isti sunt vulgaribus præferendi. & cap. v. de marmoribus: quia sunt eximii lapides, qui laudantur & commendatur à maculis, & coloribus, præcipuè viriditate. Marmorū colores, & genera innumerabilia reperiūtur, vt dicit Plinius d. lib. xxxvi. c. vii. Nec omnia è lapidicinis scinduntur, sed multa sub terra sparsæ sunt. Lacedemonicū seu Laconicū marmor viride erat & cunctis hilarius, omniūque præciosissimum. Statius in Syl. Hic dura Laconum saxa virent.

Aliud ophites à maculis serpentium quibus distinguitur, nomen accepit. & duo eius sunt genera, molle candidum, nigrum durum.

Aliud porphyrites ex Aegypto quod est rubeum candidis interuenientibus punctis. Inuenit eadē Aegyptus in Aethiopia (quem basaltem vocant) ferrei coloris, & duricie, vnde ei nomen dedit.

Alabastrites verò est candidior cæteris intercinctus variis coloribus, quem cauant ad vasa vnguentaria, quoniā optimè seruare ea incorrupta dicitur. vt ait Plinius. d. libro xxxvi. c. viii. ex quo euangelici illius vnguenti nardi pistici præciosi vasculū fuit. vt habetur Mat. xxvi. Marc. xiiii. & Luc. vii.

Quoddam enim album parium dicitur, à Paro insula Aegei maris, & est laudabile. Plinius scribit. d. libr. c. xiii. Aegyptium labyrinthum in introitu lapideū è Paro columnis fuisse factum. Horatius. Vrit me Glycerę nitor, Splendentis Pario marmore purius.

Sunt

Sunt & multa alia marmoris genera, quæ breuitatis causa omitto, de quibus Plinius in d.li.xxxvj. Isidorus d.c.v. & Textor in sua officina. in verbo, Marmore.

Nouissimis annis repertum fuit marmor cādidum ex reuelatione cuiusdā pauperis in agro Comensi, vt ibi ędificaretur sacellum in honorem sacratissimæ virginis Mariæ, & vt à multis audiui, qui viderunt locum, illud marmor est multum singulare & laudatissimum.

Apud nos in Gallia sunt multa loca in quibus reperta fuerunt marmora mirabilis altitudinis & amplitudinis, maximè in agro Tornodonen. & in comitatu Burgundię, apud Salinas est lapidicina marmorea, quod non est mirādum cū in Gallia lapides renascantur. vt est textus Papiniani iureconsulti in l. diuortio. §. si vir. ibi, quia nec in fructu est marmor, nisi talis sit vt lapis ibi renascatur, quales sunt in Gallia & in Asia. ff. soluto matrimonio. imo videtur q etiam lapides habeant poros & meatus vnde spirari possint, & per quos nutrimentum deferatur, & sic crescere possint, quod satis apparere videtur ex ingenti bufone in medio saxo inuento in Athonis arce Verdunensi. agri. Et etiam ex serpēte viua inuenta in medio petrę scissæ in Latio tempore Martini quinti pontificis, vt refert Baptista Fulgosus in sua collectanea de dictis factisq; memorabilibus. titulo de miraculis. cap. de auibus animalibusq; alijs admirandis. Et, vt refert lib. antè citato. c. xviij. Theophrastus & Mutianus, credunt esse aliquos lapides qui pariant.

Sed cùm multa ferat natura quorum ratio nulla potest afferri, aut in obscuro lateat. vnde inter alia singularia & excellentia in sua specie videntur. Inter hæc commemorabitur quod scribit Plinius d.li.xxxvj.c.v. circa principiū: marmoreum lapidem sectum in Paro insula in medio naturaliter sculptā Sileni (vt ab antiquis pingebatur) effigiem ostendisse. Silenus Bacchi nutritius fuit.

Albertus item magnus affirmat Venetijs se regis caput diademate ornatum vidisse in marmore naturaliter nullius artificis opera expressum, in quo frontis pars imperfecta videbatur.

De alio itē capite huic simili in vrbe Mantua viso suo tempore affirmat Baptista Fulgosus in loco antè allegato. c. de gemmis & lapidibus naturaliter sculptis.

Et idem subscribit quòd in agro Placentino suo tempore lapis alabastrites inuētus est, in quo posteaquam ad lenitatem suam per artifices perductus fuit, inter claritatē obscuritatemq;, quā lapis præ se fert, figura apparet mortui capitis humani.

Item Bergomi (vt idem refert) in maiori fano in porphirite lapide, qui ad baptisterij ornatum est positus, tāq̃ picta serpens in orbes, circūuoluta perspicitur. Et in quadam parte Galliæ est quidam magnus dominus, in cuius agro lapides & arbores si scindantur, in quācunq; partem verti possint, arma seu insignia illius domini apparent.

NOnagesima secunda consideratio sit de gemmis, seu lapillis præciosis, & quæ sit excellentior, maioris autoritatis, seu nobilior inter omnes. Plinius li.xxxvij.c.iiij. ait: Maximum in rebus humanis non solum inter gēmas pręcium habet Adamas. & eidem inter gemmas primum locum autoritatis attribuit, ita inquiens. Proximū apud nos Indicis Arabicisq; Margaritis pręcium est. tertia autoritas Smaragdis perhibetur, vt ibi ipse Plinius scribit. c. v. & etiam refert. G. Budæus in tractatu suo de Asse. & à dicto c. iiij. vsq; ad finem illius libri scripsit Plinius ferè de omnibus gemmis secundùm ordinem alphabeti, & de naturis & virtutibus illarum. & etiam Albertus magnus, & Dyascorides. & in horto sanitatis in v. tractatu. & per plures alios ad quos te remitto. & etiam Nicolaus Perottus in ij. epygramma Martialis ferè omnes gemmarum species enumerat, eas describendo secundùm colores quibus magis assimilantur: vbi Crystallum primum locum in nitore obtinet, & post Adamantem ponit Achatem sub specie albi coloris: & hoc quia licet sit lapis niger maximè tamen quidam probant si habeat vitream perspicuitatem: teste Plinio in dicto lib. c. x. vbi etiam ait olim fuisse in magna autoritate & nunc in nulla. & refert idem dicto libro xxxvij. c. j. Pyrrhum regem (qui aduersus Romanos bellum gessit) habuisse gemmam scilicet Achaten, in qua nullo artifice sed spōte natura sculptæ, sed adeo tenuibus segmentis, vt pictæ viderentur nouem cum insignibus suis expressæ, cùm erant musæ, cum Apollinis effigie media inter eas sedentis & cytharā tenentis. Ismeniam Coraulem tradunt multis fulgentibusq; vti consueuisse, quòd regum amicitiam conciliare existimentur.

Inter gemmas viridis coloris præcipuè commendatur Smaragdus cùm sit pręciosior multis alijs, & omnium lapillorum visu iucundissimus: quoniam nihil omnino viridius comparatum illi viret, ita vt vicinum aërem sua viriditate figurare videatur. pręterea solus gemmarum implet oculos nec satiat. Quinetiam fessa alia intentiōe acies aspectu Smaragdi recreatur: propterea sculpētes gemmas has maximè viridi lenitate lassitudinem mulcent, testis est Plinius dicto libro xxxvij. c. v. Tradunt Ismeniam Coraulem Smaragdon centum aureis denarijs emi iussisse, cùm multas alioquin fulgentes gemmas haberet. Cùmq; ex ijs comminuto præcio duo relati fuissent, ægrè tulisse seuisseq; in emptorem: quoniam malè curatum existimabat, q detractum esset gemmæ dignitati.

Gyges rex Lydorum gemmā habuit tantæ virtutis in annulo, vt ea ad se versa videret quoscunq; vellet nemini conspicuus, vnde annuli beneficio omnia consequebatur ex animi voto. Et Nero Cæsar gladiatorum pugnas in Smaragdo spectabat.

Inter gemmas verò colore rubeo Carbunculus rubicundissimus est, & huius color igneus est, & in tenebris & nocte magis quàm die lucet, vt carbo. Nam die obscuratur, nocte verò & in obscuro tantum refulget, vt circa se noctem quasi in diem vertat. & olim (vt fertur) in hac ciuitate Heduen. erat carbunculus positus super Pyramidē adhuc extantem in superiori parte ciuitatis, vt lumen noctu effunderet per totam ciuitatem. Et ex libro de naturalibus rerum. Carbunculus est lapis omnium præciosissimus atq; carissimus. Et colore virtutibusq; superat omnes gemmas ardētes, sola enim habet omnes quę in ipsis sunt virtutes: & est sigillum lapidum. potest imprimere figurā suam omni alij lapidi, & non econuerso.

Laudantur & sub hoc colore hyacinthus rubeus, & corallium. Et mirum est, si verum sit, quòd virtus hyacinthi est, quòd qui portauerit secum ante sigillationem factam cum eo, sit tutus à fulgore, ita quòd non cadat super eum.

Amethystus Indicus inter purpureas gemmas tenet principatū, vt ait Plinius lib. xxxvij. c. ix. Maxorum vanitas hanc gemmam ebrietati resistere promittit. Arnaldus tamen dicit. virtus Amethysti est contra ebrietatem, facitq; hominem vigilem, & intellectum bonum tribuit.

Saphirus autem inter gemmas cœrulei coloris excellẽtior est, & est magnæ excellentiæ, & virtutis. Primò ex similitudine coloris cui assimilatur, qui est color cœli sereni. Cũ ergo ille color sit supra hominem & supra omnes res mundi propter altitudinem cœli, quam dimẽsurare nemo potest. Eccle. j. Ideo videtur ꝙ etiam ille color sit supra omnes alios, & sic ille lapis præciosus sit supra alios: vnde ex quo tenet similitudinem coloris aërei seu sereni cœli, designare videtur appetitum languentis animæ tendentis ad cœlestia, vt dicit Grægorius libro xviij. moralium. c. viij. & dicit Helimandus: ideo quia Saphirus cœlo sereno similis est, castè portari vult: gemmaq; gemmarum, & lapis sanctus dicitur. Ideo in libro de natura rerum habetur, ꝙ qui portat hunc lapidem, expedit ꝙ summo studio castitatem seruet: quoniam tãto dicitur præciosior & melior quãto colori cœlesti est similior. Est enĩ gẽma summè dura, hylaris, clara, & pura, vtpote similis cœlo serenissimo. vnde Arnaldus. Saphirus est gemma fulgens quæ hominem reddit castum, mistem, & humilem. Et dicitur lapis sanctus, quia ad sanctitatem & deuotionem homines disponit. vnde scribitur Exodi xxviij. quòd Moyses ad præceptum domini vestem sanctam fecit Aaron summo pontifici in gloriam & decorem, in qua inter diuersos lapides pręciosos Saphirus connumeratur. Sic Ieremias Trenorum iiij. Destructionem Ierusalem, ruinam templi & sacerdotum recogitans eorum pulchritudinem assimilauit Saphiro dicens. Candidiores nazarei eius niue, nitidiores lacte, rubicondiores ebore antiquo, saphiro pulchriores, delectabilis est, gratiosa, & pulchra. Excessum pariter habet valoris inter lapides pręciosos, ob quod sanctissimus Thobias spiritu eleuatus videns excellentiam cœlestis patriæ dicit portas eius esse ex Saphiro ædificatas, vt scribitur Thobiæ xiij. etiam Ioannes Apocal. xxj. dicit. Fundamenta muri supernę ciuitas esse ex lapidibus præciosis, inter quos Saphirus adnumeratur. Saphirus etiam in sacris scripturis significare videtur æternam gloriam, vt habetur Exodi xxiiij. vbi Moyses, Aaron, Nadab, Abiu, & septuaginta de senioribus Israël deum viderunt. Sub cuius pedibus erat quasi opus lapidis Saphirini, & quasi cœlum cũm serenum est. Pariter in Ezechiele x. c. legitur. quòd species gloriæ domini super Cherubin erat quasi lapis Saphirus. Et ex his & pluribus aliis multũ laudantur arma Christianissimi regis Francię, in hoc quòd sunt in campo azureo, qui color est Saphirinus, vt amplè commendat G. benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias. numero cxiij. cxiiii. & cxv. extra de testamentis. & ante eum per Ioannem Ludouicũ Viualdum de mõte regali: in libro de triumpho trium liliorum Franciæ. & dixi antè in quinta parte, in xxxj. consideratione.

NOnagesimatertia consideratio sit de excellentia colorum. Nam, vt lapides marmorei, ligna, gemmæ, vestes, & multa ex prædictis laudantur ex diuersitate colorum, & ex coloribus, qui etiam multum commendantur in armoriis. de quibus in prima parte, in lxj. cum septem sequentibus conclusionibus xxxviij. considerationis. Et etiam in picturis, de quibus in parte præcedente, in xliiij. consideratione dictum est. Ideo de illis & excellentia aliquorum scribendum est. Scitu dignum est, ꝙ colorum (teste Isidoro libro xix. Aethymologiarum. c. xvij. de coloribus) quidam nascuntur, vt sunt Synopis, Rubrica, Parisonium, Melinum, Fretia, & Auripigmentum. Cæteri verò finguntur, aut arte, aut permixtione, vt per eundem in dicto capitulo.

Item quidam sunt colores qui dicuntur natiui seu naturales, vt sunt album & nigrum, vt habetur in l. si cui lana. §. proinde. ff. de legatis. iij. Et inter hos duos colores naturales album. s. & nigrum, sunt quinq; principales intermedij, scilicet glaucus, puniceus, rubeus, purpereus, & viridis quos ponit Bartholemæus Anglici libro xix. de proprietatibus. & omnes colores præter album & nigrum dicuntur versicolores, vt est tex. & glo. in dicto §. proinde.

Celius verò libro j. antiquarum lectionum c. xx. post Marsilium Ficinum libro iij. c. xix. de vita cælitus comparanda. dicit ꝙ sunt ex Platonicis non ignobiles, qui tres esse vniuersales, pręcipuosq; mundi colores arbitrentur, viridem, aureum, saphirinum, tribus cœli gratiis decoratos. Et viridem vtiq; Veneris esse volunt, atq; item Lunę. Aureum Solis ab Ioue tamen Venereq; non alienum. Saphirum verò Ioui maximo dicatum prædicant: cui & Saphirus dicatur consecratus. Atq; Saphirinum quidem mundi Sphæris inserere, aurea verò Sphæris ad ipsam cœli similitudinem addere sydera. Ipsam verò Vestam siue Cererẽ, id est terram viridi prorsum ex colore indumento.

Et dicuntur isti duo colores natiui, ex quo ex eorũ natura magis tendunt ad albedinem vel nigredinem: hoc est ad candidum vel obscurũ, & qui nulla arte, sed natura producuntur.

Qui dicantur colores albi, & quæ gemmæ tendant ad hunc colorem album, etiam qui dicantur colores obscuri, & quæ gemmæ ad hũc accedant colorem, scribit diffusè, Nicolaus Perottus in ij. epigramma Martialis. & consequenter de aliis coloribus, ex quibus considerari põt excellentia: tam ex natura rerum quibus ipsi colores magis appropriantur seu assimilantur, q̃ ex communi reputatione quæ habetur inter colores, de quibus scripsit in conclu clusionibus, in principio huius considerationis allegatis: in quibus multum attenditur excellentia colorum, maximè eorum qui communiter apponuntur in armis, & ex quibus ipsa sæpe fiunt: & prout colores rebus nobilioribus & dignioribus adaptari possunt, dicuntur & denominantur digniores. et de adaptatione illorum videatur Perottus in loco præallegato. Deinde spectanda rerum natura quibus adaptari possunt, & ex his fiant laudes, et exaltationes armorum, secundũm quod contingere potest: & si res sit in naturalibus potiusq; in accidentalibus: ex quo videtur ꝙ colores albi & nigri cũm sint naturales, sint laudabiliores.

Et licet color niger videatur laudabilior et principalior, cũ per nullum alium colorem possit transmutari, incorporari, seu confundi. Ipse autem omnes alios non solũ transmutat, sed etiam (quod fortius est) extinguit, & confundit: vt iã dixi in d. j. parte, in xvij. cõclusione xxxviij. considerationis. Color tñ albus, & qui albedini proximè accedit semper fuit plus laudatus, quia vt ait Aristoteles li. de sensu & sensato. est origo aliorum colorum, & omnes ab illo depẽdent. Etiam quoniam oẽs actus diuini tendentes ad bonũ qui perpendi possunt semper fuerunt visi sub specie coloris albi seu candidi potius q̃ nigri.

Et color albus multum laudatus fuit à deo: cũm, vt habetur Exod. xvj. appellauit domus Israël nomen cibi duplicis, quòd erat quasi semen coriandi album & c. Et habetur Apocal. transumptiuè in c. si enim. versicu. si autem venio tibi. de pœnitẽ. dist. ij. Habes pauca nomina in Sardis qui

dis qui non inquinauerunt vestimenta sua,& ambulabũt mecum in albis,quia digni sunt.Qui vicerit,sic vestietur vestimentis albis,&non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo,& coram angelis eius.& in fine.Suadeo tibi emere à me aurum ignitũ probatum,vt locuples fias,& vestimentis albis induaris, vt non appareat cõfusio nuditatis tuæ.& Apocalip.vij. Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus,& tribubus,& populis,& linguis stantes ante thronum,& in conspectu agni amicti stolis albis.Etiam habetur Matth.xvij.Marci.ix.& Luc.ix.quòd in transfiguratione domini resplẽduit facies eius sicut sol, vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix.Et habetur Actuum.j.ꝙ in ascensione domini cùm Christus ascenderet in cœlum videntibus illis eleuatus est,& nubes suscepit eum ab oculis eorum.Cũq; intuerentur in cœlum euntem illũ,ecce duo viri astiterũt iuxta illos ĩ vestibus albis, qui & dixerunt.Viri Galilæi &c.Et Mar.xvj.Et introeũtes in monumentum, viderunt iuuenem sedentem in dextris,coopertum stola candida.

Sed quicquid dicatur,videtur quòd omnes ferè colores sint natiui & naturales,sicut albũ & nigrum: cum oẽs ipsi colores reperiantur naturaliter ex terra prouenientes: quippe & viridis color,rubeus,glaucꝰ,citrinus,cœruleus, & rosaceus,& alij ex terra procedunt,etiam in herbis,lapidibus,& arboribus.

Sed vt à diuerticulo repetamus iter inceptum,sub colore albo continentur & alij qui videntur esse species albedinis,& sub illo colore comprehendi,vt leucopus,olorinus siue cygneus,& sandicinus.

Et colores albi quibus in pictura vtuntur sunt, Parethonium,Melinum,Cerusa,Eretria,Sandaraca: vt de his habetur per Isidorum & Perottum in locis antè dictis. Et in armorijs hic color designatur per argentum, in picturis verò per alias res.

Quomodo etiam colores referantur ad planetas, vide Marsilium Ficinum libro iij.de vita cœlitus comparanda.c.xj.vbi etiam scribit qui colores sint potentes. Alio modo sumunt colores medici in corpore quando faciunt differentiam inter colorem naturalem,et non naturalem, vt per Arnaldum de Villa noua in suo speculo introductionum medicinalium.c.xj.& ibi vide quomodo causantur in homine:sed cùm hæc sint extra propositũ,ideo circa ea non insisto.

Color etiã obscurus,qui et niger dicitur,est natiuus.& vt dicit Cardinalis in clemen.j.in prin.de statu monachorum.Inter cæteros est vilior et magis fuscus, & ideo electus fuit à religione monachorum ad denotandum mortificationem carnis,& tristem vitam,quam debent habere monachi nigri.Et dicitur niger à nube,quasi nubiger. Et,vt dicit ibi,sunt tantum quatuor principales colores: Albus scilicet,Niger,Citrinus,& Rubeus:& quòd diuersitas colorum inducit diuersitatem effectuum.Clemen.vltima.de regularibus.

Et aduerte quòd hic color est leucopo, hoc est vili & vulgari albo contrarius,propriè pullus appellatur,ꝙ pulli ouium ferè eo colore nascuntur,& sub hoc colore sunt qui dicuntur hyspanus,beticus,impluuiatus,suasus,mutinẽsis,fuscus,ater,athracinus:& hic color à pictoribus atramentum dicitur.

Color cæsius dicitur qui cœli speciem habet,etiã glaucus,& cœruleus,çumatilis,& cyaneꝰ:pictores cœrulei coloris diuersa genera habẽt.Quippe in argenti metallis nascitur cœruleum,quod propriẽ limus est:optimũ vocatur Atticũ,quod nunc transmarinum dicũt.secundũ marmorosum siue lucidum vocant. tertium Scyricum à Scyro Aegęi insula.Affertur et Indicum ex India supra modum nigricans,& atramenti ferè tenens colorẽ.Itẽ & ex Germania quod Germanicum,siue lucidum nominant, vt refert Perottus vbi suprà:& quę gemmæ sint huius coloris.Hic m̃ color videtur potius esse priuatio aliorũ colorũ,ꝙ sit color de per se,vt dicit Aristoteles in lib.de sensu & sensato.Et de excellentia illius dixi ante in j.parte, in lxv.conclusione xxxviij.cõsiderationis.Et inter alios colores est cœruleus inter istos sub obscuritate dependentes,qui comparatur Saphiro,ex quo hic color videtur esse laudandus in hac specie coloris Saphirini,vt hic ante dixi in principio,vbi laudaui colorem Saphirinum,et magis tendit ad nigrum q̃ ad album:de natura cuius Saphiri dixi etiam suprà in præcedenti consideratione.

Diuersus est & alius color à prædictis qui viridis dicitur,et fit ex flore qui in segetibus frequens crescit,atq; oculos maximè recreare existimatur:à viriditate succi foliorũ porri(quę summa est) Prasinus dicitur.Istius coloris præcipuè sunt Smaragdi omniũ lapillorum visu iucundissimi:quoniã nihil omnino viridius comparatum illis viret. præterea soli gemmarũ implent oculos,nec satiant.Quin etiam fessa alia intentione acies visu Smaragdi recreatur, vt & in consideratione præcedenti scriptum est.

Et de huiusmodi colore viridi quomodo delectat visum,maximè Smaragdus,scripsit Isidorus lib.Aethymologiarum xvj.c.de viridioribus gẽmis.allegatus per Bartholomæum Anglici in suo libro xix.de proprietatibus rerum.vbi ait,ꝙ propter visum,cerui & alia animalia agrestia virentia diligunt et frequentant.Ideo venatores se induunt communiter veste viridi,quia propter aspectum viroris,quem bestiæ naturaliter diligunt,minus venatorum insidias expauescũt.Et ibi etiam dicit,ꝙ iste color est medius inter rubeum et nigrũ generatus,vt ibi videre potes de ratione prædictorum.

Alius etiã est color qui dicitur rubeus,qui est medius ab extremis nigredinis,et albedinis æquè distãs: ad cuius generationem concurrũt materiæ perspicuitas,ignei luminis claritas,et albedinis & nigredinis concors mediocritas.Tamẽ propter igneam lucem partes mixti perspicuas dilatantem & rarificantem ac subtiliantem maiorem habet in translucentia conformitatem cum albo q̃ cum nigro.Non tamen ita videtur esse dignior aut nobilior sicut album aut nigrum,cùm sit accidentalis,etiam præter antedictos cæteri ferè omnes colores mixti sunt, & ex ruffo compositi,sed ita diuersi prout ruffum,aut intendunt atq; acuunt,aut cum colore viridi miscent,aut nigro infuscãt, aut virenti sensim in albo illuminant.

Et istius coloris rubei multæ sunt species, sed rubeus & ruffus generalia nomina sunt ad omnia quę quomodolibet rubẽt,vt fuluus,flauus,rubidus, pheniceus, rutilus, luteus,spadicus,belnus,balaustinus,coccinus,roseus,finopis,minium,& sunt colores sub rubeo dependentes.

Fuluus verò color est ex ruffo ac viridi mixtus in alijs plus viridis,in alijs plus ruffi habens.sic fuluam Aquilam & iaspidem,fuluos galeros,fuluum aurum,arenam fuluã, fuluum leonem,et fuluum æs.Et huius rubri coloris inter gemmas sunt,Carbunculus,Corallius,Sardonix,Hematites,Hyacinthus,& plures alię:vt scribit Isidorus Aethy-

mologiarum libro xvj.c.de rubris gemmis.

Alius est color qui dicitur purpureus, qui nigricantis rosæ splendore sublucet. Cæterorum omnium colorum gratissimus, & tingẽdis vestibus maximè expetitus, à purpura dictus. Purpura verò piscis est ex concharum genere, viuit annis septenis, habens nobilem illum succum ad tingendas vestes in medijs faucibus: viuas conantur capere, quia florem illum morientes cum vita euomunt. Purpuras pisces habent Sigæum & Lectum Idæ promontoria. & teste Isidoro lib. Aethymologiarum xix.c.de coloribus vestium. Purpura à puritate lucis vocatur: & in his regionibus gignitur eius materia, quas solis cursus illuminat proprius & illustrat.

In Melibea vrbe Thessaliæ claruit vsus purpuræ. Lucretius libro secundo, Melibeaq; fulgens purpura, Thessalico concharũ tecta colore. Et Plinius ait. In Laconia purpuram optimam fieri consueuisse. Et idem de Carthagine loquens. Nunc omnis (inquit) nobilitas conchilio atque purpura constat. vide infrà, in xcvj.cõsideratione. De isto etiã colore & alijs scribit Plinius lib. xxxv.c.vj. vbi laudat hunc colorem qui & conchilium, & murex dicitur.

Sub isto colore continẽtur Violaceus, Ianthinus. Amethystinus, qui in vini colorem accedit: & sic denominatur à gemma, quæ dicitur Amethystus: item Tyriathynus color sub isto colore purpuræ cõtinetur, & etiam Molochinus, qui Malue flori similis sit, quasi Malachinus: de natura cuius Maluæ dixi hic antè in xc.consideratione, cùm sit excellens ex effectu.

Item color Cerinus à ceræ colore vocatur, sic & à Mustella mustellinus, & à meli colore, siue à Mello insula, vnde afferebatur Melinum pigmentum ipsum: quidam tamen Melinum colorem volunt esse medium inter album & fuscum, qui Giluus dicitur. Et à croco croceus siue crocinus, qui etiam flameus dicitur. Et à cœli colore cœruleꝰ id est viridis cum nigro, qui & glaucus siue cœsius dicitur, & etiam thallassicus.

Lutæus verò color est dilutior rutilus, qualis est color auri, hinc violæ eius coloris luteolæ dictæ, Plinius lib. xxj. c.viij. Lutæi video honorem antiquissimũ in nuptialibus flamæis totum fœminis cõcessum. Et sic olim solũ vxores flaminum, hoc est sacerdotũ, flaminicæ dictæ, assiduè vtebantur velis auratis, seu ex auri colore tinctis, quibus non licebat facere diuortiũ. Eodem modo postea tegebãtur nuper nuptæ flameis, hoc est huiusmodi velis, vt perpetuò cũ viro manerent. Luca. de Martia iterum nubẽte Catoni. Lutæa demissos velarunt flamæa vultus.

Hic color Lutæus in vulgari nostro dicitur Iaune, & fit à pictoribus quibusdam terris, vel ex auripigmento, quod in Syria foditur in summa tellure auri colore, sed fragile, ad lapidum speculariũ similitudinem. Ex quo Caius princeps (vt aurum facere tentaret) magnũ pondus excoqui iussit, & vnde excellẽs aurum fecit: sed ita parui põderis, vt in detrimentum cederet: propter quod nemo postea idem tentare ausus est: quod hodie si nostri fantastici alchimistæ à suis fumosis figmentis desisterent, exemplo huius, bene agerent, & rebus suis optimè consulerent, cùm in his plus detrimenti q̃ cõmodi sentiãt. Hoc colore inter gẽmas succini, hoc est Ambri genꝰ reperitur & Topazij. Item Chrysolitus aureo nitore translucens, & Aromatitis quæ in Arabia gignitur, ita dicta, q̃ myrrhæ odorem habeat: & plures aliæ gemmæ, vt per Perottum in suo cornucopię lib. in epigrãma.ij. Martialis. & Isid. in suo Aethymol. libr. xvj. vbi scribit de gẽmis secundũ eorũ colores, à c.vj. vsq; ad c.xiiij. De pluribus generibus colorum vocabulisq; eorum græcis & latinis, vide per Aulum Gellium libro ij.c.xxvj. & post eum in Lazari Bayfij repetitio. super l. vestis. ff. de auro & argen. lega. c.ij.

Nonagesimaquarta cõsideratio sit de floribus odoriferis, seu (vt alij volũt) fruticibus odoratis, seu herbis aromaticis, & vt vtrumq; complectar, flores. i. & odores magis excellẽtes inter flores & violas seu fructices odoriferos scribuntur sequentes, rosa, lilium, calta, bacchar, cõbretum, lotos, crocus, hyacinthus, ambrotonum, amaracus, salmuca, polion, amethystus, cyamon, holochrysos, chrysitis, origanum, thimus, coniza, cytenus, narcissus, amarãthus, epithymon, œnãthe, phrygma, abrotonum, rosmarinus, anethum, achantus, anemona, cherintha, ligustrum, vaciniũ, conuoluelus, cyanus, cyclaminus, sisymbrium, tymbra, satureia, casia, melilotos, lyriũ, & lichnus: de quibus & alijs meminit Plinius libro xxj. & Isido. lib. xvij. Aethymol. c.ix. sed quia tædiosum esset de singulis laudes referre, ideo laudes de paucis absoluemus, propter eorum excellentes effectus.

Imprimis de lilio, quod sui natura (teste Plinio li. xxj. c.v.) est nobilissimũ, quo nulli florũ celsitas maior, cuius flos fragrat odore acutissimo, & est candidissimus, nobilitate proximus rosæ, & quadã cognatione vnguenti olei, quod ab eo lilinum appellatur. Est & Lilium rubens, & etiam purpureum, sed apud nos raro videntur.

Liliũ laudatissimũ est in Antiochia & Laodicea Syrię, mox in Phaselide, quartũ locum obtinet in Italia nascens.

Susa vrbs Persarũ à Mẽnone condita nomen sumpsit à liliorum multitudine. Nam Persæ susam vocant lilium.

Lilium multiplicem habet virtutem, ita q̃ eius radices virtute suæ multis modis florem suum nobilitauere, secundũ eundem Plinium eodem libro, c.xix. Auicennam & phisicos. Nã valent contra duritiam splenis & neruorum, maximè sub prunis coctę, & cũ oleo roseo tritę, vsturas sanant, & vulnera cicatrizant: & conferunt adustioni aquę calidę, cùm sint exsiccatiuę, mollitiuæ, abstersiuæ, & consolidantes: valetq; lilium incisionibus neruorum, & splenis apostemata maturat. Et, vt omnes testantur, lilium tumores resoluit, vlcera abstergit, dolores mitigat, venena depellit, puncturis confert: & succus eius cum melle decoctus veteribus vlceribus medetur. Et oleum eius est resolutiuum & aperitiuum. Conuenit enim dolori capitis, & distillatum in aurem sedat eius dolorem, saniem & immũditiam purgat liliũ, & morsum serpẽtis curat, similiter eius folia vexationem serpentium curant: eiusq; radices contra serpentium ictus valent. confert & lilium puncturæ vermiũ venenosorũ atq; scorpionis: & præterea semen eius potui datũ ad serpentis morsum facit, vt scribunt Plinius, Auicenna, & Diascorides. Ideo ex effectibus ex eo prouenientibus constat ipsum lilium esse laudandum.

Quod etiã facit ad laudẽ armorũ Frãciæ, in quibꝰ sunt tria lilia cœlitus demissa, de laude quorum scribit Ioannes Ludouicus Viualdus in suo tractatu de triumpho trium liliorum Franciæ. & Guillielmus Benedicti in sua repetitione ca. Raynutius. in verbo, duas habens filias. numero lxxxvij. vsq; ad c. numerum. extra de testamentis. & dixi s. in v. parte, in xxxj. consideratione.

Alius est flos odoriferans qui dicitur Rosmarinus, quẽ propter eius excellentiã, & effectus illius excellentes laudare decreui, quem latini ab effectu, herbam salutarem vocant,

vocant, teste Isidoro libro Aethymologiarũ xvij.c.ix.& odorem thuris habet: vnde Libanotis dicitur. Plinius. Libanotis radicem habet Olisatri, nihil à thure differentem, cuius natura calida est & sicca in tertio gradu, vt Serapio inquit. Propterea ad plures valet infirmitates, vt Rasis ait in xxiij. continentis.c.694. authoritate Diascoridis: et inter cætera dixit ibi, ꝙ omnes species cum melle in oculis positæ acuunt visum. Et vt scribit Arnaldus de Villa noua in suo tractatu de vino. Cũ Anazare esset in Babylonia accepit cum multa sollicitudine, & precum instãtia à quodam antiquissimo medico Sarraceno virtutes rorismarini: quas secretiora sibi quasi nonnulli narrare debere communicari retinebat. Et dicit quòd de vtilioribus operationibus eius est cum vino, deinde cum balneo: deinde cũ fit ex eo oleum, quod est in effectu balsami: deinde cum fit electuarium ex floribus eius & aqua ardenti seu vitæ. Vinum quidem quod de hoc fit more aliorum conficitur secũdùm modos descriptos in dicto tractatu. habet mirabiles proprietates. Nam ipsum est vtile omnibus egritudinibus frigidis, rectificat appetitum, & confortat sua aromaticitate qua anima dilatatur, & sua stipticitate, qua substãtia eiꝰ cõgregatur, fortificat omnia membra, neruos rectificat. & cũm lauatur ex eo facies reddit ipsam pulchram. Et si lauetur ex eo caput non cadent capilli, imo multiplicantur, & vsus eius conseruat propriè ab Anthrace, hoc est carbone, & huiusmodi malis pustulis, cõsumit flegma & melancoliam, & confortat propriè substãtiam cordis, & ex hoc faceret acquirere aut consequi iuuenescẽtiam: & forte qui eo assiduauerit non putrefiet corpus eius, & si sæpius os lauetur ex eo, continue odoriferum reddit. Confortat dentes & gingiuas, & cancrum ex eo sępe lotum sanat, et fistulæ et huiusmodi vulnera ex eo sæpe lota sæpiꝰ desiccantur, & rectificantur. Et quando quis ex longa infirmitate æger, siue debilitatus panem assum in eo vino madidum frequentauerit comedere, rectificat appetitum, & confortat eius membrum debilitatum. Et ipsum quidem vinum temperatum cum aqua pluuiali & propriè decoctionis florum eius herbę, & assiduatum bibere rectificat Ptysicos et ethycos, & est probatum et secretum: vt ibi dicit Arnaldus. Valet etiam dictum vinum in quotidiana litargia & quartana, in cardiacis et egritudinibus cordis, nausea et dissinterijs fluxibus. Item, & quod de excellentioribus operibus eius est, quòd est vicarium tyriacæ contravenenũ, et venenosos cibos, & est potus propriè paralyticis et tremulosis et relaxatis neruis: confert podagræ perambulatiuę, & mulieribus proprię humidę complexionis, & rectificat earũ matres, & prodest ad conceptum.

Fit & electuarium ex floribus eius & melle dispumato secũdùm qđ fit rosatum, & est mirabilis vsus eius ad omnia prædicta: & fiant frusta ex illa herba & floribus eius, & fiat balneum vaporosum mediante calidorũ, & est balneum vitæ, & mors senectutis: quoniam assiduatio eius facit renouari (sicut Aquilam iuuentutem) vtentium eo, & est secretissimum, vt dicit ipse Arnaldus.

Fit & ex floribus eius oleum quod gerit vicẽ balsami, & est res archana. Cuius magisteriũ hoc est, impletur amphora vitri floribus eius, & clauditur cum panno duplicato cerato, aut cum cera & coopertorio, ita qđ non respiret & sepeliatur in arena vsque ad medium, & maneat sic per mensem vnum vel plus: & flores dissoluuntur in aquã & separetur aqua illa pura ab impura, & ponatur ad solem per quadraginta dies, & inspissabitur aqua illa ad modum olei siue balsami: confortat cor & cerebrum, & ad totum corpus valet, confortat debilitatem neruorum, remouet sordes & maculas faciei, seruat iuuentutem, & patitur experientiam balsami, quoniam gutta eius super aquam posita petit fundum & stabit. Et si ponatur in sero in oculum ieiuno, nõ tantum maculam telam, sed omne malum sanat, si tribus vicibus iteretur. Amplius res experta est ab eo (vt dicit Arnaldus) & visa, qđ aqua vitę siue ardens facta de vino in quo remolita fuerit dicta herba curat flegma salsum, scabiem, cancrum, & fistulam, quæ aliter sanari nõ possunt: & si resederit dicta herba & flores & ex ea inunguntur manus vel membrũ paralyticum frequenter ad calorem, rectificabitur, & quandoꝗ sanatur.

De Rosa verò quæ ex floribus odoriferis primaria est: scribit Plinius libro xxj.c.iiij. Nascitur è spina siue rubo, et est iucũdi odoris. vsus eius in coronis prope minus est, oleo maceratur & in vnguenta transit, per se mędicas artes præbet. Emplastris atque collyrijs imponitur mordaci subtilitate. Mensarum etiam in delitijs inungendis minimè noxia inter rosas. Plinius celebrat Prænestinam, Campanam, Milesiam (cuius color ardentissimus sit) Trachiniam minus rubenten. Alabandicam viliorem albicantibus folijs. Vilissimam verò pallidis non pluribus, vel minutissimam spinosam, quæ differunt multitudine foliorum asperitate, leuore, colore, odore. Et ad minus habent quina folia vel numerosiora. Cyrenis verò odorifera est rosa. Et in Gallia in oppido Prouin, dicta in partibus circunstantibus prope Parisium, Bria, scilicet, vbi nascũtur rosæ mirabiliter odoratissimè, longe quã in tota Gallia, adeo qđ venduntur satis caro precio: & dominæ Parisienses, quæ sunt magistræ policiarum, eas seruant siccas in sacculis cum certis alijs odoramentis, & ponunt in scrinijs & coffris vbi sunt lintheamina, mãtilia, & similia: quæ postea redduntur mirabilis odoris, boni, & suauissimi. Imo etiam portantur dictæ rosæ ad longinquas partes. & vt scribit Panthaleon de Conflentia in sua summa lacticiniorum.c.xj. secundi tractatus. Ipse portauit ad partes Pedemontanas vbi videbantur præciosę. Ad bonitatem istarum rosarum etiam influxus supercœlestis concurrere potest. Carthagine, Hyspanię. Hyeme quoꝗ tota pręcox refert & cœli temperies. Quibusdam enim annis minus odorata prouenit rosa: pręterea magis omnibus locis siccis quã humidis odoratior, teste Plinio libro xxj.ca. vij. Idcirco odoratiora in oriente consurgunt: quia teste Celio libro xij. lectionum antiquarum ca.xxxj. post Philosophum, terra cũ feruet atꝗ inuritur, quod ediderit principio, bene olet. Etenim quæ parce humido quendam in modum recaluerint odorata redduntur, humor enim calore concoqui potest.

Laudatur & rosa ex effectu eius magno, cũ ex ea fiat vinum magni effectus, vt scribit Plinius li.xiiij.c.xvj. vbi dicit, Inter flores fit vinum è rosę folijs tusis in lintheoloꝗ in mustum collatis cum ponduscuIo, vt sistat quadraginta pondere denariorum in sextarios vicenos musti, nec antè tres menses vase aperto. Et de eo etiã facit mentionẽ Arnaldus de Villa noua in tractatu suo de vino. vbi vinum æstiuum dicit esse propriè rosatum, quod potest fieri cum musto de siccis rosis, sicut fit vinũ boraginatũ, & fit leuiꝰ, citius & melius, & sufficit, secundũ eũ talis modus, scilicet vt vino potissimè rubeo supermittaẽ in amphora hora cõ comestiõis cũ aqua rosata quãtũ placet in sapore et odore et bibatur. Refrigerat eñ cor, mẽbra principalia cõfortat,

custodit membra, ne dissoluantur eorum virtutes à calore, & dissoluta restaurat: valet contra putrefactionẽ in febribus pestilentialibus. Ipsum etiã medicinale est, quoniã valet contra lienteriam, dissinteriam, & defectum cõtentiuæ: & temperatum cum aqua pluuiali confert vomitui & sincopi ex fumo colerico, & contra cardiacam quæ fit ex calefactione spiritualium: valet etiam contra dyaforesim, & assiduatio lauationis dentium cum eo confortat gingiuas, & os redolere facit, & bonum anhelitum; & lauatio faciei cum eo facit carnem solidam & coloratam; & si distilletur gutta eius in oculis, acuit aciem oculorũ: quoniã mundificat ratione vini, & confortat substantiam oculorum ratione rosarum.

Vsus verò succi rosæ (teste Plinio lib. xxj. c. xix.) fit ad aures, oris vlcera, gingiuas, tonsillas, gargarizatus. Stomachum, vuluas, sedis vitia, capitis dolores. In febre per se vel cum aceto somnos nauseas. Folia vruntur in calliblepharum (quod medicamentum est accommodatum vitijs oculorum, presertim cùm palpebræ cohærescunt, & vlcera oculorum male sunt curata) Et siccis fœmina aspergũtur. Epiphoras quoque (hoc est morbum oculorum, quẽ vulgò lachrymam vocant) aridis leniunt, flos somnum facit: inhibet fluxiones mulierũ, maxime albas in posca, id est vino in torculari aquato potus. Et sanguinis execratiões. Stomachi quoque dolores quãtum in vini cyathis. Semen ijs optimum crocinum, nec anniculo vetustius, & in vmbra siccatur. Nigrum inutile, dentium dolori illinitur, vrinam ciet, stomacho imponitur. Item igni sacro non veteri, naribus subductum caput purgat, capita pota ventrem & sanguinem sistũt, vngues rosæ epiphoris salubres sunt. Vlcera enim oculorum rosa sordescunt, & prætereà in initijs epiphoræ: ita vt arida cum pane imponatur. Folia quidem vitijs stomachi, rosionibus, & vitijs ventris & intestinorum, & præcordijs vtilissima vel illita. Cibo quoque lapati modo condiuntur. Cauendus quoque in ijs situs celeriter insidens. Et aridis & expressis aliquis vsus Diapasmata, hoc est inspergimina. Inde fiunt ad sudores coercendos, ita vt à balneis inarescant corpora, dein frigida abluãtur. Syluestris cum adipe Vrsino alopecias mirificè emendat. Est autẽ Alopecia morbus in capite ex vitio humorũ, qui fit cum profluuio capillorum. Et vnumquodque de per se ex suo effectu sufficit ad laudandam rosam, & ad collaudandum illos qui habent rosam in armis, vt sunt illi de domo Vrsina, & in Anglia reges, & in Burgundia, illi de domo de Vergy. Ideo nõ mirum si domus Vrsina rosam accepit, cùm sanet dolorem capitis cum adipe Vrsino. vnde Macer his versibus rosam laudat.

Dici flos florum nobis rosa iure videtur,
Quòd specie cunctos præcedat, odoreq; flores.
Non tamen hæc specie tantum nec odore iuuare
Nos valet, ac varijs nos adiuuat illa fidelis,
Eius sicca gradu vis est & frigida primo.

Laudatur & Gariofilatũ ex sua aromaticitate, qa si olfacitur aperit opilationes accidẽtes in cerebro & naribus: ori stomachi cõfert, corroborat em̃ ipsum, atq; cordi auxiliatur, et valet ad emorroidas. Vnde Serapio in c. de beren gemisch. dixit de eo q calidũ est in fine secũdi gradus cõferens stomacho frigido, epati, & cordi, aufert cardiacã, quæ fit à melancolia & flegmate, tristitiam & sollicitudinem, odoriferasq; facit eructationes: q verò eo delectãtur ipsum potius olfaciant q̃ mãducent. reperiuntur & diuersi coloris: quædam enim rubea, quędam abba, & quædam violacea, quæ vulgo grisea dicuntur, & forte cineritia.

Laudãda est etiam Maiorana, quia secundũ Rasim in tertio Almãsoris, c. xxj. propter aromaticitatem suã, caliditatem, & subtilitatẽ, conuenit omnibus ægritudinibus frigidis, confortat cerebrum & omnia mẽbra, & ex qualitatibus suis virtutem habet dissoluendi, consumendi, & mundificandi. Et secundùm Auicennam in ij. canonis. ca. cccclxxxj. est subtilis, resolutiua, aperitiua cum fortitudine aperiens opilationes cerebri, & conferens emigraneæ, humiditati, & ventositatibus grossis, & dolori auris.

Lauendula etiam laudari debet, licet sit herba omnibus nota, calidæ & siccæ complexionis. Cuius flores etiã odorem suauem & bonum habent.

Violis honos est proximus (teste Plinio li. xxj. c. vj.) scilicet rosæ & lilio, earũ tria sunt genera, purpurea, alba, & lutea, seu mellina, quę est palliduli coloris. Et quædam sunt satiuæ, & alię syluestres, eodem teste. c. xix. Omnes satæ vt olus proximæ sunt plantis. Ex ijs verò quæ sponte opacis & macris locis proueniunt. Purpureæ latiore folio statim ab radice carnoso exeũt, soleq; generali vocabulo violæ flores vocãtur. Sed satiuis maxima autoritas luteis, vnde Bartholemæus lib. de proprietatibus rerum. Viola propter violentiam odoris sic est nominata, vt dicit Isidorus. Herba quidẽ modica est viola in substãtia. Cuius flos maximi est odoris: vnde odor eius cerebri calorem mitigat, & spiritus animales recreat & confortat. Flores vernales prius oriũtur, sic se citius manifestant: paruitatẽ eius in substantia magnitudo odoris pariter & virtutis notabiliter recompẽsat. Et dicitur q flos à proprietate eius, quæ est in eo, quando bibitur cum aqua confert squinantię & epilentiæ quæ accidit pueris: & est illa quæ vulgariter dicitur mater puerorum, vt scribit Plinius dicto ca. xix. vbi ample de proprietate eius. & in horto sanitatis, tractatu de herbis, capitu. cccxcij.

Omnium verò odoramentorum atque herbarum differentia est in colore, & odore, et succo. Odorato sapor raro vlli non amarus. Econtrario dulcia raro odorata. Itaq; & vina (ait Plinius libro xxj. capitu. vij.) odoratiora mustis, Siluestria magis omnia satiuis. Quorundam odor suauior è longinquo olet, cùm in propinquo admotus hebetatur, vt violæ, rosa recẽs à longinquo olet, sicca propius. Et de istis ambiguitatibus in odorum ratione, Cur florum odores seu suffimentorum suauius è longinquo oleant. Cùm in propinquo alia herbam potius redoleant, alia fumum. dicit Celius libro xiij. lectionum antiquarum. cap. xxiiij. ex hac ratione procedere: quia natura odorum caloris vi constat. cùm odorata oĩa calida sint, & vt vnumquodque calidissimum est, ita & maximè leue. Proinde prouehi longius potest, ac sinceriorem subuectare odorem suum à cæteris, cum foliorum odoribus, tum fumi: id est vaporis aquei depuratũ, adiunctumq;, qui odorem affectari videntur, cum quo terrestris quoq; prouehatur portiuncula, quę odore celerius sensum afficiat. Nam insisto crassamento calidum inibi potentius agit, verùm interstitio longiore victa flaccescit, calore diminuto, quamobrem sensui ingeritur odor materia defecatiore. Quod verò amplius agitata odoramenta plenius afficiant, ratio euidens: quoniam mota plus aẽris, quam quiescentia replent. Quo nomine celerius odoris potestas sensum pertingit. Acrius autem frigoris vi infestante, minus, minusq; odoramenta persentimus: quoniam hebescit, retunditurque

tunc aëris motus, quo inuehuntur. Etenim frigus consistere facit & cõtrahit, de quo plenè Celius eodem libro xiij. c.xix. & ibi quærit, cur præcipuè odoribus capiãtur & delectẽtur homines. Odor verò, teste Isidoro lib. xvij. Aethimolo. c. viij. in princip. nihil aliud est q̃ aër contactus, vel fumosa exhalatio vel vapor, vt veteribus placuit. Et odorum & florum generi magnus est vsus in medicina, vt ait Plinius d. lib. xxj. c. xviij. Imo odor maximi est nutrimẽti. Cùm, vt ait Hippocrates in suis aphorismis, bona conseruatio generis humani est in humido, melior in viuo, optima in odore. & scribitur Prouerb. xxvij. Vnguento et varijs odoribus delectatur cor. Propterea Celius lib. lectionũ antiq. xiij. c. xxj. quærit an odoribus suffici alimẽtum queat, vbi allegat Hippocratem in lib. de alimẽto dicentem. Quicũq; citissima indigent adiectione, humidũ remedium resumendis viribus optimum est, vbi autem adhuc otiore per odoratum. Pythagoricorũ etiam sententia fuit, odores ad nutricationem conferre, veluti etiã alamur qualitatem eiusmodi attrahendo. Odores etiã sanitati plurimum conferre sensus perdocet. Nam Plinius lib. vij. ca. ij. scribit ad extremos Indiæ fines ab Oriente, circa Gangis fontem esse Astomotum gentem sine ore, corpore toto hirtam, quæ frondium vestiatur lanugine, viuatq; halitu tantum, & odore, quem naribus trahant. Nullũ illis cibum, nullum esse potum. Tantum radicum, florumq; odores varios syluestrium malorum, quæ secum portant longiore itinere, ne desit olfactus. Grauiore paulo odore haud difficulter exanimari. Et ibi scribitur in calidis quibusdam regionibus, ac plurimo passim odore fragrãtibus multos gracili corpore & imbecillo stomacho, quasi solis odoribus ali. Fortè quoniam ipsa natura loci, tum herbarum & frugum, atque pomorũ succos fermè totos redigit in odores. Tum corporum humanorũ humores illic resoluit in spiritum. Cùm igitur, vterque, odor videlicet ac spiritus sit vapor quidam, & simile simili nutriatur. Nimirum & spiritus & spiritalis homo plurimum odoribus accipit alimentum. Spiritum verò odoribus nutriri argumento est. Quòd vinum odore plenum subito spiritum recreat, quẽ cætera vix tandem possunt reficere. vnde Ouidius primo de ponto sic ait.

Et iam deficiens sic ad tua verba reuixi,
Vt solet infuso vena redire mero.

Et in confesso est, ex se vinum fomenti plurimum suggere. ideo Auicennæ dictum probatur, cùm ait. Corpus quidem dulcedine, Spiritum verò quadã aromacitate nutriri. Tria verò spiritus animalis fomenta traduntur præcipua. Aër purus & luminosus. Odorum delectus. & Musicæ. & idem Celius eodem libro xiij. ca. xxij. scribit miram vtilitatem suffitionis, & ignes odoratos pestilentiæ occurrere. Siquidem cũ aër, quo vtimur plurimũ, & in quo maximè versamur. Non eadem semper sit ratione dispositus, nec idem seruet contemperamẽtum: sed nocturna denseat humectatione, & proinde corpus præmat & animæ tristitiam inferat, veluti nebula, circũfusam grauiore. Nam & medicæ artis scientissimi pestilenti affectione grauius crassante ignium crebritate malo occursant, quòd ijs rarescere credatur aër. Id quod consequitur largius, si odoratiora vrantur ligna. Cuiusmodi est cupressus, iuniperus, piceç. Sed & Agrona nobilem medendi scientia summæ laudatum ferunt, quod Athenas magna pestilentiæ, vt sæuius infestante, affectorum plerisque salutarem intulisset opem, accensis in proximo ignibus.

NOnagesimaquinta consideratio, quod metallorum sit excellentius alio. Et videtur quòd metalla debuissent præponi lapidibus & lignis: quoniam, vt habetur Esaiæ lx. Deus qui est remunerator in centuplo pro ære promittit ecclesiæ derelictæ aurum, pro ferro argentum, pro lignis, æs, & pro lapidibus ferrũ: sed hic interserui propter connexitatem ad præcedentia, Isidorus verò lib Aethim. xvj. c. xvj. dicit septem esse species metallorum, aurum, scilicet argentum, electrum, æs, stannũ, plumbum, & quod domat omnia ferrum, ex quibus aurum est preciosius, & post aurum, argentum. vt dicit Lucas de Pẽna in rubri. de metallarijs & metallis. lib. xj. allegat textum in authenti. de cõsulibus. §. hæc itaque, versi. spargere aũt. ibi, argentum verò quod mox post aurum præciosissimũ fiet. & ibi glos. in verbo, post aurum, collatio. iiij. Et de auro & argento fit mentio in pluribus locis in iure. Nam est titulus de auro & argento legato. in Infortiato.

Aurũ verò quod nascitur & inuenit in fluuio Phison, qui & Gãges dicitur in regiõe terrę Euilath. hoc est Indiæ, est optimũ. vt habet Gen. ij. Quia, vt Plini⁹ scribit li. xxxiij. cap. iiij. in princ. Nullum absolutius est aurũ, quã inuentũ fluminũ Ramentis, vtpote cursu ipso tritũq; perpolitum.

Aurum enim octo habet virtutes, quas describit Guillielmus Benedicti in repetitione. ca. Raynutius. in verbo, duas habens filias. numero c. de testamẽtis. post Ioannem Ludouicum Viualdum de Mõte regali in suo tractatu de pugna partis sensitiuę. articulo, de laudibus ac triumphis trium liliorum Franciæ. q. iij.

Addo qđ etiã aurũ denotat sapientiã. vt ait Celius libro antiquarũ lectionũ iiij. c. xxiij. & argentũ rerum naturalium notitiã. Et de his virtutibus vide antè in v. parte. in xxxj. consideratione. vbi scripsi de excellentia armorũ seu insigniorũ regum Franciæ, quę sunt tria lilia aurea in campo azureo, & sufficiat qđ de iure ciuili aurũ dicitur pręciosissimũ metallorũ, deinde argentũ. vt est tex. in authẽtico, de cõsulibus hic antè allegatus. Et de excellẽtia auri, & ei⁹ laude amplissimè q̃ per aliũ videas per Mathęũ Vegium in sua elegantissima & iucundissima disputatione, quã fecit de excellentia terræ, solis, et auri, & qđ illorũ sit excellẽtius, vbi cõcludit aurũ excellere. dicit tamen Textor in suo cornucopiæ li. in litera P. in laude ciuitatis Parisieñ. Adrianum Imperatorẽ dixisse plus esse auri in rerũ natura, q̃ reliquorũ metallorũ. Et quia Plin. amplissimè tractat de metallis, & iam sim tedio affectus ex prolixitate huius operis te remitto ad eundem plinium in lib. xxxiij. naturalis historiæ, vbi de omnibus scribit, maximè de auro & argento, & eorum excellentijs.

De argento tamen vnum hic non omittam referre, qđ scribit Textor in loco antè citato. in verbo, aurum. qđ in Augustudunorum, seu Heduorum dyœcesi pagus est Chitriacum nomine frequentibus argentifodinis clarus, cuius rei testis est (vt ait) non auritus sed oculatus. Cùm in Corbigniaco oppido (quod vnico miliari tantum distat) prima literarum biberet rudimenta, iuit ibi lusum & spatiatum (vidit loca in quibus est non parua fossarũ multitudo.) Ego etiam accepi in dicto oppido prima literarũ principia circa annũ dñi. 1488. & tunc fuerunt inuentæ ille argentifodinæ, & pluries causa recreationis me contuli ad dicta loca cũ dominis Iacobo & Germano Perreaul socijs meis, de quibus etiam memoratur Textor: sed tunc eramus iuuenes, et etiam nobiscum aderant collegæ nobiles viri, domini Iacobus, & claudius de Mon-

ſeacuto fratres ſub ferula magiſtri Vincentij Gaigādi, qui fuit gymnaſiarcha anteceſſor illius Veturelli, quē textor dicit ſuo tempore fuiſſe pręceptorē ſeu rectorē ſcholarū dicti oppidi Corbigniaci, vulgò ſancti Leonardi nuncupati, quæ ꝓ certo loca (texte Textore) ſi haberet Italia, magis tumeſceret, ac ſuperbiret, quā ſua Cerere glorietur Sicilia.

NOnageſimaſexta conſideratio ſit de excellentia aliquarum veſtium, eo quia veſtes ſunt ad gloriam, & decorem. vt habetur Exodi xxviij. & ad ornatum hominis. &, vt dicit Lucas de Penna in l. ij. C de veſtibus oloberis. lib. xj. licet ſcientia pręclariſſima ſit in viro, nullus tamē ſibi apud vulgus & optimates indoctos defertur honor, ſine veſtium ornamento, iuxta illud,

Vir bene veſtitus pro veſtibus eſſe peritus
Creditur à mille quāuis idiota ſit ille:
Si careas veſte, nec ſis veſtitus honeſtè,
Nullius es laudis, quāuis ſcis omne quod audis.

Et non ſolum veſtis eſt ad ornatum hominis, ſed etiā eſt neceſſaria ad vitam. vnde habetur Eccleſiaſtici xxix. Initium neceſſariæ rei vitæ hominū eſt aqua, & panis, & veſtimentum protegens turpitudinem. Vnde veſtis, victualia, & requies æquipollent. l. finali. §. primo. C. de his qui ad eccleſias confugiunt. Et paria ſunt aliquem eſſe in vinculis, & ſine veſtibus, vt in publicum nudus exeat, aut exire cogatur. l. in eadem, §. primo. cum ibi notatis, in glo. vetima. ff. ex quibus cauſis maiores. Ex quo optimè trahitur in argumentum, ꝙ ſicut non poſſunt pro executione ſententiæ capi ſerui aratorij, boues, & inſtrumenta aratoria. l. executores. C. quæ res pignori obligari poſſint, vel non. vt dixi in præcedenti parte, in xxxiij. cōſideratione, Ita nec etiam veſtimenta, ne alias videatur ipſe debitor quodammodo in vinculis pro debito poni, quod non licet. l. ob æs. C. de exacto. tributorum. libro x. l. ij. & vt dicit Lucas in rubri. de militari veſte. libro xij. hoc eſt verum in veſtibus neceſſarijs, ſecus in his quę ſunt ad ornatum & delectationem, vt enim ait Tullius libro de oratore. Veſtis depellendi frigoris cauſa primo reperta fuit, poſtea ad ornatum & corporis dignitatem haberi cœpta eſt. & vide quæ dicta ſunt antè in ſecunda parte. in. xxxij. conſideratione. & in. vij, parte. in xliiij. conſideratione, Et quia antè iſta parte ſcripſi de pluribus rebus neceſſarijs ad vitam hominis iuxta ordinem poſitum in dicto loco. Eccleſiaſtici xxix, ſequitur & reſtat nunc dicere de veſtibus, quæ etiam ſunt neceſſariæ, vt dictum eſt. Et pro intellectu huius plura ſunt genera veſtium, vt ſcribit. Celius libro antiquarum lectionum ix. c. x. vbi ponit plura (quæ Græcis vocabulis appellantur) Textor verò clarius nomina veſtium exprimit in ſua officina, in capitu, veſtimentorum genera. vbi cxl. veſtimentorum genera, vel circa declarat. & plura laudat quæ dicit excellentia. vt de Abolla veſte tragica, & grauium perſonarum, qua vtebantur externi reges, erat enim magni ſplendoris & pręcij.

Et de pluribus veſtibus per Textorem declaratis, etiam meminit & ſcribit Lucas de Penna in l. vnica. col. iij. C. nulli licere in frenis et equeſtribus. libro vndecimo. vbi ait, quòd faccus eſt veſtis pœnitentium, & etiam cilicium. c. in capite. l. diſtinc. Et ſtola dicitur cappa, vel ſuperpellicium. c. nullus. xxj. q. iiij. dicitur autem ſtola à ſtolon, quod eſt longum ſecundūm Archidia. & vulgò cotta fortè dicitur. Et talis vocatur alias veſtis talaris. i. talos cooperiens. c. penulti. xxiij. diſt. & ibi Archi. & . c. epiſcopi. xxj. q. iiij. & eſt tunica qua matronæ vtebantur.

Et teſte eodem Luca in dicta. l. vnica pallium eſt veſtis pręcioſa, & birrhus veſtis vilis. c. ſi quis virorum. xxx. diſtinc. de quo pallio fit etiam mentio in l. item quæritur. §. ſi fullo. & in l. in ſtratum. in fi. ff. locati. & dicit Textor in dicto loco, quòd veſtimentum erat Græcis peculiare, & erat veſtimentum philoſophicum.

De penula etiam ibi facit mentionem Lucas, & ſecundūm eum eſt veſtis vilis. l. Labeo. in medio. ff. de ſupellectili legata. & eſt, vt ait gloſſ. in l. pe. ff. de præſcriptis verbis. genus veſtis. & de ea notatur in c. ſi in adiutorium. x. diſt. & ibi Archidi. & Textor in loco antè dicto.

Eſt etiam veſtis ſcenica & citharœdica. de quibus in l. veſtis. ff. de verbo. ſignificatio. & Scenica & funebris, de quibus in l. ſed & ſi quod. §. ij. ff. de vſufructu. de quibus non meminit Textor.

Item eſt veſtis ancillaris, meretricia, & matronalis, quæ vocantur habitus. l. item apud. §. ſi quis virgines. ff. de iniurijs. de quibus nec meminit Textor.

Item eſt veſtis interpolia, ideſt vſitata, vt in l. Labeo. la. ij. ff. de contrahen. emptio.

De veſtibus ſacerdotalibus vide Exodi xxviij. & antè in prima parte, in xxxviij. cōſideratione. in iij. concluſio.

Item paludamentum eſt veſtis conſularis, qua vtebatur Rex vel Imperator ad oſtendendum bellum in proximo eſſe futurū, vt refert Lucas ibi. & autore Textore, paludamentum hodie Cottam armorum vocamus, ſecundū Budæum in l. j. §. primo. ff. depoſiti. Et dixi in d. xxxviij. conſideratione. in vij. concluſione.

Item prætexta eſt genus veſtis, qua vtebantur pueri nobiles Romani, vt notatur in §. primo. in glo. prætextatum. inſtitut. de iniurijs. & l. iij. §. penu. ff. de liberis exhibēdis. & de his & pluribus alijs de quibus & meminit Textor, ſcribitur in l. veſtis. ff. de auro & argento legato.

Itē chlamis veſtis eſt militaris. facit text. ī l. fortiſſimis. C. de militari veſte. lib. xij. & in c. ſi quis poſt. lj. diſt. & vulgo mantellus dicitur, ſeu cappa. dixi in. d. xxxviij. conſidera. in viij. concluſione. Et videtur hodie eſſe dignior veſtis. Cūm in rege per eam regia poteſtas deſignatur, vt eſt rex. in c. plerunꝙ. §. bos etiā, verſicu. item per Saulem. ij. q. vij, & in c. vt cognouerūt. verſi. quomodo etiā charitatem non habebat qui quærenti animā &c. de pœniten. diſt. ij. de quibus Lucas in d. l. fortiſſimis (vbi tamē eſt corruptus in aliquibus allegationibus à me emendatis.) Et ibi dicit ſecundūm diuerſitatem perſonarū veſtes eſſe diſtinguendas. c. adeo. xxiij, q. v. c. fi. xlj. diſt. & xxj. q. iiij. in ſumma. l. ſed ſi accepto. ff. de iure fiſci. Et qualis veſtis, talia corde gerit, capi. accepiſti poſt. de pœnitentia diſtinc. iiij. vt cultui veſtium actionis quoꝙ ornamenta conueniāt. c. rationis ordo. c. diſtinc.

De toga etiam fit mentio in d. l. ſed ſi. accepto. ff. de iure fiſci. qua olim ſoli Romani vtebātur. & de ea per Textorem numero cxxix. Et toga veſtis dicitur longa, quæ honorabilior eſt ꝙ breuis, vt dicit Iacobus Rebuffi in dicta l. prima. C. de veſtibus oloberis. libr. xj. Hinc quia aduocati longas veſtes deferūt, togati dicūtur. l. ſi quis de togatis. & l. ne quis. C. de aduocatis diuerſorum iudiciorum.

Et quomodo Phryges inuenerunt veſtes acu facere. Et aurū in eis intexere inuenit Attalus rex Pergami in Aſia. Et colores diuerſos intexere Babylon celebrauit. Plurimis licijs texere (quæ polymita appellant) Alexandria inſtituit; Scutulis diuidere Gallia. author Plinius libro viij. capitulo xlviij. Veſtimentorum ſunt omnia

lanea

lanea, vel linea, vel sericea, vel bõbicina. Omnia item, aut virilia, aut puerilia, aut muliebria, aut communia. vt in l. vestis. de auro & argento legato.

Fuerunt & priuatę quorũdam vestes: Adam & Aeua priusquã peccassent, degebant nudi, post peccatum texere folijs verenda, crudis pellibus humeros amicti, vt scribitur Genesis tertio. & dixi alibi in præcedenti parte. Ioannes baptista in eremo vtebatur veste camelorum setis cõtexta, scorteaq; cingebatur zona. Vnica fuit Christo vestis inconsutilis, quæ nullo vsu detrita est. de qua dicitur Ioan. xix. Erat autem tunica inconsutilis desuper contexta per totum. Pallium Bartholemæi per annos viginti, neq; sordes vllas, neque vetustatem sensit. Iacobus apostolus (qui à corporis similitudine frater Christi dictus est) lineo vtebatur amiculo. Paulus primus eremita vestem habuit palmaceis contextam folijs. Mortui exuuias induit Antonius abbas diebus solum festis. Maria Aegyptia consumptis vestibus nuda egit in eremo. & amplè de pluribus generibus vestimentorum scribit Textor in dicto capitulo, vestimentorum genera. & in cap. sequenti. vestes gentium proprias describit, cũm ait. Pallium, Gabinium, Casiaca, Græcorum, Toga & prætexta Romanorum, Mastruga sardorum, Braccę & Bradocuculus Gallorum, Rhenones Germanorum, Aulea Britannorum, Strigium Hispanorum, Arsineũ Tyara, Candys & Capyris Persarũ, Chortheus Massiliensium, Myoton Armeniorum, Dalmatica Dalmatarum, Peplum Troadum, & Cannaces Babyloniorum. & in capit. sequenti vestes quasdam memorabiles enumerat, scilicet vestem Antisthenis Sybaritę, qui vestem elaborauit, in qua variæ deorum effigies erant depictę. hæc quotannis in Licinię Iunonis templo suspendi miraculi causa solebat. Athenienses magno pręcio eandem sibi compararunt.

Lollia Paulina tunicam habuit ex margaritis æstimatam quadringentis sestertijs.

Tarquinius Priscus aurea triumphauit tunica, testis Verrius apud Plinium.

Habuit Nero triclinaria Babylonica cccc. millibus empta. hoc est mappas & lectos triclinarios.

Syloson vestem habuit, quam cũm Dario Hystapis filio dono dedisset, totam ab eo, & vrbem & insulam Samiorũ in hostimentũ muneris accepit, hoc est ęquamentum seu compẽsationẽ. Author Valerius de gratitudine.

Saxo grãmaticus scribit Frothoni cuidam vestẽ fuisse, qua circũamictus nullo telorum acumine lædi poterat.

Et mirum est qđ referam. Nam vidi Medialani matronam quæ singulis diebus anni nouam & diuersam vestem induebat, & sic ccclxv. vestes habebat.

Vestes digniores & excellentiores testimonio iuriscõsultorum sunt illę quæ dicuntur oloberę, auratę, paragaydæ, sericeę, & murice tinctæ. Cũm tales sint principum, et prohibentur deferri à priuatis. l. ij. iij. & iiij. C. de vestibus oloberis & auratis. libro xj. Nisi ex concessione illius quibusdam ei ministrantibus permissum sit, vt ornatiores sint coram principe. vt dicit Ioannes de Platea in dicta l. secũda post tex. & glo. Si t ñ vestes prohibitas eis deferri cõcesserit, potest auferre cũm recedũt. vt refert ibi Lucas de Penna. argumento. l. id vestimẽtum. ff. de peculio.

Et dicitur vestis olobera, vestis texta tota de optimo auro, quod in vulgari dicitur aurũ foliatũ seu frisiatũ, & in iure obriziatũ, vt in l. fi. C. de veteris numismatis potestate. eod. lib. xj. dicta ab olon q̃ est totũ, & beris quod est aurum. Deaurata verò vestis est etiã totaliter de auro: sed nõ de foliato, sed alio modo deaurata, vt recamata vestis teste Io. de Platea. Paragayda est vestis deaurata solũ in gaydis, hoc est fimbrijs. Paraganda (vt aliqui dicunt) est ornamentum pallij, vel vestis quod vulgò friseum dicitur, & propriè apud nos vestis est ex serico alicuiꝰ coloris, in quó mixtum est in tinctura aurum, vt videmus hodie de pannis velutis, seu ex serico, in quibus sunt aliqua signa mixta ex auro. Vestis verò tincta murice est sine auro: sed tincta colore muricis, vel conchilij (qui color pręciosus est vt aurum.) d. ll. iij. & iiij. C. de vestibus oloberis. Et sunt murices pisces qui appellantur conchæ marinæ, alio nomine conchialia dicũtur. & si ferro præscindãtur lachrymas purpurei coloris emittunt, ex quo colore tingitur purpura, & est tincta validè præciosa: qua solus princeps vti debet, & nullus alius. vt dicit Ioan. de Platea in l. si quis nauiculam. C. de murilegulis. lib. xj. & ibi Barto. dicit idem esse de tinctis alijs qui illi assimilantur, vt est color qui fit de grano, seu cocco qui si panno laneo apponatur. Scarlata in vulgari nostro appellatur. Et sic de iure non licet priuato talia vestimenta deferre, absque licentia principis. Cũm sint princibus reseruata, vt dictum est. Et tales vestes ex huiusmodi coloribus tinctæ dicuntur purpureæ, ex quo sunt ad decorem dignitatis regalis. Cũm, vt dicit Lucas de Penna in dicta l. iij. sed sunt insignia quibus excellentia regalis ordinis ostenditur, & sacramentum iustum figuratur, puta Anulus, per quem designatur fides. Armilla per quam bona operatio. Sceptrum quo iustitia. Gladius quo vindicta. Purpura per quam reuerentia, & Diadema per quod gloria.

Lazarus Bayfius in sua repetitione dictę l. vestis. ff. de auro & argento legato. scribit plures vestes excellentes. vt de toga picta, tunica prætexta, & alijs. ca. ij. iij. & x. & in ca. vij. ponit de vestibus aureis, maximè de paludamento aureo, de quo antè dixi: sed Lazarum videre poteris in locis antè citatis. & in cap. xj. vbi amplè. Inter alias vestes triumphales, quã alię, & inter alia ornamenta triumphantium reperitur toga picta, & palmata tunica, vt Liuius in x. secundi belli Punici docet his verbis, ibi: Massinissam primum regem appellatum, eximijsq; ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella curuli eburnea, & scipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. Addit verbis honorem, neque magnificentius quicquam triumpho apud Romanos, neque triumphantibus ampliorem eo ornatu esse. quibus verbis annumerantur ea quibus verbis ornabantur triumphantes, vt declarat Lazarus in dicto cap. x. ante finem.

Et quia hic ante dictum est omnia vestimenta esse, aut ex lana, lino, serico, aut bombicine, de singulis aliquid dicendum est. Et primò de lana, quæ dicitur prius vellus, quoniam prius lanæ antè tonsuræ vsum vellerentur, vt habetur in dicta l. tertia. C. de vestibus oloberis. Et quid veniat appellatione lanæ. vide in l. si cui. §. lanæ. & §. primo. vbi Albericus. & §. tertio. & l. lana. in principio. ff. de legatis tertio. Et an veniat sericũ. l. prima. C. quæ res vendi non possunt. Sed ad rem plures sunt lanæ alijs præstantiores autore Textore. Nam Miletes Asiæ fuit ciuitas, pręstantia lanarum (quæ ibidem inficiebantur) memorabilis. Virgilius libro iij. Georgicorum.

Quanuis Milesia magno
Vellera mutentur Tyrios imitata colores.

Et libro quarto.

Eam circum Milesia vellera Nymphæ
Carpebant.

In Canusio Apuliæ oppido,& Caledonia,seu Britannia fuit eximia lanarum bonitas.

Lingonicas lanas probat Martialis lib.ij.dicens.
Lingonicis agendum tumeat tibi culcitra lanis.

Et etiam hodie in dioecesi Lingonensi maximè in territorio Montis,vulgò,la montaigne.abundãt optimæ lanę quibus lanificant & Campani,& Trecenses,& Parisienses,& sunt excellentissimæ,quibus proximæ sunt lanę illius nostræ prouincię,quæ vulgò Alcetum dicitur.Etiam in Gallia reperiũtur lanæ Bituricenses quę in nihilo discrepant,nec sunt inferiores ab Anglicanis.

Luceria vetus fuit Dauniorum oppidum, eius lanas probat Horatius lib.iij.carminum.
Te lanę prope nobilem tonsæ Luceriam
Non citharæ decent.

Plin.lib.xxvj.cõmendat Galaticas,Tarentinas,Atticas,& Milesias.& lib.viij.de lanis & ouibus loquens.Hispania(inquit)nigri velleris præcipuas habet pollẽtia iuxta Alpes,Canusia rutili quas erithreas vocant.Item Betica vt Canusiũ,Fuluas Tarentum.Et de his etiam meminit Lazarus in d.repetitio.l.vestis.c.ij.in princip.vbi & lanarum colores natiui ab eo memorantur quatuor præcipui.Albus in Apulia nobilis,vt ait Martialis.
Velleribus primis Apulia,Parma secundis:
Nobilis altinum tertia laudat opus.

Niger in Hispania,Pollentia,vt dixi Rutilus,qui & à Martiale ruffus, fuluus,& suæ puliginis Tarentinus.Et de his coloribus & alijs antè ista parte,in nonagesima tertia consideratione.

De linis verò & excellentia illorum videndum est, & mirabilia de lino scribit Plinius libro xix.capi.primo.sed prius scitu dignum est,quid lini appellatione veniat: pro quo recurre ad textum iuris in lege si cui lana.§.linum.ff. de lega.iij.& vt scribit Textor,abundat Aegyptus lino tenuissimo.vnde Sillius libro iij.
Et Pelusiaco filum componere lino.

Argumentum maximè tenuitatis est,quòd singula fila cccl xv.filis constare dicantur,cuiusmodi visa sunt in Thorace Amasis regis,qui Rhodi visebatur,autore Plinio.

Aethiopes & Indi ex malis, Arabes ex cucurbitis, Asiatici ex genista lina demetunt.Est & sua gloria Cumano in Campania,quo ad piscium capturam vtuntur eius vrbis incolæ.

Carbasinum linum apud Tarraconem repertum est, ex quo nautica vela conficiuntur,ex quo & carbasus nomen habet.

Nascitur linum in desertis Indiæ apud Carystum insulam tanta bonitate & excellentia,vt margaritarũ adęquet præcium.Setabis vrbs Hispaniæ agrum habet nomine Spartarium à Sparto lini genere.Plinius quoq; scribit citeriorem Hispaniam habere splendorem lini præcipuum.

Nos verò Hedui lina habemus excellentissima, quæ ad nos vehuntur à regione Parisiana,ex quibus fiunt telæ subtilissimæ & splendidissimæ in hac ciuitate,& quę sunt magnæ æstimationis,optimoq; precio venduntur, & in his multum vocant mulieres nostræ ciuitatis, cuiuscunq; ordinis sint,vt norũt Lugdunenses,quãta abundantia huiusmodi telarũ ex nostra ciuitate singulis annis ad eos deferatur.Et inter telas Galliæ laudantur telæ huius nostræ ciuitatis.Etiã laudatur preciosissimum telæ genus Rhemẽse,cõmunicata alijs quoq; Galliarum populus Textrin gloria.Ausonius telam commendat Persicam,dum ait.
Laudet Achemenias orientis gloria telas,
Molle aurum pallijs Græcia texe tuis.

Commendatur Aegyptia ob præcipuam lini bonitatem,vt dixi,vel ꝙ multis licijs(quæ polymita dicuntur) texere docuerint.Lucanus,libro x.
Vt mos est Pharijs miscendi licia telis.

Sillius libro xiiij.
Quæ radio cælat Babylon,vel murice picto,
Læta Tyros,queq; Attalicis variata per artem,
Auleis scribuntur acu,aut Memphitide tela.

Setabis(vt dixi) vrbs Hispaniæ tela claruit.

Sillius libro iij.
Atq; altrix celsa mittebat Setabis arce,
Setabis & telas Arabum spreuisse superbas,
Et Pelusiaco filum componere Nilo.

Vt declarat Textor in dicto Cornucopiæ libro inverbo,tela.

De serico verò dicit Lucas de Penna in dicta lege iij. C.de vestibus oloberis.ꝙ sericum dicitur,quia Seres populi Asiæ Scythicæ primi miserunt.vermiculi enim ibi nasci perhibentur,à quibus nasci circum arbores fila dicũtur tenuissima.Virgi.
Velleraq; vt folijs depectant tenuia Seres.

Et Sidonius.
Assyrius gemmas,ser vellera,thura Sabeus.

Et hic vermis bombyx dicitur.Et solent mulieres huius ciuitatis habere tales vermes in domibus,quos ab initio veris enutriunt,primò ex paruis lactucis,deinde folijs mori,vti nutrimẽto potius eis cõuenienti.Et in illis est mirabile argumentum resurrectionis,cùm etsi moriantur,tñ ex semetipsis iterũ renascuntur,Nam cùm ad longitudinẽ competentẽ deuenerint,& ad albedinẽ conspicuã,tanquã saturati amplius non comedunt:sed ore filũ emittunt quo se inuoluunt,& satis breui tempore tollendum est ab eis aqua perfusum,aliàs comedunt & rodunt, donec fecerint foramen,vt exire possint.Serico remoto reperitur vermis, corrugatus & aliquot dies non se mouet, deinde pellem emittit rugosam:& apparet papilio,coeũt simul,mas moritur,pariter & fœmella:sed prius emittit parua grana ad modũ sinapis super folijs papiri ad hæc extensis,quæ solent reseruari in loco frigido,& cũ instat ver,incipitq; calescere emittunt in loco destinato paruos vermes,qui modo prius declarato tunc nutriuntur,& ita bombyx regeneratur ex suo semine,& noui hæc ex experimenta, cùm mea cõiunx & filiæ singulis annis huiusmodi vermes educant,ex quibus habent sericum,quod mixtum cum lino tenuissimo faciunt texere mappas & mantilia multum excellentissima,linum quippe orditur,sericum verò texitur, vel bombyx dici potest autore Textore,subtilissima tela, quam eiusdem nominis vermes in India conficiunt aranearum more.Reperitur autem apud Oruntem fluuium iuxta Antiochiam laudatissima.

Plinius laudat Bombycem Assyriam,qua viri fœminis cesserunt,cùm viros etiam non puderet has vestes induere propter onera æstiua.intantum(inquit ille) à lorica gestanda discesserunt mores,vt oneri sint vestes.

Arabia(quam ab omnium delitiarum vbertate felicem vocamus) bombyce quoque abundat. Propertius libro secundo.
Nec si quæ Arabio lucet bombyce puella.

Hinc

Hinc bombycinæ vestes vocantur mollissimæ.

Iuuenalis.

Cuius delitias & panniculus bombycinus vrit.

Italia etiam abundat optima bombyce, qua Florentini, Veneti, Genuenses, Mediolaneñ. & Brixiani optima & laudabilia conficiunt serica, vt vidi aliàs cum assiderē Capitaneo iustitiæ Mediolani, & etiam Bononienses, & habent magnas rotas multum singulares ad extrahendum filum ex glomo, & quibus netur.

In Gallia etiam est prouincia Turonensis, quæ huiusmodi bombyce abundat, & ibi texuntur telæ sericæ. Et de his etiā scripsit Lazarus Bayfius in d. repetitiōe l. vestis. ff. de auro & argēto legato. capi. quinto & sexto, vbi multa ex prædictis ponit, quę ab ante allegatis excerpsit.

NOnagesimaseptima cōsideratio tractat de paruis rebus, quæ non sunt spernendæ, imo etiam extollendæ. Multæ enim sunt res parui corporis, quæ rebus magnis proculdubio anteponuntur, vt ait Beroaldus in oratione sua habita in enarratione Persij poëtæ Satyrici. hoc imprimis gemmæ, lapilliq́; testantur. Quid enim est minutius carbunculis? Quid breuius adamante? Quid Hyacintho magis pusillum? Et nihil tamē his nobilius, preciosius ve reperitur. Scribit enim Homerus Tidæum paruo fuisse corpusculo, in quo tñ anima esset maxima, & vires amplissimę. vnde decenter in Priapeis scriptum est.

Vtilior Tidæus qui si quid credit Homero

Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Et à Papinio veridicè scribitur.

Maior in exiguo, regnabat corpore virtus.

Et Xantippus Lacedæmonius qui breui statura erat ita laudatur à Sillio.

Exiguis vigor admirabile membris.

Viuidus & magnos nisu qui vinceret artus.

Et, vt inquit Beroaldus, licet curiosissimè circunspexerit, & diligentissimè pensitauerit, omnes ferè res mundi magis virtute, q̃ magnitudine æstimandæ sunt. Nec quærendum est, quantus sit quisq́;, sed qualis: neq; q̃ procerus, sed q̃ probus, discretus, prouidus, & magnanimus. Accedat historia quam refert Baptista Fulgosus in sua collectanea de dictis factisq́; memorabilibus, li. iij. c. de suspsius cōfidētia. vbi ait. Egdarus rex Britannorum, cū reges omnes qui ei parebāt in conuiuium adhibuisset, eiq́; esset relatum Rinandū Scotorū regē (cūm eū statura pusillū inspexisset cū alijs) dixisse non mediocriter se mirari, q̧ ipse alijq́; reges viri fortes procerog; corpore, tā paruo homini subiectos se esse faterētur. Nulla prorsus re dicta venatū deduxit eum, dataq́; opera, vt solus cum eo ab alijs separatus esset, Rinādo alterū è duobus gladijs, quos secum tulerat, obtulit, dixitq́; fortitudinis eius periculum facere velle, vt sciret an verbis in eo facta responderēt. Qua re Rinandus vehemēter territus, errori veniā petens, tandē eā impetrauit, cū ei Egdarus generoso facto, singularisq́; virtutis suæ fiducia ostendisset, virtute se & non sorte electū regnare, ei vt hoc experiri posset, potestate facta. hinc dicit Bar. in l. j. ff. de iurisditione oīm iudi. quare est quod iuriscōsultus nō dicit, q̧ officiū ius dicentis sit longissimū, & nō latissimū: quia sapientia non cōsistit in longitudine, & raro longus inuenitur sapiēs, quod nō placuit Cyno cū esset longæ & grādis staturę, & i ore vulgi est. miror magis magnos sapiētes. Legit. Prouerb. xxx. ante finē. Quatuor sunt minima terræ, & ipsa sunt sapiētiora sapiētibus. Formicę, populus īfirmus, qui præparat in messe cibum suū. Lepusculus, plebs inualida, qui collocat in petra cubile suum. Regem locusta nō habet, & egreditur vniuersa per turmas suas. Stellio manibus nititur, & moratur in ædibus regis. Et dicit Lucas de Penna in l. inter chartulas. in principio. C. de cōueniendis fisci debitoribus. lib. x. q̧ breues dicuntur cauti. i. cū cautela scripti, raro tñ vidi breues humiles. Et vt ait Beroaldus loco antedicto, nunq̃ quis laudauit librum ob id tantummodo, q̧ magnus foret ac copiosus, nec orationem quis vnq̃ duxit luculentā, propterea q̧ copiosa esset, aut verbosa, & enormis: nec quis poëma ob magnitudinem vnq̃ celebrauit: imo contra laudantur libelli, qui sunt diserti, eruditi, & doctissimè compositi, eosq́; absq; dubio anteponimus maximis voluminibus, in quibus nulla sit eruditio, vt de Persio ait, qui quanto minor est, tanto elegātior est: quanto minus habet ponderis, tanto plus habet autoritatis. Vnde Martialis ait.

Sæpius in libro memoratur Persius vno,

Quàm leuis in tota Marsus Amazonide.

Et de eodem Quintilianus dixit. Multum & veræ glorię quamuis vno libro Persius meruit.

Et plures res modicæ & paruæ à pluribus laudatę fuerunt, & plures de modicis rebus opera scripserunt. vt Synesius Cyrenensis de laudibus Caluitij scripsit. Dion cognomento Chrysostomus, librum de comæ laudibus, & multi alij de paruis rebus scripserunt, quos numē. xxviij. ponit Textor in sua officina. capitu. qui de modicis rebus opera scripserunt. Sed Celius libro antiquarum lectionū ix. capitulo lvj. taxare videtur ex sententia Platonis homines plerosq; qui solent interdum nimis q̃ leuiculis rebus stultè operam impendere seriam.

NOnagesimaoctaua consideratio erit de plaustris sibi obuiantibus multis modis, & inuicem inter se repugnantibus, cui est cedendum, in retrocedendo vel dando locum, & aliàs: & ista habet magnam sequelam. Nam data paritate, pedester debet dare locum equestri, quoniam facilius mouetur pedester, nisi esset in loco vbi facilius equester transiret, puta si in loco arcto, & parua via, & esset retrocedendum in aqua, aut luto, aptius & cōmodius est tunc, quòd equester deferat pedestri. Cūm non sit sibi incommodi transire per aquam, quod esset pedestri. Item equester debet deferre quadrigæ, cūm facilius deferat, & retrocedat. Et quadriga currui, quia vt plurimum quadriga facilius & potius se voluit, quàm currus, & ita de huiusmodi. intellige tamen semper (vt dixi) data paritate. Etiam non oneratus deferre debet onerato, hac ratione: quia facilius retrocedere potest, & vtilius & honestius est sic fieri: & sit scriptū ab Apostolo. ad Galathas vj. Alter alterius onera portate. vt vtilitas vniuscuiusque consideretur, quæ multum attendenda est: quoniam licet omnia subijciantur legibus, ita quòd etiam princeps secūdum leges viuere debet, vt l. digna vox. C. de legibus. Tamen vtilitati omnia parent & etiam leges, vt dicit Valerius Maximus libro tertio. tit. de fiducia sui. capit. sicut. & illud ibi, legem vtilitati cedere coēgit.

Si verò duo plaustra sibi obuiauerint in aliquo vico, vterque habet ius: & tantum vnus, quantum alter, vt dicit glossa in lege, secunda. §. primo. ff. ne quid in loco publico vel itinere fiat. si tamen vnus præueniat seu præoccupet locum intrando primo in via, potest acclamare primo, & hoc casu alius retrocedere debet, quia posuit se in necessitatem, cūm videret alium, vt dicit d. gloss. magna ibi, & Bar. Aliàs, vt dicit gloss. est locus gratificationi. ar-

gumento l.fin.ff.de religiosis & sumptibus funerum. vel sorti. argumento l.in tribus.ff.de iudicijs.Ita etiam dicit Bald.& post eum Sali.in lege,per agrum.C.de seruit.& aqua.& idem Bart.in lege,quo minus.in v.q.ff.de fluminibus.Angelus etiam in l.fluminum.per illum tex.in principio.ff.de damno infecto.dicit q illi deferendum est qui primò incepit in via venire.Et cùm ante dictum est,q est locus sorti,an per hoc videatur sors permissa:dic q non, vt amplè notatur per do.meum Iasonem in l.si duobus. C.communia de legatis.& Felin.in c.capitulū sanctæ crucis.in fine.extra de rescriptis.vbi ponit de concursu duorum simul impetrantium,quis illorum præferatur: & de clausula anteferri,quæ solet apponi per summos põtifices in gratijs expectatiuis:quia aliàs literę priores in data præferrentur,vt ibi amplè per eum declaratur,& in alijs locis in dicto c.allegatis.Et quomodo etiam quandoq; sors laudatur scribit Lucas de Penna in lege ij.C.quando & quibus quarta pars debetur.libro x.

Et etiam scribit Felin.in eo loco de duabus collationibus eadem die factis per papam de eodem beneficio,vel à papa seu eius legato &ordinario secundū c.si à sede.de prębēdis.in sexto.vel ab episcopo & eius ordinario.Sed vnū dicit singulare dominus meus Iason in l.j.in ij.& iij.colū. ff.soluto matrimonio.q instrumentum habens magis determinatum tempus præfertur alteri.Ideo si in collatione facta per ordinarium sit apposita hora.In collatione verò facta per papam aut eius legatum non sit apposita hora, præferenda est collatio ordinaria,quia cõtinet magis determinatum tempus:& ibi in dictis locis videri potest de duobus instrumētis eodem die confectis,quod illorum sit præferendum.

Et idem Felinus in dicto c.capitulum.colum xvij.ponit de duobus ad brauiū pariter peruenientibus,& de duobus castrum intrantibus,stante statuto,q qui primò intrauerit,habeat tale præmium:& de duobus simul eodem tẽpore natis,qs dicatur primogenitus.Et de duobus simul morientibus,& de duobus simul pacem frangentibus.Et sic quando est quæstio de concursu in casu in quo concursus est dubius,& dubitat quis præcedere debeat,vide Felinum in dicto loco.Quando verò sunt tres simul incedentes,vnus præcedere debet,& non duo simul:quia communiter dicitur:quando tres incedunt,vnus pręcedere debet.

NOnagesimanona consideratio huius partis erit de prioritate temporis,videlicet.An qui prior est tempore,potior sit in iure.de qua amplè declarat Dynus & Ioannes And.in regula iuris.qui prior est tempore.de regulis iuris.in sexto.notatur in l.quoties vtriusq;.ff.eodem titulo.de regulis iuris.Et in hac materia dico q illa prioritas datæ operatur in multis casibus.

Operatur enim primò ĩ hypotheca,ita q qui prior est tempore,potior est in iure.l.potior.& l.creditor.ff.qui potiores in pignore habeantur.& l.si fundum,C.eodem.

Quod extende primò non solum habere locum in hypotheca expressa,sed etiam in tacita:vnde sicut habẽs expressam hypothecam anteriorem pręfertur posterioribus creditoribus habentibus tacitam vel expressam,ita etiam habens tacitam hypothecam anteriorem regulariter præfertur posterioribus creditoribus,non solum habentibus tacitam,sed etiam expressam:ita tenet Dinus in dicta regula iuris, qui prior.per l.j.§.& vt plenius.C.de rei vxoriæ actione,& ibi hoc etiam sentit gloss.pro qua etiam opinione facit textus in lege prima.C.de precario.Nã textus ibi loquitur de tacita hypotheca,& tamen ibi dicit quòd transit res in alium cum onere suæ obligationis.facit in lege,vsucapio.& lege,pignori.C.de remissio.pigno.& l.si debitor.C.de distractio.pignorum.& lege prima,in fine.C.debitorem venditionem pignorum non debere.& lege,debitorem.C.de pignoribus.& lege,si quidem.C.de donationibus inter virum & vxorem.& lege,si prędium. C.de euictio.per quos textus ita tenet Marianus Sozinus in suo tractatu oblationum.libello xij.Licet Barto.in lege prima.C.de priuilegio dotis.versiculo,quæro primò, videatur tenere contrarium.Sed vide dominum meum Iasonem in §.item Seruiana.numero lxxj.cum duobus sequentibus.institu.de actionibus.vbi etiã ponit post Angelum ibi,in quibus casibus consistat tacita hypotheca.

Secundò,extende quòd non solum habet locum prædicta regula in bonis iam quæsitis tempore hypothecæ, sed etiam habet locum in bonis post hypothecam quæsitis,vt dicit Barto.in lege,si is qui.colum.vltima.versiculo vltimò quæro.ff.de iure fisci.singulariter Bald.in lege,hac edictali.§.his illud.versiculo.ibi, vt si quis.C.de secundis nuptijs.& idem Barto.in consilio suo incipieñ.Florentinus quidam doctor.idem Bald.consilio suo cccclxiiij. in v.parte consiliorum.& est casus in l.fina.ff.qui potiores in pignore habeantur.

Tertiò, extende, vt non solum procedat si habeat ius ab illo qui prætendit ius in re secundo, sed etiam si habeat ius solum à re: quoniam ex tempore præfertur secundo prætendēti ab eodẽ ius in re.textus est & ibi Bald.in lege iij.§.cū ex causa.ff.qui potiores in pignore habeantur.

Quartò,extende etiam habere locum in guarentigia, quoniam etiam licet ipsa principalis prior tempore sit potior alijs,ita etiã guarentigia quę est in ipso contractu secū dùm Barto.in lege,cùm vnus.in fine principij.ff.de bonis autorita.iudicum possidendis.& in l.si & iure.ff.qui potiores in pignore habeantur.Ange.in l.si.C.eodem.

Quintò, extende, vt non solū habeat locum in principali,sed etiam in accessorijs.facit textus in lege,potior. §.si de futura.ff.qui potiores in pignore habeãtur.& quod accessorium sequitur naturam sui principalis,facit regula principalis,de qua in regula accessorium.de regulis iuris. in vj.& ibi per Dinum.

Sextò,extende etiam habere locum in hypotheca generali,quæ si sit prior tempore,præfertur etiam speciali, textus & ibi Barto.in lege,generaliter.ff.qui potiores in pignore habeantur.& l.si generaliter.C.eodem.vbi Bal. Sali.& alij.Ideo dicit Lucas de Penna in lege,prædia.colum.v.versicu.decimò inducitur.C.de locatione prædiorum ciuilium.libro xj.quòd in obligatione generali potior est ille qui primò ad rem peruenit.l.si verò.ff.de peculio.l.inter eos.in principio.ff.de re iudicata.

Septimò.extende etiam habere locum non solum in principali,sed etiã in omnibus arreragijs,que hodie sunt loco vsurarum.ita est tex.in l.Lucius.& ibi Bar.ff.qui potiores in pignore habeantur.& Bald.in l.si generaliter.C. qui potiores in pignore habeantur.

Octauò,extende etiã si fiat nouatio obligationis cum expressa repetitione pignorum,quia etiã prior in tempore,est potior in iure.l.iij.in prin.& ibi Barto.ff.qui potiores in pignore habeantur.clarius dicitur ĩ.versicu.xxj.

Nonò,extende habere tantum locum in pignore conuentionali

uentionali & non prætorio. Barto. in l. cùm vnus. in prin. ci. versicu. venio ad secundum. ff. de bonis autoritate iudicum possidendis.

Decimò, extende etiam in pignore prætorio, si concurrat cum conuentionali. l. iij. & ibi Bar. C. vt in possessionẽ legatorum. Ludouicus Bo[illegible]nus in l. fundus. ff. de annuis legatis. in interpretationibus. & Bald. consilio suo cccclxvj. libro iiij. Et quomodo differat prætorium à conuentionali. vide Barto. Bald. Pau. & Alexan. in lege j. ff. de pigno. actio. Felin. in c. cum aliquibus. in prin. de re iudicata. do. meus Iason in dicto §. item Seruiana. numero vij. institu. de actio.

Vndecimò, extende etiam in pignore iudiciali capto in causam iudicati, vt dicit Bar. in l. cùm vnus. in fine principij. col. fi. versicu. quid in pignore. ff. de bonis auto. iudicum possiden. vbi tenet, quod idem in iudiciali, quod in conuentionali, & in hoc ponit differentiam inter prætorium & iudiciale: & de iudiciali est tex. in l. si & iure. ff. qui potiores in pigno. habeantur.

Duodecimò, extende etiam si prior in tempore habeat priuatam scripturam contra creditorem habentem publicam. Bal. & Angelus in lege scripturas. C. qui potiores in pigno. habeantur. Lanfranchus in ca. quoniam contra. in penult. colum. extra de probationibus. dummodo illa scriptura priuata sit munita subscriptione testium, vel probetur per testes qui fuerint præsentes quãdo talis debitor scripsit talem scripturam.

Decimotertiò, extende etiam in priuato qui est prior tempore, quia præfertur reipublicæ posteriori. ita est tex. in l. si fundum pignori. C. qui potior. in pigno. ha. & ideo idem dicendum est in ecclesia, cũ respublica & ecclesia pari passu ambulant. tex. in l. fin. C. de sacrosanc. ecclesijs. faciũt ea quæ dicit domi. meus Iason in §. ex maleficijs. col. ix. institu. de actionibus. vbi etiam æquiparat ecclesiã minori & pupillo.

Decimoquartò, extẽde etiam in priuato priori tempore qui præfertur fisco. tex. in l. si pignus. ff. qui potiores in pignore habeantur. & in l. fi. §. fi. ff. eodem. & in l. si fundũ. C. eodem. & Bal. in l. iij. C. de remissio. pigno.

Decimoquintò, extende etiam si posterior primò possederit rem hypothecatam, dummodo alius habeat anteriorem contractum: quia hoc casu dicitur prior in data. Ita tenet Philippus Francus in consilio suo cxxvj. colũ. ij. in litera D. in iiij. volumine. Et sic hoc casu non habet locum in hypotheca. l. quoties. C. de rei vendicatiõe. & ibi dominus meus Iason in iij. limitatione. quod intellige verum quando à non domino datur pignus duobus: sed si à diuersis non dominis, tunc secus. l. si non dominus. ff. qui potiores in pignore habeãtur. dicam infrà in vj. limitatione.

Decimosextò, extende vt non solum habeat locum in principali, sed etiam in re augmentata per alluuionem. textus est clarus in lege si fundus hypothecæ datus sit, deinde alluuione maior factus est, totus obligatur. ff. de pignoribus.

Decimoseptimò, extende quod sicut prior tempore præfertur in hypotheca in re principali, ita etiam in melioramentis. textus est in dicta lege. si fundus. §. ij. ff. de pignoribus. quod intellige verum quando ille qui hypothecauit rem, est ille qui fecit melioramenta. ita loquitur dictus §. ij. sed si alius fecit melioramenta, fortè alius ad quem res peruenit, non autem ille qui hypothecauit, tunc res non esset obligata cum melioramentis. lege in his. C. de prædijs & omnibus rebus nauiculariorum. libro xj. & ibi Barto. & eum sequitur Paulus in lege si conuenerit. ij. ff. de pigno. actio. & dominus meus Iason in lege creditor. j. ff. si certũ petatur. Crederem hoc esse verum, si ipsa res hypothecata melioretur, secus si addatur aut adiungatur, puta quia de parua domo fiat magna per adiunctionẽ loci, aut de parua mãso in quo sunt certæ res primò obligatæ, quia si aliæ addentur manso, non sunt hypothecatæ cum primis.

Decimooctauò, extende, quòd nõ solum habeat locũ prædicta regula in principali hypotheca, in vsuris seu arreragijs & melioramentis, sed etiam in expensis factis in prosecutione hypothecæ principalis: quoniam cùm expensæ sint accessoria ad rem principalem, sequuntur naturam sui principalis: quoniam accessorium sequitur naturam sui principalis. vulgata regula iuris in vj. facit lege cum principalis. ff. de regulis iuris. Crederem in hoc, quòd expensa impetrantis quo ad mandata & expleta decreti seu subhastationis præferantur omnibus quando fit executio in immobilibus per viam decreti, sed quo ad expẽsas processus quæ fiunt postea, donec omnes sint collocati pro hypotheca secundùm priorem & posterioritatem temporis, videntur tales expensæ non habere naturam sui principalis, nisi post omnes hypothecas reales priores in data, & hoc facto videtur quod expensæ omniũ sint collocandæ secundùm quod collocata fuerunt principalia, et ita seruatur in practica.

Decimononò, extenditur etiam si secundus in data sit rex vel imperator: quoniam, vt dicit Bal. in lege si fundũ. in principio. C. qui potiores in pignore habeantur. etiam priuatus qui est prior in data eidem præfertur in pignore conuentionali.

Vigesimò, extende etiam habere locum in duabus dotibus, quia prior debet præferri. l. assiduis. §. fin. C. eodem. qui potiores ĩ pig. hab. & Dynus in dicta regula, q prior.

Vigesimoprimò, extende quòd non solum habet locum illa regula in prima obligatione & conuentione hypothecæ, sed etiam in obligatione nouante cum secundo creditore, cuius hypothecæ nouatæ prioritas iungitur cũ prima, vt est tex. in l. iij. ff. qui potiores in pignore habeantur. dictum est ante, versicu. viij.

Hæc regula superius posita & extensa limitatur in pluribus casibus: quoniam, vt dicit textus in lege interdum. posterior creditor potior est priore. ff. qui potiores in pignore habeantur.

Primò, non habet quando secundus seu posterior esset priuilegiatus, quia tunc etiã præferretur antiquiori & priori in hypotheca. l. Titius. in principio. & ibi Barto. ff. eodem titu. qui potiores &c. quodquidem ex pluribus limitationibus sequentibus declarabitur.

Secundò ergo limitatur principaliter dicta regula in creditore, qui in rem conseruãdam credidit, veluti si nauis fuit, & ad armandam eam vel reficiendam quis crediderit, vt dicit textus in dicta l. interdũ. ff. qui potiores in pignore habeantur. & ibi glo. fina. in verbo, credidero. ponit tria priuilegia, quæ in hoc habet creditor.

Primum quia creditor talis in personalibus præfertur. l. creditor. j. & ibi doctores. ff. si cert. peta. l. si ventri. §. j. l. qui nauem. ff. de priuilegijs creditorum.

Secundũ priuilegium est, quia res sic refecta videtur tacitè hypothecata. d. l. interdum. & l. j. ff. in quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahitur.

Tertium, quia præfertur talis in hypotheca illius, etiã

alıj creditori anteriori tẽpore, vt est text. in d. l. interdũ. & ratio assignatur in l. sequẽ. quę incipit, huius. ĩ principio.

Aduerte tamen, quia ad hoc, vt prædicta habeant locum, duo copulatiuè requiruntur. Vnum, ꝙ pecunia expresse fuerit mutuata ad refectionem rei. Aliud, quòd res effectualiter fuerit refecta, quoniam hoc casu si nõ esset refecta, cessaret ratio l. interdũ. supra allegata. Et si fuerit refecta, & non ad hoc expresse mutuata, non habet locum prędicta lex, vt dicit dominus meus Iason in dicta lege, creditor. j. ff. si certum petatur. qui ibi limitat dictã l. interdum. in vno casu, scilicet si domus extat, aliàs non: gl: est ad hoc quæ est vltima & minima in lege j. ff. de cessione bonorum. Ista limitatio non mihi bene videtur sonare ad prædictam legem, cũ non entis nullę sint qualitates. Ideo non est amplius quæstio de prælatiõe in melioramentis. Sublimitatur ergo illa lex, vt pcedat quatenus pecunia mutuata necessaria fuit pro refectione ædificij: secus autem in eo pluri, quod fuit mutuatum vltra quàm necessitas refectiõis exigeret, quia in illo pluri cessat istud priuilegium, vt est optimum argumentum in lege fi. ad finẽ. ff. de exercitoria. Sublimitatur tertiò, nisi fuerit mutuatum hæretico in refectionem seu restitutionem, quia non habet priuilegium hypothecæ, vt in simili dicit textus in authẽ. itẽ priuilegium. C. de hæreticis. Panormitanus in ca. quia gaudemus. de hæreticis. Quid autem de pecunia mutuata, vt fiat ædificium de nouo, scribit dominus meus Iason in dicta l. creditor. ideo eum ibi vide.

Tertiò, principaliter limitaꝛ prędicta principalis regula non habere locum quando mutuatũ esset alicui ad effectum rerum conseruandarum, & in casu in quo aliàs res conseruari non potest, veluti si in cibaria nautarum fuerit creditum, sine quibus nauis salua venire non poterat. & idem si in merces obligatas crediderit, vel vt saluæ fiant, vel vt naulum exoluatur, potior erit, licet posterior sit. ita dicit textus in dicta l. huius. ff. qui potiores in pignore habeantur. Intellige prædicta dummodo expresse in hãc causam fuerit mutuatum, vt ante dictum est. & ideo dicit dominus meus Iason in dicta lege, creditor. ꝙ si mercator vendidit merces suas alij mercatori, & trãsferat dominiũ, & ille mercator promittit soluere in certis nundinis, postea aufugit, & extent merces venditæ, comparent alij creditores, mercator qui vendidit istas merces nullum habet priuilegium in illis mercibus, nec præfertur alijs creditoribus, quamuis extent dictę merces. textum habemus in lege, quidam fundum. ff. de in rem verso. per quem textum ita determinant Dinus, Barto. & communiter doctores in lege, si cum dotem. §. fi. ff. soluto matrimonio. Bal. in lege fi. C. commodati. & in lege, eum cui. C. de actionibus & obligationibus. & in lege, in rebus. colum. ij. C. de iure dotium. Quamuis cõtrarium, & male, tenuerit idem Bal. in lege, pro debito. C. de bonis autoritate iudicis possidendis. Sed dominus meus Iason in dicta lege, creditor. saluat Bald. vno casu, scilicet quando pecunia fuisset expresse, & nominatim mutuata ad emendum tales merces, quæ fuissent emptæ, tunc tales merces censentur obligatę, & in illis præfertur omnibus creditoribus prioribus. tex. in l. qui in nauem extruendam. & ibi gloss. magna approbata. ff. de priuilegijs creditorum. Imo plus mutuãs expresse ad emendum tales merces, habet tacitam hypothecam in illis mercibus. ita glos. magna in fine. in authẽ. quo iure. C. qui potiores in pig. habeantur.

Quartò, principaliter prædicta regula principalis limitatur non habere locum in pignore prætorio: quia in tali prior tempore, non est potior in iure, sed habens tale pignus præfertur alijs, etiam priorem datam habentibus, vt amplè declarat Barto. in lege, cum vnus. in principio. colũ. vlti. versic. venio ad secũdum. ff. de bonis auto. iudicum possidendis.

Quintò, limita in pœna in contractu apposita: quoniã licet prior in data quo ad hypothecam principalem pręferatur, non tamẽ præfertur quo ad pœnam. ita tenet Paulus in lege, ideo condemnatus. per illum textum. ff. de compensatio. quæquidem decisio facit ad plures quęstiones. Nam multi habent hypothecam in pluribus rebus in patria Burgundiæ ratione census qui importat emendam, seu pœnam ob defectum solutionis certo tempore fiendæ. An sicut tales præferuntur cæteris creditoribus prioribus in data in principali & arreragijs, vt ante dictum est, etiam prẹferri debeant in emenda: videtur ex illa decisione ꝙ nõ. Et ibi etiam Paulus ponit aliam decisionem quæ est, quòd licet fiscus habeat tacitam hypothecã in suis contractibus, vt l. fiscus. ff. de iure fisci. tamen nõ habet in pœnis. C. de pœnis fiscalibus creditores prẹferri. lib. x. & notatur in lege, rescriptũ. in verbo, hypothecas. ff. de pactis. Et sic licet receptores regij in balliuatibus aut senescallijs vti velint hac potestate, ꝙ dicant denarios regios esse priuilegiatos in regno, ita ꝙ exequi faciunt debitores realiter per captionem & detentionem obligatorum in carceribus: quod tamen illud non debet habere locum in pœnis seu emendis adiudicatis fisco. Ex ordinatione tamen regia si pœna pecuniaria seu mulcta, vulgò emenda, adiudicata fuerit per balliuos aut alios iudices immediatè subiectos supremis curijs, non excedat summam xxv. librarum turonẽ. poterit executioni demandari, dando cautionem per receptorem regium. Non obstante appellatione ad superiorem interposita. Pœnæ tamen seu emendę inferiorum iudicum, etiam si sint Castellani aut præpositi regij, non possunt executioni demandari & exigi, si ab eis fuerit appellatum ad superiores iudices: prout nec etiam emendæ dominorum subiectorum: & istud pluries dixi, licet sæpe receptores castellaniarum regiarum voluerint facere contrarium, sed eis fuit denegatum: quoniam licet tales pecuniæ sint regię seu regales, non tamen sunt priuilegiatæ.

Sextò, limita non habere locum in eo qui habet solum conuentionẽ de hypothecando: quoniam non præfertur illi qui habet hypothecam post promissionem factam, & ante adimplementum promissionis: quoniam præfertur qui credidit pecuniam, & accepit hypothecam. ita est tex. in l. potior. ff. qui potio. in pigno. habeantur.

Septimò, limitatur quando res aliqua datur in pignus à diuersis non dominis, quia prẹfertur ille qui est possessor. textus est ad literam in l. si non dominus. & ibi Bar. ff. qui potiores in pignore habeantur.

Octauò, limita non habere locũ quando secundus creditor offert priori debitum suum. tex. est in l. j. & ibi Bald. C. qui potiores in pignore habeantur. l. fi. & plene notatur in glo. magna, quæ est ad hoc magistralis. C. de his qui in priorum creditorum locum succedunt.

Nonò, fallit in casu in quo prior negat rem fuisse in bonis debitoris, quia conuictus de mendacio, posterior eidẽ præfertur, vt est textus in authen. item possessor. C. qui potiores in pignore habeantur. Et hoc in odium mendacij, de quo plura per dominum meum Iasonem in l. quod te. in xj. & xij. colum. ff. si cer. peta. & per Felinum in c. cæterum.

rum.in vj.& vij.colum.extra de iudicijs.

Decimò, fallit in re empta ex pecunia ſecundi creditoris: quia ille ſecundus præfertur, quando eidem eſt ſpecialiter obligatũ, vt eſt textus ad literã in l.licet.C.qui potio. in pigno.habe.

Vndecimò, limitatur non habere locum in actiõe perſonali. Barto.in lege prima.C.pœnis fiſcalibus creditores præferri.libro x.

Duodecimò, fallit in creditoribus chyrographarijs, qui licet ſint priores in data, nõ præferuntur creditoribus poſterioribus habẽtibus publicam ſcripturam.l.cũm tibi. & l.ſcripturas.vbi notatur.C.q potior.in pig.habeantur.

Decimotertiò, fallit in creditoribus banchi: quoniam inter tales non inſpicitur prioritas temporis in data, ita ꝙ ſi ſint plures qui depoſuerint plures pecunias apud banchum, & vnus exegerit ſuum debitũ, non eſt inter alios cõmunicãdũ, etiam ſi ſint priores in data, niſi in caſu in quo per violentiam exegerit, vel niſi debitor ei gratificatus fuerit, vel niſi bona tunc cũm exegit fuiſſent iam poſſeſſa aut impedita autoritate iuſtitiæ, vel niſi ſuperueniat priuilegiatus: quia tunc habenda eſt ratio eius. Et in caſu in quo nil adhuc eſt exactum, prȩfertur is qui ex deponẽtibus reperit depoſitum ſuum non eſſe conſumptum, & ille cæteris præfertur, propter ius dominij. Et ſi inuenerit conſumptum, prȩferuntur depoſitarij creditoribus, niſi aliquis ex eis vſuras acceperit: quoniã hoc caſu perdit priuilegium, & cȩteris alijs creditoribus eſt ſimilis. quod adhuc intelligo verum, niſi ſit alius qui ſit magis priuilegiatus depoſitario. Et ſi ſint inter ſe pares, cuilibet eſt ſatiſfaciendum pro rata, prioritate temporis nõ attenta. Ita tenẽt & dicũt Bal. & Salicet.in l.ſuperuacuũ.C.depoſiti.vbi pro vnoquoq; caſu allegant iura: & vide Bar.in l.pupillus,ff.de his qui in frau.credit.

Decimoquartò, limitatur predicta regula principalis nõ habere locum in mobilibus quo ad nos, ſecundũ conſuetudinẽ patriæ ducatus Burgundiæ, deſcriptam in libro conſuetudinũ illius, in titulo Des rentes vendues à reachat. articulo iij. maximè quando ſunt poſita & euacuata extra manum debitoris. Et iſtud ferè obſeruatur in tota Gallia, de quo plenè ibi ſcripſi, ideo non inſiſto.

Decimoquintò, fallit in re empta ex pecunia pupilli per tutorẽ: quia hoc caſu etiã ſi nõ ſit ſpecialiter obligata & hypothecata, tamẽ pupillus eſt in hoc priuilegiatus, ꝙ præfertur prioribus creditoribus, vt dicit textus & gloſ.in l.idemq; eſt.ff.qui potiores in pignore habeantur. Et ideo videtur idem dicẽdum in eccleſia, cũm minor ſeu pupillus & eccleſia pari paſſu ambulent, vt dicit & tenet dominus meus Iaſon in §.ex maleficijs, colũ, mihi ix. & ſecundùm alios, numero xxxij. inſtitu.de actionibus.

Decimoſextò, fallit in expenſis funeralibus, quæ ſunt ita priuilegiatȩ, ꝙ ante omnes creditores debẽt deduci, nõ habẽdo reſpectum ad prioritatem temporis.l.ij.ff.de priuilegijs creditorum, & faciunt notata in l.ſcimus.§.in computatione.C.de iure deliberandi.vbi per doctores. dixi in commentarijs noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ.ti.Des droictz & appartenances à gens mariez.§.ix.in glo.& faictz funeraulx. & facit l.impẽſa funeris ſemper ex hæreditate deducitur, quæ etiam omne creditum ſolet præcedere, cũm bona ſoluendo non ſint. quæ eſt l.pe. ff.de religioſis & ſump.funerum.

Decimoſeptimò, fallit in caſu in quo ſunt creditores habentes hypothecam, etiam in priori ꝙ expenſa facta in infirmitate defuncti: quia illa expenſa præfertur creditoribus, etiam habẽtibus priorem datam. textus eſt in l.in reſtituenda hæreditate. compenſatio eius habebitur quòd te in mortui infirmitatem, in ſumptumq; funeris bona fide ex proprio tuo matrimonio erogaſſe probaueris.C.de petitione hæreditatis. & illum textũ ad hoc ibi notat Bal. & facit textus in l.legatum.C.de religio.& ſumptibus funerum. & dixi in conſuetudinibus ducatus Burgundiæ.in gloſſa allegata in præcedenti limitatione.

Decimooctauò, fallit etiam & limitatur in creditore qui eſt creditor ex confectione teſtamenti defuncti: quia prȩfertur omnibus alijs creditoribus anterioribus, etiam priorem hypothecam habentibus, & illa expenſa ante omnia eſt deducenda. Bart.in lege, non ignorat.C.de fructibus & litium expẽ. Antonius de Butrio in ca.j.colũ. j.de probationibus. dixi in dictis cõſuetudinibus loco antè allegato.

Decimononò, fallit in muliere quȩ prȩfertur omnibus habẽtibus tacitam hypothecam, etiam in data prioribus. textus eſt in l.aſſiduis.C.qui potiores in pignore habeantur. Nunquid autem mulier ſit potior fiſco creditore, ponunt Bar. Bald. & Salycet. & ibi Alexand.in apoſtillis ad Barto.C.de priuileg.fiſci. & in l.ſatis.C.in quibus cauſis pignus tacitè contrahitur. Et Angelus de Imola, & dominus meus Iaſon in l.ſi marito.ff.ſoluto matrimonio.

Vigeſimò, fallit in eo de cuius pecunia militia emitur. l.fina.& authen.quod obtinet.C.de pigno.& hypothe.& glo.in l.idemq; eſt.ff.qui potiores in pignore habeantur. quod facit pro noſtris aduocatis & practicis huius patriæ, qui emunt officia & capiunt pecunias mutuo, ex quibus vt plurimum conſtituunt redditus: quia creditores deberent facere apponere in inſtrumentis, ꝙ mutuant tales pecunias pro tali officio emendo: quia per hoc prȩferrentur cæteris creditoribus, etiam anterioribus: quod non affirmo pro conſtanti, ideo cogita.

Vigeſimoprimò, fallit in fiſco agente ex cauſa primipili, quia præfertur omnibus creditoribus etiam habentibus expreſſam hypothecam in priori data, imo etiam bõna mulieris in ſubſidium ſunt tacitè obligata. textus, & ibi notatur in l.ſatis.C.in quibus cauſis pignus vel hypotheca tacitè contrahitur. Dinus in regula.qui prior.de regulis iuris.in vj.

Vigeſimoſecundò, limitatur niſi quando hypothecatur ſecundo creditori per debitorem de volũtate primi creditoris: quoniam hoc caſu ſecundus prȩfertur primo. textus eſt in l.creditor.la ij.§.ſi Titium.ff.qui potiores in pignore habeantur.

Pro xxiij. limitatione, aduerte ad textum in l.potior. §.ſi colonus.ff.qui potiores in pignore habeantur. quòd in hoc non inſpicitur prioritas temporis ex obligatione rei ad effectum inducendi poſt hypothecam, ſed ad tempus cõſtitutionis hypothecȩ: quoniam, vt dicit textus, nõ ex conuentione priori obligatur, ſed ex eo ꝙ inducta res eſt, quod poſterius factum eſt.

Pro xxiiij. fallentia aduerte etiam, ꝙ hæc prioritas nõ habet locum, niſi inter contractus validos: quia ſi vnus ſit validus & alius inualidus, qui habet titulum validum, nõ tam potior quàm etiam ſolus, vt eſt textus in l.ij.in fine.ff. qui potiores in pignore habeantur. & facit regula, quoniã id quod nullum eſt, nullũ operatur effectum. de qua amplè per dominum meũ Iaſonem in l.ij.§.quòd ſi in patris poteſtate.ff.ſoluto matrimonio. & in l.cauſas. in ſi.C.de

transactio. Felin. in c. ex tenore. colum. iij. iiij. & v. extra de rescriptis. & dicam aliquid infrà.

Pro xxv. limitatione aduerte ad l. ij. C. de pignoribus. quæ vult, quod specialis hypotheca prius est discutienda quàm generalis, ꝙ habens specialem secundo præfertur habenti specialem & generalem primo, quo ad illam generalem.

Sed aduerte nunquid clausula quæ quotidie in instrumentis notariorum apponitur quæ est, videlicet ꝙ specialitas generalitati non deroget, nec econtra, tollat effectum illius legis. Ita ꝙ hoc casu etiam habens generalem primo præferatur secundo habenti tantũ specialem. Credo quòd sic: quoniam, vt dicit Bartol. in lege, sed & si adijciatur. ff. pro socio. species restringit genus ex præsumpta voluntate contrahentium. quod sequitur Alexand. cõsilio suo viij. colum. j. in iij. volumine. vbi ait, ꝙ vnum verbum speciale, alteri verbo generali iunctum, alterat illud genus. Cùm ergo ex expressa voluntate contrahentium sit expresse declaratum, ꝙ generalitas non deroget specialitati. Ideo seruanda est eorum voluntas, quoniam contractus ex conuẽtione partium legem accipiunt. l. j. §. si conueniat. ff. depositi. c. contractus. de regulis iuris. in vj. & facit regula iuris, in toto iure generi per speciem derogatur. ff. de regulis iuris. & c. generi per speciem derogatur. de regulis iuris. lib. vj. Ex quo licet apponatur generalitas, tamen quia ex voluntate contrahentium expresse disponitur, quòd species deroget illi. Ideo seruanda est illa conuentio, cùm illa regula habeat locum in contractibus, vt dicit Decius in dicta regula, in toto iure. & Dinus in dicta regula, generi. per l. stipulationes commodissimum. ff. de verborum obligatione. Et dicit istud tenere Ang. in consilio clx. & Fulgosum in consilio ccxv. per l. doli clausula. ff. eodem. de verborũ obligatione.

Et si dicatur ꝙ isto modo partes tollerent legem superioris, & conuenirent contra leges & decreta principum, scilicet contra dictam l. ij. C. de pignoribus. quod non est dicendum, vt dicit textus in lege, iurisgentium. §. prætor ait, pacta conuenta quæ neq; dolo malo neq; aduersus leges &c. facta erunt, seruabo. ff. de pactis. Ideo non videtur valere talis conuentio in casu, scilicet in quo tertius haberet specialem nõ specialiter ante hypothecatam. Ita quòd prima generalitas non discussa prima specialitate præferretur secundæ specialitati in vim contrahentium in præiudicium tertij.

Ad hoc posset responderi, ꝙ illud non habet locum in hoc casu, ex quo ante ius acquisitum tertio ex voluntate contrahentium ista generalitas alteratur per adiunctionẽ specialitatis, & illi generi derogatur per illam specialitatem subsequentem, quæ magis clarè continetur in hac clausula, ita ꝙ specialitas generalitati non deroget nec econtra ꝗ si fuisset adiunctum aliquod verbum speciale generali, quo casu genus alteratur, multo fortius hoc casu. Et hoc maximè etiam quia talis clausula importat ꝙ generalitas saltem sit conditionalis, scilicet eo casu quo specialis non sufficeret: quo casu primus ex vi illius clausulæ præferretur in illo casu in illa generalitate secundo creditori habenti specialem hypothecam contra d. l. ij. vt dicit Barto. ibi per l. qui generaliter. in fi. ff. qui potiores in pignore habeantur. vbi videtur esse textus ad literam pro hac clausula, ex quo decidit ille textus, ꝙ ex conuentione potest fieri, ꝙ habens generalem præferatur. Ideo multo magis hoc casu. Et aduerte quia illa l. ij. C. de pignoribus. habet tantũ locum in casu, in quo quis habet specialẽ in aliqua re & generalẽ postmodũ pro eodẽ debito, quoniã hoc casu habẽs secundã specialem in alia re comprehensa sub generali præfertur illi generalitati: quod intellige vbi non esset illa clausula, secus verò vbi primus haberet tãtum generalem in oĩbus: quia illa prefertur speciali posteriori, vt est tex. ad literã in l. si generaliter. C. qui potiores in pignore habeantur. Et nota ista, quia quotidie eueniunt in practica.

Aduerte tñ ad vnum, an dici possit ꝙ hæc hypotheca generalis in emptione reddituum annalium non sit bona, imo videtur reddere contractum vsurarium, qñ emuntur annui redditus, si nõ sint expresè pro illo certa bona particularia obligata, prout vidẽtur facere textus in extrauaganti. regimini. j. & ij. de emptione. vbi expresse consultus papa Martinus v. & Calixtus iij. super huiusmodi contractibus, an essent validi, illos approbat in casu ibi proposito: scilicet qñ expresse in ipso contractu sunt certa bona vẽditorum obligata pro solutione dictorum reddituum, cũ dicit textus extrauagantis Martini, bonis in ipso cõtractu tunc expressis pro ipsius annui cẽsus ex solutione in perpetuum obligatis. Et textus Calixti dicit. Recipere solitæ fuere illa lex domibus, terris, agris, prędijs, possessionibus & hæreditatibus prędictis, qui in huiusmodi contractibus expressi fuerint prædictorum solutione reddituum & censuum efficaciter obligantes in illorum vẽdentium fauorẽ: vbi videtur approbare cõtractus huiusmodi secundũ expositionem eis factã, quę erat tantum in casu in quo bona erant specialiter & expresse certa ad hoc obligata. Et ideo cum iste casus tãgat animam, & non sit eadem ratio in generalitate quæ in specialitate, eo qa in generalitate videntur solũ partes habere respectũ ad lucrum pecuniariũ, & illa assignatio generalis fit tantũ pro securitate debiti. Ideo videtur, ꝙ sapiat vsurariã prauitatem, hoc est lucrũ ex pecunia quod est reprobatũ: & quia vt videri põt ex illo textu in dicta extrauagãti, regimini. illud quod disposuit summus pontifex fuit: qm̃ ita inuenit ex consilio peritorum qui decidebant contractus huiusmodi licitos: ideo cũ tales dicat validos, intelligendũ est tñ sanè secundũ formam in principio illius extrauagantis datã, & secundũ qualitates in præfatione appositas, quæ sunt tales, videlicet ꝙ sunt expressa certa bona in cõtractu, quę sint obligata pro solutiõe dictorum reddituum aut censuũ: qa dictio, huiusmodi, denotat similitudinem. l. deniq;. ff. de pignoribus. & etiã vt sua dispositio sit cõformis conclusioni doctorũ & canonistarũ & theologorum tenenda est in suo casu, scilicet qñ est certa res expresse obligata, prout ita tenẽt prædicti doctores, maxime in redditibus de nouo cõstituendis, vt per oẽs in c. in ciuitate. extra de vsuris. & per Ambrosiũ de Vignate in repetiti. c. salubriter. nume. lxxiij. vsq; ad numerũ lxxxj. eodẽ tit. de vsuris. Laurẽtius de Rodolphis in tract. de vsuris. in xij. q. primæ partis. vt etiã videtur tenere Bernardinus de Bustis ĩ suo rosario. in j. parte. sermone xxvij. in ij. parte illius. in litera B. ij. vbi ponit casum tantũ in illo qui constituit redditum super aliquibus bonis. & dicit Hẽricus Gandensis in quolibetis, quolibeto viij. questione xxij. ꝙ emptio redditus perpetui, siue ad vitã non est emptio, licet sic soleat appellari: quia extrema huius contractus per se sunt pecunia simul data, & per quotas recipienda, sed est purum mutuum. Si enim esset emptio & venditio, & verè posset dici quòd pro pecunia emeretur redditus, oporteret interuenire alium contractum, imo duos contractus circa rem aliam quæ per se nata est esse extremum

mum

mum emptionis & venditionis, vt res illa sicut fundus vel mensura terræ contenta, primo pro pecunia ematur, et deinde pro aliqua quota pecunię annuatim vel ad vitam, vel in perpetuum reuendatur, vel hæreditariè concedatur, vel quota huiusmodi à tali ematur, cui debetur iure vendi tionis: puta ei qui fundum vel mensuram vendidit &c. Et huic opinioni videtur concordare Panormita. in dispu tione sua quinta. & Innocen. in dicto ca. in ciuitate. vbi vi dentur tenere talem contractum esse illicitum si fiat relatio in personam vendentis, & non super bonis illius. qui sem per ponunt, ꝙ fiat super certo fundo, vel super certa re. Et quoniam vt dicit Angelus de Clauasio in sua summa. in verbo, vsura. versicu. lxxviij. qđ ad hoc vt talis contra ctus non sapiat vsuram: requiritur qđ redditus fiat de bo nis, & super bonis: ideo non esset bonum si fieret relatio tantum ad personam, nec esset licitus contractus, imo vsurarius.

Ex quo dixi in casu emergenti, qđ nõ habens immo bilia si constituat redditum annuum, videtur fieri relatio redditus ad personam, vnde lucrum pecuniarium proce dat, ex quo dicitur vsurarius. In quo etiam casu erat quæ stio de mutuo, ex quo dicebatur in contractu constitutio nis redditus ꝙ fuerit constitutus & venditus pro summa centum librarum Turonẽ. ex quibus receperat realiter vẽ dens triginta, alias verò lxx. libras soluerat emptor in dua bus schedulis ipsius venditoris, quibus cõstabat ꝙ dictus venditor tenebatur emptori ad dictam summam ex mu tuo eidem facto: ex quo cùm constet de mutuo in parte, il le contractus dicitur vsurarius, saltem pro illa parte pro qua constat de mutuo, secundùm ꝙ in simili videtur tene re Ioan. de Turrecremata in ca. j. xiiij. qõ. iij. & ibi etiã quia redditus erat excessiuus, sed cùm nihil ad propositum ali ter non insisto. Sed ad propositum vnde digressi sumus, ꝙ vbi nõ est expressa certa res obligata pro solutione, sed solum generalis, ꝙ talis contractus dicitur vsurarius: quia non est secundùm dispositionem iuris approbantem tales contractus, quãdo scilicet habent certa bona expressè, hoc est certitudinariè ad hoc obligata; quoniã generalitas red dit incertitudinẽ rei secundũ Bart. in l. j. col. ij. de exceptio. vbi dicit ꝙ exceptio quæ est generalis propter incertitudi nem nihil releuat. quẽ sequitur do. meus Iason in l. Titiæ textores. ff. de lega. j. Et ista generalitas nõ videtur habuis se respectũ ad expressionẽ certorũ bonorum, imo potius ad lucrum pecuniariũ, & ad personam, & in illo maximè qui nulla immobilia possidebat, ex quo videtur fieri rela tio ad personam quæ magis reddunt cõtractũ vsurariũ, vt videtur tenere Panormi. in dicta disputatione, in xxij. col. quoniam hoc casu pecunia facit pecuniã, & etiam hoc casu constat, ꝙ emptor vult pecuniã suam (quã mutuo dede rat) afferre lucrũ. Ideo indubitater, cũ sorti succedat, vsura est. c. pleriq;. & seq. xiiij. q. iij. & in plerisq; locis vulgarib⁹ post glos. & doc. in l. rogasti. §. si tibi. ff. si certũ petatur.

Operatur & secundo prioritas temporis, seu datę in ti tulis, quia prioritas tituli facit præsumptionem in posses sorio. Bal. in l. j. col. iij. versicu. & sic nota. C. de edicto diui Adriani tollen. faciunt dicta per gloss. & docto. in. c. licet causam. extra de probatio. Quod intellige quando est tra ditio possessionis in primo, & esset in secundo prioritas tẽ poris, nihil operaretur. textus est vulgatus in l. quoties. C. de rei vendica. & quia illam legẽ plenissimè legit do. meus Iason, ideo in hac materia aliter non insisto.

Si tamen sit dubium, præsumitur pro illo qui habet ti tulum à maiore, vt est textus in ca. si à sede. de præbendis. in vj. quod intellige nisi in collatione facta ab inferiore sit apposita hora, quoniam facit præsumere prioritatem. vt amplè tenet dominus meus Iason in l. prima. col. ij. ff. solu to matrimonio. & dixi in præcedenti consideratione. in fi.

Tertiò, operatur temporis prioritas in operarum pro missione: quoniam ille debet prius seruire, cui prius pro misit. ita dicit textus in l. in operis duobus simul locatis, cõuenit priori cõductori ante satisfieri. ff. locati. et ibi glos. ampla. ad quam recurre, & ad doctores.

Quartò, operatur in præstantijs faciendis, seu redden dis, quoniam reddendę sunt secundùm ordinem quo factę sunt, vt priori mutuatori prior reddatur. vt dicit Bal. in l. vnica. §. sed vt manifestetur. C. de cadu. tollen.

Quintò, operatur in literis: quia literæ priores in data regulariter præualent. notatur in ca. capitulum. extra, de re scriptis. vbi Felin. col. iij. facit regulam quam amplissimẽ ampliat, & limitat. Ideo ad eam recurre in materia benefi ciali, vbi sciendum est quis præferatur: an habens priorem titulũ. an priores literas in data, an qui primo adeptus est possessionem.

Sextò, habet locũ in electione: quia qui prior est in ele ctione, debet primo poni. Bal. in j. cõstitutione C. §. qbus. col. vlti. versi. not. hic de ordine.

Septimò, habet locum in appellatiõe: quia qui primò appellat, primò agat. Spec. in titu. de reconuentione. §. iiij. paulopost principiũ. & de incidẽti quęstio. §. j. versi. vide mus. & c. ij. de ordine cognitionum.

Octauò, habet locum in sessione, subscriptione, & re sponsione. textus est & ibi Ioan. de Turrecremata in c. epi scoporum. lxxiiij. distinc. & dixi antè in pluribus locis, & quomodo illud sit intelligendum, maximè in iiij. parte, in xxiij. & lxxvj. considerationibus.

Nono, habet locum in promotione: quia prior tempo re præfertur. ca. episcopus. xvij. distinctio. & in d. xxiij. di stinc. dictum est.

Decimò, habet locum in possessione primò accepta in ter duos habentes eũdem titulum eodẽ tempore in benefi cijs. vt est textus in c. si à sede, de præbendis. in vj. Et etiam in duobus habentibus diuersos titulos. Quia pręfertur cui primo tradita est. textus est in. l. quoties. C. de rei vendica tione. dicam in sequenti consideratione. versicu. xiij. ha bet locum.

Vndecimò, habet locum in prioritate scripturæ, seu li terę, quia primo scriptus pręferẽdus est. vt est tex. in l. quo ties. ff. de vsufructu. & in l. generaliter. §. quis ergo. ff. de fi deicõmissa. liberta. Et faciunt quæ dicit domi. meus Iason in l. ij. §. prius. col. penul. ff. de vulga. & pupillari substitu tione. & Felin. in c. cum dilecta. extra de rescriptis. & con sului in casu emergenti, ꝙ ex quo in contractu erat scriptũ, ꝙ aliquis dabat rẽ ad censum in emphyteosim, ex quo pri mo dicebatur ad censum, talis cõtractus erat iudicãdus cen sualis, & nõ emphyteoticus. cum etiã vt dicit do. meus Ia son in l. ij. ibi, octauo quæro. C. de iure emphyteotico. In hoc facit ordo literæ, & hoc multis rationibus cõprobaui, in consil. meo incip. ex processu moto. & etiam de ordine literæ ante dixi in j. parte. in xvij. consideratione.

Duodecimò, habet locũ in concessione principis, quia prima pfertur: qm in principe variatio, & incõstatia repro batur, cũ i eo tãꝙ in fonte iustitia debet esse cõstãs volũtas. et principib⁹ cõuenit illud verbũ, Semel locut⁹ est de⁹. Iob xxiij. & qđ scripsi, scripsi. Io. xix. Ideo princeps debet ha

bere vnũ calamũ, & vnam linguã: quia, vt scribitur Psal. lxxxviij. Quę procedunt de labijs meis, nõ faciã irrita, vnde debet esse immobilis, sicut lapis angularis, & sicut polus in coelo. verba sunt Bald. consilio cclxxix. incip. pridie eñ cõsului, lib. iij. Et ibi concludit, ꝙ quãdo princeps, etiã motu proprio, reuocat illud quod prius fecit, fingitur circũuentus, adeo ꝙ contrariũ probari non potest, & ita ampliare videtur quod dicitur in ca. cum olim, de re iudicata, et ideo tenet Romanus in cõsilio ccxviij. incipien. circa primam, ꝙ secũda concessio principis alteri facta contra primam nõ valet. Ita et ã tenet Paulus in cõsilio clvj. incipiẽ. viso & examinato puncto. & in simili casu scribit Alexã. cõsilio iij. in v. volumi. incipien. ex his quæ in themate. & in consilio xxiij. incipiente, viso processu, col. iij. volumi. v. Lucas de Penna amplè tractat in l. prædia. C. de locatio. prediorũ ciuiliũ vel fiscalium. lib. xj. ex multis rationibus ibi positis. Aliàs vidi ꝙ præfertur qui est magis diligens qui dicit, eo aut ꝙ est possessor, aut ꝙ habet literas cõcessionis sigillatas, alius nõ: quoniã sigillũ in talibus multum operatur, dixi in cõmentarijs nostris super cõsuetudinibus ducatus Burgũdię, in cõclusione. in glo. Nous auõs faict &c. Et si casus tibi occurrat, semper recurras ad Lucã de Pẽna in eo loco, vbi arguit ad vtrãq; partẽ, & pro quãlibet adducit xxx. motiua, & tandẽ concludit.

Decimotertiò, habet locũ in pręstatione iuramẽti: quoniam primũ iuramentũ tollit secundũ, vt est glos. notabilis in ca. licet mulieres, de confessis, in vj. dicam infra in sequen. consideratione. versi. x. procedit. vbi scribitur secundum iuramentum præferri primo.

Decimoquartò, habet locum in sponsalibus per verba de pręsenti: quoniam prima derogant posterioribus, etiam copula carnali subsecuta in secundis, vt est textus in ca. si inter virum & mulierem. extra, de sponsalibus & matrimonijs. quod intellige verũ, si prima spõsalia sint legitima & debitè facta, aliàs non, vt añ hac parte, in xxxvj. consideratione.

CEntesima & vltima consideratio huius partis, vt à seipsa denominetur, scilicet de posterioribus, est talis, ꝙ etiam quandoq; posteriora derogant prioribus: quæ regula habet locum in multis, vt dicit dominus meus Iason in l. pacta nouissima, C. de pactis. & in l. si mihi & tibi. §. in legatis, ff. de legatis. j. & in l. duobus. §. idem Pomponius. in j. & ij. col. ff. de iureiurãdo, & in l. si quis conductionis. in primo notabili. ff. de acquirẽ. possessio. in quibus locis plenè declarat vbi posteriora derogant primis, & hoc in multis casibus.

j In pactis, vt est textus in dicta l. pacta nouissima. & in l. j. §. fi. ff. de stipulat. seruorũ. & in l. clari. & ibi Bal. C. de fideicommissis.

ij Procedit in vltima voluntate. l. iij. §. pe. ff. de adimendis legatis. & hoc in gloss. in verbo, nuda. & in l. iiij. illius tituli est textus. & lege, hac cõsultissima. §. si quis autem. & lege, sancimus. §. sin autem. C. de testamẽtis. c. cùm Marthæ. extra, de celebratio. missarum. c. fi. xij. q. ij. gloss. notabilis in verbo, reuocare. in ca. j. de constitutio. in vj. Adeo ꝙ in vltimo testamento semper inest tacitè clausula, cassans & irritans omne aliud testamentum pręcedens, & sic superfluè ponitur illa clausula à notarijs, secundùm Bal. in l. fi. in v. q. C. de edicto diui Adriani tollendo. probat tex. in d. l. sancimus. in verbo, ipso iure. & in §. penul. institu. quibus modis testamentum infirmatur.

iij Procedit in codicillis, quia vltimi tollunt priores cõtrarios, l. cũ proponat. vbi gl. fi. & Bar. C. de codicillis.

iiij Adde idem esse in legatis, quia per secũdum actũ alienationis, tollitur legatum prius factum. textus sunt in lege, nihil prohibet. & in lege, rem legatam. ff. de adimentis vel transfer. legatis. Imo etiam per actum secundũ nullum, tollitur primum legatum validum, quod est singulare, vt de hoc est textus multũ notabilis & singularis in lege, legatũ. ij. §. pater hortos. ff. eodẽ. quẽ non vidi vsq; nũc ponderatum: licet sit textus qui facit in contrarium in lege si iure. ff. de legatis. iij. quem allegat pro cõtrariò dominus meus Iason in lege, naturaliter. §. nihil commune. colũ. ix. ff. de acquiren. vel amitten. pos. cogita de solutione, & concordia illorum textuum.

v Procedit prædicta regula in contractibus. l. cùm in plures. §. locator horrei. ff. locati. & dicta lege prima. §. fi. ff. de stipula. seruorum. & l. clari. C. de fideicõmis. Adeo, vt dicit idem dominus meus Iason in dictis locis, quòd in contractibus non est necesse apponere illa verba, cassantes & irritantes omnem alium contractum pręcedentẽ. Quia hoc tacitè intelligitur. textus est quem Bald. ad hoc ibi reputat singularem in c. j. de transactionibus.

vj Habet locũ in sentẽtia interlocutoria. l. quod iussit. ff. de re iudicata. secus tamen est in diffinitiua, vt l. j. C. quando prouocare nõ est necesse. intelligendo vt per Barto. & alios in l. nam & postea. §. si damnetur. ff. de iureiurãdo. & per canonistas in c. cùm inter monasterium. de re iudicata.

vij Habet locum in constitutione procuratorum. l. si quis cum procuratorio. in fine. ff. de procuratoribus. notatur in c. nõ iniustè. & ibi Abbas in iiij. notabili. extra, de procura. facit textus in l. si quis cum. §. fi. ff. eodem, de procuratoribus.

viij Habet locum in constitutione vicariorum: quia per constitutionem secundi reuocatur primus, vt tenet Ioannes And. & post eum alij in ca. sua. de officio vicarij. & in c. j. de officio vicarij. in vj. & illa fuit opinio Calderini in capi. volentes, de officio legati. & ibi do. Abbas in iij. notabili, vbi infert, ꝙ per dationem secundi vicarij censetur primus reuocatus. Subdit tamen, ꝙ contrarium credit de iure verius. de qua materia amplè per Ioãnem de Selua in suo tractatu de beneficio. in secunda parte, in q. xiiij. vbi amplè: & ibi tenet conclusiuè, ꝙ per dationem secundi nõ censetur primus reuocatus.

ix Procedit in rescriptis. c. cæterũ. & ibi notatur per Felin. & in c. j. de rescriptis.

x Procedit & habet locum in iuramento. lege, duobus. §. fin. cum lege sequen. ff. de iureiurando. & facit tex. in capi. tua nos, extra, de iureiurãdo. Hinc dominus meus Iason in dicto §. fi. quærit de validitate glossę in capitu. licet mulieres. de iureiurando. in vj. quæ cùm sit satis declarata per eum ibi, & in lege, non solum. §. morte. in vij. col. ff. de noui operis nunciatione. & in §. item si quis postulante. colum. ij. institu. de actionibus. & in authenti. sacramenta puberum. coll. xiiij. C. si aduersus venditionem. & per Felin. amplè in cap. cum M. Ferrarieñ. col. penulti. extra de constitu. & dixi in consuetudinibus ducatus Burgundiæ. in titu. Des droictz & appartenances à gens mariez. §. xvj. in gloss. ne peult mettre hors. ideo ad eos vos remitto.

xj Procedit & habet locum in legibus. lege, sed & posteriores. ff. de legibus. tex. & glo. in c. j. in verbo, reuocare. de constitutio. in vj. Alexãder in cõsilio cxxij. in iiij.

volu.

volumine statim allegando.

xij Procedit in statutis secundum Bart. in l. si certarum. §. fina. ff. de testamentis. & in l. omnes populi. in vltima q. tertię q. princi. ff. de iusti. & iur. Alexan. in cōsi. lviij. incip. in præsenti causa. col. j. in iiij. volu. & d. consil. cxxij. incip. viso puncto. col. j. in iiij. volumi. vbi videtur do. meus ab Alexandro accepisse ea quę dicit in dicta l. pacta nouissima. quem tamen tacuit. & Romanum consil. lvij. incipiente, in causa propositæ.

xiij Habet locū in consuetudine, nā vltima consuetudo si sit perfecta seu præscripta derogat præcedentibus. glos. in l. nemo alieno nomine. §. temporalis. & ibi Decius. ff. de regu. iuris. quam glos. sequitur Antonius de Butrio. & Panormi. in ca. fina. extra de consuetu. vbi idem tenet Barbatia. col. xxix. extollens illam glos. & pro ea allegat textum singularem in l. fi. C. de seruitu. & aqua.

xiiij Habet locū in possessione, q̄a vltima possessio simpliciter attenditur. vt dicit Bal. in ca. j. de feudi cognitione. col. j. allegat notata per Io. And. in ca. cum ecclesia. de elec. et Oldra. in consil. cccxiij. incipien. Thema quæstionis. circa finem. vbi allegat tex. in ca. cum ecclesia sutrina. de causa possessionis, & proprietatis. & Federicus consil. ccxxxiiij. incipien. super primo. in primo dubio. Calderi. consil. xij. in titu. de iure patronatus. Panormi. in consilio liiij. incipien. videtur primo. col. ij. in j. volu. & per Decium in duobus cōsilijs quæ allegat in dicto §. temporalis. Quod tamen non habet locum in casu ca. si à sede. de præbendis. in vj. & in casu l. quoties. C. de rei vendica. vt dixi in præcedenti consideratio. in versi. x. habet locū in possessione.

xv Habet locū in fama: quia vltima fama tollit priorem. l. si mater. & ibi glos. vltima. C. ne de statu defunctorum. Bar. in l. fina. C. si seruus, aut libertus ad decurionatū aspirauerit. lib x. & in l. is potest. col. x. ff. de acquiren. hæreditate. Bald. in l. sacrosancta. in fin. C. de sacrosanc. eccle. et in l. fi. ff. de ferijs. & in c. cū inter R. seniorē. de electio. Felin. in c. cū contingat. col. ij. extra de rescriptis.

xvj Procedit quantū ad moram. Mora enim vltima nocet. l. illud. cum concordantijs, in glos. vltima allegatis. ff. de periculo & commodo rei venditę. l. seruum. §. sequitur. ff. de verborum obligationibus.

xvij Habet locum, & procedit quādo plures opiniones referuntur à lege, vel à glos. vltima, in dubio censetur approbari, alijs reiectis. Ita notat Bartol. in l. bona fides. per illum textum. ff. depositi. glossa vltima in. l. qui filium. §. Sabinus. ff. ad Trebellianum. & dominus meus Iason in dicta l. pacta. plura alia ad hoc allegat. vbi tamen dicit esse limitandum, nisi prima saperet ęquitatem, secunda verò rigorem: quia tunc primę standum est. allegat Francis. Aretinum in consilio clxij. quod incipit, diligenter, & maturè discussis. hanc etiam limitationem sequitur idem dominus meus Iason in. l. placuit. C. de iudicijs. & de hac materia sunt infinita cōsilia, & infinitę decisiones doctorū, quas apostillaui ad Bart. meum in d. l. bona fides.

xviij Erit de clausulis. Nam domin⁹ meus Iason in dicta l. pacta. in fine ij. col. quęrit. quid de clausula, an vltima deroget primę, an verò prima declaret sequentia. & insequēdo regulam antepositam crederem vbi essent duæ clausulæ contrariæ, quæ non possent simul concordari, ꝙ vltima derogaret primæ: sed vbi per primam potest secunda declarari, tunc attendenda est illa declaratio, vt satis faciūt ea quę dicit idem dominus meus in dicta. l. pacta. Et in hoc esset etiam attendenda illa regula, ꝙ quæ in præfationibus dicuntur, in sequentibus repetita intelliguntur. de qua per Barto. in l. titia. §. idem respondit. ff. de verborum obligationibus. & in l. item quia. §. fina. ff. de pactis. Et amplè habetur per Ioannem Ryminaldi in dicta l. pacta nouissima. C. de pactis. vbi magis ample tractatur, ꝙ per alium.

Hinc sumpta occasione: quia materia se offert in casu contingente, quęritur. An si inter iuuenem, & iuuenculam fuerint verba de matrimonio contrahendo inter se, & iuuenis dixerit bis puellę. primò, videlicet, ꝙ nullatenus faceret promissiones matrimoniales secum, nisi de consensu suorum parentum, scilicet patris & matris, propterea ꝙ alloquerentur patrem & matrem: deinde verò & secundò dixit eidem filiæ, ꝙ nō tractaret cum ea matrimonium, nisi de consensu suorum patris & matris, si postea faciant inter se promissiones absque repetitione illorum verborum in pręsentia testium, sub his verbis. Nonne verum sit ꝙ mihi promisistis: & dicat filia ꝙ sic, & inquantum opus est, adhuc de nouo promitto, & vos in maritum accipio, & viceuersa: an illa verba præcedentia censeātur repetita in promissionibus postea per verba de præsenti inter eos factis, an verò absque alia expressione & declaratione videātur ab illa prima intentione inter eos declarata, seu ab illis primis verbis recessisse.

Istam quæstionem tetigit do. meus Iason in dicta l. pacta. colū. vltima. vbi dixit, ꝙ quando fit protestatio, aut declaratio ante promissiones quæ respicit de non cōtrahendo, in præsentia mulieris non contradicentis, ꝙ talis protestatio, seu declaratio impedit matrimonium futurū (nisi secuta fuerit copula carnalis, post dictas promissiones: ex quo etiam dicendum est, ꝙ si ante, nihil operatur) & dixit ita tenere doctores in cap. tua nos. extra de sponsalibus & matrimonijs. do. Anto. de Butrio in ca. veniens. le second. eod. titu. de sponsalibus. Panormi. in ca. per tuas. ad finem. extra de conditionibus appositis. vbi etiam dixit procedere in foro conscientiæ. Ita etiam tenet idem domi. meus Iason in. l. non solum. §. morte. colū. vij. ff. de noui operis nunciatione. allegans prædictos ita tenentes. Et ita etiam tenet amplissimè do. cardinalis Alexandrinus in dicto ca. tua nos. in fine. iiij. col. Ex quo illa protestatio, seu declaratio fit antequā aliqua obligatio esset inter partes, ex quo declarauit illam obligationem velle esse in tali casu, scilicet, sub consensu suorum patris & matris, hoc operatur, ꝙ si post fiant promissiones, & sic cōtractus, ꝙ intelligitur factus sub prima protestatione, seu declaratione cū ꝓtestatio seu declaratio ꝑcedens facta ex mutuo cōsensu partiū euacuat omnem effectum obligationis. l. obligationum substantia. ff. de actionibus & obligationibus. Eo etiam quia clausula pręcedens determinat, & declarat sequentia, vt dixit do. meus Iason in d. l. pacta. col. ij. C. de pactis. Ex quo etiā conditio adiecta in præambulis, & pręcedētibus, censetur ꝙ intelligitur repetita in sequentibus. facit dicta l. item quia. §. fi. (qui incipit) idem Iuliano placuit. ff. de pactis. & dicta l. Titia. §. idem respondit. ff. de verborū obliga. vbi plus dixit Barto. ꝙ si dictum in præparatorijs fuit omissum in sequentibus, præsumitur error per l. si tibi liberum. ff. de actionibus empti. &. l. si binarum. ff. de seruitutibus vrbanorū prædiorū. qui probatur eo qđ contstat illud qđ dictum & declaratum fuit in pręcedentibus, & pręparatorijs, seu pręfationibus esse omissum in sequentibus. facit textus in l. duos. & in l. auia. & ibi Bartol. ff. de conditioni. & demonstratio. & dixit Angelus in l. pacta. C. de pactis. allegando Innocentium in ca. innotuit. de ar-

bitris. ꝙ contractus ſequens declaratur ex contractu praeambulo. & idem voluit Angelus in l. ſi quis cùm aliter. ff. de verborum obligationibus. Et probatur per gloſſ. primam in l. prima. ff. de iudicijs. faciunt quae dixit Barbatia in conſilio xij. col. iiij. & vj. in ſecũdo volumine, vbi ait, ꝙ praeambula declarant ſequentia, & eis inſunt, & quae dicunt Bal. & Salice. in l. per retentionem. C. de vſuris. vbi inquiunt, maximè Salicetus, ꝙ quando fuit aliquid praeambulum ad actum, ſi fiat actus ſequens etiam ex interuallò, intelligitur praeambulum repetitum, & ſic actus praeambuli praeſumitur repetitus in actu ſequente: praeſertim (vt ait) cùm qđ dictũ eſt in praecedentibus fuit dictũ ad praefationem actus, & maximè etiam quando continuatiuus, vel coniunctiuus eſt actus: & eſt identitas perſonarum, & rerum. Maxime, etiam: quia proteſtatio facta fuit ex iuſta cauſa fundata ſuper iure diuino. vt habetur Numeri xxx. vbi ex praecepto domini requiritur cõſenſus patris & matris in matrimonio puellae. Super iure canonico, c. aliter. xxx. quaeſtione v. cap. non omnis. ca. honorantur. & cap. mulier. xxxij. quaeſtione ij. Super iure ciuili. §. primo, inſtitu. de nuptijs, & vt ait ibi textus. hoc etiam ratio naturalis ſuadet, ex quo de honeſtate talis conſenſus, ſaltem requiritur, vt tenent omnes. quequidem honeſtas nõ poteſt infringi, cùm ſit vnum ex ſubſtantialibus legis, cùm dicat textus in cap. erit autem lex. iiij. diſtinct. Quaequidem cauſa etiam durat tempore actus, ex quo iuuat proteſtatio, & impedit actum ſequentem. vt dicit Felinus in capitu. cùm M. ferrarieñ, in xxvj. colum. verſicu. fallit quintò. extra de conſtitutio. & intelligitur repetitio facta. dicta l. auia. & l. Iulius Paulus. ff. de conditio. & demonſtratio. l. Seiae. §. Caio. ff. de fundo inſtructo. & etiam maxime quando verba ſunt prolata per verba tendentia ad futurum tempus de conſenſu vtriuſq; partis, vt tenet dominus meus Iaſon in dicta lege pacta. Cùm ergo ex confeſſione dicti iuuenis conſtet ꝙ bis & reiteratis vicibus dixerit eidem ꝙ intendebat, ꝙ dicta iuuencula alloqueretur patrem ſuum, & matrem, & ꝙ non intendebat alias eidem facere promiſſiones. Cui proteſtationi non contradixit dicta iuuẽcula, ſed expreſsè conſentijt, eo ꝙ reſponderit ꝙ eos alloqui faceret, & ſic acceptando factum, acceptauit & qualitatem, et ſic mens vtriuſq; fuit declarata. Et licet poſtea in praeſentia certorum teſtium dixerit eidem iuuenculę. n'eſt il pas vray que vous m'ayez promis, & ne me promettez vous pas encoires de nouuel. quod etiam ſi probetur ꝙ filia dixerit ꝙ ſic, illud tamen intelligendum eſt, et intelligi debet ſub repetitione praeambulorũ quae fuerunt ſub beneplacito et voluntate ſuorum patris & matris: & hoc indubitanter credo eſſe verum, ꝙ dicta filia parte contradicente, non tenetur vlterius contrahere matrimonium cum dicto iuuene, ex quo maximè, eſt alteri matrimonialiter cõiuncta, copula carnali ſecuta, ita etiam ꝙ ex ſua confeſſione eſt repellendus ab actione, et proſecutione, quam facit contra eam, abſq; eo ꝙ vlterius dicta filia teneatur procedere, cùm ſit quaeſtio tantũ de ſponſalibus, etiam per verba de praeſenti, quae ex conſenſu partium ſunt diſſolubilia vt tenet gloſſ. in cap. ex publico. & ibi Panormita. extra de conuerſione coniugatorum. ergo in his praeiudicabit confeſſio, licet ſecus in matrimonio contracto, & copula carnali conſummato, quod nullo modo eſt diſſolubile. cap. lator. & capitu. conſanguinei. extra de re iudicata. & dicto cap. ex publico.

Imo tenetur iudex eum expellere viſa propoſitione facta per eum, abſq; eo, ꝙ expectet ꝙ poſſit repelli excipiẽdo. quoniam, vt dicit Bal. in lege mercalem. C. de conditio. ob turpem cauſam. qui excludit ſeipſum proponendo, non eſt neceſſe ꝙ excludatur excipiendo, quia ex ſuo officio iudex debet eum excludere. & facit, quoniam ex quo, ex iſtis declarationibus & his quae proponendo allegauit, conſtat eum experiri ſine actione, & ſic debuit per iudicem à limine iudicij repelli, etiam parte non petente, vt tenet dominus Iacobinus de ſancto Georgio. in lege lecta. colũ. xiij. ff. ſi certum petatur. & in lege vbi pactum. in xj. & xij. col. C. de pactis. & in lege ſi vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pactis. & dominus meus Iaſon in dicta l. vbi pactum. et in l. generaliter. ff. de verborum obligatio. aliàs tenetur parti ad intereſſe, vt ibi per eos conſuluit in contingentia facti, vbi amplè dixi.

xix Erit de appellationibus, an per ſecundam videatur receſſum à prima. vide Barto. & poſt eũ domi. meum Iaſo. in l. cũ procurator. §. ſi dominus. ff. de noui operis nũciatiõe. & ibi etiã, quid de nũciatione noui operis, quid de interpellatione, & quid de ſtipulatiõe. Et per eundẽ dominũ meum Iaſo. in l. qui bis idem. ff. de verbo. obliga. vbi faciũt diſtinctionem, an ſecũda fiat animo nouandi primã, an verò ex ſecũda ſumatur idem effectus qui ex prima, & etiam an fiat proſecutio primae an ſecũdae: quoniam proſequendo ſecundam videtur receſſum à prima. & cũ materiae ibi amplè declarentur, non inſiſto. & aliàs ample conſului in caſu emergenti de duabus obligationibus pro vna & eadem re, cum clauſuſa abſq; derogando primae. Et de duobus praeceptis factis in vim mandati importantis in ſe clauſulam, & in caſu oppoſitiõis, refutationis, aut dilationis, ſeu refutatione facta poſt primum praeceptũ, ſed ex refutatione facta poſt ſecũdum praeceptum de deſiſtendo, licet dictum fuerit, ꝙ illud faciebat renouãdo primum, tamen quia ſumpſit cauſam citationis à refutatione facta poſt ſecundum praeceptum, et non ex primo praececepto, dixi in contingentia facti, quòd tale primum praeceptum nõ potuit interrumpere praeſcriptionem, eo quia ex illo non fuit ſecuta citatio, & aliter in his non eſt immorandum: quia amplè in caſu emergenti conſului.

xx Habet locum in praeſentatione facta per laicum habentem ius patronatus in beneficio, quia etiam vltimo pręſentatus pręferendus eſt, cùm patronus laicus variare poſſit accumulando, & ſecunda pręſentatio pręfertur primae. textus eſt & ibi doctores in cap. cum autem, extra de iure patronatus. & notatur in c. quod autem. in gloſſ. j. eodem tit. & per gloſſ. & doctores. in clemen. plures. de iure patronatus. ita tenet Rochus de Curte praeceptor meus in ſuo tractatu de iurepatronatus. in verbo, honorificum. in nona quęſtione, vbi ponit differentiam inter patronũ laicum, & eccleſiaſticum, & rationem diuerſitatis, & ibi concludit clericum in praeſentatione variare non poſſe, laicũ verò ſic.

xxj Habet locum in poſtulatione, vbi licitum eſt variare, etiam clerico: quoniam in poſtulatione clericus poteſt variare, & valet ſecunda poſtulatio, quę derogat primae. textus in ca. bonę. le ſecond. de poſtulatione praelatorum. & ita tenet Rochus in dicto loco. verſi. ſecunda ſuboritur quaeſtio, vbi allegat etiam glo. hoc tenentem in ca. in cauſis. de electio. & ibi Abbas dicit hãc eſſe communem.

xxij Habes regulam, ꝙ vbicunq; licitum eſt variare, ſemper vltimus actus derogat priori, & eſt primo validior & excellentior, vt habemus in l. praetor ait. §. ſi aliquando. ff.

do.ff.de noui operis nunciatio.vbi qui primo recusauit sa tisdationem, potest illam acceptare, ita q̃ illa acceptatio secunda habet effectum, quod pluries dixi in casu qui quotidie in practica apud nos euenire solet in materia recredentiæ, vbi plures iustitiarij inferiores primo denegãt recipere satisdationem & cautionem: quo casu remittitur causa coram Balliuo & Iudice superiore, aliàs non deberet remitti: sed causa coram iudice loci terminari: quòd licet fuerit recusata satisdatio, & sic videtur ius esse quæsitum parti, qd' eam reuocauerit coram Balliuo, tamen si secundo acceptauerit cautionem, videtur q̃ causa debeat remitti coram iudice ordinario.

Et de huiusmodi variatione, q̃ quandoq; admittatur, et quando sit permissa, vide Barto. in l. si sterilis. §. qui dominum. ff. de actio. empti. & do. meum Iasonem in dicta l. pretor ait. §. si aliquando. ff. de noui operis nunciatione. vbi dicit, q̃ quotiescunq; variatio permittitur, intelligitur q̃ semel permittatur tantum, & non plus.

Et aduerte, q̃ in consilijs necessarijs non est honestum, nec licitum variare, in consilijs verò voluntarijs secus, vt dicit Philippus Decius in regula iuris. Nemo potest mutare cõsilium suum in alterius iniuriam. ff. de regulis iuris. Et vt huic operi finem imponam, dicam cum Iudith viij. Orate pro me (lectores beneuoli) vt firmum faciat Deus consilium meũ in ijs quæ scripsi, in quibus si quid boni dixero, Deo oĩpotenti sit laus, honor, & gloria, in secula seculorũ.

Amen.

CATALOGI

GLORIÆ MVNDI PRÆclarum opus, à Spectabili viro do. Bartholomęo à Chassenęo, iuris Pontificij & Cęsarei doct. famatissimo, & Heduorũ patrono, Prouinciæ demum præside Finit feliciter.

Lugduni impressum per Georgium Regnault, Anno à Christo seruatore, Millesimo quingentesimo quadragesimosexto.

Collectio chartarũ huius operis.

* ** a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z aa bb cc dd ee ff gg hh ii. Quorum * & ** sunt duerniones, Reliqui terniones.

ÆTERNI DEI GLORIÆ.

Juan diaz 14 Rs

expurgue este libro con licencia de los S.res inquisidores
de Toledo conforme al nuevo expurg.o del año de 1612 en torri[illegible]
24 de mayo de 1624 —

fr. [illegible] diegomez [illegible]

CHASSENEO
Catalogus
Gloriæ
Mundi.

+

S.r Corregidor

S.r

Maria Villalobos, de estado, viu-
da, puesta â la obed.a de V.a dice
se halla en grande pobreza y
con algunas deudas, por las quales
le instan sus Acreedores, y havien
do acudido â Xptoval Dominguez,
vecino desta Villa, quien le debe ya
ha mas de sinco, ô quatro años, la
cantidad de seis pesos y medio, pa-
ra con ella satisfacer â los Acree
dores, q̃ la esperan, dice el referi
do Xptoval, no deberle tal cosa,
por loqual:

Suplica a V.a si sirva, auxiliarla
en la demanda, para lograr al
gun descanso en el pago de algunas
deudas; favor q̃ espera de la piedad
de V.a por cuya vida, ruega a Dios la
g.de le conserve m.s a.s en su amparo.

1600
266
1334

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm